

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

Migne, Jacques Paul

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,
SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM.

QUI AB APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1459) PRO GRÆCIS FLOVERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXISTERE MÜNIMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA;

MULTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PRÆQUAM DILIGEN-
TER CÆSTIGATÆ; DISSENTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTUR ILLUSTRATA; OMNIUS
OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABROLYTAS, DETECTIS
AUCTA; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS
MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSEM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS
SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFI-
CANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN
ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

SECENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO,
ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., OPERA, RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM
STUDIOSO, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGRIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES
SS. PATRES, LOCUPLETATA; SED PRÆSENTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIIS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM
UNUSQUIQUE PATRUM, ABSQUE ULIA EXCEPTIOE, IN QUOLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO
INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COM-
PENSARE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS
SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESIOS
USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT;

EDITIO ACCURATISSIMÆ, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTERIENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS;
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TODO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTAN-
TIBUS, PARTIIS EXIGUITAS, PRÆSENTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODOICA ET CHRONOLOGICA,
SCIENTIARUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM
INEDITORUM, PRIMUM ADTEM IN NOSTRÆ BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MÛS. AD OMNES
ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, CORDONATORUM,
ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR

IN QUÀ PRODUUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE EYKATAI GRÆCÆ AB APO PHOTIANO AD
CONCILII USQUE FLORENTINI TEMPORA, ET AMPLIUS, NEMPE MORTEM CARDINALIS BESSARIONIS.

ACCURANTE J. - P. MIGNE.

Bibliotheca cleri universæ,

SIVE CURSUS COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORÆ.

PATROLOGIÆ, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM.
AMBÆ PARTES JAM INTEGRÆ EXARATÆ SUNT. LATINA, 222 VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, 1140 FRANCIS VENIT; GRÆCÆ
DUPLEX EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATRALI COMPLE-
CTITUR, ET 104 VOLUMINA IN 109 TOMIS, PRO PRIMÆ SERIE, NON EXIGIT. POSTERIOR VERSIONEM LATINAM TANTUM
EXHIBET, IDEOQUE INTRA 55 VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA AD 58 VOLUMINA TANTUM ATTI-
GIT; DUM HUIUS VERSIO NERE LATINA 29 VOLUMINIBUS EST ABSOLUTA. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM 5;
UNUMQUODQUE NERE LATINUM 5 FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTRIOQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO
FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM
CUIUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATEM VARIÀ PARTIA ÆQUIBUNT. IDEO, SI QUIS TANTUM EMAT
LICET INTEGRÆ, SED SEORSIM, COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EANDEM GRÆCO-LATINE VERSAM, TUM QUODQUE
VOLUMEN PRO 9 VEL PRO 6 FRANCIS SOLUM OPTINERIT. ISTE CONDITIONES POSTERIORI PATROLOGIÆ LATINÆ SERIÆ,
PATES AB INNOCENTIO III AD CONCILIIUM TRIDENTINUM EXHIBENTI, APPLICABUNTUR. PATROLOGIÆ QUÆ MANUSCRIPTIS
IN BIBLIOTHECIS ORBIS UNIVERSI QUÆSCENTIBUS CONSTABIT, NECNON PATROLOGIÆ ORIENTALIS, CONDITIONIBUS SPE-
CIALIBUS SUBIACENTUR, ET IN TEMPORE SUO ANNUNTIABUNTUR, SI TEMPUS EAS TYPIS MANDANDI RORIS NON DEFUERIT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CLVIII.

MICHAËL GLYCA. JOANNES ARGÛROPULUS. ALII.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J. - P. MIGNE, EDITOREM,

IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGÔ
D'ENFER NOMINATAM. SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISIENSIA:

BR
60
. 7738
t. 158

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XV. ANNI 1448-1453.

ΤΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΜΙΧΑΗΛ ΓΛΥΚΑ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

MICHAELIS GLYCÆ

OPERA OMNIA,

POST PHILIPPI LABBEI, JOANNIS LAMI, FRANCISCI FONTANI, JOANNIS LEUNCLAVII,
C. FR. MATTHEII, LEONIS ALLATHI, ANGELI MAII CURAS

IN UNUM CORPUS NUNC PRIMUM COLLECTA.

ACCEDUNT

JOSEPHI CPOLITANI PATRIARCHÆ, JOANNIS DIACONI ADRIANOPOLITANI,
ESAIAË CYPRII, HILARIONIS MONACHI, JOANNIS ARGYROPULI,
THEODORI AGALLIANI, JOB MONACHI, BARTHOLOMÆI DE JANO,
NICOLAI BARBARI, ANONYMI

EPISTOLÆ, OPUSCULA HISTORICA, FRAGMENTA.

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS UNICUS.

VENIT 10 FRANCIS GALLICIS.

EXCŪDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE. PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISIINA.

1866

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XV, ANNI 1448-1453.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CLVIII CONTINENTUR.

MICHAELI GLYCA (a).

- Notitia ex Bibliotheca Joan. Alb. Fabricii.*
Joannis Lamii De Michaeli Glyca ejusque scriptis Dissertatio prior, ex Delictis Eruditorum, tom. I. vii
 — *Dissertatio posterior, ex ejusdem operis tom. VI.* xix
Casim. Oudini Dissertatio de ætate et scriptis Michaelis Glycæ. xxxiii
Michaelis Glycæ Epistolarum recensio, ex cod. 193 bibl. Reg. Taurin., ap. Pasini Codd. Regg. ms. Taurin. xxxix
Michaelis Glycæ Annales a mundi exordio usque ad obitum Alexii Comneni imp. 1
Phil. Labbei Epistola nuncupatoria ad card. Mazarinum. ibid.
Ejusdem ad Lectorem Præfatio. 3
Joan. Leunclavii Præfatio. 5
Michaelis Glycæ Tabula, ex cod. ms. Fentbraldensi, a celsissima principe Joanna Baptistide Borbonia liberalissime communicata. 9
Michaelis Glycæ Annalium pars I, totius universitatis rerum a Deo conditarum historiam continens. 27
 — *Annalium pars II, ab Adamo usque ad Cæsaris imperium.* 251
 — *Annalium pars III, ab imperio Cæsaris usque ad Constantinum Magnum.* 255
 — *Annalium pars IV, De Cpolititanis imp. qui deinceps regnavunt.* 465
Glycanorum Annalium continuatio, a Joanne Comneno usque ad imperii Byzantini eversionem, auctore Joanne Leunclavio. 625
Michaelis Glycæ Epistolæ, ex editione Joannis Lamii, Franc. Fontani, C. Fr. Matthæi, Angelii Mail, Leonis Allatii. 647

JOANNES DIACONUS ADRIANOPOLITANUS.

- Carmen in laudem Joannis Palæologi ex edit. Ang. Mar. Bandinii. — Præcedit operis Argumentum, in quo de auctore inquiritur.* 967

ESAIAS CYPRIUS.

- Epistola ad Nicolaum Slengam de processione Spiritus sancti.* 971

HILARIO MONACHUS.

- Dissertatio dialectica de panis Græcorum mystico et azymo Latinorum, contra Græcos.* 975

JOANNES ARGYROPULUS.

- Notitia ex Boernerii De doctis hominibus Græcis, Græcarum litterarum in Italia instauratoribus.* 985
Joan. Argyropuli libellus de processione Spiritus sancti, in quo habetur explanatio Decreti facti in synodo Florentina. 961
 — *Epistola ad Dominicum Roborem, cardinalem, ex cod. ms. Taurin, 433.* 1007
Theodori Agalliani dicæphylacis Refutatio libri Joannis Argyropuli, ex Dosithei TOMQ AΓΑΠΠΗ. 1011

JOSEPHUS CPOLITANUS PATRIARCHA.

- Confessio fidei dicta in conc. Florent, sess. 25, cum in extremis esset.* 1051
Ejus Epitaphium. 1053

JOB MONACHUS.

- Proœmium commentarii in Psalmos, ex cod. Taurin.* 178

BARTHOLOMÆUS DE JANO, ORD. MINORUM.

- Epistola contra Turcas, ad Albertum de Sarrthiano; ex cod. ms. 1130 biblioth. S. Michaelis Venetæ.* 1055

NICOLAUS BARBARUS, PATRICIUS VENETUS.

- Ephemerides de Cpoli anno 1453 obsessa atque expugnata, ea quæ inde a 5 Aprilis usque ad 29 Maii evenerunt complectentes.* 1067

ANONYMUS.

- Narratio de vita Mohammedis, ex D. W. Gæss. Append. ad Gennad. und Pletho.* 1077

(a) De Michaelis Glycæ ætate inter doctos controversatur. Alii circa annum 1118, quo ejus Annales desinunt, eum floruisse existunt; aliorum sententia: Michaelis epistolæ natiuitas quæ dedit ad Esaiam monachum et alios quos constat sæculo decimo quinto floruisse. Priori sententiæ potius putat acquiescendum Harlesius, et cum eo Walchius et Morellus; posteriorem tinentur Leo Allatius, quem exseribit et sequitur Casim. Oudinus; Joannes Lantius in duplici dissertatione epistolæ Glycæ præmissa, et Labbeus in notis ad Glycæ Chronicon. card. Ang. Maius, qui anecdotam Glycæ epistolam, Esaiæ monacho inscriptam, publici juris fecit, ad dogma tantum respicit, nihil de auctoris ætate statuens. Adhuc ergo sub iudice lis est; iudex ipse sit lector, cui, ut has partes implere possit, ob oculos ponimus in Prolegomenis quid quid afferunt utriusque sententiæ patroni.

NOTITIA.

(Fabric. Bibliotheca Græca ed. HABLES, tom. XI, p. 199.)

Michaelē Glycam, non Siculum patria, sed Byzantium et circa a. 1150 (a) vixisse observat Joannes Boivinus, qui pro Σικελιώτου docet legendum Σκουδιώτου sive Σκουδίου, hoc enim illius nomen apud Nicetam: nomen autem Glycæ assumpsisse videri tunc demum cum habitum monasticum induit. Vide Mich. le Quien, tom. I, ad Damascen. p. 633; Allatium, *De consensu utriusque Ecclesie*, pag. 702, et Theophilum Raynaudum, tom. VI Opp., pag. 119 seq.

(a) Leidæ in bibl. publ. inter codd. Vossianos est Mich. Glycæ Chronici fragmentum. V. Cat. bibl. publ. Leid. p. 391, n. 9. — Ibid. in bibl. publ. p. 334, n. 2, Chronicon, ex veteri cod. descriptum, quasi paratum ad editionem. — *Annales Augustæ Vindob.* in bibl. publ. plut. 5, n. 26. V. Reiseri indic. mss. bibl. August. p. 68. — *Chronicon Monac.* in cod. Bavar. 152, quomodo præmissi versus et ipse titulus differat ab edito a Labbeo in notis ad Glycæ *Chronicon*, docet cl. Hardt in *Aretini Beyträge*, etc., ann. 1804, part. x, p. 48. — Veronæ in bibl. Saibantii, teste Scip. Maffeo in *Verona illustrata*. — Taurini in bibl. Reg. cod. 93, cujus lectiones sæpius discrepare ab edito Veneta 1729, et in eo illas lacunas, in ista edit. occurrentes, eo modo, ut Labbeus ex suis codd. fecerat, esse suppletas, animadvertit confector Cat. codd. Gr. Taurin. p. 184. — De Mich. Glycæ, a quo quidem in *Annalibus leges, historico præscriptas, non observatas esse, multa tamen notatu digna narrata, judicant eruditi, universim tamen nactant eum laude celebris historici, philosophi ac theologi, conf. G. J. Vossium *De histor. Græc. lib. II, cap. 27, ad sæculum duodecesimum*; Cave in *Mist. lit. SS. eccl. II, pag. 206 seq.*, qui eum claruisse scripsit ann. 1120; — Antonin. Mongitor. in *Bibliotheca Sicula, tom. II, p. 75 seq.*, qui a p. 69 multorum Michaelium Siculorum vitam scriptaque persecutus, nostrum quoque perperam in numerum Siculorum scriptorum, incertæ tamen patriæ, recepit, ejus autem ætatem ad annum 1118 retulit, aliorum vero sententias subiunxit, multosque, qui de illo egerunt, laudavit; — Jo. Fabricium, in *Historia bibl. Fabric. tom. V, p. 262 seqq.*, qui præterea Olearium in *B. bl. eccl. part. I, 487*, aliosque appellat; — Casim. Oudin. in *Comment. de SS. eccl. tom. III, qui p. 2522 seqq.*, longam dissertat. de ætate et scriptis Mich. Glycæ contexit, et in cap. primo subscripsit sententiæ Leon. Allatii, qui lib. II, *De perpetuo consensu Ecclesie Occid. et Orient.*, cap. 18, § 17, fol. 870, ex Glycæ epistolis effecisse sibi persuasit, Glycam floruisse circ. ann. 1450 et deinceps, atque Oudinus longum ex Allatii libro locum, cui intexta est epistola Glycæ (1), antea inedita Gr. cum versione Lat. repetiit, graviusque invecus est in Caveum. — In eadem hæresi yer-sabatur Jo. Lamius, qui tom. *Deliciarum eruditorum, Florent. 1736, 8*, edito longam de Michaelē Glycæ ejusque scriptis, præsertim epistolis, præxit dissertationem cujus ab initio statim scribit, Mi-*

SCRIPTA.

Anno Christi 1118 desinunt ab orbe condito ducti *Annales Michaelis Glycæ* (a), quorum partem [n. librum tertium a pag. 204 edit. Regiæ] a Julio Cæsare ad Constantinum M. ex codice Andrea Schouti sub falso Theodori Metochitæ nomine Græce cum versione et nota edidit Jo. Meursius Lugd. Bat. 1618, 4 [et in Meursii Opp. tom VII, Florent. 1746, fol. pag. 737 sqq.]. Integros ex Jo. Sambuci codice vertit vulgavitque Latine Jo. Leun-

chaelem cognominatum esse Glycam quod, prout versus, qui in variis codd. ejus *Annalium* occurrunt, manifeste ipsi videntur indicare, ex Glycetarum esset familia: refellitque Fabricium nostrum, nullo antiquitatis monumento, nulla historice fide arbitratum, cognomen illud ab eo ascitum, cum monasticum habitum induisset. Tum, eum Siculum natione (quam tamen opinionem postea in alio tomo mutavit, Joannem Boivinum secutus), grammaticumque professione fuisse, ex inscriptione epistolæ primæ in cod. Riccardiano docuit et pluribus exposuit. Posthæc multis, forsân nimis, laudibus ejus ingenium, litterarum copiam et scribendi genus extulit, existimans, illum in codd. jure appellatum esse λογιώτατον καὶ σοφώτατον. Dein inquiri in ætatem Glycæ, accedit Allatii atque Oudini iudiciis, atque potissimum Glycæ epistolis, ab ipso editis, 35, 36 et 41, ad Constantinum Palæologum, qui ab anno 1445, vel 1448, usque ad ann. 1453, imperavit, aliisque, quæ uberius explicuit, argumentis ductus Glycæ ætatem demum illis annis alligat. Hujus rationibus subscripsit Hamberger. in *Zuverläss. Nachricht*, part. IV, p. 729, et Glycam post ann. 1445 vixisse adnotavit. At secus sensit Walch, theologus quondam Göttingensis, qui in singulari recitatione de Glycæ annis in comment. societ. Gott. vol. V, p. 18 seq., censet, ex epistolis illis, ad quas provocavit Lamius, haud posse tuto sumi argumenta, et probabilius ex iis epistolis, quæ consensum quemdam cum Glycæ *Annalibus* prodant, hujus ætatem ad sæculum XII referendam, definiri: qua de re quia in *Introduct.*, tom. II, part. 1, p. 554 sqq. et in *Supplem. ad illam*, tom. II, p. 68, fusius disserui, nolo ea quæ ibi dixi, h. l. recoquere. Atque non solum Saxius in *Onom. lit. II, pag. 241*, ad ann. 1150 retulit Glycæ ætatem, sed quoque cl. Morell. in *Bibl. mss. Gr. et Lat. tom. I, p. 266 sq.* ex cod. Veneto bibl. Marc. 402, ad sæculum XIII referendo, qui continet Glycæ *Annales* et habet adnotationem, ann. 6798 (æ. vulg. 1290); comprobat Walchii sententiam, et censet docetque, illas tres epistolas Glycæ, si quidem auctor is est, ascriptas, aliisque Jo. Zonaræ et fortasse etiam aliorum immistas in codd. Parisiensis, Vindobon., Musquensi, Taurinensi et Naniano, ad alium quemdam Constantinum Palæologum, antiquiorem, fuisse scriptas: in qua sententia mihi potius acquiescendum videtur. (HAB.)

(1) Imo Isaie Cyprij. Edit.

423

clavius, et ad captam usque a Turcis CPolin continuavit, Basil., 1572, 8. Inde Philippus Labbeus pluribus codd. mss. usus, Claromontano, Fontisebraldensi, et variis lectionibus ex codice Bavarico, Vallicellano atque Augustano Glycam Græcæ primus edidit, versionem Leunclavii recensuit notasque suas, perinde ut Meursii quoque, et Leunclavii continuationem adiunxit, Paris., 1660, fol. Laudat hic Glycas, pag. 82, Pyronem sive Pyrrhonem *ὑπογράφον*, ex eoque refert, Adamum quadragesimo demum, cum conditus esset, die paradisi esse ingressum. (FABR.) — Rec. in Corpore Byzantino, ed. Venet., 1729, Lambec. in Comm. de bibl. Cæsar., tom. II, pag. 247, emendat Πλακίδη pro Πλακίδια (uti legitur in Glycæ Ann. pag. 256, ed. Paris.) ex Socratis H. E. IV, cap. 26, et ex cod. Glycæ Annal. Cæsareo 41, inter codd. Gr. hiat., atque Nessel in Cat. bibl. Vindob. part. v, pag. 55, 141 et 144, laudat tres codd. n. 28 (ex quo Nessel scribit, non contemnendo spicilegio editionem Paris. Glycæ augeri posse ac suppleri), 79 et 86, in quibus est Glycæ *Chronicon*. Sed Kollarus in Supplemento ad Lambecii Comment. copiosius curatiusque recenset illos codd. Glycæ Annalium Cæsareos, n. pag. 657 sq., cod. 141 (in quo fol. 15 occurrunt quoque XXII, sive epistolarum sive disputationum Glycæ argumenta; Kollarus vero animadverit, Labbei edit. multum distare a perfectionis laude, cum ille unius potissimum Claromontani, frequentibus lacunis interrupti, codicis auctoritatem in textu secutus, ex Fontisebraldensi codice, qui multo integrior, et Cæsarei Vindob. persimilis esset, lacunas

(b) Sive p. 343 sqq. ed. Kollar. de cod. 159. Præterea existant ibidem in codd. 169 epistolæ *quinquaginta sex*, atque *sex* posteriorum epp. quæ desunt in antecedenti codice, inscriptiones atque initia refert Lambec. in mem. vol. IV, p. 353 sqq. — In cod. Cæsar. 252, Glycæ Epistolæ theologice quinquaginta quinque, atque Lambec. V, p. 139 seq. affert inscriptiones epistolar. 54 ac 55, quæ in superioribus desunt codd. — In cod. 233, in quo epistolæ tam numero, quam ordine differre a memoratis, monet Lambec. V, p. 143 seq., denique in cod. Cæsar. 111, n. 2. Glycæ Epistolæ sequi disputati, undeviginti. V. Kollar. Supplem. ad Lambecii comm. part. 1, p. 661 sqq. Ibi. in codd. 333 Epist. ad Alypium. V. Lambec. V, p. 619, n. 2. — Per hanc occasionem codd. epistolarum quæ interdum uberius pertractant capita theologica variasque questiones theologicas, et peculiâres habent inscriptiones, in aliis bibliothecis asservitorum, labo notitiam. — Augustæ Vindob. in cod. bibl. publ. *Explicatio questionum dubiarum e Litteris sacris*, teste Reiserio in indice mss. bibl. August. pag. 25, n. 15. — Paris. in bibl. publ. cod. 160, *De dubiis S. Scripturæ*, libri duo, et in cod. 2746, n. 2, opus, capitibus viginti duobus constans, ubi de rebus ad theologiam pertinentibus disseritur. — In sex codd. *Epistolæ*, et quidem in codd. 228, epp. 88, a n. 14-102, quarum singularum argumenta indicantur in cat. codd. mss. Regg. Paris. vol. II, p. 35 sqq. — In cod. 1583, n. 7, dicitur inesse epistola Glycæ inedita, ad Isaiam monachum, *An certis quibusdam diebus carnes apponi nefas sit.* — In cod. 1389, n. 6, epistola ad Isaiam monachum. — In cod. 5049, Joanni quidem Zonaræ triginta epi-

stolæ separatis in notis tantum explevisset); — pag. 665 cod. 112, ex quo Leunclavii versionem suam confecit; et p. 667, cod. 113, in cuius inscriptione dicitur *ἡρωική σύντομος ἐπὶ σύναξιν, ἥτις συνετέθη παρὰ γραμματικῶν Κύρου τοῦ Σουχλιώτου*, — a Syceiota grammatico; cuius inscriptione deceptus et in eum errorem inductus esse Kollarus videtur Leunclavium, ut primus omnium Glycæ compellaret Siculi cognomine. — Glycæ *Annal.* in cod. Veneto D. Marci 402 — et in cod. Coisl. 312; de quo v. Montfauc. *Biblioth. Coisl.* pag. 426. — Item inter codd. Vossianos secundum cat. codd. Angliæ etc., II, pag. 57. — Leidæ, in bibl. publ. *Chronicon* ex veteri codice descriptum, quasi paratum ad editionem (cat. bibl. Leidens. pag. 254, n. 2). — Paris. in bibl. publ. in cod. 1079, et fragmentum, res a Leone M. ad Monomachum usque gestas complectens, cum animadversis viri docti margin. in cod. 1769. — Teste Montfauc. in *Bibl. bibliothecar. mss. Glycæ chronicon* in bibl. Veronensi (tom. I, p. 490, E.) (MARR.)

Epistolæ 92 hujus Michaelis Glycæ mss. in bibl. Regia Paris. Ex his nonnulla afferuntur ab Allatio *De consensu*, ut ad Esaiam monachum p. 1280, ad Gregorium Acropolitam, pag. 1359; ad Alypium epistolam monachum, p. 1137, 1179, 1344, 1350; ad Nilum monachum, p. 1194, etc. In bibl. Cæsareâ præter capita quædam philosophica mss. existant etiam *Epistolæ quinquaginta* varii argumenti theologici et; τὰς ἀπορία, τῆς θελας Γραφῆς, de quibus Lambecius IV, pag. 152 seq. (b), argumenta siu-

stolæ de rebus ad theologiam pertinentibus ascribuntur, sed confector catal. cit. p. 601, e nomen, quæ apposuit, similitudine bene colligit, genuinum illarum auctorem esse Michael. Glycam. In cod. quoque 1218, undecim epp. similes, quarum auctor in aliis codd. nominatur Glycas, tribuuntur Jo. Zonaræ. — Denique in cod. 5100, n. 5, epistola ad Andronicum Pälæologum, cuius nomen in controversia de Glycæ ætate est notandum. — Taurini in cod. Regio 57, fol. 238, Epistola ad Alypium. — In cod. 111, epp. triginta sex. — In cod. 195, epp. 92. V. Cat. codd. gr. Taurin. pag. 158, 216, in primis p. 286 sqq., ubi inscriptiones atque initia singularum, in ultimo codice exstantium, epistolarum copiose recensentur. Add. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.* p. 1398. B. — In cod. Escorial. Collectio variorum doctorum et interpretatio historię diviņæ Scripturæ, teste Plüero, in *Itinerar. per Hispan.* p. 182. — Romæ in cod. Otobon. *Questiones.* V. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.* p. 185 E. — Ibi. in cod. Vaticano bibl. reginæ Suec. *Orati. ecclesiast.* item ejusd. Glycæ, uti videtur, *Epp. de diversis rebus ecclesiasticis.* V. Montfauc. l. c. p. 55 E. — Basileæ, in cod. bibl. publ. *Capita quæ de Adamo et triplici hominis statu ante et post lapsum et post resurrectionem.* Ibi. pag. 615. B. — *Sermones varii*, h. e. epistolæ quædam, in bibl. Bodlei. in cod. Laudi 77, sive n. 719, Cat. codd. Angliæ etc. vol. I. — In eadem bibl. cod. Laud. 91, s. num. 733, cit. Cat. opus, quod divinitur in varia capita. — *Sermones* quoque sunt in cod. quondam Gudiano. V. Marquard. *Gud. Biblioth.* etc. Kilon. 1706, 4, p. 557. — Mosquæ in cod. 22 typographi. synodal. epistolæ 90. V. Mat-

gularum et initia græce exponens. Nomina eorum, ad quos Glycas scribit, hæc sunt :

[Alexius Comtostephanus, in cod. Paris. 228.]

[Andronicus Palæologus, in cod. Paris. et Taurin.]

Andropulus Palæologus, τῷ μεγαλοδοξάτῳ κυρῷ Ἀνδροπούλῳ τῷ Παλαιολόγῳ.

Alypius ἐγκλιστος; sive inclusus, 20, 38, 44.

[Barlaam, monachus, in cod. Par. 228.]

[Chariton, 53, in cod. 160 Vind. et in cod. Paris. 228, ac Taur.]

Constantinus Palæologus. Τῷ πανσεβάστῳ σεβαστῷ κυρῷ Κωνσταντῖνῳ τῷ Παλαιολόγῳ 53, 36, 41.

Isaia monachus, 8, 9, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 46, 50. Monachus et domesticus, 18, 19, 22.

Gregorius Acropolites, 11, 12.

De dicto Gregorii Naz. qui diem τῶν Φώτων dixit λαμπροτέρῳ festo Nativitatis Christi, quod Chrysostomo est cæterorum festorum metropolis, 45.

Joannes Aspiota, monachus, 5, 6, 7. [Plures in cod. Taurin.]

Joannes dux. Τῷ μεγαλοδοξάτῳ μεγάλῳ ἐταίρῳ ἀρχῇ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ δούκῃ, 21 [et 52, in cod. 160].

Joannes Sinaita, monachus Stylita, 1 [quatuor in cod. Paris.]

[Joannicus monachus in cod. Taur.]

[Jo. Tricha in cod. Taur.]

[Leo ὁ ἐγκλιστος, 51, in cod. Vind. 160 et cod. Taur.]

[Leontius, monachus, in cod. Paris. 228.]

De Manuelis Comneni imp. edicto circa astrologiam et divinationem, 39, 40.

Maximus Smenota (ul. Asmeniota), 2, 3, 4, 27, 28.

Meletius Critopolus, 45.

[Nectarius, monach. in cod. Paris. 228 et Taurin.]

Nicephorus Sinaita. Τῷ οικισιότῳ ἀνθρώπῳ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν βασιλέως κυρῷ Νικηφόρῳ τῷ Συναίτῃ, 24, 25, 26.

[Nicolaus, monach. in cod. Taur.]

Nilus monachus, 47, 48, 49.

Onufrius monachus, 25, 29, 30, 31, 32, 33, 51, 42.

Stephanus monachus, 37.

De tropario Theodori Studitæ. 34. Πῶς ἐκλήπτεον τ. τοῦ ἐν ἀγίοις Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου τροπάρων

uari Notit. codd. Gr. Mosquens. p. 275 sqq., ubi et ordinem et inscriptiones atque initia singularum epp. diligenter enotavit. — Eædem ibid. in cod. 48, n. 9, atque Matthæi l. c. p. 326, eum cod. cum superiore comparando, diversum adnotavit ordinem. — Ibid. p. 300, n. 2, de cod. 4, qui continet aliquot Glycæ epistolas, quas tamen alibi Jo. Zonara tribui adnotat Mattuzæi. — Florent. in cod. Riccardianæ bibl. epistolæ quatuordecim. ex illo quasdam edidit Lamius, ut postea videbimus. Atque is in Præfat. ad *Delicias erudit.* ann. 1736, p. 18 sqq. copiose enumerat quosdam codd. in quibus Zonara

τὸ οὕτως λέγον· Βάθι τῶν κριμάτων σου, Χρῆστῃ, πανσόφως προώρισας ἐκάστου τέλους ζωῆς τὸν τόπον καὶ τὸν τρόπον, etc. [Nomina eorum, quibus edite litteræ sunt missæ, in indice illarum notavi. HARL.]

Ex his epistolis prima et secunda est, quas nec integras tamen, Latine tantum edidit Jacobus Pontanus S. J. ad calcem Dioptræ Philippi Solitarii, Ingolstad. 1604, 4, unde in Bibliothecis Patrum [v. gr. Paris. tom. XV, p. 794 sqq.] (c) recusæ sunt, disputationes duas : 1, ad Joannem Sinaitam monachum et stylitam, *Utrum in peccatum lapsis condescendendum, an prout ratio postulat, increpandi sint* ; 2, ad Joannem (lege *Maximum*) Smeniotam, *Utrum audiendi sint docentes hominem a principio caducum corpus habuisse, et passionibus sive incommodis naturalibus etiam ante transgressionem obnoxium fuisse, cibumque sensibilem in paradiso adhibuisse, et lignum scientiæ, ficum exstitisse.* (FABR.)

Joannes Lamius edidit turus Epistolarum Glycæ Collectionem, primum specimen illarum ex cod. Riccardiano, tres epistolas, n. 10, 13 et 32, Gr. ac Lat. dedit in *Appendice ad commentar. s. libros VI, de recta Christianorum in eo, quod mysterium divinæ Trinitatis attinet, sententia* (Florentiæ, 1754, 4, de quo opere v. nova acta erudit. 1739, m. Jul., n. 3, p. 400 sqq.). Idem in *Diss. de Mich. Glycæ*, p. 13 seq. observat, Bon. Vulcanium ex cod. quem Georg. Dousa CPoli attulit, tres epistolas Gr. ac Lat. publicasse in *Notis ad Cyrillum contra Anthropomorphitas*. Postea ex cod. Riccard. quatuordecim epp. interdum longiores de rebus theologiacis, Gr. ac Lat. cum uberioribus adnotat. evulgavit in *Deliciis eruditorum*, et quidem in tomo, qui prodijt Florent. 1736, 8, cui præfixa est laudata dissertat. additusque p. 28 sqq. Index auctorum et librorum, tam editorum quam ἀνεκδότων, ex quibus Glycas sua collegit, 1, ad Joann. Sinaitam, monachum, cum interpretat. Jac. Pontani ; 2, ad Maximum Smeniotam (sive uti legitur in cod. Vindobon. Asmeniotam), longa disput. s. λόγος, sermo, uti reliquæ inscribuntur ; eod. interprete, qui tamen eum falso appellavit Joannem ; 3, 4, ad eundem, Lamiio interprete ; 5, ad Joannem Aspiotem, cum Lamiio versione ; est perlongus sermo theologiacus. Tum in tom. VII, ann. 1739, secundam epistolarum s. dissertationum Glycæ partem sive alias quinque epistolas pari ratione in lucem edidit, et ab initio comm. de Glycæ continuavit : n. 6, 7, ad Jo. Aspiota

adjudicantur epistolæ, et nonnullorum virorum doct. sententias de hac quæstione, ac pro Glycæ discernit litem ; denique p. 25 seq. cod. Riccardian. curatius recenset. Add. ejusd. Præfat. ad *Delicias*, etc. ann. 1739, pag. xiv seq., ubi quoque de patria Glycæ it quidem in Bolvini sententiam, addit tamen, non repugnare Glycam nostrum origine CPolitanaum fuisse, incolatu vero Siculum, præcipue si monachus erat. (HARL.)

(c) Et ante *Annales Glycæ* in edit. Labbei, Paris. 1660, fol.

adjudicantur epistolæ, et nonnullorum virorum doct. sententias de hac quæstione, ac pro Glycæ discernit litem ; denique p. 25 seq. cod. Riccardian. curatius recenset. Add. ejusd. Præfat. ad *Delicias*, etc. ann. 1739, pag. xiv seq., ubi quoque de patria Glycæ it quidem in Bolvini sententiam, addit tamen, non repugnare Glycam nostrum origine CPolitanaum fuisse, incolatu vero Siculum, præcipue si monachus erat. (HARL.)

(c) Et ante *Annales Glycæ* in edit. Labbei, Paris. 1660, fol.

tan, quibus Lamius subjunxit longam de *caratis resurrectione* disputationem; 8 et 9, ad Isaiam monachum; 10, epist. ex Gregorio Nysseno, Cyrillo Alexandrino et Jo. Damasceno confata, cum versione Bon. Vulcanii. Illis Franciscus Fontani in *Novis eruditorum Deliciis*, Florent. 1785, 8, addidit Gr. et Lat. quatuor Glycæ Grammatici disputat. sc̄s ε̄ς ἀπορίας τῆς θείας Γραφῆς, in *divinæ Scripturæ dubia*, s. epistolas, quarum tamen duas lucem jam vidisse, observat Fontani; nempe alteram op̄e Lamii, in tomo VIII Operum Meursii, p. 261; alteram vero opera Dominici Becuccii, qui eam cum *orthodoxis dogmatibus, quæ SS. apostoli exposuerunt*, Florent. 1768, vulgavit, quibus vero Fontani notas adjecit. Sunt vero: 1, disputatio XIII, ad Gregorium Acropolitam, cum versione Lamii; 2, disput. XIV, qua de causa Deus die quarto luminaria (τοὺς φωστῆρας) condiderit; 3, disp. XV, ad Isaiam

monachum interprete Dominico Becuccio; 4, disput. XVI, ad eundem. — Add. Oud. n. l. c. p. 2527 sqq. ubi in cap. 2 copiose affert atque examinat quid scribat Car. du Fresne in Præf. ad Historiam Jo. Zouaræ, Paris. 1686, fol. de epistolis mss. nomine Jo. Zonaræ et Michaelis Glycæ inscriptis; in cap. tertio de epp. editis et earum codd. ubi præcipue Lambecii judicium locaque repetit; et in cap. quarto de ejusdem epistolis et Glycæ mss. homiliis s. sermonibus, cum Lambecii atque Allatii narrationibus ac judiciis. Denique cel. C. F. Matthæi in edit. Isocratis, Demetrii Cydon. et Michael Glycæ aliquot epistolarum, etc., Mosquæ 1776, m. 8, p. 47 sqq. ex cod. Mosquensi edidit Græco Mich. Grammatici Glycæ tres epistolas: 1, ad Joan. Tricham; 2, ad Charitonem monachum; 3, ad Nectarium monachum. Add. not. pag. 168. (HARL.)

JOANNIS LAMII DE MICHAELE GLYCA EJUSQUE SCRIPTIS DISSERTATIO.

(Deliciæ Eruditorum, tom. I, Florentiæ 1736.)

Michael cognominatus est Glycas, quod ex C Glycetarum familia esset, ut versus, qui in variis codicibus ejus *Annalium* mss. occurrunt, manifeste indicant: In his enim habetur:

Ἦς ἐκ γένους ἔσχηκε Γλυκετῶν λάχος
Ὁ συγγεγραφῶς Μιχαήλ τὸ βιβλίον.

*Qui ex genere habuit Glycetarum sortem
Is, qui conscripsit, Michael, hunc libellum.*

Quare fallitur Jo. Alb. Fabricius; qui cognomen illud ab eo aseutum, cum monasticum habitum induisset, nullo antiquitatis monumento, nulla historiae fide, arbitratur.

Siculus autem natione fuit, (1) quod ex codicibus mss. elucet: eum enim Σικελιώτην constanter appellant, ut eruditissimus Phil. Labbeus in *Annalium Glycæ* Præfatione testatur. Nec ablueret τὸ Ἰλλυρῶν cognomen, si qua is vixit ætate, Siculos Dorica adhuc dialecto usos fuisse constaret; quod tamen cur non credamus nulla causa subest: In *Calabria enim et in aliis Neapolitani regni regionibus, atque in Sicilia, ad proxima usque sæcula Græca lingua obtinuit, ut non plebeio solum usu, sed etiam ecclesiastico, in officiis suis Græca lingua frequenta-*

retur, donec Sixti IV. jussu ac decreto, omnibus ut Latine persolverent officia provisum est; quæ sunt verba doctissimi Montistalconii Diar. Ital. capite 15. Simile tamen cognomentum etiam Byzantii fuit; nam Joannes Glycys Byzantinus, hujus urbis patriarcha, claruit anno 1316, de quo videndus Rob. Gerius Append. ad Hist. litter. script. eccles. Gul. Cavei: quanquam Joannes Glycas Dufresnio dicitur.

Privatus an in magistratu, laudatus Labbens inquit, aut dignitate aliqua publica, militari, aulica forensive ornatus; conjugatus, an caelebs vixerit, plane nescio: nec aspersa singulis fere paginis οὐδὲ, τέκνου καὶ ἀγαπητοῦ vocabula, patrem potius, quam seniore ac magistrum, discipuli aut amici juvenis gratia opus illud elucubrantem, designant. Grammaticum tamen professione fuisse argumento est inscriptio epistolæ primæ, ut in codice Riccardiano quo usi sumus, habetur; quæ quidem ea est quæ sequitur: Γραμματικῶς Μιχαήλ τοῦ Γλυκῆ τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ καὶ στυλίτῃ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Σιναιτῇ κ. τ. λ. Michaelis Glycæ grammatici, ad maxime venerandum monachum et Stylitam Joan-

(1) Hauc opinionem retractavit postea Lamius. Vide infra col. XIX.

nam *Sinaitam*, etc. Quod quidem Grammatici nomen professionis esse non est cur dubitemus, et quod, etiam postquam monasticam vitam amplexus esset, retinere potuit, si quidem eam unquam amplexus est: nam, ut dixi, omni historię auctoritate destitutus id, una cum Fabricio, quis crederet? Et quidem monachi passim, alique in eminenti dignitate constituti, super theologicis gravissimisque controversiis eum consulebant, ut ex Epistolis, seu dissertationibus, quas edimus, certum exploratumque est. Quis autem facile opinetur, hominem sacris et castioris alicujus sectę institutis mi inie addictum, sed e medio populo, cum tot episcopi ecclesiasticique præceptores vulgo suppetent, ab eis in religionis dogmatumque Christianorum negotio consultum adeo frequenter fuisse? Non me quidem latet, mere etiam laicos aliquando in Ecclesia docuisse, et habuisse conciones, ut ex Eusebio de Origene adhuc juvene liquet; et Prosper Aquitanus multa, quę ipsis ecclesiastici ordinis magistris ardua et salebrosa videri poterant, in re theologica docte et præclariter pertractavit; attamen isthuc ipsum in re tam obscura et ambigua nescio quid suspicionis inducere dissimulandum haudquaquam existimo. Confirmari id etiam posset animadvertendo in codice Cæsareo *κρονὸν* Glycam appellari; quo vocabulo contracto monachi præsertim, sequioribus sæculis, indigebantur: non secus quidem atque nos *domnos* monachos honoris causa nuncupamus, quod latius ac dilucidius in scholiis ad dissertationem primam expeditur, et classicorum scriptorum testimoniis in medium adductis comprobamus. Quid quod codex ms. *Annalium* Glycę Vallicellanus hujusmodi titulum præfert? Τοῦ λογιωτάτου καὶ μακαριωτάτου κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ Γλυκᾶ Χρονικόν, x. τ. λ. *Eloquentissimi et beatissimi domni Michaelis Glycę Chronicon*, etc., qui forte non tam morum probitatem et sanctitatem, quam monasticam professionem designare posse videatur. Codex quoque monasterii Fontisebraldensis paucis mutatis sic incipit: Τοῦ σοφωτάτου καὶ μακαριωτάτου, etc., *Sapientissimi et beatissimi*, etc.

Quidquid autem sit, illud exploratę fidei est, virum hunc litterarum studiis maxime deditum, φιλόσοφον καὶ φιλομαθῆ, fuisse cunctisque adeo fere disciplinis eruditum: passim enim in suis operibus theologum simul, sacrarum Litterarum interpretem, medicum naturalisque scientię indagatorem solertissimum, peritissimumque se prodit historicum. Nec eloquentię quidem laude caret, et facili quadam ac plana dicendi ratione lectorem oblectat ac detinet, ita ut eloquentia cum ingenii facilitate certare videatur. Itaque ob ejus doctrinę præstantiam merito λογιωτάτος καὶ σοφωτάτος appellatus est, ut ex ejus Epistolarum generali inscriptione in codice Cæsareo apud P. Lambecium, cod. theolog. 159, intelligitur; est enim ea, quę sequitur: Τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου Μιχαὴλ

Α τοῦ Γλυκᾶ, x. τ. λ. *Sapientissimi et eloquentissimi Michaelis Glycę*, etc.; et ex inscriptionibus codicum *Annalium* Vallicellani et Fontisebraldensis, quas paulo superius attulimus. Et quidem in magna ob doctrinam existimatione fuisse indicant etiam luculenter ejus e, istolę, quę monachis passim aliisque, qui eum de quęstionibus difficillimis consulebant, mittuntur, ut per ea tempora omnes fere ad eum doctrinę causa, seu accessu, seu litteris, confluisse videantur.

Qua ætate Glycę noster vixerit, post novam eruditissimi Leon. Allatii opinionem, quam Casius. Quidinus suo calculo comprobavit, in sententiis est. Plerique tamen omnes sæculi xii scriptorem cum existimant, Jo. Zonarę, Georgii Cedreni, Constant. Manassis *σύγγραφο*, aliorumque similium. Et quidem suam Historiam, quam ab orbe condito exorditur, usque ad obitum Alexii Comneni, et annum Christi 1118, deducit. Hinc a G. Jo. Vossio, lib. ii *De histor. Gręc.*, cap. 27, ad annum 1120 refertur; quemadmodum et a Guliel. Caveo, in *Hist. litter. script. eccles.* Ph. Labbeo verisimile est, cum circa annum 1150 floruisse: cui epochę alii quoque astipulantur, si Allatium et Quidinum laudatos exceperis. Ille enim Glycam sæculi xv scriptorem esse, et anno 1430 ac deinceps claruisse, pertendit, ratioque, qua innititur, est, quod ex Glycę epistolis plures ad Maximium Smeniotem, et Isaiam Cyprium monachum, qui tunc temporis vivebant, scriptę sunt. Quidinus addit Glycę syntagma historicum clere Gręciam recentissimam, quod ille vel morte vel negotiis occupatus ultra annum 1118 non extenderit. Itaque juxta memoratos scriptores Glycę *σύγγραφο* fuisset Macarii Ancyrani metropolitę, Nicolai Scelengię, Jo. Ducę, aliorumque hujus ætatis virorum, qui lucubrationibus editis nomen suum posteritati commendaverunt. Verum id, quod litem omnem dirimit, sunt Epistolę Glycę 35, 36 et 41, quę ad imperatorem Constantinum Palęologum scriptę sunt; constat autem ex verioribus chronologis Constantinum Palęologum non ante annum 1445, vel juxta alios 1448, imperium suscepisse Orientis, quod anno 1453, in Constantinopolitana clade extinctus, amisit, cum annis 8, vel juxta alios 5 etsi non integris imperasset. Jam memoratarum Epistolarum inscriptiones in alio volumine una cum aliarum titulis afferimus, et ex iis veritas illa quam astruimus evidenter elucebit. Carol. quidem Dufresnius, vir doctissimus, in præfatione, quam operibus Jo. Zonarę præmisit, cum in eam sententiam discisisset, quę vult hæc Epistolę esse Jo. Zonarę fetum, ut evincat eas, vel earum saltem aliquas, esse scriptas ætate, qua ille vivebat, clarum perspectumque esse ait, nonnullarum auctorem, si non omnium, vixisse sub Manuele Comneno; nam epistolam 38 in indice Lambeciano Manuelis Comneni imperatoris esse arbitratur, quare et subsequens *Antapologeticum*. quod quidem statim sub titur in o

sensu, eodem tempore scriptum esse infert. Eam aetatem etiam arguit ex viris primariis aulae Constantinopolitanae, quibus aliquot epistolae inscribuntur: atque in iis Joanne Duca magno heteriarcha et Sebasto, cujus praeter ceteris mentio occurrit apud Niceitam in Alexio Manuelis fil., et Manuele Comneno Sebastocratore, qui non alius est ab eo, cujus pariter Cinnamus meminit lib. v. Sed recte observat Cas. Oudinus falsum esse Dufresnium, dum censuit epistolam 58 ad Alypium monachum esse Manuelis Comneni, cum vere Glyca sit monachus illum ab astrologiae studio dehortantis: concedit tantum *Antapologeticum* esse Manuelis Comneni, cujus quidem nomen praefert, et numero 39 collocatur. Cum enim Alypius in astrologiae studium toto pondere ferretur, nec Glyca consiliis et hortationibus acquiesceret, ut studium suum defenderet, nihil ipse regessit, sed aliena scriptione usus est, mittens pro responsione *Antapologeticum* Manuelis Comneni ab annis circiter 500 in gratiam astrologiae, qua delectabatur, conscriptum; vel alium Manuelem Comnenum fuisse suspicatur. Ad ea vero quae Dufresnius de primariis aulae Constantinopolitanae viris adducit, ita laudatus Oudinus respondet: *Non his nominibus veteres hi intelliguntur, sed recentiores ejusdem nominis et dignitatis, qui anno circiter 1450 in imperio Orientali sub Constantino Palaeologo, ultimo Graecorum imperatore, dignitatibus his fungebantur: ut constat ex Joanne Duca, cujus historiam in manibus habemus: qui Michaelis Glyca σύγχρονι cum fuerint, ad illos epistolas dedisse nihil mirum videbitur.* Atque ita quidem ille. Et, ut videtur, Joannes Ducas, ille idem est, qui scripsit Historiam Constantinopolitanam, quando Constantinopolis a Mahumete II Turcarum imperatore expugnata est, eaque illis imperii esse sedes coepit, quod fuit anno Hegirae 857, Christi autem 1453, quo vivebat ille Ducas ex inclyta Ducarum familia oriundus. Hic de gestis Turcarum adversus Graecos, et Constantinopoli subacta, commentarius exstat ms. Graece in Bibliotheca Christianissimi Francorum regis, quem una cum interpretatione sua Latina Ism. Bullialdus in corpore Byzantinae historiae edendum curavit, et de quo Ger. Jo. Vossius, lib. iv *De Histor. Graec.*, cap. 19. Exstant inter Epistolas Michaelis Glycae epistolae duae ad hunc Joannem Ducam, nempe 21 et 52. De Joanne autem Duca plura videnda apud Cas. Oudinum ad annum 1460, et in Jo. Zonar.

Opera, quae Glycas scripsit, sunt in primis *Anapales*, patriarcharum, regum atque imperatorum res gestas, historiamque omnem Judaicam, Romanam ac Constantinopolitanam, ita complectentes, ut eodem contextu controversas inter theologos philosophosque quaestiones agitaverit, ac de rebus omnibus, quae in caelo, aere, terra ac mari sunt, de avibus, piscibus, animalibus, homine, atque angelis, disseruerit, secutus veterum Patrum Eustathii, Basilii, Nysseni, Chrysostomi, Sinaitae, Pisdiae,

aliorumque vestigia ac pene verba: qui quidem omnes opus sex dierum, quod Graeca voce Hexameron dicere solemus, singulari diligentia concinnarunt. Sed quia notatur a Th. Dempstero, lib. 1 *Paralip. ad Rosicum*, cap. 4, quasi leges historico praescriptas non servaverit, hic tempestive describenda videntur verba Leunclavii proemio in *Glycae Annales: Quod si quis arbitratur, inquit, hisce de rebus minime disserendum vel in historia, vel in adnotatione temporum, is sciat, primum haec junioribus esse perscripta, quorum animos rectis sententiis (ut paulo ante significabamus) imbui permagni refert. Deinde velim Glyca nostro vel illam ob causam sit aequior, quod pleraque non ita proluxe, nec confuse, tradiderit, ut Cedrenum et alios factitasse videmus: qui compendia quaedam promittentes, volumina prorsus ingentia, quaeque sine taedio perlegi nequeunt, posteris reliquere.* Hujus operis titulus in codicibus Vallicellano et Fontisebraldensi ita habet: Τοῦ λογικώτατου καὶ μακαριώτατου κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ Γλυκᾶ χρονικὴν ἀπὸ κτίσεως κόσμου συνοπτικὴν, διεξὼν κατ' ἐπιτομήν περὶ τε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, περὶ τε τοῦ φωτὸς αὐτοῦ, καὶ πάντων ἀπλῶς τῶν ὑπὸ Θεοῦ δημιουργηθέντων ἐν ἡμέραις 6' περὶ τε τῆς πλάσεως τοῦ Ἀδάμ, καὶ τῶν λοιπῶν καθέξῃς. *Eloquentissimi et beatissimi domini Michaelis Glycae Chronicon compendiarium ab orbe condito, breviter percurrentes ea, quae attinent caelum et terram, lucemque ejus, et omnia, ut uno verbo dicam, a Deo sex diebus subrefacta, Adamique fictionem, et caetera, quae deinceps contigerunt.*

Præter *Annales* scripsit Glycas Epistolas plurimas, interrogatus a diversis super variis quaestionibus theologicis, dubiisque ad caelestium Scripturarum enarrationem resolvendis; quas solita dicendi facilitate et multijugis eruditionis illecebra et amoenitate conscripsit. Quae quidem earum exstant, quod sciam, 56 numerum explent. Lambecius tamen in codice theolog. 253, lib. v Comm., observat in hoc codice aliter Epistolas Glycae disponi, tam numero, quam ordine, adeo ut ea, quae in aliis codicibus est 55, in hoc codice sit 64 et ultima. Haec omnes enim quinque codicibus mss. Bibliothecae Caesareae continentur, ut apud Pet. Lambecium codicib. Theolog. 159, 160, 252, 253 et 353 videre est. Glycae quidem Epistolae magno in pretio habitae sunt a viris doctis, et plerique etiam publici juris facere conati sunt; sed vel integris codicibus destituti, vel morte praeventi, vel alia de causa impediti, id praestare non potuerunt. Earum quidem codicem Georg. Dousa Constantinopoli attulerat, sed recenti et parum fida manu, ut ipse testatur, exscriptum, imo et mutilum interdum, ut ex epistola 15, quam ex eo codice Bon. Vulcanius edidit, patet. Nam Bon. Vulcanius, cum Dousa codicem nactus esset, tres ex illis epistolis edidit una cum sua Latina interpretatione in Notis ad S. Cyrillum, *Contra Anthropomorphitas*, cum interim omnium harum Epistolarum editionem meditaretur,

ut in laudatis notis affirmat. Tres autem Epistolæ, A quas typis mandavit Vulcanius, ordine sunt 10, 13, 32. Jac. quoque Pontanus duas ex hisce litteris, quas ab Andrea Schotto habuerat, Latine a se conversas excudendas curavit, quæ hodie in *Maxima Patrum Bibliotheca*, et in *Annalium Glycæ* editione Parisiensi a Philippo Labbeo adornata habentur: sed nec textum Græcum apposuit, et alterius vix diuidia pars est, quam eddidit, adeo mancum et detruncatum fuisse oportet codicem, quo usus est. Tandem Leo Allatus *De Consensu utriusque Ecclesiæ, contra Creightonem; De libris ecclesiasticis Græcor.; lib. de Purgator. et lib. adversus Hottingerum*, hasce epistolas sæpe laudat, et fragmenta plurima, nec contemnenda quidem, earum adducit; imo in quibusdam locis nonnullas etiam integras describit. B

Nos igitur horum virorum præstantissimorum propositum laudabile secuti, nonnullas Glycæ Epistolas in lucem edere animum induximus, nostræque ἀνεκδότων collectionis velut in ipsa fronte constituere; cum ob argumentum nobile et excellens, utpote theologicum, tum in memoratorum scriptorum laudis et venerationis argumentum. Cum enim in ms. bibliothecæ Riccardianæ, cui præsum, codicem quinto decimo quidem, ut videtur, sæculo, sed egregie exacteque descriptum incidissem, quo harum Epistolarum quatuordecim continentur, has saltem publico non invidere medium ipse deliberavi, adeoque exscripsi mea manu diligenter, et in Latinam linguam sedulo pro virili accurateque converti. Hujus autem meæ editionis specimen dederam in Appendice illorum Commentariorum, quibus *De recta Christianorum in eo, quod mysterium divinæ Trinitatis attinet, sententia*, titulum feci, memoratarum Epistolarum tertia Græce ac Latine publici juris facta: ibique jam me olim cæteras quoque, quas habuissem, editurum receperam: quare nunc fidem libero. Inter has quidem non eas tantum proferam, quæ ἀνεκδοτοι sunt, sed ut opus perfectum et absolutum, quoad fieri potest, existat, iis suo loco et illas, quæ ab aliis editæ fuerunt, interseram: fragmenta etiam, undecunque corradere licuerit, adjiciam: et ubi plus præstare non dabitur, saltem reliquarum nudos titulos (1), ut eos Lambecius recehset et exhibet, in medium adducam. Quanquam et eas, quæ alias editæ fuerunt, ἀνεκδότους, et nunc primum in publicum prodire visum iri prudentioribus spero; nam vel exactiores et emendatiores, vel integriorres, vel primigenia sua lingua, qua exaratæ fuerunt, emittentur. Ecce enim Pontanus Latine tantum, alteramque mutilam excudit: ipse Græcum contextum apponam, et quæcunque desunt ex codice Riccardiano supplebo. Bonavent. Vulcanius Græce quidem ac Latine suas vulgavit, sed mendoso codice usus, unam etiam ἀκέραιον edere coactus est: in hac editione et emendatæ omnes,

et integræ perlegentur. Denique fragmentis earum et titulis illud novi saltem accedet, quod cum Latina interpretatione prodibunt. Adde quod opportuna scholia identidem ascripsimus, et perpetuum prope commentarium atteximus. Id quod novum saltem erit in iis quas Leo Allatus edidit; nam eas et Græce et Latine, et castigatissimas, quæ fuit viri diligentia et eruditio, evulgavit. Non quod nostri propositi pars sit, adeo frequentia et prolixiora etiam scholia ad ea opera, quæ in collectione nostra publici juris facturi sumus, commentari, sed in editione harum Epistolarum id necessarium esse arbitratus sum. Cum enim Glycæ noster sequioribus sæculis vixerit, et quando Græci homines sine nugis et ineptiis vix quidquam scribere aggressi sunt, ejus opinionum licentiam et τὸ παράδοσον compescere, theologorum melius sapientiusque opinantium consulta e regione, ut ita dicam, statuendo, tanquam adversus eum aciem instructissimam, atque ita legentium rectæ sententiæ et securitati consulere. Non enim semper optimas ratasque sententias, et antiquorum Patrum placita, seligere et amplexari videtur; sed de regia opinionum via ita quædam ad divortia deflectere aliquando, ut facile possit a delicatioribus quibusdam novitatis et ἀτομολλας insimulari. Ad hoc igitur meæ observationes inservient, ut recta Glycæ sententia apertius dilucidiusque percipiatur, et non facile cujuscunque criminationibus in his, in quibus minime meretur, obnoxius evadat. In quibusdam excusari aut defendi non potest, utpote Græci schismatis homo, et erraticarum illius gentis opinionum aliquando propugnator, ut ostendetur inferius. Non tamen ideo spernendus auctor hic videatur; nam et ex his sequioris ævi scriptoribus Græcis magnam catholicæ Ecclesiæ utilitatem provenire cognoscitur, sive ut historia ecclesiastica locupletior exactiorque habeatur, sive ut Græci schismatis errores facilius refellantur, sive ut nostrorum temporum sectarii falsarum opinionum certorumque deliramentorum rei manifeste revincantur: id quod aperte elucet ex Jo. Morini, Leon. Allatii, Petri Arcudii, Fr. Combefisii, aliorumque doctissimorum hominum lucubrationibus, quos inter memorandus præcipue Nicol. Comuenus Pappadopolus, qui anno 1697 librum typis mandavit Patavii, ita inscriptum: *Prænotiones mystagogicæ ex jure canonico, sive Responsa sex, in quibus una proponitur Ecclesiæ utriusque, Græcæ et Latinæ, suffragium de iis, quæ omnino præmittenda sunt ordinibus sacris, atque obiter et Græcia adversus calumniatores defenditur, et præcipue Photianorum ineptiæ refelluntur*. Ibi innumeri scriptores Græci, proximioris præsertim ætatis, in medium afferuntur, qui maxima pars ignoti nobis erant, ut scribit præstantissimus Monsfalconius *Diar. Ital.* cap. 28.

(1) Et hoc etiam non præstitit, quod ejus loco fecimus. ERR.

Cæterum nunc monendum est, in quibusdam co-
 licibus hasce Epistolas non Michaeli Glycæ, sed
 Jo. Zonaræ tribui, ut in codice Regio, cujus me-
 ninit Dufresnius, quanquam recentiori manu
 scripto, anno scilicet mundi juxta Græcos 6996
 (Christi 1488), indict. 6. Hunc enim titulum præ-
 fert: Ἐπιστολαὶ κυροῦ Ἰωάννου Ζωναρᾶ καὶ
 πρωτοασηκρητίτις καὶ δρουγγαρίου τῆς Βίγλης. *Epi-
 stolæ domni Joannis Zonaræ, et protoasacretis, et
 præfecti Vigilum.* Zonaræ quoque has Epistolas
 ascribebat codex, quem Georg. Douza Constantino-
 poli attulerat, exstatque modo in Bibliotheca Lug-
 duno-Batava; quare et illæ, quas ex eo edidit Bo-
 nav. Vulcanius, eidem Zonaræ tribuuntur. Zonaræ
 pariter vindicat Index Græcorum librorum ex co-
 dice ms. Regio 2813. Phillippus quoque Labbeus, **B**
 tom. I *De Scriptor. Eccles.*, in Georg. Cedreno,
 hasce Epistolas Zonaræ potius esse existimat, quas
 exstant tantum numero 46 affirmat, et suspicatur
 eis additas aliquot fuisse alicujus scriptoris Glyca
 recentioris epistolas. *Qui enim fieri potuit, inquit,
 ut de Cedreno ne verbum quidem fecerit in Annali-
 bus suis Glycas, qui Joannem Scylitzem, Joannemque
 Zonaram tam sæpe appellat?* Quæ quidem ratio
 mihi languidula videtur ac futilis. Labbeus usus
 videtur codice ms. Claromontani collegii Parisiensis
 societatis Jesu, qui epistolas 46 continet Zonaræ
 tributas. Hinc factum est, ut miscue hasce Epi-
 stolas sub nomine Zonaræ, aut Glycæ, laudet Al-
 latus; quanquam contra Creighthonum scribens in
 eam concedere sententiam videtur, ut Glycæ potius
 quam Zonaræ illas attribuat: ibi enim ita scribit:
*Hæc et alia Michael Glycas, epistola satia proliza ad
 Joannicum monachum, etc.* Et idem quoque facit
 passim in opere *De perpetuo consensu utriusque
 Ecclesiæ, etc.*, et in dissertationibus *De libris eccle-
 siasticis Græcorum* quoque ut plurimum Glycæ eas
 vindicat. Et recte quidem, ut arbitror, ita sentit
 vir ille doctissimus. Quomodo enim Jo. Zonaræ
 adseri possunt illæ Epistolæ, quas Constantini Pa-
 triologi ætate scriptas fuisse exploratæ fidei est,
 ut superius ostendimus? Zonaras enim non sub
 hoc principe, neque sæculo xv, sed sub Alexio
 Commeno, xii videlicet sæculo, ab anno 1110 ad 1120
 floruit, ac paucis post annis Joannē Alexii filio im-
 perante naturæ concessit. Insuper duo Cæsarei co-
 uices, quos lib. iv Commentariorum laudat Lam-
 becicus, quorum prior epistolas 50, alter 56 con-
 tinet, Michaelē Glycā auctorem præferunt, hoc
 legitur: Τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου κυροῦ
 Μιχαὴλ τοῦ Γλυκᾶ εἰς τὰς ἀπορίας τῆς θείας
 Γραφῆς. *Sapientissimi et eloquentissimi domni Mi-
 chaelis Glycæ in divinæ Scripturæ dubitationes.* Et ad
 calcem codicis posterioris hæc scribuntur: Τοῦτο
 βιβλίον ὑπάρχει Μιχαὴλ τοῦ Γλυκᾶ. *Hic libellus est
 Michaelis Glycæ.* Sed et Codex Riccardianus,
 quo utimur, ita inscribitur: Γραμματικῶν Μιχαὴλ
 τοῦ Γλυκᾶ. *Grammatici Michaelis Glycæ.* Laudantur
 etiam a Gesnero sub nomine Glycæ, ut et ab Hæ-

A schelio ex bibliotheca Augustana eodem titulo,
 cod. 65, et a Jac. Pontano; qui priores duas Latine
 convertit atque edidit. Sed et has sub Glycæ no-
 mine citant Casaubonus *Exercit. in Baron.* 16, n. 49;
 Antonius Possevinus, tom. II *Apparatus sacri*, et
 Jo. Baptista Cotelerius in Notis ad Opera SS. Pa-
 trum qui temporibus apostolicis floruerunt. ubi
 inquit: *Quæ etiam citat Michael Glycas in libro
 posteriore operis eis τὰ ἀπορία τῆς Γραφῆς, cap. 32.
 Exstat id opus ms. in bibliotheca Thuana, composi-
 tumque est ex orthodoxa fide S. Joannis Damasceni,
 adjectis nonnullis aliorum Patrum.* Sed et Gul.
 Caveus in Joanne Zonaræ eas Glycæ potius adjudica-
 das existimat. Ex his, quæ hæctenus disseruimus,
 constitit, arbitror, non tantum has Epistolas genui-
 num esse Michaelis Glycæ setum, verum etiam,
 quem eæ in diversis codicibus titulum præferant.
 Quibus addi potest inscriptio codicis Augustani 57,
 quæ ita habet: *Michaelis Glycæ explicationes ob-
 scurorum locorum sacre Scripturæ.*

Cæterum aliquot alios tractatus hæctenus inedi-
 tos recenset Leo Allatus, *De consensu utriusque
 Ecclesiæ*, lib. II, cap. 18, nempe, librum ad Maxi-
 mum Smeriotem *De processione Spiritus sancti*, eu-
 jus fragmentum habet ibidem lib. III, cap. 2. Ad
 eundem, an *Christus aeymo in suprema cæna usus
 sit.* Ad Isaiam monachum *De animabus a corpore
 separatis.* Verum hi omnes tractatus nihil aliud
 mihi cum Oudino esse videntur, quam Epistolæ
 Michaelis Glycæ, in quibus Scripturæ loca quædam
 obscura, vel controversa, ille explicat. **C**

Sed quia ad calcem codicis Regii describuntur
 eorum nomina quorum auctoritate usus est Episto-
 larum scriptor, eam hic describere operæ pretium
 esse existimavi: Συγγράφοντες καὶ συμμάρτυρες
 τῆς βίβλου αὐτοί, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὁ μέγας
 Βασίλειος, Γρηγόριος Νύσσης, Ἰωάννης ὁ χρυσο-
 βήμων, ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ὁ Κύριλλος, ὁ μέγας
 Ἐπιφάνιος, Ἀναστάσιος ὁ Σιναιτης, Ἰωάννης ὁ
 Δαμασκηνός, Γρηγόριος ὁ Διάλογος, Ἀνδρέας Κρή-
 της, Πέτρος καὶ Παῦλος, οἱ ἀπόστολοι, Νικηφόρος
 πατριάρχης, σὺν τούτοις καὶ Μωσῆς καὶ Δαβὶδ, καὶ
 τις ὁ φωτίζων τοῦτους, καὶ μάρτυς ἀψευδής, τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον. *Qui simul scripserunt, simulque
 testes hujus libri fuere, sunt hi: Gregorius Theologus,
 Magnus Basilius, Gregorius Nyssenus, Joannes Au-
 ristus, magnus Athanasius, Cyrillus, magnus Epi-
 phanius, Anastasius Sinaites, Joannes Damascenus,
 Gregorius Dialogus; Andreas Cretensis, Petrus et
 Paulus apostoli, Nicephorus patriarcha, cumque his
 Moses et David, et, qui hosce illuminat testisque est
 mentiri nescius, Spiritus sanctus.*

Verum antequam de Glycæ Epistolis agere de-
 sinamus, de codice Riccardiano lectorem edocere
 fert animus. Codex hic chartaceus est, notatus nu-
 mero 49, Pluteo K, ordiue I, inter Græca manu-
 scripta. Continet primum Epistolas Glycæ nonnullas,
 deinde Christoduli monachi, seu Joannis Cantacru-
 zenii, dialogos 8 adversus Judæos manu diversa

exaratos. Primi autem titulus ita habet : Χριστο- A
 δοῦλου μοναχοῦ κατὰ Ἰουδαίων λόγος α'. *Chri-*
stoduli monachi adversus Judæos sermo I. Incipit
 vero : Οὐκ οἶδ' ὁπότερον κάλλιον φαίην ἂν τινες,
 ἐπιγράψας τῷ τοιοῦτῳ συντάγματι κατὰ Ἰουδαίων
 ἕρα, ἢ μᾶλλον ὑπὲρ αὐτῶν, κ. τ. λ. Est in fine et
 aliud perbreve opusculum, alia quoque manu, ut
 videtur, exscriptum, cui præfigitur : Δόγματα ὁρθό-
 δοξα, ἅπαρ ἐξέθάντο οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι, καὶ πάντες
 οἱ ἅγιοι Πατέρες, καὶ οἰκουµενικοὶ διδάσκαλοι. *Dog-*
mata orthodoxa quæ exposuerunt sancti apostoli, et
omnes sancti Patres, et œcumenici doctores. Ini-
 tium autem ejus est : Πιστεύοµεν, καθὼς ἔδραπτί-
 σθηµεν, εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦµα,
 τὸν ἕνα Θεόν, κ. τ. λ. Omnia tamen hæc opera sæ-
 culo xv descripta esse videntur, etsi nullibi anni,
 vel temporis, quo scripta fuerunt, adnotatio pateat.
 Glycæ autem Epistolæ omnes, quæ hoc codice ha-
 bentur, quatuordecim tantum sunt, quarum prima
 ad Joannem Sinaitam scripta est, prout in Indice
 Lambeciano, et cæteræ etiam eodem ordine ac
 serie, qua in memorato indice progrediuntur. Unum
 tantum singulare habet hic codex, quod numeri
 adnotatio indicat, eam epistolam non esse Glycæ
 primam, sed tertiam ; ita ut quarta decima decima
 sexta, numero ascripto, significetur. Cæterorum est
 admodum correctus et emendatus, integer quoque
 et eleganter exaratus, ut plurimè faciendus esse
 videatur.

Sed jam in alia Glycæ opera inquiremus, deque
 iis loquentem audiamus Cas. Oudinum in Glyca :
Inter mss. codices, inquit, Bodleianæ Oxonii in An-
glia bibliothecæ cod. 720, in mss. codicibus Guillelmi
Laudi lit. c. cod. 77, Græce exstant Michaelis Glycæ
sermones varii : et ibidem cod. 725 in manuscriptis
codicibus ejusdem ibidem cod. 91, n. 2, exstat Michae-
lis Glycæ tractatus, qui in varia capita dividitur etc.,
qui liber anno æræ Græcicæ 6978 scriptus esse
dicitur, hoc est, anno Christi nati 1470. Denique in
catalogo bibliothecæ Marquardi Gudii, qui regis
majestatis Daniæ consiliarius fuit in supremo tribunali
ducatus Sleswicensis, anno 1706 Kilonii edito in 4,
apud Bartholdum Reutherum, pag. 533, inter mss.
codices Græcos in 4, cod. 50, Michaelis Glycæ ser-
mones, chartaceo codice bonæ notæ, quem titulus
σοφώτατον καὶ λογιώτατον laudat, ubi argumenta
sermonum recensentur summam, singulis per or-
dinem operi præmissis. Hæc quidem ille. Sed hæc
fere omnia nil aliud mihi esse videntur, quam ipsæ
Glycæ Epistolæ, quæ Λόγοι, Sermones interdum
inscribuntur, ut quidem aliquando fit in codice
Riccardiano. Guil. quidem Caveus in sua Litteraria
scriptorum ecclesiasticorum Historia scriptum reli-
quit, codice philosophico 103 bibliothecæ Cæsareæ,
nonnulla Glycæ capita philosophica asservari : sed
ejus inimicus et insectator acerrimus, Cas. Oudinus,
id falsi arguit affirmatque, cum consulisset, nihil
se tale reperisse

Jam tempus, cum de Glycæ scriptis late egeri-

mus, perscrutati, quibus ille Christianæ religionis
 dogmatis censendus sit, quod quidem ex ipsius scri-
 ptis eruendum videtur. Glycæ quidem orthodoxum
 Phil. Labbeus arbitratur, sed evidentia ipsa con-
 trarium demonstravit. Antiquum enim schisma et
 ipse fovens, quædam contra Latinos composuit.
 Nam scripsit primum ad Maximum Smeriotem,
 Εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι λαβὼν ὁ Χριστὸς
 ἄζυµον ἐν τῇ ἑσπέρᾳ τῆς μεγάλης Πέµπτης ὡς τῶν
 τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, τηνικαῦτα δηθὸν τοῖς οἰκειοῖς
 τὸ Πάσχα ἐτέλεσεν. *An dicentibus attendendum sit*
Christum vespere magnæ seris v, cum Pascha cele-
braretur, accepisse azymum, et sic suis tum Pascha
tradidisse. Principium autem est : Ὁ παρὶ τῶν
 ἀζύμων λόγος, ὃ θεία καὶ ἐρὰ καφαλή, καὶ πολλοῖς
 ἐφθασε. Scripsit deinde Παρὶ τινῶν χρήσεων, ὅτι ἐκ
 μόνου τοῦ Πατρὸς, οὐ μὴν δὲ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τῆ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται, καὶ ὅτι οὐ ταυτὸν
 ἀποστολὴ καὶ ἐκπόρευσις. *De nonnullis Patrum tes-*
timoniis, quibus probatur, ex solo Patre, non autem
et ex Filio, Spiritum sanctum procedere : et non esse
idem missionem et processionem. Principium, T: δέ
 σοι καὶ περὶ τῆς ἀρρήτου τοῦ παναγίου Πνεύματος
 ἐκπορεύσεως. Verum tamen est eum pro Latinis
 quoque contra suos Græcos scripsisse ad Isaiam
 monachum, Παρὶ τοῦ ἑποῦν ἀπαντᾷ τέλος ταῖς
 ψυχᾶς χωριζοµέναις τοῦ σώματος, καὶ ὅπου αὐταὶ
 ἀπέρχονται. *Quid sit de animabus, postquam fuerint*
a corpore separata, et quo illæ abeant? Principium,
 Καὶ περὶ τῶν μὲν δικαίων, τί χρὴ καὶ λέγειν. Inibi
 probat luculentissime in cælum eas deferri, ideo-
 que præsentem Deum manifeste intueri, atque ita
 summa beatitate gaudere : ut hinc arguas omnes
 Græcorum errores, ipsis etiam Græcis, qui schismis
 fovissent, non eodem loco fuisse. Hic postremus
 sermo decimæ octavæ epistolæ locum obtinet in
 Indice Lambeciano, a qua non multum dissimilis
 argumenti videtur esse ea, quæ sequitur, undevi-
 cesima, eidem monacho scripta. Alii autem duo
 tractatus adversus Latinos sunt vicesima septima,
 et duodetricesima, epistolæ in Indice memorato,
 quem post epistolas ad operis calcem, ut jam dixi-
 mus, cum aliis fragmentis, tempestive exhibe-
 bimus.

Jam vero quid de Glycæ eruditione, judicio, di-
 gentia et opinionibus dicendum et sentiendum
 sit, alibi, licet perfunctorie et obiter, enuntiavimus,
 quare hæc in præsentia pluribus diducere pro inu-
 tili ac supervacaneo haberi posset. Hic tantum
 ascribere e re fore arbitror catalogum auctorum,
 qui in Glycæ operibus, cum Epistolis, tum Annali-
 bus, citantur, et ex quibus omnia sua collegisse
 compilans ille videtur,

Floriferis ut apes in salibus omnia libant.

Hunc quidem præter brevem illum auctorum, qui
 in Epistolis laudantur, quem paulo superius descri-
 psimus, alii quoque concinnarunt ; sed, quem ipse
 contexui, copiosiore absoluteioreque esse inficia-
 bitur nemo.

Auctores et libri, tam edii quam ἀνεκδοτοι, ex quibus MICHAËL GLYCAS sua collegit.

Acacius Casariensis.	Diodorus Tarsensis.	A Joannes Zonaras.	Philolaus.
Aelianus.	Diogenes Cynicus.	Josephi præctio.	Photius.
Alexander Monachus.	Dionysius Areopagita.	Josephus Flavius.	Pionius.
Ambrosius Mediolanensis.	Dionysius Corinthius.	Julianus Halicarnasseus,	Plato.
Amphilochius Iconiensis.	Dioscorides.	hæreticus.	Plotinus.
Anabatianus. <i>S. Pauli Auda-</i>	Empedocles.	Julius Cæsar.	Plutarchus.
<i>biticon.</i>	Ephraëmus.	Justinus Martyr.	Porphyrus.
Anastasius Sinaïtes.	Epiphanius episcopus.	Justinianus Augustus.	Proclus.
Anastasius Sinaïtes alter.	Epiphanius, presbyter.	Juvenalis, Hierosolymorum	Procopius Casariensis.
Anaxagoras.	Eusebius Casariensis.	antistes.	Προσφυγὴ τοῦ Ἰωσήφ.
Anaximander.	Eustathius Antiochenus.	Leo I. papa.	Psellus. <i>Vide Michael.</i>
Anaximenes.	Eutyches hæreticus.	Leo, archiepiscopus Thes-	Ptolemæus Alexandrinus.
Andreas Cretensis.	Eutychius patriarcha.	salonicensis.	Pyrrhon Chronographus.
Andromachus medicus.	Galenus.	Leo Sapiens, Augustus.	Pythagoras.
Anonius Augustus.	Genadius, patriarcha CP.	Liber de Basilii intraculis,	Rufus scriptor medicus.
Apollinarius Laodicensis.	Georgius Cedrenus chrono-	qui ab Amphilocho scri-	Sabellius hæreticus.
Apollonius Tyaneus.	graphus.	ptus putatur.	Serapio mathematicus.
Aquila.	Georgius Synceflus.	Libanius Sophista.	Severianus Gabalorum epi-
Arcadii Responsum.	Germanus, patriarcha CP.	Macarius Ægyptius.	scopus.
Aristoteles.	Gregorius Nazianzenus.	Manes.	Severus.
Athanasius.	Gregorius Nyssenus.	Marcus monachus.	Simeon Metaphrastes.
Athenodorus philosophus.	Gregorius Magnus, papa.	Maximus monachus.	Sophocles.
Auctor quæstionum ad An-	Gregorius II, papa.	D Methodius patriarcha CP.	Symmachus.
tiochum.	Hadrianus imperator.	Michael Cerularius.	Tertullianus.
Augustinus.	Heraclius episcopus.	Michael Parapiuacius im-	Taeodoretus.
Barlaam.	Heraclius.	perator.	Theodorus Mopsuestenus.
Barlaamophilus.	Hermes Trismegistus.	Michael Psellus.	Theodorus Studita.
Basilius Magnus.	Herodotus.	Nectarius, patriarcha CP.	Theophanes Confessor,
Basilius medicus.	Hieronimus.	Nestorius, patriarcha CP.	chronographus.
Cæsarius, Nazianzen frater.	Hippocrates.	Nemesius Emesenus.	Theophilus Alexandrinus.
Caius historicus.	Hippolytus martyr.	Nicander Colophonius.	Theophylactus.
Clemens Alexandrinus.	Hippolytus Thebanus.	Nicophorus, patriarcha CP.	Thucydides.
Concilium Carthaginiense.	Homerus.	Origenes.	Timotheus, patr. Alexan-
Cosmas Hierosolymitanus	Innocentius I, papa.	Papias, historicus.	drius.
Majumæ episc.	Isidorus Pelusiota.	Parva Genesis.	Valens astronomus.
Cyrillus Alexandrinus.	Jamblichus.	Patricius Prusensis.	Valentinus heretiarcha.
Cyrillus Hierosolymitanus.	Joannes Chrysostomus.	Paulus Samosatenensis.	Xenophanes philosophus.
Damasus papa.	Joannes Climax.	Petrus ad Faustum.	Zoroastres.
Daniel propheta.	Joannes Damascenus.	Philo Judæus.	
David propheta.	Joannes Scythizes.	Philo philosophus, histori-	
Democritus.	Joannes Xiphilinus.	cus ecclesiasticus.	

CANDIDO LECTORI

J. LAMIUS S. D.

(Ex Præfatione ad tomum VI *Deliciarum*, Florentiæ anno 1739 editum.)

En alias quinque Michaelis Glycæ Epistolæ, seu **C** Dissertationes, in vulgus prodimus, nunc primum omnes, decima excepta, quam quidem Bonav. Vulcanius in Scholiis ad Cyrillum Alexandrinum contra Anthropomorphitas, Latina sua interpretatione adlita, olim publici juris fecit, licet initio et medio mutilam, quæ nos ei ex codice Riccardiano restitui-
mus. In præfatione eodique, quam primæ harum Epistolarum a me editarum parti præfixi, asserui Michaellem Glycam Siculum fuisse, eodiem, quos doctissimus Phil. Labbeus consulnerat, fidem secutus; sed cum modo videam eruditissimum virum Jo. Boivinum docere pro Σικελιώτου legendum Σικυδιώτου, sive Σικυδιου, quod hoc illius nomen apud Nicetam occurrat, adeoque Glycam nostrum Byzantinum fuisse affirmare; hic id monendum censui, sed ut et monerem Boivinum probabiliter falli, dum credit Glycam nostrum a Niceta Choniate, qui anno 1204 florebat, memorari potuisse; cum exploratæ prope fidei sit, contra quam Vossius, et Labbeus, et Caveus, et Fabricius, senserint, Michællem Glycam medio circiter quinto decimo sæculo

claruisse; quod et in alia præfatione observavimus. Quis enim communi sensu præditus dicere queat Michaellem Glycam, si sæculo XII, ut illi putant, vixisset; epistolæ 35, 36 et 41, τῷ πανσεβάστῳ σεβαστῷ κυρῷ Κωνσταντίνῳ τῷ Παλαιολόγῳ, augustissimo imperatori domino Constantino Palæologo, qui demum anno 1448 regnare cœpit, scribere potuisse? Quin et, quæ habet Nicetas libro II et IV, de Michaelle Sicydite mago et facinoroso homine, miror quomodo Boivinus de Michaelle Glyca intelligere potuerit, cum, vel Glycæ Annales evolvas, vel ejus Epistolæ perlegas, nihil aliud ex iis existit nisi quædam pietas, et sacrarum Litterarum studium, divinarumque Patrum ampla cognitio; et multo magis miror in ejus sententiam tam facile **D** ivisse doctissimum Jo. Alb. Fabricium tom. X *Biblioth. Grec.*, pag. 228 et 545. Non ignoro a quibusdam objectum iri nos certo non scire, an illæ omnes Epistolæ Michaelis nostri sint. At certe Zonaræ, cui quidam codices tribuunt, esse non possunt illæ quæ Constantino Palæologo scribuntur. Zonaræ enim ætas repugnat. Sed quædam alterius

alicujus esse non poterunt? Argumenta ut id evincatur afferre necesse est. Pro Glyca stat codicum mss. inscriptio; stat quod illarum Epistolarum plures ejus quoque Annalibus totidem verbis insertæ sunt; stat idem stylus, eadem descriptionis materies, eadem dispositionis et ratiocinationis methodus. Quæ quidem omnia simul collecta et expensa prævalere videntur jejunæ illi dubitationi: Quid si Epistolæ miscellæ sunt? Quod si Glycæ dictio elegans et florida est, non ideo sæculo xv minus congruit, quo exploratum habemus, Plethones, Bessariones, Trapezuntios, Gazas, Argyropylos, Lascareos, Chalcocondylas, Musuros, et Gracos alios sexcentos disertissimos, omnes eloquentiæ ornatus, et dictionis phaleras, copiamque uberem, in suis instructissimis commentariis et epistolis exhibuisse. Qui autem habent alii de Glycæ ætate aliter sentientes, quo suam opinionem fulciant? Illud unum nimis incertum et fallax, *Glycam* suos Annales ad sæculum xii tantum deduxisse. Multa in causa esse potuere, cur ulterius Annales *Glycas* non produceret, ut alibi observavimus; et lectorem exemplis obruere possem, nisi brevitati consulerem, eorum, qui licet serius vixerint, susceptas tamen historias ad suam usque ætatem non deduxerunt. Et hæc quidem, conjecturis probabilioribus indulgens; cum tamen plurimi faciam de Glycæ ætate dubitationem, qua vir doctissimus æque ac amicissimus se in ea traducit ambiguum. Non tamen a Boivini sententia longe recesserim in eo quod *Glycam* Byzantium putet; a me enim jam animadversum fuit Glycetarum familiam etiam Constantinopoli fuisse, et Joannem Glycyn, seu Glycan, ut Dufresnius appellat, patriarcham CP. claruisse anno 1316. Item, Daniel Glycys unus est ex iis, ad quos Georgius, seu Gregorius Cyprius patriarcha CP., qui anno 1283 florebat, scribit, ut apud L. Allatum *De Georgiis* videre est, et ex eadem forte familia ac Joannes fuit. At non repugnat *Glycam* nostrum origine Constantinopolitanum fuisse, incolatu vero Siculum, præcipue si monachus erat, ut Fabricius arbitratur. Patet enim Siciliam et Calabriam Græcis Basilianorum monachorum cœnobiis referas fuisse, et in iis non Itali tantum, sed et Græci ipsi (quanquam Sicilia olim et Calabria, quæ Magna Græcia quoque dicta est, Græcissantes provinciarum erant) philosophiam Christianam protulerant. Rochus Pyrrhus in suæ *Siciliæ Sacræ* libro iv triginta Basilianorum cœnobia in Sicilia existentia recenset atque describit, quorum plurima sub Constantino Copronymo excitata fuisse videntur, cum scilicet ille impius imperator edicto promulgato vetuerat esse monachos in Oriente. Tunc enim ingens monachorum orientalium multitudo sese in urbem et Italiam infudit, quorum cum Græca lingua esset peculiaris, eosdem in monasteriis collocatos voluit Paulus I papa ea præstare, quæ consuevissent in monasteriis Orientis, et psalmodum cantus, aliæque officia ecclesiastica sua ipsorum lingua absolvere, ut scribit Baronius, Annualium parens eminentissimus. Quod quidem succedentibus temporibus usque ad suam ætatem, hoc est, usque ad annum 1640 et quod excurrit, servatum esse testatur Rochus Pyrrhus, Netini cœnobi Basiliani abbas, laudatus notit. 4 libri iv, cum quo nescio quomodo conciliare præstantissimum Montemfalconium, qui cap. 15 *Diarii Italici* scribit, in Calabria, et aliis Neapolitani regni regionibus, atque in Sicilia, linguæ Græcæ in ecclesiasticis officii usum fuisse, donec Sixtus IV vetuit, ne quis nisi Latine divina officia persolveret; nisi dicamus Sixti IV edictum ad monachos etiam Basilianos extensum non fuisse, sed tantum clericos sæculares, aliosque aliorum ordinum monachos respexisse. Et quidem Jo. Mabillonius *Livere Italico* tradit monachos cœnobii Cryptæ Ferratæ, duodecimo ab urbe lapide distantis, missam Græcæ celebrare, sed Romano ritui prorsus accommodatam. Jam vero cum hæc ita se habeant, quis non videat facilem et non ingratum Græcis ad hæc Sicula cœnobia transitum fuisse, multosque illorum in ea insula austeriorum vitam sumpto sacro schemate profecti potuisse; eorumque unum Michaelē Glycam forte fuisse? Quis enim ignorat laudatum Baronium tradere sub Leone quoque Armenio imperatore, sacrarum imaginum hoste, orthodoxos monachos Constantinopoli, et ex aliis Orientis partibus exactos et extorres in Italiam et Romam confugisse? Sed exemplis etiam id confirmare proclive est, ex ea circiter ætate, ac deinceps petitis, qua *Glycam* vixisse veroquam simillime credimus. Ecce Bessarion cardinalis, patria Trapezuntius, anno 1446 ac deinceps, archimandrita erat monasterii Sancti Salvatoris Linguæ Phari Messanæ, et monasterii SS. Petri et Pauli de Agro, et Sancti Philippi Majoris, et Sancti Angeli de Brolo, cum insuper esset protector universi ordinis Basiliani, ut Pyrrhus citatus memoriæ prodidit. Anno 1551 Anatolius Constantinopolitanus monachus, una cum monacho pariter Græco Basiliano Davide, et presbytero quodam societatis Jesu, in Sicilia diploma Rogerii regis anno 1145 concessum, quo rex confirmat Athanasium hieromonachum, secundum abbatem cœnobi S. Philippi Majoris, describit, quod in libros regię cancellariæ transfertur. Imo non dubitandum linguæ Græcæ præceptores aliquos in memoratis monasteriis per ea tempora esse, præsertim cum in Sicilia et Calabria Italica lingua passim invaluisset, et major monachorum numerus tunc temporis Italus fuisset; ut Græcis letteris animo comprehensis monachi Græca lingua de more ecclesiastica officia persicerent. Ex his esse potuit Michael Glycas, qui in codice Riccardiano ideo forte *Grammaticus* dicitur. Et certe hujusmodi præceptores necessarios fuisse evincit etiam id, quod deinde consecutum est, anno videlicet 1461 senatum Messanensem a Pio II pont. max. petiisse, et obtinuisse, ut gymnasia Græca

Messanæ pro monâchis Græcis, seu Calogeris, A
constituta præceptori annua mercede aureorum 80
de camera solvenda a monasteriis Basilianis, eri-
gerentur; quod executioni mandandum Bessarion
Ordinis protector litteris Romæ anno insequenti
datis edixit, Athanasio episcopo Hieracensi et
quibusdam abbatibus scribens. Hinc Constantinus
Lascaris CP. ex litteris protectoris Ordinis datis
Romæ pridie Idus Decembris 1467, cum mercede
annua scutatorum 80, quæ solvere tenerentur mo-
nasteria Græca Sicilia, docendæ linguæ Græcæ
præficiuntur. Anno 1478 Constantinus Lascaris adhuc
in Sicilia docebat, et hoc anno, jussu Ægidii Ro-
mani abbatis monasterii SS. Petri et Pauli de Agro,
e Græco in Latinum convertit primævum diploma
foundationis et dotationis illius cœnobii datum an-
no mundi 6625, indictione 9. Anno pariter 1499
idem Lascaris Latine reddidit Græcum Diploma
Rogerii comitis, quo is testatur partem de Saracenis
victoria templum et cœnobium Sanctæ Mariæ de
Milli ædificasse, et ei Michaellem abbatem præfecisse,
datum anno mundi 6600, die 10 Decembris, indi-
ctione 14, Christi 1092. Sed vix dubitare possum,
quin hic ipse Lascaris et ante hæc tempora in Si-
cilia et Calabria versatus sit, cum videam eum li-
brum *De Calabria et Sicilia scriptoribus exarasse*,
et Alphonso Neapoleos regi, qui anno 1458 naturæ
concessit, nuncupavisse; qui liber habetur apud
Fabricium, tom. XIV *Bibliothecæ Græcæ*. Atque
hæc quoad Glycæ ætatem et patriam dicta sint.
Nunc, aliam præfationem etiam in hoc suppleturi,
memorabimus Michaelis Glycæ *De Penitentia Sa-
tomonis* tractatum, unum illorum opusculorum
fuisse, quæ Allatius libro IV suorum *Symnicon*
inserere meditabatur, ut apud Fabricium laudatum
citato tomo videre est; qui forte nil aliud est,
quam una ex Glycæ Epistolis. Insuper monemus

Græcum Annalium Glycæ codicem ms. in Biblio-
theca Saibantis Veronæ asservari, ut prodit in sua
Verona illustrata vir doctrinæ et eruditionis immen-
sæ Scipio Maffei marchio.

Glycæ Epistolæ juxta Fabricium numerum 50
expleant, quot ille credit a Lambecio recenseri; sed
multo plures ille memorat, et ad numerum 64
ascendere affirmat, ut jam in prima præfatione anim-
adverti. Quin ipse Fabricius observat Parisiis in
bibliotheca Regia epistolas 92 Michaelis Glycæ mss.
asservari; ipse vero addiderim Glycæ Epistolarum
codicem, manu exaratum, qui in Augustana Biblio-
theca exstat, et cujus alibi mentionem fecimus,
mihi missum et commodatum iri, si velim, ut om-
nes describam, spem fecisse vir clarissimus Jac.
Brukerus Augustanus, Caulbyrensis minister et
scholarcha doctrina juxta ac humanitate præcel-
lens; quem quidem nondum senatum illum amplis-
simum petii, quod omnes illæ his *Deliciarum* me-
arum angustiis comprehendi non possint, ut materia-
rum varietas in iis promissa servetur. Memorabile
et insigne exemplum, quod multos patriæ ingratos,
litteris exitiales, sibi que et suæ sanæ inimicos
hominum, qui ad inutiles sibi suas bibliothecas
viris doctis aditum præcludere sustinent, merito
pudore suffundat. Epistolæ 5 Glycæ, quæ hoc
volumine publici juris facio, partim Joanni Aspiotæ
monacho, partim Isaïæ pariter monacho scribun-
tur. Quis sit Joannes ille Aspiotas ignoro prorsus.
Idem proferrem de monacho Isaia, nisi Cas. Oudin-
us opinari videretur esse eundem ac Isaïam
illum, cujus Epistolam contra Nicolaum Scleogiam
De processione Spiritus sancti, producit Allatius
tom. I *Græciæ orthodoxæ*; et qui anno 1430 proba-
biliter florebat, ut observant Wartonus et Fabri-
cius. Hic Isaïas appellatur etiam monachus et do-
mesticus, ut jam innuimus.

DISSERTATIO

DE ÆTATE ET SCRIPTIS MICHAELIS GLYCÆ.

(Cas. Oudin. *De script. eccles.*, tom. III, col. 2531.)

PROLOGUS.

Michael Glycas, natione Siculus, non sub Alexio
et Joanne Comnenis imperatoribus Constantino-
polititanis vivens, ut vulgo creditur, sed sub Con-
stantino Palæologo ultimo illo imperatore ad an-
num 1450 clarus, scripsit anno incognito *Anna-
les quadripartitos*, opus non modo theologicum,
sed et physicum et historicum. Prima parte agit
de opere sex dierum. Altera de rebus gestis ab
orbis condito usque ad Christum natum. Tertia res
gestas a Christo usque ad Constantinum Magnum

D prosequitur. Quarta res tractat Byzantinorum Impe-
ratorum usque ad obitum Alexii Comneni, qui anno
1118 moriens, Joannem Comnenum successorum
habuit. Exinde usque ad captam a Latinis Constanti-
nopolim perstringit res Byzantinas Joannes Leun-
clavius, qui et primus Glycæ interpretationem nobis
dedit, Basileæ, anno 1572, in 8, typis Episcopii
editam. Habetur autem eadem Historia Græce et
Latine in folio inter Historicos Byzantinos Parisiis
ex typographia Regia, cum interpretatione et
notis Philippi Labbei, de quo tam sæpe loquimur.

Exstat autem illa Græce ms. in bibliotheca Vallicellana Romæ, Regia Gallica, Claramontana Parisiensi, imperatoria Viennensi, et Augustana Vindellicorum Cod. 80.

CAPUT PRIMUM.

Quid sentiat Leo Allatius de ætate Michaelis Glycæ.

Ætatem quidem Michaelis Glycæ omnes fere scriptores ad annum 1120 assignant, ut Gerardus Joannes Vossius, lib. II *De historicis Græcis*, cap. 27, pag. mihi 304; Guillelmus Cavus in *Historia rei litterariæ* ad annum 1120, pag. 654. Sed longe aliter Leo Allatius libro I *De perpetuo consensu Ecclesiæ Occidentalis et Orientalis*, cap. 10, § 17, fol. 870, cujus tamen maxime intererat, ut Glycam antiquiorem faceret, quem vult contra Græcos stetitisse a partibus Romanis. In causæ ergo suæ præjudicium Michaellem Glycam vult floruisse anno circiter 1430, trecentis post vulgarem sententiam annis, fuisseque synchronum Macario Ancyrano metropolitæ, Nicolao Selengia atque Isaia Cyprio monacho, hujus ætatis scriptoribus. Novam quamvis sententiam, non absurdam, imo veram putem, lucusque Glycæ Syntagma historicum olere Græciam recentissimam, quod ille vel morte, vel negotiis occupatus, ultra annum 1120 non extendit, etsi tribus post hanc epocham sæculis vixerit. Igitur hic a me relinquitur, etsi in scriptoribus ecclesiasticis nimium innovare videar, hanc tamen Allatii sententiam non dissimulare aut tacere, meorum fuit partium. Id potissimum colligit ex Glycæ Epistolis, quarum plures ad Maximum Smeniotem et Isaiam monachum, qui tunc temporis vivebant. Ne vero fidem quis mihi detrectet, ipsum Allatium verbotenus produco. « Michael quoque Glycas hoc eodem ævo floruisse videtur, qui inter alia pie doctæque scripta, quædam etiam contra Latinos composuit: 1. Ad Maximum Smeniotem, *ΕΙ ΧΡΗ ΠΡΟΣΙΧΕΙΝ ΤΟΙΣ ΛΕΓΟΥΣΙΝ, ΟΤΙ ΛΑΘΩΝ Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΔΕΞΥΜΟΝ ΕΝ ΤΗ ΕΣΠΕΡΑ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΠΕΜΠΗΣ, ΩΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΞΟΡΤΗΣ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ, ΤΗΝΙΚΑΥΤΑ ΔΗΘΕΝ ΤΟΙΣ ΟΙΚΕΛΟΙΣ ΤΟ ΠΙΣΧΑ ΙΤΕΛΕΣΕΝ*. Si dicentibus attendendum est, Christum vesperæ magnæ Feriæ V, cum Pascha celebraretur, accepisse azymum, et sic suis tunc Pascha tradidisse. Principium, *Ο περὶ τῶν ἀζύμων λόγος, ὡς θεία καὶ ἱερὰ κεφαλὴ, καὶ πολλοὶς ἐφθασε*. 2. Eidem: *Περὶ τινῶν χρήσεων, ὅτι ἐκ μόνου τοῦ Πασχῆ, οὐ μὴν δὲ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται, καὶ ὅτι οὐ ταυτὴν ἀποστολὴ καὶ ἐκπέρευσις: De nonnullis Patrum testimoniiis, quibus probatur, ex solo Patre, non autem et ex Filio Spiritum sanctum procedere: et non esse idem missionem et processionem*. Principium, *Τί δὲ σοὶ καὶ περὶ τῆς ἀρρήτου τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως*. Scripsit pro Latinis contra Græcos ad Isaiam monachum, *Περὶ τοῦ ὁποῖον ἀπαντᾷ τέλος ταῖς ψυχαῖς χωριζομέναις τοῦ σώμα-*

A τος, καὶ ὅπου πρᾶτται ἀπέρχονται. Quid ait de animis, postquam fuerint a corpore separatæ, et quo illæ abeant? Principium, *Καὶ περὶ μὲν τῶν δικαίων τί χρὴ καὶ λέγειν*; Probat luculentissime in eolum eas deferri, ibique Deo præsentibus visione beatifica frui: ut hinc arguas omnes Græcorum errores, ipsis etiam Græcis, qui schisma foverunt, non eodem loco fuisse, ut alibi dicemus. Atque ut rectius hæc intelligantur, adjungenda, quæ habet paragrapho 16, præcedenti col. 866: « Nullam apud alios ipsius (*Macarii Ancyranæ metropolitæ*) memoriam reperi, quemadmodum nec de Nicolao Selengia, qui iisdem fere temporibus contra Latinos, varias hinc inde collectas auctoritates Patrum, male consutas, pejusque intellectas publicavit. Ille cum in manus pervenissent Isaia Cyprii, examinatæ discussæque, tantum abfuit, ut mentem Selengia et Græcorum opinionem comprobarent, ut collectorem summæ ignorantia nulliusque iudicii hominem arguerent. Quare Epistola ad Nicolaum scripta, idemet Isaia futilitatis et nugacitatis reprehendit. (1). »

Agit de Michaelle Glycæ Guillelmus Cavus in *Historia litteraria*, tomo I, seu parte I, ad annum 1120, pag. 654; et parte II, pag. 333, editionis Londinensis; et in editione Genevensi ad eundem annum 1120, parte I, pag. 456, et parte II, pag. 223, ubique cum errore, sed scriptoribus omnibus communi, qui illum anno 1120 assignarunt. At præter errorem hunc, quem Cavo condonare debemus, licet, si accurate Leonem Allatium *De consensu utriusque Ecclesiæ* legisset, quem tam frequenter citat, corrigere illum potuerat ac debuerat: vel etiam ex Lambecio in mss. codicibus Græcis Epistolarum Glycæ, quos non semel revidisset, emendare eundem poterat. Sed his non contentus, quod Cavo nostro turpius est, aspersit falsas citationes omnes codicum manuscriptorum bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, parte II, pag. 383, his verbis, dum loquitur: « Michael Glycas, natione Siculus, claruit anno 1120. Epistolæ LVI maximam partem theologicæ de variis sacrae Scripturæ controversiis, Græce mss. in bibliotheca Vindobonensi aliquoties habentur, nempe codice theologico 67, codice 83, num. 2, fol. 29; codice 155, codice philosophico 103, ubi etiam nonnulla ejus *Capita philosophica* asservantur. Speciatim harum Epistolarum recensione exhibet Lambecius *Commentariorum* II libro IV, pag. 152, etc. Epistola ad Alypium monachum *de Assumptione beatæ Virginis Deiparæ*, exstat separatim codice theologico 265, num. 11, fol. 5. » Ita quidem Cavus. Verum hæc omnia mendacia et falsæ citationes, ad Guillelmi Cavi confusionem et dedecus: exstant enim in mss. codicibus quatuor istis, codice ms. theologico Græco 149, num. 2, 160, de quibus libro IV *Commentariorum* hujus bibliothecæ pag.

(1) Hanc epistolam habes apud nos in Isaia Cyprio, ad ann. 1430.

152 et 157. Item codice theologico ms. Græco 232, ut habet Lambecius lib. v Commentariorum, pag. 64, et codice sequenti 233, ut idem habet ibidem, pag. 66. Epistola autem ad Alypium monachum *De assumptione B. Virginis Driparæ* separatim non exstat, ut falso Cavus inquit, sed codice citato 233 cum aliis ejusdem Glycæ epistolis pluribus. Est etiam falsum, quod Cavus addit, *Codice philosophico* 103 ejusdem bibliothecæ nonnulla etiam ejusdem capita philosophica asservari, ut mihi conferenti patuit.

CAPUT SECUNDUM.

Quid scribat Carolus Dufrenius de epistolis mss. nomine Joannis Zonaræ et Michaelis Glycæ inscriptis.

Nemo accuratius de *Epistolis* istis diffusius doctiusque disserit Carolus du Fresne, domino du Cange, in Præfatione, quam præmisit *Historiæ Joannis Zonaræ*, quam anno 1686 Græce et Latine elegendam Parisiis curavit 2 tomis in folio, typis Regiis ornatissimis, ubi inquit : « Enimvero supra laudata Joannis Zonaræ opera circumferuntur passim in bibliothecis *Epistolæ dogmaticæ*, continentes obscuriorum sacræ Scripturæ locorum explanationem, numero sex et quinquaginta, quarum seriem et argumenta describit Petrus Lambecius libro iv *De bibliotheca Cæsarea*, quas quidem Joanni Zonaræ quidam codices, alii Michaeli Glycæ ascribunt, adeo ut hactenus incertum maneat, utrius sint : tametsi in eam concedere sententiam videtur Leo Allatius contra Crellthonum pag. 544, ut Glycæ potius illas tribuat, quam Zonaræ, ubi ita scribit : *Hæc et alia Michael Glycas, Epistola satis proliza ad Joannicum monachum* etc. Hujus etiam Epistolam de hac eadem re se legisse scribit Casaubonus *Exercit.* in Baronium 16, num. 49, sed sub nomine Zonaræ editam, quam Glycæ esse codices antiqui repræsentant. Cujusnam vero sint illæ Epistolæ, quæ sub nomine Glycæ et Zonaræ in mss. præstant, alius erit disserendi locus. Utinam viri doctissimi et in re veterum libraria peritissimi exstaret super hac difficultate dissertatio, quæ nos ab hac inquisitione levasset. Certe Zonaræ has ascribit codex Regius, sed recentior manu scriptus, anno scilicet mundi juxta Græcos 6996 (Christi 1488), indict. vi, hoc titulo : *Ἐπιστολαὶ κυροῦ Ἰωάννου Ζωναρᾶ, καὶ πρωτοσυγκρίτης, καὶ δρογγαρίου τῆς βίβλης.* Continet porro hic codex XLV duntaxat epistolas, quarum prima Joanni Sinaïtæ inscribitur, penultima vero, quæ est 58 in indice Lambeciano, videtur esse Manuelis Comneni imperatoris, scripta videlicet ut profert inscriptio, *Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρίῳ Ἀλυπίῳ τῷ ἐγκλείστῳ, Εἰ χρὴ τὴν μαθηματικὴν ἐπιστήμην ἀποτρόπαιον ἔγείσθαι παντάσῃσιν.* Initium vero illius est, *Τὰ τῆς μαθηματικῆς* etc. Atque in hæcce verba desinit : *Ἐκ τούτων οὖν πάντων μάνθανε, ἰερὰ κεφαλῆ, ὡς εἰμαρμένη καὶ γέννησις παντάσῃσιν ἀπαγορεύεται. Καὶ γὰρ τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλασθέντα λογι-*

κόν αὐτεξούσιον ἀ-ὀρωπον οὐ φυσικαῖς ἀνάγκαις ὑποκείσθαι καταδεξέσθαι, προγνωστικὴν δὲ τινα τοῖς ἀνθρώποις ἐνδεδόξασθαι δύναμιν, καθὰ καὶ εὐθάσας ὁ λόγος υπέδειξε· οὐ τοσοῦτον ἀπέοικε δι' ἣν αἰτίαν εἰρήκαμεν, εἰ καὶ παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ἐνασκολαίεσθαι τούτοις οὐ συγχωροῦμεθα, ἔτι μὴ δεκάλογον ὀρθὸν αὐτοῖς ἀπαχρώμεθα. Istius epistolæ Antapologeticum sequitur in codice Regio, et in Indice Lambeciano, qui hanc Manueli omnium ascribuit hoc titulo : *Ἀνταπολογητικὸν ἐκ μέρου· πρὸς τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτῷ γραφὴν τοῦ κρατιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κυροῦ Μανουῆλ Κομνηνοῦ, τὴν ἀπολυθεῖσαν πρὸς τινα μοναχὸν, ἐπιμεψάμενον οὐ μικρῶς αὐτοῦ διὰ γε τὸ τῆς ἀπτολογίας μάθημα, καὶ φιλονεικῶσαν τὸ τοιοῦτον συστήσαι μάθημα φυσικαῖς καὶ γραφικαῖς ἀποδείξεσι.* Tum vero illius initium hisce verbis concipitur : *Τολμῶν ὑπομιμνήσκω τὸ προγεγονὸς γράμμα τῆς βασιλείας σου καὶ εἰς ἡμῶν ἤδη χεῖρας ἐλήλυθεν. Καὶ ἐν πρώτοις μὲν ἀναγνοῦς, καὶ περιεπτυσάμην αὐτῇ, καὶ θερμῶς κατεψίγησα. Τίνο; ἔνεκεν; Ὅτι παναγία τῷ ὄντι, καὶ ἡρμαξίφωνη, κατὰ μέμνην αὐτοῦ τοῦ εἰπόντος Χριστοῦ· « Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρὸς εἰμι καὶ ταπεινὸς τῆ καρδίᾳ. » πρὸς αὐτὸν ἐκείνον ἐποίησατο τὴν ἀπόκρισιν τοῦ ἀπερισκέπτως εὐτῷ τοῦ θεοστεφοῦς καταδωόμενον κράτους σου. Μετὰ δὲ ταῦτα τὸ τοιοῦτον γράμμα ἐθαύμασα κατὰ γε τὸ πρὸς αὐτῶν λέξεων στρυφνὸν καὶ ἐυρυθμον, καὶ τὸ τῶν νοημάτων βαθὺ καὶ πυκνὸν, οἷς δὴ νόημασι, καὶ οὐκ οἷδ' ὄπω·, περιπεσῶν, χειροδεθῆναι πρὸ τοῦ καταπινῆναι τὸ τέλος, etc. Alia ex eadem epistola exscribimus in Notis ad nostrum Zonaram, ubi de Vectio Valente astronomo, qui imperante Constantino Magno vixit, agimus, sub finem vero hæc subduntur : *Πείθουμι οὖν καὶ τοῦτο, κράτιετε βασιλεῦ, ὡς οὐκ ἂν ὁ μοναχὸς ἐκεῖνος παύσαιτο ποτε κατηγορῶν τοῦ μαθήματος, εἴπερ εὐπαράγραπτοι εἰσιν ἐπὶ τοσοῦτον οἱ κατ' αὐτοῦ προσφερόμενοι μάρτυρες.* Ad calcem denique codicis Regii describuntur eorum nomina, quorum auctoritatibus usus est Epistolarum scriptor. »*

« Συγγράφοντες καὶ συμμάρτυρες τῆς βίβλου αὐτοῦ, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὁ μέγας Βασίλειος, Γρηγόριος Νύσσης, Ἰωάννης ὁ Χρυσορρήμων, ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ὁ Κύριλλος, ὁ μέγας Ἐπιφάνιος, Ἀναστάσιος ὁ Σιναιτης, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, Γρηγόριος ὁ Διάλογος, Ἀνδρέας Κρήτης, Πέτρος καὶ Παῦλος οἱ ἀπόστολοι, Νικηφόρος πατριάρχης· ἐν τούτοις καὶ Μωσῆς καὶ Δαβὶδ, καὶ τις ὁ φωτίζων τούτοις, καὶ μάρτυς ἀψευδής, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ex hisce Epistolis aliquot edidit Bonaventura Vulcanius in Notis ad S. Cyrillum contra Anthropomorphitas, ex codice quem Georgius Douza auulerat Constantinopoli, recenti et parum fida manu, ut ipse testatur exscripto, qui Joannis Zonaræ nomen præferebat. Zonaræ ascribuntur præterea istæ epistolæ in Indice librorum Græcorum ex codice ms. Regio 2313. Verum duo Cæsarei, quos

lib. v Commentariorum fol. 50 laudat Lau-
 becius, quorum prior Epistolas L, alter XVI continet,
 Michaelom Glycam auctorem præferunt, hoc lem-
 mate: Τοῦ σοφωπάτου καὶ λογωπάτου κυροῦ Μι-
 χαήλ τοῦ Γλουά εἰς τὰς ἀπορίας τῆς θείας Γρα-
 φῆς. Laudantur etiam a Gesnero sub nomine Glycæ,
 ut et ab Hoeselhelio ex bibliotheca Augustana eod-
 em titulo, et a Jacobo Pontano, qui priores duas
 Latine reddidit. Sed et ad calcem codicis poste-
 rioris Cæsarei hæc scribuntur: Τοῦτο βιβλίον
 ὑπάρχει Μιχαήλ τοῦ Γλουά. Promiscue vero hæc
 Epistolas sub nomine Zonaræ sive Glycæ semper
 laudat Allatius lib. II *De consensu utriusque Eccle-
 siæ*, cap. 18, num. 17; lib. III, cap. 15, num. 8,
 cap. 16, num. 24, cap. 18, num. 8, et contra
 Creightonem pag. 544 et 544. In quibus quidem
 locis quasdam ex iis integras descripsit, ita ut cum
 scribebat, ejus essent non omnino ipsi pro indu-
 bito haberetur. Id duntaxat constat, nonnulla-
 rum auctorem, si non omnium, vixisse sub Ma-
 nuclæ Comneno, tum ex Antapologetico, ejus
 meminimus, tum ex viris primariis aulæ Con-
 stantinopolitanæ, quibus aliquot inscribuntur:
 atque in iis, Joanne Duca magno hetærtarcha et
 sebasto, cujus præ cæteris, ut alios omittam, men-
 tio occurrit apud Nicetam in *Alexio Manuelis filio*
 num. 7 et 9, et Manuclæ Comneno sebastocratore,
 qui non alius est ab eo, cujus pariter Cinnamus
 mentionit libro v, num. 14 et 15.

Falsum porro est, quod scribit Dufrenius allatus,
 epistolam nempe 38 hujus collectionis esse Ma-
 nuclæ Comneni imperatoris ad Alypium monachum,
 quem a studio astrologiæ avertere omnimode niti-
 tur: nihilque in hoc Collectaneo, quod spectet
 ad imperatorem hunc, quam *Antapologeticus*, qui
 nomen ejus præfert, et loco 39 collocatur. Porro
 cum Alypius astrologia mirum in modum afficeretur,
 nec studium ejus hortante Michaelæ Glycæ,
 hæc monacho minus conveniens relinquere vellet:
 Epistolæ Michaelis Glycæ, ne illum exasperaret,
 respondere nolens, pro responsione ussit, ad sui
 justificationem, *Antapologeticum Manuelis Comneni
 imperatoris*, quem inter codices suos habebat, ab
 annis circiter 300 conscriptam in gratiam astrolo-
 giæ, qua delectabatur. Atque hoc modo studium
 suum commendavit instantius, quam si ipse res-
 ponsionem propriam Michaeli Glycæ admississet.
 Nam hoc modo astrologiam multo magis commen-
 dabat, quam imperator Græcus ante trecentos an-
 nos defenderat adversus vituperatores et mona-
 chum quemdam illi insultantem. *Antapologeticum*
 igitur esse Manuelis Comneni agnoscimus, at epi-
 stolam 38 præcedentem Alypio monacho scriptam
 fuisse a Michaelæ Glycæ *Adversus astrologiæ stu-
 dium* constat. Nihil igitur occurrit in his epistolis,
 quo probetur illas ad Joannem Zonaræ pertinere,
 qui maxime sub Alexio Comneno, qui anno 1118
 sortus legitur, floruit, ac paucis post annis
 Joanne Alexii filio imperante fatis cessit.

Nec juvatur etiam in conjectura sua in Zonaræ
 gratiam facta: *Ex viris primariis aulæ Constanti-
 nopolitanæ, quibus aliquot inscribuntur: Joanne
 Duca magno hetærtarcha et sebasto, cujus præ cæ-
 teris, ut alios omittat, mentio occurrit apud Nicetam*
 in *Alexio Manuelis filio* num. 7 et 9, et *Manuclæ
 Comneno sebastocratore, qui non alius est ab eo,
 cujus pariter Cinnamus meminit libro v num. 14 et
 15*. Non enim his nominibus veteres hi intelligun-
 tur, sed recentiores ejusdem nominis et dignitatis,
 qui anno circiter 1450 in imperio Orientali sub
 Constantino Palæologo, ultimo Græcorum impera-
 tore, dignitatibus his fungebantur: ut constat
 ex Joanne Duca, cujus historiam in manibus habe-
 mus: qui Michaeli Glycæ synchroni cum fuerint,
 ad illos epistolas dedisse nihil mirum videbitur.
 Hæc adversus conjecturas Dufrenii pro Zonara fa-
 ctas. Contra autem illorum plurimæ Michaelis
 Glycæ nomen expressum habent, inscriptæ non-
 nullæ disertè *Constantino Palæologo imperatori*, qui
 ab anno 1444 ad 1453 imperium tenuit, aliæ aliis
 ejusdem temporis viris illustribus.

CAPUT TERTIUM.

*Quid de his epistolis editum fuerit, qui codices mss.
 illarum in diversis bibliothecis, ac de illis quid
 Petrus Lambecius scribat et sentiat libris IV et V
 Commentariorum bibliothecæ Cæsareæ Vindobo-
 nensis.*

Ejusdem Michaelis Glycæ *disputatiunculæ duæ*
 Latine factæ per Jacobum Pontanum soc. Jesu, In-
 golstadii, anno 1604, in 4, cum Dioptra Philippi Soli-
 tarii, quæ Græcæ quoque mss. exstant in bibliotheca
 Cæsarea Viennensi et in Augustana cod. 57: *Michaelis
 Glycæ explicationes obscurorum locorum sacra-
 Scripturæ*: vel ut in imperatoria, ejusdem *Quæstio-
 nes et dubitationes in Scripturam*, quæ nondum,
 quod sciam, impressæ sunt: de quibus loquitur
 Antonius Possevinus tomo II *Apparatus sacri*, pag.
 112. Joannes Baptista Cotelerius in notis ad *Opera
 SS. Patrum*, qui temporibus apostolicis floruerunt,
 col. 77, lit. E inquit: *Quæ etiam citat Michael
 Glycas in libro posteriore aperis* Eic τὰ ἀπορ τῆς
 Γραφῆς, cap. 32. *Exstat id opus ms. in bibliotheca
 Thuana, cumpositumque est ex orthodoxa fide S.
 Joannis Damasceni, adjectis nonnullis aliorum. Pu-
 trum*. Aliquot etiam tractatus hactenus ineditos
 recenset Leo Allatius *De consensu utriusque Eccle-
 siæ*, lib. II, cap. 18, paragr. 17, nempe *Librum ad
 Maximum Sneniotem de processione Spiritus san-
 cti*, cujus fragmentum habet ibidem lib. III, cap. 2,
 § 3. *Ad eundem, an Christus azymo in suprema
 cæna usus sit. Ad Isaiam monachum de anima-
 bus a corpore separatis*. Verum hi omnes tractatus
 nil aliud mihi esse videntur, quam epistolæ Michaelis
 Glycæ, in quibus Scripturæ loca quidem obscura
 vel controversa explicat. Scripsit enim epistolæ
 plures, ex quibus plurima fragmenta, nec contem-
 nenda quidem, non uno in loco adducit Leo Allatius,
 in opere *De consensu utriusque Ecclesiæ Occidenta-*

lis et Orientalis, lib. III, cap. 15, § 1; cap. 14, § 15, A cap. 16, § 24; cap. 18, § 8; libro De purgatorio, pag. 28, 49, 789; libro Adversus Ottingerum, cap. 18, pag. 320; De libris ecclesiasticis Græcorum, pag. 118, 127, 254, 524, ubi notandum est, aliquot ex his epistolis passim sub nomine Zonaræ vel Glycæ ab eo citari.

Exstant autem istarum Michaelis Glycæ Epistoliarum manuscripti codices quatuor in Bibliotheca Cæsarea Vindobonensi, ac primum codice ms. theologico Græco 159, num. 2, etc., ut habet Petrus Lambecius, lib. IV Commentariorum hujus Bibliothecæ, pag. 152, his verbis: «Secundo et quidem a fol. 29, pag. 1, usque ad fol. 327, sive ultimum Michaelis Glycæ Epistolæ theologicæ quinquaginta de variis sacrae Scripturæ controversiis, quarum titulus generalis ibi talis est: Τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ Γλυκᾶ εἰς τὰ ἀπορίας τῆς θείας Γραφῆς. Speciatim autem et peculiariter inscribitur Prima illarum Epistoliarum, atque incipit hoc modo: Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ καὶ στυλίῳ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Σιναίτη. Εἰ χρῆ συγκαταβαίνειν τοῖς παλαιοῖς, καὶ μὴ κατὰ λόγον αὐτοῖς ἐπιτιμᾶν τὸν προσήκοντα, καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων, ὧς θεία καὶ ἱερὰ κεφαλὴ εἶε. Secunda: Τῷ τιμιωτάτῳ κυρῷ Μαξιμίῳ τῷ Σμενιώτῃ. Εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι πρόσκαιρον εἶχε τὸ σῶμα κατ' ἀρχάς ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅτι φυσικοῖς ὑπέκειτο καὶ πρὸ τῆς καταβάσεως πάθεσι, καὶ βρῶσιν αἰσθητῆν ἐν παραδείσῳ ἦσθαι, καὶ ὅτι συκὴ τὸ ξύλον τῆς γνώσεως ἦν, ὡς ἐκεῖνοί φασι. Ὁ μὲν γὰρ ὁ πρῶτος ἐκεῖνος ἄνθρωπος θανάτου καὶ φθορᾶς ὑπέρτερος ἦν ἀπ' ἀρχῆς, etc. Tertia: Τῷ αὐτῷ καὶ περὶ τοῦ ὀπιός ἦν ὁ Ἀδάμ ἀπ' ἀρχῆς κατὰ γε δόξαν ὁμοῦ καὶ λαμπρότητα. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο μαθεῖν ἐπιζητεῖς, ὁσιώτατε ἄνερ, ἰπότης ἐξέπεσε διὰ τὴν παράβασιν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος δόξης, etc. Quarta: Τῷ αὐτῷ, τίνας ἔνεκεν ὁ διάβολος διὰ τοῦ θρεως, καὶ οὐ δι' ἑτέρου τῶν ζῶων προσέβαλε τῷ Ἀδάμ, τῆς Γραφῆς ὀπουδήποτε μὴ σοφῶς οὕτω λεγούσης, καὶ εἰ ἀληθῶς, τίνας ἔνεκεν ἡ Γραφή τοῦτο τέλεον ἐκρυψεν. Ἐπειδὴ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν Εὐαγγελίοις ἠκούσατε λέγοντος, «Ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου οἰκειακοὶ αὐτοῦ,» etc. Quinta: Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Ἀσπιώτῃ, περὶ τοῦ ὅποια τῆ φύσει τὰ τῶν ἀνθρώπων σώματα ἐκ νεκρῶν ἐγερθήσονται, καὶ εἰ βρῶσιν αἰσθητῆν ἐσθίειν ἐκεῖος μέλλουσιν, ὡς τινες ἐπιφέρουσιν. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός, ὁ σάρκα φορέσας δι' ἄρατον ἔλεος, etc. Sexta: Τῷ αὐτῷ Εἰ καὶ τοῦτο ἠπόρηται, εἰ ἄρσεν καὶ θῆλυ τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐγερθήσονται σώματα. Ἐφ' οἷς ἠπόρηκας, ὧς ὁσιώτατε ἄνερ, πῶς ἐκ νεκρῶν ἀναστήσονται. Septima: Τῷ αὐτῷ. Εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι οὐ γνωρίσονται ἀλλήλους οἱ ἀναστησόμενοι τότε ἄνθρωποι. Εἰ δὲ γνωρίσονται, δικαίους μὲν ἄμαρτωλοὶ γνωρίσουσιν, οὐ μὴν καὶ ἄμαρτωλοῦς οἱ δίκαιοι. Εἰ δὲ τις καὶ περὶ τοῦ γεννηομένου

τότε κοινῷ ἀναγνωρισμοῦ μαθεῖν βούλεται. Octava: Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἡσαΐα περὶ τοῦ εἶτε προκόπτειν οἱ δίκαιοι μέλλουσι κατὰ γε γνῶσιν καὶ δόξαν, εἶτε καὶ μὴ, μετὰ τὴν ἐκείος ἀποκατάστασιν. Πρῶτον μὲν οὖν ἐπὶ τούτοις ἀναγκαῖον εἶπεν, etc. Hic Isaias partes Latinorum sectatus videtur, de quo agit Henricus Wharton in Supplemento Historiæ litterariæ Guillelmi Cavi ad annum 1430, pag. 105, ubi illum oppugnasse Nicolaum Sclengiam dicit. Nona: Τῷ αὐτῷ. Εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι φαρτὸς ἐστὶν ὁ παράδεισος, καὶ ὅτι μετὰ τὸν σταυρὸν αὐτίκα οὐκ εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν ὁ ληστής. Εἰ καὶ περὶ αὐτοῦ βούλει τοῦ παραδείσου μαθεῖν, etc. Decima: Τῷ αὐτῷ, τίνας ἔνεκεν ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἐσαρκώθη ὁ Κύριος, καὶ διὰ τί μὴ πολλῷ πρότερον εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθε. Καὶ γὰρ εἰ προλαβὼν ἐποίησε τοῦτο, οὐκ ἂν ἐξ ἀγνοίας ὁ ἀπειρόκακος πληθὺς ἐκεῖνος λαὸς ἐν ἀσεβείᾳ κατέλυσε τὴν ζωὴν. Καὶ τοῦτο τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν βασιλέως ἐπαπορῶντος οὕτω καὶ λέγοντος etc. Undecima: Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Γρηγορίῳ τῷ Ἀκροπολίτῃ περὶ τοῦ εἶτε σφαιροειδῆς ἐστὶ καὶ ἀκίνητος ὁ οὐρανός, εἶτε καὶ μὴ κατὰ τὸν θεῖον Χρυσόστομον. Ὅτι μὲν οὖν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς καὶ θεῖος Ἰωάννης etc. Duodecima: Τῷ αὐτῷ. Ἐτε καὶ τοῦτο ἠπόρηται, εἰ κατὰ τὴν πρῶτην ἡμέραν παρείρηται γὰρ τὸ φῶς ὁ Θεός, τίνας ἔνεκεν κατὰ τὴν τετάρτην τοὺς φωστῆρας ἐδημιούργησεν. Ὁ μὲν οὖν χρυσορῆμων καὶ θεῖος Ἰωάννης etc. Decima tertia: Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἡσαΐα. Εἰ κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ὁ ἡμέτερος ἐκτισται νοῦς, πῶς ἐν τῷ μὲν συντετός ὁ τοιοῦτός ἐστιν, ἐν τῷ δὲ ἀσύντετός· καὶ τίνας ἔνεκεν εἶδει καὶ ἠλικίᾳ καὶ τοῖς λοιποῖς πρὸς ἀλλήλους διενηνόχασιν ἅπαντες; Ὅτι μὲν οὖν κατ' εἰκόνα Θεοῦ ὁ ἡμέτερος ἐκτισται νοῦς, etc. Decima quarta: Τῷ αὐτῷ περὶ τοῦ πῶς δαί πρὸς Ἰουδαίους ἀπαντῶν, ἠνίκα καὶ μᾶλλον ἐκαί τὸ κατὰ Χριστὸν ἐπιχειροῦσι διαστρέψαι μυστήριον. Τοιοῦτόν τι πάσχειν ἰσικας, ὁσιώτατε ἄνερ, ὅποσον ἡ μέλισσα, etc. Decima quinta: Τῷ αὐτῷ. Ἐτε καὶ τοῦτο ἠπόρηται, εἰ τὸ τῶν Ἑβραίων γένος ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐπιστρέψει πρὸς Κύριον· Ἐτε δὲ καὶ προσελεύσεται ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ τῷ Χριστῷ. Decima sexta: Τῷ αὐτῷ. Ἐπεξηγήσεις τῶν ἐν τῷ θεῷ λουτρῷ τελουμένων. Εἰ καὶ τὰ κατὰ τὸ θεῖον λουτρὸν ἐπεξεργάσασθαι βούλει etc. Decima septima: Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἡσαΐα. Εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι τὸ μοναχικὸν ἀμφικεννύμενος καὶ ἅγιον σχῆμα, τῆνικαῦτα τῶν πλημμελειῶν αὐτῷ τέλεον ἀπαλλάττεται, κἂν ἐν τῷ τέλει τῆς ζωῆς αὐτοῦ τοιοῦτον φθάση λαθεῖν. Ὅτι μὲν οὐ, διορατικὸς τις καὶ θεῖος ἀνὴρ διεδεδαιούτο. Decima octava: Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ καὶ δομαστικῷ κυρῷ Ἡσαΐα περὶ τοῦ ὅποσον ἀπαντᾶ τέλος ταῖς ψυχαῖς χωριζομένας τοῦ σώματος, καὶ ὅπου περ αὐταὶ ἀπέρχονται. Καὶ περὶ μὲν τῶν δικαίων τί χρῆ καὶ λέγειν, etc. Decima nona: Εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι αἱ ἀπελοῦσαι τῶν ἁγίων ψυχαῖ

κατά τὴν τὸν ἀναπαύμεναι, οὐ δέονται αὐτοὶ A
 παρ' ὅπως ὑπὲρ ἡμῶν τῷ Χριστῷ παριστάμεναι,
 ὅτε τοῖς ἐνταῦθα ὅλως ἐφίστανται, καὶ περὶ ψυ-
 χῆς. Οἱ ἀπληθόντες ἄγιοι, καθὼς ἐδιδάχθημεν (1) etc.
Vicesima : Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἀλυπίῳ
 τῷ ἐγκλειστῷ περὶ τοῦ πῶς ἡ μετάστασις τῆς
 Ἀειπαρθένου γέγονε, καὶ εἰ ἀληθῶς ἐκ τάφου
 ἐγήγερται κατὰ τὴν ἐκ νεκρῶν τοῦ Κυρίου καὶ
 Σωτῆρος ἡμῶν ἔγερσιν. Περὶ δὲ τῶν συμβεβηκότων
 τῇ Ἀειπαρθένῳ τοῦ Κυρίου Μητρὶ κατὰ γε τὴν
 αὐτῆς κοίτησιν etc. *Vicesima prima* : Τῷ μεγαλο-
 ζεσοτάτῳ μεγάλῳ ἐταιριάρχῳ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ
 Δουκί. Εἰ ὁ Χριστὸς τὴν ἐπὶ δώδεκα θρόνων καθέ-
 δραν ὑπέσχετο δοῦναι τοῖς μαθηταῖς, συμπάροντος
 αὐτοῖς καὶ τοῦ προδότη Ἰούδα; Μήποτε τὸ μέλλον
 ἤγνοσε; Κάν τούτῳ διαπορουμένη τῇ εὐγενείᾳ B
 σου etc. *Vicesima secunda* : Τῷ τιμιωτάτῳ μονα-
 χῷ καὶ δομστικῷ κυρῷ Ἡσαΐα. Εἰ κατὰ τὸ ὄρι-
 σμένον, ὡς γέγραπται, πρὸς τὸ πάθος ἐκὼν ἐλήλυ-
 θεν ὁ Χριστὸς διὰ τὴν τοῦ κόσμου σωτηρίαν, τίνο;
 ἔνεκεν ἀγανακτεῖ κατὰ τῶν σταυρωσάντων αὐτὸν,
 καὶ διὰ τί τοῦ Πατρὸς δέεται, λέγων· « Ἀνάστη-
 σόν με, καὶ ἀνταποδώσω αὐτοῖς. » Ὅτι μὲν οὖν δι'
 ἡμᾶς ὁ Θεὸς Λόγος ἀνθρώπος γέγονε etc. *Vicesima*
tertia : Τῷ τιμιωτάτῳ κυρῷ μοναχῷ Ὀνούφριῳ
 περὶ τοῦ τί χρῆ καὶ λέγειν ἐπὶ τῶν ἀπίστων μὲν
 ὄντων, πορευομένων δὲ ὁμῶς κατ' ἐντολήν. Ὁ θεὸς
 Ἀναστάσιος περὶ τοῦτου καὶ τάδε φησὶν etc. *Vice-*
sima quarta : Τῷ οικειοτάτῳ ἀνθρώπῳ τοῦ κρα-
 ταιοῦ καὶ ἁγίου ὁμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως, κυρῷ C
 Νικηφόρῳ τῷ Συναίτῃ. Εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς
 λέγουσιν ὅτι τὸ δίδόναι τῶν λοιπῶν εὐποιῶν καὶ
 προσφορῶν κρεῖττον, καὶ ὅτι τοὺς ἐλεημοσύνην
 ποιοῦντας οὐ χρῆ κατὰ τι παρατηρεῖσθαι, ὡς ἐκεῖ-
 νοί φασι. Εἰ δὲ καὶ, Παντὶ τῷ αἰτοῦντι σε δίδου etc.
Vicesima quinta : Τῷ αὐτῷ. Ἐτι καὶ τοῦτο ἠπόρη-
 ται, εἰ τὰ μετὰ τὴν δωδεκαετηρίαν αὐτίκα παρ' ἡμῶν
 πλημμελούμενα εἰς χροῖον ἀχθήσονται. Ὅτι μὲν
 οὖν ὁ ἡμέτερος νοῦς μετὰ τὴν δωδεκαετηρίαν etc.
Vicesima sexta : Τῷ αὐτῷ. Ἐτι καὶ τοῦτο ἠπόρηται
 περὶ τῶν γιγάντων ἐκείνων, εἴτε μόνον εὐσθενεῖς
 ὑπῆρχον, εἴτε ὑπερμεγέθη σώματα ἔφερον. Ὁ μὲν
 οὖν θεώτατος Κύριλλος, καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς
 τῶν γιγάντων ἐκείνων ἀναγράφων γένεσιν, etc.
Vicesima septima : Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ D
 Διαζήμῳ τῷ Σμενιώτῃ. Εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς λέ-
 γουσιν, ὅτι λαβὼν ὁ Χριστὸς ἄζυμον ἐν τῇ ἐσπέρᾳ
 τῆς μεγάλης Πέμπτης ἕως τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα,
 τρηκαῦτα δῆθεν τοῖς οἰκίωσι Πάσχα ἐτέλεσεν. Ὁ
 περὶ τὸν ἄζυμον λόγος, ὡς θεῖα καὶ ἱερὰ κεφαλὴ etc.
Vicesima octava : Τῷ αὐτῷ. Περὶ χρήσεών τινων,
 ὅτι ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, οὐ μὴν δὲ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται, καὶ ὅτι οὐ ταυτὸν
 ἀποστολὴ καὶ ἐκπόρευσις. Εἰ δὲ σοὶ καὶ περὶ τῆς
 ἀρόρητου τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως.
Vicesima nona : Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ὀνού-
 φριῳ. Εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι ἐπὶ πᾶ-

σι, καὶ διὰ πάντων ὁ διάβολός ἐστι πρωταίτιος ἐν
 ἡμῖν τῶν κακῶν. Ὅτι μὲν οὖν, ἡγιασμένε μοι Πά-
 τερ, σπορεύς τῆς κακίας etc. *Tricesima* : Τῷ αὐ-
 τῷ, τίνο; ἔνεκεν ὁ Χριστὸς, καὶ διὰ τί παρὰ τῇ
 Γραφῇ λίθος καλεῖται καὶ μάρμαρος. Καὶ λίθος μὲν
 ἀπλῶς οὕτω καλεῖται etc. *Tricesima prima* : Τῷ
 αὐτῷ. Τὰ δὲ κατὰ τὸν ἀδδμαντα, πῶς ἐκλήπτεον.
 Ἔστι καὶ λίθος ἀδάμας οὕτω καλούμενος etc. *Tri-*
cesima secunda : Τῷ αὐτῷ. Τί δ' ἐν τις εἴπη καὶ
 περὶ τῆς μαγνήτιδος; Ὅρα καὶ ἕτερόν τι παρά-
 δοξον etc. *Tricesima tertia* : Τῷ αὐτῷ. Τί χρῆ λέ-
 γειν τὴν τοῦ Κυρίου γενέσθαι σύλληψιν. Καὶ τοῦτο
 μετὰ τῶν ἄλλων εἰδέναι σε χρῆ, θεοεἰκελε ἄνερ, etc.
Tricesima quarta : Τῷ αὐτῷ. Πῶς δὲ ἐκλήπτεον καὶ
 τὸ τοῦ ἐν ἁγίοις Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου τροπάριον,
 τὸ οὕτως λέγων· Βάθει τῶν κριμάτων σου, Χριστέ,
 πανσόφως προῦρισας ἐκάστου τέλους ζωῆς τὸν
 τόπον καὶ τὸν τρόπον· διδούς ἐκάλυψε τάφος ἐν πάσῃ
 χώρῃ, ἐν τῇ κρίσει σώσον, πανοικτίρμων. Πρὸς τὸ
 εὐσεβέστερον δῆθεν τινεὶ ἀποκλίνοντες etc. *Trice-*
sima quinta : Τῷ πανσεβάστῳ σεβαστῷ κυρῷ Κων-
 σταντίνῳ τῷ Παλαιολόγῳ. Εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς
 λέγουσιν, ὅτι προωρισμένα εἶσι τὰ καθ' ἡμᾶς πάντα,
 αἱ ἀρεταί, αἱ εὐπραγίαι, οἱ περασμοὶ καὶ αὐτὸς ὁ
 θάνατος. Εἰ δὲ καὶ ἀπαιδεύτους τὰ θεῖα καὶ ἀμύη-
 τούς τινὰς etc. Ex hac sane Epistola 35 et sequenti
 36 et 41 ad imperatorem Constantinum Palaeolo-
 gum, quarum ultimam refert Leo Allatius Graeco
 et Latine lib. 1 *De consensu utriusque Ecclesiae*
Orientalis et Occidentalis, cap. 4, § 4, col. 42, cla-
 rius luce meridiana constat, quo tempore florue-
 rit Michael Glycas, anno nimirum 1450 et sequen-
 tibus, non anno 1120, ut ab omnibus hucusque
 scriptum est. Atque si Guillelmus Cavus qui sex-
 centis locis Leonem Allatium citat in libris *De*
consensu Ecclesiae utriusque, tantilla attentione
 legisset, nullo negotio suum errorem cognovisset.
 Illud quoque agnoscere potuit ex eodem Allatio in
 Diatriba *de Simeonum scriptis*, pag. 36, ubi citat
 Michaellem Glycam post Nicephorum Callistum,
 quem ejus continuator Warthon anno 1333 assi-
 gnavit. Plurimum enim huic dubio procul Callisto ci-
 tato praetulisset, si anno 1120 scribentem vel flo-
 rentem credidisset. Idem colligitur in Epistola
 ejusdem ad Joannem cognomento Ducam, quae
 52 est in Epistolis; annis enim ille 1450 et 1460
 floruit. *Tricesima sexta* : Τῷ αὐτῷ. Εἰ χρῆ προσ-
 ἔχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι ὄρω ὑπόκειται ἡ ἐνδὲς ἐκά-
 στου τῶν ἀνθρώπων ζωῆ. Ὅτι μὲν οὖν οὐκ εὐσεβῆς
 εἶναι δοκεῖ etc. *Tricesima septima* : Τῷ τιμιωτάτῳ
 μοναχῷ κυρῷ Στεφάνῳ διαπορουμένῳ, πῶς ἐξ ἀντι-
 φράξεως τοῦ οὐρανοῦ σώματος τὸν ἐναποληφθέντα
 ἐντὸς ἀέρα σκότος βαθὺ διεδέξατο. Ὅτι μὲν οὖν,
 ὁσιώτατε ἄνερ, ἀπορίαν οὐ τὴν τυχοῦσαν ἡμῖν
 ἐνῆκεν ὁ μέγας Βασιλεὺς etc. *Tricesima octava* :
 Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἀλυπίῳ τῷ ἐγκλει-
 στῳ. Εἰ χρῆ τὴν μαθηματικὴν ἐπιστήμην ἀποκρῶ-

(1) Hanc eddidit card. Mai ex sebedis Allatianis

πριον ηγεῖσθαι παντάσιν. Τὰ τῆς μαθηματικῆς ἐπιστῆμης εἰς δύο ταῦτα etc. *Tricesima nona* : Ἀνταπολογητικὸν ἐκ μέρους πρὸς τὴν ἐγχερισθεῖσαν αὐτοῦ γραφὴν τοῦ κραταίου καὶ ἀγίου ἡμῶν βασιλέως κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, τὴν ἀπολυθεῖσαν πρὸς τινὰ μοναχὸν ἐπιμεμφάμενον οὐ μικρῶς αὐτοῦ διὰ γε τὸ τῆς ἀστρολογίας μάθημα, καὶ φιλονεικοῦσαν τὸ τοιοῦτον συστήσασθαι μάθημα φυσικαῖς καὶ γραφικαῖς ἀποδείξεσι. Τομῶν ὑπομνησκω, τὸ προγεγοῶς γράμμα τῆς βασιλείας σου καὶ εἰς ἐμὰς ἤδη χεῖρας ἐλήλυθεν etc. *Quadragesima* : Τῷ αὐτῷ. Ἔτι καὶ τοῦτο ἠπόρηται, εἶγε καὶ προαγορεύειν δεῖ, εἶτε καὶ μὴ. Τοῦ προφήτου καὶ βασιλέως Δαυὶδ πρὸς αὐτὸν οὕτω λέγοντος τὴν Θεοῦ, εἶτι etc. *Quadragesima prima* : Τῷ πανσεβάστῳ σεβαστῷ κυρῷ Κωνσταντίνῳ τῷ Παλαιολόγῳ. Εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι καὶ ὁ μέγας ὁ Παῦλος εἰς ἑστί τῶν δώδεκα τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν. Εἰ δὲ καὶ περὶ τοῦ μακαρίου Παύλου ἠπόρηκας etc. *Constat autem ex yerioribus Chronologis, Constantinum Palæologum, non ante annum 1445, vel juxta alios 1448 imperium suscepisse Orientis, quod anno 1453 in Constantinopolitana clade extinctus amisit, cum annis 8 vel juxta alios non integris imperasset : unde Michaelis Glycæ natalem agnoscat. Quadragesima secunda* : Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ὀνούφριῳ. Περὶ τῆς τετραμέρου ὀπτασίας, ἣν ὁ προφήτης εἶδεν Ἰεζεκιήλ, καὶ ὅπως αὐτὴν εἰς τοὺς τέσσαρας εὐαγγελιστὰς ἐξελάδοτο. Ἔδει μὲν ἡμᾶς, ἀδελφεῖ Ὀνούφριε, οἷς καὶ μᾶλλον γωνία καὶ σκότος τὸ ἐπιτίμιον etc. *Quadragesima tertia* : Τῷ μεγαλοδοξοτάτῳ κυρῷ Ἀνδροποῦλῳ τῷ Παλαιολόγῳ. Περὶ τοῦ πῶς ὁ Θεολόγος λαμπροτέραν τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων ἐκάλεσε τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, ἣν ὁ χρυσοβόρῃμων Ἰωάννης τῶν λοιπῶν ἑορτῶν ὀνομάζει μητρόπολιν. Εἰ δὲ καὶ σὺ μετὰ τῶν ἄλλων, εὐγενέστατε ἀνερ, τοῦ Θεολόγου Γρηγορίου ἤκουσας λαμπροτέραν τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως λέγοντος etc. *Quadragesima quarta* : Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἀλυπίῳ τῷ ἐγκλείστῳ. Περὶ τοῦ τίς τε καὶ πόθεν ἢ κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν Τεσσαρκοστή, καὶ διὰ τί σὺν τῷ τρίτῳ γάμῳ μὴ καὶ τέταρτος συγκεχώρηται. Πολλοὶ μὲν οὖν καὶ πολλαῖς, ὡς θεῖα καὶ ἱερὰ κεφαλὴ, etc. *Quadragesima quinta* : Τῷ τιμιωτάτῳ κυρῷ μοναχῷ Μελετίῳ τῷ Κριτοποῦλῳ. Εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι οὐκ ἐπάναγκες ἡμῖν τὸ ἐν Τετραδοπαρασκευαῖς νηστεύειν, τοῦ Κυρίου λέγοντος, ὅτι οὐ τὰ εἰσερχόμενα κοινοῖ τὸν ἀνθρώπον, ἀλλὰ τὰ ἐξερχόμενα. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἦνίκα πρὸς αὐτὸν οἱ Φαρισαῖοι ἔλεγον, Διατί οἱ μαθηταί σου etc. *Quadragesima sexta* : Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἡσαΐᾳ. Εἰ χρὴ χρεῖας ἐσθίειν ἐν ἡμέρᾳ Τετράδι τοῦχόν, ἢ Παρασκευῇ δεσποτικῶν ἐμπιπτούσων ἑορτῶν, καὶ εἰ ἐπάναγκες ἡμῖν τοῦτο, καθὰ τινὲς οἴονται. Καὶ σήμερον ἐρωτηθέντες παρὰ τῆς σῆς ἐπιότητος etc. *Quadragesima septima* : Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Νείλῳ. Εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς

λέγουσιν, ὅτι μετὰ τὸ ἐξεικονισθῆναι τὸ ἔμβρονον τὴν νοερὰν δέχεται ψυχὴν. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐξωθεν τὴν χρὴ καὶ λέγειν etc. *Quadragesima octava* : Τῷ αὐτῷ περὶ τοῦ τί χρὴ καὶ λέγειν περὶ τῆς ἐξόδου τῶν ἐν Κυρίῳ τελευτώντων, καὶ ὅπως αὐτοὶ τῶν ὄδε ἀπέβρουσι, καὶ ὅτι τοῦ ἀμαρτάνειν ἡμεῖς ἔσμεν αἱτιοί, οὐ μὴν ἡ φύσις αὐτῆ. Οἱ ἄγιοι διὰ τὴν ἀνάγκην ἐκείνην etc. *Quadragesima nona* : Τῷ αὐτῷ. Τί χρὴ καὶ λέγειν ἐπὶ ταῖς γινομέναις εὐποιαῖς τῶν ἀπελθόντων ἔνεκεν, καὶ εἰ παντελῶς ἀπαλλάττειν αὐταὶ ἰσχύουσι τῶν ἀμαρτημάτων. Ὅτι μὲν οὖν οὐ χρὴ κατὰ τι διατάζειν ἐπὶ ταῖς γινομέναις εὐποιαῖς etc. *Quinquagesima denique* : Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἡσαΐᾳ περὶ τοῦ πῶς δεῖ τὸ εὐαγγελικὸν ἐκείνο καὶ θεῖον βῆτον ἐκλαμβάνειν, τὸ λέγον, «Ὁὗτος ἤμαρτεν, ἢ οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἵνα τυφλὸς γεννηθῆ; » Εἰ δὲ καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις ἠπόρηκας, etc.

CAPUT QUARTUM.

De iisdem Epistolis et ejusdem Glycæ manuscriptis homilistis seu sermonibus.

Codice etiam ms. theologico Græco 160 qui chartaceus antiquus in folio, constatque foliis 273, ut habet Lambecius lib. iv Commentariorum hujus Bibliothecæ pag. 157, continentur *Michaelis Glycæ Epistolæ theologicæ quinquaginta sex*, quarum quinquaginta priores eadem prorsus sunt, quæ in præcedenti codice ms. 159. « Titulus generalis hujus codicis 160 hic est, Τὸ παρὸν βιβλίον ὑπάρχει Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ. Sex autem posteriores Epistolæ inscribuntur atque hoc modo incipiunt, nempe *Quinquagesima prima* : Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Λέοντι τῷ ἐγκλείστῳ. Εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι μετανοία περὶ τὸ τέλος ὁ Σολομῶν ἐχρήσατο. Εἰ δὲ τις καὶ περὶ τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος μαθεῖν βούλεται, οἷας τε λήξεως ἔτυχε etc. *Quinquagesima secunda* : Τῷ μεγαλοδοξοτάτῳ μεγάλῳ ἐταιριάρχη καὶ σεβαστῷ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Δούκα. Εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι καὶ ἡ τοῦ Κυρίου Μήτηρ ἐγκυμονοῦσα τὸ τοῦ ἐλεγμοῦ ὕδωρ ἐπιεν. Ὅτι μὲν οὖν, ὡς θεῖα καὶ ἱερὰ κεφαλὴ, καὶ περὶ τοῦ ὕδατος τοῦ ἐλεγμοῦ πολλοὶ πολλὰ δογματίζουσι etc. *Quinquagesima tertia* : Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Χαρίτωνι. Εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι ἱερεὺς ὁ Χριστὸς παρὰ Ἰουδαίους χειροτονῆται. Ὅτι μὲν οὖν εὐρηται χάρτης, ὡς τιμὴ καὶ ἱερὰ κεφαλὴ, πάλαι συγγραφῆναι φαινόμενος καὶ τὰ κατὰ Χριστὸν πάντα λεπτομερῶς διήθειν διαλαμβάνων, ὅτι παρὰ Ἰουδαίους ἱερεῖς χειροτονεῖται, καὶ ὅπως ὑπὸ μαιῶν ἢ Μήτηρ αὐτοῦ ψηλαφᾶται, οὐκ ἂν οὐδ' αὐτὸς ἀρνησαίμην. Ἰουδαῖος καὶ γάρ τις, τὸ ὄνομα Θεοδόσιος, ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ μεγάλου Ἰουστινιανοῦ πρὸς ἀργυροπράτην τινὰ Φιλιππὸν τοῦνομα τὴν τοιαύτην ὡς ἐν μυστηρίῳ ποιεῖται διήγησιν, ἀφ' οὗ τοῖς ἐφ' ἑξῆς διαδέδωται καὶ πάσαις ἀκαταῖς ἐγκατέσπαρται. Πλὴν ὡς ὁ λόγος μικρὸν ὑστερον ἀποδείξει σοι, ἐκ πολλῶν ἔχειν δοκεῖ τὸ ἀνίσχυρον. Εἰ γὰρ καὶ μέχρι τοῦ νῦν etc. *Quinquagesima quarta* inscriptione ca-

rens : Ὅτι μὲν οὖν τὰ τῶν ἀποστόλων συγγρα-
φάμενος ὑπομνήματα, καὶ αὐτὸς ὁ ἐν μάρτυσι μέ-
γας Ἰππόλυτος, εὐαγγελικῶν ὡς εἶπαι βημάτων
ἀκούσας τῶν οὕτω λεγόντων, Ἐὰν αὐτὸν θέλω μέ-
νειν ἔως ἔρχομαι, τί πρὸς σε ; Σὺ ἀκολουθεῖ μοι, ἐν
τοῖς ῥῶσι λέγει εἶναι τὸν Εὐαγγελιστὴν καὶ θεῖον
Ἰωάννην, τῷ Ἐνώγ τε καὶ Ἠλίᾳ συναγαλάξασθαι
οὐδὲ ἡμῖν πάντως ἠγγόηται. Εἰ γὰρ etc. *Quinquag-
esima quinta* inscriptione carens : Τὸν μὲν οὖν
Ἰσθροκλὸν ἐκείνον Παππῖαν, μέγα τὸν Ἰούδα ἀσι-
δία; ὑπόδειγμα περιπατήσαι τῷ κόσμῳ λέγοντα
ὑπερτον, ἅτε τὰς ἀφορμὰς ἐκ τῆς βίβλου λαβόντα
τῶν Πράξεων, αὐτὰ δὴ τὰ τοῦ κορυφαίου Πέτρου
σχετῶς ἀπελέγχει ψευδόμενον. Ὁ γὰρ θεῖος Ἀπό-
στολος etc. *Quinquagesima sexta* inscriptione ca-
rens : Εἰ καὶ δεδιέναι προσήκει τὸ τοῦ θανάτου
αἰφνίδιον, καὶ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἀπογινώ-
σκειν etc. Item libro v *Commentariorum* ejusdem
Bibliothecæ Cæsareæ. Item codice ms. Theologico
Græco 252, ut habet Lambecius lib. v *Commen-
tariorum* hujus Bibliothecæ, pag. 64, primo quidem
a fol. 1, pag. 1, usque ad fol. 132, pag. 1, *Michae-
lis Glycæ Epistolæ Theologicæ quinquaginta quinque*,
quarum prima incipit, Καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλ-
λων etc. *Quinquagesima autem quinta*, Τὸν μὲν
οὖν Ἰσθροκλὸν ἐκεῖνον Παππῖαν, etc. Plura de hisce
Epistolis vide libro iv horum *Commentariorum* a
pag. 152 usque ad pag. 159, in recensione Codic-
um mss. theologicorum Græcorum 159 et 160. In-
scriptiones autem *Epistolæ quinquagesimæ quartæ*
et *quinquagesimæ quintæ*, quæ ibi desunt, exstant
in hoc codice 232, et tales sunt. *Quinquagesima
quarta* : Τοῦ αὐτοῦ περὶ τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ
Θεολόγου καὶ Εὐαγγελιστοῦ, πότερον νόμιμ φύσεως
κινήθῃ θανάτῳ κεκοίμηται, ἢ οὐ, etc. *Quinquagesi-
ma quinta* : Τοῦ αὐτοῦ. Περὶ τῆς τελευταίας τοῦ
ἀθλήου Ἰούδα τοῦ προδότου, ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ,
καθ' ἣν ἀπέφητο, γέγονε, καὶ οὐκ ἐν ἄλλῃ μετὰ
ταῦτα κα. ρψ., ὡς τινες οὐκ ἀκριδῶς ὑπέστησαν. »

Denique codice ms. theologico Græco 235, ut
habet Lambecius ibidem p. 66, « continentur Michae-
lis Glycæ Epistolæ theologicæ sexaginta quatuor,
de quibus in examine præcedentis proxime codicis
252 jam actum est. Differunt autem illæ in hoc
codice ab iis quæ exstant in aliis supra memora-
tis codicibus, uno numero quam ordine : adeo
videlicet ut ea quæ in aliis codicibus est *tricesi-
ma quinta*, et incipit, Εἰ δὲ καὶ ἀπαιδεύτους τὰ
θεῖα καὶ ἀμύητους τινὰς etc., in hoc codice sit
sexagesima quarta et ultima. Continet igitur hic
codex Epistolas theologicas sexaginta et quatuor.
In Explicatione codicis ms. 160, pag. 158, hæc
habet Lambecius. Titulus generalis totius hujus
codicis 160 est hic, Τὸ παρὸν βιβλίον ὑπάρχει Μι-
χαήλ τοῦ Γλυκᾶ. Operæ prælium autem fuerit eum
diligenter conferri cum proxime præcedenti codice
159, ut et cum codice ms. inter codices mss. hi-

A stóricos Græcos, olim *quadragesimo primo*. Nam
et in illo exstant supra memoratarum 56 Episto-
larum priores *novemdecim*, tanquam *Appendix An-
nalianum* ejusdem Michaelis Glycæ, inscribiturque
ibi *prima* earum hoc titulo : Τοῦ σοφωτάτου καὶ
μακρομάρτυρος κυροῦ Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ Ἐπιστολὴ
Α'. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ καὶ στολίτῃ κυρῷ Ἰωάν-
νῃ τῷ Σιναίτῃ, εἰ χρῆ συγκαταβαίνειν τοῖς πται-
οῦσι etc. Fuit etiam olim quartus earumdem Mi-
chaelis Glycæ *Epistolarum* codex in Augustissima
Cæsarea bibliotheca, et quidem inter codices mss.
theologicos Græcos 294; sed quo ille devenit, et
ubi nunc latitet, omnino mihi est incognitum. »

Ex his Epistolis sunt tria opuscula de quibus
loquitur Leo Allatus, libro ii *De consensu utrius-
que Ecclesiæ*, cap. 18, § 17, col. 869, his verbis :
« Michael quoque Glycas hoc eodem ævo floruisse
videtur, qui inter alia pie docteque scripta quædam
etiam contra Latinos composuit : 1. Ad Maximum
Smeniotem, Εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι
λαβίων ὁ Χριστὸς ἄζυμον ἐν τῇ ἑσπέρᾳ τῆς μεγάλῃς
Πέμπτης, ὡς καὶ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, τρηκαῦτα
δὴθεν τοῖς οἰκειοῖς τὸ Πάσχα ἐτέλεσαν. *Si dicentibus
attendendum est, Christum vesperi magnæ Feriæ V
cum Pascha celebraretur, accepisse azymum et sic
suis tum Pascha tradidisse*. Principium Ὁ περὶ
τῶν ἀζύμων λόγος, ὃ θεῖα καὶ ἱερὰ κερζή, καὶ
πολλοὶ ἐφθασα. 2. Eidem περὶ τινων χρήσεων ὅτι
ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, οὐ μὴν δὲ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ
τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται, καὶ ὅτι οὐ ταυτὴν
ἀποστολὴ καὶ ἐκπόρευσις. *De nonnullis Patrum
testimoniis, quibus probatur, ex solo Patre, non vero
et ex Filio, Spiritum sanctum procedere; id non esse
idem, missio et processio*, Principium. Τι δὲ σοι καὶ
περὶ τῆς ἀρρήτου τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐκ-
πορεύσεως. 3. Scripsit pro Latinis contra Græcos
ad Isaiam monachum, περὶ τοῦ ὁποῖον ἀπαντᾷ
τέλος ταῖς ψυχαῖς χωριζομέναι; τοῦ σώματος. »

Ejusdem Michaelis Glycæ *Epistola ad Atyrium
monachum inclusum, De assumptione B. Mariæ
Virginis*, exstat quoque ms. codice theologico Græ-
co 333, num. 2, ut habet Lambecius tomo v *Commen-
tariorum* ejusdem, pag. 294, his verbis :
« Secundo et quidem a fol. 5, pag. 1, usque ad
fol. 8, p. 2, *Michaelis Glycæ Epistola ad Atyrium
monachum inclusum de Assumptione B. Mariæ
Virginis Deiparæ*, cujus titulus et principium : Τῷ
τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἀλυπίῳ τῷ ἐγκλείστῳ,
περὶ τοῦ πῶς ἡ μετάστασις τῆς Ἀειπαρθένου γέγο-
νε, καὶ εἰ ἀληθῶς ἐκ τάφου ἐγήγερται κατὰ τὴν ἐκ
νεκρῶν τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἕγερσιν.
Περὶ δὲ τῶν συμβεβηκότων τῇ Ἀειπαρθένῳ τοῦ
Κυρίου Μητρὶ κατὰ γε τὴν αὐτῆς κοιμήσιν, etc. »
Plura de hac Michaelis Glycæ *Epistola* vide supra
pag. 64 [col. xxiii], ubi ea est inter Epistolas ipsius
theologicas vicesima.

MICHAELIS GLYCÆ EPISTOLARUM

RECENSIO JUXTA CODICEM CXCIH BIBLIOTHECÆ REGIÆ TAURINENSIS.

(Pastni, Bibl. Reg. Taurin. Codd. mss. p. 286.)

Codex CXCIH b. III 4, bombycinus, foliis constans 281, sæculi XIV. Est uberrima epistolarum Michaelis Glycæ collectio ad numerum ferme XCII. Præmittitur omnium elenchus, qui fere deletus vix e litterarum vestigiis distingui potest. Perit etiam prima et secunda epistola, et tertiæ desideratur initium.

Cum magnum interim illæ præteritam habeant apud viros eruditos, neque lucem adhuc aspexerint, si numero paucas excipias, quas doctissimus Lamius publici juris fecit in *Deliciis eruditorum*, nostri numeris esse arbitramur, omnium quæ integræ superzunt titulos et initia hic subjicere.

Primum igitur nobis recensenda occurrit numero

IV. Fol. 3, pag. 2. Cui titulus: Τῷ τιμωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Μαξιμῷ τῷ Σμενιώτῃ, εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι πρόσκαιρον εἶχε τὸ σῶμα καὶ κατ' ἀρχὰς ὁ ἀνθρώπος, καὶ ὅτι φυσικοὶς ὑπέκειτο καὶ πρὸ τῆς παραδόσεως πάθει, καὶ ὅτι βρῶσιν αἰσθητήν ἐν παραδείσῳ ἤσθιε, καὶ ὅτι συκῆ τὸ ξύλον τῆς γνώσεως ἦν, ὡς ἐκείνοι φασίν. *Ad venerabilem monachum dominum Maximum Smeniotam: Utrum audiendi sint dicentes hominem ab initio corporis mortale habuisse, atque naturalibus affectionibus etiam ante lapsum obnoxium fuisse, et cibum sensibilem in paradiso adhibuisse, ac demum sicum fuisse lignum scientiæ, ut ipsi dicunt.* Incipit: Ὅτι μὲν οὖν ὁ πρῶτος; ἐκείνος; ἀνθρώπος θανάτου καὶ φθορᾶς ὑπέριτρο; ἦν ἀπ' ἀρχῆς, etc.

V. Fol. 17. Τῷ αὐτῷ καὶ περὶ τοῦ ὁποῦς ἦν ἀπ' ἀρχῆς ὁ Ἀδὰμ κατὰ γε δόξαν ὁμοῦ καὶ λαμπρότητα. *Ad eundem: Quali a principio gloria, atque splendore fulserit Adam.* Incipit: Εἰ δὲ καὶ τοῦτο μὲν ἐπιζητεῖς, ὁσιώτατε ἀνερ, ὅποιας ἐξέπεισε διὰ τὴν παράδασιν ὁ πρῶτος ἀνθρώπος δόξης, etc.

VI. Fol. 18, pag. 2. Τῷ αὐτῷ τίνος ἔνεκεν ὁ δειδολος δ. ἀ τοῦ ὄφως καὶ οὐ δι' ἐτέρου τινὸς τῶν ζώων προσέβαλε τῷ Ἀδὰμ, καὶ τῶς πόθεν διήλον, ὅτι διὰ τοῦ ὄφως προσέβαλε τῷ Ἀδὰμ τῆς Γραφῆς ἔπουθῆποτε μὴ σαφῶς οὕτω λεγομένης, καὶ εἰ ἀληθῶς, τίνος ἔνεκεν ἡ Γραφή τοῦτο τέλειον ἐκρυψεν. *Ad eundem: Qua de causa diabolus serpentis formam, non vero alterius cujuspium animantis acceperit ad Adamum accedens, et unde constet ipsum sub serpentis forma ad Adamum venisse, cum Scriptura manifeste id non dicat; et num aliquam ob causam istud in Scriptura omnino prætermisum sit.* Incipit: Ἐπειδὴ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν Εὐαγγέλιος ἠκούσατε λέγοντος, Ἐχθρὸς τοῦ ἀνθρώπου οικειακὸς αὐτοῦ, etc.

VII. Fol. 19, pag. 2. Τῷ τιμωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ

Ἰωάννη τῷ Ἀπτιέτῃ περὶ τοῦ ὅποια τῇ φύσει τὰ τῶν ἀνθρώπων σῶματα ἐκ νεκρῶν ἐγεροῦνται, καὶ εἰ βρῶσιν αἰσθητήν ἐσθίειν ἐκείσε μέλλουσιν, ὡς τινες ἐπιφέρουσιν. *Ad venerabilem monachum dominum Joannem Aspietam: Quali natura hominum corpora ex mortuis resurgent, et num sensibilem cibum tunc manducabunt, ut nonnulli perhibent.* Incipit: Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς, ὁ σάρκα φορήσας δι' ἄφατον Ἐλεος, etc.

VIII. Fol. 25. Τῷ αὐτῷ ἐτι καὶ τοῦτο ἠπόρηται, εἰ ἄρτεν καὶ θῆλυ τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐγεύονται σῶματα. *Ad eundem, quæritur itidem, an cum maris, et femine discrimine resurgent hominum corpora.* Incipit: Ἐφ' ὅς ἠπόρηκας, ὁσιώτατε ἀνερ, πῶς ἐκ νεκρῶν ἀναστήσονται τὰ τῶν ἀνθρώπων, λέγων, σῶματα, etc.

IX. Fol. 33, pag. 2. Τῷ αὐτῷ εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι οὐ γνωρίσουσιν ἀλλήλους οἱ ἀναστησόμενοι τότε ἀνθρωποι. Εἰ δὲ καὶ γνωρίσουσι, δικαίους μὲν ἀμαρτωλοὶ γνωριοῦσιν, οὐ μὴν δὲ καὶ ἀμαρτωλοὺς οἱ δίκαιοι. *Ad eundem: Num oporteat attendere eos qui dicunt, homines post resurrectionem se invicem non cognituros: si autem cognoscent, num justis a peccatoribus cognoscentur, non vero peccatores a justis.* Incipit: Εἰ δὲ τις περὶ τοῦ γενησομένου τότε κείνου ἀναγνωρισμοῦ μαθεῖν βούλεται εἴγε τῶς γενήσεται, etc.

X. Fol. 37. Τῷ τιμωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἡσαΐα, περὶ τοῦ εἴτε προκόπτειν οἱ δίκαιοι μέλλουσι κατὰ γε γνῶσιν καὶ δόξαν, εἴτε καὶ μὴ μετὰ τὴν ἐκείσε ἀποκατάστασιν. *Ad venerabilem monachum dominum Isaiam: Utrum justis proficiant adhuc scientia, et gloria, an non, post factam ibidem restitutionem.* Incipit: Πρῶτος μὲν οὖν ἐπὶ τοῦτοις ἀναγκαῖον εἰπεῖν, θεοεὶχ: ἄνερ, ὅποια τίς ἐστὶν ἐκείσε, etc.

XI. Τῷ αὐτῷ, εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι φθαρτὸς ἐστὶν ὁ παράδεισος, καὶ ὅτι μετὰ τὸν σταυρὸν αὐτίκα οὐκ εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν ὁ ληστής. *Ad eundem: Utrum auscultare oporteat eos qui dicunt corruptioni obnoxium esse paradysum, et post crucem in illum statim non ingressum latronem.* Incipit: Εἰ δὲ καὶ περὶ αὐτοῦ βούλει τοῦ παραδείσου μαθεῖν ὅποιας τε τὴν φύσιν ἐστὶ, etc.

XII. Fol. 43. Τίνος ἔνεκεν ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἐσαρκώθη ὁ Κύριος, καὶ διὰ τί μὴ πολλῶν πρότερον εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθε; Καὶ γὰρ εἰ προλαθὼν ἐποίησε τοῦτο, οὐκ ἂν ἐξ ἀγνοίας ὁ ἀπειροπληθῆς ἐκείνος λαὸς ἐν ἀσεβείᾳ κατέλυσε τὴν ζωὴν. *Ad eundem: Cur postremis temporibus carnem assumpsit Dominus, non autem antea in mundum venit: nam si prius ei fecisset, non utique ex ignorantia imperitus*

ille populus in impietate versans e vita accessisset. Incipit: Καὶ τούτω τοῦ κραταίου καὶ ἀγίου ἡμῶν βασιλέως; ἔπαπορούτος; οὕτω καὶ λέγοντος; etc.

XIII. Fol. 44, pag. 2. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Γρηγορίῳ τῷ Ἀκροπολίτῃ, περὶ τοῦ εἶτε σφαιροειδῆς ἐστὶ καὶ ἀεικίνητος ὁ οὐρανός, εἶτε καὶ μὴ ματὰ τὸν θεὸν Χρυσόστομον. *Ad venerabilem monachum dominum Georgium Acropolitam: Num sphaeræ simile sis, ac perpetuo moueatur caelum, an non, secundum divinum Chrysostomum.* Incipit: Ὅτι μὲν οὖν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς καὶ θεὸς Ἰωάννης τὰς ἀφορμὰς; δῆθεν λαβῶν, etc.

XIV. Fol. 48. Ἐστὶ καὶ τοῦτο ἠπόρηται, εἰ κατὰ τὴν πρώτῃν ἡμέραν παρήγαγε τὸ φῶς ὁ θεός, τίνας ἔνεκεν κατὰ τὴν τετάρτην τοὺς φωστῆρας; δημιούργησεν. *Ad eundem, ubi et hoc quaeritur: Cum prima die lucem protulisset Deus, quare ob causam quarta die luminaria creavit.* Incipit: Ὁ μὲν οὖν χρυσοφόρημα καὶ θεὸς Ἰωάννης ἐν τῇ εἰς τὴν Ἐξαήμερον τέμπτην αὐτοῦ ὁμιλία, etc.

XV. Fol. 49, pag. 2. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἠσαΐα, εἰ κατ' εἰκόνα τοῦ θεοῦ ὁ ἡμέτερος; ἐκτισται νοῦς, πῶς ἐν τῷ μὲν συνετὸς ὁ τοιοῦτός; ἐστιν, ἐν δὲ τῷ ἀσύνετος; καὶ τίνας ἔνεκεν εἶδει καὶ ἡλικία καὶ τοῖς λοιποῖς; πρὸς ἀλλήλους διενηγόχασιν ἀπαντες. *Ad venerabilem monachum dominum Isaiam: Si ad imaginem Dei mens nostra creata fuit, cur in aliquibus quidem negotiis prudens est, in aliis vero imprudens, et cur forma, statura, et reliquis iuvenem differunt omnes.* Incipit: Ὅτι μὲν οὖν κατ' εἰκόνα τοῦ θεοῦ ὁ ἡμέτερος; ἐκτισται νοῦς; καὶ ὅτι τὸ θεῖον ἰκεῖνο ἐμφύσημα, etc.

XVI. Fol. 51. Τῷ αὐτῷ, πῶς; διὲ πρὸς Ἰουδαίους ἀπαντῶν, ἠνίκα καὶ μᾶλλον ἐκείνος τὸ κατὰ Χριστὸν ἐπιχειροῦσι διαστρέφαι μυστήριον. *Ad eundem: Quomodo Judæis occurrendum sit, cum ipsi Christianæ religionis mysterium pervertere aggrediuntur.* Incipit: Τοιοῦτόν τι πάσχειν ἔοικας, οὐιώτατε ἀνερ, ὁποῖον ἡ μέλισσα. Λέγεται γάρ; ὅτι τὰς ἀρχὰς αὐτῆς ζητοῦσα τοῦ μέλιτος, etc.

XVII. Fol. 64. Ἐστὶ καὶ τοῦτο ἠπόρηται, εἰ τὸ τῶν Ἑβραίων γένος ἐν ἐσχάταις ἡμέραις; ἐπιστρέψαι πρὸς Κύριον. *Adhuc et hoc quaeritur: Num Hebræa gens ultimis temporibus ad Dominum se converteret.* Incipit: Ὅτι δὲ καὶ προσελεύσεται ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ τῷ Χριστῷ; κατὰ γε τὴν τῆς συντελείας καιρὸν, etc.

XVIII. Fol. 66. Ἐπεξηγήσεις τῶν ἐν τῷ θεῷ τελουμένων λουτρῶν. *Expagatio eorum quæ in divino baptismo servantur.* Incipit: Εἰ δὲ καὶ τὰ κατὰ τὸ θεῖον λουτρὸν ἐπεξηγήσασθαι βούλει εἶναι, etc.

XIX. Fol. 66. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἠσαΐα, εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς λέγουσιν; ὅτι τὸ μοναχικὸν ἀμφιεννύμενος καὶ ἄγιον σχῆμα τημικαῦτα τῶν πλημμελειῶν αὐτοῦ τίθειν ὀπαλλάττεται, κἀν ἐν τῷ τέλει τῆς ζωῆς αὐτοῦ τοιοῦτον φθάσῃ λαβεῖν. *Ad venerabilem monachum dominum Isaiam: Num animum advertere oporteat ad eos qui dicunt, quod monachico sanctoque habitu indutus peccatorum suorum tunc omnimodam veniam accipit, etsi in exitu vitæ illum sumat.* Incipit: Ὅτι μὲν οὖν διὰ

ῥατὸ τις καὶ θεὸς ἀνὴρ διεθεθαυτοῦ λέγων; ὅτι τὴν δύναμιν ἦν εἶδον ἐπὶ τοῦ βιπτίσματος, etc.

XX. Fol. 71. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ καὶ δομestικῷ κυρῷ Ἠσαΐα, περὶ τοῦ ὁποῖον ἀπαντῶν τέλος τὰς; ψυχὰς χωριζομένας τοῦ σώματος καὶ δουπουπαρ; αὐτὰ ἀπέρχονται. *Ad venerabilem monachum et domesticum dominum Isaiam: Qualem exitum sortiantur animæ a corpore sejunctæ, et quo ipsæ abeant.* Incipit: Καὶ περὶ μὲν τῶν δικαίων τί χρῆ καὶ λέγειν; Εἰ γάρ; καὶ πινὰ τῶν ἔξωθεν; ὃ Πνδραρος; ὄνομα, etc.

XXI. Fol. 73, pag. 2. Τῷ αὐτῷ, εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς λέγουσιν; ὅτι αἱ ἀπελθῶσαι τῶν ἁγίων ψυχὰ κατὰ τινα τόπον ἀναπαυόμενας, οὔτε δίδονται αὐτοπροσώπως; ὑπὲρ ἡμῶν τῷ Χριστῷ παριστάμεναι, οὔτε τοῖς; ἐνταῦθα; ὁπως; ἐφίστανται; καὶ περὶ ψυχῆς. *Ad eundem: Num animum advertere oporteat ad eos qui dicunt, abeuntes sanctorum animas quodam loco recreari, neque per se preces nostras Christo offerre, neque per eos, qui illic sunt, oimmino inotare: item de anima.* Incipit: Οἱ ἀπελθόντες ἄγιοι, καθὼς; ἐδιδάχθημεν, οἕπω μὲν; ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν; δι' ἡμᾶς; πάντως, etc.

XXII. Fol. 77. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἀλυπίῳ τῷ ἐγκλειστῷ, περὶ τοῦ πῶς; ἡ μετάστασις; τῆς; Ἀειπαρθένου; γέγονε, καὶ εἰ ἀληθῶς; ἐκ τάφου ἐγήγερται; κατὰ τὴν; ἐκ νεκρῶν τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος; ἡμῶν; ἔγερσεν. *Ad venerabilem monachum dominum Alypium inclusum: Quomodo facta fuerit assumptio Virginis, et num vere ex sepulcro excitata sit eo modo quo Dominus ac Servator noster a mortuis resurrexit.* Incipit: Περὶ; δὲ τῶν; συμβεβηκῶν; τῇ; Ἀειπαρθένῳ; τοῦ Κυρίου; μητρὶ; κατὰ γε τὴν; αὐτῆς; κοίμησιν; τί χρῆ καὶ λέγειν, etc.

XXIII. Fol. 80. Τῷ μεγαλοδύξωτῳ; μεγάλῳ; ἐπιειτάρχη; κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ; δούκῃ, περὶ τοῦ πῶς; ὑπέσχετο; δοῦναι; τοῖς; μαθηταῖς; ὁ Χριστός; τὴν; ἐπὶ; δώδεκα; θρόνων; καθέδραν; καὶ τοῦ; προδότου; Ἰούδα; συμπαρόντος; αὐτοῖς. *Ad gloriosissimum virum magnum hetæriarcham dominum Joannem Ducam: Quomodo potuit Christus discipulis suis dicere, Sedebitis et vos super sedes duodecim, cum præsens esset etiam proditor Judæa.* Incipit: Κἀν; τούτῳ; διαπορευμένης; τῆς; εὐγενείας; σου; πῶς; ὑπέσχετο; δοῦναι; τοῖς; μαθηταῖς; ὁ Χριστός, etc.

XXIV. Fol. 81, pag. 2. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ καὶ δομestικῷ κυρῷ Ἠσαΐα, εἰ κατὰ; τὸ; ὠρισμένον, ὡς; γέγραπται, πρὸς; τὸ; πάθος; ἐκὼν; ἐλήλυθεν; ὁ Χριστός; διὰ; τὴν; τοῦ; κόσμου; σωτηρίαν, τίνας; ἔνεκεν; ἀγανακτεῖ; κατὰ; τῶν; σταυρωσάντων; αὐτόν, καὶ; διὰ; τί; τοῦ; Πατρὸς; δέεται, λέγων, Ἀνάστησόν; με, καὶ; ἅντα; οδώσω; αὐτοῖς. *Ad venerabilem monachum et domesticum dominum Isaiam: Si secundum ea, quæ præfuita erant, ut habetur in Scripturis, ad passionem sponte venit Christus propter totius mundi salutem, cur indignatur crucifigentibus ipsum, atque Patrem deprecatur, dicens: Excita me, et retributam ipsi.* Incipit: Ὅτι; μὲν; οὖν; δι' ἡμᾶς; ὁ; θεός; λόγος; ἄνθρωπος; γέγους, καὶ; ὅτι; διὰ; τὴν; τοῦ; κόσμου; σωτηρίαν, etc.

XXV. Fol. 83. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ

Ἐνοουφρίῳ, περὶ τοῦ τί χρῆ, καὶ λέγειν ἐπὶ τῶν ἀπί-
στον μὲν ὄντων, περυσόμενων δὲ ὁμῶς κατ' ἐντολήν.
*Ad venerabilem monachum dominum Onuphrium :
Quid dicendum sit de iis qui, cum infideles sint,
præcepta tamen servant.* Incipit : Ὁ θεὸς Ἀναστά-
σιος περὶ τούτου καὶ τάδε φησὶν · Ὁ Ἑβραῖος καὶ
εἰ τις ἄλλος ἀσεβῆς· ὑπὸ τῆς ἀγαθοεργίας αὐτοῦ, etc.

XXVI. Fol. 84. Τῷ οικειοτάτῳ ἀνθρώπῳ τοῦ κρο-
τιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν βασιλέως κυρῷ Νικηφόρῳ τῷ
Συναίτῃ, εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι τὸ
εἰδέναι τῶν λοιπῶν εὐποιῶν καὶ προσφορῶν κρείτ-
των ἔστι, καὶ ὅτι τοὺς ἐλεημοσύνην ποιοῦντας οὐ
χρῆ κατὰ τι παρατρεφεῖσθαι, ὡς ἐκεῖνοι φασιν. *Ad
familiarem potentia sanctique imperatoris virum
dominum Nicephorum Sinaitam : Num attendere
oportet eos qui dicunt, quod dare præstantius est
ceteris operibus bonis, atque oblationibus, quodque ii
qui eleemosynas largiuntur, non debeant tam dili-
genti observatione notari, ut illi dicunt.* Incipit : Εἰ
δὲ καὶ, « Παντὶ τῷ αἰτοῦντι σε δίδου, » τῆς ἀγίας
Γραφῆς λεγούσης· ἡκούσαμεν, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πῶσιν
ἐμοῖς, etc.

XXVII. Fol. 85, pag. 2. Ἔτι καὶ τοῦτο ἠπόρη-
ται, εἰ τὰ μετὰ τὴν δωδεκαετίαν αὐτίκα παρ' ἡμῶν
πλημμελοῦμενα εἰς κρίτην ὀχθήσονται. *Deinde et
hoc quaeritur : Num quæ statim post duodecimum
annum committuntur a nobis peccata, iudicio sub-
sint.* Incipit : Ὅτι μὲν οὖν ὁ ἡμέτερος νοῦς μετὰ
τῆν δωδεκαετίαν δοκεῖ πῶς· ἐπὶ τὸ πάγιον ἐρχο-
σθαι, etc.

XXVIII. Fol. 86, pag. 2. Ἔτι καὶ τοῦτο ἠπό-
ρηται περὶ τῶν γιγάντων ἐκείνων, εἴτε μόνον εὐθε-
νεῖς ὑπῆρχον, εἴτε καὶ ὑπερμεγέθη σώματα ἔφε-
ρον. *Postea hoc quaeritur de gigantibus illis : Num
sanctum viribus præstarent, an etiam prægrandia
corpore haberent.* Incipit : Ὁ μὲν οὖν θεότατος
Κύριλλος καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς τῶν γιγάντων
ἐκείνων ἀναγράφων γένεσιν, etc.

XXIX. Fol. 87. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ Μαξίμῳ
τῷ Σρεανιώτῃ, εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι
λαθὼν ὁ Χριστὸς ἀζυμον ἐν τῇ ἑσπέρᾳ τῆς μεγάλης
ἡμέρας ἔως καὶ τῆς ὀρθῆς τοῦ Πάσχα, τηρικαθῆτα
ἔθῃεν ἐπιτηκῶς τὸ οικεῖον Πάσχα ἐτέλεσεν. *Ad ve-
nerabilem monachum dominum Maximum Smenio-
tam : Num animum advertere oportet ad eos qui
dicunt, quod accipiens Christus, azymum vespera
seriæ quintæ usque ad diem festum Paschatis, tunc
videlicet stans, proprium Pascha celebravit.* Incipit :
Ὁ περὶ τῶν ἀζυμων λόγος, ὃ θεῖα καὶ ἱερὰ κεφαλῆ,
καὶ πολλοῖς ἐξετασθῆναι, etc.

XXX. Fol. 106. Τῷ αὐτῷ, περὶ χορήσεων τινῶν,
ὅτι ἐκ μόλου τοῦ Πατρὸς, οὐ μὴν ἐκ τοῦ Υἱοῦ, τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται, καὶ ὅτι οὐ τρυτὸν ἀπο-
στο·ή καὶ ἐκπόρευσις. *Ad eundem de oraculis qui-
busdam, quod ex solo Patre, non autem ex Filio
procedat Spiritus sanctus, et quod ad illum non spec-
tet missio, atque processio.* Incipit : Τί δὲ σοι καὶ
περὶ τῆς ἀβρόχτου τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐκπορεύ-
σεως ἀποκρ.θεῖην ἐγὼ, etc.

XXXI. Fol. 115. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ Ὀνου-

φρίῳ, εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι ἐπὶ πᾶσι
καὶ δὲ πάντων ὁ διάβολός ἐστι πρωταίτιος ἐν ἡμῖν
τῶν κακῶν. *Ad venerabilem monachum Onuphrium :
Num attendere oportet eos qui dicunt, diabolum in
omnibus, et omnino primam nobis malorum causam
esse.* Incipit : Ὅτι μὲν οὖν, ἡγιασμένε μοι Πάτερ,
σπορεύς τῆς κακίας καὶ τῶν παθῶν εὐρετῆς ἀρχῆθεν
ὁ διάβολος, etc.

XXXII. Fol. 117. Τίνος ἕνεκεν ὁ Χριστὸς καὶ
διὰ τί παρὰ τῇ Γραφῇ λίθος καλεῖται καὶ μάρ-
γαρος. *Cujus gratia, et cur Christus in Scripturis
lapis vocetur, et margarita.* Incipit : Καὶ λίθος μὲν
ἀπλῶς εἴτω καλεῖται κατὰ τὴν θεοτάτον Κύριλ-
λον, etc.

XXXIII. Ibidem Pag. 2. Τὰ δὲ κατὰ τὸν ἀδάμαντα
πῶς ἐκληπτέον. *Quæ de adamante, quomodo ac-
cipienda.* Incipit : Ἔστι καὶ λίθος ἀδάμας οὕτω κα-
λούμενος. Ὅστε γὰρ σιδήρῳ τέμνεται, οὕτε γλυφῇ
καλοῦνται, etc.

XXXIV. Fol. 118, pag. 2. Πότε χορῆ καὶ λέγειν
τὴν τοῦ Κυρίου σύλληψιν γενέσθαι. *Quando factam
fuisse Domini conceptionem, dicendum sit.* Incipit :
Καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων εἰδέναι σε χρῆ, θεοσκέλε
ἄνερ, etc.

XXXV. Fol. 119, pag. 2. Πῶς δὲ ἐκληπτέον καὶ
τὸ τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὶς ἡμῶν Θεοδώρου τοῦ Στου-
δίτου Τροπάριον τὸ οὕτω λέγον· Βάθει τῶν κριμά-
των σου, Χριστὲ, πανσόφως προώρσας ἐκάστου
τέλους ζωῆς τὸν τόπον καὶ τὸν τρόπον· διὸ οὐδ'
ἐκάλυψε τάφος ἐν πάσῃ χώρᾳ, ἐν τῇ χριστὶ σῶσιν,
πεποικιλιζόμεν. *Quomodo nitem accipit debet sancti
Patris nostri Theodori Studite troparium sic habens :
Altissimis iudiciis tuis, Christe, sapienter omnino
præfinitus est uniuscujusque vite finis, locus, et
motus : idcirco quos legit sepulcrum in omni re-
gione, salva, summe misericors, in iudicio.* Incipit :
Πρὸς τὸ εὐσεβέστερον δέθῃεν τινες ἀποκρίνοντες καὶ
οἷα μὴ θέλοντες αἰτίαν προσάπτειν Θεῷ, etc.

XXXVI. Fol. 120. Τῷ πανσεβάστῳ σεβαστῷ κυρῷ
Κωνσταντίνῳ τῷ Παλαιολόγῳ, εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς
λέγουσιν, ὅτι προωρισμένα εἰσι τὰ κατ' ἡμᾶς πάντα,
αἱ ἀρεταί, αἱ εὐπραγίαι, αἱ πειρασμοί, καὶ αὐτὸς
ὁ θάνατος. *Ad augustissimum dominum Constanti-
num Palæologum : Quomodo auscultare oportet eos
qui dicunt omnia nobis præfinita esse, virtutes, bona
opera, tentationes, ipsam denique mortem.* Incipit :
Εἰ δὲ καὶ ἀπαιδεύτους τὰ θεῖα καὶ ἀμυήτους τινὰς
οἱ τοῦ προορισμοῦ καὶ τῆς εἰρημμένης λόγοι, etc.

XXXVII. Fol. 153. Τῷ αὐτῷ, εἰ χρῆ προσέχειν
τοῖς λέγουσιν, ὅτι ὅρα ὑπόκειται ἡ ἐνδὲς ἐκάστου
τῶν ἀνθρώπων ζωῆ. *Ad eundem, num animum ad-
vertere oportet ad eos qui dicunt, termino quodam
circumscribi uniuscujusque hominis vitam.* Incipit :
Ἐπι μὲν οὖν οὐκ εὐσεβῆς· εἰναὶ δοκεῖ τὸ λέγειν ὅτι
πῆξει καὶ ὅρα τὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν ὑπόκειται, τοῦτο
ἡμῖν ὠμολόγηται, etc.

XXXVIII. Fol. 149, pag. 2. Τῷ τιμιωτάτῳ μο-
ναχῷ κυρῷ Στεφάνῳ διαπορουμένῳ πῶς· ἐξ ἀντι-
ερέξεως τοῦ οὐρανόθεν σώματος τὸν ἐναπολήφθεντα
ἐντὶ· ἀέρα ἐκτός βαδῶ διεδέξατο. *Ad venerabilem*

monachum dominum Stephanum circa dubium, quomodo et caestis corporis oppositione remanentem intus aere m densior caligo ostendit. Incipit: "Οτι μὲν οὖν, δῶκετε ἀνερ, ἀπορίαν οὐ τὴν τυχοῦσαν ἱμῶν ἐνῆκεν ὁ μέγας Βασιλεῖς; ἐν τῇ Ἐξητημέρῳ αὐτοῦ, etc.

XXXIX. Fol. 151. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἀλυπίῳ τῷ ἐγκλείστῳ, εἰ χρὴ τὴν μαθηματικὴν ἐπιστῆμην ἀποτρόπαιον ἡγεῖσθαι παντάπασι. *Ad venerabilem monachum dominum Alypium inclusum: Num oporteat mathematicam scientiam injucundam omnino existimare. Incipit: Τὰ τῆς μαθηματικῆς ἐπιστῆμης εἰς δύο ταῦτα, Θεοείκελε ἄνερ, ἀστρονομίαν τε καὶ ἀστρολογίαν, διηρηται, etc.*

XL. Fol. 154. Ἀντιπολογητικὸν ἐκ μέρου πρὸς τῆς ἐχειρισθείσαν αὐτῷ γραφῆν τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν βασιλέως κυρῷ Κομνηνοῦ τὴν ἀπολυθεῖσαν πρὸς τινα μοναχὸν ἐπιμεμφάμενον οὐ μικρῶς αὐτῷ διὰ γε τὸ τῆς ἀστρολογίας μάθημα καὶ φιλονεϊκοῦσαν τὸ τοιοῦτον συστήσασθαι μάθημα φυσικαῖς καὶ γραφικαῖς ἀποδείξεσι. *Antapologeticon ex parte ad traditam in ejus manus epistolam potentis sanctique imperatoris domini Comneni missum ad quemdam monachum acriter ipsum incusantem propter astrologiae disciplinam, atque contendentem hanc disciplinam confirmare physicis ac evidentibus demonstrationibus. Incipit: Τολμῶν ὑπομνήσκω, τὸ προγεγονὸς γράμμα τῆς βασιλείας σου καὶ εἰς ἐμὰς ἦδη χεῖρας ἐλθῆκε, etc.*

XLl. Deficit initium, sicut et finis praecedentis, C deperdito aliquo folio.

XLII. Fol. 161, pag. 2. Τῷ πανσεβάστῳ σεβαστῷ κυρῷ Κωνσταντίνῳ τῷ Παλαιολόγῳ, εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι καὶ ὁ μέγας Παῦλος εἰς ἐστὶ τῶν β' τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν. *Ad augustissimum dominum Constantinum Palaeologum, num auscultare oporteat eos qui dicunt, magnum quoque Paulum unum esse ex duodecim Christi discipulis. Incipit: Εἰ δὲ καὶ περὶ τοῦ μακαρίου Παύλου ἠπόρησας, εὐγενέστατε ἄνερ, εἰ γε τῷ χορῷ συγκαταλέκται, etc.*

XLIII. Fol. 162, pag. 2. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ὀνούφρῳ, περὶ τῆς τετραμόρφου ὀπτασίας ἣν ὁ προφήτης εἶδεν Ἰεζεκιήλ, καὶ ὅπως αὐτὴν εἰς τοὺς τέσσαρας εὐαγγελιστὰς ἐξελάβοντο. *Ad venerabilem monachum dominum Onuphrium: De quadriformi visione, quam vidit Ezechiel, et quomodo eadem qualiter evangelistis aptata sit. Incipit: "Ἐδει μὲν ἡμᾶς, ἀδελφεῖ Ὀνούφριε, οἷς; καὶ μᾶλλον γωνία καὶ σκότος τὸ ἐπιτίμιον ἐγγνωμάζειν ἀεὶ καθ' ἑαυτοῦ, etc.*

XLIV. Fol. 163, pag. 2. Τῷ μεγαλοδοξοτάτῳ κυρῷ Ἀνδρονίκῳ τῷ Παλαιολόγῳ, περὶ τοῦ πῶς ὁ Θεολόγος λαμπροτέραν τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων ἐκάλεσε τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, ἣν ὁ χρυσορόημων Ἰωάννης τῶν λοιπῶν ἑορτῆν ὀνομάζει μητρόπολιν. *Ad gloriosissimum dominum Andronicum Palaeologum, quomodo Theologus praeclearam diem Luminum vocavit Christi Nativitatem, quam Joannes Chrysostomus caeterorum festorum metropolim appellat. Incipit: Εἰ*

A δὲ καὶ σὺ μετὰ τῶν ἄλλων, εὐγενέστατε ἄνερ, τοῦ Θεολόγου Γρηγορίου ἡζουσας λαμπροτέραν τὴν ἡμέραν, etc.

XLV. Fol. 164. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἀλυπίῳ τῷ ἐγκλείστῳ, περὶ τοῦ τίς τε καὶ πόθεν ἡ κατὰ τὴν ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν Τεσσαρακοστῆ, καὶ διὰ τί σὺν τῷ τρίτῳ γάμῳ μὴ καὶ τέταρτος συγκεχώρηται. *Ad venerabilem monachum dominum Alypium inclusum: Quae, et unde post sanctam Christi natiuitatem quadragesima; et cur ultra tertias nuptias quartae non concedantur. Incipit: Πολλοὶ μὲν οὖν καὶ πολλάκις, ὡς θεῖα καὶ ἱερὰ κεφαλὴ, περὶ τῆς κατὰ τὴν ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν, etc.*

XLVI. Fol. 167. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Μελετίῳ τῷ Κριτοπούλῳ, εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι οὐκ ἐπάναγκες ἦμῖν τὸ ἐν Τετραβοηροσκειαῖς νηστεύειν, τοῦ Κυρίου λέγοντος ὅτι οὐ τὰ εἰσερχόμενα κοινοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τὰ ἐξερχόμενα. *Ad venerabilem monachum dominum Meletium Critopulum, num attendere oporteat eos qui dicunt, haud necesse nobis quarta feria jejunare, dicente Domino, non quod intrat, coinquinat hominem, sed quod exit. Incipit: Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἠνίκα πρὸς αὐτὸν οἱ Φαρισαῖοι ἔλεγον, Διὰ τί οἱ μαθηταὶ σου χερσὶν, etc.*

XLVII. Fol. 169. Τῷ τιμιωτάτῳ κυρῷ Ἡσαΐᾳ τῷ μοναχῷ, εἰ χρὴ κρέας ἐπιθεῖν ἐν ἡμέρᾳ Τετράδει τυχὸν ἢ Παρασκευῇ Δεσποτικῶν ἐμπιπτουσῶν ἐσθίων, καὶ εἰ ἐπάναγκες ἦμῖν τοῦτο, καθὰ τινες οἴονται. *Ad venerabilem dominum Isaiam monachum: Num oporteat carnibus vesci, si in quartam feriam, aut Parasceven Dominica aliqua incidat solemnitas, et num hoc a nobis fieri necessum sit, ut quidam existimant. Incipit: Καὶ σήμερον ἐρωτηθέντες παρὰ τῆς σῆς ὀσιότητος, εἰ καταλύειν ἐν κρέατι συγχωρούμεθα, etc.*

XLVIII. Fol. 172. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Νεβίλῳ, εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι μετὰ τὸ ἐξεικονισθῆναι τὸ ἔμβρυον τὴν νοσρὰν ψυχὴν δέχασθαι εἴωθε. *Ad venerabilem monachum dominum Nilum: Num animum adverteere oporteat ad eos qui dicunt, quod postquam formatus est infans in utero, solet intelligentem animam recipere. Incipit: Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐξωθεν τί χρὴ καὶ λέγειν; Ἐπειδὴ γὰρ τὸν δημιουργὸν ἡμῶν Θεὸν καὶ πλάστην ἠγνοῦσαν, etc.*

XLIX. Fol. 173, pag. 2. Τῷ αὐτῷ, περὶ τοῦ τί χρὴ καὶ λέγειν περὶ τῆς ἐξόδου τῶν ἐν Κυρίῳ τελευτώντων, καὶ ὅπως αὐτοὶ τῶν ὧδε ἀπαίρουσι, καὶ ὅτι τοῦ ἀμαρτάνειν ἡμεῖς; ἐσμὲν αἵτιοι, οὐ μὴν ἡ φύσις αὐτῆ. *Ad eundem: De exitu eorum qui in Domino moriuntur, et quomodo illi hinc discedunt: item quod peccati causa a nobis, non vero ab ipsa natura petenda est. Incipit: Οἱ ἄγιοι διὰ τὴν ἀνάγκην ἐκείνην ἣν ὑφίσταται ψυχὸρράγων ὁ ἀνθρώπος ὀπτασίας ἀγίων, etc.*

L. Fol. 74, pag. 2. Τῷ αὐτῷ, τί χρὴ καὶ λέγειν ἐπὶ ταῖς γινόμεναις εὐποιαις τῶν ἀπελθόντων, καὶ εἰ παντελῶς ἀπαλλάττειν αὐταὶ ἰσχύουσι τῶν ἀμαρτημάτων. *Ad eundem: Quid dicendum sit de bonis*

aperibus morientium, et num ipsa possint omnino A delere peccata. Incipit: "Οτι μὲν οὖν οὐ χρὴ κατὰ τι διετάζειν ἐπὶ ταῖς γινομέναις παρὰ τινων χάριν εὐπορήσως, etc.

LI. Fol. 176. Τῷ τιμωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἡσαΐα, περὶ τοῦ πῶς δεῖ τὸ εὐαγγελικὸν καὶ θεῖον ἐκλαμβάνειν ῥητὸν τὸ λέγον, « Οὗτος ἤμυρτεν ἢ οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἵνα τυφλὸς γεννηθῆ; » *Ad venerabilem monachum dominum Isaiam: Quomodo intelligendum sit evangelicum dictum hisce verbis contentum, « Hec peccavit, an parentes ejus, ut cæcus fieret? » Incipit: Εἰ δὲ καὶ τοῦτο πρὸς τοὺς ἄλλοις ἠπόρηκας, ὧ ἱερὰ κεφαλὴ, πῶς οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπόστολοι, etc.*

LII. Fol. 178. Τῷ τιμωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Λέαντι τῷ ἐγκλειστῷ, εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι μετανοεῖ περὶ τῷ τέλει; ὁ Σολομῶν ἐχρήσατο. *Ad venerabilem monachum dominum Leonem inclusum: Num attendere oporteat eos qui dicunt, Salomonem, cum fini proximus esset, penituisse. Incipit: Εἰ δὲ τις καὶ περὶ τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος μαθεῖν βούλεται οἷας τε λήξω; ἔτυχε, etc.*

LIII. Fol. 180, pag. 2. Τῷ μεγαλοδοξοτάτῳ μεγάλῳ κταιρειάρχῃ καὶ σεβαστῷ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Δούκῃ, εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι καὶ ἡ τοῦ Κυρίου μήτηρ ἐγκυμονοῦσα τὸ τοῦ ἐλεγμοῦ ὕδωρ ἔπιεν. *Ad gloriosissimum magnum hetæriarcham et sebastium dominum Joannem Ducam: Num animum advertere oporteat ad eos qui dicunt, quod et Domini mater prægnans aquam probatissimis bibit. Incipit: "Οτι μὲν οὖν, ὧ θεία καὶ ἱερὰ κεφαλὴ, καὶ περὶ τοῦ ὕδατος τοῦ ἐλεγμοῦ πολλοὶ πολλὰ δογματίζουσι, etc.*

LIV. Fol. 185. Τῷ τιμωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Καριτωῖνι, εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι ἱερεὺς ὁ Χριστὸς; παρὰ Ἰουδαίοις χειροτονῆται. *Ad venerabilem monachum dominum Charitonem, num auscultare oporteat eos qui dicunt, Christum a Judæis sacerdotem ordinatum fuisse. Incipit: "Οτι μὲν οὖν εὐρηται χάρτης, ὧ τιμία καὶ ἱερὰ κεφαλὴ, πάλα: συγγραφῆναι φαινόμενος, etc.*

LV. Fol. 189, pag. 2. Τῷ αὐτῷ περὶ τοῦ εἶτε εὐδὶ θανάτου τέλος ἐδέξατο ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, εἶτε καὶ μὴ. *Ad eundem: Num morte communi obiit evangelista Joannes, an non. Incipit: "Οτι μὲν τῶν ὁ τὰ τῶν ἀποστόλων συγγραφάμενος ὑπομνήματα καὶ αὐτὸς ὁ ἐν μάρτυσι μέγας Ἰππόλυτος, etc.*

LVI. Fol. 191. Τῷ τιμωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Νεκταρίῳ, περὶ τοῦ Ἰουδα εἶτε τῇ ἀγχόνῃ ἀναπέψυξε κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν, εἶτε μετὰ ταῦτα ἐπιζήσας, ὡς φασὶ τινες, ὑστέρω περιέπεσε, καὶ οὕτω τὸ τοῦ βίου τέλος ἐδέξατο. *Ad venerabilem monachum dominum Nectarium, de Juda: num vere laqueo suspensus obiit, uti narrat Evangelium, an post hæc supervivens ventre ceciderit, et sic vitam finierit. Incipit: Τὸν μὲν οὖν ἱστορικὸν ἐκείνον Πατριαν μέγαν τὸν Ἰουδα ἀσάδελας ὑπόδειγμα περιπατήσαι, etc.*

LVII. Fol. 192, pag. 2. Τῇ περιποθῆτῳ ἀνεψιῷ τοῦ κραταιοῦ καὶ κυροῦ ἡμῶν βασιλέως κυροῦ Θεοδώρου ἀθυμοῦντῃ σφόδρα καὶ τὴν ἐκκετῆς ἀπογινω-

σκούση σωτηρίαν δι' ὃν ἐτόλμησε φρόνῳ ἐπὶ τινὲς γυναικὶ ζηλοτυπίας ἔνεκεν. *Ad honorabilem consobrinam potentissimi imperatoris nostri Theodori, anxiam valde atque de sua salute desperantem, propterea quod invidiæ causa mulieri cuidam mortem inferre ausa fuisset. Incipit: Ναὶ καὶ δεδιέναι περὶ τῆς: τὸ τοῦ θανάτου αἰφνιδίου καὶ τὴν ἡγετέραν σωτηρίαν ἀπογινώσκειν, εἶγε μὴ θερμοῖς κεγρή: εἶδα δάκρυσιν, etc.*

LVIII. Fol. 195. pag. 2. Εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι ἀποβάσκει μόνῃ καὶ οὐκ ἀληθῶς εἰσῆλθεν ὁ ληστής εἰς τὸν παράδεισον. *Num animum advertere oporteat ad eos qui dicunt, quod ex pronuntiatione duntaxat, non autem vere paradisum ingressus est latro. Incipit: Τοῦ μεγάλου Παύλου τινὲς ἀκούσαντες περὶ τινων ἐν ἀρετῇ διαλαμφάντων διεξίοντο; οὕτω καὶ λέγοντος, « Οὐτεὶ δὲ διὰ πίστεως μαρτυρηθέντες; οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν, » etc.*

LIX. Fol. 197. "Ετι καὶ τοῦτο ἠπόρηται εἶτε φθαρτὴ ἔστιν ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ μετάληψις, εἶτε καὶ ἀφθαρτος. *Deinde et illud quaeritur, num corrupta, an sancta sit Christi conceptio, an incorrupta. Incipit: Οἶδα μὲν οὖν, ἀγαπητὴ, ὅτι τῷ ἰδίῳ παρασυρόμενοί τινες λογιζομῶ καὶ περὶ τῆς φύσεως τῶν ἀγράντων τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων, etc.*

LX. Fol. 198, titulo penitus deleto incipit: Τὸ περὶ τοιοῦτων ἐξετάζειν καὶ λίαν ἔστι τολμηρὸν, ὧ ἱερὰ κεφαλὴ: εὐδὲ καὶ οἰκοθὲν ἐπὶ τοῦτοις ἀποφάσεις ποιεῖν πολλῶ τολμηρότερον, etc.

LXI. Fol. eodem pag. 2, titulo pariter deleto, incipit: Εἰ δὲ καὶ τοῦτο ζητεῖς, ἀγαπητὴ, μαθεῖν, εἶγε δυνατόν ἐστι τὸν παρὰ τοῦδε τοῦ ἱερῶς ὑποδηθέντα δεσμῷ ἐτέρῳ προσελθεῖν ἱερῷ καὶ τοῦ δεσμοῦ λύσιν εὑρεῖν, etc.

LXII. Fol. 203, pag. 2. "Ετι καὶ τοῦτο ἠπόρηται, εἰ τελείαν ἀρεσὴν εὐρίσκει τῶν ἀμαρτημάτων ὁ προσέρχόμενος τῷ Κυρίῳ. *Rursus et hoc quaeritur, num perfectam remissionem peccatorum inveniat accedens ad Deum. Incipit: Δεὸν εἶδέναι σε, ἀγαπητὴ, ὅτι κατὰ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πίστιν, ἣν ἔχομεν πρὸς τὸν Κύριον, etc.*

LXIII. Fol. 204, pag. 2. Τῷ ἀνεψιῷ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Εἰ οὐκ ἔξεστι τοῖς ἐν ἀμαρτίᾳ ζῶσιν εἰς Ἐκκλησίαν Θεοῦ εἰσερχεσθαι, καὶ ὅτι τὸν προσαχόμενον τῷ Θεῷ παρ' αὐτῶν οὐκ εὐπαραδέχεται. *Ad consobrinum potentis et sancti imperatoris nostri Alexii. . . . An vetitum sit in peccato versantibus ingredi Ecclesiam Dei, tum quod ab ipsis Deo oblata, neutiquam accepta sint. Incipit: "Εδει μὲν οὖν, εὐγενέστατε ἀνερ, μὴ βαρυθυμεῖν ὅλως ἡμᾶς, εἴπερ ἡκούσαμεν τὸ, « Οἱ ἐπιμένοντες τῇ ἀμαρτίᾳ καὶ ταῦτα ἀποσπασθῆναι μὴ θέλοντες εἰς Ἐκκλησίαν, » etc.*

LXIV. Fol. 209. Καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις ἠπόρηται εἰ κατὰ πάντα καιρὸν συναφεται; κεχρησθαι τοῖς ὁμοζύγοις οὐκ ἔξεστι. *Et hoc prae cæteris quaeritur, num quolibet tempore conjuges proprio jure uti possint. Incipit: Εἰ καὶ τίμιος ὁ γάμος, κατὰ Παῦλον εἰπεῖν, etc.*

LXV. Fol. 210, pag. 2. Τῷ τιμωτάτῳ κυρῷ

Ἡσαΐα, εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι οὐ συ-
φάει τῶν θεῶν Γραφῶν ἢ ἀνάγνωσις. *Ad venerabilem monachum dominum Isoiam, num animum advertere oporteat ad eos qui dicunt, haud prodesse Scripturarum lectionem.* Incipit : Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν Εὐαγγελίῳ; οὕτω λέγοντας, « Ἐρρουνθε τὰς Γραφάς· αὐταὶ γὰρ μαρτυροῦσι, » etc.

LXVI. Fol. 216, pag. 2. Τί δὲ χρῆ καὶ ἐπὶ τῷ τιμῶν σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ φρονεῖν τε καὶ λέγειν. *Quid oporteat de venerabili Christi cruce cogitare ac dicere.* Incipit : Εἰ δὲ καὶ ὁ σταυρὸς αὐτοῦ εἰς οὐρανοὺς μὲν ἀναληφθῆναι δοκεῖ, κάτω δὲ τὸ ὑποπόδιον, etc.

LXVII. Fol. 217, pag. 2. Ἐτι καὶ τοῦτο ἠπόρηται, εἰ τὴν Ἐβαν ἀρυπνισθεὶς ὁ Ἀδάμ ἐγνώρισε, προφητικῶ δὴ θεῶ χαρίζεται, πῶς ἠγνόησε τὴν ἐπισυμφοσομένην αὐτῷ βλάβην ἐκ τῆς βρώσεως τοῦ φυτοῦ. Διὰ τί δὲ καὶ τὸ φυτὸν ἐκεῖνο ἀγαθοῦ καὶ πονηροῦ γνώσεως ἢ ἀγία κατονομάζει Γραφή. *Ubi et hoc quaeritur : Cum a somno excitatus Adam Evam cognoverit, prophetice atque divino spiritu, quomodo non agnovit afferentem ipsi damnum ex comestione ligni : cur item lignum illud scientiae boni et mali vocatur in sacris Scripturis.* Incipit : Ἐπειδὴ καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις ἠπόρηται, τέκνον μοι φιλιτατο, πῶς ὁ Ἀδάμ ἐκεῖνος ἐξυπνος γεγονώς, etc.

LXVIII. Fol. 219, pag. 2, delecto titulo Incipit : Οἶδα μὲν οὖν, δαιώτατε ἄνερ, καὶ οὐκ ἄγνοῶ τὸν ἀποστολικὸν ἐξηκαστὸν ἔνατον κανόνα τὸν οὕτω διορισζόμενον· « Εἰ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος τὴν ἀγίαν Τεσσαρακοστὴν οὐ νηστεύει, » etc.

LXIX. Fol. 222. Τῷ τιμιωτάτῳ καὶ ἐν Κυρίῳ ἡμῶν ἀδελφῷ κυρῷ Ἰωάννῳ τῷ Τριχῷ περὶ τοῦ τί τὸ εἶδος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ ποταπὸν ἐκεῖνο τὸ πῦρ, εἰ τε τὸ ἐξώτερον σκότος, καὶ κατὰ φύσιν ὁποῖός ἐστιν ὁ ἐκώληξ ὁ ἀκρίμτος. *Ad honorabilem, atque fratrem nostrum in Domino dominum Joannem Tricham : Quenam forma sit regni caelorum, et qualis ignis ille, quid et tenebrae exteriores, et cujus natiuitas est vermis ille non dormiens.* Incipit : Εἰ δὲ καὶ περὶ τοῦ αἰωνίου πυρὸς ἐκεῖνου καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀξιολογῆσαι, ἀγαπητὲ, μαθεῖν, etc.

LXX. Fol. 227. Τῷ αὐτῷ, εἰ χρῆ καὶ τοῖς τυχοῦσι Πατράσι τὴν ἐξαγόρευσιν γίνεσθαι, καὶ εἰ ὠφέλιμος αὐτῇ. *Ad eundem : Num oporteat quibuslibet Patribus confessionem facere, et num utilis illa sit.* Incipit : Ὅτι μὲν οὖν, ἀγαπητὲ, μέγα καὶ ὠφέλιμόν ἐστι τὸ πνευματικὸς ἐξαγορεύειν ἀνδράσι τὰ πλημμελήματα, etc.

LXXI. Fol. 229, pag. 2. Τῷ αὐτῷ, περὶ τοῦ ὅτι μέγα τὸ καρτερεῖν ἐν πειρασμοῖς.... *Ad eundem, quod praclarum sit tolerare in tentationibus....* Incipit : Ὅτι μὲν οὖν, ἀδελφε, Ἰωάννης μέγα εἶναι δοκεῖ καὶ τῷ ὄντι, etc.

LXXII. Fol. 230, pag. 2. Τῷ αὐτῷ διαπορουμένῳ εἰ καὶ τὰ ἄλογα ζῶα κέκτηνται οὐνεσιν. *Ad eundem dubitantem, num et animantia ratione carentia prudentiam quamdam habeant.* Incipit : Καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων εἰδέναι σε ἄξιον, ὅτι καὶ πάντα τὰ ἄλογα ζῶα γινώσκιν ἐσχήκασι θαυμαστῆν ἐκ Θεοῦ, etc.

LXXIII. Fol. 232. Τῷ αὐτῷ διαπορουμένῳ περὶ τοῦ ῥητοῦ ἐκεῖνου τοῦ λέγοντος, « Ἄδς μερίδα τοῖς ἐκτὰ καὶ γε τοῖς ὀκτώ. » *Ad eundem dubitantem de dicto illo, quod ita habet : Da partem septem, et octo.* Incipit : Εἰ δὲ καὶ σκοτεινὴ τις ἐστὶ καὶ δουθώρητος ἢ ῥήσις ἐκεῖνη τοῦ Σολομῶντος ἢ λέγουσα « Ἄδς μερίδα » etc.

LXXIV. Fol. 234. Τῷ αὐτῷ εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι μείζων ὁ Παῦλος Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. *Ad eundem : Num animum advertere ad eos oporteat, qui dicunt, Paulum majorem habendum Joanne Baptista.* Incipit : Ὅτι μὲν οὖν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσῶς ἐν τινι τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων ἀπεδείξατο, etc.

LXXV. Fol. 235. Τῷ αὐτῷ, πῶς νοητέον τὸ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει τοῦ Θεολόγου εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου εὐρυσκόπεμον ῥητὸν τὸ λέγον, « Εἶπεν οὐρανὸν κελύξον, καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἐστὶν ἔτι. » *Ad eundem, quomodo intelligendum est in Apocalypsi theologi evangelistae Joannis dictum : Vidi caelum novum, et mare non est amplius.* Incipit : Ἰστέον ὅτι ἐν ἐξηκαστῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Εὐαγγελιστοῦ καὶ θεοῦ Ἰωάννου, etc.

LXXVI. Fol. 236. Τῷ πανσεδάστῳ σεβαστῷ κυρῷ Κωνσταντίνῳ τῷ Παλαιολόγῳ. Εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι κατὰ περιόδους ἀστέρων ἀπ' ἀρχῆς ἐκεῖνοι καὶ πρῶτοι ἄνδρες πολυτελεῖς ἐνεφάνισαν. *Ad augustissimum sebastium dominum Constantinum Palaeologum, num auscultare oporteat eos qui dicunt, quod propter astrorum circumiotionem primi homines ad multos annos vitam produxerunt.* Incipit : Ὅτι μὲν οὖν οἱ τῶν Ἑλλήνων σοφοί, ὡς θεοὶ καὶ ἐκτὰ κεφαλῇ, τῇ τῶν οὐρανῶν κινήσει διοικεῖσθαι τε καὶ συμφέρεσθαι, etc.

LXXVII. Fol. 238. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ καὶ δομestικῷ κυρῷ Νικολάῳ διαπορουμένῳ καὶ μᾶλλον εἴγε κατὰ κανόνας ἐστὶ τὸ εἰρημένον, Κακώθητι καὶ ἀπόθανε, καὶ εἴγε πρὸς ἀνάγκης ἔχουσι κακοῦσθαι καὶ τελευτῆν οἱ μονάζοντες. *Ad venerabilem monachum et domesticum dominum Nicolaum, dubitantem, num canonicis adversetur dictum illud, Cruciatior, et morere : et num necessarium sit monachos affligi ad mortem usque.* Incipit : Οἶδα μὲν οὖν, δαιώτατε ἄνερ, ὅτι καὶ ἀμφιβάλλεις τῆδε τῷ λέγοντι ῥητῷ, Κακώθητι, καὶ ἀπόθανε, etc.

LXXVIII. Fol. 240. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἰωαννικίῳ τῷ Γραμματικῷ, περὶ τοῦ πῶς ὀνομάζει πνευματικὸν ὁ Ἀπόστολος τὸ σῶμα ἐκεῖνο τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστησόμενον. *Ad venerabilem monachum dominum Joannicum grammaticum : Quomodo Apostolus spirituale vocat corpus ex mortuis resurgens.* Incipit : Ἄκουε, ὡς ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, τοῦ μεγάλου Παύλου λέγοντος ὅτι σπείρεται σῶμα ψυχικόν, καὶ θεγίρεται σῶμα πνευματικόν, μὴ θαύμαζε, etc.

LXXIX. Fol. 240, pag. 2. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ καὶ ἐτυλλῆτῃ κυρῷ Ἰωάννῳ τῷ Σιναίτῃ, εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ἐν τῇ εὐαγγελικῇ φωνῇ τῇ οὕτω λέγουσαν, « Ὁ Πατὴρ μὲν μείζων μου ἐστίν, οὐ δέον ἐκλαμβάνεσθαι καὶ κατ' αὐτὸ τοῦ Χριστοῦ τὸ ἀνθρώπινον μιᾶς οὐσης τῆς ὑποστάσεως. *Ad vene-*

vabilem monachum atque stylitam dominum Joannem Sinaitam : Num animum ad eos advertere oporteat qui dicunt, evangelicam sententiam, quæ habet, « Pater major me est, » non ita accipiendam, ut Christi humanitas unam habeat hypostasim. Incipit : Καὶ δι' ἄλλα μὲν ἄπερ οὐδ' αὐτοῖς ἀγνοεῖς, ὁσιώτατος ἄνερ, μετρίζου λέγεται τὸν αὐτοῦ Πατέρα καλεῖν ὁ Κύριος, etc.

LXXX. Fol. 251, pag. 2. Τῷ πανεντίμῳ καὶ ἐν Κορίνθῳ πνευματικῷ ἡμῶν ἀδελφῷ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Τριχῷ. περὶ τοῦ ὅτι νοῦς καὶ ψυχὴ ταύτην ἐστὶ κατὰ φύσιν, εἰ καὶ τοῖς ἑνόμασι διαλλάττουσι. Ad honorabilem in Christo fratrem nostrum dominum Joannem Trichum, quod mens et anima ejusdem nature sunt eisi nominibus dividantur. Incipit : Οἶδα μὲν οὖν, ἀδελφε, ὡς ὅτι καὶ τοὺς περὶ ψυχῆς καὶ νοῦ λέγους μαθεῖν ἀξιολῶς· οὐκ ὀλίγα γὰρ ἀμφιβάλλει, etc.

LXXXI. Fol. 253, pag. 2. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἰωαννικίῳ Γραμματικῷ, εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι οὐκ ἔξοσι καταλύειν ἐν τε Τετράδι καὶ Παρασκευῇ τῆς νηστείας, εἰ καὶ εὐχῇ συμπέσειν αὐταῖς ὅταν δὴ τινα δεσποτικῶν ἑορτῶν. Ad venerabilem monachum dominum Joannicium Grammaticum, num advertere oporteat ad eos qui dicunt non licere in quarta feria atque Parasceve dicerere jejuniium, eisi occurrat in iis aliqua Dominica solemnitas. Incipit : Ὅτι μὲν οὖν, ὁσιώτατος ἄνερ, ἐν νηστείᾳ διαίγειν ὁ πιστὸς ὀφείλει λαθὺς ἐν γε Τετράδι καὶ Παρασκευῇ, σύμφημι τοῦτο κατὰ φύσιν, etc.

LXXXII. Fol. 260. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἀλυπίῳ ἰγκλείστῳ, περὶ τοῦ εἰ ἔστι τις διαφορά πρὸς τε τοῖς μάρτυσι, κατὰ τε τοῖς ἀσκηταῖς. Ad venerabilem monachum dominum Alypium inclusum : Num sit discrimen aliquod inter martyres et ascetas. Incipit : Εἰ δὲ καὶ τοῦτο βούλει μαθεῖν, ὁσιώτατος ἄνερ, εἴγε διαφορά τις ἔστιν, etc.

LXXXIII. Fol. 261. Τῷ αὐτῷ, περὶ διαφορᾶς πρώτου καὶ δευτέρου γάμου. Ad eundem, de differentia primatum atque secundarum nuptiarum. Incipit : Εἰ δὲ καὶ περὶ διαφορᾶς· πρώτου τε καὶ β' γάμου βούλει μαθεῖν, ὁ Θεολόγος σε διδάξει Γρηγόριος λέγων, etc.

LXXXIV. Fol. eodem pag. 2. Ἐστὶ καὶ τοῦτο ἰπόρηται, εἰ μετὰ θάνατον αὐτίκα ἡ ψυχὴ σωματικῷ κυρῷ παραδίδοται. Insuper et illud inquiritur, num post mortem statim anima igni materiali atque sensibili tradatur. Incipit : Ὁ Διάλογος θεὸς Γρηγόριος καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ διακόνου ἐκείνου, etc.

LXXXV. Fol. 262, pag. 2. Τῷ αὐτῷ, περὶ τοῦ πῶς οἱ προφήται προσηφῆτευσον, καὶ ὅπως ἔξιοῦντο βλαῖων ὄπτασιών. Ad eundem, quomodo prophetae vaticinantur, et quomodo divinas visiones meruerunt. Incipit : Εἰ δὲ καὶ τοῦτο βούλει μαθεῖν, ὁσιώτατος ἄνερ, ὅπως οἱ διὰ πράξεως καθαρθέντες, etc.

LXXXVI. Fol. 264. Τῷ αὐτῷ, εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι πρός γε τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν θεῖαν οὐσίαν ἐπιγνώσκονται τότε μετὰ ἀκριβείας οἱ ἄνθρωποι. Ad eundem, quid de iis qui dicunt præcognoscunt divinam naturam ab hominibus perfecta cognoscere comprehendere posse. Incipit : Τοῦ μεγάλου Παύλου τινὲς ἀκούσαντες οὕτω λέγοντες, « Ἐκ μέρους ἄρτι γινώσκωμεν, ἐκ μέρους ἄρτι προφητεύομεν· ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, » etc.

LXXXVII. Fol. 268, pag. 2. Τῷ αὐτῷ, περὶ τοῦ ὅτι κατ' οὐδὲν οἱ προλαθόντες ὠρελοῦσι κόποι τοὺς ὅπως δὴ ποτε τὸ τέλος διαφθείραντας, καὶ οὗτι καταλαλήσασιν τινα τοῦ προσετώτους αὐτοῦ καὶ λαὸν ἐστὶν βλαβερόν. Ad eundem : Quod nihil proficiunt labores præcedentes iis qui finem æternum corrumpunt, et quod propriis præpositis obloqui valde noxium sit. Incipit : Ἀναγκαῖον εἶδέναι σε καὶ τοῦτο, τιμιώτατος ἄνερ, ὅτι ὁ μοναχὸς ἐκεῖνος πολλὰ μὲν ἐπὶ τινι διακονίᾳ κοπιᾶσας, etc.

LXXXVIII. Fol. 268, pag. 2. Πῶς δὲ καὶ τὸ Χρυσοτομικὸν ἐκεῖνο φητὶν ἐκλαμβάνεσθαι χρῆ τὸ λέγον, Ἐπρόνοιαι τις μετὰ τὸ φῶτισμα, οὐδὲ παραμυθία λείπεται τῷ ἀμαρτήματι λοιπόν. Quomodo accipi debet illud Chrysostomi dictum : Si quis forniculatus fuerit, postquam illuminatus est, non amplius solutium relinquitur peccato. Incipit : Εἰ δὲ καὶ πῶς ἄλλοις ὁ Χρυσοτόμῳ Ἰωάννης φορτίον ἔδοξε λέγειν ὅτι οὐδὲ παραμυθία λείπεται τῷ ἀμαρτήματι, etc.

LXXXIX. Fol. 269. Τῷ τιμιωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἰωαννικίῳ τῷ Γραμματικῷ, εἰ χρῆ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι ὁ ἐν Κορίνθῳ τῇ μητροίᾳ αὐτοῦ συμφθαρὲς οὐ δαίμονι παρεδόθη ἀκαθάρτη εἰς βλαβερὸν τῆς σαρκός, ἀλλὰ ἀφορισμὸν ἐκεῖνος ἐδέξατο τὸ ἐπιτίμιον. Ad venerabilem et disertissimum monachum dominum Joannicium Grammaticum : Num animum ad eos advertere oporteat qui dicunt, Corinthium, qui cum nocera turpiter se commiscuerat, traditum non fuisse dæmoni impuro in interitum carnis, sed ut pœnam lueret, segregatum fuisse. Incipit : Ὁ μακάριος Παῦλος ἔφθασε διὰ τὸν ἐν Κορίνθῳ ἐπὶ τῇ μητροίᾳ αὐτοῦ ἀτηρημονήσαντα τοιαῖσδε χρῆσασθαι λέξεις, etc.

XC. Fol. 270, pag. 2. Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Μύρωνι τῷ παναγιωτάτῳ, περὶ τοῦ πότε καὶ πόθεν καὶ ὅπως ἐν τῇ μήτρᾳ τὸ ἐμβρυον τὴν νεκρὰν ψυχὴν ἐκθεθεσθαι. Ad venerabilem monachum dominum Myronem sanctissimum : Quando et unde, et quomodo infans utero inclusus intelligentem animam recipere solet. Incipit : Εἰ δὲ καὶ τοῦτο, θεοσεκελε ἄνερ, ἡ σὴ σόειότης ἀξιολῶς μαθεῖν, εἰ γε μετὰ τὴν σὺλλήψιν αὐτίκα καὶ ἡ νεκρὰ ψυχὴ, etc.

XCI. Fol. 273. Πρὸς τοὺς λέγοντας· ὅτι κατὰ τὸ σῶμα ἡμῶν ἔσται καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Adversus eos qui asserunt, corpus etiam post resurrectionem densum fore. Incipit : Ἐπειδὴ καὶ περὶ φύσεως τῶν ἐκ νεκρῶν ἐγερθησομένων σωμάτων πρωτότερός τε καὶ κράσσος οὐ μικρῶς ἀμφιβάλλουσι τινες, etc.

XCI. Fol. 273. Πρὸς τοὺς λέγοντας· ὅτι κατὰ τὸ σῶμα ἡμῶν ἔσται καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Adversus eos qui asserunt, corpus etiam post resurrectionem densum fore. Incipit : Ἐπειδὴ καὶ περὶ φύσεως τῶν ἐκ νεκρῶν ἐγερθησομένων σωμάτων πρωτότερός τε καὶ κράσσος οὐ μικρῶς ἀμφιβάλλουσι τινες, etc.

XCI. Fol. 273. Πρὸς τοὺς λέγοντας· ὅτι κατὰ τὸ σῶμα ἡμῶν ἔσται καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Adversus eos qui asserunt, corpus etiam post resurrectionem densum fore. Incipit : Ἐπειδὴ καὶ περὶ φύσεως τῶν ἐκ νεκρῶν ἐγερθησομένων σωμάτων πρωτότερός τε καὶ κράσσος οὐ μικρῶς ἀμφιβάλλουσι τινες, etc.

ΤΟΥ ΚΥΡΟΥ
ΜΙΧΑΗΛ ΓΛΥΚΑ
ΣΙΚΕΛΙΩΤΟΥ
ΒΙΒΛΟΣ ΧΡΟΝΙΚΗ.

MICHAELIS GLYCÆ
SICULI
ANNALES

A MUNDI EXORDIO USQUE AD OBITUM ALEXII COMNENI IMP.
IN QUATUOR PARTES TRIBUTI.

Philippus LABBE, Bituricus, Soc. Jesu Theologus, Græcum textum, ex pluribus mss. codicibus primus in lucem edidit : Joannis Leunklavii [Amelburni] interpretationem recensuit atque emendavit : Indicem ex ms. Fontisebraldensi præmisit Latineque reddidit : Adnotationes subjecit, in quibus, præter variantes Lectiones et Supplementa, Interpretis atque aliorum plurimos errores correxit, tum præsertim Joannis Meursii, qui partem libri in *Annalium Glycæ*, Theodoro Metochitæ falso attribuit, et *Historiam Romanam* inscripsit, quæ hic integra repræsentatur, cum Notis atque Indicibus necessariis.

(Parisii, ex Typographia Regia MDCCLX.)

LABBEI NUNCUPATORIA EPISTOLA

EMINENTISSIMO PRINCIPI JULIO CARDINALI MAZARINO.

Cum redditam Europæ pacem, Teque auctore tandem et actore uno perfectam, ordines omnes summis gratissimi animi significationibus prosequuntur, princeps eminentissime; tum litterarum est doctrinarumque omnium, proprium hoc sibi beneficium immortaliter prædicare. Et auctos tamen hoc munere labores intelligunt suos: meritoque dubitant, qui respondere jam meritis tuis possint, quæ ne inter bella quidem, ornando tibi pares erant. Sed recreantur tamen hoc solatio, quod novarum sibi virtutum accessio facta est: neque jam in Gallia tantum, sed etiam apud gentes cæteras, quidquid ubique litterarum et linguarum est, tuis præconis resonabit. Cum enim belli tempore optime de Gallia, secus de his quos hostes temporum iniquitas fecerat, meritis esses: nunc populos omnes concessæ pacis munere devinxisti. Admirabilis tot vocum, tot studiorum, tot nationum concentus existet, gloriæ tuæ suæque felicitati gratulantium: in quo primas eruditi tenebunt, quorum artes veluti alumni perpetuis complecti beneficiis, ac fovere non cessas. Patere, princeps eminentissime, meam quoque in illo concentu, aut potius societatis nostræ vocem per me resonantem, audiri: neque jam communia illa et in omnes sparsa populos beneficia, sed immortalia in nos merita celebrantem: qui et multis jam pridem tibi sumus nominibus

obstricti, et recens illud quanquam omnium commune pacis beneficium, nobis proprie colatum agnoscimus. Cum enim instituti nostri sit, et optimarum artium disciplinas profiteri, quarum studiis nihil est armorum strepitu infestius, et excolendis hominum moribus studere, profligandæque impietati, quæ impunius inter bella grassatur: Tu constituta pace, et languentes ac prope semianimes litteras excitasti, et neglectis ac veluti profugis virtutibus Europam omnem quasi templum aliquod aperuisti, in quo quiete deinceps ac placide coleantur. Et habebit tamen in illa tranquillitate hostes suos religio, minus quidem furentes audacter, sed non minus idcirco metuendos: habebit et suos societas nostra, cui non indecorum est, eosdem, a quibus Ecclesia vexatur, adversarios; eundem, a quo defensa est religio, vindicem Te ac patronum experiri. Perge, princeps eminentissime, de utraque bene mereri: sic tibi vicissim utraque, quod summum habet, gratissimo animo rependat; altera dignitatem orbis terrarum supremam, altera plenam religionis amorisque reverentiam. Hi sunt, princeps eminentissime, societatis nostræ sensus, quos profiteri per me voluit. Inter hæc ejus vota et terrarum omnium gratulationes, patere hoc tibi quamvis tenue donarium, dum majora exsolvamus, appendi. Laudabunt alii, scio, in quadripertitis nostri dicam, an potius tui, e Sicilia oriundi, Michaelis Glycæ Annalibus, Historiæ sacræ ac profanæ mirabili dexteritate insertam Theologiam, divinarum Litterarum interpretationem et assiduum sanctorum Patrum usum cum medicinæ scientiæ ac rerum naturalium cognitione conjunctum, principum Romæ et Constantinopoli imperantium sibi que invicem ordine succedentium, a Julio Cæsare ad Alexii Comneni obitum, res præclare gestas ingeniose connexas, certantem cum eloquentia ingenii felicitatem, cum rerum varietate incredibili non inconcinnam brevitate, digressiones denique ad levandum lectoris lædium suis apte locis collocatas. Ego vero neque in hoc, neque in aliis, quæ tibi a nobis offerri possent, muneribus, quidquam magnum, teque dignum, æstimare statui, nisi cui tu laudator et approbator accesseris. Vale, et in multos annos felix vive.

Dabam Lutetiæ Parisiorum Kal. Decemb. anni MDCLIX.

Eminentissimæ tuæ

Addictissimus Philippus LABBE,
Soc. Jesu presbyter.

AD OPTIMUM ET ERUDITUM LECTOREM PRÆFATIO.

Michaelis Glycæ *Annales*, nunc primum utraque lingua orbi cognitos, cum tibi regis typis repræsentato, optime lector, nolim existimes unius duntaxat Historiæ aut Chronici scriptorem, quales eodem fere tempore uberrimo proventu extulit Græcia, Joannem Zonaram, Georgium Cedrenum, Constantinum Manassem, similesque, sed theologum simul, sacrarum Litterarum interpretem, medicum, naturalisque scientiæ indagatorem solertissimum exhiberi. Ita enim ab orbe condito, quod et alii facere aggressi sunt, usque ad obitum Alexii Comneni et annum Christi MCVIII patriarcharum, regum, atque imperatorum res gestas, historiamque omnem Judaicam, Romanam, ac Constantinopolitanam pertexuit, ut eodem contextu controversas inter theologos philosophosque quæstiones agitaverit, ac de rebus omnibus, quæ in cælo, aere, terra, ac mari fiunt, de avibus, piscibus, animalibus, homine, atque angelis disseruerit; secutus veterum Patrum Eustathii, Basilii, Nysseni, Chrysostomi, Sinaitæ, Pisidæ, aliorumque vestigia ac pene verba, qui opus sex dierum, quod Græca voce *Hexæmeron* dicere solemus, singulari diligentia concinnarunt.

Patriam docent mss. codices, qui Σικελιώτην constanter appellant: nec abluderet additum τοῦ Γλυκᾶ cognomen, si labente duodecimo Christi sæculo, quo vixisse circa annum MCL videtur, Siculos Dorica adhuc dialecto usos fuisse constaret. Privatus, an in magistratu, aut dignitate aliqua publica, militari, aulica, forensive ornatus; conjugatus, an cælebs vixerit, plane nescio: nec aspersa singulis fere paginis οὐοῦ, τέκνον καὶ ἀγαπητοῦ vocabula patrem

potius, quam seniore ac magistrum, discipuli aut amici juvenis gratia opus illud elucubrantem designant. Præter *Annales* scripsisse *Dissertationes theologicas* ex specimine Pontani nostri opera edito didici; Epistolas quoque V. C. Leo Allatius adjungit, quas nondum vidi. Cætera de eo mihi ignota profiteor. Hoc certe exploratum studiis a puero deditum fuisse, φιλόπονον καὶ φιλομαθῆ, qui tot tamque varios, sacros profanosque scriptores evolverit, ex eorum operibus illustria quæque excerpserit, miroque artificio in unius orationis seriem contulerit.

Ad Græcum *Annalium* textum quod spectat, illum ex duobus Claromontani nostri collegii exemplaribus describendum curavi, eorumque lacunas librariorum fraude aut incuria frequentes, partim ex Fontisebraldensi codice a celsissima principe sacri illius parthenonis antistita generali, Joanna Baptistide Borbonia, mihi humanissime communicato, partim ex submissis Roma Vallicellani, ac Monachio Bavaricorum codicum subsidiis à VV. CC. Luca Holstenio et Simone Wagnerechio S. J. P. subsidiis supplevi, variantes lectiones ascripsi, Leunclavii interpretationem in plerisque emendavi, aliaque insuper adjeci, quæ ex Adnotationibus commodius repetentur.

Unum tamen hic omittere nequeo, Joannem Meursium, delibatum ex Parte III *Annalium* nostri Glycæ τευμάχιον, a Julio Cæsare ad Constantinum Magnum, Græce ac Latine Lugduni Bavorum edidisse, et Theodorò Metochitæ falso tribuisse, additis brevibus Notis et Nicephori Gregoræ nœnia : quæ suis locis inserere non dubitavi, ut nihil necesse sit iterum prælo subjicere Romanam illam, ut appellat, Historiam. Tantum te morabor, erudite lector. Vale, et quod facis, studiis nostris favere perge.

JO. LEUNCLAVII

AD GENEROSUM ET ILLUST. VIRUM, JOANNEM BARONEM KITLICIANUM, CRAINI
AC DRENCVLE DOMINUM, IN ANNALES GLYCÆ LATINOS PROÆMIUM.

Est in familia Cæsaris nostri, Domine, vir præstans ingenio, cognitionis varietate, rerum usu, et virtute propemodum singulari, Sambucus ille meus : cujus ego frequenter apud amicos, et jucunde quidem, recordari soleo. Nam iis dotibus, supra complures hujus ætatis ex doctrina claros homines, divinitus est exornatus, ut inter nos jam ab annis aliquot amicitiam non vulgarem civisse, non ex animo gaudeam solum, verum etiam in aliqua felicitatis parte ponam. Cur enim illum hominem non maximi faciam, qui publicatis egregiis ingenii monumentis, emblematis solerter excogitatis, et per arguta quædam idyllia declaratis, Dioscoride purgato et illustrato, varietatum libris non illis quidem adhuc editis, sed suo tamen tempore proferendis, omnes in admirationem sui rapit? Ne dicam, quantum in eo laudis mereatur pervestigandæ antiquitatis indefessum sane studium, quo non sine magnis impensis tot rarissima priscorum numismata conquisivit, tot eximios in omni disciplinarum genere libros ab interitu vindicavit : quos ipsos aliorum quorundam invidorum more non intra carceres et septa privata coerces, sed animo libente (quæ viri perhumana benignitas et memoranda liberalitas est) cum universis communicat. Imo non ipse tantum iis expoliendis et ad editionis maturitatem perducendis incumbit, ut publicam ad utilitatem in medium prodeant : sed etiam aliis pleraque velut extrudenda mittit, ne quod nostrum scilicet commodum remoretur, dum ipse gravioribus curis et occupationibus impeditus, bonorum desiderio, thesauris longe pulcherrimis ex caligine quarundam quasi latebrarum eruendis, satisfacere nequit. Atque hujus sane tam sancti, tam laudabilis instituti fructus amplissimos percipit, dum et a litteratis ubique gentium se coli atque observari videt, et in magnorum illustriumque virorum gratia suaviter acquiescit. Cæsar quidem, ceu Philadelphus alter, alterum quemdam Demetrium Phalereum bibliothecæ præfecit, ac historici munus ei mandavit : quas ad res quem alium magis idoneum reperiret, equidem non video. Nec est, cur ejus viri consilia, qui universitatis historiam, cum variarum disciplinarum scientia, tam feliciter complexus sit animo, maximis in momentis rerum ab Augusto sapientissimoque principe et requiri libenter, et magnopere probari dubitem. Ut autem id exponam, quod hic locus et instituta oratio postulat : misit ad me quoque Sambucus superioribus his annis proximis duos annalium scriptores Græcos, Michaelum Glycam, cognomento Siculum, et Constantinum Manassem : quorum utrumque Latinum in sermonem converterem, ac publici juris facerem. Solet enim putare, nostras (ut cum poeta loquar) esse aliquid nugæ : hoc est, eam nos linguæ Græcæ cognitionem consecutos esse.

quæ transcribendis in Latinam veterum scriptis utcumque par sit; in quo ut amici plenum insignis erga me benevolentiam judicium satis agnosco, ita meas vires ac in utraque lingua facultatem nemo me rectius metiri vel potest, vel debet. Quoniam vero non prorsus rejecturos homines eruditos sperabam, quod auctore tali viro præstandum reciperem, præsertim ostendente per litteras, se auctoritatem consilii sui nunquam defugiturum: feci sane, quod ille jubebat, et utrumque Romana civitate donavi, non ut imperator quispiam, sed velut unus ex multis, qui ejus rei curandæ mandatam ab imperatore haberet. Cumque prior hoc tempore Glycas in publicum exeat, Constantino mox subsequens: libet hoc loco spectatoribus hominis Græci, et omnino hætenus incogniti, quid jus civitatis adeptus, vicissim reipublicæ fructus ex se promittat, quam brevissime poterit, indicare. Nimirum agnoscit, in civitatem admitti se non debere nudum ac inopem: ne lustro appetente, censoribus pervulgatum illud, ex animi sententia, præstantibus, egestatem mox ipse suam fateri cogatur, et loco motus vel ærariorum in numerum ordinemque redigi, vel capite censi, vel prorsus jure civitatis excidere, quod quidem amittere turpius, quam ab initio non impetrasse. Quamobrem diviso in truncos facultatum hujus æsse, deque iis æstimatione facta videamus, an in censum redigi possit. Universa Glycæ commentatio quatuor in partes est distributa. Earum prima rerum primis sex diebus ab ortu mundi conditarum enumerationem præclaram continet, immistis passim arcanis naturæ, cum admirabili expositionis varietate, quæ religiosum et amantem officii providentiæque divinæ lectorem non potest non singulari voluptate quadam officere. Secunda temporum seriem ab initio mundi usque ad Christum ex Ecclesiæ doctrina præcipue tradit, et ejus causa, cui librum elaboravit (appellat autem hunc filium), plurima de sacris intertexit. Quippe primorum imperiorum tam initia, quam progressus ex iis tanquam certis testibus, petere maluit: cum de Nabuchodonosore, de liberis ejus, totoque Assyriorum imperio (ut omittam antiquiora) perpaucis, vel nulla potius memoratu digna in extrariis, quos gentiles dicimus, scriptorum monumentis reperiantur. Sic autem hæc tractat, ut obiter de quæstionibus minime vulgaribus disserat, citatis auctorum gravissimorum testimoniis: quorum cum non pauci nobis plane sint incogniti, pretium nos operæ facturos existimabamus, si antiquitatis studiosorum in gratiam, illorum nomina statim huic Proëmio subjiceremus. Et judicat profecto Glycas noster de maximis rebus haud absurde, quibus in rebus recte conformata esse, ac præsertim illorum judicia, quorum animi per ætatem adhuc nonnihil cæcutiunt, nec verum pervidere possunt, plurimum interest; verbi gratia, de prædictionibus astrologicis; de vi siderum, an ea mentes hominum regant: de monstrosis fetibus; de divinationibus; de fato; de bonis et malis geniis; de animo; de prævisione divina, num illa peccati causa sit; de obdurationibus impiorum; de magicorum et verorum prodigiorum discrimine, quo loco de Antichristi etiam miraculis ac præstigiis agit; de variis tam philosophorum, quam hæreticorum opinionibus. Quod si quis arbitratur, hisce de rebus minime disserendum vel in historia, vel in adnotatione temporum, is sciat, primum hæc junioribus esse perscripta, quorum animos rectis sentiis (ut paulo ante significabamus) imbui, permagni refert. Deinde velim Glycæ nostro vel illam ob causam sit æquior, quod pleraque non ita prolixè, nec confuse tradiderit, ut Cedrenum et alios facillasse videmus, qui compendia quædam promittentes, volumina prorsus ingentia, quæque sine lædio perlegi nequeunt, posteris reliquere. Post Christum natum, parte scilicet operis tertia, cum imperio Romano historia Ecclesiæ conjungit. Est autem hic accuratè admodum in brevissimis annorum notationibus, quibus imperatores singuli rerum potiti fuerunt. Non omnia quidem illorum vel dicta, vel facta recenset (nec enim hoc vel instituerat, vel etiam facere debebat, Annales mundi breves scripturus), memoria tamen, indicationeque digna minime præterit. Et quia tandem imperium Romanum Byzantium sive Constantinopolim Græcos ad homines translatum fuit, ejus ipsius regni seriem, ac res ab regibus gestas, diligenter extrema in parte prosequitur; quod existimaret, ibi principis atque maximi per orbem terrarum imperii sedem esse, cum quo res occidentis, hoc est nostras, minime conserendas statueret. Hanc ipsam ob causam nostra silentio præterit, quorum ex aliis notitia peti non difficulter potest. Vicissim nostri fere nihil de Orientalibus istis principibus, post factam Caroli Magni temporibus imperii divisionem, memoriæ prodiderunt; conantibus utrisque sæ nationis hominibus opera sua servire. Possum autem vere polliceri lectoribus, in hac extrema parte multa notatu apprime digna reperiri, quorum ne verbo quidem prolixarum historiarum scriptores meminerunt. Atque harum in rerum expositione pervenit ad ea tempora, quæ nostram hanc ætatem annis paulo amplius cccc præcesserunt: hoc est, ad Joannem Alexii Comnenum, cui Pulchri cognomen datum fuit. Arbitror ex his abunde jam liquere, Glycam nostrum quosvis apud censores facile dignum se probaturum, qui Romanam in civitatem admittatur. Cæterum ut partim non essent, qui forte res ab sequentibus Joannem præcipibus gestas desiderarent, partim ut ipse Glycas eo confidentius in hominum oculis hæc etiam commendatione fretus appareret: adjicere quoddam velut *επιμνηστικόν* de nostro voluimus, quo census ejus nonnihil augetur. De certissimis enim scriptoribus, in quibus locum facile principem obtinent, Choniatas Acuminatus, Nicephorus Gregoras, Laonicus Atheniensis, Byzantinam historiam, filium ipsius Glycæ secuti, ad ejus regni per Turcos eversi finem contexuimus; ut quod sparsim hætenus, et ex variis petendum erat, uno jam libro commode lectores comprehensum invenirent. Apud te vero, Domine, novum hunc civem Romanum ab initio

sistere volui, quod futurum plane mihi persuaderem, ut si tibi, censori polito et incorrupto, probaretur, eo facilius aliorum sibi gratiam atque benevolentiam conciliaret. Præterea jure quodam tuo tibi se offert, quod hominis opera, degentis in tua familia, vestem Romanam induerit. Denique Sambucum, qui princeps in eum beneficium hoc lucis liberioris contulit, in os laudare præ verecundia non ausus, apud te virum præclare de litteris meritum, et adhuc quotidie merentem prædicare voluit, quem sciret eruditorum studiis, ad reipublicæ commoda spectantibus, quam honestissime cupere. Dixi.

GLYCAS SAMBUCO.

*Non proditurum me Sambuca sperabas
Solum, toga recens amictum Romana,
Qui palliatus more antehac eram Graio.
Comitarier me nimirum imperatorum
Themis meorum et dulcis ille debebat,
Mecum Manasses, qui delituit invitus,
Sed surripuit illam unguis leoninæ
Nequiterque clamque clepsit et fugiens secum
Quidam abstulit, Phrygia de gente cui nomen,
Nunquam hoc apertio pol Gradivo facturus,
Imbellis ille comes Berecynthiæ matris.*

*Et sunt, vereri qui solent, ne tam longo
Dum tempore exspectamus hunc Phrygem, demum
Cum risu anus Phrygia prosullet in scenam.
Hunc alterum ante me gnarum Ausonum lingua
Premens acerba sors et invidum satum,
Exire non sinunt foras, secuturum
Tamen brevi, sub ipsam scilicet brumam.
Sic dum latet Themis, nos ambo prodimus.
Usu venit, jactari quod solet vulgo:
Primi ultimi sunt, et ultimi primi.*

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ

ΜΙΧΑΗΛ ΓΑΥΚΑ

ΠΙΝΑΞ

SAPIENTISSIMI

MICHAELIS GLYCÆ

TABULA.

Ex codice manuscripto Fontisebraldensis abbatiæ, exscriptore et interprete Philippo Labbe, Soc. Jesu.

ΗΜΕΡΑ Α'.

Τὸ Προοίμιον.
Περὶ τῆς ἑξαήμερου κτίσεως.
Περὶ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς κοσμοποιίας.
Ὅτι οὐ προηγήται ἡ νύξ τῆς ἡμέρας.
Ὅτι οὐκ εἶπεν ἡμέραν πρώτην, ἀλλὰ μίαν.
Περὶ τῆς οὐσίας τοῦ οὐρανοῦ.
Περὶ τῆς γῆς, ὅτι μέσον τοῦ παντός ἀπηώρηται.
Περὶ ἀνέμων καὶ σεισμῶν.
Περὶ ἀνέμου, καὶ τί ἐστιν ὁ ἄνεμος, καὶ πόθεν ἔχει τὴν σύστασιν.
Περὶ τοῦ τυφῶνος.
Περὶ τοῦ ἐκνεφίου ἀνέμου.

ΗΜΕΡΑ Β'.

Περὶ τῆς δευτέρας ἡμέρας τῆς κοσμοποιίας.
Ὅτι ἐπάνω τοῦ στερεώματος ὕδατα, καὶ ὑποκάτω, καὶ τίνι λόγῳ.
Ὅτι ἐκ τῶν ὑδάτων παράγει ὁ Θεὸς τὸ στερέωμα.
Περὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ στερεώματος.
Περὶ τῶν συνισταμένων ἐκ τῶν τῆς γῆς ἀναθυμιάσεων.
Πῶς κατὰ καιρὸν τοῦ θέρους ὁ Νεῖλος ἐπικλύζει τὴν Αἴγυπτον.
Περὶ τῆς φύσεως τῶν ἀτμῶν τῶν ἐξ ὑδάτων· κατὰ ἀναγωγὴν τῆς ἱστορίας· ἐκ τοῦ Ἀναστασίου

DIES I.

Præfatio.
De opere sex dierum.
De prima die creationis mundi.
Quod nox diem non præcesserit.
Quod non dixerit primam diem, sed unam.
De essentia cœli.
Quod terra in medio universi pendeat.
De ventis et terræ motibus.
Quid ventus, et unde exsurgat.

De typhone.
De vento ecephlia dicto.

DIES II.

De die secunda creationis mundi.
Aguas esse supra firmamentum, et infra, et quomodo tandem modo.
Firmamentum ex aquis a Deo factum.
De cœlo et firmamento.
De iis quæ ex halitibus e terra erumpentibus generantur.
Quomodo æstivo tempore Nilus Ægyptum irriget.
Quæ sit natura vaporum qui ex aquis oriuntur, secundum sensum anagogicum ex Anastasio.

DIES III.

De die tertia creationis mundi.
 De plantis, arboribus et herbis, quæ simul e terra
 prodierunt.
 De differentiis herbarum, et quorsum quædam Deus
 noxia creavit, quædam utilia.
 De differentiis arborum.
 De grossis ficus, et qua virtute sint præditi.
 Quomodo ficus calidum, acrem ac incidentem hali-
 tum emittat.
 Ne succino.
 De plantis semper virentibus.
 De Atlante.
 De congregatione aquarum.
 Qua ratione in unum congregatæ sint aquæ.
 Quomodo salsum mare,
 De Nilo.
 De calidis aquis.
 De fontibus calidis.
 De pluviis, aquis, et quomodo corrumpantur.

DIES IV.

De quarta die creationis mundi.
 De duobus luminaribus sole et luna.
 De primigenia luce luminarium.
 De nocte.
 Unde dies vocetur.
 Inanes veterum opiniones de sole et luna.
 De sole et astris, de lumine et magnitudine.
 De magnis luminaribus.
 Quomodo luna conferat ad animalia et plantas, et
 quædam alia,
 De defectu solis et lunæ.
 De lunæ, nec non potestate et accidentibus ejus,
 quodque solis non dicatur defectus, sed obscu-
 ratio, seu obtenebratio.
 De anno.
 Cur nubibus obducatur, seu tristetur cœlum.
 De signis lunæ.
 De fato.
 De signis stellarum.
 De cometis, et unde flant.
 De traiectione seu de astris cadentibus.
 Observationes quædam de nubibus, de fulgure, to-
 nitru, ac prestere, et quomodo flant.
 De iride.
 De fulguribus.
 De prestere.
 De fulmine.
 Quod sol sub terram feratur.
 De primigenia luce.

DIES V.

De quinta die creationis mundi.
 Quod a Propontide pisces veniant in Pontum Eu-
 xinum.
 Le echino.
 De sepia.
 De polypo.
 De cancro.
 De cetis.
 De ceto qui prion dicitur.
 De remora.
 De magnetæ, seu Herculeo lapide.
 De palma.
 De polypo.
 De loliginibus et sepiis.
 De cicada.
 De testa molli præditis.
 De sepiis, loliginibus et polyphis.
 Qui pisces branchias habeant, qui iis careant.
 De piscibus quod non inter se consuescant.
 De serpentis et murænæ coitu.
 De volucris seu volatilibus.
 De ape.

ΗΜΕΡΑ Γ΄.

Περὶ τῆς τρίτης ἡμέρας τῆς κοσμοποιίας.
 Περὶ τῶν φυτῶν καὶ δένδρων καὶ βοτανῶν, τῶν ἐκ
 τῆς γῆς ἀνακυθηθέντων ὁμοῦ.
 Περὶ διαφορᾶς τῶν βοτανῶν, καὶ τί τὰ δηλητηριώδη
 καὶ τί τὰ ὠφέλιμα.
 Περὶ διαφορᾶς τῶν δένδρων.
 Περὶ δλύθου καὶ τίνα δύναμιν ἔχει.
 Πῶς ἡ συκῆ θερμὸν καὶ δριμύ καὶ τμητικὸν πνεῦμα
 ἀφίησι.
 Περὶ ἡλέκτρον.
 Περὶ τῶν ἀειθαλῶν φυτῶν.
 Περὶ τοῦ Ἄτλαντος.
 Περὶ συναγωγῆς τοῦ ὕδατος.
 Περὶ τῆς συνάξεως τοῦ ὕδατος εἰς συναγωγὴν.
 Πῶς ἡ θάλασσα ἀλυμυρά.
 Περὶ τοῦ Νείλου.
 Περὶ τῶν θερμῶν ὑδάτων.
 Περὶ πηγῶν θερμῶν.
 Περὶ τῶν ὀμβριμαλῶν ὑδάτων, καὶ πῶς στήνεται.

ΗΜΕΡΑ Δ΄.

Περὶ τῆς τετάρτης ἡμέρας τῆς κοσμοποιίας.
 Περὶ τῶν δύο φωστῆρων ἡλίου καὶ σελήνης.
 Περὶ τοῦ πρωτογόνου φωτὸς τῶν φωστῆρων.
 Περὶ τῆς νυκτός.
 Πῶς καλεῖται ἡμέρα.
 Τὰ ματαιοποιηθέντα παρὰ τῶν παλαιῶν περὶ τοῦ
 ἡλίου καὶ σελήνης.
 Περὶ ἡλίου, καὶ ἀστέρων, καὶ φωτὸς, καὶ μεγέθους.
 Περὶ τῶν μεγάλων φωστῆρων.
 Πῶς συντελεῖ ἡ σελήνη εἰς ζῶα, καὶ φυτὰ, καὶ ἄλλα
 τινά.
 Περὶ τῆς ἐκλείψεως ἡλίου καὶ σελήνης.
 Περὶ τῆς σελήνης, τῆς τε δυνάμεως, καὶ τῶν συμ-
 πτωμάτων αὐτῆς, καὶ πῶς οὐκ ἐκλείψιν λέγει
 ἡλίου, ἀλλ' ἐπισκότωσιν.
 Περὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ.
 Περὶ τοῦ στυγνάξει ὁ οὐρανός.
 Περὶ τῶν σημείων τῆς σελήνης.
 Περὶ τῆς εἰμαρμένης.
 Περὶ τῶν σημείων τῶν ἀστέρων.
 Περὶ τῶν κομητῶν, καὶ ὅθεν συνίστανται.
 Περὶ τοῦ διόπτουτος.
 Περὶ νεφῶν σημειώσεις τινὲς, ἀλλὰ καὶ περὶ ἀστρα-
 πῶν, καὶ βροντῶν, καὶ πρηστήρων, καὶ πῶς συνί-
 στανται.
 Περὶ τῆς ἶριδος.
 Περὶ ἀστραπῶν.
 Περὶ πρηστήρος.
 Περὶ κεραυνῶν.
 Ὅτι ὁ ἥλιος ὑπὸ τῆς γῆς τρέχει.
 Περὶ τοῦ πρωτογόνου φωτὸς.

ΗΜΕΡΑ Ε΄.

Περὶ τῆς πέμπτης ἡμέρας τῆς κοσμοποιίας.
 Ὅτι ἀπὸ τῆς Προποντιδος ἔρχονται οἱ ἰχθύες πρὸς
 τὸν Εὐξείνιον.
 Περὶ ἐχίνου.
 Περὶ τευθίδος.
 Περὶ πολύποδος.
 Περὶ τοῦ καρχίνου.
 Περὶ κητῶν.
 Περὶ προίνος.
 Περὶ τῆς ἐχνηθῶς ἢ ἐχεννης.
 Περὶ μαγνήτου ἢ μαγνήτιδος λίθου.
 Περὶ τοῦ φοίνικος.
 Περὶ πολύποδος.
 Περὶ τευθίδων καὶ σηπῶν.
 Περὶ τέττιγος.
 Περὶ μαλακοστράχων.
 Περὶ σηπῶν, τευθίδων, καὶ πολυπόδων.
 Τίνες τῶν ἰχθύων βράχια ἔχουσι, καὶ τίνες οὐκ
 ἔχουσι.
 Περὶ τῶν ἰχθύων ὅτι οὐ συγγίνονται.
 Πῶς συγγίεται ὁ ὄφις τῇ μωραίνῃ.
 Περὶ τῶν πτηνῶν, ἢ πετεινῶν.
 Περὶ μελίτσης.

Περὶ γεράνων καὶ μελισσῶν.
 Περὶ πελαργῶν.
 Περὶ χελιδόνος.
 Περὶ ἀλκυόνος.
 Περὶ τρυγόνος.
 Περὶ ἀετοῦ.
 Περὶ φήνης.
 Περὶ κορώνης.
 Περὶ γυπῶν.
 Περὶ κόρακος.
 Περὶ τεττίγων.
 Περὶ τῶν ἀετοῦ πτερῶν.
 Περὶ χαραδριοῦ.
 Περὶ ἀηδόνος.
 Περὶ νυκτερίδος.
 Περὶ χηνῶν.
 Περὶ γυπῶν.
 Περὶ μυῶν, βατράχων καὶ ἐγγελύων.
 Περὶ τοῦ ἱρωδίου.
 Περὶ πελεκάνου.
 Περὶ κοράκιων.
 Περὶ μελίσσης καὶ κηφήνων.
 Περὶ Ἰβέως.
 Περὶ κέρκωπος.
 Περὶ γαλῆς.
 Περὶ λίθου καλουμένου λίχνου.
 Περὶ φάσκης.
 Περὶ φοίνικος.
 Περὶ στρουθοῦ Λιβυκοῦ.
 Περὶ κόκκυγος.
 Περὶ μέροπος.
 Περὶ ἀλεκτρυόνος.
 Περὶ μυῶν, μελισσῶν καὶ μυρμηκῶν

HMEPA Γ'.

Περὶ τῆς ἑκτης ἡμέρας τῆς κοσμοποιίας, ὅτι τετρά-
 πωδα ἐκ γῆς ἐξήγαγε.
 Τίνας ἔνεκεν τοὺς μὲν ἰχθύας εὐλογήσας, τοὺς δὲ
 χερσαίους οὐκ ἐποίησε.
 Περὶ τοῦ δνου.
 Περὶ τῆς καμήλου.
 Περὶ τοῦ ἐλέφαντος.
 Περὶ παρδάλεως.
 Περὶ τοῦ λέοντος.
 Περὶ τῶν θεραπευομένων βοτανῶν.
 Περὶ τῆς ἀρκτου.
 Περὶ χελώνης.
 Περὶ τοῦ ἐλέφαντος.
 Περὶ τοῦ χερσαίου ἔχινου.
 Περὶ τοῦ μυρμηκολέοντος.
 Περὶ λαγωῶν.
 Περὶ τῆς ἐλάφου.
 Περὶ μδοχου.
 Περὶ τοῦ κάστορος.
 Ὅτι ἀλλουροι καὶ νυκτερίδες ἐν τῇ νυκτὶ ὄρωσι.
 Περὶ σκύμνου λέοντος.
 Περὶ λύκου.
 Περὶ καμηλοπαρδάλεως.
 Περὶ μονοκέρωτος.
 Περὶ μύρμηκος.
 Περὶ τοῦ χαμαιλέοντος.
 Περὶ τοῦ ὄφι.
 Πῶς ἵππος καὶ χοῖρος ἀφρὸν ἀποτελοῦσι.
 Περὶ κυνῶν, καὶ ὅτι κατὰ θέρος λυττώσι.
 Περὶ τῆς ἀρκτου.
 Περὶ ὀνάγγρων.
 Περὶ ἀλωπέκων.
 Περὶ αἰγάγγρου.

Φυσιολογία τοῦ Ἀδάμ.

Περὶ τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὐας πλάσεως, καὶ περὶ
 τοῦ παραδείσου.
 Περὶ τῆς ψυχῆς.
 Περὶ τῆς δυνάμεως τῆς ψυχῆς.
 Περὶ τῆς ἀμφ. πάγκτου ψυχῆς καὶ σώματος συν-
 ὄρου.
 Περὶ ἐνεργειῶν.

De gruibus et apibus.
 De ciconiis.
 De hirundine
 De halcyone.
 De torture.
 De aquila.
 De ossifraga.
 De cornice.
 De vulturibus.
 De corvo.
 De cicadis.
 De aquitæ pennis.
 De charadrio.
 De lusciniæ.
 De vespertilionē.
 De anseribus.
 De vulturibus.
 De muribus, ranis et anguæ
 De ardeola seu erodio.
 De pelecano.
 De corvis.
 De ape et fucis.
 De ibi.
 De cercope simio.
 De mustela seu fela.
 De lapide qui dicitur lychnus.
 De phascusa.
 De phœnice.
 De passere Libyco, seu struthiocamelo.
 De cuculo.
 De merope.
 De gallo gallinaceo.
 De muscis, apibus et formicis.

DIES VI.

De sexta die creationis mundi, cum e terra qua-
 drupedes prodierunt.
 Cur benedictionem non impertiit terrestribus ani-
 malibus, ut piscibus.
 De asino.
 De camelo.
 De elephante.
 De pardali.
 De leone.
 De herbis medicinalibus.
 De ursa.
 De testudine.
 De elephante.
 De echino terrestri seu erinaceo.
 De myrmecoleone.
 De leporibus.
 De cerva.
 De vitulo.
 De castore seu fibro.
 Quod feles et vespertiliones de nocte videant.
 De catulo leonis.
 De lupo.
 De camelopardali.
 De monocerote.
 De formica.
 De chamæleonte.
 De sue seu apro.
 Quomodo equus et aper spumam perficiant.
 De canibus, et quod æstate ferantur in rabiem.
 De ursa.
 De onagris.
 De vulpibus.
 De capra silvestri.

Naturæ Adami explicatio.

De formatione Adami et Evæ, et de paradiso.
 De anima.
 De virtute animæ.
 De concursu animæ et corporis utrinque existen-
 tium.
 De potentiis.

De formatione hominis.
De nomine Adami.
De fluxu paradisi.
De angelis; quod Moses eorum creationis non meminisset.
Quod novem angelorum ordines.
De cognominibus angelorum.
Quid significant alæ angelorum.
Quomodo angeli constituti sunt præsidēs nationum.
Cur a Deo ordinati angeli ut cum hominibus versentur.
Rursus de virtutibus intelligentia præditis, et quando astiterunt.
De eo: *Ad imaginem et similitudinem*, etc.
Cur Eva ex latere Adami, et non ex terra.

Quando concessum sit vesci carnibus.
De arbore quæ in medio paradisi.
Quod immortalis creatus sit Adamus.
De veste pellicea.
De corruptibili et incorruptibili: quodque arbores paradisi corruptioni non obnoxii.
De arbore ligni.
De esca cujus usus in paradiso.
Quod Adamus non indigeret esca.
Dubitationes et solutiones mirabiles in illud: *Cur, si Deus cognovit casum Adami, eum creare voluit.*

De ligno cognitionis.
Negatio propter transgressionem.
De transgressionem et exilio Adami et Evæ.
De serpente.
De diabolo.
De eo, qui prius Lucifer, et de dæmonibus ejus sociis.
Iterum de cibo hominis in paradiso.
De pelliceis vestibus.
De Adamo et Eva.
De tribus animæ partibus seu facultatibus.
De temperantia.
De natura.
De physiologia hominis.

INITIUM CHRONOGRAPHIÆ.

De liberis Adami.
De duobus sacrificiis Abelis et Caini.
Cædes Caini.
Maledictio Caini.
De Setho.
De loco ubi sepultus Adamus.
De diversitate temporum ac dissensione inter Græcos et Hebræos.
De Adami successoribus.
De Enocho.
De Lamecho.
De Noe.
De gigantibus.
De diluvio.
Item de diluvio.
De extruptione turris, et idiomatum confusione.
De Chanaane, et cur Chananitis dicta Promissionis terra.
De columnis.
De regno Saturni.
De regno Nini.
De magia et incantatione.
De Sarucho qui primus simulacra fecit.
De admirando Abrahamo.
De abductione Baræ.
De Sodomorum incolis.
Quid significet Abrahami nomen.
De Melchisedecho.
Quo pacto dicitur sine patre, sine matre.
De Isaac.
De scala Jacobi, et ascendentiibus ac descendentiibus angelis.

Περὶ τῆς πλάσεως τοῦ ἀνθρώπου.
Περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀδάμ.
Περὶ τῶν ἐν παραδείσῳ ποταμῶν.
Περὶ τῶν ἀγγέλων· ὅτι οὐκ ἐμνήσθη ὁ Μωϋσῆς τῆς τῶν ἀγγέλων δημιουργίας.
Ὅτι ἐννέα τὰ τῶν ἀγγέλων τάγματα τοῦχάνουσι.
Περὶ τῆς τῶν ἀγγέλων ἐκουσιαστικῆς.
Τί δηλοῦσι οἱ πτέρυγες τῶν ἀγγέλων.
Πῶς οἱ ἄγγελοι ἐτάχθησαν ἐπιστάται τῶν ἰθῶν.
Διατί ἐτάχθησαν παρὰ Θεοῦ ἄγγελοι συνεῖναι τοῖς ἀνθρώποις.
Πάλιν περὶ τῶν νοερῶν δυνάμεων καὶ πότε παρήχθησαν.
Περὶ τοῦ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν.
Διατί ἔβα ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ, καὶ ἐκ τῆς γῆς οὐχί.
Ὅτε ἡ ἀπόλαυσις συνεχωρήθη τῶν κρεβθῶ.
Περὶ τοῦ φυτοῦ τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ.
Ὅτι ἀφάρτος ἐπέλασθη ὁ Ἀδάμ.
Περὶ τοῦ δερματινοῦ γιτῶνος.
Περὶ φθαρτοῦ καὶ ἀφάρτου, καὶ ὅτι ἀφάρτα τὰ ἐν παραδείσῳ φυτὰ.
Περὶ τοῦ φυτοῦ τοῦ ξύλου.
Περὶ τῆς βρώσεως τοῦ παραδείσου.
Ὅτι οὐκ ἦν ὁ Ἀδάμ ἐνδεὴς βρώσεως.
Ἀπορίας καὶ λύσεις θαυμασταί, εἰς τὸ, Εἰ ἔγνω ὁ Θεὸς τὴν πτώσιν τοῦ Ἀδάμ, διατί ἐδημιούργησεν αὐτόν.
Περὶ τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως.
Ἀπόφασις τῆς παραβάσεως ἔνεκα.
Περὶ τῆς παραβάσεως καὶ ἐξορίας αὐτῶν.
Περὶ τῆς ὕψεως.
Περὶ τοῦ διαδόλου.
Περὶ τοῦ ποτὶ Ἐσωφόρου καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ δαιμόνων.
Περὶ τῆς βρώσεως τοῦ παραδείσου πάλιν.
Περὶ τῶν δερματινῶν γιτῶνων.
Περὶ τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὔας.
Περὶ τοῦ τριμέρους τῆς ψυχῆς.
Περὶ σωφοσύνης.
Περὶ φύσεως.
Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου φυσιολογίας.

ἌΡΧΗ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑΣ.

Περὶ τῶν παίδων τοῦ Ἀδάμ.
Περὶ τῶν δύο θυσιῶν Ἀβελ καὶ Κάιν.
Φόνος Κάιν.
Ἄρα τοῦ Κάιν.
Περὶ τοῦ Σήθ.
Περὶ τοῦ Ἀδάμ ποῦ τέθαπται.
Περὶ τῆς διαφορᾶς καὶ διαφωνίας τῶν χρόνων ἦν ἔχομεν πρὸς Ἰουδαίους.
Περὶ τῶν κατερχομένων διαδόχων ἀπὸ Ἀδάμ.
Περὶ τοῦ Ἐνώχ.
Περὶ τοῦ Λάμεχ.
Περὶ τοῦ Νῶε.
Περὶ τῶν γιγάντων.
Περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ.
Πάλιν περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ.
Περὶ τῆς πυργοποιίας, καὶ τῆς συγχύσεως τῶν γλωσσῶν.
Περὶ τοῦ Χαναάν, καὶ πῶς προσηγορήθη ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας Χαναάν.
Περὶ τῶν στηλῶν.
Περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κρόνου.
Περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Νίνου.
Περὶ μαγίας καὶ γοητείας.
Περὶ τοῦ Σαρούχ τοῦ πρώτου ἀγαλματοποιοῦ.
Περὶ τοῦ θεσπεσίου Ἀβραάμ.
Περὶ τῆς ἀφαιρέσεως Σάρρας.
Περὶ τῶν Λοδομιτῶν.
Τί σημαίνει τὸ ὄνομα τοῦ Ἀβραάμ.
Περὶ τοῦ Μελχισεδέχ.
Πῶς ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ λέγεται.
Περὶ τοῦ Ἰσαάκ.
Περὶ τῆς κλίμακος τοῦ Ἰακώβ, καὶ τῶν ἀνερχομένων ἀγγέλων καὶ κατερχομένων.

Περὶ τῆς πάλης τοῦ Ἰακώβ μετὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ πῶς μετωνομάσθη Ἰσραήλ.	De lucta Jacobi cum Deo, et quomodo appellatus est Israel.
Περὶ τοῦ νεύρου τοῦ μηροῦ.	De nervo femoris.
Περὶ τοῦ Λαβάν καὶ Ἰακώβ.	De Labane et Jacobo.
Περὶ τῆς βασιλείας Σαρδαναπάλου.	De regno Sardanapali.
Περὶ τῆς βασιλείας Περσέως.	De regno Persei.
Ἐβρεῖς τῆς κογχύλης.	Inventio conchylii seu purpuræ.
Περὶ Κρόσου καὶ Κύρου.	De Croeso et Cyro.
Περὶ τῆς βασιλείας Δαρείου καὶ Ἀρταξέρξου.	De regno David et Artaxerxis.
Περὶ Ῥώμου καὶ Ῥωμύλου τῶν κτισάντων τὴν Ῥώμην.	De Remo et Romulo conditoribus Romæ.
Περὶ τοῦ Νεκτεναβοῦ.	De Nectenabo.
Περὶ τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου.	De rege Alexandro.
Περὶ τῶν μακροβίων, καὶ τῆς μεγίστης νήσου τῶν Βραχμάνων.	De longævis, et maxima insula Brachmanum.
Νόμος Χαλδαίων.	Lex Chaldæorum.
Περὶ τῶν Ἀμαζόντων.	De Amazonibus.
Περὶ τῶν Βρεττανῶν.	De Britannis.
Περὶ τοῦ Ἰακώβ καὶ Ἰωσήφ.	De Jacobo et Josepho.
Ὅρασις Ἰωσήφ.	Visio Josephi.
Λύσις ὄνειράτων τοῦ τε ἀρτοποιοῦ καὶ τοῦ οἰνοχόου.	Solutio somniorum pistoris et pincernæ.
Περὶ τῶν ὀράσεων τοῦ Φαραῶ.	De visionibus Pharaonis.
Περὶ τοῦ Ἰακώβ ἀπελθόντος εἰς Ἀίγυπτον πρὸς τὸν Ἰωσήφ.	De Jacobo descendente in Ægyptum ad Josephum.
Περὶ τῶν δώδεκα φυλῶν.	De duodecim tribubus.
Περὶ τοῦ Ἰώβ, καὶ τῶν ὀνομαστῶν τῶν θυγατέρων αὐτοῦ.	De Jobo, et nominatis ejus filiabus.
Ἀναλογισμὸς τῶν τοῦ Ἰώβ ἐτών.	Jobi annorum consideratio.
Περὶ τῆς Ἀμαλθείας.	De Amalthea.
Περὶ τῆς τοῦ Μωϋσέως γενέσεως, ἀνατροφῆς καὶ ὀνομασίας.	De Mosis genere, educatione ac nomine.
Ὅτι Μωϋσὴς κατ' Αἰθιοπίαν ἐστράτευσε.	Quod Moses adversus Æthiopus exercitum duxit.
Περὶ τοῦ Ῥαγουήλ.	De Raguele.
Περὶ τῆς ῥάβδου.	De virga.
Περὶ τῶν δέκα πληγῶν.	De decem plagis.
Ὅτι τὸ αἷμα ὕδωρ ἐποίησε.	Quod aquam verterit in sanguinem.
Περὶ τῶν βατράχων.	De ranis.
Περὶ τῶν σκνιπῶν.	De culicibus.
Περὶ τῆς κυνομυίας.	De cynomyia.
Περὶ φθορᾶς τῶν τετραπόδων.	De lue quadrupedum.
Περὶ τῶν φυλκτίδων.	De pustulis.
Περὶ τῆς χαλάζης.	De grandine.
Περὶ τῶν ἀκρίδων.	De locustis.
Περὶ τοῦ ψηλαφητοῦ σκότους.	De tenebris tactilibus.
Περὶ τοῦ τῶν πρωτοτόκων θανάτου.	De cæde primogenitorum.
Περὶ τῆς θυσίας τοῦ προβάτου.	De sacrificio agni.
Περὶ τῶν φαρμάκων Φαραῶ.	De incantatoribus Pharaonis.
Περὶ τοῦ Ἰανῆς καὶ Ἰαμβρῆς.	De Janne et Jambre.
Ὅτι ὁ Μωϋσὴς ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος.	Quod Moses in montem ascenderit.
Διατί οἱ τῶν Αἰγυπτίων ἄρχοντες Φαραῶ ὀνομάσθησαν.	Quam ob causam Ægypti reges dicuntur Pharaones.
Πότε ἔλαθεν ἀρχὴν ἡ χειροτονία.	Quando cœperit ordinatio per manus impositionem.
Διατί τεσσαράκοντα χρόνους ἐπλανᾶτο ἀνὰ τὴν ἐρημον ὁ λαός.	Cur populus in deserto vagatus est per annos quadraginta.
Περὶ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ.	De Jesu filio Nave.
Περὶ τῆς τελευτῆς τοῦ Μωϋσέως.	De morte Mosis.
Περὶ τοῦ μάννα.	De manna.
Περὶ τῆς Ἰεριχώ.	De Jerichunte.
Περὶ Ἀχαν.	De Achane.
Περὶ τῶν πέντε βασιλέων.	De quinque regibus.
Περὶ τῶν Κριτῶν.	De Judicibus.
Περὶ κριτοῦ Ἰούδα.	De judice Juda.
Περὶ Βαράκ καὶ Δεβόρας.	De Baraco et Debora.
Περὶ Γεδεών.	De Gedeone.
Περὶ τοῦ Μανωῆ.	De Manua.
Περὶ τοῦ Σαμφών.	De Samson.
Περὶ τῆς σιαγόνης.	De maxilla.
Περὶ τῆς Δαλιδᾶς.	De Dalila.
Τίνος χάριν ὁ Σαμφὼν ἐνάρετος καὶ ἰσχυρὸς ἐκ κοιλίας.	Cur Samson fortis ac robustus ex utero.
Περὶ τοῦ Ἰεφθαί.	De Jephthe.
Περὶ Δευκτου τινός.	De quodam Levita.
Περὶ τοῦ προβλήματος τοῦ Σαμφών.	De questione Samsonis.
Πῶς ἐξ ἀκαθάρτου κόρακος ἤγειν Ἥλιας.	Quomodo Elias ab impuro corvo pastus.
Περὶ τοῦ Ὁλοφέρνηου.	De Holopherne.
Περὶ τῆς Ῥούθ.	De Rutha.
Περὶ τῆς Ἑσθήρας.	De Esthera.

De Tobia.

Quod arca Dei in captivitatē ducta.

Initium regni Judæorum.

De Saule et propheta Samuele.

De regno Saulis.

Quod Palæstini in Judæos expeditionem duxerint.

De invidia Saulis in Davidem.

Quod David unctus sit in regem.

De ventriloqua muliere.

De morte Saulis.

De regno Davidis prophetæ.

De adulterio Davidis.

Quod Absalon rebellavit adversus patrem.

Quod David in Palæstinos exercitum duxerit.

De regno Salomonis.

De extructione templi.

De Sancto sanctorum.

De libris Salomonis.

De collectione et delectu librorum veteris Scripturæ.

De sapientissima Sibylla.

Quod Salomon lapsus sit in cultum idolorum.

De regno Roboami filii Salomonis.

De propheta, seu homine Dei.

De Asa.

De Elia propheta.

De Josaphato.

Quod Achabo Elias astiterit.

De Achabo et Michæa propheta.

Quod Michæas ab Achabo ad iram accensus.

Mors Achabi.

De regno Ochosiæ.

Quod Elias pluviam continuerit.

De muliere Sareptana.

De regno Joasi.

De Ozia.

De regno Amasiæ.

De Ezechia.

De Sennacheribo.

De tribus pueris.

De rege Manasse.

De regno Ammonis.

De Josia.

De ædificatione templi.

De Zorobabele.

Visiones Nabuchodonosoris.

De Balthazare.

De Dario.

De Cyro.

De regno Cambysis.

De Smerdi.

De Artaxerxe.

De Alexandri ducibus.

De Antiocho rege.

De captivitate.

De Antiocho Eupatore.

De Julio Cæsare.

De Octavio Augusto.

De hebdomadibus completis.

De Hyrcano.

Quomodo Cæsar a libidine coercitus.

De nativitate et educatione Deiparæ, ejusque in templum ingressu.

De Annuntiatione.

De Josepho sponso.

De conceptione.

De Nativitate Domini nostri Jesu Christi.

De adoratione Magorum.

De stella.

De diebus puerperæ et purgatione.

Quando omnibus innotuerit Christus.

De aqua redargutionis.

De vocatione duodecim discipulorum.

De beato Paulo.

De doctrina Christi.

De ramis Palmarum.

De adultera.

Peri Τωβήτ.

*Οτι η κιβωτος ηχμαλωτισθη.

Αρχή της βασιλείας των Ιουδαίων.

Περι του Σαουλ και του προφητου Σαμουηλ.

Περι της βασιλείας Σαουλ.

*Οτι οι Παλαιστινοι κατα Ιουδαίωv εκστρατεύουσι.

Περι του φθόνου ον ειχε Σαουλ προς τον Δαβιδ.

*Οτι ο Δαβιδ ηχρίσθη εις βασιλέα.

Περι της εγγαστριμύθου.

Περι τελευτης του Σαουλ.

Περι της βασιλείας Δαβιδ του προφητου.

Περι της μοιχίας Δαβιδ.

*Οτι ο Αδεσαλώμ αντέστη του πατρὸς αὐτοῦ.

*Οτι ο Δαβιδ κατα Παλαιστινῶν εκστράτευσε.

Περι της βασιλείας Σολομώντος.

Περι της οικοδομης του ναου.

Περι του ιεροῦ.

Περι των βιβλων Σολομώντος.

Περι εκλογης των βιβλων της καλαιας Γραφης.

Περι της σοφωτάτης Σιδύλλης.

*Οτι ἐξώκειλε Σολομών εις θεους των ειδῶλων.

Περι της βασιλείας Ροβοάμ υιου του Σολομώντος.

Περι του προφητου η του ανθρωπου του Θεου.

Περι του Ασα.

Περι Ηλίου του προφητου.

Περι του Ιωσαφάτ.

*Οτι Ηλίας προς τον Αχαάβ παρεγένετο.

Περι του Αχαάβ και του προφητου Μιχαίου.

*Οτι παρά του Αχαάβ ο Μιχαίας ὠργισθη.

Θάνατος Αχαάβ.

Περι της βασιλείας του Όχοζίου.

*Οτι ο Ηλίας εκράτησε τον υετον.

Περι της Σαραφθίδος.

Περι της βασιλείας Ιωάσ.

Περι του Όζιου.

Περι της βασιλείας Αμασία.

Περι του Εζεχίου.

Περι του Σναχηρείμ.

Περι των τριων παιδων.

Περι του Μανασση βασιλέως.

Περι της βασιλείας Αμωμ.

Περι Ιωσιου.

Περι της οικοδομης του ναου.

Περι Ζοροβάβελ.

*Οράσεις Ναβουχοδονόσορ.

Περι του Βατάσαρ.

Περι του Δαρειου.

Περι του Κύρου.

Περι της βασιλείας Καμβύσου.

Περι Σμέρδου.

Περι Αρταξέρξου.

Περι των Αλεξάνδρου παιδων.

Περι Αντιόχου βασιλέως.

Περι της άλωσης.

Περι Αντιόχου του Ευπάτορος.

Περι Ιουλίου Καίσαρος.

Περι Οκταβίου Αύγουστου.

Περι της των ἑβδομάδων συμπληρώσεως.

Περι Γρικανου.

*Ὅσπερ ἐσωφρονίσθη ο Καίσαρ ο πολὺς εις γυναίκας.

Περι της ανατροφης και γεννήσεως της Θεοτόκου, και ἐν τῷ ναῷ εισόδου.

Περι του Εὐαγγελισμοῦ.

Περι του Ιωσήφ μνηστορος.

Περι της συλλήψεως.

Περι της γεννήσεως του Κυρίου ημῶν Ιησοῦ Χριστοῦ.

Περι της των Μάγων προσκυνήσεως.

Περι του ἀστέρος.

Περι των ημερων της λεγοῦς, και της καθάρσεως.

Πότε τῶς πᾶσιν ο Χριστὸς φανερός ἐγένετο.

Περι του ὕδατος του ἐλεγκμοῦ.

Περι της συλλογης των δωδεκα μαθητῶν.

Περι του μακαρίου Παύλου.

Περι της του Χριστοῦ διδαχης.

Περι των Βατων.

Περι της πόρνης.

Περὶ τῆς ἐτοιμῆσεως μυστικοῦ δείπνου.
 Περὶ τῆς μεταμορφώσεως.
 Περὶ τοῦ νομικοῦ Πάσχα.
 Περὶ τοῦ κυριακοῦ Πάσχα.
 Περὶ τοῦ μυστικοῦ δείπνου.
 Περὶ τοῦ Ἰουδα.
 Περὶ τῆς παραδόσεως.
 Περὶ τῆς ἀλεκτοροφωνίας.
 Περὶ τοῦ φραγγελισμοῦ, καὶ περὶ τοῦ Πιλάτου καὶ τῆς κρίσεως.
 Περὶ τῆς Παρασκευῆς, ἥτοι διατὶ ἡ ἕκτη τῆς ἑβδομάδος Παρασκευὴ τοῦ Πάσχα λέγεται.
 Περὶ τοῦ ἀμνοῦ τῶν ἀζύμων.
 Περὶ τῆς σταυρώσεως τοῦ Κυρίου.
 Περὶ τῆς γεγονοῦσας ἐκλείψεως τοῦ ἡλίου ἐν τῷ σταυρῷ.
 Περὶ τοῦ γεγονότος σκότους.
 Περὶ τῶν ἐγερθέντων σωμάτων ἐκ τῶν μνημάτων.
 Περὶ τῆς εἰς ἔθου καταβάσεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ διατὶ κατήλθεν εἰς ἄβηθ.
 Περὶ τῆς ταφῆς, καὶ πῶς τριήμερος.
 Περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ.
 Διατὶ ἡμερῶν μ' ὁ Κύριος ἀνελήφθη, καὶ διατὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κάτεισι διεληθουσῶν ἡμερῶν δέκα.
 Διατὶ ἡ Πεντηκοστὴ.
 Περὶ τῶν γλωσσῶν.
 Διατὶ πρὸ τοῦ βαπτισθῆναι τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν ἐδέχοντο.
 Περὶ τοῦ μακαρίου Παύλου, πότε ἐκλήθη παρὰ Κυρίου.
 Τί σημαίνει τὸ Σαοὺλ, Σαοὺλ.
 Πόσα ἔτη ἐκήρυξε, καὶ πόσους βασιλεῖς διήλθε.
 Περὶ Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ πεπραγμένα.
 Ὅτι οὐκ ἦν ἐναριθμῶς τῇ δωδεκάδι τῶν μαθητῶν.
 Περὶ τῆς καθίσεως τῶν μαθητῶν ἐπὶ θρόνου.
 Τίνι τρόπῳ οἱ ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ δώδεκα τὸν ἐριθμὸν, καὶ οὐ πλείους ἢ ἐλάσσους εἴσι, καὶ τίνας ὑπερῆχουσιν οἱ προφήται ἢ οἱ ἀπόστολοι.
 Αἱ κατὰ τῶν νεκρῶν ἐγέρσεις.
 Περὶ τῶν ἀνισταμένων σωμάτων ἐν τῇ σταυρώσει.
 Περὶ τῆς κοιμήσεως τῆς ὑπερῆχας Θεοτόκου.
 Πῶς οἱ ἀπόστολοι σεσιγήκασι τὴν κοίμησιν αὐτῆς.
 Ὅτι οὐ μόνον οἱ δώδεκα ἀπόστολοι ἀπήρχον ἐν τῇ κοίμησει αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ οἱ ἑβδομήκοντα.
 Περὶ τῆς ἀνοίξεως τοῦ τάφου, καὶ περὶ τοῦ ἀποστόλου Θωμᾶ.
 Περὶ Τιβερίου Καίσαρος.
 Περὶ Γαίου.
 Περὶ Κλαυδίου.
 Περὶ Νέρωνος.
 Περὶ Σίμωνος τοῦ Μάγου, καὶ Πέτρου καὶ Παύλου τῶν ἀποστόλων· καὶ περὶ τῆς ἀναίρεσεως αὐτῶν.
 Περὶ Λουκᾶ τοῦ ἀποστόλου.
 Πῶς οὐκ ἐμνήσθη ὄλωσ ἡ Λουκᾶς περὶ τῆς τοῦ μακαριστοῦ Παύλου τοῦ ἀποστόλου τελευτῆς ἐν ταῖς Πράξεσιν.
 Περὶ τῶν αἰχμαλωσιῶν.
 Περὶ διαφόρων βασιλέων Γάλβα, Ὄθωνος, Βιτελλίου.
 Περὶ Οὐεσπασσιανῶ καὶ Τίτου.
 Περὶ Δομητιανοῦ.
 Περὶ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.
 Περὶ Νερῶ.
 Περὶ Τραϊανῶ βασιλέως.
 Ὅτι ἔλαβεν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ ὁ Τραϊανῶ.
 Περὶ Ἀδριανῶ, Ἀντενίνου, Σευήρου, Κομόδου.
 Περὶ τῆς βασιλείας Περτινακῶ.
 Περὶ Ὀριγένους καὶ Ἀμβροσίου.
 Περὶ τῆς βασιλείας Ἀντωνίνου τοῦ Καρακάλλου.
 Περὶ Μακρίνου.
 Περὶ Ἀντωνίνου τοῦ Ἡλιογαβάλου.
 Περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μαμαίας.
 Περὶ Μαξιμίνου.
 Περὶ Μαξιμου καὶ Βαλθίνου.
 Περὶ τῆς βασιλείας Γορδιανῶ.

De præparatione mysticæ coenæ.
 De Transfiguratione
 De Pascha legali.
 De Dominico Pascha.
 De mystica coena.
 De Juda.
 De traditione.
 De galli cantu.
 De flagellatione, de Pilato et iudicio.
 De Parasceve, sive cur sexta feria hebdomadis dicatur Præparatio Paschæ.
 De agno azymorum.
 De crucifixione Christi.
 De eclipsi solis, quæ contigit Christo in crucem sublato.
 De obortibus tenebris.
 De corporibus quæ ex monumentis prodierunt.
 De Christi ad inferos descensu, et quamobrem ad inferos accesserit.
 De sepultura, et quomodo per triduum.
 De resurrectione Christi.
 Cur Dominus die quadragesima ascenderit, curve Spiritus sanctus post decem dies descendit.
 Unde dicta Pentecoste.
 De lingua.
 Cur ante baptismum virtutem Spiritus sancti exceperint.
 De beato Paulo : quando a Domino vocatus sit.
 Quid significet, Saule, Saule?
 Quot annis prædicaverit, et ad quot reges accesserit.
 De Jacobo fratre Dei, et quæ ab eo gesta sunt.
 Quod non fuerit nominatus inter duodecim discipulos.
 De consessu discipulorum super thronum.
 Quo pacto apostoli Christi decem numero, et nec plures nec pauciores : et utri excellant, propheta an apostoli.
 Excitationes multorum e mortuis.
 De corporibus quæ in Christi morte surrexerunt.
 De dormitione sanctissimæ Deiparæ.
 Quomodo apostoli de ipsius morte tacuerint.
 Quod non solum duodecim apostoli, sed etiam septuaginta discipuli morti ejus interfuerint.
 De sepulcro aperto, et de apostolo Thoma.
 De Tiberio Cæsare.
 De Caio.
 De Claudio.
 De Nerone.
 De Simone Mago, et apostolis Petro et Paulo, eorumque cæde.
 De Luca apostolo.
 Quomodo in Actis Lucas omnino non meminit mortis beatissimi Pauli.
 De captivitatibus Judæorum.
 De imperatoribus Galba, Othonè et Vitellio.
 De Vespasiano et Tito.
 De Domitiano.
 De Joanne Theologo.
 De Nerva.
 De imperatore Trajano.
 Quod Trajanus veniam peccatorum suorum sibi consecutus.
 De Hadriano, Antonino, Severo et Commodo.
 De imperatore Pertinace.
 De Origene et Ambrosio.
 De imperio Antonini Caracallæ.
 De Macrino.
 De Antonino Hellogabalo.
 De Alexandro Mamææ filio.
 De Maximino.
 De Maximo et Balbino.
 De imperio Gordiani.

De baptismo Judæi, et quod liceat laico orthodoxo
in necessitate baptizare.

De magno Athanasio.

De Decio.

De Gallo et Volusiano.

De Valeriano.

De Claudio.

De Quintilio.

De Aureliano.

De Theodoro Mopsuesteno hæretico, de Nestorio,
et quibusdam aliis hæreticis.

De Probo et Floriano.

De Caro et Carino.

De imperio Diocletiani et Maximiani impilissimorum
principum.

De regno Constantii patris Magni Constantini.

Notitia quorundam Historiæ scriptorum.

Conspectus imperatorum velut in tabula.

Initium imperii Romani.

De imperio magni Constantini.

De ejus lepra, et quo pacto baptizatus.

De Silvestro papa.

De exstructa Constantinopoli, et quomodo Hera-
clæ antistes ordinet Constantinopolitanum pa-
triarcham.

De Licinio et prima synodo.

Quod Constantius Arianismum professus rectam
fidem concusserit.

De Ario.

De morte magni Constantini : quomodo et ubi se-
pultus.

De imperio Constantii.

De imperio Juliani desertoris, et de ejusdem nece.

De Joviani imperio.

De Valentini imperio.

De imperio Gratiani.

De imperio magni Theodosii.

De sancto Arsenio.

Quod Mediolanensis archiepiscopus Ambrosius
Theodosium imp. ecclesia ejecerit.

De imperio Arcadii.

De S. Joanne Chrysostomo.

De imperio Theodosii Junioris.

De pomo.

De Monacho.

De Marciano.

De imperio Leonis Magni.

De imperio Leonis ejus ex filia nepotis.

De imperio Zenonis.

De imperio Anastasii Dyrracheni.

De imperio Justinii Thracis.

De Justiniani Magni imperio.

De templo Magnæ Sophiæ.

Quando Occursus festum cœperit celebrari.

De bombyce seu serico.

De septem synodis.

De prima synodo.

De secunda synodo.

De tertia synodo.

De quarta synodo.

De quinta synodo.

De sexta synodo.

De septima synodo.

De columna, cui insidet statua Justiniani Magi.

De imperio Justinii Minoris.

De ruina Trulli templi sanctæ Sophiæ.

De Tiberio Thracæ.

De Mauricii imperio.

De crocodilo.

De Phocæ Cappadociæ imperio.

De imperio Heraclii.

De milite qui vim intulit uxori agricolæ.

De imperio Constantini Heraclii nepotis.

Περὶ τοῦ βαπτίσματος Ἑβραίου, καὶ ὅτι ἐξεστὶ βα-
πτίζεσθαι, καὶ λαϊκὸς ὢν ὀρθόδοξος ἐν περιστάσει.

Περὶ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου.

Περὶ Δεκίου.

Περὶ Γάλλου καὶ Βουλουσιανοῦ.

Περὶ Οὐαλεριανοῦ

Περὶ Κλαυδίου.

Περὶ Κιντιλλίου.

Περὶ Αὐρηλιανοῦ.

Περὶ Θεοδώρου τῆς Μοφουεστίας, αἰρετικοῦ, καὶ
Νεστορίου, καὶ ἄλλων τινῶν αἰρετικῶν.

Περὶ Πρόβου καὶ Φλωριανοῦ

Περὶ Κάρου καὶ Καρίνου.

Περὶ τῆς βασιλείας Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ
τῶν ἀσεβεστῶν βασιλέων.

Περὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντοῦ πατρὸς τοῦ μεγά-
λου Κωνσταντίνου.

Ἐπίσης περὶ τινῶν ιστοριογράφων.

Σύνοψις ὡς ἐν πίνακι τῶν βασιλέων.

Ἄρχη τῆς βασιλείας Ῥωμαίων.

Περὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου.

Περὶ τῆς λέπρας, καὶ ὅπως ἐβαπτίσθη.

Περὶ Σιλδέστρου.

Περὶ τῆς κτίσεως Κωνσταντινουπόλεως, καὶ πῶς
χειροτονεῖ ὁ Ἡρακλείας τὸν Κωνσταντινουπόλεως
πατριάρχην.

Περὶ Αἰκινίου καὶ τῆς πρώτης συνόδου.

Ὅτι Κωνσταντῖος ἀρειανίσας τὴν ἀρεθὴν πίστιν
ἐσάλευε.

Περὶ Ἀρείου.

Περὶ τοῦ θανάτου τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, καὶ
πῶς καὶ ποῦ ἐτάφη.

Περὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου.

Περὶ τῆς βασιλείας Ἰουλιανοῦ τοῦ παραδέτου, καὶ
περὶ τῆς ἀναίρεσως αὐτοῦ.

Περὶ τῆς βασιλείας Ἰουδιανοῦ.

Περὶ τῆς βασιλείας Οὐαλεντινιανοῦ.

Περὶ τῆς βασιλείας Γρατιανοῦ.

Περὶ τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου.

Περὶ ἀγίου Ἀρσενίου.

Ὅτι τῆς ἐκκλησίας ἐδίωξε τὸν βασιλεὺς Θεοδόσιος ὁ
Μεδιολάνων Ἀμβρόσιος.

Περὶ τῆς βασιλείας Ἀρχαδίου.

Περὶ τοῦ Χρυσορρήμονος Ἰωάννου.

Περὶ τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ.

Περὶ τοῦ μήλου.

Περὶ τοῦ Μοναχοῦ.

Περὶ τοῦ Μαρξιανοῦ.

Περὶ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ μεγάλου.

Περὶ τῆς βασιλείας Λέοντος ἐκγόνου αὐτοῦ.

Περὶ τῆς βασιλείας Ζήνωνος.

Περὶ τῆς βασιλείας Ἀναστασίου τοῦ Δυρραχινίου.

Περὶ τῆς βασιλείας Ἰουστίνου τοῦ Θρακῆ.

Περὶ τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ τοῦ μεγάλου.

Περὶ τοῦ ναοῦ τῆς μεγάλης Σοφίας.

Πότε ἤρξατο ἐορτάζεσθαι ἡ Ὑπαπαντή.

Περὶ τῆς μεταξῆς.

Περὶ τῶν ἐπτά συνόδων.

Περὶ τῆς πρώτης συνόδου.

Περὶ τῆς δευτέρας συνόδου.

Περὶ τῆς τρίτης συνόδου.

Περὶ τῆς τετάρτης συνόδου.

Περὶ τῆς πέμπτης συνόδου.

Περὶ τῆς ἕκτης συνόδου.

Περὶ τῆς ἑβδόμης συνόδου.

Περὶ τοῦ κλονος εἰς ὃν ἐπίκειται ἡ σπήλη τοῦ Ἰου-
στινιανοῦ.

Περὶ τῆς βασιλείας Ἰουστίνου.

Περὶ τοῦ πεσόντος τροῦλλου τῆς ἀγίας Σοφίας.

Περὶ Τιβερίου τοῦ Θρακῆ.

Περὶ τῆς βασιλείας Μαυρικίου.

Περὶ κροκοδείλου.

Περὶ τῆς βασιλείας Φωκά τοῦ Καππαδόκε.

Περὶ τῆς βασιλείας Ἡρακλείου.

Περὶ τοῦ στρατιώτου τοῦ πορνεύσαντος τοῦ γεωργου.
τὴν γυναῖκα.

Περὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου ἐκγόγου Ἡρακλείου.

Περὶ τοῦ ψευδοπροφήτου Μωάμεθ.
 Περὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Παγωνάτου.
 Περὶ τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ Ῥινόμητου.
 Περὶ τῆς βασιλείας Λεοντίου.
 Περὶ τῆς βασιλείας Τιβερίου τοῦ Ἀψιμάρου.
 Περὶ τῆς βασιλείας Θεοδοσίου.
 Περὶ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου.
 Περὶ τοῦ φιλοπόρου καὶ ἐλεήμονος.
 Περὶ τῆς φθάρσεως παρθένου παρὰ βασιλέως Ζήνωνος.
 Περὶ τοῦ ἀφορισθέντος μοναχοῦ.
 Περὶ τοῦ ἀφορισθέντος πρεσβυτέρου.
 Περὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωλίου.
 Περὶ τῆς βασιλείας Λέοντος.
 Περὶ τοῦ κυνός.
 Περὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου.
 Περὶ τῆς βασιλείας Νικηφόρου.
 Περὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Ῥαγγαβί.
 Περὶ τοῦ Βαρδάνη.
 Περὶ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου.
 Περὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ.
 Περὶ τῆς βασιλείας Θεοφίλου τοῦ Εἰκονομάχου.
 Περὶ Μεθοδίου πατριάρχου.
 Περὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Μεθυστοῦ.
 Περὶ τῆς βασιλείας Βασίλειου τοῦ Μακεδόνης.
 Περὶ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Σοφοῦ.
 Περὶ τῆς βασιλείας Ἀλεξάνδρου.
 Περὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου.
 Περὶ τῆς βασιλείας Ῥωμανοῦ τοῦ Λακαπνοῦ.
 Περὶ τῆς βασιλείας Νικηφόρου τοῦ Φωκά.
 Περὶ τῆς βασιλείας Ἰωάννου τοῦ Τζιμισχῆ.
 Περὶ τῆς βασιλείας Βασίλειου τοῦ Πορφυρογεννήτου.
 Περὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου.
 Περὶ τῆς βασιλείας Ῥωμανοῦ τοῦ Ἀργυροπούλου.
 Περὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Παφλαγόνος.
 Περὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Καλαφάτου.
 Περὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου.
 Περὶ τῆς Θεοδώρας.
 Περὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Στρατιωτικοῦ.
 Περὶ τῆς βασιλείας Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ.
 Περὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου προέδρου τοῦ Δουκῆ.
 Περὶ τῆς βασιλείας Ῥωμανοῦ.
 Περὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Παραπινάκου.
 Περὶ τῆς βασιλείας Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου.
 Περὶ τῆς βασιλείας Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ὃς διὰ
 ὄχρον κατέλιπεν Ἰωάννην τὸν αὐτοῦ υἱόν.

De Mahomethe pseudopropheta.
 De imperio Constantini Pogonati.
 De imperio Justiniani Rhinotmeti.
 De Leontii imperio.
 De Tiberii Apsimari imperio.
 De imperio Theodosii.
 De imperio Leonis Isauri.
 De scortatore et misericorde.
 De virgine ab imperatore Zenone vitata.
 De monacho excommunicato.
 De presbytero excommunicato.
 De imperio Constantini Copronymi.
 De Leonis Chazari imperio.
 De cane.
 De imperio Constantini Irenes fil.
 De imperio Nicephori.
 De Michaelis Rangabe imperio.
 De Bardane.
 De imperio Leonis Armenii.
 De imperio Michaelis Baibi.
 De Theophili Iconomachi imperio.
 De Methodio patriarcha.
 De imperio Michaelis Potoris.
 De Basilii Macedonis imperio.
 De Leonis Sapientis imperio.
 De imperio Alexandri.
 De imperio Constantini.
 De imperio Romani Lacapeni.
 De Nicephori Phocæ imperio.
 De Joannis Tzimischæ imperio.
 De imperio Basilii Porphyrogenete.
 De Constantini imperio.
 De Romani Argyropuli imperio.
 De imperio Michaelis Paphlagonis.
 De imperio Michaelis Calaphata.
 De imperio Constantini Monomachi.
 De Theodora Augusta.
 De Michaelis Stratiotici imperio.
 De Isaaci Comneni imperio.
 De Constantini præsidis Ducæ imperio.
 De Romani Diogenis imperia.
 De imperio Michaelis Parapinacii.
 De Nicephori Botaniatae imperio.
 De imperio Alexii Comneni, qui successorem reliquit Joannem suum filium.

FINIS TABULÆ

ANNALIUM MICHAELIS GLYCÆ, SICULI,

PRÆFIXÆ CODICI MS. BIBLIOTHCÆ ARCHIMONASTERII ORD. FONTISEBRALDENSIS, A CCELISSIMA PRINCIPE,

JOANNA BAPTISTIDE BORBONIA,

TOTIUS ORDINIS GENERALI ANTISSIMA, LIBERALISSIMÆ COMMUNICATO.

ΤΟΥ ΚΥΡΟΥ
MIXAΗΛ ΤΟΥ ΓΛΥΚΑ
 ΣΙΚΕΛΙΩΤΟΥ
BIBΛΟΣ ΧΡΟΝΙΚΗ*.

MICHAELIS GLYCÆ
 SICULI
ANNALES,

A MUNDI EXORDIO USQUE AD OBITUM ALEXII COMNENI.

**PRIMA PARS TOTIUS UNIVERSITATIS RERUM A DEO CONDITARUM HISTORIAM
 CONTINET, ILLUSTRIS EXPOSITIONIS VARIETATE ADMIRANDAM.**

(Interprete Joanne Leandriavio.)

I Hunc etiam brevem commentarium tibi, charissime filii, conficere libuit. Quanquam enim scriptores Annalium in eo nimio opere laborare video ut ambizioso quodam orationis genere cogitationes suas exponant, ego tamen meum seculum institutum, quæ ab iis essent tradita, paucis comprehendere malui, quod cognitum habeam prolixis ora-

A Βραχυσύλλαβον ἐγχαρτέτω σοι τοῦτο τὸ γράμμα, τέκνον μου φίλιωτον. Εἰ γὰρ καὶ μυρίοις ἑαυτοῦς ἐκδεδώκασι πόνοις οἱ τὰ χρονικὰ συλλεξάμενοι διηγήματα ὥστε φιλοσίμως ἐκθέσθαι τὰ οικεῖα συντάγματα, ἀλλ' ἐν ὀλίγοις ἐγὼ τὰ τοιαῦτα συμπιλάβων (οἶδα γὰρ ὅτι καὶ πάνυ καταβαρύνει τὰς ἀκοὰς, εἴπερ ὁ λόγος εἰς μῆκος ἐπεκταθεῖη) βρα-

* Antequam provehar ulterius, monendum censeo lectorem, ante aliquot annos me editionem Græci textus ex duobus Bibliothecæ nostræ mss. codicibus mutilis atque imperfectis maturare coactum fuisse, eundemque postea contulisse, ac supplivisse, partim ex mss. codice chartaceo optimæ notæ, a celsissima principe Joanne Baptiste Bourbonis, generali ordinis Fontisebraldensis antiatita, ex locupletissima archimonasterii sui bibliotheca deprompto, atque humanissime subministrato, partim ex variis excerptis ad me transmissis, cum Roma a V. C. Luca Holstenio eruditione omni atque humanitate perpolito, ex codice Valli-cellano RR. PP. Congregationis Oratorii, tum Augusta Vindelicorum a R. P. Simone Wangnerckio, societatis nostræ theologo, τῷ μακαρίτῃ, ex Bibliothecis Bavaricæ, atque ejusdem celeberrimæ reipublicæ Augustanæ (a).

F, itaque deinceps codicem Fontisebraldensis monasterii, C, Claromontanum nostrum, V, Valli-cellanum, B, Bavaricum, A, denique Augustanum designabunt. IM. Neursianam tertix partis, de qua postea pluribus dicendum erit, a Julio Cæsare ad Constantinum Magnum editionem Lugduno-Batavam.

(a) Quidquid Labbeus vel emendationis vel supplementi in notis congesserat, suo loco in hac præsentī editione repositum est; notis ergo quæ ad contextus emendationem respiciebant jam exinanitis, id tantum vobis præstaudum superest ut quod ad historiam spectat, si quid est, expiscemur. Edit.

Titulus codicis V. sic habet, Τοῦ λογιωτάτου καὶ μακαριωτάτου κυρίου Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ χρονικὴν ἀπὸ κτίσεως κόσμου συνοπτικὴν διεξίδον, κατ' ἐπιτομὴν περὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, περὶ τοῦ φωτός αὐτοῦ, καὶ πάντων ἀπλῶς τῶν ὑπὸ Θεοῦ δημιουργηθέντων ἐν ἡμέραις ζ' περὶ τοῦ πλάσματος τοῦ Ἀδάμ, καὶ τῶν λοιπῶν καθέξης. F. vero paucis mutatis sic incipit: Τοῦ σοφωτάτου καὶ μακαριωτάτου, etc. Sequuntur aliquot versus cum titulo: Στίχοι Β ἑαμβοὶ εἰς τὴν παρούσαν βιβλίον.

*Βιβλος χρονικὴ σύνθεσις τεχνουργίας
 λόγου χάριν
 λόγου. . . . κλησις ἢ συγγραφῆς.
 "Ἦν ἐκ γένους ἑσχηκε Γλυκεῶν κωνιόμου
 Γλυκᾶς ὁ γράψας Μιχαήλ τὸ βιβλίον
 Θεοῦ λόγων τούτων καὶ κωνίων τῶν δογμάτων.*

Integre vero atque emendate leguntur in C. et qui-Lusdam aliis.

*Βιβλος χρονικὴ σύνθεσις τεχνουργίας
 Εἰς τὸ γλυκὴ σύνταγμα σχεδιασθεῖσα
 "Ἔργου κυρθεῖσα κλησις ἢ γεγραφέως.
 "Ὅς ἐκ γένους ἑσχηκε Γλυκεῶν λάχος
 "Ὁ συγγραφέως Μιχαήλ τὸ βιβλίον
 Θεῶν λόγων ἔννοιαν περιλαμβάνον.*

χαίαν ἰδοῦ σοι καὶ ταύτην τὴν βίβλον συντίθημι. A tionibus aures hominum obratas tædiæ quodam-
affici.

Πρὸ πάντων οὖν εἶδέναι σε δεῖον ὅτι ἐν ἑξ ἡμέ-
ραις ἐποίησε τοῦτον τὸν κόσμον ὁ θεὸς, ἐν δὲ τῇ
ἑβδόμῃ κατέπαυσε ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ
ὧν ἐποίησεν. Ἡδύνατο οὖν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τὰ πάντα
παραγεῖν, οὐρανὸν δηλονότι, γῆν καὶ θάλατταν,
ἰχθύας, τὰ τε πετεινὰ καὶ τὰ τετράποδα καὶ πρὸς
τούτους τὸν ἄνθρωπον. Ἄλλ' ἵνα μὴ ἀφορμῆς ἐπι-
δράζονται οἱ ἐξ αὐτομάτου τὰ πάντα παραχθῆναι
λέγοντες, ἡμερῶν ἐδείχθη ἑξ ἐπὶ τῇ παραγωγῇ
τοῦδε τοῦ κόσμου ὁ Δημιουργὸς ἡμῶν καὶ θεὸς, ὡς
ὁ χρυσορῆμας Ἰωάννης φησὶν. Εἰ γὰρ καὶ οὕτω
τῶν ποιημάτων ἀπαρισθάντων αὐτόματα ταῦτά
τινις ἐφαντάσθησεν, πολλῶ μᾶλλον εἴπαρ ἴσου καὶ
κατὰ ταῦτα εἰς τὸ εἶναι παρήχθησεν. Ἐν ἑξ δὲ καὶ
μόναις ἡμέραις, καὶ οὐ πλείοσιν ἢ ἑλάττοσι, τοῦτον
παραχθῆναι τὸν κόσμον ἠδὲδοκίμασεν, ἵνα καὶ ἡμεῖς
διεσχεθῶμεν ἐνεσθῆεν ἑξ ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος
ἐργάζεσθαι, τῇ δὲ ἑβδόμῃ καθεστῆσθαι πρὸς μὴσιν
δοξολογίαν θεοῦ. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Δημιουργὸς
ἐν τῇ ἑβδόμῃ κατέπαυσε ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων
ὧν ἤρξατο ποιεῖν. Εἰ δὲ ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίῳ
εὐρηται λέγων, «Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται,
καγὼ ἐργάζομαι,» μὴ θαύμαζε. Τότε μὲν γὰρ ὁ
θεὸς, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησι, κατέπαυσε
ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων, τοῦτέστιν ἔσθη τοῦ δη-
μιουργεῖν· μετὰ γὰρ τὴν ἔκτλην οὐδὲν ἀπὸ τοῦ μὴ
ἔσθαι εἰς τὸ εἶναι παρήχθησεν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ δη-
μιουργηθέντα συνέχων ἕκτοτε καὶ συντηρῶν οὐ
διλείπειν (εἰ γὰρ μὴ οὕτω ποιῶν ἦν, οὐκ ἂν ἐπὶ
τοσούτοις αἰῶσι τὰ τοιαῦτα διήρκασε), καὶ λίαν εὐ-
λόγως καὶ τήμερον ἐργάζεσθαι λέγεται.

Καὶ τῇ μὲν πρώτῃ ἡμέρᾳ ἐποίησε τὴν οὐρανὸν
καὶ τὴν γῆν, οὐρανὸν ἐκείνον τὸν πρῶτον, τὸν πε-
ρικαλλῆ τε καὶ ἀναστρον, περὶ οὗ καὶ ὁ εὐαγγε-
λιστὴς Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει αὐτοῦ περὶ τῆς
μετὰ ταῦτα καταστάσεως διεξίων, οὕτω φησὶν,
«Εἶδον οὐρανὸν καινὸν καὶ γῆν καινὴν, καὶ ἡ θά-
λασσα οὐκ ἔστιν ἐτι.»

«Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὴν οὐρανὸν καὶ τὴν
γῆν.» Πρόσεχε, ἀγαπητὲ, ὅτι καὶ τοῦτο ἐναυθὰ
ἠτόρηται, πῶς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν πρότερον, εἴτα
τὴν γῆν. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ θεμέλια καταβάλλονται
πρότερον, εἴθ' οὕτως ὁ ὄροφος, εἶδει πάντως πρᾶ-
χθῆναι τὴν γῆν καὶ τότε τὸν οὐρανόν. Ἀλλὰ μὴ
θαύμαζε τοῦτου ἐνεκεν. Ἐπειδὴ γὰρ πάντα τοῦ
θεοῦ ὑπὲρ φύσιν ἐστὶ καὶ τέχνης ἀκολουθίαν, και-
νὸν πάντως οὐδὲν, εἴγε καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ κόσμου
τούτου παραγωγῆς τὸν οὐρανὸν ἐποίησε πρότερον,
εἴτα τὴν γῆν. Καὶ οὕτω μὲν ὁ θεοτάτος Ἰωάννης·
ἕτεροι δὲ φασὶν ὅτι ὁ ἀριστοτέλης θεὸς τὸν οὐρα-
νὸν πρότερον παραγαγὼν, εἴτα τὴν γῆν, ἀπόβρητον
αὐτοῦ σοφίαν καὶ τέχνην παρέστησεν. Ἐπειδὴ γὰρ,
ὡς ὁ τὰ θεῖα σοφὸς Γρηγόριος ὁ Νύσσης φησὶν ὅτι
διὰ τῆς δεξιᾶς κινήσεως τοῦ οὐρανοῦ σώματος
ἐδράζεται κατὰ χώρας ἡ γῆ καὶ συσφίγγεται,

Ante omnia vero scire debes Deum sex dierum
spatio mundum hunc condidisse, ac die septima
rerum creationi sine impositio quiescisse. 2 Poterat
quidem uno die res universas in ortum producere,
nimirum cælum, terram, mare, pisces, volucres,
quadrupes bestias, et in his hominem ipsum :
sed ne occasionem erroris hinc sui arriperent qui
fortuito casu orta perhibent omnia, diebus sex
mundum hunc absolvere voluit, quemadmodum
aureus orator ille Joannes tradit. Nam si hoc etiam
modo creatis absolutisque rebus, ausi quidam sunt
imaginari casu quodam ortas, multo magis id fe-
cissent, si pariter eodemque tempore conditæ suis-
sent. Placuit itidem Deo sex tantum diebus, non
pluribus nec paucioribus opificium mundi huius
absolvere, ut sciremus nobis quoque sex enim habet
septimanæ diebus laborandum, septimumque diem
soli celebrationi divinæ impendendum. Nam ea de
causa Opifex quoque noster ab omnibus operibus
suis septimo die quiescit. Nec est quod Dominus
in Evangelio dicere mireris : « Pater meus ope-
ratur hactenus, et ipse operor ». Nam tum qui-
dem temporis, ut Chrysostomus ait, ab operibus
universis quiescit, hoc est creare desit : quippe
post sextum diem haudquaquam in ortum de ni-
hilo quidquam produxit. Quia vero secundum id
creata conservare non cessavit, aboque quo foret,
in hodiernum illa diem non durassent, ideo
etiam modo non abs re operari dicitur.

Enimvero primo die cælum ac terram condidit,
cælum, inquam, illud princeps, perpulchrum,
sideribus carens, de cuius imagine Iohannes evan-
gelicæ auctor historiæ, de secutura secundum hæc
rerum instauratione loquens in Revelatione sua,
sic ait. « Videbam cælum novum terramque no-
vam, et mare prius nusquam erat ».

« Deus, » ait sacrae historiæ scriptor, « initio
cælum et terram creavit ». Animadvertite, illi,
dubium hoc loco quiddam incidere, qui cælum
prius condiderit, ac deinde terram. Cum enim
priori loco fundamenta jaciatur, atque ita deinde
tectum imponatur sedibedis, omnino terra prius in
ortum producenda erat, ac tum demum cælum
quoque creandem. Verum aliter egiſſe Deum no-
quasquam tibi mirum videatur. Nam cum opera
ipsius omnia naturæ leges excedant et omnem
artis seriem, nihil novum, si etiam in mundi crea-
tione cælum prior loco, terram secunde condidit.
Hoc modo divinus ille Joannes hanc dubitationem
explicavit. Alii vero dicunt Deum summam arti-
ficem primum cælo condito deinde terram creasse,
ut hoc ipso ineffabilem sapientiam artemque suam
declararet. Nam cum de sententia Gregorii Nys-

Joan. v, 17. 2 Apoc. xxi, 1. 3 Gen. i, 1.

sonsis, **B** hominis rerum divinarum peritissimi, per cœlestis corporis motum celerrimum suo in loco terra stabilizatur et quasi constringatur, omnino conveniebat id prius erari quod alterum confluere quam quod contineretur. Quodsi jam quis amplius dubitet, qui factum ait et terra de fundamento suo non fuerit emota, quo tempore cœlum non agitabatur motu suo ferebatur (hanc enim questionem eximius ille Maximus in his quæ ad Thalassium scripsit movet) Jesu Nave filio dicente : « Sol apud Gaboneum subsistat et luna ad vallem Melonem » ; ei respondebimus, ubi Deus vult, ordinem naturæ vincit. Nam si ejus in manu sunt terræ limites, si terræ fundamenta certa firmaque jecit, ut perpetuum ea loco non moveantur, desine mirari quod aliquando cœli motu quiescente de fundamento suo terra non exiderit. Quanquam enim omnia ratione naturæ turæ Dominus ille velit, etiam supra naturæ leges accidere non pauca videmus.

Creavit igitur initio cœlum et terram, et quia, sicut eximius ille Basiliius ait, ex obstructione corporis cœlestis aer caliginem altam induerat (erant enim, inquit Moses, offusæ abysso tenebræ), lucem hanc sensibilem produxit Deus, ut in terris ea luce- ret. Quippe non conveniebat ut rivus quasi quidam et particula lucis illius intellectibus, quæ expertibus erant materiei potentibus adest, in hoc erasso et aspeccabili mundo relinqueretur, cum harum utraque nihil inter se commune habeat. Nam lucis ipsius ratione mundus intellectibus et sensibus inter se diversi sunt, et utriusque lux suos intra limites consistit, quemadmodum Gregorius Theologus clarissime scripsit. Animam igitur his quæ dici-ri audent advertit. Cum mandato divino cœlum circa res inclusas subito velut extensum fuisset, corpore continuo peditum, quod facile interiora separare ab exterioris potest, necessario factum est ut inclusas intra cœlum locus expertis lucis maneret, secreta nimirum ab eo luce ille extraria. Nam si quæ existunt ante mundi hujus sensibus et interiori obnoxii ortum, haud dubie in luce versabantur, et magnus ille noster Basiliius inquit, nec vel angeli vel cœteræ ecclesie copie in caligine degebant, sed in luce ac omni lætitia spirituali. Quamobrem sequitur has in mando primum condito tenebras ex corporis cœlestis umbra fuisse profectas. Hoc tamen loco diligenter a nobis considerari quidpiam, aperte pretium fuerit. Non diem nos precocis, ut imperitis quibusdam videtur. Nam illæ tenebræ quæ ante lucis hujus aspectabilis creationem existierunt, nec essentiam quædam erant (cœlestium ex obstructione quædam ortæ sunt, ut prius est indicatum), nec sacris in Litteris nox appellantur, ut inde concludi possit diei noctem esse præponendam. Quanquam enim dicere Mosem audias Deum, postquam lucem a tenebris distin-

A ἐκρεπε πάντως τὸν συνοχία παραχθῆναι πρότερον, εἴτα τὸν συνοχόμενον. Εἰ δὲ καὶ πλέον ἐπαπορήσειε τις ἐνταῦθα, πῶς ἢ γῆ, λέγων, οὐκ ἐξέστη τῆς οὐρανόθεν ἀκινήτου τοῦ οὐρανοῦ γεγονότος, ὡς ἐν τοῖς περὶ Θαλάσσιον ὁ μέγας Μάρτυρας, ἦνικα δὲ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς εἶπε, « Στήτω ὁ ἥλιος κατὰ Γαβῶν, καὶ ἡ σελήνη κατὰ φάραγγα Αἰλῶν, » τότε πρὸς αὐτὸν ἐρωτῶμεν ὅτι ὅπου βούλεται ὁ Θεὸς, κινεῖται φύσις τάξις. Εἰ γὰρ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέλατα τῆς γῆς, εἰ καὶ τοὺς στύλους τῆς γῆς αὐτὸς ἐστηρίωσε, καθὰ φησὶν ὁ Ἀποστόλος, εἰ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς ὥστε μὴ κλιθῆναι εἰς τὸν αἰῶνα, μὴ θαύμαζε εἰγε καὶ τοῦ οὐρανοῦ ἐκινήτου ποτὲ μαινάντος τῆς οὐρανόθεν ἢ τῆς βάθους οὐκ ἐξέπεσον. Εἰ γὰρ καὶ φυσικῶς λόγῳ τὰ πάντα γίνονται σήμερον, ἀλλ' ἐπειδὴν ὁ τῆς φύσεως βουληθεὶς Ἀποστόλος, τότε καὶ ὁ Θεὸς φύσιν ἐρωτῶμεν οὐκ ὀλίγα τῶν πραγμάτων γινόμενα.

consistanea sunt hodie, tamen si quidem ita accidere non pauca videmus.

« Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. » Καὶ ἐπαύθη, καθὼς φησὶν ὁ μέγας Βασιλεὺς, ἐξ ἀνεπαρόξενος τοῦ οὐρανοῦ σώματος βαθύ σκοτός ὁ ἄηρ ἐνεβύσασα (καὶ σκοτός γὰρ, φησὶν, ἐπέτω τῆς ἀδύσου), παρήγαγε τὸ αἰσθητὸν τοῦτο πῶς ὥστε φαίνεσθαι ἐπὶ τῆς γῆς. Οὐδὲ γὰρ ἀποφθῶγά τινα τοῦ νοητοῦ φωτός ἐκείνου τοῦ τὰς ἀθλοῦς προσόντος συνάμενον ἀναπαληφθῆναι ἔκρεπε τῶ ὀλίκῳ τούτῳ κόσμῳ καὶ ὄρατῳ, οὐ μὴδὲ κοινωνεῖται τοῖς ἐν ἀμφοτέροις νοητοῖς. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ διαστραφέναι μὲν ἀπ' ἀλλήλων τὸν τε νοητὸν κόσμον καὶ τὸν αἰσθητὸν, ἐστημέναι δὲ τῶν ἰδίων ὄρων ἐντὸς ἢ θεολόγος γλώσσα τραχύσα ἐφησε. Πρόσεχε οὖν. Ἐπειδὴ γὰρ προστέγματος θεῖου περιετέθη ἄρθρον ὁ οὐρανὸς σῶμα ἔχων συνεχές, ἱκανὸς τῶν ἔξω διαστῆσαι τὰ ἐνδόν, ἀναγκαίως τὴν ἀναπαληφθέντα ἀπὸ τῶν ἀφογγῆ κατέστησε, τὴν ἔξωθεν αὐγὴν διακόψας. Εἰ τι γὰρ ἦν πρὸ τῆς τοῦ αἰσθητοῦ τοῦδε κόσμου συστάσεως, ἐν φωτὶ διήγεν ὁμολογούμενος, ὡς ὁ θεοτάτος φησι Βασιλεὺς. Οὐδὲ γὰρ αἱ τῶν ἀγγέλων ἐξίαι καὶ πῆσαι αἱ ἰπουράναι στρατιαὶ ἐν σκοτίᾳ διήγον, ἀλλ' ἐν φωτὶ καὶ πάσῃ εὐφροσύνῃ πνευματικῇ. Τὸ ταῖνυ ἐγκόσμιον **D** σκοτός τῆ τοῦ οὐρανοῦ σώματος καρυπέστη οὐκί. Ἄλλ' ἐνταῦθα προσέχειν δεῖται. Οὐδὲ γὰρ προσηγεται τῆς ἡμέρας ἢ νύξ, ὡς ἰδοῖε τιαν ἀμαθῆς. Ἐδὲ γὰρ σκοτός ἐκείνου πρὸ τῆς παραγωγῆς τοῦ ὄρατοῦ τοῦδε φωτός οὔτε οὐσία τίς ἐστιν (ἐξ ἀνεπαρόξενος γὰρ ὑπέστηκεν, ὡς προεῖρηται), οὔτε νύξ ὀνομάσθη παρὰ τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὡς ἐντεῦθεν τῆς ἡμέρας τὴν νύκτα προτέττεσθαι. Εἰ γὰρ καὶ τοῦ Μωσέως ἤκουσας λέγοντας ὅτι μετὰ τὸ διαχωρῆσαι τὸν Θεὸν ἀναμέσαν τοῦ φωτός καὶ ἀναμέσαν τοῦ σκοτός, τὸ μὲν πῶς ἡμέραν ἐκάλεσε, τὸ δὲ σκοτός ἐκάλεσε νύκτα, μὴ θαύμαζε. Οὐδὲ γὰρ τὸ σκοτός ἐκείνου τὸ πρότερον, ὡς Ἰώσηπος ἐν τῇ καθ' αὐτὸν ἀρχαιολογίᾳ φαίνεται λέγειν, ἀλλὰ τὸ μετὰ τὴν

1 Josue x. 12.

αυστολήν τοῦ φωτός χώραν αὐτίκα λαβόν, ἐκεῖνο ἄνυκτα ἐκάλεσσ. « Καὶ ἐγένετο » γάρ φησιν « ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωτὴ ἡμέρα μία. » Καὶ πείθου τῷ μεγάλῳ Βασιλεῖ φησιν λέγοντι ὅτι ἡ πρὸς τῆς γενέσεως τοῦ φωτός ἐν τῷ κόσμῳ κατάστασις οὐχὶ νύξ ἦν, ἀλλὰ σκότος. Τὸ μέντοι διασταλὲν πρὸς τὴν ἡμέραν, τοῦτο νύξ ὠνομάσθη, ὅπερ νωτέρας προσηγορίας μετὰ τὴν ἡμέραν τετύχηκεν. Οὐκοῦν ἡ ἡμέρα προηγείται τῆς νυκτός. Τὸ γὰρ πῶς ἐκεῖνο διακεχυμένον ὁ ἀπαντάχῃ συνεστέλλετο κελύσει τοῦ παραγαγόντος αὐτὸ Θεοῦ, συσταλλόμενον δὲ πάρον δὲν ἰδίῳ τῇ νυκτι, καθὰ φησιν Ἰουστίνος ὁ φιλόσοφος ὁ καὶ μάρτυς Χριστοῦ, καὶ μετ' ἐκεῖνον ὁ μέγας Βασιλεὺς. Ἐνθεν τοι καὶ τὸ μῆκος ἀμφοτέρων ἐπισυνάπτων ὁ Μωσῆς καὶ μίαν ἡμέραν ἀποκαλῶν, οὕτω τὴν ἐκμέτρησιν τῶν χρόνων ποιεῖ, « Καὶ ἐγένετο » λέγων « ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωτὴ ἡμέρα μία. » Ἐπιγινώθι οὖν, ἀγαπητὲ, ὡς εἶπε τὸ σκότος ἐκεῖνο προηγίτο τῆς ἡμέρας, ἐκείθεν ἂν ὁ Μωσῆς καὶ τὴν τῶν ἡμερῶν ἐποιεῖτο ἐκμέτρησιν. Ταῦτα μὲν οὖν ἐπιθεβαιοὶ καὶ αὐτὸς ὁ τὴν γλώτταν χρῶσθός. Ἐν γὰρ τῇ εἰς τὴν Ἐξαήμερον τρίτῃ αὐτοῦ ὁμιλίᾳ φησιν ὅτι εἰπὼν ὁ Μωσῆς, « Καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωτὴ ἡμέρα μία, » ἔδειξε σαφῶς ὅτι τὸ τέλος τῆς νυκτός πλήρωμα τῆς ἡμέρας ἐστίν· ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ ἀμφοτέρων τὸ μῆκος ἡμέραν μίαν εἰκότως ἐκάλεσεν. Οὕτω μὲν οὖν ὁ μέγας Βασιλεὺς περὶ τοῦ Μωσέως φησιν, ἵνα τὰ πρᾶξις τῆς γενέσεως ἀποδῶ τῇ ἡμέρᾳ, πρότερον εἶπε τὸ πέρας τῆς ἡμέρας, εἶτα τῆς νυκτός, ὡς ἐφεπομένης τῆς νυκτός τῇ ἡμέρᾳ. Ἄφες λοιπὸν τὰ τοῦ Ἰωσήπου· σκότους γὰρ ἐκεῖνος ὡς Ἰουδαῖος ὑπάρχων μεστὸς ἀναβλέψαι πρὸς τὸ φῶς οὐκ ἠθέλησεν. Ἐνθεν τοι καὶ τὴν νύκτα τῆς ἡμέρας πρόταξε.

[Quin (f) etiam Damascenus ille Joannes, capite Decretorum suorum 20, sic de hac questione disserit : « Prior exstitit dies, ac nox posterior. Itaque nox diem sequitur, et ab initio diei noctisque numeratur. »] Quamobrem in hac parte missum mihi Josephum facito, qui cum, ut natione Judæus, caliginis plenus fuerit, ad lucem suspicere noluit, eaque de causa noctem ante diem numeravit.

Καὶ ἐγένετο ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωτὴ ἡμέρα μία. Τίνος ἕνεκεν ἐνταῦθα εἶπεν ἡμέρα μία, καὶ οὐκ εἶπεν, ἡμέρα πρώτη; Καί τοι γε τοῦτο ἦν ἀκολουθότερον, εἶγε μετὰ ταῦτα ἐμελλε λέγειν, « Καὶ ἐγένετο ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωτὴ ἡμέρα δευτέρα. » τῆς γὰρ δευτέρας καὶ τῆς τρίτης ἐξ ἀνάγκης πρώτη κατάρχει τε καὶ προηγείται. Εἶπεν οὖν ἡμέρα μία τὸ μέτρον ἡμέρας καὶ νυκτός περιορίζων, καὶ συνάπτων τὸν ἡμερονυκτίου τὸν χρόνον, ὡς τῶν εἰκοσιτεσσάρων ὥρων μιᾶς ἐκπληροσῶν ἡμέρας διάστημα, συνυπακουμένη; τῇ ἡμέρᾳ δηλονότι καὶ τῆς νυκτός· καὶ γὰρ ἡ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σημείου ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάλιν ἀποκατάστασις ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ γίνεταί.

Καὶ περὶ μὲν τῆς οὐσίας τοῦ οὐρανοῦ πλέον οὐ

(1) Quin etiam Damascenus ille Joannes, etc. Deest locus ille Damasceni in utroque nostro codice Claronontano in F. et V. cum tamen, ut ex ver-

PATROL. GR. CLVIII.

A xisset, lucem quidem appellasse diem, tenebras vero noctem, mirum id tamen nequaquam tibi videatur. Quippe non caliginem illam priorem, quemadmodum in libris Originum suis sentire Josephus videtur, sed eam quæ post collectionem lucis suum mox locum accepit, noctem vocavit. Sunt enim hæc verba Mosis : « Facto vespere ac mane dies unus exstitit. » Idcirco potius magno Basilio fidem habe, qui ait eum statum rerum, qui ante lucis ortum in mundo exstiterit, non noctem, sed tenebras fuisse, cum id quod diei deinde oppositum fuerit, noctis nomen acceperit, appellationem scilicet diei voce recentiore. Quapropter noctem dies præcedit. Nam lux illa hinc inde diffusa colligebatur mandato Dei, qui eam condiderat; collecta vero, ut Justinus philosophi Christianique testis ac eundem secuti Basilii verbis utar, nocti velut aditum quemdam patefaciebat. Quo fit ut spatium utriusque conjungens Moses, idque diem appellans unum, temporis mensuram quamdam instituat, cum ait, « Facto vespere ac mane dies unus exstitit. » Quamobrem animadvertito, dilecte filii, quod si caligo ea diem præcessisset, omnino Moses dierum inde mensuram facturus fuerit. Confirmat hæc etiam aureus orator ille noster. Sunt enim hæc ipsius verba oratione De sex dierum operibus tertia : « Cum dicit Moses : Facto vespere ac mane dies unus exstitit, perspicue demonstrat, finem noctis integrum diem absolvere. Nam eam ob causam utriusque spatium recte diem unum appellavit. » Eodem modo magnus etiam Basilius inquit Mosem, ut priores ortus partes diei tribueret, primum diei finem expressisse, deinde noctis, tanquam nocte diem sequente.

Verum cur unum diem Moses, non primum dixit, cum ait : « Facto vespere ac mane dies unus exstitit? » 5 Cur, inquam, non potius dixit, dies primus exstitit? Etenim hoc rationi magis consentaneum fuisset, quando secundum hæc dicturus erat, « Factoque vespere ac mane dies alter exstitit. » Quin etiam secundum et tertium diem primum necessario præcedit. Nimirum diem unum dixit, mensuram diei noctisque designans, et spatii diurni nocturnique cursum conjungens, tanquam expletibus intervallum ac tempus diei (nocte interim sub diei vocabulo comprehensa) viginti et quatuor horis. Nam cæli ab uno eodemque puncto moti ad idem reversio diei unius spatio fieri consuevit.

De cæli autem essentia naturaque curiose quæ-

sione colligitur, non abfuerit a codice Leunclavii; sic enim variant exemplaria nostri chronologi Glycæ.

piam inquiri amplius haud oportet quam quod vates Isaias dixit¹, cœlum a Deo tanquam sumum quemdam stabilitum esse; quibus verbis ejus natura declaratur esse admodum tenuis. Plato cœli essentiam constare tradit ex parte quatuor elementorum sive principiorum lucidiore, atque illa ipsa re cæteris a corporibus secundis differre; nam ea de parte crassiore orta esse. Secutus est autem has opiniones Plato propterea quod materiem corporis expertem præexistere putaret, de qua oriri volebat elementa illa quatuor, ex quibus mundus hic universus constaret. Verum enimvero valeant illi, ut insignis viri Maximi verbis utar, qui de nihilo quidquam ortum negant. Nos enim profiteamur itidem, ut majestas et amplitudo Creatoris nullis sit inclusa descriptaque terminis, ita nec sapientiam ejus nec potestatem percipi posse. Aristoteles autem alterius cujusdam essentiae cœlum esse putat et quintum corpus appellat. Addit esse cœlum alterius essentiae, nimirum ab essentia quatuor elementorum diversae, propter illam causam, quod amborum motus diversi sint. Nam elementa quatuor partim ut levia sursum feruntur, partim ut gravia sic a natura comparata sunt, ut deorsum motu suo vergant, cum interim cœlum in orbem feratur. De quo sequi necesse sit ut diversum a quatuor elementis esse quiddam statuatur. Hæc sunt horum opiniones. Nos autem facta illis potestate seipsos evertendi ac lapidandi, Mosi fidem habeamus, ut qui rebus ipsis ab se perspectis dixerit: « Initio Deus cœlum ac terram creavit. » Adeoque deinceps ex ipsarum rerum sub aspectum cadentium pulchritudine pulcherrimum illum rerum auctorum animo complectamur, perinde ac de magnitudine creatorum eorumdem conditorem ipsorum percipimus. Et quid multis verbis opus est? De quatuor quidem elementis omnia producta sunt, verum non ex illa materie corporis experte naturam essentiamque suam elementa acceperunt, quæ extrinsecus est sententia: sic tamen hæc fateamur. ¶ Nam die primo, quo cœlum ac terram condidit, ut inde porro cætera provenirent. Atque

Terram scire debes in universitatis rerum medio quasi suspensam esse; quod ipsum licet de siderum motu cognoscas. Nam ea nobis esse magnitudinis ejusdem videntur omnia, sive orientur sive medio sint in cœlo sive occidant. Atque hoc illud est quod magnus master Basilius in oratione sexta de luminariis ait, neminem soli proximum esse nec a sole longissime distare, sed eum intervallo pari ad quasvis terræ partes inhabitantes accedere. Quamobrem hæc velim tecum ipsius ante consideres. Nam si medium hujus universi locum terra non obtineret, sequi necesse foret ut ad quameunque partem forte propius accederent sidera, istis majora viderentur, a quibus autem lon-

¹ Isa. xi., 22.

(2) Αὐτόπτη legit Leunclavius pro Θεόπτη, qui Deum vidit.

Α δὲ πολυπραγμονεῖν, εἶτα καὶ μᾶλλον ὁ προφήτης Ἡσαίας ὡσεὶ κακὸν αὐτὸν στερεωθῆναι φησὶν ὑπὸ θεοῦ, τὴν φύσιν ἐντεῦθεν αὐτοῦ παριστῶν, ὅτι λεπτή λίαν ἐστίν. Ὁ δὲ Πλάτων οὐσιωθῆναι λέγει τὸν οὐρανὸν ἐκ τῆς αὐτοειδεστεράς μοίρας τῶν τεσσάρων στοιχείων, κὰν τοῦτ' διαφέρειν τῶν λοιπῶν σωμάτων αὐτὸν· ταῦτα γὰρ ἐκ τῆς πάχυτερας μερίδος τὴν γένεσιν ἐσχηκεν. Ταῦτα δὲ πάντως ὁ Πλάτων ἐδόξαζεν, ἐπειδὴ προὔπάρχειν ἔμετο τὴν ἀσώματον ἔλην, ἀφ' ἧς ἄρα τὰ τέσσαρα στοιχεῖα. Ἄλλ' ἐρρήτωσαν, ὡς μέγας φησὶ Μάξιμος, οἱ λέγοντες ὅτι οὐδὲν ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο· ἡμεῖς γὰρ φάμεν, ὡσπερ τῆς μεγαλοσύνης τοῦ πεποιηκότος οὐκ ἔστι πέρας, οὕτως οὐδὲ τῆς σοφίας αὐτοῦ καὶ δυνάμεως κατέληψις. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἑτεροῦσιον τὸν οὐρανὸν καὶ πέμπτον σῶμα καλεῖ. Καλεῖ δὲ αὐτὸν ἑτεροῦσιον καὶ ἄλλο τι παρὰ τὰ τέσσαρα, ὅτι καὶ ἡ κίνησις ἀμφοτέρων ἄλλη καὶ ἄλλη. Τὰ μὲν γὰρ ἄνω φέρονται ὡς κοῦφα, τὰ δὲ πάλιν ὡς βαρέα ὄντα κάτω κέκτῃται τὴν φορὰν· ὁ δὲ οὐρανὸς κυκλικὴν ἔχει τὴν κίνησιν, ἐφ' ᾧ καὶ ἄλλο τι παρὰ τὰ τέσσαρα δοξάζει αὐτόν. Καὶ οὗτοι μὲν οὕτως. Ἡμεῖς δὲ καταβάλλεσθαι ὑπ' ἀλλήλων ἀφέντες αὐτοὺς, τῷ θεόπτη (2) πεισθῶμεν Μωσὶ λέγοντι· « Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. » Κάντεῦθεν ἐκ τοῦ κάλλους τῶν ὀρωμένων τὸν ὑπερκαιον ἐνοώμεθα, ὡσαύτως ἐκ τοῦ μεγέθους αὐτῶν ἀναλογιζώμεθα τὸν ὑπερμεγέθη καὶ ἄπειρον· κατὰ γὰρ τὸν σοφὸν Σολομῶντα ἐκ μεγέθους καὶ καλλωνῆς κτισμάτων ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; Ἐκ τεσσάρων μὲν οὖν στοιχείων τὰ κτίσματα συνέστησαν, πλὴν οὐκ ἐκ τῆς ἀσωμάτου ὕλης τὰ στοιχεῖα τὸ εἶναι εἰλήφασιν κατὰ τοὺς ἔξωθεν, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ τοῦ πάντων δημιουργοῦ καὶ Θεοῦ· ἐν τῇ πρώτῃ γὰρ ἡμέρᾳ καθ' ἣν ἐξ οὐκ ὄντων παρήγαγε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ὁ Θεός, τῆνικαῦτα καὶ αὐτὰ συμπαρήγαγε τὰ στοιχεῖα, ὡς ἐντεῦθεν πάντα πρὸς τὸ εἶναι παράγεσθαι. Καὶ περὶ μὲν τοῦ οὐρανοῦ τοιαῦτα.

Intelligantur, ut omnia rerum ab opifice profecta hactenus et hujusmodi de cœlo dicta sunt.

Περὶ δὲ τῆς γῆς εἰδέναι ὀφείλεις ὅτι μέσον αὐτῆ τοῦ παντός ἀπηώρηται. Καὶ τοῦτο γνοίης ἂν ἐκ τῆς τῶν ἀστρῶν κινήσεως. Ἰσομεγέθη καὶ γὰρ οὐμπαντα φαίνεται ἡμῖν ἀνατέλλοντα καὶ μεσουρανοῦντα καὶ δύοντα. Καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὅπερ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ περὶ φωστῆρων ἔκτῃ αὐτοῦ ὁμιλίᾳ φησὶ, « Τῷ δὲ ἡλίῳ οὐδεὶς ἐστὶν ἐγγυτάτω καὶ οὐδεὶς πορρωτάτω, ἀλλ' ἐξ Ἰσου τοῦ διαστημάτος τοῖς κατὰ πᾶν μέρος τῆς γῆς κατωκισμένοις προσβάλλει. » Πρόσεχε οὖν. Εἰ γὰρ παρήλαξεν ἡ γῆ τὴν μεσότητα, ἔχρῃν ὀποτέρῳ μὲν προσεχωρήκει τῶν περὶ εἰς μερῶν, ἐκεῖτε τὰ ἀστρα γινόμενα ὀρᾶν μείζονα, ἀφ' ὧν δὲ διέστηκεν αὐτῆ, ἐν τούτοις ἐλάσσονα ταῦτα ἀθρεῖν. Νῦν δὲ ἀπανταχόθεν ἴσα

δρῶμενα δίδωσιν ἡμῖν ἔννοσιν διὰ μέσον ἢ γῆ A
τοῦ παντός· ἀπηύρηται. Καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν,
εἰ μὴ καθάπερ εἰπομεν, ἀπηυρημένη αὕτη παρή-
γετο κατ' ἀρχῆς, οὐκ ἂν αἱ κατὰ τόπους κινήσεις
αὐτῆς ὑπ' ἀνέμων ἐγίνοντο. Αἴτιος μὲν γὰρ τοῦ
σεισμοῦ ὁ Θεὸς κατὰ τὸν εἰπόντα προφήτην· Ὁ
ἐπιδύλων ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ποῖων αὐτὴν τρέμειν,
τὸ δὲ συνεχὲς τοῦτου γίνεται καὶ παρὰ τὴν τῶν
ὑπογείων ἀνέμων κίνησιν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ
ἐπιόντων μεγάλων σεισμῶν ἀνεμοὶ τῷ τότε οὐκ
εἰσὶν, ὡς ἐγκλεισμένων αὐτῶν ὑποκάτω κατὰ τό-
πους καὶ μᾶλλον ὑπάντρους.

Εἰ δὲ καὶ τί ἐστὶν ὁ ἀνεμος ἐπιζητεῖς, καὶ πόθεν
ἔχει τὴν γένεσιν, εἰδέναι ὀφείλεις ὅτι τινὲς μὲν τὸν
ἀέρα φασὶ κινούμενον τὰς τῶν ἀνέμων αἰθρας παρέ-
χειν ἡμῖν, ἕτεροι δὲ πάλιν ἐκ τῆς καπνώδους ἀναθυ-
μιάσεως γεννᾶσθαι τὸν ἀνεμον φάσκουσιν. Οἷς δὴ
καὶ προσέχειν σε πλέον βούλομαι. Ἡ μὲν γὰρ τοῦ
ἀέρος κινήσεις ἐκλυτος ὑπάρχει καὶ χαλαρὰ, ἢ δὲ τοῦ
ἀνέμου βιαιοτέρα τε καὶ τυραννικὴ. Καὶ δῆλον ἐξ
αὐτῶν τῶν σεισμῶν· οὐδὲν γὰρ ἕτερόν ἐστιν ὁ σει-
σμός εἰ μὴ ὑπόγειος ἀνεμος. Τεσσάρων δὲ ὄντων
ὡς εἶπαι καθολικῶν ἀνέμων, ἀπληρώτης μὲν καὶ
ζέφυρος οὐκ εἰσὶ σφοδρότατοι, βορρᾶς δὲ καὶ νότος
τυραννικώτατοι, διότι ἐν μὲν τῷ βορείῳ καὶ νοτίῳ
πύλω, ὅθεν ὁ βορρᾶς καὶ ὁ νότος πνεῖ, μὴ γινόμενος
ὁ ἥλιος οὐ θερμαίνει τὰ ἐκείσε χωρία, ἀλλὰ μένει
ψυχρὰ, ψυχρὰ δὲ ὄντα αἰεὶ ἐνικμά εἰσιν, ὥστε θυβρων
πολλῶν γενομένων διὰ τὴν ψύξιν, εἴτα τῆς γῆς δια-
θρόχου γενομένης, πολλὴ καπνώδης ἀναθυμιάσις
ἀναδίδεται, καὶ διὰ τοῦτο σφοδροὶ ἀνεμοὶ γίνονται,
ὅ τε βορρᾶς καὶ ὁ νότος. Ἐν δὲ τοῖς ἀνατολικῶν καὶ
δυτικῶν χωρίοις κινούμενος ὁ ἥλιος οὐκ ἐξ ψύξιν γε-
νέσθαι πολλῆν, καὶ διὰ τοῦτο οὐτε πολλὸς ὀέτος γίνε-
ται οὐτε πολλὴ ἡ καπνώδης ἀναθυμιάσις, ὅτε τῆς
γῆς μὴ διαβρεχομένης. Ἐνθεν τοι καὶ οὐ σφοδροὶ
γίνονται ἀνεμοὶ. Ἀλλὰ καὶ ἐτήσιοι βόρειοι ἀνεμοὶ
γίνονται μεθ' ἡμέρας εἴκοσι τῆς θερινῆς τροπῆς,
μετὰ τὴν τοῦ κυνάστρου ἐπιτολήν. Τηνικαῦτα γὰρ
τῆς χιόνος λυομένης αἰθραι γίνονται ψυχραὶ βόρειοι.
Καὶ τοῦτου χάριν οἱ διαληφθέντες ἀνεμοὶ τῷ καιρῷ
τούτῳ καθ' ἕκαστον ἔτος ἀπάρχονται πνεῖν. Καὶ
περὶ μὲν τούτων οὕτως. Ἄνεμον δὲ περ' Ὀμήρῳ
καλούμενον θυέλλαν ὁ Ἀριστοτέλης τυφῶνα καλεῖ,
διὰ τὸ παχὺ εἶναι τὸ πνεῦμα καὶ οἰοεὶ τύπτειν τῆ
φωνῆ τοῦ παρατυχόν. Αἴτια δὲ τοῦ τοιοῦτου ἀνέμου
ἀτμῆ παχέα ἄνωθεν ἀπὸ τῶν νεφῶν φερομένη, εἴτε
κατὰ γῆς εἴτε κατὰ θαλάσσης, ἥτις προσπαλοῦσά
τινι ἀντιτύπῳ σώματι ἀναπάλλεται εἰς τοῦπίσω,
ἐπεὶ δὲ τὸ ἀναπαλλόμενον κωλύεται εἰς τοῦπίσω χω-
ρεῖν ὑπὸ τοῦ ὀπισθεν ἐπακολουθοῦντος, ἐπὶ τὰ πλά-
για διακλάθεται, εἴτα κάκεισε ἀντιτύπῳ συναντήσασα
πάλιν διασκορπίζεται, καὶ γίνεται ἐλιξίτης συστροφῆ
τοῦ ἀνέμου, μετεωρίζουσα καὶ ἀπὸ γῆς καὶ ἀπὸ
Θυλάσσης τὰ παρατυχόντα σώματα. Ἐνθεν τοι καὶ
σιζῶνα τὴν τοιοῦτον ἀνεμον καλοῦσι· κατὰ κύκλον
τε γὰρ εἰσὶται περὶ τὴν γῆν, καὶ περὶ τὴν οἰκείαν
αὐθις ἐπανακάμπει ἀοχὴν, ὅθεν καὶ λίθους ἐφέλκε-

gius abessent, in iis minora conspicerentur. Nunc
vero cum quibusvis ex partibus appareant æqualia,
cogitandum nobis relinquunt terram in universo
medio pendere. Nam absque illo foret, hoc est,
nisi locum istum initio rerum sortita esset, non
etiam per ventos certis in locis quateretur. Etenim
terræ motionis causa quidem est Deus, secundum
illud vatis verbum : « Qui terram aspicit et eam
facit tremere, » verum plerumque ventorum sub-
terraneorum vis accedit. Propterea vehementibus
in succussionibus terræ nulli sunt venti, tanquam
inclusis eis infra terram, locis præsertim caver-
nosis.

Quodsi etiam cognoscere vis, quid sit ventus et
unde oriatur, scito nonnullos tradere quod aer
motus ventorum nobis auras præbeat. Alii vero de
fumea quasi quadam evaporatione ventum gigni
dicunt, quibus habere te fidem volo. Nam aeris
motio quietior est ac mollior, venti vero vehemen-
tior, majore vi atque impetu ruentis. Potest hoc
ipsis ex motibus terræ cognosci : nihil enim aliud
est terræmotus quam ventus subterreaneus. Cum
autem quatuor sint (ut ita loquar) universales
venti, subsolanus quidem ac favonius non admo-
dum vehementes sunt, aquilo vero et auster im-
petu ac vi maxima ruunt. Nam cum locis aquilo-
nali australique polo subjectis, unde tam aquilo
quam auster oriuntur, solis desit præsentia, necesse
est ea minus incalescere, semperque tum frigoris
copia tum humoris abundare. Quo fit ut propter
frigiditatem exortis frequenter imbribus irrigata-
que plurimum terra copiosi fumeique vapores istic
ascendant, de quibus aquilo et auster, venti longe
vehementissimi gignuntur. E diverso cum in locis
orientalibus 7 et occidentalibus perpetuo sol moveat-
ur, magnum istic frigus oriri non patitur. Quæ de
causa nec frequentes ibi pluvix sunt, nec evapo-
rationes istæ fumo consimiles excitantur, cum ipsa
etiam terra non admodum sit irrigua. Unde sequi
animadvertis non acres impetuososve ventos inde
provenire. Præterea venti quidam anniversarii,
quos etesias appellant, iique boreales, diebus ab
æstiva solis conversione viginti, sub canini sideris
ortum existere solent. Nam cum id temporis nives
colliquescant, auræ quædam frigidæ ac boreales
efficiuntur. Quæ causa est ut tum venti, quos indi-
cavimus, flare singulis annis incipiant. Atque hæc
de his dicta sunt. Cæterum ventum illum quem
thyellam Homerus appellat, Typhonem vocat Aristo-
teles (Latini turbinem), propterea quod flatus ipse
crassus sit, quasi que sono suo verberet id in quod
incidit. Ejus venti causa est vapor quidam crassus,
sursum e nubibus delatus, sive hoc terra fiat sive
mari, qui quidem vapor in corpus aliquod solidum
et obsistens illius retro torquetur. Et quia per vim
retro actus hic vapor cadere nequit, obsistente
illico quod a tergo sequitur atque imminet, idcirco
veluti fractus in transversum agitur. Ubi consimili
modo exceptus a corpore quopiam solido rursus

dissipatur; sitque venti quædam inflexio et turbo, A sustollens in altum quidquid vel terra vel mari corripuit. Hinc fit ut ventum hunc etiam siphonem appellent. Nam in orbem circa terram agitur et suum ad initium reflectit; quæ causa est quamobrem ingenti vi lapides attrahat, et terrenum pulverem rapiat et naviculas evertat. Eæ deinceps in alia loca distractæ admirationem quamdam et stuporem in spectatoribus excitant. Ventus autem is quem Ecnephiam vocant, propemodum huic typhoni similis est, nisi quod typhonem etiam cernimus propter crassiorem ejus essentiam e nube detrahi ac protrudi, quam ne pluvia quidem dissipare potest, solo borea excepto. Hæc tua causa, dilecte fili, breviter exponere libuit, quando rerum hujusmodi cognitionem expeti abs te mirifice scio.

DIES SECUNDA.

Altera die Deus ex aquis firmamentum condi- B dit, quod interstingeret aquas, præsertim secretis in his quæ supra firmamentum existunt. Et quamnam, obsecro, de causa Deus supra firmamentum aquam collocavit? Propter ardentissimum solis motum atque calorem. Nam nisi aqua istic esset reposita, æstus, instar vasis testacei media in flamma stantis et ab aqua destituti, omnia disperderet. Et infra firmamentum itidem aquæ variæ, flumina, stagna, maria sunt, ut ne partes hæ terrestres propter caloris immensitatem exurantur. Norat enim Deus, quemadmodum Basilius ait, quantum mundo temporis ad durationem ejus destinasset, et quantum fomenti reponendum igni foret. Propterea præclare dictum est a Davide: «Qui terram in aquis fundavit*». Nam cum aquæ terram humectare non desinant, et eam ut inumunis sit ab ignis exustione conservent, recte dici aquæ fundamentum illius firmissimum possunt. Quæ quidem ita se habere ac fundamenti cujusdam instar aquas terram sustinere, Joannes Chrysostomus in libro De statutis illustrius etiam ostendit, his verbis utens: «Terram a fontibus suis desertam et ab humore, qui a mari ac fluminibus ei velut inspergitur, necesse prorsus est exarescere.» Et erit aliquando tempus, cum ab igne cuncta exurentur, quemadmodum vates noster Isaias inquit, cum universitatis hujusce Deo quasi colloquens, «Qui ad abyssum ait, Deserta esto, cunctique fluvii tui exarescant*».

Itaque Deus ex aquis firmamentum condidit, et ipsi quoque cæli nomen dedit: sed proprie cælum vocatur illud quod prius est conditum, et quidem ex nihilo. Secunda vero significatione cælum sacræ Litteræ vocant etiam fundamentum hoc ex aquis, ut dictum est, ortum. De quo jam intelligis tradere Litteras sacras duos cælos, tametsi cælum unicum esse statuunt ethnici, prorsus scilicet historie Mosaicæ rudes et imperiti. Quin magnus etiam Basilius ille scripsit, tantum abesse ut secundum hoc cælum negemus, ut tertium præterea inquiremus, cujus inspectio beato Paulo contigit. Quippe ipsum aera quoque Litteræ sacræ cælum appellare consueverunt, verbi gratia cum aiunt, «Volucres

* Psal. xxiii, 2. * Isa. xix, 5.

ται και χούν επισύρεται και λέμβους αναπαῖ, ἃ δη και ἐν ἄλλοις τόποις καταβήγγυόμενα θαύμα τοῖς θεωμένοις ἐμποιοῦσι και ἐκπληξιν. Ὁ δὲ ἐκνεφίας ἄνεμος ὁμοίως σχεδὸν τῷ τυφῶνι· πλην ὁ τυφῶν ὀρᾶται διὰ τὸ παχυμερεστέραν οὐσαν ἐκ τοῦ νέφους ἐφέλλεσθαι. Καὶ οὐδὲ ὑετὸς παύει αὐτὸν, εἰ μὴ μόνος ὁ βορρᾶς. Καὶ ταῦτα μὲν, ἀγαπητὲ, κατ' ἐπιτομήν ἐσχεδιάσται διὰ σὲ πολλὰ τῶν τοιοῦτων ἐφιέμενον.

ΗΜΕΡΑ ΔΕΥΤΕΡΑ.

Τῇ δὲ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ παρήγαγεν ἐκ τῶν ὑδάτων αὐτὸ τὸ στερέωμα, ὥστε διαχωρίζειν ἀναμέσον τοῦ ὕδατος τοῦ ἐπάνω τοῦ στερεώματος και ἀναμέσον τοῦ ὕδατος τοῦ ὑποκάτω τοῦ στερεώματος. Ὑδῶρ ὁ θεὸς ἐναπέθετο διὰ τὴν τοῦ ἡλίου θερμοτάτην φορὰν τε και ἐκκαυσιν· και εἰ μὴ καιτο ὕδωρ ἐπινοτίζον, συνετριβῆ ἂν ὑπὸ θερμῆς ὡς ἄγγο· ὀστράκινον μέσον φλογὸς ἰστάμενον και ὕδωρ μὴ ἔχον. Καὶ κάτωθεν διὰ τοῦτο ὕδατα πολλὰ, ποταμοὶ τε και λίμναι και θάλασσαι, ὥστε μὴ καταφλεχθῆναι τοῦτ' ἐπὶ περιγίτον τῇ ὑπερβολῇ τοῦ θερμοῦ. Ἡδεὶ γὰρ ὁ θεὸς, ὡς φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος, ὅσον ἀφώρισεν τῷ κόσμῳ χρόνον εἰς διαμονὴν, και πρόσην χρεὶ τῷ πυρὶ προαποθέσθαι διαπάνην. Καλῶς οὖν ἔλεγεν ὁ Δαβὶδ· Ὁ θεμελιώσας τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ ὕδατα τὴν γῆν ἐπινοτίζοντα φυλάττουσιν αὐτὴν ὥστε μὴ καταφρυγῆναι τῷ πυρὶ, ἀληθῶς ἂν εἴη ταῦτα τῇ γῆ θεμέλιον ὀχυρώτατον. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, και ὅτι τὰ ὕδατα καθάπερ τι θεμέλιον ὑπανεχούσι τὴν γῆν, ὁ χρυσοβόρῃμων Ἰωάννης ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ἀνδριάντων ἀρ. δηλότερον εἰδείξε, κατὰ ῥῆμα διεξιὼν οὕτως· Ἡ γῆ, ἐὰν ἐπιλίπωσιν αὐτὴν αἱ πηγαὶ και ἡ παρὰ τῆς θαλάσσης και τῶν ποταμῶν ἐνσπειρομένη νοτὶς, καταφρυγεῖσα τελείως ἀπόλλυται. Ἐστὶ μὲντοι διὰ και πάντα καταφρυγῆσεται τῷ πυρὶ, ὡς ὁ προφήτης Ἠσαίας φησὶν ἐν οἷς πρὸς τὸν τῶν ὄλων θεὸν διαλέγεται· Ὁ λέγων τῇ ἀβύσσῳ, ἐρημωθήσῃ, και πάντα τοῦς ποταμούς σου ξηρανῶ. »

Παράγει οὖν ἐξ ὑδάτων τὸ στερέωμα ὁ θεὸς, καλέσας αὐτὸ καταχηρητικῶς οὐρανόν. Κυρίως μὲν γὰρ οὐρανὸς ἐκεῖνος ὁ πρῶτος λαβῶν ἐξ οὐκ ὄντων τὴν οὐστασιν· κατὰ δεύτερον δὲ λόγον καλεῖ οὐρανὸν ἡ Γραφή και αὐτὸ τὸ στερέωμα τὸ ἐξ ὑδάτων, ὡς εἶπομεν, γεγονός. Ἐπιγινῶσι οὖν ἐνταῦθεν ὅτι δύο παρέδωκεν οὐρανοὺς ἡ Γραφή. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνας ἐνα διαχωρίζονται εἶναι οὐρανόν, ἅτε τῆς Μωσαϊκῆς ἱστορίας παντάπασιν ὄντες ἀμήτοι· ὁ δὲ μέγας Βασίλειός φησὶν ὅτι τοσοῦτον ἀπέχουεν τῷ δευτέρῳ ἀπὸ στείνας ὡς και τρίτον ἐπιζητεῖν, οὐ τῆς θέας ὁ μακάριος Παῦλος ἤξίωτο. Καὶ αὐτὸν γὰρ τὸν ἀέρα καλεῖν εἶθον οὐρανὸν ἡ Γραφή· Ἐ τὰ πετεινὰ· γὰρ φησὶ ἐ τοῦ οὐρανοῦ, και ἐ Δώσει Κύριος ἀπὸ τῆς

δρόσου του οὐρανοῦ. Ἐπειδὴ τοῦτο καὶ ὁ Δαμασκηνὸς ἄνωγει ἰσχυρῶς ἐν τῇ ἐπιτομῇ αὐτοῦ κεφαλαιῶ παραστήσει, τρεῖς εἶναι λέγων οὐρανοὺς, αὐτίκα τὸν ἐξ οὐκ ὄντων ἐξ ἀρχῆς παραχθέντα, τὸν ἐξ ὑδάτων τε λαβόντα τὴν σύστασιν καὶ αὐτὸν τὸν ἀέρα. Καὶ δηλοῖ τοῦτο ἡ Γραφή λέγουσα ἡ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ. Ἐπειδὴ οὖν. Ὁ πρῶτος μὲν γὰρ οὐρανὸς, ὁ ὑπερῶς κεφαλῆς ἡμῶν ὑψηλωμένος ἀήρ, δεύτερος αὐτὸ τὸ στερέωμα, καὶ τρίτος ὁ ἐξ οὐκ ὄντων κατ' ἀρχὰς γεγενῶς, εἰς ὃν δὴ καὶ ὁ πάμμεγας ἠρπάγη Παῦλος. Εἰ δὲ καὶ πλείους οὐρανοὺς ὁ Δαδὸς ὑπεμφαίνει λέγων ἡ Αἰνεῖτε αὐτὸν οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν, ἡ μὴ θαύμαζε ἡ γὰρ Ἐδραῖς γλώττα πληθυντικῶς ἐκφέρειν εἴθε τὰ ἐνικά, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησίν. Οὕτω μὲν οὖν νοήσεις καὶ ἐνθα λέγει ἡ Τῶν κατὰ δειλόντι τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν εἰς διαίρεσις ἡ μία γὰρ ἔκτισε διαίρεσις γέγονε, καὶ οὐ πολλὰ. Καλεῖ δὲ τὸν δεύτερον οὐρανὸν στερέωμα ἡ Γραφή πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ προτέρου οὐρανοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ ὕδατος ἡ εἰκὸς γὰρ τὸν ἐκείνου λεπτομερέστερον σῶμα τυγχάνειν καὶ εὐκρινέστερον. Καὶ δὴλον ἐστὶν ὅτι ἡ Ἡσαίας φησὶν ἡ Ὁ στερεώσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ κελύφην. ἡ Ὁσὺτως καὶ τὸ ὕδωρ αὐτὸ θραύειν τε καὶ μαλακῶν πρὸς αὐτὸ συγχρινόμενον τὸ στερέωμα. Sic et aquam ipsam raram mollemque cum condidisset Deus, ad firmamentum collatam, gelu ei circumdedit, ac humidam atque pluviam reddidit, ut terræ usibus aptam efficeret, quæ de rore plurimum utilitatis capit.

Ὁ μὲν οὖν Ἰωάννης ἐν τῇ κατ' αὐτὸν ἱστοριογραφίᾳ φησὶν ὅτι τὸ στερέωμα παραγαγὼν ὁ Θεὸς κρύσταλλον αὐτῷ περιέπηξε, νότιόν τι καὶ ὑετῶδες πρὸς τὴν ἀπὸ τῶν δρόσων ὑφέλειαν ἀρροδῶς αὐτὸ τῇ γῆ ἐμνηχανήσατο. Οὐκ ἔχει δὲ καὶ τὰ τῆς ἀληθείας, ὡς οἴμαι, κατὰ τὸν ἐκείνου σκοπὸν. Τίνας ἔνεκεν; Ὅτι δρόσοι καὶ ὑετοὶ πάχνη τε καὶ χλόαι τε καὶ χιόνες ἐξ ἀναθυμιάσεως λέγονται τῶν περὶ γῆν ὑδάτων συνίστασθαι. Καὶ πρόσθε τῷ μεγάλῳ Βασιλεῖ περὶ τοῦτων οὕτως ἐν τῇ Ἐξαήμερῳ αὐτοῦ διεξίοντι ἡ Καλὴ μὲν οὖν ἡ θάλασσα ἐστίν, καὶ ὅτι τοῖς ἀερίοις ὑδασιν ἀρχὴ τίς ἐστὶ καὶ πηγὴ, θαλαπομένη μὲν τῇ ἀκτίνι τοῦ ἡλίου, ἀποτιθεμένη δὲ τὸ λεπτὸν τοῦ ὕδατος διὰ τῶν ἀετῶν ὁπερ ἔλκυσθὲν εἰς τὸν ἄνω τόπον, εἴτα καταψυχθὲν διὰ τὸ ὑψηλότερον γενέσθαι τῆς ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἀνακλάσεως τῶν ἀκτίνων, καὶ ὁμοῦ τῆς ἐκ τοῦ νέφους οὐρανοῦ τὴν ψῦξιν ἐπιτείνουσης, ὑετὸς γίνεται καὶ πιαίνει τὴν γῆν. ἡ Καὶ μάρτυς τῶν λεγομένων ὁ προφήτης ἡ Ἀμὼς λέγων ἡ Κύριος ὁ ποιῶν πάντα καὶ μετασκευάζων, ὁ ἀνάγων τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης καὶ ἐκχέων αὐτὸ ἐπὶ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. ἡ Ὅτι δὲ τὸ λεπτότερον τε καὶ ποτιμώτερον ἐκ τῆς θαλάττης ἀνάγεται τῇ τοῦ ἡλίου θερμότητι, οὐδεὶς ὅν ἀπιστήσεις τοὺς ὑποκαιόμενος λείθητας ἐνοήσας, οἱ πληθεῖς οὐτως ὑγροῦ πολλάκις κελοὶ κατελείφθησαν, εἰς ἀετῶν πάντως τοῦ ἐφομένου διακριθέντος. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ τῆς θαλάττης ὕδωρ ἴσοι τις

caeli 6; ἡ item, ἡ Largiatur tibi Dominus rorem caeli 7. ἡ Tradit hoc ipsum et Joannes Damascenus cap. 20, quod est de caelo; quo quidem in capite caelos esse tres ait, nimirum illud primo caelum, quod rerum initio de nihilo conditum fuerit; deinde alterum ex aquis factum; tertio loco ipsum aera, de quo intelligendum sacras Litteras loqui, cum caeli voluerum mentionem faciunt. 9 Itaque velim animadvertas caelum primum esse hunc aera supra caput nostrum explicatum, secundum ab illo ipsum firmamentum, tertium id quod de nihilo principio conditum fuit, in quod etiam magnus ille Paulus est abreptus. Neque mirum tibi videatur Davidem videri plures etiam caelos statuere, cum inquit ἡ Ipsi caelorum caeli, Dominum celebrate 8. ἡ Nam Hebraica lingua voces etiam singulares numero multitudinis efferre consuevit, ut Chrysostomus ait. Sic et illud accipies quod Davides idem dixit: Qui Rubi in mare divisit in sectiones 9. ἡ Nam sectio tantum una fuit, non plures. Et vocant firmamentum Litteræ sacræ caelum secundum ad prioris caeli distinctionem, et ipsius etiam aquæ. Vero enim consentaneum est caelum illud prius esse subtilius quoddam corpus dicentis ἡ Qui caelum fumo consimile stabilivit 10. ἡ Sic et aquam ipsam raram mollemque cum condidisset Deus, ad firmamentum collatam, gelu ei circumdedit, ac humidam atque pluviam reddidit, ut terræ usibus aptam efficeret, quæ de rore plurimum utilitatis capit.

Ἄν non hæc ita se revera habent? rores certe ac imbres, pruina, grandines, nives de aquarum terrestrium exhalatione oriri traduntur. Atque hic mihi magni Basilii verbis attendito, qui de his hoc modo disserit eo libro quem de sex primorum ab ortu mundi dierum operibus composuit. Pulchrum, ait, quiddam est mare vel ea de causa, quod principium et fons est aeriarum aquarum. Quippe cum a radiis solis incalescit, per exhalationes aquam suam tenuissimam amittit; quæ superiora in loca delata frigoreque constricta, propterea quod in sublime attracta longius tum a terra tum solarium radiorum fractione absit, ipsa etiam nubis umbra frigus intendente sit pluvia, terramque fecundiorē reddit. Hoc vates Amosus verum esse testatur, cum inquit ἡ Dominus est qui et facit et immutat vicissim omnia; qui aquam marinam sursum attollit, et eam in terræ superficiem effundit 11. ἡ Jam partem illam maris subtiliorem magisque veluti potabilem per calorem solis ferri sursum incredibile nemini videri debet, qui lebetibus ignem subijci viderit. Etenim illi prius aqua repleti deinceps humore dilapso sæpe vacui relinquuntur, aqua cocta prorsus exhalante. Videmus et ipsam aquam marinam ab iis coqui qui tempestatibus jactantur; indeque fieri ut eorum usui paulo sit accommodatior: nam spongiis vapores ebullientes

6° Psal. viii, 9. 7 Gen. xxviii, 39. 8 Psal. cxlviii, 4. 9 Psal. cxxxv, 15. 10 Isa. ci, 13. 11 Amos v, 8.

(3) Αὐτὸ τοῦτο. . . τοῦ οὐρανοῦ. Suppletum ex codice Vallicellano.

excipiunt, quibus in aquæ potabilis penuria sitim restinguunt. Quapropter recte dictum est a vate nostro : « Qui aquam marinam **10** sursum tollit et eam in terræ superficiem effundit. » Etenim per exhalationes ortas de locis inferioribus densatus aer guttas quasdam demittit, iisque terram fecundat ac pinguefacit. Idem et sol, cum partibus australibus absolutis ad boreales se confert ac æstatem efficit, non solum aquas haurit et aridiora corpora nostra reddit, sed nonnunquam fluvios etiam minores exsiccat. Eadem ratione fit quod Nilum exundare tradunt non consueto fluminibus cæteris tempore, sed æstate media Ægyptum cooperire, quo tempore sol cælestis cinguli partem æquilonalem permeat, et cæteris quidem fluviis calore suo molestus est, ab hoc autem longissime abest. Ipsa vaporum natura nihil est aliud quam attenuata scilicet aqua. Hi ergo cum attractione solis, ut dictum est, in sublime tolluntur et aer in le densatur, pluvix, nives, grandines aliaque talia, de humoribus nimirum orta, delabuntur. Ac de his quidem in hunc modum hactenus.

Non dubito autem, dilecte filii, te posteaquam nunc a Mose conscripta tum de cælo primo tum de altero, nimirum de firmamento et comprehensis inter bosce duos cælos aquis, percurrens, omnino, quæ tua sedulitas est descendique studium, qui sublimius quiddam ex his elici possit indagaturum. **C** Ea de causa tibi divinum hominem, Anastasium illum Sinaiten profero, qui cum ex Paulo ¹¹ accepisset omnes res tam cælestes quam terrestres sic factas esse ut Christi figuras et imagines quasdam repræsentent, pleraque prisco in fœdere perscripta sensu allegorico est interpretatus. Quamobrem audi quid de cælis hisce duobus tradat. Superioris, inquit, cæli natura nobis incomprehensibilis continere mihi figuram quamdam inaspectabilis illius et incomprehensibilis divinitatis videtur, quemadmodum firmamentum inferius humanæ in Christo naturæ similitudinem habet, quam ille de locis inferis assumpsit; cum interim aqua illa duorum cælorum in medio comprehensa nobis animam ejus omnis plane labis expertem repræsentet, qua medium quasi quiddam est inter divinitatem et carnis crassitiem. Ecce enim, cælum illud superius principio cælum appellatum est, et quidem naturaliter, quemadmodum etiam Deus ille sermo ab initio Deus est. At firmamentum illud inferius et materiale non ab initio, sed post copulationem cum illo superiore cæli nomen accepit, quando et sacrosanctum illud Christi corpus propter deificationem et unionem Deus esse dicitur, non a natura propria. Testatur hoc et magnus ille Paulus, **11** cum sanctam Christi carnem velamentum appellat, quemadmodum firmamentum factum est ex aquis inferis. Habes quod hac in parte tibi sentiendum est.

¹¹ I Cor. x, 6.

A ἂν ὑπὸ τῶν ναυτιλομένων ἐφόμενον κἀντεῦθεν τὴν χρεῖαν μετρίως παραμυθούμενον· τῆνικαῦτα γὰρ σπόγγοις ὑποδεχόμενοι τοὺς ἀναγομένους ἐκείθεν ἀτμούς λαμα θίψης ἐν ταῖς ἀνάγκαις εὐρίσκουσι. Καλῶς οὖν ὁ προφήτης ἔλεγεν· « Ὁ ἀνάγων τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης καὶ ἐκχέων αὐτὸ ἐπὶ πρόσωπον τῆς γῆς· » ὁ γὰρ ἀὴρ ταῖς κάτωθεν ἀναθυμιάσεσι καταπυκνούμενος σταγύνας ἀφίησι καὶ καταπαίνει τὴν γῆν. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ ἥλιος ἤνικα τὰ νότια παραέσας ἐπὶ τὰ βόρεια μέρη τρέχει καὶ τὸ θέρος ἐργάζεται, ἀναλίσκει τὰ ὕδατα καὶ τὰ ἡμέτερα ξηραίνει σώματα. Καὶ μέντοι καὶ τοὺς ποταμούς μικροτέρους ἔστιν ἰδεῖν. Τοῦτι μὲντοι τῷ λόγῳ καὶ τὸν Νεῖλον αὐτὸν οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν τοῖς ἄλλοις φασὶ πλημμυρεῖν καιρὸν, ἀλλὰ μεσοῦντος τοῦ θεροῦς ἐπικλύζειν τὴν Αἴγυπτον, ὡς τοῦ γε ἡλίου τὴν βορειοτέραν τῆνικαῦτα διαθέοντος ζώνην, καὶ τοῖς ἄλλοις μὲν ποταμοῖς ἐνοχλοῦντος, τούτου δὲ πλεῖστον ἀπέχοντος. Ἡ μὲντοι τῶν ἀτμῶν φύσις; οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ λεπτυσμένον ὕδωρ. Ἀναγομένων οὖν, ὡς εἴρηται, αὐτῶν τῆ τοῦ ἡλίου ὀκλή, κἀντεῦθεν πυκνουμένου τοῦ ἀέρος, ὑετοὶ καταρρήγνυνται χιόνες τε καὶ χάλαζαι, καὶ ὅσα τῆς ὕργαξ ὑπάρχει φύσεως ἔγγονα. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Οἶδα δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι καθ' ἱστορίαν ἐπελθοῦσα ἡ σὴ φιλομάθεια τὰ παρὰ Μωσέως γραφέντα περὶ τοῦ πρώτου οὐρανοῦ περὶ τοῦ δευτέρου, στερεώματος δευτέρου, καὶ περὶ τῶν ἐναπειλημένων ὕδατων μέσον τῶν δύο τούτων οὐρανῶν, ἐκλαθέσθαι τὰ τοιαῦτα καὶ κατὰ ἀναγωγὴν ἐπιζητεῖ. Ταῦτη τὴν καὶ τὸν Σιναιτην ἰδοὺ παράγω σοι θεῖον Ἀναστάσιον· ὁ γὰρ θεὸς οὗτος ἀνὴρ ἀκούσας τοῦ μεγάλου Παύλου λέγοντος ὅτι πάντα εἰς Χριστὸν προτετύπεται, τὰ ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τούτου χάριν ἀλληγορικῶς τὰ πλεῖω τῆς Παλαιᾶς ἐξελάβετο. Καὶ ἄκουε τί φησι περὶ τῶν οὐρανῶν τέως αὐτῶν· « Ἡ τοῦ ἀνωτέρου οὐρανοῦ ἀκατάληπτος φύσις ἐμοὶ δοκεῖ τύπον ἐπέχειν τῆς ἀοράτου καὶ ἀκαταλήπτου λόγου θεότητος, τὸ δὲ στερεῶμα τὸ κάτωθεν ἀνελθὸν τύπον ἐπέχειν τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀνθρωπότητος ἣν ἔλαβε κάτωθεν. Τὸ δὲ ὕδωρ τὸ μέσων τῶν δύο ἐμπεριληφθὲν εἰκόνα διαγράφει τῆς ἀχράντου αὐτοῦ ψυχῆς μεσιτευσούσης θεότητι καὶ σαρκὶ; παχύτητι. Ὅρα γὰρ ὅτι ὁ μὲν ἀνώτερος οὐρανὸς φύσει ἀπ' ἀρχῆς οὐρανὸς ἐκλήθη, καθὰ καὶ ὁ θεὸς λόγος ἀπ' ἀρχῆς θεὸς ἐστὶ, τὸ δὲ στερεῶμα τὸ κάτωθεν καὶ ὕλικόν οὐκ ἀπ' ἀρχῆς, μετὰ δὲ τὴν πρὸς τὸν ἀνώτερον ἔνωσιν οὐρανὸς ἐκλήθη, ἐπειδὴ καὶ τὸ ἅγιον τοῦ Χριστοῦ σῶμα τῆ θεώσεσι καὶ τῆ ἐνώσει λέγεται θεῖον οὐ μὴν τῆ οὐκ εἶναι φύσει. » Συμμαρτυρεῖ δὲ τοῦτο ὁ πάμμεγας Παῦλος, καταπέτασμα λέγων τὴν ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ σάρκα, ἥτις κάτωθεν καὶ ἐξ αἰμάτων συνεπάγη, καθὰ δὴ καὶ αὐτὸ τὸ στερεῶμα ἐκ τῶν κάτω νοτίων. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

quæ caro inferius assumpta est de Virginis sanguine,

inferis. Habes quod hac in parte tibi sentiendum est.

HÆMERA TPITH.

A

Τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ τὰ ὕδατα πάντα εἰς τὰς
 θαυτῶν συναγωγὰς συνήχθησαν κατὰ θέλαν κέλευ-
 σιν, καὶ οὕτως ἐφάνη ἡ ξηρὰ. Τότε δὴ καὶ παντοίως
 αὕτη φυτοὶς τε καὶ δένδροις παραδόξως ἐκαλλωπί-
 ζετο. Τῷ γὰρ θεῷ δυναμωθεῖσα βουλῆματι, ὡς ὁ
 Νύσσης φησὶν, ἀθρόον ἀπικύθησαν ἅπαντα, οὐ χρά-
 νου δεηθεῖσα πρὸς ἀβρῆσιν τῶν ἐξ αὐτῆς ἀναδιδο-
 μένων, ἀλλ' ὁμοῦ τοῖς ἀνθεσι καὶ τοῖς καρποῦς
 ἐκπλαστήσασα θέαμά τι τερψίθυμον ἦν. Εἰ γὰρ
 ἀηδές τι πρᾶγμα καὶ παρεκτικὸν ὀδύνης ἢ ἀκανθα,
 ἀλλ' οὐκ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ἢ γῆ καὶ ταύτην ἀνέδω-
 κεν, ἀλλ' ἠνίκα μετὰ τὴν παράβασιν ἤκουσεν ὁ
 Ἄδᾰμ ἢ Ἐπικατάρατος ἢ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου
 ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι. ἢ Ἰνα γὰρ τῷ
 τερπνῷ τὴν λύπην παρακειμένην ἔχωμεν, καὶ τού-
 του τὴν ἀμαρτίαν μνημονεύομεν, ὡς ὁ μέγας φησὶ
 Βασίλειος, διὰ τοῦτο προσεφύη τῷ ῥόδῳ ἢ ἀκανθα.
 Πρόσπεχε οὖν. Εἰ μὴ γὰρ ἤκουσεν ὁ Ἄδᾰμ ἢ Ἐπικα-
 τάρατος ἢ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου, ἢ τάχα ἂν ἢ γῆ
 καὶ αὐδὶς φυτὰ παρῆχε σοὶ ἔγκαρπα μὴ δεόμενα
 χρόνου πρὸς ἀβρῆσιν. Τότε μὲν γὰρ, πρὸ τῆς παρα-
 βάσεως δηλονότι, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, ἐν
 ἀκαριαίᾳ χρόνου ῥοπῇ ἀπὸ τῆς βλαστήσεως ἀρξα-
 μένη ἢ γῆ, ἵνα φυλάξῃ τοὺς νόμους τοῦ κτίσαντος,
 πᾶσαν ἰδέαν αὐξήσεως διεξελοῦσα, εὐθύς πρὸς τὸ
 τέλος ἤγαγε τὰ βλαστήματα. Καὶ λειμῶνες μὲν
 γὰρ ἦσαν βαθεῖς τῇ ἀφθονίᾳ τοῦ χόρτου, τῶν δὲ
 πεδίων τὰ εὐκαρπα βριθοῦσα τοῦς λητοῖς εἰκόνα
 πλάγους κυμαίνοντες ἐν τῇ κινήσει τῶν ἀσταχῶν
 ἀπέσωζε. Καὶ ταῦτα μὲν, ἠνίκα ἔλεγεν ὁ θεὸς
 ἢ Βλαστησάτω ἢ γῆ βοτάνην χόρτου ἢ ὀπηνίκα δὲ
 προσετίθει ἢ Καὶ ξύλον κάρπειμον ποιοῦν καρπὸν,
 οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, κατὰ γένος καὶ καθ'
 ὁμοιότητα, ἐπὶ τῆς γῆς, ἢ τότε δὴ, τότε πᾶσαι μὲν
 λόγμαι καταπικνοῦντο, πάντα δὲ ἀνέτρπε δένδρα,
 ἔλαται καὶ κέδροι, πύκαί τε καὶ κυπάρισσοι, καὶ
 ὅσα τοιαῦτα, αἱ τε ῥοδωνιαὶ καὶ μυρσίαι καὶ
 δάφνη, πάντα ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ, οὐκ ὄντα πρό-
 τερον, εἰς τὸ εἶναι παρήχθη μετὰ τῆς οικείας ἐκά-
 στοῦ ιδιότητος.

Μὴ θαύμαζε δὲ εἴπερ αἱ βοτάναι πᾶσαι οὐκ
 ἐδώδιμοι. Τὰ γὰρ μὴ χρησιμεύοντα τῷ ἀνθρώπῳ
 χρησιμὰ ἔστι τοῖς δι' αὐτὸν γεγεννημένοις ζώοις. Εἰ
 δὲ καὶ δηλητήρια πρόσσειν αὐταῖς, οὐδὲ τούτο
 ξενίζεσθαι χρή. Πολλάκις γὰρ καὶ ταῦτα παθῶν
 λατῆρια γίνονται· κεραννύμενα γὰρ ἐτέραις βοτά-
 ναις ἀλεξίκακα γίνονται καὶ ὕγιαλα παρεκτικά. Οὕτω
 μὲν οὖν καὶ ὁ μέγας Βασίλειός φησὶν ὅτι τῶν δη-
 λητηρίων οὐδὲν ἀργῶς οὐδὲ ἀχρηστῶς γεγεννημένον
 ἐστίν, εἰ καὶ τοὺς ἀχαρίστους ἡμᾶς κατὰ τοῦ
 πεποιηκότος παρασκευάζει φρονεῖν. Τὰ μὲν γὰρ
 αὐτῶν ἢ τροφὴν παρέχει τινὶ τῶν ἀλόγων, ἢ καὶ
 ἡμῖν αὐτοῖς παρὰ τῆς λατρικῆς τέχνης εἰς παραμυ-
 θίαν τινῶν ἀρρώστημάτων ἐξυρῆται. Τὸ μὲν γὰρ
 κώνειον οἱ ψᾶρες βόσκονται, διὰ τὴν κατασκευὴν
 τοῦ σώματος τὴν ἐκ τοῦ δηλητηρίου βλάβην ἀπο-

DIES TERTIA.

Die tertia coactæ sunt aquæ omnes vi mandati
 divini suas ad collectiones, eoque modo siccum
 apparuit; quod quidem mox admirabiliter omnis
 generis plantis et arboribus exornabatur. Quippe
 terra: divinæ voluntatis efficacia corroborata, quem-
 admodum Nyssensis antistes scripsit, hæc omnia
 subito quasi peperit, non temporis egens inter-
 vallo ad incrementum eorum quæ de ipsa exori-
 rentur: sed una cum floribus etiam fructus pro-
 ferens, jucundum quoddam spectaculum præbebat.
 Quodsi quis dicat spinam esse rem minime pul-
 chram atque etiam molestam, is sciat eam rerum
 initio e terra non provenisse, sed post mandati
 divini violationem, cum hæc Adamus
 audiret: « Infelicem tui labores terram experiantur,
 sentes atque carduos tibi procreet ¹³. » Nimirum
 ut voluptati dolorem adjunctum habeamus, eaque
 re peccati nostri nobis subeat recordatio, sicut
 Basilius ait, idcirco spinæ rosæ additæ sunt. Itaque
 velim mihi animadvertas, quod nisi Adamus audisset,
 « Infelicem tui labores terram experiantur, » for-
 tasse deinceps quoque frugiferas nobis plantas
 produxisset, ad incrementum sui nullo temporis
 spatio indigentes. Nam ante lapsum, ut idem Ba-
 silius inquit, momento temporis a germinatione
 tellus, ut legibus opificis parceret, quavis auge-
 scendi specie absoluta, mox fructus maturos
 proferebat. Itaque prata copioso altoque gramine
 abundabant, et campi frugiferi segetibus onerati
 motis earum culmis imaginem fluctuantis pelagi
 referebant. Et hæc quidem orta sunt, cum diceret
 Deus: « Edat humus gramineas herbas ¹⁴. » Verum
 posteaquam adjecit: « Et arbores fructiferas,
 quæ suo quæque in genere semen suum in terris
 habeant, » tum vero luci densabantur et quævis
 arbores oriebantur, abietes, cedri, pinus, cu-
 pressi, cæteræ. Præterea rosarum myrtorumque
 frutices, ac lauri uno temporis momento pro-
 ductæ sunt, suis quolibet eum proprietatibus,
 cum antea non existerent.

Nec mirum tibi videri debet non omnes herbas
 esculentas esse. Nam si quæ homini maxime non
 sunt usui, nihilominus aliis animantibus condu-
 cunt, quæ propter hominem condita sunt. **12** Ne
 id quidem novum existimabis, esse illarum in
 numero quasdam venenatas. Etenim illa quoque
 sæpenumero certis morbis medentur; nam aliis
 cum herbis mixtæ valetudinem nostram tuentur.
 In hanc sententiam Basilius scribit nullam herbam
 venenatam sine fructu quodam esse factam, utut
 nos ingrati eas intuentes impie de rerum opifice
 sentiamus. Partim namque brutis alliquibus ali-
 mentum præbent, partim nobis ipsis per artem
 medicam ad certorum morborum depulsionem
 atque remedium serviunt. Etenim cicuta propter
 peculiarem quamdam sui corporis constitutionem

¹³ Gen. iii, 17. ¹⁴ Gen. i, 11.

sturni vescuntur, nec quidquam ab ejus herbae veneno læduntur: quippe cum meatus cordi vicini perquam in eis arti sint, citius haustam eam concoquunt quam ejus frigiditas cæteroquei lethalis nocere possit. Itidem elleborus coturnicum cibus est, nihil ex eo detrimenti capientium propter peculiari ipsis temperamentum (4). Interdum usu venit ut eadem herbae nobis quoque sint usui; nam per mandragoram somnum medici conciliant, per succum e papaveris scapo inciso expressum dolores acres vehementesque sopiunt. Cicuta nonnullos insanas etiam appetitiones exstinxisse accepimus, et elleboro multos diuturnos morbos abegisse. Quo fit ut quod reprehendendum in creatore putabas,

Inter cæteras autem arbores quarum mentionem fecimus, etiam vitæ prudentiæque tum ortam esse arborem Josephus ait, per quam quid bonum, quid malum esset, dignosceretur. Verum mali bonique cognitionem aliter Chrysostomus noster accipit, uti paulo post intelligens.

Jam de proprietatibus ac discrimine arborum quam longa institui oratio possit? quo pacto quædam ab sole percoquantur, quædam intra cortices abditæ adolescent. Quarum tener fructus est, eæ foliorum tegmen quoddam crassum habent, ut ficus: quarum contra fructus solidior, iis leviora sunt folia, quod in nucibus est videre. Nimirum illi propter debilitatem suam subsidio majori egebant; his densius crassiusque tegumentum propter umbram noxium quoque fuisset. Folium vitis etiam secium est, ut aeris injuriis obsistere racemus possit et per rimas illas solis radios largiter recipere.

Præterea merentur admirationem arbores non solum propter diversi, verum etiam ejusdem generis fructuum discrimina. Etenim alias in masculis, alias in feminis fructuum notas agnoscunt ii qui arborum serendarum periti sunt. In palmis certe alias mares, alias feminas esse tradunt. Et quod inauditum quiddam ac novum est, 13 amor in eis naturalis existit. Quippe subinitit se mari femina, veluti libidine quadam incitata et complexum expetens: deinde quasi sentiens evenisse sibi fruitionem ejus quod expetebat, rursum ramos erigit ac priorem ad formam redit. Solent et curatores arborum ficos silvestres hortensibus adjungere, quo fructus earum inde dulcior reddatur: nam si quid in hortensibus est acerbitalis, id obscura quadam ratione ad silvestres velut ablegatur. Itidem ficos immaturos sive grossos alligantes frugiferis et hortensibus medentur, quo minus earum fructus delabantur atque pereant. Atque hæc fieri opifex hoc modo voluit, abhorrente quadam ratione ab hominum opinione, ut et nos aliquando nostris ab adversariis ad virtutis cultum excitemur. Nam videre est non paucos ex legis

(4) Lucretius:

Præterea nobis veratrum est acre venenum;
At cavis adipēs et coturnicibus amari

A διδράσκοντες· λεπτούς γὰρ ἔχοντες τοὺς περὶ τῆς καρδίας πόρους, φθάνουσιν ἐκπέψαι τὸ καταποθὲν πρὶν τὴν ἀπ' αὐτοῦ ψῦξιν τῶν καιρίων κηθῆφασθαι. Ἐλλέβορος δὲ ὀρυγῶν ἐστὶ τροφή, ἰδιότητι κρᾶσι σως τὴν βλάβην ἀποφευγόντων. Ἔστι δὲ καὶ αὐτὰ ταῦτα ἐν καιρῷ ποτὲ καὶ ἡμῖν χρήσιμα· διὰ μὲν γὰρ τοῦ μανδραγόρου ὕπνον οἱ ἱατροὶ καταπάττουσιν, ὀπίω δὲ τὰς σφοδρὰς ὀδύνας κατακοιμίζουσιν. Ἦδη δὲ τινες τῷ κωνέλῳ καὶ τῷ λυσσῶδες τῶν ὀρέξεων κατεμάραναν, καὶ τῷ ἑλλεθέρῳ πολλὰ τῶν χρονίων παθῶν ἐξεμόλυσαν, ὥστε ὁ ἐνόμιζες ἔχειν κατὰ τοῦ κτίσαντος ἔγκλημα, τοῦτο εἰς προσθήκην εὐχαριστίας περιελήλυθεν.

B Ἐπὶ μέντοι τοῖς προειρημένοις φυτοῖς καὶ τὸ τῆς ζωῆς ὁ Ἰώσηπος καὶ τὸ τῆς φρονήσεως ἐφησεν ἀναδοθῆναι φυτὸν, ᾧ διαγιγνώσκων τί τε τὸ ἀγαθὸν εἴη καὶ τί τὸ κακόν, εἰ καὶ καθ' ἕτερον ἐκλαμβάνει σκοπὸν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς τὸ γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ, καθὰ δὴ μαθήσει μετὰ βραχύ (5).

C Περὶ δὲ τῆς ἰδιότητος αὐτῶν διαφορᾶς τῶν δένδρων, τί ἄν τις εἴποι πῶς τινὰ μὲν πίπτει τῷ ἡλίῳ, τινὰ δὲ ἐν ἐλύττοις κεκαλυμμένα πλήρουται; Καὶ ὧν μὲν ἀπαλὸς ὁ καρπὸς, παχὺ τοῦ φύλλου τὸ σκεπαστήριον, ὡς ἐπὶ τῆς συκῆς, ὧν δὲ οἱ καρποὶ στεγανώτεροι, ἐλαφρὰ τῶν φύλλων ἢ προσβολή, ὡς ἐπὶ τῆς καρύας, οὗ ἐκεῖνα μὲν διὰ τὸ ἀσθενὲς πλείονος ἔδειτο τῆς βοηθείας, τούτοις δ' ἂν πρὸς βλάβην ἐγένετο παχυτέρα ἢ περιβολή ἐκ τῆς ἀπ' αὐτῶν σκιδῆς. Πῶς κατέσχισται τῆς ἀμπέλου τὸ φύλλον; Ἴνα καὶ πρὸς τὰς ἐκ τοῦ ἀέρος βλάβας ὁ βότρυς ἀντέχη καὶ τὴν ἀκρίαν τοῦ ἡλίου διὰ τῆς ἀραιότητος δεψιλῶς ὑποδέχηται.

D Θαυμαστὰ δὲ δένδρα καὶ οὐ μόνον δι' ἣν ἔχουσι πρὸς τὰ ἑτερογενῆ τῶν καρπῶν διαφορὰν, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὰ δηλαδὴ τὰ ὁμογενῆ. Καὶ γὰρ ἄλλος μὲν χαρακτήρ τοῦ καρποῦ τῶν ἀρβένων, ἄλλος δὲ τῶν θηλειῶν παρὰ τοῖς φυτουργοῖς διακρίεται. Καὶ αὐτοὺς γὰρ τοὺς φοίνικας εἰς ἀρβένους καὶ θηλείας διιστῶσι· καὶ τὸ παράδοξον, ἔρωσ φυσικὸς παρ' αὐτοῖς. Ἵποκύπτει γὰρ ἡ θήλεια τῷ ἀρβένῳ ὀργῶσθαι τρόπον τινὰ καὶ τῆς συμπλοκῆς ἐπιμεμένη, καὶ οὕτως ὅσον ἐν αἰσθήσει τῆς ἀπολαύσεως γεγонуσα καὶ ἀνορθοῦται πάλιν τοὺς κλάδους καὶ πρὸς τὸ πρότερον ἀποκαθίσταται σχῆμα. Ἄλλ' οἱ τῶν τοιούτων θεραπεύεται καὶ συκῆς ἀγρίας ταῖς ἡμέροις παραφυτεύουσιν, ὡς ἐντεῦθεν τὸν καρπὸν αὐτῶν γλυκύτερον γίνεσθαι· εἰ τι καὶ γὰρ τοῖς ἡμέροις δριμύτερον πρᾶσσει, πρὸς τὰς ἀγρίας ἀδελῶς ἐκπέμπεται. Καὶ τοὺς ὀλύνθους δὲ προσθήσαντες τῶν εὐκάρπων καὶ ἡμέρων συκῶν τὴν ἀτονίαν ἴωνται, βέοντα ἤδη καὶ σκεδαννύμενον τὸν καρπὸν τοῖς ὀλύνθοις ἐπέχοντες. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ ποιητὴς αὐτῶν οὕτω παραδόξως γίνεσθαι συγχεώρηκεν, ὡς καὶ ἡμεῖς πολλάκις ἐκ τῶν ἀντικειμένων ἡμῖν εὐτονίαν λαμβάνειν πρὸς αὐτὴν γε τῶν ἀρετῶν τὴν

(5) Ἐπὶ μέντοι . . . μετὰ βραχύ. Ex V. Deerrant in aliis.

ἐπίδειξιν· οὐκ ὀλίγοι γάρ αὐτῶν ἐννόμως αἰρούνται. Ἄλλὰ καὶ φοινῆς καρπὸν μὲν ἀποφέρων γλυκύν, ἐν ἀλμυροῖς δὲ τόποις ὡς τὸ πολλὰ εὐρισκόμενος, αὐτὸ τοῦτο αἰνίττεται, ὅτι καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ δυνάμεθα τὰ κατὰ γνώμην μὴ διαφθεῖναι, καὶ ἐν τοῖς ἐναντίοις τοῖς συνδιὰγωμεν.

Ὅρα δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι καὶ τὰ εὐώδη πάντα, ὅταν σκόροδα καὶ κρόμμυα τοῦτοις παραφυτεύηται, εὐωδέστερα γίνεται, διότι πᾶν εἴ τι δριμύ καὶ δύσσομον ἐν τοῦτοις ἐστίν, ἐν τοῖς δριμυτέροις τῶν σπερμάτων φυσικῶς ἀποθρῆναι, καὶ γίνεται τὸ καταλειφθὲν εὐωδέστατον. Ἄλλὰ καὶ τὸ πηγανόν ὑπὸ τῆς συκῆς φυτευόμενον δριμύτερον ἑαυτοῦ γίνεται· μετατίθεται γὰρ εἰς αὐτὸ τὸ ἐν τῇ συκῇ βαρύτερον, κίντευθεν βελτίω τὰ σῦκα γίνεται. Ἄλλὰ καὶ κρένη τινὰ παρὰ τῇ συκῇ κρεμαννόμενα εὐθροπτα γίνονται. Τὸ γὰρ φυτὸν, ὡς εἴρηται, ἡ συκὴ ἀπάντων ἐστὶν ὀπωδέστατον. Θερμὸν πνεῦμα καὶ δριμύ καὶ τμητικὸν ἀφίησι, καὶ τοῦτο θρύπτει καὶ πεπαίνει τὴν σάρκα τοῦ δριμυτοῦ. Ὅθεν καὶ τῶν ταύρων ὁ χαλεπώτατος συκῇ προσδεθείς ἡσυχιαν ἄγει καὶ ψεύσεως ἀνέχεται, καὶ ὅλως ἀφίησι τὸν θυμὸν ὡσπερ ἀπομαραινόμενος. Τοῦτο γοῦν τὸ πνεῦμα καὶ τοῖς κρέασι προσπίπτον διαιρεῖ τὴν σάρκα καὶ περιθρύπτει. Διὰ ταῦτα καὶ πρὸ τῆς γλυκείας συκῆς ἕτερα σῦκα λεγόμενα δλυνοὶ τὴν ἀχρηστον ὑγρότητα τοῦ φυτοῦ ἐν ἑαυτοῖς ἔλκοντα χρηστοτέραν ἀφίησι. Διὰ τοῦτο φησι καὶ ἡ Γραφή· Ἡ συκὴ ἐξήνεγκε τοὺς δλύνοθους αὐτῆς, ἡ τοῦτέστιν, ἡ ψυχὴ διὰ καθάρσεως τὸ ἀχρηστον ἔπαν ὡσπερ δλυνοὺς ἐξήνεγκε καὶ ἀπωχέτευσεν. C

dicimus, inutilem ejus humorem attrahunt, relicto succo qui melior est. Propterea sacris in Litteris animus per purgationem sui quidquid est inutile tanquam grossum extrusit et extra se emisit. Ne id quidem omitti a nobis debet. Aiunt electrum nihil aliud esse quam succum arborum in lapideam 14 quasi quamdam naturam duratam. Præterea nonnullæ sic conditæ sunt arbores ut semper floreat, nonnullæ foliis nudentur. Iti' em ex iis quæ semper florent, quædam abjiciunt folia, quædam ea perpetuo retinent. Abjiciunt verbi gratia olea et pinus : nam tacite quasi ac latenter folia pro aliis alia sic consequuntur, ut nunquam comis suis denudari videantur. Palma vero perperfinem usque retinet. Ac de his quidem hactenus.

Nec vero mirum tibi videatur Litteras sacras nunc in unam collectionem aquam esse coactam dicere, nunc in collectiones ; nam cum utrumquo factum sit, nihil hæc inter se pugnant. Ac Theodoritus quidem ait recte aquarum et collectionem et collectiones dici ; nam maria quod exteriorem superficiem attinet, a se invicem esse divisa videntur. Quippe aliud est Indicum mare, aliud Hyrcanicum, quæ tamen inferius per subterraneos quosdam meatus inter se conjunguntur. Extra hæc autem magnum illud mare situm est, quod Oceanum dicimus et Atlanticum pelagus ; quod nomen est ei ab Atlante inditum, qui mons tantæ

¹¹ Cant. II, 13.

sublimitatis est ut apud poetas cœli columna vocetur. Nemo verticem ejus vidit propterea quod illa nive tecta sit. Hæc Theodoriti est sententia. Magnus autem Basilius noster inquit recte dictum in collectionem unam. Nam ut aqua confluens ea loca non demergeret a quibus recipitur, nec semper quasi progrediendo aliaque post alia loca replendo tandem continuo tractu continentem universam inundaret, idcirco dixit Deus: «Coeant aquæ unam in collectionem¹⁶,» hoc, est, ab hac aqua nulla se segreget, sed quod modo colligitur in hac prima collectione persistat. Sic et Salomonicus ille concionator inquit: «Omnes torrentes in mare pergunt, neque tamen idcirco mare completur¹⁷.» Nam ipsam quoque fluxionem suam aquæ hoc ex mandato Dei consecutæ sunt, cum diceret: «Coeant aquæ,» Ab eadem lege principe profectum est quod intra limites suos mare circumscriptum manet. Adverte animum, mi filii: «Coactæ sunt, ait Moses, unam in collectionem aquæ, ac siccum apparuit¹⁸.» Quia enim terra cerni non poterat, et rudis ac informis erat, dum in ejus superficie fluitaret aqua, propterea suas in collectiones aqua coacta cerni tandem cœpit terra prius inaspectabilis. Quo quidem tempore mandato divino exornata est omnigenis stirpibus, uti supra indicabamus.

Quodsi etiam quæris, quamobrem ita particulatim terra suum ornamentum consecuta sit, non statim ab initio prorsus ab omnibus rebus instructa **15** prodierit, equidem ejus tibi rei causam explicabo, vel potius non ego, sed Joannes Chrysostomus. Nam cum terra sit parens et altrix hominum, quando ex ea cuncti sunt orti et in eam redeunt, et quando ea quamvis fructum nobis largitur, ne illi omnia tribuerentur, eaque de causa cultus quidam accederet tanquam vi facultateque sua tot bona nobis proferenti, idcirco Deus illam primum aqua tegit et inornatam rudemque condit; deinde aquam in collectionem unam cogit, atque hoc tandem modo terram instruit.

Hoc etiam a nobis inquiri pretium operæ fuerit, ubinam aqua collecta fuerit, ut siccum deinceps conspiceretur, si quidem universa terræ superficies quemadmodum sacræ Litteræ tradunt, ab aquis **D** occultabatur. De hoc Justinus ille philosophus ac testis Christi, magnusque Basilius dicunt mandato divino tum concavitates quasdam esse factas. Cujus rei testes sint insulæ, nullis certis descriptæ locis, quæ passim reperciuntur. Eæ concavitates intra se demissam aquam receperunt. Quod nisi factum fuisset, non dixisset Moses adaptum siccum apparuisse. Quin etiam (o insignem Dei curam de nobis ac providentiam!) hujusmodi concavitatibus insulas adjunxit. Cur id, quæso? Ut tempestatibus jactati homines istis requiescerent, quoties longioribus itineribus sese dederunt.

A ὡς καὶ κίονα τοῦ οὐρανοῦ παρὰ τοῖς ποιηταῖς λέγεσθαι· οὐ τὴν κεφαλὴν οὐδεὶς ἐώρακε διὰ τὸ χιόνι καλύπτεσθαι. Καὶ οὕτω μὲν ὁ διαληφθεὶς Θεοδώρητος, ὁ δὲ μέγας Βασίλειος φασιν ὅτι καλῶς εἶπεν εἰς μίαν συναγωγὴν. Ἴνα γὰρ μὴ τὸ ἐπιβρέον ὕδωρ τῶν δεχομένων αὐτὸ χωρίων ὑπερχεόμενον μετεκβαίνοι ἂν, καὶ ἄλλα ἐξ ἄλλων πληροῦν πᾶσαν κατὰ τὸ συνεχὲς ἐπικλύση τὴν ἡπειρον, «Συναχθήτω τὰ ὕδατα» εἶπεν «εἰς συναγωγὴν μίαν,» τουτέστιν ἄλλη ἀπὸ ταύτης μὴ ἀπογευθῆτω, ἀλλ' ἐν τῇ πρώτῃ συλλογῇ ἀπομεινάτω τὸ συναγόμενον. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἐκκλησιαστής φησιν ὅτι πάντες οἱ χεῖμαρροι πορεύονται εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν ἐμπιπλάμενη, ἐπειδὴ καὶ τὸ βρεῖν τοῖς ὕδασι διὰ τὸ θεῖον πρόσταγμα· «Συναχθήτω» γὰρ φησι «τὰ ὕδατα.» Καὶ τὸ εἰσω δὲ τῶν ὄρων περιγεγράφθαι τὴν θάλασσαν ἀπὸ τῆς πρώτης νομοθεσίας ἐστὶ. Πρόσχε, ἀγαπητέ. Συνήχθη τὸ ὕδωρ εἰς συναγωγὴν μίαν, καὶ ὤφθη ἡ ξηρά. «Ἐπειδὴ γὰρ ἀόρατος ἦν ἡ γῆ καὶ ἀκτασκεύαστος ἄτε τοῦ ὕδατος ἐπιπολάζοντος αὐτῆ, διὰ τοῦτο τὸ ὕδωρ συνήχθη εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτοῦ, καὶ οὕτως ὄρατὴ γέγονεν ἡ ἀόρατος οἷσα τὸ πρότερον. Τότε δὴ, τότε καὶ φυτοῖς παντοίοις ἐκαλλωπίζετο θείῳ προστάγματι, ὡς ἀνωθεν εἰρηται.

C Εἰ δὲ καὶ τίνος ἕνεκεν ἐπιζητεῖς οὕτω κατὰ μέρος ἡ γῆ τὸν οἰκεῖον ἐδέχετο κόσμον καὶ οὐκ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ἀπηρητισμένη παρήγετο, ἐγὼ σοι ἐρῶ, μᾶλλον δὲ οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ γῆ μήτηρ ἡμῶν ἐστὶ καὶ τροφὴς, ἐπειδὴ πάντες ἐξ αὐτῆς γεγέννηται καὶ εἰς αὐτὴν αὐτοῖς ἐπιστρέφουσιν, ἐπειδὴ πᾶσαν ἀπολαύειν ἡμῖν αὐτὴ χαρίζεται, ἵνα μὴ τὸ πᾶν αὐτῆ λογισθῆ κίνεῦθεν σέβας αὐτῆ προταχθῆ, δυναμίει δῆθεν οἰκεία πσοῦται ἀγαθῶν ἡμῖν αἰτίᾳ γεγεννημένη, διὰ τοῦτο πρῶτα μὲν ἐπικαλύπτει ταύτην τῷ ὕδατι καὶ ἀκτασκευον ποιεῖ, μετὰ δὲ ταῦτα τὸ ὕδωρ εἰς μίαν ἐπισυνάγει συναγωγὴν, καὶ οὕτως ὀφθῆναι παρασκευάζει αὐτὴν.

Ἄλλὰ καὶ τοῦτο ζητῆσαι ἄξιον, ποῦ συνήχθη τὸ ὕδωρ, ὡς ἐνεῦθεν ὀφθῆναι τὴν ξηράν, εἴγε τὸ πρόσωπον ἅπαν τῆς γῆς, ὡς φησιν ἡ Γραφή, τοῖς ὕδασι ἐκαλύπτετο. Ἰουστίνος ὁ φιλόσοφος; καὶ μάρτυς Χριστοῦ ὁ μέγας τε Βασίλειος φασιν ὅτι κοιλότητες ἐγένοντο τρηκαῦτα κατὰ θείαν κέλευσιν (καὶ τοῦ λόγου μάρτυρες ἀπαράτρηπτοι αἱ κατὰ τόπους ἐδρισκόμεναι νῆσοι), καὶ οὕτως αὐταὶ τὸ ὕδωρ ὑποχλασθὲν ἐβίξαντο. Εἰ μὴ γὰρ συνήχθη τὸ ὕδωρ ἐν ταῖς τοιαύταις κοιλότησιν, οὐκ ἂν ἀποκαλυφθῆναι ἐφθασεν ἡ ξηρά. Ἄλλὰ, κηδεμονίας Θεοῦ! καὶ νῆσους γὰρ ταῖς κοιλότησι προσεῖλαι παρεσκευάσε. Τίνος ἕνεκεν; Ὅστε τοὺς ναυτιλομένους ἐκεῖσε διαναπαύεσθαι, ἠνίκα καὶ μᾶλλον ὁδοπορίαις μακρᾶ; ἑαυτοὺς ἐκδιδώσει.

¹⁶ Gen. 1, 9. ¹⁷ Eccl. 1, 7. ¹⁸ Gen. 1, 2.

Μη θαύμαζε δὲ εἶγε ποτίμων δυνάτων τῶν εἰς τὴν Ἀ θάλασσαν εἰσρεόντων ὑδάτων ἀλμυρὰ μόνη αὕτη καὶ ἀποτος δεικνύεται. Διὰ γὰρ τὴν καπνώδη ἀναθυμίασιν παρακειμένην αὐτῇ καὶ οἰονεὶ παρακαίουσάν τε καὶ παραφρύουσαν, καὶ τὴν ἀλμυρὰν αὐτῇ ἐμποιοῦσαν ποιότητα, ὥσπερ τι περίττωμα τὸ ἀλμυρὸν ὑδρὸς ὑφίσταται. Ἐδει μὲν οὖν καὶ τὸ τῶν ποταμῶν ὑδρὸς ἐξατμιζόμενον καὶ παραφλεγόμενον ἀλμυρὸν δεῖκνυσθαι· ἀλλ' ἡ διηνεκῆς κίνησις τοῦτο οὐ συγχωρεῖ. Ἐκείνη δὲ ἐν τόπῳ κοίλῳ περιλιμνάζουσα καὶ ἐφ' ἐκείνης ἐστῶσα, ἐτοιμοπαθῆς ἐστὶ τοῖς αἰτίοις τῆς ἀλμυρότητος. Τοῦτον μέντοι τὸν λόγον ἐπιθεβαιοὶ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης λέγων· «Ὁ μὲν οὖν Ἄρκαδος πότιμος ὢν καὶ γλυκύτατος ἐπιχορηγεῖ τὸ ὑδρὸς τῇ θαλάσῃ· χρονίζων δὲ ὁμοῦ καὶ ἐστῶς ἀκίνητος πικρὸς γίνεται, τοῦ ἡλίου ἀεὶ τὸ λεπτότερον ἀνιμωμένου καίπερ ἐκ τῶν σιφῶνων, ὅθεν καὶ τὰ νέφη συνίστανται καὶ οἱ ὄμβροι γίνονται διὰ τῆς διηθήσεως γλυκαίνονμένου τοῦ ὑδάτος.» Οὗτω μὲν οὖν καὶ ὁ θεοτόκος Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης ἐν τῇ Ἐξαήμερῳ αὐτοῦ διέξεισι λέγων· «Ἡ δὲ θάλασσα γλυκεία ἦν κατ' ἀρχὰς καὶ νῆμα πότιμον ἔχουσα· ὕστερον δὲ τῷ χρόνῳ καὶ τοῖς στοιχείοις τὴν ἀλλοίωσιν ταύτην ἐδέξατο.» Ὁ γὰρ ἥλιος, ὡς εἴρηται, τῇ οἰκείᾳ θερμότητι ἐξατμιζῶν τὴν θάλασσαν, καὶ τὸ γλυκύτερον ἔλκων καὶ κούφίζων πρὸς τὸν ἀέρα, κάτω τὸ ἀλμυρότερον ἐξ καὶ βαρύτερον. Ὅτι δὲ παχύτερόν ἐστι τὸ θαλάττιον ὑδρὸς τῶν ποταμῶν ὑδάτων, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα παρυστησιν· ἐν μὲν γὰρ τοῖς ποταμοῖς οὐ δύναται κλοῖα βαρὺν ἔχοντα φέρουσαν πλεῖν, ἐν δὲ τῇ θαλάσῃ ελαφρώς ταῦτα βαστάζονται διὰ τὴν ὑποκειμένην παχύτητα.

Πρὸς τοῦτοις δὲ καὶ τοῦτο δεῖν εἶδέναι σε, ὅτι πάντα τὰ ὑδάτα τὰ τε πηγυμαία καὶ φρεατιαία ἐκ τῆς θαλάττης ἔχουσι τὰς ἀρχὰς. Ἡ γὰρ γειτονοῦσα τῇ θαλάσῃ γῆ διάτρητός ἐστι καὶ ὑπόνομος, ὥσπερ τινὰς φλέβας ἔχουσα, δι' ὧν ἐκ τῆς θαλάσσης δεχομένη τὰ ὑδάτα τὰς πηγὰς ἀναβιβῶσι. Πρὸς οὖν τὴν ποιότητα τῆς γῆς καὶ τὸ τῶν πηγῶν ὑδρὸς ἀνεῖσι. Κατὰ τοῦτο καὶ ὑδάτα δεξώδη ἢ ἐλαιώδη, τεφρώδη, καὶ ὅσα τοιαῦτα· τὰ πάντα γὰρ τῆς ποιότητος ἐκείθεν μετέχουσιν ἀφ' ἧς γῆς διέρχονται τε καὶ ἀνέρχονται. Οὕτω μὲν οὖν καὶ τὰ θερμὰ ὑδάτα διὰ πυρώδους γῆς διερχόμενα, ὡς ὁ μέγας φησι Βασιλεῖος, ἢ ὀστενοχωρούμενα καὶ βίβη ῥηγνύμενα, τὴν ζέσιν ἐκείθεν ἐφέλκονται. Αἱ μέντοι μεγάλα πηγὰ διὰ τοῦτο καὶ μᾶλλον ἐν ἡρεσί γίνονται, ὅτι μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς τοῦ ὕδρου γίνεται κορυφῆς ἢ ἀπὸ τοῦ βάθους ὀλκῆ καὶ ἀνιθυμίας, καὶ μᾶλλον εἰ συμφώδες τύχη τὸ ἦρος εἶναι καὶ πρὸς τὴν ὀλκὴν ἐπιτήθειον. Εἶτα καταρρέον ἐνθεν κάκειθεν τὸ ὑδρὸς, καὶ ἐν τινι τόπῳ συρρέουσιν, τὴν γῆν ἐκείτῃ ῥήγνυσι καὶ οὕτω μετὰ βίας ἐξέρχεται. Ἀέννας δὲ ἡ πηγῆ, ὅτι καὶ διηνεκῆς ἢ ἀπὸ τοῦ βάθους πρὸς τοῦ ἡλίου ὀλκῆ. Καὶ μαρτυροῦσι τῷ λόγῳ τὰ μέγιστα τῶν ὄρων, ὃ τε Καύκασος, ὁ Περνασσός, ἢ Πυρήνη, καὶ ὅσα τοιαῦτα· μέγιστοι.

Nec est quod mireris aquas quidem in mare fluentes dulces ac potabiles esse, ipsum autem mare tantum amarum nec ulli ad potum usui. Nam propter exhalationem illam fumosam, quæ in eo fit, quæque veluti spumeum efficit et accendit mare ac qualitatem ei amaram indit, tandem aqua salsa reliquiarum quasi quarumdam instar relinquitur. Et fluvialis quidem aqua nihilo secius salza reddetur, cum et ipsa sentiat exhalationes ac uratur; verum id motus ipsius perpetuus haud concedit. At mare concavo in loco restagnans, et seorsum manens et insistens, facile salsuginis causas admittit. Hanc rationem nostram Joannes Damascenus confirmat, cum inquit: Oceanus cæteroque potabilis ac dulcis mari aquam suppeditat. Verum cum ea diu jam uno insistat loco nec moveatur, amarescit, sole scilicet perpetuo quod subtilius est exhauriente, itemque siphonibus quasi quibusdam, unde nubes existunt et pluviaz gignuntur, aqua veluti percolatione quadam edulcata. Eodem modo et Sinaites Anastasius in commentario suo de sex primorum dierum 16 operibus hanc rem explicat. «Mare, inquit, erat initio dulce, liquoremque potabilem continebat; sed deinceps a temporibus diuturnitate ac elementis ipsis eam mutationem accepit, quam modo experimur.» Nam sol calore suo maris exhalationes quasdam efficiens, ac partem ejus dulciorem attrahens et in aera tollens, quod gravissimum est atque salsius, inferne relinquit, et crassiorem maris aquam esse quam sint aquæ fluviales, ipsa res docet. Nam in fluminibus admodum onerata navigia vehi nequeunt, cum ea mare leviter admodum gestet ob crassitiam videlicet suam.

Præter hæc illud etiam tibi sciendum est, omnes aquas, sive fontanas sive puteales, e mari suam originem habere. Nam vicina mari terra foraminosa est, multisque cuniculis abundat, qui sunt ei venarum instar, per quas e mari receptis aquis fontium scaturigines emittit. Quare pro qualitate soli etiam fontium aqua comparata est. Quo fit ut aquæ quædam aceti, quædam olci, quædam cinereum saporem aliosque tales referant. Nam ejus soli qualitatem accipiunt quod permeant et de quo ebulliunt. Sic aquæ calidæ, quemadmodum Basilius ille magnus ait, vel igneum quoddam solum penetrantes; vel in artum pressæ vique collisæ, fervorem illum accipiunt. Eadem de causa magni fontes plerumque in montibus oriuntur, quod ad ipsius etiam montis verticem attractio quædam et exhalatio de partibus imis fiat præsertim, si mons cavernosus forte sit et ad hanc attractionem idoneus. Deinde hac et illac demanans aqua, et quodam in loco conflens, terram istic perrumpit ac vi exit. Et perennes sunt hi fontes, quia perpetuo fit ab imo solis attractio. Verum hoc esse montes longe maximi testantur, nimirum Caucasus, Parnassus, Pyrene, cæteri; nam ex eis amnes amplissimi promanant, de magnis orti fontibus. Et quid

hac de re proxius disseri opus est? Omnis am-
nium fluxionis, omnis reciprocationis, aliarumque
rerum in fluviis quæ motus et causas naturales
habent, sol auctor est, a Deo efficacitatem hanc
omnigenam consecutus. Ille naturali quadam vi
facultateque sua et caloris abundantia humores
imos commovere potest. Quo sit, ut verno æstivoque
tempore propius ad nos accedens succum in arbori-
bus sursum trahat, easque frugiferas reddat.
Ejus est æstas, autumnus, hiems.

Nili incrementa per æstatem fiunt. Quippe tum
nubes omnes a ventis ad torridam usque zonam
abiguntur, ubi vehemente copiosaque pluvia de-
lapsa turgescit Nilus, nec se pro flumine haberi
vult amplius. Nam ripas suas egreditur, et Ægy-
ptum exundatione quasi marina quadam operit.
Et dulcis ille quidem est, tanquam a pluviis ortus,
17 sed tepidus, uti cujus ab æstu sit principium.
Eadem de causa reliquorum annium de more nullas
auras præbet. Nam cum nubes, ut antea diximus,
a ventis anniversariis abigantur, vapor omnis re-
siduus ab eorum locorum æstu consumitur; quæ
ratio est quæ obrem auræ a Nilo nullæ prove-
niant. Quodsi de quorundam opinione liquescen-
tibus a nivibus augesceret, haud dubie largas eæ
regiones auras ex Nilo haberent. Atque hoc Nili
prodigium a nobis commemoratum, sicut Anastasius
ille noster ait, fieri vult Deus, ut priscae mundi
hujus creationi fides habeatur. Quis enim Nilum
cernens Ægyptum inundantem ac rursus intra pri-
stinas ripas suas redeuntem, non etiam de illo die
certus sit, quo coacta in collectionem unam aqua
siccum apparuit?

Quin etiam in finitimis Ægypto locis, nimirum
aquis inaccessis, quæ sunt in Pentapoli barbarica,
lapidum natura sursum tendens ac natans illos
coarguit homines, qui non credunt Deum terram
hanc ingenti pondere gravem super aquarum na-
turam veluti suspendisse. Itidem in montibus qui
Lycii dicuntur, aqua et ignis simul conjuncta non
dividendam in Christo duarum naturarum unionem,
divinæ, inquam, et humanæ, nobis ostendunt.
Quo pacto quis opiflicem ob hæc ex dignitate cele-
brare possit? Nam cum varii sint morbi qui nobis
accidunt, etiam multiplices aquæ calidæ de terra
scaturiunt, quæ iisdem medentur. Quippe non-
nullæ ipsarum nervos laxant, nonnullæ constringunt
et laxatos vicissim tendunt; aliæ vim pituitæ, aliæ
lili nigræ contrariam habent; aliæ denique præ-
stant usum alium, idque de mandato ipsius eorum
auctoris, uti erga cum optime de nobis merentem
ingrati nos simus.

Et quo quidem pacto aquæ calidæ de locis sub-
terraneis scaturiant, superius est indicatum. Fuerit
autem operæ pretium hoc loco narrationis nostræ
verba quædam inseri, quæ Patricius Prusensis

(6) M. Fontebr. επειδή γὰρ πολυειδῆ συγγάνει
τὰ ἐμπύπτοντα ἡμῖν νοσήματα, πολὺς δὲ καὶ τὰ ἐκ

γὰρ ἐκεῖθεν ρέουσι ποταμοὶ τὰς ἀρχὰς ἔχοντες ἀπὸ
τῶν μεγάλων πηγῶν. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν;
Πάσης ποταμῶν ρύσεως καὶ ἀμπώτεδος, καὶ τῶν
ἄλλων φυσικῶν ἔχει τὰς κινήσεις καὶ τὰς ἀρχὰς, πάν-
των αἷτιος ὁ ἡλιός ἐστι, παρὰ Θεοῦ τὴν παντοδαπὴν
ταύτην λαβὼν ἐνέργειαν. Ὅρα γὰρ ὅτι φυσικῆ δύ-
νάμει καὶ περιουσίᾳ θερμότητος ἐλκτικὸς ἐστὶ τῆς
ἐν τῷ βᾶθει ὑγρότητος. Ὅθεν ἔαρος καὶ θέρους
πλησιάζων ἡμῖν ἀνέλκει τὴν ἐν τοῖς δένδροις ἰκμά-
δα καὶ ἔγκαρπα ταῦτα ποιεῖ. Αὐτοῦ τὸ θέρους,
αὐτοῦ τὸ μετώπωρον ὁ τε χειμῶν καὶ τὰ λοιπά.

Ὁ μέντοι Νεῖλος, ἀγαπητὲ, κατὰ τὴν θερινὴν
ῶραν αὐξεται· παντὸς γὰρ νέφους ὕπ' ἀνέμων
ἐλαυνομένου μέχρι τῆς κεκαυμένης ζώνης, καί-
τεῦθεν ὑετοῦ λάθρου ἐγγυνομένου, ὀργαται Νεῖλος
καὶ ποταμὸς εἶναι οὐκ ἀνέχεται· τῆς γὰρ οικείας
δύθης ἐξέρχεται καὶ καταθαλαττίζει τὴν Αἴγυπτον.
Καὶ γλυκύς μὲν ὁ Νεῖλος; (ἐξ ὀσμῶν γὰρ), χλιαρὸς
δὲ ὡς ἐκ θερμότητος ἀρξάμενος. Κατὰ τοῦτο καὶ
αὔρας οὐκ ἀναδίδωσιν, ὡς οἱ λοιποὶ ποταμοὶ· τῶν
γὰρ νεφῶν ἐλαυνομένων, ὡς εἴρηται, ὑπὸ τῶν ἐτη-
σίων ἀνέμων, ἡ ἐμπεριεχομένη τοῦτοιοσ ἀτμὴς ὑπὸ
τοῦ κατὰ τόπους πυρώδους ἄπασα ἐξικιμάζεται, καὶ
τούτου χάριν ὁ Νεῖλος αὔρας οὐκ ἀναδίδωσιν. Εἰ δὲ,
καθάπερ τινὲς ψήθησαν, ἀπὸ χιόνος τηχομένης
αὐξόμενος ἦν, αὔραι ἂν ἐκεῖθεν διαφίλει ἀνεπέμ-
ποντο. Τὸ μῆντοι κατὰ τὸν Νεῖλον, ἀγαπητὲ, θαύμα,
καθὰ φησὶν ὁ θεός· Ἀναστάσιος, πρὸς πίστωσιν
τῆς ἀρχαίας κοσμοποιίας γίνεσθαι συνεχώρησεν ὁ
θεός· τίς γὰρ ὄρων τὸν Νεῖλον καταθαλαττι-
ζοντα τὴν Αἴγυπτον καὶ αὐθις ἀποκαθιστάμενον,
οὐκ ἂν καὶ τῆς ἡμέρας· ἐκείνης πίστεν λάβῃ καθ' ἣν
εἰς μίαν συναγωγὴν τοῦ ὕδατος ἐπισυναχθέντος
ἐφάνη ἡ ξηρά.

Ἄλλὰ καὶ ἐν τοῖς πλησιοχώροις αὐτοῖς τῆς ἐν
Πενταπόλει τῆ βαρβαρικῆ ἀδύτοις ὕδασι ἡ τῶν
λίθων φύσις ἀνωφερῆς ἐπιφερομένη αὐτοῖς ἐκεῖθεν
ἐλέγχει τοὺς μὴ πιστεύοντας ὅτι ἐπὶ τῶν ὑδάτιων
ὑπὲρ φύσιν ὁ θεὸς τὴν βαρεῖαν ταύτην γῆν ἀπηύ-
ρησεν. Ἄλλὰ καὶ ἐν τοῖς λεγομένοις Λυκίοις ὄρεισι
τὸ ὕδωρ καὶ τὸ πῦρ ὁμοῦ συνιόντα τὴν ἀδιάρετον
ἐπὶ Χριστοῦ τῶν δύο φύσεων ἔνωσιν, τῆς θεότητος
φημι καὶ ἀνθρωπότητος, ἡμᾶς ἐκδιδάσκουσιν. Ἄλλὰ
πῶς ἐπὶ τούτοις τὸν ποιητὴν εἰκότως ἂν τις ὑμνή-
σειεν; Ἐπειδὴ γὰρ πολυειδῆ συγγάνει τὰ ἐμπύ-
πτοντα ἡμῖν νοσήματα, πολυειδῆ καὶ τὰ ἐκ τῆς γῆς
ἀναδιδόμενα θερμὰ ὕδατα. Τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν χαννοὶ
τὰ τεταμένα τῶν νεύρων, τὰ δὲ σφίγγει καὶ τονοῖ
τὰ λελυμένα· καὶ τὰ μὲν φλέγματι πολέμια, τὰ δὲ
μελαίνῃ χολῇ· καὶ ἄλλα πάλιν ἄλλην χρεῖαν παρέ-
χουσι τῆ κελύσει τοῦ παραγαγόντος αὐτὰ, κἢν
ἡμεῖς· ἀχάριστοι περὶ τὸν εὐεργέτην φαινώμεθα.

Καὶ ὅπως μὲν, ἀγαπητὲ, καὶ ποῖω τρόπῳ θερμὰ
καίθεον ἀνέρχονται ὕδατα, εἴρηται ἀνωθεν, ἀναγ-
καζον δὲ συμπαραλήφθαι τῷ λόγῳ ὅπερ Πατριχίος
τις ἐπίσκοπος Προύσης (6) εὐρηται λέγων περὶ τῶν
τῆς γῆς· Προύσης ἀπὸ λόγου τοῦ ἀγίου Πιονίου περὶ
τῶν θερμῶν ὑδάτων διέξεσι. Quis vero fuerit

θερμῶν ὑδάτων · πῦρ γάρ καὶ ὕδωρ ἐν τῷ οὐρανῷ ἄντι-
 εἶναι λέγει, ὡσαύτως καὶ ὑποκάτω τῆς γῆς πῦρ καὶ
 ὕδωρ, ἀφ' ὧν ὡσπερ σίφωνες ἀναπέμπονται πρὸς
 ἡμετέραν ζωὴν αἱ πηγαί. Ὁ μὲντοι Δαμασκηνὸς
 Ἰωάννης περὶ τοῦ Ὀυκεανοῦ φησὶν ὅτι τὴν γῆν
 ἄπασαν οἶά τις· κυκλοῖ ποταμὸς· περὶ οὗ εἰρηκέναι
 μοι δοκεῖ ἡ Γραφή, ὅτι ποταμοὶ ἐκπορεύονται ἐκ τοῦ
 παραδείσου, πότιμον καὶ γλυκὺ ὕδωρ ἔχων. Οὗτος
 εἰς τέσσαρας ἀρχάς, τουτέστιν εἰς τέσσαρας ποτα-
 μούς διαιρεῖται. Εἰ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν ἐπιζητήεις δι-
 ἕν τὰ προσγεγόμενα ἡμῖν ὀμβριμαία ὕδατα κατὰ
 τοσοῦτον σήπεται, καὶ ταῦτα τοῦ ἡλίου διηθοῦντος
 τὸ λεπτότατον καὶ ἀνάγοντος, ἰδοὺ καὶ ταύτην σοὶ
 προστίθεμεν. Πολυμιγεσάτη τῶν ὑδάτων τούτων ἡ
 φύσις· ἐστὶν· ἐκ πάντων γὰρ τῶν ὑγρῶν ἀνάγει ὁ
 ἥλιος. Ἡ τοίνυν ἀνωμαλία εὐκίνητος, καὶ πρὸς τινα
 ἄστρον θάττον ὀρᾷ. Ἔτι γε μὴν τὸ βαρύτερον τοῦ
 ἀναθρόνου αἰθίς κατὰγεται, ἔπει τὸ βαρὺ πρὸς τὸ
 κίταντες εἴθε φέρεσθαι· τὸ δὲ λεπτότατον τῆς
 ἀναθυμιάσεως πνεύματι· φύσις ἐγένετο. Καὶ ταῦτα
 μὲν εἰς τοσοῦτον.

ita comparatae sint res graves ut deorsum ferri
 soleant: **18** interim pars exhalationum tenuissima
 ventorum in naturam convertitur. Ac de his qui-
 dem haec dictum esto.

ΗΜΕΡΑ ΤΕΤΑΡΤΗ.

Τῇ δὲ τετάρτῃ ἡμέρᾳ τοὺς φωστῆρας ποιήσας ἐν
 αὐτῷ τῷ στερεώματι ἔθετο. Φωστῆρας δὲ ἀκούων
 μὴν ἕτερον ἢ φωτοδόχα τούτους ἀγγεῖα εἶναι νό-
 μιζε. Τὸ γὰρ φῶς ἐκείνο τὸ κατὰ γε τὴν πρώτην
 ἡμέραν παραχθὲν λαθὼν ὁ θεός, καὶ διανείμας αὐτὸ
 εἰς φωστῆρας πᾶσιν, εἰ καὶ τῷ χρυσοβόρῳ ἡμῶν
 Ἰωάννῃ τὰ περὶ τούτων οὐχ οὕτω δοκεῖ, καθάπερ
 λύχνους ἐνέθηκεν ὥστε φαίνεσθαι ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ γὰρ
 θεὸς οὗτος· ἀνήρ ἐν τῷ εἰς τὴν Ἐξῆήμερον πέμπτω
 λόγῳ αὐτοῦ τοιαῦτα περὶ τούτου κέχρηται συλλα-
 βαις· Εἶδες σοφίαν τοῦ Δημοουργοῦ. Εἶπε μόνον,
 καὶ παρήχθη τὸ στοιχεῖον τοῦτο τὸ θαυμαστόν, ὁ
 ἥλιος λέγω. Τοῦτον γὰρ καλεῖ φωστῆρα μέγαν, καὶ
 φησὶν αὐτὸν εἰς ἀρχάς τῆς ἡμέρας γεγενῆσθαι·
 οὗτος γὰρ φαιδρύτεραν τὴν ἡμέραν ἀπεργάζεται.
 Διὰ τοῦτο καὶ τῇ τετάρτῃ αὐτὸν ἐδημιούργησεν,
 ἵνα μὴ νομίσης τοῦτον συνιστᾶν τὴν ἡμέραν. Ἐγέν-
 νοντο μὲν γὰρ τρεῖς ἡμέραι, αἱ πρὸ τῆς τούτου
 δημιουργίας, ἐβουλήθη δὲ ὁ Δεσπότης καὶ διὰ τούτου
 φαιδρύτερον τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἐργάσασθαι. Ὁ
 Πρόσθε, ἀγαπητέ. Δοκεῖ γὰρ ἐνταῦθα ὁ θεοτότος·
 Ἰωάννης ἄλλο λέγειν εἶναι· φῶς τὸ κατὰ τὴν πρώτην
 ἡμέραν παραχθὲν, καὶ ἕτερον τὸ κατὰ τὴν τετάρτην,
 πολλῶν τοῦ προτέρου λαμπρότερον. Ἄλλ' ὁ μέγας
 Βασίλειος ἐν τῷ περὶ φωστῆρων ἕκτω λόγῳ αὐτοῦ,
 ἵνα μὴ λέγω τοὺς ἄλλους ὁσίους Πατέρας, σαφέστε-
 ρον τὸν περὶ τούτου λόγον παιεῖ, καὶ φησὶν· « Εἰ καὶ
 προελήφθη τοῦ φωτός ἡ γένεσις, πῶς; ὁ ἥλιος πάλιν
 εἰς φαῦσιν λέγεται γεγονέναι; Τῦτα μὲν οὖν αὐτῇ
 τοῦ φωτός ἡ φύσις παρήχθη, νῦν δὲ τὸ ἡλιακὸν

antistes (ex oratione sancti viri Pionii sumpta) de
 calidis aquis recenset. Ait is ignem et aquam in
 caelo esse. Consimiliter et sub terra tam ignem
 quam aquam adbitam esse, de quibus fontes quasi
 siphones quidam ad usum vitæ nostræ scaturiant.
 Joannes vero Damascenus Oceanum innuit flumi-
 nis cujusdam instar terram universam circumdare;
 de quo mihi etiam Litteræ sacræ loqui videntur¹⁸,
 cum amnem de paradiso exire tradunt, qui aquam
 dulcem ac potabilem habeat, eumque deinde qua-
 tuor in principia, hoc est quatuor fluvios dividi.
 Quodsi etiam scire cupis quam ob causam aquæ
 pluviae, posteaquam ad nos delapsæ sunt, tantopere
 corrumpantur ac putrescant, sole quod in ea sub-
 tilissimum est percolante ac sursum attrahente,
 libenter eam quoque tibi subijciemus. Est haerum
 natura inter aquas cæteras maxime mista. Quippe
 sol ex quibusvis rebus humidis aliquid sursum
 attrahit. Hæc igitur inæqualitas mobilis admodum
 est et ad corruptionem celeriter spectat. Præterea
 subvectorum a sole in aera humorum pars gravis-
 sima crassissimaque rursus deorsum fertur, cum
 ita comparatae sint res graves ut deorsum ferri
 ventorum in naturam convertitur. Ac de his qui-
 dem haec dictum esto.

DIES QUARTA.

Die quarta Deus luminaria creata firmamento
 inseruit. Cum autem appellari audis luminaria,
 nihil aliud cogitabis quam esse illa quasi vasa qua-
 dam et receptacula lucis. Etenim sumpto Deus illo
 lumine quod die primo condiderat, et in omnia lu-
 minaria distributo, quanquam aliud hac in parte
 Chrysostomo placeat, quasi quasdam in lucernas id
 collocavit, ut terram sua luce collustrarent Chry-
 sostomus autem, vir haud dubie divinus, in ora-
 tione de sex dierum operibus quinta, sic ad verbum
 hac de re disseruit: Vides sapientiam Opificis;
 saltem verbum elocutus est, et admirandum hoc
 elementum, videlicet sol, in ortum productus fuit.
 Nam illum Moses luminare magnum appellat, et
 ad diei moderationem factum ait. Quippe diem
 is pulchriorem et jucundiorē nobis efficit. Quæ
 ipsa causa est quamobrem Deus eum die quarto
 condiderit, ne scilicet existimares solem diei au-
 ctorem esse. Toti nimirum dies tres creationem soli
 antecesserunt. Ideo putabis voluisse Deum per
 hoc elementum diei lucem aliquanto jucundiorē
 nobis reddere. Quibus in verbis animadvertere
 te volo videri Joannem hunc nostrum aliam dicere
 lucem, quæ die primo fuerit condita, et aliam
 quæ die quarto, longe priori splendidiorem. Basi-
 lius autem magnus, in oratione sexta de luminari-
 bus, ne reliquos sanctissimos Patres commemorem,
 dilucidius hac de re verbis hisce disserit: Si jam
 ante lucis ortus præcesserat, quo pacto fit ut sol
 rursus dicatur ad lucem factus esse? Nimirum

¹⁸ Gen. II, 10.

quæve aetate floruerit Patricius ille Prusaensis episcopus, S. Pionii, celeberrimi martyris encomia-
 stes, nemo me hactenus docuit.

primo quidem die Incis ipsa natura fuit condita. nunc vero solare corpus instruitur, ut illius primigeniæ lucis vehiculum sit. Quemadmodum enim aliud, quiddam est ignis et aliud lucerna, quorum ille quidem lucendi vim habet, hæc vero facta est ut lucem nobis adhibeat, si forte quid agendum sit, sic jam (quarto scilicet die) luminaria parantur, quæ ignis illius purissimi et ab omni crassa materie secreti vehiculum sint. Idem Basilius non multo post in hanc sententiam loquitur: «Imperium, ait Moses, diei penes solem esto.» **19** Et quonam pacto imperium diei sol habet? Quia lucem in seipso circumferens, quamprimum linitorem circumulum transiit, diem nobis præbet dissipatis tenebris. Neque magnopere aberravit qui esse diem definit a sole collustratum aera. Quibus in verbis eximius hic vir sat clare ostendit vasa quadam quasique receptacula incisi, non lucem die quarto esse conditam. Et condita sunt omnino illa, quo lucem illam primam reciperent ac in terra lucent. Hoc autem ita fecit Deus, quemadmodum Theodoretus tradit, ut lux illa primigenia divisa in exigua pariter ac magna luminaria splendorem animantium oculis respondentem emitteret. Nam absque hoc fuisset, animalia oculis prædita ferre splendorem lucis immoderatum non potuissent. Idem magnus etiam Basilius his verbis confirmat: Pulchrum sane quiddam est ipse sol, hoc est discus ille corporis solaris, in quo veluti lucerna quadam primigenia lux est collocata: verum non minus pulchritudinis atque bonitatis in eositum est, quod usque adeo sit moderatus atque conveniens. **C** Nam

Cæterum ante diem quartum, hoc est priusquam ipsi siderum disci crearentur, quemadmodum Justinus ille philosophus et Christi testis ait, consentiente cum hoc reliquorum Patrum cœtu, lux universa passim per aera diffusa nec motu quodam æquabili ferebatur nec diei metas definiebat: sed quamprimum collecta fuisset, succedendi sibi potestatem nocti faciebat. Sic enim Litteræ sacræ loquuntur: «Facto vespere ac mane dies unus exstitit.» Deinde vero cum disco solari compacta cursum diei destinatum accurate per ipsum solis corpus absolvit. Itaque jam sol oriens diem efficit, sub terram vero semet abdens fit causa noctis. Et enim aliud nihil est nox quam umbra terræ, nimirum sole sub terram occultato iterque suum urgente. Et caligo istæ appellationem noctis accepit ex eo quod hominem dormientem pungat (νύξ enim est a νύττειν), tantumque non his ad ipsum verbum utatur: «Scire debes, homo, te mortalem somno servire.» Ac hujusmodi quamdam stimulationem esse nocem, ipse Davides etiam verbis his indicavit: «Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris pungimini.» Sic et lucem, tanquam rem lætam atque gratam, hµέραν dicimus a

Α τοῦτο σῶμα δχημα εἶναι τῷ πρωτογόνῳ ἐκεῖνῳ φωτὶ παρεσκευάσται. Ὡς γάρ ἄλλο τὸ πῦρ καὶ ἄλλο ὁ λύχνος, τὸ μὲν τὴν τοῦ φωτίζειν δύναμιν ἔχον, τὸ δὲ παρεμφαίνει τοῖς δεομένοις πεποιημένον, οὕτω καὶ τῷ καθαροτάτῳ ἐκείνῳ καὶ εἰλικρινεῖ καὶ ἀβλῶ φωτὶ δχημα νῦν οἱ φωστῆρες κατεσκευάσθησαν. Ἄλλὰ καὶ παρακατιῶν οὕτω κατὰ ῥῆμα διέξεισι· «Καὶ ἔστω ὁ ἥλιος εἰς ἐξουσίαν τῆς ἡμέρας. Πῶς οὖν ἔχει,» φησὶν, «τὴν ἐξουσίαν τῆς ἡμέρας ὁ ἥλιος; Ὅτι τὸ φῶς ἐν ἐαυτῷ περιφέρων, ἐπειδὴν ποτε τὴν ὀρίζοντα ὑπεράρρη, ἡμέραν παρέχει διαλύσας τὸ σκότος, ὥστε οὐκ ἂν τις ἀμάρτη ἡμέραν ὀρισάμενος εἶναι τὸν ὑπὸ τοῦ ἡλίου πεφωτισμένον ἄερα.» Σαφῶς μὲν οὖν ἐνταῦθα ὁ μέγας εἰδείξεν ὅτι φωτοδόχα μόνον ἀγγεῖα, μὴ μέντοι γε δὴ καὶ φῶς κατὰ τὴν τετάρτην ἡμέραν. Παρήχθησαν δὲ πάντως ἐπὶ τὸ δέξασθαι τὸ φῶς; ἐκεῖνο τὸ πρῶτον, καὶ φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς. Τοῦτο δὲ πεποίηκεν ὁ Θεός, ἵνα καταμερισθῆν, ὡς φησὶ Θεοδώρητος, εἰς δὲ γε καὶ τοὺς μικροὺς καὶ μεγάλους φωστῆρας τὸ πρωτόγονον ἐκεῖνο φῶς ἀγγλῶν ἐκπέμψῃ ταῖς τῶν ζώων ὕψει σύμμετρον. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ὀφθαλμοὺς ἔχοντα τὰ ζῶα τὴν ὑπερβολὴν τοῦ φωτός ἤνεγκεν. Ἐπιθεδαιοὶ ταῦτα καὶ ὁ μέγας Βασίλειος λέγων· «Καλὸς μὲν ὁ ἥλιος, τουτέστιν ὁ δίσκος ὁ ἡλιακός, ἐν ᾧ ὡσπερ λύχνῳ τιμὴ τὸ πρωτόγονον ἐκεῖνο ἐναπετέθη φῶς, καλὸς δὲ καὶ διὰ τὴν σύμμετρίαν αὐτοῦ· οὔτε γὰρ διὰ τὴν ἐκείνου λεπτότητα τὸ πῦρ παρεξέρχεται καὶ καταφλέγει πάντα, οὔτε διὰ τὴν αὐτοῦ παχύτητα πρὸς ἡμᾶς ἀμβλυτέραν τὴν αὐτοῦ παραπέμπει ἐνέργειαν.»

C Nam neque propter subtilitatem omnia penetrat et nos minus efficacem transmittit vim suam.

Πρὸ μέντοι τῆς τετάρτης ἡμέρας, ἤγουν πρὸ τοῦ δημιουργηθῆναι τοὺς δίσκους, καθά φησιν Ἰουστίνος ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς Χριστοῦ, καὶ ὁ λοιπὸς τῶν Πατέρων κατάλογος, ὅλον διόλου τῷ ἀέρι περικεχυμένον οὕτε κίνησιν ὁμαλὴν διέτρεχεν, οὔτε τῆς ἡμέρας τὰ μέτρα διώριζεν, ἀλλὰ συσταλλόμενον πάροδον εἰδίδου τῇ νυκτὶ. «Καὶ ἐγένετο,» γὰρ φησιν, «ἐσπέρα, καὶ ἐγένετο πρῶτὴ ἡμέρα μία.» Τῷ δίσκῳ δὲ τῷ ἡλιακῷ συναίρεθῆν ὑστερον ἀμέμπτως τὸν δρόμον τῆς ἡμέρας ὡρῶν διὰ τοῦ σώματος ἐπιτελεῖ, κἀντεῦθεν ἀνατέλλων ὁ ἥλιος ἡμέραν ποιεῖ, δύνων δὲ ὑπὸ γῆν νυκτὸς αἴτιος γίνεται. Ἡ γὰρ νύξ αὕτη οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ σκίασμα γῆς τοῦ ἡλίου τὴν γῆν ὑποτρέχοντος. Ὠνομάσθη δὲ νύξ τοῦτο τὸ σκότος, ἐπειδὴ καθιέδοντα νύττει τὴν ἀνθρωπὸν καὶ οὕτω λέγει μονονοχὶ πρὸς αὐτὴν «Μάθε, ὦ ἀνθρώπε, ὅτι θνητὸς ὢν ὑπὸ δουλείᾳ ἐσθι.» Ὅτι δὲ κατανυγὴ ἐστὶν ἡ νύξ, καὶ ὁ προφήτης ἐδήλωσε Δαβὶδ οὕτως εἰπὼν «Ἄ λέγετε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐπὶ ταῖς κοίταις ὑμῶν κατανυγῆτε.» Κατὰ ταῦτα δὲ καὶ τὸ φῶς ἡδῶ τι καὶ ἰλαρὸν ὄν ἡμέραν ἐκάλεσεν, διὰ τὸ ἡμεροῦν τὰ πάντα, ὡσπεροῦν καὶ τὰ χειροῦθη τῶν ζώων ἡμερα διὰ τοῦτο καλοῦνται.

19 Gen. 1, 16. 20 Ibid. 5. 21 Psal. 119, 5.

jucunditate, quemadmodum eadem de causa cicures bestias ἡμέρα ζῶα, quasi animalia grata et amabilia vocamus.

Οὕτω μὲν οὖν ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου καὶ δύνον-
τος, τὸ φῶς ἐξ ἀνάγκης καὶ τὸ σκότος παρέπεται, ἄ-
ναντία μὲν ἀλλήλοις, ἀναγκαῖα δὲ τοῖς ἀνθρώποις
ἀμφοτέρω· τὸ μὲν γὰρ πρὸς ἐργασίαν συντελεῖ τοῖς
ἀνθρώποις καὶ ὑποδείκνυσιν τὰ ὀρώμενα, τὸ δὲ δια-
ναπαύει αὐτοὺς καὶ τὸν ἐκ τῆς ἐργασίας διαλύει
πόνον. Ἡ μάλιστα νύξ καὶ κατὰ τοῦτο χρήσιμος τοῖς
ἀνθρώποις εὐρίσκεται· μέση γὰρ καὶ αὕτη κειμένη
τῶν ἡμερῶν μετρίσθαι τὸν χρόνον ποιεῖ. Εἰ γὰρ
ἀδιάδοχον ἐμμενῆσαι τὸ φῶς, οὐκ ἂν ἐνταυτῶν
ἐμεμαθήκειμεν κύκλους, μία δὲ ἔδοξεν ἂν ἡμέρα
πάντως εἶναι τοῦ παρόντος αἰῶνος τὸ μέτρον. Ὅπερ
ἔξιν τὸν προσδοκώμενον αἰῶνα πιστεύομεν· τοῖς
γὰρ ἀθανάτοις ἰσοῦμένοις καὶ ἀδιάδοχοις τοῦ αἰῶ-
νος καὶ ὁ αἰὼν ἀρμόττει. Ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος καὶ μά-
λιστα ἔδει τὰ μέτρα τοῦ χρόνου γινώσκειν, ἵνα
παραθέοντα τοῦτον ὀρώντες ἡμεῖς αὐτῶν ἡμῶν
ἐπιμελώμεθα καὶ πρὸς ἀποδημίαν ἐτοιμαζώμεθα·
ὅθεν καὶ μεσολαβεῖν τὴν νύκτα πανσόφως ὁ θεὸς
διετέτατο.

soliciti de nobis essemus ac nosmet ad migrandum pararemus. Atque hac de causa per pro-
fecto sapienter Deum noctes diebus interjecisse videmus.

Καὶ οὕτω μὲν οἱ ὑποφῆται τοῦ Πνεύματος περὶ
τῆς ἐξ ἀρχῆς τῶν ἀστέρων παραγωγῆς καὶ συστά-
σεως καὶ φρονούσι καὶ λέγουσιν· οἱ δὲ ἐπὶ κενῶς
ἀεὶ μεταιδέοντες, οἱ σοφοὶ μὲν εἶναι φάσκοντες,
μωραυθέντες δὲ κατὰ Παῦλον εἰπεῖν, μυρίαίς ἐπὶ
τούτοις διόξαις ἑαυτοὺς ἐκδεδώκασιν. Αὐτίκα γὰρ
ὁ Ἀναξαγόρας τοιάδε περὶ τῆς τῶν ἀστέρων ἐκνο-
λόγησε φύσεως· ἀπὸ γὰρ τῆς τοῦ παντός περιδι-
νήσεως πέτρας εἶπεν ἀνασπασθῆναι, καὶ τούτους
ἐκπυρωθέντας καὶ ἀνω παγέντας ἀστέρας ὀνομα-
σθῆναι. Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ Δημοκρίτῳ περὶ τούτου
δοκεῖ. Ὁ δὲ Διογένης κισσηροειδεὶς ἐφησε τούτους
εἶναι, διεκπνῶς τινος ἔχοντας. Ἀλλὰ καὶ ἐμπίπτειν
εἰς τὴν γῆν τινὰς ἐξ αὐτῶν ἀπομάχεται, καὶ σθεν-
νυμένους ἐλέγχεσθαι ὅτι λίθων ἔχουσι φύσιν. Καὶ
μάρτυρι χρῆται τῷ ἐν Αἰγῶς ποταμοῖς πυροειδῶς
κατενεχθῆναι ποτέ. Ὁ δὲ Ἀναξίμανδρος συστήματά
τινα τοῦ ἀέρος πυρὸς ἐμπλεα, τροχοειδῶς πεπι-
λημένα, ἀπὸ τινῶν στομίῳ ἀφιέντα τὰς φλόγας.
Ὁ δὲ γε Ξενοφάνης τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην πε-
πυρωμένα νέφη ἐφησεν εἶναι, ἄλλοι δὲ μύδρον ἢ
πέτρῳ διάπυρον ἔλεγον εἶναι. Φιλέλαος δὲ ὕλοιδῃ
τούτου ἐπιλοσόφει, δεχόμενον μὲν τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ
πυρὸς τὴν ἀναύγειαν, διηθούonta δὲ πρὸς ἡμᾶς.
Καὶ ταῦτα μὲν οἱ σοφοὶ τὰ μάταια περὶ τῆς τῶν
ἀστέρων ἐφρόνησαν φύσεως· τὸν γὰρ ποιητὴν αὐ-
τῶν ἔγνηχότες θεὸν αἰτίαν ἐμφρονα τῆς τῶν ὄλων
γενέσεως προστάσαντι οὐ συνεχώρησαν. Ἐνθεν τοι
καὶ ἀποκλαίμενος αὐτοῦ, ὁ μέγας Βασίλειος κατα-
κριθῆναι λέγει καὶ πλεον τῶν ἄλλων ἐν ἡμέρᾳ τῆς
κρίσεως (7), ὅτι οὕτως ὄξῃ πρὸς τὰ μάταια βλε-

A Hoc igitur pacto sole tum oriente tum occidente
vel lucem vel tenebras est sequi necesse; 20 quæ
quidem res duæ sibiinvicem adversantur, at
ambæ sunt hominibus utiles. Lux enim ad opus
faciendum homini usum non exiguum præstat, ei-
demque res sub aspectum cadentes commonstrat:
tenebræ vero mortales per quietem vicissim fo-
vent, conceptamque de labore molestiam omnem
dissipant. Etiam alia in parte noctem hominibus
utilem esse deprehendimus. Nam cum diebus in-
terjecta sit, temporis mensuram efficit. Quippe si
lux continua citra successionem ullam foret, an-
norum orbis atque conversiones non animadvertis-
semus, sed totius ævi duratio dies omnino unus
esse visus fuisset, id quod futurum in ævo deinceps
secuturo credimus. Nam cum in eo futuri si-
mus immortales et vicissitudinum expertes, ævum
quoque tale nobis conveniet. At in hoc ævo maxi-
mopere cognitæ nobis esse temporis mensuras
oportebat, ut celeriter illud præterlabi cernentes

B

Hoc modo sancti Spiritus discipuli de siderum
creatione atque ortu sentiunt et loquuntur. At vero
vanorum dogmatum sectatores, qui sapientes se
quidem prædicant, sed de Pauli 21 sententia facti
sunt desipientes, tantum non infinitis hac in parte
dissent opinionibus. Etenim Anaxagoras de na-
tura siderum hoc modo, per profecto stolide, dis-
seruit. Per circumagitationem universitatis rerum
saxa quædam sursum rapi dixit, eaque deinceps
inflammata sursumque fixa vocari sidera. Idem et
Democrito visum. At Diogenes pumici consimilia
tradidit esse et quasdam perspirationes habere.
Contendit et nonnulla ex eis in terram delabi,
quorum flammis extinctis animadvertatur esse na-
turam siderum lapideam. Hanc ad rem confirman-
dam testimonio delapsi quondam ad Capræ flumina
(loci nomen hoc est) lapidis candentis utitur. Se-
cundum hos Anaximander sidera voluit esse com-
pages quasdam aereas, igne referatas, quæ rotæ in
morem compactæ ex oculis quibusdam flammæ
evomant. Xenophanes vero solem ac lunam esse
nubes ignitas dixit, aliis volentibus esse globum
ferreum candentem vel saxum quoddam ignitum.
Philolaus solem existimabat esse vitro consimilem,
quod splendorem ignis mundani ad se delatum reci-
piat et quasi percolatum ad nos transmittat. Hæ
sapientum illorum, vanæ profecto, de natura si-
derum sententiæ fuerunt. Nam cum auctorem ipso-
rum Deum ignorarent, minime concedebant cau-
sam quamdam rationis et prudentiæ participem or-
tui rerum esse præficiendam. Quo fit ut Basilius

21 Rom. 1, 22.

(7) Ὁ δὲ Ἀναξίμανδρος κρισεως. Ex V. et F.

ille magnus eos deplorans futurum ut magis in die A
iudicii condemnentur quam alii dicat, 21 quod
tunc acutum ad vana cernentes sponte sua verita-
tis in pervestigatione cœntiverint.

Jam vero quam multa iidem de magnitudine tam
solis quam lunæ commentati sint, quid attinet
commemorare? Anaximander et Anaximenes so-
lem terra vicis ac septies majorem esse dixerunt;
Anaxagoras majorem Peloponneso: alii cum pedis
unius ipsi longitudinem haberent, tantum etiam
solem esse voluerunt. Eadem de luna quoque tra-
dita reperiuntur. Fuerunt enim nonnulli qui eam
terra majorem facerent, cum alii parem utriusque
magnitudinem statuerent, alii terra minore, alii
palmarem solum esse confirmarent; adeoque non
veritum est eos profunditatem maris ignorantes,
quæ tamen dejecta nautica linea explorari potest,
intervallum quod est inter lunam et terram ac vi-
cissim inter solem ac lunam cognitum esse sibi
singulari cum ambitione profiteri.

Et hactenus quidem de ortu magnitudineque
horum siderum, quæ fuerint illorum quos diximus
opinionem, indicavimus. Cæterum peritissimus ille
rerum sacrarum eximiusque vir Basilius ad de-
monstrationem magnitudinis eorum hoc etiam ad-
jecit: Quanquam infinita prope numero sint in
cælo sidera, tamen omnis illorum lux in unum
quasi collecta non satis est efficax ad tristitiam
noctis dissipandam, cum sol unicus supra circu-
lum illum finitorem conspectus congelatum quasi
spissatum ante id aera terræ vicinum liquare
possit ac diffundere. Hinc fit ut ventos matutinos
habeamus, et sereno cælo rores terram perfun-
dant. Tantæ vero magnitudinis terram quo pacto
sol universam uno temporis momento collustrare
possit, si non ab ingenti quodam orbe splendor
ipsius promanaret?

Idem in luna quoque videre est. Nam magnum
illius corpus est, ac secundum solem splendidissimum.
Etenim ad hanc quoque referri debet, quod in
sacris Litteris dicitur: «Creavit Deus luminaria
magna 22.» Quibus in verbis magna dicuntur non
eorum ad sidera minora comparatione instituta,
sed quia tanta sunt amplitudine, ut profectus ab
iis splendor cælum ipsum collustrare possit et
aera, simulque semet ad terram ac mare totum
porrigere. Quapropter cave ne persuasionem de
hoc sidere falsam sequaris, nec magnitudinem ejus
esse cubitalem existimes. Etenim aspectus noster
in aere velut absumptus ac deminutus ad com-
prehensionem illorum, quæ supra nos conspicimus,
haudquaquam sufficit. Itaque Litteræ sacræ solem
magnum appellant ex admiratione quadam ac stu-
pore, non comparationis alicujus ratione. Nam et
cetos sive balænas eadem magnas vocant, non
quod vel squilla vel halece majores sint, sed quod
montibus etiam maximis sint consimiles. 22 cum in

ποντες, ἐκόντες πρὸς τὴν σύνθεσιν τῆς ἀληθείας
ἀπετυφλώθησαν.

"Ὅσα δὲ καὶ περὶ μεγέθους ἐφιλοσόφησαν τοῦ τε
ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, τί γρῆ καὶ λέγειν; Ἀναξι-
μανδρος μὲν γὰρ καὶ Ἀναξιμένης ἑπτακαταικοσι-
πλασίονα τῆς γῆς τὸν ἥλιον ἔφησαν εἶναι, Ἀναξα-
γόρας δὲ Πελοποννήσου μείζονα. Καὶ ἕτεροι πάλιν
ποδιαίων τὸν τοιοῦτον ἐφρόνησαν ἥλιον. Τὰ αὐτὰ
ἔδ' καὶ περὶ σελήνης διεξιόντες εὐρίσκονται. Οἱ μὲν
γὰρ μείζονα τῆς γῆς, οἱ δὲ πάλιν ἰσόμετρον, ἄλλοι
ἔδ' ἐλάσσονα· καὶ ἕτεροι σπιθαιμαίαν εἶναι τὴν σε-
λήνην διασχυρίζονται, καὶ οὐκ ἀισχύονται τῆς μὲν
θαλάττης τὸ βάθος ἀγνοοῦντες, ἔνθα καὶ ὀρυμνῶν
καθεῖναι δύνανται, τὸ δὲ ἀπὸ γῆς ἄχρι σελήνης,
κάκειθεν ἄχρις ἡλίου διάστημα εἶδέναι φιλοτιμού-
μενοι.

Καὶ οἱ μὲν διαληφθέντες ἀνωθεν Ἴνδρος περὶ
παραγωγῆς ὁμοῦ καὶ μεγέθους τῶν δύο φωστῆρων
οὕτως ἐδιειλήφασιν· ὁ δὲ τὰ θεῖα τοφὸς καὶ μέγας
Βασίλειος εἰς ἀπόδειξιν τοῦ μεγέθους αὐτῶν καὶ
τάδε προστίθισιν· Ἄπειρον ἔγνων τῶν πλήθει τῶν
κατ' οὐρανὸν ἀστέρων, τὴν παρ' αὐτῶν συνερανεῖ-
μενον φῶς οὐκ ἐφαρκεῖ διαλύσαι τῆς νυκτὸς τὴν
κατ' ἄφαιαν. Μόνος δὲ ὁ ἥλιος ὑπερφανεὶς τοῦ ὀρί-
ζοντος, μᾶλλον δὲ ἔτι καὶ προδοκῶμενος, ἠφάνισε
μὲν τὸ σκότος, ὑπερῆγάγε εἰς τοὺς ἀστέρας, καὶ
πεπηγότα πῶς καὶ συμπεπιλημένον τὸν περὶ γῆν
ἀέρα κατέτηξέ τε καὶ διέεξε, οὕθεν καὶ ἀνεμοὶ
ἔωθινοὶ καὶ δρόσοι ἐν αἰθρίᾳ τὴν γῆν περιέρχουσι.
Τοσαύτην δὲ οὕσαν τὴν γῆν πῶς ἂν ἰδυνθῆ ἐν
μικρῷ καιροῦ ῥοπή τὴν πᾶσαν καταφωτίσειν, εἰ μὴ
ἀπὸ μεγάλου τοῦ κύκλου κατέπεμπε τὴν αὐγὴν;

Οὕτω μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τῆς σελήνης ἔστιν ἰδεῖν.
Μέγα γὰρ καὶ τὸ σῶμα τὸ τῆς σελήνης, καὶ φανό-
τατόν γε μετὰ τὸν ἥλιον. Ἐπὶ γὰρ τούτων καὶ ἡ
ἁγία ἔφη Γραφή· «Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοὺς φω-
στῆρας τοὺς μεγάλους.» Μεγάλου; δὲ εἶπεν αὐτοὺς
οὐκ ἐπειδὴ μείζους τῶν μικροτέρων ἀστέρων εἰσιν,
ἀλλ' ἐπειδὴ τοσοῦτοι τὴν περιγραφὴν, ὥστε ἐφαρκεῖν
τὴν ἀπ' αὐτῶν χρομένην αὐγὴν καὶ οὐρανὸν περι-
λάμπειν καὶ τὸν ἀέρα, καὶ ὁμοῦ τε τῇ γῆ πάσῃ καὶ
τῇ θαλάσῃ συμπαρεκτείνεσθαι. Μὴ οὖν ἀπατάτω
σε τοῦτ' φαινόμενον, μηδὲ πηχυσίον αὐτὸν εἶναι
νόμιζε· ἡ γὰρ ὄψις ἡμῶν ἐνδραπανηθεῖσα τῶ ἀέρι
κάντεῦθεν ἐξίτηλος γέγονε πρὸς τὴν ἀκριθεῖ κα-
τάληψιν τῶν ἐρωμένων οὐκ ἐφαρκεῖ. Κατ' ἐκπληξιν
λοιπὸν καὶ κατὰ σύγκρισιν μέγαν ἐκάλεσε τὸν ἥλιον
ἡ Γραφή. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ τὰ κῆτη τὰ μεγάλα
μεγάλα εἶπεν ἡ Γραφή οὐχ ὅτι καρίδος καὶ μαινίδος
μείζονα εἰσιν, ἀλλ' ὅτι μεγίστοις εἰκόασιν ὄρεσι τῆς
θαλάττης πολλάκις ὑπερνηχόμενα. Καὶ ἐποίησεν ὁ
Θεὸς τοὺς φωστῆρας τοὺς μεγάλους. Καὶ πῶς γὰρ

22 Gen. 1. 16.

οὐ μέγας ὁ ἥλιος, εἶγε καὶ τῆς γῆς αὐτῆς πολλα-
πλασίων ἐστὶ; καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἐτύγγανεν, οὐκ
ἂν ὑπερφανὲς τοῦ ὀρίζοντος τῆ οἰκείᾳ τινικζῦτα
δυνάμει συμπεριελάτρε ξύμπαντα.

Μέγα μὲν, ὡς προείρηται, καὶ τὸ τῆς σελήνης
σῶμα, καὶ φανότατόν γε μετὰ τὸν ἥλιον. Εἰ γὰρ
καὶ μὴ διόλου τὸ φῶς αὐτῆς ἀμετακίνητον μένει,
ἀλλὰ καὶ τοῦτο ὀρβήτου σφίρας τοῦ δημιουργοῦ
πάντων, ὥστε τῷ κατὰ τὴν σελήνην θεάματι παι-
δαῦσεσθαι ἡμᾶς τὰ ἡμέτερα δὲ καὶ τῆς ταχέως τῶν
ἀνθρωπίνων περὶ τροπῆς ἐνεῦθεν εἰς ἔνοσιαν ἐρ-
χεσθαι. Οἶμαι δὲ καὶ τῆ τῶν ζῶων κατασκευῆ καὶ
τοῖς λοιποῖς τοῖς ἀπὸ γῆς φουμένους μὴ μικρὰν
ὑπάρχειν ἐκ τῆς κατὰ τὴν σελήνην μεταβολῆς τὴν
συντέλειαν· ἄλλως γὰρ διατίθεται μειουμένης αὐτῆς
καὶ ἄλλως αὔξομένης τὰ σώματα, νῦν μὲν ληγού-
σης ἀραιὰ γινόμενα καὶ κενὰ, νῦν δὲ αὔξομένης καὶ
πρὸς τὸ πλήρες ἐπαγομένης καὶ αὐτὰ πάλιν ἀνα-
πληρούμενα, διότι ὑγρότητα τινα θερμότητι κεκρα-
μένην ἐπὶ τὸ βᾶθος φθάνουσα λεληθότως ἐνίησι.
Δηλοῦσι δὲ τοῦτο καὶ οἱ καθεῦδοντες τῆς ὑπὸ σελή-
νης ὑγρότητος περισσῆς τὰς τῆς κεφαλῆς εὐρυχω-
ρίας πληρούμενοι, ἔτι δὲ τὰ νεοσφαγῆ τῶν κρεῶν
τῆ προσβολῆ τῆς σελήνης ταχέως τρεπόμενα. Κατὰ
τοῦτο καὶ ἐφ' ἄρματος αὐτὴν καὶ δύο ταύρων καθί-
ζουσιν ὡς κυκλοῦσαν τὸν κόσμον καὶ ἀροτριῶσαν
καὶ σπείρουσαν, ὑγραίνουσαν τε καὶ θερμαίνουσαν.
Ταῦτα δὲ πάντα οὐκ ἂν ἐξήρησε τῆ ἑαυτῆς ἀλλοιώ-
σει συμμεθιστῆν, εἰ μὴ γε κατὰ τὴν τῆς Γραφῆς
μαρτυρίαν ὑπερφυῆς τις ἐτύγγανε τῆ δυνάμει τε
ὑπὲρχουσα. Οὕτω μὲν οὖν ἐκ τῆς αἰτίας ταύτης καὶ
τὰ κατὰ τὸν ἄερα πάθη συνίστανται, ὡς μαρτυροῦ-
σιν ἡμῖν αἱ κατὰ τὴν νοσηνίαν πολλάκις ἀπὸ γα-
λήνης καὶ νηνεμίας αἰφνίδιοι ταραχαὶ τῶν νεφῶν
κλονουμένων καὶ συμπιπτόντων ἀλλήλοις, αἱ περὶ
τοὺς εὐρίπους τε παλιβροῖαι, καὶ ἡ περὶ τὸν λεγό-
μενον Ὁκεανὸν ἀμπωτίς, ἣν ταῖς περιόδοις τῆς
σελήνης τεταγμένης ἐπομένην ἐξείρουν οἱ προσοι-
κοῦντες. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ ὁ μέγας διαλαμβάνει
Βασίλειος, ἀποδείξαι θέλων τῶν φωστήρων τούτων
τὸ μέγεθος.

fluxus aquarum in euripis, illaque ipsa quæ sit in
quidem homines littoribus marinis finitimi per
statas vices lunæ circuitus sequi deprehende-
runt. Hactenus quæ de his magnus ille Basillus complexus est, dum horum luminarium magni-
tudinem demonstrare nititur.

Σὺ δὲ, ἀγαπῆτῃ, πρὸς τοῖς εἰρημένους τοῦτο γί-
νωσκε ὅτι πάντες μὲν οἱ λοιποὶ ἀστῆρες ἴδιον ἔχουσι
φῶς, ἐκεῖνο δηλαδὴ τὸ πρῶτως καταμερισθὲν καὶ
δοθὲν αὐτοῖς, μόνη δὲ ἡ σελήνη φῶς οὐ κέκτηται
ἴδιον. Εἰ γὰρ καὶ λέγουσιν τινες ἀμυδρὸν καὶ ταύ-
την κειτῆσθαι φῶς, ἀλλ' αἱ αὔξομιώσεις πάντως
αὐτῆς, ἐν αἷς μηνιαίῃς ὁρᾶται καὶ πλησιφαῆς καὶ
ἀμφίκυρτος, ἐξ ἡλίου ταύτη προσγίνονται κατὰ τὴν
ποιαν αὐτῶν συμπλοχὴν καὶ διάστασιν. Μάνθανε
οὖν ὅτι φῶς ἀλλότριον ἡ σελήνη ἐνδύεται, καὶ ὅτι τὸ
μέρος ἐκεῖνο παρ' ἡλίου φωτίζεται ὁ πρὸς αὐτὴν
νένυκε, δηλονότι τὸν ἥλιον. Καὶ ὅτλον ἐκ τῆς ἐμ-

PATR. GR. CLVIII.

A superficie maris n tant. Creavit ergo Deus lumi-
naria magna. Et quo pacto sol non magnus sit, si
quidem cum multis terra partibus esse majore-
rem constat? nam absque illo foret, non supra
circulum finitorem conspectus vi sua cuncta com-
plecteretur.

Itidem ut modo indicabamus, lunæ quoque cor-
pus ingens est ac secundum solem lucidissimum.
Nam quod lux ejus non prorsus immobilis est, id
vero ad sapientiam illam rerum opificis ineffabilem
referri debet. Adeoque lunam inspectantes de rerum
nostrarum statu et conditione nos erudiri sciamus,
ut hinc moniti de celeri rerum humanarum
eversione cogitemus. Quanquam præterea non pa-
rum prodesse mutationem illam lunæ tam ipsis ani-
mantibus quam cæteris e terra nascentibus rebus
equidem arbitror. Nam aliter adfecta sunt corpora
luna deminuta quam esse soleant eadem augescente.
Quippe cum deficit ac imminuitur, laxa
sunt atque vacua: cum augetur et ad plenitudinem
suam properat, corpora quoque rursus repleri
videmus; idque propterea quod humorem
quemdam cum calore temperatum et ad ima usque
pertinentem quasi tacite corporibus immittat.
Animadverti hoc de iis quoque potest, qui ad lunam
dormientes superfluo humore capitis capacita-
tem omnem repleri sentiunt. Itidem carnes re-
cens mactatorum animalium ad lunam expositæ et
ab ejus radiis atactæ cito mutantur ac putrescunt.
Ea de causa lunam in curru, duobus tauris ad-
junctis, collocant, tanquam mundum hunc ambien-
tem, arantem, sementem in eo facientem, hume-
tantem atque calefacientem. Hæc omnia vero per
immutationem illam corporis sui perficere ne-
quaquam posset, si non eximie cujusdam magni-
tudinis singulari cum vi et efficacitate conjunctæ,
quemadmodum et Litteræ sacræ testantur, esset.
Atque hac sane de causa videmus et aeris affecti-
ones certas existere, quemadmodum declarant
exortæ sæpenumero novilunii tempore de summa
tranquillitate, ventorum omnium experte, pertur-
bationes aeris repentinæ, nubibus inter se collisis
quasi que confligentibus, declarant et fluxus ac re-

Debes autem, dilecte filii, præter jam indicata
illud etiam animadvertere, cætera quidem universa
sidera suum ac peculiare quoddam habere lumen,
ab initio scilicet eis distributum atque datum, lunam
vero lumine proprio destitui. Quanquam enim
nonnulli tradant ipsam quoque lumen obscurum
habere, tamen existimandum est omnino lucis
incrementa, quibus sit ut vel in cornua falcata vel
pleno resplendens lumine vel dimidiata major conspiciatur,
in ea per solem effici, prout inter se
congregiuntur aut disjungiuntur. Lunam igitur lucem
alienam velut induere scias, eamque partem

ipsius a sole collustrari quæ soli obversa est. Potest hoc ex ipsis ad nos delabentibus radiis solis animadverti. Nam aliter atque aliter pro diverso tam situ quam motu solis ab eis nos quoque collustramur. Quodsi maxime in horum siderum coitu nobis obversa corporis lunaris pars omnino lucis experta conspicitur, nihilominus ejusdem pars superior solemque spectans hoc ipso tempore lumen illius recipit, qua soli scilicet est obversa. Licet hoc et in pleniluniis deprehendere; quippe lunam id temporis toto corpore suo lucentem conspicimus, uti quæ ex adverso collocati solis radios excipit; qua de causa pars globi ejus reliqua, sub aspectum nostrum haud cadens, nimirum posterior, case lucis experta intelligitur.

Hæc ita se habere, lunamque adeo lucem a sole quasi commodato capere, de ipsis lunæ defectibus animadvertere quis potest. Id autem qui fiat, accipe. Sunt id temporis hæc luminaria sibi ex adverso rectam ad lineam opposita, terræque corpus inter ea in medio quasi loco pendet. Itaque radii solares pro more suo penetrare quidem illi conantur lunæque globo splendorem impertiri: verum minime ad illum pertingere possunt propter interjectum, ceu diximus, terræ corpus, quod iter ipsis obstruit. Nec objicere nobis hoc loco debes, quamobrem non fiat, siquidem ita res comparata sit, lunæ defectus in qualibet ad rectam lineam oppositione. Nam hoc loco non satis idonee responderi ad id potest, quod ipsum æqui bonique facies. Etenim homines in hisce disciplinis exercitati tradunt nodos quosdam eclipticos (sic enim appellant) in congressibus, qui plenilunii tempore sunt, nonnunquam permisceri, eoque modo solis ac lunæ defectus necessario accidere. Nec enim solum corpus sive solis sive lunæ oppositionem hanc efficere potest, si non ibidem quoque nodus **24** quidam eclipticus reperitur, uti jam indicavimus.

Et proprie luna deficere dicitur: qua enim luce solaris vestita est, ea de causa commemorata rursus exiit atque spoliatur. In sole non defectum, sed obscuracionem appellare didicimus. Nec enim lux solaris unquam deficit; sed quia coitus horum siderum tempore lunare corpus, quod terræ vicinius est, medio se interjicit loco radiisque solaribus officit, aer ille supra nos caligine quadam involvitur, non demissis ad nos ullis radiis, qui terræ proxima luce sua collustrarent.

Quodsi etiam cognoscere cupis inter alia, qui fiat ut luna sola primo in rerum exordio lucem nullam propriam consecuta commodato eam a sole capiat, scire debes non hoc propterea novo quasi quodam more factum divinitus, quod opifex et creator ille universitatis hujus aliam lucem nullam haberet, sed tum uti concinnitas et ordo quidam creatis inderetur, quemadmodum Damascenus ille Joannes ait, qui ordo inter superiorem et inferior-

Α πιπτούσης ἡμῖν ἡλιακῆς ἀκτίνας. Ἐνίοτε γὰρ ἐτέρως καὶ ἄλλοτε ἄλλως ὑπ' αὐτῆς αὐγαζόμεθα, κατὰ τὴν τοῦ ἡλίου πάντως θέσιν καὶ κίνησιν. Εἰ γὰρ καὶ κατὰ τὸν τῆς συνόδου καιρὸν τὸ πρὸς ἡμᾶς τοῦ σελήνου σώματος μέρος πάντῃ καθορᾶται ἀφώτιστον, ἀλλὰ τὸ ἀνώτερον ἐκεῖνο καὶ νεῦον πρὸς ἡλίον ἐν τῷ τῆς συνόδου καιρῷ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος δέχεται καὶ τὸ φῶς καθ' ὃ πρὸς ἡλίον ἀφορᾷ. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ἐν ταῖς πανσεληνοῖς ἐστὶν ἰδεῖν ὀλολαμπῆ γὰρ τὴν σελήνην τῆνικαῦτα ὀρώμεν ἅτε τὸς ἡλιακὰς ἐκ διαμέτρου δεχομένην ἀγὰς, ὡς ἐνταῦθεν τὸ λοιπὸν μέρος τοῦ δίσκου, τὸ ἀφανὲς δηλονότι καὶ ὀπισθεν, κατανοεῖσθαι ἀφώτιστον.

Β "Οτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι ἐξ ἡλίου τὸ φῶς ἡ σελήνη δανεῖζεται, σαφῶς ἀρα τοῦτο μάθη τις ἀν ἐξ αὐτῶν τῶν τῆς σελήνης ἐκλείψεων. Καὶ πῶς, ἀκουε. Κατὰ διάμετρον οἱ φωστῆρες ἐστήκασιν, μεταξὺ δὲ τούτων αὐτὸ τὸ σῶμα τῆς γῆς ἀπηώρηται. Αἱ ἡλιακαὶ τοίνυν ἀκτῖνες ὀρμῶσι μὲν ὡς ἔθος διαβιθασθῆναι καὶ τῷ σεληναίῳ δίσκῳ χορηγήσαι τὴν ἔλλαμψιν, οὐ φθάνουσι δὲ ὅμως ἐκεῖσε καταλαβεῖν ἅτε δὴ μεσολαβοῦντός πως καὶ ἀντιφράττοντος τοῦ τῆς γῆς, ὡς εἶπομεν, σώματος. Καὶ μὴ μοι λέγε ὡς εἶγα ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ἵνα· τί μὴ καθ' ἕκαστον διάμετρον ἡ τῆς σελήνης ἐκλείψις γίνεται; οὐδὲ γὰρ ἐπιτηδελως ἔχω περὶ τούτου κατὰ τὸ π. ρ. δν ἀποκρίνεσθαι σοι· καὶ τούτου ἔνεκεν σύγγραψθι. C Οἱ γὰρ περὶ τὰ τοιαῦτα ἡσυχολημένοι συνδέσμοις τινὰς ἐκλειπτικούς οὕτω καλουμένους ἐν ταῖς συνοδοπανσεληνοῖς ἐξ ἀνάγκης προσγιγνέσθαι. Οὐδὲ γὰρ τὸ σῶμα μόνον εἶτε τῆς σελήνης, ὡς ἐπὶ τοῦ ἡλίου, εἶτε τῆς γῆς, ὡς ἐπὶ τῆς σελήνης, ἀντίφραξιν ποιῆσαι δύναται, εἰ μὴ που καὶ σύνδεσμός τις ἐκλειπτικός ἐκεῖσε εὑρεθῆι, ὡς ἄγονται.

Καὶ κυρίως ἐκλείψις ἐπ' αὐτῆς ἀν λέγοιτο τῆς σελήνης· ὅτι γὰρ φῶς ἡλιακὸν ἀμφιέννυται, τοῦτο πάλιν δι' ἣν αἰτίαν εἶπομεν, ἀπεκδύεται. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἡλίου οὐκ ἐκλείψιν, ἀλλ' ἐπισκότωσιν λέγειν ἐμάθομεν. Οὐδὲ γὰρ τὸ ἡλιακὸν ἐκλείψει ποτὲ φῶς· ἀλλ' ὑποτρέχοντος ἐν τῷ τῆς συνόδου καιρῷ τοῦ σώματος τοῦ σεληναίου οἷα περιγειότερου τυγχάνοντος, καὶ οὕτω ταῖς ἡλιακαῖς ἀκτίσιν ἐπιπροσθούντος, ὃ ὑπὲρ κεφαλῆς ἡμῶν ἀπὸ ζόφου τῆνικαῦτα καθυποβάλλεται, ἅτε δὴ μὴ βαλλομένων αὐτῶν κάτωθεν καὶ φωτίζουσῶν τὸ περιγίειον.

Εἰ δὲ καὶ τοῦτο ζητεῖς μετὰ τῶν ἄλλων μαθεῖν, πῶς ἡ σελήνη μόνη καὶ τίνι τρόπῳ μὴ σχοῦσα φῶς ἀρχήθεν ἴδιον ἐξ ἡλίου τοῦτο δανεῖζεται, εἰδέναι ὀφείλεις ὡς οὐκ ἀπορῶν ἑτέρου φωτὸς ὁ δημιουργὸς καὶ κτίστης πάντων θεὸς τὴν καινοτομίαν ταύτην εἰσηνεγκεν, ἀλλ' ἵνα ρυθμὸς καὶ τάξις ἐνθεῶν ἢ ἢ κτίσει, κατὰ γε τὸν Δαμασκηνὸν Ἰωάννην, ἀρχόντος καὶ ἀρχομένου, καὶ ἵνα παιδευθῶμεν ἐκ τούτου καὶ ἡμεῖς κοινωνεῖν ἀλλήλοις καὶ μεταδιδόναι, ἀνα-

κρίνειν τε τῶν γινομένων μηδὲν, ἀλλ' ἐπὶ πᾶσι A rem consisteret, tum uti nos etiam erudiremur
καλῶς ὑποτάσσεσθαι. debere nos invicem alios cum aliis nostra commu-
nicare, nec quidquam eorum quæ sunt scrupulose perquirere, sed in omnibus præclare nosmet sum-
mittere.

Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἕτερον ἡμῖν ὑπεμφαίνει πα-
ράδοξον ἢ σελήνην ἐκλείπουσα, ὡς ὁ θεοτάτος φη-
σιν Ἀναστάσιος. Καθάπερ γὰρ αὕτη ζόφῳ καθυ-
πώκειται μεσολαβούσης τῆς γῆς καντεῦθεν τὰς
ἡλιακὰς ἀκτίνας ἀποστρεφούσης, οὕτω καὶ ἡ Ἐκκλη-
σία μεσολαβούσης τῆς ἁμαρτίας σκότους ἐμπίλλεται
κατ' ἀποστροφὴν πάντως τοῦ νοητοῦ ἡλίου. Καλῶς
ὡν ἔλεγε καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, « Πάντα εἰς Χρι-
στὸν προσατεύονται. » Ὅτι δὲ ἡ σελήνη αὕτη τῆς
Ἐκκλησίας εἰκόνα φέρει, ὡσαύτως ὁ αἰσθητὸς οὗτος
ἥλιος τοῦ νοητοῦ ἡλίου, αὐτοῦ δηλαδὴ τοῦ Χριστοῦ,
τοῦ προφήτου Ἀθακούμ ἀκουε λέγοντος, Ἐπήρθη
ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη ἔστη ἐν τῇ τάξει αὐτῆς. »
Κατὰ γὰρ τὸν τὰ τοιαῦτα ἐξηγούμενον μέγαν Κύ-
ριλλον ἢ Ἐκκλησία πρότερον ἐν ἀταξίᾳ ἐτύχχανε, B
ἕτε τοῖς δαιμονίοις λατρεύουσα, ὕστερον δὲ τοῦ
νοητοῦ ἡλίου ἐπαρθέντος ἐν τῷ σταυρῷ ἐν εὐταξίᾳ
γίγνετο πρὸς αὐτὸν ἐπιστραφεῖσα τὸν Κύριον. Καὶ
τοῦτο δεδήλωκεν αὐτὸς ὁ Χριστὸς οὕτως εἰπὼν,
« Ὅταν ὀψώθῃ, τότε πάντας ἑλκύσω πρὸς ἑμαυτόν. »

Γίνωσκε δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι καὶ διὰ ταῦτα μὲν
ἐκλείπειν ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη συγκεχώρηται, οὐ το-
σοῦτον δὲ ὅσον τὴν τῶν προσκυνοῦντων αὐτὰ διελέγ-
χεσθαι ἄνοιαν, καντεῦθεν παιδεύεσθαι ὅτι τρεπτὰ
ταῦτα καὶ ἀλλοιωτά. Ἐν δὲ τριπτόν οὐ θεός.

Καὶ τοιαῦτα μὲν οἱ ἀστέρες ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς
συμπιπτόντων διδάσκουσι τοὺς λόγους μετέχοντας.
Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ θεόπτης ἔλεγε Μωσῆς, « Καὶ ἔθετο C
ταῦτα εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροῦς καὶ ἡμέρας καὶ
εἰς ἔνιαυτούς. » Διὰ γὰρ αὐτῶν τοῖωνδε ἢ τοιῶνδε
τοῖς χρώμασιν ἀνατελλόντων τὴν τε χειμερινὴν
τοῦ ἀέρος κατάστασιν καὶ τὴν εὐδεινὴν σημειού-
μεθα. Δι' αὐτῶν αἱ τροπαί, δι' αὐτῶν οἱ καιροί,
ἐαρ δηλαδὴ, θέρος, μετόπωρον καὶ χειμῶν ὁ γὰρ
ἥλιος τὸν ζωδιακὸν ἥρμα διοδοῦν κύκλον, καὶ
ποτὲ μὲν τῷ Καρκίνῳ παραγενόμενος ποτὲ δὲ τῷ
Ζυγῷ, καὶ ἄλλοτε πάλιν ἐν τῷ Αἰγοκέρωτι, τὰς δια-
ληφθείσας τέσσαρας εἰσφέρει τροπὰς. Δι' αὐτῶν
αἱ ἡμέραι, δι' αὐτῶν οἱ ἔνιαυτοί. Τῷ γὰρ οὐρανῷ
συμπεριφερόμενος ὁ ἥλιος ποιεῖ τὸ νυχθήμερον,
ἐξίξ δὲ τὴν ἑαυτοῦ ποιούμενος διόδον καὶ ἀπὸ ζω-
δίου μεταβαίνων εἰς ζώδιον τὸν ἑνιαυτὸν ἐκπληροῖ.
Ἐνιαυτὸς γὰρ οὐδὲν ἄλλο ἐστίν ἀλλ' ἢ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ D
καὶ ἐνὸς σημείου ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάλιν ἀποκατάστασις.
Ταῦτα δὲ πάντως οὐκ ἄξιον ἀγνοεῖν τοὺς πιστοῦς.
Ἐντεῦθεν γὰρ ἡ ἀρρήτος τοῦ θεοῦ σοφία κατα-
λαμβάνεται καὶ δύναμις τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ,
καθὰ φησι Παῦλος, ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιή-
μασι νοούμενα καθορᾶται. Ταύτη τοι καὶ κατακρί-
τους ἐκείνους ὁ μέγας φησι Μάξιμος, ὅσοι διὰ τῆς
τῶν ὄντων αἰτίας οὐ χειραγωγεῖν ἐθέλουσι καὶ
ἐξουτοῦς.

Præterea quiddam aliud quoque novum nobis
luna deficiens indicat, quemadmodum vir divinus
Anastasius tradit. Quemadmodum enim a tenebris
illa occupatur ob interjectam terram, quæ ab ea
radios solares avertit, sic etiam Ecclesia peccato
interveniente tenebris involvitur propter aversionem
solis illius intellectibilis. Idcirco præclare dic-
tum a Paulo²⁵, Christi figuras omnia repræsentare.
Lunam quidem Ecclesiæ referre imaginem, et consimiliter
solem hunc sensilem solis illius intellectibilis qui Christus est,
de vatis Habacumi verbis intelligas licet, qui ait: « Sol elevatus est,
et luna stetit in ordine locoque suo²⁶. » Nam Ecclesia,
quemadmodum interpres horum verborum magnus
ille Cyrillus inquit, prius erat in confusione, cum
malos genios coleret. Verum ubi deinceps intelle-
ctibilis ille sol in crucem elevatus est, suum in ordi-
nem rediit, ad Dominum conversa. Significare
voluit hoc ipse Christus, cum diceret: « Cum
sublatus fuero, tunc omnes ad me traham²⁷. »

Et animadvertito, dilecte filii, non tam propter ea
quæ diximus, permittere Deum ut sol atque luna
deficiant, quam ut hæc sidera religiose colentium
amentiam coarguat, et nos erudiat ut esse omnia
mutationibus obnoxia sciamus. Quidquid autem
mutationibus obnoxium est, Numen esse nequit.

25 Hujusmodi quædam per ea quæ sideribus
accidunt, homines rationis compotes docentur. Id-
circo spectator ille Dei Moses inquit: « Constituit C
ea in signa tempora, dies, annos²⁶. » Prout enim
vel hoc vel illo modo colorata oriuntur, aut turbidam
aut serenam æris constitutionem fore notamus.
Per ea conversiones anni temporum ipsaque
tempora efficiuntur, nimirum ver, æstas, autumnus,
hiems. Etenim sol circulum illum quem zodiacum
vocant sensim percurrens, dum modo in Cancro
fertur modo in Libra modo in Capricorno, vices
illas anni temporum quatuor indicatas efficit. Per
eadem et dies efficiuntur et anni. Nam una cum
cælo sol circumvectus nocturnum diurnumque spa-
tium absolvit. Idem itinere suo peculiariter abso-
luto, deque signo ad signum commensans, anni spa-
tium perficit: annus enim aliud nihil est quam
ab uno eodemque signo ad illud ipsum solis re-
versio. Hæc omnino religiosi hominibus ignota
esse non debent. Nam de his sapientia potestasque
Dei, quæ oratione nemini exponi potest, percipi-
tur. Etenim quæ sunt ejus inaspectabilia, quemad-
modum Paulus²⁷ ait, ea de mundi creatione, dum
considerantur per opera, perspicuntur. Propterea
damnabiles illos ait esse Maximum, quicumque per
cognitionem universitatis rerum ad causam ipsius
universitatis sese quasi manuducere nolit.

²⁵ I Cor. x, 11. ²⁶ Habac. iii, 11. ²⁷ Joan. xii, 32. ²⁸ Gen. i, 14. ²⁹ Rom. i, 10.

Cum autem dici audis : « Constituit ea in signa et tempora, » simul adverte quid a Basilio tradatur. Nam in concione de sex dierum operibus numero sexta hujusmodi quædam de siderum observatione profert. Observationes luminarium ad vitam humanam sunt necessariæ, nisi quis ultra modum et curiosius quam par sit eorum signa perquirat. Nam multa de tempestatibus pluviis hinc cognoscere licet, multa de siccitatibus ventorumque concitatione, vel particularium vel universalium, vel vellementium vel lenium. Nimirum ex his quæ sol ostendere consuevit, unum ab Ipso Domino traditur, cum ait : « Tempestas erit, quia triste rubet cælum ⁹⁵. » Cum enim exhalationes quadam cum caligine sursum tendunt, obscurantur radii solis, ac sol ipse carbonis instar rutilans sanguinique consimilis apparet, speciem hanc in oculis efficiente aeris crassitie. Sic quoties luna caliginosis ab humoribus circumdatur, vel aquæ pluviæ copiam in aere vel austri commotionem vehementem minatur. Solem cum aræ (quas vocant) ambiunt, accidentium quorundam aeris signa existunt. **26** Idem virgæ quæ Iridis colore imitantes in nubibus rectæ conspiciuntur, imbres ac tempestates immensas vel omnino mutationem aeris diuturnum portendunt. Multa præter hæc in augescente vel decrescente luna observantur harum rerum studiosi, de quibus colligi quædam indicia possunt, quod cum ejus sideris formis aer quoque terræ vicinus commutetur. Nam si tenuis puraque sit die tertio, serenitatem durabilem pollicetur : sin versus extremitates crassa et subrubescens, vel aquam e nubibus copiosam vel austri concitatioem flatum minatur. Ignorat autem nemo quantum harum rerum indicatio vitæ humanæ utilitatis afferat. Nam et ii qui navigant, ad sidera respicientes rectum iter instituunt, eorumque situs rationem habentes navigium dirigunt. Cum enim sic comparata sit aquarum natura, nulla restent ut in eis vestigia quibus animadversis itinera mari facientes citra dubitationem progrediantur, propterea Deus illis qui ampla trajiciunt maria situm astrorum concessit tanquam marinarum semitarum vestigia. Ac de his quidem hæc sanctorum Patrum est sententia.

Verum alii quidam dictum illud Mosaicum, quod indicatum a nobis est, enarrantes persiderum commisionem atque distantiam universas res humanas administrari regique tradunt, prosperitatem et adversam fortunam indidem deducentes, adeoque simpliciter omnia quæcumque singulos in dies vitæ mortaliæ accidunt. At noli tu committere, dilecte filii, ut hujusmodi cogitationibus fidem habeas, nisi velis ob eam causam iniqua deprehendi sidera, siquidem alios scortatores efficiunt, alios adulteros, alios homicidas et prædones. Quin etiam ante ipsa sidera Deus eorum opifex iniquus reperiretur, qui gehennam ignis et tenebras extremas peccatoribus

95 Ἔθετο ταῦτα εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροὺς. Τῷ μεγάλῳ Βασιλεῖω κἀνταῦθα προσέχειν σε δεῖον. Ἐν γὰρ τῇ εἰς τὴν Ἑξαήμερον ἔκτη αὐτοῦ ὁμιλίῳ περὶ τῆς τῶν ἀστέρων παρατηρήσεως καὶ τάδε φησὶν. Ἀναγκαῖα πρὸς τὸν ἀνθρώπινον βίον ἀπὸ τῶν φωστῆρων παρασημαίωσις, ἐὰν μὴ τις πέρα τοῦ μέτρου ἐξ αὐτῶν σημεῖα περιεργάζεται. Πολλὰ μὲν γὰρ περὶ ἐπομβρίας ἔστι μαθεῖν, πολλὰ δὲ περὶ αὐχρῶν καὶ πνευμάτων κινήσεως ἢ μαρικῶν ἢ καθόλου, βιαίων ἀνειμένων. Ἐν γὰρ τι τῶν ἀπὸ τοῦ ἡλίου παραδεικνυμένων καὶ ὁ Κύριος παρέδεικεν ἡμῶν, εἰπὼν ὅτι χειμῶν ἔσται· στυγνάζει γὰρ πυρρῶζων ὁ οὐρανός. Ἐπειδὴν γὰρ εἰ ἀχλύος ἢ ἀναφορὰ γένηται, ἀμαυροῦνται μὲν αἱ ἀκτίνες τοῦ ἡλίου, ἀνθρακώδης δὲ καὶ ὑψαιμος τὴν χροάν ὀρθῆται, παχύτητος τοῦ ἀέρος ταύτην ἐμποιοῦσης τὴν φαντασίαν ταῖς ὕψεσιν. Ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴν ἡ σελήνη περιλιμνάζεται, ἢ ὕδατος ἀερίου πλήθος ἢ νότου βιαίαν κίνησιν ἐπαγγέλλεται. Καὶ τῷ ἡλίῳ δὲ ὅταν αἱ λεγόμεναι ἄλλω περιγραφῶσιν, ἢ καὶ οὐδὲ ὀνομάζουσιν ἀνθῆλους, ὅταν συμπεριτρέχωσι τῇ τοῦ ἡλίου φορᾷ, συμπτωμάτων τινῶν καιρία σημεῖα γίνονται, ὥσπερ οὐν καὶ αἱ βάρδοι αἱ κατὰ τὴν χροάν τῆς Ἰριδος εἰς ὄρθον τοῖ; νέφουσιν ἐμφαινόμεναι ὁμβροὺς καὶ χειμῶνας ἐξαισίλους ἢ ὕλων· τὴν ἐπὶ πλεῖστον μεταβολὴν τοῦ ἀέρος ἐνδείκνυται. Πολλὰ δὲ καὶ περὶ σελήνην αὐξανομένην ἢ ἰχθουσαν οἱ τούτοις ἐσχαλακώτερος τετηρήκασι σημεῖωδη, ὡς τοῦ περὶ γῆν ἀέρος ἀναγκαιῶς τοῖ; σχήμασιν αὐτῆς συμμεταβαλλομένου· λεπτή μὲν γὰρ οὕσα περὶ τὴν τρίτην ἡμέραν καὶ καθαρὰ σταθῆρῶν εὐθίαν καταπαγγέλλεται, παχύεια δὲ ταῖς κερταῖς καὶ ὑπερύθρος φαινομένη ἢ ὕδωρ λάβρον ἀπὸ νεφῶν ἢ νότου βιαίαν κίνησιν ἀπειλεῖ. Τὴν δὲ ἐκ τούτων σημεῖωσιν ὅσον τῷ βίῳ παρέχεται τὸ ὠφέλιμον οὐδεὶς ἀγνοεῖ. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ οἱ ναυτιλλόμενοι πρὸς γε τοὺς ἀστέρας ὀρώντες τὴν ἀκριθεῖ ἔριθον ὀδεύουσι· καὶ τῇ τούτων θέσει προσέχοντες τὸ σκάφος ἰθύνουσι· ἐπειδὴ γὰρ οὐδέχεται τῶν ὑδάτων ἢ φύσις ἰχθυ, οἷς οἱ ὀδῆται προσέχοντες· ἀναμφίβολον τὴν πορείαν ποιοῦνται, δέδωκεν ὁ Θεὸς τοῖς μακρὰ διαπερῶσι πελάγη ὄσον ἰχθυ τῶν θαλαττίων τριβῶν, τῶν ἀστέρων τὴν θέσιν. Καὶ οὕτω μὲν περὶ τούτων τοῖ; ἀγίοις Πατέρασι δοκεῖ.

D Ἐτεροι δὲ τὴ διαληφθὲν παρερμηνεύοντες Μωσαϊκῶν βῆτων, ἐκ τῆς τῶν ἀστέρων συγκράσεως τε καὶ διαστάσεως λέγουσι τὰ καθ' ἡμέρας πάντα διοικεῖσθαι καὶ οὐδεὶς ἀγνοεῖσθαι, εὐπραγίαν τε καὶ δυσπραγίαν ἐκείθεν κατάγουσι, καὶ ἀπλῶς ὅσα τῷ βίῳ καθ' ἑκάστην ἀπροσοχῆτω, συμπίπτουσιν. Ἀλλὰ μὴ σύ γε, τέκνον ἡγαπημένον, τοιοῦτοι; ὄλων ἀνάσχη πειθεσθαι λογισμοῖς, εἰ μὴ βούλει τοῖς ἀστέρας ἐντεῦθεν ἀδίκους εὐρίσκεισθαι, εἰ γε τοῖ; μὲν ποιοῦσι πόρνοους, τοῖ; δὲ μοιχοῖς, καὶ ἀπίλους πάλιν φονίας καὶ ἄρπαγας. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν ἀστέρων αὐτοῖς ἂν ὁ ποιητῆ; αὐτῶν Θεὸς ἀδικὸς εὐρεθεῖη, γέενναν πυρρὸς τοῖς ἀμαρτωλοῖ; ἀπειλῶν καὶ σκότος ἐξώτερον. Ἄλλ' οὐκ ἔστι

⁹⁵ Matth. xvi, 5.

τοῦτο, οὐκ ἔστιν· αὐτεξούσιος γὰρ ὢν ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γενημένος ἄνθρωπος εἰμαρμένην καὶ ἀστροσασιν οὐχ ὑπόκειται. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν τοῖς μὴ κατὰ γνώμην ἁμαρτάνουσι πῦρ ὁ Θεὸς καὶ σκότος ἤπειλησεν. Ὅτι δὲ βλασφημία ἐστὶν εἰ; Θεὸν τὸ νομίζειν ἐξ ἀστέρων γίνεσθαι τοὺς μὲν τῶν ἀνθρώπων φωνίας, τοὺς δὲ πάλιν ἄρπαγας, ὁ κορυφαῖος Πέτρος ἀριθλῶς τοῦτο διδάξει σε πρὸς Φαῦστον. Καὶ γὰρ περὶ γενέσεως διαλεγόμενος; καὶ τότε πρὸς τοὺς ἄλλοι; ἔλεγεν· « Ἐγὼ μὲν ἀστρολογίας ἔμπειρος οὐκ εἰμι, ὥστε τὴν γένεσιν ἀπ' αὐτῆς τῆς κατὰ γένεσιν ἐπιστήμης ἀνασκευάζειν. Ἄλλω δὲ τρόπῳ δύναμαι ἀποδεικνύειν ὅτι κατὰ πρόνοιαν διοικεῖται τὰ πράγματα· ἕκαστος γὰρ πρὸς ἃ πράττει τιμῆς καὶ κολάσεως τεύχεται. » Ἄμαρτάνουσι οὖν οἱ γένεσιν εἰσαγγόντες, αὐτὴν τὰ πάντα δημιουργήσαντα Θεὸν βλασφημοῦντες. Ἐπὶ τοῦτοις γὰρ τοῦ γέροντος εἰπόντος ὅτι βλασφημεῖν ἐστὶ τὸ λέγειν ὅτι τὰ πάντα γένεσι ὑπόκειται; καὶ πάνυ ὁ Πέτρος ἔλεγεν. Εἰ γὰρ πᾶσαι αἱ τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίαι ἐξ ἀστέρων γίνονται, οἱ δὲ ἀστέρες ὑπὸ Θεοῦ ταῦτα ποιεῖν ἐτάχθησαν, ἵνα πάντων χαλεπῶν ἀποτελεσματικῶν γίνονται, ἀπάντων λοιπῶν αἱ ἁμαρτίαι εἰς αὐτὸν ἀναφέρονται τὸν τὴν γένεσιν ἐκδόντα τοῖς ἀστροσασιν. Καὶ τὰ μὲν τοῦ κορυφαίου τοιαῦτα· ὅρα δὲ καὶ τί φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ περὶ φωστῆρων ἕκτῳ λόγῳ αὐτοῦ. Τὴν γὰρ ἀστρολογικὴν τέχνην ἐπὶ μέσου παράγων, καὶ ὅπως ἔχει μεθόδου κατεξετάζων, οὕτω κατὰ βῆμα διέξεισιν· « Ἐν δὲ τούτοις τοῖς λογισμοῖς καὶ μὲν τὸ ἀνόητον, πολλαπλάσιον δὲ τὸ ἀσεβές. Τίνος ἕνεκεν; Ὅτι οἱ κακοποιοὶ τῶν ἀστέρων τῆς αὐτῶν πονηρίας ἐπὶ τὸν ποιήσαντα αὐτοὺς τὴν αἰτίαν μετατιθέασιν. Ἐπειτα εἰ καὶ τῶν περὶ κακίαν καὶ ἀρετὴν ἐνεργημάτων οὐκ ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν εἰσὶν αἱ ἀρχαί, ἀλλ' ἐκ τῆς γενέσεως αἱ ἀνάγκαι, περιττοὶ μὲν οἱ νομοθέται τὰ πρακτέα ἡμῖν καὶ τὰ φευκτέα διορίζοντες, περιττοὶ δὲ οἱ δικασταὶ ἀρετῆν τιμῶντες καὶ πονηρίαν κολάζοντες· οὐ μὴν γὰρ τοῦ κλέπτου τὸ ἀδικήμα, οὐδὲ τοῦ φωνέως, ᾧ γε οὐδὲ βουλομένῳ δυνατὸν ἦν κρατεῖν τῆς χειρός. Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν· αὐτεξούσιος γὰρ ὁ ἄνθρωπος, ὅτι καὶ κατ' εἰκόνα παρήχθη Θεοῦ, ἐφ' ᾧ γένεσι καὶ ἀστροσασιν οὐχ ὑπόκειται. » Τοῖς μέντοι προσπαλουσιν ὅπως ὀπίσθε καθ' εἰμαρμένην, ὡς εἰρηται, καὶ συγγινώσκειν ἔξιον ἦν, οὐ μὴν ἐπιφέρειν μάστιγας, ὡς ὁ χρυσοβόρῳ Ἰωάννης φησὶν. Καὶ γὰρ ἐν οἷς ἐξέθετο λόγοις περὶ εἰμαρμένης καὶ τότε διέξεισι. Τοῖς μὲν οὖν ἀνάγκῃ κατεχομένοις συγγινώσκειν οἶδαμεν. Κἂν γὰρ ὑπὲρ θαίμονός τις ἐνοχλούμενος ἢ τὸν χιτῶνα διεβρήξῃ τὸν ἡμέτερον ἢ πληγὰς ἐπεβλήξῃ, οὐ μόνον οὐ κολάζομεν, ἀλλὰ καὶ ἔλεος ἔμεν καὶ συγγινώσκωμεν. Τί δὴ ποτε; Ὅτι οὐχ ἡ προαιρέσεως, ἀλλ' ἡ τοῦ θαίμονος β' αὐτὰ εἰργάσατο. Ὡστε εἰ καὶ τὰ ἄλλα ἁμαρτήματα ἀπὸ τῆς ἀνάγκης τῆς κατὰ τὴν εἰμαρμένην γίνονται, συνέγωμεν ἂν· ἐπειδὴ ἴσμεν ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνάγκη, διὰ τοῦτο οὐδὲ συγγινώσκωμεν. Εἰ γὰρ ἀνάγκη τὰ ἡμέτερα ἰδέετο, τίνος ἕνεκεν τὸν οὐκ ἐκτὴν κακλόφρατα μαστίζεις; διὰ τί τὴν γυναῖκα μοιχευθεῖσαν εἰς κριτήριον ἔλας; ἵνα τί δὲ καὶ

minatur. Non est autem hoc verum, non est. Quippe ad imaginem Dei conditus homo, cum summet ipsius sit compos, nec fato nec sideribus esse subjectus potest; quod si locum haberet, non Deus præter animi sententiam peccantibus ignem atque tenebras minatus fuisset. Et fieri sane convicium Deo, cum quis existimat per sidera quosdam homicidas effici, quosdam raptores, summus ille Petrus ad Faustum scribens te docebit. Nam de natalitio sidere disserens hæc inter alia profert: « Equidem astrologiæ non sum peritus, ut nativitatem ex ipsa de natalitio sidere scientia refellere possim: verum **27** alio quodam modo possum demonstrare res humanas a Providentia gubernari. Nam quisque pro eorum quæ agit ratione vel honorem vel B pœnam consequetur. Quamobrem errant qui natalitium sidus introducunt, ipsum opificem rerum omnium Deum convicio quodam incessentes. » Quibus in verbis quod hic senex ait, convicium in Deum esse dicere cuncta natalitio sideri esse subjecta, perquam egregie dicitur. Nam si omnia mortalium peccata ab astris oriuntur, astra vero divinitus ordinata sunt ut ea efficiant, et omnium malorum ab ipsis origo profisciscatur, restat omnium peccata ad Deum referri debere, qui natalitiam illam vim sideribus indiderit. Hujusmodi sunt quæ summus ille vir protulit. Præter hæc vide quid magnus ille Basilius in oratione sexta, quæ est de luminariis, dicat. Nam artem astrologicam in medium proferens, et quæ sit ejus methodus explorans, ad verbum hoc modo loquitur. In hisce ratiocinationibus magna inest stultitia et major etiam impietas. Quamobrem? Quod malefica noxiæque sidera pravitalis suæ causam in auctorem suum transferant. Deinde si tam virtuti quam vitii consentaneorum actionum principia non sunt in natura potestate, sed a necessitatibus siderum natalitiorum pendent, supervacanei sunt legum latores, qui agenda fugiendaque nobis definiunt. Nullum est enim vel furis delictum vel homicidæ, si ne volens quidem continere manum poterat. Sed non est hoc verum, non est. Quippe suæ spontis est homo, cum ad imaginem Dei sit factus; quo fit ut neque nativitati certæ neque sideribus subjectus sit. Quin etiam quoquo modo delinquentibus fato quodam, ut diximus, æquum esset ignoscere, non adhibere verbera, quemadmodum Chrysostomus ait. Nam in orationibus quas habuit de Fato hujusmodi quædam tradit: his qui necessitate coguntur, ignoscere solemus. Etenim si quis a malo genio vexatus vel tunicam nostram laceraverit vel nos verberibus affecerit, non modo non punimus eum, sed etiam miseramur veniamque largimur. Quamobrem istuc? Quia non electionis, sed mali genii vis ea designavit. Quo fit ut si quidem alia quoque delicta de necessitate fati provenirent, ignoscendum eis omnino foret. Nam si necessitas res nostras constrictas tenet, quamobrem servum tuum aliquid suffuratum verberas? quamobrem adul-

terri ream uxorem in jus rapis? quamobrem turpia designans pudore afficeris? De his perspicere facile potest neque fatum neque fortunam neque nativitatem neque cursum siderum res nostras gubernare. Nam si hoc largiamur, quid porro necesse fuerit adhibere labores atque sudores, ut a vitis immunis simus? Siquidem fato decretum est fore aliquem malum, etiamsi molestias infinitas suscipiat, malus erit. Vel potius dici malus nequaquam debet, qui a necessitate ad hoc impellitur. Quodsi etiam bona valetudo atque morbi a fato pendent, supervacaneæ sunt opum impensæ, supervacanea medicorum accessio, supervacanea denique victus ratio, quam morbo aliquo laborantes accurate servant. At cum hæc supervacanea non sint (quo enim pacto id dici possit? cum magnam ex his utilitatem percipi conspiciamus), jacet hæc de fato fabula, jacet omnis de natalitio sidere oratio. Non enim homines ulli necessitati subjecti sumus, sed potius electionis libertate ac voluntatis arbitrio divinitus ornati. Nam si non est suæ spontis atque juris homo, restat eum ne ad Dei quidem imaginem creatum esse. Quo enim pacto simulacrum naturæ illius imperatricis esse possit, si hac in parte discrepet ab exemplari principe? Quippe conveniebat atque par erat, ut id quod per omnia conformatum ad similitudinem Numinis esset, quemadmodum Nyssenus antistes ait, in natura sua potestatem agendi arbitrato suo haberet imperioque neminis pareret. Itaque multis probatum minime nos alicujus natalitii sideris, quæ complurium est opinio, necessitate ligari. Nam cæteroqui nulla re nos ratione ornati a brutis animalibus differremus, quorum est arbitrato alieno, quo visum alteri fuerit, duci, cum rationis atque mentis particeps natura, si libertatem voluntatis amittat, etiam beneficio facultatis intelligentis spoliatur. Quis enim mentis usus ei fuerit, si a fati necessitate ducatur, et ab ea quasi protrudatur et

tenus.

Tu vero, dilecte filii, si quando videris infantem vitiatum ex alvo matris egredi qui vel biceps vel quadrupes sit, quemadmodum Mauricio imperante accidit, noli existimare non bonis siderum adspectibus ejusmodi conformari, quemadmodum existimavit olim Hermes ille, qui magno est apud Græcos in honore. Potius magno Athanasio et Joanni Chrysostomo cæterisque Patribus fidem habe, qui de homine a nativitate cæco et altero a nativitate claudis disserentes, causam harum rerum ad effectricem vitæ naturam ipsam referunt, non contrarios quosdam siderum situs. Et esse naturam horum causam perspicuum est maxime. Nam omnia sua quadam ratione facere consuevit, quemadmodum magnus ille Basiliius ait; et apud nos ovis incubantes domesticæ gallinæ hoc ipsius

(8) Ἰδρωτων πρὸς τὸ κατορθοῦν τίς χρεῖα πόρω; Hæc quæ submissis nobis codex Fontis-ebaldensis cœnobii aberant neque a codice

Α πονηρὰ πράττων ἀισχύνῃ; Εὐδὴλον οὖν ἐντεῦθεν ὅτι οὔτε εἰμαρμένη οὔτε τύχη οὔτε γένεσις οὔτε δρόμοι ἀστέρων τὰ καθ' ἡμᾶς διοικεῖ. Εἰ γὰρ τοῦτο δώσομεν, τίς χρεῖα λοιπὸν πόνων καὶ ἰδρωτων πρὸς τὴν κατορθοῦν ἀρετὴν ἔσται; Εἰμαρταί τι γένεσις καλὸς· καὶ καθεῦθεν ὁ τοιοῦτος καὶ βέγγων ἔσται καλὸς. Μᾶλλον δὲ οὐ καλὸν τὸν τοιοῦτον ἔστιν εἰπεῖν τὸν ἐξ ἀνάγκης εἰς τοιοῦτο γινόμενον. Τίς χρεῖα πόνων (8) πρὸς τὸ κακίαν φυγεῖν; εἰ Εἰμαρταί τι γένεσις κακὸς; κἄν μυρία τάλαιπωρῆ, κακὸς ἔσται. Μᾶλλον δὲ οὐ κακὸν τὸν τοιοῦτον ἔστιν εἰπεῖν τὸν ὑπ' ἀνάγκης πρὸς τοῦτο ὠθούμενον. Εἴπερ ὕγια καὶ νόσος τῆς εἰμαρμένης ἥρτηται, περιττὰ τῶν χρημάτων τὰ ἀναλώματα, περιττὰ τῶν ἰατρῶν ἡ εἴσοδος, περιττὰ δὲ καὶ ἡ τῶν νοσοῦντων διαίτης ἀκρίβεια. Ἄλλ' ἐπειδὴ μὴ περιττὰ ταῦτα (πῶς γὰρ, εἴγε καὶ πολλὴν ὀρώμεν τὴν ἐντεῦθεν ὠφέλειαν), οἴχεται μὲν ὁ τῆς εἰμαρμένης μῦθος, οἴχεται δὲ καὶ ὁ τῆς γενέσεως λόγος. Οὐδεμιᾶ γὰρ ἀνάγκη τὰ καθ' ἡμᾶς ὑπόκειται, τετίμηται δὲ μᾶλλον προαιρέσεως ἐλευθερίᾳ καὶ αὐτεξουσίᾳ. Εἰ γὰρ μὴ αὐτεξουσίος ὁ ἄνθρωπος, οὐδὲ κατ' εἰκόνα Θεοῦ παρήχθη λοιπὸν· πῶς καὶ γὰρ εἰκὼν ἂν εἴη τῆς βασιλευούσης φύσεως; κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἀνισότητά φέρων πρὸς τὸ ἀρχετυπον; Ἐπερεπε γὰρ τὸ διὰ πάντων πρὸς τὸ θεῖον ὁμοιωμένον, ὡς ὁ Νύσσης φησὶν, ἐν τῇ φύσει κεκτῆσθαι τὸ αὐτοκρατὲς καὶ ἀδέσποτον. Δέδεικται οὖν ἐκ πολλῶν ὅτι γενέσεως ἀνάγκη κατὰ τὴν τῶν πλειόνων ὑπόληψιν οὐ δεδῆμεθα· οὐ γὰρ τοῦτο ἦν, εἰ μὴ κατὰ γνώμην ἡμῶν τὰ πραττόμενα πράττεται; κατ' οὐδὲν ἂν ἡμεῖς οἱ λόγῳ τετιμημένοι τῶν ἀλόγων ζῶων διαννόχομεν· τῶν γὰρ τοιούτων ἔστι τὸ ἀλλοτρίῳ βουλήματι πρὸς τὸ δοκοῦν περιάγεσθαι. Ἡ δὲ λογικὴ τε καὶ νοερά φύσις, ἐν τῷ κατ' ἐξουσίαν ἀπόθηται, καὶ τὴν χάριν τοῦ νοεροῦ συναπέλεσεν· εἰς τί καὶ γὰρ χρῆσται τῇ διανοίᾳ, τῇ τῆς εἰμαρμένης ἀνάγκῃ περιεχομένη κακείθεν ἐπὶ τὰ πρακτέα παρωθούμενη; Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ἐς τοσοῦτον.

Σὺ δὲ, ἀγαπητὲ, εἰ που καὶ βρέφος ἤπει ποτὲ σεινωμένον ἐκπίπτει τῆς μητέρας, εἰ τύχῃ δικάφαλον ἢ τετράπουν, ὡς ἐπὶ Μαυρικίου βασιλέως, μὴ σχήμασιν ἀστέρων οὐκ ἀγαθοῖς τὰ τοιαῦτα διαπλάττεσθαι νόμιζε, καθάπερ ἔδοξεν ποτὲ καὶ τῷ παρ' Ἑλλήσι τιμωμένῳ Ἐρμῇ. Πείθου δὲ μᾶλλον τῷ μεγάλῳ Ἀθανασίῳ τῷ τε χρυσορῆμονι Ἰωάννῃ καὶ τοῖς λοιποῖς ἁγίοις Πατέρεσι· περὶ γὰρ τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ καὶ τοῦ ἐκ γενετῆς χλωοῦ τὸν λόγον ποιοῦμενοι τὴν διαπλάττουσαν τὸ ζῶον ἤτιάσαντο φύσιν, οὐ μὴν ἐναντίων ἀστέρων σχηματισμούς. Ὅτι δὲ ἡ φύσις τῶν τοιούτων αἰτία σινωμάτων ἔστι (καὶ γὰρ κατὰ τὴν ἐαυτῆς ἀκαλουσίαν εἴωθε (9) τὰ πάντα ποιεῖν, ὡς φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος), καὶ αἱ παρ' ἡμῶν ἐπιπλάττουσαι κατοχιδαῖοι θριβες μαρτυροῦσι τοῦτω σαφέστατα. Ὅρωμεν γὰρ ἔστιν ὅτε ἐκ τῶν ψῶν ἐκ-

Leunclavii.

(9) Τὴν διαπλάττουσαν. . . . ἐαυτῆς ἀκαλουσίαν εἴωθε. . . . Ex. F.

τίττοντα τετραπτέρουγα νεόττι καὶ τετράποδα. Καὶ αὐτοὶ μὲν ἀγνοοῦσι τὴν αἰτίαν ἐκπληξιν ἐμποιεῖ τὰ τοιαῦτα πολλήν, οὐκ οὖν καὶ τοῖς λόγου μετέχουσι. Τούτῳ μὲντοι τῷ τρόπῳ καὶ διεκέρφαλον ὄφιν ἴδοι τις ἄν, καὶ δεῖα τοιαῦτα πλήρη τυγχάνοντα θαύματος. Ἄλλὰ μὴ σὺ γε διαταράττου τούτων ἕνεκα, μηδὲ κακοποιῶν ἀστέρων ἀκτινοβολίας ἐπὶ τούτοις παρ-
είσῃς. Ἄφες ἐπὶ ματαίοις ματαιάζεις αὐτούς. Ἐπὶ πᾶσι γὰρ τούτοις ἡ αἰτία σαφής. Εἰ μὲν οὐκ ἐτι-
κοντο βρέφη δίδυμά τε καὶ τρίδυμα, εἴχες ἄν τι καὶ λέγειν· ἐπεὶ δὲ καθ' ἑκάστην τοιαῦτα ὄραξ, καινὸν πάντως οὐδὲν εἴγε συγκεκολλημένα τὰ δίδυμα καὶ οὐ διηρημένα πολλάκις τῆς μητρὸς ἐκπίπτουσι.

Προγινώσκειν μὲν οὖν καὶ ἀμυδρῶς τοῦ μέλλον-
το; ἐκ τινῶν σημείων καταστοχάζεσθαι, ἄνευ ἀντι-
λογίας καὶ ἡμεῖς τοῦτο κατατιθέμεθα. Οὐδὲν γὰρ ἐπὶ προδηλοῖς οὕτω πράγμασιν ἀντιπίπτειν ἐπὶ πλέον ἰσχύομεν. Εἰ γὰρ καὶ ἡμαρτεν ἐν παραβίῳ ὁ ἄνθρωπος, εἰ καὶ τὸ θεὸν αὐτῷ προφητικὴν χάρισμα πάμπαν ἀπέλειπεν, ἀλλ' οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ πανοκτίρμων θεὸς τοῖς ἀνόητοις κτήναι τέλειον παραβάλλεσθαι. Ἐφ' ᾧ καὶ σημεῖα τίνα δίδωσι τοῦ προορᾶν ἔνεχεν ἔστιν ὅσα τὰ μέλλοντα κἀνταῦθεν ἐκτελεῖται ἀσφάλεια. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; Οἱ ἐν τῷ ἀέρι φαινόμενοι κομήται λόγῳ μὲν φυσικῷ συνίστανται, θανάτου δὲ ὁμοῦ βασιλέων ἢ καὶ προσώπων ἐπιφανῶν καταγγέλλουσιν, ὡς ὁ μέγας εἶπε καὶ οὐρανοφάντωρ Βασιλεῖος. Ἄλλὰ καὶ ἀσχημάτων ἔστιν ὅσα ἀνέμων οἱ τοιοῦτοι δηλω-
καὶ, εἰ καὶ δοκοῦσι μὲν εἶναι ἀστέρες, οὐκ εἰσὶ δέ. Πῶς καὶ γὰρ; εἴγε συνίστανται μὲν, οὐ παραμέ-
νουναι δέ· τῆς γὰρ ὕλης τῷ πυρὶ δαπανηθείσης, δι' ἧς ὁ κομήτης συνίστηται, ἐξ ἀνάγκης καὶ οὕτως ὁσυννύμενος διαλύεται.

Ἄλλ' ὄρα καὶ τὴν γένεσιν ὅποια τις ἔστι καὶ πόθεν ἰσχυρὰ τὴν ἀρχὴν. Ἐκ τῆς καπνώδους καὶ ξηρᾶς ἀναθυμιάσεως ἕως αὐτῆς τῆς σελήνης ἀνάγεται διὰ κομφήτητα καπνὸς μὲν οὐσα κατὰ τὴν οὐσίαν, φάξ δὲ κατὰ τὴν δύναμιν. Ἐφ' ᾧ καὶ ὑπέκκαυμα ταύτην ὁ Ἀριστοτέλης ἐκάλει, τουτέστιν ὑφεῖμενον πῦρ· ὁ γὰρ καπνὸς θερμὸς μὲν ἔστι, μὴ μὲντοι γὰρ πῦρ αὐτενέργητον. Ἐξάπτεται τῇ τοῦ παντὸς περιφορᾷ συγκινούμενον. Ἄλλ' ἡμέρας μὲν οὐ φαίνεται διὰ τὴν τοῦ ἡλίου μαρμαρυγὴν, νυκτὸς δὲ τὰ τοιαῦτα διδόμενα γίνονται. Ἐπειδὴν οὖν τὸ μέρος τοῦ ὑπεκκαύματος διὰ τὴν κίνησιν ἐξαφθῆ, εἰ μὲν οὐκ ἐντύχη ἐτέρας οὐσίαις ἐπιτηδεύει; εἰς ἐξαφθίν, θάπτον ἐναποσθέννυται, ἐπειδὴν δὲ κινήθην παχέει ὕλη ἐγκύρῃ τινι, ἐκείσε ἐνίσχεται· ὅθεν ἡ τοιαύτη ὕλη κατὰ πᾶν ἐξαπτομένη αἰετὸς καὶ κομήτης λέγεται. Ἀποσπινθηρίζουσα γὰρ δοκεῖ τινα κόμην ἔχειν καθειμένην καὶ οἷά τισι μαλλοῖς κατὰ τὰς αἰγὰς βριθεσθαι· ταύτην τοὶ καὶ κομήτης τὸ τοιοῦτον φάσμα ὠνόμασται. Οὕτως μὲν ὁ κομήτης ἐνίσταται καὶ πολυήμερός ἐστιν, ἀρκούτης τῆς ὑποκειμένης

clare testantur. Videmus enim nonnunquam ex ovibus provenire pullos cum alis quatuor, itemque pullos quadrupedes. Ejus rei causam quotquot ignorant, admiratione maxima percelluntur; idemque non raro etiam viris a ratione non destitutis usuenit. Hoc modo videre nonnunquam est serpentem bicipitem, aliaque talia plena sane admirationis; quorum tu causa perturbari nolito. neque noxiarum siderum radios hic excogites. Sine, vanis illi opinionibus desipiant. Nam horum omnium perspicua causa est. Quodsi neque gemelli neque trini fetus uno partu simul ederentur, dici aliquid abs te posset. At cum modo non quod-

Ceterum aliquid praevidere, deque signis quibusdam id quod futurum sit obscuriuscule conjectari non posse, citra contradictionem omnem fatemur. Nam in rebus adeo manifestis resistere diu sane nequeamus. Quamquam enim homo in paradiso peccavit, quamquam concessum sibi vaticinandi munus atque beneficium amisit, non tamen Deus ille misericors eum prorsus similem evadere brutis jumentis permisit. Quo fit ut signa quaedam ei suppeditet, de quibus interdum futura prospiciat, eoque pacto securitati suae consulat. Quid multis verbis opus est? Qui conspiciuntur in aere cometae, naturali quidem illi ratione modoque oriuntur, sed interim vel regum vel aliarum illustrium personarum interitus denuntiant, quemadmodum magnus ille caelestiumque rerum interpretas Basilius inquit. Interdum vel aestus vel ventos subsequuturos indicant. Et videntur quidem esse sidera, verum non sunt. Qui enim esse sidera possint? cum orientur quidem, sed non durabiliter manent. Nam materia, de qua cometes existit, per ignem assumpta, necessario et ipse extinctus dissipatur.

Animadvertite autem ortum ipsorum, cujusmodi sit et unde principium habeat. Existunt cometae de fumosa et sicca exhalatione, quae exhalatio propter levitatem suam ad lunam usque subvehitur, et natura quidem essentiaque sua fumus est, verum vim flammæ continet. Quo fit ut Aristoteles eam fomitem vocet, hoc est ignem remissum. Quippe fumus est calidus quidem ille, non tamen ignis vi sua et efficaciter agens. Accidit autem deinceps ut agitata cum hoc universo accendatur. Et interdum qui ob splendorem solis haud conspiciuntur, noctu vero apparet. Posteaquam fomitis illius pars aliqua propter motum **30** accensa deflagaverit, si alias essentias ad inflammationem idoneas non consequatur, citius exstinguitur: sin ipso in motu ad crassam quamdam materiem feratur, magis invalescit et augetur. Unde fit ut hujusmodi materies accensa penitus capra cometesque vocetur. Quippe dum scintillat, comam quasi quamdam habere prolixam videtur, velutique lanis caprarum in morem onusta esse; quae ipsa

ratio est quamobrem cometes, hoc est crinitum sidus appelletur. Et durat interdum diebus compluribus, nimirum materie subjecta diuturnam ad inflammationem sufficiente. De causa eadem et ignis oritur ille qui noctibus serenis e caelo labi videtur, et quem nonnulli rudiores esse caeleste sidus existimant, cum homines in hisce disciplinis exercitati speciem ejusmodi trajectionem nuncupent. Cum enim illud quod ex motu est accensum, in materies igni concipiendo idoneas inciderit, et deinde flamma de una ad aliam materiem lata longius sese diderit ignis ad hastæ formam extensus, sit hoc quod trajectionem vocant. Consuevimus enim visis ejusmodi pro ratione formarum, quibus conspiciuntur, appellationes indere.

Quapropter hæc, uti diximus, in caelo collocavit Deus, ut signa nobis essent de quibus haud vulgares muniendi nostri rationes colligeremus. Nam aspice mihi nubes, quæ cum interdum lanarum velleribus consimiles cernuntur, plerumque tempestates pluvias denuntiant. Atque etiam iris, arcus nimirum ille quem in caelo conspiciamus, non simpliciter neque fortuito nostris semet oculis offert, sed pluvia tempestate conspecta serenitatem sequitur, serena, pluviam designat. Hæc enim Deus in signa constituit.

Et caret iris essentia peculiari sua, solumque species quædam est imaginaria cernentis aspectus, orta de sole in nubes partium diversarum incidente. Idem lumen ambiens ærea specie tenuis existit, cum reapse nihil sit deque aspectus refractione oriatur. At vero fulguris ignis essentia peculiari non caret, tametsi vim urendi non habeat. Etenim ejus natura partium est subtilium, et corpora celeriter præterit. Quo fit ut ea nec urat nec denigret. Quanquam enim hujusmodi fulmen ignis est, et a natura vi præditum est urendi, tamen ejus subtilitas et præterea celeritas, non diu corporibus inhærens, illæsa relinquit. Præter vero, sicut ipsum etiam nomen indicat, adurit ea corpora quæ attigerit. Et adurit propterea quod secum trahat e nube materiem quamdam crassiorem, eamque inflammet. Præterem ipsum ventus præcedit. Patet hoc inde, quod ea quæ conflagratura sunt, prius a vento convellantur. Quippe flatus ille præstera, cum sulfureus sit, verberandi ac perrumpendi vim habet.

Itaque fulmen, sili, hoc est ignem illum fulguris, vel per nubium collisionem fieri putato vel per expressionem, cum nimirum essentia quædam ignea in nubes incidit, ac per vim inde rursus excernitur, quasque ab ipsa nube protruditur et impellitur. Nam ecpyrenismus est quædam quasi ejaculatio per compressionem facta, quemadmodum nos quoque olivarum ossicula digitis comprimentes sursum vel deorsum ejaculamur. Tale quiddam est fulmen, quod per ecpyrenismum fit, cum præsertim inferior nubis crassities de loco superiore condensata irruentem in se substantiam penetrare sumptque ad locum tendere non sinit. Tuus enim

αὐτῷ ὕλης εἰς χρολίαν ἐξαψιν. Ἐντεῦθεν οὖν ἴσχει τὴν γίνεσιν καὶ τὸ δοκοῦν ἐξ οὐρανοῦ βίπτεσθαι πῦρ αἰθρίας οὐσης τῆς νυκτὸς. ὃ δὴ καὶ τινες τῶν ἀγροικότερων ἄστρον οὐράνιον ἡγήνται. Ἄλλ' οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα ἡσυχολημένοι τὸ τοιοῦτον φάσμα διάττοντα κατονομάζουσι. Ἐπειδὴν γὰρ τὸ διὰ τὴν κίνησιν ἐξαψθὲν ὕλαι· ἐπιτηδεύεις εἰς ἐξαψιν ἐν-τύχη, κἀντεῦθεν ἀπ' ἄλλης εἰς ἄλλην φερομένης τῆς φλογὸς διαδδόμενον γίνεσθαι τὸ πῦρ, κατὰ σχῆμα τοῦ δόρατος ἀπομηκυνθῆ, τὸ τοιοῦτον διάττωσ ὠνόμασται κατὰ τὰ φαινόμενα σχήματα, καὶ τὰς ἱππυμίας ἀποπληροῦσι τοῖς φάσμασιν.

Ἔθετο μὲν οὖν εἰς σημεῖα, καθάπερ εἴρηται, ὁ θεὸς ταῦτα δὴ τὰ κατ' οὐρανὸν, ὥς ἐντεῦθεν ἡμῖν ἀσφάλειαν οὐ τὴν τυχοῦσαν προσγίνεσθαι. Ὅρα γὰρ οἱ καὶ τὰ νέφη πόκοις ἐρίων φανέντα ποτὲ παραπλήσια χειμῶνας ἐνίοτε προσημαιοῦσιν. Ἄλλὰ καὶ ἱρίς αὐτῆ, τὸ κατ' οὐρανὸν δηλαδὴ φαινόμενον τόξον, ὡς οὐχ ἀπλῶς τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν καὶ ὡς εὐχε πρόκειται· χειμῶνος μὲν γὰρ αὕτη φανείσα εὐδαιμονίῃ ἐπιφέρει· κατέστασιν, εὐδίας δὲ οὐσης εἴγε φανείη, χειμῶνα τούναντιον ἐμήνυσε. Καὶ ἐθετο γὰρ, φησί, ταῦτα εἰς σημεῖα.

Ἄλλ' ἢ μὲν ἱρίς ἀνυπόστατός ἐστι, φαντασία δὲ μόνον τῆς ὀρώσης ἔψεως, ἐξ ἡλίου συνισταμένη νέφεισιν ἀνομοιομερίσιν ἐμπέπτοντος. Ἄλλὰ καὶ ἡ κατὰ σελήνην ἄλλως ἐμφασίς ὡσαύτως ἐστίν, οὐ μὴν ὑπόστασις, ἐξ ἀνακλάσεως τῆς ἔψεως. Τὸ δὲ ἀστραπαῖον πῦρ ἀνυπόστατον μὲν ἐστίν, οὐκ ἔχει δὲ τὸ φλέγον· λεπτομερὲς γὰρ ἡ οὐσία αὐτοῦ. Ἄλλὰ καὶ τὰ σώματα ταχέως περιέρχεται, ὅθεν οὐτε κλεῖσι οὐτε μελαίνει αὐτά. Εἰ γὰρ καὶ πῦρ ὁ τοιοῦτός ἐστι κεραυνός καὶ φύσει ἔχει τὸ κλεῖσιν, ἀλλ' ἡ λεπτότης αὐτοῦ, πρὸς δὲ καὶ ἡ ταχύτης μὴ ἐγγρομίζουσα τοῖς σώμασιν, ἀκαυστα ταῦτα εἶβ. Ὁ δὲ πρηστήρ, ὡς καὶ αὐτὸ δηλοῖ τούνομα, τὰ παρατυχόντα καταφλέγει σώματα. Καταφλέγει δὲ διὰ τὸ συνεπισπᾶσθαι μεθ' ἑαυτοῦ παχυμερεστέραν ἕλην ἐκ τοῦ νέφους, καὶ ταύτην ἐκπληροῦν. Τούτου δὲ τοῦ πρηστήρος καὶ προηγείται πνεῦμα. Καὶ δῆλον ἐκ ταῦ τὰ μέλλοντα ἐμπέπρασθαι πρῶτον ὑπὸ πνεύματος· ῥήγνυσθαι· τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ πρηστήρος θεϊῶδες ἐν κλήττει καὶ ῥήγνυσι. Ταύτη τοι καὶ τὰ κεραυνωθέντα μνείε δισσώτα ἐπὶ χρόνον τινά.

Τὸν μέντοι κεραυνὸν, ἀγαπητέ, τοῦτ' ἐστίν αὐτὸ τὸ ἀστραπαῖον πῦρ, ἢ κατὰ σύγκρουσιν τῶν νεφῶν γίνεσθαι νόμιζε ἢ κατὰ ἐκπυρηνισμόν, ἤνικα δηλαδὴ πυρώδης οὐσία τοῖς νέφεισιν ἐμπασοῦσα κατὰ βίαν ἐκείθεν ἐκτραγῆ, βίπτομένη καὶ οἷον εἰπεῖν ὠθυμένη παρὰ τοῦ νέφους αὐτοῦ. Ἐκπυρηνισμός γὰρ ἐστίν ὁ κατὰ συμπίεσιν· ἀκτανισμός γάρ ἐστιν, ὡς ὅταν καὶ ἡμεῖς τὰ τῶν ἐλαίων ὄσα τὰς δακτύλοις συμπίεζοντες ἢ ἄνω ἢ κάτω ταῦτα ἐξακοντίζωμεν. Καὶ τοιοῦτος μὲν ὁ κατὰ ἐκπυρηνισμόν κεραυνός, ἤνικα καὶ μᾶλλον ἡ τοῦ νέφους καχύτης ἀνωθεν πυκνωθεῖσα τὴν ἐμπασοῦσαν ἐκείσε οὐσίαν οὐκ εἶβ τε διελεθῆν καὶ ἐπὶ τὸν χῶρον αὐτῆς ἀνελεθῆν.

τηνικαῦτα γὰρ ὑπὸ τοῦ νέφους, ὡς εἴπομεν, συμ-
 πειρομένη τε καὶ ὠθουμένη κάτω ριπτεῖσθαι πάλιν
 βιάζεται. Ὁ δὲ ἑτερος ἀποτίκτεται κεραυνὸς τῶν
 νεφῶν συντριβομένων. Ἡ μὲν γὰρ βῆξις τὸν κεραυ-
 νὸν ἀπεγένησεν, τοῦ νέφους βίβ' σπασθέντος· τηνι-
 καῦτα δὲ θυλάκου ὡσπερ διαβραγέντος ὑπὸς κατε-
 νήκαται. Ὁ δὲ γε τῆς βῆξις ἤχος τὴν βροντὴν
 ἀπεγένησεν. Ἄλλ' ἔκαί μὲν ἐστὶ πρῶτον βαγγῆναι τὸ
 νέφος καὶ οὕτω φανῆναι τὴν ἀστραπὴν· ἡμεῖς δὲ
 τοῦ πυρὸς ἐπιλαμβανόμεθα πρότερον. Τοῦτου δὲ
 αἰτῶν ἢ τῶν ὠτειῶν καὶ τῶν ὀφθαλμῶν διοργάνωσις·
 οἱ μὲν γὰρ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν ἀμέσως ὀμιλοῦντες τῷ
 ἄερι τοῦ ὄρατοῦ θάπτον ἀντιλαμβανόμενται, ὁ δὲ γε
 τοῖς ὠτίοις προεβλημένοις κοχλοειδῆς πόρος βρα-
 δέως εἰσάγει τὸν ψόφον. Κοχλοειδῆ δὲ τὸν τοιοῦτον
 κατασκευάσει πόρον ὁ δημιουργὸς ἡμῶν Θεός, ἵνα μὴ
 ἐκ τῶν παραπιπτόντων ἡμῖν ἀθρόων, εἴτε ψόφου
 εἴτε ἀέρος ψυχροῦ, ὁ ἐγκέφαλος ἡμῶν οὐ μικρῶς
 καταδιάπτηται. Καὶ εἰ μὲν ἀπὸ ξηροτάτου νέφους
 ὁ κεραυνὸς ἐκτραγῆ, φοινικῶς τε τὴν χροιάν ὁ
 τοιοῦτός ἐστι, καὶ τὴν οὐσίαν φλογώδης, εἰ δὲ ἀπ'
 καυσώδης ἦκιστα.

Οὕτω μὲν οὕτω, καθάπερ ἄνωθεν εἴρηται, καὶ
 τοὺς ἀστέρους τοὺς ἀπλανεῖς τε καὶ πλανωμένους εἰς
 σημεῖα καὶ εἰς καιροὺς ὁ ποιητὴς πάντων καὶ κύ-
 ριος ἔθετο. Κυρτοὺς δὲ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἀρετῆς τε καὶ
 κακίας παρεκτικῶς οὐκ ἂν ποτε εἴπη τις λογισμοῦ
 κύριος ὢν, εἰ γε καὶ μᾶλλον ἤκουσε τοῦ Θεοῦ διὰ
 τοῦ προφήτου λέγοντος· «Ἐάν θέλητε καὶ εἰσακού-
 σήτε μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε.» Ἐάν θέ-
 λητε γὰρ εἰπῶν ἰδεῖτε προφανῶς ὡς ἐλευθέρως τις ὁ
 κατ' ἕνα ἡμῶν, καὶ οὗτοι τῶν αὐτοῦ πράξεων ἕκαστος
 ὁμολογουμένως πέφυκε κύριος.

Εἰδέναι γὰρ τοῦτο πρὸς τοῖς εἰρημένους ἄνωθεν
 ἐπιλείπει, ἀγαπητὰ, ὅτι οἱ τὸν ἥλιον λέγοντες μὴ
 τὴν γῆν ὑποτρέχειν κάτωθεν μετὰ τὴν αὐτοῦ δύσιν,
 ἀλλ' ἐκ πλαγίου τὴν αὐτοῦ ποιούμενον διόδον πρὸς
 ἀνατολὰς ἀπέρχεσθαι κάκειθεν αὐθις ἀπέρχεσθαι
 τὸ φωτίζειν τὴν γῆν, οὐκ εὐπαρόδεκτα λέγειν, ὡς
 οἶμαι, τοῖς εὐ φρονούσιν κριθήσονται, εἰ μὴ που
 κατὰ λόγον οἰκονομίας τοιαῦτα λέγειν προάγονται.
 Εἰ γὰρ οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν ἢ νύξ ἄλλ' ἢ σκίασμα
 γῆς, τοῦ ἡλίου τὴν γῆν ὑποτρέχοντος, ὡς ὁ Δαμα-
 σκηνὸς Ἰωάννης φησὶ, πῶς λοιπὸν βαθεῖα τὴν
 ἡμέραν διαδέχεται νύξ, τοῦ ἡλίου κατ' ἐκείνους
 ἔγγυτάτα καὶ μικροῦ πρὸς ἡμᾶς στρεφομένου,
 κέντεῦθεν ἀκτίων ἡμῖν ἐμπιπτουσῶν καὶ φωτι-
 ζουσῶν τὸ περίγειον; Καὶ εἰ μὴ πείθῃ τοῖς λεγο-
 μένοις, αὐτοῖς τοῖς πράγμασι πείσθητι. Ἐν Βρε-
 τανίᾳ τῇ νήσῳ ὀκτωκαιδεκάωρος μὲν ἡ ἡμέρα
 ἐστίν, ἐξάωρος δὲ ἡ νύξ. Καὶ οὐ μόνον ἐξάωρος,
 ἀλλὰ καὶ τὸ σκότος αὐτῆς οὐ πᾶνυ βραθῦ, τοιοῦτον
 δὲ εἰπεῖν ὀποῖόν ἐστι τὸ παρ' ἡμῖν λεγόμενον λυκό-
 φωτον. Ἐμπίπτουσι γὰρ αὐτοῖς αἱ ἀύραι τοῦ ἡλίου.
 Τίνος ἕνεκεν; Ὅτι κἂν ταῖς νύξιν αὐταῖς ὁ ἥλιος
 ἔγγιστα περιστρέφεται διὰ τὸ βραχυτάταν αὐτοῦ

A a nube, quemadmodum indicavimus, compressa et
 impulsu deorsum vergere per vim cogitur. Alte-
 rum vero fulmen gignitur collisis inter se nubibus
 eaque de causa perruptis. Nam ea perruptio ful-
 men efficit nube per vim convulsa: simul utre
 quasi quodam rupto, pluvia delabitur. Strepitus
 ipse perruptionis tonitru efficit. Et nubem quidem
 perrumpi necesse est, ut ita fulgur conspiciatur:
 nos vero prius ignem percipimus. Ejus rei causa
 est aurium et oculorum structura. Nam oculi
 nostri citra medium ullum cum aere juncti citius
 rem visilem prehendant. At meatus ille tortuosus
 cochleæque consimilis, quo septæ sunt aures, tarde
 sonum admittit. Et opifex noster Deus hunc ip-
 sum instar cochleæ tortuosum condidit ne per
 illabentes subito sive strepitus sive frigidum aera
 cerebrum nostrum graviter læderetur. Jam si ful-
 men e nube siccissima erumpat, punice coloris
 est et natura vehementer urens: sin ex humidiori
 nube, colorem album habet ac minus urit.

ὑγροτέρου νέφους, λευκὸν τε ἔχει τὸ χρῶμα καὶ

Sic ergo, quemadmodum exposuimus hactenus,
 sidera non tam errantia quam erratica rerum
 opifex atque dominus in signa temporaque consti-
 tuit. Ea vero potestatem absolutam in actiones
 nostras habere, virtutemque nobis aut vitium in-
 ducere, nemo unquam rationis compos dixerit, si-
 quidem Deum per vatem loqui audierit: « Si vo-
 lueritis et obtemperaveritis mihi, bonis terræ
 vescemini ». Cum enim ait: « Si volueritis, »
 manifesto declarat unumquemque nostrum liberum
 esse, simulque singulos esse sic a natura compa-
 ratos, suarum ut actionum ipsi sint domini.

32 Præter indicata vero, dilecte filii, hoc etiam
 scire debes, eos qui solem dicant non inferius ter-
 ram post occasum suum subtercurrere, sed obliquo
 itinere ad ortum pervenire indeque rursus pergere
 ad collustrandam terram, mea quidem sententia
 viris prudentibus parum probabilia tradere judi-
 candos esse, nisi forte certo quodam consilio talia
 proferant. Nam si nihil aliud est nox quam umbra
 terræ, quæ existit sole terram subtercurrente,
 quemadmodum Joannes ille Damascenus inquit,
 quo fieri pacto poterit ut alta nox diem excipiat
 sole (de ipsorum quidem sententia) quamproxi-
 me a nobis sese convertente, quocum esse conjun-
 ctum oportet ut ad nos radii pertingant terræque
 vicinas partes collustrent? Quodsi huic orationi
 fidem non habes, rebus ipsis persuaderi te patitor.
 In insula Britannia dies horarum xviii spatium
 continet, cum nox plures quam vi horas non ha-
 beat. Neque tantum sex horarum est, sed etiam
 caligo ejus non admodum est profunda, nimirum
 ejusmodi quale quiddam nos crepusculum dicimus.
 Nam pertingunt ad eos radii solis. Quamobrem?
 Quia per ipsas etiam noctes sol ab eis quam

²² Isa. 1, 10.

proxime circumagitur, propterea quod exigua pars ejus sub terram demergatur. Britannorum quidem ii quotquot oculorum acumine valent, per noctem accurate cernunt ac tantum non omnia suis oculis comprehendunt. De quo velim discas quod si sol in climate nostro non sub terra cursum suum perfleret, sed itidem ut istic quamproxime apud nos circumvolveretur, nox reapse non nox foret, nec ejus tenebræ admodum profundæ, sed ejusmodi quales jam ante significavimus, nimirum terra non officiente radiis solaribus nec eos obstructe. Nox enim aliud nihil est, quemadmodum et magnus ille Basilinus ait, quam terræ obumbratio. Quapropter si sol terram non subtercurreret, sed proxime alicubi circumagaretur, sicuti superius aiebamus, fieri nequaquam posset ut noctem profundam haberemus. Et vero quid opus est multa commemorare singulaque recensere? Cum globosa sit terra et in universi medio quasi suspensa hæreat, apud alios aliter sol oritur et occidit. Eadem de causa nonnullis æqualia dierum atque noctium efficit spatia, nonnullis inæqualia. Neque mirum tibi sit apud Britannos noctem sex horarum esse, quando apud alios, quibus eam ad sublimitatem vel australis vel aquilonalis polus est elevatus ut alterum omnino supra verticem habeant, apud hos ergo propter solis in circulum conversionem tota regio tenebras perpetuas habet, noctemque sic dividitur, ut diem quidem sex mensium totidemque mensium noctem habeant. Ac de his quidem hoc modo dictum esto.

Non ignoro autem, dilecte filii, te de hoc etiam præter alia sollicitè perquisiturum. Quamobrem, inquires, toto triduo quidem diffusa lux erat illa primigenia, quarto autem die divisa est in luminaria, nimirum solem, lunam, reliqua sidera? Nolim equidem nimis te curiose sacrarum Litterarum verba examinare, quando hac in parte studio discendi tuo prorsus satisfacere non possumus. Scito tamen condidisse quidem initio Deum lucem illam puram et expertem materiei crassæ, verum non ipsum discum, ut inde discamus quorum operum ipse sit effector, eoque percepto præstantissimum illum artificem tanto magis admiremur: nam a magnitudine pulcritudineque creatorum tum sapientia tum potestas opificis perspicitur²⁰. Eiusmodi vero lucem deinceps in discos collocat, ut promanantes inde radios per discum nonnihil velut obscuratos usui nostro idoneos atque convenientes redderet. Nam de Theodoretî sententia, cum oculis prædita sint animalia, lucem illam alteram ferre non potuissent. Habes expositionem de ipsa petitam historia.

Quodsi verba Mosaica sublimius etiam intelligere vis, ut discas quamobrem lux illa triduo diffusa fuerit ubique ac deinceps in luminaria quasi recondita, divinum illum Anastasium habes, qui per allegorias hæc in hunc modum declarat. Lux illa præcedentium trium dierum, de qua Litteræ saciæ

²⁰ Sap. xiii, 5.

μέρος ὑπὸ γῆν καταδύεσθαι. Καὶ οἱ γε τῶν Βρετανῶν δευθερκίστατο: σαφῶς ὁρῶσι κατὰ τὴν νύκτα καὶ μικροῦ πάντως τοῖς ὀφθαλμοῖς περιλαμβάνουσι. Μάνθανε οὖν ἐντεῦθεν ὡς εἴ γε καὶ ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς κλίματι οὐχ ὑπὸ γῆν ὁ ἥλιος διοδεύων ἦν, ἀλλ' ἐγγιστά που κἀνταῦθα περιεστρέφετο, ἢ νύξ ἀληθῶς οὐχὶ νύξ, οὐδὲ πᾶν βαθὺ τὸ σκότος αὐτῆς, ἀλλὰ τοιοῦτον ὅποιον ὁ λόγος ἤδη φθάσας ἐγνώρισεν, ἅτε οὐμνοῦν ἀντιφραττοῦσης ταῖς ἡλιακαῖς ἀκτίσι: παντάπασιν. Ἡ γὰρ νύξ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ σκίασμα γῆς, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος. Τοῦ γοῦν ἡλίου μὴ τὴν γῆν ὑποτρέχοντος, ἀλλ' ἔγγιστα περιστρεφόμενου, ὡς ἀνωθεν εἰρηται, βαθεῖαν γίνεσθαι νύκτα πάντως ἀμύχανον. Καὶ τί χρῆσι πολλὰ λέγειν καὶ ἀπαριθμεῖν τὰ καθ' ἕκαστον; Σφαιρικῆς οὕσης τῆς γῆς καὶ ἐν μέσῳ τοῦ παντός ἀπρωρημένης, παρ' ἄλλοις ἄλλως ἀνατέλλει τε καὶ δύνει ὁ ἥλιος, κἀντεῦθεν τοῖς μὲν ἴσα τελεῖ τὰ νυχθήμερα, τοῖς δὲ πάλιν ἄνισα. Μὴ θαύμαζε εἴγε παρὰ Βρετανοῖς ἐξάωρός ἐστιν ἡ νύξ, ὅπου γε παρ' ἑτέροις, οἷς τοιοῦτον ὁ πόλος ἐξῆρται ὁ βόρειος ἢ ὁ νότιος ὥστε κατὰ κορυφὴν ἔχειν τὸν ἑτερόν γε πάντως αὐτῶν, τούτοις διὰ τὴν περίεξ τοῦ ἡλίου περιδρομὴν τὸ κοκούμενον ἔπαν ἐσκίασται, ὃ τε ἐνιαύσιος αὐτοῖς κύκλος ἡμέρᾳ μιᾷ καὶ νυκτὶ ὡσαύτως μεμέρισται, ὡς εἶναι τούτοις λοιπὸν τὴν ἡμέραν ἐξάμηνον καὶ τὴν νύκτα ἰσάριθμον. Καὶ τούτων οὕτως.

33 et anniversarius orbis ille consimiliter in diem mensium totidemque mensium noctem habeant. Ac

Οἶδα δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις περιεργάζῃ, τί δὴ ποτε, λέγων, ἐπὶ τρισὶν ἡμέραις ἀνακεχόμενον ἦν ἐκεῖνο τὸ πρωτόγονον φῶς, ἐν δὲ τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ τοῖς φωστῆρσι κατεμερίσθη, τῷ τε ἡλίῳ δηλαδὴ, τῇ σελήνῃ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀστρασίσι; Ἀλλὰ μὴ ἐπὶ πλέον τὰ θεῖα πολυπραγμόναι βήτᾳ, ὅτι μὴδὲ θεραπεύειν ἐπὶ τούτοις ἰσχύομεν τὴν σὴν φιλομάθειαν. Ἰσθὶ τοιγαροῦν ὅτι παράγει μὲν ὁ Θεὸς τὸ καθαρόν ἐκεῖνο καὶ ἄβλον φῶς, οὐχὶ δὲ καὶ τὸν δίσκον αὐτὸν, ἵνα μάθωμεν ἐντεῦθεν ὁποῖων ἐργῶν ἐστὶν αὐτουργός, καὶ ἵνα μαθόντες τὸν ἀριστοτέχνην Θεὸν ἐπὶ πλέον θαυμάζωμεν· ἐκ μεγέθους γὰρ καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἢ τοῦ δημιουργοῦ καθορᾶται σοφία καὶ δύναμις. Δίσκῳ δὲ τὸ τοιοῦτον ἐναποτίθηται μετὰ ταῦτα φῶς, ἵνα τὴν ἐκπηδῶσαν ἐκείθεν ἀκτίνα διὰ τοῦ δίσκου συσκιαζομένην ἐργάσθαι σύμμετρον· ὀφθαλμοὺς γὰρ ἔχοντα ζῶα οὐκ ἂν ἤνεγκεν, ὡς πού φησι Θεοδώρητος. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὁ λόγος καθ' ἱστορίαν ἐπῆλθέ σοι.

Εἰ βούλει δὲ καὶ ὑψηλότερον ἐκλαβέσθαι τὰ Μωσαϊκὰ καὶ θεῖα βήτᾳ, ὥστε μαθεῖν ἐκ τούτων τίνας ἐνεκεν ἀνακεχυμένον ἦν ἐπὶ τρισὶν ἡμέραις ἐκεῖνο τὸ φῶς ἀπανταχοῦ, μετὰ δὲ ταῦτα τοῖς φωστῆρσιν ἐναπετίθετο, τὸν θειότατον ἔχεις Ἀναστάσιον ἀλληγοροῦντα τὰ τοιαῦτα. Τὸ μὲν οὖν τῶν

προΰδουσῶν τριῶν ἡμερῶν φῶς, περι οὗ ἡ Γραφή λέγει, « Καὶ εἶπεν ὁ Θεός, Γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς, » ὑψηλῶς μόνον ὃν ἐπ' ὄλον τὸ σύμπαν, τὸ τῆς ἀκτίστου Τριάδος παριστᾶ φῶς πανταχοῦ φθάνον ὡς ἀπερίγραπτον· ὅτε δὲ τῷ ζοφερῷ μὲν πρότερον, ὕστερον δὲ φωτεινῷ διὰ τὴν ἔνωσιν διόσκῳ ἐναπετίθετο, τὴν ἐνσάρκον οἰκονομίαν προέγραφε· σκοτεινοῦς καὶ γὰρ ὄντας ἡμᾶς τῇ ἀμαρτίᾳ τῇ καθ' ὑπόστασιν ἐνώσει· ἐλάμπρυνε, καὶ πρὶν διὰ μοναδικοῦ φωτὸς τὸ σύμπαν ἐφώτιζε. Κατὰ δὲ τὴν τετάρτην ἡμέραν τριαδικῷ φωτὶ τὰ πάντα κατηύγασεν, ὅτι θελαδὴ ὁ ἥλιος Χριστὸς ἀνέτειλε. Τὸ μὲν γὰρ μοναδικὸν ἐκείνο φῶς· τύπος ἦν τῆς μοναρχικῆς θεότητος, τὸ δὲ τριαδικὸν τοῦτο φῶς τῶν τριῶν πάλιν ὑποστάσεων τύπος ἦν. Οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ ἥλιος· περὶ οὗ Σολομῶν λέγει, « Ἀνατέλλει ὁ ἥλιος (τοῦτ' ἐστὶ Χριστὸς) ἐπὶ γῆς, καὶ δύνει ὁ ἥλιος (τοῦτ' ἐστὶ πρὸς τάφον χωρεῖ), καὶ πάλιν πρὸς τὸν τόπον αὐτοῦ ἀναίσει. » Ἐκ τοῦ ἡλίου ἐξ ἡμερῶν τῆς σελήνης τὸ φῶς, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ Χριστοῦ τοῦ νοητοῦ ἡλίου καταλάμπεται ἡ Ἐκκλησία καὶ πάντες οἱ ἄγιοι· « Ἐκ τοῦ πληρώματος » γὰρ φησὶν « αὐτοῦ πάντες ἐλάβομεν. »

Ἔχεις ἴδον καὶ τὰ τῆς τετάρτης ἡμέρας, εἰ καὶ μὴ κατὰ τὴν ἔρεσιν δι' ἡμετέραν πάντως ἀσθενείαν.

ΗΜΕΡΑ ΠΕΜΠΤΗ.

Τῇ δὲ πέμπτῃ ἡμέρᾳ τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης ἐξάγει καὶ αὐτὰ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπὶ τοῖς ἐξέτοιμοις ζῴων ζῆται διὰ τὸ τοῦ ὕδατος οἱ ἰχθύες χωρίζονται διαφθείρονται. Διότι οὐκ ἔχουσιν ἀναπνοὴν ὥστε ἔλκειν τὸν ἀέρα τοῦτον, ἀλλ' ὅπερ τοῖς χερσαίοις ἐστὶν ὁ ἀήρ, τοῦτο τῶν πλωτῶν γένοι τὸ ὕδωρ. Καὶ ἡ αἰτία δὴλη, ὅτι ἡμῖν μὲν ὁ πνεύμων ἐγκτεται ἀραιὸν καὶ πολὺπορον σπλάγγνον, ὃ διὰ τῆς τοῦ θώρακος διαστολῆς τὸν ἀέρα ἐσχόμενον τὸ ἐνδον ἡμῶν θερμὸν ἀναρρίπτει καὶ ἀναψύχει, ἐκείνοις δὲ ἡ τῶν βραγχίων διαστολὴ καὶ ἐπιπτύξις δεχομένων τὸ ὕδωρ καὶ διείντων τὸν τῆς ἀναπνοῆς λόγον ἀποτελεῖ.

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι οὐδὲν παρὰ τοῖς ἰχθύσιν ἐξ ἡμισείας ὄπισται τοῖς ὀδοῦσιν, ὡς βοῦς παρ' ἡμῖν καὶ πρόβατον· οὐδὲ γὰρ μηρυκίζει τι παρ' αὐτοῖς, εἰ μὴ τὸν σκάρον ἱστοροῦσι τινες. Πάντα δὲ δευτέταις ἀμαῖς ὀδόντων καταπεπύκνωται, ἵνα μὴ τῇ χρονίᾳ μασήσει ἡ τροφή διαρρήθῃ· ἐμελλε γὰρ, εἰ μὴ δεξιῶς κατατεμνομένη τῇ γαστρὶ παρεπέμπετο, ἐν τῇ λεπτοποιήσει διαφορεῖσθαι παρὰ τοῦ ὕδατος.

Εἰ δὲ ζητεῖς καὶ τίνο; ἔνεκεν οἱ ἰχθύες διὰ τῆς Προποκτιδος ἐπὶ τὸν εὐξείνιον ὡς περ τι βεῦμα φέρονται, αὐτοὶ μονοουχὶ βῶσιν ὅτι εἰς διαμονὴν τοῦ γένους τὴν μακρὰν ταύτην ἀποδημίαν στελλόμεθα. Οὐκ ἔχουσιν ἴδιον λόγον, ἔχουσιν δὲ τὸν τῆς φύσεως νόμον ἰσχυρῶς ἐνιδρυμένον καὶ τὸ πρακτικόν

A his verbis loquuntur : « Dixit Deus, Exsistat lux. et exstitit lux », hæc igitur per omnem rerum universitatem explicata Trinitatis illius increatæ lucem nobis repræsentat, nusquam non locorum penetrantem, uti quæ nullis sit finibus circumscripta. Posteaquam vero caliginoso quidem prius, et deinceps propter unionem lucido imponebatur disco, Christi administrationem in carne nobis quasi delineabat : nam ille nos ob peccatum caliginosos per unionem illam personalem collustravit. Ac prius quidem per unicam lucem universum hoc illuminabatur, verum die quarto trina luce cuncta perfundebantur, nimirum postquam sol ille noster Christus exortus est. Nam lumen illud unicum divinitatis uno cuncta comprehendentis imperio simulacrum erat, et hæc trina lux itidem trium personarum erat figura. Sol autem iste intelligitur, de quo Salomo dicit : « Exortur sol (hoc est Christus) supra terram, et occidit sol (hoc est in sepulcrum sese confert), rursusque suum ad locum redit », nimirum ad Patrem. **34** Ab eodem sole lux lunæ suppeditatur, quia per Christum, solem illum intellectualem, tam Ecclesia quam omnes homines sancti collustrantur : quippe de ipsius plenitudine, sicut ille ait « omnes sumpsimus.

En habes et quarti diei opera, quanquam non pro voto desiderioque tuo propter imbecillitatem videlicet rostram.

DIES QUINTA.

Die quinta Deus pisces marinos et aerias aves in ortum producit. Hic primum operæ fuerit præteritum inquiri quamobrem pisces ab aqua destituti pereant. Propterea quod respirationem nullam habent, qua hunc aera possint attrahere. Nimirum quod terrestribus est aer, hoc natatilibus est aqua. Causa ipsa perspicua est. In nobis existit pulmo, viscus rarum multisque meatibus pervium, quod per diductionem thoracis aera recipit, internumque calorem in nobis hoc modo tum excitat tum refrigerat. In ipsis branchiarum diductio complicatioque, tam recipientium quam emittentium aquam, vicem respirationis explet.

Hoc etiam discito, piscem nullum esse qui ex æmisse dentibus sit inuitus, instar bovis et ovium. Nihil enim apud ipsos reperitur quod ruminet, excepto scaro, sicuti quidam memoriæ prodiderunt. Nimirum omnes acutissimo dentes eosque densos admodum habent, ne propter masticationem diuturnam alimentum ipsis diiueret atque periret : nisi enim celeriter comminutum in ventrem demitteretur, in ipsa comminutione per aquam dilaberetur.

Quodsi etiam rogas quamobrem pisces per Propontidem in Euxinum fluxus cujusdam instar ferantur, tantum non ipsimet clauent magnum hoc iter se perpetuandi generis sui causa suscipere. A ratione quidem destituuntur, sed habent legem naturalem, firmiter insitam agendaque communis.

³¹ Gen. 1, 5. ³² Eccle. 1, 5. ³³ Joan. 1, 16.

strantem. Abibimus, aiunt, ad mare illud aquilonare, cujus aqua reliquo mari dulcior est. Quippe sol exiguum ad tempus in eo commorans omnem aquam potabilem non exhaurit. Et delectantur etiam marina dulcibus, quo fit ut sæpenumero fluvios natando descendant longoque a mari spatio provehantur. Ideoque Pontus ipsis est gratior quasi quidam sinus ad proferendos educandosque fetus in primis idoneus.

Hoc etiam inter alia magnus ille Basilius tradit. Ex quodam, inquit, homine maritimo cognovi echinum aquatilem, perexiguum ac nullius omnino momenti **35** animal, sæpenumero navigantes de tranquillitate vel tempestate secutura monere. Nam cum procellam a vento imminere prospicit, lapillum subit et cum eo tanquam ancora quadam firma fluctuat, subnixus ejus pondere, ne facile a fluctibus abripiatur. Hoc signo conspecto nauæ expectandum sciunt vehementem ventorum impetum.

Idem si loligo sive teuthis appareat, tempestatis est indicium. Etenim piscis est exiguus habens lævem carnis superficiem, qua de causa malacium quoque a mollitie nuncupatur. Cumque nudus omnino sit et a re nulla tegatur, non testa nec cute, tempestatem eo citius præsentiscit, quo facilius afficitur. Itaque subsultat, eoque pacto frigus et maris in imo perturbationem vitat. Quapropter nautæ pisciculum hunc innatantem mari conspicientes tempestatem portendi animadvertunt. Itidem si polypum videant saxo adhærescere, de ventorum motu præsigium colligunt. Nam Deus facultates quasdam futura prospiciendi animalibus ad vitæ ipsorum conservationem insevit. Sunt etiam inter marinas bestias quædam metuendæ, præsertim pastinacæ marinaræ stimulus, etiam mortuæ, sicut et lepus marinus celerem homini et inevitabilem interitum adfert.

Præterea piscibus salacitatem tribui scire debes; Nam cephalus femina littori alligata facit, ut mares æstantes eo coeant feminæque velut adsulent. Canis autem marinus si strepitum quemdam sentiat, catellos suos in sinu occultat proprio, ac deinceps eos vicissim educit. Aspice autem mihi, quæso, pusilli ac debilis animalis sapientiam atque vorsutiam. Cancer ostrei carnem appetit, sed ipsa præda potiri propter indumentum testæ difficulter potest; nam teneram carnem quodam quasi septo natura non facile frangendo munit; ideoque solempus hoc animal ostracodermum, quasi testacea cute præditum, appellare. Cumque duæ concavitate accurate sibi invicem junctæ ostreum ipsum complectantur, necessario chelæ cancri nihili efficere possunt. Quid ergo molitur? Cum ostreum in locis vento non expositis cum voluptate percalescere suasque plicas ad radios solis aperire videt, tum vero clanculum injecto calculo, quominus eas rursus claudat, impedit; quodque viribus nequit.

Ἄνωδεικνύντα. Βαδίζωμεν, φασίν, ἐπὶ τὸ βίρειον πέλαγος; γλυκύτερον γὰρ τῆς λοιπῆς θαλάσσης ἐκεῖνο τὸ ὕδωρ, διότι ἐπ' ὀλίγον αὐτῆ προσδιατρίβων ὁ ἥλιος οὐκ ἐξάγει αὐτῆς ὄλον διὰ τῆς ἀκτίνας τὸ πῦρτιμον. Χαίρει δὲ τοῖς γλυκίσι καὶ τὰ θαλάττια. Ὅθεν καὶ ἐπὶ τοὺς ποταμοὺς ἀνανήχεται πωλάκις καὶ πῶρρον θαλάσσης φέρεται. Ἐκ τούτου προτιμότερος αὐτοῖς ὁ Πόντος τῶν λοιπῶν ἐστὶ κόλπων, ὡς ἐπ' ἐτήθειος ἐναποκυῆσαι καὶ ἐκθρέψαι τὰ ἔκγονα.

Καὶ τοῦτο δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος. Ἦκουσα ἐγὼ τινος τῶν παραλλίων ὅτι ὁ θαλάσσιος ἔχθρος, τὸ μικρὸν παντελῶς καὶ εὐκαταφρόνητον ζῶον, διδάσκαλος πολλάκις γαλήνης καὶ κλύδωνος τοῖς πλείουσι γίνεται ὅς ὅταν προῖδη ταραχὴν ἐξ ἀνέμων, ψηφιδά τινα ὑπελθὼν γενναίαν ἐπ' αὐτῆς ὥσπερ ἐπ' ἀγκύρας βεβαίως σαλεύει, κατεχόμενος τῷ βάρει πρὸς τὴ μὴ ῥαδίως τοῖς κύμασιν ἀποσύρσθαι. Τούτο οὖν ὅταν ἴδωσιν οἱ ναυτιλλόμενοι τὸ σημεῖον, ἴσασσι τὴν προσδοκωμένην βίαιαν κίνησιν τῶν ἀνέμων.

Ἄλλὰ καὶ ἡ τευθὶς φαινομένη σημεῖον χειμῶνός ἐστιν. Ἡ γὰρ τευθὶς ἰχθυοῖδόν ἐστι λεῖον τὴν ἐπιφάνειαν τῆς σαρκός, ὅθεν καὶ μαλάκιον ὀνομάζεται. Γυμνὸν οὖν πάντῃ καὶ ἀσκηπῆς ὄν (οὐδὲ γὰρ ὀστράκῃ ἢ δέριματι περιέχεται) προαισθάνεται δι' εὐπάθειαν τοῦ χειμῶνος, ὅθεν ἐξάλλεται φεύγουσα τὸ ψῦχος καὶ τὴν ἐν βάθει ταραχὴν τῆς θαλάσσης. Ὅταν οὖν ἴδωσι τὸ ἰχθυοῖδον τοῦτο ἐπινηχόμενον τῇ θαλάσῃ, χειμῶνα τεκμαίρονται, ὥσπερ ὅταν ἴδωσι τὸν πολυπόδα τῆς πέτρας περιεχόμενον, ἀνέμων σημειοῦνται φορὰν. Ἐγκατέσπειρε γὰρ τοῖς ζώοις ὁ Θεὸς δυνάμεις προγνωστικὰς πρὸς τὴν τῆς ζωῆς αὐτῶν σύστασιν. Καὶ ἄλλα μὲν τὰ τῆς θαλάττης τινὰ τυγχάνει φοβερά. Οὐχ ἤττον δὲ καὶ τρυγόνος κέντρον τῆς θαλαττίας, καὶ ταύτης νεκρᾶς, καὶ ὁ λαγῶδς ὁ θαλάσσιος ταχέϊαν καὶ ἀπαραίτητον τὴν φθορὰν ἐπιφέρονται.

Γίνωσκε δὲ ὅτι παρὰ τοῖς ἰχθύσιν λαγέϊαν εἶναι. Κέφαλος γὰρ θῆλυς παρὰ τῷ αἰγιαλῷ προσθεῖς ποιεῖ τοὺς ἀρῥένους πελαγίζοντας πλησιάζειν ἐκεῖσε καὶ ὄλον τῇ θηλείᾳ περισκαίρειν. Ὁ κύων ἰχθύς ἤνικα ψόφου τινὸς ἀσθηται, τὰ σκυλάκια αὐτοῦ παρὰ τῷ οικίῳ κρύπτει κόλπῳ καὶ αὐθὶς ἐξίγει. Ὅρα δὲ σοφίαν καὶ πονηρίαν μικροῦ ζώου καὶ ἀσθενούς. Ὁ κερκίνος τῆς σαρκός ἐπιθυμεῖ τοῦ ὀστρέου. Ἄλλὰ καὶ δυσάλωτος ἢ ἄγρα αὐτῷ διὰ τὴν περιβολὴν τοῦ ὀστράκου γίνεται ἄρραγει γὰρ ἔρκιψ τὸ ἀκλῶν τῆς σαρκός ἢ φύσις κατησαφίσαστο, διὸ καὶ ὀστρακόδερμον τὸ ζῶον προσαγορεύεται. Καὶ ἐπειδὴ ἄνω κοιλότητες ἀκριβῶς ἀλλήλαις προσηρμοσμέναί τὸ βυτρεον περιπέτυσσονται, ἀναγκαίως ἀπρακτοὶ εἰσὶν αἱ χηλαὶ τοῦ κερκίνου. Τί οὖν ποιεῖ; Ὅταν ἴδῃ ἐν ἀπηνέμοις μεθ' ἡδονῆς διαβαλλόμενον καὶ πρὸς τὰς ἀκτίνας τοῦ ἡλίου τὰς πτύχας αὐτοῦ διαπλώσαντα, τότε δὴ λίθρα ψηφιδᾶς παρεμβάλων διακωλύει τὴν σύμπτυξιν, καὶ εὐρίσκειται τὸ ἔλλειπον μέρος τῆς δυνάμεως διὰ τῆς ἐπινοίας περιεχόμενος. Αὐτῇ

ἡ κακία τῶν μήτε λέου μήτε φωνῆς μετεχόντων.

Οἶδε τὰ κήτη τὴν ἀφωρισμένην αὐτοῖς παρὰ τῆς φύσεως θάλασσαν. Τὴν ἔξω τῶν οἰκουμένων χωρίων κατεῖλε θάλασσαν, τὴν ἔξω νήτων, ἢ μηδεμία πρὸς τῇ ἀντίπερα καθέστηκεν ἠπειρὸς. Διόπερ ἀπλούς ἐστίν, οὔτε ἱστορίας οὔτε τινὸς χρεία; κατατολμῶν αὐτῆς τοὺς πλωτῆρας ἀναπειθούσης. Ἐκεῖνα καταλαβόντα τὰ κήτη τοῖς μεγίστοις τῶν ὄρων κατὰ τὸ μέγεθος τοικόντα, ὡς οἱ θεθαμένιοι φασί, μένει ἐν τοῖς οὐκείοις ὄροις, μήτε ταῖς νήσοις μήτε ταῖς παραλλαις πόλεσι λυμαινόμενα. Οὕτω μὲν οὖν ἕκαστον γένος ὡς περ πόλεσιν ἢ πατρίσιν ἀρχαίαις τοῖς ἀποτειγμένοις αὐτοῖς τῆς θαλάσσης μέρεσιν ἐκταλλέται. Ἔστι μὲν οὖν καὶ κήτη πρὶν οὕτω καλούμενος· τοῦτο ἐὰν ἴδῃ πλοῖον ἀρμενίζον, συναρμενίζει καὶ αὐτὸ τῷ πλοίῳ. Καὶ κήτη; ἕτερον ἀσπίδοχελώνη· τοῦτο ἐὰν πεινάσῃ, ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ, κἀκέρθεν εὐωδίας ἐξερχομένης εἰσέρχονται τὰ μικρὰ ἰχθύδια, καὶ οὕτως κορέννεται. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ διαβόλου καὶ ἀνθρώπων ἔστιν ἰδεῖν· οὐδέποτε γὰρ διαλείπει τοῦτοιοις ἐπακολουθῶν καὶ παντοῶς ἀποπλανῶν αὐτοὺς, καὶ μάλιστα τοὺς φρονήματι μικροτέρους· καταπίνει γὰρ αὐτοὺς τοῖς τοῦ βίου τερπνοῖς δελεάζων, εἰ καὶ μηδέποτε κορέννεται.

Εἶσι μὲν οὖν καὶ ἕτερα γένη κητῶν, φῶκαι καὶ φάλαιαι, δελφίνες (10) καὶ ζύγαιναι καὶ ὅσα τοιαῦτα· εἰσὶ δὲ καὶ ἕτερα περὶ ὧν ἡ Γραφή φησὶ· «Καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὰ κήτη τὰ μεγάλα, καὶ ὅσα καὶ ἰδιάζουσιν ἔσχε διαίταν ἐν ἀφωρισμένοις χωρίοις, ὥστε μὴ καταδύπασθαι τοὺς αὐτοὺς ἐντυγχάνοντα;»

Καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὰ κήτη τὰ μεγάλα. Οὐκ ἐπειδὴ κριθὸς καὶ μαινίδος μέγιστα, διὰ τοῦτο μεγάλα εἰρηται, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς μεγίστοις ὄρεσι πῶ ὄγκῳ τοῦ σώματος παρειαζέται· καὶ δὴ καὶ νήσων πολλάκις φαντασίαν παρέχονται, ἐπειδὴν ποτε ἐπὶ τὴν ἀκρὰν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος ἀναήξεται. Ταῦτα μέντοι τηλικαῦτα ὄντα οὐ περὶ ἀκτῆς οὐδὲ περὶ αἰγιαλοῦς διατρίβει, ἀλλὰ τὸ Ἀτλαντικὸν λεγόμενον πέλαγος ἐνοικεῖ. Τοιαῦτά ἐστι τὰ πρὸς φόβον καὶ ἐκπληξιν ἡμετέραν δημιουργηθέντα ζῶα. Ἐὰν δὲ ἀκούσῃς ὅτι τὰ μέγιστα τῶν πλοίων ἠπλωμένοις ἱστίοις ἐξ οὐρίας φερόμενα τὸ μικρότατον ἰχθύδιον ἢ ἔχενηλις οὕτω ῥάδιως ἱστησιν ὥστε ἀκίνητον ἐπὶ πλείστον φυλάσσει τὴν ναῦν ὡς περ καταρριζωθὲν ἐν αὐτῷ τῷ πελάγει, ἀρ' οὐχὶ καὶ ἐν τῷ μικρῷ τούτῳ τὴν τοῦ δημιουργοῦ καταλαμδάνει ἰσχύν; Ἐκ πάντων οὖν μεγάλων τε καὶ μικρῶν τῆς τοῦ κτίσαντος δυνάμεως ἀπόδειξιν λάμβανει.

Τί δήποτε οἱ θαλαττουργοῦντες τῷ χεῖρε πά-

²² Gen. 1, 21.

(10) Pro δελφίνες, quos reddit *delphines* Leunclavius, etsi vix reperias qui inter grandia cetera delphinos numeret cum phocis, balænis et zyga-

solert'a quailam perficere deprehenditur. Ea versutia est animalium, quæ neque rationis neque vocis usum habent.

Norunt ceti præscriptum a natura sibi locum, in quo degant. Nam mare quod extra loca mortalibus inhabitata sese protendit extraque insulas situm est, occupant; ubi nulla restat ulterius terra continens, **36** quæ fluctationi eorum sit impedimento. Nec ulla vel historia vel usus navigantes impellit ut aliquid adversus ea moliantur. Hoc igitur mare consecuti ceti, magnitudine sua vel maximis montibus consimiles, ut aiunt, qui eos viderunt, suos intra limites manent, neque maritimas ad urbes accedunt, sed in priscis illis attributi sibi maris partibus hærent. Inter cæteros autem cetos est is qui prius appellatur: hic si navim cernat vela pandere, hoc ipsum imitatur. Alius item cetus est cui nomen Aspidochelone, qui si esuriat, os pandit, de quo cum fragrans quidam odor exeat, pisciculi minores ingrediuntur, eoque pacto bestia satiatur. Ejusmodi quiddam in hominibus etiam maloque genio videmus usuvenire. Nam hic nos nunquam non consecatur, variisque modis in errorem abductos circumscribit, illos præsertim qui animis nonnihil pusilli sunt: devorat enim hos per vitæ delicias atque voluptates inescatus, quanquam devorando nunquam satiatur.

Sunt et plura cetorum genera, phocæ, balæne, delphines, zygenæ sive libellæ, aliaque talia, de quibus hoc a sacris litteris dictum accipiendum est: «Creavit Deus ingentes cetos», seorsum præscriptis in locis degentes, ut ne quis in eos incidens kederetur.

Creavit, inquam, Deus ingentes cetos. Quibus in verbis non idcirco putabis ingentes dici, quia squilla et helece majores sint, sed quia propter molem corporum maximis montibus comparari possint. Quin etiam sæpenumero speciem insularum exhibent, quoties in aquæ summa superficie nant. Tales cum sint, non secundum littora hærent, sed in Atlantico mari degunt. Atque hæc animalia nobis ad metum terroremque condita sunt. Jam vero cum audis magna navigia, quæ velis expansis vento secundo ferantur, a minuto pisciculo eche-neide tam facili momento sisti, magnum ad temporis spatium ut immotam detineant navim velut ipso in mari radicibus actis defixam, non etiam in animali exiguo potentiam opificis deprehendis? nimirum ex omnibus, tam magnis quam pusillis, argumenta de creatoris potestate tibi sumenda sunt.

Quidnam, obsecro, manibus eorum accidit qui e-

nis, F. codex habet δελφίνες. Quæ dictio fortasse niili, aut corrupta, certe mihi hactenus ignota atque a lexicographis prætermissa.

mari piscando victum quærunt, si quando funicu-
lis vas piscatorium attrahunt quo torpedo conti-
neatur? Eam sortitus est aer naturam peculiariter,
ut quam facillime afficiatur. Nam et sonis pervius
est et pellucidus, et odoratu penetratur, nulla re
intermedia quidquam impeditenti obiciente. Quo
fit ut multarum tam affectionum quam effectuum
causa sit. An non enim oculorum **37** morbo labo-
rantes plerumque se intuentes morbi participes
reddunt? Quapropter et torpedo per aera, quem
intra se continet, afficere potest accedentes propius.
Hæc enim non attrahunt. Nec mirum hoc videri
debet; nam Magnæ, quem lapidem Herculeum
vacant, etiamsi quodam intervallo absit a ferro,
tamen videmus efficacitatem lapidis per ipsum in-
termedium aera sese porrigere. Quin etiam ama-
toris palmæ arboris affectio, quod nimirum femina
spatio quodam loci disjuncta nihilominus ramos
suos mari submittat, deindeque rursus rectam
ad formam redeat quasi potita fructu conjun-
ctionis, cujus aures admiratione non replet? Non
igitur absurdum etiam torpedinem piscatores
lædere.

Qui præterea sit ut alii quidam pisces in Ponto
ægere consueverint aliquandiu, polypus autem
sinum illum aquilonalem refugiat? Quod pisces
nonnulli refrigeratione indigeant, quotquot scilicet
potabiles aquas potunt, nonnulli calorem expetant
et ad mare confugiant. Hoc enim cæteris aquis
est calidius. Itaque polypus mari Pontico infensus
est. Quippe frigidius est mare istud aquilonare,
reliquisque multo dulcius, uti quod a multis atque
magnis amnibus irruentibus diluatur. Frigus autem
ac dulcedo aquæ polypo sunt ingrata. Quod uti
proberem, argumento idoneo satis utar. Ubi saxum
aliquod complexus est polypus, sic illi adhæret ut
avelli nequeat. Idcirco piscatores periti dulcem
aquam affundant saxo, quo facto quod expetebant
consequuntur, et polypus vel invitatus naturam suam
relinquit. Idem polypus esuriens capillos suos de-
vorat, quorum loco alii nascuntur.

Hoc etiam scire debes. Ioligines atque polypos
atramentum habere, verum, ut Aristoteles ait, in
naso, cum ad ventrem sepia majorem ejus copiam
habeat. Nec enim quidquam opis alterius habet, ut
polypus mutationem coloris. Nam is una cum saxo,
ad quod capillos applicat, colorem quoque mutat
suum, excepto colore albo. Sunt enim hæc ani-
malia sanguinis expertia, qua de causa sequitur
esse frigida formidinisque plena. Nam uti nonnullis
metu percussis alvus turbari solet, nonnullis
vesicæ excrementum effluit, sic et his accidit nec-
essario propter metum ut atramentum emittant.
Qua quidem in se natura excremento simul et ad
salutem animalis et ad opem utitur. Sunt autem
omnia sanguinis expertia perquam exiguo nutri-
mento contenta, non tam quia parva sunt quam
quæ frigida. Nam calor et concoquit facile nutri-

Α σχουσι, εἴ ποτε κύρτον ἐνὶδὸς νάρκην ἔχουσι τοῖς
καλωδίους ἐφέλλουσι; Εὐπαθεστάτην ὁ ἀήρ τὴν
φύσιν κληρωτικῶς ἀκνεύματο· διηχῆς γὰρ καὶ δια-
φανῆς ἔφυ καὶ δίοςμος, μεταχειμίου μὴδέ τινος
ἐπιπροσθοῦντος αὐτῷ. Πολλῶν τοίνυν παθῶν καὶ
ἐνεργειῶν αἴτιος· πῶς γὰρ οἱ τὰς δόξαι νοσοῦντες
τοὺς ὀρῶντας σφᾶς πολλὰκι τοῦ πάθους κοινωνοῦσι;
ἐποίησαντο; Οὐκοῦν διὰ τοῦ ἐνότου ἀέρος καὶ
νάρκη ποιεῖν τι πάθος ἐπίσταται τοῖς αὐτῇ πλη-
σιάζουσιν, εἰ καὶ μὴ ταύτης ἐφάφονται. Καὶ θαυμά-
ζειν οὐ χρή· ἡ Μαγνητικὴ γὰρ, ἦν καὶ Ἡρακλείαν
λίθον φασί, τοῦ σιδήρου διέστηκε, καὶ ὁμοῦ ὀρῶ-
μεν διὰ μέσου τοῦ ἀέρος τὴν ἐνέργειαν προσβαλλο-
μένην τῇ λίθῳ. Τὸ δὲ καὶ περὶ τὸν φοῖνικα τὸ φυτὸν
ἐρωτικὸν γενόμενον πάθος, καὶ ὅπως ἡ θήλεια, καὶ
B καὶ διίσταται, τοὺς κλάδους αὐτῆς ὑποκλίνει τῷ
ἄρρην, καὶ ὅπως πάλιν πρὸς ὄρθιον ἔρχεται
σχῆμα τῆς συναφείας ὅλον ἐναπολάσασα, πολεῖν
ἀκοήν οὐκ ἐμπίπληξι θαύματος; Ἄτοπον τοίνυν
οὐδὲν καὶ τὸ τὴν νάρκην ποιεῖν τοῖς θηρεύουσι πά-
θος.

Καὶ διὰ τί οἱ μὲν ἄλλοι ἰχθύες περὶ τὸν Πόντον
ἐνδημοῦσιν, ὁ δὲ πολύπους τὸν βόρειον ἀποστρέφε-
ται κόλπον; Διότι τὰ μὲν τῶν ἰχθύων ψύξεως δεῖ-
ται, ὅσα που καὶ τὰ πότιμα ἐπιδιώκουσι νάματα,
τὰ δὲ θερμότητος; ἐρᾷ καὶ πρὸς τὴν θάλασσαν ἀνα-
στρέφεται· θερμότερα γὰρ αὕτη τῶν ἄλλων ὑδάτων
καθέστηκεν. Ὁ γοῦν πολύπους τῇ Ποντικῇ θαλάσῃ
C ἀπεχθάνεται· ψυχρότερον γὰρ τὸ βόρειον πέφυκε
πέλαγος. Ἄλλὰ καὶ τῆς λοιπῆς θαλάσσης γλυκύτε-
ρον· ὑπὸ πολλῶν γὰρ καὶ μεγάλων ποταμῶν ἐπιβ-
ραῖται. Ἐναντία δὲ τῷ πολυπόδι τὸ τε ψυχρὸν καὶ
τὸ γλυκὺ. Ἰκανὸν δὲ ἐρῶ σοι τί πρὸς ἀπόδειξιν.
Πέτρα συμπλακεῖς ὁ πολύπους· δυσασποπάστως ἔχε-
ται· διὸ γλυκὺ ὕδωρ ἐπιπέσει τῇ πέτρῃ οἱ πρὸς
ἄγρην δεινοί, καὶ οἱ μὲν ἔχουσι τὸ ζητούμενον θή-
ραμα, ὁ δὲ τῆς ἑαυτοῦ καὶ ἀκῶν ἐξανίσταται φύ-
σεως. Ὁ πολύπους οὕτως λέγεται μὲν ἦνίκα πεινά-
σαι, πλόκαμον ἑαυτοῦ ἐσθίειν, ἕτερον δὲ ἀνα-
φύειν.

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τευθίδες μὲν καὶ πο-
λύποδες ἔχουσι θάλασσαν, ἀλλὰ καθ' ἃ φησιν Ἀρι-
στοτέλης ἐπὶ τῇ μύτιδι, σηπία δὲ κατὰ τὴν κοι-
D λλαν, ἀλλὰ καὶ πλειονα. Οὐδὲ γὰρ ἄλλην τινὰ
βοήθειαν ἔχει, καθάπερ ὁ πολύπους τὴν τοῦ χρώμα-
τος μεταβολὴν· πρὸς γὰρ τὴν πέτραν ἢ προσαρά-
σει τοὺς ἑαυτοῦ πλοκάμους ἀμείβει καὶ τὴν χροίαν,
ἀνευ μέντοι τοῦ λευκοῦ χρώματος. Ἄναιμα γὰρ
ταῦτα, καὶ διὰ τοῦτο κατεψυγμένα καὶ φοβητικά.
Ὅσπερ ἐνίοις φοβηθεῖν ἡ κοιλία ταραττεται, ἐτέ-
ροις δὲ περιττωσις ἢ ἀπὸ τῆς κύστεως βεῖ, οὕτω
καὶ τοῦτοις συμβαίνει ἐξ ἀνάγκης ἀφιέναι τὸν
θόλον διὰ δειλιάς. Ἴδὲ φύσις ἅμα τῷ περιττώ-
ματι παρακαταχρηται καὶ πρὸς σωτηρίαν καὶ
βοήθειαν αὐτῷ. Πάντα δὲ τὰ ἀναιμα τῶν ζῶων δι-
γότερόν εἰσι, οὐχ οὕτω διὰ μικρότητα ὡς διὰ
ψυχρότητα· τὸ γὰρ θερμὸν καταπέπτει βραδίως

την τροφήν και δεΐται και τροφή; ταχέως, τὸ δὲ A
φυκρὸν ἀτροφον. Μᾶλλον δὲ τὸ τῶν τεττίγων γένος
ἀτροφὸν ἐστὶ, διότι και τῶν ἄλλων ζῶων ψυχρότε-
ρον· ἐπὶ γὰρ τούτῳ και θέρους ὥρα ζωογονούμε-
ων ὡσπερ τῆς φθῆς ἀπάρχεται. Ἰκανὴ δὲ τροφή
τῷ τέττιγι ἢ ἐκ τοῦ σώματος ὑπομένουσα ὑγρό-
της, ἢ ἐκ τῆς γενέσεως; ἔχει, καθὰ δὴ και τὰ
ἐφήμερα ζῶα τὰ περι τὸν Πόντον γινόμενα· πλήν
ἐκείνα μὲν ἡμέρας μίαν χρόνον ζῆ, και δὲ
τοῦτο και ἐφήμερα λέγονται, ταῦτα δὲ ζῶσι και
εἰδόν.

Μαλακόστρακα λέγονται καρκίνοι, κάραβοι, ἀστα-
κὴ και καρίδες. Ταῦτα δὲ ἀνευ τῶν καρίδων χηλῆς
ἔχουσιν, οὐ χάριν τοῦ περιπατεῖν, τοῦ συλλαμβά-
νειν δὲ τι. Ὅθεν και μεΐζονες αἱ δεξιαί· τοῖς γὰρ
δεξιοῖς πέφυκε τὰ ζῶα θρῆν μᾶλλον. Περὶ τούτων B
ὁ προφήτης Δαυὶδ, « τὰ διαπορευόμενα τρίβους
θαλασσιῶν. » Σηπταὶ δὲ, τευθίδες και πολυπόδες ἀνά
πῆλας· οὕτως ἔχουσιν, μεΐζονας δὲ μόνος ὁ πολυ-
πότος.

Διαφορὰν οἱ ἰχθύες και περι τὸ στόμα ἔχουσι·
τὰ μὲν γὰρ καταπνεύει ἔχει τὸ στόμα και εἰς τὸ
ἐκπροσθεν, τὰ δ' ἐν ὑπῆλοις, ὅσον οἱ δελφίνες και
τὰ σαλπίγγη, δὲ και ὑπῆλα στροφόμενα λαμβάνει τὴν
τροφὴν. Ὅρχεις δὲ οὐδεὶς ἔχει ἰχθύς, οὔτε ἐντὸς
ὄψεως ἐκτὸς, οὔτε ἄλλο οὐδὲν τῶν ἀπόδων, διὸ οὐδὲ
οἱ ὄφεις. Οἱ δὲ δελφίνες και αἱ φάλαιναι και πάντα
τὰ κητώδη βράγχια μὲν οὐκ ἔχουσιν, αὐτὸν δὲ
διὰ τὸ ἔχειν πνεύμονα. Τὰ μὲν γὰρ βράγχια χη-
σίμα ἐπὶ τοῖς μὴ ἀναπνεύουσιν, ἀδύνατον δὲ τὸ C
αὐτὰ ἔχειν και ἀναπνεῖν. Ἔστι δὲ ταῦτα τρεῖς
εἴδη περὶ και ἐνυδρα, και περὶ μὲν ὡς ἀέρα δεχό-
μενα, ἐνυδρα δὲ ὡς ἀποδα και τὴν τροφήν ἐκ τοῦ
ὕδατος δεχόμενα. Τὰ μέντοι μαλάκια, ὅσον τευθίδες,
σηπταὶ και ὅσα τοιαῦτα, ὅλα σαρκώδη και μαλακά·
οὐδὲ γὰρ ὀστέωδες ἔχειν ἔτυχεν οὐδὲ γερῶν ἀπο-
κεκρυμμένον. Πρὸς δὲ τὸ μὴ εὐφθαρτον εἶναι τὸ
σῶμα αὐτῶν, καθὰ δὴ και τὰ σαρκώδη, μεταξὺ
σαρκὸς και νεύρου τὴν φύσιν ἔχει· μαλακὸν μὲν
γὰρ ἐστὶν ὡσπερ σάρξ, ἔχει δὲ τάσιν ὡσπερ
νεῦρον.

mistam cum carne naturam nerveam habent. Sunt
instar nervi possunt.

Χρὴ δὲ σε και τοῦτο περι τῶν ἰχθύων εἰδέναι. D
Τὸ μὲν γὰρ ἀρρεν και θῆλυ ἰδίως νήχονται, οὐ
συγγίνονται δὲ, ἀλλ' ἀσπόρως ἐξ ὕδατος και πνεύ-
ματος τοῦ ἀνέμου τίχονται, τὴν πνευματικὴν ἡμῶν
ἐντεῦθεν και ἀσπορον ἐξ ὕδατος και πνεύματος προ-
σημαίνοντα γέννησιν, ὡς ὁ θεοτάτος φησιν Ἀνα-
στάσιος·

Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτό σε παραδραμεῖν δεῖον. Ὁ χερ-
σαλὸς ὄφεις τῷ αἰγιαλῷ προσιών συρίττει, και συ-
ρίττων προσκαλεῖται τὴν μύραιναν εἰς συνάφειαν.
Ὁ γοῦν θαλάσσιος ὄφεις· εἰτ' οὐδ' ἢ μύραιναι τῷ
συριγγῷ ἀκούσασα εὐθὺς ἐπανάγεται. Και συμ-
πλακέντες ἀλλήλους, πρότερον τοῦ χερσαίου τὸν
ἰδὸν ἐξέμισαντος, πρὸς τὰ ἴδια ὁ καθ' ἕνα χωρεῖ.

⁸⁵ Psal. viii, 9.

mentum et cito alterius eget, cum frigiditas 38
parum alimenti requirat. Idecirco cicadae parum
pastus expetunt, uti quæ cæteris animalibus na-
tura sint frigidiores; eaque de causa æstivo tem-
pore quasi vivificatae cautum suum occipiunt. Et
satis eis alimenti suppetit ipsa corporis humiditas,
quæ a natura habent; sicut et animalculis illis
ephemeris accidit, quæ in Ponto nascuntur, uno
excepto, quod hæc unius diei tempus vivendo
expleant ideoque nomen istud consecuta sint, illæ
diuturniori vita fruuntur.

Testa molli munita dienntur, cancri, carabi.
astaci sive gamnari, carides sive squillæ. Eadem,
si squillam excipias, chelis prædita sunt, non
ambulationis causa, sed prehensionis. Qua de
causa chelas dexteras majores habent; nam dextris
partibus uti animalia magis consueverunt. De his
vates ille Davides ait: « Semitas marium per-
meant ⁸⁵. » Sepiæ, loliginæ, polypi pedes singuli
octonos habent, et maximos horum polypus.

Etiam ora diversa pisces habent. Nam aliis os
adversum est et anteriori a parte, cum aliis sit
supinum, ejus generis delphini sunt et cartilagi-
natæ. Propterea supini nutrimentum capiunt. Tes-
tes piscium nullus habet, nec intus nec foris, ut
eisdem animalia cætera quoque carent, quæcunque
a pedibus destituuntur, et inter alia serpentes.
Delphini, balænæ, et omnia quæ cetacei sunt ge-
neris, branchias nullas habent, sed ejus loco ti-
biam quasi quamdam, uti pulmone prædita. Quippe
non respirantibus utiles sunt branchiæ, quas ut
piscis aliquis habeat simulque respiratione utatur,
feri nullo modo potest. Et sunt sane cetacci pisces
modo quodam et terrestres et aquatiles bestię
terrestres, quod æra recipiant, aquatiles, quod
pedibus careant et alimentum suum ex humido
sumant. Qui cute molles sunt, verbi gratia loliginæ,
sepiæ et alli tales, toti sunt carnei atque molles:
nihil enim osseum ac terrenum alicubi abditum
habent. Ut autem corpus eorum non facile sit
obnoxium intercidi, quod carnis usuvenire solet,
enim molles instar carnis, et tendi nihilominus

Hoc etiam de piscibus tibi cognoscendum est,
quod mas et femina seorsum natent, nec inter se
consuescunt, sed absque coitu de aqua flatuque
venti gignuntur. Qua quidem re spiritualis illa
nostra et coitus expers generatio de aqua et
spiritu exprimitur, quemadmodum Anastasius in-
quit.

Ne hoc quidem obiter præterire debes. Ser-
pens terrestris ad litus accedens sib' lum edit, quo
murænam invitat. Hoc audito muræna mox acced-
dit, ac serpente terrestri 39 venenum prius ex-
spuente mutuos in complexus veniunt, secundum
quos uterque ad sua se conferunt. De quo exemplo
perspicue potest intelligi etiam serpentem illum

intellectilem sibilo quodam et inescatione, probæque indolis et boni consilii simulatione mortales afficere, proque arbitrato et libidine sua cum eis consuecere, prius opera data ut aquam et spiritum relinquunt; nam aliter semen suum in eos transfundere nequit, nisi omni lunc moto ab his duobus ipsos avellat. Quid autem multis verbis est? Cur singula commemorare velimus? Sunt in aquis reptilia, quod ita nimirum progrediantur, nec tamen sub numerum cadunt, ne scilicet paulatim absorpta deficerent. Nam nisi numero pisces infiniti essent, non possent, ad usum ullo modo sufficere, cum pariter et a se invicem et ab hominibus absumentur. Quippe tametsi viribus superiores devorandis imbecillioribus sese pascant, non tamen omnino consumuntur, quando majus eorum est incrementum quam ut absorbi possint.

Et considera hoc mihi loco Dei vocem, vel potius non vocem Dei, sed voluntatem solam, quæ omnis generis piscium species ex aquis produxit. Nam hoc ipsum Dei velle naturam suam aquis tribuit, quæ ipso a principio vitalem quamdam vim sunt consecutæ. Absque quo foret, non in eis Dei spiritus latus fuisset, qua motatione vim illam vitalem aquis impartiebatur, quemadmodum Chrysostomus loquitur, ut non multo post ex eis animalia provenirent. Tradit enim Chrysostomus hæc verbis vitalem quamdam efficacitatem significari. Basilii autem latius de eis in hæc verba disserit. Sive de aeris diffusionem Moses loquitur, intelligito nostrum hunc scriptorem historię mundi partes enumerare, condidisse videlicet Deum cælum, terram, aquam, aera, qui quidem jam tum diffunderetur atque flueret. Sive quod verius est et ab his qui ante nos fuere traditum, de Spiritu Dei sancto hæc dici putato. Nam sacris in Litteris nullus alius Dei spiritus appellatur extra Spiritum illum sanctum, qui divinam beatamque Trinitatem absolvit et complet. Quam sententiam si amplecti volueris, majorem ex ea fructum percipies. Nam ferebatur in eis spiritus hic, uti Syrus quidam, admirabilis doctrinæ vir, dicere solebat, hoc est fovebat ac fecificandi vim largiebatur aquarum naturæ, instar gallinæ cujusdam ovis incubantis ac solis ab se vim quamdam vitalem indentis. Quo ipso etiam

Et tantum quidem de piscibus. Nunc rerum **40** ordo postulat ut de volucribus etiam pauca commemoremus, quæ et ipse suum ortum ex aquis habuerunt. Quamobrem et cognatione quadam natalitium tenentur. Quippe quemadmodum pisces in aquis legentes pennarum agitatione progrediantur, et diversis caudæ motibus tum inflexiones tum directos cursus moderantur, sic et volucres videre est consimili quodam modo suis alis aera pervolare. Et gaudent aquis volucres propterea quod ex aquis ortæ sint. Hoc solo differunt a pis-

A Εὐδὲλον οὖν ἐντεῦθεν ὅτι καὶ ὁ νοητὸς ὄψις συριγμῶ καὶ δελεάσματος καὶ ὑπακρίσει ἤθους χρηστοῦ καὶ συμβουλῆς ἀγαθῆς τοῖς ἀνθρώποις ἐφέλεται καὶ κατὰ τὸ βουλευτὴν αὐτῶ τούτοις συγγίνεται, τοῦ ὕδατος καὶ πνεύματος πρότερον αὐτοῦ; ἐξιστῶν οὐ γὰρ ἂν ἄλλως μεταδοῦναι τούτους τοῦ οἰκείου δύναται σπέρου, εἰ μὴ πάντα κἀλων κινήσας ἐκλεῖθεν αὐτοῦς ἀποσπάσει. Καὶ τί χρῆ πολλὰ λέγειν καὶ ἀπαριθμεῖν τὰ καθ' ἕκαστον, ἐπεὶ ἔρκετὰ ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς; Καὶ ἔρκετὰ μὲν, ὅτι ἔρπει τῷ ὕδατι καὶ οὕτω τὴν ταυτῶν πορείαν ποιοῦνται, ἀριθμῶ δὲ οὐχ ὑποπίπτουσιν ὥστε μὴ ἐκλεῖψαι κατὰ μικρὸν δαπανώμενα. Βόσκονται γὰρ οἱ δυνατώτεροι τοῖς καταδεστέροις, καὶ οὐκ ἠνάλωσαν νικᾷ γὰρ τὴν δαπάνην ἢ πρόσδοος.

B 'Ἄλλ' ὄρα φωνὴν Θεοῦ, μᾶλλον δὲ οὐδὲ φωνῆν Θεοῦ, ἀλλὰ θέλησιν μόνον, ἥτις τὰ παντοδαπὰ γένη τῶν ἰχθύων ἐκ τῶν ὑδάτων παρήγαγεν. Ἡ γὰρ θέλησις αὕτη φύσις ἐγγόνει τοῖς ὕδασι. Ταῦτα μὲν τὰ ὕδατα καὶ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ζωτικὴν ἐδέχοντο δύναμιν. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν αὐτοῖς πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο. Φερόμενον δὲ ζωτικὴν ἐδίδου τοῖς ὕδασι τὴν δύναμιν, ὡς ὁ χρυσοστόμος Ἰωάννης φησὶ, καὶ ὅτι μετὰ μικρὸν ζῶσα ἐξ αὐτῶν παραχθήσονται. Καὶ ὁ μὲν χρυσοδόρημων, καθάπερ εἰρηται, ζωτικὴν ἐντεῦθεν ἐνεργεῖαν κατασημαίνεσθαι λέγει· ὁ δὲ μέγας Βασίλειος καὶ πλατύτερον τὰ περὶ τούτων διεξίσει, καὶ οὕτω φησὶν. εἰς τὸ τοῦτο λέγει τὸ πνεῦμα τὴν τοῦ ἀέρος χύσιν, δέξαι τὸν συγγραφεὴ τὰ μέρη τοῦ κόσμου καταριθμοῦντά σοι, ὅτι ἐποίησεν ὁ Θεὸς οὐρανὸν, γῆν, ὕδωρ, ἀέρα, καὶ τοῦτον χεόμενον ἦδη καὶ ρέοντα. Εἰτε, ὁ καὶ μᾶλλον ἀληθέστερον ἐστὶ καὶ τοῖς πρὸ ἡμῶν ἐκκριθὲν, πνεῦμα Θεοῦ τὸ ἅγιον εἰρηται, (οὐδὲ γὰρ ἄλλο παρὰ τῆ Γραφῆς Πνεῦμα Θεοῦ ὀνομάζεται ἢ τὸ ἅγιον τὸ τῆς θείας καὶ μακαρίας Τριάδος συμπληρωτικόν), καὶ ταύτην προσδεξάμενος τὴν δίδοναι μίζονα τὴν ἀπ' αὐτῆς ὠφέλειαν εὐρήσει. Ἐπεφέρετο γὰρ τὸ πνεῦμα, καθάπερ Σύρος τις ἔλεγε, θαυμαστὸς ἀνὴρ, ἀντὶ τοῦ, ἐπέθαλπε καὶ ἐζωογονεῖ τὴν τῶν ὑδάτων φύσιν κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἐπιωζούσης θρνιθος καὶ ζωτικὴν τινα δύναμιν ἐνίοσης τοῖς ὑποθαλλομένοις, ὡς ἐντεῦθεν σαφῶς ἀποδείκνυσθαι ὅτι οὐδὲ τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπ.λαίπειται.

C Καὶ τσαῦτα μὲν περὶ τῶν ἰχθύων. Ἀκόλουθον δ' ἂν εἴη καὶ περὶ τῶν πετεινῶν ὀλίγα διεξελθεῖν, ὅτι καὶ ταῦτα ἐξ ὑδάτων τὴν γένεσιν ἐσχῆκε. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ συγγενεῖά τις πρόσσει τούτοις πρὸς τὰ νεκτά. Καὶ γὰρ ὡς περὶ οἱ ἰχθύες τὸ ὕδωρ τέμνουσι, τῆ μὲν κινήσει τῶν περὶ τῶν εἰς τὸ πρῶτον χωρῶντες, τῆ δὲ τοῦ οὐραίου μεταβολῆς τὰς περιστροφὰς καὶ τὰς εὐθείας ὁρμὰς ταυτοῖς οἰακίζοντες, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν πτηνῶν ἔστιν ἰδεῖν διανηγομένων τὸν ἀέρα τοῖς πετεροῖς κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον. Ὅτι δὲ ἐξ ὑδάτων τοῖς πετεινοῖς ἢ γένεσις, διὰ

τοῦτο καὶ ταῦτα πάντα τοῖς ὕδασι χαίρουσι· πλὴν γὰρ οὐδὲν τῶν πτηνῶν ἄπουσι διὰ τὸ πᾶσι τὴν βίαν ἀπὸ τῆς γῆς ὑπάρχειν. Καὶ πάντα ἀναγκαίως· τοῖς μὲν γὰρ ἀρπακτικοῖς πρὸς τὴν ἄγρην αἰ τῶν ὀνύχων ἀκμαί, τοῖς δὲ λοιποῖς [ἀναγκαίως] πρὸς τὴν τοῦ βίου διεξαγωγὴν ἢ τῶν ποδῶν ὑπερβολὴ δεδιώρηται. Ὀλίγοι δὲ τῶν ὀρνίθων κακὸποδὲς εἰσιν, οὔτε βαδίζουσιν οὔτε ἀγρεύουσιν τοῖς ποσσίν ἐπιτήθειοι, ὡς αἱ χελιδόνες καὶ αἱ δρεπανίδες λεγόμεναι, οἷς ἡ τροφή ἀπὸ τῶν ἐν τῷ ἀέρι ἐμφερομένων ἐπιπνέεται.

Πρόσεχε λοιπόν. Ἄλλη καὶ γὰρ κατασκευὴ τοῖς σπερμιόλογοις ὄρνεσι, καὶ ἄλλη τοῖς σαρκωθόροις, τῷ τρόπῳ τῆς διαίτης αὐτῶν πρέπουσα, ὀνύχων ἀκμαί καὶ χεῖλος ἀγκύλον καὶ περὶ δόντι, ὥστε καὶ συλληφθῆναι βραδίως τὸ θήραμα. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ σκληρότεροι τῶν ζῶων οἱ ὄνυχες ἢ τοῦ ἀνθρώπου· μαλακώτεροι καὶ γὰρ οὗτοι τῷ ἀνθρώπῳ κατασκευασθῆσαν, ὅτι τε καὶ τὸ δέρμα τοῦτου μαλακώτερον, ἀφ' οὗ καὶ οἱ ὄνυχες τὴν γένεσιν ἔχουσι, καὶ οἱ πρὸς τὴν χρῆσιν ἐκάστην τῶν ζῶων ἢ τε σκληρότης τῶν ὀνύχων καὶ ἡ μαλακότης δεδιώρηται. Ἄλλὰ καὶ τῶν πτηνῶν τὰ μὲν ἀναρχαί εἰσι καὶ οἶον αὐτόνομα, τὰ δὲ ὄφ' ἡγεμονίᾳ τετάχθαι καταδεχόμενα, ὡς οἱ γέρανοι. Ἄλλὰ καὶ αἱ μέλισσαι ὑπὸ βασιλείᾳ καὶ ταξίρχῳ τινὶ τῶν ἔργων ἔπτονται, εὐ πρότερον ἐπὶ τοὺς λειμῶνας ἔλθειν καταδεχόμεναι, πρὶν ἂν ἴδωσι τὸν βασιλέα κατάρξαντα τῆς πτήσεως. Οὐ χειροτονητὸς δὲ οὗτος, ἀλλ' ἐκ φύσεως· ἔχων τὸ κατὰ πάντων πρωτεῖον, καὶ μεγέθει διαφέρων καὶ σχήματι καὶ τῇ τοῦ ἡθους πραότητι. Ἔστι μὲν γὰρ κέντρον τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' οὐ χρῆται τούτῳ πρὸς ἄμυναν. Νόμοι τινὲς εἰσιν οὗτοι τῆς φύσεως ἄγραφοι, ἀργοὺς εἶναι πρὸς τιμωρίαν τοὺς τῶν μεγίστων δυναστειῶν ἐπιβαίνοντας. Οὕτω μὲν αἱ τῷ τοῦ βασιλέως ὑποδείγματι μὴ ἀκολουθεῖσαι τῇ τοῦ κέντρον πληγῇ ἀναποθνήσκουσιν, ἄξια τῆς ἐαυτῶν ὀμότητος εὐρίσκουσαι τὰ ἐπιχειρα.

Ἄλλὰ καὶ τοῦτο θαυμάζειν ἄξιον, πῶς αἱ γέρανοι τὰς ἐν τῇ νυκτὶ προφυλακὰς ἐκ περιτομῆς ὑποδέχονται, καὶ αἱ μὲν καθυδουσιν, αἱ δὲ κύκλῳ περιουσαι πᾶσαν αὐταῖς ἐν τῷ ὕπνῳ παρέχουσι τὴν ἀσφάλειαν. Εἶτα τοῦ καιροῦ τῆς φυλακῆς πληρομένου, ἡ μὲν βοήσασα πρὸς ὕπνον ἐτρέπη, ἡ δὲ τὴν διαδοχὴν δεξαμένη, ἥς ἔτυχεν ἀσφαλείας, καὶ ἀντέδωκε ταῖς λοιπαῖς. Οὕτω μὲν οὖν καὶ τῶν πελαργῶν εἰς ἐκπληξιν ἄγει πάντας τῶν διαληφθέντων οὐκ ἔλασσον. Ἐκεῖνοι γὰρ τὸν πατέρα ὑπὸ τοῦ γήρως περορρῦσαντα περιστάντες ἐν κύκλῳ τοῖς αἰκείοις περοῖς διαβάλλουσι, καὶ τὰς τροφὰς ἀφθόως παρασκευάζοντες, βοήθειαν αὐτῷ κατὰ γὰρ τὴν πτήσιν παρέχουσιν, ἥρμα τῷ πτερῷ κουφίζοντες ἐκατέρωθεν. Καὶ οὕτως πᾶσι τοῦτο διαδεδομένον, ὡς ἐντεῦθεν καὶ τινὰς τῶν εὐεργετημάτων ἀντίδοσιν ὀνομάζειν ἀντιπελάργωσιν. Μηδεὶς οὖν διὰ πανίαν τὴν αὐτοῦ ἀπογίνωσκέτω ζωῆν.

Τὸ δὲ τῆς χελιδόνος εὐμήχανον πῶς οὐκ ἂν τις
PATROL. GR. CLVIII.

scibus, quod nulla pedibus careat, quando de terra victum petere coguntur, et omnes necessario pedum adminiculis indigent. Nam rapacibus ad capiendam prædam unguis accommodati sunt, cæteris ad sustinendam cæteroqui vitam pedum usus est concessus. Perpatcis pedes male sunt affecti atque debiles, ita ut nec incedere nec venari quidquam pedibus possint, in quo genere sunt hirundines et quæ falculæ sive ripariæ dicuntur, quæ pro alimento vescuntur insectis per aera volantibus.

Animadvertite porro structuram aliam illarum avium esse, quæ semina legunt, aliam carnivorarum, victui scilicet earum accommodatam. Habent enim peracutos unguis, rostrum aduncum, celeres alas, ut prædam corripere celeriter possint. Quæ quidem ipsa de causa duriores animalibus unguis sunt quam homini, cui sunt omnino molliores. Et constat certe cutem ejusdem consimiliter esse molliorem, de qua unguis oriuntur, itemque tam duritiem quam molliem unguium animalibus ex ipsorum usu datam. Præterea volucrum aliarum nullo tenentur imperio, libertateque veluti quadam fruantur; aliæ ducis imperio subjectæ sunt, ut grues. Apes etiam sub rege, ac præfecto quodam, operas suas absolvunt, nec prius ad prata convolare solent quam regem initium avolandi fecisse conspexerint. Neque regem hunc suffragiis quasi delectum habent, sed a natura in omnibus principum, excellentem cæteros magnitudine, forma, et indolis atque morum mansuetudine. Nam stimulo quidem rex præditus est, verum ad vindictam eo non utitur. Sunt hæc leges quædam non scriptæ, sed ab ipsa perfectæ natura, ut qui maximis imperiis potiuntur, ad puniendum tardi sint. Et quidem si quæ apes exemplum regis sui non imitantur, delicto stimulo simul emoriuntur dignaque crudelitate sua præmia consequuntur.

Hoc etiam nos admirari par est, quo pacto grues nocturnas excubias per vices obeant, dum aliarum quidem dormiunt, aliarum circumeundo præstant, ut omnes ab omni periculo per quietem tutæ sint. Ubi deinde tempus excubiis unius destinatum præterit, clamore illa sublato se quieti dat: ibi tum altera succedens in ejus locum, quam illius beneficio consecuta est, quietem vicissim reliquis tutam præstat. Consimili modo ciconiarum quoque natio cunctos in admirationem rapit, jam indicatis haud cedens. Nam patrem, qui præ senio pennas amisit, undique circumstantes alis propriis fovent, alimentum illi abunde suppeditant, atque etiam in volatu juvant, leniter cum ab utraque parte sublevantes. Quod quidem usque adeo passim apud omnes pervulgatum est, ut hac de causa nonnulli compensationem beneficiorum appellare mutuum ciconiarum pietatem consueverint. Quo exemplo moneri nos convenit ne quis ob paupertatem de vita desperet.

Et quis non hirundinis solertiam maximopere

admiraretur? Ea cum nidum conficit, festucas quidem collectas ore profert: sed cum tollere lutum pedibus nequeat, quos ad quasvis operas prorsus ineptus habet, extremis alarum partibus in aquam tinctis, ac deinde minutissimum in pulverem provoluta, rationem usurpandi luti excogitat. Nam paulatim festucis luto tanquam glutino quodam colligatis nidum extruit, et pullos in eo suos educat. Quorum si quis oculos amittat, opem a natura medicam habet, qua eos setui suo restituit.

Marina quædam avicula est halcedo. Ea bruma tempore propter littora fetificare consuevit, ovis in arena collocatis, cum multis ac vehementibus a ventis mare ad terram alliditur. Verum innox omnes venti sopiuntur et fluctus marini conquiescunt. Tum halcedo totos septem dies ovis suis incubat, cumque temporis aliquid ad educationem quoque sit necessarium, dies alios septem, quibus pulli nonnihil crescant, divina largitas ei concedit. Quæ res nauticæ rei peritis nota est, qui dies illos Halcedonia vocant.

Tradunt et turturem a compari se junctam ob conjugis prioris memoriam nullius alterius societatem admittere. Dictum hoc mulieribus esto, vitæ nimirum viduæ puritatem ab ipsis etiam brutis animalibus indecoræ plurimum nuptiarum appetitioni præferri.

Longe injustissima est in educatione suæ sobolis aquila. Nam cum pullos duos produxit, alterum in terram dejecit alarum verberibus protrusum, ob educationis scilicet ærumnas atque molestias fetum ab se procreatum removens. Sed abjectum phene, quam ossifragam dicunt, perire non sinit: nam sublatum suis cum pullis educat. Quem autem pullum ipsa alit aquila, secum deinde sinit, et inter volandum cum eo, si quidem audacter aera secantem videat ac solis splendorem acutis contuentem oculis, ut suum retinet atque servat, sin autem, ceu spuriam abijcit.

E contrario coracis amor in sobolem prædicari meretur, quæ pullos jam volantes nihilominus eos consecratur, pascit, et longum satis ad tempus educat. De his magnus ille Basilius hæc etiam in oratione sua De providentia tradit. «Res, inquit, est mira, cum ciconiis cornices discedere, quasi-que satellites earum et itineris comites esse. Quin etiam, mea quidem sententiâ, ferunt eis adversus aves quasdam hostiles auxilium. Quod esse verum primum eo signo colligitur, quod eo tempore usquam ulla cornix conspiciatur, deinde quod cum vulneribus revertentes præstitæ societatis evidentes notas secum ferant.»

Jam quod rebus cæteris magis etiam ab opinione nominum abhorret, vultures aiunt absque maris et tenuæ conjunctione gignere, senecta etiam in extrema: nam ad centesimam annuam vivendo perveniunt. Quamobrem istuc? nimirum ne qui mysterium

ὑπεραγάσαιο; Ἐκείνη γὰρ τὴν καλιὰν πηγνυμένη τὰ μὲν κάρφη τῷ στόματι διακομίζει, πηλὸν δὲ τοῖς ποσὶν ἄραι μὴ δυναμένη (ἀνεπιτήθειοι γὰρ οὗτοι πρὸς πᾶσαν ὑπερρείαν), τὰ ἄκρα τῶν πτερωῶν θλατὶ καταβρέξασα, εἶτα τῇ λεπιοτάτῃ κώνει ἐνειληθείσα, οὕτως ἐπινοεῖ τοῦ πηλοῦ τὴν χρεῖαν, καὶ κατὰ μικρὸν ἀλλήλοις τὰ κάρφη οἷον κόλλη τιλὶ τῷ πηλῷ συνδήσασα ἐν αὐτῇ τοὺς νεοττοὺς ἐκτρέφει. Ὅν ἐάν τις ἐκκεντήσῃ τὰ ὄμματα, ἔχει τινα παρὰ τῆς φύσεως βοήθειαν ἱατρικὴν, δι' ἧς πρὸς ὑγείαν ἐπαγάγει τῶν ἐγγόνων τὰς ὄψεις.

Ἡ δὲ ἀλκυὼν θαλάσσιόν ἐστιν ὄρνειον. Αὕτη παρ' αὐτοὺς τοὺς αἰγιαλοὺς νοσεύειν πέφυκεν ἐν καιρῷ χειμῶνος, ἐπ' αὐτῆς τὰ ὡς θεμένη τῆς ψάμμου, ὅτε πολλοὶ καὶ βιαλοὶ ἀνέμοις ἡ θάλασσα τῇ γῆ προσαράσσεται. Ἀλλ' ὅμως κοιμίζονται πάντες οἱ ἀνεμοὶ, ἡσυχάζει δὲ κύμα θαλάσσιον, ὅτε ἀλκυὼν ἐπωάζει, τὰς ἑπτὰ θηλονότι ἡμέρας. Ἐπει δὲ καὶ τροφῆς αὐτοῖς χρεῖα, ἄλλας ἑπτὰ ἡμέρας πρὸς τὴν τῶν νεοττῶν ἀβύρσιν ὁ μεγαλόδωρος αὐτῇ παρέσχε Θεός. Ὅστες καὶ ναυτικοὶ πάντες ἴσασι τοῦτο, καὶ ἀλκυοντιδας τὰς ἡμέρας ἐκείνας προσαγορεύουσιν.

Ἀλλὰ καὶ τὴν τρυγὸνα φασὶ διασευθεισάν ποτε τοῦ ὁμόζυγος μηκέτι πρὸς ἕτερον καταδέχεσθαι κοινωνίαν, μνήμη τοῦ ποτὲ συσευχθέντος. Ἀκουέτωσαν αἱ γυναῖκες ὅπως τὸ σεμνὸν τῆς χηρείας καὶ παρὰ τοῖς ἀλόγοις τοῦ ἐν ταῖς πολυγαμίαις ἀπειτούς προτιμότερον.

Ἀδικώτατο; περὶ τῆς τῶν ἐγγόνων τροφῆς ὁ ἀετός. Δύο γὰρ ἐξαγαγὼν νεοσσούς, τὸν ἕτερον αὐτῶν εἰς γῆν καταβρήγγουσι ταῖς πληγαῖς τῶν πτερωῶν ἀπωθούμενος, διὰ τὸ τῆς τροφῆς ἐπίπονον ὄν ἐγέννησεν ἀποποιούμενος. Ἀλλ' οὐκ ἐξ αὐτοῦ ἡ φῆνη διασφαρῆσαι, ἀλλ' ὑπολαβοῦσα αὐτὸν τοῖς οἰκείοις αὐτῆ νεοσσοῖς συνεκτρέφει. Ὅν δὲ κρατῆσας ἐκθρέψαι νεοττὸν ὁ ἀετός, λαμβάνει καὶ συνίπταται αὐτῷ, καὶ ἐάν ἴδῃ αὐτὸν εὐτόλμω; μὲν τὸν ἄρα νηχόμενον, ὄξυμποῦντα δὲ πρὸς τὴν τοῦ ἡλίου λαμπρότητα, ὡς οἰκεῖον περιποιεῖται, εἰ δὲ μὴ γε, ὡς νόθον ἀποβάλλει.

Ἀλλ' ἐπαινετὸν τὸ τῆς κορώνης φιλότεκνον, ἡ καὶ πετομένοις ἤδη τοῖς νεοττοῖς παρέπεται αἰτιζουσα αὐτοὺς καὶ ἐκτρέφουσα μέχρι πολλοῦ. Περὶ μέντοι τῶν κορωνῶν καὶ τὰδε φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ Περὶ προνοίας λόγῳ αὐτοῦ: «Θαῦμα μέγα πῶς αἱ κορώναι τοῖς πελαργοῖς συναπαρροῦσαι δορυφοροῦσιν αὐτοῖς καὶ παραπέμπουσιν, ἐμοὶ δοκεῖ, καὶ συμπεχίαν αὐτοῖς; τίνα παρέχουσι πρὸς θρηθίας πολεμίου. Σημεῖον δὲ πρῶτον μὲν μὴ φαίνεσθαι ὑπὸ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον κορώνην παντάπασιν ἐπαιτα μετὰ τραυμάτων ἐπαπερχόμεναι τῆς συμμαχίας ἐναργῆ σημεῖα κομίζουσι.»

Τὸ δὲ γε πλεον τῶν ἄλλων παραδοξότερον, τοῖς γυπᾶς φασὶν ἀσυνδοκῶς τίκεται, καὶ ταῦτα μακροβιωτάτους ὄντας, καὶ μέχρις ἑκατὸν ἐτῶν τὴν ζωὴν αὐτῶν παρεκτείνεσθαι. Διὰ τί δὲ τοῦτο, καὶ τίνο; Ἐνεκεν; ἵνα γὰρ μὴ τινες ἐπιγελῶσι τῷ μυστηρίῳ

ἡμῶν, ὡς ἀδύνατον παρθένον τεκεῖν καὶ αὐτὴς μετὰ
 παρθένον, μυρία ἐκ τῆς φύσεως ἀφορμὰς
 πρὸς τὴν πίστιν τῶν παραδόξων προλαβὼν κατεδά-
 λειτο. Καὶ οὕτω μὲν περὶ τούτων ἡ μέγα Βασι-
 λιος· οἱ δὲ γε τὰς φύσεις τῶν ζῶων διασκειψάμενοι
 τριετὴ χρόνον τοὺς γῦπας ἐγκυμονεῖν τερατεύονται.
 Καὶ τῶς ἄκουε. Οὐκ ἔστιν ἄρρηνα γῦπα θεάσασθαι·
 ἀσυνδύατος γὰρ αὐτοὺς τίκτειν νόμοι φύσεως
 παρακλειθῆναι, ὅθεν καὶ πᾶν τὸ γένος αὐτῶν ἢ
 τῷ θῆλεος φύσει ἠνέγκατο. Ὅπερ ἐπιστάμενοι
 γῦπας καὶ τὴν ἐρημίαν δεδιότες τῶν τέκνων, εἰς
 ἐπιγονὴν ἅπαν τὸ γένος στρατεύεται, καὶ δρῶσι τι
 σόφισμα ἄριστον. Τῷ νότῳ καὶ γὰρ ἀντίπρωροι
 πτάνται. Εἰ δὲ μὴ νότος εἴη, τῷ συγγενεῖ εὐρίῳ
 ἀπλοῦσι τὰς πέρυγας, εἶτα κελύφασι καὶ τοῦ
 πνεύματος ἐμποροῦνται εἰσπρόντος, καὶ τίκτουσι·
 ζῶα, μὴ μέντοι γε ὡς ὑπὸνέμια. Διὸ πλείστον χρό-
 νον δεῖται ἡ φύσις πρὸς ζῶου τελεσιουργίαν· χαλε-
 πὴν γὰρ καὶ λίαν ἐργῶδες τῆ φύσει οὐσιώσαι τὸ
 πνεῦμα καὶ πρὸς ζῶον πλαστοουργεῖν τὸ λεπτότα-
 τον. Ἐπειδὴν τοίνυν ἀκούεις καὶ σὺ συναφείας
 ἐπεὶ ἐγκυμονῆσαι τὴν Πάναγνον, πρότερον αὐτῇ
 Πνεύματος ἀγίου ἐπισκιάσαντος καὶ τοῦ Κυρίου
 κατὰ τὴν προφήτην ἀπὸ Θαιμᾶν ἤξαντος, μὴδ'
 ὁλοῦς ἀπίσται τῷ πράγματι, κἂν μέγα τῷ ὄντι ἕκοι
 καὶ παραδόξον· ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ ἡ παρά φύσιν
 τῶν γυπῶν κυοφορία θαυμασιώως οὕτω τῷ θεῷ προη-
 τοίμασται. Λέγεται γὰρ ὅτι γενόμενος ἔγκυος ὁ
 γῦψ πορεύεται εἰς τὴν Ἰνδικήν, καὶ λαβὼν λίθον τὸ
 κελούμενον εὐτόκιον ἐπάνω αὐτοῦ κἀθηται συνεχό-
 μως ὡδίσι, καὶ οὕτως ἀποτίκται. Ὁ μέντοι λίθος
 περιφερὴς ὡς κάρυον, καὶ κινούμενος ἤχον ἐκπέμ-
 πει ὡς κώδων, ἐνδοθεν ἑτέρου λίθου κινουμένου.
 Φοῖοι δὲ καὶ τοῦτο περὶ γυπῶς, ὅτι μύρω βοδίνῳ
 χρισθεὶς ἀποθνήσκει.

modo parere. Lapis ipse rotundus est, avellanæ
 sonum edit, moto intus alio lapide. Perhibetur hoc etiam de vulture, quod unguento rosaceo peruu-

culius moriatur.
 Θαυμάσιε δ' ἂν τις καὶ τὸ τῶν κοράκων τῶν
 διαληφθέντων οὐκ ἔλασσον. Πεπόνθησι τι πάθος
 ὡρᾶ θέρους οἱ κόρακες, τὸ δὲ πάθος ἐστὶ βύσις γασ-
 τρῶς. Ἐντεῦθεν ποταμοὶ καὶ πηγαὶ καὶ λίμναι
 οὐδὲν τι χρῆμᾶ κατὰ γε τὸ θέρους τοῖς κόραξιν, ἵνα
 μὴ τῷ ὑγρῷ ἢ τῆς γαστρῶς βύσις σχολὴ ἐπιτῶσιν.
 Ἴσασι τοίνυν καὶ διαίτης τέχνην οἱ κόρακες, οὐ τὰ
 Ἰπποκράτους παιδευθέντες, οὐ τὰ Χείρωνος, οὐ τὰ
 Μαχάονος φάρμακα, κἀντεῦθεν μὲν ὕρωσι ποτα-
 μούς, ἀλλ' ὁμως πίνειν ἐκείνοισι οὐκ ἔνεστιν, ἀλλ'
 οἱ Τάνταλοι κολαζόμενοι δριμυτέραν δίχην ταῦτα
 εἰσπράττονται.

Θαυμάζειν σε ἄξιον καὶ διὰ τί τῆς ψῆδος οἱ τέττι-
 ζες ἐν μέσῳ θέρει ἀπάρχονται. Ψυχροὶ τινες τὴν
 φύσιν οἱ τέττιζες, διὸ καὶ μετὰ θερινὰς τροπὰς
 ἰπάρχονται τῆς ψῆδος, καὶ ἡλιου ἀπαρχομένου τὸν
 αὐτῶν μετῆσι κέλαδον. Ἐφ' ᾧ καὶ μεσημβρίας
 εἰσὶν ψῆδικώτεροι. Ἡ μέντοι θήλεια τέττιξ πολὺ
 ψυχροτέρα τοῦ ἀρρένος οὐσα σιωπῶσα ἐπιζάνει τοῖς
 ἐνδράσι, τὰ Πυθαγόρου ὡς περὶ διδασκόμενα διδάγ-

nostrum irrideret, quasi fieri nequeat ut parva
 virgo et nihilominus virgo maneat, ex ipsa natura
 Deus nobis tantum non infinitas suppeditavit occa-
 siones faciendi fidem rebus cæteroquin absurdis
 et nostræ opinioni non respondentibus. Hoc modò
 de his Basilius disserit. Cæteri vero, qui naturas
 animalium perspectas habent, vultures toto trien-
 nio gestare uterum prodigiose tradunt. Quinam
 istuc? Audi. Vultur mas nullus conspicitur. Nam
 absque duum conjunctione gignere de præscripto
 naturæ solent. Quo fit ut eorum universa natio
 consistat in feminis. Hoc cum non ignorent vultu-
 res, orbitatis metu simul universi ad fetificandum
 quendam velut expeditionem suscipiunt. Hic si
 nullus eis sese Auster offerat, ad cognatum Eurum
 alas expandunt. Inde per oris hiatus vento in-
 fluente replentur, et animalia, non ova subventa-
 nea gignunt. Quæ causa est quamobrem maximo
 temporis spatio natura hujus ad annualis absolu-
 tionem indigeat. Nam difficile et operosum est na-
 turæ de vento quamdam essentiam efficere deque
 re longe subtilissima et exiti prorsus animal fin-
 gere. Cum igitur audies Virginem illam purissi-
 mam absque ullo viri commercio gravidam fuisse
 factam, cum prius eam sanctus ille Spiritus inum-
 brasset ac Dominus, uti vates loquitur, de Thæ-
 mane venisset, nequaquam huic rei fidem derò-
 galo, tametsi reapse magna videatur et **43** ab
 opinione hominum abhorrens. Nam ea de causâ
 vulturum quoque conceptio tam admirabiliter a
 Deo est instituta. Traditur autem monumentis li-
 terarum vulturem, posteaquam conceperit, in In-
 diam sese conferre, nactumque lapidem, quem a
 facilitate partus quem adjuvat Eutocium vocant,
 in eo se parturiginè vexatum collocare, atque illi
 nucis instar, et succussus in morem tintinnabuli
 etiam de vulture, quod unguento rosaceo peruu-

De corvis quoque non abs re quis miretur, quod
 hactenus indicatis non est inferius. Æstivo tem-
 pore corvi quodam morbo laborant. Is morbus
 ventris est profluvium. Quamobrem fluvii, fontes,
 stagna per æstatem nulli sunt corvis usui, ne per
 humorem ventris illa fluxio magis etiam adaugea-
 tur. De quo scilicet intelligitur etiam diætæ ratio-
 nem sibi convenientem corvos non ignorare, quam-
 quam nec Hippocratis nec Chironis nec Machæo-
 nis remedia discendo percepta teneant. Idcirco
 fluvios quidem intuentur, sed haurire de iis ne-
 queunt, gravemque hanc adeo pœnam luunt, quasi
 Tantali quidam multati.

Meretur et hoc æmirationem, quamobrem ci-
 cadæ tantum suum æstate media primum incipiunt.
 Nimirum natura frigidæ sunt, qua de causa post
 æstivum solstitium canendi faciunt initium; nec
 nisi exorto sole strepunt, ipsoque meridie maxime
 sunt canoræ. Et quidem femella cum longa sit
 mare frigidior, arboribus taciturna insidet, quasi
 si Pythagoræ disciplinis esset imbuta. Qui fit ut

aquilarum pennæ cum aliarum avium pennis commistæ illas ipsas absument? nam celeriter admodum pereunt. Quamobrem charadrius, si quando quem morbo regio laborantem conspicit, oculos claudit? Non id profecto propterea, quemadmodum aliqui volunt, quod ægroto invidet, livoreque præpeditur quominus eum rectæ valetudini restituat. Non enim bruta laborant invidia, nec Prometheus apud ipsa punitur, quod ignem bonum cum mortalibus communicaverit. Sed oculos idcirco claudit, quod morbus hic de uno ad alterum transeat; adeoque mox aviculam hanc morbus occupat.

Nec illud admiratione caret, quod lusciniæ vigilans, cum ovis incubat, noctem integram canere non desinat. Qui vespertilio pariter et quadrupes est et volucris? qui avium hæc sola dentes habet? **44** Ac felicitas quidem instar quadrupedum, aera vero leviter permeat, non alis sed pellicula quadam sublata. Qui fit ut anseres pervigiles sint et ad sentiendum obscura latentiaque longe acerrimi? qui quidem olim etiam urbem orbis principem conservarunt, cum hostes quosdam occultos, qui per ignotos abditosque cuniculos arcem Romanam occupaturi erant, indicio suo prodidissent.

Quis hominum cædem vulturibus denuntiat, cum expeditiones adversus se invicem suscipiunt? Videas enim tantum non infinita vulturum agmina castra sequi, de armorum apparatus eventus indicia colligentium, quod ipsum a ratiocinationibus humanis parum abest.

Iis etiam de causis in admirationem quædam veniunt, si quis animum advertat. Quædam enim volucres de prius existentium propagatione veniunt, quædam hodieque de terra oriuntur. Non enim cicadæ tantum e pluviis proveniunt, aliaque plurima quæ in aere volant, pleraque nominibus propriis ob eorum exiguitatem carentia: sed etiam mures atque ranæ de eadem prodeunt, quando apud Thebas Ægyptias, si vehementes in æstu pluviae cadant, mox terrenis muribus universa regio completur. Nec anguillas aliunde cernimus oriri quam de limo. Quippe nec ovis nec alio quopiam modo propagantur, sed ortum e terra tantum habent.

Erodium mihi, quæso, considera. Species avis est supra quosvis passeris nidificantis, altissimis nimirum in arboribus, præsertim abietibus. Unde Aquila Psalmi dictum vertens: «Erodio, inquit, domicilium sunt abietes²⁶.» Supra omnes alias certe volucres nidificat. Idcirco Davides ait «Erodij domicilium superat eos.» Hunc erodium tanta præditum esse castimonia tradunt, ut cum ad Venerem accessurus est, dies quadraginta continuos luceat, et post conjunctionem alios totidem dies. Ægre enim fert, si quando necessitate sic exigente

²⁶ Psal. ciii, 17.

(41) Ὅπου γὰρ κατακλιθῶσιν αὐταί. Suppleta ex V. et F.

Α ματα. Πῶς δὲ καὶ φθαρτικὰ πτεροῶν ἐτέρων ἀετῶν τυγχάνει πτερά; σηπεδονώδους ταῦτα μετελήφασαι φύσεως. Οὐκ ἂν σωθεῖν ἕτερα τὰ πτερά τούτοις; συναναμινύμενα· θάπτον γὰρ ἐντεῦθεν ἀπόλλυνται. Διὰ τί δὲ καὶ ὁ χαραδριὸς εἰ ποτε ἀντιβλέψει τῶν ἰκτεριῶντι, μῦτι τοῦς ὀφθαλμοῦς; οὐχ ὡς τινὲς φασί, τῶ νοσοῦντι βασκαίνων καὶ τὸ φρόνημα πρὸς ὑγείας μετάδοσιν ἔχων ἐπιφθονον· οὐ γὰρ τοῖς ἀλόχοις βασκανία τις μέτεστιν, οὐδὲ Προμηθεὺς παρ' ἐκείνοις κολάζεται, ἀγαθοῦ τινος τοῦ πυρὸς μεταδὸς τοῖς ἀνθρώποις. Ὅφθαλμὸν δὲ μῦτι χαραδριὸς, ἐπεὶ τὸ πάθος ἀμείβεται καὶ τὴν ὄρνιν εὐθύς ἡ νόσος μετέρχεται.

Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο ἐξωθῶν θαύματος, ὡς ἄγρυπνος ἡ ἀηδὼν ὅταν ἐπωάζει, διὰ πάσης νυκτὸς τῆς μελῳδίας μὴ ἀπολήγουσα. Πῶς τετράπουον τὸ αὐτὸ καὶ πτηνὸν ἢ νυκτερίς; πῶς μόνῃ τῶν ὀρνίθων ὁδοῦσι κέρχρηται; Ζωογονεῖ μὲν ὡς τετράποδα, ἐπιπολάζει δὲ τῶ ἀέρι, οὐχὶ πτεροῦ κομφιζομένη, ἀλλ' ὕμνι τινὶ δερματίνῳ. Πῶς δὲ καὶ τῶν χηνῶν γένος ἄγρυπνον καὶ πρὸς τὴν τῶν λανθανόντων αἰσθησιν ὀξύτατον; οἴγε ποτὲ καὶ τὴν βασιλίδα πόλιν περιεσώσαντο, πολεμίου; τινὰς ἀφανεῖς δι' ὑπονόμων ἀφανῶν δὴ μέλλοντας τὴν ἀκραν τῆς Ῥώμης καταλαμβάνειν μὲνῶσαντες.

Ἦ; ὁ τοῖς γυφί προαγγέλλων τῶν ἀνθρώπων τὸν θάνατον, ὅταν κατ' ἀλλήλων ἐπιστρατεύσωσιν; Ἴδοις γὰρ ἂν μυρίας ἀγέλας γυπῶν τοῖς στρατοπέδοις παρεπομένας, ἐκ τῆς τῶν ὀπλων παρασκευῆς τεκμαίρομένας τὴν ἐκβάσιν, ὅπερ οὐ μακρὰν ἐστὶ λογισμῶν ἀνθρωπίνων.

Καὶ ἄλλας δὲ θαυμάζειν ἐπιεῖσι τῶ προσέχοντι. Τὰ μὲν γὰρ ἐκ τῆς διαδοχῆς τῶν προὑπαρχόντων παράγεται, τὰ δὲ ἐτι καὶ νῦν ἐξ αὐτῆς τῆς γῆς ζωογονούμενα δεικνύται. Οὐ γὰρ μόνον τέττιγες ἐν ἐπομβραῖς ἀνίσσιν, οὐδὲ ἄλλα μυρία γένη τῶν ἐμφορομένων τῶ ἀέρι πτηνῶν, ὧν ἀκατονόμαστὰ ἐστὶ τὰ πλείεστα διὰ λεπτότητα· ἀλλ' ἤδη καὶ μῦς καὶ βατράχους ἐξ αὐτοῦ ἀναδίδουσαι, ὅπου γε περὶ Θῆβας τὰς Αἰγυπτίας, ἐπειδὴν ὕψη λάθρως ἐν καύμασιν, εὐθύς ἀρουραίων μῶν ἢ χώρα καταπληροῦται (41). Τὰς δὲ ἐγγέλους οὐκ ἄλλως ὀρώμεν ἢ ἐκ τῆς ἰλύος συνισταμένας, ὧν αὐτε ὧν οὐτε τις ἄλλος τρόπος τὴν διαδοχὴν συνίστησιν, ἀλλ' ἐκ τῆς γῆς αὐτῆς ἐστιν ἡ γένεσις.

Ἄρα δὲ καὶ τὸν ἐρωδιόν. Ὁ ἐρωδιὸς εἶδος ὀρνέου ἐστὶ πηγνύντος τὴν καλιὰν αὐτοῦ πάντων ἀνοθεν τῶν στρουθῶν, ἦγουν ἐν τοῖς ὕψηλοτάτοις τῶν δένδρων, καὶ μάλιστα ταῖς ἐλάταις. Καὶ ὁ Ἀκύλας «Ἐρωδιῶ ἐλάται οἴκω αὐτοῦ.» Πάντων οὖν ἀνοθεν τῶν στρουθῶν πηγνύσι τὴν καλιὰν. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Δαβὶδ φησι· «Τοῦ ἐρωδιοῦ ἡ κατοικία ἡγείται αὐτοῦ.» Ἐποσῆθη δὲ σωφροσύνη συζῆν τὸν ἐρωδιόν ὥστε ἡνίκα πρὸς συνουσίαν ἐρχεσθαι μέλλει, ἡμέρας πενθεὶ τεσσαράκοντα, καὶ μετὰ τὴν συνουσίαν ἐτέρως τεσσαράκοντα· δυσανασχετεῖ καὶ γὰρ τοῦτ

τὸ ὄρνειον εἴ ποτε φύσσει; ἀνάγκη πρὸς ἄλληλα συνδυάζεσθαι καθέλκοιτο, ἅτε δὴ τὴν ἐνταῦθεν ἀρχίαν παριστῶν. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, τί ποιήσομεν ἡμεῖς; οἱ λόγῳ μὲν τατιμημένοι, ταῖς δὲ τοῦ βίου κατὰ τοσοῦτον ἡδοναῖς ἐμπεδοῦμενοι.

Καὶ περὶ μὲν τοῦ πελεκάνου, οὗ καὶ ὁ Δαβὶδ μνησθῆναι λέγων· «Ὁμοιώθην πελεκάνῃ ἐρημικῇ, » εἴ χρὴ καὶ λέγειν; Τοῦτο τὸ πτηνὸν ἐν ἄκραις πέτραις πηγνυσι τὴν καλιάν, τοὺς ἐπιβούλους ἐκφύγειν διὰ φροντίδος ποιούμενον. Ἄλλ' ὁ ἐπιβούλος ὄφεις ἤνικα τὸν πατέρα μικρὸν τι τῶν τέκνων ἀποπάντα θεάσεται, τῆς ἐπιβουλῆς παραγρήμα ἐφάπτεται. Καὶ ἐπειδὴ μὴ προσεγγίζειν τῇ καλιᾷ δύναται, τὸν ἰὸν αὐτοῖς ἐπιχέει καὶ κόβρωθεν περισκοπήσας γὰρ πρότερον ὄθεν εἰσπνέει ὁ ἀνεμος, καὶ κείθεν ἐμψύσας αὐτοῖς τὸν ἰὸν, ἐπάγει τὸν βλεθρον. Ἄλλ' ὁ πατὴρ ἐπιπτάς αὐθις αὐτοῖς καὶ φυσικοῖς τισι λόγοις τὴν ἐπιβουλήν συνιών οἶδεν αὐθις ὄθεν ἀναδιώσονται· κατὰ κορυφῆς γὰρ αὐτῶν ἡρέμα πτερούσεται, καὶ τὰς πλευράς ἐκατέρωθεν ἐπιπλήσων ταῖς πτέρυξιν αἵματος αὐτοῖς βανίδας ἀφίησι, κἀνταῦθεν οἱ τεθνεῶτες νεοττοὶ παραδόξως ἀναδιώσκουσι.

Ἐπίγνωθι οὖν, ἀγαπητὲ, τίνος ἕνεκεν ἡ παράδοξος αὕτη περὶ τὰ ἔγγωνα τῷ πελεκάνῃ συμπάθεια. Σκιαγραφῆσαι γὰρ ὁ Κύριος τὰ καθ' ἡμᾶς πάντα κἀν τῷ πτηνῷ τούτῳ θέλων ἀνέκαθεν, ὅτι τε παράδεισος ἔκτισται καὶ ὅτι περ ἐν αὐτῷ οἱ πρωτόπλαστοι τέθεινται, ὅτι ὁ νοητὸς ὄφεις τὸν ψυχικὸν αὐτοῖς προὔξηνσε θάνατον, καὶ ὅτι φιλόστοργος οἷα πατὴρ ἐπὶ τεθνεῶσι παισὶν ὁ ποιητὴς πάντων Θεὸς ἐπ' αὐτοῖς ἐπικάμπτεται, χρηματίζει τε τὰ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, καὶ πάντα τὰ λοιπὰ καταδέχεται, ἐπὶ σταυροῦ τελευταῖον ὑψοῦται, καὶ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ ζωήρβυτον αἷμα ἐκχέει εἰς ἀνάπλασιν τῶν πρωτοπλάστων ἐκείνων τῶν ἰῶ τεθνηκότων τοῦ ὄφειος, τοιαύτην τῷ πελεκάνῃ συμπόθειαν περὶ τὰ ἔγγωνα κατ' ἀρχῆς ἐνεψύσεν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ Δαβὶδ προλαθὼν ἔλεγεν· «Ὁμοιώθην πελεκάνῃ ἐρημικῇ. » Πελεκάν γὰρ αὐτὸς ὁ Χριστὸς, καλιὰ ὁ παράδεισος, νεοττοὶ οἱ πρωτόπλαστοι, ἐπιβούλος ὄφεις αὐτὸς ὁ διάβολος, ἰδὸς ὄφειος ἡ ἐκ τοῦ διαβόλου πάντως ἀπάτη, θάνατος ὁ ἐκ τοῦ Θεοῦ χωρισμὸς, συμπάθεια πατρικὴ ἡ τοῦ Θεοῦ Λόγος δι' ἡμᾶς ἐνανθρώπησις. Ἡ δὲ τῶν νεοτῶν ὑπερβὴν ἐπιπτέρυξις ἡ ἐπὶ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ τῶν πρωτοπλάστων ἀνωθεν ἀπαιώρησις, πλευρων ἐπιπλήξις ἡ τῆς θείας νύξιος πλευρᾶς, καὶ τελευταῖον τοῖς τεθνεῶσιν ἐπιστέζον αἷμα ζωήρβυτον· εἰ μὴ γὰρ ζωήρβυτον ἦν, οὐκ ἂν τοῖς κάτω χειμῆνοις ἐχαρισάτο τὴν ἀνάστασιν. Καλῶς οὖν ἔλεγε διὰ τοῦ προφήτου ὁ Κύριος· «Ὁμοιώθην πελεκάνῃ ἐρημικῇ. »

Λέγει δὲ τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον περὶ τῶν κοράκων ὅτι οὐ σπείρουσιν οὐδὲ θερίζουσιν, ὁ δὲ Θεὸς τρέφει αὐτά. Τίνος ἕνεκεν ἐνταῦθα τῶν κοράκων εἰς ὀνόματος μὲνηται; Λέγεται οὖν ὅτι μισο-

mutam ad conjunctionem pertrahitur, quasi quidam inde sibi ingrata rei accidere significaret. Quæ si vera sunt, quid nos, queso, facturi sumus? qui beneficio rationis ornati nihilominus vitæ voluptatibus plus æquo sumus addicti.

Quid de pelecano dicemus? cujus in Psalmis suis Davides etiam meminit: «Factus sum, ait, pelecano solitario similis²⁷.» Avis hæc summis in scopulis nidum exstruit, sollicitè incumbens in id ut insidiatores vitet. Verum serpens insidiator etiam magno ex intervallo virus suum in pullos ejus evomit. Posteaquam enim circumspexit unde ventus spiret, ab ea parte veneno afflato interitum eis affert. **45** Tum vero pater supra ipsos volans, et naturali quodam instinctu factas insidias deprehendens, quo pacto recuperare vitam possint cognitum habet. Nam leniter supra illorum verticem alas expandens, et feriens utrinque latera, guttas in eos sanguinis demittit. Quo facto novæ et inopinata quadam ratione pulli vitæ restituantur.

Hoc exemplum, difecte filii, velim mihi considerare. Quamobrem indita est pelecano admirabilis hæc erga sobolem affectio? Cum multo ante Dominus hac in ave vellet exprimere cuncta quæ nobis acciderunt, quod nimirum paradisi conditus sit, quod in eo collocati homines illi primi, quod intellectilis ille serpens animi mortem eis conciliaverit, quod opifex omnium Deus paternæ benevolentia velut erga filios motus, homo factus, omnia perpessus, tandem in crucem sublatus sit, quod de latere suo sanguinem effuderit, verum vitæ rivum, ad primorum hominum instaurationem, qui veneno serpentis extincti fuerant, ipso rerum initio talem erga sobolem suam affectionem pelecano insevit. Nam propterea per Davidem multo ante verbis his usus est: «Factus sum pelecano solitario similis.» Etenim pelecanus est ipse Christus, nidus paradisi, pulli primum conditi homines, serpens insidiator ipse diabolus, virus serpentis fraus diaboli, mors a Deo diremptus atque separatio, paternæ affectio Dei sermonis facta nostri causa naturæ humanæ assumptio, alarum supra pullos expansio Christi supra conditos illos primum homines in erucem sublatio, laterum pulsatio divini lateris punctio, quam secuta est sanguinis vitæ fontem continentis destillatio. Nisi enim vivificus esset, prostratis resurrectionem impartiri non posset. Itaque per vatem Dominus præclare dixit: «Factus sum pelecano solitario similis.»

Perscriptum est in Evangelio Lucæ²⁸: «Considerate corvos, qui neque serunt neque metunt, et Deus nihilominus eos alit.» Quamobrem hoc loco nominatim corvorum sit mentio? perhibentur

²⁷ Psal. ci, 8. ²⁸ Luc. xii, 24.

corvi sobolem suam odisse, ac propterea pulchrorum splendorem curam abjicere. Verum ii Dei providentia victitare quibusdam feruntur animalculis ex aere propter ipsos nascentibus et in ora illorum nelabentibus. Ποσιν ἰσχυρῶς ποσιν, quanta admirationem meretur?

Cum semel fucos deprehenderunt apes, parce ac leniter in eos irruunt et captos a contubernio suo ablegant. Sin rursus eos intercipient, morte afficiunt. 46 Eadem partim regem veluti satellites stipant, partim nocturnas excubias agunt, quod eo tempore quiescant aliæ laboribus fatigatæ, partim hoc muneri habent ut mortuas exportent.

Mirum videri non debet una cum incrementis ac deminutionibus lunæ acra quoque mutari, quando nonnullis in animalibus idem usvenire videmus. Nam tradunt ibidem cælo luna carente nihil cernere, sed oculos habere clausos, nec cibis ullis uti. Et quidem in simio, quem cercopem vocant, effectiones hac in parte sunt illustriores: nam cum augetur luna, oculorum orbis ei dilatatur, cum deminuitur, et ipse contrahitur. Quin etiam mustela deficiente lunæ lumine jecur imminui sentit; eademque rursus crescente, membrum idem vicissim augetur. Perhibent etiam in Hydaspæ fluvio lapidem quemdam nasci quem lichnen vocant: is augetur luna sonum dulcis cantus edere fertur. In flumine quodam Cellico piscem existere tradunt, qui ab incolis elopias appellatur: is luna crescente albescit, deminuta nigricat. Atque hæc quidem etiam libro suo de sex primorum ab ortu mundi dierum opificiis magnus Anastasius ille complexus est.

Cæterum præter illos quoque qui resurrectionem futuram non credunt vel potius eam irrident, ut eximius ille noster Epiphanius ait, admirabilia quædam et nova Deus uti fierent consilio singulari instituit. Phascusa dies xl mortua reviviscit. Myops sive tabanus vi totos menses mortuus vitam recuperat. Phoenix avis est Arabica, quæ et unigena et comparis expers fertur in creatione rerum existitisse. Nunc in singulos annos ejusmodi quiddam usvenire traditur, quod lætam illam resurrectionem egregie nobis ob oculos ponit. Nam Græci commemorant eum finem suum prospicientem in Ægyptum sese conterre ac soli obvertere. Deinde in pulverem exurit, de quo pulvere vermis nascitur, qui rursus in volucrum commutatur quem phœnicem dicimus. Atque hoc, ut indicavimus, post singulos quingentos annos fieri consuevit. Passer autem Libycus avis quidem est (alas enim habet), verum non volat propterea quod pennas habeat ad volatum non satis idoneas, uti quæ pilis consimiles sint. Idem bipes est avium more, sed ungulas divisas habet ut quadrupes. Unicum modo fetum avis nulla gignit præter cocygem. Quod quidem fit ob ejus naturæ frigiditatem, quæ de formidine colligitur: nam nisi timidus esset, aves ipsum universæ non persequerentur. Quo ipso fit ut nidis alienis utatur. Est autem frigiditas ubique formidinis causa.

τέχνους ὄντας αὐτοῦ; μὴ τρέφειν τὰ οικεῖα νεότερα, τρέφεσθαι δὲ προνοίᾳ Θεοῦ ἀπὸ τῶν παραφυομένων τῶ ἀέρι ζωύφιων τῶ στόματι αὐτῶν ἐμπιπτότων. Πόσου δὲ καὶ τοῦτο θαυμάσιος ἔστιν;

Αἱ μέλισσαι τοὺς κηφήνας ἐφάπαξ καταλαβοῦσι πεφισμένως τύπτουσι καὶ ἀπολλοῦσιν· εἰ δὲ καὶ αὖθις αὐτοὺς κατὰσχῶσι νεκροὺς ἐργάζονται. Καὶ σὶ μὲν αὐτῶν τῶ βασιλεῖ δορυφοροῦσιν, αἱ δὲ νυκτὸς ἐπαγρυπνοῦσι φυλακῆς χάριν διὰ τὸ τὰς κοπιώσας τότε ἀναπαύεσθαι, τῶν δὲ ἔργον ἔσθι τὸ τὰς νεκρὰς ἀποκομίζειν ἔξωθεν.

Οὐ χρὴ θαυμάζειν. εἴγε τὰς τῆς σελήνης αἰφρομειώσεις μεταβάλλεται ὁ ἄηρ, ὅπου γὰρ καὶ ἐν ζωοῖς τισὶν ἔστι τοῦτο ἰδεῖν. Φασὶ γὰρ τὴν ἴδιον μηδαμοῦ ὄρῳν δευτερεύοντος οὐρανοῦ, μῦθον δὲ καὶ ἀπίστον μένειν. Ὁ δὲ κέρκωψ προδηλοτέρως ἔχει τὰς ἐνεργείας· δευτερεύοντος γὰρ αὖξιν ἢ σελήνην, ὁ τῶν ὀφθαλμῶν κύκλος τοῦτω εὐρύνεται, δευτερεύοντος δὲ μειοῦται, συστέλλεται. Ἀλλὰ καὶ ἡ γαλῆ λειψοζωοῦσης τῆς σελήνης ἥπατος λείπεται· αὐξίφωτουσης δὲ πάλιν αὐτῆς τὸ τοιοῦτον αὐτῆς προσεπαύεται μόριον. Φασὶ δὲ καὶ ἐν ποταμῶ τῶ Ὑδάσπῃ γεννᾶσθαι λίθον λίγην καλούμενον, ὃς σελήνης αἰφρομένης ἦχον μελωδίας ἀποτελεῖ. Καὶ ἐν ποταμῶ δὲ Κελτικῶν διατεθῆναι ἰχθὺν κλωπίαν ἐγγωρίω; καλούμενον, ὃς αἰφρομένης τῆς σελήνης λευκαίνεται, μειομένης δὲ μαλαίνεται. Ταῦτα δὲ τῆ ἑξαήμερον αὐτοῦ συμπεριελήφεν ὁ μέγας Ἀναστάσιος.

Ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἀπίστουνας ἢ μάλλον εἰπεῖν ἐπιγελῶντας τῆ ἀναστάσει, καθὰ φησὶν ὁ μέγας Ἐπιφάνιος, παράδοξά τινα προφρονόμησαν γίνεσθαι. Ἡ φάσκα θνήσκει ἡμέρας τεσσαράκοντα, καὶ πάλιν ἀνίσταται. Ὁ μῶψ θνήσκει μῆνας ἔξι, καὶ πάλιν ἀνίσταται. Ὁ φοίνιξ δὲ Ἀραβικῆς ἕρως λέγεται εἶναι μονογενῆς. ἄζυγος ἐν τῇ δημιουργίᾳ, κατὰ ἔτη πεντακῶσια τοῦτο πάσχει ὁ καὶ παιδρῶν προῖσθαι τὴν ἀνάστασιν. Αὐτοὶ καὶ γὰρ οἱ Ἕλληνας περὶ αὐτοῦ διηγοῦνται ὅτι προγόνους τὸ τέλος αὐτοῦ ἐργεῖται περὶ τὴν Ἀγυπτὸν καὶ ἀντικρῶ τῷ ἡλίῳ ἴστανται, εἶτα τεφροῦνται, καὶ ἀπὸ τοῦ χοῦ αὐτοῦ σκώληξ γεννᾶται, καὶ αὐτὸς αὖθις εἰς πτηνὸν μεταβάλλεται. Τὸν φοίνικα δὲ τοῦτον, ὡς εἶπομεν, μετὰ ἔτη πεντακῶσια εἴθε γίνεσθαι. Ὁ δὲ στρουθὸς δὲ Λιβυκῆς ἕρως μὲν ἔστι, περὶ τὸς δὲ, οὐ πέταται δὲ διὰ τὸ τὰ περὶ αὐτοῦ μὴ χρησιμεῖν εἰς πτησίν· τριχοειδῆ γάρ. Καὶ δίπους μὲν ἔστιν ὡς ἕρως, διχληεὶ δὲ ὡς τετράπους. Ἀλλὰ καὶ μονοτόκον οὐδὲν τῶν ὀρνίθων ἔστιν, εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ κόκκυξ διὰ τὸ ψυχρὸν τῆς αὐτοῦ φύσεως. Ὅτι δὲ ψυχρὸς, δῆλον ἐκ τῆς δειλίας αὐτοῦ· καὶ γὰρ εἰ μὴ ἦν δειλὸς, οὐκ ἂν ὑπὸ πάντων ἐδιώκετο τῶν ὀρνέων, κἀνατεῦθεν ἐν ἀλλοτρίας ἐτίκτε νεοττιάζ. Πανταχοῦ δὲ ἡ ψυχρότης αἰτία δειλίας.

ut nidis alienis utatur. Est autem frigiditas ubique

Ἄλλ' οὐδὲ ταῦτό σε παραδραμεῖν, ἀγαπητὰ, βούλομαι, παραδοξότερον καὶ μάλιστα τῶν ἑλλων ὄν, ὃ περὶ ὄρνιθος τοῦ καλουμένου μέροπος ὁ Αἰλιανὸς ἱστορεῖ, «Μέροψ ἢ λέγων ἢ τὸ ὄρνειον εἰς τοῦ πτω πτάται. » Καὶ ἐπιστοί μοι θαυμάζειν τὴν ἐπίσημον ἀνφορὰν ἣν ἐκεῖνο ἀγεῖ τὸ ζῶον.

Τὸ δὲ τὸν ἀλεκτρούνα νυκτὸς ἔδειν ἐν ὤρισμένοις καιροῖς οὐ πρὸ πολλοῦ τῆς τοῦ ἡλίου ἀνατολῆς τινὲς μὲν ἐφυσιολόγησαν οὕτως, ὅτι θερμότερον ὄν τὸ ζῶον καὶ λίγρον περὶ τὰς τῶν τροφῶν ὀρέξεις τῆ μὲν ἐμφύτῳ θερμότητι ταχύτερον πέπειται τὴν διδομένην τροφήν, τῆ δὲ λιχνείᾳ τῆς φύσεως προαναφανεῖ τὴν περὶ ταῦτα ὀρέξιν, οἷοναι προσκαλούμενος τὸν σιτίζοντα. Ἐτεροι δὲ φασιν ὅτι καὶ ἕκαστον τῶν ἐνταῦθα ὄντων καὶ γινομένων ἐκάστῳ τῶν φυσικῶν ἀνάγκηται, ὥσπερ ὁ λωτὸς τὸ φυτὸν ἠλιακόν ἐστιν, ὅθεν ἀνατέλλουσι μὲν τῷ φωστῆρι ἐξαπλοῖ τὰ φύλλα, δύνονται δὲ συστέλλει. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ ἀλεκτροῦν ὑπὸ τὴν ἠλιακὴν τάξιν ἐστὶ. Ταύτη τοι καὶ πρὸς ἀνατολὴν ἐπανιόντι τῷ ἰδίῳ ἀρχηγέτῃ ἀπορρήτως καὶ φυσικῶς ἐπιγάννυται, καὶ ὥσπερ φῶδην αὐτῷ ποικουμένος ἀπολαμπρύνει τὴν φωνὴν καὶ μέγα βοᾷ. Καὶ οὕτοι μὲν οὕτως· σὺ δὲ, ἀγαπητὰ, τὰς τοιαύτας φωνὰς μετὰ τῶν μύθων ἀριθμεῖν μὴ δέδιθι. Τὸν γὰρ ἀλεκτρούνα νυκτὸς ἔταξεν ἔδειν ὁ κηδεμὸν πάντων θεῶς, ὡς ἐνταῦθεν ἡμᾶς ἀκοντας τῆς κλίνης ἐγείρασθαι καὶ μὴ τὴν νύκτα καταναίλασκειν ὄλην ἐπὶ κενῶς, ἀλλὰ τοὺς μὲν εἰς ἐργασίαν ἐκτρέψασθαι, τοὺς δὲ πρὸς θεῖαν ὁξολογίαν ἀνίστασθαι· τοιαῦτα γὰρ τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ λόγων καὶ διὰ ζῶων οὐκ ἀνανομένου παιδεύειν. Καὶ πρόσθε τῷ Σολομῶντι λέγοντι· «Ἴθι πρὸς τὸν μύθηκα, ὃ ἀκνηρὸς. »

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τὴν μυθὴν Ἀττικῆ μάλιστα μὴ ἐπικαθῆσθαι φασί. Θύμους καὶ γὰρ τὴν Ἀττικὴν κομῶσαν ἐστὶ θεάσασθαι, οἷς ἐπιζάνουσιν Ἀττικαὶ συχνότερον μέλισσαι. Ἐνταῦθεν καὶ δριμυτέραν ἔχει τὴν ὄσρησιν. Διὸ καθάπερ ἱερῷ τινι Ἀττικῆ μυθὴ οὐκ ἐπικαθῆται μάλιστα.

Γίνωσκε δὲ πρὸς τοῦτοισι ὅτι μυθὴ καὶ μέλισσαι καὶ μύρμηκες ὑπὸ ἐλαίου ἀπὸλλυνται, διότι τὰ ἀναπνευστικὰ στενὰ ἔχει, τὸ δὲ ἐλαίον γλίσχρον ἐμφράττει αὐτά. Πάσχοισι δὲ τοῦτο καὶ οἱ ὄφεις ὑπὸ τῶν βαρυδύμων· τὸ γὰρ παρ' αὐτοῖς στενότορον τῶν ἀναπνευστικῶν ἐμφράττεται ὑπὸ τῆς τῶν θυμωμένων παχύτητος. Ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ τὸ τῆς κλάφου κέρως θυμωμένον φεύγει καὶ μᾶλλον ὁ ὄφεις· λειποθυμεῖν γὰρ αὐτὸν ἀναγκάζει.

Ἐπὶ πᾶσι δὲ τοῦτοις τοῖς ὄρνείοις οὐρηδόχον κύστιν καὶ νεφροῦς ἢ φύσις οὐκ ἔδωκεν, ὅτι πολλῆς ὑγρότητος ἔδει πρὸς γίνεσιν τῶν πετρῶν. Ἄλλὰ καὶ τὸ γυμνάζεσθαι κατὰ τὴν πετῆσιν ἐξαναλίσκεται ταύτην. Ἐχουσι δὲ καὶ τὴν κόπρον ἐξιοῦσαν σὺν ὑγρότητι οὐ μετρίως. Καὶ τοῦτου χάριν οὐρη-

47 Ne hoc quidem silentio præterire possum, multis aliis rebus admirabilibus, quod de ave quam meropem vocant Ælianus memoriæ prodidit. Merops, inquit, avis retrorsum volat, quem quidem motum volaturnæque hujus animalis notabilem ac inusitatum haud abs re mirari sinit.

Jam quod gallus gallinaceus noctu certis horis cantet, non multum ante solis ortum, ejus rei causam in hunc modum nonnulli explicarunt. Avidum enim animal hoc a natura calidissimum et in primis in appetendo nutrimento avidum ob calorem quidem insitum citius acceptum alimentum concoquere, ob aviditatem vero naturæ appetitum suum significare, quasi pascentem se invitet et excitet. Alii volunt rem quamlibet alicui certo sideri dicatam esse, sicuti lotus herba solaris est. Quo fit ut huic luminari exorienti folia sua pandat, cum eadem eodem occidente contrahat. Sic et gallus gallinaceus de horum opinione sub solem refertur. Quamobrem ad ortum redeunte duce suo ratione quadam occulta et naturali gaudet. Simul quasi carmen ei quoddam concinere velit, clarius vocem auollit et altum clamat. Atque illorum quidem hæc est sententia. Tu vero, mi fili, voces hujusmodi referre inter fabulas ne verearis. Nam gallum gallinaceum noctu canere Deus jussit, qui omnia providentia sua complectitur, ut hoc modo vel inviti de lectulo surgamus nec sine fructu noctem integram consumamus, sed partim ad operas nos convertamus, partim ad Dei celebrationem excitemur. Sic enim consuevit Deus tam per doctrinam quam ipsa etiam animalia nos erudire. Quid Solomo dicat, audi: « Ad fornicam, ignave, te confer ». »

Hoc etiam animadvertite, quod muscam Attico melli negant insidere. Nam thymo Atticam abundare videmus, cui herbæ ut plurimum apes Atticæ insident. Quo fit ut mel Atticum etiam odorem habeat acriorem. Idcirco melli Attico, tanquam sacro, muscæ non insident: sed ut maxime cum strepitu circumvolent, ab direptione tamen laborum apis Atticæ arcentur.

Præter hæc scire debes, muscæ et apes et formicas oleo exstingui. Nam vasa quibus respiratio fit sunt eis angusta, quæ ab oleo natura lenio viscosoque facile obstruuntur. Idem serpentibus accidit offerentibus se rebus quarum gravis est odor. Etenim angustia meatuum in eis respiratori destinatorum per suffituum crassitiam obstruitur. Qua ipsa de causa fit ut cornu cervinum serpens magis etiam fugiat quam res illas odoratas: quippe serpentem id prorsus exanimat.

Supra 48 omnia nobis in hoc etiam, filii, est inquirendum. Vesicam illam qua urina excipitur, itemque renes avibus idcirco natura non dedit, quod ad producendas pennas multo humore opus erat. Atque etiam ipsa volandi exercitatio facile humorem in eis absumit. Præterea cum stercus

99 Prõn. vi, 6.

excernunt, non parum humoris simul exit. Quamobrem urinæ receptaculum in avibus natura non condidit.

En habes et quintæ diei opera.

INCIPIT DIES SEXTA.

Sexta die Deus e terra bestias quadrupedes producit. Inquit enim historię scriptor : « Dixit Deus, Edat tellus animam vivam ⁴⁰. » Prosihiunt hic contra nos Manichæi, qui terræ animam indunt. Verum manifesto desipiunt. Non enim propterea quod dixit Deus : « Edat animam, » id edidit quod erat in ea quasi reconditum : sed mandatum hoc vias atque facultatem edendi terræ largiebatur. Quippe cum audiit terra : « Pariat herbas gramineas, et arbores fructiferas, quæ fructum edant ⁴¹, » non idcirco gramen intus abditum protulit, nec palmam vel quercum vel cupressum intra sinus suos occultatam in superficiem eduxit : sed ipsa Dei oratio rerum quæ existunt ipsa natura est. Itaque terra non quod continebat edit, sed quod hodie possidet, largiente nimirum Deo vim efficacitatis. Quamvis enim ratione naturali oriuntur hodie omnia, tamen inde perfecta sunt in ipso rerum exordio secundum seriem suam, idque per mandatum divinum, quod in creatione pronuntiatum ubique fuit.

Itaque sexta die, ceu diximus, bestias quadrupedes e terra producit.

Hic vero inquiri operæ pretium est, quamobrem Deus imprecatione fausta pisces quidem dignatus fuerit, cum hisce verbis uteretur : « Fetificate ac multiplicamini, » verum in terrestribus idem non fecerit. Respondemus autem factum id esse propter execrationem serpentis, quæ non multo post subsequuta est. Nam quia futurum prospiciebat Deus ut homo per serpentem deciperetur, eaque de causa serpens execrationi subjiceretur, idcirco terrestres bestias imprecatione fausta noluit prius designari, ne deprehenderetur eadem et imprecatione fausta et execratione prosequi, sicut ait vir divinus Anastasius. Videtur autem natura piscium tenui quadam et vili omnino vita frui propterea quod in aquæ crassitie degant. Nam et gravis ac difficilis est apud ipsos auditio, et obtusus cernunt. Nec recordatio ⁴⁹ est apud ipsos ulla nec imaginatio nec res consuetæ agnitio. At vero terrestribus quid opus est multa commemorare ? Sunt his acres sensus et rerum præteritarum recordationes. Novit vocem consuetam sibi ac familiarem asinus. Novit viam quam sæpius trivit, ac nonnunquam etiam viæ dux est homini, qui aberravit. Auditus autem acrimonia tanta in hoc est animal quanta esse in alio nullo terrestrium perhibetur. In camelo quæ injuriarum sit memoria, quæ iracundia, quæ in ira perseveratio, quo pacto quis explicet ? si vel olim verberatus sit, ira diu!urno tempore

⁴⁰ Gen. 1, 24. ⁴¹ ibid. 10.

Α δ' ἔχον κύστιν ἢ φύσις τοῖς ὀφθαλμοῖς οὐκ ἔδωκεν.

Ἐχεις ἰδοῦ καὶ τὰ τῆς πέμπτης ἡμέρας.

ΑΡΧΗ ΤΗΣ Γ' ΗΜΕΡΑΣ.

Ἐν δὲ τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ ἐκ τῆς γῆς ἐξάγει τὰ τετράποδα. « Καὶ εἶπε, » γάρ φησιν, « ὁ Θεός, Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν. » Ἄλλ' ἐπιτηδῶσιν οἱ Μανιχαῖοι κἀνταῦθα, ψυχὴν ἐντιθένας τῇ γῆ. Ματαιάζουσι δὲ προφανῶς· οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ εἶπεν « Ἐξαγαγέτω ψυχὴν, » τὸ ἐναποκεῖμενον αὐτῇ προσήνεγκεν, ἀλλ' ὁ δοῦς τὸ πρόσταγμα καὶ τὴν τοῦ ἐξαγαγεῖν αὐτῇ δύναμιν ἐχαρίσατο. Οὕτε γὰρ ὅτε ἤκουσεν ἡ γῆ, « Βλαστησάτω βοτάνην χόρτου καὶ ἔσλον κάρπιμον ποιοῦν καρπὸν, » κεκρυμμένον ἔχουσα τὴν χόρτον ἐξήνεγκεν, οὐδὲ τὸν φοίνικα ἢ τὴν δρυῖν ἢ τὴν κυπάρισσον κάτω που κεκρυμμένην ἐν ταῖς ἑαυτῆς λαγόσιν ἀνῆκε πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν, ἀλλ' ὁ θεὸς λόγος φύσις τῶν γινομένων ἐστίν. Ἐξάγει λοιπὸν ἡ γῆ οὐχ ὅπερ ἔχει, ἀλλ' ὅπερ σήμερον κτάται, Θεοῦ δωρουμένου τῆς ἐνεργείας τὴν δύναμιν. Εἰ γὰρ καὶ φυσικῶς λογῶν τὰ πάντα γίνεται σήμερον, ἀλλ' τὸ αὐτὸ ἐσχηκαὶ κατ' ἀρχὰς τὴν ὁρμὴν. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Βασιλεὺς λέγει ὅτι ποιεῖ μὲν ἡ φύσις ἅπαντα κατὰ τὴν ἀκολουθίαν, θεῶν δὲ προστάγματι διὰ πάσης ἀρχῆθεν λαληθέντι τῆς κτίσεως.

Ἐξάγει μὲν οὖν κατὰ τὴν ἕκτῃ ἀπὸ τῆς γῆς τὰ τετράποδα.

Ἄλλ' ἐνταῦθα ζητῆσαι δεῖον, ἀγαπητὲ, τίνας ἔνεκεν τοὺς μὲν ἰχθύας εὐλογίας ἠξίωσεν ὁ Θεός, αὐξάνεσθαι καὶ πληθύνεσθαι εἰπόν, ἐπὶ δὲ τοῖς χερσαίοις τοῦτο οὐκ ἐποίησε. Καὶ λέγομεν ὅτι διὰ τὴν ἐπὶ τῷ ὄρει μετ' οὐ πολλὴ γεννησομένην κατάραν. Ἐπειδὴ γὰρ προσίδεν ὁ Θεός ὅτι διὰ τοῦ ὄρους ἀπατηθήσεται ὁ ἀνθρώπος, κἀντεῦθεν αὐτὸς ὁ βρις ἀρξ' ὕποπτεσείται, τοῦτο χάριν εὐλογίας ἀξιώσει τὰ χερσαία οὐκ ἐφθασεν, ἵνα μὴ εὐρεθῆι τὰ αὐτὰ εὐλογῶν καὶ καταρῶμενος, ὡς θεώτατός φησιν Ἀναστάσιος. Ἄλλ' ἡ μὲν τῶν ἰχθύων φύσις εὐτελεστέρως δοκεῖ μετέχειν ζωῆς διὰ τὸ ἐν τῇ παχύτητι τοῦ ὕδατος διατεῖσθαι· καὶ γὰρ ἀκοή παρ' ἐκείνοις βαρεῖα, καὶ ὀρώσιν ἀμβλύ, καὶ οὔτε τις μνήμη παρ' ἐκείνοις οὔτε φαντασία οὔτε συνήθους ἐπίγνωσις.

Ἐπὶ δὲ γε τοῖς χερσαίοις τί χρὴ καὶ λέγειν ; Αἷ τε γὰρ αἰσθήσεις τετράνωνται, καὶ ἀκριβεῖς μνήμαι τῶν παρελθόντων ἐν αὐτοῖς. Οἶδε τὴν συνήθη φωνὴν ὁ βνος, οἶδεν ὄδον ἢν πολλὰκις ἐβάδισεν, καὶ τοῦ καὶ ὄδηγός ἐνίοτε ἀποσφαλέντι τῷ ἀνθρώπῳ γίνεται· τὸ δὲ δευτήριον τοῦ ζώου οὐδὲν ἄλλο τι λέγεται τῶν χερσαίων ἔχειν. Τὸ δὲ τῶν καμήλων μνησίκαον καὶ βαρὺμηνι διαρκὲς πρὸς ὀργὴν πῶς ἂν τις εἴπῃ ; Πάλαι ποτὲ πληγείσα κάμηλος, μακρῶ χρόνῳ ταμιασαμένη τὴν μῆνιν, ἐπειδὴν εὐκαιρίας λάβηται, τὸ κακὸν ἀντιδίδωσι. Τοῦτο καὶ ἐπὶ ἐλέφαντος ἰστορούμενον εὖρομεν. Ποτὲ γὰρ εἰς ἱπποδρομίαν ἐλέφας ἀπαγόμενος καταλλάκτην τινα καθήμενον

ἐν τῷ μίλιω φόνου πεποίηκε παρανάλωμα διὰ τῶν ὀδόντων αὐτοῦ, ἀναιδῶς πως καὶ ἀτάκτως ὀρμήσας κατ' αὐτοῦ. Τὸ δ' αἴτιον οἶσι πρὸς δέκα ἐνιαυτῶν ὁ τοιοῦτος καταλλάκτης σιδήρῳ ἐπληξεν αὐτὸν ἀπαγόμενον καὶ τότε εἰς Ἱπποδρόμῳ διὰ τοῦ αὐτοῦ τόπου. Καὶ τὰ μὲν τοῦ ἐλεφαντος τοιαῦτα· αἱ δὲ παρδάλεις φυσικῆν τινα ἔχουσι πρὸς τὸν ἀνθρώπου ὄργην, καὶ πεφύκασι μᾶλλον τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ἀνθρώπων ἐφάλλεσθαι. Ἄλλὰ καὶ ἐν χάριτι ἰδοῦσαι τυπωθέντα ἀνθρώπου, ὡς ποῦ φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος, τὸν χάριτην σπαράττουσιν.

Ἰκανῶς δὲ θαυμάσειεν ἂν τις καὶ τὰ τοῦ λέοντος, τὸ μοναστικῶν αὐτοῦ τῆς ζωῆς, τὸ ἀκοινωνήτου πρὸς τὸ ὁμόφυλον. Οἷον γὰρ τις τύραννος τῶν ἀλόγων διὰ τὴν ἐκ φύσεως ὑπεροφίαν τὴν πρὸς τοὺς πολλοὺς ἁποσιμῶν οὐ καταδέχεται, ὥστε οὐδὲ χθεσινήν τροφήν προσίεται. Ἡ καὶ τηλικαῦτα ὄργανα ἢ φύσις ἐπέθηκεν ὥστε πολλὰ τῶν ζῶων ὑπερβάλλοντα τῇ ταχύτητι μόνῳ πολλάκις ἀλλίσσεται τῷ βρυχήματι. Καὶ τοῦτο Δαβὶδ ὁ προφήτης ὑπερφρονεῖν λέγων· «Ὁ λέων ἐνεδρεύει ἐν ἀποκρύφῳ.» Αἴφνης γὰρ ἐκπηδήσας ἐκείθεν καὶ μέγα βοήσας τὰ παροδεύοντα τῶν ζῶων ἴστασθαι ποιεῖ, καὶ οὕτως ἐσθίει καταλαμβάνων αὐτά. Καλῶς οὖν ὁ Προφήτης ἔλεγε· «Σκύμνοι ὠρυόμενοι,» καὶ τὰ λοιπὰ.

Ὁ δὲ τοσοῦτον δὲ ἡμεῖς οἱ λόγῳ τετιμημένοι, ἔσονται αὐτὰ δῆπου τὰ ἀλθρα ζῶα τὴν οἰκίαν οὐκ αἰσιν σωτηρίαν, καὶ ὄθιν αὐτοῖς παθαινομένοις ἢ ὑγεία προσγίνεσθαι. Ἄρκτος γὰρ πολλάκις βαρυτάταις κατατρῶθεισα πληγαῖς ἐαυτὴν ἰατρεύει, τῷ φλόμῳ τοῦ φηρᾶν τὴν φύσιν ἔχοντι τὰς ὕπερβα παραδύουσα. Ἰδοὺ δ' ἂν καὶ ἀλώπεκα τῷ δακρύῳ τῆς πίττου ἐαυτὴν ἰατρεύουσαν. Κελῶν δὲ σαρκῶν ἐχέδνη· ἐμφορηθεῖσα διὰ τῆς ὀριγάνου ἀντιπαθείας φεύγει τὴν βλάβην τοῦ ἰοδόλου. Καὶ ὄθιν τὴν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς· βλάβην ἐξίσταται βοσκηθεῖς μάλαθρα. Οἶδε δὲ καὶ ὁ Ἐλαφος, καθὰ φησὶν Ἀλιανός, θεραπεύειν ἐαυτὸν ἀθεῖ τιελ, ἐάν ποτε ὑπὸ τοῦ βέλους τραπῆ. Οἶδε δὲ καὶ κάμηλος κεκαυμένους χυμοὺς ἐξιμαίν, εἰ φύλλον ὑγρῶν ἐφάφοιτο δρυός. Ἄλλὰ καὶ κύων οὐκ ἀγνοεῖ χολῆς μελαίνης χλωρᾶν ἀγρωσίν εἶναι καθάρσιον. Ἄλλὰ καὶ τράγοι τὴν ἀκαμωνίαν τῆς ἀπειρίας ἀλεξητήριον οἶδασι. Καὶ πῖρδαλις λύθρον αἰγῶν ἀγρίου σωτήριον οἶεται. Καὶ πτηνὸς ἰέραξ τὸν ὀδόν τῶν πικροφύλλων θριδακίων ὀπιτικῶν ἀχλύος ἐπίσταται φάρμακον. Καὶ κύκνοι δὲ βατράχους ἐσθιόντες τοῦ λυπούντος ἀπαλλαγὴν εὐρίσκουσι. Φεύγουσι καὶ γῦπες καὶ κύνθαροι τὴν τῶν ῥόδων ὀσμὴν. Ἄλλὰ καὶ ὄθιν ὁ Λιθικός ἀποστρέφεται πῆγανον· ψυχρὰν γὰρ καὶ ξηρὰν καὶ νευρωδὴ τὴν φύσιν κληρωτάμενος, ὑπὸ τοῦ ξηροτάτου δυντος λειποψυχεῖν ἀναγκάζεται, ὡς περ ὑπὸ κραιπάλης τινὸς καὶ σκοτοδινίας ταῖς ὑπερβολαῖς

A veluti penu quodam recondita, quamprimum se opportunitas obtulerit, vicem refert. De elephantu hujusmodi quiddam memorie proditum reperimus. Cum in hippodromum deduceretur elephas, quemdam magistrum ferarum et curatorem in miliario sedentem interfecit, immaniter adversus illum cum dentibus suis irruens. Ejus rei causa erat, quod is ante totos decem annos elephantum ferro pereusserat, cum id temporis per eundem locum ad hippodromum deduceretur. Pardales naturalem quamdam adversus homines iram fovent, ac plerumque consueverunt in oculos hominum insillire. Quin pictos etiam in chartis lacerant, ut

Leonis quoque mores et indolem non abs re quis admiretur, nimirum vitam ejus solitariam et abhorrentem a sui generis animalium societate naturam. Nam cum sit quasi quidem brutorum tyrannus et rex, pari esse cum ceteris honore dignitateque recusat propter quamdam inditam ipsi a natura superbiam. Consimiliter cibum hesternum non sumit. Eidem instrumenta vocis tanta natura dedit, ut cum animalia pleraque velocitate superet, solo saepenumero semet rugitu suo prodatur. Indicare hoc ipsum vates etiam Davides voluit hisce verbis : « Tanquam leo abditis in locis insidiatur ». Nam ex iis repente prosiliens, magno clamore sublato, animalia praetereuntia sistit et hoc modo capta devorat. Itaque praecclare Vates ait : « Catuli leonini rugientes, ut praedam faciant ».

C Neque vero nos homines, quanquam rationis beneficio simus ornat, tam egregie nobis consulere possumus quam ipsa bruta animalia rationes se conservandi norunt, et unde male affectis sanitas reparatur..... Ursus enim saepenumero gravis simis vulneribus affectus sibi ipse medicinam facit, dum verbasco naturalem siccitatem habente vulnera obstruit. Etiam vulpem lacryma pinus se ipsam curantem videre est. Testudo vipere carnibus satiata per contrariam origani vim, quominus a re venenosa laedatur, efficit. Serpens oculos laesos sanitati restituit, malathris pastus. Novit et cervus, quemadmodum Aelianus tradit, seipsum flore quodam curare, si quando telo laesus est. Camelus humores perastos evomere novit, contactis humidis quercus foliis. Nec canis ignorat viride gramen nigrae bilis expurgandae vim habere. Hirci scamoniæ cruditalis remedium esse sciunt. Pardalis cruorem caprae silvestris sibi salutarem existimat. Accipiter volucris succum lactucarum, quarum folia sunt amara, ocaligantium oculorum scit esse remedium. Cygni ranas devorantes, affectione quadam sibi molesta sese liberant. Vultures et scarabæi rosarum odorem fugiunt. Serpens Libycus rutam aversatur : nam cum natura frigidus, siccus, nervosus sit : per hanc herbam, quae siccandi vim habet maximam, necessario velut exanimatur : tanquam si per crapulam quamdam et vertiginem

⁴¹ Psal. x, 9. ⁴² Psal. ciii, 21.

ob siccitatis vim nimiam exstingueretur. Hac de causa serpens sic rutam fugit ac vitat, sicut et hiemem, propter nimium scilicet frigus.

Sic igitur animalia cuncta quid salutare sit ipsis, quid exitiale, cognitum habent. Jam quæ sunt apud ea rerum futurarum præsentia, verbi gratia, de aeris mutatione (quam obsecro prudentiam rationalem quoque non obscurant? ovis adventante hieme parce nutrimento vescitur, quasi quamdam sibi commeatus copiam pro securura inopia comparans). Quin etiam homines industrii terrestrem echinum sive erinaceum respiraciones sibi geminas excogitare suis in lustris observarunt. Quod si spiraturus est aquilo, partem aquilonalem obstruit: quod si vento mutato fiat auster, ad foramen obversum aquiloni se confert.

Etiam sentiendi organorum in animalibus excellentiam quamdam cernere licet: absque quo foret, agnus inter oves innumeras caulis inclusas exsiliens, colorem vocemque matris laud agnosceret, nec ad eam se studiosè conferret, præsertim cum ubera multa valde distenta gravataque prætereat. Nimirum est in eis sensus acrior, quam nos existimemus: quo ipso quælibet ab alienis sua dignoscunt. Necdum catulus dentes habet, ac nihilominus se lædentem ore vicissim ulciscitur. Necdum cornua vitulus habet, ac nihilominus quo loeo ipsi arua sint proditura novit, Quamobrem præclare dixit Hippocrates: Animalium natura nihil habet a doctria, velut ascititium.

Canis autem in reminiscendo quemvis hominem erga bene de se meritis ingratum pudore non afficit? quando canes non paucos una cum heris suis in solitudine cæsis occubuisse, litterarum monumentis proditur. Quin etiam aliqui recenti adhuc facinore quærentibus homicidas se duces itineris præbuerunt, utque facinorosi homines et improbi ad supplicia pertraherentur, effecerunt. Accidit enim aliquando, ut canis in diversorio quodam eo conspecto, qui herum ipsius interemerat, adversus ipsum perpetuo latrans, suspicionem de homine sinistram moveret. Quamobrem is a tribus morte multatus est.

Aspice vero mihi Dei sapientiam. Carnivoris animalibus dentes acutos dedit, quod talibus eis opus esset, pro nutrimenti ratione, quo alerentur. Quæ vero dimidia ex parte dentibus armata et instructa sunt, his multas atque varias nutrimentorum velut apothecas et conditoria paravit. Nam cum ab initio nutrimentum non satis comminatur, hoc eis dedit, ut quod deglutiverunt, rursum agerent sursum quo per ruminationem mollificatum, in usum nutriendi animalis cedat.

Etiam armis ipsis inter se differunt animalia. Nam pro indole ac moribus animorum, quemadmodum et Aristoteles scripsit, corporibus quoque tum figuras, tum operationes Deus concedit. Ejus rei

τῆς ξηρότητος ἀπονεχρούμενος. Φεύγει τοίνυν ὁ ὄφις τὴν πῆγανον ἐντεῦθεν, καθὰ δῆπου καὶ τὸν χεῖμῶνα διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ψυχρότητος.

Οὕτω μὲν οὖν τὰ ζῶα πάντα φυσικῶς οἶδε τὸ σωτήριον τὸ τε ἐλθέριον. Αἱ δὲ παρ' αὐτοῖς προγνώσεις τῆς περὶ τὸν ἀέρα μεταβολῆς ποῖαν οὐχὶ συνέσιν λογικὴν ἀποκρύπτουσιν; ὅπου γε τὸ μὲν πρόβατον χεῖμῶνος προΐντος λάθρως ἐπεμβάλλεται τῇ τροφῇ ὡπερ ἐπισιτιζόμενον πρὸς τὴν μέλλουσαν ἐνδειαν. Ἦδη δὲ τις τῶν φιλοπόνων (12) καὶ τὸν χειροσάρον ἐχθρον ἐτήρησε διπλᾶς ἀναπνοᾶς τῆ ἐαυτοῦ καταδύσει μηχανησάμενον, καὶ μέλλοντος βορίου πνεῖν ἀποφράσσοντα τὴν ἀρκυῖαν, νότω δὲ πάλιν μεταβάλλοντος εἰς τὴν προσάρκτιον μεταβαίνοντα.

Ἄλλὰ καὶ τὴν τῶν αἰσθητηρίων περιουσίαν μεγάλην παρὰ τοῖς ζῴοις ἴδωι τις ἄν. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἀρνεῖως ἐν μυριοῖς προβάτοις τῶν σηκῶν ἐξαλλόμενος τὴν τε χροῖαν καὶ φωνὴν τὴν τῆς μητρὸς ἐπέγνω καὶ πρὸς ἐκείνην ἠπειγέτο, καὶ ταῦτα πολλὰ παραδραμῶν οὐθατα βαρυνόμενα. Ἔστι καὶ γὰρ παρ' αὐτοῖς αἰσθησις τῆς ἡμετέρας καταλήψεως ὀξύτερα, καὶ ἦν ἐκάστῳ πάρεστι τοῦ οἰκείου διάγνωσις. Οὕτω οἱ ὀδόντες τῷ σκύλακι, καὶ ὁμοῦς διὰ τοῦ στόματος ἀμύναται τὸν λυψισιντα. Οὕτω τὰ κέρατα τῷ μόσχῳ, καὶ οἶδε ποῦ τὰ ὄπλα αὐτῷ ἐκφυῆσεται. Καλῶς οὖν ὁ Ἱπποκράτης εἶπε: « Φύσεις ζῴων ἀδίδακτοι. »

Τὸ δὲ τοῦ κυνὸς μνημονεύτικόν τινα τῶν πρὸς τοὺς ἐδεργέτας ἀχαρίστων οὐ καταισχύνει; ὅπου γε καὶ φονευθεῖσι διεσπῶταις κατ' ἐρημίαν πολλοὶ τῶν κυνῶν ἐκαπαθονόντες μνημονεύονται. Ἦδη δὲ τινας ἐπὶ θερμῷ τῷ πάθει καὶ ὀδηγοὶ τοῖς ἐκζητοῦσι τοὺς φονέας ἐγένοντο, καὶ ὑπὸ δίκην ἀχθῆναι τοὺς κακούργους ἐποίησαν. Κύων γὰρ τις ἐν κενδοχείῳ τὸν φονέα ἰδὼν τοῦ κυρίου αὐτοῦ, κίντεῦθεν ἀκρατεῖ κατ' αὐτοῦ χρησάμενος ὄλακῃ, οὐκ ἀγαθὴν ὀποφίαν ἔδωκε τοῖς περὶ αὐτοῦ, ἐφ' ᾧ καὶ εἰς κρίσιν αὐτὸν ἀχθάντα ὡς κακούργον ἐκόλασαν.

tribunal deductus, habita quæstione ceu reus facinor-

Ἄλλ' ὄρα σοφίαν Θεοῦ, πῶς τοῖς σαρκοφάγοις ζῴοις ὄξει τοὺς ὀδόντας ἐνήρμοσε: τοιούτων γὰρ χρεῖα ἦν αὐτοῖς πρὸς τὸ τῆς τροφῆς εἶδος. Ἄ δὲ ἐξ ἡμισείας ὤπλιστα τοῖς ὀδοῦσι, κολλαῖς καὶ ποικίλαις ἀποθήκαις τῶν τροφῶν παρεσκεύασε: διὰ γὰρ τὸ παρὰ τὴν πρώτην μὴ ἀρκούντως καταλεπτύνεσθαι τὴν τροφήν, ἔδωκεν αὐτοῖς τὸ καταποθὲν πάλιν ἀναπεμπάζεσθαι, ὥστε καταλεανθὲν τῷ μηρυκισμῷ προσοκρυφῆσθαι τῷ τρεφομένῳ.

Ἄλλὰ καὶ τοῖς ὀπλοῖς αὐτοῖς: τὰ ζῶα πρὸς ἀλλήλα διενήνοχε. Κατὰ τὰ φῆθ γὰρ τῶν ψυχῶν, καθὰ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης φησὶ, δίδωσιν ὁ Θεὸς καὶ τὰς τοῦ σώματος διατάξεις τε καὶ ἐνεργείας. Οἶον τί λέγω; τῷ

(12) Πολὺν οὐχὶ . . . φιλοπόνων. Restituta ex V. et F.

λαγωῦ καὶ τῷ ἐλάφῳ δειλοῖς οὖσι κατὰ ψυχὴν δρόμον ἔδωκεν, ἵνα τὰς τῶν κυνηγούντων χεῖρας ἐκφεύγῃσι. Τῷ χοίρῳ θυμώδει καὶ πολεμιστῇ ὄντι τοὺς γαυλιδόντας, τῷ ταύρῳ κέρασιν χαρίζεται, καὶ τῷ λίοντι ἔδοντας καὶ θυλάσας. Καὶ οὕτω μὲν τὰ πάντα προσφόρως καθώπιλλε, τὸν δὲ ἀνθρώπον γυμνὸν εἰς τὸν βίον παραγαγὼν τῇ περισούσῃ τοῦ λόγου παρεμυθήσατο· ἐν γὰρ τῷ λόγῳ τὸ πάντων ἀρχεῖν αὐτῷ πρόσεστι. Διὰ λόγου τὰ πτηνὰ ἐξ ἀέρος καταγεῖ, τοὺς ἰχθύας ἐξ ὑδάτων ἀνάγει. Διὰ λόγου τὰ πάντα ποιᾷ ὅσα πρὸς σύστασιν τῆς ζωῆς αὐτοῦ, οἰκίας, ἐμψυγίας, περιβολῆς, ὅπλων, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Κατὰ τοῦτο καὶ χεῖρας αὐτῷ δέδωκεν ὁ θεὸς, ὡς ἐνευθεν ἀκαλύπτως τὸν προσόντα λόγον αὐτῷ πάντα πράττειν ὅσα καὶ βούλεται. Ταῦτη τοι καὶ ὁ μέγας Βασιλεὺς ἐν τῇ εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν ἐρμηνείᾳ περὶ τούτων οὕτω φησὶ· «Τοῖς μὲν ἀλόγοις εὐκολὸν δέδωκε τὴν πρὸς τὸ ζῆν ἀφορμὴν, τροφὰς αὐτομάτους· καὶ σκέπη αὐτοφύσιν, καὶ τὰ τῶν τριχῶν καὶ πτερῶν ἐνδύματα ἢ πάντα οἰκονομοῦσα δύναμις ἐχαρίσατο· τὸν δὲ ἀνθρώπον γυμνὸν παραγαγούσα λόγον ἔδωκεν ἀντὶ πάντων αὐτοῦ, δι' οὗ αἱ ποικιλικαὶ συνεστήσαντο τέχναι, οἰκοδομητικὴ, ὑφαντικὴ καὶ αἱ λοιπαὶ, τὸ τοῖς σώμασι δόν ἀνακληρούσης τῆς ψυχῆς τῇ περισούσῃ τοῦ λόγου.» Εἶχε μὲν οὖν συνυπογεννηθῆναι τῷ ἀνθρώπῳ τὰ πάντα μετὰ καὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ κατὰ πλείονα φιλοτιμίαν. Ἄλλ' οὐ μνησθῆναι τὸ τοῦ λόγου χάρις ἐνευθεν ἐδεικνύεται. Ἀνάγκης γὰρ μὴ οὐσίας εἶναι ἂν ἢ αὐτοῦ ἐνέργεια διάδηλος γέγονε; Κατὰ τοῦτο δὲ παρὰ τοῖς ἀλόγοις ζώοις καὶ αἰσθήσεσι, ἅτε λόγου μὴ ὄντος, τετραίνωνται· τὸ γὰρ ἠλλεῖπον τοῦ λόγου τῇ περισούσῃ τῶν αἰσθήσεων πανσφόως ὁ τῶν ἀπάντων παρεμυθήσατο πρῶταν.

Ἄλλ' ὄρα κἀν τούτοις τὴν κηδεμονίαν τοῦ θεοῦ. Μακρὸς ὁ τράχηλος τῆς καμήλου τίνος ἔνεκεν; ἵνα τοῖς πόσιν ἐξισάζηται, καὶ ἐπικινήται τῆς βοτάνης ἐξ ἧς ἀποζῆ. Ὅσα δὲ τῶν ζώων οὐκ ἀπὸ τῆς πέας τὴν ζῴην ἔχει, οὐδὲ πρὸς γῆν κυπτάζειν καταναγκάζεται ἅτε δὴ σαρκωδὲρα ὄντα, βραχὺν καὶ τοῖς ὤμοις ἐνδεδυκότα ἔσχε τὸν τράχηλον. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ προνομαία δεδωρήθη τῷ ἐλάφῳ, τὴν βρῖσιν καὶ πόσιν ὄντι τοῦ τριχῆλου κομίζουσα. Ἐπεὶ δὲ εἰς ἐκπλήξιν τῶν ὀρώντων τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ πᾶν μέγα ἔσκεύαστο, δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ ἀδιάρθρωτοι αὐτοῦ οἱ πόδες καθάπερ τινεῖς κίονες τὸ βάρος ὑποστηρίζοντες· εἰ γὰρ χαῦνα αὐτῷ καὶ δίγυρα ὑπέτεθη τὰ κῶλα, συνεχεῖς ἂν ἐγένοντο τῶν ἄρθρων αἱ ἐκτροπαί. Ἄλλὰ καὶ τριακόσια ἔτη ἱστοροῦσι τινεῖς βιοῦν τὸν ἐλέφαντα. Οὐ μᾶλλον δὲ φησὶν, ἀγαμαὶ τὸν ἐλέφαντα τοῦ μεγέθους ἔνεκεν, καὶ τὸν μῦν, δι' ὀφέδος· ἔστι τῷ ἐλάφῳ, ὡσπερ δὴ καὶ τὸ λεπτότατον ἀγαμαὶ τοῦ σαρκεῖου κίντρον πῶς ἐκοίλανεν ὡσπερ αὐλὸν ὁ τεχνίτης, ὡστε δι' αὐτοῦ τὸν ἰὸν τοῖς τραυθεῖσιν ἐνίσταται. Ἄλλὰ καὶ τὸν ἐλέφαντα μὴ πρότερον πίνευ λέγουσιν, ἐὰν μὴ θολώσῃ τῇ προνομαίᾳ τὰ νάρματα. Τίνο; ἔνεκεν; δι' ὁμοιοτύτητα σκιάς ἐλέφαντος ἐν ὑδάτι τὴν ἑαυτοῦ θεώμενος. Διὸ καὶ τοὺς Ἰνδοὺς ἐπιζηρεῖν ἀσέληνον νύκτα φασὶν, ὁπνίμα δ'ασορθ-

hæc exempla sunt. Lepori et cervo, qui animo formidolosi sunt, currendi facultatem dedit, ut venatorum manus effugiant. Apru, qui et animosus et admodum pugnax est, dentes exsertos ac prominentes dedit. Cornua capro, leoni dentes et ungues largitur. Omnia denique armis idoneis instruxit. Solum hominem nudum in vitam productione rationis excellentiâ consolatur. Nam cum ratione conjunctum est in res universas imperium. Per rationem homo volucres ex aere deducit, pisces ex aquis extrahit; per rationem reliqua perficit omnia, quæcunque sunt ad vitæ conservationem ipsi necessaria, vestes, armaturam aliaque talia. Propterea manus etiam dedit ei Deus, ut earum operatio quicquid vellet absque ullo impedimento efficeret. Disserit de his Basiliius in enarratione sua vatis Isaia: verbis hujusmodi; « Brutis Deus vendi rationem facilem dedit, alimenta ultro oblata, lectum nativum, pilorum atque pennarum indumenta eisdem potestas illa, quæ cunctorum est gubernatrix, largitur. Homini, quem nudum creavit, omnium loco rationem tribuit, a qua rerum parandarum artes sunt profectæ, ut ea quæ extruit ædes, ut textura, ut cæteræ, suppleta nimirum animo per rationis excellentiam 52 quod corporibus deest. » Potuisset quidem homini nascenti etiam præter alia tribuere omnia, verum hoc modo rationis gratia beneficiumque non eluxisset. Nam si nihil ei necessarium foret, quanam re vis ejus declarata fuisset? Eadem de causa brutis animalibus dati sunt sensus acriores, uti quæ ratione carerent. Sapienter enim gubernator ille universalis hujus defectum et inopiam rationis sensuum acrimonia præstantiaque compensavit.

Hic etiam in rebus curam providentiamque Dei considerato. Longum camelus collum habet. Quamobrem? ut pedes æquaret, atque pertingere posset ad herbas quibus victitat. Quæcunque vero animalia victum a terra non habent, nec ad terram caput demittere coguntur uti quæ carnibus vescuntur, breve collum et intra humeros velut ablitum habent. Propterea proboscide elephantum data est, quæ colli loco cibum atque potum ei subministrat. Quia vero corpus ejus comparatum ad spectatiorum admirationem et ingens admodum est, idcirco pedes etiam ipsius carent articulis, quasi pondus quoddam sustinentes: nam si mollibus et humidis membris inniteretur, nunquam non articuli laxarentur. Tradunt etiam nonnulli, ccc totos annos elephantum vivere. Neque vero magis, inquit idem Basiliius, elephantum ob ejus magnitudinem admiror quam murem ex eo, quod terrori sit elephantum? quemadmodum et minutissimum scorpii stimulum mirari soleo, quo scilicet pacto rerum artifex eum exenteraverit instar cujusdam tibie, ut per ipsum vulneratis virus immitatur. Perhibent item non prius elephantum bibere quam aquas proboscide turbaverit. Quamobrem istuc? quia suam ipsius umbram in aqua conspiciens expave-

scit. Propterea ferunt Indos observare noctem expertem lunæ, quoties animal hoc aquas trajicere volunt. Hæc aquæ turbationis est causa. Præterea meretur hoc etiam in elephantis admirationem. Quoties Indorum amngm trajicere volunt, non simpliciter ac fortuito transeunt : sed minimus omnium trajectionem primus inchoat : deinde sequitur alius hoc major, hinc rursum alius utroque major ; et sic deinceps eodem utentes ordine per fluvium citra impedimentum aliquod transeunt. Nam si grandiores in transeundo primi forent, fortasse pedum gravitate foveas in limo efficientes, quominus transire minores possent, impedirent, adeoque cohererentur hi fluminis in cæno suffocari. Nec ad Veneream elephantus accedit, quemadmodum harum rerum periti tradunt, nisi mandragoram degustet. Nam prius quam hoc fiat, nullam coitus libidinem experitur. Quapropter femina sumptam **53** mandragoram comedit eamdemque mari porrigit, et hoc pacto ad consuetudinem veneream accedunt. Hoc autem manifeste ferri ad homines illos primum conditus debet ; nam et illi ante ligni vetitii degustationem libidinibus superiores erant. Verum post eam cum Eva rem Adamus habuit, eaque Cainum peperit.

Quid de myrmecoleonte sive formicario leone dicemus ? In Jobi libro perscriptum est : « Myrmecoleon periiit, quod escam non haberet. » Est myrmecoleon animal quoddam, quod e formica leoneque gignitur, sed mox vivendi finem facit propterea quod cibum sibi convenientem non inveniat : nam ut leo, carnes expetit, ut formica, frumentum ; idcirco facill momento exstinguitur. Hæc autem transferri omnino ad diabolum possunt, qui ab exigua re primum exorsus ad magna progreditur. Ideo quidam ex Patribus dixit : « Exigua delicta novit extenuare diabolus : nam cæteroquin ad majora perducere te non posset. » Itaque perit et ipse, ac myrmecoleontis instar emoritur, cum apud nos alimenti nihil, nihil quietis invenit.

Quodsi cadat elephantus, surgere propterea non potest quod pedes ipsius nullas juncturas habeant. Et fetum hæc animalia tantum unicum edunt ob maximè corporis molem. Debent quidem hæc ipsa de causa, quod magna sint, potius complures fetus simul edere (loquor autem de elephanto, equo, camelo) : verum quia nutrimentum ad corporis amplificationem absuntur, fetus in utero multos alere nequeunt. Ac de his quidem hoc modo dictum esto. Cæterum lepores aiunt fetus alios in lucem edere, alios paulo prius edidisse, alios necdum absolutos utero gestare. Ejus rei causa est, quod leporum natura longe sit secundissima. Ecce enim hæc leporinum mulieri non secundæ impositum celeriter conceptionem adjuvat, et feminæ sterili donat infantem, quem uberibus lactet. Non

(13) *El γάρ χαῦρα. . . . πίνοντες.* Ex Fontebraldensi ; et mox συνεχώρου . . . ἐλέφαντα ex eodem.

μεύουσι τοῦτ' δι' ὕδατων τὸ ζῶον. Καὶ τούτου χάριν ὀποθολοῦσι τῇ προνομίᾳ τὰ νάματα πίνοντες (13). Ἔτι καὶ τοῦτο πρόσεται θαυμαστὸν τοῖς ἀλέφασιν. Τὸν γὰρ Ἰνδὸν ποταμὸν ἔστιν ὅτε διαπεραιούμενοι οὐχ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τὴν ἐκείσε ποιοῦνται διάβασιν, ἀλλ' ὁ μικρότατος πάντων τῆς περαιώσεως πρῶτος ἀπάρχεται, μετὰ τοῦτον ὁ μεῖζων αὐτοῦ, ἔπειτα καὶ ὁ ἀμφοτέρων ἐπέκεινα. Καὶ καθεστῆς ὡσαύτως τῇ τοιαύτῃ τάξει χρώμενοι τὸν ποταμὸν ἀκωλύτως διέρχονται. Ἐάν γὰρ οἱ μεῖζους τῆς πορείας ἀπήρχοντο, τάχα ἂν τῇ βαθύτητι τῶν ποδῶν βόθρους ἐπ' αὐτῆς τῆς ἰλύος ἐργαζόμενοι προοδεύειν οὐκέτι συνεχώρου τοὺς τὸ σῶμα σμικρότατον φέροντας, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ τῷ τοῦ ποταμοῦ τέλει κατηνάγκασον τοὺς τοιοῦτους ἀποπνίγεσθαι. Τὸ δὲ τὸν ἐλέφαντα μὴ ἄλλως πως εἰς συνδυσμὸν ἐρχεσθαι, καθὰ φαίνεται περὶ τὰ τοιαῦτα δεῖναι, εἰ μὴ τοῦ μάνδραγοῦ γεύσαστο (οὐδὲ γὰρ ἐπιθυμία μίξεως πρότερον κεῖται, ἐφ' ᾧ ἡ θήλεια λαβοῦσα μάνδραγον καὶ φαγοῦσα δίδωσι καὶ τῷ ἄρρηνι, καὶ οὕτω πρὸς μίξιν ἐρχονται) φανερώς εἰς τοὺς πρωτοπλάστους ἀνάγεται · ἀκακίνοι γὰρ πρὸ μὲν τῆς τοῦ φυτοῦ γεύσεως ἰσάγγελον βίον εἶχον, μετὰ δὲ τὴν τοῦ ξύλου γεῦσιν καὶ τῆς παρακοῆς εἰσαχθείσης ἔγνω Ἄδὰμ Ἐῶν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔτεκε τὸν Κάϊν.

Περὶ δὲ τοῦ μυρμηκολέοντος τί χρῆ καὶ λέγειν ; γέγραπται γὰρ ἐν τῷ Ἰὼβ, «Μυρμηκολέων ἀπώλετο διὰ τὸ μὴ ἔχειν βορᾶν. » Ὁ μυρμηκολέων ζῶον τί ἐστὶν ἐκ μύρμηκος μὲν καὶ λέοντος ; τικτόμενον, εὐθέως δὲ τελευτῶν διὰ τὸ μὴ εὐρίσκειν τροφήν κατάλληλον · ὡς μὲν γὰρ λέων κρέατα ἐπιζητεῖ, ὡς δὲ μύρμηξ πάλιν αἶτον, καὶ διὰ τοῦτο εὐχερῶς ἀπόλλυται. Ταῦτα δὲ πάντως εἰς αὐτὸν ἀνάγεται τὸν διάβολον, ὅστις ἀπὸ μικροῦ μὲν ἀρχεται, εἰς μεγάλα δὲ κατανατᾷ. Ἐφ' ᾧ καὶ τις τῶν Πατέρων ἔλεγε · «Τὰ μικρὰ τῶν ἀμαρτημάτων εὐτελεῖσιν οἶδεν ὁ διάβολος · ἄλλως γὰρ ἐπὶ μεῖζον κακὸν ἀγαγεῖν σε οὐ δύναται. » Ὅθεν ἀπόλλυται καὶ οὗτος, καὶ οἷον εἰπεῖν θνήσκει κατὰ τὸν μυρμηκολέοντα, μὴ τροφήν εὐρίσκων παρ' ἡμῶν καὶ ἀνάπαυσιν.

Ὁ μέντοι ἐλέφας πίπτων ἐγερθῆναι οὐ δύναται διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἀρμογὰς εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ μονοτόκα ταῦτα δὴ τὰ σώματα τὰ μέγιστα φέροντα. Ἔδει μὲν δι' αὐτὸ τοῦτο πολύτοκα μᾶλλον εἶναι, ἐλέφαντα λέγεις τῆς τροφῆς εἰς τὴν τοῦ σώματος αὔξησιν κληθεῖς ; ἐμδρῶν θρέψαι οὐ δύναται. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως. Τοὺς δὲ λαγούς φασι τὰ μὲν τῶν ἐγγόνων ὠδίνειν, τὰ δὲ τετοκέναι, ἕνια δὲ ἡμιτελῆ φέρεσθαι τῇ γαστρὶ. Τὸ δὲ αἴτιον ἐστὶ γονιμωτάτη τῶν λαγῶν ἡ φύσις καθέστηκεν · ὅρα γὰρ ὅτι λαγοῦ πιτύα γυναίκεϊ ἐντεθειμένη ἀπαιδὶ ἐγκύμονα ταύτην θάπτον ἐποίησε, καὶ παῖδα ὑπομάζιον στείρωσιν χαρίζεται. Ἡ τοίνυν σύλληψις οὐκ ἐστὶν ἐν λαγοῖς ὠρισμένη, ἀλλ' ἐστὶ κυοφορουμένων τῶν ἐγγόνων ἐκτεσύλληψις αὐτοῖς ἐγγίνεται. Οὐκοῦν ἂ μὲν τέτοκεν ὁ

λαγωγῶς τῶν ἰγγῶνων, & δι' ὠδίνας, & δι' ἡμιτελῆ ἐπι- A
φέρει τῇ γαστρὶ· ταῦτα γὰρ ἢ ἐπισύλληψις ἐξ ἀνάγκης
ποιεῖ. Κατὰ τοῦτο δὲ καὶ δασύπους ὁ λαγωγός, κατὰ φησιν ὁ Ἀριστοτέλης, ὡς πλήρης περιττωμά-
των ὢν· ἢ γὰρ δασύτης σημεῖον πλήθους περιττώμα-
τος. Ὅθεν καὶ ἐπικυφαίνεται τοῦτο τὸ ζῶον. Διὸ καὶ
τῶν ἀνθρώπων οἱ δασεῖς ἀφροδισιαστικοὶ καὶ πολύ-
σπερμοι μᾶλλον εἰσι τῶν λεῖων. Καὶ οὗτοι μὲν οὕτως·
ὁ δὲ Αἰλιανὸς παράδοξόν τι καὶ λίαν διέξεισι περὶ τοῦ
λαγωῦ· τὸ γὰρ ἐκ τούτου γεννώμενον ἐμβρυον ἐντὸς
ἐπιφέρει ἕτερον ἐμβρυον. Ὡσαύτως λέγουσι τὸν τε
λαγῶν καὶ τὴν θαιναν ἀρβενόθην γίνεσθαι. Ἀλλὰ
καὶ δειλὸς ὁ λαγωγός. Τίνος ἕνεκεν; ὅτι μεγίστην ἔχει
καρδίαν, ὡσπερ δὲ ἔλαφος, μῦς, θαινα, ὄνος, πάρδαλις,
γαλῆ, καὶ ἀπλῶς πάνθ' ὅσα φανερώς εἰσι δειλὰ ἢ διὰ
φόβον κακοῦργα. Μεγίστων γὰρ ἐν αὐτοῖς τῶν καρ- B
διῶν οὐσῶν διαχέεται τὸ πῦρ καὶ οὐ συνῆκται. Ἐφ'
ᾧ καὶ τυγχάνει δειλὰ. Τὰ μὲντοι μικρὰν ἔχοντα τὴν
καρδίαν συνηγμένον ἐξ ἀνάγκης τὸ ἐμψυτον ἔχοντα
πῦρ· ἐφ' ᾧ καὶ πρὸς μάχην ὑπάρχει τὰ τοιαῦτα
δξύρροπα.

placiter omnia quæcumque palam timida sunt vel ob metum noxia. Nam cum corda sint in eis per-
ampla, calor diffunditur, non colligitur; ideoque formidolosa sunt. Quæ vero cor exiguum habent,
in eis etiam necessario collectus est ignis ille natus et insitus; ideoque sunt ad pugnandum prona.
Debes hoc etiam scire, totum biennium elephantos uterum gerere. Quæ de causa? quia feturæ majores
tempore longiori ad perfectionem egent.

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι διετής ὁ τῶν ἐλεφάν-
των τόκος. Τίνος ἕνεκεν; ὅτι τὰ μείζονα κτήματα
πλείονος χρόνου δίδται πρὸς τελείωσιν· τὰ μὲν γὰρ
δεκάμηνα, τὰ δὲ ἐνιαύσια καθάπερ ἐπὶ ἵππου.
Κατὰ τοῦτο τοίνυν πολυχρόνιδ; ἔστι καὶ ὁ τῶν ἐλε-
φάντων τόκος. Διετής γὰρ ἡ κύησις αὐτῶν διὰ τὴν
σίν.

Ἡ ἔλαφος ἀποβαλοῦσα τὰ κέρατα κρύπτεται, αἰδου- C
μένη ὡσπερ διὰ τὴν ἰκελίων γύμνωσιν. Ἐπὶ δὲ
ταῦτα εἰς αὐξήσιν εἰλη, παρρησιάζεται πάλιν καθὰ
καὶ πρότερον, οὕτω καὶ ὁ δίκαιος ἐκτραπείς ὅπως-
δήποτε τοῦ καθήκοντος καὶ τῶν ἀρετῶν γυμνωθεὶς
κρύπτεται ἀπὸ Θεοῦ, καθάπερ ποτὲ Ἀδάμ ἐν τῷ
παραδείσῳ πέπονθεν, ἤνεκα γυμνὸν αὐτὸν εἶρα
διὰ τὴν παράβασιν. Ἐπὶ δὲ ἀγωνισάμενος διορθώ-
σεται καὶ τὰς ἀρετὰς; ἐπαυξηθεὶς θεάσεται, τότε
δὲ πρὸς Θεὸν ἐκανάγεται καὶ παρρησία; τῆς πρὶν
μέτοχος δείκνυται. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Δαβὶδ εἶπε·
« Τότε οὐ μὴ αἰσχυνθῶ ἐν τῷ με ἐπιβλέπειν ἐπὶ
πάσας τὰς ἐντολάς σου. » Καὶ οὗτοι μὲν οὕτως, ἕτε-
ροι δὲ φασιν ὡς οὐ τὴν ἀποβολὴν αἱ ἔλαφοι τῶν κε-
ράτων αἰσχυνόμεναί τας συνήθεις δραπετεύουσι δια-
τριβὰς, ἀλλ' ἐαυτῶν μάλιστα προνοούμενα. Ἔστι D
γὰρ αἰσθησις καὶ ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις, καθ' ἣν τῆς
οικείας; σωτηρίας ἀπειλήφασιν τὴν διάγνωσιν. Οἶδεν
ἢ σηπία τῆς ἀχλύος τὸ σόφισμα, καὶ που θηρα-
ταὶς ἀορασίαν ἀγρας πολλάκις ἐνέθηκεν. Οἶδεν τὰ
γαμψώνυχα τὴν διὰ τῶν ὀνύχων ἀκὴν. Οἶδεν ὁ λα-
γωγός; διὰ τοῦ δρόμου καὶ τῆς τῶν ποδῶν οξύτητος κυ-
νηγετῶν ἐπιβουλὰς ἀποπέμπεσθαι. Οἶδεν ἢ ἔλαφος
ἀποκραιμένη τὰ κέρατα ἀσθενεστέρην τὴν φύσιν

est igitur in leporibus conceptio certo definita
tempore, sed dum adhuc uterum gerunt, altera fit
rursum conceptio. Quæ de causa lepus, ut dictum
est, alios quidem fetus jam edidit, alios partu-
riendo profert, alios utero gestat semiperfectos,
Nam id necessario conceptionem, quæ alia sit mox
post aliam, sequitur. Idcirco lepus etiam pedes
hirsutos habet, quemadmodum Aristoteles ait, ut
qui superflui sit humoris plenus: nam hirsuties
istæ ingentis superfluitatis est argumentum. Hinc
animalis hujus superfluitatis est argumentum. Hinc
54 fit ut homines hirsuti cæteros læviores tum venere
tum seminis copia superent. Et hæc quidem ab
histradita sunt. Cæterum Ælianus valde novum
et inusitatum quiddam de lepore commemorat:
nam qui ex eo nascitur fetus, eum dicit intra se
fetus alium gerere. Idem aiunt leporem et hyæ-
nam alternis vicibus tam marem quam feminam
esse. Formidolosus etiam lepus est. Quamobrem?
Quia cor maximum habet, sicut et cervus et mus
et hyænx et asinus et pardalis et mustela, et sim-

ob metum noxia. Nam cum corda sint in eis per-
ampla, calor diffunditur, non colligitur; ideoque formidolosa sunt. Quæ vero cor exiguum habent,
in eis etiam necessario collectus est ignis ille natus et insitus; ideoque sunt ad pugnandum prona.
Quæ de causa? quia feturæ majores
tempore longiori ad perfectionem egent.

Aliæ decem mensibus absolvuntur, aliæ toto de-
mum anno, ut in equo videmus usuvenire. Sic igitur
etiam elephantorum partus diuturnior est,
uterum biennio gestantium ob magnitudinem fetus
nimiam, sicut Aristoteles loquitur.

Cæterum ubi cornua cervus abjecit, semet occu-
lit pudore quasi quodam affectus, quod his sit de-
nudatus. Cum autem illa rursum augescere cœperunt,
vicissim liberius pristino more prodit. Hoc
justi hominis est simulacrum. Nam cum is ab offi-
cio quocumque tandem modo deflexit et virtutibus
nudatus est, a Deo semet abscondit Adami exem-
plo, cui quid ejusmodi accidit in paradiso, cum ob
transgressionem se nudum esse conspiceret. Ve-
rum ubi deinde susceptis certaminibus rectius sese
gerit ac virtutes crevisse videt, tum scilicet ad Deum
revertitur et pristinæ se libertatis participem decla-
rat. Hoc Davides indicare volens ait: «Tunc non
pudescam, cuncta tua præcepta intuens»⁴⁸. Hæc
a quibusdam tradita sunt. Cæterum alii dicunt
cervos non propter abjectionem cornuum pudore
affectos de locis consuetis aufugere, sed hoc ipso
maxima providentia sibi prospicere. Nam inest
etiam brutis animalibus sensus quidam, de quo
sua salutis cognitionem hauriunt. Novit sepia semet
obscurandi artificium, ac sæpe sic piscatoribus im-
ponit ut amplius captam ab se prædam conspiceret
nequeant. Norunt ea quibus aunci sunt ungues,
ad quid eorum ungues prodesset possint. Novit

⁴⁸ Psal. cxviii, 6.

lepus cursu pedumque celeritate venatorum ipsi-
dus vitare. Sic etiam cervæ novit amissis cornibus
naturam debiliorem tueri se contra lædentes **55**
haud posse; quapropter abdit se, instar militis
cujusdam inermis, qui hosti se objicere non audent.
Cæterum solus cervus utilitatis suæ causa deponit
cornua, quemadmodum Aristoteles inquit. Nam
onere gravi necessario se levat, quando cornua
cervorum prorsus vacua non sunt. Cæterorum
cum extremæ partes existant solidæ, quibus scilicet

Hoc quoque cognoscito, ejus aromatis quod mus-
cum dicimus, auctores esse cervos illos qui montem
Indiæ quemdam incolunt. Nam celeberrimum hoc
aroma nihil est aliud quam cervorum sanguis, qui
de umbilico rupto profluxit. Hunc illi extremis in
partibus montis rejiciunt quasi quoddam excrementum.
Cumque colligitur, nulla pars ejus odorem
gratum habet. Verum ubi post temporis aliquod
spatium inquiritur et alias ad terras delatum est,
tum deinde fragrantiam illam spirat. Aiunt item
cervam, dum tiliarum sono et tintinabulis delectatur,
astantem prope sagittarium non cernere
sagittisque configi. Sic nos quoque, dum volupta-
tibus hujus mundi quasi modulis quibusdam vicia-
rum oblectamur, adversarium nostrum plane nusquam
cernimus, inaspectabilibus contra nos telis
autem. Præterea tradunt cervam assiduo fetus
Deus, ut parentibus ignavis pudorem incuteret.

Hic quoque Dei providentiam curamque mihi
considerato. Cum animal hoc timidum sit ac pro-
pterea nunquam non utatur cursu, talem cervæ
structuram Deus effecit, ut fetus suos in utero
citra periculum ullum gestet ac retineat. Patet
hoc de illis etiam quæ Jobi libri continentur. Nam
ad virum illum beatum, cum disceptare cum Deo
vellet, inter alia Deus hoc quoque profert: «Tun-
observasti partus cervarum, mensesve numerasti
quibus uterum ferunt?» Mira certe res est, qui
fiat ut cervæ fugiens ac tantopere saliens non
abortiat.

Hoc etiam præter jam indicata de cervo com-
memoratur, quod narium spiritu serpentes e latebris
suis extrahat atque devoret. Veneni autem metu
canceris vescitur, eaque ratione detrimenti nihil
accipit.

Fiber cum a venatoribus urgetur persequentibus
ipsum genitalium membrorum causa, seque non
evasurum animadvertit, præcidit ea, venatorique
objicit. Quodsi secundum hoc alius quidam venator
eumdem persequatur, supinum semet abjicit;
de quo venator animadverso necessariis eum mem-
bris desitui, missum facit.

56 Quæri et hoc solet, quamobrem in quadru-
pedibus ac reliquis animalibus simpliciter ac ple-
rumque fetus parentum similitudinem referant
æmagis quam in hominibus? Quoniam homo varie
consuevit affectus esse animo, etiam ipso venereæ

ἀμύνησθαι τοὺς λυπήσοντας· οὐκοῦν ἀποκρυπτεται
εἰὰ τις τῶν στρατιωτῶν ἀνοπλος δεδιὼς παρατάττε-
σθαι. Μόνη δὲ ἡ εἰλαφος ἀποβάλλεται τὰ κέρατα χά-
ριν ὠφελείας, ὡς Ἀριστοτέλης φησὶ· βάρος γὰρ ἐξ
ἀνάγκης κομφίεται, διότι καὶ ναστὰ ταῦτα εἰ' ἄλλου
τυγχάνει. Τῶν δ' ἄλλων τὰ κέρατα μέχρι τινὸς
κοίλα, τὰ δ' ἄκρα στερεὰ διὰ τὸ ταῖς πληγαῖς χρη-
σιμεῦειν.

quidem animalium cornua sunt aliquousque cava,
ictus excipiunt.

Γίνωσκε δὲ τοῦτο, ὅτι γεννητόρος τοῦ ἀρώματος
μόσχου οἱ ἐν Ἰνδῇ νεμόμενοι εἰλαφοί. Οὐδὲν γὰρ
ἕτερόν ἐστι τὸ πολυθρόλλητον τοῦτο ἄρωμα ἢ αἷμα
εἰλαφοῦ ἐσπαργανωμένον ἐν τῷ ὀμφαλῷ· περὶ μέντοι
τὰ τέλη τοῦ ἔαρος βίπτεται ὡς περ τι περιττώμα.
Εὐώδεις οὐδὲν τι μέρος αὐτοῦ συλλεγόμενον· ἀλλ'
ἐπειδὴν χρόνῳ ταμιευθῆ καὶ εἰς ἑτέραν ἡπειρον με-
τακομισθῆ, τηλικαῦτα τὸ εὐώδες πνεῦμα ἀφίησι.
Λέγεται δὲ ὅτι ἡ εἰλαφος θελγομένη ἤχη αὐλῶν καὶ
κροτάλοισι τὸν ἔγγυς τοξότην οὐχ ὀρᾷ καὶ τοξέεται.
Οὕτω καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τῶν τοῦ κόσμου τερπνῶν κατ-
αυλούμενοι οὐδαμῶς συνορῶμεν τὸν καθ' ἡμᾶς ἄο-
ράτοις βέλεσι χρώμενον. Ἀλλὰ καὶ συνεχῶς ἐπὶ
δρόμῳ τὴν εἰλαφον τὰ τέκνα γυμνάζειν αὐτῆς λέγου-
σι. Τοῦτο δὲ ὠκονόμητε πάντως ὁ θεὸς τοὺς νεωρο-
τέρους ἐντρέπειν γονεῖς.

suos cursu exercere. Voluit hoc omnino sic fieri

Ἄλλ' ὅρα κἀναυθα κηδεμονίαν θεοῦ. Ἐπειδὴ
γὰρ τοῦτι τὸ ζῶον, ἡ εἰλαφος δηλονότι, δειλόν ἐστι,
καὶ διὰ τοῦτο φυγαῖς ἀεὶ ποτε κέχρηται, προκατε-
σκεύασεν αὐτὴν ὁ θεὸς ὡστε παρακατέχειν ἀσφαλῶς
ἐν τῇ μήτρᾳ τὰ ἔγγονα αὐτῆς. Καὶ δῆλον ἐν τοῖς
τῶν περιεχομένον τῷ ἰώθ τῷ μακαρίῳ ἐκείνῳ ἄν-
δρῶ. Τηνικαῦτα χριθῆναι μετὰ θεοῦ ἐξήτει, καὶ
τάδε πρὸς τοὺς ἄλλοις ἔλεγεν ὁ θεός· «Ἐφύλαξας
ὠδῖνας εἰλαφῶν, ἠρθίμησας δὲ μήνας αὐτῶν πλῆρεις
τοκετοῦ;» Ὁχιῦμα καὶ γὰρ πῶς ἡ εἰλαφος φεύγουσα
καὶ ἐπὶ τοσοῦτον πηδῶσα οὐκ ἀμολώσκει.

Πρὸς γὰρ τοὺς εἰρημένους καὶ τοῦτο περὶ εἰλαφῶν
λέγουσιν, ὅτι τῶν ῥινῶν πνεύματι ἀναφέρει τοὺς
ὄφεις ἀπὸ τοῦ φωλοῦ καὶ κατεσθίει, τῷ ὄφει δὲ
τοῦ ἐνὶ καρφίνου; ἐσθίει καὶ οὐ βλάπτεται.

Ὁ δὲ γὰρ κάστωρ ὅταν ὑπὸ κυνηγετῶν διώκεται
διὰ τὰ γεννητικὰ αὐτοῦ μόρια, καὶ γῶν δτι κατα-
λαμβάνεται, κόπτει ταῦτα καὶ βίπτει τῷ κυνηγῷ.
Εἰ δὲ καὶ μετὰ ταῦτα παρ' ἑτέρου διώκεται κυνη-
γοῦ, βίπτει ἑαυτὸν ὑπτιον· καὶ νεήσας ἐντεῦθεν ὁ
κυνηγὸς ὅτι ἀναγκαῖα οὐκ ἔχει, ἀναχωρεῖ ἀπ' αὐ-
τοῦ.

Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο ζητεῖς, ἀγαπητὲ, τίνας ἐνεκὸν
ἐπὶ τῶν τετραπόδων καὶ τῶν λοιπῶν ζῴων ἀπλῶς
τὰ ἔγγονα τοῖς γονεῦσιν ὁμοιότητα φέρουσιν, ἐπὶ δὲ
τῶν ἀνθρώπων οὐ τοσοῦτον; Διότι ὁ μὲν ἄνθρωπος
πολλὰχῶς διατίθεται τὴν ψυχὴν ἐν αὐτῷ τῷ τῆς συν-

** Job xxxix, 1.

αφείας καιρῷ· καθὼς οὖν ὁ τε πατήρ καὶ ἡ μήτηρ διατεθῶσιν, οὕτω ποικίλλεται καὶ τὰ τιχτόμενα. Τὰ δὲ λοιπὰ ζῶα καθότι οὐδὲν ἕτερον διανοοῦνται κατὰ γὰρ τὸν τῶν συναφείας καιρῶν, κατὰ τοῦτο καὶ τὰ ἔγωνα παντάπασιν ὁμοία τιχτοῦσιν. Μὴ θαύμαζε δὲ εἶγε πρὸς τοὺς ἀνθρώπους· αὐτοῖς ὁμοιώσεις τε καὶ ἁνοροιώσεις πρὸς τοὺς γεννήτορας τὰ τιχτόμενα φέρουσιν. Οἷον μὲν γὰρ τῶν σπερμάτων ἐν τῇ ἀναφύσει καὶ ἀναμίξει ἐπικρατέστερον γίνεται, πρὸς ἐκεῖνο καὶ τὸ τοῦ πλαττομένου εἶδος φέρει τὴν ὁμοιότητα. Εἰ δὲ τὰ σπέρματα συγκραθέντα ἐπ' ἴσης ἔχει πρὸς ἄλληλα, τότε τὸ γενόμενον ἴσην ἔχει πρὸς τε τὸ θῆλυ καὶ τὸ ἀρρέν τὴν ὁμοιότητα, τούτεστι πατρὸς μητρὸς μοῖα τὰ γεννώμενα τιχτεται. Παλλάκις δὲ καὶ τῆς γυναικὸς φαντασίαν ἐν ταῖς ὀμίλαις λαβοῦσης τοῦδα ἢ τῆσδε πρὸς τὸ φαντασθὲν ἀπεικάζεται τὸ γινόμενον. Ὁ δὲ καὶ ἀρρήτῶν τινα καὶ θαυμαστῶν ἔχει τὸν λόγον. Καὶ ἀκούε τί φησι Διοσκουρίδης περὶ τινος Στρατονίκου τῆς Σικελίας ἀρχηγῶν χρηματίσαντος. Ἐκεῖνος γὰρ καὶ ἡ αὐτοῦ σύζυγος δυσσεβεῖς μὲν ὄντες, ἐπιμένοντες δὲ παιδίων εὐεῖδῶν χρηματίζεσθαι γεννήτορας, τοιοῦτόν τι ἐμηχανῶντο· Ἐώρων τὰ εἰδῶλα, ἤγουν αὐτὰ τὰ ἀγάλματα, καὶ οὕτω μιγνυμένων αὐτῶν πρὸς τὴν τῶν ἀγαλμάτων ὁμοίωσιν τὸ βρέφος· αὐτοὺς διεπλάττετο. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ κυνῶν ἔστιν ἰδεῖν· τῆς γὰρ ὀφείας αὐτοῖς γινομένης πρὸς ὁ τοῦς ὄπας ἀπερσεῖται τὸ θῆλυ, πρὸς ἐκεῖνο καὶ ἡ ὁμοίωσις γίνεται. Ἀλλὰ γὰρ τὸν σοφώτατον Γαληνὸν εὐρίσκομεν τῶν κεφαλαῶν τῶσδε συνομολογούντα, καὶ οὕτω κατὰ ῥῆμα λέγοντα· «Ἐποῖ δὲ καὶ λόγος τις ἀρχαῖος ἐμήνυσεν ὅτι τῶν ἀμόρφων τις δυναστῶν εὐμορφον γενῆσαι θέλων παιδίον ἐποίησε γράψαι ἐν πλατεῖ ξύψῳ εὐεῖδῆ· ἄλλο παιδίον, καὶ ἔλεγε τῇ γυναικὶ αὐτοῦ συμπεικόμενος πρὸς ἐκεῖνον τὴν τύπον τῆς γραφῆς ὄρα. Ἡ δὲ ἀτινὲς βλέπουσα, καὶ ὡς ἔστιν εἰπεῖν ὄλον τὸν νοῦν ἐκείνη προσεπέφρουσα, οὐχὶ τῷ γενήσαντι ἀλλὰ τῷ γεγραμμένῳ ὁμοίον ἀπέτεκε τὸ παιδίον κατὰ τὴν εἴδη.»

Εἰ δὲ καὶ περὶ φύσεως ὄφρων βούλει μαθεῖν τιτων, ὁ Νικάνδρος πρὸς τῶν ἄλλων διδάξει σε. Αὐτίκα γὰρ ἐν τοῖς ἔκασιν αὐτοῦ καὶ τάδε περὶ τῶν ἐχιδνῶν ἱστορεῖ. Ἡ θήλεια ἔχει διὰ τοῦ στόματος αὐτῆς δεχομένη τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀρρένος, καὶ οὕτω συνευαζομένη ἀναιρεῖ αὐτόν. Εἰς ἐκδίκησιν οὖν, ὡς ἴσικε, τοῦ πατρὸς ἀναιροῦσι τὴν μητέρα τὰ ἔγωνα· ἐν γὰρ τῷ τοκετοῦ καιρῷ τὴν μητέρα διαβρήσονται νηδὺν καὶ οὕτως ἐξέρχονται. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ τοῦ Κυρίου Πρόδρομος γεννήματα ἐχιδνῶν τοὺς Τουδαλοὺς ἐκάλει, ἅτε θητῶν προφῆτας καὶ πατέρας αὐτῶν ἀποκτείναντας. Εἰ δὲ περὶ τοῦς ὄφεις οὕτως ἔχει, πῶς νοστέον τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν τὸ λέγον· «Γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραὶ;» πονηρὸς μὲν οὖν ὁ ὄφις καὶ κείκοτος ἀληθῶς, ἀλλὰ καὶ τινα κέκτηται εἰς ἀβλέπειν ἐγκλεινόμεθα καὶ ταῦτα μιμεῖσθαι, ἐπεὶ καὶ ἡ μέλιττα θανατηφόρον ἐπιζάνουσα, ὁ μὲν χρησίμον ἐκείθεν ἐκλέγεται, ὁ δὲ χειρίστον ἐκείσε

consecutionis tempore. Igitur prout tam pater quam mater affecti fuerint, etiam quæ gignuntur varia sunt ac diversa. Cætera vero animalia quatenus etiam fetus omnino sibi consimiles procreant. Est et alia causa, quamobrem mirum tibi videri non debeat hominum sobolem partim referre partim non referre parentum similitudinem. Nam quæ pars seminis in commistione fit efficacior, ad eam forma quoque illius quod fingitur adsimulari solet. Quodsi semina temperata mistaque parem in utramque partem vim habeant, tum id quod procreatur ex æquo tam maris quam feminae similitudinem refert, hoc est, gignitur soboles patri matrique pariter similis. Sæpenumero si sola femina vel hujus vel illius imaginatione in actu venerit concipiat, soboles et fit similis cuius imaginentur apud animum informabat. Quæ res inexplicabilem quamdam miramque rationem habet. Audi quid Dioscorides de quodam Stratonico Siciliae duce tradat. Is cum deformis esset itidemque uxor ipsius, ac nihilominus gignere liberos formosos cuperent, hujusmodi quiddam moliebantur. Inspectabant imagines et picta simulacra, cumque deinde liberis operam dedissent, infans ad imaginum similitudinem conformatus fuit. Hoc et caniculæ videre est usuvenire: cum enim cocunt canes, tum quod defixis oculis canicula contuetur, ejus similitudinem fetus refert. Consentit hæc in parte nobiscum doctissimus ille Galenus, cujus hæc ipsa verba sunt: «Etiam de narratione prisca intellexi virum quendam principem, qui vultu deformis esset, cum filium procreare formosum vellet, uxori mandasse, medios inter amplexus, eleganter ut expressam pictura formam pueri diligenter intueretur; quod cum illa defixis in hanc oculis faceret, mentemque totam, ut sic loquar, eo converteret, non patri sed imagini pictæ consimilem vultu filium in lucem ab ipsa editum esse.»

Quodsi de serpentum quorundam natura cupis aliquid cognoscere, Nicander supra cæteros te docebit. Tradit is in suis poematibus primum hæc de viperis. Femella maris caput insertum ori suo recipiens, eoque pacto re cum ipso habita, marem necat. Itaque vindicandi, quemadmodum sane videtur, patris causa fetus deinde matrem vicissim occidunt; nam tempore partus alvum mater nam perrumpunt atque ita in lucem prodeunt. Ea de causa Præcursor ille Domini Judæos viperinam sobolem appellabat⁵⁵, ut qui vates patresque suos occidissent. Quodsi res sic comparata est, quoniam pacto verbum illud evangelicum est accipiendum quo dicitur: «Sitis astuti ut serpentes, et sinceræ ut columbae⁵⁶?» improbus quidem ac nequissimus est revera serpens: sed tamen quædam habet in quæ jubemur intueri eaque imitari. Nam et apis si fructici cuidam insideat letaliter noxio, quod utile

⁵⁵ Luc. iii, 7. ⁵⁶ Matth. x, 16.

est inde seligit, quoo malum missum facit. Igitur **A** animam mihi velim advertas. Serpens cum cæditur, corpus quidem reliquum plagis exponit, at solum caput tegit, quasi sciret eo vitam suam contineri. Sic etiam nos tempore persecutionis facere debemus: relinqueamus scilicet omnia, modo caput retineamus atque servemus, quod Christus est et ipsa fides. Idem serpens ubi consenuit et oculorum hebetudine laborare cœpit, primum temperanter vicinitat et jejuniis aliquandiu manet, deinde per artum quemdam meatum in terram penetrans, et modo quodam inusitato cutem totam exuens, juvenis inde discedit. Sic nos quoque, cum ex peccatis consenuimus, per artam viam incedere debemus, ut hoc pacto innovati ad statum conditionemque pristinam revertamur. Quodsi aliquando sitiit inque puteo **B** contacturus est aquam, primo virus suum evomit, ac deinde ad fontem accedit. Sic etiam nos, cum ad divinum illud poculum accessuri sumus, et urentia nos peccata sanemus, omnem prius vitiositatem debemus abjicere, atque ita nos ad sacrosanctia mysteria conferre. Quamobrem Dominopreclearc dictum vel de commemoratis intelligimus: «Sitis

Debes autem præterea scire serpentum esse varia diversaque genera. Nam alii celerrime perimunt, alii tardius. Item alii morsu perniciem asserunt, alii quodam alio modo. Serpens is quem basiliscum vocant, cujus etiam sapiens ille Galenus meminit ad Pisonem de theriaca disserens, solo intuitu necat eum qui ipsum aspexit. Quo fit ut **C** Litteræ sacræ nihil oculum invidum ab ejusmodi serpente differre tradant. Quemadmodum enim ab hac bestia quiddam exitiale promanat quod hominem perimere potest, sic etiam de invidi oculis consimile quiddam exit. Et mirum hoc in primis, quod suis nonnunquam perniciem asserant. Neque tamen hoc novum cuiquam videatur: faciunt enim id **58** ad quod a natura sunt comparati, non quod volunt. Quodsi Eutelidas, ut est apud Plutarchum, suos ipsius oculos in aqua conspectos fascinavit, cum formæ ventositatem suam fuisset admiratus, multo magis invidus oculus alii perniciem feret, quasi telum quoddam venenatum corporibus iis quæ contuetur immittens. Et hæc quidem tum experientia tum superiora tempora docuerunt. Nam oculi partim agunt partim patiuntur, nunc aliquid emittentes nunc recipientes, quemadmodum amantibus et amatis usuvenire videmus. Magnus ille Basiliscus inscriptionem Psalmi xxxii enarrans: «Equidem, ait, id quod fertur, oculos telum quoddam venenatum ejaculari, tanquam vulgare ac a vetulis excogitatum in mulierum conclavibus rejicio. Dico autem malos genios, qui odio boni flagrant, si quas reperiant consentaneas ipsis et addictas voluntates, iis omnino pro libitu et arbitrato suo abuti. Quo fit ut etiam fascinorum oculis ad suæ voluntatis ministerium utantur.»

Basiliscus quidem, de quo nunc loquimur, non hoc tantum modo, verum etiam sibilo lædit aures

ἀφήσει. Πρόσπεχε οὖν. Ὁ ὄφις τυπτόμενος τὸ μὲν ἅπαν αὐτοῦ σώμα προδίδωσι, τὴν δὲ κεφαλὴν αὐτοῦ κρύπτει, ἐπειδὴ τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν εἰδὼς ἑαυτῷ περιέχεσθαι. Οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καιρῷ διωγμοῦ ὀφείλομεν ποιεῖν, πάντα μὲν προίειναι, τὴν κεφαλὴν δὲ φυλάσσειν, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστὸς καὶ ἡ πίστις ἡμῶν. Ὅφις γηράσας ὡς τὰ πολλὰ καὶ ἀμβλυοπτιαν νοσήσας, πρῶτον μὲν ἐγκρατεύεται καὶ νῆστις διαμένει, εἰθ' οὕτως διὰ στενωποῦ τινοῦ καταδυόμενος καὶ δέγμα παραδόξως ἅπαν ἀπεκδυόμενος· νέος αὖθις γίνεται. Οὕτω καὶ ἡμεῖς τῇ ἀμαρτίᾳ καταγηράσαντες διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ βαδίζομεν, καὶ οὕτως ἀνανεούμενοι εἰς τὴν ἀρχαίαν πάλιν ἀποκατάστασιν ἔρχομεθα. Ὅφις διψήσας ποτὲ καὶ ἐν φρέατι μέλλων ὕδατος ἄψασθαι, πρῶτα μὲν ἐξεμεττὸν τὸν ἴον, εἰθ' οὕτως τῇ πηγῇ προσέρχεται. Οὕτω καὶ ἡμεῖς τῷ θείῳ μέλλοντες προσελθὲν ποτηρίῳ, ἅτε δὴ τὴν ἐκκαλοῦσαν ἡμᾶς ἀμαρτίαν λάσασθαι, πᾶσαν κακίαν πρότερον ἀποθρίπτειν ὀφείλομεν, καὶ οὕτω τοῖς μυστηρίοις προσέρχεσθαι. Καλῶς οὖν ἐπὶ τούτοις ὁ Κύριος ἔλεγε· «Γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις.» Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

astuti ut serpentes. » Ac de his quidem hactenus.

Γίνωσκα δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι διάφορὰ εἰσι καὶ ποικίλα γένη τῶν ὄφειων. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν θάττον ἀναιροῦσιν, οἱ δὲ βραδύ, καὶ ἄλλοι μὲν δῆγμασι τὸν ἐλεθρον φέρουσιν, ἕτεροι δὲ καθ' ἕτερον τρόπον. Αὐτίκα ὁ ὄφις καλούμενος βασιλίσκος, οὗ καὶ ὁ σοφὸς μέμνηται Γαληνὸς περὶ θηριακῆς πρὸς Πίσωνα τὸν λόγον ποιούμενος, καὶ ἀπὸ μόνης ὕψεως ἀναιρεῖ τοὺς ἐωραχότας αὐτόν. Ἐνθεν τοι τὸν βᾶσκανον ὀφθαλμὸν τοῦ τοιοῦτου ὄφειος διεννοχέται φησὶ ἡ Γραφή· καθάπερ γὰρ ἀπὸ τοῦδε τοῦ θηρός ὀλέθριόν τι ρεῦμα ἐκφέρεται παραχρήμα διαφθεῖρειν δυνάμενον, οὕτω καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν τοῦ βᾶσκανοῦ ὀφθαλμῶν. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, ὅτι καὶ αὐτοῖς ἐνίστα τοῖς οἰκετοῖς καὶ συνήθεσι τὸν ἐλεθρον φέρουσι. Καὶ καινὸν ἐπὶ τούτοις οὐδέν· ὁ γὰρ πεφύκασιν, οὐχ ὁ βούλονται ποιοῦσι. Καὶ μὴ θαύμαζε τούτου ἐνεκεν· εἰ γὰρ ἑαυτῷ, καθὰ φησι Πλούταρχος, ὁ Εὐτελλίδης ἐδάσκηεν τὴν ἔβιν αὐτοῦ κατιδὼν ἐν ὕδατι καὶ τῆς ὕρας ἐκπλαγεῖς, πολλῶν μᾶλλον ἑτέροις ἐπάξει τὸν ἐλεθρον ὁ βᾶσκανος ὀφθαλμὸς, βέλος ὡςπερ ἰώδες τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦτο ἐνίει. Καὶ ταῦτα μὲν ἡ πεῖρα καὶ ὁ χρόνος ἀνέκαθεν ἐδειξεν· οἱ γὰρ ὀφθαλμοὶ καὶ δρωσι καὶ πάσχουσι, ποτὲ μὲν πέμποντες, ποτὲ δὲ δεχόμενοι, ὡς ἐπὶ τῶν ἐρωμένων ἐστὶν ἰδεῖν. Ὁ δὲ μέγας Βασιλεῖος ἐνοῖς ἐπεξηγεῖται τὴν τοῦ τριακοστοῦ τρίτου ψαλμοῦ ἐπιγραφὴν, καὶ τάδε φησὶν· «Ἄλλ' ἐγὼ τοῦτο μέντοι, τὸ βέλος ἰώδες ἐκπέμπειν τοὺς ὀφθαλμούς, ἀποπέμπομαι ὡς δημῶδες καὶ τῇ γυναικωνίτιδι παρεισαχθὲν ὑπὸ γρατῶν· ἐκεῖνο δὲ φημι, ὅτι οἱ μισόκαλοι δαίμονες, ἐπειδὴν οἰκείας ἑαυτοῖς εὐρωσι· προαιρέσεις, παντοίως ὡστα καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν βᾶσκανῶν.»

Διαληφθεὶς οὖν ὁ ὄφις, τούτεστιν ὁ βασιλίσκος, οὗ μόνον τῷ βλέμματι τοὺς ἐνορῶντας αὐτὸν κατα-

βλάπτει, ἀλλὰ καὶ συριγμῶν τοὺς ἀκούοντας. Ὑπό-
 ξανθος δὲ ὁ τοιοῦτος ὄφεις ἐστίν, ὡς περ φησὶ Γαλη-
 νός, ἔχων ἐν τῇ κεφαλῇ ἐπαναστήματα τρεῖς. Σὺν
 τῷ τοιοῦτῳ δὲ καὶ ἐτέρων ὄφειων μέμνηται λέγων,
 ἢ Ἐδρύϊνος ὄφεις πᾶν κακίστη, ἢ καὶ ἐν δρυοῖ
 τὴν βίον ποιομένη. Ταύτης εἰ ποτὲ τι καὶ ἐπιβαίῃ,
 τοὺς πόδας εὐθὺς ἐκδέχεται καὶ ὀγκοῦται. Ἀλλὰ
 καὶ ὁ θεραπεύσασαι τούτους θελήσας ὁμοίως πάσχει
 ταῖς χεῖρας. Ὁ δὲ γε αἰμῶδρους καὶ ἡ αἰμορροῦς
 ταῖς; ἑαυτῶν ὀνόμασι ὁμοίαν ποιοῦνται τὴν τῶν
 ἀνθρώπων διαφθοράν· αἰμορροοῦντες γὰρ διὰ τε
 μυκτήρων καὶ στόματος καὶ παντὸς ἀπλῶς τοῦ
 σώματος ὀφτως ἀπόλλυνται, ὡς περ καὶ ὑπὸ τῆς
 διψάδος δηχθέντες ὑπὸ τοῦ καύσου διαφθειρόμενοι
 κακῶς; καὶ γὰρ οὗτοι διψῶντες πᾶν καὶ διακαί-
 μνοι, ἔτι καὶ διαβρῆγνύμενοι, τελευτῶσιν. Ὁ
 δὲ ἀκοντίας ἐκτείνας ἑαυτὸν πᾶν, καὶ ὡς περ τι
 ἀκόντιον ἐφαλλόμενος τοῖς σώμασι, ὀφτως ἀναίρει.
 Καὶ τῶν ἀσπίδων ἡ λεγομένη πτυὰς ἀναστείλασα
 τὸν τράχηλον καὶ συμμετρῆσαμένη τὸ διαστήμα-
 τος τὸ μήκος, ὡς περ καὶ τότε λογικῶν γενόμενον τὸ
 θηρίον, εὐστόχως ἐμπτύει τοῖς σώμασι ἰόν. Τρι-
 κλοῦν δὲ λέγουσιν εἶναι τὸ εἶδος τῶν ἀσπίδων, ἢ
 λεγομένη τε χερσαία, ἢ χελιδοναία, καὶ αὕτη ἡ
 πτυὰς. Τούτων ἐνὶ τῶν τριῶν τὴν βασιλιδῶν Κλισο-
 πάτραν ἀναίρεθῆναι φασί, λαθεῖν βουληθεῖσαν τοὺς
 φυλάσσοντας, ταχέως τε καὶ ἀνυπόπτως ἀποθανεῖν.
 Ὁ γὰρ Ἀβγουστος Καῖσαρ νενίκηκε ταύτην, καὶ
 βουληθεὶς Ἄντων'ῳ παραδοῦναι αὐτῇ, πρὸς δὲ καὶ
 θριαμβεῦσθαι, οὐ καλὸν αὐτῇ προὔξινθησε μόρον.
 Συνεῖτα γὰρ ἐκεῖνη τὸ δρᾶμα, κἀντεῦθεν ἔξ ἀνθρώ-
 πων γενέσθαι δίκαιον κρίνασα, διὰ τινων δύο γυ-
 ναικῶν αὐτῆς, Ναιείρας καὶ Χαρμοῖνης, τὸν ἑαυτῆς
 θάνατον μελετᾷ. Διὰ γοῦν καλαθίσκου τινος σῦκα
 καὶ σταφυλὰς ἔχοντος, χάριν τοῦ λαθεῖν τοὺς αὐ-
 τὴν φυλάσσοντας, εἰσάγεται τὸ θηρίον· καὶ πρῶτα
 μὲν αὐτὸ ταῖς γυναιξὶ δοκιμάζει, εἶτα γνοῦσα ὡς
 ὄξυ τὸ θηρίον εἰς ἀναίρεσιν, θέλουσα δὲ καὶ εὐγε-
 νῶς ἀποθανεῖν, τὴν βασιλικὴν ἐνδύεται στολὴν,
 καὶ οὕτως τὸ θηρίον προσβαλοῦσα τῷ ἀριστερῷ
 μαζῷ (ἦδει γὰρ ἐκεῖσε νεῦεν τὴν καρδίαν), βασιλι-
 κῶς ἀποθνήσκει· καὶ γὰρ λέγουσιν αὐτῆς εὐρε-
 θῆναι τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐπικειμένην τῇ κεφαλῇ καὶ
 τὸ διαδῆμα κρατοῦσαν, ἵνα μέχρι τότε τοῖς ὄρωσι
 βασιλεὺς οὔσα βλέπεται. Τούτων μέντοι τῶν θηρίων
 ἐμνημόνευσεν ὁ Γαληνός, τὴν ἐξ ὄλου τοῦ σώματος
 αὐτῶν διδάσκων διαφθοράν, καὶ ὡς οὐ χρὴ τῷ
 φαρμάκῳ, τῇ θηριακῇ δηλονότι, τοιαῦτα παραμίγ-
 νυσθαι. Ἐρ' ὃ τὰς ἐχίδνας παραλαμβάνομεν, σὺν
 τῷ οὐραίῳ τὰς κεφαλὰς ἀποτέμνοντες, ἐν οἷς ὁ
 κακίων χυμὸς, τουτέστιν αὐτὸς ὁ ἰός. Τὰς μέσας
 οὖν σάρκας ἐκβάλλοντες ἰσχυρότερον ποιοῦμεν τὸ
 φάρμακον.

Εἰ δὲ καὶ ὅθεν ἐπενοήθη τῶν ἐχιδναίων σαρκῶν ἡ
 ἐπιμίξις ἐθέλεις μαθεῖν, ὁ παρὰ πᾶσι σχεδὸν περ-
 μανος λόγος καὶ τοῦτο ἤδη διδάξει σέ. Λέγεται γὰρ
 ἔτι κατὰ τὴν περὶ στυβέραν Τρώην ὥρα θέρους ἔν-

PATRUL. GB. CLVIII.

audientium. Et est colore sublavus, ut tradit Ga-
 lenus. inque capite tres habet cristas. Præter hunc
 meminit idem aliorum quoque serpentum. Serpens,
 ait, quercinus maxime noxius est, et intra quercus
 degit. Quodsi quis hunc calcet, mox cutem pedum
 amittit et intumescit; idque consimiliter accidit
 illius manibus qui medicinam his vult facere.
 Hæmorrhus et hæmorrhœus ita necant homines ut
 vocabulis ipsis significatur: nam læsi ab his san-
 guinem per nares, os totumque adeo corpus emit-
 tendo moriuntur. Quemadmodum qui a dipsade
 morsi sunt, ab æstu misere pereunt: quippe vehe-
 menter sitientes ac perusti, nonnunquam etiam
 dissilientes exstinguuntur. Acontias autem sive
 jaculator, semet admodum extendens quasique ja-
 culum quoddam in adversa insiliens, corpora sic
 ea perimit. Itidem inter aspidos ea quæ ptyas apel-
 latur ab expuendo, collo extenso et intervalli ma-
 gnitudinem velut emensa, quasi eo ipso tempore
 fieret bestia rationis particeps, virus suum accurate
 citraque aberrationem in corpora suscipit. Tradunt
 autem aspidum genus esse triplex, quarum aliæ
 dicantur terrestres, aliæ chelidonææ, quasi dicas
 hirundineas, aliæ ptyades, de quibus dictum. Ex
 his tribus una reginæ Cleopatrarum mortem attulit,
 cum fallere custodes adhibitos sibi vellet ac cele-
 riter citraque suspicionem omnem mori. Vicerat
 enim hanc Augustus Cæsar, cumque vellet eam
 sese cum Antonio dedere, quo de ipsa triumpharet,
 ad genus hoc mortis 59 excogitandum mulierem
 adegit. Nam ubi quid moliretur Augustus intel-
 lexisset, ideoque recte se facturam statuisset, si
 quamprimum vitam abrumperet, duarum quarum-
 dam muliercularum opera, nimirum Nairæ ac Char-
 miones, ad mortem sibi conciliandam utitur. Itaque
 fallendi custodes causa in quasillo, quo sibi et uxor
 continebantur, ad eam aspem infertur: Ejus vim
 primum in mulierculis ipsis explorat. Deinde co-
 gnito bestiolam ad necandum efficacissimam esse,
 simul exstingui generose nobiliterque volens, regio
 se ornata induit. Atque hoc modo ministrum ad
 latus, quo tendere cor propius sciret, adhibita
 bestiola regina quadam cum dignitate moritur. Ajunt
 enim repertam manum ipsius dextram impositam
 capiti, qua diadema teneret, ut tum quoque spe-
 ctantibus reginam se ostenderet. Harum igitur
 bestiarum Galenus mentionem fecit, quo pacto per-
 niciosæ sint, ex toto corpore declarans, simulque
 significans non debere pharmaco id est theriacæ
 quædam misceri. Quo fit ut cum ad usum earum
 viperarum sumimus, una cum cauda caput præcida-
 mus, quibus in partibus humor ille deterior, nimi-
 rum virus ipsum, existit. Ideoque carnes medii
 corporis exsecantes pharmacum præsentius effi-
 cimus.

Quodsi etiam scire cupis unde primum sit ortum,
 quod theriacæ viperarum carnes misceantur, hoc
 ipsum ex nota vulgo narratione facile cognoscas.
 Proditum est enim memoriæ quosdam juxta Romanam

veterem, cum æstivo tempore spicas vellent, siti fuisse correptos. Itaque vasculum ad quoddam vino plenum cucurrisset, quod eo se sitim extincturos sperarent. Verum ea spe excidisse; nam vipera subito inde prosiliens homines ab instituto revocabat. Quid secundum hæc evenit? Sumunt vinum, idque cuidam homini misere affecto porrigunt, ut hoc epoto citius tantis doloribus liberaretur, nec usque adeo tristem amplius vitam ageret. Accipit oblatum ille vinum, et cum voluptate exhaurit. Mox sese morbo liberari animadvertit. Quamobrem ab illo tempore carnes viperinæ huic pharmaco misceri consueverunt, cui theriacæ nomen datum est a feris atque bestiis, quibus ad eam conficiendam utimur. Et conducit in primis ad sanandos serpentum morsus. Auctor inventi princeps fuisse fertur Andromachus quidam, ut Galenus scripsit, qui Neronis ætate vixit.

Cæterum præter hactenus indicata scire debes convolutos serpentes coire, quemadmodum erinacei cocuntes ob spinas recti stare solent. Quodsi causam libet cognoscere, quamobrem serpentes hieme terram subeant, æstate rursus ad loca superiora prodeant, perspicuum est illam huiusmodi quamdam esse. 60 Natura serpens frigidus est, siccus, nervosus, exigui sanguinis, quo fit ut necessario loca semper calida quærat. Cumque per hiemem calor ad ima tendere soleat, per æstatem sursum in superficie terræ quasi dispergatur, propterea serpens etiam regiones locaque sua pro aeris constitutione mutare consuevit. Nam et aquæ puteales per æstatem frigidæ sunt, per hiemem calidæ. Tunc enim frigore partes puteorum supremas occupante calor ad ima tendit. Quæ causa est, cur ejusmodi aquæ per hiemem caleant. Quippe natura nequaquam instituit ut frigus atque calor eodem in loco eodemque tempore simul existant.

Volo te hoc quoque præter exposita scire, consuesse sacras Litteras serpentes maximos appellare dracones, præsertim cum de Mosis virga loquuntur, fuisse quidem illam prius in serpentem commutatam, verum deinceps in draconem, ac secundum hæc virgas præstigiatorum Pharaonis devorasse, quæ et ipsæ in serpentes erant commutatæ. Eadem vates ille Davides de celaceo genere loquens, «Draco, inquit, iste quem condidisti, ut in mari luderet.» Cæterum genus ejusmodi draconum, quale quoddam existere vulgo perhibetur, hactenus descriptum sane nusquam deprehendimus. Nec propterea fulgureus ignis deorsum fertur ut huiusmodi dracones exurat. Ipsa draconum natura sicca est et substantia quadam ignea constat. Quippe de ipsorum oculis etiam ignis emicat, et venenum quod evomunt fumosum est, corporaque contacta dissilire facit. Inde fit ut ad inflammationem dispositus sit draco, siccitatis suæ causa. Quamobrem sibi a fulmine metuit, et nonnunquam exsiliens per aerem fertur. Quærit item humida

δρες τινές στάχνας έπιλλον. Καί τοῦτο ποιοῦντες; δίψει γίνονται κάτοχοι. Ταύτη τοι καί πρὸς ἀγγέλιον ἔτρεχον οἶνον μεστὸν, ἐλπίζοντες ἐκεῖθεν ἀπαλλαγὴν τῆς δίψης εὐρεῖν. Ἄλλ' ἐσφάλησαν τοῦ σκοποῦ· ἔχισ γὰρ ἐκεῖθεν ἀφρηθὸν ἐκπηδήσασα τῆς ὀρμῆς αὐτοῦς ἀνεχαίτισε. Τί τὸ ἐπὶ τοῦτοις; Λαμβάνουσι τὸν οἶνον καὶ ἀνθρώπων τινῶν λελωθῆμένῳ διδάσασιν, ὡς ἐντεῦθεν αὐτὸν θάττον ἐκοτῆναι τῶν ὕδα καὶ μὴ τὸ ζῆν οὕτως ἔχειν ἐπώδυνον. Δέχεται τὸν οἶνον ἐκεῖνος, μεθ' ἡδονῆς ἐκροφᾷ, καὶ παραχρῆμα τῆς νόσου λύτρωσιν εὐρατο. Ἐκτοτε οὖν αἱ τῆς ἐχίδνης σάρκες ἐμβάλλονται τῷ φαρμάκῳ: Ἄλλὰ καὶ θηριακὴν τὸ τοιοῦτον διὰ τὰς τῶν θηρίων σάρκας ἐπινομάζουσι, καὶ ὅτι τοῖς ἀπὸ τῶν ὄφειν δῆγμασι· καὶ μάλα τὸ τοιοῦτον ἀρμόττει. Τῆς δὲ τοιαύτης ἐπινοήσεως Ἄνδρόμαχος τις γέγονεν αἴτιος, καθὰ φησι Γαληνός, συνακμάσας τῷ Νέρωνι.

Πρὸς δὲ γε τοῖς εἰρημένοις, ἐλιττομένους ἀλλήλοις γίνωσκε τοὺς ὄφεις ὀχεύεσθαι, καθὰ δὴ καὶ τοὺς ἐχίνους ὀρθίους; Ἰσταμένους διὰ τὴν ἀκανθαν. Εἰ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν βούλει μαθεῖν δι' ἣν οἱ ὄφεις χειμῶνος μὲν τῇ γῆ καταδύονται, θέρους δὲ τοὺς ἀνω τόπους ἐπιζητοῦσι, σαφές ὅτι καὶ αὕτη ἐστὶ. Ψυχρὸς ὁ ὄφεις ἐστὶ καὶ ξηρὸς καὶ νευρώδης καὶ ὀλιγόαιμος, ἐφ' ᾧ καὶ τοὺς θερμούς αἰεὶ τόπους ἐξ ἀνάγκης ἐπιζητεῖ· καὶ ἐπειδὴ χειμῶνος μὲν ἡ θερμότης κάτω χωρεῖν εἰσθεῖ, θέρους δὲ ἀνωθεν ἐπιπαλάζει, διὰ τοῦτο καὶ τὰς ἐαυτοῦ νομάς πρὸς γῆν τοῦ ἀέρος κατάστασιν ὑπαλλάττει ὁ ὄφεις. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ τὰ φρεατιὰ ὕδατα θέρους μὲν τυγχάνει ψυχρὰ, χειμῶνος δὲ θερμά. Τηνικαῦτα καὶ γὰρ τῆς ψυχρότητος ἀνωθεν ἐπιπολαζούσης εἰς τὸ βάθος ἡ θερμότης χωρεῖ, ὅθεν καὶ θερμά τυγχάνει κατὰ γε τὸν χειμῶνα τὰ ὕδατα. Τὴν τε γὰρ ψυχρότητα καὶ θερμότητα κατὰ γε τὸν αὐτὸν τόπον καὶ χρόνον ἅμα μένειν ἡ φύσις οὐκ ἐνομοθέτησεν.

Ἄλλὰ καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰδέναι σε βούλομαι. Τοὺς μεγίστους ὄφεις δράκοντας εἰσθε καλεῖν ἡ Γραφή, καὶ μᾶλλον ἠνίκα περὶ τῆς βάρδου λέγει τοῦ Μωσέως, μεταβληθῆναι μὲν εἰς ὄφιν τὸ πρότερον, εἰθ' οὕτως εἰς δράκοντα, κάντεῦθεν τὰς βάρδου; τῶν ἐπαιδιῶν τοῦ Φαραὼ καταπιεῖν, καὶ αὐτὰς δῆθεν εἰς ὄφεις μεταβληθείσας. Ἄλλὰ καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ τὸ κηταῖον ὑπεμφαίνων γένος οὕτω φησί· «Δράκων οὗτος ὃν ἔπλασας ἐμπαίξειν αὐτῆ.» Τοιοῦτον δὲ γένος ὅποιον ἄρα φημίζουσι οἱ πολλοί, μέχρι καὶ τήμερον γεγραμμένον οὐχ εὐρομεν· οὐ γὰρ ἐπὶ τούτῳ τὸ ἀστραπαῖον ἔνωθεν καταβρέχγνυται πῦρ, ἐπὶ τῷ τοῦ τοιοῦτου δράκοντος ἐμπιπρᾶν. Τὸ μὲν οὖν δρακόντειον γένος ἔξηρόν τε τὴν φύσιν ἐστὶ καὶ [τὴν φύσιν] διάπυρον· πῦρ γὰρ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἀπιδέμπουσι. Καὶ ὃν δὲ ἐξεμουσιν ἴν, καπνώδης ἐστὶ, καὶ διαίρει τὰ σώματα ψαύσας αὐτῶν, Ἐνθεν τοι καὶ εὐπρηστὸς ἐστὶν ὁ δράκων, δι' ἣν ἔχει ξηρότητα, καὶ πρὸς κατάφλεξιν ἐπιτήδεις. Περὸ βῆται οὖν διὰ ταῦτα τὸν κεραυνὸν, καὶ ἀλλόμενός ἐστιν ὅτε δι' ἀέρος φέρεται, τόπου; τε καθύ-

γρως ἐπιζηταί και ἐπὶ λίμνας καταφεύγει· οἷε γὰρ ἄτι διὰ τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ ξηρότητα και ἀπὸ διαστήματος τῷ κεραυνῷ πυρὶ καταφλέγεται. Ἐνθα που τύχοι λοιπὸν ὁ θράκων συρτίτων και διῶν, ἐπειδὴν ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἐλαύνεται, τότε δὴ τὰ παρακείμενα μέρη συγκαταφλέγεται. Πολλάκι; γὰρ και θράκωντος ἄτερ ἤχοι τινες ἐξακούονται ἄσημοι, τοῦ πυρὸς ἄνωθεν καταβῆγγυμένου και σώμασι τοιοῖσδε ἢ τοιοῖσδε προσπίπτοντος. Ὅσοι δὲ φασὶ τῶν ἐντετυχηκότων τὰς τοιαύταις καύσεσιν ὅτι τεθέανται χοῖρον γρυλλίζοντα ἢ μηκάζον ἀπλόιον ἢ βουὴν μυκώμενον, ἐαυτῶν τε και τῶν ἀκρατῶν καταψεύδονται· οὐδὲν γὰρ τεθέανται, ἀλλ' ὁ φόβος αὐτοῖς τὰς τοιαύτας μορφώσεσι; εἰδωλοποίησεν. Εἰ δ' ἰσως και βᾶσκαπος δαίμων τὸ σῶμα τοῦ θράκωντος ἐνδυσάμενος εἰς ἐκείνα τῶν μερῶν ἄγει τὸν θῆρα ὑπὸ τοῦ πυρὸς ὡσπερ διωκόμενον, οἷς δὴ βασκαίνειν ἐξ ἀρχῆς εἰωθεν, οὐδ' οὗτος ὁ λόγος ἀπόδητος. Ἀρχαῖον γὰρ αὐτῷ ἐνδιαίτημα τὸ τοιοῦτον γένος, ἤνικα και μᾶλλον ἡμᾶς ἐξοριστοῦς δι' αὐτοῦ τοῦ παραδείσου πεποίηκεν, ὅθεν καινὸν οὐδὲν, εἴγε και τῆς γῆς ταύτης ἀπόσασθαι φιλονεικεῖ διὰ φθόνου ἡμᾶς.

Και περὶ μὲν τοῦτων οὕτως. Εἰ δὲ τὴν αἰτίαν ἐπιζητεῖς δι' ἣν ἀλλουροὶ και νυκτερίδες νύκτα και μόνην ἀκριθῶς ὀρώσιν, αὕτη ἐστὶ. Τὸ ὅπτιον πνεῦμα πάντως λεπτότατον ἔχουσιν. Ἐν τῇ νυκτὶ οὖν μετρίως παχυνόμενον τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ ἡλίου πρὸς τὴν τῶν ὀρατῶν ἀντίληψιν ἐπιτήθειον γίνεται· κατὰ γὰρ τὴν ἡμέραν ὡς λεπτότατον διαφορεῖται τε και σκεδάννυται. Τοῦτο δὲ και ἐν ἄλλοις ἐστὶν ἔσθαι και ἐν αὐτοῖς τοῖς λέουσιν. Ἐνθεν και τὰς ἡλιακάς μαρμαρυγὰς οἱ λέοντες φεύγοντες δι' ἄλης ἡμέρας και ἄκοντες κρύπτονται· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, τάχα ἂν ἀκωλύτως ἐν ἡμέρᾳ περιπατοῦντες οὐ μικρῶς; ἐβλαπτον τοὺς αὐτοῖς ἐντυγχάνοντες.

Γίνωσκε και τοῦτο, ὅτι ὁ λέων διωκόμενος συστᾶλλει τὰ ἔγνη αὐτοῦ (14). Οὕτω ὁ Κύριος καταρχόμενος ἐπὶ τῆς γῆς τὸν τῆς παρουσίας καιρὸν πάντη συνέστειλε διὰ τὸν διάβολον πάλαι τὰς παρθένους ἐπιτηροῦντα. Ὁ τοῦ λέοντος σκύμνος νεκρὸς μὲν γεννᾶται, ἐμφυσώμενος δὲ παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ζωογονεῖται. Οὕτω και ὁ Θεὸς πρῶτα μὲν ἐπὶ τῷ Ἀδάμ ἐποίησεν, ὕστερον δὲ και ἐπ' αὐτῷ τῷ Υἱῷ αὐτοῦ δι' ἡμᾶς νεκρωθέντι ποιῆσεν. Ὅθεν και ἐ' Ἰακώβ D ἔλεγεν· « Ἀναπεσῶν ἐκομήθη ὡς λέων και ὡσεὶ σκύμνος· τίς ἔγερει αὐτόν; » Εἰ δὲ και λέων και σκύμνος ὁ αὐτὸς λέγεται, οὐ καινόν· ἦν γὰρ και βασιλεὺς ὁ Χριστὸς και βασιλέως υἱός.

Ὁ λύκος φοβεῖται τὸ φυτὸν τὴν σκίλλαν. Τοῦτο εἰδῶτα ἢ ἀλώπηξ παρὰ τῷ τοιοῦτῳ ὑπνώττει φυτῷ, εἰ ποτε τοῦ φωλιεοῦ αὐτῆς ἐξω τύχη διατρίβουσα, ἵνα μὴ ὑπὸ λύκων βρωθῇ. Εἰ δὲ ἢ ἀλώπηξ οὕτω

¹⁴ Gen. XLIX, 9.

(14) Leuclavius minus apposite συστᾶλλειν τὰ ἔγνη de leone fugiente interpretari videtur *contrahere vestigia*, cum delere, abolere, abscondere. celare aut confundere rectius dici potuisset. Neque enim contraxit Christus adventus sui sive ἐνανθου-

A loca et ad stagna confugit. Novit enim se propter insitam sibi siccitatem etiam ex intervallo quodam remotum ab igne fulminis exuri. Sæpenumero quidem soni exaudiuntur obscuro, tanquam draconis, cum fulgur deorsum fertur ac vel in hæc vel illa corpora irruit. Qui autem perhibent (de iis loquor quibus ejusmodi se obtulerunt inflammationes), se porcum grunnientem conspexisse, ut gregem caprarum balantem vel mugientem bovem, tam seipsos quam alios hæc audientes mendacio decipiunt. Nihil enim ejusmodi viderunt, sed imaginationes earum rerum a metu proficiscuntur. Quodsi fortasse dæmon ille præstigator et invidus, serpentis indutus corpore, feram hanc, velut igne ipsam urgente, in animalia mansueta irruere facit, cum inde usque ab initio invidia quadam prosequatur, non **61** hoc ita proferrî putabitur, ut omnino sit rejiciendum; nam genus hoc ferarum sibi pro domicilio jam olim usurpavit, cum per id nos paradisi finibus ejecit; itaque nihil novum, si motus invidia cupit hæc etiam terra nos expellere.

Ac de his quidem hactenus. Quodsi causam vis cognoscere, quamobrem feles et vespertiones tantum noctu acutum videant, hanc illam esse scito. Sunt hæc animalia spiritu, quo cernendi vis continetur, sane pertenui prædita. Quapropter is noctu mediocriter ob solis absentiam condensatur et ad perceptionem rerum aspectabilium fit idoneus: quippe interdum tanquam subtilissimus dissipatur ac dispergitur. Idem et in aliis est videre, præsertim ipsis in leonibus. Quo fit ut splendorem radiorum solarium fugientes etiam inviti toto die latitent. Nam si absque hoc esset, libere utique per diem oberrantes haud exiguum hominibus occurrentibus noxam afferrent.

Hoc etiam discite, leonem vestigia sua contrahere, quoties ipsum aliqui persequuntur. Sic Dominus quoque noster in terram descendens adventus sui tempus contraxit diaboli causa, qui jamdudum virgines observabat. Catulus leoninus in lucem mortuus quidem editur, verum afflatu patris vitam accipit. Idem Deus initio fecit in Adamo, ac deinceps ipso etiam in Filio suo mortem nostri causa perpesso. Quamobrem Jacobus dixit: « Corruens sopitus est ut leo, quasie catulus leoninus: quis excitabit eum? » Nec quidquam absurdi eundem tum leonem tum catulum leoninum appellari: nam Christus et rex et regis filius erat.

Lupus scyllam, plantæ speciem, vitat. Id cum vulpecula norit, apud hanc plantam dormiens cubat, si forte suas extra latebras degit, ne a lupis devoretur. Quodsi hoc vulpecula facit, multo magis nos

πῆστω; tempus, sed abscondit celavitque ne diabolo notus esset. Quædam quoque ab eodem interprete minus commode reddita videbis in versione suonitori restituta, quæ non est opus putidius ventitare.

adesse debemus iis quibus intellectibus ille lupus abigitur. Quænam illa? Preces et jejuniæ: « Nam genus istud, inquit Christus, non nisi precibus et jejuniis ejicitur⁴². »

Camelopardalis in Libya conspicitur traditur. Ejus duorum animalium mixtionis causa est ejus regionis siccitas et aquæ penuria: quippe animalia diversa variarumque specierum ad aquas congregantur, quæ in Libya raræ sunt. Ita fit ut ipsis inter se coeuntibus feræ quædam multiformes procreentur.

Et animadvertito, dilecte filii, ejusmodi animalia composita, cujus generis sunt etiam muli, non esse vel ad conceptionem vel procreationem idonea. Quamobrem istuc? Quod ex diversis generibus consistit, ac propterea vis gignendi in eis vitiosa sit, consentanea id quidem ratione. Quippe nec terra initio rerum ea produxit ut animalia cætera (nam deinceps humana solertia quadam et artificio 62 asinorum et equorum excogitata est conjunctio), nec vocem illam divinam audiverunt qua dictum est illis: « Augescite ac multiplicamini⁴³. » Quo fit ut procreandi vis in ipsis vitiosa sit.

Unicornu animal est valde ferum, quod neque per venatores neque modo ullo alio capi potest. Nihilominus feræ tam immanis ad seminam virginem, quæ splendidis induta sit vestibus et ornatu vario exulta, non tantum accedit, sed etiam ipsius ad genua procumbens quiescit. Idem tum in divinitate illa inaspectabili et incomprehensibili tum vera solaque Virgine videre est; nisi enim templum hoc repertum esset purissimum, Deus in terris non conspicuus nec cum hominibus versatus fuisset.

Formica spicam conscendens olfacere consuevit, ac siquidem hordeum reperit, fugit inde seque ad tritici spicam confert. Hoc si formica facit, multo magis nos abhorrentem a veritate doctrinam cavere debemus, et ad triticum, doctrinam videlicet rectissimam, accedere. Quæ lupo sunt adversus oves inimicitie, possunt hinc etiam perspicui. Si chorda lupina in cithara reperitur, reliquæ de ovibus confectæ chordæ silent ac sonum nullum edunt. Idem videre est in tympanis. Quamobrem Deus rem adeo novam et inusitatam initio rerum instituit? Ut inde clarius perspicerentur inimicitie, quas intellectibus ille lupus adversus oves Christi gerit ac exercet.

Tradit Ælianus chamæleontem variis formis conspici, ut qui oculos se intuentium elidat, ad exemplum Satanæ, qui se in lucis angelum transformat. Verum Aristoteles ait maxime macrum et exilem esse chamæleontem inter animalia, quæ ova pariunt et terrestria sunt; idque propterea quod sanguinis perparum habeat. Hanc ipsam vult esse causam indolis animæ in hoc animali. Varias mirum formas accipit formidinis causa: metus enim ex inopia caloris existit.

⁴² Matth. xvii. 20. ⁴³ Gen. i. 22.

πειρῆ, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς ἐκείνοιο ὀφειλομένον συνείναι δι' ὧν ὁ νοητὸς λύκος διώκεται. Τίνα δὲ ταῦτα; Προσευχὴ καὶ νηστεία· τὸ γένος γὰρ, φησὶ, τοῦτο οὐκ ἐκβάλλεται εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ.

Ἡ δὲ γε καμηλοπάρδαλις ἐν Διόχῃ καθαρῆσθαι ἰστέρηται. Αἰτία δὲ τῆς τοιαύτης ἐπιμιξίας ἢ τῆς χώρας ἀνυδρία· περὶ γὰρ τὰ ἐκεῖσε ὕδατα ὀλιγοστά θνατὰ ἀθροίζεται πολυεὶδὴ ζωὰ, κἀντεῦθεν ἀλλήλοιο ἐπιμιγνυμένων αὐτῶν θηρία κομύμαρφα τίκτεται.

Γίνωσκε δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι τὰ τοιαῦτα σύνθετα ζῶα, καθὼ δὴ καὶ οἱ ἡμίονοι, οὐκ εὐθετὰ εἰσι πρὸς σύλληψιν τε καὶ γέννησιν. Τίνος ἕνεκεν; Ὅτι ἐξ ἀλλοτρίων συνεστηκότα ταῦτα γένων διεφθαρμένην τὴν πρὸς τὸ τίκτειν ἀπειλήχασι δύναμιν. Καὶ αἰδέτως· οὕτε γὰρ ἡ γῆ κατ' ἀρχὰς ἐξήγαγε ταῦτα, καθὼ δὴ καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα (καὶ γὰρ ἐξ ἐπινοίας ὕστερον ἀνθρωπίνης ἢ τῶν θῶων τε καὶ ἰκπιον ἐπινοήθη σύζευξις), οὕτε τῆς θεῖας ἐκείνης φωνῆς ἤκουσαν τῆς οὕτω λεγούσης, « Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε. » Ἐνθεν τοι καὶ τὴν πρὸς τὸ τίκτειν δύναμιν διεφθαρμένην ἐσχῆκασιν.

Ὁ μονόκερωο ζῶον ἔστι καὶ πάνυ ἀγριον, μήτε θηραταῖς μήτε ἄλλωο πωο ἀγρευόμενον. Παρθένω δὲ γυναικὶ, καὶ ταῦτα λαμπρεῖο μονοῦση καὶ ποικίλωο ἐστολισμένη, καὶ περιέρχεται τὸ δυσθήρατον ζῶοο καὶ παρὰ τοῖο γόνασιν αὐτῆο ἀναπαύεται. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῆο ἀοράτου καὶ ἀθήρατου θεότηοο καὶ τῆο θῶτωο καὶ μόνηο Παρθένου ἔστιν ἰδεῖν· εἰ μὴ γὰρ ὁ καθαρῶτατοο οὕτοο εὐρέθηο ναοο, οὐκ ἂν ὁ θεοο ἐπὶ τῆο γῆο ὤφθη καὶ τοῖο ἀθρώποιοο συναεοστράφη.

Ὁ μύρμηξ ἐπὶ τὸν στάχυν ἀνερχόμενοο ὀφθαλνεται, καὶ ἐὰν κριθῆ, φεύγει ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὸν τοῦ σῖτου στάχυν ἐρχεται. Εἰ δὲ ὁ μύρμηξ οὕτω ποιεῖ, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖο τὴν ἑτεροδοξοῦσαν διδασκαλίαν φεύγειο ὀφειλομένο, ἐπὶ δὲ τὸν σῖτον ἐρχεσθαι, τὸν ὀρθότατον θηρατῆο λόγον. Εἰ γὰρ ἦν ὁ λύκοο ἔχθραν πρὸο τὰ πρόδατα κεκτηται, κἀντεῦθεν ἔστιν ἰδεῖν· εὐρισκομένηο γὰρ τῆο χορδῆο αὐτοῦ ἐν κισθάρῃ, εἰ λοιπαὶ τῶν προδάτων χορδαὶ σιγῶοι καὶ οὐ φθέγγονται. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τυμπάνων ἔστιν ἰδεῖν. Τίνοο δὲ χάριν τὸ παράδοξον τοῦτο γίνεσθαι κατ' ἀρχὰο συγκαχώρηται; Ὡο ἐντεῦθεν ἀριθροῦτερον φαίνεσθαι τὴν ἔχθραν ἦν ὁ νοητὸο λύκοο πρὸο τὰ τοῦ Χριστοῦ θρέμματα κέκτηται.

Ὁ μὲν οὖν Ἀλιανὸο λέγει τὸν χαμαιλέοντα ποικίλοο φαίνεσθαι ἐπὶ μορφήο αἰτε τὰο τῶν ὀρώντων θῶοιο ἐκπροοόμενον, κατὰ μίμησιν τοῦ εἰο ἀγγελοο φωτόο μετασχηματιζομένου Σατάν. Ὁ δὲ Ἀριστοτέληο φησὶν ὅτι ἰσχνότατοο ὁ χαμαιλέον τῶν ὀρότων καὶ πεζῶν, διότι ὀλιγαίμοτάτοο ἔστι. Τοῦτο δὲ αἰτιον καὶ τοῦ τῆο ψυχῆο ἦθουο τοῦ ζῶου· πολύμορφον γὰρ γίνεται διὰ τὸν φόβον· ὁ γὰρ φόβοο εἰ ἔνθεϊαν θερμότητοο.

Ἄσπερος ὅς χαυλιόδοντας ἔχει ὡς δεξιότερος εἰς τὸ κλῆσαι, τὸ δὲ θῆλυ οὐκ ἔχει, ἐφ' ᾧ καὶ ἀμυδόμενον δάκνει. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τῶν ἐλάφων· ὁ μὲν γὰρ ἄσπερος φέρει κέρατα, ἡ δὲ θήλεια οὐκ αἰετὶ. Ἄλλα καὶ οἱ ἐκτεμνόμενοι ὄντες χαυλιόδοντας οὐκ ἔχουσι, διότι τὴν φύσιν πρὸς τὸ θηλυπραγές μεταμειβοῦσι· καὶ γὰρ αἱ θήλειαι τούτων ἐστέθησαι.

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι αἱ ἄγριαί τις ἀπλή τροφή χρώμεναι (15) ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ τίκτουσιν, αἱ δὲ ἡμεραι δις διὰ τὴν παχέαν βίανται. Αἱ πιανθεῖσαι ὄντες λειποτριχοῦσι· παινόμεναι γὰρ σαρκούονται, μᾶλλον δὲ ποιαῦται αἱ πέπτουσαι, πέπτουσαι δὲ λείπονται τοῦ περιττώματος, αἱ δὲ τρίχες ἐκ τῶν περιττωμάτων.

Ἡ δὲ αἰτία δι' ἣν ὁ ὄν τις καὶ ὁ ἵππος ἀσπερος παρὰ τῷ στόματι φέρουσι, αὕτη. Ἡ θερμότης ὡσαύτως καὶ ἡ κίνησις λευκαίνειν εἴθε τὰ ὑγρά (16). Καὶ ὄρα τὴν θάλασσαν· κινουμένη γὰρ ὑπ' ἀνέμων λευκαίνεται. Ὅρα τοὺς ὀπκιωμένους λέβητας· Ὅρα τὴν ἐν τῷ ἀέρι ὑγρότητα· χειμῶνος γὰρ ὑπ' ἀνέμων κινουμένη λευκαίνεται, λευκαιομένη δὲ διὰ τὴν τριπλαῦτα ψύξιν κηρύττει, καὶ οὕτως ἡ χιών καταφέρεται· ἡ γὰρ χιών οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ὕδωρ ἡμιπαγές. Οὕτω μὲν οὖν καὶ παρὰ τῷ σὺι καὶ ἵππῳ ὑγρά λεπυνόμενα εἰς πομφόλυγας διὰ θερμότητα καὶ κίνησιν εἰς ἀσπερον μεταβάλλονται.

Εἰ δὲ καὶ τὸν λόγον ἐθέλεις μαθεῖν οὗ χάριν οἱ κύνες μόνου λυτῶσι κατὰ γε τὸ θέρος, σαφῆς ἰδοῦ καὶ οὕτως σοὶ πρόκειται. Αὐτῶσι οἱ κύνες διὰ τὴν πρόληψιν τῆς ξηρᾶς κράσεως. Φύσει δὲ εἰσι ξηροὶ, καὶ πλέον τοῖς καύμασι. Θερμαινόμενα οὖν καὶ καταξηραινόμενα ἐκπυροῦνται τὰ ἐν αὐτοῖς ὑγρά, κἀντέθεν διὰ τὴν ἄγαν ξηρότητα μαίνονται, καθάπερ οἱ φρενητιῶντες. Ὅθεν καὶ τὸ σίελον αὐτοῖς ἰώδες γίνεται καὶ ξηρότερον. Ὅτι δὲ ἐκπυροῦνται, δῆλον ἐκ τοῦ ἀσθμαίνειν πυκνῶς καὶ πυρώδη τὰ δῆματα ἔχειν καὶ ἡνεφγμένον τὸ στόμα πρὸς ἐμφύξιν ἀέρος. Αὐτῶσι δὲ οὐ πάντες οἱ κύνες, ἀλλ' ὅσοι περ ἐν τούτοις ξηρότεροι. Τινὲς δὲ φασὶ καὶ τὸν Κύνα τὸ ἄστρον συμβάλλεσθαι κατὰ τινα ἀπόρροϊαν τούτοις πρὸς τὴν λύσαν. Αὐτήσαντες, καθά φησι Παῦλος ὁ Σινώπτης (17), καὶ βρῶσιν καὶ πόσιν ἀποστρέφονται, σίελον δὲ καὶ δαψιλές καὶ ἀφρώδες ἀφίαισι, καὶ ἀφωνοὶ τοῦπίπαιν εἰσίν, πρὸς δὲ καὶ ἀφρονες, ὡς μὴδὲ τοὺς οἰκείους γνωρίζουσιν. Ἐφορμῶσι δὲ κατὰ παντὸς χωρὶς ὕλακῆς καὶ δάκνουσι, καὶ δάκνοντες οὐδὲν ὀχληρὸν παραχρῆμα φέρουσι, πλὴν ὅσον ὀδύνην τὴν ἐκ τοῦ τραύματος. Ὑστερον δὲ πάθος ἐμποιοῦσι τὸ καλούμενον ὑδροφῆδιον· φεῦγουσι γὰρ τὸ ὕδωρ οἱ λυσοδῆκτοι καὶ ὀρώντες αὐτὸ καὶ προσπερόμενοι. Ἐνίοι δὲ αὐτῶν καὶ ὡσαύτῃ

Aper dentes exsertos ac prominentes habet, ideoque acrius vulnerat; eos dentes femella desiderat, et propterea quoties ac tuetur mordere conuenit. Idem in cervis marem cornua gestare videmus, quæ in femina nulla sunt. Etiam apri castrati dentes exsertos non habent, quod ipsorum natura de virili in femineam degeneraverit, quæ ab iisdem, ceu diotum est, destituitur.

Præterea solito sues silvestres, quæ alimento simplici utuntur, semel in anno parere, cum cicures ob nutrimentum pinguius largiusque bis pariant. Eadem ubi pingues factæ sunt, setas ac pilos amittunt. Quippe cum pinguescunt, et jam magis carnosæ redduntur; carnosæ rectius etiam digerunt; quæ digerant commode, peram excrementi habent; de excrementis autem setæ ac pili existunt.

Cur aper et equus spumam circa os gerant, hæc causa est. Calor et motus ex æquo res humidas efficiunt albas. Vide quid mari accidat: cum a ventis commovetur, albescit. Inspice ollas, quibus ignis subjicitur. Intuere humorem, qui est in aere: agitata a ventis hiberno tempore colorem album accipit; postquam albit, ob frigus, quod est in aere, congelatur. Ita mix delabitur; nam ea nihil est aliud quam aqua semicongelata. Sic igitur et in apro ac equo humores minutas in bullas redacti per calorem et motum in spumam convertuntur.

Quodsi rationem ejus quoque rei nosse desideras, quamobrem canes soli æstivo tempore sint rabiosi, luculente id ipsum hic tibi declarabo. Rabies infestat canes propter siccæ temperaturæ incrementum. Sunt enim a natura sicci, eaque siccitas per æstus augetur. Itaque humores in eis incalentes et paulatim exsiccati velut inflammantur. Hinc fit ut nimis siccitatis causa in rabiem agantur, perinde atque illi qui exivere de potestate. Quo fit ut et salivam sicciorem et venenatam habeant. Et inflammari eos vel inde patet, quod frequentius anhelant, oculos habent flammeos et os apertum propter aeris refrigerationem. Nec rabies hæc canes omnevesat, sed eos qui sicciore sunt. Nonnulli volunt sidus illud, quod Canem dicimus, nonnihil quasi defluxu quodam ad horum insaniam conferre. Cæterum postquam hac rabie correpti sunt, quemadmodum Paulus Sinopensis ait, tam cibum quam potum aversantur. Simul largam spumeamque salivam emittunt, et in universum muti sunt, ac tantopere desipiunt ut ne familiares quidem agnoscant, sed in quosvis absque lustratu irruant et quosvis mordeant. Hic morsus non continuo quidquam secum affert ægritudinis aut molestiæ, præter eum qui ex ipsa re sentitur dolorem. Verum deinceps

(15) Ἄλλα καὶ . . . χρώμεναι. Ex F.

(16) Ὅσαύτως . . . τὰ ὑγρά. Ex eodem.

(17) In V. Παῦλος ὁ Σινώπτης, sicque videtur in suo legisse Leucianus: at in Clarom. et Fontisebro. Σινώπτης. Quid si Σινώπτης, aut quid ejusmodi? Nondum enim mihi de scriptore illo plane

constat, qua ætate floruerit. Suspicabar alias eundem esse cum Paulo Silentiaro, cujus exstant ἡμισυμβόλια de Thermis Pythiis, et quedam epigrammata in Florilegio Maximi Planudis opera concinnato; verum donec uberior lux aliunde affluerit, satius est ἐπέχειν.

morbus accedit, quem hydrophobium, ab aquæ metu, vocant. Nam qui a canibus rabiosis morsi sunt, aquam reformidant, sive illam intueantur sive propius accedant. Nonnulli etiam canum more latrant et alios aggressi mordent, quo morsu malum ipsum propagant. Cæterum quæ reliquorum symptomatum causa sit patet. Nam cum venenum omnia membra et ipsum adeo cerebrum occupavit, huiusmodi symptomata secum adfert. At ejus rei, quod aquam metuant, causam aliqui nimiam ad siccitatem referunt, quasi prorsus ab humore sint abalienati. Rufus autem perhibet speciem melancholicæ quandam eis accidere, nimirum veneno humorem illum imitante ob quem alii alia metuunt.

64 Et quid multis hic verbis opus est? Quemadmodum enim in melancholicis usuventre videmus ut alii quidem animalia bruta sibi videantur esse ac propterea voces eorum initentur, alii se vasa esse testacea credant et idcirco vehementer metuant ne confringantur, alii supra se delabi Atlantem existiment ideoque mirum in modum clament, ita consimile quidpiam cernere licet etiam iis accidere quos canes rabiosi non morderunt. Quippe venenum canis, ceu noxius humor, eorum occupato cerebro facit ut aquam metuant; in quo metu canis, a quo morsi sunt, imaginatio sulit; eoque pacto ringuntur et tandem cum morte vitam commutant. Perhibetur quidem aliquando philosophus quispiam, qui esset admorsus a cane rabioso, balneum ingressus, conspecto in pelvi cane, nihil exterritus dixisse: « Quid cani commune cum balneo? » Sed de his satis.

Ursus carnem gignit, quæ neque figuram neque formam habet. Verum deinceps ore lambens articulos in ea efficit. Ejusdem catuli non lactantur uberibus, sed sugendo pedes suos augescunt. Et parit ante tempus ursæ, quo cum mare congregiatur. Ipso in partu periculo non caret, ideoque noctu parturiens ursæ sidus inspectando observat, eoque pacto difficultatem partus mitigat. Vorax est admodum, cumque per hlemem in lustro suo sedet ac esurit, pellem lambendo se nutrit; quod quidem ei soli peculiare est inter animalia terrestria, sicut inter marina polypto.

Cum onagri mares gignunt, exsecant eorum virilia, ne præcreent. Et animal hoc siccissimum est, ideoque sitibundum. Qua de causa Davides de aquis disserens, ait: « Sument eas onagri sitis suæ restinguendæ causa⁶⁶. »

Vulpeculam nutrimenti laborantem inopia supinam jacere tradunt, quasi si foret mortua, simulque anhelitum retinere. Quamobrem hac ipsa de causa distentam conspicatæ volucres, in eam se demittunt velutique mortuam attingunt. Tum illa subito exsiliens, quæ mortua credebatur, aves comprehendit atque devorat.

Capra silvestris velocissimum animal est et in rupibus degit. Quodsi quis hanc venatorum persequatur, in cornua desilit nec detrimenti quidquam accipit.

⁶⁶ Psal. ciii, 11.

κύνες υλακτοῦσι καὶ δάκνουσιν ἐπιόντες, καὶ δάκνοντες αἵτιοι τοῦ αὐτοῦ πάθους κατέστησαν. Ἡ δὲ τῶν συμπτωμάτων αἰτία τῶν μὲν ἄλλων εὐδηλός· κατελιθῶς γὰρ ἰδὸς τὰ μόρια πάντα καὶ αὐτὸν τὸν ἐγκέφαλον τοιαῦτα φέρει συμπτώματα. Τοῦ δὲ φοβεῖσθαι τὸ ὕδωρ τινὲς μὲν ἔφησαν διὰ τὴν ἀμετρον γίνεσθαι ξηρότητα, οἷα παντελῶς ἠλλοτριωμένης τῆς ὑγρᾶς οὐσίας· ὁ δὲ γε Ῥούφος μεταγχολλίας αὐτοῖς εἶδος τῶν τοιοῦτων ἀπεφήνατο γίνεσθαι, τοῦ τοῦ τὸν χυμὸν ἐκείνον μιμησαμένου καθ' ὃν ἄλλα πεφόβηται. Καὶ τί χρὴ πολλά λέγειν; Ὅν γὰρ τρέπον ἐπὶ τῶν μεταγχολλικῶν οἱ μὲν ἄλογα ζῶα δοκοῦσιν εἶναι κάντεῦθεν τὰς ἐκείνων μιμοῦνται φωνάς, οἱ δὲ σκευὴ δοκοῦσιν εἶναι ὀστράκινα κάκ τούτου καταγῆνα καὶ πάνυ δειλαίνονται, ἕτεροι τὸν Ἄτλαντα νομίζουσιν ἐπάνω πίπτειν αὐτῶν καὶ διὰ τοῦτο μέγα βοᾶν ἀναγκάζονται, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν λυσοσθηκῶν ἔστιν ἰδεῖν. Ὁ γὰρ τοῦ κυνὸς ἰδὸς, καθάπερ τις χυμὸς μοχθηρὸς, τὸν ἐγκέφαλον αὐτῶν κατασχὼν φοβεῖσθαι ποιεῖ τὸ ὕδωρ αὐτοῦς, φοβούμενους δὲ τὸν δακόντα κύνα φαντάζεσθαι, καὶ οὕτω σπᾶσθαι καὶ τελευτᾶν. Ταύτην τοι καὶ σοφὸν τινα λυσοσθηκὸν εἰσελεῖν ἐν βλαναίῳ λέγουσι, καὶ ἰδόντα τὸν κύνα ἐν τῇ λεκάνῃ καὶ μὴ καταπτοῦθέντα εἰπεῖν. « Τί κυνὶ κοινὸν ἔστι καὶ βλαναίῳ; » Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Ἡ δὲ γε ἄρκτος σάρκα τίχτει μήτε τύπον μήτε μορφήν ἔχουσαν, τῷ δὲ στόματι λείγουσα ἔρῃρα ἀποτελεῖ. Ἀλλὰ καὶ οἱ σκύμνοι αὐτῆς οὐ θηλάζουσι, μυζῶντες δὲ τοῖς πόδας αὐτῶν ἐντεῦθεν αὐξάνουσι. Τίχτει δὲ πρὸ τοῦ καιροῦ, ἵνα τῷ ἄρβενι συνέρχεται. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ τίχτειν κινδυνεύει ἡ ἄρκτος. Ἐν δὲ νυκτὶ ὠδίνουσα προσέχει τῷ τῆς ἄρκτου ἄστρω, καὶ οὕτω τίχτει εὐχερῶς. Πολυφάγος μὲν ἄρκτος ἔστιν, ἐν δὲ χειμῶνι παρακαθημένη τῷ φωλεῷ καὶ πεινώσα λείχει τὸν πόδα καὶ τρέφεται. Μόνη δὲ αὕτη ἐν γῆ πάσχει τοῦτο, καὶ ἐν θαλάσῃ ὁ πολύπους.

Ἀλλὰ καὶ τῶν ὀνάγων αἱ νομάδες ἐπειδὴν τέκωσιν ἄρβενά, τέμνουσι τὰ αἰδοῖα αὐτῶν, ἵνα μὴ σπερματίζωσι. Κατάξηρον δὲ ζῶον ὁ δναγρός, ἐφ' ᾧ καὶ δ:φαλέον· κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Δαβὶδ περὶ ὀδάτων διεξιὼν οὕτω φησὶ· « Προσδέξονται δναγροὶ εἰς εἶψαν αὐτῶν. »

Λέγεται δὲ καὶ τὴν ἀλώπεκα βρωμάτων ἀποροῦσαν ὑπὲρ πᾶσι πεπτειν ὡσεὶ νεκρῶν καὶ φασᾶσθαι, κάντεῦθεν διογκουμένην αὐτὴν ὀρώντα τὰ πετεινὰ ἐπιδαίνουσιν αὐτῆς καὶ ὡσεὶ νεκρᾶς ἄπτονται. Ἐκπηδῆσασα οὖν αἴφνης ἡ νεκρὰ συλλαμβάνει καὶ κατεσθίει αὐτά.

Ἀλλὰ αἰγαγρός ταχύ:ατόν ἔστι ζῶον καὶ πρὸ τοῖς κρημνοῖς διάγον, διωκόμενον δὲ ἄλλεται κατὰ κεράτων, καὶ οὐ διαθλάται.

Γίνωσκε δὲ ὅτι ἐκάστῳ τῶν ζῶων, καθὰ δὴ καὶ ὁ Α Νεμεσίος φησι, φυσικὴν οὐ λογικὴν ἐνέθηκε σύνεσιν ὁ Θεός. Τισὶ δὲ καὶ πανουργίας ἐνέβαλεν ὑπὲρ τοῦ καὶ τὰς ἐνσωτώσας ἐπιβουλὰς ἐκκλίειν· καὶ τὰς μελλούσας προφυλάττεσθαι. Ὅτι δὲ φυσικῶς τὰ τοιαῦτα καὶ οὐ λογικῶς ἐνεργούσι τὰ ζῶα, δῆλον ἐκ τοῦ κατ' εἶδος ἕκαστον ζῶον ὁμοίως ταῦτα ποιεῖν, καὶ μὴ διαλλάττειν αὐτῶν ἐν τῷ πλήθει τὰς ἐνεργείας, ἀλλὰ καὶ κατὰ μίαν ὁρμὴν ὅλον τὸ εἶδος κινεῖσθαι· πᾶς γὰρ λαγῶδες ὁμοίως τεχνάζεται, καὶ πᾶς λύκος ὁμοίως; πανουργεῖ, καὶ πᾶς πίθηκος ὁμοίως μιμεῖται. Ὅπερ οὐκ ἔστιν ἐπ' ἀνθρώπων· μυρμύρια γὰρ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων αἱ ὁδοί. Ἐλευθερον γὰρ τι καὶ αὐτεξούσιον τὸ λογικόν, ὅθεν οὐχ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πᾶσιν ἔργον ἀνθρώποις, ὡς ἐκάστῳ εἶδει τῶν ἀλόγων ζῶων. Φύσει γὰρ μόνη ταῦτα κινεῖται, τὰ δὲ φύσει κινούμενα ὁμοίως παρὰ πᾶσιν ἔστιν· αἱ δὲ λογικαὶ πράξεις ἄλλαι παρ' ἄλλοις, καὶ οὐκ ἐξ ἀνάγκης αἱ αὐταὶ παρὰ πᾶσι. Τὸ μέντοι πρόβατον διὰ τοῦτο λέγεται καὶ παρὰ τῇ Γραφῇ ἄκακον, ὅτι σύνεσιν ἰδίαν οὐκ ἔχει ὥστε νομᾶς εὑρίσκειν καὶ ποτὸν, ἂν μὴ τις ὁ ποιμαίνων αὐτά. Πολλὰ δὲ τῶν ζῶων καὶ συνέσεως ἀνθρωπίνης ἔγγυς ἔστι. Καὶ ὄρα τὸν χειρᾶσιν ἐχθίνον δύο κατασκευάζοντα ἐπὶ τοῦ φωλεοῦ ἀναπνοᾶς, πρὸς τε τὸν νότον ἀντιφραττούσας καὶ τὸν βορρᾶν, εἰ καὶ φυσικῶ λόγῳ πρὸς τὰ τοιαῦτα τῶν ἀλόγων γένη κελίνοιται. Οὐδὲ γὰρ αὐτεξούσια τὰ ζῶα, καθὰ δὴ καὶ ὁ Δαμασκηνός· Ἰωάννης φησὶν, ὅτι μὴδὲ λογικά. Λογικῆ γὰρ πάση φύσει καὶ τὸ αὐτεξούσιον πάντως ἐμπέφυκε θέλημα· εἰς τί γὰρ ἔξει τὸ λογικόν, μὴ αὐτεξουσίως λογιζομένη; Τὴν μὲν γὰρ φυσικὴν βρεξίν καὶ τοὺς ἀλόγους ζῶους ὁ δημιουργὸς ἐνέσπειρε, πρὸς σίστασιν τῆς οικείας φύσεως; ἄγουσαν ἠναγκασμένως αὐτά. Λόγου γὰρ ἀμοιρῶντα οὐ δύνανται ἄγειν, ἀλλ' ἄγονται ὑπὸ τῆς φυσικῆς ὀρέξεως, ὅτε ἕμα ἡ βρεξίς γένηται, εὐθέως καὶ ἡ πρὸς τὴν πρᾶξιν ὁρμὴ. Οὐ γὰρ λόγῳ ἢ βουλή ἢ σκέψαι ἢ κρίσει κέχρηται. Ὅθεν οὕτως ἀρετὴν μετιόντα ἐκπαινοῦνται καὶ μακαρίζονται, ὅγτι ὡς κακίαν πρᾶττοντα κολάζονται. Ἡ δὲ λογικὴ φύσις ἔχει μὲν τὴν φυσικὴν βρεξίν κινουμένην, ὑπὸ δὲ τοῦ λόγου ἀγομένην τε καὶ ρυθμιζομένην. Τοῦ γὰρ λόγου τὸ προτέρημα ἡ αὐτεξουσία ἐστὶ θέλησις, ἣν δὴ φυσικὴν ἐν τῷ λογικῷ φάμεν κίνησιν. Διὸ καὶ ὡς ἀρετὴν μετιώσα ἐκπινεῖται καὶ μακαρίζεται, καὶ ὡς κακίαν μετιώσα κολάζεται.

appetitus existit, mox et impetus ad agendum cum eo conjunctus sit. Nec enim vel ratione vel consilio vel consideratione vel iudicio utuntur. Qua ipsa de causa nec ut virtutem colentia laudantur et felicia prædicantur, nec ut obnoxia vitiiis puniuntur. At natura particeps rationis, habet illa quidem appetitum naturalem, quo impellitur, sed qui a ratione ducitur apteque dirigitur. Nihil enim ratio præstantius habet quam quod voluntate libera sit prædita, quam in natura rationis particeps motionem naturalem dicimus. Idcirco virtutem colens laudatur ac pro beata ducitur, et consimiliter obnoxia vitiiis punitur.

Εἰ δὲ καὶ τοῦτο ζητεῖς, τίνας ἐνεκεν αὐτὰ τε τὰ ζῶα καὶ ὁ ἀνθρώπος πόδας ἀρείους ἔχουσι, γίνωσκε ὅτι διὰ τὸ μὴ ἀτάκτως ἀλλεσθαι. Οὕτω καὶ γὰρ διὰ μὴ τῷ ἐνδὲ ἰστάμενος ὁ ἀνθρώπος, ὥσπερ πάλιν

Scias autem singulis animalibus, quemadmodum et Nemesius scripsit, indidisse Deum prudentiam quamdam naturalem, non discendo parabilem. Nonnullis versutias etiam dedit, quibus et præsentibus insidias declinare et præcavere futuras possint. Quarum rerum effectiones in brutis a natura, non ratione proficisci, vel inde patet, quod specierum quarumvis animalia con-imiliter hæc faciant, nec in tanta eorum **65** multitudine operationum sit diversitas. Eodem modo nimirum et instituto species universa movetur. Solertia lepores omnes consimili utuntur, itemque lupi consimili vafritie, consimili denique modo quilibet simius imitari solet; id quod in hominibus locum non habet. Sunt enim humanarum actionum rationes atque viæ propemodum infinitæ. Quippe rationis particeps natura libera sui que juris et spontis est. Quo fit ut homines universi eodem opere non occupentur nec idem agant, quemadmodum in singulis brutorum speciebus usurenire videmus. Nimirum hæc a sola natura moventur: quæ autem a natura moventur, consimilia sunt apud omnes. E diverso quæ a ratione proficiscuntur actiones, aliæ sunt apud alios, neque necessario apud omnes eadem. Ovis idcirco sacris etiam in Litteris pecus simplex minimeque subdolum dicitur, quod prudentiam quamdam peculiarem non habeat, cuius adminiculo reperire pastum potumque possit, si nullum habeat qui eam saginet. Rursus alia quædam animalia non pauca prope etiam humana absunt a prudentia. Quo in genere mihi terrestrem echinum, quem erinaceum dicimus, fenestras hauriendi aeris causa suis in latebris geminas molientem aspice, quarum altera boreæ, austri altera flatus obstruat, tametsi ad ejusmodi machinationes, ut cætera quoque animalia bruta, solo naturæ ductu feratur. Nec enim bruta suo quodam arbitrato agunt, sicut et Joannes Damascenus tradit, cum a ratione destituantur, cuius particeps naturæ voluntatem habent liberam naturaliter. Nam cur, obsecro, vi rationis præditæ forent, si pro voluntatis arbitrio ratione non uterentur? Quippe naturalem appetitum Opifex rerum etiam brutis animalibus indidit, qui ad naturæ suæ conservationem ea necessario ducat. Quæ enim expertia sunt rationis ducere non possunt, sed ab naturali appetitione ducuntur. Quo fit ut cum

66 Quodsi etiam seire cupis quamobrem tam animalia quam homo pari numero pedes habeant, id propterea factum cognoscito, ne inordinate confusque exsiliarent. Nam hoc modo fit, ut quæ

homo uni, animalia reliqua duobus pedibus insistent, interim per alios paulatim progressio fiat. In nonnullis animalibus, dilecte filii, consuetudo sit reapse natura.

Nam animalia mihi, quæso, Libyca intueri, quæ per æstatem, cum maxime sitiunt, a potu abstinent, per hiemem, cum sitiunt minus, bibunt. In eam ob causam omnino accidit, quod Libya per æstatem aquæ laboret inopia. Quapropter hiberno tempore aquam hauriunt, cum ejus copiam habent. Cumque sic iis in locis assueverint, etiam ad alias regiones delata morem suum retinent. Ac de his quidem hactenus.

Cæterum post animalium terrestrium creationem Deus hominem fingit ac in paradiso collocat. Quo jam in loco velim animum mihi, dilecte filii, advertas. Quamvis enim volunt aliqui Deum post septimum diem paradisi condidisse, profitentes se Mosaicæ historiæ vestigiis inhærere, manifesto tamen errant, ut qui transitorie, non adhibita per investigatione conveniente Litteras sacras perlegant. Ac vide mihi quid spectator ille Dei Moses dicat :

« Absolvit Deus, inquit, die sexto cuncta quæ fecerat; ac die septimo ab omnibus operibus, quæ efficere cœperat, quievit ⁶¹. » Itaque si post diem septimum nihil omnino, quod antea non existisset, in ortum produxit, qui post diem septimum paradisi condidit? Videntur quidem Litteræ sacræ hoc modo loqui, ac si post diem septimum paradisi conditus fuerit : verum alius seopus est eorum, de plurium quidem sententia. Joannes Chrysostomus audiendus est tibi, qui in oratione de sex dierum operibus XII dicit Mosem eorum quæ antea commemorasset, summam brevibus deinde complectentem, simplicioribus occasionem præbuisse ut hujusmodi opinionem arriperent atque proferrent. Nam cæteroque, si post diem septimum, ut ipsi volunt, paradisi est conditus, omnino dicamus necesse est etiam Adami de pulvere formationem, itemque structuram Evæ de Adami costa, post eundem septimum diem primum factam. Quamobrem istuc? Quia Moses hanc quoque postèrius, id est post diem septimum, narrat. Proinde reliquum est paradisi ante Adamum esse conditum. Et audi obsecro, quid Joannes Damascenus in capite quod De paradiso inscripsit dicat. « Quia Deus, inquit, hominem ex **67** natura partim inaspectabili partim aspectabili creaturus ad imaginem similitudinemque suam erat, quasi quemdam regem atque principem totius terræ ac eorum quæ terra continentur, paradisi ei veluti regiam quamdam præstruit, ut in eo beatam ac felicissimam vitam ageret. » Itaque licet animadvertere, quod cum ante formationem Adami paradisi extruxerit, manifesto sequatur eum die sexto consitum a Deo fuisse, præsertim cum multo magis a septimo die, quemadmodum idem orator

Α τὰ ζῶα διὰ δύο ποδῶν, ἡρέμα διὰ τῶν ἑτέρων ποιῶνται τὴν βᾶδισιν.

Ὅπως, ἀγαπητέ, τὸ ἔθος φύσει ἐπί τισι γίνεται. Ὅρα γὰρ ὅτι τὰ λιθικά θηρία τοῦ μὲν θέρους οὐ πίνει, ὅτε μάλιστα δόξα γίνεται, χειμῶνος δὲ πίνουν, ὅταν ἤττον διψῶσι. Τοῦτο δὲ γίνεται πάντως διὰ τὴν μὴ γίνεσθαι ὕδατα θέρους ἐν τῇ λιθίῃ. Τοῦ δὲ χειμῶνος διὰ τὸ γίνεσθαι πίνει. Ὁ γούν ἐκεῖσε εἴθισται, τοῦτο καὶ ἐν ἄλλοις τόποις τὰ ζῶα ταῦτα παραγενόμενα σῶζει τὸ ἔθος. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Μετὰ δὲ ταῦτα, ἤγουν μετὰ τὴν τῶν χειρῶν παραγωγήν, πλάττει τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεός, καὶ τίθειν αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ. Ἀλλὰ κἀναῦθα πρόσθετος, ἀγαπητέ. Εἰ γὰρ καὶ λέγουσι τινες ὅτι μετὰ τὴν ἑβδόμην ἔκτισε τὸν παράδεισον ὁ Θεός, τῇ Μωσαϊκῇ δὴθεν ἱστορίᾳ ἐπόμενοι, ἀλλὰ πεπλάνηται προφανῶς ἅτε δὴ παροδευτικῶς ἐπερχόμενοι καὶ οὐκ ἐρευνητικῶς τὴν Γραφήν. Καὶ ἄκουε τί φησιν ὁ θεόπτης Μωσῆς. « Καὶ συνετέλεσεν ὁ Θεός πάντα ὅσα ἐποίησεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτῃ. Ἐν δὲ τῇ ἑβδόμῃ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ἃν ἤρξατο ποιεῖν. » Οὐκοῦν εἰ μετὰ τὴν ἑβδόμην οὐδὲν ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε, πῶς λοιπὸν ἔκτισε μετὰ τὴν ἑβδόμην τὸν παράδεισον; Ἔοικε μὲν ἡ Γραφή λέγειν ὅτι μετὰ τὴν ἑβδόμην ἔκτισται ὁ παράδεισος· ἀλλ' οὐκ ἔχει καὶ τὰ τοῦ σκοποῦ, καθὼς ὑποπέτυσσε πολλοί. Καὶ πάλιν τῷ χρυσοῦρῳ Ἰωάννῃ ἐν τῇ εἰς τὴν Ἑξαήμερον δωδεκάτῃ αὐτοῦ ὁμιλίᾳ λέγοντι, « ὅτι τῶν κατὰ συντομίαν ἱστορηθέντων ἐμπροσθεν ἀνακεφαλαίωσιν ποιεῖ ὁ Μωσῆς ὑστερον, τοιαῦτα καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν τοὺς ἀπλουστεροὺς ἐπέησεν. » Ἄλλω: τε εἰ μετὰ τὴν ἑβδόμην, ὡς φαίν, ἔκτισται ὁ παράδεισος, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ γένους πλάσιν τοῦ Ἀδάμ, ὡσπερ δὴ καὶ τὴν ἀπὸ πλευρᾶς τῆς Εὐας οἰκοδομήν, μετὰ τὴν ἑβδόμην εἶπαι γενῆσθαι. Τίνος ἕνεκεν; Ὅτι καὶ ταύτην ὑστερον ὁ Μωσῆς, ἤγουν μετὰ τὴν ἑβδόμην, διηγούμενος εὔρηται. Πρὸ τοῦ Ἀδάμ λοιπὸν ὁ παράδεισος. Καὶ ἄκουε τί φησιν ὁ Δαμασκηνός Ἰωάννης ἐν τῷ περὶ παραδείσου κεφαλαίῳ αὐτοῦ. « Ἐπεὶ δὲ ἐμμελλεν ὁ Θεός ἐξ ἀοράτου τε καὶ ὁρατῆς φύσεως πλαστουργεῖν τὸν ἄνθρωπον κατ' οἰκίαν εἰκόνα τε καὶ ὁμοίωσιν, ὡσπερ τινὰ βασιλεῖα ἀρχοντα πάσης τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ, προκαθίστησιν αὐτῷ οἶόν τε βασιλεῖον τὸν παράδεισον, ὡς ἐναῦθεν αὐτὸν μακαρίαν καὶ πανοῦσιαν ἔχειν ζωὴν. » Πρόσεχε οὖν· ἐπειδὴ γὰρ, ὡς εἰρηται, πρὸ τοῦ πλασθῆναι τὸν Ἀδάμ καθίστησιν αὐτῷ τὸν παράδεισον, εὐθελον πάντως ὅτι ἐν τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ καὶ τοῦτον ἐφύταυσεν ὁ Θεός, εἴγε καὶ μᾶλλον ἔσται μετὰ τὴν ἑβδόμην τοῦ δημιουργεῖν, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλωτταν φησι.

aureus tradit, creare desierit.

⁶¹ Gen. II, 2.

Φυτεύει τοίνυν ἐν τῇ ἐκτῇ κρὸ τοῦ Ἀδάμ τὸν ἄ
 θεῖον παράδεισον κατὰ ἀνατολὰς ἐν Ἐδέμ. Ἐξ
 ἀκείνης γὰρ τῆς γῆς, ὡσπερ φησὶ Θεοδώρητος ὁ
 μέγας τε Βασίλειος καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης,
 τόποιον τινὰ κατὰ ἀνατολὰς ἐκλαξάμενος, ὀνομαζό-
 μενον μὲν Ἐδέμ, ἐν περιόπτῳ δὲ καίμενον καὶ πά-
 σης τῆς γῆς ὑψηλόταρον, φυτεύει ἐν αὐτῷ τὸν πα-
 ράδεισον, ὡς ἐντεῦθεν τρυφερὸν οἶον αὐτὸν εἶναι καὶ
 θαλερὸν εἶσθαι, καθὰ φησὶ Σεθριανὸς· τρυφή γὰρ
 ἢ Ἐδέμ ἐρμηνεύεται. Ἐν ᾧ δὲ τιμῆται βουληθεὶς
 γεγυῶτα τὸν ἀνθρώπων ἐταξεν οἰκεῖν ὁ Θεός· « καὶ
 ἔθετο ἡ γὰρ, φησὶν, « αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ. »
 Ἄλλ' ἐντεῦθεν, ἀγαπητέ, καὶ τοῦτο μανθάνομεν, ὅτι
 ἐξ ἐτέρης μὲν ἔκλασε γῆς τὸν Ἀδάμ, μετὰ δὲ ταῦ-
 τα ἐν τῷ παραδείσῳ ἔθετο. Καὶ ἀκουε τί φησὶν ἡ
 Γραφή· « Καὶ ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀδάμ ἐκ τοῦ
 παραδείσου τῆς τρυφῆς, ἐργάζεσθαι τὴν γῆν ἐξ ἧς
 ἐλήφθη. Διὰ τί δὲ καὶ τίνος ἐνεκεν ἔξω τοῦ παρα-
 δείσου πλάττει τὸν ἀνθρώπων ὁ Θεός, εἰθ' οὕτως
 εἰσάγει αὐτὸν ἐν αὐτῷ; ὡστε μαθεῖν ἐντεῦθεν αὐτὸν,
 ὡς ὁ χρυσοῦρήμων Ἰωάννης φησὶν, ὅσης ἡξίωτο
 παρὰ Θεοῦ τῆς τιμῆς, καὶ ὅση παρ' αὐτοῦ ἡ ἀπό-
 λαυσε αὐτῷ ἐχαρίζετο. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ οἱ ἐξ
 ἐλαχίστης τάξεως ἐπὶ τὴν ἄνω τε καὶ πρώτην ἀνα-
 διδαζόμενοι οἰδοῦν ἐξ' ἀνάγκης τίνες πρότερον
 ἦσαν καὶ ὅπου κατήνησαν ὑστερον, ὃ δὲ καὶ οὐ
 μικρὰς ἀγαλλιάσεως γίνεται πρόξενον.

Πλάττει μὲν οὖν, ὡς εἴρηται, ταῖς ἰδίαις χερσὶ
 τὸν ἀνθρώπων ὁ Θεός, « Καὶ ἔλαβε, » γὰρ, φησὶ, « χούιν
 ἀπὸ τῆς γῆς ὁ Θεός, καὶ ἔκλασε τὸν ἀνθρώπων, καὶ
 ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς·
 καὶ ἐγένετο ὁ ἀνθρώπος εἰς ψυχὴν ζώσαν. » Εὐλό-
 γως οὖν τὰ μὲν χερσαῖα πάντα θνητὰ τυγχάνει·
 ἐξῆλθε γὰρ, φησὶν, ἀπὸ τῆς γῆς σὺν αὐτῇ τῇ ψυχῇ·
 « Ἐξαγαγέτω, » γὰρ φησὶν, « ἡ γῆ ψυχὴν ζώσαν. »
 Ὁ δὲ ἀνθρώπος μόνος ἀθανασίας μετέσχηκεν, ὅτι
 διὰ τοῦ θεοῦ ἐμφυσήματος καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς ἔλαβε
 τὴν ψυχὴν· « Ἐνεφύσησε, » γὰρ φησὶν, « εἰς τὸ
 πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, » αὐτὴν τὴν νοερὰν
 δηλονότι ψυχὴν. Οὐδὲ γὰρ ἀπὸ γῆς αὐτὴ. Καὶ καί-
 θου τῷ θεολόγῳ Γρηγορίῳ περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου
 πλάσεως οὕτως κατὰ ῥῆμα διεξίοντι. « Καὶ παρὰ μὲν
 τῆς ὕλης λαβὼν τὸ σῶμα ἤδη προῦποστάσης, παρ'
 ἑαυτοῦ δὲ πνοὴν ἐνθεῖς, ὃ δὲ νοερὰν ψυχὴν Θεοῦ
 εἶδεν ὁ λόγος, παράγει τὸν ἀνθρώπων. » Ἠρόσειος
 οὖν. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ νοερὰ ψυχὴ δι' ἐμφυσήματος τῷ
 ἀνθρώπῳ ἐντίθεται παρὰ Θεοῦ, διὰ τοῦτο καὶ
 ἀθάνατός ἐστιν. Ἡ δὲ τῶν ἀλόγων ζώων ψυχὴ ἀπὸ
 γῆς ἐξελθοῦσα κατὰ τὴν θεῖαν φωνὴν γεώδης ἐστὶ,
 διὰ τοῦτο καὶ θνητὴ. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὐ-
 τως.

Ἄναγκαῖον δὲ εἰδέναι σε, ἀγαπητέ, καὶ τί φησὶν
 ἐπὶ τούτοις ὁ τὴν γλωτταν χρυσοῦς. « Καὶ τὰ μὲν
 κτράποδα ποιῶν ὁ Θεός ὁμοῦ μετὰ τῶν σωματίων

Conserit ergo Deus tempore formationem Adami
 præcedente divinum illum paradisum in Edem,
 versus orientem solem. Nam de universa terra,
 quemadmodum et Theodoritus et Basilus ille
 magnus et Joannes Damascenus aiunt, selecto
 quodam versus orientem loco, qui Edem appella-
 batur et conspicuus erat universaque reliqua terra
 sublimior, in eo ipso paradisum conserit, uti ni-
 mirum delicatus esset ac perpetuo floridas, quem-
 admodum Severianus scripsit: nam vocabulum
 Edem si velis interpretari, delicias significat. Ille
 hominem conditum Deus habitare voluit. Etenim
 in paradiso, quemadmodum prescriptum sacris est
 in Litteris, eum collocavit. Hinc autem, dilectus
 filii, hoc etiam discimus, Deum ex alia terra con-
 ditum Adamum in paradisum collocasse. Qua de
 re quid sacris exstet in Litteris, audi: « Abegit,
 inquit, Deus Adamum ex paradiso deliciarum,
 ut terram, unde sumptus erat, coleret. » Quamob-
 rem vero extra paradisum format hominem, eum-
 que deinceps in illum introducit? Ut hinc disceret,
 de Chrysostomi sententia, quanto ipsam honore
 Deus dignatus esset, quantas voluptatis fruitionem
 concessisset. Nam qui de ordine; locoque infimo
 ad superiorem principemque transferuntur, norunt
 necessario qui prius fuerint et quo deinceps perve-
 nerint. Quæ res non exiguum nobis lætitiæ pa-
 rerè consuevit.

Fingit ergo Deus hominem propriis manibus, et
 sacra Litteræ loquuntur: « Sumpto de terra pul-
 vere Deus hominem formavit, et in ejus faciem
 spiritum vitalem inspiravit, ex quo animans effe-
 ctus est. » Ideoque non abs re animalia cuncta
 terrestria morti sunt obnoxia. Quippe de terra
 orta sunt ipsa cum anima, quemadmodum sacris
 in Litteris est dixisse Deum: « Edat terra vitalem
 animam. » Solus autem homo factus est immorta-
 litatis ex eo particeps, quod animam per afflatum et
 inspirationem divinam, non e terra accepit. Nam
 in faciem ejus spiritum vitalem inspiravit, nimirum
 ipsam animam intelligendi facultate præditam.
 Nec enim dici potest hanc de terra exstitisse.
 Persuadebit hoc tibi facile Gregorius ille theologus,
 qui de hominis formatione sic ad verbum disserit:
 « Cum de materie crassa, quæ jam existebat, cor-
 pus sumpsisset, eique spiritum ex semetipso indi-
 disse, cujus appellatione nobis anima intelligentiæ
 vi prædita et imago Dei venit, hominem in ortum
 producit. » Idcirco velim animadvertas, quod cum
 anima intelligentiæ vi ornata per inspirationem
 homini a Deo fuerit insita, illa ipsa etiam de causa
 immortalis sit. At brutorum anima jussu divino
 exorta de humo terrestris est ideoque morti ob-
 noxia. Et de his quidem hoc modo dictum esto.

Scire autem debes quid hac in parte Chrysosto-
 mus quoque tradat. « Cum bestias, ait, quadrupes
 conderet Deus, una cum ipsis corporibus animas

²² Gen. 11, 7.

etiam proferebat : hominem vero formans, prius corpus ut instrumentum fabricat, deinde illi animam conditam indit. Nec enim creatura perficit animam, ne Dei se adjutricem gloriari possit. » Igitur animum advertite. Inspiravit, inquit, hoc est, corpus illud e pulvere factum hoc amplius assecutum est, ut vim quamdam vitalem haberet, quæ vis huic animali facta est in animam vivam, hoc est efficaciter agentem ac per membrorum motum artem suam demonstrantem. Atque hæc verba proferantur a Deo nostrum ad captum se demittente, sicut et illa : « Faciamus hominem. » Non enim ulla vel deliberatione vel consideratione Deus indiget : sed hac illorum verborum forma nobis indicare vult immensum honorem, quo dignatur illum quem formabat. Itaque creat hominem, respectu imaginis mortuæ, quemadmodum Chrysostomus loquitur ; corpus enim jacebat quasi mortuum, egens motore. Deinde ait : « Spiritum vitalem in faciem ejus inspiravit. » Hæc a divino viro perquam recte ordineque dicuntur, refutante quosdam qui eum Origenicas opiniones sectari dicebant. Nam verbis indicatis quasi radicibus peculiarem illam animarum existentiam evertere videtur, quam delirus Origenes tradebat.

Cæterum in hisce verbis : « Spiritum vitalem in faciem ejus inspiravit, » quidam audita inspirationis voce, nec vocabulorum expensa crassitie, quodque aliis alia Litteræ sacræ significare consueverint, animam esse divinæ participem essentiæ putarunt. Sed plurimum a scopo aberrant. Nam id si largiamur, Deus ignea semetipsum gehenna punire deprehendetur, cum de sententia sacrarum Litterarum animam una cum corpore perpetuis istis suppliciis multandam tradat. Sic enim ait : « Ne formidaveritis eos qui corpus interficiunt, cum animam vestram interficere nequeant : sed eum potius formidate, qui et animam et corpus in gehenna perdere potest ⁵⁵. » Itaque spiraculum illud in animam non commutatum creavit animam, sicut et manus litteras scribit, cum nihilominus manus maneat manus, et litteræ sint litteræ.

Ac prudenter hic mihi, quæ dicantur, respice. Positum est enim hoc in loco verbum inspirandi, ut cum Patre ac Filio Spiritus etiam sanctus hominis opifex esse demonstraretur. Sic enim perscriptum est : « Dixit Deus, faciamus hominem ; sumptoque de terra pulvere Deus hominem formavit. » Quis est ille qui dixit ? Pater. Et quis pulverem compisit ? Filius. Itaque ne Spiritus sanctus ab hominis creatione removeretur et excluderetur, verbo inspirandi præclare usus est, per illud ipsum, uti dicitur, Spiritum sanctum commonstrans atque denotans, quodque gratiæ Spiritus sancti particeps homo tum conderetur, quemadmodum Cyrillus loquitur, tametsi deinceps mandati divini transgres-

⁵⁵ Matth. x, 28.

καὶ τὰς ψυχὰς παρήγαγε, τὸν δὲ ἄνθρωπον πλάττων πρῶτον κατασκευάζει τὸ σῶμα ὡς ὄργανον, καὶ τότε τὴν ψυχὴν δημιουργήσας ἐθήκεν· οὐ γὰρ θέλει τὴν ψυχὴν παρεῖναι τῇ δημιουργίᾳ. ἵνα μὴ καυχῆσθαι ὡς συναργὸς τοῦ Θεοῦ. » Πρόσχε οὖν. Ἐνεφύσησε γὰρ φησι· τοῦτέστι τὸ σῶμα τοῦτο τὸ ἀπὸ τοῦ χοῦ ἐθουλήθη καὶ προσέταξε ζωτικὴν ἔχειν δύναμιν, ἥτις ἐγένετο τὸ ζῶον εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ἤγουν ἐνεργούσαν καὶ τὴν αὐτὴν τέχνην δεικνύουσαν διὰ τῆς τῶν μελῶν κινήσεως. Οὐκοῦν, ἀγαπητέ, συγκαταβάσεως ταῦτα τὰ ῥήματα, ὡσπερ οὖν καὶ τὸ ποιήσωμεν ἄνθρωπον. » Μὴ γὰρ βουληθεὶς ὁ Θεὸς δεῖσται καὶ σκέψεται, ἀλλὰ τῷ προσχῆματι τοῦ ῥήματος ἐνδείξασθαι βούλεται ἡμῖν τὴν ὑπερβάλλουσαν τιμὴν, ἥς ἀξιοῦται παρ' αὐτοῦ ὁ πλαστοργούμενος. Ποιεῖ τόνου τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὴν νεκρὴν εἰκόνα, ὡς ὁ χρυσοῦρῳ φησὶν. Ἐκεῖτο γὰρ τὸ σῶμα τηνικαῦτα νεκρὸν, τοῦ κινούντος αὐτὸ δέμενον. Ἐπειτὰ φησι, « Καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς. » Ταῦτα μὲν οὖν ὁ θεοτότος Ἰωάννης ἔλεγε καὶ λιαν εὐμεθόδως, ἐντρέπων τοὺς λέγοντας αὐτὸν ὅτι τὰ Ὀριγένους φρονεῖ. Ἀπὸ γὰρ τῶν διαληφθέντων ῥημάτων ἀνασπῶν ἔοικε πρόβρον τὴν προὔπαρξιν τῶν ψυχῶν, ἣν ὁ ματαιόφρων Ὀριγένης ἐδόξαζε.

Καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς. Ἄλλ' ἐνταῦθα τὸ ἐνεφύσησέ τις ἀκούσαντες, καὶ μὴ λογισάμενοι τὴν τῶν λέξεων παχύτητα καὶ ὅτι δι' ἑτέρων ἑτέρα παρίστησιν ἡ Γραφή, ἐνόμισαν τὴν ψυχὴν οὐσίας μετέχειν τῆς αὐτῆς τῷ Θεῷ. Ἄλλ' ἐσφάλησαν τοῦ σκοποῦ. Εἰ γὰρ τοῦτο δώσωμεν, εὐρεθεῖται ἂν ὁ Θεὸς αὐτῆς ἑαυτὸν ἐν τῇ γέννησι κολάζων τοῦ πυρὸς, εἰ γε κατὰ τὸ ἱερὸν Γράμμα οὖν τῷ σώματι τὴν ψυχὴν ἔχεισι παραδίδωσιν αἰωνίως κολάζεσθαι· « Μὴ φοβηθῆτε· γὰρ, φησὶν, « ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν ὁμῶν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι, ἀλλὰ φοβήθητε τὸν δυνάμενον καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν ἐν γεννῆσι ἀπολέσαι. » Τὸ μὲν οὖν ἐμφύσημα μὴ μεταβληθὲν εἰς ψυχὴν ἐδημιούργησε ψυχὴν, ὡσπερ οὖν καὶ ἡ χεὶρ γράφει μὲν γράμμα, οὐ μεταβάλλεται ἐκ ὁμοῦ εἰς γράμματα, ἀλλ' ἡ μὲν χεὶρ μένει χεὶρ, τὰ δὲ γράμματα γράμματα.

Ὅρα λοιπὸν νουεχῶς. Τὸ γὰρ ἐνεφύσησεν ἐνταῦθα εἶπεν, ἵνα οὖν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ δημιουργῶν ἀποδείξῃ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Φησὶ γὰρ, « Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς ποιήσωμεν ἄνθρωπον. » Καὶ λαθὼν ὁ Θεὸς οὖν ἀπὸ τῆς γῆς ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον. Τίς ὁ εἰπὼν ; Ὁ Πατήρ. Καὶ τίς ὁ λαθὼν ; Ὁ Υἱός. Ἴνα γοῦν μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀλλότριον φαίνεται τῆς τοῦ ἀνθρώπου δημιουργίας, τὴν ἐνεφύσησε λέξιν καὶ πάνυ θαυμασιῶς παρεῖληφε, δι' αὐτῆς ὑπεμφαίνων, ὡς εἴρηται, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ὅτι τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος χάριτος, ὡς ὁ θεοτότος φησὶ Κύριλλος, μέτοχος ὁ ἄνθρωπος· τηνικαῦτα παρήγετο, κἄν ἡ παράδοσις ὑστερον τὴν τοιαύτην ἡμαύρωσε δωρεὰν

καὶ συνέχεεν. Ταύτη τοι καὶ ἀναστάς ὁ Κύριος ἐκ νεκρῶν ἐνεφύσησε τοῖς μαθηταῖς καὶ εἶπε· « Ἀδέσθε Πνεῦμα ἄγιον. » Οὐδὲ γὰρ ἠνόητο καὶ αὐθις ἡμᾶς ἀποδειξίει τοῦ παναγίου μετέχοντος Πνεύματος. Ὁ δὲ καὶ τήμερον ἐμφυσᾷ τῷ βαπτιζομένῳ ὁ ἱερεὺς, ζωογονῶν ὡσπερ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν νεκρωμένην ἦδη τῷ τοῦ Ἀδάμ παραπτώματι.

Ἄλλ' ἐπὶ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ λόγου καὶ αὐθις ἐπανιτέον. Ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς. Ἡ μὲν οὖν ἡμετέρα καὶ ἀληθεστέρα δόξα περὶ τῆς εἰς τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ἐνώσεως ἀπὸ τῆς εἰς τὸ σῶμα τῆς σφῆς. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα ἐκ χοῦς, ἡ δὲ ψυχὴ ἀμέσως ἐκ Θεοῦ παράγεται. Κάν εὐθεῖαν καὶ ἀλλήλων συναπτομένων ζῶων ἐν σύνθετον γίνεται, καὶ τοῦτο ἐστὶν ἡ καθ' ὑπόστασιν ἐνωσις, ἡ ἀμφοπαρακτος τῶν ἑτερουσιῶν κατ' αὐτὴν συνδρομή. Ὁ δὲ καὶ θαυμάζων ὁ τὴν γλώτταν χρυσοῦς εἶπε, « Πῶς ἐν μήτρᾳ ὁ ἄνθρωπος διαπλάττεται; καὶ πῶς ἀθρόον ἡ θεοεικελὸς ψυχὴ τῷ σῶματι συμπαρυφίσταται; » Οἱ δὲ γε σοφίᾳ τῇ ἐξωθεν ἐγκαυχώμενοι, ἐπειδὴ τὸν ταῦ ἀνθρώπου πλάστην ἠγνόησαν, καὶ περὶ τὴν πλάσιν αὐτὴν ἐξ ἀνάγκης ἐσφάλησαν. Ἀπὸ γῆς μὲν οὖν, ὡς εἰρηται, ὁ χοῦς, ἐκ Θεοῦ δὲ ἡ ψυχὴ. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ὁ φησὶν ἡ Γραφή, « Καὶ ἐνεφύσησέν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν. » Πρόσεχε οὖν. Ἐβδηλον γὰρ ἐντεῦθεν ὅτι μία εἰς ἐστὶν ἡ ψυχὴ δυνάμεις ἔχουσα διαφορῶς. Ὅθεν καὶ διὰ παντὸς μὲν ἡ δίχῃ τοῦ σώματος, ἐκείνου δὲ μορίου καταλήλως ἐφάπτεται. Αὐτίκα γὰρ τὸ μὲν θυμικὸν αὐτῆς ἐν τῇ καρδίᾳ λέγουσι ποιεῖσθαι τὴν οἰκισιν, τὸ δὲ ἐπιθυμητικὸν ὁμοίως ἐν τῷ ἦπατι. Ἡ δὲ λογικὴ αὐτῆς δυνάμεις αὐτοῦ καθαπτομένη τοῦ ἔγκεφάλου δι' αὐτοῦ τῶν πᾶσιν ἐπιλάμπει καὶ δαίκενται. Καὶ τινες μὲν, ὡς εἶς ἐστὶ καὶ Ἀπολλινάριος ὁ τῆς Λαοδικεῖας ἐπίσκοπος, δύο δοξάζουσιν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὰς. Καθ' ἑαυτὴν γὰρ εἶναι λέγουσι τὴν ἀλογίαν, αὐτὸ δηλαδὴ τὸ ἀλογώτερον μέρος τῆς ψυχῆς ἡμῶν, ὡς ἀλογον ψυχὴν οὖσαν καὶ οὐ μέρος τῆς λογικῆς, πρῶτον μὲν ὅτι καὶ καθ' ἑαυτὴν ἐν τοῖς ἀλόγοις ζῶσις εὐρίσκειται, ἐξ οὗ δὴλον ὅτι τελεία τίς ἐστὶ καὶ οὐ μέρος ἄλλης, εἴθ' ὅτι τῶν ἀτοπωτέτων ἐστὶ τῆς λογικῆς ψυχῆς μέρος εἶναι τὸ ἀλογον. Ἄλλ' οὗτοι μὲν οὕτως δύο δοξάζουσιν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὰς, ἐλέγχονται δὲ τῇ λεγοσῆ θείᾳ Γραφῇ· « Καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν » οὐδὲ γὰρ εἶπεν εἰς ψυχὰς, ἀλλ' εἰς ψυχὴν ζῶσαν. Ἀλλὰ καὶ Πλωτίνος ὁ σοφὸς, ᾧ δὲ καὶ Ἀπολλινάριος ὁ Λαοδικεὺς ἠκολούθησεν, ἐκ τριῶν λέγει συνεστηκέναι τὸν ἄνθρωπον, ἐκ τοῦ νοῦ καὶ ψυχῆς καὶ σώματος. Ἀλλὰ κἀνταῦθα πεπλάνηται· ὁ γὰρ νοῦς, καθὰ φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος, ταυτοφυῆς ἐστὶ τῇ ψυχῇ, καὶ καθάπερ ὀφθαλμὸς ἐν σώματι, οὕτω καὶ ὁ νοῦς ἐν αὐτῇ τῇ ψυχῇ. Τὸ γὰρ καθαριώτερον καὶ κυριώτερον μέρος αὐτῆς οὐς ἐπινομάζεται· καθὸ δὲ καὶ νοερά λέγεται ἡ οὐς ἀνθρώπου ψυχῆ, τῇ μεθέξει πάντως αὐτοῦ τοῦ νοῦς.

sio donum hoc obscuravit atque confudit. Hanc ob causam Dominus cum ex mortuis resurrexisset, rursus discipulos afflavit, et dixit : « Accipite Spiritum sanctum. » Nec enim ferre poterat ut non de integro sancti Spiritus participes esse declararemur, quem etiam hodie sacerdos ei qui baptizatur afflat, quasi vitæ restituens ejus animam ex Adami transgressione mortuam.

Verum enimvero ad seriem orationis institutam revertamur. Nostra, inquam, eaque verior opinio de corporis cum anima conjunctione simplex est atque perspicua. Corpus enim ex pulvere, anima autem citra medium ullum a Deo producitur. Ideoque dicimus his inter se copulatis, animal unum idemque compositum existitisse; quæ quidem est illa personalis unitio, nimirum existens utrinque naturarum diversarum in unum concursus. Quam rem Chrysostomus admirans, « Quoniam, inquit, pacto in alvo materna formatur homo, qui subito anima divinam similitudinem referens existit una cum corpore? » Qui extraria semet efferunt sapientia, cum formatorem hominis ignoraverint, etiam necessario in ipsa ejus formatione aberrant. Est igitur e terra pulvis, cum anima sit a Deo profecta. Quod quidem indicare verbis his Litteræ sacræ volunt : « Spiritum vitalem in faciem ejus inspiravit, ex quo animans effectus est. » Quibus ex verbis, si animum advertas, perspicue colligitur unam esse animam, diversis facultatibus præditam. Quo fit ut per universum se corpus didat, et ratione modoque consentaneo membris singulis applicetur. Ac pars quidem ejus illa quæ vim irascendi continet, sedem suam in corde fertur obtinere, altera vero qua concupiscimus, in jecinore, 70 tertia, quæ rationis facultas est, in cerebro sita per id omnibus sese declarat. Sunt etiam nonnulli, quorum est in numero Apollinarius antistes Laodiceæ, qui animas in homine duas esse tradunt. Volunt enim peculiariter et seorsum esse partem vitæ nostræ brutam ac rationis expertem, velut animam quamdam minime rationalem, quæque ne pars quidem sit rationalis animæ. Id primum ex eo statuunt, quod hæc peculiariter ac seorsum in brutis etiam reperiatur. De quo consequi volunt esse ipsam perfectam, non partem alterius. Deinde propterea quod maxime sit absurdum animæ rationalis partem esse id quod rationis experts sit atque brutum. Sic hi duas in homine animas sua quidem opinione constituunt. Verum per Litteras sacræ refutantur, quarum hæc verba sunt : « Homo factus est in animam vivam. » Non enim aiunt : In animas, sed, « in animam vivam. » Doctissimus etiam Plotinus ille, quem Laodicensis Apollinarius secutus est, hominem de tribus hisce tradit existere, nimirum mente, anima, corpore. Qua ipsa in opinione consimiliter fallitur. Mens enim, ut magnus ille Basilius inquit, ejusdem est cum anima naturæ; quodque corpori oculus est, hoc mens est animæ.

Nam quæ pars animæ purior est ac principalior, A
 ea mens appellatur, sicut hominis anima mentis vi
 prædita dicitur, hæud dubie propterea quod men-
 tis sit particeps. Hinc exorsus divinus ille Basilius
 noster hæc porro de anima commemorat : « Dupli-
 cem ego facultatem animæ statuo, cum ipsa sit una
 et eadem. Harum altera corporis est, nimirum vi-
 tals, altera contemplantrix rerum, quam et intel-
 ligentem vocamus. Vitalem, quandiu conjuncta
 corpori est anima, propter ipsam temperaturam
 horum naturaliter, non ex electione suppeditat.
 Contemplantrix facultas in electione consilioque po-
 situm motum habet. » Hæc divinus etiam Maximus
 ille declarans, illam animæ partem, quæ purior est,
 affectionum expertem ac indivisibilem esse dicit,
 resque mentis intelligentia tantum comprehensiles
 modo menti consentaneo percipere, cum altera pars
 animæ, affectionibus obnoxia et divisibilis, quæ ni-
 mirum in sensus dividitur, corpori dolenti condo-
 leat, et eodem voluptatem capiente voluptatis ejus-
 dem particeps fiat. Etenim anima, sicut et Nysse-
 nus antistes scripsit, per sensus corporeos cum iis
 quæ in hominum vita jucunda sunt quasi coalescit
 et conjungitur. Rerum exterarum et crassarum ele-
 gantia per oculos oblectatur, per aures in auditu
 jucunda præpendet, itidemque in reliquis sensu
 quilibet afficitur. ¶ Hac de causa Joannes etiam
 Damascenus partem animæ rationis expertem ma-
 ximeque brutam affectionibus esse tradit obnoxiam
 et concupiscendi vim habere. Sunt ejusdem hæc
 quoque verba : « Cum afficitur anima in sectione
 corporis, ipsa quidem non secatur uti corpus, sed
 nihilominus ei condolet ac cum patiente patitur. »
 Inde fit ut communes sint animæ corporique vo-
 luptates, quæ de complexibus et ciborum fruitione
 percipiuntur, sicut idem inquit : at quæ de disci-
 plinis liberalibus oblectationes proveniunt, animæ
 soli peculiare sunt, cum voluptates corpori soli
 peculiare nullæ reperiantur. Esse autem in anima
 partem quamdam, quæ affici pati que possit, et
 per quam corpori patienti sic compatitur, ut et
 angatur et mœreat et reliquas affectiones experiat,
 quibus obnoxia post lapsum esse cepit, de
 ipsius Domini verbis intelligi potest : « Anima mea
 modo perturbata est ». Nam sanctæ ipsius ani-
 mæ, sicut et corpori, concessum hoc erat, ut non-
 nunquam ea perpeteretur, quæ utrique propria
 sunt. Adeoque modum inanitionis ubique servavit,
 quemadmodum viz divinisissimus Cyrillus loquitur.
 Nec tamen affectiones istæ ab initio cum hominum
 natura conditæ sunt, sed posterius, ut Maximus
 loquitur, irrepserunt, ac propter amissionem per-
 fectionis illi naturæ parti adhæserunt quæ bruta
 est ac rationis expertis. Tradit his consentanea Ba-
 silius quoque, cum ait : « Considera mihi quæ mutua
 sit affectio de carne ad animam penetrans, qui cor-
 pus ab anima vitam accipiat, et vicissim anima

Και ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν. Ἐν-
 τεῦθεν οὖν ὀρμώμενος ὁ διαληφθεὶς θεὸς ἀνήρ περι
 ψυχῆς καὶ τάδε διέξεισι : « Διττὴν ἐγωγε οἶμαι τὴν
 δύναμιν τῆς ψυχῆς εἶναι μίαν καὶ τῆς αὐτῆς ὑπαρ-
 χούσης, τὴν μὲν τοῦ σώματος ζωτικὴν, τὴν δὲ ἐτέ-
 ραν τῶν ὄντων θεωρητικὴν, ἣν δὴ καὶ νοερὰν ὀνο-
 μάσομεν. Ἀλλὰ τὴν μὲν ζωτικὴν δύναμιν, ἐπεὶ
 συγκέχραται τῷ σώματι, ἡ ψυχὴ φυσικῶς διὰ τὴν
 σύγκρασιν οὐκ ἐκ προαιρέσεως χορηγεῖ· ἡ δὲ θεω-
 ρητικὴ δύναμις ἐν προαιρέσει τὴν κίνησιν ἔχει. »
 Ταῦτα μὲν οὖν καὶ ὁ θεοτάτος ἐπεξηγούμενος Μά-
 ξιμος τὸ μὲν τῆς ψυχῆς, ὃ δὴ καὶ καθαρώτερον,
 ἀπαθὲς φησι καὶ ἀμέριστον, νοητικῶς τὰ νοητὰ δια-
 νοούμενον, τὸ δὲ τῆς ψυχῆς παθητικὸν καὶ μεριστὸν·
 ὃ δὴ καὶ ταῖς αἰσθησεὶς μεριζόμενον συναλγεῖ μὲν
 ἀλγυνομένῳ τῷ σώματι, ἡδονομένῳ δ' αὖ συνηδύ-
 νεται· συμπύεται γὰρ, ὡς εἴρηται, ἡ ψυχὴ, καθὰ
 δὴ καὶ ὁ Νύσσης φησὶ, διὰ τῶν σωματικῶν αἰσθη-
 σεων πρὸς τὰ ἡδέα τοῦ βίου. Τῇ γὰρ εὐχολοίᾳ τῆς
 ὕλης διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπιτέρπεται, καὶ τῇ ἀκοῇ
 πρὸς τὰ ἡδέα τῶν ἀκουσμάτων τὴν ῥοπήν ἔχει,
 κὰν τοῖς λοιπαῖς ὁμοίως ἐκάστη τῶν αἰσθησεων
 συνδιατίθεται. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάν-
 νης εἶλεγε τὸ ἀλογώτερον μέρος τῆς ψυχῆς παθητικὸν
 εἶναι καὶ ὀρεκτικόν. Καὶ αὖθις ἡ ψυχὴ παθητὴ οὖσα
 τοῦ σώματος τειμενομένου αὐτῇ μὲν οὐ τέμνεται,
 καθὰ δὴ καὶ τὸ σῶμα, συναλγεῖ δὲ ὁμοίως καὶ συμ-
 πύσχει τῷ πάσχοντι. Ἐνθεν τοι καὶ κοιναὶ μὲν
 ἡδοναὶ ψυχῆς καὶ σώματος αἱ ἀπὸ τῶν συναρατῶν
 ἐκ τῶν ἰδωδύμων γινόμεναι, ὡς ὁ διαληφθεὶς ἐφη
 θεὸς ἀνήρ· αἱ δὲ ἀπὸ τῶν μαθημάτων ἰδία μόνης
 εἰσι τῆς ψυχῆς, πένου δὲ σώματος ἡδονὰς οὐκ ἂν
 τις εὐρῆ ποτέ. Ὅτι δὲ καὶ παθητικὸν μέρος κέκτηται
 ἡ ψυχὴ, εἰ· οὐ συμπύσχει τῷ σώματι πάσχοντι,
 κἀντεῦθεν ὀδμημονεῖται καὶ λυπαῖται καὶ τὰ λοιπὰ
 πάθη δέχεται οἷς μετὰ τὴν ἀμαρτιαν περιέπτει,
 δῆλον ἐξ ὧν ὁ Κύριος εἶλεγε : « Νῦν ἡ ψυχὴ μου
 τετάρραται. » Συγκεχώρηται γὰρ τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ
 ψυχῇ, καθὰ δὴ καὶ τῷ σώματι, πάσχειν ἔστιν ὅτε
 τὰ ἰδία, καὶ τῆς κενώσεως μέτρον τετήρηκεν ἀπαν-
 ταχοῦ, ὡς ὁ θεοτάτος ἐφησε Κύριλλος. Τὰ πάθη
 καὶ γὰρ ταῦτα, ἡγουν ἡδονὴ καὶ λύπη καὶ ἀθυμία
 προηγουμένων, οὐμενοῦν τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει
 κατ' ἀρχὰς συνεκτίσθησαν, ἀλλ' ὡς ὁ θεοτάτος
 φησι Μάξιμος, ὑστερον ἐπεισῆχθη ταῦτα διὰ τὴν
 τελειότητος ἔκπτωσιν, τῷ ἀλογώτερον μέρει προ-
 φυέντα τῆς φύσεως. Τούτοις μὲν οὖν ἀκολούθως καὶ
 ὁ μέγας διέξεισι Βασίλειος, λέγων : « Ἐκόπει τις ἡ
 ἀπὸ σαρκὸς πρὸς ψυχὴν ἐπανοῦσα συμπύθεια, πῶς
 δέχεται μὲν τὴν ζωὴν ἐκ τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα, δέχ-
 εται δὲ ἀλγηδόνας ἀπὸ τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ. » Καὶ
 οὗτοι μὲν οὕτως· ὃ δὲ Ἀριστοτέλης ἀνθρωπίνους
 λογισμοὺς ἐπειδόμενος ἐν αὐτῇ δυσχερίζεται τῇ καρ-
 δια τὸν ἡγεμόνα νοῦν πεισίσθαι τὴν οἰκίαν, ὡς
 ἐντεῦθεν τὴν προαιρετικὴν αὐτοῦ δύναμιν εὐπειτῶς
 ἐφ' ἄπαν τὸ σῶμα διαπερίζεσθαι. Ἐτεροι δ' αὖ
 ὡσπερ ἐκράπολιν τινα τὴν κεφαλὴν δεθευῆσθαι

⁶⁶ Joan. xii, 17.

πρὸ τῆς φύσεως λέγουσιν, ὡς ἐν αὐτῇ τὸν ἡγέμο-
να τοῦ ἐνδεδειχθέντος, καθάπερ τινὰ βασιλέα τοῦ
παντὸς ὑπερκαθήμενον σώματος. Οἱ δὲ γε τὸ τῆς
Ἐκκλησίας πρεσβεύοντες ὀρθόδοξον φρόνημα τὴν
κατ' εἰκόνα Θεοῦ κτισθεῖσαν νοερὰν ἡμῶν ψυχὴν ἐν
τινὶ τόπῳ τοῦ σώματος, ἀσώματον οὖσαν, τοπικῶς
περιορίζουσιν οὐκ ἴσασιν· ὅλη καὶ γὰρ δι' ὅλου διήκει
τοῦ σώματος, ὅλον αὐτὸ ψυχοῦσα καὶ ὅλον ὅλη κα-
ταφωτίζουσα. Καὶ καθάπερ ὁ Θεὸς οὐ καὶ κατ' εἰκό-
να δεδημιουργηται αὐτῇ, οὐ μέρος ἐν μέρει, ἀλλ'
ὅλος ὅλη τῷ κόσμῳ κατ' οὐσίαν περιέσται, οὕτω
καὶ ἡ τοῦ πρωτοτύπου εἰκὼν ἀμερῆς οὖσα καὶ
ἀδιάστατος ἀμερῶς καὶ ἀδιαστάτως ὅλη ὅλη τῷ
σώματι πρόσκειται. Καὶ τούτου χάριν μὴ θαύμαζε·
ἴστασαι μὲν γὰρ αὐτῇ ἐφ' ἑαυτῆς καθάπερ ἡλιακὴ
τις σφαῖρα οὐκ ἔξω τοῦ σώματος, ἀλλ' ὑπερφωῶς
ἐν αὐτῷ, συμπλέκεται· δι' τούτῳ ταῖς ἀφ' ἑαυτῆς
προϊούσαις αὐγαῖς, αἴτινες καὶ τεμνομένου τοῦ
σώματος ἀπαθεῖς καὶ ἀδιάμητοι μένουσιν, ὥσπερ
δὴ καὶ τοῦ ἀέρος ταῖς πῶν ἀγέμων πνοαῖς κινουμέ-
νου καὶ μεταπίπτοντος τὸ ἡλιακὸν φῶς ἅπαξ αὐτῷ
συμπλακτὴν οὕτε τομῆν οὕτε βρῦσιν οὕτε μετάστασιν
ὀφίσταται.

ris non extra corpus, sed in ipso, idque modo quodam ultra naturali. Simul corpori connexa est per derivatos ex ipsa radios, qui si corpus sectione lædatur, tamen haud afficiuntur et sectionem nullam experiuntur. Prorsus ut æere per flatus ventorum moto et agitato lux solaris ei semel connexa neque sectionem neque fluxum neque mutationem patitur.

Καὶ ὁ μὲν νοῦς ἀσώματος ἐστὶν ἀληθῶς καὶ
ἀόρατος, ἀλλ' ὅμως ὡς ἐν ὄργάνῳ τῷ σώματι τὴν
οικεῖαν ἐνέργειαν δεικνύσει. Καὶ εἰθεὶς μὲν ὁ νοῦς
ἐνεργεῖν ἐν οἷς ὑγιῶς τὸ σῶμα διακρίεται, ἐπὶ δὲ
τῶν ἀσθενῶς ἐχόντων τὴν τεχνικὴν αὐτοῦ δύναμιν
διέξασθαι ἀπρακτος πάντη καὶ ἀνενέργητος φαίνε-
ται. Πλὴν οὐ καθ' ἑαυτὸν αὐτὸς παραβλάπτεται,
καθάπερ τισὶ τῶν ἔξωθεν ἔδοξαν· οὐδὲ γὰρ ἀρμο-
νίας ὄργάνου τινὸς ὀπωσθήποτε διεφθορίας ἀνάγκη
πέσσειν καὶ αὐτὴν τοῦ τεχνίτου τὴν τέχνην συν-
διαφθεῖρεσθαι. Καὶ ὅτι μὲν τῷ σώματι σύνεστιν ἡ
ψυχὴ, οἶδα, τὸ δὲ πῶς ἐν σώματι τὸ ἀσώματον οὐκ
οἶδα· οὐδὲ γὰρ αἰδεσθήσομαι τὴν ἀγνοίαν ἐπὶ τούτοις
ὁμολογῶν. Εἰ γὰρ ἐξηπλώσθαι ταύτην εἴπη τις ὅλη
τῷ ὅλῳ τοῦ σώματος, καθάπερ δὴ καὶ ὁ χρυσορρή-
μων φησὶ, καὶ οὐκ ἔχει λόγον τὸ λεγόμενον· τοῦτο καὶ
γὰρ ἴδιον τῶν σωμάτων ἐστίν. Ἄλλως τε εἰ ἐξηπλοῦ-
το τῷ τοῦ σώματος ὅλῳ, καὶ συνετέμενο ἂν, τῶν
χειρῶν πολλάκις καὶ τῶν ποδῶν ἐκκοπέντων. Ἄλλ'
οὐκ ἔστιν ἐν ὅλῳ τῷ σώματι, ἐν τινὶ δὲ μέρει αὐ-
τοῦ συνελεχταί. Οὐκοῦν ἀνάγκη νεκρὰ τὰ λοιπὰ
γίνεσθαι μέρη· τὸ γὰρ ἀψυχον πάντως νεκρόν.
Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο ἐστὶν εἰπεῖν. Ὅτι μὲν γὰρ ἐν τῷ
σώματι ἐστὶν ἡμῶν, οἶδα μὲν, τὸ δὲ πῶς οὐκ οἶδα
μὲν. Καὶ ὅτι μὲν ἀλόγος ἐστὶ καὶ ἀσώματος ἡ ψυχὴ,
εἶδα (ἡκούσα γάρ), τί δὲ τὸ εἶδος αὐτῆς καὶ πο-
ταπὴ τὴν οὐσίαν, οὐκ οἶδα, ὅτι καὶ ἀνερμήνευτον
τοῦτο μεμνήσκει. Πῶς γὰρ ἂν καὶ εἰδείη τις τὴν
κατ' εἰκόνα κτισθεῖσαν τοῦ ἀπερινοήτου καὶ ἀκα-
τάληπτου Θεοῦ; Ἐὰν ἡ τῆς ψυχῆς οὐσία καταλαμ-
βάνητο, καταλαμβάνεται ἂν καὶ αὐτὸ τὸ τῆς εἰκόνης
πρωτότυπον· εἰ δὲ τὸ πρωτότυπον ἀκατάληπτον,

A dolorum corporis particeps fiat. Et hæc quidem
ab his tradita sunt. Aristoteles autem rationibus
humanis innixus mentem, quæ in homine princi-
patum obtinet, sedem in corde suam habere con-
firmat, unde vis ejus ab electione consilioque pen-
dens universum in corpus facile distribuatur. Alii
caput instar cujusdam arcis a natura dicunt ex-
structum, ut princeps in homine mens degat in eo
quasique rex sedem supra corpus universum posi-
tam habeat. Verum qui Ecclesiæ sententiam se-
quuntur, animam nostram intelligentiæ vi pradi-
tam, quæ ad imaginem Dei condita est et corporis
est expers, in certo quodam corporis loco circum-
scribere localiter nolunt. Nam tota per totum cor-
pus sese didit, et ipsum animat, totumque tota
collustrat. Et quemadmodum Deus, cujus ad imagi-
nem condita est non pars in parte, sed totus totum
mundum complectitur essentia sua, sic etiam prin-
cipis illius exemplaris simulacrum, cum partium
sit expers et dimensione careat, citra divisionem
ac dimensionem 72 ullam totum toti corpori
adest. Quam quidem rem admirari desine. Consistit
enim peculiariter anima quasi globus quidam sola-
ris non extra corpus, sed in ipso, idque modo quodam
ultra naturali. Simul corpori connexa est per
derivatos ex ipsa radios, qui si corpus sectione lædatur, tamen haud afficiuntur et sectionem nullam experiuntur. Prorsus ut æere per flatus ventorum moto et agitato lux solaris ei semel connexa neque sectionem neque fluxum neque mutationem patitur.

Estque mens reapse quidem expers corporis et
inspectabilis, verum nihilominus in corpore tan-
quam instrumento suam efficacitatem declarat. Ead-
em in iis quorum sana recteque affecta sunt cor-
pora efficaciter agit, cum in aliis, qui facultatis
ejus artificiosæ non sunt capaces, otiosa sit ac nihil
omnino perficiat. Non tamen ipsa respectu sui læ-
ditur, quemadmodum extraneis quibusdam philoso-
phis visum fuit. Nam si maxime cujusdam instru-
menti harmonia quoquo modo corrumpatur, non
tamen omnino sequi necesse est ut ars ipsius etiam
artificis propterea periisse statuatur. Adesse quidem
in corpore animam novi: at qui res corporis ex-
pers in corpore sit, ignoro. Non enim imperitiam
hæc in parte meam sateri me pudet. Quippe si quis
eam dicat expansam esse per totam corporis mole-
m, sicut Chrysostomus ait, id ipsum ratione caret.
Nam tale quiddam corporibus est proprium; ac
præsertim si extendi cum mole corporis dicatur,
etiam sequeretur eam non resecari, quoties minus
atque pedes amputantur. At enim statuamus eam
per corpus universum non esse sparsam, sed una
quadam ipsius in parte collectam. Ita vero sequi
necesse est ut membra reliqua sint mortua. Nam
quod expers est animæ, prorsus mortuum est; id
quod hic dici nequit. Quamobrem esse quidem il-
lam in corpore nostro, scimus, at quo pacto sit
ignoramus. Idem animam expertem esse materiei
crassæ ac incorpoream scio, quando ita se rem ha-
bere accipi: verum quæ sit ejus species sine forma
vel qualis essentia, scire nequeo. Quippe non pos-
test hoc oratione cuiusquam explicari. Nam qui

cernere quis eam possit, quæ condita est ad imaginem Dei, quem nec intelligentiæ vi nec ulla perceptione comprehendere possumus? Quippe si animæ comprehendere posset essentia, posset itidem imaginis quoque princeps exemplar comprehendere. At si nequit exemplar illud princeps comprehendere, etiam necessario sequetur imaginem ejus consimiliter comprehendere non posse. Quæ de causa sit ut tametsi multa multi de ea commentati sint, nemo tamen essentiam ipsius unquam percipere potuerit, conditam, ut dictum est, ad imaginem Dei nemini cogitatione ac intelligentia comprehensibilis. Deus quidem certe nos castigans et erudiens, ut animo demisso simus nec imaginationibus nostris omnia quæ in nobis sunt complecti velimus, hujusmodi quamdam obscuritatem perceptionis animæ indidit.

Hic autem animam mihi, dilecte fili, advertito. Dictum est supra in alvo materna subito animam, quæ Dei refert imaginem, una cum corpore existere, atque hoc pacto animal unum idque compositum absolvi, quem hominem dicimus. Esse item hanc unitiorem personalem, nimirum existentem utrinque naturarum diversarum in unum concursionem. Igitur quo pacto corpus et anima subito in alvo materna concurrunt, eodem quoque rursus a se invicem subito mortis tempore dirimuntur. Quare si quis existimat animam e corpore paulatim tempore mortis excedere propterea, quod membrorum extremitates partes in iis qui subito non emoriuntur plane frigeant ac sensum amittant, tanquam si a corporis extremitatibus inciperet sese contrahere paulatimque veluti convolvere, ut posteaquam ad cor tota collecta fuerit, subito inde efflatur, omnino is opinione sua fallitur. Quippe res eo se pacto non habet, sed quemadmodum citra temporis intervallum elucet anima in corpore, solis instar aera subito collustrantis, eodem modo etiam inde avolat. Quamobrem nec extenditur, ut superius indicabamus, nec dimensionem admittit: sed tota totum corpus animans nihilominus peculiariter ex se consistit. Quid est autem quod extenditur simul cum corpore et ipsum animat? Natura et vita rationis expers. Neque decebat in crasso versari corpore animam, absque medio quodam extremis cognato. Ipsa quidem ante expirationem postremam una cum extremitatibus exstinguitur, non inde migrat: foret enim immortalis, si ad se ipsam colligeretur. At hoc intermedio vinculo dissoluto, tanquam in spatio temporis imparibili vel oculi momento, sicut Apostolus loquitur, anima e corpore discedit. Et hactenus quidem de anima dictum esto.

Fuerit autem pretium operæ non nihil nos iis etiam immorari quæ de corpore quidam olim disseruerunt; idque de causa potissimum ea, quod pro dispositione corporis et affectione anima quoque consueverit agere. Nam quemadmodum sol pro aëris sive crassitie sive subtilitate rarius etiam ad nos diversos emittit, sic et anima vi prædita intelligentiæ pro instrumenti affectione suam efficacitatem declarat. Hinc quosdam esse fatuos videmus, quosdam non item; hinc alios somnolen-

ἀκατάληπτος ἐξ ἀνάγκης καὶ ἡ τοῦ πρωτοτύπου εἰκῶν. Ἐνθεν τοι καὶ πολλὰ μὲν ἐφ' ἰλοσοφῆθη περὶ αὐτῆς, οὐδεὶς δὲ τὴν ταύτης οὐσίαν ἠδυνήθη καταλαβέσθαι ποτὲ, κατ' εἰκόνα, ὡς εἴρηται, κτισθεῖσαν τοῦ ἀκατάληπτου καὶ ἀπειροφύτου Θεοῦ. Ἄλλὰ καὶ παιδεύων ἡμᾶς ὁ Θεὸς ὥστε ταπεινὸν ἔχειν φρόνημα καὶ μὴ τὰ περὶ ἡμᾶς βίω; φαντάζεσθαι, τοιαύτην ἀκαταληψίαν ἐπέθηκε τῇ ψυχῇ.

Πρόσχε δὲ, ἀγαπητέ. Φθάσας μὲν γὰρ ὁ λόγος ἔδειξεν ὅτι ἄθρονον ἐν τῇ μήτρᾳ ἡ θεοεἰκελος; τῷ σώματι συμπαρυστάτο ψυχῇ, κἀντεῦθεν ἐν ζωῶν σύνθετον ἀποτελεῖται ἑ ἄνθρωπος. Καὶ τοῦτ' ἔστιν ἡ καθ' ὑπόστασιν ἔνωσις, τοῦτ' ἔστιν ἡ ἀμφύπαρκτος τῶν ἑτερουσίων κατ' αὐτὸν συνδρομῆ. Καθ' ὃν τοίνυν τρόπονον ἄθρονον ἀλλήλοις ἐν τῇ μήτρᾳ σύντρέχουσι τὸ τε σῶμα καὶ ἡ ψυχῇ, κατὰ τὸν αὐτὸν αἰθὴς ἄθρονον ἀλλήλων δίστανται κατὰ γε τὸν τοῦ θανάτου καιρὸν. Ὁ τοίνυν οἰόμενος τὴν ψυχὴν κατὰ βραχὺ τοῦ σώματος ὑπαναχωρεῖν ἐν τῷ τοῦ θανάτου καιρῷ διὰ τὸ κατεψύχθαι τε καὶ παντάπασιν ἀναισθητεῖν τὰ ἄκρα τῶν μὴ ἐξάπινα τελευτώντων, ὥσπερ ἀπὸ τῶν περάτων τοῦ σώματος ἀρρομένης αὐτῆς συστέλλεσθαι καὶ κατὰ μέρος ἐλίττεσθαι, ἵνα ἐπειδὴν ὅλη πρὸς τὴν καρδίαν συσπειραθῆ, ὁ τοιοῦτος ἠπάττηται: οὐ γὰρ οὕτως ἔχει, ἀλλ' ὥσπερ ἀχρόνω; ἐπιλάμπει τῷ σώματι δίκην ἡλίου ἐξάπινα τὸν ἀέρα καταφωτίζοντος, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ἐκείθεν ἀφίπταται. Οὐκ οὐκ ἐκτείνεται τοῦτο, καθὼς ἄνωθεν εἴπομεν, οὐδὲ δίσταται, ἀλλὰ καὶ ὅλον δι' ὅλου ψυχούσα οὐδὲν ἤττον ἐφ' ἑαυτῆς ἔστηκε. Τί δὲ ἔστι τὸ συνεκτεταμένον τῷ σώματι καὶ ζωοῦν αὐτό; Ἡ φύσις καὶ ἡ ἄλογος ζωῆ. Οὐδὲ γὰρ ἦν εὐπρεπὲς τῷ παχεῖ προσομιλῆσαι σώματι τὴν ψυχὴν ἀνευ τινὸς προσφυσῶς τοῖς ἀκροῖς μεσότητος. Καὶ αὕτη μὲν πρὸ τῆς παντελοῦς ἀποπνεύσεως τοῖς ἀκρωτηρίοις συναποσθέννυται, οὐ μὴν ἐκείθεν ὑποχωρεῖ. Ἦν γὰρ ἂν ἀθάνατος ἐπανερρομένη πρὸς ἑαυτήν. Ἦ δὲ γε ψυχῇ τοῦ μέσου τούτου δεσμοῦ διαλυθέντος, ὥσπερ ἐν ἀτόμῳ ἡ βίπῃ ὀφθαλμοῦ, ὃ φησὶν Ἄποστολος, τοῦ σώματος ἔξεισι. Καὶ τοσαῦτα μὲν ὁ λόγος ἤδη διεῖληφε περὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς.

Ἄναγκαιὸν δὲ προσδιατριψαί μικρὸν καὶ τοῖς ἐκπαλαί περὶ αὐτοῦ φυσιολογηθεῖσι τοῦ σώματος. Τίνος ἔνεκεν; Ὅτι κατὰ τὴν αὐτοῦ διάθεσιν εἰωθεν ἡ ψυχῇ ἐνεργεῖν. Καθ' ἅπερ γὰρ ὁ λαμπρὸς οὗτος ἥλιος κατὰ τὴν τοῦ ἀέρος; εἶτε παχύτητα εἶτε λεπτότητα πρὸς; ἡμᾶς τὰς ἀκτίνας ἀφίησιν, οὕτω καὶ νοερά ψυχῇ κατὰ τὴν ὄργανου διάθεσιν τῆς ἐαυτῆς ἐνεργεῖαν δεικνυσιν. Ἐντεῦθεν καὶ μωρὸν ἔστιν ἰδεῖν καὶ μὴ τοιοῦτον, ὄπνηλδον καὶ γρήγορον, θυμῶδη καὶ πρᾶον, ἀνδρῶνον καὶ δεῖλδον, καὶ ὄσα

τοιαῦτα. Καὶ μὴ μῦθον ἦγού τὰ λεγόμενα ἔχεις. Ἄτος, alios vigilantes; alios iracundos, alios mites; γὰρ τὸν Σιναιτην θεῖον Ἀναστάσιον λέγοντα μὴ τὸν θεὸν εἶναι τῶν τοιούτων αἴτιον, αὐτὴν δὲ μᾶλλον τὴν φύσιν καὶ τὴν τῶν τεσσάρων στοιχείων συνδρομὴν καὶ συνέλευσιν. Ἄν γὰρ εὐρεθῆ ἡ πλημμύρα τοῦ θερμοῦ στοιχείου ἐν τῇ ὕψει τῆς τοῦ βρέφους συλλήψεως, θερμῆς κρᾶσεως τὸ τιχτόμενον γίνεται· ἐὰν δὲ τὸ ψυχρὸν καθυπερτερῆσθαι στοιχείου, ψυχροτέρως ἐξέως εὐρίσκειται τὸ τιχτόμενον. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ὁ τε θυμώδης καὶ ὁ παρῶς, ὁ ἀνδρείος καὶ δεξιός. Καὶ ἔρα τὸν σῶν καὶ τὸν ἔλαφον, τὸν μὲν παρῶς πόλεμον ἔτοιμον διὰ θερμότητα, τὸν δὲ τὴν μίχην φεύγοντα διὰ τὴν ἐκ ψυχρότητος αὐτῶ προσοῦσαν δεξιάν. Ἐὰν δὲ τὸ ξηρὸν ὑπερτερῆσθαι στοιχείου, νηφάλιον τινα καὶ γρήγορον ἀποτίκται ἀνθρώπων. Ἐφ' ᾧ καὶ τις σοφός, ᾧ ὄνομα Ἡράκλειτος, ἔλεγε, « ψυχὴ ξηροτέρη σοφωτέρη, » ψυχὴν ἐνταῦθα τὴν τοῦ ἔγκεφάλου καλέσας οὐσίαν. Ἐὰν δὲ ἐκ ὑγρῶν πλεονάσθαι στοιχείου, νωθρὸν τινα ποιεῖ καὶ δυσκίνητον. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ ἐκ φύσεως πραότης φρόνησίς τε καὶ σωφροσύνη οὐκ ἀρεταὶ τοῖς θεοῖσι Πατράσι κρίνονται, φυσικὰ δὲ πλεονεκτήματα. Καὶ πρόσθετος αὐτῶ τῷ μεγάλῳ Βασιλεῖ λέγοντι· « Πολλοὺς ἔγνωον φύσει μειοῦντας τὸ μίγνυσθαι γυναικί. Ἄρ' οὐδ' ἀφρονας αὐτοὺς ὀνομάζομεν; Οὐδαμῶς· σωφροσύνη γὰρ ἐστὶν αὐτῇ ἡ ἐγκράτεια καὶ τὸ μαχόμενον περιγενέσθαι τῶν ἡβων. » Καὶ περι μὲν τούτων οὕτως.

Περὶ τοῦ « Ποιήσωμεν ἄνθρωπον. »

Διὰ τί δὲ πλάττων ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον οὐκ ἐλαβε βῶλον, ἀλλὰ χοῦν τὸ λεπτότατον; ὁμοῦ μὲν ἐκ τοῦτου καὶ τὸ φύσημα καταστέλλων ἡμῶν, ὁμοῦ δὲ καὶ διδοὺς ἐντεῦθεν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως. Ἐπειδὴ προφηδεῖ ὅτι μέλλει τελευτᾶν τὸ ζῶον καὶ εἰς χοῦν καταπεῖν, προλαβὼν ἐν τῇ δημιουργίᾳ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως δίδωσι. Λαμβάνει χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, ἵν' ὅταν ἴδῃ ἐν τάφῳ χοῦν, γινῶσθε ὅτι ὁ ἐκείνῳ πλάσας καὶ τοῦτον ἀνίστησιν. Ἀλλὰ καὶ τίνας ἔνεκεν, ἐπιζητεῖς, διπλοῦν πλάττει τὸν ἄνθρωπον ἐκ τε ψυχῆς νοεράς καὶ σώματος; Ὅστε σύνδεσμον εἶναι τοῦ τε νοητοῦ κόσμου καὶ τοῦ αἰσθητοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ δύο κόσμοι οὗτοι τῇ οὐσίᾳ διεσθήκασιν, ἵνα μὴ διαφόρους εἰσαγάγῃ δημιουργοὺς, διπλοῦν ζῶον ἐν τῷ κόσμῳ τὸν ἄνθρωπον τέθεικεν, ὡς ἐντεῦθεν εἶνα δημιουργῶν τῶν ἄνω τε καὶ τῶν κάτω κηρύττεσθαι. animal duplex in mundo constituit, ut hinc unus rerum creator intelligeretur.

« Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν. »

Διὰ τί τὸ ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς συντεθέν ζῶον ἄνθρωπον ὀνόμασεν ἡ Γραφή; Ὁ ἄνθρωπος τῇ Ἑβραϊκῇ διαλέκτῳ πῦρ λέγεται. Καὶ ἐπειδὴ προφηδεῖ ὁ θεός ὅτι ἀπὸ ἐνὸς ἀνθρώπου ἀνθρωπίνων σωμάτων πληροῦται τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα, εἰς ἰλύχνος ἐξάπτει τοσαύτας λαμπάδας, διὰ τοῦτο τὸ τοιοῦτον ζῶον ἐκάλεσεν ἄνθρωπον, τούτεστι πῦρ. Τῶν γὰρ ἄλλων

Gen. 1, 26.

tos, alios vigilantes; alios iracundos, alios mites; alios fortes, alios timidos: quibus 74 adde quæ sunt ejus generis alia. Nec pro fabulis hæc tibi ducenda sunt. Quippe vir eximius, Anastasius Sinaites, ait Deum non esse talium auctorem, sed ipsam potius naturam et elementorum quatuor concursum. Nam si elementi calidi abundantia tempore conceptionis invenitur, temperamentum quoque calidum consequitur id quod tum gignitur. Sin elementi frigidi vis major fuerit, fetus etiam frigidus procreatur. Eadem de causa vel iracundi vel mites, vel fortes vel formidolosi homines gignuntur. Aprum hic mihi cum cervo intucere, quorum ille paratus est ad pugnam ob calorem, hic pugnam reformidat et fugit ob eam quam habet ex frigore timiditatem. Quodsi abundaverit siccæ vis elementi, homo sobrius atque vigil procreatur. De quo priscus quidam philosophus Heraclitus dixit, animam, quo siccior sit, eo sapientior; quibus in verbis animam vocat essentiam cerebri. Si denique copia frigidi elementi superaverit, gignitur ignavus quidam homo, quique difficulter ad agendum impellitur. Quo fit ut naturalem mansuetudinem, prudentiam, temperantiam non virtutum loco divini Patres habeant, sed esse naturalia quædam beneficia, quibus excellent alios alii, statuunt. Basilius quid dicat, advertito: « Multos novi qui a natura complexus venereos odere. Num eos temperantes vocabimus? Nequaquam; nam temperantia est continentia quædam, qua voluptates nobiscum pugnant vincimus. » Ac de his quidem hoc modo dictum esto.

In illud, « Faciamus hominem. »

Cur autem Deus hominem creans non glebam, sed pulverem, qui est admodum tenue quiddam, sumpsit? Nimirum hoc modo voluit simul tum inflationem nostram comprimere, tum resurrectionis spem facere. Nam quia norat animal hoc emoriturum et in pulverem reversurum, ipsa in creatione velut antevertens spem nobis de resurrectione facere voluit. Itaque pulverem de terra sumit, ut cum pulverem in sepulcro conspicias, scias eum qui hominem formarit ipsum etiam recusitaturum. Fortassis etiam quæres quamobrem creavit hominem duplicem, anima nimirum intelligentiæ mentisque participæ præditum et corpore. Nimirum quo nexus quidam foret intellectilis ac sensibilis mundi. Nam cum hi duo mundi essentia sua separati sint, ne diversi etiam opifices existimarentur, hominem esse tam superarum ac cælestium quam inferarum

« Faciamus, inquit Deus, hominem ad imaginem nostram. » Cur ex anima corporeque 75 compositum animal Litteræ sacræ hominem appellant? Vocabulum quod hominem significat, ignem in Hebræa lingua denotat. Et quando norat jam ante Deus unum hominem corporibus humanis omnes orbis fines repleturum unamque lucernam tot lampadas accensuram, idcirco animal hoc appellavit

hominem, id est ignem. Nam elementa cætera sic manent ut existant. Si aquam mensura quadam capias, manet eadem aqua nec incrementum sumit. Si utrem aere compleas, non potes ex eo utrem alium replere. Verum ignis ita non manet ut existit, sed quo materiei plus acquisiverit, eo fit major. Itidem si una lucerna multas alias accenderit, idcirco ipsa non exhaurietur. Quapropter recte homini nomen hoc inditum est, sicut eadem ex causa eundem Adamum Deus appellavit. Nam quia terræ quatuor climata completurus erat, non abs re nomen hoc consecutus est. Ejus mihi quæso litteras considera, quæ quatuor illa climata denotant, A significat anatolen, hoc est ortum; B dysin, hoc est occidentem; A rursus arctum, hoc est ursam ac septentrionem; M denique meridiem. Cæterum sacris in Litteris hæc verba sequuntur: «Consevit Deus paradisum in Edem versus orientem⁶⁶.» Cur non versus aliud clima paradisum consevit potius quam ad orientem? Unde initium cursus luminarium, ibi et domicilium esse hominum voluit. Ac præterea quod futurum erat significans, versus orientem in paradiso collocat hominem; ut ostenderet itidem atque luminaria exoriantur et versus occidentem cursu delata occident, sic hominem quoque de vita perventurum ad mortem ac luminarium more occasurum aliumque rursus ortum habiturum, videlicet mortuorum resurrectionem. Adamus ad occasum cursu delatus est, et in sepulcrum præcipitatus occidit. Venit Christus, et eum qui occiderat rursus exoriri fecit. Idcirco de ipso vates inquit: «En homo, cui nomen ortus⁶⁷.»

Hoc quoque sciendum est tibi, fluvium qui de paradiso promanat, quatuor in principia, id est fontes, dividi, de quibus flumina quatuor oriuntur. Quodsi quatuor hi amnes de uno fonte principium habent, cur non et aqua ipsorum una est? cur non una qualitas? Nimirum terræ locorumque qualitatibus, per quæ fluunt, participes redduntur; quo fit ut tam gustu quam qualitate sint diversi. Aquam ipsam mihi intueri. Habet hæc naturam eandem et eandem qualitatem. Verum si absinthium in eam conjicias, alia qualitas in ea efficitur, item alia, si anethum, alia si rutam. Cæterum hos amnes Deus labi per 76 subterraneos quosdam meatus certo consilio voluit, et aliis principiiis rursus oriri atque conspici, ne qui ripas horum sequentes paradisum occupare cœnentur.

Inter alia vero, dilecte filii, te hoc quoque scio quæsiturum, quamobrem de cælo, terra, reliquis omnibus ordine disserens Moses, nusquam angelorum creationis mentionem fecisse videatur. Hic animadvertas eos, quibus hæc præscribentibus Moses, parum confirmatos fuisse. Absque quo fuisset, non tot prodigiis conspectis imaginem vituli Deum occupassent. Jam qui tanta facilitate jumentorum

στοιχείων ἕκαστον ὦ; ἔστι μένει. Ὅσον ἐάν λάθῃ; βῶλον τῆς γῆς, ὦ; ἔστι μένει. Ὑῶρ ἐάν λάθῃ; μέτρῳ τινί, τὸ αὐτὸ μένει ὕδωρ καὶ προσθήκῃ οὐ λαμβάνει. Ἀέρος ἐάν πληρώσῃ; ἀσκόν, ἄλλον ἀσκὸν ἐξ ἐκείνου πληρώσαι οὐ δύνασαι. Τὸ δὲ πῦρ, ὡς ἔστιν, οὐ μένει, ἀλλ' ὅσον ἐάν λάθῃ; ὕλην, πλεονάζει τὸ πῦρ. Καὶ λύχνους δὲ πολλοὺς ἐάν ἐξ ἐνὸς λύχνου ἔψῃ;ς, οὐ καινοτομήσεις αὐτόν. Προσφόρας οὖν αὐτὸν ἐκάλεσεν ἀνθρώπων. Κατὰ τοῦτο δὲ καὶ τῷ τοῦ Ἀδάμ ὀνόματι προσηγόρευσε αὐτόν. Ἐπειδὴ γὰρ ἤμαλλεν τὰ τέσσαρα κλίματα ἐξ αὐτοῦ πληροῦσαι, τὸ τοιοῦτον αὐτῷ προσεπέτιθησιν ὄνομα. Καὶ ἔρα τὰ τοῦ τοιοῦτου ὀνόματος; γράμματα. Τὰ τέσσαρα γὰρ ὑπεμφαίνουσι κλίματα · ἀλφα ἀνατολή, δέλτα δύσις, ἀλφα ἄρκτος, μῦ μεσημβρία. Καλῶς οὖν τὸ τοιοῦτον ζῶον καὶ Ἀδάμ καὶ ἀνθρώπων προσηγόρευσιν · ἐξ αὐτοῦ γὰρ, ὡς προεῖρηται, τὰ τέσσαρα πεπλήρωται κλίματα. Λέγει γὰρ ἡ Γραφή · «Καὶ ἐφύτευσε ὁ Θεὸς; παράδεισον ἐν Ἐδέμ κατὰ ἀνατολάς. » Διὰ τί δὲ μὴ εἰς ἄλλο κλίμα τὸν παράδεισον ἐφύτευσε, ἀλλὰ κατ' ἀνατολάς; Ὅθεν ἡ ἀρχὴ τοῦ δρόμου τῶν φωστῆρων, ἐκεῖθεν καὶ ἡ διαγωγὴ τῶν ἀνθρώπων. Προμηνύει ὁ Θεὸς; τὸ μέλλον. Κατὰ ἀνατολήν ἐν τῷ παραδείσῳ τίθησιν τὸν ἀνθρώπων, ἵνα δείξῃ ὅτι ὡς περ οὗτοι οἱ φωστῆρες ἀνατέλλουσι καὶ τρέχουσιν εἰς δύσιν καὶ δύνουσι, οὕτως; καὶ τοῦτον δεῖ ἀπὸ τῆς ζωῆς εἰς θάνατον δραμεῖν καὶ δύσαι κατὰ τὸν τύπον τῶν φωστῆρων, καὶ ἄλλην ἀνατολήν πάλιν λαβεῖν ἐξανάστασιν ἐκ νεκρῶν. Ἐδραμεν ὁ Ἀδάμ εἰς δύσιν, ἔδυσεν εἰς τάφον. Ἦλθεν ὁ Χριστὸς; καὶ ἐποίησεν ἀνατεῖλαι τὸν δύσαντα. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ προφήτης · «Ανατολὴ ὄνομα αὐτῷ. »

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ ἐξερχόμενος ἐκ τοῦ παραδείσου ποταμὸς εἰς τέσσαρας ἀρχὰς; μερίζεται, τευτέστι; πηγὰς, ἀφ' ὧν οἱ τέσσαρες ποταμοί. Καὶ ἐάν οἱ τέσσαρες οὗτοι ποταμοὶ ἐξ ἐνὸς ἔλθωσι ποταμοῦ τὴν ἀρχήν, διὰ τί μὴ καὶ τὸ ὕδωρ αὐτῶν ἐν; διὰ τί μὴ καὶ ἡ ποιότης αὐτοῖς μία; Μεταλαμβάνουσι τῆς γῆς; καὶ τῆς ποιότητος τῶν τόπων δι' ὧν παρέρχονται, καὶ διὰ τοῦτο παρηλλαγμένην ἔχουσι τὴν τε γαῦσιν αὐτῶν καὶ ποιότητα. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ ὕδωρ μίαν μὲν ἔχει τὴν φύσιν καὶ τὴν ποιότητα, ἀλλ' ἐάν ἐμδληθῇ αὐτῷ ἀψίνθιον, ἄλλην ποιότητα ποιεῖ, ἐάν ἀνηθον, ἄλλην, καὶ ἑτέραν κύβητι; ἐάν πηγανον. Διέρχουσι δὲ τοὺς ποταμοὺς διὰ τινῶν ὑπονόμων τόπων ψκονόμεσιν ὁ Θεὸς; καὶ ἐξ ἑτέρων ἀρχῶν αὐτοὺς ἀναφαίνεσθαι, ἵνα μὴ ταῖς; δχθαῖς; αὐτῶν ἀκολουθοῦντές; τινες αὐτὸν ἐπιχειρῶσι καταλαβεῖν τὸν παράδεισον.

Οἶδα δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων ζητεῖς; τί δὴ ποτε; περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ πάντων ἐφεξῆς διεξιὼν Μωσῆς; τῆς τῶν ἀγγέλων δημιουργίας οὐδαμῶς; μεμνημένος φαίνεται. Γίνωσκε οὖν ὅτι οὐδὲν στερεὸν οὐδὲ βέβαιον εἶχον οἱ νομοθετοῦμενοι. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐκείνοι καὶ τοσαῦτα θεασάμενοι θαύματα τὴν εἰκόνα τοῦ μόσχου Θεὸν ἀνηγόρευσαν. Οἱ δὲ βεβίως οὕτω ἐκ τῶν κτη-

⁶⁶ Gen. ii, 8. ⁶⁷ Zachar. vi, 12.

ἡν ἐνδάλματα θεοποίησαντες τί οὐκ ἂν ἔδρασαν, εἰ ἂν τῶν ἀοράτων φύσεων τὴν γνῶσιν ἐδέξαντο; Τοῦ Μωσέως λοιπὸν τὰ περὶ τούτων πάντη σιωπήσαντος ὁ προφήτης Δαβὶδ μετὰ χρόνους ὑστερον ἱκανοῦς μνήμην ποιεῖται τῆς δημιουργίας αὐτῶν, εἰ καὶ παροδευτικῶς διὰ τὴν τὴν ἀκρωμένων ἀσθένειαν, καὶ φησιν· « Αὐτὸς εἶπεν, καὶ ἐγεννήθησαν· αὐτὸς ἐνετίσλατο, καὶ ἐκτίσθησαν. » Ὁ δὲ γε θεοφάντωρ καὶ μέγας Διονύσιος πλατύτερον περὶ τῶν ἀοράτων διέξεισι φύσεων, ἅτε πρὸς αὐτοὺς ἐκείνους τὴν διδασκαλίαν ποιούμενος τοῦς τοιαῦτα ἐδυνημένους χωρεῖν. Τὴν τε γὰρ στάσιν αὐτῶν, τὴν τάξιν, τὴν γνῶσιν, τὸν φωτισμὸν, τὴν πρὸς ἀλλήλας διαφορὰν καὶ τὴν ἐκάστη προσοῦσαν ἐνέργειαν θαυμασιῶς διεπίληφεν, ὃ τοὺς ἀγνοοῦντας ἐδίδαξεν.

Περὶ τῶν ἀγγελικῶν τάξεων.

Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰδέναι σε βούλομαι, ὅτι τὰ τῶν ἄνω διακοσμήσεων τάγματα ἑνέα τυγχάνει τὸν ἀριθμὸν, ἃ καὶ εἰσι ταῦτα, Χερουβὶμ, Σεραφὶμ, Θρόνοι, Κυριότητες, Δυνάμεις, Ἐξουσίαι. Ἄρχαι, Ἀρχάγγελοι, Ἄγγελοι. Εἰ δὲ καὶ ἕτερα τάγματα ἐν οὐρανοῖς ἔσονται, περὶ ὧν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι καὶ ἀκούσαι καὶ μαθεῖν μέλλομεν, ὁ μακάριος οἶδε Παῦλος οὕτως εἰπὼν· « Ἐκάθεισαν ὁ Χριστὸς ἐπάνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου μὴ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. » Τὰ μέντοι διαληφθέντα ἑνέα τάγματα εἰς τρεῖς ἀφορίζει διακοσμήσεις ὁ θεὸς Διονύσιος, καὶ πρώτην μὲν εἶναι φησὶ τὰ Σεραφὶμ, τὰ Χερουβὶμ καὶ τοὺς Θρόνους, ἀμέσως καὶ προσεχῶς παριστάμενα τῷ θεῷ, δευτέραν δὲ τὴν τῶν Κυριοτήτων καὶ τῶν Δυνάμεων καὶ τῶν Ἐξουσιῶν, τρίτην δὲ καὶ τελευταίαν τὴν τῶν Ἀρχῶν καὶ Ἀρχαγγέλων καὶ Ἄγγελων. Τὸ μέντοι ἐν αὐτοῖς ὑστατοῦ τάγμα, ὡς προείρηται, ἰδίως ἄγγελοι καλεῖται ὡς τὰς θείας ἐκφαντορίας ἀγγέλλον τε καὶ διαδιδάσκον πρὸς ἡμᾶς. Τῆς τοιαύτης δὲ ἀγγελικῆς ἐπωνυμίας καὶ πᾶσαι αἱ νοεραὶ φύσεις ἠξίωνται· διὰ τὸ πρῶτως αὐτοῖς ἐγγίνεσθαι τὴν θεαρχικὴν ἑλλαμψίν, καὶ οὕτω δι' αὐτῶν εἰς ἡμᾶς διαπορθμεύεσθαι τὰς ὑπὲρ ἡμᾶς ἐκφαντορίας· καὶ ὁ νόμος γὰρ αὐτὸς δι' ἄγγέλων ἡμῖν ἐκωρήθη, καὶ τοὺς κλεινοὺς καὶ πρὸ νόμου καὶ μετὰ νόμον Πατέρας ἄγγελοι πρὸς τὸ θεῖον ἀνήγον· καὶ γὰρ διὰ τὴν πρῶτον τὰ δευτέρα πρὸς τὸ θεῖον ἀνάγονται. Οὐ μόνον δὲ αἱ περὶ ἡμᾶς νοεραὶ φύσεις εἰσὶν, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ὁμοταγέσιν ἱεραρχίαις πρῶται καὶ μέσαι καὶ τελευταῖαι τάξεις εἰσὶ, καὶ τῶν ἡττόνων οἱ θεϊότεροι χειραγωγοὶ ἐπὶ τὴν θεῖαν προσαγωγὴν καὶ ἑλλαμψίν γίνονται. Καὶ τὰ μὲν ἀγιώτατα τῶν ὑπερτάτων οὐσιῶν τάγματα καὶ ἀγγέλους καλοῦσιν οἱ θεολόγοι, ὡς εἴρηται (καὶ γὰρ εἰσὶν ἐκφαντορικὰ καὶ αὐτὰ τῆς θεαρχικῆς ἑλλαμψίως)· τὴν δὲ τελευταίαν τάξιν τῶν οὐρανίων νοῶν, τοῦτέστι τοὺς ἀγγέλους, οὐκ ἔχει λόγον Χερουβὶμ ἢ Σεραφὶμ ἢ Θρόνους ὀνομάζειν· οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἐν μετασφί τῶν ὑπερτάτων δυνάμεων. Πρὸς ἐπὶ τοῦ-

⁸⁸ Psal. CXLVIII, 5.

simulacra pro diis habere non dubitarunt, quid non fecissent, si naturarum inaspectabilium cognitionem habuissent? Itaque Mose prorsus de his tacente, post magnum deinceps temporis interval- lum vates Davides eorum creationis meminit, quan- quam perfunctorie, propter auditorum imbecillita- tem. Sic enim ait : « Ipse dixit, et facti sunt ; ipse mandavit, et creati sunt⁸⁸. » Interpres autem re- rum divinarum, eximius ille Dionysius, de hisce naturis inaspectabilibus latius disserit, ut qui eos erudiat qui hujusmodi capere possent. Idcirco sta- tum ordinem cognitionem collustrationem earum, itemque discrimen inter ipsas cum operatione sin- gularum, admirabili complexus est oratione, nos- que prorsus hæc ignorantes docuit.

De angelorum ordinibus.

Debes autem scire caelestium descriptionum gra- duum novem esse ordines, nimirum Cherubos, Seraphos, Thronos, Dominatus, Potestates, Imperia, Principatus, Archangelos, Angelos. Num vero alii præter hos sint in caelis ordines, quos in altera vita cognituri simus, beatus ille Paulus novit, qui ait : « Concedit Christus supra omnem principatum, imperium, potestatem, omneque nomen quod ver- bis exprimitur, non solum in hoc ævo, sed etiam futuro. » Cæterum indicatos hosce novem ordines Dionysius in tres descriptiones gradusque distri- buit, quorum primo continentur Seraphi, Cherubi, Throni, qui quidem citra medium ullum et conti- nuo assistant Deo ; secundo, Dominatus, Potestates, Imperia ; tertio et ultimo, Principatus, Archangeli, Angeli. Horum ultimus ordo, quemadmodum et prius dictum est, peculiare nomen angelorum habet, ut qui rerum divinarum interpretationes nobis ex- ponant et ad nos perferant. Quanquam hæc eadem angelorum appellatio cunctis etiam naturis intel- lectilibus tribuitur, **77** quod ipsæ primo loco di- vinitus collustrentur, atque ita deinceps per ipsas ad nos quoque rerum divinarum arcana perve- niant. Quippe lex ipsa per angelos nobis data est ; itemque Patres illos illustres tam ante quam post legem promulgatam angeli divinum ad numen subvehabant. Nam per prima sursum ducuntur ea quæ ordine secunda sunt. Neque tantam supra nos sunt intellectibiles illæ naturæ, sed etiam in ipsis illis cæteroque eodem ordine comprehensis sacris principatibus primi quidam gradus sunt et medii et ultimi. Simul inferiorum duces sunt alii diviniore, ad percipiendum rerum divinarum splendorem. Et quanvis sanctissimos illos supre- marum essentialium ordines generali vocabulo an- gelos appellant rerum divinarum periti, sicut in- dicatum est modo (nam et ipsi splendoris a Deo profecti sunt interpretes), tamen ordinem ultimum ex caelestibus illis mentibus, nimirum angelos, ab- surdum fuerit vocare Cherubos aut Seraphos aut Thronos. Nec enim ex æquo participant cum po-

testatibus illis supremis. Præterea naturas has intellectuales in universum vocari videmus potestates, ut quæ sint ab affectionibus corporeis immunes et propterea perficere sibi mandata possint. «Præstant, inquit Davides, robore, ac imperium ejus exsequuntur⁸⁹⁻⁹⁰.» Præter hæc in singulis hisce sacris gradibus ordines superiores habent inferiorum collustrationes atque potestates, cum posteriores superiorum præstantiæ non sint particeps.

Hoc quoque necessario sciendum est tibi, omnem mentium illarum cœlestium appellationem in Hebræa lingua significationem habere divinæ cujusdam singularum proprietatis, id quod etiam Joannes Chrysostomus indicat in oratione sua tertia de Incomprehensibili. Quo fit ut partim Cherubi, partim Seraphi vocentur; nam ejusmodi nomina declarant earum effectiones. Ac quemadmodum angelus inde nomen accepit, quod arcana illa rerum divinarum nobis nuntiet, itemque archangelus, quod angelis cum imperio præsit, sic et appellationes istæ sapientiam ipsarum puritatemque nobis indicant. Sicut etiam alæ sublimitatem in eis naturæ significant (nam volare Gabrielus non idcirco perhibetur, quod angelus iste pennas habeat: sed uti discas eum de locis supremis ad homines venire), ita comparata res est in Cherubis quoque ac Seraphis; nihil enim ipsorum alæ denotant aliud quam naturæ sublimitatem, perinde ut oculi perspicacitatem declarant, celebratio perpetua vigilantiam summam. Hoc modo appellationes eorum partim sapientiæ, partim puritatis indicationes habent. Nam quid aliud sonat Cheruborum nomen **78** quam cognitio multiplicata? Quid Seraphorum quam ora ignea? Thronorum vox nihil significat aliud quam eorum excellentiam secretam ab omnibus rebus humilibus, itemque promptitudinem ad obeunda divina ministeria. Et primus quidem hic gradus ab ipso naturarum omnium auctore principeque Deo citra medium ullum instituitur. Dominatum appellatio denotat minime servilem quamdam planeque ingenuam subvectionem, quæ indesinenter dominio vere principi parere cupiat. Vox potestatum significat virilem quamdam efficacitatem, eamque firmam, in omnibus divinis actionibus; imperiorum convenientem ac confusionis expertem in officiis divini ordinem. Et hæc media cœlestium illarum mentium est descriptio, quæ perficitur et illuminatur per ordinem primum, ipsaque vicissim suas illustrationes cum sequente communicat. In hac principatum vox indicat esse ipsos Deo similes ac principatum obtinere, quodque ad principatum illum principem pro viribus conformentur; archangelorum, eos summa consecrari, ut qui communicent tam cum principatibus quam cum angelis, eum principatibus, quod ad ultranaturalem illum principatum sese convertant, cum angelis, quod

τοῖς καὶ δυνάμεις καλοῦσι τὰς νοερὰς πάσας φύσεις ὡς τῶν σωματικῶν παθῶν ἐλευθέρως κίντεῦθεν πληροῦν τὰ κελευόμενα δυναμένας. «Δυνατοί, ἔ γάρ φησιν, ἐ ἰσχυροί, ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ. » Ἄλλὰ καὶ κατὰ πᾶσαν ἱερὰν διακόσμησιν αἱ μὲν ὑπερβεβηκυῖαι τάξεις ἔχουσι καὶ τὰς τῶν ὑφειμένων διακοσμήσεων ἐλλάμψεις καὶ δυνάμεις, ἀμέθεκτοι δὲ τῶν αὐτὰς ὑπερκειμένων αἱ τελευταῖαι εἰσιν.

Ἄναγκαῖον δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο εἰδέναι σέ, ὅτι πᾶσα ἡ τῶν ἐπουρανίων νοῶν ἐπωνυμία δηλωσιν ἔχει τῆ; ἐκάστου θεοειδοῦς ἰδιότητος; Ἐβραϊκῆ φωνῆ, καθὰ δὴ καὶ ὁ χρυσοβόμβημων Ἰωάννης φησὶν ἐν τῷ περὶ ἀκαταλήπτου τρίτῳ λόγῳ αὐτοῦ. Τὸ μὲν αὐτῶν Χερουβιμ, τὸ δὲ Σεραφίμ καλούμενα. Τὰ τοιαῦτα καὶ γὰρ ὀνόματα τὰς ἐνεργείας αὐτῶν ὑπεμφαίνουσι, καὶ καθάπερ ἄγγελος λέγεται διότι τὰς θείας ἐκφαντορίας ἀναγγέλλει ἡμῖν, καὶ ἀρχάγγελος ἐπειδὴ τῶν ἀγγέλων ἀρχεῖ, οὕτως αἱ τοιαῦται προσηγοῦνται τὴν σοφίαν αὐτῶν καὶ καθαρότητά δηλοῦσιν ἡμῖν. Καὶ ὡσπερ αἱ πτέρυγες τὸ ὕψος; δηλοῦσι τῆς φύσεως (καὶ γὰρ ὁ Γαβριὴλ πετόμενος φαίνεται οὐκ ἐπειδὴ πτερὰ περὶ τὸν ἄγγελον, ἀλλ' ἵνα μάθῃς ὅτι ἐκ τῶν ἀνωτάτων χωρίων ἐπὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀφίκεται φύσιν), οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν Χερουβιμ καὶ Σεραφίμ οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ τὰ πτερὰ ἢ τὸ ὕψος τῆς φύσεως, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τὸ διορατικὸν αὐτῶν. Ὡσαύτως τὸ διὰ παντός ἀνυμνεῖν τὸ ἄγρυπνον αὐτῶν ὑπεμφαίνει καὶ γρήγορον. Οὕτω δὴ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν μὲν τὴν σοφίαν αὐτῶν δηλοῖ, τῶν δὲ τὴν καθαρότητα. Ἐἰ γὰρ ἐστὶ Χερουβιμ ἡ πεπληθυσμένη γνώσις; τί δὲ Σεραφίμ ἢ ἐμπυρα στόματα; Ἡ δὲ τῶν θρόνων κλήσις οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸ ἀπὸ πάντων τῶν περιπεζῶν ἐξηρημένον αὐτῶν ὑπεμφαίνει, καὶ τὸ περὶ τὰς θείας ὑποδοχὰς ἀναπεπταμένον καὶ ἔτοιμον. Οὗτος μὲν οὖν ὁ πρῶτος διάκοσμος παρ' αὐτῆς τῆς οὐσοποιοῦ θεαρχίας ἀμέσως μουόμενος; ἡ δὲ τῶν κυριοτήτων ἐπωνυμία δηλοῖ ἀδούλωτον τινα καὶ πάντῃ ἐλευθέραν ἀναγωγὴν τῆς ἡνωτικῆς κυριαρχίας; ἀκαταλήπτω; ἐφιμένῃ. Ἡ δὲ τῶν δυνάμεων ἀρρηνωτόν τινα καὶ ἀκατάσειστον πρὸς πάσας τὰς θεοειδεῖς ἐνεργείας παρίστησιν, ἡ δὲ τῶν ἐξουσιῶν εὐκοσμόν τινα καὶ ἀσύμφυτον περὶ τὰς θείας ὑποδοχὰς εὐτάξιαν. Αὕτη μὲν οὖν ἡ μέση τῶν οὐρανίων νοῶν διακόσμησις τελεσιουργεῖται μὲν καὶ φωτίζεται διὰ τῆς πρώτης ἱεραρχικῆς διακοσμῆσεως, διακορθεύει δὲ τῇ μετ' αὐτὴν τὰς ἐλλάμψεις;. Ἡ δὲ γε τῶν ἀρχῶν ἐπωνυμία τὸ θεοειδὲς αὐτῶν ἐμφαίνει καὶ ἡγεμονικὸν καὶ τὸ πρὸς τὴν ἀρχοποιὸν ἀρχὴν ὡς δυνατὸν ἀποτυποῦσθαι. Ἡ δὲ τῶν ἀρχαγγέλων ἐπωνυμία τῶν ἄκρων ἀντιλαμβάνεσθαι δηλοῖ. ταῖς γὰρ ἀρχαῖς καὶ τοῖς ἀγγέλοις κοινωνεῖ, ταῖς μὲν ὅτι πρὸς τὴν ὑπερούσιον ἀρχὴν ἀρχικῶς ἐπέστραπται, τοῖς δὲ ὅτι καὶ τῆς ὑποφητικῆς ἐστὶ τάξεως τὰς θεαρχικὰς ἐλλάμψεις διὰ τῶν πρώτων ὑποφαινομένη δυνάμεων καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτὰς

⁸⁹⁻⁹⁰ Psal. cii, 20.

ἀπαγγέλλουσα. Ἡ δὲ τῶν ἀγγέλων ἐπωνυμία τὴν ἄ-
ἐκπραντορικὴν αὐτῶν λειτουργίαν παρίστησιν.
potestatibus accipiant et vicissim angelis exponant. Angelorum denique vocabulum significationem
ministerii continet, quo res divinas enuntiant.

Ἔδειξεν οὖν ὁ λόγος ὡς αἱ πρῶται μὲν τάξεις
ἀμέσως ἐκ Θεοῦ τὰς ἀλλάμψεις δέχονται, παρὰ δὲ
τῶν πρώτων αἱ δευτέραι, καὶ καθέξῃς αἱ λοιπαί,
τούτέστι παρὰ τῶν δευτέρων αἱ τρίται. Ὅτι δὲ δια-
φορὰ τίς ἐστὶ παρὰ ταῖς ἄνω δυνάμεις; καὶ ὅτι
κατὰ γὰρ τὴν στάσιν καὶ τὰς ἐξουσίας αὐτῶν καὶ τὴν γνῶσιν
ἔχουσι, καὶ ὁ θεότατος ὑπέδειξε Κύριλλος ἐν τῇ
βίβλῳ τῶν Ἐπιστολῶν οὕτως εἰπὼν· « Πάντε λογικῶ
συμμεμέτρηται ἡ γνῶσις, ὡς ἑτέραν μὲν εἶναι πι-
στεύειν ἐν ἀγγέλοις, μείζονα δὲ ἐν ἀρχαγγέλοις, καὶ
ἐστὶ ταύτας ὑπερέχουσαν ἐν ταῖς ἀνωτέρω δυνάμει-
σιν. » Ἀλλὰ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης περὶ τοῦ-
των οὕτως φησὶ· « Διαφέρονται δὲ ἀλλήλων αἱ ἄνω
δυνάμεις τῷ φωτισμῷ καὶ τῇ στάσει, εἴτε πρὸς τὸν
φωτισμὸν τὴν στάσιν ἔχοντες, εἴτε πρὸς τὴν στάσιν
τοῦ φωτισμοῦ μετέχοντες, καὶ ἀλλήλους φωτίζοντες
διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς τάξεως ἢ φύσεως. » Ἐπὶ δὲ, ὡς
καὶ ἄνωθεν εἰρηται, ὅτι οἱ ὑπερέχοντες τοῖς ὑποβε-
δηκόσι μεταδίδουσι τοῦ τοῦ φωτισμοῦ καὶ γνώσεως.
quidem perspicuum est, quod superius etiam est
minationem quam cognitionem suam communicare.

Πρὸς τοὺς εἰρημένους δὲ καὶ τοῦτο φησιν, ὅτι καὶ
φυλάττουσι μέρη τῆς γῆς αἱ ἄνω δυνάμεις, καὶ ἐθνῶν
καὶ τόπων προστατανται, καθὼς ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ
ἐτάχθησαν. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτω; ἔχει, καὶ ὁ ἐν
πατριάρχει; ἀγιώτατος Γερμανὸς ἀριδηλότερον τοῦτο
παρίστησιν. Ἐν γὰρ τῷ εἰς τὴν κοίμησιν τῆς Θεο-
μήτορος λόγῳ αὐτοῦ καὶ τάδε περὶ τοῦτου φησὶν·
« Ἄμα τῷ συστήναι τὰ τῶν ἀνθρώπων γένη, ἀγγε-
λοι τῆς τούτου ζωῆς ἐπιτροπεύειν ἐτάχθησαν.
Ἔστησε γὰρ, φησὶν, ἕξαι ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέ-
λων Θεοῦ, καὶ παρεμβαλεῖ ἀγγελος Κυρίου κύκλῳ
τῶν φοβουμένων αὐτόν. Ἦνίκα δὲ εἰς εἰδωλοκρατίαν
οἱ ἄνθρωποι ἐξέκλιναν, διέστησαν ἀπ' αὐτῶν καὶ οἱ
ἀγγελοι. Καθ' ὃν δὲ λοιπὸν εἴκτε καιρὸν ἡ πανά-
μωμος, ἠνώθησαν τὰ ἐν οὐρανῷ τοῖς ἐπὶ γῆς, καὶ
σύμφωνον πολίτευμα γέγονεν ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώ-
ποις, καὶ μία δοξολογία. » Τοιοῦτον δὲ τι καὶ ὁ χρυ-
σοβόρῃμων Ἰωάννης περὶ τῶν ἀγγέλων διέξεισι. Φησὶ
καὶ γὰρ ὅτι ὁ προφήτης Δαυὶδ μέγα τι χρῆμα λέ-
γει τοῖς ἀγγέλοις· εἶναι, προστατάματα δὲ Θεοῦ πα-
σαν τὴν κτίσιν διαλαχεῖν καὶ τῶν ἐθνῶν ἐπιστατεῖν,
καὶ τούτων τὸν μὲν τοὺς Πέρσας ἐφορῶν, τὸν δὲ
ἀρχάγγελον Μιχαὴλ τὸν ἐκ περιτομῆς λαὸν φρου-
ρεῖν. Συστῆναι δὲ τοῖς ἐφόροις ἄμφω διαπληκτισμὸν,
οὐ κατὰ πάθος ὀργῆς (18), ἀλλὰ κατὰ θεῖόν τινα
καὶ ἀπόρρητον λόγον, τοῦ μὲν δουλεύειν Ἰουδαίου
Πέρσαι; ἀναγκάζοντο; ὡς τοῦ Θεοῦ δὴθεν καταφρο-
νητῆς, τοῦ δὲ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἀνδιέλοντος καὶ
λέγοντός· « Παῦσαι, Περσῶν προστατά· ὁ γὰρ Θεὸς

¹ Psal. xxxviii, 8.

(18) In F. codice negatio οὐ κατὰ πάθος ὀργῆς
expressa reperitur, quæ laud dubie huic loco
prorsus necessaria est, quanquam in Vallicellano

nihilominus ordine discipulorum quoque continen-
antur, uti qui divinas illustrationes a primis illis
significationem

De hac indicatione nostra perspicuum est primos
ordines citra medium quoddam a Deo suas illu-
strationes consequi, deinde a primis secundos, a
secundis tertios. Cæterum esse quædam apud cœ-
lestes illas potestates discrimina, quodque illa ipsa
maxime consistant in ipsorum statu ordine et cog-
nitione, divinus etiam vir Cyrillus in libro *Thesau-
rorum* suo docet, ac hisce quidem verbis : « Omnis
natura particeps rationis, etiam cognitionis modum
mensuramque certam habet, ita ut credi par sit
aliam in angelis esse aliamque majorem in archan-
gelis, quam ipsam quoque superet ea quæ sublimi-
oribus in potestatibus existit. » Eadem de re Jo-
annes Damascenus ita disserit : « Potestates ille
supernæ tam illuminatione quam ordine statuque
differunt, sive adeo pro illuminationis ratione status
ipsarum comparatus est, sive pro ratione status
illuminationis participes fiunt, et alii alios illuminant
propter excellentiam vel ordinis vel naturæ. » Id
indicatum, excellentiores cum inferioribus tam illu-

Præter hæc tradit idem **79** potestates hæce cœ-
lestes attributas sibi terræ partes custodire, certis-
que singulas tum nationibus tum locis cum impe-
rio potestateque sic præesse, quemadmodum ipsis
ab opifice rerum præscriptum sit. Quæ quidem ita
se habere sanctissimus ille patriarcha Germanus
illustrius declarat. Etenim in oratione de obdormi-
tione Dei Genitricis hæc verba ipsius exstant :
« Cum genus humanum conditum esset, angeli di-
vinitus constituti sunt, qui vitæ ipsorum tutores
essent atque præsides. Sic enim præscriptum sacris
in Litteris legimus « nationum limites pro angelo-
rum Dei numero statuit. » Item : « Angelus Domini
circum timentes eum castra munit. » Inde homi-
nibus ad deastrorum cultus exorbitantibus angeli
quoque ab eis recesserunt. Verum quo deinceps
tempore virgo purissima peperit, cœlestia rursum
cum terrenis unita sunt, angelique cum hominibus
versari ac Deum celebrare consentientibus animis
cœperunt. Consimile de angelis quiddam Chryso-
stomus quoque commemorat. Vates, inquit, Da-
niel angelos eximium quiddam esse tradit, Dei-
que jussu creaturam universam in eos distributam,
qui nationum quoque sint præsides. Alium in Per-
sas defixos oculos habere, Michaelum archangelum
pro populo circumciso excubias agere. Quin etiam
inter utriusque nationis præsides hosce contentionem
ex iracundia quamdam oboriri, modo scilicet ratio-
neque divina et ineffabili, dum ille quidem Judæos

erasa fuerit, nec in suo reperit Leunclavius, qui
et aliorum vertit particulam adversativam ἀλλὰ
modo scilicet rationeque divina et ineffabili.

Fersis servire cogit ut Dei contemptores, hic vero ex alia parte in libertatem vindicat, ac hisce verbis uititur : « Desine, Persarum præses ; nam peccantes quidem hos multavit affixitque Deus, verum ad se conversos non aversatur. »

Jam singulis etiam fidelium adesse custodiae causa divinum angelum, magnus ille Basilius inter alios tradidit. Quemadmodum, inquit, apes abigit fumus, et columbas depellit fœtor, sic et vitæ nostræ custodem angelum multis deplorandum lacrymis fœtensque peccatum a nobis sejungit. Idem et Theodoretus indicat. Nam in Therapeutica sua verbis hisce utitur : « Elatus superbia diabolus lapsus esse fertur, ac deinceps adversus homines exornatos imagine divina furore quodam exarsisse, bellumque adversus ipsos suscepisse. Hac de causa rerum opificem per angelorum inspectionem atque tutelam genus humanum custodire, ne per vim ac tyrannidem inadspectabiliter eos aggressus, quos odit ex invilia, citra cujusquam metum ac libere perdat. » Quæ quidem ita esse, ac fideles singulos habere custodem angelum, etiam in Evangelio Matthæi verbis his exponitur : « Videte ne vel unum ex parvis hisce contentumatis : nam angeli eorum semper faciem Patris mei, qui **80** in caelis est, aspiciant⁸⁸. » Ac de his quidem hæc indicata sunt.

Præterea quæsitum a nonnullis est numi hæc potestates intellectuales ante cœli terræque creationem conditæ fuerint, an postquam illa jam facta erant. Ac Theodoretus quidem cum Gennadio mundum hunc sub oculos cadentem productum esse in ortum ante naturas illas inaspectabiles asserit. Nam quia certis circumscripti limitibus sunt angeli, conveniebat cunino ut locus aliquis existeret quo continerentur. Verum reliqui Patres hoc nequam admittere videntur. Quid magnus ille Basilius, in libro suo *De primorum sex dierum operibus*, dicat, audi : « Erat antiquior mundi ortu conditio quædam et status, ukramundanis illis potestatibus conveniens. In eo rerum opifex quædam condidit, nimiram lucem illam intellectilem, beatitati angelorum Dominum diligentium convenientem. » Audi etiam quid Gregorius ille cognomento Theologus dicat : « Primum Deus angelicas divinasque potestates mente concipit. Ea cogitatio mox opus ipsum erat, sermone completum ac spiritu perfectum. Secundo mundum et materie crassa constantem et aspectabilem cogitat. » Huic consimilia tradit et frater ejus Cæsarius : « Omnes, inquit, carnis expertes illi cœtus angelorum prius etiam, quam mundus hic oriretur, in luce degebant. » Itidem Anastasius Sinaites, vir plane divinus, de his disserit : « Deus ille noster, aî, qui semper existit, ante omnia creata cogitat et condit angelicas cœlestesque potestates, quemadmodum ipse solus novit. » Præter hos et Severus et Diodorus et magnus ille Amphiloichius inaspectabilium naturarum crea-

« Οτι δὲ θεὸς ἄγγελος ἐν ἑκάστῳ προσεδρεύει τῶν πιστῶν φυλάκῃς ἔνεκεν, διεληπται μὲν καὶ τῶν μεγάλῃ Βασιλεῖν λέγοντι : « ὡς τὰς μελίσσας φυγαδεύει καπνὸς καὶ τὰς περιστερὰς ἐξελαύνει δυσωδία, οὕτω καὶ τὸν φύλακα τῆς ζωῆς ἡμῶν ἄγγελον ἢ πολυδακρυς καὶ δυσώδης ἀφ' ἡμῶν διστραφίην ἀμαρτία. » Οὐχ ἦτρον δὲ τὰ περὶ τούτου καὶ αὐτῶν τῶ Θεοδώρητῳ δεδήλωται. Ἐν γὰρ τῇ Θεραπευτικῇ αὐτοῦ τάδε φησίν : « Ἐπαρθεὶς ὁ διάβολος λέγεται πεπτωκέναι, εἶτα κατὰ τῶν ἀνθρώπων ὡς εἰκόνι θεῖα τετιμημένων λυτῆσαι, καὶ τὴν κατὰ τούτων ἀναδέξασθαι πόλεμον. Ἔνθεν τοι καὶ τὸν ποιητὴν τῆ τῶν ἀγγέλων ἐπιστάσι τὸ τῶν ἀνθρώπων φρουρῆσαι γένος, ὅπως μὴ βία καὶ τυραννίδι χρώμενος, ἀοράτως ἐπιών, οὐδὲ διὰ φθόνον ἐμίσησεν, ἀδελῶς διαφθείρη. » Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι τῶν πιστῶν ἕκαστος ἄγγελον φύλακα κέκτηται, καὶ τῶν κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίῳ διεληπται. Λέγει γάρ : « Ὅρατε μὴ καταφρονήσητε ἐνὸς μικρῶν τούτων : οἱ γὰρ ἄγγελοι αὐτῶν διηνεκῶς ὀρώσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. » Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Ἐτι δὲ καὶ τοῦτο παρὰ τισιν ἠπόρηται, εἴτε πρὸ τῆς παραγωγῆς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς εἴτε μετὰ τὴν δημιουργίαν αὐτῶν αἱ νοεραὶ δυνάμεις παρήχθησαν. Ὁ μὲν οὖν Θεοδώρητος, καὶ μὴν καὶ ὁ Γεννάδιος πρὸ τῶν ἀοράτων φύσεων δισχυρίζονται τὴν ἔρατον τοῦτον κόσμον παραχθῆναι ἑπειδὴ γὰρ περιγραφοὶ εἰσιν οἱ ἄγγελοι, ἔπρεπε πάντως καὶ τόπον εἶναι τινα, ὡς ἐνεῦθεν αὐτοὺς ἐν αὐτῷ περιγράφασθαι. Ἄλλ' ὁ λοιπὸς τῶν Πατέρων κατάλογος οὐκ ἐπιφέρει αὐτὸν καταδεχόμενος φαίνεται. Καὶ τρινηκαῦτα τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐν τῇ Ἐξαήμερῳ αὐτοῦ λέγοντος ἄκουε : « Ἦν τις πρεσβυτέρα τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως κατάστασις, ταῖς ὑπερκόσμοις δυνάμεισι πρέπουσα. Δημιουργήματα δὲ ἐν αὐτῇ ὁ τῶν ὄλων Δημιουργὸς ἀπέτελεσε φῶς νοητὸν, πρέπον τῇ μακαριότητι τῶν φιλοῦντων ἀγγέλων τὸν Κύριον. » Ἄλλὰ καὶ τοῦ θεολόγου Γρηγορίου λέγοντος οὕτως ἄκουε : « Καὶ πρῶτον μὲν ἐνοεῖ τὰς ἀγγελικὰς οὐρανίους δυνάμεις, καὶ τὸ ἐννόημα ἔργον ἦν, λόγῳ συμπληρούμενον καὶ πνεύματι τελειούμενον ἑξ ἑαυτοῦ. δευτερον δὲ ἐνοεῖ κόσμον ὀλίγον καὶ ὀρώμενον. » Ὅμοια δὲ τοῦτον δέξεται καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Καισάριος, ἢ Πάσα, λέγων, « ἐν φωτὶ διήγον αἱ σαρκιοὶ τῶν ἀγγέλων χοροὶ καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὸν κόσμον. » Καὶ ὁ θεοῦτατος Ἀναστάσιος ὁ Σιναίτης περὶ τούτων οὕτω φησὶ : « Θεὸς ἡμῶν ὁ ἀεὶ ὢν πρὸ πάσης κτίσεως ἐνοεῖ καὶ ποιεῖ τὰς ἀγγελικὰς καὶ οὐρανίους δυνάμεις, ὡς μόνος αὐτὸς οἶδεν. » Ἄλλὰ καὶ ὁ Σεβήρος, καὶ μὴν καὶ ὁ Διόδωρος αὐτὸς τε ὁ μέγας Ἀμφιλόγιος πρεσβυτέρων ἀποδείκνυσσι τοῦ ὀρώμενου τούτου κόσμου καὶ αἰσθητοῦ τὴν τῶν ἀοράτων φύ-

⁸⁸ Matth. xviii, 10.

σιων δημιουργίαν. Ὁ δὲ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης περὶ τούτου καὶ τάδε φησὶν· « Ἐτεροι μὲν οὖν μετὰ τὸν πρῶτον οὐρανὸν τὰς ἀοράτους φασὶ παραχθῆναι δυνάμεις, ἐγὼ δὲ τῷ Θεολόγῳ Γρηγορίῳ συντίθεμαι· ἔπραξε γὰρ πρῶτον τὴν νοερὰν οὐσίαν κτισθῆναι, καὶ τότε τὴν αἰσθητὴν, καὶ οὕτως ἐξ ἀμφοτέρων τὸν ἄνθρωπον. Ἐπαράγει μὲν ὁ Θεὸς τὰς ἀνα δυνάμεις, ὡς εἴρηται πρότερον, ἔπειτα δὲ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. Τέλος πάντων ταῖς οἰκείαις χερσὶ πλάττει τὸν ἄνθρωπον, γούν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐμφυσήσας αὐτῷ, καθάπερ ἀνωθεν εἴρηται.

« Ποιῶμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, » καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς γῆς. Διὰ τί πρῶτον ἐνταῦθα τῶν ἰχθύων ἐμνημόνευσε, « Καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν θηρίων τῆς γῆς » εἰπὼν; Κατὰ τὴν τάξιν τῆς δημιουργίας· πρῶτον γὰρ οἱ ἰχθύες ἐκ τῆς θαλάσσης ἐγένοντο, εἶτα τὰ πετεινὰ, μετὰ ταῦτα δὲ ἀπὸ τῆς γῆς τὰ τετραπόδα.

Καὶ τοῦτο δὲ ζητοῦσιν, ἀγαπητὲ, τίνας ἔνεκεν ἤγγαγε τὰ ζῶα πρὸς τὸν Ἀδὰμ ὁ Θεός. Ἐφθασεν εἰπὼν ὅτι « Ποιῶμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ ἀρχέτω τῶν ἰχθύων. » Ἴνα γούν ὅσα εἶπε εἴηλον ἔργοις αὐτοῖς γένηται, διὰ τοῦτο τὰ ζῶα ἤγγαγε πρὸς τὸν Ἀδὰμ ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν ἐπιγνωσθῆναι (καὶ γὰρ ὡς δοῦλα παρίσταντο ὅπαντα), καὶ τὴν δοθεῖσαν ὑπὸ Θεοῦ σοφίαν τῷ Ἀδὰμ δῆλην γενέσθαι παντὶ· ἐφ' ἐκάστῳ γὰρ τῶν ζώων ἕνομα ἔθετο τῷ αὐτοῦ φύσει κατὰλληλον.

Ποιῶμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, τοῦτέστι δώσωμεν αὐτῷ λόγον περιουσίαν, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος. « Καὶ τὸ μὲν κατ' εἰκόνα ἐκ Θεοῦ ἔλαβον, ἤγουν τὸ λογικὸν εἶναι, τὸ δὲ καθ' ὁμοίωσιν ἔμοι κατέλιπεν. Εἰ γὰρ ἐκείθεν καὶ τοῦτο ἔλαβον, ποῖα χάρις ἔμοι; Ἐχω τοίνυν τὸ καθ' ὁμοίωσιν, ἤνικα χρῆστος ἀφ' ἑαυτοῦ γίνομαι. » Τοῦτοι; ὁδὸν ἀκολουθῶν καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησὶν ὅτι καθ' ὁμοίωσιν ἐποίησεν ἡμᾶς ὁ Θεός, ὥστε ὁμοιοῦσθαι αὐτῷ κατὰ τὸ δυνατόν ἄνθρώπῳ· ἡ ἀρετὴ γὰρ ἐκ Θεοῦ μὲν ἐδόθη τῇ φύσει ἡμῶν, ἐφ' ἡμῖν δὲ ἔστιν ἡ ἐμμεῖναι αὐτῇ καὶ ἀκολουθῆσαι τῷ Θεῷ, ἢ ἀποφοιτῆσαι αὐτῆς καὶ ἀκολουθῆσαι τῷ διαβόλῳ. Ὁ δὲ χρυσορῆμων Ἰωάννης ἐν τῇ εἰς τὴν Ἐξήτημερον κατ' ὁμιλίᾳ αὐτοῦ καὶ τάδε φησὶν· « Ἡ ἡμέρᾳ ἐποίησεν ὁ Θεός τὸν Ἀδὰμ, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτὸν, τοῦτέστιν ἀπὸ πάντων ἐδώκεν τὴν ἐξουσίαν αὐτῷ. Ὅσαπερ γὰρ ὁ Θεός τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν ἔχει, τῶν τε ὀρατῶν τῶν τε ἀοράτων, δημιουργὸς ἀπάντων τυγχάνων, οὕτω καὶ τὸ ζῶον τοῦτο τὸ λογικὸν δημιουργήσας; ἐβουλήθη πάντων τῶν ὀρωμένων τὴν ἀρχὴν αὐτῷ ἔχειν. Διὸ καὶ τὴν τῆς ψυχῆς οὐσίαν αὐτῷ ἐχαρίσατο, βουληθεὶς αὐτὸν καὶ ἀθάνατον εἶναι εἰς τὸ διηνεκές. Ἀλλὰ καὶ παραπάντα τὴν ἐνεσθῆν ὡς ἀπεστρέφη τέλειον, ἀλλὰ τῆς μὲν ἀθανασίας ἀπεστέρησε, θανάτῳ δὲ καταδικάσας ἐπὶ τῆς

tionem mundum hunc sub oculos cadentem animam sensilem præcessisse tradunt. Joannis Damasceni hæc verba sunt : « Alii quidem post cælum illud primum inaspectabiles potestates conditas esse dicunt : verum ego Gregorio, cui Theologi cognomen tum est inditum, assentior. Est enim conveniebat atque par erat primo intellectilem essentiam creati ac deinde sensilem, deque his ambobus hominem. Itaque supernas illas potestates initio Deus in ortum producit. Hinc cælum, terram, mare, cuncta his comprehensa condit. Ad extremum manibus suis hominem format, cum pulverem de terra sumpsisset ac faciem ejus afflasset, quemadmodum supra commemoravimus.

« Faciamus, inquit, hominem ad imaginem similitudinemque nostram, » qui marinis piscibus, volucris aereis, bestiis terræ dominetur. Enimvero cur his in verbis primo piscium facta est mentio? « Dominetur, ait, marinis piscibus. » Nimirum hoc ordini creationis est consentaneum. Nam primo pisces e mari sunt orti, deinde **SI** volucres, ac secundum has bestię de terra quadrupedes.

Sunt etiam, dilecte filii, qui scire velint quamobrem animalia condita Deus ad Adamum deluxerit. Antea scilicet dixerat : « Faciamus hominem ad imaginem nostram, qui piscibus aliisque dominetur. » Ut ergo reipsa, quod dixerat, eveniret, ad Adamum animalia deduxit, ut hinc eorum obedientia cognoscetur : quippe circumstabant ipsum omnia tanquam ejus mancipia.

Præterea debebat hoc pacto sapientia divinitus Adamo concessa innotescere. Nam singulis animalibus tum nomen cujusque naturæ consentaneum indidit : « Faciamus hominem ad imaginem similitudinemque nostram. » Hoc est, largiamur ei rationis abundantiam, ut magnus ille Basilius his verbis declarat. Ex his quod imaginem attinet, eam accepit a Deo, nimirum quod rationis [sum] participes; quod similitudinem mihi reliquit. Nam si hoc quoque indidem accepit, quænam mihi concessa est gratia? Quapropter Dei similitudinem refero, cum ex meipso bonus fio. » His consentanea Joannes etiam Damascenus tradit, Deum nos ad similitudinem condidisse, ut pro viribus humanis ei similes evadamus. Quippe virtus a Deo quidem concessa est naturæ nostræ, verum in potestate nostra situm est ut vel in ea perseveremus et obsequamur Deo, vel ab ea recedamus et obsequamur diabolo. Joannes Chrysostomus, in oratione 21 de sex dierum operibus hæc verba profert : « Quo die Deus Adamum condidit, ad imaginem Dei condidit eum, hoc est, omnium potestatem ei concessit. Nam sicut imperium Deus habet in omnia tam aspectabilia quam inaspectabilia, tanquam universorum opifex, ita cum animal hoc rationis participes condidisset, habere ipsum voluit imperium in res uni-

versas, quæcunque sub aspectum cadunt. Ideirco et essentiam animæ ipsi largitus est, uti quem immortalæ pro-sus esse vellet. Quin etiam mandatum ipsius transgressum non omnino aversatur, sed immortalitate spoliatum et ad mortem condemnatum prope in eodem imperio relinquit. Nam homo per rationem, qua præditus est, etiam hodie cuncta in potestate sua retinet. Quamquam enim foras agrestes nonnunquam pro libitu suo videmus in hominem irruere, tamen id tantopere mirari non debemus, quando consilio divino accidit, ut hoc modo vel inviti de peccato admoneamur, cujus causa nobis hoc contigit supplicii, ut subjectos imperio nostro metuamus. Rerum quidem omnium quæ sunt in terris, principem constitutum esse hominem a Deo, vel ipsa de forma intelligi perspicue potest. Nam recta homini forma, ceu vides, data est, qua tendit ad cælum sursumque spectat.

Atque hic animum mihi, dilecte fili, advertito. Cum efficere vellet hominem Deus honore peculiari, paradisum prius conserit, atque ita deinde ipsum in eo collocat, tametsi Pyron scriptor Annalium post xi primum dies Adamum paradisum ingressum esse tradat. Ego vero non video ubi Adamus antea versatus fuerit, cum xi dies extra paradisum degeret. Refutat hanc opinionem Chrysostomus, cum ait: «Licebat Adamo etiam extra paradisum degere. Verum ea loca non erant hominis domicilio præscripta destinataque, sed tam jumentis quam cæteris terræ bestiis, cum homini paradisus tanquam voluptaria quædam domus esset datus.» Eam ipsam ob causam animalia Deus ad Adamum adduxit, velut ab eo cæteroque separata. Quæ cum ita sint, non Pyroni, sed huic oratori nostro aureo velim aures præbeas, qui reapse Spiritus sancti discipulus fuit.

Sequuntur hæc historiæ divini verba: «Faciamus Adamo adjutricem secundum ipsum⁶⁶» hoc est, tam ipsi quam toti ejus naturæ consimilem, non reliquis animalibus: nam ea naturam eandem cum homine communem non habent. Hic autem Manes Deum mendacem esse dixit, et consimiliter Aquila. Nam vocem hanc in versione Græca, κατ' αὐτόν, contra ipsum interpretabantur propterea quod Adamum hæc non multo post ad mandati divini violationem impulset, ideoque facta sit insidiatrix, quæ adjutrix appelleret. Hæc illorum est opinio. Verum de sententia divini hominis Cyrilli atque etiam Damasceni, adjutrix hæc Adami dicta est ad humani generis propagationem. Itaque somnum Adamo gravissimum Deus immittit, unaque ex costis detracta mulierem ex ea construit. Hac Adamus

⁶⁶ Gen. ii, 18.

(19) Quis sit Pyron ille chronologus Christianus, vel, ut ms. habet, Πύρρων, jampridem, sed frustra, inquiri; nullum enim apud veteres, quod

A αὐτῆς ἀρχῆς ἀφῆκεν εἶναι. Διὰ γὰρ τοῦ προσόντος αὐτῷ λόγου καὶ τήμερον πάντων κρατεῖ. Εἰ γὰρ καὶ θῆρας ἀγρίους ὄρεξ' αὐθαδέα χρωμένους, ἔστι ὅτε καὶ ἐρμῶντας ἀναιδῶς κατ' αὐτοῦ, μὴ θαύμαζε, ὅτι καὶ τοῦτο κατὰ θεῖαν πάντως οἰκονομίαν, ὡς ἐντεῦθεν τῆς ἀμαρτίας ἡμᾶς ἐπιμεμνησθαὶ καὶ ἀκοντας, δι' ἣν δεδοικέναι καὶ τρέμειν ὡς ὑπὸ χεῖρα κατεδικάσθημεν. Ὅτι δὲ ἀρχῶν ὑπὸ Θεοῦ πάντων χειροτόνησι τῶν ἐπὶ γῆς ὁ ἀνθρώπος, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ σχήματος δῆλον· ὁρθιον γὰρ, ὡς ὄρεξ, τῷ ἀνθρώπῳ τὸ σχῆμα καὶ πρὸς οὐρανὸν ἀνατείνεται καὶ ἀνω βλέπει. Ταῦτα δὲ πάντως, ὡς ὁ Νύσσης φησὶ, καὶ ἀρχικῶς δοκεῖ εἶναι καὶ τὴν βασιλικὴν ἀξίαν ὑποσημαίνοντα· τὸ γὰρ μόνον ἐν τοῖς οὐρανοῖς τοιοῦτον εἶναι τὸν ἄνθρωπον, τοῖς δὲ ἄλλοις ἅπασιν πρὸς τὸ κάτω νενευκέναι τὰ σώματα, σαφῶς δείχνουσι τὴν τῆς ἀξίως διαφορὰν.

B Ἡ δὲ ἅπαντα, sicut ait antistes ille Nys-senus, imperio convenire videntur et regiam quamdam majestatem indicare. Nam quod solus inter res universas homo talis est, cum aliis omnibus deorsum corpora propendeant, id vero palam dignitatis discrimen indicat. »

Πρόσεχε, ἀγαπητέ. Βουλόμενος ὁ Θεὸς τιμῆσαι τὸν ἄνθρωπον, φτερεῖ παράδεισον πρότερον, καὶ οὕτω τιθῆσιν αὐτὸν ἐν αὐτῷ, εἰ καὶ Πύρρων ὁ χρονολόγος (19) μεθ' ἡμέρας τεσσαράκοντα τὸν Ἀδὰμ εἰσελθεῖν ἐν τῷ παραδείσῳ φησὶν. Ἄλλ' οὐκ οἶδα ποῦ διέτριβε πρότερον ὁ Ἀδὰμ, ἐξω τοῦ παραδείσου τεσσαράκοντα διάγων ἡμέρας. Ὁ μὲν οὖν χρυσορρόμημος Ἰωάννης καὶ ταύτην ἐκ μέσου τὴν ὑπόνοιαν ποιεῖ, λέγων· «Ἐξὼ ἦν τῷ Ἀδὰμ καὶ ἐξω τοῦ παραδείσου διάγειν. Ἄλλ' οὐ τῇ οἰκῆσει τοῦ ἀνθρώπου ἀνώριστο, ἀλλὰ τοῖς κτήνεσι καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τῆς γῆς. Ἦν δὲ αὐτοῖς βασιλικὸν ἐνδιαιτήμα ὁ παράδεισος· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἤγαγε τὰ ζῶα πρὸς τὸν Ἀδὰμ ὡς κεχωρισμένα αὐτοῦ. » Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, μὴ τῷ Πύρρῳ, ἀλλὰ τῷ χρυσορρόμῳ παρασχέ τὰς σὰς ἀκοάς, ὅτι καὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος ὑποφῆτης ὁ τοιοῦτος ὄντως ἐστὶ.

Μετὰ ταῦτα φησὶ «Ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν, » τουτέστιν αὐτῷ τε κατὰ πάντα ἑμπερῆ καὶ τῇ φύσει αὐτοῦ. Μὴ μέντοι γε καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα, ὅτι μὴδὲ τῆς αὐτῆς αὐτῷ τυγχάνουσι ταῦτα μέτοχα φύσεως. Ἄλλ' ἐνταῦθα Μάνης ψεύστην τὸν Θεὸν εἶπεν, ὁμοίως καὶ Ἀκύλας· τὸ γὰρ κατ' αὐτόν ἐναντίως αὐτῷ ἐξέδοτο, ἐπεὶ τάχα τὸν Ἀδὰμ αὕτη παραβῆναι πεποίηκε, κἀντεῦθεν ὁ βοηθὸς ἐπίβουλος γέγονε. Καὶ οὕτοι μὲν οὕτως· κατὰ δὲ τὸν θεϊότατον Κύριλλον τὸν Δαμασκηνὸν τὸ Ἰωάννην βοηθὸς αὕτη τῷ Ἀδὰμ εἰς τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κεχρημάτικε σύστασιν. Ἐκστασιν οὖν ἐπιβάλλει τῷ Ἀδὰμ, καὶ μίαν τῶν αὐτοῦ πλευρῶν ἐξελὼν οἰκοδομεῖ τὴν γυναῖκα. Ἦν καὶ θεασάμενος ὑστερον ὁ Ἀδὰμ «Τοῦτο οὖν ὅσπου ἐκ τῶν ὀστέων μου » προφητικώτατα ἔφησεν. Οὐδὲ γὰρ ἤγγυνη καὶ εἰσέτι τὸν αὐτόν

hactenus subodoratus sim, illius Annalium vestigium.

τρόπον ἐξ ἀνδρῶ; μόνου γενήσεται, ἀλλ' ἐκ συναφείας ἅμα ἀμφοτέρου καὶ νόμου γαμτικοῦ.

Utrumque ex utroque solo generabitur, sed per amborum conjunctionem et conjugii legem procreabitur.

Ὁσποῦν ἐπιβάλλει ὁ Θεὸς ἑκστασιν τῷ Ἀδάμ, καὶ μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ λαβὼν τὴν Εὐαν οἰκοδομεῖ. Ἀναγκαζομένη γὰρ ἦν μὴ καὶ τὴν Εὐαν ἀπὸ γῆς προσελθεῖν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ Ἀδάμ, ὡς ἐντεῦθεν φίλτρον ἐντεθῆναι τοῖς ὁμοζύγοις. Ἐπιβάλλει οὖν ἑκστασιν, ἥτοι κάρων ἐντίθησι τῷ Ἀδάμ, ὡς μὴ λαβεῖν ὀδύνης αἰσθησὶν ἐν τῇ ἀφαιρέσει τῆς πλευρᾶς, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλωττάν φησι, κἀντεῦθεν ἐχθροδῶς διακείσθαι πρὸς τὴν ὁμόζυγον. Ἀφαιρεῖται γοῦν μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, καὶ οἰκοδομεῖ τὴν γυναῖκα, καὶ ἀνεπλήρωσε σάρκα ἀντ' αὐτῆς. Τίνος οὖν ἔνεκεν ἀνεπλήρωσεν; Ἴνα μὴ ἔχη μετὰ τὴν τοῦ ὕπνου ἀπαλλαγὴν ἐκ τοῦ λείποντος αἰσθάνεσθαι τοῦ γεγονότος· εἰ γὰρ ἐν τῷ τῆς ἀφαιρέσεως καιρῷ ἠγνόησεν, ἀλλ' ὁμῶς ἔμελλε μετὰ ταῦτα ἐπιγινώσκειν τὸ γεγονός· ἐφ' ᾧ διὰ σαρκὸς τὴν τῆς πλευρᾶς ἀνεπλήρωσεν ἔλλειψιν.

Καὶ εἶπεν ὁ Θεός, Ἀυξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν. Ὁ τῷ μεγάλῳ Βασιλεῖ προσεκτίει κἀνταῦθα. Φησὶ γὰρ ὅτι διπλῆ ἡ αὐξησης, ἡ μὲν σώματος, ἡ δὲ ψυχῆς· ἀλλ' ἡ μὲν τοῦ σώματος αὐξησης ἡ ἀπὸ τοῦ μικροῦ εἰς τὸ καθῆκον μέγεθος ἀποκατάστασις, ἡ δὲ τῆς ψυχῆς αὐξησης διὰ τῶν μαθημάτων προσεπιγίνεται. Ἀλλὰ καὶ ὁ χρυσοβήμων Ἰωάννης περὶ ψυχῆς οὕτω φησὶν, ὅτι ἀπαξ λαθεῖσα τὸ εἶναι παρὰ Θεοῦ πρὸς αὐξησην οὐκέτι καθὰ δὴ καὶ τὸ σῶμα χωρεῖ· πῶς καὶ γὰρ ἄποσος αὐτὴ καὶ ἀσχημάτιστος οὖσα, ὡς εἰκὼν τοῦ Θεοῦ; Τελεῖα μὲν οὖν ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ἡ νοερά ἐκείνη ψυχῆ, εἰ καὶ κατὰ μικρὸν δοκεῖ συναύξειν τῷ σώματι. Καὶ δῆλον ἐξ ὧν ὁ Νύσσης φησὶ· «Τὸ τῆς ψυχῆς εἶδος κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ ὑποκειμένου ὀργάνου φαίνεται. Ἢ γὰρ πρὸς τὴν ἐμπᾶθῆ καὶ ζωώδη γένεσιν κοινωνία οὐκ εὐθὺς ἐκλάμπειν τῷ πλάσματι τὴν θείαν εἰκόνα ἐποίησεν, ἀλλ' ὀδῶ τινι ἀκολουθία ἐπὶ τὸ τέλειον ἀγεί τὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἀλλῆς τῷ νηπιῷ καὶ ἐτέρα; τῷ τελείῳ ἐγγινομένης ψυχῆς, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς ἐν ἐκείνῳ μὲν τὸ ἀτελές, ἐν τούτῳ δὲ δευκνοῦστος τὸ τέλειον.» Τελεῖα μὲν οὖν ἡ ψυχὴ καὶ ἐν βρεφικῇ ἡλικίᾳ, ἀδυνατεῖ δὲ τὴν ὅλην αὐτῆς δεικνύειν ἐνέργειαν. Καθὰπερ γὰρ μουσικὸς ἀριστος ἐν μὲν μικροῖς αὐλοῖς στενὸν τι καὶ ἔκτροπον μέλος ἀπήχησεν, ἡνῖκα δὲ εὐρυσπῆρους εὐρῆ αὐλοῦς, τότε τὴν αὐτοῦ τέχνην ὅλην ὑπέδειξεν, οὕτω καὶ ψυχῆ, ὡς ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἐν τοῖς ἐμμέτροις αὐτοῦ διέξεισιν ἔπει· κατὰ γὰρ τὴν τοῦ ὀργάνου διάθεσιν οὕτω κάκεινη τὴν ἐνέργειαν δεικνυσιν.

tissimus minutis in tibia exile atque absonum carmen canit, at cum tibus adeptus est amplas, tum scilicet artem suam totam demonstrat, sic et anima : « Debilibus cum membris debilis ipsa, de validis elucet, et omnem denique mentem ostentat, » quemadmodum Gregorius cognomento Theologus in commentationibus suis, quas versibus est complexus (1), inquit. Nam prout instrumentum adfectum fuerit, ipsa quoque vim et efficacitatem suam declarat.

⁶⁶ Gen. II, 23.

(1) Greg. *De anima*.

deinde conspecta verissime vaticinans dixit : « Hoc nunc demum os ex ossibus meis est ⁶⁶. » Nam mulier minime deinceps eodem modo existet e viro solo, sed per amborum conjunctionem et conjugii legem procreabitur.

Hoc pacto consopivit Adamum Deus, sumptaque costa ipsius usq̄ Evam construxit. Nam necessarium erat Evam non itidem, ut in Adamo factum erat, e terra provenire, sed ex ipsa potius Adami essentia, quo hac ratione mutuus amor conjugibus inderetur. Et somnum ei gravem iumittit, ne sensum aliquem doloris in ademptione costæ perciperet, quemadmodum Chrysostomus ait. **83** eaque de causa conjugem hostili quodam odio prosequeretur. Itidem costam unam sumit, de qua mulierem construit, ejusque locum carne complet. At quamobrem complet? Ne somno excitatus, per id quod aberat, sentire quod acciderat posset. Quamquam enim hoc ademptionis tempore ignorasset, tamen deinceps animadversurus erat. Quapropter carne Deus costæ defectum supplevit.

« Dixit Deus : Augescite, multiplicamini, replete terram. » Hoc in loco Basilii verbis animum advertito. Tradit enim duplex incrementum esse, quorum aliud sit corporis aliud animæ. Corporis incrementum est de statura parva convenientem ad magnitudinem pervenire. At incrementum animæ per disciplinas consequimur. Etiam Chrysostomus de anima inquit, eam cum semel a Deo suam naturam et existentiam nacla est, more corporis ad incrementum aliquid aliud nequaquam tendere. Nam qui fieri posset hoc in anima, quæ tanquam imago Dei tam quantitatis experta est quam figura? Quamobrem anima intelligentiæ vi prædita sic est a Deo condita, ut statim ab initio perfecta sit, etiamsi paulatim una cum corpore videatur incrementum aliquid sumere. Peraspicuum hoc est ex hisce Nysseni Gregorii verbis : « Animæ forma pro instrumenti subjecti ratione conspicitur. Cum enim particeps natura nostra sit ejus ortus, qui et viliis obnoxius et animalium rationis expertium ortui affinis est, fieri nequit ut hominis in figmento statim divina imago eluceat, sed via quadam ac serie hominem ad perfectionem pervenire necesse est; non quod alia infanti, alia matura ætate viro indatur anima, sed una eademque anima in illo quidem imperfectionem suam, in hoc perfectionem demonstrante. » De quo jam colligi potest animam in ipsa etiam infantili ætate perfectam esse, verum facultatem suam et efficacitatem omnem declarare necdum posse. Quemadmodum enim musicus præstantissimus minutis in tibia exile atque absonum carmen canit, at cum tibus adeptus est amplas, tum scilicet artem suam totam demonstrat, sic et anima : « Debilibus cum membris debilis ipsa, de validis elucet, et omnem denique mentem ostentat, » quemadmodum Gregorius cognomento Theologus in commentationibus suis, quas versibus est complexus (1), inquit. Nam prout instrumentum adfectum fuerit, ipsa quoque vim et efficacitatem suam declarat.

«Augescite, inquit Deus, multiplicamini, replete A terram,» non eam quidem inhabitatione, sed imperio vestro, quemadmodum hæc verba magnus ille Basilius interpretatur. Nec enim homines necesse habent 84 vel perustam illam a sole terram vel cultus omnium expertem vel frigore nimio inutilem vel inaccessiblei replere : sed hæc voce Deus nobis jus replendæ terræ concessit. Nosque adeo replimus eam ex rationis arbitrio. Posteaquam enim perspeximus quantum spatium terra perusta et inhabitabilis occupet, quantum aquilonale oïma, quod nimii frigoris causa nequit excoeli et est inutile, annon terram reliquam complevimus? Annon delecta ejus utili parte, quidquid habitationi hominum est inutile, relinqumus?

«Dixit item Deus : En ego concessi vobis omnes B frugiferas arbores, quibus ad alimoniam et vos utamini et omnes bestię terrestres 85. Hic animum advertito. Deus quidem piscium et animalium reliquorum dominum fecit hominem, verum ut iis vesceretur non permisit. Nimirum hæc prima lex tantum homini fructuum usum concedebat, cum adhuc paradiso dignus esset. Itaque tam homines quam aereæ volucres et terrestres bestię fructibus arborum, herbis, gramine vesciebantur. Et quamquam hodie leo, pardalis, aliæ feræ cruentis mactationibus cibisque delectentur, tamen id temporis hæc etiam animalia legi naturæ subdita fructibus tantum alebantur. Ac posteaquam Deus hominem jam factum intemperantiores vidit, altera lege post diluvium potestatem ei facit omnibus vescendi. Cuncta vobis, ait, perinde fruenda concedo ut herbarum olera. Propter hanc concessionem reliqua etiam animalia quibuslibet vesci cœperunt. Itaque leo carnivorus ab eo tempore fuit, et morticina vultures observant. Neo enim id temporis quo primum oriebantur animalia, terram vultures circumspiciant, ut ad pastum cadavera consequerentur, sed in pratis alimoniam quærebant. Videmus et hodie canes medicamenti causa gramine sæpenu-mero pasci, non quod hoc nutrimento velut idoneo veseantur, sed quia doctrina quadam naturæ, discendo non percepta, tendunt ad ea rationis expertes bestię quæ ipsis utilis sunt. Ejusmodi fuisse tunc animalia carnivora cogitabis, quæ gramine scilicet vesci consueverint, non sibi invicem insidiari. Facta est igitur fructiois horum concessio post diluvium, sicut indicatum est hactenus. Enimvero sunt hodieque nonnulli, qui vitam suam ad imitationem vitæ paradisi, quantum ejus fieri potest, instituentes a nimium crassa illa ciborum fructio abhorrent, ac tum fructibus tum seminibus et omnibus iis quæ de arboribus proveniunt utuntur. Quæcumque scilicet præter hæc supervanea sunt, tanquam non necessaria recusamus. Etenim nec expectanda magnopere propter carnis luxum et ad

De carniū visceratione.

85 Novi te, dilecte fili, hæc etiam in parte non

85 Gen. 1, 29.

« Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν. » Πλὴν οὐ τῇ οἰκίσει, ἀλλὰ τῇ ἐξουσίᾳ, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος. Οὐ γὰρ δήπου καὶ τὴν διακεκαυμένην καὶ ἀγεώργητον καὶ τὴν κατεψυγμένην καὶ ἄβιατον κατ' ἀνάγκην οἱ ἄνθρωποι πληροῦσιν· ἀλλὰ κυρίου ἡμᾶς ἐποίησε πληροῦν. Καὶ πληροῦμεν αὐτὴν τῷ λογισμῷ. Ὅταν γὰρ ἴδωμεν πόσον μέτρον τῆς διακεκαυμένης καὶ ἀοικήτου, ὅταν ἴδωμεν πόσον τὸ κλίμα τὸ βόρειον, ὃ διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν φύσιν ἀγεώργητόν ἐστι καὶ ἀχρηστον, οὐκ ἐπληρώσαμεν τὴν γῆν, ἀλλὰ τὸ χρήσιμον ἐκλεξάμενοι, τὸ ὅσον ἀχρηστον εἰς διαμονὴν ἀνθρώποις ἀπεπεμφάμεθα.

« Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πᾶν ξύλον ὃ ἔχει καρπὸν ἐν αὐτῷ. Ὑμῖν ἔσται εἰς βρώσιν καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τῆς γῆς. » Πρόσθε οὖν· ἀρχοντα μὲν γὰρ τῶν ἰχθύων καὶ τῶν λοιπῶν ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεός, οὐ μὴν δὲ καὶ τὴν ἀπόλαυσιν αὐτῶν αὐτῷ συγκεχώρηκεν. Ὅστε ἡ μὲν πρώτη νομοθεσία καρπῶν ἀπόλαυσιν ἐνδεδωκεν. Ἐτι γὰρ ἐνομίζόμεθα ἄξιοι τοῦ παραδείσου εἶναι· καρπὸς λοιπὸν καὶ χλόη καὶ χόρτος ἡμῖν εἰς βρώσιν, τοῖς πετεινοῖς τε τοῦ οὐρανοῦ καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τῆς γῆς. Εἰ γὰρ καὶ νῦν αἵμασι χαίρουσιν ὃ τε λέων καὶ ἡ πάρδαλις, ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα τῷ νόμῳ τῆς φύσεως ὑποτεταγμένα καρποῖς διετρέφετο. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεός ἐκδηθηγημένον εἶδε τὸν ἄνθρωπον, δευτέρῳ νόμῳ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν πάντων αὐτῷ συγχωρεῖ τὴν ἀπόλαυσιν, « Ταῦτα πάντα ὡς λάχανα χόρτου φάγεσθε » εἰπὼν. Ταῦτη μὲν οὖν τῇ συγχωρήσει καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα τοῦ ἐσθίου ἐλαβον ἄδειαν. Ἐξ ἐκείνου δὲ λοιπὸν αἰμοδόρος ὁ λέων, ἐξ ἐκείνου καὶ γῦπες ἀναμένουσι θνησιμαία. Οὐ δήπου γὰρ καὶ γῦπες ἅμα τῷ γεννηθῆναι ζῶα περιεσκόπουν τὴν γῆν, ὡς ἐκεῖθεν οὗτοι τραφῶσιν· ἀλλὰ ταῦτα πάντα τοὺς λειμῶνας περιήρχοντο. Καὶ νῦν γὰρ κύνας ὀρώμεν θεραπείας ἐνεκεν πολλὰκις ἀγρωστίν ἐπινοημένους, οὐκ ἐπειδὴ συμφυῆς ἐστὶν ἡ τροφή, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀδιδάκτω πινὺ φύσεως διδασκαλίᾳ ἐπὶ τὸ συμφέρον ἔρχεται τὰ ἄλογα. Τοιαῦτα λόγισαι εἶναι καὶ τότε τὰ αἰμοδόρα τῶν ζῶων, χόρτον ἑαυτοῖς εἰς τροφήν ἐπινοεῖν, οὐ μὴν ἀλλήλοισ ἐπιβουλεύοντα. Συγκεχώρηται οὖν, ὡς εἴρηται, μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἡ ἀπόλαυσις, πλὴν ἀλλὰ καὶ νῦν κατὰ μίμησιν τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ ζωῆς ἑαυτοῖς ἄγειν βουλόμενοι, φεύγοντες ταύτην τὴν πολυούλον ἀπόλαυσιν τῶν βρωμάτων, ἐπ' ἐκεῖνον τὸν βίον, καθὼς οἶόν τε ἐστίν, ἑαυτοὺς ἀγόμενοι, καρποῖς καὶ σπέρμασι καὶ τοῖς ἐκ τῶν ἀκροθρύων εἰς διαγωγὴν χρώμενοι· τὸ δὲ περισσὸν τούτων ὡς οὐκ ἀναγκαῖον ἀποστρεφόμεθα· οὐ γὰρ βέλυστὰ διὰ τὸν κτίσαστα, εὐδὲ αἰρετὰ διὰ τὴν τῆς σαρκὸς εὐπάθειαν.

abominabilia putari debent propter creatorem, nec delicias propensionem.

Περὶ κρωδαιτίας.

Οἶδα δὲ, ἀγαπητέ, ὅτι καὶ ἐπὶ τούτῳ ἠπόρηκας

οὐ μικρῶν· λέγων «Εἰ κρεωδαίτια· οὐκ ἦν πρὸ A
τοῦ κατακλυσμοῦ καιρὸς, τίνος ἕνεκεν ὁ Ἄβελ ποι-
μῆν προβάτων ἐγένετο;» Ἄλλ' εἰδέναι κἀναυθὰ
ὀφείλει· ὅτι περιβολαίων ἕνεκεν ἡ τῶν θρεμμάτων
ἐπενοήθη φρονι·, ὡς ὁ χρυσοβήμων Ἰωάννης εἰς
τὴν Ἐξαήμερον ἐνάτη αὐτοῦ ὀμιλία φησί. Πειθέτω
δέ σε πρὸς τούτοις ἡ ἀγία Γραφή περὶ τῶν πρωτο-
πλάστων οὕτω λέγουσα. «Καὶ χιτῶνας δερματίνους
ἐπέδυσεν αὐτούς.» Ἐκτοτε γὰρ ἔδειξεν ὁ Θεὸς τὸ
τε χρήσιμον ὁμοῦ τῆς περιβολῆς καὶ ἀπέριττον.
Ἦκονόμησε γὰρ ὁ Θεὸς ἀπὸ τῶν ἐρίων τῶν προ-
βάτων τὰ ἐνδύματα τοῖς ἀνθρώποις κατασκευάζε-
σθαι, οὐδένης ἑτέρου ἕνεκεν ἡ ὥστε σκέπη γενέσθαι,
καὶ μὴ τὸ λογικὸν τοῦτο ζῶον κατὰ τὸ αὐτὸ τεῖ;
ἀλόγοις ἐν γυμνότητι καὶ ἀσχημοσύνη διάγειν. Ἡ
τοίνυν τῶν ἱματίων περιβολὴ ὑπόμνησις ἡμῖν γι-
νέσθω διηνεκῆς τῆς τῶν ἀγαθῶν ἐκπτώσεως, καὶ
τῆς τιμωρίας διδάσκαλος· ἦν δὲ τὴν παρακοὴν τὸ
τῶν ἀνθρώπων γένος ἐδέξατο. Καὶ εἶπε πρὸς τὸν
Ἄδᾶμ ὁ Θεός· «Ἀπὸ πάντων τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ
βρώσει φάγη, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν κα-
λὸν καὶ πονηρὸν, οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ· ἢ ὄ ἂν
ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε.»

Περὶ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν.

Ἄλλ' ἐναυθὰ προσοχῆς, ἀγαπητῆ, χρεῖα πολλῆς.
Διαφωνία καὶ γὰρ οὐ μικρὰ παρὰ πᾶσι σχεδὸν περὶ
τῆς φύσεως τοῦ φυτοῦ ἐκείνου καὶ τῆς βρώσεως
αὐτοῦ. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ βρώσεως ἐμ-
φορεῖσθαι λέγουσι τὸν Ἄδᾶμ αἰσθητῆς, ποιεῖν τε
καὶ πάσχειν ὅσα μετὰ τὴν βρώσιν ἐξ ἀνάγκης τῆ
C
θητηφύσει παρέπεται. Ὅθεν ἀναγκαῖον περὶ τῆς
φύσεως αὐτοῦ τοῦ Ἄδᾶμ διαλαθεῖν πρότερον. Οὕτω
γὰρ ἐπιγνωτόμεθα κατὰ γε τὸ ἐγγωροῦν τίς τε ἡ
βρώσις ἦν αὐτὸς ἐν τῷ παραδείσῳ ἡσθιεν ὁ Ἄδᾶμ,
καὶ τὸ φυτὸν ὡσαύτως τῆς γνώσεως ὁποῖον ἄρα τὴν
φύσιν ἐτύγχανεν. Πρόσεχε οὖν. Τὸν Ἄδᾶμ ἄλλοι μὲν
θητην ὑπὸ Θεοῦ παραχθῆναι φασιν, ἕτεροι δὲ μέτρι-
αὐτὸν ἔχειν δισχυρίζονται τάξι, τούτέστιν ἀθανά-
σιος εἶναι μέσον αὐτὸν καὶ θνητότητος· εἰ μὴ γὰρ
τοῦτο ἦν, ὡς ἐκεῖνοι φασιν, οὐκ ἂν ὑπέπεσε θανάτῳ
μετὰ τὴν παρὰβασιν. Ἄλλ' ἄφες αὐτούς, εἴγε καὶ
μᾶλλον ὁ σοφὸς Σολομὼν ἐν τῇ Σοφίᾳ αὐτοῦ κατὰ
λέξιν οὕτως εὐρηται λέγων· «Ὁ Θεὸς θάνατον οὐκ
ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἔκτισε
κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ. Φθόνῳ δὲ τοῦ
D
διαβόλου θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν.» Εἰπερ
οὖν ὁ Θεὸς ἐπ' ἀφθαρσίᾳ ἔκτισε κατ' εἰκόνα τῆς
ἀϊδιότητος αὐτοῦ, πῶς εἴπωμεν αὐτὸν ὑποκείσθαι
φθορᾷ καὶ θνητότητι, καὶ ταῦτα τοῦ Θεοῦ θάνατον,
ὡς εἴρηται, μὴ ποιήσαντος ἀπ' ἀρχῆς; Εἰ γὰρ εἴπω-
μεν ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Ἄδᾶμ ἐκείνο καὶ φθορᾷ κατὰ
τι· α τρέπον ὑπέκειτο, οὐδὲν τι παριστώμεν ἕτερον
ἢ ὅτι παρὰ Θεοῦ τὸ κατάρχειν ἡμῶν ἔρχεν ἡ τε
φθορὰ καὶ ὁ θάνατος. Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ
ἔστιν, ὅτι μὴδὲ θανάτου, καθὰ δὴ καὶ προείρηται,
ποιητῆς ὁ Θεός. Ἀμφιβάλλειν οὖν ἐπὶ τούτοις οὐκ
ἄξιον. Ἐἰ μὲν γὰρ ὅτε παρήγαγε τὸν ἄνθρωπον ὁ

parum hæsitare. Si carniū, dices, ante diluuium
non erat usus, cur tandem Abelus erat opilio? Ve-
rum scire debes pecudum curam inventam fuisse
vestimentorum causa, quemadmodum in oratione
de sex dierum operibus Ὁ Chrysostomus inquit.
Ejusdem fidem tibi Litteræ sacræ facient, de pri-
mum formati hominibus ita loquentes : «Et pellic-
eis tunicis eos Deus induit⁶⁶.» Nam hoc ipso Deus
et utilitatem hujus amictus ostendit et simplicita-
tem inelaboratam. Voluit enim certo consilio de
lanis ovium vestes hominibus fieri, alia certe nulla
de causa quam ut tegumentum haberent, neu rati-
onis hoc particeps animal, brutorum more, qua-
dam cum deformitate ac inverecundia nudum in-
cederet. Et quidem hic vestimentorum amictus
perpetua nobis sit commonefactio lapsus ejus quo
tantis bonis excidimus, deque pœna nos erudiat
qua genus humanum propter inobedientiam afficitur.
Cæterum hæc quoque Deus ad Adamum protulit :
«Omnibus paradisi arboribus vesceris, præter
arborem scientiæ boni atque mali. Nam ea quocun-
que die vescemini, morte multabimini.»

De arbore cognitionis.

Accurate hic, dilecte fili, quid dicatur advertito.
Nam dissensio non exigua propemodum inter omnes
est tum de arboris hujus natura tum fruitione. Ne-
que de hoc tantum, sed etiam nonnulli volunt Ada-
mum cibo sensili fuisse satiatum, eaque tum se-
cisse tum passum esse quæ a pastu necessario natu-
ræ mortali consueverunt accidere. Quapropter
ipsa requirit necessitas ut de ipsius Adami natura
prius quædam exponamus. Nam ea ratione cogno-
scemus, quantum quidem ejus fieri poterit, quis
cibus ille fuerit quo in paradiso vesceretur Adamus,
et quæ arboris scientiæ natura exstiterit. Adamum
alii quidem a Deo conditum fuisse mortalem dic-
cunt, alii vero medio quodam læto constituent, ni-
mirum inter immortalitatem et mortalitatem. Et
enim absque hoc foret, ut ipsi quidem inquam,
non post transgressionem mortis fuisset factus
obnoxius. Enimvero tu hos missos facito, quando
sapiens ille Solomon in Sapientia sua tradit⁶⁷ Deum
mortem non condidisse, imo in statu interitus ex-
pente creavit hominem 86 ad imaginem æternita-
tis suæ. Verum deinceps invidia diaboli mors in
mundum venit. Quare si Deus in statu interitus
experte ad imaginem æternitatis suæ condidit ho-
minem, quo pacto dici a nobis potest Adamum
interitui mortalitatisque ulla ex parte obnoxium
fuisse? præsertim cum mortem, ceu dictum est, ab
initio minime Deus condiderit. Nam si dicamus
Adami corpus illud interitui quodam modo sub-
jectum fuisse, nihil aliud significabimus nisi auctore
Deo ab initio statim interitum ac mortem in nos
imperium habuisse. Nequit autem hoc verum esse,
nequit, cum mors a Deo, sicuti diximus, profecta

⁶⁶ Gen. iii, 21. ⁶⁷ Sap. i, 13; ii, 25.

non fuerit. Quapropter omnis hic dubitatio tollatur. A Nam si statim, cum hominem conderet Deus, ad eum dixisset: « Quacunq̄ die vescimini de hac arbore, morte multabimini, » habuissent sane quod objicerent, qui Adamum inter immortalitatem ac mortalitatem medium quasi faciunt. At cum post creationem ipsius non exiguo interjecto spatio lex hæc promulgata fuerit, per quam mors occasionem adversus nos arripuit, prorsus hic hæsitare non debebant, qui Litteras sacras et attente nec sine convenienti pervestigatōne se legere profitentur. Iḡitur ab initio rerum Deus hominem in statu interitus experte condidit, hoc est immortalē in ortum produxit ad imaginem æternitatis suæ.

Nihil hic difficultatis objici tibi patitur. Habes Anastasium Sinaitem, virum divinum, qui in oratione sua de Resurrectione sic inquit: « Condidit hominem Deus, et quidem Dei ad imaginem eum condidit. Hæc prima fuit creatio, simplex, nullum conjugii vinculum habens, interitus expertus » Quodsi prima creatio fuerit expertus interitus, quemadmodum sanctus hic vir ait, quid de homine primo dicemus? nimirum Deus eum statim ab initio expertem interitus condidit et dono immortalitatis ornavit. Quæ quidem verba nequaquam mea sunt, sed vir eximius Andreas antistes Cretenensis in oratione sua De iis qui obdormierunt in hunc modum loquitur: « Cum hominem creasset Deus, hoc ei dignitatis largitus est ut esset particeps rationis, intelligendi facultate præditus, immortalis, interitus expertus. » Quodsi dignitatem hanc immortalitatis homini Deus concessit, qui fieri potest, ut eundem pariter et mortalem et immortalē dicamus, vel obnoxium interitui pariter et interitus expertem? nequit hoc prorsus mea quidem opinione fieri. Nam morti vel interitui subjecta conditio tribui.

87 Enimvero scire quidem nequeo quibus hi causis permoti non modo non miscenda misceant, cum Adami corpus medio inter immortalitatem ac mortalitatem loco constituunt, sed etiam naturales affectiones atque morbos ei tribuere non vereantur, qui ante peccatum tam illarum affectionum quam interitus expertus erat, et quidem hoc ipsum citra demonstrationem aliquam e sacris petitam Litteris faciant. Quapropter nihil hic tibi verendum est. Nam hominem ad imaginem Dei conditum tali ab initio natura præditum fuisse, nimirum immortalī et interitus experte, ac præterea corpus illud Adami nullo modo ulli passioni obnoxium fuisse, supra interitum scilicet omnem positum, Joannes ille noster Chrysostomus et prolixius et clarius te docebit. Etenim suere nonnulli tam in hoc corpore interitui obnoxio carpendo et elevando acerbi, ut etiam indignum dicerent quod a Deo conditum existimetur. Si figmentum, aiebant, manuum Dei foret, non tot miseriis et ærumnis esset obnoxium. Adversus hos ille in hunc modum disse- rit: « Nemo mihi hominem hunc objiciat, qui offendit, qui condemnatus est, qui affectus ignomi-

Θεός, τότε πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν· « Ἢ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπὸ τοῦ φυτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε, » εἶχον ἂν τι καὶ λέγειν οἱ μέσον αὐτὸν ἀθανασίας εἶναι καὶ θνητότητος, λέγοντες. Ἐπεὶ δὲ πολλῶ μετὰ τὴν αὐτοῦ παραγωγὴν ὑστερον ἐδίδοτο τὰ τῆς ἐπολιῆς, ἀπ' ἧς ἄρα καὶ χώρην ὁ θάνατος ἐλάμβανε καθ' ἡμῶν (« Ἐὰν γὰρ φάγητε, » φησί, « θανάτῳ ἀποθανεῖσθε »), ἀμφιβάλλειν ὄλωσ οὐκ ἔπρεπε τοὺς ἐπερχομένους τέως ἐρευνητικῶς τὴν Γραφήν. Ἐκτίσε μὲν οὖν ὁ Θεὸς ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἀνθρώπον ἀπ' ἀρχῆς, τουτέστιν ἀφθαρτον αὐτίκα παρήγαγε κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ.

Ἄλλὰ μὴ δυσχέραινε τούτου ἕνεκεν. Ἐχρῖς τὸν Συναίτην θεῖον Ἀναστάσιον ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ αὐτοῦ περὶ τούτων οὕτω λέγοντα· « Καὶ ἐποίησε τὸν ἀνθρώπον ὁ Θεός· κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. Πρῶτῃ ποιήσας αὐτὴ ἀπλή, ἄζυγος, ἀφθαρτος. » Ἐπερ οὖν ἡ πρώτη ποιήσας ἀφθαρτος ἦν, ὡς ὁ διαληφθεὶς οὗτος ἐφη θεὸς ἀνήρ, περὶ τοῦ πρώτου ἐκείνου τί χρῆ καὶ λέγειν ἀνθρώπου; Ἀφθαρτον μὲν γὰρ αὐτὸν ὁ Θεὸς αὐτίκα παρήγαγεν, ὡς ἡδὴ προεῖρηται, καὶ ἀθανασίᾳ τετίμηκε. Καὶ οὐκ ἐμὰ τὰ ῥήματα. Ὁ θεϊότατος Ἀνδρέας ὁ Κρήτης ἐν τῷ εἰς κοιμηθέντας λόγῳ αὐτοῦ περὶ τούτων οὕτως εὔρηται λέγων· « Πλάσας ὁ Θεὸς τὸν ἀνθρώπον, ἀξίωμα δέδωκεν αὐτῷ τὸ λογικόν τε καὶ νοερὸν καὶ ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον. » Ἐπερ οὖν ἀξίωμα δέδωκε τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἀθάνατον ὁ Θεός, πῶς λοιπὸν αὐτὸν θνητὸν καὶ ἀθάνατον εἴπωμεν, ἢ φαρτὸν ὁμοίως καὶ ἀφθαρτον; Ἀνένδεκτον, ὡς οἴμαι, τοῦτο καὶ λίαν ἐστίν, ἔτι μᾶλλον προσήκει τῷ ἀθανάτῳ καὶ ἀνώλεθρῳ προσάπτειν ὄλωσ; τὸ θνητὸν καὶ ἀφθαρτον

immortali et interitus experti nequaquam potest vel

Ἄλλὰ γὰρ οὐκ οἶδα πόθεν ἐκείνοι λαβόντες τὰς ἀφορμὰς οὐ τὰ ἀμικτα μιγνύουσι μόνον, ἤνικα δηλαδὴ τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ἐκεῖνο μέσον ἀθανασίας εἶναι καὶ θνητότητος λέγουσιν, ἀλλὰ καὶ πάθῃ φυσικῇ τῷ πρὸ τῆς ἀμαρτίας· ἀπαθεῖ καὶ ἀφάρτῳ προσάπτειν οὐ παραιτοῦνται, καὶ ταῦτα χωρὶς ἀποδείξεως γρηγορήσας. Ἄλλὰ μὴ δέδοι: τούτου ἕνεκεν. Ὅτι μὲν γὰρ ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ τοιαύτης ὑπῆρχε φύσεως ἀπ' ἀρχῆς, ἀφάρτου δηλαδὴ καὶ ἀθανάτου, καὶ ἔτι τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ἐκεῖνο καθ' ὅσον δὴ τινα τρόπον οὐκ ἔπασχε, φθορᾶς ἀπίσης ὑπέρτερον ὂν, ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐπὶ πλέον διδάξει σε σαφέστερον ἅτε δὴ τὸν περὶ τούτου λόγον ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ἀνδριάντων ποιούμενος. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ σῶμα τοῦτο φαρτὸν διασῦραντες ἦσαν ἐπὶ τοσοῦτόν τινες, ὥστε καὶ ἀνάξιον αὐτὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας ἀποκαλεῖν (ἔλεγον γὰρ ὡς εἶγε πλάσμα τῶν θείων ὑπῆρχε χειρῶν, οὐκ ἂν οὕτω μυρίοις ὑπέκειτο πάθει), τοιοῦτος πρὸς αὐτοὺς λόγος ἐγρήσατο· « Μὴ μοι τὸν ἀνθρώπον τουτονὶ λεγέτω τις τὸν προσκεκρουκῶτα, τὸν καταδικασθέντα, τὸν ἡτιμιωμένον, ἀλλ' εἰ βούλεσθε μαθεῖν, ὅποσον ἐξ ἀρχῆς ἔπλασε τὸ σῶμα ἡμῶν ὁ Θεός, ἐπὶ τὸν παράδεισον ἔλωμεν

καὶ τὸν ἐξ ἀρχῆς γενόμενον ἄνθρωπον ἴδωμεν. Οὐ γὰρ οὕτως τὸ σῶμα ἐκείνου φθαρτὸν καὶ ἐπίκνηρον ἦν, ἀλλὰ καθάπερ τὸ χρυσοῦς ἀνδρίας ἀπὸ χωνευτηρίου προεϊθὼν ἄρτι καὶ λαμπρῶς ἀποστειλθῶν, οὕτως πίση, φθορᾶς τὸ σῶμα ἐκείνο ἀπήλλακτο, καὶ οὕτε κόνος ἠνώχλει, οὕτε ἰδρώς ἐλυμαίνεται, οὐ φροντίδες ἐπεβούλευον, οὐκ ἀθυμίας ἐπολιόρκουν, οὐ ῥύπος, οὐ δάκρυον, οὐδ' ἄλλο τι τῶν τοιούτων ἐλύπει παθῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὸν εὐεργέτην ἐξύδρισε, Θεὸς τε γενέσθαι ἤλπισε, καὶ μείζω τῆς οἰκείας ἀξίας ἔλαβεν ἔνοιαν, τότε δὴ, τότε σωφρονίζων αὐτὸν ὁ Θεὸς φθαρτὸν αὐτὸν ἐποίησε καὶ θνητὸν, καὶ ταῖς πολλαῖς ταύταις ἀνάγκαις κατέδησε. » Ταῦτα μὲν οὖν ὁ θεϊότατος Ἰωάννης. Ἐφ' ᾧ καὶ ἀφθαρτὸν ἐκείνο τὸ σῶμα δικαίως ὁ λόγος ἐκάλεσε· τὸ γὰρ οἷα δὴ τι φθορᾶ μὴ ὑποκείμενον ἀφθαρτὸν ὁμολογουμένως ἐστίν.

quorum auctoritate si corpus Adami dicamus interitus expers fuisse, recte id quidem facturi sumus: nam quod nulli subjectum est interitui, haud dubie latendum est interitus expers esse.

Εἰ δὲ ἀφθαρτὸν, πῶς ἄρα καὶ τίνα τρόπον ἔπασχε, τοῦτο μαθεῖν ἀξιοῦμεν. Ἡμεῖς γὰρ ἀφ' ἐαυτῶν ἐνωήσαι, πῶς ὑπέπιπτε πάθεισι σώμα πάσης ἀπηλλαγμένον φθορᾶς, οὐκ ἔσμεν ἱκανοί, καὶ διὰ τοῦτο παρακαλοῦμεν μαθεῖν. Ὅτι δὲ ἀφθαρτὸν ἐκείνο τὸ σῶμα καὶ ἀθάνατον ἦν, ὁ μακάριος ἔδειξε Κύριλλος ἐν τῷ εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου λόγῳ αὐτοῦ, κατὰ λέξιν οὕτως εἰπὼν· « Ἐπεποίητο μὲν ἀπὸ γῆς τὸ σῶμα τοῦ Ἀδάμ, ἀμεινον δὲ θανάτου καὶ φθορᾶς ἦν· ἐνεφύτευσε γὰρ αὐτῷ τὴν ζωὴν ὁ τῆς ζωῆς χορηγός. » Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος αὐτὸ τοῦτο παριστῶν ἔλεγε· « Πλάσας τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς αἰωνίου ζωῆς ἀπόδωκεν αὐτῷ ἔχαρισται. » Πρὸς δὲ γε τοῖς εἰρημένοις καὶ ὁ θεϊότατος Βαρλαάμ οὕτω πρὸς Ἰωάσαφ εὐρήσεται λέγων· « Τὸν ἀπ' ἀρχῆς ἄνθρωπον ὁ Θεὸς αὐτεξουσίῳ τῆτι καὶ ἀθανασίᾳ τιμήσας βασιλέα πάντων τῶν ἐπιγείων κατέστησεν. » Ἄλλ' ὄρα, καὶ μὴ παρέργως ἐπέρχου τὰ τοιαῦτα θεῖα ῥητά. Ἄμα μὲν γὰρ ὁ κατ' εἰκόνα παρήγετο, καὶ ἄμα τῆς αὐτεξουσίῳ τῆτι ἤξιωτο καὶ τῆς ἀθανασίας ὑπὸ Θεοῦ. Καὶ πῶς λοιπὸν αὐτὸν εἰπωμεν ἀθανασίας εἶναι καὶ θνητότητος μέτοχον; Ἀσυλλόγιστον, ὡς οἶμαι, καὶ τοῦτο λίαν ἐστίν. Εἰ γὰρ ἐνωήσαι εἰχομεν ὅτι βασιλέα κατέστησε τῶν ἐπιγείων αὐτὸν, ἀθανασία τιμήσας αὐτὸν πρότερον, οὐκ ἂν ἐκείσε καὶ θνητότητα παρεμιγνύομεν, οὐκ ἂν ἀσυλλόγιστα τὰ τοιαῦτα διανοούμεθα περὶ τοῦ γεγενημένου κατ' εἰκόνα Θεοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὁ χρυσοῦς ῥήμων Ἰωάννης αὐτὸ τοῦτο παρίστησι, διεξιὼν οὕτως κατὰ λέξιν ἐν τῇ εἰς τὴν Ἐξαήμερον κα' ὀμιλίᾳ αὐτοῦ· « Δημιουργήσας τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς, ἡβουλήθη πάντων τῶν ὀρωμένων τὴν ἀρχὴν αὐτὸν ἔχειν. Διὸ καὶ τὴν τῆς ψυχῆς οὐσίαν αὐτῷ ἔχαρισται, βουληθεὶς εἶναι αὐτὸν καὶ ἀθάνατον εἰς τὸ διηνεκές. Ἄλλ' ἐπειδὴ διὰ ῥαθυμίαν ὠλισθε καὶ παρέδη τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ἐντολήν, οὐδὲ οὕτως ἀπεστρέφη τέλειον αὐτὸν, ἀλλὰ τῆς μὲν ἀθανασίας ἀπεστέρησε, θανάτῳ δὲ καταδικάσας ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀφῆκε σχεδὸν εἶναι ἀρχῆς. »

nia : sed siquidem scire vultis quatenam ab initio corpus nobis Deus formaverit, ad paradisi nosmet conferamus et hominum illum principem iutueamur. Nec enim corpus ipsius interitui obnoxium et caducum erat, sed instar aureæ statuæ recens eductæ de fornace nitrificæque splendentis ab omni corpus illud interitu erat immune. Non illi molestus erat labor ullus, non a sudore lædebat, non insidiabantur ei curæ, non mœrores ipsium oppugnabant, non sordes, non lacrymæ, non aliud quidquam ejusmodi affectionum vexabat. Verum posteaquam adversus beneficium erga se Deum petulantanter gessit, et Deum se evasurum speravit, et majora quam ipsius dignitas ferret animo concepit, tum vero castigans eum Deus interitui mortique

reddidit obnoxium, ac variis hisce necessitatibus adstrinxit. » Hæc hominis illius divini verba sunt,

quodsi expers interitus fuit, quo pacto tandem aliquid pati potuerit scire cupimus. Etenim cogitare per nos ipsos, qui corpus ab omni liberum ac immune interitu sub affectiones cadere potuerit, non satis possumus; ideoque per alios hoc ipsum expetimus cognoscere. Corpus quidem **88** illud expers interitus et immortale fuisse, beatus etiam Cyrillus ostendit, in oratione sua de hominis creatione sic ad verbum disserens: « De terra quidem factum erat Adami corpus, sed idem supra mortem et interitum omnem positum erat: quippe vitam ei vitæ suppeditor et auctor inseverat. » Idem et a Basilio magno verbis his significatur: « Cum formasset hominem Deus, æternæ vitæ fruitionem ei largitus est. » Præter hos divinus ille Barlaamus ad Josaphum in hanc sententiam scripsit: Hominem illum principem Deus voluntate libera præditum et ornatum immortalitate universalium rerum terrestrium regem constituit. Ipsa denique sacrarum Litterarum verba mihi aspice, nec obiter perlege. Simul enim homo ad imaginem Dei condebatur, et tam arbitrio voluntatis libero quam immortalitate divinitus donabatur. Quo igitur pacto dicemus eum pariter immortalitatis ac mortalitatis participem? Abhorret hoc scilicet ab omni ratione. Quippe si nobiscum recte possemus expendere quod hominem Deus terrestrium regem constituerit, ornatum ab se prius immortalitate, non hic mortalitatis quidquam immisceremus, non de condito ad imaginem Dei quidquam absurdi cogitarem. Facit huc Joannis Chrysostomi locus, qui in oratione 21 de sex dierum operibus exstat: « Cum hominem, inquit, creasset Deus voluit eum in res universas spectabiles imperium habere. Idcirco etiam ei naturam et essentiam animæ largitus est, quod cum perpetuo vellet immortalem esse. Ac tametsi per secundam lapsus sit mandatumque sibi præscriptum transgressus, non tamen ipsum prorsus aversatus est, sed immortalitate spoliatum ac morte damnatum propemodum in eodem imperio reliquit. »

Hic autem notandum quod non solum Deus ipsum A constituitur voluerit aspectabilem regem, sed etiam hoc imperium ei concessum absolute fuisse rebus ipsi's declaravit. Quippe ad ipsum animalia cuncta deduxit, tametsi quid secuturum esset non ignoraret. Quo factum ut omnia servilem in modum ipsi astantia suas per ipsum appellationes acceperint. Ita per mentem intelligentiæ vi præditam Deus hominem etiam immortalitate ornavit. Quamquam enim futuram non multo post exorbitationem non nesciret, tamen cum ob solum cogitationis institutum damnare non vellet, consentanea Deo ratione consilium suum perficit; deo que mentis participem, ut diximus, animam ei largitur, ut omnino immortalis esset. Enimvero cur hominem statim ab initio regem terrestrium et immortalem condidit? Ut hinc discamus etiam opificem illum nostri Deum cunctis illis supernis SS potestatibus cum imperio præesse, necnon eundem esse immortalem omnisque expertem interitus. Nam ea de causa pulvere sumpto inquit: « Faciamus hominem ad imaginem nostram. » Quod cum Solomo non ignoraret, « Deus, ait, mortem non condidit, sed in statu interitus experte ad imaginem æternitatis suæ hominem creavit ». Ac tametsi deinceps eum ad mortem damnavit, non tamen diu consolationis egere permisit. Nam transfert Enochum, eaque re naturam nostram condocet ut immortalitatem illam expectet, qua propter inobedientiam excidit. Audi quid hac in parte magnus ille Athanasius in oratione sua de Assumptione tradat: « Mors quidem intravit per inobedientiam, verum nihilominus suæ comminationis vigorem laxans Deus statim humano generi spem immortalitatis oriri facit, dum Enochum e medio rapit, eoque pacto nos docet metas immortalitatis expectandas nobis esse. » Confirmant hæc et Christi discipuli, cum dicunt ea quæ Enoch et Eliæ acciderint, repræsentare nobis insigniter liberationem nostri ab interitu et vitam illam perpetuam. Ac de his quidem in hunc modum illi disseruerunt. Joannes autem Chrysostomus exposuit etiam illustrius hominem primum hac ab interitu immunitate præditum fuisse, idque per hæc ipsa verba: « Placuit Enochus Deo, propterea transfertur. Hic mihi Domini bonitatem intueri. Cum enim reperisset hominem egregia virtute præditum, non ea dignitate spoliavit ipsum quam ante mandati violationem homini primum formato largitus fuerat. » Quodsi ita est, quid verbis est opus? Nam si primus homo immunitatem illam ab interitu habuit, quam ut homines expectent Enochus translatus docuit, omnino perspicuum est quod a Deo talis conditus ab initio fuerit, qualem ex mortuis resurrecturum oracula divina tradunt. His tu fidem derogare noli. Nam et Anastasius ille Sinaïtes, in oratione sua de resurrectione, verbis his eadem apertissime tra-

'Αλλ' ἐνταῦθα προσέειπε ἄξιον. Οὐδὲ γὰρ ἠβουλήθη μόνον ὁ Θεὸς βασιλεῖα καταστήσασθαι τῶν ἰρωμένων αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἔργους αὐτοῖς ἀπηρτισμένῃν ἐδείξε τὴν ἀρχὴν. Ἥγαγε γὰρ τὰ ζῶα πάντα τῆνικαῦτα πρὸς αὐτόν, καίτοι γε τὸ μέλλον οὐκ ἄγνοῶν. Καὶ οὕτω τὰ πάντα δουλικῶς παριστάμενα σχήματι παρ' αὐτοῦ τὰς ἐπινοίας ἐδέχοντο. Οὕτω μὲν οὖν ἐφθασε διὰ γε τῆς νοερᾶς ψυχῆς καὶ ἀθανασίας τιμήσας αὐτόν. Εἰ γὰρ καὶ τὴν γενησομένην αὐτοῦ μετ' οὐ πολὺ παρακροπήν οὐκ ἦν ἄγνοῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ καταδικάζειν ἐκ μόνῃς οὐ θέλει προαιρέσεως, τὴν ἐκαστοῦ βουλήν ἐπ' αὐτῷ θεοπροπῶς ἐκπληροῖ, καὶ ψυχῆς αὐτῷ, καθὰ δὴ καὶ προεἰρήται, μεταδίδωσι νοερᾶς, ὡς ἐντεῦθεν αὐτόν εἶναι καὶ ἀθάνατον εἰς τὸ διηνεκές. Ἄλλὰ γὰρ τίνας ἐνεκεν ἄρχοντα τῶν ἐπιγείων ἐποίησε καὶ ἀθάνατον αὐτίκα τὸν ἄνθρωπον; Ἴνα μάθωμεν ἐντεῦθεν ὅτι καὶ ὁ ποιήσας ἡμᾶς Θεὸς πασῶν ἄρχει τῶν ἀνω δυνάμεων, καὶ ὅτι ἀθάνατός ἐστι καὶ ἀφθαρτός καὶ ἀνώλεθρος. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ προλαβὼν χοῦν ἔλεγε· « Κατ' οἰκείαν εἰκόνα ποιήσωμεν τὸν ἄνθρωπον. » Ὁ δὲ καὶ ὁ Σολομὼν εἰδὼς, « Ὁ Θεός, ἔλεγε, θάνατον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἔκτισε κατ' εἰκόνα τῆς ἀδιότιτος αὐτοῦ. » Πλὴν εἰ καὶ θανάτῳ καταδίκασε μετὰ ταῦτα τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν ἀπαραμύθητον εἶναι μέχρι πολλοῦ. Μετατίθησι γὰρ τὸν Ἐνῶχ, καὶ τῆνικαῦτα τὴν θνητὴν ἐδίδασκε φύσιν ἡμῶν ἀθανασίαν ἐκείνην ἐκδέχασθαι ἧς ἐξέπεσε διὰ τὴν παράβασιν. Καὶ ἀκουε τί περὶ τούτων φησὶν ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ εἰς τὴν ἀνάληψιν λόγῳ αὐτοῦ· « Θάνατος μὲν εἰσηλθε διὰ τὴν παρακοήν, λύων δὲ ὅμως τὴν τῆς ἀπειλῆς ἀκμὴν ὁ Θεός ἐλπὶδα εὐθύς ἀθανασίας ἀνέτειλε τῷ γένει, καὶ τὸν Ἐνῶχ ἐκ μέσου ἀρπάξει, κἀντεῦθεν τὴν θνητὴν ἐδίδασκε φύσιν ὄρους ἀθανασίας ἀμα ἐκδέχασθαι. » Ταῦτα μὲν οὖν ἐπιβεβαιούσι καὶ οἱ μαθηταὶ Χριστοῦ λέγοντες ὅτι τὴν ἀπαφθάρτισιν ἡμῶν καὶ πολυζῶλαν τὰ κατὰ τὸν Ἐνῶχ καὶ Ἥλιαν ἐναργῶς παριστά. Πράσσει οὖν τὴν γὰρ ἀπαφθάρτισιν ἡμῶν καὶ ἀπαθανάτισιν ἀπὸ Θεοῦ λαβὼν ὁ Ἐνῶχ διὰ τῆς μεταθέσεως τὴν θνητὴν ἐδίδασκε φύσιν ἡμῶν, ὡς ἡδὴ προεἰρήται, ὄρους ἀθανασίας ἐκδέχασθαι. Καὶ οὗτοι μὲν οὕτως· ὁ δὲ χρυσόβρῆμων Ἰωάννης ἀριδιλότερον ἐδείξεν ὅτι τὴν ἀπαφθάρτισιν ταύτην ὁ πρῶτος ἐκεῖνος εἶχεν ἄνθρωπος, οὕτω κατὰ λέξιν εἰπὼν· « Εὐηρέστησεν Ἐνῶχ τῷ Θεῷ, καὶ μετατίθεται. Καὶ ὄρα Δεσπότην ἀγαθότητα. Εὐρὼν γὰρ Ἰνδρὰ τὴν ἀρετὴν κατωρθώκατα οὐκ ἀπεστέρισεν αὐτὸν τῆς ἀξίας ἣν τῷ πρωτοπλάστῳ ἐχαρίσατο πρὸ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς. » Εἰ δὲ τοῦτο οὕτως· ἔχει, τί χρὴ καὶ λέγειν; Εἰ γὰρ ὁ πρῶτος ἐκεῖνος ἄνθρωπος; τὴν ἀπαφθάρτισιν εἶχε ταύτην, ἣν ἐκδέχασθαι τὴν θνητὴν φύσιν ἐδίδασκε μετατεθείς ὁ Ἐνῶχ, φαίνεται πάντως ὅτι τοιοῦτος ὑπὸ Θεοῦ παρήχθη κατ' ἀρχῆς ὁ ἄνθρωπος ὅποιον αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἐγερθῆναι τὰ θεῖα φάσκουσι λόγια. Μὴ οὖν ἀπίστει τοῖς λεγομένοις. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ Συναίτης Οἰοῦ; Ἀναστάσιος

88 Sap. 1, 15.

ἐν τῇ περι. ἀναστασεως λόγῳ αὐτοῦ τὸν περι τούτου λόγον ἀριδιώτερον ποιείται, καὶ οὕτω φησί· «Τοιοῦτον ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται τὸ σῶμα τὸ πρῶτον, ὅποιον ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἀποβαλλόμενον ἅπαν ὅπερ ἐφθασε διὰ τὴν ἁμαρτιαν ἐπισυμβῆναι αὐτῷ. » Πρόσεχε οὖν. Εἰ γὰρ τοιοῦτον ἐγήγερται ὅποιον ἦν ἀπ' ἀρχῆς, τὸ ἐκ ἐγειρόμενον ἐκεῖνο σῶμα τότε θανάτου καὶ φθορᾶς ἀμεινον ἐγερεθῆναι ὠμολόγηται, καὶ βεβαίως τὸν λόγον τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσιαν, καὶ ἐκ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν, » εὐδὴλον πάντως ὅτι καὶ τὸ σῶμα ἐκεῖνο, λέγω δὴ τὸ πρῶτως ὑπὸ Θεοῦ ποιηθὲν, ἀθάνατον ἀληθῶς ὑπέρχε καὶ ἀφθαρτον, ὡς ἤδη πολλάκις εἰρήκαμεν. Αὐτὸ τοῦτο παρίστωσι καὶ Νυσσαίου θεῖος Γρηγόριος, ἠνθκα καὶ μᾶλλον εὐρηται τὸ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ βῆτην ἐπεξηγούμενος τὸ διαλαμβάνον οὕτω; ἐν λέξει· «Τί τὸ γεγονός; αὐτὸ τὸ γενησόμενον. Καὶ τί τὸ πεποιημένον; αὐτὸ τὸ ποιηθισόμενον. » Λέγει γὰρ ὅτι χειρὶ Θεοῦ πεποιημένον; ἄνθρωπος οὐχ ὁ νῦν ἐστι διὰ τὴν ἁμαρτιαν, ἦγον τραπεζῆς καὶ φαρτῆς, τοῦτο ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἀλλ' ὁ ποιηθῆσεται ὑστερον, ἀτραπτῆς θηλονότι καὶ ἀφθαρτος. Εἴπερ οὖν ὁ Θεὸς ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἐκτίσας, κατ' εἰκόνα τῆς αἰδιότητος αὐτοῦ, ἀσθὰ φησι Σολομών· εἴπερ οὖν ἐδειξε τὸ οἰκεῖον φιλότιμον μεταβῶς αὐτῷ ψυχῆς νοσρᾶς ὡς εἶναι καὶ ἀθάνατον ἐς τὸ διηνεκές, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησιν· εἴπερ οὖν ζωῆς αἰωνίου ἀπόλαυσιν ἐχαρίσατο τῷ ἀνθρώπῳ κατ' ἀρχὰς ὁ Θεός, ὡς ὁ μέγας φησι Βασίλειος· εἴπερ οὖν ἡ πρώτη ποίησις τοῦ Ἀδάμ ἀφθαρτος ἦν, ὡς ὁ Συναίτης φησι θεῖος Ἀναστάσιος· εἴπερ οὖν ἀξίωμα δίδωκε τῷ ἀνθρώπῳ κατ' ἀρχὰς ὁ Θεὸς τὸ ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον, ὡς ὁ θεῖος Ἀνδρέας εὐρηται λέγων· εἴπερ αὐτεξουσίῃ καὶ ἀθανασίᾳ τιμήσας τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς βασιλέα πάντων τῶν ἐπιγείων κατέστησε, καθάπερ ὁ μακάριός φησι Βαρλαάμ, πῶς λοιπὸν θνητὸν αὐτὸν ὁμοῦ καὶ ἀθάνατον ὑπὸ Θεοῦ παραχθῆναι εἴπωμεν; ἀνένδεκτον, ὡς οἶμαι, τοῦτο καὶ λίαν ἐστὶ. Καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἀνένδεκτον, εἴγε καὶ ὁ πολὺς ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος οὐκ εἶπε περὶ τοῦ πρῶτου ἀνθρώπου τοιαῦτα φαντάζεσθαι; Παντὸς γὰρ ἐπικαλύμματος; καὶ προβλήματος ἀνευδῆ τὸν ἀπ' ἀρχῆς ἐκεῖνον εἰπὼν εἶναι, εἶδειε προφανῶς ὅτι στολήν ἀθανασίᾳ; ἡμφιεσμένος ἦν ὁ πρῶτος ὑπὸ Θεοῦ δημιουργηθεὶς ἄνθρωπος. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦτοις ἀντιλέγειν οὐ θεμιτόν. Ἢ γὰρ ὑπέκειτο τὸ σῶμα ἐκεῖνο πάθει φυσικοῖς καὶ φαρτῶν ὁμολογουμένως ἦν, ἡ παθῶν παντοίῳ ὑπέριον ἦν, ὡς ὁ λόγος ἤδη διείληψε. Καὶ περὶ ἀφθαρσίας ἀμφιδάλλειν οὐ χρεῖ· φαίνεται γὰρ ἔτι φθορᾶ ὀφθῆκοτε μὴ ὑποκειμενον ἀληθῶς ἀφθαρτον ἦν. Οὕτω μὲν οὖν, ἀγαπητῆ, καὶ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ φαρτῶν ὠμολόγηται πρὸ τοῦ πάθους, ἐπειδὴ πάθει φυσικοῖς ὑπέκειτο, καὶ ἀφθαρτον αὐθις μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν.

“ I Cor. xv, 55. “ Eccle. i, 9.

(20) Hic et infra in multa disputat Glycas de immortalitate primi hominis Adami, quæ a veri-

A ctat. Tale suscitatum est ex mortuis corpus, dudum collapsum, quale ab initio erat, rejectis atque depositis omnibus quæ prius ei per peccatum accideret. Velim his mihi verbis animum advertas. Si tali suscitatum est quale ab initio erat, cisi corpus illud, quod excitatur, sic suscitari constat ut supra mortem interitumque positum sit, quod ipsum magnus ille Paulus confirmat hisce verbis : « Oportet hoc corruptibile incorruptibili natura, et hoc mortale immortalitate indui ”, » plane perspicuum est etiam corpus illud, quod est omnium primo factum a Deo, revera immortale ac interitus expers fuisse (20), sicuti jam sæpe diximus. Idem et Nyssensis ille Gregorius 30 tradit, ubi dictum illud Ecclesiastæ declarat, cujus hæc verba sunt : « Quid est quod fuit? idem illud quod erit. Quid factum? idem illud quod fiet ”. » Inquit enim hoc loco manu Dei factum hominem, non quod nunc propter peccatum est, nimirum mutationi et interitui obnoxius, ab initio fuisse, sed quod deinceps efficietur, expers scilicet mutationis et interitus. Quapropter si Deus in statu interitus experte condidit hominem ad imaginem æternitatis suæ, quemadmodum Solomo loquitur; si honorem ei proprium detulit, communicata cum ipso anima intelligentiæ vi prædita, quo perpetuo immortalis esset, quemadmodum Chrysostomus ait; si æternæ vitæ fruitionem largitus est homini ab initio Deus, ut magnus ille Basilius loquitur; si Adami prima creatio interitus erat expers, ut Anastasius ille Sinaites inquit; et dignitatem hanc ab initio Deus homini dedit ut immortalis et incorruptibilis esset, ut vir divinus Andreas dixisse reperitur; si hominem Deus libertate voluntatis donatum et exornatum immortalitate regem omnium terrestrium constituit, quemadmodum vir beatus Barlaam prædicat, quo tandem ore pariter eum mortalem ac immortalem a Deo conditum dicemus? nequæ hoc ullo pacto fieri, quando peritissimus ille rerum divinarum Gregorius ejusmodi nos de homine illo principe imaginari non sinit. Cum enim illum nullo vel tegumento vel vestitu indiguisset tradit, clare demonstrat ornatum immortalitatis amictum fuisse. Enimvero his contradicere velle iniquum fuerit. Nam vel corpus illud affectionibus hisce naturalibus subjectum erat, et pro confesso statuetur obnoxium corruptioni fuisse: vel supra omnes affectiones erat positum, quemadmodum oratione superiori est declaratum. Itaque de incorruptibilitate ipsius minime dubitandum est, cum manifesto pateat interitui nulli reapse subjectum fuisse.

Eodem modo, dilecte filii, corpus etiam Domini nostri Jesu Christi corruptibile fuisse fatemur ante passionem, cum affectionibus naturalibus subjectum fuerit, ac rursum post passionem et resurrectionem

tate longius aberrant, ut pluribus theologi edisserunt ac sacræ Scripturæ interpretes, quos consule.

Fersis servire cogit ut Dei contemptores, hic vero A ἐπληξε μὲν ἀμαρτάνοντας, ἐπιστραφομένου; δὲ οὐκ ex alia parte in libertatem vindicat, ac hisce ver- ἀποστρέφεται. »
bis utitur : « Desine, Persarum præses ; nam peccantes quidem hos multavit affixitque Deus, verum ad se conversos non aversatur. »

Jam singulis etiam fidelium adesse custodiæ causa divinum angelum, magnus ille Basilius inter alios tradidit. Quemadmodum, inquit, apes abigit fumus, et columbas depellit foetor, sic et vitæ nostræ custodem angelum multis deplorandum lacrymis foetisque peccatum a nobis sejungit. Idem et Theodoretus indicat. Nam in Therapeutica sua verbis hisce utitur : « Elatus superbia diaboli lapsus esse fertur, ac deinceps adversos homines exornatos imagine divina furore quodam exarsisse, bellumque adversus ipsos suscepisse. Hac de causa rerum opificem per angelorum inspectionem atque tutelam genus humanum custodire, ne per vim ac tyrannidem inadspectabiliter eos aggressus, quos odit ex invidia, citra ejuisque metum ac libere perdat. » Quæ quidem ita esse, ac fideles singulos habere custodem angelum, etiam in Evangelio Matthæi verbis his exponitur : « Videte ne vel unum ex parvis hisce contemptatis : nam angeli eorum semper faciem Patris mei, qui **80** in caelis est, aspiciant⁸⁸. » Ac de his quidem hæc indicata sunt.

Præterea quæsitum a nonnullis est num hæc potestates intellectuales ante cæli terræque creationem conditæ fuerint, an postquam illa jam facta erant. Ac Theodoretus quidem cum Genuadio mundum hunc sub oculos cadentem productum esse in ortu ante naturas illas inaspectabiles asserit. Nam quia certis circumscripti limitibus sunt angeli, conveniebat cunctino ut locus aliquis existeret quo continerentur. Verum reliqui Patres hoc nequam admittere videntur. Quid magnus ille Basilius, in libro suo *De primorum sex dierum operibus*, dicat, audi : « Erat antiquior mundi ortu conditio quædam et status, uktramundanis illis potestatibus conveniens. In eo rerum opifex quædam condidit, nimiram lucem illam intellectualem, beatitati angelorum Dominam diligentium convenientem. » Audi etiam quid Gregorius ille cognomento Theologus dicat : « Primum Deus angelicas divinasque potestates mente concipit. Ea cogitatio mox opus ipsum erat, sermone completum ac spiritu perfectum. Secundo mundum et materie crassa constantem et aspectabilem cogitat. » Huic consimilia tradit et frater ejus Cæsarius : « Omnes, inquit, carnis expertos illi cætus angelorum prius etiam, quam mundus hic oriretur, in luce debebant. » Itidem Anastasius Sinaites, vir plane divinus, de his disserit : « Deus ille noster, ait, qui semper existit, ante omnia creata cogitat et condit angelicas cælestesque potestates, quemadmodum ipse solus novit. » Præter hos et Severus et Diodorus et magnus ille Amphiloichius inaspectabilium naturarum crea-

« Ὅτι δὲ θεὸς ἄγγελος ἐν ἑκάστῳ προσεδρεύει τῶν πιστῶν φυλακῆς ἕνεκεν, διελιηπται μὲν καὶ τῷ μεγάλῳ Βασιλεὺς λέγοντι· « Ὡς τὰς μελλίσσας φυγαθεύει καπνὸς καὶ τὰς περιστερὰς ἐξελαύνει δυσωδία, οὕτω καὶ τὸν φύλακα τῆς ζωῆς ἡμῶν ἄγγελον ἢ πολυδακρυῶν καὶ δυσωδίας ἀπ' ἡμῶν διστῆται ἀμαρτία. » Οὐχ ἥττον δὲ τὰ περὶ τούτου καὶ αὐτῷ τῷ Θεοδωρητῷ δεδήλωται. Ἐν γὰρ τῇ Θεραπευτικῇ αὐτοῦ τὰδε φησίν· « Ἐπαρθεὶς ὁ διάβολος λέγεται πεπτωκέναι, εἴτα κατὰ τῶν ἀνθρώπων ὡς εἰκόνι θεῖα τετιμημένων λυτῆσαι, καὶ τὴν κατὰ τούτων ἀναδέξασθαι πόλεμον. Ἐνθεν τοι καὶ τὸν ποιητὴν τῆ τῶν ἀγγέλων ἐπιστάσι τὸ τῶν ἀνθρώπων φρουρησῆαι γένος, ὅπως μὴ βία καὶ τυραννίδι χρώμενος, σκορπίως ἐπιών, οὐδ' διὰ φθόνον ἐμίσησεν, ἀδελῶς διαφθείρη. » Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι τῶν πιστῶν ἕκαστος ἄγγελον φύλακα κέχτηται, καὶ τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ διελιηπται. Λέγει γάρ· « Ὅρατε μὴ καταφρονήσητε ἐνδὸς τῶν μικρῶν τούτων· οἱ γὰρ ἄγγελοι αὐτῶν διηνεκῶς ὀρώσι τὸ πρῶτον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. » Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Ἐτι δὲ καὶ τοῦτο παρὰ τισιν ἠπόρηται, εἴτε πρὸ τῆς παραγωγῆς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς εἴτε μετὰ τὴν δημιουργίαν αὐτῶν αἱ νοεραὶ δυνάμεις παρήχθησαν. Ὁ μὲν οὖν Θεοδώρητος, ναὶ μὴν καὶ ὁ Γεννάδιος πρὸ τῶν ἀοράτων φύσεων δισχυρίζονται τὴν ἐρατὸν τουτοῦ κόσμου παραχθῆναι· ἐπειδὴ γὰρ περιγράφονται εἶναι οἱ ἄγγελοι, ἔπρεπε πάντως καὶ τόπον εἶναι τινα, ὡς ἐνετύθεν αὐτοῦ ἐν αὐτῷ περιγράφουσαι. Ἄλλ' ὁ λοιπὸς τῶν Πατέρων κατάλογος ὁμοιοῦν αὐτῷ καταδεχόμενος φαίνεται. Καὶ τῆν καὶ αὐτὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐν τῇ Ἐξαήμερῳ αὐτοῦ λόγοντος ἄκουε· « Ἦν τις πρεσβυτέρα τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως κατάστασις, ταῖς ὑπερκόσμοις δυνάμεισι πρόπουσα. Δημιουργήματα δὲ ἐν αὐτῇ ὁ τῶν ὄλων Δημιουργὸς ἀπέτελεσε φῶς νοητὸν, πρόπον τῇ μακαρίσθητι τῶν φιλοῦντων ἀγγέλων τὸν Κύριον. » Ἄλλὰ καὶ τοῦ θεολόγου Γρηγορίου λέγοντος· οὕτως ἄκουε· « Καὶ πρῶτον μὲν ἐννοεῖ τὰς ἀγγελικὰς οὐρανίους δυνάμεις, καὶ τὸ ἐννόημα ἔργον ἦν, λόγῳ συμπληρούμενον καὶ πνεύματι τελειούμενον· δεύτερον δὲ ἐννοεῖ κόσμον ὄλικον καὶ ὀρώμενον. » Ὅμοια δὲ τοῦτον δέξεται καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Καισάριος, « Πάσαι, » λέγων, « ἐν φωτὶ διήγον αἱ ἄσκαροι τῶν ἀγγέλων χορεῖται καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὸν κόσμον. » Καὶ ὁ θεϊότατος Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης περὶ τούτων οὕτω φησὶ· « Θεὸς ἡμῶν ὁ ἀεὶ ὢν πρὸ πάσης κτίσεως ἐννοεῖ καὶ ποιεῖ τὰς ἀγγελικὰς καὶ οὐρανίους δυνάμεις, ὡς μόνος αὐτὸς οἶδεν. » Ἄλλὰ καὶ ὁ Σεδηρος, ναὶ μὴν καὶ ὁ Διόδωρος αὐτὸς τε ὁ μέγας Ἀμφιλόχιος πρεσβυτέρων ἀποδείκνυσαι τοῦ ὀρωμένου τούτου κόσμου καὶ αἰσθητοῦ τὴν τῶν ἀοράτων φύ-

⁸⁸ Matth. xviii, 10.

σεων δημιουργίαν. Ὁ δὲ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης περὶ τούτου καὶ τὰς φησὶν· «Ἐτεροι μὲν οὖν μετὰ τὸν πρῶτον οὐρανὸν τὰς ἀοράτους φασὶ παραχθῆναι δυνάμεις, ἐγὼ δὲ τῷ Θεολόγῳ Γρηγορίῳ συνείθεμαι· ἔκπεσε γὰρ πρῶτον τὴν νοεράν οὐσίαν κτισθῆναι, καὶ τότε τὴν αἰσθητὴν, καὶ οὕτως ἐξ ἀμφοτέρων τὸν ἀνθρωπικόν. Ἐπαράγει μὲν ὁ Θεὸς τὰς ἀνω δυνάμεις, ὡς εἴρηται πρότερον, ἔπειτα δὲ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. Τέλος πάντων ταῖς οικείαις χειρὶ πλάττει τὸν ἄνθρωπον, χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐμψύχσας αὐτῷ, καθάπερ ἄνωθεν εἴρηται.

«Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν,» καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς γῆς. Διὰ τὴν πρῶτον ἐνταῦθα τῶν ἰχθύων ἐμνημόνευσεν, «Καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν θηρίων τῆς γῆς· εἰπὼν; Κατὰ τὴν τάξιν τῆς δημιουργίας· πρῶτον γὰρ οἱ ἰχθύες ἐκ τῆς θαλάσσης ἐγένοντο, εἶτα τὰ πετεινὰ, μετὰ ταῦτα δὲ ἀπὸ τῆς γῆς τὰ τετράποδα.

Καὶ τοῦτο δὲ ζητοῦσιν, ἀγαπητέ, τίνας ἔνεκεν ἤγαγε τὰ ζῶα πρὸς τὸν Ἀδὰμ ὁ Θεός. Ἐφθασεν εἰπὼν ὅτι «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ ἀρχέτω τῶν ἰχθύων.» Ἴνα γοῦν ὅπερ εἶπε ἔηλον ἔργοις αὐτοῖς γένηται, διὰ τοῦτο τὰ ζῶα ἤγαγε πρὸς τὸν Ἀδὰμ ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν ἐπιγνωσθῆναι (καὶ γὰρ ὡς δοῦλα παρίσταντο ὅπαντα), καὶ τὴν δοθεῖσαν ὑπὸ Θεοῦ σοφίαν τῷ Ἀδὰμ δῆλην γενέσθαι παντί· ἐφ' ἑκάστῳ γὰρ τῶν ζῶων ὄνομα ἔθετο τῷ αὐτοῦ φύσει κατάλληλον.

Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, τούτεστι δώσωμεν αὐτῷ λόγου περιουσίαν, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος. «Καὶ τὸ μὲν κατ' εἰκόνα ἐκ Θεοῦ ἔλαβον, ἤγουν τὸ λογικὸν εἶναι, τὸ δὲ καθ' ὁμοίωσιν ἐμοὶ κατέλιπεν. Εἰ γὰρ ἔκτισθεν καὶ τοῦτο ἔλαβον, ποία χάρις ἐμοί; Ἐγὼ τοίνυν τὸ καθ' ὁμοίωσιν, ἡνίκα χρηστὸς ἀφ' ἑαυτοῦ γίνομαι.» Τούτοις οὖν ἀκολούθως καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησὶν ὅτι καθ' ὁμοίωσιν ἐποίησεν ἡμᾶς ὁ Θεός, ὥστε ὁμοιοῦσθαι αὐτῷ κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρώπου· ἢ ἀρετὴ γὰρ ἐκ Θεοῦ μὲν ἐδόθη τῇ φύσει ἡμῶν, ἐφ' ἡμῖν δὲ ἔστιν ἢ ἐμμεῖναι αὐτῇ καὶ ἀκολουθῆσαι τῷ Θεῷ, ἢ ἀπορριπτῆσαι αὐτῆς καὶ ἀκολουθῆσαι τῷ διαβόλῳ. Ὁ δὲ χρυσοβόρῃμων Ἰωάννης ἐν τῇ εἰς τὴν Ἐξισήμερον κατ' ὁμιλίᾳ αὐτοῦ καὶ τὰς φησὶν· «Ἡ ἡμέρᾳ ἐποίησεν ὁ Θεός τὸν Ἀδὰμ, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτὸν, τούτεστιν ἀπὸ πάντων δέδωκε τὴν ἐξουσίαν αὐτῷ. Ὅσπερ γὰρ ὁ Θεός τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν ἔχει, τῶν τε ὀρατῶν τῶν τε ἀοράτων, δημιουργός ἀπάντων τυγχάνων, οὕτως καὶ τῶν ζῶων τοῦτο τὸ λογικὸν δημιουργήσας· ἐβουλήθη πάντων τῶν ὀρωμένων τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἔχειν. Διὸ καὶ τὴν τῆς ψυχῆς οὐσίαν αὐτῷ ἔχρισσας, βουληθεὶς αὐτὸν καὶ ἀθάνατον εἶναι εἰς τὸ διηνεκές. Ἀλλὰ καὶ παραβάνα τὴν ἐνσολὴν οὐκ ἀπεστράφη τέλειον, ἀλλὰ τῆς μὲν ἀθανασίας ἀπεστέρησε, θανάτῳ δὲ καταδικάσας· ἐπὶ τῆς

tionem mundum hunc sub oculos cadentem animam sensilem præcessisse tradunt. Joannis Damasceni hæc verba sunt : «Alii quidem post cælum illud primum inaspectabiles potestates conditas esse dicunt : verum ego Gregorio, cui Theologi cognomen est inditum, assentior. Etenim conveniebat atque par erat primo intellectilem essentiam creati ac deinde sensilem, deque his ambobus hominem. Itaque supernas illas potestates initio Deus in ortum producit. Hinc cælum, terram, mare, cuncta his comprehensa condit. Ad extremum manibus suis hominem format, cum pulverem de terra sumpsisset ac faciem ejus afflasset, quemadmodum supra commemoravimus.

«Faciamus, inquit, hominem ad imaginem similitudinemque nostram,» qui marinis piscibus, volucris aereis, bestiis terræ dominetur. Enimvero cur his in verbis primo piscium facta est mentio? «Dominetur, ait, marinis piscibus.» Nimirum hoc ordini creationis est consentaneum. Nam primo pisces e mari sunt orti, deinde **SI** volucres, ac secundum has bestię de terra quadrupedes.

Sunt etiam, dilecte filii, qui scire velint quamobrem animalia condita Deus ad Adamum deluxerit. Antea scilicet dixerat : «Faciamus hominem ad imaginem nostram, qui piscibus aliisque domine- tur.» Ut ergo reipsa, quod dixerat, eveniret, ad Adamum animalia deduxit, ut hinc eorum obedientia cognosceretur : quippe circumstantant ipsum omnia tanquam ejus mancipia.

Præterea debebat hoc pacto sapientia divinitus Adamo concessa innotescere. Nam singulis animalibus tum nomen cujusque naturæ consentaneum indidit : «Faciamus hominem ad imaginem similitudinemque nostram.» Hoc est, largiamur ei rationis abundantiam, ut magnus ille Basilus his verbis declarat. Ex his quod imaginem attinet, eam accipi a Deo, nimirum quod rationis [sum particeps; quod similitudinem mihi reliquit. Nam si hoc quoque indidem accipi, quænam mihi concessa est gratia? Quapropter Dei similitudinem refero, cum ex meipso bonus fio.] His consentanea Joannes etiam Damascenus tradit, Deum nos ad similitudinem condidisse, ut pro viribus humanis ei similes evadamus. Quippe virtus a Deo quidem concessa est naturæ nostræ, verum in potestate nostra situm est ut vel in ea perseveremus et obsequamur Deo, vel ab ea recedamus et obsequamur diabolo. Joannes Chrysostomus, in oratione 21 de sex dierum operibus hæc verba profert : « Quo die Deus Adamum condidit, ad imaginem Dei condidit eum, hoc est, omnium potestatem ei concessit. Nam sicut imperium Deus habet in omnia tam aspectabilia quam inaspectabilia, tanquam universorum opifex, ita cum animal hoc rationis particeps condidisset, habere ipsum voluit imperium in res uni-

versas, quæcunque sub aspectum cadunt. Idcirco et essentiam animæ ipsi largitus est, uti quem immortalæ prorsus esse vellet. Quin etiam mandatum ipsius transgressum non omnino aversatur, sed immortalitate spoliatum et ad mortem condemnatum prope in eodem imperio relinquit. Nam homo per rationem, qua præditus est, etiam hodie cuncta in potestate sua retinet. Quanquam enim feræ agrestes nonnunquam pro libitu suo videmus in hominem irruere, tamen id tantopere mirari non debemus, quando consilio divino accidit, ut hoc modo vel inviti de peccato admoneamur, cujus causa nobis hoc contigit supplicii, ut subjectos imperio nostro metuamus. Rerum quidem omnium quæ sunt in terris, principem constitutum esse hominem a Deo, vel ipsa de forma intelligi perspicue potest. Nam recta homini forma, ceu vides, data est, qua tendit ad cælum sursumque spectat.

Atque hic animum mihi, dilecte mihi, advertito. Cum afficere vellet hominem Deus honore peculiarari, paradysum prius conserit, atque ita deinde ipsum in eo collocat, tametsi Pyron scriptor Annalium post xi primum dies Adamum paradysum ingressum esse tradat. Ego vero non video ubi Adamus antea versatus fuerit, cum xl dies extra paradysum degeret. Refutat hanc opinionem Chrysostomus, cum ait: «Licet Adamo etiam extra paradysum degere. Verum ea loca non erant hominis domicilio præscripta destinataque, sed tam jumentis quam cæteris terræ bestiis, cum homini paradysus tanquam voluptaria quædam domus esset datus.» Eam ipsam ob causam animalia Deus ad Adamum adduxit, velut ab eo cæteroqui separata. Quæ cum ita sint, non Pyroni, sed huic oratori nostro aureo velim aures præbeas, qui reapse Spiritus sancti discipulus fuit.

Se jununt hæc historię divini verba: «Faciamus Adamo adjutricem secundum ipsum⁶⁹» hoc est, tam ipsi quam toti ejus naturæ consimilem, non reliquis animalibus: nam ea naturam eandem cum homine communem non habent. Hic autem Manes Deum mendacem esse dixit, et consimiliter Aquila. Nam vocem hanc in versione Græca, κατ' αὐτόν, contra ipsum interpretabantur propterea quod Adamum hæc non multo post ad mandati divini violationem impulerit, ideoque facta sit insidiatrix, quæ adjutrix appelletur. Hæc illorum est opinio. Verum de sententia divini hominis Cyrilli atque etiam Damasceni, adjutrix hæc Adami dicta est ad humani generis propagationem. Itaque somnum Adamo gravissimum Deus iunmittit, unaque ex cois detracta mulierem ex ea construit. Hac Adamus

⁶⁹ Gen. ii, 18.

(19) Quis sit Pyron ille chronologus Christianus, vel, ut ms. habet, Πύρρων, jam pridem, sed frustra, inquiri; nullum enim apud veteres, quod

αὐτῆς ἀρχῆς ἀφῆκεν εἶναι. Διὰ γὰρ τοῦ προσόντος αὐτῷ λόγου καὶ τῆμερον πάντων κρατεῖ. Εἰ γὰρ καὶ θῆρας ἀγρίους ὄραξ· αὐθαδεῖα χρωμένους, ἔστι ἔτε καὶ ὀρμώντας ἀναιδῶς κατ' αὐτοῦ, μὴ θαύμαζε, ὅτι καὶ τοῦτο κατὰ θεῖαν πάντως οἰκονομίαν, ὡς ἐντεῦθεν τῆς ἀμαρτίας ἡμᾶς ἐπιμεμνησθαι καὶ ἀκοντας, δι' ἣν δεδοικέναι καὶ τρέμειν ὡς ὑπὸ χεῖρα κατεδικάσθημεν. Ὅτι δὲ ἀρχῶν ὑπὸ Θεοῦ πάντων ἐχειροτονήθη τῶν ἐπὶ γῆς ὁ ἀνθρώπος, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ σχήματος δῆλον· ὄρθιον γὰρ, ὡς ὄραξ, τῷ ἀνθρώπῳ τὸ σχῆμα καὶ πρὸς οὐρανὸν ἀνατείνεται καὶ ἀνω βλέπει. Ταῦτα δὲ πάντως, ὡς ὁ Νύσσης φησὶ, καὶ ἀρχικῶς δοκεῖ εἶναι καὶ τὴν βασιλικὴν ἀξίαν ὑποσημαίνοντα· τὸ γὰρ μόνον ἐν τοῖς οὐρανοῖς τοιοῦτον εἶναι τὸν ἀνθρώπον, τοῖς δὲ ἄλλοις ἅπασιν πρὸς τὸ κάτω νενευκέναι τὰ σώματα, σαφῶς δείκνυσι τὴν τῆς ἀξίας διαφορὰν.

82 Hæc autem omnia, sicut ait antistes ille Nysenus, imperio convenire videntur et regiam quamdam majestatem indicare. Nam quod solus inter res universas homo talis est, cum aliis omnibus deorsum corpora propendeant, id vero palam dignitatis discrimen indicat. »

Πρόσχε, ἀγαπητέ. Βουλόμενος ὁ Θεὸς τιμῆσαι τὸν ἀνθρώπον, φτεῦσι παράδεισον πρότερον, καὶ οὕτως τίθησιν αὐτὸν ἐν αὐτῷ, εἰ καὶ Πύρρων ἰ χρονογράφος (19) μὲθ' ἡμέρας τεσσαράκοντα τὸν Ἀδὰμ εἰσελθεῖν ἐν τῷ παραδείσῳ φησίν. Ἄλλ' οὐκ οἶδα πῶς διέτριβε πρότερον ὁ Ἀδὰμ, ἔξω τοῦ παραδείσου τεσσαράκοντα διὰ τῶν ἡμέρας. Ὁ μὲν οὖν χρυσορῥήμων Ἰωάννης καὶ ταύτην ἐκ μέσου τῆν ὑπόνοιαν ποιεῖ, λέγων· «Ἐξὼν ἦν τῷ Ἀδὰμ καὶ ἔξω τοῦ παραδείσου διάγειν. Ἄλλ' οὐ τῆ οἰκῆσει τοῦ ἀνθρώπου ἀρῶριστο, ἀλλὰ τοῖς κτήνεσι καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τῆς γῆς. Ἦν δὲ αὐτοῖς βασιλικὸν ἐνδιαίτημα ὁ παράδεισος· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἤγαγε τὰ ζῶα πρὸς τὸν Ἀδὰμ ὡς κεχωρισμένα αὐτοῦ. » Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, μὴ τῷ Πύρρωνι, ἀλλὰ τῷ χρυσορῥήμονι πάρασχε τὰς σὰς ἀκοάς, ὅτι καὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος ὑποφῆτης ὁ τοιοῦτος ὄντως ἐστί.

Μετὰ ταῦτά φησι· «Ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν, » τούτεστιν αὐτῷ τε κατὰ πάντα ἐμπερῆ καὶ τῆ φύσει αὐτοῦ. Μὴ μένοι τοι καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα, ὅτι μηδὲ τῆς αὐτῆς αὐτῷ τυγχάνουσι ταῦτα μέτοχα φύσεως. Ἄλλ' ἐνταῦθα Μάνης ψεύστην τὸν Θεὸν εἶπεν, ὁμοίως καὶ Ἀκύλας· τὸ γὰρ κατ' αὐτόν ἐναντίως αὐτῷ ἐξέδοτο, ἐπεὶ τάχα τὸν Ἀδὰμ αὕτη παραδῆναι πεποίηκε, κἀντεῦθεν ὁ βοηθὸς ἐπίβουλος γέγονε. Καὶ οὗτοι μὲν οὕτως· κατὰ δὲ τὸν θεότατον Κύριλλον τὸν Δαμασκηνὸν τε Ἰωάννην βοηθὸς αὕτη τῷ Ἀδὰμ εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπινου γένους κεχρημάτικε σύστασιν. Ἐκστασιν οὖν ἐπιβάλλει τῷ Ἀδὰμ, καὶ μίαν τῶν αὐτοῦ πλευρῶν ἐξελὼν οἰκοδομεῖ τὴν γυναῖκα. Ἦν καὶ θεασάμενος ὑστερον ὁ Ἀδὰμ· «Τοῦτο νῦν ὅσπου ἐκ τῶν ὀστέων μου » προφητικῶτατα ἔφησεν. Οὐδὲ γὰρ ἠγγυῆ καὶ εἰσέτι τὸν αὐτόν

hactenus subodoratus sim, illius Annalium vestigium.

τρόπον ἐξ ἀνδρὸς μόνου γενήσεται, ἀλλ' ἐκ συναφείας ἁμοφτέρου καὶ νόμου γαμικοῦ.

A deinde conspecta verissime vaticinans dixit : « Hoc nunc demum os ex ossibus meis est ⁶¹. » Nam mulier minime deinceps eodem modo existet e viro solo, sed per amborum conjunctionem et conjugii legem procreabitur.

Οὐκοῦν ἐπιβάλλει ὁ Θεὸς ἑκστασιν τῷ Ἀδάμ, καὶ μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ λαθὼν τὴν Ἐβαν οἰκοδομεῖ. Ἀναγκαῖον γάρ ἦν μὴ καὶ τὴν Ἐβαν ἀπὸ γῆς προσελθεῖν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ Ἀδάμ, ὡς ἐντεῦθεν φύλλον ἐντεθῆναι τοῖς ὁμοζύγοις. Ἐπιβάλλει οὖν ἑκστασιν, ἥτοι κάρων ἐντιθῆναι τῷ Ἀδάμ, ὡς μὴ λαθεῖν ὁδῶνς ἀλ-θησιν ἐν τῇ ἀφαιρέσει τῆς πλευρᾶς, ὡς ὁ χρυσὸς τὴν γλωττάν φησι, κάντεῦθεν ἐχθρωδῶς διακαίσθαι πρὸς τὴν ὁμόζυγον. Ἀφαιρεῖται γοῦν μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, καὶ οἰκοδομεῖ τὴν γυναῖκα, καὶ ἀνεπλήρωσε σάρκα ἀνε' αὐτῆς. Τίνας οὖν ἔμεκεν ἀνεπλήρωσεν ; Ἴνα μὴ ἐχη μετὰ τὴν τοῦ ὕπνου ἀπαλλαγὴν ἐκ τοῦ λείποντος αἰσθάνεσθαι τοῦ γεγονότος · εἰ γὰρ ἐν τῷ τῆς ἀφαιρέσεως καιρῷ ἠγνόησεν, ἀλλ' ὁμως ἔμελλε μετὰ ταῦτα ἐπιγινώσκειν τὸ γεγονός· ἐφ' ᾧ διὰ σαρκὸς τὴν τῆς πλευρᾶς ἀνεπλήρωσεν ἔλλειψιν.

« Καὶ εἶπεν ὁ Θεός, Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν. » Τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ προσεκτίον κάνταῦθα. Φησὶ γὰρ ὅτι διπλῆ ἡ ἀξίησις, ἡ μὲν σώματος, ἡ δὲ ψυχῆς· ἀλλ' ἡ μὲν τοῦ σώματος ἀξίησις ἡ ἀπὸ τοῦ μικροῦ εἰς τὸ καθήκον μέγεθος ἀποκατάστασις, ἡ δὲ τῆς ψυχῆς ἀξίησις διὰ τῶν μαθημάτων προσεπιγίνεται. Ἀλλὰ καὶ ὁ χρυσὸς ῥήμων Ἰωάννης περὶ ψυχῆς οὕτω φησὶν, ὅτι ἅπαξ λαβοῦσα τὸ εἶναι παρὰ Θεοῦ πρὸς ἀξίησιν οὐκέτι καθὰ δὴ καὶ τὸ σῶμα χωρεῖ· πῶς καὶ γὰρ ἄποσοσ αὐτῆ καὶ ἀτρημάτιστος ὄβσα, ὡς εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ; Τελεῖα μὲν οὖν ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ἡ νοερά ἐκτιστο ψυχῆ, εἰ καὶ κατὰ μικρὸν δοκεῖ συναύξειν τῷ σώματι. Καὶ δῆλον ἐξ ὧν ὁ Νύσσης φησὶ· « Τὸ τῆς ψυχῆς εἶδος κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ ὑποκειμένου ὀργάνου φαίνεται. Ἡ γὰρ πρὸς τὴν ἐμπαθῆ καὶ ζωώδη γένεσιν κοινωνία οὐκ εὐθὺς ἐκλάμπειν τῷ πλάσματι τὴν θείαν εἰκόνα ἐποίησεν, ἀλλ' ὁδῶν τι ἀκολουθία ἐπὶ τὸ τέλειον ἀγει τὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἀλλῆς τῷ νηπίῳ καὶ ἐτέρας τῷ τελείῳ ἐγγινόμενης ψυχῆς, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς ἐν ἐκείνῳ μὲν τὸ ἀτελεῖ, ἐν τούτῳ δὲ δεικνύουσι τὸ τέλειον. » Τελεῖα μὲν οὖν ἡ ψυχὴ καὶ ἐν βρεφικῇ ἡλικίᾳ, ἀδυνατεῖ δὲ τὴν ὄλην αὐτῆς δεικνύειν ἐνέργειαν. Καθάπερ γὰρ μουσικὸς ἀριστος ἐν μὲν μικροῖς αὐλοῖς στενὸν τι καὶ ἔτροπον μέλος ἀπήχησεν, ἠνίκα δὲ εὐρυπύρους εὐρῆ αὐλοῦς, τότε τὴν αὐτοῦ τέχνην ὄλην ὑπέδειξεν, οὕτω καὶ ψυχῆ, ὡς ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἐν τοῖς ἐμμέτροις αὐτοῦ διεξέειπεν ἔτσι· κατὰ γὰρ τὴν τοῦ ὀργάνου διάθεσιν οὕτω κάκεινη τὴν ἐνέργειαν δεικνύουσιν.

« Dixit Deus : Augescite, multiplicamini, replete terram. » Hoc loco Basilii verbis animum advertito. Tradit enim duplex incrementum esse, quorum aliud sit corporis aliud animæ. Corporis incrementum est de statura parva convenientem ad magnitudinem pervenire. At incrementum animæ per disciplinas consequimur. Etiam Chrysostomus de anima inquit, eam cum semel a Deo suam naturam et existentiam nacta est, more corporis ad incrementum aliquid aliud nequaquam tendere. Nam qui fieri posset hoc in anima, quæ tanquam imago Dei tam quantitatis experta est quam figuræ ? Quamobrem anima intelligentiæ vi prædita sic est a Deo condita, ut statim ab initio perfecta sit, etiamsi paulatim una cum corpore videatur incrementum aliquid sumere. Peraspiciuum hoc est ex hisce Nyssemi Gregorii verbis : « Animæ forma pro instrumenti subjecti ratione conspicitur. Cum enim particeps natura nostra sit ejus ortus, qui et viliis obnoxius et animalium rationis expertum ortui affinis est, fieri nequit ut hominis in figmento statim divina imago eluceat, sed via quadam ac serie hominem ad perfectionem pervenire necesse est ; non quod alia infanti, alia imatura ætate viro indatur anima, sed una eademque anima in illo quidem imperfectionem suam, in hoc perfectionem demonstrante. » De quo jam colligi potest animam in ipsa etiam infantili ætate perfectam esse, verum facultatem suam et efficacitatem omnem declarare necdum posse. Quemadmodum enim musicus præstantissimus minutis in tibiis exile atque absonum carmen canit, at cum tibus adeptus est amplas, tum scilicet artem suam totam demonstrat, sic et anima : « Debilibus cum membris debilis ipsa, de validis elucet, et omnem denique mentem ostentat, » quemadmodum Gregorius cognomento Theologus in commentationibus suis, quas versibus est complexus (1), inquit. Nam prout instrumentum affectum fuerit, ipsa quoque vim et efficacitatem suam declarat.

⁶¹ Gen. 11, 23.

(1) Greg. De anima.

«Augescite, inquit Deus, multiplicamini, replete A terram,» non eam quidem inhabitatione, sed imperio vestro, quemadmodum hæc verba magnus ille Basilius interpretatur. Nec enim homines necesse habent 84 vel perustam illam a sole terram vel cultus omnis expertem vel frigore nimio inutilem vel inaccessam replere : sed hæc voce Deus nobis jus replendæ terræ concessit. Nosque adeo replemus eam ex rationis arbitrio. Posteaquam enim perspeximus quantum spatium terra perusta et inhabitabilis occupet, quantum aquilonale clima, quod nimii frigoris causa nequit excoli et est inutile, annon terram reliquam complevimus? Annon delicta ejus utili parte, quidquid habitacioni hominum est inutile, relinquimus?

«Dixit item Deus : En ego concessi vobis omnes B frugiferas arbores, quibus ad alimoniam et vos utamini et omnes bestię terrestres 85. Hic animum advertito. Deus quidem piscium et animalium reliquorum dominum fecit hominem, verum ut iis vesceretur non permisit. Nimirum hæc prima lex tantum homini fructuum usum concedebat, cum adhuc paradiso dignus esset. Itaque tam homines quam aereæ volucres et terrestres bestię fructibus arborum, herbis, gramine vesciebantur. Et quamquam hodie leo, pardalis, aliæ feræ cruentis mactationibus cibisque delectentur, tamen id temporis hæc etiam animalia legi naturæ subdita fructibus tantum alebantur. Ac posteaquam Deus hominem jam factum intemperantiorem vidit, altera lege post diluvium potestatem ei facit omnibus vescendi. Cuncta vobis, ait, perinde fruenda concedo ut herbarum olera. Propter hanc concessionem reliqua etiam animalia quibuslibet vesci cœperunt. Itaque leo carnivorus ab eo tempore fuit, et morticina vultures observant. Neo enim id temporis quo primum oriebantur animalia, terram vultures circumspiciant, ut ad pastum cadavera consequerentur, sed in pratis alimoniam quærebant. Videmus et hodie canes medicamenti causa gramine sæpenu-mero pasci, non quod hoc nutrimento velut idoneo vescantur, sed quia doctrina quadam naturæ, discendo non percepta, tendunt ad ea rationis expertes bestię quæ ipsis utilia sunt. Ejusmodi fuisse tunc animalia carnivora cogitabis, quæ gramine scilicet vesci consueverint, non sibi invicem insidiari. Facta est igitur fructiois horum concessio post diluvium, sicut indicatum est hactenus. Enimvero sunt hodieque nonnulli, qui vitam suam ad imitationem vitæ paradisi, quantum ejus fieri potest, instituentes a nimium crassa illa ciborum fructio- ne abhorrent, ac tum fructibus tum seminibus et omnibus iis quæ de arboribus proveniunt utuntur. Quæcunque scilicet præter hæc supervanea sunt, tanquam non necessaria recusamus. Etenim nec expectanda magnopere propter carnis luxum et ad

De carniū visceratione.

85 Novi te, dilecte fili, hæc etiam in parte non

84 Gen. 1, 29.

« Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν. » Πλὴν οὐ τῇ οἰκῆσει, ἀλλὰ τῇ ἐξουσίᾳ, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος. Οὐ γὰρ δήπου καὶ τὴν διακεκαυμένην καὶ ἀγεώργητον καὶ τὴν κατεψυγμένην καὶ ἄβιατον κατ' ἀνάγκην οἱ ἄνθρωποι πληροῦσιν· ἀλλὰ κυρίως ἡμᾶς ἐποίησε πληροῦν. Καὶ πληροῦμεν αὐτὴν τῷ λογισμῷ. Ὅταν γὰρ ἴδωμεν πόσον μέτρον τῆς διακεκαυμένης καὶ ἀοικίτου, ὅταν ἴδωμεν πόσον τὸ κλίμα τὸ βόρειον, ὃ διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν φύσιν ἀγεώργητόν ἐστι καὶ ἀχρηστον, οὐκ ἐπληρώσαμεν τὴν γῆν, ἀλλὰ τὸ χρήσιμον ἐκλεξάμενοι, τὸ ὅσον ἀχρηστον εἰς διαμονὴν ἀνθρώποις ἀπεπεμφάμεθα.

« Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πᾶν ξύλον ὃ ἔχει καρπὸν ἐν αὐτῷ. Ὑμῖν ἔσται εἰς βρώσιν καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τῆς γῆς. » Πρότεχε οὖν· ἀρχοντα μὲν γὰρ τῶν ἰχθύων καὶ τῶν λοιπῶν ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεός, οὐ μὴν δὲ καὶ τὴν ἀπόλαυσιν αὐτῶν αὐτῷ συγκεχώρηκεν. Ὡστε ἡ μὲν πρώτη νομοθεσία καρπῶν ἀπόλαυσιν ἐνόθευεν. Ἔτι γὰρ ἐνομιζόμεθα ἄξιοι τοῦ παραδείσου εἶναι· καρπὸς λοιπὸν καὶ χλόη καὶ χόρτος ἡμῖν εἰς βρώσιν, τοῖς πετεινοῖς τε τοῦ οὐρανοῦ καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τῆς γῆς. Εἰ γὰρ καὶ νῦν αἵμασι χαίρουσιν ὃ τε λέων καὶ ἡ πάρδαλις, ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα τῷ νόμῳ τῆς φύσεως ὑποτεταγμένα καρποῖς διετρέφετο. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεός ἐκδηθηγημένον εἶδε τὸν ἄνθρωπον, δευτέρῳ νόμῳ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν πάντων αὐτῷ συγχωρεῖ τὴν ἀπόλαυσιν, « Ταῦτα πάντα ὡς λάχανα χόρτου φάγεσθε » εἰπὼν. Ταῦτη μὲν οὖν τῇ συγχωρήσει καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα τοῦ ἐσθίου ἐλαβον ἄδειαν. Ἐξ ἐκείνου δὲ λοιπὸν αἰμοδόρος ὁ λέων, ἐξ ἐκείνου καὶ γῦπες ἀναμένουσι θησιμαία. Οὐ δήπου γὰρ καὶ γῦπες ἄμα τῷ γεννηθῆναι ζῶα περισκόπουσι τὴν γῆν, ὡς ἐκεῖθεν οὗτοι τραφῶσιν· ἀλλὰ ταῦτα πάντα τοὺς λειμῶνας περιήρχοντο. Καὶ νῦν γὰρ κύνας ὀρώμεν θεραπείας ἕνεκεν πολλάκις ἀγρωστὶν ἐπινεμομένους, οὐκ ἐπειδὴ συμφυῆς ἐστὶν ἡ τροφή, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀδιδάκτωι καὶ φύσεως διδασκαλίᾳ ἐπὶ τὸ συμφέρον ἔρχεται τὰ ἄλογα. Τοιαῦτα λόγιζαι εἶναι καὶ τότε τὰ αἰμοδόρα τῶν ζῶων, χόρτον ἑαυτοῖς εἰς τροφήν ἐπινοεῖν, οὐ μὴν ἀλλήλοισ ἐπιβουλεύοντα. Συγκεχώρηται οὖν, ὡς εἴρηται, μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἡ ἀπόλαυσις, πλὴν ἀλλὰ καὶ νῦν κατὰ μέμνησιν τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ ζωῆς ἑαυτοῖς ἄγειν βουλόμενοι, φεύγοντες ταύτην τὴν πολυούλον ἀπόλαυσιν τῶν βρωμάτων, ἐπ' ἐκείνον τὸν βίον, καθὼς οἶόν τε ἐστίν, ἑαυτοὺς ἀγόμενοι, καρποῖς καὶ σπέρμασι καὶ τοῖς ἐκ τῶν ἀκροθρύων εἰς διαγωγὴν χρώμενοι· τὸ δὲ περισσὸν τούτων ὡς οὐκ ἀναγκαῖον ἀποστρεφόμεθα· οὐ γὰρ βέλυστὰ διὰ τὸν κτιστικὰ, εὐθὺς αἰρετὰ διὰ τὴν τῆς σαρκὸς εὐπάθειαν.

abominabilia putari debent propter creatorem, nec delicias propensionem.

Περὶ κρωδαιτίας.

Οἶδα δὲ, ἀγαπητέ, ὅτι καὶ ἐπὶ τούτῳ ἠπόρημας

οὐ μικρῶς, λέγων « Εἰ κρεωδαίσιζα; οὐκ ἦν πρὸς τὸ κατακλυσμὸν καιρὸς, τίνος ἔνεκεν ὁ Ἄβελ ποιήσῃ προβάτων ἐγένετο; » Ἄλλ' εἰδέναι κἀναυθὰ ὀφείλοισι ὅτι περιβολαίων ἔνεκεν ἡ τῶν θρεμμάτων ἐπενοσθη φρονεῖς, ὡς ἡ χρυσορρήμων Ἰωάννης εἰς τὴν Ἐξαήμερον ἐνάτη αὐτοῦ ὁμιλίᾳ φησί. Πισθέτω δέ σε πρὸς τούτους ἡ ἀγία Γραφή περὶ τῶν πρωτοκλάστων οὕτω λέγουσα, « Καὶ χιτῶνας δερματίνους ἐπέθευεν αὐτούς. » Ἐκτοτε γὰρ εἰδείξεν ὁ Θεὸς τὸ τε χρῆσιμον ὁμοῦ τῆς περιβολῆς καὶ ἀπέριττον. ἤκονόμησε γὰρ ὁ Θεὸς ἀπὸ τῶν ἐρίων τῶν προβάτων τὰ ἐνδύματα τοῖς ἀνθρώποις κατασκευάζεσθαι, οὐδέ τις ἐτέρου ἔνεκεν ἤωστε σκέπη γενέσθαι, καὶ μὴ τὸ λογικὸν τοῦτο ζῶον κατὰ τὸ αὐτὸ τοῖς ἀλόγοις ἐν γυμνότητι καὶ ἀσημοσύνη διαίειν. Ἡ τοίνυν τῶν ἱματίων περιβολὴ ὑπόμνησις ἡμῖν γίνεται διηλεκτικῆς τῆς τῶν ἀγαθῶν ἐκπτώσεως, καὶ τῆς τιμωρίας διδάσκαλος; ἦν διὰ τὴν παρακοὴν τῶν ἀνθρώπων γένος ἐδέξατο. Καὶ εἶπε πρὸς τὸν Ἄδᾶμ ὁ Θεός· « Ἀπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ παραδείσῳ βρώσει φάγη, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν, οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ· ἢ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανείσθε. »

Περὶ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν.

Ἄλλ' ἐναυθὰ προσοχῆς, ἀγαπητὲ, χρῆσι πολλῆς. Διαφωνία καὶ γὰρ οὐ μικρὰ παρὰ πᾶσι σχεδὸν περὶ τῆς φύσεως τοῦ φυτοῦ ἐκείνου καὶ τῆς βρώσεως αὐτοῦ. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ βρώσεως ἐμφορεῖσθαι λέγουσι τὸν Ἄδᾶμ αἰσθητῆς, ποιεῖν τε καὶ πάσχειν ὅσα μετὰ τὴν βρώσιν ἐξ ἀνάγκης τῇ θνητῇ φύσει παρέπεται. Ὅθεν ἀναγκαῖον περὶ τῆς φύσεως αὐτοῦ τοῦ Ἄδᾶμ διαλαβεῖν πρότερον. Οὕτω γὰρ ἐπιγνωτόμεθα κατὰ γε τὸ ἐγχωροῦν τίς τε ἡ βρώσις ἦν αὐτῷ ἐν τῇ παραδείσῳ ἥσθιεν ὁ Ἄδᾶμ, καὶ τὸ φυτὸν ὡσαύτως τῆς γνώσεως ὅποσον ἄρα τὴν φύσιν ἐτύγγανεν. Πρόσεχε οὖν. Τὸν Ἄδᾶμ ἄλλοι μὲν θνητὸν ὑπὸ Θεοῦ παραχθῆναι φασιν, ἕτεροι δὲ μέσην αὐτὸν εἶναι δισχυρίζονται τάξιν, τούτεστιν ἀθανασίας εἶναι μέσον αὐτὸν καὶ θνητότητος· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, ὡς ἐκεῖνοι φασιν, οὐκ ἂν ὑπέπεσε θανάτῳ μετὰ τὴν παράδασιν. Ἄλλ' ἄφες αὐτούς, εἶγε καὶ μῆλον ὁ σοφὸς Σολομὼν ἐν τῇ Σοφίᾳ αὐτοῦ κατὰ λέξιν οὕτως εὐρηται λέγων· « Ὁ Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἔκτισε κατ' εἰκόνα τῆς ἀιδιότητος αὐτοῦ. Φθόνῳ δὲ τοῦ διαβόλου θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν. » Εἰπερ οὖν ὁ Θεὸς ἐπ' ἀφθαρσίᾳ ἔκτισε κατ' εἰκόνα τῆς ἀιδιότητος αὐτοῦ, πῶς εἴπωμεν αὐτὸν ὑποκείσθαι φθορᾷ καὶ θνητότητι, καὶ ταῦτα τοῦ Θεοῦ θάνατον, ὡς εἴρηται, μὴ ποιήσαντος ἀπ' ἀρχῆς; Εἰ γὰρ εἴπωμεν ὅτι τὸ σῆμα τοῦ Ἄδᾶμ ἐκεῖνο καὶ φθορᾷ κατὰ τὴν ἀφθαρσίαν ὑπέκειτο, οὐδὲν τι παριστώμεν ἕτερον ἢ ὅτι παρὰ Θεοῦ τὸ κατάρχειν ἡμῶν ἔσχεν ἢ τε φθορᾷ καὶ ὁ θάνατος. Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν, ὅτι μὴδὲ θανάτου, κατὰ δὴ καὶ προεῖρηται, ποιητῆς ὁ Θεός. Ἀμφιβάλλειν οὖν ἐπὶ τούτοις οὐκ ἔστιν. Εἰ μὲν γὰρ ὅτι παρὰ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον ὁ

A parum hæsitare. Si carniū, dices, ante diluuium non erat usus, cur tandem Abelus erat opilio? Verum scire debes pecudum curam inventam fuisse vestimentorum causa, quemadmodum in oratione de sex dierum operibus Ὁ Chrysostomus inquit. Eiusdem fidem tibi Litteræ sacræ facient, de primū formati hominibus ita loquentes : « Et pelliceis tunicis eos Deus induit ⁶⁶. » Nam hoc ipso Deus et utilitatem hujus amictus ostendit et simplicitatem inelaboratam. Voluit enim certo consilio de lanis ovium vestes hominibus fieri, alia certe nulla de causa quam ut tegumentum haberent, neu rationis hoc particeps animal, brutorum more, quadam cum deformitate ac inverecundia nudum incederet. Et quidem hic vestimentorum amictus perpetua nobis sit commonefactio lapsus ejus quo tantis bonis excidimus, deque pœna nos erudiat qua genus humanum propter inobedientiam afficitur. Cæterum hæc quoque Deus ad Adamum protulit : « Omnibus paradisi arboribus vesceris, præter arborem scientiæ boni atque mali. Nam ea quocunque die vescemini, morte multabimini. »

De arbore cognitionis.

Accurate hic, dilecte fili, quid dicatur advertito. Nam dissensio non exigua propemodum inter omnes est tum de arboris hujus natura tum fruitione. Neque de hoc tantum, sed etiam nonnulli volunt Adamum cibo sensili fuisse satiatum, eaque tum fecisse tum passum esse quæ a pastu necessario naturæ mortali consueverunt accidere. Quapropter ipsa requirit necessitas ut de ipsius Adam natura prius quædam exponamus. Nam ea ratione cognoscemus, quantum quidem ejus fieri poterit, quis cibis ille fuerit quo in paradiso vesceretur Adamus, et quæ arboris scientiæ natura exstiterit. Adamum alii quidem a Deo conditum fuisse mortalem dicunt, alii vero medio quodam loco constituunt, mirum inter immortalitatem et mortalitatem. Et enim absque hoc foret, ut ipsi quidem inquirunt, non post transgressionum mortem fuisset factus obnoxius. Enimvero tu hos missos facito, quando sapiens ille Solomon in Sapientia sua tradit ⁶⁷ Deum mortem non condidisse, imo in statu interitus experte creavit hominem **86** ad imaginem æternitatis suæ. Verum deinceps invidia diaboli mors in mundum venit. Quare si Deus in statu interitus experte ad imaginem æternitatis suæ condidit hominem, quo pacto dici a nobis potest Adamum interitui mortalitatisque ulla ex parte obnoxium fuisse? præsertim cum mortem, seu dictum est, ab initio minime Deus condiderit. Nam si dicamus Adamum corpus illud interitui quodam modo subjectum fuisse, nihil aliud significabimus nisi auctore Deo ab initio statim interitum ac mortem in nos imperium habuisse. Nequit autem hoc verum esse, nequit, cum mors a Deo, sicuti diximus, profecta

⁶⁶ Gen. iii, 21. ⁶⁷ Sap. i, 15; ii, 23.

non fuerit. Quapropter omnis hic dubitatio tollatur. A Nam si statim, cum hominem conderet Deus, ad eum dixisset : « Quacunq̄ die vescentini de hac arbore, morte multabimini, » habuissent sane quod objicerent, qui Adamum inter immortalitatem ac mortalitatem medium quasi faciunt. At cum post creationem ipsius non exiguo interjecto spatio lex hæc promulgata fuerit, per quam mors occasionem adversus nos arripuit, prorsus hic hæsitare non debebant, qui Litteras sacras et attente nec sine convenienti peruestigatione se legere profitentur. Iḡitur ab initio rerum Deus hominem in statu interitus experte condidit, hoc est immortalem in ortum produxit ad imaginem æternitatis suæ.

Nihil hic difficultatis objici tibi patitor. Habes Anastasium Sinaitem, virum divinum, qui in oratione sua de Resurrectione sic inquit : « Condidit hominem Deus, et quidem Dei ad imaginem eum condidit. Hæc prima fuit creatio, simplex, nullum conjugii vinculum habens, interitus expertus » Quodsi prima creatio fuerit expertus interitus, quemadmodum sanctus hic vir ait, quid de homine primo dicemus? nimirum Deus eum statim ab initio expertem interitus condidit et dono immortalitatis ornavit. Quæ quidem verba nequaquam mea sunt, sed vir eximius Andreas antistes Cretensis in oratione sua De iis qui obdormierunt in hunc modum loquitur : « Cum hominem creasset Deus, hoc ei dignitatis largitus est ut esset particeps rationis, intelligendi facultate præditus, immortalis, interitus expertus. » Quodsi dignitatem hanc immortalitatis homini Deus concessit, qui fieri potest, ut eundem pariter et mortalem et immortalem dicamus, vel obnoxium interitui pariter et interitus expertem? nequit hoc prorsus mea quidem opinione fieri. Nam morti vel interitui subjecta conditio tribui.

87 Enimvero scire quidem nequeo quibus hi causis permoti non modo non miscenda misceant, cum Adami corpus medio inter immortalitatem ac mortalitatem loco constituunt, sed etiam naturales affectiones atque morbos ei tribuere non vereantur, qui ante peccatum tam illarum affectionum quam interitus expertus erat, et quidem hoc ipsum citra demonstrationem aliquam e sacris petitam Litteris faciant. Quapropter nihil hic tibi verendum est. Nam hominem ad imaginem Dei conditum tali ab initio natura præditum fuisse, nimirum immortalis et interitus experte, ac præterea corpus illud Adami nullo modo ulli passioni obnoxium fuisse, supra interitum scilicet omnem positum, Joannes ille noster Chrysostomus et prolixius et clarius te docebit. Etenim fuere nonnulli tam in hoc corpore interitui obnoxio carpendo et elevando acerbi, ut etiam indignum dicerent quod a Deo conditum existimetur. Si sumentum, aiebant, manuum Dei foret, non tot miseris et ærumnis esset obnoxium. Adversus hos ille in hunc modum disserit : « Nemo mihi hominem hunc objiciat, qui offendit, qui condemnatus est, qui affectus ignomi-

Θεός, τότε πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν· « Ἢ ὃ ἂν ἡμέρᾳ φάγηται ἀπὸ τοῦ φυτοῦ, θανάτῳ ἀποθανείσθε, » εἶχον ἂν τι καὶ λέγειν οἱ μέσον αὐτὸν ἀθανασίας εἶναι καὶ θνητότητα; λέγοντες. Ἐπει δὲ πολλῶ μετὰ τὴν αὐτοῦ παραγωγὴν ὑστερον ἐδίδοτο τὰ τῆς ἐνεολῆς, ἀφ' ἧς ἄρα καὶ χώρην ὁ θάνατος ἐλάμβανε καθ' ἡμῶν (« Ἐὰν γὰρ φάγητε, » φησι, « θανάτῳ ἀποθανείσθε »), ἀμφιβάλλειν ὄλωσ οὐκ ἔπραπε τοὺς ἐπερχομένους τέως ἐρευνητικῶς τὴν Γραφήν. Ἐκτίσσε μὲν οὖν ὁ Θεὸς ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἀπ' ἀρχῆς, τουτέστιν ἀφθαρτὸν αὐτίκα παρήγαγε κατ' εἰκόνα τῆς αἰδιότητος αὐτοῦ.

Ἄλλὰ μὴ δυσχέραινε τούτου ἕνεκεν. Ἔχεις τὸν Β Σιναίτην θεῖον Ἀναστάσιον ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ αὐτοῦ περὶ τούτων οὕτω λέγοντα· « Καὶ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεός· κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. Πρώτη ποιήσας αὐτὴ ἀπλή, ἄζυγος, ἀφθαρτος. » Ἐπέπερ οὖν ἡ πρώτη ποιήσας ἀφθαρτος ἦν, ὡς ὁ διαληφθεὶς οὗτος; ἔφη θεῖος ἀνὴρ, περὶ τοῦ πρώτου ἐκείνου τί χρὴ καὶ λέγειν ἀνθρώπῳ; Ἀφθαρτὸν μὲν γὰρ αὐτὸν ὁ Θεὸς αὐτίκα παρήγαγεν, ὡς ἤδη προσέφηται, καὶ ἀθανασία τετίμηκε. Καὶ οὐκ ἐμὰ τὰ ῥήματα. Ὁ θεϊότατος Ἀνδρέας ὁ Κρητῆς ἐν τῷ εἰς κοιμηθέντας λόγῳ αὐτοῦ περὶ τούτων οὕτως εὔρηται λέγων· « Πλάσσει ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀξίωμα δέδωκεν αὐτῷ τὸ λογικόν τε καὶ νοερὸν καὶ ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον. » Ἐπέπερ οὖν ἀξίωμα δέδωκε τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἀθάνατον ὁ Θεός, πῶς λοιπὸν αὐτὸν θνητὸν καὶ ἀθάνατον εἴπωμεν, ἢ φθαρτὸν ὁμοίως καὶ ἀφθαρτον; Ἀνένδεκτον, ὡς οἶμαι, τοῦτο καὶ λίαν ἐστίν, ὅτι μὴδὲ προσήκει τῷ ἀθανάτῳ καὶ ἀνώλεθρῳ προσάπτειν ὄλω; τὸ θνητὸν καὶ ἀφθαρτον

immortali et interitus experti nequaquam potest vel

Ἄλλὰ γὰρ οὐκ οἶδα πόθεν ἐκείνοι λαβόντες τὰς ἀφορμὰς οὐ τὰ ἀμικτα μιγνύουσι μόνον, ἤνικα δηλαδὴ τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ἐκεῖνο μέσον ἀθανασίας εἶναι καὶ θνητότητος; λέγουσιν, ἀλλὰ καὶ πάθῃ φυσικῇ τῷ πρὸ τῆς ἁμαρτίας ἀπαθεί καὶ ἀφθάρτῳ προσάπτειν οὐ παραιτοῦνται, καὶ ταῦτα χωρὶς ἀποδείξεως γρῆφικῆς. Ἄλλὰ μὴ δέδοθι τούτου ἕνεκεν. Ὅτι μὲν γὰρ ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ τοιαύτης ὑπῆρχε φύσεως ἀπ' ἀρχῆς, ἀφθάρτου δηλαδὴ καὶ ἀθανάτου, καὶ ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ἐκεῖνο καθ' οἷον δὴ τινα τρόπον οὐκ ἔπασχε, φθορᾶς ἀπίσης ὑπέριτερον ἢ, ὁ χρυσορῆζήμων Ἰωάννης ἐπὶ πλέον διδάξει σε σαφέστερον ἅτε δὴ τὸν ἐν τῷ τούτου λόγῳ ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ἀνδριάντων ποιούμενος. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ σῶμα τοῦτο φθαρτὸν διασῶραντες ἦσαν ἐπὶ τοιοῦτόν τινες, ὥστε καὶ ἀνάξιον αὐτὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας ἀποκαλεῖν (ἔλεγεν γὰρ ὡς εἶπε πλάσμα τῶν θείων ὑπῆρχε χειρῶν, οὐκ ἂν οὕτω μυρίοις ὑπέκειτο πάθει), τοιοῦτος πρὸς αὐτοὺς λόγος; ἐχρήσατο· « Μὴ μοι τὸν ἄνθρωπον τουτοῦν λεγέτω τις τὸν προσηκουρότα, τὸν καταδικασθέντα, τὸν ἡτιμωμένον, ἀλλ' εἰ βούλεσθε μαθεῖν, ὅποιον ἐξ ἀρχῆς ἔπλασε τὸ σῶμα ἡμῶν ὁ Θεός, ἐπὶ τὸν παράδεισον ἐλωμεν

καὶ τὸν ἐξ ἀρχῆς γενόμενον ἄνθρωπον ἴδωμεν. Οὐ γὰρ οὕτως τὸ σῶμα ἐκείνο φθαρτὸν καὶ ἐπίκρηρον ἦν, ἀλλὰ καθάπερ τινος χρυσοῦ ἀνδρείας ἀπὸ χωνευτηρίου προεβῆν ἀρετὴ καὶ λαμπρῶς ἀποστρίβων, οὕτως πίσος, φθορᾶς τὸ σῶμα ἐκείνο ἀπήλλακτο, καὶ οὕτως κόνος ἠνώχλει, οὕτως ἰδρώς ἐλυμαίνετο, οὐ φροντίδες ἐπεβούλευον, οὐκ ἀθυμῖαι ἐπολιόρχουν, οὐ βύπος, οὐ δίκρυον, οὐδ' ἄλλο τι τῶν τοιούτων ἐλύπει παθῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὸν εὐεργέτην ἐξύθρισε, Θεὸς τε γενέσθαι ἤλπισε, καὶ μεῖζον τῆς οικείας ἀξίας ἐλαβεν ἔνοιαν, τότε δὴ, τότε σωφρονίζων αὐτὸν ὁ Θεὸς φθαρτὸν αὐτὸν ἐποίησε καὶ θνητὸν, καὶ ταῖς πολλαῖς ταύταις ἀνάγκαις κατέδησε. Ὡς αὐτὰ μὲν οὖν ὁ θεοῦ ἰωάννου. Ἐφ' ᾧ καὶ ἀφθαρτὸν ἐκείνο τὸ σῶμα δικαίως ὁ λόγος ἐκάλεσε· τὸ γὰρ οὐδ' ἔτι φθορᾶ μὴ ὑποκείμενον ἀφθαρτὸν ὁμολογουμένως ἐστίν.

quorum auctoritate si corpus Adami dicamus interitum expers fuisse, recte id quidem facturum sumus: nam quod nulli subjectum est interitui, haud dubie

Ἐὶ δὲ ἀφθαρτὸν, πῶς ἔρα καὶ τίνα τρόπον ἔπασχε, τοῦτο μαθεῖν ἀξιοῦμεν. Ἡμεῖς γὰρ ἀπ' ἐαυτῶν ἐνωησαί, πῶς ὑπέπιπτε πάθει σῶμα πάσης ἀπὸ λαγμῶν φθορᾶς, οὐκ ἐσμὲν ἱκανοὶ, καὶ διὰ τοῦτο παρακαλοῦμεν μαθεῖν. Ὅτι δὲ ἀφθαρτὸν ἐκείνο τὸ σῶμα καὶ ἀθάνατον ἦν, ὁ μακάριος ἔδειξε Κύριλλος ἐν τῷ εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου λόγῳ αὐτοῦ, κατὰ λέξιν οὕτως εἰπὼν· Ἐπεποίητο μὲν ἀπὸ γῆς τὸ σῶμα τοῦ Ἀδάμ, ἀμεινον δὲ θανάτου καὶ φθορᾶς ἦν· ἐνεφύτευσε γὰρ αὐτῷ τὴν ζωὴν ὁ τῆς ζωῆς χορηγός. Ἄλλὰ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος αὐτὸ τοῦτο παρρησιαστικῶς ἔλεγε· Ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων β' Θεὸς αἰωνίου ζωῆς ἀπόδουσι αὐτῶν ἐχαρίσατο. Πρὸς δὲ γε τοῖς εἰρημένοις καὶ ὁ θεοῦ Βασιλεὺς οὕτως πρὸς Ἰωάννην εὐρηται λέγων· Τὸν ἀπ' ἀρχῆς ἄνθρωπον ὁ Θεὸς αὐτεξουσίῃ καὶ ἀθανασίᾳ τιμήσας βασιλέα πάντων τῶν ἐπιγείων κατέστησεν. Ἄλλ' ὄρα, καὶ μὴ παρέργως ἐπέρχου τὰ τοιαῦτα θεῖα βήματα. Ἄμα μὲν γὰρ ὁ κατ' εἰκόνα παρήγετο, καὶ ἄμα τῆς αὐτεξουσίᾳ ἤξιστο καὶ τῆς ἀθανασίας ὑπὸ Θεοῦ. Καὶ πῶς λοιπὸν αὐτὸν εἰπωμεν ἀθανασίας εἶναι καὶ θνητότητος μέτοχον; Ἀσυλλόγιστον, ὡς οἶμαι, καὶ τοῦτο λίαν ἐστίν. Εἰ γὰρ ἐνωησαί εἶχομεν ὅτι βασιλέα κατέστησε τῶν ἐπιγείων αὐτὸν, ἀθανασίᾳ τιμήσας αὐτὸν πρότερον, οὐκ ἂν ἐκέεισε καὶ θνητότητα παρεμικνύομεν, οὐκ ἂν ἀσυλλόγιστα τὰ τοιαῦτα διανοούμεθα περὶ τοῦ γεγενημένου κατ' εἰκόνα Θεοῦ. Ἄλλὰ καὶ ὁ χρυσοῦ ἰωάννου αὐτὸ τοῦτο παρρησιαστικῶς διεξίωμεν οὕτως κατὰ λέξιν ἐν τῇ εἰς τὴν Ἐξαήμερον κατ' ὁμιλίαν αὐτοῦ· Ἐδημιουργήσας τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεός, ἠβουλήθη πάντων τῶν ὁρωμένων τὴν ἀρχὴν αὐτὸν εἶχειν. Διὸ καὶ τὴν τῆς ψυχῆς οὐσίαν αὐτῷ ἐχαρίσατο, βουληθεὶς εἶναι αὐτὸν καὶ ἀθάνατον εἰς τὸ διηνεκές. Ἄλλ' ἐπειδὴ διὰ βραθυμίαν ὠλίγησε καὶ παρέβη τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ἐντολήν, οὐδὲ οὕτως ἀπεστράφη τέλειον αὐτὸν, ἀλλὰ τῆς μὲν ἀθανασίας ἀποστέρησε, θανάτῳ δὲ καταδικάσας ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀφῆκε σχεδὸν εἶναι ἀρχῆς.

nia: sed siquidem scire vultis qualenam ab initio corpus nobis Deus formaverit, ad paradisum nosmet conferamus et hominum illum principem intueamur. Nec enim corpus ipsius interitui obnoxium et caducum erat, sed instar aureæ statuæ recens eductæ de fornace mirificeque splendentis ab omni corpus illud interitui erat immune. Non illi molestus erat labor ullus, non a sudore lædebatur, non insidiabantur ei curæ, non mœrores ipsum oppugnabant, non sordes, non lacrymæ, non aliud quidquam ejusmodi affectionum vexabat. Verum posteaquam adversus beneficium erga se Deum petulantè gessit, et Deum se evasurum speravit, et majora quam ipsius dignitas ferret animo concepit, tum vero castigans eum Deus interitui mortique reddidit obnoxium, ac variis hisce necessitatibus adstrinxit. Hæc hominis illius divini verba sunt, quorum auctoritate si corpus Adami dicamus interitum expers fuisse, recte id quidem facturum sumus: fatendum est interitum expers esse.

Quod si expers interitus fuit, quo pacto tandem aliquid pati potuerit scire cupimus. Etenim cogitare per nos ipsos, qui corpus ab omni liberum ac immune interitu sub affectiones cadere potuerit, non satis possumus; ideoque per alios hoc ipsum expetimus cognoscere. Corpus quidem illud expers interitus et immortalis fuisse, beatus etiam Cyrillus ostendit, in oratione sua de hominis creatione sic ad verbum disserens: «De terra quidem factum erat Adami corpus, sed idem supra mortem et interitum omnem positum erat: quippe vitam ei vitæ suppeditator et auctor in se verat.» Idem et a Basilio magno verbis his significatur: «Cum formasset hominem Deus, æternæ vitæ fructum ei largitus est.» Præter hos divinus ille Barlaamus ad Joasaphum in hanc sententiam scripsit: Hominem illum principem Deus voluntate libera præditum et ornatum immortalitate universalium rerum terrestrium regem constituit. Ipsa denique sacrarum Litterarum verba mihi aspice, nec obiter perlege. Simul enim homo ad imaginem Dei condebatur, et tam arbitrio voluntatis libero quam immortalitate divinitus donabatur. Quo igitur pacto dicemus eum pariter immortalitatis ac mortalitatis participem? Abhorret hoc scilicet ab omni ratione. Quippe si nobiscum recte possemus expendere quod hominem Deus terrestrium regem constituerit, ornatum ab se prius immortalitate, non hic mortalitatis quidquam immisceremus, non de condito ad imaginem Dei quidquam absurdi cogitaremus. Facit huc Joannis Chrysostomi locus, qui in oratione 21 de sex dierum operibus exstat: «Cum hominem, inquit, creasset Deus voluit eum in res universas spectabiles imperium habere. Idcirco etiam ei naturam et essentiam animæ largitus est, quod cum perpetuo vellet immortalem esse. Ac tametsi per secundum lapsus sit mandatumque sibi præscriptum transgressus, non tamen ipsum prorsus aversatus est, sed immortalitate spoliatus ac morte damnatum propemodum in eodem imperio reliquit.»

Hic autem notandum quod non solum Deus ipsum constituere voluerit spectabilem regem, sed etiam hoc imperium ei concessum absolute fuisse rebus ips'is declaravit. Quippe ad ipsum animalia cuncta deduxit, tametsi quid secuturum esset non ignoraret. Quo factum ut omnia servilem in modum ipsi astantia suas per ipsum appellationes acceperint. Ita per mentem intelligentiæ vi præditam Deus hominem etiam immortalitate ornavit. Quoniam enim futuram non multo post exorbitationem non nesciret, tamen cum ob solum cogitationis institutum damnare non vellet, consentanea Deo ratione consilium suum perficit; adeoque mentis participem, ut diximus, animam ei largitur, ut omnino immortalis esset. Enimvero cur hominem statim ab initio regem terrestrium et immortalium condidit? Ut hinc discamus etiam opificem illum nostri Deum cunctis illis supernis potestatibus cum imperio præesse, necnon eundem esse immortalem omnisque expertem interitus. Nam ea de causa pulvere sumpto inquit: « Faciamus hominem ad imaginem nostram. » Quod cum Solomo non ignoraret, « Deus, ait, mortem non condidit, sed in statu interitus experite ad imaginem æternitatis suæ hominem creavit⁶⁶. » Ac tametsi deinceps eum ad mortem damnavit, non tamen diu consovationis egere permisit. Nam transfert Enochum, eaque re naturam nostram condocescit ut immortalitatem illam expectet, qua propter inobedientiam excidit. Audi quid hæc in parte magnus ille Athanasius in oratione sua de Assumptione tradat: « Mors quidem intravit per inobedientiam, verum nihilominus suæ comminationis vigorem laxans Deus statim humano generi spem immortalitatis oriri facit, dum Enochum e medio rapit, eoque pacto nos docet metas immortalitatis expectandas nobis esse. » Confirmant hæc et Christi discipuli, cum dicunt ea quæ Enoch et Eliæ acciderint, representare nobis insigniter liberationem nostram ab interitu et vitam illam perpetuam. Ac de his quidem in hunc modum illi disseruerunt. Joannes autem Chrysostomus exposuit etiam illustrius hominem primum hæc ab interitu immunitate præditum fuisse, idque per hæc ipsa verba: « Placuit Enochus Deo, propterea transfertur. Hic mihi Domini bonitatem intueri. Cum enim reperisset hominem egregia virtute præditum, non ea dignitate spoliavit ipsum quam ante mandati violationem homini primum formato largitus fuerat. » Quodsi ita est, quid verbis est opus? Nam si primum homo immunitatem illam ab interitu habuit, quam ut homines expectent Enochus translatus docuit, omnino perspicuum est quod a Deo talis conditus ab initio fuerit, qualem ex mortuis resurrecturum oracula divina tradunt. His tu fidem derogare noli. Nam et Anastasius ille Sinaïtes, in oratione sua de resurrectione, verbis his eadem apertissime tra-

A 'Αλλ' ἐνταῦθα προσέειπεν ἄξιον. Οὐδὲ γὰρ ἡβουλήθη μόνον ὁ Θεὸς βασιλεία καταστήσει τῶν ἰρωμένων αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ἔργους αὐτοῦ ἀπληρτισμένῃν ἐδείξε τὴν ἀρχήν. Ἦγαγε γὰρ τὰ ζῶα πάντα τῆνικαῦτα πρὸς αὐτὸν, καίτοι γε τὸ μέλλον οὐκ ἄγνοῶν. Καὶ οὕτω τὰ πάντα δουλικῶς παριστάμενα σχήματι παρ' αὐτοῦ τὰς ἐπινομίας δέχοντο. Οὕτω μὲν οὖν εἰφθασε διὰ γε τῆς νοερᾶς ψυχῆς καὶ ἀθανασίας τιμήσας αὐτόν. Εἰ γὰρ καὶ τὴν γενησομένην αὐτοῦ μετ' οὐ πολὺ παρεκτροπὴν οὐκ ἦν ἄγνοῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ καταδικάζειν ἐκ μόνῃς οὐ θέλει προαιρέσει, τὴν ἐκ- τουῦ βουλῆν ἐπ' αὐτῷ θεοπροπῶς ἐπέληροῖ, καὶ ψυχῆς αὐτῷ, καθὰ δὴ καὶ προεῖρηται, μεταδίδωσι νοερᾶς, ὡς ἐντεῦθεν αὐτὸν εἶναι καὶ ἀθάνατον εἰς τὸ διηνεκές. Ἄλλὰ γὰρ τίνας ἐνεκεν ἄρχοντα τῶν ἐπιγείων ἐποίησε καὶ ἀθάνατον αὐτίκα τὸν ἄνθρωπον; B Ἴνα μάθωμεν ἐντεῦθεν ὅτι καὶ ὁ ποιήσας ἡμᾶς Θεὸς πασῶν ἀρχει τῶν ἄνω δυνάμεων, καὶ ὅτι ἀθάνατός ἐστι καὶ ἀφθαρτός καὶ ἀνώλεθρος. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ προλαβὼν χοῦν ἔλεγε: « Κατ' οἰκίαν εἰκόνα ποιήσωμεν τὸν ἄνθρωπον. » Ὁ δὲ καὶ ὁ Σολομῶν εἰδὼς, « Ὁ Θεὸς, ἔλεγε, θάνατον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἔκτισε κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ. » Πλὴν εἰ καὶ θανάτῳ κατεδίκασε μετὰ ταῦτα τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐκ ἀφῆκε αὐτὸν ἀπαρμύθητον εἶναι μέχρι πολλοῦ. Μετατίθηται γὰρ τὸν Ἐνώχ, καὶ τῆνικαῦτα τὴν θνητὴν ἐδίδασκε φύσιν ἡμῶν ἀθανασίαν ἐκείνην ἐκδέχασθαι ἥς ἐξέπεσε διὰ τὴν παράβασιν. Καὶ ἀκουε τί περὶ τούτων φησὶν ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ εἰς τὴν ἀνάληψιν λόγῳ αὐτοῦ: « Θάνατος μὲν εἰσῆλθε διὰ τὴν παρακοήν, λύων δὲ ὁμοῦ τὴν τῆς ἀπειλῆς ἀκμὴν ὁ Θεὸς ἐλπίδα εὐθὺς ἀθανασίας ἀνέτειλε τῷ γένει, καὶ τὸν Ἐνώχ ἐκ μέσου ἀρπάζει, κἀντεῦθεν τὴν θνητὴν ἐδίδασκε φύσιν ὁμοῦ ἀθανασίας ἅμα ἐκδέχασθαι. » Ταῦτα μὲν οὖν ἐπιβεβαιῶσι καὶ οἱ μαθηταὶ Χριστοῦ λέγοντες ὅτι τὸν ἀπαφθάρτισιν ἡμῶν καὶ πολυζῶταν τὰ κατὰ τὸν Ἐνώχ καὶ Ἠλίαν ἐναργῶς παριστά. Πρόσεχε οὖν τὴν γὰρ ἀπαφθάρτισιν ἡμῶν καὶ ἀπαθανάτισιν ἀπὸ Θεοῦ λαβὼν ὁ Ἐνώχ διὰ τῆς μεταθέσεως τὴν θνητὴν ἐδίδασκε φύσιν ἡμῶν, ὡς ἤδη προεῖρηται, ὁμοῦ ἀθανασίας ἐκδέχασθαι. Καὶ οὗτοι μὲν οὕτως: ὁ δὲ χρυσόρρημων Ἰωάννης ἀριδιώτερον εἰδείξεν ὅτι τὴν ἀπαφθάρτισιν ταύτην ὁ πρῶτος ἐκεῖνος εἶχεν ἄνθρωπος, οὕτω κατὰ λέξιν εἰπὼν: « Εὐηρέστησεν Ἐνώχ τῷ Θεῷ, καὶ μετατίθεται. Καὶ ὄρα Δεσπότην ἀγαθότητα. Εὐρὼν γὰρ ἄνδρα τὴν ἀρετὴν κατωρθώκοτα οὐκ ἀπεστέρησεν αὐτὸν τῆς ἀξίας ἣν τῷ πρωτοπλάστῳ ἐχαρίσατο πρὸ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς. » Εἰ δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, τί χρὴ καὶ λέγειν; Εἰ γὰρ ὁ πρῶτος ἐκεῖνος ἄνθρωπος τὴν ἀπαφθάρτισιν εἶχε ταύτην, ἣν ἐκδέχασθαι τὴν θνητὴν φύσιν ἐδίδασκε μετατεθείς ὁ Ἐνώχ, φαίνεται πάντως ὅτι τοιοῦτος ὑπὸ Θεοῦ παρήχθη κατ' ἀρχᾶς ὁ ἄνθρωπος ὁποῖον αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἐγερθῆναι τὰ θεῖα φάσκουσι λόγια. Μὴ οὖν ἀπίστει τοῖς λεγομένοις. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ Συναίτης Θεῖος; Ἀναστάσιος

⁶⁶ Sap. 1, 13.

ἐν τῇ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ αὐτοῦ τὸν περὶ τοῦτον λόγον ἀριθρότερον ποιείται, καὶ οὕτω φησί· «Τοιοῦτον ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται τὸ σῶμα τὸ παρὸν, ὅποιον ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἀποβαλλόμενον ἅπαν ὅπερ ἐφθασε διὰ τὴν ἀμαρτίαν ἐπισυμβῆναι αὐτῷ. » Πρόσεχε οὖν. Εἰ γὰρ τοιοῦτον ἐγήγερται ὅποιον ἦν ἀπ' ἀρχῆς, τὸ ἐξ ἐγειρόμενον ἐκεῖνο σῶμα τότε θανάτου καὶ φθορᾶς ἔμεινον ἐγεροῦναι ὠμολόγηται, καὶ βεβαιοὶ τὸν λόγον ὁ πάμμεγας Παῦλος οὕτω λέγων· « Δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθάνατον, » ἐβόησαν πάντως ὅτι καὶ τὸ σῶμα ἐκεῖνο, λέγω δὴ τὸ πρῶτως ὑπὸ Θεοῦ ποιηθὲν, ἀθάνατον ἀληθῶς ὑπῆρχε καὶ ἀφθαρτον, ὡς ἤδη πολλάκις εἰρήκαμεν. Αὐτὸ τοῦτο παρίστησι καὶ Νυσσαεὺς θεὸς Γρηγόριος, ἡνίκα καὶ μᾶλλον εὑρηται τὸ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ βῆτην ἐπεξηγουμένου· « τὸ διαλαμδάνον οὕτως· ἐν λέξει· « Τί τὸ γεγονός; αὐτὸ τὸ γνησιόμενον. Καὶ τί τὸ πεποιημένον; αὐτὸ τὸ ποιηθῆσόμενον. » Λέγει γὰρ ὅτι χειρὶ Θεοῦ πεποιημένο· ἄνθρωπος οὐχ ὁ νῦν ἐστὶ διὰ τὴν ἀμαρτίαν, ἡγουν τρεπίδς καὶ φθαρτός, τοῦτο ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἀλλ' ὁ ποιηθήσεται ὑστερον, ἀτρεπτός δηλονότι καὶ ἀφθαρτός. Ἐπερ οὖν ὁ Θεὸς ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἔκτισε, κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ, οαθά φησι Σολομών· ἐπερ οὖν ἐδειξε τὸ οἰκεῖον φιλότιμον μεταδοῦς αὐτῷ ψυχῆς νεορᾶς ὡς εἶναι καὶ ἀθάνατον ἐς τὸ διηνεκές, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησὶ· ἐπερ οὖν ζωῆς αἰωνίου ἀπόλαυσιν ἐχαρίσατο τῷ ἄνθρωπῳ κατ' ἀρχῆς ὁ Θεός, ὡς ὁ μέγας φησὶ βασιλεὺς· ἐπερ οὖν ἡ πρώτη ποιήσις τοῦ Ἀδάμ ἀφθαρτός ἦν, ὡς ὁ Συναίτης φησὶ θεός· Ἀναστάσιος· ἐπερ οὖν ἀξίωμα δίδωκε τῷ ἄνθρωπῳ κατ' ἀρχῆς ὁ Θεός τὸ ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον, ὡς ὁ θεός Ἀνδρέας εὑρηται λέγων· ἐπερ αὐτεξουσίῳ τῆι καὶ ἀθανασίᾳ τιμήσας τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεός βασιλεὺς πάντων τῶν ἐπιγείων κατέστησε, καθάπερ ὁ μακάριός φησι Βαρλαάμ, πῶς λοιπὸν θνητὸν αὐτὸν ὁμοῦ καὶ ἀθάνατον ὑπὸ Θεοῦ παραχθῆναι ἐπαυμεν; ἀνέδεικτον, ὡς οἶμαι, τοῦτο καὶ λταν ἐστί. Καὶ πῶς; γὰρ οὐκ ἀνέδεικτον, εἴγε καὶ ὁ παλιὸς ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος οὐκ ἐξ περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου τοιαῦτα φαντάζεσθαι; Παντός γὰρ ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος ἀνευδὲς τὸν ἀπ' ἀρχῆς ἐκεῖνον εἰπὼν εἶναι, ἐδειξε προφανῶς ὅτι στολήν ἀθανασίας; ἡμφεσμένως ἦν ὁ πρῶτος ὑπὸ Θεοῦ δημιουργηθείς ἄνθρωπος. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦτοις ἀντιλέγειν οὐ θεμιτόν. Ἡ γὰρ ὑπέκειτο τὸ σῶμα ἐκεῖνο πάθει φυσικοῖς καὶ φθαρτὸν ὁμολογουμένως ἦν, ἡ παθῶν παντεῶν ὑπέρτερον ἦν, ὡς ὁ λόγος ἤδη διείληψε. Καὶ περὶ ἀφθαρσίας ἀμφιδάλλειν οὐ χρή· φαίνεται γὰρ ἔτι φθορᾶ ἐβδήποτε μὴ ὑποκειμένον ἀληθῶς ἀφθαρτον ἦν. Οὕτω μὲν οὖν, ἀγαπητέ, καὶ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ φθαρτὸν ὠμολόγηται περὶ τοῦ πάθους, ἐπειδὴ πάθει φυσικοῖς ὑπέκειτο, καὶ ἀφθαρτον αὐθὶς μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν·

¹⁰ 1 Cor. xv, 55. ¹⁰ Eccle. i, 9.

(20) Hic et infra in multa disputat Glycas de immortalitate primi hominis Adami, que a veri-

ctat. Tale suscitatum est ex mortuis corpus, dudum collapsum, quale ab initio erat, rejectis atque depositis omnibus quæ prius ei per peccatum accideret. Velim his mihi verbis animum advertas. Si tali suscitatum est quæ ab initio erat, etsi corpus illud, quod excitatur, sic suscitari constat ut supra mortem interitumque positum sit, quod ipsum magnus ille Paulus confirmat hisce verbis : « Oportet hoc corruptibile incorruptibili natura, et hoc mortale immortalitate indui ⁶⁹, » plane perspicuum est etiam corpus illud, quod est omnium primo factum a Deo, revera immortale ac interitus expers fuisse (20), sicuti jam sæpe diximus. Idem et Nysseus ille Gregorius ⁷⁰ tradit, ubi dictum illud Ecclesiastæ declarat, cujus hæc verba sunt : « Quid est quod fuit? idem illud quod erit. Quid factum? idem illud quod fiet ⁷⁰. » Inquit enim hoc loco manu Dei factum hominem, non quod nunc propter peccatum est, nimirum mutationi et interitui obnoxius, ab initio fuisse, sed quod deinceps efficietur, expers scilicet mutationis et interitus. Quapropter si Deus in statu interitus experte condidit hominem ad imaginem æternitatis suæ, quemadmodum Solomo loquitur; si honorem ei proprium detulit, communicata cum ipso anima intelligentiæ vi prædita, quo perpetuo immortalis esset, quemadmodum Chrysostomus ait; si æternæ vitæ fruitionem largitus est homini ab initio Deus, ut magnus ille Basilus loquitur; si Adami prima creatio interitus erat expers, ut Anastasius ille Sinaites inquit; si dignitatem hanc ab initio Deus homini dedit ut immortalis et incorruptibilis esset, ut vir divinus Andreas dixisse reperitur; si hominem Deus libertate voluntatis donatum et exornatum immortalitate regem omnium terrestrium constituit, quemadmodum vir beatus Barlaamus prædicat, quo tandem ore pariter eum mortalem ac immortalem a Deo conditum dicemus? nequit hoc ullo pacto fieri, quando peritissimus ille rerum divinarum Gregorius ejusmodi nos de homine illo principe imaginari non sinit. Cum enim illum nullo vel tegumento vel vestitu indiguisset tradit, clare demonstrat ornatu immortalitatis amictum fuisse. Enimvero his contradicere velle iniquum fuerit. Nam vel corpus illud affectionibus hisce naturalibus subjectum erat, et pro confesso statuetur obnoxium corruptioni fuisse: vel supra omnes affectiones erat positum, quemadmodum oratione superiori est declaratum. Itaque de incorruptibilitate ipsius minime dubitandum est, cum manifesto pateat interitui nulli respse subjectum fuisse.

Eodem modo, dilecte fili, corpus etiam Domini nostri Jesu Christi corruptibile fuisse fatemur ante passionem, cum affectionibus naturalibus subjectum fuerit, ac rursus post passionem et resurrectionem

tate longius aberrant, ut pluribus theologo edisserunt ac sacræ Scripturæ interpretes, quos consul-

incorruptibile. Nam affectiones ejusmodi prorsus deposuit ex mortuis suscitatum. Qua ipsa de causa nudum e sepulcro exsiliit, relictis in eo cunctis sepulcralibus exuviis: quippe jam factum incorruptibile, ceu diximus, non tegumentis ullius egibat.

Quid multis verbis opus est? Si primus ille Adamus pariter mortalis erat et immortalis, si naturalibus affectionibus obnoxius erat; ut multi opinantur, omnino necessarium est statuamus **91** nostra quoque corpora deinceps conditionis ejusdem futura, si quidem ad statum primi illius Adami revertentur. Id vero dici nefas fuerit, quando etiam oratione deficiente fidem facere nobis ipsae res abunde possunt. Quippe si homo hic obnoxius interitui, posteaquam defossus in terram fuerit et computruerit, incorruptibilis et immortalis ex mortuis suscitatur, beato Paulo hoc ipsum verbis hisce comprobante: «Seruitur in mortalitate, suscitatur in immortalitate⁷¹», clarissime patet etiam Adamum ante peccatum talem ab initio fuisse, nimirum incorruptibilem et immortalem. Neque mirum hoc tibi videatur, quando etiam conjectum in terram semen tale consuevit oriri quale prius erat. Nam sive tritici granum appelles sive hordei sive aliud quodvis semen, illud ipsum e terra prodit quod in eam conjectum fuerat.

Hæc fabulosa tibi nequaquam videantur. Etenim magnus etiam Athanasius ille probare volens, nos ex incorruptibili natura corruptibiles factos esse æ vicissim ex corruptibili resurrecturos incorruptibiles, grani similitudine quam aptissime usus est, in hunc modum ad Antiochum disserens: «Quemadmodum grano spicam ab initio Deus adjunxit, et contrita spica granum consitum rursus spicam producit, sic homo divinitus incorruptibilis factus est, deinde per inobedientiam attritus interit. Verum ubi per mortem seritur et terra defoditur, repullulat et incorruptibilis fit, qualis ab initio erat.» Noli hoc loco mihi objicere: si erat antea immortalis, quo pacto deinceps interitui mortalitatis factus est obnoxius? Hanc tu mihi vocem, quo pacto, missam facito. Nam Deus erat, qui dixerat, «Quocumque die vescimini hac arbore, morte multabimini⁷².» Et audes tu mihi objicere, quo pacto mortalis factus sit qui immortalis erat? Desine, quo pacto, interrogare. Joannes ille Chrysostomus in oratione sua de Adami exsilio dubitationem hanc tibi solvet. Transgressus est, inquit, mandatum Adamus; comedit a quo jussus erat abstinere: propterea qui immortalis erat, mortalis factus est. Quoniam id pacto percunctari desine, ne forte de hoc mortali corpore magis etiam licites, et quoniam pacto resurrecturum sit ex mortuis immortale quæras, cum mortale sit et corruptibile. Nam qui de eo dubitat, quo pacto qui im-

και ταυτα γαρ απέθετο πύθη παντάπασι εν νεκρών ενεργθέν. Ένθεν τοι και γυμνόν εκ τάφου εξέθορον, εκείσε παντάπασι καταλιπών τή ενάφια· και γαρ αφθαρτον, ως ερηται, γερον; επικαλύματος οιουδητινος ουκ ην ενδεές.

‘Αλλά τί χρή πολλά λέγειν; Είπερ ουν ο πρώτος; εκείνο; ‘Αδάμ θνητός μοι και άθάνατος ην, ειπερ ουν φυσικοις υπέκειτο πάθεισιν κατά γε την των πλειόνων υπόληψιν, ανάγκη πάντα και τή μέτρα μετὰ ταυτα τοιαύτης επτεύξεσθαι λήξεως, ειγε πρό; εκείνον έχουσι τόν πρώτων ‘Αδάμ δηλαδή την επάνοδον. ‘Αλλά γαρ επί τούτοις τοιούτον τι λέγειν ου δίκαιον, ειγε και πρό του λόγου πείθειν ημά; Ικανά και λίαν αυτὰ τυγχάνει τὰ πράγματα. Εί γάρ **B** ο φθορά υποκειμενος ούτος άνθρωπος χωννύμενος; τή γή και σηπόμενος αφθαρτος; εκ νεκρών εγήγερται και άθνατος, και τιστοι τίν λόγον ο μακάριος Παύλο; ούτω περι τούτου λέγων· « Σπειρείται εν φθορά, εγείρεται εν αφθαρτία, » ευδηλον πάντως ότι και ο πρό της άμαρτίας εκείνο; ‘Αδάμ τοιούτο; ην απ’ αρχής, αφθαρτος δηλαδή και άθνατος. Και μή θαύμαζε τούτου ενεκεν, ειγε και σπέρμα τή γή καταβαλλόμενος τοιούτον αναδιδουσαι εΐωθεν, οποιον άρα και πρότερον επύγχανεν εΐναι. Είτε γαρ σίτου κόκκον ειποις ειτε κριθους, ει έτερον σπέρμα οιονδηποτε, εκείσε πάντως επνέρχουσαι πέφυκεν οθεν δηλονότι εκπέπτωκεν.

‘Αλλά μή μύθον ηγού τὰ λεγόμενα. ‘Ορα γάρ ότι και ο μέγα; ‘Αθανάσιος αποδείξει θέλω ότι εξ **C** αφθάρτου φθαρτοί γεγόμενα, και ότι από φθαρτού πάλιν αφθαρτοι ανιστάμεθα, τώ του κόκκου υποδείγματι και μάλα προσφυώς εχρήσατο, πρός ‘Αντίστοχον ούτως ειπών· « Όσπερ επί του κόκκου στάχυν επόησεν απ’ αρχής ο θεός, του δε στάχους συντριβέντο; γέγονεν ο κόκκος, και πάλιν ο κόκκος σπειρόμενος αναπλαστάνει στάχυν, ούτως υπό θεου ο άνθρωπος γέγονεν αφθαρτος, ειτα δε δις της παρακοής συντριβή και φθορά περιέπεσε, σπειρόμενος δε δις του θανάτου και τή γή καταχωννύμενος αναπλαστάνει, και γίνεται ώσπερ ην αφθαρτος απ’ αρχής. » Και μή μοι λέγε ως ειγε τέως άθνατος ην, πώς υπέπεσε μετὰ ταυτα φθορά και θνητότητι; άφες τδ πώς. Θεός ην ο ειπών· « ‘Η δ’ αν ημερα φάγητε από του φυτου, θανάτω αποθανείσθε. » Και **D** σύ λέγεις ότι πώς ο άθνατος εγεγονει θνητός; άφες τδ πώς· ο χρυσορρήμων Ιωάννης εν τώ εις την εξορίαν του ‘Αδάμ λόγω αυτου την απορίαν επιλύσει σοι ταυτην, ούτω λέγων· « Παρέβη την εντολήν ο ‘Αδάμ, εφαγεν απ’ ου παρηγγέλη μη φαγειν, και τούτου χάριν ο άθνατος; εγεγονει θνητός. » ‘Αφες τδ πώς, ίνα μή και επί τώδε τώ θνητῷ σώματι πλείονι συσχεθής αποριζ, πώς αναστήσεται, λέγων, άθνατον εκ νεκρών, ειγε θνητόν εστι και φθαρτόν; ‘Ο γάρ αμφιβάλλων επ’ εκείνω, πώς άθνατος; εγεγονει θνητός, εξ ανάγκης αν απορήσει και επί τούτω. Ουκουν άφες τδ πώς. ‘Ο θεός οπου, εκείσε χώραν ουκ έχει

⁷¹ 1 Cor. xv, 42. ⁷² Gen. ii, 19.

τὸ πῶς. Ἐπλασε μὲν γὰρ ἐπ' ἀφθαρείᾳ τὸν ἀνθρω-
 πον ὁ Θεὸς, ἄρχοντα τῶν ἐπιγείων πάντων κατέστη-
 σεν, διηνεκῆ δέδωκε τὴν ἀθανασίαν αὐτῷ, καθάπερ
 ἄνω διεληπται· καὶ εἶχε μὲν εἰς αἰῶνας οὕτω κατ'
 αὐτὸν, ὅτι καὶ ἀμεταμέλητα τὰ θεῖα χαρίσματα.
 Ἄλλ' ἐπειδὴ πρὸς ἁμαρτίαν αὐτὸν ἑώρα κατολι-
 σθαίνοντα, κἀνεῦθεν ἐκπίπτοντα τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης
 καὶ ἰσαγγέλου διαγωγῆς, παραχωρεῖ διὰ τοῦτο καὶ
 λαμβάνει κατ' αὐτοῦ χώραν ὁ θάνατος, ὅτι μὴδὲ
 συνέφερεν ἔκτοτε διηνεκῆ προσεῖναι τὴν ἀθανασίαν
 αὐτῷ. Καὶ γὰρ εἰ μὴ γέγονέ τι τοιοῦτον, εἰ μὴ συγ-
 χώρησις ἐκείθεν ἐδίδοτο φιλανθρωπίας ἕνεκεν, ἵνα
 μὴ ἀθάνατον ἦ τὸ κακὸν, οὐκ ἂν ἐκείνῳ τῷ πρώτῳ
 Ἀδάμ, τῷ ἐπ' ἀφθαρείᾳ κτισθέντι κατ' εἰκόνα τῆς
 ἀϊδιότητος τοῦ Θεοῦ, προσήγγισεν θάνατος· οὐκ ἂν
 ὑπέπεσε φθορᾷ τὸ σῶμα ἐκείνου τὸ φθορᾶς καὶ θανά-
 τῳ ἀμεινον ὑπάρχον τὸ πρότερον. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως
 ἔχει, πῶς ἀθάνατον αὐτὸν ὁμοῦ καὶ θνητὸν ὑπὸ
 Θεοῦ παραχθῆναι εἴπωμεν; Εἰ γὰρ καὶ θανάτῳ
 ὑπέπεσε μὴ φυλάξας τὴν δοθείσαν αὐτῷ ἐντολήν,
 ἀλλ' ὕστατον τῆς οἰκονομίας, φεῖς ἤδη προείρηται,
 τοῦτο πάντες εὐρήσομεν, εἶγε τῇ ἀκολουθίᾳ προσ-
 ἔχειν αἰρούμεθα τῆς ἀγίας Γραφῆς. Οὐδὲ γὰρ ὅτε
 παρήγαγε τὸν ἀνθρώπον ὁ Θεός, ὡς ἄνω διεληπται,
 τότε πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν· « Ἡ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγηται
 ἀπὸ τοῦ φυτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε, » ἀλλὰ πολλῶ
 μετὰ τὴν αὐτοῦ παραγωγὴν ὑστερον. Μετὰ γὰρ τὸ
 καθίσταί βασιλεῖα, μετὰ τὸ ἀναχθῆναι τὰ ζῶα πρὸς
 αὐτὸν, μετὰ τὸ πέρας ἐπ' αὐτῷ δέξασθαι τὰ τῆς
 θείας βουλῆς, τότε πρὸς αὐτὸν ἡ τοιαύτη γέγονε θεῖα
 φωνή, τότε δὴ, τότε καὶ χώραν ὁ θάνατος ἐλάμβανε
 κατ' αὐτοῦ. Διὰ τί δὲ ταῦτα, καὶ τίνας ἕνεκεν; Ἴνα
 μὴ ἀθανάτου μέλαντος αὐτοῦ μετὰ τὴν παράθεσιν
 μείνη σὺν αὐτῷ καὶ τὸ κακὸν ἐξ ἀνάγκης ἀθάνατον.

ejus creationem interjecto tempore. Posteaquam enim regem ipsum constituerat, posteaquam animalia cuncta deduxerat ad eum, posteaquam divinum de ipso consilium ad exitum perductum erat, tum demum hac eum voce compellat. Simul adversus ipsum id temporis mors locum invenit. Quamobrem hoc? Ne si mansisset immortalis post transgressionem, necessario peccatum quoque cum ipso sine fine maneret.

Ἵτι δὲ ἀθάνατος ἐμελλε μείναι μετὰ τὴν ἁμαρ-
 τίαν ὁ ἀνθρώπος, εἰ μὴ γέγονε τις οἰκονομία θεῖα
 ὥστε μὴ καὶ ἡμᾶς ἀθάνατα πάσχειν κατὰ τοὺς ἐκπε-
 σόντας ἀγγέλους, ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος τοῖς
 ἀμαθέσι διδάσει τέως ἡμῖν ἐννοεῖν. « Ἐπειδὴ γὰρ ἐν
 τοῖς ἀπηγορευμένοις, » φησί, « γεγόνασιν οἱ πρώτοι
 ἀνθρώποι καὶ τῆς μακαριότητος ἐκείνης ἀπεγυμνώ-
 θησαν, χιτῶνας δερματίνους, ἤρουν τὴν ἀπὸ τῶν
 ζῶων νεκρότητα, οἰκονομικῶς ἐνέβηκε τῇ εἰς ἀθα-
 νασίαν ἄκτισθαι φύσει, ἵνα μὴ τὸ κακὸν ἀθάνατον
 ἦ. » Καλῶς δὲ εἶπεν οἰκονομικῶς ὁ θεῖος οὗτος
 ἀνὴρ· κηδόμενος γὰρ ἡμῶν ὁ Θεός, ὥστε μὴ ἁμαρ-
 τάνειν ἀθάνατα καὶ ὥστε μὴ συμπαραμένειν εἰς
 αἰῶνας τῇ ἐπωδύνῃ ταύτῃ καὶ μοχθηρᾷ βίωσῃ, καθά
 δὴ καὶ ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησὶ, παραχωρεῖ τῷ
 θανάτῳ κατὰ τοῦ ἀθανάτου χωρῆσαι, καὶ γίνεται
 τούτῳ τῷ τρόπῳ θνητὸς ὁ ἀθάνατος καὶ φθορ-
 τὸς ὁμοίως ὁ ἀφθαρτος. Καὶ πειθέτω ἡμᾶς ἐπὶ
 κλίον ὁ μέγας Βασιλεὺς οὕτω περὶ τούτου λέγων·

A mortalis erat mortalis factus sit, necessario de hoc etiam dubitaverit, nec resuscitationem ipsius ex mortuis facile admittendam existimaverit. Quamobrem illud tuum, quo pacto, missum facito. Ubi Deus, ibi quo pacto locum non habet. Condidit enim Deus hominem ad statum interitus expertem, omnium terrestrium principem constituit, perpetuam ei largitus est immortalitatem, uti supra declaratum est, ipsum denique quod attinet, habiturus hanc erat homo sæculis æternis, cum munera Dei sint irrevocabilia; sed quia videbat eum ad peccatum delabi ac propterea sublimi illo vitæ genere, quod angelorum vitæ par erat, excidere, ipso concedente mors adversus eum occasionem arripit. Quippe ne expediebat quidem hominem ex eo tempore immortalem esse. Nam nisi tale quiddam accidisset, nisi condonatio deinceps facta fuisset ex benevolentia, ne malum perpetuum foret, nequaquam permisisset Deus ut mors ad hominem primum in statu experte interitus conditum ad imaginem æternitatis Dei accederet; nec corpus illud supra mortem et interitum omnem prius positum corruptioni factum fuisset obnoxium. Quæ cum ita sint, quo tandem pacto dicemus eum mortalem pariter et immortalem esse conditum a Deo? Quamquam enim non servato mandato sibi præscripto in mortem incidit, tamen hoc ipsum referri debere ad posteriorem illam administrationem, uti superius indicatum est, reperiemus, si quidem serici sacrarum Litterarum advertere animus volumus. Non enim tum cum conderet hominem Deus, ut antea dicebamus, his a l ipsum verbis usus est: « Quæcumque die vescimini hac arbore, morte multabimini », sed aliquanto post

Et vero immortalem futurum fuisse hominem etiam post peccatum, nisi dispensatio divina quædam accessisset, ne ipsi quoque perpetuis pœnis subjiceremur, ut angelis lapsis accidit, divinus ille vir, Gregorius antistes Nyssenus ostendit. Posteaquam, ait, homines illi principes vetita commiserunt ac beatitate sua nudati sunt, pelliceis tunicis, hoc est animalium mortalitate, certo quodam consilio et dispensatione Deus naturam ad immortalitatem conditam induit, ne malum perpetuo duraret. Quibus in verbis præclare dictum fecisse Deum hoc certo quodam consilio et dispensatione. Nam sollicitus de nobis, ne forte perpetuo peccaremus neu trisitis hæc et ærumnosa vita duraret æternum, uti Joannes etiam Chrysostomus inquit, morti potestatem facit immortalem invadendi, atque hoc modo mortalis sit qui immortalis erat, et corruptibilis qui nulli erat interitui obnoxius. 93 Idem nobis etiam Basilius persuadeat, cujus hæc verba

⁹² Gen. ii, 17.

sunt: «Mortem Deus non prohibuit, ne infirmitas, A ac morbus ille noster æternum duraret. Quo sit ut in lucro mors poni debeat, et hæc pœna beneficii loco haberi, quemadmodum Gregorius ille cognomento Theologus scripsit; adeoque nos idcirco mœrere non venit. Quamvis enim in terram, unde sumpti sumus, revertimur juxta imprecationem illam Dei: «Terra es, et in terram redibis⁷⁵,» tamen indidem, uti Chrysostomus scripsit, suscitamur ac meliorem ad conditionem transformiamur, ita ut tales rursum evadamus quales eramus prius, hoc est interitus expertes et immortales.

Nihil igitur hic hæsitandum, quando Patres illi divini resurrectionem ex mortuis nihil aliud nobis polliceri tradunt quam lapsorum in Integrum et conditionem pristinam restitutionem. Vide, si placet, quid præ cæteris divinus ille vir Anastasius in hac parte dicat: «Fecit, inquit, hominem Deus, et quidem eum ad imaginem Dei fecit. Hæc prima hominis creatio fuit, simplex, expers conjugii, expers interitus; ad quam creationem corporum resurrectionis respicit, uti quæ sit lapsorum ad pristina reversio. Quid multa proferri opus est? exposita in Evargeliis⁷⁶ de ove aberrante similitudo, itidemque altera de drachma perdita, prorsus ipsam hominis tam deerrationem atque lapsum quam ad pristinum statum reversionem declarant. Nam illam ob causam relictis cœlis Deus in terram descendit et homo factus est, ut nos, qui lapsi eramus, ad pristinum adeoque primum illum honorem reduceret. Cæteroque reversus filius ille prodigus non audisset: «Induite ipsum priore stola⁷⁶.»

Quodsi qui dicunt Adamum quidem a Deo conditum fuisse immortalem, verum nihilominus talem existisse qui mortalis esse posset, hoc est qui mortalitati posset obnoxius fieri, siquidem mandatum sibi præscriptum non observaret, hanc nos quidem ipsorum orationem admittimus, atque admitti posse videatur, præsertim iis qui altius sacrorum Patrum scripta perestigare nolunt; non tamen eum quidquam fuisse passum, id est ulli affectioni naturali ante transgressionem subjectum fuisse, concedimus. Quo enim id pacto concederemus? cum tale quiddam de Adamo traditum ab ullo sanctorum Patrum nusquam reperiamus. Quin potius aiunt eum affectionum expertem fuisse, supraque cunctas necessitates corporales positum. Primum divinus vir, Joannes ille Damascenus, hominem ante lapsum dicit ab affectionibus universis immunitate summa præditum fuisse. Nam fames, sitis, fatigatio, somnus et sudor, quemadmodum tradit idem capite LXIV, 94 post transgressionem primum vitam humanam invaserunt. Præter hunc Anastasius Sinaites, in oratione sua de resurrectione has expertes viii, quæque vituperari non merentur affectiones, una cum peccato exortas in nobis una

«Οὐκ ἐκώλυσε δὲ τὸν θάνατον ὁ Θεός, ἵνα μὴ ἀθάνατον ἡμῖν τὴν ἀβρῶστίαν τηρήσῃ.» Ἐπὶ κέρδει λοιπὸν ὁ θάνατος, καὶ ἐπ' εὐεργεσίαν ἡ τιμωρία δίδοται κατὰ τὸν ἐν θεολογίᾳ μέγαν Γρηγόριον. Ἐφ' ᾧ καὶ σκυθρωπάξειν ἐπὶ τοῦτοις οὐκ εὐλογον. Εἰ γὰρ καὶ εἰς γῆν ὄθεν ἐλήφθημεν ἀποστρεφόμεθα κατὰ τὴν ἀρὰν ἐκείνην τὴν οὕτω λέγουσαν «Γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ,» ἀλλ' ἐκείθεν, ὡς ὁ χρυσοβήμων Ἰωάννης φησὶ, καὶ αὐθις ἀναλαμβάνόμεθα, κἀντεῦθεν ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταστοιχειούμεθα, καὶ τοιοῦτοι γινόμεθα πάλιν ὅποιοι καὶ πρότερον ἦμεν, τοῦτέστιν ἀφάρτοι καὶ ἀθάνατοι.

Ἀμφιβάλλειν οὖν ἐπὶ τοῦτοις οὐ δίκαιον, εἴγε καὶ μᾶλλον οἱ θεοὶ Πατέρες οὐδὲν ἡμῖν ἕτερον ἐπαγγέλλεσθαι λέγουσι τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἢ τὴν πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστασιν. Καὶ πρόσσχε, εἰ βούλει, πρὸ τῶν ἄλλων τῷ Θεοτάτῳ Ἐκείνῳ περὶ οὕτων οὕτως λέγοντι: «Καὶ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεός· κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. Πρώτῃ ποιήσας αὐτὴν, ἀπλή, ἄζυγος, ἀφάρτος· πρὸς τὴν δὴ ποιήσιν ἀφορᾷ καὶ ἡ τῶν σωμάτων ἀνάστασις.» Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; Ἡ ἐν Εὐαγγελίοις τοῦ πλανωμένου προβάτου παραβολὴ καὶ ἡ τῆς ἀπολλυμένης ὡσαύτως δραχμῆς αὐτῆς ὑπεμφαίνουσι πάντως τὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ πλάνην καὶ ἐκπτώσιν, καὶ τὴν εἰς τὸ πάλιν ἐπιστροφὴν καὶ ἀνάκλησιν. Ἐπὶ τοῦτῳ γὰρ καὶ κλίνας οὐρανούς ὁ Θεός καταβέβηκε καὶ ἄνθρωπος γέγονεν, ἵνα τοὺς ἐκπεσόντας ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν καὶ πρώτην ἐπαναγάγῃ τιμῆν. Καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐπιστρέψας ὁ ἄσωτος ἤκουσεν: «Ἐνδύσατε αὐτὸν τὴν πρώτην στολήν. δ

Εἰ δὲ καὶ λέγουσι τινες πλάσθηναί μὲν ἀθάνατον ὑπὸ Θεοῦ τὸν Ἀδὰμ, δυνάμει δὲ θνητὸν εἶναι, τοῦτέστι δύνασθαι θνητότητι περιπεσεῖν, εἴγε μὴ φύλαξ ἔσειται τῆς θεοθέσεως αὐτῷ ἐντολῆς, δεχόμεθα μὲν τὸν λόγον αὐτῶν (εὐσπάρδεκτος γὰρ εἶναι δοκεῖ, καὶ μάλιστα τοῖς μὴ θέλουσι ταῖς τῶν ἁγίων Πατέρων ἐμβαθύνειν γραφαῖς), πάσχειν δὲ ὅλω; αὐτόν, τοῦτέστιν οἷον δὴ τινα φυσικῶ πάθει πρὸ τῆς παραβάσεως ὑποκείμεθα, οὐδαμῶς τοῦτο καταδεχόμεθα. Πῶς γὰρ, εἰ γέ τινα τῶν ἁγίων Πατέρων τοιοῦτόν τι περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου διεξιόντα οὐχ εὐρομεν; Μᾶλλον μὲν οὖν ἀπαθῆ λέγουσι τὸν τοιοῦτον εἶναι, καὶ σωματικῶν πασῶν ὑπέρτερον ἀναγκῶν. Αὐτίκα γὰρ ὁ Θεοτάτος Ἰωάννης Δαμασκηνὸς ἄκραν εἶχειν ἀπάθειαν τὸν πρὸ τῆς παραβάσεως ἄνθρωπον εἶλεγε· πείνα γὰρ καὶ δίψα, κόπος καὶ ὕπνος καὶ ἰδρῶς, ὡς ὁ Θεός οὗτος ἀνὴρ ἐν ἐξηκοστῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ αὐτοῦ λέγων εὐρηται, μετὰ τὴν παράβασιν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον εἰσέθλοσαν. Ἄλλὰ καὶ ὁ Συναίτης Θεός Ἀναστάσιος ἐν τῷ περὶ Ἀναστάσεως λόγῳ αὐτοῦ τὰ ἀδιάβλητα ταῦτα πάθῃ τῆ τῆς κακίας εἰσόδῳ συνεπακλουθησάαι ἡμῖν ἐλεγεῖν ἐν τῇ τοῦ δερματίνου χιτῶνος περιβολῇ. Οὐδὲ γὰρ συμπεφυκώς οὗτος; τῇ λογικῇ φύσει καθὰ τοῖς

⁷⁵ Gen. iii, 19. ⁷⁶ Luc. xv, 8. ⁷⁶ ibid. 22.

ἀλόγοις ἐγένετο, ἀλλ' ὕστερον ἐπιτίθει, κολάζων ἅπαντας τὸν ἐν τιμῇ μὲν ὄντα μὴ συνέντα δὲ, κἀντεῦθεν εἰς ὑπόμνησιν ἄγων ὄν ἐξέπεσεν ἀγαθῶν. Ἄλλα καὶ ὁ χρυσοῦς τὴν γλώτταν Ἰωάννης τὸ τοῦ πρώτου παριστῶν ἀπαθὲς ἔλεγεν· « Ἐννόησόν μοι μακαριότητος ὑπερβολὴν, πῶς ἀνώτεροι πάντων τῶν σωματικῶν οἱ πρωτόπλαστοι ἦσαν, πῶς καθάπερ τὸν οὐρανὸν οὕτως τὴν γῆν ἔφικον, καὶ ἐν σώματι τυγχάνοντες τὰ τῶν σωμάτων οὐχ ὑπέμειναν. » Ὅυτε γὰρ στέγης οὔτε ὀροφῶν οὔτε ἱματίων οὔτε ἔλλου οὐδενὸς τῶν τοιούτων ἔδεικτο. Ἄλλα καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος, ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος μὴ δεῖσθαι λέγων τὸν ἀπ' ἀρχῆς ἄνθρωπον, τὰ αὐτὰ τῷ Χρυσορρήμονι πάντως ἐνέφηνε. Σῶμα γὰρ μήτε κρυμοῖς ὑποπίπτον μήτε θάλψεσιν. Εἰ γὰρ ἔλλοιπε τοιοῦτόν τι πάθος αὐτό, καὶ σκεπάσματος ἀν ἐξ ἀνάγκης καὶ προβλήματος ἰεπίδειξ ἦν. Οὐκ ἂν αὐτὸν πάσχειν ἐφίθη κατὰ τι ὁ θεὸς οὗτος ἀνὴρ, εἶγε καὶ μᾶλλον τὴν παχύτεραν σάρκα καὶ θνητὴν, ἀφ' ἧς ἄρα καὶ τὸ πάσχειν ἡμῖν, ἐν τῇ τοῦ δερματίνου χιτῶνος περιβολῇ τὸν Ἀδάμ ἐνδύσασθαι ἔλεγεν. Ἐδειξε γὰρ ἐνταῦθεν ὅτι πρὸ τῆς τριακότητος περιβολῆς ἀπαθὲς ὁ ἄνθρωπος ἦν ἅτε δὴ σάρκα λεπτοτέραν ἐνδεδυμένος, ἀθάνατος τε καὶ ἀφθαρτός. Ἄλλ' ἐπὶ ταῦτα ταῖς λέξεσι χαλεπαίνειν οὐ χρή. Κατὰ γὰρ τὸν Χρυσορρήμονα Ἰωάννην πάσης ἀπήλλακτο τὸ σῶμα ἐκείνου φθορᾶς. Ἐφ' ᾧ καὶ ἀφθαρτόν αὐτὸ δικαίως ὁ λόγος ἐκάλεσεν. Εἰ δὲ ἀφθαρτόν, εὐθὺς ὅτι καὶ ἀθάνατον ἦν. Εἰ γὰρ ἐπάγεισθαι εὐθὺς καὶ νόσοι καὶ θάνατος· ἐκ τε πλεονεξίας καὶ ἐλλείψεως τῶν τεσσάρων χυμῶν, καθὰ δὴ τῷ Χρυσορρήμονι δοκεῖ, τὸ δὲ γε σῶμα τοῦ Ἀδάμ ἐν ἀπαθείᾳ διῆγε καὶ ὡσαύτως εἶχεν αἰετὸς (οὗδὲ γὰρ ἀλλοίωσιν ἔδειχτό τινα παραπλησίως ἡμῖν, ἅτε δὴ περὶ πάντων παντοίων ὑπέρτερον ὄν), φαίνεται πάντως ὅτι καὶ ἀθανάσιος ὑπῆρχε μέτοχος, ὡς ὁ λόγος ἦδη φθάσας ἔδηλωσεν. Ὅτι δὲ φυσικῶν παθῶν ἀνώτερος ὁ ἄνθρωπος ἦν ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, καὶ ὁ μέγας ἔδειξε Βασίλειος ἐν τοῖς ἀσκητικοῖς αὐτοῦ κατὰ ῥῆμα διεξιῶν οὕτως· « Ὅσπερ εἰ ἦμεν ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς, οὐκ ἂν ἐπινοίας καὶ μόχθου γεωργικῆς προσεδέθημεν, οὕτως εἰ ἦμεν ἐν ἀπαθείᾳ κατὰ γε τὸ πρὸ τοῦ παραπτώματος ἐν τῇ δημιουργίᾳ χάρισμα, οὐδενὸς ἂν τῶν ἐξ ἱατρικῆς πρὸς παραμυθίαν ἐχρήζομεν. » Εἴπερ οὖν ἐν τῇ δημιουργίᾳ χάρισμα εἶχε πρὸ τοῦ παραπτώματος ἀπαθείας ὁ ἄνθρωπος, πῶς εἴπωμεν οἷψ δὴ τι φυσικῶν παθῶν περιπίπτειν αὐτὸν ἐν τῷ τῆς ἀπαθείας καιρῷ; Ἄλλα καὶ ὁ μέγας Μάξιμος τὰ πάθη ταῦτα, λύπην ἡδονὴν ἐπιθυμίαν καὶ ὄσα ἄλλα τοιαῦτα, ἀ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει πρόσσεσι τῆμερον, ἐκ τῆς τῶν ἀλόγων ἔλεγε μοίρας ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον εἰσδραμεῖν· ἐπειδὴ γὰρ ὁμοιωθῆναι κατεδικάσθη τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι κατὰ γένεσιν, ἐκείθεν ἐξ ἀνάγκης καὶ τὰ πάθη ταῦτα πρὸς ἑαυτὸν ἐκπεσάσατο. Οὐδὲ γὰρ προηγουμένως συνεκτίσθη ταῦτα τῷ ἀνθρώπῳ, καθὼς ὁ θεὸς οὗτος ἀνὴρ ἐν τοῖς πρὸς θαλάσσιον ἔλεγεν, δεῖ δὲ τὴν τῆς τελειότητος ἐκπτώσιν ὑπεσιῆλθε τῷ ἀλογωτέρῳ μέρει πρᾶσφύετα τῆς φύσεως. Εἰ

PATROL. GR. CLVIII.

cum pellicæ tunicæ amictu dicit. Etenim illa naturæ rationis participi, tanquam brutis animalibus, naturaliter non adhærebat, sed deinceps accessit, ut ei pœnæ loco foret, qui cum esset in honore, animum tamen non advertit; quo per ipsam scilicet admoneretur quibus bonis excidisset. Joannes item Chrysostomus ostendens hominem primum expertem affectionum fuisse, verbis hisce utitur: « Considera mihi beatitatis abundantiam, quo pacto supra res corporeas omnes positi fuerint homines illi principe loco formati a Deo; quo pacto terram sic incoluerint ac si cœlum incolerent, quo pacto in corporibus existentes, quæ propria corporum sunt non pertulerint. Nec enim vel tecto vel laqueari vel indumentis vel alia quapiam tali re indigebant. » Consimiliter Gregorius ille theologus hominem primum nec tegumento nec vestitu indiguisse dicit. Habebat enim corpus, quod neque frigori nec æstui foret obnoxium. Quippe si ejusmodi quæpiam affectio læsisset ipsum, etiam necessario tam tegumento quam vestitu indigisset. De quo colligitur divinum hunc virum existimasse nihil omnino tale ullo pacto corpus illud hominis primi perpessum esse. Imo tradit idem Adamum carnem hæc crassiozem et mortis obnoxiam, a qua ipsa proficiscuntur hujusmodi affectiones, una cum amictu pellicæ tunicæ induisse. Quo indicare vult antea amictum ejusmodi fuisse hominem affectionum expertem, ut qui carne subtiliore immortalis et incorruptibilis prius indutus esset. Quæ voces exhibere tibi molestiæ nihil debent. Nam de Chrysostomi sententia corpus illud ab interitu erat immune; quam ob causam merito incorruptibile dicitur. Quodsi erat incorruptibile, planum est etiam immortale fuisse. Nam cum morbi atque mortes tam ex abundantia quam delectu quatuor humorum oriri consueverint, assentiente nobis in hoc ipso etiam Chrysostomo, et vero corpus Adami expertem affectionum fuerit, eodem modo scilicet affectum perpetuo (non enim mutationem ullam admittebat, quod in nobis usuvenire cernimus, tanquam supra omnes affectiones positum), perspicuum prorsus est etiam particeps immortalitatis fuisse, quemadmodum jam multoties est indicatum; et fuisse hominem id temporis supra omnes affectiones positum, magnus ille Basilius in *Asceticis* suis ostendit ubi ad verbum hæc exstant: « Quemadmodum **95** si essemus in paradiso deliciarum, non vel consideratione vel labore agriculture indigeremus, ita si essemus in statu affectionum experte, secundum illam gratiam quæ nobis erat ante lapsum in creatione concessa, nihil arte medica nostrum ad usum egeremus. » Quodsi ergo gratiam hæc ante lapsum in creatione habuit homo, quo tandem ore dicemus eum ulli affectioni naturali obnoxium id temporis fuisse, cum prorsus expertem affectionum foret? quin etiam magnus ille Maximus affectiones hasce, inestitiam, voluptatem, appetitum aliasque tales,

7

quæ hodie insunt humanæ naturæ, de sorte brutorum in hominem translatas esse dicit. Posteaquam enim condemnatus est, ut ortu brutis iumentis consimilis sit, necessario quoque tales affectiones inde nactus est. Non enim illæ prius erant in homine conditæ, quemadmodum divinus hic vir in iis quæ ad Thalassium scripsit inquit, sed propter amissionem perfectionis furtim velut ingressæ sunt, parti naturæ nostræ magis aliquanto brutæ adhærescentes. Quæ cum ita sint, qui dicemus in ipsa perfectione primum illum hominem huiusmodi quidquam perpeccatum esse?

Quapropter multis jam demonstratum est ante transgressionem nulli prorsus affectioni naturali hominem obnoxium fuisse, ut qui concessæ per gratiam immortalitatis minime fuerit expers. Quo posito qui pati vel affici potuit? Nam si passus est, etiam necessario naturam mortalem ac interitui obnoxiam habebat. Enimvero ne hac in parte sic sentiamus, non modo sanctorum hominum a nobis indicatorum cæsus vetat, sed etiam synodus illa quæ Carthagine convenit. Ejus enim hæc verba sunt, canone 109: « Si quis dicit Adamum a Deo conditum esse mortalem ac non post peccatum prolapsus esse in interitum, execrabilis esto. » Quo fit ut minime mihi vel convenire vel pium esse videatur ad convellendam hanc sententiam Gregorii theologi verba producere. Quanquam enim is dicere videtur hominem illum principem fuisse terrenum corpore, celestem animo, caducum pari er et immortalem, spectabilem et intellectilem, medium inter magnitudinem et humilitatem, eundem tamen spiritum quam carnem, spiritum propter gratiam, carnem ob superbiam, illud quidem ut maneat suumque benefactorem celebret, hoc vero ut patiatur ac patiens commoneat propterque magnitudinem arrogantè sibi placens castigetur ac erudiatur, non tamen ita nos statuendum esse censemus, quando divina istæ verba nequaquam debere primum ad hominem referri existimamus. Qui enim hoc faciamus? cum theologum ipsum alibi audiamus ad verbum ita loquentem: ☩ « Quandoquidem ob invidiam diaboli mors ingressa est mundum hominemque dolo circumscrispsit, idcirco Deus homo factus passione nostra vexatur et afficitur. » Quæ sane verba considerari attente cupio. Nam si mors, uti noster hic Theologus loquitur, hominem dolo circumscrispsit atque surripuit, omnino patet existimasse divinum hunc virum ante fraudem illam corporis etiam ratione hominem immortalem fuisse. Quodsi demus, quo tandem pacto dixit: « Ut patiatur, et patiens commoneat, propterque magnitudinem arrogantè sibi placens castigetur ac erudiatur? » Quippe quod est immortale, nequaquam sic comparatum est ut ullo modo pati possit. Quid multis verbis opus est? si passionibus homo fuit ante peccatum obnoxius, etiam necessario sequitur eum fuisse fluxum et caducum; si fluxus erat, perspicue patet mortalem quoque fuisse; si erat mortalis ab initio, restat interitum atque mortem ex inobedientia non esse ortam. Id vero, mea quidem opinione, nemo ra-

A δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, πῶς εἰπωμεν ἐν αὐτῇ τῇ τελευτῇ τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἐπὶ τῆς ἀθανασίας οὐκ ἀμοιρῶν. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς ἐπάσχειν; εἰ γὰρ ἐπάσχειν, καὶ θνήτῃς ἀν ἐξ ἀνάγκης φύσεως ἦν καὶ φθαρτῆς. Ἄλλ' ἡμᾶς οὕτω φρονεῖν ἐπὶ τούτοις κωλύει μὲν καὶ ὁ τῶν διαληφθέντων ἁγίων χορδός, κωλύει δὲ πλέον καὶ ἡ ἐν Κερθαγίνῃ συστάσα σύνοδος ἐν ἑκατοστῶ ἐνάτῳ κανόνι αὐτῆς οὕτω λέγουσα: « Εἰ τις λέγει τὸν Ἀδὰμ θνήτῳ πλασθῆναι παρὰ Θεοῦ καὶ μὴ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐλθεῖν εἰς φθορὰν, ἦτω ἀνάθεμα. » Ταύτην τοι καὶ παράγειν ἐνταῦθα τὸν θεολόγον Γρηγόριον οὐκ εὐκράτως ἡμῖν οὐδὲ δεῖον ἡγηται. Εἰ γὰρ καὶ λέγειν τοιαῦτα τὸν ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρώπων ἐπέγειον εἶναι τὸ σῶμα καὶ οὐράνιον τὴν ψυχὴν, πρόσκαιρον ὁμοίως καὶ ἀθάνατον, ὁρατὸν καὶ νοούμενον, μέσον μεγέθους καὶ ταπεινότητος, πνεῦμα καὶ σάρκα τὸν αὐτὸν, τὸ μὲν ἵνα μένη καὶ δοξάζῃ τὸν εὐεργέτην, τὸ δὲ ἵνα πάσχη καὶ πάσχων ὑπομιμνήσκηται καὶ παιδεύηται τῷ μεγέθει φιλοτιμούμενος, ἀλλ' οὐχ οὕτω δοκεῖ περὶ τούτου καὶ ἡμῖν, οἷον μὴδὲ τὰ θεῖα ταῦτα ῥητὰ τοῦ πρώτου χάριν ἀνθρώπου λελέχθαι νομίζομεν. Πῶς γὰρ, εἴγε καὶ μᾶλλον αὐτοῦ τοῦ θεολόγου λέγοντος ἀλλασχοῦ κατὰ λέξιν οὕτως ἠκούσαμεν: « ἐπεὶ δὲ φθόνῳ τοῦ διαβόλου θάνατος εἰς τὸν κόσμον ἐπέσθη καὶ ὕψιλε διὰ τῆς ἀπάτης τὸν ἀνθρώπον, διὰ τοῦτο τῷ ἡμετέρῳ πάθει Θεός γενόμενος ἀνθρώπος. » Ἄλλὰ προσέχειν ἐνταῦθα παρακαλῶ. Εἰ γὰρ ὕψιλε τὸν ἀνθρώπον, ὡς ὁ θεολόγος φησὶ, διὰ τῆς ἀπάτης ὁ θάνατος, φαίνεται πάντως: οἷον πρὸ τῆς ἀπάτης ἀθάνατον εἶχε κατὰ τὸ σῶμα τὸν ἀνθρώπον ὁ θεός οὗτος ἀνὴρ. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς ἔλεγεν: « ἵνα πάσχη καὶ πάσχων ὑπομιμνήσκηται καὶ παιδεύηται; » Τὸ γὰρ ἀθάνατον οἷψ' ἔτι τινε τρῶπι πάσχειν οὐ πέφυκε. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; εἴγε καὶ πάθεισιν ὑπέκυπτε πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἀνθρώπος; καὶ βευστός ἐξ ἀνάγκης ἦν· εἰ δὲ βευστός· ἐκείνος, εὐδὴλον οἷον καὶ θνήτῃς. Εἰ δὲ θνήτῃς ἀπ' ἀρχῆς ἦν, οὐδὲ πρὸ παρακοῆς λοιπὸν ἦ τε φθορὰ καὶ ὁ θάνατος. Ἄλλ' οὐκ ἂν, ὡς οἶμαι, τοῦτο εἶποι τις λογισμοῦ κύριος ὢν. Πῶς γὰρ, εἴγε καὶ ἀναθέματι τοῦ οὕτω φρονούντος ἡ διαληφθεῖσα καθυποβάλλει ἅγια σύνοδος; Ἄλλως τε εἰ πρόσκαιρον εἶναι πρὸ τῆς παραβάσεως ἦτο τὸν Ἀδὰμ, πῶς αὐτὸν ἐπὶ κέρδει λαβεῖν ἔλεγε τὸν θάνατον ὑστερον; ἵνα γὰρ μὴ τὸ κακὸν ἀθάνατον ἦ, διὰ τοῦτο φησὶ θανάτῳ τὸν Ἀδὰμ συγχωρηθῆναι πεσεῖν. Ἄλλὰ ἐνταῦθα προσέχειν δεῖον. Φαίνεται γὰρ οἷον πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἀνθρώπος ἀθάνατος ἦν, ἐπεὶ πῶς; ἀθάνατον ἐμελλε μέναι.

τὸ κακόν, εἰ μὴ γὰρ καὶ μετὰ τὴν ἀπάτην ὁ ἄνθρωπος ἀθανασία συζῆν ἔμελλε, καθὰ δὴ καὶ τὸ πρότερον; Συγκχώρηται λοιπόν ὁ ἀθάνατος, ὡς ἤδη προείρηται, θανάτῳ περιπεσῆν, ἵνα μὴ ἀθάνατον ἦ τὸ κακόν· ὃ δὴ καὶ κέρδος ὁ Θεολόγος ἐκάλεσεν. Ἄλλὰ μὴ δυσχάριται τούτου ἕνεκεν. Εἰ γὰρ θνητὸς ὁ Ἀδάμ καὶ πρὸ τῆς παραβάσεως ἦν, θνητὸς δὲ καὶ μετὰ τὴν παράδασιν, πότε λοιπὸν ἐδέξατο τοῦ θανάτου τὸ ἐπιτίμιον; πότε δὲ καὶ τοὺς δερματινοὺς ἡμφιάσατο χιτῶνας; Εὐδὴλον οὖν ὅτι περὶ τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως τὸν λόγον ποιούμενος ἐπὶ σώματι μὲν ἔλεγε πρόσκαιρον εἶναι τὸν ἄνθρωπον, ἀθάνατον δὲ τῆ ψυχῇ. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ πάσχειν αὐτὸν ἔλεγε χάριν ὑπομνήσεως καὶ παιδεύσεως, ἐπεὶ πῶς ἂν ὑπέπιπτε πάθει τὸ σῶμα ἐκεῖνο τὸ μὴ δέομενον ἐπικαλύμματος κάντευθεν ἀπαθῆς γχωριζόμενον; Ἀντιλέγειν οὖν ἐπὶ πλεονοῦκ ἐλλογον· εἰ γὰρ πρόσκαιρος ἦν ὁ Ἀδάμ ἀπ' ἀρχῆς, εἰ πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὑπῆρχε θνητὸς, οὐκ ἂν ὁ μέγας Παῦλος ἔλεγε· «Ὁφώνιον τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος.» Ἐδείξε γὰρ ἐντεῦθεν ὅτι πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος ἀθάνατος ἦν. Εἰ δὲ τοῦτο, καὶ πασῶν λοιπῶν σωματικῶν ἀναγκῶν ὁ τοιοῦτος ὑπέρτατος.

qui passivibus obnoxium esse corpus illud potuisset, quod tegumento vestituque nullo indigebat? Hoc ipso nobis argumentum suppeditante, quod passionum expert fuerit. Itaque non convenit hac in parte quemquam nobis diutius adversari. Si enim caducus fuisset ab initio, si ante peccatum mortalis, non eximius ille Paulus mortem esse peccati stipendium dixisset⁷⁷; quibus verbis assignavit hominem ante peccatum fuisse immortalem. Quod 97 si verum esse concedimus, sequitur eundem omnibus corporalis necessitatibus superioram existisse.

Ὅς εἶναι ἔβηλον ἐντεῦθεν εἶ καὶ βρώσεως αἰσθη- C τῆς ἀγυστος ἦν ὁ ἄνθρωπος ἀπ' ἀρχῆς. Εἰ γὰρ καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ φυτῶν ἐσθίειν ἐπέτρεψε τῷ Ἀδάμ ὁ Θεός, ἀλλ' ὡμνεοῦν ἐκεῖσε καὶ βρώσεως ἦν αἰσθητῆ καὶ βρωσῆ. Καὶ τοῦτο προτὶν ὁ λόγος ἀριτερότερον δείξει σοι. Ἡ γὰρ, ὡς ὁ μέγας φησὶ πρὸς Ἀντίλογον Ἀθανάσιος, ἀφθαρτὰ εἰσι τὰ ἐν τῷ παραδείσῳ φυτὰ, καὶ πῶς ἄλλοις ἐτέμνετο; πῶς ἐσθιέσκοντο; τὸ γὰρ ἀφθαρτον οὕτως ἐτέμνεσθαι πόρρωθεν οὕτως βρωσέσθαι. Ἡ φθαρτὰ ἐν τῷ παραδείσῳ, καθὰ τινες ὑποπειθουσὶ, καὶ πῶς αὐτὰ τροφήν ὁ Ἀδάμ ἐποιεῖτο; ὀδύσων ἐπὶ τοῦτοις ἀπέκρισιν. Ἡ γὰρ τὸ προσὸν αὐτῷ τνηκαῦτα σῶμα διαπερυσσόμενον ἦν ἢτε φθορῆ καὶ βρωσῆ ὑποκαίμενον, καὶ πεινῶν ἐξ ἀνάγκης ἦν· ἢ ἀδιάπνευστον ἔμενεν ὡς βρευστον ὑπάρχον καὶ ἀφθαρτον, καὶ τί τὸ καταναγκάζον αὐτὸ αἰσθητῆς ἀπεσθαι βρώσεως; Ἄλλ' οὐκ ἔχουν ἂν τι καὶ λέγειν, εἴγε καὶ μᾶλλον ἀνώτερος ἦν ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ τῶν σωματικῶν ἀναγκῶν, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησὶ· πείνα γὰρ καὶ δίψα καὶ κόπος καὶ ὕπνος καὶ ὀδύνη καὶ φθορὰ, καθὰ δὴ καὶ προείρηται, μετὰ τὴν παράδασιν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον εἰσῆλθοσαν (21). Ὅρα λοιπὸν βουνεχῶς, καὶ μὴ τοῖς ἔνθεν κάκειθεν εὐρισκομένοις καὶ ἄλλα τε διηγουμένοις ἀπερικαίπτως ὑπαινόμεναι τὰς ἀποδῆς, ἀποστρέφου

⁷⁷ Rom. vi, 23.

(21) Εἰ γὰρ... εἰσῆλθοσαν. Ex V. et G

tionis compos dixerit, quando sic sentientes indicata synodus execrationi subjicit. Quodsi Gregorius Adamum ante transgressionem putabat caducum fuisse, qui sit ut ei deinceps mortem lucri cujusdam instar accessisse dicat? Sic enim loquitur: ne malum perpetuum foret, Adamo Deus concessit ut per mortem exstingueretur. Quæ ipsa quoque verba considerari attentius merentur. Nam ex eis apparet fuisse hominem ante peccatum immortalem. Qui enim malum perpetuum futurum erat, si homo post deceptionem non eodem modo quo prius victurus erat in immortalitate? Itaque permittitur immortalis, cum jam ante diximus, ut per mortem interiret, ne malum perpetuum foret; quod ipsum Gregorius etiam lucrum appellavit. Nolim vero te hac disputatione perturbari. Nam si Adamus tam ante transgressionem quam post eam mortalis erat, quando tandem supplicio mortis est affectus? Quando pelliceras illas tunicas induit? Quapropter intelligi non obscure potest Gregorium de communi hominum natura disserentem dixisse hominem corpore caducum, animo immortalem esse. Nam eo respiciens ait ipsum pati commonefactionis castigationisque causa. Cateroqui vero

De quo porro colligitur hominem ab initio cibum sensilem non degustasse. Quamquam enim Deus Adamo potestatem in paradisi qualibet arboris largitus est, non tamen inde sequitur esum istie sensilem ac fluxum fuisse, quemadmodum tibi clarius indicabitur ubi nonnihil progressa fuerit oratio. Nam uti magnus ille Athanasius ad Antiochum disserit, vel interitus expertes putari debent arborum paradisi fructus: et quo pacto dentibus sepebantur? qui comedebantur? cum res interitus expertes neque dividi neque comedi possit: vel interitus obnoxii, quemadmodum nonnulli existimant: et qui Adamus eos pro nutrimento usurpabat? Ad hæc nobis respondeant. Quippe corpus illud quod tunc habebat, vel erat perspirabile tanquam interitus ac fluxioni subiectum, ideoque necessario coarctabat; vel non perspirabile manebat tanquam fluxionis et interitus expertes. Quo concessio quæquam urgebat ipsum necessitas ut cibum sensilem sumeret? Enimvero nihil hic habituri sunt quod dicant. Potius existimandum hominem ad imaginem Dei conditum supra corporeas necessitates omnes positum fuisse, quemadmodum Chrysostomus loquitur. Nam fames sitis fatigatio somnus dolor interitus, sicut et antea monuimus, post transgres-

tionem hominum vitam occuparunt. Quamobrem hæc tibi prudenter considerata sunt, nec hinc inde congestis et quævis exponentibus aures citra iudicium adhibendæ: sed potius ea velut aspernanda proque nihilo ducenda rejicies, quemadmodum et nos paulo ante fecimus. Nam huiusmodi complura reperta lectaque a nobis inter fabulas retulimus. Quamobrem istuc? quod a recta doctrinæ Patrum sententia procul ea recedere iudicavimus. Quare nobis cibum in paradiso luxum existimare, nec scriptis adeo jejunis animum advertere, quando Litteræ sacræ sæpius alia per alia declarant atque docent. Ejus generis sunt hæc voces: « Formavit hominem Deus sumpto de terra pulvere ⁷⁸. » Item illa: « Afflavit in faciem ejus spiritum vitalem ⁷⁹. » Et hæc: « Inambulabat a meridie Deus in paradiso. » Nam istæ prorsus deo corporis experti non conveniunt, quæ tamen ita litteræ sacræ, imbecillitati nostræ semet accommodantes, protulerunt. Nisi enim hoc demus, absurda multa consequentur. Nimirum os deo tribuimus et manus et pedes aliaque talia. Nam si manibus carebat, qui sungebat hominem? si ore carebat, qui afflabat in faciem ejus? si pedibus carebat, cur aiunt litteræ sacræ **98** in paradiso eum a meridie inambulasse? At enim hæc omnino locum non habent. Nam sacerdotum ille Patrum coetus supervenit, qui huiusmodi dicta enarraret, nosque doceret quo illa nostro oberrantes per præcipitia collaberemur ac procul a via recta deflecteremus.

Sic ergo de arbore cognitionis existimare læ par est; licet opinionum diversitas quædam incidat. Minus quidem ille vir, Isidorus Pelusiensis, ita de hac re disserit. Christus sicum execratur; ut Judæis ostenderet se etiam afficere supplicio posse. Subest autem huic rei quædam arcana ratio, quam a senibus sapientissimis accepimus, nimirum illud transgressionis lignum fuisse, vujus foliis transgressores præ tegumento utebantur. Hoc lignum benigna quadam ex affectione Christus execrabatur, ne videlicet amplius fructum, qui foret delicti causa, ferret. Joannes autem Damascenus, rerum ille divinarum peritissimus, cibum paradisi vocat agnitionem divinam. Largitur enim Deus quidem Adamo potestatem in omnes paradisi arbores, verum non cibi causa, sed uti hoc modo ad ipsum opificem deducèretur. Quippe de magnitudine ac venustate creatorum, ut Sapiens ait ⁸⁰, opifex eorum agnosce consuevit. Ac vide mihi, obsecro, qui divinus hic Joannes dicta de paradiso accipiat, et quid de iis tradat. Aiunt sacræ litteræ: « Omnibus paradisi arboribus vesceris. » Per omnia creata scilicet ad me opificem conscendes, unumque de omnibus fructum percipies, nimirum me, qui reapse vita sum. Omnia tibi vitæ fructum proferant, adeoque quod existis nihil esse putabis aliud quam mei fruitionem. Atque hæc illi tradide-

δὲ μᾶλλον αὐτὰ καὶ οὐδὲν ἤγού καὶ ἀπόβριπτε, καθὼς δὴ πρὸ ὀλίγου καὶ ἡμεῖς ἐποίησαμεν. Πολλὰ γὰρ τοιαῦτα καὶ εὐρομεν καὶ ἀνέγνωμεν, καὶ μετὰ τῶν μύθων ἐτάξαμεν, ὅτι τοῦ ὀρθοδόξου τῶν πατέρων φρονήματος πόρρω που πίπτουσα ταῦτα διέγνωμεν. Μὴ τοίνυν ἐν παραδείσῳ βρῶσιν εἶναι βευστὴν ὑπελάμβανε, μηδὲ ξηραὶ; οὕτω ταῖς γραφικαῖς πρὸς σὺχὲ λέξεσιν (22), εἶγε καὶ μᾶλλον ἕτερα δι' ἐτέρων ἢ ἀγία πολλὰκις διδάσκει Γραφή. Ὅποσον δὴ καὶ τὸ « ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς γούν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, » καὶ τὸ « ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, » καὶ τὸ « περιεπάτει ὁ θεὸς ἐν τῷ παραδείσῳ κατὰ τὸ δειλινόν. » Ταῦτα μὲν γὰρ ἀνοίκεια τῷ ἀσωμίτῳ πάντως Θεῷ· λέγει δὲ θεὸς ἢ ἀγία ταῦτα Γραφή ταῖς ἡμῶν ἀσθένειαῖς συγκαταβαίνουσα. Καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο δώσομεν, πολλὰ ἡμῖν ἀπακολουθήσει τὰ άτοπα. Στόμα γὰρ αὐτῷ περιθήσομεν χειρὰς τε καὶ πόδας, καὶ ὅσα τοιαῦτα· καὶ γὰρ εἰ μὴ χειρὰς εἶχε, πῶς ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον; εἰ μὴ στόμα εἶχε, πῶς ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ; εἰ μὴ πόδας εἶχε, πῶς ἡ Γραφή λέγει περιπατεῖν αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ κατὰ τὸ δειλινόν; ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν· ἐφθασε γὰρ ὁ τῶν ἁγίων Πατέρων χορὸς ἀπελθεῖν τὰ τοιαῦτα θεῖα ῥητὰ, καὶ διδάξαι ἡμᾶς ὅπως ἐκλαμβάνειν αὐτὰ χρῆ, καὶ μὴ τῷ οικεῖῳ βελημάτι παρασυρομένους ἀλλεσθαί τε κατὰ κρημνῶν καὶ τῆς εὐθείας πόρρω που φέρεσθαι.

ἵνα παρὰ τοῦτο δώσομεν, πολλὰ ἡμῖν ἀπακολουθήσει τὰ άτοπα. Στόμα γὰρ αὐτῷ περιθήσομεν χειρὰς τε καὶ πόδας, καὶ ὅσα τοιαῦτα· καὶ γὰρ εἰ μὴ χειρὰς εἶχε, πῶς ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον; εἰ μὴ στόμα εἶχε, πῶς ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ; εἰ μὴ πόδας εἶχε, πῶς ἡ Γραφή λέγει περιπατεῖν αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ κατὰ τὸ δειλινόν; ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν· ἐφθασε γὰρ ὁ τῶν ἁγίων Πατέρων χορὸς ἀπελθεῖν τὰ τοιαῦτα θεῖα ῥητὰ, καὶ διδάξαι ἡμᾶς ὅπως ἐκλαμβάνειν αὐτὰ χρῆ, καὶ μὴ τῷ οικεῖῳ βελημάτι παρασυρομένους ἀλλεσθαί τε κατὰ κρημνῶν καὶ τῆς εὐθείας πόρρω που φέρεσθαι.

Ὅδῳ μὲν οὖν καὶ περὶ τοῦ φυτοῦ ἐκείνου, τοῦ ξύλου δηλονότι τῆς γνῶσεως, διανοεῖσθαι σε δεῖον, εἶγε καὶ διαφωνοῦν ἐπὶ τοῦτοι; τὸν ἀπερμπίπτουσαν ἔχουμεν. Αὐτίκα γὰρ ὁ θεοτόκος Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης οὕτως εἴρηται περὶ τοῦτου διεξιόν. « Καταρῆται μὲν τὴν συκὴν ὁ Χριστὸς, ἵνα δείξῃ τοῖς Ἰουδαίοις ὅτι καὶ κολάζειν θάνατοι. » Ἀπὰ δὲ τῆς τοῦτῳ καὶ ἀπόβριπτος συμπλέκεται λόγος, παρὰ γερόντων σοφῶν εἰς ἡμᾶς διαφορήσας, ὅτι τὸ ξύλον τῆς παραβάσεως τοῦτο ἦν, οὐ καὶ τοῖς φέλλοις οἱ παραβάντες εἰς σκέπην ἐχρήσαντο. Καὶ καταρῆθη παρὰ Χριστοῦ φιλανθρώπως μηκέτι ἐνεγκεῖν αἰτίαν ἁμαρτίας. » Ὅ δὲ τὰ θεῖα σοφὸς Ἰωάννης ὁ δαμασκηνὸς βρῶσιν ἐπὶ παραδείσου τὴν θεῖαν εἶπεν ἐπιγνώσιν. Δίδωσι γὰρ ὁ θεὸς τῷ Ἀδάμ ἐξουσίαν πάντων τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ φυτῶν, πλὴν οὐ βρώσεως ἔνεκεν, ἀλλ' ἵνα πρὸς αὐτὸν ἐνευθεῖν τὸν δημιουργὸν ἐπανάγεται· ἀπὸ μεγέθους γὰρ καὶ καλλοῆς κτισμάτων, ὡς ποῦ φησι Σολομών, ὁ δημιουργὸς αὐτῶν ἐπιγνώσκεισθαι εἴωθεν. Καὶ ὅρα πῶς; ἐκλαμβάνει περὶ παραδείσου ὁ θεὸς οὕτως Ἰωάννης, καὶ τί φησιν ἐπ' αὐτοῖς. « Ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φάγῃς. Διὰ πάντων, λέγω, τῶν κτισμάτων ἐπ' ἐμὲ ἐὼν ποιητὴν ἀναβιβάσθητι, καὶ ἕνα καρπὸν ἐκ πάντων κάρπωσαι, ἐμὲ τὴν ὄντως ζωὴν. Ἄντα σοὶ ζωὴν καρποφορεῖτω, καὶ τὴν ἐμὴν μέθειν ποιοῦ τῆς οικείας; ὑπάρξω; σύστασιν. » Καὶ

⁷⁸ Gen. ii, 7. ⁷⁹ Gen. iii, 8. ⁸⁰ Sap. xiii, 5.
(22) Ὅτι τοῦ ὀρθοδόξου λέξεσιν. Ex F.

οἱ μὲν οὕτως, ὁ δὲ θεότατος Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἄνωγα κατὰ βῆμα διέξεισιν, ὅτι τὴ ἀπηγορευμένην ἐκείνη τῇ βρώσει ξύλον οὐτε συκῆν, ὡς τινὲς φασιν, οὐτε τι τῶν ἀκροδρύων ἕτερον εἶναι πεπεισμένοι. Εἰ γὰρ καὶ περὶ βρώσεως αἰσθητῆς ἐνταῦθα δοκεῖ λέγειν ὁ θεόπτης Μωσῆς, ἀλλ' ἐγὼ, φησὶ, τῆς ἀγίας ἀκούων Γραφῆς οὐ μόνον σωματικὴν ἐπίσταμαι βρῶσιν, ἀλλὰ τινὰ καὶ ἑτέραν οἶδα τροφήν, ἧς ἡ ἀπόλαυσις ἐπὶ μόνῃ τῇ ψυχῇ διαβαίνει. Φάγετε καὶ γὰρ τὸν ἐμὸν ἄρτον, ἡ σοφία τοῖς πεινώσει παρακαλεῖται, καὶ πίστε οἶνον ὃν κεκέρακα ὕμιν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κύριος τὴν Σαμαρειτῶν ὑπερφαίνων σωτηρίαν εἶπε « βρῶσιν ἔχω φαγεῖν ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε, » καὶ ἀλαχέω « Ὁ θεῶν ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω. » Οὐκοῦν τῆς φουέας τῆς ἐν Ἐδέμ (τροφή δὲ ἡ Ἐδέμ ἐρμηνεύεται) ἄξιόν τινα καρπὸν ἐνοῆσαι προσήκει, καὶ τρέφεσθαι διὰ τούτου μὴ ἀμφιβάλλειν τὸν ἀνθρώπον, καὶ μὴ πάντως τὴν παραδοικὴν καὶ ἐπιβρύτον ταύτην τροφήν ἐπὶ τῆς τοῦ παραδείσου διαγωγῆς ἐνοεῖν. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ θεότατος Ἀναστάσιος νοερὰν εἶναι βούλεται τὴν βρῶσιν ἐκείνην, οὐ μὴν αἰσθητὴν τε καὶ σαρκικὴν. Εἰ γὰρ τοιαύτην ἐσήμενε βρῶσιν τὰ θεῖα ῥήτα, καὶ σαρκικῶς ἀπέθνησκον οἱ ταύτης ἀπογευόμενοι· νοερώς δ' οὖν ἡμαρτηκότες τὸν τῆς ψυχῆς αὐτίκα δέχονται θάνατον. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος τὸ φυτὸν ἐκεῖνο, τὸ ξύλον δηλονότι τῆς γνώσεως, θεωρίαν εἶναι ἐφησεν, τούτεστι γνῶσιν τελειωτέραν τινὰ, ἧς ἐπιβαίνειν οὐκ ἀσφαλὲς τοῖς γε λιγνοτέροις τὴν ἐφασιν. Πρόσχε αὖν. ἀέθειται γὰρ ἐκ πολλῶν ὅτι βρώσεως αἰσθητῆς ἐν τῷ παραδείσῳ οὐκ ἦν ἐνδεὴς ὁ Ἀδάμ· ἀθάνατος γὰρ ὑπὸ θεοῦ παραχθὲς οὐκ ἦν οὐδενὸς ἐνδεὴς. Καὶ τί γρητὸν λέγειν; εἰ καθ' ὁμοίωτα τῶν ἀγγέλων ἐν τῇ ἀναστάσει ζήσεται ὁ ἀνθρώπος (« καὶ ἔσονται » γὰρ φησὶ « πάντες ὡς ἄγγελοι θεοῦ »), ἡ δὲ τῆς ἀναστάσεως χάρις οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν κατὰ γε τοὺς οὐλοῦς Πατέρας ἢ περὶ τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστασις, εὐδὴλον πάντως ὅτι περὶ τῆς παραδόσεως ἰσαγγέλον εἶχε τὴν ζωὴν ὁ Ἀδάμ, μήτε βρῶσει μήτε πόσει, καθάπερ εἴρηται, χρώμενος, ὅτι μὴδὲ παρὰ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῖς τοιοῦτόν τι τεθεώρηται. Μὴ τοῖνον ἐν παραδείσῳ τὸν ἀνθρώπον αἰσθητῆς ἐμπορεῖσθαι νόμιζε βρώσεως, ὅτι μὴδὲ χρεῖαν εἶχε ταύτης ἐκεῖσε διὰ γε τὴν αὐτῷ τῆνικαῦτα προσοῦσαν ἀπάθειαν. Ἀλλ' ἐπὶ τούτοις ἀμφιβάλλειν οὐκ ἔπρεπεν. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ φυσικὰ ταῦτα πάθη, πείνα λέγω καὶ δίψα κόπος ὕπνος ὀδύνη λύπη καὶ τὰ λοιπὰ, μετὰ τὴν παράδασιν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον εἰσῆλθουσαν, ὡς ὁ λόγος ἦδη φθάσας ἐγνώρισεν, φαίνεται πάντως ὅτι περὶ τῆς ἡμαρτίας ὁ ἀνθρώπος οὐκ εἶχε τὸ καταναγκάζον αὐτὸν αἰσθητῆς ἀπτεσθαι βρώσεως. Καὶ τί γρητὸν λέγειν; εἰ γε τροφῆς ἦν ἐνδεὴς ὁ ἀνθρώπος ἀπ' ἀρχῆς, ὡς τινες ὑπεκλήφασι, καὶ πεινῶν ἂν ἐξ ἀνάγκης ἦν καὶ δίψων καὶ κοιμώμενος. Εἰ δὲ τοιοῦτος ἐκεῖνος ἦν, εὐδὴλον πάντως ὅτι θνητὸς ἦν ἀπ' ἀρχῆς καὶ φθαρτός· ἀδύνατον γὰρ ἀφθαρτον διαμένειν, ὡς ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησὶ, τὸν αἰ-

runt. Nysseni autem Gregorii leguntur hæc ipsa verba. Lignum illud de quo ne vescerentur interdictum erat, nec sicum fuisse, quod quidam volunt, nec allam fructiferam arborem persuasi sumus. Quamquam enim spectator ille Dei Moses de sensili cibo hic loqui videtur, ego tamen dum sacras Litteras audio, non tantum corpoream quamdam escam agnosco, sed etiam nutrimentum aliud esse scio, cujus fruitio solam ad animam pertinet. Hortatur enim hisce verbis esurientes Sapientia : « Vescimini nec pane, vinumque bibite, quod vobis miscui ». Quia etiam dominus Samaritanorum salutem indicans : « Cibum, inquit, habeo quo vescar, vobis haud cognitum ». Item alibi : « Qui sinit, ad me veniat ac bibat ». Quamobrem consitioni Edenis (quæ vox delicias denotat) conveniens quidam fructus accommodandus est, quo pasci 99 hominem non dubitemus : nequaquam vero cogitandum in paradisi vita fuisse nutrimentum aliquod transitorium, quodque per vices ingereretur. Eodem modo divinus vir Anastasius cibum illum vult intellectilem fuisse, non sensilem atque carnalem. Nam si cibum ejusmodi Litteræ sacræ designarent, etiam carnaliter primi homines illo degustato mortem obissent. At vero mentis ratione cum deliquerint, idcirco mox animæ mortem oppotunt. Eodem modo Gregorius etiam theologus arborem illam, scientiæ videlicet lignum, contemplationem ait esse, hoc est perfectiorem quamdam cognitionem, ad quam contendere velle non tutum est iis, quorum cupiditas plus æquæ est avida. Igitur animadvertas esse probatum complurium auctoritate, non eguisse Adamum in paradiso cibo quodam sensili. Quippe cum immortalis a Deo conditus esset, rei nullius indigebat. Et quid hæc ego prolixius tracto? Si ad angelorum similitudinem in resurrectione victurus esset homo, quemadmodum perscriptum legimus : « Erunt omnes tanquam angeli Dei », et vero si resurrectionis beneficium de sententia divinorum Patrum nihil est aliud quam lapsorum ad conditionem pristinam restitutio, intelligi perspicue potest Adamum ante transgressionem vitam angelicæ parem egisse, nec cibo nec potu, ceu diximus, usum. quando quid ejusmodi nec in angelis locum habet. Quapropter existimare noli hominem in paradiso sensili nutrimento se satiasset, quandoquidem istic eo non indigebat propterea quod omnis tum affectionis esset expertus. Enimvero neminem hac in parte ambigere conveniebat. Nam cum affectiones illæ naturales, fames, inquam, et sitis et fatigatio et somnus et dolor et mœror, et ceteræ, post transgressionem primum vitam humanam invaserint, ut superiori oratione docuimus, patet omnino ante peccatum hominem causæ nihil habuisse, quæ ipsum ad sumendum sensilem quemdam cibum egeret. Quid prolixa indicatione opus

⁹¹ Prov. ix, 5. ⁹² Joan. iv, 32. ⁹³ Joan. vii, 57.

⁹⁴ Matth. xxi, 50.

est? Si homo ab initio nutrimenti egebat de quorundam opinione, nimirum necessario sequitur etiam ipsum esuruisse, frigus pertulisse, dormiisse. Si talis erat, manifestum est etiam ab initio fuisse mortalem et interitui obnoxium; nequit enim fieri, quemadmodum Joannes Damascenus ait, ut ex pers. interitus maneat qui cibo sensili fruitur.

Missos igitur illos facies, quando superius indicata synodus ita nos de homine sentire non patitur, cujus hæc expressa verba sunt: « Si quis dicit Adamum a Deo conditum esse mortalem, ac non post peccatum prolapsam esse in interitum, execrabilis esto. » Ac de his quidem in hunc modum disputatum esto.

100 Cæterum nihilominus sevit ejusmodi arborem Deus in paradiso, de qua vesci Adamum voluit. Quamobrem istuc? ut hinc tantorum bonorum suppositorum agnosceret, seque Domino subjectum sciret (libet enim cum Chrysostomo loqui), neu quid ei tale accideret cujusmodi lapsus Iulianus non invenit, qui concessam sibi gloriam ac splendorem ferre non potuit. At enim quid secundum hæc factum? mandatum transgreditur Adamus, ex arbore decerpit, illic nudus efficitur, interitui sit obnoxius, paradiso eiecitur, cum Eva cubat, tres filios gignit, Cainum, Abelum, Sethum.

Atque hic mihi prudenter animum advertito, dilecte fili, neve transversum agi te ab iis patitor qui huiusmodi proferunt: Si norat Deus Adamum mandato non pariturum ideoque paradiso ejiciendum, quamobrem ipsum condidit? Etenim vel eum eisdere non debebat, vel prohibere ne conditus cibum illius volitum attingeret. Has opiniones qui sequuntur, missos facito, ac Gregorio potius Nyssæ præsulî fidem adhibeto, cujus hæc verba sunt. Deus ille qui omnia novit, haud ignorabat e bono exorbitatum hominem; neque tamen hoc impedivit. Quemadmodum enim exorbitationem prospiciebat, sic et revocationem ejus ad bonum cognitam habebat. Quid ergo? præstabatne prorsus naturam nostram in ortum non producere, quando porat hominem Deus a bono aberraturum: an conditum et in morbum prolapsam rursus ad primam gratiam per poenitentiam revocare? Præferendum omnino hoc alterum, præsertim cum constet Deum voluisse suæ bonitatis causa genus humanum in ortum producere, quamvis in confesso sit eum deflexionem quoque hominis a cursu recto prævidisse. Quodsi hanc ob causam hominem condidit, sequitur de Joannis Damasceni sententia bonitatem divinam a pravitate nostra victam esse. Quippe Deus omnia, quæ facit, bona facit, cum nostrum quilibet arbitrato et electione propria vel ad bonum vel ad malum deflectat. Quanquam enim Dominus deat: « Præstabat illi homini non esse natum », non tamen hoc ita profert, quasi proprium opificium vituperet, sed indicare vult eam vitiositatem, quæ opificio divino deinceps ipsiusmet voluntate accessit. Quippe in hoc homine propriæ voluntatis nequitia fecerat ut ei beneficium opifi-

στήτης βρώσεως ἐν μετουσίᾳ γενόμενον. Ἄλλ' ἄφες αὐτούς; ἢ γὰρ ἀναγεγραμμένη ἀγία σύνοδος οὕτω περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου φρονεῖν οὐδαμῶς συγχωρεῖ. Διδέξισι γὰρ οὕτω κατὰ λέξιν, εἰ τις λέγει τὸν Ἀδὰμ θνητὸν πλασθῆναι παρὰ Θεοῦ, καὶ μὴ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἔλθειν εἰς φθορὰν, ἦτω ἀνάθεμα. » Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Φυτεύεται δὲ ὁμοίως ἐν παραδείσῳ καὶ τοιοῦτον φυτόν, ἀφ' οὗ κεκάλυπται μὴ φαγεῖν ὁ Ἀδὰμ. Τίνος ἔνεκεν; Ὡς ἐνευθεν ἐπιγινώσκειν τὸν τοσούτων ἀγαθῶν παροχά, καὶ ὡς ὑπὸ δεσπότῃν αὐτός ἐστι, καθὰ φησὶν ὁ τὴν γλώτταν χρυσοῦς, καὶ μὴ τιμῶντον παθεῖν ἐξ ἀπονοίας ὅποσον ἔπαθεν ὁ πεσὼν Ἐωσφόρος, τὴν δεθείσαν αὐτῷ λαμπρότητα μὴ δυνηθεὶς ἐνεγκεῖν. Ἄλλὰ γὰρ τίνα τὰ μετὰ ταῦτα; Παραβαίνει τὴν ἐντολήν, ἄπτεται τοῦ φυτοῦ, γυμνοῦνται τὴν καῦτα, φθορᾷ περιπίπτει, τοῦ παραδείσου ἐκβάλλεται, γινώσκει τὴν ἔδαν, γεννᾷ τρεῖς υἱούς, τὸν Κάιν τὸν Ἀβὴλ καὶ τὸν Σῆθ.

Πρόσχε δὲ, ἀγαπητέ, καὶ μὴ συναρπάζου τοὺς οὕτω λέγουσιν ἢ Ἐἴπερ ἦδει ὁ Θεὸς τὸν Ἀδὰμ τὴν ἐντολήν τε παραβαίνοντα καὶ τοῦ παραδείσου τὴν καῦτα ἐκπίπτοντα, τί δήποτε παρήγαγεν αὐτόν; ἢ γὰρ ἔδει μὴ παραγαγεῖν αὐτόν, ἢ παραχθέντα κωλύσαι τῆς ἀπηγορευμένης ἐκείνης βρώσεως. Ἄφες αὐτούς, εἴγε τὰ τοιαῦτα φρονοῦσι, παῖθου δὲ μᾶλλον τῷ Θεοτάτῳ Γρηγορίῳ τῷ Νύσσης οὕτω λέγοντι: « ὅτι μὲν ἐκτραπήσεται τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἀνθρώπινον, οὐκ ἠγνόησεν ὁ τὰ πάντα εἰδὼς Θεός. Οὐκ ἐκώλυσε δὲ ὥσπερ γὰρ τὴν παρατροπὴν εἰθέασατο, οὕτω τὴν ἀνάκλησιν αὐτοῦ πάλιν πρὸς τὸ ἀγαθὸν κατενόησε. Τί οὖν; Ἄμεινον ἦν καθόλου μὴ ἀγαγεῖν τὴν φύσιν ἡμῶν εἰς γένεσιν, ἐπειδὴ τοῦ καλοῦ διαμαρτόντα προέγνω τὸν ἄνθρωπον, ἢ παραχθέντα καὶ νενοσηκότα πάλιν πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς χάριν διὰ μετανοίας ἐπανακαλέσασθαι; Πάντως τὸ δεύτερον. Ἄλλως τε διὰ τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα παραγαγεῖν ὁ Θεὸς ἠθέλησε τὸ ἀνθρώπινον, ὁμολογουμένως δὲ προσέειπε καὶ τὴν γεννησομένην αὐτοῦ παρεκτρέπη. Ἐἴπερ οὖν οὐ παρήγαγε διὰ τοῦτο τὸν ἄνθρωπον, ἐνίκα δὲ λοιπὸν ἢ κακία ἡμῶν, ὡς ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησὶ, τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ. Πάντα μὲν οὖν καλὰ ποιεῖ ὁ Θεός, ὅσα δὴ καὶ ποιεῖ, ἕκαστος δὲ ἡμῶν ἐξ ῥικείας προαιρέσεως ἐκκλίνει πρὸς γὰρ τὸ καλὸν ἢ τὸ κακόν. Εἰ γὰρ καὶ ἐ συνέφερε τῷ ἀνθρώπῳ εἰ οὐκ ἐγεννήθη, φησὶν ὁ Κύριος, ἀλλ' οὐ τὴν οἰκίαν δημιουργίαν κακίζων ἔλεγεν, ἀλλὰ τὴν ἐξ οἰκείας προαιρέσεως ἐπιγενομένην τῷ κτίσματι αὐτοῦ κακίαν. ἢ γὰρ τῆς οἰκείας γνώμης βραθυμία ἀχρηστον αὐτῷ τὴν τοῦ δημιουργοῦ εὐεργεσίαν ἐποίησε, ὥσπερ οὖν καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν ἔστιν ἰδεῖν. Καὶ πρόσχε, εἰ βούλει, εἰς λεγομένους. Εὐεργετῆσαι θέλων ὁ βασιλεὺς τῶν ὑπὸ χεῖρά τινα

⁸⁰ Matth. xxvi. 21.

μεγίστην αὐτῷ ἔγχειρῆζει ἀρχὴν. Καὶ δε αὐτίκα παρὰ τὸ βίος ἀπιδὼν τῆς ἀρχῆς, καὶ μὴ δυνάμενος ἐνεργεῖν, ἐπαίρεται καθ' ἑαυτὸν, ἡσυχῇ καθῆσθαι οἷα ἀνέχεσθαι, φανεράζεται τὰ ὑπὲρ αὐτὸν, τυραννίδι κίχρηται καὶ εἰς ἀποστασίαν χωρεῖ. Τί τὸ ἐπὶ τούτοις; Ἀχθεταὶ ὁ βασιλεὺς οὐ μικρῶς ἐπὶ τῷ πράγματι, δυσχεραίνει. Τί τοῦτο; Λέγει· πῶς ὁ ἀγάριστος τὴν ἐπελθούσαν αὐτῷ δέξαν εἰς ἀδοξίαν μετέστρεψε; Καὶ θέλει μὲν μὴ καθελεῖν τὸν ἀγνώμονα, καταφρονῆσαι δὲ ὅμως τῆς τυραννίδος; οὐ δύναται. Χειροῦται τὸν ἀποστάτην λοιπὸν, τῆς ἀξίας ἀπογυμνοὶ καὶ δριμύτως ὑποβάλλει ποινὰς, ἐνίοτε δὲ καὶ τῆς παρουσίας ὑπεξάγει ζωῆς. Συνέφερε λοιπὸν αὐτῷ μὴ δέξασθαι παρὰ βασιλείας ἀρχὴν, εἴπερ ἀπονοίας αὐτοῦ τοιαῦτα παθεῖν ἐκινδύνευσε. Πρόσεχε οὖν, ἀγαπητὲ, καὶ μὴ συναρπάξου τοὺς ἐπιχειροῦσι τὰς θέλας οἰκονομίας πολυπραγμονεῖν. Οὐ γὰρ ἡ εὐεργασία τοῦ Θεοῦ πρόξενος ἡμῖν γίνεται πῶς δαινῶν, ἀλλ' ἡ βραδυμία πάντως ἡμῶν καὶ ἡ κατὰ γνῶμην ἐπὶ τὸ χεῖρον ὁρμῆ.

rege non accerpisse, quam insania propria talibus se malis et periculis exponere. Fac igitur considerate agas, dilecte filii, nec abripi te cum illis patere qui consilia divina curiose perscrutari conantur. Nam Dei beneficentia nequaquam mala nobis conciliat, sed omnino secordia nostra spontanea ad vitium inclinatio.

Ἄλλ' οὐδὲ κωλύσαι τὸν ἄνθρωπον ἐκρεπεν, ἦνίκα τὸ φυτὸν ἐπιχειρεῖ φαγεῖν. Πῶς γὰρ, εἴπερ αὐτεξούσιος ἦν; Εἰ γὰρ ἀναστέλλειν ἐμελλε τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεός, ἦνίκα τούτου ἑώρα τῆς εὐθείας ἰδοῦ πόρρω φερόμενον, ποῦ λοιπὸν ἐθεωρεῖτο τὸ προσὲν αὐτῷ λογικόν; Ποῦ δὲ τὸ αὐτεξούσιον, εἴ γε τῆς ἀλόγου φύσεως ἔστι τὸ ἀβουλήτως ὡς κἀκεῖσε περιάγεσθαι τε καὶ μεταφέρεισθαι; Εἴπερ ἐκωλύετο μὴ ἀμαρτάνειν ὁ ἄνθρωπος, ποῦ λοιπὸν ἡ ἀρετῆ; Ποῦ δὲ καὶ οἱ διὰ ταύτην διδόμενοι στέφανοι; Κατὰ τί δὲ καὶ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐπαθλον αὐτῷ πρόδεται, εἴγε μὴ σπουδῆ καὶ βίᾳ καὶ ἀγαθῇ προαίρεσει τοῦ ἀγαθοῦ γένοιτο μέτοχος; Οὐκ ἔδει κωλύειν αὐτὸν, ἵνα μὴ τοὺς ἀλόγους ὁ λογικὸς ἐναριθμοῦς γένηται, ἅτε δὴ μὴ κεκτημένος τὴν χάριν τῆς αὐτεξουσιότητος. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Βασίλειος οὕτω φησὶν· «Ὁ λέγων, ἵνα τί μὴ κατεσκεύασεν ἀναμαρτήτους ἡμᾶς ὁ Θεός, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν ἀλογον φύσιν τῆς λογικῆς προτιμῆ καὶ τὴν ἀκίνητον καὶ ἀνόρμητον τῆς προαιρετικῆς καὶ ἐμπράκτου.»

peccare non possemus, is nihil facit aliud quam quod naturam brutam rationis participi et ex præscriptio virtutis agentis præfert. »

Παραχωρεῖται λοιπὸν ὁ Ἄδῃμ, ἀπτεται τοῦ φυτοῦ, γυμνοῦται, παραχρῆμα παραδείσου ἐξόριστος γίνεται. Τί τὸ ἐπὶ τούτοις; Οἱ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ διανοίγονται ὀφθαλμοί, κἀντεῦθεν ὁρᾷ καθαρῶς ὅσον ἀγαθόν ἐστιν ἡ τῆν ἐντολῆς φυλακὴ καὶ ὅσον αὐτίς κακὸν ἡ ταύτης παραβασίς. Οὐδὲ γὰρ τὸ φυτὸν ἐκείνο, καθὰ φησὶν Ἰωσήπος καὶ Νεμέσιος ὁ Ἐμέσης ἐπίσκοπος, τοιαύτην εἶχε φύσιν ὥστε τοὺς ἀπομένους αὐτοῦ φρόνησιν εἶναι τοῦ τὸ καλὸν εἰδέναι καὶ πονηρὸν. Εἰ γὰρ ξύλον αὐτὸ γνώσεως ἡ ἀγία κατονομάζει Γραφή, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο καὶ τοιαύτην

A cis non prodesset Licet id etiam in nostris rebus conspiceret, ac siquidem libebit, animum exemplo, quod indicabimus, advertito. Fac esse regem quemdam, qui aliquem e subditis beneficentia singulari cohonestare volens **101** magistratum ei maximum tradat. Ille mox ad præfecturæ suæ sublimitatem respiciendo, cum ejus molem sustinere nequeat, apud semetipsam animo efferri, quiete vivere non posse, majora se cogitatione concipere, tyrannidem usurpare, ad defectionem progredi. Quid secundum hæc? rex indignari, rem non parum moleste ferre, secum ipse dicere: quid hoc? itane homo ingratus gloriam, quam a nobis est consecutus, cum infamia commutavit? Simul eo præditus est animo ut immemorem beneficii, perdere

B nolit; neque tamen usurpationem tyrannidis omnino negligere possit. Quapropter desertorem suam in potestatem redigit, dignitate spoliatur, pœnis gravibus subjicit, nonnunquam et vitam ei adimit. Ejusmodi homini expedit magistratum potius

Nec conveniebat Deum hominem impedire, cum veaci de arbore conabatur. Cur enim id faceret, qui hominem libertate voluntatis præditum creaverat? quippe si retrahere decreverat hominem, quamprimum cernebat eum de via recta deflectere, quamnam re vis rationis indite homini declarare se potuisset? Qua item libera voluntatis facultas? præsertim cum naturæ brutæ sit ac ratione carentis, præter animi voluntatem huc et illuc circumduci et transferri. Consimiliter si homo fuisset impeditus quominus delinqueret, quis virtuti locus fuisset reliquus? Quis coronis quæ propter hanc conceduntur? Cur regnum cœleste homini ceu præmium propositum sit, siquidem necesse non habet ut ejus studio suo, vi, præclaro animi proposito particeps fiat? Impediendus scilicet homo non erat, ne qui rationis erat compos, brutorum in numerum referretur, cum libertatis in agendo beneficium possideret. Eandem sententiam magnus Basilius verbis hisce disserit: «Quicumque rogat cur nos Deus non ita condiderit ut

D quod naturam brutam rationis participi et ex præ-

Quamobrem Adamus arbitrio suo relinquitur, arborem attingit, continuo nudus efficitur, deque paradiso expellitur. Quid inde sequitur? aperiuntur animi ejus oculi, quo facto quantum bonum esset observatio mandati perspicit, quantumque contra **102** malum ejusdem violatio. Nec enim arbor illa, quemadmodum Josephus et Nemesius antistes Emesenus declarant, ejusmodi naturam habebat ut ex se decerpentibus inderet prudentiam, qua bonum ac malum agnoscerent. Tametsi nimirum Litteræ sacræ illam scientiæ lignum nun-

divini pronuntiatū legem semet demittit. Cæterum prudenter observabis æque grave esse quem am alios ad peccandum impellere, ac si delinquat ipse. Propterea gravior serpentis pœna fuit quam Evæ, rursusque gravior Evæ quam Adami, quod Adamum Eva decepisset, Evam serpens.

Existimarunt autem Manichæi, hac narratione moti. bruta quoque prædita esse anima mentis ac intelligentiæ vi particeps. Nam absque illo sit, inquit, Deus supplicio serpentem non affecisset. At enim hoc minime verum esse, de verbis hæc Davidicis perspicue patet « Nolite consimiles equis et mulis fieri, quæ intelligentia carent ⁹¹. »

Alioqui si propterea putant brutas bestias animæ intelligentiæ vi prædita particeps esse, quia supplicio serpens affectus fuerit, nihil est omnino quod impediatur quominus eadem in arboribus quoque valeat opinio, quando scum exsecrationi Christus subiecit, cum esuriens fructum in ea nullum reperiret. Deiecit ergo serpentem in terram Deus, ut tametsi quis haud cernat quid diabolo acciderit, aithominus serpentem, qui de sententia Chrysostomi olim erectus stabat, humi repentem intuens secum ad animum revocet, quod cum facinoris hujus administer multetur, multo magis existimandum sit principem mali auctorem puniri. Cæterum supplicio serpentem afficiens Deus, ejusmodi quid facit quale liberum amans pater. Non tantum enim is **105** de interfectore filii sui supplicium emittit, sed ipsum etiam cordis instrumentum confringit ac multas in partes lacera. Secundum hæc Deus ait : « Observabit ille caput tuum ⁹². » Non jam amplius, inquit, audebis tu serpens hominibus insidias struere, quod hactenus fecisti, sed tantus erit metus tantaque formido tua ut ambulantis illis temet in latebras tuas sis additurus.

Tradit enim suis in epistolis magnus ille Macarius de diabolo, futurum fuisse ut statim a lapsu gehennæ traderetur, sed ei, concessisse Deum ut humanum genus oppugnaret, quo Christi milites sese probarent ac declararent. Eandem ob causam magis etiam damnabilis supplicio graviori multabitur. Basilii in Isaïæ vatis enarratione hujusmodi quædam de diabolo protulit. Fortassis ante creationem hominis diabolo quoque pœnitentiæ locus relictus fuisset, ac potuisset superbus ille, quanquam malum inveteratum foret, per pœnitentiam adhibito sibi remedio pristinam ad conditionem seipsum restituere. Verum posteaquam secula est mundi creatio itaque paradisi, ac homin in paradiso existere cœpit, et mandatum et invidia diaboli accessit et hominis ornati a Deo cædes, ex eo scilicet tempore modus ei pœnitentiæ nullus est relictus. Quippe si Esau pœnitentiæ locum non invenit, cum primigeniorum jura vendidisset, quis ei relictus sit pœnitentiæ locus, qui

⁹¹ Psal. xxxi, 8. ⁹² Gen. iii, 16.

(25) Quod de Macarii Magni epistolis habet interpretes in codice Fontisebr. referuntur ad aposto-

τὸν ἀμαρτάνειν, ζῶον ἄρα τὸ καὶ ἑτέρους ἐνάγειν εἰς ἀμαρτίαν. Κατὰ τοῦτο καὶ βαρυτέραν ὑπέστη τῆς Εὐας τὴν κόλασιν. Ἡ Εὐα πάλιν τοῦ Ἀδάμ, ὅτι τὸν Ἀδάμ ἠπάτησεν ἡ Εὐα, καὶ τὴν Εὐαν ὁ ὄφις.

Ἄλλ' ἐκ τοῦτου νοερᾶς μετέχειν ψυχῆς καὶ τὰ ἄλογα οἱ Μανιχαῖοι ἐνόμισαν· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, ὡς ἐκεῖνοι φασίν, οὐκ ἂν ἐτιμώρησε τὸν ὄφιν ὁ Θεός, οὐκ ἂν ἀρᾶ καθυπέβαλεν. Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι. Καὶ δῆλον ἐξ ὧν ὁ προφήτης λέγει Δαβὶδ « Μὴ γίνεσθε ὡς ἵππος καὶ ἡμίονος, οἳς οὐκ ἔστι σύνεσις. » Ἄλλως τε εἰ διὰ τὸ τιμωρηθῆναι τὸν ὄφιν δοκοῦσι καὶ τὰ ἄλογα νοερᾶς μετέχειν ψυχῆς, ἐκ κωλύον πάντως οὐδὲν μὴ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν φωνῶν τὸ τοιοῦτον δόγμα κρατεῖν, εἰ γε τὴν συκὴν ἀρᾶ καθυπέβαλεν ὁ Χριστός, ἡνίκα πεινάτας οὐχ εὖρεν καρπὸν ἐν αὐτῇ. Ὑποβάλλει τοίνυν ὁ Θεὸς τὸν ὄφιν κατάρξ, ἵνα κἂν τὸν διάβολον οὐ βλέπη τις εἰ ἔπαθε, ἐν ὄφιν αἰετὶ βλέπων συρόμενον τὸν ποτε διανοσηκότα, ὡς ὁ Χρυσορρήμων φησιν, ὑπόμνησιν λάβῃ ὅτι εἰ ὁ ὑπουργὸς τῆς κακίας ἐπὶ τοσοῦτον κολάζεται, περὶ σοῦ πρωταίτιου τί χρὴ καὶ λέγειν. Τιμωρεῖται τὸν ὄφιν ὁ Θεὸς τοιοῦτόν τι ποιῶν ὁποῖον δὴ καὶ φιλόσοργος πατήρ. Οὐ μόνον γὰρ τὸν φωνία τοῦ Ἰησοῦ αὐτοῦ τιμωρεῖται, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ φόνου ὄργανον συνθλάττει τε καὶ εἰς πολλὰ κατεμένει. « Αὐτός σου τηρήσαι τὴν κεφαλὴν. » Οὐκέτι, φησὶ, πρὸς ἐπιβουλὰς, ὧ ὄφι, ἀνθρώπων παρρησιάζῃ καθὰ δὴ καὶ τὸ πρότερον, ἀλλὰ σὺ μὲν τοσοῦτον **C** ἔξεις τῶν ἀνθρώπων τὸν φόβον ὥστε περιπατούντων καὶ ἐκείνων ἀκούων φωνῶν ἐγκατακρύπτειν καυτόν.

Ὁ μὲν οὖν μέγας Μακάριος ἐν ἐπιστολαῖς αὐτοῦ (25) περὶ τοῦ διαβόλου φησὶν ὅτι ἅμα τῶ ἐκπεσεῖν τῇ γέννησιν παραδοθῆναι ἐμελλεν, ἀλλ' εἰσέθη πολεμεῖν, ἵνα φανῶσιν οἱ τοῦ Χριστοῦ στρατιῶται· ἀντιδίκου γὰρ μὴ προκειμένου οἱ γνήσιοι στρατιῶται τοῦ βασιλέως οὐ φανεροῦνται. Ὅθεν ὡς καταδικώτερος σφοδρότερον εὐρήσει τὴν κόλασιν. Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν ἐρμηνείᾳ καὶ τάδε περὶ τοῦ διαβόλου διέξεισι. « Τάχα γὰρ πρὸ τοῦ κτισθῆναι τὸν ἄνθρωπον τόπος τῆς μετανοίας καὶ τῶ διαβόλῳ ὑπέλειπετο, καὶ ἠδύνατο ὁ τύφος, εἰ καὶ ἀρχαιότερον νόσημα ἦν, ὅμως διὰ τῆς μετανοίας καυτὸν ἐξισάμενος ἀποκαταστήσει αὐτὸν εἰς τὸ ἐξ ἀρχῆς. Ἄφ' οὗ δὲ τοῦ κόσμου ἡ κατασκευὴ καὶ τοῦ παραδείσου, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐν αὐτῷ, καὶ ἐντολὴ καὶ φθόνος τοῦ διαβόλου καὶ φόνος τοῦ τιτιμημένου, ἀποκλείεται αὐτῷ καὶ ὁ τόπος τῆς μετανοίας. Εἰ γὰρ ὁ Ἡσαΐ μετανοίας τόπον οὐχ εὖρε τὰ πρωτοτόκια ἀποδόμενος, τίς τόπος ὑπολείπεται μετανοίας τῷ τὸν πρῶ.

lum gentiliū S. Paulum bis verbis : (1) μὲν οὖν μέγας μακάριος Παῦλος ἐν ἐπιστολαῖς.

τόπλαστον ἀποκταίναντι Ἀδάμ καὶ ἐκείνου τὸν θάνατον εἰσνεγχόντι; » Ἀλλὰ καὶ ὁ Σιναιτης θεός; Ἀναστάσιος εἰς ἐπιστροφὴν, ὡς εἰκεν, ἔλκων καὶ τοῦ; λίαν ἀπεγνωσμένους, καὶ τότε κατὰ βῆμα φησὶν « Εἰ Μανασσῆν ὁ θεὸς διὰ μετανοίας ἰδέετο, τότε τολμῶ εἰπεῖν ὅτι καὶ τὸν διάβολον μετανοοῦντα ὀλοφύγω; δέξεται. » Καλῶς δὲ εἶπεν ὅτι τολμῶ εἰπεῖν· ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης οὐ δίδωσι τῷ διαβόλῳ μετανοίαν. Λέγει καὶ γὰρ ὅτι ἄγγελοι τοῖς ἀνθρώποις ὁ θάνατος, τοῦτο τοῖς ἀγγέλοις ἡ ἐκπτώσις· μετὰ γὰρ τὴν ἐκπτώσιν οὐκ ἔστιν αὐτοῖς μετανοία, ὡς περ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις μετὰ θάνατον. Οὐκ ἐνεδόθη δὲ καὶ τοῖς ἐκπεσοῦσιν ἀγγέλοις μετανοία, ὡς ὁ Νεμεσιὸς φησιν, ὅτι καὶ ἀσώματος ἡ φύσις αὐτῶν· ὁ γὰρ ἄνθρωπος διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν τῆς μετανοίας ἔσυχεν. Ἄλλ' ἔμοιγε τίως ὁ λόγος οὗτος ὅς ἐπὶ τῷ Ἀδάμ οὐκ ἔστιν ἀποδοχῆς ἀξίος. Οὐδὲ γὰρ ὑπὸ σωματικῶν ἐπιθυμιῶν ἠττηθεὶς ὁ Ἀδάμ εὐρέθη παραβάτης τῆς ἐντολῆς (ἔπαγε τῆς Ὀριγένης φρενοβλαβείας) ὅτι μὴδὲ χῶραν εἶχον αὐταὶ πρὸ τῆς παραβάσεως ἐν αὐτῷ. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; Αὐτὸς ὁ Ἀδάμ ἐκβλήθεὶς τοῦ παραδείσου καὶ ἀπίσαντι καθίστας αὐτοῦ παρ' ἑλθὴν ἐθρήνηε τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Ἐφ' ᾧ κάμπτεται ὁ θεός, καὶ πάντα ποιεῖ καὶ πάσχει δι' αὐτόν. Ὁ δὲ διάβολος ἐκπεσὼν οὐ μόνον οὐκ ἐθρήνησεν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ πλάσματος ἐλύττησε θεοῦ, καὶ τὸν θεὸν αὐτὸν διέβαλε πρὸς τὸν Ἀδάμ. Λοιπὸν μετὰ τὴν ἁμαρτίαν οὕτω διατεθέντα μετανοίας ἐπιτυχεῖν πάντως ἀμύχανον.

sus, Deum ipsum adversus Adamum criminatus fuerit, nequit omnino accidere particeps ut pœnitentiæ fiat.

Ἄκουε δὲ καὶ τί φησὶν ὁ Θεοδώρητος ἐν τῇ Θεραπειτικῇ αὐτοῦ περὶ τούτου. Ἐπαρθεὶς ὁ διάβολος λέγεται πεπιτωκέναι, εἶτα κατὰ τῶν ἀνθρώπων ὡς εἰκόνη Θεοῦ τετιμημένον λυτῆσαι, καὶ τὴν κατὰ τούτων ἀναδιέξασθαι πόλεμον, τὸν δὲ ποιητὴν τῇ τῶν ἀγγέλων ἐπιστάσι φρουρησάμενος τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ὅπως μὴ βίῃ καὶ τυραννίδι χρωμένως, ἀοράτως ἐπιῶν, ἀδεῶς διαφθείρῃ οὐδὲ ἐκφθόνον ἐμίσησεν. Οὐκοῦν ὁ φθόνος οὗτος, μάλιστα δὲ ἡ ἔπαρσις αὐτοῦ καὶ ἀπόνοια (καὶ νῦν γὰρ ὑπ' αὐτὸν ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι, ὡς ὁ Παῦλος φησὶ), πρὸς τούτοις δὲ ἡ ἀπόγνωσις (εἰ μὴ γὰρ τούτο ἦν, οὐκ ἂν ἔλεγον ὅτι πρὸ καιροῦ ἤλθε βασιλεῖσαι ἡμᾶς) μετανοεῖν τὴν ἀποστάτην οὐκ ἔβ.

Περὶ τοῦ ἀποστάτου.

Πρὸς τοῖς εἰρημίοις εἰδέναι σε καὶ τοῦτο βούλομαι, ὅτι ὁ ἀποστάτης οὗτος διάβολος ἐν ταῖς ἀγγελικαῖς δυνάμεισι πρωτοστάτης ἦν, ἀγαθὸς παρὰ Θεοῦ γενόμενος καὶ μηδὲν ἰχνος κακίας ἢ πονηρίας ἐν ἑαυτῷ φέρων. Πάντα γὰρ ὅσα ἐποίησεν ὁ θεὸς καλὰ, καὶ καλὰ λίαν. Κακὸν δὲ οὐδὲν ἐποίησεν ὁ θεός. Τὸ γὰρ κακὸν οὐδὲν ἄλλο ἔστιν ἢ τοῦ καλοῦ ἀναχώρησις, ὡς περ οὖν καὶ ἐν σκότῳ οὐδὲν ἄλλο ἔστιν ἢ φωτὸς στέρησις. Καλῶς οὖν εἶπεν ὁ λόγος

Adamum illum principem humani generis interfecit ejusque morti causam præbuit? Divinus autem vir, Anastasius ille Sinaites, quo vehementer desperatos homines, uti quidem videtur, ad conversionem invitet, hæc ad verbum profert: « Si Manassom Deus per pœnitentiã recepit, ausim dicere quod etiam diabolum toto pectore atque animo resipiscentem in gratiam recepturus fuerit. » Quibus verbis recte illud inservit, « Audeam dicere. » Nam et Damascenus ille Joannes diabolo pœnitentiã nullam tribuit, ejus hæc verba sunt: « Quod mors est hominibus, hoc angelis est lapsus: quippe post lapsum nulla restat eis pœnitentiã, quemadmodum nec post mortem hominibus. » Et quidem pœnitentiã lapsis angelis propterea non est concessa, sicut Nemesius ait, quia corporis expertus est eorum natura. Homo enim propter imbecillitatem corporis pœnitentiã consecutus est. Quæ tamen extrema verba, quod Adamum attinet, equidem admittendæ non puto. Nec enim ille corporeis a cupiditatibus victus mandati violator factus est. Apagesis cum istac Origenica insania. Quippe nullum illis locum habebant in ipso ante transgressionem. Quid multis hæc verbis indicemus? Adamus paradiso ejectus et ejus ex adverso collocatus 108 omnem vitam plorando exigit. Quapropter Deus flectitur, ejusque causa nihil non facit ac patitur. Diabolus autem lapsus non modo non casum suum deploravit, verum etiam Dei figmentum furenter aggressus. Quo quidem pacto cum affectus a delicto

Audi quid de hoc in sua Therapeutice Theodoritus dicat. Cum fastu, inquit, elatus fuisset diabolus, lapsus esse dicitur, contraque homines exornatos imagine Dei furore quodam percitus bellum in eos suscepit. Verum opifex ille rerum angelis hominibus præesse jussis mortale genus custodit, ne vi ac sævitiã usus diabolus, inaspectabiliter eos aggressus, quos odit ex invidia perdat. Quapropter illa invidia, præsertimque fastus elationis et dementatio (nam hodieque sunt inter eos imperia et potestates, quemadmodum Paulus ait) et præterea desperatio (absque qua foret, nequam dixissent: « Quamobrem ante tempus ad excruciantium nos venisti ?? ») desertorem illum Dei pœnitentiã uti non sinunt.

D De apostata sive diabolo.

Volo autem præter indicata te hoc etiam scire, desertorem hunc diabolum primum inter angelicas potestates locum habuisse, cum bonus a Deo factus esset, nec ullum vitiositatis aut improbitatis in se vestigium contineret. Nam omnia quæ fecit Deus bona erant, et quidem valde bona, cum malum nullum condiderit. Etenim malum nihil est aliud quam a bono recessio, quemadmodum caligo nihil aliud est quam lucis ademptio. Quapropter præ-

⁹⁹ Ephes. vi, 12. ¹⁰⁰ Matth. viii, 29.

clare dicitur Deum non esse mali auctorem. Quippe rerum per se subsistentium conditor est Deus, non earum quæ non existunt. Quodsi bona dicuntur in ortum a Deo producta, putandum est eorum appellatione venire res omnes quæ existunt. At malum cum a Deo conditum non fuerit, non etiam in numero rerum est existentium. De quo consequitur Deum non esse mali auctorem, quando is nequaquam rerum non existentium opifex est, ut jam ante monuimus. Dicitur autem malum non esse aliquid propterea quod substantiam nullam

Talis ergo, nimirum bonus, a Deo conditus diabolus, terrestris ordinis et ipsius adeo terræ custodiam a Deo sibi mandatam accepit. Cum autem ferre non posset illustrationem et honorem, quem Deus ei largitus fuerat, de naturali statu **107** in alieum a natura sua exorbitavit, adversusque suum opificem fastu quædam elatus est: « Collocabo, inquit, solium meum in nubibus, et supremo par ero ¹¹. Quam quidem ob causam etiam fulguris instar de caelo in terram cecidit, ut Dominus ipse loquitur ¹²; » estque avulsa cum eo, simulque lapsa multitudo quædam angelorum ipsi subjectorum infinita. Significavit hoc vates Isaias hisce verbis: « Qui delapsus est Lucifer ille, qui pridem oriebatur, terræque allisus est? » Luciferum appellans ob splendorem divinitus ei concessum. Consimilia Gregorius ille theologus tradidit, eum Luciferum vocari ait splendoris sui causa, qui caligè deinceps propter elationem factus sit et spelletur. Secundum hæc impuri genii bellum adversum eos susceperunt. Nequeunt enim æquo animo pati ut homines eo studiose contendentes videant, unde ipsi pessimo consilio deciderunt, quemadmodum magnus ille Basiliius ait. Quippe cum omnis improbitatis receptacula sint, etiam Invidiæ morbo sunt infecti. Nec sic creatus a Deo putari debet diabolus, ut hostis noster esset; sed ex aemulatione quadam nos oppugnat. Cum enim se cerueret angelorum ordine locoque motum, ferre non puterat ut hominem terrestrem ad angelorum dignitatem profectu suo subvectum aspiceret. Est et angelis malisque genis una quædam essentia sive natura, verum non eadem electio; quemadmodum et in hominibus tum bonis tum improbis est videre naturam quidem unam et eandem, sententiam vero voluntatemque diversam.

Hæc de malis genis eorum est sententia qui etiam Ecclesiæ fidem amplectuntur. At Græcorum illi sapientes, Porphyrius et Jamblichus, genios essentia naturaque differre a se invicem tradunt, eorumque volunt aliquos rationis expertes et crassiore materia præditos esse. Addunt irruere ipsos in nos non ut infestos, sed tanquam castigatores, a quibus puniamur. Eosdem aiunt futura prospicere atque nosse, non tamen universos: nam superiora loca nactus genios omnino vera prædicere prohibent, cum alii Tartaro conclusi mendaces siut;

¹¹ Isa. xiv, 14 ¹² Ibid.

Α δτι τοῦ κακοῦ ποιητῆς οὐκ ἔστιν ὁ Θεός. Οὐχὶ δὲ τῶν μὴ ὄντων. Ἐὶ γὰρ τὰ κατὰ παραχθῆναι λέγεται παρὰ Θεοῦ, ταῦτα καὶ ὄντα πάντως εἶσι. Τὸ δὲ κακὸν ἐπειδὴ οὐ παρήχθη παρὰ Θεοῦ, οὐδὲ ὄν ἐστι. Τοῦ κακοῦ λοιπὸν οὐκ ἔστι ποιητῆς ὁ Θεός, εἴγε τῶν μὴ ὄντων, ὡς εἴρημεν, οὐκ ἔστι ποιητῆς, λέγεται δὲ μὴ εἶναι τι τὸ κακὸν, ἐπειδὴ ἀνυπόστατον καὶ ἐφ' αὐτοῦ μὴ ὑφέστηκε.

ut jam ante monuimus. Dicitur autem malum non habet nec per se subsistit.

Τοιοῦτος οὖν ἦγουν ἀγαθὸς ὑπὸ Θεοῦ παραχθεὶς ὁ διάβολος τῆς περιγείου τάξεως καὶ τῆς γῆς ἐνεχειρισθῆ τὴν φυλακὴν παρ' αὐτοῦ. Μὴ ἐνέγκας δὲ τὸν τε φωτισμὸν καὶ τὴν τιμὴν ἣν ὁ Θεὸς αὐτῷ ἐχαρίσατο, ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν ἐτρέπη, καὶ ἐπήρθη κατὰ τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν Θεοῦ· « Ἦθῶν » καὶ γὰρ εἶπε « τὸν θρόνον μου ἐπὶ τῶν νεφελῶν, καὶ ἔσομαι ὁμοίος τῷ ὑψίστῳ. » Ἐνθεν τοι καὶ ὡς ἀστραπὴ κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατὰ γῆς ἔπεσε. Συναπεσπάσθη δὲ αὐτῷ καὶ συνέπεσε πληθὸς ἀπειρον τῶν ὄντων αὐτὸν τεταγμένων ἀγγέλων. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ προφήτης Ἡσαίας ἐδειξεν οὕτως εἰπὼν· « Πῶς ἐξέπεσαν ὁ Ἐωσφόρος ὁ τὸ πρωτὶ ἀνατέλλων, καὶ συνετριβή εἰς τὴν γῆν; » Ἐωσφόρον δὲ αὐτὸν ἐκάλεσαν δι' ἣν ἀπὸ Θεοῦ ἔσχε λαμπρότητα. Τούτοις οὖν ἀκολουθῶν καὶ τῷ θεολόγῳ Γρηγορίῳ διεληπται. Ἐωσφόρον γὰρ αὐτὸν εἶπε διὰ τὴν λαμπρότητα, σκότος δὲ διὰ τὴν ἔπαρσιν καὶ γενόμενον καὶ λεγόμενον. Ἐκτοτε δὲ οἱ ἀκάθαρτοι δαίμονες τὸν καθ' ἡμῶν ἀνεδέξαντο πόλεμον. Οὐδὲ γὰρ ἀνέχονται τοὺς ἀνθρώπους ὄραν ἐκείσε σπεύδοντας ἀναλθεῖν ὅθεν κακοβούλως ἐξέπεσον, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος. Δοχεῖα καὶ γὰρ πάσης ὄντας κακίας καὶ τὴν τοῦ φθόνου νόσον ἐδέξαντο. Οὐδὲ γὰρ ἐχθρὸς ἡμῖν ὁ διάβολος ἐκτίσθη παρὰ Θεοῦ. ἀλλ' ἐκ ζηλοτυπίας ἡμᾶς πολεμεῖ. Ὅρων γὰρ αὐτὸν ἐκ τῶν ἀγγέλων καταβρίφοντα, οὐκ ἔφερε βλέπειν τὸν γῆινον ἐπὶ τὴν ἀξίαν τῶν ἀγγέλων διὰ προκοπῆς ἀνυφούμενον. Καὶ μὴ παρὰ γε τοῖς ἀγγέλοις καὶ τοῖς δαίμοσιν ἡ οὐσία, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ προαίρεσις, καθὰ δὴ καὶ ἐπὶ ἀγαθῶν ἀνθρώπων καὶ πονηρῶν ἔστιν ἰδεῖν· μία μὲν καὶ παρ' αὐτοῖς ἡ φύσις ἔστιν, οὐ μὴν δὲ καὶ γνώμη καὶ θέλησις ἡ αὐτή.

Καὶ τὸ μὲν ὀρθόδοξον τῆς Ἐκκλησίας φρόνημα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· οἱ δὲ τῶν Ἑλλήνων σοφοί, Πορφύριος καὶ Ἰάμβλιχος, διαφέρειν τοὺς δαίμονας κατὰ τὴν οὐσίαν λέγουσι, καὶ ἀλόγους τινὰς αὐτῶν καὶ ὀλαίους εἶναι, ἐμπίπτειν δὲ αὐτοὺς ἡμῖν οὐχ ὡς δυσμενεῖς ἀλλ' ὡς ἡμῶν κολαστάς. Ἀλλὰ καὶ προτινύσκειν αὐτοὺς καὶ τὸ μέλλον εἶδέναι λέγουσι, πλην οὐχὶ πάντας· τοὺς μὲν γὰρ τὰ ἀνω λαχόντας δαίμονας ἀληθεύειν παντάπασιν, τοὺς δὲ ταρταρωθέντας ψευδεῖς εἶναι φασί, τοὺς δὲ περιγισιτέρους καὶ μέσους λοξοὺς εἶναι καὶ ἀμφιβόλους λέγουσιν. Ἄλλ'

ἡμῖν οὐχ οὕτω δοκεῖ. Ἐάν γάρ οἱ φωτεινοὶ ἄγγελοι τῆς προγνώσεως ὀκοθεν οὐκ ἔχωσι χάρισμα (καὶ γὰρ ἐκεῖνα προλέγουσι, καθὰ δὴ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησὶν, ὅσα ἂν αὐτοῖς ἀποκαλυφθῆναι περὶ Θεοῦ φθάσωσι), πολλῶ μᾶλλον οἱ ἀκάθαρτοι δαίμονες προλέγειν οὐ δύνανται. Προγνώστης γὰρ καὶ καρδιογνώστης μόνος ὁ Θεός. Καὶ πείθου τῷ βίῳ Δαβὶδ πρὸς τὸν Θεὸν οὕτω λέγοντι: « Σὺ γινώσκεις τὰς καρδίας μυνώτατος. »

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν, ἀγαπητὲ, κατ' ἐπιτομήν ὁ λόγος διηλθέ σοι. Καὶ μὴ δυσχεραίνε τούτου ἐνεκεν ἅτε φιλομαθὴς ὢν· ἀλλαγῶ γάρ, οἶδας, ἐσχεδίασθη σοι τὰ περὶ τούτων πλατύτερον.

Λέγει γάρ ἡ Γραφή: « Καὶ εἶδεν ἡ γυνὴ ὅτι καλὸν τὸ ξύλον εἰς βρώσιν, καὶ ἔτι ἀρεστὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν καὶ ὠραῖόν ἐστι τοῦ κατανοῆσαι, καὶ λαβοῦσα τοῦ καρποῦ αὐτοῦ ἔφαγε. » Πρότερον, ἀγαπητὲ, τῷ μεγάλῳ κἀνταῦθα Βασιλεῖω. Φησὶ γὰρ διὰ τὴ δὲ καὶ ἦν ἐν παραδείσῳ τὸ ξύλον τῆς βρώσεως; εἰ μὴ γὰρ ἦν αὐτὸ, οὐκ ἂν ἦμᾶς; ὁ διάβολος ἀπατήσας εἰς θάνατον καθήγαγεν. Ἔδει εἶναι ἐντολὴν τὴν δεξιμάζουσαν ἡμῶν τὸ ὑπέκκοον. Διὰ τοῦτο ἦν φυτὸν ὠραῖον καρπῶν εὐφορον. Ἰνα ἐν τῇ ἀποχῇ τοῦ ἡδέος τὸ τῆς ἐγκρατείας καλὸν ἐπιδειξάμενοι τῶν τῆς ὑπομνήτης στεφάνων δικαίως ἀξιοθῶμεν. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Ὁ δὲ γε Νύκσης ὑψηλότερον ἐκλαμβάνει τὰ περὶ τούτου, καὶ οὕτω φησὶ: Προδείκνυσιν ὁ ὄφεις τὸν ποτηρὸν τῆς ἀμαρτίας καρπὸν, οὐχ ὅς ἔχει φύσιν (αὐτὸ γὰρ ἠπαθήθη ὁ ἄνθρωπος τῷ προδήλῳ κακῷ), ἀλλὰ διὰ τινος ὠρας τὸ φαινόμενον ἀγλαίας, καὶ τίνα κατὰ τὴν ἀποθήσιν ἡδονὴν ἐγγροητεύσας τῇ γούσῃ, πιθανῶς ἐφάνθη τῇ γυναίκεϊ. Τούτῳ τῷ τρόπῳ τὸν ἄνθρωπον ὁ διάβολος; εἰσθεν ἀπάτην. Καὶ εἰ μὴ διόλου νήφων ὀράται, οὐκ ἂν ἐκφύγοι τὰς αὐτοῦ μηχανὰς, οὐκ ἂν εὐραθείη τῶν παγίδων ἀνώτερος. Καὶ ταῦτα μὲν τούτων ἔχει τὸν τρόπον.

Ἡ δὲ Λεπτὴ Γένεσις λέγει τὸν Ἀδὰμ ἀπροόπτως ἀπὸ τοῦ ξύλου λαθεῖν καὶ φαγεῖν, καὶ μὴ προσχεῖν ὅπως τῷ λόγῳ τῆς Εὔας, ὅτι λειποθυμῶν ἦν ἀπὸ το μύχθου καὶ πείνης. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν, ἀγαπητὲ, σιωπῶν ἄμεινον, ὅτι καὶ σιωπῆς, ὡς προείρηται, τυγχάνουσιν ὄξια. Εἰ μὴ βούλει καὶ σὺ λέγειν ὅτι γυναῖκα ἔλαβεν ὁ Ἀδὰμ, ἵνα μὴ ἐφ' ἑτέρα τῶν ζῶων τραπήσεται. Ὁ ὄφεις ἀπὸ κτήνους ἔρπετὸν ἐγένετο, χεῖράς τε καὶ πόδας ἐπέκτητο. Ἀφηρέθη δὲ ταῦτα ὅτι τὸ τοιμηρῶς εἰς τὸν παράδεισον εἰσελθεῖν, καὶ διὰ τὸ πρῶτον; ἀπὸ τοῦ ξύλου λαθεῖν καὶ φαγεῖν. Ὁ Ἀδὰμ ἀπεσῆδαι τὰ πετεινὰ καὶ ἔρπετα, συνήγε εἰν καρπὸν ἐν παραδείσῳ, καὶ σὺν τῇ γυναίκεϊ αὐτοῦ ἔσθιεν αὐτόν. Ταῦτα μὲν οὖν, ἵνα μὴ λέγω, καὶ ἔτι πολλῶ πλείονα τούτων, ἡ Λεπτὴ διέξεισι Γένεσις.

A medios autem terrarum non nihil vicinos adserunt ancipites ac ambiguos esse. Qua in sententia nos minime sumus. Nam si etiam luci consimiles angeli non ex re donum futura prospiciendi habent, ut qui praedicunt ea res e Joanne Damasceno quae enimque divinitus ipsis revelata fuerint, multo magis impuri genii nihil quod praedicant habent. Quippe futurorum notitia cum agnitione cordium soli Deo peculiaris est. Cujus quidem rei fidem tibi Davidis haec verba faciant: « Tu solus omnino corda nosti ».

Haec compendio quodam explicare tibi, dilecte fili, volumus; neque brevitatis esse tibi molesta debet, homini discendi perstudioso, cum noris haec a nobis alibi prolixius exposita.

B Cæterum sacris in Litteris haec verba legimus: « Ut vidit mulier arborem esse ad vescendum accommodam et oculorum aspectui gratam, et ad discendum pulchram, sumpsit de fructu ejus et comedit ». Hic attente mihi, quid magnus ille Basilii dicat, advertito. Quamobrem, inquit, erat in paradiso lignum de quo vesci quis posset? Nam absque illo fuisset, nequaquam diabolus nos deceptos in mortem praecipites egisset. Nimirum oportebat esse mandatum quoddam in quo nostra obedientia exploraretur. Idcirco arbor istae erat elegans et fructuum ferax, ut per abstinentiam a re suavi temperantiae bono declarato digni censeremur quibus tolerantiae sarta merito tribuerentur.

C Sic ille de his disserit. Nysænus autem antistes sublimius haec verbis hejusmodi exponit. Mulum illum peccati fructum serpens commonstrat, non illum quidem eo pacto quo comparatus erat a natura (non enim aperto malo circumscriptus homo fuisset); sed externa ejus specie per venustatem quamdam exornata, et in ipso sensu dulcedine gustui praestigis quibusdam imbuta, visus est meliori fidem omnino mereri. Eo pacto fallere diabulus hominem consuevit, qui nisi plane prudens atque sobrius sit, molitiones ejus vitare laqueosque superare nequit. Atque haec in hunc modum comparata sunt.

D Cæterum parvus ille de ortu rerum liber Adamum citra circumspectionem sumpsisse de ligno et comedisse, prorsus Evæ verbis haud impulsam, tradit. Sensisse nimirum molestiam animi quamdam ex fatigatione ac fame. Verum haec silentio tegi praestat, cum perpetuum silentium mereantur, nisi tu quoque velis dicere mulierem Adamo concessam, ne alia se ad animalia converteret; serpentem ex jumento factum bestiam reptibilem, cum manus ac pedes prius haberet, quibus spoliatus propterea fuerit quod paulo audacius paradisum fuisset ingressus ac primus de ligno sumpsisset et comedisset; Adamum volucres et reptiles bestias abegisse, ac fructibus paradisi congestis una cum uxore vicitasse; quæ quidem, ne multo his plura

11 II Paral. vi, 36. 12 Gen. iii, 6.

commemorem, parvus ille de rerum ortu liber agrat, omnino tibi rejicienda, uti quæ pro ludo jocoque ducant quotquot aliquo saltem modo Litteras sacras inspectarunt.

De tunicis pelliceis.

109 Tunicis, inquit Litteræ sacræ, pelliceis induit eos. Tradit hic Gregorius antistes Nysseus Dominum pelliceis quidem tunicis homines illos principe loco formatos amicivisse, non autem pellicibus. Etenim quibus, obsecro, mactatis animalibus pelles detraxit, ut hominibus amictum reperiret? Restat igitur Deum certo consilio de natura brutorum petitam mortalitatem indidisse naturæ huic ad immortalitatem conditæ, ne malum perpetuum foret. Joannes autem Chrysostomus hasce tunicas intelligens, ut verba sonant, inquit: « Si quis est hominum in alios sensus scripta sacra torquentium, qui ambitiose roget unde pelles istæ reperte fuerint, cum animalia nulla mactata forent, is sciat me quoque audientem de Ægypti sanguine converterit, qualiamam mactarit animalia? Nimirum in sanguinem commutatus est amnis, cum animal nullum mactatum esset. Itidem pelles existere duæ, atque illi quaerunt de quibus animalibus sumptæ fuerint? ut ibi scilicet absque animali sanguis erat, ita hic absque animali pellis.»

Hoc quoque scire debes, non tantopere patrem de liberorum educatione sollicitum esse atque mater est, quippe quæ id temporis sibi dici audiverit: «Cum dolore nates paries²².» Secundum hæc Deus ait: «Exsecratione quadam infelix erit humus propter ea quæ designasti.» Nimirum me peccante solum sterilitate flagellatur, adeoque infelix humus est facinorum nostrorum causa: hoc est, quæ ex ea nascuntur, non jam amplius sponte proveniunt, uti prius consueverant. Et folia scilicet consuerunt, immortalitatem exierunt, amictus ille gloriosus eis ademptus est, corpusque nudatum et in lutum reductum. Ea scilicet de causa sibi flebilis folia consuerunt. Artem ipsam consuendi unde repererit homo, noli quaerere: nam si oras image Dei, de

Atque hoc loco Chrysostomus eos irridet qui paradisi in caelo collocant et spiritualem esse volunt. Quippe si superioribus istis in locis erat, dicere debebant Litteræ sacræ flumina ejus deorsum ferri, non exire. Quæ ratio Origenem illum execrabilem quasi suffocatum manifesto perimit, simulque vanam ipsius orationem, qua corporis expertem Adamum fecit. Nam si corporis fuisset expertis, non sumpsisset unam ex eo costam Deus mulieremque de illa formasset. Itaque perspicuum est, quod cum ex eo costam sumpserit, quæ in expertibus corporis nulla est, statui debeat **110** hominem primo formatum corporis expertem non fuisse. Cæterum posteaquam Adamus ejectus paradiso fuisset, Evam uxorem suam cognovit et Cainum procreavit. Quoniam autem pacto cognovit? non extra corporis affectiones. Quippe cum homo ange-

« Ἄλλ' ἄφας αὐτά. Τοῖς γὰρ ὀπωσοῦν ἐγκύπτουσι τῆ ἀγάφ Γραφῆ γέλωι ἀντικρυς δοκοῦσι καὶ παίγνια.

Περὶ χιτῶνων δερματίνων.

« Καὶ χιτῶνας δερματίνους ἐνέδυσεν αὐτούς. » « Οὐ μὲν οὖν θεῖος Γρηγόριος ὁ Νύσσης φησὶν εἶναι χιτῶνας δερματίνους ἐπιβάλλει τοῖς πρωτοπλάστοις ὁ Κύριος, οὐ δέρματα δέ. Ποίων γὰρ ἀποσφαγέντων ζώων καὶ δαρέντων ἐπινοεῖται αὐτοῖς ἡ περιβολή; Ἐκ τῆς τῶν ἀλόγων λοιπὸν φύσεως νεκρότητα ἐντέθεικεν εἰκονομικῶς τῆ εἰς ἀθανασίαν κτισθεῖση φύσει, ἵνα μὴ ἀθάνατον ἦ τὸ κακόν. Ὁ δὲ χρυσορρήμων Ἰωάννης κατὰ τὸ γράμμα τοῖς τοιοῦτους ἐκλαμβάνων χιτῶνας καὶ τάδε φησὶν: « Εἰ πόθεν ἐδρέθησαν τὰ δέρματα μὴ σφαγέντων τῶν ζώων, φιλοτιμούμενοι λέγουσιν οἱ ἀλληγορηταί, οὐκοῦν ἀκούω κτῶν αἶμα ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ζητῶ πόθεν μετέβαλε τὸν Νεῖλον εἰς αἶμα, ποῖα ἐβυσεν ζῶα; καὶ ὁ ποταμὸς γέγονεν εἰς αἶμα, καὶ οὐδὲν αἶμα ἐτύθη ζώων. Δέρματα δύο γέγονε, καὶ ζῆτοῦσιν ἀπὸ ποίων ζώων ἐγένετο. Ἄλλ' ὡσπερ ἐκεῖ ἐκτὸς ζώου αἶμα, οὕτως ἐνταῦθα ἐκτὸς ζώου δέρμα. »

Γίνωσκε δὲ εἶναι οὐ τοσοῦτον ὁ πατὴρ ἐπὶ τῆ τῶν παίδων ἀνατροφῆ μεριμνᾷ ὡς ἡ μήτηρ, εἶτι καὶ αὐτὴ τότε ἤκουσεν. « Ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα· ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου. » Ἐγὼ ἁμαρτάνω, καὶ ἡ γῆ ταῖς ἀφορίαις μαστίζεται. Ἐπικατάρατος ἡ γῆ διὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, τουτέστιν οὐχ ἵταμα ἐδρσκονταὶ ἀπὸ γῆς τὰ ἐκείθεν ἀναδιόμενα ὡσπερ δὴ καὶ τὸ πρότερον. Καὶ ἐβράβην φύλλα συκῆς, ἀπαδύσαντο τὴν ἀθανασίαν, ἡ σιελὴ περιβρῆθη τῆς δόξης, ἐγυμνώθη τὸ σῶμα καὶ ἦν λοιπὸν σπλῆξ. Ὅθεν καὶ φύλλα συκῆς βράπτουσιν. Ὅθεν δὲ τὴν βαπτιστὴν εὖρε, μὴ ζῆται· εἰ γὰρ ἦν θεοῦ εἰδὼν, μὴ ἀμφιβάλλῃς περὶ τὴν γνώσιν αὐτοῦ.

homo, noli quaerere: nam si oras image Dei, de

Ἐνταῦθα μὲν οὖν ὁ Χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐμπαίζει καὶ τοῖς ἐν οὐρανῷ λέγουσι τὸν παράδεισον εἶναι καὶ πνευματικόν. Εἰ γὰρ ἄνω ἦν, κατέρχεσθαι ἂν ἐλέγοντο οἱ ποταμοί, οὐ μὴν ἐξέρχεσθαι. Ἐνταῦθεν οὖν ὁ κατάρατος Ὀριγῆνης ἀποπνιγόμενος φάνεται, καὶ μᾶλλον ἐν οἷς ἐκινολόγησεν ἀσώματον τὸν Ἄδᾰμ. Εἰ γὰρ ἀσώματος ἦν, οὐκ ἂν ἔλαβε μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ ὁ θεὸς καὶ ψυχοδόμησε τὴν γυναῖκα· πρόδηλον οὖν ὡς ἐπειδὴ πλευρὰν ἔλαβεν ἐξ Ἄδᾰμ, πλευρὰ δὲ τοῖς ἀσώματοις οὐ πρόσσεται, οὐκ ἦν ἄρα κατ' ἐκείνον ἀσώματος ὁ πρωτόπλαστος. Μετὰ μέντοι τὸ ἐκβληθῆναι τοῦ παραδείσου ὁ Ἄδᾰμ ἔγνω εἶναι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ γεννᾷ τὸν Κάιν. Ἐγὼ δὲ πῶς; ἐμπαθῶς, τὴν ἀγγελικῆς ἐκπεσὼν ὁ ἀνθρωπος διαγωγῆς, ἐπειδὴ παραβάτης ὤφθη τῆς ἐντολῆς, τῷ κτηνώδει τούτῳ τρόπῳ καὶ ἐμπαθεῖ περιέπεσε. Ταύτη τοι καὶ ὀδωρῶμενος ὁ Δαβὶδ εἶπε-

²² Gen. iii, 16.

γεν· « Ομοίωσι άνθρωπος ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνῆκε. Παρασυνεβλήθη τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι καὶ ὁμοιωθήσεται αὐτοῖς. » Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Μάξιμος ἐν τοῖς πρὸς Θαλάσσιον ἔλεγεν βρι· τὰ πάθη ταῦτα, ἧγον ἡδονὴ λύπη ἐπιθυμία καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων προηγουμένως οὐ συνεκτίσθησαν, ἀλλὰ διὰ τὴν τῆς τελειότητος ἔκπτωσιν ἐπισηλθε ταῦτα τῷ ἀλογωτέρῳ μέρει προσφύεντα τῆς φύσεως, δι' ὧν ἀντὶ τῆς θείας καὶ μακαρίας εἰκόνας εὐθὺς ἕμα τῇ παραβάσει διαφανῆς καὶ ἐπίδηλος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ γέγονεν ἡ τῶν ἀλόγων ζῶων ὁμοιωσις. Ἐδει γὰρ τῆς ἀξίας τοῦ λόγου καλυφθείσης ὕψ' ὧν γνωμικῶς ἐπεσπάσατο τῶν ἀλόγων γνωρισμάτων, ἐνδίκως τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων κολάζεσθαι, σοφῶς εἰς συναίσθησιν τῆς λογικῆς μεγαλοψυχίας ἰλθεῖν οἰκονομοῦντος τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον. Πλὴν οὐκ ἀναγκασίως τῷ βντι· κατέδησεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς μετὰ τὴν παράβασιν ταῖς ἐπιθυμίαις ταύταις, ὕψ' ὧν ἐπὶ τε βρώσεις καὶ πόσεις καὶ ἐπὶ ἀφροδίτια καταφερέμεθα. Ἐντεῦθεν γὰρ τοῖς γεννητοῖς ἡμῶν σῶμασι τὸ γεννᾶσθαι τε καὶ τρέφεσθαι καὶ διαμένειν ἕως πλείστου, καθ' ὅσον ἂν ἐκάστω τοῦ σώματος ἡ σὺστασις ἐπιδέχεται. Καὶ γὰρ ἐκ τρεσάρων αὐτὸ στοιχείων συγκαίμενον ἐπακολουθοῦσαν ἐξ ἀνάγκης κέκρηται τὴν διάλυσιν. Σύνθεσις γὰρ ἀρχὴ διαστάσεως, ὡς ὁ θεολόγος φησὶ Γρηγόριος. Λέλυται οὖν ἐπὶ τισὶ μὲν τάχιστα, ἐπὶ τισὶ δὲ βράδιον. Καὶ παύθου τῷ μεγάλῳ Κυρίλλῳ λέγοντι· « Ἐλασον δὲ μετὰ τὴν ἀπόπτωσιν ἕκαστον ὁ Θεὸς τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν ἐκκληροῦν ὡς ἂν ἐτυχε κρᾶσιως. » Ἐπὶ γὰρ τοῦτω C καὶ τὰ συστατικὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν, καρδίαν δηλονότι ἐγκέφαλον ἦπαρ καὶ ὅσα τοιαῦτα, σπέρμοις ἀπανταχόθεν ὀστέοις ἢ φύσει ἐφρούρησεν, ὥστε μὴ καὶ ταῖς τυχοῦσαις προφάσει καταδιακπομένων ἀπὸ τῶν ἐτοίμων οὕτω τὸν θάνατον ἔπασθαι. Ταύταις μέντοι ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ ἡδονῇ ὥσπερ τι δέλεαρ ἐγκατέμιξεν, ὡς ἐντεῦθεν ἡμᾶς ἐτοίμως καθέλικεσθαι. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐπὶ βρώσεις καὶ πόσεις ἐτρέφοντο, οὐκ ἂν ἀφροδίσιος ὀλοσχερῶς προσεκίμεθα. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο, τάχα ἂν ἐξ ἀνάγκης τὸ γένος ἀπόλωλε τὸ ἀνθρώπινον. Κατὰ τοῦτο μὲν οὖν καὶ ἡ γονή, περίττωμα οἷον οὖσα, καταπέγει καὶ ἀνιᾶ καὶ ἀναγκάζει τὸ ζῶον ὀρραῖν ἐπὶ τὴν ἀπόκρισιν αὐτῆς, εὐμεθῶς καὶ τοῦτο τοῦ Θεοῦ συγχωρήσαντος· ἕνεκα τῆς τοῦ γένους διαμονῆς. Ταῦτα δὲ Μάνης καὶ Οὐαλαντινο· ἡγνοηκότες, ὡς ἴοικε, κτίσμα τοῦ διαβόλου ἔλεγον εἶναι, ὕψ' αὐτοῦ τε πυροῦσθαι καὶ πρὸς ἀτιμίας ἀποκυλίεσθαι. Πλὴν οὐκ ἀφήκε πρὸς συναφείας ἡμᾶς ὁ Θεὸς εἶναι πάντη κατωφερεῖς, οὐδὲ ζῆν ἀνεκαιοθήτως εἴασεν ὡς τὰ ἄλογα. Τῇ γὰρ ἡδονῇ καὶ ἀτρίαν συνέσειεν καὶ σύμμικτον ταύτην ἐποίησεν, ὡς ἐκεῖθεν μὲν ἐπὶ τὴν τοῦ γένους ἀύξησιν ἔλεσθαι, ἐντεῦθεν δὲ ταλαντίζειν ἑαυτούς, τῶν προτέρων ἐπιμενησθαι, καὶ τῆς ἀμαρτίας μέγα καταβοᾶν, δι' ἣν τοῖς ἀνοήτοις παρασυνεβλήθημεν κτήνεσι.

⁶⁶ Psal. XLVIII, 15.

ut hinc quidem ad generis propagationem excitaremur, inde vero miserias nostras deploraremus, prioris status memoriam refrigeraremus, peccatum denique graviter incusaremus, cujus causa peccati vita spoliati sumus brutisque jumentis similes facti.

De tribus animæ partibus.

Præter hæc etiam illud scire te volo, partem eam animi quæ appetendi facultatem continet in jecino-
nore sedem suam obtinere, alteram qua irascendi vis continetur in corde, rationis denique domicilium in cerebro esse. Atque hanc ipsam rationis facultatem gubernator ille rerum universitatis propterea tibi donavit, ut ab irascibili facilitate ad-
jutus fortiter adversari brutæ pecuinæque concupiscentiæ possis. Norat enim dominus ille naturæ quantus esset ejus impetus. Et hanc appetendi vim sedem in jecino-
nore suam habere Galenus etiam Tityi commemorata fabula probat, in libro quidem eo cui Diagnostices titulum fecit, jecur ejus ab aquila comedi, in altero autem libro singulari qui est de animi moribus, a vulturibus devorari tradens. Et enim Tityus hic, ut exteræ disciplinæ fabulis continentur, Latonam adamasse perhibetur, eam-
que ob causam ab illius liberis Apolline ac Diana supplicio affectus, Galeno quidem narrante hominem vel ab aquila vel a vulturibus absumi, aliis vero tradentibus sagittis eum fuisse conlixum, quæ quidem adhuc jecinori ejus inhæreant. De quo intelligi non obscure potest appetentem animæ vim esse in jecino-
nore sitam.

Atque hoc loco quid sim dicturus considerato. Cum rationis facultas imperium obtinet eique vis irascibilis paret, appetente debilitate summissequæ se gerente, tum vero **112** nec intemperanter homines vivunt, nec prædonum aut tyrannorum in morem, sed honesta plane justaque vita degitur. Hæc de re dubitari non debet. Nam si res ita comparata non foret, et si corporis in eadem structura non hic affectionibus foret obnoxius, ille se superiorem iis declararet, nequaquam magnus ille Basilius Isaiam vatem enarrans quosdam a natura præcellere diceret aliis, et ipsius etiam carnis comparatione multis præstare, sive in scientiæ alicujus perceptione sive in cultu virtutis. Hinc videre est varios homines, temperantes et intemperantes, iracundos et mites, prudentes et stolidos, ut supra quoque monuimus. Atque hæc de conditione deteriore in melius commutari possunt, ac vicissim a bono in pejus licet deflectere, quemadmodum ex hisse Gregorii Theologi verbis perspicue intelligimus: «Satis est, inquit, corpori sua vitiositas. Cur flammæ materies amplior suppeditetur? cur huic belluæ nutrimentum largius? ut intractabilis scilicet fiat ac rationem violentia sua superet.» Animum igitur advertito. Quantam sibi vim afferant homines ii qui frugi quidem esse cupiunt vitamque angelicam imitari, verum facultatem appetentem in se validam sentiunt (etenim natura requirit ea quæ sua sunt; cujus voluntati atque motibus adversatur quisquis vitam agere castam instituit), quam-
que adeo grave sit repugnare naturæ velle, cui re-

Περὶ τριῶν μερῶν τῆς ψυχῆς.

Πρὸς τοῦτοις εἰδῆναι καὶ τοῦτό σε βούλομαι, ὅτι τὸ ἐπιθυμητικὸν μέρος τῆς ψυχῆς τῷ ἥπατι ἐγκαθίδρυται, τὸ δὲ θυμικὸν ἐν τῇ καρδίᾳ ποιεῖται τὴν οἰκησιν, τὸ δὲ λογικὸν ἐν αὐτῷ τῷ ἐγκεφάλῳ. Τοῦτο μὲν οὖν τὸ λογικὸν ἐχαρίσατό σοι ὁ τῶν ὀλων πρῦτανος, ἵνα συμμέλῳ καὶ τῷ θυμικῷ χρώμενος γενναίως ἀνθίστασαι κατὰ τῆς ἀλόγου καὶ βοσκομητώδους ψυχῆς, τῆς ἐπιθυμητικῆς δευτῆς· οἶδε γὰρ ὁ τῆς φύσεως δεσπότης δση περ ἐκείνης ἐστὶν ἡ ὁρμη. Ὅτι δὲ τὸ τῆς ψυχῆς ἐπιθυμητικὸν αὐτῷ τῷ ἥπατι ἐγκαθίδρυται, καὶ τὸν Τιτυὸν παράγει ὁ Γαληνὸς εἰς σύστασιν τοῦτου τοῦ λόγου, ἐν μὲν τῇ διαγνωστικῇ αὐτοῦ ὑπὸ ἀετοῦ λέγων αὐτοῦ κατεσθίεσθαι τὸ ἥπαρ, ἐν δὲ τῷ περὶ ἡθῶν ψυχῆς μονοθίβῳ ὑπὸ γυπῶν. Ὁ γὰρ Τιτυὸς οὗτος κατὰ τὴν ἔξω μυθολογίαν ἐρασθῆναι λέγεται τῆς Λητοῦς, ἐφ' ᾧ καὶ παρὰ τῶν παλίων αὐτῆς Ἀπόλλωδος τε καὶ Ἀρτέμιδος κολάσει καθυποβληθῆναι, καὶ κατὰ μὲν τὸν Γαληνὸν ὑπὸ ἀετοῦ εἶτε καὶ γυπῶν τὸ ἥπαρ ἐσθίεσθαι, κατὰ δὲ τινὰς ἄλλους τοξευθῆναι αὐτὸν κἀντεῦθεν ἔχειν τὰ βέλη ἐμπεπαρμένα τῷ ἥπατι. Ἐδὲ ἡλὸν οὖν ἐντεῦθεν τῷ ἥπατι τὸ τῆς ψυχῆς ἐπιθυμητικὸν ἐστὶ.

Πρόσεχε λοιπόν. Ὅταν μὲν γὰρ τὸ λογιστικὸν ἀσχη, παιθόμενον μὲν αὐτῷ τῷ θυμοειδῆς ἔχον, ἀσθενὲς δὲ καὶ ταπεινὸν τὸ ἐπιθυμητικὸν, ὡς ἀκόλαστο; ὁ τοιοῦτος βίος οὕτε ὀλον εἰ λησταί βίους καὶ τύραννοι, ἀλλὰ σεμνὸς πάντη καὶ δίκαιος. Καὶ τοῦτου χάριν ἀμφιβάλλειν οὐ χρῆ. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, εἰ μὴ ἐξ αὐτῆς τῆς σώματος κατασκευῆς οὗτος μὲν ὑπὸ παθῶν ἤττητο, ἐκεῖνος δὲ πάλιν ἐγκρατῆς αὐτῶν κατεφαίνετο, οὐκ ἂν ὁ μέγας Βασίλειος τὸν προφήτην Ἰσαίαν ἐξηγουόμενος εἰσήγε τινὰς ἐκ φύσεως ἔχοντάς τινα προτερήματα καὶ κατὰ γε τὴν σύγκρισιν τῆς σαρκὸς πολλῶν διαφέροντας εἰς ἀνάληψιν ἐπιστήμης ἢ ἀσκήσιν ἀρετῆς. Ἐντεῦθεν οὖν καὶ σώφρονα ἴδοι τις ἂν καὶ ἀκόλαστον, θυμώδη καὶ πρῶον, ἐχέφρονα καὶ μὴ τοιοῦτον, ὡς περ δὴ καὶ τοῖς ἐμπροσθεν εἴρηται. Ταῦτα μὲν οὖν δύναται ἂν τις ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταφέρειν ἀπὸ τοῦ χειρόνος, καὶ ἐπὶ τὸ χειρὸν αὐτὸν μετατρέπειν ἀπὸ τοῦ κρεῖττονος. Καὶ δὴλον ἐξ ὧν ὁ θεολόγος Γρηγόριος εἶπεν· «Ἀρχετὸν τῷ σώματι ἡ κακία αὐτοῦ. Τί δὲ δεῖ τῆ φλογὶ πλείονος ὕψης, τῷ θηρίῳ διαφιλίστρα; τροφῆς; ἵνα δυσκἀθεκτον γένηται καὶ τοῦ λογισμοῦ βιαίτερον.» Πρόσεχε οὖν ὅσα βιάζουσι αὐτοὺς οἱ θέλοντες μὲν σωφρονεῖν, ἔχοντες δὲ τὸ ἐπιθυμητικὸν ἰσχυρόν· ἡ μὲν γὰρ φύσις τὰ αὐτῆς ἐξ ἀνάγκης ἐπιζητεῖ, ὁ δὲ ἀγνεύειν αἰρούμενος τοῖς θελήμασι τῆς σαρκὸς ἀντιπίπτει καὶ βίον ἀγγελικὸν μιμεῖσθαι φιλονεικεῖ. Ὅσον δὲ βαρὺ τὸ πρὸς φύσιν μάχεσθαι, καὶ ὅσον ἐντεῦθεν τὸ ἐπαθλον, ὁ τῆς Κλέμακος· Ἰωάννης ὁ ἀγιώτατος ἐδήλωσεν οὕτως εἰπών· «Ὁ σῶμα νικήσας φύσιν ἐνίκησεν· ὁ δὲ φύσιν

νικήσας ὑπὲρ φύσιν ἐγένετο· ὁ δὲ τοῦτο γινόμενος A
 βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους ἠλάττωται, ἵνα μὴ λέγω
 μηδέν. » Πρόσεχε δὲ ὅτι καὶ σφόδρα βαρυσταλοῦσι
 καὶ ἀχθονται οἱ θέλοντες μὲν σωφρονεῖν, ἔχοντες δὲ
 τὸ ἐπιθυμητικὸν ἰσχυρὸν πολυπληθῆ τε τὴν γοῆν,
 πρὸς ἔξοδον αἰεὶ ἐπειγομένου τοῦ ἐνοχλοῦντος αὐτοῖς·
 καὶ μὴ κατὰ τι ἀμφίβαλλε. Εἰ γὰρ ὁ Διογένης ἐκεί-
 νος ὁ Κυνικός, τὸ τῆς φύσεως βᾶρος οὐκ ἐνεγκὼν,
 καὶ ταῦτα τοσοῦτον ἀσκητικιώτατος ὢν, γυναῖκα ζη-
 τῆσαι λέγεται ὥστε τὸ βαρῦνον ἀποθέσθαι καὶ τὸ
 αὐτοῦ σῶμα κοῦφίσει, τί χρὴ καὶ λέγειν ὅσον ὑπο-
 μένουσι κάματον οἱ σφόδρῶν μὲν, ὡς εἴρηται, λαχόν-
 τες τὸ ἐπιθυμητικόν, ἐν ἀγνείᾳ δὲ φυλάσσειν ἑαυτοὺς
 προθυμούμενοι; Ἐντεῦθεν, ἀγαπητὲ, τῶν ὁσίων
 τινέες, ἵνα τὴν φυσικὴν ἀποσδέωσι πύρωσιν, καὶ
 γυμνοὶ τὸ σῶμα μέσον ὑδάτων διημερευόντες ὠφθη-
 σαν. Μηδεὶς λοιπὸν ἐπὶ μέσου προσφερῆτω τὴν γέ-
 νεσιν, μηδεὶς οὐκ ἀγαθοῦ ἀστέρων προφασίζέσθω
 σχηματισμούς. Ἀστέρων μὲν γὰρ κινήσεις, ἀνατο-
 λὰς καὶ δύσεις αὐτῶν, τοῖς προσήκουσι γίνεσθαι
 καιροῖς ψυχονόμενον ὁ σφῶν τὰ πάντα διευθετῶν,
 ὡς ἐντεῦθεν ἄερος μετατρεπομένου καὶ δμῆρων κα-
 τάρρηγνυμένων εὐκαίρως ἀξέσθαι τὰ φυτά. Καὶ
 γὰρ τῶν τροφῶν ὡς ἐν κύκλῳ διηνεκῶς χρηγουμέ-
 νων ἀνελλιπῆς καὶ ἡ τῶν προσφερομένων τοὺς καρ-
 ποὺς διαμένει φύσις, ὡς εὐρίσκεισθαι μὲν ἐκεῖνα διὰ
 τοὺς καρποὺς, τοὺς δὲ καρποὺς διὰ τὰ ζῶα καὶ τὸν ἀν-
 θρωπῶν. Οὐ γινώσκεις λοιπὸν οἱ ἀστέρες μετατρέπουσιν,
 οὐδὲ καθάπερ τι ἀνδράποδον τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ περι-
 ριάγουσιν ἀνθρώπων. Οὐδὲ γὰρ εἰς τοσοῦτον ἀν εὐρεθεῖν
 ἄδικον, τοὺς μὲν μοιχοὺς ποιούντες, τοὺς δὲ φονεῖα,
 καὶ ἄρπαγας. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν ἀστέρων ὁ δημιουργ-
 γὸς αὐτῶν τὴν αἰτίαν ἀποφέρειται, εἴπερ τοιαῦτα κατε-
 στελέεσεν ἢ τὴν ἐπιφορὰν ἡμῖν ἐξ ἀνάγκης τῶν κακῶν
 ἐπιτίθησι, καθὰ δὴ καὶ πρὸς Φαῦστον ὁ κορυφαῖος ἔλεγε
 Πέτρος, γενέσει καὶ εἰμαρμένη τὸ πᾶν ἐπιτρέποντα.
 C
 nis esse causa factos. Quapropter animorum voluntates atque sententias sidera non mutant, nec
 hominem ad imaginem Dei factum manipuli cuiusdam vilis instar hac illac ducunt. Non tam enim
 ipsa deprehenderentur injusta esse, quosdam adulteros efficientia, quosdam homicidas ac prædones,
 quam eorum opifex, qui præcipuam in hac parte culpam mereretur, ob res ejusmodi conditas quæ
 necessario nos ad mala proclives redderent. Idcirco non abs re scripsit eximius ille Petrus ad Faustum,
 quosdam falso universam hoc natalitiis sideribus et fato committere.

spendet ipsius etiam præmii magnitudo, sanctus
 ille vir Joannes auctor scalæ hisce verbis declarat :
 « Qui corpus vicit, naturam vicit ; qui naturam
 vicit, supra naturam semet extulit ; hoc qui con-
 secutus est, paulum angelis est inferior, ne nihil
 ab iis differre dicam. » Nimirum scito gravibus eos
 molestiis premi qui casti esse desiderant, cum
 appetitum in se fortem experiant et genitu æ
 magnam copiam, quæ negotii plurimum eis faci-
 sit ac nunquam non, ut emittatur, urget. Nihil
 de hoc ambigendum. Quippe si Diogenes ille Cy-
 nicus, cum onus illud naturæ nequiret amplius
 ferre, homo perpetuis et maximis exercitationibus
 ad abstinenciam condoceratus, mulierem aliquando
 quæsisse perhibetur, quo rem molestam sibi depo-
 neret et corpus onere velut excusso levaret, quan-
 tum illos sustinero laboris atque molestiarum exi-
 stimandum est, in quibus a natura vehemens est
 appetitus impetus, cum nihilominus servare seipsos
 in continentia velint ? Atque hanc ob causam, di-
 lecte filii, quidam viri religiosi nudis corporibus
 totos dies in medias aquas semet abjecisse traduntur,
 quo inflammationem et æstum illum 113
 naturalem restinguerent. Itaque nemo posthac rati-
 vitatem suam in medium proferat, nemo inauspicatos siderum positus et inter se conformationes
 causetur. Nam sapiens ille Moderator universarum
 præclaro consilio instituit, ut suis temporibus certi
 siderum motus, ortus, occasus eveniant, quo com-
 mutato per has causas aere pluviisque delabentibus
 plantæ incrementum commodè sumant. Cum enim
 alimenta quodam velut ambitu perpetuo suppeditata
 non desiderantur, etiam illorum natura, qui fructus
 ipsos percipiunt, vel egere vel deficere nequunt.
 De quo intelligimus sidera quidem cum motibus
 suis fructuum, fructus autem animalium et homi-
 nis esse causa factos. Quapropter animorum voluntates atque sententias sidera non mutant, nec
 hominem ad imaginem Dei factum manipuli cuiusdam vilis instar hac illac ducunt. Non tam enim
 ipsa deprehenderentur injusta esse, quosdam adulteros efficientia, quosdam homicidas ac prædones,
 quam eorum opifex, qui præcipuam in hac parte culpam mereretur, ob res ejusmodi conditas quæ
 necessario nos ad mala proclives redderent. Idcirco non abs re scripsit eximius ille Petrus ad Faustum,
 quosdam falso universam hoc natalitiis sideribus et fato committere.

« Ὅρα λοιπὸν νουνεχῶς, καὶ μὴ ἐπὶ πλεόν τοὺς
 λόγους αὐτῶν θορυβοῦ. Εἰ γὰρ καὶ λέγουσιν ὅτι ἡ
 ὥρα καθ' ἣν ἡ σύλληψις τοῦ συλλαμβανομένου γί-
 νεται, ἐκείνη καὶ τὸ πλαστουρούμενον, εἴτε ἄρβεν
 εἴτε θῆλυ, διαπλάττειν ἄριστα εἰώθειν, ἀλλ' εὐθέως
 ἀνυποφέρειν ἔχεις καὶ σὺ, καὶ οὕτω λέγειν αὐτοῖς,
 ὡς εἴπερ ἐν μιᾷ ὥρᾳ καὶ τῇ αὐτῇ καταβολῇ τῶν
 διδύμων ἡ σύλληψις γίνεται, ἔπρεπε πάντως μὴ τὸ
 μὲν αὐτῶν ἄρβεν, τὸ δὲ θῆλυ, ἀλλ' ἄρβεν καὶ ἀμφω
 κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ὥραν ἡ θῆλεα ταυτὶ δια-
 κλάτεσθαι. Οὕτω μὲν οὖν ἔδει μὴ τὸ μὲν αὐτῶν τέ-
 χιον τελευτᾶν, τὸ δὲ βράδιον, ἀλλ' ὁμοῦ καὶ ἀμφω
 τῶν ὡδὲ μεθίστασθαι· κατὰ γὰρ ἐκεῖνους εἰπεῖν, ὁ
 αὐτοὺς ἀστήρ κάκεινω καὶ τούτῳ τὴν ζωὴν ἔχαρι-
 σατο. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τισὶ παθήμασι καὶ σινώμασι
 ὑπ' ὧν ἀλλοσκονται πολλάκις τὰ κατὰ μήτραν πηγ-
 νύμενα (τὰ τε γὰρ θῆλεα σχῆμα πολλάκις ἀνδρῶν

speciem, ac vice versa mares femineam) astris auctoribus tribuant. Vocant ejusmodi fetus, de quibus modo loquebamur, hermaphroditos. Nam perbelle fingunt Mercurium (qui Græcis Hermes est) et Venerem (quæ Aphrodite) in iisdem centris conjunctos, Saturno etiam accedente certa que conformatione aeris, fetus quosdam præter naturam affectos producere. Sed enim hoc minime verum est. Nam ipsa fetus formatrix **114** natura nonnunquam ejusmodi efficit, quemadmodum est supra demonstratum. Hermes quidem ille philosophus, quem Græci tanto habent in honore, scriptis ad sapientem Ammonem litteris, morborum in iis causas qui furore corripiuntur et mente sunt alienati, ad sidera refert. Cum enim, inquit, sidus illud in cujus potestate cerebrum est, fetum bono quodam aspectu intuetur, ejusque cerebrum in ipsa formatione radiis ejusmodi collustrat, omnino fit ut facultates animi principes in tali fetu præclare comparatæ sint. At si quomodocunque sidus ipsum male afficiatur, etiam diversa erit et contraria priori ejus effectio. Huac in modum spectatores illi sublimium sentiunt atque loquuntur. Eorum tu opinionem rejicito, ac pravis quibusdam humoribus cerebrum ejus repletum esse credito, quem animo alienatum conspexeris. Nam cerebrum mentis est instrumentum, ideoque pro ipsius instrumenti affectione mens etiam, velut artifex, agere consuevit. Propterea Deus herbas quasdam condidit quibus variis doloribus atque morbis medeamur, et hominibus medicam sapientiam abunde largitus est. Hinc et cerebrum purgari videmus, et morbos alios, qui curationem requirunt, convenientium medicamentorum adhibitione sanari. Non igitur eorum verbis decipi te patitor. Ac ne fato quidem, ceu dictum est, hi morbi hominibus accidunt. Quid enim aliud sibi fati vult vocabulum, de ipsorum sententia, quam quod sit eventus quidam inevitabilis, ortus ex serie perpetua motus cælestium corporum? Quod ipsum totus ille sanctorum virorum cœtus longissime rejicit. Quamobrem istuc? Quia multum amentia stoliditatisque continet, plus impietatis, ut magnus ille Basilii loquitur.

Naturaliter quidem, ceu diximus, gubernari regique corpus nostrum ipse rerum Dominus voluit; absque quo foret, nec aere puro nec aquis pellucidis nec loco salubri nec sumptis per vices esculentis ac poculentis vita nostra indigeret. Enimvero, chare filii, fac divinam mihi sapientiam intueare, siquidem nonnihil de rerum natura nobis est commentandum. Etenim ne maxime principales necessariaeque corporis nostri partes quibusvis de causis læderentur, caput nostrum, uti quod cerebrum continet quo vita nostra tota nititur, tum capillis tum ossibus præter illos solidis durisque munivit. Cerebrum ipsum natura tenerum fecit, quandoquidem

περί που τὰ γεννητικὰ φέρουσι μόρια, καὶ τούτων/ τὸν αὐθις τὰ ἄρρενα), τοὺς ἀστέρας αἰτίου; ἤγηται. Ταύτη τοι καὶ ἔρμαφροδίτους τοὺς τοιοῦτοῦ ἐπινομάζουσι. Κομφεύονται γὰρ, ἐπειδὴν ὁ Ἐ καὶ ἡ Ἀφροδίτη εὐρεθεῖεν ὁμόκεντροι, συνδόντες τοῦ Κρόνου, πρὸς δὲ καὶ σχηματίζου Ἄρεος, αἰτίου τῆνικαῦτα καὶ τῶν παρὰ φύ τοῖς τικτομένοις καθίστανται. Ἄλλ' οὐκ οὐκ ἔστιν· ἡ γὰρ διαπλάττουσα τὸ ἐξ αἰτίας πολλάκις τῶν τοιοῦτων εὐρὸς ἄνωθεν εἴρηται. Ἄλλὰ καὶ ὁ παρ' αὐτοῖς τιμώμενος Ἐρμῆς Ἀμμωνί τῶν αὐτοῦ αἰτιᾶται τοὺς ἀστέρας ἐπνοῖς καὶ τὸ φρόνημα κεκτημένοις παρτίους δῆθεν τοιοῦτων παθῶν. Φησὶ καὶ γὰρ ὁ δὴν ἐξ ἀγαθοῦ σχήματος ὁ τοῦ ἐγκεφάλου κυριεῦσαστήρ κατοπτεῦει τὸ πλαστουρούμενον, κάκειθεν ἀκτίνα βάλλει τῶ ἐγκεφάλῳ τοῦ πηγνυμένου, καλῶς ἔξουσιν αἱ ἡγεμονικαὶ δυνάμεις τῶ πλαττομένῳ τῆνικαῦτα ἐμδρῶφ· εἰ δὲ κακούμενος ὅπωςδὴποτε τύχη ὁ τοιοῦτος ἀστήρ, τῶν ἐναντιῶν ἔσται πάντως ποιητικὸς. Καὶ οὕτω μὲν οἱ τοῖς μετεώροις προσέχοντες καὶ φρονῶσι περὶ τοῦτων καὶ λέγουσιν (24). Σὺ δὲ, ἀγαπητέ, μὴ οὕτως, ἀλλὰ μοχθηροῖς τισι χυμοῖς κατακρατεῖσθαι τὸν ἐγκέφαλον πίστευε, ἥνικα δὲ θεᾶση τινὰ παρακοπὴν φρενῶν συνεχόμενον· ὁ γὰρ ἐγκέφαλος ὄργανόν ἐστι τοῦ νοός· τούτη τοι καὶ κατὰ τὴν ὄργάνου διάθεσιν καὶ ὁ τεχνίτης εἴωθε νοῦς ἐνεργεῖν. Ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ βοτάνας ἀκρωδύουρας παρήγαγεν ὁ Θεός, καὶ σοφίαν λατρικῆς τοὺς ἀνθρώπους ἐνέπηλυσεν· ἐντεῦθεν γὰρ καὶ κεφαλὴν καθαρομένην ἴδῃ τις, καὶ πάθη ἄλλα τινὰ θεραπείας ἀξιόμμενα φαρμάκων καταλλήλων ἐπαγωγαῖς. Μὴ οὖν συναρπάξου τοῖς λόγοις αὐτῶν, οἷ μὴδὲ καθ' εἰμαρμένην, ὡς εἴρηται, τὰ πάθη τοῖς ἀνθρώποις ἐμπίπτουσιν. Τί δὲ τὸ τῆς εἰμαρμένης ἐστὶ σηματούμενον; Ὡ; ἐκεῖνοι φασὶν, ἡ ἀπὸ τῆς καθ' εἰρμὸν τῶν οὐρανίων σωμάτων κινήσεως; ἀπαράβατος ἔκδοσις, ἣν δὴ καὶ πάντων ὁ τῶν ἀγίων χορὸς πόρρω που ῥίπτει καὶ ἀποπέμπεται. Τίνο; ἔνεκεν; Ὅτι πολὺ μὲν τὸ ἀνόητον κέκτηται, πολλαπλασίον δὲ τὸ ἀσεβὲς, ὡ, ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος.

Φυσικῶς μὲν οὖν, ὡς προεῖρηται, καὶ διοικεῖσθαι τὸ ἡμέτερον σῶμα καὶ διεξάγεσθαι συγκεχώρηται πάντως παρ' αὐτοῦ τοῦ Δεσπότη τοῦ φύσεως. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἡ τῆς ζωῆς ἡμῶν σύστασις; καὶ ἀέρος ἔχρηζε καθαροῦ καὶ ὑδάτων διειδῶν τόπου τε ὑγιεινοῦ καὶ καταλλήλων ὡσαύτως βρωτῶν καὶ ποτῶν. Ἄλλ' ὄρα τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν, ἀγαπητέ, εἰ γε καὶ φυσιολογίας μικρὸν ἀψασθαι. Ἴνα γὰρ μὴ τὰ καιριώτατα τοῦ σώματος ἡμῶν μόρια καὶ ταῖς τυχεύσαις προφάσει καταβλάπτωνται, πολυτρόπως, ὡς προεῖπομεν, καὶ πολυειδῶς ἡσφαλίσατο. Αὐτίκα γὰρ τὴν κεφαλὴν ἡμῶν, ὅτε δὴ τὴν ἐγκέφαλον αὐτὸν περιέχουσαν ἐν ᾧ τὰ

(24) Ἐπὶ τῆς λέγουσιν. Ex V. et F.

την ζωής ην ἔσπευσε καὶ ὀστέον ἄδὰμ τὸν Κάιν, τὸν Ἄβελ, τὸν καθά φησι Γεώργιος, τὴν πᾶσαις αὐτὸς χορηγεῖ· οἱ δὲ γυναῖκα, καὶ τὴν στεβρότητα τῶν ὀστέων οὐκ ἔσπευσε. Ἄβελ φονευθεὶς οικεῖαν βλάπτεται φύσιν, ἀπαρτίζετο. Ἐφθόνει μνηστῆρι αὐτὸν περιέλαβε, καὶ ταύτην αὐτοῦ θυγατέρα ἄλλ' ἀπαλῆ μὲν οὖση τῇ ἔσθθεν διὰ γε τὴν ἀπερφόστο κεφάλου ἀνάπαυσιν, στεβρότερα δὲ πάλιν ἔσθθη. Ἐποιοῦν καὶ ἐπὶ τῆς καρδίας ἐποίησε, καθὰ δὴ καὶ τῶν χρυσορρήμων Ἰωάννης φησιν, ὀστέοις μὲν περικυκλώσας, παραθεῖς δὲ αὐτῇ καθάπερ ἀπαλὸν στῶμα τὸν πνεύμονα, ἵνα μὴ τῇ ἀεικνησίᾳ καὶ αὐτῇ τοῖς ὀστέοις συντριβῆται. Ἄλλὰ πολλαχόθεν ἔχειν βραχὺς πολλῆς ἀσφαλείας ὑπόθεσις· ἐξαμύζεται γὰρ ἐκείθεν αὐτὸς, ὥστε μὴ συμπνιγεσθαι ὑπὸ τῶν ἀναφερομένων ἀτμῶν. Πληγὴ τε εἰ τις ἐπενεχθεῖσιν ποτὲ, οὐχ ὀλοσχερῶς ἢ βλάβῃ γίνεται· εἰ μὲν γὰρ ἔν καὶ συνεχὲς ἦν τὸ ὄστυον, καὶ μία κατενεχθεῖσα πληγὴ τὸ πᾶν ἐλυμήνατο, εἰς πολλὰ δὲ νοὶ διαιρουμένον γενέσθαι τοῦτο πάντως ἀμήχανον. Εἰ γὰρ καὶ συμβαίη τραβῆναι μέρος ἓν, ἀνάγκη πᾶσα τὴν κατ' ἐκείνο τὸ μέρος κείμενον ὄστυον παραβλάπτεσθαι, ἀσινῆ δὲ τὰ λοιπὰ πάντα διαφυλάττεσθαι, τοῦ συνεχοῦς τῆς πληγῆς διακοπτομένου τῇ τῶν ὀστέων διαίρεσει. Περὶ δὲ τῶν τῆς κεφαλῆς περιτωμάτων τί χρὴ καὶ λέγειν, εἰ γε τὰς ἐκκρίσεις αὐτῶν, ὡς ὀρεῖ, ἢ ὀσφρησις πεπίστευται; Ἐπειδὴ γὰρ τοὺς κάτωθεν ἀναπεμπομένους ἀτμοὺς ὡς ὑπερκειμένην αὐτῇ τοῦ σώματος ὑποδέχεσθαι εἴωθεν, ἢ δὲ τοῦτων κλημύρα πολλὴν ἀν εἰργάσατο τῷ ἐγκεφάλῳ τὴν λώθην, οὐδὲ τοῦτου κατημέλησεν ὁ τῶν ἀπάντων ποιητῆς, ἀλλὰ πόρους τινὰς ἐν τοῖς ὀστέοις ἐργασάμενος τὰ ὑγρά καὶ παχέα τῶν περιτωμάτων ἐπὶ τὴν ὑπερῶαν καὶ τοὺς μυκτιήρας ὠδήγησε, καὶ δύο τούτοις ἐκκρίσεων ἀπένευσε μόρια, ἵνα συντόμως τὸ βλαβερὸν ἐκφόρηται. Τὸ δὲ γε ἀτμῶδες περιττωμα διὰ τῶν τοῦ κρανίου βραχῶν ἀνωθεν ἐξωθεῖται. Μὴ θαύμαζε εἰ γε ψυχρὸς ἐστὶν ὁ ἐγκεφαλος φύσει, καὶ ὅτι μελιζονα τοῦτον ὁ ἄνθρωπος ἢ τὰ λοιπὰ ζῶα κέκτηται. Τὴν γὰρ ἐν τῇ καρδίᾳ θερμότητά τε καὶ ζέσειν χωρεῖν ἐπὶ τὸ εὐκρατον ἐντεῦθεν ὁ Ἀριστοτέλης φησιν, αὐτὸν δὲ αὐτὸν ἐγκεφάλου μὴ ὑπερθερμαίνεσθαι τῇ ἀναφερομένῃ θερμότητι. Ὅρα δὲ νουνεχῶς· ἐπειδὴ γὰρ ἡ τοιαύτη θερμότης μελιζον ἐστὶ, μελιζον ἄρα καὶ ἡ ἐξ ἐγκεφάλου ψυχρότης τε ὁμοῦ καὶ ὑγρότης ἀντικείμεται, ἥς ὑγρότητος ἕνεκα καὶ ὀφθαλμοὶ πηγνύται τὸ περὶ τὴν κεφαλὴν ὄστυον, ὃ δὴ καὶ βρέγμα καλοῦσιν τινες. Ἄλλὰ καὶ βραχὺς πλείους ὁ ἄνθρωπος κέκτηται, καὶ μᾶλλον ὁ ἄνθρωπος. Τίνος ἕνεκεν; Ὅτι καὶ πλείων ὁ ἐγκεφαλος αὐτῷ πρόσκειται· ἵνα γούν ἐμπνοῦν ὁ τόπος ἦ, πλείονων ὁ ἄνθρωπος ἔδεθη βραχῶν. Καὶ ξηρὸς μὲν ὁ τοιοῦτος καὶ ἀπέριτος ὡν συνετόν τινα ποιεῖ καὶ νηφάλιον, κάθυγρος δὲ ὡν τάναντία ποιεῖ, κωδρὸν δηλονότι καὶ ὑπνώδη καὶ βόθρυμον. Καὶ πρόσθετος, εἰ βοῦλει, τῷ σοφῷ Ἡρακλεῖτι· ξηροτέρη ψυχὴ

117 Secundum hæc Adam Cainum, Abelum Sethumque genuit, et filias duas, uti Georgius memorie prodidit, Azuram videlicet, quæ cum Caino nupta fuit, et Asuam, quam Sethus uxorem accepit : etenim Abelus per invidiam a Caino ne-catus exsors conjugii ac virgo decessit. Causa, quamobrem Abelus Cainus invideret, hæc erat, quod sacrificiis ejus magis Deus esset propiti-us quam Cainicis, quæ omnino aversabatur, non quia terræ fructus ille offerret, quemadmodum Julianus scripsit, animalium macta-tione hoc argumento comprobare volens, sed quia ipsa prorsus essent. Itaque Deus Abeli sacrificia acceptabat, quæ ille de pecorum suorum, primigenis offerebat : hoc suffocatur, ne forte cerebri progre non unum foret, sed continuu-m et unum foret, ab uno lataderetur. Nunc cum in ossa una vulneretur, necesse est illa est in parte situm, vulneris continuitate per egestionem nares sunt, uti vides, destitutum caput tanquam supremum in corpore locum cono-cutum vapores deorsum ascendentes excipere saltem, quorum redundantis cerebro plurimum desinat, allatura erat, ne id quidem opifex ille rerum negli-gere voluit, sed quibusdam meatibus effectis in ipsi-ossibus excrementa humida et crassa in palatum ac nares deduxit, quas ipsas quoque duas in partes divisit, quibus excretio fiat, ut compendiarie quali via breviterque noxia egerantur et excrementa sursum exhalantia per cranii suturas sursum expellantur. Neque cerebri naturam esse frigidam miraberis, nec quod in homine cerebrum sit acrius quam in animalibus cæteris. Nam hinc tradit Aristoteles calorem ebullitionemque cordis temperatiorem effici, et ipsum cerebrum propter calorem sursum tendentem non nimium effervesce. Quod sane si fieret, non parum effectiones ejus impedirentur. **D** Atque hoc loco mentem mihi velim adhibeas. Quia magnus est cordis calor, idcirco etiam major illi frigiditas cerebri et humiditas opponitur; cujus humiditatis causa perquam sero capitis os consolidatur, quod bregma nonnulli vocant. Et suturas capitis, ceu diximus, homo plures habet, præsertimque vir. Quamobrem istuc? Quia cerebrum in eo quoque majus est. Ut igitur hic locus fetoris expers esset maxime, vir pluribus suturis egebat pro ipsius nimirum cerebri amplitudine. **116** Quodsi cerebrum quis siccum minimeque gravatum ab excrementis habeat, prudens atque sobrius evadit, cum ejusdem humiditas contrarium quiddam efficiat, hominem videlicet desidem, somno-lentum, ignavum. Licet hoc de sapientis Heraclidi

verbis intelligas, qui animam sicciorem dixit esse sapientio-
riorem. Nam in cerebris humidis spiritus animalis veluti submersus, ut et in feminis est videre, præclarissime suas effectiones absolvere nequit. Idecirco divinus ille Cyrillus sexum feminæ dimidia parte virorum indoli cedere dixit. Atque hæc de statu conditioneque cerebri naturali dicta sunt. Cum autem plus æquo siccescit, necesse est hominem lædi et affligi. Nam vehementes quædam temperamenti justæ perturbationes partium ipsarum effectiones quasi retundere consueverunt. Itaque fieri plerumque solet, ut vel jejunia vel vigiliæ naturalium cerebri siccitatem plus æquo augeant hujusmodi morbos gignant. Estque propterea necessarium ut homines in hunc modum affecti victus ratione aliquanto humidior utantur; nam orti de siccitate morbi per humiditatem curantur. Rursum si ex morbo quodam plus æquo sit humidum cerebrum, subsequi rerum oblivio et infatuatio quædam solet, eaque tanta ut sæpenumero tam artium quam litterarum suique adeo nominis homo prorsus obliviscatur. Tribus nimirum membranæ cerebri distinguitur, ac ventriculus quidem ejus anterior facultatis informantis et imaginantis est instrumentum, medius vero cogitantis, posticus denique recordantis. Etenim primo rem hanc aut illam informatione quadam concipimus; deinde de informato rationamur, quid et quotuplex a natura sit, atque ita in memoriam tandem recodimus. Et hæc quidem accipienda de iis sunt qui recte affecti sunt atque sani. Quodsi vel unum aliquid horum morbo quodam quocunque pacto afficiatur, tunc ejus partis ratione anima pure nequit efficax esse. Hæc tibi, dilecte filii, monendo subjicio, ne siderum inter se conformationes et aspectus causeris, cum naturalibus hujusmodi quædam rationibus evenire consueverint.

(25) Καὶ οὕτω μὲν.... θεραπεύονται. Ex V et F.

σοφωτέρη. Ἐπὶ γὰρ τῶν ὑγρῶν κατακλυζόμενον οἶονεὶ τὸ ψυχικὸν πνεῦμα, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν γυναικῶν ἔστιν ἰδεῖν, ἐνεργεῖν ἀρίστως οὐ δύναται. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ τῆς τῶν ἀνδρῶν εὐφυΐας καὶ ἐξ ἡμισείας ἀπολείπεσθαι τὸ θηλυ φησὶν ὁ θεότατος Κύριλλος. Καὶ οὕτω μὲν ὁ λόγος περὶ τῶν κατὰ φύσιν ἐχόντων διέξεισιν. Ἦνίκα δὲ ξηρότερος ἑαυτοῦ καὶ πλεόν τοῦ δέοντος ὁ ἐγκέφαλος γένηται, παραπαίειν ἐξ ἀνάγκης ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον. Αἱ μεγάλοι γὰρ δυσκρασίαι τὰς ἐνεργείας τῶν μορίων ἀμβλύνειν εἰώθησιν. Ὅθεν ἡ ἀσῖτια πολλάκις, καὶ μὴν καὶ ἡ ἀγρυπνία, τὴν κατὰ φύσιν ἐπεκτείνουσα τοῦ ἐγκεφάλου ξηρότητα, ποιεῖν εἴωθε τοιαῦτα συμπτώματα. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὑγροτέρῃ διαίτη κεχοῦσθαι τοὺς οὕτω διατεθέντας ἐπιναγκασ· τὰ γὰρ διὰ ξηρότητα πάθη τῆ ὑγρότητι θεραπεύονται. (25). Ψυχρότερος δὲ πάλιν ἑαυτοῦ διὰ τινὰ νόσον γεγωνῶς ὁ ἐγκέφαλος καὶ λήθην ἐπάγει καὶ μώρωσιν, κατὰ τοσοῦτον δὲ ὥστε καὶ τεχνῶν καὶ γραμμάτων καὶ τοῦ ὀνόματος πολλάκις αὐτοῦ μετὰ τὴν ὑγίαν ἐπιλεῖσθαι τὸν ἄνθρωπον. Τρισὶ καὶ γὰρ ὕμεισι διηρηται ὁ ἐγκέφαλος. Καὶ ἡ μὲν ἡ ἐμπρόσθιος αὐτοῦ κοιλία ὄργανόν ἐστὶ τοῦ φανταστικοῦ, ἡ δὲ μέση κοιλία ὄργανόν ἐστὶ τοῦ διανοητικοῦ, καὶ ἡ ἑτέρα πάλιν τοῦ μνημονευτικοῦ. Πρώτερον μὲν γὰρ φανταζόμεθα τὸς φαντασθῆν, τί τε καὶ ποταπὴν αὐτὴ τὴν φύσιν ἐστίν· εἴθ' οὕτω, τῆ μνήμῃ τὸ τοιοῦτον ἐναποτίθεμεν. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῶν ἐχόντων καλῶς τε καὶ ὑγιῶς· ἀλλ' ἐπειδὴν ἔν ἐξ αὐτῶν πάθει τι ἐπιποσθῆ περὶ περίπλησιν, τότε κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἡ ψυχὴ καθαρῶς ἐνεργεῖν οὐ δύναται. Ταῦτα δὲ, τέκνον, ὑποτίθημι σοι, ὥπως μὴ τοὺς τῶν ἀστέρων σχηματισμοὺς αἰτιάσαι καθυποβάλλης, εἰ γε φυσικοὶ, τισὶ λόγοις τὰ τοιαῦτα γίνεσθαι εἴωθε.

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ*

PARS II.

AB ADAMO USQUE AD CÆSARIS IMPERIUM.

Ac sumus quidam hactenus longioribus in expositione hac digressionibus usi, verum id omne studio discendi tuo, quo sane singulari flagras, tributum est. Quippe dum cupiditati, ceu vides, tuæ gratificamur, magno hæc labore atque industria collegimus et in hunc commentarium studiose digessimus.

Ταῦτα μὲν οὖν εἰ καὶ παρεκθατικώτερον εἰρηται, ἀλλὰ φιλομαθείας ἕνεκα πάντως τῆς σῆς. Ἐφέσει καὶ γὰρ, ὡς ὄρας, τῆ σῆ χαρίζομενος, καὶ φιλοπόνως ταῦτα συνέλεξα καὶ φιλοτίμως τῷδε διεληφα τῷ συντάγματι.

* In ros. F. titulus apparet augustior APXH THE XPONOΓΡΑΦΙΑΣ, deinde alter minor, Περὶ τῆς φυσιολογίας τοῦ ἀνθρώπου.

Γεννᾶ τούτων ὁ Ἀδάμ τὸν Κάϊν, τὸν Ἄβελ, τὸν **A 117** Sethum secundum hæc A-lamus Cainum, Abelum Sethumque genuit, et filias duas, uti Georgius memorie prodidit, Azuram videlicet, quæ cum Caino nupta fuit, et Asuam, quam Sethus uxorem accepit : etenim Abelus per invidiam a Caino necatus exsors conjugii ac virgo decessit. Causa, quamobrem Abelo Cainus invideret, hæc erat, quod sacrificiis ejus magis Deus esset propitius quam Cainicis, quæ omnino aversabatur, non quia terræ fructus ille offerret, quemadmodum vesanus ille Julianus scripsit, animalium mactationes hoc argumento comprobare volens, sed quod inutilia prorsus essent. Itaque Deus Abeli sacrificia respiciebat, quæ ille de pecorum suorum, et quidem eximiorum, primigenis offerebat : hoc est, ut Chrysostomi verbis utar, institutum animi vel probat vel improbat, non res ipsas quæ offeruntur.

Ἄλλὰ πόθεν ὁ Κάϊν εἰς τοιαύτην ἦλθεν ἔννοιαν, **B 118** Sed enim unde Caino ad animum accidit ut Deo sacrificium offerendum esse statueret? num ex conscientie notitia quadam, ut Chrysostomus ait? Et unde tandem Cainus idem intellexit Deum munera sua non respicere? Nimirum ex eo quod in ejus hostias ignis e cælo non delaberetur, quemadmodum in Abeli sacrificiis fieri consueverat. Nam ejus hostias ignis superne delatus absumebat, quo ipso declarabatur Deum eas acceptas et gratas habere. Solet illud etiam hoc loco querri, quamobrem initio de cælo delapsus ignis oblatas hostias Deo depascebatur, cum id modo non fiat? Num victimis animalium Deus oblectabatur? Nequaquam, sed uti Cyrillus inquit, ignis ille typus et imago sancti Spiritus erat, qui descendit inaspectabiliter et spirituales victimas nostras acceptat; quemadmodum in ipsum quoque Christum in Jordane descendebat, non quod ille Spiritus egeret, sed uti nos disceremus Spiritum in quemvis hominem, qui baptizatur, inaspectabiliter descendere ac eum sanctificare. Cæterum nequaquam tibi nunc abjicienda est fides propterea, quod talia prodigia modo nulla videas. Quamvis enim spectacula quædam sensilia tunc oculis exhibebantur eorum causa qui paulo rudiores animis erant, ut Chrysostomi verbis utar, nec incorpoream naturam cogitatione complecti poterant, non tamen idcirco necesse est nobis offerri spectanda consimilia, cum illorum omnium loco fides nobis sufficiat. Nam prodigia, ut ille ait **, infidelibus seruiunt, non fidem habentibus.

Καὶ ὁ μὲν Κάϊν, ἀγαπητὲ, μείζων ἡμαρτην ἦ ὁ Ἀδάμ. Καὶ δῆλον ἐκ τῆς γενομένης πρὸς αὐτοὺς κατάρτας τοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ Ἀδάμ, « Ἐπικατάρτατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου » ἐπὶ δὲ τοῦ Κάϊν, ὀλεθρίου ὄντος τοῦ πλημμελήματος, αὐτῆς ὁ Κάϊν τὴν κατάρταν ἐδέξατο. Καὶ τούτου χάριν οὐδὲ ταχέως ἐπάγεται τούτῳ ὁ θάνατος, ἵνα καὶ τοῖς λοιποῖς διδάσκαλος γένηται.

** I Cor. xiv,

« Quisquis me repererit, occidet, » inquit de semetipso Cainus, et quidem ad membrorum suorum luxationem respiciens. Verum Deus e diverso, « Ne tibi formidaveris, » ait : « nam qui te necaverit, septupli vindictam sustinebit **, » hoc est septem pœnis seipsum obnoxium faciet. In hunc modum hæc perscripta legimus. Georgius autem memoriæ prodit Cainum miserabili morte per ignorationem fuisse peremptum, uti quem Lamechus ab oculis destitutus occiderit; quod sane fidem 119 mereri nequit. Nam quis, obsecrasti, scite potest num Cainus adhuc Lamechii temporibus superstes fuerit? Certi nihil statui de hoc potest, cum annos posteriorum Caini Moses ita memoriæ non prodiderit, ut oriundorum a Setho : ne dicam Deum Caino quamdam apposuisse notam, ne a quoquam necaretur. Per hanc vero notam vel ipsa Dei de Caino sententia debet intelligi vel dici potest esse interemptus?

Jam si quæras quamobrem Moses Caini posteriorum annos non recensuerit, magnus ille tibi Cyrillus in Glaphyris sive varietatibus suis respondebit. Non hoc factum est, inquit, ex ignoratione quadam Dei, sed quia peccatorum annos totamque adeo vitam libro viventium contineri nolit. Idem Cyrillus refert Cainum et Abelum fuisse figuram primigeni populi Judaici et Christi Christoque fidentium. Quemadmodum enim Cainus invidia flagrans profuso fratris sanguine non solum a Dei conspectu profugit, verum etiam in ejusmodi execrationem incidit ut vagabundus in terris gerneret atque tremere, sic etiam Judaica natio propter invidiam qua flagravit, et profusum ipsius Christi sanguinem, e Dei conspectu excessit, jamque adeo tremens et gemens obvagatur.

Hoc modo notam Caino Deus apposuit, ne ab aliquo perimeretur, id quod futurum existimarat. Etenim ipse dixerat : « Accidet ut qui me cunque repererit occidat. » Josephus tradit Cainum obsecrasse Deum, ne in obvagatione sua forte in belluas incideret; eoque pacto periisse hominem refert. Quodsi etiam scire desideras, unde Cainus modum occidendi fratris acceperit, qui neminem sciret adhuc a quoquam interfectum, licet hoc de magno illo Athanasio cognoscas, qui diabolum ait Caino per quietem necandi fratris rationem ostendisse.

Invidia quidem certe, ceu diximus, in Caini corde quodam quasi domicilio constituto, Abeli cædem peperit. Nam ejusmodi affectionibus mortalium animi facti sunt obnoxii, posteaquam e statu perturbationum experite ipsaque adeo perfectione exciderunt. Nihilominus animi quidam affectiones hæcæ superant, cum e diverso alii nolentes iis semet opponere quibuslibet occasionibus, etiam levissimis, quasi prostrati succumbant; cujusmodi quiddam in ipsis etiam corporibus est videre. Nam

« Πᾶς ὁ εὐρίσκων με ἀποκτενεῖ με. » Τοῦτο δὲ ἔλεγεν εἰς αὐτὴν ἀφορῶν τὴν πάρεσιν τῶν μελῶν. Ἄλλὰ μὴ δέδιθι, ἔφη ὁ Κύριος· ὁ γὰρ ἀποκτείνων σε ἐπὶ τὰ ἐκδικούμενα παραλύσει, τουτέστιν ἐπὶ τιμωρίαις ἑαυτὸν ὑπεύθυνον καταστήσει. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως· ὁ δὲ Γεώργιος οἰκτρῶ θανάτῳ τελευτῆσαι τὸν Κάιν φησὶν. Ὁ δὲ ἱερὸς Μεθόδιος Πατέρων φησὶν, ὅτι ὁ Λάμεχ φονεύσας τὸν Κάιν κατ' ἀγνοίαν (τυφλὸς γὰρ ἦν) θανάτῳ παρέδωκεν. Ὅπερ ἀπέθανον· τίς γὰρ εἶδεν ὅτι ὁ Κάιν διετίλει ζῶν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Λάμεχ; Ἀθλον τοῦτο ἦν, ὅτι τῶν ἀπὸ τοῦ Κάιν οὐκ ἀναγράφει Μωσῆς ὥσπερ δὴ τῶν ἀπὸ τοῦ Σέθ. Ἄλλως τε καὶ σημεῖον τοῦ Θεοῦ δόντος τῷ Κάιν τοῦ μὴ ἀναιρεθῆναι (σημεῖον δὲ νοητέον ἢ τὸν ὄρον αὐτὸν τοῦ Θεοῦ ἢ τὸν τῶν μελῶν αὐτοῦ κλόνον), πῶς ἀνηρέθη λοιπὸν;

membrorum ejus trepidatio. Quonam igitur pacto

Εἰ δὲ ζητεῖς, πῶς τὰ ἔτη τῶν ἀπὸ τοῦ Κάιν οὐκ ἀναγράφει Μωσῆς, ὁ μέγας Κύριλλος ἐν τοῖς Γλαφυροῖς αὐτοῦ διδάξει σε λέγων ὅτι οὐ κατ' ἀγνοίαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅτι τῶν ἀμαρτωλῶν τὰ ἔτη καὶ ἀπλῶς καὶ τὴν ζωὴν αὐτῶν ἐν βίβλῳ ζῶντων γεγραμμένην ἔχειν οὐ θέλει. Καθὰ δὲ τῷ διαληφθέντι Πατρὶ τύπος ἦν ὁ Κάιν καὶ ὁ Ἄβελ τοῦ πρωτοτόκου λαοῦ τοῦ Χριστοῦ τε καὶ τῶν εἰς αὐτὸν πιστευσάντων. Ὅσπερ γὰρ ὁ Κάιν διὰ φθόνον καὶ τὸ τοῦ ἀδελφοῦ αἷμα ἐξέβη ἀπὸ προσώπου Θεοῦ, ναὶ μὴν καὶ κατηγορεῖται ὅτι στένειν καὶ τρέμειν ἐπὶ τῆς γῆς περιπατῶν, οὕτως· ἄρα καὶ ὁ Ἰουδαϊκὸς διὰ φθόνον καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ αἷμα ἐξέβη ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ καὶ περιπατεῖ στένων καὶ τρέμων.

Σημεῖον οὖν δέδωκε τῷ Κάιν ὁ Θεός, ὥστε μὴ φονεῦθῃ παρὰ τινος, ὡς ἐκεῖνος; ὑπώπτευσεν· καὶ, « Ἔσται, » γὰρ φησὶ, « πᾶς ὁ εὐρίσκων με ἀποκτενεῖ με. » Ὁ δὲ Ἰωσήφ; φησὶν ὅτι τὸν Θεὸν ὁ Κάιν ἰκέτευε, μήποτε θηρίοις ἀλώμενος περιπέσῃ καὶ τουτοῦ τὸν τρόπον ἀπόληται. Εἰ δὲ ζητεῖς πόθεν ἔγνωκε τρόπον ὁ Κάιν δι' οὗ τῆς ζωῆς ταύτης ὑπεξαγάγῃ τὸν Ἄβελ, ἐπειπερ οὐκ εἶδεν ἑτερόν τινα παρὰ τινος ἀναιρούμενον, ὁ μέγας Ἀθανάσιος διδάξει σε λέγων, ὅτι κατ' ὄναρ ὑπέδειξεν ὁ διάβολος αὐτῷ τὸν τρόπον τῆς ἀναιρέσεως.

Φθόνος μὲν οὖν, ὡς εἴρηται, τῇ τοῦ Κάιν ἔγκαιθιδρύσας ψυχῇ τὸν τοῦ Ἄβελ φόνον ἀπέτεκεν. Τοιούτοις γὰρ πάθεσιν αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχὰι γεγόνασιν· κάτοχοι μετὰ τὴν τῆς ἀπαθείας ἐκείνην καὶ τελειότητος ἔκπτωσιν. Ἄλλ' ἔναι μὲν τῶν ψυχῶν κρείττους εὐρίσκονται τῶν τοιούτων παθῶν, ἔναι δὲ πάλιν ἀντιβαίνειν μὴ θέλουσαι καὶ ταῖς τυχοῦσαις ἀφορμαῖς καταδέδωκεν. Καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν σωμάτων ἔστιν ἰδεῖν (ἔνια μὲν γὰρ αὐτῶν εὐεξία; δι' ὅλου μετέχουσιν, ἐν οὐδενὶ τῶν ἐμπιπτόντων ἔξωθεν

** Gen. iv. 14.

περιτρεπόμενα, ἕνια δὲ τοσοῦτόν εἰσιν ἀβήρωστημα-
 τικά τοῖς ἐκ γυνετῆς κατασκευαῖς ὥστε μὴ πρὸς
 οὐδὲν ἀντιπράττειν τῶν ἐξωθεν αἰτιῶν, ἀλλὰ καὶ
 θαλαθῆ βραχὺ, καὶ ψυχθῆ, καὶ ἀγρυπνήσῃ, καὶ
 κοιμηθῆ πλέον τοῦ δόντος, εὐθέως νοσεῖ), οὕτω καὶ
 ἐπὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν διανοεῖσθαι σε ἀξίον.
 usvenire cogitabis.

Μετὰ δὲ ταῦτα παραμυθούμενος τὸν Ἀδὰμ ὁ Θεὸς
 τῇ ἀπὸ τοῦ παραδείσου τε ἀδημονοῦντα ἐκπτώσει
 καὶ τῷ τοῦ Ἄβελ θανάτῳ, ἔδωκεν αὐτῷ τὸν ἐν Ἱερου-
 σολέμ Σήθ. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡ Εὐα ἔλεγεν· Ἐξαν-
 ἔστησέ μοι ὁ Θεὸς σπέρμα ἕτερον ἀντὶ τοῦ Ἄβελ
 ὃν ἀπέκτεινε Κάιν. »

Γίνωσκε δὲ ὅτι πρὸς ταῖς ἄλλαις αἰρέσεσι καὶ
 τὴν λεγομένην τῶν Καϊτανιῶν αἵρεσιν ὁ μέγας Β
 Ἐπιφάνιος ἔγραψεν. Οὗτοι μὲν οὖν Κάιν ἐτίμων
 ὡς δύναμιν τινα, ἔλεγον δὲ ὅτι τὸ καλὸν καὶ τὸ
 κακὸν μὴ κατὰ γνώμην εἶναι ἀνθρώποις, ἀλλὰ κατὰ
 φύσιν. Τιμῶσι δὲ καὶ τὸν Ἰούδαν διὰ γὰρ τοῦ προ-
 δοῦναι τὸν Κύριον ἔργον καλὸν, ἤγουν τὴν ἡμῶν
 σωτηρίαν εἰργάσατο. Καὶ βιβλίον δὲ παρ' αὐτοῖς
 Ἀναβατιανὸν λεγόμενον, περιέχον δ' εἶδει, ὁ Παῦλος
 καθ' ὃν ἀνέβη καιρὸν εἰς τρίτον οὐρανόν. Βιβλίον
 δὲ τὸ τοιοῦτόν ἐστι παρ' αὐτοῖς, ὅτι οὐ προσέσχον
 τῷ μεγάλῳ Παύλῳ, ῥήματα μὲν ἀκοῦσαι λέγοντι
 κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, μὴ ἐξείναι δὲ ταυτα γλώσσαις
 ἀνθρώπων λαλῆσαι. Ὅτι δὲ τὰ ῥήματα ἐκεῖνα οὕτε
 ἐλαλήθησαν οὕτε τιμὴ μέχρι τοῦ νῦν ἐγνωσθησαν,
 καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ περὶ θεολογίας C
 λόγῳ αὐτοῦ δεικνυσὶν οὕτως εἰπὼν· Ἐἰ μὲν οὖν
 ἐκφορὰ γέγονεν ἂν τῷ Παύλῳ παρέσχεεν ὁ τρίτος
 οὐρανὸς καὶ ἡ μέχρι ἐκεῖνου πρόσδος, τάχα ἂν περὶ
 Θεοῦ πλέον ἐγνωμεν. » Ἄλλὰ καὶ ὁ χρυσοῤῥήμων
 Ἰωάννης ἐν ταῖς εἰς τὴν Ἐξαήμερον αὐτοῦ ὁμιλίαις
 οὕτω φησὶν· Ἐἰ ὁ μέγας Παῦλος ὁ τῶν ἀβήρων
 ἐκείνων ῥημάτων ἀκοῦσαι καταξίωθεις, ὧν μέχρι
 τῆς σήμερον οὐδεὶς ἄλλος ἤκουσε, γράφων ἔλεγεν,
 Ἰτωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, τί ἂν εἴ-
 ποιμεν ἡμεῖς; » Καὶ περὶ τούτων οὕτως.
 dicere non dubitavit¹ se corpus suum contundere ac
 est? » Ac de his quidem haecenus.

Ὁ δὲ Ἀδὰμ μετὰ τὸ ἐκβληθῆναι τοῦ παραδείσου
 (τηνικαῦτα γὰρ ἀρχεται ἡ χρονογραφία), ζήσας D
 ἐννακῶσια ἔτη πρὸς τοῖς τριάκοντα τελευτᾷ ἐν
 Ἰουδαίᾳ, κάκει τέθαιπται. Καὶ πῶς ἄκουε. Ὁ μέ-
 γας Ἐπιφάνιος ἐν τοῖς *Παναρίοις*, ὡσαύτως καὶ
 ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ εἰς τὸν προφήτην Ἠσαΐαν
 ἐρμηνείᾳ λέγει ἀγραφον παραδόσειν περισώζεσθαι
 τῇ Ἐκκλησίᾳ περὶ τοῦ Ἀδὰμ, ὡς εὐθὺς μετὰ τὸ
 ἐκβληθῆναι τοῦ παραδείσου εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐλθεῖν
 χάριν παρηγορίας ὧν ἀπόλεσεν· αὕτη καὶ γὰρ γῆ
 πίων καλεῖται. Ἐκεῖσε λοιπὸν ἐνδιατρῖθει, ἐκεῖσε
 καὶ τέθαιπται. Θαῦμα μὲν οὖν ἐδόκει τοῖς ὀρώσιν
 ἡ ἐκεῖνου κεφαλὴ τῆς σαρκὸς διαβρῦεισθῆς, ὅτι καὶ
 πρῶτον ἐκεῖνον Ἰουδαία νεκρὸν ἐδέξατο. Ἐν τόπῳ
 λοιπὸν τινὶ καταθήμενοι τὸ τοιοῦτον κρανίον, τόπον

quædam eorum optime prorsus affecta sunt, nec a
 rebus extrinsecus accidentibus ullo modo læduntur,
 cum alia tantopere debilitati ac morbis obnoxia
 sint ex constitutione quadam naturali, ut causis
 extrinsecus accidentibus resistere vel tantillum
 nequeant. Nimirum si paulo plus æquo vel inca-
 lescent, vel frigeant, vel vigilent, vel dormiant, continuo morbus subsequitur. Idem in animis etiam
 120 Secundum hæc ut Adamum Deus consolatur,
 qui tum propter amissionem paradisi tum
 Abeli cædem magnopere affligeretur, præstantem
 ei virtute filium Sethum dedit. Quamobrem his
 Eva verbis est usa : « Deus mihi sobolem alteram
 in locum Abeli a Caino perempti reposuit ».

Scire debes magnum illum Epiphanium inter
 cæteras Caianitarum quoque sectam commemorare.
 Colebant illi Cainum ceu quamdam potestatem,
 aiebantque bonum et malum in hominibus a vol-
 untate non pendere ac proficisci, sed a natura.
 Idem et Judam honore prosequuntur, ut qui Ser-
 vatorem prodendo præclarè operis, nostræ nimi-
 rum salutis, auctor exstiterit. Circumfertur apud
 eosdem liber quem Anabatianum (ab ascensu) vo-
 cant. Continentur hoc eà quæ Paulus id temporis
 conspexerit quo in cælum tertium ascendit. Reti-
 nent hunc illi librum, non animadvertentes Paulum
 profiteri se tum verba quædam audisse quæ linguis
 humanis efferrî sit nefas. Atque illa certe verba
 nec prolata fuisse unquam, nec a mortalium quo-
 quam cognita, Gregorius etiam Theologus in ora-
 tione quæ est de recta disserendi de Deo ratione,
 verbis hisce demonstrat : « Quodsi Paulo licuisset
 effari ea quorum ipsi cognitionem cælum tertium
 et usque ad illud progressio suppeditavit, fortasse
 de Deo nobis aliquid amplius constaret. » Consi-
 militer Joannes ille Chrysostomus in orationibus
 illis quibus opera sex dierum enarravit, his verbis
 utitur : « Si magnus ille Paulus, quem eo digna-
 tus est honore Deus ut audiret ineffabilia verba
 nulli ad hunc usque diem alii mortalium audita,
 subigere, quid nos tandem de nobis dicere par

Adamus autem ejectus e paradiso (hinc enim
 temporum adnotatio inchoatur), cum annos 930 vi-
 vendo explesset, in Judæa mortuus est, ibidemque
 sepultus. Unde id constat, audi. Epiphanium in
 Panariis et Basilium in Isaiaë vatis enarratione tra-
 dunt traditionem quandam non scriptam in Ecce-
 sia retineri, Adamum de paradiso ejectum mox
 in Judæam pervenisse, quo damni facti solatium
 aliquod haberet. Nam ejus terræ solum pingue
 sacris in Litteris appellatur, in qua deinceps cum
 vizisset ibidem sepultus fuit. Et videbatur ejus
 caput, ubi jam carnes defluxissent, mirum quod-
 dam intuentibus esse spectaculum, præsertim cum
 121 Judæa primum omnium cadaver ipsius excep-
 sisset. Itaque loco quodam hac ipsius calvaria con-

¹ Gen. iv, 25. 1 Cor. ix, 27.

ista, locum ipsum Calvariae locum dixere; quo loco deinceps in cruce Dominus agitur, ut in ligno eum restitueret vitae, qui per lignum mortalitati factus fuerat obnoxius. Qua de causa nugae agere Tatianos est necesse, cum Adamum salutem consecutum negant. Eundem, seu diximus, in Judaeam delatum ibidem terrae mandatum esse, Josephus etiam, de Hebraica perceptum historia, memoriae prodidit.

Cæterum in adnotatione temporum scriptores hoc loco dissentiunt. Nam ex Septuaginta interpretum auctoritate reperiuntur in decem ab Adamo ad Noam ætatibus anni 2242. Judæorum Hebraica lectio tradit in fisdem ætatibus annos 1656. Libri Samaritanorum Hebraici annos 1507 habent. Perhibetur etiam divinum angelum Uriclum, cujus est inter astra statio, descendisse ad Sethum et Enochum, eosque de temporum, anni, mensium, conversionum, ipsorumque annorum adeo discriminibus erudisse. Georgius tradit Sethum primum invenisse litteras Hebraicas, signa cælestia, conversiones annorum, menses, septimanas; eundem sideribus et stellis septem erraticis indidisse nomina, de quibus agnoscerentur.

Hic Sethus cum annos 912 vixisset, fato functus est, tum propter virtutem pro deo habitus, tum quod Hebraicas litteras et appellationes siderum primum invenisset. Procreavit autem Enosum, qui et ipse pro deo virtutis nomine haberi meruit. Cum annos vixisset 905, rebus humanis exemptus est. Filium habuit Cainam, qui cum annos ætatis 910 expleisset, obiit relicto filio Maleleelo, qui annis vitæ 895 exactis mortuus est. Filium is habuit Jaredum, qui post annum vitæ 962 terras reliquit. Genuit autem Enochum, ex quo Mathusalas natus est; cumque vixisset Enochus annos 365, sublatus a Deo nusquam existiit.

Bis autem Litteræ sacræ tradunt Enochum Mathusalam procreasse. Propterea Chrysostomus hæc ita declarans inquit: « Conjugium illis qui grati et accepti esse Deo volunt, nihil impedimenti affert. Nam ea de causa semel atque iterum indicant Litteræ sacræ Enochum Deo fuisse gratum, postquam Mathusalam genuisset, ideoque sublatus e medio fuisse. Atque hic mihi bonitatem Heri nostri adspice. Nam homine reperto qui summa virtute præditus esset, noluit cum illius dignitatis expertem esse, qua principe loco formatum hominem ante violationem edicti ornaverat. Et vero propterea de medio sublatus Enochum fuisse **122** divinitus, ut homines mortalitati propter peccatum factos obnoxios Deus consolaretur, magnus ille Athanasius in oratione sua de Assumptione verbis his aperte significat: « Propter inobedientiam quidem ingressa mors est, verum nihilominus extremam illam comminationis suæ severitatem mitigans Deus humano generi spem immortalitatis illustrem ostendit, Epocho de medio mortalium sublato. Quo ipso facto nos docuit naturam mortalem fines im-

κρανίου τὴν τόπον ἐκείνον ὠνόμασαν. Ἐκείτε οὖν σταυροῦται ὁ Κύριος, ἵνα διὰ ξύλου ζωώση τὸν διὰ ξύλου σχόντα τὴν νέκρωσιν. Φυλαροῦσι λοιπὸν οἱ Τατιανοὶ μὴ σωθῆναι τὸν Ἀδὰμ λέγοντες. Περὶ μὲντοι τοῦ ἔλθειν τὸν Ἀδὰμ ἐν γῆ τῇ Ἰουδαίᾳ κίχελος ταφῆναι διαλαμβάνει ὁ Ἰώσηπος ἀπὸ Ἑβραϊκῆς ἱστορίας τοῦτο μαθῶν.

Διαφωνοῦσι δὲ κατὰ τοὺς χρόνους οἱ τὰ τοιαῦτα συγγραφόμενοι. Κατὰ γὰρ τοὺς ἑβδομηκοντα εὐρηγνται ἐν ταῖς ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ Νῶς δέκα γενεαὶς ἔτη β'σμβ', κατὰ δὲ τὸ παρὰ Ἰουδαίους Ἑβραϊκὸν ἐπὶ ταῦταις ταῖς ἑ' γενεαῖς ἔτη λχγς', κατὰ δὲ τὸ παρὰ Σαμαρείταις ἔτη λςγ'. Λέγεται δὲ ὅτι ὁ ἐν τοῖς ἀστράσι τεταγμένος ἄγγελος, ὁ θεοτάτος δηλαδὴ Οὐρίηλ, πρὸς γε τὸν Σῆθ καὶ τὸν Ἐνώχ κατιῶν, ἐδίδιξεν αὐτοὺς ὠρῶν, μηνῶν, τροπῶν καὶ ἐνιαυτῶν διαφορὰς. Κατὰ δὲ τὸν Γεώργιον πρῶτος ἐξεῦρεν ὁ Σῆθ γράμματα Ἑβραϊκὰ, καὶ τὰ σημεῖα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰς τροπὰς τῶν ἐνιαυτῶν, καὶ τοὺς μῆνας, καὶ τὰς ἑβδομάδας, καὶ τοῖς ἀστροῖς καὶ τοῖς πάντε κληνῆταις ἐπέθηκεν ὀνόματα ὡστε γνωρίζεσθαι.

Ὁ μὲντοι Σῆθ ἔτη ζήσας ἐνακῶσια δώδεκα τελευτᾷ, θεὸς εἶναι διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ νομιζόμενος καὶ διὰ τὸ πρῶτος εὐρηκέναι τὰ Ἑβραϊκὰ γράμματα καὶ τὰς τῶν ἀστέρων ὀνομασίας. Οὗτος ὁ Σῆθ γεννᾷ τὸν Ἐνῶς, θεῖον καὶ αὐτὸν διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ νομιζόμενον. Οὗτος ζήσας ἔτη ἐνακῶσια πάντε τελευτᾷ. Ἐγέννησε δὲ τὸν Καϊνᾶν. Οὗτος ἔτη ζήσας ἐνακῶσια δέκα τελευτᾷ. Ἐγέννησε δὲ τὸν Μαλελεῆλ. Οὗτος ζήσας ὡς τελευτᾷ. Ἐγέννησε δὲ τὸν Ἰάρεδ. Οὗτος ἔτη ζήσας ἐνακῶσια ἐξήκοιτα δύο τελευτᾷ. Ἐγέννησε δὲ τὸν Ἐνώχ. Οὗτος γεννᾷ τὸν Μαθουσάλα. Ζήσας δὲ ἔτη τξς' οὐχ ἠύρισκετο, διότι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ Θεός.

Δις δὲ φησιν ἡ Γραφή ὅτι ἐγέννησεν Ἐνώχ τὸν Μαθουσάλα. Ταῦτη τοι καὶ ὁ χρυσορῆμων Ἰωάννης ἐπὶ τοῦτοις οὕτω διεξείπει: « Οὐκ ἐστὶ γάμος ἐμποδῶν τοῖς εὐαρεστέων ἐθέλουσι τῷ Θεῷ· διὰ γὰρ τοῦτο ἅπαξ καὶ δις ἡ θεία λέγει Γραφή ὅτι μετὰ τὸ γεννησάτω τὸν Μαθουσάλα εὐηρέστησεν Ἐνώχ τῷ Θεῷ, ἢ ἐφ' ᾧ καὶ μετατίθεται. Καὶ ἔρα Δεσπότου ἀγαθότητα· εὐρῶν γὰρ ἄνδρα κατορθωκότα τὴν ἀρετὴν, οὐκ ἀπεστέρησεν αὐτὸν τῆς ἀξίας ἣν τῷ πρωτοπλάτῳ ἐχαρίσατο πρὸ τῆς παραδόσεως τῆς ἐντολῆς. Ὅτι δὲ τοὺς θνητότητι διὰ τὴν ἀμαρτιαν πεσόντας παραμυθούμενος ὁ Θεὸς τὸν Ἐνώχ μετέθηκεν, ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ εἰς τὴν ἀνάληψιν λόγῳ αὐτοῦ σαφῶς οὕτω διελάττει: « Θάνατος μὲν εἰσῆλθε διὰ τὴν παρακοήν. Λύων δὲ ὁμοῦ τῆς ἀπειλῆς ἀκμήν ὁ Θεός, ἐλπίδα εὐθὺς ἀθανασίας ἀνατέλλει τῷ γένει καὶ τὸν Ἐνώχ ἐκ μέσου ἀρπάξει. Κάντεῦθεν τὴν θνητὴν φύσιν ἐδίδασκεν ὄρους ἀθανασίας ἐκδέχεσθαι, καὶ ἡ τοῦ δικαίου κατάστασις θανάτου στάσις ἐγένετο. » Ὁ δὲ Γεώργιος φησιν ὅτι τοῦ Λάμεχ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, τοῦ Ἐνώχ δηλαδὴ φονεύσαντος καὶ τὰς γυναῖκα αὐτῶν λαβόν-

τος προσηόξατο μετασθῆναι ὁ δίκαιος, ὡς μηκέτι Α mortalitatis excipere. Adeoque justī hominis hæc
τοιοῦτον τι θεόσται.

Ἐγὼ δὲ Κάϊν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συλλα-
βοῦσα ἔτεκε τὸν Ἐνῶς. Τούτῳ τῷ Ἐνῶς γεννᾶται
Γαῖδῶν, Γαῖδῶν δὲ γεννᾶ τὸν Μαλέλεθλ, Μαλέλεθλ
δὲ γεννᾶ τὸν Μαθουσάλα, καὶ Μαθουσάλα ἐγέννησε
τὸν Λάμεχ. Ἐλαβε δὲ αὐτῷ ὁ Λάμεχ δύο γυναῖκας,
Ἄδᾶ καὶ Σεῖδᾶ, καὶ ἔφη πρὸς αὐτάς· Ἐκούσατε
τῆς φωνῆς μου, γυναῖκες Λάμεχ, ἐνωτίσασθέ μου
τοὺς λόγους, ὅτι ἄνδρα ἀπέκτεινα εἰς τραῦμα ἔμοι
καὶ νεανίσκον εἰς μύλωπα ἔμοι, ὅτι ἑπτάκις ἐκδεδί-
κηται ἐκ Κάϊν, ἐκ δὲ Λάμεχ ἑβδομηκοντάκις ἑπτά.
Καὶ ζητοῦσιν ἐνταῦθα διὰ τί ἐκ μὲν Κάϊν ἑπτάκις
ἐκδεδίκηται, καὶ ταῦτα τὸν ἀκεῖον ἀδελφὸν ἔργον
φόνου ποιήσαντος, ἐκ δὲ Λάμεχ ἑβδομηκοντάκις
ἑπτά. Καὶ λέγομεν ὅτι ὁ μὲν Κάϊν οὐπω ἔγνω
ὁπίκτον ἔσιν ὁ φόνος κακὸν, οὐπω εἶδε φονεῖα τιμω-
ρούμενον, οὐπω εἶδε τὸν Θεὸν ἐπ' αὐτῷ ἀγανακτοῦν-
τα· ἐφ' ᾧ καὶ τιμωρίας οὐ τοσοῦτον βαρείας μετ-
έσχηκεν. Ὁ δὲ Λάμεχ βρῦνεται τῇ κολάσει, ὅτι
φονεὺς ἦν μετὰ τὸν νόμον· καὶ τὸ κατάκριμα, ὅτι
τοῦ Κάϊν αὐτὸν οὐκ ἐσωφρόνισεν ὑποδελγματι-
ῶθεν καὶ βαρυτέραν ἐκείνου τὴν κολάσιν δέχεται.
Ἄλλ' ὁ μὲν Κάϊν ἐπὶ τῷ φόνῳ συγγνώμης οὐκ ἔτυ-
χεν. ὅτι καὶ πρὸ Θεοῦ ἐλεγχομένου κρύπτειν ἔσταν-
δε τὸ ἀμάρτημα· ὁ δὲ Λάμεχ τῆς μαιφονίας ἀπαλ-
λάσσεται, ὅτι τὴν καθ' αὐτοῦ ψῆφον καὶ μόνος
ἐξήνεγκεν, ὅτι μείζονος αὐτὸν εἶδει κολάσεως C
ἄξιον, οὕτως εἰπὼν· Ἐκ δὲ Λάμεχ ἑβδομηκοντά-
κις ἑπτά. »

Εἰ δὲ κάκεινο πολυπραγμονεῖς, ἀγαπητέ, ὅπερ
πρὸς Κάϊν εἶπεν ὁ Θεός, ὅτι πᾶς ὁ ἀποκτείνας Κάϊν
ἑπτά ἐκδικούμενα παραλύσει, ὁ χρυσορρήμων Ἰωάν-
νης ἐν τῷ κατ' Ἰουδαίων ἔκτῳ λόγῳ διδάξει σε κατὰ
βῆμα διεξιῶν οὕτως· Ἐ μὴ φοβῶ. φοβῶ βίωσθαι βίαν
μακρόν· κἂν ἀνέλη σέ τις, πολλὰς ἔσται τιμωρίας
ὑπεύθυνος. Ὁ γὰρ ἑπτά ἀριθμὸς παρὰ τῇ Γραφῇ
ἀθροίστου πλήθους ἐστὶ σημαντικός. Ὁ ἀνελὼν
σε, φοβῶ, καὶ τῶν ἐπικειμένων σοι ἀπαλλάξει κολά-
σεων, αὐτὸς ἐφ' αὐτὸν ἐπισπαταται τὴν τιμω-
ρίαν. Καὶ ἔοικε μὲν εἶναι βραχὺ τὸ λεγόμενον,
πολλῆς δὲ ὁμῶς κηδεμονίας ἐστὶ. Καὶ γὰρ τοὺς
μετὰ ταῦτα σωφρονίσει βουλόμενος, τοιοῦτον ἐπε-
νόησε κολάσεως τρόπον, ὃς ἀπαλλάξει κάκεινον τῆς
τιμωρίας ἡδύνατο. Εἰ μὲν γὰρ εὐθέως αὐτὸν ἀνε-
λεν, ἀπῆλθεν ἂν ἔχων τὴν ἀμαρτίαν, καὶ τοῖς μετὰ
ταῦτα οὐκ ἂν ἐγένετο γνώριμος. Νυνὶ ἀφεθεῖς πολὺν
χρόνον ζῆσαι ἐν ἐκείνῳ τῷ τρόπῳ, διδάσκαλος τοῖς
ἀπαντῶσι καθίστατο πᾶσι διὰ τῆς εὐψείας. Ἀλλὰ τί
δὲ ποτε τὴν ἀμαρτίαν ὁμολογήσας, καὶ εἰπὼν μεί-
ζονα συγγνώμης ἡμαρτηθέναι, οὐκ ἂν ἔσχυσεν ἀπο-
ψάσθαι τὸ ἀμάρτημα; Κρίται γὰρ ὁ Προφήτης
ψαῖ, Ἐ λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιο-

Cainus etiam cum uxore cum liberis operam
dedisset, concepto illa fetu Henosum enixa est,
Henosus Gaidanem procreavit, Gaidan Maleleclum,
Maleleclus Mathusalam, Mathusalas Lamechum.
Is duabus uxoribus Ada Selaque ductis, sic eas est
allocutus : « Audite meam orationem, uxores La-
mechi, et quæ dicam attendite. Occidi hominem
cum vulnere meo, juvenem non sine plagis meis.
In Caino septupli pœna fuit, in Lamecho septua-
gecupli septupli erit ». Quæri solet hoc loco quæ-
siobrem in Caino quidem septupli pœna statuatur,
cum is proprium fratrem occiderit, in Lamecho
autem septuagecupli septupli? Respondemus Cai-
num necdum scivisse cujuscumodi malum cædes
foret; necdum quemquam homicidam punitum
novisse; necdum indignationem Dei compertam
habuisse : quamohrem pœna non usque adeo gravi
fuisse affectum. Lamechi vero supplicium eo fuisse
gravius, quod homicidium post legem latam et
condemnationem promulgatam commisisset, nec
Caini exemplo monitus frugi factus fuisset. Idcirco
gravius punitur. Rursum Cainus veniam cædis
non est consecutus, idque propterea quod Deo
ipsum redarguente delictum occultare conatus fue-
rit. At eodem a piaculo Lamechus absolvitur, quod
ipse suo se calculo damnaverit, seque majori sup-
plicio dignum verbis hisce pronuntiaverit : « In
Caino septupli pœna fuit, in Lamecho septuagecupli
septupli erit. »

Quodsi, dilecte filii, curiose tibi libet etiam de hoc
inquirere quod ad Cainum a Deo profertur : « Quicun-
que Cainum necaverit, septupli vindictam sustinebit, »
licet ex Joannis Chrysostomi oratione in Judæos se-
plima discas, ubi hæc verba ipsius exstant : « Dicere
voluit Deus, Ne metuas tibi, Caine; vitam longæ-
vam exiges. Quodsi quis te necaverit, multarum
pœnarum se reum faciet. Septenarius enim 123
numerus sacris in Litteris indefinitæ multitudinis
significationem habere solet. Qui ergo te interfece-
rit, iisque pœnis exemerit quæ te nunc præmunt,
is supplicium in semetipsum transferet. Quod qui-
dem dictum perquam esse grave videtur, verum a
providentia singulari profisciscitur. Cum enim Deus
posteriores efficere frugi vellet, hujusmodi pœnæ
modum reperit, qui et ipsum liberare supplicio
posset. Nam si mox cum sustulisset, suo cum delicto
periiisset nec posteris innotuisset. Nunc cum
facta fuerit ei potestas in illa trepidatione diu
vivendi, vel ipso intuitu sibi occurrentes erudie-
bat. Enimvero qui factum est ut cum delictum
suum fassus ipse verbis his esset : « Major est mea
culpa quam ut remittatur », peccatum abluere

1 Gen. iv, 25. 2 ibid. 15.

et hinc quidem ad generis propagationem excitaremur, inde vero miserias nostras deploraremus, prioris status memoriam refricaremus, peccatum denique graviter incusaremus, cujus causa paradisi vita spoliati sumus brutisque jumentis similes facti.

De tribus animæ partibus.

Præter hæc etiam illud scire te volo, partem eam animi quæ appetendi facultatem continet in jecino sedem suam obtinere, alteram qua irascendi vis continetur in corde, rationis denique domicilium in cerebro esse. Atque hanc ipsam irationis facultatem gubernator ille rerum universitatis propterea tibi donavit, ut ab irascibili facultate adjutus fortiter adversari brutæ pecuniæque concupiscentiæ possis. Norat enim dominus ille naturæ quantus esset ejus impetus. Et hanc appetendi vim sedem in jecino suam habere Galeus etiam Tityi commemorata fabula probat, in libro quidem eo cui Diagnostices titulum facit, jecur ejus ab aquila comedi, in altero autem libro singulari qui est de animi moribus, a vulturibus devorari tradens. Etenim Tityus hic, ut exterae disciplinæ fabulis continentur, Latonam adamasse perhibetur, eamque ob causam ab illius liberis Apolline ac Diana supplicio affectus, Galeno quidem narrante hominem vel ab aquila vel a vulturibus absumi, aliis vero tradentibus sagittis eum fuisse confixum, quæ quidem adhuc jecinori ejus inhæreant. De quo intelligi non obscure potest appetentem animæ vim esse in jecino sitam.

Atque hoc loco quid sim dicturus considerato. Cum rationis facultas imperium obtinet eique vis irascibilis paret, appetente debilitate summissequæ se gerente, tum vero **112** nec intemperanter homines vivunt, nec prædonum aut tyrannorum in morem, sed honesta plane justaque vita degitur. Hæc de re dubitari non debet. Nam si res ita comparata non foret, et si corporis in eadem structura non hic affectionibus foret obnoxius, ille se superiores iis declararet, nequaquam magnus ille Basiliius Isaiam vatem enarrans quosdam a natura præcellere diceret aliis, et ipsius etiam carnis comparatione multis præstare, sive in scientiæ alicujus perceptione sive in cultu virtutis. Hinc videre est varios homines, temperantes et intemperantes, iracundos et mites, prudentes et stolidos, ut supra quoque monuimus. Atque hæc de conditione deteriori in melius commutari possunt, ac vicissim a bono in pejus licet deflectere, quemadmodum ex his Gregorii Theologi verbis perspicue intelligimus: «Satis est, inquit, corpori sua vitiositas. Cur flammæ materies amplior suppeditetur? cur huic belluæ nutrimentum largius? ut intractabilis scilicet fiat ac rationem violentia sua superet.» Animum igitur advertito. Quantam sibi vim afferant homines ii qui frugi quidem esse cupiunt vitamque angelicam imitari, verum facultatem appetentem in se validam sentiunt (etenim natura requirit ea quæ sua sunt; cujus voluntati atque motibus adversatur quisquis vitam agere castam instituit), quamque adeo grave sit repugnare naturæ velle, cui re-

A

Περὶ τριῶν μερῶν τῆς ψυχῆς.

Πρὸς τοῦτοις εἰδέναι καὶ τοῦτο σε βούλομαι, ὅτι τὸ ἐπιθυμητικὸν μέρος τῆς ψυχῆς τῷ ἥπατι ἐγκαθίδρυσται, τὸ δὲ θυμικὸν ἐν τῇ καρδίᾳ ποιεῖται τὴν οἰκισιν, τὸ δὲ λογικὸν ἐν αὐτῷ τῷ ἐγκεφάλῳ. Τοῦτο μὲν οὖν τὸ λογικὸν ἐγκαταστῶ σοι ὁ τῶν ὄλων πρῦτανις, ἵνα συμπάχῃ καὶ τῷ θυμικῷ χρώμενος γενναίως ἀνδίστασαι κατὰ τῆς ἀλόγου καὶ βοσκοματώδους ψυχῆς, τῆς ἐπιθυμητικῆς δηλαδὴ· οἶδε γὰρ ὁ τῆς φύσεως δεσπότης ὅση περ ἐκαίνης ἐστὶν ἡ ὀρμη. Ὅτι δὲ τὸ τῆς ψυχῆς ἐπιθυμητικὸν αὐτῷ τῷ ἥπατι ἐγκαθίδρυσται, καὶ τὸν Τιτυὸν παράγει ὁ Γαληνὸς εἰς σύστασιν τοῦτου τοῦ λόγου, ἐν μὲν τῇ διαγνωστικῇ αὐτοῦ ὑπὸ αὐτοῦ λέγων αὐτοῦ κατεσθίεσθαι τὸ ἥπαρ, ἐν δὲ τῷ περὶ ἡθῶν ψυχῆς μονοβίβλῳ ὑπὸ γυπῶν. Ὁ γὰρ Τιτυὸς οὗτος κατὰ τὴν ἔξω μυθολογίαν ἐρασθῆναι λέγεται τῆς Ἀητοῦς, ἐφ' ᾧ καὶ παρὰ τῶν παιδῶν αὐτῆς Ἀπόλλωνός τε καὶ Ἀρτέμιδος κολάσει καθυποδληθῆναι, καὶ κατὰ μὲν τὸν Γαληνὸν ὑπὸ αὐτοῦ εἶτε καὶ γυπῶν τὸ ἥπαρ ἐσθίεσθαι, κατὰ δὲ τινὰς ἄλλους τοξευθῆναι αὐτὸν κἀνεῦθεν ἔχειν τὰ βέλη ἐμπεπαρμένα τῷ ἥπατι. Εὐδελὸν οὖν ἐνταῦθεν τῷ ἥπατι τὸ τῆς ψυχῆς ἐπιθυμητικὸν ἐστὶ.

B

Πρόσεχε λοιπόν. Ὅταν μὲν γὰρ τὸ λογιστικὸν ἀρχῇ, πειθόμενον μὲν αὐτῷ τῷ θυμοειδῆς ἔχον, ἀσθενὲς δὲ καὶ ταπεινὸν τὸ ἐπιθυμητικὸν, οὕτε ἀκόλαστος ὁ τοιοῦτος βίος οὔτε ὁλον οἱ λησται βιοῦσι καὶ τύραννοι, ἀλλὰ σεμνὸς πάντῃ καὶ δίκαιος. Καὶ τοῦτου χάριν ἀμφιβάλλειν οὐ χρῆ. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, εἰ μὴ ἐξ αὐτῆς τῆς σώματος κατασκευῆς οὗτος μὲν ὑπὸ παθῶν ἤττητο, ἐκεῖνος δὲ πάλιν ἐγκρατῆς αὐτῶν καταφαίνετο, οὐκ ἂν ὁ μέγας Βασίλειος τὸν προφήτην Ἠσαΐαν ἐξηγοῦμενος εἰσηγῆ τινὰς ἐκ φύσεως ἔχοντάς τινα προτερήματα καὶ κατὰ γε τὴν σύγκρισιν τῆς σαρκὸς πολλῶν διαφέροντα· εἰς ἀνάληψιν ἐπιστήμης ἢ ἀσκήσιν ἀρετῆς. Ἐνεῦθεν οὖν καὶ σφόδρα ἴδοι τις ἂν καὶ ἀκόλαστον, θυμῶδη καὶ πρᾶον, ἐχέφρονα καὶ μὴ τοιοῦτον, ὡσπερ δὴ καὶ τοὺς ἔμπροσθεν εἰρηται. Ταῦτα μὲν οὖν δύναιτ' ἂν τις ἐπι τὸ κρεῖττον μεταφέρειν ἀπὸ τοῦ χειρόνος, καὶ ἐπι τὸ χειρόν αὐ μετατρέπειν ἀπὸ τοῦ κρεῖττονος. Καὶ δῆλον ἐξ ὧν ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἔλεγε· «Ἀρκετὸν τῷ σώματι ἡ κακία αὐτοῦ. Τί δὲ δεῖ τῆ φλογὶ πλείονος ὕλης, τῷ θηρίῳ διψιλεστέρας τροφῆς; ἵνα δυσκάλεικτον γένηται καὶ τοῦ λογισμοῦ βιαιότερον.» Πρόσεχε οὖν ὅσα βιάζουσι αὐτοὺς οἱ θέλοντες μὲν σωφρονεῖν, ἔχοντες δὲ τὸ ἐπιθυμητικὸν ἰσχυρόν· ἡ μὲν γὰρ φύσις τὰ αὐτῆς ἐξ ἀνάγκης ἐπιζητεῖ, ὁ δὲ ἀγνεύειν αἰρούμενος τοῖς θελήμασι τῆς σαρκὸς ἀντιτίπτει καὶ βίον ἀγγελικὸν μαίεσθαι φιλονεικεῖ. Ὅσον δὲ βαρὺ τὸ πρὸς φύσιν μάχεσθαι, καὶ ὅσον ἐνεῦθεν τὸ ἐπαθλον, ὁ τῆς Κλάμαχο· Ἰωάννης ὁ ἀγιώτατος ἐδήλωσεν οὕτως εἰπὼν· «Ὁ σῶμα νικήσας φύσιν ἐνίκησεν· ὁ δὲ φύσιν

νικήσας ὑπὲρ φύσιν ἐγένετο· ὁ δὲ τοῦτο γενόμενος ἄσπρονδεται ἰψίους ἐτιὰμ πρᾶμμι μᾶγνιτιδι, σᾶνκτις ἰλλε βίρ Ιοᾶννᾶς αὐκτιρ σκᾶλᾶ ἡσᾶε βᾶρβις δᾶκλᾶρᾶτᾶι· ἵνα μᾶ ἰᾶγᾶ μᾶδᾶν. » Πρᾶσᾶεῖ δᾶ ὅτι κᾶλ σφᾶδᾶρᾶ βᾶρᾶαλγᾶῶσι κᾶλ ᾶχᾶῶνᾶι οἱ ὀᾶλᾶντιᾶε μᾶν σᾶσφᾶρᾶνᾶν, ἔχᾶντιᾶε δᾶ τᾶ ἔπιθᾶμᾶτᾶκᾶῶν ἰσχυρᾶν πᾶλᾶπλᾶτᾶῆ τᾶ τᾶν γᾶνᾶν, πᾶρᾶ ἔξᾶῶδᾶν ᾶλᾶ ἔπᾶιγᾶμᾶῆμᾶῶ τᾶῶ ἔνοχᾶῶλᾶνᾶῶσᾶ αὐτᾶῶιᾶ· κᾶλ μᾶ κᾶτᾶ τᾶ ᾶμᾶφᾶῶᾶλᾶ. Εἰ γᾶρ ὁ Διογᾶῆνᾶε ἔκᾶῶν· ὁ Κᾶνᾶκᾶῶε, τᾶ τᾶε φᾶσᾶεσᾶ βᾶρᾶε σᾶκ ἔνεγκᾶῶν, κᾶλ τᾶῶτᾶ τᾶσᾶῶῶῶν ᾶσᾶητᾶκᾶῶῶῶτᾶῶ; ὦν, γᾶνᾶῶᾶ κᾶ ζᾶη- τᾶῶᾶ ἰᾶᾶετᾶι ὤπᾶτᾶ τᾶ βᾶρᾶῶῶν ᾶπᾶῶᾶῶσᾶι κᾶλ τᾶ ἔᾶυτᾶῶ σᾶμᾶ κᾶυφᾶῶσᾶι, τᾶ χᾶρᾶ κᾶλ ἰᾶᾶεῶν ὅσᾶν ὀπᾶ- μᾶῶῶῶσᾶι· κᾶμᾶτᾶῶν οἱ σφᾶρᾶῶν μᾶν, ὤε ἔλᾶρᾶτᾶι, λᾶχᾶῶν- τᾶε· τᾶ ἔπιθᾶμᾶτᾶκᾶῶν, ἔν ᾶγᾶνᾶῶ δᾶ φᾶλᾶσᾶεῶν ἔᾶυτᾶῶε πᾶρᾶθᾶμᾶῶμᾶῶῶ; » Ἐνετᾶῶθεν, ᾶγᾶπᾶητᾶ, τᾶῶν ὀσᾶῶν τᾶῶε, ἵνα τᾶν φᾶσᾶκᾶῶν ᾶπᾶσᾶῶῶσᾶι πᾶρᾶσᾶῶν, κᾶλ γᾶμᾶῶῶ τᾶ σᾶμᾶ μᾶεσᾶν ὀδᾶτᾶῶν δᾶημᾶεῶῶντᾶε ὤφᾶῶη- σᾶν. Μᾶηδᾶῶι λᾶιπᾶῶν ἔπᾶ μᾶεσᾶ πᾶρᾶσφᾶεῶῶτᾶ τᾶν γᾶ- νᾶεῶν, μᾶηδᾶῶι σᾶκ ᾶγᾶθᾶῶε ᾶσᾶτᾶῶν πᾶρᾶσᾶῶῶῶεσᾶσᾶ σᾶημᾶτᾶῶσᾶῶ. Ἄσᾶτᾶῶν μᾶν γᾶρ κᾶνᾶῶεῶε, ᾶνᾶτᾶ- λᾶ; κᾶλ δᾶσᾶεῶε αὐτᾶῶν, τᾶῶε πᾶρᾶσᾶῶησᾶῶι γᾶνεσᾶῶι κᾶιρᾶῶε; φᾶκᾶῶῶμᾶεσᾶν ὁ σᾶφᾶῶε; τᾶ πᾶντᾶ δᾶεᾶθᾶῶῶν, ὤε ἔνετᾶῶθεν ᾶῶρᾶε μᾶτᾶτᾶεπᾶῶμᾶῶῶν κᾶλ ᾶμᾶῶῶν κᾶ- τᾶρᾶῶηγᾶνᾶῶμᾶῶῶν εὐκᾶῶρᾶε ᾶῶξεσᾶῶι τᾶ φᾶτᾶ. Κᾶλ γᾶρ τᾶῶν τᾶρᾶῶῶν ὤε ἔν κᾶκᾶλᾶ δᾶηνεκᾶῶε χᾶρᾶηγᾶῶμᾶῶ- ῶν ᾶνελλᾶπᾶῶε κᾶλ ἦ τᾶῶν πᾶρᾶσφᾶεῶμᾶῶῶν τᾶε κᾶρ- πᾶῶε δᾶμᾶῶῶε φᾶσᾶῶε, ὤε εὐρᾶσᾶεσᾶῶι μᾶν ἔκᾶῶῶν δᾶκᾶ τᾶε κᾶρπᾶῶε, τᾶε δᾶ κᾶρπᾶῶε δᾶκᾶ τᾶ ζᾶᾶ κᾶλ τᾶν ᾶν- θᾶρᾶῶῶν. Οὐ γᾶνᾶμᾶε λᾶιπᾶῶν οἱ ᾶσᾶτᾶῶε μᾶτᾶτᾶεπᾶῶσᾶῶν, ὀῶδᾶ κᾶθᾶῶπᾶρ τᾶ ᾶνδᾶρᾶῶῶδᾶῶν τᾶν κᾶῶ; εἰκᾶῶνᾶ Θεᾶῶ πᾶρᾶ- ρᾶῶῶσᾶῶν ᾶνθᾶρᾶῶῶν. Οὐδᾶ γᾶρ εἰεῶ τᾶσᾶῶῶῶν ᾶν εὐρᾶεῶῶν ᾶδᾶκᾶῶε, τᾶε μᾶν μᾶηχᾶῶε πᾶῶῶῶε, τᾶε δᾶ φᾶνᾶῶε; κᾶλ ᾶρπᾶγᾶε. Ἄλλᾶ κᾶλ πᾶρ τᾶῶν ᾶσᾶτᾶῶν ὁ δᾶημᾶῶρ- γᾶ; αὐτᾶῶν τᾶν ᾶῶτᾶῶν ᾶπᾶφᾶεῶῶτᾶ, εἰπᾶρ τᾶῶᾶτᾶ κᾶτᾶ- σᾶεκᾶῶῶεσᾶν ᾶ τᾶν ἔπιφᾶρᾶῶν ἦ μᾶν ἔξ ᾶνᾶγᾶηε τᾶῶν κᾶκᾶῶν ἔπιτᾶῶῶηε, κᾶθᾶ δᾶ κᾶλ πᾶρᾶε Φᾶῶσᾶῶν ὁ κᾶρᾶφᾶῶε; ἔᾶγᾶε Πᾶτᾶρᾶε, γᾶνεῶε κᾶλ εἰμᾶρᾶῶῶη τᾶ πᾶν ἔπιτᾶεπᾶῶντᾶ.

nis esse causa factos. Quapropter animorum voluntates atque sententias sidera non mutant, nec hominem ad imaginem Dei factum manipii cuiusdam vilis instar hac illac ducunt. Non tam enim ipsa deprehenderentur iniusta esse, quosdam adulteros efficientia, quosdam homicidas ac praedones, quam eorum opifex, qui praecipuam in hac parte culpam mereretur, ob res ejusmodi conditas quae necessario nos ad mala proclives redderent. Idcirco non abs re scripsit eximius ille Petrus ad Faustum, quosdam falso universam hoc natalitiis sideribus et fao committere.

Ἄλλᾶ κᾶλ πᾶρ τᾶῶν ᾶσᾶτᾶῶν ὁ δᾶημᾶῶρ- γᾶ; αὐτᾶῶν τᾶν ᾶῶτᾶῶν ᾶπᾶφᾶεῶῶτᾶ, εἰπᾶρ τᾶῶᾶτᾶ κᾶτᾶ- σᾶεκᾶῶῶεσᾶν ᾶ τᾶν ἔπιφᾶρᾶῶν ἦ μᾶν ἔξ ᾶνᾶγᾶηε τᾶῶν κᾶκᾶῶν ἔπιτᾶῶῶηε, κᾶθᾶ δᾶ κᾶλ πᾶρᾶε Φᾶῶσᾶῶν ὁ κᾶρᾶφᾶῶε; ἔᾶγᾶε Πᾶτᾶρᾶε, γᾶνεῶε κᾶλ εἰμᾶρᾶῶῶη τᾶ πᾶν ἔπιτᾶεπᾶῶντᾶ.

Ἄλλᾶ κᾶλ πᾶρ τᾶῶν ᾶσᾶτᾶῶν ὁ δᾶημᾶῶρ- γᾶ; αὐτᾶῶν τᾶν ᾶῶτᾶῶν ᾶπᾶφᾶεῶῶτᾶ, εἰπᾶρ τᾶῶᾶτᾶ κᾶτᾶ- σᾶεκᾶῶῶεσᾶν ᾶ τᾶν ἔπιφᾶρᾶῶν ἦ μᾶν ἔξ ᾶνᾶγᾶηε τᾶῶν κᾶκᾶῶν ἔπιτᾶῶῶηε, κᾶθᾶ δᾶ κᾶλ πᾶρᾶε Φᾶῶσᾶῶν ὁ κᾶρᾶφᾶῶε; ἔᾶγᾶε Πᾶτᾶρᾶε, γᾶνεῶε κᾶλ εἰμᾶρᾶῶῶη τᾶ πᾶν ἔπιτᾶεπᾶῶντᾶ.

Ἄλλᾶ κᾶλ πᾶρ τᾶῶν ᾶσᾶτᾶῶν ὁ δᾶημᾶῶρ- γᾶ; αὐτᾶῶν τᾶν ᾶῶτᾶῶν ᾶπᾶφᾶεῶῶτᾶ, εἰπᾶρ τᾶῶᾶτᾶ κᾶτᾶ- σᾶεκᾶῶῶεσᾶν ᾶ τᾶν ἔπιφᾶρᾶῶν ἦ μᾶν ἔξ ᾶνᾶγᾶηε τᾶῶν κᾶκᾶῶν ἔπιτᾶῶῶηε, κᾶθᾶ δᾶ κᾶλ πᾶρᾶε Φᾶῶσᾶῶν ὁ κᾶρᾶφᾶῶε; ἔᾶγᾶε Πᾶτᾶρᾶε, γᾶνεῶε κᾶλ εἰμᾶρᾶῶῶη τᾶ πᾶν ἔπιτᾶεπᾶῶντᾶ.

spondet ipsius etiam praemii magnitudo, sanctus ille vir Joannes auctor scae hisce verbis declarat: «Qui corpus vicit, naturam vicit; qui naturam vicit, supra naturam semet extulit; hoc qui con- secutus est, paulum angelis est inferior, ne nihil ab iis differre dicam.» Nimirum scito gravibus eos molestiis premi qui casti esse desiderant, cum appetitum in se fortem experiantur et genitu æ magnam copiam, quæ negotii plurimum eis facer- sit ac nunquam non, ut emittatur, urget. Nihil de hoc ambigendum. Quippe si Diogenes ille Cy- nicus, cum onus illud naturæ nequiret amplius ferre, homo perpetuis et maximis exercitationibus ad abstinentiam condoceretur, mulierem aliquando quæssisse perhibetur, quo rem molestam sibi depo- neret et corpus onere velut excusso levaret, quan- tum illos sustinere laboris atque molestiarum exi- stimandum est, in quibus a natura vehemens est appetitus impetus, cum nihilominus servare seipsos in continentia velint? Atque hanc ob causam, dilecte filii, quidam viri religiosi nudis corporibus totos dies in medias aquas semet abjecisse traduntur, quo inflammationem et æstum illum natura-lem restinguerent. Itaque nemo posthac rati- vilitatem suam in medium proferat, nemo inauspicatos siderum positus et inter se conformaciones causetur. Nam sapiens ille Moderator universerum præclaro consilio instituit, ut suis temporibus certi siderum motus, ortus, occasus eveniant, quo com- mutato per has causas aere pluviusque delabentibus plantæ incrementum commode sumant. Cum enim alimenta quodam velut ambitu perpetuo suppeditata non desiderantur, etiam illorum natura, qui fractus ipsos percipiunt, vel egere vel deficere nequ t. De quo intelligimus sidera quidem cum motibus suis fructuum, fructus autem animalium et homi-

Prudenter igitur hæc considerato, nec horum verbis plus æquo perturbari te sinito. Cum enim dicunt eam horam qua fetus conceptio fiat, fetum ipsum, tam marem quam femineum, optime formare, mox eis obijcere vicissim potes quod si quidem una et eadem hora, una et eadem seminis dejectione gemeliorum conceptio fiat, omnino necesse sit alterum eorum non esse marem, alterum feminam, sed vel ambos mares vel feminas formari. Consimiliter eadem ratione sequeretur alterum eorum non debere citius exstingui, tardius alterum, sed utrumque rebus humanis pariter eximi. Nam; ut ipsi loquuntur, idem sidus tam huic quam illi vitam præbuit. Quin etiam eo progrediuntur, ut morbos quosdam et formas quæ fetibus in ipsa matrice nonnunquam accidunt (solent enim interdum femellæ vrendis in partibus virilem habere

speciem, ac vice versa mares femineam) astris anctoribus trihuant. Vocant ejusmodi fetus, de quibus modo loquebamur, hermaphroditos. Nam perbelle fingunt Mercurium (qui Græcis Hermes est) et Venerem (quæ Aphrodite) in iisdem centris conjunctos. Saturno etiam accedente certa que conformatione aeris, fetus quosdam præter naturam affectos producere. Sed enim hoc minime verum est. Nam ipsa fetus formatrix **114** natura nonnunquam ejusmodi efficit, quemadmodum est supra demonstratum. Hermes quidem ille philosophus, quem Græci tanto habent in honore, scriptis ad sapientem Ammonem litteris, morborum in iis causis qui furore corripiuntur et mente sunt alienati, ad sidera refert. Cum enim, inquit, sidus illud in cujus potestate cerebrum est, fetum bono quodam aspectu intuetur, ejusque cerebrum in ipsa formatione radiis ejusmodi collustrat, omnino fit ut facultates animi principes in tali fetu præclare comparatæ sint. At si quemodocunque sidus ipsum male afficiatur, etiam diversa erit et contraria priori ejus effectio. Hunc in modum spectatores illi sublimium sentiunt atque loquuntur. Eorum tu opinionem rejicito, ac pravis quibusdam humoribus cerebrum ejus repletum esse credito, quem animo alienatum conspexeris. Nam cerebrum mentis est instrumentum, ideoque pro ipsius instrumenti affectione mens etiam, velut artifex, agere consuevit. Propterea Deus herbas quasdam condidit quibus variis doloribus atque morbis medeamur, et hominibus medicam sapientiam abunde largitus est. Hinc et cerebrum purgari videmus, et morbos alios, qui curationem requirunt, convenientium medicamentorum adhibitione sanari. Non igitur eorum verbis decipi te patitor. Ac ne fato quidem, ceu dictum est, hi morbi hominibus accidunt. Quid enim alii sibi fati vult vocabulum, de ipsorum sententia, quam quod sit eventus quidam inevitabilis, ortus ex serie perpetua motus cælestium corporum? Quod ipsum totus ille sanctorum virorum cœtus longissime rejicit. Quamobrem istuc? Quia multum amentia stoliditatisque continet, plus impietatis, ut magnus ille Basiliius loquitur.

Naturaliter quidem, ceu diximus, gubernari regique corpus nostrum ipse rerum Dominus voluit; absque quo foret, nec aere puro nec aquis pellucidis nec loco salubri nec sumptis per vices esculentis ac poculentis vita nostra indigeret. Enimvero, chare sili, sac divinam mihi sapientiam intueare, siquidem nonnilil de rerum natura nobis est commentandum. Etenim ne maxime principales necessariorum corporis nostri partes quibusvis de causis læderentur, caput nostrum, uti quod cerebrum continet quo vita nostra tota nititur, tum capillis tum ossibus præter illos solidis durisque munivit. Cerebrum ipsum natura tenerum fecit, quandoquidem

A περί που τὰ γεννητικά φέρουσι μόρια, καὶ τούναντιον αὐθις τὰ ἄρρενα), τοὺς ἀστέρας αἰτίου; ἡγνται. Ταύτη τοι καὶ ἑρμαφροδίτους τοὺς τοιοῦτους ἐπωνομάζουσι. Κομφεύονται γὰρ, ἐπειδὴν ὁ Ἑρμῆς καὶ ἡ Ἀφροδίτη εὐρεθεῖεν ὁμόκεντροι, συνόντος αὐτοῦ τοῦ Κρόνου, πρὸς δὲ καὶ σχηματιζομένου τοῦ Ἄρεος, αἰτίου: τῆνικαῦτα καὶ τῶν παρὰ φύσιν παθῶν τοῖς τιχτομένοις καθίστανται. Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν· ἡ γὰρ διαπλάττουσα τὸ ἔμβριον φύσις αἴτια πολλάκις τῶν τοιοῦτων εὐρίσκειται, καθὼς ἀνωθεν εἴρηται. Ἄλλὰ καὶ ὁ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἑλλησι τιμώμενος Ἑρμῆς Ἀμμωνι τῷ σοφῷ ἐπιστέλλων αὐτοῦς αἰτιᾶται τοὺς ἀστέρας ἐπὶ τε τοῖς μαινομένοις καὶ τὸ φρόνημα κεκτημένοις παράφορον ὡς αἰτίους δῆθεν τοιοῦτων παθῶν. Φησὶ καὶ γὰρ ὡς ἐπειδὴν ἐξ ἀγαθοῦ σχήματος ὁ τοῦ ἐγκεφάλου κυριεύων ἀστέρ κατοπτρεῖ τὸ πλαστουργούμενον, κάκειθεν ἀκτίνα βάλλει τῷ ἐγκεφάλῳ τοῦ πηγνυμένου, καλῶς ἔξουσιν αἱ ἡγεμονικαὶ δυνάμεις τῷ πλαττομένῳ τῆνικαῦτα ἔμβριον· εἰ δὲ κακούμενος; ὅπωςδῆποτε τύχη ὁ τοιοῦτος ἀστέρ, τῶν ἐναντίων ἔσται πάντως ποιητικὸς. Καὶ οὕτως μὲν οἱ τοῖς μετεώροις προσέχοντες καὶ φρονοῦσι περὶ τούτων καὶ λέγουσιν (24). Σὺ δὲ, ἀγαπητὲ, μὴ οὕτως, ἀλλὰ μοχθηροῖς τισι χυμοῖς κατακρατεῖσθαι τὸν ἐγκέφαλον πίστευε, ἤνικα δὲ θεᾶση τινὰ παρακοπὴν φρενῶν συνεχόμενον· ὁ γὰρ ἐγκέφαλος; ὄργανόν ἔστι τοῦ νοῦς· ταύτη τοι καὶ κατὰ τὴν ὄργανου διάθεσιν καὶ ὁ τεχνίτης εἰσθε νοῦς ἐνεργεῖν. Ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ βοτάνας ἀκσεωδύνους πρὴγῆγαγεν ὁ Θεός, καὶ σοφίαις λατρικῆς τοὺς ἀνθρώπους ἐνέπλησεν· ἐντεῦθεν γὰρ καὶ κεφαλὴν καθαρομένην ἴδῃ τις, καὶ πάθη ἄλλα τινὰ θεραπείας ἀξιούμενα φαρμάκων καταλλήλων ἐπαγωγὰς. Μὴ οὖν συναρπάζου τοῖς λόγοις αὐτῶν, ὅτι μὴδὲ καθ' εἰμαρμένην, ὡς εἴρηται, τὰ πάθη τοῖς ἀνθρώποις ἐμπίπτουσιν. Τί δὲ τὸ τῆς εἰμαρμένης ἔστι σημαίνόμενον; Ὡς ἐκείνοι φασιν, ἡ ἀπὸ τῆς καθ' εἰρμὸν τῶν οὐρανίων σωματίων κινήσεως; ἀπαράβατος ἐκδοσις, ἦν δὴ καὶ πάντων ὁ τῶν ἀγίων χορὸς πόρρω που ῥίπτει καὶ ἀποπέμπεται. Τίνο; ἐνεκεν; Ὅτι πολὺ μὲν τὸ ἀνόητον κέκτηται, πολλαπλάσιον δὲ τὸ κσεθὲς, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος.

D Φυσικῶς μὲν οὖν, ὡς προεῖρηται, καὶ διοικεῖσθαι τὸ ἡμέτερον σῶμα καὶ διεξάγεσθαι συγκεχώρηται πάντως παρ' αὐτοῦ τοῦ Δεσπότη τοῦ τῆς φύσεως. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἡ τῆς ζωῆς ἡμῶν σύστασις; καὶ ἀέρος ἔχρηζε καθαροῦ καὶ ὑδάτων διειδῶν τόπου τε ὑγιεινοῦ καὶ καταλλήλων ὡσαύτως βρωτῶν καὶ ποτῶν. Ἄλλ' ὄρα τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν, ἀγαπητὲ, εἴ γε καὶ φυσιολογίας μικρὸν ἄψασθαι. Ἴνα γὰρ μὴ τὰ καιριώτατα τοῦ σώματος ἡμῶν μόρια καὶ ταῖς τυχοῦσαις προφάσεσι καταβλάπτωνται, πολυτρόπως, ὡς προεῖπομεν, καὶ πολυειδῶς ἡσφαλισατο. Αὐτίκα γὰρ τὴν κεφαλὴν ἡμῶν, ὅτε δὴ τὸν ἐγκέφαλον αὐτὸν περιέχουσαν ἐν ψ τὰ

(24) Ἐπὶ τε λέγουσιν. Ex V. et F.

της ζωῆς ἡμῶν περιεληπται, καὶ θριβὶ κατώχυνται καὶ ὀστέοις πρὸ τούτων στεβροῖς. Ἀπαλὸν δὲ ἡ φύσις τοῦτον ἐποίησεν, ἐπειδὴ ταῖς αἰσθησεσι πάσαις αὐτὸς χορηγεῖ τὰς πηγὰς. Ἴνα δὲ μὴ τῇ στεβρότητι τῶν ὀσῶν συντριβόμενος περὶ τὴν οἰκίαν βιάπτεται φύσιν, ἀπαλὸς καὶ γὰρ, δυσὶ μήνιξι· ξιν αὐτὸν περιέλαβε, καὶ ταῦται; οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἀπαλῆ μὲν ὄσῳ τῇ ἔσῳθεν διὰ γε τὴν τοῦ ἐγκεφάλου ἀνάπαυσιν, στεβρότερόν δὲ πάλιν τῇ ἔσῳθεν, ὡς ἐντεῦθεν ἀμφω φυλάττεσθαι· ὄσῳ μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τῆς καρδίας ἐποίησε, καθὰ δὴ καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησιν, ὀστέοις μὲν περικυκλώσας, παραθεῖς δὲ αὐτῇ καθάπερ ἀπαλὸν στρώμα τὸν πνεύμονα, ἵνα μὴ τῇ ἀεικνησίᾳ καὶ αὐτῇ τοῖς ὀστέοις συντριβῆται. Ἀλλὰ πολλαχόθεν ἔχειν ῥαφὰς πολλῆς ἀσφαλείας ὑπόθεσις· ἐξαρτμίζεται γὰρ ἐκείθεν αὐτὸς, ὥστε μὴ συμπνίγεσθαι ὅπῃ τῶν ἀναφερομένων ἀτμῶν. Πληγῇ τε εἰ τις ἐπενεχθεῖη ποτὲ, οὐχ ὀλοσχερῶς ἡ βλάβη γίνεται· εἰ μὲν γὰρ ἐν καὶ συνεχὲς ἦν τὸ ὀστούν, καὶ μία κατενεχθεῖσα πληγὴ τὸ πᾶν ἐλυμήνατο, εἰς πολλὰ δὲ νυνὶ διαιρουμένου γενέσθαι τοῦτο πάντως ἀμήχανον. Εἰ γὰρ καὶ συμβαίη τρωθῆναι μέρος ἐν, ἀνάγκη πᾶσα τὸ κατ' ἐκείνο τὸ μέρος κείμενον ὀστούν παραβλάπτεσθαι, ἀσινῇ δὲ τὰ λοιπὰ πάντα διαφυλάττεσθαι, τοῦ συνεχοῦς τῆς πληγῆς· διακοπτομένου τῇ τῶν ὀσῶν διαίρεσει. Περὶ δὲ τῶν τῆς κεφαλῆς περιττωμάτων τῆς χρῆ καὶ λέγειν, εἰ γε τὰς ἐκκρίσεις αὐτῶν, ὡς ὄραξ, ἡ ὄσφρησις πεπίστευται; Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς κάτωθεν ἀναπνευομένων ἀτμῶν ὡς ὑπερκειμένη αὐτῇ τοῦ σώματος ὑποδέχεσθαι εἴωθεν, ἡ δὲ τούτων πλημμύρα πολλὴν ἀνείργασατο τῷ ἐγκεφάλῳ τὴν λώθην, οὐδὲ τούτου κατημέλησεν ὁ τῶν ἀπάντων ποιητῆς, ἀλλὰ πόρους τινὰς ἐν τοῖς ὀστέοις ἐργασάμενος τὰ ὕγρα καὶ παχέα τῶν περιττωμάτων ἐπὶ τὴν ὑπερῶν καὶ τοὺς μυκτῆρας ὠδήγησε, καὶ δύο τούτοις ἐκκρίσεων ἀπένειμε μόρια, ἵνα συντόμως τὸ βλαβερὸν ἐκφορῆται. Τὸ δὲ ἓν ἀτμῶδες περιττωμα διὰ τῶν τοῦ κρανίου ῥαφῶν ἀνωθεν ἐξωθεῖται. Μὴ θαύμαζε εἰ γε ψυχρῶς ἔστιν ὁ ἐγκεφάλος φύσει, καὶ ὅτι μείζονα τοῦτον ὁ ἄνθρωπος ἢ τὰ λοιπὰ ζῶα κέκτηται. Τὴν γὰρ ἐν τῇ καρδίᾳ θερμότητά τε καὶ ζέσιν χωρεῖν ἐπὶ τὸ εὐκρατον ἐντεῦθεν ὁ Ἀριστοτέλης φησιν, αὐτὸν δὲ αὐτὸν ἐγκεφάλου μὴ ὑπερθερμαίνεσθαι τῇ ἀναφερομένῃ θερμότητι. Ὅρα δὲ νουενχῶς· ἐπειδὴ γὰρ ἡ ποιαύτη θερμότης μείζων ἔστι, μείζων ἄρα καὶ ἡ ἐξ ἐγκεφάλου ψυχρότης τε ὁμοῦ καὶ ὑγρότης ἀντίκειται, ἥς ὑγρότητος ἕνεκα καὶ ὀφθαλμοὶ πηγνυται τὸ περὶ τὴν κεφαλὴν ὀστούν, ὃ δὴ καὶ βρέγμα καλοῦσι τινες. Ἀλλὰ καὶ ῥαφὰς πλείους ὁ ἄνθρωπος κέκτηται, καὶ μᾶλλον ὁ ἀνὴρ. Τίνος ἕνεκα; Ὅτι καὶ πλείων ὁ ἐγκεφάλος αὐτῷ πρόσεστιν· ἵνα γοῦν ἔμπρους ὁ τόπος ἦ, πλείωνων ὁ ἀνὴρ ἔδεθη ῥαφῶν. Καὶ ξηρὸς μὲν ὁ τοιοῦτος καὶ ἀπέριττος ὡν συνετόν τινα ποιεῖ καὶ νηφάλιον, κάθυγρος δὲ ὡν τάναντία ποιεῖ, κωθρὸν δηλονότι καὶ ὕπνῳδον καὶ ῥάθυμον. Καὶ πρόσθετος, εἰ βούλει, τῷ σοφῷ Ἡρακλεῖτι· ξηροτέρη ψυχῇ

cunctis sensibus suos quasi fontes suppeditat. Rursum ne tam tenera substantia propter ossium duritiem collisa velut attereretur ac detrimentum caperet, duabus eam membranis **115** est complexa, iisque non unius generis, sed interiore quidem molli ob cerebri quietem, exteriori vero solidiori, quo per illam utriusque salutem conservetur. Idem in corde factum, Joanne Chrysostomo teste, quod ossibus quidem cinxit Deus; sed nihilominus eidem, quasi teneram quamdam vestem stragulam, pulmonem adunxit, ne et ipsum ad ossa propter perpetuitatem motus allideretur. Quin illud etiam, quod non continuum et unum sit os quo cerebrum tegitur, sed omni ex parte suturas habeat, quam praeclare consultum sanitati nostrae sit, argumento est. Nam per eas vapores suos emittit, ne per halitus sursum contententes suffocetur; et eadem ratione consequimur ut illata forte cerebro plaga non totum laedat. Quippe si os continuum et unum foret, ab uno vulnere totum laederetur. Nunc cum in ossa plura divisum sit, fieri hoc omnino nequit. Nam si maxime pars una vulneretur, necesse est illud os laedi quod illa est in parte situm, cum illaesa caetera maneant, vulneris continuitate per ossium divisionem interrupta. Quid de capitis excrementis dicam? quorum egestionem nares sunt, uti vides, destinatae. Cum enim caput tanquam supremum in corpore locum consecutum vapores deorsum ascendentes excipere soleat, quorum redundantia cerebro plurimum detrimenti allatura erat, ne id quidem opifex ille rerum negligere voluit, sed quibusdam meatibus effectis in ipsis ossibus excrementa humida et crassa in palatum ac nares deduxit, quas ipsas quoque duas in partes divisit, quibus excretio fiat, ut compendiaria quasi via breviterque noxia egerantur et excrementa sursum exhalantia per cranii suturas sursum expellantur. Neque cerebri naturam esse frigidam miraberis, nec quod in homine cerebrum sit amplius quam in animalibus caeteris. Nam hinc tradit Aristoteles calorem ebullitionemque cordis temperatorem effici, et ipsum cerebrum propter calorem sursum tendentem non nimium effervesce. Quod sane si fieret, non parum effectiones ejus impedirentur. Atque hoc loco mentem mihi velim adhibeas. Quia magnus est cordis calor, idcirco etiam major illi frigiditas cerebri et humiditas opponitur; cuius humiditatis causa perquam sero capitis os consolidatur, quod bregma nonnulli vocant. Et suturas capitis, ceu diximus, homo plures habet, praesertimque vir. Quamobrem istuc? Quia cerebrum in eo quoque majus est. Ut igitur hic locus fetoris expers esset maxime, vir pluribus suturis egebat pro ipsius nimirum cerebri amplitudine. **116** Quodsi cerebrum quis siccum minimeque gravatum ab excrementis habeat, prudens atque sobrius evadit, cum ejusdem humiditas contrarium quiddam efficiat, hominem videlicet desidem, somnolentum, ignavum. Licet hoc de sapientis Heraclidi

verbis intelligas, qui animam sicciorem dixit esse sapientio-
 rem. Nam in cerebris humidis spiritus animalis veluti submersus, ut et in feminis est videre, præclarissime suas effectiones absolvere nequit. Idcirco divinus ille Cyrillus sexum femininum dimidia parte virorum indoli cedere dixit. Atque hæc de statu conditioneque cerebri naturali dicta sunt. Cum autem plus æquo siccescit, necesse est hominem lædi et affligi. Nam vehementes quædam temperamenti justæ perturbationes partium ipsarum effectiones quasi retundere consueverunt. Itaque fieri plerumque solet, ut vel jejunia vel vigiliæ naturalem cerebri siccitatem plus æquo augehentes hujusmodi morbos gignant. Estque propterea necessarium ut homines in hunc modum affecti victus ratione aliquanto humidiores utantur; nam orti de siccitate morbi per humiditatem curantur. Rursum si ex morbo quodam plus æquo sit humidum cerebrum, subsequi rerum oblivio et infatigatio quædam solet, eaque tanta ut sæpenumero tam artium quam litterarum suique adeo nominis homo prorsus obliviscatur. Tribus nimirum membranis cerebri distinguitur, ac ventriculus quidem ejus anterior facultatis informantis et imaginantis est instrumentum, medius vero cogitantis, posticus denique recordantis. Etenim primo rem hanc aut illam informatione quadam concipimus; deinde de informato rationamur, quid et quod duplex a natura sit, atque ita in memoriam tandem recondimus. Et hæc quidem accipienda de iis sunt qui recte affecti sunt atque sani. Quodsi vel unum aliquid horum morbo quodam quocunque pacto afficiatur, tunc ejus partis ratione anima pure nequit efficax esse. Hæc tibi, dilecte filii, monendo subjicio, ne siderum inter se conformationes et aspectus causeris, cum naturalibus hujusmodi quædam rationibus evenire consueverint.

(25) Καὶ οὕτω μὲν.... θεραπεύονται. Ex V et F.

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ*

PARS II.

AB ADAMO USQUE AD CÆSARIS IMPERIUM.

Ac sumus quidem hactenus longioribus in expositione hac digressionibus usi, verum id omne studio discendi tuo, quo sane singulari flagras, tributum est. Quippe dum cupiditati, ceu vides, iuxæ gratificamur, magno hæc labore atque industria collegimus et in hunc commentarium studiosè digessimus.

Ταῦτα μὲν οὖν εἰ καὶ παρεμβατικώτερον εἰρηται, ἀλλὰ φιλομαθείας ἕνεκα πάντως τῆς σῆς. Ἐφέσει καὶ γὰρ, ὡς ὄρα, τῇ σῇ χαρίζομενος, καὶ φιλοπόνησας ταῦτα συνέλεξα καὶ φιλοτιμίως τῷδε διεληφα τῷ συντάγματι.

* In ms. F. titulus apparet augustior APXH THS XRONOGRAFIAΣ, deinde alter minor, Περὶ τῆς φυσιολογίας τοῦ ἀνθρώπου.

Γεννᾶ τείνουσιν ὁ Ἀδάμ τὸν Κάιν, τὸν Ἄβελ, τὸν Σήθ, θυγατέρας δὲ δύο, καθά φησι Γεώργιος, τὴν Ἀζούραν, ἣν ὁ Κάιν ἔλαβεν εἰς γυναῖκα, καὶ τὴν Ἀσουάμ, ἣν ἔλαβεν ὁ Σήθ· ὁ γὰρ Ἄβελ φονευθεὶς παρὰ τοῦ Κάιν διὰ φθόνον ἀπῆλθε παρθένος. Ἐφθόνει δὲ τῷ Ἄβελ ὁ Κάιν, ὅτι προσέσχε ταῖς αὐτοῦ θυσίαις ὁ Θεὸς μᾶλλον ἢ ταῖς τοῦ Κάιν. Ἀπεστρέφεται δὲ παρὰ τοῦ Κάιν τὰ προσαγόμενα οὐχ ὅτι καρποὶ ἦσαν ἀπὸ τῆς γῆς, καθά φησιν ὁ παράφρων Ἰουλιανός, τὴν ζωοθυσίαν εὐμεθέδως εἰσάγων, ἀλλ' ὅτι ἀχορηστα ἦσαν. Προσέσχε λοιπὸν τοῖς τοῦ Ἄβελ ἀπὸ τῶν πρωτοτοκίων καὶ γὰρ ταῦτα, τούτεστι τῶν ἐξαιρέτων, ὡς ὁ χρυσοβήμων φησὶ. Τὴν προαίρεσιν λοιπὸν καὶ ἀποδέχεται καὶ αὐτὸς ἀποστρέφεται, οὐ μὲν οὖν αὐτὰ τὰ προσαγόμενα.

est, ut Chrysostomi verbis utar, Institutum animi rantur.

Ἄλλὰ πόθεν ὁ Κάιν εἰς τοιαύτην ἤλθεν ἔνοϊαν, ὥστε θυσίαν προσαναγκάσει τῷ Θεῷ; ἢ πάντως ἐκ τῆς ἐν τῷ συνειδότη αὐτοῦ γνώσεως, ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησὶ. Καὶ πόθεν ὁ Κάιν ἐπέγνω ὅτι οὐ προσέσχε τοῖς αὐτοῦ δώροις ὁ Θεός; Ἀπὸ τοῦ μὴ καταλθεῖν ἀνωθεν πῦρ ἐπὶ ταῖς θυσίαις αὐτοῦ, καθάπερ ἐπὶ ταῖς τοῦ Ἄβελ γέγονεν· ἐπὶ γὰρ ταύταις κατήλθε πῦρ καὶ ἠνάλωσεν αὐτάς, τὴν ἀποδοχὴν ἐντεῦθεν τοῦ Θεοῦ παριστῶν. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο ζητοῦσιν ἐνταῦθα, διὰ τί κατ' ἀρχὰς πῦρ μὲν ἐξ οὐρανοῦ κατήρχετο καὶ τὰς προσαγομένας τῷ Θεῷ θυσίας ἐπεδόσκατο, νυνὶ δὲ τοῦτο οὐ γίνεται. Μὴ ταῖς τῶν ζῶων θυσίαις ὁ Θεὸς ἔχαιρεν; Οὐχί· κατὰ γὰρ τὸν θεϊώτατον Κύριλλον τύπος ἦν ἐκεῖνο τὸ πῦρ καὶ προεικόνισμά τοῦ πανηγίου Πνεύματος τοῦ κατεβάντος μὲν ἀοράτως καὶ τὰς πνευματικὰς ἡμῶν θυσίας προσδεχομένου, καθά ὅθι καὶ ἐπὶ τὸν Χριστὸν αὐτὸν κατῆγε ἐν Ἰορδάνῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐχ ὡς δεόμενον Πνεύματος, ἀλλ' ἵνα μάθωμεν ὅτι καὶ ἐπὶ παντὶ βαπτισομένη ἀοράτως τὸ Πνεῦμα κάτεισι καὶ ἀγιάζει αὐτόν. Εἰ δὲ καὶ νῦν, ἀγαπητέ, σημεῖα τοιαῦτα οὐχ ὄρας, μὴ ἀπίστει· εἰ γὰρ καὶ ἔφη; ἐγένοντο κατ' ἀρχὰς αἰσθητὰ διὰ γε τοὺς ἀνοητοτέρως ἐπικειμένους, ὡς ὁ χρυσοβήμων Ἰωάννης φησὶ, καὶ μηδεμίαν ἔνοϊαν ἀσωμάτου φύσεως δυναμένους λαθεῖν, ἀλλ' ἡμῖν αἰσθητῶν ὄψεων οὐκ ἔστι χρεῖα λοιπὸν, ἀνεὶ πάντων ἀρκούσης τῆς πίστεως· τὰ γὰρ σημεῖα, φησὶ, ταῖς ἀπίστοις, οὐ μὴν αὐτοῖς τοῖς πιστεύουσι.

Καὶ ὁ μὲν Κάιν, ἀγαπητέ, μείζον ἠμαρτην ἢ ὁ Ἀδάμ. Καὶ δῆλον ἐκ τῆς γενομένης πρὸς αὐτοὺς κατάρας τοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ Ἀδάμ, « Ἐπικατάρατος ἢ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου »· ἐπὶ δὲ τοῦ Κάιν, ὀλεθρίου ὄντος τοῦ πλημμελήματος, αὐτῆς ὁ Κάιν τὴν κατάραν ἰδέσκατο. Καὶ τοῦτου χάριν οὐδὲ ταχέως ἐπάγεται τούτῳ ὁ θάνατος, ἵνα καὶ τοῖς λοιποῖς διδάσκαλος γένηται.

1 Cor. xiv,

117 Secundum hæc Adamus Cainum, Abelum Sethumque genuit, et filias duas, uti Georgius memorie prodidit, Azuram videlicet, quæ cum Caino nupta fuit, et Asuam, quam Sethus uxorem accepit : etenim Abelus per invidiam a Caino necatus exsors conjugii ac virgo decessit. Causa, quamobrem Abelo Cainus invideret, hæc erat, quod sacrificiis ejus magis Deus esset propitius quam Cainicis, quæ omnino aversabatur, non quia terræ fructus ille offerret, quemadmodum vesanus ille Julianus scripsit, animalium mactationes hoc argumento comprobare volens, sed quod inutilia prorsus essent. Itaque Deus Abeli sacrificia respiciebat, quæ ille de pecorum suorum, et quidem eximiorum, primigenis offerebat : hoc vel probat vel improbat, non res ipsas quæ offer-

118 Sed enim unde Caino ad animum acridit ut Deo sacrificium offerendum esse statueret? num ex conscientie notitia quadam, ut Chrysostomus ait? Et unde tandem Cainus idem intellexit Deum munera sua non respicere? Nimirum ex eo quod in ejus hostias ignis e cælo non delaberetur, quemadmodum in Abeli sacrificiis fieri consueverat. Nam ejus hostias ignis superne delatus absumebat, quo ipso declarabatur Deum eas acceptas et gratas habere. Solet illud etiam hoc loco queri, quamobrem initio de cælo delapsus ignis oblatas hostias Deo depascebatur, cum id modo non fiat? Num victimis animalium Deus oblectabatur? Nequaquam, sed uti Cyrillus inquit, ignis ille typus et imago sancti Spiritus erat, qui descendit inaspectabiliter et spirituales victimas nostras acceptat; quemadmodum in ipsum quoque Christum in Jordane descendebat, non quod ille Spiritus egeret, sed uti nos disceremus Spiritum in quemvis hominem, qui baptizatur, inaspectabiliter descendere ac eum sanctificare. Cæterum nequaquam tibi nunc abjicienda est fides propterea, quod talia prodigia modo nulla videas. Quamvis enim spectacula quadam sensilia tunc oculis exhibebantur eorum causa qui paulo rudiores animis erant, ut Chrysostomi verbis utar, nec incorpoream naturam cogitatione complecti poterant, non tamen idcirco necesse est nobis offerri spectanda consimilia, cum illorum omnium loco fides nobis sufficiat. Nam prodigia, ut ille ait, infidelibus serviunt, non fidem habentibus.

Nec ignores, dilecte filii, gravius Cainum deliquisse quam Adamum; id quod ex utriusque potest intelligi execratione, cui divinitus subjecti sunt. Nam de Adamo dicitur : « Execratione infelix erit humus propter ea quæ designasti; » at vero quia Caini delictum erat exitiale, propterea Cainus ipsemet execrationem commeruit. Eandem ob causam nec celeriter moritur, quo nimirum et alios exemplo suo commouefaceret ac erudiret.

« Quisquis me repererit, occidet, » inquit de semetipso Cainus, et quidem ad membrorum suorum luxationem respiciens. Verum Deus e diverso, « Ne tibi formidaveris, » ait: « nam qui te necaverit, septupli vindictam sustinebit **, » hoc est septem pœnis seipsum obnoxium faciet. In hunc modum hæc perscripta legimus. Georgius autem memoriæ prodit Cainum miserabili morte per ignorationem fuisse præemptum, uti quem Lamechus ab oculis destitutus occiderit; quod sane si dem **119** mereri nequit. Nam quis, obsecro, scire potest num Cainus adhuc Lamechi temporibus superstes fuerit? Certi nihil statui de hoc potest, cum annos posteriorum Caini Moses ita memoriæ non prodiderit, ut oriundorum a Setho: ne dicam Deum Caino quamdam apposuisse notam, ne a quoquam necaretur. Per hanc vero notam vel ipsa Dei de Caino sententia debet intelligi vel dici potest esse interemptus?

Jam si quæras quamobrem Moses Caini posteriorum annos non recensuerit, magnus ille tibi Cyrillus in Glaphyris sive varietatibus suis respondebit. Non hoc faciū est, inquit, ex ignoratione quadam Dei, sed quia peccatorum annos totamque adeo vitam libro viventium contineri nolit. Idem Cyrillus refert Cainum et Abelum fuisse figuram primigeni populi Judaici et Christi Christoque fidentium. Quemadmodum enim Cainus invidia flagrans profuso fratris sanguine non solum a Dei conspectu profugit, verum etiam in ejusmodi execrationem incidit ut vagabundus in terris gerneret atque tremere, sic etiam Judaica natio propter invidiam qua flagravit, et profusum ipsius Christi sanguinem, e Dei conspectu excessit, jamque adeo tremens et gemens obvagatur.

Hoc modo notam Caino Deus apposuit, ne ab aliquo perimeretur, id quod futurum existimarat. Etenim ipse dixerat: « Accidet ut qui me cunque repererit occidat. » Josephus tradit Cainum obsecrasset Deum, ne in obvagatione sua forte in belluas incideret; eoque pacto periisse hominem refert. Quodsi etiam scire desideras, unde Cainus modum occidendi fratris acceperit, qui neminem sciret adhuc a quoquam interfectum, licet hoc de magno illo Athanasio cognoscas, qui diabolum ait Caino per quietem necandi fratris rationem ostendisse.

Invidia quidem certe, ceu diximus, in Caini corde quodam quasi domicilio constituto, Abeli cædem peperit. Nam ejusmodi affectionibus mortalium animi facti sunt obnoxii, posteaquam e statu perturbationum experte ipsaque adeo perfectione exciderunt. Nihilominus animi quidam affectiones hæcæ superant, cum e diverso alii nolentes iis semet opponere quibuslibet occasionibus, etiam levissimis, quasi prostrati succumbant; cujusmodi quiddam in ipsis etiam corporibus est videre. Nam

** Gen. iv. 14.

« Πᾶς ὁ εὐρίσκων με ἀποκτενεῖ με. » Τοῦτο δὲ ἔλεγεν εἰς αὐτὴν ἀφορῶν τὴν πάρεσιν τῶν μελῶν. Ἄλλὰ μὴ δέδιθι, ἔφη ὁ Κύριος· ὁ γὰρ ἀποκτείνων σε ἐπὶ τὰ ἐκδικούμενα παραλύσει, τούτῳστιν ἐπὶ τὴν τιμωρίαν ἐαυτὸν ὑπεύθυνον καταστήσει. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως· ὁ δὲ Γεώργιος οἰκτρῶ θανάτῳ τελευτήσῃ τὸν Κάιν φησὶν. Ὁ δὲ ἱερὸς Μεθόδιος Πατάρων φησὶν, ὅτι ὁ Λάμεχ φονεύσας τὸν Κάιν κατ' ἀγνοίαν (τυφλὸς γὰρ ἦν) θανάτῳ παρίδωνεν. Ὅπερ ἀπίθανον· εἰς γὰρ εἶδεν ὅτι ὁ Κάιν διετέλει ζῶν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Λάμεχ; Ἄθλον τοῦτο ἦν, ὅτι τῶν ἀπὸ τοῦ Κάιν οὐκ ἀναγράφει Μωσῆς ὡσπερ δὴ τῶν ἀπὸ τοῦ Σθθ. Ἄλλως τε καὶ σημεῖον τοῦ Θεοῦ δόντος τῷ Κάιν τοῦ μὴ ἀναιρεθῆναι (σημεῖον δὲ νοητὸν ἢ τὸν ὄρον αὐτὸν τοῦ Θεοῦ ἢ τὸν τῶν μελῶν αὐτοῦ κλόνον), πῶς ἀνηρέθη λοιπόν;

membrorum ejus trepidatio. Quonam igitur pacto

Εἰ δὲ ζητεῖς, πῶς τὰ ἔτη τῶν ἀπὸ τοῦ Κάιν οὐκ ἀναγράφει Μωσῆς, ὁ μέγας Κύριλλος ἐν τοῖς Γλαφυροῖς αὐτοῦ διδάξει σε λέγων ὅτι οὐ κατ' ἀγνοίαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅτι τῶν ἀμαρτωλῶν τὰ ἔτη καὶ ἀπλῶς καὶ τὴν ζωὴν αὐτῶν ἐν βίβλῳ ζώντων γεγραμμένην ἔχειν οὐ θέλει. Καθὰ δὲ τῷ διαληφθέντι Πατρὶ τύπος ἦν ὁ Κάιν καὶ ὁ Ἄβελ τοῦ πρωτοτόκου λαοῦ τοῦ Χριστοῦ τε καὶ τῶν εἰς αὐτὸν πιστευσάντων. Ὅσπερ γὰρ ὁ Κάιν διὰ φθόνον καὶ τὸ τοῦ ἀδελφοῦ αἷμα ἐξέβη ἀπὸ προσώπου Θεοῦ, ναὶ μὴν καὶ κατηγορήσῃ στένειν καὶ τρέμειν ἐπὶ τῆς γῆς περιπατῶν, οὕτως; ἄρα καὶ ὁ Ἰουδαϊκὸς διὰ φθόνον καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ αἷμα ἐξέβη ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ καὶ περιπατεῖ στένων καὶ τρέμων.

Σημεῖον οὖν δέδωκε τῷ Κάιν ὁ Θεός, ὥστε μὴ φονεύσῃ παρὰ τινος, ὡς ἐκαίνο; ὀπίπτει· καὶ, « Ἔσται, » γὰρ φησὶ, « πᾶς ὁ εὐρίσκων με ἀποκτενεῖ με. » Ὁ δὲ Ἰωσήφο; φησὶν ὅτι τὸν Θεὸν ὁ Κάιν ἰκέτευε, μήποτε θηρίοις ἀλώμενος περιπέσῃ καὶ τούτῳ τὸν τρόπον ἀπόληται. Εἰ δὲ ζητεῖς πῶθεν ἔγνωκε τρόπον ὁ Κάιν δι' οὐ τῆς ζωῆς ταύτης ὑπεξαγάγῃ τὸν Ἄβελ, ἐπειπερ οὐκ εἶδεν ἕτερόν τινα παρὰ τινος ἀνατρούμενον, ὁ μέγας Ἀθανάσιος διδάξει σε λέγων, ὅτι κατ' ὄναρ ὁ ὑπέδειξεν ὁ διάβολος αὐτῷ τὸν τρόπον τῆς ἀναίρεσεως.

Φθόνος μὲν οὖν, ὡς εἴρηται, τῇ τοῦ Κάιν ἐγκαθιδρύσας ψυχῇ τὸν τοῦ Ἄβελ φόνον ἀπέτεκεν. Τοιούτοις γὰρ πάθεισιν αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ γηγόνασι κάτοχοι μετὰ τὴν τῆς ἀπαθείας ἐκείνην καὶ τελειότητος ἐκπτώσιν. Ἄλλ' ἔνιαι μὲν τῶν ψυχῶν κρείττους εὐρίσκονται τῶν τοιούτων παθῶν, ἔνιαι δὲ πάλιν ἀντιβαίνειν μὴ θέλουσαι καὶ ταῖς τυχοῦσαις ἀφορμαῖς καταβέβληνται. Καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν σωμάτων ἔστιν ἰδεῖν (ἐνια μὲν γὰρ αὐτῶν εὐεξία; δι' ὅλου μετέχουσιν, ἐν οὐδενὶ τῶν ἐμπιπτόντων ἔσωθεν

περιτρεπόμενα, ἕνια δὲ τοσοῦτόν εἰσιν ἀρβωστημα-
 τικά ταῖς ἐκ γενετῆς κατασκευαῖς ὥστε μὴ πρὸς
 οὐδὲν ἀντιπράττειν τῶν ἐξωθεν αἰτίων, ἀλλὰ καὶ
 θαλασθῆ βραχὺ, καὶ ψυχθῆ, καὶ ἀγρυσπύνη, καὶ
 κοιμηθῆ πλέον τοῦ δόοντος, εὐθέως νοσεῖ, οὕτω καὶ
 ἐπὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν διανοεῖσθαι αὐτὸς ἔξιον.
 usulent, vel frigeant, vel vigilent, vel dormiant, continuo morbus subsequitur. Idem in animis etiam
 usunire cogitabis.

Μετὰ δὲ ταῦτα παραμυθούμενος τὸν Ἀδὰμ ὁ Θεὸς
 τῇ ἀπὸ τοῦ παραδείσου τε ἀθμονοῦντα ἐκπτώσει
 καὶ τῷ τοῦ Ἀβελ θανάτῳ, ἔδωκεν αὐτῷ τὸν ἐνέρε-
 τον Σήθ. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡ Εὐα ἔλεγεν· «Ἐξαν-
 ἰστήσέ μοι ὁ Θεὸς σπέρμα ἕτερον ἀντὶ τοῦ Ἀβελ
 ὃν ἀπέκτεινε Κάιν.»

Γίνωσκε δὲ ὅτι πρὸς ταῖς ἄλλαις αἰρέσεσι καὶ
 τὴν λεγομένην τῶν Καϊνιτῶν αἵρεσιν ὁ μέγας Β
 Ἐπιφάνιος ἔγραψεν. Οὗτοι μὲν οὖν Κάιν ἐτίμων
 ὡς δύναμιν τινα, ἔλεγον δὲ ὅτι τὸ καλὸν καὶ τὸ
 κακὸν μὴ κατὰ γνώμην εἶναι ἀνθρώποις, ἀλλὰ κατὰ
 φύσιν. Τιμῶσι δὲ καὶ τὸν Ἰούδαν· διὰ γὰρ τοῦ προ-
 δοῦναι τὸν Κύριον ἔργον καλὸν, ἤγουν τὴν ἡμῶν
 σωτηρίαν εἰργάσατο. Καὶ βιβλίον δὲ παρ' αὐτοῖς
 Ἀναβατιανὸν λεγόμενον, περιέχον αὐτὸ εἶδος ὁ Παῦλος
 καθ' ὃν ἐνέβη καιρὸν εἰς τρίτον οὐρανόν. Βιβλίον
 δὲ τὸ τοιοῦτόν ἐστι παρ' αὐτοῖς, ὅτι οὐ προσέσχον
 τῷ μεγάλῳ Παύλῳ, ῥήματα μὲν ἀκοῦσαι λέγοντι
 κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, μὴ ἐξεῖναι δὲ ταῦτα γλώσσαις
 ἀνθρώπων λαλῆσαι. Ὅτι δὲ τὰ ῥήματα ἐκεῖνα οὐτε
 ἐλαλήθησαν οὐτε τιλὲ μέχρι τοῦ νῦν ἐγνωσθησαν,
 καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ περὶ θεολογίας C
 λόγῳ αὐτοῦ δείκνυσιν οὕτως εἰπών· «Εἰ μὲν οὖν
 ἔκφορα γέγονεν ἂ τῷ Παύλῳ παρέσχεν ὁ τρίτος
 οὐρανὸς καὶ ἡ μέχρι ἐκεῖνου πρόσδος, τάχα ἂν περὶ
 Θεοῦ πλέον ἔγνωμεν.» Ἀλλὰ καὶ ὁ χρυσορόημων
 Ἰωάννης ἐν ταῖς εἰς τὴν Ἐξαήμερον αὐτοῦ ὁμιλίαις
 οὕτω φησὶν· «Εἰ ὁ μέγας Παῦλος ὁ τῶν ἀρρήτων
 ἐκεῖνων ῥημάτων ἀκοῦσαι καταξιωθεῖς, ὧν μέχρι
 τῆς σήμερον οὐδεὶς ἄλλος ἤκουσε, γράφων ἔλεγεν,
 Ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, τί ἂν ἐ-
 ποιμεν ἡμεῖς;» Καὶ περὶ τούτων οὕτως.
 dicere non dubitavit se corpus suum contundere ac
 est? » Ac de his quidem hactenus.

Ὁ δὲ Ἀδὰμ μετὰ τὸ ἐκβληθῆναι τοῦ παραδείσου
 (σημικαῦτα γὰρ ἀρχεται ἡ χρονολογία), ζήσας D
 ἰνναχόσια ἔτη πρὸς τοῖς τριάκοντα τελευτᾷ ἐν
 Ἰουδαίᾳ, κάκει τέθαπται. Καὶ πῶς ἄκουε. Ὁ μέ-
 γας Ἐπιφάνιος ἐν τοῖς *Παραποῖς*, ὡσαύτως καὶ
 ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ εἰς τὸν προφήτην Ἡσαϊαν
 ἐρμηνείᾳ λέγει ἄγραφον παράδοσιν περιώζεσθαι
 τῇ Ἐκκλησίᾳ περὶ τοῦ Ἀδὰμ, ὡς εὐθὺς μετὰ τὸ
 ἐκβληθῆναι τοῦ παραδείσου εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐλθεῖν
 χάριν παρηγορίας ὧν ἀπόλεσεν· αὕτη καὶ γὰρ γῆ
 πίων καλεῖται. Ἐκεῖσε λοιπὸν ἐνοδιατρίθει, ἐκεῖσε
 καὶ τέθαπται. Θαύμα μὲν οὖν ἐδόκει τοῖς ὀρώσιν
 ἡ ἐκεῖνου κεφαλὴ τῆς σαρκὸς διαρρυσίτης, ὅτι καὶ
 πρῶτον ἐκεῖνον Ἰουδαία νεκρὸν εἰδέξατο. Ἐν τόπῳ
 λοιπὸν τινι καταθέμενοι τὸ τοιοῦτον κρανίον, τόπον

quædam eorum optime prorsus affecta sunt, nec a
 rebus extrinsecus accidentibus ullo modo læduntur,
 cum alia tantopere debilitati ac morbis obnoxia
 sint ex constitutione quadam naturali, ut causis
 extrinsecus accidentibus resistere vel tantillum
 nequeant. Nimirum si paulo plus æquo vel inca-
 lescent, vel frigeant, vel vigilent, vel dormiant, continuo morbus subsequitur. Idem in animis etiam
 usunire cogitabis.

120 Secundum hæc ut Adamus Deus consolatur, qui tum propter amissionem paradisi tum
 Abeli eadem magnopere affligeretur, præstantem
 ei virtute filium Sethum dedit. Quamobrem his
 Eva verbis est usa : « Deus mihi sobolem alteram
 in locum Abeli a Caino perempti reposuit ».

Scire debes magnum illum Epiphanium inter
 cæteras Caianitarum quoque sæctam commemorare.
 Colebant illi Cainum ceu quamdam potestatem,
 aiebantque bonum et malum in hominibus a vol-
 untate non pendere ac proficisci, sed a natura.
 Idem et Judam honore prosequuntur, ut qui Ser-
 vatorem prodendo præclari operis, nostræ nimi-
 rum salutis, auctor exstiterit. Circumfertur apud
 eosdem liber quem Anabatianum (ab ascensu) voc-
 cant. Continentur hoc eâ quæ Paulus id temporis
 conspexerit quo in cælum tertium ascendit. Reti-
 nent hunc illi librum, non animadvertentes Paulum
 profiteri se tum verba quædam audisse quæ linguis
 humanis efferrî sit nefas. Atque illa certe verba
 nec prolata fuisse unquam, nec a mortalium quo-
 quam cognita, Gregorius etiam Theologus in ora-
 tione quæ est de recta disserendi de Deo ratione,
 verbis hisce demonstrat : « Quodsi Paulo licuisset
 effari ea quorum ipsi cognitionem cælum tertium
 et usque ad illud progressio suppeditavit, fortasse
 de Deo nobis aliquid amplius constaret. » Consi-
 militèr Joannes ille Chrysostomus in orationibus
 illis quibus opera sex dierum enarravit, his verbis
 utitur : « Si magnus ille Paulus, quem eo digna-
 tus est honore Deus ut audiret ineffabilia verba
 nulli ad hunc usque diem alii mortalium audita,
 subigere, quid nos tandem de nobis dicere par

Adamus autem ejectus e paradiso (hinc enim
 temporum adnotatio inchoatur), cum annos 930 vi-
 vendo explesset, in Judæa mortuus est, ibidemque
 sepultus. Unde id constat, audi. Epiphanium in
Panariis et Basilius in *Isaïæ vatis* enarratione tra-
 dunt traditionem quamdam non scriptam in Eccle-
 sia retineri, Adamum de paradiso ejectum mox
 in Judæam pervenisse, quo damni facti solatium
 aliquod haberet. Nam ejus terræ solum pingue
 sacris in Litteris appellatur, in qua deinceps cum
 vizisset ibidem sepultus fuit. Et videbatur ejus
 caput, ubi jam carnes defluxissent, mirum quod-
 dam intuentibus esse spectaculum, præsertim cum
121 Judæa primum omnium cadaver ipsius exce-
 pisset. Itaque loco quodam hac ipsius calvaria con-

» Gen. iv, 25. 1 Cor. ix, 27.

ditā, locum ipsum Calvariae locum dixere; quo loco deinceps in crucem Dominus agitur, ut in ligno eum restitueret vitæ, qui per lignum mortalitati factus fuerat obnoxius. Qua de causa nugæ agere Tatianos est necesse, cum Adamum salutem consecutum negant. Eundem, seu diximus, in Judæam delatum ibidem terræ mandatū esse, Josephus etiam, de Hebraica perceptum historia, memoria prodidit.

Cæterum in adnotatione temporum scriptores hac loco dissentiunt. Nam ex Septuaginta interpretum auctoritate reperiuntur in decem ab Adamo ad Noam ætatibus anni 2242. Judæorum Hebraica lectio tradit in iisdem ætatibus annos 1656. Libri Samaritanorum Hebraici annos 1507 habent. Perhibetur etiam divinum angelum Urielum, cujus est inter astra statio, descendisse ad Sethum et Enochum, eosque de temporum, anni, mensium, conversionum, ipsorumque annorum adeo discrimini erudisse. Georgius tradit Sethum primum invenisse litteras Hebraicas, signa cælestia, conversiones annorum, menses, septimanas; eundem sideribus et stellis septem erraticis indidisse nomina, de quibus agnoscerentur.

Hic Sethus cum annos 912 vixisset, fato functus est, tum propter virtutem pro deo habitus, tum quod Hebraicas litteras et appellationes siderum primum invenisset. Procreavit autem Enosum, qui et ipse pro deo virtutis nomine haberi meruit. Cum annos vixisset 905, rebus humanis exemptus est. Filium habuit Cainam, qui cum annos ætatis 910 explesset, obiit relicto filio Maleleelo, qui annis vitæ 895 exactis mortuus est. Filium is habuit Jaredum, qui post annum vitæ 962 terras reliquit. Genuit autem Enochum, ex quo Mathusalas natus est; cumque vixisset Enochus annos 565, sublatus a Deo nusquam exstitit.

Bis autem Litteræ sacræ tradunt Enochum Mathusalam procreasse. Propterea Chrysostomus hæc ita declarans inquit: « Conjugium illis qui grati et accepti esse Deo volunt, nihil impediendi affert. Nam ea de causa semel atque iterum indicant Litteræ sacræ Enochum Deo fuisse gratum, postquam Mathusalam genuisset, ideoque sublatus e medio fuisse. Atque hic mihi bonitatem Heri nostri adspice. Nam homine reperto qui summa virtute præditus esset, noluit cum illius dignitatis expertem esse, qua principe loco formatum hominem ante violationem edicti ornaverāt. Et vero propterea de medio sublatus Enochum fuisse **122** divinitus, ut homines mortalitati propter peccatum factos obnoxios Deus consolaretur, magnus ille Athanasius in oratione sua de Assumptione verbis his aperte significat: « Propter inobedientiam quidem ingressa mors est, verum nihilominus extremam illam comminationis suæ severitatem mitigans Deus humano generi spem immortalitatis illustrem ostendit, Enocho de medio mortalium sublato. Quo ipso facto nos docuit naturam mortalem fines im-

κρανίου τὸν τόπον ἔκεινον ὀνόμασαν. Ἐκείσε οὖν σταυροῦται ὁ Κύριος, ἵνα διὰ ξύλου ζωώση τὸν διὰ ξύλου σκόνητα τὴν νέκρωσιν. Φλοαροῦσι λοιπὸν οἱ Τατιανοὶ μὴ σωθῆναι τὸν Ἀδὰμ λέγοντες. Περὶ μέντοι τοῦ ἔλθειν τὸν Ἀδὰμ ἐν γῆ τῇ Ἰουδαίᾳ κίχεται ταφῆναι διαλαμβάνει ὁ Ἰώσηπος ἀπὸ Ἑβραϊκῆς ἱστορίας τοῦτο μαθῶν.

Διαφωνοῦσι δὲ κατὰ τοὺς χρόνους οἱ τὰ τοιαῦτα συγγραφομένοι. Κατὰ γὰρ τοὺς ἑβδομήκοντα εὐρηγεται ἐν ταῖς ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ Νῶε δέκα γενεαῖς ἔτη β'σμβ', κατὰ δὲ τὸ παρὰ Ἰουδαίοις Ἑβραϊκὸν ἐπὶ ταῦταις ταῖς ἑ' γενεαῖς ἔτη α'χγς', κατὰ δὲ τὸ παρὰ Σαμαρείταις ἔτη α'τζ'. Λίγεται δὲ ὅτι ὁ ἐν τοῖς ἀστράσι τεταγμένος ἄγγελος, ὁ θεοῦτατος δηλαδὴ Οὐριήλ, πρὸς γε τὸν Σῆθ καὶ τὸν Ἐνῶχ κατιῶν, ἐδίδαξεν αὐτοὺς ὠρῶν, μηνῶν, τροπῶν καὶ ἐνιαυτῶν διαφορὰς. Κατὰ δὲ τὸν Λεώργιον πρῶτος ἐξέυρεν ὁ Σῆθ γράμματα Ἑβραϊκά, καὶ τὰ σημεῖα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰς τροπὰς τῶν ἐνιαυτῶν, καὶ τοὺς μῆνας, καὶ τὰς ἑβδομάδας, καὶ τοῖς ἀστροῖς καὶ τοῖς πέντε πλανήταις ἐπέθηκεν ὀνόματα ὡςτα γνωρίζεσθαι.

Ὁ μέντοι Σῆθ ἔτη ζήσας ἐννακόσια δώδεκα τελευτᾷ, οὗδ' εἶναι διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ νομιζόμενος καὶ διὰ τὸ πρῶτος εὐρηκέναι τὰ Ἑβραϊκὰ γράμματα καὶ τὰς τῶν ἀστέρων ὀνομασίας. Οὗτος ὁ Σῆθ γεννᾷ τὸν Ἐνῶχ, θεὸν καὶ αὐτὸν διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ νομιζόμενον. Οὗτος ζήσας ἔτη ἐννακόσια πέντε τελευτᾷ. Ἐγέννησε δὲ τὸν Καϊνᾶν. Οὗτος ἔτη ζήσας ἐννακόσια δέκα τελευτᾷ. Ἐγέννησε δὲ τὸν Μαλελεήλ. Οὗτος ζήσας ὡς' τελευτᾷ. Ἐγέννησε δὲ τὸν Ἰάρεδ. Οὗτος ἔτη ζήσας ἐννακόσια ἐξήκοιτα δύο τελευτᾷ. Ἐγέννησε δὲ τὸν Ἐνῶχ. Οὗτος γεννᾷ τὸν Μαθουσάλα. Ζήσας δὲ ἔτη τξς' οὐχ ἠύρισκετο, διότι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ Θεός.

Δις δὲ φησιν ἡ Γραφή ὅτι ἐγέννησεν Ἐνῶχ τὸν Μαθουσάλα. Ταύτη τοι καὶ ὁ χρυσοβόρῃμων Ἰωάννης ἐπὶ τούτους οὕτω διέειπεν: « Οὐκ ἔστι γάμος ἐμποδῶν τοῖς εὐαρεστοῖν θέλουσι τῷ Θεῷ· διὰ γὰρ τοῦτο ἅπας καὶ δις ἡ θεία λέγει Γραφή ὅτι μετὰ τὸ γεννησάμενος τὸν Μαθουσάλα εὐηρέστησεν Ἐνῶχ τῷ Θεῷ. » ἐφ' ᾧ καὶ μετατίθεται. Καὶ ὅρα Δεσπότου ἀγαθότητα· εὐρῶν γὰρ ἄνδρα κατωρθωκότα τὴν ἀρετὴν, οὐκ ἀπεστέρησεν αὐτὸν τῆς ἀξίας ἣν τῷ πρωτοπλάστῳ ἔχαρισται πρὸ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς. Ὅτι δὲ τοὺς θνητότητι διὰ τὴν ἁμαρτίαν πεσόντας παραμυθούμενος ὁ Θεὸς τὸν Ἐνῶχ μετέθηκεν, ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ εἰς τὴν ἀνάληψιν λόγῳ αὐτοῦ σαφῶς οὕτω διεῖλεψε: « Θάνατος μὲν εἰσῆλθε διὰ τὴν παρακοήν. Λύων δὲ ὅμως τὴν τῆς ἀπειλῆς ἀκμὴν ὁ Θεός, ἐλπίδα εὐθὺς ἀθανασίας ἀνατέλλει τῷ γένει καὶ τὸν Ἐνῶχ ἐκ μέσου ἀρπάξει. Κάντεῦθεν τὴν θνητὴν φύσιν ἐδίδασκεν ὄρους ἀθανασίας ἐκδέχεσθαι, καὶ ἡ τοῦ δικαίου κατάστασις θανάτου στάσις ἐγένετο. » Ὁ δὲ Γεώργιος φησιν ὅτι τοῦ Λάμεχ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, τοῦ Ἐνῶχ δηλαδὴ φονεῦσαντος καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῶν λαβόν-

τας προσήθετο μετατεθῆναι ὁ δίκαιος, ὡς μηκέτι Α τοσοῦτόν τι θεάσεται.

stere Jussæ inhibitiō. Georgius scribit interfectis Enochi fratribus a Lamecho, qui deinde conjuges eorum sibi matrimonio junxerit, justum hunc virum precatum esse ne quid ejusmodi amplius spectaret.

Ἐγὼ δὲ Κάιν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συλλαβούσα ἔτεκε τὸν Ἐνώθ. Τούτῳ τῷ Ἐνώθ γεννᾶται Γαῖδῶν, Γαῖδῶν δὲ γεννᾶ τὸν Μαλελεήλ, Μαλελεήλ δὲ γεννᾶ τὸν Μαθουσάλα, καὶ Μαθουσάλα ἐγέννησε τὸν Λάμεχ. Ἐλαβε δὲ ἑαυτῷ ὁ Λάμεχ δύο γυναῖκας, Ἄδὰ καὶ Σελά, καὶ ἔφη πρὸς αὐτάς· Ἐκούσατε τῆς φωνῆς μου, γυναῖκες Λάμεχ, ἐνωτίσασθέ μου τοὺς λόγους, ὅτι ἄνδρα ἀπέκτεινα εἰς τραῦμα ἕμου καὶ νεανίσκον εἰς μύλωπα ἕμου, ὅτι ἐπτάκις ἐκδεδίχθηται ἐκ Κάιν, ἐκ δὲ Λάμεχ ἐβδομηκοντάκις ἐπτά. Καὶ ζητοῦσιν ἐνταῦθα διὰ τί ἐκ μὲν Κάιν ἐπτάκις ἐκδεδίχθηται, καὶ ταῦτα τὸν ἀκεῖον ἀδελφὸν ἔργον φόνου ποιήσαντος, ἐκ δὲ Λάμεχ ἐβδομηκοντάκις ἐπτά. Καὶ λέγομεν ὅτι ὁ μὲν Κάιν οὕτω ἔγνω ὁπλὸν εἶσιν ὁ φόνος κακὸν, οὕτω εἶδε φόνον τιμωρούμενον, οὕτω εἶδε τὸν Θεὸν ἐπ' αὐτῷ ἀγανακτοῦντα· ἐφ' ᾧ καὶ τιμωρίας οὐ τοσοῦτον βαρείας μετέσχηκεν. Ὁ δὲ Λάμεχ βαρύνεται τῇ κολάσει, ὅτι φωνὴς ἦν μετὰ τὸν νόμον· καὶ τὸ κατάκριμα, ὅτι τοῦ Κάιν ἑαυτὸν οὐκ ἔσωφρόνισεν ὑποδείγματι· ὅθεν καὶ βαρυτέραν ἐκεῖνου τὴν κολασιν δέχεται. Ἄλλ' ὁ μὲν Κάιν ἐπὶ τῷ φόνῳ συγγνώμης οὐκ ἔτυχεν, ὅτι κατὰ πρῶτον Θεοῦ ἐλεγχομένου κρύπτειν ἔσπενδε τὸ ἁμάρτημα· ὁ δὲ Λάμεχ τῆς μαιφονίας ἀπαλλάσσεται, ὅτι τὴν καθ' ἑαυτοῦ ψῆφον καὶ μόνος ἐξήνεγκεν, ὅτι μείζωνος ἑαυτὸν εἶδει κολάσεως ἄξιον, οὕτως εἰπὼν· Ἐκ δὲ Λάμεχ ἐβδομηκοντάκις ἐπτά.

Ei δὲ κάκεινο πολυπραγμονεῖς, ἀγαπητέ, σπερ πρὸς Κάιν εἶπαν ὁ Θεός, ὅτι πᾶς ὁ ἀποκτείνων Κάιν ἐπτά ἐκδικούμενα παραλύσει, ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐν τῷ κατ' Ἰουδαίων ἕκτῳ λόγῳ διδάξει σε κατὰ βῆμα διεξιὼν οὕτως· Ἐμὴ φοβοῦ, φοβὴ βίωσι βίαν μακρόν· κἂν ἀνέλη σέ τι, πολλὰς ἔσται τιμωρίας ὑπεύθυνος. Ὁ γὰρ ἐπτά ἀριθμὸς παρὰ τῇ Γραφῇ ἀθροίστου πλήθους ἐστὶ σημαντικός. Ὁ ἀνελὼν σε, φησὶ, καὶ τῶν ἐπιχειρῶν σοι ἀπαλλάξει κολάσεων, αὐτὸς ἐφ' ἑαυτὸν ἐπισπαταεῖ τὴν τιμωρίαν. Καὶ ἔοικε μὲν εἶναι βραχὺ τὸ λεγόμενον, πολλὰς δὲ ὅμως κτεδμονίας ἐστί. Καὶ γὰρ τοὺς μετὰ ταῦτα σωφρονισαὶ βουλόμενος, τοιοῦτον ἐπένοησε κολάσεως τρόπον, ὅς ἀπαλλάξαι κάκεινον τῆς τιμωρίας ἠδύνατο. Εἰ μὲν γὰρ εὐθὺς αὐτὸν ἀνέλεν, ἀπῆλθεν ἂν ἔχων τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα οὐκ ἂν ἐγένετο γνώριμος. Νυνὶ ἀφελθεὶς πολλὴν χρόνον ζῆσαι ἐν ἐκείνῳ τῷ τρόμῳ, διδάσκαλος τοῖς ἀπαντῶσι καθίστατο πᾶσι διὰ τῆς εὐψείας. Ἀλλὰ τί δὲ ποτε τὴν ἁμαρτίαν ὁμολογήσας, καὶ εἰπὼν μείζονα συγγνώμης ἠμαρτηκέναι, οὐκ ἂν ἴσχυσεν ἀποψῆσθαι τὸ ἁμάρτημα; Κρίται γὰρ ὁ Προφήτης φησὶ, Ἐλέγε σὺ τὰ ἀνομίαι σου πρῶτος, ἵνα δικαιο-

mortalitatis excipere. Adeoque justī hominis hæc conditio nihil erat aliud quam mortis vel institere Jussæ inhibitiō. Georgius scribit interfectis Enochi fratribus a Lamecho, qui deinde conjuges eorum sibi matrimonio junxerit, justum hunc virum precatum esse ne quid ejusmodi amplius spectaret.

Cainus etiam cum uxore cum liberis operam dedisset, concepto illa fetu Henosum enixa est, Henosus Gaidanem procreavit, Gaidan Malelerum, Malelerus Mathusalam, Mathusalas Lamechum. Is duabus uxoriibus Ada Selaque ductis, sic eas est allocutus: Ἐκούσατε τῆς φωνῆς μου, uxores Lamechi, et quæ dicam attendite. Occidi hominem cum vulnere meo, juvenem non sine plagis meis. In Caino septupli pœna fuit, in Lamecho septuagecupli septupli erit. Quæri solet hoc loco quomobrem in Caino quidem septupli pœna statuatur, cum is proprium fratrem occiderit, in Lamecho autem septuagecupli septupli? Respondemus Cainum necdum scivisse cujuscumque malum cædes foret; necdum quemquam homicidam punitum novisse; necdum indignationem Dei compertam habuisse: quamobrem pœna non usque adeo gravi fuisse affectum. Lamechi vero supplicium eo fuisse gravius, quod homicidium post legem latam et condemnationem promulgatam commisisset, nec Caini exemplo monitus frugi factus fuisset. Idcirco gravius punitur. Rursum Cainus veniam cædis non est consecutus, idque propterea quod Deo ipsum redarguente delictum occultare conatus fuerit. At eodem a piaculo Lamechus absolvitur, quod ipse suo se calculo damnaverit, seque majori supplicio dignum verbis hisce pronuntiaverit: Ἐν Caino septupli pœna fuit, in Lamecho septuagecupli septupli erit.

Quodsi, dilecte fili, curiose tibi libet etiam de hoc inquirere quod ad Cainum a Deo profertur: Quicumque Cainum necaverit, septupli vindictam sustinebit, licet ex Joannis Chrysostomi oratione in Judæos septima discas, ubi hæc verba ipsius exstant: Dicere voluit Deus, Ne metuas tibi, Caine; vitam longævam exiges. Quodsi quis te necaverit, multarum pœnarum se reum faciet. Septenarius enim 123 numerus sacris in Litteris indefinitæ multitudinis significationem habere solet. Qui ergo te interfecerit, iisque pœnis exemerit quæ te nunc premunt, is supplicium in semetipsum transferet. Quod quidem dictum perquam esse grave videtur, verum a posterioribus efficere frugi vellet, hujusmodi pœnæ modum reperit, qui et ipsum liberare supplicio posset. Nam si mox cum sustulisset, suo cum delicto periisset nec posteris innotuisset. Nunc cum facta fuerit ei potestas in illa trepidatione diu vivendi, vel ipso intuitu sibi occurrentes erudiebat. Enimvero qui factum est ut cum delictum suum fassus ipse verbis his esset: Major est mea culpa quam ut remittatur, peccatum ablueret

ἢ Gen. iv, 25. ἢ ibid. 15.

nequiverit? Atqui vates ait: « Iniquitates tuas Domino prior exponito, ut justificeris. » Nimirum propterea damnatus est, quod sic delictum suum fassus non fuerit quemadmodum vates præcipit. Hoc enim requiritur non ut simpliciter profiteri, sed ut prior hoc facias, nec coarguentem expectes. At vero Cainus prior non exposuit, sed tantisper expectavit, donec a Deo coargueretur; quo facto delictum suum exposuit, id quod esse confessio nequit.

Hujusmodi Chrysostomus verbis his indicavit; « Cæterum Mathusalas Enochus est subsecutus, Mathusalam Lamechus, a quo Noa procreatus fuit, cui tres fuere filii, Semus, Chamus, Japhetus. Accidit autem ut jam hominum multitudo per orbem crescere inciperet, quibus cum filie nascerentur, filii Dei animadverso filias hominum venustas esse, de omni numero eligebant quas uxores ducerent. Tum Dominus dixit: « Non permanebit Spiritus meus in hisce mortalibus, cum caro sint. Itaque reliquos eis faciam 120 annos. » Erant ea tempestate in terris gigantes, qua quidem et diluvium Deus immisit, cujus nota est admodum causa. » Quid præter alios Josephus tradiderit, audi. « Septem ætatibus in eo statu perstitere mortales, ut Deum pro rerum Domino agnoscerent solamque virtutem in omnibus respicerent. Ab eo deinceps tempore mutati sunt in pejus. Nam complures ex Dei filiis cum mulieribus consuescentes, liberos ex iis concumaces et omnis honesti contemptores propter potentiam fiduciam progenuere. Quapropter visum est Deo cum iis universam nationem mortalium exacindere, genusque purum ab omni flagitio facere, resectis ipsis etiam vitæ longævæ quam prius degebant. » Consimiliter et eximius ille Cyrillus describit. **124** Filii Dei, ait, hoc est a Setho prognati (nam illum virtutis causa sui deum appellavere), animadverso filias hominum, id est ortas ex posteritate Caini, forma venustas esse, matrimonio sibi eas junxerunt, natiq; sunt ex eis gigantes, homines informes omnemque pravitate referentes, indente turpem eis hanc speciem Deo propter nefandam et execrabilem generis utriusque commistionem. Eisdem ob causas diluvio sunt extincti. Significavit idem magnus etiam Petrus, in Epistolarum suarum catholicarum altera verbis hisce dissicens: « Impiorum generi diluvium invexit. » Cur hic vocat impios, qui unum Deum religiose colendo venerabantur? Quia tantopere in libidinem exarserunt ut viginti viri una cum femina consuescerent. Hoc enim pacto Dei quoque filii, nimirum a Setho prognati, ad concubitus vagos invitati sunt; qui quidem virtutis etiam nomine Dei sunt appellati filii, quemadmodum Israelus vocatur filius primogenitus. Tradit hæc divinus ille vir Ephraemus. Et Chrysostomus affirmat alia nulla de causa quam ob hanc utriusque generis commistionem cæli meatus reclusos fuisse. Idem non impietatis Deum negantis

θῆς » Ἄλλὰ διὰ τοῦτο κατεκρίθη, ὅτι οὐκ εἶπεν ὡς ὁ Προφήτης ἐκέλευσε. Τὸ γὰρ ζητούμενον τοῦτο ἐστίν, οὐ τὸ εἰπεῖν ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸ πρῶτος εἰπεῖν, τὸ μὴ ἀναμείναι τὴν ἐλέγχοντα. Οὗτος δὲ οὐκ εἶπε πρῶτος, ἀλλ' ἀνέμεινεν ἐλεγχθῆναι παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὕτως εἶπε τὴν ἀμαρτίαν. Ὅτι οὐκ ἐστὶν ἐξομολόγησις. Τὸ γὰρ πρῶτος εἰπεῖν, ἐκεῖνο πάντως καὶ δικαιοῦ. »

Nam priorem esse in fatendo, id vere justificat.

Καὶ τὰ μὲν τοῦ Χρυσοστόμου τριαῦτα. « Μετὰ τὸν Ἐνῶχ ὁ Μαθουσάλα, μετὰ δὲ τοῦτον ὁ Λάμεχ. ἔκ δὲ τούτου ὁ Νῶε. Οὗτος γὰρ τρεῖς υἱοὺς, Σημ, Χάμ, Ἰάφεθ. Καὶ ἐγένετο ἡνίκα ἤρξαντο οἱ ἄνθρωποι πολλοὶ γενέσθαι ἐπὶ τῆς γῆς, θυγατέρες ἐγεννήθησαν αὐτοῖς. Ἰδόντες δὲ οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ τὰς θυγατέρας; τῶν ἀνθρώπων ὅτι καλὰ εἰσιν, ἔλαβον ἑαυτοῖς γυναῖκας ἀπὸ πασῶν ὧν ἐξελέξαντο. Καὶ εἶπε Κύριος ὁ Θεός· « Οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας. Ἔσονται δὲ αἱ ἡμέραι αὐτῶν ἑκατὸν εἰκοσι ἔτη. » Οἱ δὲ γίγαντες ἦσαν ἐπὶ τῆς γῆς ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις. Τηνικαῦτα καὶ τὸν κατακλυσμὸν ἐπάγει ὁ Θεός. » Ἡ δὲ αἰτία καὶ πάνυ σαφής. Καὶ ἔκουε πρὸ τῶν ἄλλων αὐτοῦ τοῦ Ἰωσήπου λέγοντος· « Ἐπτά γενεαὶς οἱ ἄνθρωποι διέμειναν Θεὸν ἠγούμενοι Δεσπότην καὶ πάντα πρὸς ἀρετὴν βλέποντες. Μετὰ δὲ ταῦτα μεταβάλλονται πρὸς τὸ χεῖρον. Πολλοὶ γὰρ ἄγγελοι Θεοῦ γυναίξιν συμμιγέντες ὑβριστῆς ἐγέννησαν παῖδας καὶ παντὸς ὑπερόπτα; καλοῦ διὰ τὴν ἐπὶ τῇ δυνάμει πεποιθήσιν. Ὅθεν ἐτιμωρεῖται ὁ Θεός καὶ πᾶν ὄσον τῆν ἀνθρώπινον διαφθεῖραι σὺν αὐτοῖς, καὶ ποιῆσαι γένος ἕτερον πονηρίας καθαρῶν, ἐπιτεμνόμενος καὶ αὐτὰ τὰ ἔτη ἄπερ πρότερον ἔζων. » Ἄλλὰ καὶ ὁ μίγας Κύριλλος λέγει· ὅτι ἰδόντες οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, τούτέστιν οἱ ἀπὸ τοῦ Σηθ καταγόμενοι (ἐκεῖνον γὰρ διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ Θεὸν ἔλεγον), τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, ἤγουν τὰς ἀπὸ τοῦ Κάιν, ὅτι καλὰ τῶν εἰδῶν εἰσιν, ἔλαβον αὐτάς εἰς γυναῖκας. Ὅθεν καὶ ἐγεννῶντο οἱ γίγαντες, ἄνδρες δυσειδίς καὶ πᾶν εἴ τι κάκιστον ὄντες, τοῦ Θεοῦ παραχαράξαντες αὐτοὺς διὰ τὴν μυσάρην αὐτῶν μίξιν. Ὅθεν καὶ κατακλύζει αὐτοὺς, καθὼς καὶ ὁ κορυφαῖος ἐνέφηγε Πέτρος ἐν τῇ καθολικῇ αὐτοῦ δευτέρᾳ Ἐπιστολῇ οὕτως εἰπὼν· « Κατακλυσμὸν κόσμου ἀσεβῶν ἐπάξας. » Διὰ τὸ δὲ τοὺς ἔνα Θεὸν προσκυνούντας ἀσεβεῖς ἐκάλεσε; Διότι τοσοῦτον ἐξεμάνησαν εἰς συνουσίας ὡς ἐπὶ εἰκοσι ἀνδράσι τὴν γυναῖκα περιεβραβεῖσθαι. Ἐκ τούτου γὰρ καὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ Θεοῦ, τοὺς ἐκ Θεοῦ Σηθ δηλαδὴ, πρὸς μίξιν ἐλκυσαν. Υἱοὶ δὲ τοῦ Θεοῦ λέγονται καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν ὡς περ υἱὸς πρωτότοκος ὁ Ἰσραὴλ, καθὼς ὁ θεὸς ἔφη Ἐφραῖμ. Καὶ ὁ χρυσοῦς δὲ τὴν γλώτταν οὐκ ἄλλου τινὸς ἕνεκα, τῆς δὲ τῶν γενῶν ἐπιμιξίας ἀποκρίθη· λέγει τοὺς καταράκτας τοῦ οὐρανοῦ. Ὅτι δὲ διὰ φιληδονίαν καὶ τὴν μυσάρην ἐκείνην μίξιν, ὧν ἕνεκεν ἀσεβεῖ; ἐκάλει τοὺς γίγαντας ὁ κορυ-

¹ Gen. vi, 3. ² II Petr. ii, 5. ³ Exod. iv, 22.

φαίος Πέτρος, ἐπήγαγε τὸν κατακλυσμὸν ὁ Θεός, A
καὶ οὐ δι' ἀθείαν ἢ ἀλλήν κακίαν τινὰ, ὁ θεϊότατος
Κύριλλος ἐν τῇ κατὰ Ἰουλιανοῦ βίβλῳ παρίστησι
τοῦτο σαφέστατα λέγων· «Οἱ ἐξ Ἀδάμ καὶ μέχρι
τοῦ Νῶε γαγονότες ἀνθρώποι Θεὸν ἕνα τὸν ἀληθινὸν
τετιμήκασι, μετὰ δὲ τὴν τοῦ πύργου κατασκευὴν
καὶ τὴν τῶν γλωσσῶν διαφορὰν, ἀσύμβατον καὶ αὐ-
τὴν ἐσχίκασι τὴν περὶ Θεοῦ δόξαν· πανταχοῦ γὰρ
διασκευασθέντες· καὶ τὴν πολύθεον πλάνην ἐσχίκα-
σιν.» Ὅτι δὲ δι' ἀσωτίαν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν
ὁ παγκόσμιος ἐκείνος γέγονε κατακλυσμός, αὐτὸς
ὁ Θεὸς ἐδήλωσεν οὕτως εἰπὼν· «Οὐ μὴ καταμείνῃ
τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις· τοῦτοις διὰ τὸ
εἶναι αὐτοὺς σάρκας, ἢ ἡγουν διὰ τὸ ζῆν αὐτοὺς
ἐμπαθῶς τε καὶ σαρκικῶς. Οὕτω μὲν οὖν ὁ μέγας
Παῦλος τοὺς ἐγκρατῶς ζῶντας ἀσάρκους καλεῖ, λέ-
γων· «Ἔμεῖς δὲ οὐκ ἐστέ ἐν σαρκί.» Σάρκας
μὲν οὖν, ὡσπερ ἤθ' καὶ ἀσεβεῖς, εἴθε καλεῖν ἢ
Γραφῇ τοὺς βίον ἔχοντας ἄσωτον· ἀσέβεια γὰρ οὐ
μόνον ἢ τῶν εἰδώλων προσκύνησις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς
ὁ ἀσελγῆς βίος καὶ ἄσωτος. Καὶ τοῦτο δηλοῖ ὁ
μακάριος Δαβὶδ λέγων· «Ἐγὼ εἶπα, Ἐξαγορεύσω
κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ Κυρίῳ, καὶ σὺ ἀφήκας
τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου.» Μὴ γὰρ ἀλλόπιστος
ἦν ὁ Δαβὶδ; Μὴ τὸν Θεὸν ἐξωμόσατο πάντως; Οὐχί,
ἀλλὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἧτις ἔτεκε τὴν μοιχείαν, ἀσέ-
βειαν ἐκείνος ἐκάλεισε. Παγκόσμιον δὲ τὸν κατα-
κλυσμὸν ἐκεῖνον ἐπήνεγκεν ὁ Θεός, ὅτι καὶ πάντες
ἐκεῖνοι καθάρσεως ἔχρηζον. Καὶ τοῦτο παρίστησιν
ἢ Γραφῇ λέγουσα· «Καὶ εἶδε Κύριος ὁ Θεός, τὴν
γῆν, καὶ ἦν κατεφθαρμένη, ὅτι κατέφθειρε πᾶσα
σὰρξ τὴν ὁδὸν αὐτῆς ἐπὶ τῆς γῆς.»
C
calatur hoc sacris in Litteris per hæc verba : « Vidit
Deus orbem terrarum esse corruptissimum et
omnium mortalium mores depravatos * . »

Πρόσθετε δὲ, ἀγαπητέ. Εἰ γὰρ οὐκ ἐφείσατο τότε
τινὸς ὁ Θεός, ἀλλὰ πάντας ἀρδην κατέκλυσε, μὴδὲν
ὠφελήθοντας ἐκ τοῦ λόγῳ μόνῳ σέβεσθαι τὸν Θεὸν,
εὐδελον πάντως; ὡς οὐδὲ ἡμῶν ἐν ἐκείνῃ φείσεται τῇ
ἡμῶν, εἰ καὶ τὸ τῶν Χριστιανῶν ἐπιφερόμεθα ὄνο-
μα. Ἐρεῖ γὰρ ἀληθῶς ὁ Δεσπότης πάντων Χριστὸς
καὶ ἡμῖν, ὡσπερ εἶπε τοῖς Ἰουδαίοις, ἠνίκα καυχώμε-
νοι εἶλεγον· «Ἡμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς ἡμῶν τοῦ
'Αβραάμ ἐσμεν.» Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνοις εἶλεγον·
«Εἰ ἐκ τοῦ Ἀβραάμ ἦτε, τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐποιεῖτε τοῦ
'Αβραάμ, ὡς οὕτως ἐρεῖ καὶ ἡμῖν· «Εἰ Χριστιανός
D
ἐαυτοῦ εἶχετε, τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐποιεῖτε τὰ τοῖς Χρι-
στιανῶς ἀρμόζοντα.» Μὴ οὐκ ἐπὶ τούτοις ἀμφιβαλλέ-
ει διὰ γὰρ τοῦ παγκοσμίου ἐκείνου κατακλυσμοῦ καὶ
τοῦ ἐν Σοδόμοις ἐμπρησμοῦ σαφῶς εἶδειξεν ὁ Θεός,
ἔποιον ἀπαντὰ τέλους τοῖς ἐν ἀσωτίᾳ τὸν βίον κατα-
λύουσιν.

Ὁ μὲντοι Νῶε πεντακοσίων ἐτῶν γεγονώς γεννᾷ
τὸν Σίμ, τὸν Χάμ, τὸν Ἰάφεθ. Ἐφ' ᾧ καὶ ἀξίως θαυ-
μασμῶν ὁ ἀνὴρ, ὅτι τοσοῦτος παρίππευσε χρόνος,
καὶ μίξεσι νομίμοις ὑποκύνειν οὐκ ἔθελε. Καὶ ὡς ὁ
Χρυσόστομος φησὶν, εἰ μὴ θεία τις ἦν οἰκονομία,

* Rom. viii, 9. * Psal. xxxi, 5. * Gen. vi, 12.

vei alia quapiam causa diluvium fuisse inventum,
extra solam hanc voluptariæ vitæ libidinem et com-
misionem execrandam, quo nomine gigantes im-
pios summus ille Petrus appellavit, præclarissimus
ille Cyrillus in scripto adversus Julianum libro
perspicue verbis hisce demonstrat : « Homines ab
Adamo ad Noam usque prægnati Deum unum et
verum coluere. Post extructionem vero turris illius
linguarumque divisionem cœperunt etiam opinio-
nibus de Deo dissidere mortales. Nam in omnes
dispersi partes eadē quoque multitudinis errorem
imbuerunt. » Denique propter utriusque partis lu-
xuriam diluvium illud orbem universum invasisse
Deus ipse denotat, cum ait : « Non permanebit
Spiritus meus in hisce mortalibus, cum caro sint, »
hoc est pro affectionum et carnis libidine vivat.
Sic enim et Paulus homines temperanter viventes
carnis expertes in his verbis vocat : « Vos in carne
non estis * . » Nimirum Litteræ sacræ carnem et
impios appellare consueverunt eos quorum vita
luxuriæ dedita est. Nam impietas non deastrorum
modo cultus est, sed significat etiam lasciviæ lu-
xuriæque vitam obnoxiam. Patet hoc ex beati viri
Davidis hac oratione : « Dixi apud me, Improbita-
tem meam adversus me ipsum Domino fatebor ; et
tu mei cordis impietatem mihi condonasti * . »
Quæso te, num fidem quamdam extraneam Davides
sectabatur? Num Deum abjuraverat? Nequaquam
certe. Nimirum impietatis vocabulo 125 cupidita-
tem illam, quæ adulterium pepererat, innuit. Et
universale diluvium invexit propterea Deus, quod
omnes illi homines repurgationis egrent. Signifi-

Hic animum mihi, dilecte filii, advertito. Nam si
Deus id temporis nemini pepercit, sed diluvio fun-
ditus omnes obruit, nihil adjutos ex eo quod verbis
Deum religiose venerarentur, intelligi perspicue
potest futurum, ut ne nobis quidem in illo die parcat,
tametsi nomen Christianorum habeamus. Revera
enim Christus ille Dominus omnium verbo nos illo
compellabit, quo Judeos affatus est, cum jactaturo
dicerent : « Nos ex Abrahamo patre nostro sumus
orti * . » Nimirum ut illis respondit : « Si Abra-
hami nati essetis, Abrahamo digna faceretis ; » ita
nobis etiam dicturus est : « Si pro Christianis vos
gerere volebatis, ea præstare conveniebat quæ
Christianos omnino decerent. » Atque hac in parte
minime tibi est ambigendum. Nam per orbis uni-
versi diluvium et Sodomorum incendium Deus
manifesto declaravit, qualis imminet iis exitus qui
vitam in luxuria prodigunt.

Cum Noe quingentos esset annos natus, Semum
genuit, indeque Chamum et Japhetum ¹¹. Meretur
in illo viro magnam hoc admirationem, quod cum
tot annos vivendo explesset, ne legitimos quidem
amplexus desideraverit. Chrysostomus cerce ait, ni

¹⁰ Joan. viii, 35. ¹¹ Gen. v, 31.

divino decretum fuisset consilio per ipsum genus humanum instaurandum esse, nunquam omnino carnalibus eum cupiditatibus se submissurum fuisse. Propter hanc causam Deus eum vocat hominem ætatis suæ integrum, quæ plane perversa erat. Hic Dei tolerantiam mihi considerato. Diluvium subito non invehit, sed totis centum annis arca construitur. Interim homines stolidi Noam voluntati divinæ obsequentem irridebant. Imo tametsi cernerent universas belluas coire, quemadmodum divinus ille vir Ephraemus ait, elephantos ab India Persideque adventare, leones ac pardalides inter oves atque capras promiscue accedere, reptiles bestias cum avibus eodem se persequente nemine conferre ac circum arcam commorari, nihilo tamen magis pœnitentiæ stimulos sentiebant. Idem ne nobis incidat, nunquam non vigilemus.

126 Sed enim unde Noe didicerat quæ animalia munda, quæ immunda essent, cum nondum id temporis ea Moses segregasset? Hanc enim quæstionem Chrysostomus movet. Num proficiscelatur hoc a naturali quadam cognitione, quam habebat, an a sapientia divinitus ei concessa? Præclara profecto res virtus est. Hæc Enochum transulit, hæc Noam conservavit. Nam vide mihi, quæso, quid fiat. Omnes id temporis homines Deus extitio destinans solum ad Noam inquit: « Ingrederere tu una cum omni familia tua in arcam, quoniam quidem te animadverti esse omnium hujus perversi pravique sæculi meo in conspectu facile justissimum¹¹. » Simul tempus cæteris definitum ad respiscendum tribuens inquit: « Reliquos eis faciam annos 120. » Quanquam ne hos quidem universos vixerunt propter insignem perversitatem. Nam qui prius durante 100 annorum intervallo non respuerant, intra viginti annos pœnitentiam acturi non erant. Atque hoc loco mihi observa Deum nonnunquam nobis respiscens eam vitam præcidere quam prius pollicebatur, ut hic fieri videmus, nonnunquam minatum se perditurum respæc minas non exsequi, nobis respiscens; id quod Ninevitis videmus usuvenisse.

Cæterum aqua supra ipsos montes exerevit ad 13 usque cubitos, ut eveniret quod futurum Deus minatus fuerat: « Quidquid ortum est delebo, non homines solum, sed etiam pecora et reptilia, et volucres, quæ sub caelo sunt¹². » Quippe si tantam ad altitudinem non exerevissent, volucres haurirentur. Et quidem aquam hujuscæ Juvii montes etiam sublimissimos operuisse, vel hinc colligere licet. Quidam cum e Libani cacuminibus ad structuram ædificiorum saxa congerebant, asseruerunt se intra Libani concavitates reperisse pisces induratos in limbo defixos, uti Josephus etiam memoriæ prodidit.

Cum diluvium desiisset, Noe Deo sacrificium obtulit. Quamobrem istuc? Ut iis qui aliquando futuri essent infirmiores, Deum benignum ac propitium redderet, sicut eximius ille Cyrillus ait, ne

ὡστε δι' αὐτὸν αὖτις τὸ τῶν ἀνθρώπων συστήσαι γένος, οὐκ ἂν οἶδ' ὄλωσ' σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις ὑπέκυψε· κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ τέλειον αὐτὸν ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ καλεῖ ὁ Θεὸς, τῇ διεστραμμένῃ δηλαδὴ. Ἄλλ' ὄρα μακροθυμίαν τοῦ Θεοῦ. Οὐκ εὐθέως ἐπάγει τὸν κατακλυσμὸν, ἀλλ' ἔτη μὲν ἑκατὸν ἐτοιμάζει τὴν κίβωτον, καὶ οἱ ἀφρονεῖ τὸν Νῶε θελήματι θεῶν ὑπηρετούμενον ἐξεμυκτήριζον. Ἄλλὰ καὶ συναγάμενα ὄρωντες τὰ θηρία πάντα, καθά φησιν ὁ θεὸς Ἐφραῖμ, ἐλέφαντας μὲν ἀπὸ Ἰνδικῆς καὶ Περσίδος ἐρχόμενα, λέοντας καὶ παρδάλεις μετὰ προβάτων καὶ αἰγῶν μιγάδας, ἐρπετὰ καὶ πετεινὰ ἀνευ τινὸς διώκοντος ἐρχόμενα καὶ κύκλω τῆς κίβωτου αὐλιζόμενα, οὐδαμῶς κατενύγησαν. Ἄλλὰ μὴ καὶ ἡμεῖς τοῦτο πάθοιμεν, γρηγοροῦντες δεῖ.

Πόθεν δὲ οἶδεν ὁ Νῶε τὰ καθαρὰ καὶ ἀκάθαρτα, μήπω τῆς αὐτῶν διαίτησεως παρὰ Μωσέως γενομένης, ὡς ὁ Χρυσοβόρην φησιν; Ἐκ τῆς ἐναποκειμένης αὐτῷ φυσικῆς γινώσεως, ἢ ἐκ τῆς δοθείσης αὐτῷ παρὰ Θεοῦ σοφίας. Ὡς καλὸν ἢ ἀρετὴ! Αὕτη τὸν Ἐνῶχ μετέθηκεν, αὕτη τὸν Νῶε διεσώσατο. Ὅρα γὰρ ὅτι πάντας ἐκείνους ἀπωλεῖ παραδιδὼς ὁ Θεὸς πρὸς τὸν Νῶε ἔλεγεν· « Εἰσελθε σὺ καὶ πᾶς ὁ οἶκός σου εἰς τὴν κίβωτον, ὅτι σε εἶδον δικαίον ἐναντίον ἐμοῦ ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ κωνηρᾷ καὶ διεστραμμένῃ. » Ἄλλὰ καιρὸν διδοὺς αὐτοῖς ἐμπρόθεσμον εἰς μετάνοιαν, φησιν· « Ἔσονται δὲ αἱ ἡμέραι αὐτῶν ἔτη ρα', » εἰ καὶ ταῦτα πάντα οὐκ ἐξήσαν διὰ τὴν κακίαν αὐτῶν· οἱ γὰρ μὴ φθάσαντες διὰ μέσου τῶν ἑκατὸν μετανοήσασιν, οὐδὲ ἐν τοῖς εἰκοσι μετενόησαν ἂν. Πρόσεχε δὲ ὅτι ποτὲ μὲν ἦν ὑπισχυεῖται δοῦναι ζωὴν ὑποτέμνει, ὡς ἐνταῦθα, ἐὰν μὴ μετανοήσωμεν, ποτὲ δὲ ἀπειλῶν ἀπολέσαι τοῦτο οὐ ποιεῖ μετανοήσαντων ἡμῶν, ὡς ἐπὶ τῶν Νινευιτῶν ἔστιν ἰδεῖν.

Τὸ δὲ ὕδωρ ὑψώθη ἐπάνω τῶν ὄρων ἐπὶ πῆχεσι πεντακαίδεκα, ἵνα τὰ τῆς θείας πληρωθῇ ἀποφάσεως. « Ἐξελείψω, γὰρ φησι, πᾶσαν τὴν ἐξανάστασιν ἣν ἐποίησα, ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους, καὶ ἀπὸ ἐρπετῶν ἕως πετεινῶν ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ. » Εἰ μὴ γὰρ ὑψώθη τοσοῦτον, οὐκ ἂν τὸ τῶν πετεινῶν ἀπώλετο γένος. Ὅτι δὲ ὑπὲρ πάντων τῶν ὑψηλοτέρων ὄρων ἐπήρθη τὸ ὕδωρ ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ, κἀνεῦθεν πιστοῦται. Λίθους γὰρ τινες ἐκ τῶν τοῦ Λιβάνου ἀκρωρείων εἰς οἰκοδομὰς μετακομίζοντες, διεσθαιούντο ὡς εὔρον ἐν τοῖς κοιλώμασι τοῦ Λιβάνου ἰχθύας τετραρχεμένους καὶ τῇ εὐλῇ πεπηγότας, καθά φησι καὶ Ἰωσήπος.

Μετὰ δὲ τὴν τοῦ κατακλυσμοῦ παῦσαν θυσίαν ὁ Νῶε τῷ Θεῷ ἀνήνεγκε. Τίνος ἕνεκεν; Ἴνα τοῖς ἐσομένοις ἐν ἀσθενείᾳ συγγνώμονά τε καὶ γαληνὸν προσεπεργάσεται τὸν Θεὸν, ὡς ὁ μέγας διέβησι

¹¹ Gen. vii, 1. ¹² Gen. vi, 7.

Κύριλλος, ἵνα μὴ πάλιν μία κατὰ πάντων ἐλεύσεται ἡ φῆφος, δευτέρῳ κατακλυσμῷ τὸ ἀνθρώπιον ὑποτίθεισά γενέσθαι. Ἐφ' ᾧ καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός· « Διανοηθεὶς οὐκέτι προσθήσω τοῦ καταράσασθαι τὴν γῆν διὰ τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων, ὅτι ἔγκριται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ πονηρὰ ἐκ νεότητος. » Τούτου χάριν, ὡς εἴρηται, θυσίαν ἀνήνεγκε τῷ Θεῷ. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐπτά ἐπτά ἐκέλευσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ τῶν καθαρῶν εἰσαχθῆναι ἐν τῇ κιβωτῷ, δύο δύο δὲ ἀπὸ τῶν ἀκαθάρτων. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε συγχωρεῖν τοῖς ἀνθρώποις μεταλαβεῖν κρεῶν, ἔμελλον δὲ καὶ θυσίας προσφέρειν αὐτῷ τῆς εὐσεβείας οἱ τρώφοι, πλεονα τὰ καθαρὰ φυλαχθῆναι προσέταξε, τὰς μὲν τρεῖς συζυγίας εἰς τὴν ἀβξήσιν τοῦ γένους, τὸ δὲ περιττὸν ἐν εἰς θυσίαν. Ὁ δὲ καὶ πεποίηκε μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, ἀπὸ πάντων τῶν καθαρῶν προσαγχιῶν τῷ Θεῷ, ὡς εἶναι ἔδηλον ὅτι γε τούτου χάριν ἀνὰ ἐπτά προσέταξεν ἐξ ἑκάστου γένους τῶν καθαρῶν ἐν τῇ κιβωτῷ εἰσαχθῆναι, ἵνα τὸ ἐν ζῶον ἐξ ἑκάστου γένους ὁ Νῶε προσφέρων μὴ διαφθάρῃ τὰς συζυγίας. Τούτου δὲ τὴν τοῦ Νῶε προαίρεσιν ἐπὶ τῇ προσαγωγῇ τῆς θυσίας ἀπεδέξατο ὁ Θεός, ὡς καὶ τὴν Γραφὴν οὕτως εἰπεῖν· « Καὶ ὡσφράνθη Κύριος ὀσμὴν εὐωδίας. » Μετὰ γνώμης λοιπὸν ὑγιοῦς καὶ ἡμᾶς τὸ πᾶν ἐργάζεσθαι χρὴ. Εἰ δὲ μὴ, κἂν ὀτιοῦν προσάξωμεν, ἀποστραφῆσεται αὐτὸ ὁ Θεός. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἡ τοῦ δικαίου ἀρετὴ τὴν καπνὸν καὶ τὴν κτίσασα ὀσμὴν εὐωδίας εἰργάσατο. Ἄλλ' ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων ἢ τῶν προσαγόντων πονηρία τὸ θυμίαμα τὸ εὐώδες βδέλυγμα ὀφθῆναι περισκεύασεν.

Ὁ μὲν οὖν Ἰώσηπος καὶ κατ' αὐτὸν τὸν κόρακα τὸν ἀπολυθέντα παρὰ τοῦ Νῶε τοῦ ἰδεῖν εἰ τὸ ὕδωρ ἐκόπασεν, ἐναντιούμενος φαίνεται τῇ τοῦ Μωσέως ἱστορίᾳ. Ὑποτρέψαι καὶ γὰρ πρὸς τὴν κιβωτὸν λέγει τὸν κόρακα, ὡς ἐπὶ πάσῃ τῇ γῆ τοῦ ὕδατος εἰσιλιμνάζοντος. Ὁ δὲ Μωσῆς περὶ τούτων οὕτω φησὶν· « Καὶ οὐκ ὑπέστρεψεν ὁ κόραξ ἕως οὗ ἐξηράνθη ἡ γῆ. » Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ περιστερὰν ἀπέστειλεν ὑστερον, ἅτε δὴ παλιννοστήσαι τοῦ κόρακος πρὸς αὐτὸν μὴ θέλησαντος. Ἀλλὰ καὶ ἱστορικοῖς εἰσάγει τινὰς ὁ Ἰώσηπος, περὶ τι λέγοντας ἄλλοι τῆς Ἀρμενίας ὑψηλότερον ἐν τῷ τοῦ κατακλυσμοῦ πεφευγῆναι καιρῷ τῶν ἀνθρώπων τινὰς, κάκειος σωτηρίας διὰ τὸ ὕψος τυχεῖν. Ἄλλ' ἐξω βάλλουσιν ἕκαστοι τοῦ σκοποῦ, καὶ τῆς εὐθείας πόρρω που φέρονται. Εἰ γὰρ ὑψώθη τότε τὸ ὕδωρ ἐπάνω τῶν ὑψηλοτάτων ὄρεων ἐπὶ πῆχαι πεντεκαίδεκα, καθὰ Μωσῆς ἱστορεῖ, οὐκ ἂν ὀτιοῦν ὑπελείφθη τριηκᾶτα βροσ, ὡς οἶμαι, τοῦ ἐν αὐτῷ πεφευγῆτος ἰσχύον ἀλαβεῖς διασωσασθαι.

Ἡ μέντοι κιβωτὸς τριακοσίων μὲν πηχέων τὸ μήκος ἦν, πενήκοντα δὲ τὸ πλάτος, τὸ ὕψος τριακοντα. Πῆχυν δὲ ἀκούων μὴ τοιαύτην εἶναι νόμιζε ὅποια τίς ἐστι παρ' ἡμῖν. ἀλλὰ γεωμετρικὴν. Ὁ γὰρ Μωσῆς, γεωμέτρης ἐξ Αἰγύπτου ὢν, τοιαύτην

A rursus aliquando unus adversus omnes ferretur calculus, quo genus mortalium alteri diluvio subiceretur. Idcirco Deus his cum verbis compellat : « Statui cum animo meo nunquam deinceps terram tanta diritate prosequi propter hominum facinora, quorum cogitationes et studia inde usque a pueris ad prava quæque proclivia sunt ¹⁴. » Hanc igitur ob causam sacrificium illud obtulit, cujus etiam respectu mandaverat Deus ut ex mundis animalibus in arcam septena, ex immundis bina reciperentur. Nam quæ a carnibus vescendi potestatem mortalibus faciurus erat, atque etiam lituros sibi religiosos **127** homines sciebat, idcirco mundorum animalium major numerus servatus est, quorum tria paria generis incremento, reliquum sacrificio destinatum esset ; id quod a diluvio Noe non neglexit, de omni mundorum pecorum genere Deo victimas offerens. Ex quo perspicue licet intelligere propterea fuisse præceptum, ut septena in arcam animalia sumerentur, ne Noe unum animal ex quovis genere Deo mactans ipsa paria distraheret atque corrumpere. Cæterum usque adeo Deus in oblatione hujus sacrificii Noæ studium ac voluntatem probavit, ut his uti verbis Litteræ sacræ non dubitaverint : « Delectatus est Deus odoris illius suavitate ¹⁵. » Quapropter nos quoque nihil non animo sano et puro faciamus, absque quo fuerit, omnino Deus aversabitur quodcumque tandem a nobis offeratur. Nam vides hic virtutem justi hominis de ipso fumo ac nidore suavissimum odorem effecisse, cum apud Judæos pravitatis offerentium faceret ut summius etiam fragrantissimus a Deo piaculi loco duceretur.

Cæterum in narratione de corvo, qui a Noa dimissus fuit ut exploraret an aqua defecisset, Josephus historiæ Mosis aperte refragatur. Commemorat enim corvum illum ad arcam revertisse, quasi aqua per omnem terrarum orbem adhuc restagnaret. At Moses hæc in hunc modum narrat : « Non revertit corvus, donec ab aquis exsiccata terra foret. » Nam illa ipsa de causa columbam deinceps emisit, quod corvus redire noluisset. Idem Josephus probat auctoritate quorundam historicorum, quos citat, diluvii tempore quosdam homines in altissimum Armeniæ montem confugissæ, atque ibi salutis sue per ipsius montis sublimitatem consuluisse. Verum hi a scopo, quod dicitur, aberrarunt et a semita recta longe deflexerunt. Nam si aqua id temporis supra montes quosque sublimissimos ad 15 usque cubitos excrevit, quemadmodum Moyses memoriæ prodidit, nullus mea quidem sententia mons reliquus esse potuit, qui a periculo servaret immunes quotquot in eum confugissent.

Arcæ ipsius longitudo 500 cubitos habebat, latitudo 50, altitudo 50. Cum autem cubiti vocabulum audis, non talem intelligi putato, qualis apud nos est in usu, sed geometricum. Moses enim, qui apud Ægyptios artem geometriæ didicisset, in hac de

¹⁴ Gen. viii, 21. ¹⁵ ibid.

arca narratione cubitum ejusmodi intelligit qui maximam ulnam efficeret. Nam Ægyptii primi, referente Cyrillo, geometriam propter amplitudinem terræ suæ ejusque divisionem repererunt, cum motus siderum consideratio sit a Græcis perfecta, quorum observationes 128 primæ apud Babylonios exsisterant. Idem doctrina numerorum a Phœnicum mercatoribus est profecta. De his hactenus.

Post annos a diluvio 536 turris est ædificata, hominibus in ea perficienda totis 40 annis incassum laborantibus. Cohortabantur enim, ceu Moses narrat ¹⁶, invicem ut lateres facerent coquerentque, quibus urbem turrinque sibi exstruerent, quæ fastigio cælum attingeret. Quamobrem? Ut si alterum diluvium ingrueret, ad ejus se verticem conferrent eoque pacto imminens ab aquis exitium effugerent. Vanum hunc laborem et conatum eorum Deus per confusionem linguarum inhiibuit. Verba quidem sacris in Litteris hæc leguntur : « En una est mortalium natio, qui cuncti eodem sermone utuntur. Age descendamus, et ibi eorum sermonem ita confundamus, ut alii aliorum orationem non intelligant. Itaque illinc eos per omnes terras Dominus, qui Deus est, dissipavit ¹⁷. » Et appellari cœperunt homines ab eo tempore Meropes a sermonis linguarum terræque divisione. Furiosus ille Julianus hoc etiam inter alia scripsit, Deum conspicientem homines in altum ope turris sublato, eaque de causa non mediocriter perturbatum, commoda quadam ratione ac via, linguis inter se confusis ulteriorem ascensum prohibuisse.

Cæterum turris ipsa 72 præfectorum opera fuit exstructa, quorum ad numerum linguæ quoque divisæ sunt, cum antea sermone linguaque una, ceu dictum est, omnes uterentur. Solus Heberus reliquorum stulto conatu non assensus linguam suam retinuit ; de quo colligitur ab initio mortales usos Hebraica lingua fuisse. Adami certe posteros hac esse locutos, inde quoque colligitur, quod et Abrahami familia eandem usurparit et Adamus ille secundus, qui Christus est, Deus ille noster. Idem animadvertitur ex inscriptione crucis, et hisce Christi verbis cum ait *Ephatha*, hoc est *Aperitor* ¹⁸. Item quod alibi ait : « Talita cumi, » hoc est : « Puella, surge ¹⁹. » Eadem de re magnus Epiphanius ille sic disserit : « Post diluvium ædificata turris est. Vixit id temporis Heberus, auctor et propagator Hebraicæ gentis, quem perhibent propierea quod cum turrim exstruentibus commercii nihil habuisset, linguam suam retinuisse. Fuit ejus ex posteris Abrahamus, et Hebræa lingua nomen ab eodem 129 accepit. » Assentitur huic et Josephus. Theodoretus vero posteros Adami lingua Syriaca vult usos fuisse.

Sciri autem debet Chanaanem Chami filium animadverso terram Libano vicinam fertilem esse sua-

ἄζη πῆχυν ἐπὶ τῆς κίβωτοῦ, ἦτις ὀργυιῶν μεγίστην ποιεῖ. Πρῶτοι γὰρ Αἰγύπτιοι, καθά φησι Κύριλλος, τὴν γεωμετρίαν εὗρον ἐκ τοῦ ἀπλήτου τῆς γῆς καὶ τῆς διαιρέσεως. Ἡ δὲ τῶν φαινομένων θεωρία παρ' Ἑλλήσιν ἐτελειώθη, τῶν πρώτων τηρήσεων ἐν Βαβυλῶνι γυνομένων. Τὸ δὲ περὶ τοὺς ἀριθμοὺς ἀπὸ τῶν ἐμπόρων Φοινίκων ἤρξατο. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Μετὰ δὲ πεντακόσια τριάκοντα καὶ ἑξ ἑτη τοῦ κατακλισμοῦ ἡ τοῦ πύργου γέγονεν οἰκοδομίασι, ματαιοποιησάντων ἐπὶ ταύτῃ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ἐν ἔτεσι τεσσαράκοντα. « Καὶ εἶπε, γὰρ φησι, ἄνθρωπος τῷ πλησίον αὐτοῦ, Δεῦτε καὶ πλινθεύσωμεν πλίνθους, καὶ ὀπτήσωμεν αὐτάς πυρὶ, καὶ οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς πόλιν καὶ πύργον, οὗ ἔσται ἡ κεφαλὴ ἕως τοῦ οὐρανοῦ. » Διὰ τί δὲ καὶ τίνος ἔνεκεν τοῦτο; Ἴνα κατακλισμὸς εἰ γένηται δεύτερος, ἐπὶ τὴν αὐτοῦ κορυφὴν ἀναδράμεναι, κἀντεῦθεν τὸν ἐξ ὕδατος δλεθρον φεύξωνται. Ταύτη τοι καὶ τὴν ματαιοπονίαν αὐτῶν ἐκάλωσεν ὁ Θεὸς διὰ τῆς συγχύσεως τῶν γλωσσῶν. Καὶ ἄκουε τῆς Γραφῆς οὕτω λεγούσης : « Καὶ εἶπε Κύριος, « Ἰδοὺ γένος ἐν καὶ χεῖλος ἐν πάντων. Δεῦτε καὶ καταδάνας συγχέωμεν ἐκεῖ τὴν γλῶσσαν, ἵνα μὴ ἀκούσωσιν ἕκαστος τῆς φωνῆς τοῦ πλησίον. Καὶ διέσπειρεν αὐτοὺς Κύριος ὁ Θεὸς ἐκεῖθεν ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. » Τηνικαῦτα καὶ Μέροπεσ καλοῦνται ἀπὸ τοῦ μερισμοῦ τῆς φωνῆς καὶ τῆς γῆς. Ὁ δὲ παράφρων Ἰουλιανὸς καὶ τοῦτο πρὸς τοὺς ἄλλοις ἔλεγεν, ὅτι θεωρῶν αὐτοὺς ὑψομένους διὰ τοῦ πύργου, καὶ οὐ μικρῶς ἐπὶ τούτῳ πτοηθεὶς, εὐμεθέδως αὐτοῖς κωλύει τὴν ἀνοδὸν διὰ τῆς συγχύσεως τῶν γλωσσῶν.

Ὁ μέντοι πύργος ἐκτίετο ὁ καὶ β' τοῦ κτίσματος ἀρχηγῶν ὄντων. Κατὰ τούτους λοιπὸν καὶ ἡ διαίρεσις τῶν γλωσσῶν γέγονε, χεῖλους ὄντος ἐνὸς καὶ φωνῆς ἐπὶ πᾶσι μίδς, ὡς ἀνωθεν εἰρηται. Μόνος δὲ ὁ Ἔβερ μὴ συγχιτατεθεὶς τῇ ματαιοπονίᾳ τῶν λοιπῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ γλώσσῃ ἔμεινε. Ἀρχῆθεν λοιπὸν ἡ Ἑβραϊκὴ φωνή. Ὅτι δὲ τῇ Ἑβραίων γλώσσῃ ἐχρῶντο οἱ ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ, δῆλον μὲν καὶ ἀπὸ τοῦ καὶ τοὺς ἀμφὶ τὸν Ἀβραάμ τῇ τοιαύτῃ χρῆσθαι διαλέκτῳ, δῆλον δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ τὸν δεύτερον Ἀδὰμ Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν τῇ Ἑβραίων χρῆσθαι φωνῇ. Καὶ δηλοῦσι μὲν τοῦτο καὶ τὰ ἐν τῷ σταυρῷ, οὐχ ἦττον δὲ καὶ αἶψα ἐν οἷς ἔλεγεν Ἐφραθὰ, « τούτέστι Διανοχῆται, καὶ ἄλιν ἀλλαχού. » Ταλιθὰ κοῦμι, « τούτέστι, « Σὺ λέγω τῷ κορασίῳ. » Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ὁ μέγας Ἐπιφάνιος περὶ τούτων οὕτω φησὶ : « Μετὰ τὸν κατακλισμὸν ὁ πύργος, εἶτα ὁ Ἔβερ ὁ τῶν Ἑβραίων πρόγονος, ὃν λέγουσι μὴ βουληθέντα κοινωνῆσαι τοῖς τὸν πύργον οἰκοδομοῦσι, μένει ἐν τῇ ἰδίᾳ γλώττῃ. Τούτου ἐκγονοὶ ὁ Ἀβραάμ, ὅθεν καὶ ἡ Ἑβραϊκὴ γλώττα. » Τὰ αὐτὰ δὲ τούτοις καὶ Ἰώσηπος φησι. Καὶ οὗτοι μὲν οὕτως : ὁ δὲ Θεοδώρητος τῇ Σύρῃ γλώττῃ τοῦς ἑξ Ἀδάμ χρῆσθαι φησιν.

Ἰστέον δὲ ὅτι ὁ τοῦ Χάμ υἱὸς Χαναάν ἰδὼν τὴν πρὸς τὸν Αἰθίον γῆν εἶτι ἀγαθὴ ἔστι, μετὰ τὴν

¹⁶ Gen. xi, 3. ¹⁷ ibid. 6. ¹⁸ Marc. vii, 34. ¹⁹ Marc. v, 41.

πρὸς αὐτοὺς κληροδοσίαν, καὶ κρείττων τῆς αὐτοῦ γῆς, τυραννικῶς καθήρπαξεν αὐτήν, καὶ τοὺς ἐκ τοῦ Σῆμ κληρονόμους ἐκείθεν ἐξήλασε. Καὶ οὕτω πᾶσα ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Χαναάν προσηγορεύθη. Καὶ Ἰώσηπος δὲ φησιν ὅτι Χαναάν τέταρτος ὢν τοῦ Χάμ παῖς, τὴν Ἰουδαίαν καλουμένην οἰκήσας Χαναάν ἀφ' αὐτοῦ προσηγόρευσεν.

Ὁ δὲ Σῆμ γεννᾷ τὸν Ἀρφαξᾶ, Ἀρφαξᾶ δὲ τὸν Καϊνᾶν. Οὗτος δὲ ὁ Καϊνᾶς, ὡς φησι Γεώργιος, συνεγράψατο τὴν ἀστρονομίαν, εὐρηκῶς τὴν παρὰ τοῦ Σῆθ καὶ τῶν αὐτοῦ τέκνων ἐκτεθεισάν ὀνομασίαν τῶν ἀστέρων ἐν πλακί λιθίνῃ γεγραμμένην. Οἱ γὰρ τοῦ Σῆθ ἔγγονοι προμυθθέντες ἀνωθεν τὴν μέλουσαν γενέσθαι φθορὰν τῶν ἀνθρώπων διὰ τε πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ ποιήσαντες δύο στήλας, μίαν μὲν λιθίνην, ἑτέραν δὲ πλινθίνην, ἔγραψαν τὰ ἐκ τοῦ πάππου αὐτῶν Σῆθ ἐκτεθέντα οὐράνια πάντα, λογισάμενοι ὅτι εἰ μὲν δι' ὕδατος ὁ κόσμος φθαρῆ, ἡ λιθίνη στήλη μενεῖ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα (ἦτις στήλη μετὰ τὸν κατακλυσμὸν εἰς τὸ Σίδιρον ὄρος ἔμεινε, καὶ ἔστιν ἕως ἄρτι, ὡς φησιν Ἰώσηπος), εἰ δὲ διὰ πυρὸς γένηται ἡ φθορὰ, μενεῖ ἂν ἡ πλινθίνη.

Ἀνεφάνη δὲ ἐκ τῆς τοῦ Σῆμ φυλῆς ἕτερος γιγαντογενῆς; τοῦνομα Κρόνος. Οὗτος πᾶν γενόμενος δυνατὸς καὶ πολλοὺς ὑποτάξας, πρῶτος κατέδειξε τὸ βασιλεύειν καὶ τῶν ἄλλων κρατεῖν, καὶ βασιλεύσας πρῶτος Ἀσσυρίων ἔτη νς' ὑπέταξε πᾶσαν τὴν γῆν Περσίδος. Μετὰ δὲ Κρόνον ἐβασίλευσε Νίνος ἔτη νβ', ὃς γε τὴν οἰκίαν μητέρα Σεμίραμι λαθὺν εἰς γυναῖκα, νόμος ἐγένετο Πέρσαις λαμβάνειν τὰς αὐτῶν μητέρας καὶ ἀδελφάς. Ἐξ οὗ γένους ἐγένετο καὶ Ζωροάστρου ὁ περιβόητος Περσῶν ἀστρονόμος, ὃς εἶπε τοῖς Πέρσαις, « Ἐὰν καύσῃ με τὸ οὐράνιον πῦρ, » (τοῦτο γὰρ καὶ ἠδύγετο) « λάβετε ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ φυλάσσετε εἰς σύστασιν τῆς βασιλείας ὑμῶν. » Ὁ δὲ καὶ γέγονεν. Ἐν δὲ ταῖς ιστορίαις αἷς ἐχρήσατο κατὰ Ἰουλιανοῦ ὁ θεολόγος μέγας Γρηγόριος καὶ τάδε φησὶ. Τὴν ἀστρονομίαν λέγονται πρῶτον εὐρηκῆναι Βαβυλώνιοι διὰ Ζωροάστρου, δεύτερον δὲ εἰδείξαντο οἱ Αἰγύπτιοι. Τὴν δὲ μαγίαν εὐρον Μῆδοι, εἶτα Πέρσαι. Διαφέρει δὲ μαγεία γοητείας. Καὶ ἡ μὲν μαγεία ἐπίκλησις ἔστιν, ὡς φασί, δαιμόνων ἀγαθοποιῶν πρὸς ἀγαθοῦ τινος σύστασιν· γοητεία δὲ ἐστὶ δαιμόνων κακοποιῶν περὶ τοὺς τάφους εἰλουμένων ἐπὶ κακοῦ τινος σύστασις. Γοητεία δὲ ἤκουσεν ἀπὸ τῶν γοῶν καὶ τῶν θρήνων τῶν ἐν τοῖς τάφοις γινομένων, μαγεία δὲ ἀπὸ Μαγουσαίων ἦτοι Περσῶν, ὅθεν ἔσχε καὶ τὴν ἀρχὴν· Μαγῶς ἐγχορῶς; οἱ Πέρσαι λέγονται. Ὁ μέντοι μέγας Κίριλλος ἐν τοῖς κατὰ Ἰουλιανοῦ καὶ τάδε γράφων εὐρηται, ὅτι μετὰ ἐννακῶσια ἔτη τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν Ἀσσυρίων ἐβασίλευσεν Ἀρβύλος πρῶτος; ἐν ἀνθρώποις. Οὗτος ἔσχε πρῶτος; εἰς αὐτὸν τῆς θεότητος ἕνορα. Ἀλλὰ καὶ Νίνος ὁ ἐκεῖνον παῖς πρῶτος Ἀσσυρίων ἐπιφανῶς βασιλεύσας λέγεται, οὗ ἐπώνυμο; ἡ Νινευθῆ, ἧς τὰ τεῖχη Σεμίραμις μεγαλοφυῶς ἐσκεύασατο.

hominum sibi divinitatis appellationem arrogarit. Ejusdem filius Ninus primus apud Assyrios regnum

A-que meliorem, post divisionem inter Noë filios factam per vim hanc ipsam rapuisse, ac posteros ex ea Semi ejecisse. Quo factum ut universa terra illa promissionis Chanaanis regio vocaretur. Josephus quoque commemorat a Chanaane Chananæam fuisse appellatam.

Semus autem Arphaxam procreavit, Arphaxas Cainanem, qui auctore Georgio libris astronomiam complexus est, cum appellationes siderum a Setho ejusque posteris indicatas et lapidea in tabula perscriptas reperisset. Nam cum ii multo ante fuissent edocti futurum ut homines tam per ignem quam aquam interirent, erectis duabus columnis, quarum una lapidea foret, altera latericia, cœlestium rerum descriptiones ab avo expositas iis ipsis insculpserant, cum secum rationes has inivissent, siquidem usveniret ut per aquam mundus interiret, lapideam columnam cum inscriptis litteris superfuturam, quæ sane post diluvium in monte Sidiro salva reperta est hodieque restat, Josepho teste; sin per ignem mundus corrumpetur, omnino superaturam columnam latericiam.

Cæterum ex stirpe Semi quidam exstitit, gigantum origine satus, cui nomen esset Cronus. Hic cum magnam ad potentiam esset evectus imperioque suo multos mortales subjecisset, primus regnandi modum et alios sub jugum mittendi ostendit; cumque princeps Assyriorum regno totos 56 annos potiretur, universam sibi Persidem dicto audientem reddidit. Post Cronum 52 annos Ninus regnavit, qui cum matrem germanam Semiranidem matrimonio sibi junxisset, lex apud Persas inolevit, qua fas esset matres ac sorores in uxores ducere. Prodiit ex hac familia et Zoroaster, insignis ac celeberrimus ille Persarum astronomus; qui Persis præcepit ut si ab igne cœlesti exureretur, id quod votis expetebat ut fieret, ossium suorum reliquias sumerent, easque ad regni excitationem conservarent; cui prædictioni eventus deinde respondit. In historiis illis quibus adversus Julianum Gregorius ille Theologus usus est, hæc etiam verba reperiuntur: Astronomiam primi Babylonii per Zoroastrum invenisse perhibentur, a quibus eam deinceps Ægyptii acceperint. Magia Medorum inventum est, a quibus ad Persas manavit. Difert hæc a goetia, quod magia sit imploratio, sicut aiunt, beneficorum geniorum ad boni alicujus effectiorem, goetia vero maleficorum compellatio geniorum, qui circum sepulcra volutantur, 130 ad mali alicujus effectiorem. Et goetiæ nomen factum est a plorantibus et lamentis, quæ consueverunt in sepulcris existere, cum magia dicatur a Magusæis, hoc est Persis, ejusdem auctoribus. Nam Persas Magos appellari lingua ipsis vernacula constat. Cyrillus autem, in libris adversus Julianum scriptis, refert post annos a diluvio nongentos Arbylum regem Assyriis imperitasse, qui primus

illustri ratione administrasse perhibetur, a quo nomen inditum urbi Ninevæ, quam Semiramis magnifice mœnibus cinxit.

Post turris ædificationem, de qua locuti sumus, homines hinc inde dispersi ad facta quædam absurda exorbitarunt, ac tandem miseri deastrorum cultus errore amplexi sunt, a malis geniis hoc quodam modo decepti. Octavus a Noe Seruchus simulacrorum formandorum rationem invenit. Fertur enim homines qui præclarum aliquod facinus edidissent, statuarum et columnarum honoribus ornasse. Verum posterī cum majorum mentem et consilium ignorarent, neque scirent statuas illas memoriæ causa collocatas esse, paulatim principis omnium malorum auctoris impulsu sic colere consimiliter secum affectos et interitui obnoxios homines cœperunt, ac si dii forent immortales; adeoque sacra quædam eis excogitarunt, ipsis malis geniis intra statuas domicilium collocantibus. Hinc factum ut deinceps genus humanum aliis atque aliis diis religiose serviret. Ac Ægyptii quidem supra cæteros ad impietatem maximam prolapsi sunt: nam feles, simios, hircos, boves, crocodilos coluerunt; atque in primis bovem illum variis coloribus præditum, quem Apim vocabant. Cum enim bos apud ipsos nascebatur, qui in lingua et cauda notas quasdam referret, et in fronte similitudinem lunæ dimidiatæ imitaretur, perhilariter choreas ductabant et conventus publicos celebrabant, quasi novus quispiam hactenus.

Recte autem octavus a Noe Seruchus fuisse dicitur. Quippe Cainanis filius fuit Sala, qui Heberum procreavit, Heberus Phalecum, Phalecus Ragauum, Ragauus Seruchum, Seruchus Nachorem, Nachor Tharam, Thara divinum hominem Abrahamum, Abrahamus Isaacum, Isaacus Jacobum, Jacobus duodecim familiarum principes, Rubenem, Simeonem, Levium, Judam, cæteros, a quibus ortæ sunt duodecim tribus Israelicæ. De Abrahamo Josephus memoriæ prodidit eum in Ægyptum itinere suscepto numerorum sidereorumque motuum doctrinam cum Ægyptiis communicasse, qui ante Abrahami adventum nihil horum **131** cognitum habuerint, ab Ægyptiis deinceps ad Græcos manasse. Georgius autem hæc de Abrahamo tradit, natum scilicet annos 14 agnoscere Deum cepisse, ac primum omnium clara voce Deum rerum opificem prædicasse. Cum enim cœli modo serenum modo nubilum cerneret, secum ipse ratiocinabatur, etiamsi ab aliis pro deo coleretur, esse tamen deum haudquamquam posse. Idem de sole, de luna, de sideribus reliquis statuebat, ut qui esset insignis astronomus; cumque talis foret, a Deo vocabatur. Addit enim Abimelecho imperante famis causa in Ægyptum descendisse, ac sapientes Ægyptios, qui opiniones de natalitio sidere ac fato amplecterentur, pudore affectos vicisse: nam posteaquam ad agnitionem Dei pervenerat, non jam astris amplius

Μετά δὲ τὴν πυργοποιαν, ὡς εἴρηται, διασκηδασθέντες ἔβαν κάκειθεν οἱ ἄνθρωποι πρὸς ἀτόπους πράξεις ἐξεκυλισθησαν, καὶ τελευταίον πρὸς εἰδωλομανίαν ἀπεπλανήθησαν, ὅπῃ τῶν δαιμόνων αὐτῶν ἀπατηθέντες τοιοῦτὸν τὸν τρόπον οἰδεύουσι. Ὁ γὰρ ἀπὸ τοῦ Νῶε ὄγδος Σερουχ τὰ τῶν ἀγαλμάτων ἀρχήθεν εὐρατο· λέγεται γὰρ οὗτος τοὺς ἔργον οἶον δῆποτε λαμπρὸν ἐπιδειξαμένους ἀνδράσι καὶ στηλαῖς τιμῆσαι. Οἱ δὲ μετὰ ταῦτα τὴν τῶν προγόνων ἀγνοήσαντες γνώμην, καὶ δεῖ μνήμης ἕνεκα τοὺς ἀνδριάντας ἔστησαν, κατὰ μικρὸν πλανώμενοι τῆ τοῦ ἀρχεκάκου συνεργείῃ, ὡς ἀθανάτοις θεοῖς τοῖς ὁμοιοπαθεῖσι καὶ φαρτοῖς ἀνθρώποι; προσετίθησαν καὶ θυσίας αὐτοῖς ἐπενόησαν, τῶν δαιμόνων τοὺς ἑσάνους ἐνοικησάντων. Ἐνεῦθεν ἄλλοις καὶ ἄλλοις θεοῖς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐλάτρευον. Αἰγύπτιοι δὲ μᾶλλον τῶν ἄλλων εἰς ἀθειαν ἐξώκειλαν· αἰλούρους γὰρ καὶ πιθήκους ἐσεβάσθησαν, τράγους τε ὁμοίως καὶ βίας καὶ κροκοδείλους. Πλέον δὲ τῶν ἄλλων τὸν Ἄπιν ἐσεβάζοντο, βουνὸν ὄντα πολύχρουν αὐτόν. Ἦνικα γὰρ ἐγεννήθη τοιοῦτος βῦς παρ' αὐτοῖς παρὰ τῆ γλώττῃ φέρων καὶ τῆ κέρκῃ σήμαντρα, ὡσαύτως παρὰ τῶ μετώπῳ σελήνης ὡσπερ διχόμορον μίμημα, ἐχόρευον φαιδρῶς καὶ ἐπανηγύριζον ἅτε Θεοῦ καινοπραποῦς αὐτοῖ; ἐνδημήσαντος. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

deus ad ipsos se contulisset. Ac de his quidem

Ὁ γένος δὲ ἀπὸ τοῦ Νῶε λέγεται εἶναι ὁ Σερουχ· ὁ γὰρ Καϊνᾶν γεννᾷ τὸν Σαλᾶ, ὁ Σαλᾶ τὸν Ἐβερ, ὁ Ἐβερ τὸν Φαλᾶ, ὁ Φαλᾶ τὸν Ῥαγαῦ, ὁ Ῥαγαῦ τὸν Σερουχ. Οὗτος δὲ ὁ Σερουχ γεννᾷ τὸν Ναχώρ, ὁ Ναχώρ τὸν Θάρα, καὶ ὁ Θάρα τὸν θεσπίσιον Ἀβραάμ. Ὁ Ἀβραάμ γεννᾷ τὸν Ἰσαάκ, ὁ Ἰσαάκ τὸν Ἰακώβ, καὶ ὁ Ἰακώβ τοὺς δώδεκα πατριάρχας, Ῥουβίμ, Συμεὼν, Λευὶ, Ἰούδαν καὶ τοὺς λοιποὺς, ἀφ' ὧν αἱ δώδεκα φυλαὶ τοῦ Ἰσραήλ. Καὶ τῆνικαῦτα μὲν περὶ τοῦ Ἀβραάμ οὕτως φησὶν Ἰώσηπος, ὅτι κατελεύθων εἰς Αἴγυπτον ἀριθμητικῶν αὐτοῖς ἐχαρίσατο καὶ τὰ περὶ ἀστρονομίας αὐτοῖς παρέδωκε· πρὸ γὰρ τοῦ Ἀβραάμ τῆς ἐκείσε παρουσίας τῶν τοιούτων ἀμαθῶς εἶχο· Αἰγύπτιοι. Ἀπὸ Καλδαιῶν οὖν ταῦτα καταπεφοίτηκεν εἰς Αἴγυπτον, κάκειθεν εἰς Ἑλλήνας. Ὁ δὲ Γεώργιος περὶ τούτου καὶ τάδε. Ὁ Ἀβραάμ ἐτῶν ἰδ' ὧν θεογνωσίας ἤρξατο, καὶ πρῶτος τὸν Θεὸν δημιουργὸν ἀνεκήρυξεν. Ὁρῶν γὰρ οὐρανὸν ποτὲ μὲν λαμπρὸν ποτὲ δὲ ζοφώδη, καθ' ἑαυτὸν ἔλεγεν· « Εἰ καὶ τιμῶσιν αὐτὸν ἔστροι, ἀλλ' οὐκ ἔστι θεός. » Ὁμοίως ἔλεγε τοῦτο καπὶ τῷ ἡλίῳ, τῆ σελήνῃ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀστράσι· καὶ γὰρ ἀστρονόμος ἄκρος ἦν. Ἐφ' ᾧ τοιοῦτον ἰδὼν ὁ Θεός· ἐκάλεσεν. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Ἀδιμέλεχ φησὶ καταθεῖν αὐτὸν εἰς Αἴγυπτον διὰ τὸν λιμὸν, καὶ τοὺς ἐκεῖσε τότε κατασχῶναι σοφοὺς καὶ εἰμαρμένην δοξάζοντας. Μετὰ γὰρ τὴν θεογνωσίαν οὐκέτι προτείχεν ἀστράτιν ἤθελε, καὶ τῆ ἰδεῖν ἐπ' αὐτῷ πεπληρωμένον τὸ τοῦ Ἀποστόλου φητὸν τὸ λέγον· « Τὰ γὰρ ἄστροντα αὐτοῦ ἀπὸ κρίσεως

κόσμου τοῦ ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. » Τὸν γὰρ ποιητὴν Θεὸν ἐκ τῶν ποιημάτων ὁ θειότατος κατέλαθεν Ἀβραάμ. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Πλούταρχος εἰλεγεν. « Ἐλαβὸν δὲ Ἰννοϊαν Θεοῦ· αἰεὶ τε γὰρ ἡλίας καὶ σελήνη καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀστρῶν τὴν ὑπέγειον ἐνεχθέντα ὅμοια μὲν ἀνατέλλει τοῖς χρώμασιν Ἰσα δὲ τοῖς μεγέθεσι, καὶ κατὰ τάπου, τοῖς αὐτοῦς. »

Μέγας ὄντως ὁ Ἀβραάμ. Τοῦ γὰρ Θεοῦ ἀκούσας λέγοντος. « Ἐξέλθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς γῆς συγγενείας σου, καὶ δεῦρο εἰς γῆν ἣν ἂν δείξω σοι » εὐθὺς ἠκολούθει, τῶν ἐν μέσῳ δυσχερῶν καταφρονῶν, καὶ μὴδὲ εἰδῶς ὅπου πορεύεται. Ἡμεῖς δὲ καλοῦντες καθ' ἑκάστην ἀκούοντες τοῦ Κυρίου οὕτε τῶν γῆινων ἐκστῆναι θέλομεν, οὕτε πρὸς τὴν γῆν ἐκείνην τὴν ἐπηγγελμένην ἔρχεσθαι. Ἀλλὰ καὶ τὴν ταπεινώσιν θαυμάζων ὁ χρυσορρόημων Ἰωάννης καὶ τάδε φησὶν. « Ἀληθῆς ταπεινώσις, ὅτε τις ἐτέρῳ παραχωρεῖ τῶν πρωτείων, καθὰ δὴ καὶ Ἀβραάμ ποιεῖ, ἵνα δὲ μὴ διαδικάζηται μετὰ τοῦ Ἀὐτῆ καὶ τῶν ποιμένων αὐτοῦ. ἔφ' ἧ καὶ ὁ μὲν Ἀὐτῆ τὴν κρεῖττονα γῆν ἔλαβε, τὰ Σόδομα δηλαδὴ, ὁ δὲ Ἀβραάμ κατώκησε παρὰ τὴν ἑρῶν τὴν Μαμβρῆν. Ὅρα δὲ καὶ τὰς θείας ἀμοιβάς. Εἶπε γὰρ πρὸς Ἀβραάμ ὁ Θεὸς ὅτι Πῶσαν τὴν γῆν ἣν σὺ ἄρῃς ἀπὸ τοῦ τόπου τούτου, σοὶ δώσω αὐτὴν καὶ τῷ σπέρματι σου ἕως αἰῶνος. Ἡ δὲ κρεῖττων ἐκείνη γῆ ἦν ἔλαβε Ἀὐτῆ, ἣ παραδείσου μὴδὲν διαφέρουσα, οὐκ εἰς καλὸν ἀπέδη τῷ λαβόντι αὐτὴν· αἰχμάλωτος γὰρ μετὰ μικρὸν ἀπήγατο ὑπὸ τῶν κατ' αὐτοῦ στρατευοσάντων πέντε βασιλέων. Ἀλλ' ὁ Θεὸς αὐτὸν ρύεται Ἀβραάμ μετὰ τῶν τριακωσίων δέκα καὶ ἑκτῶς οἰκογενῶν αὐτοῦ ἐπελθῶν καὶ κατακόψας αὐτούς. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ὅπερ ὁ Παῦλος φησιν, ὅτι ὑποστρέφοντα τὸν Ἀβραάμ ἐκ τῆς κοπῆς τῶν βασιλέων ἄρτω καὶ οἴνῳ δεξιοῦται ὁ Μελχισεδέκ, κάκεινος ἀφ' ὧν ἐπεφέρετο λαφύρων δέωκα δεκάτας αὐτῷ. Πρόσεχε λιπὸν. Καὶ ἡμᾶς γὰρ ὑποστρέφοντας ἀπὸ τοῦ νοητοῦ πολέμου ἄρτω καὶ οἴνῳ δεξιοῦται ὁ Μελχισεδέκ ὄντως, τῷ σώματι καὶ αἵματι δηλονότι αὐτοῦ. Εἰ δὲ τοῦτο, κατὰ τὸν Ἀβραάμ πάντως ἠφειλομεν καὶ ἡμεῖς, τὰς δέκα ἡμῶν αἰσθήσεις ἀντὶ δεκατῶν προσάγειν αὐτῷ, τῆς ψυχῆς δηλαδὴ καὶ τοῦ σώματος. »

Ὁ μὲν οὖν Ἀβραάμ καθήμενος παρὰ τῆ ἑρῶν τῆ Μαμβρῆ πάντας ἐφιλοξένοι τοὺς παροδύοντας, πιστοὺς ὁμοῦ καὶ ἀπιστοὺς, κατὰ μὴδὲν ἐπὶ τούτοις διακρινόμενος· καὶ τοσοῦτον ἀπλῶς φιλόξενος ἦν ὡς καὶ αὐτὴν τὴν ἁγίαν Τριάδα κατελθεῖν ἐπὶ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ καὶ τῶν παρατεθέντων αὐτῇ περιχαρῶς ἐμφορηθῆναι. Οὐ χρὴ θαυμάζειν. Ἀγγέλους ἐσθίνοντας ἀκούεις παρὰ τῆ Γραφῆ· ἐνεργεῖα καὶ γὰρ ἀοράτως καθνάλαισαν τὰ παρακείμενα, προσποιήσαι τοῦ φαγεῖν. Ἀλλὰ καὶ Θεοδώρητος οὕτω φησὶν. « Οὕτε τῆ φύσει ἄνδρες ἦσαν, ἀλλ' ἐδόκουν εἶναι,

intentus erat. Nimirum habebat in eo locum illud Apostoli verbum : « Quæ Dei sunt inaspectabilia, ea ex mundi creatione, dum considerantur per opera, perspicuntur »²⁰. » Ex ipsis operibus Deum auctorem vir hic divinus percepit. In eandem sententiam et Plutarchus inquit : « Dei notionem quamdam sum consecutus. Nam semper sol et luna reliquaque sidera sub terram delata consimilibus vicissim coloribus prædita exoriuntur, et magnitudines easdem eademque loca retinent. »

Magnus reapse vir fuit Abrahamus. Cum enim Deum dicentem audivisset : « Emigrato ex tua terra tuaque cognatione, ac illam in terram proficiscitor quam tibi monstravero »²¹, mox obtemperabat, difficultatibus omnibus quæ interjicere se poterant neglectis, cum ne sciret quidem quomodo abeundum foret. Nos autem Deum quotidie vocantem audientes nec terrena deserere volumus, nec ad terram illam promissam contendere. Quin etiam ipsius humilitatem Chrysostomus admirans his verbis utitur : « Vera istæc est humilitas, cum quis alteri partes priores cedit, quemadmodum fecit Abrahamus, ne cum Loto ejusque pastoribus litigaret. Quo factum ut Loto fertiliori terra Sodomorum potiretur, cum Abrahamus ad quercum Mambrae migraret. » Atque hic vide quas ei vices Deus referat. Quamcunque, ait, terram ex hoc loco conspicias, omnem tibi ego dabo et tuo semini in sempiternum. E diverso fertilior illa terra quam Loto accepit, paradiso non cedentem, parum ei profuit. Nam haud longo post intervallo a quinque regibus, qui expeditionem in hæc loca susceperant, captivus abducitur. Quamquam divinus vir Abrahamus cum 318 domi suæ nativæ hostes adortus iisdem cæsis Lotum liberat. **132** Atque hoc illud est, quod Paulus ait, Abrahamum revertentem a cæde regum pane ac vino excepum a Melchisedeco fuisse, cui spoliarum æquum allatorum decumas vicissim obtulerit²². Hæc mihi verba diligenter considerato. Etenim nos etiam revertentes ab intellectili bello vernus ille Melchisedecus pane ac vino excipit, nimirum corpore sanguineque suo. Quod cum ita sit, omnino Abrahami nos etiam exemplo decem nostros sensus, animi nimirum et corporis loco decumarum offerre debemus.

Idem Abrahamus ad quercum Mambrae considens hospitio cunctos iter istac facientes, fideles pariter ac infideles, citra discrimen excipere solebat ; et usque adeo erat hospitalis, ut ipsa etiam sacrosancta Trinitas ejus tabernaculum sit ingressa hilariterque cibis apposis satisata. Quod quidem minime tibi mirum videri debet. Nam et angelos sacris in Litteris comedita audis. Etenim vi quamdam inaspectabili apposita sub eo prætextu absumentibus, quasi eis vescerentur. Et Theodoretus ait hos neque natura fuisse homines, sed hæc præ se tu-

²⁰ Rom. 1, 20. ²¹ Gen. xii, 1. ²² Hebr. vii, 10.

lisse speciem; nec ut homines comedisse, quippe A qui oculis intuentium comedere viderentur, cum interim divina quadam vi appositos cibos absumerent. Nam quod ita Litteræ sacræ loquantur quasi apposita comederint, nihil est novum. Nam par est credere vocari manducationem ipsam ciborum assumptionem. Tres quoque viri conspecti sunt in tabernaculo, ut Chrysostomi verbis utamur, cum duo tantum Sodoma venerint. Nam istic quidem conspecti sunt et angeli simul et eorum Dominus; hic vero illi tanquam ministri ablegantur, manente apud Abrahamum Domino, et tantum non in morem amici cum amico, viro justissimo, de iis quæ facturus erat disserente: «Egone, inquit, ut Abrahamum famulum meum celeni de iis quæ sum facturus?»¹³³ Aliter hac de re Cyrillus loquitur: Tres, ait, apud quercum Mambræ Abrahamum conveniunt, cum Sodoma duo tantum pervenerint. «Pater enim non iudicat quemquam,» ceu Dominus ipse loquitur¹³⁴, «sed omne iudicium Filio concessit,» cui Spiritus etiam sanctus naturaliter adest. Et Filium cum Spiritu Sodoma se recepissè, satis intelligi de hospitali exceptione Abrahami posse magnus etiam Athanasius ille tradit. Nam nisi Filius atque Spiritus fuissent, Deo non assedissent. Consedissee autem cum Deo perspicuum ex hisce verbis est, «Tum illi consurrexerunt et ad Sodomam se converterunt.»

133 Quodsi una consurrexerunt, etiam una sederunt; et si Filius a dextris sedet, restat omnino Spiritum a sinistris considerare. Quod quidem valet, si loq̄o Pater circumscribatur. Nam ex teroqui apud ipsum nec dextra est nec sinistra. Igitur assidente Filio Spiritus etiam una sedet, cum in Filio maneat. Hac autem hospitalitas Abrahamo tantum boni peperit, ceu diximus, ut ipsa etiam sacrosancta Trinitas eum invisit et in senecta sobolem ei sit largita. Sarra quidem ætate tam provecta erat, ut hanc promitti audieas rideret. Secundum hæc Abrahamus ob causam famis solum vertit ac Gerara proficiscitur. Hinc denuo se in Ægyptum confert, ubi Sarram ei conjugem Abimelechus admittit. Cupiebat enim illam forma venustissima præditam sibi matrimonio jungere, præsertim quod esse soror Abrahami perhiberetur. Quanquam enim Josephus asserit Sarram fuisse consobrinam Abrahami, sciendum tamen est ex narratione Mosaica fuisse tum conjugem ipsius tum sororem, ut quæ matre quidem eadem, diverso vero patre nata esset. Itaque occultato uno, ne tanquam vir mulieris e medio tolleretur, alterum fatetur, sororem videlicet suam esse. Magno certe præditus animo fuit Abrahamus. Nam ob famem bis in Ægyptum profectus, uxore bis spoliatus, semel a Pharaone, iterum ab Abimelecho, generoso nihilominus animo hanc ademptionem pertulit. Quippe cum semel obtemperandum esse Deo decrevisset, in consiliis administrationis ejus infatigabilibus perquirendis curiosus esse noluit. Propterea vicissim suis eum beneficiis Deus ornavit.

¹³³ Gen. xviii, 17. ¹³⁴ Joan. v, 22.

οὐτε ἔφαγον ὡς ἄνθρωποι, ἀλλ' ἰδὸκουσιν ἐσθίειν τῆς βψει τῶν ὀρώτων, ἀναλισχομένων τῶν προτιθεμένων κατὰ θεῖαν ἐνέργειαν. » Εἰ δὲ καὶ λέγει ἡ Γραφή ὅτι παρέθηκεν αὐτοῖς, καὶ ἔφαγον, καὶ τὸν οὐδὲν ἰσως γὰρ τὸ ἀνηλωσθαι αὐτοὺς φαγεῖν εἶπεν ἡ Γραφή. Καὶ τρεῖς μὲν ἐν τῇ σκητῇ φαίνονται ἄνδρες, καθάπερ ὁ Χρυσὸς τῶν γλωτταν φησὶ, δύο δὲ ἐπὶ Σόδομα παραγίνονται. Ἐκεῖ μὲν γὰρ καὶ οἱ ἀγγελοὶ καὶ ὁ τοῦτων δεσπότης κατὰ ταυτὸν ὤφθησαν. Ἄλλ' οἱ μὲν ὡς ὑπηρέται ἀπεστέλλοντο, ὁ δὲ ἔμεινε καθάπερ φίλος φίλῳ μονονουχὶ κοινολογούμενος τῷ δικαίῳ ἄπερ ἔμελλε ποιεῖν. «Οὐ μὴ» γὰρ φησὶ «κρύψω ἀπὸ Ἀβραὰμ τοῦ παιδὸς μου ἃ μέλλω ποιῆσαι.» Κύριλλος δὲ ὁ μέγας περὶ τούτων οὕτω. «Καὶ τρεῖς μὲν ἐν ἀρχῇ τῷ Ἀβραὰμ προσέβαλον ἐν τῇ ἡρῦ τῇ Μαμβρῇ, δύο δὲ τοῖς Σοδόμοις ἐπεφύτησαν. Οὐδὲ γὰρ ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, πᾶσαν δὲ τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ, κατὰ τὴν φωνὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, συνόντος φυσικῶς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.» Ὅτι δὲ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ἐπὶ Σόδομα ἐπορεύοντο, καὶ ἡ τοῦ Ἀβραὰμ ξενία σαφῶς περιεστῆ, καθάπερ ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος. Εἰ μὴ γὰρ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ἦσαν, οὐκ ἂν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ συνεκάθηντο. Ὅτι δὲ συνεκάθηντο, δῆλον ἐκ τοῦ περὶ τούτων οὕτω λέγειν. «Οἱ ἐξανέστησαν ἐπιβλέψαντες ἐπὶ πρόσωπον Σοδόμων.» Εἰ οὖν ἐξανέστησαν, πάντως καὶ συνεκάθηντο. Εἰ δὲ ὁ Υἱὸς ἐκ δεξιῶν κάθηται, λείπεται πάντως ἐξ εὐωνύμων τὸ Πνεῦμα καθῆσθαι. Ναί, εἶγε περιγραπτὸς ἦν ὁ Πατὴρ. Ἄλλως γὰρ παρ' αὐτῷ οὐκ ἔστιν ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ. Τοῦ Υἱοῦ τοίνυν συγκαθημένου συγκάθηται καὶ τὸ Πνεῦμα, ἐπεὶ ἐν αὐτῷ μένει, τῷ Υἱῷ δηλαδὴ. Τοιοῦτου δὲ κατηξίωσεν ἀγαθοῦ τῷ Ἀβραὰμ ἡ φιλοξενία, ὡς καὶ τὴν ἁγίαν Τριάδα κατελεθεῖν ἐπ' αὐτὸν καὶ καρπὸν αὐτῷ κοιλίας χερύσσασθαι κατὰ γε τὸν τοῦ γήρους καιρὸν. τοσοῦτον γὰρ ἦν ἡ Σάρρα προδεηκυῖα ὥστε καὶ γαλᾶσαι αὐτὴν περὶ τοῦτου ἀκούσασαν.

Μετὰ δὲ ταῦτα προφάσει τῇ τοῦ λιμοῦ μετανάστης ὁ Ἀβραὰμ γίνεται, κἀκεῖθεν ἐν Γεράροις ἔρχεται, πρὸς Αἴγυπτον ἀφικνεῖται, καὶ αὐθις ἀφαιρεῖται τὴν Σάρραν καὶ παρὰ τοῦ Ἀβιμέλεχ. ἤθελε γὰρ αὐτὴν εὐπρεπεστάτην οὖσαν πρὸς γόμου κοινωτῆν λαθεῖν, εἶγε καὶ μᾶλλον ἀδελφῇ τοῦ Ἀβραὰμ ἐλέγετο εἶναι. Εἰ γὰρ ἀνεψιᾶν φησὶ τὴν Σάρραν ὁ Ἰωσήπος τοῦ Ἀβραὰμ, ἀλλὰ κατὰ τὴν Μωσαϊκὴν ἱστορίαν ἐκ μητρὸς μὲν τῆς αὐτῆς, ἐξ ἄλλου δὲ καὶ ἄλλου πατρὸς. Κρύπτων οὖν τὸ ἐν, ἵνα μὴ φανερωθῇ δῆθεν ὡς ἄνηρ αὐτῆς, τὸ ἕτερον ἔλεγεν, ὅτι Ἀδελφῇ μου ἐστίν. Μεγαλόφυχος ὄντως ὁ Ἀβραὰμ. Δις γὰρ εἰς Αἴγυπτον προφάσει τοῦ λιμοῦ κατελθὼν καὶ δις τὴν Σάρραν ἀφαιρεθείς, παρὰ τε τοῦ Φαραῶ καὶ παρ' αὐτοῦ ὑστερον τοῦ Ἀβιμέλεχ, γενναίως ἔφερε τὴν ἀφαίρεσιν. ἀκολουθεῖν γὰρ καθάπερ κρῖνας Θεῷ, πολυπραγμονεῖν οὐκ ἤθελε τὰς ἀβήρητους οἰκονομίας αὐτοῦ. Ἐφ' ᾧ καὶ κατόπιιν αἱ θεαῖαι ἠκολούθησαν αὐτῷ ἀμοιβαί.

Τοὺς μὲντοι Σοδομίτας ἢ κακίστη ἐκείνη συνθ-
 εια ἐν ἀγγίλοις αὐτοῖς ἐπέισε τὴν ἀσελγίαν ἐπι-
 δεῖξασθαι, ὅθεν καὶ ἀσθέντου πυρὸς ἔργον γεγόνασι.
 Τὰ γὰρ Σόδομα ἐκείνα περικαλλῆ μὲν ἔστωτα, τέφρα
 δὲ τῆ ἀληθεία ὄντα (καὶ αὐτὸς γὰρ ὁ ἀὴρ εἰν τοῖς
 ὕδασι ἐκπυροῦται) τεκμήριον ὅτι σαφὲς τοῦ διαιω-
 νίζειν ἐκείσε τὴν κόλασιν. Ταῦτα δὲ περὶ Παλαιστι-
 νης, Ἀσκάλωνος καὶ Γάζης ἔνωθεν, περὶ τὸ τοῦ
 Ἰορδάνου τέλος, οὐδὲν ἀπεικότα τότε τοῦ παρα-
 δείσου. Ὁ γοῦν ἀπιστῶν τῆ γέννη ἀναλογιζέσθω
 τὰ Σόδομα, καὶ οὕτω τὴν ἀδδραγαίαν φευγέτω·
 τοιαῦτα γὰρ εἰσθεν αὐτῆ πάθη γεννῶν. Κατὰ τοῦτο
 καὶ ὁ Μωσῆς εἶλεν τῷ Ἰσραὴλ· «Φαγῶν καὶ πῖν
 πρόσθε σεαυτῷ, μήποτε ἐπιλήσῃ Κυρίου τοῦ Θεοῦ
 σου.» Ἄλλὰ καὶ ὁ τὴν λατρίκην τέχνην ἔριστος
 Γαληνὸς τῶν τοιοῦτων παθῶν αἰτίαν αὐτὴν δείκνυσι
 τὴν τρυφήν, Κατὰ τὴν ἡμετέραν, λέγων, Μυσίαν τὴν
 ὁμορον Περγάμου σπανίως ἂν τις εὖρη γυναῖκα
 μοιχευομένην, ἐτι δὲ ἀνδρας ἀσελγείς ἀπορρή-
 τοις ἀφροδισιοῖς ψικαιωμένους, ἀλλ' ἐν Ῥώμῃ διὰ
 τὴν ἐπιπολάζουσαν τε καὶ συνήθη τρυφήν καὶ ῥάδια
 ταῦτα. Εἰ δὲ, καθὰ φησι Πτολεμαῖος ὅτι διὰ τὰ οἰ-
 καιοῦσθαι τινὰς πρὸς τὸ τοῦ ζωδιακοῦ πρώτων τρί-
 γωνον, τὸν κριδὸν δηλαδὴ, τὸν λέοντα καὶ τὸν τοξό-
 την, διὰ τοῦτο ἀθεσμά τινα πράττουσι, καὶ νομίζουσι
 μηδὲν τι ποιεῖν ἀποτροπαιον ἕτε ὑπὸ ζώδια ὄντας
 τὰ μὲν ἔμπροσθεν ἀρρενούμενα, τὰ δὲ ἔπισθεν θηλυ-
 νόμενα, ἅρα μὴ ἄδικος ὁ θεὸς ὁ διὰ πυρὸς ἐκτεφρώ-
 σας τὰ Σόδομα; Ἄλλ' οὐκ ἂν ποτε ὁ δίκαιος ἄδικοι·
 Ἐν πλησμονῇ γὰρ ἄρτων οἱ τοιοῦτοι κατὰ τὴν
 Γραφήν σπαταλῶντες, οὐ μὴν ὑπὸ τρίγωνον τοιοῦτον
 ὄντες, κἀντεῦθεν εἰς ἀθέτους κόλπας ἐγκυλισθίν-
 τεσ, πυρὸς εἰκότως γεγόναι παρανάλωμα. Οὐκοῦν
 ἐντεῦθεν μανθάνομεν ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν
 οἱ δίκαιοι, καθάπερ ἐνταῦθα Νῶε τε καὶ Λῶτ, τῶν
 βασιάνων ἀνέτεροι εὐρεθῆσονται, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ,
 κἀν ἅπασ ἐλεν ὁ κόσμος, σχεδὸν αἰώνιοις ὑποπεσοῦν-
 ταί κόλασσει, καθάπερ ἐνταῦθα κατακλυσμῷ καὶ
 πυρὶ παρεδόθησαν ἅπαντες οἱ τὰ χεῖριστα πράτ-
 τοντες.

cum peccatores, etiamsi totus propemodum mundus
 pandi, quemadmodum hic omnes facinorosi diluvio

Ο μὲντοι Ἀβραὰμ Ἀβραὰμ ἐκαλεῖτο τὸ πρότερον,
 ὃ λέγεται περὶ τῆς· θείας γὰρ, ὡς εἶοικεν, ἢ μήτηρ
 αὐτοῦ προμηθεΐα οὕτως αὐτὸν ἐπωνόμασεν, ἐπεὶ
 περᾶσαι τὸν Εὐφράτην ἐμελλε καὶ εἰς Παλαιστίνην
 οἰκῆσαι. Ἐτῶν δὲ ἦν ἑβδομήκοντα πέντε ὁ Ἀβραὰμ,
 ὅτε τὰς ἐπιγγέλλας ἰδέετο. Γεννᾷ δὲ τὴν Ἰσμαὴλ
 ἐτῶν ὦν πς'. Ἦνίκα δὲ γέγονεν ἐτῶν 58', ὠρθῆ
 αὐτῷ ὁ θεὸς λέγων· «Ἐγὼ εἰμι ὁ θεός.» Τότε λοι-
 πὸν περιτέμνεται καὶ ὁ δίκαιος, κανὼν ὡσπερ τοῖς
 πᾶσι προκειμένος. Ὅτι δὲ ἡ τῶν κατὰ πόλιν δικαίων
 παρῆσις τῆς τοῦ Θεοῦ μακροθυμίας πρόξενος ἡμῖν
 ἐστίν, ἐξ αὐτῆς μάνθανε τῆς περὶ τὰ Σόδομα ἱστο-
 ρίας· «Ἐὰν δέκα», γὰρ φησι, «δικαίους εὕρω, οὐ
 μὴ ἀπολέσω τὰς πόλεις.» Πολλάκις δὲ καὶ διὰ τὴν
 τῶν τετελευτηκότων ἀρετὴν ἢ καὶ αὐτὴν τὴν οἰ-

Cæternm Sodomitæ consuetudo vivendi flagitio-
 sissima persuasit, ut etiam in angelos ipsos exer-
 cere proterviam suam vellent; quamobrem in-
 exstincto igne sunt puniti. Nam Sodoma illa quon-
 dam pulcherrima, cum adhuc stare, nunc reapse
 nihil sunt aliud quam cinis. Aer enim ipse cum
 aquis inflammatur, argumentum illustre de per-
 petuis eorum suppliciis. Sita sunt autem in Pa-
 læstina, haud procul a Gaza et Ascalone, ad amnis
 Jordanis ostia. Tum quidem temporis ab ipso para-
 diso non differebant. Quodsi quis gehennæ parum
 adhibet fidei, secum ipse de Sodomis cogitet, at-
 que hoc modo luxum omnem fugiat; nam is hu-
 jusmodi flagitia gignere consuevit. Idcirco Moses
 Israelitis præcipit: «Ubi comederis ac hiberis, ca-
 veto ne forte Domini Dei tui obliviscaris.» Etiam
 præstantissimus ille medicorum Galenus volupta-
 tem ac delicias ostendit esse huiusmodi scelorum
 causam, cum ait: In Mysia nostra, quæ Pergamo
 finitima est, raro quis feminam adulterii facinore
 se obstringentem reperiat, et rarius etiam proter-
 vos 134 homines, qui dediti sint iis amoribus,
 quorum ne nomen quidem aperiendum est. At
 Romæ propter abundantiam deliciarum, quæ istis
 minime sunt insolentes, proclive est huiusmodi
 patrare. Quodsi de sententia Ptolemæi quidam pro-
 pterea, quod eorum natura primo Zodiaci trigono
 cognata sit, quo aries, leo, sagittarius continentur,
 nefanda quædam committunt, et abominabile tamen
 omnino nihil designare se putant, ut qui signis
 subjecti sint ab antica parte masculis, a postica fe-
 mineis, injustus est Deus, qui Sodoma per ignem
 in cineres redegit. At fieri nequit unquam ut iustus
 ille sit injustus. Nimirum ejusmodi homines in sa-
 turitate panum, quemadmodum Litteræ sacræ lo-
 quuntur, salaciter luxuriando, non quod tali vel
 trigono subjecti essent, ad concubitus nefandos
 devoluti et ab igne sunt absumpti. Atque hinc di-
 scimus etiam in illa judicii die futurum ut justii
 pœnas et tormenta effugiant, Noe ac Loti exemplo,
 ejusmodi fuerit, æternis suppliciis sint manci-
 et igni puniti sunt.

Cæterum Abrahamus initio nomen Abrami ha-
 bebat, ut sacris est in Litteris, inditum sibi ma-
 tris quadam præsentatione, ceu credi par est, quod
 Euphratem trajecturus ac in Palæstinam migraturus
 esset. Cum acciperet divina promissa, natus
 erat annos 75. Ismaelum anno ætatis 86 procrea-
 vit. Cum annum 99 ageret, apparuit ei Deus, et his
 verbis usus est: «Ego sum Deus ille tuus.» Quo
 factojustus hic vir et omnibus instar regulæ cujus-
 dam propositus circumciditur. Ac justorum quidem
 hominum, qui alicubi sunt per urbes, libertatem
 nobis Dei prolixam mansuetudinem parere, licet ex
 hac ipsa de Sodomis historia cognoscas. «Si decem,
 inquit Deus, justos homines reperero, hæc oppidum
 non evertam.» Sæpenumero etiam propter illorum

²⁶ Deut. vi, 13. ²⁷ Gen. xviii, 1. ²⁸ Gen. xviii, 32.

virtutem, qui jam vita functi sunt, vel ex mera sua tolerantia vivos secura sua complectitur, ut cum ait: « Propugnabo hanc urbem propter me ac propter ministrum meum Davidem²⁶. »

Quo autem pacto fidelis appellatur Abrahamus, qui tamen Deo dixit: « Unde cognoscam futurum ut terram hanc possideam? » Nimirum Palaestinam. Vox istaec unde non diffidentis est, sed modum quo possessionem aditurus esset cognoscere gestientis. Nam id temporis vel sexcentæ nationes Palaestinam inhabitabant. Propterea post sacrificium Deus inquit: « Omnino scito posteros tuos futuros esse peregrinos in terra extraneorum, qui annis 400 graviter afficturi¹³⁵ sint. Quarto autem sæculo huc redibunt: nondum enim ad summum pervenit Amorrhæorum improbitas. » Nondum, inquit, extremum interitum flagitiis suis promeruerunt, et erant præterea quidam inter ipsos religiosi, quoadmodum colligi de Melchisedeci et Abimelechi exemplis potest. Ac de his quidem in hunc modum dictum esto.

Melchisedecus autem, licet in sacris Litteris patre matreque carere dicatur, generis tamen ortum habuit a Sido Ægypti filio qui Sidonem condidit; cumque oppidum in monte Sione Salemam exstruxisset ac 13 ibidem annis regnum tenuisset, et justus et virgo decessit. Salema vero est celebris

²⁶ IV Reg. xi, 6.

(26) Post καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως, in codice Claromontano multa de Loto inseruntur, quæ in aliis desiderantur, et in versione Leuclavii; hæc autem sunt ejusmodi: « Ὁ δὲ Ἀβραὰμ μετὰ τῆς Σάρρας ἐγέννησε τὸν Ἰσαὰκ, καὶ μετὰ τῆς Ἄγαρ τὸν Ἰσμαὴλ, ὁ δὲ Ἰσαὰκ μετὰ τῆς Ῥεβέκκας τὸν Ἠσαὺ καὶ τὸν Ἰακώβ, ὃς διὰ τοῦ Ἠσαὺ τὴν ἀπειλήν μετῴκησε πρὸς τὸν Ἀδάμ τὸν πρὸς μητρίαν αὐτοῦ θεῖον, οὐ καὶ τὰς θυγατέρας τὴν Λεῖαν καὶ τὴν Ῥαχὴλ ἔλαβεν εἰς γυναῖκας. Οὗτος οὖν ὁ Ἰακώβ ἐγέννησε τοὺς δώδεκα πατριάρχας, ἦτοι τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ.

Ἰστέον ὅτι μετὰ τὸ γενεθῆναι τοὺς τρεῖς ἀνδρας παρὰ τοῦ Ἀβραὰμ κατέλαθον οἱ δύο εἰς τὴν τῶν Σεδόμων κατάπρην, οἱ καὶ πρὸς τὴν τοῦ Λὼτ κατοικίαν κατήντησαν. Ὅπερ οἱ ἀσελγεῖς Σοδομίται μαθόντες ἐκεῖσε κατέλαθον ἐκζητοῦντες τοὺς ξένους πρὸς τὴν ἀθεμιτοπραξίαν πληρῶσαι αὐτῶν. Ὁ δὲ Λὼτ τούτοις εἰς ἄκρον ἀπήντα· βαζόμενος δὲ πολλὰ παρ' αὐτῶν ἐξέδοτο τὴν θυγατέρα αὐτοῦ πρὸς τὴν μισρὰν ἐκείνην παράχρησιν, μόνον μὴ εἰς τοὺς ξένους τοιοῦτον αἰσχρὸν τι γενήσεται. Οἱ δὲ ἀσελγεῖς οὐκ ἐπέβησαν, ζητοῦντες δὲ τοὺς ξένους ἀραι βίαιως μετὰ τοῦ Λὼτ κατεμάχοντο. Οἱ δὲ ξένοι τὰς θύρας τοῦ πυλῶνος ἀνοίξαντες καὶ φανέντες τούτοις μόνον περὶ τοὺς πάντας ἐπέβησαν. Ἐκπλαγείς δὲ ὁ Λὼτ ἐπι τὸ γεγονός, καὶ πᾶσιν ἐπὶ πρόσωπον, παρεκάλεσε αὐτοὺς μαθεῖν τίνας εἰσίν. Οἱ δὲ πρὸς αὐτόν· « Ἐπαρον τοὺς μετὰ σὲ ἅπαντας, καὶ ἔξελθε ἐκ τοῦ τόπου τούτου· αὐρίον γὰρ οἱ πάντες κατακαυθήσονται, καὶ ὁ τόπος ἐκλιμυθήσεται καὶ ἀφανισθήσεται διὰ τὰς τῶν κατοίκων μικρὰς ἀσελγείας. » Ὁ καὶ ταχέως ποιήσας ὁ Λὼτ πρὸς τὸ Σιγῶρ δρος ἐξέφυγε. Κατοπισθέν δὲ βρέξας τὸ πῦρ ὁ Κύριος, κατακαύθησαν ἅπαντες κατὰ τὴν τῶν ἀγγέλων πρόβῃσιν. Ἡ δὲ γυνὴ τοῦ Λὼτ, οἷα γυνὴ οὖσα καὶ πρὸς τὴν πρόσεξιν τῶν ἀγγέλων μὴ δεηλιάσασα, καὶ στραφεῖσα τὴν γενονὸς ἰδεῖν, εὐθύς ἀπελιύθη καὶ ὡς στήλη

καίαν μακροθυμίαν κήδεαι τῶν ζώντων, καὶ ῥοφῶ λέγων· « Ὑπερσπιῶ τῆς πόλεως ταύτης δι' ἐμὲ καὶ διὰ Δαυὶδ τὸν παιδᾶ μου. »

Πῶς δὲ πιστὸς ἐνομάζεται ὁ Ἀβραὰμ εἰρηκῶς τῷ Θεῷ· « Κατὰ τί γινώσεται τοῦτο, ὅτι κληρονομήσω αὐτήν; » τὴν Παλαιστίνην δηλαδὴ. Τὸ κατὰ τί οὐκ ἀπιστοῦντός ἐστιν, ἀλλὰ μαθεῖν ποθοῦντος τῆς κληρονομίας τὸν τρόπον. Ἔθνη καὶ γὰρ μυρία τῷ τότε τὴν Παλαιστίνην κατέκρου. Καὶ τούτου χάριν ἔφη ὁ Θεὸς μετὰ τὴν θυσίαν· « Γινώσκων γνώση ὅτι πάροικον ἔσαι τὸ σπέρμα σου ἐν γῆ οὐκ ἰδίᾳ, καὶ κακώσουσιν αὐτοὺς ἔτη ὕ', τετάρτη δὲ γενεᾶ ἀποστραφήσονται ἐκ σοῦ· οὐκω γὰρ ἀναπεπλήρωται αἱ ἀμαρτίαι τῶν Ἀμορραίων ἔω; τοῦ νῦν. » Οὐδέπω, φησὶν, ἀξια πανώλεθρας δεδράκασιν. Ἄλλως τε καὶ τινες ἦσαν ἐκεῖσε εὐσεβεῖς· καὶ δῆλον ἐκ τε τοῦ Μελχισεδεκ καὶ τοῦ Ἀβιμελεχ. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως (26).

Ὁ δὲ Μελχισεδεκ εἰ καὶ ἀπάτωρ παρὰ τῇ Γραφῇ καὶ ἀμήτωρ λέγεται, ἀλλὰ κατάγει τὸ γένος ἀπὸ Σίδου υἱοῦ Αἰγύπτου τοῦ καὶ τὴν Σιδῶνα κτίσαντος. Ἐν τῷ βρει δὲ Σιδῶν πόλιν ἐκεῖνος κτίσας; Σαλῆμ, καὶ βασιλεύσας ἐν αὐτῇ ἔτη ἰγ', τελευτᾶ δίκαιος καὶ παρθένος. Αὕτη δὲ ἐστὶ μετὰ τῆς ἱεροῦ προσθήκης

ἐγγεγόνει ἄλλος. Αἱ δὲ θυγατέρες τοῦ Λὼτ νομίσασι ὅτι ὁ κόσμος ἄπας ἤδη ἀπώλετο καὶ σπέρμα ταύταις οὐκέτι γενήσεται, ἐμέθυσαν τὸν πατέρα αὐτῶν οἶνω, καὶ συνουσιάζθη αὐταῖς, μὴ εἰδῶς ἐκ τῆς μέθης τὸ γεγονός παρ' αὐτοῦ. Τοῦτο γοῦν γνωρίσας ἐξ αὐτοῦ ὁ θεὸς αὐτοῦ Ἀβραὰμ καὶ λυπηθεὶς ἐξαπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὸ μέρη τοῦ ποταμοῦ Νείλου, ἐπαίρειν ἐξ αὐτοῦ ὡς δῆθεν δαλοῖς τρεῖς, τῆ δ' ἀλτῆρα ἵνα θηριόδρωτος γένηται, καὶ ἐξελείψας τὸ ἀμάρτημα. Ὁ δὲ Λὼτ ταχυδρομήσας οἰκονομίᾳ θεοῦ προσήνεγκε τῷ Ἀβραὰμ δαλοῦς τρεῖς, ἦγον ἐκ κυπαρίσσου, ἐκ πεύκης καὶ ἐκ κέδρου. Καὶ θαυμάσας ὁ Ἀβραὰμ ὅτι διεσώθη ἐκ τῶν θηριῶν ἀλώθητος, ἐδόξασε τὸν Θεόν. Ἀνελθόντες δὲ ἀμφοτέροι μετὰ τῶν δαλῶν εἰς τὸ βρος, ἐτήξην αὐτοὺς ἐπὶ πετραν ὁ Ἀβραὰμ χωρὶς ἀπ' ἀλλήλων, πλησίον δὲ, ὡς φέροντας σχῆμα τρίγωνον. Προστάτας δὲ τῷ Λὼτ ἀπέρχεσθαι, καὶ ἀντλεῖν ὕδωρ ἐκ τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ποτίζειν αὐτὰ καθ' ἡμέραν· ὁ δὲ καὶ ἐποίησε. Ἀπεῖχε δὲ τὸ βρος ἐκ τοῦ Ἰορδάνου ὡσεὶ μίλια κδ'. Ἐντος δὲ μηνῶν τριῶν ἐβλάστησαν οἱ δαλοί. Καὶ κατελθὼν ὁ Λὼτ ἐξέειπε τοῦτο τῷ Ἀβραὰμ. Καὶ ἀνελθόντες ἰδεῖν τὸ γεγονός, εὗρσαν ὅτι ἠνώθησαν οἱ τρεῖς δαλοὶ καὶ εἰς ἓν ἐγγεγέννησαν, αἱ βίαι δὲ μόνον ἐναπελείφθησαν, ὡς καὶ ἐφυτεύθησαν, κεχωρισμέναι. Ἰδὼν δὲ ὁ Ἀβραὰμ τὸ γεγονός ἐν τῆς ξηροῦς ξύλοις, πᾶσιν προσεκύνησε τῷ Κυρίῳ, καὶ εἶπε· « Τοῦτο τὸ ξύλον ἔσαι ἀμαρτίας ἀπόφασις. » Τὸ δὲ ξύλον εἰς μέγα θένδρον ἐγένετο, διαρκέσαν αὐτὸ μέχρι καὶ τῆς βασιλείας Σολομῶντος. Ἐλαβε δὲ πληροφορίαν ὁ Ἀβραὰμ περὶ τῆς ἀφέσεως τῆς ἀμαρτίας τοῦ Λὼτ. Ὅτε δὲ ὁ ναὸς τῶν Ἱεροσολύμων ἐκτίετο, μετὰ τῶν ἄλλων ἐξεκόπη καὶ αὐτὸ τὸ θένδρον, καὶ πελεκηθὲν ἐκείτω ἀργὸν ἐν τῷ ἱερῷ, οἰκονομίᾳ καὶ τούτω Θεοῦ. Ὅτε δὲ ἐμελλε παθεῖν τὸ ὑπὲρ τοῦ κόσμου σωτηρίου πάθος ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν, ἐστασάρωθη ἐν αὐτῷ παρὰ τῶν Ἰουδαίων.

ἡ περιφημία Ἱερουσαλήμ. Ἐκ γένους δὲ τοιοῦτου Ἀμιαροῦ καταγόμενον ἀφῆκεν ἡ Γραφή ἀγενεαλόγητον, εἰ καὶ τινας Θεῶν αὐτὸν ἐνόμισαν ὡς ἀναρχον τάχα καὶ ἀτελεύτητον, τοῦ βῆτοῦ καὶ μᾶλλον τοῦ ἀποστολικοῦ δραξάμενοι τοῦ λέγοντος· « Ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν ἔχων μήτε τέλος ζωῆς. » Κατὰ τοῦτο καὶ ἀφομοίωμα λέγεται τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀμήτερος μὲν τὸ πρῶτερον ἀπάτερος δὲ τὸ δεύτερον, καὶ οἷ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἦν αὐτὸς ὁ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς παραδέδωκεν, αὐτὸς ἀνέκαθεν προεκόνιζε. Καὶ ἀκουσον τί περὶ τοῦτου φησὶν ὁ τὴν γλώτταν Χρυσοῦς· « Προμηνύων ὁ Θεὸς τὴν κατάλυσιν τῆς νομικῆς ἱερωσύνης εἴρηκε διὰ τοῦ Δαβὶδ· « Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν « Μελχισεδέκ, ὁ δὲ σὺ θυσίας νομικὰς ἔρρευεν ἄλλ' εὐχὰς καὶ ἄρτους καὶ οἶνον, ὡς ἱστορίᾳ διδάσκει. » Κατὰ τοῦτο καὶ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου παρὰ τῇ Γραφῇ λέγεται, ἱερεὺς αὐτοχειροτόνητος, ὡς ὁ Χρυσορρήμων φησὶ· τοιοῦτοι καὶ γὰρ τῷ τότε οἱ ἱερεῖς. Ἡ καθὼ θύων ἦν ὡς Ἄβελ, ὡς Νῶε καὶ οἱ λοιποί.

sostomus loquitur; erant enim sacerdotes id temporis tales. Vel quatenus sacrificium offerebat, ut Abelus, Noe, cæteri. »

Εἰ δὲ καὶ ἄνθρωπος ἦν ὁ Μελχισεδέκ, πῶς λέγεται μήτε ἀρχὴν μήτε τέλος ἔχειν; Καὶ ἔστιν εἰπεῖν οἷ τοὺς ἀπὸ Σῆθ καταγομένους γενεαλογούσα ἡ Γραφή οὕτως ποιεῖ. Ὁ Ἄδάμ τῶσαν γενόμενος ἐνιαυτῶν γεννᾷ τὸν Σῆθ, ὁ δὲ Σῆθ πάλιν τῶσαν χρόνων γενόμενος τῶν ὡδε ἀφίσταται. Δῆλη οὖν ἐνεσῆθεν καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν ἡμερῶν τοῦ Σῆθ καὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ἐπὶ δὲ τοῦ Μελχισεδέκ μηδὲν τοιοῦτον ποιήσασα παρέπεισέ τινας ἀναρχον αὐτὸν λέγειν καὶ ἀτελεύτητον, κἀνεσῆθεν δύναμιν μεγάλην αὐτὸν εἶσθαι τοῦ Θεοῦ.

Βασιλεὺς μὲν οὖν καὶ ἱερεὺς ὁ Μελχισεδέκ, ὡς ἔνωθεν εἴρηται, ὅτι καὶ τύπος ἦν καὶ ἀφομοίωμα τοῦ Χριστοῦ. Ὅθεν εἰ θέλεις, ἀγαπήτε, μαθεῖν ὅση τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερωσύνης ἡ ὑπεροχὴ, τῷ Χρυσορρήμονι πρόσσχος Ἰωάννη. Ἐν γὰρ τῷ κατὰ Ἰουδαίων πέμπτῳ λόγῳ φησὶν οἷ καὶ ἐν τοῖς τύποις ἡ καθ' ἡμᾶς ὑπεροχὴ τῆς ἱερωσύνης δεικνύεται. Ὁ γὰρ Ἄβραάμ τοῦ Ἰσαὰκ πατὴρ ἦν καὶ τοῦ Ἰακώβ πάππος καὶ τοῦ Λευὶ πρόγονος· τοῦ γὰρ Ἰακώβ υἱὸς ὁ Λευὶ, ἀπὸ δὲ τοῦ Λευὶ ἡ ἱερωσύνη παρὰ Ἰουδαίους τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν. Ἄλλ' οὕτως ὁ Ἄβραάμ ὁ πρόγονος τῶν Λευιτῶν, τῶν Ἰουδαϊκῶν δηλαδὴ ἱερέων, ἐπὶ τοῦ Μελχισεδέκ, ὅς ἦν τύπος τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερωσύνης, λαϊκοῦ τάξιν ἐπέχε. Καὶ τοῦτο δι' ἀμφοτέρων ἐδήλωσε, καὶ διὰ τοῦ ὄντως δεκάτας, καὶ οἷ τὴν ἡλικίαν παρ' αὐτοῦ· οἱ γὰρ λαῖκοι καὶ δεκάτας δίδουσι τοῖς ἱερεῦσι καὶ παρ' αὐτῶν εὐλογουμέναι. Ἄλλὰ καὶ τοῦ Μελχισεδέκ ἐλάσσω ὁ Ἄβραάμ ὁ τὰς ἐπαγγελίας δεξάμενος. Καὶ πῶς; ὅτι τὴν ἔλασσον ὑπὸ τοῦ κρείττονος; εὐλογεῖται. Ἄλλὰ καὶ ὁ δεκάτας; λαμβάνων Λευὶ δεδεκτάτωται, ὡς ὁ

illa Jerusalem, quadam adjectione litterarum facta Et quia Melchisedecus ex familia tam impura natus erat, Idcirco Litteræ sacræ generis ipsi seriem non recensuerunt. Fuere tamen nonnulli qui Deum fuisse censuerunt tanquam principii ac finis expertem, plus æquo verbis his apostolicis inhaerentes: « Sine patre, sine matre, sine majoribus, nec ævi principium nec vitæ finem habens ». Quo etiam nomine imago et similitudo Christi dicitur, ut qui prius quidem erat absque matre, deinceps vero absque patre. Idem et incrementum illud sacrificium, quod Christus ipse discipulis tradidit, longe ante representavit. Audi quid hac in parte Chrysostomus tradat. « Cum vellet; inquit, Deus multo ante sacerdotii legalis abolitionem ostendere, per Davidem inquit: « Tu sacerdos es in æternum, secundum ordinem Melchisedeci ». Qui videlicet non legales hostias sacrificavit, sed vota, panem, vinum obtulit, quemadmodum ipsa docet historia. » Idcirco sacris in Litteris supremi Dei sacerdos appellatur, sacerdos ab semetipso constitutus, ut Chrysostomus loquitur; erant enim sacerdotes id temporis tales. Vel quatenus sacrificium offerebat, ut

At vero si Melchisedecus erat homo, quoniam pacto dicitur eum nec principium nec finem habuisse? Respondendum Litteras sacras seriem generis posterorum Sethi recensentes hac forma orationis uti: Adamus cum tot ac tot natus esset annos, Sethum genuit; Sethus rursum cum tot ac tot annos vivendo explesset, e terris sublatus est. Hinc et principium vitæ Sethi et finis cognosci potest; cum autem in Melchisedeco nihil tale factum sit, in eam persuasionem nonnulli venerunt, ut Melchisedecum principii ac finis expertem statuerent, eumdemque magnam esse Dei potestatem putarent.

Rex quidem ille, ceu supra diximus, et sacerdos erat, figura et similitudo Christi. Quamobrem si cognoscere voles, dilecte filii, quanta sit nostri sacerdotii præstantia, 136 Joannis Chrysostomi verbis animum advertito, qui in oratione adversus Judæos quinta inquit, etiam in ipsis figuris ostendi quantum a nostro sacerdotium illud vetus superetur. Abrahamus enim pater Isaaci et Jacobi avus erat, Levii proavus, ut qui Jacobi filius existeret. At enim sacerdotium illud Judaicum in Levio principium habuit. Nihilominus Abrahamus generis Levitarum auctor, hoc est Judaicorum sacerdotum, sub Melchisedeco, qui nostri sacerdotii figuram representabat, pro laico sese gerebat. Atque hoc ipsum duabus rebus significabat, tum quod decimas daret, tum quod omniationem ab eo faustam acciperet. Nam laici decimas sacerdotibus pendunt, et eorumdem precibus felicitantur. Quin etiam Abrahamus, quanquam promissis divinis beatus esset, nihilominus Melchisedeco minor erat. Quinam istuc? Quia minori major benedixit. Præterea

²⁰ Hebr. vii, 1. ²¹ Psal. cix, 4. ²² Gen. xiv, 18.

Levius ipse, cui decumarum jus concessum est, hic decumatus fuit, quemadmodum Paulus loquitur²². Nam et ipse Melchisedeco per Abrahamum patrem decumas solvit, tametsi necdum editus in lucam foret: quippe adhuc in Abrahami lumbis erat, cum Melchisedeco is occurreret. De quo licet intelligas hasce Judaicas res non nisi umbram et figuram quamdam fuisse. Nam si per Judaicum sacerdotium perfectionem hucusque assequi, eoque causæ foret, quamobrem constitui sacerdos alius secundum ordinem Melchisedeci, non Aaronis, diceretur? Cum ergo sacerdotium aliud subsecutorum esset, omnino necessarium erat alium quoque rerum statum subsequi. Quod quidem Paulus indicare volens ait: « Translato sacerdotio necessario quoque legis sit translatio²³. » Hæc ita sunt a Chrysostomo tradita.

Cæterum cum precamur nec continuo exaudimur, haudquaquam despondere animum debemus. Nam et Isaacus ob suam conjugisque sterilitatem Deum totos 20 annos precibus urgebat. Sunt enim hæc sacrarum Litterarum verba: « Obsecrabat Deum Rebecca uxoris nomine, quæ sterilis erat²⁴. » Postea cum Rebecca, quæ Esauum et Jacobum utero gestabat, ægre esset, quod fetus in utero non mediocriter subsultarent, indicantes, uti quidem credi par est, dissidium illud quod deinceps inter ipsos exstiturum erat, his verbis Deus utitur: « Duæ gentes ex utero tuo dividuntur, quarum altera plus altera poterit, majorque minori serviet²⁵. » Quibus in verbis animadvertite Deum perspicue rationem populi Judaici et gentilis indicasse.

Hujus Isaaci tempore famæ alia fuit, cujus causa Isaacus se Gerara contulit, quominus in Ægyptum proficisceretur, ab ipso 137 Deo prohibitus. Quamquam enim is Abrahamo concesserat ut eo se conferret, tamen id alia nulla de causa factum fuit quam ut istis etiam hominibus virtus ipsius innotesceret. Isaacus autem hordei sementem fecit, quod inauditum quodam modo fructum centuplum edidit. Quodsi dejectum illud semen in se terra ratione centupla reddidit, quoniam fieri pacto potest ut qui benignitatem in egentes ex commiseratione animi exercet ac munus ipsum in manus Dei deponit, unum hic fructum fert centuplum, multo magis et

Cæterum cum Isaacus Jacobo felicissima quæque precaretur, annos 100 plus minus natus erat, ob quam ipsam ætatis provectionem ejus oculi caligaverant. Rebecca post laudabilem hanc felicitationis interversionem id consilii Jacobo dedit, ut Sagarantis adhuc Esai furoris gratia semet ad Labanum reciperet. Quamobrem Jacobus arrepta fuga, vitandi Esai causa, sopitus in itinere somnium vidit. Nam scala quadam terræ innixa erat, cujus vertex cælum attingeret, ac divini angeli per eam ascendebant ac vicissim descendebant. Eidem immittens Deus sic loquebatur: « Ego tecum sum: non est quod formides²⁶. » Atque hi tam ascendentes

Ἡαὐλὸς φησι· « Δεκατάς γὰρ ἔδωκε καὶ αὐτὸς τῷ Μελχισεδέκ δι' Ἀβραάμ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ μήπω γεννηθεὶς· » ἔτι γὰρ ἐν τῇ ὄσφύϊ τοῦ Ἀβραάμ ἦν, ὅτε συνήνησεν ὁ Μελχισεδέκ. Πρόσπεχε οὖν ὅτι σικὰ καὶ τύπος ἦσαν τὰ Ἰουδαϊκά. Εἰ γὰρ διὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἱστορίας καὶ ἱερωσύνης τελειώσις ἦν, τίς ἔτι χρεῖα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ ἀνίστασθαι ἕτερον ἱερέα καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρῶν λέγεσθαι; Ἐπεὶ οὖν ἕτερα ἱερωσύνη ἔλθειν ἐμελλεν, ἀνάγκη πᾶσα καὶ πολιτεῖαν ἕτεραν συνεισελθεῖν. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν ὅτι τῆς ἱερωσύνης μετατιθεμένης ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μεταθέσις γίνεται. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ τὴν γλώτταν χρυσσοῦς.

« Translato sacerdotio necessario quoque legis sit translatio²³. » Hæc ita sunt

Προσευχομένους δὲ ἡμᾶς καὶ μὴ εὐθέως εἰσακουόμενους· οὐ θεὸν ἔκκαλεῖν· ἐπεὶ καὶ ὁ Ἰσαὰκ ἔτη εἴκοσι τοῦ θεοῦ ἐδέετο διὰ τὴν ἀπαιδίαν αὐτῶν. Ἐδέετο γὰρ, φησι, τοῦ θεοῦ περὶ Ρεβέκκας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ὅτι στείρα ἦν. Δυσχεραίνουσα δὲ τῇ Ρεβέκκᾳ ἠνίκα ἐγκυμονοῦσα ἦν τὸν τε Ἠσαὺ καὶ τὸν Ἰακώβ (οὐ μικρῶς γὰρ ἐσπίρτων ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτῆς, μνημόνευτε, ὡς εἶπτε, τὴν ἔσομένην ὑστερον μέσον αὐτῶν διαμάχην) ἔφη ὁ Κύριος· « Δύο λαοὶ ἐκ τῆς κοιλίας σου διασταλῆσονται, καὶ λαὸς λαοῦ ὑπερῆξει, καὶ ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι. » Πρόσπεχε οὖν· σαφῶς γὰρ ἐδήλωσεν ὁ θεὸς τὰ κατὰ τῶν Ἰουδαϊκῶν λαῶν καὶ τῶν ἔθνικῶν.

Λιμὸς δευτέρος ἐπὶ τοῦ Ἰσαὰκ γίνεται, ἐφ' ᾧ ἐν Γεράροις κατέρχεται· εἰς Ἀίγυπτον μέντοι ἀπελθεῖν οὐ συγχωρεῖται παρὰ θεοῦ. Εἰ γὰρ καὶ συνεχωρήθη κατελθεῖν ὁ Ἀβραάμ, ἀλλὰ χάριν καὶ τοῦ γνωσθέναι καὶ τοῖς ἐκείσε τὴν αὐτοῦ ἀρετὴν. Στείρει δὲ κριθὴν ὁ Ἰσαὰκ, καὶ παραδόξως ἑκατοστοεῖται. Εἰ δὲ τὸ καταβλήθην εἰς ἑκατὸν παρέδωκεν ἡ γῆ, πᾶς ὁ πικρὸν ἐλεημοσύνην καὶ ταῖς τοῦ θεοῦ χερσὶ παρατιθεὶς τὸ διδόμενον ἑκατονταπλασίονα τὸν μισθὸν οὐ λήψεται; εἰ γὰρ ἐνταῦθα τὸ ἐν ἑκατοστοεῖται, πολλῷ μᾶλλον ἐκείσε.

mercedem centuplo majorem non accipiat? Nam si

istic idem usuveniet.

Ὁ δὲ Ἰσαὰκ ὅτε τὸν Ἰακώβ ἠλόγησεν, ὡσεὶ ἑκατὸν χρόνων ἦν· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπέπρωτο. Ἡ μέντοι Ρεβέκκα μετὰ τὴν ἐπαινετὴν τῆς εὐλογίας κλοπὴν συνεβούλευσε τῷ Ἰακώβ πρὸς Λάβαν ἀπελθεῖν, ὅπως τὸ ἀκμαῖον τῆς τοῦ Ἠσαὺ ἐκφύγη μανίας. Ἀποδιδράσκων οὖν τὸν Ἠσαὺ ὁ Ἰακώβ ἐκοιμήθη καθ' ὅδον καὶ ἐνυπνιάσθη. Καὶ ἰδοὺ κλίμαξ ἑστηρικμένη ἐν τῇ γῆ, ἧς ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖτο εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον ἐπ' αὐτήν, ὃ δὲ Κύριος ἐπεστήρικτο αὐτῆς, καὶ εἶπεν· « Ἐγὼ εἰμι μετὰ σοῦ, καὶ μὴ φοβοῦ. » Οἱ δὲ ἀνιόντες καὶ κατιόντες τὴν κλίμακα, καθὰ καὶ ὁ μέγας φησὶ Κύριλλος, τῆν

²² Hebr. vii, 9. ²³ ibid. 12. ²⁴ Gen. xiv, 21. ²⁵ ibid. 23. ²⁶ Gen. xiviii, 15.

Θείαν ἐδήλουν διακονίαν· περι τούτων γὰρ καὶ ὁ **Α** Παῦλος ἔφη· «Ὀὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποσταλλόμενα διὰ τοὺς μέλ- λοντα; κληρονομεῖν σωτηρίαν;» Ἐδείξεν οὖν διὰ τούτων σαφῶς ὅτι δυνάμεισιν ἀγγελικαῖς τὰ πάντα οἰκονομεῖ καὶ ὡς οὐδὲν ἀπρονόητον τῶν τῆδε καὶ ὡς ἔτυχε φέρεται. Καὶ μὴ μοι λέγε, τίνας ἔνεκεν ἡ ἀγία Γραφή πρῶτον ἀνέρχεται τοῖς ἀγγέλοις; εἶ- πεν, εἰθ' οὕτως κατέρχεται; ἔχεις γὰρ αὐτὴν τὴν ἀγίαν Γραφήν καὶ τὸν περὶ τούτου λόγον διευκρινου- σάν σοι. Τῶν ἀνθρώπων ἕκαστος φύλακα τῆς ἑαυ- τοῦ ζωῆς θεῖον ἀγγελον κέκτηται, ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὴν καθ' ἡμῶν ὁρμὴν τῶν δαιμόνων ἀνακατερίζεται («Παραμβάλει», γὰρ φησιν, «ἄγγελος Κυρίου κύκλω τῶν φοβουμένων αὐτὸν») καὶ τὰς αἰτήσεις ἡμῶν ἀνάγει πρὸς τὸν Θεὸν δι' αὐτῶν. Καὶ πισθέτω ἡμᾶς αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγέλοις λέγων· «Ὁρᾶτε μὴ καταφρονήσητε ἐνδὸς τῶν μικρῶν τούτων· οἱ γὰρ ἄγγελοι αὐτῶν διηνεκῶς ὁρῶσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς,» οὐδὲν ἄλλο ποιῶν- τες, ὡς ὁ ἐν πατριάρχαις ἀδελφός φησι Νικηφόρος, ἡ τὰς αἰτήσεις ἡμῶν εισάγοντες εἰς τὰ ὦτα τοῦ Κυρίου Σαβαώθ. Ἐπιθεταῖοι ταῦτα καὶ ὁ θεϊότατος Ῥαφαὴλ πρὸς τὸν Τωβίτη οὕτως εἰπὼν· «Ὅτε προσήξω σὺ καὶ ἡ νύμφη σου, ἐγὼ προσήγαγον τὸ μνημόσυνον τῆς προσευχῆς σου ἐνώπιον τοῦ ἀγίου Θεοῦ, καὶ νῦν ἀπέστειλέ με ἰδασθαι σε καὶ τὴν νύμφην σου Σάρραν.» Ἄλλὰ καὶ ὁ καταπεμφθεὶς ἐπὶ Κορνήλιον τὸν ἑκατοντάρχην θεῖος ἄγγελος οὕ-τως πρὸς αὐτὸν ἔλεγε· «Κορνήλιε, αἱ προσευχαί σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Κάλεσαι ἐξ Ἰόππης τὸν Πέτρον.» Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, εἰ, καθὼς ἀποδείχεται, τῶν ἀνθρώπων ἕκαστος ἀγγελον κέκτηται τὰς αἰ-τήσεις ἡμῶν εισάγοντα εἰς τὰ ὦτα Κυρίου Σαβαώθ, ἀνάγκη πᾶσα τοῖς ἀγγέλοις πρῶτον ἀνέρχεται, καὶ δι' αὐτῶν τὰς αἰτήσεις ἡμῶν, εἰθ' οὕτως τὰς θεῖας; ἀνωθεν δωρεὰς κατέρχεται πρὸς ἡμᾶς. Ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ ἀγγέλοις εἶδεν ἀνερχομένους καὶ κτετρομένους ὁ μακάριος Ἰακώβ· διὰ γὰρ τούτων, ὡς εἴρηται, λειτουργικῶν ὄντων πνευμάτων, καὶ οἰκονομοῦνται τὰ τῆδε πάντα καὶ διεξάγονται. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Ἀνερχόμενον δὲ τὸν Ἰακώβ ἀπὸ τοῦ Λάβαν, καὶ τὸν Ἡσαὺ δεδιότα, παραβαρβύνει καὶ αὐτίς ὁ Θεὸς παλαιῶν μετ' αὐτοῦ ἕως πρῶτ'· καὶ πείθων ἐντεῦθεν μὴ φοβεῖσθαι· εἰ γὰρ μετὰ Θεοῦ δυνατὸς, πολλῶ μᾶλλον μετὰ ἀνθρώπων. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ Ἰακώβ ἐδήλωσεν εἰπὼν· «Εἶδον τὸν Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχή,» τούτῳστιν ἡ τεθνηκυῖα ὡσπερ ὑπὸ δέου θάρρους ἐνεπλήσθη. Τηνικαῦτα καὶ Ἰσραὴλ μετονομάζεται ὡς ἐν φαντα-σίᾳ Θεοῦ γενόμενος. Ὁ μὲντοι Ἰακώβ διυπνισθεὶς χωλεῶν ἦν, ὡς ἡ ἱστορία δηλοῖ. Ἴνα δὲ μὴ μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ δικαίου δεσθεῖ ἡ πρὸς αὐτὸν τοῦ Θεοῦ κηδεμονία, σοφίζεται τὴν περὶ τούτου μνήμην δι-

Β quam descendentes angeli, quemadmodum et magnus ille Cyrillus ait, ministerium divinum significabant. Nam de angelis et Paulus inquit: «Nonne sunt omnes administri spiritus, qui ad ministerium ablegantur propter eos qui salutem adepturi sunt?» Quamobrem Deus per hæc nobis clare ostendit omnia se per potestates angelicas gubernare, nec quidquam in rebus humanis absque providentia fortuito geri. Neque hic objeceris mihi, quamobrem Litteræ sacræ narrent angelos primum ascendisse ac deinceps descendisse. Nam ipsæ tibi hujus rei rationem aperiant. Quilibet homo vitæ suæ præsidem angelum habet, ut hoc pacto maiorum geniorum in nos impetus frangatur: jungit enim, ut ille ait⁴⁰, angelus Domini castra castris in circuitu timentium eum. Nostras etiam preces ipsorum opera perferri ad Deum Dominus ipse nobis persuadeat, qui sacris in Evangeliiis inquit: «Cavete ne unum ex hisce pusillis despiciatis: nam angeli eorum perpetuo faciem Patris mei cœlestis intuentur⁴¹.» nihil scilicet aliud agentes, quemadmodum clarissimus ille patriarcha Nicephorus loquitur, quam quod preces nostras ad aures Dei Sabaoth deferunt. Idem angelus ille divinus Raphaelis confirmat, cum hisce verbis Tobæum alloquitur: «Quo tempore tuæ preces ac benigne facta ad Deum, ceu tui monumentum quoddam, ascenderunt. Itaque Joppem mittens Petrum accessit⁴².» Quæ cum ita sint, et cum quilibet homo, ceu demon-

Γ Consimiliter angelus ille divinus, qui ad Cornelium centurionem missus fuit, eum compellat: «Corneli, tuæ preces ac benigna facta ad Deum, ceu tui monumentum quoddam, ascenderunt. Itaque Joppem mittens Petrum accessit⁴³.» Quæ cum ita sint, et cum quilibet homo, ceu demon-

Δ Cæterum revertentem a Labane Jacobum, qui Esau fratrem magnopere formidabat, rursus Deus consolatur, lucta cum ipso ad matutinum usque diluovulum congressus; que quidem facto persuadere Jacobo voluit ne quid sibi metueret. Nam si adversus Deum sese robustum præstare poterat, multo magis robur adversus homines habebat. Significare voluit hoc ipse Jacobus, cum ait: «Præsens præsentem Deum conspexi, et incolumitatem anima mea consecuta est⁴⁴.» hoc est, quæ tantum non præ formidine mortua erat, fiducia repleta est. Tunc et nomine mutato Israeli appellationem accepit, ut qui Dei quamdam informatio-

⁴⁰ Hebr. i, 14. ⁴¹ Psal. xxxiii, 8. ⁴² Matth. xviii, 10. ⁴³ Tob. xii, 12. ⁴⁴ Act. x, 4. ⁴⁵ Gen. xxxii, 30.

nem consecutus esset. Id quidem ex historia constat, Jacobum cum evigilasset, altero cruce claudicasse. Ac ne post justī hujus viri mortem memoria curæ providentiæque Dei de ipso exstingueretur idcirco rationem invenit Deus qua factum hoc perpetuaretur. Inquit enim : Nepotes Israelici rervo femoris, qui emarcuit, non vrescentur. Atque hinc animadvertere licet hujusmodi priscarum observationum magna ex parte causam illam fuisse, ne tam Dei quam beneficiorum Jesus, tanquam ingrati, obliviscerentur. Idem Jacobus a Labane discedens, et jamjam Esao fratri occursurus, angelorum castra conspiciit, ut ex hac re fiduciam conciperet nec advenientes cum Esao formidaret.

De Labane accepimus eum 20 annis exactis Jacobo pollicitum, se hominem data mercede dimissurum ; deinde quorundam calumniis immutatum in dies rem extraxisse. Quapropter et Liam Rachelque Jacobus in hunc modum allocutus est : « Video ego non esse eundem vestri patris in me vultum, qui erat heri ac nudius tertius : at enim hactenus patrium mihi Deum presentem habui⁴³. » Quod sane deinceps clarius animadvertere poterant. Nam Labanem Deus Jacobum persequentem noctu per somnium aggressus : « Cave, inquit, cum Jacobo durius agas⁴⁴. » Magnum certe **139** quiddam est presentem alicubi virum justum habere, quemadmodum ex Jacobi ad Labanem verbis hisce perspicue intelligi potest : « Deus te me presente heavit. » Uxorū nomine ad Labanem hac uti purgatione poterat : non ego, sed insitus nuptis erga maritum amor eis persuasit ut terram patriam relinquerent. Georgius memoriæ prodiit Jacobo a Labane redeunti rursum Bethelle visum quoddam oblatum fuisse ; cumque decumas omnium bonorum suorum exhiberet Deo, tandem et liberos stitisse. Hos vero numerantem, a Benjamine facto vice versa initio delatumque ad Levium, quod illum invenisset decimum, Deo recta eum obtulisse, persolutis hoc modo decumis omnium quæ antehac consecutus erat. Atque hoc sane Jacobum vult ex voto id temporis concepto fecisse, cum fugam arriperet, ac verbis hisce Deum compellaret : « De cunctis rebus, quas mihi dederis, decumas tibi persolvam⁴⁵. » Hoc modo cum Levium sacerdotali veste induisset, ejus opera Bethelle Deo rem sacram fecit. Hinc ortum ut sacerdotes illi prisci fœderis Levitæ vocarentur, cum novi clericos appellerent, illo sacrarum Litterarum verbo permoti : « Non habebunt Levitæ cleum, id est sortem, inter Israelicos : nam Dominus pars et sors eorum est⁴⁶. »

Ceterum in historia Mosaica reperimus Esauum et Jacobum inter se reconciliatos esse. Josephus autem huic narrationi tale quiddam adjecit. Isaacus, inquit, vivendi finem facturus de reconcilianda gratia inter Esauum et Jacobum egit. Cum autem rebus humanis exemptus esset, Esauus Jacobum nihil secius persequeretur ; qui urbem quamdam ingressus et sublimi de loco prospectans paternas admonitiones homini ad animum revocabat. Iis cum nihil apud ipsum proficeret, contento arcu fratrem Esauum in pectore ad mammillam ferit. Tunc Isaaci

Α νεκῆ ὁ Θεὸς, καὶ φησιν· « Οὐ μὴ φάγωσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὸ νεῦρον τοῦ πλάτους τοῦ μηροῦ, ὃ ἐνέριχθησε. » Καὶ ἔστιν ἐν ταῦθα μαθεῖν ὅτι ἡ αἰτία τῶν πλειόνων παρατηρήσεων τοῦτο ἔστι τὸ μὴ ἐπιλανθάνεσθαι αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ εὐεργεσιῶν, καὶ ἅτε δὴ ὄντας ἀγνώμονας. Ἀλλὰ καὶ χωριζόμενος τοῦ Λάβαν ὁ Ἰακώβ, καὶ μέλλων συναντῆν τῷ Ἡσαῦ, παρεμβολὴν ἀγγέλων ὄρᾳ ὡς ἐντεῦθεν θαρρεῖν καὶ μὴ τοὺς συνόντας τῷ Ἡσαῦ δεδιέναι.

Ἐπι
B
C
« Ὁ Λάβαν μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν εἰκοσὶ ἐνιαυτῶν, ὀποσχεθεὶς ἀποστείλαι τὸν Ἰακώβ μετὰ μισθοῦ, ἀνεβάλλετο, ὑπὸ τινων μεταβληθεὶς· ἐφ' ᾧ καὶ πρὸς Λεῖαν καὶ Ῥαχὴλ ἔφη ὁ Ἰακώβ· « Ὁρῶ ἐγὼ τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς ὁμῶν ὅτι οὐκ ἔστο πρὸς με ὡς χθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν. Ὁ δὲ Θεὸς τοῦ πατρὸς μου ἦν μετ' ἐμοῦ. » Καὶ ἰδὼν ὅτι τῷ Λάβαν καταδιώκοντι τὸν Ἰακώβ ἐπέστη ὄναρ λέγων· « Φύλαξον σεαυτὸν μήποτε λαλῆσαι μετὰ τοῦ Ἰακώβ πονηρά. » Μῆλα ὄφελος τῆ δικαίου τινὸς παρουσία. Καὶ δὴλον ἐξ ὧν ὁ Ἰακώβ πρὸς Λάβαν ἔλεγεν· « Εὐλόγησέ σε ὁ Θεὸς ἐπὶ τῷ ποδί μου. » Ἀλλὰ τῶν γυναικῶν αὐτοῦ ἕνεκα τοιαύτην ἐποίησε πρὸς αὐτὸν ἀπολογία· Οὐκ ἐγὼ, τὸ δὲ πρότερον φίλτρον ταῖς γαμεταῖς γυναιξὶ παρέπεισεν αὐτά; ἐκ τῆς αὐτῶν ἀπάτραι γῆς. Κατὰ μέντοι τὸν Γεώργιον ὁ Ἰακώβ ἀνερχόμενος ἀπὸ τοῦ Λάβαν εἶδε πάλιν ὄρασιν ἐν Βεθὴλ, καὶ πάντα ἀποδεκατώσας ἕπερ ἐκέκτητο, τελευταίους ὑποβάλλει τοὺς παῖδας. Καὶ ἀριθμήσας αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ Βενιαμὴν ἀρξάμενος ἀνάπαυιν, καὶ ἐπὶ τὸν Λευὶ ἔλθων, ἐπέει δέκατον εὔρεν αὐτὸν, τῷ Θεῷ τούτου προσήγαγεν, ἀποδεκατώσας καὶ πάντα ὅσα φθάσας ἐκτέθησθε, καθὰ δὲ καὶ προῦποσχομένους εἶπε τοῦ Θεῷ ἐν τῷ ἀποδιδράσασθαι· « Πάντα ὅσα ἔν μοι ὄντος, δεκάτη ἀποδεκατώσω αὐτά σοι. » Καὶ εὐθὺς ἐνδύσας τὸν Λευὶ στολὴν Ἰσρατικὴν, δι' αὐτοῦ θυσίας τῷ Θεῷ προσήνεγκεν ἐν Βεθὴλ. Κάντεσθαι οἱ μὲν τῆς παλαιᾶς Λευῖται λέγονται, οἱ δὲ τῆς νέας κληρικοὶ διὰ τὸ γεγράφθαι « Οὐκ ἔσται τοῖς Λευῖταις κληρὸς ἐν υἱοῖς Ἰσραὴλ· ὁ γὰρ Κύριος μερὶς αὐτῶν καὶ κληρὸς. »

Καὶ κατὰ μὲν τὴν τοῦ Μωσῆος ἱστορίαν ὁ τε Ἡσαῦ καὶ Ἰακώβ πρὸς ἀλλήλους ἐπέεισαντο· ὁ δὲ Ἰώσηπος τῇ περὶ τούτων ἱστορίᾳ καὶ τάδε προστίθησιν. Ὁ Ἰσαὰκ τελευταῖον περὶ ὁμοιοῦς τῷ Ἰακώβ καὶ τῷ Ἡσαῦ ὡμίλησε. Τούτου δὲ τελευτήσαντος ὁ Ἡσαῦ εἰδίωκε τὸν Ἰακώβ. Εἰσελθὼν δὲ ἐν τινὶ πόλει οὗτος, καὶ παρακύψας ἀνωθεν, ἀνεμίμησεν αὐτὸν τῶν πατρικῶν παραγγελιῶν. Ὁ δ' οὐκ ἐπέθετο. Καὶ τείνας τόξον ἐβάλλε τὸν Ἡσαῦ κατὰ τοῦ μαζοῦ. Τότε οὖν ἐπληρώθη ἡ τοῦ Ἰσαὰκ προφητεία· « Ἦνίκα ἐν καθέτρῃ τὴν ζυγὴν τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐκ

⁴³ Gen. xxxi, 5. ⁴⁴ ibid. 24. ⁴⁵ Gen. xxviii, 22. ⁴⁶ Deut. x, 9.

τοῦ πρᾶχίλου σου, πλημμέλειαν πλημμελήσεις θανάτου. » Καὶ τὰ μὲν τοῦ Ἰωσήπου τοιαῦτα, προσέχων δὲ τούτοις ὡς ἀληθέειν οὐκ ἔδειον. Τὸ γὰρ « Πλημμελείαν πλημμελήσεις; θανάτου, » προσθήκη ἐστὶ τοῦ Ἰωσήπου· ἐν γὰρ τῇ προφητεῖᾳ τοιοῦτον ῥητὸν γεγραμμένον οὐκ εὑρίσκειται. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Κρατεῖ δὲ μετὰ ταῦτα τῶν Ἀσσυρίων καὶ Σαρδανάπαλος, διάγων χαύνως πάντη καὶ τρυφηλῶς, εὐνώχοις ἔστω συγκεκλεισμένος καὶ γυναίξιν, μὴ τι τῶν ὑπ' αὐτὸν θεωρούμενος, χρώμασι τε καὶ βάμμασι καὶ τῇ τῶν γενεῶν ἐκκοπή θηλυδρίαν ποιῶν ἐκυτῶν, ὡς ἐντεῦθεν μισητὸν τοῖς πᾶσι γενέσθαι. Καὶ τις δὲ τῶν ὑπὸ χεῖρα θέλων ἰδεῖν αὐτὸν οὐκ ἔδύνατο. Ποτὲ οὖν ἐπιτυχὼν τοῦ ποθομένου ξίφος ὠθεῖ κατ' αὐτοῦ, καὶ τῆς ζωῆς αὐτὸν ἀλλίως ἀποστερεῖ. Μετὰ δὲ Σαρδανάπαλον κρατεῖ τῶν Ἀσσυρίων ὁ υἱὸς Πίχου τοῦ καὶ Διδὸς Περσεύς (27), δὲ νικήσας τοὺς Λυκάονας καὶ πόλιν κτίσας ἐκεῖ, καὶ τὴν ἑαυτοῦ στήλην στήσας, Ἰκόνιον αὐτὴν ἐκάλεσεν ἐκ τοῦ ἰδίου ἀπικουίσματος. Εἶτα πρὸς Ἰσαυρίαν καὶ Κιλικίαν ἐλθὼν, καὶ ἀπὸ τοῦ ἵππου κατελθὼν καὶ πῆξας τὸν ταραδὸν τοῦ ποδὸς ἐν τῇ γῆ καὶ πόλιν ἐκεῖ κτίσας, ἐπωνόμασεν αὐτὴν Ταρσόν. Ἐπ' ὀνόματι μὲν οὖν αὐτοῦ καὶ τοὺς Ἀσσυρίους Πέρσας ἐκάλεσεν. Ἐφ' οὗ πῦρ ἐξ οὐρανοῦ ἔπεσε, καὶ κτίσας ἐπ' αὐτῷ ναὸν πυρσολατρεῖν ἐδίδαξεν. Οὐκοῦν πρώτη μὲν βασιλεία ἡ τῶν Ἀσσυρίων ἦτο Βαβυλωνίων, δευτέρα δὲ ἡ τῶν Περσῶν ὀμωνύμως καὶ αὐτῶν Βαβυλωνίων κληθέντων.

Γίνωσκε δὲ οὐ ἐπὶ τῆς τοῦ Φοῖνικος βασιλείας ἤμαρ ἡρακλῆς ὁ Τύριος καὶ φιλόσοφος, ὁ τῆς κογχύλης εὐρετής. Τὸ γὰρ ἔριον τὸ ἀπὸ τοῦ ποιμενικοῦ κυνὸς ἀπομαχθὲν ἰδὼν, καὶ νόησας ὡς οὐκ ἔστιν αἷμα, ἀλλὰ βάμματος ὑπόθεσις (ἔτυχε γὰρ ὁ κύων οὗτος παρ' αἰγιαλῷ κογχύλην εὐρῶν καὶ φαγῶν), προσέειπεν ὡς ὄνρον τῷ βασιλεῖ. Πρῶτος οὖν ὁ Φοῖνιξ τὴν ἀλουργίδα ἐφόρεσε, καλεῖσας μηδένα ἕτερον τὴν τοιαύτην χροῖαν φορεῖν, καὶ οὕτως ἐκ τῆς ἀλουργίδος τὸν βασιλεῖα γνωρίζεσθαι· πρὸ δὲ τούτου κοινὸς ὁ βασιλεὺς ἔδοκε. Ἐν δὲ Τύρῳ αὕτη εὐρέθη.

Ὅτε ὁ Κροῖσος χρησμένον λαβὼν τὸν Ἄλυν διεπίρασεν, εἰς φυγὴν ὁ Κύρος ὤρμησεν, ἡ δὲ γυνὴ αὐτοῦ συνεκράτησεν αὐτὸν λέγουσα τὸν αἰχμάλωτον Δανιὴλ ἀγαγεῖν καὶ δὲ αὐτοῦ μαθεῖν τὸ πᾶν. Ὁ δὲ καὶ γέγονεν. Καὶ οὕτω θάρσος ἐκεῖνος ἔλαβε. Μετακαλεσάμενος δὲ τὸν Δανιὴλ μετὰ πάσης δορυφορίας, εἶπεν αὐτῷ· « Τάδε λέγει Κύριος περὶ τῷ χρηστῷ Κύρῳ· καὶ τὸν Κροῖσον νικήσεις. » Ὁ καὶ γέγονε.

(27) Quam imperitus fuerit veteris hystoriæ Glycas, ex Perseo, quem post Sardaniapali atque Arbacia tempora Assyriis imperasse somniat, facile

vaticinium illud impletum est : « Cum jugum fratris tui de cervice tua excuties, peccatum morte multandum committes. » In hunc modum hæc Josephus commemorat, quæ tamen pro veris recipienda non sunt. Nam istæc verba : « Peccatum morte multandum committes, » ab Josepho auctoritate propria Mosaicis adjecta sunt, cum nullum hujusmodi verbum in ipso vaticinio reperitur. De his hactenus.

Secundum hæc et Sardanapalus Assyriis imperavit. Molliter is vivebat ac voluptarie, inter eunuchos et feminas oclusus; nec cuiquam subditorum hominis intuendi facultas erat. Præterea coloribus, tincturis, genarum rasura seipsum effeminabat. Quibus rebus factum est ut in se eunuchorum odia concitaret. Inter alios imperio subjectos quidam erat qui omnino eum videre cuperet, sed incassum. Tandem vero voti compos aliquando factus gladio tyrannum trucidat et vita spoliat. Post Sardanapalum Perseus Pici, cognomento Jovis filius, regnum apud Assyrios obtinuit. Is cum Lycæonas vicisset ac urbem in iis sinibus exstruxisset, columnam erexit et ab simulacro imagineque sua urbi nomen Iconii dedit. Deinde versus Isauriam Ciliciamque profectus et delapsus ab equo, cum terræ calcem pedis allisisset, urbem id loci conditam ab hoc eventu Tarsum appellavit. Idem a nomine suo nuncupavit Assyrios Persas; cumque regnante ipso accideret ut ignis de cælo laberetur, templo condito auctor fuit ut ignem sui religiose colerent. Primum ergo regnum fuit penes Assyrios sive Babylonios, alterum penes Persas, qui communi appellatione ipsi quoque Babyloniorum nomen habebant.

Scire autem debes regnante Phœnice fuisse quemdam Herulem Tyrium philosophum, qui purpuram invenit. Cum enim canis oviarii pilos hoc colore respersos videret, ac simul animadverteret non hanc sanguinem esse sed coloris ad tingendum apti materiam (nam canis ille forte fortuna purpuræ concham repertam in littore devoraverat), muneris cujusdam instar eam regi obtulit, qui sane primus per hanc occasionem purpuram gestavit, publicato edicto ne quis alias hoc colore vestium uteretur; quo de purpura scilicet rex agnosceretur, qui ante id temporis vestitus cum cæteris communi utebatur. Atque hæc Tyri est inventa.

Cæterum post illa tempora cum Cræsus oraculo accepto animum Halym transjiceret, Cyrus in fugam se proripuisse perhibetur. Verum uxor eum ab hoc instituto retraxit, cum Danielum carceribus mancipatum adduci deque re tota consuli juberet. Id cum factum esset, resumpto Cyrus animo camelos in acie prima collocavit. Hoc modo equis oppositis in fugam versis, Cræsus in hostium potesta-

quis intelliget, Cætera non persequor hujus similitumque. Græculorum in chronologicis rebus, peccata dixeris, an portenta.

tem venit, cæsis quadringentis hominum millibus, A cum amnem, qui supra modum exundaverat, rursus transjicere non possent.

Cyro Darius filius successit, Dario Ariaxerxes; quo regnante quidam in Italia Palas exstitit. Is domum exstructam ab se Palatium nuncupavit: unde mos inolevit ut ædes regis palatium dicantur. Hæc est Georgii sententia. Zonaras vero memoris prodidit domum imperatoriam palatium vocari propterea quod in monte Palatino, quem olim inhabitavit Faustulus is qui Romulum educavit, Cæsar domum habuerit. Qua de causa factum sit ut tametsi allis etiam in locis imperator **141** diver-
tit, nihilominus hospitium ejus palatium dicatur. Secundum hæc vixere Romus, qui Romam condidit, et frater ejus Remus. Hi cum Jovi templum extruxissent, ei nomen Capitolii Romæ dederunt, hoc est totius urbis capitis sive verticis. Inæ Romus interfecto Remo, cum populum seditionem concitare cerneret, primus ludos equestres in honorem Solis et quatuor elementorum instituit. Cum ne hac quidem ratione motus urbani sedari possent, percunctatus est oraculum quænam horum tumultuum causa foret. Responsum, ni fratrem secum eodem solio locaret, urbem minime conquieturam, Quapropter aureo fratris simulacro facto, id ipsum solio suo, quoties pro tribunali sederet, recepit.

Quo tempore filius Artaxerxis Ochus Ægyptum occupavit, rex Ægyptii Nectenabo veste commutata, in Macedoniam aufugit, cum antea per vaticinationem, quæ pelvi solet fieri, futurum cognovisset ut Ægyptus in hostium potestatem veniret; cumque per quasdam præstigias Philippo regi et Olympiadi conjugii ejus innotuisset, occultis machinationibus furtivam cum ea consuetudinem habuit et Alexandrum procreavit. Philippus Macedonum regno politus, Thessalia imperio adjecta, urbem in ea condidit, quam Thessalonicam appellavit. Ei successit Alexander, qui cum adversus Persas atque Medos expeditionem suscepisset, a Judæis petiit ut sibi copias auxiliares mitterent. Re non impetrata, quod illi dicerent se Dario fœdere conjunctos esse, quo contineretur ne bellum adversus ipsum gererent, recta in eos cum exercitu contendit. Tum vero pontifex maximus terroris causa vestem illam admirandam indutus occurrit Alexandro; qui formidine percussus et ex equo delapsus ad pedes pontificis accidit. Ad hanc rem cum homines extranei magnopere obstupescerent, respondit Alexander non se congenulando sacerdotem venerari,

(28) In F. δ δὴ καὶ γέγονεν. Καὶ οὕτω θάρσος ἐπένοις ἐλαβεν. Ὅθεν καὶ καμήλους ἐμπροσθεν τῆς παρατάξεως et quæ sequuntur, omissis iis quæ ex nostro codice a quopiam ex longiori aliqua narratione decerpta cum alijs excudenda curavimus. Verum omnis hæc de Cyro et Daniele narratio fabulam olet, cum Babylone tum apud Darium Me tum in pretio viveret Daniel, cum a Cyro devictus est Cræsus. Quis vero ferat ἀπιστορῆ-

καμήλους γὰρ ἐμπροσθεν τῆς παρατάξεως (28) προτείναντος, καὶ τῶν ἀντιθέτων ἵππων εἰς φυγὴν τραπέντων, κρατεῖται μὲν ὁ Κροῖσος, ἀπώλοντο δὲ χιλιάδες ὕ· οὐδὲ γὰρ ἔσχυον ἀντιπερῆσαι τὸν ποταμὸν πλημμυροῦντα.

Μετὰ δὲ Κύρον ἀρατοῦ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, εἶτα Ἄρταξέρξης, ἐφ' οὗ ἦν τις ἐν Ἰταλίᾳ ὀνόματι Πάλας. Οὗτος κτίσας οἶκον Παλάτιον ὀνόμασεν, ὅθεν τὸ βασιλικὸν κατοικητήριον παλάτιον λέγεται. Καὶ ὁ μὲν Γεώργιος οὕτως, ὁ δὲ Ζωναρᾶς περὶ τούτου καὶ τάδε· εἰ δὲ τῶν αὐτοκρατόρων κατοικία παλάτιον ὀνομάσθη, οἱ ἐν ὄρει τῷ καλουμένῳ Παλάτῳ, ἐν ᾧ Φαυστοῦλος διῆγεν ὁ τὸν Ῥωμύλον θρεψάμενος, ὁ Καίσαρ φκεῖ, καὶ διὰ τούτου, κἀν ἀλλαγῆς που καταλήψῃ, τὴν τοῦ παλατίου κλήσιν ἢ καταγωγὴν αὐτοῦ ἔχει. » Μετὰ δὲ ταῦτα Ῥώμος ὁ κτίσας τὴν Ῥώμην καὶ Ῥῆμος ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ. Οὗτοι κτίσαντες νῶν τῷ Διὶ Καπετώλιον Ῥώμης ὀνόμασαν, τούτεστι κεφαλὴν τῆς πόλεως. Ὁ μέντοι Ῥώμος τὸν Ῥῆμον φονεύσα, καὶ τὸν δῆμον ὁρῶν στασιάζοντα, πρῶτος ἵππικὸν ἀπέτελεσεν εἰς τιμὴν τοῦ ἡλίου καὶ τῶν τεσσάρων στοιχείων. Ἄλλὰ καὶ οὕτως ἡ πόλις ἐταράσσεται. Ἐρωτήσας οὖν εἰς τὸ μαντεῖον διὰ τί ἐς τοσοῦτον ἡ πόλις σείεται, ἤκουσεν· εἰ μὴ συγκαθίσει ὁ ἀδελφός σου μετὰ σοῦ, οὐκ ἂν ἡ πόλις ἡρεμήσει. » Ἐντύπωμα ποιήσας τοῦ ἀδελφοῦ χρυσοῦν συνεχάθειζα μετ' αὐτοῦ καὶ συνέκρινεν.

Ὅτε ὁ τοῦ Ἄρταξέρξου υἱὸς Ὄχος τὴν Αἴγυπτον κατέσχεν, ὁ βασιλεὺς αὐτῆς Νεκτεναβὸς ἀλλάξας τὴν ἐσθῆτα ἐφυγεν εἰς Μακεδονίαν, διὰ λεκανομαντείας προγνοῦς τὴν Αἴγυπτου κατάσχεσιν, καὶ διὰ τὰς αὐτοῦ μαγγανείας γνώριμος γίνεται Φιλίππῳ καὶ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ Ὀλυμπιάδι, ἣ καὶ μεγγύμενος διὰ μηχανῶν ἔτεκε τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ μέντοι Φίλιππος Μακεδονίας βασιλεύσας καὶ Θεσσαλίαν ὑποτάξας πόλιν ἐν αὐτῇ κτίσει καὶ Θεσσαλονικίην καλεῖ. Μετὰ τούτων Ἀλέξανδρος. Ὅτε τοίνυν οὗτος κατὰ Περσῶν καὶ Μήδων ὤρμησε, συμμαχίαν τοῖς Ἰουδαίοις ἐζήτησε. Καὶ μὴ λαθῶν (συνθήκας γὰρ εἶχον πρὸς Δαρείον μὴ πολεμῆν αὐτὸν) ἐπέφει κατ' αὐτῶν. Ὅ γοῦν ἀρχιερεὺς πρὸς ἐκπλήξιν τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην στολὴν ἐνδυσάμενος τῷ Ἀλεξάνδρῳ ὤπηνθησε. Καὶ δὲ ἐκπλαγείς, κἀντεῦθεν τοῦ ἵππου καταβάς, τῷ ἀρχιερεὶ προσέειπε. Τῶν γοῦν ἀλλοφύλων ἐκπλαγέντων ἐφη· εἰ οὐ τὴν ἱερεῖα προσκυνῶ, ἀλλὰ τὸν ὑπ' αὐτοῦ τιμώμενον θεόν· τοιοῦτόν γὰρ σχήματι καὶ τὴν θεῖν εἶδον κατὰ Περσῶν θαρβύραντά με. » Ἐφ' ᾧ καὶ θυσιᾶν ἐπέσει τῷ θεῷ προστήγεικεν.

σταν Sicili nostri, qui Cyro filium Darium ac successorem, Dario vero Artaxerxem subiciat: eoque regnante in Italia vixisse Palantem, a quo dictum sit Palatium: cum ducentis ac quinquaginta ante Darium et Artaxerxem annis Romulus vixerit, et Pallas Evandri filius ad Aeneæ tempora referendus sit, aliquot ante Romulum sæculis.

sed cultum ab eo Deum, quem ejusmodi habitu conspexerit se contra Persas instigantem et animantem. Hanc ob causam Deo quoque rem sacram Hierosolymis fecit.

Οὗτος μὲν οὖν καὶ πᾶν σοφῶς καὶ εὐμηχάνως ἅ
ἐχειροῦτο τὰ πάντα· μετενδύμενος γὰρ εἰσῆρχετο
πανταχοῦ, καὶ κατασκοπεύων οὕτως ἐνέκα. Τοῦτο
τοιαῖ καὶ ἐπὶ τῇ χήρᾳ Κανδάκῃ. Ἄλλ' ἐάλω· ἐκεῖνη
γὰρ τὰ συστήματα αὐτοῦ μαθοῦσα (ἦν γὰρ τὸν μὲν
τῶν ὀφθαλμῶν γλαυκός, τὸν δὲ μέλας) ἅμα τῷ ἰδεῖν
αὐτὸν εἶπε· « Βασιλεῦ Ἀλέξανδρε, τὸν κόσμον ἔλαβες,
καὶ γυνὴ σε παρέλαβεν. » Ἦν καὶ λαβὼν εἰς γυ-
ναῖκα, καὶ εἰς Ἀγκυπτον ἀπελθὼν, καὶ τὴν μεγάλην
Ἀλεξάνδρειαν κτίσας, καὶ ὑποστρέψας εἰς Βαβυ-
λώνα, τελευτᾷ ἐτῶν λβ', δώδεκα καὶ μόνα κρατήσας
ἔτη, φρονιμώτατος πάντων καὶ ἀνδρείοτατος. Διὰ
γὰρ τοῦτο καὶ πτηνὴν αὐτὸν πάρδαλιν ὁ προφήτης
προείπε, τὸ βαγδαλον αὐτοῦ καὶ ὄξυ παριστώσα καὶ
τὸ ἄφνω διακτεῖναι μετὰ τροπαίων τὴν οἰκουμένην.
Λέγεται δὲ ὅτι καὶ φιλοσόφου τινὸς ἤκουσαν εἰπόν-
τος ἀπείρους εἶναι κόσμους, καὶ μέγα στενάσας
ἔφη· « Ἀπείρων ὄντων μηδεὶς ἐγὼ κεκράτηκα. »
Ἄλλὰ καὶ ἐπὶ αὐφοροῦν ἐθαυμάζετο· τὰς γὰρ
Ἀρσείου θυγατέρας αἰχμαλώτους κρατήσας οὐδὲ
ἰδεῖν ἠθέσχετο, ἀπρηπὲς εἶναι εἰπὼν τὸν ἄνδρα
κρατήσαντα ὑπὸ γυναικῶν κρατηθῆναι. Ὡσαύτως
δὲ καὶ ἐπὶ φιλοσοφίᾳ καὶ ἀγγυολίᾳ· τῷ γὰρ Ἀρι-
στοτέλει παρηκολούθησε. Πολεμικώτατος δὲ καὶ
τολμηρότατος ὢν, καὶ ἰδὼν ὁμῶνυμον αὐτῷ νεανί-
σκον τινὰ δειλῶς μαχόμενον, εἶπεν· « Ἢ τὸν τρόπον
ἄλλαξον ἢ τὴν κλησιν. »

mine ingenii laudes adeptus est, ut qui Aristotelem
audivisset; cumque in praeliis concitatissimus et
audacissimus esset, forte conspicatus aliquando quemdam adolescentem sibi cognominem, qui tre-
pide pugnaret: « Vel indolem, » inquit, « et animum
hunc mutato, vel nomen. »

Οὗτος μὲν οὖν Ἀλέξανδρος καὶ μέχρι τῶν ἐνδο-
τάτων Ἰνδῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ ὠκεανοῦ καὶ τῆς μεγί-
στης νήσου τῶν Βραχμάνων φθάσας, ὢν καὶ τὸν
θαυμάσιον βίον θαυμάσας καὶ τὴν εἰς Θεὸν εὐσε-
βειάν τε καὶ λατρείαν ἐξεπλάγη, ἐν ᾧ τόπῳ καὶ
στήλῃν στήσας ὑπέγραψεν· « Ἐγὼ μέγας Ἀλέξαν-
δρος βασιλεὺς ἔφθασα μέχρι τούτου. » Ἐν ἐκεῖνῃ
τῇ νήσῳ κατοικοῦσιν οἱ λεγόμενοι Μικρόβιοι· ζῶσι
γὰρ αὐτῶν οἱ πλείους περὶ τὰ ἑκατὸν πενήκοντα
ἔτη διὰ τὴν τοῦ ἀέρος εὐκρασίαν καὶ τὰ ἀνεξερύ-
νητα τοῦ Θεοῦ κρίματα. Ἐκεῖσε ὀπώρα τὸν ἅπαντα
χρόνον οὐ λείπει. Ἐκεῖ τὰ μέγιστα κάρυα καὶ τὰ
δυσπόριστα ἀρώματα καὶ ἡ Μαγνητικὸς λίθος· παρ'
οἷς οὐκ ἔστι τετράποδον, οὐκ ὄϊνος, οὐκ ἄρτος, οὐχ
ἰμάτιον. Μικρὰς δὲ ὀπώρας καὶ ὕδατος ἀπολαύουσι
τὸν ποταμὸν παροικοῦντες καὶ τῷ Θεῷ γνησίως λα-
τρεύοντες. Καὶ οἱ μὲν ἄνδρες εἰς ποταμὸν παροι-
κοῦσιν, αἱ δὲ γυναῖκες αὐτῶν ἐν:εὐθὲν εἰσι τοῦ πο-
ταμοῦ Γάγγου τοῦ παραρρέοντος εἰς τὸν Ἰνδικὸν ἐπὶ
τὸ μέρος τῆς Ἰνδίας. Καὶ οἱ μὲν ἄνδρες παρῶσι πρὸς
τὰς γυναῖκας Ἰούλιον καὶ Ἀβγουστον, παρ' οἷς ὑ-
πάρχουσι ψυχρότεροι, τοῦ ἡλίου πρὸς ἡμᾶς ὑψωθέν-
τος. Τηνικαῦτα γὰρ εὐκρατοὶ γενόμενοι πρὸς ὀ-
στρον κινεῖσθαι λέγονται. Καὶ ποιήσαντες μετὰ τῶν
γυναικῶν αὐτῶν ἡμέρας τεσσαράκοντα πάλιν ἀντιπε-
ρῶσι. Μεθ' ὃ δὲ τέχῃ ἡ γυνὴ δύο παῖδας, οὐκέτι
μῆγνυται. Ἐὰν δὲ τις εὐρεθῇ στεῖρα μέχρι πενταε-

Itaque deinceps prudenter admodum ac solerter
occupavit omnia; nam veste mutata se quævis ad
loca confererat, et cunctis exploratis victoria facili
potiebatur. Eadem arte Candacen viduam aggressus
interceptus est; nam cum ea notas ipsius indici-
ciaque naturalia percepisset, quod alter scilicet
oculus ei cæruleus alter niger esset, simul ac eum
intuita est, dixit: « Mundum tu quidem, rex Ale-
xander, occupasti, at te mulier cepit. » Igitur hæc
uxore ducta, in Ægyptum profectus magnam illam
Alexandriam condidit. Inde Babylonem reversus,
annos jam 32 natus, rebus humanis excedit, cum
duodecim tantum 142 annos imperasset, vir haud
dubie sapientissimus ac fortissimus omnium. Id-
circo vates eum se conspexisse tradit in volucris
pardalidis specie, volens hoc pacto impetum et ce-
leritatem ipsius ostendere, quodque subito victoriis
suis orbem terrarum pervolaverit. Perhibent ali-
quando eum inaudivisse de philosopho quodam,
qui mundos infinitos esse diceret. Tum vero gemita
ingenti edito: « Itane, ait, infiniti sunt, cum ego
ne unum quidem adhuc devicerim? » Etiam pudici-
tiæ castitatisque nomine magnam laudem meruit.
Cum enim captivas Darii filias sua in potestate
haberet, ne intueri quidem eas voluit, quod nequa-
quam decere diceret eum qui viros deviciisset, a
mulieribus vinci. Non minus ex philosophia et acu-

minis ingenii laudes adeptus est, ut qui Aristotelem
audivisset; cumque in praeliis concitatissimus et
audacissimus esset, forte conspicatus aliquando quemdam adolescentem sibi cognominem, qui tre-
pide pugnaret: « Vel indolem, » inquit, « et animum
hunc mutato, vel nomen. »

Cum ad Indos extremos ipsumque Oceanum et
maximam Brachmanum insulam pervenisset, eorum
erga Deum pietatem cultumque miratus columinam
statuit cum inscriptione hujusmodi: « Alexander
rex hucusque penetravi. » Fa in insula qui Macro-
bii vocantur a diuturna vita, degunt. Nam majori
ex parte vivunt istie homines ad annos 150 pro-
pter aeris idoneum maxime temperamentum et
imperscrutabilia Dei judicia. Nullo anni tempore
fructus maturi desunt. Abundant et maximis nucibus
et aromatis, quæ tanti nos redimimus, et la-
pide magnete. Quadrupedes bestias nullas habent,
nec vinum nec panem nec vestes. Ad lumen habitan-
tes exiguis fructibus et aqua contenti sunt, Deo-
que pura et integra religione serviunt. Viri ad flu-
minis ripas accolunt, feminae ex altera Gangis flu-
vii parte degunt Indiam versus, qui quidem fluvius
in Oceanum semet exonerat. Julii et Augusto
mensibus ad uxores viri transjiciunt, quod iis frigi-
diores sint, sole nostrum ad finitorem sublimius
assurgente. Tunc nimirum consecuti temperamen-
tum corporis optimum cæstro quodam concitari fe-
runtur. Exactis autem apud uxores 40 diebus am-
nem vicissim transjiciunt. Feminae posteaquam
liberos duos in lucem ediderit, rem cum viris am-
plius nullam habent. Quodsi qua totos quinque
annos sterilis reperitur, religione quadam a coitu

arceatur. Amois ipse non citra periculum ac difficultatem Odontotyranii causa transjicitur. Animal hoc quoddam est in terra perinde **143** ac aqua degens, idque maximum, uti quod elephantum quodque deglutiat, quanquam viris hisce trajicientibus haudquaquam noceat. In locis desertioribus sunt dracones 70 cubitos longi, scorpii cubitales, formicæ palmares. Propterea istæc loca, nullos incolæ habent. Gregatim ibidem elephantum pastum querunt. In partibus adhuc penitioribus homines reperiuntur qui a carnibus humanis non abstinunt. Apud Chaldæos lege concessum est ut matrem quis sibi matrimonio jungat, et tam sorores quam filias ineat. Apud Agilæos feminæ sua viros in potestate habent, proque libitu venerem exercent citra ullam maritorum æmulationem. Eadem agros colunt, æ'es exstruunt, omnes operas viriles obeunt. In Britannia viri complures una cum muliere cubant, et contra multæ mulieres cum uno viro. Amazones viros nullos habent, sed brutorum in morem appetente verno tempore cum vicinis rem habent, quasque mercatu magno celebrato tandem domum mares tollunt, femellas educatas servant.

Hæc consuetudines apud varias locisque separatas nationes quasi per manus a majoribus acceptæ paulatim in leges abierunt, quemadmodum magnus ille Cæsarius scripsit. Post obitum Alexandri regnum ejus complures in dominatus et imperia divisum fuit. Principes ipsi non destitit seipsum aliter alterum invadere, donec imperium Romanum particulares istos dominatus omnes e medio sustulit. Ac de his quidem hactenus.

Cæterum Jacobus patres illos familiarum principes 12 genuit, Rubenum, Symeonem, Levium, Judam et reliquos ordine subsequentes. Amabat autem plus cæteris Josephum, tum quod esset nata minimus, tum virtutis causa, qua singulari præditus erat. Itaque illi cæteri fratres invidiebant, et quidem non has ob causas modo, verum etiam propter insomnia, quæ ei se noctu offerebant. Nam videre videbatur aliquando stellas undecim cum ipso sole ac luna se congenulando venerantes. Ac stellæ qui sem ipsæ fratres significabant, sol patrem, luna matrem. Quod si quis roget quo pacto dicatur mater cum venerata esse, quæ multo ante diem in terris supremum obierat, is quid dicturi simus audiat. Cum Jacobus in Ægyptum profectus Josephum submisisse veneratus est, eundem ei venerationis honorem et uxor exhibuisse dicitur, uti quæ corpus unum cum ipso existeret. Atque hanc ob causam fratres eum invidia persequiebantur, qua quidem impulsus eo quoque progrediuntur ut insidias ei manifestas struerent; cumque morte multaturi hominem essent, periculosam in voraginem abijciunt. Sed **144** unius ejusdem e fratribus consilio, qui Rubenus erat, vir præpense ac benevolenti in Josephum animo, de voragine rursus eum extrahunt, ac viginti minis (sic enim Josephus in historia sua memoriæ prodidit) quibusdam mercatoribus ven-

τίας, Εκτοτε ἀμύγης ἐστὶ δι' εὐλάβειαν. Ὁ μέντοι ποταμὸς ὧν δυσπέρατος διὰ τὸ ἐδοντοτύραννον ζῶων· καὶ γὰρ οὗτος ἀμφίβιον μέγιστον, ὥστε καὶ ἐλέφαντας καταπίνειν, εἰ καὶ τοὺς ἄνδρας τούτους οὐ βλάπτει διαπεραιουμένους. Ἐν δὲ τοῖς ἐρημοτέροις τόποις δράκοντες εἰσιν ὡσεὶ πηχέων ἑβδομήκοντα, σκορπιοὶ δὲ πηχυατοὶ, μύρμηκες παλαιστῖνοι· ἐφ' ᾧ καὶ ἀοίκητοι μένουσιν οἱ τόποι ἐκεῖνοι. Ἀλλὰ καὶ ἐλέφαντες ἐκεῖσε ἀγελήδων βόσκονται. Ἐνδότερον δὲ εἰσιν ἄνθρωποι ἀνθρώπων ἐσθιόντες. Καλδαῖος νόμος μητρογαμείν καὶ ἀδελφοτεκνοφθορεῖν. Παρ' Ἀγυλαίοις αἱ γυναῖκες αὐθεντοῦσι τῶν ἀνδρῶν καὶ πορνεύουσιν ὡς βούλονται, μὴ ζηλοτυπούμεναι παρὰ τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν, γεωργίαν δὲ καὶ οἰκοδομίαν καὶ πάντα τὰ ἀνδρῶν πράττουσιν. Ἐν δὲ Βρετανίᾳ πλεῖστοι ἄνδρες μᾶθ' συγκαθεύδουσι γυναῖκα, καὶ πολλὰ γυναῖκες ἐνὶ ἀνδρὶ. Ἀμαζόνες δὲ ἄνδρας οὐκ ἔχουσιν, ἀλλ' ὡς τὰ ἄλλα κατὰ τὸ ἕαρ τοῖς γειτνιώσι μίγνυνται, καὶ μέγα πανηγυρίζουσαι οἰκαδὲ ἀποστρέφουσι, καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς κησῆσεως τὸ μὲν ἄρβρον ἀναίρουσι, τὸ δὲ θῆλυ ζωογονοῦσι.

revertunt. Ubi deinde partum iam lucem ediderunt

Ταῦτα μὲν οὖν πάντα νόμος τοῖς κατὰ τόπους ἔθνεσιν ἐκ διαδοχῆς κατὰ τὸν μέγαν Καισάριον γέγονε. Μετὰ μέντοι τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτὴν εἰς πολλὰς ἀρχὰς ἡ βασιλεία αὐτοῦ διηρέθη, καὶ οὐ διέλειπον αἱ κατ' ἀλλήλων ἐπανιστάμενοι, ἕως οὗ ἡ Ῥωμαίων ἀρχὴ τὰς τοπαρχίας πάσας κατέλυσε. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Ὁ δὲ Ἰακώβ γεννᾷ τοὺς δώδεκα πατριάρχας, τὸν Ρουβὶμ, τὸν Συμεὼν, τὸν Λευὶ, τὸν Ἰούδαν καὶ τοὺς λοιποὺς καθ' ἑξῆς. Ἠγάπα δὲ τὸν Ἰωσήφ πλέον τῶν ἄλλων καὶ διὰ τὸ νεώτατον αὐτὸν εἶναι καὶ διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ ἀρετὴν. Ἐφ' ᾧ καὶ φθονοῦσιν αὐτῷ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ. Οὐ διὰ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ὁράσεις ὧν ἐκεῖνος γέγονε θεωρὸς. Ἐώρα γὰρ ἀστέρων ἑνδεκα, σὺν αὐτοῖς τε τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, προσκυνώντας αὐτόν. Καὶ οἱ μὲν ἀστέρες ἐδήλουν τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ, ὁ ἥλιος τὸν πατέρα, ἡ δὲ σελήνη τὴν μητέρα. Εἰ δὲ λέγει τις, πῶς ἡ μήτηρ λέγεται προσκυνῆσαι, ἐπεὶ προαποθανεῖν ἔφθασεν, ἀκούετω οὗ τοῦ Ἰακώβ καταλεθόντος ἐν Αἰγύπτῳ καὶ προσκυνῆσαντος συμπροσκυνῆσαι λέγεται καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, ὅτι καὶ σῶμα ἐν ἀμφοτέροις οὗτοι. Οὐκαὶ ἐφθόνουν αὐτῷ διὰ τοῦτο οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ. Καὶ φθονοῦντες εἰς ἐπιβουλήν προδήλως χωροῦσι, καὶ θανατῶσαι θέλοντες αὐτὸν ἐμβάλλουσι λίθων δεινῶν. Ἐνδὲ δὲ τινος ὑποθήκαις, δηλαδὴ τοῦ Ρουβὶμ ἅτα πρὸς αὐτὴν φίλως διακειμένου, τοῦ λίθου τε αὐτὸν ἐξάγουσι, καὶ κατὰ τὴν τοῦ Ἰωσήφου ἱστορίαν εἴκοσι μῶν τοῖς ἐμπόροις ἀποδίδουσι. Μετὰ δὲ ταῦτα πρὸς τὸν πατέρα ἐπιστρέψαντες τὸν μὲν Ἰωσήφ ἔλεγον μὴ ἰδεῖν, χιτῶνα δὲ τούτου εὐρεῖν ἡμαγμένον καὶ λελακτισμένον, ὡς ἐντεύθεν ὑπόνοιαν τάχα δίδουσι παρὰ θηρίων αὐτὸν ἀπολέσθαι. Κατάγεται οὖν παρὰ τῶν ἐμπόρων εἰς Αἴγυπτον, καὶ ὡς δεῦλος

ἐκείσε πιπράσκειται. Οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ εἰς ἄ
 ἔρωτας ἀσέμνους παρὰ τῆς κυρίας αὐτοῦ ἐφέλιξε-
 ται. Ὁ δὲ οὐκ ἐπέθετο· εἰ γὰρ καὶ τὸ σῶμα δούλος,
 ἀλλὰ τὴν γνώμην ἐλευθερός. Ἐφ' ᾧ καὶ πρὸς ὀργὴν
 αὐτὴν κινεῖ. Μελετᾷ κατ' αὐτοῦ, κατηγορεῖ, παθεῖ
 εἰς φυλακὴν αὐτὸν ἐμβαλεῖν. Γίνεται ταῦτα, καὶ
 τρισκαίδεκα ἔτεσιν ἀτάκλειστος ἦν· τῇ δὲ τοιαύτῃ
 φυλακῇ καὶ ἕτεροι δύο συνήσαν, οἰνοχόος τε καὶ ἀρ-
 τοποιός· οἱς δὴ παραδόξως καὶ τὰ ἐσόμενα προηγό-
 ρησε. Καὶ τῷ μὲν οἰνοχόῳ ἐλευθερίαν προσέλεγε διὰ
 τριῶν ἐμμένειν ἡμερῶν· ἑώρα γὰρ ἐκ τριῶν κλη-
 μάτων ἀποθλιβομένους βότρουας δι' αὐτοῦ εἰς φιά-
 λην, καὶ τὸν βασιλέα χαριέντως ἐξ αὐτοῦ ταύτην
 λαμβάνοντα. Ὅθεν καὶ πρὸς αὐτὸν ἔλεγε· « Μὴ
 ὑπερίδης ἡμᾶς διὰ ταῦτα ἀπερχόμενος· οὐδὲν γὰρ
 ἁμαρτάνεις ἐν θεσμοῖς γεγόνாமεν, ἀλλὰ σωφροσύ-
 νης ἕνεκα τὸν κακούργων ὑπομένειν κατεκρίθη-
 μεν. » Τῷ δὲ ἀρτοποιῷ λέγοντι τρία κανᾶ φέρειν
 ὑπὲρ κεφαλῆς ἑαυτοῦ, καὶ δύο μὲν ἀρτων πλέα, τὸ δὲ
 τρίτον ἕψων τε καὶ ποικίλων βρωμάτων, καταπα-
 μένους δὲ οἰωνοῦς ἅπαντα δαπανᾶν, κἀντεῦθεν προσ-
 δοκῶντι ὁμοίαν τῷ οἰνοχόῳ τὴν πρόβησιν ἔσεσθαι,
 δύο τὰς πάσας ἔτι τοῦ ζῆν ἔλεγεν ἔχειν ἡμέρας·
 τὰ γὰρ κανᾶ τοῦτο σημαίνειν, τῇ τρίτῃ δὲ αὐτὸν
 σταυρωθέντα βρορᾶν ἔσεσθαι πετεινοῖς. Γενέθλιον
 ἐπιτελεῖ ὁ βασιλεὺς, καὶ τῆνικαῦτα τὰ τῆς προβή-
 σεως γίνεται. Ἐπιλανθάνεται τοῦτου ὁ οἰνοχόος.
 Ἐνιαυτοὶ δύο παρέρχονται. Ὅρᾳ κατὰ νύκτα ὄρα-
 σεις δύο ὁ Φαραῶ. Ἀμυχανοῦσιν ἐπὶ τούτοις οἱ τῶν
 Αἰγυπτίων σοφοί. Καλεῖται ὁ Ἰωσήφ, τοῦ οἰνοχόου
 τοῦτο προτρέψαντος. Ἡ δὲ ὄρασις βόας εὐτραφεῖς
 ἑπτὰ ἀπὸ τοῦ νάματος ἐπὶ τὸ ἔλος ἐρχόμεναι· ἀλλὰ
 ἰσάριθμοι ἐκ τοῦ ἔλους ὑπαντῶσαι, λίαν κατισχυ-
 μέναι, καὶ κατεσθθούσαι τὰς εὐτραφεῖς· καὶ μεγάλας,
 κἂν οὐδὲν ἐκ τοῦ φαγεῖν ὠφελοῦντο. Ἡ δὲ δευτέρα
 ὄρασις στέχους εὐτραφαῖς· ἑπτὰ ἀπὸ μιᾶς βίβης, ὅφ'
 ἐέρων ἑπτὰ διεσφαρμένων καὶ ἀσθενῶν δαπανώμε-
 νοι. Ἔτος δὲ τριακοστὸν ὁ Ἰωσήφ τῆνικαῦτα ἤνυσεν.
 Ἐφερμηνεύει τὰς ὄρασεις, τιμᾶται παρὰ τοῦ Φα-
 ραῶ, ἀρχὴν Αἰγύπτου καθίσταται. Πρὸς τούτοις δὲ
 καὶ Ἐφομοφάνησαν αὐτὸν ὁ Φαραῶ προσεγορεύει,
 τουτέστιν ἐφευρετὴν τῶν χρυπτῶν. Τὸν δὲ λίμῶν
 ἐκεῖνον ἱστορεῖ γενέσθαι διὰ τὸ μῆτε τὸν Νεῖλον τότε
 ἀνελθεῖν μῆτε ὄρσον ἄνωθεν καταλθεῖν. Γεννᾷ δὲ
 Ἰωσήφ καὶ δύο υἱούς, Μανασσὴν καὶ Ἐφραῖμ. Καὶ
 τὸ μὲν Μανασσῆ· σημαίνει ἐπιλήθον· εὐδαιμονήσας
 γὰρ λήθην τῶν ἀτυχημάτων ἔλαβε. Τὸ δὲ Ἐφραῖμ
 ἀποδοῦς· αὐτὸς γὰρ τοῖς προγόνοις τὴν ἐλευθε-
 ρίαν ἀπέδωκε. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔχει τὸν τρό-
 πον.

Hinc ad parentem reversi Josephum quidem
 se nusquam vidisse narrant, tunicam vero ipsius
 reperisse cruentatam ac discerptam, ut hoc modo
 pater in suspicionem veniret fortasse filium a feris
 interemptum esse. Interim ipse a mercatoribus in
 Ægyptum abducitur, atque illic in morem marci-
 ppii venditur. Non longo tempore interjecto ab heri-
 ana sœdus et turpes ad amores pellicitur, a qua ta-
 men eo minime perpellitur: quamvis enim corpore
 servus esset, nihilo tamen minus animo erat inge-
 nuus. Hanc ob causam illa excandescit, aliquid in
 Josephum mali molitur, accusat, marito persuadet,
 hominem in vincula conficiat. Succedit quod in-
 stituerat, adeoque totos 13 annos Josephus in vin-
 culis detinetur. Erant in eodem carcere conclusi et
 alii duo, quorum unus a poculis regi fuerat, alter
 pistor. His ille nova et inaudita quædam ratione
 futura prædixit, atque illi quidem, a poculis qui
 fuerat, libertatem intra triduum restituendam va-
 ticipinatus est. Nam somniaverat se de tribus pa-
 mitibus uvas in phialam Pharaonis exprimere, ac
 deinde regem ex ea non illibenter hausisse. Monuit
 autem hunc ut carcere liberatus sui per contem-
 ptum non oblivisceretur: Nam nullo, inquit⁴⁷, faci-
 nore designato in hosce carceres compacti sumus,
 sed propter castitatem ad hæc flagitiosorum homi-
 num supplicia toleranda sumus condemnati. Pistori
 vero, qui diceret se visum sibi gestare tria
 canistra in capite, quorum duo panibus essent
 plena, tertium obsonio variisque cibis, sed aves
 advolasse ac omnia surrepta devorasse, quique fu-
 turum adeo expectaret ut ipsi quoque Josephus
 consimile priori vaticinium promeret, respondit
 duos in universum vitæ dies ei superesse, qui per
 bina canistra denotarentur, tertio in crucem actura
 corpore suo pasturum alites. Secundum hæc Phara-
 oem suum natalitium celebrat, quo eventus omnia
 comprobant quæ prædicta fuerant. Josephi tamen
 obliviscitur is qui regi a cyathis erat. Anni duo
 prætereunt. Insomnia duo Pharaoni per quietem
 offeruntur. Ægyptiorum sapientes ea nulla ratione
 possunt interpretari: hortatu ejus qui regi a po-
 culis erat, Josephus accessit. Somnium unum
 fuerat hujusmodi: rex videre sibi visus erat septem
 vaccas corpore 145 pingui ac bene curato, quæ
 emerxæ de flumine in carectum se conferrent;
 atque his alias numero pars occurrere, vacas
 confectas admodum, quæ tametsi opinias illas atque
 magnas devorarent, nihilo tamen inde pinguiores
 fieri viderentur. Alterum erat tale: septem opime
 spicæ, de radice una enatæ, ab aliis septem spicis
 tenuibus atque corruptis absorbentur. Complu-
 verat id temporis Josephus annum ætatis tricesimum,
 cum hæc somnia interpretaretur. Quo facto
 magnis a Pharaone honoribus afficitur et princeps atque
 præfectus Ægypti constituitur, indente ipsi
 uovam appellationem Pharaone, qua Psomtophanichus
 deinceps vocaretur, quæ vox *occultorum re-
 pertorem* significat. Cæterum charitatem illam annonæ
 profectam ex ea causa perhibent, quod his
 annis neque Nilus extra suas se ripas effuderit neque
 ros ex aere fuerit delapsus. Duos autem Jos-
 phus filios genuit, Manassem et Ephraïmum. Manassis
 appellatio significat priorum oblitum: posi-

⁴⁷ Gen. xi, 14.

equam enim ad eam felicitatem pervenisset, calamitatum pristinorum oblivionem consecutus erat. Ephræmus tantundem sonat ac si dicas, qui restituit eum; nam libertatem majoribus restituit. Et hoc quidem in hunc modum evenere.

Jacobi autem filii cum accepissent quid Sichemus Emoris filius cum sorore sua Dina perpetrasset, puncti sunt, hoc est dolore affecti, ut qui facinus hoc turpissimum ducerent. Itaque cunctos loci ejus incolas ferro trucidarunt. Quamobrem concessit Deus ut satis longo tempore in Ægypto afflitterentur. Nam hæc causa fuit quamobrem diuturnam et primam illam captivitatem experirentur. Cæterum Jacobus, adventum ipsius flagitante Josepho, quo tempore fratres ad ipsum urgente annonæ charitate se contulerant, in Ægyptum 75 cum capitibus est profectus. Atque hunc numerum quoque Litteræ sacræ penitus exprimunt, ut quanta hominum multitudo procreata de tot capitibus fuerit sciremus. Jacobus ipse, quemadmodum in historia sua Josephus meminit, præ necopinato gaudio parum abfuit quin exspiraret, ni videlicet Josephus eum recreasset, qui tametsi et ipse voluptatis magnitudine superaretur, non tamen eodem modo quo Jacobus affliciebatur. Atque hic cum Pharao Jacobum jam canum intueretur, quot natus esset annos interrogat. Respondet is hanc in sententiam: «Anni vitæ meæ, quos peregrinatus sum, omnino sunt centum et triginta, quos ipsos sane paucos ex malos expertus sum⁶⁶.» Quæ quidem verba propter eas afflictiones et ærumnas protulit quas perpessus fuerat. Vixit autem ab hoc tempore quindecim adhuc annos, quibus nonnihil scilicet a calamitatibus, 146 quas antehac pertulerat, recrearetur. Et vivebant sane longam ætatem homines illi prisci, quo genus humanum in majoribus illis vitæ spatiis eo feliciter propagaretur et amplificaretur. Eadem causa fuit cur pluribus simul uxoribus juncti essent. Post diluvium quidem certe multos adhuc annos vivendo explebant. At ubi paulatim orbem terrarum compleissent, annorum etiam vitæ numerus imminui cœpit. Quodsi credere Cyrillo debemus, viro divinissimo, illa quoque de causa hominum annis aliquid decessit, quod ipsa natura paulatim debilior fiat et ad plures annos se conservare nequeat.

Genuit autem, ceu jam ante monuimus, patriarchas Jacobus duodecim, a quibus duodecim Israelicæ tribus ortæ sunt. Etenim hanc ipsam ob causam in Litteris sacris appellari patriarchæ consueverunt, quasi patrum archontes, id est tribuum sive familiarum principes. Epiphanius scripsit, tribus existisse tredecim. Quanquam enim ex Josepho nulla tribus est denominata, duæ tamen illæ tribus, quæ a filiis ejus Manasse ac Ephraïmo profectæ sunt, Josepho accensentur et tribuuntur. Sed enim Leviam tribu detracta, uti quæ nihil inter reliquas tribus haberet fructus, rursus tribus duodecim efficiuntur. Erat inter cæteros Jacobi filios Levius, qui Caathum procreavit; ex Caatho natus est Amramus; sextus ab Abrahamo fuit Moses.

Ab eodem Abrahamo si Jobi generis seriem repetas, deprehendes eum ab illo fuisse quintum,

⁶⁶ Gen. iv, 9.

Οι δὲ γε τοῦ Ἰακώβ υἱοὶ ἀκούσαντες τὰ περὶ Συχέμ τοῦ υἱοῦ Ἐμὼρ γεγενημένα ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ αὐτῶν Δινᾷ κατενύγησαν, ἤγουν ἐλυπήθησαν, ἀσχημοσύνην τὴν πρῶτον ἐλογίζαντο. Ἐφ' ᾧ καὶ τοὺς ἐκείσε παροικούντας ἔργον φόρου πεποιήκασιν. Ὅθεν καὶ συγχωρεῖ αὐτοὺς ὁ Θεὸς κατὰ τὸν ἰκανὸν κακωθῆναι κατ' Ἀγυπτὸν. Αὕτη οὖν ἡ αἰτία τῆς πολυετούς καὶ πρώτης ἀιχμαλωσίας αὐτῶν. Ὁ μέντοι Ἰακώβ ζητηθεὶς παρὰ τοῦ Ἰωσήφ, ἤνικα πρὸς αὐτὸν ἀπῆλθον οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ λιμοῦ, κατήλθεν εἰς Ἀγυπτὸν ἐν ὅ καὶ ε' ψυχαῖς. Τίθεισι δὲ τὸν ἀριθμὸν ἢ Γραφῆ, ἵνα μάθωμεν ἐκ πόσων πόσοι γεγόνασιν. Ὁ δὲ γε Ἰακώβ μικροῦ δεῖν ἐξέλιπεν ἐκ τῆς ἀπροδοκίτου χαρᾶς, ὡς φησὶν Ἰωσήπος, εἰ μὴ ὁ Ἰωσήφ αὐτὸν ἀνεζωπύρρησεν· εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς ὕφ' ἡδονῆς ἤττων τοῦ πάθους γέγονεν, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον τῷ Ἰακώβ. Ὁ μέντοι Φαραὼ πολὺν ἰδὼν τὸν Ἰακώβ ἐρωτᾷ περὶ τῶν ἐτῶν αὐτοῦ. Καὶ ὁ ἀπεκρίνατο λέγων· «Αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν τῆς ζωῆς μου ἄς παροικῶ, ῥ' ἔτη, μικρὰ καὶ πονηρὰ γεγόνασι.» Ταῦτα δὲ ἔλεγε δι' οὓς ὑπέστη πειρασμούς. Ἐπέζησε δὲ μετὰ ταῦτα ἔτη ιε' εἰς παράκλησιν ὧν ἔπαθε δεινῶν τὰ πρὸ τοῦ. Καὶ οἱ μὲν παλαιοὶ πολὺν χρόνον ἔζων, ὥστε αὐξήθησαν τὰ γένοα ἐν τῷ πλείονι χρόνῳ. Διὰ τοῦτο καὶ πολλαὶ συνηπτόντο γυναιξίν. Αὐτίκα γοῦν καὶ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν μακρόβιοι ἦσαν. Ἐπειδὴ δὲ τὴν οἰκουμένην ἐπλήρωσαν, ἡλαττώθη λοιπὸν ὁ τῶν ἐτῶν ἀριθμὸς. Κατὰ δὲ τὸν θειότατον Κύριλλον, ἡλαττώθη τὰ ἔτη διὰ τὴν φύσιν αὐτὴν ἀδρανιστέραν τῷ χρόνῳ γενέσθαι καὶ μὴ ἐπὶ πλείονα ἰσχύειν ἔτσι παρεκτείνεσθαι. Καὶ πολυεταῖς μὲν ἦσαν οἱ παλαιοὶ δι' ἣν αἰτίαν ἔφθασεν ὁ λόγος εἶπαι· ὁ δὲ Ἰωσήπος τῇ παρευρισκομένῃ τότε τροφῇ μακρόβιους γενέσθαι τοὺς ἀνθρώπους ἔλεγε.

Καὶ γεννᾷ μὲν, ὡς εἴρηται, τοὺς δώδεκα πατριάρχας ὁ Ἰακώβ, ἀφ' ὧν αἱ δώδεκα φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ πατριάρχας ἐκεῖνος ὁ λόγος ἐκάλεσεν ὡς τῶν πατρῶν ἦτοι τῶν φυλῶν ἀρχοντας. Κατὰ δὲ τὸν μέγαν Ἐπιφάνιον δέκα καὶ τρεῖς αἱ φυλαὶ. Εἰ γὰρ καὶ φυλὴ τις οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Ἰωσήφ, ἀλλ' αἱ ἀπὸ τῶν παίδων αὐτοῦ, τοῦ τε Μανασσῆ καὶ τοῦ Ἐφραῖμ, δύο φυλαὶ τοῦ Ἰωσήφ γνωρίζονται. Ὅμως μέντοι τῆς Λευὶ φυλῆς ὑπεξαίρουμένης ὡς μηδὲν ἐργαζομένης, δώδεκα πάλιν αἱ φυλαὶ. Καὶ Ἰακώβ μὲν γεννᾷ τὸν Λευὶ, Λευὶ δὲ τὸν Κοῦθ, Κοῦθ δὲ τὸν Ἀμράμ, Ἀμράμ δὲ τὸν Μωσῆα καὶ τὸν Ἀαρῶν. Καὶ Μωσῆς μὲν ἔκτο, ἀπὸ Ἀβραάμ. Αμράμ Μωσῆν καὶ Ἀαρῶν προγεννᾷ. Ἐκείθεν γενεαλογούμενος ὁ Ἰῶβ πέμπτος εὐρίσκεται. Οὗτος ὁ Ἰῶβ κατὰ τὴν τοῦ μεγάλου Κυρίλλου

ἐξήγησιν ἐτῶν ὅ καὶ ἡ ἦν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ περ-
 ρασμοῦ, ἐν δὲ τῇ πληγῇ διατελέσας ἔτη ἑπτὰ γέγο-
 νεν ἐτῶν πε'. Καὶ πῶθεν τοῦτο δῆλον; ἐκ τῶν μετὰ
 τὴν πληγὴν δοθέντων αὐτῷ ῥο' ἐτῶν. Ἐπειδὴ γὰρ
 εἰς τὸ διπλάσιον δέδωκε πάντα τῷ Ἰὼβ ὑστερον ὁ
 Θεὸς, ἐξ ἀνάγκης διπλᾶ καὶ τὰ ἔτη αὐτῷ ἐχαρίσατο.
 Οὐκοῦν τῶν ῥο' τὰ ἡμισία π' καὶ ε' τυγχάνουσιν. Ἐν-
 τεῦθεν οὖν εὐρίσκονται τὰ πάντα ἔτη τοῦ Ἰὼβ οὐα'.
 Εἰ δὲ γε τὸν πάντα χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ σμῆ'
 ἔτη λέγει ἡ Γραφή, μὴ ξενισθῆς· τὰ γὰρ ἑπτὰ ἔτη
 τῆ ζωῆ τῆς πληγῆς αὐτοῦ οὐ συνῆψεν ὁ συγγρα-
 φεύς, ἵνα μὴ ζωῆς χρόνον τὸν τῆς πληγῆς καιρὸν
 ἐλογίσαστο διὰ τὴν ἐκ τοῦ πάθους νέκρωσιν. Οὐκοῦν
 ἴσκειν ὁ μακάριος Ἰὼβ εἰς ἐνδειξιν τῶν θεσθὲν αὐτῷ
 δοθέντων ἀγαθῶν ὑστερον ταῖς θυγατέρας τεθεικέ-
 ναι τὰς προσηγορίας· τοῖς πράγμασι γὰρ ἀκολου-
 θῶς ἐπήνεγκεν αὐταῖς καὶ τὰ ὀνόματα, καὶ τὴν μὲν
 πρώτην Ἡμέραν ἐκάλεσεν ὡς ἀπὸ τινος βαθείας νυ-
 κτὸς τῶν περιστοιχισάντων αὐτὸν χαλεπῶν ἡμέρας
 αὐτῷ φωτεινῆς ἐπιλαμπάσης, τὴν δὲ δευτέραν Κα-
 σίαν ὠνόμασεν ὡς ἤδη λοιπὸν ἐν εὐδιδίᾳ τινὶ καὶ ἀ-
 πολαύσει τῶν ἀγαθῶν γενόμενος, τὴν δὲ τρίτην
 Ἀμαλθείας κέρας προσηγόρευσεν ὡς ἅπασιν λοιπὸν
 τοῖς ἀγαθοῖς περιβρέμενος. Ἀμαλθείας γὰρ κέρας
 οἱ καλαῖοι τὴν ἀφθονίαν ἐκάλουν· λέγεται γὰρ ὅτι
 ἦν αἰπόλιον τινὶ αἰετῇ Ἀμαλθεία καλουμένη, ἥτις ὀρύ-
 σασα τῷ κέρατι θησαυρὸν ἀνέδειξε τῷ δεσπότῃ. Καὶ
 οὐχ εὐρέθησαν γὰρ, φησὶ, κατὰ τὰς θυγατέρας
 Ἰὼβ βελτίους αὐτῶν ἐν τῇ ὑπ' οὐρανόν. Διὰ τί δὲ
 τοῦτο; ἵνα τῇ θεᾷ τούτων ἡ τοῦ πάθους ἀπαλειφθῇ
 μνήμη παντάσῃ. Καὶ δέκα μὲν ἔλαβε παῖδας μετὰ
 τὴν πληγὴν ὁ Ἰὼβ, ὅτι καὶ δέκα τούτους ὄντας ἀπώ-
 λησεν. Εἰ δὲ διπλᾶ λέγει τὰ πάντα λαβεῖν τὸν Ἰὼβ
 ἡ Γραφή, μὴ θαύμαζε. Τὰ γὰρ λοιπὰ πάντα κα-
 μήλους, ἡμιόνους, προβάτων ἀγέλας, καὶ ὅσα τοι-
 αῦτα, διπλᾶ κατὰ τὴν Γραφὴν ἔλαβε· θνητὰ γὰρ
 ταῦτα πάντα, καὶ οὐκ ἀναστήσονται τότε. Οἱ δὲ παῖ-
 δες ὁμολογουμένως ἀναστήσονται τότε. Ἐφ' ὧ δέκα
 καὶ μόνους ἐνταῦθα λαμβάνει μετὰ τὴν πληγὴν.
 Οὐ μὲν δὲ κάκεινος οὐδ' ἀπώλεσε λήψεται, ὡς ἐντεῦ-
 θεν δις δέκα παῖδας ἔχειν αὐτὸν, τουτέστιν εἰκοσι.
 Καλῶς οὖν ἡ Γραφή διπλᾶ λαβεῖν ἔλεγε τὰ πάντα
 μετὰ τὴν πληγὴν τὸν Ἰὼβ.

urbatus fuisset. Hic mirari desine quamobrem Litteræ sacræ dicant omnia divinitus Jobo condupli-
 cata fuisse. Nam cætera quidem omnia, camelos, mulos, ovium greges aliaque talia conduplicata, cum
 Litteræ sacræ loquuntur, recepit. Quippè morti cuncta illa sunt obnoxia, nec in extremo die resur-
 gent. At vero de liberis dubitari nullo modo potest quin resurrecturi sint. Propterea decem a calamita-
 te tantum recipit, nimirum et alios illos pridem amissos tandem aliquando recuperaturus. Quo de
 colligitur eum habuisse bis decem liberos, hoc est viginti. Atque hoc modo patet Litteras sacras recto
 locutas esse, cum Jobum a calamitate omnia conduplicata recepisse.

Καὶ γεννᾷ Ἀμράμ, ὡς εἴρηται, τὸν Μωσῆα, καὶ
 περιουθὺς εἰς ποταμὸν βίπτουσιν αὐτὸν, ἐν θίβῃ τινὶ
 πρότερον βαλόντες, διὰ γε τὸν φόβον τοῦ Φαραῶ· τὰ
 γὰρ ἄρρενα τῶν Ἑβραίων παρὰ θανάτουσθαι ἐκέ-
 λευσε χάριν τοῦ μὴ καταδυναστεῦσαι διὰ τὸ πλῆθος
 αὐτοῦς. Ἡ δὲ τοῦ Φαραῶ θυγατὴρ περιπτουσα κατ'
 αἰγιαλόν, καὶ ἰδοῦσα τὴν θίβην, ἐκβλήθη ἐν τοῦ πο-

A hoc est Abrahami adnepotem. Atque hic Jobus,
 quemadmodum a magno illo Cyrillo perscriptum
 legimus, initio suæ tentationis annos natus erat 78,
 cumque povenit scilicet ad ætatis annum 85. Unde
 vero potest hoc colligi? De annis illis 170, quorum
 post plagam in historia sit mentio. Nam quia dein-
 ceptis duplum omnium Deus Jobo concessit, neces-
 sario statuendum est quod ei duplum etiam anno-
 rum vitæ largitus fuerit. Jam si de 170 annis di-
 midium sumas, 85 habebis; atque hinc deprehen-
 ditur annos vitæ Jobi fuisse in universum 255.
 Quod autem Litteræ sacræ tradunt totum vitæ Jobi
 tempus habuisse 248 annos, id vero tibi novum et
 insolens haud videatur. Nam septem illos annos

B quibus misere divexatus afflictusque fuit, historiae
 scriptor ipsius vitæ non adduxerat, quod tem-
 pus illud ærumnosum, quo tantum non præ ma-
 gnitudine doloris emortuus erat, nequaquam pro
 vita duceret. Videtur autem beatus ille Jobus ad
 commonstrandum ea bona, 147 quæ deinceps ei
 concessa divinitus fuerunt, nomina filiiabus suis
 dedisse. Nam ejusmodi sane appellationes eis in-
 didit, quæ rebus ipsis accurate convenirent. Ac
 primæ quidem cognomentum diei dedit, quasi jam
 ex profunda quadam nocte rerum adversarum,
 quibus undique fuisset circumdatus, dies ipsi cla-
 rissima illuxisset. Alteram Cassiam vocavit, quasi
 jam deinceps in fragrantia quadam et suavitate bono-
 rum degeret. Tertiam appellavit cornu Amal-
 theæ, quasi posthac futurum esset ut bonis omni-
 bus afflueret. Nam homines illi prisce cornu Amal-
 theæ vocabant rerum omnium copiosam abundan-
 tiam. Perhibent enim caprarium quemdam pastorum
 habuisse capram cui Amaltheæ nomen esset. Ea
 cum terram cornu fodiendo aperuisset, herò suo
 thesaurum ostendit. Legimus autem hac in histo-
 ria verba quadam hujusmodi: « Nec Jobi filiiabus
 pulchritudine pares ullæ sub cælo exstabant ».
 Quamobrem Deus istud ita voluit? Ut hanc videli-
 cet intuitu paterni doloris memoria prorsus abo-
 leretur. Idem a calamitate liberos decem pro-
 creavit tantum, cum antea quoque liberis decem

D Caterum Mosem, cum diximus, Amramus ex se
 genitum, mox Pharaonis metu quadam in theca
 depositum in flumen abjecit. Nam Pharaeo masculos
 Hebræorum fetus, ut primum in lucem editi forent,
 necari jusserat eam ob causam, ne propter multi-
 tudinem Ægyptios imperio suo subjicerent. At vero
 filia Pharaonis in littore deambulans, ubi cistam

Job κλν. 15.

illam junceam conspexisset, ut e flumine ad terram ejiceretur imperat. Deinde cognitio unde puer eo pervenisset et quo pacto fuisset in flumen abjectus, ad se illum recipit et alendum tradit. Posteaquam Moses virilem ætatem attigisset, forte quemdam Hebræum ab Ægyptio vexari conspiciens haud tulit injuriam, sed Ægyptium illum interficit, et arena interfectum obruit. **148** Hinc duos Hebræos videt inter se rixando confligentes, quos cum reconciliare conaretur: « Et quis, aiunt illi, te nobis principem constituit? an et nos interficere cogitas, quemadmodum heri necasti Ægyptium? » His auditis Moses terrore percussus, ne forte res palam fieret, e sinibus Ægyptiis excedit et in solitudinem fuga se confert. Secundum id temporis Deum conspiciit, et ad Pharaonem educendi ex Ægypto populi causa actam commemorat.

Josephus autem hæc quoque refert, quemdam nimirum ex iis qui Litteras sacras callerent (in primis autem homines illi periti erant in conjectanda rerum futurarum veritate) regi nuntiasse, gignendum id temporis hominem, qui Israelitis educatus omnes virtute superaturus esset et gloriam nulla sæculorum delendam oblivione sibi comparaturus. Hic regem metu correptum, de illius consilio sententiaque mandasse ut omnes Hebræis nati mares in fluvium abjicerentur et necarentur. Simul edixisse ut obstetrices Ægyptiæ mulierum Hebræarum partus observarent; quas quidem solas Hebræis obstetricari vellet. Astutum hoc consilium eo spectasse ut ab eis infantes nati perirentur. Itaque puerum hunc natum esse, quemadmodum prædictum fuerat, idque clam custodibus propter dolorum in partu lenitatem. Eum parentes clanculum apud se aliquantulum educasse. Cumque deinceps Amramus formidaret ne factum palam fieret, fiscelam quamdam papyraceam confecisse, ac in ea bitumine oblita munitaque puerum deposuisse, atque ita in flumen abjecisse. Tum regis filiam Thermutim propter ripam fluminis lasantem, re conspecta, quosdam urinatores immississe qui cistellam afferrent. Intuitam vero puerum magnopere gavisam fuisse, tum ob ejus magnitudinem tum elegantiam. Itaque mox secum ipsam fuisse sollicitam quo eum pacto educaret. Infantem ipsum feminam Ægyptiam fuisse aversatum. Ea de causa factum ut Maria præsens diceret puerum lacte cognato ali velle; cumque propterea reginam moneret de arcessenda quadam Hebræa muliere, commodissime successisse ut ipsa pueri mater advoca e. ur. Nomen ei fuisse datum ab eo quod acciderat; nam Ægyptios aquam *mo* dicere, *hyses* autem illos qui ex aqua sint extracti liberati. Puerum ipsum ab Abrahamo fuisse septimum. Ubi tertium attigisset annum, Deum ei concessisse ut supra modum ætatis ceteros antecelleret. Venustate tanta fuisse ut nemo tam illepidus

ταμοῦ κελεύει αὐτήν. Ἐνθεν τοι καὶ μαθοῦσα θέν τὸ παιδίον καὶ ὅπως εἰς τὸν ποταμὸν ἐβρίφη, παρ' αὐτοῦ λαμβάνει αὐτὸ καὶ ἀνατρέφασθαι δίδωσιν. Εἶθ' οὕτως εἰς ἀνδρας ἔρχεται. Ὁρᾷ Ἰουδαίου ὑπὸ Αἰγυπτίου θλιβόμενον, οὐκ ἀνέχεται, κτείνει τὸν Αἰγύπτιον, παρὰ τῇ ἄμμῳ κρύπτει αὐτόν. Μετὰ τοῦτο δύο Ἑβραίουσιν ὁρᾷ πρὸς ἀλλήλους διαπληκτιζομένους, καὶ καταλλάσσειν ἐπεχειρεῖ αὐτούς. Οἱ δὲ πρὸς αὐτόν· « Τίς σε κατέστησεν ἐφ' ἡμῖν ἀρχοῦτα; μὴ βούλει καὶ ἡμᾶς ἀνελεῖν, ὡς χθὲς τὸν Αἰγύπτιον; » Ταῦτ' οὖν ὁ Μωσῆς ἀκούσας, καὶ πτοηθεὶς μήποτε κατὰδολοσ γένηται, ἀπαίρει τῶν ὀρίων Αἰγύπτου καὶ δρασκετεύει πρὸς ἔρημον. Ἐἶτα Θεὸν ὁρᾷ, καθεῖθεν πρὸς Φαραὼ στέλλεται τοῦ ἐξαγαγεῖν τὸν λαόν. Καὶ ταῦτα μὲν ἡ Μωσαϊκὴ διέξεισιν ἱστορία.

ablegatur. In hunc modum historia Mosaica rem

B Ὁ δὲ Ἰωσήπος περὶ τούτου καὶ τάδε. Τῶν ἱεραγμαματέων τις (καὶ γὰρ εἰσι δεινοὶ περὶ τῶν μελλόντων τὴν ἀλήθειαν) ἀγγέλλει τῷ βασιλεὶ τεχθήσεσθαι τινα κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν τοῖς Ἰσραηλιταῖς, ὃς ταπεινώσει μὲν τὴν τῶν Αἰγυπτίων ἡγεμονίαν, αὐξήσει δὲ τοὺς Ἰσραηλίτας τραφεὶ, ἀρετῇ πάντας ὑπερβαλεῖ καὶ δόξαν ἀειμνηστον κτήσεται. Δείσας δὲ ὁ βασιλεὺς κατὰ γνώμην τὴν ἐκεῖνου κελεύει πᾶν τὸ γεννηθὲν ἄρσεν παρ' Ἑβραίοις εἰς τὸν ποταμὸν ῥιπτοῦντας διαφθεῖρειν, παραφυλάσσειν τὰς ὄδους τῶν Ἑβραίων γυναικῶν τὰς Αἰγυπτίας μάλας· ὑπὸ γάρκρουτων αὐτὰς ἐκέλευσε μαιοῦσθαι. Ἡ ἐπίνοια δὲ αὐτῇ πρὸς τὸ διαφθεῖρεσθαι ὅπ' αὐτῶν τὰ τικτόμενα. Γεννᾷται οὖν κατὰ τὴν πρόβῃην ὁ παῖς ἐκεῖνος, λαθὼν τοὺς φύλακας διὰ τὴν τῶν ὀδυνῶν ἐπιείκειαν καὶ διὰ τὸ μὴ βιαίας ἐν τοκετῷ περπεσεῖν τῇ τικτοῦσῃ τὰς ἀλγηδόνας. Καὶ τρεῖς μὲν μῆνας παρ' ἑαυτοῖς τρέφουσι λαθάνοντες· εἶτα δείσας Ἄμρᾶμ μὴ κατάφωρος γένηται, πλέγμα τι βύθλιον ποιήσας καὶ ἀσφαλῶσας αὐτῷ τὸ παιδίον ἐντέθεισιν καὶ κατὰ ποταμοῦ βάλλει αὐτό. Ἐἶτα θερμοῦθις ἡ τοῦ βασιλέως θυγάτηρ παρὰ τῷ ποταμῷ παίζουσα καὶ τὸ πλέγμα θεασαμένη κολουμητὰς ἐπιπέμπει, καὶ ἀγούσιν αὐτό. Καὶ ἰδοῦσα ὀπερηγάπησεν αὐτὸ τὸ παιδίον μεγέθους τε ἕνεκεν καὶ κάλους, καὶ φροντίζει ὅπως αὐτὸ τρέφεται. Τὸ δὲ οὐ προσίεται γυναῖκα Αἰγυπτίαν. Ὅθεν καὶ παραυχοῦσα ἡ Μυριὰμ, καὶ εἰπούσα ὅτι τὸ συγγενὲς ἐπιζητεῖ, προτρέπεται γυναῖκα Ἑβραίαν ἀγαγεῖν. Ὅθεν καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ εὐμεθῶδως μετακαλεῖται· Τὴν δὲ ἐπέκλησιν αὐτῷ κατὰ τὸ συμβεβηλὸς ἔθετο· τὴν γὰρ ὕδωρ μὴ καλοῦσιν Αἰγύπτιοι, ὕσεις δὲ τοὺς ἐξ ὕδατος σωθέντας. Ἦν δὲ οὗτος ἔσδομος ἀπὸ Ἀβραάμ. Καὶ τριτὴ μὲν αὐτὸν γεγεννημένον, θαυμαστον ὁ Θεὸς τὸ τῆς ἡλικίας ἐξῆρεν ἀνάστημα. Πρὸς δὲ κάλλος· οὐδεὶς ἀφιλότιμος ἦν αὐτῷ, ὡς Μωϋσῆν θεασάμενος μὴ ἐκπλαγῆναι τῆς εὐμορφίας. Ὅθεν ἡ θερμοῦθις ἀγορὸς οὕσα ἰδιοποιεῖται αὐτόν. Ἐφ' ᾧ καὶ προσάγει τῷ βασιλεὶ, πάντα τε ἀναγγέλλει, καὶ ὅτι Διὰδοχὸς σου γενήσεται, παιδὸς οἰκείου μὴ εὐπο-

⁴⁰ Exod. II, 14.

ροῦντος. Καὶ ταῦτα λέγουσα ταῖς τοῦ Πατρὸς χερ-
 αῖν ἐνεβήθη τὸ βρέφος. Ὁ δ' ἐπιβήθησιν αὐτῷ τὸ
 διάδημα. Ὁ δὲ Μωσῆς καταφέρει τε αὐτὸ καὶ τοὺς πο-
 ἐπιβαίνει, κατὰ νηπιότητα δῆθεν. Ταῦτ' οὖν
 ἰδὼν ὁ ἱερογραμματεὺς ἐκεῖνος ὤρμησεν ἀποκτείν-
 ναι αὐτὸν, παροτρύνων εἰς αὐτὸ τοῦτο καὶ τὸν
 Φαραῶ. Φθάνει δ' αὐτὸν ἡ Θερμουθὶς ἐξαρπάσασα.
 Ἐκτοτε οὖν καλῶς ἀνετρέφετο. Εἶτα δὴλη καὶ τοῖς
 Αἰγυπτίοις ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ γίνεται. Αἰθίοπες ἐκστρα-
 τεύουσι κατ' αὐτῶν. Ἀντιστρατεύονται καὶ οὗτοι,
 ἐκατέρωθεν δὲ οὐκ ὄλγοι πίπτουσιν. Ὅθεν ὁ βασι-
 λεὺς θεῶθεν ὀδηγηθεὶς παθεῖ τὴν θυγατέρα τὸν
 Μωσῆα παρασχεῖν στρατηγόν. Δέχεται τὸ ἔργον,
 κατ' Αἰθίοπων ὄρμῃ. Καὶ διὰ γῆς μέλλων διελευθῆναι
 ἐρήμου, ἐνθα ἐρπετὰ δεινὰ ἐτρέφοντο, τί μηχανάται;
 Πλέγματά τινα ἐμπερῆ κίβωτοις ἐκ βίβλου κατα-
 σκευάζει, καὶ πληρώσας ἰβέων ἐκόμιζε. Πολεμιώτα-
 τον δὲ ἐστὶ τοῖς ὄφει τοῦτο τὸ ζῶον φεύγουσι τε
 γὰρ ἐπερχομένας, καὶ ἀντιστάμενοι καθάπερ ὑπ'
 ἐλάφων ἀρπαζόμενοι καταπίνονται. Χειροθήβεις δὲ
 εἰσὶν αἱ ἰβεις, καὶ πρὸς μόνον τὸ τῶν ὄφει γένος
 ἀγριοί. Παρέρχεται οὖν διὰ τούτων τὴν θηροτρόφον
 γῆν. Συμβάλλει τοὺς Αἰθίοψι, κατὰ τινα νῆσον διά-
 γουσι δυσπρόσβητον οὕσαν διὰ τὸ ποταμοῖς περι-
 βέσθαι. Θάρβος δὲ ἡ τοῦ βασιλέως θυγάτηρ δεξιῶς
 ἀπομαχόμενον ὄρωσα τὸν Μωσῆα εἰς ἔρωτα δεινὸν
 ὤλισθεν αὐτοῦ. Καὶ περιόντος τοῦ πάθους πίμπει
 πρὸς αὐτὸν τῶν οἰκετῶν τοὺς πιστοτάτους, διαλο-
 γομένην περὶ γάμων καὶ τὴν πάλιν προδιδοῦσα. Γί-
 νεται ταῦτα, τελεῖται τὰ τοῦ γάμου. Τοὺς Αἰθίοπας
 ἀναίρει, καὶ τοὺς Αἰγυπτίους εἰς τὴν ἐαυτῶν ἀπά-
 γει γῆν. Ἐκτοτε οὖν φθόνος κατὰ Μωσῆα; ἐπτοοῦντο
 γὰρ μήποτε κατ' Αἰγυπτίωιν νεωτερίσῃ. Μανθάνει
 ταῦτα, καὶ λαθῶν ἐξίστην ἐκείθεν, καὶ τῶν ὁδῶν
 φυλασσομένων διὰ τῆς ἐρήμου ποιεῖται τὸν δρασμόν.
 Ἐπίσταται τῷ φρέατι ἐνθα τοῦ Ῥαγουήλ αἱ θυγα-
 τέραι τὰ θράμματα ἐπότιζον. Ἀνήνεκται τῷ Ῥα-
 γουήλ τὰ περὶ τοῦ Μωσῆος, τίς τε ἦν καὶ ὅπως
 ταῖς αὐτοῦ θυγατράσιν ἐπαμύνατο οὐκ ὤκνησεν· ἐφ'
 ᾧ καὶ γαμβρὸν τὸν Μωσῆα ποιεῖ. Ὁ μέντοι Μωσῆς
 τοιοῦτων τυχῶν τῶν παρὰ τοῦ Ἰοθόρου (τοῦτο γὰρ
 ἦν ἐπίκλημα τῷ Ῥαγουήλῳ) διῆγεν αὐτόθι ποιμα-
 νῶν τὰ βοσκήματα. Τηνικαῦτα καὶ κατ' αὐτὸ τὸ
 Σίναϊον περιάγει αὐτὰ, ἐνθα καὶ τὸν Θεὸν ὄρᾳ ἐκ
 τῆς βράτου καλοῦντα αὐτόν: Ὁ Θεὸς ἀποστελλῶν
 πρὸς Φαραῶ τὸν Μωσῆα, καὶ ὑπεσχομένους συμ-
 παρῆναι αὐτῷ, πρὸς πίστιν τοῦ λόγου εἰς δράκοντα
 μεταβάλλει τὴν ράβδον αὐτοῦ. Ὁ μέντοι Μωσῆς
 κάρρησιασάμενος πρὸς Φαραῶ, τὴν ράβδον αὐτοῦ
 κατὰ γῆς τε βίπτει καὶ εἰς ὄφιν μεταβάλλει. Οὐκοῦν
 περιουσα τὰς τῶν Αἰγυπτίων ράβδους, αἱ δράκοντες
 ἰδούσιν, κατήσθι. Καὶ οὕτω μὲν ὁ Ἰώσηπος, ὁ δὲ
 Νυσσαεὺς βελί; Γρηγόριός φησιν ὅτι διὰ τοῦτο ἐπὶ
 μὲν τῆς βράτου καὶ τοῦ Ἰσραὴλ ὁ Θεὸς τὴν ράβδον
 εἰς ὄφιν μεταβάλλει, ἐπὶ δὲ τοῦ Φαραῶ εἰς δράκοντα,
 ἵνα τῷ μεγέθει καταπλήξῃ αὐτούς. Ἄλλων δὲ ὅτι
 ἀληθὲς τοῦτο τὸ σημεῖον ἦν, τὸ δὲ τῶν μάγων φαν-
 τασία διὰ κατεπόθη ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἢ φαντα-
 σία. Ἄλλ' οὐκ ἐντεῦθεν ὁ Φαραῶ πειθεται, μαίνεται

esset, qui Mosem intuitus **149** propter insignem
 elegantiam formæ non obstupesceret. Hinc factum
 ut Thermutis per se sterilis eum sibi adoptaret, ad
 regem adduceret, omnem regi exponeret animi sui
 sententiam, nimirum regi hunc successorem fore,
 qui filium ex se natum omnino nullum haberet.
 Atque his dictis infantem, in manus patris depo-
 suisse, qui mox eum fascia regali ornaverit. Tum
 Mosem puerili quadam simplicitate de capite illam
 detraxisse ac proculcasse pedibus. Ea re conspecta
 hominem illum sacrarum Litterarum peritissimum
 ad infantem necandum accurrisse, idque ut omnino
 fieret Pharaonem exhortatum esse. Verum Ther-
 mutim hunc antevertisse Mosemque surripuisse.
 Ab eo tempore fuisse præclare admodum educatum,
 et ipais adeo Ægyptiis virtutem ejus innotuisse,
 qui cum aliquando adversus se viderent Æthiopes
 expeditionem suscipere, ipsi quoque castra castris
 hostilibus opposuerint. Hic cum utrinque non pauci
 caderent, regi divino quodam instinctu filiam per-
 suasisse ut Mosem suis ducem imperatoremque
 concederet. Il muneris Mosem imponi sibi passum
 fuisse, in hostes Æthiopes copias eduxisse; quod-
 que solum quoddam desertum peragraturus esset,
 in quo magna reptilium noxiorum copia foret, in-
 signe quiddam molitum fuisse. Nimirum corbes
 quosdam rotundos fieri curasse; in eos conjectas
 ibes secum deportasse; ibes enim serpentibus in-
 festissimæ sunt, qui quidem eas accedentes fugiunt,
 ac si restitent, perinde atque a cervis deglutiuntur.
 Et sunt ibes omnino cicures ac mansuetæ, inque
 serpentum genus solum immaniter sæviunt. Harum
 igitur ope Mosem inaccessam alioquin terram per-
 agrasse; manum cum Æthiopicis conseruisse,
 qui quamdam insulam incolerent aditu perdifficilem
 propterea quod annibus undique circumfluentibus
 clauderetur. Tum Tharbidem regis Æthiopum filiam,
 quæ Mosem naviter admodum præliantem cerneret,
 vehementi ejus amore captam esse, famulosque
 sibi fidissimos ad ipsum indicandæ animi sui af-
 fectionis causa misisse; simul conjugii mentione
 facta urbis prodicionem esse pollicitam. His ejus
 postulatis Mosem adnuisse; nuptias fuisse celebra-
 tas, Æthiopes interfectos, Ægyptios in solum pa-
 trium reductos. Ab eo tempore fuisse Mosem ex-
 positum invidiæ, formidantibus Ægyptiis ne ali-
 quando etiam adversus se novas res moliretur. His
 animadversis subtraxisse se Mosem, et cognito
 vias itineraque passim obsideri a custodibus, per
 solitudinem instituta fuga salutis suæ consuluisse.
 Hinc ad puteum pervenisse, ubi filix Ragueli pa-
 ternum pecus adaquabant. Mox relata Raguelo
 fuisse quæ Moses fecisset, quis esset, quo pacto
 filiabus ipsius sine cunctatione succurrisset. **150**
 His illum rebus permotum Mosem sibi generum
 ascivisse. Talius affectum Mosem beneficiis ab Jo-
 thoro (id enim Raguelo cognomentum fuisse) cum
 eo victissæ ac soceri pecus pavisse. Cumque illud
 juxta Sinæum montem circumduceret, Deum ab eo

conspicuum fuisse. qui cum ex medio rubo arces-
 seret. Secundum hæc Mosem ablegatum ad Pharao-
 nem a Deo, qui ei polliceretur se semper ipsi adfu-
 turum; utque promisso fides fieret, baculum ejus
 in draconem commutatum fuisse. Tum Mosem in-
 trepidè semet apud Pharaonem gerentem virgam
 suam humi proferisse ac in serpentem conversisse.
 Illam vero virgas Ægyptiorum, quæ esse dracones
 viderentur, obeuntem devorasse. Hujusmodi sane
 Josephi de his rebus gestis exstat narratio. Cæte-
 rum divinus ille vir Gregorius Nyssensis ait propterea Deum in rubo quidem conspiciunt virgam in
 serpentem mutasse, coram Pharaone vero in draconem, ut ipsa magnitudine formidinem homini-
 bus inculceret. Est autem perspicuum prodigium istuc reapse factum esse, cum magorum prodigia
 nil nisi meræ forent præstigiæ, quæ oculos præstringerent. Idcirco imaginaria isthæc species a veri-
 tate in nihilum redigebatur. Neque tamen hoc modo parere Pharaon voluit, sed magis etiam furens He-
 bræos gravius urget. Quapropter subsecuta flagella pœnæque Dei sunt, et inter alias quibus est affectus,
 etiam hujusmodi quamdam exstitisse Josephus tradit. Infinita pediculorum multitudo apud Ægyptios
 proveniebat, ex interioribus eorum partibus scaturiens, a quibus excarnificati misere peribant, nec
 vel lavacris vel pharmacorum inunctionibus pediculos perdere poterant. Hoc modo rem Josephus
 narrat.

De decem plagis.

151 Te autem, dilecte filii, scire volo plagas
 illas, quibus Pharaonem afflixit Deus, persuaderi
 sibi non ferentem ut populum Israelicum dimitteret,
 numero decem fuisse, quemadmodum in libro qui
 est de Israelitarum ex Ægyptio protectione per-
 scriptum legimus. Nimirum decem plage propter
 hujusce numeri perfectionem, eos divexarant qui
 perfecte deliquerant. Princeps omnium erat aqua-
 rum in sanguinem per Ægyptium universam com-
 mutatio. Quamobrem istuc factum? Cur per aquas
 Deus eos primo loco punit? Quod aquam eximie co-
 lerent, quam esse principium ortus rerum univer-
 sarum existimabant. Propterea tum magna homi-
 num multitudo periit. Quippe totos septem dies
 hæc omnium aquarum in sanguinem commutatio
 duravit, Aarone per baculum suum, ut præceptum
 ei divinitus fuerat, hoc prodigium efficiente. Neque
 vero specie tenus aquas tum rubuisse, sed gustum
 quoque illarum prorsus immutatum esse, aquis
 ipsis in rem aliam conversis, colligi vel inde per-
 spicue potest, quod pisces exstinguiebantur. Sic enim
 prescriptum sacris in Litteris legimus: « Et emortuis
 fluminis piseibus tantus exstitit sceler fluminis,
 ut Ægyptii de ejus aqua bibere non possent, totaque adeo Ægyptus hoc ipso sanguine redunda-
 bat ¹¹. »

Altera plaga fuit ranarum ex aquis sotharientium
 illuvies. Sic enim est sacris in Litteris: « Aaro
 manum suam protendit in aquas Ægypti, quo
 facto tot exstitere ranæ ut eis Ægypti solum coo-
 pertum sit. Simul Ægyptiorum domos illæ ingre-
 diebantur ¹². » Idem veneficiis suis imitati sunt
 executores Ægyptiorum, quemadmodum et antea
 fecerant, equam in sanguinem mutando. Sed tam-
 en necesse habuit Pharaon, supplex ut Mosem
 oraret, quo ranarum a se depellendarum causa
 Deum deprecaretur. Quantam enim mali esse putas
 aquis effusas ranas ac passim per terram sparsas?
 nihil profecto venenosis a reptilibus differunt. Im-

¹¹ Exod. vii, 21. ¹² Exod. viii, 6.

Α ἔξ μᾶλλον, καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐπὶ πλέον ἐπιτίθεται.
 Ὅθεν καὶ μαστίζει αὐτὸν ὁ Θεός. Ταῖς ἐπιανεχθείσαις
 δὲ κατ' αὐτοῦ μάστιξι καὶ τοιαύτην λέγει προσεῖναι
 μάστιγα· φθειρῶν γὰρ τοῖς Αἰγυπτίοις ἐξήνθησεν
 ἀπειρὸν τὴν πληθὺς ἐνδοθεν ἀναδιδομένων, ὧφ' ὧν
 ἐκείνοι κακῶς ἀπώλοντο, μῆτε λουτροῖς μῆτε χρι-
 σσαι φαρμάκων διαφθεῖραι τὸ γένος αὐτῶν δυνά-
 μενοι. Καὶ οὕτω μὲν ὁ Ἰώσηπος.

Josephi de his rebus gestis exstat narratio. Cæte-
 rum divinus ille vir Gregorius Nyssensis ait propterea Deum in rubo quidem conspiciunt virgam in
 serpentem mutasse, coram Pharaone vero in draconem, ut ipsa magnitudine formidinem homini-
 bus inculceret. Est autem perspicuum prodigium istuc reapse factum esse, cum magorum prodigia
 nil nisi meræ forent præstigiæ, quæ oculos præstringerent. Idcirco imaginaria isthæc species a veri-
 tate in nihilum redigebatur. Neque tamen hoc modo parere Pharaon voluit, sed magis etiam furens He-
 bræos gravius urget. Quapropter subsecuta flagella pœnæque Dei sunt, et inter alias quibus est affectus,
 etiam hujusmodi quamdam exstitisse Josephus tradit. Infinita pediculorum multitudo apud Ægyptios
 proveniebat, ex interioribus eorum partibus scaturiens, a quibus excarnificati misere peribant, nec
 vel lavacris vel pharmacorum inunctionibus pediculos perdere poterant. Hoc modo rem Josephus
 narrat.

Περὶ τῶν δέκα πληγῶν.

Αἱ πληγαὶ δὲ, ἀγαπητέ, ἃς ὁ Θεὸς ἐπήνεγκε τῷ
 Φαραὼ μὴ πειθομένῳ τὸν λαὸν ἀπολύσαι, δέκα τὸν
 ἀριθμὸν κατὰ τὸ ἐν Ἐξῶδῳ γεγραμμένον εἰσι· δέκα
 καὶ γὰρ κολάζει πληγαῖς διὰ γε τὸν τέλειον ἀριθμὸν
 τοὺς ἡμαρτηκότας· τὰ τέλεια. Καὶ πρώτη μὲν ἡ τῶν
 ἐν Αἰγύπτῳ πάντων ὑδάτων εἰς αἷμα μεταβολή. Διὰ
 τί δὲ καὶ τίνος ἔνεκεν ἐξ ὑδάτων αὐτοῦ τὰ πρῶτα
 κολάζει ὁ Θεός; Διότι τὸ ὕδωρ διαφερόντως ἐτίμων,
 ἀρχὴν τοῦτο τῆς πᾶν ὄλων γενέσεως· εἶναι οἰόμενοι.
 Ἐνθεν τοὶ καὶ πολλοὶ τηλικαῦτα τῶν ἀνθρώπων
 ἐφθάρησαν· ἐπὶ γὰρ ἐπὶ τὰς ἡμέρας ἡ πάντων τῶν
 ὑδάτων ἐξαιμάτωσις ἐπεκράτησε, τοῦ Ἀαρῶν διὰ
 τῆς βακτηρίας, καθὼς ἐλάλησε Κύριος, τὴν τέρας
 τοῦτο τελέσαντος. Ὅτι δὲ οὐ κατὰ φαντασίαν ἐρυθρὰ
 τὰ ὕδατα γέγονεν, ἀλλὰ καὶ ἡ γεῦσις αὐτῶν μετε-
 βλήθη καὶ ἄλλη ἐξ ἄλλης ἐγένετο, ἡ τῶν ἰχθύων
 τελευτῆ τοῦτο δεδήλωκε· « Καὶ οἱ ἰχθύες » γὰρ φησὶν
 « οἱ ἐν τῷ ποταμῷ τετελεύτησαν, καὶ ἐπώρυσεν ὁ
 ποταμὸς, καὶ οὐκ ἔδύναντο οἱ Αἰγύπτιοι πλεῖν ὕδωρ
 ἐκ τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἦν τὸ αἷμα ἐν πάσῃ γῆ Αἰ-
 γύπτου. »

fluminis piseibus tantus exstitit sceler fluminis,
 ut Ægyptii de ejus aqua bibere non possent, totaque adeo Ægyptus hoc ipso sanguine redunda-
 bat ¹¹. »

Δευτέρα πληγὴ ἡ ἐξ ὑδάτων τῶν βατράχων ἀνά-
 δοσις. « Καὶ ἐξέτεινε, » γὰρ φησὶν, « ὁ Ἀαρῶν τὴν
 χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τὰ ὕδατα Αἰγύπτου, καὶ ἀνήγαγε
 τοὺς βατράχους, καὶ ἐκάλυψε τὴν γῆν Αἰγύπτου,
 καὶ εἰσῆρχοντο εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν καὶ εἰς τὰ
 ταμεῖα αὐτῶν. » Ὡσαύτως καὶ οἱ ἐπαιδοὶ τῶν Αἰ-
 γυπτίων ἐποίησαν ταῖς φαρμακείαις αὐτῶν, καθὼς
 δὴ καὶ ἐπὶ τῇ ἐξαιματώσει τοῦ ὕδατος. Ἄλλ' ἰκέ-
 τευε Φαραὼ τὸν Μωσέα δεηθῆναι τοῦ Θεοῦ περὶ
 τοῦ δοῦναι αὐτῷ τῶν βατράχων ἀπαλλαγὴν· οἷον γὰρ
 κακὸν οἱ βράτχοι τῶν ὑδάτων ἀποξησθέντες καὶ
 ἐπὶ πλεῖστον ἀποχερωθέντες, ἐρπετῶν τοσούτων
 κατ' οὐδὲν διαφέρουσι. Γίνεται ταῦτα, δέεται τοῦ

Θεοῦ ὁ Μωϋσῆς, καὶ τελευταῖον αὐτίκα οἱ βάρβαροι, ἅπαντες ἐκείνη τῇ προτέρᾳ ἐπέμεινε.

Τρίτη πληγὴ ἡ ἀπὸ τοῦ χοῦ τῶν σκνιπῶν ἀνάδοσις. « Ἐξέτεινε » γάρ φησιν ἐν Ἁερῶν τῇ χειρὶ τὴν ράβδον, καθὼς ἐλάλησε Κύριος, καὶ ἐπάταξε τὸ χῶμα τῆς γῆς, καὶ ἐγένοντο οἱ σκνίπες ἐν τε τοῖς ἀνθρώποις καὶ τοῖς τετράποσι. Ἦ Γίνωσκε δὲ ὅτι τὸ ζῶον αἱ σκνίπες, εἰ καὶ βραχυτάτον ἐστιν, ἀλλ' ὁμως ἀργαλειώτατον· οὐ μόνον γὰρ λυμαίνεται τὴν ἐπιφανείαν τοῦ δέρματος τοῖς ἀφανέσι δῆγμασι κνησμούς ἐμποιοῦν ἀηδεῖς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐντὸς βιάζεται διὰ γε μυκτῆρων καὶ ὤτων. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ κόρας βλάπτει ὀφθαλμῶν εἰσπετόμενον. Ὁσαύτως δὲ καὶ οἱ ἐπαιδοὶ τῶν Αἰγυπτίων ἐποίησαν τοῦ ἐξαγαγεῖν τὸν σκνίπα, καὶ οὐκ ἠδύνατο. Εἶπον οὖν τῷ Φαραῷ ὅτι δάκτυλος Θεοῦ ἐστὶ τοῦτο. Iores consimile quiddam moliri nitebantur, ut culices producerent, sed irritō conatu. Quamobrem Pharaoni confessi sunt hæc Dei digito effecta esse.

Τετάρτη πληγὴ ἡ διὰ τῆς κυνομουίας. « Καθὼς » γάρ φησιν « ἐποίησε Κύριος, παρεγένετο ἡ κυνόμυια πλῆθος εἰς τοὺς οἴκους Φαραῶ καὶ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν Αἰγύπτου. Καὶ ἐξωλοθρεῦθη ἡ γῆ ἀπὸ τῆς κυνομουίας ὀδονηρῶς. » Καὶ γὰρ ἐμφύεται διὰ τοῦ δῆγματος τοῦτου τὸ ζῶον τοῖς σώμασι. Κυνόμυιαν δὲ ἀκούων τὸ ἀσθαδὲς νόει τοῦ ζώου· καθάπερ γὰρ βέλος εἰσπετομένη, τῶν Αἰγυπτίων καὶ μόνων καταπεμβαίνουσα ἦν. Καὶ τοῦτο δηλοῦσα ἡ Γραφή κατὰ λέξιν οὕτω φησὶ· « Καὶ παραδοξάσομαι τὴν γῆν Γασέμ, ἐφ' ἧς ὁ λαός μου ἐπ' αὐτῆς, ἐφ' ἧ οὐκ ἐστὶν ἐκεῖ ἡ κυνόμυια, ἵνα ἴδῃς ὅτι ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός σου πάσης τῆς γῆς. Καὶ διαστελῶ ἀναμέσον τοῦ ἐμοῦ λαοῦ καὶ ἀναμέσον τοῦ σοῦ λαοῦ. » Δέεται οὖν ἐπὶ τούτοις ὁ Μωϋσῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ περιεῖλε τὴν κυνόμυιαν ἀπὸ τοῦ Φαραῶ, καὶ οὐκ ἠθέλησεν ἐξαποστειλεῖν αὐτούς. Deum deprecatur, qui muscas illas caninas a Pharaone populoque ipsius abegit ita ut ne una quidem reliqua foret; sed Pharao tum quoque suum mittere voluit.

Πέμπτη πληγὴ ἡ τῶν τετραπόδων φθορά. « Ἰδοὺ » γάρ φησι πρὸς Φαραῶ ὁ Μωϋσῆς, « ὅτι χεῖρ Κυρίου ἔσται ἐν πᾶσι τοῖς κτήνεσί σου, καὶ θάνατος μέγας σφόδρα. Καὶ ἐποίησε Κύριος τὸ ῥῆμα τοῦτο, καὶ ἐτελεύτησαν πάντα τὰ κτήνη τῶν Αἰγυπτίων, ἀπὸ δὲ τῶν κτηνῶν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐτελεύτησεν οὐδὲ ἓν. » Ἐδαρύθη οὖν ἡ καρδία Φαραῶ, καὶ οὐκ ἀπέστειλε τὸν λαόν.

Ἐκτὴ πληγὴ ἡ τῶν φλυκτείδων ἐπίθεσις, καθά φησιν· « Ἐλάλησε Κύριος καὶ ἔλαβε Μωϋσῆς τὴν αἰθάλην τῆς καμίνου ἐναντίον Φαραῶ, καὶ ἔπασεν αὐτὴν εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ ἐγένετο ἔλκη, φλυκτείδες ἀναξέουσαι ἐν τε τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἐν τοῖς τετράποσι, καὶ οὐκ ἠδύνατο οἱ φαρμακοὶ στήναι ἐναντίον Μωϋσεὶ διὰ τὰ ἔλκη. Εἶπε δὲ Κύριος πρὸς Μωϋσῆν· Ὁρθρισον τὸ πρῶτ, καὶ εἶπε πρὸς Φαραῶ· Εἰ μὴ

petrat postulata Pharao; Deum obsecrans Mose continuo rana exspirant. Nihilominus Pharao, cum tanto e malo se respirasse cerneret, in obfirmatione animi pristina perstitit.

Tertia plaga fuit culicum e pulvere natorum productio. Sic enim perscriptum legimus: « Aaro manu virgam suam de mandato Domini protendit, ac terræ pulverem percussit, qua percussione culices tum in hominibus tum quadrupedibus exstiterunt ». Atque hic discito animalculum illud, quod culices appellantur, tametsi vel minimum sit, nihilo tamen minus longe nobis esse molestissimum. Non enim tantum cutis superficiem stringit atque lædit, obscuris morsibus graves molestosque pruritus efficiens: verum etiam per nares et aures ad interiora vi penetrare nititur, ac præterea pupulis oculorum, 152 in eos involando, detrimentum affert. Deinde hic etiam Ægyptiorum excantiores consimile quiddam moliri nitebantur, ut culices producerent, sed irritō conatu. Quamobrem

Quarta plaga Deus Ægyptios per muscas, quas caninas appellant, vexavit. Nam, ut sacris est in Litteris, efficiente Deo tanta muscarum vis atque multitudo in Pharaonis ædes et totam Ægyptum est immissa, ut ab eis universa regio devastaretur. Nimirum non sine dolore animal hoc in corpora morsu penetrat; cumque caninas appellari muscas audis, hoc ipsum ad impudentiam et ferocitatem animalis referto, quod involans in morem teli solos in Ægyptios irruerat. Hoc indicare Litteræ sacræ volentes his ipsis verbis usæ sunt: « Gesemam vero, qua in terra populus meus degit, præter opinionem hominum immunem faciam, ut in ea nullæ sint muscæ; quo scilicet intelligas me Dominum Deum esse in terris, qui discrimen inter meum tuumque populum ponam ». Secundum hæc iterum Moses

Itaque secuta est plaga quinta, videlicet jumentorum et pecorum omnium lues. Sic enim sacræ Litteræ narrant: « Dixit Pharaoni Moses, En manum suam Dominus in omnia tua jumenta sic immittet, ut ingens subsequatur sit lues. Fecitque Dominus, quod minatus erat, et omnis generis Ægyptiorum pecoribus mortuis, ne unum quidem jumentum ex iis quæ Israelici possidebant interit ». Nihilominus obfirmatus est Pharaonis animus, nec abeundi potestatem populo fecit.

Quamobrem plagam Deus sextam immisit, quæ pustularum erat exulceratio, sicut auctor historiae sacræ narrat. « Quemadmodum, inquit », Dominus præceperat, sumpsit Moses favillam de calcæria, spectante Pharaone, atque illam in aera sparsit. Tum ulcera pustulæque ferventes existere tam in hominibus quam cæteris quadrupedibus, adeo ut ipsi etiam venefici amplius propter ulcera consistere

¹⁵¹ Exod. viii, 10. ¹⁵² ibid. 12. ¹⁵³ Exod. ix, 3. ¹⁵⁴ ibid. 11.

coram Mose non possent. Secundum hæc Deus hoc modo Mosem compellavit: Cras summo mane sic Pharaonem alloquere: Ni populum meum dimiseris, exserta manu mea te percutiam populumque tuum morte multabo. Scitoque adeo te illa de causa incolumem relinqui, ut potestatem in te meam declarari meumque nomen per universum terrarum orbem celebretur. »

Septima plaga fuit immissio grandinis et ignis. Nam grandine prius per universum Ægypti solum delapsa etiam ignis undique discurrit. Grando ipsa nihil non eorum prostravit quæ in terra erant, tum homines tum jumenta. Non tamen in Gesemæ solo, quod incolebant Israelici, grando quidquam detrimenti dedit. Rursum vero Moses obsecrante Pharaone Deum exorat, quo facto tonitrua et grandines cessarunt. Atque hic notato non solum grandinis et ignis inusitatum ex aere delationem Ægyptiis terrori fuisse, sed etiam ipsius insolentiam rei. Nam hiemem Ægyptus nullam experitur, itaque propterea quod a zona quam horridam vocant prope absit. Nimirum ardore illinc occulte promanante, vicinæ in orbem regiones univærse lentiori celo fruuntur.

Octava deinceps plaga vexavit Ægyptios, quæ locustarum erat immissio⁸⁷. Nam Mose baculum in aera protendente, Dominus australem ventum adduxit die toto totaque nocte, qui locustas sublatas in universum Ægyptiorum solum dispersit. Quo factum ut Pharaon se in Deum deliquisse fateretur. Itaque Moses iterum deprecatur ad Deum, ac ventum educit e mari, cunctasque locustas in mare Rubrum abjectas demersit. De hisce locustis Davides in hæc verba meminit: « Ipso jubente locustæ venerunt et bruchi exstiterunt innumerabiles⁸⁸. » Vocamus autem bruchus recens natus et alarum adhuc expertes locustas.

Nonam plagam Deus per tenebras tactiles inflixit. Quippe manum suam Mose cælum versus porrigente mox tenebræ, caligo tempestasque tanta per Ægyptum universam exstitit, ac toto quidem triduo, ut neque fratrem suum quisquam illo triduo cerneret neque de lecto suo surgeret. Interim omnes Israelici lucem suis in sedibus habebant. Quia enim Ægyptii rerum opifrice relicto creatis religiose serviebant, idcirco Deus ipsos æquissimo jure per ipsa creata castigavit. Nam propter eam ipsam causam cæteris mundi partibus luce fruentibus Ægyptus sola tactilibus erat involuta connectaque tenebris, et quidem tantis ut cum Ægyptius aliquis rei necessariæ curandæ causa exire conabatur, multum palpando januam reperire non

Subsecuta demum est plaga decima, nimirum primigenorum cædes, postrema quidem omnium calamitas, quod temporis attinet seriem, verum declarata in ea potestatis divinæ miseræque respectu, quemadmodum et Davides ait⁸⁹, facile princeps omnium ipsæque veluti primitiæ. Nam nocte

ἔξαποσταίησιν τὸν λαόν μου, ἀποστείλας τὴν χεῖρά μου πατάξω σε καὶ τὸν λαόν σου θανατώσω. Καὶ ἔνεκεν τούτου διετηρήθης, ἵνα ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως διαγγελθῆ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῆ. »

Ἐβδόμη πληγὴ ἡ διὰ χαλάζης καὶ πυρός. « Ἐβρεξε γὰρ ὁ Κύριος χάλαζαν ἐπὶ πᾶσαν γῆν Αἰγύπτου, καὶ διέτρεχε τὸ πῦρ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐπάταξε δὲ ἡ χάλαζα πάντα ὅσα ἦν ἐν τῷ πεδίῳ, ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτηνούς. Πλὴν ἐν γῆ Γεσέμ, ὃς ἦσαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, οὐκ ἐγένετο ἡ χάλαζα. » Δέεται οὖν καὶ αὐθις ὁ Μωσῆς τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν λόγον Φαραῶν, καὶ ἐπαύσαντο αἱ φωναὶ καὶ ἡ χάλαζα. Γίνωσκε δὲ ὅτι τοῦς Αἰγυπτίους οὐ μόνον ἡ ἐξαισιος φορὰ χαλάζης τε ἅμα καὶ πυρός, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ πράγματος κατέπληττεν ἀσθεῖς· οὐδὲ γὰρ τὴν χειμερινὴν ὥραν ἡ Αἰγυπτὸς παραδέχεται διὰ γε τὸ μὴ πόρρω τῆς κεκαυμένης εἶναι ζώνης· τοῦ γὰρ πυρώδους ἐκπίθου βρόντος ἀφανῶς τὰ κύκλω πάντα λαλεῖσθαι πέφικεν.

Ὀγδόη πληγὴ ἡ διὰ τῶν ἀκρίδων. Ἐπῆρε γὰρ ὁ Μωσῆς τὴν βάρβον εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ Κύριος ἐπέγαγεν ἀνεμὸν νότον ὄλην τὴν ἡμέραν καὶ ὄλην τὴν νύκτα, καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀκρίδα, καὶ ἀνήγαγεν αὐτὴν ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν Αἰγύπτου. Ἐφ' ᾧ καὶ, Ἡμέρηκα, ἔλεγε τῷ Θεῷ ὁ Φαραῶν. Δέεται οὖν αὐθις ὁ Μωσῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐξάγει ἀνεμὸν ἀπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ πᾶσαν τὴν ἀκρίδα εἰς τὴν Ἐρυθρὰν ἐπέβαλε θάλασσαν. Περὶ δὲ αὐτῆς καὶ Δαβὶδ οὕτω φησίν· « Ἐἶπε, καὶ ἦλθεν ἀκρις καὶ βρούχος οὐ οὐκ ἦν ἀριθμὸς. » Βρούχος δὲ ἐστὶν ἡ νεογενὴς καὶ ἀπεροῦς ἀκρίδης.

Ἐνάτη πληγὴ ἡ διὰ τοῦ ψηλαφητοῦ σκότους. « Ἐξέτεινε γὰρ Μωσῆς τὴν χεῖρα αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἐγένετο σκότος καὶ γνόφος καὶ θύελλα ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν Αἰγύπτου τρεῖς ἡμέρας. Οὐκ εἶδεν οὐδεὶς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐφανέστη οὐδεὶς ἐκ τῆς κοίτης αὐτοῦ τρεῖς ἡμέρας· πᾶσι δὲ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ἦν φῶς ἐν πᾶσιν οἷς κατεγίνοντο. » Ἐπειδὴ γὰρ ἀφάντες τὸν κτίστην τοῖς κτίσμασιν ἐλάτρευον, διὰ τῶν κτισμάτων αὐτοῦς καὶ μάλα δικαίως ἐπαίδευε. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τῶν ἄλλων μερῶν καταλαμπομένων ἡ Αἰγυπτὸς μόνη τῷ ψηλαφητῷ περιστοιχίζετο σκότει. Καὶ γὰρ πρὸς ἀναγκαίαν ἔξοδον Αἰγύπτου· ἐδιάζετο, τὴν θύραν, καὶ πολλὰ ψηλαφῶν, εὐρεῖν οὐκ εἶδύνατο.

Δεκάτη πληγὴ ὁ τῶν πρωτοτόκων θάνατος. Τελευτάτα μὲν ἡ τοιαύτη πληγὴ, τῇ δυνάμει δὲ καὶ τῷ πόνῳ, καθά φησι καὶ Δαβὶδ, ἀπαρχὴ καὶ πρώτη πασῶν. Περὶ γὰρ μέσας νύκτας καὶ ἄνευ νόσου ἀνηροῦντο τὰ τέκνα αὐτῶν. Ἐγερόμενοι δὲ τὸ πρωτῆ, καὶ τὰ φιλιτάτα νεκρὰ ὀρῶντες, καὶ μηκέτι κατέχε-

⁸⁷ Exod. x, 12. ⁸⁸ Psal. civ, 34. ⁸⁹ ibid. 36.

σθαι δυνάμενοι, τῷ Φαραῶ καταβῶν, ἐφ' ᾧ καὶ τὸν Α

λαδὸν ἄκων ἀπέλυσε. *media, nullo urgente morbo, liberi Ægyptiorum interficiebantur. Cum autem diluculo expergiscerentur et charissimos matos extinctos viderent, non jam amplius se* **154** *continere valentes cum clamoribus Pharaonem adibant; quibus ille permotus populum tandem vel invitus dimisit.*

Ἦλθὼν ἐπὶ τούτοις, ἀγαπήτε, μὴ ἀνθίστασο, μηδὲ λέγετε ὅτι Εἰ ὁ Θεὸς σκληρύνει τὴν καρδίαν Φαραῶ, τίνος ἔνεκεν ἐπιμέμεται αὐτῷ σκληρυνομένῳ; Γίνωσκε γὰρ ὅτι ἡ ἀνοχὴ τῶν μαστίγων αἰτία τῆς παρώσεως αὐτῷ γέγονεν, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασιλεῖος. Οὐδὲ γὰρ εἰκουρὰν τὴν ἐκείνου καρδίαν λαβῶν καὶ παιθομένην αὐτῷ τοῖς προστάγμασι, πρὸς τὸ σκληρὸν καὶ ἀπειθὲς μετεπλάσατο. Τῇ μακροθυμίᾳ λοιπὸν ἐπὶ πλέον ἐποίησε ταύτην σκληρύνεσθαι.

Ὅρα γὰρ ὡς ἐπειδὴν ἐπήγεον ἐπ' αὐτὸν τὰς πληγὰς, ἀπολύειν τὸν λαδὸν ἐπηγγέλλετο, ἤνικα δὲ ἤφθιτο τῶν βασάνων αὐτὸν, ἐσκληρύνετο. Ὁ δὲ καὶ ἡ Γραφή σημαίνουσα ἔλεγεν· « Ἰδὼν δὲ Φαραῶ ὅτι γέγονεν ἀνάψυξις, ἐθάρυνε τὴν καρδίαν αὐτοῦ, καὶ οὐκ εἰσηκούσεν αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ λέγοντος ἄκουσον τοῦ Θεοῦ ὅτι· Εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ὅπως ἐνδειξώμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως διεγελθῆ τὸ θυμὸν μου ἐν πάσῃ τῇ γῆ. Μὴ λέγε εἰσπορούμενος, ἵνα γνωρίζῃς τὴν δύναμίν σου, κολάζεις ἄνθρωπον; Ἄφες αὐτὰ, καὶ πρόσχεε τῷδε τῷ ὑποδείγματι. Ἡ ἱατρικὴ τέχνη ὠφέλιμὸν τι ποιῆσαι τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει σπουδάζουσα ζῶντας ἀνθρώπους ἀνέτεμεν. Ἀλλ' ἦν μὲν καὶ τοῦτο ἄδικον, τὸ διὰ τὴν ἐτέρων σωτηρίαν ζῶντας ἄλλους θύεσθαι.

Τί οὖν ἐποίουν οἱ ἄρχαιοι; Τὸν κατακριθέντα θανάτῳ ὑποπεσεῖν διὰ ληστείαν ἢ φαρμακείαν, τοῦτον λαμβάνοντες ἀνέτεμον ζῶντα, ὅτε ἀδικούντες τὸν κολαζόμενον καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει βοήθειαν ἐφειροσκόντες. Ἀνέτεμον οὖν ἐκείνον ζῶντα, ἵνα εἴσι σπαιρόντων τῶν σπλάγγων καταμάθωσι τὴν ἐνέργειαν. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ ἀριστοτέλης Θεὸς διὰ τοῦ ἀνιάτως ἡμαρτηκότες Φαραῶ σημεῖα μεγάλα δείκνυσι, τὸν μὲν ἄξιον τιμωρίας κολάζων, τοὺς δὲ μετὰ ταῦτα γενομένους ἄριστα θεραπεύων, σωτηρίας ὑπόθεσιν τὴν ἐκείνου τιμωρίαν αὐτοῖς παραχόμενος. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

puniendo homini facerent injuriam et naturæ mortalium aliquid adjumenti reperirent. Itaque vivum aliquem talem secabant, ut visceribus adhuc motum suum retinentibus eorum effectiones cognoscerent. Eodem pacto Deus artifex ille præstantissimus in Pharaone insanabiliter delinquente prodigia quædam ingentia edit, tum ut ipsam pœnas commeritum puniret, tum ut posteris optime consuleret, quibus Pharaonis supplicium origo salutis exsisteret. Et hæc quidem in hunc modum explicata sunt.

Μετὰ δὲ τὴν δεκάτην πληγὴν θύοισι τὸ πρόβατον **D** οἱ Ἑβραῖοι καὶ οὕτω τῆς Αἰγύπτου ἐξέσι κατὰ τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην τῆς σελήνης. Ἐφ' ᾧ καὶ νῦν εἶτι κατὰ τὸ εἶθος οὕτω θύοισι, τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα κελούντες· σημαίνει δὲ ὑπερβασίαν. Ἀλλ' ὡς Ἰώσηφός φησι, δίδει κατ' ἐκείνην τὴν ἐσπέραν ὁ Θεὸς αὐτῶν ὑπερβάς Αἰγυπτίους ἐναπέσκηψε τὴν νόσον. Φεύγοντες δ' οὖν οἱ Ἑβραῖοι, καὶ μηδενὸς τῶν ἀπὸ τῆς γῆς εὐποροῦντες διὰ τὴν ἐρημίαν πεφυραμένοις τοῖς ἀλεύροις καὶ πεπηγῶσι· μόνον ὑπὸ βραχείᾳ θερμότητος τοῖς ἀπ' αὐτῶν ἄρτοις διετρέφοντο. Καὶ τούτοις ἐπὶ τριάκοντα ἡμέρας ἐχρήσατο· πρὸς πλείονα γὰρ οὐκ ἐξήρκεσαν χρῆνον αὐ-

interficiebantur. Cum autem diluculo expergiscerentur et charissimos matos extinctos viderent, non jam amplius se **154** *continere valentes cum clamoribus Pharaonem adibant; quibus ille permotus populum tandem vel invitus dimisit.*

Cæterum nolo te, dilecte filii, hæc in narratione mihi refragando adversari, nec hujusmodi quiddam objicere: Si Deus animum Pharaonis obstinatum reddidit, quamobrem pertinaciter et obfirmato animo sibi reluctanti irascitur? Nimirum scire debes afflictionum tolerantiam fuisse causam unicam, sicuti magnus ille Basilius loquitur, quamobrem Pharao tantopere suum animum obduraret. Deus enim, qui animum ejus haud cedentem suisque mandatis obtemperantem accepisset, nequam illum ad duritiam pertinaciamque fluxit. De quo consequi necesse est Dei tolerantia factum fuisse ut magis animus ipsius obfirmaretur. Nam vide mihi, obsecro, quo pacto res gesta fuerit. Quoties hominem calamitatibus et plagis afficeret, dimissurum ille se populum pollicebatur. At ubi e diverso finem æmigdendi faciebat, obstinatior evadabat. Hoc indicare volentes Litteræ sacræ verbis hujusmodi sunt usæ: « Cum Pharao se tanto e malo respirasse cerneret, in obfirmatione animi pristina perstitit, nec Aaroni Mosique paruit. » Quin etiam cum Deum ipsum dicentem audis: « Excitavi te illam ipsam ob causam, ut potestatem in te meam declarem per universum orbem terrarum, » noli animo aucipiti ac dubitante dicere: Itane propterea punis hominem, ut potestatem tuam testatam facias? Omitte istæc verba, et huic exemplo animum adverte. Ars medica nonnihil hominum naturæ utilitatis afferre magno studio volens vivos homines secare instituit. Verum enimvero periniquum et inhumanum erat aliorum salutis causa vivos alios mactari. Quid igitur homines illi prisci tandem fecerunt? Nimirum sumptis iis qui vel alius deprædati fuissent vel veneno sustulissent, ac propterea condemnati ad mortem essent, vivos secabant. Hoc modo fiebat ut neque

Post decimam hanc calamitatem Ægyptiorum Israelici agnum mactant, atque ita demum excedunt Ægypto, die mensis illius decimo quarto. Unde mos inolevit ut etiam nunc agnum ita mactent, ac festum **155** *illud Pascha nuncupant, quæ vox transitum significat, quod nimirum, Josepho teste. Deus illo vespere transiens Israelicos eadem in Ægyptios immiserit. Hinc fugam arripientes Hebræi, cum terræ fructuum copiam nullam haberent, quod essent illa loca deserta, saltem panibus victitabant, qui de farina leviter subacta et exiguo calore percocta facti essent. His ad tricesimum usque diem sunt usi, non sufficientibus ad longius tem-*

poris spatium farinis quas ex Ægypto secum attulerant. Hæc a Josepho sic memoriæ prodita sunt.

Magnus autem Basilius noster bujusmodi quædam de Mose adjecit. Illic ille fuit quem Deus ipse scitum ac elegantem esse prædicavit, etiam tum cum adhuc mammam sugeret; quem filia Pharaonis adoptavit, quem regio more educavit, præfictis ei sapientibus Ægyptiorum magistris, a quibus erudiretur; qui tyrannidis regni que fastum aspernatus et ad humilitatem suæ nationis hominum reversus una cum Dei populo ærumnis vexari mæsult; qui ab iis ejectus in exilium de quibus bene merebatur, in Æthiopiæm pervenit, ibique a cunctis rebus aliis otiosus ac liber totis annis quadraginta contemplationi universi hujus intentus vacavit; qui annum jam octogesimum agens Deum conspexit, quatenus homini Deum intueri fas est, vel potius eo pacto quo nemini hominum videre Deum contigit, ipsius etiam Dei testimonio, qui dixit: « Si quis erit vestrum Domini vates, illi ego per visa notus fiam et in somnis cum eo loquar. At cum Mose meo non item, cui totius meæ domus fides habetur: quin eum præsens præsentem affabor, coramque me ille cernet, non per ænigmata ». Secundum hæc idem Moses ad Pharaonem ablegatur, ut ex Ægypto populum educeret. In Ægyptum igitur ubi venisset, eodem uxorem quoque cum liberis transtulit. Ob hanc causam ei se angelus offert terrorem incutiens. Non enim illuc propterea mittebatur, ut istic habitaret, sed ut populum educeret. Qua re secum animadversa uxorem dimittit. Hoc omnino factum esse vel inde patet, quod Jotorum cum uxore obvium habuit, cum ex Ægypto egrederetur. Idem Pharaonem restituere Deo populum suum recusantem intolerabilibus plagis afficit.

Cur autem permisit, obsecro, Deus ut excantores eadem perficerent quæ Moses præstiterat? Nimirum ut non endacii veritatisque discrimen patefieret. Nam et ipsi quidem virgas in serpentes convertebant, verum virga Mosis ipsorum virgas deglutiebat. Mutabant et ipsi aquam in sanguinem, 156 sed immutatam semel naturæ priori restituere non poterant. Educebant et ipsi ranas, sed ab iisdem ædes Ægyptiorum repurgare non poterant. Iisdem facultas erat Ægyptios vexandi, sed sedandi supplicii potestatem nullam habebant. Quia etiam ipsorum corpora pustulis Deus magis afflixit quam reliquorum, ut hinc manifestum fieret non solum ipsos pœnas divinitus irrogatas inhibere non potuisse, sed etiam cum cæteris eadem supplicia pertulisse. Quo factum est ut istæc prodigia magi divino digito perfici faterentur. Idcirco nemini mirum videri debet Antichristum quoque, ubi scilicet advenerit, prodigia multa portentaque editurum; nam et hi magi, Zambræ atque Jannes, virgas in serpentes commutarunt. Quin etiam Simon ille magus effecit ut statuæ ambularent. Idem in ignem prosiliens non tamen urebatur; in acra sub-

Α τοίς ὄσα ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐπαφέροντο. Καὶ τὰ μὲν τοῦ Ἰωσήπου τοιαῦτα.

Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος καὶ εὐδὲ περὶ τοῦ Μωσέως φησὶν, ὅτι εὐτότε ἔστιν ὁ μαρτυρηθεὶς ἀστέλος εἶναι παρὰ Θεοῦ ἔτι ὑπομάζιος ὢν· ὃν εἰσεποιήσατο μὲν ἡ θυγάτηρ Φαραῶ, ἐξέθραψε δὲ βασιλικῶς, τοῖς σοφοῖς τῶν Αἰγυπτίων διδασκάλους ἀπὸ τῆς παιδείσεως ἐπιστήσασα· ὃς τὸν ὄγκον τῆς τυραννίδος μισήσας, καὶ πρὸς τὸ ταπεινὸν τῶν ὁμοφύλων ἀναδραμῶν, εἰλετο συγκακοχεισθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ· ὁ φυγαδευθεὶς παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων, κἀντεῦθεν εἰς τὴν Αἰθιοπίαν καταλαβὼν, κἀκεὶ πᾶσαν σχολὴν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἄγων καὶ ἐν τεσσαράκοντα ἔτεσι τῆ θεωρίᾳ τῶν ὄντων ἀποσχολήσας· ὃς ὄρθοκροστὸν ἦδη γεγωνῶς ἔτος εἶδε τὸν Θεὸν ὡς ἀνθρώπων ἴσιν δυνατὸν, μᾶλλον δὲ ὡς οὐδεὶς τῶν ἄλλων ὄπτηρε κατά τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅτι· « Ἐὰν γένηται προφήτης ὑμῶν τῷ Κυρίῳ, ἐν ὄραματι αὐτῷ γνωσθήσεται καὶ ἐν ὕπνῳ λαλήσω αὐτῷ, οὐχ οὕτως ὡς ὁ θεράπων μου Μωσῆς ἐν ὄπνῳ τῷ οἴκῳ μου πιστός ἐστι, στόμα κατὰ στόμα λαλήσω αὐτῷ, ἐν εἰσεὶ καὶ δι' αἰνιγμάτων. » Καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς Φαραῶ ἀποστέλλεται χάριν τοῦ ἐκείθεν ἐξαγαγεῖν τὸν λαόν. Παράγονόμενος οὖν εἰς Αἴγυπτον εἶλαθε τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παῖδια αὐτοῦ, καὶ εἰσήλθε. Αἰὶ καὶ ἄγγελος φαίνεται φοβῶν αὐτόν· οὐ γὰρ οἰκῆσαι ἐκεῖ ἐπέμπετο, ἀλλ' ἐξαγαγεῖν τὸν Ἰσραήλ. Ὅπερ καὶ αὐτὸς συνιδὼν ἀφίγει τὴν γυναῖκα. Καὶ δῆλον ἐκ τοῦ Ἰωθὸρ μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ ὑπαντήσασαι αὐτῷ ἐξερχομένῳ. Τὸν μέντοι Φαραῶ μὴ παιθόμενον ἀποδοῦναι τὸν λαὸν ἀφορῆτοῖς ὑποβάλλει μάστιγι.

esse vel inde patet, quod Jotorum cum uxore obvium habuit, cum ex Ægypto egrederetur. Idem Pharaonem restituere Deo populum suum recusantem intolerabilibus plagis afficit.

Καὶ τί δὴ ποτε συνεχώρησεν ὁ Θεὸς τοῖς φαρμακοῖς τὰ αὐτὰ ὄρασα τῷ Μωσεί; Ἴνα δειχθῆ τὸ διάφορον τοῦ τε ψεύθους καὶ τῆς ἀληθείας. Μετέβαλλον γὰρ καὶ αὐτοὶ τὰς ῥάβδους εἰς ὄφεις, ἀλλ' ἡ Μωσέως ῥάβδος τὰς ἐκείνων κατέπιε. Μετέβαλλον κἀκεῖνοι τὸ ὕδωρ εἰς αἷμα, ἀλλ' εἰς τὴν προτέραν φύσιν ἐπαναγαγεῖν τὸ ὕδωρ οὐκ ἴσχυσαν. Καὶ τοὺς βατράχους ἐξήγαγον, οὐ μὴν καὶ ἀπαλλάξαι αὐτῶν τὰς τῶν Αἰγυπτίων ἠδυνήθησαν οἰκίας. Καὶ εἰς μὲν τὸ παιδεύειν τοὺς Αἰγυπτίους καὶ τοῖς φαρμακοῖς ἐνεδίδδοτο, εἰς τὸ παύειν τὴν τιμωρίαν οὐκ ἐτί. Μᾶλλον δὲ τὰς φλυκτέδας καὶ τοὺς ἐκείνων ἐπήνεγκε σώμασιν, ὡς ἐντεῦθεν δῆλον ὡς οὐ μόνον ἐπέχειν οὐ δύναται τὰς θεηλάτους ὄργας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ συντιμωροῦνται τοῖς ἄλλοις. Ὅθεν καὶ δακτύλῳ Θεοῦ τὰ σημεῖα οἱ μάγοι ἔλεγον γίνεσθαι. Μηδέτις οὖν θαυμαζέτω, εἴπερ ἐλθὼν ὁ Ἀντίχριστος σημεῖα ποιήσει καὶ τέρατα· καὶ γὰρ οἱ μάγοι οὗτοι, ὃ τε Ζαμβρῆς καὶ Ἰαννῆς, τὰς ῥάβδους εἰς ὄφεις μετέβαλλον. Ἀλλὰ καὶ Σίμων ὁ μάγος ἀνδριάντας ἐποίησε περιπατεῖν, καὶ εἰς πῦρ κυλιόμενος οὐκ ἐκαίετο, καὶ εἰς ἀέρα ἵπτατο, καὶ ἐκ λίθων ἄρτους ἐποίησε, μετεμορφούτο, διπρόσωπος ἐγένετο, εἰς χρυσὸν μετεβάλλετο, θύρα;

⁶⁶ Num. xii, 6.

κεκλεισμένας αὐτομάτως ἐποίει ἀνοίγεσθαι, τὰ ἐν αὐτομάτως φερόμενα πρὸς ὑπηρεσίαν ἐποίει ὀρᾶσθαι, σκιάς πολλὰς προηγαῖσθαι αὐτοῦ ἐποίει, ἄσπερ ψυχὰς τῶν τεθνεώτων εἶναι ἔπραξε. Ζητούμενός ποτε ὑπὸ τοῦ Καίσαρος καὶ φοβηθεὶς ἀπέδρα, τὴν αὐτοῦ μορφήν ἐτέρῳ περιθείς. Εἰ δὲ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα οὕτως ἐποίει τῇ συνεργίᾳ τοῦ Σατανᾶ, καινὸν πάντως οὐδὲν εἶχε κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν ὄργανον καὶ αὐτοῦ τοῦ Σίμωνος ἐπιτηδειότερον εὐρύον, αὐτὸν δηλαδὴ τὸν Ἀντίχριστον, καὶ μείζονα δι' αὐτοῦ ποιήσεις σημεῖα καὶ τέρατα. Αὐτὸ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Ἀπόστολος περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου διέξεισι, λέγων· Ὁ ἢ παρουσία γενήσεται κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, δυνάμει πολλῇ καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους. »

verbis utens : « Adventus ejus erit eum efficacitate Satanae conjunctus, magnamque potestatem, prodigia portentaque falsa designabit ». »

Ὁ μὲν οὖν Φαραὼ δέκα πληγαῖς ὑποβάλλεται. Τίνος οὖν ἕνεκα; Ὅτι τέλειος ὁ δέκατος ἀριθμὸς. Ὁ γοῦν τελείως ἀμαρτήσας καὶ τελείως δικαίως μαστίζεται. Μιστὰ γὰρ τὸν θάνατον Ἰωσήφ καὶ τοῦ κρατοῦντος τῶν Αἰγυπτίων Φαραὼ ἕτερος ἄρχων ἀνίσταται τοῖς Αἰγυπτίοις, καὶ λίαν πικρὸς, Φαραὼ καὶ οὗτος καλούμενος. Καὶ γὰρ καθάπερ οἱ τῶν Ῥωμαίων βασιλεῖς Καίσαρες, ἑαυτοὺς ἐπονομάζειν ἠθέλον ἄτε τὴν τοῦ μεμοναρχηκότος Ἰουλίου Καίσαρος εὐκλειαν ἐκυτοῖς περιποιούμενοι, οὕτω καὶ οἱ τῶν Αἰγυπτίων ἀρχόντες ἀπὸ τοῦ πρώτου κτείνου Φαραὼ Φαραὼ καὶ οὗτοι κατονομάζεσθαι ἠθέλον.

(29) Ὁ μέντοι Μωσῆς μετὰ τὸ περᾶσαι τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν

« II Thess. II, 9.

(29) Ms. noster codex hæc de Decalogo repræsentat.

Περὶ τοῦ Δεκαλόγου πρὸς Μωσῆα.

α'. Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς σου, ὁ ἐξαγαγὼν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας. Οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι πλην ἐμοῦ. Οὐ ποιήσεις σαυτῷ εἰδωλον οὔτε πᾶν ὁμοίωμα ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω. Οὐ προσκυνήσεις αὐτὸν, οὐδ' οὐ μὴ λατρεύσεις. Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπι ματαίῳ.

β'. Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται παρ' αὐτῶν. Καὶ παρακάλει κληρονομησαὶ εὐχὴν πατρὸς σου καὶ μητρὸς σου, καὶ μακροχρόνιος γένη ἐπὶ γήρους.

γ'. Οὐ μοιχεύσεις, οὐ πορνεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, οὐ ποιήσεις συκοφαντίαν κατὰ τοῦ πλησίον σου.

δ'. Οὐκ ἐπιθυμήσεις γυναῖκα τοῦ πλησίον σου, οὔτε τὴν παῖδα αὐτοῦ, οὔτε τὴν παιδίσκη αὐτοῦ, οὔτε τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ, οὔτε τοὺς βόας αὐτοῦ, οὔτε τὸ ὑπόζυγιον αὐτοῦ, οὐδὲ πᾶν κτίσμα αὐτοῦ, οὐδὲ ὅσα εἰσὶ τῷ πλησίον σου.

ε'. Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τὴν ἐβδόμην τοῦ Σαββάτου ἀγιαζέιν αὐτήν. Ἐξ ἡμέρας ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου. Τὴν δὲ ἡμέραν τοῦ Σαββάτου οὐ ποιήσεις οὐδὲν, οὔτε σὺ, οὔτε ὁ υἱός σου, οὔτε ἡ θυγάτηρ σου, οὔτε ἡ παιδίσκη σου, οὔτε τὸ ὑπόζυγιόν σου, οὔτε ὁ βοῦς σου, οὔτε ὁ προσήλυτος ὁ οἰκῶν ἐν τῷ οἴκῳ σου, οὔτε ἀργυρώνητός σου· ἀλλὰ ἀναπαύσονται πάντες ἐν τῷ οἴκῳ σου· σὺ δὲ ἀπέλευσθαι εἰς τὸ ἄγιον, καὶ μαθήσῃ τὸν νόμον καὶ τὰς ἐντολάς· καὶ εὐλογηθήσῃ παρά τοῦ ἱερέως, καὶ λύτρωσιν

volabat; ex lapidibus panes faciebat; alias atque alias in formas migrabat; facies aliquando binas habebat; in columnam convertebatur; efficiebat ut januæ clausæ sua sponte aperirentur, vasa domestica sua sponte moveri ad usus humanos viderentur, umbræ ipsum multæ præcederent, quas mortuorum esse animas aiebat. Cum aliquando a Cæsare perquireretur, terrore percussus alteri forma sua relicta fugit. Quodsi talia tantaque hic ope Satanae perfecit, omnino nihil novum erit etiam mundi consummationis tempore Satanam organo reperio, quod ipso quoque Simone magis sit idoneum et aptum, nimirum Antichristo, majora per ipsum prodigia portentaque perficere. Nam hoc ipsum et Apostolus de Antichristo prædicit, his verbis utens : « Adventus ejus erit eum efficacitate Satanae conjunctus, magnamque potestatem, prodigia portentaque falsa designabit ». »

Hunc igitur in morem Pharao decem plagis vexatur. Quamobrem istuc? Quia numerus denarius perfectus est; ideoque par erat ut qui perfecte deliquerat, etiam perfecto calamitatum numero multaretur. Quippe post Josephi mortem et Pharaonis illius qui vivo Josepho rerum potiebatur, Ægyptii principem alium nacti erant, et valde quidem acerbum, qui et ipse Pharaonis nomen usurpabat. Nam sicut Romanorum imperatores sive reges sibi Cæsarium nomen arrogarunt, tanquam Julii Cæsaris, qui primus dominatum ad se unum transtulit, gloriam sibi vindicantes, sic et Ægyptiorum principes a Pharaone primo denominari Pharaones voluerunt.

Moses autem ubi mare Rubrum trajecisset, oc-

λάβοις ἀμαρτημάτων ἐξ ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος σου καὶ ἔση εὐλογημένος.

ζ'. Ἐλάλησεν Κύριος πρὸς Μωσῆν, λέγων· Ἀλλήσον τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς· Ἄνθρωπος ὅς καταράσεται Θεὸν αὐτοῦ, ἀμαρτίαν μεγάλην λήψεται. Ὁ ἀράμνος ἀρὰν τὸ ὄνομα Κυρίου, θανάτῳ θανατούσθαι, ἢ λίθῳ λιθοβολήσεται αὐτὸν πᾶσα συναγωγὴ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ἐάν τε προσήλυτος, εἴτε πτωχὸς ἢ.

η'. Ἀπὸ προσώπου πολιῶν ἀναστήσῃ, καὶ τιμήσεις πρόσωπον πρεσβυτέρου, καὶ φοβηθήσῃ Κύριον τὸν Θεὸν σου.

θ'. Ἐάν ἄνθρωπος πατάξῃ τὸν πατέρα αὐτοῦ, ἢ τὴν μητέρα, θανάτῳ θανατούσθαι. Οὐ γὰρ ἀποθνήσκουσιν πατέρες ὑπὸ τῶν τέκνων, καὶ υἱοὶ ὑπὲρ πατέρων. Ἐκαστος τῇ οἰκείᾳ ἀμαρτίᾳ ἀποθάνειται. Καὶ ὅστις τὸν πατέρα αὐτοῦ ἢ τὴν μητέρα ὕβρισει, θανατούσθαι· φωνεὺς γὰρ ἔστιν.

θ'. Οὐ παραλήψῃ ἀκοήν ματαίαν. Οὐ συγκатаθήσῃ μετὰ ἀνόμου γενέσθαι μάρτυς δικαίος. Οὐκ ἔση μετὰ πλειόνων ἐν τῇ κακίᾳ.

ι'. Οὐκ ἐλεήσεις πένθη ἐν κρίσει. Οὐ διαστρέψεις κρίσιν πένθητος ἐν κρίσει αὐτοῦ. Ἀπὸ παντὸς κρίματος ἀδίκου ἀποστήσῃ. Ἀθῶν καὶ δικαίων οὐκ ἀποκτενεῖς, καὶ οὐ δικαιοῦτερες τὸν ἀσεβῆ ἔνεκεν δώρων. Τὰ γὰρ δῶρα ἐκτυφλοῦσιν ὀφθαλμούς βλεπόντων, καὶ λυμαινέται δίκαια. Οὐ ποιήσεις ἀδικίαν ἐν κρίσει· οὐ λήψῃ πρόσωπον πτωχοῦ, οὐδ' οὐ μὴ θαυμάσεις πρόσωπον δυνάστου. Ἐν δικαιοσύνῃ κρινεῖς τὸν πλησίον σου. Οὐ πορεύσῃ σὺν δόλῳ ἐν τῷ ἔθνει σου, καὶ γῆ σου ἐσεισθήσεται ἀπ' αἵματος τοῦ πλησίον σου.

cupabatur in promulganda populo lege. Quapropter Sinæum in montem ascendit. Ibi dies totos, quemadmodum Georgius memorie prodidit, octoginta **157** cibis abstinuit. Nam bis in montem ascendit, altera scilicet vice tum cum tabulas frægisset divinitus acceptas, justa in suos iracundia doloreque percitus, qui vitulum sibi fecerant. Etenim id temporis de monte degressus, confractis tabulis, quod populum se improbe gessisse cerne-ret, quoniam pacto cibum sumere potuit? Nimigrum mox in montem rursus ascendit et Deum placavit. De quo consequi necesse est eum 80 dies a cibis abstinuisse, ut qui secunda vice montem fractis prioribus tabulis conscenderit, quod iis populum impium sceleratumque prorsus indignum judicaret. In hunc modum Georgius ratiocinatur. Ego vero nescio num res ita se habeat, quemadmodum ipse putavit. Nam si locum ipsius haberet narratio, Moses in Deuteronomio non dixisset se quadraginta diebus panem non comedisse nec aquam bibisse⁶³. Bis quidem ascendit in montem et bis jejunavit: sed dies us intermediis comedisse panem et aquam bibisse videtur. Quod nisi verum esset, in Deuteronomio dixisset se 80 dies jejunasse, non 40, qui numerus istic exprimitur. Atque hanc nostram sententiam Chrysostomus quoque confirmat. Nam in oratione quam in exordio et ingressu sanctæ Quadragesimæ pronuntiavit, hujusmodi quædam profert: « Ut non existimaretur Dominum opinione ac specie tenus carnem assumpsisse, quadraginta dies iidem ut Moses ac Elias jejunavit. » Quodsi de Georgii sententia Moses ad 80 dies jejunando processisset, nullo cibo diebus interjectis degustato, handquaquam Joannes hic noster, orator vere aureus, Dominum totidem dies quot Mosem jeju-

Præter hæc scire debes, etiamsi quis utilitatis alicujus causa peccato se polluat, non tamen eum idcirco reum non esse. Nam et Aaro, qui vitulum populo conflavit ut eum in officio contineret, veniam simpliciter non meruit, sed Dei benignitatem expertus est, ut pœnam effugeret. Hoc ipsum indicare Moses volens inquit: « Deprecatus sum Dominum pro Aaronæ fratre meo, ne morte multaretur. »

Atque hic ipse Moses, qui facie sua, ceu Basilius loquitur, Deum perinde meruit intueri quemadmo-

⁶³ Deut. ix, 9.

Ταῦτα καὶ ἕτερα πλεῖστα ἐνομοθέτησεν ὁ Θεὸς τῷ Μωσῆϊ. Καὶ ἦν Μωσῆς ἐν τῷ ὄρει Σινὰ τεσσαράκοντα νυχθήμερα. Ὁ δὲ λαὸς συναθροίνοντας ἐθυσίασαν τὸν μόσχον, ὄνπερ τῆ χωνεῖα ὁ χρυσοῦς ἐποίησεν.

(30) Hæc reperiuntur in nostro ms. *Περὶ τοῦ Ἀμαλήκ.* Μετὰ δὲ τὰ τοιαῦτα ἦλθεν ὁ Ἀμαλήκ ἐν χιλιᾷσι καὶ μυριάσι συνάξει πόλεμον μετὰ τῶν Ἑβραίων ἀπόλων ὄντων. Ἀνῆλθε Μωσῆς ἐν τῷ ὄρει, καὶ ἐξέτεινε τὰς χεῖρας αὐτοῦ εἰς προσευχὴν. Καὶ ὅτε ὕψου τὰς χεῖρας ὁ Μωσῆς ἐν τῷ ὄρει, ἐτροπούτο τὸν Ἀμαλήκ. Ὅτε δὲ ἐνάρκει καὶ ἐταπεινώσεν αὐτὰς, ἔσπεπεν ὁ Ἀμαλήκ τοὺς Ἰουδαίους.

θρᾶν φροντίζει τοῦ δοθῆναι νόμον τῷ λαῷ. Ὅθεν καὶ περὶ τὸ Σιναιον ἀνεῖσιν. Ὁ δὲ Γεώργιος λέγει ὅτι ὁ Μωσῆς ὀδοήκοντα ἡμέρας νῆστις ἦν ἐν τῷ ὄρει. Δις καὶ γὰρ εἰς τὸ ὄρος ἀνέβη, πᾶς πλάκας συντρίψας δ: ἔλαβε πρότερον ἐκ Θεοῦ, ἐνδίκως κατ' ἐκείνων ὡς μοσχοποιησάντων θυμωθεῖς. Καταλθὼν γὰρ ἀπὸ τοῦ ὄρους, καὶ τὰς πλάκας συντρίψας διὰ τὸ τὸν λαὸν ἰδεῖν ἀνομήσαντα, πῶς ἐμελλε βρώσεως μετασχεῖν, εἰ μὴ καὶ πάλιν ἀνῆλθεν εὐθύς καὶ τὸν Θεὸν ἐξιλεώσατο; ἐφ' ᾧ καὶ π' ἡμέρας, ἐξ ἀνάγκης νηστεύει· δις γὰρ ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος, ἐπειδὴ τὰς πρώτας συντρίψε πλάκας, ἀνάξιον κρίνας ἐκείνον τὴν ἀσεβῆ λαὸν καὶ παράνομον. Καὶ τὰ μὲν τοῦ Γεωργίου τοιαῦτα, καὶ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· οὐκ οἶδα δὲ εἰ καὶ τὸ τοῦ πράγματος οὕτως ἔχει καθὼς ἐκείνος ὑπέλαθεν. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐν τῷ Δευτερονομῶι ἔλεγεν ὁ Μωσῆς ὅτι Τεσσαράκοντα ἡμέρας ἄρτον οὐκ ἔφαγον καὶ ὕδωρ οὐκ ἔπιον. Δις μὲν οὖν ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος, δις δὲ καὶ ἐνήστουσεν. Ἄλλ' ἐν τῷ μέσῳ τούτων τῶν ἡμερῶν καὶ φαγεῖν ἔοικεν ἄρτον καὶ ὕδωρ πιεῖν· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, ὀδοήκοντα ἂν ἡμέρας ἐν τῷ Δευτερονομῶι νηστεύσαι ἔλεγεν, οὐ μὴν, ὡς ἐρήται, τεσσαράκοντα. Τοῦτο μὲν οὖν ἐπιβεβαίωσι ὁ τὴν γλώτταν χρυσοῦς· ἐν γὰρ τῷ εἰς τὴν εἰσοδὸν τῆς ἀγίας τεσσαρακοστῆς λόγῳ αὐτοῦ καὶ τάδε φησὶν· « Ἴνα γὰρ μὴ νομισθῆ ὁ Κύριος ἀνειληφέναι δοκῆσει τὴν σάρκα, τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐπ' Ἰσῆς τῷ Μωσῆϊ καὶ τῷ Ἠλῆϊ, καὶ οὐ πλέον, ἐνήστουσεν. » Εἰ γὰρ ἡμέρας π' ἔφθασε νηστεύσαι ὁ Μωσῆς, καθά φησιν ὁ Γεώργιος, μὴδ' ὀπωσοῦν τῶν τοιούτων ἡμερῶν ἀψάμενος βρώσεως, οὐκ ἂν ὁ χρυσορῥήμων Ἰωάννης ἐπ' Ἰσῆς τῷ Μωσῆϊ νηστεύσαι τὸν Κύριον ἔλεγεν (30).

aureus, Dominum totidem dies quot Mosem jeju-

Ἐπὶ τούτοις εἰδέναι σε χρή ὡς εἰ καὶ χάριν τίνος δῆθεν συμφέροντος χρήσεται τις τῆ ἁμαρτίᾳ, οὐδὲ οὕτως ἀνεύθυνος. Καὶ γὰρ Ἀαρὼν γλύψας τὸν μόσχον τῷ λαῷ ἐπὶ τῷ κατασχεῖν αὐτὸν, οὐ παντάπασι συγγνώμης ἀξίος ἦν· ἐφ' ᾧ καὶ θείας ἐδεήθη φιλοanthρωπίας ὥστε τὴν τιμωρίαν ἐκφυγεῖν. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Μωσῆς ἔλεγεν· « Ἐδεήθην τοῦ Κυρίου περὶ Ἀαρὼν τοῦ ἀδελφοῦ μου, καὶ οὐκ ἀπέθανεν. »

Ὅτος μὲν οὖν ὁ τῆς αὐτοπροσώπου θείας τοῦ Θεοῦ ἐξ Ἰσου τοῖς ἀγγέλοις ἀξιωθεῖς, καθά φησιν ὁ μάγας

τοῦτο οὖν προσέφαινε δὲ τε Ἀαρὼν καὶ Ἄαρ, εἰσῆλθον εἰς ἐκ δεξιῶν, καὶ ἕτερος ἐξ εὐωνύμων· καὶ ἐστήριζον τὰς χεῖρας τοῦ Μωσῆως εἰς ὕψος, καὶ οὕτως εἰς τέλος ὁ Ἀμαλήκ ἀπόλωτο. Καὶ ἐπληρώθη τὸ τοῦ Δαβὶδ· Ἐν τοῖς ἔργοις· τῶν χειρῶν αὐτοῦ συνελήφθη ὁ ἁμαρτωλός.

Ὅτε δὲ ἐφθασαν Ἰουδαῖοι εἰς τὴν Ἐρημὸν Κἀδδην, κατήσθιον αὐτοὺς οἱ φεῖς, καὶ ἀπέθνησκον. Τότε καὶ τὸν χαλκοῦν ὄφιν ἐγκαρσίως εἰς ὕψος ἤλωσας ὁ Μωσῆς, ἔστησαν οἱ δάκνοντες θρεῖς· ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἐδάκνοντο ὑπὸ τῶν θρεῖων, ἀνερίζοντες εἰς τὸν χαλκοῦν ὄφιν, ἐβρύνοντο τοῦ θανάτου.

Βασίλειος, κλειύεται διὰ τὴν ἐν τῷ ὕδατι ἀντιλογίαν ἄλθειν εἰς τὸ ὄρος τὸ Ἀβεριμ, ὃ καὶ Ναβαῦ ἐλέγετο, καὶ ἰδεῖν τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, καὶ οὕτως ἐκεῖ τελευτῆσαι. Οὐδὲ γὰρ συγχωρεῖ τὴν ἐκείνου τελευτὴν ὁ Θεὸς γενέσθαι κατὰ δὴλον, ἵνα μὴ τὰ ὅσα ἐκεῖνοι λαβόντες οἱ τὸν μόσχον προσκυνήσαντες θεοποιήσωσιν αὐτά. Ἐπιτόν μέντοι τὸν θεώτατον δηλαδὴ Μωσῆα καὶ παρὰ θεῶν ἀγγέλων ἐνταφιασθῆναι ὁ μέγας φησὶν Ἐπιφάνιος. Εἰ γὰρ καὶ ἐπίστη τινεκαῦτα ὁ διάβολος, καθὰ φησὶν Ἰουδᾶς ἐν τῇ καθολικῇ αὐτοῦ ἐπιστολῇ, ζητῶν τε αὐτὸν ὡς φονία καὶ ὡς ἀντιλογία θανάτου, ἀλλ' ἀνθίσταται ὁ ἀρχιστράτηγος Μιχαὴλ, καὶ ἐπιτιμῆται σοὶ ὁ Κύριος, λέγει πρὸς αὐτόν. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, τοῦ θήσομεν τὰ τοῦ Ἰωσήπου, ἢ πῶς αὐτὰ πικραδεξόμεθα; Ὅμως μέντοι προσθετόν τοι; ἄνω καὶ ταῦτα δι' ἐδησιον. Παράγει γὰρ τὸν Μωσῆα κατὰ τὸν τοῦ θανάτου αὐτοῦ καιρὸν καὶ τὰδε κατὰ ῥῆμα πρὸς τὸν λαὸν λέγοντα: Ἄνδρες συστρατιῶται, ἐπεὶ τῷ Θεῷ δοκοῦν ἴδη καὶ τῷ γῆρ, χρόνων ρ' καὶ ε' ἠνυσμένων, δεῖ με τοῦ ζῆν ἀπελθεῖν, ὑποτιθῆμι καὶ νῦν τὰ δέοντα πρὸς ὑμᾶς, ἅπειμι δ' αὐτὸς χαίρων ἐπὶ τοῖς ὑμετέροις ἀγαθοῖς. Πορευομένης δὲ αὐτῷ οὐ ἐμελλεν ἀφανισθῆναι, πάντες εἶ-οντο δεδακρυμένοι. Ἀσπαζομένου δὲ αὐτοῦ καὶ τὸν Ἐλεάζαρον καὶ Ἰησοῦν καὶ προσομιλοῦντος αὐτοῖς, ἔτι δὲ ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ Ἀβεριμ, νέφους αἰφνιδίον ὑπὲρ αὐτοῦ στάντος ἀφανίζεται κατὰ τινος φάραγγος. Καὶ ὁ μὲν Ἰωσήπος ἔστιν ὅτε μυθολογῶν οὕτω φαίνεται.

se supra ipsum demittente videri desiit, in vallem censet, qui sane nonnunquam fabulis consentanea

Ὁ δὲ γε Μωσῆς τελευτῶν ἐπιτιθῆσι τὰς χεῖρας καὶ τὸν Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυῆ υἱόν, καίτοι γε προμαρτυρηθέντα Πνεῦμα ἄγιον ἔχειν. Ἄφ' οὗ δὴ καὶ νόμος κεκράτηκεν ὥστε τοὺς ἀρχιερεῖς χεῖρας ἐπιτιθέναι τοῖς χειροτονουμένοις, καὶ οὕτω θεῖος χάριτος μεταλαμβάνειν αὐτούς. Καὶ θῆσαι, γάρ φησι, τὰς χεῖράς σου ἐπ' αὐτόν. Τούτου δὲ τοῦ Ἰησοῦ συμμαχοῦντος τοῖς Γαθαωνίταις; (ἐστράτευσαν γάρ τινες κατ' αὐτῶν ὡς δῆθεν αὐτομολησάντων τῷ Ἰησοῦ) θαῦμα περὶ τὸν ἥλιον γέγονεν ἐν τῷ μεσουρανήματι· καὶ γὰρ ἔστη τῆς πρόσω φαρὰς ἡμέρας ὀλοκλήρου διάστημα.

Εἰ δὲ καὶ σὲ μετὰ τῶν ἄλλων ἀπορία κατέχει διὰ τὴν τεσσαράκοντα ἔτη τὸ τῶν Ἑβραίων γένος ἐξῆν ἐξ Αἰγύπτου ἀνὰ τὴν ἔρημον ἐπλανᾶτο, ἄκουε ἐν γὰρ τῇ βίβλῳ τῶν Ἀριθμῶν σαφὲς ἡ αἰτία σοὶ πρόκειται. Τῶν περὶ Μωσῆος ἀποσταλέντων εἰς κατασκοπὴν τῆς τῶν Καναθαίων γῆς ὑποστρεψάντων, καὶ τὸν λαὸν ἐκφοβησάντων ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε καὶ πολλὰ κατὰ Θεοῦ γογγύσαι, ἀνευ τοῦ Χάλεθ καὶ τοῦ Ἰησοῦ, εἶπεν ὁ Θεός· Ὁ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν γῆν ἐφ' ἣν ἐξέστεινα τὴν χεῖρά μου ἀλλ' ἢ Χάλεθ καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ καὶ τὰ παιδία ἃ ἐπέτα εἰς διαρπαγὴν ἔσεσθαι. Ἰμῶν δὲ τὰ κῶλα πεσεῖται ἐν τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ. Οἱ δὲ υἱοὶ ὑμῶν ἔσονται νεμόμε-

dum ab angelis spectatur, propter adversationem illam quæ ad aquam acciderat, in montem Aberrim, qui et Nabo dicitur, ascendere iubetur, atque istic promissam terram intuitus fato fungi. Non enim mortem ipsius palam fieri Deus voluit, ne qui vitulum submissæ venerati fuerant, sumpta ipsius nasa pro divinis docerent. Eumdem virum profecto divinissimum Epiphanius tradit ab angelis sepultum esse. Quonquam enim tum advolavit diabolus, ut in Epistola sua catholica Judas inquit, ipsum homicidam tanquam sibi vindicans, et qui in adversatione deliquisset, tamen princeps ille dux Michaelus ei restitit, ac verbis hujusmodi compellavit: « Incepit te Dominus ». Quæ si vera statuemus esse, quo loco Josephi narrationem habebimus, vel quonam pacto illam admittemus? Libet autem et ipsa prius indicatis adjicere, quo saltem nota sint. Tradit enim Mosem sub ipsum mortis tempus hujusmodi oratione populum compellasse: « Quando, cum militationes, sic Deo visum est ac senectuti, exactis jam annis ætatis centum viginti quinque, ut hac vita nunc excedam, etiam modo vos de iis admonebo quæ faciunda erunt. Ipse quidem lætus ob vestra bona migro. » Cum hæc prolocutus ad eum locum pergeret, quo loco futurum erat ut ex ipsorum conspectu abriperetur, cum lacrymis omnes sequebantur. Interea vero, dum Eleazarum et Jesum amplecteretur, ac sermones cum eis conferret in monte Abari, mox nube subito quamdam abreptus. Sic rem gestam Josephus re-

litteris mandasse videtur. Cæterum Moses vivendi finem facurus Jesu Navæ filio imposuit, quanquam ei testimoniam jam antea quoque tributum esset, quod Spiritum sanctum haberet. Hinc mos inolevit et obtinuit ut muneri alicui præficiendis sacerdotes manus imponant, quo facto divinæ gratiæ participes fiunt. « Impones, inquit Deus, manum tuam ipsi, et gloriam tuam in eum transferes ». Cum hic Jesus opem Gabaonitis ferret, quos invaserant propterea nonnulli quod sponte sua Jesu partes secuti fuissent, miraculum in sole contigit: nam cum is medium cœli attingisset, ulterius progredi per totius diei spatium desiit.

Quodsi autem scire nequis quamobrem Hebræorum natio, postquam ex Ægypto migrasset, totos annos quadraginta in solitudine obœraverit, quid dicturi simus audias. Nam in libro Numerorum causa perspicue indicata est. Quippe cum ii qui ablegati erant a Mose terram Chanaanæ exploratum, revertissent, ac populum tanto metu percussissent ut non parum adversus Dominum murmuraret, Chalebo et Jesu exceptis, tum ergo Deus hisce minis est usus: « Nemo ex omni vestrum numero in terram perveniet, supra quam manum meam extendi, præter Chaleb et Jesum Navæ filium, et pueros vestros, quos prædæ futuros di-

⁶¹ Judæ 9. ⁶² Num. xxvii, 18.

xistis. Vestra quidem **159** membra in ista solitudine cadent. Nati autem vestri degent in hac solitudine annos quadraginta, et tandiu vestrum hoc iter conficiat, donec membra vestra in desertis absumantur. Quot diebus terram explorastis, qui omnino quadraginta fuerunt, per totidem annos ad totidem dies relatos culpas vestras luetis, et quid ira mea sit experiemini ⁶⁶. » Ninirum III exploratores inter alia hoc etiam pervertendi populi causa protulerant, se familiam Enaquinorum in his locis vidisse, qui essent homines supra modum proceri et gigantes, cum quibus ipsi collati locustæ sibi esse visi fuissent. Attulerunt id temporis secum tantæ botrum magnitudinis, ut vectibus et palis gestari eum necesse foret. Cæterum Israelicos, ob iram divinam castigatos, tantum in solitudine temporis exegisse Cyrillus etiam verbis hisce testatur, in eo libro exstantibus quem *De spirituali cultu* inscripsit: Quia fremitu suo Deum offenderunt Israelici, quadraginta per solitudinem annis sunt obvagati. Deus enim jurejurando futurum confirmavit se in terram promissam ipsos haudquaquam introducturum. Atque hoc jusjurandum Dei Davidis his verbis exposuit: « Iratus juravi non esse meam in requietem perverturos ⁶⁷. » Hujus iræ terminus tot annis definitus erat quot superius expositi sunt; atque illis elapsis omnino extincta est. Tum deinde nati eorum Jordanem transierunt et terram promissam ingressi sunt, divina illa iracundia quadragesimum annum non excedente. Fuit hujus rei quondam illa quoque figura, quod plagas 40 acciperent qui deliquerant. Post illum enim numerum tempus liberationis succedit, quod mysticam Jordanis transitionem secum affert: nam et ipsi post annum quadragesimum Jordanem trajecerunt.

Jesus autem hic Navæ filius Auses prius appellabatur: verum postquam ab exploratione reversus fuisset, a Mose nomen ejus est immutatum. Eundem post annos 40, quos in solitudine populus exegit, Deus in hunc modum allocutus est: « Circumcide populum cultris saxeis, atque ita Jordanem trajicito ⁶⁸. » Nam Mosi potestas Jordanem transeundi facta non est, quanquam crebris ille precibus hoc exposceret. Quippe cum carminis verba populo recitasset, his verbis eum Deus compellavit: « Ascende in montem Abarim, qui Nabomons est, e regione Hierichuntis, atque istic terram Chananeam intuitus morere, quemadmodum et Aaro frater tuus in Oro monte mortuus est. Non enim verbis meis ad aquam adversationis et rixæ fidem habuistis ⁶⁹. » Jam quod obsecrarit Deum ut Jordanem trajiceret, ipse significavit, cum diceret: « Equequidem annis **160** trajecto præclaram illam regionem, trans Jordanem sitam, intuiturus eram: verum Deus me vestra causa est aspernatus, nec preces meas exaudivit. Respondit enim in hæc verba mihi: Satis hoc esto tibi, noli tale quiddam amplius a me petere. Saltem in montem hunc ascendito, et terram oculis tuis intueri; nam Jordanem hunc non trajicies ⁷⁰. » Quidnam vero cau-

νοὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη, καὶ ἀνύσουσι τὴν ποταμὸν ὁμῶν, ἕως ἂν ἀναλωθῶσι τὰ κῶλα ὁμῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν ὅσας κατεσκέψασθε τὴν γῆν, τεσσαράκοντα ἡμέρας, καὶ γνώσασθε τὸν θυμὸν μου. » Μετὰ γὰρ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο εἶπον εἰς διαστροφὴν τοῦ λαοῦ: « Ἐκεῖ εἶδομεν τὴν γενεάν τοῦ Ἐναὰκ, ἀνδρας ὑπερμῆκεις, γίγαντας, ὧν ἐνώπιον ἤμην ὡσεὶ ἀκρίβεις. » Ἐφερον δὲ καὶ βότρυν ἐκείθεν ὑπερμῆκη τοσούτων ὡς ἐπ' ἀναφορῶσιν αὐτὸν βαστάξασθαι. « Οἱ δὲ παιδευόμενος ὁ Ἰσραὴλ κατὰ θέλαν ὀργὴν τοσούτων ἐν ἐρήμῳ διεδίδασκε καιρὸν, καὶ τοῦ μεγάλου Κυρίου λέγοντος ἄκουε. Ἐν γὰρ τῇ *Περὶ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας* βίβλῳ αὐτοῦ καὶ τάδε φησὶν, ὅτι προσκρούσας ὁ Ἰσραὴλ τεσσαρακοστὸν ἔτος ἐπλανᾶτο κατὰ τὴν ἐρημὸν· ὄρω γὰρ ὡμοσεν ὁ Θεὸς μὴ εἰσέλθῃ αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Καὶ τοῦτο διὰ τοῦ Δαβὶδ ἐδειξεν εἰπὼν, ὡς Ὁμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου. Καὶ ἦν ὄρος αὐτοῦ τῆς ὀργῆς, καθὼς ἄνωθεν εἰρηται. Παρωχηκός δὲ τοῦ καιροῦ λέλυται μὲν ἡ ὀργή, διέδθησαν δὲ τὸν Ἰορδάνην οἱ ἐξ αὐτῶν καὶ εἰσέδθησαν εἰς τὴν γῆν, οὐχ ὑπερδραμούσης τῆς ἀγανακτήσεως τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος. Τύπος ἄρα καὶ τοῦδε σαφῆς τὸ μέχρι πληγῶν τεσσαράκοντα καταπαίσθη τινος· ἀφέσεως γὰρ ὁ μετὰ τοῦτο καιρὸς, διάδασιν ἡμῶν εἰσφέρων Ἰορδάνων τὴν μουσικὴν. Μετὰ γὰρ τεσσαράκοντα ἔτη κάκεινοι τὸν Ἰορδάνην διέδθησαν.

Οὗτος μὲν οὖν ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς Αὐστῆς πρότερον ἐκαλεῖτο, ὑποστρέψας δὲ ἀπὸ τῆς κατασκοπῆς παρὰ τοῦ Μωσέως μετονομάζεται. Τοῦτω δὴ τῷ Ἰησοῦ μετὰ γε τεσσαράκοντα ἔτη ἂ διεδίδασκεν ἐν τῇ ἐρήμῳ, λέγει ὁ Θεός: « Καθίσας περίτεμε τὸν λαὸν μαχαίραις πετρίναις, καὶ οὕτως τὸν Ἰορδάνην διάβηθι. » Ὁ γὰρ Μωσῆς περᾶσαι οὐ συνχωρήθη, καίτοι πολλὰ περὶ τούτου τοῦ Θεοῦ δεηθείς. Μετὰ γὰρ τὸ λαλήσαι τὰ τῆς ψῆδς τῷ λαῷ, εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός: « Ἀνάβηθι εἰς τὸ ὄρος Ἀραβίμ. Τοῦτο ὄρος Ναβαῦ κατὰ πρόσωπον Ἰεριχώ. Καὶ ἴδε τὴν γῆν Χαναάν, καὶ τελευτά, ὃν τρόπον ἀπέθανεν Ἀαρὼν ὁ ἀδελφός σου ἐν ὄρει τῷ ὄρει, διότι ἠπειθήσατε τῷ ῥήματι μου ἐπὶ τοῦ ὕδατος τῆς ἀντιλογίας. » Οἱ δὲ ἰδέετο τὸ Θεοῦ περᾶσαι τὸν Ἰορδάνην, « Καὶ ὑπερῖδε Κύριος ἐμὲ ἕνεκεν ὁμῶν, καὶ οὐκ εἰσήκουσέ με. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με, Ἰακωβούσω σοι, μὴ προσθῆς: ἔτι λαλήσαι τὸν λόγον τούτων. Ἀνάβαινε γὰρ εἰς τὸ ὄρος, καὶ ἴδε τοὺς ὀφθαλμοίς, ὅτι οὐ διαβήθη τὸν Ἰορδάνην τούτων. » Καὶ τί δήποτε διὰ μικρῶν πλημμυλείων πόρρωθεν ἰδεῖν ὁ Μωσῆς προσετάχθη τὴν γῆν, τὴν δὲ λαὸν εἰσγαγεῖν ἐκωλύθη; Διδάσκει ἡμᾶς ὁ Δεσπότης διὰ τούτων ὡς τοὺς ἐν ἀρετῇ τελείους τὴν ἀκραν ἀκρίβειαν ἀπατεῖ: « Ὁ μὲν γὰρ ἐλάχιτος, ψηλὴ σοφία Σολομῶν-

⁶⁶ Num. xiv, 30.

⁶⁷ Psal. xciv, 11.

⁶⁸ J'sue v, 2.

⁶⁹ Deut. xxxii, 43, 50.

⁷⁰ Deut. xxxii, 2.

τος, συγγνωστὸς ἐστὶν ἰλέους, δυνατοὶ δὲ δυνατῶς ἄτασθήσονται. » Ὅτι δὲ μέγα ἔδοξε τὸ τοῦ Μωσέως ἀμάρτημα, δεδήλωκεν αὐτὸς ὁ Θεὸς οὕτως εἰπών· « Ἀνάβαινε, καὶ τελευτά, διδοὶ ἡπειθήσατε τῷ ῥήματι μου ἐπὶ τοῦ ὕδατος τῆς ἀντιλογίας. » Πάντα ταῦτα πεποίηκεν ἡ θλίψις. Ἐπιτιθέντες γὰρ Ἰουδαῖοι τῷ θεῷ Μωσεί, ὅτε ἀθυμῶν ἦν διὰ τὴν τῆς Μαρίας τελευτήν, καὶ βιαζόμενοι χάριν ὕδατος, ὡς ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Ἀριθμῶν γέγραπται, ἠνάγκασαν τὴν ἀμφίβολον ἐκείνην προΐνασι φωνήν. Ἄφες λοιπὸν τὸ τοῦ Ἰωσήπου, ὅτι καὶ κατὰ πάντα ταῖς ἱεραῖς Γραφαῖς ἐναντιούμενα φαίνονται· καὶ γὰρ διὰ θεῖαν ὄργην ἐτελεύτησεν, οὐ μὴν διὰ γῆρας, ὡς ἐκείνους φησὶν. Ὅτι δὲ τοῦ Θεοῦ ὀργισθέντος ἐπὶ τοῖς κατασκόποις ἔτη τεσσαράκοντα διέτριψεν ὁ λαὸς ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἐν τῷ δευτερονομίῳ τοῦτο σαφῶς δεδήλωται. Ἦνίκα γὰρ ὁ Μωσῆς τὰ τελευταῖα τῷ λαῷ διελέγχετο, καὶ τὰς πρὸς τοὺς ἄλλοις ἐλεγεν· « Ἦαθομεν καὶ πρὶν εἰς τὸ περᾶσαι καὶ κατακληρονομηῆσαι τὴν Χανανίτιδα γῆν. » Ἄλλ' οἱ διάστροφοὶ ἐκεῖνοὶ κατάσκοποι καὶ ὁ τοῦ λαοῦ γογγυσμὸς ἔτη μ' περιπλανᾶσθαι αὐτοῦ· ἐν τῇ ἐρήμῳ πεποίηκε. Ταῦτα δὲ πρὸς αὐτοὺς ἔλεγεν ἐν τῇ δευτέρῃ ὑποστροφῇ, τῶν μὲ ἐτῶν δεκάδῃ συμπληρωσεί. Πρόσεχε λοιπὸν· φαίνεται γὰρ ἐνεσθῆεν ὅτι εἰ μὴ θεῖα ἦν ὄργη τῆς τῶν κατασκόπων διαστροφῆς· ἔνεκεν, ἐν βραχεῖ διήλθον τὴν ἔρημον καὶ τὸν Ἰορδάνην ἐπέρασαν ἄν.

occupatari: sed exploratores illi perversi populique fremitus effecerunt ut annis quadraginta per solitudinem obvagaremur. » Quæ quidem verba protulit in altera reversione ad Jordanem, cum anni scilicet quadraginta jam completi essent. Atque hic, quæso, nihi animum advertito. Videtur enim futurum fuisse ut nisi divina istæc ira intercessisset ob exploratorum perversitatem orta, brevi admodum temporis spatio solitudinem peragrent, ac Jordanem trajicerent.

Ὁμοῦν ἔτη μ' περιπατοῦντες κατὰ τὴν ἔρημον τὸ μάνα ἤσθιον, τροφὴν ἀσπαρτον καὶ ἀνήροτον. Καθ' ἑκάστην γὰρ ἔδρεχεν ἡμέραν αὐτὸ ὁ Θεός, ἀνευ μέντοι τοῦ Σαββάτου, διδάσκων κἀνεσθῆεν αὐτοὺς μηδὲν ἐν Σαββάτῳ ποιεῖν. Ἐφ' ᾧ καὶ τὸ ἐν Παρασκευῇ κατερχόμενον μάνα διπλάσιον ἦν, ὡς ἔχειν αὐτοὺς καὶ τὴν ἐν Σαββάτῳ τροφὴν. Εἰ δὲ ἐν δευτέρῃ τυχὸν ἡμέρᾳ ἢ τρίτῃ λαβὼν ἐκ τοῦ μάνα ἐφύλαξέ τι, εἰς τὴν ὑστεραίαν διεφθαρμένον ἦν ἐξ ἀνάγκης· τὸ τοιοῦτον ἰδεῖν. Τίνος ἔνεκεν; Ἐπειδὴ νόμου παράδοσις ἦν. Διδάσκων γὰρ αὐτοὺς τῶν φροντίδων ἐλευθερον βιοῦν, ὑπέσχετο καθ' ἑκάστην ἡμέραν παρέχειν τὴν ἀναγκαίαν αὐτοῖς τροφὴν. Ἐκεῖνοὶ δὲ ἀπιστήσαντες μέρος τι τοῦ συλλεγέντος εἰς τὴν ὑστεραίαν ἐφύλαξαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπώρσεον. Ὅτι γὰρ οὐ τῆς τοῦ μάνα φύσεως ἦν τὸ πάθος, μαρτυρεῖ τὸ Σάββατον, ἐν ᾧ ἄλωσθητον διετηρεῖτο τὸ χάριν αὐτοῦ κατὰ τὴν Παρασκευὴν συλλεγόμενόν τε καὶ φυλασσόμενον. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ ἐν τῇ κίβωτῷ ἐπὶ πολλαῖς διαφυλαχθῆν γενεαῖς. Τοῦτο δὲ τὸ μάνα κατὰ γε τὸ πρῶτ καὶ μόνον συνήγετο· ἡλίου γὰρ ἀνατείλαντος ἐτήχετο. Τοῦτο ὁμοίως τὸ μάνα, καθά φησιν ὁ θεῖος Νύστης, ἐκ τῆς σοφίας Σολομῶντος τὰς ἀφορμὰς λαβὼν, μονοειδῆς ἦν, ἢ δὲ ποικίτης

sæ fuit quamobrem ob delictum exiguum Moses longo quidem ex intervallo terram intueri jussus est, sed eidem denegatum ne populum in eam introduceret? Nimirum per hæc docere nos Dominus voluit se ab iis qui virtute perfecti sint, extremam accuratationem requirere. Nam qui perpusillus est, inquit Sapia Salomonis⁷⁰, ob misericordiam quodammodo veniam meretur; at valentes valide explorabuntur. Et vero delictum Mosis ingens sibi visum fuisse Deus ipse verbis his declaravit: « Ascende ac morere, propterea quod verbis meis ad aquam jurgii fidem non habueritis. » Atque hæc omnia de quadam afflictione profecta erant. Nam cum Hebræi ad Mosem convolarent, ipso propter Mariæ sororis obitum tristi, et violenter eum urgerent ob aquæ defectum, sicut in Numerorum libro perscriptum legimus, hanc ei vocem dubitationis plenam extorserunt. Quapropter missam fac Josephi narrationem, quæ prorsus Litteris sacris adversari videtur. Moses enim propter iram divinam hoc modo mortuus est, non ob senectutis molem, quemadmodum ille tradit. Quod autem Deo propter exploratores irato populus annis quadraginta in solitudine commoratus sit, etiam in Deuteronomio perspicue indicatur. Cum enim Moses extrema oratione populum alloqueretur, inter alia verbis hujusmodi usus est: « Accessimus etiam antea trajecturi flumen, et terram Chananitidem

fremitus effecerunt ut annis quadraginta per solitudinem obvagaremur. » Quæ quidem verba protulit in altera reversione ad Jordanem, cum anni scilicet quadraginta jam completi essent. Atque hic, quæso, nihi animum advertito. Videtur enim futurum fuisse ut nisi divina istæc ira intercessisset ob exploratorum perversitatem orta, brevi admodum temporis spatio solitudinem peragrent, ac Jordanem trajicerent.

Cæterum dum annis 40 per solitudinem hinc inde oberrabant, manna vescebantur, cibo non sato nec per arat onem comparato. Nam in dies singulos divinitus instar pluvix de cælo labebatur, unico Sabbato excepto: quo ipso docebat eos nihil esse Sabbato faciendum operis. Eademque de causa quod die Sabbatum præcedente, quem 161 a præparatione Parasceven nuncupabant, manna delabebatur, duplum erat aliorum dierum respectu, quo videlicet abunde ipsis etiam Sabbato durando alimentis sufficeret. Quodsi quis autem die secundo septimanæ vel tertio acceptum manna servasset in diem alterum, non poterat deinceps aliter quam putrefactum intueri. Quamobrem istuc? Quia legis erat hæc violatio. Quippe Deus volens eos docere quid esset vita curis soluta et libera, se præbiturum eis pollicebatur in dies singulos; tantum victus quantum ipsis alendis sufficeret. Huic pollicitationi cum fidem quidam non haberent nec mandato parerent, forte collecti mannae partem aliquam in diem posterum servarunt, quæ continuo sævit. Et hanc nequaquam profecto manna naturam fuisse, colligitum de Sabbato potest, quo quidquid ejus causa præparatorio die coactum erat incorruptum

⁷⁰ Sap. vi, 7.

manebat, tum de illo manna quod in arca multis annis est conservatum. Colligebatur autem matutino tempore tantum: quippe quamprimum sol ortus fuisset, liquescebat. Idem manna, quemadmodum Nysenus antistes ille divinisissimus ait, sapientiam Solomonis secutus, unius quidem erat ejusdemque formæ, qualitatem vero multiplicem habebat, uti quod cuique pro ratione cupiditatis saperet. Eodem modo panis ille qui de cælo descendit, manna scilicet intellectile, pro affectione animi quorumlibet et ipse affectus esse solet. Idem manna quomodam esse coriandri speciem aiunt, cujus naturam in universum semini respondere perhibent, ita ut si disseceretur, nulla sit particula quæ vim suam amittat. Sic et divinum illud ac spirituale manna ubique locorum dispersum et quasi concisum minutas in partes nihilominus totum integre in integris reperit. Quid multa proferemus? Quemadmodum illo manna cælitus demissis Hebræorum natio admiranda dicebat, Quid hoc est? sic et intellectili manna, pane scilicet vitæ, unigena Dei Filio, cælitus delapso et in terris conspecto, cuncti obstupescerent aiebant: Quid hoc est? quonam pacto Dei Filius in terram descendit? qui carnem gestat? qui homo factus est? Ac de his quidem hoc modo dictum esto.

Cæterum post mortem Mosis Deus Jesum allocutus est in hunc modum: «Quandoquidem meus servus Moses mortuus est, age tu, trajice Jordanem isium una cum omni hoc populo». Cumque reges Amorrhæorum, qui ultra Jordanem erant, inaudivissent Dominum, qui Deus est, Jordanem fluvium exsiccasse, mentes et animi eorum conturbaverunt, nec præ metu Israeliticorum prudenter rebus suis consulere ullo modo poterant. Consimile quiddam scilicet eis accidit illi, quod Jacobus expertus est præ gaudio, cum profectus in Ægyptum Josephum filium aspiceret. Nimirum de lætitia quædam oritur sanguinis diffusio, de formidine vero facultatis vitalis contractio in nobis existit. Utrouque modo fieri nonnunquam solet ut mors hoc pacto affectos necessario comitetur. Postquam Israelici flumen trajecissent, mox absque armis Jerichunte potiuntur; quo nomine factum ut eam pro anathemate ducerent, hoc est Deo consecrarent. Secundum hæc Achar ille Charinæ filius ex iis quæ Deo consecrata erant, veste quadam cum auri massa clanculum surrepta, Deum ad iram provocavit. Quapropter Jesus Deum precatus, iræque causa cognita, lapidibus hominem universa eum domo obruit. In hac Jerichuntis obsidione primum omnium violari Sabbathum cœpit; dies enim septem oppidum cum tubis cinxerunt atque circumierunt, quo dierum numero Sabbathum quoque necessario comprehenditur. Eodem Jesu, quemadmodum et supra meminimus, contra quinque reges præliante, sol in medio cælo restitit nec ad occasum progressus est unius integri diei spatio. Et ceperunt Israelici bello cunctas Chananeorum ditiones et opes, Domino ipsis suppetias ferente. Chalebus quoque

A αὐτοῦ τὴ ποικίλον εἶχεν, ἐκάστῳ προσφόρως κατὰ τὸ εἶδος τῆς ἐπιθυμίας ἐγγινομένη. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ ἄρτος ὁ καταβάς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, τὸ νοητὸν δηλοῦσι μάννα, πρὸς τὴν διάθεσιν τῆς ἐκάστου ψυχῆς διατίθεσθαι εἴωθε. Τοῦτο δὴ τὸ μάννα εἶδος εἶχε κορίου, οὗ τὴν φύσιν ὅλην διόλου λόγον ἔχειν σπέρματος λέγουσιν, ὥστε μὴδὲ ἐν τῷ κατακόπτεσθαι ἐξηφανίζεσθαι τὴν πρὸς τὸ σπεῖρσθαι δύναμιν αὐτοῦ. Οὕτω μὲν οὖν καὶ τὸ θεῖον μάννα καὶ πνευματικὸν πανταχοῦ σκεδαννόμενόν τε καὶ κατακερματιζόμενον ὅλον διόλου ἐν ὄλοις εὐρίσκεται. Καὶ τί χρῆ πολλὰ λέγειν; Ὅσπερ ἐπὶ τοῦ μάννα ἐκείνου καταρχομένου ἄνωθεν τὸ τῶν Ἑβραίων γένος ὑπερεκπληττόμενον ἔλεγε, Τί τοῦτο ἐστίν; οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ νοητοῦ μάννα τοῦ ἄρτου τῆς ζωῆς, αὐτοῦ δηλαδὴ τοῦ μονογενοῦ; Υἱοῦ καταβάτος ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἐπὶ γῆς ὀφθέντος, ὑπερεκπληττόμενου ἔλεγον ἄπαντες, Τί τοῦτο ἐστίν; πῶς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ κατήλθεν εἰς τὴν γῆν; πῶς σάρκα ἐφόρεσε; πῶς ἀνθρώπος γέγονε; Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Filio, cælitus delapso et in terris conspecto, cuncti

Μετὰ δὲ τὴν τοῦ Μωσέως τελευτὴν εἶπε πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὁ Θεός· «Μωσῆς ὁ θεράπων μου τετελεύτηκεν· νῦν οὖν ἀναστὰς διάβηθι τὸν Ἰορδάνην σὺ καὶ πᾶς ὁ λαὸς οὗτος.» Καὶ ὡς ἤκουσαν οἱ βασιλεῖς τῶν Ἀμορραίων, οἱ ἦσαν πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ὅτι ἀπεξήρανε Κύριος ὁ Θεὸς τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν, κατατάκησαν αὐτῶν αἱ διάνοιαι, καὶ οὐκ ἦν ἐν αὐτοῖς φρόνησις οὐδεμίᾳ ἀπὸ προσώπου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ. Καὶ τοιοῦτόν τι ἐπιπόνθησιν ὅποσον ἀπὸ χιρὰς ὁ Ἰακώβ, ἦνίκα καταλθὼν εἰς Αἴγυπτον τὸν Ἰωσήφ ἐθαύαστο· ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς χαρᾶς διάχυσις, ἀπὸ δὲ τοῦ φόβου σύννευσις τῆς ζωογονούσης ἡμᾶς δυνάμεως γίνεται, καὶ οὕτω; ἡ ἐκείως ἐστίν ὅτε ὁ θάνατος ἐξ ἀνάγκης ἐπιτεταί. Μετὰ δὲ τὸ περᾶσαι τῆνικαῦτα χωρὶς ὄπλων τὴν Ἰεριχὼν κεκρατήκασιν· ἐφ' ᾧ καὶ ἀναθεμάτισαν αὐτήν, τούτῃ τῷ Θεῷ ἀπέρωσαν. Ἀχαρ λοιπὸν ὁ τοῦ Χαρμη ἀπὸ τῶν ἀναθεματισθέντων τῷ Κυρίῳ στολήν τινα καὶ μᾶζαν χρυσῆν ἀποσπλήσας τὸν Θεὸν εἰς ὄργην ἤγειρε· δεηθεὶς οὖν ὁ Ἰησοῦς τὸν Θεόν, καὶ μαθὼν τὸν τῆς ὄργης αἴτιον, λίθοις αὐτὸν πανοικεῖ καταέχωσαν. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ κατὰ τῆς Ἰεριχὼν πολέμου ἄρχην ἔλαβε καταλύεσθαι τὸ Σάββατον· ἐπεὶ γὰρ ἡμέρας αὐτὴν μετὰ σαλπύγγων περιεκύκλωσαν, ἐν αἷς καὶ τὸ Σάββατον ἐξ ἀνάγκης συμπεριέλιπται. Ἀλλὰ καὶ μετὰ πέντε βασιλείων, ὡς ἄνωθεν εἴρηται, τοῦ Ἰησοῦ μαχομένου ἔστη ὁ ἥλιος κατὰ τὸ μέσον τοῦ οὐρανοῦ· οὐ προεπορεύετο εἰς δυσμὰς ἕως εἰς τέλος ἡμέρας μίαις. Καὶ πάντα δὲ τὰ τῶν Χανααναίων ἔλαβεν ὁ Ἰσραὴλ ἐν πολέμῳ, ὅτι διὰ Κυρίου ἐγένετο. Ἀλλὰ καὶ Χάλεβ υἱὸς Ἐφωνῆ ἐξωλόθρευσε τοὺς τρεῖς υἱοὺς Ἐνὰκ, τὸν Σουση, τὸν Θολμὲ καὶ τὸν Σχιμᾶν. Γιγαντες δὲ καὶ οὗτοι εὐμήκεις ἦσαν· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν υἱοὺς τοῦ Ἐνὰκ ἐκείνου ἐνόμαζαν.

¹¹ Josue 1, 2.

Ephronæ filius tres Enaaci filios prorsus exκλήσιν, nimirum Susem, Tholmeum et Schimam; qui gigantes erant supra modum proceris corporibus, qua de causa Enaaci filii sacris in Litteris appellati sunt.

Ἰστέον ὅτι πρῶτος νόμος παρ' Ἑβραίοις ἐν ἐξόδῳ γέγραπται οὗτος · Οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι κλὴν ἐμοῦ. Οὐ ποιήσεις σταντῶ εἰδωλον οὐδὲ παντός ὁμοίωμα ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἔνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ κίτω. Οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα ταυτολογία τὸ τε εἰδωλον καὶ τὸ ὁμοίωμα · τὸ γὰρ ὁμοίωμα τινός ἐστιν ὁμοίωμα ἔτε χερσαίου ζώου ἔτε θαλασσίου ἔτε πτηνοῦ · τὸ δὲ εἰδωλον, καθὰ τὴν Ἄριγένουσ ἐξήγησιν, ἀνάκλισμα διανοίας ἀνυπόστατόν ἐστιν, ὡς ὁ παρ' Αἰγυπτίους τιμώμενος κυνοκέφαλος καὶ ὁ παρ' Ἑλλήσιν Ἴπποκένταυρος (31).

mente figmentum, quod tanien reapse non religiose cultus apud Ægyptios, vel Græcorum

Μετὰ μέντοι τὸν τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦν ὑπὸ κριτῶν ὁ λαὸς ἐκρίνετο. Ἄν πρῶτος; Ἰούδας ὁ τὸν Ἀδωνιβεζεκ χειρωσάμενος καὶ ἀκρωτηριάσας αὐτοῦ χεῖράς τε καὶ πόδας, βασίλεια τῶν ἀλλοφύλων ὄντα. Οἱ γὰρ Χαναανοὶ μετὰ θάνατον τοῦ Ἰησοῦ κρατῆσαι τῶν Ἰουδαίων θαρρήσαντες τῷ Ἀδωνιβεζεκ τὴν ἡγεμονίαν ἐπιτρέπουσι, καὶ κατ' ἐκείνων χωροῦσιν. Ἄλλ' ἐσφάλησαν τοῦ σκοποῦ · κτείνονται γὰρ ἐξ αὐτῶν οὐκ ὀλίγοι, κρατεῖται δὲ καὶ ὁ Ἀδωνιβεζεκ, καὶ χεῖρας καὶ πόδας ἀκρωτηριασθεὶς ἔλεγεν · Οἱ βασιλεῖς τὰ ἄκρα τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν αὐτῶν ἀποκεκομμένοι ἦσαν συλλέγοντες τὰ ὑποκάτω τῆς τραπέζης μου. Κοθῶς οὖν ἐποίησα, οὕτω καὶ ἀναπέθεκέ μοι ὁ Θεός. »

Ἄλλὰ καὶ Βαραχὴ σὺν Δεδώρῃ τῇ προφήτιδι διεκρίνε τὸν Ἰσραὴλ ἐτη μ'. Προφήτις δὲ ἦν ἡ Δεδώρα. Αὕτη τοὺς Ἰουδαίους ἀναχωρεῖν βουλομένους διὰ τὸ πλῆθος τῶν κατ' αὐτῶν ἐπιστρατευομένων Χαναανίων καὶ κατέχει καὶ κτείνει τοὺς πολέμοις συμβαλεῖν · ὅθεν καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἀπέκτειναν. Χειμῶν γὰρ βρῦς γεγονώς, τοὺς μὲν Χαναανοὺς τὰ μέγιστα ἔβλαπτε, τοὺς δὲ Ἰουδαίους οὐδαμοῦ. Τότε καὶ ὁ Σισάρας ἰδὼν τὴν γενομένην τροπὴν ἐκπηδῆ τοῦ ἄρματος, καὶ πρὸς γυναῖκά τινα καταφεύγει λεγομένην Ἰαήλ τοῦ σωθῆναι παρ' αὐτῆς. Τούτῳ δὲ τῷ Σισάρῃ καὶ ποτὸν αἰτήσαντι γάλα δίδωσιν ἡδὲ διεφθόρως. Καὶ ὁ πλέον τοῦ μέτρου πῶν εἰς ὕπνον ἐτρέπη βαθεῖν. Τότε γοῦν Ἰαήλ φονεύει αὐτὸν, τὸν πάσσαλον τοῖς κροτάφοις ἐμπερονήσασα. Καὶ οὕτως αὐτοὶ ἡ νίκη περιεσσι: κατὰ τὴν τῆς Δεδώρας προφητεῖαν. Καλῶς οὖν ἡ Γραφή τὸν Σουση, τὸν Θολμὲ καὶ τὸν Σχιμᾶν υἱούς ἐκάλεσε τοῦ Ἐναὶκ, γιγαν-

1^a Judic. 1, 7.

(31) Ἰστέον. Ἴπποκένταυρος. Ex V et F supplevimus. Quia vero Calvinianus interpretis Leuclavius ex suæ sectæ placitis sensum auctoris nostri invertit, placet hic loci hujus interpretationem retexere atque integritati suæ juxta Glycæ orthodoxi mentem restituere : *Illud præterea scire debes legem Hebræis in Exodo scriptam esse in hunc modum : Non habebis Deos alios præter me. Non facies tibi idolum neque similitudinem rerum quæcunque sunt, sive in cælo supra, sive infra*

Atque hoc loco illud etiam scire debes, legem primam apud Hebræos in eo libro perscriptam esse qui est de Israelicorum ex Ægyptio profectioe; suntque legis hæc prima verba: «Deos alios, præter me, nullos habeto. Simulacrum tibi ne facito, nec imaginem cujusquam rei quæ existet aut supra in cælo aut infra in terra.» Non est hic ejusdem rei inepta iteratio: neque enim idem sonant simulacrum et imago, cum imago sit sive terrestris animalis sive marini sive volatilis, simulacrum autem de Origenis sententia et enarratione conceptum existat, quale quiddam erat Cynocephalus ille Hippocentaurus.

Post Jesum Navæ filium* populus a Judicibus gubernabatur, quorum primus fuit Judas, qui Adonibezecum in potestatem redegit, regem extranearum nationum, eique manuum ac pedum extremas partes amputavit. Quippe Chananzii post Jesu mortem de Judæis subigendis fiducia concepta principatum Adonibezeco detulerunt, eoque duce copiis in illos ductis sine ac instituto 163 suo exciderunt. Nam haud paucis interfectis Adonibezecus vivus captus est, extremisque pedum ac manuum partibus mutilatus, «Septuaginta, inquit, reges extremis pedum manuumque partibus truncati mea sub mensa micas collegerunt. Quemadmodum in illos ego me gessi, ita mihi divinitus est repensum.»

Barachus quoque cum Debora, muliere vate, judicis apud Israelicos officio functus est annos quadraginta. Mulier ea vaticinandi perita erat, eumque Judæos cerneret ob hostium Chananzeorum multitudinem pedem referre velle, non solum eos in officio continuit, sed etiam persuasit ut manum cum hoste consererent; quo facto magnæ illorum copiarum sunt occisæ. Nam tempestas ingens exorta Chananzeos quidem gravissime lædebat, Judæis vero nihil damni dabat. Itaque tum Sisaras suos in fugam versos conspiciens de corru exsilit, et ad feminam quamdam se fugiens confert, cui nomen esset Jaele, ut apud ipsam vitæ suæ consuleret. Tum illa Sisaræ, qui potum sibi dari postulasset, lac jam corruptum præbet; quo ille immolice hausto gravi somno corripitur. Ibi Jaele clavo tempora ei transadigit hominemque interficit. Hoc modo victoria potiti sunt, quemadmodum Debora

in terra. » *Non est hic ejusdem vocis inepta iteratio, neque enim idem sonant τὸ τε εἰδωλον, καὶ τὸ ὁμοίωμα: similitudo enim est cujuscunque similitudo, sive terrestris animalis, sive marini, sive volantis. Simulacrum vero, sive idolum (quod vulgariis interpretes vertit sculpsile), de Origenis sententia, conceptum est menti figmentum reapse non subsistens: quemadmodum apud Ægyptios cultus olim Cynocephalus, et apud Græcos jactatus Hippocentaurus.*

vaticinata fuerat. Ceterum Litteræ sacræ Susem, A Tholmeum et Schiman non abs re, ceu diximus, Enaací filios appellarunt, uti quorum corpora gigantum corporibus magnitudine paria fuerint. Nam et Josephus commemorat apud Chananæos tum reliquam gigantum fuisse nationem, qui propter corporum molem atque formam, quæ reliquorum hominum formæ non responderet, inusitatum horribilem concitabant. Eorum nunc quoque monstrantur adhuc ossa sive plane superæmia.

Horum ætate, videlicet Barachi atque Deborah, sapientissimi apud Græcos viri Prometheus et Orpheus oriundus e Thracia celebres fuerunt, itemque medicus Æsculapius, et Lycurgus legum apud Lacedæmonios lator. Æsculapium aiunt artem medicam tam accurate cognitam habuisse, ut etiam mortuum quemdam vitæ restituerit; quo facto Jupiter iratus hominem fulmine tactum rebus humanis exemerit.

Secundum hæc indicare Deus volens omnia per ipsius potestatem fieri, non per hominum ingentes copias, Gedeoni Madianæos invadere conanti auctor fuit ut ipsa in merillis, cum æstus maximus foret, exercitum ad Numen duceret. Ibi vero quicumque „a genua procumberent atque ita biberent, 164 eos est pro magnanimis haberet monet : quotquot autem festinanter et cum tumultu quodam biberent, eos existimaret hoc præ formidine facere. Cum Gedeo Dei monitis parens hoc ipsum fecisset, 300 homines reperti sunt qui cum trepidatione Josephi aquam haustam ori admoverent, quemadmodum Josephus memoriæ prodidit. Quapropter ei præcepit Deus ut cum illis hostem adoriretur. Noctu ergo Medianæos invadunt, cum tubas manibus itemque faces accensas intra vasa quædam gestarent.

Post hæc Gedeo senectute confectus vita fungitur, relictis filiis legitimo toro natis septuaginta, quos ex pluribus uxoribus susceperat, et uno spurio e concubina nato. Hinc Manoas accepto divinitus promisso filium gignit, cui Samsonis nomen est inditum, quod ex interpretatione Josephi *robustam* significat. Eodem cum hoc tempore Hercules quoque vixit. Erat autem Samsoni tam virilis animus, ut cum Gazam ingressus ad meretriculam quamdam divertisset atque ab incolis oppidi universis custodiretur, manibus suis portas cum repagulis evulserit atque ita oppido sit egressus. Quin etiam priusquam hoc accideret, suscepto adversus Palæstinis bello, quiddam hujusmodi fecit. Erat tempus æstivum, jamque fructus ita maturuerant ut messis appeteret, cum Samso trecentis vulpibus captis earum caudis faces ardentes alligat, atque ita in Palæstinorum agros eas immittit. Hoc pacto sigetes eorum exusta fuerunt. Illi segetibus succensis bellum Israelitis faciunt, simulque Samsonem

ταια φέροντας σώματα. "Ορα γάρ οτι και ο 'Ιώσηπος ὑπολελειφθαι λέγει τοῖς Χαναναίοις τὸ τῶν γιγάντων γένος, οἱ διὰ σωμάτων μεγέθη και μορφῆς οὐδὲν τοῖς ἄλλοις παραπίησικας ἀνθρώποις παράδοξον ἦσαν θέαμα και δεινὸν ἀκουσμα. Δείκνυται δὲ και νῦν ἐτι τούτων ὅσα μὴδὲν τοῖς ὑπὸ πίστιν ἐρχομένοις εἰσικῆτα.

mortalibus spectaculum erant et famam de se terribilem concitabant.

Ἐπὶ μὲν Βαράχ και Δεβώρας Προμηθεὺς και Ὀρφεὺς Θρῆξ ἐγνωρίζοντο οἱ παρ'. Ἐλλήσι σοφώτατοι, και Ἀσκληπιὸς ὁ Ιατρὸς και Λυκοῦργος ὁ νομοθέτης (32). Τοσοῦτον δὲ λέγουσι τὸν Ἀσκληπιὸν ἠκριθωκίνας τὴν Ιατρικὴν τέχνην ὡ; και νεκροὺς ἀνίστην, ἐφ' ᾧ χαλεπήναντα τὸν Δία κεραυνῷ βαλεῖν αὐτόν, και οὕτω τῶν τῆδε ἐκστήσαι.

Δεῖξαι δὲ θέλων ὁ Θεὸς ἐτι τῆ δυνάμει αὐτοῦ τὰ πάντα γίνονται και οὐ κληθεῖ λαοῦ, συμβουλεύει τῷ Γεδεὼν, ἥνικα κατὰ Μαδιηναίων ὄρμῃν ἤθελε, περὶ μεσσοῦσαν ἡμέραν ἐν ἀκμῇ τοῦ καύματος ὄντος, ἄγειν τὴν στρατιὰν ἐπὶ τὸν ποταμὸν, και τοὺς μὲν κατακλιθέντας και οὕτω πίνοντας εὐψύχους ὑπολαμβάνειν, ὅσοι δ' ἂν ἐσπουδασμένως και μετὰ θορύβου πίνοντες τύχοιεν, τούτους δὲ νομίζειν ὑπὸ δειλίας τοῦτο πάσχειν. Τοῦ μόντοι Γεδεὼν κατὰ τὰς ὑποθήκας τοῦ Θεοῦ ποιήσαντος τριακόσιοι ἄνδρες εὐρέθησαν ταῖς χερσὶ μετὰ τρίμου προτενεγκάμενοι τὸ ὕδωρ, ὡς 'Ιώσηπος ἱστορεῖ. "Οθεν και διὰ τῶν τοιοῦτων ἐφη ὁ Θεὸς τοῖς πολεμίοις ἐμβαλεῖν. Νυκτὸς οὖν αὐτοῖς ἐπαμβαίνουσι, σάλπιγγας ταῖν χερσὶν φέροντες και λαμπάδας ἀποτόμενας ἐντὸς ἀγγείων τινῶν.

Και ὁ μὲν Γεδεὼν ζηρητὸς τελευταῖ, παιδὸς δὲ ἦσαν αὐτῷ γνήσιοι μὲν ο' (πολλὰς γὰρ ἐξημε γυναικας), κῆθος δὲ εἰς ἐκ παλλακῆς. Ἐξ ἐπαγγελίας τίκει ο Μανωῆ, τὸ δὲ γεννηθὲν παιδίον Σα. φῶνα καλοῦσιν· Ισχυρὸν δὲ κατὰ τὴν 'Ιώσηπον σημαίνει τὸ ὄνομα. Τηνικαῦτα και Ἡρακλῆς ἤκμαζε. Τοσοῦτον δὲ ἦν ἀνδρείος ὁ Σαμφῶν ὅτι και ἐπὶ Γάζαν εἰσελθὼν και παρὰ πόρνην τινὴ καταχθεις, ἐπειδὴ παρατηρεῖτο παρὰ τῶν ἐκεῖτε, ἀνεμόχλευσε διὰ χειρῶν τὰς πύλας και ἐξῆλθεν. Ἄλλὰ και πρὸ τούτου κατὰ Παλαιστινῶν ἐχθρὸν ὁ Σαμφῶν εἰ ποιεῖ; Θέρους ὄντος και πρὸς ἀμητὸν ἤδη τῶν καρπῶν ἀκμαζόντων συλλαβὸν τὰς ἀλώπεκας, και τῶν οὐρῶν αὐτῶν ἐξάψας λαμπάδας ἡμμένας, ἀφίγσιν εἰς τὰς ἀρούρας τῶν Παλαιστινῶν, και οὕτω τοὺς καρποὺς αὐτῶν διεφθειρεν. Οἱ οὖν ἀλλόφυλοι μετὰ τὸ ἐμπρησθῆναι τὰς ἀρούρας αὐτῶν πόλεμον πρὸς τὸς 'Ισραηλῖτας συνέπτουσι, τὸν Σαμφῶν αἰτούμενοι ἐκδοτον. Τί οὖν οἱ 'Ισραηλῖται; Τιν τῶν πολεμίων δεδιότες ἐφοδὸν δέσμιον αὐτοῖς τὸν Σαμφῶν ἐκδι-

(32) Prometheus, Orpheum, Æsculapium medicum, ac legislatorem Lycurgum, tanquam coætanæos ad tempora Baraci et Deborah refert, cum tamen variis distinctisque vixerint temporibus : sed Glycæ ἀνιστορησικας και παραχρονισμοῦς, ut

jam monui, emendare aut refellere non est mei instituti; nec inde sincere refert, quæ de trecentis Gedeonis ad pugnam paratis commilitonibus referunt sacræ paginae.

δίασι. Καὶ ὁ δὲ ἰδὼν ἐκείνους ὀρμήσαντας κατ' αὐτοῦ ἄ
τὰ μὲν δεσμὰ διέρρηξε, σιαγὸνα δὲ δνου λαβῶν χι-
λίους ἀνδρας τῶν ἀλλοφύλων ἀπέκτεινεν. Ὅθεν ἐπὶ
τοσοῦτον ἀγωνιζόμενος ὑπὸ δΐψους ἐφλέγετο. Δέεται
οὖν τοῦ Θεοῦ, καὶ τηλικαῦτα παραμυθίζεται αὐτόν·
ἢ γὰρ σιαγὼν παρ' αὐτοῦ ἐκθλίβεται ὑδωρ ἔβλυσεν
ἀφθονον. Ὅθεν ἡ τοιαύτη πηγὴ μέχρι καὶ τήμε-
ρον ἐν τοῖς προαστείοις Ἐλευθεροπόλεως φαίνεται,
σιαγόνος ἐπονομαζομένη πηγὴ. Ὁ μὲν οὖν Ἰώση-
πός φησιν ὅτι τῇ οἰκείᾳ δυνάμει, καὶ οὐ τῷ Θεῷ
τὴν νίκην ἐπιγραφάμενος διψῆσαι, κατὰ πολὺ συ-
κωχῶρηται. Πλὴν ὁ τοσοῦτος τὴν ἰσχὺν ὑπὸ γυναικὸς
κατέστη παίγιον ὑστερον. Μετὰ ταῦτα γὰρ ἠγά-
πησε τὴν ἐκ Παλαιστινῶν Δαλιλάν, ἥτις παρὰ τῶν
ἀλλοφύλων δωροφορηθεῖσα ἡξίου αὐτὸν ἐξειπεῖν
αὐτῇ ἐν τίνι τυγχάνει ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ. Καὶ ὁ παρε-
λογίζετο μὲν αὐτὴν τὰ πρώτα, λέγων· Ἐάν δὲ ἴ-
σωσί με ἐν ἑπτὰ κληματίσιν ὕγρας, ἦγουν νευράς,
ἀτονήσω, καὶ ἔσομαι ὡς εἰς τῶν ἀνθρώπων. Ἐ
καὶ δὲ λαβοῦσα νευράς ἔδωκεν αὐτόν, εἰθ' οὕτως ἐδόθη-
σαν· Ἐ Ἀλλόφυλοι ἐπὶ σέ, Σαμφών. Ἐ Καὶ ὁ ἀνα-
στάς διέρρηξεν αὐτάς. Παραλογισθεῖσα οὖν ἐνέκει-
τε, καὶ αὐθις ἡξίου μαθεῖν ὅθεν ἡ ἰσχὺς αὐτῆς. Καὶ
ὁ ἀπατῶν αὐτὴν ἔλεγεν· Ἐάν δὲ ἴσωσί με ἐν
ἑπτὰ καλωδίοις ἀθίχτοις, ἐκλείψει ἡ ἰσχὺς μου. Ἐ
Ποιησάσης οὖν καὶ τοῦτο, καὶ βοησάσης· Ἐ Ἀλλό-
φυλοι ἐπὶ σέ, Σαμφών, διέρρηξεν αὐτὰ παραχρῆ-
μα ἐκ τῶν βραχιόνων αὐτοῦ. Πάλιν οὖν ἀξιοῦσης
αὐτῆς ἔλεγεν· Ἐάν τοῦς ἑπτὰ βοστρύχους τῆς
κεφαλῆς μου διεστώτας ἀπ' ἀλλήλων ἐπὶ πασσάλων
ἐκδήσῃ; καὶ ἐπὶ τοῦ τοίχου προσπήξῃ, ἀσθενήσω
καὶ ἔσομαι ὡς οἱ λοιποὶ κἀγώ. Ἐ Ἀποτυχοῦσα οὖν
κἀν τούτῳ ἐξελιπέται αὐτὸν αὐθις· ὅθεν ἀνακαλύ-
πτει τὸ ἀπόρρητον, καὶ οὕτω φησὶ πρὸς αὐτὴν· Ἐ
Εὐρὸν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν μου οὐκ ἀνέβη, ὅτι Ναζαρεῖος
Θεοῦ εἰμι ἐγὼ ἐκ κοιλίας μητρὸς μου. Καὶ εἰ ξυρή-
σωμαι, ἀσθενήσω, καὶ ἀποστήσεται ἀπ' ἐμοῦ ἡ
ἰσχὺς μου, καὶ ἔσομαι ὡς εἰς τῶν ἀνθρώπων. Ἐ
Κατακοιμήσασα οὖν αὐτὸν ἡ Δαλιλὰ ἐξύρθη, καὶ
τοῦτο ποιήσασα ἐδόθησαν· Ἐ Ἀλλόφυλοι ἐπὶ σέ, Σαμ-
φών. Ἐ Καὶ ὁ ἀναστάς οὐκέτι ἐνεργεῖν ἰσχυεν,
ὡς καὶ πρότερον. Οὐκοῦν ἐμπίπτουσιν αὐτῷ οἱ ἀλ-
λόφυλοι, καὶ κρατήσαντες ἐκπηροῦσιν αὐτόν. Ἐ
Ἄλλὰ τί τὸ μετὰ ταῦτα; Ἐκλαυσε Σαμφών πρὸς Κύριον,
καὶ εἶπεν· Ἐ Ἄδωναὶ Κύριε τῶν δυνάμεων, μνη-
σθητέ μοι νῦν, καὶ ἰσχυσόν με ἐτι ἀπαξ τοῦτο,
θεὸς, καὶ ἀνταποδώσω ἀνταπόδοσιν μίαν περὶ τῶν
δύο ὀφθαλμῶν μου τοῖς ἀλλοφύλοις; Ἐ Ἐφ' ᾧ καὶ
οὐ παρεῖδεν αὐτὸν ἐπικαρτομούμενον ὁ Θεός· καὶ
παύδαριος γὰρ εἰς γέλωτα μετὰ τὸ τυφλωθῆναι
προέκειτο. Παραδίξως οὖν ἐνισχύει αὐτόν. Ἐφ' ᾧ
καὶ καθήμενων ἐκείνων καὶ μεθύνων (ἐπινικίων
γὰρ ἔνεκον τοῖς εἰδῶλοις ἐπανηγύριζον) ἐπιδράσσε-
ται τῶν τοῦ οἴκου δύο κίωνων ἐν ᾧ ἦσαν καθήμε-
νοι, καὶ μετὰ τὸ κρατῆσαι αὐτούς εἶπεν· Ἐ Ἀπο-
θανίτω ἡ ψυχὴ μου μετὰ τῶν ἀλλοφύλων. Ἐ Ὁ δὲ
καὶ γέγονεν. Ἐφ' οὗ καὶ δεικνυσιν ὁ Θεός ὡς οὐ

sibi dedi jubent. Quid hic factum ab Israelitis?
Nimirum illi hostiles incursus veriti vincitum Sam-
sonem eis dedunt. Illic cum ille Palæstinos ad se
contententes cerneret, ruptis vinculis quibus astric-
tus erat, asini maxillam nactus mille hostes inter-
fecit. Cum autem tanta virium contentione
præliaretur in hos'em, accidit ut sitis ardens eum
graviter affligeret. Quapropter Deum obsecrat,
qui mox opem suppeditens hominem consolatur.
Quippe de maxilla, quam abjecerat, ingens aquæ
copia promanavit. Atque hic fons in hodiernum
usque diem in Eleutheropolis suburbio conspicitur
et Fons maxillæ nuncupatur. Atque hoc loco Jo-
sephus ait, quod suis viribus, non Deo victoriam
acceptam tulisset, tanta siti esse veratum. Sed
enim tanto vir præstanti robore deinceps unius
mulierculæ opera cunctis se deridendum præbuit.
Nam haud multo post amore Dalilæ Palæstinæ
captus est, quæ ab alienigenis muneribus corrupta
petebat ab eo ut sibi fateretur, quonam in membro
situm robur illud haberet Tum ille mulierem imi-
tio fallens : « Si me **165** tui constrinxerint, ait,
septem nervis humidis, vires me destituent, simi-
lisque cæteris mortalibus ero. » Ha vero sumptis
nervis hominem constrinxit, ac deinde clamorem
verbis hisce sustulit : « Alienigenæ te invadunt,
Samsō¹³. » Quibus auditis surrexit et nervos lace-
ravit. Quapropter illa decepta rursus hominem
precibus urgere, scireque cupere quænam esset illius
roboris causa. Samsō contra feminam fallere, ac
vicissim dicere, si se funibus septem recentibus et
nullum ad usum adhibitis colligaret, vires suas
omnino defecturas. Cum hoc etiam illa fecisset et
inclamasset : « Alienigenæ te invadunt, Samsō, »
mox funes discerpit, quibus erant ejus colligata
brachia. Cum rursus igitur idem ex eo quæreret,
respondit, si capitis sui cincinnos divisos clavibus
alligaret ac parieti affligeret, debilem se futurum
reliquisque mortalibus consimilem. Verum ne tum
quidem voti compos facta de integro blanditiis ho-
minem exorare nititur, quamobrem ille tandem
arcanum ei patefacit : « Capiti, ait, meo novacula
nunquam est admota; nam inde usque a ventre
matris Dei sum Nazaræus. Quodsi tondebor, abi-
turæ sunt a me vires, et infirmus cæterorumque
omnium similis ero. Quapropter ubi hominem
Dalila consopivisset, totondit; quo facto, exclam-
at : « Invadunt alienigenæ te, Samsō¹⁴. » Tum
ille consurgens non amplius eo corporis uti robore
poterat quo dudum. Quapropter in eum alienigenæ
irruunt, hominemque suam in potestatem redactum
oculis spoliant. Quid vero secundum hæc factum?
Plorans Samsō Dominum his verbis invocat :
« Domine, Deus exercituum, memento nunc, quæso,
mei, meque hoc saltem postremum corrobora,
Deus, dum pro ambobus oculis meis alienigenas
semel ulciscer¹⁵. » Quapropter illustum ab hostibus

¹³ Judic. xvi, 9. ¹⁴ ibid. 17. ¹⁵ ibid. 38.

non neglexit nec aversatus est Deus: nam ex quo amiserat oculos, etiam ludibrio pueris erat. Novo igitur et inusitato quodam modo Deus ei vires adauget. Quo facto sedentibus illis ac vino se ingurgitantibus, ut qui celebritatem quamdam simulacris instituissent victoriæ, quam de hoste suo consecuti fuissent, causa, domus illius, qua in dæmo sedebant, columnas duas prehendit easque complexus, « Volo, inquit, ex vita cum alienigenis discedere. » Quod quidem mox ita factum est. Atque hoc exemplo declaravit Deus se affectos injuriis non negligere. Tantum enim roboris hoc tempore Samsoni largitus est, ut non solum columnas contractas dirueret, quibus fanum illud simulacrorum sultum innitebatur, sed etiam eadem vi tectum dejiceret, ac virorum quidem tria milia, mulierum vero parem numerum ea ruina opprimeret.

166 Hoc loco divinus ille vir Anastasius Sinaites non parum Dei tum administrationem tum benignitatem obstupescens demiratur, expendens ipse secum quod Samsonem dignatus sit eorum in numerum recipere qui salutem consequuntur, cum tamen hoc etiam ille præter alia commiserit, ut eos ulciscendi causa quorum injuriis læsus fuerat, semetipsum morti dederet. Nec omittenda hic nobis est indicatio causæ, quam ob causam a ventre matris Samso tantum roboris habuerit. Quia enim Israelitæ, qui jam totos annos quadraginta servitutem alienigenis servierant, Dei prorsus erant obliti nec ullum apud se justum hominem habebant, idcirco Samsonem Deus ipsis tribuit, virum a primis incunabulis justum ac magno robore præditum, ut per ipsius virtutem ac fortitudinem plane admirandam servari se liberarique animadvertentes vitam suam emendarent et Deum illumτυχός universi quærerent. Verum enimvero magis illi Deum oblivioni tradebant, ac virum præclare de se meritum in manus hostiles traditum scelerate jure curam ipsorum habere desiit; nam post exstitit.

Quodsi etiam intelligere de nobis aves, dilecte illi, quamobrem Deus Jephthæ filiam mactari et jugulari permiserit (fuit autem is quoque judex apud Hebræos), quid dicturi simus audito. Promissum hoc votumque Jephthæ perquam stultum erat. Nam expendere secum ipse prius debuerat, fieri fortassis posse ut vel canis vel asinus vel aliud aliud immundum ex indicatione legis animal ipsi primum occurreret. Quapropter ejus exemplo, qui voto concepto promiserat se immolaturum Deo quidquid ex domo sua primum obvium habuisset, alios monere volens Deus ut non absque consideratione vota conciperent, jugulationem hanc non impedivit. Filia quidem ipsa longe Jephtham patrem virtute superavit. Nam cum eum cerneret vestimenta sua lacerantem atque plorantem: « Si quidem, ait, de me aliquid pollicitus es, facito tuos hostes Ammonitas ultus est⁷⁴. »

Præter hæc autem indicata scire debes post Samsonis e vita migrationem Benjamineam tribum voluptati se Sodomitarum abhorrenti a natura tradidisse, ac furiose in homines peregrinos irruisse.

⁷⁴ Judic. xi, 36.

α παραδίδει τοὺς ἀδικουμένους δεομένους αὐτοῦ· τοσαύτην γὰρ ἰσχὺν ἐχαρίσατο τῷ Σαμψὼν ὡς κλονῆσαι μὲν τοὺς φέροντας κίονας τῶν τῶν εἰδώλων σηκῶν, συγκατανεγκεῖν δὲ τοῦτοις τὸν δροφον, καὶ γὰρ ἀνδρας συγχῶσαι, καὶ γυναικῶν ὡσαύτως παραπλήσιον ἀριθμὸν.

Οὐ μικρῶς δὲ τὴν ἐρρήτην τοῦ Θεοῦ οἰκονομίαν καὶ φιάνθρωπιαν ἐπὶ τοῦτοις ἐκπλήττεται ὁ θεϊότατος Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης, ἐκνοῶν ὅπως τῆς τῶν σεωσμέων μοίρας ἤξλωσε τὸν Σαμψὼν, καὶ ταῦτα πρὸς φόνον αὐτὸν ἐκδεδωκότα τῶν ἀδικησάντων αὐτὸν ἔνεκεν. Ἀλλὰ καὶ τίνας χάριν τοσαύτην ἰσχὺν ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐκτήσατο ὁ Σαμψὼν, οὐ παρελθεῖν ἀξιον. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ Ἰσραηλιταὶ τεσσαρακονταετηχρόνον τοῖς ἀλλοφύλοις δουλεύσαντες τοῦ Θεοῦ τέλος ἐπελάθοντο, δικαίους μηδεὶς ὄντος παρ' αὐτοῖς, τοῦτο χάριν ἐκ σπαργάνων αὐτὸν ὁ Θεὸς δίκαιον ἀνδρα καὶ ἰσχυρὸν παρέσχεν αὐτοῖς, ὅπως διὰ τῆς ἐναρέτου πολιτείας καὶ παραδόξου ἀνδρείας παρεχόμενην αὐτοῖς ὀρῶντες τὴν σωτηρίαν αὐτοῦς τε διορθώσωνται καὶ τὸν τῶν ὄλων Θεὸν ἐκζητήσωσιν.

Ἄλλ' ἐκεῖνοι μᾶλλον καὶ τοῦ Θεοῦ λήθην ἐλάμβανον, καὶ τὴν εὐεργέτην αὐτῶν εἰς χεῖρας τῶν πολεμίων φέροντες ἐρρίπτον. Ὅθεν εὐλόγως ἡ τοῦ Θεοῦ ἐξέλιπεν αὐτοῖς ἐπισκοπὴ· μετὰ γὰρ τὸν Σαμψὼν οὐκέτι παρ' Ἑβραίοις κριτῆς.

rejeciebant. Quamobrem Deus etiam æquissimo Samsonem nullus apud Hebræos judex amplius

Εἰ δὲ καὶ τοῦτο ζητῆς, ἀγαπητέ, τίνας ἔνεκεν ὁ Θεὸς τὴν τοῦ Ἰεφθάε θυγατέρα σφαγῆναι συνεχώρησε (κριτῆς δὲ καὶ οὗτος παρ' Ἑβραίοις ἦν), ἀκουε. Ἀνόητος ἄγαν ἡ τοῦ Ἰεφθάε ὑπόσχεσις· ἴδει γὰρ αὐτὸν συνιδεῖν, ὡς εἶπε, κύνα πρῶτον ἢ θῦον συναντῆσαι, τὰ κατὰ νόμον ἀκάθαρτα. Παιδεύων οὖν ὁ Θεὸς δι' ἐκεῖνου τοὺς ἄλλους ὥστε μετὰ σκοποῦ ποιεῖσθαι τὰς ὑποσχέσεις (ὑποσχέθη γὰρ ἐκεῖνος τὸ συναντῆσαι αὐτῷ ἐκ τῆς οἰκίας θῦσαι τῷ Θεῷ) οὐκ ἐκώλυσε τὴν σφαγὴν. Ἡ δὲ θυγάτηρ πολλῶν κρείττων τοῦ Ἰεφθάε· ἰδοῦσα γὰρ αὐτὸν τὴν ἐσθῆτα ῥηγνύοντα καὶ ὀλοφυρόμενον εἶπεν· « Εἰ ἐν ἐμοὶ ἤνοιξας τὸ στόμα σου, ποιεῖ μοι ὃν τρόπον ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ στόματός σου, ὡπέρ ὢν ἐποίησά σοι ὁ Κύριος ἐκδικῆσιν ἐκ τῶν ἐχθρῶν σου ἐκ τῶν υἱῶν Ἀμμὼν. »

mihī ut tua fert promissio, postquam tibi Dominus

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο πρὸς τοὺς εἰρημένους, ὅτι μετὰ τὴν τελευταίην τοῦ Σαμψὼν ἡ φυλὴ τοῦ Βενιαμὴν τὴν παρὰ φύσιν τῶν Σοδομιτῶν ἐνανόησεν ἡδονὴν καὶ τοῖς ἐπιξενουμένοις ἐπεμαίνοντο. Λευίτης

ὅς τις ἐν Ἱερουδὴμ κατοικῶν γυναῖκα ἐκ Βηθλεὲμ **A** ἄγει· καὶ ἀλαξίδα, ἥτις δι' ὀλιγοψυχίαν τινὰ πρὸς τοὺς πατέρας ὑπέστρεψε. Παραγίνεσθαι οὖν ἐκείσε καὶ ὁ Λευΐτης, καὶ φιλοτίμως δεξιῶθεις παρὰ τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ λαμβάνει τὴν γυναῖκα, καὶ παραγίνεται εἰς Γαθαὰ πόλιν τῆς φυλῆς Βενιαμίν, καὶ κατέγεται παρὰ πρὸσδύτη κατοικοῦντι τὴν πόλιν. Γινόντες οὖν οἱ τὴν πόλιν οἰκοῦντες Βενιαμίν τοῦ πρεσβύτου τὸν οἶκον περιστοιχίζουσι καὶ τὰς θύρας συντριβούσιν, ἐμπαροινῆσαι τῷ ξένῳ ζητούντες. Ὁ δὲ τὴν θυγατέρα εἶτι ἀγαμον οὖσαν καὶ τοῦ ξένου τὴν παλλακὴν εἰς παράχρησιν ἐδίδου αὐτοῖς, φείσασθαι τοῦ ξένου ἀξίῳ. Οἱ δ' οὐκ ἠνέσχοντο. Ἄλλὰ καὶ ὁ Λευΐτης παρελθὼν τὴν παλλακὴν αὐτοῦ ἐκδίδωσι, κάκεινοι δι' ὅλης νυκτὸς αὐτῇ παραχρησάμενοι ἐξαπέστειλαν. Ἐγγίσιασα οὖν αὕτη τῇ θύρῃ **B** ἔμβα καθήγετο, εὐθέως ἐξέπνευσεν. Ὁ γοῦν ἀνήρ αὐτῆς νεκρὰν ἰδὼν αὐτὴν ἐπέετο τῷ ὀποζυγίῳ αὐτοῦ καὶ οὐκ ἀπέκρυψε, καὶ διελὼν αὐτὴν εἰς εἴς τμήματα ἐκάστη φυλῇ πρὸς ἐν τεμάχιον ἐξαπέστειλε, τὴν παρανομίαν τῆς τοῦ Βενιαμίν κηρύττων φυλῆς. Σχετλιάζει οὖν ἐπὶ τούτοις ὁ Ἰσραὴλ, δέονται τοῦ Θεοῦ. Ἐφ' ᾧ καὶ κατ' αὐτῶν ὁρμήσαντες, ἐπὶ τοῦς ὑπαίτους δοῦναι πρὸς τιμωρίαν οὐκ ἤθελον, αὐτοὺς μὲν κατασφάττουσι, τὴν δὲ πόλιν ἔργον ποιοῦσι πυρῶς. **C** auctores facinoris ad noxam se dedituros negarent, creman.

Τὸ μέντοι πρόβλημα ὅπερ ὁ Σαμφὼν προὔβαλλετο, τοῦτον ἔχει τὴν τρόπον· Τί βρωτῶν ἐξῆλθεν ἐκ βιβρώσκοντος καὶ ἀπὸ ἰσχυροῦ γλυκὺ βρωτῶν; Ἴδὸν τὸ μέλι καλεῖ, βιβρώσκοντα δὲ ἰσχυρὴν τὸν λέοντα, **C** ἐν ᾧ νεκρῷ ὄντι μέλι ἐξήφαναν μέλισσαι, ἀφ' οὗ λαβὼν ἔφαγεν ὁ Σαμφὼν. Ἄλλ' ἐντεῦθεν, ἀγαπητὲ, συνορᾶν ἄξιον ὅτι μίτην οἱ Ἰουδαῖοι ἀκαθάρτους καλοῦσιν ἡμᾶς. Εἰ γὰρ ἀκάθαρτοι ἡμεῖς ἤμεν ἡμεῖς ἄτε δὴ τὴν λαγῶν, τὸν χοῖρον, καὶ ὅσα τοιαῦτα, μὴ κατὰ νόμον ταῦτα ἐσθίνοντες, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὸν ἐν προφήταις μέγιστον Ἥλιαν τοῖς αὐτοῖς ἐγκλήμασι καθυπεβάλλεσθαι. Τίνος ἕνεκεν; Ὅτι τὸν ἄρτον ἐξ ἀκαθάρτου ζώου τοῦ κόρακος δεχόμενος ἔσθιε. Διὰ τί δὲ ταῦτα συνέβαινε, καὶ τίνος ἕνεκεν; Ἵνα μάθωμεν ὅτι καὶ πρὸ τῆς χάριτος ἡ Παλαιὰ τὰ τοῦ νόμου ἀνέτρεπεν. Εἰ γὰρ ἀκάθαρτος ἦν ὁ κόραξ, πῶς ἐξ αὐτοῦ τὴν βρώσιν ὁ τοσοῦτος Ἥλιος ἐδέξατο; πῶς δὲ καὶ ὁ Σαμφὼν Ναζαρεῖος ὢν καὶ **D** ὑπὸ νόμου τελῶν τὸ κηρίον τοῦ μέλιτος ἔφαγεν, ὅπερ ἐν νεκρῷ λέοντι ἐξήφαναν μέλισσαι; πῶς δὲ καὶ διψήσαντα διὰ τῆς ἀκαθάρτου καὶ μαιφόνου σιαγόνος παρεμυθήσατο ὁ Θεός, ἐὰν ὁ κόραξ, ὁ νεκρὸς λέων καὶ ἡ σιαγὼν τοῦ θνοῦ ἀκάθαρτα; πῶς διὰ τῶν τοιοῦτων ὁ Θεὸς τοῦς ἑαυτοῦ θεράποντας ἐθεράπευε; πῶς δὲ καὶ ἀκάθαρτα ὄντα κοινήν ἀρχίθην τὴν εὐφημίαν ἐδέξαντο; « Εἶδε, » γάρ φησιν, « ὁ Θεὸς αὐτὰ, καὶ εἶπεν ὅτι καλὰ. » Εἰ οὖν ὁ χοῖρος, καλὸς ὡς κτίσμα Θεοῦ, πῶς ὁ αὐτὸς ἀκάθαρτος ὕστερον; Εὐδὴλον οὖν ὅτι τὸ τοῦ Ἰσραὴλ πρὸς κα-

forte quidam Levita, qui habitaret Jerudimæ, uxorem duxerat concubinam a Bethleheima, a qua ex animi quadam infirmitate suos ad parentes est reversa. Quapropter eodem et Levita proficiscitur, et exceptus a socero perhonorifice uxorem **167** suam recipit. Inde Gabaam discedit, oppidum Benjaminæ tribus, ibique ad senem quendam agricolam, inquilinum ejus loci, divertit. Ea re cognita Benjaminæ, qui cives ejus oppidi erant, senis illius domum unilique cinctam obsident. et impulsis foribus hospitem per scelus violare conantur. Ibi senex ille filiam suam necdum nuptam et hospitis concubinam eis offert, quibus ad libidinem abuterentur, saltem petens ut hospiti parcerent. Quod cum illi facturos se negarent, egressus e domo Levita concubinam suam eis exhibet. Illi tota nocte ad libidinem illa abusi, tandem dimittunt. Quapropter ad hospitiæ fores progressa continuo vitam cum nocte commutat. Tum maritus ejus mortuam videns jumento suo imponit, ac domum deportatam in partes duodecim dissecat; quarum partium singulas quamlibet ad tribum mittit, simulque Benjaminæ tribus scelus demonstrat. Quo facto rem Israelici perquam moleste ferunt, ipsumque Deum precantur. Deinceps Benjaminæos cum copiis invadunt. Qui cum Israelici eos interficiunt et oppidum igne injecto

Cæterum problema quod Palæstinis Samsø proposuit, erat hujusmodi: Ex comedente cibus, ex robusto exiit dulcedo. Per dulcedinem mel intelligit, per comedentem autem robustum leonem, in cujus cadavere mel apes sinxerant, quod inde sumptum Samsø comederat. Est autem operæ pretium, dilecte fili, te hinc animadvertere nos nulla de causa justa immundus a Judæis appellari. Nam si propterea sumus immundi, quod leporibus, porcis aliisque talibus contra legis interdictionem vescamur, omnino sequi necesse est ut maximus ille vatum Elias eodem nobiscum crimine teneatur. Quamobrem istuc? Quia panem ab immundo animali, nimirum corvo, acceptum comedit. Quæ vero de causa hæc ita facta sunt? Ut sciremus etiam ante patefactam Dei gratiam, durante adhuc veteri fœdere, legis quædam præcepta violata fuisse. Nam quamvis animal immundum sit corvus, nihilo tamen minus eximius ille vates Elias allatum ab eo cibum accepit. Quo item pacto factum ut Samsø, qui Nazareus esset ac legi subiectus, favo mellis vesceretur quod apes in cadavere leonino sinxissent? Qui hominem siti vexatum per immundam pollutamque maxillam Deus recreat? Si corvus, si leoninum cadaver, si asini mortui maxilla res immundæ sunt, cur per ea Deus ministorum suorum vitæ consuluit et opem tulit? Præterea qui factum est ut si quidem immunda sunt quædam, initio tamen rerum communem

⁷ Judic. iv, 14.

168 illam cum cæteris benedictionem acceperint? Sic enim sacris in Litteris perscriptum legimus : « Vidit Deus omnia quæ fecerat, eaque bona esse pronuntiavit ⁷⁸. » Si ergo porcus tanquam res a Deo creata bonus erat, qui deinceps factus est immundus? De quibus omnibus perspicue potest intelligi Deum corrigere volentem Isrælicorum ad vitia propensionem hujusmodi leges tulisse atque hujusmodi remediis usum fuisse. Eadem ratione Noæ quoque temporibus animalium discrimen instituit. Nam quia futurum prospiciebat ut homines ad in anum deastrorum cultum deflecterent, optimo sane consilio sic distinguit animalia, quo alia pro mundis, alia pro immundis haberentur. Quanam illud, obsecro, de causa? Nimirum ut partim iis victitantes tanquam mundis, partim aversantes velut immunda, neutra pro diis venerantur. Nam cæterotquin ea non dixisset immunda, quæ cum aliis communem a Deo benedictionem initio rerum acceperant. Et vero factam id temporis animalium distinctionem profectam esse de consilio Dei se nostra causa demittentis, etiam Paulus hisce verbis ostendit : « Nulla Dei creatura rejici debet, modo cum gratiarum actione sumatur ⁷⁹. » Idem magis quoque confirmat illa Dei vox, qua summum illum apostolum Petrum compellavit, quo tempore demissum e cælo linteum conspexit : « Surge, Petre, macta et vescere. » Item : « Quæ Deus purgavit, tu ne polluta dicito ⁸⁰. » Neque vero mirum tibi videatur etiam modo quædam pro immundis haberi, verbi gratia lupum, leonem, pardalim. Quippe magnus ille Basilius hæc in *Asceticis* suis, qui libri rationes exercitiorum pietatis continent, in hunc modum explicavit et illustravit. Quemadmodum in oleribus quod noxium est, ab eo secernimus quod naturæ nostræ convenit, sic etiam in carnibus ab utilibus quæcunque noxiæ sunt secernimus. Nam et cicutia perinde olerum appellatione venit, ut et vulturum carnes pro carnibus ducuntur. Nemo tamen mentis compos hyoscyamum comederit nec carnem caninam gustaverit, nisi forte magna quædam necessitas urgeat; quod quidem si usuveniat, nihil hoc modo vescens delinquit. Quapropter scire debes nos opera data res noxias aversari, et iis quidem animalibus vesci quæcunque succi boni sunt utileque nutrimentum præbent, ab aliis autem abhorrere, quæ forte valetudinem incommodam vel aliquid aliud ingratae rei nobis sint conciliatura, si comedantur. Prisci quidem illi Patres certas nobis hæc in parte leges præscripserunt, ut lasciviæ voluptatiq; nostræ modum statuerent.

Quia vero studium in discendo tuum mihi perspectum est, **169** operæ pretium acturus sum, si quarundam ex Judithæ libro narrationum meminero. Nabuchodonosor propterea quod nationes cæteræ sibi adversus Arphaxam bellum gerenti opem non tulissent, copiarum suarum imperatorem Olophernem adversus quosvis ablegavit, seque totius terrarum orbis magnum regem ac dominum appellavit. Hoc mandato accepto adversus Judæos Olophernes copias movet. Eum Achior Ammanites in hanc sententiam monere : si quod esset delictum ejus nationis quo Deum offendissent, recte se facturos, si regionem illam invaderent, quippe

κίαν ὁξύρροπον διορθούμενος ὁ Θεὸς τοιοῦτους ἔθετο νόμους· καὶ τοιαῖσδε θεραπεΐαις ἐχρήσατο. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Νῶε διαίρεισιν τεχνᾶται τῶν ζῶων. Ἐπειδὴ γὰρ ἑώρα τοὺς ἀνθρώπους εἰς εἰδωλομανίαν ἐκκλίνοντα·, εὐμαθῶδως, ὡς ἐφημεν, εἰς καθαρὰ τούτα διεισᾶ καὶ ἀκάθαρτα. Τίνος ἕνεκεν; Ἴνα τὰ μὲν αὐτῶν ἐσθίοντες ὡς καθαρὰ, τὰ δὲ πάλιν ὡς ἀκάθαρτα φεύγοντες μηδὲν ἐξ αὐτῶν ὡς θεὸν προσκυνήσωσιν. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐκάλει ἀκάθαρτα τὰ κοινῶς ἀρχῆθεν παρ' αὐτοῦ τὴν εὐφρημίαν δεξάμενα. Ὅτι· δὲ συγκαταθάξω; ἦν ἡ γεγонуῖα τότε τῶν ζῶων διαίρεισι, καὶ ὁ μακάριος ἔδειξε Παῦλος οὕτως εἰπών· « Οὐδὲν κτίσμα Θεοῦ ἀπόβλητον μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον. » Ἐπιθεταῖοι ταῦτα καὶ μᾶλλον ἡ γεγонуῖα θεία φωνὴ πρὸς τὸν κορυφαῖον Πέτρον, ἠνίκα τὴν ἐξ οὐρανοῦ κατενεχθεῖσαν ὀθόνην ἑώρακεν· « Ἀναστὰ;· γὰρ φησι, « Πέτρε, θύσον καὶ φάγε, καὶ ἃ ὁ Θεὸς ἐκάθηρε, σὺ μὴ κοίνοῦ. » Εἰ δὲ καὶ νῦν ἀκάθαρτά τινα παρ' ἡμῖν, ὡς ὁ λύκο;· ὁ λέων καὶ ἡ πάρδαλι;· μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν. Ἐχει; γὰρ τὸν μέγαν Βασίλειον ἐν τοῖς Ἀσκητικοῖς αὐτοῦ τὰ περὶ τούτων οὕτω διευκρινουντά σοι· « Ὡς ἐν λαχάνοις τὸ βλαβερὸν τοῦ καταλλήλου χωρίζομεν, οὕτω καὶ ἐν τοῖς κρέασι τοῦ χρησίου τοῦ βλαβερὸν διακρίνομεν, ἐπὶ λαχάνον ἔστι καὶ τὸ κώνειον, ὡσπερ κρέας ἔστι καὶ τὸ γύπειον· ἀλλ' ὁμοῦς οὔτε ὀσκούριμον φάγο· ἂν τις νοῦν ἔχων, οὔτε κυνὸς ἄψαιτο μὴ μεγάλης ἀνάγκης κατεπειγούσης, ὡς ὁ γε φαγὼν οὐκ ἠνώμησε. » Μάνθανε οὖν ὅτι τὸ βλαβερὸν ἐκφεύγοντες, τὰ μὲν τῶν ζῶων ἐσθίομεν, ὅσα καὶ μᾶλλον εὐχυμά τε καὶ τρόφιμα, τὰ δὲ μυσσατόμεθα, καχεξίας καὶ ἰσως καὶ ἀηδίας ὄντα παρεκτικὰ. Ταύτη τοι καὶ ὄρου; οἱ Πατέρες ἐπὶ τούτοις θεθείκασι, τὸ λίχνον κάντεῦθεν ἡμῶν ἀναστέλλοντες;· Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

Ac de his sane dictum hactenus esto.

Ἄξιον δὲ καὶ τινῶν ἱστοριῶν ἐπιμνησθῆναι φιλομαθείας χάριν τῆς σῆς ἐκ τῆς Ἰουδήθ. Ὁ Ναβουχοδονόσορ διὰ τὸ μὴ ἐπικουρῆσαι αὐτῷ πάντας ὅτε ἐπολέμει μετὰ τοῦ Ἀρφαξᾶ, ἐπέστειλε τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ Ὀλοφέρνην κατὰ πάσης τῆς γῆς, εἰπὼν πρὸς αὐτόν· « Τάδε λέγει βασιλεὺς ὁ μέγας, ὁ κύριος πάσης τῆς γῆς. » Ἐφ' ᾧ καὶ κατὰ ταύτην τὴν κέλευσιν ἀπαίροντι τῷ Ὀλοφέρνην κατὰ Ἰουδαίων, ἔφη καὶ τότε ὁ Ἀμμανίτης Ἀχιώρ, « Εἰ μὲν ἔστιν ἀγνόημα ἐν τῷ λαῷ τούτῳ καὶ ἁμαρτάνουσιν εἰς τὸν Θεὸν αὐτῶν, ἀναδησώμεθα καὶ ἐκπολεμήσωμεν αὐτούς· εἰ δὲ μὴ γε, παρελθέτω ὁ κύριός μου. » Καὶ ὁ Ὀλοφέρνης πρὸς Ἀχιώρ, « Καὶ τίς ὁ Θεός;

⁷⁸ Gen. i, 31. ⁷⁹ I Tim. iv, 34. ⁸⁰ Act. x, 13-15.

et μη Ναβουχοδονόσορ; Ούτος ἀποσταλεί τὸ κράτος A αὐτοῦ, καὶ ἐξολοθρεύσει αὐτοὺς ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. » Ἐφ' ᾧ καὶ ἀπετμήθη τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ σοφῶ; τῷ ὄντι καὶ εὐμεθέδως παρὰ γυναικὸς τῆς Ἰουδῆθ, πάντα τε τὰ ἐκείνου παρὰ Ἰουδαίων ἐσκυλεύθησαν. Τότε δὴ τότε καὶ Ἀχιὼρ πιστεύσας τῷ θεῷ καὶ περιτέμνεται (33). modo factum ut bello moto caput ei Judithæ mulieris consilio plane callido et feliciter succedente præcideretur, omnesque ipsius opes a Judæis diriperentur, Achioe divinam fidem cum circumcissione amplexo.

Ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν κριτῶν λιμοῦ γεγονότος ὁπῆρεν ἐκ Βηθλεὲμ ἡ Νοεμὶν σὺν τοῖς παισὶν αὐτῆς; ἐν ἀγρῷ Μωάβ· κάκεισε νόμφας ἔλαθον Ὀρφανὴν καὶ Ρούθ. Μετὰ δέκα δὲ ἔτη τῶν ἀνδρῶν θανόντων ὑπέστρεψεν ἡ Νοεμὶν. Ἐκολούθουν αὐτῇ καὶ αἱ δύο νόμφαι. Καὶ ἡ μὲν Ὀρρανὴ πεισθεῖσα τοῖς λόγοις Νοεμὶν ὑπέστρεψεν, ἡ δὲ θαυμασία Ρούθ B οὐκ ἐπαίεθη, λέγουσα· « Ὁ λαός σου λαός μου, καὶ ὁ Θεός σου Θεός μου. » Καὶ συνελθούσα ἐμίγη τῷ Βοός, καὶ τέτοκε τὸν Ὀθιθ τὸν πατέρα Ἰεσσαί, ἀφ' οὗ Δαβὶδ.

Ἀπὸ Ναβουχοδονόσορ αἰχμάλωτοι Μαρδοχαῖος, γυνὴ Ἐσθήρ, καὶ λοιποὶ, οἱ ἦσαν ἐπὶ Ἀρταξέρξου. Οὗτος ὁ Μαρδοχαῖος ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ βασιλέως ἀκούσας δύο εὐνούχων μελετώντων κατὰ τοῦ βασιλέως ἀνέφερε περὶ τούτων αὐτῷ· οἱ καὶ ἀπόλωντο. Τούτων οὖν ἕνεκεν ὁ παρὰ τῷ βασιλεὶ μέγιστος Ἀμμάν, λυπηθεὶς ἔπεισε τὸν βασιλέα κατὰ Ἰουδαίων ἐπεξελθεῖν, καὶ γράμματα στείλαι τοῖς τῶν ἑκατὸν εἰκοσι καὶ ἐπτά χιλῶν ἀρχουσιν, ἀπὸ Ἰνδοκῆς ἕως Αἰθιοπίας, τοὺς ὀπουδήποτε παρευρισκομένους Ἰουδαίους τελειῶς κατασφάττειν κατὰ τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην τοῦ δωδεκάτου μηνός. Μινθάνει ταῦτα ἡ βασιλὶς Ἐσθήρ, καὶ νηστεύσασα τρεῖς ἡμέρας δέεται πρῶτον τοῦ Θεοῦ (34), εἶτα καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀρταξέρξου, λέγουσα, « Εἰδὼν σε, κύριε, ὡς ἀγγελοῦ Θεοῦ, καὶ ἐταράχθη ἡ καρδία μου ἀπὸ φόβου τῆς δόξης σου, » καὶ ἔπεισεν ἐκλυθεῖσα. Ὁ δὲ προὔτρεπεν αἰτήσαι ὁ θεῖαι. Ὁ δὲ Ἀμμάν ἰδὼν τὸν Μαρδοχαῖον ἐπὶ τῆς αὐλῆς παρεσκευάζει κρεμασθῆναι αὐτὸν ἐπὶ D

A quam bello haud dubie capturi essent : sin autem, consulere se Olopherni tanquam domino suo, illam ut nationem missam faceret. His auditis Achioerem vicissim Olophernes interrogare, putaretne Deum quempiam esse prætor Nabuchodonosorem : illum scilicet ablegaturum copias suas, et nationem illam funditus extirpaturum. Hoc Cæterum quo tempore iudices Israelicorum nationi præerant, oborta fame Noema cum filiis suis Bethlehemam reliquit et Moabitarum in terram profecta est. Ibi cum uxores filii duxissen', Orphanam scilicet ac Rutham, annisque decem exactis mortui essent, Noema nuribus suis se comitantibus in patriam suam reversa est⁶¹. Nolebat enim ei roganti ut istic manerent Orphana parera, quod se diceret gentem ejus agnituram pro sua, Denique ipsius pro suo Deo habituram. Hoc modo profecta cum socru Booso nupta est, ac Obedum lessæ patrem, Davidis avum peperit.

Inter alios quos Nabuchodósor captivos abduxerat, fuerunt Mardochæus et Esthera mulier. Illi cum regnante Artaxerxe superstites adhuc forent, forte accidit ut cum Mardochæus in aula regia duorum eunuchorum consilia deprehendisset adversus regem inita, rem omnem regi renuntiaret, qua patefacta illi morte multabantur. Illic offensus Ammanus, qui plurimum apud regem poterat, auctor regi fuit ut Judæos adoriretur, missisque litteris ad centum viginti septem regionum præsides, quæ regi nes inter Indiam et Æthiopiam sitæ sunt, imperaret ut quotquot ubique gentium Judæi reperirentur, omnino morte adficerentur a. d. xiv mensis xii. Hanc rem ubi Esthera regina cognovisset, completo trium dierum jejunio, Deum initio precatur, inde regem Artaxerxem hujusmodi verbis 170 alloquitur : « Cum te, rex, intuerer angelo divino consimilem, cor meum formidine majestatis tuæ perculsum plane se demisit et con-

⁶¹ Ruth. i, 16.

(33) Ἄξιον δὲ. . . . περιτέμνεται. Suppleta ex V et F.

(34) Non videtur assecutus Leunclavius mentem Glycæ, neque consuluisse sacrum Estheræ textum: verba enim illa κατὰ τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην τοῦ δωδεκάτου μηνός, quæ ad verbum κατασφάττειν pertinent (dies enim Judæorum credi destinatus erat 14 Adar duodeccimi mensis), conjunxit cum sequentibus μινθάνει ταῦτα ἡ βασιλὶς Ἐσθήρ, reddiditque in hunc modum : *Hanc rem ubi Esthera regina cognovisset ad 14 mensis 12, completo (a), etc.* Idem quoque quæ supra narrantur de Noemi, ejusque nuribus, non satis commode expressit, et quæ ad Rutham pertinent, non tolerando errore, seu potius ἀβελγῆ atque inconsiderantia singulari, tribuit Orphanæ, quam scimus in patriam reinsasse, sola Rutha Noemam socrum suam Beth-

leemum usque comitante, nuptiasque cum Booso contrabente. Seq. vers. paginæ initio idem aberravit in sententiæ illius interpretatione : Ἀκηδιῶν γὰρ νοκτὸς, εἰς ἀνάγνωσιν ἦλθεν. Ἐφ' ᾧ καὶ ἐμνήσθη ὧν ἐποίησεν εἰς αὐτὸν ὁ Μαρδοχαῖος. Respexit enim Glycæ ad illa verba capitis sexti : Καὶ εἶπε τῷ δακόνῳ αὐτοῦ εἰσφέρειν γράμματα μνημόσυνα τῶν ἡμερῶν ἀναγινώσκειν αὐτῷ. Ἐξοὶ δὲ τὰ γράμματα τὰ γραφέντα περὶ Μαρδοχαίου, κ. τ. λ., quæ vulgatus interpretes sic reddidit : *Noctem illam duxit rex insomnem, jussitque sibi offerri Historias et Annales priorum temporum. Quæ cum illo præsentē legerentur, ventum est ad illum locum, ubi scriptum erat, quomodo nuntiasset Mardochæus insidias Bagutham et Thures eunuchorum regem Assuerum jugulato cupientium, etc.*

(a) Hæc ad mentem Adnotatoris mutavimus.

tabuit⁹⁹. » Tum rex eam hortari ut quod vellet ab se peteret. Iterim Ammanus Mardocheo in regia conspecto totus in hoc incumbere, ut hominem in crucem ageret. Verum Deus adempto regi somno, quominus Ammani consilium succederet, impedit. Cum enim rex noctu præ quadam animi ægritudine non dormiret, forte serum ipse Mardochei meritum recognoscens expendit. Quapropter invito Ammano Mardocheus honoribus amplissimis ornatur; et Ammanus e contrario suæ perversitatis pœnas luens, Esthëra regina obsecrante, ac rem perficiente, cruci adfigitur. Simul diversam in sententiam perscriptæ litteræ mittuntur, quibus non Judæorum modo salutis consulebatur, verum etiam mandabatur ut adversarios suos necarent. Itaque factum est ut illi supra quingentos homines interficerent, decem Ammani filiis in crucem actis. Hanc ob causam institutam legimus ut 13 et 14 Adaris mensis dies Judæis perpetuo festi sint.

Tobæus imperante Eneuesaro Assyriorum rege in captivitatem abductus est. Is per omnem vitam veritatis et justitiæ studiosissimus fuit, cumque captivus Nineven una cum uxore Sarra et Tobia filio perductus esset, cognatis cæteris pane gentium vescentibus ab eo prorsus abstinuit. Deinde necatos a rege Senacherimo, quo tempore is revertebatur e Judæa profugiens, furtim sepeliebat; qui sane ab irato rege non pauci sunt interfecti. Quin etiam noctu multos ob regis metum terræ mandabat. Quapropter aliquando accidit ut vultu aperto juxta parietem consopitus cubaret, ignorans istic passeris in pariete nidificasse. Illi vero calidum sterces in oculos ejus excernunt, ex quo cinata ipsius oculis est albugo. Consimiliter cum uxor die quodam ipsi hædum asferret datum sibi mercedis nomine, nolebat eo vesci propterea quod furtivum existimaret, eaque de causa probris ab uxore incessebatur ut qui fructum ex virtute nullum caperet. Tum ille plorare, ac Domino dicere satius sibi fore, si moriatur, quando falsis probris afficiatur. Eodem hoc tempore Sarra quoque Ragueli filia verbis contumeliæ plenis est exagitata, quasi viros septem, quibuscum nupta fuerat, suffocasset, quos tamen Asmodæus ille nequam genius interfecerat prius quam cum ea consuescerent; quam illa rem tam ægro tulit animo ut ipsa sibi manus asferre cogitaret. Verum Deus neque Tobæi neque Sarre probra neglexit. Nam cum Tobæus 171 filium suum Tobiam ablegasset ad repetendum argentum quod alibi deposuerat, angelus Dei Raphael eum comitatus est. In eo itinere puer conspecto ad fluminis ripam pisce vehementer est exterritus; quem angelus hortatur ut piscem prehendat, ejusque partes cæteras comedat, solum cor et jecur sibi reservet; quorum alterum, videlicet hepar, serviret ab abigendum sustitu Asmodæum, cor autem ad inungendum paternos oculos. Secundum hæc juvenem Ragueli domum deducit, qui Sarram filiam ejus uxorem accipit et

Α ξύλου. Ὁ δὲ θεὸς τοῦτον ἐκώλυσεν, τὸν τοῦ βασιλέως ἀφελόμενος ὑπνον· ἀκηδῶν γὰρ νυκτὸς εἰς ἀνάγκωσιν ἦλθεν, ἐφ' ᾧ καὶ ἐμνήσθη ὧν ἐπολιμένου εἰς αὐτὸν ὁ Μαρδοχαῖος. Ὅθεν καὶ μὴ βουλομένου τοῦ Ἀμμάν ἐτιμήθη τὰ μέγιστα. Ὁ δὲ Ἀμμάν καθ' ἐξουτοῦ τὴν κκλίαν ἔφερον· ἐκρεμάσθη γὰρ ἐπὶ ξύλου τῇ δεήσει καὶ κατασκευῇ τῆς Ἑσθέρ. Καὶ γράμματα δὲ ἕτερα ἐστάλησαν οὐ μόνον εἰς σωτηρίαν αὐτῶν, ἀλλ' ἵνα καὶ τοὺς ἀντικειμένους ἀμύωνται· καὶ γὰρ ἄνδρας φ' ἀπέκτειναν, καὶ ἑτέρους πλείονας. Ἐκρεμάσθησαν δὲ καὶ οἱ δέκα υἱοὶ τοῦ Ἀμμάν. Κατὰ τοῦτο καὶ ἡ Γραφή φησιν· « Ἔσονται δὲ ἡ γ' καὶ ἡ ιδ' τοῦ Ἀδάρ ἡμέραι ἑόρτιος εἰς γενεάς αὐτῶν. »

Β Ὁ Τωβὴτ ἠχμαλωτίσθη ἐν ἡμέραις Ἐνεμεσάρου βασιλέως Ἀσσυρίων. « Ἐγὼ Τωβὴτ ὁδοῖς ἀληθείας ἐπορευόμην καὶ δικαιοσύνης πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου. Καὶ ὅτε μετὰ Σάρρας καὶ Τωβίου ἠχμαλωτίσθη εἰς Νινευί, πάντες οἱ ἐκ τοῦ γένους μου ἦσθιον ἄρτους· τῶν ἐθνῶν, ἐγὼ δὲ οὐ. Καὶ εἴ τινας ἀπέκτεινε Σαναχηρείμ ὁ βασιλεὺς, ὅτε ἦλθε φεύγων ἐκ τῆς Ἰουδαίας, ἔθαφα αὐτοὺς κλέπτων πολλοὺς· γὰρ ἀπέκτεινεν ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ. Καὶ νυκτὸς διὰ φόβου πολλοὺς ἔθαπτον. Ὅθεν καὶ ἐκοιμήθη παρὰ τὸ τεῖχος τῆς αὐλῆς ἀκαλύπτω προσωπῷ· καὶ οὐκ ᾔδειν ὅτι στρουθία ἐν τῷ τοίχῳ ἐστὶ. Καὶ ἀφοδεύσαντα θερμὸν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς μου, ἐγενήθη λευκώματα ἐν αὐτοῖς. Ἡ δὲ γυνὴ μου προσήγαγέ μοι Ἐριφον, ὃν εἰς μισθὸν τοῦ κόπου ἔλαβεν. Ἐγὼ δὲ δοκῶν κλεψιμαῖον εἶναι οὐκ ἔφαγον, καὶ ὠνειδίσθη παρ' αὐτῆς ὡς δῆθεν μὴδὲν ὠφέλου· μενος ἐξ ἀρετῆς. Καὶ ἔκλαυσα πρὸς Κύριον, « Λυσιτελεῖ μοι ἀποθανεῖν ἢ ζῆν, ὅτι ὠνειδισμοὺς ψευδεῖς ἤκουσα. » Τότε δὲ καὶ Σάρρα ἡ τοῦ Ῥαγουήλ ὠνειδίσθη ὡς δῆθεν ἀποπνίξασα οὐ· ἔλαβεν ἄνδρας ἑπτὰ· τούτους δὲ Ἀσμοδῆτιος τὸ πονηρὸν δαιμόνιον ἀπέκτεινε πρὶν ἢ γενέσθαι μετ' αὐτῆς, ὡς καὶ βουληθῆναι αὐτὴν ἐντεῦθεν ἀπάγξασθαι. Ἄλλ' ὁ θεὸς οὕτε Τωβὴτ οὕτε Σάρρας παρέιθε τὸν ὠνειδισμὸν. Ἀποστελλομένου γὰρ τοῦ Τωβίου ἐπὶ τῷ τὰ εἰς παρακαταθήκην κείμενα πατρῷα ἀργύρια λαβεῖν, ὁ τοῦ Κυρίου ἄγγελος Ῥαφαὴλ συνηκολούθησε. Καὶ καθ' ἑδὸν ἰχθύος φανέντος παρὰ ποταμῶν ἐπισηθῆ ὁ παῖς. Ὁ δὲ ἄγγελος ἐπέτρεψε λαβεῖν αὐτὸν καὶ φαγεῖν, τὴν δὲ καρδίαν καὶ τὸ ἦπαρ φυλάσσειν, τὸ μὲν ἦπαρ εἰς θυμίαςιν τοῦ Ἀσμοδαίου, τὴν δὲ καρδίαν εἰς χρίσιν τῶν πατρικῶν ὀφθαλμῶν. Ἀπήγαγε δὲ αὐτὸν εἰς τὸν Ῥαγουήλ οἶκον, ὅθεν καὶ λαμβάνει μὲν εἰς γυναικα τὴν Σάρραν, τὸν δὲ φιλοῦντα αὐτὴν Ἀσμοδαῖον ἐκείθεν διώκει. Ἀναλαβόμενος δὲ τὸ ἀργύριον καὶ τὴν Σάρραν ὑπέστρεψε. Ταύτη ται καὶ τῶν τοῦ Τωβὴτ ὀφθαλμῶν χρισθέντων ὁμα ἐγένετο. Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ τάδε πρὸς αὐτοὺς ὁ ἅγιος ἄγγελος ἔλεγεν· « Ἐλεημοσύνη ἐκ

⁹⁹ Esther. v, 2.

θανάτου ρύεται, καὶ αὐτὴ ἀποκαθαρεῖ πᾶσαν ἀμαρ-
 τίαν. Καὶ νῦν ὅτε προσήξω σὺ καὶ ἡ σύμφη σου
 Σάρρα, ἐγὼ προσήγαγον τὸ μνημόσυνον τῆς προσ-
 ευχῆς ὑμῶν ἐνώπιον τοῦ ἁγίου Θεοῦ. Καὶ ὅτε
 ἔθαπτες τοὺς νεκροὺς, συμπάρημην σοι. Καὶ ὅτε
 οὐκ ὤκνησας ἀναστῆναι καὶ καταλιπεῖν τὸ ἀριστόν
 σου, ὅπως ἀπελθῶν περιστείλῃς τὸν νεκρὸν, οὐκ
 ἐλαθές με ἀγαθοποιῶν, ἀλλὰ σὺν σοὶ ἤμην. Καὶ νῦν
 ἀπέστειλέ με ὁ Θεὸς ἰάσασθαι σε καὶ τὴν σύμφη
 σου Σάρραν. Ἐγὼ εἰμι Ῥαφαὴλ εἷς τῶν ἑπτὰ ἀγ-
 γέλων, οἱ προσαναφέρουσι τὰς εὐχὰς τῶν ἁγίων. »
 Καὶ ταῦτα παραίνεσας ἀνέβη πρὸς τὸν ἀποστεί-
 λαντα. Καὶ τοῦτο μὲν τὸ Ῥαφαὴλ ὄνομα ἑμαθες
 ἦδη ἐκ τοῦ Τωβίτη· τὸ δὲ Οὐριήλ, καθά φησι ὁ σοφὸς
 τῷ ὄντι Ψελλῶ, οὔτε τὰ τῆς Παλαιᾶς οὔτε τὰ τῆς
 Νέας ἡμῖν ἐγνώρισεν. Ἔστι δὲ τι βιβλίον Ἑβραϊ-
 κὸν ἀγνωστον τοῖς πολλοῖς, προσευχὴ δὲ Ἰωσήφ
 ἐπιγεγραμμένον, ἐνθα δὴ ὁ ἐκείνου πατήρ Ἰακώβ
 εἰσῆκται τούτῳ δὴ τῷ ἀγγέλω Ῥαφαὴλ διαλεγόμε-
 νος, εἰ καὶ ἔρτι τοῖς Ἑβραίοις, ὡς καὶ τὰ ἄλλα τῶν
 ἀποκρύφων, ἀπώσταί τε καὶ ἠθέτηται. Ὁ μόνου
 Τωβίτη ῥ' ἔτη ἐξῆσεν, ὁ δὲ Τωβίας ρυξ'. Μετὰ δὲ
 τὸ θάψαι τοὺς γονεῖς αὐτοῦ ἀπῆλθεν πρὸς Ῥα-
 γουήλ τὸν πενθερὸν αὐτοῦ, καὶ ἤκουσε πρὸ τοῦ
 ἀποθανεῖν τὴν ἀπώλειαν Νινευτ, ἣν ἠχμαλώ-
 τευσε Ναβουχοδονόσορ κατὰ τὴν Τωβίτη πρόβ-
 ῆσιν.

introducitur. Liber ipse apud Hebræos, ut alii quoque apocryphi, pro rejectio ducitur et nihil auctoritatis habet. Cæterum Tobæus annos 150 vivendo explevit, Tobias filius 127, cumque parentes suos humo tradidisset, ad Raguelum socerum suum profectus est, et ante mortem suam de Nineves interitu cognovit, quam Nabuchodonosor cepit, uti futurum Tobæus prædixerat.

Μετὰ μέντοι τὸν Σαμψὼν ἕως Ἠλεὶ τοῦ ἱερέως
 ἀναρχία ἦν παρ' αὐτοῖς ἔτη μί', καὶ ἀλλήλοισι ἐπανι-
 στάμενοι συνωλοδορεῖοντο. Ὅσον μὲν οὖν κακὸν ἔστι
 τὸ περιορᾶν τοὺς ὑπὲρ χεῖρα ἀμαρτάνοντας καὶ μὴ
 σφοδρῶς ἐπιστεύειν αὐτοὺς, ἔδειξε τὰ κατὰ τὸν
 Ἠλεὶ, τὴν κιθωτὸν καὶ τὸν λαὸν συμβάδντα. Τηνι-
 καῦτα γὰρ ὁ μὲν Ἠλεὶ θανάτῳ οἰκτρῶ περιπίπτει,
 ἡ κιθωτὸς αἰχμαλωτίζεται, καὶ ὁ λαὸς ἀναίρεται
 μαχαίρα. Παλαιστῖνοι καὶ γὰρ κατὰ Ἰουδαίων ὁρ-
 μῶσι, συμπλέκονται ἀλλήλοισι, καὶ πίπτουσιν
 Ἑβραῖοι ὡσεὶ τετρασχιλιοί. Εἶτα τὴν κιθωτὸν
 ἀρῆμενοι σὺν αὐτῇ κατὰ τῶν πολεμίων ὁρμῶσι,
 νικῶσιν σινηθῶς θαρρήσαντες. Συμβάλλουσιν ἄλ-
 λήλοισι, καὶ πίπτουσιν μὲν ἐκ τῶν Ἑβραίων οὐκ ὀλί-
 γοι, αἰχμαλωτίζεται δὲ καὶ αὐτὴ ἡ κιθωτὸς. Οὐκ
 ἀγαθὴ λοιπὸν ἀγγελία καταλαμβάνει τὸν Ἠλεὶ καὶ
 τὴν μὲν τῶν αὐτοῦ παίδων ἀπώλειαν φέρει γεν-
 ναίως, καὶ ὅτι καὶ σφάλματα προσήσαν αὐτοῖς,
 πορνεία καὶ γαστριμαργία (γάμους γὰρ ἄλλοτριους
 ἐξώρμητον, καὶ τὰ κρέα πρὸ τοῦ ἁγιασθῆναι ἤσθιον),
 τὴν δὲ τῆς κιθωτοῦ αἰχμαλωσίαν οὐκ ἐνεγκῶν κα-
 ταπίπτει τοῦ θρόνου καὶ τελευτᾷ· ἔτυχε γὰρ τότε
 κατὰ γε τὰς πύλας τοῦ ἱεροῦ καθήμενος· ἐπὶ δὲ φρου-
 ροῦ καὶ ἡ βίωσας ἔτη.

ob arcæ cupiditate gravissime percussus solio suo delabitur, moxque vivendi finem facit. Nam forte tum pro templi foribus in sella versatili consederat annos jam nonaginta et octo natus.

A Sarrae amatorem Asmodæum abigit. Minc sumpto secum argento et conjuge Sarra domum revertitur. Cumque peruncti forent ab eo Tobæi patris oculi, pro ligium sit ingens visu ei restituto. Quibus in hunc modum gestis angelus ipsos verbis talibus alloquitur : « Beneficentia profecta de commiseratione cordis hominem a morte vindicat et omne peccatum expiat. Quo quidem tempore tu nurusque tua Sarra Deum precalauini, ego precationis vestrae monumentum coram sancto illo Deo subvehbam. Cum tu mortuos sepeliebas, aderam tibi. Cum minime cunctaberis quin surgeres relictoque prandio tuo discederes obvelatum mortui hominis cadaver, hæc tua præclara facta me non latebant semper tibi scilicet præsentem. Meque nunc adeo misit Deus ad te nurumque tuam Sarram sanandos. Sum enim genius ille Raphaelus, unus de septem angelis, qui ad Deum sanctorum præces deferunt²². His pronuntiatis ad eum ascendit a quo fuerat ablegatus. Hoc ipsum autem Raphaeli nomen ex hæc de Tobæi narratione cognitum scilicet habes. Verum appellatio Urieli, quemadmodum vir reapse sapiens Psellus scripsit, nec prisca fœderis libris nec novi continetur, sed exstat in libro quo lam Hebraico, qui vulgo non est notus, habens inscriptionem precationis Josephi; quo in libro Josephi pater Jacobus hoc cum angelo colloquens

quoque apocryphi, pro rejectio ducitur et nihil auctoritatis habet. Cæterum Tobæus annos 150 vivendo explevit, Tobias filius 127, cumque parentes suos humo tradidisset, ad Raguelum socerum suum profectus est, et ante mortem suam de Nineves interitu cognovit, quam Nabuchodonosor cepit, uti futurum Tobæus prædixerat.

Ad Samsonem ut redeamus, post obitum ejus ad Elium usque pontificem totis annis 40 Israelici nullius imperio parebant. Quapropter se invicem alii alios adorti, communis interitus et excidii sibimet auctores erant. Quantum quidem in eo mali sit, cum nobis subjecti animadvertente nemine delinquant, **172** nec acriter coercentur, Elii demonstrat historia cum iis quæ arcæ populoque Israelico acciderunt. Nam et Elius miserabili sine vitam claudit, et hostium in potestatem arca venit, et gladio populus occiditur. Quippe Judæos Palestini bello invadunt, prælio inter se utriusque congregantur, Hebræorum ad quatuor millia cadunt. Hinc arca Israelici advecta, cum ea in hostes irruunt, quod omnino futurum considerent ut ea præsentem superiores ipsi pro more discederent. Conseruntur ergo manus, Hebræorum plurimi cadunt, arca ipsæ ab hostibus intercipitur. Quamobrem infeliciter gestæ rei tristem nuntium Elius accipit, ac suorum quidem filiorum interitum generoso fert animo, quod si vitis suis non carniscent, scortationi ac luxuriæ dediti (consueverant enim toros alienos polluere, oblatisque Deo carni- bus ante vesci quam consecratæ forent) : verum

²² T. b. xii, 9.

Arcam Palæstini ab se captam in oppidum Azotum arebunt. Neque multo post Dagon loco suo motus est, allisusque terræ venetabundi speciem coram arca prostratus exhibuit. Voluit autem Deus ostendere noti ex imbecillitate quadam sua fuisse captam arcam: nam cæteroqui Deus adversariorum lagon arca præsentem non fuisset altritus. De quo colligere licet præsentem in ea quidem fuisse divinam gratiam, sed ob Judæorum sceleratam vitam Deum permisisse ut hostium in potestatem veniret. Eodem tempore morbo intestinorum adfecti moriebantur quotquot arcam cæperant, visceraque corrupta exercebant. Præterea murium ingens enata copia fines eorum infestabat. Quapropter Azotii vix tandem intellecto se malis hujusmodi ob arcam vexari, Ascalonitas orant ut eam ad se reciperent. Hoc illi cum fecissent, consimiles calamitates experiuntur. Ad alios igitur eam Ascalonitæ ablegant, iique vicissim ad alios, omnibus eodem mala perperiss. Hanc ob causam congressi optimates illarum quinque urbium, quæ hisce suppliciis multatæ fuerant, nimirum Accaronis, Gazæ, Azoti et reliquarum, de totâ re deliberant, statuuntque duas vaccas fœtas curruvi alligandas esse, cui arca imponatur. Hoc facto vaccas in trivio relinquunt, eisque potestatem faciunt eundi quo velint. Quodsi pergerent in Hebræorum fines, omnino existimandum aiunt arcam ipsis ejusmodi malorum causam fuisse, sin **173** alio deflecterent, persequendam, uti quæ potestatem ejusmodi nullam haberet. Huic arcæ vim ac potestatem deprehenderunt.

In hoc statu cum res Hebræorum essent, regem dari sibi postulant et Saulum accipiunt, quanquam Deus hujusmodi petitionem eorum perquam graviter tulit, ac propterea verbis hisce Samuelum allocutus est: « Non te flocciferunt, sed me ipsum, ne regnum scilicet in eos oblineam. » Saulus hic oriundus Benjamitidè tribu, Cisi filius, forma præditus longe præstantissima corporeque procerus et amplo, forte patris asinas amiserat, et earum indagandarum causa vatem Samuelum convenerat. Ibi vates sumptum oleum sacrum in caput juvenis effudit, eumque peramanter complexus, « Esto, inquit, rex gentis nostræ divinitus approbatus. » Simul et significat omnia quæ ipsi essent in itinere illo eventura, futurum scilicet ut in vates incideret, et divino correptum Spiritu cum eis vaticinaturum. Deinde rursus eum inspectante populo inungit. Atque hoc modo Hebræorum res publica in regni formam est commutata. Samuelus quidem Israelicos aiebat petendo regem gravem in se concitasse indignationem Dei. Licebat ejus rei conjecturam vel ex eo sumere, quod cum nemo æstate media tempestatem ejusmodi vidisset, illa tamen id temporis conspecta sit. Quippe cum vates hanc orationem ad populum habuisset, fulgura cum tonitruis et grandine exsisterunt; quo facto profiteri populus se in Deum deliquisse.

Secundum hæc Saulus eum copiis Palæstinos invasurus pontifici mandat ut sumpta pontificia

Tην μέντοι κιβωτὸν οἱ Παλαιστῖνοι λαβόντες εἰς πόλιν Ἀζωτον αἰχμάλωτον ἤγαγον. Τότε καὶ Δαγὼν συνετρίβη τῆς οἰκείας ἐκστάς ἕδρας καὶ ὡς ἐν σχήματι προσκυνοῦντος πσιῶν. Ἐδείξε γὰρ ὁ Θεὸς ἐνταῦθα ὅτι οὐχ ὡς ἀσθενὴς ἠχμαλωτίσθη ἡ κιβωτὸς (εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν τῇ παρουσίᾳ αὐτῆς ὁ Θεὸς αὐτῶν Δαγῶν συνετρίβη, [ὥστε] εἰ μὴ θεία χάρις προσῆν αὐτῇ), αἰχμαλωτισθῆναι δὲ συνεχωρήθη διὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων κακίαν. Τότε δὴ τότε καὶ ὑπὸ δυσεντερίας ἀπέθνησκον οἱ αἰχμαλωτίσαντες αὐτήν, τὰ ἐντὸς ἐξεμῶντες διεφθαρμένα. Ἄλλὰ καὶ μυῶν πλήθος ἀνελθὼν τὰ τῆς χώρας κατέβλοπτε. Μόλις οὖν οἱ Ἀζώτιοι συνήκαν ὡς ἐκ τῆς κιβωτοῦ τὰ τοιαῦτα προσγινοῦνται αὐτοῖς· ἀξιοῦσι λοιπὸν τοὺς Ἀσκαλωνίτας. Καὶ ταύτην προσεξάμενοι ἐν τοῖς ὁμίλοις γίνονται κακοί. Οἱ δὲ Ἀσκαλωνίται πρὸς ἐτέρους πέμπουσι, κίχαινοι πρὸς ἄλλους. Καὶ πάντες τὰ αὐτὰ πάχουσι. Συνέρχονται οὖν οἱ τῶν παθουσῶν πέντε πόλεων ἄρχοντες, Ἀκζαρῶν, Γάζης, Ἀζώτων καὶ τῶν λοιπῶν, καὶ περὶ τούτου σκοποῦσιν. Ὅθεν καὶ βίας ὑποξυζαντες ἀρτιτόκους, καὶ τὴν κιβωτὸν αὐτοῖς ἐπιτιθέασιν, καὶ ἐπὶ τριόδου καταλιπόντες ἐπιτρέπουσιν αὐτοῖς τὴν βούλονται ὁδὸν ἀπελθεῖν· κἂν μὲν τὴν Ἑβραίων ἀπίωσιν, ὑπολαμβάνειν τὴν κιβωτὸν αἰτίαν εἶναι τῶν τοιούτων κακῶν, ἂν δὲ ἄλλην τράπωνται, Καταδιώξωμεν αὐτήν, ἔφασαν, ἅτε μὴ τοιαύτην ἔχουσαν δύναμιν. Γίνεται ταῦτα, καὶ θεῖαν τῇ κιβωτῷ προσεῖναι διέγνωσαν δύναμιν.

consilio cum paruissent, adesse divinam quamdam

C Οἱ μὲν οὖν Ἑβραῖοι τοιαῦτα πάσχοντες ζητοῦσι βασιλεία, καὶ λαμβάνουσι τὸν Σαοὺλ, εἰ καὶ μὴ πρῶτος ἔφερον ὁ Θεὸς τοῦ τοιούτου χάριν ζητήματος, ἐφ' ᾧ καὶ πρὸς τὸν Σαμουὴλ ἔλεγεν· « Οὐ σὲ ἐξουθενήσασιν, ἀλλ' ἐμὲ, τοῦ μὴ βασιλεύειν ἐν αὐτοῖς. » Οὗτος μὲν οὖν ὁ Σαοὺλ ἐκ τῆς Βενιαμίνδος ὑπῆρχε φυλῆς, υἱὸς τοῦ Κίς, ὁ καὶ τὴν μορφήν ἄριστος καὶ τὸ σῶμα μέγας. Τὰς θνους τοῦ πατρὸς ἀπώλεσε, καὶ πρὸς τὸν προφήτην Σαμουὴλ ἔρχεται περὶ ἐκείνων ἐρωτήσων. Ὁ δὲ προφήτης λαβὼν τὸ ἅγιον ἔλαιον τῆς τοῦ νεανίσκου καταχεῖ κεφαλῆς, καὶ κατασπασάμενος αὐτὸν, « Ἰσοὶ », φησὶ, « βασιλεύς· ὑπὸ Θεοῦ χειροτόνησαι σήμερον. » Ἄλλὰ καὶ τὰ συμβησόμενα καθ' ὁδὸν αὐτῷ ἔλεγεν, ἐντυχεῖν τε προφήταις, καὶ σὺν αὐτοῖς προφητεῦσαι γενόμενον ἐνθεον. Χρεῖε δὲ αὐτὸν καὶ τοῦ πλήθους ὀρώντος. Καὶ οὕτως ἡ τῶν Ἑβραίων πολιτεία εἰς βασιλείαν μετέπεσεν. Ἐλεγε δὲ πρὸς αὐτοῦς· « Πολλὰ παρωργίσατε τὸν Θεόν, βασιλεῖα αἰτησάμενοι. Καὶ ἔθλον ἐνταῦθεν· ἔ γὰρ οὐδέποτε τις εἶδεν, ἐν θέρους ἀκμῇ χειμῶνα, τοῦτο γεγεννημένον θεάσασθε. Καὶ ταῦτα εἰπόντος τοῦ προφήτου ἀστρακαὶ καὶ βρονταὶ καὶ χάλασαι καταφέρονται, ὡς ἐντεῦθεν τὸν λαὸν ἁμαρτεῖν εἰς Θεὸν ἔλεγεν.

Ὁ μέντοι Σαοὺλ μέλλων κατὰ Παλαιστῖνῶν ἐρμῆσαι, κελεύει τὸν ἀρχιερεῖα λαβόντα τὴν ἀρχιερα-

τικὴν στολὴν προφητεῖν αὐτῷ περὶ τῶν μελλόντων. Τοῦ δὲ προτρέψαντος ἐξέρχεται κατὰ Παλαιστίνων. Ὁ μόντοι Σαοὺλ τῆν νίκη ἐπαρθεὶς ἐπαρᾶται τοῖς Ἑβραίοις ἦν τις ἀποσχόμενος τοῦ φονεύειν τοὺς ἐχθροὺς φάγη, καὶ μὴ μέχρις οὗ νύξ ἐπελθούσα τῆς ἀκαιρέσεως αὐτοὺς ἀποπαύσῃ τῶν πολέμων, ἐπικατάρτατος εἴη. Οὕτω τοίνυν τοῦ Σαοὺλ φῆσαντος, ἐπεὶ κατὰ τινα δρυμὴν ἐγένοντο μελισσῶν γέμοντα, ὁ τοῦ Σαοὺλ παῖς οὐκ ἀκηκοὺς τῆς τοῦ πατρὸς ἀρᾶς ἀποθλίψας τι κηρίον τοῦ μέλιτος ἤσθιεν. Ἐἶτα γνοὺς τὸ γεγονός· οὐκ ὀρθῶς ἔφη τὴν πατέρα τοιαύτην ἀρὰν θεῖναι· εὐφυχότατα γὰρ κατὰ τρέχει τῆς τῶν ἐναντίων, εἰ γε τροφῆς ἐν τῷ μέσῳ φθάσει μεταλαβείν. Ὁ δὲ Σαοὺλ μετὰ τὸ νικῆσαι καὶ θῦσαι τῷ Θεῷ κελεύει τὸν ἀρχιερέα καὶ αὐτὸς γύναι εἰ δίδωσιν αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον τῶν ἐχθρῶν ἰλεῖν καὶ διαφθεῖραι αὐτούς. Εἰπόντος δὲ τοῦ ἀρχιερέως μὴ ἀποκρίνεσθαι τὸν Θεόν, ὁ Σαοὺλ ἔφη μὴ ἔνευ αἰτίας τοῦτο γίνεσθαι· ἀλλ' ἔστι τι λανθάνον ἐξ ἡμῶν ἀμάτημα τῆς τοῦ Θεοῦ σιωπῆς αἰτιον, καὶ ἡμυμι, κἄν ὁ παῖς ὁ ἐμὸς Ἰωνάθαν εἴη ὁ τὸ ἀμάτημα τοῦτο ποιήσας, ἀποκτείνω αὐτὸν καὶ τὸν Θεὸν οὕτως ἰλεώσασθαι. Πίπτει οὖν ὁ κληρὸς ἐπὶ τὸν Ἰωνάθαν, καὶ τοῦ πατρὸς ἐρωτῶντος αὐτὴν τί τε πεποίηκε καὶ ὅπως εἰς Θεὸν ἐξήμαρτε, μηδὲν ἕτερον ἔλεγεν συνιδεῖν ἢ μέλιτος χθὲς ἀπογεύσασθαι, τὴν ἀρὰν ἀγνοῶν. Διομύεται οὖν ὁ Σαοὺλ ἀποκτείναι αὐτόν. Οὐκ ἀνθίσταται ὁ παῖς, τὰ τοῦ ὄρκου βιάζει προῖσθαι. Ἀλλὰ τὸ πλῆθος ἀλαλεῖ, καὶ τὸν Ἰωνάθαν ἐξαιρεῖ τῆς χειρὸς Σαοὺλ, καὶ ἰκετεύει τὸν Θεόν, Ἄνευ ἐπὶ τούτῳ ποιεῖ. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

ejus execrationis qua populum pater obstrinxisset. Hoc audito Saulus cum se necaturum jurat, cumque nihil adversante filio prorsus juramento satisfactorius esset, misertus Jonathanis populum eum de Sauli manu liberat Deumque supplicando placat. Et hæc quidem in hunc modum narrata sunt.

Εἰπεῖν δὲ τὸν Θεὸν ἔλεγεν ὁ Σαμουὴλ ὡς ἐπεὶ πολλὰ κακὰ τοὺς Ἑβραίους οἱ Ἀμαληκῖται κατὰ γε τὴν ἐρημον διεθῆκαν, ἠνίκα τῆς Αἰγύπτου ἐξεπορεύοντο, κελεύειν πολέμῳ τιμωρήσασθαι αὐτοὺς τὸν Σαοὺλ καὶ μηδενὸς αὐτῶν φείσασθαι. Νικᾷ τοίνυν αὐτοὺς κατὰ κράτος, λαμβάνει δὲ τὸν αὐτῶν βασιλέα Ἀγάγ αιχμάλωτον, οὗ θαυμάσας τὸ κάλλος· καὶ τὸ μέγεθος τοῦ σώματος, ὡς Ἰώσηφός φησι· σωτηρίας ἄξιον ἔκρινε. Καὶ θυσίας ἀπὸ τῶν λαφύρων ἐκείνων ἀνήνεγκε τῷ Θεῷ. Ἐρ' ᾧ καὶ πρὸς τὸν Σαμουὴλ ἔφη ὁ Θεός· « Μεταμεμέλημαι ὅτι ἐχρῖσα τὸν Σαοὺλ εἰς βασιλέα, καὶ γὰρ ἐξουδένωκα αὐτὸν τοῦ μὴ βασιλεύειν ἐν Ἰσραὴλ. » Ὅθεν καὶ πρὸς τὸν Σαοὺλ οὕτως ἔλεγεν ὁ Σαμουὴλ, ἠνίκα τὸν Ἀγάγ ἐζωογόνησε τῶν Ἀμαληκῖτῶν βασιλέα, « Μεματαίωσαι σὺ, ὅτι οὐκ ἐφύλαξας τὴν ἐντολὴν ἣν ἐνετείλατό σοι ὁ Κύριος. Ὅθεν καὶ οὐ στήσεται σοι ἡ βασιλεία, καὶ ζητήσῃ Κύριος ἀνθρώπων κατὰ καρδίαν αὐτοῦ εἰς ἀρχοντα ἐπὶ τὴν λαὸν αὐτοῦ. » Πρὸς τούτοις δὲ καὶ τάδε πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν, ἠνίκα

A veste sibi vaticinaretur, quinam ejus belli futurus esset exitus. Illo regem ad bellum excitante, copias Saulus adversum Palestinos educit; cumque victoria potitus esset, insolentior factus hujusmodi quadam execratione sibi Hebræos devincit⁶¹, si quis hostibus parcens cibum sumeret, nec in eis occidendis tandiu perseveraret dum nox superveniens cædendi finem faceret, is ut execrabilis foret ac diris devoveretur. Hæc Saulus cum prolocutus fuisset, forte accidit ut militibus silvam quamdam ingressis, quæ referta esset a libus, Sauli filius execratione paternâ non audita favum mellis avulsum comederet. Cumque deinceps rem uti gesta fuisset intellexisset, male factum a patre dicebat, qui hac devotione milites obstrinxisset: sic enim comparatum esse ut animo quis fortissimo invadat adversarium, ubi cibum nactus senet aliquantulum recrearit. Saulus victoria¹⁷⁴ potitus, cum rem sacram Deo fecisset, iterum pontifici mandat ut Deum consuleret, num feliciter hostium castra invasuri essent et cladem eis illaturi. Respondente pontifice divinum oraculum silere, « Non hoc, ait Saulus, absque certa causa fit, sed necesse est aliquod occultum esse delictum nostrum, cujus gratia nobis Deus haud respondeat. Equidem sacramento confirmo me, si vel Jonathan filius meus hujus peccati sit auctor, omnino eum interfectorum, atque hac ratione Deum placaturum. » Hoc modo factum ut sors ducta in Jonathanem caderet; cumque filium pater interrogaret quid facinoris designasset quæve re in Deum deliquisset, nullius ille se conscium sibi esse facti respondet quam quod hesternò die mel degustasset, ignarus

Hoc modo factum ut sors ducta in Jonathanem caderet; cumque filium pater interrogaret quid facinoris designasset quæve re in Deum deliquisset, nullius ille se conscium sibi esse facti respondet quam quod hesternò die mel degustasset, ignarus

Cum autem Saulus præcepisset sibi Penam diceret ut quando Amalecitarum in deserto Israeliticis misere tractassent, ex Ægypto illi temporis migrantes, ipse bello sceleratos homines puniret ac omnino eorum nemini parceret, obtemperans mandato divino vincit eos acie, regnique Agagum captivum abducit. Verum pulchritudinem ejus proceritatemque corporis admiratus, quemadmodum et Josephus memoriæ prodidit, hominem dignum judicat ejus salutem vitæque parcarum. Simul de spoliis Amalecitarum Deo victimas offert. Tum vero Deus his verbis Samuelum compellere: « Puniet me Sauli regis Israelitarum creati: quapropter hominem indignum esse statui qui cum imperio Israeliticis præsit⁶². » Ea de causa vicissim Samuelus ita Saulum alloqui: « Quandoquidem Agagum conservasti, gessisti te dementer, non præstando edicto quo te Dominus obstrinxit. Idcirco regnum penes te non manebit, sed hominem deliget Deus animo suo gratum, qui populo suo cum potestate

⁶¹ I Reg. xiv, 24. ⁶² I Reg. xv, 14.

præsit. » Addit et alia verba, cum Saulus sacrificium suum offerret: « Deo non tam placent hostiæ ac sacrificia quam si quis ejus mandato sit obtemperans. Certe Dominus abruptim a te hodie regnum Israelitarum, idque alteri te meliori tradet ⁹⁶. » Hinc etiam factum ut cum magnopere Sauli causa vates hic sollicitus esset, Dominus diceret: « Desine lugere Saulum, acceptoque oleo sacro Bethlehemam ad Jesum proficiscere, deque filiis ejus unum **175** in regnum ungitur ⁹⁷. » Quapropter eo Samuelus se confert; omnibusque cæteris Jessai filiis rejectis, ut in quibus oleum sacrum non emanaret, tandem natu minimè omnium Davides ungitur. Ea de causa deinceps ille Spiritum apud se sanctum habebat, cum e diverso malus spiritus Saulum invaderet. Quoties autem ille Saulum corripere, aiebant medici, quemadmodum Josephus narrat, fieri aliter non posse ut malum istud consopiretur, quæm alicujus operæ qui fidibus caneret. Itaque facta pervestigatio equis alicubi peritus ejus artis esset, Davides adducitur, quem Saulus arborum suum creat et honorato loco penes se retinet. Sic Josephus rem gestam commemorat. Ac verum quidem est malum istum genium, qui Saulum vexabat, Davidis cithara sedatum fuisse: sed ita factum hoc statuatur, quod ea nimirum a Spiritu sancto pulsata fuerit. Illo namque carmen accinente malus genius vel invite conquiescebat.

Secundum hæc Palæstini expeditionem adversus Judæos suscipiunt, deque castris illorum vir quidam prodit nomine Goliathus, ingentis magnitudinis (erat enim sex cubitorum et unius spithamæ), indatus aream loriceam quinque millia siclorum pendente, cujus magnitudini et ponderi arma quoque cætera respondebant. Hic ergo vocem immanem tollit, deque castris Israelicorum aliquem ad singulare certamen provocat. Omnibus autem perterritis Davides ad Saulum introducitur, qui regem consolatus, eoque vix persuaso, quod parum in Davide, si respiceretur ipsius ætas, fiducia ponendum existimaret, Goliathum aggreditur hominemque fundæ jactu interficit. Cum autem ex eo tempore mulieris in carmine quodam canerent Saulum quidem mille Palæstinos fudisse, Davidem vero decem millia, regno suo metuere Saulus incipit, et ab eo die suspectum Davidem habens non parum invidiæ adversus eum alit. Quapropter ad expeditiones hominem ablegat, ut aliquo pacto in præliis necaretur. Ille vero, qui Deum scilicet præsentem haberet, ubique rem præclare gerit; quo factum est ut ipsa quoque Sauli filia virgo singulari eum amore complecteretur. Qua re Saulo patefacta oblatam ad struendum insidias occasionem minime negligit, uti Josephus commemorat, significari jubens ipsi se filiam suam ei collocaturum in matrimonium, si mille hostium capita regi referret. Atque hæc ita facta sunt: Michoem uxorem accipit. Verum indigne ferens Saulus quod accidisset, majori æstuat invidia, quasi jam regno suo me-

Α τὴν θυσιὰν ἔφερον, « Οὐ θέλει Κύριος; δλοκαυτώσεις καὶ θυσιάς ὡς τὸ ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς αὐτοῦ, » καὶ αὐτίς: « Διεβήρηξ Κύριος τὴν βασιλείαν Ἰσραὴλ ἐκ χειρὸς σου σήμερον, καὶ δώσει αὐτὴν τῷ πλησίον σου τῷ ἀγαθῷ ὑπὲρ σέ. » Ὅθεν τοῦ προφήτου πολλὰ φροντίζοντος περὶ τοῦ Σαοῦλ, « Παῦσαι, » πρὸς αὐτὸν ἔφη ὁ Θεός, « καὶ λαθῶν τὸ ἅγιον ἔλαιον εἰς Βηθλεὲμ ἀπὸλθε πρὸς Ἰεσσαί, καὶ χρίσαι εἰς βασιλεία ἕνα τῶν υἱῶν αὐτοῦ. » Ἐρχεται οὖν, καὶ πάντων ἄλλων ἀποδοκιμαθέντων τῶν υἱῶν Ἰεσσαί (οὐδὲ γὰρ εἰς αὐτοὺς τὸ ἅγιον ἔδωκεν ἔλαιον) χρίεται ὁ πάντων ὑστατος Δαβὶδ. Ἐφ' ᾧ καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἔκτοτε ἦν ἐν αὐτῷ, τὸν δὲ Σαοῦλ πνεῦμα πονηρὸν ἐπέρχεται. Πνιγομένου τοίνυν αὐτοῦ ἔλεγον οἱ ἱατροί, καθά φησιν Ἰωσήπος; ὅτι μὴ ἄλλως τὸ τοιοῦτον καταπαύσεται πάθος, εἰ μὴ τις οἶδε διὰ κιννύρας ἄδειν. Ὅθεν καὶ ζητηθεὶς εἰ που τοιοῦτός τις ἔστιν, ἀγεται ὁ Δαβὶδ. Ποιεῖ οὖν αὐτὸν ὄπλοφόρον, καὶ διὰ τιμῆς ἄγει. Καὶ ὁ μὲν Ἰωσήπος οὕτως. Τὸ δὲ δαιμόνιον τὸ τυμπνίζον τὸν Σαοῦλ ἢ μὲν τοῦ Δαβὶδ κιννύρα κατέπαυε, πληρὸν ὡς τῷ παναγίῳ Πνεύματι κινουμένη· τούτου γὰρ ἐπάρθοντο; ἐκεῖνο καὶ ἄκρον ἡσύχαζε.

Μετὰ δὲ ταῦτα κατὰ Ἰουδαίων ἐκστρατεύουσι Παλαιστῖνοι. Ἄφ' ὧν καταβὰς ἀνήρ τις Γωλιάθ τοῦνομα παρμεγέθης (ἦν γὰρ πῆχτων τεσσαρῶν καὶ σπιθαμῆς), ἐνδεδυμένος θώρακα σταθμὸν ἄγοντα πέντε χιλιάδας οἰκλων καὶ τὰ λοιπὰ ὄπλα ἀναλόγως, φωνὴν μεγάλην ἀφίσει καὶ μονομαχεῖν ἐζήτει. Καὶ πάντων ἐξαπορουμένων εἰσάγεται ὁ Δαβὶδ, καὶ τὸν Σαοῦλ παραμυθησάμενος, μόλις δὲ καὶ πείσας αὐτὸν (οὐδὲ γὰρ ὁ Σαοῦλ ἐθάρρει, πρὸς τὴν τοῦ Δαβὶδ ἡλικίαν ἀφορῶν) ὄρμξ κατὰ Γωλιάθ καὶ διὰ σφενδόνης αὐτὸν ἀναίρει. Ἐκτοτε οὖν τῶν γυναικῶν λεγουσῶν ὅτι Σαοῦλ μὲν χιλιάδας Παλαιστίνων κατηκόντισε, Δαβὶδ δὲ μυριάδας, πτοεῖται καὶ εἰς τὴν αὐτοῦ βασιλείαν ὁ Σαοῦλ· ἐφ' ᾧ καὶ ὑποπτον εἶχεν ἔκτοτε τὸν Δαβὶδ, καὶ φθόνον ἔτρεφεν οὐ μικρὸν. Ὅθεν καὶ εἰς ἐκστρατείας αὐτὸν ἀπέστειλεν ὡς ἐντεῦθεν τῷ πολέμῳ ἀναίρεθῆναι. Ὅ δὲ Δαβὶδ τὸν Θεὸν ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ἤριστευε πανταχοῦ, ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὴν θυγατέρα Σαοῦλ παρθένον οὖσαν ἔρωτα σχεῖν αὐτοῦ. Δῆλα γίνεται ταῦτα καὶ τῷ Σαοῦλ. Καὶ δεδραξάμενος ἀφορμῆς πρὸς τὴν κατ' ἐκείνου ἐπιβουλήν, ὡς Ἰωσήπος ἱστορεῖ, ἀποδοῦναι τὴν θυγατέρα ἔλεγεν, Ἄν χιλίας μοι κεφαλὰς κομίση τῶν πολεμίων. Γίνεται ταῦτα, καὶ εἰς γυναῖκα λαμβάνει τὴν Μελχῶ. Οὐ φέρει ταῦτα Σαοῦλ, ἀλλ' ἐπὶ πλέον φθονεῖ, ἅτε καὶ περὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ δειδιώ. Ἀποκτείνει λοιπὸν αὐτὸν μελετῆ. Ἀνατίθῃσι ταῦτα τῷ υἱῷ τε Ἰωνάθαν καὶ τοῖς πιστοτάτοις τῶν οἰετῶν. Ὅ δὲ μνησεί τῷ Δαβὶδ τὰ τῆς βουλής, καὶ ὅπῃρ αὐτοῦ τῷ πατρὶ διαλέγεται. Μετὰ δὲ ταῦτα δίδωκει τὸν Δαβὶδ καὶ ἄπαξ καὶ δις

⁹⁶ 1 Reg. xv, 22. ⁹⁷ 1 Reg. xvi, 1.

καὶ πολλὰκις. Τηνικαῦτα τῷ ἀρχιερεὶ Ἀβιάθαρ προσέρχεται· τότε καὶ τοὺς ἀρτοὺς τῆς προθέσεως ἔφαγεν. Ἐκείθεν αὖθις φεύγει πρὸς Ἀβιμέλεχ· τότε δὲ καὶ τὰ τῶν ἐπιληπτικῶν ὑποκρίνεται. Ἐκ τούτοις δὲ ὁ Δαβὶδ εὐρῶν τὸν Σαοὺλ καὶ ἄπαξ καὶ δις, καὶ ἀποκτείνει αὐτὸν εὐχερῶς ἔχων, ποιῆσαι τοῦτο οὐκ ἤθελε, τῷ Θεῷ πάντα τὰ κατ' αὐτὸν ἀνατιθεῖς. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Interim Davides Saulum semel atque iterum repertum necare cum facili momento posset, nequam tamen id facere voluit, Deo nimirum permittens quicquid de ipso futurum esset.

Παλαιστῖνοι δ' αὖθις κατὰ Ἰουδαίων στρατεύονται, ἐφ' ᾧ καὶ τοὺς αὐτοὺς συμμάχους ὁ Ἀγχοὺς καλεῖ. Ὅρει δὲ τῷ Γελβοῦ προσβάλλει καὶ ὁ Σαοὺλ, καὶ πολυπληθῆ τὴν παρεμβολὴν τῶν ἀλλοφύλων ἰδὼν ἐταράχθη, καὶ ἐξέστη ἡ καρδία αὐτοῦ. Καὶ ἐπρώτησε τὸν Κύριον διὰ τοῦ Ἐφθοῦ, καὶ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῷ· καὶ γὰρ εἰ μὴ εὐδοκίμουν παρ' αὐτῷ, οὐκ εἰσήκουσεν αὐτῶν. Ἐφ' ᾧ καὶ ζήτησε ἔγγαστριμυθον, εἰ καὶ τὸ γένος αὐτῶν ἐφθασεν ἐκ τῆς πόλεως· αὐτῷ ἐκβαλεῖν ἄτε πρὸς Θεὸν πρότερον εὐσεβῶν. Ἐγγαστριμυθοὶ δὲ ἐλέγοντο διὰ τὸ δαίμονα ἔχειν ἐν τῇ γαστρὶ αὐτῶν ἐγκαθήμενον καὶ τὰ μέλλοντα μυθεύμενον εἶπ' οὖν ματευόμενον. Τὸ μέντοι γύναιον ἐκεῖνο πείθεται μόλις, καὶ τὴν τοῦ Σαμουὴλ ψυχὴν ἐξ ἄβου ἀνάγει, ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ. Ὁ γὰρ τὰ θεῖα σοφῶς Θεοδώρητος δυσσεβῆ λέγει τὸν λόγον τουτουὶ καὶ ἀνόσιον· οὐδὲ γὰρ πείθεται νέκυος ψυχὴν ἐξ ἄβου καὶ τὴν τυχοῦσαν ἀνάγειν, μήτοι γε τοσοῦτου προφήτου. Ἄλλοι δὲ τὴν λόγον τουτουὶ μὴ θέλοντες ἀνόσιον δεξασθαι, λαοκλάνων τινὰ λέγουσι δαίμονα τὰ κατὰ τὸν Σαοὺλ ἀναγγεῖλαι τῇ ἔγγαστριμύθῳ. Ὁ μὲν Θεοδώρητος οὕτε τὸ πρῶτον ὡς δυσσεβεῖς καταδέχεται· οὕτε πάλιν τὸ δεύτερον· εἰ γὰρ δαίμων ἦν ὁ φανείς, οὐκ ἂν ἀληθῆ ἐφθέγγετο ῥήματα. Οὐκοῦν αὐτὸς ὁ Θεὸς τὸ εἶδος, φησὶ, τοῦ Σαμουὴλ σχηματίσας ἠδουλήθη, ἐξενήνοχε τὴν ἀπόφασιν· ἔφη καὶ γὰρ διὰ τοῦ τῶν προφητῶν· «Ἐὰν ἀπέλθῃτε πρὸς τὸν ψευδοπροφήτην, ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ἀποκριθήσομαι δι' αὐτοῦ.» Οὕτω δὲ τοῦ Βαλαὰμ τὸ λόγησε τὴν λαὸν, καὶ διὰ δυσσεβοῦς μάντεως προηγγέλησαν τὰ ἐσόμενα. Γίνεται ταῦτα, καὶ οἱ Παλαιστῖνοὶ τοῖς Ἑβραίοις προσβάλλουσι. Πίπτει λοιπὸν ὁ Σαοὺλ καὶ οἱ παῖδες αὐτοῦ. Ὁ μὲντοι Σαοὺλ πολλὰς δεξάμενος πληγὰς, καὶ μὴ φέρειν δυναμενος, καλεῖται τινὲ τῶν αὐτοῦ τὸ ξίφος αὐτοῦ ἐπινεγκεῖν, ἵνα μὴ ταῖς ἐχθρῶν χερσὶ παραδοθῆ. Ὁ δ' οὐκ ἐπιβέτο. Ἐπιπίπτει λοιπὸν αὐτὸς τῇ μάχαρι, καὶ μηδὲ οὕτως ἰσχύων ἑαυτῷ τὸ τέλος ἐπινεγκεῖν πείθει τινὰ τῶν Ἀμαλιχιτῶν, καὶ τελείει αὐτόν. Οἱ δὲ Παλαιστῖνοὶ σκυλεύοντες τοὺς πολεμίους ἐντυγχάνουσι τῷ Σαοὺλ τε καὶ τοῖς παῖσιν αὐτοῦ, καὶ κόψαντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν περιττόν διὰ πάσης τῆς χώρας, τὰ δὲ σώματα αὐτῶν ἀνασταυροῦσιν ἐξω τοῦ τείχους, ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ.

que filios incidunt; cumque capita ipsorum reseuissent, ea per omnem ditionem suam circumferebant. corporibus extra muros suspensis, ut Josephus narrat.

tuens. Quamobrem interficiendum deinceps hominem statuit, simul 176 consilium suum Jonathani filio ministrisque fidissimis aperit. At filius ad Davidem paternum consilium enuntiat, ejusque causa patrem alloquitur. Ille semel, bis, multoties Davidem persequitur; qui tali rerum suarum statu Abiatharum pontificem accedit et panibus propositionis vescitur. Hinc ad Abimelechum fuga se confert, ubi morbo teneri epileptico judicabatur.

Rursum Palæstini copias suas adversum Judæos educunt, ideoque suos etiam auxiliares Achis rex convocat. Tum Saulus quoque cum suis ad montem Gelboem contendit; cumque maximas in alienigenarum castris esse copias conspexisset, perturbatus est animique gravi terrore correptus. Eam ob rem Dominum per Ephodum consulit, qui nihil ei respondet: quippe ni bona essent apud Deum Israelitæ in gratia, non exaudiret eos. Igitur feminam inquiri quæ oracula per ventrem redderet, quanquam antea, cum adhuc in Deum se religiose gereret, totam hujusmodi mulierum nationem e re publica sua expulerat. Vocantur autem hujusmodi feminæ ventriloquæ propterea quod genium in ventre delitescentem habeant, qui de futuris respondeat et vaticinetur. Vix Saulus, quod poscebat, a muliercula tandem impetrat, quæ animam Samuelli ex orco producit, ut Josephus memoriæ prodidit, quanquam peritissimus ille rerum divinarum Theodoretus orationem hujusmodi vocat impiam et irreligiosam. Non enim persuaderi sibi patitur vel illis alienius hominis martui animam ex orco reduci posse, nedum talis ac tanti vatis. Alii negantes hanc orationem impiam esse, velut impostorem vulgi dæmonem quemdam mulierculæ vaticinatrici renuntiasset quid Saulo eventurum esset. At Theodoretus neque primum illud admittit, impium esse pronuntians, neque item alterum; nam si genius malus fuisset qui apparuit, verum sane non protulisset. Quamobrem statuit Deum ipsum representata Samuelli specie, pro arbitrato suo, verba istæ effatum esse. Nam alicubi per vatem quemdam dixit: «Quodsi falsum vatem accesseritis, ego Dominus per ipsum respondebo.» Sic opera Balaami populo fausta imprecatus est, perque vatem improbum quæ futura essent indicavit. Respondit hic quoque prædictioni eventus: Palæstini Hebræos invadunt, Saulus cum filiis occumbit; cumque multis vulneribus affectus esset, nec amplius imperare animo suo posset, suorum cuidam mandat ut se stricto 177 gladio transadigat, ne hostium in potestatem veniret. Sed eo recusante gladium cepit, eique incubuit. Cumque nec sic quidem adimere sibi vitam posset, Amalecitarum quemdam exorat, qui sinem ei vivendi attulit.

Tum Palæstini spoliatis hostibus in Saulum ejusque filios incidunt; cumque capita ipsorum reseuissent, ea per omnem ditionem suam circumferebant.

Hoc modo vitam Saulus finit propterea quod in exciscindendis Amalecitis Deo non paruisset et sacerdotum nationem delevisset. Nam Doeci Syri opera sacerdotes ad trecentos quinquaginta, qui ephodum gestarent, interfecerat. Regnum apud Israelicos obtinuit annos 40, humeris Israelitas omnes supereminens. Quippe Deus Hebraeis gratificari volens ejusmodi virum elegerat, qui eis cum imperio præset, quod illi bellicæ fortitudinis adversus hostes causa, non pietatis, regem dari sibi petissent. Quo factum ut eis maximum omnium præficeret, quando sic a natura comparati sumus ut non virtutem animi, sed proceritatem corporis admiremur.

Post Sauli mortem filius ejus Memphibosetus regnum apud Israelicos occupat, Davide Judæorum nationis imperio contento. Nam a Samuele prius apud hos regno inunctus fuerat. Beinde Richabus et Baneas Memphiboseto clam interfecto ad Davidem se conferunt, quasi præclaram ejus cædis patratæ causa laudem apud illum inventuri. Davides vero utrumque supplicio mortis afficit, quemadmodum et ante puniverat Amalecitam illum, per quem Saulus occisus fuerat. Post id temporis Davides universæ nationis rex declaratur. Sauli quidem filiam uxorem accepit, aliter tamen quam Josephus exponat, videlicet præmii loco, cum Goliathum fundæ jactu necasset, quemadmodum inter ipsos convenerat. Posteaquam vero Davides rex designatus est, Hierosolyma cum copiis invadit, et ejectis incolis oppidi Jebusæis regiam suam Hierosolymis constituit. Primus quidem certe Jebusæis inde pulsus, ut Josephus narrat, de suo nomine urbem Davidicam appellavit; nam Abrahami ætate Solyua uncupahatur.

Secundum hæc forte conspecta Bersabea, quæ se domi suæ abluebat, ejus amore captus est; cumque in amplexu mulieris venisset, procurat ut maritus ejus Urias in prælio quodam occumberet. Non longo tempore interjecto a Nathane vate facinoris illius arguitur. Secuta est ipsius fuga propter Abesalomi filii rebellionem; quæ quidem in fuga concubinas suas 10 relinquit, quæ domum custodirent. Causa vero quamobrem Abesalomus hoc parricidium moniretur, hæc fuit. Habelbat filiam Davides elegantissima forma 178 præditam, quæ eadem cum Abesalomo nata matre fuerat. Hanc cum Amnon, regionum filiorum natu maximus, misere deperiret, nec libidinis explendæ rationem ullam reperiret, totus contabescebat. Tandem morbum simulat, ac patrem orat ut sororem adesse sibi velit in eo morbo ministrandi causa. Impetrat a patre quod volebat. Amorem suum puellæ ajerit,

(35) Memphibosetum filium Saulis, ejusque in regni parte successorem gravissimo errore statuit Glycas, atque ipsius interpres Leunclavius. LXX editio Romana vocat 'Ιεσοθῆ, Isboeth, quem coëx noster ex quo Græcum textu vididimus, vocat Μεμφοστῆ, F. Μεμφροστῆ, ex quo Memphibosc-

Οὕτω κατίστρεψε τὸν βίον ὁ Σαοὺλ διὰ τὰ ἐπὶ τοῖς Ἀμαληκίταις παρακοῦσαι τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὰ τῶν Ἰσραῆλ γένος ἀπωλεία παραδοῦναι· διὰ γὰρ τοῦ Σύρου Δωὴκ ὡσεὶ τῶν ἱερείς ἀπέκτεινεν αἰφροντας τὸ ἐφοῦθ. Ἐκράτησε δὲ τὸν Ἰσραὴλ ὁ Σαοὺλ ἑτη μ', ὑπερρωμίας ὢν παντὸς τοῦ Ἰσραὴλ. Τοῖς Ἑβραίοις ὁ Θεὸς χαρίζομενος τοιοῦτον ἄνδρα βασιλεύειν ἐν αὐτοῖς ἐξελέξατο· ἀνδραγαθίας γὰρ τῆς ἐν πολέμοις ἔνεκεν, οὐ μὴν εὐσεβείας, ἠτήσαντο βασιλεία. Ταύτη τοι καὶ τὸν μέγιστον πάντων ἐκλέγεται, ἐπαίδηπερ οὐ ψυχῆς ἀρετὴν ἀλλὰ σώματος θαυμάζομεν μέγεθος.

Μετὰ δὲ θάνατον τοῦ Σαοὺλ ἐβασίλευσεν ἐν Ἰσραὴλ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μεμφοστῆ (35), ἐν Ἰούδα δὲ ὁ Δαβίδ· παρὰ Σαμουὴλ καὶ γὰρ χραιοθῆναι προέφθεσεν. Ἐἶτα Ἐρχαῦ καὶ Βανέας λάθρα τὸν Μεμφοστῆ ἀνελόντες ἦλθον πρὸς τὸν Δαβίδ ὡς δῆθεν εὐδοκίμησαντες διὰ τὴν φόνον. Ὁ δὲ ἀνεῖπεν αὐτοὺς, καθὰ δὴ καὶ τὸν Ἀμαληκίτην ἐκείνον, δι' οὗ ὁ Σαοὺλ τὸ τέλος ἐδέξατο. Τηνικαῦτα παντὸς τοῦ λαοῦ καθίσταται βασιλεὺς ὁ Δαβίδ. Τὴν δὲ θυγατέρα τοῦ Σαοὺλ, εἰ μὴ ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ, ἀλλ' οὖν ἑπαθλον ἔλαθεν, ἤνικα τὸν Γολιάθ ἐσφηνδόνθησεν· οὕτω γὰρ ἀναμέσον αὐτῶν συμπεφώνητο. Ὁ γοῦν Δαβίδ μετὰ τὸ ἀναγορευθῆναι βασιλεὺς ἐφίσταται τῆ Ἱεροσόλυμα, καὶ τοὺς ἐκεῖσε κατοικοῦντας Ἱεβουσαίους τροπωσάμενος βασιλείαν αὐτοῦ ποιεῖται τὰ Ἱεροσόλυμα. Πρῶτος μὲν οὖν Δαβίδ, ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ, τοὺς Ἱεβουσαίους ἐκείθεν ἐκβάλων, ἀφ' αὐτοῦ τὴν πόλιν προσαγορεύει· Σόλυμα καὶ γὰρ ἐπὶ Ἀβραὰμ ἐκαλεῖτο.

Μετὰ δὲ ταῦτα ὄρξ τὴν Βηρσαβῆ λουομένην ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς, ὄθεν καὶ ταύτης ἐρᾷ. Μίγνυται λοιπὸν αὐτῇ, καὶ τὸν Οὐρίαν οἰκονομεῖ θανάτῳ περιπεσῆν, ὅς ἀνήρ αὐτῆς ἦν. Οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ διὰ Νάθαν ἐλέγχεται. Ἐἶτα φαύγει διὰ τὴν τοῦ Ἀβессαλώμ ἐπανάστασιν, καταλείψας τὰς αὐτοῦ δέκα παλλακὰς φυλάσσειν τὸν οἶκον αὐτοῦ. Ἡ δὲ αἰτία τοῦ Ἀβессαλώμ πατραλοῖαν γενέσθαι αὐτῆ. Τῷ Δαβίδ θυγάτηρ ἦν σφόδρα περικαλλῆς, τῷ Ἀβессαλώμ ὁμομήτριος. Ταύτης ὁ Ἀμνὼν ἐρᾷ τῶν ἀδελφῶν ὁ πρεσβύτατος. Καὶ μὴ ἔχων τὰ τῆς ἐπιθυμίας πληρῶσαι σφόδρα κατετήκετο. Ἐφ' ᾧ καὶ νοσεῖν ὑποκρίνεται. Ἰκετεύει τὸν πατέρα συμπαράμεναι αὐτῷ τὴν ἀδελφὴν δουλείας ἔνεκεν. Γίνεται ταῦτα. Ἀποκαλύπτει τὸ πάθος αὐτῆ, ἣ δ' οὐκ ἐπιθετο. Βιάζεται αὐτὴν, ἐφ' ᾧ καταπειθῆς ὄραται. Παραρῆμα μίσος τίχεται κατ' αὐτῆς τῷ Ἀμνῶν, ἐφ' ᾧ καὶ ἐκβάλλει αὐτήν. Θλίβεται οὐ μικρῶς αὐτῆ,

tum suum, qui Jonathanis filius fuit utroque pede claudus, concinnavit Leunclavius. Richabum quoque et Baneam exhibuit, qui in LXX interpretatione dicuntur Ἐρχαῦ καὶ Βανέας, in F. Ἐρχαῦ, in nostro Ἐρχαῦ καὶ Βανέας.

ἀποκαλύπτει ταῦτα τῷ Ἀβεσσαλώμῳ. Παρατηρεῖται ἂν καί τινος, ἐξέρχεται εἰς κευράν τῶν θρημάτων αὐτοῦ, συλλαμβάνει μεθ' αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀδελφούς. Τελείται συμπόσιον, καὶ καρθόντα τὸν Ἀμνὸν κτείνουσιν οἱ οἰκέται αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν οὖν ὁ Ἀβεσσαλώμ πτοηθεὶς φρονεῖν ἤρξατο κατὰ πατρός. Καὶ πρῶτον μὲν πείθει αὐτὸν ὁ Ἀχιτόφελ εἰς τὰς παλλακὰς εἰσελθεῖν τοῦ Πατρὸς, ἔπειτα συμβουλεύει αὐτῷ μετὰ στρατιᾶ, ὁρμηθεὶς κατὰ τοῦ Δαβὶδ. Μὴ εἰσακουσθεὶς δὲ δὶ: τὸ ἀγαθὸν δόξει τὴν τοῦ Χουσι συμβουλήν (ἔτυχε γὰρ φίλος εἶναι τῷ Δαβὶδ ὁ Χουσι) ἀγρόνη ἐγρήσατο. Ἐπὶ δὲ τούτῳ διώκεται μάλλον ὁ Ἀβεσσαλώμ, καὶ δὴ καταλαμβάνεται. Ἄλλ' ὃ Δαβιδικῆς ψυχρῶς! καὶ τοσαῦτα γὰρ παθὼν παρὰ τοῦ πατρολοῖα ἔλεγε: « Φείσασθε τοῦ πατρὸς Ἀβεσσαλώμ. » Ἄλλὰ καὶ τοῦ Ἰωάβ κατὰ καρδίας βαλόντος τὸν Ἀβεσσαλώμ, ἤνικα τῷ δένδρῳ ἀπρωρήθη τῶν τριχῶν, ἐθρήνησεν ἄμετρα.

Quantum talia tantum pepercussus a parricida fuisset, nihilominus in hæc verba suos alloquitur: « Parcite juveni Abesalomo⁸². » Idem, cum Abesalomo arbori crinibus innexis adhaesisset, supra modum calamitatem ejus deploravit.

Τῷ μέντοι Δαβὶδ μελετῶντι ναὸν οἰκοδομῆσαι τῷ Κυρίῳ εἶπεν ὁ Νάθαν· « Πάντα ὅσα ἐν τῇ καρδίᾳ σου βάλεις καὶ ποιεῖς, ὅτι Θεὸς μετὰ σοῦ. » Ἠγνόησε γὰρ καὶ οὗτος; τὸ μέλλον, ὡς ὁ Σαμουὴλ τὸν χρισθόσωμενον υἱὸν τοῦ Ἰεσσαί, καὶ ὡς ὁ Ἐλισσαῖος τὸ τῆς Σομανιτιδοῦ πάθος. Νύκτωρ δὲ ἐπιφανείς αὐτῷ ὁ Κύριος ἔφη· « Πορεύου, καὶ εἰπέ τῷ δούλῳ μου τῷ Δαβὶδ· Ὅτι οὐ σὺ οἰκοδομήσεις μου οἶκον, ὅτι αἵματα πολλὰ ἐξέχεας ἐπὶ τῆς γῆς ἐναντίον μου. » Τοῦτο δὲ εἰρησθαι δοκεῖ εἰς ὠφελίαν τῶν τὰς μαιφονίας ἐργαζομένων· οὐδὲ γὰρ ἂν δίκαιον φόνον ἐμέμψατο τῷ βασιλεὶ ὁ τοῦ φινεὲς τὴν δίκαιον φόνον θυσίας προσπαροεύσας. Ἐφ' ᾧ καὶ διδάσκει Δαβὶδ Σολομῶντι τῷ υἱῷ αὐτοῦ τὸ παράδειγμα τοῦ ναοῦ καὶ τῶν οἰκῶν αὐτοῦ. Πάντα ἐν γραφῇ ἐκ χειρὸς Κυρίου δίδωκεν αὐτῷ. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Νάθαν, ἤνικα πρὸς αὐτὸν ἀπεστάλη παρὰ Θεοῦ, εἶπε· « Καλὸν τοῦτο ἐποίησας, ὅτι ἐγενήθη ἐν τῇ καρδίᾳ σου περὶ τοῦ οἰκοδομῆσαι οἶκον· ἀλλ' οὐ σὺ, οἰκοδομήσεις ὁ ἐκ σοῦ δέ. »

filio relinquendis occupatum fuisse. **179** Factum, inquit, abs te præclare, quod hujusmodi curam susceperis de templi structura: non tamen ea per te, sed natum ex te filium perlicitur.

Εἰ καὶ μακροθυμεῖ ὁ Θεὸς τῆς ἀμαρτίας τολμωμένης, ἀλλ' ὀψέ ποτε κολάζει. Ἴδε γὰρ ὅτι μετὰ τῶν Γαβαωνιτῶν οἱ Ἰσραηλιταὶ συνέθεντο μὴ φονεῦσαι αὐτούς, ὁ δὲ Σαουλ σὺν τοῖς ἄλλοις ἄλλοφύλοις καὶ αὐτοὺς ἀπέκτεινε. Τὰς μέντοι τοῦ τοιούτου τολμήματος δίκας ἐπὶ τοῦ Δαβὶδ εἰσέπραξε, λοιμὸν ἐπινεγκῶν. Καὶ εἰ μὴ τοὺς τοῦ Σαουλ ἐπὶ παῖδας ἐφόνευσαν, οὐκ ἂν ἡ θεία ὄργη ἔπαυε. Μανθάνομεν οὖν ἐκ τούτου ὡς γένους ὁ Δεσπότης οὐκ οἶδε διαφοράν, ἀλλὰ τοῖς ἡδικημένοις, κἂν ἄλλογενεῖς ὦσιν, ἐπαμύνει δικαίως Θεός. Καὶ αὐτὸς ὁ Δαβὶδ τὸν Οὐριαν ἀδικήσας ἀλλόφυλον ὄντα (Χετταῖος γάρ) οὐκ ἀτιμώρητος ἔμενε. Τὸ δὲ μοιχιδιον βρέφος, ὁ πρῶτον τῇ Βηρσαβὲ γέγονε μοιχευθεῖσθαι τῷ Δαβὶδ, ἐπά-

quæ cum ejus desiderio non assentiretur, vitium ei per vim offert. Mox concepto in eam odio foras violatam eiecit. Illa non parum semet afficiare, fratri Abesalomo rem patefacere; qui temporis opportunitate observata, suorum ad pecorum tonsuram proficiscens fratres suos invitatos secum abducit. Hinc epulum instruitur, ammonemque factum hilariorum Abesalomi fratris famuli ex composito necant. Ex eo tempore metuens sibi Abesalomo consilia quædam contra patrem molitur. Ac primo quidem auctor ei fuit Achitophelus ut patris concubinas iniret; deinde ut cum exercitu Davidem invaderet. Verum cum ei propterea non obtemperaretur, quod Chusei consilium melius esse visum fuisset, hominis Davidi valde familiaris, suspensio vitam finit. Secundum hæc Abesalomo impetu majori patrem persequitur: sed hæret tandem. Atque hic mihi Davidicum animum aspice.

Secundum hæc cogitanti cum animo suo David de templo in honorem domini exstruendo Nathan respondet, quidquid secum facere constituisset, id moliri Deo secundo pergeret. Ignorabat enim vates quid futurum esset, quemadmodum inungendus Jessæ filius a Samuele non agnoscebatur, et Elisæus calamitatem Sumanitidis ignorabat. Sed noctu Deus Nathani conspectus inquit: « Abi significatum famulo meo Davidi, non ipsum esse qui ædem Domino sit exstructurus, multum enim ab eo sanguinis esse fustum⁸³. » Quod quidem postremum ad utilitatem eorum dictum esse videtur qui cædibus sese coinquinant. Nam cæteroqui minime putandum est Deum huic regi cædes justas exprobrare voluisse, cum perpetrata a Phineaso cædem æquisimam sacrificii nomine dignetur. Hanc igitur ob causam Davides Salomoni filio suo tradit exemplar exstruendi templi et ædificiorum ejus, idque manu Domini expressum. Nathan certe, cum ad Davidem a Deo fuisset ablegatus, ostendit eum his rebus

Observandum obiter quod tametsi Deus facinore quodam designato longa utatur patientia, tandem tamen aliquando puniat. Ejus rei licet a Gabaonitis exemplum petere. Pacti cum Gabaonitis fuerant Israelici non se illos interempturos. At Saulus eos nihilominus una cum exteris nationibus reliquis excidit. Ejus facinoris pœnas Deus per illatam regnante Davide famem exegit. Quod nisi septem Sauli filii fuissent interempti, ira Dei non cessasset. Hinc animadvertere licet Dominum generis discrimen nullum admittere, sed affectos injuria, tametsi generis diversi et peregrini sint, justo judicio suo vindicare. Quin etiam ipse Davides, quod Uriam per scelus violasset, hominem cæteroquin

⁸² II Reg. xviii, 5. ⁸³ I Paral. xvii, 4.

alienigenam, ut qui Chettæus esset, impune non A tulit. Ex adulterio quidem conceptus infans, primus ei natus ex Bersabea, divinitus morbo affectus inlerit; quippe si superstes manisset, pio regi fuisset probro et manifestum admissi facinoris indicium cura providentiaque factum est ut ejusmodi puero

Cæterum in Omissorum primo libro significatur omnes psalmos Davidis esse. Testatur idem Theodoretus quæque, primum Davidem ordinasse dicens, Asaphati et fratrum ejus opera, ut hymnis Deus concelebraretur. Cum autem Davides, eodem Theodoro auctore, annos triginta regnasset, septuaginta vixisset, fato functus est. Libet hoc loco superioribus hæc quoque de Josephi narrationibus adjicere. Accidit aliquando ut copias Davides adversus Palæstinos educeret, cumque persecutus eos diu fuisset, longo intervallo a suis omnibus est divulsus. Tum quidam ex hostibus, o gigantum posteritate natus, eum solum desertamque videns ac præ labore viribus destitutum, interficere festinabat; ac factum id sane fuisset, ni Abisæus Joabi frater mox adfuisset hostemque peremisset ac Davidem salvum suis restituisset. Qua de causa populus universus eum jurejurando adstrinxit, quo se deinceps cum cæteris in prælia non profecturum polliceretur. Rursum Palæstini castra castris Hebræorum opposuerant. Habebantque secum hominem proceritate sex cubitorum, cui essent in utraque planta pedis et utraque manu digiti plures quam naturæ conveniret; erat enim et ipse de gigantum posteris oriundus. Hunc, duello congressus, Jonathan Subæus 180 quidam interfecit, eoque pacto victoriæ suis auctor exstitit. Ab eo tempore Palæstini bello Hebræos adoriri desierunt, hymnis Deum laudare cœpit odasque sacras contexere.

Sciendum est autem habuisse quidem milites Davidem complures invicti roboris, verum quinque omnino eximios. Horum in numero fuit unus qui sexcentos hostes uno die interemit, item alius qui adversus hostes prosiliens cadendi finem prius non fecit quam nongentos occidisset. Tanta i idem præditi erant audacia, ut tres eorum Bethlehæmam pergerent ac Davidi turræ Hierosolymis degenti aquam adferrent, profecti eo vicissimque reversi per medias Palæstinos, extra oppidum in castris consistentes, nec propter insignem hanc audaciam se ipsis objicere ausos. Atque hanc aquam bibere Davides noluit, sed militum virtutem admiratus eam Deo libavit.

Secundum hæc designatus a Davide Solomo, cœsedit in throno Domini ad obtinendum regnum, hoc est in solum Davidi a Domino tributum. In Omissorum primo libro perscriptum legimus Samuelum, Nathanem. Gademque vates commentariis res a Davide gestas complexos esse. Sciendum eundem fuisse Orniam et Adoniam, ut qui duplex nomen habuerit. Illic cum ad convivium invitasset Joabum et Abiatharem, de occupando regno sollicita cogitabat. Tum Nathan vates horum consilia Berse-

ταξεν ὁ θεός. Ζῶν γὰρ ἐμελλεν εἶναι τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως βνειδος καὶ τῆς αὐτοῦ παρανομίας ἐλεγχος. Κηδόμενος οὖν αὐτοῦ ζῆν τὸ τοιοῦτον ὁ Δεσπότης οὐκ εἴασεν.

atque argumentum. Quamohrem divina de Davide vita longior non concederetur.

Ἡ δὲ πρώτη βίβλος τῶν Παραλειπομένων αἰνιτεται ὡς τοῦ Δαβὶδ εἶναι ἅπαντες οἱ ψαλμοί, καθά φησι Θεοδώρητος. Λέγει γὰρ ὅτι ἔταξε Δαβὶδ ἐν ἀρχῇ τοῦ αἰνεῖν τὸν Κύριον ἐν χειρὶ Ἀσάφ καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ. Ὁ μόντος Δαβὶδ ἐτῶν τριάντα βασιλεύσας, ὡς φησι Θεοδώρητος, περὶ τὰ ἐβδομήκοντα τὸ τοῦ βίου τέλος ἐδέξατο. Προσθετέον δὲ τοῖς ἔνω καὶ τὰς καθ' ἱστορίαν ὄντα τοῦ Ἰωσήπου. Κατὰ Παλαιστινῶν ἐκστρατεύει ὁ Δαβὶδ, καὶ διώξας ἐπὶ πολὺ διέστη τῶν αὐτοῦ πάντων. Καὶ ἰδὼν αὐτὸν μεμονωμένον καὶ ὄπ' κόπου ἐκλυτὸν τις τῶν ἐναντιῶν, ὃς καὶ ἀπόγονος τῶν Γιγάντων ἦν, ἠπαίετο θανατῶσαι αὐτόν. Καὶ τοῦτο ἂν ἐγεγόνει, εἰ μὴ Ἀθεσάος ὁ ἀδελφὸς Ἰωάβ παρευθὺς εὐρεθείς ἐκείσε ἀπέκτεινε τὸν πολέμιον, ἐκείνον δὲ σῶον ἐπανεσώσατο. Ὅθεν καὶ ὤρκωσεν αὐτὸν ὁ λαὸς ἅπας ὡς μὴ τοῦ λοιποῦ σὺν αὐτοῖς ἅπαντ' ἐν εἰς πόλεμον. Στρατοπεδεύουσι καὶ αὐθις κατὰ τῶν Ἑβραίων οἱ Παλαιστινοί, ἐν οἷς ἦν ἀνὴρ τὸ μὲν ὕψος· ἐξ πήχεων, δακτύλους δὲ ἐν ἐκατέρῃ τῶν βάσεων καὶ τῶν χειρῶν περισσοτέρους εἶχε τῶν κατὰ φύσιν· ἀπόγονος γὰρ τῶν Γιγάντων ἦν. Τοῦτον ἀποκτείνει μονομαχῆτας Ἰανάθαν τις Σουβαίος, ὅθεν καὶ νίκης αἴτιος γίνεται. Ἐκτοτε οὖν παύονται οἱ Παλαιστινοὶ τοῦ πρὸς Ἑβραίους μάχεσθαι. Ἐφ' ᾧ λαδῶν ἄδειαν ὁ Δαβὶδ ὕμνεῖν ἤρξατο τὸν θεὸν καὶ τὰς ψάλας ἐπέλεξε.

qua occasione Davides otium a negotiis nactus

Ἰστέον δὲ ὅτι στρατιώτας ἀμάχους μὲν τὴν ἰσχυρὸν πολλοὺς ὁ Δαβὶδ ἐκτήσατο, ἐξαιρέτως δὲ πέντε. Ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν χ' ἀνέβην ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, ὁ δὲ κατ' ἐχθρῶν ἐκπηδήσας οὐκ ἂν ἐπαύετο εἰ μὴ ἐννακοσίους ἀνέβη. Τοσοῦτον γὰρ τολμηροὶ ἦσαν ὡς καὶ τρεῖς ἐξ αὐτῶν πρὸς Βηθλεὲμ ἀπέλθειν καὶ ἀγαγεῖν ὕδωρ τῷ Δαβὶδ ἐντὸς ὄντι· Ἱεροσολύμων, εἰσελθόντας αὐτοὺς καὶ ἐξελθόντας διὰ μέσων τῶν Παλαιστινῶν ἐξω παρακλιθῆναι καὶ μὴ τολμησάντων αὐτοῖς ἀντιπεσεῖν διὰ τοσοῦτον θράσος αὐτῶν. Ὁ ὕδωρ οὐκ ἠθάλησε πιεῖν ὁ Δαβὶδ, ἀλλ' ἔσπεισε τῷ θεῷ, καὶ τοὺς στρατιώτας ἐθαύμασε.

Μετὰ δὲ ταῦτα χειροτονηθεὶς πρὸς τοῦ Δαβὶδ ὁ Σολομῶν ἐκάθισεν ἐπὶ θρόνου Κυρίου εἰς βασιλείαν, τουτέστιν εἰς τὴν δοθέντα θρόνον αὐτῷ παρὰ Κυρίου. Τῆς δὲ πρώτης βίβλου τῶν Παραλειπομένων τὸ τέλος ὁλοῖ ὅτι καὶ Σαρουὴλ ὁ ἐρῶν καὶ Νάθαν ὁ προφήτης καὶ Γάδ ὁ ὄρων βίβλους εἶχον συγγεγραμμένας. Ἰστέον ὅτι Ὀρνίας καὶ Ἀδωνίας ὁ αὐτὸς ἦν, υἱὸς δὲ Δαβὶδ· δῶνον γὰρ. Οὗτος· δεῖπνοκλήτορας ἔχων τὴν Ἰωάβ καὶ τὸν Ἀβιάθαρ περὶ τῆς βασιλείας· ἐμελέτα. Ὁ δὲ Νάθαν μνησθεὶς τὰ περὶ

τούτων τῆ Βερσαβῆ (οἶδε γάρ τὸν σκοπὸν τοῦ Α θεοῦ), αὕτη δὲ μὴνύει τῷ Δαβίδ. Ὁ μέντοι Δαβ. δ δι' αὐτοῦ μὲν τὸν Ἰωάβ τιμωρήσασαι μὴ θελήσας, ἕτε ὑπὲρ αὐτοῦ πολλὰ κοπιήσαντα, τῷ Σολομῶντι παραίνει ἀποκτείνει αὐτὸν, ἵνα μὴ τῆς νεότητος αὐτοῦ καταφρονήσῃ. Τὰ αὐτὰ δὲ συμβουλεύει αὐτῷ καὶ περὶ τοῦ Σεμεεὶ ὡς ἀρχηγῷ βυτος, εἰ καὶ αὐτὸς ἐκαρτέρει πολλὰ καὶ πολλὰκίς ὑβριζόμενος παρ' αὐτοῦ. Κρατεῖ δὲ Σολομῶν, καὶ τηνικῶτα τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ὁρνιαν φονεύει. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ Ἰωάβ ὡσαύτως ποιεῖ, κἄν τῷ Θεῷ προσέφυγεν· ὁ γὰρ θεὸς νόμος τὸν προσπεφυγῶτα τῷ ναῷ ἀνδροφόνον ἀναιρεῖσθαι προσέταξεν.

Ὁ Σολομῶν ἐν χιλιόμοις ἱερατεύσας ἰκέτευς τὸν Θεόν, καὶ σοφίας τυχεῖν ἤτησε καὶ συνέσεως. Ὁρθῆ δὲ αὐτῷ Κύριος ἐν ὑπνῳ καὶ εἶπεν· « Ἄφθῃσι τὸ αἴτημα σεαυτῷ. » Ὁ δὲ εἶπε· « Σὺ ἔδωκας τὸν δούλῳ σου ἀντὶ Δαβὶδ τοῦ πατρὸς μου, καὶ ἐγὼ εἰμι παιδάριον μικρὸν, καὶ ἐγὼ οὐκ οἶδα τὴν εἰσοδὸν μου καὶ τὴν ἐξοδὸν μου, καὶ δώσεις τῷ δούλῳ σου καρδίαν ἀκούειν καὶ διακρίνειν τὸν λαόν σου ἐν δικαιοσύνῃ. » Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς αὐτὸν, « Ἀνθ' ὧν ἠτήσω παρ' ἐμοῦ τὸ βῆμα τοῦτο, καὶ οὐχ ἡμέρας πολλὰς οὐδὲ πλοῦτον οὐδὲ ψυχὰς ἐχθρῶν σου, ἀλλ' ἠτήσω σεαυτῷ σύνεσιν τοῦ εἰσακούειν βῆμα, ἰδοὺ πεποίηκα κατὰ τὸ βῆμά σου. Ἴδοὺ δέδωκά σοι καρδίαν φρονίμην καὶ σοφίαν, ὅση οὐ γέγονεν ἔμπροσθέν σου, καὶ μετὰ σὲ οὐ γενήσεται ὁμοίος σοι ἐν βασιλεύσει. Καὶ ἐὰν πορευθῆς ἐν τῇ ὁδῷ μου, ὡς Δαβὶδ ὁ πατήρ σου, πληθυνῶ τὰς ἡμέρας σου. » Μετὰ ταῦτα οἰκοδομεῖ ναὸν τῷ Θεῷ, καὶ αἰτεῖ εἶναι τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἀνεψυγμένους ἐπὶ τὸν θεῖον οἶκον καὶ εἰσακούειν αὐτῶν. Καὶ ὤρθῃ Κύριος τῷ Σολομῶντι δεύτερον, καθὼς ὤρθῃ ἐν Γαβαῶ, καὶ εἶπεν· « Ἦκουσα τῆς φωνῆς τῆς προσευχῆς σου, καὶ ἤγισα τὸν ναὸν τοῦτον· καὶ ἔσονται οἱ ὀφθαλμοί μου ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία μου πάσας τὰς ἡμέρας. Ἐὰν δὲ ἀποστραφῆτε ἀπ' ἐμοῦ, ἐξαρῶ τὸν Ἰσραὴλ ἀπὸ τῆς γῆς ταύτης, καὶ τὸν οἶκον τοῦτον ὃν ἤγισα τῷ ὄνόματι, ἀπορρίψω αὐτὸν ἐκ προσώπου μου. » Τοῦ μέντοι Σολομῶντος προσευξαμένου πῦρ οὐρανόθεν κατηνέχθη καὶ τὰς προσενηθεῖσας θυσίας ἠνάλωσεν. Ὅρα λιπὸν ὅση πρότερον ἢ τοῦ Σολομῶντος εὐσέβεια, εἶγε καὶ πῦρ ἐπὶ ταῖς θυσίαις αὐτοῦ κατεφέρετο. Καὶ τὸν μὲν ναὸν λίθοις ἀπέλεκτοις οἰκοδομεῖ (αὐτοφύει; γὰρ εὐρέθησαν θεῖα προνοία, ὥστε μηδενὸς ἀρμονίαν δεηθῆναι σιδήρου, ὡς φησι θεοδώρητος), τὸν δὲ τοῦ ἱεροῦ περίβολον τμητοῖς λίθοις ἔδομήσατο, κάκει καὶ λατόμων δέεται. Τὸ μέντοι μῆκος τοῦ ναοῦ ἔξῃχοντα πῆχων ἦν, καὶ εἰκοσι τὸ εὖρος. Κύκλω τοῦ ναοῦ οἰκίσκοι ὀκοδομήθησαν χάριν τῶν λευιτῶν καὶ τῆς τῶν σκευῶν ἀποθέσεως· τὰ γὰρ ἅγια μόνοις τοῖς ἱερεῦσιν ἦσαν βατά. Τὸ δὲ τοῦ ναοῦ ὕψος ρ' πῆχων ἦν. Πάντα δὲ τὸν ναὸν χρυσοῦς συνεκάλυπτε. Ταῦτα δὲ πάντα τὰ τοῦ ναοῦ ἢ μὲν χάρις τοῦ ἀγίου Πνεύματος ὑπέδειξε. τῷ Δαβίδ, αὐτὸς δὲ τῷ Σολομῶντι. Οἰκοδομεῖ

beæaperit (norat enim Dei mentem atque institutum), Bersab'ra rem ad Davidem desert. Davides, qui per se Joabum afflicti supplicio nollet, quod is multos laboris ipsius causa pertulisset, Solomonio filio consuluit ut eum interficeret, ne juvenentum ipsius floccifaceret. Idem ei dat consilii de Semejo plano seditioso homine; quem tamen ipse tulerat, licet multis ab eo fuisset aliquoties injuriis affectus. Secundum hæc regno potitur Solomo, et fratrem suum Ornam interficit. Idem Joabo accidit, quamquam is ad aram Dei profugisset. Lex enim divina homicidam, qui ad templum fugisset, interficere jubet.

Hinc Solomo cum mille aliquando victimas immolasset, Deo supplicat, et sapientiam prudentiamque sibi ut largiatur orat. Nam Deus ipse per somnum ei se obtulerat et aliquid ab se uti postuleret jusserat. Ille vero respondens: « Tu me, inquit », in patris mei Davidis locum suffecisti, famulum tuum. Ego vero puer adhuc sum admodum, et per ætatem res necdum administrare possum. Quamobrem famulo tuo d. mentem docilem ad regendum populum tuum, utque jus ei dicere ex ipsa æquitate possim. **181** Tum Deus: « Quando, ait, te istud petisti, non longam ætatem, non divitias, non hostium tuorum necem, sed prudentiam ad discernenda jura postulasti, scito me tibi quod in votis erat concessisse. En tantam mentis prudentiam atque sapientiam tibi largior, ut tibi par inter reges nemo neque ante te fuerit, neque post te sit futurus. Quodsi traditam a me vitæ rationem patris tui Davidis exemplo secutus fueris, etiam tibi ætatem producam. » Secundum hæc fanum extruit, atque Deum precatur ut aperitis ac vigilantibus oculis divinam hanc ædem respiciat, et homines in ea supplicantes exaudiat. Tum altera vice Deus ei perinde se obtulit atque apud Gabaonem factum fuerat, et hæc effatus est verba: « Egotus ad me preces et supplicationem exaudivi, et istam a te constructam ædem consecravi. Tam oculos ibi quam mentem semper habebō. Quodsi e me desciveritis, Israelicos ego de hac terra extirpabo; et hoc templum, quod nomini meo consecravi, a conspectu meo repudiabo. » Eodem Solomone preces concipiente ignis de cælo lapsus est et hostias oblatas absumpsit. De quo licet animadvertas quanta Solomonis in tuo pietas et religio fuerit, quando impetrare potuit ut in victimas ipsius ignis e cælo delaberetur. Templum autem de lapidibus extruit ascia nulla politis; nam divina providentia factum est ut sic per se nati reperirentur, nullo ut ferro, quemadmodum Theodoretus memoriæ prodidit, ad eos inter se compingendos et concinnandos opus esset. At vero templi munimentum exterius e cæsis lapidibus edificavit, ibique lapidarum necessaria erat opera. Templi longitudo fuit sexaginta cubitorum, latitudo viginti.

¹⁸¹ III Reg. xiii, 7. ¹⁸² II Paral. vii, 10.

In ejusdem circuitu passim ædiculæ quædam ad Levitarum usus adstructæ sunt, et ut vasa sacra in eis reponerentur; nam hoc sacrarium solis a sacerdotibus adiri fas erat. Altitudo fani cubitorum erat centum viginti. Et quidem fanum hoc universum auro integebatur. Omnia vero istæ in templo construenda Spiritus sanctus per gratiam suam filio; qui divinam hanc ædem anno ab Israelicorum ex Ægypto migratione 320 ædificavit. Toti autem intercesserunt anni, ut tandem pertæsi obvagationum illarum quosvis in montes locum unicum, videlicet Hierosolyma, deligerent.

Cæterum quæ in hoc veteri fano fuerunt, divites in partes, nimirum in locum ubi laici consisterent, et ubi versarentur sacerdotes ac Levitæ, qui locus peculiare sacrarii nomen habebat, in adyta denique sacrarium sanctissimum nuncupata, quæ adire nemini præter summum pontificem fas erat, ac ne 182 illi quidem aliter quam semel in annos singulos, nec sine sanguine: hæc igitur etiam licet in cælis deprehendere. Nam in cælo nobis proximo, nimirum in aere, sunt animalia quævis promiscue; in altero, quod intra firmamentum aspectabile continetur, ut Anastasius ille Sinaites ait, cœlestes illæ potestates degunt ac fortassis etiam sanctorum hominum animæ; ultra vero illud alterum et inaspectabile cælum nemo pervenit unquam præter verum illum Christum. Et quidem fanum illud terrestre conditum fuisse ad imaginem rerum cælestium, etiam maximus ille Paulus noster hisce verbis significavit: « Non in manufactum sacrarium Christus ingressus est, quod veri sacrarii foret exemplar, sed in ipsum cælum, ut nunc Deo coram pro nobis appareat. » Atque hic si diligenter animum advertas, videbis ornamenta fani sub oculis cadentia quasi quasdam expressas imagines esse pulchritudinis illius inaspectabilis. Sensiles quidem suffituum fragrantiae repræsentant nobis halitum et suffitum illum intellectilem. Facta de terrestri materie lamina sunt imagines lucis illius cælestis et materiei prorsus ac terrenas ad contemplationem illam ineffabilem, quemadmodum et magno illi Dionysio videtur, quasi manu ducimur.

Ut autem ad Solomonem revertamur, superasse illum omnes omnibus rebus sacris ex Litteris cognoscas licet. « Tantum, inquit, divitiis et sapientia cunctos Ægypti reges excellit Solomo, ut omnes orbis terrarum reges conspectum ejus requirerent audiendæ sapientiæ causa, qua longe amplissima præditus quosvis sapientes Ægyptios post se relinquebat. » Idem Solomo cum divinitus sapientiam tantam nactus fuisset, sententiarum tria millia protulit, et odarum quinque millia de omnibus e terra nascentibus et cunctis animalibus

¹⁸² Hebr. ix, 24. ¹⁸³ III Reg. iv, 54.

(36) In textum Græcum Latinamque versionem gravis error incubuit, cum ab Israeliticorum ex Ægypto migratione trecenti tantum ac triginta, τλ', numerentur anni usque ad exstructam Deo a Solomone Hierosolymis sacram ædem. Exstat enim luce meridiana clarius testimonium libri in Regum capite sexto: *Factum est ergo quadringentesimo et*

δὲ τὸν θεῖον οἶκον ἐκείνον μετὰ τλ' ἔτη τῆς ἐξόδου (36). Παρήλθον δὲ τοσαῦτα ἔτη, ὅπω; ἀποκαμόντες τῇ εἰς τὰ ὄρη περιπλανήσῃ τὸν ἕνα τόπον τὴν Ἱερουσαλήμ ἀγαπήσῃσι.

Ταῦτα δὲ τὰ κατὰ γε τὸν παλαιὸν ναὸν, δ; εἰς τρία διήρηται, εἰς τε τὴν τῶν λαϊκῶν δηλαδὴ σάκων, τὴν τῶν ἱερῶν καὶ τῶν λευιτῶν, δ; δὴ καὶ τόπος ἅγιος ἐλέγτο, καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἄδύτα, ἃ δὴ καὶ Ἄγρια τῶν ἁγίων ἐκαλεῖτο, ἐν οἷς οὐδεὶς εἰσῆρχετο εἰ μὴ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς, κἀκεῖνος ἄπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ ταῦτα οὐ χωρὶς αἵματος, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς οὐρανοῖς εὐρήσεις. Ἐν γὰρ τῷ πρῶ; ἡμᾶς οὐρανῷ, τῷ ἀέρι δηλονότι, πάντα δὴ τὰ ἀγελαῖα ζῶα, ἐσώτερον δὲ τοῦ φαινομένου στερεώματος, ὡς φησὶν ὁ Σιναίτης θεῖος Ἀναστάσιος, τὰς οὐρανίας διαγούσας δυνάμεις, ἴσως δὲ καὶ αὐτὰς τὰς τῶν ἁγίων ψυχάς. Ἀνώτερον δὲ τοῦ δευτέρου καὶ ἀοράτου οὐρανοῦ οὐδεὶς εἰσελήλυθεν εἰ μὴ μόνος ὁ ἀληθῆς ἀρχιερεὺς Χριστὸς, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν. Ὅτι δὲ τὰ τοῦ ἐπιγεῖου τοῦδε ναοῦ κατ' εἰκόνα τῶν ἐπουρανίων ἐκτισται, καὶ αὐτὸς ὁ πάμμεγας Παῦλος ἐδήλωσεν, οὕτως εἰπὼν, « Οὐδὲ ψὰρ εἰς χειροποίητα ἔργα εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν, νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν. » Ὅρα γὰρ νουνεχῶς ὅτι καὶ τὰ φαινόμενα τοῦ ναοῦ τοῦδε κάλλη τῆς ἀφανοῦ; ἐκείνης εὐπρεπείας εἰσὶν ἀπεικονίσματα, αἱ δ' οὖν αἰσθηταὶ εὐωδίζου τῆς νοητῆς διαδόσεως ἐκτυπώματα. Τὰ δὲ ὕλικὰ φῶτα τῆς ἀόλου φωτοδοσίας εἰκόνας τυγχάνουσι· καὶ γὰρ διὰ τῶνδε τῶν ὑλαίων πρὸς τὴν ἀρρήτον ἐκείνην θεωρίαν, καθὰ δῆπου καὶ τῷ μεγάλῳ δοκεῖ Διονυσίῳ, χειραγωγούμεθα.

expertis. Nimirum per hasce res materie constantis.

Ὅτι δὲ πάντας ὑπερβαίνων ἦν ἐπὶ πᾶσιν ὁ Σολομῶν, ἡ Γραφή διδασκέτω σε λέγουσα· Καὶ ἐμεγαλύνθη Σολομῶν ὑπὲρ πάντας τοὺς βασιλεῖς Αἰγύπτου πλοῦτῳ καὶ φρονήσει, καὶ πάντας οἱ βασιλεῖς τῆ; τῆς ἐξήθου τὸ πρόσωπον Σολομῶντος τοῦ ἀκούσα; τῆ; φρονήσεως αὐτοῦ. Ἐπληθύνθη γὰρ ἡ σοφία αὐτοῦ ὑπὲρ πάντα φρόνιμον Αἰγύπτου. Τὰς τοῦ Σολομῶντος βίβλους, ἀφ' ὧν καὶ οἱ τῶν λατρῶν παῖδες τὰ; ἀφορμά; εἶλαθον. Μετὰ γὰρ τὸ λαθεῖν ἐκ θεοῦ τὴν σοφίαν τρισχιλίας μὲν παραβολὰς καὶ πεντακισχιλίας ὠδὰς ἐλάλησε περὶ πάντων τῶν τε

octogesimo anno egressionis filiorum Israel, et quæ sequuntur. Imo nec desunt inter chronologos, qui longe etiam plures numerandos esse contendunt, et pro 480 velint legendum esse in sacris codicibus 580. Qua de re uberius, qui doctrinam temporum arte ac methodo pertractant.

ἐκ γῆς φουμένων καὶ πάντων τῶν ζώων. Ἐπὶ γὰρ τοῦτου καὶ ὁ συγγραφεὺς φησὶν ὅτι ἐλάλησεν περὶ τῶν ξύλων ἀπὸ τῆς κέδρου τῆς ἐν τῷ Λιβάνῳ καὶ ἕως τῆς ὑσσώπου τῆς ἐκπορευομένης ἐκ τοῦ τοίχου. Παρὰ δὲ Ἐζεκίου κεκαῦθαί φησιν ὁ πολυμαθὴς καὶ πολυῖστωρ Εὐσεβίος. Ὅσα καὶ γὰρ ἐν γῆ καὶ θαλάσῃ, ἐν ἀέρι, ἀφορμαὶ τῆς ἐκεῖνου φιλοσοφίας ἐγένοντο. Οὕτω μὲν οὖν ὁ Ἐζεκιὰς καὶ ἐπὶ τοῦ Δαβὶδ ἐποίησε ψαλμοίς. Τούτων καὶ γὰρ ἐν ταῖς αἰχμαλωσίαις ἀπολωλότων, Ἔσδρας τις ἀνὴρ εἰς ἄκρον τῆς Ἑβραϊδοῦ διαλέκτου ἐληλακῶς τ' ὅλους ἀπηρεθμήσατο ἢ καὶ πλείους συλλέξας. Ἄλλ' ὁ Ἐζεκιὰς τοὺς πλείους τῶν ψαλμῶν ἀθετήσας ὡς μὴ τοῦ Δαβὶδ εἶναι ὠμολογημένους, τοὺς ῥν' καὶ μόνους ἀπέκρινεν, ὡς ὁ σοφώτατος Ψελλὸς Ἱστορεῖ (37). Ἐφυσιολόγησε δὲ Σολομῶν καὶ περὶ λίθων, ὡς ὅπως ἐχώσθησαν μόνον ἢ συνεπάγησαν, ἀλλὰ καὶ ὅπου ἐκάστη συντελεῖ. Τὴν μὲν σωφροσύνης ἐφησε φυλακτήριον, τὴν δὲ πρὸς τὴν θεϊκὴν ἀντέχειν πυρσά, ἑτέραν δὲ φυγαδεύειν πνεύματα πονηρά. Ἄλλὰ καὶ περὶ δαιμόνων ἐπέθη βιβλίον αὐτοῦ, ὅπως τε κατὰγονται καὶ ἐν οἷσι εἶδеси φαίνονται. Φύσεις δὲ τούτων καὶ ιδιότητας ἐγράψε, πῶς τε δεσμοῦνται καὶ πῶς ἐμφιλοχωροῦντες ἀπολύονται. Ὅθεν ἔργα τούτοις ἀχθοφόρα ἐπέτατταν, ὑλοτομεῖν τε, ὡς λόγος, ἠνάγκαζε, καὶ καταμαθὼν τὰ ἄχθη φέρειν παρεδιάζετο. Ἐδηκότα τε σπλάγγνα ἢ ἐπιφθαίς ἢ βοτάναις περιτιθεῖ; ἐθεράπευεν. Ἄλλ' ὁ γε θεὸς Ἐζεκιὰς θεῶν ἑαυτὸν ἀνατιθεῖς, καὶ πάντα τῆς ἐκεῖθεν προνοίας ἐξαρκήσας, τῶν ὑπὲρ φύσιν τῶν Σολομῶντι φιλοσοφηθέντων ὠλιγώρησεν. Ὅν δὲ ἱστορήσεν ὁ Ψελλὸς, καὶ ὁ Ἰώτηρος μάρτυς ἐστὶ λέγων· «Καὶ ἐπαθὲς κατὰ δαιμόνων καὶ ἐξορκισμοὺς ἐπενόησεν, αἷς, » φησὶν, «οἶδα χρώμενον Ἐλεάζαρ τὸν Ἰουδαῖον, δακτύλιον ἐνεθέντα τῇ βίβλιν τοῦ πάσχοντος, καθὰ Σολομῶν ὑπέδειξε· καὶ ὀφραϊνόμενον τὸ δαιμόνιον εὐθὺς ἐκεῖθεν ἤλαυετο. Δῆλον δὲ τοῦτο γίνεσθαι διὰ τινος ὑποτεθέντος ἀγγελοῦ μεσοῦ ὕδατος· συνεταράσατο γὰρ τὸ τοιοῦτον ὕδωρ ἐκεῖνου ἐξερχομένου.» Ταῦτα δὲ πάντα τὰ περὶ Σολομῶντος ἱστορούμενα καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος ἐπιβεβαίωσεν ἐν τῇ βίβλῳ αὐτοῦ τῇ λεγομένῃ Σοφίᾳ Σολομῶντος, καὶ τάδε κατὰ βῆμα διεξίων, «Ὁ θεὸς ἔδωκέ μοι τῶν ἔντων γνώσιν ἀψευδῆ, εἶδέναι τε σύστασιν κόσμου, θέσεις ἀστέρων καὶ φύσεις ζώων, διαφορὰς φυτῶν καὶ δυνάμεις ῥιζῶν, καὶ γῶσιν τὴν ἐν κρυπτῷ.» Οὐκ οὖν ἀξιοπίστα πάντα τὰ περὶ Σολομῶντος λεγόμενα.

nam aqua genio exente turbabatur. » Atque hæc omnia de Solomone commemorata confirmat ipse in eo libro qui Sapientia Solomonis appellatur, his ipsis verbis : « Deus mihi dedit rerum cognitionem verissimam ut mundi compagem perspectam habeam, siderumque situs et naturas animantium et stirpium differentias et radicum vires et abditorum cognitionem⁹⁵. » Quibus sane verbis ostenditur omnia de Solomone prodita suam mereri.

⁹⁵ Sup. vii, 20.

(37) Quæ de Psalmis Davidicis numero plusquam trecentis, cum amissis fuissent, ab Esdra post captivitatem collectis, et ab Ezechia ad numerum centum ac quinquaginta revocatis asserit, partim spectæ fidei sunt, partim omnino falsa, ut quæ

A composuit. Hoc enim indicare volens auctor historiarum verbis bujismodi usus est : « Disseruit de arboribus, a cedro Libani usque ad lysopum, in parietinis qui nascitur. » Ex his libris Solomonis medicorum natio multa commentandi occasiones sumpsit : nam quæcumque in terra, in mari, in aere existunt, Solomoni ad philosophandum materiem suppeditarunt. Nonnulla tamen Solomonis nomen præferentia fuisse ab Ezechia concremata, doctissimus ille plurimarumque rerum cognitione præditus Eusebius memoriæ prodidit. Idem hic Ezechas in Davidicis etiam psalmis præstitit : nam cum in captivitatibus illi amissi forent, Esdras quidam, vir ad summum Hebraicæ linguæ peritus, trecentos, imo plures collectos recensuit : verum Ezechas compluribus ex 183 hisce psalmis plane rejectis, ut qui citra controversiam Davidis appellari nequirent, solos 150 reliquos suffragio suo approbavit, quemadmodum Psellus ille doctissimus scripsit. Præterea Solomo de gemmis quoque disseruit earumque naturam, non tantum quo illæ pacto calores hos vel illos accipiant vel gignantur et coalescant, verum etiam quis uniuscujusque sit usus : aliam enim pudicitiam custodem esse pronuntiavit, aliam sulfureis inflammationibus resistere, aliam malos genios abigere. Quin etiam librum de genio composuit, quo nimirum pacto e sublimi deducantur et qualibus formis appareant. Eorundem naturas atque proprietates complexus est, tum quo pacto vinculis astringantur et certis locis aduerti abigantur. Hinc factum ut operas quasdam gestandorum onerum eis imponeret : nam et materiem, ceu perhibent, eos cædere cogebat, et humeris onera portare. Idem hominum viscera exulcerata vel carminibus vel herbis adhibitis sanabat. Verum divinus homo Ezechas, qui se totum D. o. consecrasset et mancipasset ejusque ad providentiam cuncta referret, parvi ea fecit quæ supra naturam Solomoni philosophatus esset. Hæc autem a Psello tradita veritati consentanea esse Josephus quoque verbis hæc testatur : « Etiam carmina quædam adversus genios et eorundem adjurationes excogitavit ; quibus, inquit, meminini Judæum quemdam Eleazarum utentem, anulum naribus hominis agitati malo a genio sic admovisse, quemadmodum indicavit Solomo ; quem cum genio olfecisset, continuo ex eo migravit. Et migrationem hanc fieri de vase quodam, aqua repleto, perspicue animadverti poterat ; omnia de Solomone commemorata confirmat ipse in

post captivitatis tempora vixisse Ezechiam, atque Esdra Hebraicæ linguæ peritissimo juniores suis esse supponant, neque ulla in iis haberi debet ratio xāv σοφωτάτου Ψελλοῦ, si tamen illa fuit celeberrimi illi doctoris opinio.

Cæterum Sabæi natio sunt Æthiopica. Eorum A regina fuit admiranda illa Sibylla, quippe quæ cum legem ignoraret nec vates audisset, per Solomonem sapientiæ subministratorem Deum prædicavit. «Celebretur, ait⁹⁸, Dominus Deus ille tuus, qui tibi sic favorit ut te Israelitarum solio imponeret.» Hæc inter alia quibus Solomone tentavit, etiam hujusmodi quiddam excogitavit. Fornosos aliquot pueros, tam mares **184** quam femellas, uniusmodi vestitu et eadem tonsura cum exornasset, Solomoni eos exhibuit, utriusque sexus discrimen in his ut indicaret postulans. Tum ille jussis pueris facies suas abluere, naturam in utrisque suam deprehendit, cum mares quidem viriliter vultus suos fricarent, femininæ vero molliter ac delicate. Illa vero obstupescens inquit : « Majora vidi quam auditu acceporim.» Simul ei largita centum viginti auri talenta, [cum aromatibus, gemmis et opobalsami radice, unde Palestina deinceps hoc germen, Josepho teste, habuit, ad suos est reversa. Talentum vero libras 125 continet. De quo colligi potest eum a regina centenarios auri nostros centum accepisse.

Neque vero tantum Solomo præstabat his rebus, verum etiam quandiu religiosus in Deum erat, omnes ab Euphrate ad Nilum usque nationes tributarias habebat. Sed ab eo tempore suis inimicis male vivendo talem se præbuit ut eis resistere non posset. Nimirum ab initio admirationi mortalibus erat, cum Proverbia literis mandabat et extruebat fanum, sicut eximius ille Cyrillus ait, eodem scilicet tempore quo Homerus Trojanorum calamitates suis exponere tragice versibus, annis ab urbe Trojana capta 160. Verum deinceps ita se gessit ut in summam impietatem prolaberetur. Licet id colligas ex hujusmodi verbis, quæ sacris in Litteris exstant : «Deflexa mens Solomonis est per exterius uxores ad alienos deos.» Quin etiam illustrius intelligi potest ex Achivæ vatis ad famulum Solomonis Joroboamum oratione Solomonem deastris religioso cultu honorem exhibuisse. Sunt enim hæc ipsius verba : «Significat hæc tibi Dominus : Ego Solomoni regnum de manu extorquebo, et tibi decem scipiones dabo. Unum illi scipionem relinquam propter Davidem famulum meum et propter Hierosolimam urbem meam, quandoquidem ille relicto me Astartem Sidoniorum piaculum et Chamosum Moabitarum deastrum et Melchomum Ammonitarum offendiculum coluit.» Astartem sunt qui Luciferum esse tradunt, eandem scilicet deam cum Venere. Piaculum et offendiculum appellant Litteræ sacræ deastros ac simulacra. Quin etiam

⁹⁸ III Reg. x, 9.

(58) De Homeri ætate, et an 160° intercesserint ab exitu Trojano ad templi Salomonici constructionem, viderint chronologi. Certe ab errore vindicari nequit Leunclavius, qui ex illo adverbio ὅθεν καὶ ἐπαρθῆς . . . in eam venit sententiam ut crederet, Joroboamum arrepta ex verbis Dei ad Solo-

μοῦ ἐθνὸς Αἰθιοπικόν. Τούτων ἐδασίλευσεν ἡ θαυμαστὴ ἐκείνη Σίβυλλα. Μῆτε γὰρ νόμον εἰδὼς μῆτε προφητῶν ἀκούσασα διὰ τοῦ Σολομῶντος· τὸν τῆς σοφίας ὕμνησε χορηγόν· «Γένοιτο, ἢ γὰρ ἔφη, «Κύριος ὁ Θεός σου εὐλογημένος, ὃς ἠθέλησεν ἐν σοὶ δοῦναί σε ἐπὶ θρόνου Ἰσραὴλ.» Ἐν οἷς δὲ τὸν Σολομῶντα ἐπειράζειν αὕτη, καὶ τοῦτο ἐπένησεν. Εὐόπτους παῖδας ἀρρένας τε καὶ θηλείας ὁμοτρόφως σολῆ καὶ κουρῆ τῇ αὐτῇ καλλωπίσασα παρέστησεν αὐτῷ, ζητοῦσα ἐκατέρου γένους αὐτὴν διάκρισιν ποιήσασθαι. Ὅ δὲ νίψασθαι τούτους προστάξας τὸ πρόσωπον, ἐκατέρων τὴν φύσιν διέγνωκε, τῶν μὲν ἀρρένων ἀνδρικῶς τὰς δὲ θηλείων καταψώντων, τῶν δὲ θηλειῶν ἀπαλῶς. Ἡ δὲ ἐκπλαγεῖσα εἶπεν ὅτι Πλείονα ἐώρακα ὑπὲρ ὃ ἤκουσα. Καὶ δοῦσα αὐτῷ χρυσοῦ τάλαντα ρκ' καὶ ἡδύσματα καὶ λίθους τιμίους καὶ δὴ καὶ τὴν τοῦ ὀψοβαλάμου ῥίζαν, ἀφ' οὗ ἡ Παλαιστίνη τοῦτο γέωργιον ἔσχεν, ὡς φησὶν Ἰώσηπος, ὑπέστρεψε. Τὸ δὲ τάλαντον ἔχει λίτρας ρκ' καὶ ε', ὡς ἐντεῦθεν λαβεῖν αὐτὴν ἐξ ἐκείνης χρυσοῦ "ρ "ρ ρ'.

Ὁ μόνον δὲ ταυτα, ἀλλὰ καὶ ἕως ἡνῶσθε, πάντας τοὺς ἀπ' Εὐφράτου μέχρι Νεῖλου δασμοφοροῦντας εἶχεν. Ἐκτοτε δὲ τοῖς δυσμενέσιν εὐεπιχείρητος γέγονε. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ Σολομῶν ἐθαυμάζετο, τὰς Παροιμίας γράφων καὶ τῶν καλῶν ἀνιστῶν, ὡς φησὶν ὁ μέγας Κύριλλος, ἠνῆκα καὶ Ὀμηρος τὰς τῶν Τρώων ἐραγῶδες συμφοράς, μετὰ ρε' ἔτη τῆς Ἰλίου ἀλώσεως (58). Ὑστερον δὲ ἀσεθεῖα περιέπεσε. Δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐξ ὧν ἡ οὐρα Γραφῆ διέξισι· περὶ αὐτοῦ λέγουσα· «Καὶ ἐξέκλιναν αἱ ἀλλότριαι τὴν καρδίαν Σολομῶντος ὅπως θεῶν ἑτέρων.» Οὐχ ἦττον δὲ καὶ ἐξ ὧν ὁ προφήτης Ἀχίλας ἔφη πρὸς τὸν ἐκεῖνον δοῦλον Ἰεροβοάμ, μανθάνομεν ὅτι τοῖς εἰδώλοις λελάτρευκεν ὁ Σολομῶν. Ἐφη δὲ οὕτως· «Τάδε λέγει Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ ῥήσω τὴν βασιλείαν ἐκ χειρὸς Σολομῶντος, καὶ δώσω σοὶ τὰ δέκα σκῆπτρα, καὶ δύο σκῆπτρα δώσω αὐτῷ διὰ Δαβὶδ τὸν δοῦλόν μου καὶ διὰ Ἰερουσαλὴμ τὴν πόλιν μου, ἀφ' ὧν ἐγκατέλιπέ με καὶ ἐδοῦλευσε τῇ Ἀστάρτη βδελύγματι Σιδωνίων, καὶ τῷ Χαμῶς εἰδώλῳ Μωάβ, καὶ τῷ Μελχὺ προσοχθίσματι υἱῶν Ἀμμώ.» Καὶ Ἀστάρτην μὲν αὐτὸν εἶναι τὸν Ἐωσφόρον μυθολογοῦσι, τὴν καὶ Ἀφροδίτην. Βδελύγμα καὶ προσοχθίσμα τὰ εἰδῶλα καλεῖ ἡ Γραφή. Καὶ πρὸς αὐτὸν δὲ τὸν Σολομῶντα οὕτω φαίνεται λέγων ὁ Θεός, «Ἀν' ὧν ἐγένετο ταῦτα μετὰ σοῦ, καὶ οὐκ ἐφύλαξας τὴν ἐντολήν μου καὶ τὰ προστάγματά μου, ἃ ἐνετείλαμην σοι, διαβρήσασαν διαβρήξω τὴν βασιλείαν σου ἐκ χειρὸς σου, καὶ δώσω ταύτην τῷ

monem occasione elatum adversus dominum principemque suum rebellasse, populumque ab eo abducere molitum esse, cum ea potius ex Ahi-Silonitis prophetica ad Joroboamum in agro oratione originem traxisset certum sit.

δούλω σου. » Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶ, τὴν πρέπουσαν ἅμα τῷ κρίσει τιμὴν καὶ ὄξιν τῆ δούλῳ κρίσει ἀπένευμα; δῶσω καὶ τὴν δόξαν σου τῷ δούλῳ σου. Ὅθεν καὶ ἐπαρθεὶς ὁ Ἰεροβοάμ ἤρξατο ἀπὸ Σολομῶντος τὴν λαὸν ἀρστέειν. Τοῦτο μαθὼν ὁ Σολομῶν ἐξήτει τὸν Ἰεροβοάμ συλλαβεῖν ἐφ' ᾧ καὶ φεύγει πρὸς Αἴγυπτον, τὴν τελευταίην Σολομῶντος καρτερῶν. Καὶ κατὰ μὲν τὴν θείαν Γραφήν ἐδατίλευσε Σολομῶν ἔτη μ', κατὰ δὲ τὸν Ἰωσήπον ἔτη ὀδοήκοντα. Ἐτελεύτησε δὲ, ὡς ἐκεῖνο; ἔφησεν, ἑτῶν ἐνενηκόντα καὶ τεσσάρων.

Verum is fuga in Ægyptum evasit, ibique Solomonis exitum expectavit; qui de sacrum quidem Litterarum auctoritate regnavit annos 40, sed juxta Josephum 80. Idem tradit Solomonem mortuum esse cum mitus esset annos 94.

Πλὴν ἡ Γραφή καὶ τὰδε περὶ αὐτοῦ διέξεισι· Καὶ ὁ βασιλεὺς Σολομῶν ἦν φιλογύναιος, καὶ ἔλαβε γυναῖκας ἀλλοτρίας, πολλὰς, καὶ τὴν θυγατέρα Φαραῶ, Μωαβίτιδας, Ἀμμωνίτιδας, Σύρας; καὶ Ἰδουμαίας, Χετταίας καὶ Ἀμορραίας· καὶ ἦσαν αὐτῷ γυναῖκες ἄρχουσαι ψ', καὶ παλλακαὶ τ'. Τότε ἐκκοδόμησεν ὑψηλὰ τοῖς εἰδώλοις πασῶν τῶν γυναικῶν αὐτοῦ. Ὡς ἐνετύθεν καὶ τὸν παραβάτην Ἰουλιανὸν ὀρμηθῆναι καὶ εἰπεῖν, ὅτι τὸν Σολομῶντα σοφὸν μὴ λέγετε, καθάπερ ὁ μέγας διέξεισι Κύριλλος· εἰ δὲ πεπιστεύκατε εἶναι σοφόν, μήτοι παρὰ γυναικὸς ἐξηπατηθῆσαι νομίσετε, κρίσει δὲ οἰκείᾳ καὶ παρὰ τοῦ φανέντος αὐτῷ Θεοῦ πειθόμενον λελατρικῆναι τοῖς ἄλλοις θεοῖς. Πρὸς οὖν ταῦτα ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ ἀνταποκρινόμενος καὶ τὰδε προσέειπεν· « Ἀπὸ μὲν ὧν ἔγραψε, σοφὸς ἂν λέγοιτο παρ' ἡμῶν δὴ καὶ νοοῖτο κατὰ ἀληθειαν ὁ Σολομῶν· ὅτι δὲ πεπλημμέληκεν ὁμολογούμενως τοῖς ψευδωνύμοις λατρεύσας θεοῖς, ἀρνήσαιτ' ἂν οὐδεὶς. Ὅθεν οὐτε προφήταις ἀγίοις οὐτε μὴ ἀποστόλοις ποιούμεν αὐτὸν ἐναριθμοῦν, εἴ γε καὶ μᾶλλον κατὰ μὲν τὴν νεότητά τὰ πρὸς; ὄξιν Θεοῦ πληροῦν ἠπείγετο, κατὰ δὲ τὸν τοῦ γήρου; καιρὸν πάτην αὐτῷ τὴν ἀπὸ γυναικὸς ὁ Σατανᾶ; κατεσκευάσα. » Τούτοις μὲν οὖν καὶ Ἰωσήπος συμφωνεῖ διέξιν οὕτως· « Ἄλλ' οὐ τοιοῦτος ὁ Σολομῶν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ γήρου, ὅποιος ἄρα καὶ ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ ἦν. Προβαινούσης γὰρ τῆς ἡδῆς, καὶ τοῦ λογισμοῦ διὰ τὸν χρόνον ἀσθενούντος ἀντέχει· πρὸς τὴν μνήμην τῶν θείων ἐντολῶν, τοῦ ἰδίου τε Θεοῦ κατωλιγώρησε καὶ εἰς γυναῖκας ἀλλοφύλους ἐξώκειλε, τοῖς θεοῖς αὐτῶν πρότερον καταθύσας. Καὶ πρὸ τούτων δὲ εἰς τὴν φυλακὴν τῶν νομίμων ἐξήμαρτεν, ὅτε τὰ τῶν χαλκῶν βοῶν ὁμοιώματα κατεσκευάσα καὶ τῶν λέοντων τῶν περὶ τὸν θρόνον τὸν ἴδιον, καὶ ταῦτα δις αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καθ' ὑπνοῦς φανέντος. Ὅθεν καὶ Ἄδερ τὸν Ἰδουμαῖον ἐγείρει κατ' αὐτοῦ ὁ Θεός. » Ὁ μὲντοι θρόνος τοῦ Σολομῶντος ἐλεφάντινος ἦν, ἀναβαθμίδας ἔχων ἑξ. Καὶ ἐν μιᾷ ἐκάστη αὐτῶν λέοντες εἰστήκεισαν ἐκατέρωθεν, πρὸς τοῦτοις δὲ καὶ ἑμοίωμα μόσχου ἦν παρ' αὐτῷ. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καθὼς ἀνωθεν εἴρηται, προσέχειν δεξιόν, ἀγαπητὴ, καὶ μὴ συναρπάζεσθαι τοῖς λέγουσιν ὅτι μετανοεῖ περὶ τὸ γῆρας ὁ Σολομῶν ἐχρήσατο. Εἰ γὰρ

Deus ipse Solomonem verbis hęc compeliat : « Quoniam tu commisisti ut præcepto meo non obtemperares et mandata mea tibi præscripta non servares, eripiam ego tibi de manu tua regnum tuum, idque servo tuo dabo⁹⁶. » Nimirum hoc dicere vult : Quia debitum mihi creaturi honorem gloriamque creaturæ servæ detulisti, ego quoque gloriam majestatemque tuam ad servum tuum transferam. Quibus sane verbis elatus Jeroboamus **185** populum a Solomone cepit abducere; quo ille cognito, quo pacto Jeroboamum comprehen-

deret cogitabat. Verum is fuga in Ægyptum evasit, ibique Solomonis exitum expectavit; qui de sacrum quidem Litterarum auctoritate regnavit annos 40, sed juxta Josephum 80. Idem tradit Solomonem mortuum esse cum mitus esset annos 94.

Narrant etiam Litteræ sacræ Solomonem mulierum amoris fuisse deditum et uxores exteris complures duxisse, nimirum filiam Pharaonis, Moabitides aliquot et Ammanitides et Syras et Idumæas et Chettæas et Amorrhæas, ita ut principes uxores 700, concubinas 300 habuerit. Ex eo tempore sublimibus in locis delubra simulacrorum cunctis uxoribus suis extruxit. Unde sumpsit occasionem desertor ille fidei Julianus, ut diceret Christianos Solomonem minime debere sapientem appellare. Nam hoc ejus verbum Cyrillus memoriæ prodidit. Quodsi omnino, inquit, sapientem fuisse persuasi estis, nolite putare deceptum a muliere fuisse, sed potius existimate certo judicio et auctoritate illius Dei fretum, qui ei semet videndum obtulerat, diis peregrinis serviisse. Quibus verbis Cyrillus respondens, hujusmodi quædam subjicit : « Nos Solomonem propter ea quæ scripsit, et dicere sapientem et reipsa statuere possumus. Eundem colendis deastris haud dubie deliquisse, nemo certe negarit. Quæ de causa nec inter sacros eum vates nec inter apostolos numeramus. Vel potius ita statuimus, in juventute studiosissimum fuisse ut quæ ad Dei gloriam pertinerent efficeret, in senecta vero Satanam ei per mulieres insidias struxisse. » Quibus sane postremis Cyrilli verbis etiam hoc Josephi testimonium consentit. Nequaquam, ait, talis in senecta Solomo fuit, qualem in juventute se gesserat. Nam ætate jam proveciore, cum ejus ratio paulatim debilitaretur in retinenda divinatorum mandatorum memoria, Deum suum non magni fecit, et exteris ad mulieres non solum flexit, verum etiam diis earum sacra fecit. Quin etiam antea deliquit in legis edicta, cum ahencorum boum simulacra leonumque circa solium suum fingeret, quantumvis ei bis Deus in somno apparuisset, quam ob causam Deus Aderem Idumæum adversus cum concitavit. Solomonis autem solium istud eboreum erat, et gradus sex habebat, in quorum graduum quolibet utrinque leones stabant, et præter hos vituli quoque simulacrum habebat. Quæ hactenus indicata si vera sunt, **186** caveto, dilecte fili, ne cui fidem habeas qui Solomonem in senectute pœni-

⁹⁶ III Reg. xi, 11.

tentia ductum fuisse dixerit. Nam si hoc accidisset, omnino inter sacros vates referretur, nec vir ille divinus Cyrillus eum de vatum numero excluderet.

Post Solomonem Roboamus ejus filius imperio potitus est, quo regnante populus duas in partes se disjinxit, quod Roboamus eos nimium a Solomone gravatos servitutis jugo tractare mitius nolle. Tum duæ tantum tribus, nimirum Judaica et Benjaminica, reliquæ ipsi manserunt, cæteris decem tribubus Jeroboami Samariæ degentis imperio se subjicientibus. Is metu Solomonis in Ægypto prius vixerat, verum eo rebus humanis exempto se Samariam contulerat. Subjectus illius regno populus Israelici et Ephraimi appellationem habebat propterea quod ab Ephraëmo Josephi filio generis originem Jeroboamus traheret. Eum populum Salamanassar rex Assyriorum, qui proxime Senacheribum antecessit, in captivitatem abduxit; quorum in numero fuit justus ille Tobæus. Magna vero pars illorum a Senacheribo est interfecta, cum ille singulari cum ignominia Hierosolymis revertetur, tandem et ipse tristi sine vitæ claudens. Quia propriis filiis vita spoliatus est.

Jeroboamus autem, ne regnum amitteret populo Hierosolymam proficiscente fani gratia, primus impietatis cujusdam auctor exstitit, juvenecasque aureas duobus in locis constituit. Quo facto Joelus vates et homo divinus e Judæa Bethalem se confert, deque mandato Dei verbis hujusmodi utitur: «O ara, ara, ex Davidis e familia quidam nasceatur, cui nomen erit Josias. Is super te sacerdotes excelsorum mactabit et ossa humana in te comburet⁹⁷.» Quæ verba cum pronuntiasset, etiam nannum Jeroboami, quæ propterea prorsus emarcuerat, quia sustulisset illam adversus vatem, vates ipse sanavit. Tum vates quidam alius, qui iis in locis degeret, hominem illum divinum urget ut secum vesceretur, quamquam Joelo mandasset Deus ut Bethalem proficisceretur, non tamen ibi vel cibo vel potu sumpto reverteretur. Itaque cum mensæ assiderent, Deus alteri vati præcepit ut divinum hominem Joelum verbis hujusmodi compellaret: «Quandoquidem in oppidum te contulisti, et cibo potuque te recreasti hoc in loco, corpus tuum sepulcro majorum tuorum non inferetur.» Itaque deinceps factum est ut ad suos revertens in itinere a leone perimeretur, ac interfecit ille quidem vatem, sed ulterius progredi non est ausus. Quippe corpus vatis supplicio propter inobedientiam affectum, quod supplicium erat ipsa necatio, **187** deinceps immune factum, a leone devorari non poterat. Cæterum vatem hunc alterum Josephus tradit fuisse talem, qui falso nomen hoc mentiretur et improbus esset ac Jeroboami regis impostor. Verum Theodoretus eum in verorum vatum numerum referi, atque id ut probet, Litterarum sacrarum auctoritatem allegat, in quibus memoriæ proditum

αὐτοῦ ἦν, προφήταις ἂν ἄγιοις ἐναριθμῖος ἦν, καὶ οὐκ ἂν αὐτὸν ὁ θεοτάτος Κύριλλος τῆς τῶν προφητῶν ἐποίει μερίδος ἀλλότριον.

Μετὰ δὲ ταῦτα κρατεῖ ὁ τοῦ Σολομῶντος υἱὸς Ῥοβοάμ, ἐφ' οὗ καὶ διατρίβεται ὁ λαὸς, ἅτε μὴ θελήσαντο ἀναπαῦσαι αὐτοὺς βεβαρημένους ἤδη ὄντας τῷ τοῦ Σολομῶντος ζυγῷ. Καὶ δύο μὲν φυλαί, ἡ τοῦ Ἰούδα καὶ ἡ τοῦ Βενιαμίν, αὐτῷ ἐναπέμειναν, αἱ δὲ λοιπαὶ δέκα ὑπετάγησαν τῷ Ἰεροβοάμ ἐν Σαμαρείᾳ διάγοντι. Διὰ γὰρ τὸν φόβον τοῦ Σολομῶντος ἐν Αἰγύπτῳ διέτριβεν, ἐκείνου δὲ παρελθόντος εἰς Σαμάρειαν ἔρχεται. Καὶ ὁ μὲν ὑπ' αὐτὸν λαὸς καὶ Ἰσραὴλ ἐλέγετο· ἀπὸ γὰρ τοῦ Ἐφραΐμ υἱοῦ Ἰωσήφ ὁ Ἰεροβοάμ καθήγετο. Τοῦτον δὲ τὸν λαὸν ἡχημαλώτευσεν ὁ πρὸ τοῦ Σενναχηρείμ κρατῶν τῶν Ἀσσυρίων Σαλμανασάρ, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ δίκαιος Τοβίτ. Ἀφ' ὧν πολλοὺς ἔργον φόνου πεποιήκεν ὁ Σενναχηρείμ, ὅτε μετ' αἰσχύνῃς ἐξ Ἰερουσαλὴμ ὑποστρέψει, εἰ καὶ τὸ τέλος οὐκ εἰς καλὴν ἀπέβη αὐτῷ· εἰς γὰρ τὸν Θεὸν βλασφημήσας ὑπὸ τῶν ἰδίων τέκνων ἀνήρτηο τὴν ζωὴν.

enim contumeliosis in Deum verbis usus fuerat, a

Ὁ Ἰεροβοάμ, ἵνα μὴ ἀποσχίζηται ὁ λαὸς, θέλων εἰς Ἰερουσόλυμα ἔρχεσθαι διὰ τὸν ναβὺν, τῆς ἀσεβείας κατάρχετα καὶ τὰς χρυσᾶς θημάεις ἱστησι. Τηνικαῦτα καὶ ὁ προφήτης Ἰωήλ, ὁ καὶ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, ἐξ Ἰούδα παρεγένετο εἰς Βαιθὴλ ἐν λόγῳ Κυρίου, καὶ εἶπε· «Θυσιποτήριον, θυσιαστήριον, ἰδοὺ τίκεται τῷ οἴκῳ Δαβὶδ, Ἰωσίας ὄνομα αὐτῷ, καὶ θύσει ἐπὶ σὲ τοὺς ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν, καὶ ὅσα ἀνθρώπων ἐπὶ σὲ κατακαύσει.» Τότε δὲ, τότε καὶ τὴν χεῖρα τοῦ Ἰεροβοάμ ξηρανθεῖσαν διὰ τὸ κινήθηναι κατὰ τοῦ προφήτου αὐτοῦ ὁ προφήτης ἴδαστο. Προφήτης δὲ τις ὧν ἐκεῖτα ἐθίασσο τὸν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ φαγεῖν ἄρτον μετ' αὐτοῦ, καὶ ταῦτα τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτὸν εἰπόντος· ἀπελθεῖν μὲν εἰς Βαιθὴλ, καὶ μήτε ἄρτον φαγεῖντα μήτε ὕδωρ πίνοντα ὑποστρέψαι. Ἐφ' ᾧ καὶ καθήμενῶν ἐπὶ τραπέζης λόγος Κυρίου ἐγένετο πρὸς τὸν προφήτην ἐκεῖνον, ἵνα εἴπῃ πρὸς τὸν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ· «Ἀνὴρ ὧν ἐπέστρεψας καὶ ἔφαγες ἄρτον καὶ ἔπιες ὕδωρ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, οὐ μὴ εἰσέλθῃ τὸ σῶμά σου εἰς τὸν τάφον τῶν πατέρων σου.» Ἐφ' ᾧ καὶ ὑποστρέφων ὑπὸ λέοντος κατὰ τὴν ὁδὸν θανατοῦται. Καὶ ὁ μὲν θῆρ ἀπέπιξε μόνον αὐτὸν, ἐπὶ πλεόν δὲ χωρῆσαι οὐκ ἐτόλμησε· τὸ γὰρ σῶμα τοῦ προφήτου δίκας εἰσπραχθέν διὰ τὴν παρακοχὴν, αὐτὴν δηλαδὴ τὴν πνιγμονὴν, ἐδικαιώθη ἔκτοτε, καὶ οὐκ εἶ βρά τῷ λέοντι προδουκετο. Καὶ τὸν μὲν προφήτην ἐκείνον ψευδοπροφήτην εἶναι λέγει καὶ ποιητὴν καὶ ἀπατεῶνα τοῦ Ἰεροβοάμ ὁ Ἰώσηπος. Ὁ δὲ Θεοδώρητος ἀληθῆ προφήτην τὸν τοιοῦτον εἶναι λέγει, παράγων καὶ τὴν Γραφὴν οὕτω λέγουσαν· «Διεσώθη τὰ ὅσα τοῦ προφήτου τοῦ πρεσβύτου τοῦ κατοικοῦντος ἐν Βαιθὴλ μετὰ τῶν ὀστέων τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ τοῦ ἤκοντος ἐξ Ἰούδα καὶ λελαληκότος πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐποίησεν

⁹⁷ III Reg. xiiii, 2.

Ἰωσάφ. » Ἰσαύτως καὶ τὸν ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ ὁ ἄσιν vatis illius semis, qui habitaverit Bethelē, ossa cum ossibus divini hominis, e Judæa profecti, et omnia prolocuti quæ Josias deinceps exsecutus est, sepulta fuisse. Itidem divinum huic hominem

Josaphus quidem Jadonem appellat, Omissorum vero liber docet ei nomen Joeli fuisse.

Ἐπαινεί ἡ Γραφή καὶ τοῦ Ἀσᾶ τὴν προτέραν εὐσέβειαν. « Ἐποίησε, » γὰρ φησιν, « Ἀσᾶ τὸ εὐθὺ ἐνώπιον Κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ. » Ὅθεν καὶ τοὺς ἐμύρους πάντας ὑπέταξεν. Ἀλλὰ καὶ ἑορτὴν ἐπινίκιον ἐπέτελλε δόμοις παρεσκεύασεν ἅπαντας ὡς τῆς ἐννόμου πολιτείας οὐκ ἀποστήσονται. Ἀλλὰ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ τῇ Ἀστάρτῃ λατρεῦσαι προσηλομένην τῆς βασιλείας ἐγύμνωσεν. Οὐκ ἐν πᾶσι δὲ τέλειος ἦν· οὐδὲ γὰρ ἐξῆρε τὰ ὑψηλά. Καὶ τοῦ Βασᾶ δὲ στρατεύσαντος, κατ' αὐτοῦ, οὐ τὸν Θεὸν εἰς συμμαχίαν ἐκάλεσεν, ἀλλὰ τὴν βασιλέα Συρίας. Ἐφ' ᾧ καὶ δι' Ἀνανῆ τοῦ προφήτου τὴν ἀπιστίαν διηλεγξεν ὁ Θεός· εἰπὼν, « Ἐν τῷ πεποιθέναι σε βασιλεῖ Συρίας, καὶ μὴ ἐπὶ Κύριον τὸν Θεόν σου, ἦτο ὁ Βασᾶν κατὰ σοῦ, διὰ τοῦτο ἐσώθη ἡ δύναμις βασιλείας Ἰσραὴλ. » Ὅ δὲ Ἀσᾶ μὴ θρηγήσας ἐπὶ τούτοις, ὡς δεῖον ἦν, τὸν προφήτην ἐφυλάκισεν, καὶ νοσήσας ὑστερον οὐ τὸν Κύριον ἐζήτησεν, ἀλλὰ τοὺς ἰατροὺς, ἵσως δὲ τοὺς φαρμακοὺς.

rem conjecit. Deinde morbo correptus non ad opem aione conjecit. Deinde morbo correptus non ad opem aione fortassis venifici et excantores veniunt.

Ἐπαινεί δὲ καὶ τὸν Ἰωσαφάτ ὡς τὴν ἀρετὴν ἐζηλωκότα κατ' ἀρχὰς τοῦ Δαβίδ. Τὸ γὰρ, « Ὑψώθη αὐτοῦ ἡ καρδία, » οὐ κατηγορία, ἀλλ' ἐπαινος· ἐπήγαγε γὰρ, « ἐν ἑσέϊ Κυρίου. » Ἐπιμέμφεται δὲ αὐτῷ τὴν γαμικὴν ἐπιμιξίαν ἣν πρὸς τὸν Ἀχαάδ ἐποίησато. Γοθολίαν γὰρ τοῦ Ἀχαάδ τὴν θυγατέρα κατεγγύησε τῷ παιδί αὐτοῦ. Ὅπερ δὲ ἀφῆκεν ἡ τῶν βασιλειῶν ἱστορία, ἐναυθὰ ῥηθήσεται. Ἐπανόντι γὰρ αὐτῷ ἀπὸ τῆς τοῦ Ἀχαάδ παρατάξεως τῷ Ἰωσαφάτ ἀπήντησεν Ἰησοῦ προφήτης ὁ τοῦ Ἀνανῆ, καὶ εἶπεν αὐτῷ. « Βασιλεῦ Ἰωσαφάτ, εἰ ἀμαρτωλῶ οὐ βοηθεῖς; εἰ μισουμένῳ ὑπὸ Κυρίου οὐ φιλάς; διὰ τοῦτο ἐγένετο ἐπὶ σὲ ὀργὴ πρὸς Κυρίου. Ἀλλ' οἱ ὀλίγοι ἀγαθοὶ εὐρέθησαν ἐν σοὶ, ὅτι ἐξῆρα τὰ ἄλλα ἀπὸ τῆς γῆς Ἰούδα. » Ἐντεῦθεν οὖν μανθάνομεν ὡς ἐλαττοὶ τὰ ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήματι τιμωρία; τὰ πρῶτα κατορθώματα. Ὁ τοίνυν Ἰωσαφάτ δεξιμένος τὸν ἑλεγχον διωρθώσαστο ἐπὶ πᾶσι, καὶ κριτὰς τῇ πόλει ἐπέστησεν, ἵνα δικαίως πάντα πράττοντο. Ἀλλὰ καὶ πολεμίων ἐπιστάντων πρὸς Θεὸν κατέφυγεν, ὃς καὶ παρεθάρρυνεν αὐτὸν διὰ τοῦ Ἰεζεκιὴλ λέγων (39)· « Μὴ φοβηθῆτε τὸ πολὺ πλῆθος, ἀλλ' ἀδύριον ἐξέλθετε. » Πρῶτους δὲ τοὺς Λευίτας ὁ βασιλεὺς ἐξήγαγεν· ὅθεν καὶ οἱ πολέμοι ἀλλήλους κατέκοψαν. Ὅρα δὲ καὶ ἐτέραν βίβλον προφητικὴν λέγει γὰρ ἡ ἱστορία· « Καὶ οἱ πολλοὶ λόγοι Ἰωσαφάτ οἱ πρῶτοι καὶ οἱ ἔσχατοι οὐκ ἴσθη γεγραμμένοι εἰσὶν ἐν λόγοις Ἰησοῦ υἱοῦ Ἀνανῆ. »

animo robur addidit, hujusmodi verbis per Jezeccium vatem editis : « Nolite tantam multi-

sit vatis illius semis, qui habitaverit Bethelē, ossa cum ossibus divini hominis, e Judæa profecti, et omnia prolocuti quæ Josias deinceps exsecutus est, sepulta fuisse. Itidem divinum huic hominem vero liber docet ei nomen Joeli fuisse.

Secundum hæc prædicant Litteræ sacræ regis Asæ pietatem, quam ab initio declaraverit. Recte, inquit, se gessit Asa erga Dominum Deum suum. Quo factum ut finitimos omnes imperio suo subjeceret. Quin etiam triumphali festo insituto cunctos sacramento devinxit se a præscripta in lege disciplina vivendique ratione non discessuros. Præterea matrem suam quæ Astartæ cultum probaret, regno abdicavit. Non tamen in omnibus perfectum sese gessit. Nec enim sacella editorum sustulit, ac deinceps Basa Israelicorum regē cum exercitu adversus ipsum profecto auxilium operique Dei non imploravit, sed Syriæ regem accessit. Idcirco per Ananem vatem Deus ipsius diffidentiam hujusmodi verbis objurgavit : « Quoniam Syria regi, non Domino Deo tuo innixus es, propterea manus tuas Israelici regis exercitus evasit. » Tum Asa, nequaquam deplorato delicto suo, quemadmodum facere debuerat, etiam fatidicum in carcere Domini confugit, sed ad medicos ; quorum appella-

Laudant et Litteræ sacræ Josaphatē, ut quæ virtutem exemplo Davidis, unius ex majoribus suis, unice dilexerit. Nam quod in eis perscriptum legimus : « Elatum est cor ejus, » id vero non ad vituperationem spectat, sed ad laudem atque commendationem : subjiciuntur enim hujusmodi quædam verba, « In præscriptis et institutis a Domino, » Unum in eo reprehenditur, conjugalis videlicet vinculi et affinitatis conjunctio cum Achabō instituta. Quippe Gotholiam Achaabi filiam suo filio conjugem dedit. Atque hoc loco recitandum est, quod scripta de regibus historia memoriæ non prodidit. Cum ex acie Josaphatus reverteretur, qua suppetias Achaabo tulerat, Hicis vates Ananis filius occurrit, ac regem in hunc modum compellavit : « Tene, Josaphate rex, homini scelerato ferre auxilium? Tene cum exosis Domino amicitiam colere? **188** Ergo istius rei Domino irato pœnas dæres : sed exstiterunt in te laudabilia quædam, quod lucos scilicet e solo ditoneque Judaica exterminaveris. » Quibus ex verbis discere licet præclara hominum facta, quæ prius sint præstita, delictorum sequentium pœnas imminuere. Josaphatus quidem certe cum hanc reprehensionem benigne tulisset, cunctis in actionibus se deinceps egregie gessit, ac judices reipublicæ præfecit, eisdem imperans ut omnia de juris et æqui præscripto facerent cumque hostes ipsum invasissent, ad Deum confugit. Is hominis

⁹⁹ III Reg. xv, 11. ⁹⁹ II Paral. xvii, 6.

(39) Ezechiel falso locum Elisæi occupat, nec illud, ut pleraque alia παραρρήματα, vidit aut admonuit interpretes.

tudinem metuere, sed cras ad illam egredimini¹. Quo facto rex primos omnium Levitas eduxit, nec multo post ipsimet hostes se mutuis vulneribus conciderunt. Licet autem ex indicibus quibusdam colligere, quemdam alium quoque librum de Josaphato scriptum fuisse: nam huiusmodi verba exstant in historiæ monumentis: « An non multæ Josaphati orationes et facta tum incunantis ætatis tunc defectæ in libris Iheri vatis, Ananis filii, perscripta sunt²? »

Caterum præclare divinus ille Davides canit: « Libera me ab hominum calumnia³. » Nam de Nabuthæo perscriptum legimus, fuisse qui verbis huiusmodi hominem deserrent: « Nabuthæus Deo et regi bene precatus est⁴, » hoc est maledixit. Sic enim verbum istud hoc loco debet accipi, quemadmodum et in Jobo legimus: « In os profecto bene tibi precabitur⁵. » Hoc pacto delatus vitam amisit, Jezabele rem consilio et astu suo procurante. Hinc factum ut magnus ille vates Elias verbis talibus Achaabum compellere non dubitaret: « Hæc tibi Dominus denuntiat: Tunc hominem occideris et ejus bona possideris? At enim a Domino sic habeto. Quo in loco lincere porci et canes Nabuthæi sanguinem, ibidem canes tuum quoque cruorem lingunt, sequæ scorta tuo sanguine abluent⁶. » Quibus verbis Achaabus admodum contristatus non mox pœnas luit propterea quod mœnore affectus fuisset. Quin etiam Deus Aderis filium, qui Samariam obsidebat, cum duobus et triginta regibus in potestatem ei dedit; quem ubi vitæ donatum præter edictum divinum, satellitibus etiam adjunctis, dimisisset, iram Dei adversus se concitavit. Nam is continuo per vatem Michæam (hoc enim ipsius nomen Josephus memoriam prædidit) quodam a viatore læsum ac vulneratum in capite, verbis huiusmodi allocutus est: « Quoniam tu exitialem virum de manu emisisti, tam vita illius tua vita quam populus populo rependetur⁷. » 189 Post hæc tribus elapsis annis, sumpto secum Josaphato Judææ rege, vates suos quadringentos consulit, censerentne sibi cum exercitu pergendum adversus Rema Galaaditidis oppidum, an expeditionem potius omittendam. Respondent Baalis vates omnino pergendum. At cum Josaphatus quaereret equis præterea Domini vates adesset (ejus enim opera Dominium esse consulendum): « Est, » inquit Achaabus, « adhuc quidam vates cui Michææ nomen. Sed nunquam ille animo meo grata vaticinatur⁸. » Nihilominus arcessitur; et primo quidem respondet eundem esse, quod Domino favente regi feliciter res omnes sint successuræ. Verum deinceps eum obstante per sacramentum rege, divinam mentem aperit. Tum Achaabo ad Josaphatum dicente: « Nonne prædixi vatem hunc mihi nihil boni denuntiare, sed tantum infausta? » subjecit Michæas: « Videbam Dominum, Deum Israelitarum, in solio suo consistentem, cumque universæ copiæ cœlestes ipsi astarent, hæc fatus est: Quis Achaabum regem Israelicum decipiet, ut cum exercitu Rema Galaaditidis oppidum proficiscatur atque

A Καλῶς δὲ ὁ θεὸς ψάλλει Δαβ. δ, « Ἀύτρωσαι με ἀπὸ συκοφαντίας ἀνθρώπων. » ἐ Πύλλογησε, » γὰρ φησιν, « Ναβουθαί Θεὸν καὶ βασιλέα, τουτέστιν ἐβλασφήμησε, κατὰ τὸ ἐν Ἰώβ γεγραμμένον · « Ἡ μὴ εἰς πρόσωπόν σε εὐλογήσει, » ἐφ' ᾧ καὶ τ' ἰν βίον ἐξέλκυσεν, τῆς Ἰεζάβελ τοῦτο οἰκονομησάσης. Ἐφ' ᾧ καὶ παρρησιάζεται ὁ μέγας Ἥλιος πρὸς Ἀχαάβ λέγων, « Τάδε λέγει Κύριος · Ὡς σὺ ἐφρόνουσας καὶ ἐκληρονόμησας, διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος · Ἐν παντὶ τόπῳ ᾧ εἰεῖξεν αἱ ὕες καὶ οἱ κύνες τὸ αἷμα Ναβουθαί, ἐκεῖ λείψουσιν οἱ κύνες τὸ αἷμά σου, καὶ αἱ πόρνοι λούσονται ἐν τῷ αἵματι σου. » Σφόδρα δὲ κατανυγεῖς ἐπὶ τούτοις ὁ Ἀχαάβ οὐκ εὐθύς ἐτιμωρήθη διὰ τὴν κατάνυξιν. Ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν Ἀδὲρ τῆν Σαμάρειαν παρακαθίσταντα μετὰ τριακοντα καὶ δύο βασιλέων εἰς χειράς αὐτοῦ τοῦ Ἀχαάβ ἔδωκεν ὁ θεός. Διότι δὲ ζωογονήσας αὐτὸν παρὰ τὴν κέλευσιν ἀπέστειλε μετὰ δορυφορίας, ὠργίσθη ὁ θεός, καὶ διὰ τοῦ προφήτου (Μιχαίας δὲ οὗτος, ὡς φησιν Ἰώσηπος) τοῦ παταχθέντος τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ὑπὸ τινος ἐλίτου εἶπε πρὸς αὐτόν· « Διότι ἐξηγεγασ· σὺ ἄνδρα ὀλέθριον ἐκ τῆς χειρός σου, καὶ ἔσται ἡ ψυχὴ σου ἀντὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ ὁ λαός σου ἀντὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. » Καὶ μετὰ τρία ἔτη λαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Ἰωσαφάτ βασιλέα Ἰούδα, ἠρώτησε τετρακοντίους προφήτας αὐτοῦ λέγων· « Εἰ πορευθὼ εἰς Ἰερμὰ Γαλαάθ εἰς πόλεμον ἢ ἐπίσχω. » Καὶ εἶπον, « Ἀνάβαινε, » οἱ ψευδοπροφήται τοῦ Βαάλ. Ἐπὶ τούτοις τοῦ Ἰωσαφάτ εἰπόντος, Εἰ ἔστιν ἐνταῦθα προφήτης Κυρίου, ἐρωτήσωμεν τὸν Κύριον δι' αὐτοῦ, « Ἔστι μὲν, » ἔφη ὁ Ἀχαάβ, « καὶ Μιχαίας καλεῖται, οὐ ποτε δὲ προφητεύσει τὰ θυμῆρη. » Καλεῖται λοιπὸν, καὶ πρῶτα μὲν ἔλεγε πρὸς αὐτόν, « Ἀνάβαινε, καὶ ὁ Κύριος εὐδώσει ἐν χειρὶ βασιλέως, » εἶτα ὀρκωθεὶς τὰ θεῖα προεμήνυε. Τοῦ γοῦν Ἀχαάβ πρὸς τὸν Ἰωσαφάτ εἰπόντος, « Οὐκ εἰπὴν σοι ὅτι οὐ προλέγει μοι καλά, ἀλλ' ἢ κακά; » ὁ προφήτης ἔφη, « Οὐκ ἐγώ. Ἄκουσον τὸν λόγον Κυρίου. Εἶδον Κύριον τὸν Θεὸν τοῦ Ἰσραὴλ καθήμενον ἐπὶ θρόνου αὐτοῦ, καὶ πᾶσα ἡ στρατιὰ τοῦ οὐρανοῦ παρειστήκει αὐτῷ, καὶ εἶπε, Τίς ἀπατήσει τὸν Ἀχαάβ βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἀναθήσεται εἰς Ἰερμὰ Γαλαάθ, καὶ πεσέεται ἐκεῖ; Καὶ ἐξῆλθε πνεῦμα, καὶ ἔστη ἐνώπιον Κυρίου, καὶ εἶπεν, Ἐγὼ ἀπατήσω αὐτόν. » Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς αὐτό, Ἐν τίνι; » καὶ εἶπεν, Ἐξελεύσομαι, καὶ ἔσομαι πνεῦμα ψευδὲς ἐν τῷ στόματι πάντων τῶν προφητῶν αὐτοῦ, καὶ ἀπατήσω αὐτόν. Καὶ εἶπε, Δυνήσῃ ἐξελεῖν, καὶ ποιήσων. » Ταῦτα δὲ πάντα, καθάψης· Θεοδώρητος, προσωποποιεῖ ἐστὶ διδάσκ. υστ. ἡμᾶς; τὴν θείαν συγχώρησιν. Οὕτω μὲν εὖν καὶ τὰ κατὰ τὸν Ἰώβ, ἐν οἷς ἡ Γραφή φησι τοὺς ἀγγέλους ἐνώπιον παραστήναι τοῦ

¹ III Reg. xx, 15. ² II Paral. xx, 54. ³ Psal. cxviii, 154. ⁴ III Reg. xxi, 15. ⁵ Job 1, 11. ⁶ II Reg. xxi, 19. ⁷ III Reg. xx, 42. ⁸ III Reg. xxii, 18.

θεοῦ καὶ τὸν διάβολον ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ οὕτω δια-
λεχθῆναι πρὸς τὸν Κύριον, προσωποποιῶν εἰναί
φῆσιν ὁ θεὸς Χρυσόστομος. Τὸν μέντοι Βάαλ θεὸν
εἶναι λέγει Τυρίων ὁ Ἰώστηρος, τὴν δὲ Ἀστάρτην
Σιδωνίων, Βααλήμ δὲ τὸν τοῦ Βάαλ σκῶν. Καὶ περὶ
μὲν τούτων οὕτως. Ὁ δὲ Ἰωσαφάτ καὶ προφήτην ζη-
τήσας καὶ τοιαῦτα μαθὼν ὁμῶς συναπῆρεν εἰς πόλε-
μον μετὰ τοῦ Ἀχαάβ· πλὴν διὰ τὴν ἄλλην αὐτοῦ
ἀρετὴν, ὡς ἄνω'εν εἰρηται, διεφυλάχθη. Ὁ μέντοι
Μιχαίας φυλακῆ ἐμβληθεὶς παρὰ τοῦ Ἀχαάβ ἔλεγε
μετὰ, παρῶρησίας· «Ἐάν ἐπιστρέφων ἐπιστρέψῃς ἐν
εἰρήνῃ, οὐ λαλάηκεν ἐν ἡμῖν ὁ Κύριος.» Ἀλλὰ καὶ
ἡ ἐπὶ τοῦ Ἀχαάβ διὰ τοῦ Ἠλίου θεὸς πρόβῆσις
πέρας ἔσχε. Τρωθεὶς ἐπὶ πολὺ τῷ ἄρματι ἴστατο,
ἵνα μὴ τροπὴν ἐργάσεται τῇ φυγῇ. Τὸ δὲ αἷμα φε-
ρόμενον ἐνεπάγη τῷ ἄρματι. Τοῦτο παρὰ κρήνη ὁ
ἠνίοχος ἐπλυνεν, οἱ δὲ κύνες ἐξέλειπον. Αἱ δὲ πόρραι
περὶ τὴν ἑω κατὰ τὸ ἔθος ἐλούσαντο· πηγματων γὰρ
ἦν τὸ ὕδωρ, κεχρωσμένον δὲ τῷ αἵματι.

Achaabo ad bellum profectus est. Quia tamen alioqui vir magnæ virtutis erat, ut supra quoque diximus, incolumis domum evasit. Michæas in carcerem ab Achaabo conjectus magna cum oris libertate dixit: «Quodsi prospere domum reversus fueris, Deum per me mimine locutum esse fatebor.» Enimvero divinum illud oraculum de Achaabo, quod Elias edidit, eventus ipse comprobavit. Nam cum vulnus accepisset, diu admodum in curru stetit, ne conspecta regis fuga milites hosti terga darent. Ibi sanguis e vulnere profluens curru adhæsit; quem deinceps auriga ad fontem abluit et canes linxerunt. Mane vero meretrices ad fontem **190** Achaabi sanguine tinctum accedentes etiam in eo corpora sua pro more abluerunt.

Ἰωράμ δὲ τοῦ κηδεστοῦ Ἀχαάβ ζηλώσας τὴν ἀσεβειαν ὀξίαν τὴν τιμωρίαν εὔρατο. Ὁ γὰρ μέγας Ἠλίας διὰ γραμμάτων μεμήνυκε τὴν ἀπόφασιν· «Τάδε λέγει Κύριος· Ἀνθ' ὧν οὐκ ἐπορεύθης ἐν ὁδοῖς Ἰωσαφάτ τοῦ πατρός σου, ἀπέκτεινας δὲ τοὺς ἀδελφούς σου, ἰδοὺ Κύριος πατάσσει πλὴγὴν μεγάλην ἐν τῷ οἴκῳ σου, καὶ σὺ ἔσῃ ἐν ἀρρώσταις πονηραῖς, ἐν ἀρρώσταις κοιλίας, ἕως ἂν ἐξέλθῃ τὰ ἔντερα σου.» Ἐπεστράφησαν τοίνυν ἀλλόφυλοι κατ' αὐτοῦ, καὶ πάντας ἐξηνδραπόδισαν, καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ πάντα κατέκτειναν ἄνευ τοῦ Ὀχοζίου. Ἐπέσκηψε καὶ ἡ νύμφη, καὶ οὐδὲ μετὰ θάνατον βασιλικῆς ἡζιώθη ταφῆς. Ἀληθῶς φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος.

Μετὰ τοῦτον Ὀχοζίας ζηλωτῆς καὶ αὐτὸς τῆς πατρικῆς ἀσεβείας. Ἀποστέλλονται τοίνυν πρὸς τὸν μέγαν Ἠλίαν δύο πεντηκόνταρχοι μετὰ σοδαρότητος καλοῦντες αὐτὸν ἐπὶ τῷ ἐρωτηθῆναι τῆς νόσου τοῦ βασιλέως. ἔνεκεν· ἐφ' ᾧ καὶ πῦρ καταγαγὼν ἄνωθεν κατέκαυσεν αὐτούς. Ἀλλ' ἐνταῦθα οἱ ὁμότητα τοῦ προφήτου κατηγοροῦντες αὐτοῦ κατηγοροῦσι τοῦ Θεοῦ· δι' αὐτοῦ γὰρ τὰ πάντα. Στέλλεται οὖν τρίτος πεντηκόνταρχος, καὶ ἡπίσις λόγοις χρησάμενος τὴν τιμωρίαν διέφυγεν. Κατερχόμενος οὖν καὶ συναντήσας τοῖς ἀποσταλεῖσιν ἐπὶ τὰ εἰδωλα εἶπε, «Παρὰ τὴ μὴ εἶναι θεὸν ἐν Ἰσραὴλ, πορεύθητε· ἵνα μὴ εἶναι ἄχαβ· ἡ κλίση ἐφ' ἧς ἀνέβη, οὐ καταθήση.» Ἰσώσαν οὖν ἐνταῦθεν οὐκ

Ibi percat? Tum se spiritus quidam proripuit, et coram Domino se sistens in hunc modum locutus est: «Ego vero hominem decipiam.» Cui Dominus: «Et quo tandem pacto?» «Abibo, inquit, et ero spiritus mendax in ore cunctorum vatum ejus; coque modo ipsum fallam.» Tum Dominus: «Abi ergo, ait, quodque dixisti, facito.» Sunt autem hæc omnia, quemadmodum Theodoretus scripsit, meræ personarum fictiones, quæ nos de permissione divina erudiunt. Eodem modo cum in narratione de Jobo Litteræ sacræ referunt angelos coram Domino astitisse, ac inter eos ipsum quoque diabolum, qui Deum compellaverit, divinus ille Chrysostomus personarum fictionem agnoscit. Cæterum Baal Josepho deus est Assyriorum, B Astarte vero S'doniorum, Baalim denique sacellum Baal interpretatur. Ac de his quidem hæc indicata sunt. Josaphatus autem requisito vate ac hujusmodi rebus ex eo cognitit nihil minus cum

Secundum hæc rex Joramus impietatem Achaabi soceri sui æmulatus meritas omnino pœnas luit. Nam magnus ille vates Elias hujusmodi verbis eum per litteras compellavit: «Hæc tibi Dominus significat: Quoniam institutum paternæ Josaphati vitæ non es sectatus, sed fratres tuos interfecisti, en magna calamitate Dominus familiam tuam afficiet, ac tu gravibus admodum morbis laborabis, quos inter erunt viscerum tormina, tam diu durantia donec intestina egeras.*» Non multo post exterræ nationes in eum copias educunt, omnes e medio tollunt, liberos regio interficiunt, Ochozia solo excepto. Simul et morbus hominem invadit, ac ne regiam quidem sepulturam a morte consecutus est. Nimirum reapse formidabile est in Dei viventis manus incidere ¹⁰.

Successit in regno filius Ochozias, et ipse paternæ impietatis æmulator. Hoc tempore missi sunt ad magnum illum vatem Eliam duo quinquagenum militum præfecti, qui eum superbe accessunt de regis morbo consulendum. Tum ignem ille cœlitus deducens universos concremavit. Huc loco qui crudelitatem vatis accusant, Deum ipsum criminantur: nam per eum hæc omnia facta sunt. Tandem et tertius quidam militum quinquagenum præfectus ablegatur, qui vatem nitibus verbis allocutus supplicium quo priores affecti fuerant evasit. Quamobrem vates de monte descendens, cum incidisset in homines ablegatos a rege ad consulendos de castros, hujusmodi verba protulit: «Quan-

* Il Paral. II, 21. ¹⁰ Hebr. x, 24.

Ἰσοῦν, em delinquere non dubitasti, et quasi Deus apud Israelicos nullus foret, muscam Accaronis deum consuluisti, ex eo lecto, quem semel jam conscendisti, non evades¹¹. De quo licet æstiment quali judicio et pœna percant, quantamque Dei concitent in se iracundiam, qui spes suas in astrologos et vates collocant. Estque adeo non abs re deploranda hominum impiorum bruta fatuitas. Non enim tantum olim illi maxime quævis animalia pro diis habuerunt, sed etiam minima, eaque piacularia. Nam quid, obscuro, inusca potest esse scœlus et abominabilis? Nihilominus illi muscæ simulacro divinitatem tribuerunt; quamque vitam Nabellis abigebant, ejus imagini appellationem Dei concesserunt.

Cæterum ille vatum princeps Elias, cui tanta libertas oris erat ut hujusmodi verbis Achaabum alloqueretur: «Ita vivat Dominus Deus ille meus, ut aneis hisce nec rorem nec pluviam habituri sumus, nisi ne jubente¹²;» qui præterea Baalis sacrificos tanto pudore affecit ut omnes etiam ipso exhortante ab Israelitis occiderentur, Elias ergo, ne quam in superbiam fastumque prolaberetur, tantum permittente Deo persecutionis est a Jezabele perpassus, ut etiam Deum his verbis appellaret: «Tandem satis hoc esto tibi, vitam, quæso, meam mihi auferto. Egone meis majoribus præsto¹³?» Possit autem mirum alicui fortasse videri, qui factum sit ut vates hic, vir omnino sanctus et legis præscripto se gerens, cibum a corvis præbitum comederet. Nimirum ipse legislator eum per corvus sic alebat, ut matutino quidem tempore panem, vespertino carnes acciperet. Leges hæc sci licet propter Judæorum imbecillitatem latæ fuerunt. Idcirco videmus Samsonem propter temulentiam lasciviamque divinitus sibi concesso beneficio fuisse spoliatum, cum nequaquam propterea cul-
 pæ congestum comederit.

Hoc etiam, dilecte fili, factum scito. Cum Sarraphtiam vates Elias pervenisset ac famis tempore qualicumque pane exciperetur, hujusmodi votum de vasis ipsis concepit: «Hydria qua farina continetur, ne deficiat, et cadus olei nunquam minus habeat¹⁴.» Fuerit autem hic operæ pretium quærere, num reapse in illo cadu fuerit oleum. Equidem cum vatem dicere audio: «Cadus olei nunquam minus habeat, donec huic regioni Deus pluviam suam concesserit,» nequaquam existimo vatem hoc de oleo votum concepisse. Nam cum tantus esset astus, hominesque propter aquæ inopiam id temporis perirent, qui, quæso, fructus attulisset, si cadus oleum de perpetuo quasi fonte quodam supeditasset? De quo licet intelligere non fuisse cadum illum plenum oleo, quandoquidem oleo non indigebant qui aquæ penuria graviter laborabant. Verum certa quadam de causa cadum illum vates olei cadum appellavit. Non enim quidquam esse potest quod homines tantopere possit exhilarare ut aqua magni alicujus æstus tempore. Licet hoc de sacris Litteris intelligas, quæ alicubi aquam mel nuncupant: nam cum Hebræi affligerentur in-

Α κρίματι περιπίπτουσι, καὶ ὅπως ἀγανακτεῖν πορ-
 σκευάζουσι τὸν Θεόν, οἱ τὰς ἐλπίδας αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἀστρολό-
 γοις καὶ μάντεσιν ἀναθέμενοι. Ἄξιον δὲ θρηνηθῆναι
 τῶν δυσσεβῶν τὴν ἀλογίαν. Οὐ γὰρ μόνον τὰ μέγισ-
 ता τῶν ζώων ἐθεοποίησαν, ἀλλὰ καὶ τὰ σμικρότατα
 καὶ μύσους μεστὰ. Τί γὰρ μουσώτερον μυίας; Ἄλλ'
 ὄρω; καὶ τὴν εἰκόνα ταύτης Θεὸν ἀνηγγέρευσαν, καὶ
 ἦν ζῶσαν ταῖς ῥίπτειν ἐλαύνουσι, ταύτης τὸν τύπον
 Θεὸν ὠνομάχασιν.

Ὁ δὲ γε τῶν προφητῶν κορυφαῖος Ἠλίας, ὁ παρ-
 ῥησίαν ἔχων τοσαύτην ὥστε καὶ πρὸς Ἀχαάβ οὕτως
 εἰπεῖν, ἢ Ζῆ Κύριος ὁ Θεός μου, εἰ ἔσται τὰ ἔτη
 ταῦτα ὄρος ἢ ὕετός ἐι μὴ διὰ λόγου στόματός
 μου, ὁ τοὺς ἱερεῖς τοῦ Βαάλ ἐπὶ τοσοῦτον κατα-
 γχύνας ὥστε καὶ πάντας αὐτοὺς τῇ προτροπῇ αὐτοῦ
 παρὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀποκτανθῆναι, ἵνα μὴ τι πάθῃ
 ὑπέρογκον, τοσοῦτον παρὰ τῆς Ἰεζάβελ συγχωρεῖται
 διώκεσθαι ὡς καὶ πρὸς τὸν Θεὸν εἰπεῖν, ὁ Ἰκανοῦσθω
 δὴ, λάβε τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ. Μὴ κρεῖττον ἐγὼ
 ὑπὲρ τοὺς πατέρας μου; Ἄπορήσει δ' ἂν τις πῶς
 ἅγιος ὢν ὁ προφήτης καὶ κατὰ νόμον πολιτευόμενος
 ἦσθαι τὴν διὰ κοράκων τροφήν. Αὐτὸς ὁ νομοθέτης
 ταύτην αὐτῷ διὰ τῶν κοράκων προσέφερε, καὶ ἀρ-
 τον μὲν ἔωθεν, δειλῆς δὲ κρέα. Οἱ γὰρ νόμοι οὗτοι
 διὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀσθένειαν ἐτέθησαν. Καὶ γὰρ
 καὶ Σαμφῶν διὰ μὲν τὴν μέθην καὶ τὴν λαγυρίαν
 ἐγυμνώθη τῆς χάριτος, φαγῶν δὲ τὸ κηρίον τοῦ μέ-
 λιτος, ὃ ἐν νεκρῷ ὄλοντι ἐξύφαναν μέλισσαι, κατη-
 γορίαν οὐδεμίαν ἐδέξατο.

Πρόσεχε δὲ, ἀγαπητέ. Ἦνίκα προσῆλθε τῇ Σαρρα-
 φθίᾳ ὁ προφήτης καὶ ἀρτον ἐδεξιῶθη αὐτοσχεδίῳ ἐν
 τῷ καιρῷ τοῦ λιμοῦ, τοῖς ἀγγέλοις ἐκείνοις ἐπηύξατο
 οὕτως εἰπὼν ἢ «Ἡ ὕδρια τοῦ ἀλεύρου οὐκ ἐκλείψει,
 καὶ ὁ καμψάκης τοῦ ἐλαίου οὐκ ἐλαττονήσει.» Ἄλλ'
 ἐνταῦθα ζητηθῆναι ἄξιον ἐπέρ ἀληθῶς ἐν τῷ καμ-
 ψάκῃ ἐκείνῳ ἐλαίον ἦν. Ἐγὼ γὰρ τοῦ προφήτου
 ἀκούων λέγοντος, «Καὶ ὁ καμψάκης τοῦ ἐλαίου οὐκ
 ἐλαττονήσει, ἕως ὃς δώσει τὸν ὕετον αὐτοῦ ἐπὶ τῆς
 γῆς,» οὐκ οἶμαι τὸν προφήτην παρὰ ἐλαίου εὐξά-
 σθαι. Τοσοῦτον γὰρ ὄντος αὐχοῦ, καὶ τῶν ἀνθρώ-
 πων ἐκλείπόντων τριηκῶντα τῇ ἀνοδρίᾳ, τίς ἡ ὠφέ-
 λεια εἴπερ ὁ καμψάκης ἐπήγαγεν ἐλαίον; οὐκ ἦν
 λοιπὸν ὁ καμψάκης ἐκεῖνος ἐλαίου καμψάκης, ὅτι
 μηδὲ χρεῖα ἐλαίου τοῖς ἐνεκεν ὕδατος κάμνουσιν.
 Ἐπεὶ δὲ τὸ ἐλαίον ἀγαλλίαςιν ὑπεμφαίνει παρὰ τῇ
 Γραφῇ, διὰ τοῦτο καμψάκην ἐλαίου τὸν καμψάκην
 ἐκεῖνον ὁ προφήτης ἐκάλεσεν. Οὐδὲ γὰρ ἕτερον ἀγαλ-
 λίαςιν ἐπὶ τοσοῦτον εἰσφέρει ὡς αὐτὸ τὸ ὕδωρ ἐν
 αὐχμῶδει καιρῷ. Καὶ περὶ τὸ τοῦ ἁγίου Γραφῆ, μέλι
 τὸ ὕδωρ καλέσσατα. Οἱ γὰρ Ἑβραῖοι διψοῦσιν συσθεῖ-
 ντες ἀφορήτω κατὰ τὴν ἔρημον, καὶ ὕδωρ εὐρόντες,
 μέλιτος ἐδόκουν ἐμπιμπλασθαι. Πρὸς γοῦν τὴν διά-

¹¹ IV Reg. 1, 16. ¹² III Reg. xvii, 1. ¹³ III Reg. xix, 4. ¹⁴ III Reg. xvii, 14.

Θεσιν τῶν πινόντων ἀφορώσα ἡ Γραφή μετὰ ὕδωρ A tolerabili quadam in solitudine siti, aqua reperta ἐκάλεσεν.

Litteræ sacræ ad illorum affectionem qui aquam hauriebant, eam ipsam appellatione mellis dignatæ sint.

Μετὰ δὲ ταῦτα κρατεῖ Ἰωᾶς, ὃς ἐπέληξε τὸ εὐθὺς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ πάσας τὰς ἡμέρας Ἰουδαίᾳ τοῦ ἀρχιερέως. Οὗτος ζήσας ἔτη ρλ' καὶ θανὼν θήκης ἡξιώθη βασιλικῆς. Αὐτοῦ δὲ θανόντος ἐξέκλιεν Ἰωᾶς εἰς ἀσέθειαν. Ἐφ' ᾧ καὶ στέλλονται προφῆται πρὸς αὐτὸν τὸν Ἰωᾶν, μεθ' ὧν καὶ ὁ τοῦ Ἰουδαίᾳ Ζαχαρίας, ὃν καὶ κατέλευσαν ἔδον τοῦ ὑπάλθρου ἐν τῷ ναφ. Καὶ ἀποθνήσκων εἶπεν, « Ἴδε, Κύριε, καὶ κρίνε. » Καὶ οὐ διήμαρτε τῆς αἰτήσεως· ἀρρώστει γὰρ περιπεσῶν ὑπὲρ τῶν ὑπηκόων ἐσφάγη. Ὁ δὲ τούτου υἱὸς Ἀμασίας βασιλεύσας καὶ τῇ θεῖᾳ συμμαχίᾳ τοὺς Ἰουδαίους νικήσας καὶ τοὺς θεοὺς αὐτῶν ἀνδραποδίσας· ὑστερον ἐσφύργει αὐτοὺς ὁ ἀνόητος ἐτιμησε, τὴν νίκην αὐτοῖς λογισάμενος. Πρὸς δὲ ὁ προφήτης « Ἐγνων ὅτι ἐβουλεύσατο Κύριος τοῦ διαφθεῖραι σε· ὁμοίως γὰρ πατρὶ ἐταλειώθη.

Secundum hæc imperio potius est Joas, qui erga Deum se recte gessit, quandiu pontifex maximus Joia las superstes fuit; qui cum annis centum et triginta vivendo expletis fato functus fuisset, tantum honoris est consecutus, ut regio sepulcro 192 inferretur. Cum autem rebus humanis exemptus esset, ad impietatem deinde rex Joas deflexit. Quam ob causam vates nonnulli ad eum ablegantur, quos inter et Joiadæ pontificis filius Zacharias fuit, quem Joas rex in parte templi sub dio sita lapidibus adobruit. Cum moreretur, hujusmodi verbis usus est: « Auspicitæ hæc, Domine, ac punito... » Neque petitio ipsius irrita fuit: nam rex in morbum cum incidisset, suis a subditis est interfectus. Ejus filius Amasias cum regnum occupasset et ope divina victoriam de Idumæis reportasset eorumque divos evertisset, tandem saevus homo consecratos religiose coluit et partam victoriam ipsis acceptam retulit. Quapropter ei vates quidam denuntiavit statuisse Deum Amasiam e medio tollere¹⁵. Neque multo post consimili mortis genere quo pater exstinctus est.

Ἐπαίνει δὲ τὸν Ὄζιαν ἡ θεία Γραφή· « Ἦν, » γὰρ φησιν, ἐκζητῶν τὸν Κύριον ἐν φόβῳ Κυρίου ἐν ταῖς ἡμέραις Ζαχαρίου. » Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπιθυμήσας ἐσελθεῖν εἰς τὰ ἅδουτα καὶ θυμιᾶται, καὶ ἐλαγχθεῖς ὀπὸ τοῦ ἀρχιερέως καὶ τῶν ὀδοήκοντα ἱερέων. Εἶπον γὰρ πρὸς αὐτὸν, « Οὐκ ἐξίστι σοι, Ὄζια, θυμιᾶν, ἀλλὰ τοῖς ἱερεῦσι τοῖς υἱοῖς Ἀαρὼν· » ὁ δὲ, « Οὐχὶ βασιλεύς· εἰμι καὶ ἀλουργίδα βασιλικὴν περιθέβλημαι; » Ἐλεπρώθη οὖν ἐπὶ τούτῳ. Ἐντὸς δὲ τούτου καθημένου διὰ τὴν λέπρην, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωαθάμ τὴν βασιλείαν διειθύνην ἦν. Ἐτερος δὲ Ζαχαρίας ἦν ὁ τοῦ Ἰουδαίᾳ, ὃν Ἰωᾶς κατέλευσε, καὶ ἕτερος ὁ ἐπὶ τοῦ Ὄζιου. Οἶμαι δὲ τοῦτον εἶναι, φησὶ Θεοδώρητος, περὶ οὗ πρὸς Ἠσαΐαν ἔφη ὁ Κύριος, « Ποίησόν μοι μάρτυρας πιστοὺς ἀνθρώπους, τὸν Οὐρίαν τὸν ἱερέα καὶ Ζαχαρίαν υἱὸν Βαραχίου. »

dignus, Uriam sacerdotem et Zachariam Barachiam

Ἀχατς δὲ ὁ τοῦ Ἰωαθάμ πάντας ὑπερενίκησε τῇ ἀπειθείᾳ, ἐφ' ᾧ καὶ πολλὰ κακὰ εὗρατο. Καὶ οὐδὲ οὕτω συνῆκεν, ἀλλὰ, « Ζητήσω, » ἔλεγε, « τοὺς θεοὺς τῶν ἐθνῶν τοὺς τύπτοντάς με, καὶ θύσω αὐτοῖς, καὶ ἀντιλήφονται μοι. » Ἀλλὰ καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ διήγεν ἐν πυρὶ. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Ὁ μὲν Ἰώσηπος ἱστορεῖ, ἕνα τῶν υἱῶν αὐτοῦ ὠλοκλύτωσε τῷ Βαάλ. Ἐγὼ οἶμαι, φησὶ Θεοδώρητος, τὸ μέχρις ἡμῶν φθάσαν τῆς πλάνης εἶδος ἐνετύθηεν αἰνίττεσθαι. Ἀπαξ γὰρ τοῦ ἔτους πυρὰς ὀρῶμεν ἀναπτομένας, καὶ ταῦταις τινὰς ὑπερῆλομένους παῖδάς τε καὶ ἀνδρας, ἀλλὰ καὶ βρέφη παραφερόμενα διὰ τῆς φλογὸς ὑπὸ τῶν μητέρων αὐτῶν. Ἐδόκει δὲ τοῦτο ἀποτροπιασμός τις εἶναι καὶ κάθαρσις. Ταύτην οἶμαι κατὰ τοῦ Ἀχατς γεγενῆσθαι τὴν κατηγορίαν, ὃν καὶ ἀποθάνοντα τιμῆς βασιλικῆς οὐκ ἤξισαν.

et lustratio. Hanc ob causam Achazum ipse reprehendi putat, quem morte sublatum regio funere sui non cohonestarunt.

« Auspicitæ hæc, Domine, ac punito... » Neque petitio ipsius irrita fuit: nam rex in morbum cum incidisset, suis a subditis est interfectus. Ejus filius Amasias cum regnum occupasset et ope divina victoriam de Idumæis reportasset eorumque divos evertisset, tandem saevus homo consecratos religiose coluit et partam victoriam ipsis acceptam retulit. Quapropter ei vates quidam denuntiavit statuisse Deum Amasiam e medio tollere¹⁵. Neque multo post consimili mortis genere quo pater exstinctus est.

Celebrant deinde Litteræ sacræ regem Oziam, nimirum quod Dei studiosus et metuens fuerit, quandiu Zacharias fuerit superstes. Ab eo tempore incensus est libidine quadam ingrediendi adyta et suffitum in eis faciendi; quo in conatu a pontifice ac sacerdotibus 80 reprehensus, qui dicerent nequaquam ipsi fas esse suffitum ut istie faceret, cujus rei posteris Aaronis sacerdotibus jus esset, lepra correptus est. Cum autem lepræ causa domi conclusus delitesceret, Joatham ipsius filius regnum administrabat. Ac Zacharias hic, qui Ozia regnante vixit, alius fuit ab Joiadæ pontificis filio, quem Joas rex lapidibus obruit. Theodoretus ait existimare se Zachariam hunc illum ipsum esse, de quo Dominus ad Isaiam verbis hisce mentionem fecerit: « Adhibeto mihi testes, viros fide filium¹⁶. »

Post hunc Achazus Joathamii filius impietate cunctos superavit, quapropter multa passus est mala. Ac ne sic quidem prudentior factus. « Quæram, inquit, deos gentiles, qui me flagellant, eisque sacra faciant, ac impetrabo tandem ut opem mihi ferant. » Quin etiam liberos suos per ignem trajecit. Quid autem istuc verbum sibi quæso, vult? Josephus tradit Achazum quemdam suorum filiorum Baali calido sacrificio concremasse. Verum Theodoretus aliter censet. « Arbitror, inquit, hisce verbis significari speciem quandam erroris, qui ad nostra usque tempora duravit. Videmus enim semel in anno rogos accendi, quibus injiciantur pueri quidam et viri. Quin etiam infantes ab ipsis matribus per flammam transportantur.

Quæ res videtur esse quasi quædam averruncatio

¹⁵ II Paral. xxij, 22. ¹⁶ II Paral. xxv, 16. ¹⁶ Isa. viii, 2.

193 At filius ipsius Jezechias summa virtute præditus fuit, omniaque præstitit quæ olim David, unus ex majoribus ipsius, præstiterat. Inter alia serpentem alieneum a Mose factum attrivit. Nam ad illa usque tempora suffitum ei faciebant Israelitæ. Idem summam templi curam habuit, cumque sacerdotes mactandis victimis non sufficerent, ut in Omissorum libro narratur¹⁷, Levitas eis operas subsidiarias facere jussit, quod quidem nunc etiam fieri videmus: nam cum senior non adest atque usus ita postulat, etiam diaconus requirenti baptismum impertiri cogitur. Cum autem Senacheribus expeditionem adversus ipsum suscepisset, ad Isaiam cum hisce verbis misit: «Dies angustiae et explorationis et iracundiae hodiernus dies est. Nam partus quasi quidam inctat, nec patri tantum est virum ut eniti possit¹⁸.» Quibus verbis hoc scilicet voluit: Ardent animi et ira succensis sunt, ex quo Rapsacis blasphemias audivimus; neque tamen impios homines poenis afficere possumus. Jusserat enim Senacheribus ei per Rapsacem dici ne se decipi a Deo suo pateretur, cujus ope fretus esset. Verum Deus progresso in templum regi atque ibi peccato vatem Isaiam mox adesse jubet, ac futuram ipsi prosperitatem significat, hujusmodi usus inter alia verbis: «Propugnabo hanc urbem tam mea quam Davidis famuli mei causa.» Quæ quidem ita divinitus prolata sunt, ne putaret Jezechias orationem suam justitiae causa, qua præditus erat, exauditam esse. Præterea licet hinc intelligere justos homines etiam vita functos viventium patronos agere. Cæterum Jezechias et sivebat Deo et suam quoque diligentiam adhibebat. Primum enim fontes, qui ante urbem erant, obstruxit; deinde turres in altum excitavit, itemque munitionem quamdam aliam edificavit. Deinde accidit ut cum præsentis mortis periculo langueret. Quamobrem demisso animo semet ad Dominum convertit, quemadmodum in Omissorum libro memoriae præditum est¹⁹. «Jezechias, inquit, ex imo pectore se demisit.» Quia enim pater ipsius oraculum acceperat hujusmodi: «En virgo prægnans erit²⁰,» seipsum putarat illum Emmanuel esse, ac promissionis eventum in se finem habiturum. Quapropter virginitatem colens nullo conjugii studio tenebatur. Præterea cum extraneorum interitum conspexisset, ex quibus una nocte 185 millia sunt ab angelo interempta, magis etiam in opinione sua stolidam confirmabatur. Quapropter a Domino ad frugem revocatur, pede sic afflicto ut jam putresceret. Sed tamen ei deinde signum quoddam dedit, ex quo se mortem id temporis non obiturum **194** intelligeret: «En, inquit, ego convertam umbram graduum, quos jam decem sol descendit in iis qui sunt in domo tua paterna gradibus.» Tradunt enim Achazum per machinam quamdam in domo sua gradus quosdam

Ἐζεχίας δὲ ὁ τούτου υἱὸς τὴν ἀκροτάτην κατῳρ-
θωσεν ἀρετὴν, καὶ πάντα ἕσα ἐποίησε Δαβὶδ ὁ πα-
τὴρ αὐτοῦ. Σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὸν χαλκοῦν ἕριν
συνέτριψεν, ὃν ἐποίησε Μωσῆς· ἕως γὰρ τῶν ἡμε-
ρῶν ἐκεῖνων ἦσαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ θυμῶντες αὐτῷ.
Καὶ ἄλλην πᾶσαν ἐπιμέλειαν ποιεῖται τοῦ ναοῦ.
Τότε δὴ τῶν ἱερῶν μὴ ἐξαρκούντων εἰς τὰς θυσίας,
ὡς ἡ τῶν Παραλειπομένων βίβλος φησὶ, συνεδοθήθη-
σαν καὶ οἱ Λευῖται. Ὅπερ καὶ νῦν ἐστὶν ἰδεῖν· πρε-
σβυτέρου γὰρ μὴ παρόντος καὶ τῆς χρείας κατεπει-
γούσης ἀναγκάζεται καὶ διάκονος προσφέρειν τῷ
δεομένῳ τὸ βάπτισμα. Τοῦ Συναχηρεῖμ στρατεύσαν-
τος κατ' αὐτοῦ, ἀπέστειλε πρὸς Ἡσαΐην λέγων,
«Ἡμέρα θλίψεως καὶ ἐλεγμοῦ καὶ παροργισμοῦ ἡ
ἡμέρα αὕτη, ὅτι ἦλθον οἱ υἱοὶ ἕως ὠδίνων, καὶ ἰσχύς
οὐκ ἐστὶ τῇ τικτούσῃ.» Ἐμπιπράμεθα, φησὶ, καὶ
ἐξαπτόμεθα τῷ θυμῷ τῶν τοῦ Ραψάκου βλασφημῶν
ἀκούσαντες· κολάσαι δὲ τοὺς δυσσεβεῖς οὐ δυνά-
μεθα. Ἐλεγε γὰρ ὁ Συναχηρεῖμ διὰ τοῦ Ραψάκου,
«Μὴ ἀπατάτω σε ὁ Θεὸς σου ἐφ' ᾧ πέποιθας.» Ἄλλ'
ὁ Θεὸς ἀνελθόντι τῷ βασιλεῖ εἰς τὸν ναὸν καὶ εὐξα-
μένῳ αὐτίκα στέλλει τὸν Ἡσαΐαν, μηνύων τὰ ἐσό-
μενα αὐτῷ χρησά. Τηνικαῦτα καὶ γὰρ ἔλεγεν, «Υπε-
ρασπιῶ τῆς πόλεως ταύτης δι' ἐμὲ καὶ διὰ Δαβὶδ
τὸν παῖδά μου.» Ἴνα γὰρ μὴ νομισθῇ Ἐζεχίας ὅτι
διὰ τὴν αὐτοῦ δικαιοσύνην ἡ δέησις αὐτοῦ εἰσηκού-
σθη, ταῦτα λέγει Κύριος. Ἐμάθομεν οὖν ἐντεῦθεν
ὅτι καὶ ταθνηκότες οἱ δίκαιοι τῶν ζώντων προσιτα-
ται. Ὁ μέντοι Ἐζεχίας καὶ τῷ Θεῷ ἐθάρβη καὶ τὰ
παρ' ἐαυτοῦ συνέειρανε. Καὶ πρῶτον τὰς πύρας τῆς
πόλεως πηγὰς ἐνέφραξεν, ἕπειτα τοὺς πύργους ἀνέ-
στησεν εἰς ὕψος, καὶ προτελίχισμα προσηκοδόμησεν
ἕτερον. Τότε συνέδη καὶ τὰ πρὸς θάνατον μαλακί-
σθηνα αὐτόν, ὥστε ταπεινωθέντα ἐπιστρέψαι πρὸς
Κύριον, ὡς ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Παραλειπομένων ἰστέ-
ρηται· «Καὶ ἐταπεινώθη,» γὰρ φησιν, «Ἐζεχίας
ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς καρδίας αὐτοῦ.» Τοῦ γὰρ πατρὸς
αὐτοῦ Ἀχάτς τὴν προφητείαν δεξαμένον. «Ἰδοὺ ἡ
πυρθένοσ ἐν γαστρὶ ἔξει,» αὐτὸς τε ἐνόμισεν εἶναι ὁ
Ἰνμανουὴλ, καὶ ὡς εἰς αὐτὸν τὰ τῆς ἐπαγγελίας
ἐκθήσεται· ἐφ' ᾧ παρθενίαν ἀσκῶν γάμοις ἐμιλή-
σαι οὐκ ἔθελεν. Ἄλλὰ καὶ τὴν τῶν ἀλλοφύλων ἰδὼν
ἀπώλειαν (ὡπ' ἀγγέλου καὶ γὰρ ἐν μέσῳ νυκτὶ τέ-
χιλιάδες ἀνῆρέθησαν), ἐπὶρῆξεν μᾶλλον τὴν αὐτοῦ
ἀπόνοιαν. Ἐφ' ᾧ συνετίξεται παρὰ Κυρίου, σήψει
ποδὸς ὑποβληθείς· σημεῖόν τε δίδωσιν αὐτῷ ὡς οὐκ
ἀποθάνεται οὕτως ἔχων· «Ἰδοὺ ἐγὼ στρέψω τὴν
σκιά τῶν ἀναβαθμῶν οὗς κατέβη ὁ ἥλιος τοὺς δέκα
ἀναβαθμοὺς τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου.» Φασι γὰρ
τὸν Ἀχάτς ἐκ μηχανῆς τινοσ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ἀνα-
βαθμοὺς κἀτασκευάσαι τινὰς οἷον ὠρολογοῦντας καὶ
τὸν τοῦ ἡλίου δρόμον ἐκμετροῦντας. Τότε λοιπὸν ὁ
Θεὸς εἰς πῆστιν τῶν λεγομένων (προσετίθη γὰρ αὐτῷ
καὶ ἕτερα ζωῆς· ἔτη πεντεκαίδεκα) ἀνόπιν ἰέναι ποιῆ-
τὴν τοῦ ἡλίου σκιά, ἐπειδὴ καὶ ὁ Ἐζεχίας ἀπὸ δυ-
σμῶν τοῦ βίου ἐπὶ δευτέραν ἀρχὴν ἐπαλινδρόμει
ζωῆς· ἐφ' ᾧ τὸ τοῦ ἡλίου σημεῖον, καὶ οὐκ ἕτερον,

¹⁷ II Paral. xxx, 15. ¹⁸ IV Reg. xiv, 5. ¹⁹ II Paral. xxxii, 26. ²⁰ Isa. vii, 14.

Είδιος ὁ Θεός. Γίνεται οὖν ἡ ἡμέρα ἐκεῖνη κατὰ τὴν Ἰσραήλ τριακόντα καὶ δύο ὥρων· τοὺς γὰρ δέκα ἀναβαθμοὺς διαδραμῶν ὁ ἥλιος· τοὺς αὐτοὺς πάλιν ἀνέδραμαν, εἶτα τῇ ἰδίᾳ διατάξει χρυσάμενος ἐπὶ δυσμάς· ἦλθε τοὺς δώδεκα πάλιν διαδραμῶν. Καὶ οὕτω μὲν ὁ Ἰσραήλ· ὁ δὲ πατριάρχης Ἀντιόχειας Εὐστάθιος εἰκοσι καὶ δύο λέγει γενέσθαι τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην ὥρων· ἐν ῥιπῇ γὰρ ὀφθαλμοῦ λέγειν δοικεν, οὐ μὴν ἐν ὥραι· δέκα τὸν τοῦ ἡλίου γενέσθαι ἀναποδοισμόν. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ὥρων ἡ ἡμέρα ἐκεῖνη γέγονε, καθ' ἣν ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς ἐν αὐτῷ τῷ μεσορηνήματι τὸν ἥλιον ἔστησεν ἡμέρας ὅλης διάστημα· διὰ γὰρ ἕξ ἀνήλθεν ὥρων, καὶ δι' ὁμοίων αἰθῆς μέσον τοῦ οὐρανοῦ. Γίνωσκε δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι οὕτε προηγουμένως ἔστη ὁ ἥλιος, οὕτε τὸ θαῦμα περὶ μόνον τὸν ἥλιον γέγονεν, ἀλλὰ περὶ αὐτὸν τὸν πρῶτον οὐρανόν· αὐτοῦ γὰρ κωλυθέντος· τῆς πρόσω φορᾶς τῷ θεῷ προστάγματι, ἀνάγκη πάντα στήναι καὶ τὸν αὐτῷ συγκινούμενον ἥλιον. Καὶ παύθου τῷ μεγάλῳ Μαξίμῳ ἐν τοῖς πρὸς Θαλάσσιον οὕτω κατὰ βῆμα διεξιόντι περὶ τούτου· « Ἦλιος δὲ καὶ σελήνης δρόμον ἀκώλυτον ἐπέσχε παραδόξως ὁ Θεός, τὴν ἀεικλήντων τοῦ παντὸς φύσιν εἰστήσας· ἀκλήντων. Ταῦτα δὲ ὁ τῶν ὀκτων θαυματουργεῖ Θεός, ἵν' ἐντείνεν δεξιῇ σαφῶς· ὡς οὕτε ὅρος οὕτε ἀνάγκη τοῖς ἄστροις ἐπικειται, καθάπερ ψήθησαν οἱ πολλοὶ, βλέποντες ὡσαύτω· ἀεὶ κινομένους αὐτούς. Ἰσθησι λοιπὸν αὐτούς, τὴν ἐπὶ πᾶσι προσοῦσαν αὐτῷ παριστῶν ἐξουσίαν, καὶ φέρεσθαι αὐθις· εἶ κατὰ τὸν ἀρχῆθεν αὐτοῖς ἐπιτεθέντα θεσμόν. »

esse erat s. lem quoque subsistere, qui una cum ipso movetur. Hoc verum esse, velim ceteris filie Maximus tibi persuadeat; qui in eis ad Thalassium quæ scripsit, hac de re verbis huiusmodi disseruit: Deus solis et lunæ cursum, qui alias impediri nequit, id temporis nova et inusitata ratione quadam inhibuit, cum naturam universi huius, nunquam non mobilem, motus expertem esse iussit. Et fecit profecto Deus ille rerum universitatis huiusmodi prodigium ea potissimum de causa, ut luculente declararet neque certe legi neque necessitati sidera esse obnoxia, quemadmodum plerique sunt arbitrati, cum cernerent semper eodem illa modo moveri. Quamobrem aliquando ea subsistere iussit, ut potestatem suam in res universas ostenderet; ac deinde rursus eadem ferri motu suo permisit, quem ab initio rerum ipsis præscriperat.

Οὐκ οὖν ἀποστέλλει πρὸς Ἐζεκιάν Μαροδᾶχ ὁ βασιλεὺς Βαβυλωνός τῆς νόσου τε ἕνεκα καὶ τοῦ περὶ τὸν ἥλιον θαύματος. Ἀλλ' ἐκεῖνος τὰλλα πάντα παρεῖσας τὴν πλοῦτον αὐτοῦ τοῖς πρὸςθεῖσιν ἐδείξεν. Ἐφ' ᾧ καὶ τάδε παρὰ Ἠσαίου τοῦ προφήτου πρὸς αὐτὸν ἐλαλήθη, « Ἰδοὺ ἐρχονται ἡμέραι, καὶ ληφθήσονται πάντα τὰ ἐν τῷ οἴκῳ σου καὶ εἰς Βαβυλῶνα ἀπελεύσονται. Καὶ οἱ υἱοὶ σου, οὓς γενήσεις, ἔσονται εὐνοῦχοι ἐν τῷ οἴκῳ βασιλέως Βαβυλωνός. » Υἱοὺς δὲ λέγει τοὺς τρεῖς παῖδας οὖν τῷ προφήτῃ Δαυιδῶν ἀπόγονοι γὰρ οὗτοι τοῦ Ἐζεκίου γέγονασιν. Εἰώθειν οὖν ἡ Γραφὴ τοὺς ἀπόγονους ἐπονομάζειν υἱοῦς, καθὰ δὴ καὶ τὸν Δαυιδ πατέρα τοῦ Ἐζεκίου καλεῖ· οὐδὲ γὰρ υἱὸς τοῦ Δαυιδ ὁ Ἐζεκιᾶς, ἀλλ' ἀπόγονος πάντως αὐτοῦ. Ὁ μόντοι Μαροδᾶχ, ὡς εἰώθειν εἶρηται, τοῦ περὶ τὸν ἥλιον χάριν θαύματος πρὸς Ἐζεκιάν ἀπέστειλε· τὸν γὰρ ἀναποδοισμόν αὐτοῦ τοσοῦτον εἶναι λέγει παραδείξάτου ὁ Ἄρσο-

effecisse, qui horas commonstrarent et solis cursum metirentur. Itaque Deus ut iis quæ prædixerat fidem faceret (adjecturum enim se præmittebat ipsius vitæ quinddecim annos), effecit ut umbra solis retro graderetur, quando etiam Iezechias ipse ab occasu vitæ suæ ad alterum quasi quoddam vitæ principium revertebatur. Quapropter hoc ei de sole signum Deus, non aliud dedit. Ac diem quidem illum tradit Hippolytus triginta duas horas habuisse: sol enim gradus decem permensus deinceps per eosdem recurrabat, quo facto suum ad cursum ordinarium, reversus 12 reliquis gradibus peragratis ad occasum pervenit. Hæc Hippolyti est sententia. Verum Eustathius, Antiochenus ille patriarcha, vult diem illum non habuisse plures quam viginti duas horas. Videtur enim ita sensisse, quasi solis retro facta regressio non horis decem, sed oculi uno momento acciderit. Eodem modo dies ille viginti quatuor horarum fuit, quo Jesus Navæ filius in ipso meridie totum diei spatium solem subsistere iussit. Nam sol id temporis intervallo sex horarum ad meridiem usque progressus erat, ac totidem horas habuit donec ad occasum perveniret; in ipso autem meridie, quemadmodum diximus, totius diei spatium in medio cœli substitit. Debes vero scire hoc loco, dilecte fili, solem principaliter non instituisse, nec prodigium ad unum solem referri debere, sed etiam ad primum illud cœlum. Nam illo per divinum mandatum impedito quominus in motu suo progredetur, omnino ne-

cessum esse, velim ceteris filie Maximus tibi persuadeat; qui in eis ad Thalassium quæ scripsit, hac de re verbis huiusmodi disseruit: Deus solis et lunæ cursum, qui alias impediri nequit, id temporis nova et inusitata ratione quadam inhibuit, cum naturam universi huius, nunquam non mobilem, motus expertem esse iussit. Et fecit profecto Deus ille rerum universitatis huiusmodi prodigium ea potissimum de causa, ut luculente declararet neque certe legi neque necessitati sidera esse obnoxia, quemadmodum plerique sunt arbitrati, cum cernerent semper eodem illa modo moveri. Quamobrem aliquando ea subsistere iussit, ut potestatem suam in res universas ostenderet; ac deinde rursus eadem ferri motu suo permisit, quem ab initio rerum ipsis præscriperat.

Secundum hæc Marodachus rex Babyloniorum 195 ad Ezechiam legatos suos mittit, tum ejus morbi causa ex quo convalescerat, tum prodigii quod in sole acciderat. Tum cæteris rebus Ezechias omissis et neglectis opes suas legatis ostentat. Quamobrem Isaias vates cum verbis huiusmodi compellavit: « Scito fore tempus cum omnia quæ domi tuæ sunt, auferentur et Babylonem transferentur. Quin et de filiis tuis a te ortis atque genitis sumerentur, qui in regis Babyloniorum domo sint eunuchi. » Quibus in verbis filiorum appellatione veniunt tres illi pueri, quibuscum et Danielus vates fuit: nam illi Ezechiæ nepotes ac posteriores existerunt; et frequens est Litteris sacris posteriores nepotesque vocare filios, sicut et Davidem Ezechiæ patrem nuncupant; atqui non filius Davidis erat Ezechias, sed ejus e posteris ortus. Ceterum Marodachus alia nulla de causa legatos ad Ezechiam

* IV Reg. xx, 17.

miserrat, ut supra quoque indicatum est, quam A quod miraculum illud in sole accidisset. Nam solis illam regressionem tam novam prorsus et inusitatam fuisse tradit Arcopagita Dionysius, ut Babylonii stupori esset, eisque præberet occasionem ultro se submittendi Ezechiam tanquam homini divino.

Post Ezechiam Manasses ejus filius imperio potitur. Hic inter alia facinora quæ commisit, etiam copias cæli universas adorabat, hoc est sidera, et ariolationibus utebatur, hoc est omnia de futurorum eventu observabat, quod Græci κληδονίζεσθαι dicunt, quanquam alii quidam volunt κληδὸνα vocari geniorum per excantationes certas attractionem et e sublimi deductionem; qua de causa tradunt ejus vocis originem esse a verbo κλῶ, quod idem sit cum κλῶ, significationem evocandi habente. Præterea Manasses auguriis utebatur, hoc est avium volatus observabat, deque illis conjecturas rerum futurarum sumebat. Atque hoc illud ipsum est, cujus in hisce versibus mentionem Homerus fecit: «Quin vel sacrificum vel vatem accessimus ultro, vel conjectorem, faciat qui somnia plana.» A Jove namque ipso proficisci somnia scimus. Nimirum hinc animadvertere potes, existimasse priscos illos homines futurorum cognitionem percipi de tali vel tali avium volatu vel ex pecudum jecinoribus vel ipsis denique somniis.

At vero quod volatus avium, pecudum jecinora somniaque hoc illo modo observari nefas sit ac prohibitum, eum aliis ex argumentis et indicis est perspicuum, iisque non padeis, tum ex illis quæ magnus noster Basilius est complexus. Declarans enim hoc in secunda visione adversus Judæos Isaiæ vatis dictum, cujus hæc ipsa verba sunt: «Referta est regio ipsorum ariolationibus, sicut 196 olim, cum eam extranei possiderent²¹,» hujusmodi quædam subjicit: Vides quantum malum sit ariolatio, quod scilicet faciat ut homo ipsi deditus Dei cura prorsus excidat. At vero multi Christianorum citra ullum discrimen auribus ostenta captant, omnia venantur, animum notis et signis advertunt. Sed audi tu, quid hoc loco dicatur, nimirum populum illum rejectum esse qui hæc curiose observaverit. Etenim complures divinationes, ut ariolationes, ominationes, auguria, lege Mosæica tanquam malorum geniorum inventa prohibentur. Nam exstant hæc in ea verba: «Non ulla vel omina vel auguria captabit. Quippe nationes istæ, quas Dominus vestra causa de medio tollit, ariolationibus et aliis vaticiniis utuntur. Vobis autem Dominus Deus ille vester id nequaquam permittit²².» Absurdum enim fuerit, ut qui de præscriptis a Deo consilium habere potest, ad considerationem rerum agendarum animalia bruta pro consiliariis adhibeat, imò eis ne pro consiliariis quidem, sed magistris et legum quasi latoribus utatur. Itidem propositum sibi periculum et ante oculos imminens ignorat

Μετὰ δὲ Ἐζεκιαν κρατεῖ Μανασσῆς ὁ υἱὸς αὐτοῦ. Οὗτος σὺν ταῖς λοιπαῖς αὐτοῦ κακίαις προσεκύνησε καὶ πάσῃ τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, τουτέστι τοῖς ἀστράσι, καὶ ἐκκληδονίζετο, ἤγουν διὰ λόγων παρετηρεῖτο τὰ ἐκδησόμενα, εἰ καὶ τινες ἕτεροι κληδὸνα λέγουσι τὴν διὰ τινων ἐπωδῶν ὀλιγῶν τῶν δαιμόνων καὶ καταφορὰν· ἐφ' ᾧ καὶ κληδὸν ἐτυμολογεῖται παρ' αὐτοῖς παρὰ τὸ κλῶ τὸ καλῶ. Καὶ οἰωνίζετο δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ Μανασσῆς, ἤγουν τὰς τῶν ὀρνέων πτήσεις παρετηρεῖτο, κάντεῦθεν τοῦ μέλλοντος κατασταχάζόμενος ἦν. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ὅπερ ὁ ποιητῆς Ὅμηρος ἔλεγεν. «Ἄλλ' ἄγε δή τινα μάντιν ἐρεῖομεν ἢ ἱερεῖα, ἢ καὶ ὄνειροπόλον· καὶ γὰρ τ' ὄνειρ ἐκ Διὸς ἐστίν.» Πρόσεχε οὖν οὗτοι καὶ διὰ τῆς τοιαύτης πτήσεως τῶν ὀρνέων καὶ δι' ἠπατος προβάτων καὶ δι' ὄνειρων αὐτῶν ἐδόκουν οἱ πλῆλιοι τὸ μέλλον προσηῖν. Καὶ οἱ μὲν ἀρχαιότεροι ἐκείνοι, καθάπερ εἴρηται, καὶ πτήσεσιν ὀρνέων καὶ ἄλλοις τοιούτοις, κατὰ γὰρ δοκοῦν αὐτοῖς, τοῦ μέλλοντος ἐστοχάζοντο.

Ἵτι δὲ τὸ παρατηρεῖσθαι τοιῶσδε ἢ τοιῶσδε κεκάλυται, δῆλον μὲν καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν, οὐχ ἥττον δὲ καὶ ἐξ ὧν ὁ μέγας διείληψε Βασιλεῖος. Ἐπεξηγούμενος γὰρ τὸ ἐν τῇ κατὰ τῆς Ἰουδαίας δευτέρᾳ ὁράσει τοῦ προφήτου Ἡσαίου ῥητὸν τὸ κατὰ λέξιν οὕτως διαλαμβάνον, ὅτι «Ἐνεπλήσθη ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἡ χώρα αὐτῶν κληδονισμῶν, ὡς ἡ τῶν ἀλλοφύλων,» καὶ τὰς διεξέειπεν· Ὁρῆς ἠλίκον κακὸν τὸ κληδονίζεσθαι. Ἐξω τῆς παρὰ Θεοῦ ἐπιμελείας ποιεῖ τὸν προσέχοντα αὐτῷ. Πολλοὶ τῶν Χριστιανῶν ἀδιαφόρως ὠτακουστοῦσι καὶ φήμας θηρῶνται καὶ συμβόλοις προσέχουσι. Ἄλλ' ἄκουε οὗτοι ἀπερὸς τὸν Θεὸν ὁ ταῦτα περιεργαζόμενος. Πολλὰ γὰρ ἐκ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου μαντεῖα καὶ κληδόνες καὶ οἰωνισμοὶ καὶ ὄνειροσκοπία διαδέβληνται ὡς δαιμόνων εὐρέματα. «Οὐκ οἰωνοῖσθε,» γὰρ φησιν, «οὐδὲ ὄνειροσκοπεῖσθε. Τὰ γὰρ ἔθνη, οὗς Κύριος ὁ Θεὸς ἐξολοθρεῖ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, οὗτοι κληδόνων καὶ μαντεῶν ἀκούσονται. Σοὶ δὲ οὐχ οὕτως εἶδωκε Κύριος ὁ Θεὸς σου.» Ἄτοπον γὰρ τὸν ἔχοντα τὴν ἐκ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Θεοῦ συμβουλήν πρὸς τὴν ὑπὲρ τῶν πρακτέων σχέψιν συμβούλους ἑαυτοῦ παραλαμβάνειν τὰ ἄλογα, μᾶλλον δὲ οὐδὲ συμβούλους, ἀλλὰ διδασκάλους χρῆσθαι καὶ νομοθέτας. Καὶ τὸν μὲν ἑαυτοῦ κίνδυνον παρακείμενον καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς ὄντα οὐκ οἶδεν ἢ θρῆναι, σοὶ δὲ τὸ μέλλον προαγορεύσει; Εἰ δὲ ἀπὸ δαιμόνων ἐνεργείας ἀπατηλῶς περιπέτονται, μὴ μοι καθέξου δεσποτῶν ὀπάταις προσκεχηνῶς, μηδὲ γίνου δεσπολικαῖς; Ἐκδοτος ἐνεργείαις, δὲ ἐπειδὴν ἔπαξ λάθῃ

²¹ Isa. II, 6. ²² Deut. XVIII, 10.

ψυχὴν εὐάγωγόν εἰς ἀπώλειαν, πάντα τρόπον αὐτῆς καταχρῶμενος οὐκ ἀνίστησι. Ἄλλὰ καὶ κρᾶζόντες κόρακες καὶ ἀετοὶ ἀλύοντες δι' ἀπορίαν θήρας τὴν δευσιδαίμονα καρδίαν πτήσσουσι. Καὶ τοσαύτη τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὸν ἀνθρώπον ἔβρις, ὥστε καὶ γαλῆ παραφανείσα καὶ κύων διακίψας καὶ ἀνθρώπος ἐπιτρανὴς ἔωθεν τοὺς ἐντυγχάνοντας πάντη ποιοῦσιν ἐκπλήττεσθαι. Τί ἐλασνότερον τοῦ τριούτου βίου, πάντα ὑποπτεύειν, ὑπὸ πάντων ἐμπόδιζεσθαι, δέον πανταχόθεν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπανίγειν; Ὅταν ἴθης θρονίως διαπετομένους τὸν ἀέρα, μὴ τὰ σχήματα τῶν πτήσεων περιεργάζου, ἀλλὰ ταῦτα καταλιπὼν τοῦ Δημιουργοῦ τὴν ἐπ' αὐτοῖς σοφίαν καὶ διακρίσθησιν θαύμαζε, πῶς βᾶρος τοσοῦτον δι' ἀέρος φέρεται, πῶς ἡ ἀπαλή τοῦ ἀέρος οὕτως ὄχημα γίνεται τῷ περῶ, πῶς τῆ μὲν ἐκτάσει τῶν περῶν ἐπινηχονταὶ τῷ ἀέρι, τῆ δὲ οὐρᾷ οἶον πηδαλίω τὴν πτήσιν ἐαυτῶν ἀπευθύνουσι. Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ· ὁ δὲ μικροψύχος καὶ ταπεινὰ φρονῶν τὰς τῶν ἀλόγων κινήσεις τῷ ἰδίῳ σκοπῶ συναρμύζειν ἐπιχειρεῖ, καὶ καταλιπὼν τὸν Θεὸν δαίμοσιν ἐπιβούλοις ἐκδέδωκεν ἑαυτόν. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

quod futurum sit indicabit? Quodsi aves malorum efficacitate fraudulenta geniorum hinc inde volant, noli horum dominorum, a quibus agitantur, fraudibus inhiando desiderare, nec te diabolicis imposturis capi patitor. Quippe diabolus ubi semel nactus est, animum proclivem ad proprium interitum, omnibus eo modis abuti non desinit. Videmus autem crociantes corvos et aquilas propter inopiam cibi oberrantes cordi supersticioso pavorem incutere. Tantaque adeo nostri hostis illius est in hominem petulantia, ut alicunde se offerens mustela, vel prospectans canis, vel ab ortu adventans homo magnam in eis formidinem excitent in quos forte inciderunt. Quid ejusmodi vita miserabilius esse possit, in qua omnia suspecta sint et negotia quævis ab omnibus impediuntur? Potius undiquaque noster animus ad Deum revocandus est. Cum aves acra pervolantes intueris, noli figuram volatus curiose perscrutari, sed illis rebus omissis declaratam in eis sapientiam Creatoris et ordinationem admirare, qui scilicet fiat ut tantum pondus aerem permeet, quo pacto tenera istæ aeris natura volucrum alis pro vehiculo sit, qui per alarum extensionem in aere natent ac motu caudæ ceu clavi cujusdam volatuum dirigant. In his enim Dei sapientia conspicitur. At homo quispiam pusilli animi et humilia tantum respiciens animalium rationis expertium motus instituto suo accommodare nititur, Deoque relicto malis se genis dedit, qui reapse nihil aliud sunt quam insidiatores. Ac de his quidem rebus in hunc modum dictum esto.

Ὁ δὲ γὰρ διαληφθεὶς βασιλεὺς καὶ ἐγγαστριμύθους ἐποίησε, καὶ γνώστα; ἦτοι μάντιες ἐπλήθυνε, καὶ τὸ πάντων ἀνοσιώτερον, ἐν τῷ θείῳ νεφί τῆς ἀκολαστου δαίμονος ἐστῆσεν ἀγαλμα. Οὐ μόνον δὲ εἰδώλοισι ἐλάτρευεν ἐν ἑσπερι παντήκοντα καὶ δύο, ἀλλὰ καὶ αἶμα ἀθῶων ἐξέχεεν, εἴτε προφητῶν εἴτε καὶ ἄλλων τινῶν εὐσεβῶν. Καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Ἰσαΐαν ξυλλέγει λέγουσι πρὸς αὐτόν. Πλὴν ὡς φησι Γεώργιος, Μαροδάχ βασιλεὺς Ἀσσυρίων δεσπότην ἤγαγε τὸν Μανασσῆν, καὶ βελῶν ἐν φυλακῇ ἀρτῶν πιτορίων καὶ ὕδατι σὺν ἕξει ἐτρεφεν. Ὡς δὲ καὶ ὁ θεοτάτος φησιν Ἀναστάσιος, ἐξ ἱστορικῶν τινῶν τοῦτο μαθὼν, καὶ ζωδίῳ χαλκῷ παρὰ τοῦ βασιλέως Βαβυλωνίως ἐμβάλλεται· ἀλλ' ἐνθὸν τοῦ ζωδίου ὦν ἐπέγνω τε τὸν Θεὸν καὶ τὴν ψῆχον ἐψάλλεν. Ἐφ' ᾧ καὶ δυνάμει θεῆς διεβράβη τὸ ἐξῆλων, καὶ ἀγγελοῦ Κυρίου κατήγαγεν αὐτὸν εἰς Ἱερουσόλυμα. Καὶ ἐξήτα τὸ λογιζόμενος ἐν μετανοίᾳ, καὶ τὰ προλαθόντα διωρθώσατο. Τοσαῦτα δὲ εἰς Θεὸν ἐπλημμέλησεν ὥς καὶ τὸν θειότατον Ἀναστάσιον οὕτως εἰπεῖν· «Εἰ Μανασσῆν ἔσωσεν ὁ Θεός, πολὺ μᾶλλον εἰπεῖν ὡς καὶ τὸν διάβολον ἔσωσεν ἂν, εἴπερ ἐπιστρέψαι ἠθέλησεν.»

divinus ille Anastasius dicere non dubitaverit: quod etiam diabolum ipsum servaturus fuerit, si post Manassem Anosus filius ejus imperium obtinuit. Is paternam quidem impietatem est æmulatus, at non penitentiam. Fuerit autem pretium operæ inquirere quamobrem Deus Manassis quidem penitentiam exspectaverit, sed non itidem filii quoque ipsius Amosi, quem annis duobus regno potitum, ut sacræ Litteræ loquuntur, instar maturæ

avis: tibi vero quod futurum sit indicabit? Quodsi aves malorum efficacitate fraudulenta geniorum hinc inde volant, noli horum dominorum, a quibus agitantur, fraudibus inhiando desiderare, nec te diabolicis imposturis capi patitor. Quippe diabolus ubi semel nactus est, animum proclivem ad proprium interitum, omnibus eo modis abuti non desinit. Videmus autem crociantes corvos et aquilas propter inopiam cibi oberrantes cordi supersticioso pavorem incutere. Tantaque adeo nostri hostis illius est in hominem petulantia, ut alicunde se offerens mustela, vel prospectans canis, vel ab ortu adventans homo magnam in eis formidinem excitent in quos forte inciderunt. Quid ejusmodi vita miserabilius esse possit, in qua omnia suspecta sint et negotia quævis ab omnibus impediuntur? Potius undiquaque noster animus ad Deum revocandus est. Cum aves acra pervolantes intueris, noli figuram volatus curiose perscrutari, sed illis rebus omissis declaratam in eis sapientiam Creatoris et ordinationem admirare, qui scilicet fiat ut tantum pondus aerem permeet, quo pacto tenera istæ aeris natura volucrum alis pro vehiculo sit, qui per alarum extensionem in aere natent ac motu caudæ ceu clavi cujusdam volatuum dirigant. In his enim Dei sapientia conspicitur. At homo quispiam pusilli animi et humilia tantum respiciens animalium rationis expertium motus instituto suo accommodare nititur, Deoque relicto malis se genis dedit, qui reapse nihil aliud sunt quam insidiatores. Ac de his quidem rebus in hunc modum dictum esto.

Cæterum hic ipse rex, quo de agimus, etiam ventriloquos instituit et gnostarum sive divinatorum numerum auxit; quodque omnium maxime impium erat, impudicæ dææ simulacrum divino in templo statuit. Neque tantum deastros religiose coluit totos quinquaingenta duos annos, verum etiam sanguinem innoxium tam vatium quam aliorum quorumdam piorum hominum fudit. Quin et ipsum Isaiam perhibent ab eo serra lignea dissectum esse. Sed tandem, ut Georgius auctor est, Marodachus rex Assyriorum Manassem ab se captum et in vincula conjectum abduxit, ac pane do sursure confecto et aqua aceto permista aluit. Præterea divinus ille Anastasius commemorat, accepta hand dubie hujusmodi narratione quibusdam ex historicis, Manassem in animal quoddam aheneum a rege Babylonio conclusum fuisse; in quo deinceps Deum agnovit et carmen illud suum cecinit. Quapropter divina vi simulacro rupto angelus eum Hierosolyma reduxit, ubi deinceps in anteaetorum penitentia vixit et priora delicta emendavit. Tot autem tantaque facinora Manasses patravit, ut «Si Manassem Deus servavit, equidem ausim dicere reverti ad Deum voluisset.»

Post Manassem Anosus filius ejus imperium obtinuit. Is paternam quidem impietatem est æmulatus, at non penitentiam. Fuerit autem pretium operæ inquirere quamobrem Deus Manassis quidem penitentiam exspectaverit, sed non itidem filii quoque ipsius Amosi, quem annis duobus regno potitum, ut sacræ Litteræ loquuntur, instar maturæ

segetis demessuit. Nimirum cogitationem quamdam A
pravam apud animum instituit Amosus, cum secum
ita loqueretur: «Pater meus a puero multa sce-
lerate fecit, ac in senecta pœnitentiam egit. Quam-
obrem et ipse hac in ætate pro animi mei libidine
me geram, et deinceps ad Dominum me conver-
tam.» Hac igitur de causa Deus pœnitentiam ipsius
nullo modo factus erat melior.

Eum Jo-ias filius in regno secutus est. Is Davi-
dis, sui generis auctoris, pietate præditus fuit. Ac
primum quidem templi curam habuit, everso inter
alia ptiam illo fano quod Solomo Sidoniorum pia-
culo Astartæ considerat. Deinde cum perscripta in
Deuteronomio divina oracula ipsi recitata fuissent,
non solum vestem suam dilaceravit, sed etiam
maximopere lacrymis suam miseriam deploravit. B
Quamobrem Deus adversus ipsum quidem fanum
atque populum sententiam suam pronuntiavit, ve-
rum regi prospera queque prædixit. «Quoniam, in-
quit, 198 præceptis meis auditis cor tuum se-
demisit, tuque vestimenta tua dilacerasti et coram
me lamentatus es, oculi tui cuncta illa mala non
aspiciunt, quibus ego familiam hanc affecturus
sum.» Idem rex simulacrorum vasa in torrentem
Cedronem confracta dejecit, et Bethelæ deo-
strorum sacrificos concremavit, quemadmodum Jo-
elus homo divinus futurum vaticinatus fuerat. Ejus-
dem Josiæ regis imperio, quemadmodum Georgius
memoriæ prodidit, urbs Byzantium a Byzo Thra-
cum regē condita est.

Secundum hæc sciendum Hierosolymam a Nabu-
chodonosore ter spoliatam esse, videlicet regnan-
tibus Joacimo, Jechonia et Sedecia, quemadmodum
Georgius scripsit. Theodoretus autem, divinissimum
vatem Jeremiam secutus, ex Joacimo et Jechonia
facit unum eundemque regem. Sedecias vero, sicut
magnus Epiphanius meminit, effossis oculis Babylo-
nem abductus et in pistrinum conjectus ibidem annos
viginti sex contrivit, ac tandem honorifice vicissim
est habitus. Sunt igitur anni regum, quotquot a
Davide ad Sedeciam usque Hierosolymis impera-
runt, in unum collecti 498, et reges ipsi viginti
duo, Davidici generis omnes. Samaritæ vero regna-
runt 18, ab Hieroboamo usque ad Oseam, sub quo
Salmansar Samaritanorum delevit ac regnum ejus ever-
tit, Samaritanorum loco deductis eo coloniis Assy-
riorum, a quibus ortæ sunt Samaritanorum et
Sadducæorum hæreses. Cum autem a leonibus hi
devorarentur subito in ipsos irruentibus, deque

(40) Byzus hic Thraciæ rex, Byzantii conditor,
dicitur aliis Byzas. Ex ista vero pericope, aliisque
quibusdam, lector discet, non esse integrum Georgii
Syncelli chronicon, suisque omnibus partibus
absolutum, quod e codice ms. Bibliothecæ Regiæ
a R. P. Jacobo Goaro ord. Præd. typis Regiis excu-
sum prodiit, sed quædam adhuc in eo desiderari,
ex aliis, si quæ forte occurrant, uberioribus mem-
branis supplenda. Advertat autem lector sæpe allu-
cinatum nostrum Glycam fuisse, dum Jechoniam
regem cum ejus successore Sedecia reclamantibus

νηρὸν, καὶ εἶπεν· Ὁ πατὴρ μου πολλὰ ἐκ νεότητος
παρηνόμησε, καὶ ἐν γῆρει μετενόησε. Καὶ νῦν ἐγὼ
πορεύσομαι καθὼς ἐπιθυμῶ ἢ ψυχῆ μου, καὶ ὑστε-
ρον ἐπιστρέψω πρὸς Κύριον. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀνέ-
μεινεν ὁ Θεός, διότι οὐκ ἐσωφρονίσθη ἀφ' ὧν ὁ πα-
τήρ αὐτοῦ πέπονθεν.

non exspectavit, quando paternis calamitatibus

Μετὰ τοῦτον Ἰωσίας ὁ ἔγγονος αὐτοῦ. Οὗτος τοῦ
προγόνου Δαβὶδ ἐκτίσαστο τὴν εὐσέβειαν. Καὶ πρῶ-
τον μὲν ἐπεμελήθη τοῦ ναοῦ, κατασκάψας πρὸς
τοῖς ἄλλοις καὶ τὸν οἶκον ὃν ὑκοδόμησε Σολομῶν
τῇ Ἀστάρτῃ προσοχθίσματι Σιδονίων· ἔπειτα δὲ
τῶν ἐν τῷ Δευτερονομίῳ θείων λόγων ἀκούσας καὶ
τὴν ἐσθήτα διέβρῆξε καὶ ἐπὶ πλείστον ἐθρήνησε.
Διὰ τοῦτο τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς κατὰ μὲν τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ
ναοῦ τὴν ψῆφον ἐξήνεγκε, τῷ δὲ βασιλεῖ χρηστά
προηγόρευσεν· « Ἀνθ' ὧν, » γάρ φησιν, « ἤκουσας
τῶν λόγων μου καὶ ἠπαλύθη ἡ καρδία σου, καὶ
διέβρῆξας τὰ ἱμάτιά σου καὶ ἐκλαύσας ἐνώπιόν
μου, οὐκ ὕφονται οἱ ὀφθαλμοὶ σου πάντα τὰ κακὰ ἃ
ἐγὼ ἐπάγω ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦτον. » Καὶ τὰ μὲν
σκευῆ τῶν εἰδώλων ἐν τῷ χειμάρρῳ τῶν Κέδρων
συνέτριψεν, ἐν δὲ τῇ Βαιθὴλ τοὺς τῶν εἰδώλων ἱε-
ρέας κτεκέασε, κατὰ τὴν προφητείαν Ἰωὴλ ἐκεῖ-
νον τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ μόντοι τῶν
χρόνων τοῦ βασιλείως Ἰωσίας, ὧς φησι Γεώργιος,
ἐκτίσθη τὸ Βυζάντιον ὑπὸ Βύζου βασιλέως Θρά-
κης (40).

C Ἰστέον ὅτι τρίτον ἐπόρθησε τὴν Ἱερουσαλήμ ὁ
Ναβουχοδονόσορ, ἐπὶ Ἰωακείμ Ἰεχονίου, καὶ ὑστε-
ρον ἐπὶ Σεδεκίου, ὧς φησι Γεώργιος. Ὁ δὲ Θεοδώ-
ρητος Ἰωακείμ καὶ Ἰεχονίαν τὸν αὐτὸν εἶναι λέγει,
τῷ θεοτάτῳ Ἰερεμίᾳ ἐπόμνος. Ὁ δὲ Σεδεκίας
κατὰ τὸν μέγαν Ἐπιφάνιον τυφλωθεὶς καὶ εἰς Βα-
βυλῶνα ἀπαχθεὶς ἐνεβλήθη ἐπὶ ἔτεσιν εἴ-
κοσι καὶ ἕξ, εἰ καὶ ὑστερον ἐτιμήθη. Γίνονται οὖν
ὁμοῦ τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ βασιλευσάντων ἀπὸ Δαβὶδ
ἄχρι Σεδεκίου τὰ ἔτη σκ' καὶ η', οἱ δὲ βασιλεῖς
εἴκοσι καὶ δύο πάντες ἐξ ἐνὸς γένους τοῦ Δαβὶδ. Οἱ
δὲ ἐν Σαμαρείᾳ βασιλεύσαντες ιη', ἀπὸ Ἱεροβοάμ
ἕως Ἀσηῆ, ἐφ' οὗ πέπαυται καὶ ἀπώλετο Σαμάρεια
ὑπὸ Σαλμανασάρ. Ἄντι δὲ τῶν Σαμαρειτῶν Ἀσσύ-
ριοὶ ἐκέισε κατώκησαν, ἐξ ὧν οἱ αἰρετικοὶ Σαμα-
ρεῖται καὶ Σαδδουκαῖοι. Οὗτοι μὲν οὖν ὑπὸ λεόντων
βιθρωσκόμενοι ἐξᾶπνῆς αὐτοῖς ἐμπιπτόντων, καὶ
μαθόντες, ἀπὸ γερόντων ἀρχαίων τὸν τιμώμενον
ἐκείσε Θεὸν, καὶ ὅτι παρ' ἐκείνου τὰ τοιαῦτα πύ-

sacris paginis confudit. Neque enim Sedecias in
Babylonem deductus, ullo postea in honore conse-
nuit, sed Joachim, Joakimi filius, qui etiam dictus
est Jechonias, de quo hæc sacer scriptor cap. ul-
timo libri quarti Regum : Καὶ ἐγενήθη ἐν τῷ τρια-
κοστῷ καὶ ἐβδόμῳ ἔτει τῆς ἀποικίας τοῦ Ἰωακίμ
βασιλέως Ἰουδᾶ Factum est vero in anno
57 transmigrationis Joachim regis Juda mense 12,
die 27 mensis, sublevavit Evilmerodach rex Baby-
lonis caput Joachim regis Juda de carcere et locutus
est, etc.

εχουσι, τὴν τοῦ Μωσέως ἐπικτιῶνται πεντάτευχον· καὶ οὕτω τὸν ἀγιοθινὸν Θεὸν ἐπιγνόντες ἀβλαβεῖς τοῦ λοιποῦ διατηρήθησαν, εἰ καὶ εἰς αἰρέσεις ἐντεῦθεν ἐξώκειλαν, ἅτε μὴ κατ' ὄρθην λόγον ταῖς ἱεραῖς βίβλοις ἐγκύπτοντες. Τὰ δὲ ἔτη τῶν βασιλευσάντων ἐν Σαμαρείᾳ οὐ καὶ γ', ἐκ διαφόρων μὲν γεγονότων, πάντων δὲ πεποιηκότων τὸ πονηρὸν κατὰ τὴν ἀμαρτιαν Ἰεροβοάμ.

Τὴν μὲν οὖν ἀπὸ Περσίδος τῶν Ἰουδαίων ἐπάνοδον ἐξηγήσατό τε ὁ Ἑσδρας καὶ συνεγράψατο. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπάνοδου κατὰ τὴν Ἰωσήπον αὐτῆς. Τρεῖς στρατιῶται φυλάσσοντες τὴν βασιλείαν, ἐν οἷς ἦν καὶ Ζοροβάβελ· ἤρισαν ἐν προβλήματι τεθείσης συμφωνίας· αἰτῆσαι τὴν νικῶντα ἄπερ ἂν ἐθελήθη παρὰ τοῦ βασιλέως. Τοῦ τοίνυν ἐνὸς εἰπόντος νικῶν τὸν οἶνον, καὶ τοῦ ἑτέρου τὸν βασιλέα, ὁ Ζοροβάβελ εἶπε νικῶν τὰς γυναῖκας, καὶ ὑπὲρ πάντα τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ἐπεὶ ταῦτα εἰρηκῶς νενίκηκε, καὶ ἤκουσαν αἰτήσασθαι ἃ βούλεται, ἤξωσαν αὐτὸν ἀφεθῆναι τὴν αἰχμαλωσίαν. Ὁ δὲ καὶ γέγονε· τῆνικαῦτα καὶ γὰρ ἐπληροῦντο τὰ ὅσα ἔτη τῆς θείας ὀργῆς. Καὶ οἱ μὲν οἰκοδομοῦντες τὴν ναὸν ἦσαν Ζοροβάβελ καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδέκ, οἰκοδομηθῆναι δὲ ὁ τοιοῦτος ἔφθασε ναὸς τὴν δευτέραν ταύτην οἰκοδομήν ἐν χρόνοις μς' διὰ τὸ παρὰ τῶν γειτονοῦντων ταύτην κωλύεσθαι· ἡ γὰρ πρώτη ἐν χρόνοις εἰκοσι ἐγένετο παρὰ Σολομῶντος, ὡς Ἑσδρας ἱστορεῖ. Καὶ τὴν μέντοι ἀπὸ Βαβυλῶνος τῶν Ἰουδαίων ἐπάνοδον, ναὶ μὴν καὶ τὴν τῶν νεκρῶν παγκόσμιον ἀνάστασιν αἰνιττόμενος ὁ Θεὸς ὑπέδειξε τῷ Ἰεζεκιήλ πεδίον πληρὸς ὄστων νεκρῶν, ἃ παραδόξως ἐξωγογήθησαν. Ὁ μὲν οὖν Ἑσδρας εὐφυῆς ὢν προσκόμισε τότε τὸν νόμον, καὶ ἀνέγνω, καὶ ὑπετύπωσε πάντα τὰ κατὰ τὸ ἱερὸν, καὶ τοὺς λαβόντας ἀλλογενεῖς γυναῖκας ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας ἐκβαλεῖν πεποίηκε. Καὶ οὕτω πάντες καθαρῶς ἐποίησαν τὸ Πάσχα. Ἀλλὰ καὶ αὐθις γυναῖκας ἑωρακῶς Ἀζωτίους Ἑβραίους ἐπιμιγείσας, καὶ ὀρηθήσας, ἔπεισε τὸν λαὸν ταύτας ἐκβαλεῖν ὡς γάμον παράνομον. Λέγεται δὲ καὶ τοῦτο, ὡς εἰ μὴ ἦν ὁ Ἑσδρας, οὐκ ἂν οὐδὲ ἐν βιβλίῳ διὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων φθουρίαν καὶ τὴν πολυχρόνιον αἰχμαλωσίαν μέχρι τοῦ νῦν διεσώζετο. Προσσεῖν δὲ ἄξιον καὶ τῷ μεγάλῳ Κυρίλλῳ ἐν τοῖς κατὰ Ἰουλιανῶν καὶ τὰς περὶ τούτου διεληγρότι. Ἐπεὶ δὲ πρὸς τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀπεκομίζοντο οἱ Ἰουδαῖοι καὶ νόμον τῷ διὰ Μωσέως παιδαγωγηθεῖσαι πάλιν ἐσπούδαζον, τότε δὴ τότε παρ' αὐτοῖς ἐδέχετο σκήπτρον Ζοροβάβελ ὁ τοῦ Σαλαθιήλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, ὥστε εἰ καὶ καταλήξαι φησιν ὁ παράφρων εἰς Σεδεκίαν τὴν τοῦ Δαβὶδ βασιλείαν, ματαιάζειν ἔοικε προφανῶς, εἰ γε μετὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸν τ.εἰ τῆς βασιλείας ὁμοίως ὁ Ζοροβάβελ ἐνιδρυμένος ἐφαίνετο. Οὗτος μὲν οὖν παρέπεμψε τὸ σκήπτρον διὰ τῶν ἐφεξῆς· μέχρι τῆς Ἡρώδου βασιλείας, δὲ μητρὸς μὲν γέγονεν Ἰουδαίας, ἀλλογενεοῦ· δὲ πατρὸς. Ἐκλεισθέντων γὰρ οὕτω τῶν ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς· τὸ

A senioribus edocti fuissent quinam iis in locis Deus antiquitus coli consuevisset, a quo malis ejusmodi afficerentur, quinque Mosis volumina receperunt, eoque modo agnito vero Numine nihil ab eo tempore mali perpassi sunt, quanquam in sectas quasdam deinceps etiam exorbitarunt, ut qui recta ratione libros sacros non inspicerent ac perolverent. Anni autem illorum qui Samaritiae regnarunt sunt 253, ac fuerunt hi diversis orti familiae, et omnes ad exemplum Jeroboami se impie gesserunt.

Judaeorum autem e Perside reditum scriptis libris Esdras est complexus. Ejus autem reversionis haec fuit occasio, sicuti Josephus quidem memoriae prodidit. Tres milites, satellites regis, quorum erat in numero Zorobabelus, contendebant inter sese per occasionem pacti conventi, ut qui virisset, potestatem haberet a rege petendi quidquid vellet. Cum igitur unus dixisset vincere vinum, alter regem, Zorobabelus feminas vincere statuit, ante omnia vero veritatem. Quod verbum ubi protulisset, victoriam caeteris eripuit petereque jussus est quod libuisset. **199** Tum illae nationem suam captivam in libertatem restitui postulavit, idque continuo factum est: quippe tum etiam 70 illi anni divinae irae completi erant. Exstruebant autem deinceps Hierosolymitanum templum Zorobabelus et Jesus Josedeci filius, neque perfici secunda istae structura potuit ante annum quadragesimum sextum, quod a finitimis nationibus impediretur. Prior vero intra vicesimum annum a Solomone absoluta fuerat, ut Esdras commemorat. Caeterum exemplo quodam declarare volens Deus non modo Judaeorum e Babylone reditum, sed etiam universalem ex mortuis resurrectionem, Jezechielo campum ossibus cadaverum plenum ostendit, quae novo et inusitato modo vitam recuperabant. Esdras autem, vir praestantis ingenii, legem id temporis protulit, eaque recitata templi structuram universam lincis deformavit. Effecit etiam ut quicumque peregrinas uxores durante captivitate duxissent, excluderentur; quo pacto lustratis omnibus Pascha celebratum est. Cumque rursum vidisset Hebraeos quosdam cum Azotiis mulieribus consuescentes, deplorato malo auctor populo fuit ut earum conjugio tanquam illegitimo valedicerent ipsasque feminas repudiarent. Hoc viro fuisset, ne unum quidem librum sacrum habituri essemus, ob Judaeorum negligentiam diuturnamque captivitatem. Animadvertendum hoc etiam, quod eximus ille Cyrillus in libris adversus Julianum scriptis exposuit. Posteaquam, ait, in patriam suam Judaei reversi fuissent, seque rursus ad praescriptum legis a Mose traditae magno studio conformare coepissent, Zorobabelus Salathieli filius ex Judaica tribu regnum apud eos occipit. Quapropter cum vesanus ille Julianus regnum Davidis in Sedecia finem habuisse dicit, palam delirat, quando post captivitatis tempus in regio solio Zorobabelus consedit. Idem ad posteros sceptrum trans-

misit usque ad Herodis imperium, qui matre quidem Judæa prognatus fuit, patre vero extraneo. Quippe cum defecissent ex tribu Judaide principes, Christus expectatio gentium natus est. Herodes autem, cujus mentionem modo faciebamus, cum opem Augusto Cesari suis impensis atque sumptibus id temporis tulisset, quo contra Cleopatram copias ducebat, regnum Judaicum tanquam literale de his quidem hactenus.

230 Caterum cum Nabuchodonosor magnifice semet jactaret ejus urbis nomine quam condendo ad elegantiam insignem perduxisset, vox quædam de cælo est audita, quæ hujusmodi verba pronuntiaret: « Regnum tuum, Nabuchodonosor, jam tibi perit, adeoque abigeris a mortalium cœtibus, inter feras belluas deges, agri gramine vesceris, anni denique septem hoc modo tibi peragentur, donec agnoveris esse quemdam excelsissimum, cujus dominatu ac potestate regna mortalium continueantur²². » Quæ ubi dicta fuissent, eadem hora respondit eventus. Nam inter alia crines ejus excreverunt ad leoninorum crinium magnitudinem, itidemque consecutus est unguis qui volucrum unguis æquarent. Hæc autem propterea perpessus est, quod inter alia nimis magnos sumpsisset animos ob conspectam in somno imaginem. Nam deum se putabat esse. Quæ ductus opinione simulacrum suum erexit, ut adoraretur, incensa etiam fornace, in quam precipitarentur, si qui facere imperata renuissent. Secundum hæc alterum illud somnium habuit, in quo videbat arborem ad cælum usque pertingentem, in qua omnis generis volucres cantillarent. Secuta est vox cœlitis edita, quæ resectionem arboris, radice tamen excepta, minitabatur. Illud etiam somnium Danielus interpretatur, simulque futurum prædicat ut annos septem inter belluas montanas vagaretur; quo tempore exacto regnum, sicut etiam accidit, recuperaret.

Nabuchodonosoris in imperio successor fuit filius ipsius, ac post eum filius alter Balthasarus. Hic instituto convivio, cum magnates suos invitasset, forte sedebat temulentiae gulæque deditus, adhibitis illud ad convivium saceris etiam vasis quæ Nabuchodonosor e divina Hieroselymorum ade secum abstulerat. Hanc ob causam iratus Deus adversarios invidentes sibi perdere in universum statuit. Quapropter accidit ut rex Balthasarus in albario parietis opere domus illius, qua in domo sessitabat convivium celebrans, manus articulos cerneret atque litteras, quæ hujusmodi quiddam indicarent: « Mane thecel phares. » Quibus verbis rex non medioeriter perturbatus suos de iis sapientes consulit. Qui cum nihil eorum se intelligere sacramento confirmassent, Danielus vates accessit. Nam vaticinandi vis in eo palam facta jam ante fuerat, cum visum illud nocturnum Nabuchodonosoris sane admirandum et indicaret et declararet. Quippe visus ille sibi fuerat videre per quietem statuam quamdam ingentis magnitudinis, quam lapis absque manu revulsus a monte contriverit. Verum ipsius somni fuerat obli-

²² Dan. iv, 22.

ἄρχειν λαόντων ἐγγνήθη ὁ Χριστός· ὅς καὶ γέγονεν ἐθνῶν προσδοκία. Οὗτος μὲν αὖν, ὁ διαληφθεὶς δηλονότι· Ἡρώδης, τῷ Αὐγούστῳ συμμαχῆσας Καίσαρι μετὰ τῶν οἰκειῶν ἀναλωμάτων, ἤνικα κατὰ Κλεοπάτρας· ὧρμησε, τὴ βασιλεύειν ἐν Ἰουδαίᾳ ὡσπερ τι παρ' ἐκείνου φιλοτιμίᾳ εἶλαβε. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

navatae opera primum ab eo consecutus est, ac

Τοῦ Ναβουχοδονόσορ δὲ μεγαλαυχῶντος, καὶ μεγαλοβήμονουτος ἐφ' ἧ πόλει παγκάλῳ ἔκτισε, φωνὴ γέγονεν ἐξ οὐρανοῦ λέγουσα· « Ναβουχοδονόσορ, ἡ βασιλεία σου παρήλθεν ἀπὸ σέ, καὶ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐκδιώξουσί σε, καὶ μετὰ θύριων ἢ κατοικήσῃς σου, καὶ χόρτον ἀγροῦ ψωμοῦσί σε. Καὶ ἑπτὰ καιροὶ ἀλλαγῆσονται ἐπὶ σέ, ἕως οὗ γνῶς ὅτι κυριεύει ὁ Ὑψίστος τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων. Καὶ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ταῦτα συνετελέσθησαν, καὶ σὺν τοῖς ἄλλοις ἐμεγαλύνθησαν αἱ τρίχες αὐτοῦ ὡς λίοντος· καὶ οἱ δνυχες ὡς ὀρνέου. » Ταῦτα δὲ πέπονθεν ἅτε μεγαλαυχῆσας ἐπὶ τῇ τῆς εἰκόνος ὀράματι· θεῖον γὰρ ἐνεπέθεον ἑαυτὸν ὑπέλαθεν. Ὅθεν καὶ τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα ἴσθησι τοῦ προσηυεῖσθαι ἔνεκεν, καὶ τὴν κάμινον ἐκείνην ἀτήξεν. Μετὰ δὲ ταῦτα ὄρξ̄ δεύτερον θνείρον, δεινόν εἰς οὐρανὸν φθάον, παντοῖως πετεινῶς περιούμενον. Φωνὴ ἀνωθεν τομῆ ἀπειλοῦσα τοῦ δὲ ἔρου, ἄεου μέντοι τῆς βίβλης. Σαφηνίζει καὶ τοῦτο τὸ ὄραμα ὁ Δανιήλ, καὶ ἐπαρτίαν λέγει αὐτὸν συναγαλῆσθαι τοῖς ἐν ὄρεσι θηρίοις, εἶτα πρὸς τὴν βασιλείαν ἐπανέλθειν. Ὅτι οὕτως καὶ γέγονε.

est vox cœlitis edita, quæ resectionem arboris, radice tamen excepta, minitabatur. Illud etiam somnium Danielus interpretatur, simulque futurum prædicat ut annos septem inter belluas montanas vagaretur; quo tempore exacto regnum, sicut etiam

Μετὰ τούτων κρατεῖ ὁ υἱός· αὐτοῦ, εἶτα ὁ ἕτερος υἱός αὐτοῦ Βαλθάσαρ. Οὗτος συμπόσιον ποιῆσας καὶ τοὺς μέγιστ' ἀναξ αὐτοῦ συγκαλεσάμενος ἐκάθητο μεθύων καὶ γαστριζόμενος, ὑπηρετούμενα ἔχων τῷ τοιοῦτῳ συμπόσιῳ τὰ ἱερὰ σκεῦη ἐκείνα ἄπερ ὁ Ναβουχοδονόσορ ἀφείλετο τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις θεῖου ναοῦ. Ἐπὶ τούτοις ὀργίζεται ὁ θεός. Ἐφ' ᾧ καὶ παντελῆ καταφθίσκεται τῶν αὐτοῦ καταφρονούντων ἀπόλειαν. Ὅρξ̄ λοιπὸν ὁ Βαλθάσαρ ἐπὶ τῷ κονίᾳματι τοῦ οἴκου, ἐν ᾧ ἐκάθητο, ἀστράγαλον χειρὸς καὶ γράμματα οὕτω διαγορεύοντα· « Μανὴ θεκέλ φαρές. » Ὅθεν καὶ οὐ μικρῶς ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τούτοις ἀπορεῖ. Ἐρωτᾷ περὶ τούτων τοὺς ἑαυτοῦ σοφοὺς· οἱ δὲ μὴδὲν εἰδέναι δμννυται. Μετακαλεῖται καὶ ὁ προφήτης Δανιήλ· ἔφθασε γὰρ ἡ ἐν αὐτῷ προφητικῇ δυνάμει γενέσθαι κατάδηλος, ἤνικα τὴν οὐραμαστὴν ἐκαίνηεν τοῦ Ναβουχοδονόσορ ὄρατον καὶ εἶπεν καὶ διεσάρσεν. Εἰκόνα γὰρ εἶδε κατ' ὄναρ πολύχρουν καὶ λίθον ἄνευ χειρὸς ἐξ ἔρου τμηθέντα καὶ τὴν εἰκόνα συντρίψαντα. Ἄλλ' ἐπελάθετο τοῦ ὀράματος. Ἐξυπνος γεγὼς· μαθεῖν ἐξήρθε τὴν ὄρατον. Καὶ πάντων ἀπορούτων τῶν αὐτοῦ σοφῶν τε καὶ

ἐπαιδῶν (Θεοῦ γὰρ ἔλεγον τὰ τοιαῦτα πράγματα), ὁ προφήτης μετεκλήθη Δανιήλ, καὶ ὡς εἶχε τὰ τῆς δόξης τῆς βασιλείᾳ διεσάφησε. Μανθάνει ταῦτα καὶ Βαλθάσαρ, καὶ τὸν προφήτην οὐ μικρῶς αἰτεῖ περὶ τῆς ἐπιλύσεως τῶν δραθέντων ἐκεῖνον γραμμάτων. Πείθεται οὖν καὶ φησι πρὸς αὐτόν· «Μανῆ, ἠρήθησεν ὁ Θεὸς τὴν βασιλείαν σου καὶ ἐπλήρωσε· τοῦτο γὰρ ἔρμηνεύει ἡ Σύρα γλωττα καὶ Ἑβραῖς. Θεκέλ, ἐστάθησεν ὁ Θεὸς τὴν βασιλείαν σου, καὶ εὐρέθη ὑστεροῦσα. Φαρέ, διήρηται καὶ ἡ βασιλεία σου καὶ ἐδόθη Πέρσας καὶ Μήδους.» Τότε καὶ γὰρ μόνον ἦν ἡ βασιλεία τῶν Βαβυλωνίων. Ὁ τοίνυν Βαλθάσαρ τὰ συμβησόμενα αὐτῷ δευρὰ μεμαθηκῶς οὐ μόνον οὐκ ἐδυσχέρανε κατὰ τοῦ Δανιήλ, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑπέσχετο, δωρεαί; αὐτὸν μεγίσταις ἡμεψατο, πομπύρην ἐνδύσα; καὶ χρυσοῦν μανιάκιον. Ἀλλὰ καὶ ἐρωτήσας αὐτὸν ὅπως ἐξευμενίσαι δυναθῆι τὸ Θεῖον, ἤκουσεν· «Ἐν ἐλεημοσύνης τὰς ἀμαρτίας σου λύτρωσαι, καὶ ἀσθένειάν σου ἐν οἰκτιρμοῖς πενήτων.»

navi, purpura videlicet aureoque torque donatum. divinum placare posset, responsum huiusmodi tatem tuam commiseratione erga pauperes.»

Μετὰ δὲ ταῦτα στρατεύει κατὰ Βαβυλωνίων ὁ Δαρσιος (41), κατὰ τὴν τοῦ Δανιήλ πρόβησιν, καὶ ἄγει σὺν τοῖς λοιποῖς αἰχμαλώτοις καὶ αὐτὸν τὸν Δανιήλ, ὃν καὶ δὲ τιμῆς εἶχε πολλῆς. Φθονοῦσιν αὐτῷ οἱ σατράπαι. Πείθονται τὸν βασιλέα τοιάνδε θέσθαι κέλευσιν, ὃς ἂν εὐρεθῆι εὐξάμενος εἰς Θεόν, τῷ τῶν λέοντων ἐμβληθῆναι· λάκκῳ. Ὁ γοῦν Δανιήλ μηδὲν τούτων φρονίτα; ἤσχετο εἰς Θεόν. Ἐφ' ᾧ καὶ τοῖς λέουσι παραδίδονται. Ἀλλὰ σώος τῆ ἐπαύριον τοῦ λάκκου ἐξέρχεται. Τῶν δὲ εἰπόντων μὴ ἄλλως τὸν Δανιήλ σωθῆναι, εἰ μὴ κατακορεῖς ἦσαν οἱ λέοντες, τί γίνεται; Τοῖς λέουσι καὶ αὐτοὶ παρατίθενται, καὶ εὐθὺς βορὰ τούτοις γίνονται. Μετὰ ταῦτα, ἤγουν μετὰ τοῦ; λέοντα; τὰ ἐκ τῆς θαλάσσης ἀνερχόμενα τέσσαρα θηρία ἀρῶ· καὶ ὁ Γαβριήλ δὲ ἐν πεδίῳ τινὶ διαλέγεται αὐτῷ καὶ τὰ μέλλοντα διδάσκει.

Μετὰ ταῦτα κρατε. Κύρος ὁ Πέρσης, τὸν τοῦ Ἀστυάγου Δαρσιῶν ἀνελών καὶ τὸν Κροῖσον ἀπαύσας. Τότε δὲ, τότε ὁ Δανιήλ καὶ τὸ τῶν Βαβυλωνίων ἐδωλον, αὐτὸν ὀηλαδῆ τὸν Βῆλ, ἐκ μέσου πεποίηκε, καὶ τὴν τῶν ἱερῶν κακουργίαν διὰ τῆς αἰθῶλης ἀπῆλεγεσιν. Ἀναίρει δὲ καὶ τὸν πρὸ ἐκεῖνοις τιμώμενον δράκοντα. Εἶτα τί; Ἐπανάστεινται κατὰ τοῦ Κύρου ὡ, δῆθεν ἰουδαϊζόντος οἱ ἱερεῖς, ἐκδοτον λαμβάνουσι τὸν Δανιήλ, καὶ ἐν ἑξ ἡμέραις λάκκῳ κατακλειουσιν, ἐπὶ τὰ λέουσι παραδόντες αὐτόν. Ἀλλὰ βληθεῖς καὶ τότε ἀβλαβῆς διακρίνεται. Τηνικαῦτα καὶ ὁ Ἀθακούμ ἐν ἀκαρεῖ τῷ Δανιήλ ἐφίσταται, καὶ ταῦτα τοῦ λάκκου ἐσφραγισμένου ὄντος, τὸ τῶν

¹¹ Dan. v, 26.

(41) Quae hic narrantur de expeditione Darii Medii in Babylonios, et de captivitate Danielis non consonant sacris paginis, nec quae subjiciuntur de

tus. Quapropter expectatus quodnam fuisset nocturnum illud visum, cognoscere **201** gestiebat. Hic cum omnes ipsius sapientes ac magi de re desperassent, quod effari talia solius esse Dei dicerent, tandem vates Danielus accessit regi somnium suum exposuit. Haec ita tum fuisse gesta Balthasar cognoscit. Quapropter vatem sollicito rogat ut quid eae sibi litterae vellent, quas conspexisset, declararet. Cui Danielus acquiescens, « Verbum, inquit, Mane denotat Deum annos regni tui numerasse ac complevisse; nam significationem numerandi tam Syra quam Hebraea in lingua habet. Thecel appendit ad stateram Deus regnum tuum, idque justo pondere defecere deprehendit. Phares divisum est regnum tuum ac Persis Medisque concessum.» Etenim id temporis soli Babylonii per orbem regnabant. Has calamitates cum imminere sibi Balthasar de vatis indicatione cognovisset, non modo non succensuit Daniele, verum, etiam, uti pollicitus fuerat, amplissimis eum muneribus ornavit: « Beneficentia redime delicta tua, et impie-

Secundum haec Darius exercitum in Babylonios ducit, quemadmodum Danielus futurum praedixerat. Is inter captivos ceteros ipsum quoque Danielum abduxit, et magno deinceps in pretio habuit. Hinc orta satraparum invidia: persuadent regi mandatum ut publicaret, quo significaretur leonum in foveam abjiciendum esse, qui a Deo quidquam petere deprehenderetur. Hoc edictum Danielus rarinime reveritus, Deum precibus implorabat. Quapropter leonibus objicitur, sed altero mox die salvus e fovea progreditur. Hic illi dicere Danielum alia nulla de causa incolumem evasisse quam quod leones saturi fuissent. Quid inde factum? Ipsi quoque leonibus objiciuntur, et ab eis continuo devorantur. Post id temporis Daniele visum effertur, quo e mari animalia quatuor egredi cernit; angelusque Gabrielus quodam in prato cum ipso colloquens futura declarat.

Deinceps imperio Cyrus Persa potitur, Dario Astyagis filio extincto sublatoque de medio rege Cræso. Id temporis Danielus Belum simulacrum Babyloniorum abolevit, et improbitatem sacrificiorum per cinerem coarguit. Sustulit item draconem illum quem religiose venerabantur. Hinc factum ut orta sacrificiorum seditione adversus Cyrum, quasi jam aperte judaizantem, Danielus eis dederetur et totos sex dies in eadem cum septem leonibus fovea concluderetur. Verum ne tum quidem **202** aliquid detrimenti accepit. Quam etiam vates Abbacumus in oculi momento ad Danielum pervenit, quanquam fovea ipsa obsignata foret, eique coctum messori-

Cyro eundem Daniele permittere concludi in eadem cum septem leonibus fovea. Tanti est ipsos adire fontes, nec in hauriendis lacunis haurere.

bus in Judæa cibum defert. Ejusmodi sunt divina A prodigia. Vates idem et Danielo adest, et a messoribus non desideratur.

Cyrum in regno Cambyses filius, qui et Nabuchodonoro-
ris cognomentum habuit, secutus est. Ejus copiarum imperator fuit Holophernes ille, quem cum Juditha prudenter necasset ac rebus ipsius omnibus posita fuisset, non tamen insolenter animos sumpsit, sed omnibus Deo consecratis in viduitate solitaque continentia vixit ad annum usque 105. Post Cambysen magnus quidam Smerdis regnum occupavit, Eum Darius Hystaspis filius est consecutus, sub quo Zorobabel et Jesus sanuin, quod annos totos 40 neglectum jacuerat, rursum ædificando perfecerunt. Post Darium regnavit Artabanes, quem Artaxerxes Longimanus excepit. Ejus ætate Sophocles, Heraclitus, Anaxagoras, Pythagoras, Thucydides, Euripides, Herodotus, Empedocles, Diogenes, Hippocrates, Plato, Aristoteles clari fuerunt. Post Artaxerxem hunc et alius Artaxerxes existit, succedentibus ordine sibi Persarum regibus usque ad Darium Arsamis filium, quo dejecto sublatoque regnum Persicum Alexander tertius et orbis imperio potitus est.

Hinc ergo discito primum omnium regnum fuisse Assyriorum sive Babyloniorum, alteram Medorum, a quibus illud primum sublaturum fuit; tertium Persarum, quod Medorum imperio successit; quartum Macedonum, a quibus debellati sunt Persæ; postremum Romanorum.

Post Alexandrum ejus famuli atque proceres C regnum dividerunt. Ægypto præfuit Ptolemæus Lagi filius, quem ordine Ptolemæi 13 subsecuti sunt usque ad Cleopatram. Asiam occupavit Antigonus, Syriam et Palæstinam Seleucus Nicanor, qui urbes duas in Cilicia condidit et unam in Syria. Harum primam Seleuciam appellavit, alteram Antiochiam, tertiam Laodicam, iuditis nimirum hujusmodi nominibus a suo et filii filiaque nomine. Sub hoc Rhodii maris imperio potiti statuam solis ex ære sua in insula excitarunt, quam propter magnitudinem Colossum dixere, ac vocati sunt ipsi deinceps Colossenses. Post Seleucum Antiochus filius regnavit, ejusdemque nominis alii quinque. Deinde regnum obtinuit Antiochus illustris, Seleuci Philopatoris filius sub quo Hierosolyma secunda vice D capta est: cum enim Ægyptum universam prædonis et injusti hominis in morem cepisset, Hierosolyman iracundus se convertit, ibique 180 hominum 203 millia necavit. Elapso biennio rursus copiarum imperatorem misit, qui multa mala urbi sacræ intulit, populumque coegit ut Græcam religionem ac mores amplecteretur. Existit tum Matthias quidam, cui quinque filii erant, et inter alios Judas ille

(42) Colossenses a colosso soli erecto dictos fuisse Rhodios quidam suspicati sunt, quibus noster hic suscribit Glycas. Quis sit Artabanes, quem inter Darium tὸν Ὑστάττου et Artaxerxem τὸν Μακρόχειρα collocat, ignoro, nisi forte δῶνοντος fuerit Xerxes Darii filius, et Artaxerxis pater. Quod autem addit sub hoc Artaxerxe claros fuisse

verisτων ἐξ Ἰουδαίας βρώμα κολίζων αὐτῶν τοιαῦτα καὶ γὰρ τὰ τοῦ Θεοῦ θαυμάσια. Καὶ τῷ Δανιὴλ ἐπέστη, καὶ τῶν Θεριστῶν οὐκ ἀπελιμπάνετο.

Μετὰ δὲ Κύρον Καμβύσης; ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ καὶ Ναβουχοδονόσορ ἐπικληθεῖς, οὐ στρατηγὸς Ὀλιφίρωνος, ὃν ἡ Ἰουδὴθ πανσόφως ἀποκτείνασα καὶ πάντῃ τὰ αὐτοῦ λαβοῦσα οὐχ ὑψώθη τὴν καρδίαν, ἀλλὰ τὰῦτα πάντα τῷ Κυρίῳ ἀναθεμένη τῇ χερείῃ ἐδόουλευσε, μετὰ τῆς συνήθους ἐγκρατείας ζήσασα ἐτηρς'. Μετὰ τοῦτον Σμέρδιος ὁ Μάγος, εἶτα Δαρειὸς ὁ τοῦ Ὑστάττου, ἐφ' οὗ ὁ Ζοροβάβελ καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐτελειώσαν τὸν ναὸν ἀμειλιθέντα ἐτη μ'. Μετὰ Δαρειὸν Ἀρταβάνης, μετὰ τοῦτον Ἀρταξέρξης ὁ Μακρόχειρ, ἐφ' οὗ Σοφοκλῆς καὶ Ἡράκλειτος, Ἀναξαγόρας καὶ Πυθαγόρας καὶ Θουκυδίδης καὶ Εὐριπίδης καὶ Ἡρόδοτος καὶ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Διογένης καὶ Ἰπποκράτης, Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης; ἐγνωρίζοντο. Μετὰ δὲ Ἀρταξέρξην ἕτερος Ἀρταξέρξης, καὶ ἔω; Δαρειῶν τοῦ Ἀρσάμου, ὃν καθελὼν Ἀλέξανδρος τὴν βασιλείαν τῶν Περσῶν κατέλυσε καὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἐκράτησε.

sublatoque regnum Persicum Alexander tertius et orbis imperio potitus est.

Μάνθανε οὖν ἐντεῦθεν ὅτι πρώτη βασιλεία ἡ τῶν Ἀσσυρίων ἦτοι Βαβυλωνίων, δευτέρα ἡ τῶν Μήδων ὡς ἐκείνην καθελούσα, μετὰ ταῦτα ἡ τῶν Περσῶν ὡς ἐκείνην διαδεχόμενη, εἰπεῖτα ἡ τῶν Μακεδόνων ὡς καταγωνισαμένη τοὺς Πέρσας, καὶ τέλος ἡ τῶν Ῥωμαίων.

Μετὰ μέντοι τὸν Ἀλέξανδρον οἱ πιῶτες αὐτοῦ καὶ μεγιστάνες τὴν βασιλείαν διεΐλον, καὶ τῆς μὲν Αἰγύπτου Πτολεμαῖος; ὁ Αἰγῶς καὶ οἱ καθέξῃς Πτολεμαῖοι δέκα τὸν ἀριθμὸν ὄντες καὶ τρεῖς ἔως Κλεοπάτρας, τῆς δὲ Ἀσίας Ἀντίγονος, τῆς δὲ Συρίας καὶ Παλαιστίνης Σέλευκος; ὁ Νικάτωρ, ὃς καὶ πόλεις δύο κτίσας εἰς τὰ μέρη Κιλικίας καὶ ἐτέραν ἐν Συρίῃ τὴν μὲν Σελεύκειαν ἐκάλεσε, τὴν δὲ Ἀντιόχειαν, τὴν δὲ Λαοδικεῖαν, εἰς ὄνομα ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ. Ἐφ' οὗ Ῥόδιοι θαλασσοκρατήσαντες ἀνέστησαν ἐν τῇ νήσῳ χαλκοῦν ἀνδριάντα εἰς τιμὴν τοῦ ἡλίου, ὃν διὰ τὸ μέγεθος ἐκάλεσαν κολοσσόν, ἀφ' οὗ καὶ αὐτοὶ Κολοσσαεῖς ὠνομάσθησαν (42). Μετὰ δὲ Σέλευκον Ἀντίοχος ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ ἕτεροι πέντε. Εἶτα Ἀντίοχος ὁ ἐπιφανὴς υἱὸς Σέλευκου τοῦ φιλοπάτορος· ἐφ' οὗ ἡ δευτέρα ἄλωσις τῆς Ἰερουσαλήμ. Οὗτος γὰρ τὴν Αἰγύπτου πᾶσαν χειρωσάμενος ὡς ἄρπαξ καὶ δῆκος; ἐπὶ τὴν Ἰερουσαλήμ μετὰ θυμοῦ ὑπέστρεψεν, ἐνθεν τοὶ καὶ ἀνηρέθησαν μυριάδες ἡ'. Μετὰ δὲ δύο ἐτη ἀπέστειλε στρατηγόν, ὃς πολλὰ κακὰ τῇ πόλει τῇ ἀγία ἐνεδείξατο καὶ τὸν ναὸν ἐλληρίζειν ἠγάγαζε. Ματθαῖος δὲ τις ἔχων υἱοὺς πέντε, ἀφ' ὧν Ἰούδας ὁ Μακκαδαῖος, ὃς ζήλωθ θείῃ κινήθει; τὸν στρατη-

Sophoclem, Heraclitum, Anaxagoram, Pythagoram, Thucydidem, Euripidem, Herodotum, Empedoclem, Diogenem, Hippocratem, Platonem, Aristotelem, in plerisque saltem aberrat, ut fusius demonstrabit Bibliotheca nostra universalis, ex qua nuper excerpsumus Bibliothecam chronologicam scriptorum ecclesiasticorum simul ac profanorum.

γὼν ἀπέκτεινε τοῦ Ἀντιόχου καὶ μυρία ἑξήκοντα εἰργάσατο. Ὁ δὲ Ἀντίοχος κατὰ Περσίδος μὲν ὁρμήσας, ἀτίμως δὲ ὑποστρέφων μετὰ καὶ νόσου βαρυτάτης, συνῆκε καθ' ἑαυτὸν λέγων· « Ἄξια πάσῃ ὧν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ πέπραχα. » Καὶ σκώληκας ἐκθρόσας τὴν ψυχὴν ἀπεβήξαστο. Μετὰ δὲ τοῦτον Ἀντίοχος Εὐπάτωρ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἐφ' οὗ Ἰούδας ὁ Μακκαβαῖος τοῦ φρουράρχου Ἀντιόχου τροπωσάμενος ἤγειρε καθ' ἑαυτοῦ τὸν Ἀντίοχον μετὰ πλήθους ἀκείρου καὶ ἐλεφάντων ὃ καὶ ε', ἐφ' ὧν πύργοι ἐβλίνοι, ἔχοντες ὁ καθ' ἓνα ἀνά στρατιώτας ἐνόπλους λβ'. Τότε δὴ, τότε μεγάλα εἰργάσατο ὁ Ἰούδας, ὡς καὶ τὴν ἀρχιερυσύνην λαβεῖν παρὰ τοῦ λαοῦ. Ἐφ' οὗ δ' Ἰησοῦς ὁ τοῦ Συράχ τὴν πανάρετον συντάξας Ἰουδαίους ἐγνώριζετο.

milites armatos 32 continebant. In eo prælio tam ipsi a populo deferretur. Eadem ætate Jesus, Sirachi filius, qui librum de quovis virtutum genere composuit, cèleber apud Judæos fuit.

Maccabæus, qui divina quadam æmulatione commotus regum ducem interemit et egregia facinora vel sexcenta patravit. Rex autem Antiochus suscepta in Persidem expeditione, cum et gravissimo correptus morbo nec sine singulari dedecore domum reverteretur, ipsemet scelera sua tandem agnovit. cum diceret se meritas eorum facinorùm pœnas pendere quæ adversus Hierosolymam commisisset. Atque hoc modo pediculis ex ipso largiter erumpentibus animam efflavit. Successit ei filius Antiochus Eupator, quo regnante Judas Maccabæus in fugam coniectis Hierosolymitani præsidii ducibus Antiochum ipsum contra se cum infinitis copiis concitavit, quas inter et elephanti erant 55, quibus impositæ turres spectabantur, quarum singulæ insignia facinora Judas edidit, ut etiam pontificatus

ΤΜΗΜΑ ΤΡΙΤΟΝ *

PARS III.

AB IMPERIO CÆSARIS USQUE AD CONSTANTINUM MAGNUM.

Τὰ δὲ τῶν Ῥωμαίων πράγματα διψήσῃτο πρώην ὑπὸ ὑπάτων ἐπὶ ἑτῆ τξ' καὶ δ' (43) ἕως Ἰουλίου Καίσαρος τοῦ μὴ γεννηθέντος· τῆς γὰρ μητρὸς αὐτοῦ θανοῦσης ἐν τῷ ἐνάτῳ μηνὶ τῆς ἑγκυμονίας αὐτῆς,

* Joannes Meursius, Batavus, vir de republica litteraria, in Græcis præsertim scriptoribus in publicum efferendis, optime meritis, Lugduni Batavorum anno 1618, Theodori Metochitæ Historiæ Romanæ a Julio Cæsare ad Constantinum Magnum librum singularem primus vulgavit, et in linguam Latinam transtulit, Notasque brevissimas adjecit, cum præloquio de Theodoro ipso Metochita, cujus res gestas prosequitur, ac Nicephori Gregoræ in eundem Nænia sive Oratione funebri. Verum vir doctus, opinione sua falsus est, multosque in fraudem induxit, sive a Græculo quodam delusus, qui ipsi hoc Glycæ nostri fragmentum, aut R. P. Andreæ Schotio, a quo accepisse fatetur, tanquam a Theodoro Metochita concinnatum venditaverit, sive possessoris nomen, quod titulus Θεόδωρου Μετοχίτου præferbat, in veri Auctoris, quæ ut fere sit in ms. forte deerat, appellationem transierit, sive quacuque alia de causa. Nil itaque aliud est liber ille singularis *Historiæ Romanæ*, quam Michaelis Glycæ liber tertius, isque non omnino integer a pag. scilicet 204, editionis hujus Regiæ usque ad 245, qua Galerii Maximiani infelix obitus describitur. Ne quid porro opellæ nostræ desit, editionem Joannis Meursii cum cæteris mss. codicibus, quibus hæctenus usi sumus diligenter conferemus, ejusque Notas atque Emendationes attememus iis majusculis litteris JM. designatas.

(43) Ἐπὶ ἑτῆ τξδ'. JM. Roman ait. sub consulibus fuisse annis 364, Constantinus Manasses

205 Res Romanæ a consulibus administratæ sunt 364 annis usque ad Julium Cæsarem, qui partu materno in lucem editus fuisse negatur. Nam cum mater ipsius mense nono, ex quo præ-

464, Chronicon Alexandrinum habet annos 593. Theodoro nostro (corrigere sis, lector, et loco Theodori Glycæm repone) Cedrenus astipulatur, et de 364 item auctor est. Florus 500 numerat ad Augustum usque. Propior vero est sententia Manassis, quam firmant Fasti Capitolini a quibus putantur ad Julii usque monarchiam a primis consulibus anni 460, scilicet, ut ego putare soleo, ab anno U. C. 245, quo primi consulatum iniere L. Junius Brutus et L. Tarquinius Collatinus, usque ad annum ejusdem Romæ 705, quo C. Julius Cæsar a Marco Lepido Urbi præfecto creatus Dictator post undecimum diem dictatura se abdicavit, cum in annum sequentem consul fuisset renuntiatus. Eadem pagina scribe Ῥωμαίους pro Ῥωμαίους. In codice JM. διατάτωρ perperam pro διατάτωρ. Ibidem ἑτῆ δέκα καὶ ὀκτώ. Leunclavius in suo ms. legisse videtur δ', adeoque vertit annis 12, unde Joannes Meursius hanc notam æscripsit: Glycæ annos 12, Cedrenus numerat annos 4, menses 7, a quibus non abeunt *Fasti Siculi*. Sed pro Metochita nostro (ὁπλοματω, quem mirum est ex mutua comparatione versionis Leunclavianæ non agnovisse Glycæm fuisse ipsissimum) *Fasti Capitolini* faciunt, qui diserte annos ei 18 tribuunt, Verum falso. Quot enim numeraveris a prima illa dictatura anno U. C. 705 inita, usque ad Idus Martias anni 709, nondum fuit, quibus in senatu multis vulneribus confossus periit; tot monarchiam exstitisse recte pronuntiaveris.

guans fuerat, e vivis excessisset, utero secto vivus et incolumis inde sumptus esse perhibetur. Atque hinc Cæsaris ei nomen datum aiunt, quod deinceps omnes Romanorum imperatores usurparunt: nimirum lingua Romana factum est id vocabulum a cædendo, quod fuisse excisus ex alvo materna. Julius autem Cæsar dictatoris appellationem consecutus est, qua significatur is qui solus imperium obtinet. Quippe primus omnium solus rem publicam Romanam administravit annis 12, leges tulit, indictiones ac bissextos ordinavit. Ab eodem mensis Julius dictus, qui antea Quintilis vocabatur.

Post Julium imperio petitus est Octavius: hoc enim a puero nomen habuit, deinceps ob rerum gestarum splendorem atque gloriam nuncupatus Augustus, cum esset, ut plerique tradunt, Octavii filius. Regnavit annos 56. Ab eo Romanorum imperatores Augusti sunt appellati, et mensis Augustus, qui antea Sextilis dicebatur. Nimirum Cæsar Romanorum Augusti nomen habet, ut qui supra sortem humanam positus sit: nam quæ maxime sacra sunt et religiosa, vicuntur augusta. Quo factum ut Græci Sebastum vocent, a veneratione, quasi religiosa colendum. Cæterum Cæsar hic posteaquam suos adversarios vicisset ac inter eos navali pugna ipsum etiam Antonium superasset, potestatem omnem in se transtulit, ac solus dominari cœpit. Cumque illo ipso in loco, ubi castrametatus fuerat, oppidum exstruxisset, a victoria Nicopolis ei nomen dedit. Eodem in loco hominis et asini statuas ahenas columnis imposuit. Nam perhibetur ea nocte quæ prælii navalis diem antecessit, in hominem quemdam incidisse, qui asinum ageret. Cumque illus de nomine sciscitatus fuisset, Mihi quidem, respondit ille, nomen est Eutyches, hoc est felix, asino vero Nicon, hoc est victor. Atque hæc columnæ deinceps Byzantium deportatæ sunt et in Circo equestri collocatæ. Quia etiam victa Cleopatra et omni Ægypto in potestatem redacta Ptolemæorum regnum sustulit, quod annis 290 duraverat. Deinde terrarum orbem universum sibi subjiciens, et abrogato certorum quorundam locorum regulis imperio, interfectores Julii, qui avunculus ei fuerat, necavit. Id temporis oraculum Isaiaæ comprobavit eventus: « Gens una contra gentem aliam gladios non su-

την κοιλίαν αὐτῆς ἀνατίμνουσι καὶ σῶον αὐτὸν ἐκείθεν ἐκβάλλουσιν, ὅθεν Καίσαρ ἐλέγετο, ἀφ' οὗ καὶ πάντες οἱ Ῥωμαίων βασιλεῖς Καίσαρες προσήγορεύθησαν· κατὰ γὰρ τὴν Ῥωμαίων γλώτταν ἀνατομὴ τὸ Καίσαρ λέγεται. Ὅτος δ' Ἰούλιος Καίσαρ δικτάτωρ ἐκαλεῖτο, τούτέστι μονάρχης· αὐτὸς γὰρ μόνος καὶ πρῶτος, τὸ Ῥωμαίων ἐκράτησε ἐκίπτερον ἔτη 57. Ὅς καὶ νόμους Ῥωμαίους ἔθεκε, καὶ τὰς ἰνδίκτους καὶ τὸν βίσεκτον ἔφερε (44), καὶ τὸν μῆνα Ἰούλιον ὠνόμασε πρότερον Κιντίλιον λεγόμενον.

Μετὰ δὲ Ἰούλιον ἐβασίλευσεν ὁ ἐκ βρέφους μὲν Ὀκτάβιος, Αὐγουστος δὲ διὰ τὴν λαμπρότητα ὕστερον, εἰ καὶ τινες αὐτὸν Ἰεροῖσι λέγουσιν Ὀκταβίου υἱὸν, ἔτη 5 καὶ 5. Ἀφ' οὗ καὶ σεβαστοὶ καὶ Αὐγουστοὶ οἱ Ῥωμαίων βασιλεῖς, καὶ ὁ μὲν Αὐγουστος ἐκλήθη ὁ καὶ πρότερον Σεκστίλιος. Αὐγουστος δὲ ὁ Καίσαρ καλεῖται παρὰ Ῥωμαίους ὡς καὶ πλείον τι ἢ κατὰ ἀνθρώπους ὑπάρχων· πάντα γὰρ τὰ ἱερῶτατα καὶ σεβάσματα Αὐγουστα προσαγορεύονται. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ σεβαστὸν εἶπον αὐτὸν ἀπὸ τοῦ σεβάζεσθαι, ὡς περὶ τινὰ σεπτόν. Ὁ Καίσαρ μετὰ τὸ τοῦς ἀντικειμένους αὐτῷ νικῆσαι, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Ἀντωνίου ναυμαχοῦντα, τὸ κράτος ἀπᾶν ἔσχε καὶ μονάρχης γέγονεν. Ἐν δὲ τῷ τοῦ στρατοπεδίου τόπω κτίσας πόλιν Νικόπολιν ταύτην ὠνόμασεν. Ἔστησε δὲ καὶ στήλας χαλκᾶς ἀνθρώπου καὶ θύου (45). Ἀλέγεται γὰρ νοκτὸς ἔτι οὕσης, καθ' ἣν ἡμέραν ἡ ναυμαχία συνέστη, ἀνθρώπων συναντήσαι θύον ἐλαύνοντι· καὶ δε ἐρωτηθεὶς, « Ἐροὶ μὲν, ἔφη, εὐτυχῆς θυμα, τῷ δὲ θυῷ Νίκων. » Αἱ δὲ στήλαι αὐταὶ ὕστερον ἀνεκομίσθησαν εἰς τὸ Βυζάντιον, καὶ ἔστησαν ἐν τῷ Ἰπποδρομίῳ. Ἀλλὰ καὶ Κλεοπάτραν χειρωσάμενος καὶ πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον ὑποτάξας, καθέλιε τὴν βασιλείαν Πτολεμαίων διαρκέσασαν ἑτασι διακοσίαις καὶ ἐνενηχόντα. Καὶ πάσης δὲ τῆς γῆς κυριεύσας καὶ τοὺς τοπάρχας καταλύσας, ἀνεῖλε τοὺς φονεῖσαντας τὴν θεῖον αὐτοῦ Ἰούλιον. Τότε δὲ, τότε καὶ τὰ τοῦ Ἡσαίου πέρας εἰληφεν· « Μὴ λήψεται ἔθνος ἐπὶ ἔθνος μάχαιραν. » Κατελύθησαν γὰρ αἱ κατὰ τόπους τοπαρχίαι καὶ βασιλείαι καὶ οἱ ἀνὰ μέσον αὐτῶν πόλεμοι. Ἡ οὐκ οἶδας; Ὅπηνικα ταῦτα ἐπροφητεύετο, ἄλλος μὲν τῆς Ἱερουσαλήμ ἐκράτει, ἄλλος δὲ τῆς Σαμαρείας, καὶ ἕτερος Μωαβιτῶν. Τοῦ δὲ Χριστοῦ κατὰ σάρκα γεννηθέντος ὑπὸ τὴν Ῥωμαί-

(44) JM. Hæc in secundum Augusti annum refert Cedrenus. Τοῦτου (Αὐγουστού) τῷ δευτέρῳ ἔτει αἱ ἰνδίκτοι ἐπενοήθησαν καὶ τὸ βίσεκτον. Καὶ νόμους ἐξέθετο πολιτικούς. Rursum minime sibi constans, in Theodosio Magno imputat anno Augusti 15, et originem nominis ascribit a victoria apud Actium. Καὶ ἤρξαντο ἀριθμῆσθαι αἱ ἰνδίκτοι ἀρχόμενα ἀπὸ Αὐγουστού Καίσαρος ἐν ἔτει 5 τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ. Καλεῖται δὲ ἰνδίκτων, τούτέστιν ἰνακτιῶν, ἢ περὶ τὸ Ἄκτιον νίκη. Idipsum firmat Constantinus Porphyrogenneta Themate Occidentali viii, ubi Hesychiūm auctore non laudat. Sed est ineptissimus error. Nam anni ordinationem a Julio institutam scimus ex Dionē lib. xliiii; Suetonio in eo cap. 40; Censorino, De die natali cap. 20, aliisque. Huic vero,

similibusque Meursianis Observationibus ac Notis, si pares adtexere, et adversaria omnia neque Historica, plenasque arculas, in chartam effundere voluissem, ingentia volumina concili ac coacervari oportuerat. Sed de his jam satis, quas omittere volui, licet ab instituto meo longius abeuntes; ne quis earum forte desiderio Meuchilianæ Historiæ librum, alioquin impostero prorsus inutilem futurum, comparare aut requirere labore.

(45) Suetonius in Octavio, cap. 96.

Ibidem ἑτασι διακοσίαις ἐνενηχόντα. Ita Glycas quoque, inquit JM, et Eusebius Chron. lib. 1, numerat 295. } Pro ἀρχιερῶς et συμπληροῦται JM. ἀρχιερῶς εἰ ἐκπληροῦται, et pro χρισθῆναι, χριστι.

την ἀρχὴν αἱ ἰθναρχίαι πᾶσαι γεγόνασιν. Οὐκοῦν ἀπὸ τῆς οἰκοδομῆς Ἱερουσαλήμ, ἥτις ἐγένετο ἐπὶ Νεεμίου καὶ Ἑσδρα, μέχρις Ἰρκανοῦ τελευταίου ἀρχιερέως, ὃν Ἡρώδης ἀνείλεν, ὁ τῶν ξβ' ἐτῶν ἀριθμὸς συμπληροῦται. Ἐκτοτε δὲ καὶ μέχρι τῆς ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου αἱ λοιπαὶ ἑπτὰ ἑβδομάδες κατὰ τὴν τοῦ Δανιὴλ πρόβηθρην τὴν οὕτω λέγουσαν· « ὁ ἑβδομάδες συνετεμήθησαν τοῦ καταλύσαι ὄρασιν καὶ προφήτην καὶ τοῦ χρισθῆναι ἅγιον ἀγίων, » τουτέστιν αὐτὸν τὸν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεόν. Μετὰ μέντοι τὴν ἀναίρεσιν τοῦ Ἰρκανοῦ παρὰ νόμῳ· οἱ ἀρχιερεῖς ἐγένοντο· οὐδὲ γὰρ ἐξ ἐκείνου κατήγοντο.

baptismum in Jordane recensentur, juxta Danieli septimanæ abbreviatæ sunt ad tollendam visionem sanctissimum⁴⁶, hoc est ipsum Christum Dei Filium et Deum. Post 206 interfectum autem Hyrcanum pontifices contra legis præscriptum designabantur: non enim illi præfiebantur qui ab ipso generis originem ducerent.

Λέγεται δὲ καὶ τοῦτο περὶ τοῦ Αὐγούστου Καίσαρος, ὅτι δξύχολος μὲν ἦν, μεταβάλλετο δὲ τάχιστα. Οὕτως κατὰ πολλῶν τε ἀνθρώπων ἀπεφάνετο θάνατον· σοφὸς δὲ τις κατ' ἐκεῖνο καιροῦ (46) χάριτη γράψας ἐνώπιον ἀκοντίζει τοῦ Καίσαρος. Τὰ δὲ γράμματα εἶλεγε· « Ἄημιε, παῦσαι κρίνων. » Ταῦτα οὖν ὁ Καίσαρ ἀναγνούς ἐξίσταται τοῦ θρόνου, καὶ ἀκύρωτα πάντα τὰ ψηφισθέντα τίθησιν. Οὗτος πολὺς ἦν εἰς γυναίκας, καὶ μάλιστα τὰς ὑπάνδρους· καὶ δὴ τὸ χεῖρον, προσέτατε τὰς ἀνδράσι καὶ μὴ βουλομένοις τοιοῦτον μῦθον ὑπηρετάς γίνεσθαι. Σοφὸς δὲ τις Ἀλεξανδρεὺς (47) Ἀθηνόδωρος τοῦνομα πολλὰ μὲν παρήγει τῷ Καίσαρι τῶν τοιοῦτων ἑνεκα, παθεῖν δὲ ὄλω· μὴ ἔχων ἄλλην ἰδὼν μετέρχεται. Ἀνθρώπων γὰρ τινα τὰ πρῶτα ἐν τῇ συγκλήτῳ φέροντα ὀλοφουρέμενον ἰδὼν (ἠναγκάζετο γὰρ τὴν αὐτοῦ γαμετὴν ἐγκλείσαι φορεῖν καταστέγων καὶ περὶ τὸν Καίσαρα πέμψαι) παρεγγυᾶται αὐτῷ μηκέτι πειθεῖν, αὐτὸν δὲ τῷ φορεῖν ἐγκλείσαι ἀντὶ τῆς γυναίκας αὐτοῦ καὶ στείλαι πρὸς τὸν Καίσαρα. Πείθεται οὖν, εἰ καὶ μόλις, ὁ ἀνὴρ. Καὶ τίνα τὰ μετὰ ταῦτα; Εἰσεῖσιν ὁ Ἀθηνόδωρος ξίφος ἐπιφερόμενος, καὶ οὕτω διὰ τοῦ φορεῖο πρὸς τὸν Καίσαρα πέμπεται. Ἀγχαται ὁ Καίσαρ, βήγγυσι τὰς σφραγίδας. Ἐξεῖσιν ὁ Ἀθηνόδωρος, ἐπισείει τὸ ξίφος. Πτοεῖται ὁ Καίσαρ, ὑπισχνεῖται δι' ὄρκων μηκέτι κοίταις ἄλλοτριαις χρανθῆναι. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀθηνόδωρος πρὸς τὴν ἐνεγκαμένην ἀπαρῶν, καὶ εἰδὼς τὸν Καίσαρα δέξῃ μὲν θυμούμενον, ταχὺ δὲ μεταβαλλόμενον, κύπτει πρὸς οὐς ὡς δῆθεν κατα-

met⁴⁵. Nam sublatis singularum regionum principibus atque regibus etiam bella, quæ inter se gerebant, extincta sunt. Quis enim ignorat illo sæculo, quo vates oraculum hoc edebat, alium Hierosolymis regnasse, alium Samariæ, alium apud Moabitas? At vero cum Christus, quod carnem attinet, natus est, omnes omnium nationum dominatus imperio Romano parebant. Hic illud etiam animadvertendum, ab ædificatione Hierosolymæ, quam Nehemias et Esdras instituerunt, usque ad Hyrcanum ultimum pontificem, quem Herodes interemit, numerum 62 annorum compleri.

Deinceps vero septem reliquæ usque ad Domini vaticinium, cujus hæc verba sunt: « Septuaginta ac vaticinationem et ad unguendum sanctorum sanctissimum⁴⁶, hoc est ipsum Christum Dei Filium et Deum. Post 206 interfectum autem Hyrcanum pontifices contra legis præscriptum designabantur: non enim illi præfiebantur qui ab ipso generis

Casterum de Augusto etiam hoc memoriæ proditum accepimus, fuisse videlicet hominem pronum ad iram, sed qui facillime rursum placaretur. Hinc factum ut cum aliquando multos mortales capitis damnasset, vir quidam sapiens eo tempore chartam litteris notatam versus Cæsarem ejacularetur. Ea in charta perscriptum erat: « Desine pro tribunali sedere, carnifex. » Quibus verbis lectis Cæsar a tribunali se proripit, et quæ prius statuerat, irrita esset jubet. Idem mulierum cupidissimus erat, et præsertim earum quæ maritis nupsissent; quodque pejus erat, maritis imperabat vel invitissimis ut in ejusmodi pacto sibi obscundarent. Forte quidam vir sapiens erat, Alexandrinus patria, nomine Athenodorus; qui cum horum facinorum - causa sæpenumero Cæsarem summoneret neque tamen aliquid apud ipsum efficere persuadendo posset, alia via rem aggreditur. Nam cum virum quendam, principem in senatu, plorantem conspexisset quod uxorem suam opertæ lecticæ includere ac Cæsari mittere cogeretur, hortatur Athenodorus hominem, eo nomine amplius ne se afflicet, sed uxoris loco ipsum in lecticam includat ac Cæsari mittat. Vix ei, rem ut faceret, persuadet, sed persuadet tamen. Quid inde factum? Athenodorus sumpto secum gladio lecticam intrat, et ad Cæsarem in ea deportatur. Cæsar lecticam excipere, signa reserare; Athenodorus exire, gladium vibrare; formidine Cæsar corripit, tandem sacramento præstito polliceri nunquam se

⁴⁵ Isa. II, 4. ⁴⁶ Dan. IX, 24.

(46) JM. Hunc Mæcenatem fuisse narrant Cedrenus, Manasses, Zonaras.

(47) JM. Meminit hujus Suetonius in Claudio tanquam Tiberio formando præpositi. Verba sunt Augusti ex Epistola quadam, cap. 4: « Tiberium adolescentem ego verò, dum tu aberis, quotidie invitabo ad cœnam, ne solus cœnet cum suis Sulpitio et Athenodoro. » Imo et ipsius Augusti etiam præceptorem fuisse discimus ex Luciani Mæcilonis: Ἀπολλόδωρος δὲ, ὁ Περγαμενὸς, βήτωρ θεοῦ Κ. Ἰσάρου, Σεβαστοῦ διδάσκαλος, γενόμενος, καὶ

σὺν Ἀθηνόδωρῳ τῷ Τάρσει φιλοσόφῳ παιδεύσας αὐτὸν, ἐξῆσε ταῦτα τῷ Ἀθηνόδωρῳ ἐπὶ ὀγδοήκοντα ἔτη. Ubi observa Tarsensem dici, qui Alexandrinus nostro Metochitæ (imo Glycæ), Cedreno, Manassæ qui eamdem Historiam recitant, ut et Zonaras: qui tamen de patria eum non indigitat. Hæc Meursius. Quid vero, si duo fuerint Athenodori, Tarsensis alter veteribus notus, et Alexandrinus iste a Græculis recentioribus in conspectum hominum deductus?

deinceps toros alienos contaminaturum. Hoc factu rediturus in patriam Athenodorus, quod Cæsarem nosset hominem esse præcipitis quidem iræ, sed quæ subito deflagraret, ad aurem ejus se inflectit quasi videlicet ipsum deosculaturus, et, « Cæsar, inquit, Auguste, unum adhuc quiddam tibi deest. Noli de reis sententiam prius ferre quam apud te litteras viginti quatuor recitaveris. » Cæteroqui tanto erat apud subditos in amore Cæsar, ut Romanus quidam civis et vita decessurus liberis suis præceperit, gratiarum actionis ergo diis victimas immolarent, quod Augustum post se salvum felinqueret. Cæsar ipse cum e vita migraret: « Luteam, inquit, urbem inveni, quam ipse pulcris ornatam arcibus et marmoream effeci. » Præterea dicitur dare, quemadmodum mimo vel ludione desinente alio quam quod vitam hanc rideret. Ac de his quidem hactenus.

207 Scito autem, dilecte fili, anno imperii hujus, de quo loquimur, Augusti Cæsaris 42, quod carnem attinet, Dominum nostrum Jesum Christum ex perpetua Virgine Maria natum esse. Quippe mulier hæc inculpata ex divino promisso nata fuit, cumque tertium attigisset annum, ad templum deducta diu in penetralibus ejus vixit, cum quidem ab angelo victus ei præberetur, donec ad annum ætatis 14 pervenisset. Hac de re pontifices, ut fieri par erat, inter se consulta et præcibus Deum implorant. Inde Josepho despondetur, Deo per virgam quæ germinaverat, ut omnino id fieret, monente. Quapropter id temporis huic oraculo vatis eventus respondit: « En liber obsignatus viro litterarum non ignaro datur »¹⁷ (hoc est ei qui in conjugio vixerat): « atque is respondebit: Equidem librum hunc legere nescio, quoniam obsignatus est. » Non longo interjecto tempore divinus angelus ad eam ablegatur, qui hujusmodi verbis eam compellat¹⁸: « Salve, accepta, cui Dominus adest. » His et aliis angeli verbis illa perturbata, cum rogasset quoniam id pacto fieri posset, quando virum ipsa nesciat, vicissim a Gabrielo audit: « Te Spiritus sanctus invadet, ac supremi potentia inumbrabit. » Quibus in verbis notato quod Spiritus sancti mentione facta, itemque potentiaæ Supremi, qua voce Christus indicatur (Christus enim Dei potentia est), tota sacrosancta Trinitas expressa sit. Quanquam enim Filius solus carnem adsumpsit, nihilo tamen minus Pater

¹⁷ Isa. xlix, 12. ¹⁸ Luc. 1, 28.

(48) JM. Suetonius cap. 59: « Nonnulli patrum testamento caverunt, ut ab hæredibus, suis prælato victimæ titulo in Capitolium ducerentur, volumque pro se solveretur, quod superstitem Augustum reliquissent JM. Suetonius cap. 28.

(49) JM. Suetonius cap. 27.

(50) Idem cap. 99.

(51) JM. legit in suo codice *σρακαστῶ δευτέρῳ*, et observat Græcos posterioris ævi dicere *σαρακαστός*, pro *τεσσαρακαστός*, idque se docuisse pridem in suo *Glossario Græco-barbaro*.

(52) JM. Nicephorus, *Hist. Eccles.* lib. 11, cap. 7.

Α φιλήσων αὐτόν, καὶ οὕτως ἔφη: « Σιθαστὴ Καίσαρ, τοῦτό σοι λείπει μόνον, μὴ τὰς ψήφους ἐξενεγκαῖν πρὶν ἂν ἐν αὐτῷ λαλήσῃς τὰ κατὰ γράμματα. » Τοσοῦτον δὲ παρὰ τοῖς ὑπηκόοις ἀγαπώμενος ἦν ὥστε Ῥωμαῖος ἀνὴρ τὸν βίον ἐκλιπεῖν μέλλων (48) ἐπέτρπε τοῖς αὐτοῦ παῖσι χαριστηρίουσ θυσίας ἐνεγκαῖν τοῖς θεοῖς, ὅτι ζῶντα καταλιμπάνει τὸν σθεστόν. Ἐπεὶ δὲ ὁ Καίσαρ ἐξίστατο τοῦ βίου, « Πηλὴν, ἔφησεν, τὴν πόλιν εὐρών (49) καλλίπυργον ταύτην καὶ στερεμνίαν πεποίηκα. Πρὸς τοῦτοῖς δὲ καὶ πολλοὺς ἐν τῇ τελευτῇ μου βούλομαι κροτῆσαι χεῖρας, ὡς ἐπὶ μίμου τελευτῇ καὶ παικτοῦ τινός (50). » Ταῦτα δὲ καταπαίζων τοῦ βίου πάντως ἔλεγε. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

velle se plurimos ipso moriente manibus plausum fieri consueverit. Quæ sane verba non spectabant

Β Γίνωσκε δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι ἐν τῷ μβ' ἔτει (51) τῆς βασιλείας τοῦ μνημονευθέντος ἀνοθεν Καίσαρος γεννᾶται τὸ κατὰ σάρκα ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἐκ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας. Ἡ γὰρ ἄμωμος αὕτη γεννᾶται μὲν ἐξ ἐπαγγελίας, τριετίζουσα δὲ προσάγεται τῷ ναῷ (52), καιρὸν ἰκανὸν ἐν τοῖς αὐτοῦ διάγει ἀδούτοις, ὑπ' ἀγγέλου κομίζεται τὴν τροφήν, ὡσεὶ δέκα γίνεται καὶ τεσσαράρων ἐτῶν. Σκέπτονται περὶ τοῦτου οἱ ἀρχιερεῖς, ὡς εἰκόσ· δεήσεις προσάγουσι τῷ Θεῷ. Μνηστεύεται τηνηκαῦτα τῷ Ἰωσήφ, τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦτου διὰ τῆς βλαστήσεως ῥάβδου προτρέφαντος. Τότε δὴ τότε καὶ πέρας λαμβάνει προφητικῆς ῥήσις ἡ λέγουσα: « Ἰδοὺ δίδεται βιβλίον ἐσφραγισμένον ἀνδρὶ εἰδότε γράμματα, » τούτεστι γάμοις προσωμιληκότι, « καὶ ἐρεῖ, Οὐ δύναμαι ἀναγνῶνα: αὐτὸ, ὅτι ἐσφραγισμένον ἐστίν. » Οὐ πολὺς παρήλαε καιρὸς, καὶ θεοσ ἀγγελος πρὸς αὐτὴν καταπέμπεται, « Χαῖρε, κεχαριτωμένη, λέγων· ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. » Ἐκθαμβος οὖν ἐπὶ τῷ ῥήματι γενοῦσα, καὶ « Πῶς ἔσται μοι τοῦτο. » εἰπούσα, « ἐπεὶ ἀνδρα οὐ γινώσκω; » παρὰ τοῦ Γαβριὴλ ἀκούει καὶ τὰδε: « Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ἰψίστου ἐπισκιασέαι σοι. » Πρόσπεχε δὲ ὅτι Πνεῦμα ἅγιον εἰπὼν καὶ δύναμιν Ἰψίστου, ὁ σημαίνει ἐν Χριστῶν (Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις), ὅλην ἐν τούτῳ τὴν ἁγίαν Τριάδα ἐνέφηεν. Εἰ γὰρ καὶ μόνος ὁ Υἱὸς ἐσαρκώθη, ἀλλὰ καὶ ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον συμπάρησαν αὐτῷ σαρκουμένῳ κατὰ τὸ ἀδιαίρετον τῆς ὁμοουσιότητος, ὡς ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν ὅτι ἐν αὐτῷ

D Ut vero infans (Maria) a lacte materno jam abhorruit, et mammam attingere noluit, promissionem mater adimplet: et in templum ascendens, juxta votum, eam Deo consecrat, tertium jam tum ætatis ægentem annum, Et Evodius in Epistola ad eundem Nicephorum libro 11, cap. 3: Trimula cum esset (Maria) in templum se præsentata. Quod autem hic et alibi sæpe in partes advocat Glycam nostrum, tanquam Metochitæ suo consonantem, hoc mirabilem hominis ἀδελφίαν demonstra-

κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, Α

ταυτέστιν οὐσωδῶς, quando identitas substantiæ dividi nequit, ut ex-

imius ille noster Athanasius loquitur. Idcirco Paulus etiam dixit ²² in Christo totam divinitatis ple-

nitudinem corporaliter habitare, id est essentialiter.

Ἐγχομνεῖ τῆνικαὐτα λοιπὸν, ὀγκοῦται ἡ παρθε-
νικὴ γαστήρ αὐτῆς. Οὐ μικρῶς ἐπὶ τούτοις ὁ Ἰω-
σήφ ταράσσεται, λαθραίως ἀπολύσαι τὴν ἐγκύμονα
μελετᾷ. Θεὸς αὐτῷ ἐφίσταται ἄγγελος· κατ' ὄναρ,
ε Μὴ φοβηθῆς, λέγων, παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυ-
ναϊκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματός
ἐστιν ἁγίου. Ἐξῆνος οὖν γεγωνὺς παρέλαβε τὴν
γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν, ἕως οὗ
ἔτεκε τὸν Υἱὸν αὐτῆς· ἐν πρωτότοκον. Ὁ μὲν οὖν
μέγας Βασίλειός φησιν ὅτι οὐτε πρὸ τοῦ τόκου οὐτε
μετὰ τὸν τόκον ἔγνω τὴν πάναγον ὁ Ἰωσήφ. Τὸ γὰρ
ἕως οὗ πολλαχοῦ τῆς Γραφῆς ἀόριστον εὐρηται, ὡς
ἐταν λέγει· « Καὶ οὐκ ὑπέστρεψεν ὁ κόραξ ἕως οὗ
ἐξηρανθῆ ἡ γῆ· » καὶ γὰρ ὁ κόραξ οὐδὲ μετὰ τὸ
ξηρανθῆναι τὴν γῆν ὑπέστρεψε. Καὶ ἀλλαχοῦ·
« Εἶπαν ὁ Κύριος πρὸ Κυρίου μου, κάθου ἐκ δεξιῶν
μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδια τῶν πο-
δῶν σου. » Εἶπερ οὐκ ἦν ἀόριστον τὸ ἕως, ἐγερθῆ-
ναι λοιπὸν εἶπαμεν τὸν Κύριον μετὰ τὸ ταθῆναι τοὺς
ἐχθρούς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἄλλὰ καὶ ὁ
Σωτὴρ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἔλαγε· « Καὶ
ἔσομαι μεθ' ὑμῶν πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συν-
τελείας. » Εἰ οὖν οὐκ ἦν ἀόριστον τὸ ἕως, μετὰ τὴν
συντέλειαν λοιπὸν οὐ συνέσεται τοῖς μαθηταῖς ὁ Χρι-
στός. Καὶ μὴν ὁ Παῦλος οὕτω φησιν· « Ἀρπαγησά-
μεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα,
καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα. » Καὶ ταῦτα
μὲν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιός
φησιν ὅτι οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν ἀληθῶς· ἕως οὗ ἔτεκε
τὸν Κύριον. Οὐκ ἴδαι τί τὸ ἐν αὐτῇ. Μόνον ὅτε ἔτεκε,
τότε δὴ καὶ ἐγνώρισεν. Τότε ἔγνω ὁ Ἰωσήφ τίς ἡ δύ-
ναμις τῆς παρθένου. Τότε ἔγνω, ὅτε ἐξελόχευσε
καὶ τὰ τῶν λεγῶν οὐ κατενόησεν, ὅτι γάλα παρ-
εἶχε ἐξορρέυει· καὶ θηλὴν τῆς φυσικῆς νομῆς
ἄλλοτριαν, ὅτε μαζὸν ἔδωκε καὶ φλεβοσουλαν οὐκ
ὀπέμεινε. Ἄλλὰ μὴ ξένον τὸ πρᾶγμα ἡγοῦ.
Ἐπειδὴ γὰρ Θεὸς ἦν καὶ ἄνθρωπος τὸ τιχτόμενον,
ἐξ ἀνάγκης ἑαυτῷ συνέζευξε τὰ τε θεῖα τὰ τε
ἀνθρώπινα. Καὶ ἀνθρώπινα μὲν ὁ ὄγκος τῆς
γαστρὸς, ὁ τῆς κυοφορίας ἐνναμηνιαῖος καιρὸς,
ἡ τοῦ τιχτομένου συνήθης ἔξοδος, ἡ γαλακτο-
τροφία καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ μικροῦ ἐπὶ τὸ καθῆκον
αὐτοῦ σώματος αὔξησις· κατὰ γὰρ τὸν μακάριον
Παῦλον πάντων πεπείραται τῶν ἡμετέρων ἀνευ μό-
νης τῆς ἁμαρτίας. Θεῖα δὲ πάλιν ἡ ἀσπορος σύλλη-
ψις, ἡ παράδοξις κήσις καὶ ἀβρύπαντος γέννησις.
Καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ἡ θεολόγος ἔλεγε γλῶττα·
« Νόμοι φύσεως καταλύονται. » Πρὸς τοὺς ἄλλοις γὰρ
καὶ μητρικῶν ὠδίνων ἀνευθεν Χριστὸν ἡ πάναγος
ἔτεκε· κατὰ γὰρ τὸν Δαμασκηνόν, ἔνθα ἠδονή οὐ
προηγῆσατο, εἰκότως οὐδὲ ὀδύνη ἐπηκολούθησεν.
Ὅτι δὲ τὰ τῆς κυοφορίας παράδοξα ἦσαν, καὶ ὁ
Ἀριοπαγίτης Διονύσιος εἰδείξεν, οὕτως εἰπὼν περὶ

²² Coloss. II, 9. ²³ Matth. I, 20. ²⁴ Gen. VIII, 7.

quando identitas substantiæ dividi nequit, ut exi-

mius ille noster Athanasius loquitur. Idcirco Paulus etiam dixit ²² in Christo totam divinitatis ple-

nitudinem corporaliter habitare, id est essentialiter.

Hoc pacto illa utero concipit, virgineus venter
intumescit : non parum Josephus eo nomine per-
turbatur, prægnantem a se clam dimittere cogitat.
Verum divinus angelus ei per somnum adstat et,
« Ne metuas, inquit, asciscere Mariam uxorem
tuam : nam quod in ea genitum est, ex sancto
Spiritu est ²³. » Quapropter expectatus a somno
conjugem suam ascivit ; nec eam cognovit, do-
nec ea peperit Filium suum primogenitum. Atque
hoc loco magnus ille Basilius ait Josephum nec
ante partum, nec a partu castissimam hanc virgi-
nem cognovisse. Nam vocabulum donec, ait, mul-
tis in locis sacrarum Litterarum indefinite positum
reperitur. Verbi gratia cum dicitur : « Neque re-
versus est corvus, donec exsiccata est terra ²⁴. »
Nimirum ne postea quidem quam exsiccata terra
foret, corvus ille reversus est. Item in alio loco :
« Dixit Dominus Domino meo, Sede ad meam dex-
teram, donec tuos hostes scabellum pedum
tuorum effecero ²⁵. » Quodsi donec indefinite non
usurpatur, restat ut dicamus desinere Dominum se-
dere, posteaquam hostes ipsius sub pedes ejus sub-
jecti fuerint. Etiam discipulis suis Servator dixit :
« Adfuturus sum vobis perpetuo, donec sæculi
finis appetat. » Si vox donec indefinita non est,
sequitur Christum a mundi consummatione disci-
pulis suis non adfuturum. Atqui Paulus ait ²⁶ fu-
turum ut in nubes abrepti et ipsum in aera Do-
mino occurramus, atque ita perpetuo cum Domino
simus. Hæc a Basilio sic prodita sunt. At mag-
nus ille Athanasius ait reapse Josephum non
cognovisse ipsam, donec Dominum peperisset.
Ignorabat scilicet quid illud esset quod erat in
ipsa. Saltem ubi peperisset, agnovit. Tunc nimi-
rum intellexit Josephus quæ vis esset illius vir-
ginis. Tunc cognovit eam partum editisse nullas
tori leges expertam, cum lac novo et inusitato
modo manans suppeditavit et nutrimentum a na-
turali diversum ; cum mammam præbuit, ac venis
tamen ne quidquam decederet. Nec abhorrere pu-
tabis hæc a vero. Nam quia pariter homo orat id
quod gignebatur, et Deus, necessario tam divina
quædam quam humana conjunxit. Humana erant
tumor alvi, tempus novem mensium, quo uterum
mater gerebat, fetus in lucem editio pro more
facta, lacteum nutrimentum, a parvo ad conve-
nientem corporis staturam incrementum. Nam, uti
beatus ille Paulus ait ²⁶, expertus est omnia nostra,
solo peccato excepto. Rursum divina erant experts
seminis conceptio, partus inusitatus, nulli sædi-
tati nullisque sordibus obnoxia nativitas. Atque
hoc illud est quod Gregorius Theologus dixit :
« Leges naturæ solvuntur. » Nam inter aliæ citra

²⁵ Psal. CIX, 1. ²⁶ I Thess. IV, 16. ²⁷ Hebr. XIV,

maternos etiam parturiginis dolores Virgo purissima Christum peperit. Quippe de Joannis Damasceni sententia, ubi voluptas et delectatio nulla præcessit, ibi non abs re dicendum etiam dolorem nullum consequi. Et vero fuisse factam conceptionem utriusque gestationem prorsus inusitato modo, testatur ipse quoque Dionysius Areopagita verbis hujusmodi: « Quod humano quidem more substantiam assumpserit, de sacris oraculis percepimus: sed ignoramus tamen quo pacto de virginis sanguine, prorsus abhorrenti a naturæ lege, formatus sit. » Ideoque dictum ab Athanasio præclare: « Partum edidit nullas tori leges experta. » Etenim absque illo foret, non eadem peperisset ac infantem fasciis involutum in præsepe reclinasset. Hanc in sententiam divini Patres, quos indicavimus, de isto Evangelii dicto: « Non cognovit eam, donec Filium suum primogenitum peperit », disseverunt. At Manis 209 hæredes illi Paukiani dictum hoc arbitrari suo torquentes, labis expertem Domini matrem portentose fingunt post salutarem partum liberos alios ex Josepho suscepisse.

Postquam hoc modo Dominus noster Jesus Christus natus esset, Magi e Perside ad iter, conspecto sidere prorsus inusitato, se comparant, adorandique illius causa proficiscuntur, stellam ducem sequentes, quæ viam iter ingressis monstrabat. Hoc loco, dilecte filii, diligenter iis animum advertito quæ dicturi sumus. Nam de Magorum adoratione contentio non exigua inter viros sanctos existit. Nam primum eximius ille noster Epiphanius in libro quem *Panaria* vocavit, Christum jam bimulum et quadam in domo tradit a Magis adoratum esse. Quia enim conspectum in patria Magorum sidus carnalem Christi nativitatem significabat, neque Magus exiguo tempore Hierosolymam perducere poterat, qua quidem ipsa ratione motus Herodes jussit infantes bimulis majores interfici, habitum nimirum temporis ejus ratione quod a Magis exacte cognoverat, idcirco divinus ille vir, cujus mentionem modo faciebamus, Christum bimulum a Magis adoratum esse prodidit. Verum aliter Joannes ille noster aureus orator sentit. Non enim eodem tempore quo Christus est natus, etiam sidus illud a Magis conspectum esse dicit. In explanatione Matthæi ad verbum quæ tradat audi: « Multo ante Christi nativitatem sidus illud Magis apparuit, ut Christum in ipsis cunarum fasciis adorarent: quippe non parum in itinere temporis absumpturi erant. » Nimirum hoc dicere vult, Deum tempus certum Magis admensum esse, quod absumpturi essent in itinere; itaque de ipsius sententia stellam ejus ante monstravit, ut hoc modo Christum in cunis repertum venerarentur. Hanc Chrysostomi expositionem tum Athanasius tum Joannes Damascenus confirmant, cum in antro et Non autem ignoro, dilecte filii, te de quibusdam aliis quoque non parum ambigere, quæ in hac stella consideranda veniunt; et imprimis admirari motum novum ac inusitatum, institutionem, occulta-

A αὐτοῦ, ὅτι τὸ μὲν ἀνδρικῶς οὐσιωθῆναι αὐτὸν ἐκ τῶν ἱερῶν Λογίων ἐμάθομεν, ἀγνοοῦμεν δὲ ὅπως ἐκ περιθινῶν αἱμάτων ἐτέρῳ παρὰ τὴν φύσιν θεσμῶ διεπλάττετο. Καλῶς οὖν ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐφησεν· « Ὅτε ἐξελόχευσε, καὶ τὰ τῶν λεγῶν οὐ κατενόησεν. » Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἡ αὐτὴ καὶ τίκτουσα καὶ σπαργανοῦσα καὶ τῇ φάνῃ τὸ παιδίον ἐπαγκλίνουσα. Καὶ οὕτω μὲν οἱ διαληφθέντες θεοὶ Πατέρες περὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ ῥητοῦ τοῦ λέγοντος· « Καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτήν, ἕως οὗ ἔτεκεν τὸν Υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. » Οἱ δὲ τοῦ Μάνεντος κληρονομοὶ Παυλικίανοι τὸ τοιοῦτον ῥητὴν πρὸς ἴδιον ἐκλαμβάνοντες θέλημα, τὴν ἀσπίλον τοῦ Κυρίου μητέρα τερματολογοῦσι μετὰ τὸν σωτήριον τόκον ἐτέρους υἱοὺς ἐκ τοῦ Ἰωσήφ παιδοποιήσαι.

de isto Evangelii dicto: « Non cognovit eam, donec Filium suum primogenitum peperit », disseverunt. At Manis 209 hæredes illi Paukiani dictum hoc arbitrari suo torquentes, labis expertem Domini matrem portentose fingunt post salutarem partum liberos alios ex Josepho suscepisse.

B Γεννᾶται οὖν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καὶ Μάγοι ἐκ Περσίδος ἐγείρονται, τὸν καινότερον ἐκείνον ἀστέρα θεασάμενοι, καὶ εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ παραγίνονται, προηγούμενον ἔχοντες τὸν τοιοῦτον ἀστέρα καὶ τὴν ὁδὸν οἷον ὑποδεικνύοντα. Πρόσεχε δὲ, ἀγαπητέ· διαφρονία γὰρ οὐ μικρὰ παρὰ τοῖς ἀγίοις γίνεται τῆς παρὰ τῶν Μάγων ἕνεκα προσκυνήσεως. Πρῶτον γὰρ ὁ μέγας Ἐπιφάνιος ἐν τῇ βίβλῳ *Παναρίῳ* διετῆ λέγει καὶ ἐν οἰκίᾳ παρὰ τῶν Μάγων προσκυνηθῆναι τὸν Χριστόν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ κατὰ τὴν χώραν αὐτῶν φανείσ ἀστήρ τὴν κατὰ σάρκα ἐμήνυσε τοῦ Χριστοῦ γέννησιν, προέφθασε δὲ δι' ὀλίγου τοὺς Μάγους ἀγαγεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα (κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Ἡρώδης ἀπὸ διατοῦς ἀναιρεῖσθαι τὰ βρέφη προσέταξε, κατὰ τὸν χρόνον ὃν ἠχρίβωσε παρὰ τῶν Μάγων), τούτου χάριν ἀναμνησθεὶς ὁ θεὸς ἀνὴρ διετῆ παρὰ τῶν Μάγων ἐφη προσκυνηθῆναι τὸν Χριστόν. Ἄλλ' ὁ χρυσοῤῥήμων Ἰωάννης οὐχ οὕτω· οὐδὲ γὰρ ἅμα τῷ γεννηθῆναι τὸν Χριστὸν τηνικαῦτα καὶ τὸν ἀστέρα φησὶ τοῖς Μάγοις ὀφθῆναι. Καὶ ἄκουε τί κατὰ ῥήμα διέξεισιν ἐν τῇ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἐρμηνείᾳ· « Ὁ ἀστήρ δὲ πρὸ πολλοῦ τῆς γεννήσεως ἐφάνη τοῖς Μάγοις, ἵν' ἐν σπαργάνοις τὸν Χριστὸν προσκυνήσωσι. Πολὺν γὰρ ἐμελλον ἐν τῇ ὁδῷ ἀναλίσκειν τὸν χρόνον. Συνέμετρησε γὰρ, φησὶ, τὸν χρόνον ὁ θεὸς, ὃν ἐμελλον ἐν τῇ ὁδῷ ἀναλῶσαι οἱ Μάγοι· καὶ οὕτω κατ' ἐκείνον προέφθασεν αὐτοῖς τὸν ἀστέρα, ὡς ἐντεῦθεν ἐν σπαργάνοις προσκυνήσαι τὸν Κύριον. » Ἄλλὰ καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος, αὐτός τε ὁ Δαμασκηνός· Ἰωάννης, ἐν σηλαφῶ λέγοντες παρὰ τῶν Μάγων προσκυνηθῆναι τὸν Χριστόν, τὴν τοῦ χρυσοῤῥήμονος ἐπιθεσθαι πάντως ἐξήγησιν.

spelunca Christum a Magis adoratum perhibent. Οἶδα δὲ, ἀγαπητέ, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῖς λοιποῖς τοῦ τοιοῦτου ἀστέρος οὐ μικρῶς ἀμφιβάλλεις, τῇ παραδόξῳ τε κινήσει, τῇ στάσει, τῇ ἀποκρυβῆ, τῇ ἀφ' ὕψους συγκαταβάσει, καὶ πᾶσιν ἀπλῶς τοῖς τοιοῦ-

²² Matth. i, 25.

τοῖς. Ἀλλὰ μὴ ἐπὶ κλῆρον ἀμφίβαλλε· οὐδὲ γὰρ ὁ
 τοιοῦτο· ἀστὴρ εἰς ἐτύγγαν τῶν πολλῶν, οὗς ὁ
 Θεὸς ἐν τῷ στερεώματι κατ' ἀρχὰς ἔθετο, ἀλλὰ δύ-
 ναμὸς τις ἀόρατος ἦν, εἰς ταύτην μετασχηματι-
 σθεῖσα τὴν ὄψιν, ὡς ὁ χρυσοβήμων Ἰωάννης
 φησίν. Ἔδει γὰρ καὶ ἐπὶ παραδόξῳ τοιαύτῃ γενή-
 σαι καὶ παράδοξον ἀστὴρα γενέσθαι μηνυτὴν καὶ
 προάγγελον, ὡς ὁ θειότατος φησι Κύριλλος· εἰ
 μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐπὶ τοσοῦτον ἔφαι-
 νεν, οὐκ ἂν ἐν ἡμέρᾳ μίση τὰς ἡλιακὰς ἀκτίνας
 ὑπερῆκόντιζεν. Εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἔπεισε τοὺς
 Μάγους· ἐκείθεν ἐγερθῆναι καὶ τοσαύτην ὁδὸν σεύ-
 λασθαι, οὐκ ἂν οὕτω θαυμασιῶς εἰς Ἱεροσόλυμα
 ἦγαγεν, οὐκ ἂν ἐξ ὕψους συγκαταβάς ἐπάνω τοῦ
 τεχνέτορος ἔστη παιδίου, οὐκ ἂν ἀφαντος μετὰ ταῦτα
 ἐγένετο. Ἐπειδὴ γὰρ ὀδηγούμενοι παρ' αὐτοῦ προσ-
 εληλύθασιν τῷ Χριστῷ καὶ τῇ κατ' αὐτὸν ἀπλανεῖ
 πίστει γαγόνασιν κάτοχοι, χειραγωγίας οὐκίτι τοιαύ-
 της ἔδεοντο. Ἐνθεν τοι καὶ κατ' ὄναρ χρηματι-
 σθέντες δι' ἄλλης ὁδοῦ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν χώραν
 αὐτῶν.

Πρὸς τοῦτοις δὲ, ἀγαπητέ, τὴν τοῦ ἐν Βουλγαρίᾳ
 ἀρχιεπισκόπου ἐξήγησιν ἐπὶ μέσου παράγεις, κάν-
 τεύθεν δισχυρίζη μὴ ἐν αὐτῷ τῷ σπηλαίῳ, ἀλλ' ἐν
 οἰκίᾳ γενέσθαι τινὲ τὴν παρὰ τῶν Μάγων προσκύ-
 νησιν. Ὁ γὰρ θεῖος οὗτος ἀνὴρ ἐκ τῶν τοῦ κατὰ
 Ματθαίου Εὐαγγελίου, ὡς εἰσικεν, ὁρμώμενος, τῶν
 οὕτω περὶ τῶν Μάγων λεγόντων· « Καὶ ἐλθόντας εἰς
 τὴν οἰκίαν εἶδον τὸ παιδίον μετὰ Μαρίας τῆς μητρὸς
 αὐτοῦ, » καὶ τότε φησίν, « οὗ μετὰ τὸ γεννηθῆναι
 τὸν Κύριον καὶ ἐν τῇ φάτῃ ἀνακλιθῆναι εἰκὸς ἦν
 εὐρεθῆναι καὶ οἰκίαν τινὰ, ἐν ἣ παρὰ τῶν Μάγων
 τὴν προσκύνησιν δέξασθαι. Καὶ ὁ μὲν διαληφθεὶς
 ἀνὴρ εἰσικεν προφανῶς λέγειν ἂν ἐν τῷ σπηλαίῳ,
 ἂν ᾧ καὶ ἡ φάτῃ, τοὺς Μάγους εἶδεν τὸν Χριστόν·
 ὁ δὲ τὴν γλώτταν χρυσοῦς τὰ τε τῆς οἰκίας συμ-
 βάζων καὶ τὰ τῆς φάτῃς αὐτῆς οὕτω φησίν, « οὗ
 τεκοῦσα μὲν εὐθέως κατέκλιεν· ἐκεῖ πολλῶν καὶ
 γὰρ συνιόντων διὰ τὴν ἀπογραφὴν οὐκ ἦν οἰκίαν
 εὐρεῖν. Παράγεις δὲ καὶ τὸν θειότατον Λουκᾶν ἐπι-
 σημαίνοντα τοῦτο καὶ λέγοντα « οὗ διὰ τὸ μὴ εἶναι
 τόπον ἐν τῷ καταλύματι, ἀνεκλίεν αὐτὸν ἐν τῇ
 φάτῃ, μετὰ δὲ τοῦτο ἀνεῖλετο καὶ ἐπὶ τῶν γονάτων
 εἶγεν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ταῦ κατὰ Ματθαίου ἔκτη
 ἐμλίᾳ περὶ τῶν Μάγων οὕτω φησὶ· « Τί δὲ ὄλω
 καὶ βασιλείας σύμβολον εἶδον, καλύθη καὶ φάτῃν
 καὶ παιδίον ἐν σπαργάνοις καὶ μητέρα πτωχὴν, ἰδόν-
 τε; » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Πῶς δὲ καὶ ὁ ἀστὴρ, εἰπέ
 μοι, τόπον οὕτω στενὸν φάτῃς καὶ καλύθη ἰδει-
 κνυεν, εἰ μὴ τὸ ὑψηλὸν ἐκεῖνο ἀφείς κάτω κατέβη
 καὶ ὑπὲρ αὐτῆς ἔστη τῆς κεφαλῆς τοῦ παιδίου; »
 Καὶ μετὰ ταῦτα· « Ἐπεὶ οὖν ἦγαγε καὶ χειραγω-
 γησε, καὶ πρὸς τὴν φάτῃν ἔστησεν, οὐκίτι δι' ἀστέ-
 ρος, ἀλλὰ δι' ἀγγέλου λοιπὸν αὐτοῖς διαλέγεται. »
 Καὶ ἐν τῇ ὀγδόῃ δὲ ἐμλίᾳ κατὰ λέξιν οὕτω φησὶ
 περὶ τῶν Μάγων· « Ἀλλὰ τί τὸ πείσαν αὐτοὺς προσ-

tionem, de sublimi descensum, aliaque talia. Ve-
 rum hæc nolim tibi nimium negotii facessere. Non
 enim hæc stella de illorum siderum numero fuit,
 quæ initio rerum Deus in firmamento collocavit,
 sed potestas quædam inaspectabilis, in hujusmodi
 speciem transformata, quemadmodum Joannes
 Chrysostomus ait. Oportebat enim in nativitate
 admirabili et inusitata etiam stellam novam ac
 inusitatum oriri, quæ index esset ac **210** præ-
 nuntia, sicuti divinus ille Cyrillus loquitur. Nam
 absque illo foret, non tantum lucis et splendoris
 habuisset, non medio die radios solares superæs-
 set, non Magis persuasisset ut e patria profecti
 tantum itineris susceperent, non eos modo tam
 admirabili perduxisset Hierosolymam, non ex alto
 se demittens supra natum infantem constitisset,
 non deinceps conspici desiisset. Posteaquam enim
 ab ea ducti ad Christum accesserant et vera illum
 fide amplexi fuerant, non jam amplius ejusmodi
 manuductionis egebant. Ideoque oraculo per
 quietem admoniti alia via suam in patriam sunt
 reversi.

Fortassis autem, dilecte fili, Bulgariae pontificis
 enarrationem in medium prolatam nobis oppones,
 et ex ea probabis non in spelunca, sed domo qua-
 dam Christum a Magis adoratum esse. Nimirum
 divinus ille vir, occasione de verbis Evangelii per
 Matthæum conscripti sumptis, quæ de Magis ita
 loquuntur: « Ingressi domum ibidem cum matre
 Maria puerum viderunt », soribit consentaneum
 esse, post id temporis quo editus in lucem Domi-
 nus in præsepi reclinatus fuerit, inventam fuisse
 domum quamdam in qua Magi eum venerarentur.
 Adeoque palam Theophylactus indicare videtur
 Magos Christum in antro illo non conspexisse, quo
 præsepe continebatur. Verum Chrysostomus inter
 se tam ea quæ de domo dicantur quam quæ de
 præsepi concilians, Ubi primum, inquit, mater eum
 peperisset, in præsepi reclinavit. Quippe quod ma-
 gnæ hominum copiæ census causa confluiscent,
 domum invenire non potuerant. Ejus rei testem
 citat Lucam, qui verbis hisce idem innuere: « Quia
 in diversorio locus non esset, in præsepi eum re-
 clinavit ». Atque inde post eum sublato in
 genua collocavit. Idem in eorum orationum sexta
 quibus Evangelium Matthæi explanavit, in hunc
 modum de Magis loquitur: « Cum tugurium et
 præsepe et fasciis involutum puerum et matrem
 pauperem cernerent, quodnam obsecro, regni
 signum videbant? » Et paulo post. « Quoniam, in-
 quit, pacto (dic mihi) stella tam artum præsepis et
 tugurii locum indicabat, si non relicto sublimi se
 demisit et supra caput ipsius pueri constitit? »
 Rursum post hæc: « Ubi jam adduxisset eos ac
 juxta præsepe stitisset, non amplius per stellam,
 sed per angelum eos deinceps alloquitur. » Itidem
 in oratione octava de Magis ad verbum hæc tra-

²⁰ Matth. II, 11. ²¹ Luc. II, 7.

dit : « Quid tandem eis persuasit ut puerum summissimè venerentur? Nec enim Virgo speciem quamdam illustrem præ se ferebat, nec domus erat splendida. » Et paulo post : « Nihil istic magni et insignis conspiciebatur, ex iis quidem rebus quæ sensu percipiébantur, sed tantum præsepe ac tugurium **211** materque paupercola, ut nimirum hinc nudam Magorum philosophiam agnoscas. » De quibus omnibus animadvertas licet, Chrysostomum id loci quo præsepe continebatur, et domum et tugurium et speluncam appellasse. sed oratori huic aureo fidem habeat, qui tuba

Postquam hoc quo diximus modo Christus natus fuisset, octavo deinceps die circumciditur, et post 40 dies in templum deportatur. Sic enim perscriptum legimus : « Complejis purificationis diebus, ex lege Mosis, puerum Hierosolymam tulerunt ²². » Lex autem illa hujusmodi est : « Si mulier e vtro concepto semine marem pepererit, polluta esto 40 dies; sin feminam ediderit, dies 80 ²³. » Quamobrem, quæso, ita sunt hæc instituta? Et cur tempus hoc pollutioni præscriptum matri femellæ duplicatur? Theodoretus hac de re in hunc modum disserit, nimirum pollutionis hoc tempus quietis causa præscriptum esse mulieribus, uti quæ magno opere graventur dum uterum gerunt. Quippe metu iniquationis tex maritos retrahit, neve suas uxores id temporis adeant suadet. Et quia feminea soboles matrem molestia majori afficit (aiunt enim hanc citius in utero se movere quam marem), idcirco femellas parientibus duplum pollutionis templum est præscriptum, ut hac ratione duplo quiete longiorem requiem haberent. Hæc Theodoriti est sententia. Divinus autem vir ille Cyrillus ait marem intra dies 40 formam suam consequi, femellam vero dies 80 ad humanæ formæ expressionem requirere. Et quia mascula soboles purificationis causa die quadagesimo, femina vero octogesimo ad templum deferrebatur, apparet omnino Per hæc significari quod hujusmodi formatio purgatione, quæ divinitus fiat, indigeat. Sic divini Patres hac de re disseruerunt. Cæterum liber ille qui parva Genesis dicitur, haud scio cujus auctoris, Adamum quidem ait post 40 dies paradisi esse ingressum, Evam vero post 80; eaque de causa post totidem dies tam mares quam femellas in templo sisti. Verum tu mihi librum hunc missum facito. Nam vera Mosis historia monstrat Deum die sexto Adamum finxisse, ac mox in paradisi collocasse. Consimiliter Evam die sexto de Adam costam, quam sumpserat, formatam sexto item die in paradisi collocat. Et quidem post sextum hunc diem nihil amplius condidit.

μίαν τῶν πλεωρῶν λαβὼν τοῦ Ἀδάμ· μετὰ γὰρ τὴν ἕκτην ἐποίησεν οὐδέν.

²² Luc. II, 22. ²³ Levit. XII, 6.

(53) Quis sit auctor Λεπτικῆς Γενέσεως, *Parva Genesios*, quam citant præter Glycam, Cedrenus et Zonaras, ignoratur, quove sæculo e tenebris emergerit; nam antiquioribus fuit prorsus incognita.

κυνῆσαι; οὐτε γὰρ ἡ παρθένος ἐπίσημος ἦν, οὐτε ἡ οἰκία περιφανής. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Οὐδέν τι τῶν αἰσθητῶν μέγα ἐκεῖ, ἀλλὰ φάτην καὶ καλύθη καὶ μήτηρ πτωχῆ, ἵνα γυμνῆν τῶν Μίγων ἴδῃ; τὴν φιλοσοφίαν. » Μάθανε οὖν ἐντεῦθεν ὅτι καὶ οἰκίαν καὶ καλύθη τὸ στήλαιον ὁ Χρυσοβόλῃμων ἐκάλεσεν, ἔνθα καὶ ἡ φάτην. Μὴ οὖν ἔνθεν κάκειθεν περιπλανήσῃ σου ἡ διάνοια, τῷ Χρυσοβόλῃμονι δὲ πρόσχε μᾶλλον, ὅτι καὶ σάλπιξ οὐτῶς χρυσήλατος τοῦ παναγίου κεχημάτιζε Πνεύματος. Quamobrem hinc inde mens tua non obvagatur, sancti Spiritus fuit, ex auro solido dueta.

Γεννᾶται οὖν, ὡς εἴρηται, ὁ Χριστὸς, κἀντεῦθεν ὀκταήμερος περιτέμνεται, ἐν τῷ νεῷ προσάγεται μεθ' ἡμέρας μ'. « Καὶ ἐπλήσθησαν » γὰρ φησιν. « αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ κατὰ τὸν νόμον Μωσέως, καὶ ἀνήγαγον τὸ παιδίον εἰς Ἱεροσόλυμα, » κατὰ τὸν οὕτω λέγοντα νόμον· « Ἐὶν ἐπνευματιοῦσθῃ γυνὴ ἀπὸ ἀνδρός καὶ τέκη παιδίον ἄρβεν, ἀκάθαρτος εἴτη μενέτω ἡμέρας μ', ἐὰν δὲ θῆλυ τέκη παιδίον, ἡμέρας π'. » Διὰ τί δὲ καὶ τίνος ἔνεκεν ταῦτα; ὁ ἐμπρόθεσμος; οὗτος τῆς ἀκαθαρσίας καιρὸς διπλασίων ἐδόθη τῇ μητρὶ τοῦ θήλειος; Ὁ μὲν οὖν Θεοδώρητος οὕτως εὐρηται περὶ τούτων διεξιῶν, ὅτι τὰ τῆς τοιαύτης ἀκαθαρσίας ἀναπαύσεως χάριν ἐνομοθετήθη ταῖς γυναῖξι, βαρυνόμεναις δῆθεν τῷ τῆς ἐγκυμονίας καιρῷ· διὰ γὰρ τοῦ φόβου τῆς ἀκαθαρσίας ἀναχαιτίζει τοὺς ὁμοσύγους ὁ νόμος, καὶ πείθει τῆν καὶ ταῖς γαμεταῖς αὐτῶν μὴ προσέρχεσθαι. Καὶ ἐπειδὴ τὸ θῆλυ μείζονι καθυποβάλλει ἀχθηδόνι τὴν αὐτὸ φέρουσαν (λέγεται γὰρ ὅτι τάχιον ἐν τῇ γαστρὶ σκαίρει τὸ τοιοῦτον ἢ τὸ ἄρβεν), τούτου χάριν ὁ τῆς ἀκαθαρσίας καιρὸς διπλασίων ἐδόθη ταῖς τικτούσαις τὰ θήλαια, ὡς ἐντεῦθεν αὐτὰς διπλασίω κεκτηθῆναι καὶ τὴν ἀνάπαυσιν. Καὶ τὰ μὲν τοῦ Θεοδώρητου τοιαῦτα· ὁ δὲ θεϊότατος Κύριλλος ἐν ἡμέραις μὲν εἰδοποιεῖσθαι τὸ ἄρβεν φησὶ μ', τὸ θῆλυ δ' αὐτῶν ἡμερῶν π' δεῖσθαι πρῶς γὰρ τὴν εἰδος τὸ ἀνθρώπινον πάροδον. Καὶ ἐπειδὴ τὸ μὲν ἄρβεν καθαρισμοῦ χάριν ἐν ἡμέρᾳ τῇ τεσσαρακοστῇ, τὸ δὲ θῆλυ τῇ ὀγδοηκοστῇ προσεφέρετο τῷ νεῷ, φαίνεται πάντως ὅτι καθάρσεως ἡ τοιαύτη πλάσις δέεται παρὰ Θεοῦ. Καὶ οὕτω μὲν οἱ θεοὶ περὶ τούτου Πατέρας· ἡ δὲ λεγομένη Λεπτικὴ Γένεσις (53), οὐκ οἶδ' ὅθεν συγγραφεῖσα καὶ ὕμνος, φησιν ὅτι μεθ' ἡμέρας π' εἰσηλθεν ὁ Ἀδάμ εἰς τὸν παράδεισον, ἡ δὲ ἔβαν μεθ' ἡμέρας π', καὶ τοῦτου χάριν ἐν ἡμέραις τοσαύταις προσάγονται τῷ νεῷ τὸ τε ἄρβεν καὶ τὸ θῆλυ, ἀναλόγως τάχα τῷ Ἀδάμ καὶ τῇ ἔβαν. Ἄλλ' ἄφες αὐτῆν· ἡ γὰρ τοῦ Μωσέως ἀληθῆς ἱστορία δείκνυσιν ὅτι τῇ ἕκτη ἡμέρᾳ τὸν Ἀδάμ ἐπλασεν ὁ Θεός, καὶ ἔθετο αὐτὸν εὐθείως ἐν τῷ παραδείσῳ· καὶ τὴν ἔβαν ὡσαύτως ἐν αὐτῷ πλάττει τῷ παραδείσῳ ἐν τῇ ἕκτη ἡμέρᾳ.

Qua vero ratione Christus Dominus Mosaicæ fuerit legi subiectus, disputant theologi, sacrarumque Litterarum interpretes.

Ἀνήγαγον οὖν εἰς Ἱεροσόλυμα τὸν Ἰησοῦν, ὡς Ἀ
προείρηται, τῷ Μωσαϊκῷ νόμῳ καὶ αὐτὸν ὑποκαί-
μενον (54). Μετὰ μάλιστα τὸ ἀναχθῆναι τὸν Ἰησοῦν
εἰς Ἱεροσόλυμα, καθὰ φησιν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς,
φεύγει πρὸς Αἴγυπτον. Ἐκείθεν εἰς Ναζαρέθ ἔρχε-
ται, κάλει τὴν σωματικὴν αὔξησιν δέχεται. Ἄσκι
ἐτῶν λ' γίνεται, καθὰ φησιν ὁ θεηγόρος Λουκάς,
πρὸς Ἰορδάνην πορεύεται, παρὰ Ἰωάννου τὸ βάπτι-
σμα δέχεται. Τότε δὴ τότε καὶ τοῖς ἀγνωστοῖς γωφρι-
μος γίνεται· εἰ μὴ γὰρ ἀγνωστος παντάπασιν ἦν,
οὐκ ἂν ὁ Πρόδρομος τοῖς ἀπεσταλμένοις πρὸς αὐ-
τὸν ἱερεῦσι καὶ Λευαῖταις ἔλεγεν· «Ἰδοὺ μέσος ὁμῶν
ἕστηκεν, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε.» Ὁ Πατήρ ἀνωθεν
διὰ τοῦ παναγίου Πνεύματος αὐτὸν ὑποδείκνυσι.
Καὶ πρόσθετος τῷ βαπτιστῇ λέγοντι· «Ἐγὼ οὐκ ἤδειν
αὐτὸν, ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐκεῖνός μοι εἴ-
πεν, Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα κατερχόμενον, ἐκεῖνός
ἐστίν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός.» Ἐβδὴλον οὖν ἐντεῦ-
θεν ὅτι πρὸ τῆς ἐν Ἰορδάνῃ ἐπιφανείας αὐτοῦ κατὰ-
δηλος οὐκ ἦν οὐδενί· εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν αὐ-
τὸς ὁ Πρόδρομος ἔλεγεν· «Ἐγὼ διὰ τοῦτο ἦλθον βα-
πτίζων ἐν ὕδατι, ἵνα φανερωθῇ τῷ Ἰσραὴλ.» καὶ
αὐθις· «Κἀγὼ ἑώρακα, καὶ μεμαρτύρηκα τῇ ἀλη-
θείᾳ, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.» Ἀλλὰ καὶ
τὸ Πνεῦμα τὸ ἕγιον, ἀγαπητὸν, διὰ τοῦτο κατήλθεν
ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν, ἵνα μὴ τις νομίῃ ὅτι χάριν τοῦ
Βαπτιστοῦ κατηνέχθη ἀνωθεν ἢ πατρικὴ καὶ θεία
φωτὴ, εἶπε καὶ μᾶλλον ἐκεῖνος μείζων ἐδόκει τοῦ
βαπτιστομένου· καὶ ἀρχιερέως γὰρ ἦν υἱὸς καὶ ἐκ
στερέας γενένηται, καὶ μᾶλλον ὅτι τὸν Ἰησοῦν αὐ-
τὸς ἐβάπτισεν ὡς ἕνα τῶν πολλῶν ἐκείσε παραγενό-
μενον. Οὐδέπω καὶ γὰρ δῆλα γενέσθαι τὰ κατ' αὐ-
τὸν ἐφθασεν, ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐν τῇ εἰς
τὴν κατὰ Ματθαῖον δωδεκάτῃ αὐτοῦ ὁμιλίᾳ φησιν.

Εἰ δὲ ταῦτα ὅτως ἔχει, εἰ πρὸ τοῦ βαπτισθῆναι
παντάπασιν ἀγνωστος ἦν, τὰς εὐρισκομένας ὅπου-
δῆποτε λοιπὸν ἱστορίας, περὶ τε τοῦ ὕδατος δηλαδὴ
τοῦ ἐλεγμοῦ καὶ περὶ τῆς ἀρχιερωσύνης αὐτῆς, ἦν
λέγουσι παρὰ τῶν Ἰουδαίων δέξασθαι τὸν Χριστόν,
ὡς οὐδὲν ἥγου καὶ ἀπόβριπτε. Εἰ γὰρ τοιοῦτόν τι
γενέσθαι προέφθασεν, οὐκ ἂν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάν-
νης ἔλεγε· «Ταύτην ἐποίησε τὴν ἀρχὴν τῶν ση-
μείων ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἐφάνερωσε τὴν
δόξαν αὐτοῦ, καὶ ἐπίστευσαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς
αὐτόν.» Εἰ γὰρ καὶ περὶ τὸ δωδεκάτον ἔτος τῆς
κατὰ σάρκα ἡλικίας αὐτοῦ ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἱερὸν,
καὶ ἐνεφάνισεν δῆθεν ἑαυτὸν, ἀλλ' οὐ τὴν οἰκείαν

⁵⁴ Luc. III, 23. ⁵⁵ Joan. I, 26. ⁵⁶ Ibid. 33. ⁵⁷ Ibid. 34. ⁵⁸ Joan. II, 11.

(54) Post vocabulum ὑποκαίμενον, in F. quaedam
habentur, quae in C, V, JM. et Leuclaviano codi-
cibus desiderantur. Ea sunt de S. Josepho: Καὶ
οὐκ ἐγίνωκεν αὐτὴν ἕως οὗ ἐπέκειτο τὸν υἱὸν
αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. Τέθεικεν οὖν ἐνταῦθα τὸ
ἔως οὗ, ἵνα μάθωμεν. ὅτι πρὸ τῶν ὠδίνων ἀνεπα-
φος ἦν ἢ παρθένος ἐν ἀληθείᾳ· τὴ γὰρ μετὰ ταῦτα
ἡμῖν γατίλιπε συλλογίζεσθαι, ὅτι τὴν οὕτω γενομέ-
νην μητέρα καὶ καινὸν ὠδίνων καὶ ξένων λογιζομέ-
των καταξιωθεῖσσαν· οὐκ ἂν οὐδὲ μετὰ ταῦτα δίκαιο;

Igitur, ut diximus, Hierosolymam Jesus deferitur
tanquam et ipse Mosaicæ legi subiectus. 212
Post id temporis vero, quemadmodum Chrysostomus
censet, in Ægyptum fugit, ac inde Nazaretam re-
vertitur, ubi corporis incrementum accipit. Annos
autem, ceu Lucas indicat ⁵⁵, triginta jam natus ad
Jordanem se confert, et a Joanne baptizatur. Atque
hoc tempore cunctis innotescit, incognitus antea.
Nam nisi plane fuisset incognitus, non vates ille
sacerdotibus ac Levitis ablegatis ad se dixisset:
«En medius inter vos versatur, quem vos igno-
ratis ⁵⁶.» Deinde Pater eum cœlitus per Spiritum
sanctum commonstrat. Atque hic mihi vide quid
ipse Baptista dicat: «Equidem ait, non noram
ipsum; verum qui me ad baptizandum ablegavit,
is mihi dixit: In quem Spiritum sanctum descen-
dere videris, ille mihi charissimus est Filius ⁵⁷.»
De quibus sane verbis admodum perspicuum est
ante ipsius ad Jordanem adventum nemini Christum
fuisse notum. Quippe si notus fuisset, Præcursor
ille non dixisset se venisse propterea baptizatum
aqua, ut Israelicis Christus innotesceret. Idem rur-
sus ait: «Vidi ego, veritatique testimonium perhi-
bui, eum Dei Filium esse ⁵⁸.» Spiritus etiam sanc-
tus, dilecte filii, propterea descendit in Jesum, ne
quis existimaret Baptistæ causa paternam divinam-
que vocem illam cœlitus auditam esse, quæquam
is baptizato longe major esse videretur. Nam et
patre pontifice natus fuerat, et matrem habuerat
antea sterilem; denique maximum illud erat,
quod Jesus ipse baptizaret, qui tanquam unus ex
multis eo vèneret. Etenim necdum ipsius conditio
et status mortalibus nota erant, quemadmodum
Joannes ille Chrysostomus ait in orationum illa-
rum quibus Matthæi declaravit Evangelium duo-
decima.

Quæ cum ita sint, cumque prorsus ante bap-
tizatum ignotus fuerit, historias illas, ubicunque tan-
dem eas repereris, nimirum de aqua explorationis
deque pontificatu, quem a Judæis Christo delatam
esse perhibent, flocci plane facito proque rejecti-
titiis ducito. Nam si quid ejusmodi ante contigisset,
Joannes evangelista non dixisset: «Hoc miracu-
lorum initium Canæ in Galilæa Jesus præbuit,
suamque majestatem declaravit, et ipsius discipuli
fidem ei habuerunt ⁵⁹.» Etenim quæquam id
quoque temporis, cum duodecim natus esset annos,
illa de ætate loquendo, ad carnem quæ referenda
est, in templum ascendit seque palam exhibuit,

ὃν ἐκεῖνος ὑπέμεινε γινῶναι λοιπὸν· καὶ οὕτω μὲν
ὁ τὰ θεῖα πολλὸς Ἀθανάσιος, ἐπὶ τῶν τῶν εὐαγγελικῶν
καὶ θεῶν βητῶν. Οἱ δὲ τοῦ καταράτου Μανέντος; κλη-
ρονόμοι Παυλικιανοὶ μηδὲν τοι τοῦτο ἐνοῶσαι δυνη-
θέντες, καὶ τοῦτο παρήχθησαν, ὡς προείρηται, εἴ-
παι ἐπὶ τῇ ἀπίστῳ καὶ παναμίῳ τοῦ Κυρίου μη-
τρὶ, ὅτι μετὰ τὸν σωτήριον τόκον ἐτέρους υἱοῦς
ἔσγεν ἐκ τοῦ Ἰωσῆφ. Μετὰ μάλιστα, εἰ μὴ sequuntur.

non tamen divinitatem suam istic hoc ipso patefecit, quando nullum Hierosolymis prodigium id temporis edidit, sed tantum insidentem labris suis gratiam commonstravit. Et ab eo tempore rursus in umbra quasi quadam delituit, quemadmodum orator ille aureus in enarratione scripti per Joannem Evangelii loquitur.

213 Secundum hæc, vi delictet post baptismum ac editum Canæ miraculum, 12 quidem numero discipulos eligit, at homines prorsus inopes et indoctos, nimirum piscatores, litterarum doctrinæque rudes et plebeizæ conditionis atque status. Quibusnam, obsecro de causis istud? Ut quidquid ipsi præclare dicerent atque facerent, id omne Dei potestati sapientizæque tribueretur. Atque hoc illud ipsum est quod Dominus ad Paulum pronuntiavit: « Satis esto tibi grata mea: quippe mea vis et potestas in imbecillitate perficitur ». Non dubium est autem quin verum sit Christi discipulos pauperes ac rudes fuisse. Nihilo tamen minus Epiphanius quidam presbyter in oratione sua, quam de impollutæ Domini Matris nativitate dixit, Joannem Zebedæi filium inquit post patris obitum possessiones universas quas Zebedæ habuerit vendidisse, cumque se contulisset Hierosolymam, sanctam eum Sionem emisse. Qua de causa factum sit ut quoniam Joannis emptioni Caiaphas adfuisse, deinceps pontifici notus perhibeatur. Quippe dimidium honorum suorum pontifici dederat, reliquum dimidium in adornandum pascha impenderat, hoc est in cœnam illam Christi mysticam. Ideoque Christum, cum discipulis diceret: « Ad certum illum hominem divertite, » Joannem Theologum intellexisse tradit, apud quem deinde cœnam illam mysticam sumpserint atque permanserint. At vero Joannes Chrysostomus asserit Janta Zebedæum et filios ipsius inopia laborasse, ut etiam aliquando naviculæ assidentes vetera fractaque retia consueverint. Et quamam, obsecro, fronte audet Epiphanius dicere cœnam illam mysticam in Joannis domo præparatam fuisse, atque ipsum Joannem esse ad quem discipulos Dominus ablegaverit? Nam si Joannes cum Petro præparandi Paschalis causa certum quemdam ad hominem missus fuit, quemadmodum evangelica historia narrat, manifesto

A θεότητα κατάδηλον ἐνεσθῆεν ἐποίησεν, ὅτι μὴδὲ σήμερον ἐκεῖσε τῆνικαῦτα εἰργάζατο, μόνῃ δὲ τὴν ἐπικαθημένην τοῖς αὐτοῦ χεῖλεσι χάριν ὑπέδειξε καὶ ἔκτοτε πάλιν ἐαυτῷ συνσεκίασεν, ὡς ὁ χρυσοῦς τῆν γλῶτταν ἐν τῇ κατὰ Ἰωάννην ἐρμηνείᾳ φησὶν.

Μετὰ δὲ ταῦτα, ἤγουν μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ τὸ ἐν Κανᾷ σημεῖον, ἐκλιγεται μαθητὰς, δυσκαίθεκα τὸν ἀριθμὸν, ἀπόρους δὲ πάντας καὶ ἰδιώτας, ἀλιεῖς, ἀγραμμάτους καὶ τῆς μερίδος ὄντας τῶν ἀφανῶν. Διὰ τί δὲ ταῦτα καὶ τίνας ἐνεκεν; Ἰνα τὸ δι' αὐτῶν κατορθούμενον τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει καὶ σοφίᾳ λογίζηται. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ὅπου εἶπε πρὸς Παῦλον ὁ Κύριος: « Ἀρχαί σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειούται. » Καὶ ὁ μὲν ἀληθῆς λόγος πτωχείαν καὶ ἰδιωτείαν λέγει προσεῖναι τοῖς μαθηταῖς τοῦ Χριστοῦ (55). Ἐπιφάνιος δὲ τις πρεσβύτερος ἐν λόγῳ αὐτοῦ, ὃν ἐπὶ τῷ γενεθλίῳ δῆθεν τῆς παναμώμου Μητρὸς τοῦ Κυρίου ἐξέδωκε, καὶ τάδε φησὶν, ὅτι ὁ υἱὸς Ζεβεδαίου Ἰωάννης μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐπώλησεν πᾶσαν τὴν αὐτοῦ κτῆσιν τὴν ἐν Ζεθεδῇ καὶ ἰλθῶν εἰς Ἰερουσαλήμ ἠγόρασε τὴν ἀγίαν Σιών· ὅθεν ὡς τοῦ Κατάφα καταμεινοντος ἐν τῇ ἀγορασίᾳ Ἰωάννου, κατὰ τοῦτο λέγεται οὗτος εἶναι γνώριμος τῷ ἀρχιερεῖ· καὶ τὰ μὲν ἡμίση ἔδωκε τῷ ἀρχιερεῖ, εἰς δὲ τὰ λοιπὰ ἡμίση ἠτοίμασε τὸ πάσχα, ἤγουν τὸ μυστικὸν δεῖπνον τοῦ Χριστοῦ. Ἦνίκα καὶ γὰρ τοῖς μαθηταῖς εἶπεν ὁ Χριστός: « Ὑπάγετε πρὸς τὸν δεῖνα, » Ἰωάννην ἰδέσθαι τὸν Θεολόγον. Ἐκεῖ λοιπὸν ἐτέλεσαν τὸ μυστικὸν δεῖπνον, καὶ ἐκεῖ ἔμειναν· καὶ ὡς οὐκ ἤμην ἐκεῖ, μὴδὲ πιστεύσης μοι. Ὁ γὰρ χρυσοῦρρήμων Ἰωάννης τοσαύτην εἶπε πτωχείαν ἔχειν τὸν τε Ζεβεδαιὸν καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, ὥστε καθῆσθαι παρὰ τῷ πλοίῳ καὶ δίκτυα βάρπτειν διεβρωγῶτα καὶ παλαιά. Πῶς δὲ καὶ παρὰ τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἰωάννου τὸ μυστικὸν δεῖπνον ὁ διαληφθεὶς ἀνὴρ ἐτοιμασθῆναι λέγει, τὸν δεῖνὰ τε αὐτὸν εἶναι πρὸς ὃν οἱ μαθηταὶ παρὰ τοῦ Κυρίου ἐστάλησαν; Εἰ γὰρ αὐτὸς ὁ Ἰωάννης σύναμα τῷ Πέτρῳ ἀπεστάλη πρὸς τὸν δεῖνα τῆς τοῦ πάσχα χάριν ἐτοιμασίας κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν, φαίνεται προφανῶς ὅτι ὁ πρεσβύτερος οὗτος Εὐαγγέλιον οὐκ ἀνέγνω ποτέ. Εἰ γὰρ ἀναγνῶναι ἐφθασεν, ἔγνω ἂν ὅτι ὁ Ἰωάννης ἀπεστάλη πρὸς τὸν δεῖνα, οὐ μὴν αὐτὸς ὁ Ἰωάννης

“ II Cor. xii, 9.

(55) Post μαθηταῖς τοῦ Χριστοῦ, in F. sequuntur, quæ absunt ab editione Meursiana, Leunclavii versione, et codicibus V. et C: « Ὁ μέντοι καλοσκέπατος ὁ Μεταφραστὴς ἐν τῷ παρ' αὐτοῦ συγγραφέντι μαρτυρίῳ τῶν ἀγίων ἀποστόλων Βαρτολομαίου καὶ Βαρνάβα φησὶ ταῦτα· Ἄρτι δὲ τὸν παράλυτον ὁ Σοῦτηρ Ἰασάμνος κατὰ τὴν προβατικὴν εἶχε θεάτην τοῦ θαύματος τὸν Βαρνάβαν· διδὼ καὶ πρὸς τὰ βλάτη τῆς καρδίας ἀπαβλεψάμενος, καὶ λόγου μετέδοκε, καὶ παρήσσιας τῆς πρὸς αὐτὸν, ὁ τοίνυν Βαρνάβας τὴν οἰκίαν Μαρίας τῆς μητρὸς Ἰωάννου, ὃς Μάρκος ἐπελέγετο, καταλαβὼν (θεῖαν δὲ τούτου ταύτην εἶχεν ὁ λόγος) φησὶ πρὸς αὐτὴν· « Ὁ μέλλω ἐρχεσθαι,

ὃν ἐπεθύμουν ἰδεῖν οἱ πατέρες ἡμῶν, Ἰδοὺ παραγέγονε. » Καὶ ἅμα καταλιπούσα πάντα κατέλαβε τὸν ναῦν, καὶ τῷ Χριστῷ προσκοιτούσα πρὸς τὸν οἶκον αὐτῆς εἰσελθεῖν αὐτὸν παρεκάλει, καὶ ὅη καὶ ἀφίκετο. Καὶ ἐστὶν οὗτος ἐν ᾧ τὸ Πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν ἐπέτελεσε. Λόγος δὲ ἀνωθεν εἰς ἡμᾶς καταβέβηκεν, ὡς κεράμιον βαστάζων τοῦ ὕδατος, ᾧ κατακολουθεῖν ὁ Χριστὸς τοὺς μαθητὰς ἐπέτρεψε, Μάρκος ἦν ὁ σοφός, ὁ τῆς Μαρίας ταύτης υἱός· ἐν δὲ τῷ τοιοῦτῳ οἴκῳ καὶ μετὰ τὴν ἀνάληψιν ἀνήλθον ὑπεστρέψαντες οἱ ἀπόστολοι μετὰ τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν, ἐν οἷς ἦν καὶ Βαρνάβας, καὶ Μάρκος. Ἐπιφάνιος δὲ τις, et reliqua.

ἦν ὁ δεῖνα ἐκεῖνος πρὸς ὃν ἀπεστάλησαν οἱ μαθη- A
ται παρὰ τοῦ Κυρίου.

Περὶ δὲ τοῦ Παύλου τί χρὴ καὶ λέγειν, εἴ γε καὶ
τοῦτον εἶναι νομίζεις ἕνα τῶν δώδεκα κατὰ τὴν πλειό-
νων ὑπόληψιν; Ἄφες τοῦς τῶν πολλῶν λόγους, καὶ
τοῖς ἱεροῖς πρότερον γράμμασι. Δώδεκα μὲν οὖν
ἐξελέξατο μαθητὰς ὁ Χριστός, οἷς οὐκ ἔστι συνη-
ριθμημένοι; ὁ Παῦλος. Πῶς καὶ γὰρ, εἶγε μετὰ τὴν
τοῦ παναγίου Πνεύματος; κάθοδον προσελήλυθε τῷ
Χριστῷ; Δώδεκα μὲν οὖν εἰ μαθηταί, ἐφ' ὧν ὁ
Ἰούδας τῆ τῆς φιλαργυρίας νόσφ κατοχὸς γεγονώς
τοῦ τῶν μαθητῶν ἐκπίπτει χοροῦ. Εἰσάγεται δὲ
ἀνε' αὐτοῦ μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάληψιν ὁ Ματ- B
θίας, ὡς ἡ βίβλος διαγορεύει τῶν Πράξεων. Οὐκοῦν
οἱ τὸν Παῦλον ἕνα λέγουσιν εἶναι τῶν δώδεκα, ἢ τὸν
ἐκπεσόντα τοῦ χοροῦ διεξάτωσαν ἡμῖν (εἰ μὴ γὰρ
ἐξέπεσε τις, οὐκ ἂν ὁ Παῦλος εἰσῆλθεν), ἢ τὸν Παῦ-
λον ἕνα εἶναι τῶν δώδεκα μὴ λεγέτωσαν. Πλὴν εἰ
καὶ μὴ τῷ χορῷ τῶν ἐφ' συνηριθμημένος ἔστιν, ἀλλ'
οὐδεὶς ἐπάνω στήσεται Παύλου, καθά φησιν ὁ τὴν
γλώτταν χρυσοῦς. Εἰ γὰρ ἕκαστος κατὰ τὸν ἴδιον
κόπον καὶ τὸν μισθὸν λήφεται, Παῦλον δὲ πλεον
οὐδεὶς ἐκοπίασε, τί χρὴ καὶ λέγειν; Εὐδῆλον γὰρ
ἐνετεῖθεν ὡς οὐκ ἔστιν αὐτοῦ μαζῶν οὐδεὶς. Καὶ περὶ
μὲν τούτων οὕτως.

unicuique tribuetur, et si nullus illorum plus
spicuum hinc profecto est neminem eo majorem

Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ τὸ C
βαπτισθῆναι καὶ τοῦ θαυματουργεῖν, ὡς προεῖρη-
ται, καὶ τοῦ διδάσκειν ἀπάρχεται, ἐφ' ᾧ καὶ λαὸν
οὐκ ολίγον ἐφέλεκται. Ταῦτην τοι καὶ φθονοῦσιν αὐ-
τῷ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς· ὅθεν ὕβρεις
πλύνουσι καὶ μύμους αὐτῷ προσπιτρίθουσι, Σαμα-
ρείτην ἀποκαλοῦντες καὶ δαιμονῶντα φάγον τε καὶ
οἰονόστην αὐτόν. Ἀλλὰ καὶ λίθοις βάλλουσι, καὶ
μᾶλλον ἦνίκα τετραήμερον ἡγεῖρε τὸν Λάζαρον ἐκ
νεκρῶν. Οὐκ εἶμι λοιπὸν παρῆρησι περισπάται ἐν
τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλ' ἀπῆλθεν εἰς τὴν χώραν ἐγγὺς
τῆς ἐρήμου εἰς Ἐφραῖμ λεγομένην πόλιν, κάκει
διέτριβε μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ὡς Ἰωάννης
φησὶ. Μεθ' ἡμέρας δὲ τινὰς ἐκεῖθεν ἔρχεται, καὶ
μετὰ βαλῶν προσουπαντῶσιν αὐτῷ τοῦ κατὰ τὸν
Λάζαρον ἕνεκα θαύματος. Ἐν δὲ γε τῇ μεγάλῃ D
τετράδι παρὰ Σίμωνι ἐστίαται τῷ πατρὶ τοῦ Λαζάρου
(56), ὃν αὐτὸς τῆς λέπρας ἴασατο. Τότε δὴ τότε
ἡ γυνὴ πόρνη τῆ κεφαλῆ αὐτοῦ μύρον ἐπιτίθει πο-
λύτιμον. Ὅρα δὲ νονεχῶς ἴσθι αἱ γυναῖκες αἱ τὸ
μύρον ἀλειψάσαι τὸν Κύριον τρεῖς αἱ πᾶσαι εἰσιν.
Ἄλλη μὲν γὰρ εἰσιν ἡ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ τιμία δὲ
αὕτη, καὶ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Λαζάρου. Ἄλλη δὲ ἡ παρὰ
τῆς οἰκίας Σίμωνος τοῦ λεπροῦ· πόρνη δὲ αὕτη
προσελθοῦσα τῷ Χριστῷ, καθὼς ὁ Ματθαῖος ἰστο-

⁵⁷ Act. 1, 36. ⁵⁸ Joan. xi, 54.

(56) Simonem Leprosam patrem fuisse Lazari,
et a lepra fuisse a Christo sanatum Glycas asserit,
et in eorum concedere videtur opinionem, qui
tres omnino, easque a se invicem diversas, sta-

legisse; quod sane si prius legisset, Joannem ad
alterum illum certum hominem ablegatum ani-
madvertisset, nec illum fuisse ad quem a Domino
mittebantur.

Cæterum de Paulo nihil dicendum aliud quam
quod in numero discipulorum illorum duodecim
non fuerit, quod tamen vulgus hominum existi-
mat. Tu illis opinionibus omissis, quæ sacris in
Litteris tradita sunt retineto. Duodecim videlicet
discipulos Christus selegit, quorum in numero
Paulus nequaquam existit. Nam qui referri possit
inter eos, cum a sancti Spiritus in apostolos
descensu primum Christo accesserit? Ex duodecim
vero discipulis cum Judas unus avaritiæ morbo
corruptus hoc ordine ac cætu excidisset, post
Domini ascensionem in cælum 214 Matthias in
ejus locum suffectus est, sicut Actorum liber com-
memorat⁵⁷. Itaque si qui Paulum in numerum
illorum duodecim referre voluit, vel quis eo cæta
exciderit demonstrant, in ejus ipse locum suc-
cesserit (quippe ne quis exciderit, Paulus inter
eos relatus fuisse dici non potest), vel Paulum
facere de duodecim unum desinant. Utut autem
cætu illorum duodecim comprehensus non fuerit,
nemo tamen alium quemquam apostolum supra
Paulum collocabit, ut Joannes ille Chrysostomus
ait. Quippe si pro laboris sui ratione merces etiam
Paulo laboravit, quid, obsecro, discendum? Per-
esse. De his hactenus.

Dominus autem noster Jesus Christus posteaquam
baptizatus esset, tum miracula quædam edere,
cepit, tum indicabamus, cœpit, tum docendi fecit
initium. Quo factum ut populum ad se non exi-
guum pertraheret, quam rem pontificum et scri-
barum invidia secuta est. Hinc injuriarum asper-
siones et reprehensionum usurpationes, quibus
eum exagitabant, Samaritanum appellantes et genio
malo obnoxium et comedonem et temulentum.
Quin etiam lapidibus ipsum petebant, ac tum
præsertim cum Lazarum toto triduo mortuum in
vitam revocasset. Quare non jam amplius auda-
cter inter Judæos versabatur, sed in vicinam soli-
tudini regionem, ubi oppidum erat quam Ephrae-
mam dicebant, secedebat, ibique cum discipulis
suis aliquandiu, ceu Joannes memoriæ prodidit⁵⁸,
degebat. Post aliquot dies revertenti palmarum
cum ramis occurrunt, ejus miraculi causa quod in
resuscitando Lazaro ediderat. Inde magna illa
quarta feria apud Simonem Lazari patrem, cujus
lepram sanaverat, convivio excipitur; quo in
convivio mulier quædam, quæ corpore suo me-
rui-set, unguento maximi pretii caput ejus per-
fundit. Atque hic prudenter advertito quod mu-
lieres quæ Christum unguento perfuderint omnino

tuunt mulieres, quæ Dominum inunxerint: sed
hæc ac similia firmare aut refellere pluribus non est
animus.

tres fuerint. Harum una erat illa cujus mentionem A *ρεϊ*. Καὶ ἑτέρα πόρνη πάλιν, ὡς φησιν ὁ Λουκᾶς· ἡ προσελθοῦσα παρὰ τῆ ὀικίᾳ Σίμωνος· τοῦ Φαρισαίου, τοῦ καὶ σκανδαλισθέντος ἐπ' αὐτῇ τῷ Χριστῷ καὶ οὕτως εἰπόντος· « Εἰ προφήτης ἦν, ἔγνω ἂν ὅποια τις ἐστὶν ἡ ἀφαιμένη αὐτοῦ. »

Simonis Pharisei convenit, offensi ea de causa, secumque verba hujusmodi prolocuti : « Si vates hic foret, cognovisset quænam hæc sit, quæ ipsam attraxavit. »

Scio quoque, dilecte filii, quosdam contentiose discere ac asserere transformationem Domini nostri Jesu Christi magna illa quarta feria factam esse : verum ea ratio qua nituntur, mihi quidem videtur parum 215 esse probabilis. Nam si prodigium quidem istud in monte Thabore accidit, at vero Dominus Hierosolymis die magnæ illius quartæ feriæ in Simonis leprosi domo conviva erat, manifesto patet miraculum hoc transformationis non ista quarta feria, sed alio die quodam contigisse. Quippe cum mons Thabor ab Hierosolymis intervallo duum dierum absit, quo tandem pacto dicent uno eodemque die Christum et in monte Thabore pariter et Hierosolymis fuisse? Poterat ille quidem ceu Deus efficere ut eodem tempore tam hic quam illic reperiretur; verum ne id pro re quadam imaginaria duceretur, ante passionem tale quid facere noluit. Quapropter etiam, pro communi corporum natura, localiter hinc inde proficisceretur.

Secundum hæc duos ex discipulis ad certum quemdam hominem ablegat, qui pascha legale appararent, quod quidem ante passionem comedit, ipsa magnæ quintæ feriæ vespera, quemadmodum C Joannes Chrysostomus inquit. Deinde accubans prae ac vino pascha suum discipulis præbuit, cum his verbis uteretur : « Sumite, comedite : hoc est corpus meum. » Item : « Bibite omnes : hic meus est sanguis 20. » Et quidem ante discipulos ipse proprium corpus atque sanguinem participavit. Quomobrem istuc? Ne scilicet rursus discipuli perturbarentur, quemadmodum ante acciderat, cum Christum dicentem audivissent : « Nisi comederitis carnem Filii hominis, et sanguinem ejus biberitis, vitam in vobis nullam habetis 21. » Quo quidem tempore ab eo recedentes non amplius cum ipso ambulabant, quod dicerent verbum istuc durum esse, quod audire D nemo facile possit. Quomobrem ne rursus ejusmodi quiddam ipsis accideret, ut qui carnem ipse carnem suam degustavit, ut qui citra omnem vacillationem et ipsos hisce rebus saturari vellet. Atque hanc cœnam Dominus ad consolandos discipulos instituit. Videbat enim illos non parum pavidis et fractis animis esse propter suam ab ipsis discessionem. Itaque, ceu dictum est, corpus et sanguinem proprium cum ipsis communicat, hæc verba subjiciens : « Hoc in mei recordationem

Οἶδα δὲ, ἀγαπητὰ, ὅτι καὶ τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῇ μεγάλῃ τετραδί γενέσθαι τινὲς ἀπομάχονται. Πλὴν ὁ λόγος αὐτῶν, ὡς ἔμοιγε δοκεῖ, καὶ λίαν ἐστὶν ἀναπόδεικτος. Εἰ γὰρ τὸ θαῦμα τοῦτο κατὰ τὸ θαδῶριον ἕρος ἐγένετο, ἐν Ἱεροσολύμοις δὲ ὁ Κύριος κατὰ γε τὴν μεγάλῃν τετραδί παρὰ τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ ἐσιτώμενος ἦν, φαίνεται προφανῶς ὡς ἐν ἄλλῃ γέγονεν ἡμέρᾳ τὸ τῆς μεταμορφώσεως θαῦμα, καὶ οὐ κατὰ τὴν τετραδί πάντως αὐτῆν. Εἰ γὰρ ἀναμέσου τοῦ τε θαδῶρι καὶ τῶν Ἱεροσολύμων ὡσεὶ δύο ἡμερῶν ὑπάρχει τὸ διάστημα, πῶς λοιπὸν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τῇ αὐτῇ λέγουσιν ἐν τε θαδῶρι εὐρεθῆναι καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις τὸν Χριστόν; Ἡδύνατο μὲν οὖν ὡς Θεὸς ὡδε κάκεισε κατ' αὐτὸν εὐρεθῆναι, ἀλλ' ἵνα μὴ φαντασία νομισθῆι τὸ πρᾶγμα, πρὸ τοῦ πάθους τοῦτο ποιῆσαι οὐκ ἤθελεν. Ἐνθεν τοι καὶ κατὰ τὴν κοινὴν τῶν σωμάτων φύσιν τὰς τοπικὰς αὐτοῦ μεταβάσεις ποιούμενος ἦν.

Μετὰ δὲ ταῦτα δύο τῶν μαθητῶν ἀποστέλλει πρὸς τὸν δεῖνα τῆς τοῦ νομικοῦ πάσχα χάριν ἐτοιμάσαι· ὃ δὲ καὶ προλαβὼν ἔφαγε κατὰ τὴν τῆς C μεγάλης πέμπτης ἑσπέραν, ὡς ὁ χρυσορῥήμων Ἰωάννης φησὶν. Εἶθ' οὕτως ἀναπετῶν δι' ἄρτου καὶ οἴνου τὸ οἰκεῖον πάσχα τοῖς μαθηταῖς παρέδωκε· « Λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ πῖετε πάντες, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου. » Πρὸ μόντοι τῶν μαθητῶν αὐτὸς τοῦ οἰκεῖου μετέλαθε σῶματός τε καὶ αἵματος. Τίνος ἔσκεν; Ἴνα μὴ καὶ πάλιν οἱ μαθηταὶ θορυβηθῶσι, καθάπερ καὶ πρότερον. Ἦνίκα καὶ γὰρ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος ἤκουσαν, « Ἐάν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πῖητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς, » ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω καὶ οὐκέτι περιεπάτουσαν μετ' αὐτοῦ, λέγοντες· « Ὁ λόγος οὗτος σκληρὸς ἐστὶ· τίς δύναται ἀκοῦει αὐτοῦ; » Ἴνα γοῦν μὴ καὶ πάλιν τοιοῦτόν τι πάθωσιν, ἄτε σάρκα ἐσθίειν καὶ αἷμα πίνειν μέλλοντες, πρῶτος αὐτὸς τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς ἀπεγεύσατο, θείων ἀνευδοκίᾶς τῶν τοιούτων ἐμφορηθῆναι καὶ αὐτοῦς. Τὸ δὲ τοιοῦτον ἐτοιμάζει δεῖπνον ὁ Σωτὴρ εἰς παράκλησιν τῶν μαθητῶν· ἕωρα γὰρ αὐτοῦς οὐ μικρῶς ἀδημονούντας ἐπὶ τῷ χωρισμῷ αὐτοῦ. Μεταδίδωσι λοιπὸν αὐτοῖς, ὡς προεῖρηται, τοῦ οἰκεῖου σώματος καὶ αἵματος, « Τοῦτο ποιεῖτε, » εἰπὼν, « εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. » Μεταλαμβάνει πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ὁ Ἰουδας, καὶ τηλικαῦτα πρὸς Ἰουδαίους ἀπέργεται, τὸ πεπραγμένα παρὰ τοῦ Κυρίου καταμνησῶν αὐτοῖς

20 Luc. vii, 39. 21 Matth. xxvi, 26, Marc. xiv, 22; Luc. xxii, 19; I Cor. xi, 24. 22 Joan. vi, 51.

Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ εὐαγγελιστὴς ἔλεγεν ὅτι καὶ Α λαβὼν τὸ ψωμίον ἐξῆλθεν ἦν δὲ νύξ. Ἀπέργεται οὖν πρὸς οὓς συνφωνῆσαι παραδοῦναι τὸν Κύριον.

sumpsit buccam exivit, cum quidem nox esset⁸⁰. Dominum ipsis traditurum.

Καὶ ὁ μὲν Κύριος τὰ τελευτάτα τοῖς μαθηταῖς διατίθεται· εἰθ' οὕτως εἰς τόπον ἔρχεται· ὃν ἴδει καὶ ὁ προδότης, ὃς αὐτίκα καὶ λαβὼν τὴν-σπεῖραν ἐκ τῶν ἀρχιερέων καὶ Φαρισαίων ὑπηρέτας ἔρχεται ἐκεῖ μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων. Ἐπερωτᾷ λοιπὸν αὐτούς· πίπτουσι χαμαί. Ἀποκόπτει τὸ ὠτίον τοῦ Μάλχου ὁ Πέτρος, εἰ καὶ τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν ἀποτεμεῖν οὐκ ἴσχυσε· τοῦτο καὶ γὰρ ἦν αὐτῷ τὸ σπουδαζόμενον. Τότε δὴ τότε καὶ πρὸς αὐτὸν ἔφη ὁ Κύριος· Ἡ δοκεῖ σοι ὅτι οὐ δύναμαι ἔρτι παρακαλέσαι τὸν Πατέρα μου, καὶ παραστήσει μοι πλείους ἢ δώδεκα λεγεῶνας ἀγγέλων; πῶς οὖν πληρωθῶσιν αἱ Γραφαί, ὅτι οὕτως δεῖ γενέσθαι; Ταῦτα δὲ τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν ὁ Σωτήρ, ἐκφοβῶν αὐτούς καὶ πείθων ἐντεῦθεν μηδὲν τι τῶν γινόμενων πολυπραγμονεῖν. Εἰ γὰρ ταῖς Γραφαῖς, φησὶ, τοῦτο δοκεῖ, τὸ παθεῖν ἐμὲ δηλονότι, πῶς ὄμεις ἐναντιοῦσθε μαχαίραις; χρώμενοι; τὸ ποτήριον ὃ δέδωκέ μοι ὁ Πατήρ, οὐ μὴ πῶ αὐτό;

Δήσαντες οὖν τὸν Ἰησοῦν ἀπήγαγον πρὸς Ἄνναν πρῶτον, καίκεῖσε κρίνεται. Περὶ τῆς αὐτοῦ διδαχῆς καὶ τῶν μαθητῶν ἐρωτᾶται. Ἀποκρίνεται ὡς εἰκόσ. Ῥάπισμα δέχεται, καὶ φησιν· Εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐκεῖθεν οὖν ἄγεται πρὸς Καϊάφαν, ἔπειτα πρὸς Πιλάτον πρῶτος ὁσησ· πρὶν ἢ μὲν ἀλέκτορα φωνῆσαι πρὸς Καϊάφαν ἄγεται, πρῶτ' δὲ πρὸς Πιλάτον. Δείκνυσιν ὁ εὐαγγελιστὴς ὅτι τὸ ἡμισυ τῆς νυκτὸς ἅπαν ὑπὸ Καϊάφα ἐρωτώμενος οὐδὲν ἐξηλέγετο, διὸ καὶ παρέπεμψεν αὐτὸν τῷ Πιλάτῳ. Καὶ ὁ μὲν Μάρκος περὶ τῆς ἀλεκτοροφωνίας διεξιὼν οὕτω φησὶν· Πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι δις, τρις ἀπαρνήθη με· (ὅτε γὰρ ἅπαρ ἠρνήσατο, ἐφώνησεν ὁ ἀλεκτροῦν τὸ πρῶτον, ὅτε δὲ τρίτον ἠρνήσατο, τὸ δεύτερον ἐφώνησεν), ἀκριβέστερον ἐξηγουμένους τὴν τοῦ Πέτρου ἀσθένειαν, παρ' αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου μαθῶν, ὅτι καὶ φοιτητὴς ἐκεῖνου ἦν. Ὁ δὲ Ματθαῖος εἰπὼν ὅτι· Πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι τρις ἀπαρνήθη με, τὴν ἐλην ἀλεκτοροφωνίαν ἐνέφηγε, τοῦτ' ἐστὶ τὴν πρώτην, ἥτις διὰ διαφόρων ἐκφωνήσεων γίνεται, ὡσπερ οὖν καὶ ἡ δευτέρα ἀλεκτοροφωνία καὶ ἡ τρίτη. Πρὶν οὖν ἀλέκτορα φωνῆσαι, ὁ Ματθαῖος εἰπὼν, τρις ἀπαρνήθη με, τοῦτο ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ φθάσαι τὴν πρώτην παρελθεῖν ἀλεκτοροφωνίαν τρις ἀπαρνήθη με.

Μετὰ μέντοι τὸ κριθῆναι τὸν Κύριον ὑπὸ τοῦ Πιλάτου μαστίζεται τὸν νῦτον λώροισ πλεκτοῖς τοιοῦτον καὶ γὰρ τὸ φραγγέλλιον. Εἰθ' οὕτως εἰς τὸ σταυρωθῆναι παραδίδεται. Ταῦτα δὲ πάντα πεποίηκεν ἡ ἀκαιρος ἀνανδρία τοῦ Πιλάτου· τοὺς γὰρ Ἰου-

A facite. Inter alios et Judas participat, eoque facto se ad Judæos confert, ut quæ a Domino acta fuissent ipsis indicaret. Id enim significare volens auctor historiæ evangelicæ dixit : « Simul ac Abit igitur ad eos quibuscum pactus fuerat se

Interim Dominus rebus suis postremum inter discipulos ordinatis atque dispositis, in locum quemdam se recipit proditori non ignotum. Is vero cohorte militum continuo **216** secum sumpta cum pontificibus et Pharisæis ministris, eo cum lucernis et facibus advolat. Ibi Christo eos interrogante humi corruunt. Petrus Malcho auriculam abscindit, cum caput homini abscindere non posset, id quod studiose facere conabatur. Tum his enim verbis Dominus compellat : « An non existimas posse me Patrem exorare modo ut plures mihi quam duodecim legiones angelorum suppeditet? at quonam pacto conserent quæ fieri oportere sacris proditum est Litteris⁸¹? » Quæ sane Dominus ad discipulos ita protulit, ut metum eis incuteret, ac persuaderet ne quid eorum quæ acciderent curiosius scrutarentur. Nam si sacris ita visum est Litteris ut patiendum mihi sit, qui sit ut vos gladiis utentes adversari velitis? poculum illud, quod Pater mihi dedit, non bibam?

Igitur colligatum vinculis Jesum ad Annam primum abducunt, ibique judicetur, de doctrina et discipulis interrogatur : respondet ut par erat. Cum alapam accepisset : « Si male locutus sum, inquit, testificare de malo : sin bene, cur me cædis? » Inde ad Caiapham ducitur, a Caiapha rursus ad Pilatum. Atque hic ostendit evangelicæ historiæ scriptor tota dimidia nocte interrogatum a Caiapha nullius improbæ rei convinci potuisse, ideoque ad Pilatum a Caiapha missum esse. Cæterum de galli cantu Marcus ita locutum esse Dominum refert : « Priusquam his gallus cantet, ter me negabis⁸². » Quippe cum vice prima negaret, primum gallus cantavit : cum vero negaret tertium, gallus secundo cecinit. Hoc modo accuratius ille imbecillitatem Petri exposuit, re tota de ipsius magistri sui narratione cognita; fuit enim Marcus Petri sectator et discipulus. Matthæus autem cum ait : « Priusquam gallus cantet, ter me negabis⁸³, » totum galli cantum indicare voluit, videlicet primum, qui diversis editur vocibus, et secundum, et tertium. Quapropter eum Matthæus inquit : « Priusquam gallus cantet, me ter negabis, » hujusmodi quiddam dicere videtur, futurum scilicet ut Petrus eum ter prius negaret, quam galli cantus finem haberet.

Posteaquam in Dominum Pilatus inquisivisset, tergum ei loribus implexis cæditur : hoc enim vocis flagelli est significatum. Deinde ad crucifigendum traditur. Atque hæc omnia per importunam animi dejectionem in Pilato acciderunt, qui Judæos re-

⁸⁰ Joan. xiii, 30. ⁸¹ Matth. xxvi, 55. ⁸² Marc. xiv, 30. ⁸³ Matth. xxvi, 34.

verebatur accusantes Dominum tanquam hominem seditiosum. Ideoque suas etiam pœnas ille commeruit. Quippe cum potestatem ejus absolvendi haberet, ut qui dicere non dubitaret se habere potestatem ipsius vel **217** dimittendi vel crucifigendi, quod facere poterat non præstitit. Formidabat enim Judæos clamantes : « Si istum absolvis, non es Cæsaris amicus ». Quare non dubium est eum condemnatum esse, de ipsis etiam Domini verbis hoc ipso non obscure apparente, cum ait : « Qui me tibi tradidit, in majore culpa est. »

Cæterum Joannes historiæ scriptor evangelicæ tempus indicare volens, quo tempore Pilatus in loco quodam considerit qui Lapidipavium dicitur, ut Jesu causam cognosceret, ait factum hoc fuisse in præparatione Paschæ, hora fere sexta. Cur sextus hic dies septimanæ ab evangelista Paschæ præparatio dicitur? Ejus rei causam tibi perspicue subjiciam. Quemadmodum Sabbatum dies septimanæ septimus est, et nihilominus Sabbatum vocatur, hoc est requies, propter requietem qua tunc quibusvis oportibus abstinebant, otium agentibus eo die mancipiis, jumentis et cæteris omnibus, sic præparatio dies est septimanæ sextus, et præparatio propterea nuncupatur, quod in eo Judæi præparent omnia quibus usuri per Sabbatum erant; quo die nec ignem accendendi facultatem habebant, nec congerendorum lignorum, nec cibos adeo coquere licebat. Quæ omnia quod die sexto apparerentur, nomen ille præparationis accepit. Igitur cum Joannes evangelista diem hunc præparationem Paschæ vocat, aperte ostendit Judæos eo tempore se ad Paschæ festum ex præscripto legis præparasse. Quippe post horam sextam, die mensis quarto decimo, fermentati panes omnes igne concremati e medio tollebantur et infermentati de more præparabantur. Quæ cum ita sint, manifesto licet intelligere, id quod Christus discipulis porrecto pane ac vino dedit ipsa magnæ quintæ feriæ vespera, fermentatum fuisse: quippe necdum id tempus appetierat, quo non fermentatis panibus utendum esset, ut hominum vulgus existimat. Eorum tu sermonibus valere jussis seriei sacrorum oraculorum inhæreto. Nam quod magnæ quidem præparationis vespera, non autem magnæ quintæ feriæ mactandus fuerit agnus, cum aliis multis ex argumentis colligi perspicue potest, tum vero in primis ex illis quæ vunc indicantur sumus. Diem illum, sub cujus vesperam Pascha mactabatur, et infermentatorum panum diem, et consimiliter etiam Paschæ vocabulo appellare solebant, nimirum ab ejus vespera. Nam quis mactabatur agnus et infermentati panes comedebantur ipsa diei decimi quarti vespera, idcirco etiam dies hic quartus decimus tum Paschæ, tum Azymorum nomen habebat. Has autem

δαίλους δυσωπήσαι θέλων ἐφ' οἷς ἐνεκάλουν, ἀντήρτην αὐτὸν ἀποδεικνύοντες, εἰς τὸ σταυρωθῆναι παραδίωσι, φραγγελλοί; πρότερον μαστίξας αὐτόν. Διὰ τοῦτο καὶ κολλάσσωσ ὁ Πιλάτος ἄξιος, ὅτι καὶ θυνάμενος ἀπολύσαι αὐτόν (« Ἐξουσίαν, γὰρ, φησιν, ἔχω ἀπολύσαι σε, καὶ ἐξουσίαν ἔχω σταυρῶσαι σε ») τοῦτο οὐκ ἐποίησε, τοὺς Ἰουδαίους καὶ μάλιστα ποοῦμενος λέγοντας· « Ἐάν τοῦτον ἀπολύσης, οὐκ εἰ φίλος τοῦ Καίσαρος. » Ἐφ' ᾧ καὶ κατακρίνεται· καὶ δῆλον ἐξ ὧν ὁ Κύριος εἶπε πρὸς αὐτόν· « Ὁ παραδιδούς μέ σοι μείζονα ἁμαρτίαν ἔχει. »

Τὸν μόντοι καιρὸν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης παριστώων, ἠνίκα ὁ Πιλάτος ἐκάθισεν εἰς τόπον λεγόμενον Λιθόστρωτον, ἵνα κρίνη τὰ κατὰ τὸν Ἰησοῦν, εἶπεν· « Ἦν δὲ παρασκευὴ τοῦ πάσχα; ὥρα δὲ ὦσαί ἔκτη. » Διὰ τί δὲ ἡ ἔκτη τῆς ἑβδομάδος; ἡμέρα παρασκευὴ τοῦ πάσχα λέγεται παρὰ τῷ εὐαγγελιστῇ Ἰωάννῃ; Σαφὴς ἡ αἰτία σοι πρόκειται. Καθὰπερ γὰρ τὸ Σάββατον ἐλλόμη μὲν ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος ἐστὶ, λέγεται δὲ ὁμοῦ; Σάββατον ἦτοι κατάπαυσι; διὰ τὴν ἐν αὐτῷ γενομένην ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων κατάπαυσιν (τότε γὰρ ἀργεὶ ὁ δοῦλος, τὸ κτήνος καὶ τὰ λοιπὰ πάντα), οὕτω καὶ ἡ παρασκευὴ ἔκτη μὲν ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος ἐστὶ, λέγεται δὲ παρασκευὴ διὰ τὸ παρασκευάζειν καὶ ὄσον εἶπειν ἐτοιμάζειν τοὺς Ἰουδαίους ἐν αὐτῇ τὰ τοῦ Σαββάτου. Ἐν αὐτῷ γὰρ οὐτε πῦρ ἄσαι συγχωροῦνται οὐτε ξύλα συνάξει οὐτε τὰ πρὸς τροφήν ἀπλῶς ἐτοιμάσαι. Ταῦτα λοιπὸν ἡ ἔκτη παρασκευάζουσα παρασκευὴ κατωνόμασαι. Ὁ τοίνυν εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης παρασκευὴν τοῦ Πάσχα τὴν τοιαύτην ἡμέραν καλέσας εἶδειε προφανῶς ὅτι πρώτην τοῦ Πάσχα τῆνικαῦτα παρασκευάζοντο ἑσπέρην οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ τὴν τοῦ νόμου διάταξιν· ἀπὸ γὰρ ἔκτης ὥρας τῆς τεσσαρεσκαίδεκάτης τῆς σελήνης ἡμέρας πᾶς μὲν ζυμωτὸς ἄρτος πυρὶ καιόμενος ἤφανίζετο, τὰ δὲ γε ἄζυμα κατὰ τὸ εἰωθὸς ἡτοίμαζον. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, φαίνεται προφανῶς ὅτι ἐὸ δοθὲν δι' ἄρτου καὶ οἴνου παρὰ Χριστοῦ κατὰ τὴν τῆς μεγάλης πέμπτης ἑσπέραν ἐνζυμον ἦν, ὅτι μηδὲ καιρὸς ἀζύμων ἐτύγχανε τότε κατὰ τὴν τῶν πλειόνων ὑπόληψιν. Ἄφες λοιπὸν τοὺς τῶν πολλῶν λόγους, καὶ τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν ἱερῶν λογίων πρόσσεχε. Ὅτι μὲν γὰρ κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς μεγάλης παρασκευῆς, οὐ μὴν ἐν τῇ μεγάλῃ πέμπτῃ τυθῆναι ὁ ἄμνος ἐμελλε, δῆλον μὲν καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν, οὐχ ἦττον δὲ καὶ ἐκ τῶν ἤδη ῥηθσομένων σοι. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἦ; τῇ ἑσπέρᾳ τὸ Πάσχα ἐθύετο, καὶ ἀζύμων ἡμέραν καὶ Πάσχα ἑμοῦ; καλεῖν εἰώθασιν ἀπὸ τῆς ἑσπέρας πάντως αὐτῆ; καὶ γὰρ διὰ τὸ τὸν ἄμνον θύσθαι καὶ τὰ ἄζυμα ἐθίσθαι τῇ ἑσπέρᾳ τῆς τεσσαρεσκαίδεκάτης, κατὰ τοῦτο καὶ ἡ αὐτὴ καὶ Πάσχα καὶ ἀζύμων ἡμέρα ἐλέγετο. Ταῦτα δὲ τὰ ὀνόματα καὶ τὴν μεγάλην παρασκευὴν κεκτημένην εὐρίσκομεν. Καὶ πρόσσεχε, εἰ βούλει, τοῖς λεγομένοις. Πρώτη τῶν ἀζύμων λέγεται ἡ

⁶⁶ Joan. xix, 10 seqq.

μεγάλη πέμπτη ὡς πρὸ τῶν ἀζύμων οὔσα. Καθά-
 περ γὰρ ὁ Μάρκος τὴν παρασκευὴν προσάδδατον
 ἔλεγεν ὡς οὔσαν πρὸ τοῦ Σαββάτου, οὕτω καὶ τὴν
 μεγάλην πέμπτην πρώτην τῶν ἀζύμων λέγει ὁ
 Ματθαῖος ὡς πρὸ τῶν ἀζύμων οὔσαν, καθά φησιν
 ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς · « Τὴν μεγάλην ἐνέφηνε
 πᾶντως παρασκευὴν. » Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Λουκᾶς,
 ἰλθεῖν λέγων, τούτστιν ἠγγικέναι, τὴν τῶν ἀζύ-
 μων ἡμέραν, τὰ αὐτὰ τῷ Ματθαίῳ ἠνέξατο. Ἄλλὰ
 καὶ ὁ Ἰωάννης, πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα γενέ-
 σθαι λέγων τὸ δεῖπνον, αὐτὴν εἶπε τὴν παρασκευὴν,
 καὶ δηλοῦσι τὰ μετὰ ταῦτα· λέγει γάρ · « Καὶ αὐ-
 τοὶ οὐκ εἰσῆλθον ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φά-
 γωσι τὸ Πάσχα. » καὶ αὖθις, « Ἔστι δὲ συνήθεια
 ὑμῖν ἵνα ἕνα ὑμῖν ἀπολύσω ἐν τῷ πάσχατι, » τῷ
 ἐνισταμένῳ δηλαδὴ. Ἄλλὰ καὶ τὸν καιρὸν περιστῶν
 ἦν· ἵνα ὁ Πιλάτος ἐκάθισεν εἰς τόπον τινὰ Λιθόστρω-
 τον λεγόμενον, οὕτω φησὶν · « Ἦν δὲ παρασκευὴ
 τοῦ Πάσχα, ὥρα δὲ ὡσεὶ ἕκτη. » Καὶ παρακατιῶν,
 « Ἦν γὰρ μεγάλη ἡ ἡμέρα ἐκείνη τοῦ Σαββάτου. »
 Μεγάλην δὲ αὐτὴν οὐκ ἂν ἄλλως ἐκάλεσεν εἰ μὴ
 σπουδαιότητι τῷ Σαββάτῳ ἐκείνῳ ἢ πρώτῃ τῶν
 ἀζύμων ἡμέρᾳ, ἢ καὶ ἅγία παρὰ τῷ νόμῳ καλουμέ-
 νῃ. Ταῦτα δὲ πάντα σαφῶς ὑπεμφαίνουσιν ὅτι
 κατὰ τὴν παρασκευὴν ἐκείνην ἑσπέρας ὁμολογου-
 μένως τὸ Πάσχα ἔθυστο. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ παρα-
 σκευὴν τοῦ Πάσχα εἶπεν αὐτὴν ὡς παρασκευάζου-
 σαν τὰ τοῦ ἐνισταμένου πάντως Πάσχα. Χωρὶς οὖν
 ἀντιλογίας ἐν τῇ ἑσπέρᾳ φαίνεται τῆς παρασκευῆς
 τοῦ Πάσχα γίνεσθαι. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ὁ
 εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης τοῦτο ἔλεγε, « Καὶ αὐτοὶ
 οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον ἵνα μὴ μιανθῶσιν,
 ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ Πάσχα. » Καὶ πρόσθετος, εἰ βού-
 λει, τῷ μεγάλῳ Κόρριλλῳ πρὸ τῶν ἄλλων ἐπισφρα-
 γίζοντι τὰ τοιαῦτα καὶ λέγοντι· ὅτι τὸν τύπον τι-
 μῶντες ἦτοι τὸ πραιτώριον, κἀντεῦθεν εἰσελθεῖν εἰς
 τὸ πραιτώριον οὐ προαρούμενοι, τὴν ἀλήθειαν
 αὐτὸν τὸν Χριστὸν ὑβρίζον· ἐμελλον γὰρ θῆναι τὸ
 Πάσχα κατὰ τὸν νόμον τὸν μηδὲν παρ' αὐτοῖς
 ἰσχύοντα. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, ματαιάζουσι προ-
 φανῶς οἱ λέγοντες ὅτι κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς μεγα-
 λῆς πέμπτης τὸ τυπικὸν ἐπιτίθειται πρῶτον τὰ γὰρ
 δῶμα ουστῆσαι φιλονεικοῦντες· παραχαράττειν
 ἐπιχειροῦσι κακοθελῶς τὴν ἀλήθειαν. Καὶ μὴ μοι
 τὴν χρυσορρήμονα παρείσαγε Ἰωάννην ἐν τῇ εἰς τὸ
 κατὰ Ματθαῖον πρὸ ὁμιλίᾳ λέγοντα ὅτι τὸν Χριστὸν
 οἱ Ἰουδαῖοι ἀπροσδοκῆτως κρατήσαντες καὶ τὴν
 τοῦ Πάσχα παρῖδειν ἔβλοντο ἑορτὴν τῆνκαῦτα συμ-
 πίπτουσιν. Ἐχει γὰρ αὐτὸν ἐν τῇ τοῦ κατὰ Ἰωάν-
 νην ἐρμηνείᾳ, ἦν· ἵνα λέγεται· « Καὶ αὐτοὶ οὐκ
 εἰσῆλθον ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ Πά-
 σχα, » τέλος ἀναίρουντα τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν.
 Ἐνθεν τοι καὶ τὰ τοῦ θελοῦ καταξεδάξιν ἀνδρὸς,
 ἦν· ἵνα καὶ μᾶλλον ἐναντιοῦται πρὸς ἄλλα, μὴ
 πρὸς ἰσχύος ἔχοντες, σωπῆ καὶ μάλιστα τιμᾶσθαι
 τὰ τοιαῦτα δέον κρίνομεν, εἶγε καὶ μᾶλλον εὐλογον
 τὰ ὑστατα κατέχειν, ὅτι καὶ σύμφωνα ταῦτα ταῖς
 τῶν λοιπῶν Πατέρων ἐπεξηγήσεις φαίνονται. Λέγει
 καὶ γὰρ ὅτι ὁ Ἀρσένος πρὸ μιᾶς ἔγραψε τὸ Πάσχα,

A appellationes et magnæ præparationis diei tribui
 solere **218** deprehendimus. Et animum, si libet,
 iis advertito quæ dicturi sumus. Primus Azymorum
 dies vocatur magna quinta feria, ut qui diem
 Azymorum proxime antecederet. Quemadmodum
 enim Marcus magnæ præparationis diem vocavit
 ante Sabbatum, uti quæ Sabbatum præcederet, sic
 et magnam illam quintam feriam Matthæus primam
 Azymorum dixit, uti quæ Azymorum dies proxime
 antecederet: sic enim aurea lingua præditus
 orator colligit. Eodem modo Lucas etiam dicens
 adventasse, hoc est appetuisse diem Azymorum,
 significare prorsus idem quod Matthæus voluit.
 Denique Joannes cum ante Paschæ festum conan
 peractam scribit, diem præparationis hoc Paschæ
 vocabulo denotat. Licet hoc de verbis apud ipsum
 deinceps subjectis intelligere. Sic enim ait: « Ipsi
 in prætorium non intrarunt, ne polluerentur, sed
 Pascha vescerentur. » Et rursum: « Est vobis is
 mos ut unum vobis in Pascha condonem, » vide-
 licet nunc imminente. Præterea tempus indicans
 quo tempore Pilatus in loco quodam conseredit
 qui Lapidipavium diceretur: « Erat, inquit, Paschæ
 præparatio, hora fere sexta. » Hinc ulterius pro-
 grediens: « Erat enim, ait, magnus atque celeberr
 ille dies Sabbati. » At vero magnum et celebrem
 hunc diem non dixisset, si primus dies Azymorum
 in Sabbatum illud non incidisset, qui sane die
 sanctus etiam in lege vocatur. Hæc autem omnia
 clare ostendunt in more fuisse ut ad præparationis
 vesperam Pascha citra controversiam mactaretur.
 Nam idcirco diem hunc evangelista præparationem
 Paschæ nuncupavit, uti, quo res ad eminentem
 Paschæ diem necessariæ præparentur. Itaque citra
 omnem adversationem apparet mactari solitum
 fuisse agnum ipsa præparationis vespera. Nam ni
 res ita se haberet, Joannes evangelista prius non
 dixisset: « Ipsi in prætorium non intrarunt, ne
 polluerentur, sed Pascha vescerentur. » Vide quid
 magnus ille Cyrillus dicat, cum hujusmodi verbis hæc
 velut obsignando confirmat: « Cum figuram hono-
 rifice colerent, hoc est agnum, ideoque ingredi
 nollent in prætorium, veritatem ipsam, videlicet
 Christum, contumeliis afficiebant. Nam ex lege
 Pascha mactari debebat, quæ tamen lex parum
 apud ipsos habebat roboris et auctoritatis. » Quæ
 cum ita sint, perspicuum est eos vana dicere, qui
 ad vesperam magnæ quintæ feriæ mactari solitum
 fuisse typicum illum agnum tradunt. Dum enim
 panum fermentatorum usum probare insigni
 contentione nituntur, malevole veritatem de-
 pravare conantur. Neque mihi hoc loco Joannem
 Chrysostomum opposueris, qui in orationum illa-
 rum octogesima quarta, quibus orationibus Evan-
 gelium Matthæi explanavit, **219** Judæos ait
 Christo præter expectationem potitos etiam Pa-
 schæ festum negligere non dubitasse, quod in
 illum diem incidisset. Nimirum habes alia ejusdem
 verba in explicatione Evangelii a Joanne scripti,

eum dictum hoc declarat : « ipsi non intrabant, ne polluerentur, sed Pascha vescerentur. » Hic enim opinionem istam prorsus evertit. Quapropter cum nos verba divini hujus viri a se invicem non parum discrepantia satis examinare nequeamus, tacite venerari potius ea decreverimus. Ac fortasse magis rationi consentaneum fuerit altimo loco ab ipso perscripta retineri, quod ea cum reliquorum Patrum enarrationibus consentire videantur. Ait enim Christum Pascha comedendo diem unum anticipasse, mactationem suam ad diem preparationis differentem, quo die Pascha legale mactari consueverit. Fuisse autem illud quod in cena Dominus apostollis præbuit panem fermentatum, non fermenti expertem, ut illi asserunt, idem hic divinissimus vir clarissime significat. Nam de veteri novoque sædæ re verba faciens, « Istic, ait, littera erat, hic spiritus. Istic arca, hic virgo. Istic Aaronis virga, hic crux. Istic agnus, hic Christus. Istic infermentata, hic panis. » Hæc quodam in compendio, ceu vides, perscripta tibi sunt : tempus enim non patitur ut diutius de rebus hisce commentemur.

Deinceps Dominus noster Jesus Christus ad crucifigendum traditur : tu quæ consecuta sint, vide. Nam ab hora diei sexta tenebræ terram universam occuparunt ad horam usque nonam, Deo, ceu credi par est, propter ea quæ designabantur indignante. Non enim solum defectum accidisse, quemadmodum Chrysostomus ait, sed rem totam ab ira et indignatione divina profectam fuisse, licet ex ipso etiam tempore colligere ; duravit enim hæc calligo tres horas, quæ cæteroqui fieri solet in uno temporis momento. Hæc Chrysostomi est ratio. Divinus autem vir ille, Dionysius Areopagita, non ita simpliciter, sed per objectionem corporis lunaris, solem velut obstruentis, universales hasce tenebras exstitisse novo quodam et inusitato modo tradit. Nam ad Polycarpum hierarcham de eo perscribens quod Apollophanes sophista Christianam religionem non amplecteretur, ad verbum hæc profert : « Dicit autem ei, » nimirum Apollophani, « Quid de ista censes eclipsi, quæ salutaris passionis tempore accidit ? nos enim ambo id temporis Heliopoli una eramus, et eodem in loco consistentes lunam inusitato modo in solem incidere cernebamus : quippe non illud coitionis eorum siderum tempus erat. Deinde rursus eam conspiciebamus ab hora nona usque ad vesperam ratione quadam ultranaturali eo reversam, **220** ut oppositum sibi ex diametro solem haberet. Quinetiam ipse adeo tum temporis percussus metu quodam obstupuit, ut ad me conversus diceret : Hæc, Dionysi, rerum divinarum sunt vicissitudines. » Hunc in modum hac de re Dionysius. De iisdem tenebris salutaris passionis tempore obortis etiam Zacharias vates admiranda quadam ratione loquitur : « Illo, inquit, die lux nulla existet », « quo videlicet Christus in crucem agetur ; « sed toto die frigus ac gelu durabit ; quem quidem diem Dominus novit. » Deus enim omnia prius cognita habet. Non is dies erit, nec item nox. Nimirum appellari dies proprie non poterat

⁶⁷ Zachar. xiv, 6.

Λ τερῶν τὴν ἑαυτοῦ σφαγὴν τῆ παρασκευῆ, ὅτε καὶ τὸ νομικὸν Πάσχα ἐθύετο. Ὅτι δὲ τὸ παρὰ Κυρίου τοῖς ἀποστόλοις ἐν τῷ δείπνῳ δοθὲν ἐνζυμος ἄρτος ἦν, οὐ μὴν ἄζυμος, ὡς ἐκεῖνοι διισχυρίζονται, ὁ θεϊότατος οὗτος ἀνὴρ σαφέστατά σοι παρίστησι. Περὶ γὰρ τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας τῶν λόγων ποιούμενος ; καὶ τάδε κατὰ ῥῆμα διείησειν : « Ἐκεῖ τὸ γράμμα, ὧδε τὸ πνεῦμα· ἐκεῖ ἡ κελιάς, ὧδε ἡ παρόνοσ· ἐκεῖ ἡ ῥάβδος· Ἀβρὰμ, ὧδε ὁ σταυρός· ἐκεῖ ὁ ἀμνός, ὧδε ὁ Χριστός· ἐκεῖ τὰ ἔζυμα, ὧδε ὁ ἄρτος. » Ταῦτα μὲν ἐνεχαράχθη σοι κατ' ἐπιστομὴν, ὡς ἔρξας· οὐδὲ γὰρ ἐγγχερεῖ τὸ τοῦ καιροῦ πλεον ἐνδιατρίφαι τοῖς περὶ τούτων λόγοις

panem fermentatum, non fermenti expertem, ut illi asserunt, idem hic divinissimus vir clarissime significat. Nam de veteri novoque sædæ re verba faciens, « Istic, ait, littera erat, hic spiritus. Istic arca, hic virgo. Istic Aaronis virga, hic crux. Istic agnus, hic Christus. Istic infermentata, hic panis. » Hæc quodam in compendio, ceu vides, perscripta tibi sunt : tempus enim non patitur ut diutius de rebus hisce commentemur.

B Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός εἰς τὴ σταυρωθῆναι παραδίδοται· καὶ ὅρα τὰ μετὰ ταῦτα. Ἀπὸ γὰρ ἑκτῆς ὥρας σκότος ἐγένετο ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἕως ὥρας ἐνάτης, ἀγανακτοῦντος ἐπὶ τοῖς τολμωμένους, οἷα εἰκόσ, τοῦ Θεοῦ. Ὅτι γὰρ οὐκ ἦν ἐκλειψίς, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς, ἀλλ' ὀργὴ καὶ ἀγανάκτησις, καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ ὄηλον· τρεῖς γὰρ ὥρας παρέμεινεν ἡ ἐκλειψίς, ἥτις ἐν μιᾷ γίνεται καιροῦ ῥοπή. Καὶ τὰ μὲν τοῦ Χρυσοστόμου τοιαῦτα· ὁ δὲ θεϊότατος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης οὐκ ἀπλῶς οὕτω, κατὰ δὲ ἀντίφραξιν τῆς σελήνης τὸ σκότος ἐκεῖνο λέγει γενέσθαι καινοπρεπῶς τὸ παγκόσμιον. Ἐπιστέλλον γὰρ ἱεράρχῃ τῷ Πολυκάρπῳ διὰ τὸν σοφιστὴν Ἀπολλοφάνην μὴ καταδεχόμενον τὰ Χριστιανῶν καὶ τάδε φησὶ κατὰ ῥῆμα πρὸς αὐτόν· « Εἰπέ δὲ αὐτῷ τῷ Ἀπολλοφάνει, τί λέγεις περὶ τῆς ἐν τῷ σωτηρίῳ σταυρῷ γενομένης ἐκλειψέως ; Ἀμφότεροι γὰρ τότε κατὰ τὴν ἠλίου πόλιν ὄμα παρόντες καὶ συνεστῶτες παραδόξως τῷ ἡλίῳ τὴν σελήνην ἐμπέπτουσαν ἐρωῶμεν (οὐ γὰρ ἦν συνόδου καιρός) αὐθίς τε αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἐνάτης ὥρας ἄχρι τῆς ἑσπέρας εἰς τὸ τοῦ ἡλίου διάμετρον ὑπερφυσῶς ἀντικαταστάσαν. Τοσοῦτον δὲ καὶ αὐτὸς ἐξεπλάγη τότε ὡς οὕτω πρὸς με εἶπε· « Ταῦτα, ὦ Διονύσιε, θεῖον ἀμοιβαίον πραγμάτων εἶσι. » Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. Περὶ δὲ τοῦ σκετασμοῦ ἐκεῖνου τοῦ κατὰ τὸ σωτήριοιον πάθος γενομένου θαυμασίως πω ; καὶ τῷ προφήτῃ Ζαχαρίᾳ διεληπται· λέγει γὰρ, « Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἔσται φῶς (ἤνικα δηλαδὴ σταυρωθῆσεται ὁ Χριστός), ἀλλὰ ψῦχος καὶ πάγος ; ἔσται μίαν ἡμέραν· καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ Κυρίῳ. » Ἄνω γὰρ ἅπαντα προσεγίνωσκεν ὁ Θεός. Καὶ γὰρ οὐκ ἡμέρα καὶ οὐ νύξ. Οὔτε γὰρ ἡμέρα κυρίως ἦν διὰ τὸ τρίωρον ἐκεῖνο σκότος, οὔτε νύξ ἀληθῶς διὰ τὸ τὸ μέχρις ἑκτῆς ὥρας καὶ μετὰ τὴν ἐνάτην γενόμενον φῶς. Ὅ δὲ καὶ δηλῶς ὁ προφήτης εἶλεγε, « Καὶ πρὸς ἑσπέραν ἔσται φῶς. » Ταῦτα δὲ, ἀγαπητέ, οὐ μόνον προφῆται προείπον, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλοῖς Ἑλληνικοῖς ὑπομνήμασιν εὐρηναί· καὶ σεις μὲν γὰρ μί-

γαν τριναυτα λεγουσι γενεσθαι, και σκοτος τοου- A
τον ωστε αστερα; φανηται.

antecessit et nonam est subsecuta. Quod ipsum quoque vates innuens subjicit : « Sub vesperam lux erit. » Neque tantum hæc, dilecte filii, sic a vaticibus exposita sunt, verum etiam in multis Græcorum monumentis et commentariis reperiuntur, qui eo tempore tradunt terræ motum ingentem accidisse, tantasque tenebras, ut ipsa quoque sidera conspicerentur.

Τότε δη, τότε και προφητικη επιφερει ρησιν επι σταυρου την ουτω λεγουσαν « Θεέ μου, Θεέ μου, Γιατί με εγκατέλιπες; » Ἑβραϊστὶ δὲ ταῦτα ἔλεγεν, Ἥλι, ἥλι, λαμμά δαβαχθανί. Τίνος ἔνεκεν; Ἴνα και τοις Ἰουδαίοις ταῦτα κατάδηλα γένηται. Ἄλλ' ἐπὶ τοσοῦτον ἀκρίλαστοι και ἀσελγεις ὄντες ἐκείνοι, καθά φησιν ὁ τὴν γλωτταν χρυσοῦς, ἐνόμισαν Ἥλιαν καλεῖν. Καὶ οὗτοι μὲν οὕτως. Ἄλλ' ἡ φωνὴ ἐκείνη και τὸ καταπίτασμα ἔσχισε, και τὰ μνημεῖα ἀνέφωζεν. Ἄλλ' οἱ μάταιοι και τοιαῦτα βλέποντες συνιέναι ὄλωσ οὐκ ἤθελον. Μᾶλλον μὲν οὖν, « Καταβάτω ἐκ τοῦ σταυροῦ, » ἔλεγον, « ἵνα ἴδωμεν και πιστεύσωμεν. » Ἄλλ' ἐκείνοις ἐν τῷ σταυρῷ μένων, ὡς ὁ Χρυσορρήμων φησιν, ἐν τοῖς τῶν δούλων σώμασιν ἐκ περιουσίας ἐδείκνυε τοῦτο πολλῆς· εἰ γὰρ τὸ τεταρταῖον ἐξελεῖν τὸν Ἀδάζαρν μέγα, πολλῶ μᾶλλον τὰ πολλοὺς τῶν πάλοι κοιμηθέντων φανήλων ζώντας ἀθρόον. Καὶ πρόσσχεσ τῷ θειοτάτῳ Ματθαίῳ περὶ τούτων οὕτω λέγοντι : « Πολλὰ δὲ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθησαν, και εἰσῆλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, και ἐνεφανίσθησαν πολλοὶ μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ. » Ἄλλ' ἐνταῦθα προσέχειν σε δεξιῶν. Εἰ γὰρ κατὰ τὸν χρυσορρήμονα Ἰωάννην ἐπὶ σταυροῦ ἔτι ὄντος τοῦ Χριστοῦ τὰ τοιαῦτα ἠγέρθησαν σώματα, πῶς ἐμφανίσθηνα ταῦτα μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἔγερσιν ὁ εὐαγγελιστὴς ἱστορεῖ; Ἐγὼ δέδοικα μήποτε τὸ αὐτοῦ ἀντὶ τοῦ αὐτῶν ὀφείλει ἀναγινώσκεισθαι· τὰ γὰρ σώματα ἐκείνα μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἔγερσιν αὐτῶν και εἰσήλθοσαν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν και ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς. Τότε δη, τότε και ἡ προφητικὴ ρῆσις ἔλαβε πέρας· ἡ λέγουσα τοῖς ἐν δεσμοῖς; Ἐξέλθετε, κα. τοῖς ἐν τῷ σκοτει, Ἀνακαλύψετεσθε. Καὶ κατὰ μὲν τὴν ἕκτην ὥραν, ὡς φασιν αἱ Γραφαί, σταυροῦται ὁ Κύριος, κατὰ δὲ τὴν ἑνάτην τὸ πνεῦμα ταῖς πατρικαῖς χερσὶ παρατίθεισιν.

Εἰ δὲ και πρὸς βῆθν ἀκούεις τὴν αὐτοῦ κατιέναι ἁγίαν ψυχὴν, μὴ θαύμαζε τούτου ἔνεκεν, ἀδύνατον εἶναι λέγων και πρὸς βῆθν αὐτὴν καταλεῖν και ταῖς τοῦ Πατρὸς παρατεθῆναι χερσίν. Ἡ γὰρ τοῦ Θεοῦ χεῖρ, ἡ τὰ πάντα δηλαδὴ συγκρατοῦσα δύναμις, και ἄνω ἐστὶν ἐν οὐρανῷ και κάτω ἐπὶ τῆς γῆς, και τῶν τοῦ βῆθου μυχῶν οὐ διαλείπει ποτέ. Ὡστα εἰ και πρὸς βῆθν ἡ ἁγία τοῦ Χριστοῦ ψυχὴ τριναυτα κατήρηχτο, ἀλλὰ τῆς τὰ πάντα συγκρατοῦσης δυνάμεως, καθάπερ εἶπομεν, οὐ κατελιμπάνετο, εἶγε και μᾶλλον δύναμις τοῦ Πατρὸς αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός, ὡς ὁ Παῦλος φησι. Παρατίθεισιν μὲν οὖν ταῖς πατρικαῖς χερσὶ τὴν ψυχὴν, ὡς ἐνεῦθεν και πάσαις

A propter illas trium horarum tenebras; nec reapse nox erat propter eam lucem, quæ sextam horam quoque vates innuens subjicit : « Sub vesperam lux erit. » Neque tantum hæc, dilecte filii, sic a vaticibus exposita sunt, verum etiam in multis Græcorum monumentis et commentariis reperiuntur, qui eo tempore tradunt terræ motum ingentem accidisse, tantasque tenebras, ut ipsa quoque sidera conspicerentur.

Protulit tum Christus in cruce verbum istuc vaticis : « Mi Deus, mi Deus, cur me deseruisti? » Protulit autem vocibus Hebraicis hujusmodi : « Eli, Eli, lamasabachthani ». Cur istuc? ut Judæi ea intelligerent. Illi vero tanta furebant petulantia et procacitate, quemadmodum Chrysostomus ait, ut ipsum existimarent Eliam vocare. Verum eā vox et templi velum diffudit et aperuit sepulcra; quæ tametsi cernerent homines illi stolidi, prorsus tamen intelligere volebant. Imo etiam verbis hujusmodi obganniebant : « Descendat de cruce, ut ea re visa fidem ipsi habeamus ». Verum ipse in cruce manens, ut Chrysostomus inquit, quod ab eo postulabatur, in suorum servorum corporibus excitatis a morte quadam velut ex abundantia declarabat. Quanquam enim magnum aliquid fuit Lazarum toto jam quadriduo mortuum e sepulcro exire, longè tamen majus id erat quod multi jam olim vita functi subito vivi conspicerentur. Factum autem hoc omnino esse, licet ex hisce Matthæi verbis cognoscas : « Multa corpora sanctorum, qui obdormiverant, suscitata sunt, et ipsi urbem sanctam ingressi, post resurrectionem ejus a multis sunt conspecti ». Quibus verbis operæ pretium fuerit te diligentius animum advertere. Nam si de Joannis Chrysostomi sententia Christo adhuc cruci suffixo corpora ista sunt resuscitata, qui sit ut evangelicæ auctor historicæ dicat ea post Christi e mortuis resurrectionem apparuisse? Vereor equidem ne pro vocabulo ejus legendum sit *evram*. Nam illa corpora postquam a mortuis resuscitata erant, urbem sanctam **221** ingressa sunt et multis apparuerunt. Tunc et illud vaticis ⁴¹ oraculum sment habuit, quod vinculis alligatos exire jubet, et in tenebris versantes lucem accipere. Fuit autem hora sexta, quemadmodum Litteræ sacræ significant, Dominus crucifixus : nona vero spiritum suum in manus paternas deposuit.

D Ad orcum descendisse cum sanctam ipsius animam, noli obstupescere, neque dicere fieri haudquaquam potuisse ut eadem anima migraret ad orcum et paternis in manibus deponeretur. Quippe Dei manus, videlicet illa continens omnia vis et potestas, tum in cælo est superne tum in terris deorsum, neque adeo ipsis ab orci angulis unquam abest. Quo fit ut si maxime sancta Christi anima id temporis ad orcum sit profecta, minime tamen a vi potestateque illa, ceu diximus, omnia continente absuerit. Imo dicendum potius potentiam Patris ipsum esse Christum, quemadmodum Paulus loquitur. Deponit igitur animam suam pa-

⁴⁰ Psal. xxi, 2.

⁴¹ Matth. xxvii, 42.

⁴² Ibid. 52.

⁴³ Isa. xlix, 9.

ternas in manus, ut hoc modo cunctis justorum animabus iter ad superna caelestiaque largiretur : non enim gratis et frustra pro nobis est mortuus. Ad orcum vero descendit, ut etiam iis qui istis detinuerentur prædicaret, ac religiosam illam pietatem docendo commonstraret, quam prius ignorassent. Fidem hac in parte summo illi Petro habeto, qui de rebus hisce in hunc modum disserit :

« Etiam spiritibus qui erant in carcere prædicatum ivit, qui antea fidem non habuerant ⁶¹. » Quæ sane verba secutus Gregorius ille Theologus, in hunc modum hac de re disputat : Num, quæso, conspectus in orco salvavit omnes Dominus, an eos tantum qui crediderant? Noli scilicet hac de re ambigere. Quemadmodum enim hominibus in terra degentibus lætum pacis nuntium exposuit, et credentibus quidem salutis existit auctor, incredulis vero propriæ incredulitatis index, ut Joannes Damascenus loquitur, Ita cum iis etiam egit qui erant in orco. Nec mirum, dilecte filii, tibi videatur quædam in orco detentas animas prædicationem Christi nequaquam admisisse. Sicut enim accidisse videmus ut Deo Pauli causa succutiente ipsa carceris fundamenta custos quidem ipse carceris astricti sua persisterent in incredulitate, quanquam pedicæ suas ferreas subito diruptas laceratasque cernerent, ita putato cum iis etiam actum fuisse

Quodsi causam quoque cupis cognoscere, qua de causa Servator etiam iis animabus prædicaverit quæ erant in orco, scito illam hanc esse. Naturam nostram Servator assumpsit anno ab orbe condito 5500. **222** Quamobrem istuc? Quod eo tempore ad lucem ea perduceretur quæ mysterio Christi servitura erat, ut magnus ille Basilii inquit. Etenim vitiositatis morbus, ceu Nyssensis ille Gregorius loquitur, qui ab initio naturam humanam invaserat, vigorem jam suum amiserat. Quippe gentes nunc per vocationem credituræ erant, uti magnus etiam Paulus ille verbis hisce significat : « Posteaquam plenitudo temporis advenit, Filium suum Deus ablegavit ⁶². » Recte igitur anno jam indicato carnem Dominus assumit, quod esset is ad hanc rem omnino appositus atque commodus. Quia vero nonnulli eorum qui vitam in pietatis ignoratione suam clauseraut, tam egregiis erant animis præditi, ut vocati omnino accessuri fuissent et Evangelium de Christo amplexuri, si quidem eum superioribus sæculis cum carne in terris degentem conspexissent, propterea non recusat etiam ad orcum descendere ac detentis istis animabus prædicare, ut hoc modo nemini ullus se purgandi locus relinqueretur, nec vel boni suam bonitatem perderent, vel mali respondere verbis huiusmodi possent : « Si vidissemus, omnino adhibissemus fidem. » Hæc de his dicta sunt.

⁶¹ I Petr. iii, 19. ⁶² Galat. iv, 4.

(57) Glycæ noster annos ab orbis conditu ad incarnationem Verbi numerat quinque mille ac quingentos, cum alii ex Græcis aut plures aut

ταῖς τῶν δικαίων ψυχαῖς τὴν ἐπὶ τὰ ἄνω πορείαν χαρίσασθαι (οὐδὲ γὰρ ἀπέθανε δωρεὰν ὑπὲρ αὐτῶν), κάτεισι δὲ πρὸς τὸν ἕδον, ἵνα καὶ τοῖς ἐκείσε κατεχομένοις κηρύξη καὶ διδάξῃ πάντας ἣν ἠγνοῦσασθε θεοσέβειαν. Καὶ πεῖθου τῷ κορυφαίῳ Πέτρῳ περὶ τούτων οὕτω διεξιόντι. « Καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεῖς ἐκήρυξεν ἀπειθήσασί ποτε. » Ἀλλὰ καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐντεῦθεν ὀρμώμενος περὶ τούτων οὕτω φησὶν. « Ἄρα πάντας ἔσωσεν ἐπιφανὲς ἐν ἕδῃ ὁ Κύριος, ἣ κάκει τοὺς πιστεύσαντας ; ἢ Μὴ οὖν ἀμφίβαλλε· καθάπερ γὰρ τὸς ἐν γῆ εὐαγγελίστατο εἰρήνην, καὶ τοῖς μὴ πιστεύουσι σωτηρίας γέγονε πρόξενος, τοῖς δὲ ἀπειθήσασιν ἀπιστίας ἔλεγχος, ὡς ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησὶν, οὕτω καὶ τοῖς ἐν ἕδου. Μὴ θαύμαζε δὲ, ἀγαπητὲ, εἶγε καὶ ψυχαὶ τινες ἐν ἕδου κατεχόμεναι τὸ κατὰ Χριστὸν οὐκ ἠθέλησαν δέξασθαι κήρυγμα· καθάπερ ἐπὶ τοῦ μακαρίου Παύλου, ἠνίκα τὰ τῆς φυλακῆς ἔσπισε θεμέλια, ὁ μὲν δεσμοφύλαξ εὐθέως ἐπίστευσεν, οἱ δὲ δεσμῶται τῇ ἀπιστίᾳ ἐναπέμειναν, καὶ ταῦτα τὰς σδηρὰς αὐτῷ χειροπέδας ἐωρακότες ἄφω διαβραγείσας, οὕτω κἀν τοῖς ἐν ἕδου γενήσεσθαι πιστευσαι. »

continuo fidem amplecteretur, ac reliqui vinculis astricti sua persisterent in incredulitate, quanquam pedicæ suas ferreas subito diruptas laceratasque cernerent, ita putato cum iis etiam actum fuisse

Εἰ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν βούλει μαθεῖν δι' ἣν ἐκήρυξε καὶ ταῖς ἐν ἕδου ψυχαῖς ὁ Σωτὴρ, αὕτη ἐστίν. Ἐν τῷ εφ' ἔτει γέγονεν ἡ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρώπησις (57). Τίνος ἔνακεν ; Ὅτι κατ' ἐκείνον καιρὸν προήχθη εἰς φῶς ἡ τῷ κατὰ Χριστὸν μυστηρίῳ ὑπηρετοῦσα, ὡς ὁ μέγας ἐφη Βασίλειος, δι τῆς κακίας ; ἡ νόσος, ὡς ὁ Νυσσαεὺς ἐφη θεῖος Γρηγόριος, τῆνικαῦτα παρήκμαζεν, ἡ ἀρχῆθεν ἐνοκῆψασα τῇ φύσει τῆς ἀνθρωπότητος, ὅτι τὰ ἔθνη καλούμενα τότε πείθεσθαι ἐμελλον· καὶ τοῦτό ἐστιν ἔπειρ ὁ πάμμεγας ἔλεγε Παῦλος, ὅτι « ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ. » Καλῶς οὖν ἐν τῷ διαληφθέντι ἔτει σαρκοῦται ὁ Κύριος, ὅτι καὶ κατὰ πάντα τὸ τοιοῦτον εὐθετον ἦν. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τινες τῶν ἐν ἀσέβειᾳ τὴν ζωὴν καταλυσάντων ἀγαθῆς τοσοῦτον ὑπῆρχον ψυχῆς ὥστε καὶ προσελθεῖν καλούμενους αὐτοῦ ; καὶ τὸ κατὰ Χριστὸν ἐτοίμως εὐαγγέλιον δέξασθαι, εἴπερ εἶδον αὐτὸν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν χρόνοις μετὰ σαρκὸς ; ἐπὶ γῆς διατρίβοντα, τούτου χάριν οὐ παραιτεῖται καὶ πρὸς ἕδον αὐτὸν καταλθεῖν καὶ ταῖς ἐκείσε κηρύξαι ψυχαῖς, ὡς ἐντεῦθεν ἀναπολογῆτους εἶναι ἀπαντας, καὶ μῆτε τοὺς ἀγαθοὺς ἀπολέσαι τὴν ἑαυτῶν ἀγαθότητα, μῆτε τοὺς οὐκ ἀγαθοὺς ἀντιλέγειν δύνασθαι ὡς « Ἐπειρ εἶδομεν, ἐπιστεύσαμεν ἄν. » Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

etiam pauciores assignent. Vide quæ præ cæteris de hoc argumento disputavit Petavius noxter libris De doctrina temporum.

Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι, ἵνα μὴ μείνῃ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἅ τὰ σώματα ἐν Σαββάτῳ, ἐπέειπε παρασκευὴ ἦν (ἦν γὰρ μεγάλη ἡμέρα ἐκεῖνη τοῦ Σαββάτου), ἠρώτησαν τὸν Πιλάτον, «καὶ τὰ ἐξῆς. Κατάγουσιν οὖν ἀπὸ τοῦ ξύλου τὸν Ἰησοῦν, καὶ μνήματι καινῷ κατατίθενται. Ἄλλ' ὄρα κἀνταῦθ' τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν, ἀγαπητέ, ἵνα μὴ τὸν σταυρὸν αὐτὸν ζημιωθῶμεν, ἵνα μὴ τὸ πανάγιον τοῦ Κυρίου σῶμα πυρὸς ἢ θαλάσσης ἔργον ποιήσῃ, τῇ συνήθει· κἀν τοῦτο μανίᾳ χρῆσάμενοι, τὸν Αὐγουστον ἡγείρει Καίσαρα τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἀπογρᾶψασθαι. Γίνεται ταῦτα, καὶ τὸ τῶν Ἑβραίων γένος τῇ τῶν Ῥωμαίων ὑποπίπτει ἀρχῇ. Ταύτη τοι καὶ τῷ λαχόντι Πιλάτῳ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν παριστάσει τὸν Κύριον, μὴ συγχωρούμενοι τὸ βουλευτὸν αὐτοῖς ἐπ' αὐτῷ διαπράξασθαι. Καὶ γὰρ εἰ συνεχωρήθησαν, λίθοις ἂν τὸν Χριστὸν ἐθανάτωσαν ἢ ξυλίνῳ κατέπεσαν πύριον, κἀντεῦθεν ἡμεῖς τὸν φύλακα ἡμῶν ἐζημιούμεθα σταυρῶν. Εἰ γὰρ τὸν φιλόθεον Ἰερεμίαν βορβόρου λάκκῳ ἐπέβαλον, τί οὐκ ἂν εἰς τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα ἐποίησαν, εἰ μὴ γε τὸν Ῥωμαϊκὸν εἶχον νόμον αὐτοῦ; ἀναστέλλοντα; Γίνεται λοιπὸν ἡ ἀπογραφὴ, τὰ τῆς εὐταξίας εἰσάγεται, κἀντεῦθεν τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα τελεῖται ταφῇ παραδίδεται.

Οἶδα δὲ, ἀγαπητέ, ὅτι καὶ περὶ τῆς τριημέρου ταφῆς τοῦ Κυρίου πολλὴν ἐποίησω συζήτησιν, ἡμέρας ἐκμετρήσαι δὴθεν ἐπὶ ταύτης τρεῖς μὴ δυνάμενος. Ἄλλ' ἀφες, εἰ βούλει, τῶν πολλῶν, ὅτι καὶ λογισμῶν ἀνθρωπίνων εἰσὶν ἐφευρέματα. Πείθου δὲ μᾶλλον Ἰσιδώρῳ τῷ Πηλουσιώτῃ λέγοντι ὅτι καθάπερ ἐπὶ τῶν τελευτῶντων ποιεῖν εἰώθαμεν, ἐποίησθ' ἂν ὡρᾶ τελευτήσῃ τις, τὴν ἐξῆς μόνην ὑπερτίθεμεθα, τῇ δὲ ἑτέρῃ ἕωθεν τριταίαν ἄγομεν ἡμέραν αὐτοῦ· καὶ οὕτω καὶ ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ διανοεῖσθαι σε χρῆ. Καὶ γὰρ κατὰ τὴν Παρασκευὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα· τοῦτο μία ἡμέρα. Τὸ Σάββατον ὅλον ἐν τῷ τάφῳ ἐποίησεν· ἰδοὺ δύο ἡμέραι. Μετὰ δὲ τοῦτο τῆς Κυριακῆς ἐπιφωσκούσης ἐκ τάφου ἐγήγερται· ἰδοὺ καὶ τρίτην ἔχει ἡμέραν. Καὶ πείθου τοῖς περὶ Λουκᾶν καὶ Κλεόπαν οὕτω λέγουσι πρὸς αὐτὸν τὸν Χριστὸν, «Ἄλλὰ γε σὺν πᾶσι τοῖς τρίτην ταύτην ἡμέραν ἄγει σήμερον, ἀφ' οὗ ταῦτα ἐγένετο.» Εἰ δὲ καὶ τάχιον ἐκ τάφου ἐγήγερται, οὐ κατὰ τοῦτο πάντως αἰτιαθῆσεται, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ προσκυνηθῆσεται παρὰ πάντων, ὅτι μὲν τὴν ἐμπρόθεσμον καρτερήσας ὑπόσχεσιν τὴν ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ τάχιον ἐποίησεν ἔγερσιν. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως ὁ διαληφθεὶς θεὸς ἀνὴρ, ὁ δὲ χρυσοβόρῃμων Ἰωάννης φησὶν ὅτι καὶ λίαν ἐποίησε καλῶς ὁ Χριστὸς πρὸ τῆς τῶν τριῶν ἡμερῶν συμπληρώσεως ἔγερθεὶς ἐκ νεκρῶν. Εἰ μὴ γὰρ τότε ἀνέστη καθήμενος αὐτόθι τῶν στρατιωτῶν καὶ φυλασσόντων, ἀλλ' ἀναχωρησάντων μετὰ τὴν τρίτην ἡμέραν, εἶχον ἂν τι καὶ λέγειν οἱ κάκιστοι. Προέφθασε λοιπὸν ἀναστάς. Ἔδει γὰρ παρακαθημένων αὐτῶν γενέσθαι τὴν ἀνάστασιν. Οὐκοῦν ἠναγκάζετο καὶ τῶν τριῶν ἡμερῶν ἐντὸς ἐκ νεκρῶν ἔγερθῆναι,

Ceterum Judæi ne in cruce corpora per Sabbatum manerent, quando tum præparationis dies erat, Sabbati autem dies celebris atque magna, exorato precibus Pilato Jesum de ligno demittunt, isque novum in monumentum deponitur. Hic quoque, dilecte fili, sapientiam mihi divinam intuere. Quippe ne crucis beneficio spoliaremur, neve sacrosanctum illud Domini corpus Judæi vel igne vel mari perderent, furore videlicet consueto usi, Augustum Cæsarem excitat ut mundum universum censeret. Quo facto Hebræorum natio Romanorum in potestatem devenit. Propterea captum ab se Dominum Pilato sistunt, qui prætoris apud ipsos munere fungebatur. Ita potestas eis adempta est, quominus ex animi sui libidine cum ipso agerent. Etenim si permissum hoc eis fuisset, vel lapidibus ad mortem usque Christum obruissent, vel serra lignea dissecuissent, eoque pacto nobis custos illa nostra crux periisset. Quippe si Dei amicum Jeremianum in voraginem lutosam abjecerunt, quid non in ipsum Domini corpus designassent, nisi lege Romana repressi fuissent? Hac igitur de causa census institutus fuit et egregie ordinata res publica, ut Domini quoque corpus expers sepulturæ non foret.

Memini etiam, dilecte fili, te mecum multa de triduana sepultura contulisse, cum trium dierum hic spatium metiri non posses. Velim te autem hac in parte opiniones plerorumque missas facere tanquam humanarum ratiocinationum inventa. Potius **223** Isidoro Pelusiotæ fidem adhibeto, qui hujusmodi quædam tradit. Quod in iis facere consuevimus qui vita decesserunt, ut quacunque tandem hora quis moriatur, modo dies alter intercedat, eum sunimo tertii diei mane triduo jam mortuum perhibeamus, idem de Christo cogitare nos oportet. Nam is ipso præparationis die spiritum Deo tradidit; dies igitur hic unus est. Sabbatum totum in sepulcro mansit; in diem alterum habes. Deinde cum jam Dominicus dies diluxisset, e sepulcro resurgit: in diem tibi tertium. Hæc vera dabis, si Lucæ voles et Cleopæ credere, qui ad ipsum Christum aiunt: «Accedit ad hæc omnia, quod tertius hic dies agitur, ex quo hæc facta sunt ⁶⁴.» Citius autem aliquanto Christum e sepulcro resurrexisse, culpam omnino nullam ueretur: sed potius hoc nomine magis etiam ab omnibus est adorandum, quod præstita toleranter promissione, certi temporis spatio definita, celerius resurrectionem ex mortuis suam maturaverit. In hunc modum divinus ille vir, quem diximus, hac de re disseruit. Joannes autem Chrysostomus ait Christum etiam valde in eo præclare fecisse, quod ante dies tres completos resurrexerit. Etenim si eo ipso tempore non resurrexisset, commorantibus adhuc istis militibus sepulcrumque custodientibus, adeoque si milites illinc tertio die discessissent, homines improbisissimi fortasse nonnihil habuissent quo se purga-

⁶⁴ Luc. xxiv. 21.

rent. Quapropter resurgendo ipsos antevertit, quod oporteret omnino illis adhuc sepulcrum obsidentibus resurrectionem fieri. Quod si accidere debuit, necessario intra diem tertium ipsi a mortuis resurgendum erat. Quippe si facta resurrectio fuisset triduo jam præterito et illis a sepulcro digressis, omnino res suspecta fuisset. Hac ipsa de causa Pilatum concedere voluit. Deus ut sigillo sepulcrum obsignaretur. Quæ cum ita sint, cave in divinarum Litterarum verba curiosius inquiras, neve tres integros dies cum tribus noctibus in sepultura Christi ac Servatoris nostri desideres, præsertim cum Isidorum plane divinam hominem habeas, qui spatium hoc tibi metitur. Sexta præparatorij diei hora Dominus est crucifixus. Ab hac ad nonam usque horam caligo exstitit: eam tu mihi pro nocte ducit. Rursus ab hora nona usque ad vesperam lux fuit; hic iterum tibi dies esto. Quamobrem jam integrum diei noctisque spatium habes. Secuta est diem præparationis nox, indeque dies Sabbati; quæ duo rursus diei noctisque totidemque noctes habeas. Post hæc Sabbati nox efficiunt; quod jam diurnum nocturnumque spatium tertium erit, quo Dominus resurrexit, quamquam incerta fuerit hora resurrectionis ejus, sicut poterit.

224 Memini vero, dilecte filii, te inter alia de hoc etiam quasivisse, quamobrem scilicet Domini sepultura tridua fuerit, non majoris vel minoris intervalli. Nimirum pro universa hominum natura Christum mori oportebat, pro iis scilicet qui jam ante in fata concesserant, pro vivis adhuc, et pro exsulturis aliquando. Quippe tria quoque tempora sunt, præteritum, futurum, præsens. Eos qui jam peccaverant, servavit ad orcum descendens; superstitibus autem id temporis, ut qui credidissent in ipsum; exsulturos denique aliquando, tanquam in apostolorum prædicationem credituros et baptismum consecuturos. Si ergo totam naturam nostram assumpsit, perspicuum est etiam totam naturam nostram ipsum reflexisse. Quamobrem Domini sepultura non abs re tridua fuit.

Hoc modo ex mortuis Dominus resurgit, sed non statim ad cælos subvehitur. Nam de magni Athanasii sententia propterea dies in terris 40 commoratus est Dominus, quod discipulos confirmare vellet. Idcirco se conspiciendum eis interdum præbet, amice pacificeque cum eis loquitur, cicatrices in corpore divinis commonstrat, comedit atque bibit una, cætera denique facit omnia quæ ad confirmandos imbecillos aliquid afferre momenti possent. Primum omnium a duabus mulierculis conspectus est, quo tempore pedibus illæ comprehensis eum amplectebantur. Deinde soli Magdalene apparet; hinc Petro apostolorum principi, vel ipso Paulo teste, qui ait: « Resuscitatus ex mortuis Dominus primo a Cepha conspectus est⁶⁶. » Secundum hæc conspectus est a Luca et Cleopa,

ὡς εἶπε παρελθουσῶν αὐτῶν κάκεινων ἀνάχωρησάντων ἢ ἀνάστασις γέγονεν, ὑποπτον ἂν εἶναι τὸ πρᾶγμα ἐμελλε· διὸ καὶ σφραγίσαι τὸν τάφον, ὡς ἐβούλοντο, συνεχώρησεν ὁ Πιλάτος. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, μὴ ἐπὶ πλέον τὰ θεῖα περιεργάζου βητὰ, μηδὲ ζητεῖς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ἐπὶ τῇ ταφῇ τοῦ Χριστοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, ὅπου γε καὶ ταῦτας, εἰ βούλει, τὸν θειότατον ἔχεις Ἰσίδωρον ἐκμετροῦντά σοι. Ἐκτὴ ὥρᾳ τῆς Παρασκευῆς ἐσταυρώθη ὁ Κύριος. Ἀπὸ ταύτης ἕως ὥρας ἐνάτης σκότος ἐγένετο· τοῦτ' ἔμοι νύκτα νόησον. Πάλιν ἀπὸ ἐνάτης ἕως ἑσπέρας αὐτῆς φῶς· τοῦτο νόησον αὐθις ἡμέραν. Ἐχεις ἰδοῦ νυχθήμερον ἕν. Πάλιν ἢ νύξ τῆς Παρασκευῆς καὶ ἡ τοῦ Σαββάτου ἡμέρα νυχθήμερον· ἔχεις ἰδοῦ νυχθήμερα δύο. Πάλιν ἢ τοῦ Σαββάτου νύξ καὶ ὁ τῆς Κυριακῆς ἄρθρος νυχθήμερον· ἔχεις ἰδοῦ νυχθήμερον τρίτον, ἐν ᾧ καὶ ἀνέστη ὁ Κύριος, εἶπε καὶ ἀδελφός ἦν ἡ ὥρα τῆς ἀναστάσεως, καθὰ δὴ καὶ ἡ τῆς δευτέρας παρουσίας αὐτοῦ.

spatium integrum constituunt, ut jam dies duos et Dominici diluculum noctem diemque similiter et de alterius adventus hora nemo certus esse

οὐδα δὲ, ἀγαπητὲ, καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις ζητοῦντά σε, τίνας ἔνεκεν ἡ τοῦ Κυρίου ταφὴ τριήμερος καὶ οὐ πλείων ἢ ἐλάσσωσιν αὐτὴ ἐγένετο. Ὑπὲρ πάσης ἐπρεπε τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως ἀποθανεῖν τὸν Χριστόν, ὑπὲρ τε δηλαδὴ τῶν προαποθανόντων τῶν τε περιόντων καὶ τῶν μελλόντων γενέσθαι, ἐπειδὴ καὶ τρεῖς εἰσι καιροί, παρεληλυθώς, ἔνεστώς, μέλλων. Καὶ τοὺς μὲν προαποθανόντας ἔσωσε κατελθὼν ἐν τῷ ᾄδῃ, τοὺς δὲ τότε περιόντας ἔσωσεν ὡς πιστεύσαντας εἰς αὐτόν, τοὺς δὲ μετὰ ταῦτα γεννησομένους ὡς πιστεύσαντας εἰς τὸ τῶν ἀποστόλων κήρυγμα καὶ βαπτισθέντας. Εἰ οὖν τὴν ὄλην ἡμῶν φύσιν ἔλαβε, δῆλον ὅτι καὶ τὴν ὄλην ἡμῶν φύσιν ἀνέπλασε. Καλῶς οὖν ἡ τοῦ Κυρίου ταφὴ τριήμερος γέγονεν.

Ἀνίσταται οὖν ὁ Κύριος ἐκ νεκρῶν, ἀλλ' οὐκ αὐτίκα πρὸς οὐρανοὺς ἀνάγεται. Κατὰ γὰρ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, τοὺς μαθητὰς ἐπιστηρίζαι βουλόμενος ἡμέρας ἐνταῦθα ποιεῖ μ', ὅτανόνεμος αὐτοῖς ἔστιν ὅτε καὶ τὰ πρὸς εἰρήσιν διαλεγόμενος, ὡτεῖλας ἐν τῷ θεοειδεῖ δεικνύων ἐκεῖνῳ σώματι, συνεσθίων αὐτοῖς ἅμα καὶ πίνων, οὐχ ὡς τροφῆς δεόμενος; ἀλλὰ πιστούμενος, καὶ τὰ ἅλλα πάντα ποιῶν ὡς ἀπερ εἰωθε τοὺς ἀσθενεῖς ἀσφαλίζεσθαι. Καὶ πρῶτα μὲν ὤφθη δυσὶ γυναιξίν, ἡνίκα καὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ κρατήσασαί κατησπάζοντο. Ἐπειτα τῇ Μαγδαληνῇ μόνη ὀπτάνεται, μετὰ δὲ ταῦτα τῷ κορυθαίῳ Πέτρῳ, καθὰ καὶ Παῦλος φησίν. « Ὁ Κύριος ἔγερθεὶς ἐκ νεκρῶν ὤφθη πρῶτον Κηφᾷ. » Ὁφθη τοῖς περὶ Λουκᾶν καὶ Κλεόπαν, ὤφθη τοῖς δέκα, εἶτα τοῖς ἑνδεκά· ὤφθη κατὰ τὴν Γαλιλαίαν αὐτοῖς, ὁμοίως;

⁶⁶ 1 Cor. xv, 5.

ἐν τῇ Τιβεριάδι· ὤφθη Ἰακώβω τῷ ἀδελφοθέῳ· ἄσπετος ἐπὶ πάντων πεντακοσίων ἀνδρῶν. Καὶ τελευταίον ἐφάνη αὐτοῖς ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἐλαιῶν, ἐν ᾧ καὶ τὴν χαμόθεν ἐποίησατο ἐπαρσιν μεθ' ἡμέρας, ὡς εἶρηται, μ'.

Εἰ δὲ καὶ τοῦτο βούλει μαθεῖν, τίνας ἐνεκεν μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἔγερσιν ἡμέρας ἐπὶ γῆς ἐποίησε μ' καὶ οὐ κλείον ἢ ἑλασσον, ὁ μέγας ἰδοὺ Ἐπιφάνιος δι' ὀλίγων ἐπιλύσει σοι τὸ τοιοῦτον ἀπόρρητον. « Ὁν γὰρ τρόπον, » φησί, « μετὰ τὸ γεννώσθαι ὁ Χριστὸς ἀνεκλήθη ἐν φάτνῃ, ἐπαργανώθη, καὶ μεθ' ἡμέρας μ' προσήχθη τῷ θεῷ ναφ καὶ κατὰ τὸν τοῦ Μωσέως νόμον παρέστη τῷ Θεῷ, οὕτω καὶ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν γεγονὼς ἡμέρα: ἐνταῦθα ποιεῖ μ', εἰθ' οὕτως πρὸς τὴν ἀνω Ἱερουσαλήμ ἐπανάγεται, τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ἐμφανισθῆσθαι ὑπὲρ ἡμῶν. » Καὶ πείθου τῷ μεγάλῳ Παύλῳ λέγοντι· « Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἄγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὴν τὴν οὐρανὴν νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν. »

Οὐκοῦν ἀνελήφθη ὁ Κύριος. Ἡμέραι μετὰ ταῦτα διέρχονται δέκα, καὶ ἡ τοῦ παναγίου Πνεύματος γίνεται κἀθοδος. Μετὰ δέκα δὲ συμπλήρωσιν ἡμερῶν ἡ τοιαύτη γίνεται κἀθοδος, διότι τέλειος ὁ δέκατος ἀριθμὸς. Ἐπειδὴ τοίνυν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ τοῦτο κατερχόμενον, ἵνα καὶ τοὺς ἀτελεῖς μαθητὰς τελείους ἀπεργάσθαι, τούτου χάριν ἐν ἀριθμῷ τελείῳ, τουτέστιν ἐν ἡμέρᾳ δεκάτῃ, πρὸς αὐτοὺς ἐπεφύλασεν. Ὅτι δὲ τελείους εἰδείξε τοὺς ἀτελεῖς μαθητὰς, ὁ κορυφαῖος; Πέτρος τοῦτο παρέστησεν. Ὅρα γὰρ νουνεχῶς διὰ παιδίσκη τιμὴν πρότερον οἰκτρᾷ θρονηθεὶς τὸν διδάσκαλον τρίτον ἠρνήσατο, τῷ παναγίῳ δὲ Πνεύματι στομωθεὶς ὑστερον μετὰ παύσησιν; διὰ πολλῆς ἐδημηγῆσαι μέσον λαοῦ, κἀντεῦθεν ἐπειθεν ἅπαντας ἀνευδοκίως προσέρχεσθαι τῷ Χριστῷ.

Μεθ' ἡμέρας οὖν, ὡς εἶρηται, πενήτηντα τῆς ἐκ νεκρῶν ἐγέρσεως τοῦ Χριστοῦ ἢ τοῦ παναγίου Πνεύματος γίνεται κἀθοδος. Τίνας ἐνεκεν; Ὅτι καὶ ὁ παλαιὸς νόμος ἐν ἡμέρᾳ πενήτησθῆ Θεοῦ φανέντος ἐδόδοτο. Κατὰ γὰρ τὸν χρυσορρήμονα καὶ θεῖον Ἰωάννην, μᾶλλον δὲ κατὰ τὴν τοῦ θεόπυτου Μωσέως ἱστορίαν, πενήτηντα διήλθον ἡμέραι μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου τῶν Ἰουδαίων ἔξοδον, καὶ τῆνικαῦτα τὰς θεοχαράτους ὁ Μωσῆς πλάκας ἔλαθεν. Εἰ τοίνυν ἐν ἡμέραις πενήτηντα ὁ παλαιὸς ἐδόδοτο νόμος, εἶδε πάντως κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν δοθῆναι καὶ τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος χάριν, ὡς ἐντεῦθεν, ἀγαπητὰ, κατὰ γὰρ τὴν Παλαιὰν καὶ τὴν Νέαν, ἀδιάρητον δεῖχθῆναι τὴν φύσιν τῆς θεότητος, καὶ διὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐνομοθεῖται καὶ τότε καὶ νῦν.

Καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρὸς. Διὰ τί γλῶσσαι; ἐπειδὴ κηρύγματος χρεία,

A conspectus a discipulis decem, conspectus ab undecim; ab iisdem conspectus in Galilea, consimiliter ad Tiberiadem; conspectus a Jacobo Christi Dei fratre, conspectus a pluribus quam quingentis hominibus; conspectus postremum ab eis in Olivarum monte, ubi etiam a terra sublatus est post diem, ceu diximus, quadragesimum.

Quodsi jam illud quoque cognoscere cupis, quamobrem post excitationem de mortuis dies illos 40 in terris egerit, non plures vel pauciores, en magnus Epiphanius hanc tibi dubitationem paucis dissolvat. Quo pacto, inquit, Christus statim a nativitate sua reclinatus est in praesepi, fasciis involutus, post quadragesimum diem ad templum deportatus ac secundum Mosaicæ legis praescriptum oblatus Deo, sic etiam tum, cum primogenitus mortuorum factus esset, dies in terris 40 commemoratur, atque ita deinde supernam Hierosolimam revertitur, coram vultu Dei nostra causa compariturus. Persuadeat hoc ipse tibi Paulus, cum ait: « Non in sacraria manufacta Christus ingressus est, quæ verorum sacrariorum simulacra sunt: sed in cœlum ipsum, ut modo nostra causa coram Dei facie compareat. »

225 Posteaquam vero assumptus fuisset Dominus, decem elapsis diebus sanctus ille Spiritus a cœlo descendit. Factum hoc est decimo post die propterea, quod numerus denarius sit perfectus. Quoniam igitur Spiritus sanctus idcirco demittebatur, ut imperfectos adhuc discipulos perfectos efficeret, ea de causa in imperfecto quoque numero, decimo nimirum die, super eos descendit. Quod autem ex imperfectis discipulis perfectos effecerit, summus ille Petrus satis ostendit. Nam si hunc diligenter inspicere voles, videbis illum a misera territum ancillula magistrum suum ter negasse. Deinceps vero confirmatus a sancto Spiritu maxima omni fiducia et oris libertate medio in populo perorabat, omnibusque persuadebat ut ad Christum citra dubitationem omnem accederent.

Post diem ergo, ceu diximus, quinquagesimum a Christi de mortuis resurrectione, Spiritus sancti descensus accidit. Quamobrem illud? Quia vetus etiam lex quinquagesimo die post Dei patefactionem data fuerat. Nam ut divinus ille vir Joannes Chrysostomus scripsit, vel potius teste Moses Dei spectatoris historia, dies ab exitu Hebræorum ex Ægypto 50 elapsi erant, cum perscriptas divinitus tabulas Moses accepit. Quare si prisca lex illa data fuit intra diem quinquagesimum, oportebat omnino eadem die sancti etiam Spiritus gratiam dari. De quo, filii dilecte, colligi potest tam in prisco quam novo fœdere nobis ostendi, quod natura divinitatis indivisa sit, sanctusque Spiritus tam id temporis quam modo legem promulget.

Conspectæ sunt autem in apostolis linguæ velut igneæ dispersitæ. Cur, obsecro, linguæ conspe-

“ Hebr. ix, 24. ” Act. ii, 3.

ctæ sunt? Quia prædicatione opus erat, et ut ipsa A figura declararet effectiōnem, quemadmodum aureus ille noster orator inquit. Quippe piscatores erant apostoli, et vi orationis ad prædicandum egebant. Dispertitas autem fuisse dicit, quod ignis uniformis dividi videretur ac in apostolos distribui. Et ignis ille non ipse Spiritus erat, sed vis quædam Spiritus. Atque hæc lingua non in eorum ora fuerunt immisissæ, sed capitibus insidebant. Nam hoc modo apostoli confirmabantur, et constituebantur quasi quidam mundi princoipes et præcones. Nam vides hodieque morem illum obtinere, ut pontificis confirmandi capiti Evangelium imponatur; quod ubi fuerit impositum, nihil est videre aliud quam capiti linguam talem incumbentem. In ignis autem forma conspectus est Spiritus propter illum propter exerescentia scilicet quasi que silvescentia

Sedit autem in eorum quolibet. Quisquis 228 B igitur Dei ministerium obit, thronus atque solium Dei est. Nam ea de causa dicitur Spiritum in eis consedisisse.

Atque hoc modo repleti fuerunt omnes sancto Spiritu, ceperuntque loqui linguis aliis, prout Spiritus ille dabat eis loqui. Propterea dicebant astantes : « Annon ecce omnes isti, qui loquuntur, Galilæi sunt? quomodo igitur nos audimus eos sua quisque lingua, in qua nati sumus, Parthi et Medi et Elamitæ et cæteri? » Quindecim vero linguarum dona tunc acceperunt apostoli, quemadmodum Chrysostomus inquit, ad usum illorum qui præsentibus erant. Quid enim opus fuisset lingua Persica vel alia, non præsentibus iis qui uterentur? Et fuerunt omnino linguæ quindecim propterea, ut hæc intelligeretur sacrosanctæ Trinitatis efficacitas eum ministris duodecim conjuncta. Videre iam erat Petrum, qui Galilæus esset, Romana lingua utentem, quam nunquam antea discendo perciperasset, itidemque singulos reliquorum peculiari quadam lingua loquentes. Hoc enim Spiritus sanctus singulari quadam consilio sic administravit, ne quæ inter apostolos esset ea de re discordia, quo scilicet unicuique abeundum foret. Ideoque singularis sua in lingua data est quædam quasi norma et regula. Verbi gratia, Romana uteris lingua : Romam igitur abito. Persice loqueris : ad Persas proficiascior. Hanc igitur in certa lingua regulam acceperunt. Rursum vero, quia Romam profecturis per nationes multas iter faciendum erat, idcirco linguas alias tanquam opitulatrices prioris accipiebant, cum istam primam ordinationis quasi etiam diversis usos fuisse linguis, ut quibus variaz nationes peragrandæ fuerint. Licet hoc de Pauli verbis hæc colligas : « Ago Deo meo gratias, quod magis quam vestram quisquam linguas teneo peregrinas ». 1

Cæteram id temporis etiam divinissimi Joells vaticinio respondit eventus, cujus quidem hæc sunt verba : « Perfundam meo Spiritu omnem carnem », videlicet credentem. Non enim apostoli

και ἵνα τὸ σχῆμα τὴν ἐνέργειαν ἐρμηνεύσῃ, καὶ ὁ φησὶν ὁ τὴν γλῶτταν Χρυσοῦς. Ἄλλοι γὰρ ἦσαν οἱ ἀπόστολοι, καὶ πρὸς τὸ κήρυγμα λόγου ἐδέοντο. Μεριζόμεναι δὲ εἶπεν, ὅτι πῦρ ἐφάνη καταρχόμενον μονοειδῆς, εἶτα τοῖς ἀποστόλοις ἐμερίζετο. Τὸ δὲ πῦρ ἐκεῖνο οὐκ αὐτὸ ἦν τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ δύναμις Πνεύματος. Οὐκ ἐν τῷ στόματι δὲ αὐτῶν ἐβλήθησαν αἱ γλῶσσαι, ἀλλ' ἐπὶ κεφαλῆς ἐκάθισαν. Ἐρχοῦντες γὰρ τῆς οἰκουμένης ἐχειροτονοῦντο καὶ κήρυκες. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ἕως ἄρτι τοῦτο κρατεῖ· ἐπιτίθεται γὰρ τῇ κεφαλῇ τοῦ μέλλοντος χειροτονηθῆναι ὀρχηρέως τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ἐταν ἐπιτεθῆ, οὐδὲ ἄλλο ἐστὶν ἰδεῖν ἢ γλῶσσαν προσεπιτιμένην τῇ κεφαλῇ. Ἐν εἶδει δὲ πυρὸς διὰ τὸν εἰκόνα· Ἐπὶ ἦλθον εἰς τὸν κόσμον βαλεῖν ἡ χάριν τῶν ὀλομανούντων παθῶν. ὁμοίως δὲ εἶπεν : « Ignem in mundum immisissurus veni, »

και ἐκάθισαν ἐφ' ἵνα ἕκαστον αὐτῶν. Πᾶς οὖν ὁ διακωνῶν τῷ Θεῷ θρόνος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐκάθισεν εἰπε.

Καὶ ἐπλήθησαν ἅπαντες Πνεύματος ἀγίου, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέρας γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι. Ἐφ' ᾧ καὶ οἱ παριστώτες ἔλεγον· « Οὐκ ἰδοὺ πάντες οἱ λαλοῦντες; Γαλιλαῖοι οὗτοι εἰσι; καὶ πῶς ἡμεῖς ἀκούομεν ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ ἡμῶν διαλέκτῳ, Παρθοὶ καὶ Μηδοὶ καὶ Ἑλαμίται καὶ οἱ λοιποὶ; » ἰε' δὲ γλωσσῶν τέως ἔλαβον χάρισμα, καθὰ φησὶν ὁ τὴν γλῶτταν Χρυσοῦς, ὅσον πρὸς τοῖς παρόντας. Τίς γὰρ ἦν ἡ χρεῖα Περσικῆς γλώττης μὴ παρόντων Περσῶν; Ἀκαπάντα δὲ γλώσσαις ἐφάνησαν καὶ διὰ τοῦτο, ἵνα καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς Τριάδος φανῆ καὶ ὑπεράγει οἱ δώδεκα. Καὶ ἦν ἰδεῖν τὸν Γαλιλαῖον Πέτρον Ῥωμαῖσι λαλοῦντα, γλῶσσαν ἦν οὐκ ἔμαθεν, ὡς περ εἶη καὶ ἕνα ἕκαστον τῶν λοιπῶν ἰδῆν γλῶσσαν λαλοῦντα. Οἰκονομαί γὰρ τοῦτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα μὴ στάσις ἦ ἐν τοῖς ἀποστόλοις περὶ τοῦ ποῦ δεῖ ἕκαστον ἀπελθεῖν. Ἐφ' ᾧ καὶ δίδεται ἕκαστῳ ἰδίᾳ γλῶσσα ὡς περ κανῶν. Ἦγουν, Ῥωμαῖσι λαλεῖς; ἀπελθε εἰς τὴν Ῥώμην. Περσιστὶ λαλεῖς; ἀπελθε εἰς τὴν Περσίαν. Καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ μὲν, ὡς εἴρηται, ἔλαβον τὸν κανῶνα· ἀλλ' ἐπειδὴ πάλιν ἐχρῆν αὐτοῖς ἀπερχομένους εἰς Ῥώμην διέρχεσθαι διὰ πολλῶν ἐθνῶν, ἐλάμβανον ὡς περ παρασηθοῦς ἑτέρας γλώσσας, τὴν πρώτην ἀντὶ χειροτονιας ἔχοντες. Εὐρίσκειται γὰρ ἕκαστος τῶν ἀποστόλων καὶ διαφόρος γλώσσας ἁλλῶν, ἐπειδὴ καὶ διὰ πολλῶν παρήσαν ἐθνῶν. Δῆλον ἐξ ὧν ὁ Παῦλος φησὶν· « Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ, πάντων ὑμῶν γλώσσαις λαλῶ. »

Τότε δὲ, τότε καὶ ἡ τοῦ θειοτάτου Ἰωηλ προφητεία πέρα· ἐλάμβανεν ἡ οὕτω λέγουσα· « Ἐκκεῖ ἀπὸ τοῦ πνεύματος μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, » πιστεύσαντα δηλαδὴ. Οὐ μόνον γὰρ οἱ ἀπόστολοι γλώσσαις ἐλά-

¹ Act. 11, 8. ² I Cor. xiv, 18. ³ Joel 11, 28.

λου, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ παρ' αὐτῶν βαπτίζομενοι ἄ
τὸ τοιοῦτον ἰδέοντο χάρισμα. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ
ὁ Κύριος ἔλεγε· « Σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύουσαι ταῦτα
παρακολουθήσει· ἐν τῷ ὄνοματί μου δαιμόνια ἐκβα-
λοῦσι, γλώσσαις λαλήσουσι καιναῖς. » Καὶ ὅρα δώ-
δεκα ἐν Ἐφέσῳ ἄνδρας, ὡς ὁ Λουκᾶς ἱστορεῖ, προ-
βαπτισθέντας μὲν εἰς τὸ τοῦ Ἰωάννου βάπτισμα,
Πνεῦμα δὲ μὴ εἰδέναι τί ποτὲ ἐστὶ λέγοντας· ἀλλ'
ἤνικα τὰς χεῖρας ὁ Παῦλος ἐπέθηκε, τηνικαῦτα τὸ
τῶν γλωσσῶν ἰδέοντο χάρισμα. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἄρατον ἦν, ἔδει πάντως τῆς ἐκεί-
νου παρουσίας αἰσθητὸν τινα γίνεσθαι ἔλεγχον, ὡς
ἐντεῦθεν ἀδιατάκτως ἐπὶ τὸ θεῖον λουτρὸν ἅπαντας
ἔρχεσθαι. Τοῦτο μέντοι τὸ χάρισμα ἠρέθισε καὶ τὸν
Σίμωνα τοῖς ἀποστόλοις τε προσελθεῖν καὶ τὸ βάπτισ-
μα αἰτήσασθαι· εἰ μὴ γὰρ αἰσθητὴν ἑώρα τὴν τοῦ
Πνεύματος δύναμιν, οὐκ ἂν ἐκεῖνος τοῖς Χριστοῦ
προσῆρχετο μαθηταῖς, οὐκ ἂν ἐπιθεῖς αὐτῶν ἐπὶ
τοσοῦτον ἐφαίνετο. Καὶ τότε μὲν οἱ βαπτίζομενοι τῇ
τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπιφοιτήσαι τὸ τῶν γλωσ-
σῶν ἰδέοντο χάρισμα· ἐπὶ δὲ γε τοὺς περὶ τὸν Κορ-
νήλιον καὶ πρὸ τοῦ βαπτισθῆναι ἐπέπεσε τὸ Πνεῦμα
τὸ ἅγιον, καὶ ἐλάλου γλώσσας. Διὰ τί δὲ καὶ πρὸ
τοῦ βαπτισθῆναι τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐνέ-
ργειαν ἰδέοντο; διὰ τὴν πολλὴν τῶν ἐκ περιτομῆς
πιστευσάντων διάκρισιν. Διακρίνοντο γὰρ οὗτοι μὴ
θέλοντες καὶ βαπτίζομένους τοῖς ἰθυκοῖς ἀναμί-
γνυσθαι.

scilicet eorum præjudicia, qui antea circumcisi crediderant. Etenim illi se ab aliis segregabant, et
ne cum baptizatis quidem ethnicis quidquam habere commercii volebant.

Οἶδα δὲ, ἀγαπητέ, ὅτι καὶ τὸν καιρὸν ἐκδιάζῃ μα-
θαῖν καθ' ὃν ἡ τοῦ μακαρίου Παύλου γέγονε κλήσις.
Καὶ κατὰ τινὰς μὲν ἱστορικοὺς, καὶ μᾶλλον Ἰππό-
λυτον τὸν Θηβαῖον, ἑνιαυτοὶ διῆλθον ζ' μετὰ τὴν τοῦ
Κυρίου ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ ὁ πρωτομάρτυς
Στέφανος τὸ μακάριον τέλος ἰδέξατο· μετὰ δὲ ταῦτα
ὡσεὶ μῆνες διῆλθον ἕξ, καὶ ἡ τοῦ Παύλου γέγονε
κλήσις. Ἄλλ' ἡ Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου ἱστορία διέξ-
εῖσιν ὡς οὕτω εἰς ἑνιαυτὸς ἐπεπλήρωτο μετὰ τὴν
ἐκ νεκρῶν τοῦ Κυρίου ἀνάστασιν, καὶ ταῦτα πάντα
ἐγένετο, οἱ ἄθλοι τε τοῦ πρωτομάρτυρος καὶ ἡ τοῦ
μακαρίου Παύλου προσέλευσις. Ἄλλ' ἦν ἰδεῖν ἐπ'
αὐτῷ τηνικαῦτα πληροῦμενον τὸ λόγιον τὸ λέγον·
« Ποῦ ὑπάγεις; οἶδας· τί δὲ μέλλεις παθεῖν, οὐκ οἶ-
δας. » Ἐπιτολὰς γὰρ ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων λαθῶν
ὥστε ἀπαλεῖν καὶ τοὺς ὀπουδῆστας κρεμνισκομέ-
νους Χριστιανούς ἀναρεῖν, τηροῦνται τοὺς ὀφθαλ-
μοὺς αὐτοῦ καθ' ὁδόν· περιήστραψε γὰρ ἀνωθεν
αὐτὸν ἀβρόητον φῶς, καὶ οὕτως οἱ τοῦ σώματος αὐ-
τοῦ λύχνος παραχρῆμα ἐσβέσθησαν. Ἄλλὰ καὶ φωνῆς
ἀνωθεν ἤκουσε πρὸς αὐτὸν οὕτω λεγούσης· « Σαουλ,
Σαουλ » (τουτέστιν ἀδελφε, ἀδελφε), « εἰ με διώκεις; »
Ἐτέλλεται λοιπὸν πρὸς Ἀνανίαν, καὶ βάπτισμα δέχ-
εται, κἀντεῦθεν φωτίζεται τοὺς τε ψυχικοὺς καὶ σω-
ματικοὺς ὀφθαλμούς. Κηρύσσει λοιπὸν ὁ κάμμεγας
Παῦλος ἕτη λέ'. Ἐν γὰρ τῷ δεκάτῳ ὄργῳ ἔτει Τιβε-
ρίου Καίσαρος τὸ σωτήριον πάθος γέγονε τοῦ Χρι-

tantum linguis peregrinis loquebantur, sed etiam
cæteri omnes, quotquot baptizabantur ab ipsis,
donum ejusmodi consequebantur. Atque hoc illud
est quod Dominus dixit : « Signa credentes hæc
comitabantur : in nomine meo genios expellent,
et linguis novis inusitatisque loquentur⁷¹. » Vide
quid viris illis duodecim acciderit, qui Ephesi de-
gentes, et Lucas commemorat, baptizati quidem
erant in baptismum Joannis, nondum tamen scire
se profitebantur quid esset Spiritus. Verum post-
eaquam Paulus eis manus imposuisset, linguarum
donum illud accipiebant. Nam quia Spiritus sanctus
erat inaspectabilis, 227 oportebat omnino
sensibile quoddam argumentum præsentis ipsius
ædi, ut citra ullam hæsitacionem omnes divinum
illud ad lavacrum accederent. Hoc autem donum
Simonem etiam incitavit, ut ad apostolos accederet
ac baptismum postularet : quippe nisi vim pote-
statemque Spiritus aspectabilem vidisset, ad Christi
discipulos non accessisset, nec se ipsorum indi-
gere opera putasset. Ac tunc sane qui baptizaban-
tur, donum linguarum accipiebant una cum Spiritu
sancti immisione. At in eos qui cum Cornelio
erant, idem Spiritus sanctus etiam decidit ante-
quam baptizarentur, itidemque linguis ante bap-
tismum diversis loquebantur. Cur hi, quæso, prius
etiam sancti Spiritus efficacitatem experiebantur
quam baptizarentur? Propter nimium superba

crediderant. Etenim illi se ab aliis segregabant, et
ne cum baptizatis quidem ethnicis quidquam habere commercii volebant.

Præterea non ignoro, dilecte mihi, cupere te illud
etiam tempus nosse quo beatus ille Paulus vocatus
fuerit. De nonnullorum quidem historicorum sen-
tentia, præsertim Hippolyti Thebani, post Domini
ex mortuis resurrectionem anni septem præterier-
ant, cum testium veritatis princeps ille Stephanus
beatum vitæ finem est consecutus; ab ejus autem
morte mensibus prope sex elapsis Pauli vocatio
facta est. Verum Eusebii Pamphili filii narrat
historia nondum a Domini resurrectione annum
unum exactum fuisse, cum hæc omnia fierent, ni-
mirum principis illius testis certamina beatique
Pauli ad fidem accessio. Erat autem in eo videre
perfici tum temporis oraculum hoc, quo dicitur :
« Nosti quomodo pergas, ad quid eventurum tibi sit,
ignoras. » Etenim cum litteras a pontificibus acce-
pisset, ut profectus in alia loca ubi vis gentium de-
prehensos Christianos e medio tolleret, ipso in
itinere suos oculos amittit. Nam lux quædam in-
explicabilis eum cœdit circumfulsit, quo factum
ut corporis ipsius facies continuo exstinguerebantur.
Præterea vocem e sublimi se compellantem his
verbis audivit : « Saule, Saule, quid me perseque-
ris⁷² ? » Hinc ad Ananiam remittitur, baptismum
recepti; oculi ejus tam animales quam corporales
collustrantur; denique vir eximius ab eo tempore
totis 35 annis prædicationis munere fungitur. Nam

⁷¹ Marc. xvi. 1. ⁷² Act. ix. 4.

decimo et octavo Tiberii Cæsaris anno salutifera Christi passio contigit. Is vero 18 annus nondum exactus erat, cum commemorata hactenus acciderunt. Ubi 19 annus Tiberii Cæsaris currere cœpisset, Paulus initium prædicandi facit, quemadmodum ipsa historia demonstrat. Prætereunt hinc imperii Tiberii 228 Cæsaris quatuor anni reliqui; nam 22 annos in universum Tiberius rerum potius esse reperitur. Consimiliter imperii Cali Cæsaris quatuor anni elabuntur, itemque Claudii prope modum 14 anni. Huic in imperio successit Nero, qui anno regni sui 15 Paulum interfecit. Quapropter anni esse triginta quinque deprehenduntur, quos in prædicatione Paulus exegerit. Tam diligenter autem ministerium suum obibat, ut Jacobum quoque Domini fratrem conveniret, ejusque consilium exploraret num se tondere ac lustrare Judæorum causa deberet.

Illic Jacobus primus Hierosolymorum pontifex fuit, delectus ad hoc muneris, ne Petrus et Joannes et Jacobus gloriæ causa contenderent, quemadmodum Clemens ille Stromateus memoria prodidit. Eumdem Jacobum et justum virtutis causa nuncupabant. Estque ille ipse qui de templi pinnis præcipitatus est, et a fullone ligno quodam ita percussus in caput ut moreretur. Etenim Judæi, cum ad Cæsarem Paulus provocasset et ad Cæsarem a Festo prætoro missus esset, spe sua frustrati propter quam insidias ei struxerant, ad hunc se Jacobum conferunt, eumque sic compellant: «Inhibeto populam hunc, quandoquidem errore quodam in Jesum propeudet. Nam tibi nos testimonio sumus, ac populus adeo universus, quod sis vir justus.» Erat, cum hæc agerentur, Paschæ festum. Quare cum in pinnas eum templi statuisent, aiebant: «Tibi, o juste, cuncti fidem adhibemus. Quia vero populus errore impulsus Jesum illum crucifixum sectatur, indicato nobis quodnam Dei sit ostium.» Ibi cum ipse respondisset Jesum in cælo ad dexteram magnæ illius potestatis considerare ac in aeris nubibus aliquando reversurum, exclamarunt omnes: «Heu! Heu! justus etiam in errorem perductus est.» Itaque ad templi pinnas ascendentes eum dejecerunt et lapidibus obruerunt. Neque multo post Vespasianus eos obsedit. Jacobus ipse tam justus erat, ut homines apud Judæos mente præditi existimarent obsideri urbem ipsius cædis causa. Josephus quidem certe in hæc verba scribit: «Evenerunt hæc Judæis, ut justus illius Jacobi cædes vindicaretur, qui frater erat ejus Jesu quem Christum nuncupant.» Quo pacto exstinctus sit, nimirum quod præcipitatus, quod lapidibus obrutus, quod positus genibus pro adversariis Deum precatus, quod ligno percussus tandem mortuus fuerit. Alexandrinus ille Clemens litteris consignavit. Addit autem Josephus hujusmodi: «Vinum et siceram non bibeat; animatum nihil comedebat; novaculam in caput nullam admiserat; oleo se non perungebat; balneo nullo utebatur. Et quidem ei soli fas erat in adyta templi et penetralia ingredi, ut preces pro populo

στοῦ. Οὕτω τὸ τοιοῦτον ἡ ἔτος πεπλήρωται, καὶ τὰ διαληφθέντα τηλικαῦτα γεγόνασι. Τρέχειν ἤρξατο τὸ ἰσ' ἔτος τῆς βασιλείας Τιβερίου Καίσαρος, καὶ κηρύσσειν ὁ Παῦλος ἄρχεται, ὡς ἱστορία φησί. Διέρχονται τοίνυν ἔτη δ' τὰ ἐπιλοιπα τῆς βασιλείας Τιβερίου· καὶ γὰρ εἰκοσι καὶ δύο ἔτη τὰ πάντα κρατήσεως εὐρίσκειται. Διέρχονται δὲ ὁμοίως καὶ τὰ τῆς βασιλείας Γαίου ἔτη δ', καὶ Κλαυδίου δὲ ὁμοίως διέρχονται ἔτη ὡσαύτ' ἰδ'. Τοῦτον ὁ Νέρων διαδέχεται, καὶ τῷ ἰγ' ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀναίρει τὸν Ἀπόστολον. Τριάκοντα λοιπὸν καὶ πάντα εὐρίσκονται τὰ ἔτη ἐν οἷς ὁ Παῦλος ἐκήρυξε. Τοσοῦτον δὲ τὰ τῆς αὐτοῦ μετεχειρίζετο διακονίας, ὡς καὶ πρὸς Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν εἰσελθεῖν καὶ συμβουλήν ἐξ ἐκεῖνου δεῖξασθαι ξυρηθῆναι καὶ ἀγνισθῆναι τῶν Ἰουδαίων ἐνεκεν.

Οὗτος ὁ Ἰάκωβος ἀρχιερεὺς Ἱεροσολύμων πρῶτος ἐχρημάτισε· προεβλήθη γὰρ αὐτὸν ὥστε μὴ Πέτρον καὶ Ἰωάννην καὶ Ἰάκωβον δόξης ἐνεκεν ἐπιδικάζεσθαι, καθὰ Κλήμης ὁ Στρωματεὺς ἱστορεῖ. Τοῦτον μέντοι τὸν Ἰάκωβον καὶ δίκαιον ἐκάλουν διὰ τὴν αὐτοῦ ἀρετὴν. Οὗτός ἐστιν ὁ κατὰ τοῦ περυγίου βληθεὶς καὶ παρὰ τοῦ κναφείως ξύλῳ πληγείας κατὰ κεφαλῆς εἰς θάνατον. Ἰουδαῖοι γὰρ τοῦ Παύλου Καίσαρα ἐπικαλουμένου καὶ ὑπὸ Φήστου πεμφθέντος, τῆς ἐλπιδος καθ' ἣν ἐξήρτυον αὐτῷ τὴν ἐπιβουλήν ἐκπεσόντες, ἐπ' αὐτὸν τρέπονται, καὶ λέγουσιν: «Ἐπίσχες τὸν λαόν, ἐπεὶ ἐπλανήθη εἰς Ἰησοῦν· ἡμεῖς γὰρ μαρτυροῦμέν σοι, καὶ πᾶς ὁ λαός, ὅτι δίκαιος εἶ.» Ἦν δὲ Πάσχα. Καὶ στήσαντες αὐτὸν ἐπὶ τὸ πτερυγιον εἶπον. «Δίκαιε, σοὶ πάντα πειθόμεθα.» Ἐπεὶ δὲ ὁ λαός πλανᾶται ὅπως Ἰησοῦ τοῦ σταυρωθέντος, ἀπάγγελον ἡμῖν τίς ἡ θύρα τοῦ Θεοῦ.» Ἐκεῖνου δὲ ἀποκριθέντος ὅτι Ἰησοῦς κἀθήται ἐν τῷ οὐρανῷ ἐκ δεξιῶν τῆς μεγάλης δυνάμεως, καὶ μέλλει ἔρχεσθαι ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ἐκραξαν· «Ἡ ὦ, καὶ ὁ δίκαιος ἐπλανήθη.» Κατέβαλλον οὖν αὐτὸν ἀναθάνας, καὶ ἐβάλλον λίθους. Καὶ εὐθύς Οὐεσπασιανὸς πολιορκεῖ αὐτούς. Τοσοῦτον δὲ ἦν δίκαιος ὡς τοὺς ἔμφρονας τῶν Ἰουδαίων νομίζειν δι' αὐτὸν ταῦτα γενέσθαι. Γράφει δὲ καὶ Ἰώσηπος· «Ταῦτα δὲ συμβέβηκεν Ἰουδαίοις κατ' ἐκδίκησιν Ἰακώβου τοῦ δικαίου, ὃς ἦν ἀδελφὸς Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ.» Τὸν μὲν οὖν τρέπον τῆς τελευταίας αὐτοῦ, ἤγουν τὴν χρημνισθῆναι καὶ λιθοσθῆναι καὶ γονυπετῆσαι καὶ εὐξασθαι ὑπὲρ αὐτῶν καὶ ξύλῳ πληγέντα τελεωθῆναι, ὁ Κλήμης ἱστορήσεν, ὁ δὲ Ἰώσηπος ταῦτα· «Οἶνον καὶ σίκερα οὐκ ἔπιεν, ἐμφυγον οὐκ ἔφαγεν, ξυρὸν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ οὐκ ἀνέθη, ελαίον οὐκ ἠλείψατο, καὶ βαλανεῖον οὐκ ἐχρήσατο. Τοῦτοι μόνω ἐξῆν εἰς τὰ ἄγια εἰσιέναι καὶ δεῖσθαι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ὡς ἐντεῦθεν ἀπεσκλημένα καὶ γόνυα αὐτοῦ δίκην καμήλου, γονυπετούντος καὶ θεομένου ἀρσεν τῷ λαῷ. Ἀπέκταναν δὲ αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι μετὰ τὴν τελευταίην Φήστου ἀναρχίαν εὐρόντες.

concioperet; qua sane de causa occalluerant instar cameli 229 ejus genua, cum perpetuo in iis pro-
cumberet ac Deum exoraret ut Judaico populo venia data ignosceret. Interfectus a Judæis est
post Festi prætoris mortem, quo tempore necdum alio prætore surrogato neminis imperio pa-
rebant.

Καὶ ὁ μὲν Ἰάκωβος οὗτος, ὁ ἀδελφόθεος δηλαδὴ, ἂ τῇ δωδεκάδι τῶν μαθητῶν οὐκ ἦν ἐναριθμῖος, τὰ
πρῶτα δὲ ὄμως παρ' αὐτοῖς ἔφερε. Καὶ γὰρ ἀναστὰς
ἐκ νεκρῶν ὁ Κύριος, ὡς ὁ Κλήμης φησὶ, Πέτρῳ καὶ
Ἰωάννῃ καὶ Ἰακώβῳ τῶ ἀδελφοθέῳ τὴν γνώσιν ἔδω-
κεν, οὗτοι δὲ τοῖς λοιποῖς. Πρὸ γὰρ τῆς ἀναστάσεως
καὶ ἐνεκόντων τῶ Κυρίῳ καὶ ἠπίστουσαν αὐτῶ οἱ ἀδελ-
φοὶ αὐτοῦ, ὡς ὁ Ἐὐαγγελιστὴς Ἰωάννης φησὶ. Πρόσσεχε
δὲ, ἀγαπητέ. Εἰ γὰρ καὶ πρῶτους ἐκέλευσε ὁ Κύριος
τούς δώδεκα ἐξελέξατο, εἰ καὶ τιμῆς ἤλιωσε πλείονος,
εἰ καὶ ἐπὶ ἐθ' ἠρόνων ὑπέσχετο καθίσει αὐτοὺς τὰς
δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ κρίνοντας, εἰ καὶ σύνδει-
πνοὶ αὐτῶ ἔσονται κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἐπειδὴ
μεμνήκασι μετ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἔχομεν ἀλλαχού τὸν Κύ-
ριον αὐτὸν πρὸς τοὺς ἐκ Ζεβεδαίου, ἡνίκα δεξιὰν
ἤτησαντο καὶ ἀριστεράν καθέδραν, οὕτω λέγοντα·
« Οὐκ ἐμὸν ἐστὶ τοῦτο δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἠτοίμασται
παρὰ τοῦ Πατρὸς μου. » Οὐκοῦν εἰ τὰ τῆς τιμῆς
ἐκείνης οὐ δίδονται κατὰ χάριν ἀλλὰ κατὰ τοὺς ἀγῶ-
νας οὗς ὁ καθ' ἓνα ἐνδείξετο, μὴ θαύμαζε εἴγε καὶ
οἱ κατὰ τὸν Παῦλον, καὶ μὴν καὶ Ἰάκωβον τὸν ἀδελ-
φόθεον ἀγωνισάμενοι κοινωνοὶ καὶ συμμετοχοὶ τῆς
τῶν δώδεκα τιμῆς ἐδρεθήσονται. Καὶ γὰρ τοῦτο καὶ
ὁ τὴν γλῶτταν Χρυσοῦς ἔλεγε, Παύλου μερίζονα στή-
ναι τότε μηδέτερον.

exemplo Pauli et Jacobi hujus, Domini fratris, certaminibus suis peractis ejus participes honoris
stant, qui discipulis illis duodecim est promissus. Hoc enim et Chrysostomus pronuntiavit,
Paulo dicens: illo tempore neminem appariturum majorem.

Ἵτι δὲ οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ δώδεκα τὸν ἀριθ-
μὸν καὶ οὐ πλείους ἢ ἐλάσσους εἶναι ἐμελλον, ἀρχῆ-
θεν τοῦτο δεδήλωται. Καὶ πρόσσεχε, εἰ βούλει, τοῖς
λεγομένοις. Ὅν γὰρ τρέπον ὁ αἰσθητὸς οὗτος ἥλιος
ἀπὸ τοῦ πρῶτου σημείου ἀρξάμενος, καὶ διὰ τῶν
εἰς ζῶδιον τὴν αὐτοῦ ποιήσας περιόδον, κἀν τούτοις
τὰ αὐτοῦ πάντα πληρώσας, ἐκεῖσε πάλιν ὑποστρέ-
φει ὅθεν τοῦ δρόμου κατήρξατο, οὕτω καὶ ὁ νοητὸς
ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χρι-
στὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς, ἐξανταλασ τῶ κόσ-
μῳ καθὼς αὐτὸς ἠδύοχησε, καὶ διὰ τῶν εἰς' μαθητῶν
τὴν ὅπ' οὐρανὸν διαδραμῶν, πᾶσαν τὴν αὐτοῦ βού-
λησιν δι' αὐτῶν ἐκτελέσας ἐκεῖσε πάλιν ὅθεν ἦλθεν
ὑπέστρεψεν. Ἵτι δὲ οἱ παρὰ Κυρίου ἐκλεγέντες εἰς'
μαθηταί, καὶ μὴν καὶ οἱ κατ' αὐτοὺς ἀγωνισάμενοι
κρείττονα τόπον ἐσχίκασι τῶν προπατόρων ἐκείνων,
ὁ χρυσοβόημων Ἰωάννης ἀριδηλότερον εἰδείξεν. Ἐπὶ
εἰς' γὰρ ἔφη ἠρόνων καθίσει αὐτοὺς, καὶ κρίναι τὰς εἰς'
φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ, ἦν δὴ τιμὴν οὐκ ἔδωκε τοῖς προ-
πάτορι. Καὶ ὅτι πολλοὶ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν
ἐλεύσονται, καὶ μετὰ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ ἀνακλιθή-
σονται· τοῖς δὲ γε ἀποστόλοις οὐδεὶς ἕτερος ἐσεῖται
συνκάθεδρος. Καὶ ὅτι ὑπὸ σκιάν ἐκείνοις τότε φανέν-
τες ἐλάττονός εἰσι τῶν ἐνακμασάντων τῇ ἀληθείᾳ.
Καὶ ταῦτα μὲν ὁ τὴν γλῶτταν Χρυσοῦς, ὁ δὲ Θεοδώ-

Cæterum Jacobus hic, Domini frater, non erat
ille quidem unus ex duodecim illis discipulis, sed
principe tamen apud eos loco habebatur. Quippe
cum primum ex mortuis Dominus resurrexisset,
uti Clemens narrat, Petro et Joanni et Jacobo huic,
Domini fratri, primis id patefecit; qui deinde rem
ad discipulos reliquos retulerunt. Etenim ante re-
surrectionem fratres Domini etiam indignabantur
ei, nec fidem habebant, quemadmodum evangelicæ
scriptor historiae Joannes meminit. Hoc autem
loco est, dilecte filii, quo l animadvertas. Quanquam
enim discipulos illos duodecim Dominus primos
elegit, quanquam honore majori dignatus est,
quanquam se illos promiserit supra duodecim
solia collocaturum, ut duodecim tribus Israelicas
judicent, quanquam illo die convivæ ipsius erunt
propterea quod apud ipsum manendo perseverave-
rint, nihilo tamen minus alibi Dominum ad Zebedæi
filios, cum illi dexterm lævumque solium
penes ipsum petiissent, his verbis uti videmus:
«Ejus rei concedendæ facultas non me penes est,
sed illis hoc obtinget quibus a Patre paratum
erit.» Quapropter si honos ille non tribuetur ex
gratia, sed pro ratione certaminum quæ quilibet
exantlabit, desine mirari futurum ut quidam

exemplo Pauli et Jacobi hujus, Domini fratris, certaminibus suis peractis ejus participes honoris
stant, qui discipulis illis duodecim est promissus. Hoc enim et Chrysostomus pronuntiavit,

Cæteroqui tantum duodecim Christi discipulos,
non plures nec pauciores fuisse, jam ante demon-
stravimus. Attende, obsecro, quæ dicemus. Quem-
admodum sol hic sensilis a primo signo exorsus
per signa duodecim cursu suo circulari absoluto,
postquam in iis ipsis effectiones suas complevit,
eo revertit, unde cursus initium fecerat, sic etiam
intellectilis ille sol justitiæ Dominus noster Jesus
Christus, Dei Filius et Deus, mundo pro benigni-
tate sua exortus, posteaquam orbem terrarum,
quacunq; cælo ille subjectus est, per duodecim
discipulos suos percurrit, omneque institutum ani-
mi sui eorum opera perfecit, rursus eodem rever-
sus est unde profectus fuerat. Et vero duodecim
illos discipulos a Domino selectos, itemque alios,
quicunque præclara ipsorum exemplo certamina
obierunt, potiori loco futuros esse quam priscos
illos patres, multo clarius orator ille noster au-
rens ostendit. Promisit enim Dominus illos se su-
pra duodecim solia 230 collocaturum, ut duo-
decim tribus Israelicas judicent; quem sane ho-
norem priscis illis patribus non concessit. Præ-
terea multi ab ortu et occasu venient et cum Abra-
hamo ac Isaaco recumbent: at soliorum apostoli-
corum alius nemo particeps erit. Idem illi cum

¹³ Matth. ix, 23.

in umbra vixerint, omnino sunt iis inferiores qui in ipso vigore veritatis exstiterunt. Hæc Chrysostomus. Theodoretus autem errare dicit eos qui hoc modo de priscis illis patribus et sentiant et loquantur. Quanquam enim illi Dominum sensiliter non viderint, mentis tamen intelligentia conspectum ab iis esse. Et qui aliis inferior atque minor sit is qui sinu suo sanctos excipit? Qui Moses, qui transformato Domino et ipse transformatus est, Elia quoque præsertim, tanta cum majestate ac gloria, ut etiam cum ipso tam de cruce quam morte secutura colloquerentur? Hæc Theodoretus est sententia. Tu vero, dilecte filii, potius oratoris illius aurei verbis accedito. Et quamam de causa? Quoniam ea cum Domini verbis consentiunt, qui etiam in Evangelio per Lucam litteris consignato sic apostolos alloquitur: « Felices oculi, quibus ea datum est intueri quæ vos cernitis. Hoc enim vobis confirmo, complures vates atque reges videre cupivisse quæ vos videtis, nec tamen vidisse; ac audire cupivisse quæ vos auditis, nec tamen audivisse ¹². » Quamam vero illa sunt? Omnino scilicet durante gesta sunt, quorum spectandorum potestas solis apostolis contigit. Quapropter apostoli duabus rebus vates superant, tum quod corporaliter Christum viderint, tum quod spiritualiter ab eodem rebus divinis fuerint initiati.

Quodsi etiam cognoscere tibi libet quam multi ex mortuis sint resuscitati, et quinam illi fuerint, has ipsas excitationes recensendo commemorabimus. Acciderunt igitur in universum octo numero mortuorum resuscitationes. Prima, revixit Sarraphthanae mulieris filius, quem Elias vates vitæ restituit. Altera, Somanitidis filius, quem Elisæus excitavit. Tertia, miles ille, qui cum reliquiis Elisæi contigisset, tanquam ex igne prosiliit. Quarta, collegii principis filia. Quinta, viduæ mulieris filius. Sexta, Lazarus. Septima, multa sanctorum corpora. Octava denique resuscitatum est sanctissimum illud corpus dominicum; quanquam hæretici quidam Apelliani fuere, qui furiose aiebant Domini corpus in sepulcro resolutum in elementa quatuor esse, de quibus et constitisset. Cæterum multa illa sanctorum, qui obdormiverant, corpora potissimum idcirco ressurrexerunt, ut per hoc ipsum prodigium publice declararetur Deum illum esse qui tum patiebatur; ac eadem opera mysterio de postrema et communi **231** resurrectione mortalium fides conciliaretur, ut manifesta denique fieret earum animarum liberatio simul et reditus, in orco detentæ quæ fuerant. Etenim animæ quæ ad Christum ad orcum descendentes crediderunt, mox

dimissæ liberatæque sunt. Et quoniam fieri non poterat ut animæ nudæ sensilibus oculis conspicerentur, divino quodam consilio sanctorum illorum hominum, qui obdormierant, animæ cum ipsis corporibus apparuerunt, ut fides amplior esset; deindeque rursus ad loca sibi destinata convolarunt.

¹² Luc. x, 23.

Αρητος σφάλλεσθαι λέγει τοὺς οὕτω περὶ τῶν προπατόρων καὶ φρονούντας καὶ λέγοντας. Εἰ γὰρ καὶ μὴ αἰσθητῶς ἔκεινοι τὸν Κύριον εἶδον, ἀλλὰ νοητῶς εἶδον αὐτόν. Πῶς δὲ καὶ ἐλάσωσιν ὁ τοὺς ἁγίους εἰς τὸν κόλπον αὐτοῦ δεχόμενος, καὶ ὁ τῆ τοῦ Κυρίου μεταμορφώσει συµμεταμορφωθείς Μωϋσῆς ἅμα τῷ Ἡλίᾳ μετὰ τῆς δόξης ὥστε συλλαβεῖν αὐτῷ περὶ τοῦ σταυροῦ καὶ θανάτου; Καὶ ὁ μὲν Θεοδώρητος οὕτω· σὺ δὲ, ἀγαπητὲ, τοῖς τοῦ Χρυσορρήμονος ἐπιπέον προβαίεσο. Τίνος ἕνεκεν; ὅτι τοῖς τοῦ Κυρίου λόγοις τὰ τοιαῦτα συνάδουσιν. Ἐπὶ γὰρ τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ καὶ τὰς τοὺς ἀποστόλους ἔλεγε· « Μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ οἱ βλέποντες ἃ βλέπετε. Αἴγω γὰρ ὅμην ὅτι πολλοὶ προφήται καὶ βασιλεῖς ἠθέλησαν ἰδεῖν ἃ ὑμεῖς βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκούσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν. » Τίνα δὲ ταῦτα; τὰ κατὰ τὴν ἑνσαρκίαν πάντως οἰκονομίαν, ἣν οἱ ἀπόστολοι μόνον κατηξιώθησαν. Κατὰ δύο λοιπὸν ὑπερέχουσι τῶν προφητῶν οἱ ἀπόστολοι, καὶ κατὰ τὸ σωματικῶς ἰδεῖν καὶ κατὰ τὸ πνευματικῶς υἰσηθῆναι τὰ θεῖα.

ea quæ a Christo administratione ipsius in carne

Ἐπιζητεῖς, πόσαι εἰσὶν αὐταὶ καὶ τίνων εἰσὶν, ἰδοὺ σοὶ ταύτας ἀπαριθμήσασθαι οὐκ ἐκνήσομεν Ὅτι μὲν οὖν εἰσὶ τὸν ἀριθμὸν, τοῦ τῆς Σαραφθῆας υἱοῦ ὃν ὁ Ἡλίας ἤγειρε, τοῦ τῆς Σωμαντιδῆος υἱοῦ ὃν ὁ Ἐλισσαῖος ἤγειρε, καὶ τοῦ στρατιώτου ἐκείνου ὃς ἐγγύσας τοῖς τοῦ Ἐλισσαίου λειψάνοις ὡς ἀπὸ πυρὸς ἐξεπήδησε, τῆς τοῦ ἀρχιερατοῦ θυγατρὸς, τοῦ τῆς χήρας υἱοῦ, τοῦ Λαζάρου, τῶν πολλῶν σωμάτων, καὶ αὐτοῦ τοῦ παναγίου καὶ Κυριακοῦ σώματος, εἰ καὶ μανέντες οἱ Ἀπελλιανοὶ ἔλεγον ἐν τῷ τάφῳ διαλυθῆναι τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου εἰς τέσσαρα στοιχεῖα ἐξ ἧν καὶ συνέστηκε. Τὰ μέντοι πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἀνέστησαν ὡς ἐντεῖθεν θεὸν ἀνακηρυχθῆναι τὸν πάσχοντα, πιστωθῆναι τὴν τῆς τελευταίας καὶ κοινῆς ἀναστάσεως τὸ μυστήριον καὶ τῶν κατεχομένων ἐν ᾧδου ψυχῶν τὴν ἐλευθερίαν ὁμοῦ καὶ ἐπάνοδον. Καὶ γὰρ αἱ πιστεύουσαι ψυχαὶ τῷ Χριστῷ καταβάντι πρὸς ἄδην εὐθὺς ἀπελύθησαν. Καὶ ἐπεὶ ἀδύνατον ἦν ψυχᾶς οὕτω γυμνᾶς αἰσθητοῖς ἔραθῆναι ὀφθαλμοῖς, οἰκονομία θεῖα πρὸς πίστιν μετὰ σωμάτων ἐφάνησαν αἱ τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ψυχαὶ, εἶθ' οὕτως εἰς τοὺς ἀνήκοντας αὐταῖς τόπους ἀπέπησαν.

Ἐπειδὴ δὲ, ἀγαπητὲ, μήτε τοῖς ὡς κἀκεῖσε μυθολογουμένοις καὶ ἡ σὴ διάνοια περιτραπήσεται. Ὅτι μὲν γὰρ φημιζέται παρὰ τοῖς πολλοῖς τῆ Μαγδα-

ληγῆ ἐκεῖνη ἐντυχεῖν τὸν Γαληνὸν ἱατρὸν (58), καὶ ἀκούσαι παρ' αὐτῆς ὅτι τυφλὸν ἐκ γενετῆς ὁ Χριστὸς ἔϊσατο, κἀντεῦθεν εἶπεν πρὸς αὐτὴν καλῶς ἐκεῖνον εἶδέναι τὰ τῆς γῆς μέταλλα (εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν τὸν τυφλὸν ἐκεῖνον ὠμμάτωσε), οἴδαμεν τοῦτο καὶ ἡμεῖς, ἀλλὰ τὴν τοιαύτην φήμην μετὰ τῶν μύθων ἐτάξαμεν. Ἀδύνατον γὰρ τῇ Μαγδαληνῇ ἐντυχόντα Γαληνὸν, ὡς ἐκεῖνοί φασι, Μάρκου μὲν βασιλέως ἐν τοῖς πρὸς Πίσωνα μεμνησθαι, Κομμόδου δὲ πάλιν ἐν τῷ περὶ ἡθῶν πρώτῳ βιβλίῳ αὐτοῦ· ἀπὸ γὰρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἕως αὐτῆς τῆς βασιλείας Κομμόδου ὡσεὶ ἑκατὸν πεντήκοντα ἔτη (59) εὐρίσκονται. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

Οἶδα δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι καὶ τοῦτο πρὸς τοὺς ἄλλοις ἠπόρηκας· « Ἴνα εἶ, » λέγων, « οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπόστολοι τὰ λοιπὰ συγγραψάμενοι, τὰ κατὰ τὴν κοίμησιν τῆς Ἀειπαρθένου παντάπασι σεσιγήκασιν; » Καὶ ἔστιν εἶπεν ὅτι τὰ τῆς ἐνσάρκου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν οικονομίας οἱ εὐαγγελισταὶ διηγούμενοι μέχρι καὶ αὐτῆς κατηγήκασιν τῆς ἀπὸ γῆς αὐτοῦ ἀναλήψεως. Ἡ δὲ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πανάμωμος Μήτηρ εἰς γῆρας λέγεται ἐφθασκίναί βαθῦ, καθά φησιν ὁ θεϊότατος Ἀνδρέας ὁ Κρήτης. Οὐκοῦν ἀδύνατον ἦν τῇ εὐαγγελικῇ παραμεμίσθαι ἱστορίᾳ καὶ τῆς Ἀειπαρθένου τὴν κοίμησιν, ἅτε πολλῶ τῷ χρόνῳ γεγονυῖαν, ὡς ἐφημεν, ἕσταρον. Ἰδίᾳ δὲ πάλιν οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ διαλαβέσθαι περὶ ταύτης οὐκ ἐφθασαν, ὅτι περὶ τῶν τῆς οικονομίας ἀσχολούμενοι λόγον, καὶ διὰ φροντίδος ἔχοντες ὅτι πολλῆς πῶς τε πιστοῦς τοὺς ἀπίστους ποιήσασιν καὶ ὅπως τῇ κατὰ Χριστὸν ἀμωμήτῳ πίστει πάντες προσέλθοιεν, τὰ λοιπὰ παρεθλέποντο, καὶ μάλιστα ταῦτα τῷ θείῳ κηρύγματι μὴ συντείνοντα. Πλὴν οὐ πάντῃ σεσίγηται τὰ τῆς θείας ἐκείνης κοιμήσεως· ὁ γὰρ θεοπάτωρ καὶ μέγας Διούσιος· θαυμαστά τινα περὶ ταύτης ἐν τοῖς πρὸς Τιμόθεον γράφων εὐρίσκειται. Καὶ πρόσθετος, εἰ βούλει, τοὺς λεγομένους. Ὁ γὰρ θεὸς οὗτος ἀνὴρ καὶ εἰς κατὰ ῥῆμα περὶ τούτου διεξέειπεν· « Καὶ ἡμεῖς μὲν οὖν, ὡς οἴσθα, καὶ αὐτὸς καὶ πολλοὶ τῶν ἱερῶν ἡμῶν ἀδελφῶν ἐπὶ τὴν θείαν τοῦ ζωαρχικοῦ καὶ θεοδόχου σώματος συνεληλύθαμεν, κερῆν δὲ καὶ ὁ ἀδελφθεός· Ἰάκωβος καὶ Πέτρος· ἡ κορυφαία τῶν ἀποστόλων ἀκρότης. » Πρὸς τοῦτους δὲ καὶ τὸν τοῦ θεοῦ ἐκείνου ὕμνον παράγει προεξάρχοντα, θεόληπτον γεγονότα ἐξιτάμενον καὶ ὅλον ἐκδημούντα πρὸς τὴν ὑμνωδίαν μεταποιούμενον. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; Δείκνυσσι διὰ τῶν αὐτοῦ λόγων ὁ θεοπέσιος Διονύσιος·

(58) Quæ sequuntur de Magdalene cum Galeno Pergameno, medicorum principe, colloquio, prorsus fabulosa sunt, licet aliunde id probari potuerit debueritque, quam ex libro ad Pisonem, πρὸς Πίσωνα, qui apud aliquos controvertitur an inter genuinos Galeni libros accenseri debeat.

(59) Ὅσει οὐ' ἔτη. Scribe, inquit Joannes Meursius in notis, ὡσεὶ οὐ', nam a Christi natalitate ad imperium Commodi usque anni putantur præterpropter 180. Verum observatione illa carere

A quod medicus ille Galenus in Magdalenam incidere, et audiverit ex ea Christum quemdam a natiuitate cæcum sanasse; cui Galenus responderit necesse fuisse ut Christus terræ metalla bene cognita haberet, alioqui visum cæco restituere non potuisset. Hoc igitur nos quoque novimus: verum ejusmodi rumorem fabularum in ordinem atque numerum referimus. Nam fieri prorsus nequit ut ipsorum de sententia Galenus cum Magdalena sit collocutus, qui Marci imperatoris in iis meminerit quæ ad Pisonem perscripsit, itemque Commodi mentionem imperatoris in primo de moribus libro fecerit. Nam inter etatem Domini nostri Jesu Christi et imperium Commodi propemodum anni 180 intercedunt. Ac de his quidem hactenus.

B Memini quoque, dilecte filii, te inter cætera hujusmodi dubitationem aliquando mihi proposuisse. Quamobrem, aiebas, discipuli Christi et apostoli rebus aliis in commentarios et historias relatis, prorsus de obdormitione perpetuæ Virginis illius obticuerunt? Hac de re satis est respondere, auctores Evangeliorum Christi administrationem in carne commemorantes ad ejus a terris in cælum assumptionem pervenisse. At expers illa macula Domini nostri Jesu Christi Mater provectam ætatem attigisse perhibetur, ut divinus ille vir, Andreas Cretensis antistes, auctor est. Quapropter fieri non potuit ut Virginis illius perpetuæ obdormitio evangelicæ historiæ insereretur, uti quæ longo deinceps tempore, ceu diximus, acciderit. Præterea seorsum peculiari quodam libro de ipsa nihil Christi discipuli memoriæ prodiderunt, propterea quod in explicanda ipsius administratione occupati, magnopereque de una illa re solliciti, quo nimirum pacto incredulos fideles efficerent ac omnes ad puram sinceramque in Christum fidem perducerent, cætera negligebant, præsertim ea quæ ad divinam illam prædicationem nihil facerent. 232 Non tamen omnino divina istæ obdormitio silentio est præterita. Nam rerum ille divinarum interpreter magnus Dionysius de hac admiranda quædam in perscriptis ad Timotheum epistolis tradere deprehenditur. Ac vide mihi, obsecro, quæ dicturi sumus ex illius narrationibus decerpta. « Nos quidem, ait, una tecum multisque sacris fratribus, ceu meministi, ad spectandum corpus illud, quod vitæ principium et ipsum Deum aliquando continuerat, conveneramus. Simul aderant frater Domini Jacobus et Petrus, vertex apostolorum ille supremus. » Præter hæc et præcentorem divini illius

potuimus: cum enim dicat Glycas, Ἀπὸ γὰρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἕως αὐτῆς τῆς βασιλείας Κομμόδου, et ipse vertat: Nam a Domino Jesu Christo usque ad Commodum imperatorem anni fere centum quinquaginta habentur, nihil omnino mirandum in textu videbatur, cum a baptizato vel passo Domino Jesu Christo ad Commodi primordiâ reperiat assignatus a Glyca nostro annorum interlapsorum numerus.

hymni commemorat, qui divino quodam motu extra seipsum raptus et quasi traductus alio sacrum illum tantum coeperit. Quid multa proferri necesse est? Ostendit in hac narratione sacer ille Dionysius universum prope cœtum apostolorum et ipsorum septuaginta discipulorum ad venerandum hoc spectaculum congregatum fuisse; tum quod eodem tempore discipuli omnes per universum terrarum orbem dispersi conveniunt, quorum in numero et ipse fuerit una cum Timotheo et Hierotheo. Audivisti enim hæc ipsius ad Timotheum verba: « Nos meministi, ad spectandum corpus illud, quod vitæ hæc a predicto Dionysio sunt tradita.

Cæterum tametsi Virgo mater naturæ legibus fuit obnoxia, tametsi mortem degustavit, tametsi ut hono in sepulcrum est deposita, naturæ tamen fines atque terminos superavit et excessit, neque sepulcrum et mortalitas eam in potestate sua retinere potuit. Nam et ipsa de sepulcro resurrexit, prorsus uti filius ejus idemque Deus fecerat, solis sepulcralibus exuviis in monumento relictis. Huic narrationi fidem facit divinus ille Juvenalis, qui Hierosolymorum antistes fuit. Exponit ille quo pacto id temporis Thomas abfuerit, quo pacto deinceps ad sepulcrum accesserit, quo pacto illud ipsum perquisiverit. Etenim apostoli Thomæ gratia sepulcrum aperiri jusserunt, quod illum cernerent absentiam in morte Virginis suam molestissimo ferre animo. Itaque sepulcrum quidem aperitur, at ipse thesaurus in eo reconditus inquam apparebat: solæ, quod dictum est, sepulcrales exuviæ reperiebantur. Consimili nimirum modo et ipsam Dei Matrem ex mortuis resurrecturam fuisse, quo filius resurrexerat, multo ante beatus ille Davides hujusmodi verbis significaverat: « Surge, Domine, in requietem tuam, tu, inquam, ipse, et arca sanctitatis tuæ ⁷⁴. » Nam quia norat Davides eam quæ Christum utero **233** suo gestasset ac illam ipsam ob causam arca sanctitatis esset atque nuncuparetur, eodem pacto resurrecturam e sepulcro quo et natus ex ipsa Christus Dei Filius et Deus resurrexit, idcirco non abs re consimilem utriusque resuscitationem ex mortuis multo ante quasi pictura quadam expressit. Etenim ni res ita se haberet, non sane posteaquam dixerat: « Surge, Domine, » subjecisset: « Et arca sanctitatis tuæ. » Quapropter hac quidem in parte amplius hæsitare noli. Nam quia duo illa primum omnium creatorum hominum corpora interitui facta sunt obnoxia propter inobedientiam, indeque porro subsecutum aliud, nimirum ut malum ejusmodi latius serpens in universam naturam humanam sese dideret, idcirco nunc quoque primum omnium duo corpora excusso depositoque interitu facta sunt primitivæ quasi quædam ejus immortalitatis, quam spe certa nobis pollicemur. Atque

ὡς ἅπας σχεδὸν τῶν ἀποστόλων ὁ θάσος καὶ αὐτῶν δὴ τῶν ἐβδομήκοντα περὶ τὸ σπυδὸν ἐκεῖνο τῆς Θεομήτορος συνήθροιστο θέατρον, καὶ ἔτι κατ' αὐτὸν πάντες συνήλθοσαν οἱ ἀνὰ πᾶσαν ἐσκορπισμένοι τὴν γῆν μαθηταί, ὡνεῖς ἐτόγγααν καὶ αὐτῆς σὺναμα Τιμοθέου καὶ Ἱεροθέου. Καὶ δῆλον ἐξ ὧν αὐτὸς ἔγραψε πρὸς Τιμόθεον· « Ἦνίκα γάρ, φησὶ καὶ ἡμεῖς, ὡς οἶσθα καὶ αὐτὸς, καὶ πολλοὶ τῶν ἱερῶν ἡμῶν ὀδελφῶν ἐπὶ τὴν θέαν τοῦ ζωαρχικοῦ σώματος συνεληλύθαμεν. » Καὶ οὕτω μὲν ὁ διαληφθεὶς θεὸς Διονύσιος (60).

quidem una tecum multisque sacris fratribus, seu principium aliquando continuerat, conveneramus. »

Πλὴν εἰ τοῖς τῆς φύσεως νόμοις ὑπέπεσαν, εἰ καὶ θάνατον ἐγεύσατο, εἰ καὶ μνήματι κατετέθη ὡς ἀνθρώπος, ἀλλὰ τοὺς δρῶντες νενίκηκε τῆς φύσεως, ἀλλὰ τάφος· καὶ νέκρωσις αὐτὴν οὐ κεκράτηκε· τοῦ γὰρ μνήματος ἐξάνεστη καὶ αὐτὴ παραπλησίως τῷ υἱῷ αὐτῆς καὶ Θεῷ, μόνᾳ παρὰ τῷ τάφῳ καταλείψασα τὰ ἐντάφια. Καὶ πιστεύεται τὸν λόγον Ἰουδηνάλιος ὁ τῶν Ἱεροσολύμων χρηματίας θάσος ἐπίσκοπος, τὴν τε τοῦ Θεοῦ διηγησάμενος ἀπολείπειν, τὴν ἐσῴστερον αὐτοῦ παρὰ τῷ τάφῳ προσέλευσιν καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ τῷ τάφῳ γενοῦσαν παρ' αὐτοῦ καταξέτασιν. Οἱ γὰρ ἀπόστολοι τῆνικαῦτα διανοιγῆναι τὸν τάφον κελεύουσιν ἅτε τὸν Θεοῦ δρῶντες ἐπὶ τῇ ἀπολείψει πολλὰ δυσχεραίνοντα. Καὶ ὁ μὲν τάφος ἠνοίγετο, ὁ δὲ θησαυρὸς ἐντὸς ἦν οὐδαμῶς, μόνᾳ δὲ κείμενα, καθάπερ εἴρηται, τὰ ἐντάφια. Ὅτι· διὲ ἡ αὐτὴ καὶ ἡ ἐπὶ τῆς Θεομήτορος ἐμελλε γενέσθαι ἀνάστασις, καὶ ταύτην ἐκ νεκρῶν ἐγερθῆναι καθὰ δὴ καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς, ὁ μακάριος Δαβὶδ προφθάσας ἐδήλωσεν οὕτως εἰπὼν· « Ἀνάστηθι, Κύριε, εἰ τὴν ἀνάπαυσίν σου, σὺ καὶ ἡ κεινωτὸς τοῦ ἁγιάσματος σου. » Ἐπειδὴ γὰρ τὴν ἐν γαστρὶ βασιτάσασαν αὐτὸν κἀντεῦθεν κεινωτὸν ἁγιάσματος χρηματίσασαν, οὕτως ἐγῆγερμένην ἐκ τάφου προέγνωνεν ὁ Δαβὶδ καθὰ δὴ καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς γεννηθέντα Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ θεὸν, εἰκότως ἄρα καὶ ἐπὶ ταύτῃ τὴν ὁμοίαν προέγραψεν ἔγερσιν. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐκεῖνος εἰπὼν· « Ἀνάστηθι, Κύριε, σὺ, » τῆνικαῦτα ἐπήγαγε· « Καὶ ἡ κεινωτὸς τοῦ ἁγιάσματος σου. » Μὴ οὖν ἀμφιβάλλε. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ δύο τῶν πρωτοπλάστων σώματα τῇ λύμῃ τῆς φθορᾶς ὑπέπεσε διὰ τὴν παράθασιν, κἀντεῦθεν τὸ τοιοῦτον ὑφέρπον κεινωτὸν διαδόσιμον ἐφ' ἅπαν γέγονε τὸ ἀνθρώπινον, διὰ τοῦτο καὶ νῦν πρώτως δύο σώματα ἀποτιναξάμενα ἀπαρχῇ τοῖς ἐλπίζομένοις ἀφθορίας γεγόνασι. Καὶ μὴ μύθον ἡγοῦ τὰ λεγόμενα. Ὅρα γὰρ βουνεχῶς ὅτι καὶ ὁ ἐν πατριάρχαις ἁγιώτατος Γερμανὸς τὰς ἀφορμὰς ἐκεῖθεν λαθῶν ἐν τῷ εἰς τὴν κοίμησιν λόγῳ αὐτοῦ καὶ τὰδε κατὰ ῥῆμα διέξεισιν, ὅτι « Ζῆ σου τὸ πνεῦμα διὰ παντὸς, καὶ ἡ σὰρξ σου διαφθορὰν οὐχ ὑπέμεινε τάφου. Πάντα ἐπισκέπηθι, καὶ ἡ ἐπισκοπὴ σου πρὸς πάντα, ὥστε κἀν οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν κεκράτῃται μὴ βλέψιν σε, ἀλλὰ σὺ παναγία τρεῖς

⁷⁴ Psal. cxxxii, 8.

(60) Πρὸς τοῦτους δὲ. . . . Διονύσιος. Ex V.

ἀξίους ἐαυτὴν ἐμφανίζεις· ἡ γὰρ σὺ γέ οὐκ ἐμπο-
δίξει τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ πνεύματός σου. »
Καὶ αὖθις· « Τὸ μὲν σῶμά σου τὸ παρθενικὸν ὅλον
ἀγόν ἐστιν, ἀλλαγὴν μὲν ὡς ἀνθρώπινον πρὸς ἄκραν
ἀφθαρσίαν ζωῆς, σῶον δὲ ὁ τοῦτο ζωταλὸς καὶ
ἀκοίμητον ὡς σκεῦος ὑπάρχον θεοδόχον. Ἐρρέτω
τάφος, ἐρρέτω χοῦς ἐπὶ σοί, Θεοτόκε. » Πρὸς τού-
τους δὲ ὁ ἀγιώτατος Ἀνδρέας ὁ Κρήτης αὐτὴν ταύ-
την εἰσάγει· λέγουσαν ὅτι Τῇ μὲν ψυχῇ μεγαλύνω
τὸν Κύριον καὶ ἀγαλλῶμαι τῷ πνεύματι, τῷ σώματι
δὲ μεταλλάττομαι καὶ μορφοῦμαι τὴν ἐν χάριτι θέω-
σιν. Καὶ ταῦτα μὲν ἐς τοσοῦτον.

Ac de his quidem hactenus.

Μετὰ δὲ Ἀβγοστον (61) Καίσαρα κρατεῖ Τιθέ-
ριος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη χγ'. Οὗτος κτίσας πόλιν παρὰ
τῇ λίμνῃ Τιθεριάδα ταύτην ὠνόμασεν. Ἐφ' οὗ
σεισμὸς γεινοῦς ἰ' καὶ γ' πόλεις κατέχωσαν. Ὁ Τι-
θέριος οὗτος τοὺς βαρεῖς καὶ δεινοὺς φορολόγους αἰ-
κίζων δεινῶς ἔλεγε· « Κεῖρέσθωσαν μὲν τὰ πρό-
δατα, πλὴν οὐ μέχρις αὐτῆς ἐπιδερμίδος. » Ἐφ' ᾧ
καὶ τοὺς εἰς ἀξίαν παρ' αὐτοῦ προαγομένους θάττον
οὐκ ἤμειδεν. Ἐρωτηθεὶς πῶς τοῦτο ποιεῖ, ἔφη, Διὰ
τὴν τῶν ἀγομένων ἀνάγκασιν. Ἐπὶ τούτοις δ' ἔφερε
καὶ παράδειγμα. Τραυματίας τις ἔκειτο, καὶ τὰ
ἔλκη αὐτοῦ πλήθος μυτῶν ἀνεμώμενον ἦν. Παριῶν
δὲ τις ἐπεχείρει ταύτας ἀποσοβεῖν. Ὁ δὲ εἶπεν·
"Ἄφες αὐτάς. Κορεσθεῖσαι γὰρ οὗ τοσοῦτον ὀδύνας
μοι παρέχουσιν. Ἐὰν ἔλθωσιν ἄλλαι λιμώττουσαι,
σφόδρα με ἐπιπλήξουσιν. » Λέγεται δὲ ὅτι μετὰ τὴν

Tiberii animum accendisse, ut et sacerdotes et scribas et ipsum quoque Pilatum capitibus damna-
ret. Sunt tamen alii qui Pilatum sibi manus attulisse commemorant,

Μετὰ τοῦτον κρατεῖ Γάιος ἔτη δ'. Οὗτος πάμπολλα
δεινὰ ποιήσας ἀναιρεῖται ὑπὸ στρατιωτῶν ἐν τῷ
λουτρῷ· οὐ γὰρ ἔφερον αὐτὸν ὄρνθην τὴν ἰδίαν θυγα-
τέρει προσάγοντα τῷ εἰδώλῳ αὐτοῦ, καὶ λέγοντα·
« Σὺ ταύτης πατήρ, καὶ σὺ ταύτην γεγέννηκας. »
Οὗτος ὁ Γάιος ὀλονύκτως κυβεύειν ἤθελεν. Ὅταν
ἐπὶ τούτῳ δυσθυμῆσας ὁ βασιλεὺς, ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ
ἐξεκινέωτο τὸ χρυσίον ἅπαν, ὥστε καὶ τὸν θησαυ-
ροφύλακα δυσθυμοῦντα ὄρων τοὺς ὑποῦδήποτε πλ.υ-

(61) Antequam ad sequentia progrediar, monen-
dos esse lectores existimo, in pluribus aberrare
Glycam nostrum, quæ ad Romanos imperatores ac
Constantinopolitanos pertinent : quæ si ad amus-
sim atque exactam chronologicam revocare voluis-
sem, plures implere paginas et ingens notarum
volumen consarcinare mihi opus fuisset. Cum

hæc quæ dicimus cave pro fabula duxeris. Nam
ecce sanctissimus ille patriarcha Germanus hinc
occasione sumpta, sic ad verbum in oratione sua
de obdormitione Virginis loquitur : « Semper vivit
spiritus tuus, et caro tua sepulcralera corruptio-
nem non est experta. Omnia intueris, et inspectio
tua versus cuncta dirigitur. Quo fit ut quamvis
oculi nostri præpediantur quominus te cernant,
tu tamen, Virgo sanctissima, dignis temet con-
spiciendam præbeas. Nam caro vi et efficacitati
spiritus tui nequit officere vel impedimento esse. »

Ac rursum : « Corpus tuum virgineum omnino san-
ctum est, et humanum quidem, sed quod ad summam immortalitatis vitam pervenerit adeoque in-
tegrum sit et absolute vivum et obdormitioni non obnoxium, quippe quod vas Dei capax fuerit. Va-
leat, te quod attinet, sepulcrum ; valeat pulvis, o Desipara. » Quin etiam sanctissimus ille Cretensis
præsul Andreas in hunc modum ipsam loquentem introducit : « Animo quidem magnifice Dominum
celebro et spiritu exulto, corpore vero immutor et ad divinitatem ex gratia profectam transformor. »

Post Augustum vero Cæsarem Tiberius ipsius
filius annis 23 imperio præfuit. Hic ad lacum urbe
condita Tiberiadem appellavit. Eodem regnante
terræ motus exstitit, qui urbes tredecim subvertit.
Solebat Tiberius graves subditis et atroces publi-
corum vectigalium exactores acute verbis hujus-
modi pun gere, tendendas quidem esse pecudes,
at non deglubendas. Eadem de causa si quos ad
magistratum dignitates provexerat, non cito sub-
motos cum aliis commutabat. Cumque interroga-
tus esset quamobrem istuc faceret, propter sub-
ditorum, inquit, commodum et recreationem. 234
Simul rem exemplo declarabat. Quidam, inquit,
confectus vulneribus, humi jacebat, ejusque ulcera
ingens muscarum multitudo subebat. Præteriens
vero alius eas abigere nitebatur. Tum ille : « Mis-
sas, ait, has facito. Nam satiatae cum sint, ma-
guo me dolore non afficient. At si aliae advolent
esurientes, me diriter pungendo excruciant. »
Cæterum nonnulli perhibent post assumptionem
Christi Mariam illam Magdalenam Romam perve-
nisse, graviterque accusasse omnes, quotquot in
Christum deliquerant. Usque adeo illam denique

Post Tiberium Caius imperio 4 annos potitus est.
Is cum multa crudeliter admodum designasset, a
militibus in balneo necatus est. Nam moleste fere-
bant, quod eum vidissent propriam filiam ad simu-
lacrum quoddam cum hujusmodi verbis adducere :
« Tu pater hujus es, tu hanc procreasti. » Sole-
bat Caius totas noctes alcæ lusu transigere. Qua
prodigalitate factum est ut tandem egens magnam
in mærorem incideret. Nam prorsus exhaustum

aliquid dubii occurrerit, ad scriptores συγγρό-
νους satius erit recurrere, quam turbidos recen-
tiorum arentesque rivulos consecrari. Illis præmis-
sis reliqua pertexam, inemor propositi, ac brevi-
tati, quantum licebit, studebo : ne similis nonnul-
lis efficiar, qui adnotandi nullum finem faciunt, ac
trivialia quæque in cumulum congerendi.

erat ararium. Quapropter cum ejus rei causa præfectum arario Iristem imperator aliquando cerneret, jussit ut omnes locupletes e medio tollerentur eorumque facultates diriperentur. Idem cum Romæ quodam in angiportu lutum videret, mandavit cereretur.

Hoc tempore sapiens ille Philo et Josephus clauerunt. Josephus veritatis amans exstitit. Nam et Baptistam Domini laudat, et Christum consimiliter virum sapientem magnorumque prodigiorum effectorem appellat, ac posteaquam crucifixus fuisset, die tertio vivum conspectum esse tradit. Cæterum, discede filii, mirari desine fuisse Barbaros quosdam qui virtutis [et] honesti amore ducerentur. Nam cum hominem fingeret Deus, eidem honesti et pravi discrimen indidit. Quo factum est ut non Platonis modo sectatores vitam injustam et sceleratam odio persecuti sint, verum etiam homines barbari non pauci. Accepimus enim Hyperboreos quosdam ultra Riphæos montes habitare, qui justitiam studiose colant, arborumque fructibus et aqua victitent. Itidem Brachmanas in virtute colenda supra modum humanum exercere se tradunt, cum foliis tantum corpora tegant et vitam in silvis agant. Anacharsis natione Scythia tanto castitatis et exercitiorum virtutis amore tenebatur, ut etiam cubans labra verendaque suis ipse manibus comprimeret. Nimirum non vigilans modo, verum etiam dormiens **235** ostendebat quam accurata custodia duo istæ corporis membra indigeant.

Post Cajum Claudius imperium 13 annis obtulit. Perhibetur autem Claudius usque adeo formidolosus fuisse, ut astantes sibi perquireret ac scrutaretur anne gladium in sinu gestarent. Successorem habuit Neronem, qui annis 14 rebus præfuit. Impurissimus hic princeps cum annos plus minus 17 natus esset, primus persequi Christianos cœpit, et duos summos viros interfecit, ut nonnulli quidem historici volunt, uno ac eodem die, verum diversis annis, ut Eusebius autem Pamphili memorie prodidit, et anno eodem et eadem die. Quin etiam Tertullianus, vir apud Romanos illustris, et Cajus scriptor ecclesiasticus, et Dionysius Corinthi episcopus simul et eodem tempore Petrum atque Paulum testimonio suo doctrinam Christianam obsignasse scribunt, anno videlicet imperii Neronis decimo tertio. Petrum quidem Nero hujusmodi quamdam ob causam interfecit. Imperante Nerone vixit Simo Magus, ad quem ubi summus ille vir accessisset, canem alligatum catenæ in ejus limine reperit, devorantem eos quotquot injussu ad Simonem ingredi conarentur. Is vero Petrum intrare jussit, et humana voce Petrum adesse nuntiavit. Quo facto cuncti qui erant in ædibus obstupuerunt. Simo idem facere quod canis antea facitaret, et ad se Petrum arcessere. Deinceps eum summo viro colloquens inter alia quiddam hujusmodi objecit: Si futuri notitiam Adamus habuit, quamobrem serpentis fraudem non præcognovit? Tum Petrus: «Si futuri,

σίουσ ἀναπρεθῆναι καλεῖται καὶ τὰς αὐτῶν περιουσίας λαβεῖν. Οὗτος ἐν στενωπῷ τῆς Ῥώμης πηλὸν θαλάσμιον κόλποισ Οὐεσπασιανοῦ τοῦ στρατηγικωτάτου βληθῆναι προσέταξε. ut in sinum Vespasiani, viri bellicosissimi, conjiceretur.

Τότε ἐπὶ τότε Φίλων ὁ σοφὸς καὶ Ἰώσηπος ἤμαζον. Οὗτος δὴ φιλαλήθης ἐλέγετο διὰ γε τὸ τὸν Βεπτιστην τοῦ Κυρίου ἐπαινεῖν, καὶ διὰ τὸ τὸν Χριστὸν ὁμοίως ἀνδρὰ σοφὸν μαρτυρεῖν καὶ μεγάλων σημείων ἐργάτην, σιαυρωθέντα δὲ ζῶντα φανθῆναι μετὰ τρίτην ἡμέραν. Σὺ δὲ, ἀγαπητέ, μὴ θαύμαζε εἶγε καὶ βάρβαροί τινεσ προσήλοντο τὰ καλά· τὸν γὰρ ἀνθρωπον πλάττων ὁ θεὸς ἐντέθεικεν αὐτῷ τὴν τοῦ καλοῦ καὶ κακοῦ ἐμάχωσιν. Διόπερ οὐ μόνον οἱ περὶ τὴν Πλάτωνα τὸν ἀδικὸν βίον ἐμίσησαν, ἀλλὰ καὶ τῶν βαρβάρων οὐκ ὀλίγοι. Καὶ γὰρ τοὺσ ὑπερθεορέουσ οἰκεῖν μὲν ὑπὲρ τὰ Ῥίπαια ὄρη φασίν, ἀσκεῖν δὲ δικαιοσύνην, ἀκροαροῖσ καὶ ὕδασι ζῶντασ. Ἄλλὰ καὶ τοὺσ Βραχμῶνασ ὑπὲρ ἀνθρωπον ἀσκεῖν, φύλλοισ τὸ σῶμα σκεπομένουσ καὶ ἐν ὕλαισ διάγοντασ. Καὶ Ἀνάχαρσιν δὲ τὸν Σκύθην τοσοῦτον ὁ τῆσ σωφροσύνησ καὶ τῆσ ἀσκήσεωσ ἔρωσ κατέσχευ ὡσ καὶ κοιμώμενον τὰ χεῖλη αὐτοῦ καὶ τὰ αἶθελα κρατεῖν δι' οἰκειῶν χειρῶν· οὐ μόνον γὰρ γρηγορῶν ἀλλὰ καὶ ὑπνώτων ἐδείκνυε πόσησ ἀσφαλείασ τὰ τοιαῦτα δύνονται μύρια.

Μετὰ δὲ Γάϊον κρατεῖ ὁ Κλαύδιος; ἐπὶ 13. Οὗτος ὁ Κλαύδιος; τοσοῦτον λέγεται εἶναι θαλδὸς ὥστε τοὺσ περισταμένουσ ἔρευνην, μὴ ποτε ξίφος ἐν κόλποισ; φέροισν. Μετὰ δὲ τοῦτον Νέρων ὁ υἱὸσ αὐτοῦ ἐπὶ 14. Οὗτος ὁ παμμίλαρσ; ἐτῶν ὡσεὶ 17 καὶ ζ' ὢν πρῶτοσ τοῦ διωγμοῦ ἤρξατο, καὶ τοὺσ κορυφαίουσ; ἀναρεῖ, ὡσ μὲν ιστορικοί τινεσ ἔτεροι λέγουσιν, ἐν ἡμέρα μῦθ καὶ τῆ αὐτῆ, ἐν ἄλλω δὲ καὶ ἄλλω ἔτει, ὡσ δὲ Εὐσέβιοσ; ὁ τοῦ Πιμφίλου, καὶ ἔτει τῷ αὐτῷ καὶ ἡμέρα τῆ αὐτῆ. Ἄλλὰ Τερτουλλιανόσ; τισ ἀνὴρ τῶν ἐπὶ Ῥώμη λαμπρῶν καὶ Γάϊοσ ἀνὴρ ἐκκλησιαστικὸσ καὶ Διονύσιοσ; ἐπίσκοποσ Κορίνθου γράφουσι καθ' ἕνα κειρὸν καὶ ὁμοῦ μαρτυρησαι Πέτρον καὶ Παῦλον, τρισκαίδεκάτῃ; ἔτει τῆσ βασιλείασ Νέρωνοσ. Καὶ Πέτρον μὲν ἀναρεῖ δι' αἰτίαν τοιαύτην. Ἐπὶ τοῦ Νέρωνοσ ὁ Σίμων ὁ Μάγοσ ἦν, πρὸσ δὲ ὁ κορυφαίοσ; ἐλθὼν εὗρε κύνα δεδεμένον ἀλύσει ἐν τῷ πυλῶνι αὐτοῦ, κατεσθίοντα τοὺσ ἀνευ προσροπήσ; ἐπιχειρῶντασ εἰσελθεῖν ἐπὶ τὸν Σίμονα. Ὁ δὲ καὶ ἐκέλευσεν εἰσελθεῖν, καὶ ἀνθρωπίνῃ φωνῆ περὶ Πέτρον ἀναγγεῖλαι. Καὶ τῆσ καὶ τοῦτο ἐποίησ, καὶ πάντεσ οἱ δυντε; ἐντόσ ἐξεπλάγησαν. Αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ὁ Σίμων ἐποίησ, καὶ τὸν Πέτρον ἐκέλευσεν. Ὁ μὲν τοι Σίμων καὶ τῶσ πρὸσ τοὺσ ἄλλοισ τῷ κορυφαίω διαλεγόμενοσ; εἶπεν. «Εἰ πρόγνωσιν εἶχεν ὁ Ἀδάμ, διὰ τί οὐ πρόεγω τὴν τοῦ θρῶνοσ; ἀπάτην;» Καὶ ὁ Πέτροσ; «Εἰ πρόγνωσιν οὐκ εἶχε, πῶσ τοὺσ υἱεῖ; αὐτοῦ πρὸσ τὰσ ἰσομίνασ; πράξεισ ἅμα τῷ γεννηθῆναι ἐπέθηκεν ὀνόματα; τὴν μὲν γὰρ Καῖν ὠνόμασεν, ὁ ἔσσι; ζῆλοσ; ζῆλωσ; γὰρ ἀνέειλε τὸν ἀδελφόν

αὐτοῦ. Τὸν δὲ Ἄβελ ἐκέλευσεν, ὅστις πένθος· ἐπ' αὐτῷ γὰρ φονευθέντι ἐπένθησαν οἱ γονεῖς αὐτοῦ. »
 Εἰ δὲ τὸ πλάσμα προεγίνωσκε, πολλῶν μᾶλλον ὁ πλάστης αὐτὸς, εἰ καὶ ὁ παράφρων ἐκεῖνος ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν τὴν Γραφήν· ὅτι ἐπαίραζεν ὁ Θεὸς τὸν Ἄβραάμ· καὶ ὅτι, « Κατὰ δὲ ἐπὶ Σίδωμα ἤψομαι, » ἔλεγεν ἄγνοιαν ἔχειν τὸν Θεόν. Πρὸς μέντοι ταῖς ἄλλαις αὐτοῦ φαντασίαις καὶ εἰς ἀέρα ἐπήρθη ὁ Σίμων, ἐπαγγεῖλάμενος ἐκείθεν ἀγαθὰ καταβιβάσαι τῷ λαῷ. Ἐγὼ δὲ ὁ Πέτρος ἠύβρομαι καθ' ἑαυτὸν, καὶ εἶπον ἐνατενίσας αὐτῷ· « Εἰ ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶμι ἐγὼ καὶ οὐ πλάνομαι, ὡς φησι Σίμων, προστάσω ταῖς πονηραῖς θυνάμενοι ἀφείναι τῆς κρατήσεως αὐτόν. » Καὶ παραχρῆμα εἰς γῆν κατηνέχθη καὶ συνετρίβη. Διὸ δὴ καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐπίσημον ἄρουνσι οἱ Ῥωμαῖοι· Σάββατον γὰρ ἦν, ἐν ᾧ καὶ προσεῦχῃ καὶ νηστείᾳ τοῖς πιστοῖς, καὶ μᾶλλον ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου. Τοῦτο δὲ καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐκείσε κρατεῖ. Ταῦτα δὲ μαθὼν ὁ Νέρων τὸν Πέτρον ἐσταύρωσε. Τὸν δὲ Παῦλον, καθὰ φησιν ὁ τὴν γλῶτταν Χρυσοῦς ἐν τῷ πρὸς τοὺς κλωύοντας μονάζειν λόγῳ αὐτοῦ, διὰ ξίφους ἐτελείωσεν ὅτε κατηγήσαντα Ἐπέρστον αὐτοῦ παλλακὴν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸν διωγμὸν ἡγήσατο· λάγνος γὰρ ὢν οὐκ ἠνέσχετο τὰς αὐτοῦ παλλακὰς· ἐπιστρέφειν πρὸς Κύριον. Ὁ μέντοι θεὸς Ἰωάννης καὶ τὰδε πρὸς Παῦλον εὐρηται λέγων· « Ποῖος τόπος· τὸ σὸν ἐδέξατο αἷμα, τὸ γαλακτοειδὲς ὄραδὸν ἐν τῷ χιτῶνι τοῦ σε ἀνασκοποῦσαντος; » Ὁ δὴ καὶ τὴν βάρβαρον αὐτοῦ ψυχὴν ὑπὲρ μέλι γλυκάναν πιστὸν ἐποίησε τμηκαῦτα τὸν ἄπιστον. » Κεκοίμηται δὲ, ὡς ἐκεῖνοι φασί, καὶ ἀμφοτέρω ἐν τῇ πόλει Ῥώμῃ, μηνὶ Ἰουνίῳ κθ', ἐπὶ Νέρωνος βασιλείας.

nam quia lascivus erat, concubinos suos ad Dominum se convertere graviter omnino ferebat. Idem Joannes Chrysostomus, vir plane divinus, etiam hujusmodi verbis alicubi Paulum compellat: « Quinam, queso, locus lacteum illum sanguinem tuum excepit, conspectum in ejus veste qui te in palum suffixit? Quod ipsum sane barbarum ejus animum majore vi dulcem efficiens quam mel ipsum, infidelem antea fidelem effecit. » Uterque, ceu Chrysostomus idem testatur, obdormivit in urbe Roma, a. d. iii. Kal.

Οἶδα δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι καὶ τὴν τοῦ θεηγόρου Λουκᾶ περὶ τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων ἐπελθὼν ἱστορίαν εὐλόγως ἠπόρηκας, εἶγε τὰ λοιπὰ Παύλου διηγησάμενος ὁ Λουκᾶς τὸ μακάριον αὐτοῦ τέλος σεσίγηκε. Καὶ ἔστιν εἰπεῖν ὅτι μέχρι τῆς εἰς Ῥώμην πρώτης ἀφίξεως τοῦ μεγάλου Παύλου καταλύει τὴν ἱστορίαν ὁ Λουκᾶς. Καὶ ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι διασχιθεὶς ὁ Λουκᾶς Παῦλον τὸ τῶν Πράξεων τμηκαῦτα συνεγράψατο βιβλίον, ὅθεν τὰ λοιπὰ μὲν Παύλου διηγήσατο, τὸ δὲ μαρτύριον ὡς ἡμῶν γεγονὸς εἰκότως παρῆδραμεν. Ὁ γὰρ Παῦλος διετίαν ὄλην ἐν Ῥώμῃ ἀνετος ὢν ἐκήρυσσε· μέχρι γὰρ τοῦδε καὶ ὁ Λουκᾶς αὐτῷ συνῆν. Εἰθ' οὕτως ἀπολογησάμενος εἰς τὸ κήρυγμα πάλιν ἐπέλλετο καὶ τοῖς ἐκείσε κηρύσσων ἦν. Ἐκ δευτέρου δὲ τῇ Ῥώμῃ ἐπιδημήσας, καὶ κατηχήσας τὸν οἰνοχόον Νέρωνος καὶ παλλακὴν αὐτοῦ Ἐπέρστον, τὸ μακάριον τέλος ἐδέξατο. Ὅτι δὲ οὐκ ἦν ὁ Λουκᾶς μετὰ Παύλου τὸ πρότερον, αὐτὸς φησι πρὸς Τιμόθεον ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν δευτέρῃ ἐπιστολῇ, ἣν ἔγραψε δέσμιος· ὢν ὑπὸ

ait, nullam notitiam habuit, quo tandem modo illis suis ipso nativitatē tempore nominē indidit, quæ ipsorum factis essent accommodata? Nam unum appellavit Gainum, quæ vox æmulationem denotat; etenim impulsus æmulatione quadam fratrem suum occidit. Alterum vocavit Abelum, quod nomen luctum significat: nam ejus interfecti causa parentes in luctu fuerunt. Quodsi Adamus, qui Dei signum erat, futurorum habebat notitiam, multo magis ea debet opifici tribui. » At insanus ille colligebat in Deum quandam ignorationem propterea cadere, quod Litteræ sacræ dicant Deum tentasse Abrahamum; item quod meminisset Deum ita secum locutum esse: « Descendam et Sodomam inspiciam. » Deinde post alias præstigias in aera Simo sublatus est, pollicitus inde se bona quædam populo demisurum. Ibi Petrus secum precari, et defixis in enim oculis dicere: « Si apostolus ego sum Jesu Christi, non hominum impostor, ut Simo prædicat, malis potestatibus impero ut eum dimittant nec amplius teneant. » **236** Mox in terram ille delapsus minutis in partes atteritur. Atque illum sane diem solemniter Romani celebrant. Nam Sab- bato hæc gerebantur, quo fideles magistri causa cibis abstinere et precibus opem divinam implorabant; id quod etiam usu confirmatum, adhuc in hodiernum ibi diem servatur. Nero autem his cognitis Petrum in crucem egit; Paulum vero, quem admodum aurea lingua præditus orator meminit in oratione sua, quam ad vetantes solitariam vitam habuit, gladio propterea ferri jussit quod Eperastum, amores deliciasque suas, ad religionem Christianam instituisset. Qua ipsa de causa persecutio- nem quoque concitavit; nam quia lascivus erat, concubinos suos ad Dominum se convertere graviter omnino ferebat. Idem Joannes Chrysostomus, vir plane divinus, etiam hujusmodi verbis alicubi Paulum compellat: « Quinam, queso, locus lacteum illum sanguinem tuum excepit, conspectum in ejus veste qui te in palum suffixit? Quod ipsum sane barbarum ejus animum majore vi dulcem efficiens quam mel ipsum, infidelem antea fidelem effecit. » Uterque, ceu Chrysostomus idem testatur, obdormivit in urbe Roma, a. d. iii. Kal. Quintiles, imperatore Nerone.

Cæterum memini, dilecte filii, te divini Lucæ historiam de Actis apostolorum perlegentem, non abs re dubitasse, num vero sit consentaneum, Lucam cæteris a Paulo gestis rebus omnibus expositis beatam ejus ex hac vita migrationem præterire silentio voluisse. Licet ad eam quæstionem hoc modo respon- dere, Lucam librum Actorum id temporis exarasse, cum Paulus prima vice Romam appulisset; ea de causa factum esse ut cætera quidem acta Pauli recenseret, perhibitum vero fidei testimonium, uti quod necdum accidisset, omitteret. Paulus enim, cum biennium totum Romæ liber ageret, prædicationis munere fungebatur; ad quod usque tempus ei Lucas aderat. Deinde Romam altera vice-reversus, cum religionis Christianæ rudimenta Eperasto, Neroni a poculis atque etiam concubino, tradidisset, beato ille exitu vitam clausit. Lucam ipsum prius cum Paulo non fuisse, fatetur in secunda ad Timotheum Epistola Paulus, quam a Nerone conjectus in vitu- cula scripsit. « In prima, inquit, defensione mea

cuncti me deseruerunt. Nolim hoc eis culpæ detur. A Dominus autem astitit mihi meque confirmavit.) A. In finem vero solus Lucas aderat.

Cæterum post defensionem hanc primam Paulus in Hispaniam pervenit, ubi muliercula quædam illustri orta loco, quæ multo ante Paulum videre cuperet deque veritate ab ipso viva voce erudiri, prospectasse in forum perhibetur, ibique conspecto Paulo, **237** qui forum transiret, maritum suum Probum persuadendo impulsisse ut hominem domo sua exciperet. Ingresso in ædes Paulo prodigium quoddam novum et inusitatum accidisse: mulierem enim oculis suis adaperitis in Apostoli fronte litteras aureas vidisse, quarum hujusmodi sententia foret: « Paulus Christi præco. » Quapropter ad pedes ipsius provoluta doctrinam Christianam accepit, ipsaque cum Probo marito familiaque universa baptizata est.

Cæterum Nero cum Anicetum quemdam ablegasset, qui matrem suam Agrippiam occideret, illa ventre suo denudato: « Hunc, Anicete, serito, ait, qui Neronem ediderit. » Inter alia vitia Neronis hoc etiam erat, quod citharædis et mimis delectaretur, ac semper temulentus esset; quo fiebat ut innocentes vita spoliaret. Hinc tantopere hominem aversati sunt Romani, ut motu concitato eum ad necem poscerent. Qua re cognita Nero sibimet ipsi manus attulit, hujusmodi quædam fatus: « Qualem, o Jupiter, hominum vita citharædum amittit! » Cæterum hoc quoque memoriae proditum est, Lucam auctorem evangelicæ historiæ in olca frugifera suffixum fuisse; cumque pretiosæ ipsius reliquiæ nusquam reperirentur, quod essent inter multa tuguria rejectæ, precibus impetratum est a Deo ut collyria quædam medica demitteret, artis sancti viri symbola; quibus conspectis reliquiæ ibidem repertæ servatæque sunt.

Secundum hæc non multo interjecto tempore Judæorum excidium appetiit, idque non alio tempore quam festo, nec id abs re. Nam par erat ut quibus illi diebus in Dominum deliquissent, iisdem et præmia consequerentur, quanquam sane multis modis efficere conatus est Deus ut emendarentur. Etenim inter alia vir quidam, cui nomen esset Jesus, ipso Tabernaculorum festo templum ingresses alta voce ab utraque parte Hierosolymam et populum lamentatus est. Quin etiam urbem universam obibat, seque feriens aiebat: « Væ væ Hierosolymæ. » Duobus elapsis annis cingula sua clypeorumque coria mandebant. Forte mulier quædam, quæ Mariæ nomen haberet, admodum opulenta, in urbem ex agro migraverat. Eam cum populus commeatu facultatibusque suis spoliasset, nec amplius ei quidquam superaret unde viveret, filium suum lactentem assat et comedit. Qua re conspecta cuncti quam primum emori cupiebant. Eodem tempore ventus ingens hostium quidem tela directo in Judæos ferebat; Judæorum vero abripie-

Νέρωνος· « Ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογία πάντες με ἐγκατέλιπον. Μὴ αὐτοῖς λογισθεῖη. Ὁ δὲ Κύριός μου παρέστη καὶ ἐνεδυνάμωσέ με. » Κατὰ δὲ γε τὸ τέλος μόνος παρῆν ὁ Λουκᾶς.

Μετὰ μέντοι τὴν πρώτην ἀπολογίαν εἰς Ἴσπανίαν ὁ Παῦλος παραγίνεται. Γύναιον οὖν τι τῶν ἐπιστῆμων ἐκ πρὸ πολλοῦ θέλον τὸν Παῦλον ἰδεῖν καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐνηγηθῆναι, παρακύψαι λέγεται κατὰ τὴν ἀγορὰν καὶ ἰδεῖν αὐτὸν διερχόμενον, καὶ πείσαι τὸν αὐτῆς ἄνδρα Πρόβον ἐντὸς τοῦ οἴκου δέξασθαι αὐτόν. Εἰσελθόντος οὖν θαῦμα παράδοξον γίνεται· τὸ γὰρ γύναιον ἀνακαλυφθέντων τῶν τοῦ νοδῶ ὀφθαλμῶν ἑώρα ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ Ἀποστόλου ἐπίχρυσα γράμματα, « Παῦλος ὁ τοῦ Χριστοῦ κήρυξ », διαγορεύοντα. Καὶ προσπεσοῦσα τοῖς ποσὶν αὐτοῦ ἡ τοιαύτη γυνὴ κατηχήθη καὶ ἐβαπτίσθη. Ὁμοίως καὶ Πρόβος· ὁ ἀνὴρ καὶ πάντες οἱ λοιποὶ καθεξῆς.

Τοῦ μέντοι Νέρωνος Ἀνίκητὸν τινα στείλαντος ἐπὶ τῇ τὴν μητέρα αὐτοῦ Ἀγριππίαν ἀποκτεῖναι, τί ποιεῖ αὐτῆ; Τὴν ἑαυτῆς γαστέρα γυμνώσασα· « Πατε Ἀνίκητε, εφη, πατε, ὅτι Νέρωνα ἐγέννησεν. » Ὅστις ὁ Νέρων πρὸς τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ κακοῖς καὶ κίθαροδοῖς καὶ μίμοις ἐπέχαιρεν, ἀκρατόποτων ἔσαιε κἀντεῦθεν τοὺς ἀναίτιους ἀποστερῶν τῆς ζωῆς. Τοσοῦτον δὲ Ῥωμαῖοι ἀπεστράφησαν αὐτὸν ὡς ἐπιστῆναι καὶ ποτε τοῦτον ἀνιρῆσόντες. Τοῦτο δὲ γνοὺς ὁ Νέρων ἑαυτὸν διεχειρίσατο, μηδὲν ἄλλο εἰπὼν ἢ τοῦτο καὶ μόνον· « Οἶον, ὦ Ζεῦ, κίθαροφθὸν ὁ βίος ζημιούται! » Λέγεται δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι Λουκᾶς ὁ ἀπόστολος ἐπὶ καρποφόρου ἐλαίας ἐσταυρώθη. Ἄδῃον δὲ ἦν τὸ τίμιον αὐτοῦ λείψανον διὰ τὸ μέσον πολλῶν σκηνωμάτων βίβηναι· διὰ προσευχῆς δὲ ἐπεμψεν ὁ Θεὸς κουλούρια λατρικῆ σύμβολα τῆς εἰχνης αὐτοῦ, καὶ οὕτω φανερωθὲν ἐνταῦθα ἐπανέσωθη.

Οὐ πολὺς μετὰ ταῦτα παρεβρύη καιρὸς, καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων ἐφόδακι ἀπώλεια. Οὐκ ἐν ἄλλῃ δὲ καιρῷ ἦλθεν, ἀλλ' ἐν ἡμέρᾳ τῆς ἑορτῆς. Καὶ εἰκίτω; ἔχρην γὰρ αὐτοῖς ἐν αἷς εἰς τὸν Κύριον ἐξίμυτον, ἐν αὐταῖς καὶ τὰ ἐπιχειρήματα εὐρεῖν, καίτοι γε πολλὰ τοῦ Θεοῦ ποιήσαντος· ἵνα διορθωθῶσι. Καὶ γὰρ ἀνθρωπὸς τις Ἰησοῦς κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας ἐλθὼν ἐν τῷ ἱερῷ ἀνέκραξε φωνῇ ἀπὸ τῶν τεσσάρων μερῶν ἐπὶ Ἱεροσόλυμα καὶ τὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν πᾶσαν περιερχόμενος καὶ τυπόμενος ἔλεγεν· « Οὐαὶ, οὐαὶ, Ἱεροσόλυμα. » Δύο καὶ γὰρ ἔτη περικυκλωθέντες καὶ ἀπορήσαντες τοὺς ζωστήρας καὶ τὰ δέρματα τῶν θυρεῶν ἐμασῶντο. Γυνὴ δὲ τις Μαρία τοῦνομα, πλουσία οὕσα σφέρα, ἐκ τῆς χώρας πρὸς τὴν πόλιν εἰσῆλθε, καὶ τὰ προσόντα αὐτῇ σκυλευθεῖσα ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ μὴ ἔχουσα ζησαί, ὑπομάζιον αὐτῆς πᾶσι δότησασα ἔφαγε. Τοῦτο οὖν ἰδόντες ἠύχοντο τάχιον ἀποθανεῖν. Καὶ θύελλα τότε ἐπνευσε, καὶ τὰ μὲν βέλη τῶν ποιεμίων ὀρθια ἔφερε, τὰ δὲ τῶν Ἰουδαίων πλάγια, ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ προφητεῖαν πέραν λαβεῖν τὴν

οὕτω λέγουσαν· «Καὶ καταβαλῶ αὐτοὺς ἐν μαχαίρᾳ ἅ
ἐνώπιον τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν, καὶ τάξω τὴν πόλιν
ταύτην εἰς ἀφανισμόν καὶ εἰς συρῆγγμόν αἰώνιον.
Καὶ ἔδονται τὰς σάρκας τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέ-
ρων αὐτῶν. Καὶ συντριψῶ τὴν πόλιν ταύτην ὡς
ἀγῶς ὀστράκινον, ὃ οὐ δύνησεται λαθῆναι ἔτι.»
Τί τοῦτου σαφέστερον; Πάντα γὰρ πεπλήρωται κατὰ
τὴν ἱστορίαν Ἰωσήπου. Ἴνα γὰρ μηδεὶς Ἰουδαίος
ἀπιστήσειεν, οὐκ ἀλλόφυλόν τινα, ἀλλ' ὁμόφυλον καὶ
ζηλωτὴν παρεσκευάσεν ἡ ἀλήθεια τὰ δυσεξήγητα
ἐκτραγυρῆσαι πάθη αὐτῶν. Τοιαύτην γὰρ θεήλατον
ὄργην οὐδεὶς εἶδε ποτε. Ὁ μόντος Ἰωσήπου ἐν Ἱε-
ρουσαλὴμ παρῶν τῷ πολέμῳ συνέγραψε τριακοσίας
ἀνδρῶν μυριάδας ἀπολέσθαι λιμῷ, μαχαίρᾳ, πυρὶ καὶ
τοῖς τοιοῦτοις, ἅλα μὴν καὶ τῇ κατὰ Ῥώμην θηριω-
μαχίᾳ. Γέγονε δὲ ταῦτα ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις τοῦ

Τίτου μετὰ μ' ἢ καὶ πλείονα ἔτη τῆς Χριστοῦ ἀνα-
λήψεως.

Γίνωσκε δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι τρεῖς δουλείας ὑπέστη-
σαν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ λίαν δεινὰς, τὴν ἐν Αἰγύπτῳ,
τὴν ἐν Βαβυλώνι καὶ τὴν ἐπ' Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφα-
νοῦς. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦτοις καὶ αἱ αἰχμαλωσίαι προηγο-
ρεύοντο καὶ ἡ ἐπάνοδος, ἐπὶ δὲ τῆς ἐσχάτης αἰχμα-
λωσίας τοῦτο οὐ γέγονε. Καὶ ὄρα τὸ τοῦ Ἰωσήπου
φιλάλληλος· ὅτι μὴν γὰρ ὑπὸ Ῥωμαίων ἐρημωθήσε-
ται τὰ Ἱεροσόλυμα, ἔγραψε, παράγων καὶ τὸν προ-
φήτην Δανιὴλ μάρτυρα τοῦ λόγου αὐτοῦ, ὅτι ἴδὲ
στήσεται τῆς ἐρημώσεως, οὐκ ἔγραψεν, ἐπεὶ μηδὲ
τὸν προφήτην εὗρε τοιοῦτόν τι προειπόντα. Καὶ
περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Μετὰ δὲ Νέρωνα κρατεῖ Γάλλας μῆνας ζ', μετὰ
δὲ Γάλλων Ὀθων μῆνας γ', μετὰ δὲ τούτων Βιτέλλιος
μῆνας η'. Οὗτος κηρύγματα τοῖς ἀστρολόγοις προ-
τέθεικε φεῦγειν εἰς Ἰταλίαν. Οἱ δ' ἀντιπροταθείκασιν·
«Φεῦγε τοῦ βίου, Καίσαρ,» καὶ τὴν ἡμέραν αὐτὴν
καθ' ἣν ἀποκτανθεὶ γράψαντες. Μετὰ δὲ τούτων
Οὐεσπασιανὸς ἔτη θ', καὶ μετὰ τούτων ὁ υἱὸς αὐτοῦ
Τίτος ἔτη θ', ἐφ' οὗ καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων ἀλωσις
γέγονε. Ταύτης μὲν πρῶτος Οὐεσπασιανὸς κατήρ-
ξατο· ἀλλ' ἐκεῖθεν ἀπάρας πρὸς Ῥώμην ἀφῆκε τὸν
γενναϊότατον Τίτον τὴν πόλιν πολιορκεῖν. Οὗτος δὲ
ὁ Τίτος, τοσοῦτον ἦν θαυμαστός ὥστε καὶ θρηνησῆαι
ἐκ τὴν κατὰ τῶν Ἰουδαίων θεήλατον ὄργην, καὶ
μᾶλλον ἦν ἵκα τὸν ναὸν εὖρα πυρπολούμενον. Ἀλλὰ
καὶ τοῦ θεοῦ δέσμενος ἔλεγεν· «Οὐκ ἐγώ, ἀλλὰ σύ
τούτου αἴτιος.» Ἀλλὰ καὶ εἴ τις νικητὴν αὐτὸν
ἀνηγόρευεν, ὠργίζετο κατ' ἐκείνου. Τοσοῦτο δὲ ἦν
ὁ Τίτος, οὗτος φιλότιμος ὥστε καὶ λέγειν· «Οὐ δεῖ
τινα βλέποντα βασιλεῖ ὑποστρέφειν λυπούμενον.»
Λέγεται δὲ καὶ τοῦτο τοῦτον εἰπεῖν· «Σήμερον οὐκ
ἐθασιεύσαμεν, ἐπειδὴ τινα οὐκ εὐεργετήσαμεν.»
Ἰχμαλωτεύσεν δὲ οὗτος ὁ Τίτος μυριάδας ρ', καὶ
ἀνέειλε καὶ σ', ὡς φησὶ Γεώργιος. Μετὰ δὲ ταῦτα

ΡΑΤΟΥΛ. ΟΙΚ. CLVIII.

bat in transversum. Hoc modo Jeremiae vaticinio
satisfecit eventus, id quod erat hujusmodi: «Gla-
dio sternam eos in conspectu **238** suorum ho-
stium, et urbem hanc ad internecionem ruinamque
perpetuam redigam. Carnes etiam filiorum filia-
rumque suarum comedent. Adeoque contegram
hanc urbem instar vasis testacei, quod amplius
redintegrari reficique nequit.» Hoc oraculo quid-
nam possit esse clarius et dilucidius? Nam hæc
omnia sic prorsus evenerunt, id quod historia Jo-
sephi testatur. Quippe ne Judæorum quispiam hi-
storiæ fidem derogaret, non aliquem extraneum,
sed eadem natione prognatum et insignem æmula-
torem veritas excitavit, qui Judæorum calamitates
inexplicabiles tragice describeret. Tale profecto
exemplum iræ divini nūminis declaratæ nemo po-
test aliud ex omni temporum memoria repêtere.
Josephus quidem, Hierosolymæ qui degebat du-
rante bello, trecentas hominum myriades fame, gladio,
igne aliisque talibus casibus periisse scrip-
sit. Plurimi etiam Romæ bestiis objecti sunt. Gesta
sunt omnia sub Tito, post Christi assump-
tionem in cælum quadraginta et paulo amplius annis.

Velim autem scias, dilecte fili, Judæos ter servi-
tutem duram perpressos esse: primam in Ægypto,
alteram Babylone, tertiam sub Antiocho, cui co-
gnomen illustris erat. Verum et captivitas et ser-
vitudes istæ prædictæ ipsis fuerant, promissusque
reditus. At de captivitate hujus ultimæ liberatione
promissum nihil fuit. In Josepho certe veritatis
studium hic quoque considerandum est. Nam quod
Romani eversuri essent Hierosolymam scripsit,
Danieli vatis ea de re testimonium proferens: quod
autem illius desolationis aliquando finis futurus
esset, non scripsit, quando vatem nihil ejusmodi
prædixisse reperiebāt. Ac de his quidem in hunc
modum dictum esto.

Post Neronem Galba rerum potitus est menses
septem, post Galbam Otho menses tres, post Otho-
nem Vitellius menses octo. Hic edictis propositis
Italia jussit excedere, quotquot ex astris futura
se prædicturos garrissent. At illi vicissim hæc
verba legenda publice proposuerunt: «Excede vita,
Cæsar.» Quin etiam diem ipsum, quo interficienda
esset, ascripserunt. Successit ei Vespasianus,
qui cum annis 9 regnasset, imperium Tito filio re-
liquit. Is annos duos præfuit. Sub eodem Judæo-
rum natlo in potestatem redacta est. Cœperat eos
Vespasianus obsidere, verum profectus inde cum
copiis Romam Titum filium, virum fortissimum,
ad urbis obsidionem reliquit. In eo tam admiranda
virtus erat, ut propter Judæorum calamitates di-
vinitus immixtas etiam ploraret, præsertim id tem-
poris cum ignem templo injectum cerneret, præter-
ea Deum obsecrans: «Non ego, inquit, sed in
harum **239** rerum auctor es.» Quodsi quis etiam
victorie appellasset, id ipsum indigne cum na-
cundia quadam ferebat. Tam benignus erat et
honestus, ut diceret neminem, qui aspexisset im-
peratorem, abire tristem debere. Quin etiam sæpe-

numero verbis usus hujusmodi perhibetur: «Hodie non imperavimus, quia neminem beneficio affecimus.» Tandem a fratre Domitiano sublatus est, qui leporem ei marinum apposuerat.

Igitur post Titum Domitianus annis 15 rerum potitus est. Is Joannem Theologum cognomento in Patnum insulam relegavit, ubi et evangelicam historiam suam et Revelationem conscripsit. Eo tempore Tyanensis Apollonius, qui ubique terrarum obvagabatur, etiam Byzantium venit; ubi cum rogatus fuisset ab incolis, ex urbe serpentes atque scorpiones abegit et equos indomitos frenis coercuit. Consimiliter Antiochiæ scorpiones et culices exegit, a quibus cives mirum in modum excruciantur. Effecit autem hoc alieneo scorpione in terram delosso, et instituit ut quassatis arundinibus culices abigerentur. Cæterum Domitianus Titi quidem ille frater germanus erat, verum in eo nihil omnino fraternum conspiciebatur, ut verum adeo verbum illud vulgo jactatum foret: Matula et poculum ex eodem vitro. Nam et avarus erat, et humani sanguinis effusione gaudebat. Prædixit ei quidam astrologus tum vitæ finem tum successorem. Quo Cæsar audito, Tua vero, inquit, vita quamdiu durabit, et quo fine claudetur? Respondet ille sic ut veritatem omnino indicaret, pro ratione cursus siderum. Tum Domitianus, qui vellet hominem convincere tanquam impostorem, rogum accendi jubet eumque colligatum vinculis in illum abjici. Fit quod imperaverat, sed conatui non respondit eventus: nam pluvia subito impetu cœlitus delapsa rogos exstinguitur et vinctus solvitur. Deinde per quietem imperator hujusmodi somnium habuit. Insidere sibi equo nigro videbatur, toto corpore armatus. Illis autem rebus sponte sua evanescentibus, in quemdam hiatus terræ delabi se putabat et una cum equo ipsoque ornato ex hominum conspectu tolli. Quapropter ipso rebus humanis per violentam mortem exempto ad Nervam imperium delatum est. Is a morte Domitiani regnavit eo Joannes Theologus ab exsilio, quemadmodum quæsitæque reliquiæ ejus non sunt inventæ.

Post Nervam Trajanus annis novemdecim mensibusque septem imperavit. Is justitiæ tam observans erat, ut ense nudatum præfecto 240 prætorio traderet cum hujusmodi verbis: «Siquidem recte imperavero, pro me, sin male, adversum me hoc utitor.» Pontes apud veterem Romam ædificavit, et per eos salutem consecutus est, quanquam in pietatis ignorance vitam clausisset, admirabili sane modo. Nam celebris ille magnusque Gregorius,

(62) Nicephorus *Hist. Eccles.* lib. III, cap. 11. Ejus ætate Apollonius quoque Tyanæus vixit, quem Historiæ produunt Roma Byzantium venisse, atque ibi dæmoniis quibusdam præstigiis atque incantationibus magnam vim serpentum et scorpionum ingasse, et præterea ferocissimos quosque equos lenasse. Idem tradit Hesychius Milesius in *Originibus Constantinopolitanis*.

(63) De Joannis Theologi e Patmo revocatione

ἀναίρειται ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Δομετιανοῦ, λαγῶν αὐτοῦ παραθέντος θαλάσσιον.

Μετὰ δὲ Τίτον κρατεῖ Δομετιανὸς ἔτη ιε', ὑφ' οὗ ὁ Θεολόγος εἰς Πάτμον ἐξορίζεται, ἐνθα καὶ τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν ἔγραψε. Τότε δὴ καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεὺς ἀπανταχοῦ περιπατῶν καὶ εἰς Βυζάντιον ἔρχεται, ὅθεν καὶ παρακληθεὶς ὑπὸ τῶν ἐποίκων τοὺς ὄφεις καὶ τοὺς σκορπίους ἐκ τῆς πόλεως ἐφυγάδευσε (62), καὶ τῶν ἱππων τὴν ἀταξίαν ἐχαλίνωσε. Καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ δὲ ὡσαύτως ἐποίησεν ἐπὶ τε τοῖς σκορπίοις καὶ κώνωψι (πολλὰ γὰρ ὑπὸ τῶν τοιούτων ἐδλάπτοντο), χαλκοῦν μὲν σκορπίον χύσας ἐν γῆ, ὑπὸ καλάρων δὲ στοιμένων διωχθῆναι παρασκευάσας τοὺς κώνωπας. Ὁ μὲντοι Δομετιανὸς Τίτου μὲν ἦν ἀδελφός, μηδὲν δὲ ἀδελφοῦ πρὸς αὐτὸν ἔχων, ὡς εἶναι τὸ θρυλλούμενον ἐκεῖνο πανάληθες· «Ἄμλις καὶ ποτιστήριον ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλου.» Ἦν γὰρ ἐρασιχρήματος, αἵμασι χαίρων ἀνθρώπων. Τούτῳ προσιπέ τις ἀστρονόμος καὶ τὸ τέλος καὶ τὸν διάδοχον αὐτοῦ. Ὁ δὲ ἐπήνεγκε πρὸς αὐτόν· «Ἡ δὲ σὴ ζωὴ πόση ἐστὶ, καὶ ποῖον τὸ τέλος αὐτῆς;» Καὶ ὅς ἀπεκρίνατο φιλαλήθως κατὰ τοὺς δρόμους τῶν ἀστέρων. Ὁ δὲ Δομετιανὸς θέλων ἀπελέγξει φενακιστὴν τὸν ἀστρονόμον, κελυθεὶ πῦρ ἀναφθῆναι καὶ δεδεμένον αὐτὸν ἐμβληθῆναι τῇ πυρᾷ. Γίνεται ταῦτα. Ἀλλὰ τὸ ἐγγχείρημα τοῦτο τέλος οὐ δέχεται· ὕετος γὰρ ἄλωθεν καταλύθησονται, καὶ σβέννυται ἡ πυρὰ, λύεται ὁ δεσμώτης. Καὶ ὁ βρασιλεύς θναρ εἴωρα.

Ἰππῶ μελαντέρῳ ἐπεκάθητο κατάφρακτο; ὄπλις. Τούτων γούν ἀποθρῦνόντων αὐτομάτως εἰ; χάσμα γῆς ἐδόκει καταπίπτειν, καὶ σὺν ἱππῶ καὶ στολῇ ἀφαντος γέγονεν. Ὅθεν καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ βιαίως ἐκρήξαντο; εἰς Νερούαν τὸ σκῆπτρον ἔρχεται. Κρατεῖ τοίνυν μετὰ Δομετιανὸν Νερούας ἔτος ἕν, μῆνας δ'. Ἐφ' οὗ ἐπανεκλήθη τῆς ἐξορίας; ὁ Θεολόγος; (63), ὡς φησὶν Ἰππόλυτος. Εἶτα τελευτᾷ, καὶ ζητηθεὶς, τὸ λείψανον αὐτοῦ οὐχ εὗρεθη.

Revoatus est sub annum unum mensis quatuor. Revocatus est sub Hippolytus memorie prodidit. Deinde moritur,

Μετὰ δὲ Νερούαν κρατεῖ Τραϊανὸς ἔτη ιθ', μῆνας ζ', ὅς τοσοῦτον ἦν φιλοδίκαιος ὡς γυμνώσει σπάθην καὶ ἐπιδοῦναι τῷ ἐπάρχῳ, καὶ οὕτως εἰπεῖν· «Εἰ μὲν καλῶς ἄρχω, ὑπὲρ ἐμοῦ ἔσο κεχρημένος αὐτῆ; εἰ δὲ κακῶς ἄρχω, κατ' ἐμοῦ.» Οὗτος καὶ τὰς ἐν τῇ πρεσβυτέρῳ Ῥώμῃ γαφύρας ἐποίησεν, ὧν ἕνεκα καὶ σωτηρίας ἔτυχεν, εἰ καὶ ἐν ἀσθεσίᾳ τὸν βίον κατέλυσεν. Ὁ δὴ καὶ παράδοχον. Ὁ γὰρ διάλογος μέγας Γρηγόριος; (64), ὁ τῆς τοιαύτης; Ῥώμης χρη-

Chronicon Alexandrinum in olympiade ccxix: Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ὁ βρασιλεύς Νερούας ἀνεκαλέσατο τὸν ἀπύστουλον Ἰωάννην ἀπὸ Πάτμου τῆς νήσου.

(64) JM. Cur Gregorius sit διάλογος cognominatus, tradit Cedrenus. Ἐν δὲ τῇ πρεσβυτέρῳ Ῥώμῃ ἀποστολικὸς ἀνὴρ καὶ Πέτρου τοῦ κορυφαίου σύντροφος, ὅς καὶ διὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα βεβαίως ποιεῖται Διάλογος; ἐκλήθη. Idem ad ea verba, ὧν ἕνεκα σωτηρίας ἔτυχεν, ista præmisit: Trajano imperatori

ματίας ἐπίσκοπος, ἀνά τὴν λιθίνην πορείαν γενόμενος ἦν ὁ Τραϊανὸς αὐτοῦ ὑποδόμησεν, εὐχὴν κραταίαν, ὡς ὁ θεϊότατος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἀφηγούμενος εἴρηται, πρὸς τὸν φιλόφυλον Κύριον ὑπὲρ συγχωρήσεως ἁμαρτιῶν τοῦ τοιοῦτου βασιλέως πεποίηκε. Καὶ δὲ αὐτίκα φωνῆς θεοῦ ἐνεχθείσης αὐτῷ ἐπαχῆκος τάδε φησάσης· « Τῆς εὐχῆς ὑπήκουσα, καὶ τῷ Τραϊανῷ συγγνώμην δίδωμι. Σὺ δὲ μηκέτι προσθῆς ὑπὲρ ἁσεβῶν εὐχὰς προσενέγκαι μοι. » Ὁ μέντοι Τραϊανὸς μετὰ τοῦ συγχάμπεσθαι ξένους καὶ παραμυθεῖσθαι φίλους ἀνεξικακῶς ἄπασαν ἔφερε λοιθορίαν, δεῖν ἐξισοῦσθαι τῷ Θεῷ λίγων τῶν βασιλεία καὶ πάσης ἀνέχεσθαι ὑβρείων.

Μετὰ δὲ τοῦτον ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Ἀδριανὸς ἔτη κδ' (65), ὃς συγκροτήσας πόλεμον κατὰ Ἰουδαίων στασιασάντων, ὡς ἀνωθεν εἴρηται, ἀνέβη ἐξ αὐτῶν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ μυριάδας ἀνδρῶν νη'· συστάντες καὶ γὰρ τνηκαῦτα ἐπὶ τὴν παλαιὰν ἐσπούδαζον πολιτείαν ἐπανελεῖν. Ἄλλ' αὐτὸς χειρωσάμενος αὐτοὺς κατέστρεψε τὴν πόλιν καὶ παντελῶς ἐξηθάφισε. Τότε δὲ, τότε πέρας ἐλάμβανε καὶ ἡ Κυριακὴ φωνή· « Οὐ μὴ μείνη λίθος ἐπὶ λίθον, ὃς οὐ μὴ καταλυθῆσεται. » Καὶ ἐν τοῖς ἀδύτοις δὲ τοῦ ναοῦ τὸ εἶδωλον αὐτοῦ ἔστησε, καὶ Ἄλιος χρηματίζων Ἄλιαν καὶ τὴν πόλιν καλεῖσθαι παρεσκίασεν ἐκτοτε· ὁ μέντοι Ἀδριανὸς καὶ τοὺς θεραπευτὰς τοῦ λόγου μεγάλως ἐδεξιοῦτο, συνεπομένους ἔχων αὐτῷ καὶ οὐς ἦδει ἄνδρας σοφοὺς. Καὶ τοὺς μὲν Ἰουδαίους ἐκστήνασιν πεπεῦδοντας τῆς Ἰωμαϊκῆς ἰσχύος ἀρδην ἀπώλεσεν, αὐτὸς δὲ τὸν βλον ὑδέρῳ καταστρέφει. Ἡ μέντοι πόλις Ἱεροσόλυμα Ἄλιᾷ κεχηματικῶς τρώπῳ τοιῶδε. Ὁ Ἀδριανὸς οὗτος φιλιώτωρ ἐγένετο, ἐφ' ᾧ καὶ τὴν ἐπ' αὐτὸν ἐπιγράψαι ἰδεῖν ἐπεθύμησε. Φθάσας οὖν ἕως Ἱεροσολύμων, καὶ τὴν πόλιν ἰδὼν εἰς τοσοῦτον ἠρημωμένην, κακῶς τοὺς Ἰουδαίους διεθέτο· καταγαγὼν γὰρ αὐτοὺς ἐν τῇ πανηγύρει ἐκέλευσεν ἀπεμπολεῖσθαι τῷ θέλοντι τέσσαρας Ἰουδαίους ἐν μοδίῳ τῆς κριθῆς· αὐτὸς δὲ ἤρξατο κτίζειν τὴν πόλιν καὶ τὰ τελεῖν, οὐχὶ δὲ καὶ τὸν ναὸν αὐτόν. Καθίστησι δὲ τῷ ἔργῳ ἐπιστάτην τὸν Ἀκύλαν ἐκείνον Ἕλληνα ἐτι ἦντα. Ἦν δὲ ὁ Ἀκύλας θεωρῶν τοὺς Χριστιανούς προστρέχοντας καθ' ἑκάστην τῆς πίστεως, καὶ τὸν Θεὸν ἐν σημεία πολλὰ ποιοῦντα καὶ τέρατα. Κατενύγη τνηκαῦτα, καὶ Χριστιανοὶς ἐναριθμῶσι γέγονεν. Ἦν δὲ ὁ Ἀκύλας οὗτος ἀσπρονόμος ἀκρότατος, ὅθεν καὶ

Luc. xxi, 6.

salutem impetratam precibus Gregorii Dialogi tradiderunt et Græcis theologis quidam. Joannes Damascenus in his est, sermone περὶ τῶν ἐν πίστει κεκοιμημένων. Locus iste est: Δέον τοίνυν τῶν ἄλλων ἱστοριῶν ἐπιμνησθῆναι πρὸς τοῦτους. Γρηγόριος οὖν ὁ διάλογος, ὁ τῆς πρεσβυτέρως Ῥώμης ἐπίσκοπος, ἀνήρ, ὡς ἴσασιν πάντες, ἐν ἀγιωσύνῃ, καὶ γινώσκει ἐξἄκυστος· ᾧ φασὶ λειτουργοῦντι οὐράνιος συνελευτοῦργεῖ καὶ θεῖο; ἄγγελος. Οὕτως ποτα ἀπὸ τὴν λιθίνον πορείαν ποιοῦμενος, καὶ στάς ἐξέπιπτε; εὐχὴν κραταίαν πρὸς τὸν φιλόφυλον Κύριον ὑπὲρ συγχωρήσεως ἁμαρτιῶν Τραϊανῷ τοῦ βασιλέως πεποίηκεν. Ὁς παρτυτικά φωνῆς θεοῦ ἐνεχθείσης αὐτῷ ἐπαχῆκος, τάδε φησάσης· Τῆς εὐχῆς σου, φησὶν, ἐπήκουσα, καὶ συγγνώμην Τραϊανῷ οἰδοῦμι. Σὺ

A Romanus antistes, cum ad viam istam lapideam pervenisset quam Trajanus straverat, vehementi oratione, quemadmodum Joannes Damascenus narrat, ad amantem aminarum Dominum usus est, ut huic imperatori delicta sua condonaret. Moxquid vocem divinitus ad ipsum perlatam audivit, quæ hæc ipsi significarentur: « Preces tuas exaudivi, et Trajano veniam delictorum facio: tu vero cave deinceps pro impiis mihi preces obtuleris. » Trajanus ipse præterquam quod cum peregrinis ignotisque colloqueretur et amicos solaretur, etiam quævis convicia tolerantè ferebat, quod imperatorem diceret Deo similem esse debere, et quasvis contumelias æquò animo pati.

Successit ei gener Adrianus, et annis 24 imperio politus est. Is bello adversus Judæos excitato, qui continuis seditiones movebant, ut supra quoque indicatum a nobis est, eorum uno die myriades 58 interfecit. Nam hoc regnante conjunctis viribus ad statum rei publicæ priorem reverti conabantur: Verum Adrianus eis in potestatem suam redactis urbem rursus evertit et solo prorsus æquavit. Quod factum ut id temporis voci Dominicæ responderet eventus: « Ne lapis quidem supra lapidem reliquetur, qui non disjiciatur ». Præterea in templi penetralibus imaginem suam statuit; cumque cognomentum Ælii haberet, urbem ex eo tempore jussit Æliam vocari. Magnopere Adrianus et doctrinæ cultores amplectebatur, secumque semper habebat quos sapientes esse nosset homines. Cumque Judæos funditus sustulisset, qui se de Romanorum eximere potestate conabantur, ipse tandem intercutè morbo laborans rebus humanis exemptus est. Urbs Hierosolyma nomen Æliæ ab ipso consecuta est modo quodam hujusmodi. Cupidus erat Adrianus spectandi res varias. Quapropter imperium, quod ipsi pareret, coram inspicere volebat. Igitur Hierosolymam cum pervenisset, urbemque vidisset omnino in solitudine relictam, magis etiam Judæis succensebat. Adeoque productos in forum sic vendi cuilibet emptori jussit, ut Judæi quatuor uno hordei modio varent. Secundum hæc urbem incipit instaurare ac mœnia reficere, solo templo excepto. Simul Aquilam operum præfectum constituit, qui tunc adhuc religioni Græcæ addictus erat. Hic autem Aquila 241 cum quos-

δὲ μηκέτι προσθῆς ὑπὲρ ἁσεβῶν εὐχὰς προσενέγκειν μοι. Meminit quoque Eusebologium Græcorum cap. 19, ubi ita sacerdos oral: Ὡς ἔλυσα τῆς μάστιγος Τραϊανὸν δι' ἐκτενοῦ; ἐντεύξεως τοῦ δούλου σου Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου, ἐπάκουσον καὶ ἡμῶν δεομένων σου.

(65) Ἀδριανὸς ἔτη κδ'. Ita etiam Cedrenus et Manasses. Zonaras annos 19. Rectius Fasti annos numerant 21, cum quibus facit Spartianus in ejus Vita: « Imperavit annis 21, mensibus 11. » Idem Meursius ad hæc verba: Καθίστησι δὲ τὸν ἔργων ἐπιστάτην τὸν Ἀκύλαν ἐκείνον. Vide Eriphanium lib. περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν, et Euthymium præfatione in Psalmos.

tidie Christianorum augeri numerum cerneret, Deumque ostenta et prodigia per eos edere, stimulo quodam animi percitus se Christianis aggregavit. Erat autem astrologiæ peritissimus. Quo factum ut posteaquam Christianorum religione fuisset imbutus, priora studia deserere nollet. Itaque Christiani sacerdotes, qui eum post multas admonitiones ab astrologiæ disciplinæ studio desistere nolle cernerent, hominem a cœtu sacro prohibent, quod hisce pœnis scilicet ipsum emendaturos se putarent. Tum ille quadam iracundia magis etiam accensus ad Judæorum sacerdotes se confert, ac per execrationem Christianismo ejurato circumcisionem recipit. Atque hac ipsa de causa linguam Hebraicam edoctus novam quamdam sacrarum Litterarum interpretationem instituit, testimonia de Christo prorsus obscurare ac legere summo studio conatus. Hinc intelligere, dilecte fili, potes quamobrem iste Aquila divinas Litteras adulterando quasi corruperit.

Post Adrianum Antonius, cognomento Pius ob morum benignitatem, annos 22 imperavit; sub quo Justinus philosophus et Dionysius Corinthi antistes, ut doctrinæ Christianæ testimonio essent, vitam amiserunt. Successit huic Marcus Antonius, qui collega Severo genero suo 19 annos imperavit. Ejus imperio ignis conspectus est, qui e cœlo delaberetur. Erat imperator Marcus sapientiæ doctrinarumque studiis innutritus, ideoque homines sapientia litterarumque cognitione præditos magno habebat in pretio. Cum hostibus aliquando ingruentibus ad conscribendum militem pecunias nullas haberet, suppellectilem, ut aiunt, ornamentaque imperatoria in foro proposuit, perque præconem proclamari jussit ut quicumque vellet, citra metum ullum gemmas, uniones aliaque talia coemeret. Hoc facto large pretium harum rerum in milites erogat, in hostem pergit, eum in fugam conjicit, spoliis potitur, victor revertitur, inde pecunias e præda partas in foro publice deponit. Quamobrem coempta restitueret.

Post Marcum filius ejus Commodus 12 annis imperio præfuit. Is mulieribus et mimis in quotidiana consuetudine delectabatur. Homines potentes et illustres gladio percussos e medio tollebat. Quæ causa fuit ut tandem veneno exstingueretur. In muliebres libidines occasione quadam hujusmodi exarsit. Morbus quidam id temporis omnino pestilens in urbe grassabatur. Itaque veritus imperator ne et ipse correptus hoc exitiali morbo periret, unguentis magni pretii supra modum uti cœpit. Hoc modo 242 consecutus ille quidem est ut morbi vim noxiam effugeret, verum ex eo tempore proclivior ad res venereas erat.

Post hunc Pertinax menses duos imperavit. Eum secutus in imperio Severus idipsum annis 17 tenuit.

(66) Ἔτη κθ'. JM. Antonino Pio annos 22 tribuit etiam Manasses, Fasti 23, Cedrenus et Zonaras 24, *Chronicon Alexandrinum* 21. Imperavit omnino annis 22, cum dimidio, ab anno 158 ad annum 161. Qui dicitur Græcis quibusdam, ac nominatim Glycæ nostro, Στέβηρος, aliis dicitur Οὐῆρος, et vulgo Lucius Verus.

A Χριστιανὸς γεγωνῶς τῶν προτέρων ἐπιτηδεύματων αὐτοῦ παύσασθαι οὐκ ἠθέλησεν. Οἱ οὖν ἱερεῖς τῶν Χριστιανῶν ὡς ἑώρων αὐτὸν μετὰ πολλὰς παραίνεσις τοῦ ἀστρονομεισθαι μὴ παριτοῦμενον παύσασθαι, τῆς ἐκκλησίας πέρβρω που βλάουσι, τοῖς ἐπιτημίοις αὐτὸν διορθωθῆναι νομίζοντες. Ἄλλὰ θυμοῦ μᾶλλον ἐκείνος ἐντεῦθεν πλησθεὶς τοῖς τῶν Ἰουδαίων ἱερεῦσι προσέρχεται, καὶ τὸν Χριστιανισμὸν ἀναθεματίζουσα; περιτομὴν καταδίδεται. Ταύτη τοι καὶ τὴν Ἑβραϊδα γλῶτταν ἐκπαίδευθεὶς δευτέραν ἐκδοσιν τῶν Γραφῶν ἐποίησατο, τὰς περὶ Χριστοῦ μαρτυρία; ἐπικαλύψαι τέλεον μηχανώμενος. Ἔχεις ἰδοῦ καὶ τὴν αἰτίαν, ἀγαπητὲ, δι' ἣν ὁ Ἀκύλας ἐκείνος ἐνόθευσε τὰς Γραφάς.

B Μετὰ δὲ Ἀδριανὸν Ἀντωνίνος, ὁ διὰ χρηστὸν τρόπον λεγόμενος εὐσεβῆς, ἔτη κβ' (66), ἐφ' οὗ καὶ Ἰουστίνος ὁ φιλόσοφος καὶ Διονύσιος ὁ ἐπίσκοπος Κορίνθου τὸ διὰ μαρτυρίου τέλος ἐδέξαντο. Μετὰ δὲ τοῦτον Μάρκος ὁ Ἀντωνίνος μετὰ Σεβήρου γαμβροῦ ἔτη ιθ', ἐφ' οὗ πῦρ ἐξ οὐρανοῦ φερόμενον ὤφθη. Οὗτος ὁ Μάρκος σοφία καὶ λόγοις ἐνθετραμμένος τοὺς μετόχους σοφίας καὶ γνώσεως διὰ τιμῆς εἶχεν διὰ πολλῆς. Οὗτος περιστάτων αὐτὸν ποτε ποιεμίαν, ἐπειδὴ χρημάτων ἐσπάνιζεν εἰς τὸ συλλέξαι στρατὸν, τὸν κόσμον, ὡς φασί, τὸν βασιλειον εἰς ἀγορὰν προέθετο, κηρύξας ἀνυποστόλως τὸν βουλόμενον ἐξωνεῖσθαι λίθους μαργάρους καὶ ὅσα τοιαῦτα. Γίνεται ταῦτα συνήκτο χρήματα. Σκορπίζει ταῦτα ἐφ' στρατῶ, ὁρμῆ κατὰ τῶν ἐναντίων, τροποῦται, σκυλεύει, νικητῆς ὑποστρέφει.

C Τίθησι λοιπὸν χρήματα τῆ ἀγορᾶς. Τίνος νεκρῶ; Ὅστε καὶ πάλιν τὸν θέλοντα τὰ ἐξωνηθέντα δίδόναι καὶ τὸ τίμημα λαβεῖν.

istuc? Ut rursum, qui sane vellet, accepto pretio

Metὰ τοῦτον Κόμμοδος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ιβ'. Οὗτος γυναιξὶ μὲν καὶ μίμοις συνέχεται, τοὺς δυνατοὺς καὶ προύχοντας διὰ ζήλους ἐθανάτου, ἐφ' ᾧ καὶ διὰ φαρμάκου τῆς ζωῆς ἐξίστατο. Οὗτος ὁ Κόμμοδος θηλυμανῆς ἐγένετο τρόπῳ τοιούτῳ. Κατ' ἐκεῖνο καιροῦ νόσημα τῆ πλῆις λοιμῶδες ἐπέσκηψε. Ποιεῖς οὖν μὴ ποτε καὶ αὐτὸς τῷ τοιούτῳ φθοροποιῷ διαφθαρεῖν νοσήματι, μύρους πολυτιμήτοις κατεχρίσατο. Καὶ τὴν μὲν ἀπὸ τοῦ νοσήματος βλάβην ἐξέφυγεν, ἀλλὰ κατωφερῆς ἐντεῦθεν εἰς ἀφροδίσια γέγονε.

Metὰ τοῦτον Περτινάξ μῆνας β'. Μετὰ τοῦτον Σεβήρος (67) ἔτη ιζ', ἐφ' οὗ Κλήμης ὁ Στρωματεὺς

(67) JM. Hic omittit Didium Julianum qui imperium septem menses tenuit: sed librarii culpam censeo, inquit: quod vero subjicit neque Glycam Didii hujus meminisse, mirari profecto desinet qui noverit unum eundemque esse Glycam cum suo illo Theodoro Metochita. De Zeuxippi balneo notum ex Historia CP., Suida, Codino etc.

καὶ Συμμαχος καὶ Ὀριγένης. Οὗτος τὸ Ζεύξιππον Ἀλουτρὸν ἔκτισεν ἐν Βυζαντίῳ, καὶ τὸ πρῶτον κτίσμα τῷ ἱπποδρομίῳ παρέδωκεν. Ὁ μόντοι Ὀριγένης ἀμάξων τότε τοῖς θεοῖς λόγους πολλοὺς ἐχειραγωγεί πρὸς τὴν ἀλήθειαν, πιστοῦς τε καὶ ἀπίστους· ἀφ' ὧν καὶ Ἀμβρόσιός τις ἀνὴρ ἐπίσημος καὶ φιλόλογος ἐκ τῆς Οὐαλεντινου αἰρέσεως ἔκστας. Ἄλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἔξωθεν μέγας ἐγνωρίζετο, γεωμετρίας καὶ τὰ λοιπὰ παραδιδούς αὐτοῖς· εὐφυῆς γὰρ ἦν ἐκ βρέφους, καὶ ἐπέπληττεν αὐτὸν ὁ πατὴρ ὡς παρ' ἱλιχίαν τὰ θεῖα καὶ μέγала ζητοῦντα. Πολλὰκις δὲ καὶ καθεῦδοντος αὐτοῦ τὰ στέρνα τοῦ Ὀριγένης ὁ πατὴρ κατεφύει ὡς θείου Πνεύματος μεστὰ, καὶ τῆς εὐτεχνίας ἑαυτὸν ἐμακάριζε· θεῖος γὰρ ὁ ἀνὴρ, ἐπειδὴ καὶ μάρτυς γέγονεν. Ὁ δὲ Ὀριγένης τοσοῦτον ἦν ἐγκρατής ὡς ὀβολοῖς τέσσαρα καθ' ἑκάστην ἄρχεισθαι, οἴνου καὶ ἐλαίου ἀπεχόμενος, κατεσκληκῶς τε ἦν καὶ φιάθῳ κείμενος, ἐν ἔργον ἔχων τὴν θείαν μελέτην. Ἐφ' ᾧ καὶ πολλοὺς Ἕλληνας τοῦ μαρτυρίου στέφανον ἀναδήσασθαι πεποίηκεν. Ὁ μόντοι Ἀμβρόσιος τὰ πρὸς χρεῖαν αὐτῷ παρέχων ἐν ἑτέσιν ἡ' τὴν Γραφὴν ἐρμηνεύσαι ἠνάγκασε. Λέγεται δὲ ὅτι καὶ ἴβ' βιβλίους συνεγράψατο. Τελευταῖα δὲ ἐπιὼν 59, εἰ καὶ δι' αἰτίαν τινὰ τὸ κλέος αὐτοῦ μέχρι τέλους οὐ διέμεινεν ἀσθεστον· ἐξ αὐτοῦ γὰρ καὶ Ἀρειανοὶ καὶ Ἀνόμοιοι τὰς ἀφορμὰς ἔσχον. Τῶν σωμάτων ἀθετεῖ τὴν ἀνάστασιν· τέλος δοξάζει τῆς κολάσεως καὶ τῶν δαιμόνων ἀποκατάστασιν. Τσαυτὴν δὲ μετήρητο ἄσκησιν ὡς καὶ τὸν αὐτοῦ ἀνατραπήναι θώρακα. Καὶ φάρμακον δὲ λέγουσιν ἐπιθεῖναι τοῖς γεννητικοῖς αὐτοῦ μορίοις ὥστε καταξηρᾶναι αὐτὰ, καὶ βοτάνην δὲ εὐρεῖν μνήμης ἔνεκεν. Μετὰ ταῦτα φθόνῳ διαβληθεὶς πρὸς γε τοὺς τῆς ἐξουσίας ἀρχοντας συνεργεῖ Σατανικῆ τῆς πίστεως ἐξίσταται· ἐκείνοι γὰρ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ σωφροσύνην εἰδότες προσάγουσιν αὐτῷ Αἰθίοπα, καὶ ἡ πεῖθεται τοῖς λόγοις ἐκείνων ἢ τῷ Αἰθίοπι καταχραίνεται. Ἐκεῖνος οὖν μὴδὲ ἄκροισ ὡσὶν ἀνεχόμενος τοιαύτην ἄθισμον ἀκοὴν ἐνωτίσασθαι, αὐτοχείρῳ θυσίᾳ διὰ λιθανωτοῦ περιέπεσεν. Ὅθεν τὴν Ἀλεξάνδρειαν τοῦ μὴ ἐνεδίδεσθαι χάριν καταλιπὼν εἰς Ἱεροσόλυμα ἔρχεται. Ἐφ' ᾧ καὶ ἀναγκασθεὶς ἐπ' ἐκκλησίας λόγον εἰπεῖν (πρεσβύτερος γὰρ ἦν) ἐκ τοῦ παρατυχόντος εἶπε καὶ τάδε· « Τῷ δὲ ἀμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· Ἰνα τί σὺ ἐκδιηγῆ τὰ δικαιώματά μου καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου; » Καὶ πύξας τὸ βιβλίον ἐδάκρυσε σὺν ἅπασιν. Μανείς οὖν ἔκτοτε τὴν ἀγίαν πᾶσαν Γραφὴν ἀνατρέψαι ἐσπούδασεν, ὅθεν καὶ ἀναθεματίζεται μέχρι τῆς σήμερον.

Vivere sub hoc Clemens, qui a librorum var'etate Stromateus appellatur, et Symmachus et Origenes. Severus Byzantii balneum exstruxit quod Zeuxippum nuncupant, et circum equestrem aedificare cepit. Is autem, cuius modo mentionem faciebamus, Origenes id temporis propter doctrinae sacrae cognitionem clarus complures tum fideles tum infideles ad veritatem manu quasi ducebat. Inter eos fuit Ambrosius quidam, vir illustris et litterarum doctrinaeque studiosus, qui ejus auctoritate motus sectam Valentini reliquit. Idem Origenes ob exteras etiam disciplinas magnus habebatur, ut qui geometriam arithmeticae caeterasque discipulis suis traderet. Nam praecleara fuerat a primis annis indole praeditus, ipseque pater eum nonnunquam objurgavit ut qui supra modum aetatis res divinas et magnas indagaret. Saepae tamen ipso dormiente pectus ejus exosculabatur pater tanquam sancti Spiritus plenum, seque propter egregiam hanc sobolem beatum praedicabat. Erat enim Leontius Pater vir omnino divinus, ut qui testis etiam veritatis factus sit. Adeo vero temperanter vicitabat Origenes, ut in sumptum quotidianum quatuor obolis contentus esset. A vino et oleo prorsus abstinerebat. Corpus omnino propter labores exaruerat. In stercora cubabat, uni modo rei intentus, ut divinas scilicet res meditaretur. Quo ipso effecit ut multi Graeci corona testimonii cingerentur. Praebat Ambrosius ei cuncta quae ad usus necessarios requirerentur, ideoque perpulit hominem ut Litteras sacras annorum 18 spatio interpretaretur. Litteris etiam consignatum scimus Origenem sex librorum millia conscripsisse. Mortuus est anno aetatis 69. Unam tamen ob causam ipsius gloria usque ad finem non perduravit; nam Ariani et Anomaei suarum haeresium occasiones ab ipso hauserunt. Praeterea corporum resurrectioni fidem negat, suppliciorum finem opinione sua statuit, genios malos in integrum restitutum iri censet. Interim tanto studio corporeis exercitiis deditus erat ut etiam pectus ipsius corrumperetur. Perhibent item genitalibus eum quoddam imposuisse medicamentum quo illa exarescerent. Herbam quoque reperit, cujus vis in juvanda memoria permagna foret. Verum deinceps invidia quadam ad magistratus, qui cum imperio erant ac potestate, delatus Satanæ auxilio a fide descivit; nam cum illi castitatem in ipso insignem plane cognitam haberent, homini Aethiopem admovent: simul indicant ut vel ipsorum 243 mandatis pareret vel cum Aethiope se pollueret. Hic cum Origenes ne extremis quidem auribus tam nefandam rem audire sustineret, manu sua thure simulacris oblato lapsus est, quapropter Alexandria relicta, ne illius rei causa quidquam audiret exprobrationis, Hierosolymam se confert. Cumque coactus esset in coetu concioneque publica orationem habere (nam ex casu, qui acciderat ipsi, Petro scilicet similis erat) hujusmodi verba pronuntiavit: « Peccatori dixit Deus: Qui sit ut tu justa mea decreta enarres, et ore tuo laedus meum usurpes? » Hinc libro complicato cum omnibus lacrymas profudit. Eo modo factum ut deinceps ex quadam mentis insaniam Litteras sacras universas perverteret, ideoque in hodiernum usque diem execrationi ecclesiasticae obnoxius est.

¹⁶ Psal. XLIX, 16.

Severo mortuo Antonius Caracallus annos 6, A menses 2 imperium obtinuit. Erat eo regnante Serapio quidam mathematicus, qui Antonino in senatu Macrinum quemdam commonstravit, non multo post in imperio successurum. Qua in re negligentius se gerens Antoninus, alium quemdam pro Macrino jussit interfici. Post Antoninum igitur annum unum mensesque duos Macrinus imperavit. Secutus est illum Antoninus Hellogabalus, imperioque potitus est annos 3, menses 9. Is tam prodigiose lascivus erat ut Hieroclein sibi pro marito legitimo jungeret. Præterea, ceu perhibetur, medicos quosdam obsecrabat ut ab anteriore parte corporis sectione facta se utriusque naturæ participem facerent. Post hunc Alexander, Mamææ filius, annis 13 et octo mensibus imperio præfuit. Mamæa, quæ religioso cultu Deum veneraretur, Antiochia Origenem ad se accessivit, ut ab ipso de Christo mysterio erudiretur. Post Alexandrum Maximinus sex annis regnavit, post Maximinum Maximus et Balbinus dies 22. Excepit hos Gordianus. Deinde Philippus annos 5 regnavit. Is cum Sapore Persarum rege fecit inducias, qui propter magnitudinem proceritatisque corporis in omnium erat admiratione; nam ad illud usque tempus hominum nemo conspectus fuerat qui corpore tam vasto esset. Sub Philippo Sabellius vixit, eodemque imperante Judæus quidam morbo labrans, in via publica cum jaceret, a Christiano, et laico quidem, baptizatus mox convaluit. Quapropter ad Dionysium antistitem deductus, secunda vice lustrationem divinam accepit. Quippe de canonum apostolorum præscripto nemini laico fas est, ut quidquam earum rerum peragat quæ ad sacerdotum munus pertinent, etiamsi maxime casus aliqui et necessitas urgeat. Hoc nimirum illi sic constituerunt et decreverunt, 244 ut ne qua in parte contra ordinem delinquatur. Nam diligenter mihi, quæso, advertite, quid in illius magni Athanasii vita sit perscriptum. Cum puer adhuc esset Athanasius, forte suis cum æqualibus maris ad litus accessit. Ac videbatur ille tum quidem in litore cum eis ludere, sed res tota quædam erat imago ejus quod aliquando futurum esset. Nam pueri eo in lusu representatis sacerdotum personis, eorumque muneribus sibi sumptis, Athanasium quidem episcopum collatis quasi suffragiis creabant, ipsi vero seniorum et ministrorum (69) in ordinem asciti, quosdam alios pueros ad ipsum perducebant, qui baptismo necdum obsignati forent. Eos Athanasius aqua marina baptizabat. Igitur Alexander antistes Alexandrinorum, cum in litore deambulans hæc conspexisset et admiratus esset, pueros inungit et per baptismum perficit. Canon autem 51 sanctissimi patriarchæ Cpolitani Nicephori et aliorum sacrorum Patrum, qui præsentibus ipsi adfuerunt, hæc determinat et decernit: «Infantes non baptizatos, si sacerdos nullus adsit, et pater baptizare potest et quisvis alius, modo recte Christiana de doctrina sentiat.»

Post Philippum Decius annos 2 imperavit, sub

(68) Ἐφ' οὗ Σαραπίων. . . . ἐκέλευσε. Ελ F. et JM.

(69) Presbyteros et diaconos in seniores et ministros malo exemplo vertit Leunclavius, quos

Μετὰ δὲ τούτων Ἀντωνίνος ὁ Καράκαλλος; ἔτη ζ' καὶ μῆνας β'. Ἐφ' οὗ Σαραπίων τις μαθηματικὸς ἦν, ὃς ὑπέδειξεν Ἀντωνίνῳ Μακρίνον τινα τὸν μετ' οὗ πολὺ διαδεξόμενον αὐτὸν ἐπὶ συγκλήτου. Καὶ ὁ Ἀντωνίνος παριδὼν ἄλλον ἀντὶ Μακρίνου φονευθῆναι ἐκέλευσε (68)· μετὰ δὲ Ἀντωνίνον Μακρίνος ἔτος ἓν καὶ μῆνας β'. Μετὰ δὲ τούτων Ἀντωνίνος ὁ Ἡλιόγabalos ἔτη γ' καὶ μῆνας θ', ὃς τοσούτον ἦν ἀσελγῆς ὡς καὶ τὸν Ἱεροκλέα ἔνομον αὐτοῦ ἄνδρα ποιῆσαι. Ὡς δὲ λέγουσι, καὶ τινες τῶν λατρῶν ἠντιθέλει διψῶν αὐτὸν δι' ἐντομῆς ἐμπροσθίου ποιῆσαι. Μετὰ δὲ τούτων Ἀλέξανδρος ὁ τῆς Μαρμαίας ἔτη ιγ' μῆνας η'. Αὕτη θεοσεβῆς οὖσα τὸν Ὀριγίνην ἐξ Ἀντιοχείας ἐκάλεσεν ὥστε τὰ κατὰ Χριστὸν διδάσκειν αὐτὴν μυστηριον. Μετὰ τούτων Μαξιμίνος ἔτη ζ'. Μετὰ τούτων Μάξιμος καὶ Βαλθίνος ἡμέρας κβ'. Μετὰ τούτους Γορδιανός, εἶτα Φίλιππος ἔτη ε'. Οὗτος σπονδὰς ἐποίησε μετὰ Σαθώρου βασιλέως Περσῶν, ὃς ἔθανον μάζετο ἐπὶ μεγέθει σώματος· μέχρι γὰρ ἐκείνου τοῦ χρόνου τηλικούτος οὐκ ὤρθη ἄνθρωπος. Ἐπὶ τούτου τοῦ Φιλίππου δὲ καὶ Σαβέλλιος ἦν. Τότε δὴ καὶ κατ' ὄδον Ἰουδαίος ἔκειτο νοσῶν· ἀλλὰ βαπτισθεὶς ὑπὸ Χριστιανοῦ, καὶ ταῦτα λαϊκοῦ, ὑγιῆς αὐτίκα ἐγένετο. Τούτου δὲ Διονυσίου τῷ ἀρχιεπισκόπῳ ἀνενεχθέντος τὸ θεῖον καὶ αὐθις ἐδέξατο φῶτισμα· κατὰ γὰρ τοὺς ἀποστολικούς κανόνας οὐκ ἔξεστι τῷ λαϊκῷ μεταχειρίζεσθαι τι τῶν ἱερατικῶν, κἀν περιστάσις ἦ. Καὶ οὗτοι μὲν οὕτω διετάξαντο, ὥστε μηδὲν τῆς τάξεως ἀνατραπήναι. Ὅρα γὰρ νονεχῶς C εἶτι καὶ ἐν τῷ βίῳ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου τοιοῦτόν τι γέγραπται. Ὁ μέγας Ἀθανάσιος οὗτος εἶτι παιδίων ὧν ἐρχετὰ ποτε μετὰ τῶν ἡλικιωτῶν ἐπὶ τινα τῆς θαλάσσης ἀκτῆν. Καὶ συμπαίζειν μὲν αὐτοῖς παρὰ ταῖς ὀχθαῖς ἐψέει, τύπος δὲ τῶν μελλόντων τὸ πᾶν ἦν· ὑποκρινάμενοι γὰρ ἐν τῇ παιδιᾷ τὰ τῶν ἱερῶν οἱ παῖδες Ἀθανάσιον μὲν ἐπίσκοπον χειροτονοῦσιν, αὐτοὶ δὲ εἰς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους ἀφορισθέντες προσήγον ἑτέρους παῖδας αὐτῷ ἀσφραγίστους, κακείνους τῷ θαλαττίῳ ὕδατι τοὺς παῖδας ἐβάπτισεν. Ὁ γοῦν τῆς Ἀλεξανδρείαν πόλεως ἐπίσκοπος Ἀλέξανδρος παρ' αἰγιατῶν παρερχόμενος, καὶ ταῦτα ἰδὼν καὶ θαυμάσας, ἐπιχρῆσει αὐτοῦς καὶ τελειοῖ διὰ τοῦ βαπτίσματος. Ἀλλὰ καὶ ὁ ναὶ κανὼν τοῦ ἐν πατριάρχαις Κωνσταντινουπόλεως ἀγιωτάτου D Νικηφόρου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἁγίων Πατέρων τάδε διορίζεται· «Τὰ ἀβάπτιστα νήπια, μὴ ὄντος ἱερέως, καὶ πατὴρ αὐτὰ βαπτίσει, καὶ ὅς ἑτερος τύχη, μόνον ἔστω ὀρθόδοξος.»

Μετὰ τούτων Δέκιος ἔτη β', ἐφ' οὗ Ναυᾶτος. Μετὰ

Meursius, quamvis et ipse Calvinii sectator, sed in plerisque modestior ac priscorum rituum observantior, recte atque ex veteri Ecclesie more presbyteros et diaconos appellavit.

τοῦτον Γάλλος καὶ Βολουσιανὸς ἔτη β', μῆνας η'. Μετὰ τοῦτον Αἰμιλιανὸς μῆνας δ'. Μετὰ τοῦτον Οὐαλεριανὸς ἔτη ιε', ἐφ' οὗ λιμὸς γέγονεν οἶος οὐ γέγονε πώποτε, καὶ φθορὰ ἀνθρώπων ἄρρητος· ἀπὸ γὰρ τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης ἀτμοὶ τινες ἀήρῃσαν, ἐκ ποταμῶν τε καὶ λιμῶν, τοσοῦτον φθοροποιῶν ὡς νομίζειν ἰχώρας νεκρῶν εἶναι τὰς δρόσους. Ἐφ' ᾧ καὶ οὐκ ἦν οἰκία ἐν ἧ οὐκ ἦν τεθνηκώς καὶ ἀπόζων· ἀναριθμητὸς γὰρ τηλικαῦτα τῶν ἀνθρώπων ὁ δλεθρος.

meri cadaverum succi ac humores. Itaque nulla domus erat in qua non cadaver aliquod sceteret. Peribant enim homines innumerabiles.

Μετὰ τοῦτον Κλαύδιος ἔτος ἕν, ὁ καὶ πρόπαππος τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. Μετὰ τοῦτον Κιντίλιος ὀλίγας ἡμέρας· τὸν γὰρ Αὐρηλιανὸν ὄρων τῆς βασιλείας κατεπεμβαίνοντα τὴν τῆς χειρὸς φλέβα τέμνει, καὶ ἀφήσιν αὐτὴν ἕως οὗ λειψοψυχῆσας ἀπέθανε. Μετὰ τοῦτον Αὐρηλιανὸς, ἐφ' οὗ Μάνης ὁ κατάρτος ἦν, ὁ καὶ τὸ γένος Βραχμάν, καὶ ὁ Σαμοσατεὺς Παῦλος. Ἐν δὲ τὴν ἐξῆς καὶ Ἀπολινάριος ὁ τῆς Λαοδικείας ἐπίσκοπος, ὃς τῶν Ἀρειανῶν λεγόντων ἀψυχὸν εἶναι τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα, ἔλεγε σάρκα μὲν ἐψυχωμένην λαθεῖν τὸν Κύριον, οὐ μὴν δὲ καὶ νοῦν τὸν ἡμέτερον· ἤρκει γὰρ ἡ θεότης τῆς σαρκὸς ἐκείνης ἡγεμονεύειν. Μετὰ τοῦτους Θεόδωρος ὁ Μοψουεστίας πόλεως οὐσης ἐν Κιλικίᾳ τὴν ἡγεμονίαν λαχὼν, δυσφημῶν τὸν Κύριον ἕνα τὸν καθ' ἡμᾶς καὶ κοινὸν εἶναι, κατὰ προκοπὴν τὴν χάριν δεχόμενον, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ βαπτίσματι τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος δωρεᾶς γενόμενον μέτοχον. Ὁ δὲ γε Νεστόριος ἀπὸ Γερμανικείας τῆς Συρίας ὄρμητο. Ἦν δὲ καὶ τὴν Ἰουλιανὸς ἐπίσκοπος μὲν Ἀλικαρνασσοῦ τῆς Ἀσίας, αἰρσιάρχης δὲ τὴν γὰρ ἁγίαν σάρκα τοῦ Χριστοῦ πρὸ τοῦ παθεῖν ἀρθαρτον ἔλεγε εἶναι.

Julianus quidam antistes Halicarnassensis in Asia sacrosanctam Christi carnem etiam ante passionem

Μετὰ δὲ Αὐρηλιανὸν Τάκτιος ἔτη β'. Μετὰ τοῦτον Πρόβος καὶ Φλωριανὸς ἔτη β', μῆνας δ'. Τοῦτον δὲ τὸν Φλωριανὸν ἀνέλεον ὁ Πρόβος, παράφρονα ποιήσας ἑαυτόν. Τότε δὴ καὶ βροχῆς γενομένης οἶτος μεμυγμένος τῷ ὕδατι πολὺς ἀνωθεν κατινέχθη. Τοῦτον συνάγοντες σωροὺς μεγάλους ἐποίησαν. Ὀσαύτως καὶ ἐπὶ Αὐρηλιανοῦ ψεκάδας ἀργύρου κατενεχθῆναι φασί.

Μετὰ δὲ τοῦτους Κάρως καὶ Καρίνος ἀνά ἔτη β'. Μετὰ δὲ τοῦτους Διοκλητιανὸς καὶ Μαξιμιανὸς ὁ Ἐρκοῦλιος ἔτη κβ'. Οὗτοι τὴν βασιλείαν ἐξ ἀπονοίας ἀφέντες ἰδιωτικὸν ἀνελάβοντο στήμα. Κατὰ γὰρ τὴν μεταφραστὴν κύριον Συμεῶν πολλὴν ἔθεντο σπουδὴν οὗτοι τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν καταγωνισασθαι, ἦν κραταιότεραν μείναι καὶ ἄδου πυλῶν αὐτῶς ἀπεφῆνατο. Ἀλλ' ἐπιστῆπερ ἐγνωσαν ἀδυνάτους ἐπιχειροῦντες, ἐκάτερος αὐτῶν τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ τὴν βασιλείαν ἀπεσκευάσαντο, πρὸς μὲν τοὺς ἄλλους κόρον τῆς τύχης καὶ μεταβολῆς ἔρωτα προφασίσασθαι· οἷς δὲ τῶν ἀπεβῆτων κοινωσθῆναι εἶχον καὶ τὰ τῆς ψυχῆς ἐξεκάλυπτον, τοῦ Χριστοῦ τὴν ἰσχύον ἔλεγον καὶ τὴν ἀπὸ τῶν σπ-

quo Novatus vixit. Decio Gallus et Volusianus successerunt, imperioque biennium et menses 8 potiti sunt. Post eos Aemilianus quatuor menses praefuit. Hunc Valerianus excepit, et annos omnino 15 regnavit. Sub ejus imperio tanta fames exstitit quanta nunquam antea, secutusque mortallium interitus, cujus diritas explicari verbis nequeat. Nam ex mari, fluminibus atque stagnis vapores quidem exhalabant adeo pestilentes et letales, ut ipsi rores nihil esse viderentur aliud quam

Delatum hinc est imperium Claudio, qui uno tantum anno regnavit, proavusque magni Constantini fuit. Post eum paucos dies Quintilius rebus praefuit. Cum enim animadverteret Aurelianum pro se imperium usurpare, vena quadam manus secta sanguinem tam diu misit, donec anima deficienti prorsus exspiraret. Itaque successit Aurelianus, quo imperante Manes ille, vir execrabilis, natione Brachmanum ortus, vixit; itemque Paulus Samosatensis, quem deinceps Apollinarius antistes Laodiceae secutus, cum Ariani dicerent Christi carnem anima carere, contrariam in sententiam asseruit Christum quidem anima praeditam carnem assumpsisse, non tamen men em nostram. Putabat enim divinitatem solam 245 satis idoneam esse quae illi carni praeset. Post hos autem Theodorus antistes ejus urbis in Cilicia, quae Mopsuestiae nomen habebat, summa Dominum asiciebat ignominia, quem unum ex nobis ac similem paremque nobis fuisse diceret, ut qui non sine profectu quodam gratiae Dei particeps factus fuisset et in baptismo sancti Spiritus donum accepisset. Nestorius inde Germanicia Syriae urbe fuit oriundus. Denique princeps fuit cujusdam sectae peculiaris, ut qui dixerit interitus expertem fuisse.

Post Aurelianum Tacitus biennium imperavit. Post Tacitum Probus et Florianus annos duos, menses quatuor. Florianum Probus interfecit, insaniam quadam simulata. Sub horum imperio pluvia ex aere delapsa, ingens tritici copia caelitus aquae permista decidit; qua congesta magnos acervos homines excitabant. Itidem imperante Aureliano guttas argenteas pluisse traditum est.

Secutus est hos imperatores Carus cum Carino, quorum quisque biennium regnavit. Hinc Diocletianus et Maximianus Herculeus 22 annis imperium administrarunt. Cumque mentis vesania quadam imperio se abdicassent, habitum vitamque privatam amplexi sunt. Nam, ut Simeon ille cognomento Metaphrastes ait, imperatores hi magnopere conati sunt fidem Christianam expugnando quasi abolere, quam Christus ipse firmiter perduraturam esse pronuntiavit quam ipsas Orci portas. Verum posteaquam ea se moliri animadvertissent quae perfici omnino non possent, uterque reliquit imperium, inter alia causam instituti sui hanc afferentes, quod fortunae jam saturi essent con-

mutandæque vitæ desiderio tenerentur. Si quos autem habebant arcanorum participes, quibus animi sui cogitata libere possent patefacere, ad eos fitebantur Christi potentiam prodigiorumque vim ipsos eo perpulisse ut imperium resignarent. Eaque de causa loco suo designarunt imperatores, Orientis quidem Galerium Maximianum, Occidentis vero Constantem, magni Constantini patrem, qui annos 4 rerum potitus est, inque Britannia diem supremum obiit, princeps omnino religiosus. Cum moreretur, loco suo Constantinum filium constituit. Galerius Maximianus divino iudicio vulnus in genitalibus membris accepisse fertur propter singularem lasciviam; itaque pediculis scatens fœtidam animam exhalavit.

Debes autem scire, dilecte filii, temporum adnotationem inchoatam esse, Joanne Scylitza chronographo auctore, ab Georgio sanctissimi patriarchæ Tarasii syncello, 246 qui a mundi exorsus initio in his ipsis tyrannis, Maximiano scilicet ac Maximino ejus filio, desiit. Deinde post Georgium

(70) Γνωσθε δὲ, ἀγαπητέ, et quæ sequuntur hac et proxima pagina, absunt ab editione libri hujus. seu τμήματος tertii, quam sub falso Theodori Metochitæ nomine procuravit Joannes Meursius, e Latinam adjecti interpretationem a Leunclaviana aliquot duntaxat verbis atque adstrictiori dicendi charactere diversam. De Joanne Scylitza, Georgio Syncello Tarasii patriarchæ Constantinopolitani, de Theophane confessore Agri abbate, quem Leunclavius minus recte vocavit ruri degentis cœtus præfectum, similibusque historicis ac chronologis, plura docuimus in Delineatione Apparatus Historiæ Byzantinæ, parte secunda: et de Nicephoro generali logotheta, τῷ ἀπὸ γενικῶν, ejusque genero Michaeli Rangabeno, parte prima.

(71) F. δηλονότι καὶ Μαξιμίμου τοῦ αὐτοῦ, non expressa istius dictione, quam in suo codice reperit Leunclavius, et nos in Claromontano, in quo post κατήρξατο reperitur sequens imperatorum a Constantino Magno usque ad Joannem Comnenum sub quo ejusque filio Emanuele florebat Glycas deductorum Catalogus, cui in Fontisebraldensi præligitur iste titulus: Σύνοψις ὡς ἐν πίνακι τῶν βασιλέων, in Vellieclano vero teste V. C. Luca Holstenio, Βασιλεῖς Κωνσταντινουπόλεως ἐντεῦθεν ἐσχῆρασι τὴν ἀρχήν. Nos describemus ex nostro:

Οἱ βασιλεῖς οἵτινες ἐβασίλευσαν ἀπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου.

Ὁ μέγας Κωνσταντίνος ἔτη λβ' μῆνας ια'.
Κωνσταντίνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη κη'.
Ὁ Ἰουλιανὸς ἔτη β' μῆνας ἐπτά.
Ὁ Ἰοβιανὸς ἔτος ἔν.
Ὁ Οὐαλεντινιανὸς ἔτη ιβ'.
Οὐάλης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἔτη ιγ'.
Γρατιανὸς ἔτη τρία.
Ὁ μέγας Θεοδόσιος ἔτη ιδ'.
Ἀρκάδιος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ιγ'.
Θεοδόσιος ὁ μικρὸς ἔτη μβ'.
Μαρκιανὸς ἔτη σ'.
Λέων ὁ μέγας ἔτη ιζ'.
Λέων ὁ υἱὸς τοῦ Ζήνωνος ἔτος ἔν.
Ζήνων ὁ καὶ Ἰσαύριον σὺν τῷ Βασιλίσκῳ ἔτη ιζ'.
Ἀναστάσιος ὁ Δυβραχινὸς ἔτη κζ'.
Ἰουστίνος ὁ γέροντων ἔτη θ', ὁ καὶ ὁ Θράξ λεγόμενος.
Ἰουστινιανὸς ὁ μέγας ἔτη λθ'.
Ἰουστίνος ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ ἔτη ιγ'.
Ὁ Τιβέριος ὁ Θράξ ἔτη δ'.
Ὁ Μαυρικίος ἔτη εἴκοσι.
Φωκάς ὁ Καππαδόκης ἔτη τ'.

αὐτῶν παρθὸν καταναγκάσαι αὐτοὺς ἐκστῆναι τῆς βασιλείας. Ἐφ' ᾧ κατέστησαν ἀνθ' ἐκυτῶν βασιλεῖς τῆς μὲν ἑώρα Γαλέριου Μαξιμιανόν. τῶν δὲ ἐσπερίων μερῶν Κωνσταντα τῶν πατέρα τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, κρατήσαντα ἔτη δ'. Οὗτος τελευτᾷ ἐν Βρετανίαις καὶ πάνυ εὐσεβῆς ὢν, ἀναγορεύει δὲ ἀνθ' ἑαυτοῦ Κωνσταντίνον υἱὸν αὐτοῦ. Ὁ μέντοι Μαξιμιανὸς ὁ Γαλέριος θεῖα ψήφῳ λέγεται ἐξενεγκεῖν τραῦμα ἐν τοῖς γεννητικαῖς αὐτοῦ μορφοῖς δι' ἣν εἶχεν ἀσέλγειαν, καὶ οὕτω κατασκευασίας τὴν δυσώδη αὐτοῦ παρέδωκε ψυχὴν.

Γίνωσθε δὲ, ἀγαπητέ (70), ἔτι, καθά φησιν ὁ χρονογράφος Ἰωάννης ὁ Σκυλίτζης, τῆς χρονογραφίας μὲν κατήρξατο Γεώργιος ὁ καὶ Σύγκελλος χρηματίσας Ταρασίου τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου, ἀπὸ καταβολῆς δὲ κόσμου, καὶ μέχρις αὐτῶν τῶν τυράνων κατέληξε, Μαξιμιανοῦ (71) δηλονότι καὶ

Ὁ Ἡράκλειος ἔτη λ'.
Κωνσταντίνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτος ἔν.
Ἡρακλεῖνας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ μῆνας σ'.
Κώνστας ὁ υἱὸς Κωνσταντίνου ἔτη κδ'.
Κωνσταντίνος ὁ Πωγωνάτος ἔτη ιζ'.
Ἰουστινιανὸς ὁ Πινότμητος ἔτη ιβ'.
Λεόντιος ἔτη τρία.
Ὁψίμαρος ὁ Τιβέριος ἔτη ζ'.
Ἰουστινιανὸς πάλιν ὁ Πινότμητος ἔτη σ'.
Φιλίππικὸς ἔτη δύο.
Ἀρτέμιος ἔτη δύο.
Θεοδόσιος τῶν κάτω ἔτη δύο.
Λέων Ἰσαυρός ὁ Κώνων ὁ καὶ εἰκονομάχος ἔτη κγ'.
Κωνσταντίνος ὁ Κοπρώνυμος ἔτη λδ'.
Λέων ὁ ἐκ τῆς Χαζάρας υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ε'.
Κωνσταντίνος καὶ Εἰρήνη ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἔτη ιε'.
Νικηφόρος ὁ ἀπὸ γενικῶν ἔτη θ', σὺν Σταυρακίῳ τῷ υἱῷ αὐτοῦ μῆνας β'.
Μιχαὴλ ὁ Παγγαθὲ ἔτη δ', μῆνας θ'.
Λέων ὁ Ἀρμένιος ἔτη ζ' καὶ ἡμισυ.
Μιχαὴλ ὁ Τραυλὸς ἔτη η', μῆνας θ'.
Θεόφιλος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ιβ', μῆνας γ'.
Μιχαὴλ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ μέσσιος σὺν Θεοδώρῳ τῇ μητρὶ αὐτοῦ ἔτη ιδ', καὶ μόνος ὁ Μιχαὴλ ἔτη ια'.
Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἔτη θ'.
Λέων ὁ φιλόσοφος ἔτη κς'.
Ἀλέξανδρος ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ μῆνας ιγ'.
Ὁ Κώνστας ὁ υἱὸς τοῦ φιλοσόφου ἔτη ε'.
Ῥωμανὸς ὁ Λακαπηνὸς ἔτη κς'.
Κωνσταντίνος πάλιν τοῦ φιλοσόφου ἔτη ιδ'.
Ῥωμανὸς ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ιγ'.
Ὁ Νικηφόρος ὁ Φωκάς ἔτη ζ'.
Ἰωάννης ὁ Τζιμισχὸς ἔτη σ'.
Βασίλειος ὁ Πορφυρογέννητος ἔτη ν'.
Κώνστας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἔτη ιγ'.
Ῥωμανὸς ὁ Ἀργυρόπουλος ἔτη ιε' καὶ ἡμισυ.
Μιχαὴλ ὁ Παφλαγῶν ἔτη ζ'.
Ἡ Ζωὴ σὺν τῷ Μιχαὴλ τῷ κλαφάτῃ μῆνας δ'.
Κωνσταντίνος ὁ Μονομάχος σὺν τῇ Ζωῇ ἔτη ιβ' ~.
Θεόδωρος ὁ ἀδελφὸς τῆς Ζωῆς ἔτος ἔν.
Μιχαὴλ γέροντων ὁ στρατιωτικὸς ἔτος ἔν.
Ἰσακίος ὁ Κομνηνὸς ἔτη β'.
Κωνσταντίνος ὁ Δουκάς ἔτη ζ', ζ'.
Εὐδοκία σὺν τῷ Μιχαὴλ υἱῷ αὐτῆς μῆνας ζ'.
Καὶ μετὰ Ῥωμανοῦ τοῦ Διογένους ἡ Εὐδοκία ἔτη γ', μῆνας η'.
Μιχαὴλ ὁ Παραπινάκης ἔτη σ', ζ'.
Νικηφόρος ὁ Βοτανειάτης ἔτη γ'.
Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς ἔτη λζ'.
Ἰωάννης ὁ Κομνηνὸς ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη κδ' καὶ ἡμισυ.

Μαξιμίμου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Μετὰ δὲ γε τὸν Γεώργιον ὁ ὁμολογητὴς Θεοφάνης, καὶ τοῦ Ἁγροῦ ἡγούμενος, τὰ ἐπιλοιπα συντάξατο ἔω; τελευτῆς βασιλείω; Νικηφόρου τοῦ ἀπὸ γενικῶν. Ἐφ' ᾧ καὶ ἀπὸ Μιχαὴλ τοῦ Ἐγγαθὲ τῆς χρονολογίας ὁ Σκυλίτζης κατήρξατο.

A Theophanes confessor et Agri praefectus, reliqua litteris est complexus usque ad Nicephori generis logothetæ finem; qua de causa Scylitzes chronographiam suam a Michaelo Rangaba voluit auspicari.

TMHMA TETAPTON.

PARS IV.

DE CONSTANTINOPOLITANIS IMPERATORIBUS QUI DEINCEPS REGNARUNT.

Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος (71') ἤνικα κατὰ Μαξεντιου ἐστράτευσε, τότε εἶδεν ἐν οὐρανῷ τὸν τιμίον σταυρὸν, ἐφ' ᾧ νενίκηκεν. Εἶτα βραθυμῆσας καὶ κατ' ἐχθρῶν ὀρμήσας ἤτεταται, καὶ ἀθυμῆσας ὑπνωσε, καὶ κατ' ὄναρ ὑπὸ βρόθου πλήττεται τοὺς μυκτῆρας, κάκειθεν αἷμα ἐξῆν τὸν σταυρὸν ἐν ὀσθνῇ ἐχάραξε. Ταῦτα δὲ ἰδὼν, καὶ μετάμελος ἐπὶ τῷ πράγματι γεγονῶς, νικᾷ καὶ αὐθις τοὺς ἐχθρούς αὐτοῦ. Μετὰ δὲ ταῦτα ὑπὸ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Φαύστα; εἰς εἰδωλομανίαν ἐκκλίνει. Ἄλλ' ὁ Θεὸς ἔλπει πάλιν αὐτὸν διὰ τῆς λέπρας κατασχούσα γὰρ αὐτὸν μέγαν ἐστενοχώρει παντοκῶς καὶ ἐθλίβε. Καθὰ δὲ συνεβούλευσαν οἱ ἱερεῖς τοῦ Καπετωλίου Διδῶ, βρέφη συνελέγησαν ὥστε σφαγιασθῆναι ταῦτα καὶ τῷ αἵματι αὐτῶν ἐμβληθῆναι καὶ οὕτω δῆθεν αὐτὸν ἀπαλλαγῆναι τῆς νόσου. Διερχόμενος οὖν καὶ τῶν μητέρων αὐτῶν ἀκούσας θρηνησῶν, καὶ τῆν αἰτίαν τοῦ θρήνου μαθὼν, εἶπε· «Κρεῖσσον πάσχειν ἐμὲ ἢ τοσοῦτων βρεφῶν καταψηφίσασθαι θάνατον.» Ἐφ' ᾧ καὶ νυκτὸς ἐφίστανται αὐτῷ οἱ ἀπόστολοι λέγοντες τὸν ἐπίσκοπον Σιλβέστρον καλέσαι. Καλεῖται οὖν ὁ ἅγιος, καὶ βαπτίσας αὐτὸν τῆς λέπρας ἐλευθεροῖ. Ὁ δὲ μέγας ὑστερον τοσοῦτον ὑπὲρ πίστεως ἠγωνίσαστο ὡς καὶ πάντα μεταποιῆσαι τὰ ἔθιμα, τετράδα καὶ παρασκευῆν νηστεύειν καὶ Κυριακὴν ἀργεῖν, τοὺς Ἰουδαίους οἰκέτας μὴ ὤνεσθαι, καὶ σταυρῷ μηκέτι καταδικάζεσθαι τίνα διὰ τὸ πρὸς τὸν τιμίον σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ σέβας. Μετὰ τῶν ἄλλων δὲ καὶ τὰς τῆς ἑβδομάδος ἡμέρας μετονομάζει, ἀπὸ Κρόνου καὶ Ἄρεος καὶ τῶν λοιπῶν ἀστέρων ὀνομαζομένας τὸ πρότερον.

Ἢ μάντοι τοῦ μεγάλου σύζυγος Φαύστα θυγάτηρ Μαξιμιανῶ, ἦν ἐν λουτρῷ πυρώδει τὴν ψυχὴν ἀποβρῆξαι ποιεῖ· τὸ δὲ αἴτιον ὁ πρόγονος αὐτῆς

B 247 Quo tempore Constantinus magnus copias contra Maxentium dacebat, signum venerandæ crucis in aere conspexit, indeque cum hoste congressus victor discessit. Tum vero negligentior factus, ubi rursus in hostem prorupisset, victus est. Quo detrimento accepto quemdam in mœrorem inckdit et consopitus est. Hic per quietem visus est sibi nares virga quadam verberari; moxque de naribus sanguis promanans in veste linea notam crucis expressit. Qua re conspecta, pœnitudine sui delicti ductus est, ideoque rursus hostibus suis superior evadit. Secundum hæc denovo per uxorem Faustam ad furiosum deastrorum cultum exorbitantem Deus per lepram retraxit. Nam ea cum magni hujus viri corpus **248** occupasset, omnibus hominem modis urgebat et excruciabatur. Ibi de Capitolini Jovis sacerdotum consilio colligi quidam infantes jussi sunt, in quorum occisorum sanguinem ipse mersus morbo isto liberaretur. Cum autem alicubi transiens matres infantum lamentantes audivisset ploratusque causam cognovisset, « Præstat, inquit, me hoc modo excruciaci quam tot infantes interfici. » Quapropter noctu sibi videre visus est astantes apostolos, qui monerent ut Silvestrum antistitem arcesseret. Is cum perductus ad Constantinum esset, baptizatum lepra liberavit. Ex quo sane tempore magnus hic imperator tantopere fidem propugnavit, ut etiam ipse præstanda susciperet omnia quæ in mora Christianis est observare. Nam et quarta feria et præparationis die jejunabat; omni opere die Dominico vacabat; mancipia Judæi ne deinceps emerent, ut pretiosæ cruci Christi religiosum hunc honorem deferret. Inter alia diebus etiam septimanae, qui prius a Saturno, Marte, sideribus cæteris nuncuparentur, alias appellationes indidit.

Uxorem Faustam, quæ Maximiani erat filia, in balneo supra modum calfacto necavit. Ejus causa fuit Priscus, Faustæ privignus, ob novercæ crimi-

(71') Quæ de Constantino Magno narrat pleuraque suspecta sunt, fabulisque permixta. Pri-

osus etiam reperitur in mss. V et F, pro quo subrogandus Κρίσπος, ut omnis loquitur antiquitas,

nationes interfectus, quem Constantinus e concubina sustulerat. Filios autem reliquos, Constantinum, Constantem et Constantium, ex Maximina Diocletiani filia suscepit. Cæterum hoc tempore Romano in Capitolio quidam erat draco, abditus in antro, cujus descensus 365 gradus habebat. Is multos mortales lædebat afflatu suo, si quando extra illud antrum prospectaret. Sed magnus ille Silvester eum rogatus ibidem occlusit. Deinde post editum miraculum, quod in tauro immaniter sævo Silvester declaravit, cum de fide nostra et Judæorum adversus magnum illum Zambrem disputaret, ipso Constantino magno et sacrosancta ipsius matre Helena presente, quæ tum adhuc obnixè Judæorum partibus adhærebat, imperator plane divinus urbem, quæ ab ipsius nomine appellaretur, condere instituit. Cumque decrevisset ipse secum hoc nomine versus Occidentem proficisci, per quietem impulsus est ut instituto priori relicto iter aliud ingrederetur, quod Byzantium scilicet duceret. Quo factum est ut circa Chalcedonem magno studio condendæ urbi operam daret: sed irritò conatu, quod nimirum cœlitus impediretur. Nam proditum est monumentis litterarum aquilas instrumenta artificum et fabrorum Chalcedone surrepta et trans fretum deportata Byzantii deposuisse. **249** Hoc oppidum quondam Heracleæ sitæ in Thracia præferebatur, verum hujusmodi quadam ex causa Heracleæ subjicit cœpit. Erat sane Byzantium urbs perantiqua, et suis legibus administrabatur. Sed regnante Severo imperatore Romano cincta obsidione a Romanis, cum totum triennium obsidionem tolerasset, tandem in dedicationem venit, quod incolis commeatus plane defecisset. Tum vero et mœnia diruta sunt et jura ei civilia prorsus adempta, denique locus ipse jurisdictioni Perinthiorum assignatus: nam Heracleam Perinthum olim vocabant. Idcirco deinceps usus obtinuit ut patriarchæ Cpolitani confirmatio ad Heracleam spectet antistitem; a quo scilicet olim quoque Byzantino antistiti manus imponebatur.

Igitur magnus ille Constantinus instaurato castro, quod olim a Byzo Thracum rege fuerat exstructum, magnam loci spatium adjecit, urbiq; cognomen tum Novæ Romæ dedit. Absoluta fuit urbs longe amplissima, celebrataque ipsius. Renovata a. d. v Id. Maias, anno 5858. Arcessitus est id temporis Valens astronomorum excellentissimus, qui collocatione siderum descripta 696 annos urbem duraturam vaticinatus est; quæ sane Valentis prædictio deinceps falsitatis convicta est, arte nimirum ipsius palam a vero aberrante.

Cum autem magnus imperator urbem suam hominum exiguam habere copiam cerneret, quotquot Romæ illustriores erant Cpolim transtulit; quorum in numero erant Olybrius, Verus, Urbicius, Zoticus, Eugenius, Eubulus, Studius, Florentius, Callistra-

(72) Πρίσκος V et F.

(75) Uxor Constantini falso asseritur Maximina, filia Diocletiani, ac mater filiorum trium, scilicet Constantini Junioris, Constantis, ac Constantii, qui post patrem imperarunt: adeo fabulosis nar-

Κρίστος; (72), ὃν ἐκ παλλακῆς ἔσχεν ὁ μέγας. Τὸν μέντοι Κωνσταντῖνον, Κώνσταντα καὶ Κωνσταντίον ἐκ Μαξιμίνας (73) ἔσχε θυγατρὸς Διοκλητιανοῦ. Ἐν δὲ γε τῷ Καπετωλίῳ Ῥώμης ἐν τινι καταδύσει βαθμοῦς ἔχουση τρεῖς δράκων ἦν πολλοῦ βλάπτων τῷ φυσήματι, ὅτε τῆς καταδύσεως παρέκλυπεν· ὃν ὁ μέγας Σίλβεστρος ἐκλείσεν ἐκεῖσε παρακληθεὶς. Μετὰ δὲ γε τὸ θαῦμα ἐκεῖνο ὅπερ ἐπὶ τῷ ἀγρίῳ ταύρῳ πεποίηκεν ὁ Σίλβεστρος, ἤνικα μετὰ τοῦ Ζαμβρῆ ἐκείνου τοῦ μάγου περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως καὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων διελέγετο ἐνώπιον τοῦ τε μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ αὐτῆς τῆς ἁγίας Ἑλένης, ἐπὶ τῷ Ἰουδαίων μέρει προσκειμένης (74), πάλιν εἰς ὄνομα αὐτοῦ κτίσασαι βούλεται ὁ θεοῦτατος βασιλεὺς. Καὶ ἔη προθυμούμενος τούτου χάριν ἀπελθεῖν ἐπὶ τὰ ἐσπέρια, κατ' ὄναρ ἐπετρέπη ὁδεῦσαι τὴν πρὸς τὸ Βυζάντιον φέρουσαν. Ὅθεν ἔσπευδε καὶ περὶ τὴν Χαλκηδῶνα τὴν πόλιν οἰκοδομῆσαι. Ἄλλ' ἐκωλύετο ἀνωθεν· ἀετούς γάρ φασι τὰ τῶν τεχνιτῶν ἐργαλεῖα ἀφαρπάζειν ἀπὸ Χαλκηδόνος καὶ ἐπὶ τὸ Βυζάντιον ταῦτα διαπερᾶν, ὅπερ ἐπισκοπῆ πρότερον ἦν τῆς κατὰ Θράκην Ἡρακλείας. Ὑπέπεσε δὲ τῇ Ἡρακλείᾳ τὸ Βυζάντιον τρόπῳ τοιῦδε. Ἀρχαία πόλις τὸ Βυζάντιον ἦν, καὶ καθ' ἑαυτὸ διοικούμενον. Ἐπὶ Σεβήρου δὲ τοῦ Ῥωμαίων αυτοκράτορος πολιορκηθὲν παρὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐπὶ τρεῖς ἔνιαυτούς τὸν πόλεμον ὑποστὰν ὑστερον ἔάλω, τῶν ἀναγκαίων ἐπιλειψάντων τοῖς ἐποίκοις αὐτοῦ. Καὶ καθηρέθη μὲν καὶ τὰ τείχη αὐτοῦ, ἀφῆρέθη δὲ καὶ τὰ πολιτικὰ δίκαια, καὶ οὕτως ὑπετέθη Περινθίοις· Περινθος δὲ ἐστὶν ἡ Ἡράκλεια. Ὅθεν καὶ τῷ Ἡρακλείᾳ ἡ χειροτονία τοῦ πατριάρχου ἀπονενέμηται, ὡς παρ' αὐτοῦ χειροθετουμένου τοῦ ἐπισκόπου Βυζαντίου.

Ἀνανεώσας οὖν ὁ μέγας Κωνσταντῖνος τὸ ὑπὸ Βύζου βασιλείῳ Θράκης κτισθὲν τείχος προσέθετο καὶ ἕτερον διάστημα, καὶ νέαν οὕτω Ῥώμην τὴν πόλιν ταύτην ὠνόμασεν. Ἀπτριζέται δὲ, ναὶ μὴν καὶ ἐγκαινίζεται ἡ μεγαλόπολις αὕτη κατὰ τὴν αἰ τοῦ Μαῖου μηνὸς ἔτους ἐνισταμένου εὐλη'. Τηνικαῦτα κληθεὶς ὁ τῶν ἀστρονόμων δι' ὅθεν ἀκρῶτατος Οὐάλης ποιεῖ θεμάτιον δι' ὅς εἰς χιλ' ἔνιαυτούς διαμῆναι τὴν πόλιν ταύτην ἐφοίτασεν. Ἐντεῦθεν οὖν διεψευσμένη ἡ τοῦ Οὐάλεντος πρόβησις καὶ διημαρτημένη προφανῶς ἡ τέχνη ἐλέγχεται.

Ὅρων δὲ τὴν αὐτοῦ πόλιν ὁ μέγας ἐλιγάνθρωπον, τοὺς ἀξιολογωτέρους Ῥώμης ἐκεῖθεν παρήγαγεν· ἀφ' ὧν εἰσι καὶ οὗτοι, Ὀλύβριος, Βῆρος, Οὐρβίκιος, Καλλίστρατος, Ζωτικὸς, Εὐγένειος, Εὐβουλιος, Στούδιος, Φλωρέντιος, Μαυριανὸς, Σεβήρος καὶ Ἰα-

rationibus scatent Græculi recentiores, dum ab Eusebio, Socrate, Sozomeno, Theodorito priscisque scriptoribus longius aberrant.

(74) Id veterum nullum asserere memini.

διωρος, ολίγους οίκους, ναούς και ξενώνας ἀνήγειραν. Αὐτοὺς μὲν τοὺς διαληφθέντας Ῥωμαίους ἀνδρας τιουτοτρόπως ἐνταῦθα μετοικίζει ὁ μέγας Κωνσταντῖνος. Λαθῶν γὰρ τοὺς δακτυλίους αὐτῶν ἀποστέλλει αὐτοὺς εἰς τὸν βασιλέα Περσῶν Σάρβαρον, ὃν καὶ νικῆσαντες ὑπέστρεψαν· ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς ἐκδημίας αὐτῶν ἀποστείλας τοὺς δακτυλίους εἰς Ῥώμην ἀγει τὰς γυναῖκας αὐτῶν ἐνταυθοῖ. Κτίζει δὲ καὶ οἴκους κατὰ γε τὸ μῆκος καὶ σχῆμα τοιούτους οἴκους εἶχον ἐν Ῥώμῃ. Ὑποστρέψαντες οὖν ἐκεῖνοι καὶ τὸ ἔρῳμα μαθόντες ἐξέστησαν. Τοῦτων οἱ μὲν τέσσαρες μάγιστροί, οἱ δὲ ὀκτὼ πατριχιοί.

factum imperatoris admirati sunt. Erant autem inter hos quatuor illi quidem magistri, octo vero posteriores patricii.

Γίνωσκε δὲ, ἀγαπητὰ, ὅτι τῆς πόλεως ἐξισουμένης καθ' ὃν ἐκτίζετο καιρὸν λίθοι παρὰ λιθοξόων ἐτμήθησαν, οὓς προτείχισμα διὰ τὴν τῆς θαλάσσης βίαν ἔθιντο, ἀπὸ τῆς Βαρβάρας σχεδὸν ἕως αὐτῆς τῆς χρυσῆς πύργου ἐντὸς τὸ τεῖχος φυλάσσοντες. Ὁμοίως δὲ μετεκόμεσαν ἐνταῦθα καὶ τὸν ἐν τῷ φόρῳ κίονα μονόλιθον ὄντα, καὶ ἴδρυσεν ἐπάνω αὐτοῦ τὸν ἀνδριάντα ἐκαίον ὃν ἤνεγκεν ἀπὸ Ἡλιουπόλεως τῆς Φρυγίας. Ὁ δὲ τοιοῦτος λίθος (75) ἔτη τρία διεπλωῖζετο, ἐνιαυτὸν δὲ ὅλον ἀνεβιδάζετο ἐνθα καὶ ἴσταται. Μετὰ δὲ ταῦτα ποιήσας Καίσαρας Κώνσταυτα μὲν ἐνταῦθα, Λικίνιον δὲ τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ ἐν Νικομηθείᾳ, κατὰ Περσῶν ἐστράτευσεν. Οὗτος δὲ ὁ Λικίνιος κατὰ Χριστιανῶν ἤρξατο διωγμῶν κινεῖν. Τότε δὲ, τότε καὶ τὸν Ἀμασειας ἐπίσκοπον Βασιλεία οὕτω καλούμενον ἀνέβλε. Τότε δὲ τότε καὶ ὕφαις ἐν Μελιτηνῇ τοσοῦτον ἐπολέμησαν κατ' ἀλλήλων ὥστε καὶ τὴν χώραν ἐποζέσαι τῷ φόνῳ αὐτῶν. Τότε καὶ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος γέγονεν, ἐν ἣ τὸν ἀμαχον Εὐλόγιον Ἕλληνα ὁ μέγας καὶ ἀπλοῦς τῷ λόγῳ Σπυρίδων ἐχειρῳάσατο. Ἡ τοιαύτη σύνοδος καὶ τὸ πάσχα διωρῳάσατο ἐορτάζειν ἡμᾶς κατὰ τὴν νῦν κρατοῦσαν συνήθειαν· πρότερον γὰρ κατὰ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην τῆς σελήνης ἐτελεῖτο τὸ πάσχα, ὅθεν καὶ τοὺς οὕτως ἐορτάζοντας ἡ ἀγία καὶ οἰκουμένη κει δευτέρα σύνοδος ἐν τῷ ἑβδόμῳ κανόνι αὐτῆς τεσσαρεσκαιδεκαετίας καὶ τετραδίας καλεῖ. Οὗ γὰρ ἐν Κυριακῇ τὸ Πάσχα ἐορτάζον, ἀλλ' ὅτε τεσσαρεσκαιδεκαετία ἡ σελήνη γένηται, ἐν ἣ ἂν ἡμέρα τύχη πλήρη ταύτην γενέσθαι. Ἐορτάζουσι δὲ τότε νηστεύοντες καὶ ἀγρυπνοῦντες.

rum die luna plena esset. Et quidem ita festum hoc celebrabant ut in eo jejunarent ac pervigiis uterentur.

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι Κωνσταντῖνος ὁ υἱὸς τοῦ μεγάλου Κωνσταντῖνου ἀριανίνας τὴν πρώτην ἀνατρέφαι σύνοδον ἐσπευδε. Τοῦτο μαθὼν ὁ τῆς πρεσβυτέρου Ῥώμης πάππας ἀνήνεγκε Κώνσταυτα τῷ τοῦ Κωνσταντῖνου ἀδελφῷ, καὶ ὃς πόλεμον ἠπέλησε τῷ ἀδελφῷ διὰ γραμμάτων, εἰ μὴ παύσαιτο τὴν ὀρθὴν πίστιν σαλεύων. Ἐφ' ᾧ καὶ βουλή τῶν

(75) Ὁ δὲ τοιοῦτος λίθος, et quæ sequuntur, absunt quidem a versione Lounclavii, sed eadem reperiuntur in F. Neque facile assentire iis, quæ narrat de Constante Cæsare Constantinopoli reli-

tus, Maurianus, Severus et Isidorus; qui Cpoli domos, templa, hospitum ædes exstruxerunt. Et quidem hos patricios Romanos, quos recensuimus, hoc quodam modo Constantinus eo migrare perpulit. Cum annulos eorum ad se recepisset, contra Persarum regem Sarbarum ipsos cum copiis ablegavit; quo illi victo tandem reversi sunt. Interea vero dum domo aberant, annulis Romam missis uxoribus eorum persuadet ut Cpolim se conferrent. Secundum hæc ipsis ædificia condit, prorsus ejusmodi tam amplitudine quam forma, qualia Romæ habuerant. Cum igitur illi reversi fuissent, ac rem uti gesta fuerat, cognovissent: cum stupore quodam factum imperatoris admirati sunt. Erant autem inter hos quatuor illi quidem magistri, octo

Et animadvertite, dilecte filii, urbe id temporis quo condebatur, exarquata et complanata, saxa quædam a lapicidis exsecta fuisse, ac munimenti loco adversus maris impetum 250 a Barbara propemodum ad Auream usque portam collocata, ut per ea murus interior expers detrimenti conservaretur. Præterea Cpolim Roma deportavit columnam illam rex uno confectam lapide, quæ in Foro stabat; eique statuum illam imposuit, quam Heliopoli, urbe Phrygiæ, avexerat. Hinc creatis Cæsariibus, quorum alter Constans ageret Cpoli, alter Licinius sororis maritus Nicodemie, adversus Persas exercitum duxit. Licinius autem per ipsius absentiam persecutionem adversus Christianos movere cœpit, et antistitem Amasie Basilem, hoc enim ei nomen erat, interfecit. Eodem tempore serpentes in Melitena provincia tam acriter inter se depugnarunt ut propter cadavera necatorum passim regio foetet. Secutum est non multo post concilium ad urbem Nicæam, in quo inexpugnabilem Græcæ religionis propugnatorem Eulogium magnus ille verbisque simplex ac rudis Sphyrido vicit et suam in sententiam perduxit. Decretum inter alia est in hac synodo ut paschalis festum ita celebraretur quemadmodum hodie mos obtinet. Nam antea die mensis lunaris 14 Pascha celebrabatur, quomodo quicumque festum hoc celebrant, eos sacrosanctum et universale secundum concilium canone 7 quartodecimumos et quartanos appellat. Non enim die Dominico Pascha celebrabant, sed ubi decimus quartus mensis lunaris dies appetiisset, quo nimirum hoc celebrabant ut in eo jejunarent ac pervigiis

Etiam hoc scire te volo, magni Constantini filium Constantium, Arianorum partes secutum, magno studio primam synodum abolere voluisse. Quod ubi veteris Romæ papa cognovisset, ad Constantem Constantii fratrem detulit. Is vero bellum fratri per litteras illaturum se minatus est, ni rectam fidem convellere succutereque desineret. Itaque de im-

cto, cum nondum exstructa foret, et de Licinia Nicomedian misso, quem falso vocat Constantii generum.

peratorum consilio synodus Sardicæ coit, in qua Patres erant 341. Hi sacrosanctum illud symbolum Nicææ conditum confirmarunt. Est autem Sardica illud oppidum quod modo Triaditzam nuncupant. Deinceps magnus Constantinus, celebrata scilicet Nicæna synodo, Arium misit ad magnam illum Athanasium, ut ab eo ad communionem admitteretur. Nam constanti jurejurando affirmabat rectam se deinceps sententiam secuturum. Cum autem vir eximius ipsum non admitteret, ab Arianis solio deturbatus est. Nam qui partes Arianas fovebant, imperatorias aures occupaverant, et multipliciter virum sanctum criminabantur. Quantum certe malum sit **251** accusatores admittere contraque delatos inaudita causa pronuntiare, licet ex his cognoscere quæ inter magnum Athanasium et sanctum hunc imperatorem acciderunt. Eadem Athanasius etiam imperante Constantio perpessus est, quo quidem tempore virginem ad quandam profugit, et occultatus ab ea totos ibidem sex continuos annos delituit. Post imperatoris vero mortem ad suos reversus est. At cum Julianus mox omnia de integro perturbasset, rursus fuga sibi consulere coactus est. Forte tum temporis circa ethnico quodam vir sanctus interrogatus quid illarum vociferatio sibi vellet, respondit: « Syrorum, o improbe, lingua vox *crā* diem crastinum significat: cras enim Dei providentiam videbitis. » Neque multo post hominis scelerati mors nuntiata est.

Cæterum Constantinus Magnus Romæ 12 annos imperavit, apud nos 20; cumque contra Persas cum copiis moveret, Nicomediæ vita functus est, per insidias fratrum sublatus e medio, qui propter simulatas quasdam, cum eo quas exercebant, lethale venenum ei propinarunt. Mortem ejus cometes exortus, ut memoriæ proditum est, portendit. Magnus certe Basilius significare volens, hujusmodi vim cometarum esse, « Quoties, inquit, existunt comete, signa sunt successionis regum. » Alexander monachus in historia de pretiosæ crucis inventionem tradit magnum hunc principem Nicomediæ fato functum, cum lethifero morbo laboraret. Ibidem eum morbi tempore baptizatum esse: Constantinus enim, ut ipse quidem commemorat, ad illud usque temporis baptismum distulerat, quod divinum hoc lavacrum in Jordane consequi cuperet. Verum hæc narratio reapse parum vero consentanea videtur. Nam plus meretur fidei quod alii tradunt, eum apud Romam veterem a sancto Silvestro baptizatum esse. Quanquam enim Ariani quidam constanter asserunt eum ab Eusebio Nicomediæ antistite baptizatum esse, ut qui Constan-

Basileών σύνοδος ἐν Σαρδικῇ συγκαλεῖται ὑπὸ Πατέρων τμᾶ', βεβαιούσα τὸ ἅγιον σύμβολον Σαρδικῆ δὲ ἐστὶν ἡ νῦν λεγομένη Τριάδιτσα. Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἀπέστειλε τὸν Ἄρειον ὑστερον πρὸς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον ὥστε συγκατανοεῖν αὐτόν· διεβεβαίουτο γὰρ δι' ἔργου φρονεῖν καλῶς. Ὁ δὲ μέγας οὐκ ἐδέξατο αὐτόν· ἐφ' ᾧ καὶ τοῦ θρόνου ἐξιστάσιν αὐτόν· προκατέλαθον γὰρ τὰς βασιλικὰς ἀκοὰς οἱ ἀρειανίζοντες, καὶ πολλὰ τοῦ ἁγίου κατεῖπον. Ὅσον οὖν κακὸν τὸ ἀπεντεῦθεν τοὺς κατηγοροὺς παραδέχεσθαι καὶ τὰς ἀποφάσεις ποιεῖν κατὰ τῶν κατηγορουμένων, εἰδὲξαι τὰ μεταξὺ τε τοῦ ἁγίου βασιλέως καὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου συμβάνα. Ἄλλὰ καὶ ἐπὶ Κωνσταντίου τὰ αὐτὰ πέπονθεν, ἐφ' ᾧ καὶ προσφυγῶν παρὰ τινα παρθένον διετέλεσε πρὸς αὐτῇ κρυπτόμενος ἔτη ἕξ. Μετὰ δὲ μόρον αὐτοῦ αὐθις ἐπανῆλθε. Τοῦ δὲ κατὰ πόδας Ἰουλιανοῦ πάντα παραβάσαντος πάλιν ὑπέδρα ὁ ἅγιος περὶ τὸν τοῦ Σαράπιδος ναόν. Κορῶναι ἐκραζον. Καὶ ἐρωτηθεὶς παρὰ τῶν Ἑλλήνων· « Τί βωῶσιν αὐται, κακώγηται; » εἶπε· « Τὸ κρᾶ τῇ Σύρων φωνῇ αὐριον δηλοῖ (76)· αὐριον καὶ γὰρ ὕψεσθε τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν. » Ἐφ' ᾧ καὶ ἠγγέλθη τοῦ ἀλιτηρίου ὁ θάνατος· Serapidis fanum cornices crocitant. Hic ab

Ὁ μέντοι μέγας Κωνσταντῖνος ἐν Ῥώμῃ ἐκράτησεν ἔτη β', ἐνταῦθα εἰκοσι, καὶ ἐν Νικομηδείᾳ ἀπέθανε κατὰ Περσῶν ἀπαίρων. Τελευταῖ δὲ τὸν βίον ἔξ ἐπιβουλῆς τῶν ἐπεροθαλούντων αὐτῷ ἀδελφῶν, φάρμακον αὐτῷ δηλητήριον ἐγχαυμένον, ἀστέρος, ὡς φασί, κομήτου τὸν θάνατον αὐτοῦ προμηνύσαντος· εἴωθε γὰρ ἐν τοιοῦτοις κομήτας ἐν οὐρανῷ πολλακίς φαίνεσθαι, καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ μέγας Βασίλειος ἔλεγε· « Συνίστανται δὲ κομήται σημεῖα διαδοχῆς βασιλέων φέροντες. » Καὶ ὁ μὲν μεναχὺς Ἀλέξανδρος ἐν τῇ διὰ τὴν τοῦ τιμίου σταυροῦ εὔρεσιν ἱστορίᾳ λέγει μὲν ἐν Νικομηδείᾳ τελευτῆσαι τὸν ἅγιον Κωνσταντῖνον νόσῳ θανασίμῳ συσχεθέντα, τηνικαῦτα δὲ καὶ βαπτισθῆναι· ἀνεβάλλετο γὰρ, ὡς ἐκεῖνός φησιν, ἕως θέλων ἐν Ἰορδάνῃ τυχεῖν τοῦ θείου λουτροῦ. Ἀπίθανον δὲ τοῦτο τῷ ἔντι δοκεῖ. Ἀληθέστερον γὰρ φαίνεται εἶναι τὸ ἐν Ῥώμῃ τῇ πρεσβυτέρᾳ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Σιλδέστρου βεβαπτίσθαι αὐτόν. Εἰ γὰρ καὶ Ἀρειανοὶ τινες δυσχυρίζονται· ὅτι ὑπὸ Εὐσεβίου τοῦ Νικομηδείας ἐβαπτίσθη διὰ τὸ καὶ συμβῆναι αὐτόν ἐκεῖσε κοίμηθῆναι, ἀλλὰ κατὰ τὴν Ῥώμην βαπτισθῆναι τοῦ μεγάλου λαμπρῶς παριστᾶ τὴν ἀλήθειαν, εἴγε καὶ μᾶλλον ἀδύνατον

(76) Miror Glycam e Syriaca lingua allusionem jussivisse, cum Latina esset in promptu cuivis Romano. Cras enim crastinusque dies omnibus notus. Sed hæc obiter: rem nostram propius spectat interrogatio Ethnicorum: Τί βωῶσιν αὐται, κακώγηται; sic enim interpungendum est ex F. *Quid illæ sic persitrepunt, o infortunata senecio?* Minus enim recte in nostro codice κακώγηται jungitur cum ἐπιτέ, sicque interpretatus est Leunclavius: *Syrorum, o improbe, lingua, etc.* Etsi enim

alia desint, vox ista contumeliosa parum sane congruit modestiæ sanctissimi antistitis, nec uni duntaxat ethnico respondit a pluribus interrogatus, παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἐρωτηθείς. Quæ subdit de Constantino Romæ per annos 12, vel ut habet F, γ', 13, imperante, Constantinopoli vero per annos 20, refelluntur facile ex iis quæ de Encæniis novæ Romæ 2 Maii anni Christianæ epochæ 350 et obitu Constantini anno 337, aliibi docuimus.

ἦν ἀκοινώνητον εἶναι αὐτὸν ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν Ἀ
 σύνοδῳ· πῶς γὰρ ἠδύνατο ἢ συνεύχεσθαι ἢ συλλει-
 τουργεῖν αὐτοῖς οὕτως ἔχων αὐτούς; Τὸ λέγειν οὖν
 καὶ φρονεῖν οὕτω περὶ τοῦ μεγάλου καὶ λίαν ἐστὶν
 ἀτοπώτατον.

concilio baptismi expers ipse foret. Quo enim pacto
 poterat nondum baptismi particeps? Quapropter in hunc modum de viro maximo vel loqui vel sen-
 tire prorsus absurdum fuerit.

Ὅσον δὲ ἡ ἅγια ψυχὴ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου
 συγκαταβαίνουσα τε καὶ συγγνωμονοῦσα ταῖς τῶν
 πολλῶν ἀσθενεῖαις ἐτύγχανε, δῆλον κἀντεῦθεν. Αἰ-
 τιάματα ἐγγράφα προσκομισθήσαν αὐτῷ κατ' ἐπι-
 σκόπων· καὶ ὃς τοὺς μὲν χάρτας αὐτίκα κατέκαυ-
 σεν, ἔλεγε δέ· «Εἰ εἶδον ἀμαρτάνοντα ἱερέα, διὰ
 τῆς χλαμύδος ἐσκέπασα ἂν αὐτὸν, ἵνα καὶ ὁ Θεὸς
 σκεπάσῃ τὰ ἐμὰ ἀμαρτήματα.» Καὶ Σεβήρος μὲν, Β
 ὡς ἀνωθεν εἰρηται, τὸ πρῶτον κτίσμα δέδωκε τῷ
 ἱπποδρομίῳ, ὃ δὲ μέγας Κωνσταντῖνος τοὺς περι-
 πάτους, τὰς βαθμίδας καὶ τὸν λοιπὸν αὐτῷ καλλω-
 πισμὸν ἔφερεν. Ἀπὸ τε Νικομηδείας, Ἀντιοχείας
 καὶ λοιπῶν πόλεων τὰ ἐν αὐτῷ ἀγάλματα ἤχθησαν·
 τηνικαῦτα καὶ γὰρ τὸ σέβας αὐτῶν καταλέλυται.
 Ἐν οἷς καὶ πολλαὶ περὶ τῶν μελλόντων ἐγγέγρα-
 πται. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ Μάγγανα παρὰ τοῦ μεγάλου
 κτίζονται Κωνσταντίνου· ἀπέκειντο γὰρ ἐκεῖσε πάν-
 τα τὰ πολεμικὰ ὄργανα καὶ αἱ μηχανικὰ βίβλοι. Ὁ
 μέγας Κωνσταντῖνος ἐν τῷ στρατηγίῳ εὐρῶν τὰς
 φυλακὰς τοῦ Βυζαντίου ἐκεῖσε καὶ αὐτὸς ἐφυλάκιζε,
 καὶ διήρκεσε τοῦ· ὁ ἄρχι Φωκᾶ. Χῆρα δὲ τις πατρι-
 κία, Μάρη τοῦ νόμα, ἐλεήσασα τοὺς φυλακισμένους
 δι' ἣν εἶχον δυσωδίαν, τὸν ἑαυτῆς οἶκον δέδωκε τῷ
 βασιλεῖ χάριν μισθοῦ, καὶ γέγονε τὸ νῦν καλούμενον
 Πραιτώριον. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

esset, sortem acerbam carceribus inclusorum miserata, quod fœtoribus excruciantur, accepto
 pretio suam ipsius domum imperatori concessit. Prætorium modo nuncupatur. Et de his quidem hæc.

Κρατεῖ δὲ μετὰ ταῦτα Κωνσταντῖνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ
 ἔτη κγ'. Οὕτως ἠνάγκαζε τὸν πατριάρχην Ἀλέξαν-
 δρον δέξασθαι εἰς κοινωνίαν τὸν Ἀρειον. Ὁ δὲ καὶ
 γέγονεν ἂν, εἰ μὴ τὰ τῆς θείας δίκης προέφρασεν.
 Ὅπισθεν γὰρ τοῦ φόρου τὸν βίον κατέστρεψεν (77).
 ἔλυσε γὰρ αὐτὸν ἡ γαστήρ ἐκεῖσε διερχόμενον, ἐφ'
 ᾧ καὶ καθίσας τὰ ἔγκυρα αὐτοῦ κάτω διεβίβασεν.
 Οἱ μέντοι ἀνεψιοὶ τοῦ μεγάλου, Γάλλος καὶ Ἰουλιανός,
 ἀναγνώπτει γεγόνασιν ἐν Ἀντιοχείᾳ (78). Ἀλλὰ Δ
 καὶ ἐκκλησίαν τῷ μάρτυρι Μάμαντι ἐκτίζον. Τὸ
 μὲν παρὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ κτιζόμενον μέρος ἠδωρι-
 σμένον πρῶτως ἠρρίσκατο. Ἐπὶ τούτου δὲ τοῦ Κων-
 σταντίου Φλαβιανὸς Ἀντιοχείας διχῆ τούς ψάλλον-
 τας διελθὼν τὰ τοῦ Δαβὶδ ψάλλειν ἐκ διαδοχῆς ἐνο-
 μωθεύει.

(77) Errat Glycas dum Arii fœdissimam mortem
 sub Constantio collocat, et Flavianum eodem
 imperante Antiochenum fuisse antistitem docet.

(78) An Antiochiæ: cum Gallo fratre, aut potius
 Cæsareæ, lectoris officio functus fuerit Julianus
 non multum interest. Φῶτισμα reddit Leuclavius
 illustrationem divinam, cum Christiano more bap-

lino illum ad locum usque comes fuerit, itaque
 deinceps obdormivisse; non tamen dubium est
 quin magni hujus imperatoris baptisterium, quod
 adhuc Romæ conspicitur, illustri ratione veritatem
 commonstret. Imo fieri non potuit ut Nicæno in

vel preces una concipere vel sacris adesse rebus
 in hunc modum de viro maximo vel loqui vel sen-

Quam insigniter autem sancta magni Constantini
 anima se demiserit ac multorum imbecillitatibus
 ignoverit, vel hinc 252 colligi manifesto potest.
 Erant ad ipsum allati libelli, quibus antistitum
 accusationes scriptæ continebantur. Tum Constan-
 tinus chartas mox concremavit, et hujus modi verba
 subjecit: « Si sacerdotem delinquentem viderem,
 hac eum chlamyde tegerem, ut Deus etiam mea
 peccata tegat. » Diximus autem supra Severum
 imperatorem primum condendi Circi equestris
 initium fecisse. Post illum Constantinus Magnus
 Circo peripatos, gradus ornatumque reliquum addi-
 dit. Nam quæcunque Nicomedie, Antiochiæ, aliis
 in urbibus erant simulacra, Cpolim allata
 sunt: quippe veneratio simulacrorum prisca jam
 obsoleverat. Multa erat videre simulacris illis in-
 scripta de rebus futuris. Præter hæc ipsa quoque
 Mangana sunt a Constantino magno exstructa; quo
 in loco reposita erant omnia bellica instrumenta
 librique de rebus mechanicis. Idem Constantinus
 cum in magistratum dono sive curia Byzanti car-
 ceres invenisset, ipse etiam carceres eodem in loco
 reliquit. Atque illi sane istic ad Phocæ imperato-
 ris usque tempora permanserunt. Tum, patricia
 quædam mulier, eaque vidua, cui Mare nomen
 accepit, quod fœtoribus excruciantur, accepto
 conditum est id quod

Post Constantinum filius ejus Constantius annos
 23 rerum potitus est. Is Alexandrum patriarcham
 coegit ut Arium ad communionem admitteret;
 idque factum omnino fuisset, nisi divina justitia
 rem antevertisset, Ario rebus humanis a poste-
 riore parte Fori exempto; cum enim istac prætor-
 iret, forte alvus hominem pungendo urgebat.
 Quapropter in cloaca considens ipsa intestina per
 anum dejecit. Patruelles Constantii, Gallus et
 Julianus, Antiochiæ lectorum, quos anagnostas
 dicimus, munere aliquandiu functi sunt; cumque
 templum martyri Mananti conderent, exstructa
 Juliani sumptu pars mane reperta est solo aquaria.
 Sub ejusdem Constantii imperio Flavianus Antio-
 chenus, duas in partes divisus qui psallerent, eos
 Davidis hymnos alternatim concinere jussit.

sum dicere debuisset, omittitque ista ex Meta-
 phraste fuisse desumpta; verba enim ista, ὡς ὁ
 Μεταφραστῆς ἱστορεῖ, non tantum in nostro, sed
 et in F leguntur. Idem interpres Leuclavius pa-
 rum idonee pag. seq. τὴν Πεντηκοστὴν vocat
 Quinquagesimæ festum, cum usu receptum sit
 apud omnes Christianos nomen Pentecostes.

Secundum hæc ab impiæ sententiæ sectatoribus A impulsus hic Constantius antistites accersivit, ut synodus coiret, per quam decerneretur Trinitatem unius et ejusdem essentiae non esse. Verum conatus omnis irritus fuit; nam cum gravem in morbum incidisset deque vitajam desperasset, Enzoium Antiochenum antistitem ad se venire jussit, illustrationemque divinam celeriter consecutus vivendi finem fecit. Ipso vivente pontifex Hierosolymorum erat 253 Cyrillus, vir eximius, qui ad Constantium in hæc verba perscripsit: « Patre tuo regnante crux in terris reperta est. Rursus le regnante crux de caelo est patefacta. » Nam in Golgothæ loco, circiter horam diei tertiam, in ipso Quinquagesimæ festo, signum crucis conspexit, de luce quadam fulgentissima compactum. Neque tantum ab uno B conspectum est vel per imaginationem quamdam, sed ab omnibus et multas quidem in horas.

Post Constantium successit in imperio Julianus, annisque duobus et septem mensibus eo politus est. Princeps hic nequissimus ante initi regni tempora, quemadmodum magnus ille Cyrillus antistes Alexandrinus commemorat, in numero fidelium erat, ipsum quoque baptismum consecutus, utut deinceps illum per sanguinem impurum et execerandum deposuit, et egregie sacrus erat in libris exercitatus. Verum deinceps viri quidam superstitiosi cum familiares ei facti fuissent, habitis ad ipsum de fidei desertione sermonibus tandem perfecerunt ut qui sacrosanctis in ecclesiis et monasteriis educatus erat, impurorum geniorum evaderet: cumque facundus esset a natura, linguam suam adversus Servatorem nostrum Jesum Christum exacuit, et libros adversus religiosum Christianorum cultum tres conscripsit. Tanto furore sanctos oppugnabat, ac præsertim illo ipso tempore quo delapsus ignis e caelo pulcherrimum illud Antiochiæ suburbium, quod Daphnen vocant, una cum ipsis simulacris exusserat, ut athenam Christi statuam, a muliere sanguinis fluxum perpressa collocatam Cæsareæ Philippi, quam nunc Peneadem vocant, inhumaniter confregerit; et sacras Joannis Baptistæ reliquias brutorum ossibus permistas concremaverit. Præterea Judæos adversus Christianos armabat, eosdemque juvabat in D exstruktionem templi sui, quanquam in hoc conatu sunt impediti a vento, gravi, terræ motu, et igne denique. Nam ignis e fundamentis ipsis cum prosiliisset, eos ab opere instituto deterruit et detraxit.

Sciendum est autem tibi, dilecte illi, quod in hodiernum usque diem nomen illius, qui Julianum in expeditione Persica jaculo conflixit, ignoretur. Quanquam enim perscriptum reperiamus in libro de sancti Basilii miraculis, quæ magnus ille vir Amphiloebus litteris commendasse perhibetur, mandato perpetuæ Virginis Deiparæ per sanctum Mercurium magni Basilii precibus desertorem hunc trajecium fuisse, non tamen hæc narratio meretur ut ei continuo fidem adhibeas. Quamobrem istuc? Quoniam in eodem scripto legimus magnum Basi-

Ο Κωνσταντίος ούτος παρά τῶν ἀσεβούντων ἀναγκαζόμενος μετακαλεῖται τοὺς ἐπισκόπους ὡς τε σύνοδον συγκροτῆσαι κατὰ τῆς ἑμοῦσίου Τριάδος. Ἄλλ' ἀργεῖ τὸ ἐγγεῖρημα· νόσφ γὰρ περιπίπτει δεινῆ, καὶ τὸ ζῆν ἀπογνοῦς Εὐζώτιον μετακαλεῖται τὸν Ἀντιοχείας, καὶ διὰ τάχους τὸ θεῖον δεξάμενος φῶσιμα, ὡς ὁ Μεταφραστὴς Ἰστορεῖ, τηλικαῦτα τοῦ ζῆν ἀπαλλάττεται. Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἀρχιερεὺς Ἱεροσολύμων ὁ μέγας Κύριλλος ἦν, ὃς δὴ καὶ γράφει· τῷ Κωνσταντίῳ ὅτι: Ἐπὶ μὲν τοῦ σοῦ πατρὸς ἐπὶ γῆς εὐρηταὶ ὁ σταυρὸς, ἐπὶ δὲ σοῦ πάλιν ἐξ οὐρανοῦ πεφανέρωται. Κατὰ γὰρ τὸν τοῦ Γολγοθᾶ τόπον περὶ τρίτην ὥραν τῆς ἡμέρας, κατ' αὐτὴν δὲ τὴν Πεντηκοστήν, ὤφθη τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον ἐκ φωτὸς ὑπερίαμπρου κατεσκευασμένον. Ὄφθη δὲ οὐχ ἐνὶ καὶ κατὰ φαντασίαν, ἀλλὰ περὶ ὥρας ἰκανὰς καὶ πᾶσι.

Μετὰ δὲ Κωνσταντίον κρατεῖ Ἰουλιανὸς ἔτη β' μήνας ζ'. Οὗτος ὁ κάκιστος πρὶ γε τῶν τῆς βασιλείας καιρῶν, καθὼς ὁ μέγας διαλαμβάνει Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρεῖας, τοῖς πιστεύουσι ἐναριθμῶς ἦν, ἠξιώθη δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος, εἰ καὶ ὕστερον ἀπειδύσατο αὐτὸ δι' αἵματος μιαινοῦ, ἐνίσχυτο δὲ ταῖς ἱεραῖς βίβλοις. Ἄλλ' ἄνδρες ὕστερον αὐτὸν δεισιδαίμονες· γεγονότες γυνώριμοι τοὺς ὑπὲρ γε τῆς ἀποστασίας καθῆκαν λόγους, καὶ λάτριον ἀπέφηναν δαιμονίων ἀκαθάρτων τὸν ταῖς ἀγίαις ἐκκλησίαις καὶ μοναστηρίοις ἐντεθραμμένον. Ἐχὼν ταῖων εὐφῶ τὴν γλῶτταν κατέβηξεν αὐτὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ δὴ τρία συγγέγραφε βιβλία κατὰ τῆς εὐαγοῦς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας. Τοσοῦτον δὲ μέγην κατὰ τῶν ἀγίων, ἡνίκα καὶ μάλιστα πῦρ ἀνωθεν καταβράβην τὸ περικαλλῆς· ἐκεῖνο προάστειον, τὴν Δάφνην δηλονότι, σὺν αὐτοῖς τοῖς εἰδώλοις κατέκαυσεν, ὡς καὶ τὸν τοῦ Χριστοῦ χαλκοῦν ἀνδριάντα τὸν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Φιλίππου, τῇ νῦν Πανεαδί, ὃν ἡ αἰμορροῦσα ἤγειρεν, ἀπανθρώπως συντρίψαι, καὶ τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου κατακαῦσαι ἅγια λείψανα, ὅστοις ἀλόγων παραμίξας αὐτά. Ἄλλὰ καὶ τοὺς Ἰουδαίους κατὰ Χριστιανῶν ὤπλιζε, συνήργει δὲ αὐτοῖς εἰς τὴν τοῦ ναοῦ οἰκδομήν, εἰ καὶ ἐκαλύθησαν ὑπὸ λαίλαπτος σεισμοῦ καὶ τελευταίου πυρός· πῦρ γὰρ ἐξ αὐτῶν ἐκπηδήσαν τῶν θεμελίων τῆς ὁρμῆς αὐτοὺς ἀνεχαίτιζε.

Γίνωσκε δὲ, ἀγαπητῆ, ὅτι ὁ ἀκοντίτας αὐτὸν ἐν Πέρσαις διάγοντα μέχρι καὶ τῆμερον οὐχ εὐρίσκειται. Εἰ γὰρ καὶ κατὰ κέλευσιν τῆς ἀειπαρθένου Θεοτόκου διὰ τοῦ ἀγίου Μερκουρίου, δευθέντος τάχως τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ἀκοντισθῆναι τὸν παραβάτην εὐρίσκομεν ἐν τοῖς τοῦ ἀγίου Βασιλείου θαύμασιν, ἅπερ ὁ μέγας Ἀμφιλόχιος γραφῆ παραδόντων λέγεται, ἀλλ' οὐκ εὐθέως πειθεσθαί· ἀξιόν. Τίως ἔνεκεν; Ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης γραφῆς καὶ ἀρχιερεῖα τῆς Καισαρέων μαυθάνομεν χρηματίζειν τὸν μέγαν Βασιλεῖον, ἡνίκα διερχόμενος ἦν κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη

ὁ κάκιστος κατὰ Περσῶν τὴν ἐκστρατείαν ποιούμενος. Ἄλλ' οὐ δοκεῖ ταῦτα καὶ τῷ μεγάλῳ Γρηγορίῳ τῷ Θεολόγῳ· εἰ γὰρ ἐν τοῖς προοιμίοις, καθὼς οὗτός φησι, τοῦ μετὰ ταῦτα κρατήσαντος Οὐάλεντος εἰς Πόντον ἐκείνη τοῦ μέγας Βασιλείου, τοῦ Εὐσεβίου τῆνικαυτὰ τῆς Καισαρέων χρηματίζοντος ἀρχιερέως, πολλῷ μᾶλλον οὐκ ἦν ἐκεῖνος ἀρχιερεὺς ἐν τοῖς χρόνοις Ἰουλιανοῦ. Φαίνεται οὖν ἐντεῦθεν ὡς οὔτε τὸν μέγαν Βασιλείον εὗρεν ἀρχιερεὶς διερχόμενος ὁ Ἰουλιανός, οὔτε ἠπειλήσεν αὐτῷ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ. Ἄλλ' οὔτε δέησεν ἐκεῖνος τούτου ἕνεκεν ἐποιήσατο, οὔτε μὴν εἰς ἀναίρεσιν ἀπεστάλη τοῦ παραδάτου ὁ Χριστοῦ μάρτυς Μερκούριος· εἰ γὰρ ταῦθ' οὕτω γέγονεν, οὐκ ἂν ὁ ἀκοντίσας αὐτὸν ἀθλος ἦν μέχρι καὶ τῆμερον. Ἀκοντίῳ τοίνυν ὁ ἀθλος βάλλαται, κἂν ὁ ἀκοντίσας ἀθλος. Ὡς δὲ ἐγώ τιμος ἦκαυσα, φησὶν ὁ Θεόλογός, μηδὲ τῷ τάφῳ προσλαμβάνεσθαι αὐτὸν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς σεισθεΐσας δι' αὐτὸν γῆς ἀποσεισθῆναι τε καὶ ἀναδράζεσθαι, προοίμιον, οἶμαι, τῆς ἐκείθεν κολάσεως. Πολλὰ γὰρ μιὰρὰ ποιήσας ὡσεὶ ἐτῶν λ' τελευτᾷ. Ἄλλὰ καὶ ἐκ Περσίδος δαιμόνιον στεῖλας πρὸς δύσιν ἐπὶ τῷ ταχέως ἀγαγεῖν ἀπόκρισιν, ἐσφάλλοτο κἀνταῦθα τοῦ σκοποῦ· τὸ γὰρ δαιμόνιον δ' στεῖλας ἐντυχὸν μοναχῷ τινι Πουπλίῳ τοῦνομα προσευχομένῳ ἡμέρας δέκα διελεῖν οὐκ ἠδυνήθη, καὶ ὑποστρέψαν ἀπρακτὸν τὴν αἰτίαν ἐβόα καὶ πόρρωθεν. Καὶ γυναῖκας δὲ ἀνατέμνων ὁ ἀσπλαγχνος δι' αὐτῶν ἐμαντεύετο.

sum acciperet : sed quod cupiebat, non est assecutus. Nam cum genius in monachum quemdam, cui Publio nomen esset, totos 10 dies precantem incidisset, progredi ulterius non potuit. Itaque re infecta reversus ad Julianum causam ei longo etiam ex intervallo multoque clamore significabat. Præterea sevens homo, cujus viscera nulla commiserationis affectione moverentur, mulierculas vivas vaticinandi causa dissecabat.

Μετὰ δὲ Ἰουλιανὸν ἐβασίλευσεν ἄριστα Ἰουλιανός C
 ἔτος ἓν, ὃς ἐκλεγόμενος ὑπὸ πάντων εἶπεν· « Οὐ δύναμαι βασιλεὺς εἶναι προμεμολυσμένων ἀνθρώπων, » ἐφ' ᾧ πάντες τὸ, « Χριστιανοὶ ἐσμεν, » ἐκραξαν. Μετὰ μέντοι μήνας ἡ' τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἐν Κιλικίᾳ ἐτελεύτησεν, μέγα πένθος πᾶσιν ἀφείξ. Μετὰ δὲ τοῦτον Οὐάλεντιανός ἐτη ιβ', μισθὸν παρὰ Θεοῦ τὴν βασιλείαν λαβὼν διὰ τὸ τῆς στρατίας αὐτοῦ ἐκβληθῆναι παρὰ Ἰουλιανοῦ τῆς εἰς Χριστὸν ἐνεκεν ὁμολογίας. Εἶχε δὲ συμβασιλεύοντα κατὰ γῆ τὴν ἀνατολήν τὸν ἀρχιστὸν Οὐάλεντα. Καὶ πῶς γὰρ οὐ κάκιστος, εἰ γὰρ τοὺς ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως σταλέντας πρὸς αὐτὸν π' ἰσρατικοὺς ἀνδρας πρεσβείας ἕνεκεν ἐπὶ πλείου κατέκαυσεν; Οὗτος ὑπὸ Γότθων πολεμούμενος ἐζήτησε τὸν θειώτατον ἀδελφὸν αὐτοῦ συμμαχίαν. Ὁ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἐδωκεν, ἀλλὰ καὶ ὠνεΐδισεν, οὕτως εἰπὼν· « Οὐ χρὴ ἀνδρὶ βοηθεῖν πολεμοῦντι Θεόν. » Καὶ ὁ μὲν Οὐάλης ἐτη ι' καὶ ὁ βασιλεύσας ἀνοσίως ὑπὸ πολεμίων ἐν ἀχυρῶνι πυρὶ παραδίδοται· ὁ δὲ μοναχὸς ἐκεῖνος Ἰσαάκιος ἐλέγχων μὲν αὐτὸν, δεσμωθεὶς δὲ παρ' αὐτοῦ καὶ εἰρηκτῆ παραδοθεὶς, ὡσφράνθη ἐν τῇ φυλακῇ τῆς δυσωδίας; ἐκκαυθέντος ἐκεῖτος, ὡς εἴρηται. Ὁ μέντοι Οὐάλεντιανός καὶ τὸν ἀγωγὸν ὤκιδόμῃσε καὶ τὸ ὕδωρ εἰς τὴν πόλιν εἰσῆγαγεν. Οὗτος καὶ πραιπόσιτόν τινα διὰ τὴν τῆς γυναικὸς Βερονί-

lium Cæsareæ pontificem id temporis fuisse, cum eas regiones 254 imperator improbissimus contra Persas expeditione suscepta peragraret. At vero aliter eximius ille Gregorius cognomento Theologus memoriæ prodidit; nam si Basilius, hoc ita narrante, in Ponto debebat, sub initium imperii Valentis, qui aliquanto post tempore regnavit, cum Cæsareæ pontifex esset Eusebius, multo minus Juliano imperante Basilius antistitis munere fungebatur. De quo satis evidentem apparet Julianum iter per Cappadociam facientem neque Basilium istic pontificem reperisse neque ipsius Ecclesiæ minatum esse. Consimili modo nec precatus est hoc nomine Deum Basilius pontifex, nec ad tollendum e medio desertorem Mercurius ille Christi testis fuit ablegatus. Quippe si hoc pacto res gesta fuisset, obscurum non esset in hodiernum usque diem a quo Julianus telo confixus fuerit. Nam jactu trajectum constat, auctore facti prorsus incognito. Quin etiam se audisse de quodam scribit Gregorius ille Theologus ne sepulcri quidem participem factum fuisse Julianum, sed a solo ipsius causa succusso absorptum; quæ res, ait, credo, suppliciorum alterius vitæ quoddam proœmium et exordium erat. Multis enim flagitiis execrandis designatis annos plus minus triginta natus periit. Ante mortem e Perside genium quemdam in occidentem ablegavit, ut ejus opera celeriter responsum acciperet : sed quod cupiebat, non est assecutus. Nam cum genius in monachum quemdam, cui Publio nomen esset, totos 10 dies precantem incidisset, progredi ulterius non potuit. Itaque re infecta reversus ad Julianum causam ei longo etiam ex intervallo multoque clamore significabat. Præterea sevens homo, cujus viscera nulla commiserationis affectione moverentur, mulierculas vivas vaticinandi causa dissecabat.

Postquam e vivis excessisset præclarissime Jovianus imperio præfuit, qui cunctis a militibus ad hoc delectus, « Equidem, ait, hominum pollutorum imperator esse nequeo. » Tum omnes exclamare, « Christiani sumus. » Post octavum imperii mensem in Cilicia diem obiit, magno sui apud omnes desiderio relicto. Post Jovianum Valentinianus annis 12 imperavit. Is imperium præmii loco divinitus accepit propterea quod confessionis Christi causa fuisset a Juliano exactioratus. In Oriente consortem imperii turpissimum illum Valentem habuit. Cur enim hunc sceleratissimum non appellemus? quando missos ad se Cpoli 8J viros ex sacerdotum ordine legationis obeundæ causa in navi combussit. Cum a Gotthis ei bellum esset illatum, a fratre, viro plane divino, suppetias sibi ferri postulabat. Is vero non tantum 255 copias auxiliares denegavit, verum etiam cum exprobratione quadam respondit opem homini cum Deo bellum gerenti ferendam non esse. Quapropter Valens, cum annos decem et quatuor impie regnasset, ab hostibus in palæarum tugurio quodam igne concrematus est. Accidit eo tempore ut Isaacius monachus, qui Valentem oburgare solebat eaque de causa vincetus in custodia detinebatur, fœtorem exusti alio loco. Valentis, ceu diximus, in carcere

sentiret. Valentianus aqueductum Cpoli condidit et aquam in urbem introduxit. Præpositum quemdam ob Beronicæ mulieri cuidam illatam injuriam vivum in circo equestri combussit. Id temporis magnus ille Macarius hyæne catulis cæcis visum nam viro sancto pro sanata sobole loco muneris

Post Valentem Gratianus Valentiniani filius annos tres imperavit. Hoc regnante quiddam horrendum Alexandria contigit. Nam mare tanto spatio retrocessit ut etiam naves in sicco subsisterent. Cum autem vulgus hominum confluisset spectandi prodigii causa, rursus mare suum in locum recurrit, et quidem ultra litorum præscriptas metas. Quo factum est ut aquis hominum quinquaginta millia exstinguerentur. Præter hæc Cretæ Siciliaeque regiones propemodum universæ maris inundatione coopertæ sunt, quod extra consuetâ littora plus minus 100 stadiis procurrebat. Itidem alii magni maris sinus sic duas in partes divulsi recesserunt, ut naves in fundo subsiderent et aqua in loco pristino restituta vicissim emergent. Recensendum inter alia, quod urbs Bithyniæ Nicæa terræ motu subruta prorsus eorruerit. Tanta quidem mortalium erat trepidatio ut cuncti ad montes se fuga reciperent. Gratianus autem arte ac dexteritate sagittandi feliciter tantopere volebat ut ab omnibus vulgo decantaretur tela Gratiani mente intelligentiaque prædita esse. Cum mulier quædam aliquando ad imperatorem accessisset, quæ maritum vociferando accusabat verberibus et mulier, » ait, « ad me pertinet. » Ibi cum ipsa Gratianum insidias moliri, denuo respondit : « Quid

Post Gratianum magnus ille Theodosius 17 annis imperio potitus est. Hoc loco diligenter illud etiam observabis. Cum Gotthis a Theodosio devictis Gratianus eum purpura vellet induere, nullam reperit quæ ipsius proceritati responderet, præter eam qua magnus ille Constantinus fuerat usus. Theodosius enim supra cæteros 256 homines ipsis humeris eminebat. Posteaquam imperium divinitus ei traditum in manus fuerat, Gallam sui antecessoris uxorem sibi matrimonio junxit. Et enim Placilla jam obierat, ex qua filios Arcadium et Honorium sustulit. Eos cum sacris erudiri litteris vellet, nec quemquam reperiret qui et philosophus (hoc est sapientiæ doctrinæque studiosus) et philotheus (hoc est studiosus Dei rerumque divinarum) pariter esset, ad consortem imperii Romæ degentem missis legatis interrogari jussit equum virum talem haberet. Is vero cum papa sollicite hujus rei causa quadam pervestigatione instituta, neminem alium magis idoneum reperit quam esset magnus ille Arsenius, qui tum diaconi

(79) Quæ de Arsenio Glycas refert, qui humaniorum litterarum causabatur oblivionem, ex quo sacris altaris ministeriis fuisset per consecrationem admotus (sic enim intelligenda sunt verba illa, δια τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν ἅμα τῷ χειροτονηθῆναι κατὰ τὸν νότον ποιήσασθαι), Leunclavius in profanum sensum, vel inscitia antiqui-

της ἀδικίαν ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ κατέκτασε. Τηνικαῦτα ὁ μέγας Μακάριος σκύλακα; υἱαίνης τυφλοῦς ἐθεράπευσεν. Ἡ γοῦν μήτηρ αὐτῶν δέρμα προβάτου ἤνεγκε τῷ ἁγίῳ δῶρον ὑπὲρ τῆς τῶν παιδῶν ἰάσεως. restituit. Tum hyæna catulorum mater pellem ovitulit.

Μετὰ δὲ Οὐάλεντα Γρατιανὸς ὁ υἱὸς Οὐάλεντιανοῦ ἔτη γ'. Τηνικαῦτα καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πρᾶγμα ἐξαιρετικὸν γέγονεν. Ἡ γὰρ θάλασσα ἐντὸς εἰσῆλθε τοσοῦτον ὡς καὶ τὰ πλοῖα μείναι ἐν ξηρᾷ. Συμβέυσαντός δὲ τοῦ λαοῦ τὸ θαῦμα ἰδεῖν, ἀνέδραμεν αὐθις ἡ θάλασσα καὶ τοῦ ὠρισμένου τότε ὑπερθεῖν, ὡς ἐντεῦθεν ὑποπνιγῆναι μυριάδας ε'. Ἀλλὰ καὶ τὰ μέρη Κρήτης καὶ Σικελίας πάντα σχεδὸν κατεκλύθησαν, τῆς θαλάσσης ἐπαναδραμούσης καὶ ἐξεληθείσης ὡσεὶ στάδια ρ'. Καὶ πελάγη τὰ μεγάλα δ:χῆ τότε διέσπασαν, ὡς ἐπὶ βυθοῦ τὰ πλοῖα καθίσει καὶ αὐθις ἀνελεῖν ἀποκαταστάνας τοῦ ὕδατος. Μετὰ τῶν ἄλλων δὲ καὶ ἡ κατὰ Βιθυνίαν Νίκαια ὑπὸ σεισμοῦ κατέπεσεν ἅπαντα. Τοσοῦτος δὲ φόβος ἦν ὥστε τοὺς ἀνθρώπους ἐν ἔρεισι φεύγειν. Τοσοῦτον δὲ ὁ Γρατιανὸς τοξότης εὐστοχος ἦν ὡς ἕδρασαι πανταχοῦ Γρατιανοῦ βέλη φρένας ἔχειν. Οὗτος ὁ βασιλεὺς γυναικὸς αὐτῷ προσεληθείσης ποτὲ, καὶ τοῦ ἁμοζύγου καταβοῶσης ὅτι πληγὰς ἐπάγει καὶ βλαβδισμούς αὐτῇ. « Οὐδὲν, ὦ γύναι, τοῦτο πρὸς με, » ἔφησεν. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἁμοζύγον αὐτῆς βουλευέσθαι κατ' αὐτοῦ προσεπειτούσης τοῦ Γρατιανοῦ, πάλιν ἀνταπεκρίνατο. « Τί σοι πρὸς τοῦτο, γύναι; »

flagris pessime ipsam tractantem : « Nihil hoc, o subjecisset etiam maritum suum adversus ipsum cum ea re tibi negotii est, mulier? »

Μετὰ δὲ τοῦτον κρατεῖ ὁ μέγας Θεοδόσιος ἔτη ιζ'. Ὅρα δὲ νουνεχῶς ὅτι νικῆσαντα τοὺς Γότθους θέλων ὁ Γρατιανὸς αὐτὸν ἐνδοῦσαι πορφύραν, οὐχ εὗρισκεν ἱσομήκη αὐτοῦ διὰ τὸ ὑπερῶμιαν εἶναι, εἰ μὴ τὴν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. Οὗτος ἦν ἡλικία τὴν βασιλείαν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐνεχειρίσθη, ἠγάγετο Γάλλαν τὴν γυναῖκα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ βασιλέως, ἅτε Πλακιδίλης θανούσης, ἀφ' ἧς ἔτεκεν Ἀρχάδιον καὶ Ὀνώριον. Θέλων δὲ τὰ ἱερὰ τούτους διδάξαι γράμματα, καὶ μὴ εὗρισκων τινὰ φιλόσοφον ἁμοῦ καὶ φιλόθεον, πέμπει πρέσβεις πρὸς γε τὸν ἐν Ῥώμῃ συμβασιλεύοντα, εἰ που τοιοῦτον ἔχει τινά. Καὶ ὁ συμβασιλεύων τῷ πάτρῃ πολλὴν περι τοῦτου ποιησάμενος ἔρευναν οὐχ ἔτερον εὗρέ τινα εἰ μὴ τὴν μέγαν Ἀρσένιον διέκονον τηνικαῦτα ὄντα. Πέμπουσι λοιπὸν αὐτὴν πρὸς τὸν μέγαν Θεοδόσιον, εἰ καὶ πολλὰ δυσχεραίνων ἦν διὰ τὸ τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν ἅμα τῷ χειροτονηθῆναι κατὰ τὸν νότον ποιήσασθαι (79). Ὅν καὶ ἀρμένως ἐδέξαστο, καὶ παρέδωκεν αὐτῷ ὡς τέκνα καὶ μαθητὰς, οὐ μὴν ὡς βασιλεῖς, τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ. Πιτὲ γοῦν ἐωρακῶς τοὺς μὲν παῖδας καθήμενους

tatis, vel novatorum studio convertit : Quod se disciplinas illas orbiculariter ex eo tempore, quo muneri suo præfectus fuisset, neglexerit dicere. Quid enim sit χειροτονεῖν norunt theologi catholici : ne in re non dubia testibus utar non necessarius.

μετὰ διαδημάτων, τὸν δὲ Ἀρσένιον ἰστάμενον καὶ Ἀ
 διδάσκοντα, μετ' ὀργῆς εἶπεν· « Οὐτω σοὶ παρήγγει-
 λα; σὺ αὐτοὺς ποιεῖς βασιλεῖς. Ὁ Θεὸς ἔχει τὴν
 περὶ τούτων ἐξουσίαν. » Καὶ βίβας τὰ διαδήματα
 εἶπε· « Κρείσσον ἔστι τιθῆναι θεοσεβῶς ἢ βασι-
 λεύειν ἀσεβῶς. » Μετὰ δὲ ταῦτα τοῦ Ἀρσενίου με-
 λετώντος ἀποδρᾶναι, ἐπέειπεν συνάδῃ καὶ μᾶλλον ἢ τοῦ
 Ἀρκαδίου πληγῇ καὶ ἡ διὰ ταῦτα ἐπιβουλή, φωνῇ
 κρὸς αὐτὸν γέγονεν· « Ἀρσένιε, φεύγε τοὺς ἀν-
 θρώπους, καὶ σώζῃ. » Φυγῶν δὲ καὶ ἀπελθὼν
 ἐν Σκήτει πάλιν ἤκουσε· « Φεύγε, σιώπα, ἡσύχα-
 ζε. » Οἱ γοῦν παῖδες βασιλεύσαντες ἔγραψαν αὐ-
 τῷ συγχωρῆσαι αὐτοῖς, καὶ μάλιστα τῷ Ἀρκαδίῳ,
 ὅπερ οὐ ἐβούλετο ἀποκτείναι διὰ σπαθαρίου αὐτόν.
 Ὁ μόντοι μέγας ἀκούσας καὶ τοῦτο· « Λάβε δη-
 μόσια Αἰγύπτου, καὶ διάκειμαι ὅπου θέλεις, » εἶ-
 πεν· « Ἐγὼ τῷ κόσμῳ ἀπέθανον, καὶ οὐκέτι ζῶ. »
 πλὴν ὁ Θεὸς συγχωρῆσαι ὤκνη. »
 διῆνι· « Fuge mortales, Arseni, et salvus eris. » Hac de causa cum profugisset, ac Scetam se con-
 sultisset, rursus aliam vocem audivit· « Fuge, sile, quiesce. » Deinceps ubi ad imperium Theodosii
 filii pervenissent, litteris ad eum perscriptis orarunt ut culpam eis condonaret, Arcadio præser-
 tim, qui magistrum interficere per satallitem voluisset. Cumque magno illi viro significatum hoc
 etiam ab ipsis foret· « Accipe publicas in Ægypto pecunias, et eas arbitrâtu tuo distribuito, » Equi-
 dem, respondit, huic mundo mortuus sum, nec amplius vivo· Deus tamē vobis ignoscat. »

Ἡ δευτέρα σύνοδος καὶ ὁ μέγας Θεοδόσιος ἐν-
 δρυσαν τῷ θρόνῳ Κωνσταντινουπόλεως τὸν μέγαν
 Γρηγόριον, κλῆν ἐξ Αἰγύπτου τινὰ; ὅπερ φθόνου ἐτα-
 ρήθησαν, ἐφ' ᾧ καὶ ἕκον ἐξέστη. Ἀντιεμάχεται δὲ
 Νεκτάριος, τὸ μὲν γένος Ταρσεύς, τὴν δὲ τοῦ πατ-
 τωρος ἀρχὴν διέπων, ὃς τὸν μὲν βίον θαυμαστός, ἀδά-
 πιστος δὲ μέχρι τότε. Καὶ ὁ μὲν συγχλητικὸς Νε-
 κτάριος προῦχειρίζετο, ὁ δὲ Μακεδόνιος ἀναθεματί-
 ζετο.
 ptizatus. Hic ergo Nectarius ex ordine senatorio delectus antistes designatur, Macedonius vero exec-
 rationis sententiæ subjicitur.

Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου
 ἀπαίροντος ἐπὶ τὰ κάτω μέρη, στρατιῶται ἐν Θεο-
 σαλονίκῃ εἰσελθόντες διὰ τινὰ χρεῖαν ἀνταρσίαν
 ἐποίησαν, ἐφ' ᾧ ἀνέστησαν οἱ τῆς πόλεως καὶ λίθοις
 ἰβαλον. Τοῦ γοῦν βασιλέως ζήσαντος ἐπὶ τούτοις τῷ
 θυμῷ, καὶ τῷ ἐκείσε ἐπαρχύοντι τὰ περὶ τούτων
 ἐπιτρέψαντος, χιλιάδες ἑ' ἀνῆρθθησαν. Διερχόμενος
 δὲ ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Μεδιολάνων (πόλις
 δὲ Ἰταλίας τὰ Μεδιόλανα), οὐ συνεχωρήθη παρὰ τοῦ
 θεοτάτου Ἀμβροσίου τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπιθῆναι, ἀλλ'
 ἔμεινεν ἀφωρισμένος μῆνας ἧ', καὶ μόλις διὰ τὴν
 τοῦ Χριστοῦ γέννησιν ἐλύθη τε τῶν δεσμῶν καὶ εἰς
 καικωνίαν ἐδέχθη, πρότερον τὰ τοῦ λιβέλλου νομο-
 θετήσας. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ μετὰ ταῦτα
 οὖμενον εἰσελθεῖν ἐνεχωρεῖτο· « Ἡ γὰρ ἀλουργία,
 ἔφη, βασιλεῖς οὐ μὴν ἱερεῖς ποιεῖ. » Ὅθεν ἐπανελ-
 θὼν ὁ βασιλεὺς καὶ παρὰ τοῦ Νεκταρίου ἐρωτηθεὶς
 εἰ ἦν αἰτίαν οὐκ εἰσέρχεται ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, εἶ-
 πεν· « Εἰς ἐπισκοπὸς ὁ Ἀμβρόσιος. »
 non sacerdotes. Quo factum est ut Cpolim reversus imperator, et a Nectario rogatus quam ob
 causam sacrarium non ingrederetur, his tantum verbis responderet· « Unus episcopus Ambro-
 sius. »

Ὅτε ἡ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀνδριάντων καταστροφὴ
 ΠΑΤΡΟΙ ΓΡ. C.IV.III.

munere fungebatur. Quapropter huic magno
 Theodosio mittunt, quanquam graviter id ipsum
 ferentem quod se disciplinas illas orbiculares ex
 eo tempore, quo muneri suo præfectus fuisset,
 neglexisse diceret. Imperator hominem perbenigne
 ac hilariter excepit, eique filios suos commenda-
 vit et tradidit, non ut imperatores sed liberorum
 atque discipulorum loco habendos. Cumque vidis-
 set aliquando suos; quidem filios sedentes, qui dia-
 demata gestarent, Arsenium vero stantem eosque
 docentem, excandescens ait· « Ἐγὼνε sic tibi man-
 davi? num tu eos imperatores facis? Ejus rei po-
 testas in solius est Dei manu posita. » Simul
 abjectis diadematis, « Præstat, inquit, pie mori
 quam imple regnare. » Secundum hæc Arsenio
 fugam cum animo suo propterea insititente, quod
 Arcadium forte verberaverat, isque propter hanc
 causam insidias ei strueret, vocem hujusmodi au-
 divit· « Fuge mortales, Arseni, et salvus eris. » Hac de causa cum profugisset, ac Scetam se con-
 sultisset, rursus aliam vocem audivit· « Fuge, sile, quiesce. » Deinceps ubi ad imperium Theodosii
 filii pervenissent, litteris ad eum perscriptis orarunt ut culpam eis condonaret, Arcadio præser-
 tim, qui magistrum interficere per satallitem voluisset. Cumque magno illi viro significatum hoc
 etiam ab ipsis foret· « Accipe publicas in Ægypto pecunias, et eas arbitrâtu tuo distribuito, » Equi-
 dem, respondit, huic mundo mortuus sum, nec amplius vivo· Deus tamē vobis ignoscat. »

Post hæc secundum concilium et magnus ille
 Theodosius eximium virum, Gregorium cogno-
 miento Theologum, in Cpolis solio collocarunt, tam-
 etsi quidam antistites Ægyptii nonnihil turbarum
 per invidiam darent; quæ res Gregorium movit
 ut solio sponte sua cederet. Successit in ejus lo-
 cum Nectarius natione Tarsensis, dignitate præ-
 tor, vir admiranda quidem innocencia vitæ prædi-
 ctus, verum ad illud usque tempus nondum ba-
 delectus antistes designatur, Macedonius vero exec-
 rationis sententiæ subjicitur.

257 Cum autem aliquando magnus ille Theo-
 dosius Cpoli discedens ad partes occidentes perge-
 ret, accidit ut necessariæ cujusdam rei causa
 Thessalonicam ingressi milites seditionem concii-
 tarent. his se cives opponebant, et lapidibus
 milites petebant. Ob hanc causam cum imperator
 ira efferbuisset, connivente militum ad furorem
 loci prætoris septem hominum milia sunt interfe-
 cta. Hinc imperator itinere facto Mediolanum ut
 pervenit, urbem Italiæ, divinis antistes ejus
 urbis Ambrosius veluit quominus ecclesiam ingre-
 deretur. Itaque secretus a cetu Christianorum pu-
 blico totos octo menses fuit, vixque propter
 Christi nativitatem sacris illis vinculis est solu-
 tus et in communionem admissus, libello primus
 de 30 diebus dictato et legis vim habere jussu.
 Quin etiam prohibitum est eodem tempore ab eo-
 dem Ambrosio, quominus in sacrarium ingrede-
 retur, cum is diceret purpuram imperatores facere.

Cæterum quo tempore a populo Antiocheno im-
 26

peratoriam statum turbata ac eversa fuerant, homines solitariam vitam in jugis montium exercentes egregie philosophiam doctrinamque suam declararunt. Nam Deum precati descenderunt, et in hæc verba ministros imperatoris compellarunt : « Hæc imperatori domino vestro renuntiate : Si tantopere tu propter eversam imaginem iram indignaris, qui Deum æquo laturum animo censes, si abs te suam imaginem indignum in modum tractari videat? » Eodem tempore pretiosum Joannis Baptiste caput Cpolim perlatum est. Præterea Theophilus Alexandrinus antistes Serapidis templum, quod erat Alexandria, demolitus est. In eo templo statua quædam erat, quæ ita sursum penderet ut nulli rei videretur adherere; nam quia statua ferrum undique infixum erat et ferro magnes lapis ex adverso copiose oppositus, inter pavimento et tecti laquearia pendebat. Nimirum vi pari quatuor a partibus attrahebatur, eumque nullam in parte vertere posses, necessaria harum in me-

Secundum hæc gentes quædam infinitæ contra Theodosium hunc magnum se commovent. Quid hic imperator? Per litteras Alexandrino antistiti significat ut magnum illum Senuphium in Ægypto degentem auxilio sibi venire juberet. Appellatus hæc de causa Senuphius ad imperatorum proficisci renuit : mittit autem ei baculum cum lacero suo et atrillo pallio. Quibus 258 sane tum galææ tum hastæ loco imperator usus, in hostes copias ductis, suismet eos manibus in fugam conjecit. Tam egregia nimirum facinora pura sinceraque fides edere consuevit.

Postquam Theodosius rebus humanis excessisset, filius ejus Arcadius 13 annis imperavit. Is cum Xerolophi columnam erexisset, in ea statuam suam collocavit. Eodem regnante septem totos dies terra nequillum edidit, maximoque motu terrarum orbis universus concussus est. Post Nectarium Eclesiæ Cpolitanae gubernacula Joanni aureo illi oratori magno cum bono publico sunt commissa. Vir erat eloquentissimus, et ipsius etiam Libanii magistri sui testimonio commendatus : interrogatus enim quemnam suo loco doctorem discipulis præficiendum judicaret : « Joannem, inquit, nisi Christiani eo nos intercepto spoliarent. » Quippe cum annum ætatis octavam atque decimum ageret, Libanium magistrum reliquit, et a Meletio baptizatus lectorque designatus solitarius ad secessus sese comatosæ recepit. In his res divinas edoctus ad Meletium revertitur, et diaconum munus accipit. Inde Flavianus sacerdotum orat. Unum in omnino viro nonnulli criminabantur, quod in subditos gravitate nonnulli supercilio uteretur. Qua quidem de re magnum hunc virum Isidorus Polusiensis, qui eo magistro fuit usus, purgans atque defendens, eum qui aliis præsit, et bonum esse debere pronuntiat et formidabilem. Quamobrem istuc? Quoniam tum boni tum mali sicut inter eos qui ab aliis reguntur. Secundum hæc magnam ad urbem hanc venit, et

Α γέγονε, τότε οι τὰς ἀκρωτείας τῶν ὀρέων οἰκοῦντες μοναχοὶ τὴν οἰκίαν ἐπεδείξαντο φιλοσοφῶν. Κατῆλθον γὰρ καὶ τοῦ Θεοῦ ἀντελάβοντο, λέγοντες οὕτω πρὸς γε τοὺς ὑπὲρ τῆς τοῦ βασιλέως : « Εἴπατε τῷ κυρίῳ ἡμῶν βασιλεῖ· Ἐπερ τοσούτου οὐ ἐπὶ τῇ χαλκῇ εἰκόνι καταστραφεῖσθαι εἰδυσχέρανας, πῶς οἶε τὸν Θεὸν ἀρετίῳσ ἔχειν τὴν αὐτοῦ ὄρῳντα εἰκόνα κακῶς οὕτω παρὰ σοῦ πάσχουσαν; » Τηνικαῦτα καὶ ἡ τιμία κεφαλὴ τοῦ Μπαπτιστοῦ Ἰωάννου ἐν Κωνσταντινουπόλει διεκομίσθη. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κτισθέντα ναὸν τοῦ Σαρὰπίδος καθελε Θεόφιλος. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ ναῷ ξόανον ἦν ἀσέτως ἀπηρωρημένον; διὰ γὰρ τοὺς κύκλις αὐτοῦ, τοῦ ξόανου δεξιᾶς, πεπηγμένους σιδήρους καὶ τοὺς κατακτικρῦς τούτων ἐγκλωμαμένους μαγνήτας μέσον ἐδάφους Β καὶ ὀρόφου ἐκρέματο. Ἰσοδυναμῶς γὰρ τετραμερῶθεν ἐλκόμενον, καὶ μὴ ἔχον ὄπου καὶ νεύσειν, μέσον ἐξ ἀνάγκης ἀπηρωρητο.

in partem vertere posses, necessaria harum in me-

Ἔθνη ποθὲν ἀπειρα κατὰ τοῦ μεγάλου ἐγείρονται Θεοδοσίου. Τί τὸ ἐπὶ τοῦτοις; Γράφει τηνικαῦτα ὁ βασιλεὺς τῷ τῆς Ἀλεξανδρίας προέδρῳ, ἵνα τὴν κατ' Αἴγυπτον μέγαν Σενούφιον ποιήσῃ πρὸς συμμαχίαν τοῦ βασιλέως ἵλασιν. Ὁ δ' οὐ πείθεται, στέλλει δὲ τῷ βασιλεῖ βάρβον καὶ μικρὸν αὐτοῦ τριδώνιον, οἷς δὴ καὶ χρησάμενος ὁ βασιλεὺς ἀνὶ κρήνους καὶ ὄρατος κατὰ τῶν πολεμίων ὄρμη, καὶ διὰ χειρῶν αὐτοῦ κατατροποῦται αὐτοῦς· τοιαῦτα καὶ γὰρ τὰ τῆς εἰλικρινοῦς πίστεως κατορθώματα. C

Μετὰ δὲ Θεοδοσίῳ Ἀρχάδιος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔση ἰγ', ὅς τὸν κίονα τοῦ Σηρολόφου στήσας ἐν αὐτῷ τὸν αὐτοῦ καθίδρουσεν ἀνδριάντα. Ἐφ' οὗ ἡ γῆ ἐμυκισατο ἡμέρας ζ', καὶ σεισμὸς γέγονε μέγας τε καὶ πάγκοσμος. Μετὰ μένει τὸν Νεκτάριον τοὺς τῆς Ἐκκλησίας; οἰκίας ὁ χρυσοῦρῆμων Ἰωάννης καὶ ἴαν καλῶς ἀναδέχεται. Ὁύτος πολὺς ἦν περὶ τὸ λέγειν. Ἡ καὶ Αἰθάνιος ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ προσημαρτύρησεν· ἐρωτηθεὶς γὰρ ἀπὸ αὐτοῦ τίνα προβάλλεται διδάσκαλον, Ἰωάννην εἶπεν, εἰ μὴ πως οἱ Χριστιανοὶ τοῦτον ἀπ' ἡμῶν ἀπεσιλήσαν. Ὁκτωκαίδεκατον γὰρ ἔτος ἔγων ἀφημίσεν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ὑπὸ Μελετίου βαπτισθεὶς καὶ χειροτονηθεὶς ἀναγνώστης ἀνοχώρησε καὶ ἀπεκάρη, καὶ τὰ θεία διδάχθεις ἐκείσε πάλιν ὑπέστρεψε. Γίνεται δὲ καὶ ὁ μέγας ὅς ὄρη κατὰ τῶν ὑψηλῶν μεταζοι χροῦμενος. Ὁθεν ὁ Πηλουσιώτης Ἰσιδωρος καὶ μαθητῆς αὐτοῦ ὑπεραπολογούμενος τοῦ μεγάλου, τὸν ἀρχαῖον εἶλεσεν ὅτι καὶ ἀγαθὸν εἶναι δεῖ καὶ φοβερόν. Τίνος ἔνεκεν; Ὅτι καὶ ἀγαθοὶ καὶ πονηροὶ ἐν τοῖς ἀρχομέναις ὑπάρχουσι. Μετὰ δὲ ταῦτα πρὸς γε τὴν μεγαλόπολιν ἔρχεται, καὶ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀνάγεται. Ἀνθίσταται τῇ βασιλίσῃ Εὐδοξίᾳ, πάσχει πᾶλλά διὰ τοῦτο δεῖν. Ὁρῶ γὰρ ὅτι καὶ ὁ μέγας Ἐπιφάνιος ἐν τῷ Ἐβδόμῳ ἰλιθὼν χειροτονίας καὶ συνάξει παρὰ τὴν Ἰωάν-

νου ἐποίησε γνώμη· καὶ οὗτος γὰρ ταῖς ὑπὸ Θεοφίλου κατὰ τοῦ ἁγίου μελετηθείσας διαβολαῖς προκαταλήπτο. Ἡ μὲντοι Εὐδοξία τὸν μέγαν Ἐπιφάνιον ἤρθεῖσε κατὰ τοῦ χρυσόρρημον· καὶ τότε εἰκόσα· Ἐπάντα μὲν τὰ Ῥωμαίων σκήπτρα ὑπὸ τὴν ἐμὴν ἐξουσίαν ἐστίν, ὁ δὲ Ἰωάννης οὗτος ὁ ἔχθρα· τί μοι ἐστὶ καὶ τὰ ἔσχατα εἰς ἡμᾶς ἐξυθρίζει. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ δόξαν τινὰ πρεσβεύει τῆς Ἐκκλησίας ἀπέδοσαν. Ἐφ' ᾧ καὶ δίδωμι σοὶ πᾶσαν ἐξουσίαν, ὥστε σύνοδον ἀθροῖσαι καὶ τοῦ θρόνου δικαίως αὐτὸν καθελεῖν. Ἡ Τούτων ἀκούσας Ἐπιφάνιος εἶπεν· Ἐἰ μὲν οὖν αἴρῃσιν ἔχει εἶνὰ, ἀλλοῦ τοῦτο λόγος ἐστίν· εἰ δὲ οὐ κακῶς ἡμᾶς ἔλεξε, παρὰ ταύτην δὴ μόνον αἰτίαν Ἰωάννην ἐκπύρκετον δίδοται γενέσθαι τῆς Ἐκκλησίας, Ἐπιφάνιον ὁμῖν οὐχ ἔξετε συναίνωντα. Ἡ Ταῦτα δὲ ἡ Εὐδοξία πρὸς τὸν διαληφθέντα Πλεγον ἄγειον, ἐπειδὴ διαφορὰν ἐμαθὲ τίνα συμβῆναι ἀνὰ μέσον αὐτῶν. Ἡ Ἡ μὲντοι θεότατος Ἰωάννης, ἐκ δευτέρου ἐξορθοῖσιν καὶ ἀπαχθεῖσιν εἰς Κουκουσὸν κάκεισε τρία ἔτη καὶ μῆνας β' ποιήσας ἀπηνέχθη εἰς Ποτιοῖς, κάκειθεν ἀπαίρει πρὸς Κύριον, ἐπισκοπέσας· ἐν ταῦθα ἔτη ε' καὶ μῆνας ζ'. Ἡ Ἐπὶ τούτοις δὲ ὁ πάππας Ῥώμης Ἰννοκέντιος γράφει πρὸς Ἀρκάδιον καὶ τότε (80)· Ἡ Φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ μου Ἰωάννου βοᾷ πρὸς τὸν Θεὸν κατὰ σοῦ, βασιλεῦ, ὡς ἴποτε Ἄβελ τοῦ δικαίου κατὰ τοῦ ἀδελφοκτόνου Κάϊν, καὶ παντὶ τρόπῳ ἐδικηθήσεται. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο πέπραχας, ἀλλὰ καὶ ἐν καιρῷ εἰρήνης διωγμὸν κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἱερῶν αὐτοῦ συνεστῆσιν, ἐξέλιπας τὸν μέγαν τῆς οἰκουμένης ἰδιδάκαλον τοῦ οὐρανοῦ τῆς ἐπισκόπης αὐτοῦ ἀκριτως, συνδιώξας αὐτῷ τὸν Χριστόν. Ἡ Ἄλλ' ὁ μακάριος Ἰωάννης τὸν βίον κατέλιπε, τὴν πίστιν τήρησας καὶ στηρίξας τοὺς σαλευομένους. Ἡ Ἄλλ' εἰς ἀλήκτους αἰῶνας τὴν ἀδάπανον τρυφήν καὶ ἀθάνατον ζωὴν ἐκλήρονόμησεν. Ἡ Ἡ δὲ νέα ἀκαλιὰ, ἡ κατὰ μικρὸν τῷ ξυρῷ τῆς πλάνης δεσμεύσασα φθρίων ἀμαρτημάτων βαρὺ καὶ δυσβάστακτον. Διὸ ἐγὼ ὁ ἐλάττωτος, ἡ πίστευθεῖς τὸν θρόνον τοῦ μεγάλου ἀποστόλου Πέτρου, ἀφ' ἧς ἀναγνώτην τῆς μεταλήψεως τῶν ἀγράντων μυστηρίων Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Ἡ Ἄλλὰ καὶ πάντα κληροπὸν ἐπαίρησαν μεταδοῦναι ὁμῖν, ἀφ' ἧς ἀναγνώτῃ μου τὸν παρ' ἑσθὲν σύνδεσμον, ὑπὸ καθάρσειν εἶναι. Ἡ Ἀρσάκιον δὲ, ὃν εἰσάγετε εἰς τὸν θρόνον τῆς ἐπισκοπῆς ἀντὶ τοῦ μεγάλου Ἰωάννου, καὶ μετὰ θάνατον καθαιρούμεν ἐν πᾶσι τοῖς κοινωθήσασιν αὐτῷ. Ἡ Ἄλλ' οὐδὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ γραφήσεται ἐν τοῖς ἱεροῖς βιβλίοις· ἀνάξιός γάρ ἐστιν ὡς μοιχεύσας τὴν ἐπισκοπήν. Προσπιθίσαντες δὲ τῇ καθαρῶσι Θεοφίλου ἀφορισμὸν καὶ ἀναθεματισμὸν καὶ τελευτῶν ἄλλοτριωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ Τούτων ἀκούσας Ἀρκάδιος ἀντιγράψας πρὸς Ἰννοκέντιον· Ἡ Πάντες, ἀνθρώποι ἴσασιν οἱ εἰς φρονούντες ἐπιπέ

in solum patristicum sublatum Eudoxia imperatrici semet ippōni, eaque de causa multa ante altera perfert. Nam cum Hebdōmua magnus Epiphanius ille venisset, præter Joannis voluntatem multos sacris initiabat et conventus agebat : quippe criminationibus a Theophilo contra virum sanctum excogitatis præoccupatus fuerat. Et eundem magnum Epiphanius Eudoxia quoque contra Chrysostomum magis incitabat, cum diceret universum quidem Romanum imperium sua potestate contineri : solum hunc Joannem simultates secum exercere, ac injuriis imperatricem extremis afficere. Nec in hoc tantum ab eis delinqui, verum etiam severe hominem quamdam opinionem ab Ecclesia doctrina prorsus abhorrentem. Ea de causa se potestatem omnem Epiphanio concedere tum cogendi concilii, tum sollo suo Joannem æquissimo jure dejectiendi. Quibus Epiphanius auditis respondit : Si quam ille sectam peculiarem habet, alterius hoc loci rationis que fuerit. Sin ea tantum de causa, quod convicium vobis dixerit, Joannem decreveritis per præconium publicum 259 Ecclesia pellere, nequaquam Epiphanius institui vestri approbationem habebitis. Ἡ Hæc autem III, quem diximus, viro sancto Eudoxia sic proponebat, quod aliqui dissensionis exortum inter eos intellexisset. Quibus actis Joannes, vir divinissimus, secunda vice prescriptus et Cucusum exsulandi causa deportatus, cum istis annos tres duosque menses exegisset, Pottos delatus est, (ibi que migravit ad Dominum, Cpost annos 5 menses 6 antistitis munere sanctus. Secundum hæc Innocentius papa Romanus litteras ad Arcadium dedit, in hæc verba perscriptas : Vox sanguinis fratris mei Joannis, imperator, contra te Deum appellat, quomodo Abeli justis sanguis olim adversus Cainum fratricidam vociferabatur. Dabis autem omnino pœnas, qui non hoc tantum feceris, verum etiam ipso pacis tranquillitatisque tempore persecutionem adversus Ecclesiam Dei et sacerdotes ipsius motus sis. Magnum illum orbis terrarum doctorem episcopatus sui sollo causa indicta expulisti, unaque cum eo Christum abegisti. Ac beatus quidem ille Joannes vitam hanc finit, sine rotata et dubitationis quasi procella quadam vacillantibus stabilitatis, sed idem sæculis nunquam sapiendis deliciarum et voluptatis inextinguibilemque perpetuam hereditatem adit. E diverso nova ista Dabit, que se paulatim novacula impostura ruit, multorum ex ore profectam execrationem sibi accessivit, faciem peccatorum gravem portatuque difficilimum coëligavit, eumque pristinis suis atrocibus ac plurimis delictis adjecit. Idcirco equidem minimus omnium, ut cui creditum commisitumque sit solium illius magni apostoli Petri, teque illamque a participatione sacrorum Christi Dei nostri mysterio-

(80) Falsas esse Innocentii papæ pro Chrysostomo ad Arcadium litteras, ejusdemque imperatoris Arcadii ad Innocentium responsionem, atque ad imperitio quodam fabulatore suppositas, docet

omnis temporum illorum historia, quam per singulos annos in Chronicis nostris historico et chronico digesturum.

rum secludo et arceo. Præterea clericos omnes, qui ea vobiscum quasi fuerint ab eo tempore communicare quo colligationem et vinculum hoc meum resciveritis, ordine moveo. Consimiliter Arsacium, quæso in solium episcopatus loco magni Joannis illius substituitis, etiam post mortem cum omnibus qui eam ipso commercium habuerunt ordine movemus, neve perscribatur ejus nomen sacris in tabulis vetamus. Hoc enim indignus est honore, ut qui episcopatum adulterio quasi commisso polluerit. Atque huic nostræ de his ordine movendis sententiæ Theophili segregationem, execrationem, absolutam denique Christianorum a cœtu exclusionem adjungimus. » Quas litteras tibi recitari Arcadius audivisset, in hæc verba Innocentio rescripsit: » Norant omnes homines mentis compotes commissæ per ignorancem nec divinitus nec per reges puniri, neque adeo quemquam alterius nomine supplicium lætere. 260 Quod quidem propterea scripsi, ut mansuetudinem tuam certam redderem nos nihil eorum cognitum habuisse quæ nostris antistitibus et clericis acciderant, cujus rei testem benignam illum Deum imploramus. Nimirum purus et innocens sum, quod ipsorum condemnationem attinet; quippe cum eorum communione sim usus, causæ nihil erat quamobrem eos affligerem. Quod autem attinet filiam tuam Eudoxiam, scito me illi parum moderate pro ratione delicti mercedem retulisse. Quæ sane factum est ut ex eo mœrore ac angustia difficili gravissimaque correpta ægritudine decumbat. Igitur, quod superest, enixe te obsecro ut nos a segregatione liberes nec multipliciter punias; nec enim ipse Dominus idem ob delictum his hominem percussit. » Ad hæc litteras Innocentius in hunc modum respondit: « Studium diligentiamque vestram Dei præscripto et voluntati consentaneam, quam propter ipsius nomen declarastis, accepimus et probavimus. Quapropter sacris a vinculis soluti ad signa Dominica confirmatis animis accedite. » Hanc ob causam sollicitè cogitare cœpit Arcadius quo pacto virum sanctum magnam hanc in urbem reduceret.

Rebus autem humanis exempto Arcadio, filius C ejus Theodosius, qui ab elegantia scripturæ, qua pulcherrime libros exarabat, Calligraphus nuncupatus fuit, annos 53 imperavit. Cum equo conscenso profecturus aliquo foret, una cum ipso collapsus equo fatoque functus est. Deiparæ templum in Chalcopratii exstruxit, quod antea collegium et conventiculum Judæorum erat. Idem urbis murum longius extendit. Ingens sub ipso terræ motus exstitit, quo et muri et magna pars urbis corrue- runt, durante per omnem vicinum agrum hac succussione soli totos tres menses. Itaque patriarcha Proclo et imperatore discalceatis supplicationes inæstuentibus, accidit ut puer quidam abriperetur in æra et rationem hymni sanctissimi concinendi edoceret; quo facto ira divina sedata fuit. Eodem tempore Judæus quidam paralyticus, eum baptizatus esset, sanitatem corporis recuperavit. Proclus ille patriarcha, cujus modo mentionem faciebamus, Cyzici primum episcopus erat designatus; cujus ab urbis civibus non admissus Cpolis factus est antistes. Exstitit his ipsis annis impius ille Nestorius, quod cum aliis sex opinionis consortibus aiebat se dum triumve mensium Deum probare non posse. Hic Nestorius cum jam ordine sacro fuisset motus, Joannes Antiochenus episcopus ad concilium venit, graviterque offensus quod absque

τὰ κατὰ ἀγνοίαν γινόμενα οὕτε θεὸς οὕτε νόμοι κολάζουσιν· ἀλλ' οὐδέ τις ὑπὲρ ἐτέρου δικῆν εἰσπρίττειται. Ὅθεν ταῦτα γέγραφα πληροφορῶν τὴν ὑμετέραν πραότητα ὡς ἐπιμαρτυροῦντος τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ οὐκ ἔγνων καὶ τῶν συμβάντων τοῖς ἡμετέροις ἐπισκόποις καὶ κληρικοῖς, ἀλλ' ἀθῶός εἰμι τοῦ κριματός αὐτῶν· εἰ γὰρ ἤμην συμμετοχὸς αὐτῶν εἰς τοῦτο, οὐκ εἶχον τοῦτους παύσαι. Περὶ δὲ τῆς σῆς θυγατρὸς Εὐδοξίας γινῶθι· δεῖ καὶ αὐτῇ ἀνταπέδωκα κατὰ τὸ σφάλμα αὐτῆς· οὐ μετρίως, ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης λύπης καὶ θλίψεως ἐν ἀβρώστει βαρυντάτῃ κατακεῖσθαι αὐτήν. Παρακαλῶ λοιπὸν ἵνα τοῦ ἀφορισμοῦ λύσης ἡμᾶς καὶ μὴ ἐκδικήσης πολλαχῶς· οὐ γὰρ πατάξει Κύριος δις ἐπὶ τὸ αὐτό. » Πρὸς ταῦτα καὶ πάλιν Ἰννοκέντιος· « Ἄπειδεξάμην ὑμῶν τὴν κατὰ θεὸν σπουδὴν, ἤνεκρ διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀνεδείξασθε. Ὅθεν τῶν ἱερῶν δεσμῶν ἀνεθίνεας ἐν τοῖς δεσποτικοῖς συμβόλοις προσέλθετε ἔβρωμένοι. » Ταύτη τοι καὶ διὰ φροντίδος ὁ Ἀρχάδιος ποιεῖται τὴν τοῦ ἁγίου πρὸς τὴν μεγαλόπολιν ἐπάνοδον.

Μετὰ δὲ Ἀρχάδιον ἐβασίλευσε Θεοδοσίος ὁ υἱός· αὐτοῦ, ὁ καὶ Καλλιγράφος, ἔτη μβ'. Οὗτος ἐξελεύσθη ἰπποσθῆναι καὶ συμπεσόν τῷ ἰππῶ τὸν βίον τελευτᾶ. Οὗτος τὸν ἐν τοῖς Χαλκοπρατείσι τῆς Θεοτόκου ναὸν ἐκτίσας, πρότερον ὄντα συναγωγὴν Ἰουδαίων. Ἀλλὰ καὶ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως παρεξέταλεν. Ἐφ' οὐ σεισμὸς μέγας ἐγένετο, ὥστε πεσεῖν τὰ τεῖχη τῆς πόλεως καὶ πολλὸ μέρος αὐτῆς. Ἐπεκράτει δὲ ὁ σεισμὸς καὶ κατὰ πᾶσαν χώραν μῆνας τρεῖς. Τότε δὴ τότε τοῦ πατριάρχου Πρόκλου καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ἀνυποδέτων λιτανευόντων, συνέβη παιδίον ἀρπαγῆναι καὶ τὸν τρισάγιον ὕμνον μνηθῆναι, καὶ οὕτω τὴν θεῖαν στήναι ὀργήν. Τότε καὶ Ἰουδαίας παράλυτος βαπτισθεὶς ὕγιης εὐρέθη. Ὁ μόντοι διαληφθεὶς πατριάρχης Πρόκλος ἐν Κυζίκῳ χειροτονεῖται πρότερον καὶ μὴ δεχθεὶς παρὰ τῶν ἐκείσε χειροτονεῖται· ἐνταῦθα. Ὁ δὲ δυσσεβὴς Νεστόριος σὺν ἑξ ὁμόφροσιν αὐτοῦ ἤλεγεν δεῖ Διμηναῶν καὶ τριμηναῶν εὐ δύνανται λέγειν θεόν. Ἰωάννης δὲ ὁ Ἀντιοχείας μετὰ τὴν τοῦ Νεστορίου καθάραισιν κηρυτταλῶν, καὶ λυπηθεὶς δεῖ χωρὶς αὐτοῦ καθηρέθῃ Νεστόριος, παραλαβὼν τοὺς σὺν αὐτῷ ἐπισκόπους, ἐν οἷς καὶ Θεοδώρητος, Κύρου καὶ Ἰβας ὁ Ἐδέσης, καθάραισιν ὑπαγορεύει τοῦ μεγάλου Κυρίλλου.

fuisset motus, Joannes Antiochenus episcopus ad auctoritate sua Nestorius ordine dejectus fuisset

adjunctis sibi quibusdam episcopis, quos secum habebat **261** et in iis Theodoro Cyrensi, Edeseno Mīa, magnum illum Cyrillum loco movendum pronuntiat.

Ἡ τοῦ βασιλέως ἀδελφὴ Πουλχερία λαβεῖν ἀνδρα οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλὰ τὴν ἐαυτῆς παρθέναν τῇ Θεοτόκῳ ἀνέθετο. Αὕτη καὶ τὸν ἐν Βλαχέρναις ναὸν τῆς Θεοτόκου ἐδείματο. Γίνωσκει δὲ, ἀγαπητὰ, ὅτι ἡ τοῦ βασιλέως κυρὰ Εὐδοκία θυγάτηρ ἐγένετο φιλοσόφου τινὸς ἐξ Ἑλλάδος ὄντος. Οὗτος δὲ τελευταίων τοῖς μὲν τρισὶν υἱοῖς ἀφῆκε πᾶσαν τὴν περιουσίαν αὐτοῦ, περὶ δὲ ταύτης εἶπεν· « Ἀθηναῖδι τῇ ποθεινοτάτῃ μου θυγατρὶ ἀφίημι νομισματα ρ'· ἀρκεῖ γὰρ αὐτῇ ἡ τύχη αὐτῆς. » Ἡ μὲντοι Ἀθηναῖς μηδὲ ταῦτα τὰ ρ' λαμβάνουσα καταλαμβάνει τὴν μεγαλόπολιν, ἐκδικήσιν ὥστε λαβεῖν. Καὶ οὕτω διὰ τὴν αὐτῇ παροῦσαν εὐπρέπειαν τοῦ βασιλέως γυνὴ ἐχημάτισεν. Ὅθεν καὶ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῆς, ἐλθόντας ὑστερον πρὸς αὐτὴν, εἶπεν· « Εἰ μὴ ὑμεῖς ἡδίκησατέ με, οὐκ ἠναγκαζόμην ἐλθεῖν ἐνταῦθα καὶ βασιλεῦσαι. » Μετὰ δὲ ταῦτα τοῦ βασιλέως σκανδαλισθέντος ἐπ' αὐτῇ διὰ τὸν Παυλῖνον (ἔώρακε γὰρ εἰς αὐτὸν τὸ πᾶμμεγα μῆλον ἐκείνο, ὅπερ πένης μὲν αὐτῷ τῷ βασιλεὶ δῶρον ἔφερον, ὃ δὲ βασιλεὺς πρὸς τὴν διέσπιναν αὐ μετεκόμισεν) ἐξέστησεν αὕτη ἀπειθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα. Καὶ ὅη καὶ ἀπῆλθε καὶ ἐξαίσιά τινα ἐποίησε καὶ τὰ ἐκείσε τελεῖται, ὡς ἐν αὐτῇ πέρας λαβεῖν τὸ Δαυιτικὸν ἐκεῖνο ῥητὸν τὸ λέγον· « Ἀγαθὸνον, Κύριε, ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου τὴν Σιών, καὶ οἰκοδομηθῆτω τὰ τελεῖται Ἱερουσαλήμ. » Ἀλλὰ καὶ τελευταῖα εἶλεγε μηδὲν τῷ Παυλῖνῳ συνιδεῖν, εἰ καὶ φιλοτίμως εἶχε πρὸς αὐτὸν οὐ μικρῶς ἅτε συγγρησάντα, ἦνικα Πουλχερία τῷ Θεοδοσίῳ δοῦναι ταύτην πρὸς λόγους κοινωνίαν ἐφρόντιζεν.

xit, nisi quod hominem magnificerit et in pretio adjumenti attulisset, cum se Pulcheria Theodosio

fratri dare sibi consortem moliretur.

Ἐστὶν δὲ ὁ Θεοδοσίος οὗτος κεκρυμμένην ἀρετὴν ἐπέκρητο, ὅλην ἐνταῦθεν. Μοναχὸς τις ἔτη μ' δουλεύσας ὡς δεῖ τῷ Θεῷ ὑπέλαβέ τι μέγα περὶ ἐαυτοῦ, καὶ ζητεῖ μαθεῖν ἐν ποιά τάξει κέκτηται αὐτὸν ὁ Θεός, καὶ μαθεῖναι ὁμοίως εἶναι Θεοδοσίῳ τῷ βασιλεὶ. Ἀπαίρει λοιπὸν πρὸς αὐτὸν, καὶ ζητεῖ μαθεῖν τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ. Καὶ ὁ βασιλεὺς πολλὰ μὲν αὐτῷ ἀπεκάλυψεν ἕτερα, ὅσον ξηροκοίταν (81), ἐνδουμέναν τρίχων, ἀποχὴν γυναικῶς, νηστείαν, ἐλεημοσύνην, δικαιοπραγίαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ὁ δὲ μοναχὸς ἀκραισκόμωνος δῆθεν τοῖς ἀπαριθμηθεῖσιν, ἐδιόξτε τὸν βασιλέα εἶπεν καὶ εἰπερ τι ἕτερον μείζον τῶν εἰρημέτων κέκτηται. Καὶ ὃς εἶλεγεν ἐν ἡμέρᾳ ἱππικῶν θεάτρων· « θῆσθαι μὲν ἐν τῷ συνῆθει τόπων αὐτοῦ, μὴ ἐνατενίζεῖν δὲ τῷ θεάτρῳ, καλλιγραφεῖν δὲ πρὸς τοῦτοις, καὶ οὕτω τὴν ζωὴν αὐτοῦ ταῖς ἰδίαις χερσὶ συγκρατεῖν. Τοῦτων ἀκούσας ὁ μοναχὸς τοσαύτην ἐδέξατο ἐκπληξιν ὡς καὶ ἐαυτὸν ἀγαπήσαι, ὅτι τοσούτῳ τὴν ἀρετὴν ἀνθρώπῳ συντέτακται.

consueto loco sedeo, verum oculos in ipsa spectacula defixos non habeo. » Præterea factus est se liberos eleganter ac munde describere, atque hoc pacto suisman laborantem manibus vitam suscinere.

(81) Leunclavius vertit ξηροκοίταν, aridis tantum cibis degustatis cubationem: quid si ad χα-

Habuit Theodosius imperator sororem Pulcheriam, quæ nubere viro noluit, sed virginitatem suam Deiparæ consecravit. Eadem Pulcheria Deiparæ templum in Blachernis condidit. Scito autem, dilecte fili, dominam Eudociam, conjugem hujus imperatoris, cujusdam e Græcia philosophi filiam fuisse. Cum is vita decederet, universas facultates tribus filiis legavit, de hac vero filia dixit: « Athenaidi filia: meæ dulcissima: 100 aureos relinquo: nam ei fortuna sua sufficit. » Verum Athenais, ne 100 quidem illis aureis acceptis, Cpolim se confert, ut adversum fratres hæreditatis causa jus suum persequeretur. Atque hac occasione tandem imperatori propter formæ venustatem, qua insigni præstabat, nupsit. Cumque deinceps fratres ad eam venissent: « Nisi vos, inquit, injuriam me affectissetis, non fuissetis coacta me huc conferre ac imperio potiri. » Accidit deinde ut vir quidam pauper imperatori pomum insigni magnitudine loco muneris offerret. Hoc imperator ad dominam cum detulisset eique donasset, non multo post oblatum ab ea Paulino conspexit, ea de causa cum imperatrici offensus esset, ea sibi fieri potestatem Hierosolyma proficiscendi petiit, et impetrata re discessit. Fecit istic quædam insignia et admiranda, mœnibus urbis inter cætera exstructis, adeoque in ipsa Davidicum illud oraculum suum habuit: « Benefac, Domine, per Eudociam (Latine benignitatem dixeris) tuam Sioni, et muri Hierosolymæ instaurentur. Cum moreretur, nihil se sibi de Paulino consciam esse di-

habuerit propterea quod non parum id temporis habuerit propterea quod non parum id temporis occulta virtutis existerit, vel hinc colligi potest. Erat quidem solitaria vitæ sectator, qui cum Deo 40 totos annos ita serviisset ut decet, magnam de se quamdam opinionem conceperat. Itaque cognoscere cupiebat quonam se loco Deus haberet. Significatur ei divinitus imperatori Theodosio parem esse. Quapropter ad imperatorem se confert, illius quanta virtus foret explorare nititur. Ei per multa patefacit imperator, verbi gratia quod aridis tantum cibis degustatis eubarot, quod aspera uteretur interula, quod abstineret ab uxoris amplexibus, quod jejunaret, quod benignitatem exerceat in pauperes, quod justitiam rationam in actionibus suis haberet, aliaque talia. Cum hæc enumerata parum monacho satisfacerent, imperatorem fateri **262** coegit, num quid his majus ab ipso præstaretur. Tum imperator: « Quibus, ait, diebus equetrarium certaminum spectacula exhibentur, equidem

μυνίας potius respexerit, aut duram in asserte, stores, matia, aut nuda humo cubandi rationem.

Quibus auditis tantopere monachus obestipuit, ut etiam multam sibi placeret, quod tanta virtutis homini comparatus fuisset.

Idem Theodosius usque adeo fraudis expertus erat et simplex, ut si quis ad eum chartam detulisset in qua perscriptum aliquid esset, litteris ei rubris continuo subscriberet, nequaquam examinans quam essent in eo perscripta quidve sibi vellent. Quapropter hac etiam in parte fratrem corrigere volens admirabili virtute prædita Pulcheria chartam conficit, et in ea perscribit ejusmodi quiddam, quasi videlicet imperator ei donet imperatricem ancillæ mancipique locos. Deinde chartam imperatori porrigit, rogat eam rubris litteris subscriptis approbet. Quod petiit, impetrat: chartam recipit, tanquam mancipium aliquod imperatricem abducit. Eam rem cum imperator ægerrime ferret, scripturam illa profert imperatoriam, cujus auctoritate se hoc in imperatricem juris habere diceret. Tum vero negotium intellexit imperator, et ex eo tempore dedit.

Post Theodosium Marcianus annos sex imperavit, consilio studioque Pulcheriæ Theodosii sororis ad imperium evectus. Nam admiranda hæc mulier cum imperii sceptra post Theodosii mortem ad se transulisset et res Romanas imperatrici egere perspexisset, Marcianum accessit, virum omnino religiosum, eique coramq̃ imperatoriam imponit, horrendis priumum sacramentis obstrictum, quibus se castitatem ipsius impollutam conservaturum polliceretur. Euerat olim pauper Marcianus, sed egregia præditus indolæ ac moribus: cumque miles esset, forte quamdam ad expeditionem se conferebat. In hoc itinere cum consopitum aliquando esset, il qui cum eo cubabant, citius experrecti aquilam homini suis alis umbram præbere vident. Idem cum adversus Gizerichum Libyæ principem expeditio susciperetur, cepit ut Marcianus inter alios hostium in potestatem veniret. Naque Gizerichus captivos inspicere volens ex sublimi quodam loco eos intuebatur. Illic Marcianum consopitum caruens umbra sui, quam expansis alis ei suppeditaret æquila, rem promiraculo habuit, eumque virum divinum esse iudicavit et imperio Romano dignum. Quapropter impie se facturum arbitratus, si virum talem occideret, qui captus ad imperii sublimitatem destinatus esset, vitam honoribus affectum, rogavit ut si quando potiretur imperio, bellum adversus Libyæ non susciperet. Hoc modo libertate restituta magnam ad urbem hanc reversus est. Inde Theodosio vita functo, Pulcheriæ iudicio, seu iudicium, Romanorum imperator est appellatus. Eo sunt delapsi. Legem Marcianus tulit, qua omnia ne

In quarto concilio, dilectis fili, scilicet receptis esse Theodoretum et Iban, posteaquam Nestorium execrati fuissent. Erat tum princeps quidam sectæ recentis Eutyches, qui archimandritæ munere fungebatur. Ei se Dioscorus adiunxerat, antistes Alexandrinus. Eutyches iste post 10 annos a tertia

etiam multam sibi placeret, quod tanta virtutis homini comparatus fuisset.

Ὁ μόντοι Θεοδοσίος οὗτος τοσούτον ἦν ἀπόνηρος τε καὶ ἀπλαστός, ὡς εἰ τις χάρτην αὐτῷ γεγραμμένην ἔφερε, γράμμασιν αὐτὸν ἐρυθροῖς εὐθίως ἐσημαιοῦτο, μὴ κατεξετάζων ὅποια δὴ τὰ γεγραμμένα καὶ τίνας εἰσὶ δυνάμεις. Ἡ αὖν θαυμαστὴ Πουλχερία θελήσασα χάν τούτῳ διορθώσασθαι τὸν ἀνακτα, πλάττεται: χάρτην ὡς αὐτοῦ δῆθεν βασιλείως οἰκείαν αὐτῇ τὴν βασιλῖδα χαρίζομένου, εἶτα δίδωσιν αὐτὸν τῷ βασιλεῖ, καὶ δέχεται γράμμασιν ἐρυθροῖς τὸν τοιοῦτον ἐσημαυθῆναι. Γίνεται ταῦτα· λαμβάνει τὸν χάρτην, κἀντεῦθεν ἔλκει τὴν βασιλῖδα καθάπερ δούλην τινά. Δυσχερῆναντος οὖν ἐπὶ τούτῳ τοῦ βασιλέως, ἐκείνη τῷ γράμματι προσέφερε τὸ βασιλεῖον, κἀκείθεν ἔλεγεν αὐτὴν ἐπὶ τούτῳ δικαιοῦσθαι. Συνῆκε τὸ δῶμα ὁ βασιλεὺς, κἀντεῦθεν οὐ μικρὰν ἐπὶ τῷ σφάλματι δέχεται τὴν διορθωσιν.

sumum in his rebus erratum non parum emendavit.

Μετὰ δὲ Θεοδοσίον Μαρκιανὸς ἦν ἔξ ὀλιγονομίᾳ καὶ σπουδῇ Πουλχερίας τῆς ἀδελφῆς Θεοδοσίου· ἣ γὰρ θαυμαστὴ αὐτῇ γυνὴ τὰ τῆ· βασιλείας σκεπτρα μετὰ τὸν τοῦ Θεοδοσίου θάνατον δεξαμένη, καὶ γνοῦσα εἶναι βασιλείως τὰ τῶν Ῥωμαίων χηρῆσιν πράγματα, τὸν εὐσεβῆ μετακαλεῖται Μαρκιανὸν καὶ ἐν τῆς βασιλείας στέφει αὐτῷ περιτιθεῖσι, φρικτοῖς αὐτὸν πρότερον ἔρκοις καταδεσμήσασα τοῦ φυλάξει αὐτῇ τὴν ἀγγελίαν ἀδιαιώθητον. Οὗτος μὲν οὖν ὁ Μαρκιανὸς πέντης ἦν, ἀλλὰ χρηστὸς τοῦς τρόποις. Οὗτος στρατιώτης ἦν εἰς ἐκστρατείας ἀπῆρθε ποτε, καὶ καθ' ὅδον ὑπνώσαστα τοῦτον εἶδον οἱ συγκοιμώμενοι αὐτῷ πρότερον ἀναστάντες ὑπὸ πτερόγων ἀετοῦ σχεπόμενον. Ἀλλὰ καὶ κατὰ Γιζερίχου τοῦ τῶν Λιβύων ἀρχοντος ἐκστρατεία γίνεται, ἐν ἣ καὶ ὁ Μαρκιανὸς συνὸν αἰχμαλώτος ἔγεται. Ὁ γὰρ Γιζερίχος εἶδεν τοὺς αἰχμαλώτους θελήσας ἀφ' ὀφθαλοῦ τοῦτοις ἀπιστοῦσθαι, καὶ δὴ τὸν Μαρκιανὸν ὀπνοῦντα ὄρᾳ καὶ σκιδῶς ὑπὸ ἀετοῦ ἀπολαύοντα. Θαυμάζει τὸ πρᾶγμα, θεῶν εἶναι κρίνει τὸν ἀνδρα καὶ τοῦ τῶν Ῥωμαίων κράτους ἄξιον. Ὅθεν καὶ εὖχ ὄριον ἔκρινε τοιοῦτον ἀνδρα κτείνειν, προσεδλημένον εἰς βασιλείας θέος ἀνδρα, ἀλλὰ καὶ τιμῆ καὶ ἰατρῶν, εἴγε κρατήσκει, μὴ μάχην συγκροτήσκει τοῖ; Λιβυοῖν. Ἀπολύεται οὖν ἐκείθεν καὶ πρὸς γε τὴν μεγαλόπολιν ἔρχεται. Τελευτῆ τὸν βίου ὁ Θεοδοσίος, καὶ κρῖται τῆς Πουλχερίας βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀναγορεύεται. Τότε δὴ τότε καὶ λίθοι τραῖς ἔπεσον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ παμμεγέθεις. Οὗτος ἐκείλους μὴ γίνεσθαι ἀρχοντας ἐπὶ θεσσι νομισμάτων.

tempore tres ingentis magnitudinis lapides a caelo quis magistratum per largitionem orationi con-

Γίνωσκον δὲ ἀγαπητῆ, εἰτι ἡ δ' σύνδοξος ἐδέξατο Πρωθόκλητον καὶ Ἰβαν ὡς ἀναθεματιστένας Νεστόριον. Ὁ μόντοι αἰρησιάρχης Εὐτυχῆς ἀρχιμανδρίτης ἦν, ὁ δὲ Διόσκορος ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας. Οὗτος ὁ Εὐτυχῆς μετὰ δίκαια ἐναυσεὺς ἀναφάνη τῆς τρίτης συνόδου. Ἐτερεύσιον ἡμῶν εἶναι: ἔλεγε τὸ σῆμα

τοῦ Χριστοῦ, καὶ μίαν φύσιν αὐτὸν ὅλον εἶναι. Καθ' ἃ οὐ πεποιθε καὶ τοπικὴν σύνοδον ὁ μακάριος Φλαβιανὸς ἐπίσκοπος ὢν Κωνσταντινουπόλεως, καθελὼν αὐτὸν καὶ θρίσας ὁμοούσιον ἡμῖν εἶναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ἐἴτα δέησιν ὁ Εὐτυχεὺς ἐπιδεδωκώς τῷ βασιλεῖ μετέπεισεν αὐτὸν, καὶ μεταστειλάμενος Διόσκορον τὸν τοῦ μεγάλου Κυριλλοῦ διάδοχον ἐποίησε τὴν ἐν Ἐφέσῳ τὸ δεύτερον σύνοδον κατὰ Φλαβιανοῦ τὴν λεγομένην ληστρικὴν, ἐν ἣ κωλυθεὶς ἀπὸ πληγῶν ὁ Φλαβιανὸς ἀπέθανεν ἐξ αὐτῶν. Ἐφ' ᾧ καὶ γέγονεν ἡ ἐν Χαλκηδόνι τετάρτη σύνοδος κατὰ Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου, εἰποῦσα καὶ τοῦτο, « Κυριλλοῦ αἰωνία ἡ μνήμη. » Διὰ μέντοι τὸ καθαρευθῆναι τὸν Διόσκορον διεσχίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων ἡ τε Κωνσταντινουπόλις καὶ ἡ Ἀλεξάνδρεια.

Quia aeterna recordatio Cyrilli esto. Quia diuulsæ sunt a se inuicem Cypolis et Alexandria.

Μετὰ δὲ τὴν τοιαύτην τετάρτην σύνοδον Ἰσπαυδοῦ αὐθις τινες ἱερεῖς τε καὶ μοναχοὶ τὸ τοῦ Εὐτυχοῦς δόγμα συνιστῆν· ὅθεν ὁ τηλικαῦτα χρηματίζων πατριάρχης Ἀνατόλιος συμβουλεύει γραφῆναι δύο χάρτας καὶ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν τὰ δόγματα, καὶ τῇ λάρνακι τῆς μεγαλομάρτυρος Εὐφημίας ἐμβληθῆναι, καὶ οὕτω δηλωθῆναι τὴν ἀλήθειαν. Γίνεται ταῦτα, καὶ θαῦμα παράδοξον ἦν ἰδεῖν· παρὰ γὰρ τοὺς πόδας τῆς ἁγίας ἐβρίμμενος εὐρέθη ὁ τῶν ἀντικείμενων τῇ ἀληθείᾳ χάρτης, ὁ δὲ ἕτερος παρὰ τῇ χειρὶ αὐτῆς.

Ἐπὶ μέντοι τούτου τοῦ Μαρκιανοῦ καὶ Συμεῶν ὁ μέγας ἐπέβη τοῦ στόλου· ἀκοινώνητος γὰρ μέχρι κολλοῦ ἔμενε διὰ τὸ καταρχὴν τοιαύτην ἐνδείξασθαι· πολλοὶ γὰρ οἱ μεμψίμοιροι.

Μετὰ δὲ Μαρκιανὸν Λέων ὁ μέγας ἔτη ιη' κρατήσας τελευτᾷ δυσαντερικῶς· ἐφ' οὗ σημεῖον ἐφάνη ἐν τῷ οὐρανῷ, νεφέλη σαλπυγγοειδὴς ἐπὶ ἡμέρας μ', καὶ ἔδραξε σποδὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει, σπαθαμὴν τὸ πάχος ἔχουσαν. Καὶ πάντες ἐλιτάμυνον, λέγοντες ὅτι κύρ ἦν καὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Θεοῦ ἐσβέθη. Τότε καὶ Δανιὴλ ὁ μέγας ἐπέβη τοῦ στόλου ἐν τῷ Ἀνάπλῳ. Τότε καὶ ἡ θεία ἐσθὴς τῆς τοῦ Κυρίου Μητρὸς ἀνεκομισθῆ. Οὗτος ὁ μέγας Λέων ἐκέλευσε τὰς Κυριακὰς ἀπράκτους εἶναι καὶ μῆτε ἰππικὸν τελεῖσθαι μῆτε μουσικὰ ἔχειν δργανα, ἀλλὰ πάντας τοῖς θεοῖς ἐνασχολεῖσθαι ναοῖς. Τότε δὲ, τότε καὶ ἡ τῶν Ῥωμαίων παύεται βασιλεία. Σημειῶσαι δὲ ὅτι ἀπὸ Ῥωμύλου ἤρξατο αὕτη, καὶ μετὰ α' καὶ γ' ἔτη ἐν Ῥωμύλῳ πάλιν πέπτωται, κρατούντων ἐκείσε μετὰ ταῦτα βηγῶν μεγιστάων καὶ ὅσοι τοιοῦτοι χωράρχαι βάρβαροι (82).

(82) Hic desinit alter e Claromontanis Glycæ mss. codicibus, quo plurimum usi sumus; sed nonnulla habet de septem synodis universalibus a quo deinceps loco non omittenda. Interim mone-

synodo Christi corpus alterius et diversæ perhibebat a nostro esse substantiæ, adeoque Christum totum unius esse naturæ. Coegit adversus eum localem synodum beatus ille Flavianus, Cpolis antistes, in quo Eutychem ordine movit et esse Christi corpus ejusdem cum nostro substantiæ naturæque decrevit. Quibus actis, Eutychem supplicii libella imperatori oblato in aliam eum sententiam perduxit. Nam arcessito Dioscoro, magni Cyrilli successore, rursus aliam synodum Ephesi contra Flavianum instituit, quæ latronum concilium appellatur. Etenim istic Flavianus verberibus multatus mortem obiit. Hanc ob causam Chalcedonensis quarta synodus adversus Eutychem et Dioscorum est convocata. In hac illa quoque verba sunt pro vero Dioscorum ibidem ordine sacro submovebatur,

Post habitam quartam synodum rursus quidam sacerdotes et monachi summo studio doctrinam Eutychem stabilire nitebantur. Quamobrem Anatholius, qui tum patriarchæ munere fungebatur, hoc consilii dedit, ut duas in chartas utriusque partis dogmata perscriberentur et in urnam eximie martyris Euphemie conjicerentur, quo veritas hoc pacto elucesceret. Huic consilio cum obtemperatum fuisset, prodigium quoddam novum et inopinatum erat cernere: nam adversariorum veritatis charta sic reperta est, ut ad sanctæ martyris pedes adjecta jaceret, altera vero ad manum ejus.

Marciano regnante Symeon ille magnus columnam ascendit. Is longo tempore nihil omnino cum hominibus habuit commercii, propterea quod ejusmodi rem novam primus ostendisset. Sic enim comparatum est in rebus humanis ut multi sint reprehensores.

Post Marcianum Leo magnus imperio per 18 annos potitus, ex intestinorum morbo vitam finiit. 264. Eo regnante prodigium in cælo quoddam apparuit, nimirum nubes tubæ consimilis, quototus 40 dies duravit. Iidem Cpoli cinere pluit, cujus crassities palmum æquabat. Idcirco supplicatum ab omnibus, quod dicerent ignem hunc fuisse, verum benignitate divina extinctum esse. Tunc et magnus ille Danielus columnam in Anaplo conscendit, et Matris Domini sacra vestis Cpolim est allata. Leo magnus edicto cavit ne quid Dominicis diebus operis fieret, neve ludi circenses peragerentur, neve musica instrumenta resonarent, sed omnes rebus divinis occupati essent. Romanum imperium id temporis prorsus extinctum et abolitum est. Atque hic mihi notabis, illud ipsum imperium a Romulo initium habuisse ac post 1305 annos itidem sub Romulo principe defecisse. Nam deinceps istie reges, principes aliique tales barbari certorum locorum domini rerum potiti sunt.

bimus in codice F non 18 sed 17 Leoni seniori annos tribui, ejus vero ex filia nepoti Zenonis filio Leoni, non annos duos, sed unum duntaxat assignari.

Post Leonem magnum ejus e filia nepos, Zenonis oriundi ex Isauria filius Leo, duos annos imperium tenuit. Quippe Leo magnus genero suo, Ariadnæ filiae marito Zenone præterito, nepoti tradere sceptra imperii maluit. Sed hoc rebus humanis exempto, pater ejus Zeno qui et Isauri cognomen tum habuit, 16 annis imperavit. Posteaquam ad imperium pervenisset, insidiis a socru Verina petitus, ut qui non ex ejus sententia imperium administraret, suam in patriam fuga se contulit. Quamobrem Verinæ frater Basiliscus duobus annis rebus præfuit. Hic palatio Cpoli condito, id ipsum Basilisci palatium nuncupavit. Verum imperio Basiliscus perexiguam ad tempus degustato, Zenonis in potestatem venit, qui jam reversus ex Isauria fuerat. Itaque cum uxore quamdam in turriculam sane munitam inclusus, ubi nemini pateret ad ipsam aditus, fame necatus est. Zeno reversus ex Isauria, ceu diximus, Harmatium, qui contra Basiliscum adjumento ipsi fuerat, morte multat tanquam heri sui proditore; Harmatii vero filium, quemadmodum se facturum receperat, Cæsarem creat. Sed non multo post crinibus tonsis eum vel invitum Cyzicenis pontificem dedit. Prædixerat huic imperatori aliquando quidam astrologus futuram ut non nullo post moreretur, et uxorem ejus cum imperio senatorii quidam ordinis acciperet. Hoc ille cognito complures neci dedit, qui vel illustres vel opulentiores essent. Verum ignorabat omnino se cum Deo et providentia ipsius pugnare. Quippe cum Zenonem cum morte commutasset imperiumque reliquisset, ad Anastasium illud recidit, qui patria Dyrrhachenus erat et Bipululus dicebatur: nam pupularum alteram nigram habebat, alteram cæruleam. Eo regnante circa palatium exstitero fulgura et tonitrua, quibus imperator consternatus, hinc inde formidinis causa cursitans, quodam in cubiculo tandem ex divina vindicta periit. Nam cubiculum collapsum ruina sua imperatorem oppressit et exstinxit. Etiam ignis in caelo conspectus seditionem, uti quidem videtur, ortam sub ipso portendebat. Etenim logotheta cum urbis præfecto jussu imperatoris consensu Magnæ Ecclesiæ aulicæ sive suggestu, ut sanctissimum hymnum una cum hisce verbis pronuntiaret: « Qui crucifixus est propter nos, » cum primum vocem Nos expressisset, populum universum adversus se concitavit. Tantaque adeo tum temporis exstitit calamitas ac rerum perturbatio, ut ædificia subjectis flammis exurerentur; doctor quidam et alius in columna qui stabat, quod imperatoris partes foverent, occiderentur, et quidem occisorum jam corpora concremarentur: imperatori denique convicia eoram et in faciem ingererentur. Vidit aliquando per quietem Anastasius virum quemdam, qui codicem manu teneret ac hujusmodi verbis ipsum compellaret: « En propter fidei tue perversitatem annos de vita tua quatuordecim deleo, » Quod sane deinceps evenit: nam fulmine tactus moritur, annum ætatis 98 agens. Cisternam Mocesiam condidit.

Ac observandum hoc loco nonnullos esse qui

Μετά δὲ τοῦτον κρατεῖ Λέων ὁ Ἰγγοῦα; αὐτοῦ καὶ υἱὸς Ζήνωνος τοῦ ἐξ Ἰσαυρίας ἔτη β'· τὴν γὰρ ἐπὶ θυγατρὶ αὐτοῦ Ἀριάδῃ γαμβρὸν Ζήνωνα παραδὼν ὁ μέγας Λέων τῷ ἑγγόνῳ αὐτοῦ τὰ τῆ; βασιλείας ἐνεχείρισε στήπτρα. Μετὰ δὲ τὸν τοιοῦτον Λέοντα Ζήνων ὁ πατήρ αὐτοῦ καὶ Ἰσαυρος ἔτη ις'. Οὗτος μετὰ τὸ βασιλεύσαι ὑπὸ πενθερᾶς αὐτοῦ Βερίνης ἐπιβουλεύθει; ὡς παρὰ γνώμην αὐτῆ; βασιλεύσας, πρὸς τὴν αὐτοῦ φεύγει πατρίδα. Κρατεῖ λοιπὸν ὁ τῆ; Βερίνης ἀδελφῆ; Βασιλίσκος ἔτη β'. Οὗτος ἐν Κωνσταντινουπόλει κτίσας παλάτιον ἐκάλεσεν αὐτὸ τὰ Βασιλικοῦ. Ὁ μὲντοι Βασιλίσκος οὗτος βραχὺ τοῦ κράτους γενοσάμενος χειροῦται ὑπὸ Ζήνωνος ἐξ Ἰσαυρίας αὐ ὑποστρέψαντος, περιγίσκῳ δὲ στεβρῶν σὺν τῇ γυναίκῳ αὐτοῦ κατακλεισθεὶ; καὶ μείνας ἀπρόβιτος λιμῶ θανατοῦται. Ὁ μὲντοι Ζήνων ὑποστρέψας ἐκεῖθεν, ὡς εἴρηται, τὴν μὲν Ἀρμάτιον, ὃς αὐτῷ κατὰ Βασιλίσκου συνήρησε, θανάτῳ παραδίδωσιν ὡς τοῦ οἰκείου δεσπότη; προβίτην, τὸν δὲ υἱὸν αὐτοῦ, καθὼς ὑπέσχετο, Καισαρά προβάλλεται· μετὰ δὲ μικρὴν καὶ τὰς αὐτοῦ τρίγας ἐκκόψας ἀρχιερέα Κυζικηνὸς καὶ ἄκοντα ἐφίστησι. Τούτῳ ποτὰ τῷ βασιλεῖ προείπεν ἀστράνομος τις ὅτι Μετὰ βραχὺ τελευτᾶς, καὶ αὐτοῦ τῆ; βασιλείαν, καὶ μὴν καὶ τὴν σύνοικον ἀνὴρ ἐκ τῆ; συγκλήτου λήψεται. Τοῦτο μαθὼν ὁ βασιλεὺς τοῦ; πλείου; ἀπώλεσεν, ὅσοι τε λαμπροὶ καὶ ὅσοι τὸν βίον εὐτυχέστεροι. Ἄλλ' ἔλαθεν ἐαυτὸν τῷ Θεῷ πάντων καὶ τῇ αὐτοῦ προνοίᾳ μαχόμενος· ὡς γὰρ ὁ Ζήνων εἶπε τὸν βίον καὶ τὸ κράτος, μεταπίπτει τὰ τῆ; βασιλείας εἰ; Ἀναστάσιον. Κρατεῖ τοίνυν ὁ Δυρράχηνος Ἀναστάσιος οὗτος ἔτη κς'. Οὗτος μὲν οὖν καὶ δίκχορο; ἐλάγετο· τὴν γὰρ ἐτέρην κήρην ἐτυχεν ἔχων μέλαιναν, γλαυκόχροον δὲ τὴν ἄλλην. Τότε δὴ τότε περὶ τὸ παλάτιον ἀστραπαὶ καὶ βρονταί. Καὶ ὁ βασιλεὺς ἐνθεν κἀκείθεν διὰ φόβον περιειλούμενος ἐν ἐνὶ τῶν κοιτωνίσκων τῇ θείᾳ περιπίπτει ὀργῇ· καταπεσὼν γὰρ οὗτος νεκρὸν κεινὸν εἰργάσατο. Ἐφ' οὗ πῶρ ἐφάνη ἐν τῷ οὐρανῷ, σημαίνον, ὡς εἶπε, τὴν γενομένην ἀνείστασιν. Ὁ γὰρ λογοθέτης καὶ ὁ ἑπαρχο; ἀναβάαντες ἐν τῷ ἄμβωνι τῆ; μεγάλης ἐκκλησίας ἐξ ἐπιτροπῆ; τοῦ βασιλέως ἐπὶ τῷ ἐκφωνῆσαι τὸ τρισάγιον μετὰ τοῦ « Ὁ σταυρωθεὶ; δι' ἡμᾶ; » εἰλεγὸν Ἠμᾶ;, ἀντιστηναὶ κατ' αὐτῶν ἐποίησαν τὸν λαόν. Καὶ τοσαύτη γέγονεν ἀνάγκη ὡς καὶ οἰκοῦ; ἐμπρῆσαι, καὶ ἡγοούμενόν τινα καὶ στυλῆτην τῷ βασιλεῷ; μέρει προσκειμένους φονεῦσαι, καὶ τὰ σώματα αὐτῶν κατακαῦσαι· ἀλλὰ καὶ τὸν βασιλέα εἰ; πρόσωπον ὑβρίζον. Οὗτος ἀθροῦνον εἶδε κατ' ὄναρ κρατοῦντα κώδικα, καὶ πρὸς αὐτὸν λέγοντα, « Ἰδοὺ διὰ τὴν κακοπιστίαν σου ἀπαλείρω ἔτη ιδ' τῆ; ζωῆ; σου. » Ὁ δὲ καὶ γέγονε, καὶ ἀστραπόδλητος γενοσῶ; θνήσκει, ἐτῶν σ' καὶ η'. Οὗτος ἔκτισε τὴν χριστέραν Μωκηνίαν

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τινας μὲν τούτων τὸν

Αναστάσιον, ἕτεροι δὲ Ζήνωνα κατόχῳ συσχεθῆναι νοσηματι λέγουσι, καὶ οὕτω ταφῆναι, καὶ μετὰ ταῦτα φωνὴν ἐκ τοῦ τάφου προλεῖναι, εἴθ' οὕτως ἀνοιγέμενος τοῦ μνήματος εὑρεθῆναι τοὺς βριχίονας αὐτοῦ βεβρωμένους ὑπὲρ πείνης παρ' αὐτοῦ. Ἐν τῷ κατ' ἀκρόπολιν ἀγίῳ Μηνῆ εὑρέθη θρυγμα ἐν ᾧ ὅσα γιγάντων πολλά· ταῦτα ὁ βασιλεὺς Ἀναστάσιος χάριν θαύματος ἐν τῷ παλατίῳ κατέθετο. Οὕτω μὲν οὖν κατὰ τὸν ἅγιον Μάμαντα γέφυρα ἦν ἐπὶ μεγάλῳ ποταμῷ. Ἐκεῖσε οὖν διὰ τὸ οἰεσθαι δράκοντα κατοικεῖν, ἐν τῇ γεφυρᾷ δηλονότι, παρθένους καὶ θυσίας προσέφερον. Ταῦτα δὲ Ζήνων κατέστρεψε.

Γίνωσκε δὲ ὅτι ὁ βασιλεὺς Ἀναστάσιος καὶ τὴν κάλλιστον εἶχε τοῖς αὐτοῦ παραμεμιγμένον κακοῖς· καὶ εἰ μὴ περὶ τὸ θεῖον σέβας ἐσφάλλετο, ἰσχυρὸν ἂν τὸ τοιοῦτον καλὸν πάντων περιγενέσθαι τῶν ἐκείνου κακῶν. Πρόβριζον γὰρ ἀνέσπασε τὴν κακίστην ταύτην εἰσπραξίν, ἣν ἱστορήσαι ὁ λόγος ἐπιτέταται. Ἄπας ἀνήρ καὶ γυνή, κόρη, παῖς καὶ βρέφος, πτωχὸς ἐλεύθερος καὶ δούλος ὑπὲρ σκυδάλων κοπρηγῶν, προσέτι δὲ καὶ οὖρων, ἀργυροῦν τῷ ταμίῳ προσέφερον νόμισμα. Τοῦτ' ἐστὶ τὸ βάρος καὶ τοῖς κτήνεσιν αὐτοῖς ἐπέκειτο· ὑπὲρ γὰρ ἐκάστου κτήνους φόλλες ἐξ ὁ δεσπῶν κατεβάλλετο. Ὁ τοίνυν Ἀναστάσιος μοναχοὺς ἀνδρας εὐλαθηθεὶς ἐντεύξει· ποιησαμένους πρὸς αὐτὸν τὸ βάρος τοῦτο παντάπασιν ἐντεῦθεν ἀπήλασε. Κοδόνης δὲ ὁ Περσῶν βασιλεὺς· ἐν τινι φρυγίῳ λίθους τιμίους μαθὼν ἀποκεῖσθαι, καὶ κωλυόμενος παρὰ τῶν ἐν αὐτῷ κατοικούντων δαιμόνων ἀναγκάσθαι αὐτοὺς, πάσῃ μαγγανείᾳ ἐχρήσατο, Ἰουδαίους τε καὶ πάντας ἄλλους προσκαλεσάμενος, καὶ οὐδαὶς ἐξ αὐτῶν ἔδυνήθη ποιῆσαι τι, μόνος δὲ ὁ ἐκεῖσε ἐπισκοπεύων, τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ ἐκδιώξας αὐτούς. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Μετὰ δὲ Ἀναστάσιον Ἰουστινὸς ὁ Θραξ ἐτὴ ὅ'. Ἐφ' οὗ ἀστήρ ἐφάνη ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπάνω τῆς χαλκῆς πύλης τοῦ παλατίου, ἐπὶ ἡμέρας κς', καὶ γέγονε σεισμὸς φοβερώτατος. Καὶ ἡ μὲν Κωνσταντινούπολις ἐν διαφόροις τόποις συμπτώσεις ὑπέμεινεν, ἡ δὲ μεγάλη Ἀντιόχεια πᾶσα σχεδὸν κατεπόθη καὶ τάφος τῶν οἰκητῶρων ἐγένετο· τοὺς δὲ ἐτιζῶντας πῦρ κάτωθεν ἀνερχόμενον κατέφλεγεν. Ἡ δὲ Πομπηίουπολις μέσον ἐβράγη, καὶ ἐν ἡμισυ αὐτῆς κατεπόθη μετὰ τῶν οἰκητῶρων. Ἔσειστο δὲ ἡ γῆ ἐνταυτῶν ἔβλον. Καὶ γυνὴ δὲ ἐφάνη ἀπὸ Κιλικίας γιγαντογενῆς, ὑπερέχουσα πάντα ἀνθρώπων μακρὸν πῆχυν ἕνα· ἦν δὲ καὶ πλατεία σφῶδρα.

Μετὰ δὲ τούτων Ἰουστινιανὸς ὁ μέγας ἐτὴ λθ'. Οὗτος ὁ βασιλεὺς καὶ πρὸ τῆς βασιλείας αὐτοῦ φιλιῶς διέκειτο πρὸς Ἰνδέριχον βῆγα τῶν Οὐανδάλων. Βασιλεύσας οὖν, καὶ γράμματα δεξάμενος ὅτι κατ' αὐτοῦ ὁ Γελλμερ ἐπανέστη καὶ κατασχὼν αὐτὸν ἔν γαμετῇ καὶ τέκνοις ἐν φυλακῇ κατέκλεισε,

A hunc Anastasium, alios qui Zenonem comitali morbo correptum atque ita sepulcro mandatum fuisse tradant. Inde vocem de sepulcro exauditam, quo recluso inventum cadaver, cui brachia deessent ab ipsomet nimirum præ fame devorata. Apud sanctum Menam in arce, solo effosso, subterranea concavitas inventa est, qua multa gigantum ossa continebantur. Ea jussit imperator Anastasius admirationis causa in palatio collocari. Consimiliter apud sanctum Mamantem magni fluminis pons erat, sub quo ponte quod existimaretur draco quidam degere, virgines inter alias hostias immolabantur. Hæc sacra Zeno imperator prohibita sustulit.

Debes autem animadvertere quiddam longe pulcherrimum in hoc imperatore Anastasio, permistum vitii ejus, exstitisse; quod ipsum sane præclarum facinus clevere mala cætera potuisset, si nihil in cultu religioneque divina erroris fovisset. Nam tributum quoddam iniquissimum sustulit, cujus rationem exponere libet. Singuli mortales, viri, mulieres, puellæ, pueri, infantes, mendici, ingenoi, servi, excrementorum stercorumum et urinarum nomine nummum argenteum ærario pendebant. Atque idem hoc onus ipsis etiam jumentis impositum erat: 266 nam cujusque jumenti nomine sex oboli, quos folles appellant, a domino exigebantur. Igitur Anastasius viros quosdam solitariae vitæ deditos reveritus, qui apud ipsum hanc ob causam intercesserant, onus hoc in universum sustulit. Erat his temporibus rex Persarum Coades, qui cum in castello quodam gemmas esse magni pretii didicisset, ac quominus eis potiretur ab incollis loci genii impediretur, omni genere præstigiarum usus est. Nam et Jndæos et quosvis alios arcessitos adhibebat; neque tamen illorum quisquam aliquid efficere poterat. Tandem antistes ejus loci solo crucis signo genios expulit. Ac de his quidem hoc modo dictum esto.

Post Anastasium annos novem Justinus oriundus e Thracia regnavit, sub quo sidus in cælo peculiare conspectum est supra portam æream palatii, totos 26 dies. Simul terræ motus maxime formidabilis accidit. Cpoli quidem variis in locis ædificia corruerunt, urbs vero illa magna Antiochia prope modum tota terræ hiatu absorpta est et sepulcrum incolarum facta. Si qui restabant vivi, eos e terra prorumpens ignis absumpsit. Pompelopolis media divulsa est, parsque altera cum habitatoribus absorpta. Duravit hæc terræ succussio totum annum. Ex C'licia quoque mulier quædam advenit, genere gigantum orta, quæ virum quemvis, etiam maxime procerum, uno cubito superabat, cui longitudini crassities quoque respondebat.

Secutus est Justinum in imperio magnus ille Justinianus, eoque 59 annis est potitus. Hic etiam ante quam regnaret, amore complectebatur Hinderichum Vandalorum regem. Quapropter imperium adeptus, cum litteras accepisset quibus significaretur Gehimerem adversus illum seditioem couci-

tasse comprehensumque cum uxore ac liberis in A carcerem conclusisse, Vandalis bellum intulit, adversus Gelimerem ipsorum regem infinitis hominum copiis cum classe missis, quibus præstantissimum ducem Belisarium præfecit. Is profectus in Africam Libyam universam subegit, et in sublime cervices atollentes Vandalos admodum demissos effecit: nam ipsa quoque Carthaginensis urbs ei portas aperuit. Nimirum ut liberi patrem, sic omnes Belisarium diligebant; qui magnis in regia Gelimeris opibus repertis, eas liberalissime militibus distribuit. Cumque Gelimerem et uxorem ejus et liberos suam in potestatem redegisset, sexcentis victoribus insignis ad imperatorem est reversus. Quo factum ut imperator eum meritis præmiis honestans propriis in nummis, tam aureis quam argenteis, virum armatum insculperet cum gladio stricto. Quin etiam triumphum ei splendidum apparavit, in quo 267 Gelimer ante ipsum captivus incedebat. Idem Belisarius Romam veterem a Gothis captam Romanis recuperavit; et ipsum imperatorem eo die periclitantem quo equestre spectaculum edebatur, adjuvante Narse, præsentis mortis e periculo eripuit. Hoc modo quanquam se Belisarius gesserit, non tamen eum tolerare poterat invidia, nec res ab eo præclare gestas æquo animo pati. Quamobrem is qui Chosroï terrori fuerat totique Libyæ populos in ditionem redegerat, ruina miserabili multisque deploranda lacrymis est oppressus. B opperiebatur, qui cervicem ei præcideret.

Sci'o autem, dilecte fili, Magnam Dei ecclesiam, C quæ trullam ligneam et versatilem habebat, prius a Constantino conditam, imperatorem Justinianum ad eam pulchritudinem et amplitudinem perduxisse qua nunc conspicitur. Estque permotus ad opus hoc admirabile perficiendum propterea quod per Hypatii seditionem compulsus fuisset, ut maximam hominum multitudinem occideret. Quanquam enim conjectus ab initio fuerat imperator in fugam, cum factio Præsinorum Hypatium imperatorem saluasset, ab uxore tamen Theodora vicissim confirmatus et erectus est, quæ regnum diceret sepulturam sane præclaram esse. Quapropter pugna conserta hominum, ut aiunt, 33 millia cum ipso Hypatio cæsa sunt, Belisario, ceu diximus, et Narse rem felicissimè garentibus. Et enim ab eo tempore pars theatri equestris dimidia, sellæ nimirum imperatoris opposita, mortua dici cœpit, quod istic reposta cadavera fuerint. Itaque Justinianus Dei placandi causa dignum hoc admiratione condidit opus, litteris in omnes orbis terrarum partes dimissis, quibus significabat Cpolim deportandum esse quidquid exstaret ubique gentium vel lapidum vel columnarum vel aliarum rerum splendidarum. Materij lotos septem annos congregabatur et Cysico majori ex parte advehebatur. Præterea si quæ virginæ erant ecclesiæ, domus et ædificia, perquam pæmo pretio vendebantur. Fortè mulier quædam, cui nomen esset Annæ, domum habebat quam re-

πόλεμον συνεκρότησε κατὰ τῶν Ουανδάλων καὶ τοῦ βηγῆς αὐτῶν Γελίμερος, στόλον ἐκπέμφας ἐκείσε μυριάδων, τῷ στρατηγικωτάτῳ Βελισαρίῳ παραδούς αὐτόν. Ἀπέρχεται οὖν ἐκείσε, καὶ πᾶσαν Λιβύων φυλαρχίαν τροποῦται, καὶ τοὺς ὑψάχνας Ουανδάλους καὶ λίαν ἐπικλινεῖς δέικνυσιν. Ἦ τε τῶν Καρχηδονίων πόλις τῆ; πόλις αὐτῷ ἀνεπέτασεν ὡς γὰρ πατέρα παῖδες, οὕτως ἐφίλου ἀπαντες Βελισάριον. Ἐν δὲ γε τοῖς βασιλεῦσι Γελίμερος πλοῦτον εὐδῶν ὅτι πολὺν τῷ στρατῷ φιλοτίμως δίδεναι. Τὸν μόντοι Γελίμερα σὺν γαμετῇ καὶ τέκνοις λαθῶν δορυκαλώτους μυριόνικος ὑποστρέφει πρὸς τὸν αὐτοκράτορα. Ἐνθεν τοι καὶ ἀξίως αὐτὸν ἐμειδόμενος ὁ βασιλεὺς ἰδίους ἐν νομισμασι, χρυσέαις ἀργυρέαις, ὀπλίτην ἐναχάραξε ῥομφαίαν ἐσπασμένον. Ἀλλὰ καὶ θρίαμβον αὐτῷ λαμπρὸν ἤτοίμασεν, ἐν ᾧ προπορευόμενος ἦν αὐτοῦ καὶ Γελίμερ. Ἔτι δὲ καὶ Ῥώμην τὴν παλαιτάτην ὑπὸ Γόθων ἀλούσαν Ῥωμαίοις ἐσπενεώσατο. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα κινδυνεύοντα καθ' ἡμέραν ἐπιπικὸν ἐκτελεῖται θίατρον, ὃ Βελισάριος; σῶμα τῷ Ναρσῇ τοῦ προκειμένου κινδύου ἐξείλετο. Καὶ οὕτω μὲν ὁ Βελισάριος. Ἀλλ' οὐκ ἀνεκτὰ καὶ τῷ φθόνῳ δοκεῖ τὰ κατ' ἐκείνον. Ἐνταῦθεν ὁ τὸν Χοσρόην ἐκφοδῶν, ὃ τόσα Λιβύων ἔθνη χειρωσάμενος, πτώμα πέπτωκεν ἑλεσινδόν, πολλῶν βακρῶων ἄξιον ἑκάθητο γὰρ ἀναμείνων τὸν δῆμιον ἀποκόψαι τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν.

Nam conjectus in custodiam quotidie carnificem

Γίνωσκε δὲ, ἀγαπητὰ, ὅτι τὴν τοῦ Θεοῦ μεγάλην ἐκκλησίαν, φυλότρουλον καὶ δρομικὴν πρότερον κτισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ὃ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς εἰς ὃ νῦν ἔχει κάλλος τε καὶ μέγεθος ἤγειρε. Διηγέρθη δὲ εἰς τὸ θαυμαστὸν τοῦτο ἔργον διὰ τὸν πολυπληθῆ φόνον ἐκείνον, ὃν ἡ ἀντιστασία τοῦ Ὑπατίου προξένησεν. Εἰ γὰρ καὶ εἰς φυγὴν ἐτράπη πρότερον ὁ βασιλεὺς οὕτως, ἦν ἔτι οἱ τοῦ Πραεσίου δῆμου τὸν Ὑπάτιον ἀνηγόρευον, ἀλλ' ἡ γυνὴ αὐτοῦ Θεοδώρα ἐκράτησεν αὐτόν, « Καλὸν, » εἰπούσα, « ἐντάφιον ἢ βασιλεία. » Ὅθεν καὶ πολέμου συγχροτηθέντος ἢ καὶ ε' πίκτουσιν, ὡς φασί, χιλιάδης, καὶ αὐτὸς ὁ Ὑπάτιος, τοῦ Βελισαρίου καὶ αὐτοῦ τοῦ Ναρσῆ, καθάπερ ἐφημεν, ἀριτευσάντων ἐπὶ τούτοις τὰ μέγιστα. Ἐκτοτε

D γὰρ καὶ τὸ ἡμισυ μέρος τοῦ ἐπιπικῶ, τὸ κατανεκρῶ τοῦ βασιλικῶ καθίσματος, νεκρὰ προσηγορεύθη διὰ τὴν τὴν νεκρὰ σώματα ἐκείσε κατατεθῆναι. Ὅθεν καὶ τὸν Θεὸν τοῦτο ἐνεκεν ἐξελόμενος ὁ Ἰουστινιανὸς τὸ θαυμαστὸν τοῦτο ἔργον ἀνυποκόμησησε, γράψας πανταχοῦ τῆς, ὅπου δ' ἂν εὐρεθῆ λίθος ἢ κίον ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον λαμπρὸν, ἐνταῦθα μετακομίζεσθαι. Ἐπὶ ἔτη συνήγετο ἢ ὅλη ἀπὸ Κυζίκου ἢ πλείων. Ἀλλὰ καὶ τὰ οἰκήματα τὰ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ πλησιάζοντα καὶ πάνυ δικαίως ἐπιπράσσετε. Ἰδοὺ γὰρ γυνὴ τις Ἄννα τούνομα, οἰκημὰ τι ἔχουσα, οὐκ ἐδούλετο πωλῆσαι αὐτὴν, πρὸς ἣν ὁ βασιλεὺς ἀφικνεῖται αὐτὴς. Ἦτις αὐτὸν ἰδοῦσα ἔφη: « Κατὰ δωρεάν αὐτὴ βούλομαι δοῦναι

μισοῦ καὶ μνήμης ἐνεκεν, ἄλλως δὲ οὐχί. » Καὶ ἔστιν αὐτὸ τὸ σκευοφυλάκιον σὺν τῷ ἁγίῳ Πέτρῳ· αἶκος ἕτερος Ἀντιόχου ὀστωρίου ἀπετιμῆθη λίτρας ἄλλ', ἀλλ' αὐτὸς οὐκ ἐβούλετο πωλῆσαι αὐτό. Ἡθύμει ὁ βασιλεὺς, ἐφ' ᾧ καὶ μάλιστα τὸ πρόγραμμα μεταχειρίζεται. Τελεῖται ἱππικόν, φρουρεῖται ὁ Ἀντιόχος· μέγα βοᾷ, « Εἰ θεάσομαι τὸ ἱππικόν » (σφόδρα καὶ ἐψίλει, αὐτὸ, καὶ ταῦτα φιλοδένετος ὢν), « τὸ τοῦ βασιλέως ποιήσω θέλημα. » Γίνεται ταῦτα, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ βασιλικῷ καθίσματι τοῦ διαληφθέντος οἴκου ἡ διάπρασις γέγονεν. Ἄλλα καὶ διὰ τὸ μὴ βλασφημεῖν τοὺς ἐκεῖσε κάμνοντας νομμῖα πρὸς ἐσπέραν ἐμίγνυσι τῷ χώματι, καὶ εὐρίσκοντες αὐτὰ μετὰ χαρᾶς ὑπεχώρουν.

mirifice oblectabatur, et Venetorum praesertim partibus addictissimus erat. Impetrat ergo quod volebat, et ad ipsam adeo locum sellae imperatoriae domus indicata venditur. Etiam aliud quiddam Jerusalemense excogitabat. Etenim ut operarii, qui laborabant in construendo templo, citra querelas et convicia facerent officium, nummulos quosdam vespere spargebat in fossis, quibus illi repertis bilares discedebant.

Ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτου πρὸς τὴν ἄριστον ἀπῆλθον διὰ τάχους οἱ κάμνοντες, τὸν τοῦ πρωτομαστόρου ὕβν ἀφίντες εἰς φυλακὴν τὴν ἐργαλείων. Εὐθύς ἐφίσταται ἄγγελος, χολοῦται, πέμπει πρὸς ἐκείνους αὐτῶν· ὁ δ' οὐ κεῖνεται. Ὁμνυσιν ὁ ἄγγελος· « Μὴ τὴν ἄβν σοφίαν τὴν νῦν κτιζομένην, ἥτις ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἀφίσταται τῶν ὄδε, εἰ μὴ ἀλφῆας ἐκείνους ὑποστρέψεις. » Μηνύεται ταῦτα τῷ βασιλεῖ. Στέλλεται ἀλλαχθῶν ὁ τῶν ἐργαλείων φύλαξ χάριν τοῦ μὴ τὸν θεὸν ἐκείθεν ἀναχωρῆσαι ἄγγελον. Καὶ αὐθις περὶ τὰ τέλη τοῦ κτίσματος, ἀθυμῶντος τοῦ βασιλέως χρυσίου ἐνεκεν, ἐφίσταται τῷ εὐνοῦχο; λέγων αὐτῷ· « Δός μοι ἀνθρώπους, καὶ παρήξω σοι χρυσίον ἱκανόν. » Καὶ ὁ μὲν ἀπέρχεται, οἱ δὲ ἀκολουθοῦσιν. Ὁρῶσιν οἰκήματα λαμπρά, χρυσίον ἐπ' ἰδίους πολὺ. Λαμβάνουσιν ὠτεῖ πεντηνάρια κ', καὶ ὑποστρέφουσιν. Ἀπαρτίζεται ὁ τρεῦλος μετὰ βησάλων κοῦφων πάντη, οὐ μὴν κισσηροῦσιν, καθά τινές φασι. Τελεῖται τὴ ἰδίος; διὰ μαργάρων περικλοχρῶν, ὡς βόρδεται, θάλασσαν ἔντικρυς. Τὸν δὲ γὰρ βασιλεῖα βουλόμενον τὸ ἰδίος; καὶ αὐτὰ τὰ κλάγια καταχρυσῶσαι κωλύουσι τινες μαθηματικοί, λέγοντες οὐκ ἐπ' ἰσχύτων βασιλεῖς ἐλεύσονται φήνητες καὶ ἐκδαφισθῆναι αὐτά. Ὁ δὲ γὰρ ἔμψων καὶ ἡ σπλάζα πάνυ λαμπρῶς κατασφύαστο· χρῶμα γὰρ πάκτων τῆς Αἰγύπτου εἰς αὐτὰ κατακόλλησιν ἔχουν· ρ' ρ' τ' ρ' καὶ ε'. Ὁ δὲ ναὸς ἀπαρτίζεται ἕκασ; ἐν χρόνους ἑπτακαίδεκα. Μιστὰ δὲ ταῦτα λέγεται τὸν Ἰουστινιανὸν ἀνελεθῆναι ἀπὸ τοῦ παλατίου ἄχρι τοῦ Αἰγυπτῶνος ἐν ἄρματι τεθρίπῳ καὶ εἰσβῆσαι μετὰ τοῦ πατριάρχου Εὐτυχίου, καὶ εὐχριστῆσαι τῷ Θεῷ, δι' ὃ τὸ τοιοῦτον ἔργον ἐτέλεσε πρὸς τοὺς ἄλλους. Εἶπε δὲ καὶ τοῦτο· « Ἐν-καθά εἰς, Σολομών. » Ἄλλα καὶ ἐν τῇ κινστέρνῃ τῇ λεγομένῃ βασιλικῇ στήλῃ; κατῆσε τοῦ Σολομώντος ὁ διαληφθεὶς βασιλεὺς ἀφωρῶσαν πρὸς γὰρ τὴν ἀικοδομηθεῖσαν μεγάλην ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ κρατούσαν τὴν σιαγόνα αὐτῆς, ὡς δῆθεν ἡστηθέντος τοῦ Σολομώντος ἐπὶ τῷ κτίσματι τῆς νῆας Ἱερουσαλήμ. Καὶ περὶ μὲν τοῦτο οὕτως.

ausabat vendere. Nam ubi rex ipse convenisset, illa rege conspecto : « Gratuito, inquit, domum meam concessura sum, non aliter quam mercedis et memoriae causa. » Quae quidem domus eo loco statit ubi nunc sacrorum vasorum penus est cum sancto Petro. Erat alia quoque domus Antiochi caesarii, quae pretio 38 librarum aestimabatur : verum et ille se venditorum negabat. Ea res imperatori permolesta cum foret, magister quidam hujusmodi ratione cum Antiocho agere instituit. Ludi equestres peragebantur, cum Antiochum in custodiam dari praecipit. Tum ille clamare, si potestas spectandi ludas equestres sibi fieret, voluntati se imperatoris obtemperaturum : nam iis

Accidit aliquando ut die Sabbati ad prandium citius operarii discederent, protomaistori filio ad instrumentorum custodiam relicto. Mox angelus accedit, et indignabundus hominem ad operarios abire jubet. Eo non obtemperante jusjurandum verbis hujusmodi concipit : « Per sacrosanctam jaro sapientiam, quae nunc exstruitur, Dei nimirum sermonem, hinc me prius non discessurum quam tu eos allocutus huc redieris. » Quae cum resonantia imperatorii essent, alio custodem instrumentorum ablegavit, ne divinus angelus illuc discederet. Rursum ubi structura propemodum esset ad finem perducta, imperatore de auro sollicito, quidam eunuchus ad eum veniens viros aliquot adjungi sibi jubet : quippe satis auri se imperatori suppeditaturum. Igitur illam abeuntem nonnulli comitatu splendida quaedam aedificia conspiciunt, et eorum in pavimento vim auri maximam ; unde cum centenarios plus minus octoginta sumpsissent, revertuntur. Hinc absoluta trulla cum besalis admodum levibus, non tamen pumiceis, uti quidam tradunt. Itidem pavementum ex diversi coloris unionibus perfectum, ut mare quoddam cerni omnino videretur. Decreverat quidem imperator hoc pavementum et ipsa latera deaurare, verum ab hoc insperat quibusdam a mathematicis est revocatus ; nam postremis regni temporibus siebant futuros imperatores admodum pauperes, qui auro pavementum atque latera spoliaturi essent. Suggestum cum solea splendidissime exstruxit, quippe totius anni ex Aegypto reditus in haec impendit, nimirum centenarios 365. Templum universum annis 17 absolutum est. Itaque Justinianus venisse de palatio perhibetur ad Augustionem usque (loci hoc nomen est) quadriga vectus ; unaque cum Eutychio patriarcha templum ingressus egisse Deo gratias ; cujus ope tam praecelsum opus inter caetera perfecisset, ac hujusmodi denique verba subjecisse : « Vici te, Solomo. » Praeterea collocavit idem imperator in cisterna, quae imperatoria dicitur, sta-

tuam Solomonis respicientem in exstructam ab se Magnam Ecclesiam Dei maxillamque 269 suam comprimentem; 269 quo significaretur hoc ædificio novæ Hierosolymæ Solomonem esse superatum.

Cæterum ecclesiæ sanctorum Apostolorum trulla lignea versatilis a magno quidem Constantino primum est condita: verum et amplior facta et ita exstructa est, uti modo conspicitur, a Theodora Justiniani conjugæ. Sacra tamen ara propterea relicta fuit, quod istis venerabiles patriarcharum et apostolorum reliquæ sicut conditæ.

Scito etiam, dilecte filii, festum quod Hypapanta dicitur illis primum temporibus institutum fuisse, quod cæteroqui de Joannis Chrysostomi sententia inter festa Domini non recensetur. Quemadmodum enim sex diebus omnia condidit, sic etiam sex festis ea complecti Deus voluit, quæ Christus per administrationem in carne sua effecit. Ea vero sunt Nativitas, Baptismus, Crux, Resurrectio, Assumptio et Quinquagesima. Restat festum septimum, quod omnem requiem habebit.

His annis etiam mare suos egressum limites ad tria milliaria versus Thraciam, agris et hominibus multis oppressis, ad loca pristina rediit. Secuta est Cpoli tanta tamque dira pestis ut mortui triduum insepulti manerent; nec enim ulla se via ratiove sepeliendi eos offerebat ob morientium multitudinem. Grassata est continuis Julio et Augusto mensibus. Hinc factum ut propter cadavera tota regio foeteret. Tam copiose autem homines passim extinguantur, ut imperator mille grabatos ac feretra feri curaret, quibus cadavera exportarentur. Præterea mandavit ut plurimi currus ac muli cadaveribus iisdem efferendis servirent. Verum peste magis etiam invalescente complures in litus eiciebant. Ut uno denique verbo rem complectamur, nullus restabat locus in quo cadavera tam foetentia non jacerent. Simul existere tam horrenda tonitrua fulguraque, ut etiam nonnulli dormientes cremarentur. Accessit terra motus per omnes sæ partes orbis extendens; quo durante civitates omnes atque regiones in metu erant ne absorberentur. Hinc rursum ad duo milliaria suos extra fines mare procurrit, alterque terræ motus urbem dies decem ita succussit ut imperator ipse Natalitiis Christi sine corona per urbem incederet. Secuta pestis alia, quæ totis quatuor mensibus nihilo mitius per bubones passim universos perimebat ac prior illa fecerat. Iterum quoque terræ motus Antiochiam corripuit ad unius horæ spatium, quo quinque millia hominum una sunt absorpta. Quodsi de somniij cuiusdam sententia, quod oblatum alicui per quietem scripsissent: « Christus nobiscum, state, » civitas

270 Conspectus est et cometes ad vicesimum usque diem, neque magno temporis interjecto spatio sidera visa sunt a vespera usque ad matutinum tempus discursitare, ita ut omnes ea decidere dicerent. Deinde sol absque radiis instar lunæ fulsit. Venit id temporis ab occidente vir quidam, qui passim pagos percursitabat et canem fulvum atque æcum habebat, qui jussus a circulatore quædam

Ἡ δὲ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἐκκλησία δρομικὴ ξυλόμετρος ἐκτίσθη τὸ πρότερον παρὰ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ἐπεγαλύνθη δὲ καὶ ὡς ἔχει νῦν κατεσκευάσθη παρὰ Θεοδώρου, γυναικὸς Ἰουστινιανοῦ. Τὸ δὲ ἄγιον βῆμα ἔκτισε εἰσὶν διὰ τὰ ἐν αὐτῷ κείμενα τίμια λείψανα πατριάρχων τε καὶ ἀποστόλων.

Γίνωσκε δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι κατ' ἐκεῖνο καιροῦ καὶ ἡ Ὑπαπαντὴ ἐορτάζεσθαι ἤρξατο, ἥτις κατὰ τὸν χρυσορρήμονα Ἰωάννην οὐκ ἔστιν ἑναριθμῖος ταῖς Δεσποτικαῖς ἐορταῖς. Ὡς γὰρ ἐν ἐξ ἡμέραις τὰ πάντα ἐποίησεν, οὕτως καὶ ἐν ἐξ ἐορταῖς τὰ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας ἐπλήρωσε, τῇ Γεννήσει, τῷ Βαπτίσματι, τῷ Σταυρῷ, τῇ Ἀναστάσει, τῇ Ἀναλήψει καὶ τῇ Πεντηκοστῇ. Δείκνται οὖν ἡ ἐδόμη, ἐν ἣ πάντα κατέπαυσε.

Τότε καὶ ἡ θάλασσα ἐξελοῦσα τῶν ὄριων αὐτῆς ἐπὶ μίλια τρία πρὸς τὰ μέρη τῆς Θράκης, καὶ πολλὰς χώρας καὶ ἀνθρώπους ἀποπνίξασα ὑπέστρεψε. Τότε δὲ καὶ θανατικὸν ἀνθρώπων ἐν Κωνσταντινουπόλει γέγονε. Τοσοῦτον δὲ ἦν ὥστε μὲνιν ἀτάφους τοὺς ἀποθνήσκοντας ἡμέρας γ' οὐδὲ γὰρ ἦν ἰδὲ διὰ τὸ πλῆθος θάπτεσθαι. Ἐπεκράτει δὲ μῆνας Ἰούλιον καὶ Αὐγουστον. Ἐνεῦθεν καὶ πᾶσα ἡ γῆ ἐπώζεσε διὰ τὰ πτώματα. Τοσοῦτον δὲ τὸ πλῆθος τῶν ἀποθνήσκόντων ἦν ὥστε χιλιῶς κρηβάτους τὸν βασιλεῖα ποιῆσαι χάριν τοῦ ἀποκομίζεσθαι αὐτοῦς. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀμάξις πλείστας καὶ ἡμιόνους ὡσαύτως ἐκέλευσε ἐπὶ τῇ μετακομιδῇ αὐτῶν ὑπηρετεῖν. Ἐπιτεινομένης δὲ τῆς θνήσκουσας εἰς τὸν αἰγιαλὸν τοὺς πλείους ἐβρίπτον. Καὶ ἀπλῶς εἶπαι, τόπος οὐκ ἦν ἐν τῷ οὐκ ἐκείντο νεκροὶ ἀπόζοντες. Βρονταὶ δὲ καὶ ἀστραπαὶ τοσοῦτον γεγόνασε φοβεραὶ ὥστε καὶ καθυδρόντας τινὰς καυθῆναι. Γέγονε καὶ σεισμὸς παγκόσμιος· πᾶσαι γὰρ πόλεις καὶ χώραι καταποθῆναι ἐκινδύνουν. Καὶ ἡ θάλασσα μίλια β' παρεξέβη. Δεύτερος αὖθις σεισμὸς ἡμέρας δέκα, δι' ὄλου σειῶν, ὡς καὶ τὸν βασιλεῖα χωρὶς στέμματος διελεῖν τὴν τοῦ Χριστοῦ γέννων ἡμέραν. Ἐτερον θανατικὸν ἐκ βουδώνος διαφθεῖρον ἅπαντας, οὐχ ἦντο τοῦ προτέρου, μῆνας δ'· καὶ πάλιν ἐν Ἀντιοχείᾳ σεισμὸς ἐπὶ ὥραν μίαν, καὶ χιλιάδες ε' συνεπόθησαν. Καὶ εἰ μὴ κατὰ τὸν δουερον δὲν εἶδὲ τις, ἔγραψαν ἐν τοῖς προδύροις, ε Χριστὸς μεθ' ἡμῶν, στήτε, πᾶσα ἡ πόλις συνεχώθη.

si fuerat, in ædium vestibulis hæc verba non per universa ruinis oppressa fuisset.

Ἐφάνη καὶ κομήτης ἡμέρας κ', καὶ μετὰ χρόνον τινα γέγονε ἀστέρων δρόμος ἀφ' ἑσπέρας ἕως πρωῆ, ὡς πάντας λέγειν ὅτι πίπτουσιν οἱ ἀστέρες. Εἶτα ὁ ἥλιος ἐλαμψε χωρὶς ἀκτίνων, ὡσπερ καὶ ἡ σελήνη. Τότε δὲ καὶ ἀνθρώπος ἦλθεν ἀπὸ δύσεως κωμοδρόμος, ἔχων κύνα ξανθὸν καὶ τυφλὸν, ὃς παρὰ τοῦ κωμοδρόμου κελεύμενος ἐποίησε θαυμάσια τινα. Καὶ ἀθεσμοκοῖται τινες εὐρεθέντες

ἠθριαμβεύθησαν καυλοτομηθέντες, μεγιστάνες ἑμοῦ ἅμα καὶ ἀρχιερεῖς, καὶ οὕτω περιεργόμενοι οὐκ ἐπιτρέψαντες ἐτελεύτησαν. Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ καὶ τὸ μέγα κήτος ἐάλω τὸ εἰς ἐνταυτοὺς τὴν Βυζαντιδα κατατρύχον πενήτηντα· τὰς νῆας τε γὰρ κατεδύβριζε καὶ τοὺς ἀνθρώπους διέφθειρεν, ᾧ ὄνομα Πορφύριος. Ποτὲ γοῦν δελφίνας δυώκων ἐν παραλλῶ κατασχέθη τέλματι, τῶν δελφίνων περὶ τὴν γῆν ἐκπηδησάντων. Καὶ οὕτως ἀλώσιμος γίνεται ὁ πάσης ἀνώτερος μηχανῆς ἐρώμενος τὸ πρὸ τοῦ. Μῆκος μὲν κήχεις τριάκοντα, εἶρος δὲ κήχεις δέκα κατὰ τὸν Καισαρέα Προκόπιον.

est, quamquam ante id temporis visus fuisset omnium habuit triginta cubitum, latitudinem decem,

Τότε δὴ καὶ τὰ τῶν Σηρῶν νῆματα, τοῦτ' ἐστὶν ἡ μετάξα, παρὰ Ῥωμαίους ἤρξαστο γίνεσθαι. Κατὰ γὰρ τὸν διαληφθέντα Προκόπιον ἤγετο μὲν ἡ μετάξα δι' ἐμπόρων ἐνταῦθα, οὐκ ἐγινώσκαστο δὲ οὐδ' ὅπως γίνεται οὐδ' ὅτι σηρῶν νῆματὰ ἐστὶ. Μοναχοὶ δὲ δύο τινὲς ἐξ Ἰνδίας ἐλθόντες τὴν γένεσιν αὐτῆς διεγήσαντο, καὶ ὑπισχυοῦντο κομίσαι τὸν τῶν σκληρῶν ἐκεῖνων γόνον, ὡς ὄντα καὶ πάνυ μικρὰ, δεξά τε Ῥωμαίους ὅπως ἐκεῖνα ζωογονοῦνται θαλάσσιμα καὶ εἰς ἀκύλινκας μεταβάλλονται, καὶ ὅπως δημιουργοῦσι τὴν μετάξαν. Ὁ δὲ καὶ πεποιθήσαστο, πολλὰ παρὰ τοῦ βασιλέως εὐεργετηθέντες.

Ἐπὶ ταύτης τῆς βασιλείας καὶ ἡ πέμπτη σύνοδος γέγονεν, ἀναθεματίσασα τὸν Ὀριγένην, εἰ καὶ πάλαι ἤχημαζε τὰ ἀσεβῆ τούτου δόγματα, προσέτι δὲ καὶ τὰς ὑπὲρ τοῦ Νεστορίου τοῦ Θεοδορήτου συνηγορίας, καὶ τὴν τοῦ Ἰβᾶ ἐπιστολὴν, ἣν πρὸς Μάρην τὸν Πέρσην ἔγραψε λέγουσαν μὴ τὸν Θεὸν Λόγον ἐκ τῆς Ἀειπαρθένου γεννηθῆναι.

Γίνωσκα δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι τῷ εἰκοστῷ ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου γέγονεν ἡ ἐν Νικαίᾳ πρώτη σύνοδος ὑπὸ Πατρῶν ἁγίων τη'. Ἐπιπῆρχον δὲ προεξάρχοντες τῆς συνόδου ταύτης Σιλβέστρος, πάππας Ῥώμης, Μητροφάνης Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδρείας, Εὐστάθιος Ἀντιοχείας καὶ Μακάριος Ἱεροσολύμων. Συνῆλθον δὲ κατὰ Ἀρείου βλασφημούντος τὸν Θεὸν Λόγον, καὶ κτίσμα λέγοντος αὐτὸν καὶ ἑτεροῦσιον τοῦ Πατρὸς, καὶ ὅτι ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν. Ὅν καθελοῦσα ἡ ἁγία σύνοδος τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἐκράτησεν.

Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου γέγονεν ἡ δευτέρα σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ Πατρῶν ἁγίων ῥ' κατὰ Μακεδονίου τοῦ Πνευματομάχου, ὅτε καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος τῆς Ἐκκλησίας ἐξεβλήθη. Ἐπιπῆρχον δὲ προεξάρχοντες τῆς συνόδου ταύτης Τιμόθεος Ἀλεξανδρείας, Μελέτιος Ἀντιοχείας, Κύριλλος Ἱεροσολύμων, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Δάμασος πάππας Ῥώμης, οἵτινες ἀνεθεματίσαν Μακεδόνιον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς σφ-

dam prodigiosa faciebat. Præterea cum reperti quidam essent illicitis utentes amplexibus, tanquam in triumpho per urbem, veretris prius amputatis, ducti sunt. Horum in numero quidam magnates et pontifices erant, qui hoc modo circumducti miseram vitam finiebant. Eodem tempore captus est ingens ille cetus, qui oram Byzantinam totos annos quinquaginta vexaverat; nam et naves demergere consueverat et homines perdere. Datum ei nomen erat Porphyrii. Cum autem delphinos aliquando persequeretur, in uligine mari vicina, delphinis se ad terram ejiicientibus, hæsit; quapropter captus conata et machinatione superior esse. Longitudinem habuit triginta cubitum, latitudinem decem, quemadmodum Procopius ille Cæsariensis scripsit.

Tunc et Serum telæ, nimirum metaxa, ceperunt apud Romanos elaborari. Nam ut ille ipse, cujus mentionem faciebamus modo, Procopius indicat, advehebatur quidem metaxa per mercatores Cpolim, sed ignorabatur quomodo fieret, nemine præterea sciente vermium illas telas esse. Monachi autem duo ex India cum venissent, originem metaxæ declararunt, polliciti se factum illorum vermium, ova perexigua scilicet, allaturos, Romanisque monstraturos quemadmodum illa fovendo animata in vermes mutantur metaxamque texant. Hoc ubi præstitissent, magnis ab imperatore muneribus ac beneficiis affecti sunt.

Eo regnante quintum quoque concilium coactum celebratumque fuit, in quo facta est Origenis execratio, quamquam impia illius dogmata jam olim vigerent. Eodem modo damnata sunt Theodoretæ pro Nestorio defensiones, et Ibæ ad Maren Persam scriptæ Litteræ, quibus inter alia continebatur Deum Sermonem ex Virgine perpetua natum non esse.

Volo te autem seire, dilecte filii, anno Constantinæ Magni vicessimo primam Nicææ synodum coivisse, ad quam 318 sacri Patres convenerint. Et præfuere Silvester papa Romanus, Metrophanes Cpolitianus, Alexander Alexandrinus, Eustathius Antiochenus, et Macarius Hierosolymorum antistes. Conventum fuit Arii causa, Deum sermonem afficientis ignominia, quem creatum quoddam esse diceret, et a natura essentiaque Patriæ alienum. Addebat fuisse tempus cum ille non existeret. Itaque sacrum hoc concilium Ario dejecto et abdicato rectam fidei sententiam confirmavit.

Rursus anno imperii Theodosii Magni secundo synodus altera Cpoli a 150 sanctis Patribus est celebrata contra Macedonium sancti Spiritus oppugnatorem. Eo durante concilio Gregorius ille Theologus hac ecclesia spoliatus et eiectionis est. Præsidebant Timotheus Alexandrinus, Meletius Antiochenus, Cyrillus Hierosolymitanus, Gregorius Theologus Cpolitianus, et Romanus papa Damasus; qui Macedonium execrati sunt, hominem adversus Spiritum sanctum contumeliose ac impie locutum,

tuum Solomonis respicientem in exstructam ab se Magnam Ecclesiam Dei maxillamque 269 suam comprimentem; 269 quo significaretur hoc ædificio novæ Hierosolymæ Solomonem esse superatum.

Cæterum ecclesiæ sanctorum Apostolorum trulla lignea versatilis a magno quidem Constantino primum est condita: verum et amplior facta et ita exstructa est, uti modo conspicitur, a Theodora Justiniani conjuge. Sacra tamen ara propterea relicta fuit, quod istis venerabiles patriarcharum et apostolorum reliquiæ sicut conditæ.

Scito etiam, dilecte filii, festum quod Hypapanta dicitur illis primum temporibus institutum fuisse, quod cæteroque de Joannis Chrysostomi sententia inter festa Domini non recensetur. Quemadmodum enim sex diebus omnia condidit, sic etiam sex festis ea complecti Deus voluit, quæ Christus per administrationem in carne sua effecit. Ea vero sunt Nativitas, Baptismus, Crux, Resurrectio, Assumptio et Quinquagesima. Restat festum septimum, quod omnem quietem habebit.

His annis etiam mare suos egressum limites ad tria milliaria versus Thraciam, agris et hominibus multis oppressis, ad loca pristina rediit. Secuta est Cpoli tanta tamque dira pestis ut mortui triduum insepulti manerent; nec enim ulla se via ratiove sepeliendi eos offerebat ob morientium multitudinem. Grassata est continuus Julio et Augusto mensibus. Hinc factum ut propter cadavera tota regio foeteret. Tam copiose autem homines passim extinguiebantur, ut imperator mille grabatos ac feretra fieri curaret, quibus cadavera exportarentur. Præterea mandavit ut plurimi currus ac muli cadaveribus iisdem efferendis servirent. Verum peste magis etiam invalescente complures in litus eiciebant. Ut uno denique verbo rem complectamur, nullus restabat locus in quo cadavera tam foetentia non jacerent. Simul existere tam horrenda tonitrua fulguraque, ut etiam nonnulli dormientes cremarentur. Accessit terræ motus per omnes sè partes orbis extendens; quo durante civitates omnes atque regiones in metu erant ne absorberentur. Hinc rursus ad duo milliaria suos extra fines mare procurrit, alterque terræ motus urbem dies decem ita succussit ut imperator ipse Nataliis Christi sine corona per urbem incederet. Secuta pestis alia, quæ totis quatuor mensibus nihilo mitius per bubones passim universos perimebat ac prior illa fecerat. Iterum quoque terræ motus Antiochiam corripuit ad unius horæ spatium, quo quinque millia hominum una sunt absorpta. Quodsi de somni cujusdam sententia, quod oblatum alicui per quietem scripsissent: « Christus nobiscum, state, » civitas

270 Conspectus est et cometes ad vicesimum usque diem, neque magno temporis interjecto spatio sidera visa sunt a vespera usque ad matutinum tempus discursitare, ita ut omnes ea decidere dicerent. Deinde sol absque radiis instar lunæ fulsit. Venit id temporis ab occidente vir quidam, qui passim pagos percursitabat et canem fulvum atque circum habebat, qui jussus a circulatore quædam

Ἡ δὲ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἐκκλησία δρομικῆ ξυλότρουλος ἐκτίσθη τὸ πρότερον παρὰ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ἐπεγαλύθη δὲ καὶ ὡς ἔχει νῦν κατεσκευάσθη παρὰ Θεοδοῦρας, γυναικὸς Ἰουστινιανοῦ. Τὸ δὲ ἅγιον βῆμα ἔκεισε εἰσὶν διὰ τὰ ἐν αὐτῷ κείμενα τίμια λείψανα πατριάρχων τε καὶ ἀποστόλων.

Γίνωσκε δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι κατ' ἐκεῖνο καιροῦ καὶ ἡ Ὑπαπαντὴ ἐορτάζεσθαι ἤρξατο, ἥτις κατὰ τὸν χρυσοβόρημον Ἰωάννην οὐκ ἔστιν ἐναριθμῖος ταῖς Δεσποτικαῖς ἐορταῖς. Ὡς γὰρ ἐν ἐξ ἡμέραις τὰ πάντα ἐποίησεν, οὕτω καὶ ἐν ἐξ ἐορταῖς τὰ τῆς ἐνοσάρχου οἰκονομίας ἐπλήρωσε, τῇ Γεννήσει, τῷ Βαπτίσματι, τῷ Σταυρῷ, τῇ Ἀναστάσει, τῇ Ἀναλήψει καὶ τῇ Πεντηκοστῇ. Λαίπεται οὖν ἡ ἐξέδομη, ἐν ἣ πᾶσα κατὰπαυσις.

Τότε καὶ ἡ θάλασσα ἐξεληοῦσα τῶν ὄριων αὐτῆς ἐπὶ μίλια τρία πρὸς τὰ μέρη τῆς Θράκης, καὶ πολλὰς χώρας καὶ ἀνθρώπους ἀποκνήζασα ὑπέστρεψε. Τότε δὲ καὶ θανατικὸν ἀνθρώπων ἐν Κωνσταντινουπόλει γέγονε. Τοσοῦτον δὲ ἦν ὥστε μένειν ἀτάφους τοὺς ἀποθνήσκοντας ἡμέρας γ'. οὐδὲ γὰρ ἦν ἕδος διὰ τὸ πλῆθος θάπτεσθαι. Ἐπεκράτει δὲ μήνας Ἰούλιον καὶ Αὐγουστον. Ἐνταῦθεν καὶ πᾶσα ἡ γῆ ἐπώζεσε διὰ τὰ πτώματα. Τοσοῦτον δὲ τὸ πλῆθος τῶν ἀποθνησκόντων ἦν ὥστε χιλοὺς κρηθότους τὸν βασιλεῖα ποιῆσαι χάριν τοῦ ἀποκομιζέσθαι αὐτοῦς. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀμάξεις πλείους καὶ ἡμιόνους ὡσαύτως ἐκέλευσεν ἐπὶ τῇ μετακομιδῇ αὐτῶν ὑψηρετεῖν. Ἐπιτετιομένης δὲ τῆς θνήσεως εἰς τὸν αἰγιαλὸν τοὺς πλείους ἐβρίπτον. Καὶ ἀπλῶς εἶπειν, τόπος οὐκ ἦν ἐν ᾧ οὐκ ἔκειντο νεκροὶ ἀπόζοντες. Βρονταὶ δὲ καὶ ἀστραπαὶ τοσοῦτον γέγονας φοβεραὶ ὥστε καὶ καθυδόντας τινας καυθῆναι. Γέγονε καὶ σεισμὸς παγκόσμιος· πᾶσαι γὰρ πόλεις καὶ χώραι καταποθῆναι ἐκινδύνευον. Καὶ ἡ θάλασσα μίλια β' παρεξέβη. Δεύτερος αὖθις σεισμὸς ἡμέρας δέκα, δι' ὄλου σείων, ὡς καὶ τὸν βασιλεῖα χωρὶς στέμματος διελεύειν τὴν τοῦ Χριστοῦ γέννων ἡμέραν. Ἐτερὸν θανατικὸν ἐκ βουθῶνος διαφθεῖρον ἅπαντας, οὐκ ἦντο τοῦ προτέρου, μήνας δ'. Καὶ πάλιν ἐν Ἀντιοχείᾳ σεισμὸς ἐπὶ ὥραν μίαν, καὶ χιλιᾶδες ε' συνεπόθησαν. Καὶ εἰ μὴ κατὰ τὸν θυετρον οὐκ εἶδὲ τις, ἔγραψαν ἐν τοῖς προδύροις, « Χριστὸς μεθ' ἡμῶν, στήτε, » πᾶσα ἡ πόλις συνεχώθη.

fuera, in ædium vestibulis hæc verba non per-

Ἐφάνη καὶ κομήτης ἡμέρας κ', καὶ μετὰ χρόνον τινὰ γέγονεν ἀστέρων δρόμος ἀφ' ἑσπέρας ἕως πρωῆ, ὡς πάντας λέγειν ὅτι πέπτουσιν οἱ ἀστέρες. Εἶτα ὁ ἥλιος ἔλαμψε χωρὶς ἀκτίνων, ὡσπερ καὶ ἡ σιλήνη. Τότε δὲ καὶ ἄνθρωπος ἦλθεν ἀπὸ δύσεως κωμοδρόμος, ἔχων κύνα ξανθὸν καὶ τυφλὸν, δεσπότην τοῦ κωμοδρόμου κλειόμενος ἐποίει θαυμάσια τινα. Καὶ ἀθεσμοκοῖται τινες εὐρεθέντες

ἐθριαμθεύθησαν καυλοτομηθέντες, μεγιστάνες ἑμοῦ ἅ καὶ ἀρχιερεῖς, καὶ οὕτως περιαιγόμενοι οἰκτρῶς ἐτελεύτησαν. Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ καὶ τὸ μέγα κῆτος ἐάλω τὸ εἰς ἐνταυτοὺς τὴν Βυζαντιδα κατατρῦχον πενήτηντα· τὰς νῆας τε γὰρ καταδύθιζε καὶ τοὺς ἀνθρώπους διέφθειρεν, ᾧ ὄνομα Πορφύριος. Ποτὲ γοῦν δελφίνας διώκων ἐν παραλίῳ κατεσγέθη τέλματι, τῶν δελφίνων περὶ τὴν γῆν ἐκπρηθάντων. Καὶ οὕτως ἀλώσιμος γίνεται ὁ πάσης ἀνώτερος μηχανῆς ἐρώμενος τὸ πρὸ τοῦ. Μῆκος μὲν πήχεις τριάκοντα, εἶδος δὲ πήχεις δέκα κατὰ τὸν Καισαρέα Προκόπιον.

est, quanquam ante id temporis visus fuisset omninem habuit triginta cubitum, latitudinem decem,

Τότε δὴ καὶ τὰ τῶν Σηρῶν νῆματα, τοῦτε' ἐστὶν ἢ μετὰ, παρὰ Ῥωμαίους ἤρξασθαι γίνεσθαι. Κατὰ γὰρ τὸν διαληφθέντα Προκόπιον ἤγετο μὲν ἡ μετὰ δι' ἐμπορῶν ἐνταῦθα, οὐκ ἐγινώσκετο δὲ οὐθ' ὅπως γίνεται οὐθ' ὅτι σηρῶν νῆματὰ ἐστὶ. Μοναχοὶ δὲ δύο τινὲς ἐξ Ἰνδίας ἐλθόντες τὴν γένεσιν αὐτῆς διεγήσαντο, καὶ ὑπισχυοῦντο κομίσαι τὸν τῶν σκυλῆων ἐκείνων γόνον, ὃν ὄντα καὶ πᾶν σμικρὰ, δεῖξαι τε Ῥωμαίοις ὅπως ἐκεῖνα ζωογονοῦνται θαλάσσιμα καὶ εἰς σκύληκας μεταβάλλονται, καὶ ὅπως δημιουργοῦσι τὴν μετὰξιν. Ὁ δὲ καὶ πεποιθήκασιν, πολλὰ παρὰ τοῦ βασιλέως εὐεργετηθέντες.

Ἐπὶ ταύτης τῆς βασιλείας καὶ ἡ πέμπτη σύνοδος γέγονεν, ἀναθεματίσασα τὸν Ἀριγίνην, εἰ καὶ πάλαι ἤκμαζε τὰ ἀσεβῆ τούτου δόγματα, προσέτι δὲ καὶ τὰς ὑπερ τοῦ Νεστορίου τοῦ Θεοδορητοῦ συνηγορίας, καὶ τὴν τοῦ Ἰῶα ἐπιστολὴν, ἣν πρὸς Μάρην τὸν Πέρσην ἔγραψε λέγουσαν μὴ τὸν Θεὸν Λόγον ἐκ τῆς Ἀειπαρθένου γεννηθῆναι.

Γίνωσκε δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι τῷ εἰκοστῷ ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου γέγονεν ἡ ἐν Νικαίᾳ πρώτη σύνοδος ὑπὸ Πατρῶν ἁγίων τῆς Ἰππύρχου δὲ προεξάρχοντες τῆς συνόδου ταύτης Σιλβέστρο· πάππας Ῥώμης, Μητροφάνης Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδρίας, Εὐστάθιος Ἀντιοχείας καὶ Μακάριος Ἱεροσολύμων. Συνῆλθον δὲ κατὰ Ἀρείου βλασφημοῦντος τὸν Θεὸν Λόγον, καὶ κτίσμα λέγοντος αὐτὸν καὶ ἑτεροῦσιον τοῦ Πατρὸς, καὶ ὅτι ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν. Ὁν καθελοῦσα ἡ ἅγια σύνοδος τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἐκράτησεν.

Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου γέγονεν ἡ δευτέρα σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ Πατρῶν ἁγίων γ' κατὰ Μακεδόνιου τοῦ Πνευματομάχου, ὅτε καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος τῆς Ἐκκλησίας ἐξεβλήθη. Ὑπὸ τῆς προεξάρχοντες τῆς συνόδου ταύτης Τιμόθεος Ἀλεξανδρίας, Μελέτιος Ἀντιοχείας, Κύριλλος Ἱεροσολύμων, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Δάμασος πάππας Ῥώμης, οἵτινες ἀνεθεματίσαν Μακεδόνιον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς σφ-

dam prodigiosa faciebat. Præterea cum reperti quidam essent illicitis utentes amplexibus, tanquam in triumpho per urbem, veteris prius amputatis, ducti sunt. Horum in numero quidam magnates et pontifices erant, qui hoc modo circumducti misere vitam finiēbant. Eodem tempore captus est ingens ille cetus, qui oram Byzantinam totos annos quinquaginta vexaverat; nam et naves demergere consueverat et homines perdere. Datum ei nomen erat Porphyrii. Cum autem delphinus aliquando persequeretur, in ulgine mari vicina, delphinis se ad terram ejiēntibus, hæsit; quapropter captus conatu et machinatione superior esse. Longitudinem habuit triginta cubitum, latitudinem decem, quemadmodum Procopius ille Cæsariensis scripsit.

Tunc et Serum telæ, nimirum metaxa, ceperunt apud Romanos elaborari. Nam ut ille ipse, cujus mentionem faciebamus modo, Procopius indicat, advehebatur quidem metaxa per mercatores Cpolitim, sed ignorabatur quomodo fieret, nemine præterea sciente vermium illas telas esse. Monachi autem duo ex India cum venissent, originem metaxæ declararunt, polliciti se fortum illorum vermium, ova perexigua scilicet, allaturos, Romanisque monstraturos quemadmodum illa fovendo animata in vermes mutantur metaxamque texant. Hoc ubi præstitissent, magnis ab imperatore muneribus ac beneficiis affecti sunt.

Eo regnante quintum quoque concilium coactum celebratumque fuit, in quo facta est Origenis execratio, quanquam impia illius dogmata jam olim vigerent. Eodem modo damnata sunt Theodoresi pro Nestorio defensiones, et Ibae ad Maren Persam scriptæ Litteræ, quibus inter alia continebatur Deum Sermonem ex Virgine perpetua natum non esse.

Volo te autem seire, dilecte filii, anno Constantini Magni viceesimo primam Nicææ synodum coivisse, ad quam 318 sacri Patres convenerint. Et præfuere Silvester papa Romanus, Metrophanes Cpolitianus, Alexander Alexandrinus, Eustathius Antiochenus, et Macarius Hierosolymorum antistes. Convenit fuit Arij causa, Deum sermonem afficientis ignominia, 271 quem creatum quoddam esse diceret, et a natura essentiaque Patriæ alienum. Addebat fuisse tempus cum ille non existeret. Itaque sacrum hoc concilium Ario dejecto et abdicato rectam fidei sententiam confirmavit.

Rursus anno imperii Theodosii Magni secundo synodus altera Cpoli a 150 sanctis Patribus est celebrata contra Macedoniam sancti Spiritus oppugnatorem. Eo durante concilio Gregorius ille Theologus hac ecclesia spoliatus et eiectus est. Præsidebant Timotheus Alexandrinus, Melesius Antiochenus, Cyrillus Hierosolymitanus, Gregorius Theologus Cpolitianus, et Romanus papa Damasus; qui Macedoniam execrati sunt, hominem adversus Spiritum sanctum contumeliose ac impie locutum,

itemque Sabellium et Apollinarium Laodiceæ antistitem.

Hinc anno imperii Theodosii minoris 13 concilium tertium Ephesi habitum est, quo in concilio præsidebant Cyrillus Alexandrinus, Celestinus papa Romanus, Juvenalis Hierosolymitanus. Convenere Patres adversus Nestorium Cpoli pontificem, qui Ephesi præsens aiebat sacrosanctam Virginem Mariam vere Deiparam nec esse nec dici posse. Tunc et septem illi pueri sunt experrecti, qui sub Decio conscripti obdormierant.

Deinceps imperante Marciano quarta synodus 620 Patrum Chalcedone coivit, cujus præsides erant Leo papa Romanus, Anatolius Cpolitianus, Juvenalis Hierosolymorum antistites. Collecta fuit adversus Eutychem et Dioscorum, qui Domini carnem cum nostra negabant ejusdem esse tum essentia tum naturæ: nimirum volebant duabus quibusdam ex naturis unionem factam esse, verum deinceps post unionem naturam unam effectam fuisse. Fabulose nugabantur iidem Dominum imaginarie carnem gestasse; ac præterea passionem divinitati attribuebant. Hos ergo tanquam blasphemos ordine motos execrati sunt, divinitusque censuerunt naturas duas in Christo incorruptibiles et immutabiles existere.

Secundum hæc anno regni Justiniani magni deieino quarto Cpoli quinta synodus a 165 Patribus est celebrata, cui præerant Eutychius Cpolitianus, Apollinarius Alexandrinus, Dominus Antiochenus, Vigilius Romanus papa. Severi causæ conventus hic institutus fuit, qui Acephalus dicebatur, itemque prave sentientis Origenis. Nam is nugaciter admodum tradidit animos ante corpora existere deque corporibus aliis in alia migrare; finem suppliciorum aliquem fore; malos genios in pristinum statum aliquando restitutum 272 iri; corpora nostra non eadem resurrectura. Paradisum quoque trahebat in allegoricum sensum, quippe quem sensibile fuisse negaret, asserendo etiam Adamum in carne formatum non esse.

Dehinc Pogonato Constantino imperante sexta synodus exstitit Cpoli, Patrum omnino 285. Confirmarunt isti hoc in concilio quinque celebratum hactenus sacrarum synodorum decreta, setiamque Monotheletarum execrati sunt, duas esse voluntates naturales et operationes in Christo asserentes; Sergium denique ac Pyrrhum itemque Honorium Romanum antistitem sacris ordinibus submoverunt.

Tandem sub Constantino Constantini Copronymi nepote, ac matre ipsius Irena, collecta fuit altera Nicæna synodus, in qua Patres comparuere 308, ut sacras imagines erigerent et Christianorum accusatores confutarent, qui propterea criminabantur eos tanquam simulacrorum adoratores, quod imagines sacras colerent. Definiverunt autem venerandum crucem una cum religionis imaginibus ad-

μουντα, και συν αυτω̄ Σεβέλλιον και 'Απολλινάριον τον της Λαοδικείας πρόεδρον.

'Εν δε τῷ ιγ̄ ε̄τει της βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ γέγονεν ἡ ἐν Ἐφέσῳ τρίτη σύνοδος. Ἐπιήρχον δὲ οἱ της συνόδου ταύτης προκαθημένοι Κύριλλος, Ἀλεξανδρείας, Κελεστίνος πάππας Ῥώμης, Ἰουδηνάλιος, Ἰεροσολύμων. Συνήλθον δὲ κατὰ Νεστορίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, παρόντος και αὐτοῦ ἐν Ἐφέσῳ και λέγοντος μὴ θεεσκεν ἀληθῶς; την ἁγίαν παρθένον Μαρίαν και εἶναι και λέγεσθαι. Τότε και οἱ ε̄ παῖδες ἀνάστησαν οἱ ἐπὶ Δεκίου κοιμηθέντες.

'Ἐπὶ δὲ Μαρκιανοῦ βασιλείῳ γέγονεν ἡ τετάρτη ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος; ἐπὶ Πατρῶν ἑξακοσίων τριάκοντα, ἡ; ἡγούντο ἄνων πάππα; Ῥώμης, Ἀνατόλιος Κωνσταντινουπόλεως, Ἰουδηνάλιος; Ἰεροσολύμων. Συνήλθον δὲ κατὰ Εὐτυχούς και Διοσκορού, λεγόντων μὴ εἶναι την σάρκα τοῦ Κυρίου ὁμοουσίον ἡμῖν, ἀλλ' ἐκ δύο μὲν φύσεων την ἑνωσιν γενέσθαι, μίαν δὲ ἀποτελεσθῆναι μετὰ την ἑνωσιν, μυθολογούντων δὲ και φαντασίᾳ φηρῆσαι την σάρκα τον Κύριον, και τῇ θεότητι κ.θ.μηα προσμεμόντων. Οὐ; καθελόντες ὡς βλασφημους ἀναθεμάτισαν, και δύο φύσει; ἐπὶ Χριστοῦ ἀσφάρτους και ἀτρέπτους σαφῶς ἐθεολόγησαν.

'Ἐν δε τῷ ιδ̄ ε̄τει της βασιλείας Ἰουστινιανοῡ τοῡ μεγάλου ἐν Κωνσταντινουπόλει γέγονεν ἡ πέμπτη σύνοδος; ἐπὶ Πατρῶν ρξ̄ε'. Ἠγούντο δὲ ταύτης; Εὐτύχιος; Κωνσταντινουπόλεως; Ἀπολλινάριος; Ἀλεξανδρείας, Ἀδόμος Ἀντιοχείας, Βυργλιος; πάππας Ῥώμης. Συνήλθον δὲ κατὰ Σεβήρου τοῦ ἀκεφάλου και τοῦ ματαιόφρονος Ἀριγένους· ἐληρθεῖται καὶ γὰρ τὰρ ψυχὰ; προὔπαρχειν των σωμάτων, την τε μετεμψύχωσιν ἐδόξαζε, και τέλος εἶναι της καλῆσεως; ἔλεγε, και την των θαιμόνων εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάστασιν, και τὰ σώματα δὲ ἡμῶν μὴ ἀνίστασθαι ταυτὰ ἐν τῇ ἀναστάσει. Τὸν παρὰδεισον ἠλληγορεῖ· μήτε γὰρ αἰσθητὸν αὐτὸν ἔλεγεν εἶναι, μήτε μὴν ἐν σαρκὶ πλασθῆναι τον Ἄδὰμ.

'Ἐπὶ δε της βασιλείας Κωνσταντινοῡ τοῡ ἑνωτάτου γέγονε σύνοδος ἡ ε̄' ἐπὶ σπ̄ε Πατρῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, βεβαιωσάντων μὲν και τὰ δόγματα των προλαβουσῶν ἁγίων πέντε συνόδων; ἀναθεματισάντων δὲ και την των Μονοθελητῶν αἵρεσιν και δύο θελήσεις φυσικὰς και ἐνεργεῖας ἐν Χριστῷ βεβαιωσάντων, και καθελόντων Σέργιον και Πύρρον, ὡσαύτως δὲ και Ὀυῆριον Ῥώμης.

'Ἐπὶ δε Κωνσταντινοῡ ἐγγόνου Κωνσταντινοῡ τοῡ Κοπρωνύμου, και Ειρήνης της μητρός; αὐτοῦ, γέγονεν ἡ ἐν Νικαίᾳ τὸ δεῦτερον σύνοδος ἐπὶ Πατρῶν τη, ἐπὶ ἀνοσιγλώσει των ἁγίων εἰκότων και καθαίρεσει των Χριστιανοκατηγόρων, οἱ διείσυρον τοὺς Χριστιανούς ὡς εἰδωλα τάχα προσκυνοῦντας; τὰ; ἀγίας εἰκόνας. Διωρίσαντο λοιπὸν οἱ Πατέρες οὗτοι τον σῆμιον σταυρὸν και τὰ; σειπτά; εἰκόνας

προσκυνεῖσθαι, τοὺς δὲ εἰκονομάχους ἢ Χριστομά- A
χους ἐκ μέσου ποιήσαντες.

Γίνωσκε δὲ ἀγαπητὲ, ὅτι τὴν τοῦ Θεοῦ μεγάλῃν ἐκκλησίαν ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνεγείρας ἔστησε καὶ τὴν στήλην αὐτοῦ ἐν ὑψηλῷ κλίον, τῇ μὲν ἀριστερᾷ χειρὶ κρατοῦσαν σφαῖραν μετὰ σταυροῦ, ἀφ' οὗ δηλοῦται ὅτι διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν ἐγκρατῆς γέγονε τῆς γῆς (σφαιροειδῆς καὶ γὰρ ἡ γῆ), τὴν δὲ δεξιάν χειρὰ κατὰ ἀνατολὴν ἀνατεταμένην ἔχουσαν, καὶ ἐπαπειλοῦσαν ὡσπερ τοῖς Πέρσαις καὶ παρεγγυῶσαν ἡσυχῇ μένειν καὶ μὴ χωρεῖν ὄλωσ ἑνταῦθα· οὐδὲ γὰρ συμφέρει αὐτοῖς. Ἐν δὲ τῷ λη' ἐνιαυτῷ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς οὗτος ἀφάρτων ἐλ τοῦ Κυρίου σῶμα ἔλεγεν εἶναι καὶ τῶν φυσικῶν παθῶν ἀνεπίδεκτον, καὶ οὕτως ἐσθίειν πρὸ τοῦ πάθους καὶ πίνειν καθά ἡ καὶ μετὰ τὸ πά- B
θος. Ἄλλὰ καὶ τὸν πατριάρχῃν Εὐτύχιον μὴ καταδεχόμενον ταῦτα ἐξορίζει ἐν Ἀμασειᾷ, ὅθεν καὶ ὤρμητο.

Μετὰ δὲ Ἰουστινιανὸν Ἰουστίνος ὁ ἀνεψιὸς αὐ-
τοῦ ἔτη ιγ'. Οὗτος κτίσας παλάτιον ἐξω τῆς πόλεως καὶ λιμένα ἐν αὐτῇ τῇ πόλει, τὰ μὲν Σοφίας ἐκάλεσε, τὰ δὲ Σοφιανᾶς, εἰς δόγμα τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Σοφίας. Ἡ θαυμαστὴ αὕτη Σοφία ἐπισυνάξασα εἰ που ἦσαν ἐνέχυρα κείμενα τοῖς δεσπόταις ταῦτα δίδωκε, τὰ δὲ δάνειο τοῖς θανατοῦσιν ἐπανεσώζατο οἰκοῦν. Κατ' ἐκεῖνο καιρὸν ἀνεφάνη καὶ ὁ ὑλεψὸς Ἰουδαῖος ὁ τὸ παιδίον αὐτοῦ διὰ τὸ ἐνωθῆναι Χρι- C
στουαντὸς παῖδιος; καὶ φαγεῖν ἀπὸ τῆς μυστικῆς τραπέζης βελῶν εἰς τὴν κάμινον, εἰ καὶ οὐκ ἐφλέχθη τῆς Θεοτόκου φυλαξάσης αὐτὸ, καθά ἡ τὸ παιδίον διεβεβαιοῦτο. Ταύτην τοι καὶ τοῦ τοιούτου θαύματος διὰ τοῦ πατριάρχου Μηνᾶ γνωρισθέντος τῷ βασιλεῖ, μετακαλεῖται ὁ Ἰουδαῖος. Πολλὰ τοίνυν παραινθεῖς καὶ μὴ πεισθεὶς τῆς οἰκείας ἀποστερεῖται ζωῆς ὡς φο νεὺς τοῦ ἰδίου παιδός.

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ διαληφθέντος βασιλέως Ἰουστίνου δὴ τοῦ Θρακῆς, ἡμέρᾳ γ' ὥρα ε', πίπτει ὁ τροῦλος τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλῃς ἐκκλησίας, καὶ συνετριβῆ ὁ ἀξιοθαύμαστος ἄμωβον, ἡ πολῦτιμος σωλαία καὶ τὸ πολυποικίλον ἔδαφος. Ζητεῖ τὴν αἰτίαν ὁ βασιλεὺς. Μανθάνει πρὸς τοῖς ἄλλοις; καὶ τοῦτο, ὅτι D
διὰ τὸ ὑπερμῆκην γενέσθαι τὸν τροῦλον ἐπὶ τὸ πανταχοῦ ὄρασθαι αὐτὸς ἑαυτὸν βασιτάζειν οὐκ ἔδύνατο: Ὅθεν ἀνεγείρεται αὐτῷ, πεινῶν δὲ λιπέμενος πρὸς τὸ πρῶτον ὕψος, ὄργυιῶν ιε'.

strueretur, ita tamen ut prioris sublimitatis respectu tantum non campestre solum æquare vi-
deretur, ad orgyas 15 excitata.

Μετὰ δὲ Ἰουστίνου Τιβερίου ὁ Θράξ ἔτη δ', μετὰ δὲ τοῦτον Μαυρίκιος ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ καὶ Καῖσαρ ἔτη κ'. Οὗτος ἔκτισε τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ναὸν τῶν ἁγίων μ'. Ἐφ' οὗ παιδίον ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει χωρὶς ὀφθαλμῶν καὶ χειρῶν· πρὸς δὲ τῷ ἰσχυρῷ ἰχθύος οὐρὰ προσφυῆς αὐτῷ ὑπῆρχε. Καὶ κύων ὠσαύτως; ἐξάπους λεοντοκέφαλος. Καὶ ἐν τῇ Θράκῃ δ.ο παιδία ἐγεννήθησαν, ὧν τὸ μὲν τετράπουν, τὸ δὲ

A rari debere, ac imaginum Christianique oppugnatores compescendos esse.

Cæterum his cognitissimum illud etiam scito, dilecte fili, quod videlicet Justinianus Magna illa Dei Ecclesia condita suam quoque statuat columnam sublimi collocaverit, læva manu globum insignitum cruce continentem, quo significatur eum per fidem in Christum totius terrarum orbis imperio positum esse, qui et ipse globi formam refert; dextram vero orientem versus extendentem, quasi Persis minuitur eosque jubeat esse tranquillos nec ad urbem propius accedere, quod illud ipsis detrimento sit futurum. Cum autem imperator annos jam 38 rerum potitus fuisset, profiteri cœpit Domini corpus interitus ac naturalium affectionum B
prorsus expers fuisse; itaque cibis ac potu ante resurrectionem usum, uti post ipsam quoque passionem vesci consueverit. Cumque non probaret hæc Euty chius patriarcha, Justinianus eum Amasiam relegavit, unde Cpolim venerat.

Post Justinianum Justinus, ejus sorore natus, tredecim annos imperavit. Is extra urbem palatio et ipsa in urbe portu condito, illud quidem Sophiana nuncupavit, hunc vero Sophiæ portum, de Sophiæ conjugis nomine; quæ sane admirandæ virtutis mulier coactis undecunquæ pignoribus, cum usuras de suo generatoribus numerasset, dominis ea suis restituit. Erat id temporis Judæus quidam vitri confiator, qui filium suum propterea quod Christianis se pueris conjunxisset deque my- C
stica mensa comedisset, in fornacem coniecit. Puer tamen 273 haudquaquam flammis absumptus est, ipsa eum Deipara conservante incolumem, uti quidem affirmabat. Itaque tanto prodigio per Menam patriarcham imperatori expositio, Judæus accessit; cumque multis exhortationibus factis ad meliorem mentem revocari non posset, tanquam suæ sobolis interfector vita privatur.

Illud etiam velim animadvertas, anno secundo imperatoris, cujus nunc mentionem facimus, Justinini Thracis, die tertio, hora quinta, trullam Magnæ Dei Ecclesiæ collapsam, quo casu attrita fuerint dignum illud admirationis suggestum, solca maximi pretii et varium denique pavimentum. Ejus rei causam cum imperator indagaret, hoc etiam inter cætera deprehendit, trullam propterea quod ingentis altitudinis esset, ut ubivis locorum conspiceretur, se ipsam gestare non potuisse. Quapropter operam dedit imperator ut de novo ex-

Post Justinum Tiberius, Thracia et ipse oriundus, quatuor annis rebus præfuit. Tiberio Mauricius gener successit, Cæsar ante declaratus, aunisque viginti totis imperavit. Is templum quadraginta sanctorum Cpoli condidit. Natus est etiam ipso regnante puer Cpoli, qui oculis manibusque carebat, cauda piscina ad coxendices naturaliter adhærente. Præterea canis sex pedes et leoninum

caput habens. Item duo in Thracia infantes, quorum unus quadrupes erat, alter biceps. Perhibent autem iis urbibus, in quibus hujusmodi fetus nascantur, minime fausta portendi. Conspicua sunt etiam in amne Nilo sole primum oriente duo quædam animalia, formam humanam referentia, viri unum, mulieris alterum: Sirenes appellari solent, blandis quidem illa vocibus utentia, sed plane letifera, speciem quamdam humanæ ac volucrum ex æquo consimilem præbentia. Quæ ubi conspici cõpissent, populus una cum præfecto stupore quodam correpti per adjurationem astrinxerunt, ne prius discederent quam uiversi tam raro se spectaculo exsaturassent. Ita factum ut ad nonam usque horam commorata deinceps fluvio se mergerent. Hinc crocodili egressi sunt, plurimosque mortales neci dederunt. Est autem crocodilus bellua quædam pisci consimilis, ingens, quadrupes, dorsi spinam nigram habens, albo ventre, diducto et hianti prorsus ore ad humeros usque, maxilla superiore mobili, cauda insigniter aspera. Non raro ab animali quodam interficitur, quod hidrym vocant et in eodem fluvio degit canisque formam crocodilo affert. Ore 274 crocodilus aperto consuevit dormire. Quamobrem hidrys eo conspecto in cœno se volutat, ac per os crocodili ad ventrem usque progressa per anum ejus, eroso ventre, rursus exit, et crocodilum mortuum relinquit.

Cæterum Mauricius hic imperator instituit ut die præparationis supplicationes in Blachernis fiant et ad Chalcopterea usque procedatur. Accidit deinceps ut dux Mauricii quidam castra Romana fossis munita Barbaris proderet, in quibus erant ad duodecim millia militum, qui propterea sic multabantur quod seditionem concitassent. Cum autem postulare a Mauricio Chaganus, Scytharum septentrionalium rex, ut pro singulis redimendis ex æquo dimidium aureum penderet, ut hoc præstaret persuaderi non potuit. Quapropter omnes a Barbaris sunt interfecti. Tum vero delictum suum imperator agnoscere, solitariaque vitæ deditos omnibus in locis orare ut ejus veniam sibi precibus impetrarent. Secundum hæc profecto ad ipsum Magistriano, de illius indicatione cognoscit animam quidem salutem consecuturam, sed ipsum magna cum ærumna et afflictione imperium amissurum. Neque temporis multum intercessit, cum per quietem ei somnium terroris plenum offertur. Nam videre sibi videbatur ipsum Dominum in solio consistentem et hujusmodi se verbis compellantem: « Ubinam pœnas luere mavis, in hac an in altera vita? » Cum respondisset in hac se puniri malle, vocem aliam audivit: « Tradite igitur eum Phocæ tyranno. » Tum experrectus Mauricius, intellectoque Phocam illum ipsum esse qui Dyrhachii foret in præsidio, nec ita pridem ad imperatorem venisset ut menstrua congiaria commilitonibus suis impetraret, illaque de causa graviter vapulans eo reversus fuisset unde venerat, justo Dei se judicio pœnas luitarum agnovit, qui a Domino tali viro traderetur. Itaque continuo Philippicum per ac-

δικέφαλον. Λέγουσι δὲ μὴ προσημεῖν ἀγαθὰ ταῖς πόλεσιν ἐν αἷς τὰ τοιαῦτα τίκονται. Ἐφάντησαν δὲ καὶ ἐν τῷ Νεῖλῳ ποταμῷ, ἡλίου ἀνατέλλοντος, ἀνθρώπομορφα δύο ζῶα, ἀνὴρ τε καὶ γυνή, ἅπερ καὶ Σεῖρηνες προσαγορεύονται, ἡδύφθογα πάνυ καὶ θανατηφόρα, ἀνθρωποπετεινόμορφα. Ὁ δὲ λαὸς μετὰ τοῦ ἐπάρχου θαυμάζοντες ὠρκίζον αὐτὰ μὴ ἀναχωρῆσαι, πρὶν ἢν ἅπαντες ἐμφορηθῶσι τῆς παραδόξου θείας αὐτῶν. Ὅθεν καὶ μείναντα μέχρις ὥρας θ' κατέβυσαν εἰς τὸν ποταμὸν. Ἐκείθεν δὲ κροκόδειλοι: ἐξῆλθον, καὶ πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων διέφθειραν. Ὁ δὲ κροκόδειλος: ἐχθυλόθηρ μέγα: ἐστὶ τετράπους, τὴν μὲν ῥόχιν μέλας, τὴν δὲ γαστέρα λευκὸς, τὸ στόμα φθάνον ἀχρι τῶν ὠμων, τὴν δὲ ὠ γένυν κινῶν, καὶ τὴν οὐρὰν τραχύς. Ἀναίρει δὲ τοῦτον πολλάκις ἡ ἰδρὺς λεγομένη, ἐν τῷ αὐτῷ ποταμῷ τυγχάνουσα καὶ μορφήν ἔχουσα κυνὸς, τοιουτοτρόπως δέ. Τὸ στόμα διανοίγαν ὁ κροκόδειλος οὕτω καθέυδει. Ἡ γοῦν ἰδρὺς ἐγκλισισμένη πηλῷ καὶ διὰ τοῦ στόματος αὐτοῦ πρὸς τὴν γαστέρα χωρῆσασα καὶ ταύτην διαβρῆξασα διὰ τῆς ἰδρας: ἐξέρχεται, νεκρὸν αὐτὸν ἐντεῦθεν καταλιμπάνουσα.

representat. In hunc autem modum hidrys exitium

Ὅτος ὁ Μαυρίκιος δὲτάξατο τὴν Βλαχερνίσσαν λιτανεύειν κατὰ Παρασκευὴν καὶ εἰς τὰ Χαλκοπρατεῖα ἔρχεσθαι. Ὁ τοῦ Μαυρικίου στρατηγὸς παρέδωκε τὸ Ῥωμαϊκὸν φροσάειον τοῖς βαρβάροις διὰ τὴν ἀνταρσίαν δῆθεν αὐτῶν, ὡσεὶ χιλιάδας β'· καὶ ζητηθεὶς ὁ Μαυρίκιος ὑπὲρ μίαις ἐκάστης ψυχῆς παρὰ Χαγάνου τοῦ τῶν προσακίων Σκυθῶν βασιλέως ἀνά νομίσματος τὸ ἤμισυ, δοῦναι οὐκ ἐπέισθη, καὶ οὕτω πάντες ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἀπεκτάνθησαν. Ἐφ' ᾧ τῶν κατὰ τόπους μοναχῶν ὁ βασιλεὺς: ἐδέετο διὰ τὸ ἀμάρτημα. Κάκειθεν οὖν ἐλθόντος τοῦ Μαγιστριανοῦ ἔραθεν ὅτι ἡ μὲν ψυχὴ αὐτοῦ σώζεται, μετὰ πόνου δὲ καὶ θλίψεως τῆς βασιλείας ἐκπίπτει. Οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ ὄναρ ὄρα φρίκης μεστόν. Αὐτὸν ὄρα τὸν Κύριον ἐπὶ θρόνου καθήμενον, καὶ οὕτω λέγοντα πρὸς αὐτόν: « Ποῦ θέλεις τιμωρηθῆναι, ἂνε ἡ ἐκεῖ; » Καὶ ὅς, « Ὅδε βούλομαι τιμωρηθῆναι: » εἰπὼν ἀκούει τηνικαῦτα, « Παράδοτε αὐτὸν Φωκᾷ τῷ τυράννῳ. » Καὶ ὁ Μαυρίκιος ἀφρυπνισθεὶς, καὶ μαθὼν εἶναι Φωκᾶν τὸν ἐν Δυρρῶχιῳ φυλάσσοντα, ἐλθόντα δὲ πρὸς αὐτὸν τὸν βασιλέα χάρις τοῦ λαβεῖν τὰ μηναιορῳγία τῶν συστρατιωτῶν αὐτοῦ καὶ τυφθέντα δεινῶς καὶ οὕτω: ὅθεν ἦλθεν ὑποστρέψαντα, ἀξίαν ἔγνω τηνικαῦτα τὴν δίκην δοῦναι, εἰ γε τοιούτῳ ὑπὸ Κυρίου παρεδόθη ἀνδρὶ. Ἐπὶ τούτοις οὖν μεταπέλλεται διὰ τοῦ παρακοιμωμένου τὸν Φιλιππικόν· ἐφθασε γὰρ πολλῶν αὐτὸν ἀξιώσασαι δεινῶν. Γυναικάδελφος ἦν τοῦ Μαυρικίου ὁ Φιλιππικὸς οὗτος: εἰς ἐκστρατείας ἐκπεμφθεὶς, καὶ νικητῆς ἐπαναζεύξας φθόνου πυρκαῖαν ἤγειρε καθ' ἑαυτοῦ, εἰ γε καὶ μάλλον ἐφθασε μαθεῖν ὁ Μαυρίκιος: ὅτι διαδέχεται τὶς αὐτὸν ἔχων τὸ στοιχεῖον ἐν ἀρχῇ τῆς αὐτοῦ κλησεως, ὡς ἐντεῦθεν εἶπεν τὸν Μαυρίκιον, ὡς φασί, μετὰ τὸ ὄραμα, ὅτι

καὶ τὸν Φιλιππικὸν ἀπεκτείναιμεν, καὶ τὸν Θεὸν Φ οὐκ ἔλειψε. Μεταστελλόμενος οὖν ὁ Φιλιππικὸς τοσοῦτον ἐπιτόθη ὥστε καὶ κοινωνίας μετασεῖν καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐπὶ σποδοῦ καὶ σάκκου καθήμενους καταλιπεῖν. Καταλλάσσεται οὖν ὁ βασιλεὺς αὐτῷ, καὶ συγκνώμη ἐφ' οἷ; ἐκίχασεν αὐτὸν ἐξαίρεται. Τοῦτων οὕτως ἐχόντων ἐπανερίχεται ἀπὸ τοῦ Δυρράχίου ὁ διαληφθεὶς Φωκάς, καὶ τῶν πολιτῶν ἐν τῷ Ἐβδόμῳ συναχθέντων βασιλεὺς ἀναγορεύεται. Κρατεῖ οὖν ὁ Καππαδόκης οὗτος Φωκάς ἐτη η'. Μετὰ δὲ ταῦτα τῶν δῆμων στασιασάντων καὶ λεγόντων ὅτι Μαυρίκιος οὐκ ἀπέθανεν, ἐπὶ τὴν αὐτοῦ φόνον ὁ Φωκάς κινεῖται. Καὶ δὴ ἐν τῷ τοῦ Εὐτροπίου λιμένι πρῶτα μὲν ἀναίρουσι τοὺς ε' παῖδας αὐτοῦ, μηδὲν ἄλλο τηρικαῦτα λέγοντο; ἢ τοῦτο « Δίκαιος εἶ, Κύριε, καὶ δικαία ἡ κρίσις σου, » τελευταῖον δὲ καὶ αὐτὸν ἀναίρουσι. Τὴν μὲν τοῦ γυναικᾶ αὐτοῦ σὺν ταῖς θυγατρῶσιν ἐν μοναστηρίῳ κατακλείει. Καλλιγράφος οὖν ἀπὸ παννυχίδος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ στρεφόμενος ἐσπέρας καθ' ἣν ἀνηρέθη Μυρρίκιος, ἤκουσε τοὺς ἀνδριάντας ἐκ τῶν βωμῶν λέγοντας τὴν ἐκεῖνον ἀνίρεσιν, καὶ σημειωσάμενος τὴν καιρὸν εὐρίσκει τὸ πρᾶγμα οὕτως ἔχον. Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἐπὶ ταῖς λοιποῖς αὐτοῦ συγγενέσιν ὁ Φωκάς ὑπερῆξαστο.

ciendæ causa primum in portu Eutropo quinque hæc verba: « Justus es, Domine, ac iudicium tuum justum est. » Postremus autem ipse necatur. Uxor cum filibus in monasterium Phoca jubeute concluditur. Accidit eodem tempore ut quidam peritus elegantis ac puræ librorum descriptionis, noctem in pervigiis agens, eodem vespere quo Mauricius est interfectus, statuas in aris eadem illius nuntiantes audiret. Quapropter hoc tempore notato rem ita gestam deinceps intellexit. Cognatos etiam Mauricii Phocas eodem modo quo ipsum tractavit.

Τότε τοίνυν Χοσρόης ὁ Περσῶν βασιλεὺς ὤρμησε κατὰ Ῥωμαίων, ὁμοίως καὶ Ἄθαρες, διὰ τὸ τὸν ἀνέσιον προκρίνει τοῦ ἐννόμου βασιλέως. Ἔτι δὲ καὶ θνητῆς ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν γέγονε καὶ ἀφορία γῆς καὶ χειμῶν βαρυτάτος, ὡς καὶ παγῆναι τὴν θάλασσαν καὶ πολλοὺς ἰχθύας τεθνᾶναι. Τότε καὶ ἐν ἡμέρᾳ τοῦ ἱππικῆ ἀτακτῆσας ὑβρίσθη παρὰ τῶν δημοτῶν, λεγόντων, « Πάλιν εἰς τὸν καυκὸν ἐπιες, πάλιν τὸν νοῦν ἀπώλεσας, » ἐφ' ᾧ καὶ πολλοὺς ἐθανάτωσε. Βλέποντες οὖν οἱ ἐν ἔλειε τὸ τῶν ἀνθρώπων πᾶλῃθ; πολλὰ πάσχον κακὰ, δημειόμενον, τὰς κεφαλὰς ἀφαιρούμενον, γράφουσι πρὸς τὸν τῆς Ἀφρικῆς στρατηγὸν Ἡράκλειον, καὶ δεσ αὐτίκα κινηθεὶς στόλον ἐτοιμάζει καὶ κατὰ τοῦ Φωκά ἐρχεται, φέρων καὶ τὴν ἀχειροποίητον εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. Ἐφ' ᾧ καὶ νενίκηκε τὸν Φωκά. Καὶ τούτου γεγονότος Φωτεινός τις ἐκ τῶν μεγιστάνων προσπιβουλευθεὶς παρὰ τοῦ Φωκά εἰς τὴν σύζυγον αὐτοῦ εἰσηλθεν ἀρόβον εἰς τὸ παλάτιον, καὶ τὸν βασιλέα Φωκά ἐμέλανα χιτωνίσκον ἐνδύσας αὐτίκα τῷ Ἡρακλείῳ προσάγει. Καὶ δε εφη πρὸς αὐτόν· « Οὕτως, ἄθλιε, τὴν πόλιν διόψκησας; » καὶ ὁ Φωκάς, « Σὺ κάλλιον διοικῆσαι ἔχεις. » Ἐφ' ᾧ καὶ χεῖρας εὐθὺς τέμνεται καὶ πόδας, τὸ δέρμα τῆς ῥάχεως, τὰ αἰδοῖα, καὶ κοντῶ ἀναρτᾶται, καὶ τελευταῖον τὴν κεφαλὴν ἀφαιρεῖται μαχαίρᾳ. Τὸ μέντοι σῶμα αὐτοῦ συρόμενον κατὰ τὴν τοῦ βόδης ἀγορὰν πυρὶ παραδίδεται.

cubitorem suum arcessit, quem antea graviter leserat. Et uxoris Mauricii frater erat hic Philippicus, qui adversus hostes cum copiis ablegatus, ubi victoria politus revertisset, contra se flammam lividæ concitaverat. Præterea quiddam aliud antecesserat. Nam futurum Mauricius intellexerat ut in imperio quidam ei succederet cujus nomen primam Φ litteram haberet. Idcirco post illud somnium quod narravimus, dixisse perhibetur: « Si maxime Philippicum occidissemus, Deus tamen alio Φ non caruisset. » Quamobrem ubi Philippicus arcessebatur, tanto terrore percussus est ut sacra symbola perciperet ac suos saccis indutos cinere. eo conspersos relinqueret. Verum imperator cum eo rediit in gratiam, sibique condonari petiit quod cum tam indigne tractasset. 275 In hoc rerum statu Phocas, de quo diximus, Dyrrhachio re erititur, cumque cives in Hebdomo coivissent, imperator renuntiat. Regnavit autem Phocas hic, natione Cappadox, annos octo. Cumque sub ipsum initium imperii factiones populi graviter tumultuarentur Mauriciusque necdum e vivis excessisset clamitarent, hac ipsa voce Phocas ad ejus necem excitatus est. Quapropter ablegati quidam ejus rei perficiendæ causa primum in portu Eutropo quinque filios ejus trucidant, nihil tum aliud prolocuti quam hæc verba: « Justus es, Domine, ac iudicium tuum justum est. » Postremus autem ipse necatur. Uxor cum filibus in monasterium Phoca jubeute concluditur. Accidit eodem tempore ut quidam peritus elegantis ac puræ librorum descriptionis, noctem in pervigiis agens, eodem vespere quo Mauricius est interfectus, statuas in aris eadem illius nuntiantes audiret. Quapropter hoc tempore notato rem ita gestam deinceps intellexit. Cognatos etiam Mauricii Phocas eodem modo quo ipsum tractavit.

Sed enim continuo tum Chosroes Persarum rex, tum Avars Romanis bellum intulere propterea, quod impium hominem legitimo imperatori prætulissent. Præterea pestis homines atque pecudes invasit, quacum et terræ sterilitas et hiems adeo gravis conjuncta fuit, ut ipsum mare congelaret multique pisces morerentur. Imperator cum eo die quo ludi equestres peragebantur, in edendo ac bibendo modum excessisset, a plebe per ignominiam verbis hujusmodi notatus: « Rursus e cœuco bibisti, rursus mentem amisisti? » ob id convicium compluribus morte multavit. Itaque cum viderent proceres ac magistratus rei publicæ magnam hominum multitudinem multis affici malis, bona per publicationem adimi, capita præcidi, ad Africæ prætorem Heraclium litteras mittunt, qui precibus eorum motus continuo classem parat et contra Phocam proficiscitur, asserens secum illam imaginem Christi quæ manibus facta non erat. Hoc modo Phoca superato, Photinus quidam, unus ex magnatum numero, cujus uxoris pudicitia Phocas antea struxerat insidias, subito in palatium irrupit et Phocam imperatorem pulla veste indutum mox ad Heraclium deducit. Qui cum Phocam verbis hisce compellaret: « Itane, miser, rem publicam administrasti? » respondit Phocas: « Tibi vero per me licet ut rectius eam geras. » Hinc ei recta manus et

Sed enim continuo tum Chosroes Persarum rex, tum Avars Romanis bellum intulere propterea, quod impium hominem legitimo imperatori prætulissent. Præterea pestis homines atque pecudes invasit, quacum et terræ sterilitas et hiems adeo gravis conjuncta fuit, ut ipsum mare congelaret multique pisces morerentur. Imperator cum eo die quo ludi equestres peragebantur, in edendo ac bibendo modum excessisset, a plebe per ignominiam verbis hujusmodi notatus: « Rursus e cœuco bibisti, rursus mentem amisisti? » ob id convicium compluribus morte multavit. Itaque cum viderent proceres ac magistratus rei publicæ magnam hominum multitudinem multis affici malis, bona per publicationem adimi, capita præcidi, ad Africæ prætorem Heraclium litteras mittunt, qui precibus eorum motus continuo classem parat et contra Phocam proficiscitur, asserens secum illam imaginem Christi quæ manibus facta non erat. Hoc modo Phoca superato, Photinus quidam, unus ex magnatum numero, cujus uxoris pudicitia Phocas antea struxerat insidias, subito in palatium irrupit et Phocam imperatorem pulla veste indutum mox ad Heraclium deducit. Qui cum Phocam verbis hisce compellaret: « Itane, miser, rem publicam administrasti? » respondit Phocas: « Tibi vero per me licet ut rectius eam geras. » Hinc ei recta manus et

sum. Reliquus corporis truncus in foro, quod Boarium nuncupant, per contumeliam hinc inde tractus tandem igni traditur.

276 Itaque post Phocam Heraclius annos 50 rerum potitur. Hic ad generum Phocæ Crispum, qui antea contra Phocam cum ipso conspiraverat, verum deinceps Heraclium maledicto læserat, dixisse fertur: « Quæ socio non præstitisti, qui amico præstares? » Itaque hominem in locum quemdam relegavit. Id temporis Chosroes magnis cum copiis Saitem contra Romanos misit, qui Chalcedone cum exercitu aliquandiu commoratus est, factaque per simulationem cum Heraclio pace, legatis ex optimatum numero 70 acceptis, discessit. Ubi revertisset, a Chosroe propterea cutis ei detracta est, quod inter alios Heraclium ipsum Cpoll secum non adduxisset. Legati quoque diros in carceres, ne possent evadere, conjuncti sunt. Ingens tum annuæ caritas et pestis exorta est, solque splendorem suum amisit, et pulvere pluit. Chosroes quoque ablegato cum exercitu Salbaro passim omnia per Orientem eversa delevit. Qua injuria motus Heraclius expeditionem adversus Persidem suscipit, eaque sex annis eversa, Chosroe de medio sublato, qui deum se fecerat, prætereaque venerando ligno recuperato, quod Persæ captis Hierosolymis cum reliqua præda secum avexerant, splendide Cpollin revertitur. Secundum hæc per Athanasium Jacobitarum et Sergium Cpolis patriarchas, dolo circumscriptus, in Monotheletarum sectam prolapsus est. Denique morbo confectus (is erat ex aqua intereute) gravibus suppliciis affliciebatur. Nam lotium redditurus inferiori ventri iabulam imponebat. Cur istuc? Quod veretrum ejus inversum urinam sursum in faciem ipsam emitteret. fratris filia sibi juneta perperaverat.

Imperio post ipsum Constantinus filius anno saltem uno præfuit. Etenim Martina noverca et Pyrrhus lethale venenum ei propinarunt. Quapropter Constantino rebus humanis exempto, Martina mox imperii procuracionem suscipit, adjuncto sibi Heraclona filio. Verum perexiguam ad tempus eo potiti justo Dei judicio perierunt, nullum aliud consecuti lucrum quam quod improbos se declararunt. Nam Heraclonas amissis naribus, Martina lingua præcisa in exsilium missi sunt. Accidit his temporibus ut cum pestilens morbus Carthagine grassaretur ac multi homines morerentur, miles quidam parum continens sumpta secum uxore sua in suburbium se conferret. Ibi cum in amplexus mulieris cujusdam, quæ agricolæ conjux erat, venisset, mox vitam amisit. Altero autem die psalms concinens alta voce clamabat: « Miseremini mei. » Deinde surgens narrabat quo pacto ab **277** angelis ad scortationis usque telonium delatus fuisset, ac rursus illinc a malis geniis ad orcum usque deportatus, quasque res istie conspexisset. Hoc modo cum sibi ac multis aliis indicatione sua profuisset, naturæ debitum persolvit.

Post Heraclonam Constans, Constantini filius,

A Κρατεῖ οὖν ὁ Ἡράκλειος μετὰ Φωκᾶν ἔτη λ'. Οὗτος ὁ Ἡράκλειος πρὸς γε τὸν τοῦ Φωκᾶ γαμβρὸν Κρίσπον, πρότερον μὲν τοῖς κατὰ τοῦ Φωκᾶ συνουδοκούντα, ὑστερον δὲ Ἡράκλειον λοιδοροῦντα, εἶπεν, « Γαμβρὸν οὐκ ἐποίησας, ταλαίπωρε, καὶ φίλον πῶς ἀν ποιήσῃς; » καὶ περιώρτισεν αὐτὸν ἐν τῇ χώρᾳ. Τότε ὁ Κοσρόης μετὰ πλήθους πολλοῦ τὸν Σάιτον ἀπέστειλεν. Ἐκάθισεν οὖν ἐν Χαλκηδόνι, καὶ μετ' ὑποκρίσεως εἰρηνεύσας, μετὰ τοῦ Ἡρακλείου ἐλάβε πρέσβεις μεριστᾶνας ὁ, καὶ ἀπῆλθεν. Ὅτι δὲ τὸν Ἡράκλειον αὐτὸν οὐκ ἀπεκόμισε πρὸς τοὺς ἄλλους ἐκεῖσε, τὴν αὐτοῦ δορὰν ἐκδύεται. Οἱ δὲ πρέσβεις δαιναί; εἰρκταίς ἀσφαλίζονται. Τότε δὴ καὶ λοιμοὶ μέγας καὶ θανατικὸν, καὶ ὁ ἥλιος ἡμαυρώθη, καὶ κόνιν ἐβρέξεν. Ὁ δὲ Κοσρόης τὸν Σάρδαρον ἀποστείλας τὰ τῆς; ἀνατολῆς πάντα ἡφάνισεν. Ἐφ' ᾧ καὶ κατὰ Περσίδος ἐκστρατεύει Ἡράκλειος, καὶ ἐν ἐξ ἔτεσι πᾶσαν καθελὼν τὴν Περσίδα καὶ αὐτὸν τὸν Κοσρόην, ὃς ἑαυτὸν ἀπεθέωσε, πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὸ τίμιον ξύλον ἐπανασώσας (ἔτυχε γὰρ ἀπὸ Ἱεροσολύμων σκυλευθῆναι) λαμπρῶς ἐπανέζησε. Μετὰ δὲ ταῦτα ὑπὸ Ἀθανασίου τοῦ τῶν Ἰακωβιτῶν καὶ Σεργίου Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχου ἀπατηθεὶς εἰς τὴν τῶν Μονοθελητῶν ἐξεκυλίσθη αἵρεσιν. Καὶ δὴ νόσῳ μετὰ ταῦτα περιπεσὼν (ὕδρος δὲ αὐτῆ) δι' ἧς καὶ τέθνηκε, δεινῶς ἐτιμωρεῖτο ἡνίκα γὰρ οὐρήσῃ ἐμελλε, σανίδα κατὰ τοῦ ἤτους ἐτίθει. Τίνας ἐνεκεν; ὅτι τοῦ αἰδοῦ τοινηκαῦτα στρεφομένου τὰ οὖρα κατὰ τοῦ προσώπου ἐφέροντο. Ἐλεγχος δὲ τούτου προφανῆς τῆς αὐτοῦ παρανομίας ἦν, ἣν ἐποίησε τῇ ἰδίᾳ συνουναζόμενος ἀνεψιᾷ.

C Hoc erat argumentum fia itii manifestum, quod

Μετὰ δὲ τοῦτον Κωνσταντίνος υἱὸς αὐτοῦ ἔτος ἐν ἡ γὰρ αὐτοῦ μητρικᾷ Μαρτίνα σὺν αὐτῷ τῷ Πύρρῳ θανατηφόρον αὐτῷ κεραννύουσι φάρμακον. Ὅθεν τοῦ Κωνσταντίνου τὸν βίον, ὡς εἴρηται, καταλιμπάνοντος τῆς βασιλείας αὐτίκα ἡ Μαρτίνα ἐπιδράσεται, καὶ μετ' αὐτῆς Ἡρακλωνᾶς ὁ παῖς αὐτῆς. Ἄλλ' ἐπ' ὀλίγον τοῦ κράτους ἀπογευσάμενοι τῆ θεῆς δίκῃ περιπίπτουσιν, ἄλλο κερδάναντες μηδὲν ἢ τὸ κακοὶ φανῆναι ὁρῶντες μὲν γὰρ Ἡρακλωνᾶς, ἡ δὲ **D** Μαρτίνα γλῶτταν ζημιωθέντες εἰς τὴν ὑπερορῶν ἤχθησαν. Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ ἐν Καθαργίῃ τῇ πόλει λοιμικῆς νόσου συμβάσης καὶ πολλῶν θνησκότων, στρατιώτης τις ἄσωτος λαθὼν τὴν ἰδίαν γυναῖκα ἐξῆλθεν ἐν προαστείῳ, κάκεισε τῇ τοῦ γεωργοῦ γυνῇ περιπεσὼν ἐτελεύτησε. Τῇ δὲ ἐπαύριον ψαλλόμενος φωνῇ μεγάλῃ ἐκραξεν ἑ Ἐλεῆσατέ με, καὶ ἀναστάς διηγήσατο πῶς τε ὅπ' ἀγγέλων μέχρι τοῦ τῆς πορνείας τελωνίου ἐφέρτετο, καὶ ὅπως ἐκεῖθεν ὑπὸ δαιμόνων κατηνέχθη εἰς τὸν ἄδην, καὶ τίνων ἐκεῖσε γέγονε θεατῆς. Κάντεῦθεν ἑαυτὸν καὶ πολλοὺς ὠφελήσας ἀπέθανε.

Μετὰ δὲ Ἡρακλωνᾶν Κώνστας ὁ υἱὸς Κωνσταν-

τίνου και ἔγγονο; Ἡρακλείου ἔτη κζ'. Τότε καιζο Α ψευδοπροφήτης Μωάμεθ ἐφάνη. Οἱ γὰρ Ἰσραηλι-
ται μέχρι; Ἡρακλείου εἰδωλολάτρων, τὴν Ἀστάρ-
την, ἤγουν τὴν σελήνην, προσκυνῶντες· ἦν και Χα-
θέρ ὠνόμαζον, τοῦτ' ἔστι μεγάλην. Τηνικαῦτα δὲ
ἀνέστη αὐτοῖ; Μωάμεθ. Οὗτος θητεύων γυναίκαί τι-
πλουσίᾳ ὑστερον ἔλαβεν αὐτὴν εἰς γυναίκα. Ἔιχε δὲ
και ἐπιλήψιν, και θέλων κρύπτειν τὸ πάθος ἔλεγε
τὸν Γαβριὴλ ἄγγελον και μὴ φέρων αὐτοῦ τὴν
θέαν ὀλιγωρεῖν και πίπτειν. Ἀξίόπιστα δὲ τὰ κατ'
αὐτὸν ἔδοξεν ἀπὸ μοναχοῦ τινος Ἀρειανοῦ ψευδο-
μαρτυροῦντος αὐτῷ δι' αἰσχροκέρδειαν. Οὗτος ὁ
Μωάμεθ εἰς Παλαιστίνην ἔλθων, και ἐντυχὼν Ἰου-
δαίοι; Ἀρειανοῖ; πρὸ; δὲ και Νεστοριανοῖ;, ἀπὸ
πάντων ἠράνικε, και ὀρησκείαν ἰδίαν παρέδωκεν.
Οὐ παντάσῃ δὲ χρᾶται τῷ νόμῳ· περιτομὴν γὰρ Β
ἔδιδασκεν, οὐ μὴν δὲ και σαββατίζειν. Λέγει δὲ και
ἑαυτὸν κλειδοῦχον εἶναι τοῦ παραδείσου, τρεῖ; δὲ
ποταμοῖ; φέρεσθαι ἐν αὐτῷ, μέλιτο; ὄνον και γά-
λακτο;. Λέγει και αὐτὴν σκιάν τοῦ Χριστοῦ σταυ-
ρωθῆναι διὰ φθόνον παρὰ τῶν Ἰουδαίων· αὐτὸν γὰρ
ἀνελάβετο διὰ τὸ φιλεῖν ὁ Θεός. Οὐ και ἐκίνητο;·
· ἢ Σὺ ὁ Ἰησοῦ; ἔλεγε; ἑαυτὸν Θεόν· ὁ ἀπεκρίνατο
ὡ; οὐκ αὐτὸ; ἑαυτὸν ὠνόμασε Θεόν, ἀλλ' οἱ ἄνθρω-
ποι. Ἐδίδαξε δὲ τὰ πάντα ὠρισμένα και ἀπὸ Θεοῦ
γενέσθαι τοῖ; ἀνθρώποι;. Τὸν δὲ Μωσαῖα και Ἀαρὼν
παραστήναι μὲν ἐν τῇ κρῖσει τοῦ Χριστοῦ, παρα-
πεμφθῆναι δὲ τῇ κολάσει ὡ; ἀνθρώπου; ἀπατηλοῦ;.
Ἔλεγε και τὴν ζωὴν ἔχειν ἔκεισε διὰ φαρτῆ; βρώ-
σῶ; τε και πόσεω;. Ἀλλὰ και τὴν Ἀφροδίτην κε-
κρυμμένῳ; εἴδονται. Καὶ δῆλον ἐκ τῆ; προσευχῆ; C
αὐτῶν· λέγουσι γὰρ οὕτω;· « Ἀλλὰ ἀλλὰ οὐκ κούθαρ
ἀλλὰ, ὁ τοῦτ' ἔστιν, ὁ Θεός ὁ Θεός; μείζων και ἡ με-
γάλη, ἦτοι σελήνη, Ὀφροδίτη Θεός.
precaione deprehendere, cujus hæc verba sunt : « Alla alla ua, cabar alla, » hoc est, Deus,
Deus major, et magna, nimirum luna, quæ et Venus dea.

Μετὰ μέντοι τοῦ θεηλάτου Μωάμεθ θάνατον ἐφάνη
ἀστὴρ ἐπὶ μεσημβρίαν δοκίτης, ἐπὶ ἡμέρας λ', ση-
μαίνων τὴν τῶν Ἀράβων ἐφοδόν· τότε γὰρ κατέ-
σχον τὴν Δαμασκὸν και ἄλλα πολλά. Ἐπαινεῖται δὲ ἡ
γῆ αὐτῶν· σφόδρα γὰρ πολυκαρπός ἔστι δι' εὐκρυ-
τον ἄερα. Ἀλλὰ και τὸ πῆγανον οὐδὲν διαφέρει τῆ;
σικῆ; κατὰ τὸ μήκος. Καὶ ἐν Παλαιστίνῃ δὲ πηγὴ
ἴασε; κινεῖται, ἐν ᾗ τὸν Κύριον ὀδοιποροῦντα λέ-
γουσι νίφασθαι. Καὶ δένδρον ἴσεται πάσης ἀρρω-
στῆ; ἀλεξίκακον, ὃ δένδρον εἰς γῆν ἐκλήθη και προσ-
εκύνησε δῆθεν τὸν Κύριον εἰς Αἴγυπτον φεύγοντα, D
σώζει δὲ και εἰσέτι τὸ σχῆμα τῆ; προσκυνήσεω;.
Ἐκεῖ ἔστι και ἡ βεταρίτης ρίζα ἡ φλογοειδῆ; ἥ
προσεγγίσει τις οὐ τολμᾷ, ἀνασπάται δὲ κυνὸ; τῆ;
τοιαύτης ρίζης πλησίον δεθέντος· ἡ μέντοι ρίζα
περιπτομένη δαιμονιζομένη φυγαδεύει τὸν δαίμονα.
Γεωργεῖται δὲ και ὀποβάλασμα ἑκείσε πολὺ. Ταύτη
τοι και τὴν γῆν αὐτὴν ὡ; ἐξαιρέτων τῷ ἡγαπημένῳ
δέδωκεν ὁ Θεός Ἰσραὴλ. Ἐν αὐτῇ και ὁ Κύριος τὰ
πάντα εἰργάσατο. Ταύτην εὐν και οἱ ἐξηγηταὶ τῆ;
γῆ; ὀφθαλμῶν προσηγόρευσαν.

dem in locis et opobalsamum copiose admodum

Heraclii nepos, annis 27 imperavit. Tunc et falsus ille
vales Moamethus exstitit. Nam Ismaelita ad Hera-
clium usque simulacra colebant, Astartem (quæ
luna est) adorantes; quam et Chaberam nuncupa-
bant, hoc est magnam. Hoc vero tempore Maomethus apud ipsos exortus est, qui cum apud
divitem quamdam mulierem serviret, tandem eam
uxorem accepit. Laborabat is forte comitali
morbo, quem uti tegeter, angelum se Gabrielem
conspicere dictitabat; cujus aspectum quia tole-
rare nequiret, fieri ut animo dejecto collaberetur.
Ea res fidem mereri visa fuit propter monachum
quemdam Ariantum, qui lucri sui causa falsum ei
testimonium perhibebat. Idem Moamethus in Pa-
læstinam profectus cum in Judæos, Arianos et
Nestorianos incidisset, quasi collectam quamdam
ab omnibus congescit, peculiaremque religionem
suis tradidit. Lege per omnia non utitur. Circum-
cisionem retinendam tradit, Sabbati observatione
sublata. Paradisi se claxigerum esse jactitat, in
quo tres sint ammes, melle, vino, lacte, fluentes.
Asserit umbram Christi tantum a Judæis per invi-
diam crucifixam esse, cum Christum ipsum Deus
ad se receperit, uti quem diligeret. Rogatum id
temporis Jesum a Deo ipse Deum sese nuncu-
passet, respondisse nequaquam id se nominis usur-
passe, verum homines illud sibi tribuisse. Docet
etiam sic evenire cuncta mortalibus ut definita
sint divinitus. Moscm et Aaronem astituros qui-
dem illos in Christi judicio, verum deinde futurum
ut tanquam præstigiatores ad pœnas ablegentur.
Ait in secuturo quoque sæculo nos vitam potu
ciboque corruptibili sustentaturos. Venerem secta-
tores ejus occulte colunt. Licet hoc ex ipsorum
ut tanquam præstigiatores ad pœnas ablegentur.
Ait in secuturo quoque sæculo nos vitam potu
ciboque corruptibili sustentaturos. Venerem secta-
tores ejus occulte colunt. Licet hoc ex ipsorum

Post hujus rejecti punitique a Deo Maomethi
mortem sidus quoddam versus meridiem conspu-
ctum est, trabis figuram referens, ad tricesimum
usque diem; quo Arabum in Romanum imperium
invasio denunciata fuit. Nam et Damascus id tem-
poris suam in potestatem redegerunt et alias mul-
tas urbes. Atque horum sane Arabum regio ma-
gnopere prædicatur, uti quæ copia fructuum adun-
det propter aeris temperationem valde commodam.
Ruta istic a fluvio proceritate non superatur. Itidem
in Palæstina 278 fons est, qui morbos sanat: in
eo Dominum iter aliquando facientem abluisse se
perhibent. Etiam arbor ibi quedam est, quæ
quasvis infirmitates pellit. Ea se ad terram usque
inflexit Dominumque submisit venerata est, cum
in Ægyptum fugeret. Ejus inflexionis adorabunde
formam hodieque retinet. Istic et bataritis est,
radix quedam flammæ, ad quam propius accedere
nemo aude; sed per canem evellitur prope radi-
cem alligatum. Hæc radix homini a malo genio
vexato admota genium ipsum fugat et abigit. Iis-
agricultione adhibita provenit. Propterea Deus

hanc terram velut eximiam Israelo sibi charissimo donavit. In eadem et Dominus omnia perfecit. Ideoque doctores illam oculum orbis terrarum nuncuparunt.

Cæterum Constans imperator, cum navali prælio A
devernere vellet adversus Arabes, Thessalonice sibi per quietem esse visus est. Id somnium ubi enidam interpreti rerum hujusmodi exposuisset, infelix esse didicit; nam eo significari «Thessalonicen,» hoc est, Alteri cede victoriam. Altero die prælio cum hoste congressus et superatis cuidam suorum purpuram induit, sibi que clanculum fuga consulit. Is autem in pugna casus reapse promeruit ut hoc de ipso verbum prædicetur: «Major esse nequit amor in hominum ullo quam si animam suam quis amici causa ponat¹.» Secundum hæc Constans in Siciliam sese contulit, imperii sedem Romam transferre cogitans. Vehementer enim Byzantiis invisus erat, quod Martinum Romæ papam contumeliose Cpolim perductum Chersonem B
in exsilium egisset, ac eximio viro Maximo manum cum lingua præcidisset, unam ob causam, quod Monothetarum sectam non probaret. Cum autem sex annos in Sicilia vixisset, ibique liberos suos Cpoli venturos expectasset, tandem in balneo necatus est. Exstitit iis annis Constantinus, qui et Sylvani nomen habuit, Pauli Samosatani successor. Docuit ille solis evangelicæ historiæ scriptoribus et uni Apostolo fidem habendam, idque ratione prorsus perversa.

Post Constantem imperio potitus est Constantinus ipsius filius, cognomento Pogonatus sive Barbatus, annos 17. Is Barbati appellationem ex causa quadam hujusmodi accepit. Cum in Sicilia Constantem patrem mortuum accepisset, eo profectus est: inde reversus Barbatus propterea dici cœpit, quod expers barbæ prius in reditu barbam integram justæque magnitudinis haberet. Ex intestinorum dolore vitam cum morte commutavit.

Constantino mortuo Justinianus annis 16 rerum potitus est, a naribus resectis 279 deinceps Rhinotmeti nomen consecutus. Hic imperator universo populo supra modum invisus erat, homo durus ac ferox, aliorum contemptor, omniaque se habere cognita putans. Qua de causa factum ut Leontius patricius, seditione concitata noctu a Venetorum factione, imperator renuntiaretur. Is ubi dies illuxisset Justinianum cepit eumque præciso naso Chersonem exulare jussit. Hoc modo Leontius triennium regnavit, quo exacto idem ipsi quod Justiniano accidit. Nam missus ab ipso adversus Arabes exercitus sane maximus, cum semel atque iterum sinistram fortunam iniquo ferret animo, Apsimaro quodam sibi præfecto Byzantium recta contendit. Quapropter Apsimarus, quem alio nomine Tiberium dixerunt, Leontio suam in potestatem redacto narces præcidit, hominemque carceribus inclusit. Ipse regno ad se translato septem annis præfuit. Leontium mirifice perturbabant illorum prædictiones qui ex astris futura se habere

Ὁ μέντοι Κώνστας θέλων συνάψαι ναυμαχικὸν πόλεμον μετὰ τῶν Ἀράβων ἐδοξε κατ' ἕναρ διάγειν ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ὅπερ ἀποκαλύψας τινὲ γνωστικῶ ἤκουσεν ὅτι κακὸν ἐνύπνιον· καὶ γὰρ· «Θεὸς δ' ἄλω τὴν νίκην» σημαίνει. Τῇ γοῦν ἐπαύριον συγκροτήσας πόλεμον καὶ ἡττηθεὶς ἐνέδυσσε μὲν τὴν ἀλουργίδα τινὰ τῶν οἰκείων αὐτοῦ, αὐτὸς δὲ λάθρα ἔφυγεν. Ἐπ' ἐκεῖνῳ λοιπὸν σφαγῆντι κατὰ τὸν πόλεμον πεπλήρωται· «Μείζονα ταῦτις ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θήσῃ ὑπὲρ τοῦ φίλου αὐτοῦ.» Ὁ δὲ Κώνστας κατέλθεν εἰς Σικελίαν, βουλόμενος ἐν Ῥώμῃ καταστήσασθαι τὸ βασιλεῖον· σφόδρα γὰρ ὑπὸ τῶν Βυζαντιῶν ἐμισέτο, ὅτι τὸ Μαρτινὸν τὸν πάπαν Ῥώμῃς ἀγαθὸν ἀτίμως ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐξώρισεν εἰς Χερσῶνα, χειρὰς τε καὶ γλῶτταν τοῦ μεγάλου Μαξίμου ἀπέτεμε μὴ συντιθεμένου τοῖς Μονοθεληταῖς. Ἐξ οὖν ποιήσας ἔτη ἐν Σικελίᾳ (ἀνέμενε γὰρ τοῦς αὐτοῦ παῖδας ἐλθεῖν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως) ἀνηρέθη ἐν βαλανεῖῳ. Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ ἐφάνη Κωνσταντῖνος ὁ καὶ Σιλουανὸς λεγόμενος, ὁ Παύλου τοῦ Σαμοσατεύως διάδοχος, ὃς ἐδίδασκε μόνοις τοῖς εὐαγγελισταῖς καὶ τῷ Ἀποστόλῳ προσέχειν, καὶ τούτοις διεστραμμένους.

Μετὰ δὲ Κώνσταντα Κωνσταντῖνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ Πωγωνάτος ἔτη 15'. Πωγωνάτος δὲ ἐλέγετο δι' αἰτίαν τοιαύτην. Τὸν ἐν Σικελίᾳ μαθὼν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Κώνσταντος ἐκείσε κατάγει. Πάλιν οὖν ἀνέρχεται. Ἐφ' ᾧ καὶ Πωγωνάτος λέγεται ἀγένειος γὰρ ἐκείσε κατελιθῶν τελειοπώγων ὑπέστρεψε. Τελευτᾷ δὲ τὸν βίον δυσεντερικός.

Καὶ κρατεῖ μετὰ τούτων Ἰουστινιανὸς ὁ Ῥινόμητος ἔτη 15'. Οὗτος ὁ βασιλεὺς καθ' ὑπερβολὴν ἐμισέτο παρὰ παντὸς λαοῦ, σκληρὸς ὢν καὶ ὑπερόπτης καὶ πᾶσαν τὴν γυνῶσιν ἔχειν δοκῶν. Ὄθεν Λεόντιος πτερίκιος στασιάζας ἀναγορεύεται νυκτὸς ὑπὸ δήμου τῶν Βενέτων βασιλεὺς, ἡμέρας δὲ γενομένης κρατεῖ τὸν Ἰουστινιανὸν, καὶ βινοτομῆσας αὐτὸν εἰς Χερσῶνα ἐξώρισε. Κρατεῖ λοιπὸν ὁ Λεόντιος ἔτη τρία, καὶ πάσχει τὴν·καὶ ταῦτα τὰ ἴσα τῷ Ἰουστινιανῷ· ὁ γὰρ παρ' αὐτοῦ κατὰ Ἀράβων σταλαὶς μυριανδρὸς στόλος καὶ ἄπαξ καὶ δις μὴ φέροντες τὴν ἐντεῦθεν κακοπέθειαν, Ἀψίμαρόν τινα προϊστῶσιν ἑαυτῶν καὶ κατὰ τῆς Βυζαντιδὸς χωρεῦσιν. Ἀψίμαρος οὖν ὁ καὶ Τιθέριος μετονομασθεὶς κρατεῖ Λεόντιον καὶ βινοτομεῖ αὐτὸν καὶ φρουρᾷ καθεῖργνυσι. Κρατεῖ οὖν Ἀψίμαχος μετ' αὐτὸν ἔτη 7'. Τὸν μέντοι Λεόντιον αἰ τῶν ἀστρολεσχούντων προῤῥήσεις ἐτάραττον. Ὄθεν καὶ πᾶσαν ἐκίνει κατὰ Ἰουστινιανοῦ μηχανήν. Γράφει γὰρ Χαζάνῳ τῷ τῶν Χαζάρων ἀρχόντι, χρήματα ὑπισχνεῖται εἰ τὸν Ἰουστινιανὸν κρατήσας ἢ ὡς τρίβουλον ἀπεμπολήσει ἢ τὴν κεφαλὴν ἐκκόψει αὐτοῦ. Μανθάνει ταῦτα Ἰου-

¹ Joan. xv, 13.

στινιανός, δραπετεύει ἐκεῖθεν, τοῖς Βουλγάροις προσέρχεται, ἀδραῖς αὐτοῦς ὑποσχέσεται καταδεσμεῖ. Ὅθεν καὶ μετὰ πλήθους ἀπέλρου πρὸς τὴν Βυζαντιδα ἔρχεται, καὶ διὰ σωλήνος ὑδροφόρου κλέπτει τὴν εἰσοδον, καὶ οὕτω τῆς βασιλείας αὐ ἐπιδρόσεται, τοῦ Ἀψιμάρου εἰς Ἀπολλωνίδα φυγόντος. Ἐτη οὖν ἑπτὰ κρατήσας τὸν μὲν Ἀψιμαρον μέση τῇ πόλει θριαμβεύσας ἀνεῖλεν, ὡσαύτως καὶ Λεόντιον· τὸν δὲ πατριάρχην Καλλινικον, ἐπειδὴ περ ἀντέστη προλαθὼν αὐτῷ πειρωμένῳ Ἐκκλησίαν χαλάσαι, τυφλώσας ἐξώριζεν ἐν Ῥώμῃ, καὶ ἀντ' αὐτοῦ προβάλλεται Κυριακὸν τὸν ἐν τῇ νήσῳ Ἀμάστριδι ἔγκλειστον ὄντα· προηγόρευσε γὰρ αὐτῷ τὴν τῆς βασιλείας ἀποκατάστασιν. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, δίκην βοσκημάτων πάντα ἀπέκτεινε· μαινόμενος γὰρ ἦν. Ὅθεν καὶ διὰ μικροῦ σκάφους ἀπὸ Χερσῶνος ἐπανερχόμενος καὶ κλύδωνι περιπεσὼν τὴν ἐνδομυχοῦσαν αὐτῷ κακίαν δῆλῃν καθίστησιν. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν οικειῶν τις αὐτῷ ἔλεγεν· «Ἴδοὺ ἀποθνήσκεις, δέσποτα, καὶ ὑπόσχου τῷ Θεῷ, ἐάν σοι δώσῃ τὴν βασιλείαν, μὴδένα τῶν ἐχθρῶν σου λυπήσῃ.» ἔφη· «Ἐνταῦθά με καταποντισάτω Κύριος, εἰ φέλομαι τινος ἐξ αὐτῶν.» Πρὸς τούτοις δὲ καὶ βαλὼν ὁ τύραννος οὗτος κατὰ νοῦν ὅσα οἱ Χερσωνῖται κατ' αὐτοῦ ἐμελέτων τῷ Ἀψιμάρῳ χαρίζομενοι, πέμπει στρατὸν κατ' αὐτῶν. Καὶ ἦν ἰδεῖν θέαμα ἐδέεινόν. Πᾶσαν ἡλικίαν ἐκέλευσεν ἀηλεῶς ἀπασφάττεσθαι. Καὶ δὴ καὶ ἀσφάττονται γέροντες, νέοι, γυναῖκες, παῖδες καὶ πάντες ἀπλῶς. Ἐτά τι μαθὼν Ἰουστινιανός, οἱ τῶν νεογῶν πάντῃ βρεφῶν οἱ σταλέντες ἐκείνοι ἐφείδοντο, καχλάζει ἐπὶ πλέον τῷ θυμῷ καὶ στόλον ἕτερον ἐπέμπει, ὡς κολασθῆναι μὲν καὶ τοὺς τροασποταλέντας, ἀναιρεθῆναι δὲ καὶ πᾶσαν βρεφικὴν ἡλικίαν. Καθίστησι δὲ τοῦ στόλου ἡγεμόνα Φιλίππικὸν τὸν καὶ Βαρδάνην λεγόμενον. Ἀπῆλθον ἐκεῖσε λοιπὸν, καὶ τὴν τοῦ κρατοῦντος μουσχηθέντες ἀπανθρωπίαν, καὶ μὴ φέροντες αἵμασιν ἀδίκους κατακράνησαι, εἰς στάσιν χωροῦσιν, ἀνακτα δὲ καὶ κρᾶτορα Φιλίππικὸν ποιοῦσι. Καιρὸς διήλθεν ἐπὶ τούτοις ἱκανός. Θροεῖται ὁ βασιλεὺς, μανθάνει ἐκεῖθεν οὐδὲν, ἐξέρχεται στρατὸν οὐκ ὀλίγον ἐπισυρόμενος. Φθάνει ἕως Σινώπης αὐτῆς, ὅρᾳ διὰ θαλάττης ἐρχόμενα πλοῖα. Εὐθύς ἀνθυποστρέφει καὶ αὐτός. Ἀλλὰ πρῶτος ὁ Φιλίππικὸς τὰ βασιλεία καταλαμβάνει. Ὅθεν καὶ ὑστερήσας ὁ Ἰουστινιανός ἐν τοῖς τοῦ Δαμάτρου ὄρεσι σὺν αὐτῷ συνάγεται τῷ στρατῷ. Ἀποστέλλει πρὸς αὐτὴν ὁ Φιλίππικὸς ἀντιπαράταξιν. Πλανῶσιν αὐτὸν, κρατοῦσι, καὶ τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν ἀποτέμνουσι. Κρατεῖ λοιπὸν ὁ Φιλίππικὸς ἑτη δύο. Ἀλλὰ καὶ τοῦτον πάλιν εἰς ἐλθόντες τινὲς ἀπὸ Θράκης ἐκτυφλοῦσι.

Καὶ βασιλεύει Ἀρτέμιος ὁ καὶ Ἀναστάσιος ἑτη δύο, καὶ μετὰ τοῦτον Θεοδοσίος τῶν κάτω ἑτη δύο. Οὗτος καὶ ἄκων ἐξέστη τῆς βασιλείας καὶ ἀντὶ πορ-

cognita garrere consueverant. Itaque nihil non adversus Justinianum moliebatur : litteras ad Chaganum, Chazarorum principem, dabat ; eidem magnas pecunias pollicebatur, si captum Justinianum vel instar mancipii vilissimi venderet vel capite plecteret. lis cognitis Justinianus in fugam se conjicit, ad Bulgaros proficiscitur, ingentibus eos promissis sibi devincit. Quo facto tantum non infinitis cum copiis Byzantium contendit, per aquæductum in urbem ingreditur, imperiumque recuperat. Hinc Apsimarum per mediam urbem velut in triumpho et pompa circumductum una cum Leontio interfecit ; patriarcham Callinicum, quod olim ipsi contra Ecclesiam aliquid molienti adversatus fuisset, oculis spoliavit Romam in exsilium mittit ; ejus loco Cyriacum patriarcham facit, qui in Amastride insula solitariam vitam inclusus agebat : nam is Justiniano recuperationem imperii prædixerat. Ut brevibus omnia denique complectar, quosvis pecudum instar jugulabat homo plane furens. Atque hanc in imis animi latitantem angulis improbitatem jam antea quoque patefecerat, cum exigua navicula Chersonæ reverteretur et tempestate quadam exciperetur. Nam cum ei familiarium aliquis diceret : « En moreris, domine, quamobrem Doo promitte, si restitueris imperium tibi, neminem te hostium tuorum lesurum : » « Imo vero, ait, hoc ipso in loco fluctibus me Dominus obruat, si eorum ulli pepercerō. » Præterea cum ad animum revocasset hic tyrannus quæ moliti fuissent adversus ipsum in Apsimari gratiam Chersonitæ, copias in eos militum ablegavit. Erat hic videre spectaculum perquam miserabile. Jusserat ætatem quamvis absque ulla commiseratione trucidari ; quo factum ut jugularentur senes, juvenes, feminae, pueri, adeoque omnes promiscue. Quin etiam cum accepisset Justinianus quod ablegati milites mandato suo pepercissent omnino infantibus, vehementer excaudit, aliamque classem instruxit, per quam et prius missos eo nomine puniret et omnes Chersonitarum infantes necaret. Ei classi ducem præfecit Philippicum cognomento Bardanem. Qui cum iter Chersonem instituisset, milites inhumanitatem ac diritatem imperatoris exsecrati, cum se innoxio sanguine pollui nollent, seditionem excitant, et Philippicum regem principemque suum designant. Interea non parum temporis intercedit ; rebus suis imperator metuat ; nihil inde locorum rei novæ percipit ; non exiguis contractis copiis egreditur ; Sinopem usque pervenit ; classem adventare mari cernit ; eo mox animadverso Cpolim revertitur. Verum Philippicus princeps regiam occupat, ideoque tardius adveniens Justinianus in Damatryos montes suo se cum exercitu recipit. Eo Philippicus adversas copias ablegat, quæ Justiniano fraude circumvento victoria potiuntur eique caput præci-dunt. Hoc facto biennium Philippicus imperat ; ac vicissim a quibusdam, e Thracia qui venerant,

Successit Artemius, cognomento Anastasius, et duobus annis imperavit. Eum subsecutus est Theodosius, homo plebeius, qui et ipse biennium cum

regnasset, invitus alteri cessit proque purpura pullam vestem induit. Nam oriundus Iauria Leo, qui tum patricius erat et Orientis dux, defectionem mollebat; quam ad rem virum illustrem habebat opulentorem, cui nomen erat Artabaso. Illique deinceps cum adeptus esset imperium, remunerationis causa filiam suam matrimonio copulavit. Ante occupatum imperium sordido quodam officio se quondam aluerat; quo tempore quosdam in Iudæos ad fontem sedentes incidit, asellum onustum agens. Verum ubi deinde provinciarum principibus innotuisset ad singularem animi declarasset audaciam, paulatim patricius factus, imperator de quo renuntiatur. Igitur hic Leo, qui et Cononis nomen habuit, annos 23 imperavit. Ex Iauria, seu diximus, ortum habebat et artem olim sordidam tractabat. Cononis appellationem ei mater indiderat, quam semper a puero retinuit. Unde factum ut cum sanctus ille Germanus, Leone pulverem oppugnationis imaginum in altum concitante, moneret imperatorem his verbis: « Cave betur ut oppugnationem imaginum Cono quidam responderet.

281 Cum adhuc pauper esset, accidit ut Iudæi quidam, vaticinandi periti, futurum prædicerent ut ipse imperio potiretur. Nam in eos forte quemdam ad fontem inciderat, ubi se illi ex itinere recreabant. Cumque sacramento adhibito pollicitus fuisset se prædictionis hujus nomine vicissim eis beneficeturum, illi expectato tempore, dum imperio potiretur, tandem eum convenerunt, ac si quidem tum Dei tum aliorum sanctorum imagines e medio tolleret, posteritatem ipsius totos 100 annos imperio potituram monuerunt. Itaque tanto studio quilibet adversus imagines molitus est, ut etiam magnum illum patriarcham Germanum, qui multis cum eo disceptaverat, solio dejectum expelleret. Inter cætera Germanus in medium proferebat effigiem Domini per Thaddæum Augaro missam et Edessæ conservatam, præterea memoriæ proditam ab apostolo Luca imaginem, quæ Romam ad Theophilum missa fuit, item abeneas duas effigies, quas mulier illa sanguinis fluxum perpessa quodam ex singulari desiderio fieri curavit et erexit. Earum altera, qua ipsa representatur, ad terram se flectit et ab effigie Christi benedictionem accipit. Eo tempore Gregorius quoque papa Romanus ad imperatorem Leonem de imaginibus scripsit. Sed cum Æthiopem eluere non posset, Italiæ Romæque vectigalia imperatori amplius pendere vetuit, adeoque totam illam regionem ab hoc imperio prorsus avulsit.

Quam nequiter se Leo gesserit, inter alia vel unicum hoc exemplum demonstrare poterit. Hanc procul a fano sanctæ D. i sapientiæ splendida domus erat exstructa, qua librorum thesaurus continebatur, numero triginta sex milium et quingentorum. Hæc domus custodem et præfectum quemdam habebat, virum omnino venerabilem ac doctum; sub quo alii duodecim erant, admirabili virtute ac rerum cognitione præstantes, qui quosvis

ἄφρα; τὸ μέλαν ἠμφιάσατο. Ὁ γὰρ ἐξ Ἰσαυρίας Λέων, πατρικίος τηνικαῦτα ὢν καὶ στρατάρχης τῆς Ἑω, μελετᾷ κατὰ Θεοδοσίου ἀποστασίαν, ἔχων εἰς τοῦτο συμπράκτορα καὶ ἄνδρα τινὰ τῶν περιδόξων, ᾧ ἦν ὄνομα Ἀρτάβασος. Ὁ δὲ καὶ τὴν αὐτοῦ θυγατέρα χάριν ἀνταμοιβῆς; μετὰ τὸ κρατῆσαι δίδωσιν, εἰ καὶ βάνουσος πρότερον ἦν. Ἡνίκα γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις ἐκείνος ἐνέτευχε παρὰ πηγῆς, κατὰφορτον ἐλαύνων ὀνέριον ἦν. Ἀλλὰ τοῖς χωράρχαις γυρωσθεῖς, κἀντεῦθεν τὸ τοληροκάρδιον ἐκφῆνας, κατὰ μικρὸν πατρικίος καθίσταται κἀντεῦθεν βασιλεὺς ἀναγορεύεται. Κρατεῖ τὸν οὖν ὁ Λέων οὗτος δὲ καὶ Κόνων ἔτη χγ'. Οὗτος ἐξ Ἰσαυρίας μὲν ὄρμητο, τὸ ἐπιτέθειμα δὲ βάνουσος ἦν. Κόνων δὲ παρὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ παιδόμενος ἐλέγετο. Ὅθεν καὶ τοῦ ἁγίου τηνικαῦτα Γερμανοῦ, πρὸς αὐτὸν, ἠνίκα τὴν τῆς εἰκονομαχίας κόνιν εἰς ὕψος πάντων κατέγεεν, εἰπόντος: « Μὴ ταῦτα, ὦ βασιλεῦ· τὴν γὰρ εἰκονομαχίαν Κόνων ἐχειραὶ λέγεται, » ἔφη· « Ἐγὼ εἰμι ὁ Κόνων. »

tu facis hæc, imperator, quando futurum perhibe auspicetur, » Leo vicissim se Cononem illum esse

Τούτῳ τῷ βασιλεῖ πενιχρῶ ὄντι περὶ βασιλείας προεῖπον Ἰουδαῖοι μάντιες τινὲς ἐνωθέντες αὐτῷ κατὰ τύχην ἐν τινι πηγῇ ἀναψύξεως χάριν· ἐφ' ᾧ καὶ ὑπέσχετο μεθ' ὄρκου ἀμείψασθαι αὐτούς. Ὅθεν καὶ βασιλεύοντι αὐτῷ ἐπέστησαν οὗτοι, λέγοντες ὅτι ἐὰν τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἐκ μέσου ποιήσῃ, ἔσται τὸ τῆς κτῆτρον αὐτοῦ διαρκοῦν κατὰ γενεὰν εἰς ἑκατοντὸς ρ'. Οὗτος τοιοῦτον ἐμηχανήσατο κατὰ τῶν εἰκόνων, ὡς καὶ τὸν μέγαν Γερμανὸν πολλὰ διαλεξάμενον ἐκδιώξει τοῦ θρόνου. Προῦβάλλετο δὲ ὁ πατριάρχης τὴν διὰ Θαδδαίου κυριακὴν ἐκτύπωσιν πρὸς Αὐγαρὸν σταλείσαν καὶ τῇ Ἐδέσῃ ἐναποκειμένην. Εἰς μέσον δὲ ἔφερε καὶ τὴν παρὰ Λουκᾶ μὲν τοῦ ἀποστόλου ἱστορηθεῖσαν εἰκόνα, ἐν Ῥώμῃ δὲ πρὸς Θεόφιλον σταλείσαν, ὡσαύτως καὶ τὰ δύο χαλκὰ ἐκτυπώματα, ἅπερ ἡ αἰμορροῦσα ἐκ πύθου ἀνεστρώλωσατο, ὧν τὸ ἐν ἐπικλίνας πρὸς γῆν εἰς τύπον αὐτῆς καὶ τὴν εὐλογίαν παρὰ θατέρου δεχόμενον· τοῦ Χριστοῦ γὰρ ἦν. Τότε καὶ Γρηγόριος ὁ πάπας Ῥώμης γράφει πρὸς τὸν βασιλέα Λέοντα περὶ τῶν εἰκόνων. Ἀλλὰ τὸν Αἰθιοπία σμῆξαι μὴ δυνηθεὶς τοὺς φόρους τῆς Ἰταλίας καὶ Ῥώμης ἐκώλυσε τελείσθαι πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ τὴν ἄλην δὲ χώραν αὐτῶν τῆς ἐξουσίας ταύτης ἀπέστησε.

Δεῖγμα δὲ τῆς τοῦ Λέοντος κακοπραγίας πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ τοῦτο. Ἐγγύς τοῦ τεμένου τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας οἶκος δεδόμετο λαμπρὸς, ἐν ᾧ βίβλοι τεθησαυρισμέναι ἦσαν, τὸν ἀριθμὸν ὡσαύτως τρισμύρια ἑξακισχίλια πρὸς ἑκατὸς πεντακοσίας, ἔχουσαι φύλακα τε καὶ προϊστάμενον ἄνδρα τίμιον καὶ σοφόν. Ἦσαν δὲ καὶ ὑπ' αὐτὸν ἕτεροι ἄνδρες θαυμαστοί, ὡσαύτως β', ἀμισθὶ τοὺς θέλοντας ἐκπαιθεύοντες· τοιοῦτον δὲ τὴν ἀρετὴν ἦσαν περιώνυμοι ὡς

καὶ τοὺς βασιλεῖς μηδὲν τι πράττειν ἀνευ αὐτῶν. Ὁ γοῦν κάκιστος κρινούται καὶ τούτοις τὰ τῆς ἀθέου γνώμης αὐτοῦ, καὶ μὴ ἔχων καταπειθεὶς εὐρεῖν αὐτοῦς ὕλην περισωρεῖ εὐξέλιπον κύκλῳ τοῦ θεοῦ νεοῦ, καὶ πῦρ ὑφάπτει λιπαρὸν, καὶ πάντα ὄμοῦ καταφλέγει, τοὺς τε θεοὺς ἐκείνους ἀνδρας καὶ σὺν αὐτοῖς τὰς βίβλους.

coacervata cingit, quæ ignem facile conciperet. exurit, tam divinos istos homines quam libros.

Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ καὶ πλοῦσις τις ἦν ἐλεημοσύνας ὄμοῦ καὶ πορνείας συζῶν, καὶ οὕτω καταγγράσας ἀπέθανε. Γίνεται οὖν στάσις περὶ τοῦ ποῦ ὁ τοιοῦτος τέτακται· οἱ μὲν γὰρ ἔλεγον ἄμωμον εἶναι δεῖ τὴν ἐλεημοσύνην, οἱ δὲ ταύτην καθαιρεσθαι τὰ ἁμαρτήματα διισχυρίζοντο. Δεηθέντων οὖν τοῦ πατριάρχου τε Ῥωμανοῦ καὶ τῶν θεοφιλῶν ἐπισκόπων τοῦ Θεοῦ περὶ τούτου, ἀπεκαλύφθη τιτὶ ἐγκλείστῳ. Ἐώρα γὰρ ἐντεῦθεν μὲν παράδεισον, ἐκεῖθεν δὲ φάλαγα πυρὸς μεγίστην, μέσον δὲ τὸν τελευταίαντα ἐστῶτα καὶ μέγα στενάζοντα· πρὸς δὲ ἄγγελος ἔλθων εἶπε· « Τί μέγα στενάζεις; ἡ ἐλεημοσύνη σου ἐρρύσατί σε τῆς φλογός. » Μανθάνομεν οὖν ἐντεῦθεν ὅτι οὐ τοσοῦτον ὠρελήσει τὸ ἀργύριον ἐκ ρυπαρὰς χειρὸς δίδόμενον. Ἀλλὰ καὶ Ζήνων ὁ βασιλεὺς, ὡς ποῦ φησιν, ἐμίγη γυναίκε παρθένῳ ἧς ἡ μήτηρ μὴ φέρουσα τὸ συμβῆναι τὴν ἀειπαρθένον. Ἰκέτευε Θεοτόκον ἐκτενωῶς ὥστε λαβεῖν ἐκδικήσιν. Καὶ ἤκουσε θείας ἐκεῖθεν φωνῆς οὕτω λαγοῦσης πρὸς αὐτήν· « Θέλομεν ἐκδικῆσαι σε, ὦ γυναῖκα· ἀλλ' ἡ δεξιὰ ἐκείνου ποιῆσαι με οὕτως οὐκ ἀφήσει. » Ὁ Θεολόγος; Γρηγόριος πρὸς ἀκριβείαν νομοθετῶν οὕτως εὐρηται λέγων· « Μίσθωμα πόρνης ἄγνης οὐ μερίζεται. »

illi Deiparæque Virgini precibus supplicaverit, ut facinus istuc impunitum non relinqueret. Tandem ad ea divinam quamdam vocem, huiusmodi verba proferentem, auditam esse : « Cupimus nos quidem injuriam tibi factam ulcisci, mulier, verum Zenonis dextra nos id facere nequaquam sinit. » Gregorius autem, cognomento Theologus, accuratas pietatis leges ferens, alicubi locutus in hæc verba reperitur : « Deus, qui purus est, non vult scortil mercedis particeps esse. »

Ἐγένετο δὲ καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ τοιοῦτόν τι. Μοναχὸς τις ἀφορισθεὶς ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ πάπα ὡς πρὸς γνώμην τοῦ ἡγουμένου αὐτοῦ καὶ παρὰ τὸν θεομὸν τοῦ μοναστηρίου τοῦ αὐτοῦ Γρηγορίου ποιήσας τι, μετ' ὀλίγας ἐτελεύτησεν ἡμέρας. Ὅπερ ἀκούσας ὁ πάπας μεγάλως ἐλυπήθη, διότι ἀπῆλθεν ὁ ἀδελφὸς ἐξαίφνης δεδεμένος ὢν. Καὶ γράφας ἐν χάρτῃ εὐχὴν λύουσαν τῶν δεσμῶν τὸν τελευτῶτα ἔδωκε τινὶ διακόνῳ εἰπῶν· « Ἀπελθε ἐπὶ τὸν τάφον τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ ἀνάγνωθι αὐτήν. » Καὶ τούτου γενομένου θεωρεῖ ὁ ἡγούμενος κατ' ἕναρ τὸν ἀδελφὸν, καὶ λέγει αὐτῷ· « Λύπην ἔχομεν, ἀδελφὲ, περὶ σοῦ, ὅτι δεδεμένος ἐτελεύτησας· εἰπέ οὖν ἡμῖν πῶς ἔχει τὰ κατὰ σε; καὶ ὡς ἀποκριθεὶς εἶπεν· Ὅντως, πάτερ, εἰς φυλακὴν ἤμην ἕως χθὲς· σήμερον δὲ ἀπολλύμαι. » Καὶ ἐγνώσθη πᾶσιν ὅτι κατ' ἦν ὥραν ἀνέγνω ὁ διάκονος τὴν εὐχὴν ἐπὶ τοῦ τάφου, τοῦ δεσμοῦ παραδόξως ὁ ἀδελφὸς ἠλευθέρωτο. Ὅσα δὲ δύνανται ὁ παρὰ τῶν ἱερῶν ἐπαγόμενος δεσμὸς, δῆλον ἐντεῦθεν. Ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ Ἱστορίᾳ Φίλω-

A absque mercede ac præmio disciplinis optimis erudiebant. Atque horum ob virtutem tanta celebritas erat, ut ne ipsi quidem imperatores aliquid iis non consultis agerent. Cum bis ergo vir improbus sententiam suam rationibus communicat, eumque parum eos suis rationibus tribuere deprehenderet, undique divinam hanc ælem matris inde pingues ei faces subjicit, omniaque simul

Exstitit iisdem temporibus vir quidam opulentus, qui et beneficentiam in pauperes largiter exercebat et plus æquo deditus erat scortationibus. Ubi consenuisset, tandem naturæ debitum persolvit. Ibi de hoc oriri dissensiones cœperunt, quoniam referendus esset. Quippe nonnulli aiebant beneficentiam in pauperes expertem labis et a vitiis immunem esse debere. Alii contra purgari et expiari delicta per hanc beneficentiam assererant. Quare cum hanc ob causam Romanus patriarcha et religiosi antistites Deum rogerent, tandem patefactio quædam viro in solitudinem abdito contigit. Etenim videbat ab una parte paradisum, ab altera flammam ignis maximam, in medio stantem ac valde ingemiscentem eum qui vitam reliquera. Hinc angelum accedentem, qui talibus ipsum verbis alloqueretur : « Cur tantopere ingemiscis? beneficentia in pauperes tua te flammis hisce liberavit. » De quo exemplo discimus pecuniam manu inquinata sordenteque donatam non usque adeo largientibus profuturam, ut nonnulli existimant. Itidem accepimus Zenonem imperatorem virginis cuidam vitium obtulisse; cujus mater iniquo casum hunc animo ferens, continentibus perpetuæ

Perhibent etiam Romæ quiddam huiusmodi accidisse. Quidam solitariae vitæ sectator a Gregorio papa excommunicatus, ut qui contra voluntatem præsidis et præscriptas monasterio leges a Gregorio non nihil deliquisset, paucis diebus interjectis vitam cum morte commutavit. Ea re nuntiata magnopere Gregorius indoluit, fratrem illum e vita subito migrasse sacris adhuc vinculis constrictum. Itaque scriptam in charta precationem, qua mortuum vinculis istis eximeret, ministro cuidam cum hisce verbis tradidit : « Abi ad sepulcrum fratris illius, et precationem hanc pellege. » Quod ubi factum fuisset, monasterii præses per quietem fratrem hunc conspexit. Mox eum compellens, « Tua causa mœsti sumus, o frater, ait, quod vinculis sacris ligatus obieris. Quamobrem dic, obsecro, nobis quoniam in statu et conditione sis. » Tum ille respondens, « Revera, inquit, o pater, ad hesternum usque diem carcere quodam clausus fui : verum hodie solutus ac liber factus sum. »

Hoc modo cunctis innotuit, eadem hora qua diaconus precationem illam supra sepulcrum legerat, nova et admirabili ratione fratrem istum a sacro vinculo fuisse liberatum. De hoc quoque satis existimari potest quanta vis sit ejus vinculi quo mortales a sacerdotibus ligantur. In Historia ecclesiastica Philonis philosophi reperitur, **283** quodam persecutionum priscarum tempore seniori ecclesiastico ab antistite sacris interdictum fuisse. Cum autem senior ille quamdam ob causam necessariam aliquo profectus esset, accidit ut ab ethnicis comprehensus testimonio suo veritatem obsignaret. Hinc templum eo loco conditur et renovalia peraguntur; cumque antistes hæc verba pronuntiaret (Pax universis,) sandapila templo excessit, idque non semel sed bis terve factum. Hinc per quietem antistiti senior oblatus: Ἄβιτο, inquit, et episcopo meo sis auctor ut huc veniat meque vinculis exsolvat. Nam officio me sacra exclusit, ideoque sacris interesse vobiscum nequeo. Testimonii quidem coronam consecutus sum, sed Dei faciem necdum conspexi. Quodsi me ipse profectus huc non exsolverit, alius exsolvere nemo poterit.) Cum igitur his obtemperatum esset, sandapila templo excedere desiit. Atque hanc ob causam Deo cuncti gloriam tribuebant, qui servis suis ejusmodi potestatem concessisset. Joannes quidem orator ille aureus hac de re verbis hujusmodi disserit: « Nos secundum legem atque præscriptum ecclesiasticum vincula quibusdam injicimus. Ea si quis floccipendit, is sciat mortis atque judicii tempus appetiturum, quod ipsum doceat Dei sermonem et ejus Ecclesiae leges minime falsas ac mendaciter excogitatas esse. »

Post Leonem filius ejus Constantinus, cognomento Copronymus, 54 annos imperium tenuit, ex scævissimo leone versuta pardalis. Nihil non scelerrum in eo fuit. Sanctos hoc nomine appellari lege la: a vetuit; reliquias eorum conspui jussit; ne quis eorum intercessionem imploret, edixit; nihil eos videlicet præstare posse; quod omni denique blasphemia majus est, eadem de Matre Dei sentiebat. Nam de hac siebat, quandiu Christum intra se gestaverit, honorandam ac venerabilem fuisse: verum ex quo illum pepererit (proh quanta tua patientia est, Christe!) nihil eam cæteris a mulieribus differre. Cujus rei simulacrum et imago peti de marsupio potest; cum aureis oppletum est, in pretio solet haberi, cum evacuatum, nihili penditur. Præterea sacras ædes magno studio profanare conabatur. Nam religiosas effigies inductas delebat, earumque loco ludorum circensium venationumque picturas substituebat. Neque tantum hujusmodi facinora designabat, verum etiam solitariæ vitæ sectatores persequabatur et tanquam agnos jugulabat.

Quæ cum Artabasus is cujus mentionem supra fecimus cerneret, bellum Constantino intulit, eoque dejecto ipse renuntiatus est imperator. Tum vero pietas reflouescere, pristinamque status ecclesiarum pulchritudinem recuperare. Verum hæc Beliar **284** ille pati non poterat. Nam Constantinus exercitibus semet insinuat, adulationibus eos inflammavit, copias militares cogit. Prælium cum Artabasus

νο: τοῦ φιλοσόφου εὐρηται (83) ὅτι ἐν τῷ καιρῷ τῶν διωγμῶν ἐπίσκοπος τις ἀφώρισε πρεσβύτερον, ὃς ἀπελθὼν ποὺ διὰ τινα χρεῖαν κρατεῖται ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ μαρτυρεῖ. Ναδς ἐκεῖσε αὐτῷ ἐγείρεται, τελεῖται τὰ ἐγκαίνια. Καὶ ἅμα τῷ τὸν ἐπίσκοπον εἰπεῖν· « Εἰρήνη πᾶσι, » τὴν·καὺτα ἡ λάρναξ τοῦ ναοῦ ἐξεπορεύετο. Γίνεται τοῦτο δις καὶ πολλάκις. Ὅπτανεταὶ ὁ μάρτυρ τῷ ἐπισκόπῳ, λέγων· « Ἀπελθε, καὶ πεῖσον τὸν ἐπίσκοπόν μου ἔλθειν καὶ λῦσαι με. Ἀφώρισέ με γάρ τῆς λειτουργίας, καὶ συλλειτουργῆσαι ἔμῃν οὐ δύναμαι. Καὶ τὸν μὲν στέφανον τοῦ μαρτυρίου ἔλαθον, τὸ δὲ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔθεασάμην. Καὶ εἰ μὴ ὁ θεσας λύσει με, λῦσαι ἄλλος οὐ δύναται. » Γίνεται ταῦτα, καὶ ἡ λάρναξ οὐκέτι τοῦ ναοῦ ἐξέρχεται. Ὅθεν καὶ πάντες τῷ Θεῷ ὀδῶν δεδώκασι τῷ διδόντι τοιαύτην ἐξουσίαν τοῖς δούλοις αὐτοῦ. Ἄλλὰ καὶ ὁ Χρυσόρῳθμων οὕτω φησὶν· « Ἡμεῖς μὲν οὖν κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν θεσμὸν τὰ δεσμὰ περιβάλλομεν. Εἰ δὲ τις τούτων καταφρονεῖ, ἐπιστήσεται ὁ τοῦ θανάτου καὶ τῆς κρίσεως καιρὸς, διδάσκων αὐτὸν ὡς ἀψευδῆς ὁ λόγος τοῦ Κυρίου καὶ ὁ νόμος τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ. »

Μετὰ δὲ Λέοντα ἐβάσιλευσεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος ἔτη λδ', ἐκ δεινότητου λέοντος ποικιλότροπος πάρδαλις. Οὔτος πᾶσαν κακίαν μετέρχετο, τοὺς ἁγίους τε μὴ λέγειν ἁγίους ἐθέσπιζε, τὰ λείψανα διαπτύειν αὐτῶν, καὶ πρεσβεῖαν ἐκείθην μὴ ἐκκαλεῖσθαι· οὐ δύνανται γάρ. Καὶ τὸ πάσης βλασφημίας μείζων, ὅτι τοιαῦτα καὶ περὶ τῆς Θεομητορὸς ἐφρόνει· Ἐλεγε γάρ ὅτι ἕως οὗ εἶχεν ἐν αὐτῇ τὸν Χριστὸν, τετιμημένην ἐτύγχανε, ἀφ' οὗ δὲ τοῦτον ἀπέτεκεν, ὡς τῆς ἀνοχῆς σου, Χριστέ! οὐδὲν τῶν λοιπῶν γυναικῶν διενήνοχε, κατὰ τὴν εἰκόνα δῆθεν τοῦ βαλαντιῶ· πλήρης μὲν νομισμάτων ὃν διὰ τιμῆς ἐστὶ, κενωθὲν δὲ οὐδενὸς λογίζεται ἄξιον. Ἄλλὰ καὶ τοὺς ἱεροὺς ναοὺς ἀνείρου; Ἐσπευθε ποιεῖν· τὰς γὰρ ἱερὰς μορφῶντες ἀπεληφεν, ἱππηλασίας δὲ ἀντ' αὐτῶν ὑπεζωγράφει καὶ κυνηγεῖα. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς μοναχοὺς ἐδίωκε καὶ ὡς ὄρνας κατέσφαττε.

Ταῦτα δὲ βλέπων ὁ προρόθηθεις Ἀρτάβαδος συνάπτει πόλεμον αὐτῷ, καὶ τῆς βασιλείας ἐξώσας κράτωρ αὐτὸς ἀναγορεύεται. Ἐντεῦθεν ἀνθεται τὰ τῆς εὐσεβείας, καὶ τὰ τῶν ἐκκλησιῶν τῇ πρώην κάλλος ἐλάμβανον. Ἄλλ' ὁ Βελίαρ ἐπὶ τούτοις οὐκ ἔφραεν. Ὑπέρχεται τὸ στρατιωτικόν, κολακείας θεομαίνει. Ἀθροίζει δύναμιν, τῷ Ἀρταβάσῳ συνάπτει πόλεμον, νικᾷ κατὰ κράτος. Χειροῦται αὐτὸν

(87) Quæro ubi sit Philonis illius philosophi, uita Glycas citat, Historiæ ecclesiasticæ: de au-

core nonnihil diximus pag. 49 Delineationis Apparatus Historiæ Byzantinæ

ζῶντα καὶ ὀφθαλμοὺς ἐξορύττει, καὶ κράτωρ αὖτις ἀποκαθίσταται ὁ δευτερός· ὄντως Ἰουλιανός· ἀνθρώπους καὶ γὰρ εἶθε τῆ Ἀφροδίτῃ. Ὅθεν καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ νοσήματα χαλεπὰ κατὰ θεομηνίαν συνέβαινον, κίντευθεν θανατικὸν γέγονεν ἀβρήτων. Φθορὰ γὰρ ἀνθρώπων τηνικαῦτα ἐπέπεσεν ὅποια δὴ καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰουστινιανοῦ· δόκλοι γὰρ ἐκλείθησαν οἴκοι. Ἀλλὰ καὶ δειμάτα φοβερὰ ἑώρων οἱ ἄνθρωποι· ὡς ἐν ἐκστάσει καὶ γὰρ γινόμενοι ἐδόκουν ἐντυγχάνειν ἀνδράσι τισὶ βριαροῖς. Τότε καὶ ψύχος γίνεται μέγα καὶ πικρὸν, ὥστε καὶ τὴν ἀρκυῶν τοῦ Πόντου παράλιον ἐπὶ μιλία ρ' ἀπολιωθῆναι τὸ πέλαγος ἐκ τοῦ κρύου, εἰς δὲ βάθος ἐπὶ πῆχει ἰ', δ καὶ ἐπιγειοισθὲν ἠδύξῃη πῆχεις ἑτέρας κ'. Κατὰ δὲ μῆνα Φεβρουαρίου εἰς διάφορα τμήματα διαιρεθὲν ἐπὶ τὴν πόλιν αὐτὴν καὶ μέχρι τῆς Ἀδύδου κατῆλθεν, ἔχον ἐν ἑαυτῷ καὶ ζῶα πάμπολλα πεπηγμένα. Τότε ὁ θέλων πεζοπορῆσαι ἀπὸ ἀκροπόλεως εἰς Χρυσούπολιν οὐκ ἐκωλύετο. Τότε ὑπ' αὐτῶν συντριβόμενα τὰ τεῖχη μεγάλως ἐδοθήθησαν. Τότε ἱβ' νομίσματα ἐπράθη ὁ μόδιος ἢ κριθή. Τότε τῆς κατὰ Μεσοποταμίαν γῆς σχισθείσης ἡμίονος ἀνεδύθη πολεμίων ἔφοδον ἀνθρωπίνῃ φωνῇ προσημίνουσα. Καὶ τότε Νικήτας τις εὐνοῦχος, τὰ πρῶτα φέρων παρὰ τῷ Κοπρώνωμῳ, μηδὲν ἄλλο εἰδὼς ἢ ἐσθίειν καὶ πίνειν, χειροτονεῖται πατριάρχης. Οὗτός ποτε τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγινώσκων ἐν τῷ κελίῳ αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαίου, « Ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαίου, » ἐξεφώνησεν. Ἐφ' ᾧ καὶ τις τῶν παρισταμένων εἶπε· « Μὴ διαίρει τὴν αἰ διφθογογόν. » Πρὸς δὲ ἐκεῖνος ἔφη μετὰ θυμοῦ· « Φλυαρεῖς· τὰ γὰρ διφθογογὰ καὶ τρίφθογογὰ πολλὰ μισεῖ ἡ ψυχὴ μου. » Ὁ δὲ τύραννος ἀπὸ ἐκστρατείας ὑποστρέφων ἀνθρακοῦτα· τὰ σκέλη, καὶ περὶ τὸ στρογγύλον ὠνήσει λάθρῳ πυρετῷ συσχεθεῖς, τοῦτο καὶ μόνον ἐπὶ τούτοις εἰπὼν, ὅτι Ζῶν ἀσθέτωρ πυρὶ παραδίδομαι διὰ τὴν Μαρίαν· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ νῦν τιμάσθω. Γίνωσκε δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι πολλὰ καὶ πολλάκις ζητήσαντες ὅθεν ἐκεῖνος ἐκλήθη Κοπρώνωμος, οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο μόνον εὗρομεν. Χώρα τίς ἐστι Κάβαλα οὕτω λεγομένη. Οἱ οὖν ἐκεῖθεν ὀρμώμενοι Καβαλλῖνοι πάντως ἐλέγοντο. Ἐκεῖθεν οὖν καὶ αὐτὸς τὴν γέννησιν ἐσχῆκε, καὶ ἐπειδὴ κατὰ τινὰ συνήθειαν Καβαλίνα ἢ κοπρία λέγεται, δικαίως ὁ κάκιτος ἐκεῖνος ἐπεκλήθη Κοπρώνωμος, ὡς ὄνομα κοπρίας ἐν ἑαυτῷ δῆθεν ἐπιπερόμενος.

» Velim autem animadvertere te hoc loco, dilecte filii, nos multum et sæpius inquisitos cur hic imperator Copronymus vocaretur, hoc tantum reperisse, regionem quamdam esse quæ Caballa dicatur; ex ea quotquot oriundi sint, Caballinos fuisse vocatos. **285** Quamobrem cum Constantinus hic inde originem traxerit, ac more inoleverit ut stercus caballinum dicamus, non abs re vir sceleratissimus a stercoreo nomine Copronymus est nuncupatus, ut qui stercoreum nomen in se circumferret.

Μετὰ δὲ τοῦτον κρατεῖ ὁ ἐκ τῆς Χαζάρας υἱὸς αὐτοῦ Λέων ἕτη ε', εὐσεβῆς μὲν ὢν κατ' ἀρχάς· ἐπειτα δὲ τὸ τῆς Ἐκκλησίας στέμμα φορεῖ, ὅθεν ἀπανθορακωθεῖς ὡσπερ ὑπὸ λαθροῦ πυρετοῦ τελευτεῖ. Τότε καὶ ὁ κύων ἐκεῖνος ἦν ὁ τὸν φονεῖα τοῦ κυρίου αὐτοῦ γνωρίσας ἐν καπηλείῳ εἰσθλόντα

A basilo conserit, victoria vi potitur, Artabas dum vivum capit, oculos eidem eruit, eoque pacto recapere Julianus alter imperium recuperat. Solebat enim et ipse Veneri victimis humanis litare. Quapropter eo regnante diri quidam morbi ex ira divina passim grassati sunt, adeoque pestis ineffabiles hominum copias sustulit, nequaquam illa minor quæ Justiniani temporibus exstitit: nam domus integræ prorsus occludebantur. Præterea se terreficulamenta quædam horrenda mortalibus offerebant, cum de potestate scilicet egressi et extra se rapti putarent in homines se terribili vultu præditos incidere. Tunc et ingens acerbumque adeo frigus exstitit, ut a ponti parte septentrionali præ frigore glacieque pelagus ad centum a littore milliaria lapidesceret, cuius glaciæ crassities triginta cubitos æquabat. Cumque larga deinceps nix supra glaciem hanc delapsa fuisset, ad alios viginti cubitos ea crassities excrevit. Tandem Februario mense glaciæ diversa in fragmina divulsa usque ab urbem ipsam et Abydum delata est. In iis fragminibus erat videre complures gelu astrictas bestias. Quodsi quis ab arce Chrysopolim usque proficisci pedes volebat, omnino id facere nulla impeditus re poterat. Atque hæc fragmina in urbis muros impacta vehementer eos succusserunt. Eodem Copronymo imperante modius hordei 12 aureis veniit. Cumque terra delisceret in Mesopotamia, mulus exiit, humanaque voce secuturos hostium incursus denuntiavit. Tunc et Nicetas quidam eunuchus, principe apud Copronymum loco, qui nihil aliud sciret quam edere et bibere, patriarcha creatus est. Cum aliquando Evangelium in cellula sua recitaret, pro eo quod dicendum erat: « Ex Evangelio secundum Matthæum, » pronuntiavit: « Ex Evangelio secundum Matthæum. » Ibi quodam ex astantibus subjiciente: « Noli æ dipthongum (gemini soni vocem) dividere, » « Nugaris, » ait, quadam cum iracundia: « nam quæ geminos et trinos sonos habent, anima mea vehementer odit. » Tandem hic tyrannus ab expeditione quadam revertens carbunculi morbum in pedibus sensit, et vehementi febre circa strongylum correptus vitam fluit, cum solum hoc verbum pronuntiasset.

D « Propter insaniam furoremque meum vivus inextincto igni trador. Deinceps vero quin ea quæ prohibui cum honoris delatione fiant, minime dilecte filii, nos multum et sæpius inquisitos cur hic imperator Copronymus vocaretur, hoc tantum reperisse, regionem quamdam esse quæ Caballa dicatur; ex ea quotquot oriundi sint, Caballinos fuisse vocatos. **285** Quamobrem cum Constantinus hic inde originem traxerit, ac more inoleverit ut stercus caballinum dicamus, non abs re vir sceleratissimus a stercoreo nomine Copronymus est nuncupatus, ut qui stercoreum nomen in se circumferret.

Post Copronymum ejus ex conjugē Chazara filius Leo annis quinque imperavit, religiosus ac pius quidem ille ab initio, verum ubi coronam Ecclesiæ donatam gestasset, carbunculi morbo vexatur. ardentī febre tandem exstinguitur. Exstitit hisce temporibus canis ille qui heri sui interfectorem

indicio suo prodidit, cum vini bibendi causa cauponam ingressus esset. Nam domino, suo necato, qui cum homine malefico iter fecerat, quoddam in diversorium sese contulit; quo cum forte fortuna venisset homicida ille, mox a cane agnitus fuit. Neque canis insigniter ipsius causa latrare desinebat, ita ut tandem infausta quædam conjectura de latrone conciperetur. Itaque carceri homicida mancipatur, ad prætorem deducitur, accurate quæstionibus subjicitur, vel invitus facinus suum fatetur, ac tandem malefici more necatur.

Leone mortuo filius ejus Constantinus 17 annis rerum potitur, sub cujus imperio et dominatu religio radices agebat et monasteriorum multitudo adaugebatur. Eodem imperante quidam in Thracia terram sodiens cistam invenit, in qua hujusmodi verba scripta reperiebantur: Christus e virgine Maria nactusur, in quem ego credo. Constantino et Irena religiose imperantibus rursum me, sol, videbis. Cæterum hæc Irena particeps erat imperii Constantini filii, nec quæ ab ipso designabantur æquo pati animo poterat. Nam et matrem aliquando submovit ab imperii gubernaculis, quamquam deinceps eam pœnitundine ductus in aulam reduxit; et conjuge sua, femina valde casta, repudiata, quamdam aliam ejus loco uxorem accepit. Itaque filium mater consopitum oculis spoliatur, quo factum est ut sol complures dies radios suos pure non emitteret. Sed enim Irena imperatrix facti sui pœnitens, ut odium inde conceptum elueret, omnes opum thesauros exhauriebat et urbi largiebatur, persolutis obæeratorum debitis. Verum oculus ille, qui cunctas res mortalium inspicit, nequaquam sopitus obdormiit. Nam hac imperii voluptate perexiguam ad tempus degustata tandem Irena craterem absinthio dilutum bibit. Etenim quidam ex ordine senatorio, cui nomen Nicephorus, dignitate patricius et unus ex generalibus, motu adversus eam concitato non sine dedecore regnum ipsi eripuit. Quapropter imperio Nicephorus hic novem annis præfuit, homo cædium cupidissimus, auri mancipium, prorsus alter Midas. **286** Magistratus et præfecturas venales habebat, et tristior quidem vulgo videbatur: verum si qui aurum afferrent, valde se gratiosum atque comem præbebat. Grave Byzantiis onus imposuit, sub prætextu instaurandorum veterum murorum exigui præcipiens id quod diceratur (a duobus ceratiis) nuncupatur. Præterea quæ militibus debebantur, ipse sibi retinuit.

His annis etiam reliquæ sanctæ Euphemie, quas Copronymus in mare projecerat, ad Lesbum insulam receptæ servatæque sunt. Sic enim nos factum accepimus. Zonaras in *Annalium* libris hujusmodi quædam commemorat. Duplex, inquit, hac de re rumor est. Nam alii tradunt sanctam Euphemiam a Copronymo igni fuisse traditam, quamquam spe sua tyrannus excidit: quippe illius loco cadaver aliud crematum fuit. Alii perhibent eam in mare projectam divino beneficio circa Lesbum recuperatam fuisse.

τοῦ πιεῖν οἶνον. Ὁ γὰρ κύων μετὰ τὸ φονεῦσθαι τὸν κύριον συνοδεύοντά τινι κακούργῳ καθ' ἰδὴν προσήλυτος ἐν πανδοχείῳ γέγονεν. Ἐκεῖσε γοῦν τυχαίως εἰσελθὼν ὁ φονεὺς ἐγνώρισθη παρὰ τοῦ κυνός, καὶ τοσοῦτον ἦν ἐκεῖνος ὑπ' αὐτῷ ὑλακτῶν ὥστε ὑποψίαν οὐκ ἀγαθὴν δοῦναι περὶ αὐτοῦ. Κρατεῖται λοιπὸν ὁ φονεὺς, προσάγεται τῷ ἀρχόντι, ἐτάζεται ἀκριβῶς, ὁμολογεῖ καὶ ἄκων, καὶ τελευταῖον ὡς κακούργος ἀναίρεται.

Μετὰ δὲ τοῦτον κρατεῖ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος σὺν τῇ αὐτοῦ μητρὶ Εἰρήνῃ ἔτη ἰζ', ὑφ' οὗ ἡ εὐσεβεία κρατύνεται καὶ τὰ μοναστήρια πλατύνονται. Τότε καὶ ἐν τῇ Θράκῃ ἀρύσων τις εὔρε λάρνακα ἐν ἣ γεγραμμένον ἦν· Ἐ Χριστὸς γεννᾶσθαι μέλλει ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου, καὶ πιστεύω εἰς αὐτὸν. Ἐπὶ Κωνσταντῖνου καὶ Εἰρήνης τῶν εὐσεβῶν βασιλέων ὄψει με πάλιν, ὦ ἦλιε. Ἡ Εἰρήνη αὕτη τῷ υἱῷ αὐτῆς Κωνσταντῖνῳ συμβασιλεύουσα, καὶ μὴ ἀνεχομένη τῶν παρὰ αὐτοῦ γινομένων (αὐτὴν τε γὰρ τῆς βασιλείας ἐποίησεν ἔκπτωτον, εἰ καὶ μεταμεληθεὶς πάλιν ἐπὶ τὰ βασιλεία ταύτην ἀνήγαγε, καὶ τὴν ὁμόζυγον αὐτοῦ σύφρονα καὶ λίαν εὖσαν ἐξάγει, μίξιν δὲ γυναικὸς ἄλλης ἀντεισάγει), τοῦτου χάριν ἐκτυφλοῖ αὐτὸν ὑπνώττοντα, ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὸν ἥλιον ἐπὶ πλείστας ἡμέρας μὴ δοῦναι καθαρὰς τὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ. Ἄλλ' ἡ βασιλεῖς Εἰρήνη μετὰ μελον ἐφ' οἷς δίδρακε σχοῦρα, καὶ θέλουσα τοῦ μίσους ἑαυτὴν ἀποπλῦναι, χρημάτων θησαυροὺς τῇ πόλει ἐκκενοῖ καὶ λύει τὰ χρεῖα. Πλὴν οὐκ ἐπενύσταξεν ὁ παντεπόπτῃς ὀφθαλμὸς· πρὸς βραχὺ καὶ γὰρ τῆς ἡδονῆς τοῦ κράτους αὕτη γευσάμενη ἀψιθιάζοντα πίνει κρατῆρα. Ἐπανέστη καὶ γὰρ τις τῶν συγκλήτου, δουνομα Νικηφόρος, τὴν ἀξίαν πατρῷος ἀπὸ γενικῶν, καὶ τῆς βασιλείας αὐτὴν ἀτίμως ἐξίστησι. Κρατεῖ τοίνυν ὁ Νικηφόρος οὗτος ἔτη θ', ἀνθρωπος φονικώτατος, δούλος χρυσοῦ, Μίδης ἄλλος ἀντικρὺς, ὠνίους τὰς ἀρχὰς ποιούμενος. Οὗτος πᾶσι μὲν ἐψέκει κατηφῆς εἶναι, τὸν δὲ χρυσὸν αὐτῷ προσάγουσι καὶ πᾶν χάριεις ἐφαίνετο. Ἄλλὰ καὶ βαρὺ τοῖς Βυζαντιοῖς ἄχθος ἐπέθηκε, χάριν τῶν γηρασάντων τειχῶν ἀπαιτεῖσθαι τὸ λεγόμενον δικέρατον ἐκέλευσε. Πρὸς τοῦτοις δὲ ἐπεκράτει καὶ τὰ τῷ στρατῷ ἐποφειλόμενα.

Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ καὶ τὸ τῆς ἁγίας Εὐφημίας λείψανον κατὰ θαλάττης βίβην παρὰ τοῦ Κοπρωνύμου ἐν Λέσβῳ τῇ νήσῳ ἐπανασώθη. Καὶ περὶ μὲν τούτων ὀδῶς. Ὁ δὲ Ζωναρὰς ἐν τῷ χρονικῷ αὐτοῦ συντάγματι καὶ τὰδε περὶ τούτου φησὶ. Δύο λόγοι φέρονται· ὁ μὲν γὰρ λέγει περὶ παραδοθῆναι παρὰ τοῦ Κοπρωνύμου τὴν ἁγίαν Εὐφημίαν, εἰ καὶ τῆς ἐλπίδος ἐκείνος διήμαρταν (ἀντ' αὐτῆς γὰρ ἕτερον ἐκαύθη σῶμα), ὁ δὲ λέγει κατὰ βυθοῦ βιβθῆναι αὐτὴν, θεῖα χάριτι περὶ τὴν Λέσβον νήσον ἐπανατωθῆναι.

Τότε δὴ, τότε κακῶς οὕτω τοῦ Νικηφόρου τὰ τῆς Α βασιλείας διέποντος θρόνος ἀτακτος παρὰ τῷ λαῷ καὶ στάσι· ὅτι πολλή. Τότε καὶ Βαρδάνην τὸν στρατάρχη τὸ τῆς βασιλείας κράτος ἐκδιάζουσιν ἀναθήσασθαι. Ὅθεν καὶ τὸ τῆς τύχης οὗτος ἄθλον δεδιῶς διορατικῶς τινι προσέρχεται ἀνδρὶ τὰ μέλλοντα μαθησόμενος, καὶ δὴ καὶ μεμάθηκεν ἀπλανῶς πάντα τὰ συμβεβημένα. Τὸν μάλιστα Νικηφόρον, διὰ γε τὸ τὸν μέγαν Θεόδωρον τὸν Στουδίτην ὑπερόριον ποιῆσαι τοῦ δικαίου καὶ τῶν κανόνων ὑπερλαλοῦντα, ἡ θεὰ δίκη μετέρχεται· κατὰ Βουλγάρων γὰρ ἐκστρατεύσας ἐν τῷ πολέμῳ πίπτει καὶ τὴν κεφαλὴν ἀφαιρείται. Τῷ παιδί Σταυρακίῳ τὰ σπῆτρα καταλιμπάνει, Ἄλλὰ καὶ Σταυράκιος ἐκ μέσου τάχιον γίνεται κατὰ ταύτην τὴν μάχην δορατόερωτος· γεγωνῶς, κρατήσας μῆνας δύο.

Μετὰ δὲ τοῦτον κρατεῖ Μιχαὴλ ὁ Παγγαβὴ ὁ ἐπὶ θυγατρὶ Προκοπίᾳ τοῦ Νικηφόρου γαμβρὸς ἔτη δ', μῆνας θ', ὁ καὶ βασιλείας ἔξιος· πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις καὶ τοῖς ἐν ἐξορίᾳ ὄντας ἀγίους ἐπανασώσατο τοῦτον μάλιστα τὸν Μιχαὴλ ἀρχὴν ὁ Σκυλίτζης τοῦ χρονικοῦ αὐτοῦ ποιεῖται συντάγματος. Ὁ διαληφθεὶς Βαρδάνης, ἥνικα προσήλθε τῷ κατὰ γε τὸ Φιλομύλιον διορατικῶς μοναχῷ, συνεφεπομένους εἶχε λίοντα τὸν Ἀρμένιον, Μιχαὴλ τὸν Τραυλὸν καὶ Θωμᾶν τινα. Καὶ ὁ μὲν Βαρδάνης κατὰ τὴν τοῦ μοναχοῦ πρόβρῃσιν ἐκτυφλοῦται τυραννίδος ἐπιέμενος, ὁ δὲ Λέων ὕστερον καὶ ὁ Μιχαὴλ ἐγκρατεῖς τῆς βασιλείας γίνονται. Τῷ μάλιστα Μιχαὴλ τῷ Παγγαβῆ ἡ τῆς βασιλείας ἀποβολὴ καὶ οὕτω δεδήλωται. Παιδίσκη τις οἰκογενῆς ἦν τῷ Μιχαὴλ· αὕτη κατὰ γε τὰς αἰληνικὰς συνόδους πάθει μανίας ἤλισκετο. Ἦνικα γούν τῷ πάθει συνείχετο, κατὰ γε τὸν Βουκολέοντα ἤρχετο, καὶ γεγωνότερον ἰδὼς πρὸς τὸν βασιλέα· «Κάτελθε, κάτελθε· ὑποχώρει τῶν ἀλλοτρῶν»· γίνεται τοῦτε πολλάκις. Ἐκπλήττεται ὁ βασιλεὺς. Κοινολογεῖται τὰ περὶ τοῦτου οἰκίῳ τινὶ Θεοδότῳ τοῦνομα. Καὶ ὃς ἄμα τῷ γενέσθαι τὸ κοράσιον τῷ δαίμονι κάτοχον διερωτᾷ τε αὐτὸ καὶ μανθάνει τινὶ προσήμει· τὸ παλάτιον καὶ ὅποια τὰ τοῦτου γνωρίσματα. Ὁ δὲ ἦν Λέων ὁ Ἀρμένιος. Πολὺ τὸ ἐν μέσῳ καὶ παρὰ Μιχαὴλ πέμπεται πρὸς τῆς ἐξ στρατηγὸς ὁ Ἀρμένιος. Εἶτα μετέρχεται τὸ στρατιωτικὸν, ἀνταίρει κατὰ Μιχαὴλ. Τρίχινον λοιπὸν οὗτος ἐνδύεται, καὶ τῆς βασιλείας ἐκὼν ὑπαξίσταται.

Κρατεῖ οὖν μετὰ τὸν Παγγαβὴ ὁ Ἀρμένιος ἔτη ζ', μῆνας ε'. Καὶ τμηκαῦτα τὸ γένος φιλονεικῶν ἐκτρέψας τοῦ Μιχαὴλ, τὰ παιδογόνα τοῦ παιδὸς αὐτοῦ μόρια, ᾧ ὄνομα Νικήτας, ἐκτέμνει, μὴ πῶτε τεκνώσας ἀμύνηται αὐτόν. Εἰς ἀνδρας οὖν ὁ παῖς οὗτος ἔρχεται, καὶ τῆς νέας ταυτησὶ Ρώμης ἀρχιερεὺς χρηματίζει, μετακληθεὶς Ἰγνάτιος ἐν μεταθέσει βίου. Ὁ δὲ Λέων κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων δολίζεται. Ἡ δὲ αἰτία τοιαύτη. Ὁ προορ-

Cum autem Nicephorus male imperium administraret, rumor in populo barbarum plenus est dilutus excitataque seditio gravissima: cujus occasione quidam Bardanem copiarum ducem imperium sibi vindicare cogunt. Ille vero fortunæ reveritus inconstantiam, virum quemdam adit futura prospiciendi vi prædium, ut quid eventurum esset cognosceret; id quod citra omnem errorem consecutus fuit. Deinceps Nicephorum imperatorem propterea quod eximium Studio et collegio virum Theodorum in exilium egisset, justitiæ sacrisque canonibus patrocinantem, vindicta divina persequi cœpit. Nam contra Bulgaros expeditione suscepta quodam in prælio cecidit, hostibus ei caput amputantibus. Imperii gubernacula Stauracio filio reliquit. Verum is quoque celeriter admodum e medio sublatus est, h e ipsa in pugna ictu hastæ vulneratus.

Successit in imperio Michaelus Rangabes, Nicephori gener, ut cui nuptum ille filiam Procopiam dederat. Rebus omnino per annos quatuor menses novem præfuit, vir plane dignus imperio. Nam præter alia quæ præclara fecit, etiam viros sanctos ab exilio revocatos in integrum restituit. Ab hoc Michaelo suorum Annalium volumen Scylitzes orsus est. Diximus antea de Bardane. Quo tempore is monachum illum futura prospiciendi facultate præditum, qui debebat in Philomilio, conveniebat, comites habebat secum Leonem Armenium, Michaelum Balbum et alium quemdam cognomento Thomam. Ex his quatuor primus Bardanes affectato imperio secundum monachi prædictionem oculos amisit, alter Leo idemque Michaelus imperio deinceps potitus sunt. Etiam huic Michaelo Rangabi hoc quodam modo imperii denunciata fuit amissio. Vernam quamdam ancillam habebat, quæ sub lunæ cum sole 287 coitu furore corripiebatur. Quoties igitur hoc malo vexabatur, ad Bucoleonem (loci hoc nomen est, a collocatis ibi bovis leonisque statuis) se conferebat, et ad imperatorem contentiori voce clamabat: «Descende, descende, æque alienis cede.» Cum id sæpius accideret, imperator metu percussus rem totam cum familiari quodam suo, cui nomen esset Theodoti, communicat. Is cum primum puella malo a genio corriperebatur, quibus ex indicibus agnosci posset imperatoris successor, interrogat. Animadvertit illis expositis Leonem Armenium cognito asperam vestem induit, et imperio sponte sua cedit.

Hoc modo post Rangabem Armenius hic septem annos quinque menses rerum potitus est. Ante omnia studiose dedit operam ut Michaeli genus exscinderet. Quapropter genitalia filii ejus, qui Nicetæ nomen habebat, resecurit, ne forte procreatis aliquando liberis vindictam de Leone sumeret. Is puer ubi virilem ad ætatem pervenisset, urbis hujus Novæ Romæ pontifex creatus est, cum ipsa vite mutatione diverso etiam a priori nomine

ascito: nam pro Niceta Ignatius appellatus est. Secundum hanc Leo se contra sacras imagines armat huiusmodi causa impulsus. Mortuo monacho qui futura prospiciebat, in ejus cella quidam alius monachus successit, qui Sabbatius dicebatur. Is Leoni persuasit ut sacras imagines e medio tolleretur. Quippe Leo consecutus imperium, ubi prædictionem illius monachi ad animum revocasset, quædam ad illum munera misit declarandi animi grati causa. Cum autem ipsius loco Sabbatius inventus esset, perscriptis ille litteris imperatori terrorem injicit et amissionem imperii minatur, nisi sacras imagines everteret. Hinc illa simulacrorum excidii flamma in Leone accensa est. Eodem tempore clarissimus ille patriarcha Nicephorus, cum adduci non posset ut imaginum oppugnationem probaret, solum vertere jussus est ac in Præconesum deportatus, cum quidem id eventurum sibi multo ante cognovisset, ac Leonem Ecclesiam perturbaturum. Nam cum beatus antistes diadema capiti Leonis imponeret, visus sibi fuerat spinis ac tribulis manum compungi. Cum autem navigio in exilium aveleretur, forte rectus aliquando stabat et quemdam salutabat. Interrogatus quidnam hoc sibi vellet quemve salutaret: « Theophanem, inquit, confessorem et Agri præfectum, qui cereis et suffitu nos excipit. » Hinc Leo secum expensa monachi prædictione, Michaelum (Balbum) in vinculis detinebat. Vel potius ipse Michaelus, qui homo esset audax et impudens, hoc sibi mali accessiverat; tandemque decretum senatus publicatum fuit, quo Michaelus igni concremari jubebatur. Id omnino ei usuvenisset, si non imperatrix ipsa facinus impedivisset. Nam illa pro Michaelo deprecans inter alia proferebat in medium instantem sacrosanctæ Christi Nativitatis diem. Nihilominus Leo per insomnia, per oracula, per alia quædam ejusmodi territus eadem ejus maturabat. Ad suam quoque conjugem dixisse perhibetur: « Tua quidem opera Michaelus jam dimittitur: verum quid secuturum sit, tu tuique liberi paulo post cognoscetis. » Non magno temporis interjecto spatio Michaelus oraculo fretus monachi, cujus mentionem aliquoties fecimus, eas ipsas insidias, de quibus locuti sumus, Leoni struxit; totamque rem illi patefecit qui eum vinculis constrictum custodiebat. Hoc modo factum ut Michaelus imperatorium in solium collocaretur, cum quidem adhuc compedes gestaret, Leo sine ulla commiseratione gladiis conficeretur, in ipsa divina æde quo se receperat.

Igitur post Leonem Michaelus cognomento Balbus, D oriundus Amorio, rebus annos octo cum imperio præfuit. Erat ille quidem minime religiosus, non tamen homines pios ad impietatem cogebat. Quapropter id temporis viri sancti carceribus liberati sunt, et magnus ille Theodorus ab exilio revocatus, quem sacras imagines propugnantem multaque perpessum Leo Armenius solum vertere coegerat. Hoc Michaelo imperante Thomas quidam maximus ex Oriente collectus copiis, nec paucis trimeibus instructis, adversus reginam urbium

Α τικὸς ἐκεῖνος τελευταῖα μοναχός. Διαδέχεται τὸ κελ-
 λὸν αὐτοῦ μοναχὸς ἄλλος, Σαββάτιος τοῦνομα, ὃς
 καὶ πείθει τὸν Λέοντα ἐκ μέσου ποιῆσαι τὰς ἁγίας
 εἰκόνας. Ὁ γὰρ Λέων τῆς βασιλείας ἐπιθὰς καὶ τῆς
 τοῦ μοναχοῦ προρῥήσεως ἐπιμνηθεὶς στέλλει τάχα
 πρὸς ἐκεῖνόν τινας ἀμοιβὰς· εὐρεθεὶς δὲ ὁ Σαββά-
 τιος οὗτος καταπλήττει τε διὰ γραφῆς, καὶ ἐκπιπ-
 σιν τῆς βασιλείας ἀπειλεῖ εἰ μὴ τὰς εἰκόνας αὐτὰς
 καταστρέψειεν. Ἐντεῦθεν ἡ τῆς εἰκονομαχίας πυρ-
 κατὰ τῷ βασιλεὶ Λέοντι ὑπανάπτεται. Τηνικαῦτα
 καὶ ὁ ἐν πατριάρχαις ἀοιδίμος Νικηφόρος μὴ πει-
 σθεὶς τῇ εἰκονομαχίᾳ συνθέσθαι ἐξορίστος εἰς Προ-
 κόνησον γίνεται, καὶ πρὸ πολλοῦ τοῦτο εἰδὼς, καὶ
 ὅτι ταράζει τὴν Ἐκκλησίαν ὁ Λέων· ἔδοξε γὰρ τῷ
 μακαρίτῃ, ὀπηνίκα τὸ διάδημα τῆ τοῦ Λέοντος
 ἐπέθη κεφαλῇ, ἀκάνθαις καὶ τριβόλοις τὴν χεῖρα
 περιπρήναι. Οὗτος οὖν ὁ μακάριος διὰ νῆος εἰς
 τὴν ὑπερορίαν στελλόμενος ὄρθιος ἴστατο καὶ πρὸς
 τίνα τὸν ἀσπασμὸν ἐποιεῖτο. Καὶ τί τοῦτο ἐρωτη-
 θεὶς, καὶ πρὸς τίνα ποιεῖται τὸν ἀσπασμὸν, πρὸς
 Θεοφάνην τὸν ὁμολογητὴν, ἔλεγε, τὸν τοῦ Ἄγρου
 καθηγητὴν, ἅτε κηροῖς καὶ θυμιάμασι ἡμᾶς δεξιού-
 μενον. Ἐπὶ τούτοις ὁ Λέων τὴν τοῦ μοναχοῦ καὶ
 ἑαυτὸν στρέφων προρῥήσιν δέσμιον εἶχε τὴν Μι-
 χαήλ, εἶχε καὶ μᾶλλον ὁ τοιοῦτος θρασύς καὶ ἀνα-
 σχυντος ἦν. Ἐφ' ᾧ καὶ παρὰ τῇ συγκλήτῃ ψῆφος
 γίνεται πύρρως γενέσθαι τὸν Μιχαήλ παρανάλωμα.
 Ὁ καὶ γενέσθαι ἐφθασεν ἂν, εἰ μὴ πως ἡ δέσποινα
 τὸ τοιοῦτον ἐκώλυσεν, εἰς μεσιτείαν τάχα προβαλ-
 λομένη τὴν ἐνεστώσαν ἁγίαν τηνικαῦτα Χριστοῦ
 γέννησιν. Ὁ μέντοι Λέων ἀπὸ τῶν ὄνειράτων καὶ
 χρησμοδημάτων καὶ ἐτέρων τοιούτων τιῶν ἔντρο-
 μος ὢν τὴν ἀναίρεσιν ἐκεῖνου κατέσπευδεν· ἄλλὰ
 καὶ πρὸς τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ ἔλεγε· Ὁ μὲν Μι-
 χαήλ ἤδη ἀνύεται διὰ σέ, σὺ δὲ καὶ οἱ ἐκ σοῦ μετ'
 ὀλίγον μαθήσεσθε. Ὁὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ ὁ
 Μιχαήλ τῇ τοῦ προρῥηθέντος μοναχοῦ προρῥήσει
 θαρρῶν κατὰ Λέοντος μελετᾷ τὴν ἐπιβουλήν ταύτην,
 καὶ τῷ κατέχοντι αὐτὸν ἀποκαλύψας παπίπῃ. Ταύτη
 τοι καὶ νυκτὸς εἰσάγεται συν τοῖς ψαλμφοδοῦσι
 στρατώτας ἐνόπλους. Καὶ ὁ μὲν Μιχαήλ εἰς τὸν
 βασιλικὸν ἀνάγεται θρόνον, δεσμῷ τοὺς πόδας κα-
 τεχόμενος σιδηρῷ· τὸν δὲ Λέοντα καὶ προσπεφυ-
 γότα τῷ θεῖῳ ναῷ ἀνηλεῶς ἐκτέμνει· τοὺς ξίφεισι.

Κρατεῖ τοίνυν μετὰ τὸν Λέοντα ὁ Τραυλὸς Μι-
 χαήλ ἔτη ἡ', ὁ καὶ ἐξ Ἀμορίου ὀρμώμενος, δυσ-
 σεβῆς μὲν ὢν, οὐ μὴν δὲ καὶ ἀσεβεῖν ἀναγκάζων
 τοὺς εὐσεβεῖς. Ἐφ' ᾧ καὶ ἀνίσταται τηνικαῦτα οἱ
 ἄγιοι, ὁ μέγας, τε Θεόδωρος ἀπὸ τῆς ὑπερορίας
 ἀνάγεται· προέφθασε γὰρ αὐτὸν ἐξορίσας ὁ Ἀρμέν-
 νιος καὶ πολλὰ κακὰ ποιήσας ἅτε τῶν ἁγίων εἰκό-
 νων ὑπερμαχόμενον. Τοῦτου μόνου τοῦ Μιχαήλ
 βασιλεύοντος Θωμᾶς τις χεῖρα βαρεῖν συλλέξας ἐξ
 ἀνατολῆς τε καὶ δύσεως, τριήρεις τε οὐκ ὀλίγας
 ποιήσας, κατὰ τῆς βασιλίδος ἐκστρατεύει τῶν πό-

λεων Τοσαύτη δὲ δύναμις, ἣν ὥστε καὶ τὴν ἀπαυ-
ρηθεῖσαν ἐν ἀκροπόλει ἄλλοις διακλάσαι καὶ πρὸς
βλαχέρνας ἀπελθεῖν. Ἐν ὅλοις λοιπὸν τρισὶν ἔτεσι
τὰ τοῦ πολέμου κεκρότηται. Εἶτα ὁ Θωμάς ἤτταται,
φεύγει, εἰς Ἀδριανούπολιν ἔρχεται. Καιρὸν Ἰκανὸν
ἔκεισε παρὰ τοῦ Μιχαήλ κύκλω τετήρηται. Προδί-
δωσι καὶ ἄκων, κρατεῖται, χεῖρας καὶ πέδας τέ-
μνεται, ἐπ' ὄνου κάθηται, τοῦτο καὶ μόνον λέγων
« Ἐλέησόν με, ἀληθῶς βασιλεῦ. »

Μετὰ δὲ τὸν Μιχαήλ Θεόφιλος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἔτη ἰβ'
μῆνας γ'. Καὶ τῆνικαῦτα ἐκλογὴν ποιεῖται κορα-
σιῶν, ὧν μία καὶ ἡ Κασία, ἣν δὴ καὶ ἀποπέμπεται
διὰ τὴν πλήρη συνείσεως ἀπόκρισιν αὐτῆς· μῆλον
γὰρ ἐπιθεωρῶν αὐτῇ ὡς ἔρασεῖς δῆθεν ἐπὶ τῷ
κάλλει αὐτῆς, καὶ εἰπὼν « Ἐκ γυναικὸς ἐβρύη τὰ
φάυλα, » ἤκουσεν ἐξ αὐτῆς ὅτι καὶ ἀπὸ γυναικὸς
πηγάξει τὰ κρεῖττονα. Ἐφ' ᾧ καὶ τὴν Παφλαγὸνα
Θεοδώραν ἠγάγετο. Οὗτος καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα
διὰ τῆς ἀγορᾶς ἐπιπικρὸς εἰς τὸν ἐν Βλαχέρνας ναὸν
ἀπήρχετο· εἰ γὰρ καὶ τιμὴν ταῖς ἀγίαις εἰκόσιν
οὐκ ἔνεμεν, ἀλλὰ τῷ Σιντηρὶ καὶ αὐτῇ τῇ Θεομήτορι
πίστιν ἐτήρει, ὡς ἔλεγεν. Οὗτος καὶ περὶ τῶν ἐν
τῇ ἀγορᾷ προκειμένων ὠνίων ἠρώτα, καὶ εἰ πολλοὺ
ἐπιπράσκοντο, κατὰ τὸ ἔπαρχον ὠργίζετο. Τοῦτω
προσηλλῶς τῆς γυνῆ παρὰ τοῦ τῆς Αὐγούστης συγ-
γόνου Πετρωνᾶ ἀδικουμένη· οἰκῆμα καὶ γὰρ τι
ὕψωσα; ἔδραπε γειτονοῦσαν αὐτήν. Ὁ γοῦν Πε-
τρωνᾶς ἐπεφωνήθη μὲν, οὐ διωρθώσατο δέ. Ἐφ' ᾧ
αἰκίζεται δεινῶς, καὶ τοῦ οἰκῆματος ἀνατραπέντος
ἡ ὕλη πᾶσα τῇ γυναικὶ δίδεται. Ἦνικα δὲ καὶ προ-
κόψα; τὸ τῆς δεσποίνης οἶδεν ἐγγομον πλοῖον,
πυρρίκαστον καλεῖται γενέσθαι, λέγων « Βασιλέα με
τοῦ Θεοῦ ἀναβείξαντος, οὐ βιάζεῖς ποιῆσαι με
ναύκληρον. Ἄλλως τε εἰ μετὰ τῆς βασιλικῆς
εὐετηρίας καὶ τὰ ἐξ ἐμπορίας ἑαυτοῖς περιποιῆ-
σαι σπεύδομεν, πόθεν ἂν τὰ πρὸς ζωὴν οἱ ἰδιώ-
ται πορίζοιτο; » Τοσοῦτον δὲ μεγαλοπρεπῆς βασι-
λεὺς ὁ Θεόφιλος ἦν ὥστε καὶ θαυμαστά τινα φιλο-
τεχνήσασθαι ὄργανα. Πνεῦμα καὶ γὰρ ἐκεῖθεν ἐν
μηχανῇ τινα ἀναπεμπόμενον μελωδίαν ἀπῆχει τερπ-
νὴν καὶ εὐκέλδον. Ἀλλὰ καὶ χρυσᾶ κατεσκευάσας
δένδρα, ἐν οἷς παντοδαποὶ στρούθοι καθήμενοι με-
λωδῆμα μελιτῶν ἐξέχεον.

homines ad vitam sustinendam sibi necessaria comparabunt? » Præter hæc tam magnificus erat imperator hic Theophilus, ut etiam admirabilia quædam instrumenta studiose excogitaret, de quibus machina quadam emissus spiritus jucundam suaviterque resonantem melodiam efficit. Itidem arbores aureas parabat, in quibus omnis generis aviculæ consistentes melleum quemdam cantum effundebant.

Ἀνθρώπων τι ἐν ἀνακτόροις περιεστρέφετο,
παρακοπὴν φρενῶν ἔχον, Δένδρις καλούμενον.
Ποτὲ γοῦν ὁ βασιλεὺς ἐρωτήσας αὐτὸ πόθεν ἦκει,
παρὰ τῇ Μάννῃ πορευθῆναι ἔλεγεν· οὕτω γὰρ
ἐκάλει τὴν δέσποιναν. Ἀλλὰ καὶ νινία καλὰ διεβ-
σαιούτο ἔχειν αὐτήν. Εἰκόνας οὖν ὁ βασιλεὺς ὁπο-
τοπάσας εἶναι τὰ νινία κατὰ τῆς βασιλείδος ἐξώρ-
γιστο. Ἡ δὲ σοφῶς τὸν δένδρα κατεσοφίσαστο·
« Οὐδὲ γὰρ εἰκόνας εἶδεν ὁ Δένδρις, » ἔλεγεν,

expeditionem suscepit. Tantas autem vires habe-
bat, ut suspensam ex arce catenam perfringeret
ac Blachernas usque contenderet. Itaque deinceps
totis tribus annis bellum geritur, quo exacto Tho-
mas vincitur, in fugam se conjicit, Adrianopolim
pervenit, non exiguo tempore istic obsidione a
Michaelo cingitur, ab incolis oppidi deditur, in-
vitus in hostis potestatem venit, manibus atque
pedibus truncatur, asino contumeliæ causa impo-
nitur, hæc tantum verba proferens : « Miserere
mei, qui reapse imperator es. »

Post Michaelum Theophilus filius ejus annos
duodecim menses tres imperavit. Mox ab inito
imperio delectum puellarum haberi iussit, inter
quas etiam Cassia comparuit. Eam propter respon-
sum prudentiæ plenum missam fecit ac repudiavit.
Nam cum ei malum tradidisset, uti qui propt r
insignem ipsius pulchritudinem amore correptus
esset, simulque dixisset : « A muliere mala pro-
manarunt, » vicissim illa respondit : « A muliere
bona quoque proveniunt. » Itaque mutata sen-
tentia Theodoram Paphlagoniam matrimonio sibi
junxit. Habebat in more 289 Theophilus, ut sin-
gulis septimanæ diebus per forum eques in Bia-
cherniûm templum iret. Quanquam enim sacris
imaginibus honorem nullum deferebat, S Ivatori
tamen ac Deiparæ fidem servabat, ut ipsemet pro-
fitebatur. Præterea de rerum in foro venum expo-
sitarum pretiis inquirere solebat, et si magno eas
vendi deprehenderet, præfecto succensebat. Ac-
cidit aliquando ut femina quædam ipsum conve-
niret, ab Augustæ fratre Petrona per injuriam
læsa. Nam cum is ædificium in altum eduxisset,
domus vicinæ, quæ mulieris erat, luminibus ob-
struxerat. Hanc ob causam Petronas objurgatus
nihil magis id corrigebat in quo deliquerat.
Itaque gravi cum contumelia imperator affecit,
ædibusque dejectis omnem materiam mulieri at-
tribuit. Itidem cum e palatio prospectans domine
navim portum ingressam vidisset, ut igni ea
concremaretur mandavit, hujusmodi verba subjici-
ens : « Tu cum imperatorem me Deus designa-
vit, nauclerum esse cogas? Quod si, nos præter uberes
imperii fructus etiam mercaturæ emolumenta co-

U nabinur intercipere, undenam privatæ fortunæ
parum mentis compos. Eum cum aliquando inter-
rogasset imperator unde veniret, a Manna se di-
gressum respondit : hoc enim nomine dominam
appellabat. Deinde affirmavit illam perbellas pupas
habere. Qua voce imperator audita, suspicatus
pupas esse imagines, contra imperatricem excan-
duit. Illa vero maritum solerter decipit. « Non
enim, ait, imagines Denderis vidit (hoc mi

deliro nomen erat), sed cum speculum intuerer, formas in eo per reflexionem representatas conspexit, easque pupas nuncupavit. » Usque adeo certe Theophilus imagines aversabatur, ut etiam religiosum illum virum Methodium, qui earum patronus erat, in spelunca quadam periunde concluderet uti cadavera sepulcris abluntur. Neque tantum hoc modo cum vexavit, sed etiam ipsi latrones duos adjunxit, quorum unus ibidem extinctus est. Ejus cadaver quantum obsecro molestiæ satoris suo putas viro beato attulisse? Id temporis etiam ii quorum facies notis erant compunctæ, in exsilium acti, piscatoris cujusdam opera Methodio scripserunt in hæc verba, iam-bicis versibus inclusa :

290 *Vivo perempto vitificoque mortuo,
Terram incolenti ac pariter calcanti polum,
Scripsere victo victi et inscripti notis.*

Iis Methodius in hanc sententiam rescripsit :

*Libris vicissim descriptos caelestibus,
Fariesque non sine laude compunctis notis,
Secum salutal victos viros obrutus.*

Hunc autem Methodium novo et admirabili quodam modo Deus ex eo specu eduxit. Nam cum Theophilus doctrinæ litterarum studiosus in scripta quadam intellectu difficilia incidisset, nec qui se de illis explicaret invenire posset, intellecto de quodam neminem mortalium esse qui felicius ea declarare posset quam inclusus ille sepulcro Methodius, hominem inde statim revocavit, magnoque in pretio deinceps habuit. Et quia Methodii malæ propter sacrarum imaginum propugnationem contundendo læsæ solutæque fuerant a Theophilo post 7 synodum simulacrorum eversionem renovante, necesse habebat ut eas tenui quadam fascia linea obligaret. Unde hæc quidem sententia mos inolevit, hodieque durans, ut pontifices ab anteriori parte lineas fascias alligatas habeant.

Denique Theophilus moriturus petebat ut imagines sacræ rursum non erigerentur, neque Joannes patriarcha, præstigiator insignis, loco moveretur. Verum ipso vita functo, Theodora Joanne dejecto et abdicato sanctum virum Methodium pro eo substituit. Tum vero meretricula quadam subornata Methodium adversarii criminati sunt; quæ res in judicium cum deducta foret, Methodius ambria vestis sublata genitalia denudavit. Ea prorsus frigebant et emarcuerant. Rogatus autem quam de causa tantopere virilia ipsius emarcuissent, respondit se aliquando quadam de causa Romam missum, et carnalis libidinis inflammatione correptum, Christi discipulorum opem implorasse; ideoque per quietem vidisse summum illum Petrum apostolum, qui verendis suis tactis effecerit ut ignis ea depascere videretur. Ex eo tempore membra istæc sua mortua sibi fuisse, neque libidinis inflammationem quidquam attulisse molestiæ. Cæterum ut omnium prima mulier Adamium paradiso efluxit, ita domina Theodora con-

Α « ἄλλ' ἐνατενίζουσης μου τῶ κατόπτρῳ τὰς ἐκείθεν ἀνανακλωμένας εἰκῶνας μαρπὰς, ἃς δὴ καὶ νινια ὠνόμασεν. » Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἀπιστρέφεται τὰς εἰκόνας ὁ Θεόφιλος, ὥστε καὶ τὸν ἱερὸν Μεθόδιον, ἅτε τῶν εἰκόνων ὑπερμαχόμενον, ἐν σπηλαίῳ τινὶ κατέκλεισεν ὡσπερ νεκρὸν ἐν μνημείῳ. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ δύο ληστὰς σὺν αὐτῷ. Τότε δὲ, τότε καὶ τελευτήσας ὁ εἰς πόσης δυσσομίας αἴτιον τῷ μακαρίῳ γέγονε; Τηνικαῦτα καὶ οἱ κεντηθέντες τὰ μέτωπα πρὸς τὴν ὑπερορίαν σταλλόμενοι γραφῆν ἐγχαράττουσι τῷ Μεθόδιῳ διὰ τινος ἰχθυοθήρα ἐν μέτρῳ λαμβείνῃ κατὰ λέξιν ἔχουσαν οὕτωςι :

B *Τῷ ζῶντι νεκρῷ καὶ νεκρῷ ζωφόρῳ,
Νύλοντι τὴν γῆν καὶ ποιοῦντι τὸν πόλον,
Γραπτοὶ γράφουσι δέσμοι τῷ δεσμῷ.*

Ἄντιγράφει δὲ καὶ αὐτῆς πρὸς αὐτοῖς :

*Τοὺς ταῖς βιβλοῖσιν οὐρανῶν κλησιγράφους
Καὶ πρὸς μέτωπον σωφρόνως ἐστιγμένους
Προσεῖπαι ὁ ζωβακίος ὡς συνδεσμίους.*

Τὸν μέντοι Μεθόδιον παραδόξως ὁ Θεὸς ἐκείθεν ἐξήγαγεν. Ὁ γὰρ Θεόφιλος φιλόλογος ὢν γραφαῖς τισι δυσνοήτοις ἐνέτυχεν, ὢν τὴν λέξιν οὐχ εὐρίσκειν. Ἀκούσας οὖν παρὰ τινος ὡς οὐδεὶς ἕτερος τὰς τοιαύτας σαφηνίσει γραφὰς εἰ μὴ ὁ ἐν μνηματι Μεθόδιος, ἐκείθεν αὐτὸν αὐτίκα μετακαλέσατο καὶ διὰ τιμῆς εἶχεν ὅτι πολλῆς. Αἱ μέντοι σιαγόνες αὐτοῦ παραλυθεῖσαι ὑπὲρ Θεοφίλου διὰ τὸ τῶν ἁγίων εἰκόνων ὑπερβαλεῖν (μετὰ γὰρ τὴν ζ' σύνοδον ὁ βασιλεὺς οὗτος τὴν εἰκονομαχίαν ἀνεπέσωεν) ὀθόνη λεπτῇ ἐδέδευτο. Ταύτην τοὶ καὶ συνίθετε μέχρι τοῦ νῦν, ὡς οἶμαι, κεκράτηκεν ἐν ἀρχιεραῦσιν τὸ καὶ τοῖς ἑμπροσθίοις μέρεσι δεδιμένας ἔχειν ὀθόνας.

Ἄλλὰ καὶ τελευτῶν ὁ Θεόφιλος ἰξίου μῆτε τὰς ἁγίας εἰκόνας ἀναστρωθῆναι μῆτε τὴν πατριάρχην Ἰωάννην τὸν καὶ γόητα καθελείν. Ἄλλὰ μετὰ θάνατον ἐκείνου καθελούσα τούτων ἡ Θεοδώρα τὸν ἱερὸν ἀντιστήξῃ Μεθόδιον, εἰ καὶ γύναιόν τι πορνίδιον οἱ ἐξ ἐναντίας ὑπελήθοντες διαβάλλουσι τὸν Μεθόδιον. Κρίσις οὖν ἐπὶ τούτοις προβαίνει, καὶ τὸ κρῖσπεδον ἄρα; ἀπογυμνοὶ τὴν αἰδῶ. Ἡ δὲ ἦν κατεψυγμένη πάντη καὶ μεμαρμασμένη. Καὶ τὴν αἰτίαν ἔρωτηθεὶς δι' ἣν ὁ τοσοῦτος γέγονε μαρμαρμῶς, ἔλεγεν ὅτι Ποτὲ κατὰ χρεῖαν εἰς Ῥώμην σταλεὶς, κἄκεισε πύρωσιν καθῶν σαρκικῆν, δέομαι τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ. Ἐφ' ᾧ καὶ δοκῶ κατ' ἕναρ ἰδεῖν τὸν κερυφαῖον Πέτρον, καὶ οὐ τῆς αἰδοῦ; ἀφαμένου μου πῶρ ἐδόκουν αὐτὴν περιδόσασθαι. Ἐκτιστε οὖν τὰ μόρια τῶντα νενέκρωται, καὶ πύρωσις οὐκίτι μοι παρηνώχλησι. Καὶ ἡ μὲν πρώτη γυνὴ τὴν Ἀδὰμ ἐξάγει τοῦ παραδείσου, ἡ δὲ κυρὰ Θεοδώρα εἰσάγει τὸν ὁμόζυγον αὐτῆς εἰς τὴν παράδεισον. Ὡς οὖν ἔλαβε πληροφορίαν τοῦ πράγματος, φιλοφρονεῖται τοὺς ἁγίους; τοῦτου; Πατέρας, εἰ' ὢν

ἄρα καὶ ἡ πρὸς Θεὸν γέγονε δέησις. Ἦνίκα γοῦν Α
ἐπιλοφρῶνται αὐτοῦ, συμπάρῃν καὶ ὁ γραπτὸς Θεο-
φάνης Νικαίας. Ταύτης οὖν ἐνατανεζούσης, αὐτῷ
καὶ τὰ στίγματα θαυματούσης ἔλεγε· «Τί με σὺχνῶς
ὀρᾷ; Τότε διαδικάσομαι περὶ τούτου τῷ ἀνδρὶ
σου.» Ἦν δὴ καὶ πολλὰ δυσχεράνασαν τούτου
ἕνεκεν ὁ πατριάρχης παρεμυθεῖτο Μεθόδιος.

«Cur, inquit, tam crebro me aspicias? in altera
verbum imperatricem graviter admodum pupugit, quam
tamen deinde Methodius patriarcha conso-

Γίνωσκα δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι ἐπὶ τῆς τοῦ Θεοφίλου
βασιλείας Λέων ὁ φιλόσοφος ἦν, κεκρυμμένος μὲν
τοῦ πρώτου καὶ πάντη ἀγνωστος ὢν, τούτῳ δὲ γε-
γοῶς τῷ τρόπῳ κατάδηλος. Νεανίας τις γεωμετρι-
κῆς ἐπιστήμης ἔμπειρος ὢν αὐχμάλωτος ἄγεται. Β
Ἐῖτα παρὰ τοῦ κατέχοντος αὐτὸν Ἀρμεμούμνη ζή-
τησις γίνεται γεωμετρικῶν θεωρημάτων. Παρίστα-
ται καὶ ὁ νεανίας, τὴν αὐτοῦ σοφίαν δεικνύσας, θαυμά-
ζεται. Ἐρωτᾷται εἰ καὶ τινες ἕτεροι τοιοῦτοι παρὰ
τῆ βασιλευσύῃ εὐρίσκονται. Καὶ ὁ Ἀρμεμούμνης
μαθὼν περὶ τοῦ σοφοῦ Λέοντος, τίς τε ἦν καὶ ὅπως
εἰς ἄκρον ἐληλάκει πάσης σοφίας καὶ ἐπιστήμης,
γράφει πρὸς τὸν βασιλέα Θεόφιλον ὡς ἂν ἀποστελοῖ
τὸν φιλόσοφον πρὸς αὐτόν· ἀντι δὲ τοῦτου δοθῆ-
σεται χάρις χρυσοῦ κεντηνάρια ρ' καὶ φίλια αἰώ-
νιος. Καὶ ὁ Θεόφιλος ἀτόπον κρίνας εἰ τὴν τῶν
δυνῶν γνώσιν, δι' ἣν τὸ τῶν Ῥωμαίων γένος θαυ-
μάζεται, ἐκδοτὸν ποῦ ἦσει τοῖς ἔθνεσι, πρὸς τὰ αἰτη-
θέντα οὐκ ἐπένευσε. Γνωρίζεται οὖν ἐντεῦθεν ὅ τὰ
πάντα σφύρατος Λέων, διδάσκαλος προχειρίζεται,
τελευταῖον εἰς τὸν τῆς Θεσσαλονίκης θρόνον ἀνάγει-
ται παρὰ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ μεγάλου. Τῶν
Εἰκονομάχων τηλικαῦτα καθαιρεθέντων συγκαθη-
ρέθη καὶ αὐτός. Μεγίστην δὲ τιμὴν παρὰ γε τοῖς
Θεσσαλονικεῦσιν ἔφερε καὶ δι' ἄλλα μὲν πολλὰ,
μάλιστα δὲ δι' ἣν ἐπήνεγκε τοῦ λιμοῦ λύσιν, τῆν
τῶν ἀστέριων ἐπιτολῆν διασκηψάμενος κάκεινους
ἀναπέσας τὰ σπέρματα τηλικαῦτα καταβαλεῖν.

loco moverentur, etiam ipse solio suo dejectus
fuit cum alias plures ob causas, tum maxime propterea
quod eos annonæ penuria sublevasset. siderum
quorundam ortu considerato: persuaserat enim ipsis
ut indicato ab se tempore semina
terræ crederent.

Ὁ μέντοι Θεόφιλος γαμβρὸν εἶχεν Ἀλέξιον, οὗ
Μωσηλὲ τὸ ἐπώνυμον· καὶ Μανουὴλ τις ἐν αὐτῷ
παραδυναστεύων ἦν. Ὁμοίως καὶ Θεόφοβός τις, δν
δὴ καὶ θανάτῳ καθυποβληθῆναι κελούει, μὴ ποτε
εὐωτέρον τι εἰργάσεται. Ἀφαιρεῖται οὖν ἡ κείνου
κεφαλὴ καὶ τῷ Θεοφίλῳ προσάγεται. Τῶν οὖν τρι-
χῶν αὐτῆς ἀψάμενος ἔφη· «Οὐτ' ἐγὼ Θεόφιλος, οὐτε
οὐ Θεόφοβος.» Ἐπὶ τούτοις οὖν ἐξηρεύετο τὴν
ψυχὴν δυσεντερὶξ πρότερον συσχεθεῖς· τὸ δὲ ταύτης
αἰτίων ψυχροποσία.

Μετὰ δὲ τούτων κρατεῖ Μιχαὴλ ὁ μεθυστῆς σὺν
τῇ μητρὶ αὐτοῦ Θεοδῶρξ ἔτη ἰδ', καὶ μόνος ἔτη ια'.
Κατάγει δὲ αὐτὴν καὶ ἀποκτείνει· μόνος γὰρ ἦθελε
σκηπτρα τὰ Ῥωμαίων ἰθύνειν, εἰ καὶ μὴ πρὸς
καλὸν ἀπέβλεπε τὰ κείνου. Τί γὰρ οὐκ ἔλεγε; Τί
δὲ οὐκ ἔπραττε; Πολλάκις καὶ μηδὲ τινος χρείας

jugem suum in paradysum introduxit. Et de re
cum certior facta fuisset, benigne sanctos hosce
Patres excepit, qui etiam pro Theophilo Deum
precati sunt. Cum autem illos exciperet, aderat
inter alios Theophanes Nicænus pontifex, cujus
faciei notæ impressæ erant. Is imperatrice desitis
oculis se intuentem, ac notas impressas admirante:
vita cum marito tuo disceptaturus sum.» Hoc
verbum imperatricem graviter admodum pupugit, quam
tamen deinde Methodius patriarcha conso-

291 Scito autem, dilecte fili, Theophilo im-
perante Leonem philosophum exstitisse, qui pro-
sus antea latitabat et ignotus erat: sed hoc modo
nomen aliquod est consecutus. Quidam adole-
scens geometricæ scientiæ peritus in hostium po-
testatem venerat. Accidit autem ut Armenumnes,
qui eum captivum habebat, aliquando de geome-
trici theorematis disputaret. Ibi juvenis ille præ-
sens doctrinæ suæ specimen edit, et apud homines
admirationem sui concitat. Quamobrem interro-
gatur, an alii quoque Cpoli reperiantur inter
hanc teneant. Cum respondente juvene cognovisset
Armenumnes de Leone viro sapienti ac docto,
quisnam foret, et quod summam omnis doctrinæ
scientiæque peritiam consecutus esset, litteris
ad imperatorem Theophilum datis petit ut ad se
Leonem mittat, pro quo declarandi animi grati
causa vicissim ei daturus sit centum auri centen-
arios æternamque pacem concessurus. Theophilus
autem, qui absurdum quiddam se facturum duce-
ret, si rerum cognitionem, propter quam natio
Romanorum in admiratione sit, populis exteris
proderet, postulatis Armenumne assentiri noluit.
Ex eo tempore Leo doctissimus in universis disci-
plinis clarescere cœpit. Cumque doctoris munus
aliquandiu ei mandatum fuisset, tandem opera ma-
gnum patriarchæ Joannis ad Thessalonicense solium
ejectus est. Inde cum oppugnatores imaginum
est. Apud Thessalonicenses in honore maximæ
est.

Ad Theophilum ut redeamus, habebat is gene-
rum Alexium, cognomento Moselem. Præterea
D Manuelus quidam apud ipsum potestatis impera-
toris particeps erat, itemque Theophobus, quem
morte affici jussit, ne quando res novas molir-
tur; estque caput ei præcisum et ad Theophilum
allatum. Cujus ille crinibus atrectatis: «Nec ego
sum Theophilus, inquit, nec tu Theophobus.»
Haud multo post animam exhalavit, cum prius in-
testinorum morbo laborasset, quem ex hausit
frigidæ aquæ sibi arcessiverat.

Theophilo extincto, Michaelus cum Theodoræ
matre 14 annis imperavit, eaque tandem ab im-
perii gubernaculis removit et rasis, quod solus
Romanam rem publicam administrare vellet. Non
tamen ad utilitatem publicam ea quæ gerebat spe-
ctabant. Quid enim non ille dicere, quid non au-

sus est facere? Serpenumero nulla urgente necessitate absque custodibus, praesidio, satellitum comitatu, in 292 ipsa se trivia conferebat. Quid multa proferri opus est? Cum quotidie deterioriorem ad vitam prolaberetur, tanlem vir sceleratissimus adversus ipsa quoque mysteria furiose debacchari coepit. Nam in craterem indito sinapi acerbissimo mysticum inde sacrum peragebat, ludens miser in iis quae ludos nullos admittunt, et ridens infelix in minime ridiculis. Tradiderat ei Theodora mater auri mxc centenarios, argenti ad tria millia. Ex iis Michaelus moriens tria tantum reliquit, imperio post discessionem ex aula Theodorae annis undecim positus. Solis computationibus et circensibus ludis operam dabat, quibus sane spectaculis tam impense delectabatur ut ipsamet extrinsecus amictum Venetum gestans equos agitaret, logotheta Prasinio habitu induto. Accidit aliquando ut equestri certamine jam imminente protonotarius dromi accedens diceret in Melangeis, quae Melagina vulgo nuncupantur, Saracenos adessee. Tum imperator: «Tene vero, inquit, hominem stolidissimum audere mihi tali occupato certamine, ac in hoc unum incumbenti ut in laevam partem medium avertam, de Saracenorum incursu nuntium asserre?» Rebus igitur huiusmodi Michaelus occupatus imperatoris, ceu diximus, thesauros exhauriebat. Nam quoties ipsorum etiam aurigarum filios ex sacro

Licet hinc etiam, ut omittamus alia, Michaeli vecordiam agnoscere. A Tarso ad palatium usque certis in locis ignes succendi consueverant, quibus aliis alios exelipientibus Saracenorum incursus denuntiabantur. Cum igitur aliquando currus agerentur ad eximii martyris Mamantis aedem, quae in Steno est, habituque Veneto imperator ipse ornatus esset, signum adventus hostilis editum est per ignem de Pharo. Quae res perniosa cum imperatori accideret, ignes illos admirabili consilio excogitatos sustulit, ne deinceps unquam per eiusmodi nuntios animis terrore percussis theatrum spectatores desererent.

Idem Michaelus cum forte pecuniis indigeret, etiam platanos illas aureas, factas a Leone philosopho, de quo supra locuti sumus, in quibus avicularae sedentes per machinam quamdam cantillabant, itemque leones aureos, qui et ipsi cum hominum admiratione maxima nonnunquam rugitum edebant, opera certe praeciosa et unam ob causam facta, ut exterarum nationes ad eorum conspectum obstupescerent, minutas in partes

Quas ob res Theodora Michaelum crebris admonitionibus castigans et erudiens e regia tandem expellitur. Etenim Michaeli zunculus, cui Bardae nomen erat, nulla non machinatione usus et omnibus hominem modis aggressus, ut imperatrix quidem longe a regia submoveretur effectit, ipse vero Caesar ab imperatore designaretur. Itaque ab illo tempore cuncta sic agere, quae 293 si im-

κατεπειγούσης, χωρὶς φυλάκων καὶ φρουρῶν, ἀπὸ δουροφορούντων, ἐπὶ μέσων ἐκείνων· τριόδων παρώδευε. Καὶ τί χρὴ πολλά λέγειν; ἐπὶ χείρωνα καθ' ἐκάστην προκόπτων ζῶων, καὶ κατ' αὐτῶν ἐλύττησεν τῶν μουστηρίων ὁ κάκιστος. Βαλὼν γὰρ εἰς κρατήρα δριμύτατον σίνηπι τὴν ἀγιστείαν ἐκείθεν ἐτέλει τὴν μυστικὴν, παίζων ὁ τάλας ἐν οὐ παικτοῖς καὶ γελῶν ἐν ἀγέλαισι ὁ δειλίαιος. Ἡ μέντοι Θεοδώρα παριδίδωσι πρὸς αὐτὴν χρυσοῦ κεντηνάρια ς' καὶ ἀργυρίου ὡσεὶ γ'. Ἄλλ' ὁ Μιχαὴλ τρία καὶ μόνον τελουτῶν ἀφῆκε, κρατήρα: ἔτη ἰα' μετὰ τὴν Θεοδώρας διάζευξιν· περὶ γὰρ μέθας καὶ ἱπποδρομίας κατήγετο. Τοσοῦτον δὲ τῶν τοιοῦτων ἐξείχετο θεάτρων ὡς αὐτὸς μὲν φορεῖν τὸ βένετον καὶ ἱππηλατεῖν, ὁ δὲ λογοθέτης τὸ Πράσινον. Καί ποτε γούν τοῦ ἱππικοῦ ἐνστάτους ἀγῶνος ὁ τοῦ δρόμου πρωτονοτάριος ἐφίσταται λέγων ὅτι ἐν τοῖς Μελαγγείοις, ἀτινα Μελάγυνα ἰδιωτικῶς λέγονται, Σαρακηνοὶ προσέβαλον καὶ ὁ βασιλεὺς, «Ἐν τοιοῦτω μοι,» ἔφη, «ἀγῶνι, καὶ τὸν μέσον εὐώνυμον καταστήσαι σπεύδοντι, αὐτὸς, μάταιε, περὶ Σαρακηνῶν ἐπιδρομῆς ἀγγελίαν ἐπάγεις μοι;» Τοιοῦτοις οὖν ὁ Μιχαὴλ ἑνασχολούμενος τοὺς βασιλικοὺς ἐκένωσεν, ὡς εἴρηται, θησαυρούς· καὶ αὐτοὺς γὰρ τοὺς ἡνιόχων παιδας ἐκ τῆς ἱερᾶς κολυμβήθρας ἀναλαμβανόμενος; ἐδίδου ἐκάστην αὐτῶν ἀνά χρυσοῦ λίτρας ρ'.

fonte suscipiebat, singulis auri libras centum do-

πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο τὴν τοῦ Μιχαὴλ ἀδελτηρίαν περίστησιν. Ἀπὸ Ταρσοῦ μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ παλατίου φρυκτοὶ κατὰ τινὰς τόπους ἀνεφλέγοντο κατὰ διάδοσιν τὰς τῶν Σαρακηνῶν ἐπιδρομὰς προμηνύοντες. Ἠνιοχίας οὖν τελουμένης κατὰ γὰρ τὸν ἐν τῷ στενῷ τοῦ μεγαλομάρτυρος ναῦν Μάμαντος, καὶ τὸ βένετον ἐνδεδυμένου τοῦ βασιλέως αὐτοῦ, ἀγγελία γέγονεν ἀπὸ γὰρ τοῦ κατὰ τὸν Φάρον φρυκτοῦ. Ἄντα γούν ἐπὶ τούτῳ συσχεθεῖς ὁ βασιλεὺς ἐκ μέσου ποιεῖ τὸν Ουαμασοῦς ἐκείνους φρυκτοὺς, ὡς μηκέτι τοιαῦται; ἀγγελίαι; οἱ θεαταὶ δειλαινόμενοι τὸ θέατρον καταλύωσιν.

Οὗτος ὁ Μιχαὴλ χρημάτων ἀπορήσας καὶ τὰς χρυσᾶς ἐκείνας; πλατάνους, ἃς ὁ φιλόσοφος κειτεσκεύαζε λέων, ὡς ἀνωθεν εφημεν, ἐν αἷς στρουθοὶ καθήμενοι διὰ μηχανῆς ἐκελεύοντο, ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς λέοντας, ἃ πρὸς ἐκπλήξιν τῶν ἔθνων μερηχάνηται (καὶ οὗτοι γὰρ ἔστιν ὅτε βρυχώμενοι ἰδοιμάζοντο), κατακόβας ἀνάλωσεν.

conspectum obstupescerent, minutas in partes con-

Ἐπὶ τούτοις οὖν ἡ Θεοδώρα πολλὰ παραινοῦσ· τὴν Μιχαὴλ τῶν βασιλείων ἐκπτώτος γίνεται· ὁ γὰρ ἐκ μητρὸς αὐτῆς υἱός, ἢ Βάρδας ὄνομα, πάντα καλῶν κινήσας καὶ παντοίως ὑπελθὼν αὐτὸν, τὴν μὲν βασιλίαν π' ἄλλω γενέσθαι τῶν βασιλείων οἰκονομεῖ, ἑαυτὴν δὲ προχειρισθῆναι Καίσαρα. Ἐκτοτε οὖν πάντα ποιῶν ὡς ἀντάναξ οὐ διετίπε. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ παρανομίαν ἐπέβη, οὐδὲ γνησίου γα-

μετῆ συναφθείρετο. Μανθάνει ταῦτα καὶ ὁ τότε πατριάρχης Ἰγνάτιος· ἐφ' ᾧ νοθευεῖ, παραινεῖ, καὶ τελευταῖον ἐκδιώκει τῶν ἀγιασμάτων αὐτόν. Μαίνεται ὁ Βάρδας, καὶ τὸν μὲν Ἰγνάτιον τῆς ποίμνης ἐξίτηται, ἀντ' αὐτοῦ δὲ προχειρίζεται Φώτιον. Ἄλλ' ἐντεῦθεν οἷσι καὶ ὄσοις ἐδήληθαι δεῖνοι; παρὰ Φωτίου ὁ Ἰγνάτιος, ἐν' ἐκῶν φανεῖη παρριτούμενος, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. Ἀποβρίζουσι γὰρ αὐτοῦ τοὺς ὀδόντας, προσεφαπλοῦσι γυμνὸν κοπρωφέρῳ τιμὴν λάρνακι τὸν τοῦ καταπτύστου Κοπρωφύμου φεροῦσθι νεκρὸν. Ἄλλ' οὐκ ἐπὶ πλεόν ανέχεται ὁ Θεός· ὁ μὲν γὰρ Φώτιος αὐτίκα τοῦ θρόνου ἐκβάλλεται, ὁ δὲ Βάρδας κακῶς τῶν ὧδε μεθίσταται. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ σημεῖα τινα τὸν θάνατον αὐτοῦ καταμήνυσον, ἐπιτολαὶ κομητῶν, ὕψεις ὀνειράτων ἀλλόκοτοι. Ἐξόκει γὰρ ὁ Βάρδας πρὸς τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν ἀπαλοεῖν, καὶ τῷ τοῦ πατριάρχου θρόνῳ τὸν κορυφαῖον Πέτρον ἰδεῖν ἐγκαθήμενον, καὶ τοῖς ποσὶν αὐτοῦ τὸν ἀγιώτατον Ἰγνάτιον ἐγκυλινθούμενον, κάκειθεν ὡς ἐπαθεῖ παρὰ τοῦ Καίσαρος αἰτούμενα ἐκδίχεται. Καὶ ὁ Βάρδας; εὐθὺς ἐώρα ῥομφαίαν ἐδορμένην ὡς ὕπ' αὐτῆς αὐτὸν μεληθὸν διατμηθῆναι. Οὐ πολὺς διήλθε καιρὸς, καὶ κατὰ τοῦ Βάρδα θάνατος μελετᾶται παρὰ Μιχαὴλ τὴν ἐκείνου δυναστείαν δεδοικῶτος. Σιγήρεις οὖν τοὺς κατ' αὐτοῦ ἐπιόντας ὁ Βάρδας ἰδὼν τοῖς τοῦ βασιλέως ἐκτυτὸν ἐπιβρίπτει ποσίν. Ἄλλ' ἀποσιπῶσι τοῦτον ἐκείθεν καὶ μεληθὸν κατατίμνουσι. Τὰ δὲ παιδογόνα αὐτοῦ μόρια κονεῷ ἀπαιωροῦσι καὶ τῷ λαῷ παραδειγματίζουσι.

medio tollere cogitat. Itaque Bardas homines gladiis instructos contra se pergentes intuitus ad imperatoris se pedes abjicit. Verum per eosdem inde abreptus membratim in frusta conciditur, genitalibus hastæ suffixis et publice populo spectaculi causa exhibitis.

Μετὰ δὲ ταῦτα φυσικῆς γονῆς ὁ Μιχαὴλ ἀπορῶν, ὡς φησὶν ὁ Σκυλίτζης, καὶ τὰ κοινὰ διεξάγειν οὐχ οἶός· τε ὡν ἄτε τοῦ Βάρδα ἐξ ἀνθρώπων γενομένου, εἰσποιεῖται τὸν Βασιλεῖον εἰς υἱὸν, καὶ τῇ τῶν μαγίστρων ἀξίᾳ τιμήσας διὰ δῶμα μετὰ μικρὸν αὐτῷ παρατίθησιν. Εἰθ' οὗτος ὁ Μιχαὴλ παρὰ Βασιλείου ἐλεγχόμενος ἐφ' οἷς ἔπραττε, ποιῆσαι τοῦτον ἐκ μέσου ἐφρόντισε. Τί γοῦν ποιεῖ; Βασιλίσκον τινὰ (φιλοτιμησασθαι γὰρ ἤθελεν αὐτὸν, ὅτι προφθάσας ὕμνησε τὸ κράτος αὐτοῦ διὰ τὸ καλῶς δῆθεν ἤνυστροφῆσαι) εἰς μέσον ἀγαγὼν τὴν πορφύραν αὐτὸν ἐνδύει καὶ τὸ διάδημα, πρὸς τὴν γερουσίαν ἐπιών· « Πάλαι μὲν οὖν ἔδει τουτοῖ τὸν ἄνδρα, ὦ φίλοι, εἰς τὸν περιβλεπτον κόσμον τῆς βασιλείας ἀναγαγεῖν, ἢ τὸν Βασιλεῖον ἐφ' ᾧ καὶ μεταμεμῆμαι. » Ἄλλ' ἐντεῦθεν ἡ τοῦ Μιχαὴλ κατάλυσις λαμβάνει ἀρχήν, εἰ καὶ μᾶλλον ἀκρατοσοτῶν οὐ διέλιπε τοῖς ὑπ' αὐτὸν πολλὰ κακὰ προξενῶν, ἄλλου μὲν ὧτα κελύων ἀραιρεῖσθαι, ἑτέρου δὲ βίνα καὶ κεφαλὴν ἄλλου. Ἄλλ' ἐν τούτοις ἐμποδίζοντα τὸν Βασιλεῖον εἶχεν. Ἐφ' ᾧ δόλον μελετᾷ κατ' αὐτοῦ. Ἐνέσκηψε γὰρ τιμὴν βέλος ἀφίναί τιμὴν δοκεῖν μὲν κατὰ θηρίου, τῇ δὲ ἀληθείᾳ κατὰ Βασιλείου. Καὶ ὅς πάντα ἐνοήσας ἔδρασε μᾶλλον ἐπὶ Μιχαὴλ ὅπερ αὐτὸς ἐμᾶλλε ἀπ' αὐτοῦ παθῆναι· ἐφ' ᾧ καὶ φωνεῖται αὐτὸν κατὰ τὸν ἄγιον Μάμαντα.

PATROL. GR. CLVIII.

perator ipse foret non destitit. Prætoræ facinus improbissimum committere ausus est, genuini filii conjuge vitia. Quod ubi rescivisset Ignatius patriarcha, hominem semel atque iterum frustra monitum tandem adhibita commonefactione postrema sacris excludit. Tum vero Bardas furere, Ignatium gregi adimere, Photium ejus loco substituere. Qualibus autem quantisque calamitatibus Ignatius opera Photii fuerit exagitatus, ut tandem sponte sua solium detrectare ac resignare videretur, verbiis explicari omnino non potest. Quippe radicibus ei dentes effracti sunt, ipse nudus in longum exporrectus et sandapilæ cuidam luto commaculatæ inclusus, quæ abominabilis istius Copronymi cadaver continebat. Verum Deus hæc non admodum diu toleravit. Quippe Photius ille mox solio dejectus est, Bardas misere vitam in terris suam clausit. Etenim cum moriturus esset, prodigia quædam et ostenta perniciem hominis portenderunt, nimirum ortus cometarum et inusitata somniorum visa. Nam per quietem Bardas ire sibi Magnam ad ecclesiam videbatur, ubi principum apostolorum Petrum in solio patriarchæ sedentem cerneret, ad cujus pedes sanctissimus ille patriarcha Ignatius provolutus jaceret, ac vindictam eorum postularet facinorum quæ a Cæsare designata in se fuissent; mox alicui gladium porrigi, quo Bardas membratim dissecaretur. Neque multum temporis intercessit, cum Michaelus Bardæ

potentiam reveritus hominem morte multatum e medio tollere cogitat. Itaque Bardas homines gladiis instructos contra se pergentes intuitus ad imperatoris se pedes abjicit. Verum per eosdem inde abreptus membratim in frusta conciditur, genitalibus hastæ suffixis et publice populo spectaculi causa exhibitis.

Secundum hæc Michaelus, quod sobolem ex se naturaliter procreatam nullam haberet, uti Scythizæ memoriæ prodidit, nec publicam rem administrare per se satis idonee posset, Bardas jam rebus humanis exempto, Basilium filii loco adoptat, et magistrorum dignitate ornatum paulo post etiam diademate cingit. Cum autem a Basilio quoque Michaelus ob ea reprehenderetur quæ nefarie patrabat, quo pacto et illum e medio tolleret, sollicitè cogitabat. Quid ergo rei molitur? hominem quemdam nomine Basiliscum, quem afflicere honore propterea cuperet quod aliquando majestatem ipsius insigniter prædicasset ob quadrigarum solertem inflexionem, in medium productum purpura induit ac diademate ornat, hujusmodi ad senatum verbis usus: « Jampridem, amici, oportebat hunc virum a nobis ad honorem imperii splendidissimum **294** potius evehi quam Basillium. Hicircò mei me consilii factique pœnitet. » Quod quidem ubi fecisset, mox initium interitus Michæi appetit, præsertim cum intemperanter admodum potare non desineret, ac subditis crebra mala moliri. Nam præcipiebat his aures, illis nares, non nullis capita præcidi. Cum autem Basilius impediret quominus ea perficerentur, fraude circumvenire Michaelus ipsum instituit. Nam cuidam

mandabat ut in speciem quidem adversus feram telum emitteret, reapse vero Basilium peteret. Quare Basilius animadversa in ipsum Michaelum id patrandum esse statuit quod inunire sibi ab eo videbat. Itaque hominem ad D. Mamantis interfecit.

Hoc modo post Michaelum cognomine Temulentum Basillus Macedo 20 annis imperium obtinuit. Is cum adhuc infans admodum esset, uti Zonaras commemorat, forte soli expositus in æstu jacebat, messe occupatis parentibus, qui valde pauperes erant. Tum vero aquila de sublimi advolans ex-pausis alis umbram ei præbebat. Cum autem mater aliquoties aquilam abigere conata nihil efficere se videret, tandem hanc rem boni augurii loco duxit. Præterea Basilius hic e pago quodam originem habuit, qui magnæ urbî Adriânopoli vicinus erat. Etiam aliquando ceu mancipium a Bulgaris avectus fuit. Unde cum evasisset, Byzantium sese contulit, ac propius ad sancti Diomedis ædem accedens ibidem in latericio pavimento sessus obdormivit. Ea nocte templi ejus ædituus ab angelo ter excitatus est ac imperatorem introducere jussus. Parec ædituus angelo, ac Basilium velut imperatorem humanissime tractat atque reficit. Quid ex eo tempore de ipso factum? propter insignem animi fortitudinem in Michaeli notitiam pervenit: primum equorum ei cura committitur, deinde fit cubicularius, tandem imperator renuntiatur, cum quidem hujusmodi eventa pens multo ante significasset. Nam vide, obsecro, quid aliquando ipsi acciderit. Forte cum hero id t mporis suo Theophilite quemdam ad locum profectus fuerat. Et in loco solitariae vitæ sectator degebat, homo futura prospiciendi facultate præditus. Negligebat ille Theophilitem, cum magnum honorem Basilio deferret. Quæsitus ab aliquo cur id fecisset, imperatorem in eo se palam conspexisse respondit. Hac igitur ratione Basilius imperio, ceu diximus, post Michaelum potitus est; inoxtque Photium ex Ecclesia pepulit ac solium Ignatio restituit. Præterea sub initium imperii patribus conscriptis ad se venire jussis thesauros imperatoris aperuit, ut Scylitzes commemorat, deque pecuniis ærarii maximis, præter auri tres centenarios, nihil omnino reperit. Quo autem illæ modis ac rationibus novis inusitatisque prius devenissent, **295** ubi certior factus fuit, apud senatum obtinuit ut publicum in ærarium referrentur. Ipse tamen mitius agens, et cuilibet illorum qui aliquid a Michaelo acceperant, partem dimidiam auferens, auri 300 omnino centenarios confecit.

Tam præclare vero Basilius imperium administrabat, tamque observans erat justitiæ, ut ipsemet judicos ordinaret, eosque causas cognoscere juberet attente, tam in Magnaura pro tribunali sedentes quam in Circo. Edictis quoque propositis instituit ut hi judices acciperent e publico salaria, ne agitas pro tribunali causas parvi facerent obiterque tractarent. Itidem pauperioribus jure a lversus alios experiuntibus alimenta decrevit, ne fame contabescentes litibus renuntiarent. Præterea proditum memoriæ scimus, imperatorem ad hæc loca quodam tempore de regia progressum, cum neminein reperisset de alio conquerentem, ideoque suspicatus esset forte homines injuriis

Κρατεί οὖν μετὰ Μιχαήλ τὸν Μιθυστήν Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἔτη κ'. Οὗτος βρεφύλιον ὦν, καθὰ φησι Ζωναρᾶς, ἔκειτο τῷ ἡλίῳ θαλάσσιος ἄτε δὴ τῷ αὐτοῦ γονέων περὶ τὸ θέρος ἀσχολουμένων· πάνυ καὶ γὰρ ἦσαν πτωχοί. Ἀετὸς δὲ τριηκᾶυτα καταπίτας ἐσκίαζεν αὐτὸν ταῖς πτέρυσιν. Ἡ γοῦν μήτηρ αὐτοῦ καὶ πολλάκις ἀποσοθῆσαι ἐπιχειρήσασα τοῦτον, καὶ μὴ δυνθῆσασα, ἀγαθὸν οὐδῶνισμα τὸ τοιοῦτον ἔκρινε δρᾶμα. Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ κώμης ὁ Βασίλειος οὗτος ὤρμητό γειτονοῦσης τῆ μεγαλοπόλει Ἀδριανουπόλεως, καὶ ἀνδράποδον δὲ τοῖς Βουλγάροις συναπήχθη ποτέ. Φυγὼν οὖν ἐκείθεν πρὸς τὴν Βυζαντιδα ἔρχεται, καὶ τῷ τοῦ ἁγίου Διομήδους προσπελάζει ναῶ, κάκεισε ὑπνώττει ἐν κλίῃ λιθοπλινθίῃ. Τριηκᾶυτα ὁ ἐκεῖσε νεωκώρος τρίτον ἀφύπνιζέται δι' ἀγγέλου λέγοντος· Ἐσὺ τὸν βασιλέα εἰσάγαγε. Ἡ Πείθεται ὁ νεωκώρος, θεραπείας ἀξιοῖ τὸν βασιλέα. Εἶτα τί; διὰ τὴν αὐτοῦ ἀνδρίαν τῷ Μιχαήλ γνωρίζεται, τῶν ἱσπων φροντιστῆς καθίσταται, μετὰ ταῦτα παράκοιτος καὶ τελευταῖον κρᾶτωρ ἀναγορεύεται. τοῦ Θεοῦ τὰ τοιαῦτα καὶ πρὸ πολλοῦ πάντως δεικνύοντος. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ποτε μετὰ τοῦ κυρίου αὐτοῦ τοῦ Θεοφιλίτη ἐν τινι τόπῳ ἀπῆλθεν ἐνθα διορατικὸς τις ἐτύχχανε μοναχὸς, δὲ τὸν μὲν Θεοφιλίτην παρεώρα, τὸν δὲ Βασίλειον διὰ τιμῆς ἐποίητο πολλῆς, καὶ τὴν αἰτίαν ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τινος ἔλεγε· βασιλέα ἴδωσιν αὐτὸν ἀντικρὺς. Κρατεῖ οὖν, ὡς εἴρηται, μετὰ τὸν Μιχαήλ ὁ Βασίλειος. Καὶ τῆς Ἐκκλησίας εὐθείας τὸν Φώτιον ἐξωθεῖ, καὶ πάλιν Ἰγνατίῳ τὸν θρόνον ἀποδίδωσιν. Ἄλλὰ καὶ τὴν γεροῦσιν τριηκᾶυτα μετ᾽ ἀλεσάμενος τοὺς βασιλικούς ὑπάνοιγει θησαυροὺς, ὡς φησὶν ὁ Σκυλιτζῆς· καὶ ἀπὸ γῆ τῶν τοσοῦτων χρημάτων οὐδὲν ἄλλο εἴρηται ἢ χρυσοῦ κεντηνάρια τρία. Ποῦ δὲ ταῦτα καινοτομηθῆναι ἐφθασε μαθὼν Βασίλειος οἰκονομεῖ καὶ πάλιν πρὸς τὸν δημόσιον ἀντιστραφῆναι. Τὰ ἡμίση λοιπὸν ἀπ' ὧν ἔλαθεν ἀπὸ τοῦ Μιχαήλ ἕκαστος ἀφαιρού·ενος ἐπισυνάγει χρυσοῦ κεντηνάρια τ'.

ubi certior factus fuit, apud senatum obtinuit ut publicum in ærarium referrentur. Ipse tamen mitius agens, et cuilibet illorum qui aliquid a Michaelo acceperant, partem dimidiam auferens, auri 300 omnino centenarios confecit.

Τοσοῦτον δὲ καλῶς ὁ Βασίλειος ἤρχε καὶ τοσοῦτον δικαιοτάτος ἦν, ὡς καὶ δικαστὰς τάξει καὶ τὰς ὑποθέσεις κοιεῖν ἐν τε τῇ Μανναύρᾳ καθήμενος, καὶ τῷ ἱκποδρόμῳ. Ἐτύπωσε δὲ καὶ σιτηρέσια λαμβάνειν αὐτοῦς, ὥστε μὴ τῶν ὑποθέσεων καταφρονεῖν. Ἐταξέ δὲ καὶ τροφὴν τοῖς πενηστέροις τῶν τὰς δίκας ἐχόντων, ὡς μὴ τῷ λιμῷ τυχόμενοι τὰς δίκας ἀπαγορεύοιεν. Λέγεται δὲ ὅτι καὶ κατιῶν ἐνταῦθά ποτε ὁ βασιλεὺς καὶ μηδέ τινα εὐρῶν ἐγκαλοῦντα, καὶ ὑποπειύσας μὴ πως ἐμποδίζονται τοῦ πρὸς αὐτὸν εἰσερχεσθαι οἱ ἀδικοῦμενοι, δωροφόροις ἀνά πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐπεμψεν, ὧν δὴ καὶ ὑποσρεψάντων, καὶ μηδέ τινα τοιοῦτον λεγόντων εὐρεῖν, μεθ' ἡδονῆς ἀπέταξε δάκρυο.

καὶ τῷ Θεῷ χάριτας ὡμολόγει, εἶγε κατὰ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν οὐκ ἔστιν ὁ ἀδικούμενος.

Ὁ εἰς ἀδοξίαν ἀπὸ δόξης περιπεσὼν παραμυθίας ἀπολαύετω, τὴν ἄνω καὶ κάτω φορὰν τῶν τῆς ἀμάξης τροχῶν συστρέφων καθ' ἐκυτόν· τῆς γὰρ ἀστάτου των ἀνθρώπων εὐδαιμονίας εἰκὼν αὕτη ἐστὶ προφανής. Ὅποιον δὲ πάλαι πεποίηκε καὶ ὁ σουλδάνος· ἐκεῖνος δὲ βάρβαρος. Οὗτος γὰρ ὑπὸ τοῦ τῆς Φραγγίας ἀρχοντος κατασχεθεὶς καὶ διετίαν ἐν τῇ φρουρᾷ ποιήσας οὐκ ὤρθη γελάσας ποτέ. Μετὰ δὲ ταῦτα γελάσαι τοῦτον ὁ Φράγγος μεμαθηκώς ἐρωτᾷ τὴν αἰτίαν. Καὶ ὁ εἶλεγε τρυχὴν ἰδεῖν ἀμάξης ποτὲ ἄνω ποτὲ δὲ κάτω φερόμενον, καὶ τούτῳ τὰ κατ' αὐτὸν παρεικάσα· τὸ τοῦ βίου γελάσαι ἀνώμαλον. Τῷ Φράγγῳ λοιπὸν ψέλωτο ἔκτοτε, καὶ σύμβουλος ἦν ἐκεῖνον διὰ τὴν αὐτοῦ σῆναι, καὶ modo sursum modo deorsum ferretur. Ei se casus suos accommodantem, non potuisse non inæquabiles rerum humanarum vices ridere. Quo verbo motus Francus sultanum ab eo tempore suam in familiaritatem admisit, hominisque prudentiam admiratus eum in consiliariorum suorum numerum retulit.

Ὁ βασιλεὺς δὲ μετὰ τὸ κρατῆσαι κατὰ Συρίας καὶ ὠρμησε· καὶ Γερμανικὸν πόλιν δὲ τινα λεγομένην Ἄδατα πολιορκῶν, καὶ ταύτην ὄρων τῆς πολιορκίας ὀλιγορούσαν ἔφη· «Ἐφ' ὅτῳ πεποιθότες ἀμερμένως οὕτως ἔχουσι;» Ἐρῶν δὲ τις ἐκείθεν ἀπεκρίνατο· «Οὐ παρὰ σοῦ, ὦ βασιλεῦ, ἡ πόλις ἡμῶν ἀλῶναι νομιπέσεται, παρὰ δὲ τοῦ τῶν σῶν αὐτοῦ Κωνσταντίνου ὄνομα.» Καὶ ὁ εὑποδείξας τὸν υἱὸν τῆς Κωνσταντίνου, ἤκουσεν ὡς Ὀδκ ἔστιν αὐτοῦ, ἀλλ' ἔτερός τις μετὰ χρόνον σωχρὴν ἐκ σοῦ ἀναφύει. Καὶ ὁ βασιλεὺς ἵνα τὴν πρόβησιν διημαρτημένην ἐλέγξει, ἐπὶ πλέον τῇ πολιορκίᾳ προσέκειτο. Ἀλλὰ μηδὲν ἀνύσας κενὸς ἐκείθεν ὑπέσπευεν.

hoc nomine, multis annis intercedentibus, exstiturum. Hoc vaticinium Basilium ut falsum irritumque declararet, majore studio quam prius intentus oppugnationi erat. Verum infecta re suaque spe frustratus obsidionem solvit.

Οὗτος ὁ βασιλεὺς, ὅτι Μιχαὴλ ἀνείλε τὸν Μαθυστήν, οἷον ἐξελασκόμενος τὸν Θεόν, πολλαχοῦ τῆς πόλεως τῷ ἀρχιστρατήγῳ Μιχαὴλ ναοὺς ἰδεύματα ἐκ καινῆς, ὧν εἶς καὶ ἡ ἐν τῷ παλατίῳ λεγομένη Νέα. Ἐδεύματα δὲ κἄν τῷ φόρῳ ναὸν ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου, ὡς ἂν ἔχαιεν οἱ πραγματευόμενοι οἶκον προσευχῆς. Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα καινουργήσας ὁ βασιλεὺς καὶ κιστέρνας ἀπακάθηρῃ τινα, ἦν ὁ βασιλεὺς Ἡράκλειος ἀπέχουσε, κῆπον αὐτὴν ποιήσας λαχάνων. Τοῦτο δὲ ἐποίησε καὶ ἐν ταῖς οὐσαῖς ἐντὸς τοῦ παλατίου, τῇ τε πρὸς τῆς Μανναύρας καὶ τῇ μεταξὺ Ἰουστινιανοῦ καὶ τοῦ Λαυσικοῦ. Ὁ γὰρ Ἡράκλειος παρὰ Στεφάνου τοῦ φιλοσόφου τὴν γένεσιν αὐτοῦ πολυπραγμονήσας τοῦ μαθῶν ὡς ἐξ ὕδατος αὐτὸν ἀνάγκη τελευτᾶν, τὰς τῶν κιστερῶν, ὡς εἰρηται, προσχώσεις ἐποίησεν, moriendū esse cognovisset, cisternas, ut diximus,

Ὁ μὲντοι τοῦ βασιλέως υἱὸς Κωνσταντίνος νοσήσας ἀπέθανε. Καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τὸν αὐτοῦ ἄνατον οὐ φέρων ἐξήγει ζῶντα τοῦτον ἐμφανισθῆναι

affertis aliquo modo impediri quo minus ad ipsum accederent, satellites per orbem dimisisse, qui nbi reversi fuissent, neque se quemquam invenisse dicerent qui querelarum aliquid haberet, præ gaudio lacrymas fudisse, Deoque gratias egisse quod se imperante accidisset ut nemo se injuste tractatum oppressumque diceret.

Ceterum si quis est qui ex ingenti gloria per casum aliquem adversum ad conditionem obscuram ignominiosamque pervenit, is cum animo suo perpendens quo pacto rotæ curules sursum deorsumque ferantur, se ipsum consoletur. Nam ea volutatio perquam illustri declarat imagine quam instabilis sit humana felicitas. Tali certe superioribus hisce temporibus exemplo barbarus ille sultanus aliquando est usus. Nam cum a Francorum principe captivus detineretur, totumque biennium in vinculis exegisset, nunquam eum ridentem aliquis conspexit. Tandem Francus intellecto sultanum risisse, de ipsomet risus illius causam quaerit. Tum ille se planstri rotam intuitum respondet, et cum suis accommodantem, non potuisse non inæquabiles rerum humanarum vices ridere. Quo verbo motus Francus sultanum ab eo tempore suam in familiaritatem admisit, hominisque prudentiam admiratus eum in consiliariorum suorum numerum retulit.

Cum primum autem Basilius imperium accepisset, in Syriam expeditionem suscepit; cumque oppidum quoddam Germanicopolim, quod alio nomine Adata nuncuparetur, obsidione cingeret, ac homines obsessos imperatoris conatum floccifacere videret, quaeri jussit quoniam praesidio freti tam secure degerent. Tum quidam ex oppidanis senex, «Nequaquam,» ait, «in fatis est, imperator, ut abis te nostrum hoc oppidum 296 capiatur: sed in alienius tuorum, qui Constantini nomen habebit, potestatem aliquando veniet.» Iis auditis imperatore filium suum Constantium ipsis comonstrante responsum est non hunc Constantium illum esse, sed alium quemdam ex ipsius posteris

hoc nomine, multis annis intercedentibus, exstiturum. Hoc vaticinium Basilium ut falsum irritumque declararet, majore studio quam prius intentus oppugnationi erat. Verum infecta re suaque spe frustratus obsidionem solvit.

Quoniam vero Basilius Michaelum illum Temulentum interfecerat, placandi Dei causa multis per urbem locis novas ædes Michaelo principi copiarum caelestium duci exstruxit. Ex iis una est in palatio, quam Novam appellant. Iidem in foro templum nomini Deiparæ dicatum condidit, ut ædes istic aliqua foret in qua mercatores precarentur. Præterea reparatis instauratisque multis operibus etiam quamdam cisternam expurgavit, quam Heraclius imperator humo ingesta oppleverat eoque loco hortum olerum effecerat. Idem præstitit in iis cisternis quæ sunt intra palatium, et in ea quæ est ad Mannaram, et in alia quæ inter Justinianum ac Lausacum sita est. Nam cum Heraclius ex Stephano philosopho, qui nativitatem ejus curiose perscrutatus fuerat, per aquam sibi passim obstruxerat.

Secundum hæc evenit ut Constantinus imperatoris Basilii filius morbo correptus tandem moreretur. Eam filii mortem cum imperator admodum

ægro dolentique ferret animo, percupibat eum A sibi viva specie offerri. Tum vero monachus quidam, Euchaitarum præses, cui cognomen Santabareni erat, imperatori filium vita functum ita commonstrasse fertur ac si vivus quispiam foret. Effecit enim ut specie imaginaria Constantinus eques patri quadam in silva obviam fieret; quem ubi visus sibi fuisset imperator et complexus et osculatus esset, mox evanescentem ex oculis amisit. Hinc imperator magnam de hoc monacho concepit opinionem, cum interim alter filiorum Leo philosophus eum veneficum appellaret, a quo per imposturas imperator deciperetur. Ea verba cum animum Santabareni vulnerassent, huiusmodi quiddam excogitavit. Auctor Leoni fuit, adeoque persuasit, ut cum patre venaturus secum gladium sub veste gestaret. Eum Leo dolum non intelligebat. Quapropter a Santabareno ad patrem velut insidiator deferitur, mox vinculis constringitur, quodam in thalamo regio concluditur; imperatoria signa ei adimuntur. Secundum hæc usu venit ut pro more veteri convivium imperator cum magistratibus celebraret. Ibi suspensus quidam 297 psittacus, frequenter Leonis nomen repetitum ingeminabat. Quippe consuefactus fuerat ut vocem cuiusdam Leonem deplorantis imitando exprimeret. Hac patres conscripti occasione arripita pro Leone apud imperatorem deprecantur et intercedunt. Alebant enim hoc ipsum animal negligentiam suam videri accusare, quod heri sui tempore mentionem nullam fecissent. Quam intercessionem imperator cum audivisset, voti eos sui compotes fecit.

Cæterum hoc loco velim animadvertas, dilecte C fili, scriptores annalium inter se dissentire. Nam Scylitzes tradit Michaelium imperatorem sobole naturali caruisse. Qui enim ebrietati perpetuo dediti sunt, quemadmodum perhibent homines harum rerum periti, nequaquam semen ad arcana Veneris idoneum habent. Hoc si verum est, qui consentaneum putabimus, quod aiunt aliqui, Leonem Michaeli fuisse filium? Zonaras quidem memoriam prodidit Leonem reapse Michaeli filium fuisse, hominum autem opinione Basilli. Quippe Leonis mater, cui nomen erat Eudocia, Ingeris filia, cum prius arcano concubitu cum imperatore Michaelo consuevisset, prægnans Basilio nuptum data est, quem adeo sibi familiarem Michaelus fecerat, ut etiam capiti ejus diadema imponeret per occasionem equi ferocis a Basilio domiti, quem conscendere nullus aliorum audebat: erat enim Basilius prælitus.

Accidit autem aliquando ut hic ipse imperator Basilius in venatione quadam obvium haberet insigni proceritate cervum. Ibi cum manum armatam gladio contra feram sustulisset, cervus restitit et insequentem propulsare cornibus conatus est. Hoc modo factum ut quodam cornuum ramo in zonam imperatoris defixo, ipse cornibus sublimis adhærens a cervo abriperetur; vitamque fortassis amisisset, ni quidam ipsum dissecta gladio zona

αὐτῷ. Μοναχὸς δὲ τις Εὐχαιτῶν πρέσβρος, ὃ Σανταβαρηνὸς τὸ ἐπώνυμον, δεῖξαι λέγεται τῷ βασιλεὶ τεθνηκότα υἱὸν αὐτοῦ καθάπερ ζῶντά τινα· κατὰ γὰρ λόγμην τινὰ τὸν Κωνσταντῖνον Ἐπιππον συναντῆσαι τῷ πατρὶ αὐτοῦ κατὰ φαντασίαν ἐποίησεν, ὃ δὴ καὶ περιπλακῆται δόξας ὁ βασιλεὺς καὶ καταφιλήσας οὐκέτι τοῦτον ἔώρα. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς μεγάλως περὶ τὸν μοναχὸν ἐφαντάζετο, ὁ δὲ ἕτερος υἱὸς αὐτοῦ Λέων ὁ φιλόσοφος φαρμακὸν ἐκάλει τὸν μοναχὸν καὶ ἀπατῶντα τὸν αὐτοκράτορα. Πληγῆς οὖν ἐπὶ τοῦτοις τὴν ψυχὴν ὁ Σανταβαρηνὸς τοιοῦτόν τι ἐκινεῖται. Πέθει τὸν Λέοντα, καὶ ξιφίδιον ἐν τῷ τοῦ ὑποδήματος φέρειν παρασκευάζει ὀπνίκα τῷ πατρὶ συνθηρέων ἦν. Οὐδὲ γὰρ τὸν δόλον ἐνόησεν. Ἐφ' ὃ καὶ ἐπίβουλον προσαγγέλλει αὐτόν. Β Δεσμεῖται λοιπὸν, καὶ ἐν ἐνὶ τῶν βασιλικῶν κατακλιέται θαλάμῳ, καὶ τὰ τοῦ κράτους ἀφαιρεῖται παράσημα. Μετὰ δὲ ταῦτα συμπόσιον μετὰ τῶν ἐν τέλει ποιεῖται ὁ κρατῶν κατὰ τὴν παλαιὰν συνήθειαν. Ψιττακὸς οὖν ἐκείσε ἀπρωρημένος, Λέων, Λέοντα τὴν φωνὴν ἐμιμήσατο. Ἀφορμῆς οὖν ἐντεῦθεν δραξάμενοι δέονται τοῦ βασιλέως περὶ τοῦ Λέοντος, λέγοντες ὡς εἰς κατηγορίαν ἡμῶν ἔστι τοῦτ' ἐν τῷ ζῶντι, εἴπερ αὐτὸ μὲν τὸν οἰκεῖον ἀνεκαλεῖτο δεσπότην, ἡμεῖς δὲ ἀμνημο οὔμεν ἐπὶ τοσοῦτον αὐτοῦ. Ταύτη τοι καὶ οὐκ ἀποτυγχάνουσι τοῦ σκοποῦ.

negligentiam suam videri accusare, quod heri sui C tempore mentionem nullam fecissent. Quam intercessionem imperator cum audivisset, voti eos sui compotes fecit. Πρόσεχε δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι διαφωνοῦσιν ἐνταῦθα πρὸς ἀλλήλους οἱ χρονολογῶντες. Ὁ γὰρ Σκυλιτζῆς φησὶν ὅτι γονῆς ἠπόρει φυσικῆς ὁ Μιχαὴλ· οἱ γὰρ μέθαις ἀεὶ ἐνασκολούμενοι, καθὰ φασιν οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα δεινοὶ, γόνιμον οὐ μόνον ἔχουσι τὸ σπέρμα πρὸς γε τὰ τῆς Ἀφροδίτης μυστήρια. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς λοιπὸν ὁ Λέων υἱὸς τοῦ Μιχαὴλ; Ὁ δὲ Ζωναρὰς φησὶν ὅτι τῇ μὲν ἀληθείᾳ υἱὸς τοῦ Μιχαὴλ ἦν, τοῦ Βασιλείου δὲ τῷ δοκεῖν· ἡ γὰρ μήτηρ τοῦ Λέοντος (Εὐδοκία δὲ ἦν αὕτη, τοῦ Ἰγκηρος θυγάτηρ) συμφθερομένη πρότερον τῷ Μιχαὴλ, ἔχουσα τῷ Βασιλεῖ φασιν αὐτοῦ συνεζεύγνυτο. Τοσοῦτον γὰρ αὐτὸν ὁ Μιχαὴλ ἠκεῖνωσεν ὥστε καὶ διάδημα περιθεῖναι, τὴν ἀφορμὴν ἐκ τοῦ θρασείως ἔκπου λαδῶν, ὃ οὐδεὶς ἐπιθεῖναι ἐτόλμα. Θυμαστὸς γὰρ ἦν Βασιλεὺς κατὰ γε εἶδος καὶ τόλμαν.

admirabili formæ venustate audaciaque singulari

Ὁ βασιλεὺς οὗτος Βασιλεὺς ποτε κυνηγετῶν εὐμεγέθει ἐντυγχάνει ἐλάφῳ. Ἦνίκα γοῦν χεῖρα ξιφήρη κατὰ τῆς ἐλάφου ἦρεν, ἀντίστη τὸ ζῶον καὶ τοῖς κέρασιν ἡμίνατο τὸν διώκοντα. Καὶ τῇ ζώνῃ δὲ τοῦ βασιλέως ἐμπαρέντο; τινὸς τῶν παραφρομένων κεράτων μετέωρος ἐκείνος τοῖς κέρασιν ἐφέρετο· καὶ τάχα ἀν' ἠνάλωτο, εἰ μὴ τις ξίφος τεμῶν τὴν ζώνην αὐτὸν διεσῶσατο. Ἐφ' ὃ καὶ σῶστρον καλὰ δέδωκεν ὁ ὕπ' ἐκείνου σωθῆς, τὴν τῆς κέρα-

λῆς ἐκτομήν, λέγων ὅτι: κατὰ βασιλείῳς ξίφος ἐγύ-
μνωσεν.

Ἐπὶ τούτοις οὖν ὁ θεῖος Ἰγνάτιος τῶν ὠδῶ με-
θίσταται. Ὁ μόντος Φώτιος ἀεὶ διψῶν τοῦ θρόνου,
καὶ σπουδεῖον ἐπιτεύξασθαι πάλιν τῆς Ἐκκλησίας,
τούτῳ τε βαθύτροπον καὶ σχολιὸν τεχνάται. Τῶν
ὁ ομαίων τὰς ἀρχὰς ἀπολαμβάνει μόνος τοῦ βασι-
λείῳς, τῶν υἱῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀγούστῃς, καὶ τὸ
Βελκλῆς συντίθεισι. Καὶ τοῦτο σαφηνίσας ἐδοξεν
εἶναι βασιλεὶ μέγας ἐπὶ σοφίᾳ, καὶ πάλιν τὸν πο-
λύζηλον κατακληρούται θρόνον. Καὶ περὶ μὲν τού-
των οὕτως· οἱ δὲ Ῥωσοὶ ἐπὶ τούτου τοῦ βασιλείῳς
εἰς τὴν ἀπλανῆ θρησκείαν ἤλθον. Τηνικαῦτα καὶ
ἀρχιερεῖα δέχονται, θεοσημείας πρότερον γαγο-
νοῦσας. Τὸ γὰρ ἅγιον Εὐαγγέλιον πυρὶ μὲν παρα-
δίδοται, οὐ κατακαίεται δέ. Μετὰ ταῦτα διαβρόχῃ
νόσῃ συσχεθεὶς ὁ Βασίλειος τελευτᾷ τὸν βίον,
τὸν υἱὸν αὐτοῦ Λέοντα τὸν σοφὸν διάδοχον κατα-
λιπὼν.

Κρατεῖ οὖν ὁ Λέων μετὰ τὸν αὐτοῦ πατέρα ἐτη
κς'. Θέλων οὖν ἀμύνασθαι τὸν Σανταβαρηνὸν βου-
λεύεται πρότερον τὸν Φώτιον καθελθεῖν, οἰόμενος
αὐτὸν μεγάλως κροστήσασθαι τοῦ Σανταβαρηνοῦ·
λόγος γὰρ ἐφέρετο ὡς ὁ Φώτιος τινι τῶν αὐτοῦ τὴν
βασιλείαν μνηστευόμενος κοινολογεῖται τῷ Σαντα-
βαρηνῷ περὶ τούτου καὶ οὕτως τὴν δόλον κατὰ τοῦ
Λέοντος βράπτουσι. Καὶ πρῶτα μὲν ὑπερόριον αὐτὸν
ὁ Λέων ποιεῖ, εἰθ' οὕτως αἰκίσας τοὺς ὀφθαλμοὺς
αὐτοῦ ἐκκόπτει. Κατὰ τοῦτον μόντος τὸν καιρὸν
γέγονεν ἡλίου ἐκλειψίς· περὶ ὧραν ἑκτην, ὡς καὶ
ἀστρα φαῖναι, ἀνέμων τε βία πνοή, ἀστραπαὶ
καὶ βρονταὶ φρικώδεις, σκηπτοὶ καυσώδεις, ὕψ' ὧν
ἄνδρες· ἐπὶ κατὰ γῆ τὸν φόρον ἐνεκρώθησαν. Ὁ
μόντος Λέων ἀνεγείρας ναὸν ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου
Λαζάρου, μετακομίζει· ἐν αὐτῷ τὸ τοῦ ἁγίου τε
λεῖψανον καὶ τῆς Μαγδαληνῆς Μαρίας. Συνήθους
προελεύσεως γενομένης κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεν-
τηκοστῆς ἐν τῷ ἁγίου Μωκίου ναῷ, ἐπῆλθε μετὰ
προόδου καὶ Λέων ὁ βασιλεὺς· ἐν δὲ τῷ μέλλειν εἰσ-
εδύει καὶ πλησίον γενέσθαι τῶν ἁγίων θυρῶν
ἀνθρώπος τις ἐκ τοῦ ἄμβωνος ἐκπεπηδηκὸς βράδερ
βαρεῖ καὶ ἰσχυρῶ κατὰ κεφαλῆς αὐτὸν ἔπαισε, καὶ
θανάτωσεν ἂν αὐτὸν αὐτίκα, εἰ μὴ τὸ ἄκρον τῆς
βράδου τῷ ἀπηρωρημένῳ λύχνῳ τῆς ἡμισείας ἀνε-
σχέθη φορᾶς. Αἱματος οὖν σφοδρῶ τῆς ἐκείνου κε-
φαλῆς καταβρέυσαντος φυγὴ κατέσχε τοὺς ἀρχον-
τας. Ὁ δὲ τὸν βασιλεῖα πλήξας κατασχεθεὶς καὶ
πολλὰς βασάνους ὑπομείνας, ὡς μηδὲνα ἔλεγεν εἶ-
ναι τῆς τόλμης ἐκείνης συμμετόχον, κἄν ὁ τοῦ
βασιλείῳς ἀδελφὸς Ἀλέξανδρος μὴ παρατυχῶν
ἐκείσε διὰ τὸ νόσῃ συσχεθῆναι ὑπὸννοειν ἔδοξε,
πέθας ὁμοῦ καὶ χεῖρας ἐκείνος ἐκτίμνειται, καὶ τῆ
τοῦ ἱππικοῦ Σπρινθῆν πυρὸς ἔργον γίνεται. Σχο-
λάζει τηνικαῦτα καὶ ἡ τοιαύτη προέλευσις, κἄν ὁ
σοφώτατος μοναχὸς Μάρκος καὶ τῆς τοιαύτης μο-
νῆ· οἰκονόμος, ὁ καὶ τὸ τετραμήδιον πληρώσας τοῦ

servasset. Ei deinde præclara scilicet a servato
imperatore data sunt conservationis præmia : nam
caput homini præcidi jussit, allata causa, quod ad-
versus imperatorem gladium nudasset.

His temporibus divinus ille Ignatius hæc res
inferas reliquit. Cum autem Photius perpetuo solii
recuperandi desiderio teneretur, Ecclesiamque re-
cuperare conaretur, hujusmodi quiddam ab occulta
profectum versutia vafritieque comminiscitur.
Primas de appellationibus imperatoris, filiorum
Augustæque litteras sumit, indeque suum illud
Beclas componit ; quo declarato visus est impera-
tori vir apprime sapiens esse. Hac ratione solium
illud excellentissimum 298 recepit. Ac de his qui-
dem hæcenus dictum esto. Sub hoc imperatore
Rossi ad religionem erroris expertem accesserunt
et pontificem acceperunt, cum divinum quoddam
prodigium antecessisset : nam sacrosanctum Evan-
gellum in ignem conjectum cremari non potuit.
Tandem Basilius ex alvi profluvio vitam finit, filio
Leone, viro sapiente ac docto, successore post se
relictio.

Itaque Leo, patre rebus humanis exempto, 26
annis imperavit. Cum Santabarenum ulcisci vellet,
prius de Photio loco movendo consilium iniit,
quod illum Santabareni patrocinium studiose sus-
cepturum putaret. Nam rumor diditus erat, Pho-
tium cuidam suorum imperium tantum non despon-
dentem hac ipsa de causa cum Santabareno con-
silia communicasse, contraque Leonem aliquid
fraudis fuisse machinatum. Igitur eum Leo primum
in exsilium agit, deinde contumeliis affectum aliis,
tandem oculis spoliatur. Exstitit iis temporibus tanta
solis sub horam diei sextam eclipsis, ut ipæ etiam
sidera conspicerentur. Accedebant violentissimi
ventorum flatus, fulgura tonitruaque valde hor-
renda, et ardentia fulmina, quibus in foro septem
viri sunt extincti. Cæterum Leo, cum templum
exstruxisset in honorem nominis sancti Lazari, tam
ipsius quam Mariæ Magdalænæ reliquias eo trans-
tulit. Ubi deinde in ipso die quinquagesimæ pro-
cessus de more publicus institueretur ad sancti
Mocii fanum, etiam ipse imperator una cum cæteris
incedebat. Cumque templum jamjam, sacris
januis vicinus, ingredi vellet, quidam ex ambone
sive suggesto prosiliens gravi ac valida clava caput
ejus verberavit ; adeoque subito ipsum interfecit,
ni pars extrema clavae in suspensum candela-
brum impacta vel dimidiam impetus vim amisisset.
Tum de Leonis capite profluere sanguis copiosus,
et viri principes in fugam sese conjicere. Qui ce-
ciderat imperatorem, captus est, multisque tor-
mentis subjectus, cum facinoris illius nullum se
habere socium profiteretur, quanquam frater im-
peratoris Alexander, qui sub morbi prætextu non
alerat, quamdam de se suspicionem præberet,
tandem manibus ac pedibus amputatis in circi
Funda crematur. Eo tempore desit et processus
iste, quanquam hoc nomine sanctissimus ille Mar-

cus, solitariae vitae sectator, apud imperatorem A verbis hujusmodi deprecaretur : « Noli tantopere, imperator, irasci et succensere : nam hoc eventurum tibi vates etiam Davides prædixerat, cum ait : « Quam multa hostis improbe designavit in sanctum tuum. Qui te oderunt, in ipso tibi festo insultant. Quapropter, imperator, aliis adhuc decem annis imperio te 299 potiri oportet. » Hoc vaticinium exitus verum comprobavit : nam post decem annos eo ipso mortuus est die quo plagam hanc accepit. Leonis hujus uxor Theophano, cum citra emulationem perpessa fuisset ut alteram ille conjugem duceret, deinceps consecuta est ut palam prodigia quædam ederet. Neque tantum has uxores habuit Leo, sed etiam Zoë Carbonopsiam numero quartam duxit ; quæ sine augustali corona satis longo temporis spatio cum eo vixit. Tandem ex ea natus est imperatori filius, in cujus ortu cometes conspicuus est, qui radios suos orientem versus projiciebat et ad quadragiesimum diem usque lucebat. Hoc filio nato Thomas quidam munere senioris fungens Leoni et Zoæ fausta precatus est tanquam conjugibus. Atque is senior loco submotus deinceps fuit. Hinc Samonas patricius a Leone officio cubicularii ornatur, quod ei ad omnem improbitatem opitularetur. Is præter alia facinora curavit ut patriarcha solum vertere cogeretur, quem scilicet ipse solum sibi vindicare vetuisset. Substitutus fuit ejus loco vir admirandus Euthymius. Cumque multum operæ impendisset Leo, C quo efficeret ut lex promulgaretur, cujus permissu jus viro foret uxorem tertiam quartamve ducendi, non tamen id consequi potuit, quod tantopere cupiebat, hoc ipso patriarcha conatum imperatoris antistites dissidii, cujus nomine postea de revocandis ad unionem et concordiam animis synodus habita fuit.

Cum autem Constantinum Andronici filium quamdam ad expeditionem imperator cum copiis ablegaret, per triclinium hominem educens, oculis in Christi ac Deiparæ imagines defixis, quæ supra portam erant collocatæ, his verbis usus est : « Caveto, Constantine, nomen ne tibi tuum imponat, neve fretus illo potiturum te Romanorum imperio putes. Nam meo filio Constantino divinitus imperium reservatum est, quod equidem perspectum habeo, significatum mihi divinis ab hominibus futura prospiciendi vi præditis. Quapropter scire debes eventurum ut ubi tyrannidem ad te rapere conatus fueris, caput tuum absque corpore per hanc ipsam portam ingrediatur. » Huic vaticinio deinceps eventus respondit. Nam post Leonis obitum Constantinus tyrannidem affectans occisus est, ac deinceps erat videre cruentum caput ejus per illam portam inferri. Nimirum accidere talia solet iis qui ultra septa transiliunt.

Accidit id temporis maximus solis defectus, cujus causa Pantaleontem Synadensem pontificem ad se imperator recessivit, hominem astro-

μεγάλου Κοσμί, πολλὰ κίτσειν τῷ βασιλεῶς, λέγων· « Μὴ ὀργίζου μὲν δὲ χαλέπαινε, ὡ βασιλεῦ· προγεγραμμένον γάρ ἦν σοι παθεῖν παρὰ τοῦ καὶ Δαβὶδ, εἰρηκότος· « Ὅσα ἐπόντρευσάτο ὁ ἐχθρὸς ἐν τῷ ἀγίῳ σου, καὶ ἐνεκαυχῆσαντο οἱ μισοῦντίς σε ἐν μέσῳ τῆς ἑορτῆς σου. » Δεῖ οὖν σε, δέσποτα, ἐπ' ἄλλα· ἐτὴ κρατεῖν τῆς βασιλείας. » Ὁ δὲ καὶ γέγονεν· ἀπέθανε γὰρ μετὰ δέκα χρόνους, κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν καθ' ἣν καὶ ἐπλήγη. Ἡ μέντοι τοῦ Λέοντος γυνὴ Θεοφανὼ μὴ ζηλοτυπήσασα ὅτι γυναικὰ ἐτέραν ὁ Λέων ἠγάγετο, θαυματοουργὸς ὑστερον ἀναδεικνύται. Ἠγάγετο δὲ τὴν τετάρτην γυναῖκα Ζωὴν τὴν Καρβωνοφίαν, ἥτις ἐβίω χρόνον συγχρὸν μετ' αὐτοῦ ἄσπεφός. Ἀπὸ γούν ταύτης ἐτέχθη τῷ βασιλεῖ παιδίον ἄρβεν. Ὅπερ ἐν τῇ γεννήσει κομήτης ἐφάνη, τὰς ἀκτίνας ἀπ' ἀνατολῆς ἀφίεις καὶ λάμπων ἀχρις ἡμερῶν μ'. Τηνικαῦτα δὲ καὶ Λέων εὐλογεῖται μετὰ Ζωῆς παρὰ Θωμᾶ τοῦ πρεσβυτέρου τινός, ὃς δὲ καὶ καθαιρέσει ὀκλίπεσον. Ὁ δὲ πατριῆκος Σαμωνᾶς· προσβλήθη παρακοιμώμενος, συνεργὸς ὢν Λέοντος εἰς πᾶσαν κακίαν. Καὶ αὐτὸν δὲ τὸν πατριάρχην (84) οἰκονομεῖ ἐξορισθῆναι, ἀτε τῆς Ἐκκλησίας ἐπιβαίνειν παρ' αὐτοῦ κωλυόμενος. Ἀνάγεται δὲ ἀντ' αὐτοῦ Εὐθύμιος ἀνήρ θαυμαστός. Ὁ μέντοι βασιλεὺς πολλὰ σπουδάσας νόμον θεῖναι ὥστε τὸν ἄνδρα τρίτην λαμβάνειν ἢ καὶ τετάρτην γυναῖκα τὸ σπρουδαζόμενον ἀνύσαι οὐκ ἴσχυας, τοῦ τοιοῦτου πατριάρχου τοῦτο παρεμποδίζοντος· ὅθεν καὶ στάσις ἐν τοῖς ἀρχιερεῦσιν οὐ μικρὰ γίνεται. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἦ περὶ ἐνώσεως ἐκτέλιονε σύνθεος.

cupiebat, hoc ipso patriarcha conatum imperatoris antistites dissidii, cujus nomine postea de revocandis ad unionem et concordiam animis synodus habita fuit.

Κωνσταντῖνον τὸν τοῦ Ἀνδρονίκου υἱὸν εἰς ἐκστρατεῖαν ὁ βασιλεὺς ἀποστέλλων, καὶ διὰ τοῦ triclinii ἐξάγων αὐτὸν, ἀτενίζει πρὸς τὰς ἄνωθεν τῆς πύλης ἐστηλωμένας εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεομήτορος. Καὶ ἀτενίσας οὕτως εἶπε πρὸς αὐτόν· « Μὴ σε πλανᾶτω, ὡ Κωνσταντῖνε, τὸ ὄνομα, μὴ δὲ διὰ τοῦτο κατάρξει· Ῥωμαίων νόμιζε. Ἡ βασιλεία γὰρ ἔν ἡμῶν Κωνσταντῖνῳ υἱῷ παρὰ Θεοῦ τεταμίευται· καὶ ὅλον καὶ τοῦτό μοι γέγονεν ἀπὸ θείων ἀνδρῶν, προσφῶν δεδουνημένων τὰ ἐμπροσθεν. Γινώσκω οὖν ὅτι τυραννήσαντός σου ἡ κεφαλὴ ἀπὸ τοῦ σώματος διὰ τῆσδε τῆς πύλης εἰσελεύσεται. » Ὁ δὲ καὶ γέγονε· μετὰ θάνατον γὰρ τοῦ Λέοντος τυραννίδι ἐπιθήμενος ὁ Κωνσταντῖνος ἀνῆρέθη, καὶ τηνικαῦτα τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν διὰ τῆσδε τῆς πύλης ἦν ἰδεῖν εἰσαγομένην περιβρεομένην αἵμασι· τοιαῦτα καὶ γὰρ οἱ ὑπὲρ τὰ ἰσχαμμένα πηδῶντες πύχουσι.

Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν ἐκλειψίς ἤλιου μεγίστη γέγονεν· οὐ χάριν ὁ βασιλεὺς τὸν ἀρχιερέα Συναδῶν Πανταλεῶνα μετεκαίεσασα, ἐμπροσ-

(84) F Nicolaum appellat, cujus nomen alii silent.

αστρονομίας ὑπάρχοντα. Καὶ τί τὸ ἰσοπέλασμα τῆς Α
ἐκλείψεως ἐρωτηθεὶς εἰς τὸ δεύτερον ἔλεγε πρόσω-
πον τῆς κάκωσιν ἐπελαθεῖν. Ἄλλα καὶ αὐτὸς ὁ
Σαμωνᾶς ἰδίᾳ τὸν σοφὸν παραλαβὼν καὶ ἐρωτήσας
ἔμαθεν ὡς αὐτὸς κακωθήσεται· πλὴν εἰ τὴν τρί-
την τοῦ Ἰουνίου παρελεύσεται ἀδραδῆς, δεινὸν
ἔκτοτε πάθος οὐδέν. Οὕτω ἡ προθεσμία ἐφέστηκεν
αὕτη, καὶ κατάγουσι τὸν Σαμωνᾶν καὶ ἀποκαίρουσι·
διαβολὸς γὰρ ἔλέγετο εἶναι τοῦ βασιλέως καὶ ὕβρι-
στῆς (85).

turbatur atque caecatur. Nam et calamitatis imperatorem circumvenire ferebatur et insolenter semet
gerere.

Μετὰ δὲ ταῦτα κρατεῖ ὁ τοῦ Λέοντος υἱὸς Κων-
σταντῖνος· ἔτη ε'. Καὶ τῆνικαῦτα φαίνεται κομήτης
ἐκ δύσεως, ὃν Σίφρον καλοῦσιν οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα Β
δεινοί· ὃν ἔλεγον αἰμάτων χύσιν προσημαίνειν τῇ
Βασιλίδι. Οὗτος πλάνοις καὶ γόσην ἑαυτὸν ἐξέ-
δωκε, τὴν βασιλείαν αὐτοῦ ὅλως ἐναυθὲν χρόνους
πολυθῆναι μακροῦς. Οὗτος ὁ μάταιος ἱππικὸν
ἐκτελέσας, τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐπεὶ ἰκαμήλια καὶ
πάντα κόσμον αὐτῆς ἀγαγὼν τὸν ἱππικὸν κατα-

nomiae peritum Is rogatus quem illius eclipsis
effectum fore statueret, respondit alteri ab
imperatore persona casum 300 adversum
portendi. Quin etiam Samonas ipse sapientem
hunc virum peculiariter abductum de re tota con-
sultit, et futurum cognoscit ut ipsi calamitas ac-
cideret: verum omnino Junii tertio die salvum
evasurum, nec ab eo tempore quidquam illi rei
molestae eveniturum. Nondam praestitutum hoc
tempus advenit, cum Samonas e loco suo de-
turbarur atque caecatur.

Secundum haec Constantinus Leonis filius, an-
nos quinque rerum potitur. Apparuit tum cometa
quidam ab occidente, quem periti rerum illarum
a gladii similitudine Xiphiam nuncupant. Existi-
mabatur is profusionem sanguinis imperatrici
urbi donuntiare. Constantinus se totum impo-
storiis et praestigiarum peritiis dabit, et eorum
opera multos ad annos imperium sibi conservare
studebat. Cum homo stolidus aliquando ludos

(85) Post καὶ ὕβριστας multa continet ms. F
quae desiderantur in V et interpretatione Leun-
clavii. Sunt autem ejusmodi a nobis non prae-
mittenda, quamquam pene omnia reperiantur in
Codice Joannis Seylitzae exscriptore, pag. 606
editionis Regiae: Κοιλιακῶ δὲ νοσήματι συλληφθεὶς
ὁ βασιλεὺς, καὶ ἐπὶ χρόνον τῷ τοιοῦτῳ πάθει κα-
τεργασθεὶς, καὶ εἰς ἐσχάτην ἀδυναμίαν ἐληλακώς,
μόλις ἐδυνήθη ἐν τῷ τῆς ἐγκρατείας· καιρῶ τὴν
συνήθη ποιήσασθαι δημηγορίαν. Συνηθροισμένης C
γὰρ τῆς συγκλήτου τοιοῦτων ἤρξατο πρὸς αὐτοὺς
λόγων· Τὸ μὲν ἐμὸν σαρκίον, ὦ φίλοι, νόσῳ ἐκτρο-
χωθὲν ἀπέβησε· καὶ ἡ ἰσχύς ἐπιπέλοιπε· καὶ
τάχα οὐκέτι μεθ' ὁμῶν βιοτεύσω. Μίαν τοίνυν καὶ
τελευταίαν ὑμᾶς αἰτῶ τήνδε τὴν χάριν, ἀπονημο-
νεύσαι, ἣν εἶχον πρὸς ὑμᾶς· χρηστὴν διάθεσιν, καὶ
ἀντὶ ταύτης εὐνοίαν τῇ ἐμῇ συζύγῳ διατηρήσαι,
καὶ τῷ υἱῷ. Καὶ εὐθύς ἡ σύγκλητος θαυρῶδουσα
καὶ μετ' ὀλοφυρμῶν ὑπέσχετο, εὐνοίαν τε διατη-
ρήσαι εἰς τὴν δεσποίαν καὶ τὸν ἡμέτερον δεσπό-
την καὶ βασιλεῖα τὸν σὸν υἱόν, ὥστε, εἰ δεήσει,
μυριάκις ἐμπροσθεν αὐτῶν ἀποθανεῖν. Ταῦτα εἰ-
πούσα ἡ σύγκλητος, καὶ τελευταίον ἀποδοῦσα ἀσπαι-
σμένῳ τῷ βασιλεῖ, ἀπῆλλάγη τοῦ βίου κατὰ τὴν ἰα'
τοῦ Μιλου μηνὸς Ἀλεξάνδρου τῷ ἀδελφῷ τὰ τῆς
Βασιλείας παραδοῦς σκηπτρα, ὃν ἰδὼν ὡς φασὶ κατὰ
τὴν τελευταίαν ἀτυχίαν εἰπεῖν λέγεται· Ἴδε ὁ κακὸς
καὶρός μετὰ τοὺς ἰγ' ἡμέρας. Παραδοῦς τοίνυν ὡς
εἴρηται τὸ τῆς βασιλείας κρῖτος· καὶ πολλὰ παρα-
δόξως τὸν αὐτοῦ υἱὸν Κωνσταντῖνον παιδοτροφη-
σαι καὶ ἐπιμελείας ἀξιῶν προσηκούσης· τελευταίον
δὲ καὶ διδάσκον αὐτοῦ καταλείπειν ἐτελεύτησε. Se-
quitur titulus: *Περὶ τῆς Βασιλείας Ἀλεξάνδρου,*
litteris ministerialis, ut caeteri, exaratus, post quem
haec quoque habentur:
Κρατεῖ οὖν Ἀλέξανδρος· ὁ τοῦ Λέοντος ἀδελφὸς
μῆνας ἰγ', συμβασιλεύοντος αὐτῷ καὶ Κωνσταντῖνου
τοῦ Λέοντος παιδός. Καὶ τῆνικαῦτα Νικόλαον πα-
τριάρχην ἐκ Γαλακρηνῶν ἐπέμψας ἤγαγε, καὶ τοῦ
θρόνου καταγαγὼν τὸν Εὐθύμιον ἀνήγαγε τὸ δεύ-
τερον Νικόλαον. Καὶ ἅμα αὐτῷ καθεστῆς ἐν τῇ
Μανναύρῃ τελευτίου γενομένου τὴν Εὐθύμιου κα-
θαίρεισιν ἐπηγήσατο, ὃν οἱ προσκεῖμενοι καὶ Νι-
κολαῦ κληρικοὶ ἅμα τῇ καθαιρέσει ὡς περ ἄγριοι
ἐκπιδόντες θῆρας ἔπληττον κουδύλους, ἐνέτριβον,
ἀκολούθησαν, τὴν ἱεροπρατίαν ἀπέλιπον γενεῖαν, ἐπὶ
τραχέλου ὄντων, καὶ ἄλλας ἀνυπόστοιτους ποινὰς
τοῦτο ἐπέφερον. Ὁ δὲ ἐπεὶ Εὐθύμιος πρῶτος πάν-

τα καὶ ἡσύχως ἀπέφερον Οὗτος ὁ βασιλεὺς Ἀλέ-
ξανδρος, καὶ πάσαι βίον ἀδραδῖον ἔχων, καὶ
διακεχυμένον, καὶ πρὸς μόνᾳ ἐπισημένον τὰ κυνη-
γέσια, καὶ τὰς ἄλλας ἀκολάστους καὶ ἐκδεδιητημέ-
νας τῶν πράξεων, καὶ μὴδὲν βασιλέω· ἔργον εἰδὼς
διαπράττεσθαι, ἀλλὰ τρωπαῖς καὶ ἀσελγείαις σχο-
λάζειν ἠγαπηκώς, ἐπεὶ τῆς βασιλείας καὶ τῶν
ἄλων ἐγένετο ἐγκρατής· οὐδὲν βέβαιον λόγου ἢ ἐνοή-
σατο, ἢ κατεπράξατο. Εἶχε δὲ καὶ πρὸ τῆς Βασι-
λείας συμπάστορας αὐτοῦ, καὶ τῶν ἀκολάστων
πράξεων κοινωνοῦς, καὶ θεράποντας, Γαβριηλόπου-
λον, καὶ Βασιλιτζην, οὓς καὶ εἰς πατοικιότητος τι-
μὴν ἀνεβίβασεν. Ἐβούλετο δὲ τὸν Βασιλιτζην εἰς
τὸν βασιλεῖον θρόνον ἀναγαγεῖν, καὶ Κωνσταντῖνον
τὸν οἰκίαν ἀνεψίον εὐνοουήσῃ. Καὶ ἐγένετο ἂν, εἰ
μὴ θεὸς τοῦτο διακόλυεν· ἐφάνη δὲ καὶ κομήτης
ἐκδύσεως, ὃν Σίφρον καλοῦσιν οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα
δεινοί. Τοῦτον δὲ ἔλεγον αἰμάτων χύσιν προσημαί-
νειν ἐν τῇ βασιλίδι. Quae de cometa Xiphia modo
excipimus, reperitur quidem in codice Valli-
cellano, et in versione Leunclavii, sed alieno loco,
imperante scilicet Alexandri nepote Constantino.
Adiit et sequentia ms. F quae tibi exhibemus:

Ὁ δὲ βασιλεὺς πλάνοις καὶ γόσην ἐκδεδωκώς
ἑαυτὸν, καὶ πυνθαλούμενος περὶ τῆς αὐτοῦ βασι-
λείας εἰ μακρόχρονος ἔσεται, ὑπέσχετο μακρόχρονον
ἔσεσθαι, εἰ ὁ ἐν τῷ ἱππικῷ ἔστηκώς σίαγρος ὁ
χαλκοῦς αἰδοῖα καὶ ὀδόντας μὴ ἔχων προσλάβοι
παρ' αὐτοῦ. Στοιχεῖον γὰρ αὐτοῦ εἶναι τοῦτον προ-
φανῶς· Λέοντι γὰρ ἀντιμάχεται τὸ αὐτοῦ φασὶν
ἀδελφῷ. Οἷς πισθεὶς ὁ ταῖς ἀληθείαις χοιρόβδιος·
τὰ λαιπόντα μέρη τῷ χοίρῳ προσανεώσσε. Τῇ
ἔκτη δὲ τοῦ Ἰουνίου μηνός· λουσάμενος· ὁ Ἀλέξαν-
δρος· καὶ ἀριστήσας καὶ οἰνωθείς μετὰ τοὺς ὑπνοὺς
κατήθε σφαιρίζων. Πόνου δὲ τινος γεννηθέντος ἐν
τοῖς ἐγκάτοις αὐτοῦ ἀπὸ τῆς τῶν βρωμάτων ἀπλη-
στίας καὶ τῆς μέθης ἀνεθῶν ἐν τῷ παλατίῳ, αἷμα-
τος αὐτοῦ πολλοῦ ἐκ τῶν βινῶν, καὶ τῶν αἰδοίων
ρυέντος μετὰ ἡμέραν ἐτελεύτησεν· ἐπιτρόπους
καταλείπων, τὸν πατριάρχην Νικόλαον, τὸν μάγι-
στρον Στέφανον, τὸν Βασιλιτζην, καὶ τὸν Γαβριη-
λόπουλον, τὴν βασιλείαν παραδοῦς· Κωνσταντῖνῳ τῷ
οἰκίῳ ἀνεψίῳ.

Κρατεῖ οὖν ὁ τοῦ Λέοντος υἱὸς Κωνσταντῖνος· ἔτη
ε'. Οὗτος ὁ Κωνσταντῖνος ἱππικὸν ἐκτελέσας, nam
quae in editis leguntur a verbis hisce καὶ τῆνι-
καῦτα, usque ad ὁ μάταιος, absunt a F, suo antea
loco inserta.

equestres exhiberet, sacra Ecclesie ornamenta cuncta sumens, iis ipsis theatrum eleganter instruxit: Post Alexandri patris mortem, quod juvenis admodum esset imperioque metueret, per auream bullam Romanum custodem suum fecit patrique loco sibi constituit. Ea dignitate necdum antea quisquam ornatus fuerat. Neque multo post idem Romanus renuntiatur Cæsar et diademate cingitur. Potius est autem Romanus hic Lacapenus imperio 25 annis.

Hoc tempore multum ac sæpe Bulgari, quorum princeps erat Symeon, prædabundi Romanorum fines percurrerant. Tandem ad reconciliationem fœdera que ventum est. Nam ad Cosmidii littus imperator Romanus et is de quo diximus Symeon coram sese spectarunt, deque constituenda amicitia mutua collocuti domum reverterunt. Accidit tum portentum quoddam, omnino dignum litteris quod consignetur. Quo tempore principes inter se colloquebantur, aquilæ duæ supra ipsos volasse traduntur; cumque non sine clangore alarum congressæ fuissent, mox alteram ab altera discessisse, cum una se ad urbem conferret, altera Thraciam versus avolaret. Hoc autem prodigium augures disciplinæ suæ periti minime fœstum esse judicabant; nam significari perhibebant futurum ut hæc inter utrosque pax rescinderetur. Tunc et terræ motus in regione Thracensium exstitit et hiatus quidam soli, iique tanti ut multa prædia cum ecclesiis et ipsis hominibus absorberentur. Quid inde secutum? et quem exitum habuerunt illi aquilarum congressus atque prælia? Foris Joannes quidam astronomus Romanum accessit, eumque monuit uti mitteret aliquem, qui ejus columnæ caput amputaret, quæ supra Xerolphi fornicem collocata occidentem respiciebat: nam ita Symeonem, cui fatalis illa foret, statim moriturum. Imperator 301 hominis obsecutus consilio mox columnæ caput avulsit. Eadem hora, quam quidem idcirco auctorat, Symeonem in Bulgaria mortem obiisse deinceps comperit, cordis morbo quodam confectum. Tunc et lapis de fornice in foro (comatum appellare consueverunt) decidit, hominesque 60 neci dedit.

Habebat Romanus senior alterum filium cognomento Theophylactum, diaconi munere fungentem. Is quia per ætatem admodum juvenilem ad solium patriarchicum pervenire non poterat, forte Trypho quidam ejus loco per suffragationes constituitur, qui solium administraret ad illud usque temporis, donec ad justam ætatem Theophylactus pervenisset. Cum autem præstitutum a Romano tempus effluxisset, negavit se Trypho patriarcha solio cessurum, quemadmodum promiserat, nisi causa manifesta proferretur in medium, quam ob causam

(86) Cum legis in τῷ θέματι τῶν Θρακησίων, τῶνδὲ αὖτε τῶν Λακωνικῶν, in regione Thracensium, cave Thraciam hic suspiceris, alia enim te docebit omnia Constantinus hic noster imperator ὁ Πορ-

κόσησιν. Οὗτος μετὰ θάνατον τοῦ θεοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου νέος ὢν, καὶ τὴν βασιλείαν ὑποπτον ἔχων, τὸν Ῥωμανὸν διὰ χρυσοβόλλου φύλακα εἰ- τοῦ ποιεῖ καὶ ἀντὶ πατρὸς ἐκείνου ἐαυτῷ καθί- στήσει, μήπω τινὸς ἐτέρου τούτου τιμηθέντος τῷ ἀξιώματι. Μετ' οὗ πολὺ δὲ Καισαρ ἀναγορεύεται καὶ διαδέχεται στέφεται. Ἐπίτροπος τοῦ βασι- λέως Κωνσταντίνου Ῥωμανὸς ὁ Λακαπηνὸς κριταὶ ἐτη κα'.

Πολλὰ καὶ πολλάκις οἱ Βούλγαροι τὸν Συμεὼν ἔχοντες ἀρχηγὸν τῆς τῶν Ῥωμαίων χώρας κατέ- δραμον. Εἶτα πρὸς καταλλαγὴν ἔρχεται. Καὶ κατὰ γε τὴν τοῦ Κοσμίδιου αἰγιαλὸν ὃ τε διαληθθεὶς Συ- μεὼν καὶ ἐβασιλεῖς Ῥωμανὸς προπροσώπως ἀλλήλους τεθέτανται, καὶ ὁμιλοῦσι τὰ φίλια, καὶ οὕτως εἰ- καδε πάλιν ὕπονστοῦσι. Τηνικαῦτα καὶ τέρας τι συμβαίνει γραφῆς ἄξιον. Δύο φασὶν ἀετοὺς τῶν βα- σιλέων ὁμιλούντων ἀνωθεν αὐτῶν ὑπερπτεῖναι κλάγξαι τε καὶ ἀλλήλους συμμίζει καὶ παραυτίκα διασευχθῆναι, καὶ τὸν μὲν ἐπὶ τὴν πόλιν ἔλθειν, τὸν δὲ ἐπὶ τὴν Θράκην ἀποπτεῖναι. Τοῦτο δὲ οἱ περὶ τὰς ὀρνιθοσκοτίας ἐπισημασμένοι οὐκ ἀσίου ἐκφαν οἰωνόν· διαλυθῆναι γὰρ καὶ αὐτὸς τὴν αὐτῶν εἰ- ρήνην ἔφησαν. Ἐγένετο δὲ καὶ τηνικαῦτα σεισμὸς ἐν τῷ θέματι τῶν Θρακησίων (86), καὶ χάσματα γῆς, ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε πολλὰ χωρία καὶ ἐκ- κλησίας αὐτάνθρωπος καταποθῆναι. Τί τὸ μετὰ ταῦτα; καὶ ποῦ τὰ τῶν ἀετῶν καταντῆ καὶ ἡ ἐκείνων διαμάχη; Ἰωάννης τις ἀστρονόμος προ- ελθὼν τῷ βασιλεῖ ἔφη ὡς Εἰ πέμψας ἀποκίψεις τὴν κεφαλὴν τῆς ἰσταμένης στήλης ἀνωθεν τῆς ἐν Στρολόφῳ ἀψίδος καὶ πρὸς δύσιν βλεπούσης, ἀπο- θανείσθαι ὁ Συμεὼν τηνικαῦτα· αὐτῷ γὰρ ἐστοιχειώ- σθαι τὴν τοιαύτην στήλην εἰσεγεν. Ὁ δὲ τοῖς ἐκείνου λόγοις πεισθεὶς τὴν κεφαλὴν αὐτίκα τῆς στήλης ἀπέτεμε. Καὶ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, καθὼς ἐπέγνω σημειω- σάμενος ὁ βασιλεὺς, ἐν Βουλγαρίᾳ ὁ Συμεὼν τέθ- νηκε, νόσῳ κατὰ καρδίαν ἀλόους. Κατ' ἐκείνο δὲ καιροῦ λίθος ἔπεσον ἀπὸ τῆς ἐν τῷ φόρῳ ἀψίδος, ὃν κομήτην καλεῖν εἰώθασιν, καὶ ἀπέκτεινεν ἄν- δρας ε'.

Ῥωμανῷ τῷ γέροντι καὶ ἕτερος ἦν υἱὸς, Θεο- φύλακτος τοῦνομα, διάκονος. Καὶ ἐπεὶ νέος ὢν οὐ συνεχωρεῖτο εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἀναχθῆναι θρό- νον, χειροτονεῖται ἀντ' αὐτοῦ Τρύφων τις ὥστε διέπειν τὸν θρόνον ἕως ἀν' ἡλικίας δεούσης ὁ Θεο- φύλακτος γένηται. Τοῦ βητοῦ δὲ χρόνου τελεσθέντος ὃν ἔθετο, Τρύφων ὁ πατριάρχης οὐκ ἤθελεν ἐκ- στήναι τοῦ θρόνου, ὡς ὑπέσχετο, εἰ μὴ καὶ αἰτία τις ἀναφανῆ δικαίως τούτου κατάγουσα. Ἀθυρεῖ ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεὺς. Προσέρχεται αὐτῷ Θεοφάνης ὁ Καισάριος, ὃν δὴ καὶ χοίρινον ἐκάλου. Ὑπι-

φυρογεννήτης dictus lih. De thematibus tertio, ejusque editores, cum Plinianis in Solinum exercitationibus.

σχετίζεται τὴν τοῦ Τρύφωνος κατάθεσιν. Ὑπάρχειται δὲ πατριάρχην. λέγει· « Πολλὴ μὲν, ὡ δέσποτα, κατὰ σοῦ ἢ τοῦ βασιλέως ἐκίθεισι· πλὴν μηδὲν εὐρίσκοντες αἰτίαμα ἕτερον, μὴ εἶδέναι σε λίγουσι γράμματα. Πληροφόρησον ἐν αὐτοῖς δι' ἐπιγραφῆς τοῦ ὀνόματός σου, καὶ οὕτως αὐτῶν ἀποφράξεις τὰ στόματα. » Παίθεται ὁ πατριάρχης, καὶ γραμματεῖον ἄγραφον εἰληφώς, ἐκ' ὅβρι πάσης τῆς συνόδου ὑπέγραψεν οὕτως· « Τρύφων ἑλὼν θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικός πατριάρχης. » Καὶ γράφας ἐκπίπτει διὰ τοῦ πρωτοθρόνου τῷ βασιλεῖ. « Ὅπερ λαθῶν ἀνά χειρας οὗτος, καὶ ἄγραφον ἕτερον χάρτην ἀνωθεν πρῶτον ἀφάναν, παραίτησιν ἔγραψεν, ὡς ἀνάξιος ἂν ἀφίσταται τῷ βουλομένῳ τοῦ θρόνου πρῶτον. Οὗτος ὁ τῆρος δι' οὐ καθέλιον ἐν Τρύφωνα.

per se perscriptas litteras ad imperatorem opera illius quem protothronum (a sede principe) nuncupant mittit, quibus ille acceptis chartam aliam necdum litteris exaratam præfigit, et in ea nomine Tryphonis ablicationem perscribit: nimiram fateri Tryphonem se, quod indignus esset, alii de throno cuius cedere. Hoc modo Tryphonem loco moverunt.

Κατὰ ταύτας τὰς ἡμέρας ἐξ Ἀρμενίας ἐφοίτησε τέρας ἐν τῇ βασιλευσίᾳ, παῖδες ἄρρενες συμφοῖς ἐκ μίαι προσελθόντες γαστρός. Ἐξηλάθησαν δὲ τῆς πόλεως ὡς πονηρὸς οἰωνός, ἐπὶ δὲ Κωνσταντινου πάλιν εἰσήλθον. Ἐπεί δὲ συνέθη τὸν ἕνα τελευτήσαι, ἐπιράσθησαν οἱ ἐμπειρότατοι τῶν ἰατρῶν τὸ νεκρῶν ἀποτεμεῖν μέρος· οὐ τμηθέντο, τὸ ζῶν ἐπιθεβιωχός ἐτελεύτησεν.

Ὁ μόντοι Ῥωμαῖος φρικωδεστάτος ὄρκος ἐκείνην κατασμήσας ὡς φύλαξ μὲν ἐσέεται τοῦ πορφυρογενήτου Κωνσταντινου, βασιλείας δὲ οὐκ ἂν ἐρασθεῖ ποτὲ, οὐκ ἐνέμενε τούτοις, ἀλλὰ πάντα κατὰ νότον θέμενος βασιλεῖα ἐαυτοῦ ἀνηγόρευσεν, εἶτα τὸν πορφυρογενήτην. Ἐνθεν τοι καὶ ὁ Ῥωμαῖος τὸ τέλος· ἀξίον εὐρατο· κατατίθεται γὰρ τῆς βασιλείας, καὶ ἐπὶ τὴν νῆσον Πρώτην ἀχθεῖς ἀποκρίεται, δρουγγάριος· πρότερον τῶν πλωτῶν ὢν.

Ὁ μόντοι υἱὸς αὐτοῦ τοῦ Λέοντος Κωνσταντίνος ὁ πορφυρογενής, κρατήσας ἐτη ἰδ' ἀναξίως ἔθουε τὴν ἀρχὴν· χαίνος τε γὰρ ἐφαίνετο, οἶνου δὲ ἡττητο, ἀσυμπαθὲς τοῖς πταίουσιν ἦν, χυδαίους εἶσι τὰς ἀρχὰς ἐνεπίστευτοι, τῆς γαμπτῆς αὐτοῦ Ἐλένης καὶ βασιλείου παρακοιμώμενου τὰς ἀρχὰς ὀνίου παρασκευάζοντων ποσίω. Οὗτος μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς ἐκ παλλακῆς γεννᾶται Ῥωμανῷ τῷ Λακατηνῷ, ὃν δὴ καὶ πατριχίον παρακοιμώμενον ἐτίμησεν ὁ διαληφθεὶς οὗτος Κωνσταντίνος, ὃς δὴ καὶ πράξεων ἀγαθῶν οὐ παντάσῃν ἀμοιρὸς ἦν· τὰς γὰρ ἐπιστήμας, ἀριθμητικὴν, μουσικὴν, ἀστρονομίαν, γεωμετρίαν καὶ πᾶσαν ἀπλῶς φιλοσοφίαν, ἐκ μακροῦ χρόνου τῇ ἀμαθείᾳ καὶ ἀμελείᾳ τῶν κρατούντων ἀπολωλυίας οἰκεία σπουδῇ ἀνεκτίθησάτο. Οὗτος ὁ Κωνσταντίνος τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ῥωμανῷ νυμφεύεται γυναῖκα δευτέραν, ἅτε τῆς πρώτης ἀποθανού-

à jure loco moveri posset. Eam rem imperatōre permoleste ferento, Theophanes eum Cæsarea pontifice accedit, quem et Porcianum appellabant; effecturumque se pollicetur ut Tryphoni solum adimere-tur. Deinde apud patriarcham insinuans sese fraudulenter: « Multa, inquit, o here, contra te molitur imperator. Verum ipse cum suis causam in te querelæ criminatōnisque nullam aliam repēientes, litterarum te redem esse dicitant. Quapropter recte feceris, si per inscriptionem tui nominis ipsos hæc de re certiores feceris, oraque tuorum adversariorum ea ratione obturaveris. » Adhibet homini fidem patriarcha, sumptaque charta pura, in qua nihil perscriptum erat, in conspectu totius syhodi hujusmodi verba subscripsit: « Trypho per Dei misericordiam archiepiscopus Cpolis, Novæ Romæ, patriarcha universalis. » Eas ab se

per se perscriptas litteras ad imperatorem opera illius quem protothronum (a sede principe) nuncupant mittit, quibus ille acceptis chartam aliam necdum litteris exaratam præfigit, et in ea nomine Tryphonis ablicationem perscribit: nimiram fateri Tryphonem se, quod indignus esset, alii de throno cuius cedere. Hoc modo Tryphonem loco moverunt.

Per eos dies ex Armenia monstrum quoddam ad urbem imperatoriam venit, duo masculi a natura coherentes, qui unum modo ventrem habebant. Cumque velut omen infaustum urbe tum fuissent ejecti, sub Constantino rursus eam ingressi sunt. Cum autem accidisset ut unus vitam emitteret, experientissimi quinque medici partem mortuam abscindere conati sunt a viva; qua resecta, cum aliquantulum altera superstes fuisset, ipsa quoque vivendi finem fecit.

Cæterum tametsi Romanus horrendis maxime sacramentis se ipsum obstrinxerat, pollicitusque fuerat Constantini se Purpurigenæ custodem futurum, nec unquam imperium appetiturum, non tamen promissa præstitit, 302 sed posthabitis omnibus imperatorem se renuntiavit principi, Purpurigena secundum ad locum detruso. Quapropter dignum factis suis exitum invenit: nam imperio dejectus et in Protam insulam deportatus raditur. Antequam imperio potiretur, rei navalis Drungarius fuerat.

Deinceps Constantinus filius imperavit annos 14, seque in administratione parum digne gessit. Nam mollem se declarabat, tumulentiæ deditus erat, delinquentes citra commiserationem tractabat duriter, plebeis quibusdam magistratus credebant, cum quidam uxor Helena Basilisusque cubicularius apud ipsum efficerent ut publica munera venalia fierent. Basilium autem illum Romano Lacapeno ex concubina natum Constantinus patricii et cubicularii dignitate ornauerat. Erat tamen Constantinus hic non prorsus expers præclarorum facinorum. Disciplinas enim, videlicet arithmeticam, musicam, astronomiam, geometriam et universam simpliciter philosophiam, quæ multis annis superiorum imperatorum inscitia negligentiaque perierant, studio suo restituit. Filio suo Romano, conjuge priore mortua, dedit alteram, non illustri

natam familia sed plebeis ortam parentibus, qui quædam in canona faciebant. Ei cum nomen esset Anastaso, id ipsum cum Theophanone max commutatam fait.

His temporibus, cum Ameras Tarsi beHo Romanos petens exercitus partem in Herculis pagum præditum emisisset, Ecclesiæ quidam senior, nomine Themelus, incruentum Deo cultum exhibens, Saracenorum adventu cognito, sacris ommissis, ita ut indutus erat exiit, manibusque correpio ecclesiæ patrono irruentes adversarios eo ipso propulsavit, adeoque multos vulneravit, complures interfecit, reliquos terga dare coegit. Deinde propter hoc facinus ab episcopo sacris exclusus, cum veniam non impetraret, ad Agarenos se contulit, religionem Christianam ejuravit, cum Saracenis profectus non Cappadociam modo vicinasque regiones est populatus, sed etiam in Asiam, quæ nimirum appellatur, pervenit.

Cæterum filius ille senioris Romani Theophylactus, ubi sedecim natus annos contra sacrorum canonum præscriptum Ecclesiæ gubernacula usurpare cœpisset, nihil eorum quæ pessima sunt intentatum reliquit. Tanto certe desiderio equorum tenebatur, ut eorum ultra duò millia possideret. His alendis perpetuo erat intentus, neque scœnum ipsis proponebat, sed pinorum fructus, pistacla, palmulas, uvas passas aliaque talia; quibus etiam vinum fragrans cum balsamo et cinamomo admiscebat. Hoc quoque memoriæ de ipso proditum accepimus, nimirum eo sacra peragente aliquando magnæ quintæ feriæ die, curatorem equorum accessisse, ac 303 significasse nobilissimam equarum peperisse. Tum istum præ nimio gaudio re sacra utrunque peracta ad Cosmidium cucurrisse, visoque pullo recens edito, mox reversum esse, ut de Servatoris nostri pro nobis tolerato supplicio hymnorum recitationem ad finem perduceret. Itaque vitam insolentem agens tandem mortuus est in castello quodam maritimo, cum inter equitandum aliquid damni accepisset ac per os sanguinem ejiceret. Nam ubi hoc ipsi accessisset, totum biennium cum morbo conflictatus et aqua intercutem correptus vivendi finem fecit. Erat autem eunuchus, et Rufinianas, seu memoriæ proditum legimus, condiderat. Substitutus fuit in ipsis locum vir omnino venerandus, nomine Polyuctus, solita-

Α της, οὐ τινα τῶν ἐπιφανῶν, ἐκ χυδαίων δὲ φασί- σαν καὶ τῆν τέχνην καπῆλων, Ἀναστασῶ κα- λουμένην, εἰς Θεοφανῶ δὲ τηρικαῦτα μετονομα- σθείσαν.

Τοῦ ἀμνηρῶ τῆς Ταροῦ ἐκστρατείας κατὰ Ῥω- μαίων ποιησαμένου, καὶ ἐν τῇ κώμῃ τῇ Ἡρακλείου λαὸν πεπομφότος· εἰ; προνομήν, προσδύτερος [γάρ] τις, ᾧ, Θέμελος ὄνομα, τὴν ἀναίμακτον ἐπιτελῶν λειτουργίαν, ὡς ἔγνω τὴν τῶν Σαρακηνῶν ἐφοδον, λιπῶν τὴν ἱερουργίαν καὶ ὡς εἶχε στολῆς ἐξελθῶν, λαθόμενός τε ταῖς χερσὶ τοῦ σημαντήρος (87) τῆς ἐκκλησίας, τοὺς ἐπίθοντας διὰ τοῦτου ἡμίνατο, καὶ πολλοὺς μὲν ἱτραυματίεσεν, ἱκανοὺς δὲ ἀπέκτεινε, καὶ τοὺς λοιποὺς εἰς φυγὴν ἔτρεψε. Παρὰ τοῦ ἐπι- σκόπου λοιπὸν τῆς λειτουργίας τοῦτου χάριν ἀπι- κλισθῆναι, ἐπέειλε μὴ ἐπιθεε συγχωρηθῆναι, τοῖς Ἄγαρηνοῖ; προσετέλλυθε καὶ τὸν Χριστιανισμόν ἐξωμόσατο, καὶ οὖν αὐτοῖς ἐξῶν οὐ μόνον Καππα- δοκίαν καὶ τὰ ἔγγιστα ταύτης ἐφάνιζε θέματα, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς μικρῆς λεγομένης Ἀσίας ἐφθάσεν.

Ὁ μόντος τοῦ γέροντος Ῥωμανοῦ υἱὸς Θεοφύ- λακτος ἐξ καὶ δέκα ἐτῶν ὢν, ἤνικα τοὺς τῆς Ἐκ- κλησίας ἀκανονίστως παρελήφεν οἰακας, οὐδὲν ἐνέλιπεν ἢ μὴ μεταχειρίζετο χειρίστον. Ἐρω; δὲ ἱεπαιν τοσαῦτον κατέσχευ ἀπὸν ὡς ὑπὲρ β. αὐτοὺς κειτῆσθαι. Τῆς μόντος κομιδῆς φρονιζῶν αὐτῶν οὐ χόρτον παρετίθη, ἀλλὰ κόναρα (88), πιστάκια, φοίνικας, σταφίδας καὶ ὄσα τοιαῦτα, παραμιγνύς αὐ- τοῖς καὶ οἶνον εὐώδη βάλαμὸν τε καὶ κινάμωμον. Φασὶ δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι λειτουργοῦντί ποτε κατὰ τὴν μεγάλην Πάμπτην ὁ ἱεποκόμος ἐπιστάς· Ἐεγεν ὡς ἔρα τετοκωία εἰη ἀίστημος φορβάς. Ὁ δ' ὑπὸ πε- ριχαρείας τὸ τῆς θείας λειτουργίας ὑπόλοιπον ὡς ἔτυχεν ἀποπληρώσας, ὁρομαλος ἀρκενέται πρὸς τὸ Κοσμίσιον, καὶ τῶν τεχθῆντα πῶλων ἐωρακῶς πάλιν ὑπέστρεψε. τὴν τῶν ἁγίων παθῶν ἐκτελέσων ὕμνηδίων. Βιστεύων εὖν ἀτάκτως καταστρέφει τὸν βίον ἐν τινι τελεῖσι τῶν παραθαλαστίων, θραυσθεῖς ἱσπαζόμενος καὶ ἀεμα διὰ τοῦ στόματος ἀναγαγῶν· ἐντεῦθεν γὰρ δυσὶν ἔτεσι νοσηλευόμενος, καὶ ὀδύρω περιπεσῶν ἐτελεύτησεν, εὐνοῦχος; ὢν καὶ τὰς Ῥου- φινιανὰς οἰκοδομήσας, ὡς γέγραπται. Προχειρίζε- ται γοῦν ἀντ' αὐτοῦ τίμιος ἀνὴρ, Πολύευκτος τοῦ- νομα, μοναχὸς ὢν καὶ παιδέσθων ὑπὸ γονέων εὐ- νοουχθεῖς, οὐ τοῦ Ἡρακλείας, ὡς ἔθεος, ἀλλὰ Βασιλείου τοῦ Καισαρεία; τὴν χειροθεσίας πεπλη- ρωκότος· Νικηφόρος γὰρ ὁ τῆς Ἡρακλείας πρέ- δρος, τῷ βασιλεὶ κατὰ τι προσπακρονοῦ; οὐ συνε-

(87) Quod ad vocem σημαντήρ attinet, quam Leuclavius in patronum ecclesie vertit, ego vero al as patroni statuum, vexillum, aut quid simile suspicabar, doctior modo effectus arbitror signum esse ac volæ quam campanam dicitur bacillum seu malleolum, quo vel lignum, vel æs aliudve metallum ad convocandos in templum fideles percussit solet. Qua de re consulendi Leo Allatus Dissertatione de recentioribus Græcorum templis, et R. P. Jacobus Gouar ὁ μακαρίτης; in posterioribus ad Cedrenium notis, ubi Gulicium Xylan- drum advertit nullam σημαντήρο, significationem

agnovisse. Quod et ipsi mirati sumus. Leuclavius vero patronum reddiderat, sed cum Græcus textus adhuc esset ineditus, quid ipse significare voluisset, paucis erat perspectum.

(88) Pro κόναρα, quam vocem forte corruptam ex κόναρα, præter Vallicellianum habet etiam codex F., Cedrenus legit κώνων καρπός, καὶ θάσια, καὶ πιστάκια, ἐστὶ δὲ φοίνικων καὶ σταφίδων καὶ ἰσγάδων τὰ λιπαρώτερα. Atque hæc diciio in posterum adlenda erit Glosaribus Græco-Barbaris; cæst enim in Meursiano alitum.

χωρήθη τὴν χειροθεσίαν ποιῆσθαι. Ὅθεν καὶ ἡ
ψόγος οὐχ ὁ τυχόν προσετριβή οὐ τῷ προτριψάντι
καὶ χειροτονήσαντι μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ χει-
ροτονθῆντι ὡς καταδεξιμένῳ τὴν ἀκανόνιστον χει-
ροθεσίαν.

offenderat, ideoque pannis imponere Polyucto
qui facti hujus auctor fuerat, et Basilius, qui obtemperans imperatori patriarcham consecraverat,
sed etiam is qui consecrabatur, valde viluperaretur, quod modo et ratione a sacrorum canonum
institutiis abhorrenti manuum impositionem consecutus fuisset.

Ῥωμαῖος δὲ ὁ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου υἱὸς
τελευταίος ἦδη ἀψάμενος ἡλικίας, καὶ μὴ φέρων
ὄρβη τὰ πράγματα ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ διοικου-
μενα, φαρμάκῳ τούτου ἐκποδῶν ποιῆσασθαι ἐβου-
λεύσατο, κλν τὸ ἐγχείρημα πέρας οὐκ ἔλαβε· τὸ
γὰρ διλητηριώδες φάρμακον περιτραπέν καὶ τύχη
τινὶ χυθὲν διὰ τὴν ὀλεγιότητα θανατώσασαι τοῦτον οὐκ
ἴσχυσεν. Ἐγκοτῶν μὲν οὖν τῷ πατριάρχῃ καὶ τὴν
αὐτοῦ καθαιρέσειν φανταζόμενος τελευταίῃ. Πρὸ δὲ
τινων ἡμερῶν τῆς αὐτοῦ τελευταίης ἐπὶ τινα χρόνον
συχρὸν ἐσπέρας καταλαμβανούσης λίθοι ἀνωθεν
καταφρόμενοι καὶ ἐντὸς τῶν αὐτοῦ διατηρημάτων
σὺν πολλῷ βοῆσῳ πίπτοντες ἐξαισίως ἀπατέλιον
κτύπου. Πολλὰ δὲ συντηρήσας οὐκ ἐπέγνω πόθεν
οἱ λίθοι καὶ παρὰ τίνος ἐβάλλοντο· ἐκ θείας γὰρ,
ὡς εἶπεν, οὗτοι ὄργῃς.

quam ipse operam impenderet observarique rem
illa et a quo conjicerentur. Nimirum hæc ab ira

Διαδέχεται τοίνυν αὐτὸν Ῥωμαῖος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, C
κρατήσας ἑτη τρία. Καὶ τὴν μὲν ἐθουσίαν πᾶσαν
Ἰωσήφ ἀνατίθει τῷ κραικοσίτῳ, αὐτὸς δὲ μετὰ
βεβήλων ἀνδραρίων συνδιήγε καὶ τὰ χεῖριστα συν-
επράττετο. Τούτων καὶ κληρικῶν εἶνα ἐκτομίαν
δύτα, διὰ τινὰς ἀσπίλους πράξεις (89) ὑπὸ Κων-
σταντίνου τοῦ βασιλέως ἀπειληθέντα καὶ μοναχικὸν
ἀμφιστάμενον σχῆμα κἀνευθεν κρυπτόμενον, ὡς
ἦδη ἐπελάθετο τῆς ἀρχῆς, τὸ μοναχικὸν μὲν αὐτὸν
ἐκδύσκει ἀμφίον, καὶ τὸ τῶν κληρικῶν σχῆμα με-
τενύσας τοῖς ἑαυτοῦ θαλαμηπόλοις κατέταξεν. Ὁ
μέγιστος Πολυεύκτος ζῆλου πηλαθείς ἠνάγκαζε τὸν
βασιλέα τοῦτον ἀπώσασθαι. Ὡς δὲ ἀκείνος ἀνθίστα-
το μὴ τὸ μοναχικὸν ἐπάγγελμα μετ' εὐχῆς δεῖξ-
σθαι, διὰ φόβον δὲ τοῦ βασιλέως, τούτου χάριν
ἀγίταται.

Νικηφόρον μὲν οὖν τὸν Φωκῶν, δομέστικον τηνι-
καῦτα δύτα τῶν σχολῶν καὶ πολλὰ τρόπαια στησά-
μενον κατὰ τῶν ἐξῶν Σαρακηνῶν, καὶ κατ' αὐτῶν

(89) F multa subministrataque absunt a Valli-
cellano et Leunelavii versione post ὡς εἶπεν οὗ-
τοι ὄργῃς. Sunt subministrata quorum primam
partem quæ ad manum S. Joannis Baptiste CP.
delatam allinet reperies pag. 690 Historiæ Cedreni
editionis Regiæ. Ἦχθη δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν
καὶ ἡ τιμὰ χεῖρ τοῦ Προδρόμου εἰς τὴν Μεγαλόπο-
λιν ἐξ Ἀντιοχείας ἀποκλαπίσασθαι παρὰ τίνος δα-
κόνου Ἰωδ τοῦνομα, ἣν καταλαβοῦσαν τὴν Χαλκι-
δίαν, ὁ βασιλεὺς τὴν βασιλικὴν ἐκπέμφας τριήρη,
καὶ τῆς συγκλήτου ὅσον ἐπίσημον ἐξελθόντος καὶ
τοῦ πατριάρχου Πολυεύκτου οὖν παντὶ τῷ κληρικῷ
μετὰ κηρῶν καὶ θυμιαμάτων εἰς τὰ βασιλῆα ἡγα-

riae vitæ sectator et inde usque a puero de pa-
rentum voluntate castratus. Nequē vero antistes
Heracliensis ipsum pro more majorum inaugurabat,
sed Casareæ pontifex Basilius : nam præses He-
racleæ Nicephorus quadam in causa imperatorem
vetabatur. Hinc factum ut non tantum imperator,
vetabatur. Hinc factum ut non tantum imperator,
sed etiam is qui consecrabatur, valde viluperaretur, quod modo et ratione a sacrorum canonum
institutiis abhorrenti manuum impositionem consecutus fuisset.

Cum autem Romanus Constantini imperatoris
filius ætatem perfectiorem attigisset, nec patris
imperium et administrationem rerum æquo ferre
animo posset, consilium inivit de patre per vene-
num e medio tollendo, quanquam hic conatus
successu caruit; nam venenum, quod exitium im-
peratori allaturum fuerat, fortuito casu quodam
inversum et effusum propter exiguitatem reliquia-
rum imperatorem extinguere non potuit. Mortuus
est autem imperator patriarchæ graviter iratus,
secumque cogitans quo illum pacio removeret.
Paucis ante diebus quam vivendi finem faceret,
appetente vespera, satis longo temporis intervallo
saxa du sublimi lapsa et ingenti cum strepitu in
ædes delata, quibus in ædibus ipse degebat, hor-
rendos et diros sonos excitabant. Ac tametsi ma-
juberet, non tamen cognoscere potuit unde saxa
divina profecta fuisse consentaneum est.

Successit in imperio patri filius Romanus idque
triennium obtinuit. Is Josepho præposito potesta-
tem in omnia committens inter homunciones pro-
fanos versabatur, eosque jubabat in maximis flagi-
tiis designandis. Erat clericus quidam, homo ca-
stratus, qui quod ipsi propter facinora quedam
foela graviter Constantinus imperator minatus es-
set, habitu solitario sumpto sese elanculum 304
alicubi abdiderat. Hunc Romanus initio sui imperii
monachicis exutum vestibus, et clericorum habitu
rursus ornatum, inter cubicularios suos retulit.
Tum Polyuctus æmulationis plenus imperatorem
adigere cœpit ut ab se hominem illum abigeret.
Imperatore vero vicissim obsistente, neganteque
clericum istum solitariae vitæ professionem cum
D voto amplexum fuisse, sed tantum imperatoris
metu, Polyuctus hæc causa cognita missum eum
fecit.

Hic imperator Nicephorum Phocam, qui tum
temporis scholarum domesticus erat multaque tro-
pæa contra Saracenos orientalis statuerat, etiam

γεν. Ἐπὶ δὲ τοῦ προεδασιλευκότος Ῥωμανοῦ τοῦ
λαοκρατοῦ γέγονε χειρὸν ἀφόρητος ὡς κρυσταί-
λωθῆναι τὴν γῆν ἐπὶ ἡμέρας ρκ'. Ἐπηκολούθησε δὲ
τῷ χειμῶνι καὶ ὁ μέγας λιμὸς τοὺς πόποτες γενο-
μένους ὑπερβαλλόμενος καὶ θάνατος ἀπὸ τούτου,
ὡς μὴ δύνασθαι τοὺς ζῶντας τοὺς εὐθεωτάς ἐκ-
κομίσαι, τοῦ βασιλέως πολὴν πρόνοιαν ποιησα-
μένου κατὰ τὸ δυνατόν καὶ τοῦ χειμῶνος καὶ τοῦ
λιμοῦ δι' εὐποιῶν καὶ ἄλων βοηθημάτων παντο-
δυσκῶν. Μεταστάντες τοῦ Κωνσταντίνου καὶ πρὸς
τὴν ἐκείθεν διαθάντος κατάστασιν, Ῥωμαῖος ὁ
αὐτοῦ υἱὸς ἐγκρατῆς, τῆς βασιλείας γίνεται.

adversus Cretenses Saracenos cum copiis ablegavit. A δὴ τῶν ἐν Κρήτῃ Σαρακηνῶν ἐκπέμπει· καὶ ὁ Nicephorus multis rebus indicatis, pluribus consilio suo administratis, cum expugnatam insulam tantum non suis in manibus haberet, ulterius in ea subigenda domandaque progressurus erat. Verum quod obtineret fama futurum ut homo Romanus, qui eam occupasset, haud dubie Romanorum imperio potiretur, statim occupatione insulæ cognita, Josepho monente misit imperator qui Nicephorum inde revocarent. Tunc et Leo Phocas, Nicephori frater, ab imperatore versus orientem ablegatus est. Is tanto cum impetu Saracenos invasit ac vexavit, tamque præclara in ipsos facinora edidit, ut ne verbis quidem ea satis exponi possint; nam orientem prope universum in potestatem redegit. Quapropter imperator hominem deiaceps redeuntem splendido cum triumpho excepit.

Per idem tempus vir quidam exstitit Philoræus nomine, stipator Romani Muselis magistri, a Romano seniore prognati. Is veste stragula in equum velocissimum injecta rectas in ea stabat, equo inteririu totis viribus currente, atque ita Circum equestrem sursum deorsumque obibat. Tunc et pestis illa de integro sævire cœpit ac boves exstinguere, quæ Craba nuncupatur. Eam perhibent initium habuisse sub Romani senioris imperio. Cum enim proxime Boni cisternam Romanus palatium conderet, in quo se ab ardore solis ætivo refrigeraret, dum fundamenta jaciuntur, effossum ferunt bovis marmorei caput, quod ii qui repererant, con- C fractum attritumque calcariam in fornacem conjecerint. Ex eo tempore in hunc usque diem pestis armenta boum per universos imperii Romani fines infestare nunquam desit.

Nicephorus autem Phocas, uti diximus, sic Creta jussus est decedere, ut inde ad imperatoriam urbem redeundi potestas ei non fieret, sed mandatum est ut cum omnibus copiis in orientem trajiceret propter Apochaudam, qui semet ab accepta clade magis ac magis recolligebat. Itaque Phocas iterum 305 Syriam versus ductis copiis, ingenti strage affectu « Apochaudam superavit, magnamque prædam secum inde abstulit, plurimis etiam Christianis, qui captivi detinebantur, liberatis.

Secundum hæc Romanus imperator naturæ debitum persolvit, annos 24 natus. Successerunt in imperio Basilius et Constantinus Romani filii, et cum matre Theophanone quinque propemodum mensibus eo potiti sunt. Phocas autem imperatricis jussu Cpolim hoc tempore ingressus est, quanquam Josephus, qui principem apud imperatores locum obtinebat, ne id fieret enixe vetabat. In urbem ubi venisset, ad Josephum se clanculum confert, ei que vestem ex pilis contextam, qua interius indutus erat, ostendit; simulque fidem ei certam facit jamdudum se facces et quisquilias hujus vitæ relicturam fuisse propter amorem solitariae vitæ, ut stu-

πολλὰ μὲν εἰπὼν πλείω δὲ οἰκονομήσας, καὶ τὴν νῆσον αὐτὴν πολιορκῶν καὶ εἰς χεῖρας ἤδη ἔχων ἔμελλεν ἂν ἐπὶ πλέον αὐτὴν καταδουλώσῃ τε καὶ καταχειρώσασθαι. Φήμης δὲ κρατούσης ὅτι ὁ κατασχὼν αὐτὴν Ῥωμαῖος ἐξ ἀνάγκης βασιλεύσει Ῥωμαίων, ἄμα τῷ γνωσθῆναι τὴν τῆς νήσου κατάρχεσιν, ταῖς τοῦ Ἰωσήφ ὑποθήκας ἀποστελλας ὁ Ῥωμανὸς τὸν Νικηφόρον ἐκείθεν μετεκαλέσαστο. Τηνικαῦτα καὶ Λέοντα Φωκᾶν τὸν τοῦ Νικηφόρου ἀδελφὸν ἐξαπέστειλεν εἰς ἀνατολὴν, καὶ ὁς τοσαύτην καταδρομὴν ἐποίησας τῶν Σαρακηνῶν καὶ τοσαύτας ἀριστίας κατ' ἐκείνων ἐστῆσεν ὡς μὴδὲ λόγῳ δύνασθαι ταύτας διαλαβεῖν· πᾶσαν γὰρ τὴν ἀνατολὴν σχεδὸν χειρώσαστο. Ἐφ' ᾧ καὶ μετὰ θριάμβου λαμπροῦ ὁ βασιλεὺς αὐτὸν ὑποδέχεται.

Κατὰ ταύτας δὲ τὰς ἡμέρας ἀνὴρ τις ἀνεψῆνη Φιλώριος καλούμενος, ὑπίσπισθης ὢν Ῥωμανὸς μαγίστρου τοῦ Μισσηλῆ τοῦ ἐγγόνου Ῥωμανοῦ τοῦ γέροντος. Οὗτος ἀνωθεν ἵππου ὠκυτάτου ἐπὶ τῆς ἐπεστρέβου; ἐτάμνος ὄρθιος, τοῦ ἵππου τρέχοντος ὅσον ἡδύνατο, κατὰ τὴν ἵπποδρομίαν ἄνω καὶ κάτω ἐφέρετο. Τότε δὲ, τότε καὶ τὸ λοιμικὸν ἐπίδωκε πάθος, ἐκίον τε αὐτὸς καὶ διαφθίρον τοῖς βόας· ὁ Κράβα κατονομάζεται. Φασὶ δὲ τὴν ἀρχὴν τοῦτο λαβεῖν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Ῥωμανοῦ τοῦ γέροντος. Ἐγγίστα γὰρ τῆς Βόνου κινστέρην; ἀναψυχὴν ἐκτυπῶ τῆς θερμῆς θερμῆς παλάτιον τοῦ Ῥωμανοῦ ἀναγείραντος, καὶ τῶν θεμελίων καταδαλλομένων, βόας φασὶν εὐρεθῆναι μαρμαρίνου κεφαλῆν, ἣν εὐρόντας καὶ συντρίψαντας εἰς τὴν τοῦ τιτάνου κάμινον βάλουσι. Ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν οὐκ ἐπαύσατο πανταχοῦ τῆς γῆς, ὅπου ἢ τῶν Ῥωμαίων περιέχει δυναστεία, τὰ τῶν βῶων διαφθίρεσθαι γένη.

Ὁ μάλιστα Φωκᾶς Νικηφόρος, ὡς ἐμπροσθεν εἰρηται, προσταχθεὶς ἀπὸ Κρήτης ἐπανελθεῖν οὐ συνεχωρήθη πρὸς γὰρ τὴν βασιλεύουσαν εἰσελθεῖν, ἀλλ' ἐν τῇ ἀνατολῇ ἐκλειύσθη παραγενέσθαι μετὰ πάντος τοῦ στρατοῦ διὰ τὸν Ἀποχαυθῆν καὶ μᾶλλον τὴν αὐτοῦ ἦσαν ὡσπερ ἀνακαλούμενον. Πάλιν οὖν κατὰ Συρίας ὁρμήσας ὁ Φωκᾶς κατὰ κράτος τε αὐτὸν ἤτησε, καὶ λείαν πολλὴν ἐκείθεν ἀρξείστο, καὶ τῶν αἰχμαλώτων ἠλευθέρωσε Χριστιανῶν ὅτι πολλούς.

Ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεὺς τελευταῖ Ῥωμανὸς, ἐτῶν κδ', καὶ διαδέχονται τὴν αὐτοῦ βασιλείαν Βασίλειος καὶ Κωνσταντίνος οἱ παῖδες αὐτοῦ σὺν Θεοφανοῖ τῇ μητρὶ αὐτῶν, καὶ κρατοῦσιν ὡσεὶ μῆνας ε'. Ὁ δὲ Φωκᾶς εἰσέρχεται ἐν Κωνσταντινουπόλει καλεῖται τῆς βασιλείας, εἰ καὶ τὰ τοιαῦτα κωλύων ἦν ὁ τὰ πρῶτα τηνικαῦτα παρὰ τοῖς κρατοῦσι φέρων Ἰωσήφ. Δεδωκὸς οὖν ἐπὶ τούτοις ὁ Φωκᾶς εἰσέρχεται λάθρα πρὸς τὸν Ἰωσήφ, καὶ δεικνύει αὐτῷ ἔπερ ἐντὸς ἐνεδέδυτο τρίχινον, κληροφορῶν αὐτὸν, καὶ λέγων ὡς πάλαι ἂν ἐξέστη τῶν βιαιτικῶν συρφετῶν δι' ἔρωτα μοναχικῶν, εἰ μὴ -- τὸ τῶν κρατούντων φίλτρον συνεκράτει αὐτὸν ἰούτου σὺν ὁ Βρυγγας

ἰῶν τοιοῦτ' ἔπειτα παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ λέγων ἅ-
 ῶς οὐκ ἂν ποτα πιστεύσειε τινι κατ' αὐτοῦ λέγοντι.
 Ἐξίσαιεν οὖν ἐκείθεν ὁ Φωκᾶς. Καὶ τρηκαῦτα τὸν
 Ἰωσήφ μετὰ μὲλος ἐσχίμεν, ὅτι τὸ θῆραμα ἐντὸς
 ἔχων ἀρκύιον ἀπέλασε. Γράφει λοιπὸν πρὸς τὸν
 Τζιμισαχὴν Ἰωάννην, στρατηγὸν τρηκαῦτα τῶν ἀνα-
 τολῶν ὑπάρχοντα, ἄνδρα θυμώδη καὶ δραστήριον
 καὶ μετὰ τὸν Φωκᾶν ἐν στρατηγῶς ἐπισημώτατον.
 Ὅμοιος δὲ καὶ πρὸς ἑτέρου; ἔγραψεν, ὡς εἶγε δια-
 ναστάντες τὸν Φωκᾶν καθαιρήτους καὶ μοναχὸν
 ἀποκείρουσι, τὸν μὲν Ἰωάννην δομέστικον τῆς ἀνα-
 τολῆς, ὁ δὲ αὐθὶς τινα προβαλεῖται τῆς δύσεως.
 Ἀλλὰ πάντες οὗτοι σχετικῶς ἔχοντες πρὸς τὸν Νι-
 κηφόρον ὑποδεικνύουσιν αὐτῷ τὰ γράμματα καὶ
 διεγερθῆναι πρὸς ἀλήτην ἀναπειθῶσιν. Ἐκτοσε λοι-
 πὸν ὑπὸ τῶν τῆς ἀνατολῆς στρατευμάτων ἀπάντων
 παρακλεινημένων ὑπὸ τοῦ Τζιμισαχῆ βασιλεὺς ἀνα-
 γορεύεται ὁ Φωκᾶς, ἔρωτα δὴ καὶ πάλοι τῆς βασι-
 λείας ἔχων μάλιστα τῆς βασιλείας Θεοφανοῦς.
 Ἐργεται οὖν οὕτως ἔχων πρὸς Χρυσόπολιν, κάκει-
 θεν διαπαιρῶνται πρὸς τὸ Ἐβδόμων, καὶ μετὰ παν-
 τὸς τοῦ λαοῦ διὰ τῆς Χρυσῆς πόρτης πρὸς τὴν ἐκ-
 κλησίαν εἰσέρχεται, καὶ παρὰ τοῦ Πολυεύκτου τῷ
 διαδήματι στέφεται, καὶ κρατεῖ ἱση ζ'. Τὴν μέντοι
 Θεοφανῶ πρώτα μὲν τῶν βασιλικῶν κατὰγει ὁ Φω-
 κᾶς καὶ ἐξήρισον τίθησιν, ὥσπερ δὴ καὶ τὸν Ἰω-
 σήφ, τὸν δὲ πατέρα αὐτοῦ προχειρίζεται Καίσαρα.
 Μετὰ δὲ ταῦτα τὸ προσωπίον καὶ τὴν σκηνὴν ἀπο-
 θέμενος ἄγειται νόμιμον γυναῖκα τὴν Θεοφανῶ.
 Τότε δὴ καὶ κραιὼν ἀπεγέμισατο, πρότερον ἀπεχόμε-
 νος κραιωδαισίας, ἐξ ἧτου Βάρδος ὁ ἐκ τῆς προτέ-
 ρας αὐτοῦ γαμετῆς ἀποτεχθεὶς υἱός, ἱππαζόμενος
 ἐν τῷ πεδῷ καὶ τῷ οἰκίῳ προσπαίζων ἀνεψιῷ τῷ
 Πλεύσῃ, μετὰ δόρατος βληθεὶς ἀκουσίως τέθνηκε.
 Τοῦ γάμου δὲ τελισθέντος ἐν τῇ κατὰ τὸ παλάτιον
 νεῖ ἐκκλησίῃ, ἐπείπερ ἐμῆλλεν εἰσοδοῖ ἐν τῷ θυ-
 σιαστηρίῳ γενέσθαι, τῆς χειρὸς κατέχων αὐτὸν ὁ
 Πολυεύκτος καὶ ταῖς ἱεραῖς ἐγκύρσας κίχκλιν
 εἰσεῖσι μὲν ἐκείνος εἰς τὰ ἄδυτα, τὸν δὲ Φωκᾶν
 ὄπισθεν ἐξῶθει ἐπειπὼν ὅτι οὐκ ἐξίστι σοι εἰσελ-
 θεῖν, εἰ μὴ ἐπιτίμια δέξῃ δευτερογαμοῦτος. Διεδί-
 δοτο δὲ καὶ λόγος ἀπανταχοῦ, ὅς οὐ μικρῶς διετά-
 ραξῃ τὴν Ἐκκλησίαν, ὅτιπερ ὁ Νικηφόρος ἀπὸ τοῦ
 ἁγίου βαπτίσματος ἀνάδοχος ἐγένετο τῶν τῆς Θεο-
 φανῶ; ἐνὸς παιδίου. Ταῦτ' ἄρα καὶ ὁ πατριάρχης
 ἐπὶ κλέον ἀνέτεινεν. Ἐτι δὲ ἀναβαλλόμενον τὸν
 Πολυεύκτον κοινωνῆσαι τῷ βασιλεῖ ὁ Καίσαρ ἐπλη-
 ροφόρησεν. Ἀλλὰ καὶ Στυλιανὸς ὁ πρωτοπαπᾶ; τοῦ
 μεγάλου παλατίου, ἀφ' οὗ καὶ μᾶλλον ἢ τοιαύτη
 φήμη κατέσχεν ἅπαντας, δι' ὄρκων ἐβεβαίωτο μη-
 δὲν τι τοιοῦτον ἐπισυμβῆναι τῷ Φωκᾶ. Ὁ μέντοι
 Πολυεύκτος, καίπερ φανερώς ἐπιποκοῦντα εἰδὼς
 τὸν Στυλιανόν, τὸ τῆς συντεχνίας ἐγκλημᾶ συγκα-
 χώρηκε, καὶ ὁ πάλοι ἐνιστάμενος δευτερογαμίας
 ἐπιτίμια θείνας καὶ τὸ μέγα τοῦτο παρήκεν ἀμάρ-
 τημα.

Ὁ μέντοι Φωκᾶ; καὶ βασιλεύων κατὰ Συρίαν
 ὄρμη, καὶ πόλεις πολλὰς καταστρέψας ἐκείθεν ὑπ-

dium eiha imperatores sibi ab hoc instituto revo-
 cato aliud suasisset. Bringas (hoc Josepho cogno-
 men erat) ubi Nicephorum hoc modo indutum vi-
 disset, ad pedes ipsius provolutus nunquam se cui-
 quam ipsum accusandi fidem habiturum dixit. Hac
 ratione salvus inde Phocas digressus est, moxque
 Josephum facti sui pœnitere cœpit, quod prædam
 in ipsa delatam reita tam negligenter amisisset.
 Quapropter ad Joannem Zimischem Orientis ducem
 id temporis, hominem animosum ac rebus gerendis
 idoneum postique Phocam inter duces cæteros illu-
 strissimum, et ad alios iidem perscriptis litteris
 futurum indicat ut si discessione a Nicephoro facta
 eum loco suo dejicerent viteque solitarie rasum
 addicerent, Zimisches munus domesticæ Orientis
 acciperet, quemque vellet ipse, domesticum Occi-
 dentis constitueret. Verum hi omnes erga Nicepho-
 rum benevole affecti litteras et Josephi common-
 strant, utque se ad defensionem animo forti com-
 paret hortantur. Hoc modo per Orientis exercitus
 Phocas imperator renuntiat, jampridem amore
 tam imperii quam Theophanonis imperatricis po-
 tiundæ flagrans. Deinde cum copiis Chrysopolim se
 confert, Chrysopoli versus Hebdomum trajicit,
 et universo cum populo per Auream portam ad
 ecclesiam pergitt, ibique a Polyucto diademate cin-
 gitur. Imperio sex annis præfuit. Initio Theopha-
 nonem ejectam e regia solum vertere jussit, eadem
 pœna Josepho multato; simulque patrem suum
 Cæsarem creavit. Deinde larva scenaque deposita
 Theophanonem legitimo sibi matrimonio copulat,
 et carnibus rursuum vescitur, a quibus abstinuerat,
 ex quo Bardas ipsius ex conjuge priore filius, quo-
 dam in campo equestribus Intentus exercitiis et
 cum suo consobrino Piousa, ludens, hasta ictus a
 nolente perierat. Peractis nuptiis in novo ad pal-
 tium 306 templo, cum in sanctuarium esset in-
 trandum, manu Phocam tenens Polyuctus, ut ad
 sacros cancellos accesserat, ipse in adytum in-
 troiit, repulsoque imperatore dixit non Intromis-
 sum iri prius quam pœnas progredientum ad se-
 cundas nuptias luisset. Præterea diditus erat pas-
 sind rumor, qui non exiguas in Ecclesia turbas de-
 dit, unum videlicet ex Theophanonis liberis suas;
 a Nicephoro de sæcro baptismo susceptum. Atque
 hæc ipsa non dubitabat amplificare patriarcha. Ve-
 rum Cæsar Polyuctam tergiversantem et res sacras
 cum imperatore communes habere recusantem de
 re tota certiore reddidit. Stylianus quoque magi
 palatii papa princeps, a quo emanasse rumor iste
 ferebatur ad omnes, jurejurando præstito confir-
 mat nihil ejusmodi Phocam fecisse. Polyuctus ergo,
 quanquam pejerare Stylianus certo ac manifesto
 sciret, compaternitatis imperatori culpam condon-
 navit; et qui aute urgebat ut ob secundas nuptias
 ei pœna infligeretur, etiam magnum hoc delictum
 impunitum reliquit.

Posteaquam ad imperium Phocas pervenisset,
 expeditionem in Syriam instituit; cumque multas

urbes everitisset, reddidit inde, secum et latorem illum sacrum afferens, quo continelbatur expressa forma Christi Dei nostri pictura, nullus hominis manu elaborata (eum Hierapoli repererat, in ejus urbis direptione), et cincinnum Joannis Baptiste sanguine condensatum. Quanquam vero talis vir esset Nicophorus ac tantopere rem Romanam auxisset, occupatis amplius centum urbibus et variis Ciliciae, Syriae Phoenicesque castellis, quorum erant maxima et caeteris illustriora Anabarza, Adana, Mamista, et quae Mopsi Vesta nuncupatur, Tarsus, Pagra, Synephium, Chalepus, Laodicea; licet item tributarias fecisset in Phoenice Tripolim, in Syria Damascum, nihilominus universis mortalibus invisus erat, qui quidem exitium ipsius videndi longe cupidissimi erant. Tametsi enim plurima in eo multo praeclearissima elucebant, duo tamen erant vitia potissimum, quae ipsius fama labem aspergerent, nimirum consuetudo nefanda legibus vetita eum Theophrastum, ac sordes erga quosvis foedaque tenacitas. Accidit aliquando, tanta in urbe foret annuae caritas, ut aereo nummo medimnos unns veniret. Eo cognito Phocas miseriam publicam liberali ac sordido remedio sublevat: apertis enim publicis horreis medimnos duos uno vendi aereo nummo jussit; qua quidem in re Macedonem illum Basilium non est imitatus. Nam cum is oves Byzantios lugere verneret, simulque didicisset ejus tristitia causam esse penuriam annonae, uno vendi aereo duodecim medimnos praecipit. Quinetiam evenit ut eum eo ipso 307 penuriae tempore Phocas imperator aliquando militum exercendorum causa in campum progressus esset, cano cuidam, qui inter milites ascribi se petebat, diceret ecquid homo canus et senio confectus in militiam cuperet allegi. Ad ea senex ille aptissime respondit multo se nunc validiorem esse quam adolescens aetate vegeta fuisset. Tum imperatore quaerente quoniam id pacto verum esset: « Quoniam olim, ait, frumento unius aurei pretio coempto duos asinos onerabam: veis emitur, humeris ipse meis gestare possum. nino motus abiit.

Cum eas urbes quas supra recensimus in potestatem redigeret, Antiochiam solam cum coplis praetorogressus intactam reliquit, cum quidem ea potiri ex animi sententia posset. Verum hoc omnino data loci opera, rimorem publice diditum veritus: ferabatur enim futurum ut illa urbe capta, mox imperatore vivis excederet. Quapropter in his locis atque regionibus Michaelo Burza et Petro quodam emissio copiarum duce relicta cum mandato peculiarari, ne ullo pacto Antiochiam invaderent, ad urbem imperatoriam reversus fuerat. Burza vero nomen aliquod sibi parare cupiens imperatoris verba succidit, et urbe omni arte oppugnata tandem est motus. Earum fama rerum ad Phocam perlata non parum ille indignari, Burzamque notatum contumelias ab officio removere. Hinc concitati sunt hominum in Phocam odia, quibus accedebat et aliud,

Α στρατις, φέρων μεθ' εαυτού και τον έχοντα άχειρότευκτον εκτύπωμα τη, μορφης του Χριστου και Θεου ημών άγιον κέραμον, εν εϋρεν εν Ίεραπόλει, ταύτην πεπορθηκώς, και των τριχών του Βαπτιστου Ίωάννου βόστρυχον εμπειπλημένον αίματι. Τούτου δε ο Νικηφόρος ών και επί τούτου τον τα Ρωμαίων αύξήσας πράγματα (κατέσχε γάρ πόλεις πλέον των ρ' και φρούρια Κιλικίας Συρίας και Φοινίκης, ών μέγιστα και επίσημα ή 'Ανάβαρζα, ή 'Αδάνα, και τα λοιπά ή Μάμιστα ή και Μόψου εστίν λεγομένη, ή Ταρος, το Παγρλ, το Συνέφιον, το Χάλεπ, ή Λαοδίχεια, εθετό τε υποφόρους την εν Φοινίκη τε Τρίπολιν και την Δαμασκον) άλλ' όμως μοιητός παντι ανθρώπω γέγονε, και πάντες την αδοϋ καταστροφην ιδίφων ιδειν· ει γάρ και πλεόστα επελαμπον αυτώ τα κάλλιστα, αλλά και δύο κακά κατεσπίλου αυτον, ή τε της Θεοφανούς άθμίτος μίξις και το προς πάντας αδοϋ μικρολόγον και άφιλότιμον. Αιμής και γάρ την πόλιν κατέσχε ποτε, ως ένα μεδιμον χρυσόν πωλεισθαι νομισματι· Μανθάνει τούτο Φωκάς, και μικροπροπως το πάθος ιδται· τας δημοσίας και γάρ σιτοθήκας άνόξιας δύο μεδιμονους τῷ νομισματι πωλεισθαι εκέλευσεν, ου τον Μακεδόνα Βασίλειον εν τούτω μιμησάμενος· ούτος γάρ τους Βυζαντιούς πενθούοντας ιδών, και μαθών ως ο λιμής αίτιος του πενθειν αυτους, δωδεκα μεδιμονους κελεύει πωλεισθαι τῷ νομισματι. 'Αλλά και του βασιλέως Φωκά κατ' εκείνο δη καιρου εξελθόντος ώστε γυμνάσαι τον στρατον, επει τις ήλθε πολίης την τρία και επειρδο συναριθμηθηναι τοις στρατιώταις, ψησι προς αυτον· « Σὺ δε, ὦ άνθρωπε, γέρων ών πώς τοις έμοις στρατιώταις επειγῃ συναριθμηθηναι; » 'Ο δ' ευστόχως υπολαβών· « Πολλῶ δυνατώτερός ειμι νῦν » εφη· « ή οτε ηκμαζον. » 'Ο αυτός δε, « Και πώς τουτου; » έρίξενος, εφη οτι τον του νομισματος σίτον πρότερον δυσιν ημιόνοις επεφόρτιζον, επί δε της ση· βασιλείας δύο νομισμάτων σίτον επί των ὤμων φέρω. Συνεις οὖν την ειρωνειαν άνωχώρησε, μηδεν ταραχθείς.

te autem imperante, quantum frumenti duobus aureis id dictionum satis intelligens imperator nihil omnino motus abiit.

'Αλλά και τας αριθμηθείσας άνωθεν πόλεις καθελών, την 'Αντιόχειαν μόνην άφηκε παρελθών, και ταυτα δυνάμενος αύτην καθελειν. 'Εξεπίτιγος· έκ πάντως άφηκε, δεδιδώς τον φημιζόμενον λόγον· έλέγετο γάρ ως άμα τη αίώσει της πόλεως 'Αντιοχείας και ο βασιλεύς τεθνήσκειται. 'Οθεν και περι τα μέρη εκείνα την Μιχαήλ Βούρτζην άφεις φύλακα και Πέτρον τινά ευνούχον στρατοπεδάρχην, και ενσκήψας αυτοις μηδαμού τη 'Αντιοχειζ προσβαλειν, προς γε την βασιλεύουσαν ερχεται. 'Αλλ' ο Βούρτζης θέλων αυτώ περιποιησασθαι όνομα των μεν εκείνου λόγων καταφρονεί, παντοίως· έκ την πόλιν πολιορκήσας κατέσχεν αυτην. Ταυτα πιθόμενος ο Φωκάς, και ουκ όλίγα δυσχεράνας, υβρεσει τε πλύνει τον Βούρτζην και της άρχης παραλύει. 'Εντεϋθεν οὖν το κατ' αύτου μισος λαμβάνει άρχην. Προς τούτους δε και τους υπό χειρα τοις συχνοίς

Augusta jussu Abalantem et Aziphoendorum ei manus attulisse. Quo cognito, patriarcha monet ut ipsam in exilium abire jubeat. Paret momenti Zimisches, neque tantum adultera verum etiam interfectores Phocæ mox urbe pelluntur. Præter hæc Zimisches etiam libellum illum dilacerat, quem Phocas ad perturbandam Ecclesiam conscribi curaverat. Has ob res a Polyeueto diademate cingitur. Deinde Bulgaris debellatis, ut pro victoriæ tropæis Deo gratias referret : templum supra fornicem Chalces novum exstruit. Mandat etiam ut imago Servatoris numismatis insculperetur, quod antea factum non fuerat. Conspectus est id temporis etiam cometa mense Augusto, quem barbatum appellant, ad ipsum Octobrem usque mortem imperatoris 309 denuntiatis casque calamitates que Romanis imminerent. Cum autem urbium nonnullæ, quas Phocas antea recuperaverat, Romanorum se potestati excusso jugo subtraxissent, imperator ad eas demandas cum copiis exiit, ad Damascum usque profectus, omnibus partim sustulendo partim violentica pristinum ad statum præclare revocatis imperatoriam ad urbem reversus est in hoc itinere propter Anabazum et Podendum transiens, cum istis possessiones et prædia maximo pretii longoque fertilissima rerum omnium conspiceret, homines quos istis vicinis offendebat, cujusnam illa forent, interrogat. Deinde cognito Basilii cubicularii esse universa, partim a Nicephoro Phoca Romanis finibus adjecta, partim ab hoc vel illo domestico, partim ipsiusmet imperatoris opera, gravi dolore correptus est, quod rei publicæ relicta nullius esse pretii videret. Itaque gemitu ex imo pectore ducto. « Proh indignam, ait, rem, comites, publicas innumeri pecunias, Romanos exercitus serunas exantlare, imperatores extra fines imperii labores tolerare; quidquid autem tot laboribus atque molestiis adquiratur, in unius eunuchi commodum cedere. » Hunc imperatoris sormosæm quidam ad Basilium delulit, cumque contra Zimischem et iram concitavit. Quapropter hominem Basilius, qui erat imperatori a puculis, corrumpit; venenumque lethale temperat et imperatori propinat, non tamen efficacissimum. Idcirco lento morbo confectus, carbunculis per humeros exortis, magna sanguinis copia per oculos

Imperium ipsius morte ad Basilium Purpurigenam devenit, qui ei totos annos quinquaginta præfuit, tametsi ab initio cuncta Basilii præsidis arbitratu propter ætatem imperatoris teneram gererentur. Mox et intestina bella, quæ conspectus antea cometes portenderat, exorta sunt. Itidem solis quoque tantus accidit defectus ut ipsa sidera conspicerentur. Scito autem, filii, Bulgaris statim a Joannis imperatoris morte defectionem molitis, quatuor fratribus delatum esse in ipsos imperium, videlicet Davidi, Mosi, Aarone et Samuele. Nec ex eo tempore bellorum et cædium ubique locorum finis fuit. Anno mundi 6494, mense Octobri, succussio terræ ingens exstitit, cujus vi complura ædificia templaque dejecta corruerunt, et inter alia

συναίει ὁ πατριάρχης. Γίνεται ταῦτα, καὶ οὐ μόνον ἡ μοιχαλὶς ἀλλὰ καὶ οἱ αὐτόχειρες τοῦ Φωκά τῆς πόλεως ἐκδιώκονται. Ῥήγνυσι δὲ καὶ τὴν τέμον ὁ Τζιμισχῆς, ὃν ἐπὶ συγχύσει τῆς Ἐκκλησίας ὁ Φωκάς ἔθετο. Ταύτη τοι καὶ τῷ διαδήματι παρὰ τοῦ Πολυεύκτου στέφεται. Μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς Βουλγάρους καταγωνισάμενος χριστήρια τῶν τροπαίων ἀποδίδωσι τῷ Θεῷ. Ἐφ' ᾧ καὶ ἄνωθεν τῆς ἀψίδος τῆς χαλκῆς ναὸν ἀνοικοδομεῖ ἐκ καινῆς. Προσάξει δὲ καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος τῷ νομισματι ἐγγράφισθαι, μὴ πρότερον τούτου γενομένου. Τηνικαῦτα καὶ κομήτης ἐφάνη ὁ καλούμενος πωγωνίας κατὰ μῆνα Ἀδγουστον, καὶ ἐφαίνετο ἄχρις Ὀκτωβρίου, σημαίνων τὸν τοῦ βασιλέως θάνατον καὶ τὰς ἐπελευθερούμενας τοῖς Ῥωμαίοις συμφοράς. Τινὲς μὲν οὖν τῶν πόλεων, ἃς ὁ Φωκάς προλαβὼν ἐπεκτίσαστο, τὴν Ῥωμαίων ἐξουσίαν ἀπεσείσαστο. Ἐξείσι λοιπὸν ὁ βασιλεὺς κατ' αὐτῶν, καὶ ἄπεισι μέχρι Δαρμασκού, καὶ πάντα καλῶς πειθοί τε καὶ πολέμῳ ἀποκαταστήσας πρὸς τὴν βασιλίδα ὑπέστρεψε. Διερχόμενος οὖν κατὰ γῆ τὴν Ἀνάβαρξαν καὶ τὴν Πονδαδὸν, κάκισσα κτήσεσι ἰδῶν πολυτελεῖς καὶ χωρὶα πάμποροι, ἠρώτα τοὺς παρευρημένους τίνοις ἂν εἴεν αὐταί. Ὡς οὖν ἐμάνθανεν ὅτι Βασιλείου τοῦ παρακοιμωμένου εἰσὶ πάσαι, ἀφ' ὧν αἱ μὲν τῇ Ῥωμαίων προσεκτιθήσαν παρὰ Νικηφόρου τοῦ Φωκά, αἱ δὲ τοῦ δομεστικου καὶ αὐταὶ παρὰ σοῦ, ὦ βασιλεῦ, ἕνευθεν περιαλλαγῆς γενομένης (τὰ γὰρ καταλειφθέντα τῷ δημοσίῳ οὐδενὸς ἄξια λόγου ἐτύχχανε) καὶ βύθιον στενάξας· « Δεινὸν, ὦ παρόντες, ἔφη, εἰ τὰ δημόσια καταναλισκονται χρήματα καὶ τὰ Ῥωμαϊκὰ ταλαιπωροῦνται στρατεύματα καὶ οἱ βασιλεῖς ὑπεροπιοῦ ἀναδέχονται κόπους, τὰ δ' ἐκ τοσούτων προσκτώμενα μόχθων ἐνδὸς εὐνοῦχου γίνονται κτήμα. » Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ταῦτα, τίς δὲ τῶν παρόντων τῷ Βασιλεῖ τηνικαῦτα τὸν τοῦ βασιλέως λόγον διαπορθμεύσας ἰρήθισε πρὸς ὀργήν. Ὑπέρχεται οὖν τὸν οἰνοχοοῦντα τῷ βασιλεῖ, δηλητήριον κίρνησι. Πλὴν οὐ τῶν δραστηκωτέρων ἦν· ἐφ' ᾧ καὶ κατ' ὀλίγον νοσηλευόμενος ὁ βασιλεὺς, καὶ τοὺς ὤμους ἀνθρωπικιάσας, αἱματος αὐτοῦ πολλοῦ ρυέντος διὰ τῶν ὀφθαλμῶν κατέλυσε τὴν ζωὴν.

Idcirco lento morbo confectus, carbunculis per humeros exortis vitam cum morte commutavit. Κρατεῖ μετ' αὐτὸν Βασιλεὺς ὁ περιφορογέννητος ἔτη ν', εἰ καὶ τὸ πᾶν τηνικαῦτα παρὰ Βασιλείου προέδρου ἐνεργούμενος ἦν διὰ γῆ τὸ ἀκαλὸν τῆς τοῦ βασιλέως νεότητος. Ἐκτοτε οὖν τὰ τοῦ ἀμφυλίου πολέμου κατὰ τὸν προφανέντα κομήτην λαμβάνει ἀρχήν. Κατὰ τοῦτον μέντοι τὸν καιρὸν καὶ ἐκλειψίς ἦλθεν γέγονεν, ὥστε καὶ ἀστρα φανῆναι. Πρόσχει δὲ, ἀγαπητέ, ὅτι τῶν Βουλγάρων ἅμα τῇ τελευτῇ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ἀποστατησαντων ἀρχεῖν αὐτῶν προχειρίζονται τέσσαρες ἀδελφοί, Δαβὶδ, Μωσῆς, Ἀαρὼν καὶ Σαμουὴλ, καὶ οὐ διέλιπον ἔκτοτε πόλεμοι τε πανταχοῦ καὶ σφαγαί. Ἐν ἔτει σουσδ', Ὀκτωβρίῳ μηνί, ἐγένετο κλονὸς μέγας, καὶ κατέπεσον οἰκίαι καὶ ναοὶ πολλοὶ, καὶ μέρος τῆς σφαίρας τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας, ὅπου ὁ

βσιλεύς φιλοτιμῶς ἐπαυρωθῆσατο, δαπανήσας εἰς μέγαν τὰς μηχανὰς τῆς ἀνάδου, δι' ἧν οἱ τεχνίται ἐστάμενοι καὶ τὰς ὕλας ἀναγομένας δεχόμενοι ψυχοδόμου τὸ πεπτῶκός, κεντηνάρις ἰ'.

Γίνωσκαι δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τὰ Βοδενὰ φρούριον ἐστὶν ἐπὶ πέτρας ἀποτόμου κείμενον, δι' ἧς κατέρρει τὸ τῆς λίμνης τοῦ Ὀστροβοῦ ὕδωρ ἐπὶ γῆς κέτωθεν βέρον ἀφανῶς, κάκεισε πάλιν ἀναδύμενον. Ὁ μόντι Βασιλείας συγχούς πολέμους κατὰ Βουλγάρων στήσασμενος καὶ διαφόρους αὐτοῖς συμπλακίς, καὶ τρόπικα στήσας κρείττωνα λόγου, καὶ τὸν Σαμουὴλ πολλὰκις καταλύσας, ἐπὶ τὴν βασιλίδα ἐρχεται. Καὶ ὄγμα τηνηκαῦτα ἐξέθετο τὰς τῶν ἀπολωλῶτων ταπεινῶν συντελείας τελείσθαι παρὰ τῶν δυνάτων. Κατωμασθῆ δὲ ἡ τοιαύτη εὐνταξίς ἀλληλέγγυον. Τοῦ πατριάρχου Σεργίου, τῶν μητροπολιτῶν καὶ πολλῶν ἄλλων ἀσκητῶν δεηθέντων ἱκκοπῆναι τοῦτι παράλογον ἄχθος, ὁ βασιλεὺς οὐχ ὀπίκουσε.

Et alii multi religiosi exorciationibus dediti apud imperatorem de onere tam absurdo tollendo et abolerando intercederent, non tamen eis obtempere voluit.

Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν χειμῶν γέγονεν ἐπαχθέστατος, ὡς ἀποκρυσταλλωθῆναι πάντα ποταμὸν καὶ λίμνην καὶ αὐτὴν τὴν θάλασσαν. Ἀλλὰ καὶ κατὰ Ἰανουάριον μῆνα γέγονε σεισμὸς φρικωδέστατος, καὶ διεκράτησε κλονουμένη ἡ γῆ μέχρι τῆς θ' τοῦ Μαρτίου μηνός. Ἐν ταύτῃ δὲ περὶ δεκάτην ὥραν τῆς ἡμέρας γέγονε βρασμὸς καὶ κλόνος φρικτὸς κατὰ γε τὴν βασιλίδα καὶ τὰ λοιπὰ θέματα, καὶ πεπτῶκασιν αἱ σφαῖραι τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα καὶ τῶν ἁγίων πάντων, ἃς ὁ βασιλεὺς εὐθύς ἀνεκτίσατο. Ταῦτα δὲ προσμήνυσε τὴν γενομένην ἐν Ἰταλίᾳ στάσιν ἠγέρθησαν γὰρ καὶ οὗτοι εὐν Λογγιβάροισι κατὰ Ῥωμαίων. Καθ' ἧν ὁ Μίληξ παρὰ τῶν βασιλείας ἐκπέμπεται, καὶ λαμπρὸν ἴσθησι πρόκαιον. Ὁ μόντι βασιλεὺς οὐ διεέλιπε καθ' ἑκάστον ἔτος εἰσιῶν ἐν Βουλγάρους. Ὁ δὲ Σαμουὴλ μὴ δυνάμενος κατὰ τὸ ἐμφανὲς ἀνετίσασθεσθαι, ἔγνω δὲ τὰ φροῖς καὶ θριγγίαις τὴν Βουλγάρων κατοχυρῶσαι, κἄν διὰ κενῆς αὐτῷ ἀπέβαινε τὰ τεχνάσματα. Συνάπτει οὖν μετὰ ταῦτα καὶ τῷ Σαμουὴλ, καὶ τοῦτον κατὰ κράτος ἤτηξ, μάλιστ' ἰμόνον διασωθέντα εἰς τὸ φρούριον τὸν Πρίλαπον. Ὁ δὲ βασιλεὺς τοὺς ἐαλωκότας τῶν Βουλγάρων ὡσεὶ ἰσ', ὡς φασιν, δντας χιλιάδας ἀποτυφλώσας, καὶ ἐκάστην ἑκατοντάδα πεπρωμένην ὄφ' ἕνδς μονοφθάλμου ὀδηγεῖσθαι καλαύσας, πρὸς τὸν Σαμουὴλ ἐκπέμπεται. Οὗς ἐκείνος ἰδὼν, καὶ τὸ πάθος οὐκ ἐνεγκῶν, λειποθυμῆξ καὶ σκότει βάλλεται καὶ εἰς γῆν πίπτει. Ὑδάτι οὖν καὶ μύροις οἱ παρόντες τὴν πνοὴν αὐτοῦ ἀνακαλεσάμενοι ἀνενεγκεῖν μικρὸν πεποιήκασιν. Ἀνενεγκῶν δὲ ὕδωρ πειν ἐπέζητησε ψυχρὸν. Λαβὼν δὲ καὶ πινὼν ἐλήφθη καρδιωγμῷ, καὶ μετὰ δύο ἡμέρας θνήσκει. Ἐνθεν τοι καὶ παραλαμβάνει τὴν τῶν Βουλγάρων ἀρχὴν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γαβριὴλ, ὁ καὶ Ῥωμανός, ῥώμη μὲν καὶ ἰσχυρὸν τοῦ πατρὸς ὑπερέχων, φρονήσας δὲ καὶ διανοίᾳ πολλῷ λιπέμενος. Οὕτω μὲν ὄν τὴν τῶν Βουλγάρων ἀρχὴν κατέλυσαν ἄπασαν, ὧν μὲν

PATR. GR. CLVII.

A pars sphaera Magna illius Dei ecclesiae quam imperator studiosae refecit; cum in solas machinas ascensus, quibus artifices insistentes ac materiam sursum veclam excipientes collapsam partem edificabant, centenarios decem impendisset.

Illud etiam animadvertito, esse castellum quoddam Bodena dictum, in praerupto situm 310 scopulo, per quem stagni Ostrobi aqua inaspectabiliter sub terra manabat et alio in loco rursus ex imo prodibat. Imperator cum frequenter bella Bulgaris intulisset, varie cum eis manum commiserisset, tropaea statuisset insignia, quae vix oratione satis exponi possunt, Samuele multoties fracto imperatoriam ad urbem est reversus. Edictam inde promulgat, quo sancitum ut exigendas a plebeis hominibus, qui fortunarum detrimetum fecissent, publicas contributiones opulenti ac facultatibus possidentes persolverent: haec exactio nominata est Alhengyum, a sponsione ac fideiussione uentura. Cumque patriarcha Sergius, metropolitani auctoritate, et alii multi religiosi exorciationibus dediti apud imperatorem de onere tam absurdo tollendo et abolerando intercederent, non tamen eis obtempere voluit.

Secuta est id temporis hiems saevissima, qua durante cuncta flumina, stagna ipsumque adeo mare per glacien constrictum fuit. Praeterea mense Januario terrae motus maxime horridus exstitit, neque desit ea succussio ante nonum Martii diem; quo die circiter horam decimam tam horribiliter commotum est solum urbis imperatoriae vicinarumque regionum, ut globi aedis sanctorum quadraginta, itemque sanctorum omnium collaberentur; quos imperator mox refici curavit. Haec autem portendebant eam seditionem quae in Italia fuit excitata. Quippe conjuncti Longibardis Itali contra Romanos (quo nomine Graeci sunt accipiendi) se commoverunt. Adversus eos Meles ab imperatore missas tropaeum sane splendidum victoria potius statuit. Interim non desinebat imperator singulis annis in Bulgariam irruere; cui cum Samuelus aperta vi se non posset opponere, fossis ac septis Bulgarorum fines munire decrevit, quamquam irrito conatu molitiones hasce occiperet. Tandem imperator cum Samuele praelio congreditur, eumque Marte aperto vincit, vix saluti suae in eo consistentem, ut fuga Prilapum (castelli hoc nomen) evaderet. Capta erant ab imperatore Bulgarorum ad quindecim milia (tot enim fuisse perhibentur): quos ubi spoliasset oculis, et singulis centuriis monoculum unum attribui iussisset, qui vix ceteris foret, ita deinde ad Samoelem ablegavit. Samuelus his conspectis tanta calamitatis magnitudine victus animo deficit, et vertigine correptus in terram prolabitur. Mox ii qui aderant aqua et unguentis spiritum ei revocantes, ut non nihil ad se rediret, effecerunt. Ubi respirasset, haustum frigidae postulavit, qua epota cardiogmo correptus est, et post biduum rebus humanis excessit. Eius loco regnum apud Chagaros filius ipsius Gabriolus, qui et Romanus dicebatur, obtinuit, viribus ille

311 quidem ac robore patrem superans, sed vicissim prudentia mentisque vi multis modis impar. Ita factum ut Basilius imperator Bulgarorum imperium in universum tolleret, aliis eorum cæsis, aliis in potestatem redactis, aliis, qui quocumque tandem modo supersites remanserant, vel invito ipsi se deditibus. Quin et Acridem ipsam, quo in oppido regia Bulgarorum erat, occupavit; indeque magnas opes, gemmas nimirum et uniones aurique centonarjos centum abstulit. Secundum hæc Athenas profectus, cum munera gratiarum actionis ergo Deiparæ vota reddidisset, ac illius templum multis iisque splendidis et magnificis donariis ornasset, Cpolim reversus est, aureaque corona redimitus, quæ cristam et apicem in parte superiore habebat, per portas magnas ingressus triumphum egit, præcedente Maria Vladislavi uxore cum Samuelli filibus reliquisque Bulgaris. Hoc modo cum victoriæ signis in ecclesiam delatum ebnixe patriarcha Sergius obsecrabat, ut tributum illud quod Adalemgium dicebatur aboleret: nam id se facturum promiserat, si Bulgaros superasset. Verum ea res frustra fuit, imperatore ut id faceret, persuaderi sibi non ferente. His rebus gestis etiam cogitabat in Siciliam Basilius expeditionem suscipere, quo in conatu fuit impeditus. Quippe repente correptus morbo vendi suum fecit, in templo Joannis Theologi, quod est juxta Hebdemum, sepultus. Alexium solitarium patriarchæ collocavit: nam illi cum venerabili capite qui eodem consistorio in administranda re publica

Post Basili mortem universa imperii potestas ad successorem et fratrem ipsius Constantinum delata fuit, qui biennium rebus præfuit. Basili fratris exemplo nequaquam imperium ornavit, homo seditiosus et ladiosus deditus. Præterea ludis equestribus, ut morbitiam alius nemo, perpetuum occupatus, omnem de re publica sollicitudinem atque curam sequebatur. Si quos homines alicujus pretii experiebat, eos metu suo dejectos excacabat, illorumque loco magistratus aliis plane stolidis ridiculisque mandabat. Neque pauperum modo fortunas, sed etiam locupletum turvavit. Nam triennio, quo tempus imperii ejus continetur, quinque a subditis exactiones postulavit; quarum duas frater ipsius antea subjectis condonaverat. Secundum hæc morbo subito correptus, quem successorem imperii relinqueret, setum ipse deliberare cepit. Cumque de nonnullis acceptis omnino futurum ut post ipsum Romanus imperio potiretur, qui esset ordinis senatorii et Argyropuli cognomentum haberet, necessitate quadam urgente **312** virum accessi jubet, optationemque vel invito dat, ut aut legitima cum uxore divorce facti filiam imperatoris matrimonio sibi jungeret ac imperator hoc pacto renuntiaretur, aut oculos per excacationem amitteret. Cum in utramque partem Romanus animi dubium et anxius hæreret, uxor ipsius verita ne quid crudele viro accideret, sponte sua mundanos capil-

Α πτανθέντων ἔν δὲ ἄλλων χειρωθέντων, καὶ ἐτέρων αὐθις τῶν ὀπωσθήσασα καταληφθέντων καὶ μὴ βουλομένων αὐτῷ προσελθόντων. Καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Ἀκρίδα, καθ' ἣν τὰ βασίλεια τῶν Βουλγάρων ἐτύχαινε, κατέσχεν· ἀπ' ἧς καὶ χρῆματα πολλὰ, λίθους θηλαδὴ καὶ μαργαρίτους καὶ χρυσοῦ κεντηνάρια ῥ', ἀφέλετο. Μετὰ ταῦτα δὲ πάντα ἐν Ἀθήναις γενόμενος, καὶ τὰ τῆς νίκης εὐχαριστήρια τῇ Θεοτότῳ ἀποδοῦς, καὶ ἀναθήμασι πολλοῖς λαμπροῖς καὶ πολυτελεῖσι κοσμήσας τὴν ναὴν, ὑπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ διὰ τῶν μεγάλων πυλῶν χρυσῷ στεφάνῳ λόφον ἐφ' ὀφθαλμοῖς ἔχοντι ἐθριάμμευσεν ἐσταφαναμένος, προηγουμένης Μαρίας τῆς τοῦ Θεοφάνου ἁγίας καὶ τῶν τοῦ Σαμουὴλ ἁγιοτέρων καὶ τῶν λοιπῶν Βουλγάρων, καὶ οὕτως μετὰ τροπαίων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰσῆλθεν. Ὅν δὲ καὶ πολλὰ ἐνηκῶντα καταλιπάρει ὁ πατριάρχης Σέργιος ἐθέσαι τὸ ἀλλήλεγυον· ἦν γὰρ ὀπωσθόμενος ποιήσαι τοῦτο, εἰ τῶν Βουλγάρων ὀπισθοχώσασα. Ἄλλ' οὐκ ἔπεισε. Ταῦτα μὲν οὖν πάντα τελείσας ὁ βασιλεὺς καὶ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐκπερατεῦσασα ἐθέλετο. Ἄλλ' ἐκωλύθη· νόσος γὰρ αἰφνιδίως ἐπέσχετο ἀκαθῆσ, καὶ θάνατος ἐν τῷ κατὰ Ἑβδόμενον ναρ τοῦ Θεολόγου, Ἀλέξιον μοναχὸν ἀπὸ μονῆς τοῦ Στουδίου πατριάρχην ἐνθρονίσασα. Ἐτυχε γὰρ εἰς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ ἄλθειν μετὰ τῆς τιμίας κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου· τοῦτον καὶ γὰρ εἶχε σύμβουλον πρὸς τὴν τοῦ καινοῦ διοίκησιν.

ο mansionē Studiana translatum in solium patriarchae in imperatorem decumbentem inviderat, uti consueverat.

Μετὰ δὲ Βασίλειον τὴν ἄπασαν τῆς βασιλείας ἐξουσίαν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος διαδέχεται, κρατήσας ἐτὶ γ', εἰ μὴ καὶ κατ' ἐκείνον ταύτην ἐκόσμησε, γυναίῃ χαίρων ὀρηχιστρίας καὶ φιλοπαίγμοσιν· ἀλλὰ καὶ πρὸς ἱπποδρομίας ὡς οὐδέ τις ἕτερος μηχανῶς, τὴν τοῦ καινοῦ φροντίδα ὡς οὐδὲν ἡγούμενος ἦν. Καὶ οὗ μὲν εὖρον θύρας ἀξιαλόγου, κατήγαγε καὶ ἀπεσφύλωσε, πρὸς δὲ τὰς ἀρχαίς ἐτέρους ἀνετίθασα ἀφαιεῖς καὶ ἀξίους γέλωτος. Συνέτριψε δὲ τὸ μόνον κέντησας ἀλλὰ καὶ πλοῦστους. Ἐν τρισὶ γὰρ ἔτεσιν, ἐν οἷς καὶ τὸ πᾶν τῆς αὐτοῦ βασιλείας, πάντα ἐσομορφέσας ἐκλήθησ· τὰς γὰρ δὲ ἔτυχεν ἀφαιεῖς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ. Μετὰ δὲ ταῦτα αἰφνιδίως νόσος ἐπέσχετο ἀκαθῆσ τὴν καταλιπάρει διὰ δόχον. Πρὸς τινῶν οὖν ἐκδοσθησὶς ὡς εἰς Ῥωμανὸν τὸ κράτος μετ' αὐτοῦ φοιτήσασα, ἵνα μὲν ὄντα τῶν τῆς συγκλήτου, λεγόμενος δὲ Ἀργυρόπουλον, ἐξ ἀνάγκης τῶν τοιοῦτων μεταπέμμεται, ἥ καὶ ἀνάγκη ἐπέσχετο ἡ διαζυγῆσαι τῆς νομίμου γυναίκα καὶ τῇ τοῦ βασιλεῦς θυγατρὶ συναφθῆσαι καὶ οὕτως βασιλεὺς ἀναγορευθῆσαι, ἡ πηρωθῆσαι τοῖς ὀφθαλμοῖς. Τοῦ δὲ ἐπιγυῶντος καὶ ἀναθυμῆστος πρὸς αὐτῶν ἐκάτερον, ἡ σύνθετος θέσασα πρὸς τὸ ἀνδρὸς, μὴ τι καὶ πάθῃ δεῖνον, τὴν κοσμητὴν ἐκουσίως ἀπέθετο τρίχα, καὶ οὕτως τῷ συζύγῳ πρὸς τῇ ὄψει καὶ τὴν βασιλείαν ἐκρίσασα. Τριῶν θυγατέρων ὀφθαλμῶν τῷ βασιλεὶ Κωνσταντίνῳ, ἡ μὲν πρώτη ἀκροκάρια, ἡ δὲ τρίτη ἀκροκάρια. Συνάπτεται οὖν τῇ

δευτέρῳ, ἦτις ζωὴ ἐκλείετο, καὶ οὕτως αὐτοκράτωρ ἀνζυγοῦνται, κρατήσας ἐτῶ ε'. Καὶ τῆνικαῦτα προομιῶν ἀγαθῶν ἀπάρχεται· τῇ γὰρ θεοῦ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ἐκέλευσε διδοῦσθαι κατ' ἔτος ἀπὸ τῶν βασιλικῶν τριμείων χρυσοῦ λίτρας π'. Κόβας καὶ τὸ ἀλληλέγγυον, ἐκκενοί τε καὶ τὰς φυλακὰς, καὶ ἄλλὰ πᾶλλὰ τοιαῦτα ποιεῖ. Ὀκτωβρίῳ δὲ μηνί, κατὰ τῆν λα', χυαίς ἀστέρος ἐγένετο ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς τὴν πορείαν ποιῶντος, καθ' ἣν ἡμέραν καὶ πτωίως οὐ μικρὰ γέγονε τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ, στρατηγούοντος· τῆς μεγάλης Ἀγτιοχίας Μιχαήλ τοῦ Σπινδύλου. Ἐγένετο δὲ καὶ θυβρων ἐπίκλυσις, κρατήσασα ἕως αὐτοῦ τοῦ Μαρτίου μηνός, τῶν ποταμῶν ἐκχυθέντων καὶ τῶν κοίλων πελαγισάντων, ὡς ἀποκινιῆσαι σχεδὸν πάντα τε τὰ ζῶα καὶ τοὺς καταβληθέντας καρπούς τῇ γῆ, κάνταυθεν ἐπακολουθῆσαι λιμὸν κατὰ τὸν ἐπιδόντα χρόνον δεινόν. Τὸ μέντοι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ ἀτύχημα κατὰ Συρίαν ἐγένετο. Κατ' ἐκεῖνο δὴ καιροῦ καὶ τεραστίον τι γέγονεν ἐν τῷ θέματι τῶν Θρακησίων περὶ τὰς ὑπωρεῖς τοῦ δρους τοῦ Κουζινῆ, ἐν ᾧ πηγὴ ἐστὶ διειδοὺς ὕδατος, καθ' ἣν ἤκουστο φανερῆ τις οἰκτρὰ μετὰ δδυρμῶν καὶ οὐαὶ καὶ θρήνος παρεμφερῆς ὀλοφωρμῶ γυναικῶν. Καὶ οὐχ ἅπαρ ἡ δὲς τούτο γινόμενον ἦν, ἀλλ' ἀπὸ Μαρτίου μηνός ἕως Ἰουνίου αὐτοῦ, καθ' ἡμέραν καὶ νύκτα. Ἀπίοντων δὲ τινῶν ἐπὶ τῷ καίσαροσπῆσαι τὸν τόπον ἐν ᾧ ἡ φωνὴ ἐξηχεῖτο, ἀλλὰ χού μετέπειπεν ἡ ἄλολυγῆ. Τοῦτο δὲ, ὡς εἰοικε, πρὸς μῆνεσ τὴν φθάσασαν γενέσθαι τοῖς Ῥωμαίοις ἀτυχίαν ἐν Κοίλῃ Συρίᾳ. Τοῦ γὰρ βασιλέως Νικηφόρου τοῦ Φωκά τὰς πλείστας τῆς Συρίας καὶ Φοινίκης πόλεις· τῇ Ῥωμαίων ἀποκαταστησάμενον, καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν Ἰωάννου τὰ ἐρωκότεα κρατυναμένου καὶ μέχρη γε Δαμασκού τὴν ἐπικράτειαν παρατεινάντος, ἐπαίπερ ὁ μετ' αὐτοῖς βασιλεὺς ἐμποδιζόμενος μὲν καὶ ὑπὸ τῶν ἐμφυλίων πολέμων, κατατρέχων δὲ καὶ τῶν Βουλγάρων δι' ἔλου, τὰ τῆς ζω καλῶς ἀσφαλισσασθαι οὐκ ἴσχυσεν· ἐν φαντασίῳ γὰρ καὶ μόνῃ πάραγενόμενος· ἐκεῖσε τῆνικαῦτα ὑπέστρεψεν, ἀσχυλίαν ἔχων ἔμμανον τὸ τῶν Βουλγάρων καθυποτάξαι γένος. Ἐνταῦθεν οὖν ἀδείας οἱ περὶ τὴν ζω δραζάμενοι τὴν ἐκυτῶν ἐλευθερίαν ἀναζητῆσαι διανοήσαντο. Ταῦτη τοι καὶ ἐμελετάτο μὲν ἡ ἀποστασις ἐπὶ τοῦ Βασιλείου, ἐκρύπτετο δὲ. Ἐπὶ δὲ Κωνσταντίνου ἐπὶ βασιλείαν ἀμειλῶς ἰθύοντος οἱ Σαρακηνοὶ, μηδενὸς ἔντας τοῦ κωλύοντος, ἐπόρθουν ἀδείως τὰ ἐν ταῖς πόλεσι φρούρια, πολλὴν ἀπανταχοῦ καταδρομὴν ποιησάμενοι. Οὕτω μὲν οὖν τῶν πραγμάτων ἐχόντων, ἐρμῆ κατὰ τῶν Σαρακηνῶν ὁ βασιλεὺς. Πρὸς τὸ Φιλομυλίον ἐρχεται. Πέμπονται πρὸς αὐτὸν πρέσβεις ἀπὸ Βεβρόλας, συμπάθειαν ἐξαυτοῦμεναι καὶ τὴν προτέραν δούλωσιν καὶ δασμοφορίαν καταδεχόμενοι. Ὁ δὲ Ῥωμαῖνος θέλων ἐνδείξασθαι τι γενναίον κατὰ Συρίαν, ὡς οἱ πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖς τοὺς πρέσβεις οὐ δέχεται, ἀλλ' ὀρμῆ κατ' αὐτῶν, μήτε τὴν τοῦ ὕδατος σπάνιν ἀνελογισάμενους, μήτε τοὺς Σαρακηνοὺς αὐτοῦ· ὡς ἀκάθεκτοι μᾶλλον ἐν θερινῷ καιρῷ διὰ τὸ ἔθος τυγχάνουσι. Συνάπτεται τοιοῦτοις, καὶ ἦσαν ἡτέταται ὅταν ὁ λόγος, παραστῆσαι οὐ δὺ-

los deponit, eaque ratione marito non oculos solitudi conservavit, verum etiam imperium est largita. Constantinus autem imperator tres cum filias haberet, prima quidem tonso capillo se mundo abdicaverat. tertia vero Argyporū impias aspersionatur. Quae propter alteri iungitur, cui Zos nomen erat; eoque facto imperator designatur. Obtinuit imperium annis quinque. Evarum eius iniitiis preclara et laudabilia. Nam Magorū Dei ecclesiae sancivit in annos singulos dari debere de thesauris imperatoris auri libras octoginta. Allezquae quaque sublata et abolito, praesidia dimittit, aliaque talia non paucā praesidiū. Die mensis Octobris 51 sideris cuiusdam ab occasu versus orientem pergentis conspecta est diffusio, praesens illo ipso die quo Romanis exercitus cladem non exiguam accepit, duce Michaelo Spondyle, magna illius Aetiochia praefectio. Praeterea largi terram imbres diluvio quodam operuerunt, qui ad Martium usque mensem perdurarunt. omnibus passim extra suas ripas effusis, et concavis locis per aquas restagnantes sic obrutis ut omnia prope modum animalia cum fructibus terre creditis perirent. Unde proximo anno sanxer gratis est consecuta, simulque Romano, com dictum est, exercitui adversus ille casus in Syria contigit. Eodem tempore prodigium quoddam in solo Thracensium accidit, propter radices Cuziū montis; ubi fons est aquae limpidae ac pellucidae. Iuxta hunc fontem vox quaedam miserabilis exaudiebatur, ejulatus et lamentis permista, quae saepius repletet ac ploratum ederet lamentationi mulierum consimilem. Neque semel hoc aut iterum accidit; sed continuas dies et noctes a Martio mensis ad Junium usque duravit. Cumque romanuli speculum accessissent eum locum, unde vox audiebatur, alio ejulatus isti migrarunt. Significabat autem, esse credi par est, ruentium hoc cladem Romanorum in Coele Syria non ita pridem acceptam. Eadem Nicophorus imperator urbes Syriae Phoeniciaeque plures imperio Romano recuperaverat, et ab eo parta successio ipsius Iohannes Zimisches conseruavit, imperio Damascus usque proleat. Basilid autem, qui post diriviaris rotas est imperio, partim a heilis insensibus impeditus, partim vexandis Bulgari occupatus, res Orientis nullo modo coete munire poterat, sed quasi per imaginationem solam eo trajecerat animum, 213 moxque esse ad instituto resillierat, studio tantum pro caque portendit intentus, ut Bulgatorum nationem sub iugum mitteret. Hoc modo metu soluti proorsus Orientales, quibus viis libertatem pristina recuperarent, secum ipsi dispiciebant. Atque hanc deflectionem sub Basilio quidem illi moliebantur, licet oculo tam tractaret: verum Constantiano tam publicam negligentem administrante, Sarraceni mentis prohibente citra metum omnem urbium praesidia oppugnabant, et longe lateque curata perecurrere populabantur. Hoc ergo res in statu cum forent, Romanus imperator adversus Sarracenos copias ede-

cit; cumque jam Philomiltum usque pervenisset, A legati Berrhœa missi accesserunt, qui peterent ut eorum miseretur, paratorum ad subeundam servitatem pristinam tributaque pendenda. Verum Romanus, quod nobile facinus aliquod in hac contra Syriam expeditione superiorum imperatorum exemplo cogitaret edere, non admissis legatis adversus eos recta perrexit, cum quidem secum nequaquam expendisset aquæ illis in locis penuriam, quodque Saraceni propemodum æstivo tempore minus inhiberi se patientur, corporibus utentes ad perferendos calores assuefactis. Itaque manus cum eis conserit, tantaque strage cæditur imperator quanta vix dicendo possit exponi. Accepta clade Antiochiam revertitur, exercitu graviter ex intestinorum morbo laborante ac siti misere vexato. Nec his contenti Saraceni Romanos iterum aggrediuntur, tantaque cæde grassantur in eos ut imperator ipse vix salvus evaderet.

Secundum hæc Romanus emptam Triacontaphylli domam in monasterium, cui a Deipara nomen inditum, commutavit; atque sub hoc prætextu B non parum subditos affixit et vexavit, materiem convehere coactos. Præterea columnarum Magnæ ecclesiæ ac Blachernarum capita splendide argento et auro exornavit.

Venit ad imperatorem Romanum magnis cum muneribus etiam Amer Chalepitæ filius, pacem renovari petens, simulque pristinorum tributorum resolutionem promittens. Ejus rei conficiendæ causa Theophylactus protospatharius est ablegatus, Atheniensis patria, qui fœdus ictum confirmavit. Eodem tempore circa secundam noctis horam C trjectio sideris a meridie versus septemtriones occidit, quo tellus universa fuit collustrata. Neque magno temporis interjecto spatio, quæ Romanis calamitates adversæque res contigissent, imperatori nuntiatum fuit. Arabes enim Mesopotamiam depopulati sunt ad ipsam usque Melitenam; et Patzinacæ trajecto Istro Mysiam inclementer omnino tractarunt. Allata quoque tunc est Domini nostri Jesu Christi epistola, 314 manu ipsiusmet scripta et ad Augurum loci cujusdam dominum missa. Erat autem imperator hic in primis omnium bonorum operum studiosus. Ædificia pauperibus aliendis destinata, quæ a terræ motu succussa graviorque læsa fuerant, prorsus instauravit. Tandem morbo lento corripitur, quo durante capilli capitis ejus et barbæ defluerunt, petitus, uti quidem ferebatur, veneno ab Joanne, qui tum pupillorum alumni munere fungebatur. Nam Joannes ille quia prius etiam quam Romanus imperio potiretur D minister ipsius fuerat, magnam apud eum potentiam et auctoritatem habebat, ex quo imperare cœperat. Erant illi fratres aliquot, nimirum Michaelus, Nicetas, Constantinus et Georgius. Ex iis Constantinus ac Georgius itidem, ut et Joannes, castrati circulatoriam artem exercebant. Sed deinceps omnes in familiaritatem imperatoris opera Joannis fratris pervenerunt. Cum autem Zœ videret Romanum se pro homine casto gerere, moleste studium hoc illius institutumque ferens, ut quæ carnis pruritibus incalesceret, in Michaelum Joannis fratrem, de quo diximus, non sine amoris affectione oculos conjicere cœpit, quod esset is

Α ναται. Ὑποστρέφει πρὸς Ἀντιόχειαν, τοῦ στρατοῦ κοιλιακῶ συσχεθέντος νοσήματι καὶ τῷ ὄψει κακωθέντος. Ἐπιτίθενται καὶ αὐτῷ οἱ Σαρακηνοί, καὶ τοσοῦτον φόβρον ἐποίησαν ὥστε καὶ τὸν βασιλεῖα μάλιστα διασωθῆναι.

Ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν οἶκον τοῦ Τριακονταφύλλου ἐξωνησάμενος εἰς μοναστήριον μετεσκευάσεν ἐπὶ ὀνόματι τῆς Θεοτόκου, συντρέψας τῇ προφάσει ταύτῃ τὸ ὑπήκοον καὶ κακώσας ἐν ταῖς τῶν ὀλῶν μετακομιδαῖς. Καταλαμπρύνει δὲ καὶ τὰ κιονάκρانا τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ τῶν Βλαχερνῶν ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἦλθε πρὸς τὸν βασιλεῖα Ῥωμανὸν μετὰ δώρων πολλῶν ὁ τοῦ Χαλεπίτου υἱὸς Ἀμερ, ἐξαιτῶν ἀναεῶσαι τὴν εἰρήνην καὶ τοὺς πρόσθεν παρέχειν φόρους. Καὶ δὴ στέλλεται Θεοφύλακτος πρωτοσπαθᾶριος ὁ Ἀθηναῖος, καὶ τὰς σπονδὰς ἐθαίωσεν. Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ περὶ δευτέραν ὥρην τῆς νυκτὸς χάσις ἐγένετο ἀστέρος ἀπὸ μεσημβρίας πρὸς ἄρκτον πᾶσαν τὴν γῆν περιεστράψαντος. Ἐφ' ᾧ καὶ μετὰ μικρὸν ἀγγέλλονται τὰ κατασχόντα τὴν Ῥωμαίων ἀτυχήματα, Ἀραβες ληισάμενοι τὴν Μεσοποταμίαν ἄχρι Μελιτηνῆς, Πατζινάκαι δὲ τὸν Ἴστρον διαβάντες καὶ τὴν Μυσίαν κοκῶς διαθέμενοι. Τηνικαῦτα δὲ καὶ ἡ ἰδιόγραφος ἐπιστολὴ τοῦ Λεσπότη ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ πρὸς Αὐγαμον πεμφθεῖσα τὸν τοπάρχην, ἐστᾶλη πρὸς τὸν βασιλεῖα. Οὗτος μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς πάντων ἐπεμελετο τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὑπὸ σεισμοῦ κακῶς παθόντα πτωχοτροφεία παντάπασιν ἀνανεοῦμενος. Εἶτα νόσῳ χρονίᾳ βάλλεται καὶ τριχορῶσει γένου τε καὶ τὴν κόμην, κατεργασθεῖς, ὡς φασιν, ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ τηνικαῦτα ὀφθαλμοτρόφου. Οὗτος γὰρ ὁ Ἰωάννης καὶ πρὸ τῆς βασιλείας ὑπηρέτει τῷ Ῥωμανῷ. Ταύτῃ τοι καὶ τοῦ κράτους ἐπιβάντος αὐτοῦ μεγάλῃν δύναν ἐσχεν. Ἦσαν δὲ τῷ Ἰωάννῃ καὶ ἕτεροι ἀδελφοί, Μιχαὴλ, Νικήτας, Κωνσταντῖνος καὶ Γεώργιος. Ἄλλ' ὁ μὲν Κωνσταντῖνος καὶ Γεώργιος οὖν τῷ Ἰωάννῃ εὐνοῦχοι ὄντες ἀγρυπτικῇ μετήρσαν τέχνην, ἀλλὰ διὰ τοῦ Ἰωάννου πάντες οὗτοι τῷ βασιλεῖ ὠκεώθησαν. Ἡ μὲντοι Ζωὴ τὸν Ῥωμανὸν ὀρώσα βίον ὑπερχέμενον σώφρονα, καὶ ἀπαρесоκόμενῃ τῷ πράγματι σφαδασμοῖς ἅτε σαρκίκοις ὑποθερμαινομένη, ἐρωτικῶν ἐννοῶν πρὸς τὸν διαληφθέντα Μιχαὴλ, εὐπρεπέστατον τὴν ὄψιν ὑπάρχοντα, καὶ οὕτω κρυφίως αὐτῷ ἐπεμίγνυτο. Ἐφ' ᾧ καὶ καταργάζεται ὁ βασιλεὺς ἅτε τῆς βασιλείδος τὸν Μιχαὴλ εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον σπουδούσης ἀναγαγεῖν. Βραδυθανάτοις δὲ φαρμάκοις κατεργασθεῖς, καὶ χρόνον συχρὸν κείμενος κλινοπέτης, ὅλη ψυχῇ ἐπεκαλεῖτο τὸν θάνατον. Κατὰ δὲ γε τὴν μεγάλῃν πέμπτην τὰς βόγας τῶν συγκλητικῶν ποιησάμενος, καὶ ἐπιθυμήσας λούσασθαι

κατὰ τὸ ἐν τῷ μεγάλῳ παλατίῳ βαλάντιον, καὶ εἰσελθὼν οἰκτρῶς ἀποπνίγεται ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Μιχαήλ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τοῦ λουτροῦ. Κατὰ ταύτην μὲν οὖν τὴν νύκτα μηνύεται ὁ πατριάρχης Ἀλέξιος ὑπὸ τοῦ βασιλέως θῆθεν Ῥωμανοῦ. Ἄλλ' ὁ πατριάρχης ἐλθὼν αὐτὸν μὲν εὐρίσκει νεκρὸν, ἡ δὲ βασίλισ Ζωὴ ἐν τῷ χρυσοτρικλινίῳ προκαθίσασα ἐξάγει τὸν Μιχαήλ, καὶ καταναγκάζει τὴν πατριάρχην ἱερολογῆσαι τοῦτον αὐτῇ. Ὁ δὲ πατριάρχης ἐπὶ τῷ πράγματι ἐκπλαγείς τὴν ἱερολογίαν, ὡς εἰκός, ἐνεδοίαζεν. Ἔβλεν τοι καὶ ὁ Ἰωάννης σὺν τῇ Ζωῇ ἢ μὲν χρυσοῦ λίτρας τῷ πατριάρχῃ, ἢ δὲ ὁμοίως τῷ κλήρῳ ἐπιδοῦς ἐπεισε ἱερολογίαν ἀξιῶσαι αὐτούς. Καὶ ὁ μὲν Ῥωμανὸς ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ νεοωργηθείσῃ ἐκκλησίᾳ θάπτεται τῆς περιβλήτου.

patriarcham adigit ut eum sibi maritum sacris precibus conceptis jungeret. Patriarcha rei novitate perculsus, sacrasne preces illas eis impertiretur, non abs re dubitabat. Quapropter Joannes et Zoe quinquaginta libris auri patriarchæ totidemque clero donatis persuaserunt homini ut matrimonium ipsorum consecraret. Romanus in dedicata ab se spectatissimæ ecclesia sepelitur.

Κρατεῖ δὲ ὁ Μιχαήλ σὺν τῇ Ζωῇ ἔτη ζ'. Ἄλλ' ἡ Ζωὴ αὐτῇ ἐπιζῶσα τῷ Μιχαήλ ἀντὶ δούλου κερῆσθαι ἀστοχεῖ τοῦ σκοποῦ. Ὁ γὰρ Ἰωάννης δραστήριος ὢν, καὶ δεδιώς περὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, πάντας μὲν τοὺς προσόντας αὐτῇ θαλαμηπύλους, καὶ μὴν καὶ τὰς οἰκειοτάτας θεραπαινίδας ἐξ αὐτῆς ἀποσπᾷ, καὶ οὐδὲ τὸ τυχερὸν παρ' αὐτῆς ἐνεργεῖται εἰ μὴ γε κατὰ γνώμην Ἰωάννου. Οὗτος μὲν οὖν καὶ τὸ ὑπήκουον ἐξημέροισιν παντοίως καὶ πάντα μετεχειρίζετο. Ὅτι δὲ τὰ γεγονότα οὐκ ἀρεστὰ ἦν τῷ Θεῷ, δέδοικται καὶ ἐκ προοιμίων αὐτῶν· κατὰ γὰρ τὴν εἰς ὦραν τῆς ἁγίας μεγάλης Κυριακῆς χάλαζα κατηνέχθη ἀφόρητος καὶ γενναία, ὡς συντριβῆναι μὴ μόνον τὰ δένδρα, τὰ τε κάρπιμα καὶ τὰ ἀκαρπα, ἀλλὰ δὴ καὶ οἰκίας καταπεσεῖν καὶ ναοὺς. Γέγονε δὲ καὶ χύσις ἀστέρος κατὰ τὴν μετὰ τὸ Πάσχα Κυριακὴν, περὶ ὦραν τρίτην τῆς νυκτός, τῇ ὑπερβολῇ τῆς λαμπρότητος τοὺς ἀστέρας πάντας ἀποκαλύψαντος ὡς καὶ ἥλιον ἀνατεῖλαι δοκεῖν· ὁ μόντοι βασιλεὺς ἐλήφθη δαιμονίῳ, ὃ καὶ σεμνολογοῦντες οἱ περὶ τοῦτον μανικὸν ἀπεκάλουν νόστιμα. Καὶ παρέμεινε τὸ τοιοῦτον ἄχρι τέλους τῆς αὐτοῦ βιοτῆς.

retur. Itidem imperator malo correptus est genio, regentes insaniam quamdam animi vocabant. Neque malum hoc ipsum ante finem vitæ missum fecit.

Κατ' ἐκείνο δὴ καιροῦ καὶ τοιοῦτόν τι συνέβη ἐν τῷ θέματι τῶν Θρακησίων. Βαράγγων διεσπαρμένων γυναῖκά τις ἐγγυρῶν εὐρών ἐπ' ἐρημίας ἐπειράτο τῆς σωφροσύνης αὐτῆς, ὡς δὲ οὐκ ἐπειθε, καὶ βίαν ἦδη ἐπήγευ. Ἡ δὲ τὴν ἀκινάκην σπασαμένη τοῦ ἀνδρὸς παῖει κατὰ καρδίαν τὸν Βάραγγον, καὶ εὐθὺς ἀναίρει. Τοῦ δὲ ἔργου διαδοθέντος ἐν τῇ περιχώρῳ, συναθροισθέντες οἱ Βάραγγοι τὴν τε γυναῖκα στεφανοῦσι καὶ τὴν ἀπασαν εὐσίαν τοῦ βιαστοῦ ταύτῃ δίδωσι, κάκεινον ἀταφον ῥίπτουσι.

Τότε δὴ καὶ σεισμοῦ γενομένου κακῶς ἐπάθε τὰ Ἱεροσόλυμα, ταθηγκώτων ἀνθρώπων πολλῶν ἐν τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν καὶ οἰκιῶν συμπύρωσι, σειομένης τῆς γῆς ἄρις ἡμερῶν μ'. Τῷ δὲ γε Σεπτεμβρίῳ

nam cum eo consuetudinem habuisset, operam dedit ut imperator e medio tolleretur, in hoc solum intenta, ut Michaelum ad imperatoriam dignitatem eveheret. Romanus venenis lentum exitium afferentibus confectus, ubi diuturno tempore in lectulo decubuisse, toto pectore nihil expetebat aliud quam ut hac vita fungeretur. Denique magna quinta feria distributis in patres conscriptos muneribus, quas rogas vocant, cum magni Palatii balneum lavandi causa ingressus fuisset, a Michaeli sociis in balnei labro miserabiliter suffocatur. Eadem nocte Alexius patriarcha Romani imperatoris nomine in regiam arcessitur, quam ingressus imperatorem exstinctum invenit; Zoe vero imperatrix in aureo triclinio sedens Michaelum producit, et patriarcham conceptis jungeret. Patriarcha rei novitate perculsus, sacrasne preces illas eis impertiretur, non abs re dubitabat. Quapropter Joannes et Zoe quinquaginta libris auri patriarchæ totidemque clero donatis persuaserunt homini ut matrimonium ipsorum consecraret. Romanus in dedicata ab se spectatissimæ ecclesia sepelitur.

Ejus loco Michaelus Imperare cœpit cum conjuge Zoe annis septem, quæ cum se Michaelo mancipii loco speraret usuram, instituto ac spe sua frustrata est. Joannes enim Michaeli frater, vir industrius et rerum gerendarum peritus, qui fratris incolumitati metueret, omnes Zoæ cubicularios una cum ancillis ipsi maxime familiaribus ab ea removit, ne minimum quidem aliquid citra voluntatem et arbitrium suum ab ea geri permitteret. Idem subditorum animos variis modis blande tractando fratri conciliabat, et omnium administrationem in se suscipiebat. Non tamen ea quæ in Romanum commissa fuerant, grata Deo fuisse, de ipsis initiis imperii Michaeli certis argumentis colligi poterat. Nam hora undecima sacrosanctæ magnæ Dominicæ grandine tam intolerabili pluit, ut non arbores tantum frugiferæ sterilesque confringerentur, sed domus etiam cum templis dejectæ corruerent. Præterea sideris trajectio, Dominica post Paschatis festum, hora tertia noctis accidit; cum quidem illud sidus amplitudine fulgoris sui cunctorum aliorum siderum luminibus officeret ac sol ipse oriri videretur, quam rem familiares ipsius honestiore vocabulo

Accidit eo imperante Thracensium in finibus hujusmodi quiddam. Dispensis per illam regionem in hiberna Barangis, forte quidam mulierem indigenam in solitudine nactus ei stuprum inferro conatus est. Ea vero ipsiusmet aciuace correpto in cor Barangum ferit ac statim interficit. Quod factum ubi per viciniam innotuisset, coivere Barangi cæteri, mulierique coronatæ facultates illius omnes, qui pudicitia ipsius afferre vim voluerat, donarunt, cadavere militis citra sepulturæ honorem abjecto.

Tunc et Hierosolyma terræ motu misere afflictæ fuit, quod in ipsis templorum ædiumque ruinis ingens hominum multitudo opprimeretur, terra dieu ad quadragesimum usque succussa. Anno

mundi 6543, indictione tertia, columna ignea versus ortum conspicienda est, veritas ad meridiem inclinante; quo ipso die Saraceni Myra depulerunt, aliaque nonnullae calamitates Romanis acciderunt. Ceterum Michaelis imperator delictorum in Romanis summa per omnem vitam deplorare non desinebat, ne Deum bonis operibus, monasteriis condendis, benignitate in egenis placuisset. Ea vero profuissent illi, si quidem abieceret imperium, cuius gratia molitus ea facinora fuerat, et adultera repudiata privatus peccatum suum deplorasset. Nunc ille nihil horum agens, sed Zoæ consuetudine usens, imperium mordicus retinens, de publicis bonis in speciem beneficia quaedam praestans, eoque pacto veniam se consecuturum sperans, numen divinum et mentis expertus et iniustum esse putabat, quod alienis opibus redimi poenitentiam poteretur.

316 Eodem tempore terrae motum in Bucellariis hiatus subsecuti sunt, quibus integrae quinque villae sunt absorptae. Parum etiam absuit quin eo Nicephorus praeses, imperatoris Constantini eunuchus, illis in locis degens periret: verum praeter spem evitato periculo, rarus vitae solitariae se dedit. Cum autem magna quaque siccitas invidisset ac tota sex mensibus non pluisset, supplicatum est a fratribus imperatoris, Joanne sacrum manille, magno domestico scriptam ad Angarum Christi epistolam sacrarumque cuniarum fascias gestantibus; peditesque a magno palatii usque ad Blachernas processerunt. Sed tantum absuit ut plueret, ut etiam ingens grando delata vehementi eum impetum arbores quam tegulas urbis comminueret. Michaelis ubi malo a genio pejus in dies exagitaretur, in quavis regiones et insulas presbyteris quidem singulis nummos aureos binos, monachis vero unum misit, licet irrito studio, quod malum augeteretur ac morbus aquae intercutis accederet. Quamobrem Thessalonicae profectus imperator ibidem degens, et ad egregii martyris victorisque certaminum Demetrii supplicum assiduo versabatur, ut eo malo liberaretur: quippe de mundanis rebus omnino sollicitus non erat quod eas Joannes ipsius frater administraret. Interea continuo Deus orbem universum quassabat, quem alia quoque terriculamenta formidolosum reddebant, in caelo cometarum exortus, in aere venti et impetuosae pluviae, in terra succussiones gravesque commotiones; quae omnia portendebant non multo post eorum finem appetiturum qui tum rerum perturbatur. Imperatoris quidem frater Joannes magistratus venales habebat, et malis insidiis orbem terrarum implebat. Nam ipsius quoque culpa factum est ut Bulgari a Romanis delicerent: quippe Basilus imperator species quasdam fructuum a Bulgaris exigi debere tributum nomine voluerat, quem morem hanc exactione in aurum commutata Bulgaria occasionem defectionis praebuit.

Tandem Michaelis vita functo, tanquam hereditario iure universa potestas ad Zoem imperatricem

Α μηνι, ζσμγ' έται, Ινδικτιώνος τρίτης, πύρος Ιθαίνετο στύλος κατά την όψαν, την κορυφήν κακολλημένην φέρων προς μεσημέριαν· καθ' ην ημέραν καὶ οἱ Σαρακηνοὶ ἦσαν τὰ Μύρα, καὶ ἄλλα δὲ θινὰ πολλά συνέβησαν. Ὁ μόνος βασιλεὺς Μιχαὴλ πᾶσαν ἀποὺ τὴν ζωὴν ἀπεκλειόμενος ἦν τὴν εἰς τὸν Ῥωμανὸν ἀμαρτίαν, τὸν Θεὸν ἱλασάμενος δι' ἀγαθοεργῶν καὶ κτίσεως μοναστηρίων, καὶ ἄλλας δὲ πρὸς τοῦτους πράξεις ἐπέλει χρηστάς. Ἀθεοὶ δὲ ἀνύσμοι ἂν ἦσαν, εἰ τὴν βασιλείαν τε ἀπέρριψε δι' ἣν τὰ τοιαῦτα κακὰ, καὶ εἰ τὴν μοιχάδα ἀπόσωτο καὶ καθ' ἑαυτὸν ἀπεκλείετο τὴν ἀμαρτίαν. Τοῦτον δὲ μηδὲν πεπραχός, ἀλλ' ἐκεῖνη συνὴ καὶ τῆς βασιλείας ἀντεχόμενος, κάκ τῶν δημοσίων καὶ κτηνῶν τὰς δοκούσας εὐποίας ἀποπληρῶν, κἀντεῦθεν νομιστῶν τυχεῖν συγχωρήσεως, ἀνόητον διελογίζετο τὸ θεῶν καὶ ἀδίκων, ἀλλοτριεῖς χρήμασιν φουόμενος τὴν μετάνοιαν.

Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ καὶ σεισμοῦ γεγονότος χάματα γέγοναν ἐν Βουκελλαρίοις, καὶ καταπάθησαν χωρία πέντε. Ἐνθα καὶ Νικηφόρον πρόεδρον τοῦ Κωνσταντίνου βασιλέως εὐνοῦχο διατρίβοντα μικροῦ δεῖν κινδυνεῦσαι συνέβαιεν ἂν, διαφυγόντα δὲ παρ' ἐλπίδα τὸν κίνδυνον ἀποκαρῆναι μοναχόν. Τηνικαῦτα δὲ καὶ αὐχμοῦ γεγονότος ὡς ἐπὶ μῆνας ἕξ μὴ καταβῆσθαι ἕτερον, λιτανείας ἐποίησαν οἱ τοῦ βασιλέως ἀδελφοί, καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης τὸ ἅγιον εἰδάσταζε μαγδῆλιον, ὁ δὲ μέγας δομέστικος τὴν πρὸς Ἀβγαρον ἐπιστολὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ ἅγια σπάργαντι. Καὶ περὶ οὐδὲσαντες ἀπὸ τοῦ μεγάλου παλατίου ἀφίκοντο μέχρι τῶν Βλαχερνῶν. Οὐ μόνον δὲ οὐκ ἔβρεξεν, ἀλλὰ καὶ χάλιασιν παρμεγέθεις καταβραχέλας συνέτριψαν τὰ τε δένδρα καὶ τοὺς κεράμους τῆς πόλεως. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς, κατατεινόμενος ὑπὸ τοῦ δαίμονος ἐπὶ πλῆον, ἐπεμφεν ἐν τοῖς θέμασι καὶ ταῖς νήσοις τοῖς μὲν πρεσβυτέρους ἀνά νομισματα β', τοῖς δὲ μοναχοῖς ἀνά νομισματα ἕν· ἐπὶ πλῆον τὸ κακὸν ἐπετεινέτο, συνεπιλαδομένης καὶ νόσου ὕδρωπικῆς. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ βασιλεὺς διετρίβε τῇ Θεσσαλονικῇ ὡς τὰ πολλά, προσλιπαρῶν τῇ τάφῳ τοῦ καλλινίκου Δημητρίου τοῦ πάθους ἕνεκεν· τῶν γὰρ κοσμικῶν πραγμάτων οὐδαμῶς ἐπρόντιζεν, ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τούτων διοικουμένου. Ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ συνεχῶς τὴν οἰκουμένην ὁ Θεὸς ἔσειε, καὶ δειμάτα κατείχον αὐτῆν, ἐν ὧρανῶ μὲν κομητῶν ἐπιτολαί, ἀνεμοὶ ἐναέριοι καὶ δυμβροὶ θαλάσσιοι, ἐν γῆ δὲ βροταμοὶ καὶ χλόνοι· ἃ δὴ καὶ προεμήνηον τὴν μετ' οὐ πολὺ γενησομένην τῶν κρατούντων καταστροφὴν. Ὁ τοιοῦτος δὲ Ἰωάννης ὄντιος τὰς ἀρχὰς ποιούμενος μυρίων χακῶν τὴν οἰκουμένην ἐνέπλησε. Διὰ γὰρ τοῦτα καὶ τοὺς Βουλγάρους ἀντιστῆναι πεποίηκε· τοῦ γὰρ Βασιλείου ἐν εἶδει τισὶ τὴν ἀπατηθῆναι ποιουμένου καθ' ἃ δὴ καὶ ὁ Σιμοὴλ, ὁ Ἰωάννης οὗτος διὰ νομισμάτων εἰσαμοφ' ἔρει αὐτοῦς, ἔθεν καὶ εἰς ἀποστασίαν ἐχώρησαν.

Τοιοῦτω δὲ τέλει χρησαμένου Μιχαὴλ, τὸ πᾶν περίεστη κράτος ὡς εἰς κληρονομὸν τὴν βασιλείαν.

Ζωήν. Ἄβτη δὲ διαλογισαμένη ὡς οὐκ ἂν ποτε τὰ Δ κοινὰ διεξάγειν μόνη δύναιτο, τὸν τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ ὁμώνυμον ἀνεψιὸν, Καίσαρα ὄντα, πρὸς δὲ καὶ δραστήριον εἶναι δοκοῦντα, εἰσποιήτην προσλαμβάνει υἱὸν, καὶ βασιλεῖα τοῦτον ἀναγορεύει, κρητήσαντα δὲ ὡσεὶ μῆνας δ', ὄρκους πρότερον αὐτὸν καταδεσμήσασα ὡς κυρίαν ἔχειν αὐτὴν καὶ μητέρα καὶ μὴ παρεμποδίζειν ἐφ' οἷς ἂν καὶ ἄλλως διαπράττεσθαι βούλοιοτο. Καὶ αὐτὸν δὲ πρότερον ὄρσαντοτρόφον ἐκποδῶν ἐποίησατο, καὶ Κωνσταντῖνον ὡσαύτως τὸν δομέστικον τῶν σχολῶν τῆς ἀρχῆς ἀπιστήρησεν. Κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν καθ' ἣν ἀνεδαίτο τῷ διαζήματι ὁ Μιχαὴλ, σκοτώσεται καὶ ἰλιγγω ληφθεὶς ἐγγὺς ἡλιέ που πεσεῖν, μόλις δὲ ἀνακαλεῖται μύροις καὶ ἀρώμασι. Καὶ δε αὐτίκα θωρακίς περιποιεῖται τὴν σύγκλητον. Μεταπέμπεται δὲ τῆς ἐξορίας καὶ Κωνσταντῖνον τὸν δομέστικον, καὶ οὕτω δῖθεν ἐν βεβαίῳ δόξας ἐστάναι παρευθὺς πίπτει. Γράμμασι γάρ τοῦ ὄρσαντοτρόφου καὶ βουλαῖς τοῦ δομέστικου, λεγόντων μὴ πιστεύειν τῇ βασιλίδι, ὡς ἂν μὴ κάθοι ὅσα δὴ καὶ Μιχαὴλ καὶ Ῥωμανὸς γοητείας ἔτε παρ' αὐτῆς καταργασθέντες, διεγείρεται καὶ ἐπιβουλήν κατ' αὐτῆς μελετᾷ. Θέλων δὲ καὶ τὸν λαὸν ἰδεῖν, εἰπερ εὐνοικῶς πρὸς αὐτὸν διάκειται, καὶ οὕτως ἐπιχειρήσας τῇ ἐπιβουλῇ, καλεῖται γενέσθαι προέλευσιν. Ἐφ' ἣ καὶ πάντας ἰδὼν ὡς εἰ δυνατὸν καὶ τὰς ψυχὰς προῖναι χάριν τιμῆς αὐτοῦ καὶ λαμπρότητος, ἔκτεται τῆς ἐπιβουλῆς. Νυκτὸς οὖν καταστῆ τοῦ θρόνου καὶ ἐξορίζει αὐτὴν εἰς Πρίγκιπον, καλεῦσας τοὺς ἀποκομιζοῦσι καὶ τὰς τρίγας αὐτῆς ἀποκαίρει καὶ πρὸς αὐτὸν αὐτὰς ἀγαγεῖν. Γίνεται ταῦτα, καὶ ἀναφορὰ διὰ τοῦ ἐπάρχου τῷ λαῷ ἀναγινώσκεται ἐν τῷ τοῦ Κωνσταντῖνου φόρῳ, περιέχουσα ὅτι Κακόνους ἡ Ζωὴ περὶ τὴν βασιλείαν μου εὐρεθεῖσα ἐξορίζεται παρ' ἐμοῦ· ὁμοίς δὲ εἰπερ εὐνοικῶς διάκεισθε πρὸς με, μᾶλλον ἀξιώθητες τιμῶν. Καὶ παραχρῆμα φωνῇ ἑξακούεται οὕτω λέγουσα· « Ἡμεῖς σταυροπάτην Καλαφάτην βασιλεῖα οὐ θέλομεν, ἀλλὰ τὴν κληρονόμον καὶ μητέρα ἡμῶν Ζωήν. » Ἀλλὰ καὶ τοῦτο πρὸς τοὺς ἄλλοις ἐδῶν· « Ἀνασκαφεῖται δὲ ὅτι τῷ Καλαφάτῳ. » Καὶ λαβόντες τὰ παρατυχόντα ξύλα παρὰ τοῦ ἐπάρχου φέρονται· καὶ δε φωνῇ χρησάμενος μόλις διασώζεται. Ὅ δὲ λαὸς εἰς τὴν ἐκκλησίαν καταλαθῶν ἰδυσφῆμαι καὶ μῆλα τὴν βασιλεῖα, ἀνεκαλεῖτο δὲ τὴν Ζωήν δι' ἡ ψυχῇ. Μετὰ δὲ ταῦτα πρὸς τὸ παλάτιον ἔρχονται, καταγαγεῖν τὸν βασιλεῖα βουλόμενοι. Ὅς καὶ ποτηθεὶς ἤγαγε τὴν Ζωήν, καὶ ἀποδύσας αὐτὴν ἐκ μοναχικῆ βασιλικῆς ἐκόσμησε περιβλήμασιν. Εἶθ' οὕτως τῷ λαῷ ἐκηρυχθεῖσας καὶ μηδὲν ἐνύσας (ὄβρισε γὰρ μᾶλλον ἐπιλύετο καὶ λίθοις καὶ τόξοις ἐβάλλετο), ἔγνω δεῖν ἐν τῇ μονῇ Στουδίου ἀπαλθεῖν. Ὅ δὲ δομέστικος οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν, ἀλλὰ γενναίως ἀντιστήναι παρέπεισε καὶ ἡ ὑπερισχῶσαι ἢ βασιλικῶς ἀποθανεῖν. Ἐτοιμάζονται ὡς εἶχον δυκόμεως. Τριχῇ οὖν οἱ τοῦ δήμου διαιρεθέντες, ὡσπερ δὴ καὶ οἱ περὶ τὸν Μιχαὴλ, κατ' ἄλλήλων ἐχώρουν. Ἦθδεν τοι καὶ ἐκ τοῦ δήμου πίπτει λαὸς οὐκ

restitit. Ea vero cum deliberatione secum habita non posse se solam administrare rem publicam animadverteret, imperatoris Michaeli cognominem et sororis filium, qui Cæsar designatus erat et industriam artibusque rebus gerendis esse videbatur, adoptatum sibi adjungit, ac filium imperatoremque renouari curat. Præfuit rebus menses ad quatuor. Præsumptum imperio potiretur, Zoe sacramentis eum obscripsit, ut polliceretur se loco domini ac matris rem habiturum, nec ulla re futurum impedimento quominus illa quæ vellet, §17 quoque pacto collibitum esset, omnia gereret. Præterea Joannem pupillorum alumnum ab administratione mox ab initio removit, Constantino quoque domestico scholarum magistratu abrogato. Michaelus ea ipsa, qua diademate cingebatur, hora oculorum caligatione ac vertigine correptus parum absiit quin collaberetur, vixque tandem unguentis et aromatibus relectus est. Corona positus mox largitionibus sibi senatum conciliat. Cumque Constantinum domesticum ab exsilio revocasset, seque jam in iusto consistere putaret, subito corruit. Persuasus enim Joannis pupillorum alumni litteris et domestici consiliis, qui dicerent fidem imperatrici non habendam, ne usuenirent eadem ipsi quæ Michaelus et Romanus perpassi fuissent, quos illa veneficiis sustulisset, excitari se contra illam passus est, ut ejus vitæ insidiaretur: cumque populi quoque leptare vellet animos, ut cognosceret an illius aliqua foret in se benevolentia, qua perspecta struere pergeret insidias, processum publicum institui jubet, ip quo cum eam in omnibus alacritatem perneret, ut ei fieri posset, etiam animas ac vitam pro ipsius honore dignitateque profunderent, ad moliendas insidias sese comparat. Itaque noctu solio dejectam principum ablegat ubi exsularet, imperato deportantibus ut capillos ei raderent et eosdem ad se deferrent. His ita gestis, prefectus urbis actorem relationem ac populum de scripto nomine imperatoris in Constantini fori verbis hujusmodi recitat: « Zoen, quod eam imperio meo malitiose insidiatam esse deprehenderem, solum vertere jussi. Vos, siquidem in benevolentia erga me perstitistis, honores consequemini. » Tum vero vox quædam hujusmodi subito exaudita est: « Nos proculcatorem crucis Calaphatem imperatorem habere nolumus, sed Zoen matrem nostram et imperii hæredem. » Clamatum etiam inter alia: « Evertantur ossa Calaphatæ. » Mox correptis saxis et quibusvis lignis prefectum urbis petunt; qui arrepta fuga vix salutis suæ consulere potuit. Inde occupato templo concivibus populus imperatorem gravissimis proscindebat, totoque animi studio Zoen nomen inelamabat. Utque deturbarent imperatorem, ad palatium contendebant. Is vero metu percussus Zoen in populi conspectum adductam et monastico habitu exutam imperatorio rursus amictu exornavit. Deinde ad populum conclone habita, cum nihil obtinisset (magis enim quam antea

evulmeliosis cum dicitur aspergebant et saxis sagittisque petebant), in Studii mansionem cedendum statuit. At vero Constantinus scholarum domesticus id eum facere non sinebat, sed hortabatur ut animo forti et generoso semet opponeret, ac vel obtinendam **318** esse victoriam statueret vel imperatorie occumbendum. Hoc modo pro viribus utrinque instructi, tripertitis agminibus tam populares quam Michaeli defensores contra se invicem tendebant. Itaque de populo numerus haud exiguus ipsi armatis opponerentur. Ad extremum tamen cives ob multitudinem superiores facti palatiumque perfractis foribus ingressi sunt. Cumque mox aurum in secretis repositum diripuisent, adversus imperatorem perrexerunt; qui rebus omnino desperatis ad Studii mansionem fuga se contulit et cum avunculo suo rarus est.

Ita rursus imperatrix Zoe cum sorore Theodora præficitur, quæ ubi populo gratia initio egisset ejus benevolentiam nomine quam erga se declarassent, continuo Michaelum inquiri debere visum fuit. Populo autem voces hujusmodi magnis clamoribus ingeminante: « In crucem agatur, oculis spoliatur, » Zoe quidem miseratione commoveri erga ipsum videbatur, Theodora vero præfectum urbis ac vulgus hominum concitabat ut ad querendum utrumque cursim pergerent. Eos illi cum adesse persentiscerent, in adyta templi confugere, sed irrito conatu: nam inde abrepti pedibusque per forum tracti, jussu Theodoræ in loco qui Sigma dicitur excæcati sunt. Ab eo tempore cum germana sorore Theodora Zoe propemodum uno mense rem publicam et senatum administrabat magna cum laude; cum efficeret ut more pristino abolito magistratus ubique sine pretio concederentur, qui venales antea fuerant.

Hinc deliberatum quo pacto Zoe cuidam matrimonio legitimo jungeretur, qui per id conjugium ad culmen imperatorium perveniret. Cogitabat autem illa Constantino nubere, qui Artobclines vocabatur; erat enim is formæ venustate præstans, et cum Zoe clanculum consensere perhibebatur. Sed Constantinum uxor legitima veneno propinato de medio sustulit, non quod maritum odisset, sed quod ejus consuetudine se deinceps carituras videret. Hoc ubi accidisset, Monomachum imperatrix ab exsilio revocat, quem Joannes orphanotrophus exsilio multaverat et Mitylenæ se continere jusserat: nam vulgo rumor diditus fuerat, futurum ut aliquando ille imperaret. Id Scyllitzes de Monomacho memoriæ prodidit. Ab aliis hoc quoque perscriptum est, submotis a gubernatione qui rerum antea potiebantur, imperatricem e Lesbo Monomachum recessivisse, relegatum eo jussu Michaeli, quod cum Imperatrice rem habere diceretur. Et quanquam prius a periculo amittendi oculos parum absuerat, tamen nunc revocatus matrimonio Zoæ legitimo copulatur, sacras preces ac vota concipiente **319** novæ Romæ presbyterorum principe, anno mundi 6550. Exordium imperii præclarum edidit, quod annis duodecim administravit. Rerum quidem bellicarum prorsus igna-

ὄλιγος, ἀσπίλοι ὄντες καὶ πρὸς ἕξφι παρατασσόμενοι. Πίπτουσι οὖν ὡσεὶ χιλιῶδες τρεῖς. Οἱ μὲντοι πολῖται διὰ τὸ πλῆθος ὑπερισχύσαντες καὶ τὰς πόλιν τοῦ παλατίου ἐκρήξαντες ἐντὸς εἰσέρχονται, καὶ ἀσπίκα τὸ ἐν σερπείοις χρυσοῖον ἐρπάσαντες καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ὀρμώσιν. Ὅ; δὴ καὶ ἀπογνοῦς φυγὰς πρὸς τὴν μονὴν τοῦ Στουδίου ἔρχεται, καὶ σὺν τῷ θεῷ αὐτοῦ ἀποκεῖρεται.

cæsus est, nimirum ad millia tria; quod inertes cives ob multitudinem superiores facti palatiumque

Προκάθηται οὖν καὶ αὐθις ἡ βασιλεὺς Ζωὴ σὺν τῇ ἀδελφῇ αὐτῆς Θεοδώρῃ. Καὶ πρῶτα μὲν εὐχαριστεῖ τῷ λαῷ δι' ἣν ἐνεδείξαντο πρὸς αὐτὴν εὐνοίαν. ἔπειτα δὲ καὶ σκέψας περὶ τοῦ Μιχαὴλ γίνεται. Τοῦ δὲ λαοῦ, « Σταυρωθῆτω, τυφλωθῆτω, ἀναδοῦντος, ἡ μὲν Ζωὴ συμπαθῆς αὐτῷ κατεφαίνετο. ἡ δὲ Θεοδώρα τὸν ἐπαρχὸν καὶ τὸ πλῆθος πρὸς αὐτοῦς πείθει δραμεῖν. Ὡς οὖν ἐκείνοι τῆς παρουσίας ἴσθοντο τοῦ λαοῦ, εἰς τὰ ἄδύτα τοῦ ναοῦ καταφεύγουσιν. Ἄλλ' ἐκείθεν ἀρπάζονται καὶ διὰ τῶν ποδῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ σύρονται, κατὰ δὲ γὰρ τὸ Σίγμα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκτυφλοῦνται, ὡς ἡ Θεοδώρα ἐνεσκηψεν. Ἐκτοτε οὖν κρατεῖ ἡ Ζωὴ σὺν τῇ αὐτεδελφῇ αὐτῆς Θεοδώρῃ ὡσεὶ μῆνα ἕνα. Κάντεθεν ἡ σύγκλητος τε καὶ τὸ κοινὸν διεητάτο καλῶς, ἀπριάτων τῶν ἀρχῶν ἀπανταχοῦ τελοῦμένων καὶ μὴ ὠνίων, ὡς πρὶν.

Γίνεται σκέψας ὥστε βασιλεὺς νομίμως τὴν Ζωὴν συζεύχθηναι. Καὶ ἡ μὲν ἀγαγεῖσθαι ἐθέλει Κωνσταντῖνον τὸν λεγόμενον Ἀρτοκλίην· ἦν γὰρ καὶ τὸ εἶδος εὐπρεπῆς, ἐλέγετο δὲ καὶ πλησιάζειν αὐτῇ. Ἄλλὰ τοῦτον μὲν ἡ σύνοικος, οὐκ ἠμισοῦσα μέλλουσα δὲ αὐτοῦ στερεῖσθαι, τοῦ βίου ἐξέγει φαρμάκους. Ἐνθεν τοι καὶ τὸν Μονομάχον ἀπὸ τῆς ἐξορίας μεταπέμπεται, παρὰ τοῦ ὀφθαλμοτροφῶν τὴν Μιτυλήνην κατακρίθηναι οἰκίει· ἐφημιζέτο γὰρ παρὰ πάντων ὡς ἐγκρατῆς ἴσται τῆς βασιλείας. Καὶ οὕτω μὲν τῷ Σκυλιτζῆ περὶ τοῦ Μονομάχου διεληπται, λέγεται δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τῶν κρατούντων ἤδη παρελθόντων Λισσίδην τῇ βασιλεῖδι μεταπέμπεται· ἐξώριστο γὰρ ἐκείθεν παρὰ τοῦ Μιχαὴλ ἀπὸ τῆς βασιλεῖδος συμφορέσθαι λεγόμενος. Ἐπανακλήγεται οὖν, εἰ καὶ οὐκ ἐστὶν παρὰ μικρὸν τὰς κόρας ἐκινδύνευσε. Συνάπτεται οὖν τῷ Μονομάχῳ νομίμως ἡ Ζωὴ, τῆς ἱερολογίας γενομένης παρὰ τοῦ πρώτου τῶν πρεσβυτέρων τῆς νεᾶς, ἐν ἔτει ςϡν. Καὶ τῆνικαῦτα προοιμίαν ἀγαθὴν ἀπάρχεται, κρατήσας ἔτη ἰβ'. Ἦν μὲν γὰρ ἀδαξῆς, ὡς φασί, τὰ πολεμικὰ, τοσοῦτον δὲ μεγαλοπρεπῆς καὶ μεγαλόδωρος ὡς πάντας ἐπαπολαῦσαι τῶν χαρίτων αὐτοῦ. Κατ' ἐκείνον δὴ τὸν καιρὸν ἐφάνη κομητῆς ἀπὸ τῆς ἐφῶς πρὸς τὴν δύσιν τὴν πορείαν ποιοῦμενος, καὶ ἐωρῆτο μῆνα ὄλον λάμπων. Προεμψυε δὲ οὕτως

πατὲρ ἔτος· ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ φανείς τὸς μελ-
 λούσας γενέσθαι κοσμικὰς συμφορὰς. Ὅρα γὰρ ἐπι-
 μετ' οὐ πολὺ πτάσι· ἐν Σερβίᾳ γέγονε. Γράφει οὖν
 ὁ βασιλεὺς τῷ ἄρχοντι Δυρραχίου. Καὶ δεῖ ἐπισυνά-
 ξαι· ὡσεὶ χιλιάδας ξ' εἰς Τριβαλῶν ἔρχεται, καὶ
 ἀνεπισημένους πᾶν τοῖς Σέρβοις προσβαλῶν ὡσεὶ
 χιλιάδας μ' ποιεῖ ἐκείσε πασεῖν καὶ στρατηγούς ζ'.
 Ἄλλὰ καὶ ὁ Μανιάκης Γεώργιος ἐν Ἰταλίᾳ διάγων
 (παρὰ γὰρ τοῦ Βασιλείου ἐκεῖσε προπεμφθεὶς ἔτυ-
 χεν), εἰς ἀποστασίαν χωρεῖ καὶ τὰ παράσημα τῆς
 βασιλείας ἐνδύεται καὶ εἰς Σερβίαν ἔρχεται. Μαν-
 θάνει περὶ τοῦτου ὁ βασιλεὺς, καὶ μὴ δυνθεὶς διὰ
 γραμμάτων μεταποιῆσαι αὐτὸν, χεῖρα βαρεῖαν ἀπο-
 στάλλει κατ' αὐτοῦ· ποδάγρα γὰρ ὁ βασιλεὺς συνε-
 χόμενος καὶ παρὰ δαιμόνιους ἀπαλοῖς κείμενος, δι-
 ἔαυτοῦ τοῖς τοιοῦτοις ἐπίστασθαι οὐκ ἠδύνατο. Πό-
 λεμος οὖν ἐν τῷ Ὀστροθύῳ συγκροτεῖται. καὶ αἰφνί-
 διον πέπτει τοῦ Ἰππου ὁ Μανιάκης, πολλὰ πρότερον
 τοῦ στρατοῦ κατατρέχων. Τέμνεται τὴν κεφαλὴν.
 Τῷ βασιλεὶ στάλλεται, καὶ μέγας ἐπὶ τούτῳ θρήνη-
 σος γίνεται.

quis et lecto afixus rebus hisce gerendis ipsemet
 paelio Maniaces ex equo subito lapsus est, et qui
 antea copias hostiles pervaserat, capite truncatus;

Ἄλλὰ καὶ Θεόφιλος· ὁ Ἐρωτικὸς στρατηγὸν ἐν
 Κύπρῳ, καὶ μαθὼν τὰ περὶ τὴν Καλαφάτην καὶ
 δεῖ σύγχυσις ἔχει τὰ πράγματα, τοὺς Κυπρίους
 ὑπανδύει καὶ εἰς ἀποστασίαν χωρεῖ. Ἄλλ' ὁ βα-
 σιλεὺς ἀποστασίας χεῖροῦται αὐτὸν, καὶ ἐν Ἰππο-
 θροῖᾳ θριαμβεύσας στολὴν ἐνδεδυμένον θήλειαν,
 καὶ πάντων ψιλώσας, ἀπέλυσε. Τότε δὲ, τότε καὶ ὁ
 πατριάρχης Ἀλέξιος καταλύει τὸν βίον, ἀναδιδάζε-
 ται δὲ ἀνε' αὐτοῦ Μιχαὴλ ὁ Κηρουλάρης, μονα-
 χὸς ὢν.

Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν καιρὸν καὶ οἱ Σκύθαι, τοῦτ'
 ἔστιν οἱ Ῥώσοι, διὰ τινα μικρὰν πρόφασιν κατὰ
 τῆς βασιλείδος ὀρμῶσι ἐπὶ τὴν βαρῆ. Καὶ ὁ βασι-
 λεὺς ὑπανδύει αὐτοῖς ἐν γε τῷ φόρῳ, καὶ οἱ τρα-
 πίντες ἐπαλινόστησαν, συμβολῆς γενομένης πλοίων
 κατααγέντων καὶ ὡσεὶ χιλιᾶδες δεκαπέντε περὶ τὴν
 γῆν ἐκθροσθέντων, εἰ καὶ κατὰ τινα κόλπων τριήρεις
 Ῥωμαϊκὰς ὠκουσι τὰ αὐτὰ πεπόνθησαι, τὸν ἀριθ-
 μὸν κ' καὶ δ' οὔσαι.

Ἐν ἔτει ς' φνβ', μηνὶ Μαρτίῳ θ', βουλευέται ὁ
 βασιλεὺς ἀπαλθεῖν εἰς προσκύνησιν τῶν ἁγίων μ'.
 Γίνεται οὖν δημοσία προπομπή. ἔρχεται περὶ τὸν
 Χριστὴν τὸν χαλκῶν. Καὶ τῆνικαῖτα τὸ πλῆθος
 εἰς ἀποστασίαν χωρεῖ· φωνὴ γὰρ ἐκ μέσου αὐτοῦ
 ἐξεχύθη λέγουσα· «Ἡμεῖς τὴν Σκλήραιναι βασι-
 λισσαν οὐ θέλομεν, οὐδὲ δι' αὐτὴν αἱ μάνναι ἡμῶν
 αἱ πορφυρογέννητοι Ζωὴ καὶ ἡ Θεοδώρα θανοῦνται.»
 Ταρχῶν οὖν ἐπὶ πλεον τὸ πλῆθος ἐξίτηι τὸν
 βασιλέα διαχειρίζεσθαι, καὶ φθόρος ἀν εὐθέως
 οὐκ ὀλίγος ἐγεγόνει, εἰ μὴ γε προκύψασαι ἀνοθεν
 αἱ βασιλισσαι τὴν τοῦ πλῆθους ὀργὴν καταστέρε-
 σαν. Ἐφ' ᾧ καὶ ἔκινον ὁ βασιλεὺς ἐν β-σιλείᾳ ὑπο-

rum fuisse perhibent, sed tamen liberalem ut om-
 nes benignitatis ipsius fructum perciperent. Con-
 spectus est id temporis cometa, qui ab oriente
 versus occidentem motu suo ferebatur totoque
 mense lucebat, altero post initum a Monomacho
 imperium anno. Portendebat autem calamitates
 illas mundi, quæ tunc imminebant. Quippe non
 ita multo post in Servia seditio concitata fuit,
 cujus compescendæ gratia litteras imperator ad
 Dyrrhachii præsidem dedit. His acceptis ille mili-
 tum ad sexaginta millia cogit, et cum illis Triballo-
 rum regionem ingressus Serviosque parum præ-
 denter adortus quadraginta hominum millia cum
 septem ducibus amittit. Præterea Georgius Mani-
 ces, qui degebat in Italia, missus eo jampridem
 ab imperatore Basilio, defectionem molitus est;
 ac sumptis insignibus imperii ad Servios sese
 contulit. His rebus cognitis imperator, qui litteris
 ad Maniacem perscriptis ab instituto non posset
 hominem avertere, validam manum adversus eum
 misit. Etenim imperator podagræ morbo præpedi-
 tus adesse non poterat. Conserto autem ad Strobium
 nuntio triumphus institutus est.

Idem Theophilus Eroticus, prætor Cypri, cum
 ea didicisset quæ Calaphatæ acciderant, resque
 Cpoli non parum habere turbarum cognovisset, ad
 seditionem Cyprius defectionemque sollicitando
 perpulit. Adversus eum misso imperator exercitu
 vivum hominem cepit, et sub triumphi specie in
 circo nudum, muliebri amictu indutum, omnibus
 denique facultatibus nudatum dimisit. Hoc tem-
 pore Alexius patriarcha naturæ debitum persolvit,
 in cuius locum Michaelus cognomento Cernarius,
 solitaria vitæ sectator, est substitutus.

Sub eodem imperatore Scythæ quoque, qui
 Russi sunt, de perexigua sane occasione magna
 classe urbem imperatoriam adorti sunt. Eis impe-
 rator in foro cum occurrisset, in fugam coniecti
 Rossi suam in patriam revertentur. Etenim in con-
 flictu eorum cum Romanis naves fractas hæud pau-
 cas una cum quindecim fere millibus hominum
 amiserant. Idem tamen incommodi Romanis etiam
 triremibus, numero viginti quatuor, in sinu quodam
 maris accidit, dum navigia Rossorum incautius
 persequuntur.

320 Anno mundi 6552, ad diem septimum Id.
 Mart. imperator suo quodam consilio supplicatio-
 nis causa iræ decrevit ad sanctorum quadraginta
 martyrum idem. Eo nomine publica processione
 instituta, cum ad Christi templum, quod est in
 Chalce, pervenisset, populus seditionem concitare
 cæpit. Auditaque vox est de media plebe quæ lu-
 jusmodi verba proferret: «Nos Sclerænam impera-
 tricem non tolerabimus, neque matres nostras pur-
 purigenas, Zoen ac Theodoram, ejus causa necari
 patiemur.» Hoc modo tumultu in plebe maximo
 concitato, ad necem imperator deposcebatur. Et
 secuta sane mox fuisset hominum cædes hæud exi-

gna, ut de loco sublimi prospectarent imperatrices ac multitudinis iracundiam blande compescissent. Hoc modo factum ut præter animi contentiam et invitus imperator in regiam revereretur. Secundum hæc eum quædam alie curæ mundanae excipiunt, atque inter motus et seditioes ceteras in Oriente coortas Leo quoque Tornicius, dignitate patricius Iberiæque prætor, tyrannidis affectatae crimen subiit. Quapropter magistratu locoque suo motus raditur. Eam rem Leo parum æquo animo ferens, militibus Adrianopolitanis, præsertim iis qui ab imperatore contemptim habitum fuerant, aliisque nonnullis qui rerum novarum erant avidi, magno numero collectis, imperator renuntiatur, et mox suis cum copiis urbem imperatoriam versus properat. Ei cum imperator opponere non posset exercitum, quem satis magnum non habebat, nec civibus urbanis sideret, quos animo erga se parum benevolo esse nosset, litteris ad Constantinum, quem rebus in Iberia gerendis præfecerat, datis imperat ut relictis rebus omnibus quas istic in manibus habebat, quanto cum exercitu posset maximo, Epolim sese conferret, Atque hoc quidem ille fecit; verum priusquam copiae ad urbem accessissent, non parum Tornicius turbarum dedit, tantopere conclusos in urbe de castris suis oppugnans ut imperator ipse propemodum sagitta confugeretur. Deinceps Arcadiopolim Tornicius cum suis est profectus, nec magno temporis interjecto spatio exercitus orientales adfuerunt. Eis Jasita dux cum imperio prædicatur, qui adversus auctorem defectionis movens suam illum in potestatem redigit. Hoc facto mox Leoni et Batanzæ cuidam oculi erouuntur, reliquorum bona publicantur.

Ab eo tempore non desierunt in oriente Turci, ad occidentem Patzinacæ prædas agere ac Romanos bello petere. Tuac et Romanus Boilus sublimem ad dignitatis gradum subito fuit evectus. Non cum festinus et urbanus esset, ipse notitiam imperatoris pervenit, et ab eo in pretio habitus consiliariis accensetur. Hinc tyrannidem affectans, **321** caute adjungit sibi quoscunque poterat. Sed his consiliis imperatori detectis, socii quidem conjurationis male accepti sunt, ipse vero æquum ad tempus nonnihil statu suo delurbatus ad altiora rursus rediit. Hoc tempore princeps Ægypti elephantum et camelopardalim ad imperatorem misit. Conatus est etiam Monomachus Patzinacas prorsus e medio tollere. Quapropter copias undecunque contractas adversus illos misit. Verum ingenti a barbaris clade accepta rursus alium imperator exercitum collegit. Non tamen ad pugnam ventum, sed ictum utriusque fœdus in annos 30; quibus a bello abstineretur. Cum autem monasterium imperator, quod Mangana vocant, exstrueret et absque ulla parcimonia pecunias publicas expenderet, tantam ad egestatem pervenit ut nullum non cavendum rationem excogitaret et exactiones absurdas inquireret. Itaque nonnullos homines injuncto ærario rei publicæ præfecit, qui suram ejus gererent; eoque facto pecunias iniquis reddituum accessionibus amplas congessit. Præterea

στρέφει. Μετά δὲ ταῦτα φρονεῖσι κοσμητικῆς ὑποπίπτει. Καὶ ἄλλαι μὲν ἀλλαγῶν κατὰ τὴν ἑω συμβαίνουσιν ἀντιστάσεις, καὶ Λέων δὲ Τορνίκιος πατρικίος, ὁ στρατηγῶν ἐν Ἰβηρίᾳ, ἐπὶ τυραννίδι διαβάλλεται. Παραλύεται οὖν τῆς ἀρχῆς καὶ ἀπειρεται. Ὁ δὲ μὴ εὐφύχως ταῦτα ὑπενεγκών, τοὺς ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ μᾶλλον ὅσοι παρεωραμένοι καὶ ἄλλως τινὰς νεωπερισμοὺς χαίροντας οὐκ ὀλίγους ἐπισυνάξας, βασιλεὺς ἀναγορεύεται καὶ κατὰ τῆς βασιλίδος χωρεῖ. Ὁ δὲ βασιλεὺς μὴ ἔχων ἀντιστήναι ἄτε δυνάμειος ἰκανῆς ἀπορῶν, γράφει τῷ ἐν Ἰβηρίᾳ προβληθέντι Κωνσταντίνῳ, ὅτι μὴδὲ τοῖς πολίταις ἐθάλῃει ἄτε μὴ διακεκλιμένοις εὐνοϊκῶς πρὸς αὐτὸν, τὰ ἐν χειρὶ πάντα καταλιπεῖν καὶ μετὰ δυνάμειος ὅτι πολλῆς εἰς τὴν βασιλίδά καταλαβεῖν. Ὁ δὲ καὶ γέγονε. Πρὸ δὲ γε τοῦ ἰθὺς αὐτοῦ οὐ μικρῶς ὁ Τορνίκιος τὴν βασιλείαν διετάραξε, τοσοῦτον καταπολεμησῶς ἐκ τῶν ἐκτὸς τοῦ ἐντὸς ὡς καὶ τὸν βασιλῆα τῶν γενέσθαι παρὰ μικρὸν παρανάλωμα. Ἐκτοτε οὖν πρὸς Ἀρκαδίου πόλιν ἔρχεται. Οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ ἐξ ἑώας τὰ στρατεύματα παραγένητο. Στρατηγὸς οὖν αὐτοῖς ἡ Ἰασίτης προβάλλεται. Κατὰ τοῦ ἀποστάτου χωρεῖ, χειρῶνται αὐτῶν καὶ παρευθίς αὐτὸν μὲν ἔκτυφλοῦσι καὶ Βατάζην τινὰ, τοὺς δὲ λοιποὺς δημεύουσι.

Μετὰ δὲ ταῦτα οὐ διέλιπον κατὰ γε ἀνατολὰς παρὰ Τοῦρκων καὶ κατὰ δύσιν παρὰ Πατζινάκων λεηλασεῖν καὶ πόλεμοι. Τότε καὶ Ῥωμανὸς ὁ Βολῶς ὑφύεται τὰ μέγιστα ἀστειὸς γὰρ περὶ τὴν γλιτταν ὄν καὶ εὐτράτελος γνωρίζεται τῷ βασιλεῖ, τιμᾶται, σύμβουλος καθίσταται. Εἶτα τυραννίδος ἐπιθυμῶν, ὑπέρχεται καὶ τινὰς, ὅσους ἠδύνατο. Ἄλλ' ἐφωράθη ταῦτα τῷ βασιλεῖ, καὶ οἱ μὲν συνημῶται πάσχωσι κακῶς, αὐτὸς δὲ πρὸς μικρὸν ὑποκατιῶν πάλιν ἐπανάγεται. Τότε δὲ καὶ παρὰ τοῦ τῆς Αἰγύπτου ἀρχόντος στέλλεται πρὸς τὸν βασιλῆα ἐλέφας ζῶν καὶ κρηλοπέδραλις. Τότε καὶ σπουδῆν ἔθετο τοὺς Πατζινάκας τέλειον ἀναλῶσαι. Στρατὸν οὖν πανταχῶθεν ἐπισυνάξας ἐκπέμπει κατ' αὐτῶν. Ἄλλὰ μέγα συμβαίνει κατὰ Ῥωμαίων ἐπιθεῖν τὸ ἀτύχημα. Ὄθεν καὶ ἕτερον αὐθις συλλέγει στρατὸν. Πλὴν σπονδὰς πρὸς ἀλλήλους τίθενται καὶ τὰ τοῦ πολέμου λύονται μέχρι τριακονταετίας. Πρὸς τοῖς τοῖς δὲ μοναστήριον τὰ Μάγγανα οἰκοδομῶν, καὶ ἀπειθῶς τοῖς χρήμασι χρώμενος, εἰς τοσαύτην ἔλασαν ἔνδειαν ὥστε καὶ πᾶσαν ἐπινοῆσαι διὰ τοῦτο κατηλείαν καὶ ἀτόπους εἰσπράξεις ἐφευρημένα. Φρονετικῶς οὖν ἀδίκους τοῦ δημοσίου ἐπιστήσας ἐξ ἀδίκων πόρων συνέλεγε χρήματα. Καταλύει δὲ καὶ τὸν Ἰβηρικὸν στρατὸν, ἀμφοῖν τὰς ὕ χιλιάδας ἀριθμούμενον, καὶ ἀντὶ στρατιωτῶν φόρους πολλοὺς ἀπὸ τῶν χωρίων ἐκείνων κορίζεται. Ἐνθεν τοι καὶ διὰ τὰς ἐκεῖνον κακίας καὶ ἀσωτίας τὰ τῶν Ῥωμαίων

πράγματα εις τὸ κατόπιν χωρεῖσιν, εἰ καὶ τινεσὶ τῶν αὐτοῦ μνημῆς ὑπάρχουσιν ἀξια. Ἡ γὰρ τῶν Μαγγάλων μονὴ καὶ οἱ ξενῶνες καὶ τὸ ἐπὶ τῇ Μιγάλῃ τοῦ Θεοῦ ἑκκλησίᾳ παρ' αὐτοῦ γενομένης ἐπιφανῶς οὐκ ἀμοιροῦσι. Δι' ἐνδειαν γὰρ μὴ δυναμένης ἱερουργεῖσθαι, ἐν σαββατοκυριαχοῖς γὰρ καὶ ταῖς ἐπισήμοις τῶν ἑορτῶν, τοῦτο οὖν ἰδῶν αὐτὸς καθ' ἑκάστην τοῦτο διὰ προσόδων γίνεσθαι φρονήσας, φαιδρύνει αὐτὴν καὶ λαμπρὰς ἀναθήμασι.

Κατ' ἐπιπέδον δὲ καιροῦ (90) καὶ λοιμικῆ νόσος ἐπὶ τοσοῦτον ἐπέσκηψεν ὥστε τοὺς ζῶντας ἐκφέρειν τοὺς τεθνεώτας μὴ δύνασθαι. Ἄλλὰ καὶ γάλαζα βήγνυται, μὴ ζῶσα μόνον ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπους αὐτοὺς ἀποκτείνουσα. Ὁ μόνος βασιλεὺς τῇ συνθήσει κακίστη νόσῳ, τῇ ποδῶν δηλονότι, κακοχευόμενος ἔκειτο ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ δομηθείσῃ μονῇ. Ὡς δὲ καὶ δι' ἑσπέρην τι σύμπτωμα ὁ θάνατος ἤγγισεν, ὁ τε λογοθέτης, ὁ πρωτονοτάριος καὶ ὁ κανικλείου, ἐπιφύμενοι περὶ τούτου, στέλλουσιν ἀγαγεῖν Νικηφόρον τὸν πρωτεύοντα. Ἐτυχε γὰρ τότε τὴν τῶν Βουλγάρων ἐξωσμένον ἀρχῆν. Ἀλλὰ τοῦτο γινόντες οἱ τῇ Θεωδώρα ὑπηρετούμενοι (ἡ γὰρ Ζωὴ προκατέλυσε τὸν βίον), εἰς τὸ παλάτιον αὐτὴν ἄγουσι καὶ ἀναγορεύουσιν αὐτοκράτορας. Ἐφ' ᾧ καὶ ἀποστελλόμενος κατέσχεον ἐν Θεσσαλονικῇ τὸν πρωτεύοντα. Κάκειθεν εἰς τὸ Θρακησίον ἄγουσι, καὶ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Κουζινὰ περιορίζουσιν. Ὁ μόνος Μοναμάχος θνήσκει καὶ παρὰ τῇ διαληφθείσῃ μονῇ θάπτεται.

Κρατεῖ λοιπὸν ἡ Θεωδώρα ἕτος ἐν, καὶ τηλικαῦτε προβάλλεται θυμῆτικον τῶν σχολῶν ἕνα τῶν εὐνούχων αὐτῆς ἐπὶ τῷ ἀναστῆλαιν τῶν Ἰούρων τῆν κατεδρομῆν, παραλύσασα τῆς στρατοπεδαρχίας Ἰσαάκιον τὸν Κομνηνόν. Ἐφάσε γὰρ ὁ Μοναμάχος ἐκείσε διαπεράσας τὰς Μακεδονικὰς δυνάμεις. Ἐν οὗς ἦν στρατηγὸς καὶ Βρυέννος, λόγος γὰρ παρὰ τοῖς Τούρκοις ἐφέρετο ὡς ὑπ' ἐκείνων καταλυθῆσονται μεθ' ὧν ὁ Ἀλέξανδρος τοῖς Πέρσας κατέλυσε. Ὀλην τὴν Ἰνδικτιῶνα θ' τοῦ 598 ἔτους βιώσασα ἡ βασίλισ ἀπέθανεν, εἰλεῦ νοσήματι περιπσοῦσα. Οἱ δὲ ταύτης εὐνοῦχοι ἀναβιβάζουσι Μιχαὴλ γέροντα τὸν στρατιωτικόν, ἀφικῆ δ.δρα δντα.

Κρατεῖ οὖν ὁ στρατιωτικὸς Μιχαὴλ ἕτος ἐν. Τοῦτο δὲ παύσειν οἱ εὐνοῦχοι ὡς ἀνευ αὐτῶν μηδὲν τι γίνεσθαι. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἐκ Βυζαντίου μὲν ὄρμητο, στρατιωτικὰ δὲ μόνον μεταχειριζόμενος ἀφῆκε τὴν παντάπασι καταθωπεύειν λαόν. Τότε δὲ, τότε συνήθως ἔρχονται οἱ ἐξ ἑφῶς μεγιστάνες, ὁ τε μέγιστος Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνός, ὁ κακαυμένος Κατακαλὼν καὶ Ἴεροι, ἐπὶ τῷ καὶ τιμῶν καὶ

A copiis Ibericis, quæ quinquaginta milibus hominum constabant, exauctoratis, militum loco de regionibus illis magna vectigalia collegit. Milites ubi dimissi fuissent, improbe nequitæque secerentes rem Romanam tanto detrimento assererent ut eos pessum irent. Quas iam tamen a Monomacho facta sunt digna quæ litterarum monumentis memoriæ prodantur. Nam illud, de quo diximus, monasterium, et excipiendis hospitibus extructæ ædes, et quod in Magna Dei ecclesia inst tuit. laudem merentur. Cum enim istæ res sacra peragi propter inopiam reddituum non posset extra quam singulis Sabbatis, diebus Dominicis aliisque festis insignibus, imperator hoc animadverso preventibus certis constitutis effecit ut eorum ibi singulis diebus perficeretur, ipsa etiam ecclesia splendidis ædificarij exornata.

B Exstitit hoc ipso Monomacho imperante tanta in urbe pestis, ut mortuis efferendis vivi non sufficerent. Grande quoque delapsa magno cum impetu non animalia modo, sed homines etiam interfecit. At imperator morbo sibi familiari, podagra nimium, afflicto in exstructo ab se monasterio decumbebat. Cumque propter malum aliud quoque mors appeteret, logotheta cum protonotario et caniciei præfecto re deliberata, qui Nicephoram primatem accesserant, mittit. Is Bulgaris cum imperio potestateque præerat. Verum famuli Theodoræ de hoc certiores facti (nam Zoe jampridem vita funta fuerat) eam in palatium deductam imperatricem renuntiarunt; missisque certis hominibus primatem Thessalonice interceptum abduci Thracesium curant et in Cuzine monasterium ineludi. Monomachus 322 autem mortuus in monasterio, quod ab ipso conditum fuisse diximus, sepelitur.

Imperium Theodora tenuit anno sexteni uno, quod ubi ocepisset, ex eunuchis suis quemdam domesticum scholarum constituit, qui Turcorum incursiones cohiberet, Isaacio Comneno, qui copiarum imperator erat, loco dignitateque sua submoto. Macedonicas quidem legiones jam ante Monomachus in Asiam trajecerat, quæ præter Comnenum etiam Bryennium prætozem habebant. Ejus rei causa fuerat, quod apud Turcos obtineret fama futurum ut ab his everterentur, cum quibus Alexander Persas superasset. Imperatrix Theodora cum nonam indictionem anno 6544 totam in imperio exegisset, intestini tenuis morbo correpta viveadi finem fecit.

Mox ejus eunuchi Michaelum, provecæ ætatis hominem, cognomento Militarem, ad dignitatem imperatoriam evehant, qui uno tantum anno rebus præfuit. Factum est autem hoc ab eunuchis eo consilio potissimum, ut citra ipsorum auctoritatem nihil in republica gereretur. Originem generis imperator ex urbe Byzantio ducebat, et rebus tantum militaribus deditus prorsus ad demutendos po-

(90) Cætera ad finem usque desunt in codice Vallicellano, quæ ex Augustano ac Bavarico edidimus comparata cum F.

puli animos ineptus erat. Sub initium imperii Michaeli proceres orientales, in quibus erant Isaacius Comnenus, dignitate magister, Catacalo Ambustus et alii, pro more prisco imperatorem adibant, ut ab ipso honores, dignitates consuetaque congrua impetrarent. Eos imperator potius contumeliis affectos quam ornatos ab se munerum vacuos dimisit. Quapropter in magno Dei templo sub jurisjurandi religione data et accepta fide, communique consensu et suffragatione Comneno imperatore designato, domum quisque suam discesserunt. His rebus cognitis imperator maximis largitionibus sibi civium animos itemque gravissimis execrationibus obstringit, ut uno consensu pollicerentur nunquam se Comnenum admissuros, ipso etiam senatu consilium hoc unanimemque consensum

approbante, ac scripto rem totam confirmante, quod imperium Michaeli propter ejus potentiam detrectare non auderent. Verum nihil hæc profuero; cum enim urbem Isaacius invaderet, imperator audito consilio patriarchæ imperio sponte sua cessit; quo facto Comnenus imperator est reuulsiatus. Is duobus annis rem publicam administravit.

Cumque consecutus imperium eo fuisset modo quo diximus, omnia fortitudini suæ accepta retulit, continuoque se imperatorio numismati sic insculpi curavit ut ense manu teneret, nequaquam totius rei gloria Deo ascripta. Patriarcham una cum iis quos conspirationis socios habuerat, plurimum honorabat; sed paulatim parcior esse cœpit, et superfluos ædium religiosis exercitationibus destinatarum redditus præcidit, relictis tantum iis quæ usibus hominum illorum sufficerent; quo facto docebat eos vitam inopem agendam esse, non deliciis affluentem. Cæterum patriarcha nimirum erga imperatorem confidens et audax, nonnunquam illum ad postulata quædam aliquanto duriora gravioraque parum propitium et facilem habebat. Quapropter cum pœnis diris subjecti, additis etiam comminationibus, hæc vulgo jactata verba profrens: « Ego te, furne, condidi, ego te destruiam. » Cepit etiam consilium induendi tinctos coccineo colore calceos, cum diceret ita pontifices prius factitare solitos, adeoque confirmaret idem juris in usurpandis illis sibi pontificem novi quoque sacerdotii non abs re vindicare posse: nihil enim esse discriminis inter regnum et sacerdotium volebat. Hæc ubi cognovisset imperator, potius aliquid in illum agendum quam expectandum ab eo statuens, hominem exsilio multat; dumquo moliretur a plius ut solio prorsus deturbaretur, diem suum patriarcha obiit. Quapropter imperator pœnitentia ductus honorifice illum in urbem deportari curavit; cum quidem universi vehementer ob prodigium quoddam obstupescerent. Nam dextra patriarchæ manus crucis in modum sic conformata, ut esse denuntiabat, immobilis mansit, per mortem corporis minime mutata. Suffectus est in ejus locum alius patriarcha, nimirum Constantinus præses et protovestiarius, cognomento Lichudes; cujus libentem ac munificam manum solertemque providentiam nemo non expertus fuit.

Secundum hæc Ungriæ Pæzinacarumque nationes turbas dedere, contra quas egresso cum copiis imperatore, cunctisque precem expetentibus, pars

ἀξιωμάτων καὶ τῶν συνήθων δωρεῶν παρὰ τοῦ βασιλέως τυχεῖν. Ἄλλ' αὐτοὺς κενὸς ἐκπέμπει, πλύνας μᾶλλον ὑβρεῖν αὐτούς. Ἐφ' ᾧ δόντες καὶ λαβόντες ὄρκου: ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ καὶ συμφωνήσαντες τὸν Κομνηνὸν ἀναγορεύουσι βασιλέα οὕκαδε ἀπέψασαν. Διὰ γούν ταῦτα ὁ βασιλεὺς δωρεαῖς μεγίσταις τοὺς πολίτας ἐμπέδοι, καὶ ἀραῖς βαρείαις συμφωνούντας μὴ προσδέξασθαι τὸν Ἰσαάκιον, τῇ βουλῇ ταύτῃ καὶ ὁμολογίᾳ καὶ αὐτῆς συγκλήτου κατατιθεμένης: τῇ γὰρ ἐξουσίᾳ πειθαρχοῦντες καὶ γράμματι τὰ αὐτὰ βεβαιούσιν. Ἄλλ' εἰς οὐδὲν ὤνησε ταῦτα· τοῦ γὰρ Ἰσαακίου ἐπιθεμένου, καὶ τοῦ πατριάρχου συμβουλευθέντος δῆθεν τῷ βασιλεῖ, αὐτὸς μὲν ἐξίσταται τῆς βασιλείας, ἀναγορεύεται δὲ ὁ βασιλεὺς: Ῥωμῶνων ὁ Κομνηνὸς Ἰσαάκιος, καὶ κρατεῖ ἐτη β'.

quod imperium Michaeli propter ejus potentiam detrectare non auderent. Verum nihil hæc profuero; cum enim urbem Isaacius invaderet, imperator audito consilio patriarchæ imperio sponte sua cessit; quo facto Comnenus imperator est reuulsiatus. Is duobus annis rem publicam administravit.

Τούτῳ μὲν οὖν τῷ τρόπῳ τὴν βασιλείαν ἀναξωσάμενος, καὶ τῇ αὐτοῦ ἀνδρείᾳ τὰ πάντα λογισάμενος, αὐτίκα τῷ βασιλικῷ νομισματι σπαθηφόρος διαχαράττεται, μὴ τῷ Θεῷ τὸ πᾶν ἐπιγράφας. Τὴν πατριάρχην τὰ μέγιστα τιμᾷ καὶ τοὺς συναρμένους αὐτῷ. Ἄλλ' φειδωλίας κατάρχεται, τὰ τῶν φροντιστηρίων περὶ τὰ ἀποκόπεται, μόνα τὰ ἐπαρκούντα τοῦτοις ἀφεῖς, ἀκτημοσύνην δῆθεν αὐτοῦς ἐκδιδάσκων, καὶ μὴ βίον εὐλαχισμένον ζῆν. Ὁ δὲ πατριάρχης ἐπὶ τῷ βασιλεῖ τὰ πλεῖστα θαρρῶν οὐκ εἶχεν ἐπικλιῆ ταῖς αὐτοῦ ἔστιν ὅτι αἰτήσῃ φορτικαί; ἅτε πολλάκις οὖσαι; οὐκοῦν ἐπιτιμίοι; ἀποτροπαιοῖς ὑποβάλλει αὐτὴν, καὶ μὴν καὶ ἀπειλαῖς, τὸ δημοκοπούμενον τοῦτο λέγων, Ἐγὼ σε ἐκτίσω, φοῦρην· ἐγὼ σε καὶ καταλύσω. Ἐβουλεύεται δὲ κοκκοθαφῆ περιβαλεῖν πίδα, τῆς παλαιᾶς ἱερουσῆνης φάσκων εἶναι τὸ τοιοῦτον ἔθος, καὶ δεῖν τοῦτοι; κᾶν τῇ νέᾳ κεχρησθῆναι τὴν ἀρχιερα; ἱερουσῆνης γὰρ καὶ βασιλείας τὸ διαφέρειν οὐδέν. Ταῦτα μαθὼν ὁ βασιλεὺς, καὶ δεῖν κρίνας δρᾶσαι μᾶλλον ἢ παθεῖν, ἐφορῆζει τὴν πατριάρχην. Ἄλλ' καὶ τὴν αὐτοῦ καθάρσειν μελετώντος ἐκείνου ὁ πατριάρχης τελευτᾷ. Ταύτῃ τοι καὶ μετανοῖα χρησάμενος ὁ βασιλεὺς ἐντίμως ἐκπνέγει αὐτὸν, πάντων ἐκπλαγέντων ἐπὶ τῷ συμβεβηκότι τότε θαύματι· ἡ γὰρ τοῦ πατριάρχου δεξιὰ χεὶρ σταυροειδῶς σχηματισθεῖσα, ὡς ἦν: ἵνα τὴν εἰρήνην ἐπεφώνει τῇ λαῷ, μεμένηκειν ἀρεπτος; μὴ συναλλοιωθεῖσαι τῇ νεκρώσει τοῦ σώματος. Προχειρίζεται δὲ ἀντ' αὐτοῦ πατριάρχης Κωνσταντίνος πρόεδρος ὁ Λειχοῦδης, πρωτοβεστιάριος ὢν· οὗ τῆς μεγαλοδύρου χειρὸς καὶ ἰκανῆς προνοίας οὐδαὶς ἔξω μεμένηκει.

solebat id temporis quo pacem populo clara voce solebat id temporis quo pacem populo clara voce

Μετὰ δὲ ταῦτα ταράσσεται τὸ Οὐγγρικόν. Ἐξέρχεται κατ' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς, καὶ πάντες μὲν σπένδονται, μέρος δὲ τι Πασζινακίων χειρὸς θοῦναι

οὐκ ἠθέλην, ἐφ' ᾧ καὶ ἀρῆν ἀπόλλυται. Ὑπὸ τὸν Α
 Λιβιτζῶν δὲ σκηνοὶ ὁ βασιλεὺς, καὶ ὑποῦ καὶ νιφε-
 τοῦ πολλοῦ καταβράχυντος μηνὶ Σεπτεμβρίῳ, ἡμέρᾳ
 τῆς πρωτομάρτυρος Θέκλῃς, πολλὸς τοῦ στρατοῦ
 γένην φόβος. Ὁ δὲ βασιλεὺς ὑπὸ δρῶν ἔστη τινὰ
 σκέπησιν ἐνεκεν, μετ' οὐ πολὺ δὲ ἤχησ' γενομένης ἐκ
 τῆς δρυὸς· πρόσεισι μικρὸν ὁ βασιλεὺς ὡς μὴ τῷ
 μᾶται ταύτης καταλαμθάνεσθαι, καὶ ριζῶθεν αὐτὴ
 ἀνασπασθεῖσα ὑπὲρ τῆ γῆ καταπίπτει. Ὅθεν ἐν-
 νος ὁ βασιλεὺς γέγονεν, ἰδὼν ὅθεν ἐρρύσθη. Ἦν δὲ
 οὐκ ἀγαθὸς οἰωνὸς τὸ συμβῆν, προοίμιον δὲ τῶν
 ἐπισυμνησομένων αὐτῷ.

corrui. Imperator videns quanto periculo liberatus
 portendebat infanatum aliquid hoc ipsam quod
 ipsi eventura erant.

Μετὰ δὲ ταῦτα κυνηγετοῖς ἐψυχαγωγεῖτο περὶ Β
 αὐτῆν τὴν Νεσπόλιν. Περὶ δὲ ὥραν ἀρίστου φῶς
 ἀστραπηδόλον τοῖς τόποις ἐκαίνοις ἐνέσκηψε. Χοῖρος
 δὲ ποθεν φωνεῖ, ἐφ' ἑαυτὸν τὴν βασιλεῖα ἐπεκαλέ-
 σατο· ὃν ἐπιδιώκων ὁ βασιλεὺς ἀχρι καὶ θαλάσσης
 ἐξήλαυνεν. Ὡς οὖν ὁ χοῖρος τὴν θάλασσαν εἰσδὸς
 ἄφαντος ἐγένετο, ὁ βασιλεὺς εὐθὺς τῷ ἀστραπηδόλῳ
 φωνεῖ ληφθεὶς τοῦ Ἰππου τὴ ἀπασφαιρίσθη καὶ
 ἀφρίζων κατὰ γῆν ἐκυλίετο· ἐμβληθεὶς οὖν ἀκατίῳ
 πρὸς τὰ βασιλεία διεσφύζετο. Τούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ
 κακοχούμενος ἐπὶ πολὺ μετανοεῖ χράται, καὶ τῆς
 βασιλείας, ἧς ἀδίκως ἐπελάβετο, ἐκὼν ἐξίταται,
 καὶ ταύτην ἐτέρῳ δίδωσι, ῥάκια ἀμφιέννυται καὶ
 τῆ μονῆ τοῦ Στουδίου ἑαυτὸν ἐπιδίδωσι. Τοσαύτη
 ταπεινώσει· καὶ πρὸς γε τὸν προσοτώτα ὑποταγῆ
 ἐχρᾶτο ὡς καὶ θυρωρὸν αὐτὸν γενέσθαι. Λέγεται δὲ C
 σωφρονίστατον αὐτὸν εἶναι. Στρατοπεδάρχου γὰρ
 ὄντος αὐτοῦ καὶ νιφρίτιδι συσχεθέντος ὡς καὶ πά-
 ριστον πάτη γενέσθαι, συνεδούλευον οἱ ἱατροὶ μετὰ
 μυρίας ἄλλας ἐπαγωγὰς καὶ γυναικί χρῆσασθαι. Ὁ
 δ' οὐκ ἐπέθετο. Εἰπόντων δὲ, « Εἰ μὴ τοῦτο ποιή-
 σει, ἀνάγκη σοι καυτηρίᾳ χρῆσασθαι κἀντεῦθεν
 ἀπαίδει συσχεθῆναι, » — « Ἀρσούσι μοι, » ἔλεγεν,
 « ὁ Μανουὴλ καὶ ἡ Μαρία, οἱ ἦδη μοι χάριτι Θεοῦ
 γενόμενοι· τούτων μὲν γὰρ ἀνευ τυχεῖν ἔστι τῆς
 βασιλείας τοῦ Θεοῦ, σωφροσύνη· δὲ δίχα οὐδαὶς
 ὄψεται τὸν Θεόν. » Ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ ἡ βασίλις
 Αἰκατερίνα καὶ ἡ θυγάτηρ Μαρία παρὰ τῆ μονῆ
 τοῦ Μυραλαίου διήγον ἀσκητικὸν βίον βιοῦσαι. Θνή-
 σκει ὁ βασιλεὺς. Σορῶ κατατίθεται, ἧτις καὶ πλη-
 σθεῖσα ὕδατος ὑπονοεῖν ἅπασιν δέδωκεν ὅτι δίχην D
 ἐνεαῦθα ἔτισε διὰ γε τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, τὰς
 τῆς συγκλήτου ἀποστερήσεις, τὰς τῶν μοναστη-
 ρίων, ὡς ἄνωθεν εἰρησται, καθαρπαγὰς, καὶ ἕσα
 ἄλλα τοιαῦτα. Θάπτεται δὲ τῆ μονῆ τοῦ Στουδίου,
 καὶ Αἰκατερίνα μετονομασθεῖσα Ἐννη.
 senatui debitorum, monasteriorum, ut supra indicatum est, direptorum spoliationes aliaque talia
 facinora. Sepultus est in mansione Studiana, uxor autem Hæcaterina in ea quæ mutato nomine dicta
 est Xene.

Κρατεῖ δὲ μετὰ τὸν Κομνηνὸν Κωνσταντῖνος
 πρίεδρος ὁ Δούκας ἔτη ζ', ἐπισκεπὴς ἀνὴρ καὶ μέ-
 τριος, τὴν σύγκλητόν τε καὶ τὸ δημοτικὸν τιμῶν
 ἀξιώμας. Ἐπανορθοῖ δὲ καὶ τοὺς ἐκπεσόντας τῶν
 εἰσίων τιμῶν παρὰ τοῦ Κομνηνοῦ. Ἀπῆλθέ ποτε

quædam Patzinaciæ gentis manus dare noluit,
 eaque pertinacia sua consecuta fuit ut prorsus
 exciaderetur. Hinc imperatore sub Libitzæ castra
 locante, cum pluviz nivesque delaberentur inexplic-
 abili cum impetu, idque Septembri mense, die
 Theclæ martyrum principis, ingens exercitui clades
 et interitus accidit. Cumque legendi sui causa sub
 quercu imperator subsisteret, non multo post vox
 quædam e quercu fuit exaudita; qua percepta tan-
 tum inde fuit digressus, quantum satis esset ad
 evitandam illius longitudinem, ne ab ea continge-
 retur. Eo facto radicitus evulsa in terram supina
 esset, rei novitate percussus obmutuit; et revera
 acciderat, initium scilicet eorum existens quæ

324 Recreabat autem ab eo tempore se vena-
 tionibus circa Neapolim, cumque prandii adesset
 hora, fulgetra locis iis existit, et aper alicunde
 prorumpens imperatorem contra se provocavit.
 Eum ille persequens ad ipsum usque mare pervenit.
 Apro autem inare ingresso et evanescente, mox
 imperator luce quadam perfusus, quæ fulguri con-
 similis esset, ex equo corruiet et ore spumam reji-
 ciens humi jacuit. Inde conjectus in piscatoriam
 quamdã naviculam salvus in regiam delatus fuit;
 atque hoc modo graviter afflictus, et anteactorum
 pœnitentia ductus, imperio, quod injuste occupa-
 verat, sponte sua cessit, alterum sibi substituit,
 lacernam induit, in Studii monasterium se contulit.
 Ibi tam submisso ac obedienter erga monasterii
 præfectum se gerebat, ut etiam ostiarii munus sibi
 mandatum obire non detrectaret. Perhibetur etiam
 castissimus fuisse. Nam cum adhuc copiarum ducis
 munere fungeretur, et renum doloribus tantopere
 cruciaretur ut omnino viribus amissis languesceret,
 post adhibita infinita remedia consulebant ei me-
 dici ut mulieris amplexibus uteretur, quo ipso cou-
 secutus esset ut etiam orbitas liberum mias oi
 pertimescenda foret. Tum ille: « Sufficiunt, inquit,
 mihi Manuelus et Maria, quos Dei gratia procreatos
 habeo. Nam absque liberis Dei regnum adipisci
 licet: at sine castitate nemo Ieum conspecturus
 est. » Posteaquam Isaacius monasterium ingressus
 fuisset, etiam imperatrix Hæcaterina cum Maria
 filia se in mansionem Myrelæi contulerunt, ibique
 vitam religiosæ exercitiis deditam exegerunt. Cum
 autem naturæ debitum persolvisset imperator et in
 sepulcrum fuisset conditus, accidit ut illud aqua
 deinceps repletum suspicionem mortalibus præbo-
 ret eum pœnas in hac vita luisse propter susce-
 ptum bellum intestinum, ademptionem munerum

Post Comnenum Constantinus præses, cogno-
 miento Dux, annis septem imperio potitus est, vir
 æquitatis studiosus et modèratus, qui tam senato-
 rios quam plebeios homines ad honores provexit.
 Idem restituit eos in integrum quæ dignitatibus suis

a Commeno spoliati fuerant. Accidit aliquando ut ad celebrandam magni martyris Georgii memoriam se conferret ad Manganorum monasterium. Eo tempore sunt agitata quædam in ipsum consilia: nam viri principes statuerant illum mari reversurum in regiam aquis submergere ac suffocare; quæ tamen insidiæ prorsus irritæ fuerunt, consiliis eorum detectis. Erat autem hic Ducas alia nulla re magis occupatus quam ut semel exerceret in orationibus ejus generis, quibus utuntur secretarii principum, itaque forensibus et sycophanticis. Quo fiebat ut tam frequenter assideret in judiciis ubi causæ agebantur, ut ipsi etiam milites imperatoris exemplum imitati deserto rerum bellicarum studio perdiscendis orationibus judicialibus incurberent. Ea res Turcos incitavit ut Romanorum fines invaderent, citraque periculum omnia passim agerent ferrent. In hoc statu rerum Orientis Usica natio versus Occidentem, quæ inter Scythas numeratur et Patzincarum facile nobilissima est, cum hominum ad sexcenta millia Istrum trajecit, incursionem hostilem Romanis longe gravissimam imminuta. Cum ea de re certior factus fuisset imperator, homo pecuniarum avidissimus, qui vel obolum quantivis æstimaret, exercitu salis amplexu non plures secum abducentes quam centum quinquaginta milites. Atamen ipsius mandato cuncti jejuniis, precibus, supplicationibus Deum placare jussi sunt. Quæ res effecit ut non multe post de Barbarorum exitio, qui sane ab peste hominibus divinæ providentiæ confecta perierant, nuntius afferretur. Acciderunt hæc anno imperii Constantini sextæ, quo ipse itidem anno, Septembri mense, secunda noctis vigilia, terræ motus ingens exstitit moltoque maxime terribilis omnium qui usquam fuissent, ita ut ades ac templa subverterentur, neque tantum in urbe Cpoli hoc eveniret, sed etiam apud Rastentum, Panium, Myriophytum, magna hominum multitudine per hanc succussionem oppressa. Cyzitæ quoque sanam illud gentile, dignam admiratione, quassatum magna ex parte corruit, quamquam longe firmissimos muros haberet. Consimilia quædam acciderunt Nicææ, succussionis sanctorum Patrum et sanctæ Sapientiæ templis. Ibidem mœnia de fundamentis ipsis mota corruerunt. Erant hæc peccatorum pœnæ iræque divinæ iudicia; quibus indicata nationis incursio et clades portendebar; nam per prodigia divinitus profecta non præsentia modo sed etiam futura declarantur atque prædicantur. Eodem hoc tempore cometa quoque post solis occasum conspectus est, qui fumum et fuliginem emittere videbatur, sequenti vero die capillos quasi quosdam ostentare cepit, radiisque verus Orientem directis ad quadraginta

Constantino patriarcha mortuus Joannes Xiphilinus monachus in ejus locum successit, vir omnino propter eloquentiam, doctrinam, prudentiam, virtutum admirandus. **326** Trepassante oriendus vitam in Olympo religiosè exercitiis deditam age-

κατὰ τὴν μήνην τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου ἐν τῇ μονῇ τῶν Μαγγάνων, αἰθεὶ τοῦ ἀγίου. Καὶ ἐγνικαῦτα βουλὴ κατ' αὐτοῦ· διὰ θαλάττης γὰρ ἐπανελθεῖν πρὸς τὰ βασιλεια μέλονται ἀποπνίξει αὐτὸν ἐμελέτους οἱ προβυχοῦτες. Ἄλλ' οὐδὲν ἤνυσαν· ἐγνώσθη γὰρ ἐκείνων τὸ βούλευμα. Ὁ δὲ Δούκας οὐδενὸς ἄλλου ἐφρόντιζεν ἢ λόγων σεπτικῶν, δικανικῶν, συκοφαντικῶν, ἐφ' ἧ κίνεταί; δικαίαις προσεδραίων ἦν ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς στρατιώτας τὰ στρατιωτικὰ καταλελεῖαι καὶ λόγους δικανικοῦς ἐκπαίδευσθαι, ὃ δὴ καὶ τοὺς Τούρκους ἠρέθισα κατὰ Ῥωμαίων χωρεῖν καὶ ἀδίκως τὰ τεινῶν ληΐζεσθαι. Κατὰ δὲ γε τὴν ὕσιν ἔθνος Οὐζικῶν (Σκύθαι δὲ οὗτοι) καὶ τῶν Πατζινακῶν οἱ εὐγενέστεροι τὸν Ἴστρον διαπεραύσαντες, ὡσεὶ μυριάδας ἕ, καταβρέμην δεῖ πολλῶν τῶν Ῥωμαίων ἠκελιου. Μενθάνει ταῦτα ὁ βασιλεὺς, καὶ οἶα φιλοχρήματος καὶ τὴν ὀβολὴν πανθεὶς προτιμῶν, κἀντέθεν μὴδὲ στρατὸν ἀξιόλογον ἔχων, ἐξέρχεται εἰς Χοιροδάκχους, μεθ' ἑαυτοῦ φέρων οὐχὶ πλείους ἢ ῥ' στρατιώτας. Πλὴν κελύσαι αὐτοῦ νηστίαται καὶ πρόσευχαί; καὶ λιτανεῖαι; πρὸς θεῶν πάντας ἐχρήσαντο, ἐφ' ἧ καὶ μετ' οὐ πολὺ ὁ τῶν βαρβάρων μὴνύεται ἔλεθος, λοιμὴ καὶ λιμῶ θεία προμηθεῖα κατεργασθέντων αὐτῶν. Ταῦτα δὲ συνέβη ἔτος ἔκτον τοῦ Κωνσταντίνου βασιλεύοντος. Πρὸ δὲ γε τοῦ ἔτους τούτου κατὰ Σεπτέμβριον μῆνα παρ' ἑυτέραν νυκτὸς φυλακὴν οἰσισμ; ἐξαισιος γέγονεν, τῶν πόποτε γενομένων ἐκπληκτικώτερος, ὡς καὶ οἰκίας καὶ ναοῦ; ἀνατρέψαι. Καὶ οὐκ ἐνεαῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ Ραιδεστόν Πάντιόν τε καὶ τὸ Μυριόφυτον τὰ αὐτὰ γεγονόσιν, ὡς καὶ φόνον ἀνθρώπων πολλὸν γενέσθαι. Καὶ ἐν Κυζίκῳ δὲ τὸ Ἑλληνηκὸν ἐκείνο καὶ θαυμάσιον ἴδρυμα κατεσείσθη τε καὶ πλείον μέρους κατέπεσε, καὶ τὰυτα ἐχυρώτατον ἐν. Τὰ αὐτὰ τοῦτοι; καὶ κατὰ Νίκαιαν γέγονε· κατεσείσθησαν γὰρ ὃ τε τῶν ἁγίων Πατέρων ναὸς καὶ ὁ ἐκ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Σοφίας, καὶ αὐτὰ τὰ τοίχη ἐκ βαρβάρων αὐτῶν καταπεπλώκεσι. Καὶ ταῦτα μὲν καὶ ἀμαρτημάτων ἐσπραφί; καὶ θεοῦ χόλος ἐτύγγανεν, ἠύσυντο δὲ καὶ τὴν τοῦ ρηθένος ἔθνους ἐπέλευσιν καὶ κατέλευσιν· ἐν γὰρ ταῖς θεοσημείαι; οὐ τὸ ἐνεσθὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ μέλλον προσημαίνεται καὶ προσημαίνεται. Κατ' ἐκείνον δὲ τὸν καιρὸν καὶ κομήτης ἐφάνη κατόπιν ἡλίου δύοντος, τὸ μέγεθος σελήνας ὡν φέρων, καὶ ἐδόκει μὲν σηνικαῦτα καπνὸν καὶ ἐμύχλην ἐκπέμπειν, ἐν δὲ τῇ ἐπιούσῃ ἤρξατο προδρακνίσειν βοστρύχους τινέ; τῆ; δὲ ἐπιτίνας πρὸς ἑρῶν ἀπέσπεινε, μέχρι; ἡμερῶν μ' φαίνων.

magitudine sua ignem exibat, ac hinc quidem fumum et fuliginem emittere videbatur, sequenti vero die capillos quasi quosdam ostentare cepit, radiisque verus Orientem directis ad quadraginta dies apparuit.

Κωνσταντίνου δὲ πατριάρχου τελευτήσαντος Ἰωάννης μοναχὸς ὁ Ἐφῶντος προχειρίζεται, τὰ πάντα θαυμαστός, λόγῳ σοφίᾳ καὶ συνέσει καὶ ἀρετῇ, ἐκ Τραπεζούντος μὲν ὄρημαίνος, εὐκαρῶν κῶ; δὲ κατ' Οὐλυμπαν ζῶν, ἐφ' ἧ καὶ βίβη πρὸς τὴν

ἀξίαν ἔλαττει ἄτι τῶν ἄλλων ἔκκριτος ὢν. Ὁ δὲ βασιλεὺς νόσφ' ἐπιπύκτου περιπίπτει καὶ τὸν βίον ἐξάγει. τῆς δόξης αὐτοῦ γενομένης ἐν τῇ μονῇ ἡ καλεῖται Μολιβωτών. Ἦσαν δὲ αὐτῶν παῖδες ἐξ Εὐδοκίας τῆς βασιλίδος, ἣν ἰδιωτεύον ἠγάγετο, Μιχαὴλ Ἀνδρόνικος καὶ Κωνσταντῖνος, οὗ καὶ πορφυρογέννητος ἦν, πρῶς τοῦτοις δὲ Ἄννα Θεοδώρα καὶ Ζωή.

Τελευτῶν δὲ πάντων ἀπήτησεν ἔγγραφοι ὡς οὐκ ἂν ποτε παρὰ τοῦ αὐτοῦ παῖδας βασιλεία ἕτερον διαδέξονται, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν βασιλοῦσαν Εὐδοκίαν, ὡς οὐκ ἂν πρῶς δεύτερον ἀπίδοι συνοικίστου, ἐφ' ᾧ κρατεῖ σὺν τοῖς παῖσιν αὐτοῦ μῆνας ζ', καὶ τοῦ ἔγγραφου ἀπαρτισθέντος, καὶ εἰς φυλακὴν τῶν πατριάρχῃ δθέντος. Ἐίχε μὲν οὗτοι ταῦτα, καὶ οἱ Τούρκοι πάλιν πᾶσα τὴν ἡ ἀντολή ἐκυραίνετο. Διόνται λοιπὸν βασιλείω τὰ πράγματα, ἐφ' ᾧ καὶ ψηφίζεται μὲν Νικηφόρος ὁ Βοτανειδέτης καὶ ἕτεροι πολλοί· νικᾷ δὲ ὁμοῦ ἡ θεὰ βουλή, καὶ βασιλεὺς ἀναγορεύεται ὁ Βιστάρχης Ῥωμανὸς ὁ Κωνσταντίνου τοῦ Διογένους υἱός, εἰ καὶ πρότερον ἐπιβουλεύσας τῷ βασιλεῖ κέντεθεν δεσμηθεὶς καὶ ἐλεγχθεὶς, εἶτα παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τοῦ κινδύνου λυτρωθεὶς.

diatus, eaque de causa vinculis constrictus, quaestionibus subditus, convictus, et praeter omnem denique spem periculo liberatus.

Κρατεῖ ὁ τοιοῦτος Ῥωμανὸς ἔτη γ' μῆνας ἦ'. Ἦ μῆνοι βασιλεὺς θέλουσα μὲν συζευθῆναι τινι τῶν ἐπιφανῶν, δεδοικυῖα δὲ διὰ γε τὸ ἔγγραφοι καὶ τοῦ ἐνυπογράφαντα; αὐτῶν, ἔργω θεῖν ὑπὲρ γυναῖκα φρονῆσαι καὶ ὀδύρ τὸν πατριάρχῃν ὑπελθεῖν. Κοινοῦται τὸ πρᾶγμα τινι τῶν πρῶς τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδείων. Τί γοῦν; Ἀδελφὸς ἦν τῷ πατριάρχῃ Βάρδας τοῦ νόμου. Πρόσεισι γοῦν τῷ πατριάρχῃ ὁ τομίας, ἀπαγγέλλει αὐτῷ μυστικῶς τὰ τοῦ πράγματος· « Εἶχε οἰκονομία τις γένηται περὶ τοῦ ἔγγραφου, ὁ δὲ ἀδελφὸς τῇ βασιλίδι μίγνυται καὶ βασιλεὺς ἀναγορεύεται. » Κατέχεται οὖν ἐντεῦθεν ὁ πατριάρχης, καὶ ἕνα καθ' ἕνα τῆς συγκλήτου μετακαλούμενος ἔπειθε πάντας ὡς παράνομον τὸ ἔγγραφοι, καὶ διὰ ζήλον ἐνὸς ἀνδρός τὸ Ῥωμαῖον οὐ χρὴ καταδράσασθαι· ἀναγκαῖον οὖν τὴν βασιλίδα ζευθῆναι ἀνδρὶ ὡς ἀναθλησῆσαι καὶ αὐτῆς τὰ πράγματα. Ὡς οὖν ἔσχε πάντας συμπήφοις ὁ πατριάρχης, ἐνοπλος ὁ Διογένης εἰς τὰ βασίλεια ἔρχεται καὶ τῇ βασιλίδι συζεύγνυται, καὶ οὕτω τῶν σωτήρων ἔγκρατης γίνεται. Ἐίχεν ἐπεὶ τούτους τοὺς τε προγόνους αὐτοῦ καὶ Καίσαρα τὸν τοῦ προδεσβασιλευκότος ἀδελφόν. Καὶ τῆνκαῦτα τὰ κατὰ τὴν ἔφην μανθάνει, καὶ κατὰ τῶν Τούρκων χωρεῖ καὶ εἰς Σεβάστειαν ἐλθὼν καὶ ἐνθεν κἀκεῖθεν παραγενόμενος μγάλα κατὰ τῶν Τούρκων ἐπέσχε τρέψασα. Ὑποσφραῖσι πρὸς τὴν βασιλίδα. Καὶ τὰς συνήθεισι νόμοις τῇ συγκλήτῃ καὶ τῷ λαῷ ποιησάμενος ἐκστρατείας καὶ αὐτὸς ἐπάπτεται, μὴδὲ ἀδικῶν τὰς πασχάλλας ἡμέρας καρτερήσας. Καὶ τοῖς Τούρκοις ἐνθεν κἀκεῖθεν πολλὰ συμπλακεί, καὶ ποῦ μὲν εὐτυχῶν, ποῦ δὲ ἀτυχῶν, τὴν βασιλίδα καταλαβάνει, τὸν Κομνηνὸν δὲ Μανουὴλ κουροκαλάτην ἐπέσχε; μετὰ καὶ πάντως τοῦ

bat; unde vi pettractus est ad hanc dignitatem, tanquam inter alios eximius. Imperator autem morbo correptus vitaeque functus in eo monasterio religiose mandatus humo fuit, quod Molibotum nuncupant. Liberos ex imperatrice Eudocia, quam privatus duxerat, hos habuit, Michaelum, Andronicum et Constantinum purpurigenam, itemque praeter hos Annam, Theodoram et Zoon.

Cum spiritum extremum duceret, ab omnibus scriptam cautionem exegit, qua pollicerentur nunquam se imperatorem ullum admissuros extraquam filios suos; et imperatricem ipsam, promittere coegit nunquam se respecturam ad alteras nuptias. Hoc modo illa cum filiis imperium septem mensibus administravit. Scripta cautio fidei patriarchae credata, ejusdem studio custodiebatur. Eo rerum statum rursus Turci et orientis universus tempestates ingentes concitabant; de quo intelligi poterat imperatoris opera rei publicae opus esse. Quapropter nonnulla quidem nactus est suffragia Nicephorus Botaniates aliique compures; sed vicit tamen vis divini consilii, ejus impulsu renuntiatus est Imperator Romanus Vestarches, Constantini Diogenis filius; quanquam antehac imperatori fuisset insi-

Imperio triennium cum mensibus octo potitus est. Imperatrix autem nubere cuidam ex viris illustribus volens, cum ob scriptam cautionem et illos qui cautioni subscriperant in motu versaretur, tandem aliquid supra naturam muliebrem audendum et dote patriarcham circumveniendum esse decrevit. Itaque rem cum quodam ad hujusmodi molitiones idoneo communicat. Quid inde factum? Erat patriarchae frater, nomine Bardas. Hoc cum sciret ille spado cum quo communicasse consilia sua imperatricem diximus, patriarcham succedit, secreto rem totam ei renuntiat, fieri nihil posse ut si quidem aliqua dispensatio nomine cautionis intercederet, frater ejus in complexum imperatricis perveniret ac deinde imperator designaretur. Hac arte captus patriarcha sigillatim senatoribus ad se vocatis persuadet scriptam illam cautionem ab aequitatis ratione prorsus alienam esse, nec ob unius hominis amulationem concedi debere ut Romana res publica detrimentum caperet, sed potius ita pescente necessitate tradendum in matrimonium alicui viro imperatricem, ut hoc modo res publica pristino statui restituta vicissim floresceret. His verbis cum omnes patriarcha suam in sententiam pendaxisset, Diogenes armatus regiam ingressus est, ac 327 imperatrice sibi copulata acceptis potitus. In nuptiis assessores habebat privignos suos et Caesarem, ejus fratrem qui ante ipsum regnaverat. Mox autem ubi de statu Orientis accepisset, exercitum contra Turcos duxit. Camque Sebasteam pervenisset ac hinc inde cum copis iaret, magna de Turcis tropaea statuit, iudeque reversus ad urbem imperatoriam, usitatis

largitionibus, quas rogas vocant, in senatum populumque factis, rursus ad expeditionem se comparavit, ne paschalibus quidem diebus in urbe moratus. Ubi frequenter et variis in locis manus cum Turcis conseruisset, ac partim fortuna fuisset unus prospera partim adversa, in urbem rediit, et Manuelum Comnenum dignitate Curopalatis ornatum universis cum copiis adversus Turcos emisit. Ex eo tempore multæ calamitates Romanis acciderunt. Nam cum forte manus utrinque consererentur, Manuelus ipse captus est et universus exercitus ad internecionem cæsus. Sed tamen Turcus ille qui Manuelum ceperat, metu quodam percussus ideoque partibus sultani desertis, sponte sua cum Manuele ad imperatorem transfugit. Has ob causas imperator iterum expeditionem instituit; cumque trajecisset ad Hiereorum palatia, columba quædam alicunde subito apparuit, non illa quidem prorsus alba, sed ad nigredinem vergens. Ea triremem imperatoris circumvolans ab eo manibus capta est, et ad imperatricem missa. Parum hæc belli felicem exitum imperatori portendere visa fuit. Ubi solvisset hinc imperator, non ad clarum aliquem locum pervenit, sed ad eum qui Hæcopolis dicitur. Rusticiores Eleinopolim vocant, quasi dicas oppidum miserabile. Hoc quoque pro omine infaustum habitum. Præter hæc aliud quiddam hujusmodi accidit. Lignum illud quod imperatoris tabernaculum sustinebat, fractum effecit ut ipsum quoque tabernaculum collaberetur. Hinc ulterius imperator Orientem versus progrediens, quod prodigiis hisce territus non nihil sibi metueret, in regionibus sublimioribus cum copiis stationes habebat. Enimvero ne illis quidem in locis omnia concurrere desinebant. Quippe domunculam quandam, in qua se quieti dederat, ignis hinc inde corripuit, et equos armisque legendis factas vestes exussit. Post hæc armnem Halym trajiciens ad interiora progreditur. Ibi vero in eum hostes castra movent, quos ipse sultanus consecutus a tergo recta in imperatorem duxit. Cum autem in eum paratum, eum credi par est, incideret, ac deinde fugam faceret, quod imperatoris impetum sustinere non posset, cum suis imperator sultanum persequeretur, eumque satis diu consecutus tandem subsistens ulterius progredi desinebat, ne forte quid inopinatum ipsi accideret.

328 Quapropter etiam imperatoris vexillum recedebat. Legiones eo discessu conspecto, cum victum esse cogitarent imperatorem, hinc inde dissipabantur. Hac re sultanò signidcata factum est ut prius in fugam acti jam vicissim persequentes se persequerentur. Quid inde? Manus utrimque conseruntur, et imperatorem ipsum sultaniei aggrediuntur. Ille vero tanquam vir bellicis in rebus animosus, hostibus egregie semet opponit manibusque suis complures interficit. Inde pugnanti manus vulneratur et equus jaculo colligitur. Nihilominus etiam pedes animose fortiterque resistit. Sed o casum infelicem! In hostium denique pote-

στρατοῦ κατὰ τῶν Τούρκων ἐκπέμπει. Πολλὰ λοιπὸν ἐντεῦθεν ἀτυχήματα τοῖς Ῥωμαίοις συμβαίνει· πολέμου γὰρ που συγκροτηθέντος καὶ αὐτὸς ὁ Μανουὴλ κρατεῖται καὶ τοῦ στρατοῦ παντὸς ἀπώλεια γίνεται, εἰ καὶ ὁ κατασχὼν αὐτὸν Τούρκος διὰ φόβου τινὸς καὶ ἀποστrophῆν τοῦ σουλτάνου αὐτόμολος μετὰ καὶ Μανουὴλ προσῆλθε τῷ βασιλεῖ. Διὰ γοῦν ταῦτα πάντα πρὸς ἐκστρατεῖαν ὁ βασιλεὺς καὶ αὐτοῖς χωρεῖ. Διαπεραιοῦτο λοιπὸν εἰς τὰ τῶν ἱερείων παλάτια. Καὶ τηνικαῦτα περιστέρᾳ ποθεν ἀναφανείσα οὐ πάντῃ λευκῇ, τὸ πλεῖον δὲ μελάντερος, καὶ τῇ τριῆρει τοῦ βασιλέως περιπταμένη, ταῖς αὐτοῦ χερσὶ περιπίπτει. Ἐκεῖνος δὲ πρὸς τὴν βασιλίδαν ἐκπέμπει αὐτήν. Θυ χρηστής δὲ ἀποδοσεως ἔδοξεν αὐτῇ. Ἀπαίρει δ' ἐκεῖθεν ὁ βασιλεὺς οὐκ ἐν τινὶ τόπῳ διαφανεῖ, Ἐλεπόλει δὲ τινι, ἣν οἱ ἀγροικότεροι Ἐλεῖνου πλὴν καλοῦσιν. Οἰωνὸς δὲ καὶ τοῦτο ἀκαίσιον. Πρὸς τοῦτους καὶ ἑτερόν τι τοιοῦτον συμβαίνει· τὸ γὰρ ἐπέχον τὴν βασιλικὴν σκηνὴν ξύλον κατασχὼν καταπεσεῖν ταύτην πεποίηκεν. Χωρεῖ περαιτέρω τῆς ἔω· καὶ δειλαινώμενος ταῖς σημεῖοις ἐν ὑψηλοτέροις δώμασι τὴν ἀνάπαυσιν ἐποιεῖτο. Ἀλλὰ κάκει τὰ σημεῖα συντρέχουσι· δωματίον γὰρ τι, ἐν ᾧ ἀνεπαύετο, πῦρ ἐνθεν κάκειθεν περιέλαβεν, ἵππους τε καὶ βασιλικὰς ἐπιστρατῆδας κατέκαυσεν. Διαπεραιοῦται τὸν Ἄλυον, ἐνδότερον γίνεται. Προβαλῖνουσι πολέμιοι. Ἐπὶ τοῦτοις καὶ αὐτὸς ὁ σουλτάνος κατὰ τοῦ βασιλέως χωρεῖ. Καὶ δὲ ἐτοιμασθεὶς, ὡς εἰκός, τοῦ σουλτάνου κατόπιν διώκει· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς τὴν τοῦ βασιλέως ἐπέλευσιν ἔφευγεν.

Ἐπὶ πολὺ οὖν διώξας ὁ βασιλεὺς ἔστη τῆς πρόσω φορᾶς, μὴ πως συμβῆ καὶ τι τῶν ἀδοκίμων. Ὀπισθόπου· λοιπὸν καὶ ἡ τοῦ βασιλέως σημασία χωρεῖ. Ὅ δὴ καὶ ἰδόντα τὰ τάγματα, καὶ ἦσαν εἶναι τοῦ βασιλέως τὸ πρᾶγμα λογισάμενα, ἐνθεν κάκειθεν διασκεδάζοντα. Ἀνηνέθη τῷ σουλτάνῳ τὰ περὶ τούτου, καὶ τηνικαῦτα διώκων ὁ διωκόμενος γίνεται. Εἶτα τί; Συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλους, ἐπιτίθενται καὶ αὐτῷ τὸ βασιλεῖ· καὶ δὲ τὰ πολεμικὰ γενναίως ὡν ἀνθίσταται τοῖς ἐχθροῖς· καὶ διὰ χειρῶν πολλοῦ ἀναίρει. Εἶτα τὴν χεῖρα βάλλεται, ὁ ἵππος αὐτοῦ καταχοντίζεται. Ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτοῦ γενναίως ἵσταται. Ἄλλ' ὦ τοῦ πτώματος! Μετὰ γὰρ ταῦτα πάντα τοῖς ἐχθροῖς ἀλώσιμος γίνεται, τῷ σουλτάνῳ δέσμιος ἔγεται. Καὶ δὲ τοῦ θρόνου ἀνέθορε, καὶ κατήσας τὸν αὐχένα συνήθως αὐτοῦ τῆς γῆς ταύτην ἀνίστησι, καὶ περιπτυσθᾶμενος, « Μὴ δέδιθε, » ἔφη. « ὦ βασιλεῦ· οὐδὲ γὰρ ἐγκύρσεις κινδύνῳ σωματικῷ, ἀξίως δὲ τιμηθεὶς τῆς τοῦ κράτους ὑπεροχῆς· ἄλογος γὰρ ἐμὸν λογίζεται ἐκεῖνος ὁ μὴ τὰς ἀπροσπότους τύχας λογίζομενός τε καὶ εὐλαβοῦμένος. » Σύνθρονον οὖν αὐτὸν εἶχε καὶ ὁμοδίαιτον καὶ ὁμόδοξον, παντοίως αὐτὸν παρακαλῶν μέχρις ἡμερῶν ἧ'. Ἐρωτήσαντος δὲ ποτε τοῦ σουλτάνου τὸν βασιλέα, « Τί ἂν ἔδρασα; εἰ ἔσχες ἐμὲ ὑποχείριον, » ἀνυποκρίτως καὶ ἀθωπεύτως ὁ βασιλεὺς ἀπεκρίνατο· ὅτι Παλλαῖς ταῖς πηληγαῖς κατεδαπάνησα ἂν σου τὸ σῶμα. « Ἄλλ' ἐγὼ, » φησὶν ὁ σουλτάνος, « οὐ μὴσομαι σου τὸ αὐστηρὸν καὶ ἀπότομον. Ἐλθῶ

ἀκούω ὅτι καὶ ὁ ὑμέτερος Χριστὸς εἰρήνην νομοθετεῖ καὶ ἀμνηστίαν κακῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπερηφάνους ἀντικαθίσταται. » Μετὰ δὲ ταῦτα σπονδὴν ποιησάμενοι καὶ συνθήκας εἰρηναίας διηνεκέες, καὶ κῆδος ἐπὶ τοῖς παισὶ συστησάμενοι, δίστανται ἐπ' ἀλλήλων σὺν πολλῇ περιπολοῦ καὶ εὐκτηρίῳ τιμῇ. Ἐπανερχεται ὁ βασιλεὺς. Γίνεται τοῦτο καὶ τοῖς ἐνταῦθα, Ἰωάννη τε τῷ Καίσαρι καὶ τοῖς τούτου υἱοῖς καὶ τοῖς λοιποῖς, ὅσοι τὰ αὐτὰ ἐφρόνησαν. Καὶ τηλικαῦτα μὲν τὴν βασιλίδα καὶ μὴ βουλομένην ὑπερβίου τίθενται, ἀποκείραντες αὐτήν, τὸν δὲ Μιχαὴλ ἀναγορεύουσιν αὐτοκράτορα. Ἐνθεν τοι καὶ γράφουσιν ἀπανταχοῦ τὸν Διογένην ἐπανιόντα μὴ ὑποδέχασθαι. Ἦρξάτο δὲ τῆς τοιαύτης ἀποκηρύξεως ὁ ὑπέριμος πρῶτον Ψελλός. Ταῦτα δὲ ὁ Διογένης μαθὼν, καὶ ὅτι κοινῶς ἀποκηρύσσεται, φροῦρίον τι κατασχὼν ἐκεῖσε Δόκειαν λεγόμενον στρατοπεδεύειν ἤρξατο. Ἄλλ' ὁ Καίσαρ τὸν βραχύτατον υἱὸν κατὰ Διογένην ἐκπέμπει. Συνάπτεται πόλεμος. Φυγὰς ὁ Διογένης οἴχεται. Ἐνθεν κάκειθεν περινοστῶν πρὸς Κιλικίαν παραγίνεται. Ὑποστρέφει ὁ Κωνσταντῖος ἐπὶ τούτοις. Στέλλεται ἀντ' αὐτοῦ κατὰ Διογένην ὁ τοῦ Καίσαρος υἱὸς Ἀνδρόνικος, πολιορκεῖ τὸν Ἄλανον, συνθήκαι γίνονται. Καὶ κείρεται τὴν τρίχα ὁ Διογένης, ἔχεισι τε τοῦ κάστρου μελανειμονῶν. Λιθῶν δὲ μεθ' αὐτὸν τὸν Διογένην ὁ Ἀνδρόνικος νόστου μέμνηται (91), ἔλκων αὐτὸν ἐν εὐτελεῖ ὑποζυγίῳ διὰ τῶν χωρῶν ἐκείνων αἰς Ἰσόθεος ἐγνωρίζετο. Μέχρις οὖν τοῦ Κοτυαίου τὴν ὁλοιορτῆαν ὀδυσσῆραν ποιησάμενος (ἦν γὰρ νοσηλευόμενος ἐκ κοιλιακοῦ ἐκ κωνείου προσηθέντος αὐτῷ) ἐκεῖσε κατεσχέθη, ἕως οὗ τὸ ποιητέον ὀρισθῆν ἐπ' αὐτῷ. Καταλαμβάνει ἡ ἀπόφασις. Καὶ τῶν ἀρχιερέων τῶν ἐπὶ τῷ δοθῆναι λόγον συμπαθείας ἀπαρῆξαι μὴ δυναθέντων (ὠμῆσται γὰρ καὶ ἀπηνεῖ; ἄνδρες ἀφῆρπαξαν αὐτὸν) ὀφθαλμοῦς ἐξορύσσεται. Προαχθεὶς ἐν ὑποζυγίῳ μέχρι τῆς Προποντιδος, καὶ τὴν κεφαλὴν ἔχων ἐξοδηκίτων καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὡσπερ τῶμα σεσηπὸς, κἀνεῦθεν σκωλήκων καὶ δυσωδίας πλησθεὶς, ἐπωδύνως καταστρέφει τὸν βίον, τῇ νήσῳ Πρώτῃ τὸν χοῦν ἀποθέμενος, ἐνθα νέον ἐκεῖνος εἰδέματο φροντιστήριον.

tur, ejusque loco filius alter Cæsaris Andronicus persequendi Diogenis causa mittitur. Is cum Alanam obsideret, de pace tractatum est, et tonso capillo Diogenes e castro pulla veste amictus prodit. Eum Andronicus secum reduxit, vilique jumento impositum per ea loca traxit in quibus antea ceu Deo patri cognitus habitusque fuerat. Hoc modo cum Cotyaium usque non sine maximis doloribus (nam intestinorum morbo laborabat, quem e propinata cicuta conceperat) delatus fuisset, tantisper ibi detentus est, donec in urbe quid de ipso faciendum esset decerneretur. Ubi latam in ipsum sententiam Andronicus accepisset, nec opem et pontifices ferre potuissent, ut misericordiam impetraret (a crudelibus enim sævisque hominibus abripiebatur), oculis effossis excæcatur. Deinde ad Propontidem jumento vectus, cum caput e tumore corruptum haberet, oculisque cum toto corpore

(91) Ubi Andronici in Diogenem barbarum ac crudele facinus narratur, variant codices, ὁ Ἀνδρόνικος νόστου μέμνηται habet F., οὗ νόστου Leunclavius: sic enim interpretatus est, nulla morbi quo laborabat ratione habita; at Augustanus ac Bavaricus exhibent νόστου longe aptius, ideoque sic concipienda loci illius versio: Diogenem Andronicus secum abduxit, vilique jumento impositum,

statem venit, et vinctus ad sultanum deducitur. Ille vero solio suo desiliens, pro more calata Diogenis cervice, mox eum de terra erigit, et amanter complexus: « Formidinis, inquit, expers esto, imperator. Non enim corpori vitæque tuæ periculum ullum creabitur, sed ex dignitate majestatis tuæ præstantissimæ a nobis honorabere. Nam stultum equidem esse arbitror eum qui fortunæ casus improvisos secum ipse non expendit ac reveretur. » His dictis solii sui, mensæ gloriæque participem Diogenem facit, eumque ad octavum usque diem apud se retentum varie recreat et consolatur. Cumque sultanus imperatorem interrogaret aliquando: « Quid, obsecro, facturus de me fueras, si me tuam in potestatem redactum habuisses? » Imperator sine fuco et adulatione respondit: « Multis equidem flagris corpus tuum cecidisses. » Ad quæ vicissim sultanus: « Ego vero, inquit, sævitiam rigoremque tuum nequaquam imitabor. Quin etiam audio Christum illum vestrum pacem inter homines et oblivionem injuriarum sancire ac præcipere, superbisque resistere. » Secundum hæc fœderibus initis, pace perpetua constituta, inter libros affinitate contracta, discessum utrinque non sine multis complexibus et honoris exhibitione, qua alter alteri faustissima quæque precaretur. Hoc pacto revertitur intra fines Romanos imperator. Quæ res ubi primum illis innotuisset qui jam ad urbem venerant, nimirum Joanni Cæsari ejusque filiis, ac reliquis omnibus quotquot inter se conspiraverant, mox imperatricem invitam radunt et in exilium agunt, Michaelo ejus filio imperatore creato. Deinde quovis locorum litteras mittunt, iisque mandant ne quis revertentem Diogenem exciperet, ejus exactionis primus auctor fuit Psellus. Quæ cum fierent, imperator castello quodam occupato, cui Docea nomen esset, metari castra cœperat. Ad eum opprimendum Cæsar filium suum natu minimum cum copiis ablegavit. Conserto prælio, fuga salutis suæ Diogenes consulit, et hinc inde vagatus 329 in Ciliciam pervenit. Interea Constantinus ad urbem revertitur,

acerbam de reditu mentionem injiciens, per ea loca traxit, in quibus antea ut Deus habebatur. Et vero nostra hæc sententia firmatur auctoritate Joannis Curopalatae, ex quo sua haud dubie mutuatus est noster Glycas: Νόστου ἐξ εὐδὸς μινῆσται ὁ Ἀνδρόνικος, καὶ τὰ ἐξῆς, statim reditus mentionem facit Andronicus, etc.

putrefactis vermibus et fœtore scateret, misere vitam finiit, in Prote insula pulvere corporis de-
posito, ubi novas ædes exstruxerat, religiosis exercitiis destinatas.

Imperavit post ipsum Michaelus cognomento A Parapinaces annos sex, homo plane mollis, et ad rei publicæ gubernationem, ut ita dixerim, femina. Rerum administrandarum potestatem Joanni Side antistiti commisit, a quo præclare omnia gerebantur, ut qui vir egregius et industrius esset: verum huic bono tritico tandem etiam malarum herbarum aliquid admistum fuit. Nicephorus enim eunuchus, qui diminuto vocabulo Nicephoritzes appellabatur, ante imperium Michaeli hujus accusatus ob sexcenta flagitia solumque vertere jussus, nunc a Michaelo revocatus omnem potestatem accepit, spado quidem ille, sed rerum perturbandarum et ima sursum vertendi peritissimus. Posteaquam is ad gubernationem accessit, ubique sunt auditæ querelæ, bonorum publicationes, exactiones injustæ; quas consecuti sunt publici gemitus et ejulationes cum iræ divinæ declaratione. Cum enim Turci viderent fœdera pacis inita cum Diogene prorsus in irritum recidisse, quemque suam in potestatem redactum magno in honore habuissent, cum a Romanis crudeliter interfectam esse, magnis cum copiis a Perside profecti provincias Romanas invaserunt. Ea re motus Michaelus etiam ipse conscribit exercitum, cui prætorem dat Isaacium Comnenum, qui profectus in hostem ad Cæsaream commisso cum Turcis prælio captivus abducitur, omnesque copias amittit. Imperator accepto infelicis pugnæ nuntio, non poterat non ille quidem mœstere, totus tamen non emendabatur, ut qui **330** tanquam mancipium aliquod Nicephori consiliis et auctoritate duceretur. Cum Isaacius pretio numerato redemptus fuisset, Joannes Cæsar ejus loco dux copiarum est delectus. Neque vero verbis exponi potest quantæ Romanis in hac Turcorum incursione calamitates acciderint. Nam ipse quoque Cæsar in hostium potestatem venit, cumque de se præbuiasset, rasis erinibus in regiam sese contulit.

Atque hæc erant illa præclara Nicephoritæ facinora, qui reliquis inter improbitates etiam singulari sollicitudine lucris inhians, ut in excogitandis malis fecundissimus, quo annonæ caritas exsisteret procuravit. Etenim ubique locorum prohibebat ne qui mercatores annonam venderent; atque interim ipse solus juxta Rhædestum funda-

(92) *Reddit Launclavius, Cum Isaacius pretio numerato redemptus fuisset: ego vero vertendum arbitror, cum tanquam venalis certo pretio addictus fuisset, sive emptioni expositus. Si enim jam redemptus fuerat, cur alius in ejus locum dux copiarum delectus Joannes Cæsar?*

(93) *Quid sit φούνδαξ, ex sequenti voce et τὸ μονοπωλεῖον haud ægre intelligi potest. Certe funda etiam apud Latinos marsupium crumenamque significat, ut docet Meursius, productis in Glossario Græco-Barbaro Macrobi et S. Bonaventuræ testimoniis, quibus et alia adjungere poterant. Gubius interpres Joannis Curopalate reddit officinam, et paulo post τὸ πρᾶτήριον serum ve-*

Κρατεῖ μετὰ τοῦτον Μιχαὴλ ὁ Παραπινάκης, ἔτη ζ', χαῦνος πάντη ὁ ἀνὴρ καὶ οἷον εἰπεῖν θῆλος πρὸς τὴν τοῦ κοινοῦ διοίκησιν, ἐφ' ᾧ καὶ Ἰωάννη τῷ μητροπολίτῃ Σίδης τὰ τῆς ἐξουσίας ἀνατίθησι. Καὶ καλῶς μὲν τὰ πάντα παρ' αὐτοῦ οἰκονομοῦνται, ἀνδρὸς ἄτε δντος ἀγαθοῦ καὶ περιδεξίου τοῖς πράγμασιν, ἀλλὰ τῷ ἀγαθῷ τούτῳ σίτω παραμιγνύεται καὶ τι ζιζάνιον. Νικηφόρος γάρ τις εὐνοῦχος, ὁ καὶ Νικηφορίτζης λεγόμενος, ὁ ἐπὶ κακίαις μυρίαις πρὸ τοῦ Μιχαὴλ διαβληθεὶς κἀντεῦθεν ἐξόριστος ὢν, μεταπέμπεται παρὰ τοῦ Μιχαὴλ καὶ πᾶσιν ἐξουσίαν ἐνδύεται, ἀνὴρ μὲν εὐνοῦχος, δεινὸς συγγέεν πράγματα καὶ ἄνω τὰ κάτω ποιῆσαι. Κατηγορεῖται γὰρ πανταχοῦ, δημεύσεις καὶ ἀπαιτήσεις ἄδικοι, ὀρθῆς; λοιπὸν καὶ οὐαὶ πανταχοῦ. Κἀντεῦθεν ὀργῆ κατὰ λαμβάνει θεήλατος. Οἱ γὰρ Τούρκοι ἰδόντες ὡς ἀπρακτοὶ μεμενῆκασι αὶ πρὸς Διογένην συνῆκαί, καὶ οἷτι δν αὐτοῖ τετιμηκατιν ὑπὲρ χεῖρα λαβόντες, οὕτω κακῶς οἱ αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν διετέθησαν, κἀντεῦθεν θυμοῦ πλησθέντες, ἄραντες; ἐκ Περσίδος παμπληθεῖς τοῖς Ῥωμαίοις ἐπιστρατεύουσι θέμασι. Συλλέγει λοιπὸν κἀντεῦθα στρατὸν ὁ Μιχαὴλ, καὶ στρατηγὸν αὐτοῦ τὸν Κομνηνὸν Ἰσαάκιον τίθησι· καὶ δς ἀπελθὼν καὶ κατὰ Καισάρειαν τοῖς Τούρκοις συμπλακεὶς αἰχμάλωτος αὐτίκα γίνεται, καὶ τὸ στρατόπεδον ἅπαν ἀπόλλυται. Μανθάνει ταῦτα ὁ βασιλεὺς; καὶ σκυθρωπίζει, ἀλλ' ὁ μὲν οὐ διορθοῦται τέλεον, ἄτε ταῖς Νικηφόρου ὑποθήκαις ἀγόμενος ὡς ἀνδράποδον. Ὅμοιος ὁ Ἰσαάκιος γίνεται (92). Ἄντ' αὐτοῦ προβάλλεται στρατοπεδάρχης; Ἰωάννης ὁ Καῖσαρ. Ὅσα μὲν οὖν ἀτυχήματα τοῖς Ῥωμαίοις συνήνησεν ἐκ τῆς Τούρκων καταδρομῆς, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. Καὶ αὐτὸς γὰρ ὁ Καῖσαρ δεσμηθεὶς, εἰθ' οὕτως ἀπολυθεὶς καὶ ὑποπτος δῆθεν τῷ βασιλεὶ γεγονῶς τὴν τρίχα κείρεται, καὶ οὕτω τὴν βασιλῆα καταλαμβάνει.

jam vinculis solutus imperatori suspicionis aliquid

Ταῦτα μὲν οὖν τὰ τοῦ Νικηφορίτζη ἀνδραγαθήματα. Οὕτος μετὰ τῶν ἄλλων αὐτοῦ κακιῶν καὶ τοῦ κερδαλέου φροντίζων, ἄτε ποριμώτατος ὢν, εἰς κακίαν καὶ λιμὸν πραγματεύεται. Τοὺς μὲν οὖν πωλοῦντας κωλύσας ἀπανταχοῦ ὁ Νικηφορίτζης εὐνοῦχος, αὐτὸς δὲ μόνος περὶ τὴν Ῥαιδεστὸν φούνδακα (93) καὶ μονοπωλεῖν στησάμενος, ὡς ἐντεῦθεν

nate. R. P. Jacobus Goar explicat φούνδακα mensam sive negotialem argentariam, officinam usurariam, ab Italis fundaco, ἀπὸ τοῦ φούνδου, a fundo, id est summa pecuniaria voce Græcis jureconsultis nota dictam. De pinace vero, seu pinacio, videamus quid Seylitzes, Zonaras, nosterque Glycas referant. Ac primo quidem Curopalates: Μιχαὴλ γὰρ τις εἰπὼν, εἰ μὴ προσθεῖη καὶ τὸν Παραπινάκιον οὐκ ἂν γένοιτο συντόμως γνωριμώτερος, διὰ τὸ τρηναῦτα τὸν μέδιον παρὰ πινάκιον τῷ νομισματι πιπράσκεσθαι. Iisdem serme verbis usus est Glycas: Τὸ Παραπινάκης λέγεται, διὰ τὸ τρηναῦτα τὸν μέδιον παρὰ πινάκι πιπράσκεσθαι τῷ νομισματι. Joannes denique Zona-

καὶ ἐπένυμον τῷ βασιλεὶ Μιχαὴλ περιποιήσασθαι· ἅ
τὸ δὲ Παρπινάκης λέγεται διὰ τὸ τρηκαῦτα τὸν μό-
διον παρὰ πινάκιον πιπράσκεσθαι τῷ νόμισματι.

Χαύνως οὖν καὶ παιδεριωδῶς τὴν βασιλείαν ἰθύ-
νοντος τοῦ Μιχαὴλ καὶ Σερβικαί· χώρῃ κατεξανέ-
στησαν καὶ Φραγκικαί ὡσαύτως ἀφῆλσαν καὶ
ἰδιόρρυθμοι γέγονασιν. Ἐπὶ τούτοις ἐτέχθη ἐν Κων-
σταντινουπόλει τριπλοὺς θρόνοι καὶ παῖδιον ἔχον κατὰ
μέτωπον ὀφθαλμὸν ἓνα, τραγοσκῆλις τοὺς πόδας.
Κατὰ τούτον μέντοι τὸν καιρὸν καὶ λοιμὸς ἐγένετο
βαρὺς, ὡς μηδὲ τοὺς θνήσκοντας θανάτῳ θάπτεσθαι.
Ἄλλ' οὐδὲ ταῦτα τὴν τῶν κρατούντων ἀπληστίαν
καὶ ἀδικίαν τὴν μέχρις αὐτῶν τῶν θεῶν σηκῶν (94)
(ἐπιπλα γὰρ καὶ σκευὴ τίμια κάκειθεν ἀφῆρητο
ὁ μόνον λαμβίσειν ἐθέλων, καὶ ταῦτα μηδὲ τῆς
τέχνης γευσάμενος, κἂν τῷ Ψελλῷ ἐνεπαίζετο)

ἀναστῆλαι ἴσχυεν.

iamibos cuperet æternum duraturos, cum artem
aut ei Psellus illuderet, a quo rationem scribendi
οὕτω μὲν οὖν ἔχοντων τῶν πραγμάτων στρατηγὸς
τῆς ἀνατολῆς, ὃ τε Ἀλέξανδρος, ὁ Καβάσιλας καὶ ὁ
Βοτανειάτης, ἦν ἀποστασίαν ὤδινον εἰς φῶς ἐξί-
γουσι, καὶ τὸν Βοτανειάτην Νικηφόρον βασιλέα ἀνα-
γορεύουσι. Καὶ τῷ βασιλεὶ οὐ μικρὰν ἀθυμίαν
ἐπέσταξεν· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τοῦ λεγόμενον ὅτι τῷ
τεσσαρακοστῶν νικηθῆσεται ὑπὸ τοῦ πεντηκοστοῦ.
Καὶ οὐ μέχρι τούτου ἡ κατὰ Μιχαὴλ ἀποστασία,
ἀλλὰ καὶ μετῴων ἄλλη κατὰ δύοσιν ἐγένετο· ὁ γὰρ
Βρυένιος ἀπὸ τοῦ Δυρράχου διεγερθεὶς καὶ
συνάξας στρατὸν περὶ τὴν Ἀνδριανούπολιν ἔρχεται
καὶ βασιλεὺς ἀναγορεύεται, προσβάλλει δὲ καὶ Κων-
σταντινουπόλει. Ἄλλ' οὐδὲν ἤνυσεν· ἡ γὰρ βασι-
λεύουσα σχεδὸν ἅπανα τῷ Βοτανειάτῃ προσέθετο,
καὶ τὴν αὐτοῦ δὲ παρουσίαν ἐτάχυνε, καὶ τὰ βασι-
λεῖα καταλαβὼν αὐτὸν ἐπέσπευδε. Τὸν δὲ Μιχαὴλ
καθαίρουσιν οὖν τῷ γυναικὶ καὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ Κων-
σταντίνῳ τῷ πορφυρογεννήτῳ, καὶ ἀποκείραντες τῆ
μοῆ τοῦ Στουδίου ἐνιᾶσιν.

Εἰσέρχεται οὖν ὁ Βοτανειάτης, καὶ παρὰ τοῦ πα-
τριάρχου στέφεται, τοῦ διαδεξαμένου τὸν Σπυρίδιον
Κοσμά. Καὶ κρατεῖ ὁ Βοτανειάτης ἔτη γ'. Ἐπὶ δὲ
καὶ ὁ Βρυένιος· τὰ κατὰ δύοσιν ἐτάρασε, πέμπτῃ
πρὸς αὐτὸν πρέσβεις καὶ ἅπας καὶ δις καὶ τρίς, τῆς
μὲν ἀλόγου ὀρέξεως ἐκστῆναι, εἰς Καίσαρα δὲ τι-
μηθῆναι. Ὁ δ' οὐκ ἀνέχεται. Τί τὸ ἐπὶ τούτοις; Ἡ
σκητὴ αὐτοῦ ἐπίπαι τοῦ θρόνου παραλυθέντος ἀόρα-
τος χερσὶ. Τρηκαῦτα καὶ σελήνης ἔκλειψις γίνεται
εἰς αὐτὸν ἐπισκῆψασα· τὰ γὰρ τοιαῦτα, ὡς οἱ
ἀστρολόγοι τερπύουσιν, τυραννούντων δηλοῦσι
καθαίρεσις. Ἐπὶ γοῦν ὁ Στραβορῶμανος πρέσβυς

ras : Σίτου γενομένης ἐνδείας ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ
βασιλείως τούτου, ὡς μὴ ὅλον μέδιμνον εἰς νόμισμα
ἀποδίδοσθαι, ἀλλὰ παρὰ πινάκιον, ὃ ἐστὶ μέδιμνον
τὸ τέταρτον. Hinc ergo vel maxime liquet non
esse pinacem certum quid minuti numismatis genus,
sed medimni potius quadrantem, ut disertis verbis

acem monopoliumque constituerat. Unde factum
est ut imperator Michaelus cognomentum quoddam
acciperet, ac Parapinaces nuncuparetur propterea
quod eo tempore modius, pinacio dempto et de-
tracto, aureo nummo venderetur.

Cum autem Michaelus imperium negligenter ad-
modum et pueriliter administraret, Serviorum
quoque regiones molitæ defectionem adversus
ipsum insurrexerunt; itidem Franciæ imperium
detraharunt suique juris factæ sunt. Secundum
hæc Cpoli nata est avis tripes, et puer qui unum in
fronte oculum et erura pedesque hircinos habebat.
Eodem tempore pestis adeo gravis existit ut mor-
tuorum cadavera sepeliri non possent. Verum ne
hæc quidem eorum qui rebus præerant injustitiam
et rapacitatem inexplebilem compescere potuerunt,
extendentem porro se ad ipsas etiam sacras ædes.
Nam ab hoc tempore suppellectilom sacram pretio-
saque vasa tolerare non poterat homo, qui scribere
ipsam ne primoribus quidem labris degustasset;
poemata percipiebat.

In hoc rerum statu duces orientis, nimirum Ale-
xander, Cabasilas, Botaniates, cæteri, quam defe-
ctionem parturiebat hactenus, in lucem edidere,
Botaniata imperatore designato. Magnum ea res
imperatorī mœrorem attulit. Etenim jam antea
quoque vulgo ferebatur futurum ut numeri quadra-
gesimi nota vinceretur a nota numeri quinquagesi-
mi. Neque tantum adversus Michaelum istuc tumultu-
atum, sed alia quoque defectio in occidente
multo major existit. Nam Bryennius Dyrrhachio
profectus exercitu quo collecto Adrianopolim sese
contulit, et oblatum sibi a suis imperatorum nomen
accepit. Quo facto Cpolim adoritur, sed irrito co-
nato: quippe tota propemodum urbs imperatoria
Botaniatæ 331 rebus studens cum exhortabatur
ut quam primum veniret, simulque summa festina-
tione regiam ipsius nomine occupabat. Nec hoc
contenti Michaelum ipsum cum uxore Constantino-
que filio purpurigena, dejectum imperio radebant
ac Studianum in monasterium concludebant.

Hoc modo Botaniates urbem ingressus a Cosma,
qui Xiphilino in patriarchatu successerat, insigni-
bus imperii redimitur, cui triennium præfuit. Quia
vero Byrennius occidentem perturbabat, seniel
iterumque ac tertium quoque legatos ad eum
mittit, postulans ut ab insana cupiditate desisteret
honoremque Cæsaris ad se delatum acciperet; cui
tamen ille postulato non acquievit. Quid ergo
deinceps consecutum? Tabernaculum Bryennii,
tecto ejus per inspectabiles manus soluto, corruii.
Præterea lunæ defectus accidit, qui omnino
Bryennium respiciebat: nam hujusmodi signa,

explicitit Zonaras. Quod autem νόμισμα vertit
Leunclavius, aureum nummum, verior ut id ἀπλῶς
firmare possit.

(94) Post θεῶν σηκῶν in mss. codicibus deest
προβλήουσαν aut aliud simile verbum.

quemadmodum astrologi de prodigiis disserunt, eorum portendunt eversiones qui tyrannidem affectant. Cum igitur legatus imperatoris ad Bryennium Straboromanus contumeliis affectus revertisset, imperator commotus collectos exercitus contra Bryennium misit, præfecto eis duce Alexio Commeno, quem et nobilissimi et magni scholarum domestici dignitatibus ornaverant, virum prudentia potens atque supra cæteros ejus ætatis duces præstantem. Is bello contra Bryennium suscepto, cum ventum ad manus esset adversæque concurrissent acies, Bryennium suam in potestatem redegit, et oculos capto eruit. Cum autem uxor Botaniatæ naturæ debitum persolvisset, alteram ille conjugem duxit, Mariam nimirum, quæ nupta cum Michaelo fuerat eo qui rerum politus ante ipsam erat. Verum is sacerdos qui nuptias illas precibus conceptis consecraverat, loco motus fuit, quod adulterium commissum esse censeretur. Michaelus autem communibus suffragiis Ephesi pontifex designatus est, quo tantum semel profectus reliquum vitæ tempus religiosis exercitiis in Manuoli monasterio deditur exegit.

Fuerat in eadem cum Bryennio conspiratione Basilaces, qui coactis non exiguis hominum copiis Thessalonicam accessit. Quid inde factum? Missus est adversus eum ab urbe Alexius, qui præter nobilissimi dignitatem Augusti quoque nomen jam consecutus fuerat et exercitus in sua potestate habebat. Ad Thessalonicam ubi ventum fuisset, acre commissum est prælium, quod eorum locorum homines universi a partibus Basilacis starent. Victus tamen ab Alexio Basilaces et captus ad imperatorem ablegatur. Quo cognito mittit quosdam imperator, qui Basilacem apud Christopolim oculis effossis cæcarunt. **332** Ex quo casu contingit ut ab eo die locus ille Scaturigo Basilacis nuncupetur. Hoc tempore fulmen delatum in Constantini columnam, cui statua erat imposita, prius quidem Apollinis simulacrum, sed deinceps Constantini nomen adepta, partem ejus cum tribus cingulis dissecuit.

Secutus est Comnenorum in urbem ingressus, quo cognito Botaniates e regia discedens apud Spectatissimæ monasterium invitissimus raditur. Nam posteaquam imperium nactus fuerat, propere quosvis circumforaneos et ex infimæ plebis sæce delectos illustribus officiis præfecerat: interim ipse conversus ad quaslibet animi relaxationes atque voluptates, omnem de imperio curam sollicitudinemque depositam mancipiis suis commiserat. Quæ res effecit ut omnes in eum sævius insurgent, præsertim ex illius genere qui rem publicam ante ipsum gesserat, Isaacii nimirum Comneni, Alexius et Isaacius. Horum alter Alexius imperatore deserto contractisque non parvis copiis urbem imperatoriam occupavit, intromissus agebant.

(95) Χρυσούπολιν, habent A. et F. codices, nec ulla ratio versionis Leunclavianæ habenda, quæ Christopolim exhibet.

(96) Nemitzos vocat Anna Comnena libro II *Alexiados*, ἔθνος βαρβαρικὸν καὶ τῆ βασιλείᾳ Ῥωμαίων δουλεύον ἀνέκαθεν. Nam in editione Hoeschellii absque adverbio ad superiora tempora

ἀτίμως ὑπέστρεψε, διεγείρεται ὁ βασιλεὺς καὶ κατὰ τοῦ Βρυεννίου πέμπει στρατόπεδον, στρατηγὸν ἔχοντα τὸν νοθεύσιμον Ἀλέξιον τὸν Κομνηνὸν καὶ τιμηθέντα μέγαν δομῆστικόν, ἄνδρα συνέπει καὶ δυνάμει τότε διαφέροντα. Συνάπτεται τῷ Βρυεννίῳ, καὶ κατὰ πρόσωπον ἀντιστάτων χειροῦται ὁ Βρῆένιος καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορύσσειται. Ὁ μέντοι Βοτανιατῆς, τῆς γυναικὸς αὐτοῦ τελευτησάσης, ἐτέρην ἠγάγετο τὴν τοῦ προδεβασιλευκῆτος Μαρίαν. Καθαίρεται δὲ ὁ τὴν ἱερολογίαν δοὺς ἱερεὺς, ἅτε μοιχείας ἐπὶ τούτῳ τολμηθείσης· ὁ δὲ Μιχαὴλ ψήφῳ κοινῇ ἀρχιερεὺς· Ἐφέσου προβάλλεται. Ἀπαξ οὖν ἐκεῖσε φοιτήσας ἐν τῇ μονῇ τοῦ Μανουὴλ διέτριβεν ἐργαζόμενος.

Τὰ αὐτὰ δὲ τῷ Βρυεννίῳ καὶ ὁ Βασιλάκης φρονεῖ, λαὸν οὐκ ὀλίγον ἑστέρων ἐπὶ Θεσσαλονίκῃς ἔρχεται. Τί τὸ ἐπὶ τούτοις; Ἐκπέμπεται τῶν ὧδε ὁ νοθεύσιμος Ἀλέξιος καὶ σεβαστὸς, τὰς στρατηγικὰς δυνάμεις λαβὼν. Μάχῃ οὖν ἰσχυρὰ γίνεται παρὰ τῇ Θεσσαλονίκῃ, καὶ τῶν ἐκεῖσε πάντων φρονούντων τῷ Βασιλάκῃ. Ἀλλὰ χειροῦται αὐτὸν καὶ δέσιμιον ὁ Ἀλέξιος ἐκπέμπει τῷ βασιλεῖ. Καὶ δὲ ταῦτα μαθὼν ἀποστῆλλαι κατ' αὐτὴν τὴν Χρυσούπολιν (95) ἐκτυφλοῦσιν αὐτὸν, ὡς ἔκτοτε τὸν τόπον ἐκεῖνον τὴν βρῦσιν τοῦ Βασιλάκου λέγεσθαι. Κατὰ τοῦτον δὲ καιρὸν κεραυνὸς ἐνόσχησεν τῷ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου κίονι ὃν ἄνω ἡ στήλη αὐτοῦ ἴστατο τοῦ Ἀπόλλωνος· πρῶτερον ἀψίδρυμα, εἰς ὄνομα αὐτοῦ ὀνομασθεῖσα, μέρος τοῦτου διέτμε καὶ ζωστήρας τρεῖς.

Τότε δὲ, τότε τὴν τῶν Κομνηνῶν εἰσέλευσιν Βοτανιατῆς μαθὼν, τῶν βασιλείων μὲν ἄπεισι, παρὰ δὲ τῇ τῆς περιδύπτου μονῇ ἐπιχειρεῖται καὶ ἄκων. Βασιλεύσας γὰρ πάντα σχεδὸν ἀγοραίους τε καὶ χυδαίους λαμπρῶν ἀξιομάτων ἐτίμησεν, αὐτὸς δὲ πρὸς ἀνέσεις τραπεὶς τὴν τῆς βασιλείας φροντίδα τοῖς αὐτοῦ δούλοις ἀνέθετο, ὅπερ πάντα ἐξέμηνε, καὶ αὐτὸς δὲ τοὺς τότε πρωτεύοντας ἐπὶ τε γένει καὶ πλούτῳ, τοὺς ἀδελφόφαιδας τοῦ προδεβασιλευκῆτος Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλέξιον καὶ Ἰσαάκιον· ἔνθεν τοι καὶ ἀποσχισθεὶς ὁ Ἀλέξιος καὶ λαὸν οὐκ ὀλίγον ἐκλύσας μετ' αὐτοῦ τὴν βασιλίδαν παρέλαβε προδοθεῖσαν αὐτῷ ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Χαρσίῳ πόρτῃ φυλασσόντων Νεμίτζων (96).

a Nemitzis, qui ad Charsis portam excubias

respicente dicitur ὀπήκοον. Contendunt viri docti non esse alios a Teutonibus, qui Sclavonica lingua appellantur Nemitzis. Alexio Comneno Leunclavianus septemdecim annos imperii duntaxat tribuit, cum præfuerit annis 37, ab anno æræ Christianæ 1081 ad 1148.

Κρατεί λοιπόν μετὰ τὸν Βοτανειάτην ὁ Κορνηνὸς Ἀ
 Ἀλέξιος ἔτη λζ' καὶ τῷ διαδήματι στέφεται, ὃ δὲ
 Ἰσακίους τὰ δεύτερα τῆς τιμῆς εἶχε, καινῷ ὀνόματι
 ἐπισημισθεὶς αὐτῷ· σεβαστοκράτωρ γὰρ ἐπεκλήθη
 καὶ ὑπερῆχε τοῦ Καίσαρος. Παρ' αὐτοῖς οὖν ἡ βα-
 σιλεία καὶ τῆ μητρὶ αὐτῶν. Ἦσαν δὲ τῷ βασιλεῖ
 καὶ ἕτεροι αὐτάδελφοι δύο νεώτεροι, ὧν τὸν μὲν
 Ἀνδριανὸν δηλαδὴ πρωτοσεβαστον καὶ μεγαδομέ-
 στικον, τὸν δὲ Νικηφόρον σεβαστον καὶ τοῦ στόλου
 δρουγγάριον. Ἀλλὰ καὶ κηδεστὰς εἶχεν ἐπ' ἀδελ-
 φαῖς, τὸν Μελισσηνὸν Νικηφόρον καὶ Μιχαὴλ τὸν
 Ταρωνῆν. Ὁ μόντοι κρατῶν ἐπειδὴ περ ἐσπάνιζε
 χρημάτων, τὰς ἐτησίους δόσεις ἐνέκοψε τὰς ἀνηκού-
 σασ, δηλονότι τοῖς ἀξιωμασι, προσαφαιρεῖτο δὲ καὶ
 τὰς περιουσίας τῶν συγκλητικῶν. Ὁ μόντοι ἀγιώ-
 τατος πατριάρχης Κοσμάς τῆ τῶν κοινῶν πραγμά-
 των μεταχειρίζει ἀπαρεσκόμενος καὶ ἀπεγνωκῶς
 τὴν διόρθωσιν, τῷ ὑπηρέτῃ, « Ἄρον, » εἰπὼν « τὸ
 ψαλτήριον καὶ ἀκολουθεῖ μοι, » τῆς ἐκκλησίας ἀνα-
 χωρεῖ. Προχειρίζεται δὲ ἀντ' αὐτοῦ ἐκτομίαις τις
 Εὐστράτιος, ἀφελὴς ἀνὴρ καὶ γινώσκων τὰ μάλιστα
 προδήκων. Μετὰ δὲ ἔτη γ' κατὰγεται καὶ ἄκων. Ἡ
 δὲ αἰτία οὐκ ἔγνωσται. Ἄντ' αὐτοῦ δὲ ὁ γραμμα-
 τικὸς ἀνάγεται Νικόλαος. Μετὰ δὲ ταῦτα ἠγγέλθη
 Φραγγὸς Ῥομπέρτος ἐπὶ τὸν δῆμον διαπεριουσί-
 μενος. Αὐτίκα τόνυν ὁ βασιλεὺς ἐξεστράτευσε, καὶ
 ἤττηθεις ἀκλεῶς ἔφυγε, πολλῶν ἐκεῖσε πεσόντων,
 οὐ τῶν τυχόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν μεγιστάνων
 καὶ ἐξ αἱμάτων ὄντων βασιλικῶν. Ἦττημένος οὖν
 ὑποστρέφει ὁ βασιλεὺς. Γαυριῶσιν ἐπὶ τούτοις οἱ
 βάρβαροι, τινὰ τῶν πολισμάτων κατέχοντες. Ἐστρα-
 τεύει καὶ αὐθις βασιλεὺς, καὶ τὸν Ἀνδριανὸν τὴν
 βασιλικὴν ἀμφιβάσας ἐσθῆτα καὶ στήσας ἀπέναντι
 τοῦ Ῥομπέρτου παρηγγεῖλε νῶτα δοῦναι, εἶπε
 διώξει ὁ βάρβαρος. Ὁ δὲ βασιλεὺς διὰ τόπων
 δυσβάτων κυκλώσας, καὶ τὴν παρεμβολὴν αὐτῶν
 καταλαβὼν ὑπὸ χεῖρα πάντα ποιεῖται. Τοῦτο μαθὼν
 ὁ βάρβαρος ἀόρατος γίνεται. Καὶ ἡ μὲν ἐπιθεσις
 αὐτοῦ πέπαυται, οἱ δὲ Τοῦρκοι καὶ αὐθις τῶν Ῥω-
 μαίων κατέτρεχον. Ἀλλὰ καὶ Τοῦρκός τις λεγό-
 μενος Τζακατζᾶς τὰς νήσους Χίον, Σάμον καὶ Ῥόδον
 κατέσχε. Τότε δὴ, τότε καὶ Κύπρος σὺν αὐτῇ Κρήτῃ
 ἀποστασίαν μὲν ἐνόησαν, διὰ τάχους δὲ τῆ βασι-
 λευοῦση ὑπανασώζονται, ἐν μὲν τῇ Κύπρῳ τοῦ
 Καρύκου, ἐν δὲ τῇ Κρήτῃ τοῦ Ῥαφαμάτου ἀντά-
 ραντος. Ἐντεῦθεν ὁ βασιλεὺς ἀναλωμάτων δεόμενος
 τρόπους ἀπαισίους συλλογῆς χρημάτων ἐφεύρισκεν.
 Ἐντεῦθεν ἀπογραφαὶ τῶν ἀπανταχοῦ κτήσεων, καὶ
 τὰ καινὰ τῶν ὀνομάτων ἐπινενόηται, τὰ ὑπέριμνα
 δηλαδὴ καὶ τὰ ὑπέροπλα, καὶ ἄλλοι τρόποι ἐπηρειῶν
 κατὰ τῶν ὀνηκῶν ἐπέσειήγοντο. Γέγονε δὲ τῆνι-
 καῖτα καὶ κλόνος τῆς γῆς ἐξ ἡμέρας ἐν αὐτῇ τῇ
 μνήμῃ τοῦ ἀγίου Νικολάου, ὅφ' οὐ πολλοὶ οἰκίαι
 καὶ στοαὶ καὶ ναοὶ κατέπεσον, ὡς ἐντεῦθεν καὶ πολ-
 λούς συγχωσθῆναι καὶ ἀποθανεῖν. Τῆνικαῦτα καὶ
 Παρζινακῶν πλῆθος πολὺ τὴν Θρακίαν καὶ Μακε-
 δονίαν ἐλήϊζεν. Ἐστρατεύει κατ' αὐτῶν ὁ βασι-
 λεὺς, καὶ πρῶτα μὲν ἠττῶνται οἱ στρατιῶται, εἰς
 οὕτως ἠττῶσι κατὰ κράτος αὐτοὺς ἅτε τῆ θεῆα δυ-

Itaque deinceps Alexius imperio potitus est post
 Botaniatem, idque per septemdecim annos obtinuit.
 Seipsum diademate cingi curavit, Isaacio secun-
 dum ab se locum dignitatis attribuens, indito
 eidem novo prorsus nomine: Sebastocratorem
 namque vocavit, quasi dicas Augusti imperatorem,
 inventa dignitate, quæ major esset quam Casaris.
 Apud hos duos imperium erat, qui matrem in
 societatem admiserant. Habebat autem imperator
 alios quoque duos germanos fratres, se juniores.
 Ex iis unum, videlicet Adrianum, Protosebastum:
 (hoc est Augustum principem) appellavit, alterum,
 qui Nicephorus erat, Augustum classisque Drun-
 garium. Præterea sororum maritos, affines suos,
 Nicephorum Melissenum et Michaelum Taroniten,
 certis honoribus atque titulis ornavit. Cum secun-
 dum hæc imperator pecuniis egeret, donationes
 annuas et munera dari consuetæ magistratibus præ-
 cidit ac sibi retinuit, senatoribus etiam locuple-
 tioribus opes eripuit. Hanc administrationem rei
 publicæ cum sanctissimus ille patriarcha Cosmas
 probare non posset, nec emendationem, de qua
 desperaverat, ullam exspectaret amplius: « Tolle,
 inquit ministro suo, librum hunc Psalmorum, et
 me sequere. » His dictis, ex ecclesia discessit.
 Ejus in locum suffectus est Eustratius spado, sim-
 plici vir ingenio, et dignus in angulo qui degeret.
 Verum et ille post triennium administrati pontificatus
 contra voluntatem suam eo propter ignotam quam-
 dam causam deturbatur, evecto vicissim ad patriar-
 chici solii sublimitatem **333** Nicolao Grammatico.
 Secundum hæc nuntius ad imperatorem allatus
 est, quo significabatur Rupertum Francum trajecto
 mari Epidamnium venisse. Quapropter illico suas
 copias educit, Dyrrhachiumque profectus manu-
 cum hostibus conserpit. Victus autem prælio fuga-
 sibi consuluit inglorius, multis suorura amissis,
 non vulgaris modo sortis hominibus, verumetiam
 magnatibus et imperatorio sanguine procreatis.
 Hoc modo victus imperator ad urbem revertitur.
 Interea Barbari prosperis fortunæ successibus elati
 superbire ac oppidula quedam occupare. Imperator
 vicissim eductis denuo copiis Adrianum imperato-
 rio habitu, ornare, contraque Rupertum collo-
 cato præcipere ut si barbarus in ipsum impetum face-
 ret, terga daret: interim ipse per invia loca facto-
 itinere hostem a tergo circumdare. Hac fraude
 circumventus adversarius in iis deinceps locis, co-
 natu suo fracto, conspici desiit. Compresso Franco
 Turci rursus fines Romanos invaserunt; quorum
 e natione quidam, cui Zachatæ nomen erat,
 Chium, Samum et Rhodum insulas occupavit. Tunc
 et Cyprus atque Creta, defectionis illæ quidem
 morbo infectæ, ab imperatore desciscere cogita-
 bant: verum anteverso celeriter ipsarum conatu
 imperio recuperatæ conservatæque fuerunt. In
 Cypro Caryces, in Creta Rapsomates imperatori
 se opposuere. Cum autem ille bellis exhaustus im-
 pensarum egeret, pecunia colligendæ rationes ab

æquitas egibus abhorrentes excogitavit. Hinc se- A
cutæ possessionum ubivis sitarum descriptiones : κατ' αὐτοῦ, τοῦ βασιλέως δηλαδὴ· πέρας δὲ ταῦτα· οὐκ ἦν.
hinc novæ illæ appellationes hypertimorum et hyperpleorum excogitatae, quasi supercensæ et redundantia dicas. Alias alii denique verationum modi subditorum exhauriendorum causa reperiebantur. Accidit et terræ motus id temporis horrendus ac vehemens, illo ipso die quo sancti Nicolai memoria celebrabatur. Is multa ædificia, porticus et sacrarum aedes humi stravit ; quorum ruinis oppressi complures mortalium vivendi finem fecerunt. Tunc et Patzinacarum ingens multitudo Thraciam Macedoniamque depopulata est. Adversus eos imperatore cum copiis egresso primùm quidem vincuntur Romani milites, deinde vero stragem illorum ingentem edunt, cum rem totam divinæ potestati commisissent. Sunt et insidiæ contra imperatorem semel atque iterum structæ, sed successum non habuerunt.

Eodem imperante Francorum natio de partibus Hesperii profecta Cpolim venit, et versus Orientem ibi trajiceret. Eorum adventum indicatio quædam divina præcessit ; nam infinita locustarum vis, quarum erat ex Occidente origo, tantis cum copiis volantium ut nubem representare viderentur et solem ipsum obnuberent, per maximam hanc urbium ejusque fines in 334 Orientem perrexit, ibique considens ulterius volare desiit. Cum autem Franci trajecissent in Asiam, Niceam Bithyniæ Turcis, qui eam obtinebant, ademptam imperatori pro certo pretio vendiderunt. Tunc et Bogomilorum exorta fuit hæresis, auctore Basilio, qui medicus usurpabatur. Rursus item alia contra imperatorem excitata fuit a quodam conspiratio, qui Comanorum societate comitatuque fretus Diogenis se filium perhibebat, ejus qui ante hoc tempus imperaverat. In Thraciam ubi venisset, per fraudem a quibusdam imperator renuntiatus capitur et oculos amittit. Imperator autem Alexius domum ælendis pupillis assignatam, quæ dudum jam alumns caruerat, instauravit, attributis ei quibusdam de suo quoque facultatibus. Adjecit et religiosarum exercitationum ædes, ludumque litterarium erudiendis pueris. Hinc nova contra ipsum oritur seditio cujus erat auctor ejus consobrinus Michaelus : sed quotquot in hanc societatem venerant, mox indicio facto ad imperatorem delati castigantur, ademptis capillis non novacula, sed dropace (97).

Cæterum mater imperatoris universum administrabat imperium, quam rem ipse dolenter ac moleste ferebat, ut qui videret solum sibi nomen imperii reliquum esse. Mater hoc animadverso sponte sua cessit, et in monasterium inspectoris omnium, quod ipsamet extruxerat, commigravit. Jam quod imperatoris conjugem vitæque sociam attinet, eam ille quidem antea nec aversatus plane fuerat, nec omnino, ut par fuisset, dilexerat ; nam rebus veneris deditus jura matrimonii parum sancte servabat. Postquam vero grandior ætas ignita libidinis in imperatore tela nonnihil hebetarat, tunc in Augustiam converso amore totus in ejus charitate acquiescebat, omnem potestatem gerendarum re-

(97) De Michaelis Anemæ dicti, et aliorum conjugatione ac supplicio plura Anna Comnena libro xii *Alexiadis*, ubi quæ de ademptis capillis non novacula, ut ait noster Glycas, sed dropace, hoc est medicamenti quodam genere, quo ad decalvandum caput et depilandum mentum, utebantur

Τότε δὴ καὶ τὸ τῶν Φράγγων ἔθνος ἐκ τῶν ἐσπερίων τὴν βασιλείαν καταλαμβάνει ὡς ἐκείθεν πρῶτον διαπεραιώσασθαι. Ὡν τὴν συγκίνησιν θεοσημῶν τι προεμήνυσεν· ἀκριδῶν γὰρ ἀπειρον πλῆθος ἐκ τῆς ἐσπέρας τὴν γένεσιν ἐσχχῆς· καὶ ὡς νέφος ἰσχυρὸν ἀπεικάζεσθαι καὶ σκιάζειν τὸν ἥλιον διὰ τῆς μέγιστης τῶν πόλεων καὶ τῶν ταύτης ὄρων τὴν πτῆσιν ποιούμενον πρὸς τὴν ἑβάν ὄρηστο, καὶ κατέπαυσε. Διαπεραιούονται οὖν οἱ Φράγγοι, καὶ τὴν Νίκαιαν παρὰ τῶν Τούρκων κατεχόμενοι ἀφαιροῦσι, καὶ τῷ βασιλεὶ ταύτην ὤνειον δίδουσι. Τότε ἡ τῶν Βωγομιλῶν ἀνεφάνη ἀρεσις, ἥς κατῆρχε Βασίλειος ὁ λεγόμενος Ιατρός. Ἐτέρα δὲ πάλιν ἐπανδραστὴς παρὰ τινος γέγονε, Κομάνου· μὲν ἐφεπομένους ἔχοντος καὶ εἶναι λέγοντός τοῦ προθεβασιλευκότος Διογένους. Ἀναγορεύεται οὖν κατὰ τὴν Θρακίαν ἀπατώμενος, ἀλλὰ κατέχεται καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορύσσεται. Τὸ δὲ ὀφθαλμοτροφεῖον ἤδη ἐσχολακῆς ἀνακαινίζει ὁ διαληφθεὶς βασιλεὺς. Προφορεῖ καὶ οἰκθῆν κτήματα, τὰ μέντοι φροντιστήρια καὶ τὸ τῶν παιδῶν διδασκαλεῖον αὐτὸς προσεπιτίθεισιν. Ἐτέρα κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλή, ἥς κατῆρχεν ὁ Ἀνεμᾶς Μιχαήλ (97). Ἄλλ' αὐτίκα διαμνησθέντες παιδεύονται, ἀλωθέντες τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς οὐ ξυρῶν, ἀλλὰ δρόπακι.

auctor ejus consobrinus Michaelus : sed quotquot

Ἢ μέντοι τοῦ βασιλέως μήτηρ τὴν βασιλείαν ἀπασαν οἰκονομοῦσα ἦν, ἐφ' ἣ καὶ ὁ κρατῶν ἦν ἵκτο, ὡς ἔχων μόνον τὸ τῆς βασιλείας ὄνομα. Τοῦτο οὖν ἡ μήτηρ γνοῦσα ἐκούσα ἐξέστη, καὶ εἰς τὴν τοῦ παντεπόπτου μονῆν, ἣν αὕτη εἰδείματο, κατοικεῖ. Πρὸς μέντοι τὴν κοινῶν τοῦ βλοῦ ὁ κρατῶν οὔτε ἀποστόργως εἶχε πρὶν οὔτε παντοῶς ταύτη προσέκειτο· ἀφροδισίων γὰρ ἠτῶμενος οὐ πάνυ τὰ εἰς εὐνήν ἐτύγγανε δίκαιος. Ἐπεὶ δ' ὁ χρόνος προήκων τῷ αυτοκράτορι τὰ ὑποφώρα βέλη τοῦ ἔρωτος ἠμύλωνε, τότε τῇ Ἀγούστη προσέκειται τέλειον καὶ πᾶσαν αὐτῆ τὴν οὐσαν ἀνατίθεισι, ἠνίκα καὶ μάλλον ποδαλγῶν κλινοπετῆς ἦν. Αὕτη δὲ, τῷ μὲν υἱῷ καὶ βασιλεὶ Ἰωάννῃ μὴ φιλιῶς προσκειμένη, τὴν διάθεσιν πᾶσαν

veteres, sic illa exponit : Καὶ τὴν ἐν χρῶν κοῦρῶν τῆς κεφαλῆς, καὶ τοῦ πύγωνος ψιλώσας διὰ μέσης πομπέουσαι τῆς ἀγορᾶς παρεκελεύσατο· unde resellere licet errorem ejus, qui δρόπακα legendum contendebat, et *salicylam* seu *securim* interpretebatur.

ἐπὶ τῇ πρώτῃ θυγατρὶ καὶ τῷ ἐπ' αὐτῆς κηδεστῇ Βρυεννίῳ ἐκέκτητο. Ταύτῃ τοι καὶ τὸ συγκλητικὸν ἅπαν καὶ τὸ μὴ τοιοῦτον ἐπιτηδεύς ὁ Ἰωάννης μετήρχετο.

in filiam natu majorem ejusque maritum, generum suum Bryennium, transtulerat. Hanc ob causam Joannes senatum et ordines cæteros studiose colebat.

Εἰς μέντοι τῶν πρὸς ἐφ' ἑαυτὸν διαβάντων Λατίνων ὁ Βαϊμούνδος συνθήκας μετὰ τοῦ κρατούντος ποιήσας μυρία τε χρήματα λαβὼν, καὶ τῇ Ἀντιοχείᾳ προσβαλὼν, τῇ πολιορκίᾳ τε ταύτῃν ἐλὼν τῶν συνθηκῶν ἐπιλανθάνεται, καὶ χεῖρα μάλλον αἰρεῖ κατὰ Ῥωμαίων. Μέλλων δὲ πρὸς ἐσπέραν ἔρχεσθαι καὶ μήπω κατασχεθῆ πτοηθεὶς, θάνατον ἑαυτοῦ καταψεύδεται, καὶ ὑστερον σπένδεται τῷ βασιλεῖ. Μετὰ δὲ ταῦτα νοσεὶ ὁ κρατῶν τοσοῦτον ὡς ἐκλειοπέσθαι δοκεῖν. Προσκομίζεται αὐτῷ τὸ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν ἐκτύπωμα τοῦ κατὰ τὴν Χαλκὴν ἀνεστηλωμένου, ὅπερ ἦν ἐν πέπλῳ τινὶ πρὸ τῆς εἰκόνης ἀπηρωρημένον. Ὑφαπλοῦται τῇ κλίνῃ, καὶ ὁ κάρμων ἀνιέρχεται. Ἐπὶ τούτῳ φόβος ὑποσεῖται οὐ μόνον τὸ δημοτικόν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐν τέλει· φήμῃ γὰρ αὐτοὺς κατεκράτει ὡς ὁ κρατῶν κατ' ἐκεῖνο τὸ μέγα τεθνήξεται Σίββζτον. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη φήμῃ καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ βασιλέως κατέσεισε ψυχὴν. Ψευδῆς δὲ ὅμως ἠλέγγετο. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ἔκτοτε περὶ Φιλιππούπολιν διέθριβεν ἕαρ ὄλον καὶ θέρους. Τὸ δὲ αἴτιον ἦ μετὰ τῶν Μανιχαίων διάλεξις, οὓς Παυλικιάνους ἢ δημῶδες ὀνομάζει φωνή. Πολλὸν δὲ τὸ γένος τοῦτο ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ κατ' ὥσκειται, τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Τζιμιστῆ ἐκ τῆς ἐφ' ἑαυτοῦ καταγαγόντος αὐτὸν καὶ ταύτην ἐγκατοικίσαντος· οἷς δὴ καὶ διαλεγόμενος πολλοὺς πρὸς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν μετήγαγε. Κατ' ἐκεῖνο καὶ πολλοὶ γεγονόσιν ἐμπρηστοί. Κατὰ δὲ τὸ ἕαρ ἐπνευσαν ἄνεμος τοσοῦτον βίαιος ὡς καὶ ἄλλα μὲν συμβῆναι συμπτώματα, καταπεσεῖν δὲ καὶ τὴν ἐν τῷ κατὰ τὸ πλάκωτον κλίον ἰδρυμένην στήλην καὶ πολλοὺς τῶν ἐκεῖσε παρατυχόντων ἀνελεῖν· καὶ ἄμβρον δὲ βαρύνον ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἁγίων ἀποστόλων τοσοῦτον καταβραχῆσαι ὡς καὶ οἰκίας καταπεσεῖν ἀνθρώπους τε καὶ ζῶα ἀποπνιγῆναι. Ἐν τούτοις ἐπιδρομὴν Τούρκων κατὰ Ῥωμαίων. Ὁ δὲ κρατῶν μὴ ἰσχύων δ' ἑαυτοῦ ἐκστρατεύσαι, ἅτε κλινοπετῆς ὢν, στρατὸν ἐκπέμπει οὐ ἀρχηγὸς ὁ Καμύτζης Εὐσταθίου, ὃς δὴ καὶ προσβαλὼν τοὺς Τούρκους αἰχμάλωτος ἀγεται καὶ τὸν στρατὸν ἀπόλλυσιν. Οὐκέτι οὖν ἀνέχεται ὁ κρατῶν, ἀλλ' ἐκεῖσε καταλαμβάνει καὶ τοὺς Τούρκους ὡσεὶ κληνὸν διαλύει. Καὶ οἱ τὸν Καμύτζην κατέχοντες αὐτόμολοι σὺν αὐτῷ προσέρχονται τῷ βασιλεῖ. Μετὰ ταῦτα ὁ τῶν Τούρκων ἀρχῶν σπένδεται τῷ βασιλεῖ, καὶ ὁ καθ' ἕνα οἰκᾶδε ἀπεισιν. Ἐπεὶ δὲ μετὰ ταῦτα τὰ τῆς νόσου ἠϋζανα, κοινῇ γνώμῃ τῶν ἰατρῶν σίδηρον κατὰ στομάχου φλογόντα δέχεται. Ἐπεὶ δὲ ὁ ἀήρ ὁ ἐν ἀνακτόροις ἀήρ οὐκ εὐκράτος ἐδόκει, ἅτε νοσιώτερος ὢν, εἰ; τὰ τῶν Μαγγάνων ἀποκεκόμισται ἀνάκτορα, τοῦ χρεῶν, ὡς ἔοικε, καθέλωτος· τὸ γὰρ, «Ἐν ἀκροπόλει πεσεῖται» περὶ αὐτοῦ γεγράφαι φασὶν οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα δαιμό. Θ. ἤσκει οὖν ἐκεῖσε, τῆς βασιλείας

A rum ei permittebat, præsertim cum jam pedibus æger in lecto decumberet. Erat autem imperatrix animo erga Joannem filium et imperatorem designatum nonnihil alieno, et omnem benevolentiam

in filiam natu majorem ejusque maritum, generum suum Bryennium, transtulerat. Hanc ob causam Joannes senatum et ordines cæteros studiose colebat.

Cæterum unus ex iis Latinis qui versus orientem profecti fuerant, cui Baimundi nomen esset, lecto cum imperatore sædere maximisque pecuniis acceptis Antiochiam nomine imperatoris adortus est; quam ubi per vim expugnatam cepisset, initorum sæderum oblitus Romanos ipsos invadere non dubitavit. Deinde versus occidentem facturus iter, quod vereretur ne alicubi a Romanis interciperetur, falso de morte sua rumore didito, quod volebat assequitur. Sed tamen deinde rursus in gratiam cum imperatore rediit. Is vero secundum hæc tam gravi correptus est morbo, ut animo defecto existitius esse videretur. **335** Quapropter aut ipsum allata est effigies Servatoris nostri ad Chalceum erecti, quæ in peplo quodam ante imaginem ipsam suspensa conspicitur. Hæc cum in ægrotantis lectum expansa fuisset, vires omnino recuperavit. Ea res non modo plebem, sed ipsos etiam proceres atque magistratus metu quodam percudit. Nam vulgo rumor obtinebat futurum ut imperator illo ipso magno Sabbato naturæ debitum persolveret, qui quidem ad imperatorem delatus non parum ejus animi cruciaverat, quanquam eventus ipse falsum fuisse docuit. Ab hoc morbo juxta Philippopolim vernum æstivumque tempus exegit imperator, ob unam hanc causam, quod cum Manichæis de religione dissereret, quos vulgus hominum Paulicianos appellat. Ea natio sane perampla in hisce finibus habitabat, ex Oriente per Joannem Zimi-chem huc translata et in colonias quasi quasdam deducta. Cum his ergo disputans Alexius, multos ad rectam de religione sententiam revocabat. Existere tum frequentia passim incendia. Cumque ver appetisset, tam vehementes ventorum flatus exorti sunt, ut inter aliorum operum casus atque ruinas etiam statua columnæ imposita in fore Placuto, sic ab incrustatione dicto, delapsa multos istic forte præsertim opprimeret. Præterea litteris proditum est ex aere tam impetuosum imbrem die, quo sanctorum apostolorum Petri et Pauli memoria celebratur, erupisse, ut ædificia prosternerentur et in eis mortales una cum animantibus aquis obruerentur. Secutæ sunt Turcorum in provincias Romanas excursioniones, contra quos imperator cum ducere copias affixus lecto non posset, Eustathium Camytzem exercitibus præfectum adversus eos mittit. Is conserta cum Turcis manu non copias modo cæsas amittit, verum etiam ab hoste captivus abducitur. Eo casu imperator cognito teneri non potuit, quin ipse ad ea loca proficisceretur. Quo facto instar fumi Turcos dissipavit, tanto eis terrore injecto ut etiam ii qui Camytzem captivum detinebant sponte

sua cum ipso ad imperatorem accederent Secunda διάδοχον καταλιπὼν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν Κομνηνὸν Ἰωάννην (98).
 dum hæc princeps Turcorum sedus cum imperatore ferit; quo inito domum utrinque discessum. Cum autem morbus imperatoris in dies ingravesceret, de communi medicorum sententia candens ferrum ejus stomacho impressum est. Et quia parum temperatus aer regiæ videretur, ut qui esset australior aliquanto, in Manganorum palatium fuit deportatus, fato illum, ceu credi par est, eo pertrahente. Nam vulgo jactatum illud: « In Acesodynus cadet, » de ipso perscriptum esse perhibent, qui plurimum ejusmodi oraculis interpretandis valent. Istic ergo diem in terris supremum, Joanne Comneno filio successore imperii relicto, clausit.

(98) Clausulam hanc post τὸν Κομνηνὸν Ἰωάννην adjecit F litteris rubrica instar titulorum in-

signibus: ΕΩΣ ΩΔΕ ΤΟ ΠΕΡΑΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ ΔΙΗΓΗΣΕΩΣ.

MICHAELIS GLYCÆ ANNALIUM FINIS.

GLYCANORUM ANNALIUM

CONTINUATIO

A JOANNE COMNENO USQUE AD IMPERII BYZANTINI EVERSIONEM,

AUCTORE JOANNE LEUNCLAVIO.

Qua superioribus adjecta, corpus integrum Historiæ Byzantinæ Lectores habent.

336 Alexio imperatore spiritum extremum ducente, Joannes maximus natu filius, adjuvante fratre Isaacio, Sebastocratore, conscio patre, ceu ferebatur, invita matre, quæ Bryennium generum cum Anna Casarissa filia maluisset imperio potiri, nactus annulum paternum, partim eo custodibus ostenso, partim vi portis e cardinibus emotis, magnum palatium ingressus est, sequè imperatore nuncupato, rempublicam administrare cœpit. Confirmato imperio, præcipue cognatorum opera in gubernatione utebatur Joannis Comneni accubitoris, qui arrogantia sua semet cito dejecit, et Gregorii Taronitæ, viri modesti, præterea Gregorii Camateri, obscuro nati genere, ac Joannis Axuchi Persæ, quem mirifice diligebat ob consuetudinem diuturnam, et honore magni domestici ornabat. Anno primo necdum exacto concitata fuit adversus imperatorem seditio, cujus orant principes Bryennius et Anna Casarissa. Verum ea mature sopita est, imperatore seditiosos humaniter castigante.

Post hæc Turcis in Phrygia victis, Laodiceam recuperatam munit: alteraque suscepta expeditione, solerter pellectis ad insidiarum loca præsidariis, et ab urbe interclusis, Sozopolim cepit, cum aliis multis oppidis locisque munitis, quæ Turci Romanis ademerant. Scythas etiam quos Patzinacas vocant, ingenti prælio vicit, itemque Triballos et Servios, quos in potestatem redactos magna ex parte in Nicomediensem Asiæ provinciam transtulit. Filios habuit quatuor, Alexium, Andronicum, Isaacium, Manuelem. Alexium post coronationem videre per quietem visus est insidentem leoni, quem auribus habenarum vice moderaretur, cum alioqui nihil haberet ad domandam belluam accommodatum. Hoc viso significabatur, eum titulo tenus absque re politurum imperio, quod etiam mox amissurus esset, uti deinceps accidit. Gessit etiam feliciter adversus Hunnos bellum Joannes, qui fines Romanos invaserant, prætexta causa spoliatorum mercatorum suorum, cum occulta et verior esset, in Almuzen Stephani regis Hunnorum fratrem profugum declarata humanitas. In hac expeditione multam ab eo fines imperii versus occidentem prolata sunt.

Victis hinc Persarum, et occupata Castamone, cum triumpho Constantinopolim pedes est ingressus, quadriga triumphali nequaquam conscensa, sed imagine Deiparæ in illam collocata, cui velut imperii collegæ victoriæ acceptas ferebat. Mox reversus in Orientem, Castamonem a Tauismenio receptam, Gangram, Adanam, Tarsum, Bacam munitissimum castellum, Anabarzam vi expugnat: et Cœlesyriam ingressus, Antiochiæ quam honorifice a Raimundo principe suscipitur, ac sædus tam cum Raimundo, quam Tripolitano comite ferit. Inde penetrans ad Euphratem, Pizam aliasque nonnullas munitiones occupat. Nec multo post Alexium primogenitum, quem ad imperii societatem adiserat, et Andronicum ab eo proximum mors abstulit: eis non diu superstes fuit, læsus in venatione per sagittam suam veneno infectam, quam e phætra solitarius aper excusserat. Moribundus oratione ad suos habita, Manuelem ex filiis natu minimum, qui tum forte aderat, Isaacio majori præ-

tulit, et imperatorem designavit. Quo consilio cunctorum suffragiis approbato, vitam hanc reliquit, imperii vicesimo quarto anno supra mensem octavum exacto.

Successit ei Manuel, qui mox e castris in urbem Axuchum magnum domesticum ablegavit, ut res istie constitueret, occupatoque palatio fratrem Isaacum paternæ mortis adhuc ignarum coerceret, ne quid ille turbarum ceu natu major daret. Egregiam in eo navavit operam Axuchus, Isaacio in Pantocratoris monasterium incluso. Non abs re autem pater illi Manuelem prætulera. Nam et iracundus erat, et ad supplicia leves ob causas exigenda pronus: hac ipsa atrocitate eum naturali quodam pavore conjuncta. Uxor Manueli imperatori Alemana fuit, ex illustri principum familia: quæ non tam formam corporis, quam animi pulchritudinem curabat. Itaque fucis et adscititiis ornamentis repudiatis, naturalique rubore contenta, virtutum elegantia fulgebat, constantia gravitateque gentilitia prædita. Ei Manuel conjugii fidem non servabat, etiam neptis incesta consuetudine cum ignominia singulari abutens. Cæteroquin ab initio muniflens erat, ob comitatem aditu facilis, animo fraudis experte: quæ tamen virtutes in ipso perpetuæ non exstiterunt.

Hoc tempore suscepta est ab Alemanis Conradi Cæsaris Augusti auspiciis in Palestinam nova expeditio, quam Manuel minime quidem palam impediēbat, sed occultas tamen struebat Alemanis insidias. Fuerunt in hac expeditione virorum comites etiam feminæ quædam ingentis animi, quæ armatæ insidentes equis Amazonum speciem præbebant. Hic mihi vide, quam flagitiose Manuel contra datam fidem sese gesserit. In locis opportunis et arctis insidias collocabat, quæ multos interimēbant: passim portis ipso annuente clausis, forum Alemanis denegabatur: funibus de muro pecuniæ attrahendæ causa demissis, ea capta, quantum vel panis vel aliarum rerum libebat, præbebatur: nonnunquam auro et argento attracto, de muris semet improbi mortales subducebant, ac nihil omnino commeatu vicissim demittebant: quidam farinæ cascem miscentes, cibum pestiferum efficiebant: imperatoris jussu de argento minime probo cusa moneta est, quæ vendituris aliquid ex Alemano exercitu daretur: denique litteris ad Turcos missis Manuel hortatus est, ut bellum Alemanis facerent. Quod illi cum tentarent, ad Mæandrum a Conrado, divina quadam vi fluvium trajiciente, tanta ipsorum edita strages est, ut de cæsorū ossibus excitati crebri alique tumuli, collium instar assurgerent, qui hodieque cum admiratione transeuntium spectantur. Eo prælio tam feliciter pugnato, citra cujusquam impedimentum deinceps Alemani sunt progressi.

Gessit ab illo tempore bellum Manuel contra regem Sicilia Rogerium, ablatamque sibi Corecyram

recuperavit, et Michael Palæologo copiis adversus Siculos præfecto, de Serviis Hungariisque victoriam sane illustrem consecutus est. Palæologo non multo post abrogatum imperium, missique contra Siculos Alexius Comnenus, Bryennii Cæsaris filius, cum Joanne Duca, itemque 337 Constantinus Angelus, in potestatem hostium venerunt. Tandem siue fructu bello administrato, pax utrinque facta est. Cum autem Alemana Manuelis uxor e vivis excessisset, quam quidem mortuam ille longe acerbissime luit, procreandæ sobolis masculæ causa, Petebini Antiochiæ ad Orontem sitæ principis, ex occidentali familia nati, filiam uxorem duxit. Inter alia quæ gessit hoc quoque celebratur, quod cum Chliara, Pergamus, Adramyttium, urbes Asiæ Minoris, earumque fines a Turcis undique gravissimis populationibus vexarentur, munitionibus exstructis, quas Nova Castra nuncupavit, earum securitati consuluerit.

Deinceps moto bello contra Hunnos, affinis sui Stephani, Jazæ regis eorum fratris nomine, quem regno post Jazæ mortem præfici vellet, cum initio parum omnino res succederet: tandem Andronico Contostephano cum magni ducis titulo præclarisque copiis adversus illos misso, ingenti victoria potitus est: cum quidem imperatoris injussu, qui ob siderum positum paulo inclementerem, aliud exspectari pugnæ tempus voluerat, manum cum Dionysio duce, viro forti ac strenuo, conseruisset. Ut autem felix hæc expeditio Contostephani fuit, ita parum omnino successit altera, quæ contra sultanum Ægypti, eodem duce, rege Hierosolymorum et Cypri Amerigo socio, suscepta est: non illud quidem Andronici culpa, sed ob perfidiam regis Amerigi, qui etiam astute impediit, quominus Tamiathi [al. Damiatæ.] ad extremum redacti deditio fieret. Consimiliter infelici consilio Manuel ipse sultano Iconii bellum fecit, quamquam is exstitisset in imperatorem longe ingrattissimus, a quo per suos ditione spoliatus, humaniter exceptus, et amplissimis muneribus donatus fuerat, inque pristinum imperium restitutus. Cæsæ sunt insignes hoc bello Romanorum a Turcis copiæ, quibusdam in faucibus quæ Clisura Zibrizæ nuncupantur: imperator ipse fortissime dimicans, toto corpore vulneribus affecto, vix incolumis evasit. Sed tamen egregia virtus Joannis Batazæ non multo post dæmnum hoc insigniter resarcivit. Cum enim Atapatus sultani jussu cum delectis Turcorum viginti millibus, et amplius, in fines Romanos ad ipsum usque mare grassatus immaniter fuisset, jamque Mæandrum fluvium infinita onustus præda trajicere conaretur: Batazæ divisis copiis, ac partim in insidiis abditis, partim in ulteriorem amnis ripam evadere jussis, eo loci redegit hostes, ut Atapato interfecto, ex tot millibus omnino pauci ad suos salvi revertentur. Hoc facto Romanorum erecti sunt animi, ac vicissim Barbarorum insolentia repressa.

338 Cum autem studiosè Manuel secum potentiam nationum occidentaliùm, quæ regi Alemanorum parebant, expendisset: veritus ne illi aliquando suum imperium adorirentur, Romæ veteris Papam contra Fridericum regem concitavit, hortatus ut quod pontifici deberetur imperium, usurpari ab Alemanico principe nequaquam patere. Eodem pacto Venetos, Genuenses, Pisanos, Anconitanos, et reliquos maris accolas sibi conciliabat, sacramento devinciebat, omnis generis officiis alliciebat, in urbe denique perhumaniter excipiebat. Cumque Mediolanensium urbem ac munitiones eversas a Friderico accepisset, opem ac pecunias illis præbuit, quibus muros instaurarent. Montisferrati denique sibi Marchionem adjunxit, ejus filio Marias, filia sua in matrimonium coëssa. Quo factum est, ut cum Fridericus archiepiscopo Moguntino, cancellario suo, in Italiam misso, Papæ urbes Italicas adineret: Montisferratenis, Manuelis largitionibus impulsus, Conradum filium cum copiis in Moguntinum ablegaret, a quo profligatis Alemanis, etiam ipse Moguntinus inter alios captus est.

Cum autem Manuel sectatores vitæ solitariæ, propter possessiones et mundana negotia, parum religioni cultûque divino deditos videret; nullas eis vineas, nullos agros, nullas possessiones assignavit, sed ex fisco tantum pendi jussit, quantum ad victum cultumque corporis satis esset. Videtur nimirum cupiditatem immodicam struendi monasteria improbasse, ac posteris exemplum prodere voluisse, quo pacto templa condenda, et quæ hominibus ejusmodi ratio vivendi sit præscribenda. Tantum autem abfuit ut eorum institutum probaret, qui solitariam vitam professi, et opibus affluunt, et multitudine curarum magis distrahuntur, quam ii, qui hujus vitæ deliciis occupantur, ut sanctionem Nicephori Phocæ, fortissimi et cordatissimi imperatoris, abolitam, de non augendis monasteriorum latifundiis, quasi postliminio revocavit. Mortuus est tandem, parum constitutis ordinatisque rebus imperii, cum astrologis fidem habuisset, qui victurum adhuc quatuordecim annos prædixerant. Imperavit annos 38, tribus mensibus demptis: ad quod imperii spatium, vetustum oraculum alludere videtur:

Tui prehendet te postrema nominis.

Nam in Græco Manuelis nomine postrema syllaba tantum numerum complectitur (1).

Successit ei natus in purpura filius, nimirum Alexius Comnenus, cujus pueritia reipublicæ pernicioosa fuit. Alexius enim Comnenus, protosebastus et protovestiarius, mortui Manuelis patruelis imperatrice sibi conciliata, summam in gubernatione potentiam ad se transtulit, imperatore per ætatem ad sustinendam ejusmodi molem prorsus inepto, seque tantum venationibus et equitationibus oblectante, cum etiam prave ceteroquin educaretur.

(1) λ et η conficiunt 38.

A Hæc impulsus occasione Andronicus, et ipse Manuelis patruelis (nam eodem patre Alexio, Johannes Manuel's et Isaacius Sebastocrator Andronici pater, nati erant), homo longe vaferrimus pariter et crudelissimus, sub astuto prætextu, quasi republicam et imperatorem vindicare vellet ab insidiis protosebasti, e Paphlagonia, quo ablegatus a Manuele fuerat, propius ad urbem accedit, ad junctisque sibi viris in administratione principibus, redactum in potestatem protosebastum excæcat; imperii procuracionem in se transfert; Contostephanum cum quatuor filiis, Basilium, Camaterum, et alios illustres viros oculis spoliatur; matrem imperatoris necat, confecto crimine, quasi ea Belæ regi Hungarorum, quocum nupta soror imperatricis erat, prodere Branizobam et Belligradum voluisset. Imperatorem se renuntiat, coronaque redimit; ac tandem consecutus id quod jamdudum animo sibi destinaverat, imperatorem Alexium capitis per summam injuriam damnatum, arcus nervo strangulari jubet. Ejus interfecti latus pedes tendit, ac parentum ipsius alterum ut perjurum et injurium, alteram ut vulgati corporis mulierculam contumeliose insectatur. Hinc avulsum a corpore caput aliquo abjicitur, truncus in mare plumbo demergitur.

Fuerat a prima ætate Andronicus insignis scele-
rum artifex, multasque facinorum suorum causa
perpessus ærumnas erat. Nam initio conspiracione
cum Hungaris facta, Manuelem imperio dejicere
conatus est: quarum insidiarum convictus, in
palatii custodiam datus est. Accessit et alia capti-
vitatibus hujus causa. Quippe Manueli tres fuere
fratres, Alexius, Andronicus et Isaacius, quorum
duo priores ante patrem obierunt. Ex iis Andro-
nicus tres filias suscepit, Mariam, Theodoram, et
Eudociam. Eudocia marito defuncto nefaria con-
suetudine Andronici non clam, sed palam usa est.
Quoties autem reprehendebatur ob incestum Andro-
nicus, hanc defensionem per jocum usurpabat: solere subditos principum mores imitari, et
aquam ex eodem fonte petitam, eundem saporẽ
referre. Quibus verbis imperatorem Manuelem
perstringebat, qui cum fratris filia rem habebat.
li sales maxinopere Manuelem pungebant, et mu-
lieris cognatos in Andronicum incendebant. Itaque
compactus est in vincula, ceu diximus: cumque
diu quadam in turri jacuisset, animadvertit me-
atum in ea quemdam subterraneum, in quem semet
addit, obstructo meatus foramine. Cum deinde
carcerem ingressi custodes hominem nusquam re-
perirent, omnibusque viis perquisitis **339** compre-
hendi non posset; uxor ejus in turrem, e qua maritus
evasisse putabatur, tanquam fugæ ipsius conscia,
conjicitur. Andronicus et caverna se protipiens, et
mulierem inopinatus conspectu territam allocutus,
ex eo tempore diu cum ea vixit in carcere, Joan-
nemque filium ibidem mater concepit, quem dein-

ceps pater imperii consortem fecit. Tandem elabitur, custodibus propter mulierem factis negligentioribus. Sed rursus a milite quodam Nicææ captus, in custodiam priore acerbiorem, duplicibus ferreis compedibus oneratus, conjicitur.

Hoc etiam carcere semet eripuit, et Galizam, quæ toparchia Rossorum est, ratione quadam hujusmodi pervenit. Morbum fingit, ac puero peregrino, cujus opera in corporis ministeriis utebatur, mandat, ut claves turris clam surreptas, militibus ob largiorem potum meridianibus, cera exprimat. Illarum clavium exemplum Manuelli Andronici filio traditur, ut quæmprimum tales fabricarentur, et in amphoras, quibus potus ad prandium ferretur, lincos funes, glomos, et fila tenuia conjiceret. Ita claustra noctu aperiuntur, et Andronicus egressus in denso et alto palatii gramine, quod adire nemo solebat, ad tertium usque diem delitescit. Inde funibus per mœnia se demittit, et in naviculam conjicit. Deprehensus a speculatoribus, famulæ personam simulat, ex diturnis vinculis elapsi: de industria barbare loquitur: Græca multa se non assequi fingit. Intervenit et Chrysopolus nauta quidam ex composito, datisque numeribus impetrat a speculatoribus, ut Andronicus tanquam servus fugitivus sibi redderetur. Ita suas ædes ingressus, compedibus solutis, equo conscenso, Anchialum recta pergit. Quo cum venisset, a Pupæe familiari viatico sumpto viæque ducibus, Galizam proficiscitur.

Jam metu se liberatum putans, a Vlachis [h. e. Valachis] qui fugam ejus ex fama cognoverant, captus ad imperatorem reducit. Verum hic quoque industria singulari rursus elabitur. Simulato enim ventris profluvio, frequenter ex equo descendit, et alvi purgandæ causa secedit. Hoc dum noctu interdique sæpius facit, custodes hac ratione decipit: scorpionem, cui velut æger innotebatur, in tenebris humi defigit, chlamyde vestit, pileum imponit, ut hominem inflexis genibus cacantem repræsentaret. Id simulacrum intuentibus custodibus, ipse densum quemdam saltum ingressus æufugit. Vix tandem illi dolo intellecto, confectam viam repetunt, eadem et ipsum fugere arbitrati. Verum is alio prorsus itinere Galizam pervenit. Ibi perhumaniter a præfecto excipitur, quem ita sibi devincit, ut et in venatu ei adesset, et in senatu assideret, eodemque tecto et cibo uteretur.

Hanc patris fugam et exilium ignominia sibi esse ratus imperator, ac longiorem ejus absentiam suspectam habens (nam ingentem equitatum Scythicum cogere ferebatur, ut Romanorum fines incursaret), revocandum Andronicum censuit. Itaque fide data et accepta, hominem arcessit, et Ciliciæ præficit, adjecto Cypri tributo, ad sumptus facilius tolerandos. Eo profectus, infeliciter rem contra Torusem Armenium gerit, præliis aliquot victus. Inde sepositis bellicis occupationibus, totus amore Philippæ inflammatur, Petebini filia,

quæ ejus sororem Manuel imperator non ita pridem duxerat. Hac fama imperator attonitus, Andronicum ob incestos amiores puniturus erat. Is vero Manuelis minas veritus, Hierosolyma se confert; et ut homo luxuriosissimus, Theodoram Isaacii sebastocratoris filiam incestat, Balduini Franci, qui Palæstinæ nuper imperat, viduam.

Alterâ hac plaga Manuel accepta, missa ad Coelesyriæ toparchas aurea bulla, mandat ut Andronicum, hominem incestum et seditiosum, capiant, visuque privent. Eæ litteræ Theodoræ redduntur, quibus illa lectis, chartam Andronico tradit. Is cognitis insidiis Theodoram fraude plectentiam, ut se non longe comitaretur, seu volentem, sen invitam secum abducit. Cum varias regiones et regulos adisset, tandem ad sultanum, qui Coloniâ, Chaldam et finitima loca tenebat, divertitur: ibique cum Theodora, et duobus ex ea susceptis liberis, Alexio et Irene, ac Joanne procreato ex conjugè legitima, commoratur, donec ad Manuelem imperatorem rediit. Is enim Theodoram capere studuit, illisque voti per Trapezuntis principem Nicephorum Palæologum compos factus, paulo post ipsum etiam Andronicum Theodoræ amore tanquam esca illectum, et non mediocri liberorum, quos illa ei pepererat, desiderio flagrantem attraxit. Missis enim ad imperatorem legatis, delictorum veniam et fidem publicam postulavit; et utraque re impetrata, non multo post in urbem reversus est. Inde Oenæum ablegatur, ut istic habitaret, et ex longinquis erroribus se recrearet. Eo loco degens, cum Manuelis mortem, palatinæ dissidia, lusus et equitationes Alexii, audivisset, ad urbem reversus ea designavit facinora, quæ supra commemorata sunt, tandemque malis artibus imperium in se transtulit, Alexio perempto, qui annum ætatis decimum quintum nondum exegerat, trienniumque regnaverat.

Ista vero cæde perpetrata, sponsam imperatoris Alexii Annam, Francorum regis filiam, matrimonio sibi jungit, nihil reveritus senex effœtus ac vietus, uxorem sobrini adolescentulam, nondum annos xi natam per nefas amplecti. Deinde Nicæam, quæ mortuo imperatori fidem servarat, totis viribus oppugnat. Erant in ea viri principes, Isaacius Angelus, qui everso Andronico imperium occupavit, et Theodorus Cantacuzenus, cum magna manu militum Andronico infestorum, et Turcorum 340 quoque nonnullis copiis. Cum autem interfecto Cantacuzeno, animi Nicænorum fracti essent, auctore Nicolao pontifice pax facta est, et urbs dedita. Isaacium Andronicus non incolumem modo servavit, sed etiam divina quadam impellente providentia collaudavit, quod maledicentiam Cantacuzeni non fuisset imitatus. Prusam et Lopadium de causis iisdem obsessas, per vim cepit, ac immanissime in omnem ætatem sexumque grasatus est.

Post hæc, Cyprum quidam Isaacius, Isaacii se-

bastocratoris et fratris Manuelis imperatoris ex filia nepos, avertit: itemque Comnenus Alexius, ejusdem Manuelis ex fratre nepos, regem Siciliae Gulielmum incitavit, ut Dyrrachium et Thessalonicam occuparet: quibus sane captis, ingens a Siculis est exercita crudelitas. Hinc et Epidamnus, et Amphipolis, et Mosynopolis in hostium potestate venerunt: Andronico per vecordiam et luxum suis non succurrente. Hisee malis in dies augescentibus, de successore sollicitus esse cepit Andronicus. Quamobrem cognito per artes improbas successurum sibi quemdam, cui nomen esset Isaacio, putabat ipse quidem illum Isaacium denotari, qui (ut dictum est) Cyprum occupaverat: familiares vero Isaacium Angelum motuebant, Andronico prorsus adversante. Quapropter consilio proprio Stephanus Hagiochristophorites, immanissimus Andronici scelerum administer, ad interficiendum Isaacium semet accingit: qui tanquam in re desperata, Stephanum antevertens, sua manu conficit. Deinde ad Magnam ecclesiam se recipiens, populi confluentis opem implorat. Is vero magis ac magis semet armans, Isaacium Angelum imperatorem proclamatur, et ad palatium deducit. Inde missi satellites, qui Andronicum fugientem persequerentur. Pervenerat ille cum Anna conjugem, ac scorto quodam Chelen, ad Tauroseythas illinc trajecturus. Sed marinis tempestatibus alioquoties in litus ejectus, a persecutoribus comprehensus est.

Ad Isaacium perducto, post varias contumelias, dextra præciditur. Post aliquot dies altero oculo effossus, scabioso camelo impositus, per forum triumphi specie traducitur. Tum vero nonnulli clavus in caput ejus impingere; alii stercore nares ejus scedare; alii spongias excrementis hominum pecudumque repletas in faciem ejus exprimere; alii verbis obscœnis parentes ipsius insectari: quidam veribus latera pungere; scortum denique quoddam impudens ollam ferventi aqua plenam in faciem ejus effudit. Hoc modo deductus in theatrum, pedibus fune colligatis suspenditur. Interim ipse clamabat, Domine, miserere; item, Quid calanum contritum infringitis? Nec adhuc contentus erat vulgi furor, Andronico suspenso. Nam lacerata tunicula, virilia ejus vexata sunt; et quidam longum ense per fauces ejus ad intestina usque trajecit. Duo quoque Latini generis, enses ambabus manibus in nates ejus adgerunt, ut periculum facerent, uter esset acutior. Post tot ærumnas ægre vitam abruptit, dextera cum dolore ad os adnota: ut multi putarent, eum calidum ex ea sanguinem ob recentem plagam adhuc destillantem, exsugere. Imperavit annos duos, cum antea quoque rerum potitus esset unius anni spatio, sine purpura et diademate. Post ejus mortem filii quoque, Joannes et Manuel, cæcati perierunt.

Hinc Isaacius in profligandos Siculos intentus, qui jam Constantinopoli etiam imminebant, copiis

A suis Alexium Branam ducem præficit. Is bello feliciter administrato, præter spem omnium Siculos delet, urbesque captas recuperat. Periere Siculo- rum in bello supra 40,000, in carceribus autem frigore ac fame ad quatuor millia. Duces etiam capti sunt, Richardus et Balduinus, una cum Alexio Comneno, belli auctore, cui mox oculi sunt effossi. Secundum hæc infeliciter tentata Cyprus, et secuti motus Vlachorum nationis: adversus quos nihil recte gestum a Joanne patruo imperatoris, nec a Joanne Cantacuzeno. Missus autem ad debellandos eos Alexius Branus, imperio affectato, Constantinopolim reversus obsedit. Verum non multo post, irrito conatu, cæsus est per Conradum Marchionem Montisferratensem: cui Cæsaris honorem imperator detulerat, viro valde strenuo et forti, maximis largitionibus ex Italia Constantinopolim evocato, ut Theodoram imperatoris sororem matrimonio sibi jungeret. Ejusdem supra quoque facta est mentio, quod Moguntinum prælio victum cepit. Mortem obiit immaturam, per fraudem a Chasio quodam occisus in Palæstina, ubi præclarum virtutis et prudentiæ specimen, loppe (quam nunc Acconen vocant) et aliis oppidis expugnatis, magno cum terrore Saracenorum ediderat. Durante adhuc bello contra Vlachos, Theodorus Mangaphas, quem Morotheodorum deinceps vocarunt, occupata patria sua Philadelphia, frustra imperium affectavit, in perpetuos carceres deinceps inclusus.

C Fridericus quoque rex Alemanorum expeditionem suscepit, ad cripiendam Saracenis Ægyptiis Palæstinam. Hoc ejus iter Isaacius contra fidem datam impedire conabatur, sed cum nihil efficere se videret, tandem liberum Alemanis transitum concessit. Enituit tum erga peregrinos insignis Laodicensium hospitalitas. Quapropter iis Alemari- faustissima quæque sunt a Deo precati, et Fridericus ipse manibus oculisque sublatis in cælum, genibus humi flexis, oravit, ut quidquid vitæ prodesset, quidquid animis salutem afferret, a Deo gubernatore hujus universitatis impetrarent. Adjecit hoc quoque, si reliquæ provinciæ Rōmanorum tam benigne Christi 341 milites excepissent, se D illis et opes secum allatas perlubenter fuisse duros, commeatu pacate accepto, et fines Rōmanos jam pridem fuisse transituros, hastis nullius Christiani sanguine contaminatis. Cum autem Fridericus ingressus agrum Iconiensis sultani, qui et ipse pacatum ei transitum concesserat, contra fidem datam violaretur, duobus præliis Turcos, ad Philomelium et Cingularium, sic prostravit, ut et celebris et formidabilis apud orientales nationes evaderet: præsertim posteaquam non longo temporis interjecto spatio consimilibus eisdem cladibus apud ipsum Iconium affecisset, quod ei se mox dedit. Urbe potiti Alemanni, tectis suburbanis contenti, et commeatu saltem ablato, citra maleficium discesserunt. Hinc ab Armeniis honorifice

susceptus, Antiochiam ire in animo habebat, augescente indies viri gloria, et nomine illustrato, tum ob prudentiam, tum propter invictum exercitum, ita ut nullus hostis eum eo congredi auderet. Cum autem ad fluvium quemdam pervenisset, vorticibus aquarum suffocatur: vir honesta et perpetua memoria dignus, et iudicio prudentium vel in tali obitu felix, non eo tantum, quod nobili ortus genere, avitum imperium in multas gentes obtinuit, sed ob illud potius, quod ultra omnes omnium gentium Christianarum principes Christi desiderio flagrans, patria, deliciis regis, tranquillitate, beata domi superbaque cum charissimis vita despectis, cum Christianis Palaestinae incolis ærumnas tolerare maluit. Patre mortuo, filius Laodiceam in Coesylria, Berytum, aliasque civitates Syriae subegit, ac pluribus pro Christi nomine laboribus exhaustis, extremum ad Acconem, quam obsidebat, vitæ diem clausit. Exercitus reliquus navibus suorum Tyri consensit, incolumis ad suos rediit.

Nec Alemani duntaxat hoc tempore Saraceni qui Palaestinam occuparent, arma intulerunt, sed etiam Francorum Anglorumque reges magnis classibus Tyrum appulerunt. Cumque Saracenos nec ipsi urbe sancta pellere possent, infectis rebus domum reverterunt. In itinere tamen Anglus Cyprum occupavit, capto Isaacio Comneno tyranno, de quo supra diximus: insulamque pro sua Hierosolymitano regi donavit, ut ibi amisso regno habitaret. Cæterum non crebræ tantum seditiones multorum qui affectabant imperium, Isaacium exercebant: sed etiam Vlachorum natio progressa, munitas urbes invadebat. Anchialum enim vastabant, Varnam subigebant, Trifiditiam sive Sardiniam delebant, Stumpio cives eiciebant. Tandem in expeditione contra Vlachos, magnifico cum apparatu suscepta, cum venationi esset intentus Isaacius, ab Alexio fratre, de quo non tantum nihil mali suspicabatur, sed etiam summam sibi charitatem observantiamque pollicebatur, et oculis et imperio spoliatus est. Imperavit annos 9, menses 8, nondum annos 40 natus, cum regnum amitteret.

Alexius imperator in castris designatus, omissis contra Vlachos bello, Constantinopolim redit: ubi cum inauguratus esset, quoddam memorabile contigit. Templo enim egressus, cum conscensurus esset equum Arabicum, sessorem ille non voluit admittere, sed oculis sanguine suffusis, auribus erectis, crebro solum pulsans, et anterioribus unguibus cum fremitu sublatis, indicium præbuit, quasi Alexium tergo recipere dedignaretur. Ubi vero post multos poppysmos et cervicis palpationes placatus, crebros illos gyros et calcitationes omisurus videbatur, imperator in eum insilit, et habenas apprehendit. Nihilominus ille ferociter, nec prius importune saltare desistit, quam gemmata corona capite imperatoris excussa, et ex parte comminuta, ipsum quoque deiecit. Alio equo adjecto, fracta corona inauspicatum omen visa est. imperii cladum

non expertis, et imminenti ruinæ, noxæque hostilis. Post hæc imperator Angeli cognomento, sive ut humilioris, sive ut abolendo cum fratre, repudiato, Comnenus appellari voluit. Tota ejus vita mollis fuit, et perpetuo socors ingenium. Omnia de imperatricis sententia fere gerebantur, cujus virilis erat animus, et providentia singularis, sed impudica plane vita, quæ sane infamia maritum quoque debonestabat.

Hoc tempore rex Alemanorum Anmerigus [Henricus], Friderici filius, paterno principatu suscepto, Sicilia et Italia subactis, Græcos lacestebat; quamquam ab adversario suo, papa Romæ veteris, ab instituto retraheretur. Postulabat autem sibi per legatos restitui Romanas provincias ab Epidamno Thesalonicam usque, tanquam belli jure nuper a Siciliæ rege subactas, cui nunc ipse successisset. Addebatur offensas paternas, quod imperator Manuel papam Romæ veteris contra Fridericum concitasset et armasset. Itaque denuntiabat, Romanis aut pacem maxima pecunia redimendam, aut bellum statim tolerandum. Quæ autem pecunia pacis nomine quotannis pendere deberet, auri centuariis quinquaginta principio æstimata, postremum ad centenarios 16 redacta est: quos ut Alexius exsolveret, imperatorum sepulcris spoliatis, ad 70 centenarios argenti et auri nonnihil corrasit. Verum ante quam pecunia mitteretur, Alemaniæ rex naturæ debitum persolvit, cum gravissime in Siculos, qui seditionem concitabant, animadvertisset. Factionis quidem principem et regem delectum corona jussit aliena redimiri, quæ cum haberet quatuor foramina, per ea totidem clavis capiti ejus est affixa. Quod nullo factum fuisset: Habes, ait Ammericus, coronam quam venatus es; nemo tibi hanc invidet. **342** Illo vero mox oborta vertigine, humi prolapsus, exspiravit. Capta Sicilia, cum cæteris Irene Isaacii imperatoris filia captiva est abducta, et desponsa fratri regis Alemaniæ Philippo, amisso priore conjugio, qui post obitum Tancredi patris Siciliae regnum obtinuerat.

Secutæ sunt deinceps gravissimæ Constantinopolis clades. Nam Isaacius pridem imperator cum Latinis arcana consilia de ulciscendis injuriis et evertendo fratre Alexio conferebat, litteris ad Irenem filiam missis, Philippi Alemanorum regis conjugem, quibus eam ad opem sibi ferendam instigabat, atque inde litteras recipiebat, quibus quid agendum esset, monebatur. Deinde filius quoque ipsius Alexius, custodia eductus, libere quoque libit ambulavit. Quapropter de consilio paterno, Pisani cujusdam ope, perductus in Siciliam, sorori indicatur: quæ justo præsidio misso, fratrem anoplexam, maritum Philippum orat, ut patri suo pro virili opem ferat, et fratrem quoque juvet, exsulem et extorrem.

Acciderunt et alia mala. Nam cum Venetis mercatoribus ex avaritia ministrorum imperatoris et cognatorum adimerentur prisca quædam privilegia,

Pisanique ipsis præferrentur : a Græcis paulatim abalienati, se vicissim eis per occasionem ægre facturos ostendebant. Itaque dux eorum Ericus Dandulus, vir prudens ac proveciæ admodum ætatis, de auxiliis aliorum asciscendis cogitat, quos non a Græcis dissidere. Cumque tempus ipsum nobiles quosdam toparchas, qui Palestinam visere cupiebant, sponte obtulisset : societatem et fœdus contra Græcos coit. Erant ii, Montisferrati marchio Bonifacius, Flandriæ comes Balduinus, comes Sancti Pauli Hericus, Pleæ comes (1) Lodoicus, et alii complures audaces bellatores. Classe per integrum triennium fabricata, Alexius Isaacii Angeli filius litteris veteris Romæ pontificis, et Alemaniæ regis instructus, cum aliis se conjungit, et pecuniarum acervis ipsorum animos expleturum se pollicetur, si paternum imperium sibi restituerent. Idem sacramento promittit auxilium contra Saracenos, Latinorumque religionem amplexus, privilegiorum papalium renovationem, et Græcorum inatitutorum mutationem pollicetur. Hoc modo factum, ut Byzantium obsideretur, Alexius frustra tentatis armis Debeltum profugeret; post viii imperii annum Isaacio et ejus filio Alexio imperium deferretur, Latini rapinis, incendiis, ferro in Byzantinos captos crudelissime grassarentur.

Inter magnas autem seditiones urbanæ plebis, imperio rursus Angelis erepto, Alexius Ducas, cognomento Murzuffus sive superciliosus, Nicolaum Canabum imperatorem a populo designatum capit, itemque redacto in potestatem suam Alexio Isaacii filio sibi vindicat imperium. Cum bis Alexio venenum propinasset, quod ille tum ætatis robore, tum antidotis clam sumptis vicerat : laqueo tandem ei guttur elidit, mense imperii sexto, die octavo. Verum ne Murzuffus quidem ultra duos menses et 16 dies imperio potitus est, expugnata rursus a Latinis urbe : qui ea capta, de suorum procerum numero Balduinum Flandriæ comitem communibus suffragiis imperatorem designarunt, agentem annum ætatis 32, virum pium, modestum, adeo pudicum, ut mulierem inverecunde non aspiceret, quamdiu a conjuge aberat, et bis qualibet hebdomade vesperi proclamari juberet, ne quis in suo palatio cubaret, qui alienam mulierem attigisset.

Murzuffum hoc imperante Alexius Isaacii frater, quem Constantinopoli relicto imperio profugisse dixerat, dolo comprehensum luminibus orbavit : neque multo post executionem idem Murzuffus in Latinorum manus delatus, Byzantium reducit, et ob dominum imperatoremque suum Alexium Isaacii filium laqueo strangulatum, in judicium vocatus, capitis damnatur, novoque supplicii genere afficitur. Nam in altissimam columnam perductus, inde præcipitatur : et aliquandiu in pedes descendens, deinde in caput subversus, et humi allisus, miserabiliter interiit.

Adrianopolim cum obsideret Balduinus, Joannes Vlachorum princeps, Latinis in insidias plectis, egregia potitus est victoria, cæso Lodoico Pleæ comite, Balduino capto, Dandulo et Herrico Balduini fratre propter acceptam cladem fuga sibi consulentibus. Hunc factum Constantinopoli decretum, quo Latini promulgarunt, se nemini popularium suorum inaugurationem regni concessuros, nisi morte Balduini prius explorata. Cumque hoc modo annum unum et menses quatuor rempublicam sine imperatore administrassent, audito ejus interitu, Herricum fratrem imperatorem declarant. Est autem Balduinus ab Joanne Myso crudelissime necatus, eum pedibus et manibus amputatis, reliquum truncum in vallem profundam abjici juberet, ubi tertio demum die volucrum esca miserabiliter exspiravit.

Herricus imperio potitus, cum ex suis Orestide relicis, Scytharum et Vlachorum exercitus denno egredi audisset : non hostium multitudinem terribis, nec superiorum bellorum cladibus consternatus, exire non dubitavit, ut et suos conservaret, et Græcorum reliquis subveniret. Igitur Adrianopolim profectus, cum Vlachos Latinorum conspectu, audaciam usitatam et rei militaris habitum etiam post illas strages retinentium, terribis vidisset : usque ad Crenum et Boream eos est persecutus. Inde per Agathopolim, Anchialum usque progressus, ibique castris positus, et multis rebus gestis, unde pecunias, 343 homines, pecusam greges et armenta cepit, salvus Constantinopolim rediit.

Interea vero, dum Constantinopoli regnant Latini, Theodorus Lascaris, Alexii Comneni imperatoris gener, in Asia sibi usurpat imperium, quam occupare Latini propter Vlachorum bella non poterant. Cum autem Alexius Theodori socer ex Europa in Asiam profugisset, ad Jathatinem sultannum, Attaliæ principem sese contulit, ut ejus ope genero pulso, rerum ipse potiretur. Sed irritus hic conatus fuit, Jathatine manu Theodori fortiter præliantis interempto. Cum annis 18 Theodorus imperasset, naturæ debitum persolvit : Joanne Duca, qui filiam ejus Irenen in matrimonio habebat, successore designato.

Henrico autem imperatore mortuo, Robertus imperio potitus est, ejus ex Iolanta sorore nepos : qui frustra Joannem oppugnavit, trajectis in Asiam copiis Lascarum duorum causa, qui se Joanni putabant omnino præferendos esse. Paulatim vero potentia Joannis crevit, in Europam Thraciamque Roberto parentem trajicientis : unde factus, ut e Bulgaria legati ad eum mitterentur, tam pacis expetendæ causa, quam ut imperatoris filio Theodoro, Helenæ Asanis junioris, Bulgarorum principis, filię nuptias offerrent. Ea legatio rata fuit, et congressi circa Chersonesum imperator et Asan, Helenam Asanis filiam decem annos natam, imperatoris filio impuberi adhuc, Theodoro Lascari ju-

(1) Id est Blesensis. Vide Gregoram p. 14, cum Du Cangii nota. Ев.т.

niori, espondent. Is deinceps mortuo patri, qui A 33 annis regnavit, in imperio successit: neque diu rerum potitus, Joanne filio, sex annos nato, hærede relicto, vivendi finem fecit.

Michaelus autem Palæologus, qui jamdudum etiam vivo Theodoro res novas molitus fuerat, in se rerum summa translata, Joannem oculis spoliat. Recuperavit idem Constantinopolim, cui tum quartus ex Flandris imperator præerat, Balduinus secundus, Roberti jam mortui frater. Itaque rursus imperii forma quædam per Michaelum est constituta, Latinis prorsus ex Græcorum ditione pulsus, præter exiles reliquias, in Peloponneso adhuc hærentes. Cumque non tutum, nec paci æcommo-

datum esse videretur Michaelo, turbam opificum et mercatorum, ex Venetis Pisanisque constantem, quæ pulsus Latinis remanserat, intra urbem una cum Genuensibus, perpetuis ipsorum hostibus, degere, Galatam Genuensibus assignavit, e regione sitam, mercium immunitate concessa, quam antea quoque promiserat, urbe nondum potitus, si per eos in illa recuperanda juvaretur. Mittebantur his magistratus domo certis temporibus, qui jus dicerent, suisque præessent. Ac Veneti quidem suum appellabant Balivum sive curatorem, Pisani consulem, Genuenses Potestatem.

Balduinus Flander, periculo Constantinopolitano liberatus et elapsus, in Italiã cum pervenisset, cum rege Neapolitano Carolo, Gallorum regis fratre, qui Conradinum Suevum legitimum ejus hæredem regni trucidarat, adfinitatem junxit, filius filia filio suo desponsa, sperans ejus opibus se Constantinopolim recuperaturum. Sed ea cupiditas atque conatus irritus omnino fuit. Imperante Palæologo, 23 die Maii, anni 6773, sub horam ante meridiem tertiam, luna solem obscuravit, fuitque tota eclipsis punctorum fere 12. Tantæ autem sub ejus medium ortæ sunt tenebræ, ut multe stellæ apparerent: quæ nimirum maximas Romanorum calamitates, a Turcis imminentes, portendebant. Secundum hæc imperator Andronico filio Annam Pannoniam despondet, simulque ipsum insignibus imperii ornat, cum promississet dato jurejurando, se pie veneraturum Ecclesiam, et privilegia ipsius inviolata conservaturum, patri autem nunquam insidiaturum.

Cum autem Carolus rex Neapolis magnos apparatus faceret in gratiam Balduini Flandri, Palæologus domestica in illum bella commovit, magna pecunia sinitimis, Siculo rege ac Venetis, ad bellum illi faciendum concitatis. Præterea legatos ad papam mittit, de incunda veteris et novæ Romæ Ecclesiarum concordia, modo is Caroli expeditionem averteret. Et legatione a papa benigne audita, concordia rationes initæ sunt, cujus hæc fuere capita: Primum, ut in sacrorum voluminum hymnodis papæ cum quatuor patriarchis mentio fieret. Alterum, ut liceret cuivis Romam veterem, quæ curia major et perfectior esset, appellare.

Tertium, ut illi principatus in omnibus deferretur. Huic concordia principio Byzantini adversabantur, sed paulatim mitius sensere, postea quam Joanni Beco Chartophylaci fuissent exhibitæ Biemmydæ Nicephori libri, qui de iisdem adversus Latinos controversiis Joanne Duca imperante consultus, multa scripserat. Hoc modo factum, ut Becus, qui dudum acerrime Latinis adversabatur, mutata sententia, victoriam faceret ambiguum, patriarchicoque solio conscenso, ad intimam imperatoris amicitiam admitteretur.

Mortuo autem Michaelo, Andronicus filius in imperio successit: quo regnante, Turcorum principes, Carmanus Alisurius, Sarchanes, Calames, Cerasus, Atman (qui et Oomanus) Amurique filii, provincias Asiaticas Græcis ademptas, inter se partiti sunt. Adversus hos accessit sunt ex Hispania Catelani Bonzerio duce, magnis promissis præmiis, si Turcos a Græcorum finibus averterent. Cum autem re contra Turcos feliciter gesta, non numerarentur eis stipendia, de quibus convenerat: conversis in ipsos Græcos armis, 344 Asiam depopulati, rursus in Europam trajecerunt. Cumque Calliipoli occupata, Ronzerium Cæsaris honore prius ab imperatore ornatum, ad postulanda stipendia sua Orestiadem, ubi Michaelus Andronici filius imperator designatus id temporis agebat, ablegasset: jussu Michaeli Ronzerius ad ipsam regiam Græcis a militibus est interemptus. Qua eade nuntiata, Catelani sese bello parare, Græcorum bona diripere, Thraciam pervagari, Michaelum aperto prælio ad Aprum (oppidi hoc in Thracia nomen est) sternere, victoria freti Macedoniam invadere, superatisque montibus et convallibus, quæ Tempe nuncupantur, in Thessaliam irruere. Cum autem minime lacessendos Thessali Catelanos statuerent, datis pecuniis et viæ ducibus impetrant, ut eorum finibus excederent.

Igitur in Bœotiam delati, ab Athenarum Thebarumque duce transitum per ejus fines pacatum petunt. Ille cum fastu et derisu Catelanis eorumque postulatis spretis, per autumnum et hiemem vires suas ad ver usque colligit. Itaque Catelani veris initio non procul a Cephiso flumine castris positos, hostem opperiebantur. Erant eorum equites 3500, peditum 4000. Dum hostium adventum expectant, omnem illam terram arant, ubi pugnare decreverant; deinde obducto vallo, et actis flumine fossis, totam planitiem sic irrigant, ut stagnaret. Vere medio regionis princeps cum magnis copiis aderat, equitum 6400, peditum amplius 8000 ducens. Et erat ipsius opinio arrogantiaque longe major. Sperabat enim, se Catelanis victis, omnia Byzantium usque suam in potestatem redacturum. Cumque planitiem inter suos et hostes interjectam, multo graminæ virentem conspexisset, nihil eorum quæ acta erant, suspicatus, cum equitibus in eos fertur, extra campum in procinctu stantes. Sed priusquam Attici mediam ad planitiem pervenirent,

Pisanique ipsis præferrentur : a Græcis paulatim abalienati, se vicissim eis per occasionem ægre facturos ostendebant. Itaque dux eorum Ericus Dandulus, vir prudens ac provectæ admodum ætatis, de auxiliis aliorum asciscendis cogitat, quos non a Græcis dissidere. Cumque tempus ipsum nobiles quosdam toparchas, qui Palæstinam visere cupiebant, sponte obtulisset : societatem et fœdus contra Græcos coit. Erant ii, Montisferrati marchio Bonifacius, Flandriæ comes Balduinus, comes Sancti Pauli Hericus, Pleæ comes (1) Lodoicus, et alii complures audaces bellatores. Classe per integrum triennium fabricata, Alexius Isaacii Angeli filius littoris veteris Romæ pontificis, et Alemanniæ regis instructus, cum aliis se conjungit, et pecuniarum acervis ipsorum animos expleturum se pollicetur, si paternum imperium sibi restituerent. Idem sacramentum promittit auxilium contra Saracenos, Latinorumque religionem amplexus, privilegiorum papalium renovationem, et Græcorum inaltutorum mutationem pollicetur. Hoc modo factum, ut Byzantium obsideretur, Alexius frustra tentatis armis debellum profugeret; post viii imperii annum Isaacio et ejus filio Alexio imperium deferretur, Latini rapinis, incendiis, ferro in Byzantinos captos crudelissime grassarentur.

Inter magnas autem seditiones urbanæ plebis, imperio rursus Angelis erepto, Alexius Ducas, cognomento Murzufus sive superciliosus, Nicolaum Canabum imperatorem a populo designatum capit, itemque redacto in potestatem suam Alexio Isaacii filio sibi vindicat imperium. Cum bis Alexio venenum propinasset, quod ille tum ætatis robore, tum antidotis clam sumptis vicerat : laqueo tandem ei guttur elidit, mense imperii sexto, die octavo. Verum ne Murzufus quidem ultra duos menses et 16 dies imperio potitus est, expugnata rursus a Latinis urbe : qui ea capta, de suorum procerum numero Balduinum Flandriæ comitem communibus suffragiis imperatorem designarunt, agentem annu ætatis 32, virum pium, modestum, adeo pudicum, ut mulierem inverecunde non aspiceret, quamdiu a conjuge aberat, et bis qualibet hebdomade vesperi proclamari juberet, ne quis in suo palatio cubaret, qui alienam mulierem attigisset.

Murzufum hoc imperante Alexius Isaacii frater, quem Constantinopoli relicto imperio profugisse diximus, dolo comprehensum luminibus orbavit : neque multo post excæcationem idem Murzufus in Latinorum manus delatus, Byzantium reducitur, et ob dominum imperatoremque suum Alexium Isaacii filium laqueo strangulatum, in iudicium vocatus, capitis damnatur, novoque supplicii genere afficitur. Nam in altissimam columnam perductus, inde præcipitatur : et aliquandiu in pedes descendens, deinde in caput subversus, et humi allisus, miserabiliter interiit.

Adrianopolim cum obsideret Balduinus, Joannes Vlachorum princeps, Latinis in insidias plectis, egregia potitus est victoria, cæso Lodoico Pleæ comite, Balduino capto, Dandulo et Herico Balduini fratre propter acceptam cladem fuga sibi consulentibus. Hunc factum Constantinopoli decretum, quo Latini promulgarunt, se nemini popularium suorum inaugurationem regni concessuros, nisi morte Balduini prius explorata. Cumque hoc modo annum unum et menses quatuor rempublicam sine imperatore administrassent, audito ejus interitu, Hericum fratrem imperatorem declarant. Est autem Balduinus ab Joanne Myso crudelissime necatus, enim pedibus et manibus amputatis, reliquum truncum in vallem profundam abjici juberet, ubi tertio demum die volucrum esca miserabiliter exspiravit.

Hericus imperio potitus, cum ex suis Orestidae relictiis, Scytharum et Vlachorum exercitus denuo egredi audisset : non hostium multitudine territus, nec superiorum bellorum cladibus consternatus, exire non dubitavit, ut et suos conservaret, et Græcorum reliquis subveniret. Igitur Adrianopolim profectus, cum Vlachos Latinorum conspectu, audaciam usitatam et rei militaris habitum etiam post illas strages retinentium, terribis vidisset : usque ad Crenum et Boream eos est persecutus. Inde per Agathopolim, Anchialum usque progressus, ibique castris positus, et multis rebus gestis, unde pecunias, 343 homines, pecusum greges et armenta cepit, salvus Constantinopolim rediit.

Interca vero, dum Constantinopoli regnant Latini, Theodorus Lascaris, Alexii Comneni imperatoris gener, in Asia sibi usurpat imperium, quam occupare Latini propter Vlachorum bella non poterant. Cum autem Alexius Theodori socer ex Europa in Asiam profugisset, ad Jathatinem sultannum, Attaliæ principem sese contulit, ut ejus ope genero pulso, rerum ipse potiretur. Sed irritus hic conatus fuit, Jathatine manu Theodori fortiter præliantis interempto. Cum annis 18 Theodorus imperasset, naturæ debitum persolvit : Joannes Duca, qui filiam ejus Irenen in matrimonio habebat, successore designato.

Henrico autem imperatore mortuo, Robertus imperio potitus est, ejus ex Iolanta sorore nepos : qui frustra Joannem oppugnavit, trajectis in Asiam copiis Lascarum duorum causa, qui se Joanni putabant omnino præferendos esse. Paulatim vero potentia Joannis crevit, in Europam Thraciamque Roberto parentem trajicientis : unde factum, ut e Bulgaria legati ad eum mitterentur, tam pacis expetendæ causa, quam ut imperatoris filio Theodoro, Helenæ Asanis junioris, Bulgarorum principis, filiæ nuptias offerrent. Ea legatio rata fuit, et congressi circa Chersonesum imperator et Asan, Helenam Asanis filiam decem annos natam, imperatoris filio impuberi adhuc, Theodoro Lascari ju-

(1) Id est Blesensis. Vide Gregoram p. 14, cum Du Cangii nota. E. T.

niori, espondent. Is deinceps mortuo patri, qui 33 annis regnavit, in imperio successit: neque diu rerum potitus, Joanne filio, sex annos nato, hærede relicto, vivendi finem fecit.

Michaelus autem Paleologus, qui jam dudum etiam vivo Theodoro res novas molitus fuerat, in se rerum summa translata, Joannem oculis spoliavit. Recuperavit idem Constantinopolim, cui tum quartus ex Flandris imperator præerat, Balduinus secundus, Roberti jam mortui frater. Itaque rursus imperii forma quædam per Michaelum est constituta, Latinis prorsus ex Græcorum ditione pulsatis, præter exiles reliquias, in Peloponneso adhuc hærentes. Cumque non tutum, nec paci accommodatum esse videretur Michaelo, turbam opificum et mercatorum, ex Venetis Pisanisque constantem, quæ pulsatis Latinis remanserat, intra urbem una cum Genuensibus, perpetuis ipsorum hostibus, degere, Galatam Genuensibus assignavit, e regione sitam, mercium immunitate concessa, quam antea quoque promiserat, urbe nondum potitus, si per eos in illa recuperanda juvaretur. Mittentur his magistratus domo certis temporibus, qui jus dicerent, suisque præessent. Ac Veneti quidem suum appellabant Balivum sive curatorem, Pisani consulem, Genuenses Potestatem.

Balduinus Flander, periculo Constantinopolitano liberatus et elapsus, in Italiam cum pervenisset, cum rege Neapolitano Carolo, Gallorum regis fratre, qui Conradinum Suevum legitimum ejus hæredem regni trucidarat, affinitatem junxit, filius filia filio suo desponsa, sperans ejus opibus se Constantinopolim recuperaturum. Sed ea cupiditas atque conatus irritus omnino fuit. Imperante Paleologo, 25 die Maii, anni 1261, sub horam ante meridiem tertiam, luna solem obscuravit, fuitque tota eclipsis punctorum fere 12. Tantæ autem sub ejus medium ortæ sunt tenebræ, ut multe stellæ apparent: quæ nimirum maximas Romanorum calamitates, a Turcis imminentes, portendebant. Secundum hæc imperator Andronico filio Annam Pannoniam despondit, simulque ipsum insignibus imperii ornat, cum promississet dato jurejurando, se pie veneraturum Ecclesiam, et privilegia ipsius inviolata conservaturum, patri autem nunquam insidiaturum.

Cum autem Carolus rex Neapolis magnos apparatus faceret in gratiam Balduini Flandri, Paleologus domestica in illum bella commovit, magna pecunia finitimis, Siculo rege ac Venetis, ad bellum illi faciendum concitatis. Præterea legatos ad papam mittit, de incunda veteris et novæ Romæ Ecclesiarum concordia, modo is Caroli expeditionem averteret. Et legatione a papa benigne audita, concordia rationes initæ sunt, cujus hæc fuere capita: Primum, ut in sacrorum voluminum hymnodis papæ cum quatuor patriarchis mentio fieret. Alterum, ut liceret cuivis Romanæ veterem, quæ curia major et perfectior esset, appellare.

A Tertium, ut illi principatus in omnibus deferretur. Huic concordia principio Byzantini adversabantur, sed paulatim mitius sensere, postea quam Joanni Beco Chartophylaci fuissent exhibiti Biemmydæ Nicephori libri, qui de iisdem adversus Latinos controversiis Joanne Duca imperante consultus, multa scripserat. Hoc modo factum, ut Becus, qui dudum acerrime Latinis adversabatur, mutata sententia, victoriam faceret ambiguum, patriarchicoque solio conscenso, ad intimam imperatoris amicitiam admitteretur.

Mortuo autem Michaelo, Andronicus filius in imperio successit: quo regnante, Turcorum principes, Carmanus Alisurius, Sarchanes, Calames, Cerasus, Atman (qui et O.omanus) Amurique filii, provincias Asiaticas Græcis ademptas, inter se partiti sunt. Adversus hos accessit sunt ex Hispania Catalani Ronzerio ducæ, magnis promissis præmiis, si Turcos a Græcorum finibus averterent. Cum autem re contra Turcos feliciter gesta, non numerarentur eis stipendiâ, de quibus convenerat: conversis in ipsos Græcos armis, 344 Asiam depopulati, rursus in Europam trajecerunt. Cumque Callinopoli occupata, Ronzerium Cæsaris honore prius ab imperatore ornatum, ad postulanda stipendia sua Orestiadem, ubi Michaelus Andronici filius imperator designatus id temporis agebat, abiret: jussu Michaeli Ronzeris ad ipsam regionem Græcis a militibus est interemptus. Qua eade nuntiata, Catalani sese bello parare, Græcorum bona diripere, Thraciam pervagari, Michaelum aperto prælio ad Aprum (oppidi hoc in Thracia nomen est) sternere, victoria freti Macedoniam invadere, superatisque montibus et convallibus, quæ Tempe nuncupantur, in Thessaliam irruere. Cum autem minime lacessendos Thessali Catalanos statuerent, datis pecuniis et viâ ducibus impetrant, ut eorum finibus excederent.*

Igitur in Bœotiam delati, ab Athenarum Thebarumque duce transitum per ejus fines pacatum poliant. Ille cum fastu et derisu Catalanis eorumque postulatis spreto, per autumnum et hiemem vires suas ad ver usque colligit. Itaque Catalani veris initio non procul a Cephiso flumine castris positos, hostem opperiebantur. Erant eorum equites 3500, peditum 4000. Dum hostium adventum expectant, omnem illam terram arant, ubi pugnare decreverant; deinde obducto vallo, et actis flumine fossis, totam planitiem sic irrigant, ut stagnaret. Vere medio regionis princeps cum magnis copiis aderat, equitum 6400, peditum amplius 8000 ducens. Et erit ipsius opinio arrogantisque longe major. Sperabat enim, se Catalani victis, omnia Byzantium usque suam in potestatem redacturum. Cumque planitiem inter suos et hostes interjectam, multo graminæ virentem conspexisset, nihil eorum quæ acta erant, suspicatus, cum equitibus in eos fertur, extra campum in procinctu stantes. Sed priusquam Attici mediam ad planitiem pervenirent,

equi veluti vinculis impediti, madefacta terra ad A gressum audaciorē subsidente, partim una cum equitibus in luto volutantur, partim iis excussis temere in campo feruntur, partim pedibus demersis ordine astabant. Quibus rebus animati Catefani, telis hostes circumventos Internectione delent, et cum equitatu fugientes Thebas ac Athenas usque persecuti, urbes ipsas cum opibus, uxoribus et liberis hostium ex improvise capiunt.

Cæterum mortuo filio Michaelo, Andronicus nepotem ex eo suum, Andronicum juniorem, longe sibi charissimum, imperatorem designavit. Is vero dominandi libidine ductus, avum longo tempore variis ærumnis exercere non desit, donec ei tandem imperium extorqueret. Quo facto, custodiebatur in palatio senior Andronicus, præque senio perpetuisque molestiis et lacrymis amisso visu, quorundam aulicorum intemperiam postremum habitu monastico induitur, mutatoque nomine, deinceps Antonii appellationem accipit. Posteaquam ad se transtulisset imperium Andronicus junior, intellecto, Nicæam ab Orchane Turco, Bithyniæ principe, obsideri, trajectis in Asiam copiis, hostem adortus, insigni clade afficitur, maxima suorum parte amissa. Eodem Andronico imperante, Serviorum quoque natio Cralem (hoc est, regem) suum, qui diutissime regnarat, ab administratione removet. Deinde filio patri substituto, senem in carcere suffocat; in vitio fortassis illo, sed tamen connivente ac tacente.

Senior autem Andronicus, anno ætatis 74, mortuus est, qui ab initio imperii ejus quinquagesimus erat. Junior annos 45 vivendo non explevit, mortuus anno post occupatam Constantinopolim, et ereptum avo imperium vicesimo. Cum autem moreretur, reliquit Joannem filium natum annos 12; tutoremque assignavit ei Cantacuzenum, virum opulentum, et magna potentia subnixum, ut puerum tutaretur, et curaret ad eam usque ætatem, quæ regno gubernando idonea foret. Ubi vero Andronicus excessisset e vivis, non multo post, urgentibus et postulantibus Græcis, Cantacuzenus tutor ad regnum allectus est, puero tamen nulla injuria affecto. Cumque sibi affinem illum Cantacuzenus fecisset, ut imbellem contemptui habuit, spem omnem in Græcis quantum ad regnum retinendum attinebat, ponens. Deinceps autem, cum regno pupillum spoliasset, Orchanique filiam uxorem dedisset: eum et amicissimum et familiarissimum in posterum expertus est. Orchani, qui 22 annos regnaverat, Suleimanus filius cum Amurate fratre successit: quorum ille mox contra Cantacuzenum arma movit. Verum non multo post utrinque pax facta est, et fœdus initum, ut conjunctis copiis bellum Bulgaris inferretur. Quod cum aliquandiu Suleimanus gessisset, nec oppidis etiam Thraciæ, quæ Græcorum juris erant, abstinuisset, mortuus, hæredem regni bellicæ fratrem Amuratem reliquit. Præerat tum Bulgari Susmanus Alexandri

filii, qui legatis ad Amuratem missis, pacem ac fœdus impetravit, data ei filia in matrimonium, quam excellenti forma præditam habebat.

Cæterum Joannes Palæologus Andronici junioris filius ubi adolevisset, imperio recuperato, Cantacuzenum expulit, monastica veste induit, mutatoque nomine Mattbæum appellari jussit. Erant Cantacuzeno filii duo, quorum natu majorem pater imperio destinabat, minorem Manuelum Mizithræ sive Spartæ ducem fecit. Major patre a gubernaculis submoto, ceu diximus, ad Rhodi principem quem 345 magnum magistrum vocant, profugit ubi cum frustra se recuperationem imperii sperare cerneret, ad fratrem in Peloponnesum profectus deinceps privatus vixit. Joannis Palæologi imperatoris filii Andronico Susmani filia uxor data est ejus sororem habebat Amurates. Andronici fratres erant Demetrius, Manuelus, et Theodorus, qui Amuratis castra sequebatur. Cum autem in Asia per absentiam Amuratis mota fuisset seditio, ejusque compescendæ causa copias illuc trajecisset, sumpto secum Joanne imperatore: utriusque filius, Sauzes et Andronicus, communicatis consiliis eripere parentibus imperium decreverunt. Quapropter in Europam illi reversi, filios in potestatem redactos excæcarunt, Joanne fervidum acetum suis oculis infundente.

Secundum hæc territus Joannes Turcorum successibus, auxiliorum impetratorum causa profectus est Venetias: ubi cum nihil effecisset, in Galliam et Angliam abiit, spe itidem irrita, quod Carolus sextus rex tumultibus suorum distineretur. Itaque reversum Venetias, dimittere mercatores Veneti per summam insolentiam noluerunt, nisi pecuniam creditam ituro ad Galliæ regem, una cum usuris restituisset. Hac de causa cum ad filium Andronicum, quem Constantinopoli per absentiam suam præfererat, suos ablegasset, nec ab eo quidquam extorquere posset: Venetiis hæerere diutius coactus fuisset, ni Manuelus alter filius, qui Thesalonicensem administrabat, e sua præfectura coactis nummis, Venetias ad patrem venisset, eumque liberasset. Quo quidem ille facto patrem arctissime sibi devinxit, Andronico deinceps gravissime succedentem.

Amurates illato Triballis, eorumque principi, cui Lazaro nomen erat, bello, præter expectationem hoc modo est interemptus. Stabant utrimque acies in procinctu, jamjam concerturæ manus, cum Milosus quidam Cabilovicus, Lazari miles, re cum principe suo communicata, velut transfuga se ad Amuratem confert. Admissus in conspectum Amuratis, facinus longe pulcherrimum aggreditur. Nam eo fortiter interfecto, cum evadere ad suos non posset, animose pugnans occubuit. Ita periit Amurates, cum annos 57 regno præfuisset, ac bella 37 tam in Asia, quam Europa, felicissime gessisset. Successorem Bajazetum filium habuit.

Ad eum se contulit Andronicus Joannis filius cui

servens acetum in oculos infusum fuisse diximus (irrito tamen conatu, nam visum hoc tempore recuperaverat), una cum Joanne filio: petentes auxilium, ut imperio Byzantino potiretur. Cum equitum 4000 impetrassent, Byzantium contenderunt. Joannes autem imperator et Manuel filius, audito Andronici adventu, arcem Aureæ (quam vocant) ingressi obsidioni tolerandæ se parabant. Verum Andronicus arcem pactionibus in deditioem accepit, et ambos in carcerem turris ligneum valde arctam compegit: in quo triennium egere, frustra monente Bajazeto, ut interficerentur. Anno quarto carceris præfecto persuaserunt, alimenta captivis ministranti, ut ferrum clam ipsis suppeditaret. Quo facto, evaserunt ad Bajazetum, pro restitutione tributum maximum pollicentes. Exploratis Byzantium animis, Manuel etsi imperator datus est auctoritate Bajazeti, qui triginta milia nummorum aureorum singulos in annos Turco penderet, Andronico et Joanne filio in aulam Bajazeti deportatis, ubi victum haberent. Adjuvante Manuele, Bajazetus Philadelphia Lydiæ munita urbe, quæ sola Græci adhuc juris erat in Asia, potitus est.

Cum autem promissa Bajazeto Manuel non præstaret, ac in aulam Turci venire detrectaret, inchoata est obsidio Constantinopolis, quæ totum decennium duravit, et urbem omnino captâ fuisset, ai Tamberlanes Scythæ, bello Turcis illato, Bajazetum ipsum cepisset. Hac obsidione durante, Manuel urbe Joanni Andronici filio commissa, qui a Bajazeto ad ipsum defecerat, auxiliorum causa in Italiam ad Venetos et Mediolani ducem profectus est. Inde Galliam ingressus, regem Gallorum Carolum phrenesi laborantem offendit, nec potuit a quoquam Galliæ ducum ea impetrare, quorum causa venerat. Quapropter ita consulentibus optimatibus, qui illic erant, tam diu expectandum statuit, donec rex convalesceret. Cum autem morbus in longum protraheretur, manere diutius non fuit ausus: ideoque transita Germania Pannoniaque, domum rediit.

Mortuo Bajazeto, cum Machometus filius post fratres ad imperium pervenisset, perpetuamque cum Græcis pacem fecisset, Manuel imperator in Peloponnesum profectus, Isthmum muro cinxit, ut universa regio tuta foret. Erant Manuelli filii, Joannes, Andronicus, Theodorus, Constantinus, Demetrius, Thomas. Joannem primogenitum, qui reliquis præstare videbatur, in societatem imperii admisit. Eidem uxorem ex Italia dedit, Montisferati principis filiam, indole quidem præclara præditam, sed illiberali forma: quam ob causam illa parum ei cordi erat, nec cohabitanti, nec matrimonii legem servanti. Ea vero se marito invisam animadvertens, navim conscendit, et ad propinquos suos se recepit. Andronicus elephantiasi corruptus, non diu vixit. Theodorus a patre missus est ad Theodorum purpurigenam patrum, ut educatus a patre, eidem in Peloponnesi principatu succederet.

PATROL. GR. CLVIII.

A quod quidem deinceps factum est. Cum hoc nupta fuit quædam ex Malatestarum 346 marchionum familia, præstans omnino forma reliquisque dotibus mulier.

Mortuo Machometo, quem in se Græci perbenignum et amicum experti sunt, anno imperii 12 primogenitus Amurates regnum Turcicum in se transtulit. Hoc imperium suum auspiciato, Græci seque resque suas plane perditum iverunt. Arcessebant enim e Lemno Mustapham, qui Bajazeti se filium perhibebat, quanquam Machometus, paulo ante (ceu dictum est) mortuus, supposititium esse dixisset, et ab Græcis impetrasset, ut carcere clausus asservaretur. Cum autem præventorum vehementia Mustaphas e Lemno in Hellespontum transportari non posset, ac in Europa rex constitui, triremibus interceptiebant Amuratis in Europam trajectum Propontide ac Hellesponto interclusis. Interim ipsi Calliopolim navigant. Chersonesi urbem opulentam, ut ibi cum adveniente Mustapha in colloquium venirent, quem ubi regem Europæ fecissent, petierunt ut Calliopolim sibi restitueret, idque facile obtinuerunt. Tum vero duces Amuratis, in Europa relictis a Machometo patre, Bajazetum unum ex optimatum numero Byzantium ad Manuelem ablegant, qui rogaret, ne initum cum Machometo fœdus violaretur, simulque duodecim primatum filios obsides, aureorum ducentena millia, regionem denique maximam Calliupoli vicinam, quamcumque Græci postulassent, offerret, si Mustapham Byzantium imperator desereret, ac neutris suppetias ferret, sed ipsos potius sineret infestis armis concurrere.

Quibus intellectis, Joannes Manuelis filius, juvenis imperii cupidus, arbitrabatur initio res suas melius habituras, si inimicitias inter se illi gererent, discordiaque mutua res suas perderent. Præterea non parum sibi conducturum putabat, si ambo sua opera indignissent. Quod si etiam regnum inter se partirentur, facilius utrumque posse opprimi statuebat ab se, qui tamen neutri reapse par esset. Deinceps vero longe aliam secutus est sententiam, totus Mustaphæ partibus addictus. Pater autem Joannis Manuel imperator diversum a filio sentiebat, fœderum religionem statuens violandam non esse. D Vici tamen filius, decretaque sunt Mustaphæ auxilia. Mox obsessa Calliupolis et expugnata, quam ubi Græci repeterent, Mustaphas dicere, Turcis hoc ingratum fore, regno necdum parto: simulque regere, tantum aliquantisper expectarent. Deinceps Adrianopolis occupata, Turcici regni, sedes in Europa: quo facto, passim ad eum copie Torcorum, ceu Bajazeti filium, defecerunt. Redacta in potestatem Europæ, cum Azapidis Turcorum pedibus, aliisque copiis Europæ, et Zunate Smyrnæ principe in Asiam trajecit, et ea quoque potiretur. Simul ad Græcos legatis missis petit, ne quid absente se innovarent: se Amurate victo, Calliupolim redditurum. Misit et suos Amurates, qui amplissima quæque pollicerentur, si suas partes æqui

vellent. Cum autem in amicitia Mustaphæ persisterent, infectæque re legatos Amuratis ab se dimitterent, in castra illi reversi, rumore dilebant, Græcos ad Amuratem traductos esse : simulque Mustaphæ militibus extrema quæque minitabantur, tanquam in Asia plane perituris, reditu in Europam intercluso. Hæc fama cum in castris Mustaphæ volaret, ac necdum legati, quos ipse miserat, præsto essent : nutare Turcorum animi cœperunt, statimque Zunaites ad paternam ditionem profugit, cæteris quoque ducibus et copiis dilabentibus. Eo facto, Mustaphas ad mare profugit, ut salutis suæ cœnsuleret, ac in Europam se contulit.

Cum hæc in Asia gereretur, imperator Byzantius in Peloponneso mulierem quandam, sacerdotis filiam, alieno prorsus tempore deperibat, negligens interim præclaram occasionem excludendi Amuratis a tractu in Europam. Is uti suis, opera Genuensis cujusdam naucleri tractis, Mustapham acerrime persecutus cepisset ac strangulasset : Græcis infensus, Constantinopolim obsedit, quamquam irritum conatu, tam fortiter illis resistentibus, ut obsidionem solvere cogeretur. Cum autem ne tum quidem Græcis pacem concedere vellet, Mustapham illi, tredecim annos natum, Amuratis fratrem arcessunt, eique se regnum conciliaturos pollicentur, ut Amurati negotium facerent. Verum is quoque deductus a Græcis in Asiam, a nutricio suo, cui a patre Machoniæ educandus fuerat traditus, Amurati proditus interficitur.

Secundum hæc missis rursus ad Amuratem legatis, præsertim viris illustribus, Notara et Caroluca, tandem Græci pacem impetrarunt. Ea durante, Genuenses a Joannes Manuelis filio irritati, bellum Constantinopoli fecerunt, eamque obsidione cinctam oppugnarunt : quam ubi capere non possent, Galata (quæ Genuensium urbs erat, e regione Byzantii, Peræ quoque nomen habens) munita, in Italiam redierunt. Nihilominus inter Galatenses et Byzantios bellum gerebatur, donec tandem multis Genuensibus a Joanne Leontare duce captis, in concordiam reditum fuit.

Eo bello finito, Joannes Manuelis filius legatos ad Eugenium Romanum pontificem mittit, petituros ut concilium indiceretur, quo Græcorum et Latinorum controversiæ componerentur. Tentabat hoc modo animos Occidentalium, an redituri cum Græcis in concordiam viderentur. Hi legati ad Germanos profecti sunt, qui Basileæ congregati, contra Eugenium concilium celebrabant, eoque rejecto, Felicem Sabaudie ducem, virum spectatæ probitatis, pontificem maximum creaverant. 347 Igitur ambo pontifices instructis triremibus, Joannem Byzantium imperatorem arcessebant. Nam uterque sub se concilium celebrari, et religionis controversiam, quæ cum Græcis intercedebat, finiri volebat. Cum ab utroque triremes adessent, imperator benignis verbis concilii Basiliensis legationem dimittebat : cum Romanis, Venetis, Italiaque reliqua se jam ante

A collocutum dicens, qui omnes se Romam proficisci jubeant. Itaque sumptis secum Byzantiis sacerdotibus, et Græcorum sapientissimis doctissimisque viris, in Italiam navigabat.

Cum Venetias appulisset, inde Ferrariam contendit, ubi degere pontificem Eugenium acceperat. Ad eum ubi venisset, precibus fatigabatur, ut pontificem juvaret in contentione quæ cum Germanis inciderat. Hinc Florentiam profecti sunt, quo cum Græci venissent, multa diu egere cum pontifice, ut religionis diversæ negotium feliciter transigeretur. Id ubi deductum ad exitum fuisset, scriptis et obtestationibus sacris sanxerunt, se deinceps unanimes in eadem religione futuros. Quo facto, pontifex allegit in cardinalium ordinem duos ex Græcis viros nobilissimos, eosque sibi familiaritate junxit : Bessarionem Trapezuntium Nicææ, ac Isidorum Sarmatiæ sive Russiæ antistes. Horum enim opera plurimum adjutus erat in concordia cum Græcis ineunda. Bessario tanta præditus erat ingenii vi, ut Græcorum præstantissimos non æquaret modo, sed etiam superaret. Judicio qualibet in re multum valebat. Græcarum Latinarumque litterarum tanta excelluit peritia, ut eruditionis palmam inter omnes facile caperet. Nicolaus, qui Eugenio successit, maximi virum fecit, et singulariter coluit. Quapropter Bononiæ ab eo præfectus est, ut eam pontificio nomine gubernaret. Cum autem urbs ea seditionibus variis agitaretur, divinam Bessario prudentiam virtutemque suam in tumultibus illis demonstravit. Isidorum non minus sapientem, et amantem patriæ, nimirum Byzantii, captum a Turcis esse constat deinceps, Machoniæ secundo urbem expugnante, pro cuius salute tum fortiter Isidorus præliabatur. Eugenius hunc virum, cum ejus auctoritas apud Græcos haberetur maxima, cardinalium in numerum retulit : quod eum putaret rebus suis plurimum in concordia cum Græcis constituenda commodaturum, uti sane accidit.

Cum autem Græcus imperator præsidium ad retinendum Byzantium a pontifice peteret, ita respondit ille, ut polliceretur, in posterum sibi Græcorum imperium curæ fore, neque cessaturum se diceret in Germanis Ungarisque concitandis, ut arma contra Turcos ex usu Græcorum caperent. His actis, imperator Byzantium revertitur. Redeuntes autem domum Græci, non amplius iis quæ in Italia pacta conventaque fuisse diximus, stare voluerunt. Quapropter motus Romanus pontifex, doctos quosdam viros Byzantium misit, ut cum Græcis in colloquium venirent : qui synodum in Italia coactam, ejusque decreta non admittebant. Marcus enim antistes Ephesi, et Scholarius Græcorum doctissimus, ut antea, sic ne tum quidem Latinis assentiri volebant. Ubi ad colloquium et disputationem ventum esset nihil efficere Romani potuerunt, sed infecta re domum reversi sunt. Hæc re motus pontifex, auxilia Græcis promissa non misit : quos et ipsos a pontifice aversos,

concordiæ cum illo inita pœnitebat. Quamobrem A ad arcendos a Peloponneso Turcos exstructus missis ad Amuratem legatis, Joannes imperator pacem orabat, et impetrabat.

Secutæ sunt fratrum Græcorum, Joannis et Demetrii, discordiæ : quibus durantibus, Joannes Demetrium parte principatus spoliavit : Demetrius Constantinopolim ope Turcorum obsedit, infectaque re discessit. Rursum inita cum Amurate concordia, nihilo cessabat minus imperator agitare consilia cum Eugenio Romano pontifice, ac Pannonum rege Vladislao, qui nuper admodum e Polonia vocatus, Ungaricum regnum occupaverat. Impetravit autem a pontifice decem trirames, quæ cum suis Hellespontum custodissent, ut Asianas copias Amurates trajicere non posset. Verum vicit Amuratis fortuna trajicientis eo tempore, quo propter B adversarios ventos Græci Latinique contra Turcos niti nullo modo poterant. Ejus tam felicem trajectionem Joannes imperator ægro cum accepisset animo, deliberabat cum suis, quid in præsentis rerum statu potissimum ageret ; bellumne, an pacem Amurati denuntiaret. Quippe si pacem cum Amurate colere instituisset, fore putabat, ut ei per Pontum exercitum ducenti, commeatum et necessaria præstare cogeretur : qua re Pannonos offensurum se videbat, a quibus non leve periculum, Amurate devicto, immineret. Putabat igitur eo tempore consultissimum fore, Pannonum sequi partes, et Amurati bellum inferre. Post pugnam vero infelicitè ab Ungaris contra Turcos pugnatum, Græcus imperator in foedus cum Amurate rediit, nec amplius id violatum est. Nam quietem amplexus est, Amuratemque muneribus coluit, ut nihil mali contra ipsum amplius moliretur.

Fœda autem contentio inter imperatorem Joannem et fratrem Theodorum erat coorta, qui Byzantium venerat, ut in societatem imperii a fratre admitteretur. Is se pro imperatore solum gerebat, fratrique resistebat. Postremum aperti hostes facti sunt. Nam expeditionem Theodorus contra imperatorem fratrem instituit. Erat ei concessa Selybria, cum regione vicina : cumque peteret ab imperatore proventus annuos ampliores ad vitam sustinendam, repulsam passus fuit. 348 Hinc bellum inter ipsum et fratrem exortum est. Prius tamen, quam belli Theodorus aliquem successum habuisset, vita functus est. Secundum hæc læessente Amuratem Constantino, altero Joannis imperatoris fratre, Isthmus expugnata fuit, muro diruto, qui nuper

A ad arcendos a Peloponneso Turcos exstructus fuerat.

Neque multo post Joanne imperatore defuncto, in Constantinum ejus fratrem devolutum est imperium. Demetrius quidem, fratrum alter, imperium occupare nitebatur : verum impeditus fuit ab civibus, matre, Cantacuzeno et Notara, qui arbitrorum partibus fungebantur. Timebant enim, si Demetrius assequeretur imperium, fore, ut Constantinus exercitum adduceret, quo facto, perituum esset imperium. Demetrio tamen, et Thomæ, fratri natu minimo, Peloponnesus ex æquo concessa fuit : ob quam varie tumultuatum inter ipsos est, utroque studente alterum ejicere.

Sub hoc tempus Amurates apoplexia correptus in convivio, moritur cum 32 annis regnasset. Machometum filium successorem reliquit. Is sub ipsum regni sui auspiciis Constantinopolim obsidere cepit, et ad expugnationem omnia idonea comparavit. Ejus urbis amplitudo cum tanta sit, ut in circuitu 141 stadia contineat : distributis in muros militibus, eoque pacto instructis copiis, accidit ut minus munita foret. Aderat in urbe Græcis Isidorus Russorum antistes cardinalis synodi cogendæ causa missus, ut Romano pontifici Græcos reconciliaret : atque id non multo ante confecerat. Verum Græcis illa cum Romanis reconciliatio nimis sera exstitit.

Tandem Constantinopolis expugnata est quarto Kalendas Quinctiles, qui dies Martis erat, anno 1453 vel, ut alii tradunt, quinquagesimo secundo, cum obsidionem quinquaginta quatuor dies tolerasset. Cantacuzenus, Theophilus, Palæologus, aliique nobilissimi viri fortiter dimicantes, interfecti sunt. Constantinus imperator fugiens in humerum accepto vulnere periit. Ejus extincti caput ad Machometum quidam attulit, præterque munera longe amplissima principatu quoque donatus est. Imperio tribus annis et tribus mensibus positus fuerat. Eodem die, Peram quoque, sive Galatam, Genuensium oppidum, Turci per deditionem occuparunt. Quæ autem calamitates in hac expugnatione Byzantiis acciderunt, explicari dicendo nequeunt. Nam miserabile hoc Constantinopolis exitium videtur omnia, quæ per universum orbem contigerunt, excidia superasse. Atque hic imperii Constantinopolitani finis fuit, quod a Constantino Magno ex Italia translatum, Byzantiique constitutum, in Constantino Palæologo desiit.

Continuationis Glycanorum Annalium, auctore Joanne Leunclavio, ad captum usque Byzantium finis.

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΥ

ΚΥΡΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΓΛΥΚΑ

ΤΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ (1)

ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΠΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ
ΛΟΓΟΙ.

SAPIENTISSIMI ET ELOQUENTISSIMI

DOMNI MICHAELIS GLYCÆ

GRAMMATICI (2)

IN DIVINÆ SCRIPTURÆ DUBIA

DISPUTATIONES SIVE EPISTOLÆ.

EPISTOLA I'.

Ad Dominum (3) Joannem (4) Sinaitam monachum, et Stylitam (5) maxime venerandum. Utrum in peccato lapsis condempnandum sit, an, prout ratio postulat, increpandi sint.

Hoc etiam inter alia a veteribus consignatum est litteris, osacrum divinumque caput, avem no-

(1) Titulus præfixus Glycæ Epistolis in codice Cæsareo.

(2) Ita appellatur in codice Riccardiano, quo nos uti sumus.

(3) *Ἰωάννην*, κυρὸν. A Græcis sequioris ævi scriptoribus κυρὸς pro κύριος passim usurpatur, quemadmodum κύρ, et κύρις, et κύρης in eodem significatu. Non aliter Latini vocem *domnus*, ex *dominus* contractam, ad testandam venerationem adhibuerunt. Vir eruditissimus Carolus Dufresnius in suo *Glossario*: *Apud scriptores*, inquit, *ævi mediæ venerationem præcipuam debere appellationem domni, apice uno ex domini voce rejecto, observarunt pridem viri docti, et tribus vulgo ecclesiastica dignitate fulgentibus, ac vitæ sanctitate insignibus.*

(4) In monte Sina monachorum cænobia et monasteria erant, unde Anastasius ille Sinaita celeberrimus, qui in eo monte vitam monasticam agens philosophabatur, ut loquitur Nicephorus lib. xvii *Hist. Eccl.* cap. 19, et lib. xviii, cap. 44. Sed de monachis et monasteriis montis Sina videndi Simeon Metaphrastes in *Vita sanctorum Galactionis et Epistemes* apud Surium; Everwinus, abbas monasterii Doliensis in *Vita S. Simeonis*, monachi Trevirensis, qui cum monachus Sinaites fuisset, anno 1035 diem obiit; quæ Vita pariter habetur apud Surium; Sanctus Nilus abbas libello *De interemptione sanctorum Patrum qui erant in Sina* et *Rhaitii regione* apud laudatos Metaphrastem et Su-

A

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α'.

Τῷ τιμωτάτῳ μοναχῷ, καὶ στυλίτῃ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Σιναιτῇ. Ἐὶ χρὴ συγκαταβαίνειν τοῖς κεாலουσι, καὶ μὴ κατὰ λόγον αὐτοῖς ἐπιτιμᾶν τὰ προσήκοντα.

Καὶ τοῦτο μετὰ τῶν Ἑλλῶν, ὡ θεῖα καὶ ἱερὰ κεφαλή, τοῖς ἀρχαιοτέροις ἱερέσῃται, τὴν γλαῦκα τὸ

ριμῷ; quæ quidem persecutio anno ix Anastasii Imperatoris, indictione 11 contigit. Plura quæque de Sinaitis referet Anastasius ille monachus, cujus operis in cod. Colbertino 4726 hic exstat titulus: Ἀναστασίου μοναχοῦ διηγήσεις διάφοροι περὶ τῶν ἐν Σινᾷ ἁγίων Πατέρων: Ammonius etiam monachus, qui narrationem de sanctis Patribus Sinaitis a Barbaris peremptis, a doctissimo Combefisio editam, conscripsit. Sæculo XV quidem monachi Sinaitæ supererant, ut ex operibus Gennadii Scholarii intelligere est. Quin monasteria quædam adhuc in monte Sina existunt, ut videre est apud Thevenotium lib. ii *Itiner.*, cap. 26 et seqq., et clarum præcipue est monasterium Sanctæ Catharinæ, de quo laudatus Thevenotius, et Monsalconius *Diar. Italic.* cap. 15.

(5) *Stylitam*. Στυλίτῃ quidem deest in codice Riccardiano, sed codex quo Pontanus usus est illud habebat. Hoc nomine appellatur monachus qui in columna vitam exigit. Suias: Στυλίτῃ, ὁ ἐπὶ κίονος ἱστάμενος. *Stylita*, qui super columnam stat. Nam columna Græcis grammaticis στύλος et στήλη ab eadem origine, sive etiam κίων dicitur. Unde Georgius Hamartolus in Constante filio Constantini post Heracleonem illos monachos vocat Κιονιτάς, *Cionitas*, id est, *Columnarios*. Sed a στήλη etiam στυλίται dicti sunt, ut videre est in marginali nota Eclogæ Universi Juris, quam Leunclavius edidit, lib. VII, tit. viii, cap. 2. Hujus instituti auctor

δρνεον τὸ ἀμορφώτατον ζῶον μέγα τι χρῆμα οἰεῖται ἂ ἀετὸς καὶ παράδοξον· καὶ καθάπερ τινὰ φύσιν θαύματο; ἀξίαν περιεῖσαι ταύτην καὶ τέθηπε, καὶ ταῦτα μὴδέ τι ἕτερον οἶσαν ἢ γλαῦκα, δυσειδῆ, καὶ καταφρόνητον τοῖς πολλοῖς. Καὶ μὴ μοι λέγε τὴν ἱστορίαν εἶναι ψευδῆ, μὴδὲ πρὸς ἠδονὴν τῶν ἀκουόντων μυθοπλασθῆναι ταύτην ἀνέκαθεν. Ἐξ ἡμῶν γὰρ αὐτῶν ἐπιδαβαίουσι τὰ κατ' αὐτὴν, καὶ τὸ αὐτόπιστον ἔχουσι. Ἰδοὺ γὰρ ὁ ὑφιπέτης σὺ καὶ μετάρσιος, ὁ δίκην ἀετοῦ τὸν ἀέρα τέμνων, ὁ τὸν αἰθέρα τὰς νοηταῖς ὑπεριπτάμενος πτέρυξιν, ὁ πρὸς ὀπαντὴν τοῦ οὐρανοῦ ἄλευσομένου πτώματος ἔτοιμος, μέγα τι νομίζεις ἐμὲ, καὶ διὰ πολλοῦ τοῦ καύματος ἔχεις, καὶ καθάπερ τι χρῆμα ἐράσμιον, πανταχοῦ περιάγεις καὶ τὰς τῶν πολλῶν ἀκοὰς ξένους τίσι καταγοητεύεις ἀκούσμασι. Καὶ σὺ μὲν οὕτω

actum, deformissimum (6) anisat, aquile eximium quidpiam, et admirabile videri (7) : quam ut natura suscipiendam honorabunda prosequatur et obsterescat, cum tamen aliud nihil sit, nisi turpis et vulgodespicabilis noctua. Nolim mihi occurras, narrationem hanc, falsam atque ad voluptatem audientium jam olim excogitatum esse fabulam : ex nobis enim ipsis, si alia argumenta desint firmitatem probabilitatemque sumit. Nam ecce alivolans tu, et sublimis, qui instar aquilæ aerem trans : qui pennis sub intelligentiam cadentibus ad æthera (8) subvolas : qui ad occursum (9) corporis de (10) cælo quondam venturi paratus et expeditus es, me plurimi facis, et magnopere admiraris ; nec secus atque amabile aliquid ubique circumfers, multorumque aures novis quibusdam de

fuit sanctus Simeon cognomento *Stylita*. Theodorus Lector 1 : Συμεῶν ἀπὸ κώμης ἦν Σιζάν, καὶ πρῶτος τῶν κινῶν ἐπιτήδευμα ἐπαύσησεν. Evagrius lib. 1, cap. 13, de eodem S. Simeone : Πρῶτος τὴν ἐπὶ κίνου στάσιν ἐπιτηδεύσας; ὀπίσσω μόλις ἐνδιατῆμα τὸ περιμετρον. Adde lib. v, cap. 25. Adeundi Nilus monachus lib. II, epist. 114, ad Nicandrum συλλήτην. et epist. 115 ; *Vita S. Theodosii cænobiarchæ*, *Vita S. Lucæ Junioris*, et Joh. Moschus in *Limon*. cap. 28, 29, 36, 118, 129 ; Niceph. lib. xiv, cap. 15 ; Eulogius Alexandrinus apud Photium *Orat. IX* ; Theodorus Petrarum episcopus ; Gregorius Turonensis *De gloria confessorum*, cap. 36 ; Suidas, Cedrenus. Vixit Simeon hic sub Theodosio et Leone imperatoribus, mortuus est anno IV imperii Leonis.

(6) De avis noctuæ deformitate lepidissimos Gregorii Nazianzeni iambicos habent *Carmine CXII* :

Τὴν γλαῦκ' ἐπέσχωπέ τις· ἢ δὲ ἐφύγγανε
τῶν σκιωμάτων ἕκαστον εὐστόχῳ λόγῳ.
Ὅσον κάρηνον ! τοῦ Αἰδὸς δὲ πηλίκον.
Ἡ γλαυκότες δέ ; τοῦτο τῆς Γλαυκώπιδος.
Φθίγγη δύσηχον. Ἡ δὲ τίττα καὶ πλέον.
Τὸ λεπτόπουν πῶς ; Ψῆρ δὲ σοι τί φαίνεται ;
Ἐταί δὲ πάντα διέδρασε ῥάδιω,
Ἐν κρατεῖται καὶ σοφὸς οὐσ' ὄρω.
Ἄλλ' ὡς σοφῆ, σκόπησον· ὡς τούτων μὲν ἐν
Ἐν πρόσεστι, σοὶ δὲ ἅπαντα καὶ λίαν·
Γλαυκῆ, δύσηχος, λεπτόπους, βαρυκράνος.
Τούτοις ἀπῆλθεν ἐντραπέισ' ἢ φιλιτάτη.

Noctuam aliquis irridebat, illa autem eludebat
Unumquodque scommatum solerti sermone.
Quale caput ! Jovis autem caput quale est.
Glaucedo autem ? Hoc Deæ cæsiis oculis proprium.
Insuaviter cantas. Pica etiam insuavis.
Pedis tenuitas quomodo ? De sturno quid tibi vi-

[detur ?

At postquam omnia facile diluisset
In uno vicia est, quantumvis sapiens.
Sed ut sapiens animadvertit, harum singula
Singularis inesse, in te vero omnia, et supra mo-
[dum ;
Cum et glauca sis ; et cantu rudis, et pede tenuis, et
[capite gravis.
Ad quæ verba pudore suffusa abiit bona noctua.

(7) Unde id acceperit Glycas fieri non potuit ut reperiret. Sed certum et exploratum est, videri hanc volucrem cæteris avibus stupori esse, et admirationi. Timotheus Syllographus apud Laertium et Hesychium illustrem de Arcesilao.

Οἱ δὲ μὲν ἦσαν γλαῦκα περισπίζαι τερατοῦντο.
Illum autem mirabantur, ut aviculæ, quæ noctuam
[circumstant.

Bio Chrysostomus in *Olympico sermone* : Οἱ δὲ ἀνθρώποι φασιν, οἷοι θαυμάζει τὴν γλαῦκα τὰ δρνεα. *Homines autem dicunt aves mirari noctuam*. Aristoteles lib. ix *Hist. Animal.* cap. 1 : Τὰ ἄλλα ὀρνίθια τὴν γλαῦκα περιπέττειται διαλείπει θαυμάζει. *Cæteræ aviculæ noctuam circumvolant, quod mirari vocatur*. Hujus autem rei rationem prorsus fabulosam affert Servius in 1 *Georgicorum* : *Nyctimene, postquam cum patre concubuit, et agnovit facinus, in sylvis se abdidit, et lucem refugit, ubi deorum voluntate conversa est in avem, quæ tanto scelere omnibus avibus est admirationi*. Aliam causam ex Æsopo tradit Dio laudatus in citato sermone, non minus fabulosam. Hinc *Noctua* Hebræis תרנגולת *Thinemeth* dicta est, tanquam *stupenda et mirabilis*, doctissimo Sam. Bocharto auctore. Glycas videtur hoc initio imitatus Dionem Chrysostomum in *Oratione Olympica*.

(8) Codex Riccardianus ὑπεριπτάμενος, *supervolans*. Pontanus legisse videtur ὑριπτάμενος.

(9) Codex Riccardianus habet πτώματος, *cadaveris*. Pontanus legisse videtur σώματος.

(10) Ἀλληγορίαν, quam inceptorat, continuans, de Domino olim ad judicandum venturo loquitur, ac si de quodam corpore cœlitus descensuro loqueretur. Est enim quoddam aquilarum genus quod corporibus exanimis aut cadaveribus vesitur, ut est percnopterus, vel γυρæτος, degeneris aquilæ genus vulturina specie, quæ sola aquilarum ex anima est corpora, ut ex Aristotele lib. ix. *Hist.* cap. 32, habet Plinius lib. x, cap. 3. Generatim enim aquilæ cadavera non gustant, quare Tzetzes *Chil.* v, cap. 9 :

Ἄεοντες θῆρες σὺν αὐτοῖς καὶ ἀετῶν τὸ γένος
Νεκρῶν οὐκ ἀπογύονται τὸ σύνολον σωμάτων.

D *Leones fere, et cum ipsis aquilarum genus
Mortua corpora plane non gustant.*

Quare de illis intelligenda veniunt, quæ leguntur in Jobo de aquilæ, cap. xxxix, 30 : *Et ubi sunt confossi, ibi est, hoc est, confossum, vel occisorum cadavera*. Ad quem locum psalm alludunt Christi verba *Matth.* xxiv, 28 et *Luc.* xvii, 37 : *Ubiunque est cadaver, ibi congregabuntur et aquilæ*. Quæ firmantur insuper ex verbis Salomonis, *Proverb.* xxx, 17 : *Oculum qui patrem deridet, matrique disciplinam spernit, hunc effodient corvi vallis, et aquilæ pulli comedent*. Dixi autem eum ἀλληγορίαν continuare, quod aperte his verbis justorum occursum, quo Domino de cælo ad homines judicandos descendenti isti in aera obviam ibunt, significet, juxta illud *Apostoli I Thessal.* cap. iv, de resurrectione agentis : *Nos qui vivimus, qui relinquitur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus*.

ne commemorationibus, ceu magico carmine delinis atque demulces. At tua quidem de me talis est opinio. Ego vero plane nihil, præter quam noctua (11) sum, intus deformis undequaque, et ad ipsum hoc diei lumen cæcitiens; quamobrem et nunc ad opera lucis invitatus tergiversor, et negotium supra ingenium, supraque vires meas, refugio. Quare noli amore nostri victus excellentes arbitrari, qui nihil sumus: nec velis ad divinos sensus pertractandos compellere, quorum et vita impura, et lingua similiter ad res istiusmodi explicandas imperita, invenitur. Haud enim eo insanix progrediemur, ut et qui sumus, et quo malorum peccando devenerimus, funditus nesciamus. Equidem metuo, ne adversum nos prophetieum illud proferatur: *Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum*? Itaque præstaret nos laudationes scribere, quam adeo libere et absolute nihil recusare, et inconsulto viribus superiora suscipere. Verum enimvero, ne jussa tua aspernantes, inobedientix culpam commereamur, en confisi sanctitate tua audemus aggredi, ad quæ pertingere nequimus, et ut possumus, quæsitæ tua dissolvimus. Proinde hinc aures mihi da.

In peccatis (12) se volutantibus, vir sanctissime, ut in stupris, ut in adulteriis, protinus descendere non esse fas, sed tales potius iis reprehensionibus consecretandos, quibus animæ vulnera sanari consueverunt, sacra Scriptura satis superque demonstravit, et nihilominus idem corporum medici evidenti documento ostendunt. Vides enim illos secare aliquando, cum necessitas sectionem flagitat. Præterea ustiones et amara medicamenta adhibent; valetudinem sæpe desperant, et ægrotis mortem angurantur. Cur tandem? Ut eos

(11) Viden' apertam Dionis Chrysostomi imitationem? In *Olympica enim oratione* sic ait: "Ὁς δὲ καὶ ὑμεῖς τοσαῦτα θεάματα ἔχοντες τερπνά, τοσαῦτα δὲ ἀκούσματα, τοῦ οὐ βίτορας δεινούς, τοῦτο δὲ ἐγγυραφῆς ἡδίστους ἐμμέτρων καὶ ἀμμέτρων λόγων, τοῦτο δὲ ταῶς ποικίλους, τοῦτο δὲ ὡς πολλούς σφιστάς δόξης καὶ μαθητῶν, ἐπαιρομένους, οἷον πικροῖς. Ὑμεῖς δ' ἐμοὶ πρόσιτε καὶ βούλεσθε ἀκούειν τοῦ μηδὲ εἰδότες μηδὲ ψάσκοντες, εἰδέναι· ἄρ' οὐκ ὀρθῶς ἀπεικάζω τὴν σπουδὴν ὑμῶν τῷ περὶ τὴν γλαῦκα γινομένῳ, σχεδὸν οὐκ ἄνευ δαιμονίας τινὸς βουλῆσεως; κτλ. Sic vos quoque, cum tot amœna habeatis spectacula, tot quoque auditiones, partim quidem vehementes rhetores, partim autem conscriptores jucundissimos et carminibus et prosa: partim autem varios pavones, nempe multos sophistas, gloria et discipulis elatos, quasi pennis; vos, inquam, his relictis me convenitis, et audire eum vultis, qui nihil scit, neque se scire affirmat. At non recte ad similitudinem vestram ei quod noctua accidere solet, fere haud absque divina quadam voluntate?"

(12) Vetus Ecclesiæ disciplina iustam in huiusmodi homines severitatem exercebat, nec iis tantum qui frequenter in id genus peccata laborarent, sed etiam illis, qui semel vel adulterium vel homicidium admisissent, vel ad deorum cultum defecissent, aut reconciliationem omnino denegabat, aut in morte tantum communionem concedebat, aut

¹ Psal. XLIX, 16.

ἄπρὸς με διάκεισαι· ἐγὼ δὲ οὐδὲν ἄλλο ἢ γλαῦξ εἶμι, ἀμορφίαν τε τὴν ἐντὸς περιειμένος αὐτὸ τὸ πῆς ἡμέρας ἀμβλυότων ἀπαύγασμα· ταῦτ' εἰ τοι καὶ πρὸς ἔργα φωτὸς ἤδη καλούμενος ὄκνω καὶ ἀναδύομαι, ἅτε τοῦ πράγματος ὑπὲρ ἐμὴν δύναμιν καὶ φύσιν καὶ δύναμιν. Μὴ τοίνυν τῷ περὶ ἡμᾶς φιλερω νικώμενος, μέγα τι νόμιζε εἶναι τοὺς μηδὲν ὄντας ἡμᾶς· μηδὲ θειοτέρων ἄπτεσθαι νοημάτων ἀνάγκας τοὺς τε βίον ἀκάθαρτον ἔχοντας, καὶ γλώσσαν ὡσαύτως ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἀπαίδευτον φέροντας. Μηδὲ γὰρ εἰς τοσοῦτον μανείημεν ὡς τίνες τε ἡμεῖς ἐσμεν καὶ ὅση κακῶν ἐλήλακε τὰ καθ' ἡμᾶς ἠγνοῦκέναι παντάπασιν. Ἐγὼ δέδοικα μὴ καθ' ἡμῶν ὁ προφητικὸς ἐκεῖνος ἐξενεχθεῖ λόγος ὁ λέγων· *Ἰνα τί σὺ ἐκδιηγῆ τὰ δικαιώματά μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου*; Ὅθεν ἐγκωμιάζειν ἡμᾶς ἀμεινον ἦν· οὐ μὴν οἷως παρρησιάζεσθαι καὶ τῶν ὑπὲρ ὑμᾶς ἀπερισκέπτως κατατολμᾶν. Ἄλλ' ἵνα μὴ τὸ σὺν ἐπίταγμα παρ' οὐδὲν θέμενοι τῷ τῆς ἀνηκολας ἐγκλήματι περιπέσωμεν, ἰδοὺ τῆ σὴ θαρρήσαντες; δεύοιτη, καὶ τῶν ἀνεφικτων κατατολμῶμεν, καὶ ὡς δυνάμεις περὶ ὧν ἠρώτησας κορούμεθα τὴν ἀπόκρισιν. Ἐνθεν τοι καὶ ἔκουε.

Ἐπι μὲν οὖν, ὁσώτατε, τοῖς ἐν ἀμαρτίᾳ ζῶσι πόρνη τυχὸν ἢ μοιχεῖα συγκαταβαίνειν οὐκ ἔνομον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον ἐπιτιμήσεις ἐπάγειν αὐτοῖς, ἀφ' ὧν εἴθε τὰ ψυχικά θεραπεύεσθαι τραύματα, δέδεικται μὲν ἀρκούντως ἀπὸ τε τῶν ἱερῶν Γραφῶν· οὐχ ἤττον ἐκ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν σωματικῶν ἱατρῶν ἑναργῆς σοι πρόκειται τὸ ὑπόδειγμα. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ τέμνουσιν οὗτοι κατὰ καιροῦς, εἴγε τέμνειν ἀνάγκη, καυτηρὶ τε κέχρηται, καὶ πικρὰ δίδασαι φάρμακα· τῇ νόσῳ τε πολλάκις ἀπαγορεύουσι, καὶ τοῖς κάμνουσι μὴνούσι θάνατον. Τίνας ἔνεκεν;

non nisi expiatis longa pœnitentia delictis resipiscentes absolvet. Negatum esse alicui et aliquando reconciliationem, vel in ipso mortis articulo, constat ex D. Cypriano epist. 52, ad Antonianum; ex concilio Arelatensi I, canone ultimo; ex Innocentio I, epist. 3, ad Exsuperium Tolosanum cap. 2. Et id quidem in usu erat, non quod Novatiani delinquentis acquieverint, sed ne ecclesiastica disciplina labesceret. *Non desperatione indulgentiæ, sed rigore disciplinæ*, ut in simili causa loquitur Augustinus epist. 50. Quod secundo loco asseruimus, liquet ex Gregorio Nysseno *Epistola canonica ad Letoium*, can. 1; ex concilio Carthaginiensi IV, can. 76 et 77; ex concilio Arausicano I, can. 3; ex concilio Epaonensi, can. 36, sed in primis ex concilio Illiberitano, can. 1 et 2, quibus quidem Eucharistia in vita exitu denegatur, sed non absolutio interdicitur. De eo quod tertio loco pronuntiamus, nemo dubitaverit, qui historiam ecclesiasticam saltem a limine salutaverit, et vel semel tot canones pœnitentiales, quorum celeberrima in antiqua Ecclesia usus fuit, inspexerit. Sed ex ipsis hæresibus in Ecclesia exortis antiquæ disciplinæ rigor elucet: nisi enim hunc nimis producere et ampliare voluissent, non adeo desipuisset Montanus, et ejus asseclæ Tertullianus; non adeo Novatianus delirasset; non adeo Donatistæ insanavissent; non exitiale schisma Lucifer Calaritanus excitasset.

"Ὅστε ποιῆσαι προσδεκτικωτέρους αὐτούς, καὶ μὴ A
δὲν τοι τῶς ἐξ ἀγνοίας πῶσιν ἀπροσδόκητον. Εἰ
δὲ καὶ ἀταξία τούτους ἴδωσι καὶ ἀδιαφορίᾳ χρωμέ-
νους παρὶ τὴν διαίταν, τί χρῆ καὶ λέγειν; εἴτε
πύρρῳ ποιοῦσιν αὐτούς ὡς ἰδιοβρύθμους ὄντας, καὶ
μὴ κεχρησθαι παιδομένους ταῖς ἰατρικαῖς παραδό-
σει. Πύρρῳ δὲ ποιοῦσιν, ἵνα μὴ καὶ μῶμος αὐτοῖς
ἐπιδαίη, ἅτε δὴ κακοτέχνους οὔσι καὶ πονηρὸν ἐκ
τούτου κτήσονται ὄνομα. Διὰ τι τοῦτο καὶ ἐὰν τοῖς
αὐτοῖς ἐπιταίῃ τις βαρεῖα μὲν νόσῳ κάτοχος ὢν,
ἀναγκάζων δὲ ὁμοίως αὐτούς οὐ καιρῶ δέοντι κερᾶ-
σαι τι φάρμακον αὐτῶ, οὐ μόνον οὐ δέχονται τὴν
ἀφτησιν εὐμενῶς; ἀλλὰ καὶ ὡς μεμνηνότες τούτου
ἀποδιώκουσιν· εἰ γὰρ καὶ συγκαταβαίνουσιν ἔστιν
ὅτε τῷ κάμνοντι καὶ παραμυθίας αὐτὸν ἀξιοῦσιν,
ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τοσούτων, ὥστε καὶ φονέω; ὄνομα δέ-
χασθαι διὰ γε τὴν ἐκείνου ἀκαιρον ἀφτησιν. "Ὅτι δὲ
τὸ σωτήριον φάρμακον ὀλέθριον οἶδε ποιεῖν ὁ μὴ
προσθήκων καιρὸς, ὁ σοφὸς ἐκεῖνος ἔδειξεν οὕτως;
εἰπὼν· Ἄκα ρίη ἐν μὲν ὑγείῃ νοῦσον ἤνεγκεν·
ἐν δὲ νοσῶφ θάνατον.

Εἰ δὲ τοιαύτη καὶ τοσαύτη πρόσεσι τοῖς τῶν
σωμάτων ἡμῶν ἰατροῖς ἀκριβεία, καὶ γὰρ οὐδέποτε
συγκαταβαίνουσιν οὔτοι τοῖς κάμνουσιν, ἔνθα προ-
φανῆ; ὑπάρχει ὁ κίνδυνος; πολλῶ μᾶλλον οἱ τῶν
ψυχικῶν παθῶν ἰατροὶ καὶ ἀκριβείας ἀνθεξονται,
καὶ κατὰ τοὺς νόμους τοῦ πνεύματος τοὺς κακῶς
ἔχοντας διαιτῶσουσι. Καὶ οὕτω μὲν τῶν σωματικῶν
παθῶν ἰατροὶ καὶ φρονοῦσι πάντα καὶ πράττουσι C
κατὰ τε τοὺς νόμους τοὺς ἰατρικούς, καὶ ταῦτα,
σῶμα θεραπεύειν ἀγωνιζόμενοι, πολλῶ καταδεέστε-
ρον ἢ τῆς ψυχῆς· ὁ δὲ κτηδεμῶν ἡμῶν καὶ Σωτὴρ
ὁ Κύριος; ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀριθρότερον ἔδειξε
εἴτε χρῆ συγκαταβαίνειν ἀνθρωπίνους θελήμασιν,
εἴτε καὶ μὴ. Ἐφθάσε γὰρ ἐν τῇ συναγωγῇ καὶ τῷδε
πρὸς τοῖς ἅλοις εἰπεῖν. Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα
τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε τὸ αἷμα αὐ-
τοῦ, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν αὐτοῖς· καὶ τηνικαῦτα
πολλοὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἀπέβησαν εἰς τὰ ὀπίσω
καὶ οὐκ ἔτι περιεπάτου μετ' αὐτοῦ λέγοντες·
"Ὁ λόγος οὗτος σκληρὸς ἐστίν· τίς δύναται
ἀκούειν αὐτοῦ; Καὶ οὕτω μὲν ἐκεῖνοι· τί δὲ ὁ Σω-
τὴρ ἡμῶν ἐπὶ τούτοις; Οὔτε τὸν λόγον πρὸς τὸ μα-
λοκώτερον ἔστρεψεν, οὔτε τῶν ἀποπηδῶντων ὅλως D
ἐφρόντισεν· ἀλλ' ἀφῆκεν αὐτούς ὑπάγειν, ὡς ὁ θεο-
λόγος Ἰωάννης φησὶ. Τούτο δὲ πάντως ἐποίησεν,
ὅχι ὅτι σωτηρίας ἐκεῖνους οὐκ ἤθελε τυχεῖν, ἀλλ'

(13) Scribit Plinius lib. xix, cap. 1, inscriptum
infelicis cujusdam monumentum, turba se medicorum
prouisse; Archagathum vero medicum Peloponnesium,
qui Romam anno U. C. 535 venit, a saevitia
secundi urendique, Carnificem fuisse vocatum. De
medicis Graecis Cato : *Jurarunt inter se Barbaros
neque omnes medicina.* Homicidæ quidem passim
medici audiunt. Plinius loco laudato : *Discunt peri-
culis nostris, et per experimenta mortes agunt, me-
dicisque tantum homines occidisse summa impunitas
est.* Hinc de Themisone Juvenalis :

Quot Themison ægros autumno occiderit uno.

* 109*

in tuenda sanitate in posterum cautiore efficiant,
et ita nihil eis ignorantibus inopinum officiat. Quod
si eos in vicio nullum servare ordinem, et promi-
sue quidvis edere aut bibere viderint, quid opus
est verbis? Ab iis visendis abstinent, ut qui ad
suos ipsorum numeros vivant, et auxilia medica
usurpare negligent. Ideo autem se ab illis remo-
vent, ne qua labe ignominiae inurantur, quasi ar-
tem male didicerint, et inde nomen eorum in con-
temptu ponatur. Quocirca si quis etiam ad eos ac-
cesserit, difficili morbo impeditus, et eos quan-
quam tempore parum opportuno medicamentum
sibi componere urgeat, non solum precibus ejus be-
nevole non adnuunt, verum etiam ut amentem repel-
lant. Eisi enim nonnunquam indulgeant ægro-
tanti, eumque consolatione deliniant, non tamen
eo usque id faciunt, ut propter intempestivam ejus
petitionem homicidæ (13) audire velint. Salutarem
porro medicinam pestiferam posse reddi, si alieno
tempore fiat, sapiens ille docuit his verbis : *Intem-
pestivitas in sanitate morbum, in morbo mortem at-
tulit* (14).

Jam si talis ac tanta diligentia a corporum medi-
cis præstatur (neque enim unquam indulgent ægro-
tis, ubi manifestum periculum cernunt), multo
magis morborum ad animam pertinentium medici
et curam præcipiam suscipiant, et secundum leges
spiritus male habentium diætam moderabuntur.
Sic igitur corporeis affectibus medentes et sentiant
et faciunt omnia ex medicinae præceptis, idque ut
corpus, quod multis partibus anima est inferius,
ad sanitatem suo labore perducant. Curator au-
tem et Salvator noster Jesus Christus præclariss
ostendit, num voluntatibus humanis condescendere
oporteat, necne. Dixit enim : *Nisi manducaveritis
carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem,
non habebitis vitam in vobis*¹. Tum vero multi
discipulorum ejus abibant retro, nec amplius ambu-
labant eum eo, dicentes, *Durus est hic sermo; et
quis potest illum audire*²? Atque illi quidem hoc
modo. Quid ad hæc Salvator noster? neque mol-
lius quidpiam locutus est; et se deserentes nihil
curavit penitus, sed eos abire sivit, ut divinus
Joannes ait. Hoc autem fecit utique, non quod eos
salutem adipisci nollet, verum quod, cum tali me-
dicina indigerent, nec intelligerent, nec magistro
obedire didicissent, retro abire pro ipsorum arbi-
trio permisi sunt.

Lex Attica, de qua Antiphon orat. xii, medicum, si
ægrum interfecisset, isontem judicabat.

(14) Divus Augustinus memorie prodidit, cum
quidam ægrotus pharmaco, quod medicus dederat,
sumpto convalesceret, evenisse ut, cum aliquanto
post in eundem morbum incidisset, ad idem reme-
dium, inconsulto medico, confugeret. Miranti au-
tem quod morbo non levaretur, medicum respon-
disse, idem quidem pharmacum, sed non a se da-
tum, ab ægrotο sumptum fuisse; atque ita insinua-
vit medicorum esse dare pharmaca, qui norunt
quando et quomodo danda sint.

ὅτι τοιαύτης ἰατρείας δεόμενοι, καὶ μὴ συνιέντες, μηδὲ διδασκάλῳ πείθεισθαι μαμαθηκότες, ἀπαλθεῖν εἰς τὰ ὄπισθον, καθὼς ἤρετίζαντο συνεχωρήθησαν.

Indigere autem nos ista medicina, constat omnimodis. Postquam enim malorum multorum machinator draco ille a principio exitium nobis in os immisit, vicissim curatio per os excogitata, et inventa est. Hoc enim sensu etiam Judæis Dominus dixit: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Quid ita? Quoniam serpentis, quem mente percipimus, veneno ante tempus mortui estis. Quod cum ita sit, de cætero præpurgatione opus est. Novit enim probe sanctitas tua, et jam volentes antidotum recipere, eo non similiter et fortuito uti, priusquam videlicet malignis humoribus, a vitiosa victus ratione collectis sese purgaverint: sed attenuantur et purgantur ante, et sic demum pharmacum accipiunt. Quod sine dubio idcirco faciunt, ne pro pharmaco utili noxium accipiatur. Quare sacrum gustare calicem nihil prodest, nisi prius bene purgatus sit. Hæc porro dicimus, non ut nos in desperationem abjiciamus, verum ut modus potius ac rationes doceamus per quas vita et mors inveni solet. Quod si affirmaremus, etiam ejectionis humoribus vitiosis, et inde nobis aptitudine conciliata, nondum permitti nos sacro poculo frui, tum sequeretur ut desperandum esset. Quod si nihil est hujusmodi, et qui accedit, tantummodo discit quomodo accedendum sit, ne inde mortem pro vita lucretur (nam juxta beatum Paulum *ideo inter nos multi infirmi, et imbecilles, et dormiunt multi*) qualis est ista desperatio? Imo potius salutis concipienda spes, quam veritatis cognitio parit.

Quam ob causam vigilandum est. Quantum enim habet boni ejus quo facto opus est agnitio, tantum contra habet mali ejus quod conducibile est ignorantio. Reputa enim tecum, non paucos infirmorum adiiisse mortis periculum, quia cum in medicos in exercitatos incidissent, congruentia morbo remedia non sunt adepti. Quod si isthuc ita se habet, nulli rei parcere æquum videretur, si quid potius tuum ipsi male valenti, tum pharmaca ministranti manifeste periculum imminet. Ac si placeat, admonitionem ausculta, qua Basilius Magnus sacerdotem unumquemque compellat, in hæc verba: *Vide ne paveas hominem, ad lapsum et delictum tuum, neve tradas Filium Dei in manus indignorum. Ne revereare quemquam gloriosum terræ in hora illa, et ut paucis comprehendam, quos sacri canones excludunt, ne illos fac participes.* Insuper et Joannem aurea fundentem flumina divina dona administrantes sic affatum constat: *Si enim conscii nequitiae cajúspiam, hujus mensuræ eum participem fieri permisistis, sanguis ejus de manibus vestris*

Ἔστι δὲ τοιαύτης ἰατρείας ἐχρήζομεν, ὁμολογεῖται τοῦτο παντάπασιν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ πολυμήχανος δράκων διὰ στόματος ἡμῖν ἀρχήθεν ἐπέθηκε τὸν ὄλεθρον, διὰ στόματος αὐτοῦ καὶ τὰ τῆς θεραπείας ἐπινοήσεται. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ πρὸς Ἰουδαίους ὁ Κύριος ἔλεγε· Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Τίνος ἔνεκεν; Ὅτι τῷ τοῦ νοσητοῦ ὄρωσος ἰψ νεκρωθῆναι πρὸ χρόνων ἐφθάκει·τε. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, προκαθάρσει ἀνάγκη λοιπόν· οἶδε γὰρ ἀκριβῶς ἡ σὴ δόσις ὅτι καὶ οἱ θέλοντες λαθεῖν ἀντίδοτον οὐκ ἀπλῶς· καὶ ὡς ἔτυχε τῷ φαρμάκῳ κέρρηται· πρὶν ἢ δηλαδὴ τοὺς ἀπὸ μοχθηρᾶς διαίτης ἐπισυναχθέντας· οὐκ ἀγαθοὺς χυμοὺς ἐκκαθάρσει, ἀλλὰ προλεπτύνονται, καὶ τότε τὸ φάρμακον δέχονται. Τοῦτο δὲ ποιοῦσι πάντως ἵνα μὴ ἀντὶ χρῆστοῦ φαρμάκου δηλητηριῶς ἢ ἀντίδοτος εὐρεθῆσεται. Οὐκοῦν ἀσύμφορόν ἐστι τοῖς μὴ φθάσαι προκαθαρθῆναι καλῶς τῆς ἱερᾶς ἀπογεύσεσθαι κύλικος. Ταῦτα δὲ λέγομεν οὐχ ἵνα βίβωσιν ἑαυτοὺς εἰς ἀπόγνωσιν, ἀλλ' ἵνα τοὺς τρόπους διδάξωμεν μᾶλλον, δι' ὧν ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος ἐπιφέρεσθαι εἴωθε. Εἰ μὲν οὖν ἐλέγομεν ὅτι καὶ μετὰ τὸ καινῶσαι τοὺς οὐκ ἀγαθοὺς χυμοὺς, ἐντεῦθεν ἐπιτηδεύει ἑαυτοὺς ἀποκαταστῆσαι τοῦ ποτηρίου καταπολαύειν οὐ συγχωρούμεθα, τότε χῶραν ὁμολογουμένως εἶχε τὰ τῆς ἀπογνώσεως· εἰ δὲ τοιοῦτον μὲν οὐκ ἐστὶν οὐδὲν, μανθάνει δὲ μόνον ὁ προσερχόμενος ὅπως δεῖ προσέρχεσθαι, καὶ ἵνα μὴ θάνατος αὐτῷ μᾶλλον ἀντὶ ζωῆς εἴη τὸ κέρδος ἐκείθεν, κατὰ γὰρ τὸν μακάριον Παῦλον, διὰ τοῦτο ἐν ἡμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς τε καὶ ἄβρωστοί, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί· ποία τούτων ἀπόγνωσις, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον σωτηρίας ἐλπίς, ἣν ἡ τῆς ἀληθείας ἐπιφέρει ἐπίγνωσις;

Προσέχειν οὖν ἐπὶ τοῖς αἵσιον. Ὅσον γὰρ ἀγαθῶν ἢ τοῦ δέοντος εὐρεσις, τοσοῦτον αὐτοῦ κακῶν ἢ τοῦ συμφέροντος ἀγνοία. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ τῶν ἰβρωστηκότων οὐκ ὀλίγοι θανάτω περιπέσειν ἐκινδύνευσαν, ἐπειδὴ κακοτέχνους ἐγκύρσαντες ἰατροῖς φάρμακα τῇ νόσῳ κατάλληλα οὐκ εἰδέξαντο. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, φειδεσθαι τίνος οὐκ ὄσιον, εἰ γε προφανῶς ὑπάρχει καὶ μᾶλλον ὁ κίνδυνος αὐτῷ τε τῷ κακῶς ἔχοντι, καὶ τῷ τὰ φάρμακα ἐπιφέροντι. Καὶ εἰ βούλει, τῇ παραίνεσει πρόσθετος ἦν ὁ μέγας Βασίλειος ἱερᾶ παντὶ παραίνει λέγων· Ὅρα μὴ πτοηθῆς ἀνθρώπων εἰς πτώσιν σου· μὴ παράδος τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ εἰς χεῖρας ἀναξίω· μὴ ἐντριπῆς τινα τῶν ἐνδόξων τῆς γῆς ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν ὅς οἱ θεοὶ κανόνες οὐκ ἐπιτρέπουσι μὴ μεταδίδου· καὶ γὰρ ὡς ἐθνικολογισθῆσαν· εἰ δὲ μὴ ἐπιστρέψουσι, καὶ αὐτοῖς οὐαί, καὶ μεταδιδούσιν αὐτοῖς. Πρὸς δὲ γε τοῖς εἰρημένους καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης· οὕτως εὐρηται τοῖς τὰ θεῖα μεταχειριζομένοις δῶρα λέγων· Εἰ γὰρ συνειδότες τινὶ κορηλίῳ συγχωρήσετε ταύτης μετὰ

¹ I Cor. xi. ² Ibid. 30.

οχείν τῆς τραπέζης, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῶν χειρῶν Ἀ
 ὤμων ζητηθήσεται. Κἂν στρατηγὸς προσίη λοι-
 πόν, κἂν ὑπαρχος, κἂν αὐτὸς ὁ τὸ διᾶδημα πε-
 ρικαιμένος, ἀναξίως δὲ προσίη, κάλυσον. Με-
 λιστα ἐκείνου τὴν ἐξουσίαν ἔχεις.

Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, συγκαταβαίνειν, ὡς ὀ-
 μαι, οὐκ εὐλογον, ἐνθα ψυχικὸς ὑπάρχει καὶ μᾶλλον
 ὁ κίνδυνος· ἀλλ' ἐπιφέρειν ἐκαίσει τὰ φάρμακα κατὰ
 γε τοὺς νόμους τοῦ πνεύματος, εἴγε καὶ μᾶλλον
 εὐπειθοῦσιν οἱ κάμνοντες. Εἰ δὲ σκληροὶ τινες ὀ-
 ποι καὶ ἰδιόρρυθμοὶ ὄντες ἀπαρέσκονται τῇ θερι-
 κείᾳ, δυσὶν ἐπὶ τοῦτοις θάτερον· ἢ διορθοῦσθαι κατὰ
 μικρὸν αὐτοῦς, ἢ τῶν τοιοῦτων ἀφίστασθαι τέλος.
 Ἐπὶ δὲ ἀπειθεὶ λαῷ καὶ ἀντιλέγοντι, καθά φησιν
 ὁ μέγας Βασιλεῖος, ἐκεῖνο χρῆ λέγειν τό· *Σώζων*
σῶζε τὴν σσαυτοῦ ψυχήν. Βαρὺς μὲν οὖν ὁ λόγος
 οὗτος εἶναι δοκεῖ καὶ σκληρὸς καὶ ἀπτόμος, ἀλλ'
 οὐ πᾶσιν ἀπλῶς, ἐκείνοις δὲ μᾶλλον ὅσοι κατὰ Χρι-
 στὸν ἐθέλουσι ζῆν τὸν οὕτω λέγοντα· *Ὁ ζυγὸς μου*
χρηστός ἐστι καὶ τὸ φορτικόν μου ἐλαφρόν. Ἐ-
 περ οὖν ἐλαφρὰ τὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐντάλματα,
 τί ποιήσομεν ἡμεῖς, εἴγε τῇ οικείᾳ βραθυμίᾳ βαρέα
 ταῦτα ποιοῦμεν καὶ φορτικά· μηδὲ τοῦτο κἂν ἐν-
 νοῆσαι δυνηθέντες· ὅτι τῷ μὲν ἱατρῷ τῶν σωματικῶν
 παθῶν ἐν οὐδενὶ ἀντιλέγομεν, ἀλλὰ καὶ ὀδύνας· ἐαυ-
 τοὺς ὑποβάλλομεν καὶ πικρῶν ἀνεχόμεθα πόσων,
 καὶ σιδήριον ἐκπύρωθὲν κατὰ στομάχου δεχόμεθα,
 καὶ ἄλλα δὲ τοιαῦτα καρτεροῦμεν πολλὰ διὰ γε τὴν
 θεραπείαν τοῦ σώματος· τῷ δὲ πνευματικῷ ἡμῶν
 ἱατρῷ οὐδαμῶς ὑποκείσθαι καταδεχόμεθα· παντά-
 κται δὲ τὰ ἐκείνου περιεργαζόμεθα, βαρὺν αὐτὸν
 εἶναι τοῖς ἐπιτιμίαις λέγοντας καὶ σοβαρὸν αὐθι· ἐν
 ὁμιλείᾳ καὶ φορτικόν, μὴ λογισζόμενοι καθ' ἑαυτοὺς
 ὅτι κατὰ τὰ προσόντα ἡμῖν πάθη καὶ τὰς ἐμπλά-
 στρους ὀφείλομεν δεχέσθαι. Ὅτι μὲν γὰρ ὠφελεῖν
 οἶδε καὶ τὸ συγκαταβαίνειν ἐνίοτε, τοῦτο καὶ ἡμῖν
 ὁμολογεῖται, πλην οὐκ ἐπὶ πᾶσι καὶ διὰ πάντων τὸ
 ὠφέλιμον, ὅτι μὴ τῆς αὐτῆς ἕξεως ὑπάρχουσιν ἄ-
 παντες. Ἐπὶ μὲν γὰρ ἐτοιμῶς ἔχοντι καὶ ὑπέκειν
 ἔστιν ὅτι καὶ ὑποστρέφειν, ἡνίκα καιρὸς, συμφέρει
 πάντως ἢ συγκατάβασις, ἐπὶ πλέον γὰρ τὸν τοιοῦ-
 τον ἐφέλλεται καὶ βραδίως τῷ τοῦ πνεύματος ὑπο-
 βάλλει ζῆγῷ· τῷ δὲ ἰδιόρρυθμῳ καὶ ἀνυποστρέφῳ
 καὶ πρὸς γε τὰ φάρμακα παντάπασιν ἀηδῶς ἔχοντι
 καὶ λίαν ἐστὶ τὸ συγκαταβαίνειν ἀτύμφορον. Πᾶρα-
 σύρεσθαι γὰρ ἐπὶ πλέον ποιεῖ καὶ κατολισθαίνειν
 αὐτόν. Ἐπὶ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Κύριος ποτὲ μὲν ἔλε-
 γεν, *Ἴνα μὴ σκανδαλισωμεν αὐτοὺς, βάλλε ἀγ-
 χιστρον εἰς τὴν θάλασσαν*· ποτὲ δὲ τῶν σκανδά-
 λων ὑπαρχῶν ἔλεγε, *Φυτεῖα ἦν οὐκ ἐρύτευον* ὁ
Πατήρ μου οὐράνιος ἐκριζωθήσεται. Ἐπειζὲ γὰρ

A requiratur. Sive ergo dux accesserit, sive praefectus,
sive ipse diademate cinctus, indigne autem accesserit,
prohibe; majorem illo potestatem obtines.

His positis, non est, opinor, consentaneum condescendere, ubi potius animæ periculum est; sed adhibendam illic medicinam, secundum leges spiritus, si modo etiam obtemperent ægroti. Sin autem præfati, et suo ipsorum se arbitrato regentes, curationem ægre sustinent, alterum e duobus in his faciendum, ut vel pedetentim emendentur, vel omnino (15) deserantur. Nam super populo incredulo et contradicente, ut ait magnus Basilius, illud dicendum, *Servans serva animam tuam.* Molesta quidem apparet hæc oratio, et dura. et severa; at non omnibus prorsus, verum illis magis, qui secundum Christum nolunt vivere, ita dicentem: *Jugum meum suave, et onus meum leve*¹. Si ergo levia sunt Salvatoris nostri mandata, quid faciemus nos qui ea per nostram segnitiam gravia et odiosa reddimus? Nec istuc saltem cogitare possumus, nos medicis corporum nusquam repugnare. Quin doloribus nos ipsos subjicimus, et amaras potiones patientibus haurimus, et cauterium in cervicibus perforimus et alia hujus generis, propter curationem corporis multa toleramus; spirituali vero medico nostro neutiquam subdi volumus, omnibus modis res ejus curiose perscrutantes; dictitantes eum pœnis infligendis rigidum; rarsus in congressibus arrogantem et insolentem esse; non videntes, secundum ulcera quibus laboramus, emplastra quoque nobis imponenda. Scio enim aliquando utile esse condescendere, hoc inquam, nos quoque confitemur. Verumtamen non in singulis, et per omnia utile est, quoniam nec ejusdem habitus sunt omnes. Nam qui promptus est, et cedere aliquando, et referre pedem, quando id tempus postulat, huic plane conducit condescensio, talem quippe trahit amplius, et facile jugo spiritus subjicit. Ast pro sua libidine viventi, et retrogredi minime volenti, et pharmaca penitus aversanti, ei condescensio multum incommodat. Facit enim amplius transversum agi et labi. Ob hoc enim Dominus dixit², *Ut autem non scandalizemus eos, accipe hanum, et vade in mare*: nunc autem scandalum floccipendens, inquit, *Plantatio, quam non plantavit Pater meus caelestis, eradicabitur*³. Demonstravit namque huic et prodesse, et non prodesse frequenter condescensionem. Quare et ees qui immerito in eo offendebantur parvi faciens,

¹ Matth. xi, 30. ² Matth. xvii, 26. ³ Matth. xv, 13.

(15) Aliter tamen censuit Philo, qui libro *De sacrificio Abelis et Caini*, scripsit: *Conandum est ut e iam certo periculosus a suis vitis scivimus quantum possumus, imitando bonos medicos, qui quantum videant non posse ægros a se servari, tamen libenter omnem curationem admovent, ne per eorum*

negligentiam videatur res non successisse ex sententia. Cæterum memoriæ proditum est D. Benedictum cum monachos salutaribus nominis minime parentes aspiceret, et de eorum emendatione desperaret, eos reliquisse. Videt Gregorium Magnum *Dialog.* ii, cap. 3.

aiēbat : *Plantatio suam non plantavit Pater meus, A eradicabitur.*

His de causis caute agendum est. Si enim medicus corporalis non consuevit tractare morbum alio quocunq; modo, sed tantum ex decretis medicorum, quamvis interdum ægrotus irascatur; quanto magis spiritualement medicum, humanis cupiditatibus condescendere non oportet; siquidem de ejusdem manibus in primis eorum sanguis requiretur, qui ex negligentia illius perniciem animæ incurrerint? Aut igitur ut nosti medere, aut linguam contine oninino, præsertim si ægroti adhibita medicamenta indignantur. Tunc enim non de tuis, sed de ipsorummet manibus eorum sanguis requiritur. Audi quid per Ezechielem dicat Deus. Si speculator cecinerit tuba, et significaverit populo, et audierit audiens vocem tubæ, et irruerit rhomphæa, et comprehenderit eum, sanguis ejus in capite ejus erit, quia vocem tubæ audivit, et non se custodivit. Hæc ex paucis multa, plura enim per angustias temporis non licuit.

EPISTOLA II.

Ad venerabilem in primis monachum domnum Joannem (16) Sineniotam. (17) *Utrum audiendi sint dicentes, hominem a principio caducum corpus habuisse: et passionibus, sive incommodis naturalibus, etiam ante transgressionem obnoxium fuisse: cibumque sensibilem in paradiso adhibuisse; et lignum scientiæ, ficum exstitisse.*

Primum (18) quidem hominem illum ab interitu et corruptione initio liberum, post prolapsionem in peccatum, morte damnatum esse, ante alios sapiens Salomon docuit in libro Sapientiæ ad verbum ita loquens: *Deus mortem non fecit: sed in incorruptione creavit hominem, ad imaginem propriæ æternitatis fecit illum; invidia autem diaboli mors intravit in orbem terrarum.* Si igitur Deus hominem in incorruptione condidit, ad similitudinem æternitatis suæ, quonam tandem modo corruptioni et mortalitati subjectum asseremus, idque cum Deus, ut audisti, mortem ab initio non fecerit? Nam si dicimus corpus illud Adami corruptioni aliquo modo obnoxium fuisse, nihil aliud dicimus, quam corruptionem et mortem tunc a Deo dominatum in nos habuisse. Atqui aliter, aliter inquam res est; quoniam, ut jam dicebamus, Deus non mortem fecit. Quocirca de hoc dubitare

¹ Ezech. xxxiii, 6. ² Sap. ii, 23.

(16) Faisus est Pontanus appellando Joannem, quem Maximus dicere debuerat, ut habet codex Cæsareus Theol. clxx apud Lambecium lib. iv Com. Quis autem sit hic Maximus Sineniotes ignoro præsertim, et an idem sit cum Maximo illo monacho, qui Questiones sacras miscellaneas ad Nicephorum Magnæ ecclesiæ CP. charophylacem scripsit, de quo agit Lambecius lib. vi Comment., cod. jurid.

(*) Eodem Pontano interprete.

ἐντεῦθεν οὐδὲν συμπεῖρει καὶ οὐδὲν συμπεῖρει πολλὰκις συγκατάθεσις. Ἐφ' ᾧ καὶ τῶν οὐκ εὐλόγως ἐπ' αὐτῷ σκανδαλιζομένων ὑπερορῶν εἴλεγε· *Φυτεία ἦν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ Πατήρ μου ἐκρίζωθήσεται.*

Προσέχειν οὖν ἐπὶ τοῦτοις ἀξιόν. Εἰ γὰρ ὁ τῶν σωματικῶν παθῶν ἱατρὸς οὐκ εἴθε τὰ τῆς νόσου μεταχειρίζεσθαι καθ' ὅσον δὴ τινα τρόπον ἕτερον ἢ μὴ γὰρ κατὰ τοὺς νόμους τοῦς ἱατρικοῦς, εἰ καὶ βαρυσάλγων ἐνίοτε ὁ νοσῶν ἀπαρέσκεται, πολλῷ μᾶλλον τὸν πνευματικὸν ἱατρὸν οὐ χρὴ συγκαταβαίνειν ἀνθρωπίνους θελήμασιν· εἴγε καὶ μᾶλλον ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ζητηθήσεται τὸ αἷμα αὐτῶν ἐξ ἀμελείας ψυχικῶ περιπεσόντων θανάτω. Ἡ τὴν γλῶτταν ἔπεχε τέλειον, εἰ γὰρ καὶ μᾶλλον οἱ κάμνοντες ἐπαγόμενα φάρμακα παντάπασιν ἀποστρέφονται· τῆνικαῦτα γὰρ οὐκ ἀπὸ τῶν σῶν χειρῶν, ἀλλ' ἐξ ἐκείνων αὐτῶν τὸ αἷμα αὐτῶν ἐκζητηθήσεται. Καὶ ἄκουε τί φησι διὰ Ἐζεκιῆλ ὁ Θεός· *Ἐὰν ὁ σκοπεὺς σαλπισσῇ τῇ σάλπιγγι καὶ σημανεὶ τῷ λαῷ, καὶ ἀκούσῃ ὁ ἀκούων τῆς φωνῆς τῆς σάλπιγγος, καὶ μὴ φυλάξῃται, καὶ ἐπέλθῃ ἡ βομβηαία καὶ καταλάβῃ αὐτὸν, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔσται· ὅτι τὴν φωνὴν τῆς σάλπιγγος ἀκούσας οὐκ ἐφυλάξατο.* Ταῦτα ἐκ πολλῶν ὀλίγα, πλείω καὶ γὰρ ὁ καιρὸς λέγειν οὐ συγχωρεῖ.

EPISTOLA B.

Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρίῳ Μαξιμῷ τῷ Σμενιώτῃ, εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι πρόσκαιρον εἶγε τὸ σῶμα καὶ ἀρχαῖς ὁ ἀνθρώπος, καὶ ὅτι φυσικοῖς ὑπέκειτο καὶ πρὸ τῆς παραβάσεως πάθει, καὶ δεῖ βρῶσιν αἰσθητῆν ἐν παραδείσῳ ἦσθαι· καὶ ὅτι σικὴ τὸ ξύλον τῆς γνώσεως ἦν, ὡς ἐκεῖνοι φασί.

Ὅτι μὲν οὖν ὁ πρῶτος ἐκεῖνος ἄνθρωπος θανάτου καὶ φθορᾶς ὑπέρτερος ἦν ἀπ' ἀρχῆς, θανάτῳ δὲ κατεκρίθη μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ὑποπέσειν, πρὸ τῶν ἄλλων ὁ σφρὸς ἔδειξεν Σολομῶν ἐν τῇ Σοφίᾳ αὐτοῦ κατὰ λέξιν οὕτως εἰπὼν· *Ὁ Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἔκτισε κατ' εἰκόνα τῆς αἰδιότητος αὐτοῦ· φθόνῳ δὲ τοῦ διαβόλου θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν.* Εἴπερ οὖν ὁ Θεὸς ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἔκτισε κατ' εἰκόνα τῆς αἰδιότητος αὐτοῦ, πῶς αὐτὸν εἰπῶμεν ὄλω; ὑποκεῖσθαι φθορᾶ καὶ θνητότητι; καὶ ταῦτα τοῦ Θεοῦ θάνατον, ὡς εἴρηται, μὴ ποιήσαντος ἀπ' ἀρχῆς. Εἰ γὰρ εἴπωμεν ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Ἀδάμ ἐκείνου καὶ φθορᾶ κατὰ τινα τρόπον ὑπέκειτο, οὐδὲν τι περιεστώμεν ἕτερον ἢ ὅτι παρὰ Θεοῦ τῆνικαῦτα τὸ καταρχειν ἡμῶν ἔσχε ἢ τι φθορὰ καὶ ὁ θάνατος. Ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν· ὅτι μὴδὲ θανάτου, καθὰ δὴ καὶ προεἰρηται, ποιητῆς ὁ

XVII. In codice Riccardiano deest Joannes et Maximus, tantumque habetur: Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρίῳ τῷ Σμενιώτῃ.

(17) In aliis duobus codicibus harum Epistolarum mss. Cæsareis pro Μαξιμῷ τῷ Σμενιώτῃ legitur Μαξιμῷ τῷ Ἀσμενιώτῃ.

(18) Hæc eadem disputat Glycas part. i Anacel. ubi dissertatio hæc prope integra habetur.

Θεός· ἀμφιβάλλειν γὰρ ἐπὶ τοῦτοις οὐχ ὄσιον. Εἰ γὰρ, ὡς ἐκείνοι φασί, θνητὸς ὑπῆρχε καὶ πρὸ τῆς παραβάσεως ὁ πρῶτος Ἀδὰμ, πότε λοιπὸν ἐδέξατο τοῦ θανάτου τὰ ἐπιτίμια; πότε δὲ καὶ τοὺς δερματίνους ἡμφιέσαστο χιτῶνας, εἴπερ ἐκτίσθη παρὰ Θεοῦ θνητὸς κατ' ἀρχάς; Διὰ τί καὶ φύλλα συκῆς ἐρραπύονται, καὶ ἀπὸ Θεοῦ κρύπτεσθαι ἤθελαν; εἰ μὴ γε θεώσεως ἐλπιδὶ δελεασθεὶς ἀφηρέθη τε τὴν πρώτην στολήν, καὶ θνητὸς ἐξ ἀθανάτου παραχρῆμα ἐγένετο. Καὶ ἄκουε τί φησὶν ὁ τὰ θεῖα σοφὸς Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Περὶ ταῦτα γὰρ καὶ οὗτος οὕτω που λέγων εὐρήται· *Κατ' ἀρχάς ὁ καμπόνηρος ἐλπίδα θεώσεως ἐπέσπευε τῷ Ἀδὰμ, καὶ οὕτως αὐτὴν εἰς τὸν τῶν ἀλόγων κατήγαγε θάνατον*. Εἰπάτωσαν οὖν πού πρότερον ἔντα καὶ πόθεν αὐτὸν εἰς τὸν τῶν ἀλόγων κατήγαγε θάνατον, ἢ πάντως ἀπὸ τοῦ βίου τῆς ἀθανασίας ἣν εἶχε πρὸ τῆς παραβάσεως; τῆς ἐντολῆς. Διὰ παρακοῆς λοιπὸν ὁ γενάρχης ὑπέπεσε καὶ φθορᾷ καὶ θνητότητι· διὰ παρακοῆς ἐνδύσασθαι κατεκρίθη δερματίνους ἐκείνους; χιτῶνας· διὰ παρακοῆς ἢ ταλαίπωρος αὕτη καὶ πολυπαθὴς εἰσῆλθε διαγωγῇ. *Ἐπειδὴ, γὰρ φησὶ, τοῦτο ἐποίησας, ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατάξει σοι ἡ γῆ*. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; εἶγε θνητὸς ἐκτίσθη κατ' ἀρχάς ὁ Ἀδὰμ, οὐκ ἂν αὐτὸν ἁμαρτήσαντα θανάτῳ κατεδίκασεν ὁ Θεός. Πῶς γὰρ, εἶγε καὶ καταδικῆς αὐτοῦ ὁ θάνατος εἴωθε φυσικῶς ἔπασθαι τοῖς θνητοῖς; Οὐκοῦν ἄρας αὐτοῦ, εἶγε καὶ ἄλλον ἐν Καρθαγένῃ (20) συστάσα ταῦτα σύνδοξος ἐπιβεβαίωσεν τὰ εἰρημμένα ἐν ἑκατοστῷ ἐνάτῳ κανόνι αὐτῆς οὕτω λέγου-

(19) Lud. Thomassinus tom. II *Theology. Dogm.* lib. 1, cap. 20, § 2: *Primus parens ubi a visione et fruitione Dei refraxit, non in corpus, sed in tunicas pelliceas, id est in corpus corruptibile et obliviosum præcipitatus est*, etc. Glycas noster part. I *Annalium* ubi περὶ χριστοδαιτίας agit, secundum litteram accipit illud, *Induit eos tunicis pelliceis*. Postea vero pellicearum tunicarum nomine mortale corpus ἀλληγορικῶς intelligit. Ab Origenis tamen sententia longe recessit. Eadem enim part. I *Annal.* cum Chrysostomi verba de pellicis tunicis retulisset, eumque rationem probasset, scribit, *Ἐντεῦθεν οὖν ὁ κατάρατος Ὀριγῆνης ἀποκρινόμενος φαίνεται μᾶλλον ἐν οἷς ἐκενολόγηται ἀσώματος τὸν Ἀδὰμ. Quæ ratio Origenem illum execrabilem quasi suffocatum manifeste perimit, simulque vanum ipsius orationem, qua corporis expertem Adamum fecit*. Macarius tamen M. gues serm. xvii in *Genesisim* indortos brutosque appellat eos qui censent, tunicas pelliceas tales vere fuisse; pertendit enim harum nomine significari corpus, post hominis in peccatum lapsum, gravius ac crassius effectum: quæ quidem communis opinio fuit inter antiquos, sed rejecta et conlutata a Clemente Alexandrino in hæretico Julio Cassiano, et post eum ab aliis: quare mirandum quod Origenes in eadem hæresi fuerit.

(20) Veteres Græci Καρχηδόνι dixissent. Sic Hispani novam Carthaginem *Carthaginem* appellant.

(21) Cælestius, Pelagii discipulus et auditor, inter alios errores quos una cum præceptore docuit, et illum in primis præcebat, Adam mortalem factum, qui sive peccaret, sive non peccaret, mortuus fuisset; peccatum Adæ ipsum solum læsisse, non genus humanum; periculosum qui nascuntur in eo statim esse in quo fuit Adam ante prævaricationem. Igitur Romæ collectus Carthaginem appulit,

nefas. Etenim si quemadmodum illi volunt, etiam ante prævaricationem Adam primus homo mortalis erat, quid illi postea irrogatum mortis supplicium? quid pelliceam (19) indutus est tunicam, siquidem a primordio eum Deus mortalem procreaverat. Cur etiam folia ficis consuit. et Deum latere conatus es, si non divinitatis adipiscendæ spe illectus, primam stolam perdidit, et pro immortalis repente evasit? Accipe quod in rebus divinis egregie versatus Joannes Damascenus super hoc alicubi scriptum reliquit: *Principio nequissimus ille diabolus spem consequendæ divinitatis Adamo injecit, atque ita eum ad conditionem moriendi more animantium brutorum dejecit*. Doceant igitur isti, ubi prius cum esset, et unde ipsum ad interitum cum bestiis communem dejecerit. Ab sublimitate immortalitatis utique, qua aucte mandatum ab se violatum præditus erat. Per inobedientiam igitur generis nostri auctor ad corruptionem et necessitatem subeundæ mortis redactus, per inobedientiam ad induendam pelliceam illam tunicam damnatus est: per inobedientiam calamitosa hæc et variis exposita incommoda vita introivit. At enim: *Quia hoc fecisti, spinas, et tribulos terra pariet tibi*. Quid multa? S primus Adam ita fuisse et conditus, non eum in peccato jam irretitum morte condemnasset Deus. Qui enim condemnasset? nam vel citra condemnationem mors mortales sequi consuevit. Quamobrem nihil tibi cum illis sit; præsertim quando Carthagine (21) congregata syn-

ibique hæc aliaque perniciose ac virulenta dogmata disseminare ausus est. Hujus impietati Patres Africani ut obsisterent, varios conventus celebrare, quatuorque in primis Carthagine, quorum primus anno Christi 411 et insequenti, secundus 416, tertius denique, et quartus 418 coacti sunt. Horum conciliorum gesta interciderunt, et primi quidem vix fragmentum superest apud Augustinum lib. II *De gratia Christi et de peccato originali*. Secundi vero exstat tantum epistola synodalis ad Innocentium papam, et Innocentii ad eandem synodum rescriptum. Tertium et quartum, quorum meminit Augustinus epistola 115, alias 47, præter 19 canones plenarii, solida interiere. Hinc videri posset ignotum quo capita, vel quot canones in his synodis cusi fuerint, vel ad quam synodum canon hic (19) a Glyca laudatus referendus sit, nisi jam ex codice Ecclesie Africanæ concilii plenarii esse constaret. Cæterum D. Augustinus citato libro II *De gratia*, et cap. 5 hæc habet inter alia ex synodo: *Aurelius episcopus dixit: Rogo quid collegerim ego hujusmodi objectione, dico, Adam constitutus in paradiso, quod ante dicatur inextinguibilis factus, postea post transgressionem præcepti factus sit corruptibilis. Hoc dicis, frater Pauline? Paulinus diaconus dixit: Hoc, Domine. Sed nonnullis visus est canon etiam quidam concilii Milevitani anno 416 ob eandem causam coacti ita concipi: *Placuit ergo omnibus episcopis qui fuerunt in hac sancta synodo, constituere hæc, quæ in præsentibus concilio definita sunt, ut quicumque dicit Adam primum hominem mortalem factum, ita ut sive peccaret, sive non peccaret, moreretur in corpore. hoc est, de corpore cæret, non peccati merito, sed necessitate naturæ, anathema sit*. Verum censent, ut innumis, viri longe doctissimi celebres canones contra Pelagianos, quorum 109 a Glyca nostro laudatur, synodo*

modus quæ dicta sunt confirmat; eujus illa verba canone centesimo nono leguntur: *Si quis dicit Adamum mortalem a Deo formatum, et non post peccatum corruptioni factum obnoxium, anathema esto.* Sic etiam, vir sanctissimus, quotquot Adamum medium inter immortalitatem et mortalitatem constituunt, procul a vera ratione discedunt.

Quapropter tibi dubitandum non est. Etenim si Deus, cum produceret hominem, tunc illi dixisset: *Quo die comederitis de arbore, morte moriemini*, attulissent isti aliquid, qui principio mortalem eum simul et immortalem fuisse opinantur. Quia vero multo post ejus creationem mandatum dedit, unde et mors occasionem contra nos nacla est, (ait enim: *Si comederitis, morte moriemini*), curiosius indagare primi hominis conditionem prorsus non decebat eos qui sacram Scripturam interim legunt et perscrutantur, cum hinc perfecte scirent quali natura esset conditus qui secundum imaginem Dei scilicet factus esset. Patet enim, Deum manuum suarum figmentum honorare volentem, a primordiis statim atque ab ipso principio illud incorruptionis munere condecorasse. Atque huic universus sanctorum chorus astipulatur; nec tu fidem dictis non adhibe. Quoniam namque Deus hominem omnium terrenorum principem constituere voluit ob id (ut auream orationem fundens Joannes inquit) animæ essentiali illi largitus est, hinc ipsum etiam jugiter immortalem esse volens. Nam si hoc non fuisset, si animus mentis compotem a Deo Adamus non accepisset, nihil (22) erat futurus, juxta divinissimum Joannem: utpote formatus de pulvere, unde nimirum bestię quoque procreatę sunt.

Intellige igitur, o sacrum caput, ex multa bonitate Dei talibus munerantis, incorruptionem tunc Adamo, quem primum finxit, impertitam esse, et gratiam statim in ipso perfectam simul et omnibus numeris consummatam penitus fuisse. Alioqui non ille sacer paradisi (23) ad habitandum contigis-

Carthaginensi plenarię, ut eam vocat Augustinus, et quam diximus anno 418 coactam, ascribendos esse; et canonem illum, quem modo retulimus, et concilio Milevitano et multis, et a Gratiano in primis Dist. iv, *De Consecrat.*, tribuitur, esse hujus concilii Carthaginensis; et id notant Labbeus et Cossartius, et pluribus probat Paschasius Quesnellus Dissert. xiii addita tom. II Operum D. Leonis. Et quidem in codice canonum Ecclesię Africanę, quem Christophorus Justellus primum edidit, ac deinde alii eruditi viri, et præcipue Phil. Labbeus laudatus Græce ac Latine (Græce enim conversus fuerat a Græcis) suę collectioni Conciliorum inseruit, laudatus canon sub numero 109 concilio plenario Carthaginensi vindicatur, et est idem canon qui a Glyca citatur. Sed de hoc præter scriptores modo citatos consulatur etiam Van Espen *Tract. historico-canonico*, part. II, cap. 3, § X. Idem jam definiverat contra eundem Pelagium synodus Palæstina, ut docet Augustinus lib. *De gestis Pelagii*, cap. 3. Idem etiam sauxit synodus Tridentina sess. v, can. I.

(22) Persius:

σα κατὰ λέξιν· « *Εἴ τις λέγει τὸν Ἀδὰμ θνητὸν πλασθῆναι παρὰ Θεοῦ, καὶ μὴ μετὰ τὴν ἀμαρτίαν ἐλθεῖν εἰς φθορὰν, ἦτω ἀνάθεμα.* » Οὕτω μὲν οὖν, ἐσιώτατα, καὶ ὅσοι τὸν Ἀδὰμ μέσον ἀθανασίας εἶναι καὶ θνητότητος λέγουσι, πόρρω που πίπτουσι τοῦ ἔρθου λογισμοῦ.

Καὶ διατάζειν ἐπὶ τοῦτοις οὐ δίδον σοι. Εἰ μὲν γὰρ ὅτε παρήγαγε τὸν ἀνθρώπων ὁ Θεός, τότε πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν· Ἡ δ' ἄρ' ἡμέρα φάηγε ἀπὸ τοῦ φυτοῦ, θανάτω ἀποθανεῖσθε· εἶχον ἄν τι καὶ λέγειν οἱ θνητὸν ὁμοῦ καὶ ἀποθάνατον ἀρχῆθεν αὐτὸν εἶναι δοξάζοντες· ἐπεί δὲ πολλῶ μετὰ τὴν αὐτοῦ παραγωγὴν ὑστερον ἐδίδοδο τὰ τῆς ἐντολῆς, ἀφ' ἧς ἄρα καὶ χώραν ὁ θάνατος ἐλάμβανε καθ' ἡμῶν, Ἐὰν γὰρ φάηγε, φησί, θανάτω ἀποθανεῖσθε, πολυπραγμονεῖν ὅλως οὐκ ἔπραξε περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου τοὺς ἐρευνητικῶς ἐπερχομένους τὴν ἁγίαν Γραφήν· ἀκριθῶς εἰδόμενος ἐνταῦθεν ὅποιος ἐπλάσθη τὸ κατὰ φύσιν ὁ κατ' εἰκόνα δηλαδὴ γεγεννημένος Θεοῦ. Πρόδηλον γὰρ, ὅτι τιμῆσαι βούλομενος ὁ Θεὸς τῶν ἰδίων χειρῶν τὸ πλαστούργημα ἐκ προοιμίων αὐτίκα καὶ ἐξ αὐτῆς ἀρχῆς τῇ ἀφθαρσίᾳ τετίμηκε. Καὶ βεβαίως τὸν λόγον ὁ τῶν ἁγίων ἅπας χορὸς· ἀλλὰ μὴ ἀπίσται τοῖς λεγομένοις. Ἐπειδὴ καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἠβουλήθη πάντων τῶν ἐπιγείων ἀρχοντα καταστήσαι τὸν ἀνθρώπων, τούτου χάριν, ὡς ὁ χρυσορῆμων Ἰωάννης φησί, τὴν τῆς ψυχῆς οὐσίαν αὐτῷ ἐχαρίσατο· βούλομενος ἐνταῦθεν αὐτὸν εἶναι καὶ ἀθάνατον ἐς τὸ διηνεκές. Καὶ [γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, εἰ μὴ ψυχὴν ἐδέξατο παρὰ Θεοῦ νεορὰν ὁ Ἀδὰμ, οὐδὲν τι ἐμᾶλλον εἶναι κατὰ γὰ τὸν θεϊσάτατον Ἰωάννην, ἅτε δὴ πλαστεις ἀπὸ χορῶ, ὅθεν ἀρχὴ καὶ τὰ ἄλογα ζῶα παρήχθησαν.

Ἐπίγνωθι οὖν, ὦ ἱερὰ κεφαλὴ, ὅτι διὰ πολλὴν ἀγαθότητα τοῦ τὰ τοιαῦτα δωρουμένου Θεοῦ ἡ ἀφθαρσία ἐδίδοδο τῆκαῦτα πλαττομένη τῇ πρώτῃ Ἀδὰμ, καὶ ἦν ἡ χάρις εὐθὺς ἐν αὐτῷ τελεία τέγμα καὶ ἀπληρτισμένη παντάσῃ. Καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἄν ὁ θεὸς αὐτῷ παράδειτος ἐδίδοδο.

Gigni

De nihilo nihil, in nihilum nil posse reverti.

Non nihil igitur erat futurus, sed in ea, quibus constabat, principia resolvendus.

(23) Liber cui titulus est Ἀπειτὴ Γένεσις dicit Adamum post 40 dies paradisi esse ingressum, Evam vero post 80, ut refert Glycas in par. *Annal.* Multum discrepant inter se divini interpretes dum quid nomine paradisi intelligatur, expedire volunt. Audiatur Augustinus lib. viii *De Genesi ad litteram*, cap. I: *Non ignoro de paradiso multos multa dixisse. Tres tamen de hac re quasi generales sunt sententię: una eorum qui tantummodo corporaliter paradisi intelligi volunt; alia eorum qui spiritualiter tantum; tertia eorum qui utroque modo paradisi accipiunt, alias corporaliter, alias autem spiritualiter. Breviter ergo ut dicam, tertiam mihi fateor placere sententiam.* In hac se esse opinione Augustinus fatetur etiam lib. *De Genesi contra Manichæos*, et lib. xiii *De civit. Dei*, cap. 21. In eadem quoque fuere Ambrosius lib. *De paradiso* et Hieronymus *epistola* 61, ad *Pammachium*, et *Comment.* ad cap. 10 *Danielis*, et *De ocis Hebrai-*

πρὸς κατοίκησιν· οὐκ ἂν εἶδοντο τιμῆς ἕνεκεν ἢ κατὰ πάντων τῶν ἐπιγεῖων ἀρχῆ· οὐκ ἂν εἶδοντο τηλικαῦτα τὸ τῆς ἀθανασίας ἄξιωμα κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς εἶδοντο χάριν, ὡς εἰρηται, παρὰ Θεοῦ τῷ Ἀδὰμ· ἡ δὲ θεία ἐκείνη φωνὴ ἡ νομοθετοῦσα μὴ φαγεῖν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως, ἵνα μὴ θανάτῳ ἀποθάνῃ, πολλῶ μετὰ τὴν αὐτοῦ παραγωγὴν εἶδοντο ὑστερον, ὡς ἦδη φθάσαντας εἴπομεν. Ἐδίδοντο δὲ καθ' οὗς οἶδε λόγους ἐκεῖνος ὁ τὰ πάντα εἰδὼς καὶ πρὶν γενέσεως αὐτῶν. Οὐκοῦν ἄρες αὐτοῦ· μὴ συναρπάξου τοῖς λόγοις καὶ σὺ τῶν πολλῶν· ἐκτίσει μὲν γὰρ ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἀνθρώπου ὁ Θεός, τοῦτ' ἐστίν, ἀφθαρτον αὐτὸν αὐτεῖα παρήγαγε, καὶ τοῦτου χάριν ἀμφιβάλλειν οὐκ εἰλογον. Εἰ γὰρ ἐκτίσει τὸν πρῶτον Ἀδὰμ ἀπ' ἀρχῆς ὁ Θεός, ὡς ἦδη προεῖρηται, κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ· τί χρῆ καὶ λέγειν ὅποιον ἐκεῖνον ἐκτίσει κατὰ φύσιν, εἰ γε κατ' εἰκόνα τῆς αὐτοῦ τέως ἀϊδιότητος ἐκεῖνον ἐκτίσει; ἢ πάντως φθορᾶς ἀπάσης ὑπέροτρον, ὡς ὁ λόγος μικρὸν ὑστερον ἀριθμολόγηται παρίσθησι τῇ σῆ οὐσίᾳ. Μὴ θαύμαζε οὖν, εἴ γε καὶ τὸν Συναίτην ἔχεις θεῖον Ἀναστάσιον ἐν τῷ *Περὶ ἀναστάσεως* λόγῳ αὐτοῦ περὶ τούτων οὕτω λέγοντα· *Καὶ ἐποίησε τὸν ἀνθρώπου ὁ Θεός, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. Πρώτηποίησις αὐτῆ, ἀπλῆ, ἀζυγος, ἀφθαρτος.*

Εἴπερ οὖν ἡ πρώτηποίησις ἀφθαρτος ἦν, ὡστε διαληφθεὶς ἐξη ἀνὴρ περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, τί χρῆ καὶ λέγειν; Ἀφθαρτον μὲν γὰρ αὐτὸν ὁ Θεός αὐτεῖα παρήγαγεν, ὡς ἦδη προεῖρηται, καὶ δὲ καὶ ἀθανασία τετίμηκε. Καὶ οὐκ ἐμὰ τὰ βήματα· ὁ θεῖος αὐτός; Ἀνδρέας Κρήτης ἐν τῷ *Εἰς τοὺς κεκοιμημένους* λόγῳ αὐτοῦ περὶ τούτων οὕτως εὐρηται λέγων· *Πλάσας ὁ Θεός τὸν ἀνθρώπου ἀξίωμα δέδωκε τῷ ἀνθρώπῳ τὸ λογικόν τε, καὶ τοσούτον, καὶ ἀθάνατον, καὶ ἀνόλισθρον.* Εἴπερ οὖν ἄξιωμα δέδωκε τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἀθάνατον ὁ Θεός, ὡς ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ εἰπεῖν ἐφθασε, πόθεν ἐκεῖνοι λοιποὶν ἢ πολεμ. διδασκάλῳ χρώμενοι, καὶ θνητότητα

eis, ut de Methodio, Chrysostomo, Epiphano, Theodoro, Beda, nihil dicam. Cæterum Philo Judæus et Origenes memoratam secundo loco sententiam amplexi sunt, quibus licet alibi paulo iniquior Hieronymus, tamen in libro *De locis Hebraicis* ita scribit: *Euphrates fluvius Mesopotamiæ in paradiso oriens. Porro Salustius, auctor certissimus, asserit tam Tigris quam Euphratis in Armenia fontes demonstrari. Ex quo animadvertimus, aliter de paradiso et fluminibus ejus intelligendum.* Hinc inventus est qui nostra etiam ætate hanc opinionem temere defendere ausus sit. Sed quoniam apocryphi libri deliramenta quædam superius adduximus, et aliud polymathicis gratia subdere non pigeat Judæorum somnium, paradisi videlicet, ante cælum et terram a Deo conditum fuisse, ut lib. iv Esdræ cap. 3 legitur. De quo tamen hæc habentur apud eruditissimum Hieronymum in *Questionibus Hebraicis*: *Ex quo manifestissime comprobatur, quod priusquam cælum et terram Deus faceret, paradisu ante considerat, sicut et legitur in Hebræo: « Plantaverat autem Deus paradisiu in Eden a principio. »* Vide quæ de

A set: non ei honoris ergo in omnia terrena imperium datum esset: non illi tunc amplitudo, secundum imaginem æternitatis Dei collata fuisset. Verum hæc quidem a principio ipso ex gratia Adamo a Deo concessa sunt, ut diximus. Divina autem vox illa, ne comederet de ligno scientiæ ne morte moreretur, multo post creationem istam ei legem imposuit, ut supra meminimus. Imposuit autem iis de causis, quas novit ille, *qui novit omnia, etiam antequam fiant.* Quamobrem sine illos: noli tu quoque sermone imperitorum simul auferri. Creavit enim Deus hominem in incorruptione, hoc est illico incorruptibilem ipsum produxit. Atque, idcirco a ratione alienum dubitare. Si enim Deus, ut jam significavimus, primum hominem secundum imaginem æternitatis suæ (23) ab initio condidit, quid, quæso, dicere attinet, qualem secundum imaginem æternitatis suæ illum tunc condidit? quæ quidem ab omni corruptione extranea est, ut oratio paulo infra sanctitati tuæ luculentissime demonstrabit. Ne itaque mireris, quandoquidem et divinum Anastasium (24) Sinaitum habes, cujus in oratione *De resurrectione* hæc sunt ad verbum: *Et fecit Deus hominem, ad imaginem suam. fecit illum. Prima est hæc fictio, simplex, omni jugo soluta, incorruptibilis.*

ergo prima creatio corruptione vacabat, ut divinus vir de primo homine disserens dixit, quid requirimus amplius? incorruptibilem enim illum jam tum Deus produxit, ut jam docuimus: quin et immortalitate coonestavit. Nec mea isthæc verba sunt: sanctissimus Andreas Cretensis sermone *De defunctis* ita locutus reperitur: *Fictio ab se homini Deus rationis, et intelligentiæ, et immortalitatis, et immunitatis ab interitu, ornamenta contulit.* Jam si Deus homini immortalitatis ornamenta præbuit, ut divinus hic vir affirmavit, unde postea disputatores illi, aut quali tandem magistro usi, mortalitatem immortalis admiscuerint, idque priusquam

paradiso inferius ex D. Augustino pariter adnotantur.

(23) Noster Glycas sentire videtur hominis cum Deo similitudinem in ejus quoque immortalitate consistere: et corpus etiam, quatenus corruptionis expers permansit, aliqualem Dei imaginem retulisse, quod quidem recte dici potest, nec ideo in Anthropomorphitarum errores prolabi periclitamur. Nam nec magnus Augustinus *De diversis questionibus octoginta tribus*, quæst. II, divinam quandam imaginem in humano corpore considerari aliquo modo posse inficiatur. Ejus verba sunt: *Non modo qua est et in quantum est, utique bonum est (scilicet hominis corpus), sed etiam quia tale est, ut ad contemplandum cælum sit aptius, magis in hoc ad imaginem et similitudinem Dei, quam cætera corpora animalium, factum jure videri potest.*

(24) Anastasius Sinaita, patriarcha Antiochenus, qui quinque orationes dogmaticas scripsit, inter quas et illa *De resurrectione Christi* reperitur, videtur fuisse junior Anastasius, qui sub initium sæculi xi floruit, ut constare potest consulenti Cas. Oudinum *De scriptoribus ecclesiasticis.*

ci mandatum daretur a Deo, hoc ante omnia discere postulamus. Si enim Adam, quod asseverant, mortis capax a Deo formatus est principio, non postquam paulo post ad corruptionem mortalitatemque redactus est, hoc quoque dicamus prorsus necesse est, etiam lapsos angelos non solum non lucidos fabricasse Deum, sicuti (25) omnes ordines cœlestes; sed tenebrarum (26) convenienter eos capaces fecisse. In his enim omnis quem possidebant splendor subito mutatus, in tenebras totus concessit. Sed neque hoc ab initio fuit, nec illud; quanquam id nobis adhuc indoctis videatur. Deus enim, qui hominem a principio immortalitate exornavit, et angelis lapsis lumen inexplicabile principio largitus est, ille rursus eos et loco et charismate spoliavit. Quam ob causam? Quia majora et ultra captum suum conceperunt, (27) et de dignitate sua cogitarunt, ut sacra Scriptura testatur. Audias licet quid ad ipsum, Satanam nempe, per Ezechielem (28) Deus. *Simul atque exaltatum est cor tuum, propter pulchritudinem tuam, et dixisti in corde tuo, Deus sum ego, repente de cœlo de Cherubim projecit te, et periit scientia tua cum pulchritudine tua.*

τοῦ οὐρανοῦ δι' αὐτοῦ χερουβὶμ ἔρριψά σε, καὶ Ergo primus homo, vir sanctissime, corruptionis et interitus experts a Deo creatus est. Cæterum ubi se majora meditatus, divinitatem sibi promisit, castigans illum Deus, ne quid tale posthac animo veraret, corruptibilem ex incorruptibili, et mortalem ex immortalī reddidit. Neque hoc solum; sed in ufer e paradiso sine mora exterminavit, tametsi ejus gratia sacrum illum hortum exquisite plantaverat. Sed quid ego exterminationem e paradiso memoro, quando et potestatem in animantes rationis inopes a Deo sibi tributam mox (29) amisit, et propter transgressionem damnatus est ita ut quas sub jure suo haberet, eas formidaret? Vides enim quomodo et leo ipsum contemnat, et pardalis fugiat, et cæteræ omnes subjectionem recusantes, longius ab eo recedant. Advërte igitur animam.

(25) « Angeli omnes boni creati sunt, mali sua voluntate evaserunt. » Petrus Lombardus lib. II. dist. III. D. Thom. I, I, Q. LXII, art. III. Augustinus lucis nomine angelos intelligit apud Moysen, ubi de creatione agit, ut videre est in libris *De Genesi ad litteram, De civitate Dei, et Confessionum*; quam opinionem amplexus est etiam Rupertus abbas lib. I *De Trinitate et operibus ejus*, cap. 10.

(26) Veteres quidam Judei perperam censuerunt secunda die dæmones et inferos a Deo productos fuisse. Quare liquet eos opinatos dæm non malos a Deo fuisse conditos, quod et alii censuerunt.

(27) Vide D. Thom. I, I, Q. LXIII, art. III.

(28) Cap. XVIII. Tamen eo capite de Tyro agitur: quare hæc non nisi ἀλληγορικῶς; ad diabolum transferuntur, quemadmodum ea que habet Isaias cap. XIV, ut docet etiam Augustinus. lib. XI *De Genesi ad litteram*.

(29) Vide inferius epist. 4 et 5 et Isidorum Pelusiotam. Animalia et feras homini initio terrori et nocumento non fuisse, sed post prævaricationem,

τῶ ἀθανάτῳ ππραμιγνῦσι, καὶ ταυτὶ πρὸ τοῦ δοθῆναι τὴν ἐντολὴν αὐτῷ παρὰ Θεοῦ, τοῦτο πρὸ τῶν ἄλλων ἀξιούμεν μαθεῖν. El γὰρ, ὡς ἐκεῖνο φασί, θανάτου δεκτικὸς ἐπλάσθη παρὰ Θεοῦ κατ' ἀρχῆς ὁ Ἄδὰμ, ἐπὶ δὲ φθορᾷ καὶ ὀνητότητι μετὰ βραχὺ περιέπεσεν, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ τοῦτο πάντως εἶπεῖν· ὅτι τοὺς ἐκπεσόντας ἀγγέλους οὐ λαμπροὺς ἐδημιούργησε μόνον ὁ Θεός, ὡστερ δὴ καὶ πάσας τὰς ἄνω στρατιάς· ἀλλὰ σκότους ὀμολογουμένως αὐτοὺς ἐποίησε δεκτικούς. Ἐπὶ γὰρ τοῦτου καὶ πᾶσα ἡ προσοῦσα φαιδρότης αὐτοῖς ἠλλάγη τε παραχρῆμα, καὶ σκότος ὅλη ἐγένετο. Ἄλλ' οὐτε τοῦτο ἦν ἀπ' ἀρχῆς, οὔτ' ἐκεῖνο, καθὼς δοκεῖ τοῖς ἀμαθέσι τῶς ἡμῖν. Ὁ γὰρ Θεός ὁ δούς μὲν ἀξίωμα τῷ ἀνθρώπῳ κατ' ἀρχὰς τὸ ἀθάνατον, ἀγγέλοις τοὺς ἐκπεσοῦσι φῶς ἀβρότητον ἐν ἀρχῇ χαρισάμενος, ἐκείνος αὐθις αὐτοὺς ἀπεστέρησε καὶ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χαρισματος. Τίνος ἕνεκεν; Ἐπειδὴ τὰ ὑπὲρ αὐτοὺς ἐφαντάσθησαν· ἐπειδὴ μεῖζω τῆς οἰκείας ἀξίας ἐλαθον ἔννοιαν, ὡς ἡ ἀγία διέξεισι περὶ τοῦτου Γραφή. Καὶ ἄκουε τί πρὸς αὐτόν ἔλεγε τῶς τὸν Σατανᾶν διὰ αὐτοῦ προφήτου Ἰεζεκιήλ ὁ Θεός. Ἄμα τῷ ὄψωθῆναι τὴν καρδίαν σου ἐπὶ τῷ κάλλει σου, καὶ εἶπας ἐν τῇ διανοίᾳ σου, Θεός ἐμι ἐγὼ, θάττον ἐκ διεφθάρῃ ἡ ἐπιστήμη σου μετ' αὐτοῦ κάλλους σου.

Οὕτω μὲν ὄν, οὐιώτατε, καὶ ὁ πρῶτος ἀνθρωπος ἀρθαρτος ἐκτίσθη παρὰ Θεοῦ ὡς ἀθάνατος· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐφαντάσθη, Θεός τε γενέσθαι ἤλπισε, διὰ τοῦτο σωφρονίζων αὐτόν ὁ Θεός ἔνα μὴ καὶ εἰς ἔτι τοιαῦτα φαντάζηται, φθαρτὸν ἐξ ἀφθάρτου, καὶ θνητὸν ἐξ ἀθανάτου πεποίηκεν· οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ παραδείσου ἐξήριστον αὐτίκα ποιεῖ τὸν Ἄδὰμ, εἰ καὶ χάριν αὐτοῦ τὸ ἄθῆον ἐκεῖνο τέμενος φιλοτιμότερον ἔκτισε. Καὶ τί λέγω παραδείσου ἐκπτώσιν, ὅπουγε καὶ ἦν ἔσχε παρὰ Θεοῦ ἐξουσία ἐπὶ γε τοῖς ἀλόγοις ζώοις ἀφῆρθη τε παραχρῆμα, καὶ δεδικέναι τοὺς ὑπὸ χεῖρα κατεδικάζε δι' αὐτὴν παραβάσει; Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ἄθων αὐτοῦ κατεφρόνησε, καὶ πάραλις ἀπεπέδησε, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα τὴν ὑποταγὴν ἀρνήσάμενα πόρρω που διέστησαν ἀπ' αὐτοῦ. Πρῶσεχε οὖν, εἰ γὰρ καὶ

videtur innuere Theodoretus interrogat. XVIII in *Genesis*: *Adā, inquit, priusquam peccasset, assistens bestiæ obsequium deferentes, etc.* Et Augustinus lib III *De Genes. ad litter.* cap. 15: *Potuerunt ergo ista etiam creata nihil nocere si causa non exsistisset, vel terrendorum puniendorumque vitiorum, vel probandæ perficiendæque virtutis, etc.* Glycas noster part. I *Annalium*: Καὶ τοῦτο δὲ ζητοῦσιν, ἀγαπητὲ, τίνος ἕνεκεν ἦγαγε τὰ ζῶα πρὸς τὸν Ἄδὰμ, ὡς ἐνταῦθεν καὶ τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν ἐπύγνωσθῆναι· καὶ γὰρ ὡς δοῦλα παρίσταντο ἅπαντα. *Sunt etiam, dilecte, qui scire velint, quomobrem animalia Deus ad Adamum deduxerit? Uti hinc scilicet eorum obedientiam cognosceretur, quippe circumstanti ipsum omnia tanquam ejus mancipia.* Pseudo-Abdias lib. VII de paradiso agens: *Famulantur ibi hominibus leones, et tigrides, et pardi: et quidquid jusserit homo avibus aut feris, quasi charissimo et dilecto Dei, mox obtemperant cum reverentia jussionis ejus. . . . Nullus ibi est latratus canum, nullus leonum rugitus: omnia blanda sunt, omnia mansueta, omnia quæta.*

ἤγαγε ταῦτα πρὸς αὐτὸν ὁ Θεὸς, εἰ καὶ πάντα ὑπέ- A
 ταξεν ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ, καθά φησι καὶ
 Δαβὶδ, ἀλλὰ ἡ ἀμαρτία καὶ ταύτης αὐτὸν ἀπεστέ-
 ρησε τῆς ἀρχῆς. Ἐστέρησε δὲ πῶς; Οὐχ ὅτι καὶ
 ἀναρχίας ἦν ἡ τοιαύτη ἀρχὴ δεκτικὴ, καθάπερ οἱ
 πλείους δοξάζουσιν· ἀλλ' ὅτι τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ
 παραδῶς ἐντολὴν· ὁ Ἀδὰμ πάντων ἐκείνων ἐξέπεσε
 τῶν ὑπὸ Θεοῦ κατὰ χάριν ἐγχειρισθέντων αὐτῷ.
 Οὕτω μὲν, ὁσιώτατε, καὶ ἐπὶ τῆς ἀθανασίας αὐτῆς
 ἔστιν ἰδεῖν. Εἰ γὰρ πιστεύομεν ὅτι πάντα ποιεῖ καὶ
 μετασκευάζει ὁ Θεὸς οἰκίῳ βουλήματι, καθά δὴ
 περὶ τούτου φησὶ καὶ ὁ προφήτης· Ἄμωσ, πιστεύειν
 εἰς ἀνάγκης ὀφείλομεν, ὅτι καὶ θνητῶν ἐξ ἀθανάτου
 ποιεῖ, καὶ ἀθάνατον αὐθις ἀπὸ θνητοῦ καὶ ἀφάρτου.
 Μηδεὶς λεγέτω λοιπὸν ὅτι θανάτου δεκτικὸς ἐκτίσθη
 κατ' ἀρχὰς ὁ Ἀδὰμ· εἶγε φθορᾶ μετὰ βραχὺ κα
 θανάτῳ ὑπέπεσεν. Ἄφε; αὐτοῦ, ἐπειδὴ παῖζουσι
 προδῆλω; ἐν οὐ παικτοῖς. Ἄμα γὰρ παρέβη τὴν
 ἐντολὴν ὁ Ἀδὰμ, καὶ ἅμα θανάτου γέγονε δεκτικός·
 Καὶ βεβαίως τὴν λόγον ἡ ἅγια Γραφὴ λέγουσα· Ἡ
 δ' ἄρ ἡμέρα φάγητε ἀπὸ τοῦ φυτοῦ, θανάτῳ ἀπο-
 θανεῖσθε. Κατὰ τὴν πολλὰ λέγειν; εἶγε κατ' ἀρχὰς
 ἐκτίσθη θανάτου δεκτικὸς ὁ Ἀδὰμ, οὐκ ἂν ὁ Σολομῶν
 ἔλεγε θάνατον ὁ Θεὸς οὐκ ἐποίησε. Ταῦτα γὰρ σύμ-
 φωνά εἰσι καὶ πάνυ πρὸς ἄλληλα. Φαίνεται οὖν ἐν-
 τεῦθεν ὅτι ἅμα παρέβη τὴν ἐντολὴν, καὶ ἅμα γέγονεν
 ὅπερ οὐκ ἦν. Τί δὲ τοῦτό ἐστι; Ἦν θανάτου δεκτι-
 κός, οὐκ ἦν ἀπ' ἀρχῆς ὁ Ἀδὰμ; ἀλλὰ φησὶν ἀπὸ
 τοῦ ἔξου θανάτου τριπλαῖα γέγονε δεκτικός· Ἡ
 γὰρ ὦρα, φησὶ, φάγητε ἀπὸ τοῦ φυτοῦ, θανάτῳ
 ἀποθανεῖσθε. Καὶ μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν. Εἰ
 γὰρ καὶ ψυχῆς αὐτῷ μετέδωκεν νοεράς ὁ Θεός, ὡς
 ἐντεῦθεν αὐτὸν εἶναι καὶ ἀθάνατον ἐς τὴν διηνεκές,
 καὶ πιστοὶ τὸν λόγον ὁ τὴν γλώτταν χρυσοῦς;· ἀλλὰ
 τῆς ἐντολῆς ἡ παράβασις, ὡς προεῖρηται, καὶ ἀθα-
 νασίας αὐτὸν ἐγύμνωσε καὶ παραδείσου ἐξώρσε,
 καὶ εἰς γῆν ἀποστραφῆναι πάλιν ὄθεν ἐλθῶν πε-
 ποίηκε. Καλῶς οὖν ὁ προφήτης Ἄμωσ· ἔλεγεν ὅτι
 πάντα ποιεῖ καὶ μετασκευάζει ὁ Θεός, οἰκίῳ βου-
 λήματι πρὸς γὰρ τὸ συμφέρον ἡμῶν.

Ἐπίγνωθι οὖν. Εἰ γὰρ, ὡς ὁ λόγος ἐκ πολλῶν
 ἔδειξε, καὶ ἀφάρτος ἐκτίσθη παρὰ Θεοῦ καὶ ἀθά-
 νατος ὁ Ἀδὰμ, πόθεν ἐκείνοι λοιπὸν ὀρμώμενοι
 μέσον αὐτῶν ἀθανασίας εἶναι καὶ θνητότητος ὄλη

A Tametsi animalia Deus ad ipsum adduxit, tametsi
 omnia sub pedibus ejus subjecit, ut est apud Da-
 videm; nihilominus peccatum hoc etiam prin-
 cipatu illum privavit. Quomodo autem privavit? non
 quod illa ἀρχὴ etiam ἀναρχία susceptiva erat, ut
 plerique existimant; sed quod Adamus datum sibi
 mandatum transgressus, omnibus illis a Deo ipsi per
 gratiam traditis excidit. Idem in immortalitate
 quaque cernere est. Si enim credimus, Deum
 omnia proprio consilio et voluntate facere et com-
 mutare, quod propheta Amos canit, efficitur omni-
 nino, ut credere debeamus, illum quoque morta-
 lem ex immortali, rursumque immortalem ex mor-
 tali et corruptibili facere. Quare nemo dicat, Ada-
 mum a principio morti obnoxium esse conditum,
 B eisi paulo post in corruptionem et mortem incidit.
 Mitte illos quandoquidem manifeste ludunt, in quibus
 ludendum non est. Simul enim violavit man-
 datum Adamus, et simul (30) posse mori cœpit.
 Confirmat hoc Scriptura sacra: *Quacunque die
 comederetis de arbore, moriemini.* Quid plura? Si
 a principio ita conditus esset Adamus, ut morti
 deberetur, non diceret Salomon, *Deus non mortem
 fecit.* Ista enim non cohererent, et parum inter se
 congruunt. Claret igitur hinc, simul fregisse man-
 datum, et simul factum quod non erat. Quid porro
 isthuc est? Mors in Adamum principio minime ca-
 debat, sed ubi de ligno comedit, tum cecidit. *Qua-
 cunque enim hora comederitis, inquit, de ligno,
 C morte moriemini.* Noli porro istuc mirari. Quamvis
 enim animam intelligentem ei Deus indidit, ut inde
 æternitate augetur (et fidem facit ille Lingua
 aureus), tamen, ut jam dictum est, mandati trans-
 gressio et immortalitate ipsum nudavit et paradiso
 expulsi, et in terram, de qua sumptus erat, rever-
 ti fecit. Recte igitur propheta Amos. Deum omnia
 facere et transmutare arbitrato suo ad utilitatem
 nostram dicebat.

Cognosce itaque. Si enim, ut copiose probavimus,
 et incorruptibilis et immortalis a Deo Adamus
 creatus est, unde, quæso, illi prorumpentes,
 (31) medium ipsum inter immortalitatem et morta-

(30) Mori non poterat ab initio Adamus, non
 quod corpus sui natura mortale non sit atque solu-
 bile, sed quia Dei voluntas fortius est cuiusque
 rei vinculum, quam ut ulla de causa dissolvi possit
 juxta auream Platonis doctrinam in *Timæo*, ubi
 Deum conditorem ita deos alloquentem inducit:
*Hæc vos, qui deorum satu orti estis, attendite: quo-
 rum operum ego parens effectorque sum, non sunt
 dissolubilia me invito: quanquam omne colligatum
 solvi potest. Sed haudquaquam boni est ratione vin-
 ctum velle dissolvere. Sed quoniam orti estis, im-
 mortales vos quidem esse aut indissolubiles non
 potestis. Neutiquam tamen dissolvemini, nec vos
 ulla mortis fati perimetur, nec fraus valentior quam
 consilium meum: quod majus est vinculum ad per-
 petuitatem vestram, quam illa, quibus estis tum,
 cum gignebamini, colligati, ut Platonis verba La-
 tine vertit M. Tullius. Cæterum quod Glycas ait,*

D Adamum post peccatum posse mori cœpisse, non
 liberam voluntatem respicit, sed corporis conditio-
 nem; nam et ante peccatum suo arbitrio mori po-
 terat, peccando scilicet, et in mortalem conditio-
 nem decidere. Videatur Petrus Lombardus lib. II
Sent., dist. XIX, et Thomas I, I, Q. xxvii, art. I,
 ubi ostenditur Adamum fuisse immortalem sed
 munere tantum, non sui natura, quod didicerunt
 ex Augustino lib. XIII *De civ. Dei*, cap. 20, 23; lib.
 VIII *De Gen. ad lit.*, cap. 4 et 5, et auctore *Questio-
 num Veteris et Novi Testamenti*, quest. 19.
 (31) Recte videtur dici posse Adamum ante
 peccatum inter mortalitatem et immortalitatem
 fuisse medium: immortalis enim erat Dei mu-
 nere, mortalis natura et conditione: immortalis,
 si obediens permanere voluisset; mortalis, si in
 Deum peccando deiquisset. Egregie Petrus Lom-
 bardus lib. II *Sent.* dist. xix; *Primum ergo homo*

litate[m] fuisse toto pectore contendunt, et non omnimodis immortalē secundum dignitatem ei ante peccatum impertitam pronuntiant? Ad hæc respondeant velim. Atqui nihil afferre queant. Neque, ut nosti, tantummodo mediam ipsum inter hæc duo extrema naturam habuisse affirmant: sed insuper etiam (32) perpe[ss]iones naturales affingere eidem non pertimescunt, qui ante peccatum a corruptione interituque liber, nec pati poterat. Nec sententiam e Scripturis probant, ut diximus. Sed tu ne timueris. Tali namque natura fuisse homines ab initio, incorruptibili puta et impassibili, et nullo modo passum, ab omni corruptione remotum, Lingua aureus, homilia (33) decima septima in *Hexæmeron*, id docuit, ubi ait, hominem ante peccatum adeo segregatum et liberum a perpe[ss]ionibus fuisse, ut sunt angeli, gloria perfruentem ineffabili. Et longe fusius in libro *De statu*, ubi hæc de re dilucidius verba facit, Cum enim corpus hoc corruptibile (34) tantopere quidam calumniarentur, ut etiam divina fabricatione indignum dicitarent (aiebant enim, si plasma divinarum manuum esset, non ita innumeris malis subiceretur), sic eos est aggressus: *Ne quis mihi hominem hunc dicat qui offendit, qui damnatus est, qui ignominia affectus. Sed si noscere quaeritis, quale a principio corpus nostrum finxerit Deus, paradisum ingrediamur, et ab initio hominem conditum inspiciamus. Non enim, ut nunc, corpus illud corruptibile et fluxum erat; sed tanquam aurea quædam statua, recens e consultorio educta, et clare fulgens, ita omni corruptione vacabat: non labor molestabat, non sudor labefactabat, non sollicitudines incumbabant, non tristitiæ obsidebant, non sordes, non lacrymæ, non aliud quidpiam malorum similitum. Verum postquam in benefactorem se contumeliose gessit, et Deum fieri se posse speravit, excelentioraque quam pro dignitate sua meditatatus es, tunc nimirum, tunc sapiens Deus adhibita illi correctione, corruptibilem mortalemque fecit, et his tam multis necessitatibus alligavit.* Hactenus Joannes ille divinissimus. Ergo incorruptibile illud corpus jure vocavit. Quod enim quasi corruptioni cuidam expositum non est, pro certo incorruptibile est. Quod si incorruptibile, quomodo, obsecro, et quare ratione patiebatur? Discere isthuc cupimus. Nos enim per nosmet cogitando consequi non possumus, quo pacto corpus ab omni corruptione alie-

secundum naturam corporis terreni immortalis fuit quodammodo, secundum aliquid, quia potuit non mori, et mortalis quodammodo, quia potuit mori. In illo namque primo statu habuit posse mori, et posse non mori. Ideo de eo dicit Augustinus lib. xiii De civit. Dei, cap. 25: Non immortalitate illa absoluta atque indissolubili, sed ligno quæ a mortis necessitate prohibebatur. Mirari igitur subit, quod Glycas hæc tam manifesta impugnare non vereatur. Vide paulo inferius.

(32) Homo ante peccatum eo sensu dicitur naturalibus perpe[ss]ionibus minime obnoxius fuisse, ut intelligatur iis afflictibus non fuisse perturbatum quibus natura labefactatur, sed eas habuisse pas-

Α ψυχῆ διασχυρίζονται, καὶ ἐὼ παντάπασιν τὸν Ἀδὰμ ἀθάνατον ἀποφαίνονται, κατὰ τὸ δοθὲν αὐτῷ πρὸ τῆς ἁμαρτίας ἐξέλωμα; Δότωσαν ἐπὶ τούτοις ἀποκρισιν. Ἄλλ' οὐκ ἔχουεν ἄν τι καὶ λέγειν. Ἐκείνοι γάρ, ὡς ὀρᾷ; οὐ μέσον αὐτὸν εἶναι διασχυρίζονται μόνον, ἀλλὰ καὶ πάθη φυσικὰ προσάπτειν οὐ παραιτοῦνται τῷ πρὸ τῆς ἁμαρτίας ἀφάρτῳ καὶ ἀνολέθρῳ καὶ ἀπαθεί. Καὶ ταῦτα χωρὶς ἀποδείξεω; ὡς εἴρηται, γραφικῆς. Ἄλλὰ μὴ δέδιθι τούτου ἐνεκεν. Ὅτι μὲν γὰρ τοιαύτης ὑπῆρχε φύσεω; ὁ ἄνθρωπος ἀπ' ἀρχῆς, ἀφάρτῳ δηλαδὴ καὶ ἀπαθῶς, καὶ ὅτι καθ' οἷον δὴ τίνα τρόπον ἐκεῖνος οὐκ ἔπασχε φθορᾶς ἀπάσης ὑπέρτερος ὢν, εἰδείξεν μὲν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς ἐν τῇ εἰς τὴν Ἑξάημερον ἐπτακαίδεκάτῃ αὐτοῦ ὁμιλίᾳ λέγων, ὅτι τοσοῦτην ἀπάθειαν εἶχε πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος ὅποιαν ἔχουσι καὶ ἄγγελοι· καὶ ὅτι δόξης μέτοχος ἀφάρτου· εἰδείξεν δὲ πολλῶν πλέον ἐν τῷ βιβλίῳ *Τῶν ἀνδριάντων* σαφέστερον, ἅτε δὴ τὸν περὶ τούτου λόγον ποιούμενος. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ σῶμα τοῦτο τὸ φθαρτὸν διασφύροντες ἐπὶ τοσοῦτον ἦσαν τινε; ὥστε καὶ ἀνάξιον αὐτὸν τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας ἀποκαλεῖν· Ἐλεγον γὰρ ὡς εἶπε πλάσμα τῶν θείων ὑπῆρχε χειρῶν, οὐκ ἂν οὕτω μύριοις ὑπέκειτο πάθει· τοιοῦσε πρὸς αὐτοὺς ἐκεῖνος λόγοις ἐχρήσατο· *Μὴ μοι τὸν ἄνθρωπον τουτοῦ λέγῃτε τις πρὸς τὸν κεκροῦκότα, τὸν καταδικασθέντα, τὸν ἡτιμωμένον.* Ἄλλ' εἰ βούλεσθε μαθεῖν ὅποιον ἐξ ἀρχῆς ἐπλυσεν τὸ σῶμα ἡμῶν ὁ Θεός, ἐπὶ τὴν παράδεισον ἐβλώμεν, καὶ τὸν ἐξ ἀρχῆς γενόμενον ἄνθρωπον εἴλωμεν. Οὐ γὰρ οὕτως τὸ σῶμα ἐκεῖνο φθαρτὸν καὶ ἐκλαίον ἦν, ἀλλὰ καθάπερ τις χρυσοῦς ἀνδριὰς ἀπὸ χυρηντηρίου προελθὼν καὶ λαμπρὸς ἀποστειλῶν οὕτω πάσης φθορᾶς τὸ σῶμα ἐκεῖνο ἀπήλλακτο· καὶ οὕτε πόρος ἠνώχλει οὕτε ἰδρῶς ἐλυμαίνατο, οὐ φροντίδας ἐπεβούλευον, οὐκ ἀθυμιαὶ ἐπολιόρουσαν· οὐ ῥύπος, οὐ δύκρυσος, οὐδ' ἄλλο τι τῶν τοιούτων ἐλύπει παθῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὸν εὐεργέτην ἐξύβρισε, Θεός τε γενέσθαι ἤλιπισε, καὶ μισῶν τῆς οικίας ἀξίας ἐλυθερ ἔργοιαι· τότε δὴ τότε σφραγίζων αὐτὸν ὁ Θεός φθαρτὸν ἐποίησε καὶ θνητόν· καὶ ταῖς Πολλαῖς ταύταις ἀνάγκαις κατέδησε. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ θεοῦτατος Ἰωάννης· Ἐφ' ᾧ καὶ ἀφάρτον ἐκεῖνο τὸ σῶμα δικαίως ὁ λόγος ἐκάλεσε. Τὸ γὰρ οὐδ' ἐν τινὶ φθορᾷ μὴ ὑποκαίμενον ἀφάρτον πῶς ἔρα καὶ τίνα τρόπον ἔπασχε, τοῦτο μαθεῖν ἀξιοῦμεν. Ἡμεῖ; γὰρ ἐφ' ἑαυτῶν ἐνοῶμεν πῶ; ὑπέ-

siones quibus natura vel absolvitur potius vel resicitur, ut docet Thomas 1, 1, Q. xcii, art. 11. Hinc magnus Augustinus lib. xiv *De civ. Dei*, cap. 10, de protoplastis scribit: *Quam igitur felices erant, et nullis agitabantur perturbationibus animorum, nullis corporum labebantur incommodis, tam felix universa societas esset humana, si nec illi malum quod etiam in posteros trajicerent, nec quicquam ex eorum stirpe iniquitatem committeret, que damnationem reciperet.* Non discrepat Chrysostomus, ho. il. 16 et 17 in *Gen.*

(33) Legendum, ut videtur, sexta decima, in qua homilia ejusmodi habentur.

(34) Ut apud Tertullianum *De resurrect. carnis* hæretici quidam.

πιπτε πάθει σῶμα πάσης ἀπηλλαγμένον φθορᾶς, ἄνθρωπος οὐκ ἴσμεν ἱκανοί, καὶ διὰ τοῦτο παρακαλοῦμεν μαθεῖν.

Ὡς μὲν οὖν, ὁσιώτατε, καὶ τὰ τοῦ Ἡρακλείας, εἰ καὶ θεῖα σοφὸς ἦν ὁ ἀνήρ, ἀμφιβολίαν ἡμῖν οὐκ εἴη τυχοῦσαν ἐνήσει. Ταύτη τοι καὶ προσφέρειν αὐτὸν ἐπὶ μέσου τό γε νῦν ἔχον οὐκ ἔπρεπε. Τίνος ἔνεκεν; Ὅτι τοὺς λόγους ἐκείνος ἐπεξηγούμενος ἐν οἷς ἐφθασε περὶ τοῦ ἀνθρώπου διαλαθεῖν ὁ ἐν θεολογίᾳ μέγας Γρηγόριος, πῶς τε τὴν πλάσιν ἐσχῆκε κατ' ἀρχᾶς ἐκ Θεοῦ καὶ οἷας αὐτίκα μετεβλήθη φύσει, ὁποῖός τε ἦν καὶ μετὰ τὴν ἐκπτώσιν γέγονε, καὶ οἷας ἔτυχε καὶ μετὰ ταῦτα λήξεως, ἵνα μὴ τὸ κακ' ἐν ἀθάνατον ἦ, δύο ταῦτα δίδωσιν ἡμῖν ἐννοεῖν· ἢ ὅτι τῶν θεολογικῶν ἰχνῶν ἀκολουθεῖται κατόπιν ἐκείνος οὐκ ἐφθασεν, εἰ καὶ τολμηρὸν ἡμᾶς οὕτως εἰπεῖν, ἢ ὅτι, τὴ πολλῶν τολμηρότερον, αὐτὸς αὐτῶν λοιπὸν ἐναντιούμενος ἦν ὁ μέγας Γρηγόριος. Ἀλλὰ χαλεπαίνει ἐπὶ τοῦτοις οὐχ ὄσιον. Εἰ γὰρ καὶ φορτικὸς ἡμᾶς οἱ πλείους ἡγούνται, καὶ δὴ ἀσυνέτους ἀποκαλοῦσι τοιαῦτα δῆθεν ἀποφαινομένους οὐκ εὐμαθῶς τὸ δοκεῖν· ἀλλ' εἰ τις ἀκριβῶς ἐξετάσει πῶς ἄρα καὶ τίνα τρόπον ἐπεξηγήθη τὰ θεολογικὰ ταῦτα ῥητὰ, τὸ πρᾶγμα κάκεινος θαυμάσει, κάτεῦθεν ἡμᾶς ἀπολύσει τῆς αἰτιάσεως. Καλῶς οὖν ὁ μακάριος ἔλεγε Παῦλος, Ὁ λαῶν γλώσση προσεσχέσθω ἵνα καὶ διερμηνεύη. Ὅρα γὰρ ὅτι ποτὲ μὲν ἐκείνος ἐν τῷδε τῷ λόγῳ πρόσκαιρον εἶναι ἔλεγε κατὰ γε τὸ σῶμα πρὸ τῆς ἀμαρτίας τὸν ἀνθρώπου· ποτὲ δὲ φθορᾶς ὁμοῦ καὶ τῆς ἀφθαρσίας, ὡς περὶ οὖν ἀθανασίας καὶ θνητότητος, μέσον εἶναι διετέλετο τὸν πρῶτον ἐκείνον Ἀδὰμ, καὶ τοῖς φυσικοῖς ὑπέκειτο πάθει, ὡς ἂν οὕτω πάσχη, καὶ πάσχιον ὑπομνησκηται καὶ παιδεύηται τῷ μεγέθει τοῦ νοδὸς ἐπαιρόμενος· ἐνίοτε δὲ πάλιν ἄκραν ἔχειν αὐτὸν ἀπάθειαν ἔλεγε· καὶ ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ φθορᾶς ἀπάσης ὑπέρτερον ἦν, ἄτε δὴ τῆς κατὰ χάριν ἀθανασίας οὐκ ἀμοιροῦν. Ὅθεν οὐκ εὐπράδεκτα ταῦτα τοῖς ἀκριβῶς τὰ θεῖα καταξέταζουσι κρίνεται. Καὶ μὴ μοι τὸν λόγον ἡγοῦ τούτου φορτικόν. Εἰ γὰρ οὕτω τοῦτο ἦν ὁ πρῶτος ἀνθρώπος οὕτε ἐκείνο, τοῦτ' ἐστίν, οὕτε φθαρτὸς, οὕτε ἀφθαρτος, οὕτε θνητὸς οὕτε ἀθάνατος, ὡς ἐκείνῳ δοκεῖ πῶς αὐθις αὐτὸν ἄκραν ἔχειν ἀπάθειαν ἔλεγε τῆς τε κατὰ χάριν οὐκ ἀμοιροῦν ἀθανασίας αὐτόν; Ἐγώ γε τέως ἀμηχανία συνέχομαι, πῶς εἰς τοσοῦτον ἐβλήθη διαφωνίας ὁ θαυμαστὸς ἐκείνος ἀνὴρ· πῶς αὐτὸς αὐτῶν κατὰ τὸ δοκοῦν τέως ἡμῖν ἐναντιούμενος φαίνεται. Εἰ γὰρ οὕτε φθαρτὸς ἦν ὁ πρῶτος Ἀδὰμ, οὕτε μὴν ἀφθαρτος, πῶς ἔπασχε λοιπὸν

num pati et affici poterit, atque ideo loceri rogamus.

Porro, sanctissime vir, etiam ab Heraclæe episcopo (35), quanquam in divinis rebus sapiente, disputata dubitationem non vulgarem nobis injiciunt. Quapropter illum in præsens adducere in medium non decebat. Quæ est igitur illa dubitatio? Quoniam ille explanans quæ de homine disseruit celebris in theologia Gregorius, quomodo scilicet ab initio effectus sit a Deo, et qualem mox naturam sortitus, qualisque post casum factus sit, et qualem deinde sortem adeptus, ne malum foret sempiternum, hæc duo nobis cogitanda reliquit, aut se theologicis vestigiis non instituisse (etsi hæc audacius a nobis dicitur), aut, quod longe audacius est, magnum hunc Gregorium ipsum sibi contradicere. Verum idcirco mihi succedere haud æquum est. Licet enim plures nos pro superbis habeant et insipientes vocent, qui hæc nimirum ad fidem, ut videtur, difficiliora affirmemus; tamen si quis accurate inquisierit, quomodo et qua ratione theologicas Gregorii sententias exposuerit, admirabitur, et inde nos accusare desinet. Bene igitur Paulus: *Qui loquitur linguis, oret ut interpretetur*. Ecce enim in hoc libro aliquando dixit, hominem esse temporarium secundum corpus ante peccatum; aliquando inter corruptionem simul et incorruptionem, sicut inter mortalitatem et immortalitatem, medium primum illum Adamum et naturalibus passionibus subjectum fuisse contendit, ut ita patiens admoneretur, et de præstantia mentis superbiens emendaretur; aliquando summam ipsum apathiam habuisse, et corpus ejus, omni corruptione superius, utpote immortalitatis secundum gratiam immixtissime expertus, fuisse dixit. Hæc divina accuratius perpendentibus nequaquam admittenda censentur. Cave autem arroganter hoc a me dictum existimes. Si enim neque hoc erat primus homo (36), neque illud; id est, nec corruptibilis, nec incorruptibilis, nec mortalis, nec immortalis, ut illi placet, quomodo rursus eundem summam habuisse apathiam, et secundum gratiam immortalitatis non expertem fuisse asserit? Equidem præ stupore vix me capio, quomodo admirandus ille vir in tantam discrepantiam devenerit: quomodo, ut nobis quidem videtur, ipse secum pugnet. Si enim nec corruptibilis erat primus homo nec incorruptibilis, quomodo igitur admonitionis et castigationis causa patiebatur? Pa-

(35) Episcopus, seu metropolita Heraclæe in Thracia. Nicetas est qui antea Serraram in Macedonia episcopus fuerat, et qui anno 1077 clarus in Gregorii Nazianzeni orationes 17 commentarium elucenbravit.

(36) Quo sensu hæc vera esse possint jam superius animadvertimus not. 31. Et lubet hic subdere quæ de Adamo scribit, nunquam sine laude memrandus Augustinus etiam lib. 1 *De peccatorum meritis et remissione*, cap. 3: *Sicut enim, inquit, hæc ipsa caro, quam nunc habemus, non ideo non est vulnerabilis, quia non est necesse ut vulnecretur: sic*

illa non ideo non fuit mortalis, quia non erat necesse ut moreretur. Ambrosius De paradiso. cap. 5: Non tamen incorruptæ inviolabilisque natura, utpote qui postea peccato lapsus est. Laudatus pariter Augustinus lib. vi De Genes. ad litter. cap. 25: Illud quoque ante peccatum, et mortale secundum aliam causam dici poterat, id est, mortale, quia poterat mori, immortale, quia poterat non mori. Neque enim immortale, quod mori omnino non potest, erit nisi spirituale, quod nobis futurum in resurrectione promittitur. Consule inferius notas 39 et 44.

necessario est corruptibilis. Si autem corruptibilis Adamus, quoniam patiebatur, qui tandem ipsum incorruptibilis et corruptibilis naturæ medium fuisse probare adnituntur? Hæc nobis indoctis male conclusa ab illis videntur. Si enim, ut illi autumant, medium inter magnitudinem et humilitatem, hoc est, inter immortalitatem et mortalitatem, corpus Adami fuisse divinus Gregorius docet, quid est quod idem vir magnus antea temporaneum vocavit? Huic oppositioni respondeant. Si enim temporaneum erat, patet etiam mortale fuisse. Si mortalis Adamus, quoniam corpus ad tempus durans gerebat, quomodo ipsum postea medium inter magnitudinem et humilitatem fuisse ait. Scito igitur, o sacrum caput, de communi hominum natura pauca quædam disserentem Gregorium, occasionem nescio quo pacto dedisse Patri huic exstimandi, de primo homine ista disseruisse. Sic igitur, sanctissime, et medium magnitudinis atque humilitatis, non de corruptione, ut arbitrator, et incorruptione magnus ille scripsit, sed universe de animæ et corpore. Etenim anima cujusque, per divinam insufflationem, ut esset, consecuta, major sine dubio luteo isto corpore fuit. Et quid plura attinet? Nam si verba theologica attente legas, deinde expositionem super ipsa consideres, tunc, tunc, inquam, disces, quantum discrepent, et a pia cogitatione hanc explanationem mirum in modum abhorre disces. *Ne longe abeamus, temporarium et immortale, et ut patiat, et patiens admoneatur et erudiatur; et animal sit constitutum, et alio postea conversum, neququam generis nostri principi illi et primo Adamo quispiam accommodaverit, nisi in incorruptione, et secundum imaginem æternitatis Dei creatum, etiam ante prævaricationem corruptioni et mortalitati debitum fuisse fateamur.* Quæ cum ita sint, præstabat silere, cum præsertim ipsum beatum Gregorium super primævo homine nihil tale tum dixisse videamus. Quomodo enim, si pergens etiam corpus illi dat a quacunque corruptione invictum, et confirmat sententiam his verbis: *Et sine omni tegumento et munimento. Talem quippe conveniebat esse qui primus conderetur?* Attentione digna res. Si enim decebat talem esse, qui primus fuit conditus (37), non egentem videlicet ullo tegumento aut munimento (est autem hæc perfecta apathia (38), liquet, *temporarium, et immortale, et ut patiat, et patiens, admoneatur et erudiatur;* ista, inquam, de communi hominum natura accipienda, ut jam monuimus. Fuit enim impossibile a se dissidere magnum Gregorium, nunc impassibile affirmantem corpus Adami, nunc pas-

υπομνήτῳ; ἔνεκα καὶ παιδεύσεως; Τὸ πάσχον ἐξ ἀνάγκης φθαρτόν. Εἰ δὲ φθαρτὸς ὁ Ἀδάμ, ἐπειδὴ πάσχων ἦν, πῶς αὐτὸς αὐτὸν ἀφθάρτου τε καὶ φθαρτοῦ μέσον εἶναι διισχυρίζονται φύσεως; Ἀσυλλόγηστα ταῦτα καὶ λίαν εἶναι δοκοῦσι τοῖς ἀμαθέσι τῶς ἡμῶν· εἰ γὰρ, ὡς ἐκεῖνοί φασι, μέσον μεγέθους καὶ ταπεινότητος, τοῦτ' ἐστὶν ἀθανασίας καὶ θνητότητος, τὸ σῶμα τοῦ Ἀδάμ ὁ θεὸς ἐξη Γρηγόριος; πῶς αὐτὸ προλαβὼν ὁ μέγας οὗτος ἐπικνώμασε πρόσκαιρον; Δότωσαν ἐπὶ τούτοις ἀποκρίσιν. Εἰ γὰρ πρόσκαιρον ἦν, εὐδὴλον ὅτι καὶ θνητόν. Εἰ δὲ θνητὸς Ἀδάμ, ἐπειδὴ πρόσκαιρον εἶχε τὸ σῶμα, πῶς αὐτὸ μετὰ ταῦτα μέσον εἶναι ἔλεγε μεγέθους καὶ ταπεινότητος; Ἐπίγνωθι οὖν, ὦ περὰ κεφαλῆς, ὅτι περὶ τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως ὀλίγα τινὰ διεξελθὼν ὁ θεὸς Γρηγόριος; ἀφορμὴν οὐκ οἶδ' ὅπως ἔδωκε τῷ Ἐπισηφθέντι Πατρὶ περὶ τοῦ πρώτου τὰ τοιαῦτα διελθῆναι Ἀδάμ. Οὕτω μὲν οὖν, δεινῶτατε, καὶ τὸ μέσον μεγέθους καὶ ταπεινότητος οὐ περὶ φθορᾶς, ὡς οἶμαι, καὶ ἀφθαρσίας; ὁ μέγας ἐξέδωκεν, ἀλλὰ περὶ ψυχῆς πάντως καὶ σώματος. Ψυχὴ καὶ γὰρ ἀνθρώπου πάντως διὰ τοῦ θεοῦ ἐμπροσθήματος τὸ εἶναι λαβοῦσα μείζων ἁπολογουμένης τοῦ πηκίονου τοῦδε καθέστηκε σώματος. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; εἶγε καὶ τὰς θεολογικὰς συλλαβὰς ἀκριβῶς ἐπέληθες, πρὸς δὲ καὶ τὴν ἐπ' αὐταῖς ἐκδοθεῖσαν ἐξηγήσιν, τότε μαθεῖν ἔχεις ὅποια ἐστὶ παρ' αὐτοῖς ἡ διαφορὰ, καὶ ὅτι τῷ εὐσεβεῖ λογισμῷ καὶ λίαν ἐναντιοῦσθαι δοκεῖ τὰ τοιαῦτα ἐπεξηγήσῃς. *Αὐτίκα γὰρ τὸ πρόσκαιρον καὶ ἀθάνατον, καὶ τὸ εἶναι ἵνα πάσχη, καὶ πάσχων ὑπομνήσκηται καὶ παιδεύηται.* Καὶ τὸ ζῶον ἐντεῦθεν οἰκονομούμενον, καὶ ἀλλαχθῶ μεριστάμενον, οὐ μὲν οὖν οὐδαμῶς ἐφαρμόσει τις τῷ γενάρῃ ἐκείνῳ καὶ πρώτῳ Ἀδάμ· εἰ μὴ που καὶ πρὸ τῆς παραδόσεως εἰπωμεν ὑποκεῖσθαι φθορᾷ καὶ θνητότητι τὸν ἐπ' ἀφθαρσίᾳ κτισθέντα κατ' εἰκόνα τῆς διδύοτης τοῦ θεοῦ. Ταῦτα καὶ σιωπᾶν ἐπὶ τούτοις ἀμεινον ἦν, εἶγε καὶ μᾶλλον αὐτὸν τὸν θεὸν Γρηγόριον οὐδὲν τι τοιοῦτον εἰκόνα διέγνωμεν ἐπὶ γε τῷ πρώτῳ τῶος Ἀδάμ. Πῶς γὰρ, εἶγε παρακατιῶν καὶ σῶμα διδῶσιν αὐτῷ φθορᾶς ἀπάτης ὑπέρτερον, καὶ βεβαίῳ τὸν λόγον ἐν οἷς οὕτω κατὰ λέξιν ἔλεγε· *Καὶ δίχα παντὸς ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος· τοιοῦτον γὰρ ἔπρεπε εἶναι τὸν ἀπ' ἀρχῆς;* Ἐφ' ᾧ καὶ προσέγειν ἄξιον. Εἰ γὰρ ἔπρεπε τοιοῦτον εἶναι τὸν ἀπ' ἀρχῆς, ἀνευδέσθαι γλαδῆ παντὸς ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος, ἄκρα δὲ τούτο πάντως ἀπάθεια, πρόδηλον ὅτι τὸ πρόσκαιρον καὶ ἀθάνατον καὶ τὸ εἶναι ἵνα πάσχη καὶ πάσχων ὑπομνήσκηται καὶ παιδεύηται, περὶ τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώ-

(37) Sic Plato in *Politico* scribit aureo sæculo homines nudos nullisque ut plurimum stragulis sub dio passim egisse. *Nudi quin etiam et expediti, inquit, et errabundi, ut plurimum pusebantur. Nam temperies illis innoxia, mollia quoque passim parata cubilia, etc.* Lucretius lib. v :

Necdum res igni scibant tractare, neque uti Pellibus, et spoliis corpus vestire ferarum.

Sed nemora; atque cavos montes silvasque colebant,

Et fructices inter condebant squalida membra, etc.

(38) Non tantum quoad animum, quam Stoici involvere conabantur, sed etiam quoad corpus. De apathia Stoicorum vido quæ adnotamus inferius ad hanc eandem epistolam.

πιν ἔλεγε φύσει, ὡς ἔδη προείπομεν. Ἀδύνατον γάρ αὐτὴν ἑαυτῶ τὸν μέγαν ἐναντιοῦσθαι Γρηγόριον, ποτὲ μὲν ἀπαθὲς τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ λέγοντα, ποτὲ δὲ πάθει φυσικοῖς ὑποκαίμενον, καὶ ταῦτα πρὸ τῆς παραβάσεως. Ὅτι δὲ τὸ σῶμα ἐκεῖνο τὸ μὴ δαδύμενον οὐδενὸς ἐπικαλύμματος, ἀφθαρτον εἶναι καὶ ἀθάνατον ὡμολόγηται, καὶ ὁ χρυσοβόρῃμων Ἰωάννης ἀριδιπλότερον ἔδειξεν· ἐν γὰρ τῇ εἰς τὴν Ἐξάήμερον πεντεκαίδεκάτῃ αὐτοῦ ὁμιλίᾳ καὶ τάδε διεξέειπεν· *Φιสิกῶς ἀνάγκαι ἐν παραδείσῳ οὐδαμῶς συνέσχευτο οἱ πρωτόπλαστοι· ἀλλὰ δι' ἔλου κτισθέντες ἀφθαρτοὶ καὶ ἀθάνατοι οὐδὲ τῆς τῶν ἡματιῶν ἐδέοντο περιβολῆς.* Εἰπερ οὖν, ἀγαπητέ, ἐκεῖνοι μέσον αὐτὸν ἀθανασία· εἶναι καὶ θνητότητος λέγουσι;

Δείκεται οὖν ἐκ πολλῶν ὅτι ἐξ ἀρχῆς ἀθάνατος ἐπλάσθη ὁ ἄνθρωπος, τοῦ μεγαλοδύρου τηλικαῦτα χαρισαμένου τὴν ἀθανασίαν αὐτῷ. Καὶ παῖθου τῷ χρυσοβόρῃμονι κἀναυθῆ Ἰωάννη λέγοντι· *Μηδὲν εἰσπαγκῶν εἰς τὸν βίον ὁ ἄνθρωπος, ἀθανασίαν αὐτίκα ἐδέξατο, καὶ πᾶσαν ἄλλην ἐν παραδείσῳ ἀπόλουσιν· ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς θείας εὐρέθῃ παρηκοῆς ἐτολῆς, ἀραιρεῖται τὴν ἀθανασίαν ἀτίκα καὶ ῥηθὸς ὁ ἀθάνατος γίνεται.* Ἐρ ἦ γὰρ ὦρα, φησὶ, φάγητε ἀπὸ τοῦ φυτοῦ, θανάτω ἀποθανεῖσθε. Καὶ περὶ μὲν τούτου οὕτως· ὅτι δὲ ἀφθαρτον ἐκεῖνο τὸ σῶμα καὶ ἀθάνατον ἦν καὶ ὁ μακάριος ἔδειξε Κύριλλος, ἐν τῷ εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου λόγῳ κατὰ λέξιν οὕτως εἰπὼν· *Ἐπεποίητο μὲν ἀπὸ γῆς τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ, ἀμεινον δὲ θανάτου καὶ φθορᾶς ἦν.* Ἐφεσύτευσε γὰρ αὐτῷ τὴν ζωὴν ὁ τῆς ζωῆς ἀρχηγός. Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος αὐτὸ παριστῶν ἔλεγε· *Πλάσας τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς αἰώνιου ζωῆς ἀπόλουσιν αὐτὰ ἐχαρίσατο.* Πρὸς δὲ γε τοῖς εἰρημένοις καὶ ὁ θείστατος Βαρλαάμ οὕτως πρὸς ἠθάσασ ἔλεγε· *Τὸν ἀπ' ἀρχῆς αὐτεξέσυστοιγῆ καὶ ἀθανασίᾳ τιμησας βασιλεὺς πάντων τῶν ἐπιγείων κατέστησεν.* Ἀλλὰ καὶ ὁ χρυσοβόρῃμων Ἰωάννης αὐτὸ τοῦτο παρίστη διελκῶν οὕτως κατὰ λέξιν ἐν τῇ εἰς τὴν Ἐξάήμερον εἰκοστῇ πρώτῃ ὁμιλίᾳ αὐτοῦ· *Δημιουργήσας τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς ἠδουλήθη πάντων τῶν ὀρωμένων τὴν ἀρχὴν αὐτὸν εἶχει.* Ἐπὶ γὰρ τοῦτο καὶ ἔλεγε· *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν· ποιήσωμεν ἄνθρωπον ἄρχοντα*

A sionibus naturalibus, idque ante transgressionem, subjectum. Quod porro corpus illud non egens ullo tegumento incorruptibile et immortale sine controversia fuerit, luculentius etiam Joannes Chrysostomus tradit. Nam concione decima quajata in *Hexaemeron* inter cætera sic loquitur : *Naturæ necessitatibus in paradiso nequaquam constringebantur protoplasti, prorsus incorruptibiles et immortales creati, neque vestimentorum amictu egebant.* Si igitur, dicit, Adam prorsus incorruptibilis et immortalis est procreatus, quomodo illi medium inter immortalitatem et mortalitatem statuunt ?

δι' ἔλου Ἀδὰμ ἀφθαρτος ἐκτίσθη καὶ ἀθάνατος, πῶς λέγουσι ;

B Multis itaque demonstratum est hominem ab initio immortalem esse formatum, tunc ei immortalitatem donante Deo, qui magna donare consuevit. Et fidem habe etiam hic Joannis oris aurei dicenti : *Cum nihil intulisset in vitam homo, mox immortalitatem omnemque aliam in paradiso voluptatem accepit. Sed ubi divino mandato inobediens factus est, illico immortalitate spoliatus, ex immortalis mortalis est redditus.* « *Quacunque enim hora comederetis, inquit, de arbore, morte moriemini.* » Ac de istis quidem ita (30) dictum esto. Fuisse autem incorruptibile, et immortale corpus illud, docuit etiam beatus Cyrillus in oratione de fabricatione hominis, ubi ad verbum sic est : *Creatum est quidem corpus Adamæ et terra, a corruptione autem et morte invictum. Auctor enim et suppediator vitæ, illi vitam iniecerat.* Quin et magnus Basilius : *Cum scisset hominem Deus, inquit, æternæ vitæ fruitionem illi donavit.* Præterea divinissimus (40) Barlaam sic ad Josaphat : *Primum hominem Deus potestate arbitrii sui et immortalitate honoratum, regem omnium terrenorum declaravit.* Idem Joannes Chrysostomus, sic ad verbum disserens concione vigesima prima in *Hexaemeron* : *Fabricatum a se hominem Deus (41) omnium quæ sub aspectum cadunt, principatum habere voluit. Propter hoc enim dixit : « Faciamus hominem ad imaginem ipsarum. » Faciamus hominem principem terrenorum universarum. Etenim nihil aliud illud « secundum imaginem, » nisi principatum (42) et dominationem significat. Sicut enim*

(39) Quæcunque hactenus Glycas disseruit, corpus Adamæ natura immortale et corruptionis expertis fuisse nequaquam ostendunt, sed vi et virtute arboris vitæ, quæ immortalitatem illi, ut ita dicam, suppediabat, ut præclariter docent Augustinus locis supra laudatis, et auctor *Quæst. V. et N. T.*, quæst. 19, ubi ita inquit : *Quandiu enim Creatoris lege duravit, dignus fuit edere de arbore vitæ ut mori non posset. Nec enim corpus tale erat, quod dissolvi impossibile videretur ; sed gustus arboris vitæ corruptionem corporis inhihebat. Denique etiam post peccatum potuit indissolubilis manere, si modo permisum illi esset edere de arbore vitæ. Nam quomodo immortalæ corpus habebat, quod cibo sustentabatur ? etc.* Et hoc sequitur Thomas I, 1, Q. xcvi, art. III. Pseudo-Abdias lib. vii in aliam causam rejicit Adamæ immortalitatem ; de paradiso enim agens ait : *Non labor fatigationibus subjacet, non infirmi-*

tas aliqua sanitati succedit : tristitia, et fletus, et mors ibi penitus locum non habent. Auræ enim quæ ibi sunt blandiantur potius quam perfiant, et æternitatem naribus inferunt. Nam sicut thymiamatis fumus excludit putores, ita nares ibi vitam exspirant æternam, quæ non permittit hominem neque fatigationem incurrere nec dolorem, sed semper æqualem, semper juvenem, semper lætum et semper immobilem permanere.
(40) Barlaamus scilicet apud Joan. Damascenum : nam is historici illius quæ *Josaphati et Barlaami* inscribitur, auctor esse perhibetur. Consulendus Caveus, Oudinius. Labbeus tamen scribit in mss. codicibus Joanni cuidam Sinaitæ eam vindicari, ut superius etiam observavimus.
(41) Hæc eadem refert ex Chrysostomo noster Glycas parte I *Annalium*.
(42) Cyrillus Alexandrinus lib. adversus Ap-

universalitatis Dominus in omnia imperium obtinet, **A** aspectabilia et inaspectabilia, ut omnium conditor: sic cum animal hoc mente et consilio præditum condidisset, id omnibus quæ oculis sentiuntur præesse voluit. Quare et animæ essentiam illi donavit. quo duraret ævo sempiterno. Tu noli dictis diffidere; siquidem et Salomon hoc ipsum indicat: In incorruptione, inquit, Deus hominem creavit, et secundum imaginem æternitatis ipsius. Et esset quidem ita sempiternus; sed quia per socordiam lapsus est, et præscriptum sibi mandatum violavit, nec sic quidem omnino ab eo se removit; sed immortalitate quidem exutum, et morte damnatum, in eodem ferme imperio reliquit (43).

ἐπειδὴ διὰ βραθυμίαν ὤλιθε καὶ παρέβη τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ἐντολήν, οὐδὲ οὕτως ἀπεσπάρθη τέλειον αὐτόν· ἀλλὰ τῆς μὲν ἀθανασίας ἀπεστέρησε, θανάτῳ δὲ καταδικάζσας ἐπὶ τῆς αὐτῆς αὐτόν ἀρχῆς ἐσχέδιν εἶναι· ἀρχῆς.

Planum est igitur, hominem antequam de vetio **B** ligno vinceretur, a morte liberum fuisse; non enim pro supplicio, ut Chrysostomus in decima sexta homilia docet, mortem ei post peccatum infixisset. Verrum hoc loco advertendus est animus. Non solum omnium, quæ aspectu percipiuntur, regem cum constituere Deo placuit, sed et opere ipso imperium ejus absolutum plane demonstravit. Omnia enim tunc animantia ad illum adduxit; tametsi quid futurum esset non ignoraret. Atque ita omnia servorum specie illi representata, appellationes ab eo susceperunt. Sic igitur per intelligentem animam (44) immortalitate eum honoravit. Quan-

thropomorphitas cap. 5: Οὐκ ἀπίθανόν γε καὶ κατὰ τὸ ἀρχικόν εἶναι· λέγειν τῷ ἀνθρώπῳ τὴν ὁμοίωσιν τὴν πρὸς θεόν. Δέδοται γάρ αὐτῷ τὸ ἀρχειν ἀπάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Neque vero dissentaneum veritati fuerit dicere, etiam ratione principatus homini similitudinem cum Deo inesse. Datum enim illi est imperium in omnia quæ in terra sunt. Theodoretus interrogat, xx, in Genesin: Nonnulli dixerunt, ad imaginem Dei creatum esse hominem, secundum facultatem dominandi, argumento clarissimo usi, ex eo quod Creator subjunxit: « Et dominetur piscibus maris et volatilibus cæli, et bestiis, et universæ terræ, et omnibus reptilibus reptantibus super terram. » Quemadmodum enim ipse omnium tenet imperium, ita dedit homini dominium animalium irrationalium. In hac sententia fuere ipse Theodoretus in cap. i Epistolæ ad Corinthios; Isidorus Pelusiota lib. iii, epistolæ 95; Joannes Chrysostomus homil. x in Genesim., et Diodorus Tarsensis apud Theodoretum. Nec ab ea abhorreere videtur Augustinus lib. i De Genesi contra Manichæos, cap. 17.

(43) Isidorus Pelusiota epistolæ 95, lib. iii, Adami imperium docet post peccatum mutilatum quidem fuisse, non vero ablatum omnino: Καὶ πάσης μὲν οὐκ ἐξεδίθη, ἵνα μὴ ἔωλος ἢ χάρις εὐρεθῆ, ἡκρωτηριάθη δὲ. Οὐ γὰρ δίκαιον ἦν τὴν ἡττηθέντα καὶ στεφανωθῆναι, ἀλλὰ τῷ φόβῳ τῶν θηρίων σαρρονισθῆναι. Neque enim omni imperio est ejectus, ne irrita plane et cassæ esset gratia, sed truncata. Neque enim æquum erat eum, qui victus esset, etiam coronari, sed metu ferarum castigari. Sic Glycas noster parte i Annalium: Ἀλλὰ καὶ παραβάντα τὴν ἐντολήν, οὐκ ἀπεσπάρθη τέλειον, ἀλλὰ τῆς μὲν ἀθανασίας ἀπεστέρησε, θανάτῳ δὲ καταδικάζσας, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς ἀφήκεν εἶναι. Διὰ γὰρ τοῦ προ-

πάντων τῶν ἐπιγίγων. Καὶ γὰρ οὐδὲν ἕτερον ἐπιφέρει τὸ «κατ' εἰκόνα, » ἀλλ' ἢ τὴν τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς δεσποτείας λόγον. Ὅσπερ γὰρ ὁ τῶν ὄλων θεὸς τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν ἔχει, τῶν τε ὄρατῶν, τῶν τε ἀόρατῶν, δημιουργὸς ἀπάντων ὑπάρχων· οὕτω καὶ τὸ ζῶον τοῦτο τὸ λογικόν δημιουργήσας ἠβουλήθη πάντων τῶν ὁραμένων τὴν ἀρχὴν αὐτόν ἔχειν· διὸ καὶ τὴν τῆς ψυχῆς οὐσίαν αὐτῷ ἐχαρίσαστο, βουληθεὶς αὐτόν εἶναι καὶ ἀθάνατον ἐς τὸ διηνεκές. Ἀλλὰ μὴ ἀπίσται τοὺς λεγομένους· εἶγε καὶ ὁ Σοφομῶν αὐτῷ τούτῳ παρέταξε λέγων· Ἐπ' ἀφθαρσία τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς ἔκτισε κατ' εἰκόνα τῆς αἰδιότητος αὐτοῦ. Καὶ εἶχε μὲν ἂν οὕτω τὰ κατ' αὐτόν διηνεκές· ἀλλ'

Εὐδελον οὖν, ὅτι πρὸ τῆς βρώσεως ἀθάνατος ὑπάρχεν ὁ ἄνθρωπος· καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτῃ ἦν, οὐκ ἂν ἐν τάξει τιμωρίας, ὡς ὁ χρυσοβόρῃμων Ἰωάννης ἐν τῇ ἐξκαιδεκάτῃ φησὶν διμιλία, ἐπήγαγεν αὐτῷ μετὰ τὴν βρώσιν τὸν θάνατον. Ἀλλ' ἐνταῦθα προσέχειν δεξιόν. Οὐδὲ γὰρ ἠβουλήθη μόνον ὁ θεὸς βασιλέα καταστήσαι πάντων τῶν ὁραμένων αὐτόν· ἀλλὰ καὶ ἐργαίος αὐτοῖς ἀπρητισμένην εἰδείξε τὴν ἀρχὴν. Ἦγαγε γὰρ τὰ ζῶα πάντα τηρικᾶτα πρὸς αὐτόν, καίτοι γε τὸ μέλλον οὐκ ἄγνωόν, καὶ οὕτω τὰ πάντα δουλικῶ περιεπάμενα σχήματι παρ' αὐτοῦ τὰς ἐπινομίας ἐδέγοντο. Οὕτω μὲν οὖν ἐφθασε διὰ γε τῆς νοεράς ψυχῆς καὶ ἀθανασίας τιμῆσας αὐτόν· εἰ γὰρ

ὄντος αὐτῷ λόγου καὶ τέμερον πάλιν κρατεῖ. Εἰ γὰρ καὶ θῆρας ἀγροῦς ὄρεας αὐθαδέα χρηομένους ἔστιν ὅτε καὶ ὁρμῶντας ἀναιδῶς κατ' αὐτοῦ, μὴ θαύμαζε· ὅτι καὶ τοῦτο κατὰ θεῖαν πάντως οἰκονομίαν, ὡς ἐκτεῦθεν τῆς ἀμαρτίας ἐπιμεμνησθαὶ καὶ ἄκοντας, δι' ἣν δεδοκίμηναι καὶ τρέμειν ὑποχείρια κατεδικάζσθημεν. Quin etiam mandatum ipsius transgressum non omnino aversatus, sed immortalitate spoliatus et ad mortem condemnatum, prope in eodem imperio reliquit. Nam homo per rationem qua præditus est, etiam hominē cuncta in potestate sua retinet. Quamquam enim feras agrestes nonnunquam pro libitu suo videntur in hominem irruere, id tantopere mirari non debemus, quando consilio divino accidit, ut hoc modo vel invitū de peccato admoneamur, cujus causa nobis hoc contigit supplicii, et subjectos imperio nostro metuamus. Hæc eadem docet Joan. Chrysostomus hom. ix in Genes. Egregie Ambrosius lib. vi in Hezaemeron: Videbatur nihil elephantis creatura habere robustius, nihil tam terribile vel procerum: nihil tam ferum quam leones vel tigrides sunt: et hæc scriunt homini, et naturam suam humana institutione deponunt: obliviscuntur quod nata sunt, induunt quod jubentur. Quid multa? Docentur ut parvuli, serviunt ut infirmi, verberantur ut timidi, corriguntur ut subditi: in mores transeunt nostros, quoniam motus proprios perdidertunt.

(44) Non tantum quoad animam homo fuit immortalis, verum ipsa etiam anima, ante primi hominis peccatum, erat corporis immortalitatis effectrix, ut docet Thomas I, 1, Quæst. xcviij, Art. 1. Scribit enim: Non enim corpus ejus erat indissolubile per aliquam immortalitatis vigorem: sed inerat animæ vis quædam supernaturaliter divinitus data, er quam poterat corpus ab omni corruptione præ-

καὶ τὴν γεννησομένην αὐτοῦ μετ' οὐ πολὺ παρατρο-
 πὴν οὐκ ἦν ἀγνοῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ καταδικάζειν ἐκ
 μόνῃς οὐ θέλει προγνώσεως, τὴν ἐξουτοῦ βουλὴν ἐπ'
 αὐτῷ θεοπροπῶς ἐκπληροῖ καὶ ψυχῆς αὐτῷ, καθὰ
 δὴ καὶ προεῖρηται, μεταδίδωσι νοεράς, ὡς ἐντεῦθεν
 αὐτὸν εἶναι καὶ ἀθάνατον ἐς τὸ διηνεκές. Ἐπερ οὖν,
 οὐσιώτατε ἄνερ, ἐν ἀθανασίᾳ τὸν ἀνθρώπων ἐποίησας,
 καθὰ δὴ προεῖρηται, σφάλλουςιν προφανῶς ἐκεί-
 νου λοιπὸν, ὅσοι καὶ θνητότητα τῇ ἀθανασίᾳ
 ἐκείνου παραμιγνύουσιν. Οὐ μικρῶς γὰρ ἐντεῦθεν
 ἀμβλύνουσιτε καὶ ὑποζέμνουσι τὴν δοθεῖσαν ἐν ἀρχῇ
 παρὰ Θεοῦ τῷ ἀνθρώπῳ τιμὴν. Ἐφ' ᾧ καὶ θνητότητα
 τῷ ἀθανάτῳ παραμιγνύειν αὐτοὺς ὅλως οὐκ ἔπρε-
 πον· εἶγε τοῦ χρυσορῥήμονος Ἰωάννου τέως ἤκου-
 σαν, οὕτω λέγοντος· Ὅσπερ τις χρυσοῦς ἀνδριάς
 ἀπὸ χωνευτηρίου προσελθὼν ἄρτι καὶ λαμπρῶς
 ἀποστρίβων, οὕτως ἐκείνο τὸ σῶμα φθορᾶς ἀπά-
 σης ἀπῆλλακτο. Αἰδὸν δὴ καὶ θνητότητα τῷ ἀθανάτῳ
 παραμιγνύειν οὐκ ἔπρεπεν· εἶγε καὶ παραδείγματι
 τοιούτῳ οὕτω καὶ μᾶλλον ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν
 ἐχρήσατο. Δέδεικται γὰρ ἐντεῦθεν ὅτι τὸ σῶμα ἐκεί-
 νου θανάτου καὶ φθορᾶς ἄμεινον ἦν, ὡσπερ προσελθὼν
 ἄρτι χρυσοῦς ἀνδριάς καὶ λαμπρῶς ἀποστρίβων, ὅπου
 ὁμοιοεῖται καὶ πιστεύεται.

A quam enim et futuram non multo post prævarica-
 tionem ipsius prænosset, tamen ex sola præscien-
 tia eum damnare nolens, suam voluntatem in eo,
 ut Deo dignum fuit, explevit, et anima ipsum, ut
 jam dictum est, impertivit per quam in perpetuum
 immortalis esset. Si ergo immortalitate hominem
 cohonestavit, manifesto in errore versantur,
 quicumque mortalitatem illius immortalitati
 admiscunt. Non parum enim hinc honorem homini
 a Deo in principio collatum obscurant, et im-
 minuunt. Unde et mortalitatem cum immortalitate
 confundere prorsus non decebat, siquidem Joannem
 Chrysostomum prius dicentem audiverunt :
*Sicut aurea statua, modo de conflatorioeducta et
 clare fulgens, sic illius corpus ab omni corruptione
 liberum erat.* Quare et mortalitatem cum immor-
 tali conjungere fas non erat, quandoquidem aurea
 lingua exemplo hoc potissimum usa est. Declarat
 quippe hinc corpus ejus morte et corruptione
 fuisse majus, ut prodeuntem modo statuum et
 clare fulgentem omni labe vacare necessario consi-
 tendum et credendum est.

Ἄφθαρτος μὲν οὖν ἀπὸ Θεοῦ παρήχθη κατ' ἀρχὰς
 ὁ ἀνθρώπος καὶ ἀθάνατος· εἰ δὲ καὶ θανάτῳ κατεδί-
 κισεν αὐτὸν ὕστερον, ἀλλ' οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν ἀπα-
 ραμύθητον εἶναι μέχρι πολλοῦ. Καὶ ἄκουε τί περὶ
 τούτου φησὶν ὁ μέγας· Ἀθανάσιος ἐν τῷ *Εἰς τὴν
 ἀνάληψιν λόγῳ* αὐτοῦ· Ὄνατος μὲν εἰσῆλθε διὰ
 τὴν πυρακοίην· κολύων δὲ ὁμοῦς τὴν τῆς ἀπει-
 λῆς ἀκμήν ὁ Θεός, ἐλπίδα εὐθὺς ἀθανασίας ἀνα-
 τέλλει τῷ γένει, καὶ τὸν Ἐνώχ ἐκ μέσου ἀρπά-
 ζει, κἀντεῦθεν τὴν θνητὴν ἐδίδουσαν φύσιν ὄρουσ
 ἀθανασίας ἐκδέχεται. Ταῦτα μὲν οὖν ἐπιβεβαιῶσι
 καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ λέγοντες, ὅτι τὴν ἀπα-
 φάρτισιν ἡμῶν καὶ πολυζωίαν τὰ κατὰ τὸν Ἐνώχ
 καὶ Ἡλίαν ἐναργῶς περιεστῆ. Διὰ γὰρ τῆς μεταθέ-
 σεως αὐτῶν ἀθανασίας ἐλπὶδα τῇ θνητῇ ταύτῃ φύσει
 καὶ πάνυ θαυμασίως ἐπέσπειρε. Καὶ τούτου χάριν ὁ
 μέγας Ἀθανάσιος· ἔλεγεν, ὅτι καὶ τὸν Ἡλίαν ἀρπά-
 ζει, καὶ ὡς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναφέρει ἀφέντα κάτω
 τὸν θάνατον. Οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ Δαμα-
 σκηνὸς Ἰωάννης οὕτω, πρὸς αὐτὸν εὐρηται λέγων·
 Τὸ λέξαν ἄρμα σε τὸ περιπλοοῦν χάριν σοι τῶν
 θαυμάτων παρέσχεν, Ἥλια Θεσβίται, ἀφάρτισαν
 σε τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον ἕως ἄρ κηρύξῃς τὴν
 τῶν πάντων ἐντέλειαν. Καὶ οὗτοι μὲν οὕτως· ὁ δὲ
 χρυσορῥήμων Ἰωάννης ἀριθλοτέρων ἔδειξεν, ὅτι
 τὴν ἀφάρτισαν ταύτην ὁ πρῶτος ἐκείνος εἶχεν ἀν-

δύπου παντὸς ὑπέτερος ἐξ ἀνάγκης εἶναι ὅτι οὕτως
 incorruptibilem igitur et immortalē hominem
 Deus in principio creavit; quem etsi postea morte
 damnavit, tamen non diu sine consolatione reli-
 quit. Audi quid de hoc scribit magnus Athanasius
 sermone *De assumptione* : *Mors quidem ingressa
 est per inobedientiam. Tamen laxans minarum vi-
 gorem Deus, statim spem immortalitatis humano ge-
 neri præbet, et Enoch (45) de medio rapit, et hinc
 mortalem naturam terminis immortalitatis suscipere
 docet.* Hæc etiam discipuli Christi confirmantes
 aiunt, incorruptionem et diuturnitatem vitæ nostræ
 exemplis Enoch, et Eliæ evidentē stabiliri. Per
 translationem enim ipsorum spem immortalitatis
 mortali huic naturæ mirabiliter admodum ingenera-
 vit. Et idcirco magnus Athanasius dixit, Eliam rapi
 et velut in cælum subvehi, mortem infra relinquen-
 tem. Damascenus præterea Joannes sic eum affatur :
*Currus in sublyge te tollens igneus gratiam miracu-
 lorum tibi dedit, Elia Thesbita, incorruptum te faciens,
 ut non videas mortem donec prædicaveris omnium
 consummationem.* Et hi quidem sic. Joannes autem,
 illud ὁσ αὐρεum, hanc incorruptionem primum il-
 lum hominem habuisse, illustrius docet, eujus
 verba recitabo : *Placuit Enoch, et transfertur. Vide
 Domini bonitatem. Cum enim invenisset virum virtu-
 tis officia præstantem, non eum privavit dignitate,*

*servare, quandiu ipsa Deo subjecta mansisset. Quod
 docet etiam art. III. At si vitæ arbor immortalitatem
 corpori conferebat, quadam inspiratione salubritatis
 occultæ, ut Augustinus ait, num ille animæ vigor
 ex fructus gustu producebatur, ita ut ligni illius
 comestio signum esset celestis virtutis animæ a
 Deo assistæ ut corpori perpetuitatem impertiret?
 Certe Bonaventura in II Sentent., dist. xvii, ita scri-
 bit : Ergo sicut sacramenta nostra non creant gratiam,
 sed divina virtus ipsis assistens, in eorum legi-*

*tima perceptione gratiam infundit; sic fructus ejus
 arboris non dabat immortalitatem, sed divina virtus,
 cum fructus ille comedebatur, immortalitatem homini
 largiebatur.* Sed de his alii viderint; et consulendum
 superius not. 59.
 (45) De raptu et translatione Enochi et Eliæ vide
 quæ disputat doctissimus Nat. Alexander *Hist. Vet. Test.*,
 tom. I, æt. 1, dissert. v, prop. 1, et tom. II, æt. v, dissert. vi.

qua protoplastum ante mandati transgressionem accumulaverat. (46) Quæ porro illa dignitas, quam primo homini principio Deus donavit? Incorructibilem, immortalem, exitii expertem esse, ut liquido ostensum est. Quam dignitatem accepit quidem Adamus, perdidit tamen simul ac mandatum neglexit perversoque consilio arborem tetigit. Itaque ut non penitus desperemus, quasi immortalitatem illam nunquam recuperaturi, transfert Enoch, et immortalitate eum dignatur, perque multa sæcula vitam ei producit, hinc significans (47) mortalem naturam nostram terminos immortalitatis illius expectare, qua per transgressionem Adamus ex-cidit. Quod si ita sunt, quid plura attinet dicere? Si enim primus ille homo hanc incorruptionem habuit, quam expectare Deus mortalem naturam docuit, Enoch transferendo, apparet plane, talem a Deo hominem ab initio conditum, qualem (48) ex mortuis resurrecturum divina prædicant oracula. Ne igitur hæsitæ. Cogita tecum, quod etiam divinus Anastasius Sinaita in oratione *De resurrectione* de his clarissime posuit in hunc modum (49): *Tale e mortuis excitatur exanime, quale erat a principio, rejectis omnibus quæ illi propter peccatum contigerant.* Attende igitur. Si tale resurgit, quale a principio erat: resurgens autem tunc corpus certum est morte et corruptione superius resurrecturum, id quod maximus ille Paulus testatur: *Oportet,*

(46) Hæc eadem docet etiam δ πάνυ Augustinus lib. 1 *De peccatorum meritis et remissione*, cap. 3, affirmans Enochum et Eliam non aliter adhuc vivos permanere quam primus homo et ejus posteri, si minus ille peccasset, immortales futuri erant. Si enim Deus, inquit, *Israelitarum vestimentis et calcamentis præstitit quod per tot annos non sunt obrita, quid mirum si obedienti homini ejusdem potentia præstaretur, ut animale ac mortale habens corpus, haberet in eo quemdam statum, quo sine defectu esset annorum, tempore quo Deus vellet, a mortalitate ad immortalitatem sine media morte venturus? Sicut enim hæc ipsa caro, quam nunc habemus, non ideo non est vulnerabilis, quia non est necesse ut vulneretur: sic illa non ideo non fuit mortalis, quia non erat necesse ut moreretur. Talem puto habitudinem adhuc in corpore animali atque mortali, etiam illis qui sine morte hinc translati sunt, fuisse concessam. Neque enim Enoch et Elias per tam longam ætatem senectute marcuerunt, nec tamen eos credo jam in illam spiritalem qualitatem corporis commutatos, quæ in resurrectione promittitur, etc.*

(47) Enochi et Eliæ, translationem futuræ esse resurrectionis imaginem et argumentum, docent Tertullianus *De resurrectione carnis*; Augustinus lib. xv *De civ. Dei*, cap. 19; Paulinus poem. v; Theodoretus interrogatione xlv in *Genesis*; Thomæ ia cap. 11 *Epistolæ ad Hebræos*.

(48) Fallitur profecto Glycas, et procul a vera ratione recedit, si doctissimis theologis fides, ut quidem videtur, habenda est. Unus præ cunctis loquatur magnus Augustinus. Hic lib. xiii, *De civ. Dei*, cap. 20, ita de corpore sanctorum in ultima resurrectione restitutum agens inquit: *Non solum enim non erit tale quale nunc est in quavis optima valetudine, sed nec tale quidem quale fuit in primis hominibus ante peccatum. Qui licet morituri non essent, nisi peccassent, alimentis tamen ut homines webantur, nondum spiritualia, sed adhuc animalia*

Ὁρωπος, οὕτω κατὰ λέξιν εἰπών· *Εὐηρέστησεν Ἐνώχ τῷ Θεῷ καὶ μετατίθεται. Καὶ ὄρα Δεσπότου ἀγαθότητα. Εὐδῶν γὰρ ἄνδρα κατωρθωκότα τὴν ἀρετὴν, οὐκ ἀπεστέρησεν αὐτὸν τῆς ἀξίας· ἦν τῷ πρωτοπλάστῳ ἐχαρίσατο πρὸ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς. Ἀλλὰ γὰρ τίς ἡ ἀξία ἦν ἐχαρίσατο τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ κατ' ἀρχὰς ὁ Θεός; Τὸ ἀρθαρτον καὶ ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον, ὡς ὁ λόγος ἦδη φθάσας ἀριδιηλότερον εἰδείξεν· ἦν δὲ ἀξίαν ἔλαβε μὲν ὁ Ἀδὰμ, ἀφηρέθη δὲ ὅμως αὐτὴν, ἐπειδὴ παρέβη τὴν ἐντολήν, ἐπειδὴ κακοβούλως ἤφατο τοῦ φυτοῦ· ἀμέλει καὶ ἵνα μὴ παντελῶς ἀπογνῶμεν, ὡς οὐκέτι τὴν ἀθανασίαν ἐκείνην ἀποληψόμενοι, μετατίθῃσι τὸν Ἐνώχ, ἀφθαρσίας τε αὐτὸν ἀξιοί, καὶ οὕτω ζῆν εἰς αἰῶνας παρασκευάζει, διδάσκων ἐκ τούτου τὴν θνητὴν φύσιν ἡμῶν, ὅρους ἀθανασίας ἐκείνης ἐκδέχεσθαι, ἧς ἐξέπεσε διὰ τὴν παράβασιν. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, τί χρὴ καὶ λέγειν; Εἰ γὰρ ὁ πρῶτος ἐκεῖνος ἄνθρωπος τὴν ἀπαρθάρτισιν εἶχε ταύτην, ἦν ἐκδέχεσθαι τὴν φύσιν ἐδίδασκε μετατεθείς ὁ Ἐνώχ, φαίνεται πάντως ὅτι τοιοῦτος ὑπὸ Θεοῦ παρήχθη κατ' ἀρχὰς ὁ ἄνθρωπος ὅποιον ἐκ νεκρῶν ἐγερόθη καὶ θεία φάτκουσι λόγια. Μὴ οὖν ἀπίστει τοῖς λεγομένοις. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ Συναίτης Ἀναστάσιος ἐν τῷ *Περὶ ἀναστάσεως* λόγῳ αὐτοῦ τὸν περὶ τούτου λόγον ἀριδιηλότερόν σοι ποιεῖται, καὶ οὕτω φησὶ· *Τοιοῦτον ἐκ νεκρῶν ἐγείρεται τὸ σῶμα τὸ περὶν, ὅποιον ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἀποκαλλόμενον ἅπαν ὅπερ**

corpora terrena gestantes. Capite autem 23 scribit: Primus autem homo de terra terrenus in animam viventem factus est, non in spiritum vivificantem, quod ei per obedientie meritum servabatur. Ideo corpus ejus, quod cibo ac potu egebat, ne fame afficeretur ac siti, et non immortalitate illa absoluta atque indissolubili, sed ligno vitæ a mortis necessitate prohibebatur, atque in juventutis flore retinebatur, non spirituale, sed animale fuisse non dubium est, nequaquam tamen moriturum, nisi in Dei prædicentis mimntisque sententiam delinquendo corruiisset. Et ex intervallo: In corpore ergo animali primum hominem factum, ut Apostolus loquitur. Volens enim ab spirituali, quod in resurrectione futurum est, hoc, quod nunc est, animale discernere, « Seminatur, inquit, in corruptione, surget incorruptibile; seminatur in contumelia, surget in gloria; seminatur in infirmitate, surget in virtute; seminatur corpus animale, surget spirituale. » Deinde ut hoc probaret, « Si est, inquit, corpus animale, est et spirituale. » Et ut quid esset corpus animale ostenderet, « Sic, inquit, scriptum est, Factus est primus homo in anima viventem. » Isto igitur modo voluit ostendere quid sit corpus animale, etc. Et mox: Prius est enim animale corpus quale habuit primus Adam, quomodo non moriturum nisi peccasset, etc. Postea vero spirituale quale jam præcessit in Christo tanquam in capite nostro, secuturum est autem in membris ejus ultima resurrectione mortuorum. Adjungit deinde Apostolus duorum istorum hominum evidentissimam differentiam dicens: « Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis. » Hinc corrigendus Glycas etiam in insequentibus litteris, in quibus talia habet ad fastidium. Consulenda quoque superius adnotata sub numm. 36, 39, 44.

(49) Anastasii Sinaitæ sermones tres *De resurrectione* mss. Græcæ asservantur in celebri bibliotheca Laurentiana.

ἔφρασε δι' αὐτὴν ἀμαρτίαν ἐπισυμβῆναι αὐτῷ. A Πρῶτος οὖν. Εἰ γὰρ τοιοῦτον ἐγείρεται ὁποῖον ἦν ἀπ' ἀρχῆς, τὸ δὲ ἐγείρομενον ἐκείνο τότε σῶμα θανάτου καὶ φθορᾶς ἄμεινον ἐγερθῆναι ὁμολογεῖται, καὶ βεβαίαι τὸν λόγον ὁ πάμμεγας Πῦλλο; οὕτω λέγων· Δεῖ τὸ φθαρόν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαροῦσαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθάνατον· εὐδῆλον πάντως ὅτι καὶ σῶμα ἐκείνο, λέγω δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ Θεοῦ ποιηθῆναι, ἀθάνατον ἀληθῶς ὑπῆρχε καὶ ἀφθαρον, ὡς ἦδη πολλάκι; εἰρήκαμεν.

Αὐτὸ τοῦτο παρίστησι καὶ ὁ Νύσσης θεὸς Γρηγόριος, ἡνίκα καὶ μᾶλλον εὐρηται τὸ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ θεῖον ῥητὸν ἐπεξηγούμενος τὸ διαλαμβάνον οὕτως ἐν λέξει· *Τί τὸ γεγονός; Αὐτὸ τὸ γενησόμενον. Καὶ τί τὸ πεποιημένον; Αὐτὸ τὸ ποιησόμενον.* Λέγει γὰρ ὅτι χειρὶ Θεοῦ πεποιημένος ὁ ἄνθρωπος οὐχ ὁ νῦν ἐστι διὰ τὴν ἀμαρτίαν, ἦγον τριπλῶς καὶ φθαρτός, τοῦτο ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἀλλ' ὁ ποιηθήσεται ὑστερον, ἀτρεπτος δηλονότι καὶ ἀφθαρτος. Εἴπερ οὖν ὁ Θεὸς ἐπ' ἀφαρσίαν τὸν ἄνθρωπον ἔκτισε κατ' εἰκόνα τῆς ἀιδιότητος αὐτοῦ, καθά φησι Σολομῶν· εἴπερ ἔδειξε τὸ οἰκεῖον φιλότιμον μεταδούς αὐτῷ ψυχῆς νοεῖα; ὡς εἶναι καὶ ἀθάνατον ἐς τὸ διηνεκές, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησιν· εἴπερ οὖν αἰωνίου ζωῆς ἀπόλαυσιν ἐχαρίσατο τῷ ἄνθρωπῳ κατ' ἀρχῆς; ὁ Θεός, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος· εἴπερ οὖν ἡ πρώτη ποιησις τοῦ Ἀδὰμ ἀφθαρτος ἦν, ὡς ὁ Σιναιτικὸς φησὶ θεὸς Ἀναστάσιος· εἴπερ οὖν σῶμα εἶδωκε τῷ ἄνθρωπῳ κατ' ἀρχῆς ὁ Θεός; τὸ ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον, ὡς ὁ θεὸς Ἀνδρέας; εὐρηται λέγων· εἴπερ οὖν αὐτεξουσιότητι καὶ ἀθανασίᾳ τιμήσας τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεός; βασιλέα πάντων τῶν ἐπιγείων κατέστησε, καθάπερ ὁ μακάριός φησι Βαρλαάμ· πῶς λοιπὸν αὐτὸν ὁμοῦ καὶ ἀθάνατον καὶ θνητὸν ὑπὸ Θεοῦ παραχθῆναι εἴπωμεν; Ἀνέδεκτον, ὡς εἶμαι, τοῦτο καὶ λαν ἐστὶ. Καὶ πῶς γὰρ οὐχ ἀνέδεκτον, εἴγε καὶ ὁ πολὺς ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος οὐκ εἶπε περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου τοιαῦτα φαντάζεσθαι; Παντὸς γὰρ ἐπικαλύμματός καὶ προβλήματος ἀνεῖναι τὸν ἀπ' ἀρχῆς εἶναι εἰπὼν, ἔδειξε προφανῶς ὅτι στολὴν ἀθανασίας ἠμφισεσμένος ἦν ὁ πρῶτος ὑπὸ Θεοῦ δημιουργηθεὶς ἄνθρωπος. Καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἡ ἐσχάτη τῶν σωμάτων ἐγερσι; ἐπάνοδος εἶναι ἐλέγτο πρὸς γε τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην καὶ πρώτην διαγωγὴν. Καὶ παύθου κἀνταῦθα τῷ μεγάλῳ Παύλῳ λέγοντι· *Σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαροῖα,* ἦν ἐχαρίσατο αὐθις ὁ Κύριος τῷ ἀνθρωπίνῃ φύσει διὰ γε τῆς ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ παραδόξου ἐγέρσεως. Καὶ ἄκουε τί φησιν ὁ θεὸς Ἀναστάσιος ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ συγγραφίῳ βίβλῳ ἧ τὸ δνομα Ὀδηγός· *Ἐν ἀρχῇ ἀφθαρτος καὶ ἀθάνατος ὑπὸ Θεοῦ γεγονός; ὁ ἄνθρωπος, διὰ τῆς ἀμαρτίας γέγονε φθαρτός καὶ θνητός καὶ ὑλικός καὶ βευστός.* Ἀμέλι; κατοικτεῖρας αὐτὸν ὁ Θεός; καὶ γεγονός; ἄνθρωπος, τὰ φυσικὰ καὶ ἀδιδόλητα πάθη, πείναι λέγω, καὶ δίψαι, κόπον,

inquit, corruptibile hoc inducere incorruptionem, et mortale hoc immortalitatem : manifestum sit et corpus illud, primum videlicet a Deo creatum, vere immortale fuisse, et incorruptibile : quod toties jam diximus.

Id ipsum quoque docet Nyssæ episcopus sanctus Gregorius præsertim ubi divinum Ecclesiastæ dictum exponit, nempe istuc : *Quid est quod fuit? Ipsum quod futurum est. Quid quod factum est? Ipsum quod faciendum est.* Ait enim manu Dei factum hominem non esse, qui nunc est propter peccatum, sive mutabilem et corruptibilem. Si igitur, in incorruptione Deus hominem fecit secundum imaginem æternitatis suæ, ut Salomon ait : si in eo declaravit studium erga illum suum, quod animam ratione præditam illi immisit, ut esset etiam immortalis jugiter, sicut Chrysostomus inquit : si igitur æternæ vitæ fruitionem donavit ab initio homini Deus, ut ait magnus Basilius : si igitur prima creatio incorruptibilis erat, ut divinus Anastasius Sinaita scribit : si igitur dignitatem dedit principio homini Deus, nempe exitii expertem esse, ut sanctum Andreæ Cretensem dixisse patet : si igitur libertate voluntatis, et immortalitate cum decorasset hominem Deus, regem omnium terrenorum instituit, ut beatus Barlaam dixit, quomodo adhuc mortalem a Deo productum asseremus? Prorsus impossibile opinor esse. Quidni? quando et theologix doctissimus Gregorius non sinit de primo homine talia cogitando concipere. Nullius enim tegumentum, et munimentum indignum primum hominem cum affirmasset, stola immortalitatis vestitum esse, qui primus a Deo est fabricatus, haud obscure admonet. Etenim si secus esset, extrema illa corporum resurrectio ad veterem illam et primam vitam reversio esse (50) non diceretur. (51) Et fidem habet in præsentia magno Paulo dicenti : *Seminatur in corruptione, resurgit in incorruptione,* quam (52) iterum humanæ naturæ per admirabilem suam a mortuis resurrectionem clarigitus est Dominus. Audi quoque quid asserat Anastasius Ille divinus in suo libro, quem *Vitæ Duce* (53) inscripsit : *Principio, inquit, immortalis et corruptioni minime obnoxius a Deo factus est homo ; per peccatum vero corruptioni obnoxius, et mortalis, et materiatus, et fluxus, evasit. Itaque cum ejus Deus misertus esset, et ideo hominem induisset, haud indignum putavit naturales illos et irreprehensos affectus, famem, inquam, et sitim, laborem, somnum, sudorem et quæcunque alia post prævaricationem humanæ vitæ contigerunt, suscipere. Qua de causa? Ut cum omnia non est fetus senioris Anastasii Sinaitæ, sed junioris cujusdam qui floruit initio xi sæculi, ipse etiam patriarcha Antiochenus, de quo egimus superius not. 24, ut scribit Cas. Oudinus *De scriptor. ecclesiast.* Alii tamen aliter censent*

(50) Vide inferius epist. 5.

(51) Hactenus Jac. Romani interpretatio ; cætera Joan. Lamius edidit et Latine vertit.

(52) Vide inferius epist. 5 et 6.

(53) Liber qui. Ὀδηγός seu *Dux vitæ* inscribitur,

hæc iterum divinitatis igne combasset, hominem A purgaret, et in antiquam incorruptionis, et minime fixa conditionis, et immortalitatis, dignitatem restitueret. Porro hac de causa etiam, cum humanam carnem assumpsisset, Adami illius primi corpus ferre illi haudquaquam arrisit. Illud enim corruptionis expers juxta divinum illum virum laudatum medicinæ non indigebat. Ideo vero ægrotantem, et ab integra conditione delapsam meam carnem assumpsit, ut illam curaret, et affectibus incommodisque liberaret, quibus post peccatum homo succubuit, et ut nos per malitiam a beata vita delapsos, ut ille Theologus divinus Gregorius ait, ad eandem illam felicitatem per nostræ carnis susceptionem iterum reduceret. Fuit igitur, ut dictum est, homo non secus ac nos; et ea omnia quæ sacris Evangelii continentur, propter nostram salutem fecit et perpessus est. Postremum in crucem actus est, mortuus et secundum Judæorum consuetudinem sepultus. Deinde cur nudus e sepulcro resurrexit funebres ibidem vestes (54) relinquens? Is huc quidem procul dubio fecit ut ostenderet suum sanctissimum corpus in illud corruptionis exsors et immortale transformatum fuisse, et tale effectum, quale fuit (55) Adami corpus a principio: cum scilicet nudum existens alicujus integumentum non indigebat, utpote non exsors immortalitatis, quam divino munere acceperat.

Ita quidem igitur, vir sanctissime, etiam Domini- C cum corpus quandoquidem ante passionem corruptioni erat obnoxium, indumentorum tegminis necessario indigebat; post passionem vero et resurrectionem, cum corruptionis expers evasisset, nullo amplius integumento opus habuit. Transmutatum enim est, et omni corruptione, ut diximus, expers evasit propter illam, quæ in eo inerat, Verbi divinitatem; ut omnis etiam humana natura incorruptionem inde participet, et ad antiquam immortalitatis dignitatem regrediatur. Etenim nisi illa res se habuisset, nisi contritum propter peccatum hominem renovare iterum, et qualem ab initio fuerat restituere voluisset, quidnam aliud reliquum erat, quod illum hominem nobis similem fieri, et ea omnia facere et perpeti quæ nos evangelica docuit historia, compelleret? Sive igitur illos. Vide enim D Theologum Gregorium isthuc ipsum ita disserentem affirmare: *Unum Christi mysteriorum caput mea perfectio et reformatio, et ad primum illum Adamum regressus.* Si igitur, vir sanctissime, ad nos carne suscepta Deus accessit ut contritum hominem reformaret, et inveteratum ob peccatum renovaret, et ut illum ad pristinam dignitatem redigeret, illam immortalitatem videlicet et exitii expertem conditionem, ut superius disseribamus, reliquum est ut toto cælo aberrant qui diversa

(54) Vide inferius epist. 6.

(55) Contraria, et bene quædam ac sapienter, docet δ πάνυ lib. xiii *De civit. Dei*, cap. 23. Multum enim interest inter corpus Christi resurgentis et

ὄψρον, ἰδρώτα καὶ ὕσα ἅλλα μετὰ τὴν παράδο- σιν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον εἰσῆλθοσαν, οὐκ ἀπηξίωσαν ἀραδέξασθαι. Τίνος ἕνεκεν; Ἴνα ταῦτα πάντα τῷ πυρὶ τῆς θεότητος ἀναχωνεύσας ἐκκαθάρῃ τὸν ἀνθρώπον καὶ ἀποκαταστήσῃ πάλιν εἰς τὸ ἀρχαῖον τῆς ἀφθαρσίας καὶ ἀβήσεως καὶ ἀθανασίας ἀξίωμα. Διὸ δὴ καὶ σαρκοῦμενος οὐκ ἠδύόκησε τὸ σῶμα φορῆσαι τοῦ πρώτου Ἀδάμ· ἐκεῖνο γὰρ ἀφθαρτον ἦν, ὡς ὁ διαληφθεὶς θεὸς ἀνὴρ, ἱατρῆα; οὐκ ἔχρηζε. Διὸ δὴ τὸ νοσήσαν ἀνέλαθε καὶ παρατραπέν μου σαρκίον, ἵνα θεραπεύσῃ αὐτὸ καὶ ἀπαλλάξῃ παθῶν οἷς ὑπέπεσε μετὰ ἁμαρτίαν ὁ ἀνθρώπος· καὶ ἵνα βύσαντας ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ εἶναι διὰ κακίαν, ὡς ὁ Θεολόγος φησὶ θεὸς Γρηγόριος, πρὸς αὐτὸ πάλιν ἐπαναγάγῃ διὰ σαρκώσεως. Χρηματίζει τὸ ἴνουν, ὡς εἰρηται, καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπων, ποιεῖ τε πάντα καὶ πάσχει διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ὅσα τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις διεληπτῆαι· τελευταῖον σταυρῶν προσηλοῦται, θανατοῦται, ταφῆς, ἀξιοῦται κατὰ νόμον Ἰουδαϊκόν. Εἶτα τί γυμνὸς ἐκ τάφου ἐγέρεται καταλιπὼν ἐκεῖ τὰ ἐντάφια; Τοῦτο δὲ πάντως ἐποίησε, δεῖξαι ἰσχυρῶς ὅτι τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα μεταστοιχειώθη πρὸς γε τὸ ἀφθαρτον καὶ ἀθάνατον, καὶ ὅτι τοιοῦτον ἐγένετο ὁποῖον ἦν ἀπ' ἀρχῆς τὸ σῶμα τοῦ Ἀδάμ, ἥνίκα δηλαδὴ γυμνὸν ἦν ἐπικαλύμματος οἴου δὴ τινος οὐκ ἦν ἐνδεὲς, ἐπειδὴ τῆς κατὰ χάριν ἀθανασίας οὐκ ἀμοιροῦν.

Ὅτω μὲν οὖν, ὁσιώτατε, καὶ τὸ σῶμα τὸ Κυρια- κόν, ἐπειδὴ φοροῦν πρὸ τοῦ πάθους ὑπέκειτο, σκίπτῃς ἐξ ἀνάγκης τῆς ἀπὸ τῶν ἀμφίων ἐδέετο. Μετὰ δὲ τὸ πάθος καὶ τὴν ἔγερσιν ἀφθαρτον γεγονὸς οὐκέτι σκίπτῃς οἷας δὴ τινος ἔχρηζε. Μεταστοιχειώθη δὲ καὶ ἀφθαρτον, ὡς εἰρηται, γέγονε διὰ τῆς ἐνοικούσης αὐτῷ τοῦ Λόγου θεότητος, ἵνα καὶ πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις ἀφθαρσίας ἐκαίθην μετὰ σῆσιν καὶ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἐπανέλθῃ τῆς ἀθανασίας ἀξίωμα. Καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, εἰ μὴ συντερίθεντα διὰ τῆς ἁμαρτίας τὸν ἀνθρώπον ἀνακαινίσαι καὶ αὐθι; ἦθελε καὶ ἄτα καταστῆσαι τοιοῦτον ὁποῖον ἦν ἀπ' ἀρχῆς, τί ἄλλο λοιπὸν ἦν τὸ καταναγκάσαν αὐτὸν γενέσθαι καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπων, ποιῆσαι τε πάντα καὶ πιθεῖν ὅσα περὶ ὁ εὐαγγελικὸς ἐδίδαξε λόγος ἡμᾶς; Οὐκοῦν ἄφες αὐτοῦς. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος αὐτὸ τοῦτο παρίστησι διεξιὼν οὕτως· *Κεφάλαιον ἐν τῶν Χριστοῦ μυστηρίων ἡ ἐμὴ τελεσιωσις, καὶ ἀνάπλασις, καὶ πρὸς τὸν πρῶτον Ἀδάμ ἐπάνοδος.* Εἶπερ οὖν, ὁσιώτατε, διὰ σαρκὸς ἐλήλυθε πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεὸς ὅπως ἀναπλάσῃ συντερίθεντα τὸν ἀνθρώπων, καὶ ὅπως αὐτὸν ἀνακαινίσῃ παλαιωθέντα τῆ ἁμαρτίας, καὶ ὅπως αὐτὸν ἀναγάγῃ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα, τὸ ἀθάνατον ἐκεῖνο δηλαδὴ καὶ ἀνόλεθρον, ὡς ὁ λόγος ἄνω διεληψε, σφάλλουσι λοιπὸν οἱ δογματίζοντες οἰκοῦν ἕτερα καὶ μὴ τὸ τῆς Ἐκκλησίας δόγμα ὀρθοῦξιν στοιχοῦντες φρονήματι. Οὐκοῦν ἄφες αὐ-

corpus Adami nondum delinquentis, ut late superius expeditivimus in notis 36, 39, 44, 46, et inferius etiam observabimus.

τούς, εἶγε καὶ εἰς ἔτι τῷ ἴδιῳ παρασυρόμενοι λογισμῷ, πειθαρχεῖν ὄλω; οὐ θέλουσι τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Πνεύματος. Ἄφες αὐτούς, εἴ γε καὶ εἰς ἔτι θηγ-
 τὸν ἐκείνων ἠγοῦνται τὸν ἐπ' ἀφθαρσίᾳ κτισθέντα κατ' εἰκόνα τῆς ἀδιότητος τοῦ Θεοῦ. Ἄφες αὐτούς, εἶγε καὶ ὁ μακάριος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης· ἐν εἰκο-
 στῇ δευτέρᾳ τῶν αὐτοῦ *Κατηχήσεων* ἀφθαρτον ὑπὸ Θεοῦ τὸν ἀπ' ἀρχῆς ὁμοσημῆγματο ἄνθρωπον· περὶ τοῦ κρινοῦ καὶ γὰρ ἀναγνωρισμοῦ τὸν λόγον ἐκείσε ποιούμενος, ἐφθασε καὶ τάδε κατὰ λέξιν εἰπεῖν· *Οἱ πρωτόπλαστοι καὶ ἀφθαρτοὶ ὄντες ἐν παραδείσῳ ἀλλήλους ἐγγώριζον· καὶ φθαρτοὶ δὲ γεγονότες μετὰ τὴν παράδασιν, τρωρίζουν ἀλλήλους οὐκ ἐκωλύοντο· εἰ καὶ τρώψω μὲν ἄλλῳ πρὸ τῆς παρβύδασως, ἐτέρῳ δὲ μετὰ τὴν παράδασιν.* Οὐκοῦν ἄφες αὐτούς, εἶγε καὶ εἰς ἔτι πρὸς οὕτω φανεράν ἀλήθειαν ἀντιφθέγγεσθαι θέλουσι.

Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; αὐτὰ καὶ πρὸ τοῦ λόγου τὰ πράγματα πείθειν ἡμᾶς ἱκανὰ φοροῦν ἀπάσης ἡγεῖσθαι ὑπέρτερον τὸν πρῶτον ἐκείνων Ἀδάμ. Εἰ γὰρ ὁ φοροῦν ὑποκείμενος οὗτος ἄνθρωπος χωννύμενος τῇ γῆ καὶ σηπόμενος, ἀφθαρτός· ἐκείθεν ἐγγήγεται καὶ ἀθάνατος· καὶ πιστοὶ τὸν λόγον ὁ μακάριος Παῦλος οὕτω λέγων· *Σαλπίζετε γὰρ ἡ σάλπιγξ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἀφθαρτοὶ*· εὐδὴλον πάντως ἔτι καὶ πρὸ τῆς ἁμαρτίας ἐκείνος Ἀδάμ τοιοῦτος ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἀφθαρτος· δηλαδὴ καὶ ἀθάνατος. Καὶ μὴ θαύμαζε τοῦτου ἕνεκεν, εἴ γε καὶ σπέρμα τῇ γῆ καταβαλλόμενον τοιοῦτον ἀναδιδόσθαι εἰσθὲν ὅποιον ἄρα καὶ πρότερον ἔτυγεν εἶναι. Ἔτε γὰρ οἴτου κόκκον εἰσπῆς, ἔτε κριθῆς εἶτε σπέρμα ὄνον δὴ ποτε ἔτερον, ἐκείσε πάντως ἐπανέρχεται εἰσθὲν ὅθεν δηλονότι ἐκπέτωκεν. Ἀλλὰ μὴ μῦθον ἠγοῦ τὰ λεγόμενα. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ἀποδείξει θέλων ὅτι ἐξ ἀφθάρτου φθαρτοὶ γεγόμενα, καὶ ὅτι ἀπὸ φθαρτοῦ πάλιν ἀφθαρτοὶ ἀνιστάμεθα, τῷ τοῦ κόκκου ὑποδείγματι καὶ μάλα προσφυῶς ἐχρήσατο πρὸς Ἀντιόχον οὕτως· εἰπὼν· Ὅς ἀπὸ τοῦ κόκκου στάχυς ἐποίησεν ἀπ' ἀρχῆς ὁ Θεός, τοῦ δὲ στάχους συντριβάντος γέγονεν ὁ κόκκος, καὶ πάλιν ὁ κόκκος σπειρόμενος ἀναβλαστάνει στάχυς· οὕτως καὶ ἄνθρωπος ὅπῃ Θεοῦ γέγονεν ἀφθαρτος· εἶτα διὰ τῆς πικρακοῆς συντριβῆ καὶ

A privatim sentiunt, neque Ecclesiae dogmati orthodoxa cogitatione adhærent. Sine igitur illos, si adhuc propriis ratiociniis abrepti divini Spiritus doctrinæ assentiri prorsus repugnant. Sine illos, si et adhuc mortalem illum hominem fuisse existimant, qui corruptioni minime obnoxius ad imaginem æternitatis Dei creatus fuit. Sine illos, siquidem beatus etiam Theodorus (56) ille Studites in sua xxi catechesi corruptionis expertem primum hominem a Deo conditum fuisse significavit. Etenim de communi illa recognitione verba faciens ibidem, et isthæc ad verbum dicere potuit: *Protoplasti et, cum corruptionis expertes essent in paradiso, se invicem cognoverunt, et, cum corruptioni obnoxii post prævaricationem evasisent, se invicem cognoscere non prohibebantur, etsi alio quidem modo ante transgressionem, alio vero post transgressionem.* Sine igitur illos, siquidem adhuc contra veritatem adeo manifestam obloqui non verentur.

Et quid multis opus est verbis? Res quoque ipsa magis quam sermo persuaderenos potest ut primum illum Adamum quacunque corruptione superiorem fuisse existimemus. Si enim ita corruptioni obnoxius homo, terra obrutus et putrefactus, corruptionis inde expers immortalisque resurget, quod beatus Paulus confirmat ita dicens: *Clanget enim tuba, et corruptionis exorties mortui resurgent*: patet omnino illum etiam Adamum ante peccatum huiusmodi ab initio fuisse, corruptionis expertem videlicet atque immortalem. Neque hac de causa obstupescas. Siquidem et semen terræ commissum tale reddi solet quale utique prius etiam fuerat. Sive enim tritici granum dixeris, sive hordei, sive quodcumque aliud semen, inde prorsus resurgere consuevit ubi ceciderat. At ne fabulam, quæ dicuntur, putato. Vide enim et magnum Athanasium, cum demonstrare vellet ex corruptionis expertibus corruptioni nos obnoxios evasisse, et ex corruptioni obnoxios corruptionis iterum expertes esse resurrecturos, grani exemplo, et valde quidem apte, usum fuisse ita ad Antiochum (57) dicentem: *Quantum modum ex grano ab initio Deus spicam (58) fecit, spica autem contrita granum existit atque iterum ex grano sato spica germinat: ita etiam homo corruptioni minime obnoxius a Deo creatus est: deinde*

¹ I Cor. xv, 52.

(56) S. Theodorus Studita, abbas, sub Leone Armenio et Michael Balbo floruit, et vitæ sanctimonia multisque voluminibus scriptis illustris habetur.

(57) Quæstiones ad Antiochum opus sunt ὑποβόλαιον. Vide Bellarminum, Labbeum, Nat. Alexandrum, Caveum et Montisfalconii editionem Operum Athanasii, ubi hæc Quæstiones primum editæ sunt.

(58) Hac similitudine primum Apostolus usus est I Corinth. xv; quæ quidem aptissima, rem mirabiliter illustrat ac comprobatur. Hac eadem deinde omnes Patres qui de resurrectione disseruere, Christianum placitum confirmaverunt; et Clemens

in primis *Ephæ. ad Corinthios*, § XXIV et seqq.; Athenagoras *De resurrectione*, Tertullianus *De carnis resurrectione*, Hieronymus in *Murcum*, Rufinus in *Symbolum*, Chrysostomus *homil. De resurrectione*, Gregorius Magnus lib. vi *Moral.*, cap. 6; Joannes Damascenus *De fide orthodoxa*, lib. iv. Sed præclara atque elegantia Q. Septimii verba, dignissima quæ legantur, quibus naturam universam resurrectionis præconem exhibet libro laudato. At non mirum huiusmodi a Christianis sapientibus disputari; mirandum magis a Platone, ethnico homine, non multo aliter Socratem in *Phædone* et in *Politico* disserentem induci, dum vivos ex mortuis fieri comprobare pertendit.

per inobedientiam contritus est et corruptioni succubuit: satis vero per ipsam mortem, et terra obrutus, re-pullulat: et, ut ab initio erat, corruptionis expers evadit.

Nec mihi dixeris: Si paulo ante erat immortalis, quomodo deinde in corruptionem et mortalitatem hic incidit? Abjice illud quomodo. Deus fuit qui dixit: Quacunque die de planta illa commederitis, morte moriemini. Et tu dicis: Quomodo immortalis mortalis evasit? Procul ejusmodi. Aureo eloquentiæ lumine manans Joannes in suo *De Adami exilio* sermone hanc tibi difficultatem dissolvit ita dicens: *Transgressus est præceptum Adamus, et ex eo comedit, quod ne comederet illi mandatum fuerat, et ea propter immortalis mortalis effectus est.* Longe hæc: ne circa istud mortale corpus majori dubitatione tenearis, Quomodo resurget, dicens, a mortuis immortalis, si natura mortale est et corruptioni obnoxium? Qui enim in illo se ambiguum traducit, quomodo scilicet immortalis mortalis evasit, dubitet quoque necesse est super hoc. Quomodo, inquires, resurget immortale, siquidem corruptionis et mortalitatis est particeps? Dimitte igitur illos, et maxime si propriis ratiociniis abrepti suo hæc arbitrato interpretantur. Bene igitur beatus Paulus de sancta Scriptura dicebat, *Animalis, videlicet, non recipit ea quæ sunt spiritus*¹. Et animum intende, sodes, ad ea quæ ex sermone consequuntur. Castigans Deus Adamum ne amplius de his cogitaret, mortalem ex immortalis, quemadmodum superius dictum est, illum extemplo fecit, cum datam illi ante peccatum dignitatem, et omnino quidem juste, ab eo abstulisset, et talem ipsum qualis ab initio fuerat reddidisset. Et id quidem liquet ex iis quæ illi ita dixit: *Terra es, et in terram abibis*. Attende igitur: etsi enim hominem corruptionis expertem ad suæ æternitatis imaginem, ut Salomon ait, Deus creavit: at quoniam ejus, qui illum lecerat, oblitus, temere ac stulte quod fuerat vetitum attigit, et Deus ob hoc ipsum serpentis consilio circumventus fieri speravit, tunc data ei conditionis corruptioni minime obnoxie dignitas ablata est, et eo iterum deductus est, unde principio a Deo sumptus fuerat. Si vero, unde a Deo sumptus fuerit, cognoscere expetis, sancta te Scriptura docebit ita dicens: *Et accepit pulverem de terra Deus, et hominem finxit*. Propterea enim hoc insuper illi dixit: *Terra es, et in terram abibis*. Disce igitur illum de pulvere, corruptionis expertem, ad Dei æternitatis imaginem creatum, a corruptione iterum exceptum fuisse, cum juxta divinam sententiam esset revolutus in terram. Quamobrem admiratione percellisonum, si cum esset immortalis Adamus, mortalis per ipsam prævaricationem effectus est. Eo quod enim seductorem diabolum fide digniorem quam eum qui illum corruptionis expertem ad suæ æternitatis imaginem de pulvere fecerat, existimavit, hæc de causa data illi minime corruptioni obnoxia

Α φθορᾷ περιέπεσε· σπειρόμενος δὲ δι' αὐτοῦ θανάτου καὶ τῆ γῆ καταχωρῶνόμενος ἀναβλαστάνει καὶ γίνεσθαι, ὡς περ ἦν, ἀφθαρτος ἀπ' ἀρχῆς.

Καὶ μὴ μοι λέγε, ὡς ἔλεγε τὴν ἀθάνατος ἦν, πῶς ὑπέπεσε μετὰ ταῦτα φθορᾷ καὶ θνητότητι; Ἄφες δὲ τὸ πῶς. Θεὸς ἦν ὁ εἰπὼν· Ἡ δ' ἄρ ἡμέρα φάγητε ἀπὸ τοῦ φρυτοῦ, θανάτω ἀποθανείσθε. Καὶ σὺ λέγεις, Πῶς ὁ ἀθάνατος ἐγενόνη θνητός; Ἄφες τὸ πῶς. Ὁ χρυσορῆζήμων Ἰωάννης ἐν τῷ εἰς τὴν ἐξορίαν τοῦ Ἀδάμ λόγῳ αὐτοῦ τὴν ἀπορίαν ἐπιλύσει σοι ταύτην οὕτω λέγων· Παρέβη τὴν ἐντολὴν ὁ Ἀδάμ καὶ ἔφαγεν ἀπ' οὗ παρηγγέλιθη μὴ φαγεῖν, καὶ τούτου χάριν ὁ ἀθάνατος ἐγενόνη θνητός. Ἄφες τὸ πῶς, ἵνα μὴ ἐπὶ τῆδε τῷ θνητῷ σώματι πλείονι συσχεθῆς; ἀπορία, Πῶς ἀναστήσεται, λέγων, θάνατον ἐκ νεκρῶν, εἴγε φύσει θνητὸν ἐστὶ καὶ φθαρτόν; Ὁ γὰρ ἀμφιβάλλων ἐπ' ἐκείνῳ, πῶς ἀθάνατος; ἐγενόνη θνητός, ἐξ ἀνάγκης ἀπορήσειε καὶ ἐπὶ τούτῳ, Πῶς ἀναστήσεται, λέγων, ἀφθαρτον, εἴγε φθορᾷ ὑπάρχει καὶ θνητότητος μέτρον; Οὐκοῦν ἄφες αὐτοῦς, εἴγε καὶ μάλιστα τῷ οἰκείῳ παρασυρόμενοι λογισμῷ πρὸς ἴδιον ἐκλαμβάνουσι θέλημα. Ἐλεγε Παῦλος ὁ μακάριος τὰ τῆς ἀγίας Γραφῆς καλῶς οὖν, ὅτι Ὁ ψυχικός οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος. Καὶ πρόσθε, εἰ βούλη, τῇ ἀκολουθεῖ τῷ λόγῳ. Σωφρονίζων ὁ Θεὸς τὸν Ἀδάμ ἵνα μὴ καὶ εἰς ἐπιφαντάζηται ὑπὲρ αὐτῶν, θνητῶν ἐξ ἀθανάτου, καθάπερ ἄνωθεν εἰρηται, παραχρηῖμα πεποιθεῖ, τὸ δοθὲν αὐτῷ πρὸ τῆς ἀμαρτίας ἀξίωμα καὶ πίνου δικαίως ἀφελέμενος ἐξ αὐτοῦ καὶ τοιοῦτον ἀποκαταστήσας αὐτὸν, ὅποιος ἦν ἀπ' ἀρχῆς. Καὶ ὅλον ἐξ ὧν οὕτω πρὸς αὐτὸν ἔλεγε· Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. Πρόσεχε οὖν· εἰ γὰρ καὶ ἐπ' ἀφθορία τὴν ἀνθρωπίνου ὁ Θεὸς ἔκτισε κατ' εἰκόνα τῆς ἀειδιότητος αὐτοῦ, καθά φησι Σολομῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν ἐπελάθετο, τοῦ ἀπηγορευμένου τε κακοβούλως ἤψατο, καὶ Θεὸς ἐκ τούτου γενέσθαι ἤλπισε τῇ τοῦ θφωῦ συμβουλίῃ, ἀφρηθῆ τρικαῦτα τὸ δοθὲν αὐτῷ τῆς ἀφθορίας ἀξίωμα, κατηνέχθη τε καὶ αὐθις ἐκείσε θέν ἀελήφθη παρὰ Θεοῦ. Βούλη μαθεῖ; ἡ ἀγία σε διδάξει· Γραφὴ λέγουσα· Καὶ ἔλαβε χεῖρ ἀπὸ τῆς γῆς ὁ Θεός, καὶ ἐπλασε τὸν ἀνθρωπίνον. Ἐπεὶ γὰρ τοῦτο καὶ πρὸς αὐτὸν ἔλεγε· Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ· μάνθανε οὖν ὅτι τὸν ἀπὸ χεῖρ ἐπ' ἀφθορία χτισθέντα κατ' εἰκόνα τῆς ἀειδιότητος τοῦ Θεοῦ, ἐκείνον ἡ φθορᾷ καὶ αὐθις ἐδέξαστο εἰς γῆν ἀποστραφέντα κατὰ τὴν θείαν ἀπόφασιν. Ἐφ' ᾧ καὶ θαυμάζειν οὐκ εὐλογον, εἴπερ ἀθάνατος ὧν ὁ Ἀδάμ θνητὸς ἐγενόνη δι' αὐτὴν παράδοσιν. Ἐπειδὴ καὶ γὰρ τὸν ἀπατεῦνα διάβολον ἀξιοπιστότερον ἠγήσαστο τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν ἀπὸ χεῖρ ἀφθαρτον κατ' εἰκόνα τῆς ἀειδιότητος αὐτοῦ· τούτου χάριν ἐξέπεσε τῇ; δοθείσης αὐτῷ ἀφθορίας, ἵνα μὴ καὶ εἰς ἐπιφαντάζηται. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἤκουσε· Γῆ εἶ; καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; Εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς τὸ σῶμα τοῦ Ἀδάμ ἀπὸ φθορᾷ γέγονε κατὰ χάριν ἀφθαρτον διὰ γε

¹ I Cor. II, 14.

τῆς ἐμπνευσθείσης αὐτῷ ζωτικῆς δυνάμεως, θαυμα-
στὸν πάντως οὐδὲν εἶχε καὶ ἐξ ἀφάρτου φαρτὸν
ἐγεγόνει διὰ τὴν παράβασιν. Μὴ οὖν ἐπὶ πλέον ἀμφί-
βαλλε. Εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς ἀπὸ χόδου ἐποίησε
τὸν ἀνθρώπου ἀφάρτου, πολλῶν μᾶλλον ἠδύνατο καὶ
ἐξ ἀφάρτου ποιῆσαι φαρτὸν, ὡς ἦδη φθάσαντες
εἴπωμεν.

varicationem corruptioni succubuit. Ne igitur amplius dubita. Si enim a principio Deus fecit de pul-
vere hominem corruptionis expertem, multo magis potuit ex corruptionis experte corruptioni obno-
xium efficere, ut jam prævertentes ediximus.

Καὶ μή μοι λέγε ὡς Εἰ ἦδη φθορᾷ καὶ θνητότητι διὰ
τὴν ἁμαρτίαν ὁ Ἀδάμ ἐκείνος ὑπέπεσε, διὰ τί μὴ
καὶ ἐκπεσόντες ἄγγελοι τὰ αὐτὰ τῷ πρωτοπλάστῳ
πεπὸνθασιν; Διὰ τί μὴ κἀκεῖνοι φαρτοὶ γεγόναισι
καὶ θνητοὶ διὰ τὴν ἐκπτώσιν; Ἄφες, εἰ βούλη, τοιοῦ-
τόν τι λέγε μηδὲν· ὁ γὰρ Ἀδάμ ἐκείνος οὐχ ἀπλοῦς
ἀλλὰ διπλοῦς ἐτύγχανε κατὰ φύσιν, ἀπὸ τε ψυχῆς
καὶ σώματος κεκτημένος τὴν σύνθεσιν. Καὶ κατὰ
μὲν τὴν ψυχὴν ταῖς ἀλοῖαις ψικαίωτο καὶ ἀοράτοις
δυνάμεσι, κατὰ δὲ τὸ σῶμα τῷ ὀλικῷ τούτῳ κόσμῳ
καὶ ὁρατῷ· ταύτη τοι καὶ τὴν θείαν παραβᾶς ἐντο-
λὴν θανάτῳ μὲν ὑπέπεσε κατὰ γε τὴν θείαν ἀπόφα-
σιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἄμφω τὰ μέρη. Κατὰ δὲ τὸ μέρος
ἐκείνο τὸ παρὰ Θεοῦ ληφθὲν ἀπὸ γῆς· οὕτω γὰρ ἤκου-
σε· Ἰῆ εἰ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ· ἡ μὲντοι ψυχὴ
θνητὴ μὲν οὐ γέγονε παραπλησίως τῷ σώματι, ὅτι
μηδὲ τὴν γένεσιν ἀπὸ γῆς ἐσχῆκε, πάθει δὲ μυ-
ρίοις ὑπέπεσε, καθὼς δὴ καὶ Χρυσοστόμῳ περὶ τού-
του δοκεῖ. Τίνα δὲ ταῦτα; Ἀθήθ, ἀγνοία, λύπη, φρον-
τιδὲς, ἀθυμία, κίριμνοι, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ὅθεν
ἀμφιβίβλει ἐπὶ πλέον οὐκ ἐπριπτε. Φαίνεται γὰρ
ὡς, εἶχε καὶ ἡ τῶν ἐκπεσόντων ἀγγέλων πληθὺς
σύνθετος ἦν, ἀπὸ τε σώματος καὶ πνεύματος κεκτη-
μένη τὴν σύνθεσιν, τὰ αὐτὰ τῷ πρωτοπλάστῳ πέ-
πονθεν ἄν. Μὴ λέγε λοιπὸν ὡς, Ἐπερ ἀθάνατος ἦν ὁ
Ἀδάμ, πῶς ἐγεγόνει θνητός, πῶς ἐγεγόνει φαρ-
τός; Ἄφες τὸ πῶς· ὅπου Θεός, ἐκεῖσε χώραν οὐκ
εἶχε τὸ πῶς. Ἐπλάσε μὲν γὰρ ἐπ' ἀφάρτου τὴν ἀν-
θρώπου ὁ Θεός, ἀρχοντα τῶν ἐπιγειῶν πάντων κα-
τέστησε, διηνεκὴ δέδωκε τὴν ἀθανάσιαν αὐτῷ,
καθὰπερ ἄνω διεβηπται, καὶ εἶχε μὲν εἰς αἰῶνα·
τὰ κατ' αὐτὸν οὕτως, ὅτι καὶ ἀμεταμέλητα τὰ θεῖα
χάρισματα. Ἄλλ' ἐπιειθὴ πρὸς ἁμαρτίαν αὐτὸν ὁ
Θεὸς ἐώρακε ὀλισθαίνοντα, κἀντεῦθεν ἐκπίπτοντα
τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης καὶ ἰσαγγέλου διαγωγῆς, πα-
ρῶχρωρεῖ διὰ τοῦτο, καὶ λαμβάνει κατ' αὐτοῦ χώραν

A conditione excidit, ne amplius hæc cogitaret. Pro-
pterea enim et illud audiit : *Terra es, et in terram*
abibis. Sed quid prolixiori sermone opus est? Si
enim ab ipso initio corpus Adami ex corruptioni
obnoxio perassatam ipsi vitalem virtutem Dei bene-
ficio corruptionis expers evasit, nihil profecto mi-
randum si etiam ex corruptionis experte per præ-
varicationem corruptioni succubuit. Si enim a principio Deus fecit de pul-
vere hominem corruptionis expertem, multo magis potuit ex corruptionis experte corruptioni obno-
xium efficere, ut jam prævertentes ediximus.

Nec mihi dixeris : Si corruptioni jam et mortali-
tati per peccatum Adamus ille succubuit, qua de
causa angeli etiam qui ceciderant, eadem ac pro-
toplastus perpepsi non sunt? Cur non illi etiam
corruptioni obnoxii et mortales per illam ruinam
effecti sunt? Apage, si lubet, hujusmodi nihil elo-
quere. Ille enim Adamus non simplex, sed duplex
erat secundam naturam, ex anima et corpore con-
stans. Et secundum animam quidem (59) in mate-
riatis et inadspicuis potestatibus similis erat, se-
cundum corpus vero materiato huic mundo et aspec-
tabili : hinc est quod divinum transgressus man-
datum morti, divina sententia, succubuit, sed non
quoad utramque partem. Etenim quoad illam par-
tem quæ a Deo de terra sumpta fuerat, hæc audiit :
Terra es, et in terram abibis; anima vero non,
prout corpus, mortalis effecta est; quia nec ortum
de terra habuit; sed in sexcentas perturbationes in-
cidit, quemadmodum aureo eloquio mananti de hoc
ipso videtur. Quænam vero hæc? Oblivio, stultitia,
tristitia, cura, desperationes, molestia, et quæcum-
que id genus alia (60). Unde amplius dubitare non
debet. Elucet enim, si angelorum etiam, qui ceci-
derunt, multitudo composita fuisset, et corpore et
spiritu constitisset, eadem ac protoplastum passu-
ram fuisse. Cæterum neve dicito : Si immortalis
erat Adamus, quomodo mortalis evasit, quomodo
obnoxius corruptioni? Apage illud *quomodo*. Quan-
doquidem ubi Deus, ibi locum non habet illud *quo-
modo*. Formavit enim hominem Deus corruptionis
expertem, et principem eum tertiorum omnium
constituit. Perpetuum dedit illi immortalitatem, ut
supra jam disserimus, et ejus omnia ita se habi-
tura erant in æternum, quia irrevocabilia sunt Dei
munera. Sed postquam illum vidit Deus in pecca-
tum delapsam, et expropter sublimi illa et angelica

(59) Angelos demonesque incorporeos esse cen-
set quocumque Cyrillus Alexandrinus lib. *Advers. An-
thropomorphitas*, cap. 17, et Nemesius, qui laudatur
etiam a Glyca nostro part. 1 *Annal.*, alique. Cæ-
terum veteres Patres ferme omnes corporeos esse
angelos arbitrati sunt, ut Irenæus, Justinus martyr,
Tatianus, Athenagorus, Clemens Alexandrinus, Me-
thodius, Eusebius Cæsariensis, Athanasius, Basilium
Magnus, Cæsarius Gregorii Nanzianzeni frater,
Joannes Thessalonicensis; quibus addere jurat Ju-
dæum historicum Josephum et Christianum philo-
sophum Michaëlem Psellum. Inter Latinos vero in
hæc sententia fuerit Cæcilius Cyprianus, Lactan-
tius, Hieronymus, Augustinus, Severus Sulpicius,
Claudianus Mamertus, Gregorius Magnus, Bernar-

duus abbas, Thomas Cajetanus, Jo. Bodinus; quibus
recte adjunxerit Tertullianum, Hilarium, Joannem
Cassianum, Faustum Regiensem, Gennadium, Pa-
schasium Diaconum, Rupertum, Raimundum Lul-
lum, qui angelos non tantum corpore instructos,
sed totos etiam corporeos prædicarunt. Vide que
de angelis adnotamus etiam ad epistolas 4 et 6.

(60) Augustinus lib. xiv. *De civitate Dei*, cap. 10,
primos homines in paradiso nullis perturbationibus
obnoxios fuisse arbitratur, et ait : *Felices erant, et*
nullis agitabantur perturbationibus animorum, nullis
corporis lædebantur incommodis. Sed in hac incur-
risse ait post peccatum. cap. 12. Cæterum hominis
in paradiso tranquillitatem et felicitatem late expo-
nit et explicat cap. 25 ejusdem libri.

conditione excidisse, adnuī hac de causa ut mors contra ipsum invalesceret, quia neque expediebat exinde perenni illum immortalitate vigere. Ita cum plantam etiam participasset, adeoque mortalis evasisset, ut linguam aureus ait, et de paradiso tunc ejicitur, et vitæ lignum attingere utiliter prohibetur. Cur? Ne peccet æternum ligni participatione et ipse æternus effectus; et hoc est quod sancta Scriptura dicit: *Et ne forte modo manum extendat, et de vitæ ligno capiat, et vivat æternum.* Isthæc vero omnino dicebat, quia immortalitatem prolapsio Adamo adhuc inesse non expediebat. Concedit igitur Deus, et mors illum invadit. Etenim nisi quid hujusmodi factum esset; nisi concessio ibidem humanitatis gratia data fuisset, ne malum esset æternum, ad illum primum Adamum corruptionis expertem, ad Dei æternitatis imaginem conditum, mors utique non accessisset; non corruptioni succubisset corpus illud, cum morte et corruptione præstantius in antecessum fuisset, ut divinus inquit Cyrillus.

Sed vide deinde, et hoc enim dignum quod sanctitas tua cognoscat. Secundum duo hæc primo homini imaginem suam Deus largitus est (61), et secundum principatum, ut aureo lumine manans Joannes ait, et secundum ipsam immortalitatem, ut Salomon in Sapientia affirmare deprehenditur. *Corruptionis enim expertem, inquit, Deus hominem creavit ad suæ æternitatis imaginem.* Si vero hæc ita habent, reliquum est ut manifeste illi errent, quicunque corruptionis experti et ad Dei æternitatis imaginem condito mortalitatem admiscant. Attende igitur. Si enim illum damnavit morte novissime, nos propter hoc indignari nefas est. Etenim ne immortalis eodem permanente post transgressionem, malum etiam necessario immortale cum ipso permaneret, propterea morte, uti jam prædictum est, immortalem et inexterminabilem damnat. Immortalem vero hominem etiam post peccatum futurum fuisse, nisi quædam divina dispensatio exstitisset, ne nos quoque, quemadmodum prolapsi angeli, immortalia pateremur, divinus Gregorius Nyssenus nobis indoctis interea dat intelligere: *Postquam enim, inquit, primi homines interdicti fuere, et beatitate illa denudati, pelliceas tunicas, hoc est, carnem mutarum pecudum esse, mortalitatem, nature ad immortalitatem conditæ certo consilio, ne malum immortale esset, imposuit.* Recte autem certo consilio dixit divinus hic vir. Nobis enim prospiciens Deus, ne in æternum peccaremus et ne æternum in hac tristi et laboriosa vita permaneremus, quemadmodum etiam linguam aureus dicit, concessit morti ut contra immortalem prævaleret. Et hoc modo fit mortalis qui erat immortalis, et corruptioni succumbit qui corruptionis expertis pariter fuerat. Et persuadeat nos amplius magnus Basiliius ita de hoc verba faciens: *Non prohibuit mortem Deus, ne im-*

A ὁ θάνατος, ὅτι μὴδὲ συνέφερεν ἔκτοτε διηγεῖται προσεῖναι τὴν ἀθανασίαν αὐτῷ. Ταύτη τοι καὶ τοῦ φουτοῦ μετασχὼν καὶ γεγονῶς ἐκ τούτου θνητὸς, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶττάν φησι, τοῦ παραδείσου τε τῆνικαῦτα ἐκβάλλεται καὶ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἀψασθαι συμφερόντως ἀπειργεῖται. Τίνος ἔνεκεν; Ἴνα μὴ ἀμαρτάνῃ ἀθάνατα τῇ μεταλήφει τοῦ ξύλου γεγονῶς καὶ αὐθις ἀθάνατος· καὶ τοῦτο ἐστὶν ὅπερ ἡ ἀγία λέγει Γραφή, *Καὶ εὖν μήποτε ἐκτελεῖ τὴν χεῖρα καὶ λάβῃ ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα.* Ταῦτα δὲ πάντως ἔλεγεν, ἐπειδὴ καὶ εἰς ἐτι τὰ τῆς ἀθανασίας πεπτωκότι προσεῖναι τῷ Ἀδὰμ οὐ συνέφερε· παραχωρεῖ τοιγαροῦν ὁ Θεὸς, καὶ χωρεῖ κατὰ τοῦ ἀθανάτου ὁ θάνατος. Καὶ γὰρ εἰ μὴ γέγονέ τι τοιοῦτον, εἰ μὴ συγχώρησις ἐκείθεν ἐδίδοτο φιλανθρωπίας ἔνεκεν, ἵνα μὴ ἀθάνατον ἦ τὸ κακὸν, οὐκ ἂν ἐκείνῳ τῷ πρώτῳ Ἀδὰμ, τῷ ἐπ' ἀφθαρσίᾳ κτισθέντι κατ' εἰκόνα τῆς ἀδιότητος τοῦ Θεοῦ, προσήγγιστο θάνατος· οὐκ ἂν ὑπέπεσε φθορᾶ τὸ σῶμα ἐκεῖνο τὸ θανάτου καὶ φθορᾶς ἀμεινον ὑπάρχον τὸ πρότερον, ὡς ὁ Θεὸς ἔλεγε Κύριλλος.

Ἄλλ' ὄρα κἀναταῦθα· καὶ τοῦτο γὰρ ἄξιον εἰδέναι τὴν σὴν ὁσιότητα. Κατὰ δύο ταῦτα ὡς πρώτῳ ἀνθρώπῳ τὸ κατ' εἰκόνα ὁ Θεὸς ἐχαρίσατο, κατὰ γὰρ τὸ ἀρχεῖν, ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησι, καὶ κατ' αὐτὸ τὸ ἀθάνατον, ὡς Σολομῶν εὐρηγὰί λέγων ἐν τῇ Σοφίᾳ αὐτοῦ· *Ἐπ' ἀφθαρσίᾳ γὰρ, φησι, τὸν ἀνθρώπου ὁ Θεὸς ἐκτίσας κατ' εἰκόνα τῆς ἀδιότητος αὐτοῦ.* Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, σφάλ-
C λουσι προφανῶς ἐκείνοι λοιπὸν ὅσοι καὶ θνητότητα παραμυγνύουσι τῷ ἐπ' ἀφθαρσίᾳ κτισθέντι κατ' εἰκόνα τῆς ἀδιότητος τοῦ Θεοῦ. Πρῶτον οὖν· εἰ γὰρ καὶ θανάτῳ κατεδίχασεν αὐτὸν ὕστερον, ἀλλ' ἐπὶ τοῦτο χυλεπαίνειν ἡμᾶς οὐχ ὅσιον. Ἴνα γὰρ μὴ, ἀθανάτου μέναντο; αὐτοῦ μετὰ τὴν παράδεισον, μένῃ σὺν αὐτῷ καὶ τὸ κακὸν ἐξ ἀνάγκης ἀθάνατον, διὰ τοῦτο θανάτῳ κατεδίκαζει, καθὰ δὴ καὶ προεῖρηται, τὸν ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον. Ὅτι δὲ ἀθάνατος; ἐμελλεν εἶναι καὶ μετὰ τὴν ἀμαρτίαν ὁ ἀνθρώπος, εἰ μὴ γέγονέ τις οἰκονομία θεία, ὥστε μὴ καὶ ἡμᾶς ἀθάνατα πάσχειν κατὰ τοὺς ἐκπεσόντας ἀγγέλους, ὁ Θεὸς Γρηγόριος τοῖς ἀμαθέσι δίδωσι τῶς ἡμῖν ἐνοεῖν. *Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς ἀπηγορευμένοις, φησι, γέγονασιν οἱ πρώτοι ἀνθρώποι, καὶ τῆς μακαριότητος ἐκτελεῖν ἀπεγυμνώθησαν, χιτώνας δερματινους, ἡγοῦν τὴν ἀπὸ τῶν ζώων νεκρότητα, οἰκονομικῶς ἐνέθεκε τῇ εἰς ἀθανασίαν κτισθείσῃ φύσει, ἵνα μὴ τὸ κακὸν ἀθάνατον ἦ.* Καλῶς δὲ εἶπεν οἰκονομικῶς ὁ Θεὸς οὗτος ἀνθρ. Κηδόμενος γὰρ ἡμῶν ὁ Θεὸς ὥστε μὴ ἀμαρτάνειν ἀθάνατα, καὶ ὥστε μὴ συμπαραμένειν εἰς αἰῶνας τῇ ἐπωδύνῃ ταύτῃ καὶ μοχθηρᾷ βιοτῇ, καθὰ δὴ καὶ ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶττάν φησι, παραχωρεῖ τῷ θανάτῳ κατὰ τοῦ ἀθανάτου χωρῆσαι, καὶ γίνεται τοῦτῳ τῷ τρόπῳ θνητὸς ὁ ἀθάνατος, καὶ φθαρτὸς ὁμοίως ὁ ἀφθαρτος. Καὶ πεσέτω ἡμᾶς; ἐπὶ πλεον ὁ μέγας Βασίλειος οὕτω περὶ τούτου λέγων· *Οὐκ ἐκάλυψε τὸν*

D

(61) Vide supra not. 42.

θάνατον ὁ Θεός, ἵνα μὴ ἀθάνατον ἡμῖν τὴν ἀρ-
ρωστίαν τηρήσῃ. Ἐπὶ κέρδει λοιπὸν ὁ θάνατος,
καὶ ἐπ' εὐεργεσίᾳ ἢ τιμωρίᾳ διδεται κατὰ τὸν ἐν
θεολογίᾳ μέγαν Γρηγόριον· ἐφ' ᾧ καὶ σκυθρωπάσειν
ἐπὶ τούτοις οὐκ ἐβλογον. Εἰ γὰρ καὶ εἰς γῆν, ὅθεν
ἐλήφθημεν, ἀποστρεφόμεθα κατὰ τὴν ἀρὰν ἐκείνην
τὴν λίγουσαν, *Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπαλεύσῃ, ἀλλ'*
ἐκεῖθεν, ὡς ὁ χρυσοβόρῃμων Ἰωάννης φησὶ, καὶ αὖ-
θις ἀναλαμβάνόμεθα, κἀνευθύν ἐπὶ τὸ βέλτιον
μεταστοιχειούμεθα, καὶ τοιοῦτοι γενόμεθα πάλιν,
ὅποιοι καὶ πρότερον ἦμεν, ἀφθαρτοὶ δηλαδὴ καὶ
ἀθάνατοι.

Ἄλλὰ μὴ θοροῦθι διὰ τοῦτο, μηδὲ λέγε καὶ σὺ
κατὰ τοὺς πολλοὺς, Πῶς ἀπὸ χολῆς ὑποκειμένου φθο-
ρᾶ πλάκιν ἐσχῆκαμεν ἀφθαρτον; Ἐχεις, εἰ βούληθαι
καὶ πάνυ βράδιαν πρὸς αὐτοὺς ἀπάντησιν. Εἰ γὰρ
ἐξ αὐτῆς, ὧ ἐρεῖ κεφαλῆ, τῆς ἐν τῷ τάφῳ κειμένης
λεπτῆς κόνωος ἀφθαρτοὶ ἐγειρόμεθα κατὰ γε τὴν
ἐσχάτην ἐκείνην ἡμέραν, ὡς φασιν αἱ Γραφαί, θαυ-
μαστόν πάντως; οὐδὲν εἶγε κατ' ἀρχᾶς ἀπὸ χολῆς χερ-
σὶ ταῖς θείαις ἐπλάσθημεν ἀφθαρτοὶ. Ἄλλ' ὄρα κἀνα-
ταῦθα Δεσπότης φιλανθρωπίαν. Ἀπὸ χολῆς ἐπλασε
τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, ὡς ἤδη προείρηται, διὰ τί
καὶ τίνας ἔνεκεν; Ὁμοῦ μὲν καὶ τὸ φύσημα κατα-
σιέλλων ἡμῶν, ὁμοῦ δὲ καὶ διδοῦς ἐνευθεν ἀναστά-
σεως ἐλπίζειν, καθὰ δὴ καὶ τῷ Χρυσοβόρῃμονι περὶ
τούτου διείληπται. Ἐπειδὴ γὰρ προφῆδει ὅτι τὸ ζῶν
τούτο μέλλει τελευτᾶν καὶ εἰς χοῦν κατανατᾶν, προ-
λαβὼν ἐν τῇ δημιουργίᾳ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστά-
σεως· διδοῦσι. Λαμβάνει οὖν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς ἵνα,
ὅταν θῆς χοῦν ἐν τάφῳ, μηδαμῶς ἀπελπίστῃς τὴν ἐκ
νεκρῶν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν, ἀκριβῶς εἰδὼς ὅτι
ὁ πλάσας ἀπὸ χολῆς τὸν ἄνθρωπον ἀπ' ἀρχῆς οὐκ
ἀδυνατοὶ καὶ αὐθι; ἀπὸ χολῆς ἀναστήσῃ αὐτόν. Πρὸς-
εχε οὖν. Εἰ μὴ γὰρ ἀφθαρτος ἀπὸ τοῦ χολῆς ὁ πρῶ-
τος ἐπλάττετο ἄνθρωπος, οὐκ ἂν ἐτοίμως οὕτω πα-
ρεδεχόμεθα τὴν ἀνάστασιν, εἶγε αὐτῇ μεταστοιχειω-
θῆσεται, καθὰ φασιν αἱ Γραφαί, πρὸς γε τὸ ἀφθαρ-
τον καὶ ἀθάνατον. Ἀμφιβάλλειν οὖν ἐπὶ τούτοις οὐ
δέκτικον, εἶγε καὶ μᾶλλον οἱ θεοὶ Πατέρες οὐδὲν ἐν
ἔσπερον ἐπαγγέλλεσθαι λέγουσι τὴν ἐκ νεκρῶν ἔγερ-
σιν ἢ πρὸς τὰ ἀρχαίων τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστα-
σιν. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; Ἡ ἐν Εὐαγγελίοις τοῦ
πλανωμένου παραβολῆ καὶ ἡ τῆς ἀπολομένης ὡσαύ-
τως δραχμῆς αὐτὴν ὑποφαίνουσι πάντως τὴν τοῦ
ἀνθρώπου καὶ πλάνην καὶ ἐκπτώσιν καὶ τὴν εἰς τὸ
αὐτὸ πάλιν ἐπιστροφὴν καὶ ἀνάκλησιν· ἐπὶ τούτῳ
γὰρ καὶ κλίνας οὐρανοῦς ὁ Θεός καταβέβηκε, καὶ
καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος γέγονε, ποιήσας τε πάντα καὶ
παθεῖν οὐκ ἀπηξίωσε. Τίνος ἔνεκεν; Ἴνα τὴν Ἀδὰμ
εἰς φθορὰν ὀλισθόντα μεταστοιχειώσῃ, καὶ αὐθις
πρὸς ἀφθαρσίαν ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν τε καὶ πρώτην
ἐπαναγάγῃ τιμῆν. Ἄλλὰ μὴ ἀμφιβάλλε. Εἰ μὴ γὰρ,

(62) De poena mortis consule egregie de more
suo disserentem Augustinum lib. xiii *De civitate Dei*,
ubi etiam philosophos confutat qui id negant :
quanquam ex hac poena beneficium nobis oriri mi-
nime iniiciatur, et præcipue cap. 4 et 6.

(63) Seneca : *Non tam bene cum rebus humanis*

A mortalem nobis infirmitatem servaret. Ad lucrum
igitur et ex beneficio poena (62) mortis data est
secundum magnum illum Theologum Gregorium.
Quamobrem et tristari super his est absurdum : si
enim in terram, unde sumpti fuimus, revertimur
juxta maledictionem illam dicentem, *Terra es, et*
in terram abibis : inde etiam, ut aureo fluvio ma-
nans Joannes ait, iterum resumimur, atque hinc
in melius transformamur, et tales rursus effici-
mur, quales antea fueramur, corruptionis expertes vide-
licet et immortales.

Sed ne ob hoc ipsum turbator, neque tu etiam
secutus multitudinem (63) dicit. Quomodo de pul-
vere corruptioni obnoxio, corruptionis expertes fig-
mentum habuimus? Habes enim, si vis, quo facile
prorsus illis occurras. Si enim ex ipso, o sacrum
caput, qui in sepulcro jacet, tenui pulvere corru-
ptionis expertes illa extrema die resurgemus, ut
Scripturae affirmant, haud prorsus mirari subit, si
a principio de pulvere divinis manibus formati sunt
homines. Sed vide hinc Domini benignitatem. De
pulvere finxit primum hominem, ut jam dictum
est, verum ad quid, et cuius rei gratia? Simul qui-
dem ut superbiam nostram reprimeret, et spem
simul resurrectionis daret, prout jam ab aurea elo-
quia fundente de hoc disputatum est. Nam quia
praesentiebatur animal hoc esse moriturum, et in
pulverem reversurum, anticipans spem dat resur-
rectionis in officio. Accipit igitur pulverem de
terra, ut cum pulverem in sepulcro videris, nullo
modo corporum a mortuis resurrectionem desperes,
probe noscens eum qui de pulvere hominem ab
initio formavit, de pulvere etiam eum iterum exci-
tandi potestate non carere (64). Nisi enim corru-
ptionis expertes de pulvere primus homo formatus
fuisset, haud equidem ita prompte resurrectionem
illam expectaremus: siquidem et ipse transformabi-
tur, quemadmodum Scripturae dicunt, in immorta-
litate et conditionem corruptionis exortem. Du-
bitare igitur de his haud par est. Et eo magis quod
divini Patres nihil aliud esse dicunt a mortuis re-
surrectionem, quam eorum qui ceciderunt in inte-
grum restitutionem (65). Et quid multis opus est
verbis, si in Evangeliiis et errantis illius parabola,
et illa pariter drachmae deperditæ, hunc omnino
subindicant hominis et errorem, et ruinam, et in
idem iterum reversionem atque revocationem? Ad
hoc enim, cum caelos Deus inclinasset, descendit, et
homo nobis similis fuit, et cuncta facere ac perpeti
non est dedignatus. Cuius rei gratia? Ut Adamum
in corruptionem lapsam in conditionem corruptioni
minime obnoxiam transformaret, et in antiquam

agitur, ut meliora pluribus placeant. Argumentum
peissimi turba est.

(64) Hæc egregie disputantur adversus incredulo-
s a magno Augustino lib. xxii *De civit. Dei*, cap.
20.

(65) Vide supra et infra epist. 5.

prioremque illam dignitatem restituerit. At ne dubita. Nisi enim, ut jam diximus, ad priorem illam dignitatem eum qui ceciderat reduxisset; nisi regiam veluti iraguinem, immortalitatis iterum luce radiantem, ostendisset (66), ut Damascenus ait, haud profecto, cum reversus esset, asotus ille audisset: *Induite eum stola illa priori* (67).

Si vero dicant nonnulli, -immortalem quidem a Deo formatum fuisse hominem, potestate vero mortalem fuisse; potuisse scilicet mortalitati succumbere, nisi datum sibi præceptum servaret (68); eorum sermonem recipiamus, quamvis, per omnia facile recipiendus non esset, quia neque ejusmodi ab initio Adamus a Deo formatus fuisse videtur iis qui olim diligenter hæc Scripturæ divinæ dicta ac pensiculate examinaverunt. Pati vero ipsum omnino, hoc est, naturali alicui perturbationi ante prævaricationem obnoxium fuisse, nullo modo recipiamus (69). Quomodo enim, si nullam sanctorum Patrum tale aliquid de primo homine affirmantem invenimus? Statim enim Damascenus Joannes summam (70) dicit habuisse apathian, ante transgressionem, hominem. Fames enim, et sitis, labor, somnus et sudor, ut hic divinus vir in capite 69 dicere reperitur, post prævaricationem in humanam vitam introiere. Sed et Sinaita divinus Anastasius in suo *De resurrectione* sermone irreprehensibiles has perturbationes malitiæ ingressum consecutas esse nobis dicebat, cum pellicea tunica homo circumamictus est. Non ita enim rationali naturæ id congenitum erat, quemadmodum expertibus ratione animantibus; sed deinde Deus hoc addidit, puniens illum qui in honore quidem fuerat, et non intellexerat, atque hinc illum in eorum honorum, quibus excidit, recordationem adducens. Sed et aureo lumine manans Joannes excellentem primi hominis apathian insinaturus dicebat: *Cogita mihi beatitudinis excessum. Quia cum in corpore primi parentes existerent, ea quæ corporum propria sunt, minime sustinere; neque enim domus, neque tecti, neque vestium, neque alicujus id genus alius indigebant* (71). Supra autem naturales perturbationes hominem fuisse, priori scilicet illo tempore, Magnus etiam Basilus in suis aseeticis operibus ostendit, ita ad verbum dicens: *Quemadmodum si in paradiso fuisset, nec alimentorum curæ, nec agriculturæ laboris indiguisset; ita si essemus in apathia secundum illud ante lapsum in creatione donum, nullis nos medicamentis ad consolationem indigeremus. Si igitur in creatione, ante lapsum, apathia donum*

(66) Vide inferius epist. 3.

(67) Adi superius not. 48.

(68) Consule, si lubet, adnotata superius sub num. 30, 31, 36, 39, 44, 46.

(69) In memoriam revocanda, quæ observavimus, superius in not. 52.

(70) Ἀπάθεια non omnes affectus generatim excludit, saltem illa quam Stoici inducere conabantur, vel nos nominibus ludunt. Consule Gellium lib. xix *Nect. Attic.*, cap. 1. Nam dum εὐπαθεία; ap-

ως ἤδη προσέπομεν, ἐπὶ τὴν πρώτην ἀνήγαγε τὸν ἐκπεσόντα τιμὴν· εἰ μὴ, βασιλικὴν ὡς περ εἰκόνα, φωνὴ καὶ κλίβιν ἀφορασίας ἀστράπτοντα ἐδειξεν, ὡς ὁ Δαμασκηνὸς; εὐρηται λέγων· οὐκ ἂν ἐπιστρέψας ὁ ἀσωτος ἤκουσεν· Ἐνδύσατε αὐτὸν τὴν πρώτην στολήν.

Εἰ δὲ καὶ λέγουσι τινες ἀθάνατον μὲν ἀπὸ Θεοῦ πλασθῆναι τὸν ἄνθρωπον, δυνάμει δὲ καὶ θνητὸν εἶναι, τοῦτ' ἐστὶ δύνανθαι θνητότητι περιπεσεῖν, εἰ μὴ γε φύλαξ ἐσεῖται τῆς θεοθεσίας αὐτῷ ἐντολῆς, δεχόμεθα τὸν λόγον αὐτῶν, εἰ καὶ μὴ παντάσῃ ἐπαράδεκτος, ὅτι μὴδὲ τοιοῦτος ἀπ' ἀρχῆς ὁ Ἄδამ ὑπὸ Θεοῦ πλασθῆναι δοκῆι τοῖς γε κατεξετάζουσι τῶς ἐν ἀκρίβειᾳ τὰ Γραφικὰ ταῦτα καὶ θεὰ ῥητά. Πάσχειν δὲ ὅλους αὐτὸν, τοῦτ' ἐστὶν οἷον δὴ τινα φυσικῶ ὑποκεισθαι πάθει, πρὸ τῆς παραβάσεως, οὐδαμῶς τοῦτο παραδεχόμεθα· πῶς γὰρ, εἴγε τινὲ τῶν Πατρῶν τοιοῦτον εἰ περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου διαξίοντα οὐχ εὐρομεν; Αὐτίκα γὰρ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἄκραν ἔχειν ἀπάθειαν ἔλεγε τὸν πρὸ τῆς παραβάσεως ἄνθρωπον. Πείναι γὰρ καὶ δίψα, κίψος, ὑπνος, καὶ ἰδρῶς, ὡς ὁ θεὸς οὗτος ἀνὴρ ἐν ἐξηκοστῷ ἐνάτῳ κεφαλαίῳ αὐτοῦ λέγων εὐρηται, μετὰ τὴν παράδασιν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον εἰσῆλθουσαν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Σιναιτης θεὸς Ἀναστάσιος ἐν τῷ *Περὶ ἀναστάσεως* λόγῳ αὐτοῦ τὰ ἀδιάβλητα ταῦτα πύθη τῆ τῆς κακίας εἰσόδῳ συνεπακολουθήσαι ἡμῖν ἔλεγε ἐν τῇ τοῦ δερματινοῦ χιτῶνος περιβολῇ. Οὐδὲ γὰρ συμπεφυκὸς οὕτως τῇ λογικῇ φύσει, καθὼς τοῖς ἀλόγοις, ἐγένετο ἄλλ' ὑπερτον ἐπετέθη κολάζων ἐκεῖνον τὸν ἐν τιμῇ μὲν ὄντα, μὴ συνιόντα δὲ· κἀντεῦθεν εἰς ὑπόμνησιν αὐτὸν ἄγων ὦν ἐξέπεσεν ἀγαθῶν. Ἀλλὰ καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης; τὸ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου παριστῶν ἀπαθῆς ἔλεγε· Ἐννέησόν μοι μακαριώτερος ὑπερβολῆν· ὅτι καὶ ἐν σώματι ὄντες οἱ πρωτόπλαστοι τὰ τῶν σωμάτων οὐχ ὑπέμειναν· ὅτε γὰρ στήρης, ὅτε ἔρβρου, ὅτε ἱματίων, ὅτε ἄλλου τοιοῦτου τιτὸς ἐδέοντο. Ὅτι δὲ φυσικῶν παθῶν ὁ ἄνθρωπος ἀνώτερος ἦν ἐν ἐκείνῳ δηλαδὴ τῷ πρώτῳ καιρῷ, καὶ ὁ μέγας ἐδειξε Βασίλειος ἐν τοῖς Ἀσκητικοῖς αὐτοῦ κατὰ ῥῆμα διεξιὼν οὕτως· Ὅσπερ εἰ ἡμεῖς ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς, οὐκ ἂν ἐπιτοίας καὶ μόχθου γεωργικοῦ προσεδέθημεν· οὕτως εἰ ἡμεῖς ἐν ἀπαθείᾳ κατὰ γὰρ τὸ πρὸ τοῦ παραπτώματος ἐν τῇ δημιουργίᾳ χάρισμα, οὐδὲν ἂν τῶν ἐξ ἡμερῶν κτῆς πρὸς παραμυθίαν ἐχρήζομεν. Εἴπερ οὖν ἐν τῇ δημιουργίᾳ χάρισμα εἶχε πρὸ τοῦ παραπτώματος ἀπαθείας ὁ ἄνθρωπος, πῶς εἴπωμεν οἷον δὴ τινα

probant, rectos saltem affectus admittunt. Adeatur Augustinus lib. xiv *De civ. Dei*, cap. 8. Igitur Apathia talis erat in primo homine ut laudatus theologus præstantissimus cap. 10 docuit; alias enim, ut recte idem cap. 9 ait, si *apathia illa dicenda est, cum animum contingere omnino non potest ullus affectus, quis hunc stuporem non omnibus vitis judicet esse pejorem?*

(71) Consule superius not. 57.

φυσικῶ πάθει περιπίπτειν αὐτὸν ἐν τῷ τῆς ἀπαθείας ἁ
 ἐκείνῳ καιρῷ ; Ἄλλὰ καὶ ὁ μέγας Μάξιμος τὰ πά-
 θη ταῦτα, λύπην, ἡδονήν, ἐπιθυμίαν, καὶ ὅσα τοιαῦ-
 τα τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει πρόσσεισι σήμερον, ἐκ τῆς
 τῶν ἀλόγων ἕλεγε μίτρας ἐπὶ τὸν ἀνθρώπον εισδρα-
 μεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁμοιωθῆναι καταδικάσθη τοῖς
 ἀνοήτοις κτήνεσι κατὰ γένεσιν, ἐκεῖθεν ἂν ἐξ ἀνί-
 κης καὶ τὰ πάθη ταῦτα εἰς ἑαυτὸν ἐπεσπάτατο.
 Οὐδὲν γὰρ προηγουμένως συνεκτίσθη ταῦτα τῷ ἀν-
 θρώπῳ, καθὼς ὁ θεὸς οὕτως ἀνὴρ ἐν τοῖς πρῶς ; Θαλάσ-
 σιον ἕλεγε, ἀλλὰ διὰ τὴν τῆς τελειότητος ἐκπτώσιν
 ἐπεισῆλθε τῷ ἀλογωτέρῳ μέρει προσφύοντα τῆς
 φύσεως. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, πῶς εἰπωμεν ἐν
 αὐτῇ τῇ τελειότητι πάσχειν ὅλως τὸν πρῶτον ἐκείνον
 ἀνθρώπον ; Ἄλλὰ καὶ ὁ θεοτάτος Βαρσανούφιος
 ἐρωτηθεὶς πῶθεν ἔσχε τὰ πάθη ὁ ἀνθρώπος ; ἔλεγε
 ὅτι καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν ἀπαθῆ κατ' ἀρχὰς ; ἔκτισεν
 ὁ Θεός, διὰ δὲ τῆς παρακοῆς εἰ ; πάθη ἐξέπεσε.
 C

A homo habuit, quomodo dicemus alicui illum natu-
 rali perturbationi illo apathiae tempore succubisse?
 Sed et magnus Maximus (72) perturbationes has,
 tristitiam, voluptatem, concupiscentiam, et quæ-
 cunque alia id genus humanæ naturæ hodie insunt,
 ex mutarum pecudum sorte, inquiebat, in hominem
 irrepisse. Etenim quoniam condemnatus est ut
 similis fieret iumentis insipientibus secundum ge-
 nerationem, hinc utique necessario has quoque
 perturbationes in se ipsum attraxit ; neque enim
 principio hæc una cum homine creata sunt, quem-
 admodum divinus hic vir in libris ad Thalassium
 dicebat, sed per casum ab illa perfectione irrati-
 onali naturæ parti adnata subintroiere (73). Si vero
 hæc ita se habent, quomodo dicemus in ipsa per-
 fectione primum illum hominem his passionibus
 obnoxium fuisse? Sed et divinissimus Barsanuprius
 (74) interrogatus unde homo perturbationes habuis-
 set, corpus et animam perturbationibus minime
 obnoxiam creasse Deum a principio dixit, per ino-

bedientiam vero in perturbationes incidisse.
 Δείκνεται οὖν ἐκ πολλῶν ὅτι πρὸ τῆς παραβάσεως
 οἶψ δὴ τινι φυσικῶ οὐκ ὑπέκειτο πάθει ὁ ἀνθρώπος,
 ἅτε δὴ τῆς κατὰ χάριν ἀθανασία ; οὐκ ἀμοιρῶν.
 Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς ἔπασχεν ; Εἰ γὰρ ἔπασχε, καὶ θνη-
 τῆς ἂν ἐξ ἀνάγκης ὑπῆρχε φύσεως καὶ φθορῆς.
 Ἄλλ' ἡμᾶς οὕτω φρονεῖν ἐπὶ τοῦτοι ; κωλύει μὲν
 καὶ ὁ τῶν διαληφθέντων ἀγίων χορὸς κωλύει δὲ
 πλέον ἢ ἐν Καρθαγίνῃ συστάσα σύνοδος οὕτω λέ-
 γουσα : Εἰ τις λέγει τὸν Ἀδὰμ θνητὸν πλασθῆ-
 ναι παρὰ Θεοῦ, καὶ μὴ μετὰ τῆς ἁμαρτίας ἐλθεῖν
 εἰς φθοράν, ἦτω ἀνάθεμα. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέ-
 γειν ; Ὁ θεὸς Μακάριος ; ὁ Αἰγύπτιος ; ἐν ἐπιστολαῖς
 αὐτοῦ διέξει βίβλων ὅτι παντάπασιν ἀπαθῆς ἐτύ-
 χανε πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἀνθρώπος, οὕτως ἔλεγε
 κατὰ λέξιν Ὁὐ πῦρ αὐτοῦ κατίσχυεν, οὐχ ἔθωρ
 αὐτὸν ἐπότιζεν, οὐ θηρίον ἐλυμάλνετο, οὐκ ἰοδύ-
 λον ἐν αὐτῷ ἐνήργει, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων
 αὐτὸν ἐβλυπτε. Μετὰ δὲ τὸ παραβῆναι τὴν ἐν-
 τολήν, μετὰ τὸ τοῖς δερματίνους ἐνδυθῆναι χι-
 τῶνας, τὴν παχυτέραν σάρκα δηλαδὴ καὶ θνητὴν
 καὶ ἀρτίτενον, τότε δὴ τότε μυρσίαις ὑπέπεσε
 πάθεισιν ὑπομνήσεως ἔνεκα καὶ παιδεύσεως.
 Ἀντιλέγειν οὖν ἐπὶ πλέον οὐκ εὐλογον. Εἰ γὰρ πρόσ-
 καιρος ἦν ὁ Ἀδὰμ, εἰ πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὑπῆρχε
 θνητός, οὐκ ἂν ὁ πάμμεγας ἔλεγε Παῦλος, Ὁ ψῶ-
 ριον τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος. Ἐδειξε γὰρ ἐνεῦ-
 θεν ὅτι πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἀνθρώπος ἀθάνατος ἦν.
 Paulus diceret : Stipendium peccati mors. Quibus
 ante peccatum (79).

Multorum igitur auctoritate demonstratum est
 hominem ante prævaricationem nec uni alicui natu-
 rali perturbationi obnoxium fuisse, siquidem nec
 ejus, quæ ex Dei gratia (75) provenit, immortalitatis
 exorsus fuit. Et quidem si hoc erat, quomodo
 pati poterat? Si enim passionibus agitabatur, et
 mortalis necessario, et corruptioni obnoxie naturæ
 ille fuit. Sed prohibet nos ita de his sentire lauda-
 torum Patrum chorus : prohibet insuper synodus,
 quæ Carthagine coacta est, ita dicens : Si quis di-
 xerit Adamum mortalem a Deo formatum fuisse, et
 non post peccatum corruptioni obnoxium evasisse,
 anathema sit (76). Sed quid opus est multis? Di-
 vinus ille Macarius Ægyptius (77), cum in suis Epi-
 stolis ostendere vellet hominem ante peccatum cu-
 jusvis perturbationis expertem fuisse, ita ad ver-
 bum dicebat : Non ignis adversus illum prævalebat,
 non aqua illum rigabat, non bestia perdebat, non
 venenatum aliquid in illo operabatur, non aliud id
 genus quidquam illi nocebat. Postquam vero manda-
 tum transgressus fuit, postquam pelliceas tunicas,
 crassiores videlicet carnem, et mortalem, et solidam
 indutus est (78), tunc quidem tunc sexcentis passio-
 nibus et ægritudinibus succubuit admonitionis casti-
 gationisque causa. Absurdum igitur adhuc contra-
 dicere. Si enim caducus fuit Adamus, si mortalis
 exstitit ante peccatum, haud profecto maximus
 verbis significavit immortalem fuisse hominem

(72) Adisis superius not. 21.

(77) Macarius Ægyptius, senior, monachus Scen-
 tensis fuit et magni Antonii discipulus. Claruit
 circa annum 375. Ejus Epistolæ apud scriptores
 hist. litter. eccles. non memorantur. Fuit et alius
 Macarius Ægyptius, magni Antonii pariter discipu-
 lus, qui Junior et Πολιτικὸς dictus est ; sed nec
 inter ejus opera Epistolæ a viris doctis recensentur.

(78) Vide superius col. 695.

(79) Hæc eadem totidem verbis habet Glycas
 parte 1 Annalium.

(72) Maximus Cyprianus, natus anno 580, anno
 644 jam monachus claruit, ejusque sunt *Quæstio-
 nes LXV in locos difficiles sacræ Scripturæ ad Thalas-
 sium monachum*. Naturæ concessit anno 657.

(75) Adi Augustinum lib. xiv *De civit. Dei*, cap.
 10.

(74) Barsanuphins Ægyptius anachoreta, qui
 circa annum 548 claruit, ascetica quædam et Pa-
 rænesin scripsit. Adeundum Caveus.

(75) Recte ex Dei gratia. Natura enim solus Deus
 est immortalis, qui solus habet immortalitatem, ut
 ait Apostolus. Vide Platonem in *Timæo*, et Augusti-
 num lib. xiii *De civit. Dei*, cap. 16, et not. 50 supra.

Si vero hoc, et supra ceteras omnes corporales A necessitates homo ejusmodi fuit, ita ut ex hoc manifestum sit, nec sensilem cibum hominem ab initio gustasse. Si enim ut ex omnibus paradisi plantis vesceretur Deus Adamo permisit, non tamen ibi sensilis cibus erat et fluxus : et hoc sermonis decursus apertius tibi demonstrabit. Si enim, ut magnus Athanasius, in *Quæstionibus ad Antiochum* ait, corruptionis expertes paradisi plantæ erant, quomodo enim dentibus secabantur, quomodo edebantur? Natura enim comparatum est, ut quidquid corruptionis expertus est, nec secari nec comedi possit. Si vero corruptioni obnoxia quæcunque in paradiso erant, ut quidam suspicantur, quomodo easum cibum faciebat Adamus? Respondeant super his. Si enim corpus, quod ille tunc habebat, facile perspirabili cute evaporatum alimenta digerebat, corruptioni siquidem et fluxæ conditioni subjectum, ut esuriret etiam necesse erat. Si vero non evaporabatur, utpote minime fluxum et corruptionis expertus, quidnam illum sensiles cibos attingere compellebat? Sed quid dicant utique non habebunt. Si autem superior potius erat corporalibus omnibus necessitatibus homo, qui ad Dei imaginem conditus est, ut linguam aureus inquit; fames enim et sitis, labor, somnus, dolor, et corruptio, prout jam dictum est, post prævaricationem in humanam vitam introiere : reliquum est ut prudens caveas ne hinc inde inventis, et alia disserentibus inconsiderate aures advertas : aversare vero potius C illa, et pro nihilo reputa, ac abjice; quemadmodum et nos nuper fecimus. Multa enim ejusmodi et invenimus et cognovimus, et in fabularum album misimus. Qua de causa? Quia cognovimus hæc ab orthodoxa Patrum sententia procul recedere.

Ne igitur fluxum cibum in paradiso fuisse existimato; neque adeo jejune sanctæ Scripturæ verbis inhæreto. Quandoquidem sæpius aliis per alia sancta Scriptura nos instruit. Quale profecto illud : *Cum accepisset Deus pulverem de terra, formavit hominem*; et illud : *Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ*; illud etiam : *Ambulabat Deus in paradiso post meridiem*. Hæc igitur incorporali prorsus Deo inconvenientia. Loquitur vero simili ratione sancta hæc Scriptura nostræ se accommodans imbecillitati (80). Etenim, nisi res ita se haberet, multa

¹ Rom. vi, 23.

(80) Id cum non animadvertisset Audæus, qui, Syræ gentis homo, anno circiter 325 Anthropomorphitarum hæsesim invexit, turpissime lapsus est, et Deum anthropomorphosē fecit, ut videre est apud Nicephorum lib. xi *Histor. eccles.*, cap. 14, ut Epiphanium, Augustinum, et Theodoretum silentio transilliam. Unde sectatores Audæani dicti, L. Ariani *Cod. de Heret. et Manich.*, et passim *Ἀνθρωπομορφῆται*, adversus quos singularem libellum scripsit Cyrillus Alexandrinus. Sopitani hanc hæresin postea denuo excitarunt Ammonius, Dioscorus, Eusebius et Euthymius, germani fratres, qui ob proceritatem corporis *Longi Monachi* sunt vocati. Eam

Ei δὲ τοῦτο, καὶ πασῶν λοιπῶν σωματικῶν ἀναγκῶν ὁ τοιοῦτος ὑπέρτερος, ὡς εἶναι ἄλλον ἐντεῦθεν ὅτι καὶ βρώσεως αἰσθητῆς ἀγαυστός ἦν ὁ ἀνθρώπος ἀπ' ἀρχῆς· εἰ γὰρ καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἐν παραδείσῳ φυτῶν ἐπέτρεψε τῷ Ἀδὰμ ὁ Θεός, ἀλλ' οὐ μὲν οὖν ἐκαίσει καὶ βρώσει ἦν αἰσθητῆ καὶ βρωστῆ καὶ τοῦτο προῖόν ὁ λόγος ἀριδιώτερον δεῖξει σοι. Εἰ γὰρ, ὡς ὁ μέγας φησὶ πρὸς Ἀντίοχον Ἀθανάσιος, ἀφθαρτὰ εἰσι τὰ ἐν τῷ παραδείσῳ φυτὰ, καὶ πῶς ὀδύσει ἐτέμνοντο; πῶς ἐδιθρώσκοντο; Τὸ γὰρ ἀφθαρτον οὐτε τέμνεσθαι πέφυκεν, οὐτε διθρώσκεισθαι. Εἰ δὲ καὶ φθαρτὰ τὰ ἐν τῷ παραδείσῳ, καθάτινες ὑποπέψουσιν, καὶ πῶς αὐτὰ τροφὴν ὁ Ἀδὰμ ἐποιεῖτο; Δότωσαν ἐπὶ τούτοις ἀπόκρισιν· εἰ γὰρ τὸ προσὴν αὐτῷ τρινηκαῦτα σῶμα διαπνεόμενον ἦν, ἄτε φθορᾶ καὶ βρώσει ὑποκείμενον, καὶ πεινᾶν ἐξ ἀνάγκης ἦν. Εἰ ἀδιάπνευστον ἔμενον ὡς ἀρευστοῦ ὑπάρχον καὶ ἀφθαρτον, καὶ τί τὸ καταναγκάζον αὐτὸν αἰσθητῆς ἀπτεσθαι βρώσεως; Ἀλλ' οὐκ ἔχοιεν ἄν τι καὶ λέγειν, εἴγε καὶ μᾶλλον ἀνώτερος ἦν ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ τῶν σωματικῶν ἀναγκῶν, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλωττάν φησι. Πείνα γὰρ, καὶ δίψη, κόπος, ὕπνος, ὀδύνη καὶ φθορὰ, καθὰ δὴ καὶ προσέφηται, μετὰ τὴν παράδασιν εἰς τὴν ἀνθρώπινον βίον εἰσῆλθουσαν. Ὅρα λοιπὸν νουνεῶς, καὶ μὴ τοῖς ἔνθεν κάκειθεν εὐρισχομένοις καὶ διὰ διγγομένοις ἀπαρισκέπτως ὑπάνοιγε σὴν ἀκοήν ἀποστρέφου δὲ μᾶλλον αὐτὰ, καὶ ὡς οὐδὲν ἦγού καὶ ἀπόρριπτε, καθὰ δὴ πρὸ ὀλίγου καὶ ἡμεῖς ἐποίησαμεν. Πολλὰ γὰρ τοιαῦτα καὶ εὐρωμεν καὶ ἀνέγνωμεν καὶ μετὰ τῶν μύθων ἐτάξαμεν. Τίνος ἔνεκεν; Ὅτι τοῦ ὀρθοδόξου τῶν Πατρῶν φρονήματος πόρρω που πίπτοντα ταῦτα διέγνωμεν.

Μὴ τοίνυν ἐν παραδείσῳ βρώσιν εἶναι βρωστὴν ὑπολαμβάνει, μηδὲ ξηρῶς ὑβτω ταῖς Γραφικαῖς πρόσεχε λέξεσιν· εἴγε καὶ μᾶλλον ἕτερα δι' ἐτέρων ἢ ἄγία πολλαχθὺν διδάσκει Γραφή. Ὅποιον δὴ καὶ τὸ, *Ἐκλασε τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς χοῦρ λαθῶν ἀπὸ γῆς*· καὶ τὸ, *Ἐνεψύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς*· καὶ τὸ, *Περιπάτει ὁ Θεὸς ἐν τῷ παραδείσῳ κατὰ τὸ δειλιτόν*. Ταῦτα μὲν οὖν ἀνοικεῖα τῷ ἀσωμάτῳ πάντως Θεῷ· λέγει δὲ ὁμοῦς ἡ ἄγία αὕτη Γραφή ταῖς ἡμῶν ἀσθενείαις συγκαταβαίνουσα. Καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο δώσωμεν,

autem originem hujus erroris fuisse quam dixi, Pefusiotes Isidorus epistola 95 libri iii testatur his verbis : *Ἐπειδὴ τοῖς συγκαταβατικῶς εἰρημῶν περιπλέκονται, καὶ οὐδὲν θεϊότερον ἐνοῦσι ἀνέχοντα. Quod videlicet eis, quæ Deus dixit condescendens ad nostrum captum, adherescentes, nihil divinius animo concipiunt*. Eadem dicit Cyrillus Alexandrinus epistola ad Calosyrium, et jam Epiphanium subindicaverat. Et quidem Scripturarum morem minus cognoscentibus mirandum videtur, quod incorporeo Deo membra et id genus alia tribuantur; quo permotus Aristobulus Judæus explanationem legis Mosaicæ in Prolomenæi Philometoris hæc requærens

πολλὰ ἡμῖν ἐπακολουθήσει τὰ άτοπα. Σῶμα γὰρ ἂν
 αὐτῷ περιθῆσομεν, χεῖράς τε καὶ πόδας καὶ ὅσα
 ἄλλα τοιαῦτα. Καὶ γὰρ εἰ μὴ χεῖρας εἶχε, πῶς
 ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον; Εἰ μὴ στόμα, πῶς ἐνεφύτη-
 σεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ; Εἰ μὴ πόδας εἶχε,
 πῶς ἡ Γραφή λίγει περιπατεῖν αὐτὸν ἐν τῷ παρα-
 δείσῳ κατὰ τὸ δειλινόν; Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ
 ἔστιν. Ἐφθασε γὰρ ὁ τῶν ἁγίων ἅπας χορὸς ἐπα-
 νελθεῖν τὰ τοιαῦτα ῥητὰ καὶ διδάξαι ἡμᾶς ὅπως
 ἐκλαμβάνειν αὐτὰ χρῆ, καὶ μὴ τῷ ἰδίῳ θελήματι
 παρασυρομένους ἄλλεσθαι τα κατὰ κρημνῶν, καὶ
 τῆς εὐθείας πόρῳ που φέρεσθαι. Οὕτω μὲν οὖν
 καὶ περὶ τοῦ φυτοῦ ἐκείνου, τοῦ ξύλου δηλονότι
 τῆς γνώσεως, διανοεῖσθαι σε δεῖον, εἶχε καὶ διαφω-
 νίαν ἐπὶ τούτοις παρεμπιπτουσαν ἔχομεν. Αὐτίκα
 γὰρ ὁ θεὸς Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης οὕτως εὐρη-
 ται περὶ τούτου διεξιῶν· *Καταρᾶται μὲν τὴν συ-
 κὴν ὁ Χριστός, ἵνα δείξῃ τοῖς Ἰουδαίοις ὅτι καὶ
 κολλάει δύναται· ἅμα δὲ τις τούτῳ καὶ ἀπόρ-
 ῥητος συμπλέκεται λόγος παρά φερόντων σοφῶν
 εἰς ἡμᾶς διαφοιτήσας· ὅτι τὸ ξύλον τῆς παρα-
 δάσεως τοῦτο ἦν, ὃ καὶ τοῖς φύλλοις οἱ παρα-
 δίντες εἰς σκέπην ἐχρήσαντο, καὶ κατηράθη
 κατὰ Χριστοῦ φιλανθρώπως μηκέτι καρπὸν
 ἐνεργεῖν αἰετιῶν ἀμαρτίας.* Ὁ δὲ τὰ θεῖα σοφῶς
 Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς βρῶσιν ἐπὶ παραδείσου τὴν
 θεῖαν εἶπεν ἐπίγνωσιν. Δίδωσι μὲν γὰρ ὁ θεὸς
 ἐξουσίαν τῷ Ἀδᾶμ πάντων τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ
 φυτῶν, πλὴν οὐ βρώσεως ἐνεκεν, ἀλλ' ἕνα πρὸς
 αὐτὸν ἐνεσῦθεν τὸν δημιουργὸν ἐπανάγηται. Ἀπὸ
 μεγέθους γὰρ καὶ καλλονῆς κτισμάτων, ὡς πού φησι
 Σολομῶν, ὁ δημιουργὸς αὐτὸν ἐπιγινώσκασθαι εἰώθη.
 Καὶ ὅρα πῶς ἐκλαμβάνει τὰ παραδείσου ὁ θεὸς
 οὗτος Ἰωάννης, καὶ τί φησιν ἐπ' αὐτοῖς, *Ἀπὸ παν-
 τῶν ξύλων τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρῶσιν φάγεις.*
 Ἐὰν πάντων, λέγων, τῶν κτισμάτων ἐπ' ἐμὲ τὸν
 ποιητὴν ἀναδιδάσθῃ, καὶ ἕνα καρπὸν ἐκ πάντων
 κάρπωσαι ἐμὲ τὴν ὄντως ζωὴν. Ἄλλ' ἐπὶ τούτοις
 ἀμφιβάλλειν οὐ δεόν. Εἰ μὴ γὰρ εἰπωμεν αἰσθη-
 τῆς ἄπεισθαι βρώσεως ἐν παραδείσῳ τὸν Ἀδᾶμ,
 οὐδὲν ἔστι τὸ κωλύον ἡμᾶς μὴ καὶ φθορῆς αὐτὸν
 εἶναι φύσεως ἡγεῖσθαι καὶ θνητῆς, εἶχε καὶ μᾶλλον
 ἀδύνατον ἀφθαρτον διαμένειν, ὡς ὁ διαλεφθεὶς Ἰωάν-

nos absurda consequerentur. Os enim illi tribue-
 remus, et manus, et pedes, et quæcunque id genus
 alia. Fieri enim nisi manus haberet, quomodo homi-
 nem finxisset? Nisi haberet os, quomodo in faciem
 ejus inspirasset? Nisi vero pedes, quomodo diceret
 Scriptura, in paradiso eum ad vesperam post me-
 ridium ambulasse? At res aliter se habet, aliter
 prorsus. Prævenit enim omnis sanctorum chorus,
 et ejusmodi dicta relegens docuit nos quomodo illa
 accipere oporteret, et non propria libidine abreptus
 in præcepti crepidine saltare, et a recta via aber-
 rantes longe ferri. Ita igitur et de planta illa, ligno
 videlicet scientiæ, te cogitare par est, etsi disso-
 nantiam in his interrepentem habeamus. Statim
 enim divinus Isidorus Pelusiota (81) ita de hoc
 dissertare reperitur: *Maledicit fco Christus ut pu-
 nire posse Judæis ostendat. Una vero cum hoc arca-
 nus connectitur sermo, qui ab antiquis sapientibus
 ad nos usque pervenit, hoc scilicet lignum (82) præ-
 varicationis fuisse, cujus etiam foliis transgressores
 ad se legendos usi fuerint, et misericorditer a Christo
 maledictum illi esse, ne fructum amplius ferret pec-
 cati causam.* Divinarum vero rerum consultissimus
 Joannes Damascenus, paradisi cibum divinam co-
 gnitionem fuisse dixit. Dedit enim Deus Adamo
 omnium plantarum quæ in paradiso erant potesta-
 tem, verumtamen non alimenti gratia, sed ut exinde
 ad Opificem ipsum reduceretur. A magnitudine
 enim et pulchritudine creaturarum, ut ait Salomon,
 earum opifex cognosci consuevit. Et vide quomodo
 accipit ea quæ in paradiso erant divinus iste Joan-
 nes et quid inquit super his: *De omni ligno quod
 est in paradiso vesceris.* Per omnes creaturas, di-
 cens, ad me Creatorem ascende, et unum ex om-
 nibus fructum cape me, qui vere sum vita. Sed de
 his ambigere te non oportet. Nisi enim dicamus sen-
 silem cibum in paradiso Adamum attigisse, nihil est
 quod nos arbitrari prohibeat eum nec corruptioni
 obnoxie neque mortalis fuisse nature. Siquidem
 magis impossibile corruptionis-exportem permanere,
 ut laudatus Joannes ait, cum qui sensilem cibum
 participet (83). Omnia tibi vitam fructificent, et mei
 participatum fac propriæ substantiæ constitutio-

gratiam conscripsit, ut tradit Eusebius lib. viii
 Προπαρασκ., cap. 10. Serapionis Anthropomor-
 phiæ dictum ridiculum habes apud Cassianum,
 collat. x, cap. 3, ubi eadem hæreseos origo ac ab
 Isidoro traditur. Egregie Cyrillus Alexandrinus, lib.
 ἀποστολῶν Anthropomorphitas, cap. 1: *Εἰ δὲ μορῶν
 ἦτοι μερῶν ἡ θεῖα Γραφή μέμνηται τὰ περὶ αὐτοῦ
 λαλοῦσα πρὸς ἡμᾶς, ἵστέον ὅτι ἐξ ὧν ἴσμεν τε, καὶ
 εἶναι περὶ ἡμᾶς πρὸς ἡμᾶς διαλέγεται. Οὐ γὰρ
 ἐτέρω, ἢ ἡμᾶς δύνασθαι νοεῖν τὰ περὶ Θεοῦ, κτλ.
 Si vero partium sive membrorum sacra Scriptura
 meminil de rebus divinis ad nos loquens, sciendum
 est ex iis quæ in intellectum nostrum cadunt, et ex
 quibus constare solemus, nobiscum loqui. Neque enim
 aliter fieri poterat, ut res divinas intelligeremus, etc.*
 Epicurei quidem, ut apud Ciceronem i De natura
 deor. videre est, deos humana forma esse docebant,
 et omnes alii, ut videtur, qui eos sub humana figura
 colebant.

(81) Lib. 1, epist. 51.

PATROL. GR. CLVIII.

(82) In hac eadem sententia est Theodoretus in-
 terrogatione xxviii in Genesim; Moses Bar-Cepha
 aliique ab ipso laudati scriptores ecclesiastici, et
 inter alios Pseudo-Chrysostomus Mabugensis.

(83) Non video quid repugnet, comedere, et esse
 immortalem. Dæmones comedunt, et patiuntur, et
 sunt immortales, secundum quosdam veteres theo-
 logos et philosophos. Augustinus etiam, ut jam in
 not. 36, 44, 48, observavimus, non dubitat quin
 homo immortalis comesturus fuisset. Hæc verò lib.
 iii De Genesim ad litteram, cap. 21, addit: *Quomodo
 autem homo immortalis factus sit, et accepit escam
 cum aliis animalibus herbam pabuli ferentem semen,
 et lignum fructiferum, et herbam viridem, difficile est
 dicere. Si enim peccato mortalis effectus est, utique
 ante peccatum non indigebat talibus cibis. Neque
 enim posset illud corpus sane corrumpi..... Sed
 non etiam hoc quisquam dicere audebit, ciborum in-
 digentiam, quibus reficiebantur, nisi mortalibus esse
 non posse.*

nem (84). Atque ita quidem hi. Divinissimus vero A Gregorius Nyssenus Ita ad verbum dissertat. *Lignum illud de quo vesci interdictum fuerat, neque ficum, ut quidem affirmant, neque aliam delicatam arborem fuisse persuasi sumus. Etsi autem de sensili cibo videatur hic loqui Dei contemplator Moses, Ast ego, inquit, sanctam Scripturam audio: non solum corporalem scio cibum, sed quoddam quoque aliud novi nutrimentum, cujus fructus solam animam pervadit. Comedite enim panem meum, Sapientia esurientibus præcipit, et bibite vinum quod miscui vobis. Et Dominus salutem Samaritanorum ostendens, ait: Cibum habeo edere, quem vos nescitis. Et alibi: Qui sitiit, ad me veniat, et bibit.*

ὄνρον δὲ κεκέραια ὑμῖν. Ἄλλὰ καὶ ὁ Κύριος τῆν ὄνρον δὲ κεκέραια ἦν ὑμεῖς οὐκ οἰδατε· καὶ ἀλλαχοῦ,

Plantationis igitur (85) arborum quæ erant in B Edem (delicias autem Edem significat) alium dignum fructum intelligere non convenit, nec dubitare hoc hominem fuisse nutritum, nec omnino transitorium et fluxum alimentum vitæ, quæ in paradiso agitabatur, cogitare (86). Ita igitur et divinissimus Anastasius intelligibilem fuisse vult cibum illum, non autem sensibilem et carnealem. Si enim hunc cibum divina eloquia significarunt, et carnaliter utique moriebantur qui hunc gustabant. Qui intelligibiliter igitur peccaverunt, animæ statim mortem accipiunt. Ita igitur etiam theologus Gregorius plantam illam, lignum videlicet scientiæ, contemplationem esse dixit, hoc est absolutiorem quamdam scientiam, ad quam minime tutum est ascendere iis qui avidiori sunt desiderio. Ne puta igitur hominem in paradiso sensili cibo saturari solitum, quando nullum eo opus habebat ibidem propter illam tranquillitatem perturbationibus omnibus vacuum, qua tunc gaudebat et fruebatur.

Si vero dicant quidam: Si sensilem cibum in pa-

(84) Ipse quidem non dubitō quin verba hæc, Ἀπὸ πάντων, λέγων, τῶν κτισμάτων ἐπ' ἐμὲ τὸν ποιητὴν ἀναδιδάσθητι, καὶ ἕνα καρπὸν ἐκ πάντων καρπώσας ἐμὲ τὴν ὄντως ζωὴν, habuerint statim connexa et insequentia illa, πάντα σοι καρποφορεῖτο, usque ad σύστασιν. Nam apte conjunguntur. Separata autem orationem confundunt, aliorumque verborum interposito miscere omnia deprehenduntur. Igitur, nisi librarii incuria intercessisset, legendum videbatur: *Per omnes creaturas, dicens, ad me creatorem ascende, et unum ex omnibus fructum cape me, qui vere sum vita. Omnia tibi vitam fructificent, et mei participatum fac propriæ substantiæ constitutionem.* Nos autem in contextu verba illa ita disjecta disjunctaque reliquimus, ne primitivi exemplaris ms. quidquam immutarem.

(85) Augustinus, lib. xii. *De civitate Dei*, cap. 21: *Nonnulli totum illum paradisum ubi primi homines parentes generis humani sanctæ Scripturæ veritate fuisse narrantur, ad intelligibilia referant, arboresque illas et ligna fructifera in virtutes vitæ moresque converterunt, tanquam visibilia et corporalia illa non fuerint, sed intelligibilia significandorum casu eo modo dicta vel scripta sint. Quasi propterea non potuerit esse paradisi corporalis, quia potest etiam spiritalis intelligi, etc.* Adi Natal. Alexandrum

νης φησὶ, τὸν αἰσθητῆς βρώσεως ἐν μετουσίᾳ γενόμενον. Πάντα σοι ζωὴν καρποφορεῖτω, καὶ τὴν ἐμὴν μέθεξιν ποιῶ τοῦ τῆς οὐκείας ὑπάρξεως σύστασιν. Καὶ οὗτοι μὲν οὕτως· ὁ δὲ θεότατος Γρηγόριος ὁ Νύσσης οὕτω κατὰ ῥῆμα διέξισιν· Ὅτι τὸ ἀπηγορευμένον ἐκείνο τῆ βρώσει ξύλον, οὕτε συκῆν, ὡς τινὲς φασιν, οὕτε τὸ ἀκροδύρον ἕτερον εἶναι πεπεισμεθα. Εἰ δὲ καὶ περὶ βρώσεως αἰσθητῆς ἐνταῦθα δοκεῖ λέγειν ὁ θεόπτης Μωσῆς· Ἄλλ' ἐγὼ, φησὶ, τῆς ἀγίας ἀκούω Γραφῆς. Οὐ μόνον σωματικῆν ἐπίσταμαι βρῶσιν, ἀλλὰ τινα καὶ ἐτέραν οἶδα τροφήν, ἧς ἡ ἀπόλαυσις ἐπὶ μόνην τὴν ψυχὴν διαβαίνει. Φάγετε γὰρ τὸν ἐμὸν ἄρτον, ἡ Σοφίᾳ τοῖς πεινώσι παρακαλεῖσθαι, καὶ πλῆσιν τῶν Σαμαρειτῶν ὀποφελῶν σωτηρίαν ἐλεγε· Βρῶσιν οὐκ οἰδατε· καὶ ἀλλαχοῦ,

Οὐκοῦν τῆς φυτείας τῶν ἐν Ἐδέμ, τροφή δὲ ἡ Ἐδέμ ἐρμηνεύεται, ἕξιόν τινα τὸν καρπὸν ἐνοῆσαι προσήκει, καὶ τρέφεσθαι διὰ τοῦτου μὴ ἀμφιβάλλειν τὸν ἄνθρωπον, καὶ μὴ πάντως τὴν παροδὴκην καὶ ἐκέρυτον ταύτην τροφήν ἐπὶ τῆς τοῦ παραδείσου διαγωγῆς ἐνοεῖν. Οὕτω μὲν καὶ ὁ θεότατος Ἀναστάσιος νοεῖν εἶναι βούλεται τὴν βρῶσιν ἐκαίην, οὐ μὴν αἰσθητὴν τε καὶ σαρκικὴν. Εἰ γὰρ τοιαύτην ἔστιμανε βρῶσιν τὰ θεῖα ῥητὰ, καὶ σαρκικῶς ἂν ἀπέθνησκον οἱ ταύτης ἀπογενομένοι. Νοεῖν οὖν ἡμαρτηκότες τὸν τῆς ψυχῆς αὐτίκα δέχονται θάνατον. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος τὸ ψυτὸν ἐκαίνο, τὸ ξύλον δηλονότι τῆς γνώσεως. Θεωρίαν ἐφησεν εἶναι, τοῦτ' ἐστὶ γνώσιν τελωτέραν τινα, ἧς ἐκβαίνειν οὐκ ἀσφαλὲς τοῖς γε λιχνοτέροις τὴν ἔρεσιν. Μὴ τοῖσιν ἐν παραδείσῳ τὸν ἄνθρωπον αἰσθητῆς ἐμφορεῖσθαι νόμιζε βρώσεως, ὅτι μηδὲν χρεῖαν εἶχε ταύτης ἐκεῖσε, διὰ γε τὴν αὐτῆς ἐπιχειρήματα προσούσαν ἀπάθειαν.

Εἰ δὲ καὶ λέγουσι τινες ὡς, Εἴγε βρῶσιν αἰσθητὴν

tom. I *Hist. Eccles.*, prim. ætat., dissert. II, artic. 1.

(86) Secus et recte, mea sententia, arbitratu magni Augustini lib. xii. *De civ. Dei*, cap. 20. De corpore enim post resurrectionem loquens, ait: *Non solum enim non erit tale quale nunc est in quaris optima valetudine, sed nec tale quidem quale fuit in primis hominibus ante peccatum. Qui licet morituri non essent, nisi peccassent, alimentis tamen ut homines utebantur, nondum spiritualia, sed adhuc animalia corpora terrena gestantes. Quæ licet senio non veterascerent, ut necessitate perducerentur ad mortem, qui status eis de ligno vitæ, quod in medio paradisi cum arbore vetita simul erat, mirabili Dei gratia præstabatur: tamen et alios sumebant cibos præter unam arborem, quæ fuerat interdicta.... Alebantur ergo aliis quæ sumebant, ne animalia corpora moléstie aliquid esuriendo et sitiendo sentirent. De ligno autem vitæ propterea gustabatur ne mors eis undecunque subreperet, vel senectute confecta decursis temporum spatiis interirent; tanquam cætera essent alimento, illud sacramento.* Consule etiam caput 23 e. usdem libri. Sed quamquam ipse Glycas superiora tantum non negat ex arboris vitæ esu fuisse immortalem, et inferius etiam concedit ex aliis paradisi plantis comesturum fuisse, tamen id vult eum modo quodam spiritali facturum fuisse.

ἐν παραδείσῳ ἐσθίειν ὁ Ἀδάμ οὐκ ἐμελλεν, τίνος ἕνεκεν ἐπέτρεπεν αὐτῷ ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων ἐσθίειν τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ φυτῶν; ἀνθυποφέρειν ἔχεις καὶ οὐ πρὸς αὐτοὺς, Ἐπερ οὐκ ἐμελλον ἐν παραδείσῳ συμπλέκεσθαι σαρκικῶς οἱ πρωτόπλαστοι, τίνος ἕνεκεν ἔλεγε πρὸς αὐτοὺς ὁ Θεός, *Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν*; ἐπιγνώθῃ οὖν. Εἰ γὰρ ἡσθιον ἐν παραδείσῳ κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, ὡς ἐκεῖνοι φασί, καὶ σαρκικῶς ἀλλήλους συνεπλέκοντο ἔν. Οὐκοῦν ἄφες αὐτοῦς. Οὐκ ἦν ἐν παραδείσῳ βρώσις αἰσθητὴ καὶ βευστή· καὶ μὴ θαύμαζε διὰ τοῦτο. Καθάπερ γὰρ τὸ, *Αὐξάνεσθε, καὶ τὸ, Ἰδοὺ δέδωκα ταῦτα πάντα ὑμῖν εἰς βρώσιν καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τῆς γῆς, ἔλεγε τὸ μὲν ἐν παραδείσῳ, μετὰ ταῦτα δὲ ἕμῳς ἔσχε τὸ ἔργον, μετὰ τὸ ἐκκληθῆναι δηλαδὴ τοῦ παραδείσου κατὰ τὸν Καισαρείας θεῖον Ἀκάκιον· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς βρώσεως ταύτης ἔνοσιθαί σε ἄξιον. Οὐ γὰρ ὡς ἐνδεεῖ τηνικῶτα ἔντι τῷ Ἀδάμ ἀπὸ πάντων ἐσθίειν, εἴς γε καὶ περὶ αἰσθητῆς τείως ἔνομοθέτει βρώσεως, ἀλλ' ὅπως εἰδέναι ἔχης, ἐπειδὴν ἐνδεῆς γένηται, τίνων τε χρὴ ἄπτεσθαι, καὶ τίνων οὐ χρὴ. Καὶ γὰρ εἰ μὴ θεία τις εἰδίδοτο συγχώρησις ἐπὶ τῆ γαμικῆ συναφείᾳ καὶ τῇ ἀπολαύσει τῶν ἐδηδομένων, οὐκ ἂν εἰς πληθὸς μετὰ ταῦτα τὸ γένος ἐλήλυθε τὸ ἀνθρώπινον. Ἄλλα κἀναυθὰ προσέχην ἄξιον. Εἰ γὰρ καὶ φαγαῖν ἀπὸ τοῦ ἀπηγορευμένου ἐκείνου φυτοῦ τοὺς πρωτοπλάστους ἢ ἅγία φησὶ Γραφή, μὴ θαύμαζε τοῦτο ἕνεκεν· εἴς γε καὶ φθάσας ὁ λόγος ἀριδιχότερον εἰδείξει τίς τε κατὰ φύσιν ὁ Ἀδάμ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ὅποιας εἰδέτο τηνικαῦτα βρώσεως. Εἰ γὰρ, ὡς οἱ πλείους ψήθησαν, αἰσθητῆς ἦφατο βρώσεως, καὶ πεινῶν ἐξ ἀνάγκης ἦν· εἰ δὲ τοῦτο, καὶ βευστῆς ὁμολογουμένως φύσεως ἦν ἐκεῖνος λοιπόν. Ἄλλ' οὕτε τοῦτο ἦν, οὕτε ἐκεῖνο. Πείνα γὰρ καὶ δίψα, κόπος, ὕπνος, καὶ ἰδρῶς, καθὰ δὴ καὶ προεῖρηται, μετὰ τὴν παράδοσιν εἰς ἀνθρώπινον βίον εἰσῆλθοσαν. Ἐπερ οὖν ἐν παραδείσῳ πείνα πρὸ τῆς ἁμαρτίας οὐκ ἦν, ὅτι μὴδὲ σῶμα τηνικαῦτα τῷ Ἀδάμ κενούμενον ἦν, τί ἄλλο λοιπόν ἐτύγχανε τὸ ἀναγκάζον ἐκεῖσε τὸν ἀνθρώπον αἰσθητῆς ἄπτεσθαι βρώσεως; Καλῶς οὖν ὁ λόγος ἔλεγε προλαβόν· ὅτι ἕτερα δι' ἑτέρων ἢ ἅγία διδάσκει Γραφή, καθὰ δὴ καὶ φθάσαντες εἴπομεν. Ὅθεν οἱ πάθει φυσικοῖς ὑποκεισθαι τὸν Ἀδάμ πρὸ τῆς παράδοσεως λέγοντες, ἀπὸ πάντων ἄτε δὴ τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ φυτῶν ἐσθίοντα κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, οὐδὲν τι περιστώσιν ἕτερον ἢ ὅτι ὑπαρτὸς ἦν ἀπ' ἀρχῆς ὁ Ἀδάμ. Εἰ δὲ τοιοῦτο ἦν, εὐδὴλον ὅτι καὶ φύσει θνητός ἦν· εἰ δὲ τοῦτο, τί χρὴ καὶ λέγειν; Αὐτοὶ καὶ ἑαυτῶν ἀκονῶσι τὴν μάχαιραν· οὐδὲ γὰρ ἀγνοοῦσι ὅποια τὰ ἐπιτίμια ταῖς οὕτω φρονοῦσι περὶ τοῦ Ἀδάμ ἢ ἀναγεγραμμένη ἅγια σύνοδος διδωσιν. Οὐκοῦν ἀμφιδάλλειν ἐπὶ πλέον οὐκ εὐλογον. Εἰ γὰρ αἰσθητὴν ἐν παραδείσῳ βρώσιν ἡσθιε καὶ πρὸ τῆς*

A radiso Adamus manducaturus non erat, qua de causa permisit ei Deus ex omnibus paradisi plantis comedere? e regione et tu illos interrogare potes: Si protoplasti in paradiso carnaliter commisceri non debuerant, qua de causa dixit illis Deus: *Crescite et multiplicamini et implete terram?* Intellige igitur. Si enim comedebant in paradiso juxta Domini dictum, ut illi aiunt, carnaliter quoque invicem conjungebantur profecto (87). Missos igitur illos facito. Non erat in paradiso cibus sensilis et fluxus; neque mirare propterea. Sicut enim, *Crescite et multiplicamini*, etiam illud: *Eccce dedi haec omnia vobis in cibum, et cunctis bestis terrae*, dictum est quidem in paradiso, postea vero actio ipsa consecuta est, postquam scilicet e paradiso expulsus fuisset. Secundum igitur divinum Acaetium Caesariensem (88), ita de hoc cibo sentire te dignum est. Non enim Adamo, tanquam ex omnibus vesci tunc opus haberet, de sensili alimento aliquid interea praescriptum fuit; sed, ut intelligere potes, postquam ejus indigus evasisset, quaeque attingere oporteret, et quae non. Nisi enim divina quaedam permissio super conjugali coitu et rerum esulentiarum usu concessa fuisset, haud profecto deinde humanum genus multiplicari potuisset. Sed et hic advertere par est. Si enim etiam comedissee de vestita illa planta protoplastos sancta Scriptura ait, ne mirare propterea. Siquidem praecedens sermo manifestissime ostendit qualis natura Adamus a principio fuerit, et qualis cibi tunc indiguerit. Si enim, ut plerique existimant, sensilem attigit cibum, necessario etiam esurivit. Si autem hoc, et ut fluxus sine controversia naturae ille fuerit reliquum est. Sed neque hoc erat, neque illud. Fames enim et sitis, labor, somnus et sudor, sicuti jam dictum est, post praevagationem in humanam vitam irrepsere. Si igitur in paradiso fames ante peccatum non erat, quia neque corpus quod evacuetur Adamo tunc erat, quid aliudnam reliquum fuit quod ibi hominem sensile alimentum attingere cogeret? Dene igitur praecedens oratio dicebat, aliis per alia sanctam nos Scripturam instruere, sicuti jam advertentes ediximus. Unde ii qui dicunt, Adamum ante praevagationem naturalibus perturbationibus obnoxium fuisse, cum secundum Domini vocem ex omnibus paradisi plantis vesceretur, nihil aliud statuunt quam principio Adamum corruptioni obnoxium fuisse. Si vero ita res se habebat, patet etiam eum natura mortalem fuisse. Sed quid hoc dicere opus est? Vibrant contra se ipsi gladium. Neque enim ignorant qualia ita de Adamo sentientibus praemia sancta jam descripta synodus tribuat. Amplius igitur dubitare est absurdum. Si enim ante praevagationem Adamus sensilem in paradiso cibum comedebat, necessarium omnino est eos etiam,

(87) Vide quae adnotavimus inferius ad epist. 6.

(88) Acaetius Caesariensis, Eusebii discipulus, et ejus in episcopatu successor, quam religione variis

et inconsans, tam ingenio et scriptis voluminibus clarus, anno 340 floruit, et circa 366 naturae concessit.

qui a mortuis illa die (89) resurrecturi sunt, hujusmodi cibo saturandos esse: cum tamen potius resurrectio, ut sæpius diximus, nihil aliud sit quam eorum qui ceciderunt in integrum restitutio. Si autem hoc est, eos et corruptioni obnoxie mortalisque naturæ futuros esse quis dixerit? Fieri enim non potest ut corruptionis expers, ut jam dictum est, ille permaneat, qui sensibile alimentum participat.

Si vero hinc theologicum etiam illud dictum quidam adducunt, quod ita ad verbum habet: *Si igitur mansissemus quod eramus, et mandatum custodissemus, quod non eramus utique fuisset, immortalitate donati et Deo proximiores: ne turberis propterea, neque tu etiam multitudinis sermonibus abripiare. Aliunde siquidem theologici hujus dicti sententiam comprehendere potes. Si enim ambiguitatem quamdam theologicum hoc dictum præ se ferre videtur, nos interea, licet indocti, hoc tale quale est non recipimus, utpote quod omnibus fere divini Spiritus sacerdotibus adversatur. Ferendum enim non est, o sacrum caput, ut laudati sancti Patres hæc uno theologico dicto obruantur, et pro nihilo repententur, hæc etiam Theologo alibi dicente, corpus illud, Adami videlicet, ita perturbationis expers fuisse, ita nullius indigum, ut nullo tunc munimento, nulla veste opus haberet. Hoc autem, cujusque scilicet indigentiae privationem, ille etiam linguam aureus beatitudinis excessum appellabat; a quo amplius omnimodis etiam significatur, corpus illud corruptionis expers fuisse, quemadmodum nullius indigum et immortale. Si enim et ejusmodi quædam magnus Gregorius dixisse comperitur, ex quibus mortalitatis speciem protoplasto inducere videatur, tamen progrediens se ipse interpretatur ita ad verbum disserens: *Quoniam diaboli invidia mors in mundum ingressa est, et per fraudem hominem perdidit, propterea Deus, cum homo factus esset, nostra passione passus est.* Si igitur, vir sanctissime, invidia diaboli mors in mundum ingressa est, elucet omnino ante invidiam illam, et antequam per fraudem homo seduceretur, divinarum manuum opificium omnis corruptionis expers in immortalitate vixisse. Hac enim de causa nullius operimenti indigebat; principio siquidem, ut sæpius diximus, immortalitatis exsors non erat. Si vero hæc ita se habent, reliquum est ut illi dicant, quidam ante transgressionem fuerimus, et quidam deinceps futuri fuisset, si custodissemus mandatum. Nos enim (si quidem disputatio hæc manifestissime demonstravit) corpus illud conjunctum corruptionis expers et immortale vere fuisse, cum nullius indigeret, intelligere omnino non possumus quid amplius quam corruptionis expers futurum esset. Quid enim corruptionis experte, magis corruptionis expers quis dixerit? Et immortalis immortalius nihil prorsus:*

Α παραβάσεως ὁ Ἀδὰμ, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τοὺς ἐκ νεκρῶν ἐγερθησομένους ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τοιαύτης ἐμφορεῖσθαι βρώσεως· εἶγε καὶ μᾶλλον ἢ ἀνάστασις, ὡς πολλάκις εἰρήκαμεν, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἄλλ' ἢ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστασις. Εἰ δὲ τοῦτο, καὶ φθαρτῆς ἀν' αὐτοὺς εἰποι τις εἶναι φύσεως καὶ θνητῆς· ἀδύνατον γὰρ ἀφθαρτον διαμένειν, ὡς ἤδη προείρηται, τὸν αἰσθητῆς βρώσεως ἐν μετουσίᾳ γινόμενον.

Εἰ δὲ καὶ τὸ θεολογικὸν ἐκεῖνο βῆτον ἐντεῦθεν παράγουσι τινες τὸ κατὰ λέξιν οὕτω διαλαμβόνον· *Εἰ μὲν οὖν ἐμείναμεν ὅπερ ἤμεν, καὶ τὴν ἐντολὴν ἐφυλάξαμεν, ἐγενόμεθα ἀν' ὅπερ οὐκ ἤμεν, ἀθάνατισθέντες καὶ τῷ Θεῷ κλησίδωσαντες*· μὴ θορυβεῖ διὰ τοῦτο, μηδὲ συναρπάξου τοῖς λόγοις καὶ σὺ τῶν πολλῶν· εἶγε καὶ μᾶλλον ἀλλαχόθεν ἔχεις τὴν τοῦ θεολογικοῦ τοῦδε βῆτου καταλαβέσθαι διανοίαν. Εἰ γὰρ καὶ δοκεῖ παρ' ἐαυτῷ φέρειν ἀμφιβολίαν τινὰ τὸ τοιοῦτον βῆτον, ἀλλ' ἤσπεις· τίως, εἰ καὶ ἀμαθεῖς ἐσμεν, οὐ καταδεξόμεθα τοσοῦτον αὐτὸ ὥστε καὶ πᾶσι σχεδὸν ἐναντιοῦσθαι τοῖς ὑποφῆταις τοῦ Πνεύματος. Ἀνένδεκτον γὰρ, ὡς ἱερὰ κεφαλὴ, ἀναγεγραμμένους ἀγίους Πατέρας τῷ ἐνὶ τούτῳ θεολογικῶν βῆτων τέλει ἀποκρυβῆναι καὶ ὡς οὐδὲν αὐτοὺς λογισθῆναι, καὶ ταῦτα τοῦ θεολόγου λέγοντος ἀλλαγῆ, ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ἐκεῖνο τοσοῦτον ἦν ἀπαθὲς, τοσοῦτον ἦν ἀνευδὲς, ὡς μηδέποτε χρῆσθαι οἴου δὴ τινος ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος. Τοῦτο μέντοι, τὸ ἀνευδὲς δηλαδὴ καὶ ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς ὑπερβολὴν ἐκάλει μακαριότητος. Ἐφ' οὗ καὶ μᾶλλον ὑποσημαίνεται παντάπασιν εἶναι τὸ σῶμα ἐκεῖνο καὶ ἀφθαρτον ὡς ἀνευδὲς καὶ ἀθάνατον. Εἰ γὰρ καὶ τοιαῦτά τινά λεγόντων ὁ μέγας εὐρηται Γρηγόριος ἀφ' ὧν εἰσφέρειν ἔοικε τῷ πρωτοπλάστῳ καὶ θνητότητος ἐμφασιν, ἀλλὰ περικρατιῶν αὐτὸς ἑαυτὸν ἐφερμηγεύει διεξίδων οὕτως κατὰ λέξιν· *Ἐπειδὴ φθόνῳ τοῦ διαβόλου θάνυτος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθες, καὶ ὑφείλεις διὰ τῆς ἀπάτης τὸν ἄνθρωπον· διὰ τοῦτο τῷ ἡμετέρῳ πάθει πάσχει Θεὸς γινόμενος ἄνθρωπος.* Εἴπερ οὖν, ὁσιώτατε, φθόνῳ τοῦ διαβόλου θάνατος· εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθες, φαίνεται πάντως ὅτι πρὸ τοῦ φθόνου ἐκεῖνου καὶ πρὸ τοῦ κλαπήναι δι' ἀπίτης τὸν ἄνθρωπον, ἐν ἀφθαρσίᾳ καὶ ἀθανασίᾳ διήγε τῶν θεῶν χειρῶν τὸ πλάστούργημα. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ οἴου δὴ τινος ἐπικαλύμματος οὐκ ἦν ἐνδεδῆ, ἅτε δὴ τῆς κατ' ἀρχὰς ἀθανασίας· οὐκ ἀμοιροῦν, ὡς πολλάκις εἰρήκαμεν. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, λεγέτωσαν ἐκεῖνοι λοιπὸν τί ἄρα πρὸ τῆς παραβάσεως ἤμεν ἡμεῖς, καὶ τί γενέσθαι μετὰ ταῦτα ἐμελλόμεν, εἶγε τὴν ἐντολὴν ἐφυλάξαμεν; Ἡμεῖς γάρ, εἶγε καὶ μᾶλλον ὁ λόγος ἀριδιχότερον ἔδειξεν, ὅτι τὸ σῶμα ἐκεῖνο καὶ ἀφθαρτον ἦν ἀληθῶς καὶ ἀθάνατον, ὡς ἀνευδὲς ὄν, συνιδεῖν ὅλως οὐκ ἔχομεν, εἶγε καὶ γενέσθαι τι πλεονεμελλεν ἐπὶ γε τῇ ἀφθαρσίᾳ. Τοῦ γὰρ ἀφθάρτου τί ἀν' ἀφθαρτότερον εἰποι τις εἶναι; Καὶ τοῦ ἀθανάτου

(89) Haud est consecrarium. Nam falsum est, homines qui surrecturi sunt, non excellentioris

conditionis futuros quam primus homo fuerit, ut ex Augustino sub num. 48 supra adnotavimus.

ἀθανατώτερον; πάντως οὐδέν· ὅτι μηδὲ τοῦ θνητοῦ θνητότερον εὐροι τις ἄν· ἔνθεν τοι καὶ τὸ ῥητὸν ἐκεῖνο τὸ λέγον, Ἐγενόμεθα ἄν ὅπερ οὐκ ἤμεν, εἶπε τὴν ἐντολὴν ἐφυλάξαμεν, καθ' ἑτερόν τινα λόγον ἐκλαδέσθαι προήγημα τῆς Γραφικῆς ἀκολουθίας, οὐ μὲν οὖν οὐ πόρρω που πίπτοντα, καθὰ δοκεῖ τοῖς ἀμαθέσι τῶς ἡμῖν. Εἰ δὲ καὶ δοκοῦσι τινες εἶναι τι τοῦ ἀθανάτου ἀθανατώτερον, δεξόμεθα καὶ τοῦτο πάσης ἀντιλογίας ἐκτός· καὶ γὰρ ὅσον ἐγγίζει τις τῷ Θεῷ, τοσοῦτον ἀπαθανατίζεται καὶ θεοειδέστερος γίνεται σώματι τε καὶ πνεύματι. Δίκαιον οὖν ἔστι καὶ τὸ τὰ θεολογικὰ ῥητὰ καλοθελῶς ὑποδέξασθαι, καὶ τὰ τῶν λογικῶν διδασκάλων διὰ τιμῆς ἔχειν, οὐ μὴν ἀποστρέφασθαι· τὸ γὰρ πρὸς ἄλληλα τὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ῥητὰ καλοθελῶς συμμιθάζειν ἐπαινετόν ἐστι καὶ μακάριον καὶ τὸ ὅπως θεάρεστον. Πρόσεχε οὖν. Εἰ μὲν οὖν ἐμείναμεν ὅπερ ἤμεν, καὶ τὴν ἐντολὴν ἐφυλάξαμεν, ἐγενόμεθα ὅπερ οὐκ ἤμεν, τοῦτ' ἐστίν, ἀτρεπτοὶ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν προαίρεσιν· ἀλλὰ μὴ τὸν λόγον εὐθέως ἀπωστραφῆς· εἶπε καὶ οἱ θεοῖτατοι ἄγγελοι κατὰ προαίρεσιν ἄλλο τι πρότερον ὄντες, ὕστερον ὅπερ οὐκ ἦσαν ἐγένοντο. Δυσκίνητοι μὲν γὰρ ἦσαν, ἀλλ' οὐκ ἀκίνητοι πρὸς τὸ κακὸν ἀπ' ἀρχῆς. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῖς ἐκπεσοῦσιν ἀγγέλοις οὐδαμοῦ συναπήχθησαν, ἅτε τῆς κακοβουλίας ἐκείνης εὐραθέστερες ἀνώτεροι, διὰ τοῦτο γεγονάσι καὶ ἀκίνητοι πρὸς τὸ κακὸν οὐ φύσει ἀλλὰ χάριτι, καθὰ δὴ καὶ τῷ Δαμασκηνῷ Ἰωάννῃ περὶ τούτου δοκεῖ.

Οὕτω μὲν οὖν, ὁσιώτατε, καὶ περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου ἐνοεῖσθαι σε χρὴ. Καὶ γὰρ ἐξουσίαν εἶχε μένειν καὶ προκόπτειν ἐν τῷ ἀγαθῷ, καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον αὐθι; ἀπὸ τοῦ καλοῦ μετατρέπεσθαι. Εἶπερ οὖν ἀνώτερος εὐρέθη κάκεινος τῆς τοῦ ὄψεως συμβουλῆς, εἶπερ ἐφύλαξε τὴν δοθείσαν αὐτῷ ἐντολὴν, ἐγένετο ἀπαθανατισθεὶς ὅπερ οὐκ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, τοῦτ' ἐστίν ἀτρεπτός, οὐ κατὰ φύσιν μόνον, ἀλλὰ δὴ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν προαίρεσιν. Ἀντιλέγειν δὲ ἐπὶ τούτοις οὐκ εὐλογον. Εἰ γὰρ καὶ ἐν τῇ φύσει τὸ ἀμρτάνειν οὐκ εἶχε κατ' ἀρχὰς ὁ ἀνθρώπος, ἅτε δὴ παρὰ Θεοῦ δημιουργηθεὶς ἀφθαρτος καὶ ἀθάνατος, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ προαίρεσει, καθὰ δὴ καὶ προείπομεν, ἐξουσίαν εἶχε μένειν ἐν τῷ ἀγαθῷ, καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον αὐθις ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ μετατρέπεσθαι. Εἶπερ οὖν ἐφύλαξε τὴν δοθείσαν αὐτῷ ἐντολὴν, ἐγένετο ἄν ὅπερ οὐκ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἔχων, ὡς εἰρηται, καὶ κατὰ προαίρεσιν τὸ τε ἀτρεπτόν ὁμοῦ καὶ ἀναμάρτητον· ὁποῖο; ἐστὶναι κάκεινος ὁ κατὰ φύσιν τοῦ παντὸς συντέλειαν ἐγαρήσθεμος ἀνθρώπος. Ἀρκεῖ τοσαῦτα· τοῖς γὰρ ἐχέφροσι κατὰ δὲ καὶ εἰς λόγος ἀρκεῖ πρὸς γε τὴν τοῦ κρείττονος εὐρεσιν.

A quia neque mortali mortalius quidquam invenire est; et exinde dictum illud ita habens: *Fuissemus utique, quod non eramus, si mandatum custodissemus*, secundum aliam rationem, quæ ex Scriptura consequatur, nec procul cadat, ut indoctis, quemadmodum nos, videtur, accipere adducti sumus. Si autem concedunt nonnulli esse aliquid immortalis immortalis, hoc etiam sine ulla contradictione recipimus. Et enim quantum Deo quis appropinquet, tantum ad immortalitatem assurgit, et Deo persimilis corpore et spiritu evadit. Par est igitur et theologica dicta benigne accipere, et dicta reliquorum magistorum honore prosequi, non autem aversari. Dicta enim sanctorum Patrum invicem collata benigne probare et laudabile est, et beatum et Deo gratum omnino. Attende igitur. Si perseverassemus quod eramus, et præceptum custodissemus, quod non eramus fuisset, hoc est, immutabiles et semper ejusdem propositi. Nec sermonem hunc statim aversare. Si enim divinissimi angeli cum secundum propositum aliquid aliud prius essent, novissime, quod non erant, evaserunt: difficulter enim mobiles erant, sed non immobiles ad malum a principio; sed quoniam cum cadentibus angelis nullo pacto devoluti sunt, utpote qui mali illorum consilii superiores contemptoresque reperti, propterea etiam immobiles ad malum evaserunt non natura, sed gratia, quemadmodum Damascenus etiam Joannes de hoc opinatur.

Ita igitur, vir sanctissime, etiam de primo homine cogitare te oportet. Etenim (90) manendi et proficiendi in bono potestatem habebat et ad pejus iterum a bono se convertendi. Si igitur et ille serpentis consilii contemptor repertus esset, si datum sibi præceptum custodisset, ad immortalitatem surrexisset, et evasisset quod a principio non erat, hoc est immutabilis non secundum naturam tantum, sed etiam secundum ipsam voluntatem. Hisce autem contradicere, non est rationi consentaneum. Si enim peccare homo a principio in natura non habuit, a Deo siquidem corruptionis expertus immortalisque creatus est, in ipsa voluntate, ut diximus, perseverandi in bono potestatem habebat, et in deterius iterum ab honesto se convertendi. Si igitur datum sibi mandatum custodisset, quod a principio non erat, utique fuisset, habens, ut dictum est, etiam secundum voluntatem et immutabilitatem et impeccabilitatem; qualis erit ille homo, qui in universitatis consummatione resurrectorus est. Et hæc quidem sufficiant. Prudentibus enim, quemadmodum tu es, et unum verbum, ut quod melius est inveniri possit, sufficit.

(90) Cyrillus Alexandrinus lib. Contra Anthropomorph., cap. 2, arbitrii libertatem homini præclater asserit.

EPISTOLA III.

A

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ.

Ad eundem. — De gloria, et claritate, qua a principio Adamus cornuavit.

Si vero, et hoc discere expetis, vir sanctissime, qua gloria scilicet et claritate primus homo per prævaricationem exciderit, vox te Dominica docebit, verbis, quæ proferimus, ita dicens: « Tunc fulgebunt iusti sicut sol. » Hinc enim, si animum intendimus, quod quaeritur, reperiemus, et eo magis, quo sæpius aliis per alia (92), sancta Scriptura nos instruit. Etenim cum ea, quæ spectatur, gratia, non sit nisi regressus (93) ad illam primam propter quam, ut Nyssenus Gregorius ait, iusti tunc æque ac sol ipse fulgebunt, manifestum omnino est et humanam ab initio naturam nihil fuisse a solis splendore diversam. Nam resurrectionis nihil est aliud (94) quam eorum qui ceciderunt in integrum restitutio (95); ob hoc enim ipsum et eadem ætate omnes, eademque specie ac figura, juxta primi illius hominis habitum resurrecturi sunt, ut in *Quæstionibus ad Antiochum* magnus Athanasius (96) affirmat. Hæc autem ita se habere, et tanto fulgore Adamum (97) illum emicuisse a principio, quantum vox Dominica sanctis illa die fore pronuntiat, ipse Dominus noster Jesus Christus in monte Thabore (98) transfiguratus multo manifestius ostendit; quemadmodum et hymnographi illi, et divini melodi, magnus videlicet Cosmas (99), et Damascenus Joannes (1), docebunt te sapienter. Dicunt enim: « Cum Adamo additum a peccato (2) nigrorem expulisses, divina tua luce, Servator, refulsisti, et archetypam illam imaginis illius primi (scilicet, Adami)

* Matth. xiii, 45.

(91) Lambecius, cod. CLIX, habet καὶ περὶ τοῦ, etc.

(92) Superiori epistola, col. 703.

(93) Epistola antecedenti.

(94) Epistola superiori, col. 711.

(95) Hac ratione inducti quidam, et Pauli verbis ex alia parte in angustias coacti, putaverunt prius quidem hominem fuisse corpore animali instructum, sed cum in paradiso constitutus est, eum fuisse mutatum, sicut nos quoque in resurrectione mutabimur. Augustinus, lib. vi *De Genes. ad lit.*, cap. 20. Consule superius col. 683, not. 48.

(96) Vide superius col. 689, not. 57.

(97) Lud. Thomassinus tom. II *Theolog. Dogmat.* lib. 1, cap. 20 § 2: « Beatam vitam oliu egit homo, sed protoplastus, tantum, non omnis: beatam vitam egere animæ primorum parentum, non omnino tamen corpore nudæ, sed immortalis et quodammodo spiritali corpore succinctæ; ut homo tum fere totus esset anima, et mens, quia et corpus in naturam animæ trahebatur. »

(98) Ubi transfiguratus fuerit Jesus incertum omnino, quemadmodum et qua die, de quo Glycas noster in parte *Annal.* Cæterum montem illum fuisse Thaborem antiqua est opinio, ut intelligitur ex Hieronymo in *Epitaphio Paulæ.* Consulendus Casaubonus *Exercit.* xv in *Baron.*, § XV. Itinerarium tamen Burdigalense Christi transfigu-

τῷ αὐτῷ. — (91) Περὶ τοῦ ὁποῖος ἦν ἀπ' ἀρχῆς ὁ Ἀδάμ κατὰ τὴν δόξαν ὁμοῦ καὶ λαμπρότητα.

Ei de et tunc maiein ἐπιζητεῖς, δαιώτατε ἄνθρωπος, ὁποῖος ἐξέπεσε διὰ τὴν παράβασιν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος δόξης τε καὶ λαμπρότητος, ἡ Δεσποτικὴ σε διδάξει φωνὴ κατὰ λέξιν οὕτω λέγουσα: « Τότε λάμψουσι οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος. » ἐντεῦθεν γὰρ, εἴγε προσέχομεν, τὸ ζητούμενον εὐρήσομεν· εἴγε καὶ μᾶλλον ἢ ἅγια Γραφὴ δι' ἐτέρων ἕτερα διδάσκει πολλάκις ἡμᾶς. Ἐπειδὴ καὶ γὰρ ἡ ἐλπίζομένη χάρις ἐπάνοδος ἐστὶ πρὸς τὴν πρῶτην ἐκείνην ζωὴν, ὡς ὁ Νύσσης φησὶ Γρηγόριος λέγων τάδε· Οἱ δίκαιοι λάμψονται τότε κατὰ τὸν ἥλιον· εὐθελον πάντως εἶτε καὶ ἡ ἀνθρωπίνη κατ' ἀρχῆς οὐσία κατ' οὐδὲν διενηνοχε τῆς τοῦ ἡλίου λαμπρότητος. Ἡ γὰρ ἀνάστασις οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἄλλ' ἢ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωχόντων ἀποκατάστασις. Διὰ γὰρ τοῦτο κατ' ἡλικίαν μίξ, καὶ εἶδει ἐνὶ, καὶ σχήματι τῷ αὐτῷ κατὰ τὸν πρῶτον ἐκείνον ἄνθρωπον ἐγερθῆσονται ἅπαντες, ὡς ἐν τοῖς πρὸς Ἀντιόχον ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος. « Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ οὐ τοσαύτη λαμπρότης τῷ Ἀδᾶμ ἐκείνῳ προσῆν ἀπ' ἀρχῆς, ὅσην ἡ Δεσποτικὴ φωνὴ τοῖς ἁγίοις ἑσσεσθαι λέγει κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς· Χριστὸς ἐπὶ τοῦ βρους Θαβὼρ μεταμορφούμενος ἀριθλοτέρων ἰδεῖζε, καὶ πῶς, οἱ ὕμνογράφοι καὶ θεοὶ μελωδοί, ὁ τε μέγας δηλαδὴ Κοσμάς, καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης, σοφῶς σε διδάξουσι. Λέγουσι γὰρ οἱ ἅγιοι ἐν τῷ Ἀδᾶμ ὅπερ τῆς ἁμαρτίας ἀμαύρωσιν ἰδίωτας, τῷ θεϊκῷ φωτὶ σου, Σῶτερ, ἐκλαμπρύνας· καὶ οὐ τὸ ἀρχέτυπον κάλλος ἐκείνο τῆς εἰκόνης τοῦ πρῶτου, δηλονότι Ἀδᾶμ,

rationem in monte Olivarum factam fuisse docet.

(99) Cosmas Jerosolymitanus, Majumæ episcopus, Joannis Damasceni præceptor, qui scripsit hymnos 13 in præcipuas anni festivitates, et metricam enarrationem psalmsorum omnium, et Ἀσματικοὺς κανόνας, claruit anno 750. Vide Guil. Caveum, Lambecium, aliosque.

(1) Joannes quoque Damascenus carmina scripsit.

(2) Melius id omne de anima, et verius quam de corpore intelligitur, quod etiam Cyrillus Alexandrinus lib. *advers. Anthropomorphitas*, cap. 10, arbitrat: « Ἠφάνισεν, inquit, τῆς θεοσεβοῦς εἰκόνης τὸ κάλλος ἢ ἁμαρτία, καὶ ῥύπου μεστὴν τὸ λαμπρὸν τῆς ἀνθρωπότητος πρόσωπον ἀπέφηνεν ὁ Σατανᾶς. Ἄλλ' ὁ ἀνακαινιστὴς ἐπέφανεν, ὁ ἀναμορφῶν εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς εὐδοκίμημένον, καὶ πάλιν ἡμᾶς εἰς τὴν αὐτοῦ μεταλλάττων εἰκόνα, ὥστε τῆς θείας φύσεως αὐτοῦ ἐμπρέπειν τοὺς χαρακτήρας ἡμῶν δι' ἁγιασμοῦ καὶ δικαιοσύνης, καὶ τῆς κατ' ἀρετὴν εὐζωίας. † Labefactavit divinæ imaginis pulchritudinem; peccatum, sordibusque opplevit splendidam humanitatis faciem Satanas. Cæterum instaurator exortus est, qui id quod depravatam erat pristinae formæ restituit, nosque denuo in suam imaginem transformavit, ut divinæ ipsius naturæ characteres nobis conveniant per sanctificationem, et justitiam, vitamque ad virtutis normam bene compositam. »

* Joanne Lamio interpret.

ὑπερ ἐξέπεσε δι' αὐτὴν παράβασις, ἐπειδὴ τοῖς πολλοῖς ἀγνοούμενον ἦν, ἐν σεαυτῷ παραδόξως ὑπέδειξας. Ἐπὶ τοῦτο γὰρ καὶ τὴν ἀφατον ἠλλοιώθη τῆς μορφῆς ἀλλοίωσιν, γνωρίσαι θέλων ἐντεῦθεν ὅποιας ἤξιωτο χάριτος πρὸς τῆς ἀμαρτίας ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅτι ταύτην αὐτῷ πάλιν μετέδωκας διὰ τῆς καθ' ὑπόστασιν ἐνώσεως. Ἐἰ γὰρ καὶ διάδηλον αὐτίκα γενέσθαι τοῦτο οὐκ ἔφθασεν, οὐδὲ ἤθελε σκάνδαλον ἐξαυτῆς ἐνείναι τῷ Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἐπὶ θροῦς Θαβὼρ, ὡς ἦδη προεῖρηται, θεωρηθηθεῖσα ἡ φύσις ἡμῶν ἐγνώσθη διὰ τῆς θείων ἀκτίων προχύσεως. Πρὸς αὐτὸν οὖν. Ἐἰ γὰρ ἀστράψας ἐπὶ τοῦ θροῦς ὡς ὁ ἥλιος ὁ Σωτὴρ εἰδείξει προφανῶς ὅποιον ἄρα καὶ τῷ Ἀδὰμ ἐκείνῳ προσεσθῆν ἀπ' ἀρχῆς φῶς, θαυμάζειν οὐκ εἰλογον εἶγε λάμπουσιν οἱ δίκαιοι τότε ὡς ὁ ἥλιος. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἐπιζομένη χάρις ἐπάνοδος ἔστιν, ὡς προεῖρηται, πρὸς γε τὴν πρώτην ἐκείνην ζωὴν, ἀκλόουθον ἂν εἴη καὶ τοὺς ἀναστησόμενους τοὺς ὁ καίους μὴ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸ εἶδος μόνον παραπλησίους ἐγερθῆναι πρώτῳ Ἀδὰμ, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν λαμπρότητα.

Ἵτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι τοσαύτην λαμπρότητα τὸ τοῦ Ἀδὰμ ἀπ' ἀρχῆς ἐφαίδρυνετο πρόσωπον, ὁ Σιναϊτικὸς θεὸς Ἀναστάσιος ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ συγγραφείῃ βίβλῳ, ἣ τὸ ὄνομα Ὀδηγός, ἀρδιηρότερον εἰδείξει διεξιῶν ἐκείσε κατὰ ῥῆμα καὶ τάδε. « Ποιῆσαι ἐν ἀρχῇ τὸν Ἀδὰμ ὁ Θεὸς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτοῦ, ἐνέθηκον εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, διὰ τοῦ ἐμφυσήματος, ἀκτίνα τοῦ παναγίου Πνεύματος, καὶ χάριν, καὶ Ἐλλαμψίν ἡμαύρωσε δὲ τέλειον αὐτὸν ἡ παράβασις τῆς δοθείσης αὐτῷ θείας ἐντολῆς, ἐφ' ᾧ καὶ τῷ προσώπῳ αὐτοῦ Σιθ ἐνέθηκε ταύτην ὑστερον ὁ Θεός· γνωρίσαι θέλων ἐκ τούτου καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα, τὴν δοθείσαν τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ δι' αὐτοῦ ἐμφυσήματος Ἐλλαμψίν. Καὶ

(3) Id recte affirmat Glycas, nec in Hesycharum dogma prolabitur; illi enim perperam arbitrabantur, coelestem illum fulgorem, quo Christus transfiguratus consurgere visus est, increatum fuisse aliquid ex divina natura profluens. Horum partes propugnarunt in primis Gregorius Palamas, Isidorus patriarcha, Philotheus metropolita Heracleensis, et postea patriarcha Constantinopolitanus, et Josephus Bryennius. Cæterum hunc errorem doctis voluminibus elucubratis impugnarunt Nicephorus Gregoras, Joannes Cyparissiotus, Demetrius Cydonius, Mænuel Calecas, et ipse Joannes Cantacuzenus, cujus adversus Palamam (a) opus ms. in bibliotheca Laurentiana Florentiæ asservatur, quod olim publici juris facere, si Deus annuit, in animo habemus. Glycas vero radios qui ex Christi corpore emicabant, divinos appellare videtur, quod mirabiliter fulgerent, et ex divino Christi corpore procederent. Divinum est quidquid excellit, vel ad Deum quomodocumque pertinet. Hæresis Palamitarum xiv sæculo Græcam Ecclesiam infestam habuit.

(4) Consulæ superius not. 48.

(5) Cyrillus quoque Alexandrinus lib. *Adversus Anthropomorphiā*, opinatur illam Dei aspirationem,

(a) Imo pro Palama adversus Barlaamum et Acindynum. In hujus opusculi analysi falsus est Baudinius, quod Lamiu fucum fecit. Vide tomum CLIV, col. 693, ubi de hoc fustus egimus. Edit.

pulchritudinem quæ excidit ille per transgressionem, quoniam plerisque omnibus ignota erat, in seipso mirabiliter demonstrasti. Propterea enim et ineffabili tuæ formæ mutatione immutatus es, cum velles ea ratione patefacere quali fuisset homo ante peccatum gratia dignatus, eandemque te illi iterum per geminæ naturæ cohæsionem restituisse. Si enim et hoc statim manifestum esse non potuit, noluit enim continuo Israeli offensionem injicere, sed supra montem Thaborem, ut jam dictum est: nostram naturam tamen divinam jam evasisse deprehensum est, quod undique divinos (3) radios effunderet. Attende igitur. Si enim Servator, tanquam sol, in monte coruscans, quali utique et Adamus ille ab initio lumine radiaret, luculentior ostendit, jam mirari non subit, si tanquam sol tunc justus fulgebant. Etenim cum gratia, quæ speratur, regressus sit, ut jam diximus, ad primam illam vitam, consecrarium quoque est et resurrecturos tunc justos, non secundum figuram et speciem tantum, surrecturos esse primo Adamo persimiles, sed et secundum ipsam claritatem (4).

Hæc autem ita se habere, et tanto Adami faciem ab initio enituisse fulgore, divinus etiam Anastasius Sinaita libro a se scripto, cui *Dux viæ* titulus est, perspicue ac dilucide ostendit, disserens ibi hisce iisdem verbis ea quæ sequuntur: « Cum Adamum Deus in principio ad imaginem et similitudinem suam fecisset, ejus vultu sua inspiratione radium (5) sancti Spiritus, et gratiam, et splendorem afflavit: obfuscauit vero illum omnino, dati eidem divini præcepti transgressio; quare et ipsius Sethi vultui eundem fulgorem Deus posterius indidit, manifestare volens ex hoc ipso futuris mortalibus, datam a se primo homini sua inspiratione claritatem, Et audi quid de hoc dicat sam-

non nisi sancti Spiritus infusionem fuisse, nec illam vult homini in animam cecidisse: « Ὅτι γὰρ, inquit, οὐτε εἰς ψυχὴν ἀνθρώπου τὸ ἐμφυσηθὲν αὐτῷ γέγονε πνεῦμα, οὐτε μὴν εἰς νοῦν, ὡς οἴονται τινες, ἔστιν ἐντεῦθεν ἰδεῖν, κτλ. « Spiritum enim homini insufflatum, non ipsi in animam neque etiam in mentem cecidisse, ut quidam existimant, hinc videre licet, » etc. Alii tamen aliter censent, et Michael noster præsertim, cum in hisce epistolis, tum parte *Annalium* de hominis creatione agens, ubi tamen Cyrillo ex parte saltem assentiri videtur. Augustinus lib. xiii, cap. 24: « Unde et illud parum considerate quibusdam visum est, in eo quod legitur, « Inspiravit Deus in faciem ejus spiritum vitæ, et factus est homo in animam viventem, » non tunc animam primo homini datam, sed eam quæ jam inerat, Spiritu sancto vivificatam. Movet enim eos quod Dominus Jesus posteaquam resurrexit a mortuis, insufflavit dicens discipulis suis: « Accipite Spiritum sanctum. » Unde tale aliquid existimant factum quale tum factum est, quasi et hic secutus evangelista dixerit, *Et facti sunt in animam viventem.* » Et deinde hanc opinionem late confutat.

cta Scriptura : Vixit vero Adamus ducentis et triginta annis (6), et genuit filium juxta formam et imaginem suam, hoc est, juxta eam imaginem, et splendorem quem habuit ab initio, et vocavit nomen ejus Sethum, quod dicitur, *resurrectio* : quoniam vidit renovatam mirabilem illam formam, cujus causa ipsum homines qui eo tempore vivebant (7) Deum appellavere. » Hæc eadem igitur prodere videtur etiam divinus ille Macarius Aegyptius. Etenim cum de illa gloria quam vultu suo Dei contemplator Moses cœruscabat, et quam nemo poterat fixis oculis intueri, loqueretur, hæc duo etiam disseruit, qua scilicet gloria a principio Adamus fuerit insignitus, et quam novissime justorum habiturus est chorus. Audi igitur ipsisissima divini hujus viri verba, quibus in suis capitulis ita insit : « Opinor autem glorificatum Mosis vultum formam esse et exemplum filius hominis, quem Deus suis manibus condidit. » Et iterum : « Beatus Moses illa divini Spiritus gloria, quæ in ejus vultu refulgebat, specimen præbuit, quomodo in resurrectione justorum, corpora Sanctorum glorificanda sint. » Bellus igitur sermo ferebat resurrectionem esse ad antiquam illam primamque vitam regressum. Præter ea vero quæ hactenus diximus, aliquid etiam aliud hujusmodi transfiguratus Servator ostendit, gloriam scilicet illam quam, cum secundo venerit, manifestabit; super quod fidem adhibe theologo Gregorio dicenti : « Veniet igitur cum corpore Christus talis qualis discipulis apparuit in monte, divinitate carnem longo intervallo superante ».

Bene igitur dicebat insuper Dominus fore ut tanquam sol justus refulgeant. Cum enim splendorem ex Dominico corpore procedentem exceperint, ita ii tunc transformabuntur, et palam apparebunt, ut corpus quoddam pellucidum splendore solis illustratum. His magnus etiam Paulus concinens dicebat, tunc a Servatore nostrum humile corpus ita transformatum iri, ut suo futurum sit corpori glorioso conforme. Quamobrem in his se ancipitem traducere haud dignum est. Si enim ab ipso initio Adamus, cum videlicet divinis fictus est manibus, tantam ex divino afflatu claritatem recepit : elucet omnino hominem etiam a mortuis resurrecturum, ejusdem fulgoris gloria, Spiritus

ἀκούει τί περί τούτου φησὶν ἡ ἀγία Γραφή· Ἔζησεν δὲ Ἀδὰμ ἑτη διακόσια πρὸς τοὺς τριάκοντα, καὶ ἐγέννησεν υἱὸν κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, τοῦτ' ἔστιν, ὅταν εἶχεν ἀπ' ἀρχῆς εἰκόνα καὶ ἑλλαμψίν, καὶ ἐπινοήμασι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σήθ, ὃ λέγεται ἐξανδρασησῖς· ἐπειδὴ εἶδεν ἀνακαινοθεῖσαν τὴν παράδοξον ἐκείνην μορφήν, ἧς ἕνεκα καὶ θεὸν αὐτὸν οἱ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τυγχάνοντες ἄνθρωποι προσηγόρευσαν. » Ταῦτα μὲν οὖν ὑπεμφαίνειν ἴστικα καὶ ὁ θεὸς ἐκεῖνος· Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος. Διὰ γὰρ τῆς δόξης ἐκείνης τῆς ἐπιλαμπύσεως τότε τῷ προσώπῳ τοῦ θεόπτου Μωσέως εἰς ἣν οὐδεὶς ἀτενίσαι ἠδύνατο, καὶ μὴν ἔμφω ταῦτα παρέστησε, καὶ ἣν εἶχε δηλαδὴ δόξαν ἀπ' ἀρχῆς· ὁ Ἀδὰμ, καὶ ἣν ἐς ὑστερόν ὁ τῶν δικαίων ἔχει χορᾶς. Β Καὶ ἀκούει τί κατὰ βῆμα φησὶν ὁ θεὸς οὗτος ἀνὴρ ἐν κεφαλαίοις αὐτοῦ. « Δοκῶ τὸ δεδοξασμένον πρόσωπον Μωσέως· τύπον εἶναι καὶ ὑπόδειγμα τοῦ πρώτου διὰ χειρῶν Θεοῦ δημιουργηθέντος ἀνθρώπου. » Καὶ αὐθις, « Μωσῆς ὁ μακάριος ὑπέδειξε τύπον διὰ τῆς τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἐπιλαμπύσεως τοῦ Πνεύματος δόξης, πῶς ἐν τῇ τῶν δικαίων ἀναστάσει τὰ τῶν ἁγίων δοξασθήσεται σώματα. » Καλῶς οὖν ὁ λόγος ἔλεγε ἀνάστασιν ἐπάνοδον εἶναι πρὸς γὰρ τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην καὶ πρώτην ζωὴν. Ἐπὶ μέντοι τοῖς ἤδη προειρημένοις καὶ ἑτερόν τι μεταμορφούμενος ἔδειξεν ὁ Σωτὴρ. Τί τοῦτο; Τὴν δόξαν ἐκείνην ἣν ἔλλειπε κατὰ γὰρ τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν ἐνδείξασθαι. Καὶ πείθου τῷ Θεολόγῳ Γρηγορίῳ λέγοντι· « Ἦξει μὲν οὖν μετὰ τοῦ σώματος ὁ Χριστὸς τοιοῦτος ὅποιος ὤρθη τοῖς μαθηταῖς ἐπὶ τοῦ βρους, ὑπερνωκῶσης τὸ σαρκίον τῆς θεότητος. »

Καλῶς οὖν ἐπὶ τούτοις ἔλεγε τοὺς δικαίους ὁ Κύριος κατ' αὐτὸν ἀσπράσαι τὸν ἥλιον. Τὴν γὰρ ἀπὸ τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος ἐκπηδῶσαν ἀγλήν ὑποδείξασθαι μεταστοιχειωθήσονται τὴν καυτὰ, καίπερ ἀφθίσονται ἀντικρυς καθάπερ τι σῶμα διαφανὲς μαρμαρυγὴν ἡλίου δεχόμενον. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ πάμμεγας ἔλεγε Παῦλος ὅτι μετασχηματίζονται τότε τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν ὁ Σωτὴρ εἰς τὸ γενέσθαι σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ· ταύτη τοι καὶ ἀμφιβάλλειν ἐπὶ τούτοις οὐκ ἄξιον· εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ὁ Ἀδὰμ, ἥνικα δηλαδὴ θείαις ἐπλάσθη χερσὶ, τοσαύτην ἐδέξατο διὰ γὰρ τοῦ θείου ἔμφυσήματος· τὴν φαιδρότητα, φαίνεται πάντως ὅτι ὁ ἐκ νεκρῶν ἀναστησόμενος ἄνθρωπος τῆς αὐτῆς

(6) Græcus contextus juxta LXX habet, τριάκοντα καὶ διακόσια ἑτη.

(7) De Enos id tradit Cyrillus Alexandrinus lib. advers. Anthropolomorphitas, cap. 17 : Ἐνώς, ὃς διὰ πολλὴν ἄγαν δικαιοσύνην ὠνόμασται παρὰ τοῖς τὸ τρικαῦτα Θεός. « Enos qui ob eximiam justitiam vocatus est ab illius temporis hominibus Deus. » Fidum autem hi illo Geneseos loco de Enos : Ἦλπισε ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ. Vulgata habet : « Iste cœpit invocare nomen Domini. » Vulgata antiquior : « Cœptum est invocari nomen Domini. » Alii vertunt : Cœptum est profanari nomen Dei. Cæterum de ipso Setho Glycas noster parte II Annalium, hæc habet : Ὁ μέντοι Σήθ ἑτη ζήσας ἐννεακόσια δώδεκα τελευτᾷ, Θεός;

εἶναι διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ νομιζόμενος, καὶ διὰ τὸ πρῶτος εὐρηκέναι τὰ Ἑβραϊκὰ γράμματα καὶ τὰς τῶν ἀστέρων ὀνομασίας. Οὗτος ὁ Σήθ γεννᾷ τὸν Ἐνώς, καὶ αὐτὸν διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ νομιζόμενον Θεόν. Hic Sethus cum annos 912 vixisset, propter virtutem pro Deo habitus, quod Hebraicas litteras et appellationes siderum primus invenisset, Procreavit autem Enosum, qui et ipse pro Deo virtutis nomine haberi meruit. » Cæterum hæc quæ de Setho Glycas habet, ex apocryphis et hæreticorum libris deducta videntur, ex quibus petit etiam vetus chronicon quod narrat, Sethum in cælum translatum, inde micanti vultu, instar Moysis post colloquium cum Domino rediisse.

ἐν ἡξιώθῃ λαμπρότητος διὰ τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος χάριτος. Καὶ πεῖθον τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ οὕτω περὶ τοῦτου λέγοντι· « Ἐξαποστελεῖς τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινίσαις τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. » Πρόσεχε οὖν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπὶ τοῦ βρους ἔδειξεν ὁ Σωτὴρ ἐν ταυτῷ μεταμορφούμενος οἷον εἶχε κάλλος ἀπ' ἀρχῆς ὁ Ἀδὰμ, καὶ οἷον οἱ δίκαιοι μέλλουσι τότε λαβεῖν, διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεὸς Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ἐπίσης ἔλεγε παρ' αὐτοῖς τὴν θείαν εἰκόνα φορεῖν, τὸν τε πρὸ τῆς παραβάσεως ἄνθρωπον, καὶ τὸν ἐκ νεκρῶν ἐφ' ὕστερον ἀναστησόμενον.

Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι ἐπάνοδος ἐστὶ πρὸς γε τὴν πρώτην ζωὴν ἢ ἐπιζομένη χάρις, ὡς πολλάκις εἰρήχαμεν, αὐτὸς ἔδειξε πρὸ τῶν ἄλλων ὁ Κύριος. Ἦνίκα γὰρ ἐπιστρέφοντα τὸν ἄσωτον ἠγκάλιστο, καὶ τότε πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔλεγε· « Ἐνδύσατε αὐτὸν τὴν πρώτην στολὴν. » Μὴ οὖν ἐπὶ πλέον ἀμφιβάλλε. Στολὴν γὰρ τὴν πρώτην εἰπὼν, ἔδειξε προφανῶς μηδὲν ἄλλο τὴν ἀνάστασιν εἶναι ἢ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῶν παπτωκότων ἀποκατάστασιν.

EPISTOLA IV.

Τῷ αὐτῷ. — *Τίνας ἐνεκεν ὁ διάβολος διὰ τοῦ θρωσκῆ καὶ οὐ δι' ἐτέρον τῶν ζώων προσέβαλε τῷ Ἀδὰμ, (10) καὶ τέως πόθεν θῆλον, ὅτι διὰ τοῦ θρωσκῆ προσέβαλε τῷ Ἀδὰμ, τῆς Γραφῆς σκοπὸς μὴ σαφῶς οὕτω λεγούσης· καὶ εἰ ἀληθῶς τίνας ἐνεκεν ἡ Γραφή τοῦτο τέλειον ἐκρυψεν.*

Ἐπειδὴ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν εὐαγγελίοις ἠκούσατε λέγοντος, « Ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου οἰκειᾶτοι αὐτοῦ, » καὶ ὅτι διὰ τῶν τοιούτων καὶ βασιλεῖς καὶ ἑταροὶ τινες ἐπιβουλεύονται ἀνθρώποις, οὐ τοσούτων ἐπαπορεῖν ἀξίον, εἶγε καὶ αὐτὸς ὁ πολυμήχανος δράκων ὄργανον τῷ θρωσκῆ χρησάμενος τὸν πρῶτον ἠπάτησε ἄνθρωπον. Κατὰ γὰρ τὸν θεοῦ

Math. x. 36.

(8) Epistola superiori.

(9) Ea omnia quæ in hac epistola Glycas dissertat languida et frigiditūcula sunt, atque etiam falsa manifeste. Falsum enim resurrectionem fore in eum tantummodo statum in quo primus homo fuerat ante peccatum, restitutionem. Egregie de more Augustinus id demonstravit, ut supra quidem (not. 48) videre est. Verum audiamus illum ad rem pariter disserentem lib. vi *De Genes. ad litteram* : « Hic occurrit, inquit, alia quæstio, quomodo renovemur, si non ad hoc per Christum renovamur quod in Adam prius eramus? Quamquam enim multa non in pristinum, sed in melius renoventur, ab inferiore tamen statu, quam quo erant antea, renovantur. Unde ergo ille filius mortuus erat et revixit, perierat et inventus est? Unde illi profertur stola prima, si non immortalitatem recipit, quam perdidit in Adam? Quomodo autem perdidit immortalitatem, si corpus habuit animale? Neque enim animale corpus, sed spirituale erit, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem. . . . Quomodo ergo, inquit, renovari dicimur, si non hoc recipimus quod perdidit primus homo, in quo omnes moriuntur? Hoc plane recipimus secundum quemdam modum. Non itaque immortalitatem

* Eodem interprete.

A sancti gratia, dignandum. Crede autem beato David ita de hoc ipso pronuntianti : « Emittes Spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terræ. » Attende igitur : cum enim supra montem Servator in seipso transformatus ostenderit, qualem a principio Adamus pulchritudinem habuerit, et qualem justii olim accepturi sint, propterea divinus etiam Gregorius Nyssenus, æqualiter, dicebat, divinam imaginem ferre et ante peccatum hominem et illum qui novissime a mortuis resurrecturus esset.

Hæc autem omnia ita se habere, et gratia quæ speratur ad primam illam, ut sæpius diximus, vitam esse regressum, ipse præ aliis Dominus ostendit. Cum enim redeuntem prodigium obvis excepisset, et hæc insuper inquebat : « Induite eum stola illa priori (8). » Ne igitur amplius dubita : priorem enim stolam dicens, dilucide significavit, nihil aliud esse resurrectionem quam eorum qui ceciderunt, in pristinum statum restitutionem (9).

EPISTOLA IV.

Ad eundem. — *Qua de causa diabolus per serpentem, et non per aliud animal Adamum inceserit, et ex quo tandem constet, Adamum ab eo per serpentem oppugnatum fuisse, cum Scriptura id manifeste non dicat : et an aliqua vere de causa Scriptura isthuc ipsum omnino celaverit.*

Quoniam Servatorem nostrum Jesum Christum audistis in Evangelis dicentem : « Inimici hominis domestici ejus », quin ejusmodi hominum opera, et reges, et alii mortales adpetantur insidiis, dubitare non decet ; siquidem et ipse callidus draco, serpentis instrumento (11) usus, hominem primum decepit. Etenim, juxta divinissimum Chry-

spiritalis corporis recipimus, quam nondum habuit homo, sed recipimus justitiam, ex qua per peccatum lapsus est homo. Renovabimur ergo a vetustate peccati, non in pristinum corpus animale, in quo fuit Adam ; sed in melius, id est, in corpus spiritale, cum efficiemur æquales angelis Dei, apti cælesti habitationi, ubi esca quæ corrumpitur non egebimus. Renovabimur ergo spiritu mentis nostræ secundum imaginem ejus qui fecit nos, quam Adam perdidit. Renovabimur autem carne, cum hoc corruptibile induet incorruptionem, ut sit spiritale corpus, in quod nondum mutatus, sed mutandus erat Adam, nisi mortem etiam corporis animalis peccando meruisset, » etc. Caterum Lud. Thomassinus, ut vidimus not. 97, corpus prope spiritale protoplasto Adamo vindicavit, et, quod omnem fidem exsuperat, claram apertamque in paradiso Dei visionem, ut videre est tom. II *Theolog. dogm.* cap. 7 et seqq. ; unde ea Adam gloria decusque, et beatitas processisset, quam verbis explicare non est.

(10) Quod sequitur usque ad Ἀδὰμ dicitur apud Lambecium *Cod. theolog.* CLIX.

(11) Ille de causa diabolus serpens antiquus in sacris Litteris appellatur, ut Apoc. lyp. xii. xi.

sostomum (12), et Damascenum Joannem, erat a principio serpens Adami familiaris (15), et omnibus ei adblandientibus proximior, jucundis cum illo motibus congregiendi, et omnem hinc delectationem excogitans. Si enim illum nunc (14) abominamur, et quantum possumus fugimus, non tamen hujusmodi erat serpens a principio, nec ejus tunc, quemadmodum in præsentia (15), evitabatur asperus. Si enim isthuc ipsum forte fuisse, ipsa etiam Eva tunc temporis, colloquium exhorrescens, sese ab eo penitus abscondisset, et non ita leniter ejus confabulationem admisisset (16) Reliquum igitur est ut Adamo serpens fuerit ab initio familiaris (17), et omnibus qui ei adlarentur proximior. Inimicum enim illum, nec aliud quidquam, fecit vox divina, cum dixit: « Inimicitiam ponam inter te et mulierem. » Cæterum hæc inimicitia omnia amicitiae fœdera dissolvit. Adami erat a principio serpens amicus, et ideo diabolo visus est instrumentum aptissimum (18). Vidit Adamum serpentis familiaritate gaudentem, et illum adulantem, multaque eorum et quæ ab hominibus fieri consueverunt, imitantem, et expropter per ipsum locutus est. Ita pariter qui dolos adversus aliquem meditantur, domesticos conveniunt, et sic nulla domi suspicionis evasa existente, insidias obumbrant ac tegunt. Loquitur (19) igitur per ipsum, ut hinc suspicetur Adamus, cum prudens esset serpens, quod et Scriptura ipsa de illo testificatur, et ipsam hominis vocem imitari se potuisse (20), et Dominis, ut benevolum, ea quæ

Α τaton Χρυσόστομον και τὸν Δαμασκηνὸν Ἰωάννην συνήθης ἦν ἀπ' ἀρχῆς ὁ ὄφις τῷ Ἀδάμ, και τῶν ὑποσαίνόντων αὐτὸν πλησιέστερος, τερπνοὺς αὐτῷ προσομιλῶν τοῖς κινήμασι, και ψυχαγωγίαν πᾶσαν ἐντεῦθεν ὑπονοοῦμενος. Εἰ γὰρ και νῦν αὐτὸν βδελυτῶμεθα και ὡς δύναμις φεύγομεν, ἀλλ' οὐκ ἦν ἀπ' ἀρχῆς τοιοῦτος ὁ ὄφις, οὐδὲ φευκτὰ τότε καθάπερ και νῦν ἡ ὄφις αὐτοῦ. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, τάχα ἂν και αὐτῇ ἡ Εὐα τηνικαῦτα τὴν ἐκείνου καταπλαγείσα ὀμίλιαν ἐκρούθη τέλεον ἀπ' αὐτοῦ, και οὐκ ἂν ἡμέρως οὕτω τὴν αὐτοῦ δι᾿ ἄλλεξιν προσεδέξατο. Συνήθης ἦν λοιπὸν ὁ ὄφις ἀπ' ἀρχῆς τῷ Ἀδάμ, και τῶν ὑποσαίνόντων αὐτὸν ἐγγύτερος. Ἐχθρὸν γὰρ αὐτὸν, οὐδὲν ἄλλο πεποιθῆκεν, ἡ δὲ εἰποῖσα θεὰ φωνή, « Ἐχθρὸν θήσω ἀναμίσειον σου και τῆς γυναίκός σου » ἡ τοιαύτη λοιπὸν ἐχθρὰ τὰ τῆς φίλλας παντάπασιν ἔλυσε. Φίλος ἦν ὁ ὄφις ἀπ' ἀρχῆς τῷ Ἀδάμ, κἀντεῦθεν ὤφθη τῷ διαβόλῳ ἐπιτηδαιότατον ὄργανον. Εἶδε τὸν Ἀδὰμ χαίροντα ἐπὶ τῷ ὄφει, κἀκαίρον ὑποσαίνοντα και πολλὰ τῶν ἀνθρωπίνων μιμούμενον, κἀντεῦθεν λαλεῖ δι' αὐτοῦ. Οὕτω και οἱ δόλους κατὰ τινῶν πλέκοντες τοὺς οἰκελοὺς μετέρχονται, και οὕτω τῆς οἰκείας ἀνυπόπτως ἐπιβουλήν εὐσαιάζουσι. Λαλεῖ τοιγαροῦν δι' αὐτοῦ, ἵν' ἐντεῦθεν ὑπονοήσῃ ὁ Ἀδὰμ ὅτι φρόνιμος ὁ ὄφις ὢν, τοῦτο και ἡ Γραφή προσμαρτυρεῖ αὐτῷ, κατῴρθωσε και τὴ μιμήσασθαι τὴν τοῦ ἀνθρώπου φωνὴν, και ὅτι τοῖς δεσπόταις ὡς εἵνου; τὰ δέοντα ὑποτίθεται. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν προσῆν ὡς αὐτοῖς διελέγετο· οὐκ ἂν ἡμέρως οὕτω τὴν αὐτοῦ βουλήν προσ-

(12) *Homilia ix in Genesim.*

(13) Isidorus Pelusiota, epist. 95 lib. III, pulchre disserit quo pacto initio omnes feræ Adamo subjectæ fuerint, ideoque etiam nomina eis imposuerit; posteaquam vero divinum mandatum transgressus est, ipsius imperium mutilatum merito fuit. Vide superius epist. 2 Glycæ, not. 45. Augustinus lib. xiv *De civit. Dei*, cap. 11, de dæmone loquens ait: « Malesuada versutia in hominis sensu serpente affectans, cui utique stanti, quoniam ipse ceciderat, invadebat, colubrum in paradiso corporali, ubi cum duobus illis hominibus, masculo et femina, animalia etiam terrestria cætera subdita et innoxia versabantur, animal scilicet lubricum et intortuosius anfractibus mobile, operi suo congruum, per quem loqueretur, elegit, » etc.

(14) Hujus rei rationem hanc affert Theodoretus interrogatione xxxiv in *Genesim*: « Sed et ipsum animal quoque ad hominum utilitatem maledictionem recepit. Itaque videntes serpentem repero ac volutari super terram, maledictionis antiquæ recordamur, et discimus quanta mala peccatum accessat, non solum his qui illud admittunt, sed et illis qui subserviunt. »

(15) Basiliius *homilia de paradiso*: « Serpens tum non erat horrendus, sed mitis ac mansuetus, » etc.

(16) Eo magis autem id credibile videtur, quod etiamnum serpentes ab aliquibus cicutentur et circumferantur. Quod si veterum historiarum monumenta evolvere luberet, exemplorum copia lectorem obruere possem. Consulendi Pignor. *De mensa Istaca.*, Spanhemius *De usu et præst. veter. numism.*, et mea dissertat. *De cistis mysticis.*

(17) Pseudo-Abdias lib. vi: « Livor autem angelo

hinc notus est, quia vidit imaginem Dei in homine existisse: et quoniam homini possibile esset, ut in hac regione beata cum cunctis animalibus loqueretur. Hinc angelus qui ex se concepit invidiam, per potentiam angelicam serpentem ingressus, » etc. Sic Plato quoque scripsit in *Politico*, aureo sæculo, cum rerum Saturnus potiretur, etiam cum bestiis homines colloquia habuisse, quod et Eusebius refert lib. xi *Προπαρασκευῆς*, cap. 9.

(18) Cajetanus asserit tentationem Evæ interna tantum suggestione peractam a dæmone, qui serpentis nomine a Mose metaphorice significetur. In singularem vero aliam sententiam abiens Cyrillus Alexandrinus lib. iii contra Julianum, opinatur, speciem duntaxat, et simulacrum serpentis Evæ a diabolo exhibitum fuisse, non veri serpentis corpus ad tentationem assumptum. At veri serpentis organo in tentatione mulieris diabolus esse usum, reliqui Patres docent, ut Basiliius et Chrysostomus *Homiliis in Genesim*, Theodoretus interrog. 52; Aug. lib. ii *De Genes. ad litteram*, cap. 27; lib. xiv *De civ. Dei*, cap. 11; Joannes Damascenus, lib. ii *De fide orthodoxa*, cap. 10, ut de Beda, Ruperto, Thoma aliisque taceam.

(19) Recte quidem; sed perperam Talmudistæ, qui fabulantur diabolum, accedentem ad Evam, ut eam falleret, inequitas serpenti, qui magnitudine camelum æquaret. Maimonides in *Mora Nevochim*.

(20) Id magis, quam illud quod Josephus i *Ἀρχαιολογ.* tradit, serpentem scilicet a principio voce usum et pedibus instructum fuisse, his autem a Deo in ipsum irato privatum deinde et ejus linguæ venenum inditum. Serpentem pedibus gradientem et vitem lenemque fuisse etiam Basiliius *homilia De paradiso* affirmat, Josephi, et libri qui *Δεπτή*

εδέγοντο. Αὐτὴ οὖν ἡ αἰτία κατὰ τοὺς διαληφθέντας, ἀνοθεν Πατέρας καὶ διδασκάλους ἡμῶν, δι' ἣν ὀργάνῳ τῷ ὄφει καὶ οὐχ ἀτέρῳ τινὶ χρησάμενος ὁ παμπόνηρος τοὺς πρωτοπλάστους ἠπάτησε.

Patrum et magistrorum nostrorum opinionem, propter quam Malus ille (21) serpente et non aliquo alio usus est instrumento ut protoplastos deciperet (22).

Καὶ πόθεν δῆλον ὅτι ὁ διάβολος ἐν τῷ ὄφει ἐλάλησε, τῆς Γραφῆς ὀπουδῆποτε τοῦτο μὴ λεγούσης; Ἴδε γὰρ ὅτι καὶ ὁ Παῦλος ὄφειως μνημονεύει λέγων· «Φοβοῦμαι μήπως ὁ ὄφει ἐξηπάτησεν Ἐβαν τῆ πανουργίᾳ αὐτοῦ. » Πόθεν οὖν δῆλον ὅτι ὁ διάβολος λαλεῖ διὰ τοῦ ὄφει; Αὐτὸς ὁ Δεσπότης ὑπεσαφήνισε τὴν ἀπορίαν, ἵνα μὴ τις ἐπὶ τὸν ὄφει καὶ μόνον ἀνετίγχε τὴν ἀμαρτίαν. Πρὸς γὰρ τοὺς Ἰουδαίους, ἦνίκα εἶπον αὐτῷ, « Ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐσμεν, » ἔλεγεν· « Εἰ ἦτε ἐκ τοῦ Θεοῦ, τὸ θάλημα τοῦ Θεοῦ ἐποιεῖτε ἄν. Νῦν ἐκ τοῦ πατρὸς ὑμῶν ἐστε τοῦ διαβόλου. Ἐκαίνος ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος; ἦν. » Ἐντεῦθεν οὖν σαφῶς ἐπιδείκνυται ὅτι ἐν αὐτῷ τῷ ὄφει κλήσας ὁ διάβολος θανάτῳ τὸν ἀνθρώπον ὑποπεισεῖν κατασκευάσεν. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐγεγόνει θνητὸς ὁ ἀθάνατος. Καὶ εἰ μὴ πείθη τοῖς λεγομένοις, τῷ σοφῷ Σολομῶντι· πείσθητι· λέγοντι· « Ὁ Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἀνθρώπον ἔκτισε. Φθόνῳ δὲ τοῦ διαβόλου θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν. » Ἐδῆλον οὖν ὡς αὐτὸς ἐλάλησε διὰ τοῦ ὄφειως ὁ παμπόνηρος. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν αὐτὸν ὁ Κύριος ἀνθρωποκτόνον ἐκάλεσε. Καὶ ἐπὶ ταῦτα οὕτως ἔχει, τίνας ἐνεκεν μνημονεύουσα ἡ Γραφή τοῦ ὄφειως μόνου τὰ κατὰ τὸν διάβολον τέλει ἀπεσιώπησε; Διὰ τὴν Ἰουδαίων εἰδωλομανίαν; Ἴνα γὰρ μὴ μαθόντες, ὡς φησὶν ὁ Συνακτικὸς θεὸς Ἀναστάσιος, καὶ τινες εἶναι φύσεις ἀθλοῦς, κἀντεῦθεν ταύτας θεοποιήσωσιν, οὔτε περὶ δαιμόνων, οὔτε περὶ φύσεως ἀγγέλων ἢ Μωσαϊκῆ βίβλος διεληφεν. Εἰ γὰρ καὶ μετὰ ταῦτα θαύματα τὴν εἰκόνα τοῦ μόσχου Θεὸν ἀνηγόρευσαν, τί οὐκ ἂν ἔδρασαν εἴγε τῶν ἀοράτων φύσεων τὴν γνῶσιν ἐδέξαντο; Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, δῆλον ἐξ ὧν

¹ II Cor. xi, 3. ² Joan. viii, 44. ³ Sap. ii, 24.

Γένεσις ἰνσcribitur sententiam secutus, quam tamen confutat Glycas noster parte i *Annalium*, Chrysostomi sententiam amplectens, qui censet serpentem olim orbibus quibusdam factarum inferius convolutionum erectum extenso pectore velut inequitasse.

(21) Malus κατ' ἐξοχὴν a multis appellatus est diabolus, et sunt qui censeant hunc indicari, ubi in Oratione Dominica dicitur: *Libera nos a malo*. Paulinus, poem. xvi:

Non tulit hæc Malus ille diu, sed inhorruit atris Crinibus, et rabidis inflavit coila venenis, etc.

Itaque et a Glyca Παμπόνηρος nuncupatur.

(22) Memoriam hujus serpentis fraudis sunt qui volint apud ethnicos ipsos remansisse, adeoque in antiquis Græcorum mysteriis *Eva* vel *Ἐνοα* acclamatum, et serpentem ostensum, ut tradit Clemens Alexandrinus in *Protreptico*, et constat etiam ex Plutarcho in *Alexandro*, Demosthene *Περὶ στεφάν.*, Euripide in *Bacchantibus*, Cæstulo, Virgilio, Nonno, Chalcidio, etc. Consule Phil. Bonarotium *Dissert. in num. max. moduli*, et *Dissertation. meam De cistis mysticis*. Sed et Pherecydes Syrius, dum

oportet suggerere. Nisi enim ita res se habuisset, haud profecto cum eis blande confabulatus fuisset, neque ita leniter illi ejus consilium admisissent.

Hæc igitur causa fuit, juxta superius laudatorum opinio, propter quam Malus ille (21) serpente et non aliquo alio usus est instrumento ut protoplastos deciperet (22).

At unde liquet, diabolum in serpente esse locutum, cum id ullibi Scriptura non dicat? Vide enim et Paulum ipsum, cum serpentis meminisset, dicentem: « Timeo ne forte, ut serpens Evam sua calliditate seduxit ». Unde igitur constat diabolum per serpentem ipsum esse locutum? Ipse Dominus e medio perplexitatem sustulit, ne quis peccatum in serpentem, et quidem solum, rejiciat. Judæis enim, cum illi dixerunt. « Ex Deo sumus, » dicebat: « Si ex Deo essetis, Dei certe voluntatem faceretis: nunc autem ex patre vestro diabolo estis: ille erat homicida ab initio ». Hinc igitur aperte constitit, cum diabolus in ipso serpente locutus esset, id contempsisse ut morti homo succumberet (25). Nisi enim res ita se habuisset, nunquam ille, qui immortalis fuerat, mortalis evasisset. Et si minus his quæ dicuntur, fidem adhibere sapienti Salomoni, cum dicit: « Deus mortem non fecit, sed hominem in incorruptione creavit: invidia autem diaboli mors intravit in mundum ». Manifestissimum est igitur malum illum per serpentem ipsum esse locutum: nisi enim ita esset, illum Dominus homicidam non appellasset. Et quandoquidem hæc ita se habent, qua de causa Scriptura solius serpentis mentionem faciens, ea quæ diabolus attinent, omnino reticuit? Propter inexpleram Judæorum idololatriæ inbianium insaniam. Etenim ne cum didicissent, ut divinus Anastasius Smaita ait, esse quasdam naturas (24) materia minime constantes, hæc exinde divinis honoribus prosequerentur, neque de demonum, neque de angelorum natura Mosaicus liber disseverit (25). Si enim post tanta etiam miracula, vituli

suum Ὀφιοεία, serpentem mali auctorem, commemorat, qui adversas acies in cælo instruxerit, eadem exhibere videtur. Nam ita scribit Origenes lib. vi *contra Celsum*: « Vide, an non iste, qui nobis impium errorem impingit ut æigmata male intelligentibus, ipse manifeste fallatur, non intelligens quod Mosaicæ litteræ, multo antiquiores vel Heracito, vel Pherecyde, vel Homero etiam, narrant de Malo illo qui de cælo expulsus est. Nam serpens ille a quo Pherecydes suum denominavit Ophionem, qui fuit in causa ut primus homo ex Dei paradiso ejiceretur, » etc.

(23) Vide superius epist. 2.

(24) Vide superius epist. 2, not. 59.

(25) Eandem rationem affert Michael noster parte i *Annalium*. Sunt autem qui autument ideo Mosem productionis angelorum non meminisse, quod ii ante mundum materiam et aspectabilem creati fuissent; nam hæc sententia arridet Origeni, *homil. i in Genesim*, et x in *Mathæum*; Basilio *homil. i in Hexæmeron*; Gregorio Nazianzeno, *Oratione xxxviii et xlii*; Severiano Gaballiano, *orat. iv, De mundi officio*; Casario, *dialog. i, interr. 61*.

Imaginem Deum appellaverunt, quid non utique fecissent, si invisibilem etiam naturarum cognitionem habuissent? Hæc autem ita se habere liquet ex iis quæ Deus per prophetam Oseam ipsi Israeli locutus est: «Ego Dominus Deus tuus, firmans cælum, et creans terram: cujus manus militiam cœli creaverunt, et illud non revelavi tibi, ut ambulares post illa.» Ob hoc ipsum et duorum lignorum in paradiso plantatorum differentiam atque naturam Spiritus sanctus retulit: isdem disquisitio.

EPISTOLA V.

Ad honorabilem monachum dominum Joannem Aspioten. — Quali natura hominum corpora a mortuis resurrectura sint, et an sensilem cibum tunc manducatura, ut quidam perhibent (26).

Dominus noster Jesus Christus, Dei Filius et Deus, ille qui carnem propter ineffabilem suam misericordiam circumtulit, homo nostri instar effectus; qui propter nostram salutem ea omnia fecit et perpassus est quæ evangelica narrat historia; qui in crucem actus mortem obiit, et tertia die a mortuis resurrexit, illæ eorum qui dormierunt primitiæ, cum primogenitus mortuorum exsistisset, manifeste in semetipso demonstravit qualia nostra corpora in illa resurrectione suscitanda sint (27). Quare de his disputare non decet. Clarum siquidem animum intendere volentibus exemplum perspicuumque proponitur. Vere enim corruptionis expertia, neque operimenti, neque cibi, neque potionis, neque rei ejusmodi alicujus, indiga resurgent (28). Prudenter siquidem animadvertere est, et ipsum Domini corpus ejusmodi, ut evangelica historia prodit, e sepulcro resurrexisse, omnibus ibidem relictis sepulcrasibus exuviis. Si vero, prout dictum est, nudum e sepulcro Domini cor-

et dialog. iii, interrog. 123; Anastasio Sinaitæ, libro vi *Hexaemeronis*, et cap. 4 *'Oδηγοῦ*; Zachariæ Mityenæo *De mundi officio*, Joanni Damasceno, lib. ii *De fide orthodoxa*, cap. 3, et lib. iv, cap. 14. Ex Patribus Latinis in eadem sententia sunt Ambrosius lib. in *Hexaemeron*, cap. 5. et Præfat. in Psalmos; Hieronymus in cap. 1 *Epistolæ ad Titum*; Cassianus collat. viii, cap. 3. Et quidem si cavisset Moses angelorum creationem reticendo ne idololatriæ occasionem Judæis præberet, nunquam naturæ angelicæ in suis voluminibus meminisset, quod quidem non facit. Epiphanius quidem hæretici Lxv, Theodoretus interrogatione iii in *Genes.*; Basilii Seleuciensis *orat. 1*; Procopius *Genæus Commentario in Genesim*, Augustinus lib. xiii *contra Faustum*, cap. 10; lib. ii *De Genesi ad litteram* cap. 8, et lib. xi *De civitate Dei*, cap. 19. Sed et Julius Africanus, lib. ii, cap. 2; auctor Commentarii in Genesim sancto Eucherio ascripti; Gregorius Magnus lib. xxxviii *Moral.*, cap. 12; Rupertus abbas lib. i *De Trinitate*, cap. 10, et lib. iii *De glorificatione Trinitatis*, cap. 3; Gennadius Massiliensis lib. *De dogmatibus ecclesiasticis*, cap. 10; auctor Commentarior. in Psalmos, inter opera B. Hieronymi editorum, in *Psalmu cxxvii*; Ansoctus in *Apocalypsim*, lib. v, cap. 12. Hugo Vi-

* Eodem interprete.

ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου Ὁσηὲ πρὸς αὐτὸν ἐλάλησε τὸν Ἰσραήλ· Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός σου ὁ στερεῶν οὐρανὸν καὶ κτίζων γῆν, οὐ αἱ χεῖρες ἔκτισαν στρατιάν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οὐκ ἀπεκάλυψά σοι αὐτὸν τοῦ πορεύεσθαι ὀπίσω αὐτῶν. Κατὰ τοῦτο καὶ ἡ τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ φυτευθέντων δύο ξύλων διαφορά τε καὶ φύσις τῷ παναγίῳ σεσίγηται Πνεύματι· ἐφ' ᾧ καὶ τοῖς ἁγίοις Πατράσι ἀσυμφωνος γέγονεν ἡ περὶ τούτων ἐξέτασις.

quare et sauctorum Patrum discors fuit de hisce

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ε.

Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Ἀσπιωτῇ — Περὶ τοῦ ὅποια τῇ φύσει τὰ τῶν ἀνθρώπων σώματα ἐκ νεκρῶν ἐγερθήσονται, καὶ εἰ βρώσιν αἰσθητῆν δεύθουσιν ἐκείσε μέλλουσιν, ὡς τινες ἐπιφέρουσιν.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός, ὁ σάρκα φορήσας δι' ἄφατον ἔλεος, καὶ καθ' ἡμᾶς χρηματίσας ἀνθρώπος, ὁ διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν καὶ ποιήσας πάντα καὶ παθὼν ὅσα περ ἐν Εὐαγγελοῖς ἱστορεῖται, ὁ διὰ σταυροῦ καταβεβήμενος θάνατον, ὁ τριήμερος ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς, κέντεῦθεν τὴν τελευταίαν ἀνάστασιν δωρησάμενος ἅπασιν, ἡ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ὁ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν γεγονώς, ἀρδῆτως ἐν τοῖς καθ' ἑαυτὸν ἐπιπέτυπωσεν, ὅποια τὰ ἡμέτερα σώματα κατὰ ἐκείνην ἀνάστασιν ἐγερθήσονται. Ὅθεν καὶ περὶ τούτων ἐξετάζειν οὐκ εὐλόγον· ὅτι καὶ σαφὲς τοῖς προσέχειν ἐθέλουσιν ὁ ὑπόδειγμα πρόκειται. Ἀφάρτα μὲν γὰρ ἀληθῶς ἀναστήσονται μῆτε σκέπης δεόμενα, μῆτε βρώσεως καὶ πόσεως, μῆτε ἄλλου τοιοῦτου τινός. Ὅρα γὰρ βουνεχῶς, ὅτι καὶ τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα τοιοῦτον ἐκ τάφου ἐγῆγερται κατὰ αὐτὴν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν ἐκείσε πάντα καταλιπὼν τὰ ἐντάφια. Εἰ δὲ, καθάπερ εἴρηται, γυμνὸν ἐκ τάφου τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα ἐξέθορον, εὐδῆλον πάντως ὡς

ctorinus, tract. ii *Summæ sententiarum*; Thomas Aquinas, 1, 1, Q. LXI, art. 3, angelos una cum mundo conditos fuisse existimant. Ipse quidem hanc litem meam non facio, Deo enim universitatem efficiendi non aderam utpote qui sero ab eodem in lucem eductus; sed si hæc posterior sententia probabilior est, ut Thomas etiam arbitratur, ipse crediderim potius, ideo Mosen de angelis initio Geneseos mentionem non fecisse, quod sibi tantummodo aspectabilis et materiali generationem describere proposuisset. Quod si quis in controversiam vocet, et dubitet, an angeli prorsus incorporei sint, opponere possem hanc opinionem jam fere ab omnibus hodie approbatam mihi quoque probari, quamvis tota fere antiquitas repugnare videatur, ut superius ostendimus (not. 59). Sed si Augustini sententiæ inhærendum esset, angelorum sub lucis nomine mentionem a Mose fieri affirmare possemus, ut in ejus laudatis operibus et in *Confessionibus* etiam videre est; et hanc secutus est quoque Rupertus abbas in citato opere.

(26) Horum multa disputat Glycas etiam part. i *Annaliūm*.

(27) Vide supra Epist. 3.

(28) Vide supra Epist. 2.

οὐκ ἔτι σκέπησιν τοιαύτης τιδός, καθὰ καὶ πρότερον, ἄρησεν, ὅποιον ἔρα κάκεινο τὸ πρὸ τῆς παραβάσεως τοῦ Ἀδάμ σῶμα ἐτύχαιεν, εἴτε τῆς κατὰ χάριν ἀθανασίας οὐκ ἀμοιροῦν. Ἄφθαρτοι μὲν οὖν ἀνίστανται ἅπαντες ἡλικίᾳ τε πρὸς ἀλλήλους καὶ εἶδει κατ' οὐδὲν διαφέροντες. Καὶ τοῦτου χάριν μὴ θαύμαζε, μηδὲ ξένον τὸ πρᾶγμα ἦγοῦ. Εἰ γὰρ ἀκριβῶς ἔγνωσας ὅπως ὁ οὐκ εὐμήκης τοῦ σίτου κόκκος καὶ ὁ πάνυ μικρὸς, ἐπειδὴν τῆ γῆ καταβληθῶσιν, ῥοοὺς τε καὶ τοὺς αὐτοὺς ἀναδιδάσκει στάχυν, οὐκ ἂν ἐπὶ τοσοῦτον ἀπορήσῃς, εἴπερ ὁ προβεθετικῶς καὶ ὁ ἐν σπαργάνοις τὴν ψυχὴν ἀφελὲς ἀκμάζοντες ἐν τῇ ἀναστάσει ἐγείρονται κατὰ τὸν πρῶτον ἐκεῖνον Ἀδάμ, τὸν πρὸ τῆς παραβάσεως δηλαδὴ. Ἡ γὰρ ἀνάστασις οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστασις, ὡσπερ οὖν καὶ ὁ τοῦ σίτου κόκκος χωννύμενος τῆ γῆ καὶ σπρόμενος, εἰς αὐτὸν ἐπανέρχεται τὸν στάχυν, ὅθεν δηλονότι πέπτωκε. Καὶ εἰ μὴ πείθει τοῖς λεγομένοις, τῷ μακαρίῳ Παύλῳ πεσθητι λέγοντι, « Σπείρονται ἐν ἀσθενείᾳ. ἔγείρονται ἐν δυνάμει. » Τί τοῦτου παραδοξότερον; Ἐν δυνάμει γὰρ εἰπὼν, εἰδείξῃ προφανῶς ὅτι κατ' ἐκεῖνην τὴν πνευματικὴν ἡλικίαν, « Ἐξ-ἀποστελεῖς » γὰρ, φησί, « τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθῶσονται, » τέλειοι πάντως ἐγείρονται.

bilibius? *In virtute enim dicens dilucide ostendit tum tuum et creabuntur* », perfectos (35) omnino

Ἄφθαρτοι μὲν οὖν ἀνίστανται ἅπαντες, μήτε βρώσει, μήτε πόσει, καθάπερ εἴρηται, χρώμενοι. Ἄλλὰ μὴ ἀπίστει τοῖς λεγομένοις. Εἰ γὰρ ἔτι τοῖς φυσικοῖς ὑπέκειντο πάθει, πάλιν λέγω καὶ δῖψει, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀπλῶς οἷς ὑποπέσειν κατεκρίθη μετὰ τὴν ἀμαρτίαν ὁ ἄνθρωπος, οὐ μὲν οὖν αὐτοὺς ἀφθάρτους ἐκ νεκρῶν ἐγγυεῖσθαι εἴποι τις ἄν. Κατὰ γὰρ τὸν Δαμασκηνὸν Ἰωάννην, ἀμήχανον ἀφθαρτον διαμένειν τὸν αἰσθητικῆς βρώσεως ἐν μετυσίᾳ γενόμενον. Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν. Εἰ γὰρ πιστεύομεν ὅτι φθορᾶς ἀκώτεροι ἐγείρονται πάντες

¹ 1 Cor. xv, 43. ² Psal. ciii, 30.

(29) Judæi tamen somniant homines vestibus, cum quibus sepulti fuere, vel a Deo recens creatis, indutos, resurrecturos esse, ut in tract. *Sanhedrin*, B. Jonathan in *Cohel*, *Rabba*, Talmud. Jerosol. Chilai cap. 9 videre est.

(30) Vide Augustinum a nobis inferius advocatum.

(31) Vide superius epist. 2 et 3.

(31') Superius col. 715 A.

(32) Celeberrima comparatio a Paulo apostolo primum usurpata, et deinde ab omnibus ecclesiasticis scriptoribus, et præcipuo Athenagora *De resurrectione*. Tertulliano item *De resurrect.*, Rufo in *Synbolium*, et Joan. Damasceno pariter *De resurrectione*.

(33) De perfectione et decore corporum justorum post resurrectionem, vide quæ late disputat Tertullianus *De resurrectione carnis*, Augustinus lib. xiii *De civ. Dei*, cap. 19 et 20, et *Enchirid.* cap. 90.

(34) Vide superius, epist. 2.

(35) Vide annotata inferius.

(36) In aliam illi sententiam magnus Augustinus lib. xiii *De civit. Dei*, cap. 22 : « Corpora ergo

pus exsilivit, perspicuum omnino est illud amplius cujuscunque ejusmodi operimenti, prout (29) in antecessum, non indiguissse : quale utique et illud corpus erat quo ante pravvaricationem Adamus instructus fuit. Si vero neque expers fuit illius, quæ divino munere conceditur, immortalitatis, corruptionis igitur expertes resurgent omnes, nihil ætate invicem et specie differentes (30). Neque hac de causa mirare, neque rem absurdam arbitrare : si enim diligenter expenderis quomodo brevitas tritici grana, et exigua admodum, postquam terræ mandata fuerunt, æquales spicas, et omnino similes proferunt, haud utique tanta de re dubitabis, an ille scilicet qui maturis annis, et ille qui in incunabilis ante diem naturæ concessit, florenti æque integraque ætate in resurrectione revicturi sint secundum primum illum Adamum (31), qualis fuit ante transgressionem videlicet. Resurrectio enim nihil est aliud quam eorum qui ceciderunt, in integrum restitutio (31'), quemadmodum etiam tritici granum (32) terra obrutum et putrescens, in eandem spicam iterum vertitur, unde scilicet excidit. Et si minus his quæ dicuntur fidem habes, crede beato Paulo dicenti : « Seminatur in infirmitate, resurgunt in virtute. » Quid hoc mirabili illa ætate, « Emittes, enim inquit, spirituales omnes resurrecturos.

Incorruptibiles igitur omnes resurgent, neque alimento, neque potione, ut diximus, utentes. Sed ne fidem abroga his quæ dicuntur : si enim adhuc naturalibus passionibus subjicerentur, fami, inquam, ac sili, et aliis (34), ut uno verbo dicam, quibus homo ob peccatum succumbere condemnatus est, igitur incorruptibiles a mortuis non esse resurrecturos jure quis dicat. Juxta enim Damascenum Joannem, impossibile est incorruptibilem permanere eum qui sensibile alimentum participat (35). Sed res profecto haud ita se habet (36).

justorum quæ in resurrectione futura sunt, neque ullo ligno indigebunt, quo fiat, ut nullo morbo vel senectute inveterata moriantur : neque ullis aliis corporalibus alimentis, quibus esuriendi ac sitienti qualiscunque molestia devitetur : quoniam certo, et omni modo inviolabili munere immortalitatis induentur, ut nonnisi velint possibilitate, non necessitate vescantur. Quod angeli quoque visibiliter et tractabiliter apparentes, non quia indigebant, sed quia volebant et poterant, ut hominibus congruerent, sui ministerii quadam humanitate fecerunt. Neque enim in phantasmate angelos edisse credendum est, quando homines eus hospitio susceperunt, quamvis utrum angeli essent ignorantibus consimili nobis indigentia vesci viderentur. Unde est quod ait angelus in libro Tobie : « Videbatis me manducare, sed vestro visu me vidistis, » id est necessitate corporis reficiendi sicut vos facitis, me cibum sumere putabatis. Sed si forte de angelis aliud credibilius disputari potest, certe fides Christiana de ipso Salvatore non dubitat, qui etiam post resurrectionem, jam quidem in spirituali carne, sed tamen vera, cibum ac potum cum discipulis sumpsit.

Si enim credimus universos homines corruptione superiores esse resurrecturos, responde jam, quidnam futurum sit, quod eos sensilem cibum sumere compellat (37)? Si vero secundum etiam angelorum similitudinem, ut divus Gregorius Nyssenus ait, vivet in resurrectione homo (inquit enim: Et erunt omnes ut angeli Dei), quomodo ipsum cibi et potionis indigentem affirmamus? Impossibile hoc omnino, impossibile. Si enim alimentis utimur in presentiarum, ex eo est quod naturam ipsam habemus quæ nos compellit; sed, quemadmodum Nyssenus inquit, hoc tum ministerio liberabitur homo, et æque ac angeli se habebit, sicut in Evangelio Dominus dicit. Sed Joannes quoque Damascenus in suo capite centesimo *De resurrectione* ita dicit ad verbum: « Seminatur corpus animale, crassum videlicet et mortale: resurgit corpus spiritale, quale fuit Domini corpus post resurrectionem, clausas januas pervadens, indefatigabile, nutrimenti, somni et potionis haud indiguum. Vitam enim æqualem angelis in omnibus homo tunc vivet, juxta eum qui dicit: Et erunt omnes ut angeli Dei (38). »

Sed quid multis opus est verbis? Si Christum ipsum præ cunctis habere debemus, qui bona illa accepturi sunt, quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, aliam vivendi rationem, ut arbitror, participare nunquam compellentur. Beatitatem vero illam, non sensiles epulas (39) esse, sed intelligibilem potius ex ipsa visione lætitiarum in sanctis excitatam, ipse Dominus demonstravit cum ita dixit: « Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum, etiam illi sint mecum, ut meam gloriam contemplantur. » Attende igitur: non dixit, « ut participant, » sed, « ut contemplantur gloriam meam. » Inde igitur demonstravit, ut aurea verba fundens Joannes ait tale divinum dictum enarrans, omnem hanc requiem in Dei Filii contemplatione consistere (40). Uti enim ii qui solis radios speculantur, aereque fruuntur, tenuissimam ex aspectu habent delectationem, ita quoque tunc erit. Etenim intelligibilis ibi ex contemplatione lætitiarum in sanctis, ut dictum est, excitabitur. Hoc ipsum utique consultum stabilit etiam divinissimus Joannes Damascenus de intemeratis Christi mysteriis verba faciens, et ea quæ sequuntur dicit: « Sancta hæc sacramenta simulacra futurorum dicuntur, non quia vere non

(37) Superius col. 702.

(38) Tertullianus, *De resur. carn.* « Transituri in statum angelicum per indumentum illud incorruptibilitatis, per substantiæ resuscitatæ tamen demutationem. » Rufinus *Expos. in Symbol.*: « Resurrectionis ergo virtus angelicum hominibus confert statum, ut qui de terra resurrexerunt, non iterum in terra cum quadrupedibus, sed in cælo cum angelis vivant. »

(39) Perperam igitur theologi quidam pertendunt gustus tactusque voluptatibus et ejusmodi deliciis beatos in cælo etiam fruituros: et hinc exculcat Cerinthi hæresis, et eorum Chiliastarum, qui

οι άνθρωποι, τί τὸ καταναγκάζον αὐτοὺς αἰσθητικῶς ἀπτεσθαι βρώσεως; Ἄδς ἐπὶ τούτοις ἀποκρίσιν. Εἰ δὲ καὶ καθ' ὁμοιότητα τῶν ἀγγέλων, ὡς ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος, ἐν τῇ ἀναστάσει ζήσεται ἄνθρωπος (καὶ ἔσονται γὰρ, φησί, πάντες ὡς ἄγγελοι Θεοῦ), πῶς αὐτὸν ἐνδεὴς βρώσεως, καὶ πόσεως εἴπωμεν; Ἀμήχανον τοῦτο· πάντως, ἀμήχανον. Εἰ γὰρ καὶ βρώσει χρῶμεθα σήμερον, ἄτε τὴν φύσιν αὐτὴν ἔχοντες ἀναγκάζουσαν, ἀλλὰ, καθάπερ ὁ Νύσσης φησί, τῆς λειτουργίας ταύτης ἀπαλλαγῆσεται τότε ὁ ἄνθρωπος καὶ τοῖς ἀγγέλοις ἐξ Ἰσοῦ διατεθήσεται, καθὼς ἐν Εὐαγγελίοις ἐφη ὁ Κύριος. Ἀλλὰ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἐν τῷ *Περὶ ἀναστάσεως* ἑκατοστῷ κεφαλαίῳ αὐτοῦ κατὰ λέξιν οὕτω φησὶν· « Σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἦγουν παχύ τε καὶ θνητὸν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν, οἷον τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα μετὰ τὴν ἀνάστασιν, κεκλεισμένων ὄντων θυρῶν διερχόμενον, ἀκοκκίαν, τροφῆς, ὕπνου καὶ πόσεως ἀνευδές. Βίον γὰρ ἰσάγγελον ἐπὶ πάσῃ τότε ζήσεται ἄνθρωπος κατὰ τὸν εἰπόντα, καὶ ἔσονται πάντες ὡς ἄγγελοι Θεοῦ. »

καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; Εἰ τὸν Χριστὸν αὐτὸν ἀντὶ πάντων ἔχειν ὀφείλοντες οἱ τῶν ἀγαθῶν ἱκελιῶν ἀπολαβεῖν μέλλοντες ἂ ὀφθαλμοῦ οὐκ εἶδε, καὶ οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, διαίτης ἑτέρας, ὡς οἶμαι, μετασχεῖν οὐκ ἂν ποτε προαχθῆσονται. Ὅτι δὲ ἡ μακαριότης ἐκείνη οὐ βρώσις αἰσθητῆ ἔστιν, ἀλλ' ἡ νοητὴ μάλλον εὐφροσύνη διὰ θεᾶς ἐγγινόμενη τοῖς ἁγίοις, αὐτὸς ὁ Κύριος εἰδειξεν ἐν οἷς οὐτως εἶπε· « Πάτερ, οὐκ δέδωκάς μοι θέλω ἵνα ὅπου εἶμι ἐγώ, κάκεινοι ὦσι μετ' ἐμοῦ, ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἐμήν. » Πρόσεχε οὖν· οὐκ εἶπεν, « ἵνα μετέχωσιν, » ἀλλ' « ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἐμήν. » Ἐδειξεν οὖν ἐντεῦθεν, ὡς ὁ χρυσοβόρῃμων Ἰωάννης φησὶ τὸ τοιοῦτον ἐπεξηγούμενος θεῖον ῥητὸν, ὅτι πάσα ἀνάπαυσις αὕτη ἔστιν εἰς τὸ θεωρεῖν εἰς τὸν Πᾶν τοῦ Θεοῦ· ὡσπερ γὰρ οἱ πρὸς τὰς ἀκτεῖνας τοῦ ἡλίου θεωροῦντες καὶ ἀέρος ἀπολαύοντες λεπτοτάτην ἀπὸ τῆς ὕψεως ἔχουσι τὴν ἀπόλαυσιν, οὕτως ἔσται καὶ τότε. Νοητὴ καὶ γὰρ εὐφροσύνη ἐκείσε διὰ θεᾶς ἐγγινόμενη τοῖς ἁγίοις, ὡς εἰρηται. Τοῦτο μέντοι τὸ δόγμα συνίστησι καὶ ὁ θεῖος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς· *περὶ τῶν ἀχράντων τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων τὸν λόγον ποιούμενος, καὶ τάδε φησὶ*· « Τὰ ἅγια ταῦτα μυστήρια τῶν μελλόντων ἀντίτυπα λέγεται οὐχ ὅτι

homines postquam resurrexerint cum Christo in hoc mundo regnuros, deliciis omnibus et voluptatibus affluentes, affirmant, de quibus vide Eusebium Casariensem lib. III *Histor. eccles.*, cap. 21 et 30, et lib. VII, cap. 21, et Augustinum lib. XIX *De civit. Dei*, cap. 7, ut reliquos omitam.

(40) Ilinc recte vir doctus Avicenna justorum secundum obitum felicitatem juxta Mulhammedis placita exponens, in una Dei contemplatione eam collocat, et ὁλληγορικῶς interpretatur, quæ ψευδοπροφήτης ille de sensibilibus voluptatibus veteri ingerere. Vide ejus opus de *Almahad*.

σῶμα καὶ αἷμα οὐκ εἶναι ἀληθῶς τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι νῦν μὲν δι' αὐτῶν μετέχομεν τῆς τοῦ Χριστοῦ θεότητος, τότε δὲ νοητῶς διὰ μόνης τῆς θέας. » Καὶ ἐν αὐτῷ δὲ τῷ *Περὶ ἀναστάσεως* κεφαλαίῳ αὐτοῦ τοιαῖσδε περὶ τούτου κέρρηται συλλαβαίς · « Οἱ δὲ τάχαθ' ἀπράξαντες ἐκλάμψουσιν ὡσπερ ὁ ἥλιος; ἐν αὐτῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, ὁρῶντες αὐτὸν καὶ ὁρώμενοι, καὶ ἀληκτον τὴν ἀπ' αὐτοῦ εὐφροσύνην καρπούμενοι. » Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι βρώσι; καὶ πόσις αὐτός; ἐστὶν ὁ Χριστός, καὶ ὅτι κίρον ἐκεῖσε οὐχ ἔξουσιν οἱ ἐσθλόντες αὐτὸν, αὐτὸς ἐδειξε διὰ τοῦ προφήτου ὁ Κύριος οὕτως εἰπὼν · « Οἱ τρώγοντές με πεινάσουσι, καὶ οἱ πίνοντές με διψήσουσι. »

Μὴ περὶ βρώσεως αἰσθητῆς ἀμφισβῆται καὶ πόσεως. Εἰ γὰρ καὶ φαγεῖν τὸν Χριστὸν καὶ πίνειν μετὰ τῆν ἀνάστασιν αἱ θελαὶ Βίβλοι διαγοραύουσιν, ἀλλ' ἐπὶ τούτοις διαταράττεσθαι τὴν οὐ δέον ἀγχίνοιαν. Οὐδὲ γὰρ νόμῳ φύσεως ἔφαγε διαπνευσθείσης αὐτῷ τῆς σαρκὸς, καὶ τὸ ἐνδόν ζητούσης ἀναπληρῶσαι, καθάπερ καὶ πρότερον · χάριν δὲ πάντως τοῦ τὴν τελείαν τοῦς ἀποστόλους πληροφρίαν λαθεῖν περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἐγέρσεως αὐτοῦ. Ἐτι γὰρ ἀπιστούντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς χαρᾶς λαθῶν ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγε. Μὴ οὖν ἐπὶ τούτοις ἀμφίβαλλε · μηδὲ λογιμοῖς τὸ πᾶν ἐπίταρτε, Πῶς ἔφαγε, λέγων, ποῦ δὲ καὶ τὰ βρωθέντα κεχώρηκε; Τοιοῦτόν τι λέγε μηδὲν, ἀκριβῶς εἰδῶς; ὅπως οἱ ἐνισθάνοντες ἐκεῖνοι παρὰ τῷ θείῳ Ἀβραάμ θεοτάτοι ἀγγελοὶ τὰ παρατεθέντα δεδαπανήκασι βρώματα. Ὅθεν καὶ πρὸς ἀφθαρσίαν τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα μεταποιηθὲν παραδόξως οὕτως ἐγήγερται, καὶ τοῦ λίθου τῷ τάφῳ ἐπικειμένου καὶ τῶν σφραγίδων ἐκεῖσε ἀπρωρημένων. Ἀλλὰ καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων τοῖς ἀποστόλοις ἐφίσταται. Παχύτητος γὰρ πάσης ἐκτὸς γεγονῶς οὐδαμῶς ἐκώλυτο παρὰ τινῶν εἰσερχόμενός τε καὶ ἐξερχόμενος. Ὡστε εἰ καὶ τύπους ἐδείκνυε τῶν ἡλῶν, εἰ καὶ θνητῇ χειρὶ πολυπραγμονούμενος ἦν, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο θαυμάζειν σε δεῖον. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐπαπορούμενος οἶον ἐπὶ τούτοις, πρὸς δὲ καὶ ἐπιλύων τὸ τοιοῦτον ἀπόρημά φησιν, ὅτι συγκαταβάσεως ἦν τὸ γινόμενον. Τὸ γὰρ οὕτω λαπεῖν καὶ κοῦφον ὡς κεκλεισμένων τῶν θυρῶν εἰσελθεῖν, ὡπειλάς ἐν αὐτῷ φέρεται οὐκ ἔπρεπε, ὅτι καὶ παχύτητος πάσης ἀπήλλακτο. Τούτοις καὶ ὁ θεοτάτος Ἀναστάσιος ἐν τῷ *Περὶ ἀνα-*

A sint Christi corpus et sanguis (41), sed quia nunc per illa Christi divinitatem participamus, tunc vero intelligibiter per solum intuitum. » Et in suo eodem capite *De resurrectione*, talibus super hoc syllabis usus est : « Qui autem bona fecerint, fulgebunt sicut sol in ipso Domino nostro Jesu Christo, videntes ipsum, et visi, et indeficientis ex ipso lætitiæ fructum colligentes. » Hæc autem ita se habere, et cibum et potionem ipsum esse Christum, et nullam ibi satietatem, qui ea comedunt, habituros, ipse Dominus per prophetam ostendit ita dicens : « Qui comedunt me, esurient; et qui bibunt me, sitient ¹. »

Ne igitur in sensili alimento et poculo ancipitem traducto. Si enim comedisse Christum et bibisse post resurrectionem divini libri testantur, non opus est ut super his torqueatur ingenium. Non enim naturæ lege comedebat, cum ejus caro jam spiritalis effecta esset (42), nec necessario quæret, quemadmodum prius, saturari : sed ea tantum de causa profecto ut apostoli certum et indubitatum suæ a mortuis resurrectionis argumentum acciperent. Adhuc enim iis ex gaudio non credentibus, cum cibum sumpsisset coram illis manducavit. Ne igitur de his dubita : neque ratiocinationibus totum concede, Quomodo comedit, dicens, vel quo comesa secessere? Nihil hujusmodi dicito, cum exacte noveris quomodo illi a divino Abrahamo hospitio excepti divinissimi angeli appositas epulas absumpsero. Unde et ad incorruptionem Domini corpus translaturum mirabiliter ita resurrexit, et lapide adhuc sepulcro super imposito, et sigillis ibidem suspensis, sed et clausis januis apostolis apparuit : crassitudine enim omni deposita, nulla re unquam ne ingrederetur vel egrederetur, prohibebatur. Si vero formas clavorum ostendit, vel mortali manu contrectatus est, non tamen ob hoc ipsum admiratione te percelli par est. Vide enim quomodo et aureo eloquio manans Johannes de his ipsis dubitans, et ejusmodi insuper difficultatem dissolvens ait, hoc ipsum factum esse ut aliorum infirmitati consuleretur. Tam subtile enim ac leve ut januis clausis intraret (43), cicatrices in se ferre dedecebat, utpote quod et quacunquē erat crassitudine liberum. Hisce et divi-

¹ Eccli. xxiv, 29.

(41) Observa Damasceni et Glycæ fidem de vera Christi in pane eucharistico præsentia.

(42) Glycas noster parte III *Annal.* : Κατὰ γὰρ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, τοὺς μαθητὰς ἐπιστηρίξει βουλόμενος ἡμέρας ἐνταῦθα ποιεῖ μ' ὅταν ὀμνέμενος αὐτοῖς ἴσθιν ὅτι καὶ τὰ πρὸς εἰρήνην διαλεγόμενος, ὡπειλάς ἐν τῷ θεοειδεῖ δείκνυον ἐκείνῳ σῶματι, συνεσθίων αὐτοῖς ἄμα καὶ πίνων, οὐχ ὡς τροφῆς δεόμενος, ἀλλὰ πιστούμενος, καὶ τὰλλα πάντα ποιῶν ὅσα περ εἴθε τοὺς ἀσθενεῖς ἀσφαλίζεσθαι, etc. « Nam de magni Athanasii sententia, propterea dies in terris xl commoratus est Dominus, quod discipulos confirmare vellet. Idcirco se conspiciendum eis interdum præbet, amice pacificeque

cum eis loquitur, cicatrices in corpore divino monstrat : comedit atque bibit una, cætera denique facit omnia quæ ad confirmandos imbecilles aliquid afferre momenti possent. Sed vide quæ nos paulo superius ex magno Augustino protulimus.

(43) Non tamen ob subtilitatem intrabat, sed ob divinam virtutem : intelligi enim non potest quomodo sine partium disjunctione, subtile corpus, corpus aliud deorsum ac solum penetrare possit. Adde quod eodem modo ex Virginis matris utero clauso egressus est, licet crasso corpore circumdatus, adeoque non corporis natura, sed divina virtute, id fieri credendum est.

nissimus Anastasius astipulatur, in suo *De resurrectione* libello ita ad verbum dissertans : « Clausis januis ingressus est Dominus, et discipulis manus ostendit : et illud quidem secundum naturam fecit. Natura enim comparatum est, ut spiritale corpus solida quæque, nullo prohibente, pervadat ; hoc vero secundum dispensationem ostenditur, ut corpus, quod perpersum fuerat, resurrexisse jam crederent. » Reliquum est igitur ut hæc facta fuerint, quemadmodum laudati divini Patres affirmant, ut resurrectio crederetur, et ut illum ipsum qui crucifixus fuerat, et non alium, resurrexisse intelligerent. His concinens et Dominus ipse discipulis inquit : « Videte manus meas, quia ego sum. » Si hæc autem ita se habent, absurdum omnino est proprio nos ratiocinio persuasos aliter evangelica et divina dicta accipere ; siquidem talia et eos ipsos in primis sancto Spiritu afflatos edisserentes habemus. Sed quid multis hæc diducere oportet ? Nisi, secundum aurea eloquentiæ flumina sandentem Joannem, dicimus clavorum formas discipulorum gratia certo consilio ostensas fuisse, necessarium omnino est affirmare, fore ut ex mortuis resurrecturi, quorum ipse Christus primogenitus fuit, tunc ita resurgant quemadmodum et terra defossi sunt in antecessum, sive nocumentum habentes, sive alio modo corpora truncata ferentes (44). Et spiritus quidem non erat Domini corpus, ut trepidi discipuli existimabant, secus enim coram illis non manducasset ; non mulieres ipsæ ejus pedes exosculatæ essent ; non ipse Dominus dixisset : « Spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere¹. » Quamobrem spiritus quidem Domini corpus non erat, subtile vero pariter, et leve, et spiritale, utpote a sanctissimo Spiritu (45) gubernatum. Nisi enim res ita se habuisset, haud equidem unius horæ spatio in diversis locis apparuisset ; non heri visum et cognitum, inaspicium hodie innotuque fuisset. Cum enim, ut diximus, incorruptibile evasisset, corruptibilibus oculis facile nec videbatur nec cognoscebatur, sed quando tantum ipse volebat, quemadmodum cum discipulis concedebat ut ipsum intuerentur. Et isthuc ipsum est quod evangelista Joannes dicebat : « Manifestavit Jesus semetipsum discipulis suis, cum a mortuis resurrexisset. » *Manifestavit enim dicens aperte ostendit, cum a discipulis non aliter post resurrectionem visum fuisse quam si indulgentia quadam in eos uteretur, quam si in aliam (46)*

¹ Luc. xxiv, 39.

(44) Integra omnino et perfecta justorum hominum corpora suscitanda e terra esse, docent præter alios, Tertull., *De resurr. carn.*, et August., in lib. *De civit. Dei*.

(45) Secus et melius Augustinus lib. xiii *De civit. Dei*, cap. 20 : « Caro spiritui serviens recte appellatur spiritualis, non quod in spiritum convertatur, sicut nonnulli putant, ex eo quod scriptum est,

Α σιάσεως αὐτοῦ λόγῳ κατὰ λέξιν οὕτως διέξεισιν : « Ἐπισήθεν ὁ Κύριος τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ τὰς χεῖρας ὤπδειξε τοῖς μαθηταῖς, τὸ μὲν κατὰ φύσιν ποιήσας, πέφυκε γὰρ τὸ πνευματικὸν σῶμα διὰ τῶν στεγανῶν ἀκωλύτως διέρχεσθαι : τὸ δὲ κατ' οἰκονομίαν, ἵνα πιστευθῶσιν ὅτι τὸ πεπονηθὲν ἀνέστη σῶμα, δεικνύται. » Ταῦτα λοιπὸν, ὡς οἱ διαληφθέντες θεοὶ Πατέρες φασίν, ὥστε πιστευθῆναι τὴν ἀνάστασιν, καὶ ὥστε μαθεῖν ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ σταυρωθεὶς, καὶ οὐκ ἄλλος ἂν τούτου ἀνέστη. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς, « Ἴδετε τὰς χεῖράς μου, ὅτι ἐγὼ εἰμι. » Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, πάντως οὐκ εὐλογον τῷ ἰδίῳ λογισμῷ πειθομένους ἡμᾶς ἐτέρως ἐκλαμβάνειν τὰ εὐαγγελικὰ καὶ θεῖα ῥητά· εἰ γὰρ τὰ τοιαῦτα καὶ μᾶλλον αὐτοὺς ἔχουμεν ἐπεξηγουμένους τῷ Πνεύματι. Καὶ τῆ χρῆ πολλὰ λέγειν ; Εἰ μὴ καὶ τὸν χρυσοῦρῆμονα Ἰωάννην οἰκονομικῶς ἐκπεμνόμεν τοὺς τύπους τῶν ἡλῶν ὕποδεικνύεσθαι χάριτι τῶν μαθητῶν, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τοὺς ἐκ νεκρῶν ἔγειρομένους, ὧν γέγονε πρωτότοκος αὐτὸς Χριστὸς, οὕτως ἐγεροῦναι τότε, καθὼς ἄρα καὶ τῇ γῆ καταληφθῆναι ἐφθάκεισαν, εἴτε λῶθην ἔχοντες εἴτε καὶ ἄλλως πως ἠκρωτηριασμένα τὰ σῶματα φέροντες. Καὶ πνεῦμα μὲν οὐκ ἦν τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, καθάπερ οἱ μαθηταὶ προσέειπον ὕπελάμβανον. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγεν, οὐκ ἂν αἱ γυναῖκες ἐκείναι τοὺς πόδας· αὐτοὺ κατησπάζοντο, οὐκ ἂν αὐτὸς ὁ Κύριος ἔλεγε ὅτι : « Τὸ πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστά οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα. » Ὅθεν πνεῦμα μὲν οὐκ ἦν τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα· λεπτὸν δὲ ὅμως καὶ κοῦφον καὶ πνευματικὸν ὡς τῷ παναγίῳ Πνεύματι διοικούμενον. Εἰ δὲ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐν μιᾷ ὥρᾳ κατὰ διαφόρους τόπους ἐφάνετο, οὐκ ἂν τὸ χθὲς ὀρώμενόν τε καὶ γνωριζόμενον ἄρατόν τε σήμερον καὶ ἄγνωστον ἦν. Ἐφαρτόν γὰρ, ὡς εἰρηται, γεγονὸς, φαρτοῖς ὄμμασιν εὐχερῶς οὐ μὲν οὖν ἐδέλετο τε καὶ ἐγνωρίζετο, ἀλλ' ἠνίκα πάντως ; ἤθελε, καὶ καθὼς αὐτὸς συνεχώρει τοῖς μαθηταῖς ; αὐτὸν καθορᾶν. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ὅπερ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἔλεγε· « Ἐφανέρωσαν ὁ Ἰησοῦς ἑαυτὸν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐγεροῖς ἐκ νεκρῶν. » Τὸ γὰρ « ἐφανέρωσαν » εἰπὼν, ἔδειξε προφανῶς ὡς οὐκ ἂν ἐώρων αὐτὸν οἱ μαθηταὶ μετ' αὐτὴν ἀνάστασιν, εἰ μὴ συγκαταβάσει χρώμενος ἦν, εἰ μὴ πρὸς ἐτέραν ἡλλοιοῦτο μορφήν. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡ εὐαγγελικὴ φησὶν ἱστορία ὅτι ὠφθη τοῖς μαθηταῖς ἐν ἐτέρᾳ μορφῇ. Δεικνύσι γὰρ ἐντεῦθεν ὅτι τὸ πνευματικὸν σῶμα σαρκὸς ὀφθαλμοῖς οὐκ ὀρέσται, εἰ μὴ πρὸς ἐτέραν ἄλλοιωθῆ παραδόξως μορφήν. Ἄλλοιοῦται καὶ γὰρ κατὰ πρόθεσιν τῆς κερημένης

« Seminatur corpus animale, resurget corpus spirituale ; » sed quia spiritui summa et mirabili obtemperandi facilitate subdeditur usque ad implendam immortalitatis indissolubilis securissimam voluntatem, omni molestiæ sensu, omni corruptibilitate et tarditate, detracta.

(46) Non in aliam formam conversus Deus. Vide Hieronymum et Platonem. Quod si humanam

αὐτῷ ψυχῆς, ὡς ὁ τὰ θεῖα φησιν σοφῶς; Ἀναστάσιος, ἄ formam converteretur. Secundum enim hoc ipsum πρός γε τὴν κατεπεύχουσαν οἰκονομίαν. Et δὲ τὸ παλαιῶν τοῦ Χριστοῦ σῶμα τοιοῦτον ἦν, ἀφ' οὗ καὶ πᾶσι τοῖς ἡμετέροις σώμασιν ἢ τῆς ἀναστάσεως χάρις; καὶ χάρισταί, (καὶ πῶς γὰρ οὐ καχάρισταί, εἶνε δὲ νεφελῶν ἀρπαγῆσονται; πρὸς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἄερα;) περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος ἐπαπορεῖν σε πλέον οὐκ ἔξιον, εἴγε τοῦ μεγάλου Παύλου καὶ μᾶλλον οὕτως ἤκουσας λέγοντος: «Μετασχηματῖσαι τίτα τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως; ἡμῶν ὁ Σωτήρ, εἰ; τὸ γενέσθαι σύμμορφον τῆς δόξης αὐτοῦ.»

;) vera?) de proposita questione te amplius dubitare dignum non est; et eo magis quod magnum Paulum ita dicentem audisti: «Transformabit tunc nostrum humile corpus Servator, adeo ut ejus glorioso corpori conforme prorsus evadat.»

Τὸ μὲν γὰρ σῶμα τοῦτο, θεοεικέλε ἀνερ, ὃ νῦν Β περιχειμέθα, ψυχικόν ἐστιν, ἤγουν καχύ τε καὶ θνητόν, ταῖς φυσικαῖς καὶ ψυχικαῖς ποιότησι καὶ δυνάμεσι διοικουμένον τε καὶ ζωογονούμενον τῇ ζωτικῇ, ἥτις ἐν τῇ καρδίᾳ θεωρεῖται, διὰ γε τῶν ἀρτηριῶν ἐσαγούσων καὶ ἐξήχουσῶν συνέχουσιν ἡμῶν τὴν ζωὴν, καὶ τῇ κατὰ τὸ ἥπαρ φυσικῇ, ἥτις καὶ θρεπτικὴ λέγεται διὰ τῶν ἐκφορμένων ἐκεῖ φλεβῶν ὅλον ἐπαρδεύουσά τε σῶμα, καὶ τρέφουσιν, καὶ

naturam assumpsit, forma tamen Dei usque remansit: nec Christus unquam, post carnem assumptam, formam mentitus esse in evangelica historia legitur.

(47) Consule Augustinum lib. xii De civ. Dei, cap. 23.

(48) Hanc eandem doctrinam Glycas noster parte I *Annal.* ingerit, Platonis sententiæ, ut videtur, inherens; ita enim scribit: Πρὸς τοῦτοις εἰδέναι καὶ τοῦτο σε βούλομαι, ὅτι τὸ ἐπιθυμητικὸν μέρος τῆς ψυχῆς τῷ ἥπατι ἐγκαθίσθεται, τὸ δὲ θυμικὸν ἐν τῇ καρδίᾳ ποιεῖται τὴν οἰκῆσιν, τὸ δὲ λογικὸν ἐν αὐτῷ τῷ ἐγκεφάλῳ. «Præter hæc etiam illud te scire volo partem eam animi, quæ appetendi facultatem continet, in jecinore sedem suam obtinere; alteram, qua irascendi vis continetur in corde; rationis denique domicilium in cerebro esse.» Et *Annal.* pariter parte I cum unam tantum esse animam demonstrasset, diversis eam facultatibus præditam recte ac sapienter affirmat, easque ita distribuit: Ἀττικὰ γὰρ τὸ μὲν θυμικὸν αὐτοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ λέγουσι ποιεῖσαι τὴν οἰκῆσιν· τὸ δὲ ἐπιθυμητικὸν ὁμοίως ἐν τῷ ἥπατι. Ἡ δὲ λογικὴ αὐτοῦ καθίσταται τοῦ ἐγκεφάλου, δι' αὐτοῦ τοῖς πᾶσι ἐπιλαμβάνεται καὶ δεικνύται. «Ac pars quidem ejus illa, quæ vim irascendi continet, sedem in corde fertur obtinere; altera vero, qua concupiscimus, in jecinore; tertia, quæ rationis facultas est, in cerebro sita, per id omnibus sese declarat.» Hæc quidem Platonis sententiæ, quam exponit lib. vi *De Repub.* et de qua Cicero i *Tuscul. Quæst.*, et eleganter Claudianus *De IV consulatu Honorii*, ut Platonis enarratores omittant. Reprehendit in eodem loco Michael Apollinarium, Laodicææ antistitem, quasi duas animas in homine collocarit et partem brutam ac rationis expertem a rationali aut intelligente separaverit; Plotinumque simul damnat quod hominem mente, anima, et corpore, constare dixerit. Sed si probe res expendatur, eorum sententiæ verbis tantum, non re, a nostra discrepat, et multi etiam veterum Patrum idem ac illi sensere: non enim plures animas inducebant, sed plures animæ partes vel facultates, quod et ipse Michael facit. Vult tamen hic animam per omnia

evangelica historia ait apparuisse discipulis alia forma. Ostendit enim exinde spiritale corpus carnis oculis videri non posse, nisi in aliam formam mirabiliter convertatur. Immutatur enim ad animam, quæ eo utitur, arbitrium, ut divinarum rerum consultissimus Anastasius affirmat, et ad necessitatem dispensationem. Si vero Christi sanctissimi corpus ejusmodi erat, a quo et omnibus nostris corporibus illa resurrectionis (47) gratia donata est, (et profecto quomodo donata non est, si in occursum Domini per medias nubes rapientur

Corpus enim hoc, divine vir, quo nunc circumdamur, animale est, crassum scilicet et mortale, et naturalibus atque animalibus qualitatibus (48) et potentiis gubernatum, et vitali quidem vivificatum, quæ in corde conspicitur, et per arterias inducitur (49) et educentes nostram continens vitam; et naturali, quæ in jecinore est, et quæ etiam nutritiva dicitur, quæque ob nascentes ibidem venas (50) totum irrigat corpus ac nutrit;

membra diffusam toto corpore contineri, nec in aliqua tantum peculiari corporis parte residere, contra Aristotelem, qui eam in corde, et Platonem, qui in capite certisque sedibus posuit. Michael insuper Platonis vehiculum seu substantiam mediam corpoream admittere in homine videtur; de qua tam multi legi possunt apud Platonicos et veteres Ecclesiæ Patres, ut Origenem, Hieronymum, aliosque, quos modo recensere non vacat.

(49) Recte admodum ac sapienter Glycas noster arteriarum originem ex corde deducit, ut videre est apud Thomam Bartholinum libell. II *De arteriis*. Quod autem eas ἐξαγούσας, educentes, et ἐσαγούσας, inducentes, dicat, humorum circulum quemdam inducere videtur, id quod multis ex antiquioribus quoque persuasum fuit, ut auctori lib. I *De victu ratione*; Hippocrati in medio libelli *De ossium natura*, et in fine libri *De natura humana*; auctori libri *De alimento*; Diogeni Apolloniatæ apud Aristotelem lib. III *Histor. Animal.*, cap. 2, et lib. *De somno*, cap. 3, et Platoni in *Timæo*. Et id quidem de sanguine præcipue intelligendum esse censet Jo. Valæus *Epistola de motu chyli et sanguinis, ad Thom. Bartholinum*. Cæterum mirari subit, cum hi omnes auctores aliquali, ut quibusdam videtur, motus sanguinis circulari cognitioni præluxissent, adeo per multa sæcula hæc homines doctos latuisse, ut proximioræ ætate tantum, Michael Serveto, Paulo Servita, Cæsalpino, Columbo, Guil. Harvaio tandem ducibus, in eam prospero quodam fato devenerint, et rem verissimam perspicue ac dilucide comprehenderint, ut laudata epistola Jo. Valæus et Jo. Bapt. Morgagnius V. C. epistola I memoriæ prodiderunt.

(50) Non mirandum quidem si Glycas noster initia venarum ex hepate deducit; id enim antiquorum multis persuasum fuit, et inter nostræ ætatis proximioræ Th. Bartholino libello *De venis*, cap. 1. Et quidem quoad venam portæ et cavam, ex qua cava omnes prope aliæ venæ per corpus propagantur, Paulo Barbetæ *Anatom. pract.* cap. 8; Jo. Stunicks *De re anatom.*, et Mangelo, et Vallesium, Heurnium aliosque omittam. Nisi mirum videatur Glycam Artis oculi repugnare voluisse,

et ea quæ in cerebro, quæque etiam animalis appellatur, quod per nervos et musculos sensum omnium et motum suppeditet corpori (51). Per ejusmodi enim animales virtutes omnis nostra vita consistit. Animale autem corpus, quemadmodum narravimus, se habere, atque ita ex his constare, quæ præcedens sermo manifestavit, liquet etiam ex ipsis operibus, neque minus ex ea comprehendentibus in Evangelio secundum Marcum legitimis præceptis. « Diliges enim, inquit, Dominum Deum tuum, ex tota mente tua, » etc. Cor enim dicens, et animam, et mentem, differentes animæ virtutes manifestavit: et illam vitalem, quam per cor indicavit; et illam naturalem, quam significavit per animam; et rationalem illam, quam per mentem sermo representavit. Jubet enim omnibus animalibus potentiis diligere Deum. Ita nunc corpus nostrum vivificatur, quamobrem animale etiam dicitur. Tunc vero hisce omnibus liberum, ut illud quod nulli corruptioni obnoxium jam evasisit, spiritale omnino erit, ineffabili modo a sanctissimo Spiritu gubernatum atque dispositum. Inde etiam Paulus dicebat: « Seminatur corpus animale, resurgit corpus spiritale. » Attende igitur: « Seminatur corpus animale, » crassum videlicet et mortale: « resurgit corpus spiritale, » hoc est, tenue et leve, et ætherium, et crassitie omni ac pondere liberatum, sed et a solo divino Spiritu gubernatum, ut divus Isidorus Pelusiota ait. Nunc enim, etsi nobis Spiritus sanctus assistit, anima tamen actionum dominium possidet; tunc vero hæc omnia ager juxta divini Spiritus leges, et hoc est quod Paulus dicebat: « Seminatur corpus animale, resurgit corpus spiritale. » Non enim deinceps animalibus potentiis regetur, animale enim

quilibet, ut *De part. animal.*, cap. 4, aperte docet venas ex corde tanquam fonte et principio derivari. At Glycas Aristotelis vestigiis ubique insistere sibi non proposuit, et Platoni frequentius in hæreore videtur. Unum tantum insuper observandum majori proprietate quem dicturum fuisse *venas e singulis corporis partibus etiam remotissimis ortum suum ducere, et ad cor usque pertingere*, quæ verba sunt doctissimi Vieussens *De sanguine et corde* in tom. I *Bibliothecæ anatomicæ Clerici et Mangeti*. Cæterum fallitur etiam Glycas antiquorum fidem secutus, dum per venas sanguinem deferentes nutritionem fieri docit; secus enim res se habere medici neoterici eviderunt, ut videre est apud laudatum Bartholinum *De venis*, cap. 1.

(51) Quam recte de nervis eorumque officio locutus sit Glycas, ostendunt ea quæ habet de eorum origine et usu Thom. Bartholinus libello *De nervis*, cap. 1: « Principium, inquit, dispersionis, vel pars unde origo nervorum immediata, est medulla oblongata, prout partium est intra cranium, partim extra, in spina. Intra cranium oriuntur, quæ vulgo dicuntur a cerebro oriri, septem nervorum paria; in spina vero, triginta. Et hæc verissima sententia non tantum ex similitudine substantiarum, medullaris et nervalis, verum etiam oculari experientia confirmatur. Aristoteles voluit a corde oriri, quem sequuntur Alexander, Averroes et Aponensis, qui tamen

α τῆ κατὰ τὸν ἐγκέφαλον ἦτις καὶ ψυχικὴ λέγεται, διὰ γε τῶν νεύρων καὶ τῶν μυῶν αἰσθησίν τε καὶ κινήσιν ὄλων χρηροῦσα τῷ σώματι. Διὰ γὰρ τῶν τοιούτων ψυχικῶν δυνάμεων πᾶσα συνίσταται ἡμῶν ἡ ζωὴ. Ὅτι δὲ τὸ ψυχικὸν σῶμα τοιαύτην ἔκφασιν κέκτηται καὶ οὕτως ἐκείθεν συνίσταται, καὶ ἂ καὶ φθάσας ὁ λόγος ἐγνώρισε, δῆλον μὲν καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, οὐχ ἤττον δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐμπειροχομένων κατὰ Μάρκον εὐαγγελικῶν νομικῶν παραγγελμάτων. « Ἀγαπήσεις γὰρ, φησὶ, Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ἑλτς τῆς διαύλας σου, » κ. τ. λ. Καρδίαν γὰρ εἰπὼν, καὶ ψυχὴν καὶ διάνοιαν, τὰς διαφόρους τῆς ψυχῆς δυνάμεις ἐδήλωσε, τὴν τε ζωώδη ἦν διὰ καρδίας ἐνέφηγε, καὶ τὴν φυσικὴν ἦν διὰ τῆς ψυχῆς ὑπέστησε, καὶ τὴν λογικὴν ἦν διὰ τῆς διάνοιας ὁ λόγος παρέστησε. Παρκελεύεται γὰρ διὰ πασῶν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων ἀγαπᾶν τὸν Θεόν. Καὶ νῦν μὲν οὕτω ζωογονεῖται τὸ σῶμα ἡμῶν, ἐφ' ᾧ καὶ ψυχικὸν λέγεται: τότε δὲ τούτων ἀπάντων ἀπαλλαγὴν, ὡς ἀφάρτον γερονδ:, ἔσται πάντως πνευματικὸν ἀρρήτω τρόπῳ τῷ παναγίῳ Πνεύματι διοικουμένον τε καὶ οἰκονομούμενον. Ἐνθὲν τοι καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε: « Στείρεται σῶμα ψυχικὸν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. » Πρὸς ρομ. « Στείρεται σῶμα ψυχικὸν, » ἦγουν παχύ τε καὶ θηρόν: « ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν, » τοῦτ' ἔστι λεπτόν καὶ κοῦφον καὶ αἰθέριον, πάντως τε πάχους καὶ βάρους ἀπηλλαγμένον: ἀλλὰ καὶ μόνῳ τῷ Πνεύματι διοικουμένον, ὡς ὁ Πηλουσιώτης φησὶν θεὸς Ἰσίδωρος. Νῦν μὲν γὰρ, εἰ καὶ πάρεστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμῖν, ἀλλ' ἡ ψυχὴ τὸ κύρος τῶν πραττομένων κέκτηται: τότε δὲ ἐστίται καὶ αὕτη τὰ πάντα διαπραττομένη κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Πνεύματος: καὶ τοῦτ' ἔστιν ὅπερ ὁ Παῦλος ἔλεγε: « Στείρεται σῶμα ψυχικὸν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. »

dicunt fieri hoc mediante cerebro. Alii voluerunt nervos nihil esse aliud quam venas et arterias continuatas, et in nervos degenerantes, ut olim Praxagoras, et nostro sæculo Cæsalpinus, Reusnerus, Hofmannus et Martianus, sed minus bene:

« Cum I. in cerebro arteriarum nervorumque nulla appareat per anastomoses conjunctio.

« II. Laesa vel secta in capite arteria convalescens non excitet.

« III. Distinctus nervorum in cerebro esortus, ut arteriarum in corde, videatur.

« Erasistratus putavit a dura matre prodire.

« Hodie cum Galeno statuunt medici complures, alios nervos oriri a cerebro, alios a medulla spinali. Quos omnes refutat αὐτοῦστα.

« Finis et usus est, facultatem animaleam cum spiritu animali a cerebro acceptam instar canalium afferre ad partes:

« I. Sensorias, ut oculos, aures; etc.

« II. Motorias, ut musculos ad motum.

« III. Ad omnes fere partes, ut in genere sentiant et dignoscant quæ dolorem afferunt.

« Itaque nervi partibus inserti dant his vel solum sensum, vel solum motum, vel utrumque; nec ullus motus voluntarius aut sensus absque nervi sit opera; unde nervo inciso statim privatur illa pars sensu et motu, etc. » Atque ita quidem ille.

Οὐδὲ γὰρ ταῖς ψυχικαῖς ἔκτοτε διοικεῖται δυνάμεσιν· καὶ γὰρ ἂν ψυχικὸν ἔλεγχο καὶ μετ' ἀνάστασιν, Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν. Ἐφ' ᾧ καὶ « Πνευματικὸν ἐγείρεται τότε » λέγεται, ἅτε μόνῃ τῷ παναρχίῳ διοικούμενον Πνεύματι.

Ἄλλος λοιπὸν ἔσται τρόπος ζωῆς ἑρρηκτός τε καὶ ἀνεπινόητος, οὐ δὲ τῶν ἀρτηριῶν, ὡς ἀνωθεν εἰρηται, συνιστάμενος, ὅτι μὴδὲ περὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν ἔμφυτον τότε θερμὸν, ὡς ἐντεῦθεν ἀναρρίπτεισώς τε καὶ ἀναψύξεισώς δέσσει. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, τάχα ἂν καὶ νόσος ἐπιηλουθεῖ καὶ θάνατος, ἅτε τῆς ἐκποῆς παραβλαβείσης ὀφέ ποτε. Ἄλλ' οὐδὲν τι τοιοῦτον ἔχει, τῆς καταστάσεως ἐκείνης καινοπρεπούσης παντάπαι. Καὶ προθέτω σε τὸ τοῦ κόκκου παραδείγμα ᾧ Παῦλος ἐχρήσατο, δεῖξαι θέλων ἐντεῦθεν ὅποια τ' ἐστὶ τότε τῶν σωμάτων ἡμῶν ἡ κατάσταση. Καταδύεται γὰρ ὁ κόκκος τῇ γῆ σίτου τυκῶν ἢ κριθῆς, καὶ οὐκέτι κόκκον ὀρᾷς, ἀλλ' εὐμεγέθη καλάμην, ἀλλὰ στάχυας, ἀλλ' αὖ θέρικας· ἄλλο εἶδος, ἄλλη φύσις, ἕτερον νομομα, ἐκ τοῦ κόκκου μὲν ἔχοντα τὴν ἀρχὴν, ἄλλα δὲ ὅμως παρὰ τὸν κόκκον ὑπάρχοντα. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν ἔστω ἰδεῖν. Σπείρονται γὰρ ἐν φθορᾷ, ἐν ἀσθενείᾳ, ἐν ἀτιμίᾳ, καθά φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἐγείρονται δὲ ἐν δόξῃ, ἐν δυνάμει, ἐν ἀφθαρσίᾳ, κακτημένα μὲν ἐντεῦθεν τὴν ὑπερβίον, ἄλλη; δὲ παρὰ ταῦτα χρηματίζοντα ποιότητός τε καὶ κράσεως. Ταῦτα μὲν οὖν ἐπιθεβαιοὶ καὶ ὁ τὰ θεῖα σοφὸς Ἀναστάσιος ἐν τῷ διαληφθέντι λόγῳ αὐτοῦ κατὰ λέξιν οὕτω διεξιών· « Καὶ τὴν μὲν οὐσίαν αὐτοῦ τοῦ ἀνισταμένου σώματος διαβεβαιούμενοι φαμεν εἶναι τὴν αὐτὴν, τὴν δὲ κρᾶσιν οὐδαμῶς. » Καὶ ὅθλον ἐξ ὧν ὁ μακάριος Παῦλος φησὶ· « Σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. » Ἄλλο καὶ γὰρ ἀληθῶς κατὰ ποιότητα τότε ἐγερθὸς σῶμα, ὡσπερ ἄλλο κατὰ ποιότητα ὁ τὸ κόκκος καὶ ὁ στάχυς.

Καὶ ὅτι μὲν ἐγείρονται πνευματικὰ τότε σώματα οὐδαμῶν ὅποια δὲ ἡ τούτων διάπλασις ὡς, ὁ διαληφθεὶς ἐφθ θείος ἀνὴρ, οὐκ οὐδαμῶν. Καὶ θαυμάζειν

(52) De his longe aliter disserit Tertullianus *De resurrect. carn.* : « Præscribens, inquit, enim adhuc eandem passiones obituram carnem, si eadem resurrectura dicatur, naturam adversus Dominum summi temere defendis, legem adversus gratiam impie asseris, quas Dominus non liceat et mutare naturam, et sine lege servare. Quomodo ergo legitimus: Quæ impossibilia apud homines, possibilia apud Deum? et: Stulta mundi elegit Deus, ut sapientia mundi confundat? Oro te si sanulum tuum libertate mutaveris: quia eadem caro atque anima permanebunt, quæ flagellis, et compedibus, et stigmatibus obnoxia retro fuerant, idcirco illa eadem pati oportebit? Non opinor. Aliquæ et vestis alba nitere, et aurei annuli honore, et patroui nomine, ac tribu mensaque honoratur. Per mitte hanc et Deo potestatem per vim demutationis illius conditionem, non naturam reformandi, dum et passiones auferuntur et munitiones conferuntur. Ita manebit quidem caro etiam post resurrectionem, eatenus passibilis qua ipsa, qua eadem, ea tamen impassibilis, quia in hoc ipsum manumissa a Domino, ne ultra pati possit. » His astipulatur ὁ πάνυ in libris *De civitate Dei*, ut intelligere est ex

A etiam post resurrectionem diceretur (52). Sed res aliter habet, aliter omnino. Quamobrem illud « Spiritale tunc resurget » dicitur. Siquidem a solo sanctissimo Spiritu gubernabitur.

Cæterum alius erit vitæ modus et ineffabilis, et qui ipsam intelligentiam exsuperat; non propter arterias, ut superius diximus, consistens, quia neque circa cor nostrum ingentius erit tunc calor, ita ut propterea fomenti et refrigerationis indigeat. Si enim hoc esset, morbus etiam fortassis, atque mors ipsa consequeretur, siquidem hæc non sunt nisi respirationis vitæ. Sed nihil hujusmodi ibi, nova illa constitutione nadequaque conveniente. Et persuadeat te illud grani exemplum, quo et Paulus usus est, cum exinde ostendere vellet qualis erit tunc nostrorum corporum constitutio. Obruitur enim terra tritici vel hordei granum, nec amplius granum vides, sed longum calamum, sed spicas, sed messes. Alia forma est, alia natura, aliud nomen. Quæ quidem omnia ex grano duxerunt originem, alia vero sunt pariter atque illud granum. Ita igitur et quoad corpora nostra videre erit: seminantur enim in corruptione, et in infirmitate, et in contumelia, ut ait Apostolus, resurgunt vero in gloria, in virtute, in incorruptione. Et cum exinde essentiam possideant, alio tamen insuper nomine quodam qualitate temperiemque consentent. Hæc igitur quidem confirmat etiam ille divinarum rerum peritus Anastasius hisce iisdem verbis in laudato libro dissertans: « Et naturam quidem ipsius corporis resurgentis affirmate dicimus esse eandem, temperiem autem nullo modo. » Et constat ex iis quæ beatus Paulus dicit: « Seminatur corpus animale, resurgit corpus spirituale. » Etenim aliud xere est secundum qualitatem et granum, et spica

Jam spiritualia tunc resurrectura esse corpora novimus; qualis vero horum figura (53) erit, ut vir divinus laudatus ait, ignoramus. Nec tamen ob

illis quæ sparsim ex eo protulimus: qui tamen lib. xvi, cap. 23, id quod de Spiritu vivificante ait Glycas, et ipse confirmat ex his verbis: Si autem Spiritus ejus qui suscitavit Christum a mortuis habitat in vobis, qui suscitavit Christum a mortuis vivificabit et mortalia corpora vestra per inhabitantem Spiritum ejus in vobis. Tunc ergo erit corpus in Spiritum vivificantem, quod nunc est in animam viventem.

(53) Non videtur Glycas sentire corpora eadem, ac modo sunt, figura resurrectura esse. Error Originis fuit, eam futuram orbiculatam. Sed aliter sentiunt theologi eminentissimi, inter quos Tertullianus lib. *De resurrect. carn.*, de demutatione agens quæ in resurrectione futura est: « Sic et Stephanus angelicum jam fastigium induerat, sed non alia genua in lapidatione succiderant. Dominus quoque in recessu montis etiam vestimenta luce mutaverat, sed lineamenta Petro agnoscibilia servaverat. Ubi etiam Moyses et Elias, alter in imagine carnis nondum receptæ, alter in veritate nondum defunctæ, eandem tamen habitudinem corporis, etiam in gloria, perseverare docuerunt. »

hoc ipsum mirari subit. Si enim a sanctissimo Spiritu ea quæ nostram vitam attinent, constituentur (*Emittes enim, dicit, Spiritum tuum et creabuntur*), reliquum est ut nullius omnino talis instrumenti, quali hodie instruimur et vivificamur, egeamus. Si enim res ita se haberet, nostrum pariter corpus animale etiam post resurrectionem appellaretur, ut ex præcedenti sermone jam constitit (54). Sed nemo unquam isthuc ipsum dixerit, quicumque, quoad fieri potest, in penitentiam sanctarum Scripturarum intelligentiam descenderit. Vide enim quomodo Paulus, cum corpus illud spiritale vocasset, etiam admirabile eo quod animale futurum sit specie et figura, omnino manifestius indicavit in iis quæ ita disseruit: « At dicet quis, Quali corpore mortui resurgent? Stulte, numquid quod seminas, corpus seminas, quod nascetur, et non nudum quodeunque tritici granum, vel alicujus alterius ejusmodi? Dens autem dat ipsi corpus, quemadmodum illi placuit. »

Si quod aliud igitur quam id quod nunc æritur, tunc corpus excitabitur (etenim ipsam tunc Servator transformabit, ut Paulus inquit), ne quære ejus natura qualis futura sit. Nemo enim novit spiritalis corporis qualitatem atque temperiem. Et quid multis verbis opus est? Si enim e signato sepulcro Domini corpus exivit, et clausis januis intravit, nefas est ulterius de his vana animi contentione perquirere. Fieri enim non potest, ut nos qui crassiori circumamictimur, tenuitatem illius vel conjectura saltem assequamur. Ita quidem inutilia quoque sunt illa membra quibus humanum genus multiplicatur (55). Quoniam enim neque nuptiæ ibi, secundum Domini effatum, neque usus ullus alius homines excitans etiam invitato ad id quod gravat deponendum, cuius rei hæc nunquam et qua ratione inservient? Atque ista quidem Pauli videntur esse dicentis, figuram hujus mundi præterire, atque inde nobis significantis ea quæ propter transgressionem fabricata fuere, ad extremum transitura (56). Hæc fabulosa tibi nequaquam

• 1 Cor. xv, 55-58.

(54) Adversus hæc omnia præclariter sapienterque disputat Tertullianus lib. *De resurrect. carnis*; cum enim hujusmodi objecta sibi opposuisset, respondet: « Ad hæc ergo præstruimus non oportere committi futurorum atque præsentium dispositiones, intercessura cum demutatione: et nunc superstruimus, officia ista membrorum necessitatibus vitæ hujus eo usque consistere, donec et ipsa vita transferatur a temporalitate in æternitatem, sicut animale corpus in spiritale, dum mortale istud induit immortalitatem et corruptivum istud incorruptelam: et ipsa autem liberata tum vita a necessitatibus, liberabuntur et membra ab officiis. Nec ideo non erunt necessaria; licet enim officiis liberentur, sed iudiciis retinentur, ut quis referat per corpus prout gessit. Salvum eum hominem tribunal Dei exigit. Salvum vero sine membris non liquet eum, ex quorum non officiis, sed substantiis constat, etc. » Dignissima sunt quæ legantur, et quæ præcedunt, et quæ subsequuntur: nos enim ea brevitati

Α ἐπὶ τοῦτοις οὐκ ἄξιον. Εἰ γὰρ τῷ παναγίῳ Πνεύματι τὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν τηρικαῦτα συνίσταται (*Ἐξαποστελεῖς γὰρ, φησὶ, τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται*), τοιοῦτοι λοιπὸν ὄργανοι τινὲς δι' οὗ σήμερον συγκροτούμεθα τε καὶ ζωογονούμεθα, χρειαὶ ἐκείσε πάντως οὐκ ἔχομεν. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, καὶ ψυχικὸν ἀνελέγετο τὸ ἡμέτερον σῶμα καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ὡς ἤδη φθάσας ὁ λόγος ἐγγώρισεν. Ἄλλ' οὐκ ἂν τις εἴποι τοῦτο ποτε ταῖς ἀγίαις ὡς ἡ δύναμις ἐμβαθύνων Γραφαῖς. Ὅρα γὰρ ὅτι πνευματικὸν ἐκεῖνο τὸ σῶμα καλέσας ὁ Παῦλος, ἀλλ' ὅτι παράδοξον παρὰ τὸ ψυχικὸν εἶναι καὶ εἶδει καὶ σχήματι, πάντως ἐνέφηνη καὶ τοῦτο σαφέστερον ἐν οἷς οὕτως ἔλεγεν· « Ἄλλ' ἔρει τις, Ποῖω σώματι ἐγείρονται οἱ νεκροί; Ἄφρον, ὁ σπεῖρεις οὐ τὸ σῶμα τὸ γεννησόμενον σπεῖρεις, ἀλλὰ γυμνὸν εἰ τύχη κίχκον αἵτου ἢ ἑτέρου τῶν τοιοῦτων τινός; Ὁ δὲ θεὸς δίδωσιν αὐτῷ σῶμα, καθὼς ἠθέλησεν. » Εἴπερ οὖν ἄλλο τι παρὰ τὸ σπειρόμενον νῦν ἐγείρεται τὸ σῶμα (μετασχηματῶσι καὶ γὰρ αὐτὸ τηρικαῦτα ὁ Σωτὴρ, καθὼς φησιν ὁ Παῦλος), μὴ ζήτε: τὴν αἰτοῦ φύσιν, ὅποια τίς ἐστιν. Πνευματικὸν γὰρ σώματος ποιότητα καὶ κρᾶσιν οἶδεν οὐδεὶς. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; Εἰ γὰρ ἐσφαγασμένον τοῦ τάφου τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα ἐξῆλθε, καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων εἰσῆλθε, πολυπραγματεῖν ἐπὶ πλέον οὐχ ὄσον. Ἀμήχανον γὰρ ἡμᾶς, ὅτι καὶ παχύτερον διακειμεθα, τῆς ἐκείνου καταστοχασθῆναι λεπτότητος. Οὕτω μὲν ἄπρακτα κάκεῖνα τυγχάνει τὰ μέρη, δι' ὧν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος εἰς πλήθος ἐπαύξεται. Ἐπειδὴ γὰρ οὐτε γάμος ἐκείσε, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, οὔτε χρεῖά τις ἑτέρα τοῖς ἀνθρώποις ἐγείρουσα τὸ βρῦνον ἀποθέσθαι καὶ ἀκοῦτα, εἶναι ταῦτα καὶ ποτε, καὶ πολὺν τρόπον καθυπουργήσουσι; καὶ ταῦτα τοῦ Παύλου λέγοντος, ὅτι τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου παράγει, κἀντεῦθεν ἡμῶν ὑπεμφαίνοντος ὅτι τὰ ἐπιταχνηθέντα διὰ τὴν παράβασιν ὀψέ ποτε παρελεύσονται. Ἄλλὰ μὴ μῦθον ἡγοῦ τὰ λεγόμενα: καὶ αὐτὸς γὰρ ὁ θεὸς Ἀναστάσιος τὸ δόγμα τούτου παρίστησι λέγων, ὅτι πᾶν μὲν ἀλλότριον τὸ διὰ τὴν ἁμαρτίαν ὑπέσειλθὸν ἀποθ-

D consulentes omittimus.

(55) Vide infra epistolam 6. Hæc profecto talia sunt, qualia, ut resurrectionis veritatem impugnent, hæretici interrogabant apud Tertullianum *De resurrect. Carn.*: « Adeone autem eadem sperabitur, quæ intercidit? ut claudus et luscus, cæcus et leprosus et paralyticus revertantur, ut rediisse non libeat ad pristinum integri? Ut iterum talia patiantur? Quid tum de consequentibus carnis? Rursusne omnia necessaria illi, et in primis pabula atque potacula, et pulmonibus natandum, et intestinis æstuandum, et pudendis non pudendum, et omnibus membris laborandum? Rursus ulcera, et vulnera, et febris, et podagra, et mors redoptanda? Numquam hæc erunt volæ carnis recuperandæ, iterum cupere de ea evadere. »

(56) Consule epistolam 6, ubi ostendere nequidquam contendit, inter alia sexuum discrimen propter peccatum inductum fuisse.

σῖμα. Μὴ ζητεῖν δὲ ἐν ὀπίῳ σώματι ἀνεστησόμεθα. Καὶ σχήματα γὰρ καὶ διάπλασιν ἀφάρτου καὶ πνευματικῷ σώματι οἶδεν οὐδεὶς. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος τοὺς τὰ τοιαῦτα περιεργαζομένους εὐμεγέθως ἀποπαύει, ἄλλο μὲν ἔλεγε καταβαλεῖσθαι τῇ γῆ, ἄλλο δὲ παραδόξως ἐκείθεν ἀνίστασθαι, καθὼς ὁ θεὸς πάντως ἠθέλησεν. « Ἄφρον γὰρ, φησὶν, ὁ σπείρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γεννησόμενον σπείρεις, » καὶ τὰ ἐξῆς.

git (57), quemadmodum Deus omnino voluit. quod nasciturum est, seminas, » et quæ sequuntur.

Ἄλλος λοιπὸν ἐκεῖσε τρόπος ζωῆς, ἀβήρητος τε καὶ ἀνεπιπόνητος. Οὐ χρεῖα τότε ἡπατος καὶ κοιλίας φλεβός, ἀφ' ὧν καὶ δι' ὧν τὸ αἷμα σήμερον ἐπὶ πάντα τὰ μέλη καὶ μέρη τοῦ σώματος κατασπείρεται. ὅτι μὴδὲ σὰρξ τοιαύτη τοῖς ἀνθρώποις τότε πρόσεστι, παχεῖα δηλαδὴ καὶ βευστή, καὶ ἐκ τεσσάρων χυμῶν τὴν σύστασιν ἔχουσα. Εἰ γὰρ καὶ ὁ Κύριος ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν οὕτω τοῖς μαθηταῖς ἔλεγε. « Τὸ πνεῦμα σὰρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα, » μὴ θορυβοῦ καθ' ἐαυτὸν. εἰ γε καὶ μᾶλλον ὁ Κύριος συγκαταβαίνων ἦν ἀπανταχοῦ τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς. Εἰ γὰρ καὶ σὰρκα φορεῖν ἔλεγε μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, ἀλλ' ὁ μακάριος Παῦλος εἰπὼν. « Οὐκέτι νοσοῦμεν τὸν Χριστὸν κατὰ σὰρκα, » ἔδειξε προφανῶς ὅτι συγκαταβατικῶς ὁ Κύριος καὶ ἔλεγε τὰ πλείω καὶ ἔπραττεν. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐν οὐτω λεπτῷ καὶ πνευματικῷ σώματι τὰς ὀψείλας ὕπεδεικνυεν. Ἄλλ' ἐρωτᾷ, Τίς ἡ τοιαύτη συγκατάβασις; Ἀναστάντος ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἐδόκουν οἱ μαθηταὶ πνεῦμα θεωρεῖν. Ἐὰν οὖν μὴ χώραν ἐκ τούτου λαβὼν ὁ Σατανᾶς ἐνσπείρη ὅτι Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται ἀληθῶς. εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, οὐδὲ τῶν σωμάτων ἀνάστασις ἔσται. διὰ τοῦτο καὶ ἔφραγεν ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ ὀψείλας ἐν ἀφάρτῳ σώματι ὕπεδεικνυεν, ὥστε καὶ σὰρξ ἐν ἀληθείᾳ μὴ ὧν, σὰρξ εἶναι ἐδόκει τοῖς οὕτω θέλουσιν αὐτὴν κατιδεῖν. « Ἐὰν μὴ ἴδω γὰρ, φησὶν, ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἢλων, οὐ μὴ πιστεύσω. » Πρόσεχε οὖν. Εἰ μὴ συγκαταβᾷς, ὡς ἤδη προεῖρηται, σὰρξ ὥφθη τοῖς μαθηταῖς, οὐκ ἂν αὐτοῖς τὸν τύπον τῶν ἢλων

¹ Joan. xi, 25.

(57) Ex Pauli verbis multo melius Tertullianus dissertat. lib. *De resurrect. carnis*: « Hoc ergo jam de exemplo seminis constet, non aliam vivificari carnem, quam ipsam quæ erit mortua. Et ita sequentia relucebunt. Nihil enim adversus regulam exempli licebit intelligi, ne quia sequitur: *Quod seminas, non corpus quod futurum est seminas, ideoque alium resurrecturum corpus, quam quod moriendo seminatur, existimes.* Cæterum excidisti ab exemplo, neque enim frumento seminato, et in terra dissoluto, hordeum erumpit, et non idipsium genus grani, eademque natura, et qualitas, et forma. Denique unde si non idipsum? Et corruptela enim ipsum est, dum ipsum est. Non enim, et suggerit quomodo, Non quod futurum est corpus seminatur, dicens, sed nudum granum, si forte frumenti vel alienius hujusmodi. Deus autem dat illi corpus prout vult, certe ei grano quod nudum seminari ait. Certe, inquit. Ergo salvum est cui dare habet Deus corpus. Quomodo autem salvum est,

A videantur. Et ipse enim divinus Anastasius consilium hoc infert dicens, omne nos alienum, quod propter peccatum susceperat, deposituros esse. Ne quare vero quali corpore resurgemus; figuram enim et formam incorruptibilis et spiritualis corporis nemo novit. Hac enim de causa beatus etiam Paulus eos qui hujusmodi curiose sectantur, optima ratione quiescere faciens, Aliud quidem, dicebat, terræ mandatur, aliud vero exinde mirabiliter sur-

B Stulte enim, inquit, quod seminas non corpus. Cæterum alius erit tibi vitæ modus, et ineffabilis, et humanæ intelligentiæ incomprehensibilis. Nullus erit tunc usus jecinoris et venæ cavæ, a quibus et per quæ nunc sanguis in omnia membra ac partes corporis disseminatur (58): quia neque hinc tunc hujusmodi carne constabat, crassa et fluxa. videlicet et ex quatuor humoribus conflata. Si enim et Dominus cum a mortuis resurrexisset discipulis ita dicebat: « Spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere, » ne turberis in te metipso, siquidem Dominus potius discipulis suis ubique condescendebat. Si enim post resurrectionem a mortuis carnem se ferre dicebat, cum beatus Paulus pronuntiaverit: « Amplius Christum secundum carnem non intelligimus; » manifeste demonstravit plura Dominum dixisse et fecisse (59), ut aliis condescenderet. Nisi enim res ita se habuisset, haudquaquam certe in adeo tenui et spiritali corpore cicatrices ostendisset. Sed interrogabis: Quorsum isthæc indulgentia? Cum ipse a mortuis resurrexisset, spiritum discipuli se videre opinabantur; prohibere igitur voluit ne Satanas ex hoc occasionem arripiens, Christum vere a mortuis non resurrexisse insinuaret. Si vero Christus non resurrexit, neque ulla erit corporum resurrectio, et propterea coram discipulis suis comedebat, et in corpore corruptioni non obnoxio cicatrices ostendebat, ita ut, cum re ipsa caro non esset, caro esse, eum ita videre cupientibus, videretur. « Nisi enim videro, inquit, in ejus manibus formam clavorum, non credam. » Attende igitur.

D si nusquam est, si non resurgit, si non idipsa resurgit? Si non resurgit, salvum non est. Si non est, et salvum accipere corpus a Deo non potest. Sedenim salvum omni modo constat. Ad quid ergo dabit illi Deus, prout vult corpus, habenti utique proprium corpus illud nudum, nisi ut jam non nudum resurgat? Ergo additum erit quod corpori superstruitur: nec exterminatur illud cui superstruitur, sed augetur. Salvum est autem quod augetur. Seritur enim solummodo granum sine folliculi veste, sine fundamento spicæ, sine munimento aris æ, sine superbia culmi. Exurgit autem cæca feneratum, compagine ædificatum, ordine struatum, cultu munitum et usquequaque vestitum. Hæc sunt ei corpus a Deo aliud, in quod non abolitione, sed ampliatione, mutatur. »

(58) Vide superioris not. 48, col. 757.

(59) Observa Glycam in Origens errata et dogmata pene prolabantem.

Nisi condescendens, ut jam dictum est, caro discipuli visus fuisset, haud utique ipsis clarorum formam ostendisset, non eos incredulos curavisset. Itaque corpus quidem erat Dominus cum a mortuis resurrexisset, caro vero nequaquam (60). Non enim statim ac aliquid est corpus, caro etiam est, ut liquet ex sole, et luna, et reliquo stellarum choro; corpora enim sunt, caro vero nequaquam (61). Participavit enim vere ad terrestre solum de lapsus carnem et sanguinem, cum vere homo effectus esset; sed adhuc carnem, ut Theologus Gregorius ait, nullus amplius Christum videbit, sed neque etiam incorporeum, iis divinius corporis rationibus, quas ipse novit; et ut videatur ab his qui cum compunxerunt, et Deus extra crassitudinem maneat. Alia tum vitae ratio nec dictu enarrabilis nec captu comprehensibilis. Nisi enim talis esset qualem jam divina eloquia pronuntiant, his etiam necessario esset et animalium ceterorum resurrectionem expectare, terrestrium videlicet et marinorum, et quae volucrum naturam participant. Sed res haec ita se habet, haud profecto. Neque enim ciborum appetentiae tunc perturbabunt, ita ut exinde divinam vocem liceat ita dicentem audire: « Conedite omnia tanquam olera feni. » Si enim, vir sanctissime, ubi fluxa est nostra natura, adeo quidam ad divinam praesentiam accedere conati sunt, ut in perpetua prope a cibis abstinentia vitam suam omnem transegerint, quanto magis id in illa vita continget, in qua, juxta Dominum, nullum omnino locum corruptio habet, et secundum quam homo angelis honore aequiparatur, et secundum quam ipse Dominus justus et sedes, et mensa, et dapes, et potio, et omne erit, si quod aliud suave condimentum est. Non onera ibi ferre necessarium, neque semina terrae committere, ut exinde mulis et arantibus bobus opus sit. Etenim his, ut semel dicam, omnibus, quae cumque ad praesentis vitae absolutionem conferunt, vita illa libera

ὑπέδειξεν, οὐκ ἀπειθούντας αὐτοῦς ἐθεράπευεν ὥστε σῶμα μὲν ἦν ὁ Κύριος; ἐπερὶ οὖν ἐκ νεκρῶν, σὰρξ οὐδαμῶς. Οὐδὲ γὰρ εἰ τὸ σῶμα, τοῦτο καὶ σὰρξ. καὶ ὅλον ἐκ τοῦ ἡλίου, καὶ τῆς σελήνης, καὶ τοῦ λοιποῦ τῶν ἀστέρων χοροῦ· σώματα μὲν εἰσι, σὰρξ δὲ οὐδαμῶς. Κεκοινώνηκε μὲν γὰρ πρὸς τὰ παῖδια σαρξὸς καὶ αἵματος ἀληθῶς γενόμενος ἄνθρωπος· ἀλλ' ἐκεῖ σὰρξ μὲν, ὡς ὁ Θεολόγος φησὶν Γρηγόριος, οὐκ εἶται τὸν Χριστὸν ἴσοι τις, οὐ μὴν δὲ καὶ ἀσώματος, οἷς οἶδε λόγοι; θεοειδοῦσθαι σώματος, ἵνα καὶ ὀρθῆ ὑπὲρ τῶν ἐκκενηθέντων, καὶ μετῆ Θεὸς ἐξῆ παχύτητος. Εἰ μὴ γὰρ τοιοῦτος; ἦν ἐπιτολὴ ἤδη τὰ θεῖα περιετῆσι λόγοι, καὶ ζῶων ἂν εἴ ἀνάγκης ἀνάστασις προσδέχεσθαι δίκαιον ἦν, χερσαίων θηλαδῆ καὶ θαλαττίων καὶ τῶν ὅσα πτηνῆς μετακίχθε φύσεως. Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ τοῦτο, οὐκ ἐστὶν. Οὐδὲ γὰρ ἐπιθυμία; βρωμάτων ἐκείσε διανοχλοῦσιν, ὡς ἐνταῦθεν θείας ἀκούσαι φωνῆς οὕτω λεγούσης, « Φάγεσθε πάντα ὡς λάχανα χόρτου. » Εἰ γὰρ ἐνταῦθα, θεοῦτατε ἀνερ, ἐνθα βούδης; ἡμῶν ἡ φύσις ἐστὶ, τοσοῦτο ἀποθεωθῆναι τινε; ἔχυσαν ὡς ἐν ἀκίτῃ σαρξὸν ἀνύσαι τὸν βίον αὐτῶν ἅπαντα, πολλῶ μᾶλλον ἐν ἐκείνῃ τῇ ζωῇ κατὰ Κύριον οὐκ εἶτε χύραν ὄλω; τὰ τῆς φθορᾶς, καθ' ἣν ἰσότημος τοῖ; ἀγγέλοι; ὁ ἄνθρωπος, καθ' ἣν τὸι; δίκαιοι; ὁ Κύριος; καὶ θρόνοι; καὶ τράπεζα, βρώσι; τε καὶ πόσι; καὶ πᾶν, εἰ τι ἔτερον ἦδυσμα. Οὐ φέρτου; ἐκεῖ μετακομίζε;ν ἐπίναγκε;ς, οὐδὲ σπέρματα τῇ γῆ καταβάλλε;ν, ὡς ἐνταῦθεν, ἡμῶν δειδοσθαι καὶ ἀποτρύωντων βούων· πάντων γὰρ καὶ ἀπλῶ; τῶν ὅσα τῇ παρουσίῃ ζωῇ συντελοῦσιν, ὁ βίος ἐκεῖνος ἐλεύθερο;. Καὶ πᾶσιν τῶ μὲγάλῳ Βασιλείῳ ἐν τοῖ; Ἀσκητικοῖ; αὐτοῦ λέγοντι· Ὡπερ εἰ ἡμεν ἐν τῶ παραδείσῳ τῆ; τρυφῆ;ς, οὐκ ἂν ἐπινοῖα; καὶ μόχθου γεωργικοῦ προσεδεῖθημεν· εἰ γὰρ ἐν ἰδρώτι τοῦ προσώπου μετὰ παραβάσι; ἐσθλε;ν τὸν ἄρον κατεδικάσθη ὁ ἄνθρωπο;, εὐδῆλον πάντω; ἐτι; πρὸ τῆ;σ παρακοῆ;σ καμάτου, καὶ ἰδρώτων, καὶ πάσῃ; ἄλλῃ; δδύνη;σ ἄνω ἄνθρωπο; ἦν. Ἐνθεν τοι; καὶ ὁ Παῦλο;

(60) Caro erat et corpus. Ita ratiocinari poterat etiam Origenes. Contra hos Tertullianus *De resurrex. carn.*: « Viderit unus aliquis Lucanus, nec huic quidem substantiae parcens, quam secundum Aristotelem dissolvens, aliud quid pro ea subjicit: tertium quiddam resurrectorum, neque anima neque caro, id est, non homo, sed ursus, forsitan tanquam Lucanus. » Nam, ut recte dissertat ibidem Carthaginiensis theologus ad illud Isaiae, *Ego occidam et vivificabo*, « caro est quae occiditur per mortem, caro itaque et vivificabitur per resurrectionem, etc. » Et haec vera sententia est, quae et in symbolo exprimitur, et omnes veri theologi tenent. Itaque prosequitur egregie idem Tertullianus: « Sed quoniam et hic de interpretatione corporis quaestio cavillatur, ego corpus hominis non aliud intelligam quam omnem istam molem carnis, quoquo genere materialium concludatur atque variatur, quod videtur, quod tenetur, quod denique ab hominibus occiditur. Sic et parietis corpus non aliud admittam quam cimenta, quam saxa, quam lateres. Si quis arcanum aliquod corpus inducit, ostendat, revelet, probet ipsum esse etiam, quod occidatur ab homine, et de illo erit dictum. » Augustinus,

lib. xiii, *De civ. Dei*, cap. 25: « Tunc jam non terrenus, sed caelestis homo erit, non quia corpus quod de terra factum est, non ipsum erit, sed quia donec caelesti jam tale erit, ut etiam corpore incolendo non amissa natura, sed mutata qualitate conveniat. » Et lib. xlii, cap. 21: « Erit ergo spiritui subdita caro spiritualis, sed tantum caro, non spiritus; sicut carni subditus fuit spiritus ipse carnalis, sed tamen spiritus, non caro. » Et mox: « Quae sit autem et quam magna corporis spiritualis gratia, quae nondum venit in experimentum, vereor ne temerarium sit omne quod de illa profertur eloquium. » Quod autem Glycas ait explicari recte potest et modo quo simile dictum effert laudatus Augustinus *Enchirid.* cap. 80. Alias enim prope ὀργυλιῶσιν videretur, contra quod Gennadius lib. *De diffinit. fidei orthodoxae*, cap. 6: « Si id resurgere dicitur quod cadit, caro ergo nostra in veritate resurgit sicut in veritate cadit, et non secundum Origenem immutatio corporum erit, id est aliud novum corpus carne: sed eadem caro corruptibilis quae cadit, tam justorum quam injustorum, incorruptibilis resurget, etc. » (61) O admirabilis scientiae virum, et judicio acerrimo praeditum!

εἰδώς ὅτι πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην καὶ πρώτην ἀναδραμεῖται διαγωγὴν, ἔλεγεν, ὅτι τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου παράγοιτο, διὰ τὴν παράδειξιν δηλονότι. Τῷ γὰρ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ παλαιωθέντι συνεπαλαιώθη καὶ τὰ τῆς κτίσεως. Ἀμύχανον γὰρ ἐν ἀφάρτῳ διαγάγει τὸν ἐξ ἀβουλας εἰς φθορὰν ὀλισθήσαντα. Ὅθεν ἀνακαινίζομένης τῆς ἀνθρωπότητος ἀπολούσῃ καὶ τὰ τοῦ κόσμου τούτου συνανακαινισθῆσεται. « Ἡ γὰρ ἀποκαταβολὴ, φησὶ, τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται. » Ἄλλ' ἡ τοίνυν ἐκείσε κατάστασις, ἣν παραστήσαι λόγος οὐ δύναται· καὶ γὰρ τοῦ προφήτου Ἡσαίου, ἦνίκα τὰ τῆς κινήσεως ἀλλοιώσεως ὑπεστήμανε, πρὸς τὸν Θεὸν οὕτω, ἤκουσας λέγοντος· « Ἡ λέγων τῇ ἀδύσῳ, Ἐρημωθήσῃ, καὶ πάντας τοὺς ποταμούς ξηρῶν » καὶ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου ἐν τῇ Ἀποκαλύψει αὐτοῦ κατὰ λέξιν οὕτω διεξιόντος· « Εἶδον οὐρανὸν καινὸν καὶ γῆν καινὴν, καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν ἔτι » πρὸς δὲ τοῦ κορυφαίου Πέτρου ἐν τῇ Καθολικῇ αὐτοῦ Ἐπιστολῇ λέγοντος· « Οὐρανοὶ μὲν βοήζοντες παρελεύσονται γῆ, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαυθήσονται » τοῦ Δαβὶδ ὁμοίως· « Ἀνακαινίσαι τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. » Τί χρῆ καὶ λέγειν περὶ τῆς καταστάσεως ἐκείνης, ἐν ἣ τὰ σύμπαντα πρὸς τὸ βέλτιον μεταμείδονται; Πῶς δὲ καὶ τὰ ἡμέτερα τηνικαῦτα διακρίσται σώματα, ἦνίκα μὲν θάλασσα οὐκ ἔστιν ἔτι, κατὰ τὸν θεϊστῶν Ἰωάννην· ἦνίκα τὰ ὕδατα πάντα ξηραίνεται κατὰ τὴν προφήτην Ἡσαίαν· Ἡσαίαν τὰ ἐν τῇ γῇ πάντα καυθήσεται, κατὰ τὸν κορυφαίου Πέτρου; Ἄτε τοῦ ἡλίου, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, ἐκνικήσαντος, καὶ πάντα πάντῃ τότε κατατεφρώσαντος· ἄλλος τρόπος τότε ζωῆς, ἀρρήτος τε καὶ ἀνεπινόητος. Τὸ γὰρ σῶμα τοῦτο τῆς φυσικῆς ἀσθενείας ἢ μετὰ τὴν ἀμαρτίαν περιέπεσε παντοίως ἀπαλλαγῆναι, « Δεῖ γὰρ, φησὶ, τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν, » οὔτε θαλάττης οὔτε φωστῆρων, οὔτε στοιχείων ἐτέρων τιῶν χρεῖαν ἔχει ποτέ. Καὶ τί χρῆ πολλὰ λέγειν, καὶ ἀπαριθμεῖν τὰ καθ' ἕκαστον; Ἡμέρα καὶ νύξ οὐκ ἔστιν κατὰ τὴν κυλικὴν ταύτην τοῦ ἡλίου περίο-

A est. Fidem autem habet a magno Basilio in suis Asceticis dicenti, si in deliciarum paradiso essemus, artificii amplius et laboris, quo terra exercetur, minime indigos futuros. Si enim post prævaricationem ad panem in sudore vultus comedendum condemnatus est homo, patet omnino eum ante inobedientiam supra laborem, et sudores, et omnem alium dolorem constitutum fuisse (62). Inde etiam Paulus, sciens eum ad antiquam illam et priorem vitæ rationem reversurum, dicebat, figuram huius mundi transire, per transgressionem videlicet. Una enim cum homine illo inveterata cætera omnia creata inveterata sunt. Fieri enim non potest ut corruptioni minime obnoxius vivat, qui ob stoliditatem in corruptionem delapsus est. Unde B renovata hominis natura hic quoque orbis universus una consequenter renovabitur. « Anxia enim creaturæ expectatio, inquit, filiorum Dei revelationem expectat. » Cæterum ea ibi erit constitutio, quam exhibere sermo non potest. Audisti enim prophetam Isaiam, cum novam immutationem significaret, Deo ita dicentem: « Qui dicit abyssos, Deserta eris, et omnia flumina exsicabo (63); » et evangelistam Joannem in sua Apocalypsi ita ad verbum disserentem: « Video cælum novum, et terram novam, et mare non est amplius; » insuper et principem Petrum in sua catholica Epistola pronuntiantem: « Cæli quidem cum magno impetu acclinantur ad terram, et quæ in ea sunt opera comburentur. » et Davidem pariter: « Renovabis faciem terræ. » Et quid jam de illa rerum constitutione dicere oportet, in qua omnia commutabuntur in melius? Et quomodo nostra tunc corpora se habebunt, cum ne mare quidem erit, amplius juxta divinissimum Joannem? cum aquæ omnes exsiccabuntur, secundum prophetam Isaiam? cum terrena omnia exurentur, secundum principem Petrum? Siquidem cum sol, juxta magnum Basilium, prævaluerit, et omnia penitus tunc inflammaverit, alia tunc vitæ ratio, et ineffabilis, et intelligentia (64) minime comprehensibilis. Corpus

1 Cor. i, 7. 2 Apoc. xxi, 1. 3 II Petr. iii, 7. 4 Psal. ciii, 30.

(62) An si Adamus non peccasset, tamen terram culturus fuisset, questio est. Et quidem affirmat magnus Augustinus lib. viii, *De Genes. ad lit.*, cap. 8: « Videamus, inquit, itaque quid sit quod dictum est. Ut operaretur et custodiret. Numquid forte agriculturam Dominus voluit operari primum hominum? An non est credibile quod eum ante peccatum damnaverit ad laborem? Ita sane arbitramur nisi videremus voluptate animi agricolare quosdam, ut eis magna pœna sit inde ad aliud avocari. Quidquid ergo deliciarum habet agricultura, tunc utique longe amplius erat, quando nihil acciderat adversi, vel terra, vel cælo. Non enim erat laboris afflictio exhibitatio voluntatis, cum ea quæ Deus creaverat humani operis adiutorio, melius seratiusque provenirent, unde Creator ipse uberius laudaretur, quia animæ in corpore animali constituta rationem dedisset operandi ac facultatem quantum animo volenti satis esset, non quantum invitum indigentia corporis cogeret, etc. » Vide

quæ sequuntur, admiranda quidem et lectu digna.

(63) Michael noster, parte I *Annalium*, hunc eundem Isaia locum de mundi incendio extremo intelligit: « Ἔσται μὲν τοι ὅτε καὶ πάντα καταφρυγήσεται τῷ πυρὶ, ὡς ὁ προφήτης Ἡσαίας φησὶν, ἐν ὅς πρὸς τὸν τῶν ὄλων Θεὸν διαλέγεται. Ὁ λέγων τῇ ἀδύσῳ, Ἐρημωθήσῃ καὶ πάντας ποταμούς σου ξηρῶν. » Et erit aliquando tempus cum ab igne cuncta exurentur, quemadmodum vates noster Isaias inquit, cum universitatis hujusce Deo quasi colloquens: Qui ad abyssum ait, Deserta esto, cunctique fluvii tui exarescant. De mundi hac conflagratione renovatione consule τὸν πᾶντο lib. xx *De civ. Dei*, cap. 18 et 20. Eadem accredita fuit etiam ethnicis, ut stoicis, et Ovidio I *Metam.*

(64) De hisce omnibus consule egregie disputantem, et varias Patrum et theologorum sententias afferentem Calmetium dissert. *De fine mundi*, ex quo innumera erui possunt unde Glycas noster illustratur.

emin hoc naturali infirmitate, in quam incidit post peccatum, omnino liberatum: (Oportet enim, inquit, corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale in Jure immortalitatem; neque naris, neque luminarium, neque aliorum quorumlibet elementorum tunc illi opus erit. Et qui multa dicere necesse est, et omnia singillatim enumerare? Dies et nox juxta circulares hanc solis conversionem tunc non erit (65); neque enim noctis propter requiem corpus hoc unquam indigebit, neque iterum dici ad operationis susceptioem, siquidem omnibus, ut dictum est, quæ ei post peccatum contigere, liberum erit. Nisi enim hæc ita se haberent, haud equidem apud ipsum Paulum animale quidem seminari diceretur, spiritale vero deinde resurgeret. Unde cum a luteo purum resurrexerit, et sicut sol ob ineffabilem gloriam omnino fulgebit, et magis quam illa mirum in modum splendescens, Neque ob hoc ipsum mirere. Si enim vas vitreum, postquam solari radio impletum fuerit, totum statim vehementior ignis efficitur, et cum prope astantibus flammam communicat, quid dicendum erit de illis purissimis corporibus quantum ex Dominico corpore procedentem splendorem mirabiliter excipient (66), et plusquam sol ipse prorsus fulgebunt? Neque insolitam omnino rem hanc existima. Si enim in crasso hoc et luteo corpore sanctorum non pauci ignis palam apparuere, quod illud et ad imaginem servavissent, et illæsum exinde ad primi illius eum et spiritualia illa, et tenuia, et levia, et ætheria, corpora excipient, plus quam sol ipse omnino sanctorum chorus tunc radiabit. Et crede magno Paulo ad verbum ita disserenti: « Transformabit tunc humile corpus nostrum Servator, ut suo evadat corpori glorioso conforme. »

Et hæc quidem de iis qui vitam Deo gratam hic vivere, sufficienter oratio demonstravit. De iis autem qui tales non fuere, quid dicere oportet? Omnes igitur corruptionis expertes resurgent (67), sive justos dicas sive peccatores, tenuia, et levia, et spiritualia, corpora gestantes, quia communiter pro omnibus mortuus est Christus. Different vero pariter ad invicem ex diametro. Et quid multis verbis opus est? Sicuti in quibuslibet tritici vel hordei seminibus videre est: obruuntur enim æqualiter utraque terra, et spicæ exinde decentes pululant: per qualitatem autem pariter differunt, non enim in tritici granum hordeum convertitur; sic et in corporibus ipsis manifeste quis videat. Omnes enim corruptionis expertes resurgent (68), quia omnibus communiter incorruptio data est: differentiam vero pariter, et non quamlibet qui-

(65) Petrus Lombardus, lib. iv, Distinct. XLVIII.

(66) Vide supra *Epist.* III.

(67) Fulgentius lib. *De fide ad Petrum*: « Erit enim etiam iniquorum resurrectio, sed sine immutatione, quam solis fidelibus et ex fide juste viventibus daturus est Deus. Hoc est enim quod ait apostolus Paulus: « Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. Ostendens autem justos divino munere commutandos, ait: « Et nos immutabimur. » Habebunt ergo iniqui cum justis resurrectionem carnis communam; immutationis tamen gratiam non habebunt, quæ dabitur justis.

δὴν· οὕτε γὰρ νεκτὴς εἰς ἀνάπαυσιν τὸ σῶμα τοῦτο δέεται ποτε; οὕτε πάλιν ἡμέρας εἰς ἐργασίας ἀντιθέψιν· εἴ γε πάντων, ὡς εἴρηται, τῶν μετὰ τὴν ἀμαρτιαν ἀπῆλλακται. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν αὐτῷ παρὰ τῷ Παύλῳ ψυχικὸν μὲν ἐλέγετο σπείρεισθαι, πνευματικὸν δὲ αὐθις ἐγειρεσθαι. Ὅθεν τοιοῦτον καθαρὸν ἐγειρόμενον, καὶ λάμψει πάντως κατὰ τὴν ἥλιον ἐκ τῆς ἀρβύτου δόξης καὶ μᾶλλον ἐκείνης ὑπερφύως ἐλλαμπόμενον. Καὶ μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν. Εἰ γὰρ σκευὸς ὑέλινον, ἔπειδὴν τῆς ἡλικτῆς σακτινὸς ἐμφορηθεῖη, σφοδρότερον πῦρ τε ὅλον αὐτίκα γίνεται καὶ τοῖς παρατοχυῶσι φλογὸς μεταδίδωσι, τί χρὴ καὶ λέγειν περὶ τῶν καθαρωτάτων ἐκείνων σωμάτων, ἡνίκα ἐκ τοῦ δεσποτικῶ σῶματος ἐκπηδῶσαν ἀγλήην παραδόξως εἰσδιέχονται, καὶ ὑπὲρ αὐτὴν ἀστράψουσι πάντως τὴν ἥλιον; Καὶ μὴ ξένον τὸ πρᾶγμα ἡγοῦ. Εἰ γὰρ ἐν τῷ παλαιῷ τούτῳ καὶ πηλίνῳ σώματι τῶν ὁσίων οὐκ ὀλίγοι πῦρ ὤρθησαν ἀντικρυς, ἅτε δὴ τὸ κατ' εἰκόνα τηρήσαστες ἀδιαλύθητον, κίντεῦθεν εἰς τὰ μέτρα φθάσαντες τοῦ πρώτου ἐκείνου Ἀδὰμ, πολλῶ μᾶλλον ἡνίκα καὶ πνευματικὰ ἐκεῖνα καὶ λεπτὰ καὶ κοῦφα, καὶ αἰθέρια δέχονται σώματα, ὑπὲρ τὴν ἥλιον ὄντως ὁ τῶν ἁγίων ἀστράψει τότε χορὸς. Καὶ πείθου τῷ μεγάλῳ Παύλῳ κατὰ λέξιν οὕτω διεξιόντι: « Μετασχηματῶσαι τότε τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν ἰσωτῆρ εἰς γενέσθαι σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ. »

Adami mensuras præoccupassent; multo magis corpora excipient, plus quam sol ipse omnino corpori glorioso conforme. »

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν θεωρέτως ἐνταῦθα πολιτευσασμένων ἱκανῶς ὁ λόγος ἀπέδειξε· περὶ δὲ τῶν μὴ τοιοῦτων τί χρὴ καὶ λέγειν; Ἀφθαρτοὶ μὲν οὖν ἀνίστανται ἅπαντες, εἴτε δικαίους εἴρη, εἴτε ἀμαρτωλοὺς, λεπτὰ καὶ κοῦφα καὶ πνευματικὰ σώματα φέροντες, ὅτι καὶ κοινῶ; ὑπὲρ πάντων ὁ Χριστὸς ἀπέθανε· πρὸς ἀλλήλους δὲ ὁμοῦ ἐκ διαμέτρου διεννήχασαι. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; Καθ' ἅπαν ἐπὶ τῶν σπερμάτων σίτου τυχὸν ἢ κριθῆς ἐστὶν ἰδὲν καταβάλλονται μὲν γὰρ ἐπίσης καὶ ἀμφω τῇ γῆ, καὶ στάχυες ἐκείθεν εὐπρεπεῖς ἀναδιδονται, κατ' αὐτὴν δὲ ὁμοῦ διαφέρουσι τὴν ποιότητά· οὐδὲ γὰρ εἰς σίτου κόκκον μεταβάλλεται ἡ κριθή, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων αὐτῶν ἴση τις ἀντικρυς. Ἀφθαρτοὶ μὲν γὰρ ἀνίστανται ἅπαντες, ὅτι καὶ πᾶσι κοινῶς ἡ ἀφθαρσία κεχάρισται, διαφορὰν δὲ ὅλων οὐ τὴν τυχοῦσαν κεκαθαρμένοι ἀλλήλους εἰ-

Quoniam a corporibus impiorum non auferetur corruptio, et ignobilitas, et infirmitas, in quibus seminantur. »

(68) Judæis quibusdam persuasum fuit, non omnes homines resurrecturos esse, sed justos tantum bonosque Israelites, ut Kimchi, Maimonidi, Abarbaneli, etc., qui suam sententiam juveni putant ex Ps. i, 6, et II Machab. vii, 14. Millenarii autem impios, saltem a prima resurrectione, excluderent, postquam justis mille annis cum Christo super terram regnaturi erant.

ρ' αὐνοῦνται. Οἱ μὲν γὰρ φωτὸς ἔργα διαπραξάμενοι: πλήρεις φωτὸς ἐξάνιστανται· οἱ δὲ σκότους ἔργα ὀχραυρίσαντες ἑαυτοῖς σκότου τηλικαῦτα μεστοί, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, τοιοῦτο: κατὰ τὴν κρίσιν ἀνίστανται: ἀπαντες ὅποιοι τῇ γῆ κατεβλήθησαν ἐν τῷ τῆς ἐξόδου καιρῷ. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ πάμμεγας Παῦλος εἶπεν· « Ἐκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι ἀναστήσεται. » Ἀρκεῖ τοιαῦτα. Τοῖς γὰρ ἐλέφροσι κατὰ σὲ καὶ εἰς λόγος ἀρκεῖ πρὸς τὴν κρείττονος εὐρεσίαν. Κατὰ γὰρ τὸν σοφὸν Σολομῶντα, « Δίδου σοφῷ ἀφορμὴν, καὶ σοφώτερος ἔσται. »

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ'.

Τῷ αὐτῷ Ἰωάννῃ τῷ Ἀσπιώτῃ — Ἔτι καὶ τοῦτο ἠρόρηται, εἰ ἄρσεν καὶ θήλυ τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐγερθήσονται σώματα.

Ἐφ' οὗς ἠρόρηκα, ὧ δοκίματε ἀνερ, Πῶς ἐκ νεοκρῶν ἀναστήσονται τὰ τῶν ἀνθρώπων, λέγων, σώματα, καὶ ποῖω σχήματι; καὶ εἰ ἔστι διαφορὰ ἀβρῶν τε καὶ θήλειος· ἀμνηχανία καὶ ἡμᾶς; οὐ μικρὰ πολὺν ἤδη κατέχει καιρὸν ἐφ' ᾧ καὶ πρὸς ἰσχύος οὐκ ἔχομεν εὐχερῶς; ἐπὶ τοῦτοις ἀπόκρισιν δοῦναι σοι. Εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ὁ Συναίτης; τε θεῖος Ἀναστάσιος, ὁ Νύστης θεῖος Γρηγόριος, καὶ τῶν ἁγίων ἕτεροι ἐπιλύειν ἐτόλμασι τὸ πρὸς σὺ σήμερον ἐπαπορούμενον, ἀλλὰ καὶ οὕτω; ὀνηρότερον διακείμεθα πρὸς γε τὸ τὰ τοιαῦτα κτεστῆσθαι καὶ ὑπὲρ τῶν τοιοῦτων μάχασθαι. Τίως; ἔνεκεν; Ὅτι παρὰ πᾶσιν σχεδὸν ἀμφάλλεται ταῦτα, τῆς ἐκκλησιαστικῆς αἵτε δὴ παραδόσεως; ἔξω φέρεσθαι λογιζόμενα. Ἄλλ' ἐπειδὴ καταναγκάσεις τέως; ἡμᾶς; ἐπὶ μέσου προθεῖναι σοι τὰ τῶν διαληφθέντων ἁγίων ῥητὰ, ὡς ἐντεῦθεν ἐπιγυῖναι σε τίς; τε ἡ δύναμις αὐτῶν καὶ ὅπως λαμβάνειν αὐτὰ χρὴ, καὶ τί τὸ συναγόμενον ἐκείθεν ἡμῖν, ἰδοὺ καταπαθεῖ; ἔχεις πρὸς τοῦτο καὶ μὴ βουλομένους ἡμᾶς. Καὶ εἰ βούλη πρὸ τῶν ἄλλων αὐτῷ τῷ θεοτάτῃ προσαγοεῖς Ἀθανασίω. Ἐν γὰρ τοῖς πρὸς Ἀρτίοχον Κεφαλαίοις οὕτω λέγων εὐρηγται· « Ὅσπερ ἓνα ἄνθρωπον ἐποίησεν ἀπ' ἀρχῆς ὁ θεός, οὕτως ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ πάντες εἰς ἄνθρωπος ἀνιστάμεθα· » τοῦτ' ἔστι, πᾶσα ἀνθρώπου εἰκὼν ὁμοία ἔσται τότε τῆς τοῦ Ἀδάμ εἰκῆος καὶ πλάσεως; καὶ μεγέθους καὶ σχήματος. Διὸ οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἀναστάσει ἄρσεν καὶ θήλυ, καὶ μικρὸς καὶ μέ-

dem, ii qui mundati fuerint, habere comperientur. Illi enim qui lucis opera egerint, luce pleni excitabuntur; qui autem tenebrarum opera sibi congeserint, tenebris tunc obsiti erunt. Et ut uno verbo dicam, tales iudicii die omnes resurgent, quales tempore obitus terra sepulti fuerint. Et hoc manifestus maximus Paulus dicebat: « Unusquisque in suo ordine resurget. » Talia ac tanta sufficiunt. Prudentibus enim viris, qualis tu es, et unum verbum ad ejus, quod sufficit, inventionem satis est. Juxta enim sapientem Salomonem, « Da causam sapienti, et sapientior erit (69). »

EPISTOLA VI.

Ad eundem Joannem Aspiotam. — Adhuc et hoc quaeritur, an cum maris et feminae discrimine hominum corpora resurreutura sint.

Circa ea de quibus, vir sanctissime, dubitasti, quomodo, quaerens, a mortuis corpora hominum resurreutura sint, et quali figura, et an masculi et feminae discrimen in iis futurum sit, diu est quod haesitatio non modica et inopia consilii nos torquent, quandoquidem ex nobis vires non suppetunt, ut facile tibi super his respondere valeamus. Si enim et magnus ipse Athanasius, et divinus ille Anastasius Sinaites, et divinus Gregorius Nyssenus, et sanctorum reliquii controversiam quae hodie a te proponitur, resolvere viderentur, tamen ejusmodi scrutari et super talibus concurrere pigramur. Cur? Quia fere ab omnibus de his ambigitur quae extra ecclesiasticae traditionis fines evagari reputantur. Sed quia nos interim laudatorum sanctorum dicta in medium tibi proferre cogis, ut quae eorum vis, et quomodo ea accipienda sint, et quid nos ex illis colligamus, exinde cognoscas, ecce nos, licet inviti, morem in hoc tibi gerimas. Et, si vis, ipsi in primis divinissimo Athanasio aurem praebere; in Capitibus enim ad Antiochum ita dicere deprehenditur: « Quemadmodum Deus ab initio unum tantum hominem fecit, ita in regeneratione unus homo omnes resurgemus; » hoc est euncta hominis imago similis erit tunc imaginis, et fictionis, et magnitudinis, et figurae Adami. Propterea mas et femina, parvus et magnus, niger et flavus, in resurrectione non erunt, nec facierum figurarumque discrimen (70).

¹ I Cor. xv, 23.

(69) Idem finis ac epistolae 2.

(70) Fuerunt nonnulli qui perperam arbitrati sunt, nuptias a Deo fuisse primis parentibus interdictas, easque nomine arboris scientiae boni et mali significatas, ut Moses Bar-Cephas libro *De Paradiso*, et Aben-Ezra, cujus opinionis meminit August. lib. xi, *De Genes. ad litt.* Nil autem magis ridiculum quam quod Glycas probare contendit, primum hominem nullo sexu creatum fuisse alioque modo quam conjugali satione, genus humanum multiplicandum fuisse, si Adamus non peccasset. Mirabilis Augustinus lib. xiv, *De civit. Dei*, capp. 21-26, multa egregie praeclare disputat, unde hujus sententiae falsitatem facile est arguere. Nihil est enim unde suspicemur indocens fuisse innocentibus hominibus conjugali complexu copulari, cum nullum tum libidinis malum, peccato non admissio interventurum fuisset. Poterit eruditus lector haud data loca consulere; nam ipse prolixitatis metu haec tantum ex capite 21 adducere contentus sum: « Absit itaque ut credamus illos conjuges in paradiso constitutos per hanc libidinem, de qua erubescendo eadem membra tulerunt, impleturos fuisse quod in sua benedictione Deus dixit, « Crescite et multiplicamini, et implete terram. » Post peccatum quippe orta est haec libido: post peccatum eam natura non imprudens, amissa potestate, cui corpus ex omni parte serviebat, sensit, attendit, erubuit, operuit. Illa vero benedictio nuptiarum, ut conjugati crescerent, et multiplicarentur, et imple-

bus hominibus conjugali complexu copulari, cum nullum tum libidinis malum, peccato non admissio interventurum fuisset. Poterit eruditus lector haud data loca consulere; nam ipse prolixitatis metu haec tantum ex capite 21 adducere contentus sum: « Absit itaque ut credamus illos conjuges in paradiso constitutos per hanc libidinem, de qua erubescendo eadem membra tulerunt, impleturos fuisse quod in sua benedictione Deus dixit, « Crescite et multiplicamini, et implete terram. » Post peccatum quippe orta est haec libido: post peccatum eam natura non imprudens, amissa potestate, cui corpus ex omni parte serviebat, sensit, attendit, erubuit, operuit. Illa vero benedictio nuptiarum, ut conjugati crescerent, et multiplicarentur, et imple-

Hic igitur divinus hic vir perspicue demonstravit, ut nobis indoctis videtur, eo quod unus homo a principio productus est, in quo figurarum differentia nulla erat; ad illum vero, quæ resurrectionem attinent, respiciunt, ut jam dictum est; propterea nullum figurarum et faciesum futurum esse in resurrectione discrimen.

Hæc autem ita se habere, et unum principio hominem a Deo productum fuisse, et ideo feminam postea inveciam, quod Adamus a sua perfectione excidisset, divinus Gregorius Nyssenus manifestus ostendit, dum ita vir ille divinus dubitat disseritque: « Si ad Dei imaginem homo creatus est, quomodo eos masculum feminamque produxit? » Deinde vero hanc dubitationem resolvens, quæ figura nostra corpora resurrectione sint subindicare videtur. Ait enim maris et feminæ discrimen non a principio ipso, cum scilicet primus ille homo productus est, sed tandem post imaginis conditum officio superinductum fuisse, quod quidem non Divinitati, sed ipsi est mutarum pecudum naturæ persimile. Quia vero de causa hæc facta, et quomodo illi a Deo adjutor datus; et cur maris et feminæ discrimen, quod quidem ad animalia ratione carentia similitudine accedit, illatum sit, laudatus hic vir luentissime te docerbit, hisce iisdem verbis ita dissertans: « Fingens Deus hominem, generaliter scilicet naturam, rem Deo similem, non numero paulatim crescentem esse volebat, sed una eum illius productione omne humanum genus intuebatur, etiam non post multum futuram hominis transgressionem, et e sublimi illa et angelicæ æquali vita eum esse casurum. » Ne igitur humanarum animarum multitudo, cum excidisset ab primo illo, secundum quem similiter et angeli in multitudinem excreverant, mutilaretur, curam augenti naturæ illorum invicem imposuit, cum in peccatum prolapsi essent, pro præstanti illa angelica conditione, jumentorum proprium et irrationalem successione ex invicem modum humanæ naturæ inserens. Nam quia non ignoravit, ut dictum est, suum officium, cum ex illa æquali cum angelis dignitate defluxisset, cum humilibus rebus communionem habiturum esse, propterea et propriæ imagini (71) aliquid irrationalis admiscuit. In divina enim et beata natura nullum est maris feminæque discrimen. Irrationalis igitur structuræ proprietatem in hominem inferens, non secundum nostræ creationis sublimitatem superabundantiam generat elargitur. Neque enim cum ad imaginem hominem produxit, tunc, qua cresceret

erram, quævis et in delinquentibus manserit, tam antiquam delinquentem data est, ut cognosceretur procreationem filiorum ad gloriam cennubii, non ad pœnam pertinere peccati. » Vide omnino alia capita in quibus ostendit quomodo sine libidine conjugale opus exerceri posset. Vide etiam quæ inferius adnotabimus.

(71) Homo non est imago Dei quoad corpus, ut

γα: οὐ μέλας καὶ ξανθός, οὐ διάφορα πρόσωπα: τε καὶ σχήματα. Σαφῶς μὲν οὖν ἐνταῦθα θεῖος οὗτος ἐδειξεν ἀνὴρ, ὡς δοκεῖ τοῖς ἀμαθέσι τίως ἡμῖν, ὅτι διὰ τὸ ἓνα παραχθῆναι καταρχὰς ἀνθρώπων, ἐν ᾧ διαφορὰ σχημάτων οὐκ ἦν ἀφορὰ δὲ τὰ τῆς ἀναστάσεως; πρὸς αὐτόν, ὡς ἤδη προείρηται: τούτου χάριν ἐν τῇ ἀναστάσει: διαφορὰ σχημάτων καὶ προσώπων οὐκ ἔστιν.

Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι ἓνα παρήγαγε κατ' ἀρχὰς ἀνθρώπων ὁ θεός, καὶ ὅτι τὸ θῆλυ διὰ τοῦτο μετὰ ταῦτα εἰστέθηκε, διὰ τὸ τὸν Ἀδὰμ ἐκπίπτειν τῆς τελειότητος, ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος ἀριθιλόταρον ἐδειξεν ἐπαπορούμενος ὁ θεός οὕτως ἀνὴρ: « Εἰ κατ' εἰκόνα Θεοῦ ὁ ἀνθρώπος ἐκτίσται, πῶς ἄρσεν καὶ θῆλυ παράγει αὐτούς; »

Πρὸς δὲ καὶ ἐπιλύων τὸ τοιοῦτον ἀπόρημα, ὑπεμφαίνειν βούκειν, ὅποιω σχήματι ἐγείρονται τὰ ἡμέτερα σώματα. Λέγει γὰρ ὅτι τὴν κατὰ τὸ ἄρσεν καὶ θῆλυ διαφορὰν οὐκ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς, ἤνικα δηλαδὴ τὸν πρῶτον ἐκείνου παρήγαγεν ἀνθρώπων, ἀλλὰ μετὰ τὴν τῆς εἰκόνης κατασκευῆν τελευταῖον ἐπιτελεῖται τῷ πλάσματι: ἦτι: οὐ πρὸς τὸ θεῖον, ἀλλὰ πρὸς αὐτὴν ἄρα τὴν τῶν ἀλόγων φύσιν ἔχει τὴν ὁμοιότητα. Διὰ τί δὲ ταῦτα γέγονε, καὶ πῶς αὐτῷ βουθέως παρεδίδото: καὶ τίνας ἐνεκεν ἢ κατὰ τὴν ἄρσεν καὶ θῆλυ διαφορὰν παρείρητο, ἢ καὶ πρὸς τὰ ἄλογα φέρουσα τὴν ὁμοίωσιν, ὁ διαληφθεὶς οὗτος ἀνὴρ ἀριθιλότατά σε διδάξει, κατὰ ῥῆμα διεξιὼν οὕτω: « Πλάττων ὁ θεός τὸν ἀνθρώπον, καθόλου δηλαδὴ φύσιν, τὸ θεοεικελον χρῆμα, οὐ ταῖς κατὰ μικρὸν ἐκαρτέρει: προσθήκαι, ἀλλ' ἕνα τῇ αὐτοῦ παραγωγῇ τὸ ἀνθρώπινον ἅπαν ἕωρα γίνον, ὁπόσον ἂν εἴη κατ' ἀριθμὸν: ἕωρα δὲ καὶ τὴν γεννητέμενην μετ' οὐ πολλῷ τοῦ ἀνθρώπου παρεκτροπήν, καὶ ὅτι τῆ: ὑψηλῆς ἐκείνης ἐκπεσεῖται καὶ ἰσχυγέλου ζωῆς. » Ω: ἀν οὖν μὴ κολοδοῦσθαι τὸ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν πληθος ἐκπεσόν ἐκείνου τοῦ πρῶτου, καθ' ὃν ἄρα καὶ οἱ ἀγγελοι πρὸς πῆθος ἠύξηθησαν, ἐπίνοιαν αὐξήσεως ἐγκατασκευάζει τῇ φύσει κατάλληλον τοῖς: εἰς ἀμαρτίαν καταλισθῆσασιν, ἀντὶ τῆς ἀγγελικῆς μεγαλοφυῆς τὸν κτηνώδη καὶ ἄλογον τῆς ἐξ ἀλλήλων διαδοχῆς τρόπον ἐμφοτεύσας τῇ ἀνθρωπότητι. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἠγνόησεν, ὡς προείρηται, ὅτι τὸ πλάσμα τῆς πρὸς τοὺς ἀγγέλους ὁμοιότητος ἀπορρῦεν, τὴν πρὸς τὸ ταπεινὸν κοινωνίαν προσοικειώσεται, διὰ τοῦτο παρέμειψεν καὶ τοῦ ἀλόγου τῇ ἰδίᾳ εἰκόνι: οὐ γὰρ ἔστιν ἐν τῇ θεῖᾳ καὶ μακαρίᾳ φύσει ἢ κατὰ τὴν ἄρσεν καὶ θῆλυ διαφορὰ. Τῆς: οὖν ἀλόγου κατασκευῆς ἐπὶ τὸν ἀνθρώπον ἐνεγκὼν τὸ ἰδίωμα, οὐ κατὰ τὸ ὑψηλὸν τῆς κτισσεως ἡμῶν τὴν πλεονεξιάν ἐψύχεναι χαρίζεται. Οὐδὲ γὰρ ὅτι τὸν κατ' εἰκόνα παρήγαγε, τότε τὴν τοῦ αὐξήσεσθαι: καὶ πληθύνεσθαι δύναμιν τῷ

Cyrrillus Alexandrinus contra anthropomorphitas, et Isidorus Pelusiotes docent, etsi imago Dei alibi sita etiam in corpus quodammodo redundare cognoscatur, ut indicat Augustinus. Tertullianus enim l. b. De resurrect. carn. in vivacitate reponit, Augustinus lib. xii. De civ. Dei, cap. 25, in ratione alique intelligentia, sicut lib. iii, De Genes. ad litteram, cap. 20.

ἀνθρώπων προσέθηκον· ἀλλ' ἦν ἕνα διεκρίνε τὴν Α καὶ τὴ ἀρῆν καὶ θῆλυ διαφορὰν. Ὡς εἶπε πρὸ τοῦ ἐπιβλεῖν τῇ φύσει τὴν τοιαύτην διαφορὰν, « Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, » ἔλεγεν, οὐκ ἂν τοῦ τοιοῦτου τῆς γενέσεως εἶδους προσεδέθημεν, δι' οὗ γενᾶται τὰ ἄλογα. Ταύτη τοι καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου καταθρηγῶν ὁ Δαβὶδ ἀθλιότητα, « Οἱμοι, ἔλεγεν, ὅτι ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν, οὐ συνῆκε. Παρασύεθη τῷ ἀνοήτῳ κτήνῳ, καὶ ὁμοιωθῆ αὐτοῖς. » Τὴν γὰρ ζωὴν ταύτην γένεσιν τῇ φύσει παραβεβῆμενος διὰ τὴν πρὸς τὸ ὑλῶδες ῥοπήν, κτηνώδης ἔντως γέγονεν ὁ τοῖς ἀγγέλοις πρότερον ὁμῆτιμος ὢν.

Ταῦτα μὲν οὖν, ἐσιώτατε, καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἐπιβεβαιῶν εἰπε περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου καὶ τὰς διεξιῶν· « Εἰδὼς δὲ ὁ προγνώστης Β θεὸς, ὅτι ἐν παραβάσει γενήσεται, καὶ ὅτι φθορὰ ἐπιπέσειται, παράγει τὸ θεῖον ἐξ αὐτοῦ βοηθὸν αὐτῷ κατ' αὐτὴν πρὸς γὰρ τὴν τοῦ γένους· ἐκ διαδοχῆς μετὰ τὴν παράδειξιν σίστασιν. » Τὰ αὐτὰ τοῖς διαληφθεῖσι καὶ τῷ χρυσορρήμονι Ἰωάννῃ διεληπται. Ἐν οἷς γὰρ ἐξέθετο κεφαλαῖοις *Περὶ τοῦ γάμου καὶ παρθενίας*, καὶ τὰς περὶ τοῦτου διεξέειπε· « Πλάσα; ὁ θεὸς τὴν ἀνθρωπὸν ἔθετο ἐν τῷ παραδείσῳ, καὶ γάμου λόγος οὐδεὶς ἦν· ἔδθησιν αὐτῷ γενέσθαι βοηθὸν, καὶ ἐγένετο· καὶ οὐδὲ οὕτως; ὁ γάμος ἀναγκαῖος εἶναι ἔδωκε. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὴν ἀπὸ τοῦ θανάτου φθορὰν ἐδίξαντο καὶ τὴν ὀδύνην καὶ τὴν ἀρῆν καὶ τὸν ἐπίπονον βίον, τότε καὶ ὁ γάμος ἐπεισέρχεται. » Ὅρα; πόθεν ἐς τὴν ἀρχὴν ὁ γάμος ἀναγκαῖος; ἔδειξεν εἶναι; Ἀπὸ τῆς παρακοῆς, ἀπὸ τῆς ἀρεῆς, ἀπὸ τοῦ θανάτου. Ὅπου γὰρ θάνατος, ἐκεῖ γάμος. Διὰ ταῦτα μὲν οὖν ὑστερον ἐπεισῆλθεν ὁ γάμος, ὡς εἶπε ἔμενον ὑπακούων ὁ Ἀδὰμ, οὐκ ἂν ἐδέησε τοιοῦτου. Καὶ τοῦτον γὰρ ἀνευ ἡ τῶν ἀνθρώπων πληθῶς προσέβλεπεν οὐκ ἐκωλύετο. Εἰ γὰρ μύριαι μυριάδες ἀγγέλων λειτουργοῦσι τῷ θεῷ, καὶ χίλιαι χιλιάδες ἀρχαγγέλων περιστῶσιν αὐτῷ, καὶ οὐδεὶς τούτων ἐκ διαδοχῆς γέγονε καὶ τόκων, καὶ

¹ Psal. XLVIII, 13.

(72) Qualis fuerit primi hominis conditio egregie docet Augustinus lib. XII, *De civ. Dei*, cap. 21: « Hominem vero, cujus naturam quodammodo mediam inter angelos bestiamque condebat; ut si Creatori suo tanquam vero Domino subditus præceptum ejus pia obedientia custodiret, in consortium transiret angelicum, sine morte media beatam immortalitatem sine ullo termino consecutus; si autem Dominum Deum suum libera voluntate superbe ac inobedienter usus offenderet, morti addictus bestialiter viveret libidinis servus æternæque post mortem supplicio destinatus. » Hæc omnia mores vivendique rationem, non exteriorem figuram respiciunt, quod perperam censet Glycas.

(73) Frigida prope videtur Manichæis suffundi, quos inter Leucius Charinus conjugia legitima improbanda, omnem generationem malam et a malo esse affirmavit, in *Actis Petri, Andrea, Joannis, Thomæ et Pauli*, apud Photium cod. c. IV. Conjugia etiam reprobat Marcion, ut scribit Tertullianus I, *adversus Marcionem*.

(74) Hæc opinio magno Augustino ne in mentem

quidem venerit, dum lib. XIV, *De civit. Dei*, c. 23, ita scribit: « Quisquis autem dicit non fuisse coituros nec generaturos nisi peccassent, quid dicit nisi propter numerositatem sanctorum necessarium hominis fuisse peccatum? » Nec Ambrosius quidem *De Paradiso*, cap. 10: « Et ideo quia ex viro solo poterat humani esse generis propagatio, pronuntiavit Dominus non esse bonum solum esse hominem. » Libro tamen III, *De Genes. ad litter.*, cap. 21, ita scripsit Hipponensis presul: « Nam illud quod dictum est, *Crescite et multiplicamini, et implete terram*, quanquam nisi per concubitum maris et femine fieri non posse videatur, unde hic quoque mortalium corporum exstitit indicium, potest tamen dici alium modum esse potuisse in corporibus immortalibus, ut solo piae charitatis affectu nulla corruptionis concupiscentia filii nascerentur, etc. » Eadem habet libro *De bono conjugii*, cap. 1. Sed quantum non dubitet Augustinus, hominem, nisi justus permanisset, nuptiarum tamen fecunditate propagandum fuisse, quamque aliter sentientes exhiberet, aperte constat ex iis que late disputat lib. IX, *De Genes. ad litt.*, capp. 3, 4, 5, 7, 8, 9.

ex successione, genitoribus, et parturitione, et A conceptione natus est, multo magis homines sine conjugio fecisset, quemadmodum et illos primos, unde omnes homines descenderunt, efficit. Ita igitur laudati hi divinissimi viri ad verbum hæc disserentes nobis affirmare visi sunt, non secus ac divinissimos angelos hominum multitudinem processuram fuisse, nisi ab illa honoris cum angelis æqualitate homo voluntarie aberrasset, et longe se expulset. Si vero illa ratione multiplicandi erant, reliquum est ut nuptiis a principio, quemadmodum dictum est, opus non fuerit. Quomodo enim, si post maledictionem hæc, et post eam quæ ex morte procedit, corruptionem, introierit, ut linguam aureus affirmat? Si vero nuptiis opus non erat, reliquum est ut nec ea quæ ad nuptiarum consummationem confert, formatione. Quomodo enim, siquidem, ut Nyssenus ait, belluinus hic nuptiarum modus novissime humanæ naturæ additus fuit? Et quomodo non belluinus, si per ipsum cum mutis animantibus similitudinem gerimus?

Neque mihi hunc sermonem gravem arbitrator. Habes enim divinum Isidorum Pelusiotam in suis Epistolis ita ad verbum disserentem: « Si castitate quidem spectes, angelis homo similis est; si vero conjugium, nihil differt a bestiis, quibus concubitus necessarius est, atque ita generis successione excogitare. » Bene igitur David hominis viscerum despicit. Brutis enim, ut dictum est, animantibus in eo quod generationem attinet, similibus factus est, et perturbationes has, tristitiam, voluptatem, concupiscentiam, et quæcumque id genus alia, inde ad se ipsum attraxit (75). Neque enim ipso initio hæc una cum ipsa humana natura creata fuere, quemadmodum in libris ad Thalassium magnus Maximus asserit; sed eo quod perfectione exciderit, hæc, quæ parti naturæ ratione magis experti adnascuntur, superinducta sunt. Verum ad hæc animum intendere par est. Elucet enim, cum primum illum hominem Deus produxit, neque conjugii rationem, neque quæ conjugium perficit, structuram fuisse (76). Si enim principio Deus per nuptias hominem multiplicari voluisset, quemadmodum David Isthuc ipsum quereretur, « Mei mihi, dicens, quod homo, cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis? » Vel si, ut angeli, multiplicari volebat eum, quem paulo minus ab angelis minuit, quidnam erat, quod eum cum hujusmodi structura produci compelleret, siquidem ad mutarum pecudum similitudinem produci tunc homo haudquaquam debebat. Qua de causa? Et ut divina in hoc intentio operibus ipsis manifestaretur, et homo pariter ipse culpari pos-

(75) Superius epist. 3. Hæc eadem quoque disputata: et affirmat part. 1. *Annal.*, ubi περί χιτώνων δερματινών. Cur voluptas concubitus et questio in a Deo admista sit egregie disserit Cyrillus apud nostrum Glycam loco proxime laudato, id omnino necessarium ostendens, ut homines ad scipos

ωδίνων καὶ συλλήψεως· πολλῶν μᾶλλον ἀνθρώπους ἐποίησε γάμου χωρὶς. Ὡς περ οὖν ἐποίησε τοὺς πρώτους θῆεν ἅπαντες ἄνθρωποι, οὕτω μὲν οὖν οἱ διατηροῦντες οὗτοι θεϊότατοι ἄνδρες κατὰ ῥῆμα ταῦτα διεξίοντες ὑπεμφαίνειν ἑμὶν ἔοικασιν, ὅτι κατὰ τοὺς θεϊοτάτους ἀγγέλους· καὶ ἡ τῶν ἀνθρώπων πληθὺς ἐμελλε προελθεῖν, εἰ μὴ γε παρεκτροπήν καὶ ἔκστασιν ἀπὸ τῆς πρὸς ἀγγέλους ὁμοιότητος ἐκὼν ὑπέστη ὁ ἄνθρωπος. Εἰ δὲ κατ' ἐκείνον ἐμελλον προελθεῖν, οὐδὲ γάμου χρεῖα λοιπὸν ἀπ' ἀρχῆς, ὡς προείρηται, ἦν πῶς καὶ γὰρ, εἴγε μετὰ τὴν ἀρὰν οὗτος εἰσῆλθε καὶ τὴν ἀπὸ θανάτου φοβρὰν, ὡς χρυσοῦς τὴν γλωττάν φησιν; Εἰ δὲ μὴ γάμου χρεῖα ἦν, οὐδὲ τῆς τῷ γάμῳ λοιπὸν συντελοῦσης κατασκευῆς. Πῶς καὶ γὰρ, εἴπερ, ὡς Ὁ Νύσσης φησὶ, τελευταῖον ὁ κτηνώδης οὗτος τοῦ γάμου τρίτος ἐγκατεσκευάσθη τῇ ἀνθρωπότητι; Καὶ πῶς γὰρ οὐ ὁ κτηνώδης, εἴγε χάριν αὐτοῦ αὐτῷ πρὸς τὰ ἄλογα τὴν ὁμοίωσιν φέρομεν;

Καὶ μὴ μοι τὸν λόγον ἡγοῦ φορτικὸν τουτονί. Ἔχεις γὰρ τὸν Πηλουσιώτην θεῖον Ἰσίδωρον ἐν Ἐπιστολαῖς αὐτοῦ κατὰ λέξιν οὕτω διεξίοντα· « Κατὰ μὲν τὴν ἀγγελίαν τοῖς ἀγγέλοις ὁμοιοῦται ὁ ἄνθρωπος· κατὰ δὲ τὴν γάμον τῶν θηρίων οὐδὲν διενήνοχεν, οἷς ἀναγκασία ἡ συνουσία ἐστὶ καὶ δοκεῖν τὴν τοῦ γένους μηχανασθαι διαδοχὴν. » Καλῶς οὖν ὁ Δαβὶδ τὴν τοῦ ἀνθρώπου καταφρονεῖ ἀθλιότητα· τοῖς γὰρ ἄλογοις, ὡς εἴρηται, κατὰ γένεσιν ὁμοιωθεὶς καὶ τὰ πάθη ταῦτα λύπην, ἡδονήν, ἐπιθυμίαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, πρὸς ἑαυτὸν ἐκείθεν ἐφέλικουσεν· οὐδὲ γὰρ προηγουμένους τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει ταῦτα συνεκτίσθησαν, ὡς ἐν τοῖς πρὸς Θαλάσσιον ὁ μέγας φησὶ Μάξιμος· ἀλλὰ διὰ τὴν τῆς τελειότητος ἐκπτώσιν, ὑστερον ἐπεισέχθη ταῦτα τῷ ἀλογωτέρῳ μέρει προσηύοντα τῆς φύσεως. Ἄλλ' ἐπὶ τούτοις προσέχειν σε ἄξιον φαίνεται γὰρ ὡς ἤλικα τὸν πρῶτον ἐκεῖνον παρήγαγεν ἄνθρωπον, οὔτε γάμου λόγος ἦν, οὔτε τῆς τῷ γάμῳ λοιπὸν συντελοῦσης κατασκευῆς. Εἰ γὰρ ἐβούλετο κατ' ἀρχῆς ὁ θεὸς διὰ γάμου προελθεῖν εἰς πληθὺς τὸν ἄνθρωπον, καὶ πῶς ὁ Δαβὶδ ἐποδύρεται τούτου ἕνεκεν, « Οἶμοι, λέγων, ὅτι ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνῆκε· παρσυνεβλήθη ἄνοσήτοις κτήνεσι καὶ ὠμοιώθη αὐτοῖς; » « Ἡ κατὰ τοὺς ἀγγέλους πληθύνεσθαι ἤθελε τὸν βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους ἡλαττωμένον, καὶ τί τὸ καταναγκάζον μετὰ τοιαύτης αὐτὸν προσηχθῆναι κατασκευῆς, εἴγε καὶ μᾶλλον οὐκ ἔπρεπε καθ' ὁμοίωσιν τῶν ἄλογων τὴν τοῦ ἀνθρώπου τριπλαῖα γενέσθαι παραγωγὴν; Τίνος ἕνεκεν; Ὡς καὶ τὸν ἐπὶ τούτῳ θεῖον σκοπὸν ἔργου αὐτοῦ; γενέσθαι κατάδηλον, καὶ αὐτὸν αὐθις αἰτιάζουσι τὸν ἄνθρωπον, εἴποτε τῆς ψυχῆς ἐκπεσὼν λήξεως ἐπὶ τὴν ζωὴν ταύτην κατ-

servandos genusque propagandum blanda quadam illecebra potenter attraherentur.

(76) Etsi qui censent concubitus propter peccatum inductum fuisse, egregie confutat ὁ πάντων Ἰβ. ix. *De Genes. ad litt. cap. 9.*

ενεχθείη και ἄλογον γένεσιν. Εἰ γὰρ ἄμα τῇ παρ- A
αγωγῇ τοῦ Ἀδάμ και ἡ ἄλογος αὐτῆ συμπαρήγετο
κατασκευῆ, θύραν ἀντιλογίας ἦν ἐντεῦθεν ἀνεωγμέ-
νην ἰδεῖν· ἐπ' αὐτὸν γὰρ τὸν Θεὸν ἡ αἰτίας διέ-
βαινον ἐν, ὡς μετὰ τοιαύτης παραγαγόντα κατα-
σκευῆς τὸν Ἀδάμ· ἐφ' ᾧ οὐκ ἔδει τῆνικαῦτα συμ-
παρῆχθαι αὐτῆν, ὡς γε δοκεῖ τῶς ἡμῖν.

Εἰ δὲ και τοῦτο προτείνουσι τινες, ὅτι κατὰ τὴν
ἐαυτοῦ πρόγνωσιν ὁ Θεὸς τὴν τοιαύτην δέδωκε τῷ
ἀνθρώπῳ κατασκευῆν ἀπ' ἀρχῆς, καλῶς τοῦτο προ-
τείνουσι, και δεχόμεθα τὸν λόγον αὐτῶν· εὐπαρά-
δεκτος γάρ. Ἄλλ' εὐθὺς ἀνυποπόρομεν οὕτω και
ἡμεῖς· λέγοντες· Εἰ κατὰ οὐσίαν πρόγνωσιν ἡ κτηνώ-
δης αὐτῆ κατασκευῆ τῷ Ἀδάμ ἐδόδοτο καταρχῆ, ἵνα B
τί μὴ και θνητὸν αὐτὸν ἐπλασε, και φοροῦν ὑποκείμενον,
ἐπὶ δὲ φοροῦν και ὠνητότητι περιπίπτοντα τοῦτον ἑώρα
μετὰ βραχὺ· ἵνα τί μὴ και τὴν Εὐαν αὐτίκα παρήγα-
γε, και νόμῳ γάμου συνῆξευξεν αὐτοῦς, ἐπειδὴ περ
οὐκ ἤγνοι τὸ συμβησόμενον; ἵνα τί μὴ και σάρκα
παχίαν ἐνέδουσεν αὐτοῦς, ἐξ ἀρχῆς, και τὰ λοιπὰ
πάντα παρήγαγεν, ἐν οἷς αὐτοῦς κατεδικασεν ἕστε-
ρον; Ἄλλ' οὐδὲν τι τοιοῦτον ἐποίησε, δόξαι θέλων
ἐντεῦθεν ὁποῖον εἶναι ἐβούλετο τὸ τῶν χειρῶν αὐ-
τοῦ φιλοτέχνημα. Διὰ γὰρ τοῦτο και μόνον αὐτὸν
παρήγαγε και ἀφθαρσίᾳ τετίμηκε και κατὰ τοὺς
ἀγγέλους πληθύνεσθαι ἤθελε· διὰ τοῦτο και ψυχῆς
αὐτῷ μετέδωκε νοεράς, βουλόμενος αὐτὸν εἶναι και
ἀθάνατον ἐς τὸ διηνεκές, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλώτταν C
φρησι. Καὶ οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ και βασιλεία τῶν
ἐπιγείων πάντων κατέστησε τὸν ἀνθρώπων ὁ Θεός.
Ἵρα γὰρ ὅτι και λέων αὐτῷ και πάρδαλις ὑπετάσ-
σεται, και τὰ λοιπὰ πάντα θηρία δουλικῶς παρίσταν-
το σχήματι. « Καὶ ἤγαγε γὰρ, φησι, τὰ ζῶα πρὸς
τὸν Ἀδάμ τοῦ ἰδεῖν τι καλέσει αὐτά. » Οὕτω μὲν
οὖν ἀπ' ἀρχῆς ἤθελε και εἶναι και διάγειν τὸν ἄν-
θρωπον ὁ Θεός· ἀλλ' ἐξ ἀβουλίας ἐκείνος· ὑποτέμνει
τὰ τῆς ἀρχῆς, σχημάτων ὑποπίπτει διαφορῆ,
και ἄλλος ἐξ ἄλλου γίνεται. Καὶ τοῦτο Δαβὶδ ὁ
Θεός ὑπεμφαίνων ἔλεγεν· « Ἀνθρώπος ἐν τιμῇ ὧν οὐ
συνῆκε. Παρασυεδλήθη τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι, και
ὡμοιώθη αὐτοῖς. » Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, πάντως
οὐκ ἐβλογον ἀπερισκέπτως οὕτω και συναρπά-
ζεσθαι τοῖς λόγοις, ὅτι ἐκ προγνώσεως ὁ Θεός μετὰ D
τοιαύτης κατασκευῆς παρήγαγε τὸν Ἀδάμ ἀπ' ἀρ-
χῆς· εἰ γε και μᾶλλον ὁ Συνατῆς Θεός· Ἀναστάσιος·
ἐν τῷ *Περὶ ἀναστάσεως* λέγων αὐτοῦ και τὰς κατὰ
βῆμα λέγων εὐρηται· « Διπλῆ τίς ἐστιν ἡ τῆς φύ-
σεως ἡμῶν κατασκευῆ, ἡ τε πρὸς τὸ Θεῖον ὡμοιω-
μένη και ἡ πρὸς τὴν διαφορὰν ταύτην τῶν σχημά-

(77) Hec quidem Glyce opinio, sexum illum
principio in Adamo fuisse negantis, e regione stat
erroris Rabinorum, Samuel in *Bereschit Rabbab*,
Manasse Ben-Israel *Conciliation. in Genesim*, Mai-
monidis in *Mora Nevochim*, part. II, cap. 30, qui
Adamum androgynum faciunt, asseruntque quod
« Adam et Eva creati sunt sicut unus, ex tergo vel
clorso conjuncti. Postea vero a Deo divisi sunt, qui
dimidiam partem accepit, et fuit Eva, et adducta

set, si unquam ab anima quæcote exiciens ad bel-
luinam hanc et irrationalē generationem devo-
veretur. Si enim una cum Adami productione et
structura ipsa irrationalis producta fuisset, con-
tradictionis portam inde apertam videre erat (77). In
ipsum enim Deum culpa relunderetur, utpote il-
lum, qui Adamum ita constructum produxisset.
Quamobrem hanc tunc structuram una cum illo
produci non oportebat, ut nobis quidem videtur.

Si qui vero, eo quod omnia præsenferit Deus,
ita hominem a principio construxisse pertendant,
recte hæc pertendant, et eorum sermonem recipi-
mus; dignus enim est, qui facile recipiatur; sed
statim contra subinferimus, ita nos etiam dice-
tes: Si secundum divinam præsenfionem belluina
hæc structura Adamo a principio data est, cur-
nam mortalem etiam ipsum, et corruptioni
obnoxium Deus non formavit, quando corruptioni
et mortalitati paulo post hunc subjiendum
intuebatur? Quidnam et Evam non statim pro-
duxit, eosque nuptiarum lege conjugavit, siquidem
quod eventurum esset, non ignorabat? Cur et
crassa carne eos a principio non induit, et cetera
omnia produxit, ad quæ eos postea damnavit?
Sed nihil hujusmodi fecit, ostendens e exte-
rens volens, quale manuum suarum opificium esse vellet.
Propterea enim et solum ipsum produxit, et im-
mortalitate honoravit, et angelorum instar multi-
plicari volebat. Propterea et animam ipsi, quæ in-
telligentia præstaret, tribuit, immortalē eum in
perpetuum esse volens, quemadmodum aurea lin-
gua conspicuus affirmat. Et non ista tantum, ve-
rum etiam terrenorum omnium regem Deus ho-
minem constituit (78). Vide enim et leonem, et
pardalin ei subjectos fuisse, et reliquas immanes
bestias ipsi servilli figura astitisse. « Adduxit
enim, inquit, animalia ad Adam, ut videret quom-
modo ea vocaret. » Ita igitur a principio et esse
et vivere hominem Deus volebat. Sed propter
imprudentiam et temeritatem, principatus ille di-
gnitatem præcidit, figurarum discrimini subjacet,
et ex alio alius evadit. Et hoc divinus David signi-
ficans dicebat: « Homo cum in honore esset non
intellexit, comparatus est jumentis insipientibus,
et similis factus est illis. » Si vero hæc ita se ha-
beant, absurdum omnino est tam inconsiderate
illis sermonibus abipi, ex præsenfione videlicet
Deum hujusmodi forma instructum Adamum a
principio produxisse; siquidem divinus ille
Anastasio Sinaites, in suo *De resurrectione* libro,
et hæc ipsa ad verbum dicere comperitur: « Du-

est ad ipsum. » Hæc sententia ex Platone in *Syn-
posio* pelita esse videtur, cui perperam assensum
præstitit Eugubinus in *Cosmopæa*; quanquam Plato-
nis fabellam ab divina historia non multum ablu-
dere censet Eusebius libro xii tῆς Προπαρ. x.,
cap. 12.

(78) Vide Isidorum Pelusiotam *Epistola* xcv
L. b. III. Vide *Epist.* ii et *Epist.* iv nostri *Glycæ*.

διεραματίνου χιτώνος· περ ὅλη· ἀλλὰ γὰρ συμπεφυ-
 κῶς οὗτος τῇ νοεῖ φύσει καθὰ τοὺς ἀλόγους ἰγένετο·
 ἀλλ' ὕστερον ἐπετίθη κολάζων τὸν μὴ συνιέντα, τίς
 τε πρότερον ἦν, καὶ οὕτως ἀρχῆθεν ἤξιώτο παρὰ τοῦ
 Θεοῦ τιμῆς. Ἀλλὰ κινηθῆσα προσέγειν ἄξιον. Εἰ
 γὰρ ἐξ ἀβουλίας ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ὡς ὁ λόγος
 ἔδειξε, τὴν πρὸς τὰ ἄλογα ζῶα κατακρίθη ὁμοίω-
 σιν, πῶς λοιπὸν ἀπ' ἀρχῆς προσειναι ταύτην ἐκείνην
 εἰπωμεν, τῷ κατ' εἰκόνα δηλαδὴ γεγεννημένῳ Θεοῦ,
 συνιδεῖν ὅπως οὐκ ἔχομεν· εἴγα καὶ μᾶλλον οὐ θέλει
 κατακρίνειν ἐκ προγνώσεως ὁ Θεός. Εἰ γὰρ τοῦτο
 ἦν, οὐκ ἂν ὅλος ἐπλασε τὸν Ἀδὰμ, οὐκ ἂν αὐτῷ
 προητοίμασε τὸν παράδεισον· ἅτε δὴ καὶ ἐκ προγνώ-
 σεως ὁρῶν αὐτὸν εἰς ἁμαρτίαν καταλισθαίνοντα.

Δέδεικται οὖν ἐκ πολλῶν ὅτι πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ
 ἄνθρωπος θειώτερον τι χρῆμα καὶ ὑψηλότερον ἦν·
 ὅτι καὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ παραχθῆναι αὐτὸν ἡ ἀγία
 διδάσκει· Τραφή· μετὰ δὲ ταῦτα, ἡνίκα δηλαδὴ τῆς
 πρὸς τοὺς ἀγγέλους ὁμοιωμίας ἐξέστη, πῶς ἀνοήτοις
 κτήνεσιν ὁμοίως γέγονε· καὶ τούτου χάριν ὁ μακά-
 ριος ἐθρήνησε Δαβὶδ, «Οἱμοι, ὦ λέγων, ὅτι ἄνθρωπος
 ἐν τιμῆων οὐ συνῆκε. Παρασυνεβλήθη τοῖς ἀνοή-
 τοις κτήνεσι καὶ ὁμοιωθῆ αὐτοῖς.»

Ἄλλα φερτικὰ ταῦτα τινες ἠγοῦνται καὶ τοῦ ὀρ-
 θοῦ λόγου πρόβῳ που πίπτοντα. Καλῶς ἐπὶ τούτῳ
 ποιοῦσι· πῆν ἀξιοῦμεν αὐτοὺς εἰπεῖν τίς ἢ κατὰ
 τὸ ἄρσεν καὶ θῆλυ διαφορά, καὶ πῶς αὐτὴν, ἐκ τοῦ
 ἀλόγου μέρους ὑπάρχουσαν, ὡς ὁ Νύσσης φησὶ, τῇ
 εἰς εἰκόνα κατέμιξεν ὕστερον· τί τὸ ὑψηλὸν τῆς
 κτίσεως, ὅπερ εἶχε πρότερον ὁ Ἀδὰμ· καὶ τίς ὁ
 κτηνώδης καὶ ἄλογος τῆς ἐξ ἀλλήλων διαδοχῆς τρό-
 πος ὁ ἐμφυτευθείς μετὰ ταῦτα τῇ ἀνθρωπότητι· τίς
 ἡ ἀγγελικὴ μεγαλοφυΐα ἦν εἶχε πρότερον ὁ κατ'
 εἰκόνα γεγεννημένος Θεοῦ· καὶ τί τὸ τῆς ἀλόγου
 κτιστικῆς ἰδίωμα τὸ μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὸν ἄνθρω-
 πον ἐνεχθῆναι; Τίς ἡ τιμὴ ἐκείνη δι' ἣν ὑδύρεται ὁ
 Δαβὶδ, καὶ κατὰ τί τοῖς ἀνοήτοις ὁμοιωθῆ κτήνεσι
 πεσῶν ἐκείθεν ὁ ἄνθρωπος; Ἔτι λεγέτωσαν ἡμῖν τίς
 ἡ αἰτία δι' ἣν ὁ Θεός μετὰ τὸ παραγαγεῖν, ὡς εἴρη-
 ται, τὸν κατ' εἰκόνα τὴν τῶν σχημάτων ὑπήνεγκε
 διαφοράν. Τοῦτο ἀξιοῦμεν μαθεῖν, ὅτι τῆς ἀκολου-
 θίας ἐκπίπτειν εἰσὶν, κατὰ τὸ δοκοῦν τῶς ἡμῖν. Εἰ
 γὰρ ἀγαπῶν ἐβούλετο κατὰ τοὺς ἀγγέλους ἔχον τὸ
 γένος τὸ ἀνθρώπινον, καὶ τίνας ἐνεκεν εἰσαγαγεῖ τὸ
 θῆλυ, καὶ βοηθὸν αὐτὸν ἐπινομάσει; Ἡ παραπλησιῶς
 τοῖς κτήνεσι καὶ αὐτὸν ἤθελε διάγειν τὸν ἄνθρωπον,
 καὶ πῶς λοιπὸν ἐπλαττε μόνον αὐτὸν κατ' ἀρχαίς,
 καὶ τοῦτο πλάσειν ὑψηλὴν καὶ ἰσαγγελον; Πῶς δὲ καὶ
 αὐτὸς ὁ Κύριος πρὸς τὸ τέλειον ἐνάγων τὸν ἄνθρω-
 πον, «Ἄφες τὰ πάντα,» φησὶ, «καὶ δεῦρο ἀκολου-
 θεῖ μοι;» Τίς ἡ τελειότης ἐκείνη; Καὶ ποῖο; ὁ
 ταύτης καιρός; Ἐβόηλον οὖν ὅτι πρὸ τῆς τοῦ θῆλεος
 παραγωγῆς ὑψηλοτέρα τις ἦν ἡ τοῦ ἀνθρώπου ζωὴ.
 Εἰ γὰρ ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ἐποίησε αὐ-
 τῶς, πῶς ἢ εἴα παρῆγε τὸ ὕστερον, μετὰ τὸ
 εἶναι δηλαδὴ τὸν Ἀδὰμ, μετὰ τὸ καθίσειν βα-
 τὰ τὸ ἀγαγεῖν τὸν Θεὸν τὰ ζῶα πάντα πρὸς

intelligenti naturæ ita cognatum, quemadmodum
 ratione carentibus animalibus. Sed novissime ea
 Deus addidit, puniens eum, qui quisnam antea es-
 set, et quali a principio honore a Deo dignatus
 fuerat, non intellexit. Sed propterea animus inten-
 dendus est. Si enim primus homo, ut jam nostra
 demonstravit oratio, propter temeritatem et stul-
 ticiam similitudine cum brutis animalibus damnatus
 est, quomodo reliquum sit, ut hæc illi a prin-
 cipio affuisse dicamus, illi videlicet qui ad Dei
 imaginem conditus fuerat, intelligere omnino non
 possumus. Et eo magis, quod præscientia Deus
 condemnare non vult. Si enim res ita se haberet,
 omnino utique non formasset Adamum, non ei uti-
 que paradysum præparasset, ut ille qui sua præ-
 scientia eum in peccatum prolabantem videbat.

Ostensum est igitur multimodis, ante peccatum
 hominem divinius quiddam, sublimiusque fuisse;
 et quia ad Dei etiam imaginem ipsum productum
 fuisse sanctæ Scripturæ nos docet. Postea vero cum
 ex æquali cum angelis honore dejectus est, jumentis
 evasit insipientibus similis. Et hæc de causa beatus
 David lamentabatur, «Hei mihi! dicens, quod homo-
 cum in honore esset non intellexit, comparatus est
 jumentis insipientibus, et similis factus est illis.»

Sed gravia hæc quidam existimant, et quæ
 procul a recta ratione serantur. Bene insuper
 faciunt; verumtamen eos, ut dicant, rogamus,
 quodnam est maris et feminæ discrimen, et quo-
 modo illud ex irrationali parte constans, ut Nysse-
 nus ait, propriæ imagini novissime admisit?
 quæ conditionis sublimitas quam prius Adamus
 habebat? quis belluinus et irrationalis successus
 evasit? quis belluinus et irrationalis successus
 evasit? quis angelica excellentia, quam prius
 habebat ille, qui ad Dei imaginem factus fuerat?
 et quæ irrationalis structuræ proprietates quæ ho-
 mini deinceps inducta fuit? quis honor ille de quo
 David queritur, et secundum quid jumentis insi-
 pientibus similis evasit, qui inde excidit homo?
 Dicant insuper nobis quid in causa fuerit, cur Deus,
 postquam hominem ad imaginem suam, ut dictum
 est, produxisset, hoc figurarum discrimen subintro-
 duxerit. Hæc discere volumus. Consecraria enim
 existere non videntur, ut et nos quidem opinamur.
 Si enim volebat Deus ut angelorum instar genus
 humanum sine nuptiis permaneret, qua de causa
 feminam induxit, et adjutorium illam nominavit?
 Si vero simili cum jumentis ratione ipsum homi-
 nem degere volebat, quidnam solum ipsum ab
 initio formavit, et conditione quidem sublimi et
 angelis pari? Quomodo vero et ipse Dominus ad
 perfectionem id ducens, «Dimitte omnia, inquit,
 et veniens sequere me.» Quænam est illa perfectio?
 et quale hujus tempus? Patet igitur ante feminæ
 productionem, sublimiorem quamdam vitam homi-
 nem vixisse. Si enim ab ipso initio masculum et
 feminam fecit eos, cur Eva novissime processit,
 postquam Adamus videlicet formatus fuerat; post-

plex est naturæ nostræ constructio, et hæc quidem cum Deo similitudinem habet; illa vero hoc figurarum discrimine distincta, quod tandem opificio superinductum est. » Et non hæc tantum, verum etiam sanctam Scripturam vir hic divinus adducit, ut consultum hoc manifestius efficiat. At enim: « Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum. Secunda vero effectio: « Masculum et feminam fecit eos. » Hæc autem ita se habere ex ipsis verbis liquido constat. Cum enim ibi ille dixit: « Ad imaginem Dei fecit illum, » et hic dixit, « Masculum et feminam fecit eos, » perspicue ostendit, aliam illam, aliam hanc effectioem fuisse; illam quidem, quæ Opificio liberalitatem exhibebat: Ad imaginem Dei fecit illum; hanc vero, quæ figurarum discrimen inferebat: Masculum et feminam fecit eos. Gravis hic quidem sermo videtur, sed eis, qui proprium ratiocinium sequuntur: sacras enim Patrum scripturas scrutantibus dignus qui omnino recipiatur, quandoquidem clarus hic apertusque est. Et audi quid dicat divinarum rerum consultissimus Anastasius. Prædictis enim et hæc insuper subdit multis declarare volens id, quod dicimus: « Secunda creatio maris et feminæ est, superaddita opificio illi, quod primo conditum fuerat; ei videlicet quod ad Dei erat imaginem, in quo figurarum differentia non erat, quia neque in divina et beata imagine huiusmodi aliquid intelligitur. » Si vero hæc ita habent, rationi consentaneum non est dicere, ex præsentatione Deum Adamum ejusmodi a principio construxisse. Siquidem secundæ creationis est hæc figurarum differentia, quam post primam effectioem, ut dictum est, Deus induxit: non enim quod eveniturum esset ignorabat. Et attende, si vis, Joanni Damasceno de primo homine ita dicenti: « Cum videret, qui omnia præsentit, Deus, mandatum eum transgressurum, et corruptioni obnoxium futurum, propterea feminam ex eo produxit; » ita ut nisi angelica vita excidisset, nunquam hæc profecto figurarum differentia superinducta fuisset, quia neque hæc opus habuit, qui ad Dei imaginem factus fuerat, ad successivam generis propagationem, cum ad iustar' angelorum esset multiplicandus.

Huiusmodi igitur formavit hominem Deus a principio, et talem ipsi sublimem et angelicæ parentem sortem largi us est. Nec divina certe gratia mutata est: quia non sunt obnoxia peccentia divina munera. Sed, quæ postea evenit hominis transgressio, et inducta per hanc condemnatio, ut jumentis ille insipientibus similis esset, effecit. Etenim nisi hoc fuisset, nisi talem condemnationem habuisset, eo quod angelos dignitate æquiparans non intellexit, haud profecto ob hoc ipsum David lamentaretur, non magnus Maximus diceret juste humanam naturam puniri per irrationalia illa insignia, quæ ad se scienter attraxit. Hæc igitur belluina insignia divinis etiam Anastasius ait pellicæ tunicæ integumentum consecuta esse. Non enim erat hoc

των διηρημένη τελευταίον κατασκευασθεῖσα τῶν πλάσματι. » Καὶ οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆ ἀγίαν ἐπιγράβει Γραφήν ὁ θεῖος, αὐτός ἀνὴρ. ὡς τε τὸ δόγμα τοῦτο γενέσθαι σαφέστερον. Λέγει γάρ, « Καὶ εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. Δευτέρα δὲποίησις: Ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. » Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει δῆλον ἐκ τῶν ῥημάτων αὐτῶν. Ἐκεῖ μὲν γάρ: « ἔπεν αὐτόν, « Κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. » ἐν ταῦθ' δὲ εἶπεν αὐτοῖς. « Ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτοῖς. » ἔδειξε προφανῶς ὅτι ἄλληποίησις ἐκεῖ· ἡ καὶ ἑτέραποίησις αὐτῆ· ἡ μὲν τὸ τοῦ δημιουργοῦ παριστώσα φιλοτιμον. Κατ' εἰκόνα γάρ Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν· ἡ δὲ τὴν τῶν σχημάτων ὑπεμφαίνουσα διαφορὰν. Ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. Δοκεῖ μὲν οὖν ὁ λόγος οὕτω τι φορτικῶς, ἀλλὰ τοῖς ἐπομένοις τῶ ἰδίῳ λογισμῶ τῶι; γάρ ἐζητοῦσι τὰς ἐρὰς τῶν ἡ. τῶν γραφῶν καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος, ὅτι καὶ σαφῆς εὐτὸς ἔστι. Καὶ ἀκουε τῆ φωνῆν ὅτι θεῖα σοφῆς Ἀναστάσιος. Τοῖς γάρ προσηρημένοις καὶ ταῦτα προσέθετο, σαφηνῆσαι θέλων ἐκ πολλῶν τῶν λεγομένων. « Δευτέρα κτίσις ἐστὶ τοῦ τε ἄρῃου καὶ τοῦ θῆλυο προ- κατασκευασθεῖσα τῶ πλάσματι τῶ κατὰ τὴν πρώ- την, δηλονότι: γενομένην κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ἐν τῇ διαφορᾷ σχημάτων οὐκ ἦν, ὅτι μὴδὲ ἐν τῇ θεῖᾳ καὶ μακαρίᾳ εἰκόνι τοιοῦτον ἐπινοήθηται τι. » Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, λέγειν οὐκ εὐλόγον ὅτι ἐκ προηρώσεως ὁ θεὸς τοιαύτην ἀπ' ἄρχῆς δέδωκε κατασκευὴν τῶ Ἄδᾶμ· εἶγε τῆς δευτέρας, ἐστὶ κτίσεως ἢ τοιαύτη τῶν σχημάτων διαφορὰ, ἣν δὴ καὶ ἀναγκαίως ἐπηγάγε μετὰ τὴν πρώτην, ὡς εἴρηται, ποιήσιν. Οὐδὲ γὰρ ἠγνόει τὸ συμβαδόμενον. Καὶ πρόσθετος, εἰ βούλει, τῶ λαμασκηνῶ Ἰωάννη περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου λέγοντι· « Εἶδον, δὲ ὁ προγεννητῆς Θεός, ὅτι ἐν πᾶρα- δάσει γενήσεται, καὶ ὅτι φορὰ ὑποπεσεῖται, διὰ τοῦτο παρὰ τὸ θῆλυ ἐξ αὐτοῦ. » ὡστε εἰ μὴ τῆς ἐγγελικῆς ἐξέπιπτε βιοτῆς, οὐκ ἐν τῶν σχημάτων αὐτῆ προκατασκευάστο διαφορὰ, ὅτι μὴδὲ χρεῖαν εἶγε ταύτης ὁ κατ' εἰκόνα γεγεννημένος Θεοῦ πρό- γε τὴν ἐκ διαδοχῆς τοῦ γένους σύστασιν, ἅτε κατὰ τοῦς ἀγγέλους, ὡς ἀνω διετίθηται, μέλλων πληθύνεσθαι.

Τοιοῦτον μὲν οὖν ἐπλάσεν τὸν ἄνθρωπον ἀπ' ἀρχῆς ὁ θεός, καὶ τοιαύτην αὐτῶ δέδωκε λῆξιν ὑψηλῆν καὶ ἰσαγγελικὴν· καὶ οὐκ ἂν ἡ θεῖα χάρις μετέπεσον, εἰ καὶ ἀμεταμέλητα τὰ θεῖα χαρίσματα. Ἄλλ' ἡ γωνία μετὰ ταῦτα τοῦ ἀνθρώπου περιετροπῆς, καὶ ἡ διὰ ταύτης ἐπενεχθεῖσα κατάκρισις, τοῖς ἀνομή- τοις αὐτὸν ὁμοιωθῆναι παρεσκεύασε κτήνησι· καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, εἰ μὴ τοιαύτην ἔλαχε κατάκρι- σιν, ἔπειθ' ἰδοὺς ἀγγέλους ἐμίμητος ὧν οὐ συνίκεν, οὐκ ἂν ἐθρῆνε τοῦτου ἕνεκεν ὁ Δαβὶδ, οὐκ ἂν ὁ μέγας Μάξιμος εὐδίκως εἶλεγε τὴν ἀνθρωπεῖαν φύ- σιν κολάζεσθαι δι' ὧν ἀλόγων γνωρισμάτων γνω- μικῶς ἐπεσάσατο. Ταῦτα μὲν οὖν τὰ κτηνώδη γνωρισματα καὶ ὁ θεοτότος; φωνῆν Ἀναστάσιος τῇ τῆς κακίας εἰσόδῳ συνεπακλουθῆσαι ἐν τῇ τοῦ

δερματινῶν χιτῶνος· περ ὁλη ἄδὲ γὰρ συμπεφυ-
κὸς· οὗτος τῇ νοσῶν φύσει καθὰ τοὺς ἀλόγους ἐγένετο·
ἀλλ' ὕστερον ἐπετίθη κολάζων τὸν μὴ συνιέντα, τίς
τε πρότερον ἦν, καὶ οἷος ἀρχῆθεν ἤξιωτο παρὰ τοῦ
θεοῦ τιμῆς. Ἀλλὰ κίνταῦθα προσέχειν ἄξιον. Εἰ
γὰρ ἐξ ἀβουλείας ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ὡς ὁ λόγος
ἔδειξε, τὴν πρὸς τὰ ἀλογα ζῶα κατακρίθη ὁμοίω-
σιν, πῶς λοιπὸν ἀπ' ἀρχῆς προσειναι ταύτην ἐκείνην
εἴπωμεν, τῷ κατ' εἰκόνα θεοῦ δηλαδὴ γεγεννημένῳ θεοῦ,
συνιδεῖν ὅλως οὐκ ἔχομεν· εἴγε καὶ μάλλον οὐ θέλει
κατακρίνειν ἐκ προγνώσεως ὁ θεός. Εἰ γὰρ τοῦτο
ἦν, οὐκ ἂν ὅλως ἐπλασε τὸν Ἀδάμ, οὐκ ἂν αὐτῷ
προητοίμασε τὸν παράδεισον· ἅτε δὴ καὶ ἐκ προγνώ-
σεως ὁρῶν αὐτῶν εἰς ἁμαρτίαν καταλισθαίνοντα.

Δέδεικται οὖν ἐκ πολλῶν ὅτι πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ
ἄνθρωπος θεοειτέρον τι χρῆμα καὶ ὑψηλότερον ἦν·
οἷ καὶ κατ' εἰκόνα θεοῦ παραχθῆναι αὐτὸν ἢ ἅγια
διδάσκει Τραφῆ· μετὰ δὲ ταῦτα, ἡνίκα δηλαδὴ τῆς
πρὸς τοὺς ἀγγέλους ὁμοιωμίας ἐξέστη, τοὺς ἀνοήτους
κτῆνεσιν ὁμοιος γέγονε· καὶ τοῦτου χάριν ὁ μακά-
ριος ἐθρήνησεν Δαβὶδ, «Ὀμοιοί, ὡς λέγωμαι, ὅτι ἄνθρωπος
ἐν τιμῇ ὣν οὐ συνῆκα. Παρασυνεβλήθη τοῖς ἀνοή-
τοις κτῆνεσι καὶ ὁμοιωθῆν αὐτοῖς.»

Ἀλλὰ φορτικὰ ταῦτά τινες ἠγοῦνται καὶ τοῦ ὁρ-
θοῦ λόγου πύργῳ που πίπτοντα. Καλῶς ἐπὶ τοῦτω
ποιοῦσι· πλὴν ἀξιοῦμεν αὐτοὺς εἰπεῖν τίς ἢ κατὰ
τὸ ἄρσεν καὶ θῆλυ διαφορὰ, καὶ πῶς αὐτὴν, ἐκ τοῦ
ἀλόγου μέρους ὑπάρχουσαν, ὡς ὁ Νύσσης φησὶ, τῇ
ἐξ αἰετῶν εἰκόνα κατέμεινεν ὕστερον· τί τὸ ὑψηλὸν τῆς
κτίσεως, ὅπερ εἶχε πρότερον ὁ Ἀδάμ· καὶ τίς ὁ
κηνώδης καὶ ἀλογος τῆς ἐξ ἀλλήλων διαδοχῆς τρό-
πος ὁ ἐμφυτευθεὶς μετὰ ταῦτα τῇ ἀνθρωπότητι· τίς
ἢ ἀγγελικὴ μεγαλοφυΐα ἦν εἴγε πρότερον ὁ κατ'
εἰκόνα γεγεννημένος θεοῦ· καὶ τί τὸ τῆς ἀλόγου
κατασκευῆς ἰδίωμα τὸ μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὸν ἄνθρω-
πον ἐνεχθῆναι; Τίς ἢ τιμὴ ἐκείνη δι' ἣν ἐδύρεται ὁ
Δαβὶδ, καὶ κατὰ τί τοῖς ἀνοήτοις ὁμοιωθῆν κτῆνεσι
πεσῶν ἐκείθεν ὁ ἄνθρωπος; «Ἐτι λεγέωσαν ἡμῖν τίς
ἢ αἰτία δι' ἣν ὁ θεός μετὰ τὸ παραγαγεῖν, ὡς εἰρη-
ταί, τὸν κατ' εἰκόνα τὴν τῶν σχημάτων ὁπῆνεγκε
διαφορὰν. Τοῦτο ἀξιοῦμεν μαθεῖν, ὅτι τῆς ἀκόλου-
θίας ἐκπίπτειν ἔοικε, κατὰ τὸ δοκοῦν τῶς ἡμῖν. Εἰ
γὰρ ἀγαμὸν ἐβούλετο κατὰ τοὺς ἀγγέλους ἔχον τὸ
γένος τὸ ἀνθρώπινον, καὶ τίνος ἐνεκῶν εἰσάγει τὸ
θῆλυ, καὶ βοηθῶν αὐτὸν ἐπονομάζει; ἢ παραπλησίως
τοῖς κτῆνεσι καὶ αὐτὸν ἤθελε διάγειν τὸν ἄνθρωπον,
καὶ πῶς λοιπὸν ἐπλασσε μόνον αὐτὸν κατ' ἀρχάς,
καὶ τοῦτο πλάσσειν ὑψηλὴν καὶ ἰσαγγέλον; Πῶς δὲ καὶ
αὐτίς ὁ Κύριος πρὸς τὸ τέλειον ἐνάγων τὸν ἄνθρω-
πον, «Ἄφες τὰ πάντα, φησὶ, καὶ δεῦρο ἀκολου-
θει μοι;» Τίς ἢ τελειότερος ἐκείνη; Καὶ πῶς ὁ
ταύτης καιρός; Ἐβδελον οὖν ὅτι πρὸ τῆς τοῦ θῆλεος
παραγωγῆς ὑψηλοτέρα τις ἦν ἢ τοῦ ἀνθρώπου ζωῆ.
Εἰ γὰρ ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ἐποίησε αὐ-
τοὺς, πῶς ἢ εὔα παρήγε τὸ ὕστερον, μετὰ τὸ
πλάσθῆναι δηλαδὴ τὸν Ἀδάμ, μετὰ τὸ καθίσθαι βα-
σιλέα, μετὰ τὸ ἀγαγεῖν τὸν θεὸν τὰ ζῶα πάντα πρὸς

A intelligenti naturæ ita cognatum, quemadmodum
ratione carentibus animalibus. Sed novissime ea
Deus addidit, puniens eum, qui quisnam antea es-
set, et quali a principio honore a Deo dignatus
fuerat, non intellexit. Sed propterea animus inten-
dendus est. Si enim primus homo, ut jam nostra
demonstravit oratio, propter temeritatem et stul-
titiâ similitudine cum brutis animalibus damnatus
est, quomodo reliquum sit, ut hæc illi a prin-
cipio affuisse dicamus, illi videlicet qui ad Dei
imaginem conditus fuerat, intelligere omnino non
possumus. Et eo magis, quod præscientia Deus
condemnare non vult. Si enim res ita se haberet,
omnino utique non formasset Adamum, non ei uti-
que paradisi præparasset, ut ille qui sua præ-
scientia eum in peccatum prolabantem videbat.

B Ostensum est igitur multimodis, ante peccatum
hominem divinius quiddam, sublimiusque fuisse;
et quia ad Dei etiam imaginem ipsum productum
fuisse sancta Scriptura nos docet. Postea vero cum
ex æquali cum angelis honore dejectus est, jumentis
evasit insipientibus simis. Et hæc de causa beatus
David lamentabatur, «Hæc mihi! dicens, quod homo
cum in honore esset non intellexit, comparatus est
jumentis insipientibus, et similis factus est illis.»

C Sed gravia hæc quidam existimant, et quæ
procul a recta ratione serantur. Bene insuper
faciunt; verumtamen eos, ut dicant, rogamus,
quodnam est maris et feminæ discrimen, et quo-
modo illud ex irrationali parte constans, ut Nyssen-
nus ait, propriæ imagini novissime admiscuit?
quæ conditionis sublimitas quam prius Adamus
habebat? quis belluinus et irrationalis successus
ex invicem modus qui postea humanæ naturæ insi-
tus est? quæ angelica excellentia, quam prius
habebat ille, qui ad Dei imaginem factus fuerat?
et quæ irrationalis structuræ proprietas quæ ho-
mini deinceps inducta fuit? quis honor ille de quo
David queritur, et secundum quid jumentis insi-
pientibus similis evasit, qui inde excidit homo?
Dicant insuper nobis quid in causa fuerit, cur Deus,
postquam hominem ad imaginem suam, ut dictum
est, produxisset, hoc figurarum discrimen subintro-
duxerit. Hæc discere volumus. Consecraria enim
D existere non videntur, ut et nos quidem opinamur.
Si enim volebat Deus ut angelorum instar genus
humanum sine nuptiis permaneret, qua de causa
feminam induxit, et adjutorium illam nominavit?
Si vero simili cum jumentis ratione ipsum homi-
nem degere volebat, quidnam solum ipsum ab
initio formavit, et conditione quidem sublimes
et angelis pari? Quomodo vero et ipse Dominus ad
perfectionem id ducens, «Dimitte omnia, inquit,
et veniens sequere me.» Quænam est illa perfectio?
et quale hujus tempus? Patet igitur ante feminæ
productionem, sublimiorem quamdam vitam homi-
nem vixisse. Si enim ab ipso initio masculinum et
feminam fecit eos, cur Eva novissime processit,
postquam Adamus videlicet formatus fuerat; post-

quam rex considerat; postquam anima in omnia
 locus a. ipsum adduxerat; postquam hæc eadem
 subjecta fuerant; postquam ab ipso sua nomina
 acceperant? Quomodo post hæc omnia dixit:
 « Faciamus ei adiutorium (79), » si quidem femina a
 principio aderat? In quoniam Adamo auxiliari vo-
 luisse; si animæ quiete et tranquillitate minime
 exciderat? Quando enim perfectio valere ab ipso
 iussa est, tunc ei adiutorium a Deo datum est. Qua
 de causa? Ut hominum exinde genus multiplicaretur.
 Cæterum elucet, si obediens Adamus perman-
 sisset, si ex pari cum angelis honore non se de-
 jecisset, fore ut feminae adiutorio minime indigeret.
 Indignus vero ut ille, qui ea ratione jam exciderat,
 qua angeli multiplicati sunt. Et hoc est, quod su-
 perius Nyssenus dicebat: Propterea irrationalis ali-
 quid propriæ imagini Deus admiscuit, hoc est,
 masculinum et feminam fecit eos. Hoc enim sortis
 esse irrationalis divino Patri videtur, quandoquidem
 nihil tale in illa divina et beata natura reperitur,
 ut aliquam cum illa similitudinem homo ex hoc
 ferre possit. Si igitur propter a recto tramite erro-
 rem, maris et feminæ differentia (80) a Deo propriæ
 imagini admista est, elucet omnino hanc imagi-
 nem hoc discrimine liberam a principio fuisse. Si
 vero ita crasso modo sacra Littera dicit, Deum id
 ab initio fecisse, non hinc tamen, ut arbitror, hac
 sermonis indulgentia ad defensionem abutendum
 est. Vide enim sermonem ad Iudeos habuisse
 Dominum, cum attendentes ad illum interrogave-
 runt an liceret viro quacunque de causa suam
 uxorem dimittere, adque eisdem ejusmodi minime
 sentire docentem dixisse: « Masculinum et feminam
 fecit a principio Deus; » et: « Quos Deus conjunxit,
 homo non separet. » Condensationis hæc, ut arbi-
 tro, verba sunt. Nisi enim ita esset, si secundum
 primam intentionem femina a Deo producta esset,
 non ipse Dominus deinde separationem ab illa
 quævisisset. Quod enim principio permisit, quo-
 modo recte novissime vetuit, *Dimitte omnia, dicens,
 et tollens crucem me sequere*. Secundum veniam igitur
 feminae productio, secundum veniam nuptiæ, quare
 laude privatae sunt, ut linguam aureus ait. Præter
 ea vero quæ dicta sunt, divinissimus etiam Cyril-
 lus dicebat: « Si secundum veniam nuptiæ, ut
 beatus Paulus inquit, quomodo virtus esse potest
 quod venia curatum est? » Jure igitur nuptiæ non
 laudantur, quia virtus non sunt, siquidem ex ve-
 nia. Neque hunc sermonem abjicito. Vide enim
 Theologum etiam Gregorium nostram ex nuptiis
 generationem nocturnam, et servam, et ægrotam
 nominare, nec propterea ipsi contradicimus. Si
 enim honorabiles nuptiæ fuerit, utpote quæ propter
 sobolis susceptionem a Deo benedictæ fuerit; si res
 est juxta eum qui ita loquitur, inculpabilis. Si
 vero et uxorem duxeris, non peccasti, sed in pec-

(79) Manes et Aquila Deum in hoc fuisse menda-
 cem impie dixerunt, quod non adiutrix deinde, sed
 insidiatrix hominum femina fuerit, illum in peccatum

αὐτὸν, μετὰ τῆ ὑποαγγῆναι ταῦτα αὐτῷ, μετὰ τὸ
 λαγεῖν ἐξ αὐτοῦ τὰς ἐπινομασίας αὐτῶν; πῶ. ἔλεγε
 μετὰ ταῦτα πάντα, « Ποίησωμεν αὐτῷ βοηθόν; »
 εἶπε καὶ ὀηλυ παρὲν ἐξ ἀρχῆς. Κατὰ τί δὲ καὶ
 βοηθῆσαι τῷ Ἀδάμ ἐμελλεν, εἰ μὴ γε τῆς ψυχῆς
 ἐξέπιπτα λήξεως; Ἦνίκα γὰρ ἡ τελειότης αὐτῷ
 ἀπεγινώσκετο, τηλικαῦτα καὶ βοηθὸν αὐτῷ παρὰ
 Θεοῦ ἰδίωτο. Τίνο; ἔνεκεν; Ὅστε τὸ τῶν ἀνθρώπων
 γένος; ἐντεῦθεν εἰς πλῆθος; ἔλθει. Φαίνεται λοιπὸν
 ὡς, εἴπερ ὑπακούων ἔμεινεν ὁ Ἀδάμ, εἴπερ οὐκ
 ἐξέστη τῆς πρὸς τοὺς ἀγγέλους ὁμοιότητος, οὐκ
 ἂν ἐδείχθη τῆς ἀπὸ τοῦ θῆλεος βοηθείας. Ἐδείχθη
 δὲ ὁμοῦ ὡς ἦδη ἐκπέπτων ἐκείνου τοῦ τριπλοῦ
 καθ' ἃν εἰ ἀγγελοὶ πρὸς πλῆθος ἠξήθησαν. Καὶ
 τοῦτο ἔστιν ὃ ὁ Νύσσης ἀνωθεν εἶπε· Διὸ τοῦτο
 κατέμειξεν αὐτὸν καὶ τοῦ ἀλόγου τῆ ἰδίᾳ εἰκόνη· ὁ Θεὸς,
 εὐτέστιν ἄρσεν καὶ θῆλυ αὐτοὺς ἐποίησε· τοῦτο
 γὰρ μοῖρα; ἀλόγου δοκεῖ τῷ θεῷ Πατρὶ· ἐπεὶ
 τοιοῦτον οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἐν τῇ θεῷ καὶ μακαρίᾳ
 φύσει, ὥστε πρὸς ἐκείνην ὁμοιωσθῆναι τινα φέρειν ἐκ
 τούτου τὸν ἀνθρώπων. Οὐκὼν εἰ διὰ τὴν παρεκτρο-
 πῆν ἡ κατὰ τὸ ἄρσεν καὶ θῆλυ διαφορά κατέμειξεν
 παρὰ Θεοῦ τῆ εἰκόνη αὐτοῦ, φαίνεται πάντως· ὅτι
 καταρχὰς ἐλευθέρα τῆς τοιαύτης ἐτύγχανε διαφορᾶς
 ἡ εἰκῶν· εἰ δὲ παχυμερῶς οὕτω τὸ Γράμμα φησὶ
 τὸ ἱερὸν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀπ' ἀρχῆς ἐποίησεν, ἀλλ' οὐκ
 ἐντεῦθεν, ὡς οἶμαι, τῆ τοῦ λόγου συγκαταβάσει
 κ' ἤρθησαν τὸν ἀπολοῦσαν ἄξιον· ὅρα γὰρ ὅτι πρὸς
 Ἰουδαίους ἐποίησε τὸν λόγον ὁ Κύριος, ἦνίκα προσ-
 ελθόντες αὐτῷ ἐπηρώτων αὐτὸν εἰ ἐξέστι τῷ ἀνδρὶ
 κατὰ πάσαν αἰτίαν ἀπλῶναι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ.
 Ἐνύεν τοι καὶ πειθεύων αὐτοῦ; μὴ τοιαῦτα φρονεῖν,
 « Ἄρσεν, » ἔλεγε, « καὶ θῆλυ ἐποίησε κατ' ἀρχᾶς ὁ
 Θεός; » καὶ, « Οὐ; ὁ Θεός; ἤκουσεν, ἀνθρώπος μὴ
 χωρίζεται. » Συγκαταβάσει; οὐν, ὡς οἶμαι, ταῦτα
 τὰ ῥήματα. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, εἰ κατὰ πρῶτον
 σκοπὸν ἡ τοῦ θῆλεος γέγονε παραγωγή τῷ θεῷ, οὐκ
 ἂν αὐτὸς ὁ Κύριος ὑστερον τὴν ἀπ' αὐτοῦ διάστασιν
 ἐπρυγματεύετο· ὃ γὰρ ἐπέτριπε κατ' ἀρχῆς, πῶς
 εὐμεθέδως ἐκώλυεν ὑστερον, « Ἄρες τὰ πάντα, »
 λέγων, « καὶ ἄρας τὸν σταυρὸν ἀκολουθεῖ μοι; » Κατὰ
 συγχώρησιν οὖν ἡ τοῦ θῆλεος παραγωγή, κατὰ συ-
 χώρησιν ὁ γάμος. Ὅθεν ἐπίκων ἐστέρηται, ὡς
 χρυσοῦς τὴν γλώττην φησι. Πρὸς δὲ γε τοῖς εἰρη-
 μένης καὶ ὁ θεοτάτος ἔλεγε Κύριλλος· « Εἰ κατὰ
 συγγνώμην ὁ γάμος, ὡς ὁ μακάριος Παῦλος φησι,
 πῶς ἀρετὴ δύναται εἶναι τὸ συγγνώμην θεραπεύ-
 μενον; » Εὐλόγως οὖν ὁ γάμος; ἐπαίνων ἐστέρηται,
 ὅτι οὐκ ἔστιν ἀρετὴ· κατὰ συχώρησιν γὰρ. Ἀλλὰ
 μὴ τὸν λόγον ἀπόπειπε τούτου. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ
 ὁ Θεολόγος Γρηγόριος τὴν ἐκ τοῦ γάμου γενομένην
 ἡμῖν γένεσιν νυκτερινὴν ὠνόμαζε καὶ δουλὴν καὶ
 ἐμπαθῆ. Καὶ οὐκ ἀντικείμενον αὐτῷ τούτου ἔνεκεν.
 Εἰ γὰρ καὶ γέγονε τιμιο; ὁ γάμος, ὡς εὐλόγηθε·
 ἀπὸ Θεοῦ διὰ τὴν παιδοποισίαν· εἰ καὶ ἀνέγκλη-
 τόν ἐστι τὸ πρᾶγμα, κατὰ τὸν οὕτως εἰπόντα· Εἰ δὲ

inducens. (Glycas, part. 1. *Annal.*)

(80) Eadem Glycas, sed pressius breviusque dis-
 serit part. 1. *Annal.*

καὶ γῆμης, οὐχ ἡμαρτες· ἀλλ' ἐν ἁμαρτίαις ὁμως Α
 ἡ γένεσις ἡμῶν ἔχει τὴν πρόσδοσαν, ἅτε δὴ προκα-
 τάρχοντος πάθους αὐτῆς· οὐ χάριν ἐμπαθῆ ταύτην
 εἶναι καὶ δούλην ὁ Θεολόγος ἔλεγεν. Ἐπιθεδαίω
 ταῦτα καὶ Δαβὶδ ὁ θεὸς οὕτω λέγων· « Ἐν ἀνο-
 μίαις συνελήφθην, καὶ ἐν ἁμαρτίαις ἐπίσημέ με ἡ
 μήτηρ μου. » Καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, εἰ μὴ τὴν
 ζωάδιον ταύτην εἴρηκεν ἄλογον γέννησιν εἰς ἣν ὁ κατ'
 εἰκόνα γεγεννημένος Θεοῦ κατηνέχθη διὰ τὴν παρά-
 θασιν, οὐκ ἂν ἐπὶ τοσοῦτον ὠδύρευτο λέγων· « Ἀν-
 θρωπος ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνήκε. Παρασυνελήθη τοῖς
 ἀνοήτοις κτήνεσι, καὶ ὠμοιώθη αὐτοῖς. » Εἰ δὲ ταῦτα
 οὕτως ἔχει, τί χρὴ καὶ λέγειν ἢ ὅτι πρὸ τοῦ παρα-
 χθῆναι τὸ θῆλυ, πρὸ τοῦ συγχωρηθῆναι τὸν γάμον.
 Ἄλλη τις ἡ διαγωγὴ, καὶ ἕτερα ὡσαύτως τοῦ σώ-
 ματος κατασκευὴ τῇ καταστάσει πάντως ἐκείνῃ τῇ Β
 πρότερον πρέπουσα, καθ' ἣν ὁμοίως τοῖς ἀγγέλοις
 ὁ ἄνθρωπος ἦν. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως εἶχε πρὸ τῆς
 ἐκπτώσεως, αὐτὰ σε πρὸ τοῦ λόγου διδασκᾶται τὰ
 πράγματα. Διὰ τί γὰρ ὁ Παῦλος ταῖς παρθένους καὶ
 ταῖς χήρας μείναι κατ' ἐκείνον ἐπέτασεν; Ἐπερ
 οὐκ ἀπ' ἀρχῆς ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν ὁ Θεός, πῶς
 οἱ ὁμόζυγοι τοὺς γάμους ἐνίοτε λύοντες ἐκόντες ἀπ'
 ἀλλήλων δίστανται; Διὰ τί καὶ αἰτεῖται προσταλαι-
 πωροῦσι τινες, καὶ τῇ λοιπῇ κακουχίᾳ τοῦ σώματος;
 καὶ ταῦτα τοῦ Θεοῦ μυρία παραγαγόντος ἐδώδιμα
 πρὸς ἡμετέραν ἀπόλαυσιν. Εὐδὴλον οὖν ὅτι πρὸς
 τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην ζωὴν ἀφορῶντες οἱ ἄνθρωποι
 καὶ παρθενίαν ἀσχοῦσι, καὶ γάμους ἐνίοτε λύουσι,
 καὶ αἰτεῖται ἀσπάζονται, καὶ πᾶσαν ἄλλην ὑπομέ- C
 νουσι κάκωσιν. Θῆλυ γὰρ, ὡς εἴρηται, καὶ γάμου
 συνάφεια οὐκ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἤνικα δηλαδὴ τὸν κατ'
 εἰκόνα παρήγαγεν. Εἰ δὲ μὴ ταῦτα παρῆν, οὐδὲ ἡ
 τῶν σχημάτων πάντως διαφορὰ· πῶς γὰρ, εἴγε μετὰ
 τῆς εἰκόνας κατασκευῆν, ὡς ὁ Νύσσης φησὶ,
 τελευταῖον αὐτῇ ἐπιτεχνᾶται τῷ κλάσματι; Πρόσ-
 εχε οὖν. Οὐδὲ γὰρ ἀπ' ἀρχῆς, ὡς εἴρηται, τὴν
 τοιαύτην ἐποίησε διαφορὰν ὁ Θεός· ἀλλ' αὐτὸς ἐαυ-
 τῷ προὔξεν ὑπερον ὁ πρῶτος Ἀδάμ, ἐκπίπτων
 ἤδη τῆς τελειότητος. Καὶ γὰρ εἰ μὴ παραδῆναι
 ἔμελλεν, εἰ μὴ πεσεῖν εἰς φθορὰν ἐκινδύνευσεν,
 οὐκ ἂν ἔσχε χώραν, ὡς ἄνω διεληφταί, τῶν σχη-
 μάτων διαφορὰ τοῦ τε ἄρσενος καὶ θήλεος.

Εἰ δὲ μὲν οὖν, ὁσιώτατε, καθάπερ οἱ πλείους φα-
 σί, τὴν τοῦ Ἀδάμ γενέσθαι πρότερον ἐκπτώσιν, καὶ
 τότε τὸ θῆλυ παραχθῆναι, ὡς ἐντεῦθεν, εὐπαρά-
 δεκτα εἶναι δοκεῖ τὰ λεγόμενα· ἀλλ' εἰδέναι ὀφειλο-
 μεν ὅτι ἡ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ τῆς Εὐας
 παραγωγὴ καὶ πᾶν ἀναγκαῖα τῷ τότε ἐτύγχανε.
 Τίνος ἔνεκεν; Ὅστε μὴ φύσεως αὐτὴν ἕτερας νομί-
 ζεσθαι διὰ τὸ ἕτερον τοῦ σχήματος, καὶ ὅπως εἰς
 ὁμόνοιαν ἀγάγῃ τὰ γένη καὶ φυσικὴν τινα στοργὴν
 ἐντεθῆναι παρασκευασθῆ αὐτοῖς. Πρὸς τοῦτοις δὲ καὶ

(81) Glycas noster *Annalium* part. 1: Ἀναγκαῖον
 γὰρ ἦν μὴ τὴν Εὐάν ἀπὸ γῆς προσελθεῖν, ἀλλ' ἀπὸ
 τῆς οὐσίας τοῦ Ἀδάμ, ὡς ἐντεῦθεν φιλιτερον ἐντε-
 θῆναι τοῖς ὁμοζύγοις. Augustinus, lib. ix *De*
Genes. ad liter. cap. 13: *Quid ergo sibi vult etiam*

PATROL. GR. CLVIII.

catis similiter habet nostra generatio progressum,
 perturbatione videlicet eam antevertente; quam-
 obrem ægotam eam et servam esse ille Theologus
 dixit. Confirmat hæc divinus etiam David ita di-
 cens: « In iniquitatibus conceptus sum, et in pec-
 catis concepit me mater mea. » Si enim haud ita
 res se habebat, si non animalem hanc vidit, et ir-
 ritationalem generationem ad quam ille, qui ad
 Dei imaginem factus fuerat, per prævaricationem
 deductus est, non utique adeo lamentaretur dicens:
 « Homo cum in honore esset non intellexit, com-
 paratus est jumentis insipientibus, et similis factus
 est illis. » Si vero hæc ita se habent, quid opus est
 dicere utrum antequam femina produceretur, ante-
 quam permitterentur nuptiæ, alia quædam fuerit
 vitæ institutio, et altera eo lem modo corporis stru-
 ctura illi universitatis constitutioni, quæ prius
 fuit, conveniens, secundum quam angelis honore
 homo erat æqualis. Hæc autem ita se habuisse ante
 lapsum res ipsæ pro sermone te doceant. Cur
 enim Paulus virginibus et viduis ita manere per-
 misit, si ab initio Deus masculum et feminam
 fecit? Quomodo conjuges nuptias interdum vol-
 untarie solventes ab invicem separantur? Cur
 inedia se quidam affigunt, et cætero corporis ne-
 glectu? cum sexcenta hæc edulia Deus, ut iis frue-
 remur, produxerit? Liqueat igitur cum ad antiquam
 illam vitam homines respiciant, et virginitatem
 servare, et nuptias interdum solvere, et inediam
 amplecti, et omnem aliam afflictionem sustinere.
 Femina enim, ut dictum est, et nuptiarum nexus
 a principio non erat, cum Deus videlicet illum ho-
 minem ad imaginem suam produxit. Si hæc vero
 non aderant, neque omnino erat figurarum diffe-
 rentia. Quomodo enim si post imaginis constru-
 ctionem ut Nysseus ait, hæc postremum figmento
 superædificata est? Attende igitur. Neque enim
 principio, ut diximus, ejusmodi differentiam Deus
 fecit, sed ipse sibi eam primus Adamus, cum per-
 fectione jam excidisset, novissime conciliavit. Ete-
 nim nisi transgressurus fuisset, nisi in corruptionem
 cadere periclitatus esset, haud utique, ut jam su-
 perius affirmatum est, figurarum, maris scilicet
 feminæque, discrimen locum habuisset.

D Opus erat igitur, o vir sanctissime, ut plerique
 tradunt, ut Adami ruina prius contingeret, et tunc
 femina produceretur, ut hinc ea, quæ dicuntur,
 facile recipienda videantur. Non est tamen igno-
 randum Evæ ex Adami latere productionem ho-
 mini in peccatum lapsu necessariam omnino fuisse.
 Cujus rei gratia? Ne scilicet ipsa alterius naturæ
 censeretur propter figuræ diversitatem, et ut genera
 ad consensionem et concordiam adduceret, et na-
 turalem quemdam amorem eis inderet (81). Erat

*illud, quod mulier viri de latere facta est? Ve-
 rum esto, propter ipsius conjunctionis vim commen-
 dandam hoc ita fieri oportuisse credamus.* Cæterum
 Cajetanus hanc Evæ ex Adami costa productionem
 totam ἀλληγορικῶς interpretatur et explicat, con-

25

insuper necessarium ut benedictionem ipsi participarent, ut natura potens reperiretur, quando nuptiæ principium habuere. Quoniam igitur talis Evæ ædificatio festinabat, ut dictum est, Deus eam etiam antequam Adamus caderet, præveniens effecit. Post ejus enim lapsum creandi tempus amplius non erat; sed maledictio, et ira, dolor et mæror, vultus sudor in afflicta vita, pellicearum tunicarum amictus, et in terram reversio. Tali vero tempore costam auferre, Evam fabricare, et eis benedicere, haud satis, ut arbitror, erat opportunum. Neque enim tunc benedictionis tempus, sed iræ et maledictionis, et aversionis, et mortis. Terra enim, inquit, es, et in terram abibis. Propterea et antequam Adamus caderet, ex ejus costa Evam produxit, secundum veniam tamen omnino, ut superius dictum est. Etenim, nisi ita res se habuisset, non maximus ille Paulus dixisset: « Bonum est mulierem non attingere. » Et quid opus est prolixiori sermone uti, quandoquidem qui a principio produxit, ille in Paulo loquebatur, et nisi secundum veniam feminam tunc produxisset, haud posterius eundem per Paulum mulierem minime attingere suasisset? Hinc enim ostendit ante feminæ productionem aliam quamdam sublimem et angelicæ conditioni parem vitam fuisse. Propterea enim alibi illam adducens dixit: « Qui potest capere capiat. » Hæc autem ita se habere, et sublimem angelicæque parem vitam ante feminæ productionem fuisse, constitutio illa, quæ speratur, manifestius ostendit. Neque admirare propterea: si calibatum in futura vita Dominus promittit: Erunt, inquit, omnes ut angeli Dei (82). Quapropter Nyssenus ait, eam esse ad antiquam et priorem illam vitam regressum; quid pluribus deducere oportet primum hominem, et ejus vitæ institutionem æquali fuisse honore cum angelis, et vitam angelicam vixisse, quemadmodum superius dictum est? Animum advertite igitur. Qualis enim Adami illius constitutio fuerit gratia, quam expectamus, aperte demonstrat, utpote quæ profecto ad priorem illam regressus est, ut jam prædiximus. Si enim et nuptiarum lege ligamur hodie, non utique ab ipso principio hæc lex data est, sed per indulgentiam posterius propter lapsum a perfectione. Quamobrem et coronis privatur ut linguam aureus ait. Si igitur ut dictum est, per indulgentiam ipsum femine sexus inductus est, et nuptiæ datæ sunt, necessarium omnino est et præterire aliquid hæc omnia, et tales inveniri tunc ex mortuis resurgentes, qualis erat primus ille Adam, ut magnus Athanasius ad Antiochum inquit. Sed et divinissimus Anastasius ita de his loqui reprehenditur. « Omne alienum quod per peccatum in nos irrepit, tunc deponemus. » Si vero hæc ita se habent de femina ipsa quid dicere oportet? Si propter hoc

μετασχεῖν αὐτοῦς εὐλογίαν ἀναγκαῖον ἦν. Ὡς ἐνδύναμον ἐντεῦθεν εὐρεθῆναι τὴν φύσιν ὅπη γε κατὰ τοῦ γάμου λάβῃ ἀρχήν. Ἐπειδὴ τοίνυν ἡ τοιαύτη τῆς Εὐσας οἰκοδομὴ κατεπεύγουσα ἦν, ὡς προείρηται, προφθάνει ποιήσας αὐτὴν ὁ θεὸς καὶ πρὸ τοῦ πεσεῖν τὸν Ἀδὰμ· μετὰ γὰρ τὸ πεσεῖν αὐτὸν οὐκ ἔτι δημιουργίας ὑπῆρχε καιρὸς, ἀλλὰ τι κατὰρα καὶ ὀργή, ὀδύνη καὶ λύπη, προσώπου ἰδῶς, ἐπάδυνος βιοτῆ, χιτῶνων δερματίνων περιβολῆ, καὶ πλέρυ * ἀποστροφῆν. Ἐν τοιοῦτῳ τοίνυν καιρῷ πλευρὰν ἀφαίρειν, Ἐβαν οἰκοδομεῖν καὶ εὐεργετεῖν αὐτοῦς ἀπρόσδεκτον, ὡς οἶμαι, καὶ λβαν ἐτύγγανεν. Οὐδὲ γὰρ εὐλογία; τῆνικαῦτα καιρὸς, ἀλλ' ὀργῆς καὶ ἀρᾶς, καὶ ἀποστροφῆς καὶ θανάτου. Ἐτῆ γὰρ, φησὶν, εἰ, καὶ εἰ; γῆν ἀπελευθεύσει. » Διὰ τί τοῦτο καὶ πρὸ τοῦ πεσεῖν τὸν Ἀδὰμ ἐκ πλευρᾶς αὐτοῦ τῆν Εὐσαν παρήγαγεν; Κατὰ συγχώρησιν δὲ πάντως, ὡς ἀνωθεν εἰρηται. Καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ὁ πάμμεγας ἔλεγε Παῦλος· « Καλὸν μὴ ἀπτεσθαὶ γυναικός. » Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν, ὅτι θῆλυ παρήγαγεν, οὐκ ἂν ὕστερον διὰ τοῦ Παύλου μὴ ἀπτεσθαὶ γυναικός συνεβούλευε. Παραγαγὼν ἐξ ἀρχῆς ἐκεῖνος ἦν ἐν τῷ Παύλῳ λαλῶν, καὶ εἰ μὴ κατὰ συγγνώμην τότε τὸ θῆλυ παρήγαγεν. Δείκνυσι γὰρ ἐντεῦθεν ὅτι πρὸ τῆς τοῦ θῆλεος παραγωγῆς ἑτέρα ζωὴ τις ἦν ὑψηλὴ καὶ ἰσάγγελος. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ πρὸς ἐκεῖνην ἀνάγων, ἔλεγεν· « Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω. » Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι πρὸ τῆς παραγωγῆς τοῦ θῆλεος ὑψηλὴ καὶ ἰσάγγελος ἦν ἡ ζωὴ, δείκνυσι τοῦτο σαφέστατον ἡ ἐλπίζομένη ἐκεῖνη κατάστασις. Καὶ μὴ θαύμαζε τοῦτο ἕνεκεν. Εἰ γὰρ ἐπαγγέλλεται μὲν ἀγάμιον ὁ Κύριος ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ· « Καὶ ἔσονται » γὰρ, φησὶ, « πάντες ὡς ἄγγελοι θεοῦ. » λέγει δὲ ταύτῃ ὁ Νύσσης, ἐπάνωθεν εἶναι πρὸς γε τὴν ἀρχαίαν καὶ πρώτην ζωὴν· τί χρὴ καὶ λέγειν ἐπὶ γε τῷ πρώτῳ Ἀδὰμ καὶ τῇ αὐτοῦ διαγωγῇ ἡ ὅτι τοῖς ἀγγέλοις ὁμοτίμος ἦν, καὶ ὅτι βίαν ἰσάγγελον εἶχε, καθάπερ ἀνωθεν εἰρηται; Πρόσεχε οὖν. Τὴν γὰρ τοῦ Ἀδὰμ ἐκεῖνου κατάστασιν ὅποια τις ἦν ἡ πρόσδοκιμὴ χάρις ἀριδῆλως παρῆσθαι· ἄτε δὴ πρὸς τὴν πρώτην ἐκεῖνην ἐπάνωδος οὐσα, ὡς ἤδη προείρηται. Εἰ γὰρ καὶ νόμῳ γάμου δεδόμεθα σήμερον, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ὁ νόμος οὗτος εἶδιδετο. Κατὰ δὲ συγχώρησιν ὕστερον διὰ γε τὴν τῆς τελειότητος ἐκπτώσιν, ἐφ' ᾧ καὶ σεφάνων ἐστέρνεται, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησιν. Εἴπερ οὖν, ὡς εἰρηται, κατὰ γε συγχώρησιν αὐτό τε τὸ θῆλυ παρήγαγετο, καὶ ὁ γάμος εἶδιδετο, ἀνάγκη πᾶσα, καὶ παρελθεῖν ὅψε ποτε ταῦτα πάντα, καὶ τοιοῦτους εὐρεθῆναι τότε τοὺς ἐκ νεκρῶν ἐγερωθησομένους ὅποιος ἦν ὁ πρώτος; ἐκεῖνος Ἀδὰμ, ὡς ὁ μέγας φησὶν πρὸς Ἀντιόχον Ἀθανάσιος. Ἀλλὰ καὶ ὁ θεϊότατος Ἀνστασίας οὕτω περὶ τούτων εὐρηται λέγων· « Πᾶν ἄλλοτριον τὸ διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἡμῖν ὑπεισελθὲν ἀποθησόμεθα τότε. » Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει περὶ

tra quem egregie disputat Natal. Alexander, tom. 1. *Hist. Eccles. Prim. Ætat*, dissert. III, art. 2.

(82) Quid hæc verba significant exponit Augustinus, lib. XII *De Civit. Dei*, cap. 17.

τοῦ θήλεος αὐτοῦ τί χρῆ καὶ λέγειν; εἶπε διὰ τοῦτο Ἀ παρήχθη, διὰ τὸ παραβαίνειν ἦδη τὸν ἄνθρωπον καὶ φθορᾶ ὑποπίπτειν, ὡς ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησὶ, πάντως οὐδὲν ἕτερον ἢ ὅτι τὸ σχῆμα τοῦτο παρελευσεται, ἔπει διὰ τὴν ἁμαρτίαν ὑπεσιήθην ἡμῖν καὶ τοιοῦτους ἐγερωθήναί ἅπαντας ὁποῖος ἦν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ὁ κατ' εἰκόνα δηλαδὴ γεγεννημένος Θεοῦ. Καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ὁ Νύσσης ἐπ' ἀνόδοτον εἶπαι ἔλεγε πρὸς γε τὴν ἀρχαίαν καὶ πρῶτην ζωὴν τὴν ἐπιζομένην ἐκείνην κατὰστασιν.

Δέδεικται οὖν ἐκ πολλῶν ὅτι τοῖς ἀγγέλοις ὁμοτιμον ἔπλασε τὸν πρῶτον ἄνθρωπον ὁ Θεός, καὶ κατ' ἐκείνους; αὐτὸν πληθύνεσθαι ἤθελε· διὰ γε τὴν παρεκτροπὴν ἦν ἐκὼν ὑπέστη, ὡς ἄνωθεν εἰρηται, ἢ τοιαυτὴ παρήχθη κατάκρισις, ἢ τῶν ἀλόγων δηλαδὴ ζῶων ὁμοίωσις. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ὁ Δαυὶδ ὀδυρόμενος, « Ὀψμοι, » ἔλεγεν, « ὅτι ἄνθρωπος; ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνῆκε. Παρασυνεβλήθη τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι, καὶ ὁμοιώθη αὐτοῖς. » Καὶ ὄρα πρὸς αὐτὸν, εἰ βούλει, τὸν πρῶτον ἄνθρωπον. Εἰ μὴ γὰρ ὁμοιώθη διὰ τὴν ἁμαρτίαν τοῖς κτήνεσιν· εἰ μὴ διὰ τὴν παρακοὴν τὸ τῆς ἀλόγου κατασκευῆς ἰδίωμα πρὸς ἑαυτὸν ἐπεσπάσατο· εἰ μὴ τὴν ἀγγελικὴν ἐκείνην στολὴν ἑαυτὸν εἶδεν ἀπεκδυθέντα, κἀνευθεν ἄλλον ἐξ ἄλλου παραχρῆμα γεγονότα, οὐκ ἂν ἐπὶ τοσοῦτον ἠσχύνθη· οὐκ ἂν ἔβραψε φύλλα συκῆς· οὐκ ἂν ἀπὸ Θεοῦ τηνικαῦτα ἐκρύβη· καὶ πῶς γὰρ οὐ κρυβῆναι ἔμελλεν ἴσασι πάντες οἱ ἐξ ἐκείνου τὸ γένος κατὰγοντες τῆς ἀσχύνης ἐκείνης; ὅσον τὸ μέγεθος. Οὐκοῦν ἐκ κατακρίσεως ἢ ἀλογος αὕτη κατασκευῆ· καὶ διὰ τοῦτο τὰ τῆς ἀσχύνης ἐν αὐτῇ καὶ μόνῃ συμπερίστατο. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἡ ἁμαρτία προὔξενεσε. Ἐπει δὲ πρὸ τῆς ἐκπτώσεως, ὡς ὁ λόγος ἦδη φθάσας ἐδήλωσεν, ἀγγελικῆς μεγαλοφυίας περίπλεος (83) ὁ πρῶτος ἐκείνος ἄνθρωπος, ὁ κατ' εἰκόνα δηλαδὴ γεγεννημένος Θεοῦ, εὐδὴλον πάντως ὅτι καὶ κατὰ γε τὴν τοῦ παντὸς συντέλειαν γενησόμενος τοιοῦτος ἐκ νεκρῶν ἐγερωθήσεται. Ἡ γὰρ τῆς ἀναστάσεως χάρις οὐδὲν ἡμῖν ἐπαγγέλλεται ἕτερον ἢ τὴν εἰς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστασιν.

Πρὸς δὲ γε τοῖς εἰρημένοις καὶ τὸν θεϊότατον ἔχομεν Ἀναστάσιον περὶ τούτων οὕτω κατὰ ῥῆμα διεξιόντα· « Ἐπειδὴ τοίνυν ἐν τῷ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγεννημένῳ οὐκ ἦν ἡ διαίρεσις αὕτη, ἤγουν τὸ ἄρσεν καὶ τὸ θῆλυ, οὐδὲ γὰρ ἐν τῇ θεῖᾳ καὶ μακαρίᾳ εἰκόνι τοιοῦτόν τι ἐπενενόηται· οὐδὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν λοιπὸν τοιοῦτόν τι χρῆ ἐπιζητεῖν, ὅτι μετασχηματίζει τότε τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν ὁ Σωτῆρ. Εἰ γὰρ ὁ τῆς Νύσσης φησὶ, τὸ σχῆμα τῆς ἀλόγου φύσεως ἐνέδουσε μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἡμῶν ὁ Θεός, ἀφ' οὗ μίξις καὶ σύλληψις, τόκος καὶ ῥύπος, θῆλυ καὶ τροφή, καὶ ἡ κατ' ὄλιγον ἐπὶ τὸ τέλειον αὐξήσις, ἀκμή τε καὶ γῆρας, νόσος καὶ θάνατος· εὐδὴλον πάντως ὅτι μετασχηματίζει πάλιν ἡμῶν τὸν εἰδεχθῆ καὶ ἄλογον ἀπεκδύσας χιτῶνα,

(83) Forte παραπλήσιος.

producta est, propterea videlicet, quod homo jam transgressus fuerat, et corruptioni subjectus, ut Damascenus Joannes ait, omnino nihil aliud, quam quia habitus hic præteribit, quia per peccatum in nos irrepit, et tales omnes resurgent, qualis erat primus homo, ille videlicet qui ad imaginem Dei factus fuit. Etenim nisi id fuisset, haud certe Nyssenus regressum esse dixisset ad antiquam et priorem vitam, illam constitutionem quam speramus.

Ostensum est igitur ex multis Deum æquali honore cum angelis primum hominem finxisse, qui volebat etiam eum eodem modo ac illos multiplicari. Propter transgressionem, quam sponte subiit, ut superius dictum est, talis inducta est condemnatio, mutarum scilicet pecudum similitudo. Nisi enim id fuisset, haud utique David lamentans: « Hei mihi, dixisset, homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis. » Et respice, sodes, ad ipsum primum hominem. Nisi enim assimilatus fuisset per peccatum jumentis; nisi per inobedientiam irrationalis constitutionis proprietatem ad se ipsum attraxisset; nisi angelico illo indumento se exutum vidisset, et alium ex alio statim factum, haud utique tantum erubisset; haud utique folia ficus consuisset; haud utique a Deo ita se abscondisset. Et quomodo enim se non celaturus fuisset? Sciunt omnes, qui ex illo genus deducunt, quanta verecundiæ illius fuerit magnitudo. Itaque ex condemnatione irrationalis hæc constitutio; et per hoc in ipsa etiam sola pudoris census circumstetit. Sed hæc quidem peccatum conciliavit. Quoniam vero ante lapsum, sermo jam antevertens declaravit angelicæ magnificentæ proximum primum illum hominem fuisse, qui ad imaginem videlicet Dei factus erat, exploratum omnino perspectumque est etiam in universalis consummatione talem futurum a mortuis excitatum. Resurrectionis enim gratia nihil nobis aliud pollicetur, quam eorum qui ceciderunt in pristinum statum resurrectionem.

Præter autem dicta etiam divinissimum Anastasium habemus his verbis disserentem: « Quoniam igitur in eo, qui ad imaginem Dei factus fuerat, non erat discrimen hoc, masculus videlicet et femina: neque enim in divina et beata imagine hujusmodi aliquid concipitur: neque post resurrectionem tale aliquid reliquum requirere oportet; quoniam transformabit tunc corpus humilitatis nostræ Servator. Si enim Nyssenus ait, Habitum irrationalis naturæ induit post peccatum nos Deus, ex quo coitus et conceptio; partio, et sordes; femina et nutrimentum, et tacitum ad perfectionem augmentum; florens ætas, et senectus; morbus et mors: manifestum omnino est nos esse iterum transformaturum, cum superinductam et irrationalem tuni-

Hic igitur divinus hic vir perspicuo demonstravit, A ut nobis indoctis videtur, eo quod unus homo a principio productus est, in quo figurarum differentia nulla erat; ad illum vero, quæ resurrectionem attinent, respiciunt, ut jam dictum est; propterea nullum figurarum et facierum futurum esse in resurrectione discrimen.

Hæc autem ita se habere, et unum principio hominem a Deo productum fuisse, et ideo feminam postea inventam, quod Adamus a sua perfectione excidisset, divinus Gregorius Nysæenus manifestius ostendit, dum ita vir ille divinus dubitat disseritque: «Si ad Dei imaginem homo creatus est, quomodo eos masculinum feminamque produxit?» Deinde vero hanc dubitationem resolvens, quæ figura nostra corpora resurrectione sint subindicare videtur. Ait enim maris et feminæ discrimen non a principio ipso, cum scilicet primus ille homo productus est, sed tandem post imaginis conditum officio superinductum fuisse, quod quidem non Divinitati, sed ipsi est mutarum pecudum naturæ persimile. Qua vero de causa hæc facta, et quomodo illi a Deo adiutor datus; et cur maris et feminæ discrimen, quod quidem ad animalia ratione carentia similitudine accedit, illatuerit, laudatus hic vir luentissime te docerit, hisce iisdem verbis ita dissertans: «Fingens Deus hominem, generaliter scilicet naturam, rem Deo similem, non numero paulatim crescentem esse volebat, sed una cum illius productione omne humanum genus intuebatur, etiam non post multum futuram hominis transgressionem, et e sublimi illa et angelicæ æquali vita eum esse casurum.» Ne igitur humanarum animarum multitudo, cum excidisset ab primo illo, secundum quem similiter et angeli in multitudinem excreverant, mutilaretur, curam augmenti naturæ illorum invicem imposuit, cum in peccatum prolapsi essent, pro præstanti illa angelica conditione, iumentorum proprium et irrationalem successionis ex invicem modum humanæ naturæ inserens. Nam quia cum ignoravit, ut dictum est, suum officium, cum ex illa æquali cum angelis dignitate deflaxisset, cum humilibus rebus communionem habiturum esse, propterea et propriæ imagini (71) aliquid irrationalis admiscuit. In divina enim et beata natura nullum est maris feminæque discrimen. Irrationalis igitur structuræ proprietatem in hominem inferens, non secundum nostræ creationis sublimitatem superabundantiam generi elargitur. Neque enim cum ad imaginem hominem produxit, tunc, qua cresceret

erram, quævis et in delinquentibus manserit, tamen antequam delinquerent data est, ut cognosceretur procreationem filiorum ad gloriam cennubii, non ad pœnam pertinere peccati. Vide omnino alia capita in quibus ostendit quomodo sine libidine conjugale opus exerceri posset. Vide etiam quæ inferius adnotabimus.

(71) Homo non est imago Dei quoad corpus, ut

γα:; οὐ μέλας καὶ ξανθός, οὐ διάφορα πρόσωπά τε καὶ σχήματα. Σαφῶς μὲν οὖν ἐνταῦθα θεὸς οὗτος ἐδείξεν ἀνὴρ, ὡς δοκεῖ τοῖς ἀμαθέσι τέως ἡμῖν, ὅτι διὰ τὸ ἓνα παραχθῆναι καταρχὰς ἀνθρώπων, ἐν ᾧ διαφορά σχημάτων οὐκ ἦν ἀφορᾶ ἢ τὰ τῆς ἀναστάσεως πρὸς αὐτόν, ὡς ἦδη προείρηται· τούτου χάριν ἐν τῇ ἀνοσιᾷ διαφορά σχημάτων καὶ προσώπων οὐκ ἔστιν.

Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι ἓνα παρήγαγε κατ' ἀρχῆς ἀνθρώπων ὁ θεός, καὶ ὅτι τὸ θῆλυ διὰ τοῦτο μετὰ ταῦτα εἰσένηγκε, διὰ τὸ τὸν Ἀδὰμ ἐκπίπτειν τῆς τελειότητος, ὁ Νύσσης θεὸς Γρηγόριος ἀριθλοτέρων ἐδείξεν ἐκπορούμενος ὁ θεὸς οὕτως ἀνὴρ. «Εἰ κατ' εἰκόνα θεοῦ ὁ ἀνθρώπος ἐκτίσται, πῶς ἄρσεν καὶ θῆλυ παράγει αὐτούς;» Πρὸς δὲ καὶ ἐπιλύων τὸ τοιοῦτον ἀπόρημα, ὅπως φαίνεσθαι δοκεῖ, ὁποῖοι σχήματα ἐγείρονται τὰ ἡμέτερα σώματα. Λέγει γὰρ ὅτι τὴν κατὰ τὸ ἄρσεν καὶ θῆλυ διαφοράν οὐκ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς, ἠνίκα δηλαδὴ τὸν πρῶτον ἐκεῖνόν παρήγαγεν ἀνθρώπων, ἀλλὰ μετὰ τὴν τῆς εἰκόνης κατασκευῆς τελευταῖον ἐπιτεχνῶνται τῷ πλάσματι· ἦτις οὐ πρὸς τὸ θεῖον, ἀλλὰ πρὸς αὐτὴν ἄρα τὴν τῶν ἀλόγων φύσιν ἔχει τὴν ὁμοίτητα. Διὰ τὴν δὲ ταῦτα γέγονε, καὶ πῶς αὐτῷ βοηθός παρεδόδοτο· καὶ τίνας ἔσκεν ἢ κατὰ τὸ ἄρσεν καὶ θῆλυ διαφορά παρεσθήγετο, ἢ καὶ πρὸς τὰ ἄλογα φέρουσα τὴν ὁμοίωσιν, ὁ διαληφθεὶς οὗτος ἀνὴρ ἀριθλοτάτα σε διδάξει, κατὰ βῆμα διεξιὼν οὕτως· «Πλάττων ὁ θεός τὸν ἀνθρώπον, καθόλου διπλασθὴ φύσιν, τὸ θιοεικόλον χρῆμα, οὐ ταῖς κατὰ μικρὸν ἐκάρτεται προσθήκαις, ἀλλ' ἄρα τῇ οὐτοῦ παραγωγῇ τὸ ἀνθρώπινον ἄπαν ἑώρα γένος, ὅποσον ἐν εἴῃ κατ' ἀριθμὸν· ἑώρα δὲ καὶ τὴν γεννητημένην μετ' οὐ πολὺ τοῦ ἀνθρώπου παρεκτροπὴν, καὶ ὅτι τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης ἐκπεσεῖται καὶ ἰσχυροῦς ζωῆς.» Ὡς ἂν οὖν μὴ κολοβοῦσθαι τὸ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν πλήθος ἐκπεσόν ἐκείνου τοῦ πρώτου, καθ' ὃν ἄρα καὶ οἱ ἀγγελοὶ πρὸς πλῆθος ἠξήθηθησαν, ἐπίνοιαν αἰξήσεως ἐγκατασκευάζει τῇ φύσει κατάλληλον τοῖς εἰς ἀμαρτίαν κατολισθήσασιν, ἀντὶ τῆς ἀγγελικῆς μεγαλοφυίας τὸν κτηνώδη καὶ ἄλογον τῆς ἐξ ἀλλήλων διαδοχῆς τρόπον ἐμφυτεύσας τῇ ἀνθρωπότητι. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἠγγόνει, ὡς προείρηται, ὅτι τὸ πλάσμα τῆς πρὸς τοὺς ἀγγέλους ὁμοιότητος ἀποβῆν, τὴν πρὸς τὸ ταπεινὸν κοινωνίαν προσοικειώσεται, διὰ τοῦτο παρέμειξεν καὶ τοῦ ἀλόγου τῇ ἰδίᾳ εἰκόνει· οὐ γὰρ ἔστιν ἐν τῇ θείᾳ καὶ μακρῆς φύσει ἢ κατὰ τὸ ἄρσεν καὶ θῆλυ διαφορά. Τῆς οὖν ἀλόγου κατασκευῆς ἐπὶ τὸν ἀνθρώπον ἐνεγκὼν τὸ ἰδίωμα, οὐ κατὰ τὸ ὑψηλὸν τῆς κτίσεως ἡμῶν τὸν πλεονισμὸν τῷ γένει χαρίζεται. Οὐδὲ γὰρ ὅτι τὸν κατ' εἰκόνα παρήγαγε, τότε τὴν τοῦ αἰξήσεσθαι καὶ πληθύνεσθαι δύναμιν τῷ

Cyrillus Alexandrinus contra anthropomorphitas, et Isidorus Pelusiotes docent, etsi imago Dei alibi sita etiam in corpus quodammodo redundare cognoscatur, ut indicat Augustinus. Tertullianus enim lib. De resurrect. carn. in vivacitate reponit, Augustinus lib. xii. De civ. Dei, cap. 25, in ratione atque intelligentia, sicuti lib. iii, De Genes. ad litteram, cap. 50.

ἀνθρώπων προσέθηκεν ἄλλ' ἦν ἕνα διεκρίνε τὴν A
κατὰ τὸ ἄρβεν καὶ θῆλυ διαφορὰν. Ὡς εἶπε πρὸ
τοῦ ἐπιθελεῖν τῇ φύσει τὴν τοιαύτην διαφορὰν,
« Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, » εἶπεν, οὐκ ἂν τοῦ
τοιούτου τῆς γενέσεως; εἴθως προσεδείθημεν, δι' οὗ
γενῶνται τὰ ἄλογα. Ταύτη τοι καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώ-
που καταθρηγῶν ὁ Δαβὶδ ἀβλιότης, « Οἱμοι, εἶ-
πεν, ὅτι ἀνθρώπος ἐν τιμῇ ὢν, οὐ συνῆκε. Παρα-
συνεβλήθη τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι, καὶ ὁμοιωθῆ
αὐτοῖς. » Τὴν γὰρ ζωώδη ταύτην γένεσιν τῇ φύσει
παραεξάμενος διὰ τὴν πρὸς τὸ ὑλῶδες ῥοπήν,
κτηνώδης ὄντως γέγονεν ὁ τοῖς ἀγγέλοις πρότερον
ὁμότεμος ὢν.

Ταῦτα μὲν οὖν, ὁσιώτατε, καὶ ὁ Δαμασκηνὸς
Ἰωάννης ἐπιθεσίουσιν εἶποι περὶ τοῦ πρώτου ἀν-
θρώπου καὶ τὰς διεξιῶν. « Εἰδὼς δὲ ὁ προγνώστης B
Θεὸς, ὅτι ἐν παραβάσει γενήσεται, καὶ ὅτι φοβρὰ
ἐπιπέσειται, παράγει τὸ θῆλυ ἐξ αὐτοῦ βοηθὸν
αὐτῷ κατ' αὐτὴν πρὸς γὰρ τὴν τοῦ γένους ἐκ διαδο-
χῆς μετὰ τὴν παραβάσειν σίστασιν. » Τὰ αὐτὰ τοῖς
διαληφθεῖσι καὶ τῷ χρυσορῥήμονι Ἰωάννῃ διελη-
πται. Ἐν οἷς γὰρ ἐξέθετο κεφαλαιοῖς *Περὶ τοῦ γά-
μου καὶ παρθενίας*, καὶ τὰς περὶ τοῦτου διεξίεισι
« Πλάσι; ὁ Θεὸς τὸν ἀνθρώπον ἔθετο ἐν τῷ παρ-
δεῖσι. καὶ γάμου λόγος οὐδεὶς ἦν. ἔβησεν αὐτῷ
γενεσθαι βοηθὸν, καὶ ἐγένετο καὶ οὐδὲ οὕτως ὁ γά-
μος ἀναγκαῖος εἶναι ἐδέκει. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὴν ἀπὸ
τοῦ θανάτου φοβρὰν εἰδέξαντο καὶ τὴν ὀδύνην καὶ
τὴν ἀρῆν καὶ τὸν ἐπίπονον βίον, τότε καὶ ὁ γάμος
ἐπιεισέρχεται. » Ὁρᾷ πόθεν ἐς τὴν ἀρχὴν ὁ γάμος C
ἀναγκαῖος; εἶδειν εἶναι; Ἀπὸ τῆς παρακοῆς, ἀπὸ
τῆς ἀρᾶς, ἀπὸ τοῦ θανάτου. Ὅπου γὰρ θάνατος,
ἐκεῖ γάμος. Διὰ ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον ἐπεισῆλθεν
ὁ γάμος, ὡς εἶπε ἔμενον ὑπακούων ὁ Ἀδὰμ, οὐκ
ἂν εἰδέσει τοιούτου. Καὶ οὕτου γὰρ ἀνευ ἡ τῶν
ἀνθρώπων πληθὺς προελθεῖν οὐκ ἐκάλυετο. Εἰ γὰρ
μύριας μυριάδες ἀγγέλων λειτουργοῖσι τῷ Θεῷ, καὶ
χιλῖαι χιλιάδες ἀρχαγγέλων παρεστῶσιν αὐτῷ, καὶ
οὐδεὶς τούτων ἐκ διαδοχῆς γέγονε καὶ τόκων, καὶ

¹ Psal. xlviii. 13.

(72) Qualis fuerit primi hominis conditio egregie
docet Augustinus lib. xii, *De civ. Dei*, cap. 21:
« Hominem vero, cuius naturam quodammodo medi-
am inter angelos bestiamque condidit; ut si
Creatori suo tanquam vero Domino subditus
præceptum eius pia obedientia custodiret, in con-
sortium transiret angelicum, sine morte medi-
ocritatem immortalitatem sine ullo termino consecutus;
si autem Dominum Deum suum libera voluntate
superbe ac inobedienter usus offenderet, morti
adscriptus bestialiter viveret libidinis servus æterno-
que post mortem supplicio destinatus. » Hæc omnia
mores vivendique rationem, non exteriorem
figuram respiciunt, quod perperam censet Gly-
cas.

(73) Frigida prope videtur Manichæis suffundi,
quos inter Leucius Charinus conjugia legitima
inprobrans, omnem generationem malam et a malo
esse affirmavit, in *Actis Petri, Andrea, Joannis,
Thome et Pauli*, apud Photium cod. civ. Conjugia
etiam reprobavit Marcion, ut scribit Tertullianus I,
adversus Marcionem.

(74) Hæc opinio magno Augustino ne in mentem

quidem venerit, dum lib. xiv, *De civit. Dei*, c. 23,
ita scribit: « Quisquis autem dicit non fuisse coituros
nec generaturos nisi peccassent, quid dicit nisi
propter numerositatem sanctorum necessarium
hominis fuisse peccatum? » Nec Ambrosio quidem
De Paradiso, cap. 10: « Et ideo quia ex viro solo
poterat humani esse generis propagatio, pronun-
ciavit Dominus non esse bonum solum esse hominem. »
Libro tamen iii, *De Genes. ad litter.*, cap. 21, ita
scripsit Hipponensis præsul: « Nam illud quod dictum
est, *Crescite et multiplicamini, et implete terram*,
quanquam nisi per concubitus maris et femine
fieri non posse videatur, unde hic quoque mortalium
corporum existit indicium, potest tamen dici alium
modum esse potuisse in corporibus immortalibus,
ut solo pie charitatis affectu nulla corruptionis
concupiscentia filii nascerentur, etc. » Eadem habet
libro *De bono conjugii*, cap. 1. Sed quantum non
dubitet Augustinus, hominem, etsi justus perman-
sisset, nuptiarum tamen fecunditate propagandum
fuisse, quamque aliter sentientes exsibilet, aperte
constat ex iis quæ late disputat lib. ix, *De Genes.
ad litter.*, capp. 3, 4, 5, 7, 8, 9.

ex successione, genitoribus, et parturitione, et A conceptione natus est, multo magis homines sine conjugio fecisset, quemadmodum et illos primos, unde omnes homines descenderunt, efficit. Ita igitur laudati hi divini viri ad verbum hæc dissidentes nobis affirmare visi sunt, non secus ac divini angelos hominum multitudinem processuram fuisse, nisi ab illa honoris cum angelis æqualitate homo voluntarie aberrasset, et longe se expulisset. Si vero illa ratione multiplicandi erant, reliquum est ut nuptiis a principio, quemadmodum dictum est, opus non fuerit. Quomodo enim, si post maledictionem hæc, et post eam quæ ex morte procedit, corruptionem, introire, ut linguam aureus affirmat? Si vero nuptiis opus non erat, reliquum est ut nec ea quæ ad nuptiarum consummationem confert, formatione. Quomodo enim, siquidem, ut Nyssenus ait, belluinus hic nuptiarum modus novissime humanæ naturæ additus fuit? Et quomodo non belluinus, si per ipsum cum mutis animantibus similitudinem gerimus?

Neque mihi hunc sermonem gravem arbitrator. Habes enim divinum Isidorum Pelusiotam in suis Epistolis ita ad verbum dissidentem: « Si castitatem quidem spectes, angelis homo similis est; si vero conjugium, nihil differt a bestiis, quibus concubitus necessarius est, atque ita generis successione excogitare. » Bene igitur David hominis uerulam despicit. Brutis enim, ut dictum est, animantibus in eo quod generationem attingit, similis factus est, et perturbationes has, tristitiam, C voluptatem, concupiscentiam, et quæcumque id genus alia, inde ad se ipsum attraxit (75). Neque enim ipso initio hæc una cum ipsa humana natura creata fuere, quemadmodum in libris ad Thalassium magnus Maximus asserit; sed eo quod perfectione exciderit, hæc, quæ parti naturæ ratione magis experti adnascuntur, superinducta sunt. Verum ad hæc animum intendere par est. Elucet enim, cum primum illum hominem Deus produxit, neque conjugii rationem, neque quæ conjugium perficit, structuram fuisse (76). Si enim principio Deus per nuptias hominem multiplicari voluisset, quemadmodum David isthuc ipsum quereretur, « Iste mihi, dicens, quod homo, cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis? » Vel si, ut angeli, multiplicari volebat eum, quem paulo minus ab angelis minuit, quidnam erat, quod eum cum hujusmodi structura produci compelleret, siquidem ad mutarum pecudum similitudinem produci tunc homo haudquaquam debebat. Qua de causa? Et ut divina in hoc intentio operibus ipsis manifestaretur, et homo pariter ipse culpam pos-

ωδίνων καὶ συλλήψεως· πολλῶ μᾶλλον ἀνθρώπου ἐποίησε γάμου χωρὶς. Ὡς περ οὖν ἐποίησε τοὺς πρώτους θέν ἀπαντες ἄνθρωποι, οὕτω μὲν οὖν οἱ διαλεχθέντες οὗτοι θεϊότατοι ἄνδρες κατὰ ῥῆμα ταῦτα διεξίοντες ὑπεμφαίνειν ἡμῖν ἐόκασιν, ὅτι κατὰ τοὺς θειοτάτους ἀγγέλους καὶ ἡ τῶν ἀνθρώπων πληθὺς ἐμελλε προελθεῖν, εἰ μὴ γε παρεκτροπῆν καὶ ἔκστασιν ἀπ' τῆς πρὸς ἀγγέλους ὁμοιότητος ἐκὼν ὑπέστη ὁ ἄνθρωπος. Εἰ δὲ κατ' ἐκείνων ἐμελλον προελθεῖν, οὐδὲ γάμου χρεῖα λοιπὸν ἀπ' ἀρχῆς, ὡς προεῖρηται, ἦν πῶς καὶ γὰρ, εἴγε μετὰ τὴν ἀράν οὗτος εἰσηλθε καὶ τὴν ἀπὸ θανάτου φθοράν, ὡς χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησιν; Εἰ δὲ μὴ γάμου χρεῖα ἦν, οὐδὲ τῆς τῷ γάμῳ λοιπὸν συντελοῦσης κατασκευῆς. Πῶς καὶ γὰρ, εἴπερ, ὡς ὁ Νύσσης φησὶ, τελευταῖον ὁ κτηνώδης οὗτος τοῦ γάμου τρίπος ἐγκατεσκευάσθη τῇ ἀνθρωπότητι; Καὶ πῶς γὰρ οὐ ὁ κτηνώδης, εἴγε χάριν αὐτοῦ αὐτῷ πρὸς τὰ ἄλογα τὴν ὁμοίωσιν φέρομεν;

Καὶ μὴ μοι τὸν λόγον ἡγοῦ φορτικὸν τουτοῖ. Ἔχει γὰρ τὸν Πηλοσιώτην θεῖον Ἰσίδωρον ἐν Ἐπιστολαῖς αὐτοῦ κατὰ λέξιν οὕτω διεξίοντα· « Κατὰ μὲν τὴν ἀγγελίαν τοῖς ἀγγέλοις ὁμοιοῦται ὁ ἄνθρωπος· κατὰ δὲ τὴν γάμον τῶν θηρίων οὐδὲν διενήνοχεν, οἷς ἀναγκαῖα ἡ συνουσία ἐστὶ καὶ δοκεῖν τὴν τοῦ γένους μηχανᾶσθαι διαδοχὴν. » Καλῶς οὖν ὁ Δαβὶδ τὴν τοῦ ἀνθρώπου καταφρονεῖ ἀθλιότητα· τοῖς γὰρ ἄλογοις, ὡς εἴρηται, κατὰ γένεσιν ὁμοιωθεὶς καὶ τὰ πάθη ταῦτα λύπην, ἡδονήν, ἐπιθυμίαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, πρὸς ἑαυτὸν ἐκείθεν ἐφέλικουσαν· οὐδὲ γὰρ προηγουμένως τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει ταῦτα συνεκτίσθησαν, ὡς ἐν τοῖς πρὸς Θαλάσσιον ὁ μέγας φησὶ Μάξιμος· ἀλλὰ διὰ τὴν τῆς τελειότητος ἐκπτώσιν, ὑπερὸν ἐπιπέσθη ταῦτα τῷ ἀλογωτέρῳ μέρει προσηύχοντα τῆς φύσεως. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦτοις προσέχειν σε ἄξιον φαίνεται γὰρ ὡς ἦν ἡ τὴν πρῶτον ἐκείνον παρήγαγεν ἄνθρωπον, οὕτως γάμου λόγος ἦν, οὕτε τῆς τῷ γάμῳ λοιπὸν συντελοῦσης κατασκευῆς. Εἰ γὰρ ἐβούλετο κατ' ἀρχῆς ὁ θεὸς διὰ γάμου προσελθεῖν εἰς πληθὺς τὸν ἀνθρώπων, καὶ πῶς ὁ Δαβὶδ ἐποδύρεται τούτου ἕνεκεν, « Οἶμοι, λέγων, ὅτι ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὡν οὐ συνῆκε· παρεσυμβλήθη ἀνοήτως κτήνεν καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς; » Ἡ κατὰ τοὺς ἀγγέλους πληθύνεσθαι ἤθελε τὸν θραχὺ τι παρ' ἀγγέλους ἡλαττωμένον, καὶ τί τὸ καταναγκάζον μετὰ τοιαύτης αὐτὸν προαχθῆναι κατασκευῆς, εἴγε καὶ μᾶλλον οὐκ ἔπρεπε καθ' ὁμοιότητα τῶν ἄλογων τὴν τοῦ ἀνθρώπου τμητικαῦτα γενέσθαι παραγωγῆν; Τίνος ἕνεκεν; Ὡς καὶ τὸν ἐπὶ τούτῳ θεῖον σκοπὸν ἔργοις αὐτοῖς γενέσθαι κατάδηλον, καὶ αὐτὸν αὐθις αἰτιάζουσι τὸν ἀνθρώπων, εἰποτες τῆς ψυχῆς ἐκπεσὼν λήξεως ἐπὶ τὴν ζωὴν ταύτην κα-

(75) Superius epist. 3. Hæc eadem quoque disputat et affirmat part. 1, *Annal.*, ubi περὶ χιτώνων δερματιῶν. Cur voluptas concubitu et comestioni a Deo admista sit egregie disserit Cyrillus apud nostrum Glycam loco proxime laudato, id omnino necessarium ostendens, ut homines ad scipos

servandos genusque propagandum blanda quadam illecebra potenter attraherentur.

(76) Eas qui consent concubitum propter peccatum inductum fuisse, egregie confutat ὁ πᾶν lib. ix. *De Genes. ad litt. cap. 9.*

ενεχθείη και ἄλογον γένεσιν. Εἰ γὰρ ἅμα τῇ παρ- A
αγωγῇ τοῦ Ἀδάμ και ἡ ἄλογος αὐτῆ συμπαρήγετο
κατασκευῆ, θύραν ἀντικλοίας ἦν ἐντεῦθεν ἀνεωγμέ-
νην ἰδεῖν ἐπ' αὐτὸν γὰρ τὸν Θεὸν ἡ αἰτία τις διέ-
βαιεν ἐν, ὡς μετὰ τῆς αὐτῆς παραγωγῆς κατα-
σκευῆς τὸν Ἀδάμ ἐφ' ᾧ οὐκ εἶδε τῆνικαῦτα συμ-
παροῦσθαι αὐτὴν, ὡς γε δοκεῖ τῶς ἡμῖν.

Εἰ δὲ και τοῦτο προτείνουσι τινες, ὅτι κατὰ τὴν
ἐαυτοῦ πρόγνωσιν ὁ Θεὸς τὴν τοιαύτην δέδωκε τῷ
ἀνθρώπῳ κατασκευῆν ἀπ' ἀρχῆς, καλῶς τοῦτο προ-
τείνουσι, και δεχόμεθα τὸν λόγον αὐτῶν· εὐπαρά-
δεκτος γάρ. Ἄλλ' εὐθὺς ἀνθυποφέρομεν οὕτω και
ἡμεῖς λέγοντες· Εἰ κατὰ Θεῖαν πρόγνωσιν ἡ κτηνώ-
δης αὐτῆ κατασκευῆ τῷ Ἀδάμ εἰδίδοτο καταρχῆ·, ἵνα B
τί μὴ και θνητὸν αὐτὸν ἐπλασε, και φθορᾷ ὑποκειμένον,
ἐπειδὴ φθορᾷ και θνητότητι περιπίπτοντα τοῦτον εἶδρα
μετὰ βραχὺ·, ἵνα τί μὴ και τὴν Εὐαν αὐτίκα παρήγα-
γε, και νύμφη γάμου συνέζευξεν αὐτοῦς, ἐπειδὴ περ
οὐκ ἤγνοει τὸ συμβησόμενον·, ἵνα τί μὴ και σάρκα
παχέαν ἐνέδυσεν αὐτοῦς ἐξ ἀρχῆς·, και τὰ λοιπὰ
πάντα παρήγαγεν, ἐν οἷς αὐτοῦς καταδίκασεν ἕστα-
ρον· Ἄλλ' οὐδὲν τι τοιοῦτον ἐποίησε, δόξαι θελῶν
ἐντεῦθεν ὁποῖον εἶναι ἐβούλετο τὸ τῶν χειρῶν αὐ-
τοῦ φιλοτέχνημα. Διὰ γὰρ τοῦτο και μόνον αὐτὸν
παρήγαγε και ἀφθοροῖα τετίμηκε και κατὰ τοῦς
ἀγγέλους πληθύνεσθαι ἤθελε· διὰ τοῦτο και ψυχῆς
αὐτῶν μετέδωκε νεσρᾶς, βουλόμενος αὐτὸν εἶναι και
ἀθάνατον ἐς τὸ διηνεκές, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν C
φρησι. Και οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ και βασιλεία τῶν
ἐπιγείων πάντων κατέστησε τὸν ἀνθρώπον ὁ Θεός.
Ὅρα γὰρ ὅτι και λέων αὐτῶν και πάρδαλις ὑπετάσ-
σεται, και τὰ λοιπὰ πάντα θηρία δουλικῶν παρίσταν-
το σχήματι. « Και ἤγαγε γὰρ, φρησι, τὰ ζῶα πρὸς
τὸν Ἀδάμ τοῦ ἰδεῖν τί καλεῖται αὐτά. » Οὕτω μὲν
οὐν ἀπ' ἀρχῆς ἤθελε και εἶναι και διάγειν τὸν ἄν-
θρωπον ὁ Θεός· ἀλλ' ἐξ ἀβουλίας ἐκείνο· ὑποτίμνει
τὴν ἀρχῆς, σχημάτων ὑποπίπτει διαφορᾷ, και ἄλλος
ἐξ ἄλλου γίνεται. Και τοῦτο Δαβὶδ ὁ
Ο. ἴος ὑπεμφαίνων ἔλεγεν· « Ἀνθρώπος ἐν τιμῇ ὧν οὐ
συνῆκε. Παρασυνεβλήθη τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι, και
ὡμοιώθη αὐτοῖς. » Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, πάντως
οὐκ εἰλογον ἀπερισκέπτως οὕτω και συναρπά-
ζεσθαι τοῖς λόγοις, ὅτι ἐκ προγνώσεως ὁ Θεός μετὰ
τοιαύτης κατασκευῆς παρήγαγε τὸν Ἀδάμ ἀπ' ἀρ-
χῆς· εἰ γε και μᾶλλον ὁ Συναίτης οἰεῖς Ἀναστάσιος·
ἐν τῷ *Περὶ ἀναστάσεως* λόγῳ αὐτοῦ και τάδε κατὰ
βῆμα λέγων εὐρηται· « Διπλῆ τίς ἐστιν ἡ τῆς φύ-
σεως ἡμῶν κατασκευῆ, ἡ τε πρὸς τὸ Θεῖον ὡμοιω-
μένη και ἡ πρὸς τὴν διαφορὰν ταύτην τῶν σχημά-

(77) Hec quidem Glycæ opinio, sexum ullum principio in Adamo fuisse negantis, e regione stat
erratis Rabbiorum, Samuel in *Bereschit Rabbab*,
Manasse Ben-Israel *Conciliation. in Genesim*, Mai-
monidis in *Mora Nevochim*, part. II, cap. 30, qui
Adamum androgynum faciunt, asseruntque quod
« Adam et Eva creati sunt sicut unus, ex tergo vel
dorso conjuncti. Postea vero a Deo divisi sunt, qui
dimidium partem accepit, et fuit Eva, et adducta

set, si unquam ab animæ quiete excidens ad bel-
lulinam hanc et irrationalem generationem devo-
veretur. Si enim una cum Adami productione et
structura ipsa irrationalis producta fuisset, con-
tradictionis partem inde apertam videre erat (77). In
ipsum enim Deum culpa relunderetur, utpote il-
lum, qui Adamum ita constructum produxisset.
Quamobrem hanc tunc structuram una cum illo
produci non oportebat, ut nobis quidem videtur.

Si qui vero, eo quod omnia præsenferit Deus,
ita hominem a principio construxisse pertendant,
recte hæc pertendant, et eorum sermonem recipi-
mus; dignus enim est, qui facile recipiatur; sed
statim contra subinferimus, ita nos etiam dice-
tes: Si secundum divinam præsentionem belluina
hæc structura Adamo a principio data est, cur-
nam mortalem etiam ipsum, et corruptioni
obnoxium Deus non formavit, quando corruptioni
et mortalitati paulo post hunc subjiciendum
intuebatur? Quidnam et Evam non statim pro-
duxit, eosque nuptiarum lege conjugavit, siquidem
quod eventurum esset, non ignorabat? Cur et
crassa carne eos a principio non induit, et cætera
omnia produxit, ad quæ eos postea damnavit?
Sed nihil hujusmodi fecit, ostendens exinde vo-
lens, quale manuum suarum opificium esse vellet.
Propterea enim et solum ipsum produxit, et im-
mortalitate honoravit, et angelorum instar multi-
plicari volebat. Propterea et animam ipsi, quæ in-
telligentia præstaret, tribuit, immortalem eum in
perpetuum esse volens, quemadmodum aurea lin-
gua conspicuus affirmat. Et non ista tantum, ve-
rum etiam terrenorum omnium regem Deus ho-
minem constituit (78). Vide enim et leonem, et
pardalin ei subjectos fuisse, et reliquas immanes
bestias ipsi servilia figura æstitisse. « Adduxit
enim, inquit, animalia ad Adam, ut videret quom-
modo ea vocaret. » Ita igitur a principio et esse
et vivere hominem Deus volebat. Sed propter
imprudentiam et temeritatem, principatus ille di-
gnitatem præcidit, figurarum discrimini subjacet,
et ex alio alius evadit. Et hoc divinus David signi-
ficans dicebat: « Homo cum in honore esset non
intellexit, comparatus est jumentis insipientibus,
et similis factus est illis. » Si vero hæc ita se ha-
bent, absurdum omnino est tam inconsiderate
illis sermonibus abripi, ex præsentione videlicet
Deum hujusmodi forma instructum Adamum a
principio produxisse; siquidem divinus ille
Anastasius Sinaites, in suo *De resurrectione* libro,
et hæc ipsa ad verbum dicere comperitur: « Du-

est ad ipsum. » Hæc sententia ex Platone in *Syn-
posio* petita esse videtur, cui perperam assensum
præstitit Eugubinus in *Cosmogonia*; quanquam Plato-
nis fabellam ab divina historia non multum ablu-
dere censet Eusebius libro xii τῆς Προπρηξ.,
cap. 12.

(78) Vide Isidorum Pelusiotam *Epistola* xciv
L. b. III. Vide *Epist.* ii et *Epist.* iv nostri Glycæ.

plex est naturæ nostræ constructio, et hæc quidem cum Deo similitudinem habet; illa vero hoc figurarum discrimine distincta, quod tandem officio superinductum est. » Et non hæc tantum, verum etiam sanctam Scripturam vix hic divinus adducit, ut consultum hoc manifestius efficiat. Ad enim: « Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum. Secunda vero effectio: « Masculum et feminam fecit eos. » Hæc autem ita se habere ex ipsis verbis liquido constat. Cum enim ibi ille dixit: « Ad imaginem Dei fecit illum, » et hic dixit, « Masculum et feminam fecit eos, » et perspicue ostendit, aliam illam, aliam hanc effectioem fuisse; illam quidem, quæ officio liberalitatem exhibebat: Ad imaginem Dei fecit illum; hanc vero, quæ figurarum discrimen inferebat: Masculum et feminam fecit eos. Gravis hic quidem sermo videtur, sed eis, qui proprium ratiocinium sequuntur: sacras enim Patrum scripturas scrutantibus dignum qui omnino recipiatur, quandoquidem clarus hic apertusque est. Et audi quid dicat divinarum rerum consultissimus Anastasius. Prædictis enim et hæc insuper subdit multis declarare volens id, quod dicimus: « Secunda creatio maris et feminae est, superaddita officio illi, quod primo conditum fuerat; ei videlicet quod ad Dei erat imaginem, in quo figurarum differentia non erat, quia neque in divina et beata imagine huiusmodi aliquid intelligitur. » Si vero hæc ita habent, rationi consentaneum non est dicere, ex præsentione Deum Adamum ejusmodi a principio construxisse. Siquidem secundæ creationis est hæc figurarum differentia, quam post primam effectioem, ut dictum est, Deus induxit: non enim quod eventurum esset ignorabat. Et attende, si vis, Joanni Damasceno de primo homine ita dicenti: « Cum videret, qui omnia præsentit, Deus, mandatum eum transgressurum, et corruptioni obnoxium futurum, propterea feminam ex eo produxit; » ita ut nisi angelica vita excidisset, nunquam hæc profecto figurarum differentia superinducta fuisset, quia neque hæc opus habuit, qui ad Dei imaginem factus fuerat, ad successivam generis propagationem, cum ad iustarum angelorum esset multiplicandus.

Huiusmodi igitur formavit hominem Deus a principio, et talem ipsi sublimem et angelicæ parentis sortem largi us est. Hæc divina certe gratia mutata est: quia non sinit obnoxia penitentia divina muerat. Sed, quæ postea evenit hominis transgressio, et inducta per hanc condemnatio, ut juvenis ille insipientibus similis esset, effecit. Etenim nisi hoc fuisset, nisi talem condemnationem habuisset, eo quod angelos dignitate æquiparans non intellexit, haud profecto ob hoc ipsum David lamentaretur, non magnus Maximus diceret juste humanam naturam puniri per irrationalia illa insignia, quæ ad se scienter attraxit. Hæc igitur belluina insignia divinis etiam Anastasius ait pellicæ tunicæ integumentum consecuta esse. Non enim erat hoc

των διηρημένη τελευταίον κατασκευασθεῖσα τῷ πλάσματι. » Καὶ οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀγίας ἐπιγράμει Γραφῆν ὁ θεὸς, ὡς ἄνθρωπος. Ὅτι τὸ δόγμα τοῦτο γενέσθαι σαφέστερον. Λέγει γάρ, « Καὶ εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. Δευτέρα δὲ πόησις: Ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. » Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει δῆλον ἐκ τῶν βημάτων αὐτῶν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ εἰπεν αὐτόν, « Καὶ εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. » Ἐταῦθα δὲ εἶπεν αὐτούς. « Ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. » Ἐδειξέ προφανῶς ὅτι ἄλλη πόησις ἐκείνη καὶ ἕτερα πόησις αὕτη· ἡ μὲν τὸ τοῦ δημιουργοῦ παριστώσα φιλοτιμον. Κατ' εἰκόνα γὰρ θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν· ἡ δὲ τὴν τῶν σχημάτων ὑπεμφαινύσα διαφορὰν. Ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. Δοκεῖ μὲν οὖν ὁ λόγος οὕτως· φορετικῶς, ἀλλὰ τοῖς ἐπομένοις τῷ ἰδίῳ λογισμῷ τοῖς γὰρ ἐζητοῦσι τὰς ἱερὰς τῶν ἡερῶν γραφὰς καὶ πάντες ἀποδοχῆς ἔξω, ὅτι καὶ σαφῆς οὕτως ἐστὶ. Καὶ ἀκούε τῶν ἰσχυρῶν ἐπὶ θεῶν σοφῶν Ἀναστάσιος. Τοῖς γὰρ προειρημένοις καὶ ταῦτα προσέθετο, σαφηνίσαι θέλων καὶ πολλῶν τῶν λεγομένων. « Δευτέρα κτίσις ἐστὶ τοῦ ἐκ ἀρχῆς καὶ τοῦ θῆλεο προκατασκευασθεῖσα τῷ πλάσματι τῷ κατὰ τὴν πρώτην, δηλονότι· γενομένου κατ' εἰκόνα θεοῦ, ἐν ᾧ διαφορὰ σχημάτων οὐκ ἦν, ὅτι μηδὲ ἐν τῇ θεῶν καὶ μακαρίῳ εἰκόνη τοιοῦτον ἐπιφανήσεται. » Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, λέγειν οὐκ εὐλόγον ὅτι ἐκ προγενέσεως ὁ θεὸς τοιαύτην ἀπ' ἀρχῆς δέδωκε κατασκευὴν τῷ ἄδამ· εἶπε τῆς δευτέρας, ἐστὶ κτίσεως ἢ τοιαύτης τῶν σχημάτων διαφορᾶ, ἣν δὴ καὶ ἀναγκαίως ἐπήγαγε μετὰ τὴν πρώτην, ὡς εἴρηται, πόησιν. Οὐδὲ γὰρ ἠγνοῖ τὸ συμβεβημένον. Καὶ πρότερος, εἰ βούλει, τῷ Δαμασκηνῷ Ἰωάννῃ περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου λέγοντι· « Εἶδόν; ὅτι ὁ προγενέστης θεός; ὅτι ἐν παρθεσίῳ γενήσεται, καὶ ὅτι φοβρὰ ὑποπέσειται, διὰ τοῦτο παράγει τὸ θῆλυ ἐξ αὐτοῦ. » ὡς εἰ μὴ τῆς ἐγγελικῆς ἐξέπιπτε βιοτικῆς, οὐκ ἐν ἡ τῶν σχημάτων αὐτῆ προκατασκευάστο διαφορὰ, ὅτι μηδὲ χρεῖαν εἶχε ταύτης ὁ κατ' εἰκόνα γεγεννημένος; θεοῦ πρότερος τὴν ἐκ διαδοχῆς τοῦ γένους σύστασιν, ἅτε κατὰ τοὺς ἀγγέλους, ὡς ἀνω διεληπτῆ, μέλλων παρθεύεσθαι.

Τοιοῦτον μὲν οὖν ἐπλασεν τὸν ἀνθρώπον ἀπ' ἀρχῆς ὁ θεός, καὶ τοιαύτην αὐτῷ δέδωκε λῆξιν ὑψηλὴν καὶ ἰσαγγελικὴν· καὶ οὐκ ἂν ἡ θεῶν χάρις μετέπεσον, ὅτι καὶ ἀρεταμελήτα τὰ θεῶν γὰρίσματα. Ἄλλ' ἡ γεγεννημία μετὰ ταῦτα τοῦ ἀνθρώπου παρεκτροπῆ, καὶ ἡ διὰ ταύτης ἐπενεχθεῖσα κατάκρισις, τοῖς ἀνομήτοις αὐτὸν ὁμοιωθῆναι παρεσκεύασε κτήνησι· καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, εἰ μὴ τοιαύτην εἶχε κατακρίσιν, ἐπειδὴ τοῖς ἀγγέλοις ὁμοίως ὦν οὐ συνίκεν, οὐκ ἂν ἐβήσεν τούτου ἕνεκεν ὁ Δαβ.δ, οὐκ ἂν ὁ μέγας Μάξιμος εὐδίκως εἶπε τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν κολάζεσθαι δι' ὦν ἀλόγων γνωρισμάτων γνωμικῶς ἐπεσπάσατο. Ταῦτα μὲν οὖν τὰ κτηνῶδη γνωρίσματα καὶ ὁ θεοτάτος; φησὶν Ἀναστάσιος τῇ τῆς κακίας εἰσόδῳ συνεπακλουθῆσαι ἐν τῇ τοῦ

δαρματινου χιτωνος· περ οληη· αὐδὲ γὰρ συμπεφυ-
 κως οὗτος τῆ νοερᾶ φύσει καθὲ τὸς ἀλόγοις ἐγένετο·
 ἀλλ' ὕστερον ἐπετίθη κολάζων τὸν μὴ συνιέντα, τίς
 τε πρῶτερον ἦν, καὶ οὗτος ἀρχῆθεν ἤξιωτο παρὰ τοῦ
 Θεοῦ τιμῆς. Ἀλλὰ κίνεσθαι προσέχειν ἄξιον. Εἰ
 γὰρ ἐξ ἀβουλίας ὁ πρῶτος ἀνθρωπος, ὡς ὁ λόγος
 ἔδειξε, τὴν πρῶτον τὰ ἀλογα ζῶα κατακρίθη ὁμοίω-
 σιν, πῶς λοιπὸν ἀπ' ἀρχῆς προεβίβη ταύτην ἐκείνην
 εἰπωμεν, τῷ κατ' εἰκόνα θεοῦ ἡγενηθέντι γεγεννημένῳ Θεοῦ,
 συνιδεῖν ὅπως οὐκ ἔχομεν· εἶς καὶ μᾶλλον οὐ θέλει
 κατακρίνειν ἐκ προγνώσεως ὁ Θεός. Εἰ γὰρ τοῦτο
 ἦν, οὐκ ἂν ὅλος ἐπλασε τὸν Ἀδὰμ, οὐκ ἂν αὐτῷ
 προητοίμασε τὸν παράδεισον· ἅτε δὲ καὶ ἐκ προγνώ-
 σεως ὁρῶν αὐτὸν εἰς ἁμαρτίαν καταλισθαίνοντα.

Δείκεται οὖν ἐκ πολλῶν ὅτι πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ
 ἀνθρώπος θεύτερον τι χρῆμα καὶ ὑψηλότερον ἦν·
 ὅτι κατ' εἰκόνα Θεοῦ παραχθῆναι αὐτὸν ἢ ἀγαθὰ
 διδάσκει· Τραφῆ· μετὰ δὲ ταῦτα, τῆς ἀγαθῆς τῆς
 πρῶτος ἀγγέλου ὁμοιωματίας ἐξέστη, τοῖς ἀνοήτοις
 κτήνεσι ὁμοιος γέγονε· καὶ τούτου χάριν ὁ μακά-
 ριος ἐδρήκει Δαβὶδ, «Ομοίος,» λέγων, «ὅτι ἀνθρώπος
 ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνῆκε. Παρασυνεβλήθη τοῖς ἀνοή-
 τοις κτήνεσι καὶ ὁμοιωθῆναι αὐτοῖς.»

Ἀλλὰ φερτικὰ ταῦτα τινες ἡγούνηται καὶ τοῦ ὁρ-
 οῦ λόγου πρόβω που πίπτουσα. Καλῶς ἐπὶ τοῦσφ
 ποιούσι· πλὴν ἀξιοῦμεν αὐτοὺς εἰπεῖν τίς ἢ κατὰ
 τὸ ἄρσεν καὶ θῆλυ διαφορά, καὶ πῶς αὐτὴν, ἐκ τοῦ
 ἀλόγου μέρους ὑπάρχουσαν, ὡς ὁ Νύσσης φησὶ, τῇ
 εἰκόνα κατέμειξε ὕστερον· τί τὸ ὑψηλὸν τῆς
 κτίσεως, ὅπερ εἶχε πρότερον ὁ Ἀδὰμ· καὶ τίς ὁ
 κτηνώδης καὶ ἀλογος τῆς ἐξ ἀλλήλων διαδοχῆς τρό-
 πος ὁ ἐμφυτευθεὶς μετὰ ταῦτα τῇ ἀνθρωπότητι· τίς
 ἢ ἀγγελικὴ μεγαλοφυΐα ἦν εἶχε πρότερον ὁ κατ'
 εἰκόνα γεγεννημένος Θεοῦ· καὶ τί τὸ τῆς ἀλόγου
 κατασκευῆς ἰδίωμα τὸ μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὸν ἀνθρω-
 πον ἐνεχθέν; Τίς ἢ τιμὴ ἐκείνη δι' ἣν ὀδύρεται ὁ
 Δαβὶδ, καὶ κατὰ τί τοῖς ἀνοήτοις ὁμοιωθῆναι κτήνεσι
 περὶ αὐτὸν ἐκείθεν ὁ ἀνθρώπος; Ἐπει λέγεσθαι ἡμῖν τίς
 ἢ αἰτία δι' ἣν ὁ Θεὸς μετὰ τὸ παραγαγεῖν, ὡς εἰρη-
 ται, τὸν κατ' εἰκόνα τὴν τῶν σχημάτων ὕπνευχε
 διαφοράν. Τοῦτο ἀξιοῦμεν μαθεῖν, ὅτι τῆς ἀκολου-
 θίας ἐκπίπτειν εἰσὶν, κατὰ τὸ δοκοῦν τέως ἡμῖν. Εἰ
 γὰρ ἄγαμον ἐβούλετο κατὰ τοὺς ἀγγέλους· ἔχον τὸ
 γένος τὸ ἀνθρώπινον, καὶ τίνος ἐνεκῶν εἰσαίγει τὸ
 θῆλυ, καὶ βοηθῶν αὐτὸν ἐπονομάζει; ἢ παραπλησίως
 τοῖς κτήνεσι καὶ αὐτὸν ἤθελε διάγειν τὸν ἀνθρώπον,
 καὶ πῶς λοιπὸν ἐπλασσε μόνον αὐτὸν κατ' ἀρχάς,
 καὶ τούτου πλάσιν ὑψηλὴν καὶ ἰσάγγελον; Πῶς δὲ καὶ
 αὐτὸς ὁ Κύριος πρὸς τὸ τέλειον ἐνάγων τὸν ἀνθρω-
 πον, «Ἄρας τὰ πάντα,» φησὶ, «καὶ δεῦρο ἀκολου-
 θεῖ μοι;» Τίς ἢ τελειότης ἐκείνη; Καὶ πῶς ὁ
 ταύτης κείρος; Ἐβδελον οὖν ὅτι πρὸ τῆς τοῦ θῆλεος
 παραγωγῆς ὑψηλοτέρα τις ἦν ἢ τοῦ ἀνθρώπου ζωῆ.
 Εἰ γὰρ ἄρας καὶ θῆλυ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ἐποίησε αὐ-
 τοὺς, πῶς ἢ εἴα παρῆγε τὸ ὕστερον, μετὰ τὸ
 πλασθῆναι δηλαδὴ τὸν Ἀδὰμ, μετὰ τὸ καθίσει βα-
 σίλειά, μετὰ τὸ ἀγαγεῖν τὸν Θεὸν τὰ ζῶα πάντα πρὸς

intelligenti naturæ ita cognatum, quemadmodum
 ratione carentibus animalibus. Sed novissime ea
 Deus addidit, puniens eum, qui quisnam anti-
 cæset, et quali a principio honore a Deo dignatus
 fuerat, non intellexit. Sed propterea animus inten-
 dendus est. Si enim primus homo, ut jam nostra
 demonstravit oratio, propter temeritatem et stul-
 ticiam similitudine cum brutis animalibus damnatus
 est, quomodo reliquum sit, ut hæc illi a prin-
 cipio affuisse dicamus, illi videlicet qui ad Dei
 imaginem conditus fuerat, intelligere omnino non
 possumus. Et eo magis, quod præscientia Deus
 condemnare non vult. Si enim res ita se haberet,
 omnino atque non formasset Adamum, non ei uti-
 que paradysum præparasset, ut ille qui sua præ-
 scientia eum in peccatum prolabantem videbat.

Ostensum est igitur multimodis, ante peccatum
 hominem divinius quiddam, sublimiusque fuisse;
 et quia ad Dei etiam imaginem ipsum productum
 fuisse sancta Scriptura nos docet. Postea vero cum
 ex æquali cum angelis honore dejectus est, jumentis
 evasit insipientibus similis. Et hæc de causa beatus
 David lamentabatur, «Hæc mihi! dicens, quod homo
 cum in honore esset non intellexit, comparatus est
 jumentis insipientibus, et similis factus est illis.»

Sed gravia hæc quidam existimant, et quæ
 procul a recta ratione serantur. Bene insuper
 faciunt; verumtamen eos, ut dicant, rogamus,
 quodnam est maris et femine discrimen, et quo-
 modo illud ex irrationali parte constans, ut Nysse-
 nus ait, propriæ imagini novissime admiscuit?
 quæ conditionis sublimitas quam prius Adamus
 habebat? quis belluinus et irrationalis successus
 ex invicem modus qui postea humanæ nature insi-
 tus est? quæ angelica excellentia, quam prius
 habebat ille, qui ad Dei imaginem factus fuerat?
 et quæ irrationalis structuræ proprietates quæ ho-
 mini deinceps inducta fuit? quis honor ille de quo
 David queritur, et secundum quid jumentis insi-
 pientibus similis evasit, qui inde excidit homo?
 Dicant insuper nobis quid in causa fuerit, cur Deus,
 postquam hominem ad imaginem suam, ut dictum
 est, produxisset, hoc figurarum discrimen subintro-
 duxerit. Hæc discere volumus. Consecraria enim
 existere non videntur, ut et nos quidem opinamur.
 Si enim volebat Deus ut angelorum instar genus
 humanum sive nuptiis permaneret, qua de causa
 feminam induxit, et adiutorium illam nominavit?
 Si vero simili cum jumentis ratione ipsum homi-
 nem degere volebat, quidnam solum ipsum ab
 initio formavit, et conditione quidem sublimi et
 angelis pari? Quomodo vero et ipse Dominus ad
 perfectionem id ducens, «Dimitte omnia, inquit,
 et veniens sequere me.» Quænam est illa perfectio?
 et quale hujus tempus? Patet igitur ante femine
 productionem, sublimiorem quamdam vitam homi-
 nem vixisse. Si enim ab ipso initio masculinum et
 feminam fecit eos, cur Eva novissime processit,
 postquam Adamus videlicet formatus fuerat; post-

quam rex considerat; postquam anima in omnia
 Deus ad ipsum adduxerat; postquam hæc eadem
 subjecta fuerant; postquam ab ipso sua nomina
 acceperant? Quomodo post hæc omnia dixit:
 « Faciamus ei adiutorium (79), » si quidem femina a
 principio aderat? In quoniam Adamo auxiliari vo-
 luisse, si animæ quiete et tranquillitate minime
 exciderat? Quando enim perfectio valere ab ipso
 iussa est, tunc ei adiutorium a Deo datum est. Qua
 de causa? Ut hominam exinde genus multiplicaretur.
 Cæterum elucet, si obediens Adamus permansisset,
 si ex pari cum angelis honore non se de-
 jecisset, fore ut feminæ adiutorio minime indigeret.
 Indignit vero ut ille, qui ea ratione jam exciderat,
 qua angeli multiplicati sunt. Et hoc est, quod su-
 perius Nyssenus dicebat: Propterea irrationalis ali-
 quid propriæ imagini Deus admiscuit, hoc est,
 masculinum et feminam fecit eos. Hoc enim sortis
 esse irrationalis divino Patri videtur, quandoquidem
 nihil tale in illa divina et beata natura reperitur,
 ut aliquam cum illa similitudinem homo ex Lœc
 ferre possit. Si igitur propter a recto tramite erro-
 rem, maris et feminæ differentia (80) a Deo propriæ
 imagini admista est, elucet omnino hanc imagi-
 nem hoc discrimine liberam a principio fuisse. Si
 vero ita crasso modo sacra Littera dicit, Deum id
 ab initio fecisse, non hinc tamen, ut arbitror, hac
 sermonis indulgentia ad defensionem abutendum
 est. Vide enim sermonem ad Judæos habuisse
 Dominum, cum attendentes ad illum interrogave-
 runt an liceret viro quacunque de causa suam
 uxorem dimittere, adque eodem ejusmodi minime
 sentire docentem dixisse: « Masculinum et feminam
 fecit a principio Deus; » et: « Quos Deus conjunxit,
 homo non separet. » Condescensionis hæc, ut arbi-
 tro, verba sunt. Nisi enim ita esset, si secundum
 primam intentionem femina a Deo producta esset,
 non ipse Dominus deinde separationem ab illa
 quasivisset. Quod enim principio permisit, quo-
 modo recte novissime vetuit, *Dimitte omnia, dicens,*
et tollens crucem me sequere. Secundum veniam igitur
 feminæ productio, secundum veniam nuptiæ, quare
 laude privatae sunt, ut linguam aureas ait. Præter
 ea vero quæ dicta sunt, divinis etiam Cyril-
 lus dicebat: « Si secundum veniam nuptiæ, ut
 beatus Paulus inquit, quomodo virtus esse potest
 quod venia curatum est? » Jure igitur nuptiæ non
 laudantur, quia virtus non sunt, siquidem ex venia.
 Neque hunc sermonem abjicito. Vide enim
 Theologum etiam Gregorium nostram ex nuptiis
 generationem nocturnam, et servam, et ægrotam
 nominare, nec propterea ipsi contradicimus. Si
 enim honorabiles nuptiæ fuere, utpote quæ propter
 sobolis susceptionem a Deo benedictæ fuere; si res
 est juxta eum qui ita loquitur, inculpabilis. Si
 vero et uxorem duxeris, non peccasti, sed in pec-

αὐτὸν, μετὰ τῆ ὑποταγῆναι ταῦτα αὐτῷ, μετὰ τὸ
 λαβεῖν ἐξ αὐτοῦ τὰς ἐκονομασίας αὐτῶν; πῶς. ἔλεγε
 μετὰ ταῦτα πάντα, « Ποίσομεν αὐτῷ βοηθόν; »
 εἶπε καὶ Θῆλυ πατρὶν ἐξ ἀρχῆς. Κατὰ τί δὲ καὶ
 βοηθῆσαι τῷ Ἀδὰμ ἐμελλεν, εἰ μὴ γε τῆς ψυχῆς
 ἐξέπιπτε λήξιας; Ἡνίκα γὰρ ἡ ταλειότης αὐτῷ
 ἀπεργινώσκετο, τηνικαῦτα καὶ βοηθὸν αὐτῷ παρὰ
 Θεοῦ εἰδύτο. Τίνο; ἔνεκεν; Ὅτε τὸ τῶν ἀνθρώπων
 γένος ἐντεῦθεν εἰς πληθὸν ἔλθει. Φαίνεται λοιπὸν
 ὡς, εἴπερ ὑπακούων ἔμεινεν ὁ Ἀδὰμ, εἴπερ οὐκ
 ἐξέστη τῆς πρὸς τοὺς ἀγγέλους ὁμοιότητος, οὐκ
 ἂν ἐβλήθη τῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ βοηθείας. Ἐδείχθη
 δὲ ὁμοῦ ὡς ἤδη ἐκπέπτων ἐκείνου τοῦ τριπλοῦ
 καθ' ἃν οἱ ἀγγελοὶ πρὸς πληθὸς ἠέξθησαν. Καὶ
 τοῦτό ἐστιν ὃ Ὁνόστης ἄνωθεν ἔλεγε· Διὸ τοῦτο
 κατέμειξεν τὴν καὶ τοῦ ἀλόγου τῆ ἰδίᾳ εἰκόνι· ὁ Θεὸς,
 τουτέστιν ἄρσεν καὶ θῆλυ αὐτοῦ; ἐποίησε· τοῦτο
 γὰρ μοῖρα; ἀλόγου δοκεῖ τῷ θεῷ Πατρὶ· ἐπέ-
 τοῦτόν οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἐν τῇ θεῷ καὶ μακαρίᾳ
 ζύσει, ὥστε πρὸς ἐκείνην ὁμοιωσάτω τινὰ φέρειν ἐκ
 τούτου τὸν ἀνθρώπων. Οὐκοῦν εἰ διὰ τὴν παρεκτρο-
 πὴν ἢ κατὰ τὸ ἄρῆν καὶ θῆλυ διαφορά κατέμειξεν
 παρὰ Θεοῦ τῆ εἰκόνι αὐτοῦ, φαίνεται πάντως ὅτι
 καταρχὰς ἐλευθέρῃ τῆς τοιαύτης ἐτύχανε διαφορᾶς
 ἡ εἰκόνι· εἰ δὲ παχυμερῶς οὕτω τὸ Γράμμα φησὶ
 τὸ ἱερὸν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀπ' ἀρχῆς ἐποίησεν, ἀλλ' οὐκ
 ἐντεῦθεν, ὡς οἶμαι, τῆ τοῦ λόγου συγκαταβάσει
 κ' ἠρῆσθαι πρὸς ἀπολοῖν ἄξιον· ὅρα γὰρ ὅτι πρὸς
 Ἰουδαίους ἐποίησε τὸν λόγον ὁ Κύριος, ἡνίκα προσ-
 ελθόντες αὐτῷ ἐπρωτῶν αὐτὸν εἰ ἔστι τῷ ἀνδρὶ
 κατὰ πᾶσαν αἰτίαν ἀπλῶς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ.
 Ἐνύεν τοι καὶ παιδεύων αὐτὸν; μὴ τοιαῦτα φρονεῖν,
 « Ἄρσεν, » ἔλεγε, « καὶ θῆλυ ἐποίησε κατ' ἀρχὰς ὁ
 Θεός; » καὶ, « Οὐ; ὁ Θεὸς ἤνωσεν, ἄνθρωπος μὴ
 χωρίζετω. » Συγκαταβάσει; οὐν, ὡς οἶμαι, ταῦτα
 τὰ ἄρῆματα. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, εἰ κατὰ πρῶτον
 σκοπὸν ἢ τοῦ Θεοῦ γέγονε παραγωγῆ τῷ Θεῷ, οὐκ
 ἂν αὐτὸς ὁ Κύριος ὑστερον τὴν ἀπ' αὐτοῦ διάστασιν
 ἐπρχματεύτο· ὃ γὰρ ἐπέτριπε κατ' ἀρχῆς, πῶς
 εὐμεθόδως ἐκώλυεν ὑστερον, « Ἄρες τὰ πάντα,
 λέγων, καὶ ἄρας τὸν σταυρὸν ἀκολούθει μοι; » Κατὰ
 συγχώρησιν οὖν ἢ τοῦ Θεοῦ παραγωγῆ, κατὰ συ-
 χώρησιν ὁ γάμος. Ὅθεν ἐπιπλῶν ἐστέρηται, ὡς
 χρυσοῦ; τὴν γλώτταν φησι. Πρὸς δὲ γε τοῖς εἰρη-
 μένης καὶ ὁ θεϊκῆτος ἔλεγε Κύριλλος· « Εἰ κατὰ
 συγγνώμην ὁ γάμος, ὡς ὁ μακάριος Παῦλος φησι,
 πῶς ἀρετὴ δύναται εἶναι τὴ συγγνώμην θεραπεύ-
 μενον; » Εὐλόγιως οὖν ὁ γάμος; ἐπιπλῶν ἐστέρηται,
 ὅτι οὐκ ἔστιν ἀρετὴ κατὰ συγχώρησιν γάρ. Ἄλλὰ
 μὴ τὸν λόγον ἀπίστευε τούτου. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ
 ὁ Θεολόγος Γρηγόριος τὴν ἐκ τοῦ γάμου γενομένην
 ἡμῖν γένεσιν νυκτερινὴν ὠνόμαζε καὶ δουλὴν καὶ
 ἐμπαθῆ. Καὶ οὐκ ἀντιέχομεν αὐτῷ τούτου ἔνεκεν.
 Εἰ γὰρ καὶ γέγονε τίμιος ὁ γάμος, ὡς εὐλογηθεὶς
 ἀπὸ Θεοῦ διὰ τὴν κτιστικὴν· εἰ καὶ ἀνέγκλη-
 τὸν ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, κατὰ τὸν οὕτως εἰπόντα· Εἰ δὲ

(79) Manes et Aquila Deum in hoc fuisse menda-
 cem impie dixerunt, quod non adiutrix deinde, sed
 insidiatrix homini femina fuerit, nilum in peccatum.

inducens. (GLYCAS, part. 1 *Annal.*)

(80) Eadem Glycas, sed pressius breviusque dis-
 serit part. 1 *Annal.*

καὶ γῆμης, οὐχ ἡμαρτες· ἀλλ' ἐν ἁμαρτίαις ὅμως ἂ καὶ γένεσις ἡμῶν ἔχει τὴν πρόσοδον, ἅτε δὴ προκατάρχοντος πάθους αὐτῆς· οὐ χάριν ἐμπαθῆ ταύτην εἶναι καὶ δούλην ὁ Θεολόγος ἔλεγεν. Ἐπιβεβαιῶ ταῦτα καὶ Δαβὶδ ὁ θεὸς οὕτω λέγων· « Ἐν ἀνομίαις συνελθῆθην, καὶ ἐν ἁμαρτίαις ἐκίσησέ με ἡ μήτηρ μου. » Καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, εἰ μὴ τὴν ζωὴν ταύτην εὐρηκεν ἄλογον γέννησιν εἰς τὴν ὁ κατ' εἰκόνα γεγεννημένος Θεοῦ κατηνέχθη διὰ τὴν παράθεσιν, οὐκ ἂν ἐπὶ τσοῦτον ὠδύρετο λέγων· « Ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνῆκε. Παρασυνεβλήθη τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς. » Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, τί χρὴ καὶ λέγειν ἢ ὅτι πρὸ τοῦ παραχθῆναι τὸ θῆλυ, πρὸ τοῦ συγχωρηθῆναι τὸν γάμον, ἔλλη τις ἡ διαγωγῆ, καὶ ἐτέρω ὡσαύτως τοῦ σώματος κατασκευῆ τῆ καταστάσει πάντως ἐκείνῃ τῆ πρότερον πρέπουσα, καθ' ἣν ὁμοίως τοῖς ἀγγέλοις ὁ ἄνθρωπος ἦν. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει πρὸ τῆς ἐκπτώσεως, αὐτὰ σε πρὸ τοῦ λόγου διδρασκῆ τὰ πράγματα. Διὰ τί γὰρ ὁ Παῦλος ταῖς παρθένοις καὶ ταῖς χήραις μέναι κατ' ἐκεῖνον ἐπέτασεν; Ἐπερ οὖν ἀπ' ἀρχῆς ἔρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν ὁ Θεός, πῶς οἱ ὁμόζυγοι τοὺς γάμους ἐνίοτε λύοντες ἐκόντες ἀπ' ἀλλήλων δίστανται; Διὰ τί καὶ ἀσιτία προσταλαίπωροῦσι τινεσι, καὶ τῆ λοιπῇ κακουχίᾳ τοῦ σώματος; καὶ ταῦτα τοῦ Θεοῦ μυρία παραγαγόντος ἰδῶδιμα πρὸς ἡμετέραν ἀπόλαυσιν. Εὐδῆλον οὖν ὅτι πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην ζωὴν ἀφορῶντες οἱ ἄνθρωποι καὶ παρθενίαν ἀσχοῦσι, καὶ γάμους ἐνίοτε λύουσι, καὶ ἀσιτίαν ἀσπάζονται, καὶ πᾶσαν ἄλλην ὑπομένουσι κάκωσιν. Θῆλυ γὰρ, ὡς εἴρηται, καὶ γάμου συνάφεια οὐκ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἦνίκα δηλαδὴ τὸν κατ' εἰκόνα παρήγαγεν. Εἰ δὲ μὴ ταῦτα παρῆν, οὐδὲ ἡ τῶν σχημάτων πάντως διαφορά· πῶς γὰρ, εἴγε μετὰ τὴν τῆς εἰκόνης κατασκευῆν, ὡς ὁ Νύσσης φησὶ, τελευταῖον αὐτῆ ἐπιτεχνᾶται τῷ πλάσματι; Πρόσεγε οὖν. Οὐδὲ γὰρ ἀπ' ἀρχῆς, ὡς εἴρηται, τὴν τοιαύτην ἐποίησε διαφορὰν ὁ Θεός· ἀλλ' αὐτὸς αὐτῷ προὔξεν ὕστερον ὁ πρῶτος Ἀδάμ, ἐκπίπτων ἤδη τῆς τελειότητος. Καὶ γὰρ εἰ μὴ παραβῆναι ἐμᾶλλον, εἰ μὴ πεσεῖν εἰς φθορὰν ἐκινδύνευσεν, οὐκ ἂν ἔσχε χώραν, ὡς ἄνω διεληπται, τῶν σχημάτων διαφορά τοῦ τε ἄρσενος καὶ θήλεος.

Εἰ δὲ μὲν οὖν, ὁσώτατε, καθάπερ οἱ πλείους φασι, τὴν τοῦ Ἀδάμ γενέσθαι πρότερον ἐκπτώσιν, καὶ τότε τὸ θῆλυ παραχθῆναι, ὡς ἐνεῦθεν, εὐπαράδεκτα εἶναι δοκεῖ τὰ λεγόμενα· ἀλλ' εἰδέναι ὀφείλομεν ὅτι ἡ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ τῆς Εὐας παραγωγῆ καὶ πᾶν ἀναγκαῖα τῷ τότε ἐτύγχανε. Τίνος ἔσκεν; Ὅστε μὴ φύσεως αὐτὴν ἐτέρας νομίζεσθαι διὰ τὸ ἕτεροῖον τοῦ σχήματος, καὶ ὅπως εἰς ὁμόνοιαν ἀγάγῃ τὰ γένη καὶ φυσικὴν τινα στοργὴν ἐνεθεῖναι παρασκευασῆ αὐτοῖς. Πρὸς τοῦτοισι δὲ καὶ

(81) Glycas noster *Annalium* part. 1: Ἀναγκαῖον γὰρ ἦν μὴ τὴν Εὐαν ἀπὸ γῆς προσελθεῖν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ Ἀδάμ, ὡς ἐνεῦθεν φίλερον ἐνεθεῖναι τοῖς ὁμοζύγοις. Augustinus, lib. ix *De Genes. ad liter.* cap. 15: *Quid ergo sibi vult etiam*

PATROL. GR. CLVIII.

catis similiter habet nostra generatio progressum; perturbatione videlicet eam antevertente; quam-obrem ægotam eam et servam esse ille Theologus dixit. Confirmat hæc divinus etiam David ita dicens: « In iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea. » Si enim haud ita res se habebat, si non animalem hanc vidit, et irrationalem generationem ad quam ille, qui ad Dei imaginem factus fuerat, per prævaricationem deductus est, non utique adeo lamentaretur dicens: « Homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis. » Si vero hæc ita se habent, quid opus est dicere utrum antequam femina produceretur, fuerit vitæ institutio, et altera eo lem modo corporis structura illi universitatis constitutioni, quæ prius fuit, conveniens, secundum quam angelis honore homo erat æqualis. Hæc autem ita se habuisse ante lapsum res ipsæ pro sermone te doceant. Cur enim Paulus virginibus et viduis ita manere permisit, si ab initio Deus masculinum et feminam fecit? Quomodo conjuges nuptias interdum voluntarie solventes ab invicem separantur? Cur inedia se quidam affligunt, et cætero corporis neglectum cum sexcenta hæc edulia Deus, ut iis fruemur, produxerit? Liqueat igitur cum ad antiquam illam vitam homines respiciant, et virginitatem servare, et nuptias interdum solvere, et in ediam amplecti, et omnem aliam afflictionem sustinere. Femina enim, ut dictum est, et nuptiarum nexus a principio non erat, cum Deus videlicet illum hominem ad imaginem suam produxit. Si hæc vero non aderant, neque omnino erat figurarum differentia. Quomodo enim si post imaginis constructionem ut Nyssenus ait, hæc postremum figmento superædificata est? Attende igitur. Neque enim principio, ut diximus, ejusmodi differentiam Deus fecit, sed ipse sibi eam primus Adamus, cum perfectione jam excidisset, novissime conciliavit. Etenim nisi transgressurus fuisset, nisi in corruptionem cadere periclitatus esset, haud utique, ut jam superius affirmatum est, figurarum, maris scilicet feminæque, discrimen locum habuisset.

Opus erat igitur, o vir sanctissime, ut plerique tradunt, ut Adami ruina prius contingeret, et tunc femina produceretur, ut hinc ea, quæ dicuntur, facile recipienda videantur. Non est tamen ignorandum Evæ ex Adami latere productionem homini in peccatum lapso necessariam omnino fuisse. Cujus rei gratia? Ne scilicet ipsa alterius naturæ censeretur propter figuræ diversitatem, et ut genera ad consensionem et concordiam adduceret, et naturalem quemdam amorem eis inderet (81). Erat

illud, quod mulier viri de latere facta est? Verum esto, propter ipsius conjunctionis vim commendandam hoc ita fieri oportuisse credamus. Cæterum Cajetanus hanc Evæ ex Adami costa productionem totam ἀλληγορικῶς interpretatur et explicat, con-

insuper necessarium ut benedictionem ipsi participarent, ut natura potens reperiretur, quando nuptiæ principium habuere. Quoniam igitur talis Evæ ædificatio festinabat, ut dictum est, Deus eam etiam antequam Adamus caderet, præveniens effecit. Post ejus enim lapsum creandi tempus amplius non erat; sed maledictio, et ira, dolor et mæror, vultus sudor in afflictâ vita, pellicearum tunicarum amictus, et in terram reversio. Tali vero tempore costam auferre, Evam fabricare, et eis benedicere, haud satis, ut arbitror, erat opportunum. Neque enim tunc benedictionis tempus, sed iræ et maledictionis, et aversionis, et mortis. « Terra enim, inquit, es, et in terram abibis. » Propterea et antequam Adamus caderet, ex ejus costa Evam produxit, secundum veniam tamen omnino, ut superius dictum est. Etenim, nisi ita res se habuisset, non maximus ille Paulus dixisset: « Bonum est mulierem non attingere. » Et quid opus est prolixiori sermone uti, quandoquidem qui a principio produxit, ille in Paulo loquebatur, et nisi secundum veniam feminam tunc produxisset, haud posterius equidem per Paulum mulierem minime attingere suasisset? Hinc enim ostendit ante feminæ productionem aliam quamdam sublimem et angelicæ conditioni parem vitam fuisse. Prop'crea enim alibi illam adducens dixit: « Qui potest capere capiat. » Hæc autem ita se habere, et sublimem angelicæque parem vitam ante feminæ productionem fuisse, constitutio illa, quæ speratur, manifestius ostendit. Neque admirere propterea: si cælibatum in futura vita Dominus promittit: Erunt, inquit, omnes ut angeli Dei (82). Quapropter Nyssenius ait, eam esse ad antiquam et priorum vitam regressum; quid pluribus deducere oportet primum hominem, et ejus vitæ institutionem æquali fuisse honore cum angelis, et vitam angelicam vixisse, quemadmodum superius dictum est? Animum advertite igitur. Qualis enim Adami illius constitutio fuerit gratia, quam expectamus, aperte demonstrat, utpote quæ profecto ad priorem illam regressus est, ut jam prædiximus. Si enim et nuptiarum lege ligamur hodie, non utique ab ipso principio hæc lex data est, sed per indulgentiam posterius propter lapsum a perfectione. Quam obrem et coronis privatur ut linguam auream ait. Si igitur ut dictum est, per indulgentiam ipsum femineus sexus inductus est, et nuptiæ datæ sunt, necessarium omnino est et præterire aliquando hæc omnia, et tales inveniri tunc ex mortuis resurgentes, qualis erat primus ille Adam, ut magnus Athanasius ad Antiochum inquit. Sed et divinissimus Anastasius ita de his loqui reprehenditur. « Omne alienum quod per peccatum in nos irrepsit, tunc deponemus. » Si vero hæc ita se habent de femina ipsa quid dicere oportet? Si propter hoc

μετασχεῖν αὐτοὺς εὐλογίαν ἀναγκαῖον ἦν. Ὡς ἐκδύναμον ἐντεῦθεν εὐρεθῆναι τὴν φύσιν ὅση γε κατὰ τοῦ γάμου λάβῃ ἀρχήν. Ἐπειδὴ τοίνυν ἡ τοιαύτη τῆς Εὐας οἰκοδομὴ κατεπαίγουσα ἦν, ὡς προειρηται, προφθάνει ποιήσας αὐτὴν ὁ Θεὸς καὶ πρὸ τοῦ πεσεῖν τὸν Ἄδὰμ· μετὰ γὰρ τὸ πεσεῖν αὐτὸν οὐκ ἔτι δημιουργίας ὑπῆρχε καιρὸς, ἀλλὰ τι κατὰ τὴν ἀρχήν, ὀδύνη καὶ λύπη, προσώπου ἰδρῶς, ἐπιδύονος βίωσῃ, χιτῶνων δερματίνων περιβολῇ, καὶ πρὸς ἀποστροφήν. Ἐν τοιοῦτῳ τοίνυν καιρῷ πλευρᾶν ἀφαιρεῖν, Εὐαν οἰκοδομεῖν καὶ εὐεργετεῖν αὐτοὺς ἀπρόσδεκτον, ὡς οἶμαι, καὶ λίαν ἐτύγχανεν. Οὐδὲ γὰρ εὐλογίας τῆνικαῦτα καιρὸς, ἀλλ' ὀργῆς καὶ ἀρᾶς, καὶ ἀποστροφῆς καὶ θανάτου. « Γῆ γὰρ, φησὶν, εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσει. » Διὰ τί τοῦτο καὶ πρὸ τοῦ πεσεῖν τὸν Ἄδὰμ ἐκ πλευρᾶς αὐτοῦ τὴν Εὐαν παρήγαγεν; Κατὰ συγχώρησιν δὲ πάντως, ὡς ἀνωθεν εἰρηται. Καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ὁ πάμμεγας ἔλεγε Παῦλος· « Καλὸν μὴ ἀπτεσθε γυναικός. » Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν, ὅτι θῆλυ παρήγαγεν, οὐκ ἂν ὑστερον διὰ τοῦ Παύλου μὴ ἀπτεσθαι γυναικός συναδούλευε. Παραγαγὼν ἐξ ἀρχῆς ἐκεῖνος ἦν ἐν τῷ Παύλῳ λαλῶν, καὶ εἰ μὴ κατὰ συγγνώμην τότε τὸ θῆλυ παρήγαγεν. Δείκνυσι γὰρ ἐντεῦθεν ὅτι πρὸ τῆς τοῦ θῆλεος παραγωγῆς ἐτέρα ζωὴ τις ἦν ὑψηλὴ καὶ ἰσάγγελος. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ πρὸς ἐκείνην ἀνάγων, ἔλεγεν· « Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω. » Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι πρὸ τῆς παραγωγῆς τοῦ θῆλεος ὑψηλὴ καὶ ἰσάγγελος ἦν ἡ ζωὴ, δείκνυσι τοῦτο σαφέστατον ἡ ἐλπίζομένη ἐκείνη κατάστασις. Καὶ μὴ θαύμαζε τοῦτου ἐνεκεν. Εἰ γὰρ ἐπαγγέλλεται μὲν ἀγάμιον ὁ Κύριος ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ· « Καὶ ἔσονται » γὰρ, φησὶ, « πάντες ὡς ἄγγελοι Θεοῦ. » λέγει δὲ ταύτη ὁ Νύσσης, ἐπάνοδον εἶναι πρὸς γε τὴν ἀρχαίαν καὶ πρώτην ζωὴν· τί χρὴ καὶ λέγειν ἐπὶ γε τῷ πρώτῳ Ἄδὰμ καὶ τῇ αὐτοῦ διαγωγῇ ἢ ὅτι τοῖς ἀγγέλοις ὁμοίτιμος ἦν, καὶ ὅτι βίαν ἰσάγγelon εἶχε, καθάπερ ἀνωθεν εἰρηται; Πρόσεχε οὖν. Τὴν γὰρ τοῦ Ἄδὰμ ἐκείνου κατάστασιν ὅποια τις ἦν ἡ πρόσδοκωμένη χάρις ἀριδῆλως παρίστησιν· ἅτε δὴ πρὸς τὴν πρώτην ἐκείνην ἐπάνοδος οὖσα, ὡς ἤδη προειρηται. Εἰ γὰρ καὶ νόμῳ γάμου δεδόμεθα σήμερον, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ὁ νόμος οὗτος εἰδίδεται. Κατὰ δὲ συγχώρησιν ὑστερον διὰ γε τὴν τῆς τελειότητος ἐκπτώσιν, ἐφ' ᾧ καὶ στεφάνων ἐστέρηται, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλωττάνην φησιν. Εἴπερ οὖν, ὡς εἰρηται, κατὰ γε συγχώρησιν αὐτὸ τε τὸ θῆλυ παρήγαγετο, καὶ ὁ γάμος εἰδίδοτε, ἀνάγκη πᾶσα, καὶ παρελθεῖν ὀψέ ποτε ταῦτα πάντα, καὶ τοιοῦτους εὐρεθῆναι τότε τοὺς ἐκ νεκρῶν ἐγερθησομένους ὅπολος ἦν ὁ πρώτος ἐκεῖνος Ἄδὰμ, ὡς ὁ μέγας φησὶν πρὸς Ἀντιόχον Ἀθανάσιος. Ἀλλὰ καὶ ὁ θεϊότατος Ἀναστάσιος οὕτω περὶ τούτων εὐρηται λέγων· « Πᾶν ἀλλότριον τὸ διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἡμῖν ὑπεισελθὼν ἀποθροσόμεθα τότε. » Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει περὶ

tra quem egregie disputat Natal. Alexander, tom. 1. *Histor. Eccles. Prim. Ætat*, dissert. III, art. 2.

(82) Quid hæc verba significant exponit Augustinus, lib. XII *De Civit. Dei*, cap. 17.

τοῦ θήλεος αὐτοῦ τί χρῆ καὶ λέγειν; εἶγε διὰ τοῦτο παρήχθη, διὰ τὸ παραβαίνειν ἡδὴ τὸν ἄνθρωπον καὶ φθορᾶ ὑποπίπτειν, ὡς ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησὶ, πάντως οὐδὲν ἕτερον ἢ ὅτι τὸ σχῆμα τοῦτο παρελεύσεται, ἔπει διὰ τὴν ἁμαρτίαν ὑπεισηλθεν ἡμῖν καὶ τοιοῦτους ἐγερθῆναι ἅπαντας ὁποῖος ἦν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ὁ κατ' εἰκόνα δηλαδὴ γεγεννημένος Θεοῦ. Καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ὁ Νύσσης ἐπάνοδον εἶναι ἔλεγε πρὸς γε τὴν ἀρχαίαν καὶ πρώτην ζωὴν τὴν ἐπιζομένην ἐκείνην κατάστασιν.

Δέδεικται οὖν ἐκ πολλῶν ὅτι τοῖς ἀγγέλοις ὁμοτίμον ἐπίλασε τὸν πρῶτον ἄνθρωπον ὁ Θεός, καὶ κατ' ἐκείνου αὐτὸν πληθύνεσθαι ἤθελε· διὰ γε τὴν παρεκτροπὴν ἦν ἐκὼν ὑπέστη, ὡς ἄνωθεν εἰρηται, ἡ τοιαύτη παρήχθη κατάκρισις, ἡ τῶν ἀλόγων δηλαδὴ ζῶων ὁμοίωσις. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ὁ Δαυὶδ ὀδυρόμενος, «Ὀψοί,» ἔλεγεν, «ὅτι ἄνθρωπος· ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνῆκε. Παρασυνεβλήθη τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι, καὶ ὠμοιώθη αὐτοῖς.» Καὶ ὅρα πρὸς αὐτὸν, εἰ βούλει, τὸν πρῶτον ἄνθρωπον. Εἰ μὴ γὰρ ὠμοιώθη διὰ τὴν ἁμαρτίαν τοῖς κτήνεσιν· εἰ μὴ διὰ τὴν παρακοὴν τὸ τῆς ἀλόγου κατασκευῆς ἰδίωμα πρὸς ἑαυτὸν ἐπεσπάσατο· εἰ μὴ τὴν ἀγγελικὴν ἐκείνην στολὴν ἑαυτὸν εἶδεν ἀπεκδυθέντα, κἀντεῦθεν ἄλλο ἐξ ἄλλου παραχρῆμα γεγονότα, οὐκ ἂν ἐπὶ τοσοῦτον ἠσχύνθη· οὐκ ἂν ἔβραψε φύλλα συκῆς· οὐκ ἂν ἀπὸ Θεοῦ τῆνικαῦτα ἐκρύβη· καὶ πῶς γὰρ οὐ κρυβῆναι ἐμελλεν ἴσασι πάντες οἱ ἐξ ἐκείνου τὸ γένος καταγόντες τῆς αἰσχύνης ἐκείνης ὅσον τὸ μέγεθος. Οὐκοῦν ἐκ κατακρίσεως ἡ ἄλογος αὕτη κατασκευῆ· καὶ διὰ τοῦτο τὰ τῆς αἰσχύνης ἐν αὐτῇ καὶ μόνῃ συμπερίστατο. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἡ ἁμαρτία προῦξένησε. Ἐπει δὲ πρὸ τῆς ἐκπτώσεως, ὡς ὁ λόγος ἡδὴ φθάσας ἐδήλωσεν, ἀγγελικῆς μεγαλοφυίας περιπλεος (83) ὁ πρῶτος ἐκείνος ἄνθρωπος, ὁ κατ' εἰκόνα δηλαδὴ γεγεννημένος Θεοῦ, εὐδῆλον πάντως ὅτι καὶ κατὰ γε τὴν τοῦ παντὸς συντέλειαν γεννησόμενος τοιοῦτος ἐκ νεκρῶν ἐγερθήσεται. Ἡ γὰρ τῆς ἀναστάσεως χάρις οὐδὲν ἡμῖν ἐπαγγέλλεται ἕτερον ἢ τὴν εἰς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστασιν.

Πρὸς δὲ γε τοῖς εἰρημένοις καὶ τὸν θεϊότατον ἔχομεν Ἀναστάσιον περὶ τούτων οὕτω κατὰ ῥῆμα διεξιόντα· «Ἐπειδὴ τοίνυν ἐν τῷ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγεννημένῳ οὐκ ἦν ἡ διαίρεσις αὕτη, ἦγουν τὸ ἄρσεν καὶ τὸ θῆλυ, οὐδὲ γὰρ ἐν τῇ θεῖᾳ καὶ μακαρίᾳ εἰκόνι τοιοῦτόν τι ἐπινενόηται· οὐδὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν λοιπὸν τοιοῦτόν τι χρῆ ἐπιζητεῖν, ὅτι μετασχηματίζει τότε τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν ὁ Σωτήρ. Εἰ γὰρ ὁ τῆς Νύσσης φησὶ, τὸ σχῆμα τῆς ἀλόγου φύσεως ἐνέδυσσε μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἡμᾶς ὁ Θεός, ἀφ' οὗ μίξις καὶ σύλληψις, τόκος καὶ ῥύπος, θῆλυ καὶ τροφή, καὶ ἡ κατ' ὄλιγον ἐπὶ τὸ τέλειον ἀβύτησις, ἀκμὴ τε καὶ γῆρας, νόσος καὶ θάνατος· εὐδῆλον πάντως ὅτι μετασχηματίζει πάλιν ἡμᾶς τὸν εἰδεχθῆ καὶ ἀλογον ἀπεκδύσας χιτῶνα,

(83) Forte παραπλήσιος.

A producta est, propterea videlicet, quod homo jam transgressus fuerat, et corruptioni subjectus, ut Damascenus Joannes ait, omnino nihil aliud, quam quia habitus hic præteribit, quia per peccatum in nos irrepit, et tales omnes resurgent, qualis erat primus homo, ille videlicet qui ad imaginem Dei factus fuit. Etenim nisi id fuisset, haud certe Nyssenens regressum esse dixisset ad antiquam et priorem vitam, illam constitutionem quam speramus.

Ostensum est igitur ex multis Deum æquali honore cum angelis primum hominem finxisse, qui volebat etiam eum eodem modo ac illos multiplicari. Propter transgressionem, quam sponte subiit, ut superius dictum est, talis inducta est condempnatio, mutarum scilicet pecudum similitudo. Nisi enim id fuisset, haud utique David lamentans: «Hei mihi, dixisset, homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis.» Et respice, sodes, ad ipsum primum hominem. Nisi enim assimilatus fuisset per peccatum jumentis; nisi per inobedientiam irrationalis constitutionis proprietatem ad se ipsum attraxisset; nisi angelico illo indumento se exutum vidisset, et alium ex alio statim factum, haud utique tantum erubisset; haud utique folia ficus consuisset; haud utique a Deo ita se abscondisset. Et quomodo enim se non celaturus fuisset? Sciunt omnes, qui ex illo genus deducunt, quanta verecundiæ illius fuerit magnitudo. Itaque ex condemnatione irrationalis hæc constitutio; et per hoc in ipsa etiam sola pudoris census circumstetit. Sed hæc quidem peccatum conciliavit. Quoniam vero ante lapsam, sermo jam antevertens declaravit angelicæ magnificentiae proximum primum illum hominem fuisse, qui ad imaginem videlicet Dei factus erat, exploratum omnino perspectumque est etiam in universitatis consummatione talem futurum a mortuis excitatum. Resurrectionis enim gratia nihil nobis aliud pollicetur, quam eorum qui ceciderunt in pristinum statum resurrectionem.

Præter autem dicta etiam divinissimum Anastasium habemus his verbis disserentem: «Quoniam igitur in eo, qui ad imaginem Dei factus fuerat, non erat discrimen hoc, masculus videlicet et femina: neque enim in divina et beata imagine hujusmodi aliquid concipitur: neque post resurrectionem tale aliquid reliquum requirere oportet; quoniam transformabit tunc corpus humilitatis nostræ Servator. Si enim Nyssenens ait, Habitum irrationalis naturæ induit post peccatum nos Deus, ex quo coitus et conceptio; partio, et sordes; femina et nutrimentum, et tacitum ad perfectionem augmentum; florens ætas, et senectus; morbus et mors: manifestum omnino est nos esse iterum transformaturum, cum superinductam et irracionalem tui-

cam exuerit, atque inde nos ab omnibus libera-
verit, quæ inde participamus. Si enim habitus ille
circa nos non erit juxta divum Gregorium, quo-
modo nobis, quæ ejus propria sunt relinquentur?
Cæterum transformabit nos, quando tunicam nobis
ex brutis superinductam tandem destruet, et tales
ostendet iterum, quales a principio finxit, quando
scilicet primum illum hominem produxit. » Ita
quidem igitur, o sanctissime, etiam divinus Anasta-
sius cum audisset magnum Paulum dicentem :
« Transformabit tunc corpus humilitatis nostræ
Servator; » Ad alia specie, dicebat, et altero habitu
corpora ferenda tunc resurgemus; juxta similitu-
dinem videlicet grani et spicæ. Sed ne metuas
propterea. Vide enim et verè magnum Paulum istu-
hæ ipsum aperte nobis demonstrantem dixisse :
« Sed dicet aliquis de resurrecturis ex mortuis,
quali corpore venient? Stulte, quod seminas, non
corpus futurum seminas, sed nudum granum vel
forte tritici, vel hordei, vel alterius alicujus hujus-
modi; Deus autem dat ipsi corpus sicut voluit. »
Ne timeas igitur, sed potius obsequere divinissimo
Anastasio dicenti, transformatum, et transfigura-
tum iri tunc corpus, et tale resurrecturum quale
initio erat; non profecto tale, quale secunda factura
ipsum construxit; causa enim ablata, propter
quam horum habituum differentia inducta est, nec-
cessarium omnino est et differentiam quæ accidit,
tolli postremum, et tales omnes resurgere, qualis
erat primus homo; ille videlicet, qui ad Dei ima-
ginem conditus est. Hic et magnus Athanasius vi-
dens ea, quæ resurrectionem attinent, ad illum re-
spicere unum et primum hominem, ut supra dictum
est; et secundum illum in regeneratione omnes re-
surrecturos, ad Antiochum dicebat : « In resurre-
ctione non est masculus et femina; non parvus et
magnus; non niger et flavus; non varix facies et
habitus. Omnis enim hominis imago similis erit
tunc Adami imagini, et flectioni, et magnitudini, et
habitu. » Si vero hæc ita se habent; si secundum
primum illum hominem una specie et habitu re-
surgent omnes, ut inde nullum sit discrimen mas-
culi et feminæ, parvi et magni, nigri et flavi, quid
opus est adhuc loqui de illo habitu? Tacere nos
super his præstat, et neque ejus formationem,
qualis erit, curiosius inquirere, nec quomodo vo-
cabimus. Si enim maris et feminæ discrimen non
habet, omnino fuerit phoenix, Arabs volucris, quæ
splendidam in se ipsa primi illius Adami imaginem
fert; ne dicam molestissimum veruicem, talem
quiescere nostram negotiositatem.

An vero in resurrectione cognoscetur femina et
mas, uno et eodem habitu omnibus resurgentibus,
dubitare nos, procul a ratione recedit. Si enim, ut
aurifluus Joannes ait, non hic notos tantum, sed
eos quos nunquam vidimus, cum ibidem viderimus,
cognoscemus; quemadmodum certe et Abrahamum

κάντεσθεν ἀπαλλάξας ἡμᾶς πάντων, ὧν ἐκεῖθεν
μετέχομεν. Εἰ γὰρ τὸ σχῆμα ἐκεῖνο περὶ ἡμᾶς οὐκ
ἔσται κατὰ τὴν θεῖον Γρηγόριον, πῶς ἡμῖν τὰ ἐξ
ἐκεῖνου ὑπολειφθεῖσεται; Μετασχηματῖσαι λοιπὸν
ἡμᾶς ἤντικα τὸν ἐκ τῶν ἀλόγων ἡμῖν ἐπιβληθέντα
χρῶμα τέλεον ἀποσκευάσει, καὶ τοιοῦτους ἀναδεί-
ξει πάλιν ὁποίους ἔπλασε κατ' ἀρχᾶς, ἤντικα δηλαδὴ
τὸν πρῶτον ἐκεῖνον παρήγαγεν ἄνθρωπον. » Οὕτω
μὲν οὖν, δειώτατε, καὶ ὁ θεὸς; Ἀναστάσιος ἀκούσας
τοῦ μεγάλου Παύλου λέγοντος, ὅτι « Μετασχημα-
τῖσαι τότε τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν ὁ Σω-
τήρ, » Ἄλλο εἶδος, ἔλεγε, καὶ ἕτερον σχῆμα ἐγε-
ρησόμεθα τότε φέρειν σώματα, κατὰ τὴν εἰκόνα
δηλαδὴ τοῦ κόκκου, καὶ τοῦ στάχυος. Ἄλλὰ μὴ δέ-
διθι τούτου ἕνεκεν. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ πάμμεγας;
Παῦλος; αὐτὸ τοῦτο σαφῶς ἡμῖν ὑπεμφαίνων ἔλεγεν·
« Ἄλλ' ἔρει τις περὶ τῶν ἐγερεθισμένων ἐκ νεκρῶν
ὁποῖω σώματι ἔρχονται; » ἔφρων, ὁ σπειρεῖς, οὐ τὸ
σῶμα τὸ γεννησόμενον σπειρεῖς, ἀλλὰ γυμνὸν κόκ-
κον εἰ τύχη αἴτου ἢ κριθῆς ἢ ἑτέρου τῶν τοιούτων
τινός. Ὁ δὲ θεὸς δίδωσιν αὐτῷ σῶμα, καθὼς θέ-
λησῃ. » Μὴ δέδιθι οὖν· συγγνώμη δὲ μᾶλλον τῷ
θειοτάτῳ Ἀναστασίῳ λέγοντι, ὅτι μεταμορφοῦνται
καὶ μετασχηματίζεται τότε τὸ σῶμα, καὶ τοιοῦτον
ἐγείρεται ὁποῖον ἦν ἀπ' ἀρχῆς. Οὐκοῦν γε τοιοῦτον
ὁποῖον ἢ δευτέρα ποιήσεις αὐτὸ κατεσκευάσα. Τῆς
γὰρ αἰτίας περιαιρέσεως δι' ἣν ἡ τῶν σχημάτων
τουτωνὶ παρεισῆχθη διαφορὰ, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὴν
συμβεβηκυῖαν ὑστερον περιαιρέσθαι διαφορὰν, καὶ
τοιούτους ἐγερεθῆναι ἅπαντες ὁποῖος ἦν ὁ πρῶτος
ἄνθρωπος, ὁ κατ' εἰκόνα δηλαδὴ γεγεννημένος θεοῦ.
Ταύτη τοι καὶ μέγας Ἀθανάσιος εἰδὼς ὅτι τὰ τῆς
ἀναστάσεως εἰς ἐκεῖνον ἀφορᾶται ἓνα καὶ πρῶτον
ἄνθρωπον, ὡς ἄνω διεληπται, καὶ ὅτι κατ' ἐκεῖνον
ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ πάντες ἀναστησόμεθα, πρὸς
Ἀντιόχον ἔλεγεν· « Ἐν τῇ ἀναστάσει οὐκ ἔστιν ἄρ-
σεν καὶ θῆλυ· οὐ μικρὸς καὶ μέγας· οὐ μέλας καὶ
ξανθός· οὐ διάφορὰ τε πρόσωπά τε καὶ σχήματα.
Πᾶσα καὶ γὰρ ἀνθρώπου εἰκὼν ὁμοία ἔσται τότε
τῆς Ἀδάμ εἰκόνης καὶ πλάσεως, καὶ μεγέθους, καὶ
σχήματος. » Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, εἰ κατὰ τὸν
πρῶτον ἐκεῖνον ἄνθρωπον ἐν εἶδος καὶ σχῆμα ἐγεί-
ρονται ἅπαντες, ὡς ἐντεῦθεν μὴ εἶναι διαφορὰν ἄρ-
ρένης τε καὶ θήλεος, μικροῦ καὶ μεγάλου, μελανός
τε καὶ ξανθοῦ· τί χρὴ καὶ λέγειν περὶ τοῦ σχήματος;
ἐκεῖνου; Σιωπᾶν ἡμᾶς ἐπὶ τούτοις ἔμεινον, καὶ
μητέ τὴν αὐτοῦ πλάτην ὁποῖα τις ἔστι πολυπραγμα-
νεῖν, μήτε πῶς καλέσομεν, εἴγε τὴν κατὰ τὸ ἄρρεν
καὶ θῆλυ οὐκ ἔχει διαφορὰν ὅπως περιεργάζεσθαι ὁ
φοινῖξ ὁ Ἀραβικὸς ὄρνις, ὁ καὶ φαιδρὸν ἐν ἑαυτῷ
φέρων εἰκόνα τοῦ ἐνὸς ἐκεῖνου Ἀδάμ· ἵνα μὴ λέγω
τὸν οἰκτρότατον σκώληκα, τὴν τοιαύτην ἀποπαθεῖν
πολυπραγμοσύνην ἡμῶν.

Εἰ δὲ καὶ που ἐν τῇ ἀναστάσει γνωσθήσεται τὸ τε
θῆλυ καὶ τὸ ἄρρεν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ σχήματι πάν-
των ἀνισταμένων, ὑπαπορεῖν ἡμᾶς, ὡς οἶμαι, οὐκ
εὐλογον. Εἰ γὰρ, ὡς ὁ χρυσορῥήμων Ἰωάννης φησὶ,
μὴ μόνον τοὺς ὧδε γνωστούς, ἀλλὰ καὶ οὓς οὐδέποτε
εἶδομεν ἰδόντες ἐκείσε γνωρίσομεν· καθὰ εἶη καὶ τὸν

Ἄδραμ ὁ κλοῦσιος· εἰ μὴ γὰρ ἐγνώρισεν αὐτὸν, ἅ πῶς ἂν ἐκάλεισεν ἐξ ὀνόματος; οὐκ ἂν τις ἀμήχανον, ὡς οἶμαι, ἠγήσεται. Μὴ καὶ τότε τὸ παιδίον καὶ τήνδε τὴν γυναῖκα, καὶ τὸν γέροντα ἐκείνον ὑπ' ἄλλήλων ἐπιγνωσθῆναι τότε, εἰ καὶ μίαις ἡλικίας καὶ σχήματος ἐνδὸς ἀναστήσονται. Οὐδὲ γὰρ ἐκ συσσημων καὶ σχημάτων καὶ ἡλικιῶν ἡ γνωριμότης ἐκείσε· ἀλλὰ τῷ διορατικῷ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ γνωριούμεν πάντες τοῦ; πάντας, ὡς ὁ ποιητῆς ἡμῶν καὶ πλάστης ἠδὲδοκῆσεν. Αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ θεϊστάτος Ἀναστάσιος ἀριθελοτέρῳ σοι παρίστησι, καὶ οὕτω φησί· Καὶ οὐκ ἐκ συσσημων ἐπιγνωσις ἔσται τότε. Ἄλλ' οὐδὲ τὰ γεννητικὰ ταῦτα μάρια τὸ τε θῆλυ καὶ τὸ ἀρρεν παρίστησιν, ὅτι μῆδὲ ἐν τῷ Χριστῷ ἔρως καὶ θῆλυ, καθά φησι Παῦλος. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει καὶ κατὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον εἰς ἀνθρώπου ἐν τῇ καλιγγενεσίᾳ πάντες; ἀνιστάμεθα· μία γὰρ ἡλικία παρὰ πᾶσι, μία πλάσις, ἐν εἶδος, ἐν σχῆμα καὶ μέγεθος ἐν περιττόν ἂν εἴη διαφορὰν σχημάτων ἐπιζητεῖν· εἰ γὰρ τὴν τοιαύτην διαφορὰν ἡ φθορὰ παρεστήγαγεν, ἀνάγκη πᾶσα, τῆς ἀφθαρσίας ἐλθοῦσης, ταῦτα πάντα σὺν τῇ φθορᾷ παρελθεῖν. Καὶ οὕτω μὲν ὁ τὰ θεῖα τῷ ὄντι σοφός Ἀθανάσιος· ὅτι διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἡ τῶν σχημάτων διαφορὰ καὶ ἡ τοῦ γάμου ἀρχὴ καταρχῆς γὰρ οὐδέν τι τοιοῦτον ἦν, ἅτε τοῦ τῶν ἀνθρώπων πλεονασμοῦ κατὰ τοὺς ἀγγέλους, ὡς προείρηται, γίνεσθαι μέλλοντος· κἀντεῦθεν μὴ δεόμενον τῆς ἀπὸ τοῦ θῆλεος βοήθειας· καὶ γὰρ εἰ μὴ ἡ φθὴ παρήκοος ὁ Ἄδραμ, οὐκ ἂν ἐδέχθη γάμου, καὶ τῆς τῷ γάμῳ λοιπὸν συνταλοῦσης κατασκευῆς. Εἰς τί καὶ γὰρ συνετέλεσεν οὗ; προελθεῖν οὐκ ἐκωλύετο;

Προλαβὼν ὁ λόγος διεληφί σοι περὶ τοῦτου σαφέστερον. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, εἰ διὰ τὴν παρακοὴν καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ θανάτου φθορὰν ἀρχὴν ἔσχεν ὁ γάμος, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησιν· εἰ μετὰ τὸ ὑψηλὸν τῆς κτίσεως ἐπὶ τὸν ἀνθρώπου ἤνεγκεν ὁ Θεὸς τὸ τῆς ἀλόγου κατασκευῆς ἰδίωμα, ὡς ὁ Νύσσης φησὶν· εἰ τῆς δευτέρας ἐστὶ κτίσεως ἡ τῶν σχημάτων διαφορὰ κατὰ τὸν Σιναιτικὸν θεῖον Ἀναστάσιον· εἰ κατὰ τὸν πρῶτον ἐκείνον ἀνθρώπου μὲξ ἰδέα καὶ ἐνὶ σχήματι πάντες ἐγείρονται, ὡς ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος, ἅτε τῆς κατὰ τὸ ἀρρεν καὶ θῆλυ διαφορᾶς ὑστερον ἐπιτεχνήσεως Θεῷ δι' αἰτίαν, ἥτις ἀνω διεληπταί· τί χρὴ καὶ λέγειν ἐπὶ τῷ προκειμένῳ ζητήματι; Ταῦτα παρακαλοῦμεν μαθεῖν. Εἴ γε καὶ μᾶλλον ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἐναντιοῦσθαι τοῖς εἰρημένους δοκᾷ. Ἐν γὰρ τῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ τῶν Δογματικῶν αὐτοῦ κεφαλαίῳ καὶ τάδε περὶ τοῦ πρῶτου ἀνθρώπου λέγων εἰρηται· «Τοῦτον μέντοι τὸν ἀνθρώπου ἄρρενα κατασκευάσεν ὁ Θεὸς μεταδοῦς αὐτῷ τῆς ἐαυτοῦ θείας χάριτος, ἔτι δὲ καὶ τῆς τῶν ἐπιγεγῶν πάντων ἀρχῆς.» Ἐντεῦθεν οὖν ἐναντιοῦσθαι δοκᾷ· τὸν γὰρ πρῶτον ἐκείνον ἀνθρώπου ἄρρενα παρὰ Θεοῦ κατασκευασθῆναι εἰπὼν, ἀπορίαν οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐνήκεν ἡμῖν. Εἰ γὰρ, ὡς ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος, ἐν τῇ καλιγγενεσίᾳ πάντες εἰς ἀναστηρόμεθα, τοῦτ' ἔστιν ὁμοίον τῷ πρῶτῳ ἀνθρώπῳ κατὰ σχῆμα καὶ πλάσιν· ἄρρεν

divis; nisi enim eum cognovisset, quomodo nomine vocasset? nemo utique impossibile, ut arbitrator, iudicabit, et hunc puerum, et hanc mulierem, et senem illum, invicem tum cognitum iri, etsi unius ætatis, uniusque figuræ resurgent. Neque enim ex insignibus et figuris ibi cognitio; sed perspicaci animæ oculo omnes ab omnibus cognoscentur, quemadmodum factori et fictori nostro visum fuerit. Isthuc ipsum et divinissimum Anastasius manifestius tibi sistet, et ita ait: «Et non ex insignibus cognitio tunc erit.» Sed neque genitalia hæc membra tum marem et feminam constituent; quia neque in Christo mas et femina, ut Paulus inquit. Si vero hæc ita habent et secundum magnum Athanasium unus homo in generatione omnes resurgemus; una enim ætas apud omnes, una fictio, una species, unus habitus, et magnitudo una, superfluum quidem fuerit figurarum discrimen perquirere. Si enim tale discrimen corruptio induxit, necessarium omnino est, incorruptione adveniente, hæc omnia cum corruptione præterire. Et ita quidem divinarum rerum peritissimus Athanasius. Quia per peccatum figurarum discrimen, et nuptiarum initium. Ab initio enim nihil tale erat, siquidem hic homo multiplicandus, ut angeli, erat; et inde feminae auxilio non indigebat. Si enim inobediens Adamus non apparuisset, nuptiarum quidem non eguisset, et reliquæ nuptiis necessariæ constructionis. Ad quid enim hæc profuissent, si etiam sine nuptiis hominum multitudine provenire non velabatur?

Præcedens sermo disseruit tibi de hoc apertissima. Si vero hæc ita habent, propter inobedientiam et corruptionem quæ ex morte est, nuptiæ principium habuere, ut Chrysostomus ait. Si post sublimitatem creationis, in hominem induxit Deus irrationalis constructionis proprietatem, ut Nyssenus ait. Si est secundæ creationis figurarum discrimen, juxta Sinaitem divinum Anastasium. Si secundum primum illum hominem, una specie et una figura omnes resurgent, ut magnus inquit Athanasius; siquidem maris et feminae discrimen superfabricatum est posterius a Deo, propter eam causam, quam supra retulimus, quid oportet adhuc loqui super proposita questione? Hæc optamus discere. Si et magis Damascenus Joannes dictis adversari videtur. In quadragesimo quarto enim ejus capitulum dogmaticorum et hæc de primo homine dicere deprehenditur: «Hunc quidem hominem masculinum construxit Deus, eum suæ divinae gratiæ participem faciens; adhuc vero et terrestrium omnium principatus.» Inde igitur adversari videtur. Primum enim illum hominem masculinum a Deo creatum fuisse dicens, non despiciendam ambiguitatem nobis intulit. Si enim, ut magnus Athanasius ait, in regeneratione omnes unus resurgemus, hoc est, similes primo homini juxta figuram et actionem; masculinus vero a Deo productus primus ille, ut rerum divina-

rum peritus Joannes ait; quid oportet amplius loqui? an enim masculino habitu omnes resurgent, vel alia omnes figura, ut Deus qui nos fluxit novit? Si et magis ibi masculum et feminam non esse ait, eo quod idem sit habitus: alias si habuit secundum masculum differentiam congenitam suæ substantiæ primus homo, videre erat statim et feminam ei coexistere. Masculus enim propter feminam, et femina propter masculum, necessario facti sunt, et declarant hoc omnigena genera animantium. Nullum enim eorum e terra emersit sine conjugio. Necessarius enim erat concubitus ejus ad generis successionem; quia noluit ut angelos et hæc multiplicari. Sed hæc quidem sublimiori carent mente, ut invicem confirmari possint; nos vero non tantum consilii inopes quidem, sed et in quibus ipse contra se veniens sibi ipsi contrarius homo apparet. Ostendit enim in antecessum primum hominem a Deo fuisse productum masculum, divina gratia dignatum fuisse, terrenorum principatum esse consecutum, post ea vero et hæc ad verbum subdit: « Videns vero præsaus Deus transgressurum esse et corruptioni subjiciendum, produxit feminam ex ipso, adjutorium ipsi secundum ipsum, ad generis ex successione constitutionem. Propterea vero non parum dubitavimus; apparet enim, si minime corruptioni subjiciendus ille fuisset, feminam ex eo non producturum fuisse; si vero eam non produxisset, quomodo hominum multiplicatio facta fuisset? » Sed juxta angelos sine conjugio, ut Nysenus ait; et cujus gratia maris habitu productum fuisse ab initio Adam ait, hæc discere exoptamus. Divinus enim inde laudatis Patribus et sibi ipsi magis adversari deprehenditur. Nisi forte vocem masculum hic secundum aliam significationem accipit ab illo dicimus; hæc enim dicitio significat aliquando et actuosum, et fortem, et perfectum, ut etymologia hujusmodi dictionis exhibet. Talem enim principio producens illum Deus, suæ divinitatis ipsum participem effecit, et terrenorum omnium principatum dedit.

παρὰ γὰρ αὐτὸν ὁ Θεὸς τῆς αὐτοῦ θεότητος αὐτῷ ἐνεχείρισε.

Attende igitur. Si enim et animalis hæc generatio hodie; peccatum eam conciliavit. Et ne grave id tuis auribus videatur, hunc sermonem paululum rursus assumam. Finxit enim hominem Deus, in paradiso eum collocavit, et neque nuptiarum apud eum ratio erat, neque adjutorio feminae opus habebat. Si enim et formans ipsum Deus videbat genus humanum quantum quidem numero futurum esset; sed tamen secundum illum primum, nisi inobediens deprehensus fuisset, indubitanter omnes quidem produci fuissent. Si enim futurum non ignorabat Deus, sed ostendit quomodo voluit; qualem indicavit prius super homine intentionem? Propterea enim et solum ipsum produxit, et immortalitate honoravit. Secundum illum igitur primum, si obediens permansisset, genus omne humanum produ-

Α δὲ ὑπὸ Θεοῦ παρήχθη ὁ πρῶτος ἐκεῖνος, ὡς ὁ τὰ θεῖα σοφὸς Ἰωάννης φησὶ· εἰ χρὴ καὶ λέγειν ἐπὶ τοῦτοις; Εἰ γὰρ ἀββενικῶ σχήματι πάντες ἀναστήσονται, ἢ κατὰ σχῆμα πάντες ἕτερον, ὡς οἶδεν ὁ πλάσας ἡμᾶς Θεός· εἰ γε καὶ μᾶλλον ἄρσεν ἐκεῖσε καὶ θῆλυ μὴ εἶναι φησι διὰ τὸ ταυτὸν ἄρα τοῦ σχήματος· ἄλλως τε εἰ τὴν κατὰ τὸ ἀββεν εἶχε διαφορὰν συμφορῆ τῆ ὑπάρξεως αὐτοῦ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ἦν ἰδεῖν αὐτίκα καὶ τὸ θῆλυ συνυπάρχον αὐτῷ· τὸ γὰρ ἄρσεν διὰ τὸ θῆλυ, καὶ τὸ θῆλυ διὰ τὸ ἄρσεν ἐξ ἀνάγκης ἐγένετο, καὶ δηλοῦσι τοῦτο τὰ παντοδαπὰ γένη τῶν ζώων. Οὐδὲν γὰρ ἐξ αὐτῶν ἀπὸ γῆς ἐξῆλθε συζυγίας χωρὶς· ἀναγκαῖα γὰρ ἦν ἡ συνουσία αὐτῆς πρὸς τε τὴν τοῦ πρώτου διαδοχὴν· ὅτι μὴ κατὰ τοὺς ἀγγέλους ἠθέλησε καὶ ταῦτα πληθύνεσθαι.

Ἐξ ἧς αὐτὰ μὲν ὑψηλοτέρου δεῖται νοδός, ὥστε πρὸς ἄλλα συμβιδέσθαι· ἡμεῖς δὲ οὐ μόνον ἐπὶ τοῦτοις ἀμηχανοῦντες μὲν, ἀλλὰ καὶ ἐφ' οἷς αὐτὸς αὐτῷ παρακατιῶν ὁ ἄνθρωπος ἐναντιούμενος φαίνεται· ἐφθασε μὲν γὰρ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον εἰπεῖν ὑπὸ Θεοῦ παρὰ γῆναι ἀββενὰ θείας χάριτος· ἀξιοθῆναι καὶ τὴν τῶν ἐπιγείων ἀρχὴν ἐχειρισθῆναι· μετὰ δὲ ταῦτα καὶ τὰδε κατὰ λέξιν ἐπέφησεν· « Εἰδὼς δὲ ὁ προγνώστης Θεὸς ὅτι ἐν παραβάσει γνήσεται, καὶ οὗτοι φθορὰ ὑποπέσειται, παράγει τὸ θῆλυ ἐξ αὐτοῦ βοηθὸν αὐτῷ κατ' αὐτὸν πρὸς γε τὴν ἐκ διαδοχῆς τοῦ γένους σύστασιν· διὸ δὲ καὶ οὐ μικρὰ ἠπορήκαμεν. Φαίνεται γὰρ ὡς, εἴγε μὴ φθορὰ ὑποπέσειν ἐκεῖνος ἐμελλεν, οὐκ ἂν ἐξ αὐτοῦ τὸ θῆλυ παρήγαγεν. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο παρήγαγεν, πῶς ἂν ἐγεγόναι τῶν ἀνθρώπων ὁ πληθυσμός; » Ἄλλὰ κατὰ τοὺς ἀγγέλους ἀσυνδιάστως, ὡς ὁ Νύσης φησὶ. Καὶ τίνος ἔνεκεν ἐν τῷ τῷ ἀββενῷ σχήματι παρὰ γῆναι φησι κατ' ἀρχὰς τὸν Ἀδὰμ, ταῦτα παρακαλοῦμεν μαθεῖν. Ὁ γὰρ θεὸς ἐνετύθεν τοῖς τε διαληφθεῖσι Πατράσι· καὶ αὐτῷ μᾶλλον ἐναντιούμενος φαίνεται· εἰ μὴ που τὴν ἀββενὰ λέξιν ἐναύθη καθ' ἐτέραν ἐπιπρωμεν σημασίαν ἐκλαδέσθαι τὸν ἅγιον· ἢ γὰρ λέξις αὐτὴ σημαίνει ποτὲ καὶ τὸ πρακτικὸν καὶ τὸ ἰσχυρὸν, καὶ τὸ τέλειον, ὡς ἡ ἐτυμολογία τῆς τοιαύτης παρίστησι λέξεως· τοιοῦτον γὰρ ἀπ' ἀρχῆς μετέδωκεν καὶ τὴν τῶν ἐπιγείων πάντων ἀρχὴν

Πρόσεχε οὖν. Εἰ γὰρ καὶ ζωώδης ἡμῖν ἡ γένεσις σήμερον, ἀλλ' ἡ ἁμαρτία ταύτης πρόξενος γέγονεν. Καὶ εἰ γε μὴ βαρυνθῆς τὰς ἀκοάς, μικρὸν ἐπαναλήψομαι τοῦτον λόγον. Ἐπλάσας γὰρ τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς, ἐν παραδείσῳ αὐτὸν ἔθετο, καὶ οὕτε γάμου παρ' αὐτὸν λόγος ἦν, οὕτε βοηθοῦ τοῦ θήλειος ἐχρηζεν. Εἰ γὰρ καὶ πλάττων αὐτὸν ὁ Θεός, ἔώρα τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον πόσον ἂν εἴη κατ' ἀριθμὸν, ἀλλὰ καὶ κατ' ἐκείνον τὸν πρῶτον, εἰ γε μὴ ὠφθη παρήκοος, ἀσυνδιάστως ἅπαντες παρήχθησαν ἂν· εἰ γὰρ καὶ τὸ μέλλον οὐκ ἦν ἀγνωστὸν ὁ Θεός, ἀλλὰ δεῖξαι τε ὡς ἠθέλειν ὅποιον εἶναι πρότερον ἐπὶ τῷ ἀνθρώπῳ σκοπὸν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ μόνον αὐτὸν παρήγαγε, καὶ ἀφάρσις τετίμηκε. Κατ' ἐκείνον μὲν οὖν τὸν πρῶτον, εἴπερ ὑπακούων ἐμεινε, τὸ γένος ἅπαν παρὰ γῆναι τὸ ἀνθρώπινον ἐμελλεν. Ἡ

παρακοή τοιγαροῦν ἀνατραπήναι πάντα πεποίηκεν· τότε γὰρ θῆλυ παρήγαγε, τὸν γάμον εἰσήνεγκε, καὶ τὴν ζωὴν ταύτην προῦξένησε γένεσιν. Ἐν τιμῇ γὰρ ὁ ἄνθρωπος ὢν, ὡς ὁ θεὸς Ἐφ' Δαβὶδ, καὶ μὴ συνιελ, τοῖς ἀνοήτοις γέγονε κατὰ γένεσιν κτήνεσιν ὁμοιος· ὅθεν σχημάτων καὶ ἡλικιῶν διαφορὰ, νόσοι τε. πολυειδεῖς, θῆροι θάνατοι, καὶ μυρία ἄλλα δεινὰ συναντήματα. Διὰ ταύτην τὴν ζωὴν γένεσιν, ὡς ὁ Νύσσης φησὶ, καὶ μέχρις αἰώνων ἐπὶ πᾶρτέινε τὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν ὁ θεός, ὡς τῇ παρόδῳ τῶν προορισθειῶν συναπαρτισθῆναι ψυχῶν· καὶ τότε στήναι τὴν βροδίην τοῦ χρόνου ταύτην κίνησιν. Ἀμφιδόλλειν οὖν ὡς εἶραι οὐκ εὐλογον, εἶγε καὶ μὴ ἡλικία καὶ σχήματι ἐνὶ κατ' ἐκείνον τὸν πρῶτον ἀναστήσονται ἅπαντες· ἡ γὰρ ἀνάστασις οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ πρὸς τὸ ἀρχαίων τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστασις. Οὐκοῦν τὸ νῆπιον, εἶγε τελευτήσει νῆπιον, τριακονταετής ἀναστήσεται, καὶ ὁ ἑκατονταετής ὡς αὐτὸς τριακονταετής ἐγερθήσεται· κατὰ τὴν ἡλικίαν πάντως ἐκείνην καθ' ἣν ἄρα καὶ παραχθῆναι ἔμελλον, εἴπερ ὑπακούων ἔμεινεν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος. Τοῦτω μέντοι τῷ λόγῳ καὶ ὅλω βίῳ οὐδύνῃ τινὰ ἔχων ὕγιης εὐρεθήσεται, ὃ τε μακρὸς καὶ ὁ μὴ τοιοῦτος ἰσομερῆς ὀφθήσεται. Καὶ εἰκότως. Τῆς γὰρ ἀνισότητος ταύτης ἡ ζωὴς αὐτῆ γένεσις αἰτία καθέστηκε. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα τῇ τῆς ἀναστάσεως θεραπευθήσεται χάριτι. Ἡ γὰρ προσδοκωμένη χάρις ἐπ' ἀνοδὸς ἐστὶ πρὸς ἐκείνην, ὡς εἴρηται, τὴν πρῶτην ζωὴν. Εἰ τοίνυν μὴ ἡλικία καὶ μὴ πλάσει καὶ σχήματι ἐνὶ κατὰ τὸν ἕνα καὶ πρῶτον ἄνθρωπον ἀναστήσονται ἅπαντες, οἱ καὶ κατ' ἐκείνον, ὡς εἴρηται, παραχθῆναι πάντες ἔμελλον, εἶγε μὴ προέδῃ τὰ τῆς παρακοῆς· τί χρὴ καὶ λέγειν ἐπὶ τῷ προειρημένῳ ζητήματι; Ἄδὲ ἐπὶ τοῦτοις ἀπόκρισιν· ἡμεῖς γὰρ εἰ καὶ μικρόν τι προήχθημεν εἰπεῖν, ἅτε τοῖς διαληφθεῖσιν ἀνωθεν ἀγίοις ἐπόμεινοι, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμᾶς ἡ τούτων κατάληψις.

EPISTOLA Z'.

Τῷ αὐτῷ. — *Εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν ὅτι οὐ γνωρίζουσιν ἀλλήλους οἱ ἀναστησόμενοι τότε ἄνθρωποι· εἰ δὲ καὶ γνωρίζουσι, δικαίους μὲν ἀμαρτωλοὶ γνωρίζουσιν· οὐ μὴν δὲ καὶ ἀμαρτωλοὺς οἱ δίκαιοι.*

Εἰ δὲ τις περὶ τοῦ γενησομένου τό τε ἀναγνωρισμοῦ μαθεῖν βούλεται εἶγε τέως γενήσεται, καὶ ὅπως ἄρα γενήσεται, καὶ εἰ πάντες τοὺς πάντας γνωριούμεν· τῶν εὐαγγελικῶν καὶ θεῶν ῥημάτων πρότερον ἀκουέτω τῶν οὕτω λεγόντων· « Καὶ ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ πλούσιος ἐν τῷ ᾄθῃ ἐγνώρισε τὸν πτωχὸν Λάζαρον, ἐν τῷ τοῦ Ἀβραάμ καθήμενον κόλπῳ ἐφ' ᾧ καὶ εἶλεγε· Πάτερ Ἀβραάμ, ἀπόστειλον τὸν Λάζαρον. » Ἐγτεῦθεν οὖν σαφῶς ἀποδείκνυται, ὡς εἴπερ ἀκριβῶς οὐκ ἐπέγω τὸν Λάζαρον, καὶ αὐτὸν τὸν πατριάρχη οὐκ ἂν ἐκάλεσεν ἐξ ὀνόματος. Καὶ μὴ τις εἴπη, διὰ τὸ παραβολὴν εἶναι τὸ πᾶγμα, τὸν σκοπὸν τε ὑπερανάποδεικτον, κἀνεῦθεν μὴ περιφέρειν ἐναργῆ τὴν ἀλήθειαν· αἱ γὰρ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν θεῖαι παραβολαὶ κατὰ τὸν θεοτάτον Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνὸν πραγμάτων ἐνεστῶτων καὶ ἀποδε-

cendum erat; inobedientia enim cuncta inverti fecit. Tunc enim feminam produxit, nuptias invenit, et hanc animalem generationem conciliavit. In honore enim homo cum esset, ut divinus David dicebat, et non intelligeret, insipientibus evasit, secundum generationem, jumentis assimilis; unde habituum et ætatum discrimen, morbique varii, intempestivæ mortes, et sexcentæ aliæ asperæ adversitates. Propter hanc animalem generationem, ut Nyssenus ait, et usque ad septem sæcula extendit vitam nostram Deus, in transitu prædestinatarum ad perfectionem animarum; et tunc positus fuit fluxus sui temporis motus. Ambigere igitur, ut arbitror, absurdum est, an una ætate, et una figura secundum illum primum omnes resurgent. Resurrectio enim nihil aliud est, quam in antiquum statum eorum qui ceciderunt, restitutio. Non igitur infans, si infans mortuus fuerit, sed triginta annorum resurget: et qui centum annos natus occubuit, triginta annorum ætate ipse excitabitur. Juxta ætatem omnino illam, secundum quam producendi erant, si primus homo obediens permansisset. Hac ratione et tota vita species quasdam habens sanitatis invenietur, et talis semper æquis viribus non interibit. Et congruenter. Inæqualitatis enim hujus animalis hæc generatio causa fuit. Sed hæc omnia gratia resurrectionis curabuntur. Gratia enim quæ expectatur regressus est ad illam, ut dictum est, priorem vitam. Si igitur eadem ætate, et eadem forma et habitu secundum unum et primum hominem omnes resurgent, quia et secundum illum omnes, ut dictum est, producendi fuerant, nisi inobedientia ejus processisset, quid opus sit dicere super prædicta quæstione, responde. Nos enim etsi breve aliquid dicere adducti sumus, laudatos superius sanctos secuti fuimus; sed supra nos horum comprehensio.

EPISTOLA VII.

Eidem. — An oporteat attendere dicentibus, eos, qui resurrecturi sunt, homines tunc se invicem non cognituros; si vero cognoscent, an justis a peccatoribus cognoscentur, non vero peccatores a justis.

Si vero quis de futura tunc recognitione discere vult, an vere erit, et quomodo fiet, et an omnes ab omnibus cognoscentur, evangelica et divina verba prius audiat ita dicentia: « Et cum elevasset oculos dives in inferno, cognovit pauperem Lazarum in sinu Abrahami sedentem, quare et dicebat, Pater Abraham, emitte Lazarum, etc. » Hinc igitur aperte ostensum est, nisi probe Lazarum et ipsum patriarcham cognovisset, eos nomine vocaturum non fuisse. Nec quis dicat id esse parabolam, scopumque incompertum, ac probe manifestam veritatem non circumferre. Divinæ enim Servatoris nostri parabola, juxta divinissimum Joannem Damascenum, rerum instantium et demonstratarum similitudines sunt. Ita enim res ab eis exhibentur, quemadmodum profecto aliquando futurae sunt.

Hinc et Ecclesiæ doctores occasionem inde arripientes de recognitione illa placitum inter se stabiliverunt. Si enim ex insignibus hic homines invicem se cognoscunt, ubi perspicax animæ nostræ oculus per peccatum offuscatus est, atque inde videre non potest, uti prius; sed ibi et sine signis. Una enim ætas apud omnes, et forma una, ut Scripturæ dicunt. Omnes ab omnibus cognoscuntur, ut mox sermo tibi ostendet. Hic enim si eandem et unam omnes figuram haberent, non minima vitæ confusio contingeret. Cur? Quia discernendi facultatem mens nostra sanam adhuc, ut prius, non possidet. Infirmatibus igitur nostris divina providentiâ open ferens, et diversitatem corporum per dispensationem adesse nobis concessit, ut inde omnes ab invicem cognoscantur: sed ibi, divine vir, nihil hujusmodi erit. Et si vis auro fluentem Joannem prius audi, hæc ita confirmantem et dicentem, quod non solum eos qui hic nosi nobis sunt, cognoscemus, sed eos quos nunquam vidimus. Etenim Abrahamum non vidisti, neque Isaacum, neque reliquos antiquos patres; sed videns ipsos in illo horribili et communi conventu, cognoscas, et cum cognoveris dices: Ecce Abraham, ecce Isaac, ecce Jacob, ecce Petrus, et Paulus, et reliqui deinceps. Et hujus rei gratia ne mirere, neque insolens id existima. Si enim illa, quæ in Dominica passione a mortuis resurrexerunt corpora, cum præfiguratio essent ultimæ et communis resurrectionis in sanctam civitatem ingressa sunt, et multis apparuerunt, hoc est, cognita sunt; nisi enim cognoscenda fuissent, haud apparuissent utique; cum autem apparuissent, simul cognita sunt. Et hæc apud eos qui nullam habeat rerum spectatarum cognitionem. Nempe enim eorum qui tunc adinventi fuerunt, ut aurillus invenitur dicere, in homilia 88 in sanctum Evangelium secundum Matthæum, de visu eos qui olim obdormiverunt, justos cognovit. Multo magis hujusmodi recognitio in illa vera et extrema resurrectione crit. Crassa enim hac carne, tenui et levi tunc et patriarchica effecta, perspicax animæ nostræ oculus apertissime non prohibebitur. Et persuadeat te primus ille Adamus. Cum enim a somno excitatus fuisset, et Evam illam vidisset, cognovit, et cum cognovisset, dicebat: « Hoc igituros ex ossibus meis, et caro de carne mea. » Ne igitur fidem adhibere renuas iis quæ dicuntur. Tunc enim ad Adamum illum regrediemur. Si enim resurrectio nihil aliud est quam ad antiquum statum eorum qui ceciderunt, restitutio, necessario cognoscemus et quos nunquam vidimus fratres. Etenim in corpore uno omnes unum habemus caput Christum. Necessario igitur cuncti evinctos cognoscemus. Si enim et diversis temporibus geniti fuimus; sed omnium unus est pater Deus. Quare et convenire simul omnes a sæculo usque in finem conveniens; et effectri communiter patriarchico illo gaudio. Propterea enim et qui promissionem præceperunt, illi juxta magnum Paulum non de-

δειγμένων εἰσι παραβολαί· οὕτω γὰρ παριστῶσιν αὐται τὰ πράγματα, καθὰ δὴ καὶ γενέσθαι ὀφεί ποτε μέλλουσιν· Ἐνθεν τοι καὶ οἱ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι ἀφορμῆς ἐντεῦθεν δραξάμενοι καὶ τὸ περὶ τοῦ ἀναγνωρισμοῦ ἐκείνου δόγμα πρὸς τοὺς ἄλλοις διεβεβαιώσαντο· εἰ γὰρ ἐκ συστήμων ἐνταῦθα τοὺς ἀνθρώποις πρόσεσι τὸ γνωρίζειν ἀλλήλους, ἅτε ταῦ διορατικοῦ τῆς ψυχῆς ἡμῶν ὀφθαλμοῦ διὰ τὴν ἀμαρτιαν ἀμαυρωθέντος, κἀντεῦθεν ὄραν οὐκ ἰσχύοντος, ὡσπερ δὴ καὶ τὸ πρότερον· ἀλλ' ἔκει καὶ συστήμων ἄνευ· μία γὰρ ἡλικία παρὰ πᾶσι καὶ εἶδος· ἐν, ὡς φασιν αἱ Γραφαί, οἱ πάντες γνωριοῦσι τοὺς πάντας, ὡς ὁ λόγος ἦδη μετ' οὐ πολὺ παραστήσει σοι· ἐνταῦθα μὲν γὰρ εἰ τὸν αὐτὸν καὶ ἓνα εἶχον ἅπαντες χαρακτῆρα, οὐχ ἡ τυχοῦσα ἀν τῷ βλεῖν τοῦτω συνέπιπτε σύγχυσις. Τίνος ἕνεκεν; Ὅτι τὸ διακριτικὸν ὁ νοῦς ὁ ἡμέτερος ὑγιᾶς ἄρτι, καθὰ καὶ πρῶτην, οὐ κέκτηται. Ταῖς οὖν ἀσθενεῖαις ἡμῶν ἡ θεία βοηθοῦσα πρόνοια, καὶ τὴν παραλλαγὴν τῶν σωμάτων οικονομικῶς προσγίνεσθαι ἡμῖν συγκεχώρηκεν, ὡς ἐπευθῶς ἅπαντας ἐντεῦθεν ἀπ' ἀλλήλων γνωρίζεσθαι. Ἄλλ' ἔκει, θεοσεύκετε ἕνα, τοιοῦτον οὐκ ἔστιν οὐδέτις. Καὶ εἰ βούλει χρυσορρήμονος Ἰωάννου φέρετον ἀκουε, τὰ περὶ τούτων οὕτω διαβεβαιουμένου καὶ λέγοντος, ὡς οὐ μόνον τοὺς ὧδε γνωστοὺς γνωριοῦμεν, ἀλλὰ καὶ αὐς οὐδέποτε εἶδομεν· καὶ γὰρ τὸν Ἀβραάμ οὐχ ἑώρακα, οὐδὲ τὸν Ἰσαάκ, οὐδὲ τοὺς λοιποὺς ἀρχαιοπάτορας· ἀλλ' ἰδὼν αὐτοὺς ἐπὶ τῆς φρακτῆς ἐκείνης καὶ κοινῆς συνελύσεως γνωρίσεις, καὶ γνωρίσας ἑαίς· Ἰδοὺ Ἀβραάμ, ἰδοὺ Ἰσαάκ, ἰδοὺ Ἰακώβ, ἰδοὺ Πέτρος καὶ Παῦλος, καὶ οἱ λοιποὶ καθεξῆς. Καὶ τούτου χάριν μὴ θαύμαζε, μηδὲ ἕνον τι ἡγοῦ. Εἰ γὰρ ἐκεῖνα τὰ κατὰ γε τὸ σωτήριον πάθος ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα σώματα προτύποις ὄντα τῆς τελευταίας καὶ κοινῆς ἀναστάσεως εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν εἰσῆλθον καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς, τουτέστιν ἐγνώσθησαν, εἰ μὴ γὰρ γνωσθῆναι· ἐμμελλον οὐκ ἂν ἐνεφανίσθησαν, ἐμφανισθέντες δὲ ὄμας· ἐγνώσθησαν· καὶ ταῦτα παρὰ τοὺς μηδεμίαν θεαθέντων διάγνωσιν ἔχουσιν· οὐδεὶς γὰρ τῶν τότε παρευρεθέντων, ὡς ὁ χρυσορρήμων εὐρηται λέγων ἐν τῇ εἰς τὸ κατὰ Μαρθαῖον ἔργον Εὐαγγέλιον ὀδοηκοστῇ ὀδόθῃ ἑμίλια, τὴν θῆαν τῶν πάλαι κοιμηθέντων δικαίων ἐγίνωσκε· πολλῶν μᾶλλον ὁ τοιοῦτος ἀναγνωρισμὸς κατ' ἐκείνην γενήσεται τὴν ἀληθῆ καὶ τελευταίαν ἀνάστασιν· τῆς γὰρ παλαιᾶς ταύτης σαρκὸς λεπτῆς καὶ κούφης τηνικαῦτα καὶ πατριαρχικῆς γεγυμίας, ὁ διορατικὸς τῆς ψυχῆς ἡμῶν ὀφθαλμὸς τρανότατα οὐ κωλύεται. Καὶ πειθῶμαι σε ὁ πρῶτος ἐκείνος Ἀδάμ· ἐξυπνος γὰρ γεγονὼς καὶ τὴν Εὐὰν ἐκείνην ἰδὼν ἐγνώρισε, καὶ γνωρίσας ἔλεγε· « Τοῦτο οὖν ὄστοῦν ἐκ τῶν ὄστων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου. » Μὴ οὖν ἀπίστει τοὺς λέγομένους· ὀπνηῖκα γὰρ ἐπὶ τὸν Ἀδάμ ἐκείνον ἐπέλθωμεν, ἡ γὰρ ἀνάστασις οὐδὲν ἄλλο ἔστιν ἢ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστασις, ἐξ ἀνάγκης; γνωρισόμεν καὶ οὐ; οὐδέποτε εἶδομεν, ἀδελφοί· καὶ γὰρ ἔσμεν σῶμα ἓν, οἱ πάντες μίαν ἔχομεν κεφαλὴν τὸν Χριστόν. Ἐξ ἀνάγκης οὖν οἱ πάντες γνωριοῦμεν τοὺς

ἀπαντας. Εἰ γὰρ καὶ κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐγε-
 γόναίμεν, ἀλλὰ πάντων εἰς ἓστι πατὴρ ὁ Θεός, ἐφ'
 ᾧ καὶ συναελθεῖν ἕμα τούτους ἀπ' αἰῶνος καὶ μέχρι τέ-
 λου; εἰδὸς ἐμφορηθῆναι κοινῶς τῆς πατριαρχικῆς
 ἐκείνης χαρᾶς· ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ τὴν ἐπαγγελίαν
 οἱ προλαβόντες ἐκείνοι κατὰ τὸν μέγαν Παῦλον οὐκ
 ἐκομίσαντο, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελεωθῶσι. Εἰ δὲ
 ταῦτα οὕτως ἔχει, πῶς οὐχὶ καὶ γνωριοῦσιν οἱ πάν-
 τες τοὺς πάντας; Μὴ οὖν ἐπὶ πλέον ἀμφιβαλλε-
 τὸν γὰρ κοινὸν ἐκείνον ἀναγνωρισμὸν καὶ ὁ μακά-
 ριος Ἐφραίμ παριστῶν ἔλεγε· Τότε τέκνα κατα-
 κρινούσι γονεῖς, ὡς μὴ τὰ χρηστὰ διαπραξαμένους
 ἔργα· καὶ γὰρ εἰ μὴ γνωρίσουσιν ἀλλήλους, πῶς
 ἔσται τῶν γονεῶν παρὰ τῶν τέκνων ἡ ταυαύτη κα-
 τάκρισις; Οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀδελφοὺς
 ἐκείσε γνωρίσουσιν ἀδελφοί, καὶ μεγίστη διὰ τοῦτο
 συνέσεται χαρμῶν. Καὶ βεβαίως τὸν λόγον ὁ πολὺς
 ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος· ἐν γὰρ τῷ εἰς τὸν αὐτῶν ἀδελ-
 φον αὐτοῦ Καισάριον ἐπιταφίῳ λόγῳ καὶ τάδε δια-
 λαμβάνων εὐρηται· « Τότε Καισάριον εἶθιμαι λαμ-
 πρὸν, ἐνδοξόν, ἀγαλλόμενον, οἷός μοι καὶ κατ' ὄναρ
 ὤφθη, ἀδελφῶν φίλιτατος. » Ὅτι δὲ οὐ τότε μόνον,
 ἀλλὰ καὶ νῦν οἱ ἐν Κυρίῳ κοιμηθέντες ἐν τούτῳ συν-
 ευφραίνονται, ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἔδειξεν οὕτως εἰ-
 πῶν· Ὅτι καὶ τοῦτο τοῖς σωζομένοις κεχάρισται
 παρὰ Θεοῦ, τὸ μέχρι τῆς κοινῆς ἀναστάσεως ψυχι-
 κῶς ἀλλήλους συνεῖναι καὶ συνευφραίνεσθαι· οἱ δὲ
 ἀμαρτωλοὶ καὶ ταύτης παραμυθίας ἐστέρηται· οὐδὲ
 γὰρ καθὰ φησὶν ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης, τὸ διαγνω-
 στικὸν καὶ οὗτοι, καθάπερ οἱ ἄγιοι, κέκτηνται· ἐν
 ἐκείνῳ δὲ τῷ πανδήμῳ θεάτρῳ καθὼς αἱ πράξεις
 πάντων ἀνακαλυμμέναι εἰσὶν, οὕτω καὶ τὰ πρὸς-
 ὡπα γνώριμα πᾶσι καθίστανται ἕως οὗ ἢ ἀπ' ἀλλή-
 λων διάζευξις γένηται· καὶ ἀποπεμφθήσεται ἕκαστος
 εἰς τὸν ἐαυτῷ τόπον ἠτοιμαχέν. Ὅτι δὲ ὑπὸ πάντων
 θεατριθῆσονται τὰ ἡμέτερα, καὶ ὁ μέγας Μάξιμος
 ἀριδύλας· τοῦτο παριστῆσιν· ἐν γὰρ τῷ περὶ τῆς
 κατά Θεὸν λύτης λόγῳ αὐτοῦ, καὶ τάδε κατὰ ῥῆμα
 δείξεισι· « Τηνικαῦτα βίβλοι ἀνοίγονται, δηλονότι
 ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, τῶν ἡμετέρων ἔργων τε
 καὶ λόγων, καὶ λογισμῶν ἔχουσαι μετὰ πάσης ἄκρι-
 θείας τὰ ἔγγιστα, εἰ ὡν ἀπάντων γύμνωσις γίνεται
 τῶν πεπραγμένων ἡμῖν ἐπὶ πάσης κτίσεως, ὥστε
 τοσοῦτον ἀλλήλων γινώσκωσιν πάσας τὰς ἀμαρτίας,
 ὅσον ἕκαστος τὰς ἑαυτοῦ τὴν βίβλον ἀναγιώσκων
 τῆς ἑαυτοῦ συνειδήσεως. » Καὶ οὕτω μὲν ὁ θεοτά-
 τος Μάξιμος· ὁ δὲ γε προφήτης Ἡσαίας ἀριδηλό-
 τερον, εἰ γε προσέχης, τὸ δόγμα τοῦτο διδάξει σε·
 περὶ τινῶν γὰρ ἐν ἀμαρτίαις τεθνηκότων τὸν λόγον
 ποιούμενος, οὕτως εὐρηται λέγων· « Ὁ ἀκώληξ
 αὐτῶν οὐ τελευτήσεται, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθή-
 σεται, καὶ ἔσονται εἰς ἔρασιν πάση σαρκί. » Αὐτὸ
 τοῦτο καὶ τὸ εὐαγγελικὸν ἐκεῖνο καὶ θεῖον ῥητὸν
 ὑπεμφαίνει τὸ λέγον· Ὁ Πατὴρ σου ὁ βλέπων σε
 ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ· τοῦ-
 τίστιν ἐπὶ πάσης κτίσεως· κατὰ γὰρ τὸν χρυσοῦ-
 ῥῆμον Ἰωάννην, εἴτε στεφανώθῃναι μέλλεις· εἴτε
 κατακριθῆναι, πᾶσα τοῦτο τότε εὐρεῖ γνωρίσι· καὶ
 γὰρ ἕκαστος, εἴτε δίκαιος, εἴτε καὶ ἀμαρτωλός, γνω-

A lati sunt, ne sine nobis perficiantur. Si vero hæc
 ita habent, quomodo universi ab universis non
 cognoscuntur? Ne igitur amplius dubita. Commu-
 nem enim illam recognitionem et beatus Ephraem
 demonstrans dicebat: « Tunc filii condemnabunt
 parentes, ut eos qui bona opera non fecerunt. » Et
 enim nisi cognoscent invicem, quomodo parentes a
 filiis ita condemnabuntur? Non hæc vero solum,
 sed et fratres ibi a fratribus cognoscentur, et maxi-
 mo propterea simul afficiuntur gaudio, et confirmat
 sermonem magnus Theologus Gregorius. In fun-
 ebri enim oratione in suum fratrem Cæsarium,
 et hæc disserens reperitur: « Tunc Cæsarium vi-
 debō splendidum, gloriosum, exultantem, qualis
 mihi et secundum quietem visus est, fratrum cha-
 rissime. » Quod vero non solum tunc, sed et modo,
 qui in Domino dormierunt in hoc simul lætantur,
 magnus Athanasius ostendit ita dicens: Quod et
 hoc iis qui salvantur, largitur Deus usque ad com-
 munem resurrectionem, scilicet spiritualiter invicem
 conversari, et simul lætari; peccatores vero et hac
 consolatione carere. Neque enim, ut ait Damascenus
 Joannes, discernendi facultatem hi, sicuti
 sancti, possident. In illo vero communi theatro,
 sicuti actus omnium revelati sunt, ita et facies
 notæ omnibus astabunt, donec ab invicem disjun-
 gantur; et dimittetur quilibet in locum, quem sibi
 præparavit. Ab omnibus vero nos spectatum iri
 etiam magnus Maximus manifeste docet. In sua
 enim oratione de tristitia que secundum Deum est,
 et hæc ad verbum dissertat: « Tunc libri aperien-
 tur (die iudicii videlicet) nostrorum operum, et ser-
 monum, et cogitationum, scripta diligentissime
 continentes ea, per quæ omnium revelatio fiet
 eorum quæ a nobis facta fuerint in omni creatura,
 adeo ut invicem in tantum omnium peccata omnia
 cognoscantur, quantum quilibet sua, librum suæ
 conscientie legens. » Atque ita quidem divinissimus
 Maximus. Prophetia vero Isaias manifestus,
 si animadvertis, placitum hoc te docebit. De qui-
 busdam enim in peccato mortuis verba faciens ita
 dicere reprehenditur: « Vermis eorum non mori-
 etur, et ignis eorum non exstinguetur, et erunt in
 spectaculum omni carni. » Isthuc ipsum et illud
 evangelicum divinumque dictum indicavit habens:
 « Pater tuus qui te videt in occulto, reddet tibi in
 manifesto. » Hoc est coram omni creatura. Juxta
 enim auriloquum Joannem, sive coronandus, sive
 condemnandus es, id tunc omnis caro cognoscat.
 Etenim quilibet sive justus, sive peccator cognos-
 cet tunc omnes, ut jam dictum est, et ab omnibus
 pariter ipse cognosceretur. Et hoc manifestus lin-
 guam aureus, in sua homilia 30 in Hexaemeron,
 ostendit. Dicit enim conversationem nostram, seu
 bona, seu mala est, ab omnibus ibi visum iri, quæ
 ab Adamo videlicet usque ad consummationem
 fuerint. Et hoc est quod dicebat divina Littera:
 « Pater tuus qui videt te in occulto, reddet tibi in
 manifesto. »

ρῖσαι τότε πάντας, ὡς ἤδη προεῖρηται· καὶ ὑπὸ πάντων αὐτῶς γνωρισθήσεται. Καὶ τοῦτο σαφέστερον ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς ἐν τῇ εἰς τὴν Ἑξαήμερον τριακοστῇ πρώτῃ αὐτοῦ ὁμιλίᾳ παρίστησι· λέγει γὰρ ὅτι τὴν πολιτείαν ἡμῶν εἴτε χρηστὴ ἐστίν, εἴτε καὶ φαῦλη, ἰδεῖν ἅπαντες· ἐκεῖσε μέλλουσιν ὁ ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ δηλαδὴ καὶ μέχρι τῆς συντελείας. Καὶ τοῦτό ἐστιν, ὅπερ ἔλεγε τὸ γράμμα τὸ θεῖον· Ὁ Πατὴρ σου ὁ βλέπων σε ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδίδουσι σοι ἐν τῷ σφανερῷ.

Bene igitur sermo superius dicebat, unumquemque mittendum esse in locum, quem sibi paravit, et justi quidem cum Deo et invicem. Et ita enim dicit maximus Paulus inquitens: « Ubique cum Domino erimus. » Peccatores vero in exterioribus locis, qui et simul invicem, sed simul sine mutua cognitione. Et huiusmodi enim consolatione privantur. Rem autem ita habere, et peccatores simul invicem puniti non quidem videant se invicem majoris tormenti gratia, et ipsum aurifluentem audi. In Expositione enim Epistolæ ad Hebræos et hæc de hoc ipso disserit: In igne punitis tenebroso tunc neque proximos videre permittitur. Videtur autem solus quilibet pati ex eo quod neque videat, neque videatur. Si enim ignis, caliginosus tamen est, siquidem certe ejus effluencia illuminans justis distributa est. Bene igitur Propheta dicebat: « Vox Domini præcedentis flammam ignis. » Quia vero secundum divum Ephraem, et se invicem cognati videbunt, et manum porrigere non poterunt eis, contra quos inducta fuerit negatio, et ipse linguam aureus in secunda Epistola ad Corinthios manifestissime ostendit dicens: « Omnia ibi incognita, etsi Noe sit, et Jacobus, et Daniel; et si familiares videant punitos, manum auxiliis eis non porrigunt. Etenim continget ut et naturalis compassio tunc auferatur, ut inde perspicere sit justorum lætitiā. Et quomodo enim pura tunc lætitiā non fruuntur justi, siquidem et vindictam existimabunt injustorum punitionem? » Et audi quid dicat Juliano prævaricatori magnus Christi martyr et certaminum victor Artemius: « Ultionem vero eorum, quæ mihi a te sunt, tunc accipiam, quando ignis comprehendet et perpetua punitio. » Et si his, quæ dicuntur, non persuaderis, parabolæ divitis et Lazari crede. Vide enim quomodo Abrahamus ille misericors, et hospitum amans, a divite rogatus neque aliquantisper ignem concidit. Agitatur videbat divitem, et stilla ipsum dignatus non est. Ablata enim ibi fuerat omnino consuetudo hic patriarchæ compassio. Unde inflexibilis adeo videbatur diviti et inimicis.

φυσικῶς ἐνταῦθα προσοῦσα τῷ πατριάρχῃ συμπάθεια· ὅθεν ἀκαμπτῆς ἐπὶ τοσοῦτον ἐωρᾶτο τῷ πλούσιῳ καὶ ἀσπλαγχνός.

De futura igitur tunc communi recognitione et sanctus Theodorus Studites latius dissertat. In 22 enim sua Catechesi et hæc de hoc ipso disputat: « Verbis inutilibus certant quidam ad subversionem audientium, in regeneratione nos invicem laud cognituros esse, quando venerit Filius Dei judicare universa. Dicunt enim: Quomodo cum resurrexerit homines incorrupti cognoscent se in-

A Καλῶς οὖν ὁ λόγος ἀνωθεν ἔλεγεν, ὅτι ἕκαστος ἀποπεμφθήσεται εἰς τὸν ἐαυτῷ τόπον ἡτοίμακε· καὶ οἱ μὲν δίκαιοι μετὰ Θεοῦ καὶ ἀλλήλων, καὶ οὕτω γὰρ, φησὶν, ὁ πάμμαγας Παῦλος ἔλεγε, « Πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα. » Οἱ δὲ ἀμαρτωλοὶ ἐν τόποις ἐξωτέροις, εἰ καὶ μετ' ἀλλήλων, ἀλλ' ὁμοῦ πάσης παραμυθίας ἐστέρηται. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι μετ' ἀλλήλων οἱ ἀμαρτωλοὶ κολαζόμενοι οὐ μὲν οὖν ὀρῶσιν ἀλλήλους διὰ μείζονα κόλασιν, καὶ αὐτοῦ τοῦ Χρυσορρήμονος ἄκουε· ἐν γὰρ τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς καὶ τάδε περὶ τούτου διέξεισιν· Ἐν πυρὶ κολαζόμενοι σκοτεινῷ τότε οὐδὲ τοὺς πλησίον ὄραν συγχωρούμεθα· δοκεῖ δὲ μόνος ἕκαστος πάσχειν ἐκ τοῦ μήτε ὄραν μήτε ὄρασθαι· εἰ γὰρ καὶ πῦρ, ἀλλὰ ζοφερὸν ἐστίν, ἅτε δὴ τῆς φωτιστικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας τοῖς δικαίοις ἀπονεμηθείσης. Καλῶς οὖν ὁ Προφήτης ἔλεγε· « Φωνὴ Κυρίου διακόπτουτος φλόγα πυρός. » Ὅτι δὲ κατὰ τὸν θεῖον Ἐφραίμ καὶ ἀλλήλους οἱ συγγενεῖς θεωρήσουσι, καὶ ὀρέξαι χεῖρα οὐ δυνησονται τοῖς καθ' ὧν ἐξενεχθείη τότε ἡ ἀπόφασις, καὶ αὐτῶς ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους δευτέρᾳ ἐπιστολῇ σαφέστατα ἐδείξεν οὕτως εἰπών· Πάντα ἐκεῖσε ἀσύγγνωστα, κἂν Νῶε ἦν, κἂν Ἰωβ, κἂν Δανιήλ· καὶ τοὺς οικείους ἴδωσι κολαζομένους, χεῖρα βοήθειας αὐτοῖς οὐκ ὀρέγουσι· καὶ γὰρ καὶ τὴν ἐκ τῆς φύσεως ἀναρρεῖσθαι συμβαίνει τότε συμπάθειαν, ὡς ἐντεῦθεν καθορᾶν εἶναι τὴν τῶν δικαίων εὐφροσύνην. Καὶ πῶς γὰρ οὐ καθαρᾶς ἀπολαύσουσι τότε τῆς εὐφροσύνης οἱ δίκαιοι, εἰ γε καὶ ἐκδίκησιν ἠγγηται τῶν ἀδίκων τὴν κόλασιν; Καὶ ἄκουε τί φησι πρὸς Ἰουλιανὸν τὸν Παραδάτην ὁ τοῦ Χριστοῦ μεγαλομάρτυρ καὶ ἀθλοφόρος Ἀρτέμιος· « Ἐκδίκησιν δὲ τῶν παρὰ σοῦ μοι ἐπαγομένων ἐκεῖσε δέξομαι, ἤνίκα τὸ πῦρ ἐκεῖνο καταλήψεται, καὶ ἡ διαωνίζουσα κόλασις· » καὶ εἰ μὴ παῖθει τοῖς λεγομένοις, τῇ κατὰ τὸν πλοῦσιον παραβολῇ καὶ τὸν Λάζαρον πείσθητι. Ὅρα γὰρ τὸν Ἀβραάμ ἐκεῖνον τὸν ἐλεήμονα καὶ φιλόξενον, πῶς ὑπὸ τοῦ πλοῦσιου παρακαλούμενος, οὐδὲ τὸ τυχερὸν αὐτῷ συνέκοπτε τὸ πῦρ πολούμενον ἑώρα τὸν πλοῦσιον, καὶ σταγόνος αὐτὸν οὐκ ἤξίωσεν· ἀνήρητο γὰρ ἐκεῖσε παντάπασιν ἡ

περὶ μέντοι τοῦ γενησομένου τότε κοινοῦ ἀναγνωρισμοῦ καὶ ὁ ἐν ἁγίοις Θεόδωρος ὁ Στουδίτης διαλαμβάνει πλατύτερον. Ἐν γὰρ εἰκοστῇ δευτέρᾳ τῶν αὐτοῦ Κατηχήσεων καὶ τάδε περὶ τούτου διέξεισι· « Λογομαχοῦσι τινες ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκούστων, ὅτι (84) γνωριούμεν ἀλλήλους ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ, ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ κρῖναι τὰ σύμπαντα. Λέγουσι γὰρ, Πῶς ἐγερούμετες οἱ ἄνθρωποι;

(84) Videtur addendum esse.

ἄφθαρτοι γνωρίσουσιν ἄλλήλους, ὅσπηνίκα Ἰουδαῖοι; A οὐκ ἔνι καὶ Ἑλλήν, οὐ Σκυῖθης, οὐ βάρβαρος, οὐ μικρὸς, καὶ μέγας, οὐκ ἄρσεν, καὶ θήλυ, οὐ μέλας, καὶ ξυνοῦς, οὐ δούλος, καὶ ἐλευθερός· ἀλλὰ πάντες ἀγγελοειδεῖς εἰσὶ; Τοὺς τοιούτους πάντως ἀδύνατον ἦ γνωρίσαι ἢ γνωρισθῆναι. Καὶ οὕτω μὲν ἔκεινοι φρονούσι, καὶ λέγουσιν· ἡμεῖς δὲ πρὸς αὐτοὺς ἀντιτείνοντες· οὕτω λέγομεν· Οἱ λογισμοῖς ἀνθρωπίνους ἐπιδιδόμενοι κακὰ τούτου τὸ μὴ γνωρίζειν ἄλλήλους ἔκεισε διατεινόμενοι, πρῶτην αὐτὴν ἀθετήσουσιν ἐκ νεκρῶν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν· καὶ θαυμαστὸν οὐ τοσοῦτόν ἐστι κατὰ γὰρ τῶν δοκοῦν αὐτοῖς· σῶμα γὰρ διαβρῦεν, σῶμα βρώθην ὑπὸ θηρίου· τυχὴν, ἢ ἰχθύος ἢ πετηνοῦ, πῶς αὖθις εἰς ἐν αὐτῷ συναχθεῖη καὶ ἀναστήσεται; Καὶ πῶς οὕτω διαχυθὲν εἰς τὴν προτέραν ἐπανάληθῃ κατὰστασιν; Ἄλλ' ἄφες, εἰ βούλει, τοὺς τοιαῦτα περιεργαζομένους· ψυχικοὶ καὶ γὰρ ἔντες αὐτοὶ κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον, εἰ γὰρ δὴ τὸν μέγαν εἶπεν οὐ δέχονται τὰ τοῦ πνεύματος· ἄφες αὐτοὺς εἰ γὰρ τὸ τοιοῦτον φρόνημα. Ἐλέγω δὴ τὸ μὴ γνωρίζειν ἄλλήλους ἔκεισε, καὶ αὐτῆς ἀναιρετικόν ἐστι τῆς μελλούσης κρίσεως, ὡς ὁ διαληφθεὶς ἔφη θεὸς ἀνὴρ· κρίσις γὰρ ἐπεγνωσμένων προσώπων εἴθετο γίνεσθαι, καθὰ καὶ γέγραπται· Ἐλέγξω σε, καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἀμαρτίας σου, ὥστε εἰ οὐ γνωρίσομεν ἄλλήλους, οὐδὲ κριθησόμεθα; μὴ κρίνομενοι δὲ οὐ ληψόμεθα τὰ κατὰξία τῶν βεβιωμένων ἡμῶν. Πῶς δὲ καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐπὶ δώδεκα θρόνων καθίσουσι τὰς δώδεκα φυλάξ; κρίνοντες τοῦ Ἰσραὴλ, εἴπερ οὐ γνωρίσουσιν οὐδὲ κρίνουσι; Πῶς δὲ καὶ ὁ μακάριος Ἰωβ διπλασίους τοὺς παῖδας ἀπολήψεται, εἴπερ οὐ γνωρίσει αὐτοὺς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν; Ἐπειδὴ τοὺς μὲν ἐνταῦθα ἀπέληξε· τοὺς δὲ ἐπήγγελλτο ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ληφθεῖσθαι. Οὐκ οὖν, ἀδελφοί, πιστεύοντες πιστεύσομεν, ὅτι καὶ ἀναστησόμεθα καὶ γνωριούμεν ἡμᾶς; ἐφ' οἷς ἐσμεν· ἀλλ' ἐν τοῖς τῆς ἀφθαρσίας κάλλεσι, καθὰ δὴ καὶ προείρηται. Οἱ προπάτορες ἡμῶν ἐν τῷ παραδείσῳ καὶ πρὸ τῆς παραβάσεως γὰρ ἀλλήλους ἐγνώριζον ἄφθαρτοι ὄντες, καὶ μετὰ τὴν παράβασιν φθορᾷ ὑποκειμένοι ὡσαύτως ἐγνώριζον· ὅθεν πιστευτέον ὅτι γνωρίσει ἀδελφὸς ἀδελφὸν, καὶ πατὴρ τέκνον, καὶ γυνὴ τὸν σύνευνον, καὶ φίλος τὸν φίλον· προσθεῖη δ' ἂν καὶ ἀσκητὴς τὸν ἀσκητὴν, καὶ ὁμολογητὴς τὸν ὁμολογητὴν· μάρτυρ τὸν σύναθλον, καὶ ἀπόστολον ὁ συναπόστολος, καὶ πάντες τοὺς πάντας, ἵνα ἡ πάντων κατοικία ἐν τῷ Θεῷ τῷ μετὰ πάντων τῶν ἀγαθῶν δωρουμένη καὶ τὸ γνωρίζειν ἄλλήλους· ἀλλὰ καὶ διαθήμενος καθ' ὅν ἐξεδήμησεν καιρὸν ὁ θεὸς οὗτος ἀνὴρ καὶ τίθεσθε κατὰ λέξιν ἔλεγεν· Ἐὰν ἐπιτύχω σωτηρίας, οὐ σιγήσω θέσθαι τοῦ Κυρίου τολμηρῶς ὑπὲρ πάντων ὁμῶν, προσδεχόμενος; ἕνα καθ' ἕνα διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ κόσμου ἀναχωρήσεως θεωρεῖν, καὶ προσλαμβάνειν, καὶ προσταπαίξασθαι· πεποθήσιν γὰρ τοιαύτην ἔχω, ὅτι ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ αἰῶνι τὰς ἐντολάς αὐτοῦ τετηρηκότας. »

Ὅτι δὲ οἱ πάντες τοὺς πάντας γνωριούμεν, καὶ ὁ δίκαιοι δικαίους μόνον, καὶ ἄτινες ὄνται, καὶ

A vicem, quando non Judæus erit, nec Græcus? non Scytha, non Barbarus? non parvus et magnus; non mas et femina; non niger et flavus; non servus et liber? sed omnes angelorum similes erunt? Hujusmodi omnino impossibile ut cognoscant vel cognoscantur. Et ita quidem illi et sentiunt et dicunt. Nos autem contra stantes eis ita dicimus: Humanis ratiocinationibus addicti, adeoque non cognituros se invicem ibi pertendentes, primum ipsam reprobant corporum a mortuis resurrectionem. Et mirabilis res hæc tanta non est, ut ipsis videtur. Corpus enim quod diffluxit, corpus quod forte a bestia devoratum est, vel pisce vel volucris, quomodo iterum in unum ipsi collectum fuerit et resurget? Et quomodo ita dissolutum in priorum conditionem redierit? Sed apage, si vis, hujusmodi curiose scrutantes; animales enim cum ipsi sint, juxta Apostolum Paulum, siquidem magnum dicere oportet, non capiunt spiritalia. Apage ipsos siquidem ita sentiunt. » Dico profecto, non cognoscere ibi se invicem, etiam ipsum futurum judicium evertere, ut laudatus vir divinus ait. Judicium enim cognitarum personarum consuevit esse, quemadmodum et scriptum est: « Arguam te, et sistam contra faciem tuam peccata tua. » Ita ut nisi cognoscemus nos invicem, neque judicemur. Non judicati vero, non accipiemus digna iis quæ a nobis in vita facta fuerint. Quomodo vero et apostoli super duodecim sedibus sedebunt, duodecim tribus Israel judicantes, si non cognoscent quos judicant? Quomodo vero et beatus Job duplices filios recipiet, si non cognosceret eos in regno caelorum? Quoniam alios quidem hic recepit, alios vero in futuro sæculo se recepturum promissionem accepit. Non igitur, fratres, credentes credemus et nos resurrecturos, et nos cognituros in his in quibus sumus; sed in immortalitatis pulchritudinibus, quemadmodum et prædictum est. Primi enim nostri parentes in paradiso et ante transgressionem se invicem cognoscebant, cum corruptionis expertes essent; et post transgressionem corruptioni subjecti pariter se cognoscebant. Unde credendum fratrem a fratre cognitum iri, et a patre filium, et maritum ab uxore, et ab amico amicum. Addiderim vero, et ascetes ascetem cognosceret, et confessor confesorem, et martyr eum qui una certaverit, et apostolum coapostolus, et universi universos, ut omnium habitatio in Deo sit, qui cum omnibus bonis etiam se invicem cognoscere largitur. Sed et disponens eo tempore, quo peregrinatur divinus hic vir, et hæc ad verbum dicebat: « Si salutem consecutus fuero, non cessabo orare Dominum audacter pro omnibus vobis, expectans singulos propter secessionem a mundo spectare, et suscipere, et amplexari. Talem enim fiduciam habeo, quod ejus bonitas eodem tempore ut hic servabit cunctos nos in futuro sæculo, qui ejus præcepta servaverimus. »

ὡς ἐνταῦθα διατηρήσει πάντα; ἡμᾶς ἐν τῷ μέλλοντι
Quod vero cuncti cunctos cognoscemus et non justis justos tantum, ut quidam putant, et in sua

Epistola ad Cyriacum episcopum aurea verba fundens Joannes apertissime ostendit ita dicens : Si vero et hic invicem non convenimus, tamen ibi nemo prohibiturus nos inter nos invicem conversari, et videbimus eos qui nos in exilium miserunt, ut Lazarus divitem, et martyres tyrannos. Etenim quilibet tunc martyr proprium tyrannum cognoscet, et quilibet tyrannus proprium martyrem, quem cruciavit. Nec mea verba sunt. Audi Sapientiam dicentem : « Tunc in magna libertate stabit justus contra faciem eorum qui eum tribulaverunt. » Propterea autem omnino et punishmentem impiis, et requiem justis, e regione fecit, ut videant se invicem et cognoscant, quemadmodum Lazarus divitem. Testimonium perhibet simul de his et Dialogus divinus Gregorius dicens : « Et boni malos, et mali bonos cognoscant tunc, o Petre. » Nisi enim id esset, haud utique ab invicem cogniti fuissent et Abraham, et Lazarus, et dives. Hæc vero ita se habere, et nos vere cognituros, etiam eos, quos nunquam vidimus, videntes eos ibi, non solum ex dixitis et Lazari parabola comprehendimus, sed etiam ex ipso Domino Jesu Christo et Salvatore nostro. In ipso enim Evangelio secundum Lucam et hæc ad quosdam non recte viventes dicere reperitur : « Recedite a me, operarii iniquitatis ; ibi erit fletus et stridor dentium ; quando videbitis Abraham, et Isaac, et Jacob, et omnes prophetas in regno cælorum, vos vero extra ejectos. » Exploratum igitur cunctos communiter invicem nos ibi cognituros ; et non simpliciter ita cognosceremus, sed manifestius et purius universos perspicaci animæ oculo. Et manifestum ex iis quæ magus Simeon Stylites suæ matri dicebat, quando ut ab ipsâ videretur vi adigebatur : « Si tibi videtur, o mater, mutuum intuitum in alterum sæculum rejiciamus, et si Deo placuerit conversatio nostra, postquam hinc discesserimus, una conlabimur. » Et princeps Petrus enucleatius ostendit Fausto Clementis patri, cum nondum esset illuminatus, ita dicens : « Propera eadem sentiro cum uxore et filiis, ut et hic una vivas, et ibi post animæ a corpore separationem una cum eis in lætitia vivas (85). » Quomodo vero et quemadmodum uxor una cum proprio viro erit, et simul exultabit, aurea verba fundens Joannes demonstrabit tibi apertissime. Junioem enim viduam exhortans ut animum non desponderet et hæc adducit : « Si vero et facie ad faciem vis proprium virum conspiceret ; novi enim te id maxime desiderare ; serva ipsi torum ab altero viro intactum, et vitam exhibere satage ei æqualem, et omnino in eundem ibis locum cum ipso, non ut cognata illius, sed ut ea quæ eandem prorsus vitam institueris. Si enim Lazarum, ignotus cum esset Abrahamo, is in eosdem sinus secum adduxit ; multos etiam ab oriente et occidente, ut cum ipso recumbant, parat con-

Α ἐν τῇ πρὸς Κυριακὸν ἐπίσκοπον ἐπιστολῇ αὐτοῦ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης σαφέστατα ἔδειξεν οὕτως εἰπὼν· Εἰ δὲ καὶ ὧδε ἀλλήλους οὐ συντύχωμεν, ἀλλ' ἐκεῖσε οὐδεὶς ὁ κωλύων ἡμᾶς μετ' ἀλλήλων διαγῆν, καὶ ὑπόμειθα τοὺς ἐξορίζαντας ἡμᾶς, ὡσερ ὁ Λάζαρος τὸν πλούσιον, καὶ οἱ μάρτυρες τοὺς τυράννους· καὶ γὰρ ἕκαστος τότε μάρτυρ τὸν ἴδιον τύραννον ἐπιγνώσεται, καὶ ἕκαστος τύραννος τὸν ἴδιον μάρτυρα, ὃν ἐκόλασε. Καὶ οὐκ ἐμὰ τὰ ῥήματα· ἀκουσον τῆς Σοφίας λεγοῦσης· « Τότε ἐν πολλῇ παρρησίᾳ στήσεται ὁ δίκαιος κατὰ πρόσωπον τῶν ὀλιψάντων αὐτόν. » Τοῦτου δὲ πάντως ἔνεκα καὶ τῆν κόλασιν τοὺς ἀσεβεῖς, καὶ τὴν ἀνάπαυσιν τοὺς δικαίους, ἐξεναντίας ἐποίησεν, ἵνα βλέπωσιν ἀλλήλους καὶ γνωρίζωσιν, ὡσερ ὁ Λάζαρος τὸν πλούσιον, καὶ ὁ πλούσιος τὸν Λάζαρον. Συνεπιμαρτυρεῖ τοῦτοι καὶ ὁ Διάλογος θεῖος Γρηγόριος λέγων, ὅτι « Καὶ οἱ ἀγαθοὶ τοὺς πονηροὺς, καὶ οἱ πονηροὶ τοὺς ἀγαθοὺς γνωρίζουσι τότε, ὦ Πέτρε. » Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἀπ' ἀλλήλων ἐγνώσθησαν ὁ τε Ἀβραάμ, καὶ ὁ Λάζαρος, καὶ ὁ πλούσιος. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι γνωρισόμεν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ οὐδ' οὐδέποτε εἰδομεν, ἰδόντες αὐτοὺς ἐκεῖσε, οὐ μόνον ἐτὶ τῆς παραβολῆς τοῦ πλουσίου, καὶ τοῦ Λαζάρου τοῦτο καταλαμβάνομεν, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν· ἐν γὰρ αὐτῷ τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ καὶ τὰδε πρὸς τινὰς οὐ καλῶς πολιτευομένους εὐρηται λέγων· « Ἀπέλθετε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ ἐργάται τῆς ἀδικίας· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων· ὅταν ὄψεσθε τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαάκ, τὸν Ἰακώβ, καὶ πάντας τοὺς προφῆτας ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ὑμᾶς δὲ ἐκβαλλομένους ἔξω. » Πρόδηλον οὖν ὅτι κοινῶς ἅπαντας ἀλλήλους ἐκεῖσε γνωρισόμεν, καὶ οὐχ ἀπλῶς οὕτω γνωρισόμεν, ἀλλὰ τρανότερον τε καὶ καθαρότερον τῷ διορατικῷ πάντας τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ. Καὶ δῆλον ἐξ ὧν ὁ μέγας Σιμεὼν ὁ Στυλῆτης πρὸς τὴν αὐτοῦ μητέρα ἔλεγε, ἠνίκα παρ' αὐτῆς ὀφθῆναι παρεβιάζετο· « Εἰ σοι δοκεῖ, ὦ μήτηρ, τὴν ἀλλήλων θείαν τῷ ἐκείθην αἰῶνι ταμειυσόμεθα· καὶ εἴπερ εὐάρεστος τῷ Θεῷ ἡ πολιτεία ἡμῶν μετὰ τὴν ἐκείθην ἐκδημίαν ἐν ταυτῷ συνευφραϊνόμεθα. » Καὶ ὁ κορυφαῖος Πέτρος ἠριδηλότερον ἔδειξε πρὸς τὸν τοῦ Κλήμεντος πατέρα Φαῦστον ἐτι ἀφώτιστον ὄντα, οὕτως· εἰπὼν· « Σπαιῶν σε ὁμόρρονα γενέσθαι γυναικὶ καὶ τέκνοις, ὅπως καὶ ἐνταῦθα ἐμοδίαιτος ἦς, κἀκεῖσε μετὰ τῆν ἀπὸ τοῦ σώματος τῆς ψυχῆς χωρισμὸν συνῶν ἐν εὐφροσύνῃ διέγης. » Ὅπως δὲ καὶ τίνα τρόπον ἡ γυγὴ τῷ ἴδιῳ μέλλει ἀνδρὶ συνεῖναι τε καὶ συναλλάσσειν, ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης παριστᾷ σοὶ σαφέστατα· νεωτέρα γὰρ τινι χρυσασίᾳ παραινῶν μὴ ἄθυμειν, ἐπάγει καὶ τὰδε· « Εἰ δὲ καὶ πρόσωπον βούλει πρὸς πρόσωπον ἰδεῖν τὸν ἴδιον ἄνδρα· τοῦτο γὰρ οἶδα ὅτι μάλιστα ποθεῖς· διαφύλαξον αὐτῷ τὴν εὐνήν ἀνεπαφον ἀνδρὸς ἑτέρου, καὶ βίον ἐπιδείξασθαι οὐπόδασον ἴσον ἐκείνῳ, καὶ πάντως εἰς τὸν αὐτὸν ἀπελευσεὶ χῶρον αὐτῷ, οὐχ ὡς

(85) Id ex αἰ οὐρυφίσι sumptum.

συγγενής εκείνου, ἀλλ' ὡς τὴν αὐτὴν πάντως δεξ-
μένη πολιτεῖαν. Εἰ γὰρ τὸν Λάζαρον ἀγνώστα ὄντα
τῷ Ἀβραάμ εἰς τοὺς αὐτοὺς κόλπους αὐτῷ ἤγαγε,
καὶ πολλοὺς ἀπ' ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἀνακλιθῆναι
μετ' αὐτοῦ παρασκευάζει τὸ τῆς πολιτείας ἀπαρῶ-
λακτον, καὶ οὐ μετὰ τοῦ καλοῦ Θηρασίου ὁ τῆς
ἀναστάσεως ἐκδέχεται τόπος, ἂν ἐκείνῳ τῷ βίῳ θεί-
λης τὸν αὐτὸν ἐπιδείξασθαι· οὕτω καὶ τὴν αὐτὴν
ἐκείνῳ κατοικήσεις σκηνὴν, καὶ συναφθῆναι πάλιν
αὐτῷ δυνήσει εἰς τοὺς ἀθανάτους ἐκείνους αἰῶνας·
οὐ ταύτην τὴν τοῦ γάμου συνάφειαν, ἀλλ' ἑτέραν
πολλῶ βελτίονα. Αὕτη μὲν γὰρ σωματίων ἐστὶ συμ-
πλοκὴ μόνον· τότε δὲ ψυχῆς ἐστὶ πρὸς ψυχὴν ἔνω-
σις ἀκρ:βεστέρα καὶ ἡδίων πολλῶ καὶ βελτίων. Ἔ
Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, σιωπῶν ἡμᾶς ἀμεινον στέργειν τε τὰ γεγραμμένα, καὶ μὴ τάναντία φρονεῖν
τοῖς ὑποφήταις τοῦ Πνεύματος· ἵνα μὴ καὶ καθ' ἡμῶν ὁ προφητικὸς ἐξενεχθεῖ λόγος ὁ λέγων· «Οὐαὶ
οἱ παρ' ἑαυτοῖς σοφοί, καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιστήμονες.»

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Η'.

Τῷ τιμωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἡσαΐα. — Περὶ τοῦ
εἴτε προκόπτειν οἱ δίκαιοι μέλλουσι κατὰ γέ-
νησι, καὶ δόξαν, εἴτε καὶ μὴ μετὰ τὴν ἐκεί-
σε ἀποκατάστασιν.

Ἐπιπλέον μὲν οὖν ἐπὶ τούτοις ἀναγκαῖον εἰπεῖν,
θεοσίκελε ἄνερ, ὅποια τίς ἐστὶν ἡ ἐκείσθαι τοῖς δι-
καίοις ἀποταμιευομένη κατάστασις· καὶ ὅπως αὐ-
τῶν ἕκαστος καὶ τίνα τρόπον μετὰ ἐνθέρου βιοτῆν
ἀναπαύσεται· οὕτω γὰρ ἂν καὶ ἡ περὶ τοῦ κεφαλαίου
τοῦδε συζήτησις ἐκφαγτικωτέρα γενήσεται τοῖς
προσέχουσιν. Εἰ γὰρ καὶ Σωτήριος ἡμῶν Ἰησοῦς
Χριστοῦ ἐν Εὐαγγελίοις ἀκούσασθαι λέγοντος, ὅτι
« Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρὸς μου πολλὰί νομαὶ εἰσιν, »
ἀλλ' οὐ διαφορὰν οἰκημάτων ἐνθεν κακεῖθεν ἐγγυερ-
μένων καὶ τοῖς δικαίοις ἀποκεκληρωμένων, χαρι-
σμάτων δὲ ἰδιότητος· ὁ εὐαγγελικὸς καὶ θεὸς λόγος
ἐντεῦθεν ὁραμῆσθετο. Περὶ τοῖς χαρίσμασι λοιπὸν
τὸ διάφορον· ἡ γὰρ μονὴ μία καὶ οὐ πολ-
λαί. Τίς δὲ ἡ μονὴ ἐκείνη καὶ πόθεν τοῖς δι-
καίοις ἀπονενέμεται τὰ χαρίσματα, αὐτὸς ὁ Κύριος
ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοῖς πᾶσι πάντα τότε καθί-
σταται. Αὐτὸς ἐστὶν ἡ μονὴ, καὶ ἡ ἀνεκλάλητος τῶν
δικαίων χαρὰ· αὐτὸς ἡ ἀπόλαυσις, αὐτὸς ἡ πάντων
ἀνάστασις. Καὶ τοῦτο δὴλον ἐξ ὧν ὁ Θεολόγος Γρη-
γόριος οὕτως εὐρηται λέγων· « Οὐκέτι λοιπὸν ἀθε-
τήσω τὰ ὁμολογηθέντα μοι ἐν τῷ βαπτίσματι, ἵνα
μὴ τῆς ἐκαθ' ἐκπέσω μακαριότητος. Ἡ δὲ ἐστὶν
ἡ τῆς Τριάδος ἐκτυπωτέρα κατάληψις. » Πρὸς
τούτοις δὲ καὶ ὁ ὁσιώτατος Βαρλαάμ, τίς ἐστὶν ἡ
βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐρωτηθεὶς, τοιαύτην πρὸς
τὸν Ἰωάννην ἐκείνον ἐποίησθε τὴν ἀπόκρισιν,
« Ὡς ἐκ Γραφῆς μεμάθηκα ἐγώ γε τὸ πῆσιον γε-
νέσθαι τῆς θεωρίας τῆς ἁγίας Τριάδος· καὶ ἀνακε-
καλυμμένῳ τῷ προσώπῳ τὴν δόξαν αὐτῆς ἐνοπρί-
ζεσθαι. Ἐνθεν τοι καὶ τῷ νοητῷ μὲν ἡλίῳ ἐπεν-
τρανίσουσιν ἅπαντες δίκαιοι, καὶ τοῦ θεοῦ ἐκείνου
φωτὸς γενήσονται μέτοχοι, εἰ καὶ μὴ ἐπίσης ἅπαν-
τες· ἀλλὰ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δμῶς καθαρότητα ἐκ-
στος. Καθάπερ γὰρ ὁ αἰσθητὸς οὗτος ἥλιος κοινὸς
εἰς θίαν ἅπασιν πρόκειται, καὶ οὕτω μὲν ἕλασσον, τῷ
δὲ σφοδρότερον τῆς ἀκτίνας αὐτοῦ ἐπαφίησιν· ἀλλ'

A versatio per omnia similis; et te cum honesto The-
rasio resurrectionis locus excipiet, si illa vita ip-
sum exhibere volueris. Ita et idem cum ipso ta-
bernaculum habitabis, et simul conjungi iterum
poteris per immortalia illa saecula, non hac nu-
ptiarum copula, sed alia multo meliori. Haec enim
corporum tantum est complexus; tunc vero animae
erit cum anima conjunctio exactior, et multo sua-
rior ac praestantior. » Si vero haec ita habent,
satius est ut taceamus et diligamus quae scripta
fuerunt, et non contraria sentiamus prophetis Spi-
ritus; ne forte et contra nos inferatur propheticus
sermo qui dicit: « Vae iis qui sibi ipsis sunt sapien-
tes, et coram se periti. »

» Si vero haec ita habent, satius est ut taceamus et diligamus quae scripta fuerunt, et non contraria sentiamus prophetis Spiritus; ne forte et contra nos inferatur propheticus sermo qui dicit: « Vae iis qui sibi ipsis sunt sapientes, et coram se periti. »

EPISTOLA VIII.

Admodum venerando monacho domino Esaia. —
Utrum justi proficere debeant scientia et gloria,
vel non, post eam, quae ibi erit, restitutionem.

Primum quidem igitur de his dicere necesse
est, divine vir, qualis videlicet conditio est, quae
ibi iustis reservatur, et quomodo ipsorum quilibet
post hanc vitam requiescet. Ita enim et de
capite hoc quaestio attentius evidentior fiet.
Si enim et Servatorem nostrum Jesum Christum
in Evangeliiis dicentem audiamus, in domo Patris
sui multas esse mansiones, non utique domici-
liorum differentiam hac et illac excitatorum, et
a iustis haereditate adeundorum, sed charisma-
tum proprietates evangelicis et divinis sermo
inde commemoravit. Caeterum charismatum di-
scrimen est, una enim mansio, non multae. Quae
vero mansio illa, et unde iustis charismata distri-
buantur, ipse Dominus noster Jesus Christus cun-
ctis omnia tunc constitutus est. Ipse est mansio,
ei ineffabile justorum gaudium; ipse fructio, ipse
omnium resurrectio. Et id manifestum ex iis quae
Theologus Gregorius ita dicere reperitur: « Caeterum
ne amplius contemnam, quae in baptismo
confessus sum, ne illa beatitudine excidam. Haec
autem est Trinitatis expressior comprehensio. »
Insuper et sanctissimus Barlaam, quid sit re-
gnum caelorum interrogatus, talem Joasapho illi
responsonem dedit: « Ut ex Scriptura ipse didici,
contemplationi sanctae Trinitatis proximum fieri,
et revelata facie gloriam ejus intueri. » Hinc et
ab intelligibili quidem soli illustrabuntur omnes
iusti, et divinae illius lucis participes fient, licet
non ex aequo omnes, sed juxta suam pariter mun-
ditiam quilibet. Sicut enim sensibilis hic sol com-
munis ad spectaculum omnibus proponitur, et
huic minus, illi vehementius radios suos emittit,
sed pariter juxta oculorum dispositionem quilibet
et inde fulgorem recipit; ita et de illo inac-
cesso splendore, et eis, qui ipsi inhaerent, tunc
fore crede. Juxta enim beatum Paulum transfor-

mabit tunc hoc nostrum humile corpus Servator, A ut corpori suo conforme fiat. Cæterum ipse lux est; ipse ineffabile illud gaudium; ipse mansiones multæ; ipse sedes; ipse mensa; ipse cibus et potus, et omne, si quid aliud, quod suave sit. Ipse est honorum illorum participatio, quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt. Quid enim admirabilius et ineffabilius quam per visionem ipsi ejus faciei astare? Norunt illi enarrabilem hanc et inauditam exultationem, qui apud ipsos imperantes libertatem dicendi participant, qui continuo astant. Et quid multa dicere oportet, et singula enumerare? Ipse est omnium requies; ipse est punitio. Et exploratum ex iis, quæ Theologus Gregorius dicebat: « Sancta Trinitas omnibus tunc cognoscetur, his quidem splendore, illis vero punitio. » Et iterum: « Lux illic puris Dei visio, quam et regnum cælorum nominamus; tenebræ vero mente excæcatis Dei alienatio. » Cæterum stant justi tunc mirabiliter fulgore perfusi et fulgentes, ut corpus pellucidum splendorem solis excipiens. Stant ineffabilis illius lucis effusionis participes, juxta suam, quisque, ut dictum est, puritatem. Stant, intelligibilem illam gloriam comprehendentes, cujus participes fieri digni fuerunt, cujus nulla deinde satietas, nulla mensura, finis nullus. Sed ne peregrinam rem hanc existimato. Si enim incorruptibili regi astans satietatem non novit spectaculi illius et conversationis, sed quantum ipse fruatur, tantum desideret, et liceat ob eam deliciis affluere, multo magis is qui ineffabili illa gloria impleri et deferri dignatus fuerit. Hæc οὐκ ἐστὶ κόρος, λοιπὸν οὐκ ἐστὶ μέτρον, οὐκ ἐστὶ ἀφθάρτων βασιλεὶ παριστάμενος κόρον οὐκ οἶδε τῆς ἐκείνου θέας καὶ ὀμιλίας· ὅλλ' ὅσον ἂν αὐτὸ, ἀπολαύσατο τοσοῦτον ἐφέεται, καὶ ἔξεστι ταύτης κατατροφῆναι πείσθαι τότε καταξωθεῖν.

Bene igitur hinc justi et gloria et cognitione proficere dicuntur; et audi quid dicat sanctissimus Joannes a Scala: « Quædam vero eorum, quæ facta sunt, ab eo, qui fecit, sinem habuerunt, veluti imperium, regnum et divitiæ; virtus autem sinem infinitum possidet, in qua proficientes nunquam quiescemus, non hoc sæculo, non futuro; luce lucem scientiæ accipientes. Juxta hanc igitur sumptam demonstrationem manifestum est, quod neque intelligibiles substantias non proficientes ego dixi; gloriam vero gloria semper magis excipere et scientiam, supra scientiam, desinio, sicut deiloquens et magnus dixit Dionysius. » His igitur laudati Joannis, et divinissimi Damasceni verba omnino concinunt; dicit enim et ipse, potestatem habere angelos manendi, et proficiendi in bono, et non solum angelos, sed et ipsum protoplastum hominem. Si igitur et primus ille Adam potestatem habuit persistendi et proficiendi in bono; respiciunt vero pariter, quæ resurrectionem attinent, ad antiquam illam et pristinam conditionem, ut Nyssenus divus Gregorius dixit; exploratum omnino est et

ὅμως κατὰ τὴν τῶν ὀμμάτων διάθεσιν ἕκαστος, καὶ τὴν ἔλλαμψιν ἐκείθεν εἰσδέχεται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἀπροσώτου ἐκείνης μαρμαρυγῆς καὶ τῶν ἐπετρανισάντων αὐτῆς τηλικαῦτα γενήσεσθαι πίστευε· κατὰ γὰρ τὸν μακάριον Παῦλον μετασχηματίσει τότε τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν ὁ Σωτὴρ εἰς τὸ γενέσθαι σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ. Αὐτὸς λοιπὸν ὑπάρχει τὸ φῶς· αὐτὸς ἡ ἀνεκλάητος ἐκείνη χάρις· αὐτὸς αἱ πολλαὶ μοναὶ· αὐτὸς οἱ ἄνθρωποι· αὐτὸς ἡ τράπεζα· αὐτὸς ἡ βρῶσις, καὶ ἡ πόσις, καὶ πᾶν, εἴ τι ἕτερον ἦδυσμα· αὐτὸς ἐστὶ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων ἡ μέθεξις· ἂ ὀφθαλμοὶ οὐκ οἶδε, καὶ οὐκ ἤκουσεν, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη. Τί καὶ γὰρ παραδοξότερόν τι καὶ ἀρρήτοτερον τοῦ δικῆς αὐτῶ καὶ αὐτοπροσώπως οὕτω παρίστασθαι; Ἰσασιν ἐκείνοι τὴν ἀνεκδιήγητον ταύτην καὶ ἀνήκουστον ἀγαλλίαν, οἱ παρ' αὐτοῖς τοῖς κρατούσι παρρησίας μετέχοντες, οἱ διηγεκῶς παριστάμενοι. Καὶ τί χρὴ πολλά λέγειν, καὶ ἀπαριθμεῖν καθ' ἕκαστον; Αὐτὸς ἡ πάντων ἀνάπασις· αὐτὸς καὶ ἡ κόλασις. Καὶ δὴλον ἐξ ὧν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἔλεγεν· « Ὡ τρεῖς ἅγια πᾶσι τότε γνωσθησομένη· τοῖς μὲν τῆ ἔλλαμψι, τοῖς δὲ τῆ κολάσει; » καὶ αὐθις· « Φῶς ἐκείθεν τοῖς κεκαθαρμένοις ἢ τοῦ Θεοῦ θεωρία, ἣν δὴ καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ὀνομάζομεν· σκότος δὲ τοῖς τὴν διάνοιαν τυφλώττουσιν ἢ τοῦ Θεοῦ ἀλλοτριώσις. » Ἰστανται λοιπὸν οἱ δίκαιοι τότε παραδόξως ἔλλαμπόμενοι· τε καὶ λάμποντες καθάπερ τὸ σῶμα διαφανές· μαρμαρυγὴν ἡλίου δεχόμενοι· Ἰστανται τῆς ἀρρήτου ἐκείνης φωτοχυσίτις μετέχοντες κατὰ τὴν ἐαυτοῦ ἕκαστος, ὡς εἴρηται, καθαρότητα· Ἰστανται τὴν ἀπερινόητον ἐκείνην δόξαν περιουσοῦμενοι ἢς μέτοχοι γενέσθαι κατηξιώθησαν· τελειώσις. Ἀλλὰ μὴ ξένον τὸ πρᾶγμα ἦγοῦ· εἰ γὰρ πολλῶ μᾶλλον ὅστις ἀρρήτου δόξης ἐκείνης ἐμφο-

Καλῶς οὖν ἐπὶ τούτοις οἱ δίκαιοι καὶ δόξη καὶ γνώσει προκόπτειν λέγονται· καὶ ἄκουε τί φησιν ὁ τῆς Κλίμακος ἀγώτατος Ἰωάννης· « Τινὰ μὲν τῶν γεγονότων καὶ τέλος παρὰ τοῦ πεποιηκότος ἐσχήκασι· ὅλον, ἡγεμονία, βασιλεία καὶ πλοῦτος· ἡ ἄρετή δὲ τὸ πέρασ ἀπείρατον κέκτηται· ἐν ἧ προκόπτοντες οὐδέποτε καταλήξομεν· οὐ κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα, οὐ κατὰ τὸν μέλλοντα· φωτὶ φῶς γνώσεως προσλαμβάνοντες. Κατὰ ταύτην μὲν οὖν τὴν διελθῆσαν δηλονότι ἀποδείξιν, οὐδὲ τὰς νοερὰς οὐσίας ἀπροσκόπτους ἔργως εἶποιμι ἂν, δόξαν δὲ δόξη μᾶλλον αἰεὶ προσλαμβάνουσας, καὶ γνώσιν ἐπὶ γνώσει ὀρίζομαι, καθὼς ὁ θεοφάντωρ καὶ μέγας ἔφη Διονύσιος. » Τούτοις μὲν οὖν τοῖς τοῦ διαλεχθέντος δηλαδὴ Ἰωάννου καὶ τὰ τοῦ θειοτάτου Διαμασκηνοῦ παντάπασι συμφωνεῖ· λέγει γὰρ καὶ αὐτὸς ἐξουσίαν ἔχειν τοὺς ἀγγέλους μένειν καὶ προκόπτειν ἐν τῷ ἀγαθῷ, καὶ οὐ μόνον τοὺς ἀγγέλους, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν πρωτόπλαστον ἄνθρωπον. Εἰ τοίνυν καὶ ὁ πρῶτος ἐκείνος Ἀδὰμ ἐξουσίαν εἶχε μένειν, καὶ προκόπτειν ἐν τῷ ἀγαθῷ, ἀφορᾷ δὲ ὅμως καὶ τῆ ἀναστάσεως εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐκεί-

νην και πρώτην κατάστασιν, ὡς ἡ Νύσσης ἔφη θεός Γρηγόριος, εὐδελον πάντως και αὐτοὺς τοὺς ἀγγέλους κατά γε γνῶσιν και δόξαν προκόπτειν, ὡς ὁ λόγος φθάσας ἐγνώρισεν· και τούτου χάριν μή θαύμαζε. Εἰ γάρ και μυστήριά τινα τότε μεμαθηκέναι μέλλουσιν, ἄπειρ ἐντεῦθεν διὰ τὸ ἀδιάληπτον αὐτῶν καταλαβέσθαι οὐκ ἴσχυσαν, ὡς ὁ Θεολόγος ἔφη Γρηγόριος, πῶς οὐχι και γνῶσιν ἐπὶ γνῶσει φαίη τις ἂν τοῖς τοιούτοις προστιθεσθαι; κἀντεῦθεν προκόπτειν αὐτοὺς και τοῖς ἐμπροσθεν ἐπακρίνεσθαι διὰ τῆς τῶν τοιούτων μαθήσεως; εἰ γε και μᾶλλον ὁ ἡμέτερος νοὺς προκόπτειν εἴωθε τοῖς μαθήμασιν, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασιλεὺς. Τοῦτο μέντοι τὸ δόγμα και ὁ πάμμαγας Παῦλος ἐπέφηεν οὕτως αἰπῶν· « Ἐκ μέρους ἄρτι γινώσκωμεν, και ἐκ μέρους προφητεύομεν· ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε ἐκ μέρους καταργηθήσεται, τότε ἐπιγνώσομεν, καθὼς ἄρα και ἐπεγνώσθημεν. »

Οὐκοῦν ἀμφιβάλλειν ἐπὶ πλέον οὐκ εὐλογον· εἰ γάρ αὐτὸν ὁ Θεολόγος τὸν Κύριον, ἤνικα τὰ τῶν ἀποβήτων ἐκείνων τοῖς ἀξίοις παραγυμοσὶ, τρέφεσθαι λέγει κατά νόμον ἀνθρώπινον· τροφή γάρ ἐστὶν ἡ διδασκαλία και τοῦ λέγοντος· τί χρῆ και λέγειν περὶ τῶν εἰδασκομένων αὐτῶν; Και τραφήσονται πάντως τοῖς ἐκείνων διδάγμασι, και πνευματικὴν ἐπίδοσιν ἐπιδώσουσιν, ὡς ὁ λόγος φθάσας ἐγνώρισεν; οὕτω μὲν οὕτω και ταῖς ὑπερέταται; ἔσται δυνάμει. Πολλὰ γάρ και ταῦτα διαδιδάσκουσιν, ὡς ὁ θεοστός φησὶ Διονύσιος. Και ὅρα πρὸς τῶν ἄλλων αὐτὰ τὰ ἐξαπτέρυγα σεραφίμ, ὧν ὁ προφήτης· Ἡσαίας θεωρῶς ἐχρημάτισεν. Εἰ μὴ γάρ ἐπὶ δόξης ἐπληροῦτο Θεοπροποῦς, εἰ μὴ καθ' ὧραν ἠερέπτοντο μαρμαρυγαῖς τισὶ γνῶσεως, οὐκ ἂν ὑπερεκπλητόμενα ταῖς ἑαυτῶν ἐκαλύπτοντο πτέρυξιν, οὐκ ἂν εἰς πρὸς τὸν ἕτερον ἀτενίζοντες οὕτως και κεκραγῆναι παρεδιάζοντο, « Ἅγιος, ἕγιος, ἅγιος Κύριος. » Τοῦτο γάρ ὁ χρυσοβήμων Ἰωάννης φησὶν ἀνεκδιγήτῳ σημεῖον ἐκπλήξεως.

Ἐὶ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, πάντως ἐπαπορεῖν σε οὐκ ἄξιον, εἰ γε τοὺς ἁγίους κατά γε γνῶσιν και δόξαν προκόπτειν ἐς διηνεκὲς οἱ θεοὶ Πατέρες παραδεδώκασιν· τὸν γάρ ἀκατανόητον ἐπιχειροῦντες τότε κατανοῆσαι οἱ δίκαιοι πῶς τῆς τοιαύτης ὀρμῆς ἀποπαύσονται· και τίνα τρόπον ἐπιθήσονται πέρας τῆ ἐγχειρήματι τὸν ἀκατάληπτον τηνικαῦτα καταλαβέσθαι πειρώμενοι, πῶς τῆς ἐφῆσεως αὐτῆς ἐπιτύχουσιν, εἰ ποτε προβαίνοντες τοῦ δρόμου τέλος εἰσδέχονται; Ἐφάνται μὲν τῶν ἐμπροσθεν, και ταῖς ὀρμαῖς ἀναλόγως προκόπτειν νομίζουσιν ἕκαστος, ἀλλ' εἰς αὐτὸ τὸ πέρας ἀφικέσθαι οὐ δύνανται. Πῶς γάρ ἄλλο αὐτοῦ περιλαβέσθαι ἰσχύσουσιν ἀπρίστον ὄντα παντάπασιν, και ἀκατάληπτον; Ταύτην και διώκουσι μὲν, οὐ καταλαμβάνουσι δὲ, γνῶσιν αἰετὸς προσλαμβάνοντες ἐπὶ γνῶσει, και ἐπὶ προκοπῇ προκοπῆν· ἀλλ' ὑπερπλήρους ὄντος τοῦ κατανοουμένου, πῶς ἔσται τούτοις τελεία τοῦ τοιούτου κατάληψις; Πότε δὲ και τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω φορᾶς ἐπιλάθωνται; Πότε προκόπτοντες στήσονται; Πότε τῆς ἐκείθεν δόξης ἐμποροῦμενοι κορεσθήσονται;

A ipsos aangelos scientia et gloria proficere, ut præcedens sermo manifestavit. Et propterea ne mirere. Si enim et mysteria quædam tunc ut discant futurum est, quæ hic ob eorum tenuitatem comprehendere non potuerunt, ut Theologus Gregorius ait, quomodo nou et scientiam supra scientiam dicat quis talibus non addi, ac proinde proficere ipsos, et iis, quæ antea possidebant, adjungere, per rerum hujusmodi doctrinam? si et magis nostra mens proficere consuevit disciplinis, ut magnus Basilius inquit. Hoc certe placitum et omnino magnus Paulus aperuit ita dicens: « Ex parte siquidem cognoscimus, et ex parte prophetamus; cum autem perfectio venerit, tunc ex parte evacuabitur; tunc cognoscemus sicut utique et cogniti sumus. »

Non igitur rationabile est amplius dubitare. Si enim idem Theologus Dominum, cum arcana illa dignis denudaverit, ali dicit juxta humanam legem; alimentum enim est doctrina etiam dicentis; quid oportet dicere de his, qui docentur? Et alentur omnino illorum documentis, et spiritalem accessionem adjicient, ut præcedens sermo exposuit. Ita quidem, ita etiam supremis erit potestatibus: multa enim et hæc discunt, ut diuiniſsimus Dionysius inquit; et vide ante alia ipsa sex alis instructa Seraphim quorum propheta Isaias spectator fuit. Nisi enim divina gloria repleta fuissent, nisi identidem quibusdam scientiæ splendoribus fulgurassent, non utique mirabilitate percussa suis se alis abscondissent; non utique unum in alium intendens ita et clamare compelleretur: « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus. » Hoc enim aurea verba fundens Joannes ait ineffabilis stuporis signum.

Si vero hæc ita habent, ambiguum te traducere indignum omnino est, an sanctos secundum scientiam et gloriam continuo proficere divini Patres tradiderint. Incomprehensibilem enim aggredientes tunc intelligere quomodo ab hujusmodi impetu quiescent, et quonam modo adjicient terminum aggressioni? Incomprehensibile tunc comprehendere conantes, quomodo desiderii compotes sint, si unquam progredientes cursus finem assequantur? Concupiscunt quidem ea, quæ ante habuerunt, et impetibus congruenter proficere putant quilibet; sed ad ipsum finem pervenire non possunt. Quomodo enim ipsum totum comprehendere valebunt, cum sit omnimodis inaccessum et incomprehensibile? Sic persequantur quidem, non autem comprehendunt, scientiam semper supra scientiam recipientes, et profectum supra profectum. Sed superpleno existente eo, quod comprehenditur, quomodo erit terminata hujusmodi comprehensio? Aliquando vero defatigationis ad ulteriora oblitii fuerint, aliquando proficentes stabant ali-

quando illa gloria delati satiabuntur. Sed et si A unquam satiati esse videbantur, amplius iterum sitientes inveniuntur. Et tale quid eis contingere videtur quale iis, qui aliquam creaturarum perditae amant. Desiderii enim ipsis succenditur flamma, non exstinguitur vero, siquidem eo, quod desiderant, maxime frui non assequuntur. Et hoc est, quod saucta Scriptura divinum illum amorem exhibens dicit : « Qui manducant me, esurient, et qui bibunt me, sitient. » Hæc igitur sanctorum est ibi conditio. Inde profectus justis superadjicitur : inde scientia ipsis multipliciter superangetur ; inde justorum gloria multiplicari consuevit. Cur vero hæc? et cuius rei gratia nunquam proficientes stant? Quia illum, qui superfluit et incomprehensibilis est continere amplius desiderant. Ne igitur ambiguum te traducito, cum hujusmodi jam de hoc demonstrationes et tantas acceperis.

EPISTOLA IX.

Eidem. — Utrum oporteat attendere dicentibus, corruptibilem esse paradysum, et post crucem non statim in eum introiisse latronem.

Si autem et de ipso paradiso vis discere qualisque natura sit, et ubi hucusque steterit Dei manibus a principio plantatus, alium inveni Mosen divinissimum, qui spiritu occulta resolvere possit. Qui potuit quidem montem practicæ virtutis ascendere; intusque penetrare nubes arcani Scripturarum; conversari cum Deo prima luce, et inde splendorem accipere, manifesta facientem occulta et vulgata. Hunc inveni, et illum de paradiso interroga, et discite. Nos enim, divine vir, indocti super talibus ac tantis cum simus, et sensum humi trahentes, quomodo sublimiorem omnibus aliis cogitationem attingere audeamus; quomodo vero et movere linguam omnino audeamus super his, quorum Spiritus sancti propheta nescio quomodo plura contulit. Impossibile omnino, impossibile. Unde recedere et nos decet, et plurima silentio transilire. Quid enim aliud fecerimus in his, in quibus non invenimus scriptorem ductorem pariter et magistrum. Sed de more pariter ad tua mandata nos inclinantes, volentes nolentes, et quod inaccessum est jam audeamus; illa vix afferentes quæcunque hinc et inde in antecessum summis auribus excepimus; et interim divinissimum Joannem Damascenum de paradiso ad verbum ita loquentem audi : « Quoniam Deus ex invisibili et visibili creatura hominem formaturus erat ad propriam imaginem et similitudinem, præcedenter veluti regiam constituit, in qua degens beatam vitam duceret. Hæc autem est divinus paradysus Dei manibus in Edem plantatus, in oriente quidem universa terra sublimis, positus, plantis semper virentibus comans; odore plenus, luce affluens, cuiusque spectacula sensilis et pulchritudinis superans intelligentiam; divina omnino regio, et dignum eo, qui ad imaginem Dei factus esset, habitaculum, in quo

'Αλλ' εἰ καὶ κορεσθῆναι ποτε δόξουσιν ἐπὶ πλεόν αὐθις διψῶντες ἐβρίσκονται. Καὶ τοιοῦτο πάσχειν τοῖκασιν ὅποιον οἱ πρὸς τι τῶν ὄντων ἐρωτικῶς διακαίμενοι· πῶθου μὲν γὰρ αὐτοῖς ὑπανάπτεται φλόξ· οὐ σβέννυται δὲ, εἴγε τοῦ ποθομένου καὶ μάλιστα καταπολαύσαι· οὐ φθάσουσι. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ἡ ἀγία Γραφή τῶν θεῶν ἐκεῖνον ἐρωτὰ παριστώσά φησιν· « Οἱ τρώγοντές με πεινάσουσι, καὶ οἱ πίνοντες με διψήσουσιν. » Αὕτη μὲν οὖν ἡ παρὰ τοῖς ἀγίοις ἐκείσε κατάστασις· ἐντεῦθεν ἡ προκοπή τοῖς δικαίοις προσεπιγίνεται, ἐντεῦθεν ἡ γνῶσις αὐτοῖς εἰς πληθος ἐπαύξεται, ἐντεῦθεν ἡ τῶν δικίων δόξα πολυπλασιάζεται εἰς αἰῶνα. Διὰ τί δὲ ταῦτα; καὶ τίνο; ἕνεκεν οὐδέποτε προκόπτοντες ἴστανται; Ὅτι τὸν ὑπερπλήρη καὶ ἀκατάληπτον κατασχῆν ἐπὶ πλεόν ἐφίενται. Μὴ οὖν ἐπὶ πλεόν ἀμφιβάλλει· τοιαύτος ἦδη καὶ περὶ τοῦτου τὰς ἀποδείξεις, καὶ τοσαύτας δεξάμενος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Θ'.

Τῷ αὐτῷ.— Εἰ χρη προσέχειν τοῖς λέγουσιν, δεῖ φθαρτός ἐστιν ὁ παράδεισος, καὶ δεῖ μετὰ τὸν σταυρὸν αὐτίκα οὐκ εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν ὁ ληστής.

Εἰ δὲ καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ παραδείσου βούλει μάθειν ὁποῖός τε τὴν φύσιν ἐστὶ καὶ ὅπου μέχρι καὶ τήμερον ἔσθηκε χερσὶ θεοῦ κατ' ἀρχὰς φυτευθεῖς, ἄλλον εὔρε Μωσῆα θεϊοτάτον ἐπιλύειν δυνάμενον τὰ κεκρυμμένα τῷ πνεύματι· δ; ἔφθασε μὲν βροῦς ἐπιθῆναι τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς, εἰσω τε χωρῆσαι νεφέλης τῆς γραφικῆς ἐπικρύψεως, ὁμιλῆσαι θεῷ τῷ πρώτῳ φωτὶ κάκειθεν Ἑλλαμψίν δεξασθαι, δηλα ποιούσαν τὰ κεκρυμμένα καὶ ἐκφορα. Τοῦτον εὔρε· κάκεινον ἐρώτα περὶ παραδείσου καὶ μάνθανε· ἡμεῖς γάρ, θεοεικέλε ἀνερ, ἀμαθεῖς ἐπὶ τοσοῦτων ὄντες καὶ χαμαὶ συρόμενοι φρόνημα, πῶ; ὕψηλοτέρων ἄψασθαι νοημάτων θαρρήσαιμεν; Πῶς δὲ καὶ κινήσαι τὴν γλῶσσαν ὄλων τολμήσαιμεν, ἐφ' οἷς ὁ ὑποψήτης τοῦ Πνεύματος οὐκ οἶδ' ὅπως τὰ πλείω σοσίγηκεν; Ἀμήχανον πάντως, ἀμήχανον. Ὅθεν ἐγγωνιάζειν καὶ ἡμᾶς ἔπρεπε, τὰ πλείεστά τε σιωπᾶν· καὶ εἰ γὰρ ἕτερον δράσαιμεν ἐφ' οἷς οὐχ εὔρομεν τὸν συγγραφεῖα ὁμοῦ καθηγῆτην καὶ διδάσκαλον; Ἀλλὰ συνήθως ὁμοῦ ἐπικλινόμενοι τοῖς σοῖς ἐπιτάγμασιν ἐκόντες ἀκόντες καὶ τῶν ἀνεφίκτων ἦδη κατατολμῶμεν· ἐκεῖνα καὶ μόλις προσφέροντες ὅσαπερ ἐνθεν κάκειθεν ἐφθάκειμεν ἄκροις ὡσὶν ἐνωτίσασθαι· καὶ τῆνικαῦτα τὸν θεοτάτον Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ κατὰ λέξιν οὕτω περὶ παραδείσου λέγοντος· ἀκουε· « Ἐπειδὴ δὲ ἐμελλεν ὁ θεὸς ἐξ ἀοράτου τε καὶ ὁρατῆς κτίσεως πλαστοουργεῖν τὸν ἀνθρωπικὸν κατ' οἰκίαν εἰκόνα τε καὶ ὁμοίωσιν, προκαθίστησιν οἷόν τι βασιλεῖον, ἐν ᾧ διατιμῶμενος μακαρίαν ἔξει ζωὴν. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Ὁ θεὸς παράδεισος θεοῦ χερσὶν ἐν Ἐδέμ πεφυτευμένος, ἐν ἀνατολῇ μὲν πάσης τῆς γῆς ὕψηλοτέρων διακείμενος, φυτοῖς ἀειθαλέσι κωμῶν, εὐωδίας πλήρης, φωτὸς ἐμπλεως, ὤρας ἀπάσης αἰσθητῆς καὶ κάλλου; ὕπερβαίνων, εἰπνοῖαν· θεῶν ὄντως χωρίον καὶ ἄξιον τοῦ κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐνδιαίτημα· ἐν ᾧ οὐδὲν ἀλόγων ἐκυλίετο·

μόνον δὲ ὁ ἄνθρωπος τῶν θείων χαιρῶν τὸ πλα- A
στούργημα. »

Καὶ ταῦτα μὲν ἐ διαληφθεὶς οὗτος θεὸς ἀνὴρ περὶ
τοῦ παραδείσου διέξεσιν· ἀφ' ὧν ἐξεσι τῷ προσέ-
χοντι καταμαθεῖν, κτίσμα τε θεϊότερον αὐτὸν εἶναι,
καὶ τῆς διεφθαρμένης ταύτης ἀνώτερον κτίσεως. Εἰ
μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ὁ Ἀδὰμ ἐκεῖνος ἐν αὐτῷ
διατρίβων ἡγαλλιάσατο καὶ ἔχαιρεν· οὐκ ἂν ὁ ἀφθαρ-
τος ἐν φθαρτῷ διαιτώμενος μακαρίας ἦν ἀπολαύων
ζωῆς. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι τὸ χωρίον
ἐκεῖνο τοιοῦτον ἦν, καὶ αὐτὸς ὁ μέγας Βασίλειος
ἀριθῆλως ὑπέδειξε περὶ παραδείσου, καὶ τάδε δια-
ληφθεὶς· «Ὀβτω καὶ τὸ ἔνδιαίτημα τοῦ ἀνθρώπου
τῆς ἰδίας αὐτοῦ χειρὸς ἔργον ἐποίησε, τόπον ὑπερ-
φύροντα τῆς ὅλης κτίσεως, ἐν περιόπτῳ κείμενον
ἀνεπισκόπητον, διὰ τὸ ὑψοῦ εὐόρατον· οὐ λαίλαξ B
ἔκεισε, οὐ πρηστήρ, οὐ χάλαια, οὐ χειμερινὴ πῆξις·
γῆ πῶν καὶ μαλακῆ, κατάρρυτος ὕδασι γονιμω-
τάτοις. Ἀλλὰ πῶς εἰς ὄψω τὰ τῆς πατρίδος ἐκεῖνης
ἀγάγω σοι; ὅπως ἐκ τῆς ἐξορίας ταύτης ἐς αὐτὸν
ἀνακαλῶ σε; »

Μίνυθαι οὖν ἐντεῦθεν, ὡ ἱερὰ κεφαλή, ὅποιας ἐστὶ
φύσεως ὁ παράδεισος· εἰ γὰρ καὶ δῶμεν πρὸς τοῖς
ἄλλοις ἄπασιν καὶ αὐτὸν τῷ κυκλοῦντι πᾶσαν τὴν
γῆν ὡκεανῷ περιορίζεσθαι, καθάπερ οἱ πλείους
ψήθησαν, ἀλλὰ τῆς ἀλλοιουμένης ταύτης, καὶ καθ'
ὤραν μεταβαλλομένης ζωῆς; ἀνώτερον ὑπολάμβανε·
εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐν περιόπτῳ κείσθαι
ἐλέγετο, οὐκ ἂν ἀπάσης τῆς γῆς ὑψηλότερος, οὐκ ἂν
ἀειθαλεῖσι φυτοῖς καὶ ἀθανάτοις κατακοσμούμενος. C
Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι τῆς γῆς ταύτης
ὑπερθεὸς ὁ παράδεισος, καὶ ὁ τὰ θεῖα σοφῶς ὑπέδειξε
θεοδώρητος οὕτως εἰπὼν· «Ἐξ ἀπάσης μεν οὖν τῆς
γῆς ὡσπερ τινὰ ἐξοχον τόπον κατ' ἀνατολάς ὁ θεὸς
ἐκλεξάμενος· Ἐδὲμ ὀνομαζόμενον, ἐν αὐτῷ δὴ τὸν
παραδείσον κατασκευάσεν· ἐν ᾧ δὴ τιμησαὶ βουληθεὶς
γεγονότα τὸν ἀνθρώπου ἔταξεν οἰκεῖν. Πρὸςχε οὖν·
φαίνεται γὰρ ἐντεῦθεν ὡς ἀφθαρτος ἦν ὁ παράδει-
σος· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐν αὐτῷ τιμησαὶ
βουλόμενος τὸν ἀνθρώπου ἔθετο· » καὶ ταῦτα περὶ
πάσης τῆς ἀγίας Γραφῆς παραχθῆναι τοῦτον ἀφθαρ-
τον μαρτυρομένης. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν;
Ἄφθαρτος· ἦν ὁ παράδεισος· εἰ τῷ κυκλοῦντι πᾶσαν
τὴν γῆν, ὡς φασιν, ὡκεανῷ περιεγράφετο, ἐφθασεν
ἂν ἐξ ἀνάγκης ὁ παγκόσμιος ἐκεῖνος κατακλυσμός, D
καὶ αὐτὸν συνδιαφθεῖραι μετὰ τῶν ἄλλων ὡς φθορᾷ
ὑποκείμενον, εἴγε τῆν καὶ τὸ ὕδωρ, ὡς φησὶν ἡ
Γραφή, ὄρους ὑπερθεὸν ὑψώθη παντὸς ἐπὶ πῆχουσι
πέντε καὶ δέκα. Ἐδὲμ οὖν κέντεῦθεν δ. ε. τῆς ἀλ-
λοιομένης ταύτης ζωῆς ἀνώτερος ὁ παράδεισος. Εἰ
δὲ τῆς ζωῆς ταύτης ἀνώτερος, εὐδὲμ ὅτι καὶ
ἀφθαρτος· εἰ δὲ ἀφθαρτος, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὰ ἐν
αὐτῷ πάντα φυτὰ φθορᾶς εἶναι ὑπέρτερα. Εἰ γὰρ,
καθὰ τινε; οἴονται, φθορᾷ καὶ ἀλλοιώσει ταῦτα ὑπέ-
κειντο, καὶ τὸ γευόμενον πάντως αὐτὸν τὸν αἰσθη-
τῆς βρώσεως ἐν μετσοσίᾳ γενόμενον. Καὶ τί χρὴ
πολλὰ λέγειν; Εἰ φθαρτός ἦν ὁ παράδεισος, οὐκ ἂν
ὁ θεϊότατος Ἀμβρόσιος καὶ ὁ τοῦ Χριστοῦ μάρτυρ
Ἰουστίνος ἀσχερὲν εἶναι ἔλεγον τὸ φάσκειν τὴν τοῦ

brutqrum animantium nullum versabatur; homo
vero tantum divinarum manuum opificium. »

Et hæc quidem laudatus hic divinus vir de pa-
radiso dissertat. Ex quibus licet animadvertenti
ediscere, creaturam ipsum esse diviniorem, et
hac corrupta natura superiorem. Nisi enim hoc
esset, non utique Adamus ille in eo commorans
exultasset et lætaretur, non utique incorruptus
in corruptibili degens beata vita frueretur. Hæc
autem ita habere, et locum illum hujusmodi esse,
et ipse magnus Basilius manifeste demonstravit,
etiam hæc dissertans: « Ita et habitaculum homi-
nis suæ propriæ manus opus fecit, locum omni
creatura excellentiorem in circumspectabili posi-
tum, tenebris inaccessum et ob sublimitatem
E maxime spectabilem; non ibi procella, non turbo,
non grando, non hiberna concretio; terra pinguis
ac mollis, irrigua aquis fecundissimis. Sed quo-
modo in conspectum tuum quæ in illa patria sunt
adducam? Quomodo ex hoc exsilio in ipsam te re-
vocem? »

Disce igitur inde, o sacrum caput, qualis naturæ
sit paradiso. Licet enim concedamus una cum
aliis omnibus, etiam ipsum oceano, qui terram
universam ambit, circumscribi, sicuti plures ar-
bitrati sunt, tamen hæc, quæ variatur, et qualibet
hora immutatur, vita, præstantiorem existima.
Nisi enim hoc esset, non utique in loco circum-
spectabili positus diceretur; non utique universa
terra sublimior; non utique semper virentibus
plantis et immortalibus exornatus. Hæc autem
ita habere, et hæc terra sublimiorem esse paradisi-
sum, etiam divinarum rerum peritus Theodoretus
indicavit ita dicens: « Ex universa igitur terra,
veluti quædam excellentem locum, in Orienti:
Deus cum elegisset Edem cognominatum, in ipso
paradiso construxit; in quo cum vellet honorare
hominem quem fecerat, eum habitare jussit. At-
tende igitur. Apparet enim inde corruptionis ex-
pertem fuisse paradiso. Nisi enim hoc esset, non
utique in ipso, cum honore afficere vellet, homi-
nem collocasset. » Et hæc de omni sancta Scrip-
tura, productum fuisse hunc corruptionis expertem
attestante. Et quid oportet multa dicere? Corrup-
tionis expertus erat paradiso; et si ambiente terram
universam, ut dicunt, oceano circumscribebatur,
debebat utique necessario generale illud diluvium
et illum una cum aliis corrumpere, ut corrup-
tionis subjectum, siquidem tunc aqua, ut Scriptura
ait, elevata est super universum quindecim cubi-
tis. Exploratum igitur est hinc, mutabili hæc vita
sublimiorem esse paradiso. Si vero hæc vita su-
perior, manifestum est esse corruptionis expertem;
si vero corruptionis expertus, necessarium omnino
est, et omnes plantas, quæ in eo sunt, corruptione
superiores esse. Si enim, ut quidam putant, cor-
ruptioni et mutationi hæc subiciebantur, et eum,
qui in mutatione positus erat, gustasse sensilem
e. b. am omnino dicendum est. Et quid opus est

multa dicere? Si corruptibilis erat paradisi, non utique divinissimus Ambrosius, et Christi martyr Justinus, turpe esse dixissent affirmare, divini Verbi inhabitantem divinitatem cum ipso iusto latrone in fluxum paradisi intrare; et beatum Paulum pariter in fluxu paradiso audisse, quæ in tertio cælo non audivit.

Sed ne huc et illuc animum tuum divide, nec alius paradisi temere ita queratur abs te. Quem enim protoplasti transgresso clausit, hunc latronis pœnitentia mirabiliter aperuit. Tunc et flammeus gladius versatilis erat vere, et ademptibus ibi transitum præbens. Simul enim latere Dominus gladium excepit, sicuti linguam aureus dicit, et simul versatilis apparuit flammeus gladius, et terga cunctis monstrabat contra faciem primum occurrens. Ne igitur in cælis paradisi alium planta, neque latronem illuc mitte. Clausum illum dimitte flammeo gladio custoditum, in quo transgressio facta est. Illuc etenim intravit latro, unde Adamus exiit. Ita inde, si oportet et parum aliquid gratificari, proverbialis ille finis de diabolo dicens: « Quod facies, illud omnino passurus es. » Prævenit enim in paradiso facere Adami furtum, sed passus est posterius sibi latronem auferri. Juxta enim Domini vocem, colligavit quidem fortis vasa, et ejus rapina fuerunt. Unde igitur Adamum exidere fecit per inobedientiam, illuc per pœnitentiam Dominus latronem introduxit. Ne ulterius igitur dubita. Neque rationationibus irrationabilibus iuhærens enuntiatione, non mentione, puta latronem paradisi esse habitatorum, et crede aurea verba fundenti præ aliis Joanni, in Oratione in magna Parasceven de his ita disserenti: « Duo hodie miracula Dominus actiones vocavit, et paradisi aperuit, et latronem in eum hodie induxit. » Attende igitur, bis enim hodie dicens ostendit manifeste ita vere a latrone paradisi inventum fuisse, ut vere ipsum Adamus perdidit.

Ex tunc igitur sine ullo impedimento justus in ipsum paradisi introducitur. Neque enim ad latronem tantum, sed etiam ad omnem sancti animam confirmata est divina vox dicens: « Hodie mecum eris in paradiso. » Nec propterea mirare. Sicut enim antiqua illa maledictio ad ipsum quidem primum hominem amandata est: « Terra enim, inquit, es, et in terram revertetur; » sed pariter cum inde initium accepisset in universum nostrum genus concessit; ita et in paradisi inducens divina vox, ab ipso latrone exordium sumit; per ipsum vero in omnem sancti animam pertransit; et sicuti non enuntiatio fuere tantum illa quæ contra Adamum gesta sunt, sed sermonem flagellum consecutum est; ita non sermonem quidem nudi tantum hæc profecto quæ cum latrone gesta sunt. Si enim hoc censeamus, et injustus utique justus Deus reperitur, siquidem Adamum, cum

θείου λόγου προσκλήτην τὴν θεότητα σὺν αὐτῷ τῷ δικαίῳ ληστῇ εἰς βραστὸν παράδεισον εἰσελθεῖν καὶ τὸν μακάριον Παῦλον ὡσαύτως ἐν βραστῷ παραδείσῳ ἀποῦσαι, ἄπερ ἐν τῷ τρίτῳ οὐκ ἤκουσεν οὐρανῷ.

Ἄλλὰ μὴ ἐνθεν κάκειθεν περιπλανήσῃ σου ἡ διάνοια· μὴ παράδεισος ἄλλος ἀσυντάκτως οὕτω ζητεῖσθαι σοι· ὃν γὰρ ἡ τοῦ πρωτοπλάστου παράδεισος ἐκλείπει, τοῦτον ἡ τοῦ ληστοῦ μετάνοια παραδόξως ἀνέψη· τῆνικαῦτα καὶ ἡ φλογὶν βομφαία στρεφομένη τε ἦν ἀληθῶς· καὶ τοῖς ἀφικομένῳ ἐκείσε παρέχουσα πόρον· ἅμα τε γὰρ κατὰ πλευρὰς ὁ Κύριος τὴν βομφαίαν ἐδέχεται, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς, καὶ ἅμα στρεφομένη ἐφαίνεται ἡ φλογὶν βομφαία, τὰ νῦτα πᾶσιν ἐδείκνυεν ἡ κατὰ πρόσωπον ἀπαντῶσα τὸ πρῶτον. Μὴ τοίνυν ἐν οὐρανοῖς παράδεισον ἔτερον ψύτεις· μὴδὲ τὸν ληστὴν ἐκείσε παράπτειπε, κεκλεισμένον ἐκείνον ἀφίει τῇ φλογὶν βομφαίᾳ πεφυλαγμένον καθ' ὃν ἡ παράδεισος γέγονεν. Ἐκαὶ καὶ γὰρ εἰσῆλθε ληστής ὅθεν Ἄδᾶμ ἐξελήλυθε. Ὡς ἐνεύθειεν, εἶχε χοῆν καὶ μικρὸν τι χυραινίσσασθαι, τὸ παροιμιώδες ἐκείνο πέραις ἐπὶ τῷ διαβόλῳ τὸ λέγον· « Ὅ ποιήσεις, ἐκείνο πάντως κατὰ πάθος. » Ἐφθασε μὲν γὰρ ἐν παραδείσῳ ποιῆσαι τὴν κλοπὴν τοῦ Ἄδᾶμ· ἀλλ' ἐπαθεν ἕτερον τὴν ἀφαιρέσιν τοῦ ληστοῦ· κατὰ γὰρ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, ἐδόθη μὲν ὁ ἰσχυρὸς τὰ σκυῖα, καὶ αὐτοῦ διάρρηγμα γέγονεν. Ὅθεν οὖν τὸν Ἄδᾶμ ἐκπέσειν ἐποίησε διὰ τῆς παρακοῆς, ἐκεῖ διὰ μετανοίας ὁ Κύριος εἰσήγαγε τὸν ληστὴν. Μὴκέτι λοιπὸν ἀμφίβαλλε περὶ τούτου· μὴδὲ λογισμὸς ἀλόγος ἐπόμενος ἀποφάσει μόνη νόμιζε τὸν ληστὴν τοῦ παραδείσου γενέσθαι οἰκίτηρα, καὶ πείθει τῷ χρυσοβόρῃ μόνι πρὸς τῶν ἁλλῶν Ἰωάννη ἐν τῷ εἰς τὴν μεγάλην Παρασκευὴν λόγῳ αὐτοῦ περὶ τούτων οὕτω διαλαμβάνοντι· « Δύο σήμερον θαύματα ὁ Κύριος ἐπέτελε πρόγματα· καὶ τὸν παράδεισον ἀνέψη, καὶ τὸν ληστὴν εἰσήγαγε· εἶδετε προφανῶς, ὅτι τὸν παράδεισον οὕτως

ἔτετε οὖν ἀκαλύτως οἱ δίκαιοι πρὸς αὐτὸν εἰσάγονται τὸν παράδεισον· οὐδὲ γὰρ πρὸς τὸν ληστὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς πᾶσαν ἀγίου ψυχὴν διεδοξάσθη ἡ λέγουσα θεία φωνή· « Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσθι ἐν τῷ παραδείσῳ. » Καὶ τούτου χάριν μὴ θαύμαζε. Καθάπερ γὰρ ἡ ἀρχαία ἐκείνη κατάρα πρὸς αὐτὸν μὲν ἀπελύετο τὸν πρῶτον ἐνθρονον· Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελύσθι· ἄλλ' ἕμους τὴν ἀρχὴν ἐκείθεν λαβοῦσα κατὰ παντὸς ἐχώρει τοῦ γένους ἡμῶν· οὕτω καὶ ἡ πρὸς τὸν παράδεισον εἰσάγουσα θεία φωνὴ ἐπ' αὐτοῦ μὲν τοῦ ληστοῦ λαμβάνει τὴν ἀρχὴν· δι' αὐτοῦ δὲ πρὸς πᾶσαν ἀγίου διαβαίνει ψυχὴν. Καὶ ὡσαύτως οὐκ ἀπόφασις ἐτύγχανε μόνον ἐκείνη δὴ τὰ κατὰ τοῦ Ἄδᾶμ, ἀλλ' ἐπηκολούθει τῷ λόγῳ καὶ τὰ τῆς μάλιστα, οὕτως οὐ λόγος μόνον ψελοῖ ταῦτα δὴ τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ ληστοῦ. Εἰ γὰρ τοῦτο δώσωμεν, καὶ ἄδικος ἐν ὀδίκαις εὐρεθεῖ θεός· εἶχε τὸν μὲν Ἄδᾶμ ἀμάρτησαντα τῆνικαῦτα

του παραδείσου ἐξήγαγε, τὸν δὲ ληστὴν ὁμολογήσαντα μετὰ χρόνους εἰσάξειν ἐκεῖς ὑπέσχετο. Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν ὅτι καὶ δικαίος ὁ Θεὸς καὶ φιλόανθρωπος. Καὶ εἰ μὴ περὶ τοῖς λεγομένοις, αὐτῶ τῶ μεγάλῳ Ἀθανασίῳ καὶ τῶ ἀγίῳ Γρηγορίῳ τῶ Διαλόγῳ παύσθητι· λέγουσι γὰρ μόνον ἐν τῷ παραδείσῳ τὴν τοῦ ληστῆς διαγωγήν ψυχῆν, ἀλλὰ καὶ πάσας ἑμοῦ τὰς τῶν λοιπῶν ἀγίων ψυχάς. Ἀμφιβάλλειν οὖν ἐπὶ τούτοις οὐκ εἰλόγου. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, εἰ μὴ τὸν παράδεισον ᾤκησε παρευθῆς ὁ ληστῆς, οὐκ ἂν ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης καὶ ἐν ἄλλοις μετὰ τῆς ψυχῆς ἔλεγεν εἶναι τὸν Θεόν, καὶ ἐν παραδείσῳ διαγωγήν μετ' αὐτοῦ τοῦ ληστῆς, καθὼς ἐκεῖνος ἔφη· ἰσὺς πρὸς αὐτὸν· Ἐήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. Ἐκτοτε τὸν ἀκολούθησε· οἱ ἄγιοι πρὸς αὐτὸν, ὡς προεῖπομεν, εἰσάγονται τὸν παράδεισον· ἀλλὰ καὶ πρὸς οὐρανοὺς ἀνάγεσθαι οὐκ ἀπείργονται. Καὶ ταύτην γὰρ τὴν ἔδον αὐτὸς ὑπέδειξεν ὁ Χριστὸς, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, ὁ ἐκεῖσε πρόδρομος εἰσελθῶν.

Ἐτι εἰ φθαρτὸς ἦν ὁ παράδεισος, πῶς ἐν αὐτῷ τὸν Ἀδὰμ ἀφθαρτον ὄντα κατ' ἀρχὰς ἔθετο ὁ Θεός; Αἰὰ τί δὲ καὶ προσεκρούοιτα, κἀντεῦθεν φθορὰ περιπεσόντα διατρέψῃεν αὐτὸν ἐν αὐτῷ οὐκ ἔβ; Πῶς δὲ καὶ τὴν ἐκείθεν ἔκπτωσιν ὄσον ἀποκλειόμενος; ὁ Θεολόγος Γρηγόριος καὶ τὸ χωρίον ἀποσιμνύων ἐκεῖνος, καὶ τάδε φησὶ, Ἐὸ Ἀδὰμ τῆς ἐντολῆς ἐπιλαθόμενος, ἑμοῦ τε τοῦ ἔθλου τῆς ζωῆς καὶ τοῦ παραδείσου καὶ τοῦ Θεοῦ ἐξόριστος γίνεται; Ἐῦδῃλεν οὖν ἐντεῦθεν, ὡς οὔτε φθαρτὸς ἔκτιστο κατ' ἀρχὰς, οὔτε φθαρέντι συνεφάρη τῷ Ἀδὰμ, καθάπερ ὁρωμένη αὐτῆ κτίσις· εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐκείθεν ὁ Ἀδὰμ ἡμαρτηκῶς ἀπεβρίπτετο, οὐκ ἂν ἡ φλογὴν βομφαία φυλάττειν ἐκείνον ἐνάσσετο. Αἰὰ τί δὲ καὶ τίνας ἔνεκεν οὐ συνεφάρη τῆ κτίσει ταύτῃ καὶ αὐτὸς ὁ παράδεισος; Ἴνα πρὸς αὐτὸν ἀφορώμεν αἰεὶ, Ἴνα διηνακῆ τὰ δάκρυα φέρωμεν, κἀντεῦθεν τὴν ἀμαρτίαν ἐκφεύγωμεν, δι' ἣν τῆς μακαρίας ζωῆς ἐκείνης βιωθῆναι πόρῳ κατεδικάσθημεν. Ματαιιάζει λοιπὸν τὸ γράμμα, ὅπερ ἐμφανίζει; ἡμῖν. Εἰ γὰρ, ὡς αὐτὸ περιέχει, τοῦ παραδείσου τοῦτου καθ' ὃν ἡ παράδεισις γέγονε, χρεῖαν ἄρτι οὐκ ἔχομεν, ἄτε πρὸς ἕτερον οἰκητήριον ἐν οὐρανῷ διαβιβάζόμενοι, τροπικῶς; οὕτω παράδεισον ὀνομαζόμενον· πῶς εἰς αὐτὸν ἀτανίζοντες, ὡς οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ διωρίζαντο, καὶ τὴν ἀρχαίαν ἡμῶν ὡσπερ ἐπικαλούμενοι πατρίδα, πρὸς ἀνατολάς ποιούμεθα τὴν προσκύνησιν; Ἀδ; ἐπὶ τούτοις ἀποκρίσιν. Ἐτι εἰ φθαρτὸς ἦν ὁ παράδεισος, καὶ ἀλλοιωτὴν ἂν τῷ χρόνῳ ἴδμετο, καὶ σηπεδόνι ὑπέκλιπτε· φθορτοῖς τε ὀφθαλμοῖς καθωροῦσθε, καὶ βατὸς ἔστιν ὅτι τοῖς παροδύουσιν ἦν. Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν ὅτι καὶ ἀγνωστος ὁ τοιοῦτος παντάπασιν. Ὅν γὰρ τρόπον ἐπὶ τοῦ δικαίου ἐκείνου Ἐνώχ ἔστιν ἰδαῖν μετατεθῆναι μὲν γὰρ αὐτὸν ἀκούομεν, πού δὲ καὶ πάλιν τρόπῳ καὶ ὅπως ἔχει σήμερον [οὐ] γινώσκωμεν, ὅτι καὶ ἐσθλήται τῆ Γραφῆ· ὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ παραδείσου χρὴ σε νοεῖν. Φυτευθῆναι μὲν γὰρ ἀκούομεν κατ' ἀνατολάς· πού δὲ καὶ τίνα τρόπον, καὶ ὅπως; ἔχει θέσιν; καὶ

A peccasset, tunc e paradiso eduxit; latronem vero, cum confessus sit, post multum temporis illic inducere sustinebat. Sed non ita res habet, non ita; quia et justus Deus, et benignus erga homines. Et si his, quae dicuntur, non persuaderis, ipsi magno Athanasio et sancto Gregorio Dialogo fidei adhibe. Dicunt enim non solum in paradiso latronis animam degere, sed et omnes pariter ceterorum sanctorum animas. Ambiguum igitur in his se amplius traducere rationi consonum non est. Nisi enim hoc esset; nisi paradisum statim latro incoluisset, non utique Damascenus Iohannes, et in inferno cum anima diceret esse Deum, et in paradiso degere cum ipso latrone, sicut ille ei dixit: « Hodie necum eris in paradiso. » Ex tunc igitur sine ullo impedimento sancti in ipsum, ut superius diximus, paradisum inferuntur; sed et ad caelum adduci non prohibentur, et hanc enim viam ipse Christus ostendit, juxta beatum Paulum, qui illic praecursor ingressus est.

Insuper si corruptioni obnoxius paradisis est; quomodo in ipso Adamum corruptionis expectent ab initio Deus collocavit? Cur vero et transgressum proptereaque in corruptionem incidendum versari illum in eo non sivit? Quomodo vero filius ex eo lapsus veluti deplorans Gregorius Theologus, loci illius recordatus et haec dicit: « Adamus praeepti oblitus, simulque ligni vitae, et paradisi, et Dei, exsul sit? » Manifestum igitur hinc, neque corruptibilem a principio creatum esse, neque una cum corrupto Adamo corruptum fuisse, sicut ipsa creatura, quae videtur. Si enim hoc esset, non utique inde Adamus, cum peccasset, eiecitur; non flammis gladius custodire illum juberetur. Cur autem et ejus rei gratia non corrumpitur una cum hac creatura et ipse paradisis? Ut ad ipsam perpetuo respiciamus, ut continuas lacrymas feramus, et inde peccatum fugiamus, propter quod a beata illa vita longe projici condemnati fuimus. Supervacanea est reliqua littera, quam nobis ostendis. Si enim id continet, paradisi hujus in quo transgressio facta est, usum adhuc nullum nos habere, siquidem in alterum habitaculum in caelo ascendentes, ita figurate paradisi in nominatum, quomodo in ipsam intuentes, ut Christi discipuli definerant, et antiquam nostram veluti invocantes patriam, ad orientem versi orationem fundimus? Da super his responsum. Insuper si corruptibilis erat paradisis, et mutationem in tempore excipiebat, et putredini obnoxius erat; et corruptibilibus oculis videbatur, et pervius erat praetereuntibus. At non est hoc, non est. Quia et ignotus hujusmodi erat omnino. Quomodo enim videre est in justo illo Enoch: translatum enim eum esse audimus, quo vero, et qua ratione, et quomodo hodie habet, non cognoscimus, quia et a Scriptura tacetur: ita et de paradiso oportet te cogitare. Plantatum enim esse audimus in oriente; ubi vero, et quomodo, qualiterque se habeat, quoad positum habitumque, nemini

eorum, qui hucusque vivere, ut arbitror, cognitum est, quia et sanctissimus Spiritus hæc retulit. Si corruptioni obnoxius erat paradisos, non utique justum latronem in ipsum Servator vocasset dicens: « Hodie tecum eris in paradiso. » Quæ etenim retributio confessionis hujusmodi ab eo in cruce facta, in fluxum paradisum induci? Si corruptibilis erat paradisos, quomodo raptus in ipsum Paulus admirans, ibi edoctum arcane se esse ineffabilia illa verba pronuntiavit? Disce igitur et hic ut a contradictione cesses, corruptione superiorem paradisum fuisse. Nisi enim hoc erat, non utique justus Agonothetes, ut ait Theodoretus, his qui in virtutibus certant, præmium paradisum ita proposuisset. Non utique victrices martyrum animas post tot ac tantos labores, ut requiescant ipse reciperet. Corruptione autem superiorem esse paradisum et ipse magnus Athanasius in Quæstionibus ad Antiochum, ita ait: « Respectu fructuum autem qui apud nos sunt et paradisorum, ille corruptione omni sublimior est; respectu vero gloriæ futurorum bonorum, quæ oculus non vidit, et auris non audivit, et in cor hominis non ascenderunt, omnino minor est. » Sed et hymnographus magnus Cosmas ita dicens, « Lignum cum gustasset primus mortalium corruptioni inhæsit, » perspicue demonstravit corruptionis expertum esse paradisum. Si enim, sicut dictum est, corruptioni, postquam lignum gustasset, Adamus inhæsit, manifestum omnino est, ante hujusmodi libationem in immortalibus locis domicilium habuisse.

Supra corruptionem igitur paradisos est, et ejus fructus omnes. Nisi enim ita res se haberet, non utique divini Patres semper videntes dixissent ejus plantas et immortales. Si vero fructus incorruptibiles, etiam præstantiores omnino sunt, quam ut edi possint. Si enim et sanctam Scripturam ita dicentem audisti: « Ex omni ligno, quod in paradiso est, manducabis; » et non propterea offendere par est in hac Scripturæ indulgentia et crassitie; neque sensile manducationem divinis verbis hic significari putandum est. Cur enim fluxa mensa apponatur, si juxta aurea verba fundentem Joannem protoplasti rebus omnibus corporalibus superiores erant? Si enim corruptibilis creatus est a principio Adamus, et fluxi necessario indigebat alimenti, vel secundum cunctam sanctam Scripturam, incorruptibilis productus est, neque ulla erat omnino indigentia fluxorum fructuum, cum neque corruptibili uti mensa incorruptibilem rationi consonum sit. Ne igitur consilium Dei manibus paradisos fluxum existimato; neque secundum litteram tantum divina verba adi. Attente enim vide alios quosdam idipsum facientes in absurda ratiocinia delapsos fuisse. Hi enim corporalem esse Deum quemadmodum nos censuerunt; alii vero anima rationali bruta esse prædita opinati sunt, Deum scilicet audientes volucris et piscibus benedixisse. Manichæi vero post protoplastos, viros et feminas in

A ἔξως οὐδενὶ τῶν ἀπ' αἰῶνος, ὡς οἶμαι, διέγνωσται· ὅτι καὶ τῷ παναγίῳ ταῦτα σεσίγηται Πνεύματι. Εἰ φθαρτὸς ἦν ὁ παράδεισος, οὐκ ἂν τὸν δίκαιον λησθῆναι εἰ αὐτὸν ὁ Σωτὴρ ἐκάλει λέγων· « Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσθ' ἐν τῷ παραδείσῳ. » Πρὸς καὶ γὰρ ἀντιδίστις τῆς ἐπὶ σταυροῦ τοιαύτης ὁμολογίας αὐτοῦ, ἐπὶ εἰς βευστὸν ἐσραχθῆναι παράδεισον; Εἰ φθαρτὸς ἦν ὁ παράδεισος, πῶς τὴν ἐν αὐτῷ θαυμαζῶν ὁ Πιπύλλος ἀρπαγὴν ἐκεῖ μυσταγωγηθῆναι τὰ ἀβήτητα ἐκείνα ἐλεγε ῥήματα; Μάνθανε οὖν κἀντεῦθεν ὡς ἀνάπτουσι ἀντιλογίας κρείττων βεύσεως ὁ παράδεισος. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ὁ δίκαιος Ἀγωνοθέτης, ὡς ποῦ φησι Θεολόγητος, τοῖς ὑπὲρ ἀρετῶν ἀγωνιζομένοις ἑκαθὼν ὡσπερ προῦθηκε τὸν παράδεισον· οὐκ ἂν τὰς καλλινίκους τῶν μαρτύρων ψυχὰς μετὰ τοσοῦτους καμάτους ἀναπαύσεως ἐνεκεν αὐτῶ; διεδίδχετο. Ὅτι φθορᾶς ἀνώτερος ὁ παράδεισος, καὶ αὐτὸς ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τοῖς πρὸς Ἀντιόχον ὡστω φησίν· « Πρὸς μέν τούς παρ' ἡμῖν καρπούς; τε καὶ παραδείσους πάσης φθορᾶς ἔστιν ὑψηλότερος; πρὸς δὲ τὴν δόξαν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἂ ὀρθαλμῶ; οὐκ οἶδε, καὶ οὐδ' οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, καὶ πάντα ἐλάσσω ἐστίν. » Ἀλλὰ καὶ ὁ ὁμολογῶν μέγας Κοσμάς οὕτω λέγων, « Σούλου γευσάμενος ὁ πρῶτος ἐν βροτοῖς φθορᾶ παρῆκασεν, » ἀριδίῳ ἐνέφηγε τὸν παράδεισον ἀφθαρτον. Εἰ γὰρ, καθάπερ εἴρηται, φθορᾶ μετὰ τὴν τοῦ ξύλου γεῦσιν ὁ Ἀδάμ ἐκεῖνος παρῆκασεν, εὐλογον πάντως; ὅτι πρὸ τῆς τοιαύτης γεύσεως ἐν ἀφάρτρει C χρωρίοις ἐποιεῖτο τὴν οἰκίαν.

Φθορᾶ; μὲν οὖν ὑπερθεν ὁ παράδεισος, καὶ αἱ ἐν αὐτῷ πάντες καρποὶ· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν οἱ θεῶι Πατέρες ἀειθαλῆ ἐλεγον εἶναι τὰ ἐν αὐτῷ φυτὰ καὶ ἀθάνατα. Εἰ δὲ τὰ τῶν καρπῶν ἀφθαρτα, καὶ τοῦ βρωθῆναι πάντως; ἀνώτερα. Εἰ γὰρ καὶ τῆς ἀγίας Γραφῆς οὕτω λεγούσης ἤκουσας· « Ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φάγη; » ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο καὶ προσκόπτειν ἄξιον τῇ Γραφικῇ ταύτῃ συγκαταβάσει τε καὶ παχύτητι, οὐδὲ βρώσιν αἰσθητὴν ἐντεῦθεν εἶσθαι κατασημαίνειν τὰ θεῶι βήτα. Τίνι καὶ γὰρ ἡ βευστή τράπεζα προῦκειτο, εἴγε κατὰ τὸν χρυσοβήθημον Ἰωάννην, ἀνώτεροι ἦσαν πάντων τῶν σωματικῶν οἱ πρωτόκλαστοι; Εἰ γὰρ φθαρτὸς ἐκτίζετο κατ' ἀρχὰ; ὁ Ἀδάμ, καὶ βευστής ἐξ ἀνάγκης ἔδειτο τροφῆς· ἢ κατὰ τὴν ἀγίαν Γραφὴν πᾶσαν ἀφθαρτος ἐκεῖνος παρῆγγο, καὶ χρεῖα καρπῶν οὐ μὲν ἦν πάντως βευστῶν, ὅτι μὴδὲ φθαρτῇ κεχρησθαι τραπεζῇ τὸν ἀφθαρτον εὐλογον. Μὴ τοίνυν τὸν χεραὶ Θεοῦ πεφυτευμένον παράδεισον βευστὸν ὑπολάμβανε· μὴδὲ κατὰ τὸ γράμμα μόνον ἐπέρχου τὰ θεῶι βήτα· ἔρα γὰρ σουνεχῶς ὅτι καὶ τινες ἕτεροι τοῦτο παθόντες εἰς λογισμοὺς ἀτόπους ἐξεβλήθησαν. Οἱ μὲν γὰρ ἐνσώματων εἶναι τὸν Θεὸν κατ' ἡμᾶ; ἔδογματίσαν· ἕτεροι δὲ καὶ τὰ θηρία νοεράν ἔχειν ψυχὴν ὑπειλήφασιν, τοῦ Θεοῦ δῆθεν ἀκούσαντες; τὰ πετεινὰ καὶ τοὺς ἴχθυας εὐλογούντος. Μανιχαῖοι δὲ μετὰ τοῦ; πρωτοκλάστους ἀνδρῶ; ὁμοῦ καὶ γυναῖκας ἐν ἐκκλησίαι; γυμνοὶ συν-

ἀγεσθαι οὐ παρητήσαντο. Καὶ ἄλλοι ἐκ ἄλλα τοιαῦτα κακοβούλως ἐφρόνησαν. Ἐνθεν τοι καὶ οἱ ἀρχαιότεροι τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐξηγητῶν, Φίλων τε ὁ φιλόσοφος καὶ τῶν ἀποστόλων ὁμόχρονος Παπίας Ἱερζπολίτης, Εἰρηναῖος ὁ Λουγδουναῖος, Ἰουστίνος ὁ μάρτυρ καὶ φιλόσοφος, Κλήμης τε ὁ γραμματεὺς (86), καὶ οἱ Καππάδοκες θεοὶ Γρηγόριοι, ἀνατρέψαι μὲν καὶ τὰ ἀσχίστα βουλευθέντες ταῦτα φρονήματα, ἐπαντραπίσαι ἐκ ὅμως καὶ τῆ θεοπνεύστῳ Γραφῇ, καθάπερ Παῦλος παρακαλεῖται, τὰ περὶ τοῦ παραδείσου πάντα πνευματικῶς ἐθεώρησαν, οἰκονομικῶς τῷ ὄντι τὰ ἑαυτῶν συντάγματα μεταχειρισάμενοι.

Ἄλλὰ τὸν μέγαν ἰσως παράγεις Βασιλεῖον, τὴν χρυσοβόρημον καὶ θεῖον Ἰωάννην, τὸν μακάριον Ἐπιφάνιον, καὶ τὴν θεϊοτάτον Κύριλλον, καὶ λέγεις δι' ἡμᾶς κατὰ γράμμα τὰ ἐν παραδείσῳ πάντα διήλθον. Οὐδαμὲν τοῦτο καὶ ἡμεῖς, καὶ οὐκ ἂν ἀρνησάμεθα: Ἄλλ' ὅρα τὴν τῶν θεῶν θεοφρόνων Πατέρων οἰκονομίαν· ὅρα τὴν Δαδτικὸν ἐκεῖνον βῆτον πῆρας ἐπ' αὐτοῖς λαμβάνον, τὸ λέγον· « Σοφὸς ἀνὴρ οἰκονομήσει τοῦ; λόγους αὐτοῦ ἐν κρίσει. » Τὸν γὰρ κατάρτατον εἰδόντες Ὀριγένην εἰς μυθικὰς τραγωδίας πᾶσαν ἀλληγορήσαντα τὴν Ἐξαήμερον, μηδὲ τι κατὰ τὸ γράμμα νοήσαντα· τὸν τε γὰρ Ἀδάμ καὶ τὸν παράδεισον ἀσωμάτους ἐκενολόγησε, τὰ λοιπὰ δὲ πάντα νοητικῶς ἐξελάβετο· τὰς ἀλληγορίας ἀφάντες· τὰ εἰς τὴν Ἐξαήμερον αὐτῶν συντάγματα κατὰ τὸ γράμμα καὶ πάνυ σοφῶς ἐκλασθεῖσαι διανοήσαντο. Καὶ γὰρ τὴν συκὴν οὐκ ἂν συκὴν ἐκάλεσαν, καὶ σύκον αὖθις τὴν ξύλον τῆς βρώσεως, εἰπερ τινὲς ἤκουσαν ξύλον βρώσεως τὴν πρώτην ἐκεῖνη γυναῖκα μεταωλογήσαντος. Ὅτι δὲ βρώσιν αἰσθητὴν οὐκ ἤσθιεν ὁ Ἀδάμ ἐν παραδείσῳ, καὶ αὐτὸς ὁ χρυσοβόρημον Ἰωάννης, ὁ συγκαταβάσει τοσαύτη χρητάμενος, ἐπὶ ταῖς εἰς τὴν Ἐξαήμερον ὁμιλίαις αὐτοῦ προφανῶς εἰδείξεν, οὕτως εἰπὼν· « Βίον εἶχε θαυμαστὸν ὁ Ἀδάμ· καθάπερ γὰρ ἄγγελός τις, οὕτως ἐπὶ τῆς γῆς διέτριβεν ὁ ἄνθρωπος, σῶμα μὲν περικείμενος, εἶν δὲ τῶν σωματικῶν ἀναγκῶν ὑπάρχων. » Εἰ τοίνυν τῶν σωματικῶν ἀναγκῶν ἀνώτερος ἦν, πῶς ἢ τινὰ τρόπον εἰς βρώσιν ἐφελικτο, μήτε διαπνεόμενος τὴν ἑαυτοῦ σάρκα, μήτε παρὰ τῆς φύσεως αὐτῆς βιαζόμενος, ὡς ἄκραν ἔχον ἀπάθειαν; Φαίνεται οὖν ἐνεσθῆναι ὡς ἄλλη τις ἢ βρώσις ἐκεῖνη ἐτύγγανεν, ἦν τὰ ἐν παραδείσῳ φυτὰ παρείχαν τῷ Ἀδάμ, εἰπερ ἡ αἰσθητὴ βρώσις αὐτῆ τοῦ ὑπεκρέσαντος ἔστιν ἀναπλήρωσις. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἔχει τὸν τρόπον. Οὐδὲ μὴ παροδικῶς τὴν θεῖαν ἐπέρχου Γραφὴν, μηδὲ τοῖς μὲν τῶν διδασκάλων προσείχειν αἰροῦ, τοῖς δὲ παρορῶν ἀπερισκέπτως καὶ ἀποστρέφασθαι· τοῦτο καὶ γὰρ οὐκ ἀκίνδον· ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ σκοπῶν τε συμμιθεῖν καλοθελῶς ὡς ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ λαλήσαντας Πνεύματι. Εἰ δὲ διαφανεῖν ἰσως πρὸς ἀλλήλους δοκοῦσι, μὴ τοὺς διδασκάλους αὐτοῦς, ἀλλὰ τοὺς καιροῦς αἰτιῶν καὶ τὰ πράγματα. Κερθεῖσαι γὰρ καὶ οὗτοι κατὰ τὸν μακά-

A ecclesiis nudos congregari non detrectarunt; alii vero alia huiusmodi malo consilio fecere. Hinc et vetustiores ecclesiasticorum expositorum, Philoque philosophus, et apostolis contemporalis Papias Hierapolitanus, Irenæus Lugdunensis, Justinus martyr et philosophus, Clemensque Stromateus, et Cappadoceus divini Gregorii, cum vellent evertere turpissimas has cogitationes, et respicere simul in divinitus inspiratam Scripturam, sicut Paulus jubet, ea quæ paradysum attinent, omnia spiritaliter contemplati sunt, vere œconomice sua opera aggredientes.

Sed magnum forte producis Basilium, aurea verba fundentem et divinum Joannem, beatum Epiphanium, et divinissimum Cyrillum, et dicis ad litteram omnia de paradiso exposuisse. Scimus hoc etiam nos, et non negamus. Sed vide divorum divinum cogitantium Patrum œconomiam. Considera Davidicum illud dictum terminum in ipsis recipiens, quod ait: « Sapiens vir disponet sermones suos in iudicio. » Cum enim reperissent execrabilissimum Origenem in fabulosas tragœdias Hexæmeron per allegorias convertisse, et nihil ad litteram intellexisse, et Adamum et paradysum in corporales dixisse, reliqua vero omnia spiritaliter accepisse; allegorias valere jubentes suas in Hexæmeron lucubrationes secundum litteram, et sapienter omnino, accipere deliberaverunt. Etenim sicum non sicum vocerant, et sicum iterum lignum comestionis, si quod audierunt lignum comestionis, in primam illam feminam inani interpretatione converterant. Cibum autem sensilem ab Adamo manducatum non fuisse in paradiso, et ipse aurea verba fundens Joannes, qui tanta indulgentia usus est, in suis homiliis in Hexæmeron manifeste ostendit, ita dicens: « Vitam habuit mirabilem Adamus; sicuti enim angelus aliquis, ita in terra versatus est homo; corpore quidem circumdatus, extra vero corporales necessitates existens. » Si igitur corporalibus necessitatibus superior erat, quomodo et qua ratione ad cibum transibat, neque per transpirationem suam carnem exhalans, neque ab ipsa natura compulsus, ut summam habens passionum vacuitatem? Patet igitur hinc alium quemdam cibum illum fuisse, quem paradisi plantæ præbebant Adamo, siquidem sensilis cibus ipso ejus, quod occulte effluit, repletus est. Et hæc quidem ita habent. Ne vero obiter ad divinam Scripturam accedas, neque elige attendere his magistris, illos vero inconsulte despiciere et aversari. Nil enim periculo non caret. Sed omnes æque stude conciliare bona voluntate, ut eos qui uno eodemque Spiritu locuti sunt. Si vero et dissentire forte videntur, non doctores ipsos, sed tempora et res causare. Lucrari enim et hi, juxta beatum Paulum, cunctos contententes, per dispensationem

(86) Legendum videtur ὁ Στρωματικός.

rebus ipsi's deferebantur. Attende igitur. Antiquiores quidem expositores, ut ait divinissimus, spiritaliter ea, quæ paradisiim attinent, consideravere, eos qui fluxum paradisiim dixere, et omnino sapienter, e medio tollentes. Deiseri vero Patres, qui eis successere, sua opera secundum litteram exposuere, stulti Origenis inoptias evertentes. Alii vero doctores mediam quamdam viam inierunt; et neque omnino fluxum et sensilem paradisiim putavere: si enim huiusmodi erat, non utique Dominus vitam in eo degere, tanquam aliquid eximium latroni, qui confessus erat, donavisset; neque rursus secundum futuram illam incorruptibilitatem et immortalitatem, materiæ expertem, et spiritali in totum, illum censuere: si enim tale quid erat, non quicquid inde esse Niloticæ Euphraticæque aquæ dicerentur. Indeque duplicem divini Patres induxere paradisiim, sensilem simul et spiritali: et spiritali quidem, qui justum latronem et beatum Paulum pariter excepit; sensilem vero iterum, quod serpentem, plantasque, et aquas, Adamumque et Evam, in se continuisse, vere Mosaicis liber memoriæ prodidit. Eadem igitur est causa, propter quam Patres duplicem, ut dictum est, paradisiim arbitrantur. Hoc quidem placitum etiam Joannes Damascenus, in capite *De paradiso*, recepisse videtur. Ad verbum enim ita ibi disserit: « Quidam certe paradisiim sensilem imaginati sunt, alii vero intelligibilem. Verumtamen mihi videtur quod, sicuti homo sensilis simul et intelligibilis eonditus est, ita et huius sacratissimus locus sensilem simul et intelligibilem et duplicem aspectum habeat. » Attende igitur diligenter; quia et divinus hic vir unum et eundem paradisiim sensibilem simul et intelligibilem, et aspectum habere duplicem, dicit.

Talia igitur et tanta de paradiso laudatis superioribus Patribus disputata sunt. An vero incorruptibilis huiusmodi fuerit, vel non, tuæ magnæ intelligentiæ considerandum reliquo, cum tantum iis de more descriperim, qui hæc ignorant.

EPISTOLA X (87).

Cur in ultimis temporibus Dominus incarnatus sit, et non multo prius in mundum venerit; si enim prius fecisset hoc, non utique ex ignorantia immensus ille papulus in impietate vitam finisset.

De hoc etiam invicto et sancto imperatore (88) nostro dubitante, atque ita dicente (89): Si propter hominum salutem, humanam Dei Verbum naturam adsumpsit, quia de causa non multo ante id factum est, ut et illi omnes, qui ex ignorantia vitam

(87) Hæc Epistola ex Gregorio Nysseno, Cyrillo Alexandrino et Joanne Damasceno constat. Vulcanius cum codicem harum Epistolarum recevit manu scriptum valde corruptum habuisset, huic Epistolæ snas castigaciones et conjecturas adiecit.

(88) Hic imperator esse potuit Manuel Palæologus,

Α ριον Παύλον άπαντας μηχανώμενοι οικονομικώς τοις πράγμασι μετεφέροντο. Πρόσχε ούν. Οι μὲν αρχαιότεροι τῶν ἐξηγητῶν, ὡς πού φησιν ὁ θεϊότατος, πνευματικῶς τὰ περὶ παραδείσου ἰδεωρήθησαν, τοὺς βευστὸν φρονήσαντας τὸν παραδείσον καὶ πᾶν σοφῶς ἐκ μέσου ποιήσαντες: οἱ δὲ μετ' ἐκείνου: θεοφόροι Πατέρες τὰ ἐαυτῶν συντάγματα κατὰ τὸ γράμμα ἐξέθεντο, τὰ τοῦ ματαιόφρονος Ὀριγένους ἀνατρέποντες ληρωδήματα: ἕτεροι δὲ τῶν διδασκάλων μέσην τινὰ τάξιν ἐβάδισαν, καὶ ὅτε διάλου βευστὸν τε καὶ αἰσθητὸν ἐβάδισαν τὸν παραδείσον. Εἰ γὰρ τοιοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ὁ Κύριος τὴν ἐν αὐτῷ διαγωγὴν, ὡπερ τι ἐξαιρετόν, τῷ ληστῇ ὁμολογήσαντι ἰδεωρήσατο: οὕτε πάλιν κατὰ τὴν μέλλουσαν ἐκείνην ἀφθαρσίαν τε καὶ ἀθανάσιαν αὐλὸν τε καὶ πνευματικὸν εἰς ἅπαν ἐκείνον ἐφρόνησαν. Εἰ γὰρ τοιοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐκείθεν ἐλλέγοντο τὰ Νειλιῶα τε καὶ Εὐφρατῆσια ὕδατα: ἐνθόνος καὶ διπλοῦν οἱ θεῖοι Πατέρες προήχθησαν εἰπεῖν τὸν παραδείσον αἰσθητὸν ἅμα καὶ πνευματικόν· καὶ πνευματικὸν μὲν, ὅτι τὸν δίκαιον ληστὴν καὶ τὸν μακάριον Παύλον ὡμοτύτως ἐβάδατο: αἰσθητὸν δὲ πάλιν, ὅτι τὸν δεινὸν, τὰ φυτὰ τε καὶ τὰ ὕδατα, τὸν Ἀδάμ τε καὶ τὴν Ἐβάν ἐν αὐτῷ τυγχάνειν ἀληθῶς ἡ Μωσαϊκὴ βίβλος ἰστέρησεν. Αὐτὴ οὖν καὶ αἰτία δι' ἣν οἱ Πατέρες διπλοῦν, ὡς εἰρηται, δεσάζουσι τὸν παραδείσον. Τοῦτο μὲν τὸ δόγμα καὶ ὁ δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἐν τῷ περὶ παραδείσου κεφαλαίῳ καταδεχόμενος φαίνεται κατὰ ῥῆμα καὶ γὰρ οὕτως ἐκεῖνος διεῖσει: « Τινὲς μὲν τὸν παραδείσον αἰσθητὸν ἐφαντάσθησαν, ἕτεροι δὲ νοητόν. Πλὴν ἐμοίγε δοκεῖ, ὅτι ὡπερ ὁ ἀνθρωπος αἰσθητὸς ἅμα καὶ νοητὸς δεδημιούργητο, οὕτω καὶ τὸ ἱερώτατον ταύτου τέμενος αἰσθητὸν ἅμα καὶ νοητὸν καὶ διπλοῦν ἔχον ἐμοφται. » Πρόσχε οὖν ἀκριβῶς, ὅτι καὶ ὁ θεὸς οὗτος ἀνὴρ τὸν αὐτὸν καὶ ἕνα παραδείσον αἰσθητὸν ἅμα λέγει: καὶ νοητὸν καὶ διπλοῦν ἔχοντα ἐμφασιν.

Τοιαῦτα μὲν οὖν καὶ τοσαῦτα περὶ παραδείτου τοις διαληφθεῖσιν ἔνωθεν Πατράσι διαλήπται: εἴτε δὲ ἀφθαρτος ὁ τοιοῦτος, εἴτε καὶ μὴ, τῇ αἰ μεγαλονοίᾳ διασκέψασθαι τὰ περὶ τούτων ἀφήμι, καὶ τοῖς ἀγνοούσιν ὡς ἔθος ὑποτυπώσας.

EPISTOLA II.

Τίτος ἔθηκεν ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἐσυρκῶθη ὁ Κύριος, καὶ διὰ τί μὴ πολλῶ πρότερον εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθε· καὶ γὰρ εἰ προλαβὼν ἐποίησε τοῦτο, οὐκ ἂν ἔξ ἀγνοίας ὁ ἀπειροκλήθης ἐκείνος λαὸς ἐν ἀσεβείᾳ κατέλυσε τὴν ζωὴν.

Καὶ τοῦτο τοῦ κραταίου καὶ ἀγίου ἡμῶν βασιλέως ἐπαπορούντας, οὕτω καὶ λέγοντος: Ἐάν ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἢ τοῦ θεοῦ λόγου γέγονιν ἐνανθρώπησις, διὰ τί μὴ πολλῶ πρότερον αὐτὴ ἐγένετο, ὥστε καὶ αὐτοὺς ἐκείνους ἐπιγῶνας τὸν

seu ejus successores Joannes vel Constantinus Palæologus; nam his temporibus floruisse Glycæa mihi cum Alatio et Oudino videtur.

(89) Vide Thomasinum, tom. III *Theol. Dogmat.* tract. v, ubi hanc eandem questionem tractat.

Κύριον ὄσοι δι' ἄγνοιαν ἐν ἀσεβείᾳ τὸν βίον κατέ-
στρεψαν; τοιαύτην ἐνώπιον αὐτοῦ τὴν ἀπόκρισιν
ἐποίησαμεν λέγοντες·

(90) Ἐπ' ἐσχάτων μὲν οὖν (91), ὁ θεὸς Λόγος ἐπὶ
σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἀληθῶς ἐνανθρώπησεν· ἐφ'
ᾧ καὶ ἀπορήσειεν ἂν τις, ἵνα τί, λέγων, μὴ κατὰ
τοὺς ἔμπροσθεν χρόνους τὰ τῆς ἐνοσάρχου οἰκono-
μίας (92) ἐγένετο, ὡς ἐντεῦθεν ἅπαντας τὸ κατὰ
Χριστὸν ἐπιγίνωμαι μυστήριον; Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦ Κυ-
ρίου ἐν Εὐαγγελίοις ἠκούσαμεν λέγοντος· « Πάτερ,
ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, » τοῦτέστιν ὁ προσήκων καιρὸς, ὁ καὶ
πρὸ καταβολῆς κόσμου ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων
προωρισμένος (εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἔλεγεν· « Ὁ
μὲν Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁπάγει κατὰ τὸν (93) ὠρισ-
μένον »), τίς ἐπὶ τοσοῦτον ἑαυτῷ ἐκάθαρθηκεν, ὡς οὕτω
φανερώς ἀντιπίπτειν, ἐν οἷς ἂν αὐτὸς (94) ὁ Κύριος
ἀποραίνηται; Προσήκων δὲ ὁ καιρὸς οὕτως ἐφαίνετο,
καὶ πρὸ; γὰρ τὸ θεῖον βούλημα εἴθετο, ὅτι ἡ Πάν-
αγιος ἡ τῷ κατὰ Χριστὸν μυστηρίῳ ὑπηρετήσουσα
τότε παρήχθη τῷ κόσμῳ, καὶ οὕτως ἐνικαῦτα ἡ τῆς
κκκίας νέσος παρήκμαζε (κατὰ τὸν Νουσαῖα ὄριον
Γρηγόριον), ἡ ἀρχῆθεν ἰσχυράσατο τῇ φύσει τῆς
ἀνθρωπότητος. Εἰ γὰρ προλαβὼν ἐνηθρώπησεν,
οὐκ ἂν ἐνομουχοῦσα ἡ κακία εὐπετῶς τοῖς φαρμά-
κοις ὑπέπιπτεν· οὐκ ἂν ἐὰ ἐθνη ἐνικαῦτα κα-
λούμενα ἤκουσεν· οὐ γὰρ ἐνδιδοὶ ὠμὴν ἔδον τὸ πά-
θος, καθὰ τις ἐφη σοφός, τοῦτέστιν, εἰς βάθος ὁ
διεφορώς χυμὸς ἡδραμμένος ὡν ταῖς ἀλκαῖς τῶν
φαρμάκων οὐ βραδίως ἀφέλκεται.

A in impietate fuerunt, agnoscerent Dominum?
talem coram ipso responsonem dedimus, atque
ita disseruimus :

Novissimis quidem temporibus divinum Verbum
pro salute hominum humanam vere naturam
adsumpsit, eaque de causa etiam dubitaverit ali-
quis, dicens : Quare in prioribus temporibus hæc
humanæ carnis assumptio non contigit, ut hinc
omnes Christi mysterium cognoscerent? Cu-
terum cum Dominum in Evangelis dicentem
audiverimus : « Pater, venit hora, » hoc est, con-
veniens tempus quod ante constitutionem vultu
pro salute hominum est præfinitum (nisi enim
hoc ita esset, non dixisset : Filius quidem hominis
vadit secundum tempus præfinitum), quoniam tan-
tum sibi ipsi est conatus, ut ita manifeste reluctetur
iis (95) quæ ipse Dominus affirmat? Conveniens
autem tempus hoc visum est, et divinæ voluntati
accommodatum, quod et purissima illa Virgo quæ
Christi mysterio inseruitura erat, tunc temporis
mundo producta est, et quod tunc nequitiæ mor-
bus [quemadmodum divinus ille Gregorius Nysse-
nus ait (95)] deserbuerat, qui ab initio naturæ hu-
manitatis inhæserat. Si enim anticipatè hoc tem-
pore incarnatus fuisset, malitia quæ intus insede-
rat non facile medicamentis cessisset, neque gentes
tunc vocatis audissent; neque enim cedit crudus
existens vitiosus affectus, quemadmodum doctus
quidam ait, hoc est, malum aliis humoribus im-
pactum, attractionibus medicamentorum non facile
evellitur.

(90) Hucusque in codice Bonaventuræ Vulcanii
initium hujus Epistolæ deorat, quod ipse ex codice
Ricardiano supplēvi, et interpretatus sum.

(91) Ἐπ' ἐσχάτων μὲν οὖν. Vulcanius ita corrigit :
Pro οὖν lege κατῶν. Sed codex Riccardianus, quo
utor, eodem modo habet, quo codex ille Vulcanii.
Quare quidquam mutandum esse non censeo.

(92) Τὰ τῆς ἐνοσάρχου οἰκonoμίας. Vox οἰκonoμία
ab ecclesiasticis scriptoribus varie accipitur. Modo
enim ἐνανθρώπησιν ἤτοι ἐνοσάρκειν τοῦ Μονογε-
νοῦς, Humanationem, ut ita dicam, et Incarnationem
Unigeniti significat; modo consilium divinum, et dis-
pensationem, atque administrationem, qua Deus
usus est in generis humani instantiatione; ut passim
apud eos videre est, et præcipue apud Isidorum
Pelusiotaem, et Cyrillum Alexandrinum. Adverbium
quoque οἰκonoμικῶς apud Isidorum laudatum,
epist. 407 libri 1, certo consilio interpretandum esse
videtur; quemadmodum apud nostrum Michaelē
Glycam in Epist. Porro notandum est vocem
οἰκonoμία a Tertulliano Contra Praxean de divi-
ni Trinitate agente pro Divinitatis in tres perso-
nas distributione usurpari. « Custodietur, inquit,
οἰκonoμίας sacramentum, quæ unitatem in Tri-
nitate disponit, tres digerens, Patrem et Filium,
et Spiritum sanctum. » Et mox : « Non intelligentes
unicum quidem, sed cum sua οἰκonoμία esse cre-
dendum, expavescent ad οἰκonoμίαν. »

(93) Κατὰ τὸν ὠρισμένον. Vulcanius censet lo-
cum esse corruptum, et forte esse legendum κατῶν
προωρισμένον. Attamen ita etiam habet Codex Ric-
cardianus; quare nihil mutandum.

(94) Ἀντιπίπτειν ἐν οἷς αὐτὸς, etc. Vulcanius vult,
τὸ ἐν παρέλκειν. Sed ita etiam habet codex, quo nos
usi sumus.

(95) Aliter sensisse videtur Isidorus Pelusiota
Epist. CCCXXIX. Scribit enim : Ὅτε οἱ φιλίτρει
δαίμονες μετὰ τοῦ στρατηγούτου αὐτοῖς διαβόλου
οὐδὲν εἶσαν ἐν τάξει μένειν, ἀλλὰ πάσης ἀδικίας
καὶ πλεονεξίας ἐμποροῦμενοι· καὶ ὕβρει· κόρον
οὐκ εἰδότες, ἐπὶ τὸ ἐλαττον τῶν καθῆν τοὺς ἀνθρώ-
πους ἀπέφλασαν· τότε δὴ, τότε ὁ τῶν ἀπάντων
βασιλεὺς ὁ Πατὴρ Λόγος, τῶν μὲν μισήσας τὴν
τυραννίδα, τῶν δὲ οἰκτιρῶν τὰς συμφορὰς, ἀνθρω-
πίαν ὑποδύς φῶσιν, ἐπὶ τῆς παρατάξεως ἔστη·
Τρόπαια τοιγαροῦν τὰ μὲν εἰστέθει, τὰ δὲ ἡγεί-
ρατο, τὰ μὲν ἦν ἐν ἐλπίσι. Καὶ τὸ μὲν βάρβαρον τῶν
δαμόνων σίφη; μετὰ τοῦ στρατηγού τὰς συμφορὰς
ἔστεινεν ἡ φύσις δὲ ἀνθρωπεία εἰς ἐλευθερίαν ἀνέ-
τρεψε. « Cum scelerati demones cum duce suo (diabolo
nihil in ordine manere siverant, verum omni
iniquitatis et violentiæ genere se ingurgitantes, nul-
laque injuria et protervia se exsatiantes, homines
ad extrema mala relegissent : tum vero omnium
rex ille Patris Sermo, et illorum tyrannidem exosus,
et horum ærumnas miseratus, humanam subiens
naturam in aciem prodit. Quocirca tropæa partium
quidem fixa sunt, partim erecta, partim speranda
manserunt : et atrox quidem illud demonum agmen
cum duce suo malo accepto doluit : humana vero
natura in libertatem denuo est asserta. » Cyrillus
quoque Alexandrinus libro adversus Anthropomor-
phitas cap. 24 lato disserit, atque affirmat, tunc a
Verbo divino humanam naturam assumptam fuisse,
cum ad mensuram summam nequitiæ caligo exerce-
visset, et superabundasset peccatum. Ipse etiam
medici exemplo utitur, sed plane ad contrarium
insinuandum. Cæterum G ycas hæc eadem disse-
rit III parte Annalium.

Tempestive itaque in terram, ut dictum est, A descendit Deus. « Cum enim, inquit Paulus, venit plenitudo temporis, emisit Deus Filium suum, » atque opportune remedia adhibet. Neque enim magno cum apparatu, atque auctoritate Deus ad nos venit, neque divina potentia est usus, ita ut etiam invitas ad se traxerit gentes, quod neque arbitrii nostri libertatem ullo modo labefactare voluerit. Si enim hoc ita esset, fortasse prioribus temporibus homo factus fuisset, atque ita pro sua auctoritate salutem nostram operatus fuisset.

At ne idcirco mihi dixeris omnes, qui ante Christam fuere, culpa vacare: si enim anticipata hoc tempore factum fuisset, non ita ex ignorantia periissent, qui expertes fidei ex hac vita decesserunt. Nihil tale dixeris. Quotquot enim, ut Joannes Damascenus ait, vitam laboriosissimam in exercitio pietatis duxerunt, etiam si imprudentes circa fidem aberrarunt, quique animo erant adeo obediēte et grato, ut si vidissent atque audissent prompti paratique ad credendum fuissent; illi, crede, non perierunt. Nec immensos illorum labores Deus suo fructu destitui permittet. Idcirco cum etiam in infernum ipse descendisset, et amplexi sunt hi prædicationem, et crediderunt. Qui vero cæcæcitate ex malitia laborant, non solum manifeste obtueri non potuerunt, verum etiam tandem exæcati sunt, intellectuali illo sole, ut diximus, illic coruscante. Hoc ipsum excellens ille in rebus divinis Gregorius Magnus C subindicans dixit: « Quocirca Dominus cum in inferno apparuit, omnes servavit, vel etiam illic non credentes, ad credendum tamen paratos. » Non hæc autem solum, sed et magnus Epiphanius in quodam suo sermone, cujus initium: « Quid hoc? silentium multum, » et hæc ad verbum disserit: « Quid igitur? omnes simpliciter salvat Deus præsens? Non, sed eos qui et ibi crediderunt. Quid vero? deis qui crediderunt vel omnino vita in impietate excessere, ad credendum autem parati erant: Neque hac de causa dubita. Habes enim præ aliis etiam ipsum principem apostolorum ita de hoc dicentem: « Et his, qui in carcere erant spiritibus veniens prædicavit, qui increduli fuerant aliquando. » Hinc itaque etiam magnus ille Cyrillus D impulsus dixit: « Quemadmodum itaque cum iis qui in carne erant, cum carne versatus est Deus: ita etiam animabus in inferno prædicavit, proprium habens gestamen unitam sibi animam. » Neque vero secius de his statuit divinissimus Damascenus, dicens: « Quemadmodum iis qui in terra erant, annuntiavit pacem, atque iis quidem

(96) Deerat γὰρ in Codice Vulcanii, sed ipse ex conjectura supplevit. Codex Riccardianus habet δὲ καὶ γὰρ.

(97) In Vulcanii editione deerat οὐ ταῦτα usque ad καὶ τούτου ἐνεκέν, quod nos ex codice Riccardiano supplevimus.

(98) Codex Vulcanii legebat: φρόνημα. Ipse recte emendans posuit: Φόρημα, cum animad-

Εὐκαίρως οὖν ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς εἴρηται, κάτεισιν ὁ Θεός. « Ὅτε γὰρ, φησὶ Παῦλος, ἦλθε τὸ πᾶρρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεός τὸν Υἱὸν αὐτοῦ: » εὐκαίρως λοιπὸν καὶ τὰ τῆς θεραπείας μεταχειρίζεται. Οὐ γὰρ προδήλως ἡμῖν ὡς Θεός ἐνεδήμησεν, οὐδὲ θεῖα δυναστεία ἐχρήσατο, ὥστε καὶ ἀνοκτα τὰ ἔθνη πρὸς αὐτὸν ἐπισπάσασθαι, ὅτι μηδὲ τὸ αὐταξούσιον ἡμῶν ὥπως δῆποτε λυμῆνασθαι ἤθελεν. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, τάχα ἂν κατὰ τοὺς ἐμπροσθεν χρόνους ἐνανθρωπήσας, αὐθεντικῶς οὕτω τὴν ἡμῶν σωτηρίαν εἰργάζατο.

Καὶ μὴ μοι λέγε, ὡς ἀνεύθυνοι λοιπὸν οἱ πρὸ τοῦ Χριστοῦ πάντες εἰσίν· εἰ γὰρ προλαβὼν ἐνηθροῦνησεν, οὐκ ἂν οὕτω; ἐξ ἀγνοίας ἀπώλοντο οἱ ἐν ἀπιστίᾳ τὴν ζωὴν καταλύσαντες. Τοιοῦτόν τι λέγε μὴδὲν. Ὅσοι καὶ γὰρ (96), ὡς ὁ Δαμασκηνός Ἰωάννης φησὶ, βίον ἀσκητικώτατον εἶχον, εἰ καὶ λαθάνοντες περὶ τὴν πίστιν ἀπεπλανήθησαν, ψυχῆς τε τοσοῦτον ἦσαν εὐπειθοῦς; καὶ εὐγνώμονος, ὡς ἰδόντες τε καὶ ἀκούσαντες ἑτοίμως πιστεῦσαι, ἐκείνοι, πίστευε, οὐκ ἀπώλοντο. Οὐδὲ γὰρ ὁ φύσει ἀγαθὸς Θεός τὴν ἀγαθὴν ἐν αὐτῶν προαίρεσιν καὶ ἐν τῶν καμάτων ἄπειρον εἰς κενὸν ἀποθῆναι ἠέσχετο. Ἐνθεν τοι καὶ πρὸς τὴν ἔθνη νόμῳ φύσει κατιόντος αὐτοῦ κάκεισε κηρύξαντος καὶ προσεδίξαντο οὗτοι τὸ κήρυγμα καὶ ἐπίστευσαν. Οἱ δὲ γε ἀμβλυωπίαν ἐκ πονηρίας νοσοῦντες οὐ μόνον ἐπεντραλίσαι οὐκ ἴσχυσαν, ἀλλὰ καὶ τέλειον ἀπετυφλώθησαν τοῦ νοητοῦ ἡλίου, ὡς ἐφημεν, ἐκείθεν ἀτρέψαντος. Αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ ἐν θεολογίᾳ διαπρέψας μέγας Γρηγόριος ὑπεμφαίνων εἶπεν· « Ἄρα πάντας ἔσωσεν ἐπιφανεὶς ὁ Κύριος, ἢ κάκει τοὺς πιστεύσαντας; » καὶ οὐ ταῦτα (97) δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Ἐπιφάνιος ἐν τινι τῶν αὐτοῦ λόγων, οὗ ἡ ἀρχὴ· « Τί τοῦτο; σιγὴ πολλή, » καὶ τάδε κατὰ ῥῆμα διεΐσεις· « Τί οὖν; πάντας ἀπῶς σώζει ἐπιφανεὶς ὁ Θεός; Οὐκ, ἀλλὰ κάκει τοὺς πιστεύσαντας. Τίνες δὲ, οἱ πιστεύσαντες, ἢ πάντως οἱ ἐν ἀσεβείᾳ μὲν τὴν ζωὴν διαλύσαντες, πιστεῦσαι δὲ ὅμως; ἑτοιμον ἔχοντες; Καὶ τούτου ἐνεκέν μὴ ἀμφίβαλλε. Ἐχεις γὰρ πρὸ τῶν ἄλλων κορυφαίον Πέτρον οὕτω περὶ τούτου λέγοντα· « Καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν ἀπειθήσασί ποτέ. » Ἐντεῦθεν οὖν καὶ ὁ μέγας ὀρμώμενος Κύριλλος εἶπεν· « Ὄσπερ οὖν τοῖς ἐν σαρκὶ D μετὰ σαρκὸς συνοστράφη ὁ Θεός, οὕτω καὶ ταῖς ἐν ἔθῃ ψυχαῖς διεκήρυξεν, ἴδιον ἔχων φρόνημα (98) τὴν ἐνωθεῖσαν αὐτῷ ψυχῆν. » Οὐχ ἦττον δὲ τὰ περὶ τούτου καὶ ὁ θειότατος διεΐληψε Δαμασκηνός, λέγων· « Ὄσπερ τις ἐν γῆ εὐηγγελίστατο εἰρήνην, καὶ τοῖς μὲν πιστεύσασί σωτηρίας γέγονεν αἴτιος, τοῖς δὲ ἀπειθήσασιν ἀπιστίας ἔλεγχος· οὕτω καὶ τοῖς ἐν ἔθῃ. » Οὐκοῦν εὐμεθόδως τὰ πάντα οἰκονομῶν, ὡς

vertisset hunc locum mutum ac ceptum fuisse a Cyrillo libro *De Incarnatione Unigeniti*, qui in Latina editione sic habet: « Perinde atque iis qui adhuc in carne versantur; ita etiam animabus in inferno prædicavit proprium suum gestamen habens animam sibi unitam. » Tamen codex etiam Riccardianus φρόνημα halet.

μήτε τοὺς ἀγαθοὺς ἐξ ἀγνοίας ἀπολείπει τὴν αἰσίων ἁγαθότητα, μήτε τοὺς πονηροὺς εἶαν δὴ τινα ἔχειν πρόσφατον λέγοντας. Εἰ εἰδομεν, ἐπιστεύσαμεν ἄν. κηρύττει καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἔξῃ, ὡς εἴρηται, παρακλητικῶς τοὺς ἄνω· κἀνεῦθεν ἐπισπᾶται τοὺς ἐπιτηδείους ἔλδοντας ἔλκεσθαι· καὶ οἶα τις λαμπρὸς ἀριστεύς· σὺν αὐτοῖς ἐκεῖθεν ἐπᾶνευσιν. Εἰ γὰρ καὶ πᾶσι κοινῶς ἐχαρίζαντο ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν τὴν τελευταίαν ἐκείνην ἀνάστασιν, ἀλλ' οὐχὶ πάντες αὐτῷ συναγγέλλον ἐξ ἔθου ἀνερχομένη, μόνοι δὲ οἱ πιστεύσαντες, ὡς ὁ θεολόγος Ἰσὴ Γρηγόριος. Ἐνεῦθεν οὖν ἀποδείκνυται, ὅτι καὶ κατὰ καιρὸν ἐνηθρώπησε τὸν προσήκοντα, καὶ ὡς οὐδεὶς ἐξ ἀγνοίας ἀπώλετο, εἴγε πάντες, ὡς εἰπομεν, κατήκοι γέγονασι τοῦ θεοῦ κηρύγματος. Καὶ ἡμεῖς μὲν τοιαύτην ἐπὶ τῷ ἀπορήματι διδώκαμεν τὴν ἀπόκρισιν· ὁ δὲ πλήρης πάσης συνέσεως βασιλεὺς οὐκ ἐπὶ πλὴν ἀντίπεσε, μᾶλλον μὲν οὖν ὑπερηγάσατο τοῦ θεοῦ τοῦτο καθ' οὗ· οἶδε τρόπους οἰκονομήσαντος.

tionem sive dubium responsum dedimus. Imperator vero omni prudentia plenus non ultra est refragatus, quin potius summopere admiratus est Deum hoc rationibus ac modis ipsi cognitis dispensare.

Sequentes epistolas 11, 12, 13 et 14 edidit Franciscus Fontanus, in *Novis Eruditorum Deliciis*, Florentiæ, 1785. Duæ jam lucem viderant, altera opus Lamii tom. VIII Operum Meursii, p. 261; altera opera Dominici Becnecii, præpositi ecclesiæ S. Felicis ad Imam, qui eam una cum *Orthodoxis doctis quæ SS. Apostoli exposuerunt* vulgaverat Florentiæ, anno 1786.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΑ'.

Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Γρηγορίῳ τῷ Ἀκροπολίτῃ.— Περὶ τοῦ πᾶτε σφαιροειδῆς ἔσσι καὶ ἀκίνητος ὁ οὐρανός, εἴτε καὶ μὴ, κατὰ τὸν θεῖον Χρυσόστομον.

Ὅτι μὲν οὖν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς καὶ θεῖος Ἰωάννης, τὰς ἀφορμὰς δὴθεν λαβὼν ἐκ τε τοῦ προφήτου Ἠσαίου λέγοντος, «Ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν,» καὶ ἐξ αὐτοῦ ὡσαύτως τοῦ μεγάλου Παύλου, σκητῆρ καλοῦντος τὸν οὐρανὸν, εἴτα καὶ λέγοντος, «Ἦν ἔπηξεν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἀνθρώπος,» ἀκίνητον λέγει πάντα τὸν οὐρανὸν· καὶ τοῦτο μόνον εἶναι τὸ φαινόμενον ἕνωθεν ἡμισφαί-

(99) Hanc eandem sententiam Glycas defendit ac sustinet, in part. *Annal.* auctoritatibus Petri apostoli, Gregorii Nazianzeni et Joannis Damasceni in medium adductis, sed Petrus et Gregorius ei concinere non videntur.

(1) Exhibilanda fortasse videbitur hujusmodi quæstio nonnullis, quorum mos est naso omnia suspendere acuto, nihilque rectum putare nisi quod ipsorum studiis ac γνώμας convenit: atamen hi si didicerint non eadem semper ab omnibus probata fuisse philosophiæ scita, neque a SS. Ecclesiæ Patribus physica dogmata, verum moralia exquirenda esse, non admirabuntur eorum placita de cælo «bona prorsus a nostris.

(2) Uno hemisphærio tantum cælum constare, terramque nostram planam, non sphæricam esse, omnes contenderunt penes antiquos, qui nullos antipodas esse censuerunt, veluti Eratosthenes, Polybius, Strabo, Tzetzes in *Chiliad.*, et Plutarchus in *Dial. De facie in orbe lunæ*, qui σκουδῆ

qui crediderant salutis auctor existit: inobedientes vero incredulitatis arguit; ita etiam iis qui sunt in inferno. » Optimo itaque ordine omnia dispensans, ita ut neque bonis per ignorantiam bonitas ipsorum pereat, neque mali ullam omnino excusationem habeant, dicentes: « Si scivissemus, credidissemus ntiqne, » prædicat etiam in inferno, ut diximus, similiter atque iis qui in terris degunt; atque hinc extrahit, qui apti sunt beneque comparati ad trahendum, et veluti illustris quidam princeps cum eis illuc ascendit. Tametsi enim etiam omnibus communiter largitus est, suscitatus e mortuis, extremam illam resurrectionem, non tamen etiam omnes cum ipso venerunt ex inferno releunte, soli vero qui crediderunt, ut inquit Gregorius Theologus. Ex his itaque demonstratum est, quod et convenienti tempore homo factus sit, quodque nemo per ignorantiam perierit, siquidem, ut diximus, divinæ prædicationi obedientes fuerint (99). Et nos quidem tale ad quæstionem sive dubium responsum dedimus. Imperator vero omni prudentia plenus non ultra est refragatus, quin potius summopere admiratus est Deum hoc rationibus ac modis ipsi cognitis dispensare.

EPISTOLA XI.

Admodum honorando Patri domino Gregorio Acropolitæ. — Utrum cælum rotundum sit et immobile, necne, juxta D. Chrysostomum (1).

Lingua aureum igitur, divinumque Joannem, occasione quasi sumpta, et a propheta Isaiâ dicente: « Qui suspendit cælum quasi fornicem; » et ab ipso quoque magno Paulo, qui *tabernaculum* prius appellat cælum, et deinde dicit: « Quod fixit Dominus, et non homo; » immobile omne cælum dicere, et hoc solum esse, quod desuper apparet, hemisphærium (2), neque ipsum sphæri-

transversos agit antipodas asserentes, hisce verbis: « Ἢ τί παράδοξον οὐκ ἐνεστιν; οὐχὶ τὴν γῆν σφαιρᾶν εἶναι, τηλικαῦτα βάθη καὶ ὕψη καὶ ἀνωμαλίας ἔχουσαν; οὐκ ἀντίποδας οἰκεῖν, ὡσπερ θρίπα; ἢ γαλιώτας, τραπέντα ἄνω τὰ κάτω τῆ γῆ προϊσομένους ... τοῦτο γὰρ ἔστι τὰ ἄνω κάτω· κἂν πάντα τραπέντα πάλιν εἶναι τῶν ἄχρι τοῦ μέσου κάτω, τῶν δὲ ὑπὸ τὸ μέσον αὐ πάλιν ἄνω γενομένων. « Qui quid non inest absurdi? nonne sequitur terram esse globum, quæ tot altitudines, profunda, inæqualitates habet? nonne habitari eam ab antipodibus, qui instar teredinum, aut stellionum imis corporum partibus sursum obversis terræ adherescant?.... Hoc vero est inferiora facere superiora, et omnia invertere, et quæ sunt usque ad centrum deorsum, quæ in terra libud, sursum ponere. » Præstat audire etiam Lucretium hac de re ita canentem lib. 1 in fin.:

*Illud in his rebus longe fugere credere, Memmi.
In medium summa (quod dicunt) omnia nitii:
Atque adeo mundi naturam stare sine ullis.*

* Joanne Lamio interprete.

cum esse, neque, dum suum dici noctisque iter peragit, circulationem ex oriente ingredi, et in occidentem quietasceret, ita ut exinde celeri huius latione sol ipse commoveatur; a nullo prorsus, qui sacra ipsius libris operam navarit, ignoratum est. Verumtamen non sine consilio, ut mihi videtur, q̄ aurea fundente verba hæc de cælo exarata sunt; quamobrem ne videris. Si enim maximus Paulus hic ait: « Si circumcidamini, Christus nihil vobis profuit; » illic vero Timotheum circumcidens cernitur: et aliquando quidem inter Iudæos et Iudæus, aliquando inter legis expertes ut legis sit expertus, et alibi se Romanum cognominabat, cum ex Judaico genere vere derivaretur: quid novi, si divinissimus Joannes quosdam cælorum motu attentantes, et ex adverso de universitate ratiocinantes, corrigens, cælum semisectum dicit et inmobile (5)? Non sine consilio igitur sermo hic, uti diximus, a laudato Patre habitus fuit; doctoris enim more, etiam hic ad Apostoli exemplum omnes ad divinam cognitionem perducere cupiens, Chrysostomus, talem non habuit exacte orationis et sententiæ curam, qualem sane et in productione magni luminaris adhibuit, et in factura est scilicet Adamæ, atque in ipsis intemperatis Christi mysteriis. Hic enim dicit, luminare hoc productum esse, ut diem lucidiorem efficiat; dicit, hominis corpus esse anima antiquius; sanctificationem autem mysticum sacrificium per vinum tantum fidelibus tradens videtur, ut exinde impii Armenii in sua ipsorum, ut alunt, hæresi validius confirmarentur.

See hæc quidam, φασμασμοσ ᾱυρεϊα verbis φησὶν dicta esse: φασμασμοσ. Cur? Quia cælestiουσ ε̄ᾱσ̄τορουμ Ρατρουμ concilium hæc admi-

*Letibus æternis: neque quocquam posse resolvi
Summa atque ima, quod in medium sint omnia nixa,
Ipsam si quidquam posse in se sistere credits:
Et que pondera sunt sub terra, omnia sursum
Nititur, in terraque retro requiesse reposta.
Et per aquas que nunc rerum simulacra videmus,
Et simili ratione animalia cuncta vagari
Conveniunt: neque posse e terra in loca cæli
Recidere inferiora magis, quam corpora nostra
Sponte sua possint in cæli templa volare.
Illi cum videant solem, nos sidera noctis
Cernere, et æternis nobiscum tempora cæli
Dividere, et noctis parileis agitare diebus.
Sed vanus stolidis hæc omnia parturit error.*

(5) Non unus Chrysostomus semisectum cælum asservit, verum et martyr Justinus, qui in lib. *Quæst. et Respons. ad orthodox.* cum questione 59 sibi objacisset: Et ἐν τῇ νυκτὶ ὁ ἥλιος ἀποκρύπτεται, πῶς οὐ σφαῖρα ὁ οὐρανὸς ἀποδείκνυται; id est: Si noctu sol occultatur, quomodo cælum non probatur globus esse? ἀναρμόστωσ respondet id intervalli longitudine fieri, atque oculorum vitio. Et ὁμολογούμενησ πολλὰ ἐστὶν ἕτερα τὰ ἐν τῷ αὐτῷ καὶ ἴσῳ ἐπιπέδῳ ὄντα, καὶ διὰ τὸ μήκοσ τοῦ διαστήματοσ κεκρυμμένα ὄντα τῆσ δ̄εωσ, ὡσ τὰ πλοῖα τὰ ἐν τῇ θαλάσῃ ὑπὸ ἀλλήλων μὴ ὀρώμενα, τοῦ πλάτουσ τῇ τῶν ὕδατων ἐπιφανείᾳ περὸ οὐρανῶσ τὴν ὄψιν περι-

ριοντ οὐ μὴν αὐτὸν εἶναι σφαῖροσδῆ, οὐδὲ κυκλικῶσ τὴν αὐτοῦ περίουον δεῖ νυθημέρου ποιούμενον ἐξ ἀνατολῶν ἀρχεσθαι, καὶ εἰς ἀνατολὰσ καταλήγειν ὡσ ἐντεῦθεν τῇ ἀξείᾳ τούτου φασ̄ καὶ αὐτὸν συγκατεσθαι τὸν ἥλιον οὐδὲν πάντωσ τῶν ταῖσ ἑραῖσ αὐτοῦ βίβλοσ ἀνασχολούμενον ἠγνῶσται. Πλὴν οἰκονομικῶσ, ὡσ ἔμοιγε δοκεῖ, τὰ περὶ τούτου τῷ χρυσορῥῆμονι ἐσχεδ'ασται. Καὶ τούτου χάριν μὴ θαύμασε. Εἰ γὰρ ὁ πάμμαεασ Παῦλοσ τοῦ μὲν ἐλεγε: « Ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸσ ὑμῶσ οὐδὲν ὠφέλιγεν » τοῦ δὲ περιτέμνων τὸν Τιμόθεον φαίνεται: καὶ ποτὲ μὲν τοῖσ Ἰουδαίοισ ὡσ Ἰουδαίοσ, ποτὲ δὲ τοῖσ ἀνόμοισ ὡσ ἄνομοσ γίνεται, καὶ ἀλλαγῶ Ῥωμαῖον αὐτὸν ἐπωνόμασε, ἐκ γένουσ καὶ ταῦτα Ἰουδαϊκοῦ καταγόμενοσ: τί καινὸν εἰ καὶ τῶσ; ὁ θεότατοσ Ἰωάννησ ἐπικερθούμενοσ, τῇ τῶν οὐρανῶν κινήσει προσέχοντασ, καὶ ἀντικλιγομένουσ ἐδ̄ πᾶν, ἀκίνητον λέγει τὸν οὐρανὸν καὶ ἡμῶσμον; Οἰκονομικῶσ οὖν οὗτοσ ὁ λόγοσ, ὡσ ἐφημεν, τῷ διαληφθέντι περισχεδίασται: διδασκαλικῶ γὰρ τρόπῳ καὶ οὗτοσ κατὰ τὸν Ἀπόστολον Χρησάστωμασ * καθέλων ἀπαντασ πρὸσ θείαν ἐπίγνωσιν ἀγαγεῖν, οὐ τοσούτον ἐστιν ὅτε τῆσ ἀκριβείασ ἐφρόντιζε, ἐπὶ οὐδὲ καὶ ἐπὶ τῇ παραγωγῇ τοῦ μεγάλου φωστήροσ πεποήκεν, ἐπὶ τῇ ποιήσει τε καὶ πλάσει τοῦ Ἀδᾶμ, καὶ ἐπ' αὐτοῖσ τοῖσ ἀχράντοισ τοῦ Χριστοῦ μυστηρίοισ αὐτίκα καὶ γὰρ λέγει τὸν φωστήρα τοῦτον παραχθῆναι, ἵνα τὴν ἡμέραν λαμπροτέραν ἐργάζηται: λέγει τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου πρεσβύτερον εἶναι τῆσ ψυχῆσ τὴν δὲ τῶν ἀγιασμάτων μυστικὴν τελετὴν δὲ ὄνον καὶ μόκω φαίνεται παραθιδὸσ τοῖσ πιστοῖσ, ὡσ ἐντεῦθεν τοῖσ δυσσεβείοισ Ἀρμενίου; ἐπιπλέον κρατῦναι τὴν αὐτῶν, ὡ; φατιν, αἰμασιν.

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν οἰκονομικῶσ λέγομεν εἰρησθεῖ τῷ χρυσορῥῆμονι. Τίνωσ ἐλεγε; Ὅτε ἄλλων τῶν ἄγων Πατέρων ὁ ἀλλογοσ οὐ μὲν οὖν εὑρηται

τέρω μὴ ἀποτεινεσθαι τοῦ ὀρῶζοντοσ. τί θαυμαστικὸν εἰ καὶ ἐπὶ τῶν φωστήρων γίνεται ἡ ἐπίκρυψισ δὲ τὴν αὐτὴν αἰτίαν; Hoc est: « Si citra controversiam unum alia sunt que in eadem et æquali planitie, propter intervalli longitudinem, oculorum effugiunt obtutum, velut navigia in mari, quorum alterum ab altero non cernitur, latitudinæ per summas aquas quasi circulo quodam visum circumscribente, quominus ultra circumscribentem intendatur: quid mirum, si occultatio stellarum per eandem causam fiat? » Atque in solutione questionis 130, instar cameræ se habere cælum contendit contra Græcorum philosophorum scita, et ab aquis quodammodo sulcari dicens: Βαστάζει οὖν τὸν μὲν οὐρανὸν τὰ ὕδατα, τὰ δὲ ὕδατα ἡ γῆ, τὴν δὲ γῆν τὸ θεῖον πρόσταγμα. Scilicet: « Sustinet igitur cælum aquæ, aquas autem terra, terram porro præceptum divinum. » Quæ omnia ut physicis pugnent nemo est qui non noverit. Consulto præterea Latinos Patres qui in eandem sententiam pedibus ierunt, atque adeo Antipodas sustulerunt, inter quos Augustinus, *De civit. Dei*, lib. xvi, cap. 9; Lactantius, *De falsa sapient. philosoph.*, cap. 24, ac permulti alii, quorum paradoxa salis superque refulgisse visus est Macrobius lib. i, in *Somni. Scip.*, ubi adversam certamque sententiam tulatur.

ταῦτα καταβέβηκεν. Ἀλλὰ πάλιν Ἰωάννης A εὐμερόδως τὰ πάντα μεταχειρίζεται, πρὸς τὴν κατεπιγόν ἀεὶ ἐπιστάμενος. Ἄλλως τε αἱ μὴ τοιαύτη συγκαταβάσι τὸν μακάρου Ἰωάννην ἐπὶ τούτοις χριστάθροι εἰσπαίμει, ποῦ ἤθροισαν τὰς ἐπ' αὐτῷ τούτῳ τῶν λοιπῶν ἡμετέρων ἀερωτηθείας φωνὰς, ἢ πῶς αὐτὰς ἐκδεδόκηθα; Ἄρ' οὖν ἐναντιοῦσθαι πρὸς ἀλλήλους εἰπωμεν τούτῳ ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ λαλήσαντας Πνεύματι; Θὺ μὲν οὖν πάντως, οὐ μὲν οὖν. Καὶ ἐτ' βούλῃς τοῦ μεγάλου Βασιλείου πρὸ τῶν ἄλλων ἄκουε· ἐπεξηγούμενος γὰρ τὸ Μωσαικὸν ἱερὸν τὸ λέγον, « Καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ πρωτὴ, ἡμέρα μία, » καὶ τότε κατὰ ῥῆμα διέξειαι· « Ἐβ τῶν εἴκοσι τεσσάρων ὡρῶν μέτρον μίᾳ ἡμέρας ἐστὶ διάστημα· ἦγον ἢ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σφαιροῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάλιν ἀποκατάστασις ἐν μίᾳ ἡμέρᾳ γίνεται. » Μηδεὶς οὖν τῷ ἰδίῳ χαριζόμενός λογισμῷ, κατὰ φιλοσόφους ταῦτα τὸν μέγαν λεγέτω διεξιέμεν Βασιλείου, καὶ ἐνταῦθεν οὐκ ἐπαργῆ περιφέρειν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Πνεύματος. Ὁ γὰρ Θεὸς οὗτος ἀνὴρ καὶ ταύτην εἴσε προλαθῶν τὴν ὑπόνοιαν· ἐν γὰρ τῇ εἰς τὴν Ἐξαήμερον ἔκτη αὐτοῦ ὁμιλίᾳ, καὶ τότε φησὶν· « Ἐπειδὴ πρόκειται ἡμῖν εἰς τὴν τοῦ κόσμου σύστασιν ἐξέτασις καὶ θεωρία τοῦ παντός, οὐκ ἔκ τῆς τοῦ κόσμου σοφίας τὰς ἀρχὰς ἔχουσα, ἀλλ' ἐξ ὧν τὸν ἑαυτοῦ θεράποντα ὁ Θεὸς ἐξεπαίδευσεν, ἐν εἴδει λαλήσας αὐτῷ, καὶ οὐ δι' αἰνιγματῶν, ἀνάγκη πάντως μὴ ἀγύμναστον εἶχειν τὸν νοῦν πρὸς τὴν τῶν ὑποκειμένων ἡμῖν κατανοήσιν. » Καὶ εἰ χρὴ πολλὰ λέγειν; E C ἔν ἐν θεολογίᾳ διαπρήσι; μέγας Γρηγόριος τότε γενώσκειν κτιστοῦ λόγου; ἔλεγε, καὶ μετὰ τοῦ Κτίστου συνέβαι, ἦνθα τὴν τοιαύτην ἑξαήμερον μεταχειρίζεται, καὶ διὰ γλυτῆς ταύτην ἔφερε· τίς ἐπὶ τοσοῦτον ἑαυτὸν τεθάρρηκεν, ὥστε καὶ πλεῖν τι τοῦ διαληφθέντος ἀνδρὸς καὶ φρονεῖν ἅμα καὶ ἀποφαινεσθαι; Μὴ οὖν ἀντιπίπτωμεν ἀκριβῶς εἰδότες, ὅθεν καὶ ὡπως τὰ τοῦ μεγάλου πνεύματα συγκαίριται. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ θειοτάτου Γρηγορίου τοῦ Νύσσης ἄκουε λέγοντος, ὅτι « Περίσχεν ἐν κύκλῳ τὰ πάντα τὸ οὐράνιον σῶμα, τὴν δὲ μέσην τοῦ παντός ἀπέλαβε χώραν τὰ βαρῆα καὶ καταφερῆ τῶν σωμάτων· γῆ τε καὶ ὕδωρ ἀλλήλοις διακρατούμενα· καὶ ἡ μὲν κυκλοφοροῦμένη οὐσία διὰ τῆς ὀφείας κινήσεως τὸν ἀστὴν τῆς γῆς ἐν κύκλῳ περισφίγγει; καὶ ὅτε D ἡ γῆ τῆς ἰδίας βάρους μετατίθεται, ὅτε οὐρανός ποτε τὸ ἀφοδρῶν ἐνδίδωσι καὶ ὑποκαλεῖ τῆς κινήσεως; » Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ἔτι τὴν μὴσιν ἀπέλαβε χώραν τοῦ παντός ἡ γῆ, καὶ ὁ θεοτάτος Ἰωάννης Δαμασκηνός ἐν τῷ περὶ γῆς κεφαλαίῳ σαφέστατα εἰδείξεν, οὕτως εἰπὼν· « Ἦκτων δὲ ἡ γῆ, καὶ πάνυ μικροτέρα ἐστὶ τοῦ οὐρανοῦ, ὡς περὶ τις σιγῆ ἐν μέσῳ τούτου κρημαμένη. » Καὶ τούτου χάριν ἀμφιδόλαιον οὐκ εὐλόγον· ὅρα γὰρ ὅτι καὶ τὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου τῆς αὐτῆς ἐννοίας ἐξήρηται· ἐν γὰρ τῇ διαληφθείσῃ ὁμιλίᾳ καὶ τότε περὶ τούτου φησὶν· « Ἐβ δὲ ἡλίῳ οὐδεὶς ἐστὶν ἐγγυτέρω, καὶ οὐδεὶς ἐστὶ πορρωτέρω, ἀλλ' ἐξίσου τοῦ διαστήματος τοῖς κατὰ πᾶν μέρος τῆς γῆς ὑπισμένους προσβάλλει. » Εὐδὴλον οὖν ἐνταῦθεν,

A tere nequaquam compertam est. Sed maximus Joannes omnia hæc, festinationi semper insistens, optima ratione aggressus est. Aliter enim, nisi hujusmodi indulgentia in his beatum Joannem usum esse dicamus, ubi de hoc ipso cæterorum sanctorum Patrum dicta locabimus, vel quoniam modo ipsa accipiemus? Uti que ergo, qui in uno eodemque Spiritu locuti sunt, sibi invicem adversari dicamus? Nequaquam omnino. Magno Basilio in primis, si tibi lubeat, aurea præbe, qui Mosis dictum exponens: « Et factum est vespere, et mane dies unus, » hisce (eadem verbis edisserit: « Viginti quatuor horarum mensura unius diei est intervallum; cœli igitur ex eodem in idem punctum una tantum die fit iterum restitutio. » Nullus ergo suæ indulgens opinioni hæc secundum philosophos magnum Basilium disseruisse, et exinde Spiritus doctrinam in capturam circumferre, asserimet. Ipse enim vir divinus suspensionem præoccupando expulit. Etenim in sexta in Hexaemeron homilia hæc insit: « Quoniam proponitur nobis in mundi constitutionem inquisitio, et contemplatio universalitatis, non ex mundi sapientia initia habens, sed ex iis, quæ Deus non per æigmata, sed in specie locutus, famulum suum edocuit; necesse omnino est ad illorum, quæ nobis proponuntur, cognitionem non inexercitam mentem habere. » Quid plura? Si theologia excellens magnus Gregorius tunc cognoscere creationis rationes, et simul cum Creatore intelligere, cum hujusmodi sex dies aggrediretur assererat, et in ore hoc ferebat: quis tantum sibi ipsi confidat, ut aliquid amplius quam laudatus vir sentire simul et exponere speret? Ne igitur dissentiamus, cum perspicue, unde et quomodo magni hujus viri opera comparata sint, intelligamus. Insuper vero quoque divinisimum Gregorium Nyssonum dicentem audi: « Continere sollicit omnia in orbe cœleste corpus, mediam vero universi regionem gravia et deorsum tendentia corpora tenuisse: terram autem et aquam a se invicem contineri, et hanc, quæ in orbem circumfertur, substantiam ob motus velocitatem terræ discum circulatim ambire, et neque de sua basi dimoveri terram, neque cœlum usquam vehementiam motus remittere et coercere. » Hæc autem ita sese habere, mediamque universi regionem terram occupasse divinisimum Joannes Damascenus in capite de terra ita loquens manifestissime significavit: « Inferior omnino et minor cœlo terra est, et velut punctum quoddam in hujus medio suspensum est; qua in re ambiguum se traducere alienum est. Vidos enim et ea, quæ magnus Basilius habet ex hac intelligentia pendere; in laudata enim homilia ita ait: « Nullus est proximior, et nullus est remotior a sole, sed æqualiter hic omnibus, qui singulas orbis terrarum partes habitant, occurrit. » Hinc ergo manifestissimum est, quod, si terra in universi medio non suspenderetur, neque profecto sol a nobis, ut

laudatus Pater inquit, æqualiter undecunque distaret.

Hæc igitur quidem et rotundum et immobile cælum perspicue ostendunt, et nulla de his responsio est. Si autem mihi propheta dictum objicias, scilicet: « Qui suspendit cælum quasi fornicem, » et hinc in medio sectum et immobile cælum esse deducas: exinde tibi et ego supersubstantialem omnino Deum figura humana et corporeum esse probo; pugillum enim et palmum propheta ipsi attribuit. Sed sicuti per hujusmodi verba, pugillum inquam, et palmum, parvam universæ Dei potentiae partem propheticus sermo figurate demonstravit; ita dicendo, « Qui suspendit cælum quasi fornicem, » facilitatem artis, qua ex non existentibus omnia produxit, sapientissimè subindicavit. Et hæc verba non sunt mea. Damascenus Joannes in capite de cælo, de hoc opinans me edocet, dum ita disserit: « Quidam sane hemisphærium esse cælum opinati sunt, propterea quod David dicat: « Qui extendit cælum tanquam pellem, » et Isaias quoque: « Qui suspendit cælum quasi fornicem. » Et hæc quidem hartenus. Cælum autem circumferri et cum eo simul circumferri ipsam solem, manifestavit quidem D. Gregorius Nysænus divinum admirans officium, et ita loquens: « Quis circumducit cælum, ut sit luminare super terram? Non minus vero, quæ ad hoc attinent, magnus ipse Maximus edidit, dum exponit Veteris Testamenti hujusmodi dictum: « Stet sol contra Gabaon, et luna super valles Elom (4-5); » et veluti ineffabilem Dei sapientiam et potentiam admirans, hisce iisdem verbis dicit: « Solis et lune cursum inoffensum Deus continuit mirabiliter, semper mobilem universi naturam efficiens immobilem. » Quid hoc admirabilius? Quid spherica universi natura evidenti? Hæc quoque magni Basilii cælorum orbicularem vertiginem ostendentis: « Ne igitur, o homo, sine principio, quæ cernuntur, opinare; neque caelestia corpora, quæ moventur, quoniam circulo te circumcurrunt, et circuli initium expedito nostro sensui captu facile non est, sine principio corporum se in orbem moventium naturam existima. » Sed excellens theologia Gregorius non de gentibus philosophis, sed de luminibus verba faciens, hæc inquit: « Novi et alterum lumen, circularem astrorum viam. » Si igitur semisectum est cælum, et hoc est, quod desuper apparet hemisphærium; et si infra terram sol minime circumit, unde tandem, et

(1-5) Terram motu quodam agi, ac non uno contentam loco manere, complures penes antiquos poterunt, et si Plutarcho in libro *Platon. Quæst.* fides habenda, Aristarchus et Seleucus ostenderunt. Imo ipse ibidem narrat Theophrastum asseruisse τῷ Πλάτωνι πρῶτον γενομένῳ μεταμελεῖν ὡς οὐ προσέκεισαν ἀποδοῦναι τῇ γῆ τὴν μέσσην χώραν τοῦ παντός. Scilicet, « Platonem jam natu grandem po-

ως εἶπερ ἡ γῆ μὴ κατὰ μέσον τοῦ παντός ἀπώρητο, οὐκ ἂν ὁ ἥλιος ἀφ' ἡμῶν, ὡς ὁ διαληφθεὶς ἔφη Πατήρ, ἀπανταχόθεν εἴξισυ δέιστοτο.

Taῦτα μὲν οὖν ἀριθλήως βαρίστησι τὸν οὐρανὸν κυκλοτερῆ τε καὶ ἀκίνητον εἶναι, καὶ οὐκ ἔστιν ἐπὶ τοῦτοις ἀντικρίσεις. Εἰ δὲ τὸ προφητικὸν μοι ταραγείς ῥητὴν τὸ λέγον, « Ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν, » κἀντεῦθεν ἡμικύκλιον εἶναι δισχυρίζη τὸν οὐρανὸν κατὰ κίνητον ἐκείθεν σοὶ κέγω ὑπερούσιον πάντως Θεὸν ἀνθρωπόμορφον εἶναι διαμαρτύρομαι καὶ ἐν σώματον δράκα γὰρ ὁ προφήτης αὐτῷ καὶ σπιθαμὴν περιτίθεισιν. Ἄλλὰ καθάπερ δι' αὐτῶν τοιούτων ῥημάτων, δρακὸς τε λέγω καὶ σπιθαμῆς, μικρὸν μέρος τῆς ὅλης τοῦ Θεοῦ δυνάμεως τροπικῶς ὁ προφητικὸς λόγος ἐπέφηνας ὅτιω διὰ τὸ εἰπεῖν, « Ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν, » τῆν ἐυκόλιαν τῆς τέχνης, ἥ ἐκ μὴ δυνατῶν τὰ πάντα κἀρήγαγε, πασόδως ὑπέσημηνατο. Καὶ οὐκ ἐμά ταῦτα τὰ ῥήματα. Ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης οὕτως με πείθει περὶ τοῦτου φρονῶν ἐν τῷ περὶ οὐρανοῦ κεφαλαίῳ καὶ τάδε διεξίω: « Τινὲς μὲν ἡμισφαίριον τὸν οὐρανὸν ἐφαντάσθησαν ἐκ τοῦ τὸν Δαβὶδ λέγειν, « Ὁ ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν, ὡσεὶ δέβριν, » καὶ τὸν Ἰσαίαν ὡσαύτως, « Ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν. » Καὶ ταῦτα μὲν ἐς τοσοῦτον. Ὅτι δὲ περιφερόμενος ὁ οὐρανὸς καὶ αὐτὸν συμπεριφέρει τὸν ἥλιον, ἐδήλωσε μὲν ὁ Νυσσαῖος θεῖος Γρηγόριος, τὴν θείαν ὑπερεκπλητούμενος δημιουργίαν, καὶ λέγων: « Τίς περιάγει τὸν οὐρανὸν, ὥστε ὑπὲρ γῆς τὸν φωστῆρα γενέσθαι; Οὐχ ἦττον δὲ τὰ περὶ τοῦτου καὶ αὐτὸς ὁ μέγας ἐπέφηνε Μάξιμος ἐπεξηγούμενος τὸ τῆς Παλαιᾶς, τὸ λέγον: « Στήτω ὁ ἥλιος κατὰ Γαβαῶν, καὶ ἡ σελήνη κατὰ φάραγγας Ἀβιλάμ, » καὶ ὅσον θαυμάζων τὴν ἐβρήτον τοῦ Θεοῦ καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν, καὶ τάδε κατὰ ῥῆμα διεξίωσιν: « Ἠλίου τε καὶ σελήνης δρόμον ἐπέσχεον ἀκώλυτον ὁ Θεὸς παραδόξως, τὴν ἀκίνητον τοῦ παντός φύσιν στήσας ἀκίνητον. » Τί τοῦτου παραδοξότερον; Τί τῆς κυκλικῆς τοῦ παντός φύσεως ἐφαντικώτερον; Καὶ ταῦτα τοῦ μεγάλου Βασιλεῖω τῆν τῶν οὐρανῶν κυκλικὴν περιδίησιν ὑπεμαφαίνοντος. Μὴ οὖν ἀναρχα φαντάζου, ὡ ἀνθρώπε, τὰ ἐρώμενα, μὴδ' ἐπειδὴ κύκλω σε περιτρέχει τὰ κατ' οὐρανὸν κινούμενα, ἡ δὲ τοῦ κύκλου ἀρχὴ τῆ προχείρω ἡμῶν ἀισθῆσει οὐκ εὐληκτος, ἀναρχον ἡγοῦ τῶν κυκλοφορικῶν σωμάτων τὴν φύσιν. Ἄλλὰ καὶ ὁ πολὺς ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος οὐ περὶ τῶν ἔξω φιλοσόφων, περὶ δὲ τῶν φώτων τὸν λόγον ποιούμενος, καὶ τάδε φησιν: « Οἶδα καὶ ἕτερον φῶς, τὴν κυκλικὴν τῶν ἀστέρων περίερον. » Εἰ μὲν οὖν ἡμίτομος ὁ οὐρανὸς, καὶ τοῦτο μόνον ἔστι τὸ φαινόμενον ἀνωθεν, εἰ οὐχ ὑποστρέφει τὴν γῆν ὁ ἥλιος; κάτωθεν, πόθεν

nitentia fuisse ductum, quod terram in medio universi, non suo loco, statuisset. Id tantum innuisse sat erit, ut ostendatur non unum fuisse Galileum, qui hodiernum planetarium systema confixerit, sed statis naturæ legibus innixus luce clarius ostenderit omnino a vero aberrare quatuor Ptolemaei tabellis, nullo constituto examine, essentiantur.

λοιπὸν οἱ ἀστέρες, καὶ τίνι τρόπῳ κυκλικὴν ποιοῦνται ἅ
περιδοῦν; Εὐδὴλον οὐκ ἐναντιοῦμενος, ὡς οὐκ ἐναντιοῦμενος
τοῖς λοιποῖς Πατράσι δὲ θεοῦ τοῦ Ἰωάννης, ἀλλὰ
τὴν καιρὸν ἐξαγοραζόμενος, καὶ πείθων τοὺς
ἀπλοστέρους μὴ τοῖς εἰμαρμένην καὶ τύχην δο-
ξάζουσι συναρπάζεσθαι, μηδὲ τὴν ζωὴν αὐτῶν ταῖς
τῶν ἄστρον κινήσειν ἀναρτῆν, καὶ ἐντεῦθεν ἀπά-
γεσθαι τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ ὄρθου φρονήματος; παρα-
υρέσθαι, τοιαῦτα γράφειν ὁ πάμπλεγμα εὐμεθόδως
ὡς παρητήσατο. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; Ὁ θεο-
φάντωρ καὶ μέγας Διονύσιος ἐν τῷ τετάρτῳ αὐτοῦ
κεφαλαίῳ ἐν ᾧ περὶ ἀγαθοῦ διδάσκει φωτὸς, καὶ
τάδε περὶ τούτων ἀριδῆλως θεολογεῖ: « Τὴν τε τοῦ
οὐρανοῦ φημι παράδοξον κίνησιν, τὴν κυκλικὴν
τῶν ἀστέρων περίδοον, τὴν μεταβατικὴν αὐτῶν
δίδοον, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ τῶν
μεγάλων φωστῆρων ἀποκατάστασιν, καθ' ἣν ἐνιαυ-
τοὶ τε καὶ μῆνες ἐκμετρεῖσθαι εἰθώσισι. » Τοῦτο οἴ-
μαι καὶ τὸν σοφὸν Σολομῶντα σίνετισταί, λέγοντα,
ὅτι: « Ὁ ἥλιος ἀκίρχεται πρὸς νότον, καὶ κυκλοῖ
πρὸς βορρᾶν, » ὥστε τῷ μὲν οὐρανῷ καὶ ἅκων συμ-
περιφερόμενος ὁ ἥλιος, ποιεῖ τὸ νυχθήμερον.
« Ἔθετο γὰρ, φησὶ, ταῦτα εἰς σημεῖα, καὶ εἰς και-
ροὺς, καὶ εἰς ἡμέρας, καὶ εἰς ἐνιαυτούς; » τὴν
αὐτοῦ δὲ πορείαν ἡρέμα ποιοῦμενος τὴν ἀπὸ δυσμῶν
δηλονότι πρὸς ἀνατολὰς, καὶ ἀπὸ τοῦ ζώδιου μετα-
βαίνων εἰς ζώδιον, τὸν ἐνιαυτὸν ἐκπληροῖ. Ἐνιαυ-
τὸς γὰρ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶ ἀλλ' ἢ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ση-
μεῖου ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάλιν ἀποκατάστασις. Καὶ εἰ μὴ
πειθῆι τοῖς λεγομένοις, αὐτῷ τῷ μεγάλῳ Βασιλεῖ
πεισθητι. Ἐν γὰρ τῇ ἑκτη ὁμιλίᾳ αὐτοῦ καὶ τάδε
περὶ τούτου διέξεισιν: ἐπεξηγούμενος καὶ γὰρ τὸ
διαληφθὲν βητὸν τὸ λέγον: « Καὶ ἔστρωσαν εἰς σημεῖα,
καὶ εἰς καιροὺς καὶ εἰς ἐνιαυτούς; » καὶ δεικνύων
ἐντεῦθεν ὅπως ὁ ἥλιος ἀποτελεῖ τὸν ἐνιαυτὸν, καὶ
ταῖδε φησὶν: « Ἠλιακὸς δὲ ἐστὶν ἐνιαυτὸς, καὶ ἀπὸ
τοῦ αὐτοῦ σημείου ἐπὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον κατὰ τὴν
κίνησιν τοῦ ἡλίου ἀποκατάστασις. » Ὅτι δὲ ταῦτα
οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι πρὸς ἀνατολὰς ἀπὸ δυσμῶν ὁ τε
ἥλιος καὶ ἡ σελήνη τὴν ἴδιαν ποιοῦνται πορείαν, ὁ
Δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἀριδῆλοτερον ἔδειξε κατὰ λέ-
ξιν οὕτω διεξίών: « Ἠλίον καὶ σελήνην, Ἀρεὰ τε
καὶ Κρόνον πλανήτας ἐκάλεσαν, ὅτι περ ἐναντιῶς
τοῦ οὐρανοῦ ποιοῦνται τὴν κίνησιν. Τοῦ γὰρ οὐρα-
νοῦ καὶ τῶν λοιπῶν ἀστέρων ἐξ ἀνατολῶν ἐπὶ δυ-
σμῶν κινουμένων, αὐτοὶ δὲ ἀπὸ δυσμῶν ἐπὶ ἀνατο-
λῶν τὴν κίνησιν ἔχουσι. Καὶ τοῦτο γνωσόμεθα ἐκ
τῆς σελήνης καθ' ἑσπέραν μικρὸν ἀναποδίζουσης. »

(6) Vides hic nostrum Glycam totum in eo versari
ut Chrysostomum defendat quasi opportune de mun-
do ipse senserit, atque optime semisectum caelum
pronuntiarit, ut fuit fortunæque errorem radicitus
evelleret. Probe utentis ratione nunquam tamen
erit commentum quodvis errore alio refutare, eo
magis quod luculentur in sacris Scripturis circularis
caeli mentio sæpius habetur, præcipue vero cap. xxiv
Eccl., ubi dicitur *Gyrum caeli circumivi sola*, etc.,
Græce aptius et verius, ἐκύκλωσα, scilicet *circum-*
duxi, rotundavi, conglobavi, et *Isaie* cap. xl, *Qui*
sedet super gyrum terræ, vel secundum Hebræos,
Qui sedet super globum terræ. Si globus est igitur

quomodo circularem cursum stellæ peragent?
Hinc ergo manifestum est, non ut cæteris Patribus
adversantem, sed opportune divinisimum Joan-
nem locutum, simplicioribus persuadere con-
tem, ne ab iis qui fortunam fatumque credunt,
seduci se sinerent, neque suam ipsorum vitam
astrotrum motibus ascriberent, adeoque ne abduce-
rentur a Deo (6), et a recta sententia divellerentur,
hæc magnum scribere non dedignatum fuisse. Quid
mirum? Theologus ille magnus Dionysius in quarto
suo capite, in quo de bono lumine disserit, hæc
pariter de his manifeste edocet: « Cæli, dico,
mirabilem motum, et circulem astrorum cursum,
et ipsorum transgredientem transitum, et ex hoc
in idem magnorum luminarium restitutionem,
secundam quam annos mensesque metiri consue-
vimus. » Hoc quoque sapientem Salomonem clam
invenisse existimo, ubi dicit: « Sol ab austro surgit,
et rotatur ad aquilonem, « ita ut, cum cælo et
invitus circumactas, diem noctemque efficiat :
« Posuit enim, inquit, hæc in signa, et tempora, et
dies, et annos; » suum enim transitum clam ab
occidente faciens, apparens in oriente, et a signo
in signum transiens, annum perficit. Annus enim
nihil aliud est, quam ab eodem in idem signum
iterum restitutio. Et si minus his, quæ dicuntur,
saltem ipsi magno Basilio fidem adhibeas; in
septima enim homilia hæc eadem edisserit. Expli-
cans quippe hoc laudatum dictum: « Et erunt in
signa, in tempora, et in annos; » et exinde quo-
modo annum sol absolvat ostendens, hæc quoque
subjicit: « Solaris autem annus est ab eodem in idem
signum juxta solis motum restitutio. » Hæc autem
ita sese habere, et ad orientem ab occidente
solem et lunam suum cursum peragere, Dama-
scenus Joannes perspicue demonstravit, hisce iisdem
verbis enarrans: « Solem, et lunam, Martem et
Saturnum planetas appellarunt, quia adversus
caelum motum faciunt; nam cælo et cæteris astris
ex oriente in occidentem se moventibus, ipsi ab
occidente in orientem motum habent. Hoc ex luna
ad vespem paulisper retrocedente cognovimus. »
Si hæc ita se habent, ex lunæ reversionibus
et reliqui planetæ, unde et quomodo moveantur,
manifeste demonstravit. Manifestissimum omnino
cum semper mobili cælo solem circumactum diei
noctisque spatium perficere. Nam, nisi ex oriente
in occidentem sol moveretur, si per diei noctisque

terra, sane et antipodes erunt, rotundum erit cæ-
lum, non semi-ectum. In hæc itaque et alia testi-
monia si respexissent Chrysostomus homil. 14 et
27 in *Epist. Pauli ad Hebr.*, Justinus Martyr, Basi-
lius homil. 1, *super Genes.*, Ambrosius, lib. 1 in
Hexaemer., Lactantius, et alii innumeri, nunquam
caeli rotunditatem negassent, ac vidissent eam non
esse *figmentum Græcorum a ratiocinando projectum*,
uti Elias Cretensis ad Orationem 7 Nazianzeni au-
tumavit, quod ex Scripturis ipsa probatur, quodque
rationi consonum, quemadmodum Ptolemæus no-
vem argumentis ostendit cap. 3, lib. 1 edit. *magus*,
Aristot. II *Cæl.* tex. 22 et seqq.

spatium suam faceret restitutionem, ubinam tandem solis circulus ille, qui annum complet? Ad hæc, quæso, respondeant; neque enim ad diès tantum perficiendus sol constitutus est, sed et ad tempora et annos, ut præcedens sermo jam demonstravit. λών ἐπιθυσμὰς ἐκινεῖτο ὁ ἥλιος, εἰ διὰ νυχθημέρου ἡλίου κύκλος ἐκείνος ὁ τῶν ἐναυτῶν ἐκπληρῶν; ἐτάχθη μόνον ὁ ἥλιος ἐκτελεῖν, ἀλλὰ καὶ πατρὸς καὶ

Α Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει ἀπὸ τῆς θαλῆνης ἀνακοδισμῶν καὶ τοὺς λοιποὺς πλανήτας, ὅθεν καὶ ὁπῶς ποιοῦνται τὴν κίνησιν, ἀριθμητικῶς ἐνεφάνη. Πρόδηλον πάντως ὅτι καὶ δεικνύηται οὐρανῶν συμπεριφερόμενος ὁ ἥλιος ἀποτελεῖ τὸ νυκτῆμερον. Εἰ γὰρ ἐξ ἀνατολῆν σικεῖταιν ἐπιθεῖ ἀποκατάστασιν, τὸ λοιπὸν ὁ τοῦ δότωσαν ἐπὶ τούτοις ἀποκρισιν· οὐδὲ γὰρ ἡμέρας ἐναυτοὺς, ὡς ὁ λόγος ἔδη φάσας ἐγνώρισε.

Talia ergo, tantaque testimonia habens, ne amplius adversere, neque hujus beatissimi insistent operibus, cæteros sanctos despicias. Etenim si anathemati subijcere videtur eos, qui cælum non esse fixum, et semisæctum affirmant: non tamen reliquis sanotis Patribus obsistens, sed his adhærens, cum sententiam hanc Manichæicam et impiam reddere conatus esset, hæc inquit: « Etenim hi, qui Manetis inhærentes placitis ægrotant, Dominum ad animarum nostrarum salutem duodecim vasa fabricasse existimarunt, quæ per sphæras conver- a morientium animas attollerent, et in luna collocarent (7), in fidem suæ ipsorum vaniloquentiæ hujus incrementum et diminutionem adducentes.» Fabulam hanc igitur, uti diximus, stirpitus evellere nitens, severioribus quoque rationibus uti contendit in illos, qui cælum rotundum et semper mobile asserunt. Et hæc sunt, quæ Chrysostomus ait, et hac ratione se habent. Solem vero infra terram subterlabi, non quidem transverse, ut quidam putant, et obscurum aerem efficere (nam si transverse sol excurreret, adeo aer non obtenebraretur) manifestatum hoc quidem fuit ab ipso Theologo Gregorio in libro suo *De Theologia* ita dicente: « Diei conditor sol est supra terram, sub terra vero noctis est conditor (8). » Non minus hoc et ab ipso Damasceno Joanne pertractatum fuit; in capite enim de luce, igne et luminaribus hæc ait: « Quarta die fecit Deus luminare majus, videlicet solem, ad principatus et potestates dici: per ipsum enim dies efficitur: siquidem dies est, dum sol supra terram, nox vero dum infra terram lucet: et noctis intercapedo est solis ab occidente usque in orientem sub terra cursus.» Eadem vero verbis hisce magnus Basiliius explanat; ad dictum enim habens, « Et vocavit Deus lucem diem, et tenebras noctem, » hæc dicit: « Et nunc quidem post solis productionem dies est, cum a sole in hemisphærio supra terram lucente aer

Τεταύτας μὲν οὖν καὶ τοσαύτας ἔχων τὰς κερτυρίας μὴ ἐπὶ πλεόν ἀντίκειται· μὴδὲ τὸς λοιποὺς ἁγίους ἀθέτει, τοῖς τοῦ παμμάκαρος ἐνευγχανῶν πονήμασιν. Εἰ γὰρ καὶ ἀναθέματι καθυποβάλλειν δοκεῖ τὸς μὴ τῶν εὐφρανῶν πεπηγμένον εἶναι καὶ ἡμίτομον λέγοντας; ἀλλ' οὐκ ἐναντιούμενος τοῖς λοιποῖς ἁγίοις Πατράσιν, ἀλλ' ἐρμῆνων πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ αὐτὸ τὸ Μανιχαϊκὸν καὶ ἄθεον ποιῆσαι πειρώμενος φρονήμα φησὶ: « Καὶ γὰρ οἱ νεοσηκότες, τὰ Μάνεντος, οἱ Κύριος διὰ τὴν ψυχῶν ἡμῶν σωτηρίαν κάδδου; δώδεκα ἐμνηχανήσατο, οἱ δὲ τὰς σφαίρας στρεφόμενοι, τὰς τῶν θνησκόντων ἀνιμῶνται ψυχὰς, καὶ τῇ σεληνῇ ταύτας ἐνακοιθεῖσιν, εἰ; πῶσιν τῆς αὐτῶν ματαιολογίας καὶ τῆς ἀδύσμειώσεως τούτης πειρώοντες.» Πρόβριζον οὖν, ὡς ἐφημεν, τὴν μυθολογίαν ταύτην ἀνασπᾶσαι μαχόμενος, καὶ λόγοις αὐστηροτέροις κεχρησθαι παρθειάζετο κατὰ τῶν σφαιροειδῆ λεγόντων εἶναι τὸν οὐρανὸν καὶ δεικνύοντον. Καὶ τὰ μὲν τοῦ Χρυσοστόμου τοσαῦτα, καὶ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. « Ὅτι δὲ τὴν γῆν ὑποτρέχων ὁ ἥλιος, οὐ μὴν ἐκ πηγίου, καθὰ τινες οἰονται, ἀφεγγῆ τὸν ἀέρα καθίστησιν (εἰ γὰρ ἐκ πηγίου διεδέχων ὁ ἥλιος, οὐκ ἐπὶ τοσοῦτον ὁ ἀήρ ἐσκοτίζετο), δεδήλωται μὲν καὶ αὐτῶ τῷ Θεολόγῳ Γρηγορίῳ ἐν τῷ περὶ Θεολογίας αὐτοῦ λόγῳ: « Ἡμέρας μὲν δημιουργὸς ὁ ἥλιος ὑπὲρ γῆς ὦν, ὅπῃ δὲ γῆν ὦν δημιουργὸς τῆς νυκτός. » Οὐχ ἦστον δὲ περὶ τούτου καὶ αὐτῷ τῷ Δαμασκηνῷ Ἰωάννῃ διελεῖται: ἐν γὰρ τῷ περὶ πυρὸς, φωτὸς καὶ φωστῆρων κεφαλαίῳ καὶ τὰς φησὶ: « Τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν φωστῆρα τὸν μέγαν, ἦτοι τὸν ἥλιον, εἰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας τῆς ἡμέρας: δι' αὐτοῦ γὰρ ἡ ἡμέρα συνίσταται ἡμέρα γὰρ ἐστὶν ἐν τῷ τῶν ἡλίων ὑπὲρ γῆς εἶναι, νῆξ δὲ ἐστὶν ἐν τῷ τῶν ἡλίων ὑπὲρ γῆς εἶναι: καὶ διάστημα νυκτός ἐστὶν ὁ ἀπὸ δύσεως εἰς ἀνατολῆς ὑπὲρ γῆν ἡλίου δρόμος.» Τὰ αὐτὰ δὲ τούτοις καὶ ὁ μέγας διέξεισι Βασίλειος: ἐν γὰρ τῷ βῆτῳ τῷ λέγοντι, « Καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν, καὶ τὸ σκό-

(7) Quam dire a vero aberravit Manes, et quæ monstra, non placita, ejus assecræ jactarint, hic nostrum non est expendere; ea enim omnia possunt videri in Augustino, præcipue in lib. *De hæres.*, atque alibi, necnon in cæteris Patribus qui ea refutarunt. Animadvertendum tamen hic censuimus Manetem a veteri Platoniorum philosophia hausisse, animas post corporis mortem in lunam avolare, postquam facti lege ad tempus vagata fuerint in ea regione quæ terram et lunam interjacet. Ilac de re videndus Plutarchus in lib. *De facie in orbe lune*, qui referens omnia Platoniorum somnia auctor est nonnullos Elysios in luna æque ac Tartarum statuisset. Qui contulerit Plutarchi librum, et Mani-

chorum hæc de re commenta, videbit sane hos nihil proprio censu protulisse, verum somniantium deliriis victas omnino manus dedisse. (8) Plutarchus ubi supra memorat a Platone non solem, verum terram dici instrumentum temporis dimetiendi, ex quo latius patet melius Platone. n sensisse de terra quam cæteros philosophos, cum καὶ φύλακα, καὶ δημιουργὸν αὐτὴν ἀτραπὴ νυκτός καὶ ἡμέρας προσέτις, et custodem et veracem ipsam artificem noctis dieique dixit. Idem sensit et Empedocles qui ait: Νύκτι δὲ γαῖα τίθησιν, ὑφισταμένη φάεσσι. Noctem terra facit, dum lucem intercipit almam.

τα· ἐκάλυψε νύκτα, ἢ καὶ τὰδε φησί· « Καὶ νῦν μὲν Δ illuminatur, nox vero est terra umbra, quæ ab
 μετὰ τὴν τοῦ ἡλίου γένεσιν ἡμέρα ἐστὶν ὁ ὑπὸ sole abscondito fit. »
 ἡλίου πεφωτισμένος· ἀπὸ ἐν τῷ ὑπὲρ γῆν ἡμισφαίριῳ λάμποντος· καὶ νύξ σκίασμα γῆς ἐπικρυπτοῦ-
 νου ἡλίου γινόμενον.

Ἵτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι μὴ τοῦ ἡλίου
 τὴν γῆν ὑποτρέχοντος οὐκ ἂν ἐπὶ τοσούτον ἀφεγγής
 ὁ ἀήρ, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν πρᾶγματων τοῦτο γνωσώ-
 μεθα. Ἐν Βρεταννίᾳ μὲν τῇ νήσῳ ὀκτώ καὶ δεκάτο-
 ρος μὲν ἡ ἡμέρα ἐστὶν, ἐξάωρος δὲ ἡ νύξ· καὶ οὐ
 μόνον ἐξάωρος, ἀλλὰ καὶ τὸ σκότος αὐτῆς οὐ κἀνο
 βαθύ, τοιοῦτον δὲ εἶπειν, ὅποιόν ἐστι τὸ παρὰ ἡμῶν
 λεγόμενον λυκόφωτον· ἐμπόπτουσι γὰρ αὐτοῖς αὐ-
 γαλὸ τοῦ ἡλίου. Τίνος ἔνεκεν; Ἵτι κἀν ταῖς νύξιν
 αὐταῖς; ὁ ἡλῖος ἔγγιστα περιστρέφεται, διὰ τὸ βρα-
 χύτατον αὐτοῦ μέρος ὑπὸ γῆν καταβύσθαι, καὶ ὅ-
 γα τῶν Βρεταννῶν ὀξυδερχέστατοι σαφῶς ὀρῶσι
 κατὰ τὴν νύκτα, καὶ μικροῦ πάντα τοῖς ὀφθαλμοῖς
 περιλαμβάνουσι. Μάνθανε οὖν ἐντεῦθεν, ὡς εἴγε
 καὶ ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς κλίματι οὐχ ὑπὸ γῆν ὁ ἡλῖος
 διδεδῶκεν ἦν, ἀλλ' ἔγγιστα πρὸς κἀνταῦθα περιστρέ-
 φεται, ἡ νύξ ἀληθῶς, οὐχ ἡ νύξ ἦν, οὐδὲ κἀνο βαθύ τὸ
 σκότος αὐτῆς, ἀλλὰ τοιοῦτον, ὅποιόν ἦν ὁ λόγος φθί-
 σης ἐγνωρίσειν, ἅτε τῆς γῆς οὐμεινῶν ἀνεκφραττούσης
 ταῖς ἡλιακαῖς ἀκτίσι παντάπασιν· ἡ γὰρ νύξ οὐδὲν
 ἄλλο ἐστὶν ἢ σκίασμα γῆς, ὡς ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος.
 Τοῦ γοῦν ἡλίου μὴ τὴν γῆν ὑποτρέχοντος, ἀλλ' ἔγ-
 γιστα περιστρεφομένου, ὡς ἀνωθεν εἰρηται, βροθεῖαν
 γίνεσθαι νύκτα πάντως ἀμήχανον. Ἵτι δὲ οὐκ ἐστὶν
 ἡμίτομο; ὁ οὐρανός, καὶ τοῦτο μόνον τὸ φαινόμενον
 ἀνωθεν κατὰ τὸ προφητικὸν δὴθεν βῆτην τὸ λέγον·
 « Ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν, » δηλοῦσι
 μὲν καὶ τὰ διαληφθέντα σαφῶς, οὐχ ἤττον δὲ τὰ
 περὶ τοῦτου καταμαθεῖν καὶ ἐκ τῶν διαληφθῶσι μὲν
 ῥάδιον τοῖς προσέχουσιν. Ἐν γὰρ τῷ διαληφ-
 θέντι κεφαλαίῳ καὶ τὰδε κατὰ λέξιν ὁ Δαμασκηνὸς
 Ἰωάννης διέξεισιν· « Ἐχει ὁ οὐρανὸς μοίρας τριζο-
 κοστικὰς ἐξήκοντα, τὸ ὑπὲρ γῆν ἡμισφαίριον ἑκατὸν
 ὀγδοήκοντα, καὶ τὸ ὑπὸ γῆν ὡσαύτως μοίρας ἑκατὸν
 ὀγδοήκοντα. » Ἵτι δὲ σφαιροειδῆς ὁ οὐρανός, καὶ
 αὐτὸς ὁ συναπτης θεός Ἀναστάσιος σαφέστατα
 εἰδείξεν· ἐν δὲ τῷ εἰς τὸν Ἑξαήμερον λόγῳ αὐτοῦ,
 ἐν ᾧ τὰ κατὰ θεὸν ὑπὲρ φύσιν καὶ τέχνης ἀκολου-
 θίαν δείκνυσι, καὶ τὰδε φησὶν· « Ἐποίησεν ὁ θεός
 τὸν οὐρανὸν, δηλονότι τὴν σφαῖραν, εἶτα τὴν γῆν,
 τοῦτέστι τὸ κέντρον. » Ἡ γὰρ εἶδει τἀνάπαλιν εἰ-
 πῆσιν· « Ἐποίησεν ὁ θεὸς τὴν γῆν καὶ τὸν οὐρανὸν, ἦτοι
 τὸ κέντρον, καὶ τότε τὴν σφαῖραν. » Εἰ μὴ γὰρ τὸ
 κέντρον πηχθῆ, οὐκ ἂν ὁ ἐνιαυτοῦ περιγέρφηται κύ-
 κλος. Τὰ αὐτὰ δὲ περὶ οὐρανοῦ καὶ ὁ τὰ θεῖα πρότε-
 ρον σοφὸς Ὀριγένης διδωσι σαφῶς ἡμῖν ἔννοεῖν. Ἐν-
 τρέπων γὰρ τοὺς παχυμερῶς ἐπερχομένους τὰ τῆς

Hæc autem ita sese habere, et quod intus me
 omnia terram sol non carrat, acrem non omnino
 obscurum esse, vel ex ipsis rebus cognoverimus. In
 Insula Britannia (9) decem et octo horarum dies
 est, sex horarum vero nox; et non solum sex
 horarum, sed ipsius tenebræ non omnino profun-
 dae, scilicet quale est, quod a nobis dicitur crepus-
 culum: solis enim fulgores in eos eadunt. Cur?
 Quia ipsa quomodo nocte sol proxime circumferatur,
 propterea quod pars ipsius brevissima sub terra
 occultatur, et Britannorum per-picacissimi nocte
 clare vident, et fere omnia oculis discernunt. Hinc
 ergo ediscas, quod, si in nostro tantum climate, et
 non sub terra sul transiret, sed prope hinc et
 illinc circumferretur, nox profecto non non esset,
 neque omnino profundæ ipsius tenebræ, sed eju-
 smodi, quales præcedens sermo demonstravit; siqui-
 dem terra universis solaribus radiis nequaquam op-
 poneretur. Nox enim nihil aliud est quam terræ um-
 bra, ut ait magnus Basilus. Sole siquidem minime
 infra terram, sed prope ipsam circummeante, ut supra
 dictum est, profundam fieri noctem omnino impossi-
 bile. Cælum autem semisectam non esse, neque hoc
 solum, quod desuper apparet, juxta videlicet pro-
 phetæ dictum: « Qui suspendit cælum quasi forni-
 cem, » dilucide, quæ dicta sunt, manifestant. Non
 minus vero ea, quæ ad hoc spectant, ex adducendis
 animum intendentibus perdiscere facile est. In lau-
 dato namque capite hæc hisce iisdem verbis Dama-
 scenus Joannes disserit: « Ter centum et sexaginta
 habet partes cælum, centum octoginta hemispha-
 rium super terram, et quod sub terra est pariter cen-
 tum octoginta. » Divinus quoque Anastasius Synaita
 cælum in similitudinem sphaeræ esse manifestissi-
 me ostendit in suo sermone in Hexaemeron, in quo,
 quæ a Deo sunt, supra naturam et artis rationem
 esse demonstrat, et ita inquit: « Creavit Deus cælum,
 hoc est sphaeram, primum, deinde terram, centrum
 scilicet. » Vel enim iterum dixisse oportebat:
 « Fecit Deus terram, et cælum, centrum videlicet,
 et tunc sphaeram. » Nisi enim centrum fixum esset,
 non utique anni circulus circumscriberetur. Eadem
 autem de cælo et divina antea sapiens Origenes
 nobis dat aperte intellere; evertens enim, qui
 illotis manibus accedunt ad enarrandam Scriptu-
 ram, et exinde humana forma præditum Deum
 putant, et hæc cæteris addidit: « Quomodo rotun-

(9) Quivis dierum noctiumque vices, atque earum
 causas expendit, noverit hic Glycom nostrum de
 solstio æstivo loqui, quo tempore Britannia diu-
 turno solis aspectu gaudet, ac pene noctem nescit,
 cum nec longius absit ab iis populis qui in maxime
 obliqua sphaera positi, a Plinio lib. iv, cap. 12, re-
 feruntur, quasi qui « serant matutinis, meridiæ me-
 tant, occidente sole sætus arborum decerpant, no-
 ctibus in specus condantur. » Londini revera ma-

ximus dies, qui sit undecima mensis Junii, fere
 decem et novem horis constat, ac tunc temporis
 crepusculum pro nocte habetur, ea scilicet dubia
 lux, quæ ex refractione radiorum solarium in atmo-
 sphaera exoritur, donec sol decimum octavum gra-
 dum sub horizonte attigerit, ut peritiores asu o-
 nomi autumarunt. De crepusculis, ac de methodo
 expendendæ longioris, breviorisque creperæ Lucis
 vid. KELL., dissert. 20.

dum semperque mobile cœlum sedes Dei esse potest? Si autem hæc ita se habent, ut præcedens sermo demonstravit, ne amplius repugnes, neque hujusmodi divinæ Scripturæ testimonia afferas; a supra enim laudato Apostoli dicto: « Quod fixit Dominus, et non homo, » nihil aliud significatum existimus, quam certam cœli productionem, et constitutionem, et perpetuam illius conjunctionem, et concentum: nam si immobile esset cœlum propter firmitatem, qua a Deo fixum fuisse dicitur, lunam quoque in eodem loco manere, non semper mobilem esse, oportebat; siquidem fundamentis ædificaverat firmis: « Lunam enim, dicit, et stellas, quas tu fundasti. »

μένειν, οὐ μὴν ἀκίνητον εἶναι, ἅτε θεμελίους ἐπιπροδομήσαν στεβήλους· Ἐ Σελήνην γὰρ, φησὶν, καὶ ἀστέρους ἃ σὺ ἐθεμελίωσας. »

Ex his ergo omnibus edisce, o sacrum caput, non sine consilio ab aurea verba fundente divinoque Joanne de his disputatum esse. Nisi enim hoc esset, nonne laudatis sanctis Patribus adversans crederetur? Impossibile quippe est ad invicem aliter, nunquam sentire, prout mihi videtur, qui in uno eodemque Spiritu locuti sunt.

EPISTOLA XII.

Adhuc et hoc quaritur, cum Deus prima die lucem creaverit, qua de causa die quarta luminaria condiderit (10).

Aurea verba fundens et divinus Joannes in quinta ipsius in Hexaemeron homilia Mosaicum dictum enarrans quod ait: « Et fecit Deus luminaria magna, » non parvi momenti contradictionem inducere videtur. Neque enim accuratius in hujusmodi rationibus immorari voluit; cum opportunitate temporis pari passu gradiens, ut videtur, sicut etiam alias hoc fecisse repertus est, despicit, aliquando enim sedulitati parcat divinus hic vir. Nisi enim hoc esset, nullo modo ad verbum sic dicere visus esset, elementam hoc, scilicet solem quarta die conditum, ad hoc productum fuisse, ut lucidiorem faceret diem. Attende igitur: hinc enim apparet, aliud fuisse, quod prima die productum est lumen, et aliud solem istum, qui quarta die conditus est; primamque istam lucem subobscuriorem fuisse ea, quæ die quarta producta est. Hoc tamen omnino verum non est. Tunc enim ipsa producta est lucis essentia; ait enim: « Dixit Deus, Fiat lux, et facta est lux; » quarta vero non lux,

(10) Quæ quantaque dixerint tum veteres, tum recentiores philosophi de lucis ac solis natura, omnibus iis compertum sane est, qui vel ab ipso lumine physicas facultates salutarint, earumque historiam vel cursim perlegerint. Newtoni dogmatibus adhærentes, quibus lux idem est ac « qualitas specifica, qua nobis corpora conspicienda objiciuntur, sol vero igneus globus, a quo continuo emanant radii lucis ad nos usque pervenientes perquam occlus, » innumera et in hac disputatione inveniunt quæ reprehendant. Newtono et nos ipsi studemus.

Γραφῆς, κἀντεῦθεν τὸ Θεῖον ἐοξάζοντες ἀνθρωπομορφον, καὶ τὰς πρὸς τοὺς ἄλλοις εἰλεγε· « Πῶς δὲ ὁ σφαιρικός ὁ οὐρανὸς καὶ ἀεικινούμενος θρόνος δύναται εἶναι τοῦ Θεοῦ; » Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καθὰ καὶ δὴ φθάσας ὁ λόγος ἀπέδειξε, μὴ ἐπὶ πλέον ἀντίπιπτε, μηδὲ Γραφικᾶς τοιαύτας μαρτυρίας παρῆσθαγε· ἀπὸ τοῦ διαληφθέντος γὰρ ἀνωθεν ἀποστολικοῦ ῥητοῦ τοῦ λέγοντος, « Ἦν ἔπιξεν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἀνθρωπος, » μηδὲν τι ἕτερον αἰνέτεσθαι νόμιζε ἢ τὴν ἀσφαλῆ τοῦ οὐρανοῦ παραγωγὴν τε καὶ οὐστάσιν, καὶ τὴν εἰς αἰῶνας αὐτοῦ συνοχὴν καὶ συγκρότησιν. Εἰ γὰρ ἀκίνητος ἦν ὁ οὐρανὸς διὰ γε τὴν πῆξιν, ἦν λέγεται πηχθῆναι παρὰ Κυρίου, ἔδει πάντως καὶ τὴν σελήνην ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ

Ἐκ τούτων οὖν πάντων μάνθανε, ὦ ἱερὰ κεφαλὴ, ὅτι καὶ οἰκονομίαν τῷ χρυσορρήμονι καὶ θεῷ Ἰωάννῃ τὰ περὶ τούτων ἐκτίθειται. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν τοὺς διαληφθεῖσιν ἀγίοις Πατράσι ἀντιπίπτον ἐφαίνετο; Ἀμήχανον γὰρ πρὸς ἄλλήλους ἄλλως πως ἐναντιοῦσθαι καθὰ γέ τε ὡς τὸ δοκοῦν ἐμοί, τοὺς ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ λαλῶσοντας Πνεύματι.

EPISTOLA IB'.

Ὅτι καὶ τοῦτο ἠρόρηται, εἰ κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν παρήγαγε τὸ φῶς ὁ Θεός, τίτος ἔπαυκεν κατὰ τὴν τετάρτην τοὺς φωστῆρας ἐδημοῦρησε.

Ὁ μὲν οὖν χρυσορρήμων καὶ θεός Ἰωάννης ἐν τῇ εἰς τὴν Ἐξάτημερον πέμπτη αὐτοῦ ἐπιπέσει τὸ Μωσαϊκὸν ῥητὸν ἐπιξηγούμενος τὸ λέγον· « Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεός τοὺς φωστῆρας τοὺς μεγάλους, » ἀντιλογίαν οὐ τὴν τυχοῦσαν παρῆσθαγεῖν δοκεῖ. Οὐδὲ γὰρ ἀκριθέστερον τοῖς περὶ τοῦτου λόγοις ἐνδιατρέψαι ἐθέλησε· τῷ καιρῷ συγκαταβαίνων, ὡς εἰκεν, καθὰ δὴ καὶ ἀλλαχοῦ τοῦτο ποῖων εὐρηται, καταφρονεῖ· καὶ γὰρ ἔστιν ὅτε τῆς ἀκριβείας οἰκονομικῶς ὁ θεός οὕτος ἀνὴρ. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν αὐτολεξεῖ λέγων οὕτως ἐφαίνετο· « Τὸ στοχεῖον τοῦτο, τουτέστιν, ὁ κατὰ τὴν τετάρτην δημιουργηθεὶς ἥλιος, ἐπὶ τούτῳ παρήχθη, ἵνα λαμπροτέραν ποιῇ τὴν ἡμέραν. » Πρόσθε οὖν φαίνεται γὰρ ἐντεῦθεν, ὅτι ἄλλο ἦν ἐκείνο τὸ κατὰ τὴν πρώτην παραχθὲν φῶς, καὶ ἕτερον οὗτος ὁ κατὰ τὴν τετάρτην δημιουργηθεὶς ἥλιος· καὶ ἐπὶ τὸ πρῶτον ἐκείνο τὸ κατὰ τὴν τετάρτην παραχθέντος ἀμυδρότερον ἦν. Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οἷον ἔστι. Τότε μὲν γὰρ αὐτὴ παρήχθη τὸ φῶς ὁ οὐρανός· « Καὶ εἶπε γὰρ, φησὶν, ὁ Θεός· Γενηθήτω φῶς; »

ob id tamen non vetamur quin et aliorum hypotheticas sententias expendamus. Quapropter invidiam nolam, credo, fugiam, si dixerò non injucundam omnino, nec futilem hypothesim Wallerii, quam validis rationum momentis statuit de origine mundi, quaque contendit Mosem statis naturæ legibus locutum cum universi historiam conscripsit, adeoque quamplurimos somnia et monstra de mundi origine protulisse, eo quia a Genesi descivere, ac proinde et ab ipsa natura.

κατὰ δὲ τὴν τετάρτην οὐ φῶς, ἀλλὰ φωταδόχα μόνον, ἀγγεῖα παρήχθησαν εἰς ὑπολοχὴν ἐκείνου τοῦ πρώτου φωτός.

Πρόσσχες, εἰ βούλει, καὶ ταῖς τῶν λοιπῶν Πατρῶν φωναῖς, καὶ μάθοις· ἐκεῖθεν εὐχερῶς τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ἐν πρώτοις τοῦ φιλοσόφου καὶ μάρτυρος Ἰουστίνου ἔκουε, περὶ τοῦ φωτός ἐκείνου τοῦ πρώτου, καὶ τῶν κατὰ τὴν τετάρτην παραχθέντων φωστῆρων καὶ τάδε διεξιόντος· « Πάλαι μὲν ἔλον δι' ἔλου τὸ φῶς τῷ ἀέρι περιχευόμενον, οὕτε κίνησιν ὀμαλὴν διέτρεχεν, οὕτε τῆς ἡμέρας τὰ μέτρα διώριζεν· ἀλλὰ συσταλλόμενον τῇ νυκτὶ τὴν πάροδον ἐδίδου, ὥστε παντὸς ἀλήθιστερον ἕτερον μὲν εἶναι τὸ φῶς, ἕτερον δὲ τὸ ἥλιακὸν σῶμα τὸ τοῦτο δεξάμενον. Μὴ γάρ μοι τὸν ἥλιον φῶς ἕτερον παρὰ τὸ πρῶτον γενόμενον νόμιζε. Οὐ γάρ ὡς ἐλλείποντος τοῦ πρώτου πρὸς τὸν τοῦ παντὸς φωτισμὸν ὁ ἥλιος γέγονε τὸ ἐλλείπον ἀναπληρῶν. Ἐν τοίνυν ἐστὶ τὸ φῶς τὸ ἀρχέγονον· ὁ δὲ ἥλιος σῶμα τοῦτε κατεσκευάσθη, ἐφ' οὐ συναιρεθῆς τὸ φῶς πανταχοῦ τὴν ἀρχὴν καχυμένον ἐποχεῖται. Τοῦτο καὶ τῶν ὄρων ἡμῶν τῆς ἡμέρας τὸν δρόμον διὰ τοῦ σώματος ἀμέμπτως ἀποπλήροε. » Καὶ τὰ μὲν τοῦ Ἰουστίνου τριαυτὰ. Ὁ δὲ μέγας Ἰρηγόριος· ὁ Θεολόγος ἐν τῷ εἰς τὴν καινὴν Κυριακὴν λόγῳ αὐτοῦ καὶ τάδε περὶ τοῦτου διέξεισι· « Τοῖς μὲν οὖν ἀιδίοις αὐτός ἐστι φῶς καὶ οὐκ ἄλλο· τί γὰρ ἔδει φωτός δευτέρου τοῖς τὸ μέγιστον ἔχουσι; Τοῖς κάτω δὲ καὶ περὶ ἡμᾶς· πρώτην ἐκλάμπει τὴν τοῦ φωτός τοῦτου δύναμιν. Καὶ τοῦτο οὐκ ὀργανικὸν ἀπ' ἀρχῆς ἀναδείξας, οὐδὲ ἥλιακὸν, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος, ἀλλ' ἀσώματον καὶ ἀνήλιον· Ἐπειτα δὲ καὶ ἥλιον δοθέν, ὥστε καταφωτίζειν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. » Ἐὐθελον οὖν ἐνταῦθεν δεῖ τὸ κοινὸν τὴν ἡμέραν πρὸ τῆς τετάρτης ἐκεῖνο ἦν τὸ κατὰ τὴν τετάρτην ἐμβληθὲν τῷ ἥλιακῷ δίσκῳ τοῦ καταφωτίζειν διὰ τοῦτον τὰ σῶματα.

Ἐπειτα δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ δεῖ τὸ φῶς ἐκείνο πολλῷ λαμπρότερον ἦν τοῦ σήμερον ἡμᾶς καταυγά-

(11) Videatur hic Justinum pene sentire cum Aristotele qui lucem quid incorporeum autumavit, et discretum a corpore; cum dixisset enim eam neque esse ἀπορροήν σώματος οὐδενός, *defluxum corporis alius*, definiens quidnam lux sit in lucido corpore, lucem esse ait ἐνέργειαν τοῦ διαφανοῦς, ἢ διαφανῆς, scilicet *actionem perspicui, qua perspicuum est*. Newtoni tamen *assecleæ*, qui in omnibus expendendis analytico fere more utuntur, adeoque rectissime quæque severe ad trutinam revocant, sententiam hanc respuere conati sunt, nec immerito, uti et alias quæ certioribus experimentis pugnant. Mirum idcirco Wallerium nonnihil ab eis recessisse; is enim volens naturam solis exponere ait: « Non sane sol est corpus ignitum atque adurens, verum lumine donatum et perquam simplex; pars ipsa lucis, quam Deus prima die condidit, particulis tenuissimis constans, ingenii ineffabilique coloritate donatis et maxima energia, quæ omnia unam lucem decet, et a quibus omne lumen, quavis terrestris motus, omniumque corporum vices et vigor pendet. » Cui vacat adeat philosophi huiusce opus nec inelegans nec invenustum.

(12) Apparet Theologum de uno lucis accidente

PATROL. GR. CLVIII.

A sed solum lucis capacia vasa ad excipiendam primam illam lucem producta fuere.

Attende, si lubet, etiam reliquorum sanctorum Patrum vocibus, et exinde facile disces veritatem. Atque in primis philosophum ac martyrem Justinum audi, et de prima illa luce, et de in die quarta productis luminaribus ita sane disserentem: « Primitus namque lumen omnino totum in aere diffusum, neque æquabilem tenuit cursum, neque dei certum designavit spatium; contractum vero, nocti aditum dedit; ita ut verum plane sit aliud esse lumen, et aliud quod lumen ipsum complectitur, solare corpus (11). » Nec mihi solem lucem aliam quam principem illam factam esse existimes; non enim, tanquam primaria illa ad universitates illuminationem non sufficiente, sol conditus est, ut defunctum suppleret. Unum est igitur originarium lumen: sol autem corpus ipsi effectum, in quo lumen contractum ubique prorsus locorum jam inde ab initio diffusum feratur. Hoc etiam per corpus id horarum diei egrsum absolute perficit. » Atque hæc sane Justinus. Magnus vero Gregorius Theologus in sua in novam Dominicam oratione hisce verbis explanat: « Æternis igitur nullum aliud lumen quam seipsum præbuit. Quid enim secundo lumine opus iis erat, qui maximum habebant? Inferioribus autem atque humanis primam hujus luminis vim protulit. Nec vero id organicum a principio, nec, mea quidem sententia, solare protulit, verum incorporeum (12) et solis exers; sed postea ad orbem terrarum illustrandum soli traditum est. » Patet igitur exinde quod ea lux diem efficiens ante diem quartam eadem erat ac quæ die quarta injecta est solari disco, ut per hunc omnia illustraret.

Quod vero hæc ita se habeant, et quod illa lux multo splendidior esset ea (13) quæ nos hodie illu-

loqui, vocareque ἀσώματον καὶ ἀνήλιον, quod Pseudo-Dionysius ἀσχημάτιστον dixit, ubi formam, uti scholastici aiunt, pro subjecto posuit. Et verba ipsius, quæ ad rem utique faciunt: Ἀὐτὸ γὰρ ἐστὶ τὸ φῶς, et καὶ τότε ἀσχημάτιστον ἦν, ὡς περὶ ὁ θεός ἐφη Μωσῆς, καὶ αὐτὴν ἐκείνην ὤρισται τὴν πρώτην τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν τριάδα. Scilicet: « Lux enim ea est, etsi tum forma certi corporis carebat, quam divinus ille Moses, primos illos etiam tres dies nostros definivisse ac distinxisse commemorat. »

(13) Etiam Latini Patres in ea fuerunt sententia, Deum lucem prius veluti accidentem sine subjecto creasse, attamen non lucidiores primos tres dies fuisse autamarunt, imo obtusiores. Tertullianus enim adversus Hermogenem ait: Deum sane condidisse lucem et expulisse tenebras, et non statim vero lumen splendore solis implese, et tenebras solatio lunæ temperasse. » D. Ambrosius vero ut hunc lucis a sole separationem probabiliorē indicet, testem adhibet quotidianam experientiam, quæ dies solem antecedit et sequitur; et Augustinus, lib. 1 *De Gen. ad litt.*, c. 11, ait: « Potest et hoc dici auctum esse fulgorem diei sole addito, ut per-

27

minat, aperte sane ostendit et Theodorctus de hac A
 ipsa luce dicens: « Quod distribuit parva et magna
 luminaria, ut convenientem oculis animalium splen-
 dorem redderet; ni enim id factum esset, nec
 oculos habentia animalia lucis excessum ferre po-
 tuissent. » Neque aliter verò et ipse magnus Basili-
 us de hoc ita disserens loquitur: « Pulcher uti-
 que sol est, scilicet solaris discus, in quo, veluti
 in quadam lucerna primigeniam hanc lucem re-
 posuit, pulchre sane et aptissima symmetria. Ne-
 que enim ipsius tenuitate ignis egreditur, et omnia
 adurit, neque ipsius crassitudine obtusior ad
 nos suam transmittit energiam. » Hoc idem et pro-
 pheta Isaias subobscurè aperiebat dicens: « Tunc
 lunæ lumen erit ut lumen solis, et lumen solis erit
 septuplum (14). » Ademptis enim et obscuratis ipsis
 discis, quoniam juxta evangelicam vocem, « tunc
 temporis astra coincident, » talis necessario erit illa
 lux primigenia et pulchritudine quidem, et splen-
 dore, quam ipse produxit a principio conditor
 omnium Deus. Si enim innovari omnia decet juxta
 maximum Paulum dicentem: « Expectatio nam-
 que creaturæ revelationem filiorum Dei expectat, »
 consequens erit et lumen solis innovationem quam-
 dam accepturam, et antiquum splendorem sumptu-
 ram. Nisi enim hoc esset, nunquam propheta dice-
 ret, solis lucem septuplam fore. Quod vero hæc
 ita se habeant, et quod luminaria non lucem, sed
 discos ipsos dicat, quod die quarta condidit, ut
 his primigenia illa lux veluti lampadibus exciperetur,
 et illustraret terram, et ab ipso magno Basilio
 pertractatum est de hoc apertius loquente; in sexta
 enim sua in Hexameron homilia ita inquit: « Tunc
 enim ipsa natura lucis producta est; nunc autem
 hoc solis corpus eo conditum est, ut illi primoge-
 nitæ luci vehiculum esset. Nam ut alia diversaque
 sunt et non eadem ignis et lucerna, et ignis quidem
 illuminandi vim obtinet, lucerna vero idcirco facta
 est, ut egentibus moderatam lucem præbeat, sic et
 illi purissimæ, sinceræ immaterialique luci ceu
 vehiculum nunc ipsa luminaria sunt extracta. »
 Et divinissimus Joannes Damascenus in vicesimo
 primo suorum dogmaticorum, capitum et de hac
 ipsa luce et de luminariis disseruit: dicit enim
 quod luminare idem non est ac ipsa lux, sed « Ro-
 ceptaculum lucis, in quo primigeniam hanc lucem
 Deus imposuit. » Et hi quidem sic. Divinissimus

illam lucem minus fulgens dies, quam nunc est,
 fuisse credatur. » Quæ omnia infirmant tum Glycæ
 nostri, tum Theodoretæ sententiam.

(14) Varias in sententiis iere Scripturarum in-
 terpretes, et Patres hoc Isaiæ effatum expendentes;
 nemo tamen, quod sciam, sic detorsit ut noster
 Glycæ. Si historiam inspicimus, cui potissimum
 studendum est ut rite germanus sensus divini textus
 eruatur, propheta Judæos arguens quod contra
 præceptum Domini, diruta jam Hierosolyma per
 Nabuchodonosorem, et occiso Godolia, ut habetur
 Jeremiæ, xlii xliii et xliii, fugerent in Ægyptum,
 promittit, cum resipuerint, Deum ipsis maximam
 daturum lætitiā, atque Scripturarum more ait quod

ζωντος, ἐδήλωσε μὲν καὶ ὁ Θεοδώρητος περὶ τοῦ
 τοιοῦτου φωτὸς εἰπὼν: « Ὅτι διανεμηθὲν εἰς τοὺς
 μικροὺς καὶ μεγάλους φωστῆρας, σύμμετρον τῇ
 ὄψει τῶν ζώων ἀφήσιν αἰγλην· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο
 γέγονεν, οὐκ ἂν ὀφθαλμοὺς ἔχοντα τὰ ζῶα τὴν ὑπερ-
 βολὴν τοῦ φωτὸς ἤνεγκον. » Οὐχ ἤττον δὲ καὶ αὐτὸς
 δ μέγας Βασίλειος περὶ τοῦτου καὶ τὰδε διεξιών·
 « Καλῶς μὲν οὖν ἐστὶν ὁ ἥλιος, τοὔτεστιν ὁ δίσκος
 ὁ ἡλιακὸς, ἐν ᾧ ὡσπερ λύχνῳ τινὶ τὸ πρωτόγονον
 ἐκείνο ἐναπέθετο φῶς καλῶς, καὶ διὰ τὴν συμμε-
 τριαν αὐτοῦ. Ὅτε γὰρ διὰ τὴν αὐτοῦ λεπτότητα τὸ
 πῦρ παρεξέρχεται καὶ καταφλέγει πάντα, οὔτε διὰ
 τὴν αὐτοῦ παχύτητα ἀμυλντέραν πρὸς ἡμᾶς τὴν
 αὐτοῦ παραπέμπει ἐνέργειαν. (Αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ
 προφήτης Ἡσαίας ἠνίσαστο εἰπὼν: « Τότε ἔσται
 τὸ φῶς τῆς σελήνης ὡς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, καὶ τὸ
 φῶς τοῦ ἡλίου ἔσται ἐπιτάλασιν. » Περιαιρε-
 θέτων γὰρ καὶ ἐπιπροσθούτων αὐτῶν δίσκων,
 κατὰ γὰρ τὴν εὐαγγελικὴν φωνὴν ἡ τὰ ἀστρα τότε
 πεσοῦνται, τοιοῦτον ἐξ ἀνάγκης ἔσται τὸ πρωτόγονον
 ἐκείνο φῶς ἐπὶ κάλλει τε καὶ λαμπρότητι μὲν, ὅποιον
 αὐτὸς παρήγαγε κατ' ἀρχὰς ὁ δημιουργὸς πάντων Θεός.
 Εἰ γὰρ ἀνακαινισθῆναι τὰ πάντα μέλλουσι κατὰ
 τὸν παμμέγιστον Παῦλον λέγοντα: « Ἡ γὰρ ἀποκα-
 ρδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ
 Θεοῦ ἀπεκδέχεται, » ἀκλόουθον ἀνεῖη καὶ τὸ τοῦ
 ἡλίου φῶς ἀνακαινισμένον τινα δέξασθαι, καὶ τὴν
 πρὶν ἀναλαβεῖσθαι λαμπρότητα. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο
 ἦν, οὐκ ἂν ὁ προφήτης ἔλεγε τὸ τοῦ ἡλίου φῶς ἐπι-
 τάλασιν ἔσεσθαι. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ
 δεῖ φωστῆρας οὐ τὸ φῶς, ἀλλὰ τοὺς δίσκους αὐτοὺς
 λέγει, οὗς ἐδημιούργησε κατὰ τὴν τετάρτην, ὥστε
 τὸ πρωτόγονον ἐκείνο φῶς αὐτοῖς ὡσπερ λύχνοις
 ἐποχεῖσθαι καὶ φαίνω ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ αὐτῷ με-
 γάλῳ Βασίλειῳ διελθῆναι περὶ τοῦτου τρανέστερον
 ἐν γὰρ τῇ εἰς τὴν Ἐξαήμερον αὐτοῦ ἔκτη ὁμιλίᾳ
 καὶ τὰδε φησὶ: « Τότε μὲν γὰρ αὐτὴ τοῦ φωτὸς ἡ
 φύσις παρήχθη, νῦν δὲ τὸ ἡλιακὸν τοῦτο σῶμα
 ὄχημα εἶναι τῷ πρωτόγονῳ φωτὶ παρασκευάσται.
 Ὡς γὰρ ἄλλο τὸ πῦρ, καὶ ἄλλο ὁ λύχνος, τὸ μὲν
 τὴν τοῦ φωτίζειν δύναμιν ἔχον, τὸ δὲ παραφαίνειν
 τοῖς δεομένοις πεποιημένον, οὕτω καὶ τῷ καθαρῶ-
 τάτῳ ἐκείνῳ καὶ εὐκρινεῖ καὶ ἀθλῶ φωτὶ ὄχημα
 νῦν οἱ φωστῆρας κατασκευάσθησαν. » Καὶ θεϊστότος
 Δ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ τῶν
 δογματικῶν αὐτοῦ κεφαλαίων περὶ τε τοῦ φωτὸς
 ἐκείνου καὶ τῶν φωστῆρων διεξίσι· λέγει γὰρ καὶ

sol et luna tunc temporis pene gestientes septuplo
 clarioris eis splendere videbuntur. Sic Esther ii, dicitur
 « lux et sol ortus est; » et cap. viii, « Judæis
 nova lux oriri visa est » liberatis ab impio Aman,
 etc. Si vero velimus cum Patribus ac præcipue cum
 Hieronymo rem altius inquirere, dicemus Isaiæ di-
 ctam illi utique temporis aptandam, in quo vasibus
 iræ contractis ad interitum, divina majestas per
 clariorē totius machinæ celestis illuminationem,
 æternam magis splendebit, id quod ex integro con-
 textu liquido satis apparet; subdit enim propheta
 id futurum « in die qua alligaverit Dominus vulnus
 populi sui, et percussuram plagæ eius sanaverit
 (cap. xxx, vers. 26). »

ἔτι φωστὴρ οὐκ αὐτὸ τὸ φῶς· ἔστιν, ἀλλὰ ἡ φω- A
τὸς ἀγγεῖον, ἐν ᾧ τὸ πρωτόγονον ἔκεινο φῶς ὁ
Θεὸς ἐναπέθετο. » Καὶ οὗτοι μὲν οὕτω· ὁ δὲ θεό-
τατος· Ἀναστάσιος ὑψηλότερον ἐκλαμβάνων αὐτὰ τε
περὶ τοῦ φωτὸς ἐκείνου, καὶ τὰ περὶ τοῦ ἡλιακοῦ
διασκου, καὶ τὰδε φησίν· « Ἐπειδὴ γὰρ φῶς ἐλήλυ-
θεν εἰς τὸν κόσμον ὁ Λόγος, ἐκ φωτὸς ἐκλάμψαν
τοῦ ἀνατίου, φῶς εἶναι καὶ τὸ παράδειγμα βούλο-
μαι τῆς ἐνώσεως. Νοεῖσθω τοίνυν ὁ Λόγος, φῶς εἶναι
τοῦ ἀρχίγονου, ὁ πρώτη φωνῆ τοῦ Θεοῦ δι' αὐτοῦ
τοῦ Λόγου γεγένηται· σῶμα δὲ ἡλιακὸν τὸ σῶμα τὸ
ἀνθρώπινον, ᾧ κατ' ἀπόβρῆτον ὁ Λόγος ἠώθη. »
Πρὸς τοῦτοις δὲ καὶ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ ἄκουε
συμφωνούντος τοῖς προειρημένοις καὶ λέγοντος·
« Αἰνεῖτε αὐτὸν πάντα τὰ ἄστρα καὶ τὸ φῶς. » Τοῦς
φωστῆρας γὰρ ἔοικε προφανῶς καὶ λέγειν, καὶ τὸ
τοῖς ἐμβληθὲν, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς.

Μηδέτι λοιπὸν ἀντίκειται, μηδὲ τὸν χρυσιρρή- B
μινα Ἰωάννην ἀπερισκέπτως ἐντεῦθεν παράγαγε,
ἐσπερ οἰκονομικῶς τὰ ἐκείνου, ὡς προεῖπομεν,
ἐσχεδίασται· μηδὲ τοῦτου τοῦ φαίνοντος τοῦ ἡλίου
ἄνευ ἡμέραν λέγε συνίστασθαι. Τῷ θειοτάτῳ γὰρ
Ἰωάννῃ ἐπόμενος αὐτὸς καὶ ὁ μέγας Βασιλεὺς, καὶ
περὶ τοῦτου σαφῶς οὕτω διέξεισι λέγων· « Καὶ νῦν
πρὸς μετὰ τὴν τοῦ ἡλίου γένεσιν ἡμέρα ἐστὶν ὁ ὑπὸ
ἡλίου πεφωτισμένος ἀήρ ἐν τῷ ὑπὲρ γῆν ἡμισφαι-
ρίῳ λάμποντος, καὶ νῦν σκίασμα γῆς ἀποκρυπτομέ-
νον ἡλίου γινόμενον. Τότε δὲ οὐ κατὰ κίνησιν ἡλια-
κὴν, ἀλλ' ἀναχωρομένου τοῦ πρωτογόνου φωτὸς ἐκεί-
νου, καὶ πάλιν συσταλλομένου κατὰ τὸ ὀρισθὲν
μέτρον παρὰ Θεοῦ, ἡμέρα ἐγένετο καὶ νῦν ἀντεπή-
χεται. Καὶ ἐγένετο γὰρ, φησὶν, ἔσπ.β.α, καὶ ἐγέν- C
ετο πρῶτ' ἡμέρα μία. » Μάνθανε οὖν ἐντεῦθεν, ὅτι
τὸ ποιοῦν τὴν ἡμέραν καὶ πρώτης καὶ τετάρτης,
καὶ μετὰ τὴν τετάρτην ἐκεῖνὸ ἐστὶ τὸ πρωτόγονον
φῶς· ἀνήλιον μὲν πρότερον, ὕστερον δὲ καὶ ἡλιῶ
ἔσθην, ὡς πολλάκις ἄνω διεῖληπται.

EPISTOLA II.

Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἡσαΐα. — Εἰ κατ' D
εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ὁ ἡμέτερος ἐκτισται νοῦς, πῶς
ἐν τῷ μὲν συντετόῳ ὁ τοιοῦτός ἐστιν, ἐν τῷ δὲ
ἀσύντετο, καὶ εἶνος ἐνεκεν εἶδει καὶ ἡλικία
καὶ τοῖς λοιποῖς πρὸς ἀλλήλους διενηρόχασιν
ἀπαντες.

Ὅτι μὲν οὖν κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ὁ ἡμέτερος

(15) Præstat audire Marium Victorem, qui lib. 1
in Genesim opera Conditoris enarrans perquam D
mira, ita de primæ lucis exortu locutus
... cum lux immissa superne
Emicuit, dicente Deo, discretæque nigrum
Umbra reptum retrahens summo discessit Olympo.
Tum divina diem appellans prudentia lucem
Indidit, et tenebris obscuræ nomina noctis.
Sic facta una dies de mane ac vespere primo.
Sic quartæ diei opus exponens canit:
Jam tribus exactis motu succensa citato,
In flammis, ignisque globum se cogere iussa est
Solis prima dies, fundataque semina lucis
Puniceos roseo sparserunt fomite crimes.
Quod vero ad ea quæ Moses protulit Deum lumi-
naria condidisse ut sint in signa, et tempora, etc.,
Animadvertendum idem sensisse et Aratum in Ap-

A vero Anastasius altius desumens et ea quæ ad lucem
illam, et ea quæ ad solarein discum spectant, ita
inquit: « Quia enim Verbum, ipsum lumen in
mundum venit, quod e lumine, cuius causa alia
non exstat, reluxit, lumen quoque exemplum unio-
nis istius esse volo. Consideret ergo mente sua
ratio, originariam esse lucem, quam prima voce
Deus per Verbum ipsum creavit: corpus autem
solis, corpus humanum, cui inenarrabili ratione
Verbum sit unitum. » Præterea audi et beatum
David ita prædictis concinentem ac dicentem:
« Laudate eum omnes stellæ et lumen. » Lumina
enim videtur aperte dicere, et de primigenia illa
luce loqui, quæ die quarta ipsis injecta est, ut
lucerent super terram.

Ne amplius igitur de cætero contra innitaris, B
neve aurea fundentem verba Joannem inconsiderate
inde traducas, siquidem non sine consilio, ut
antea innuimus, hæc explicata fuere; neque sine
hoc apparente sole diem effici dicat: divinissimo
enim Joanni consentiens ipse magnus Basilius, ita
hoc liquido explanat dicens: « Nunc quidem ex
illo tum dies post solem factum, is aer est, quæ
sol ipse illuminat in nostro dum est hemisphærio
supra terram relucens, et nox, umbra est terræ,
quæ diei sole se occultante succedit. Tunc vero
seba: dies, cui cedenti nox vicissim succedebat,
non quidem secundum motionem solis, sed pri-
migenia illa luce suum splendorem diffundente,
seque rursus contrahente, idque pro mensura a
Deo definita (15). Et facta est, inquit, vespera,
et factus est mane dies unus. » Exinde ergo percipe
quod quæ fecit diem, ea est ipsa primigenia lux
quæ et in primo, et in quarto, et post quartum;
antea quidem sine sole, postea vero indita soli, ut
ex pluribus superius allatis demonstratum est.

EPISTOLA XIII.

Admodum venerando monacho domno Esaiæ. — Si
secundum Dei imaginem mens nostra creata sit,
quomodo eadem in altero quidem intelligens est,
in altero vero non intelligens; et qua de causa
forma, ætate cæterisque rebus omnes differunt inter
se (16).

Quod sane ad imaginem Dei mens nostra creata

parentis vers. 10, ubi ait.

Αὐτὸς γὰρ τάγε σήματ' ἐν οὐρανῷ ἐστήριξεν,
Ἄστρα διακρίνας· ἐσκέφατο δ' εἰς ἐνιαυτὸν
Ἄστéρας, ὧ καὶ μάλιστα τετυγμένα σημαίνουσιν
Ἀνδράσιν ὠράων, ὅφρ' ἐμπαδα πάντα φύωνται.
Ipse enim signa in cælo firmavit,
Sidera diapersit: providit vero ad annum
Stellas, quæ potissimum faciunda indicarent
Hominibus temporum, quo stata cuncta nascerentur.
Vel ut Eugubinus lib. vii Philosophiæ cap. 14, me-
trice vertit:

Ille quidem cælo defixit signa superno
Partitis astris, stellæ providit in annum,
Quæ tempestates homines et signa docerent,
Ut firma in terris essent certo ordine cuncta.

(16) Ab instituto nostro nimium profecto recede-
rimus, si omnia quæ antiquitus philosophi de ani-

suit, et quod ille divinus afflatus animam nostram intellectualem mirum condidit in modum, a nemine omnium ignoratur. « Inspiravit enim, scriptum est, in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem (17). » Ex coque primum tempore conveniens quidem erat, ut homo pari conviveret dignitate, ut fere angelus, itaque inter hunc et illum nihil plane discriminis intercederet. Sed postquam Factoris oblitus, quæ nostram exsuperabant (18) naturam, mente concepimus, atque inde angelica illa conditione indigni deprehensui fuimus, ex eo tempore jure meritoque infelices naturalibus necessitatibus fuimus obstricti, ut hinc nos male affecti, peccati memoriam vel nolentes haberemus, propter quod divinorum illorum donorum privatione damnati fueramus. Hinc etiam, quod omnium primum est, ipse videlicet intellectus, convenit adhuc hominibus juxta ordinem naturalem. Neque mihi objicias sapientem Salomonem, quoniam et perrara hæc sunt, ac de his inquirere non oportet. Enimvero hujusce assertionis mihi testes non suppositi sunt divinus Anastasius Sinaites, sanctissimus Joannes Climacus, atque ante

Α Εκτίσται νοῦς, καὶ ὅτι τὸ θεῖον ἐκεῖνο ἐμφύσημα τὴν νοερὰν ἡμῶν ψυχὴν παραδόξως ἰδημιούργησεν, οὐδενὶ τῶν ἀπάντων ἠγνόηται. « Ἐνεφύσησε γὰρ, φησὶν, εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζώσαν » καὶ ἦν μὲν εἰκὸς· ἔκτοτε συζῆν ὁμοτιμίᾳ τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἀντικρυς ἄγγελον, καὶ τοῦτον ἐκείνου διενηνοχῆναι μὴδὲν. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦ πεποιηκότος ἐπιλαθόμενοι, τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς ἐφαντάσθημεν, κἀνευθεὶν ἀνάξιοι τῆς ἀγγελικῆς ἐκείνης εὐρέθημεν καταστάσεως, φυσικαῖς ἀνάγκαις οἱ τάλανες καὶ πᾶν δικαίως ἔκτοτε συνεζεύχθημεν, ὡς ἐνευθεὶν ἀσθενῶς διακειμένους ἡμᾶς τῆς ἁμαρτίας ἐπιμεμνησθαι καὶ ἄκοντας, δὲ ἦν τῶν θεῶν ἐκείνων χαρίτων γυμνωθῆναι τότε κατεδικάσθημεν. Ἐνθεν τοι καὶ τὸ πάντων ἐξαιρέτων, αὐτῆ ὀφλομένη ἢ φρονήσει, κατὰ φυσικὴν ἀκολουθίαν τοῖς ἀνθρώποις ἄρτι παρέπεται. Καὶ μὴ μοι λέγε τὰ κατὰ τὸν σοφὸν Σολομῶντα, ὅτι καὶ σπάνια ταῦτα, καὶ περὶ τούτων ἐξετάζειν οὐ χρὴ. Καὶ τοῦ λόγου μοι μάρτυρες ἀπαράγραπτοι ὁ Σιναιτῆς τε θεῖος Ἀναστάσιος, ὁ τῆς Κλίμακος ἀγιώτατος Ἰωάννης, καὶ περὶ τούτων ὁ μέγας Βασίλειος, τὴν εὐφυῖαν τε ὁμοῦ καὶ εὐμάθειαν φυ-

ma somniarunt tantum referre in animo esset. Forte hoc ipsos deliros fecit, quod ejus penitus naturam ignoraverint, et nihilo tamen secius cacoethemquam confingendorum systematum impulsu, omnia explanare contenderint etiam ignota. Utinam homines ætate posteriores alieno periculo feliciter easpietas facti causam errorum cavissent; verum hac ipsa nostra ætate, quot absurda philosophos, non bariani jactantes et luridas genas, sed de capsula totos, et de gymnæcio inconcinna effulire systemata audivimus! Non unus adhuc fere natura inæquas hominum animas videtur innuere, cum bardos et crasso aere natos cum brutis veluti sociat, dum Pythagoræ, Platonis, Plotini et sexcentorum hujusce surfuris hominum dogmata exsibilat. Si sapientis sententia ἢ περὶ τῆς ψυχῆς ἀληθεστάτη γῶσις, πρὸς πᾶσαν φιλοσοφίαν συμβάλλεται, scilicet « Animæ verissima cognitio ad universam philosophiam conducit, » et præcipue ad disciplinam morum, quæ una hominibus maxime decet; et si, ut ait Aristoteles ὅταν μὴ ἀρχῆ ὁ νοῦς, ἀλλὰ παρὰ φύσιν ἔχῃ ὁ ἄνθρωπος, τότε τῆς τάξεως ἀντιστραφείσης, ἔπονται ταῖς πράξεσι τοῦ σώματος, αὐτῆς ψυχῆς δυνάμεις, id est, « cum meas non imperat, sed præter naturam se habet homo, tunc ordine perverso temperaturam corporis animæ potestates assectantur, » cur non potius in eo versantur philosophi et omnes operam navant ut expendant quid humana mens possit non per inane volitans, et qua ratione in pingui minerva natis sopitum suscitent ignem, et divinam, qua omnes gaudemus, auram excitent ac commoveant?

(17) Ex hoc Scripturæ testimonio nonnulli, præcipue vero Manichæi et Origenis-ascetæ, autumant humanam animam quamdam esse veluti divinæ substantiæ particulam et Dei omnino substantiam. Præstat hic audire Augustinum productionem animæ ex ipsa insufflatione perpendentem, lib. vii De Gen. ad litt. cap. 28, in line : « Verum de anima, inquit, quam Deus inspiravit homini sufflando in ejus faciem, nihil confirmo, nisi quia ex Deo sic est, ut non sit substantia Dei; et sic incorporea, ut non sit corpus sed spiritus, non de substantia Dei genitus, nec de substantia Dei procedens, sed factus a Deo. » Et cap. 2 : « Creandum itaque, ait, animam sic esse a Deo tan-

quam rem quam fecerit, non tanquam de natura, cujus ipse est, sive genuerit, sive quoquo modo protulerit... Ex ipso enim verbo « sufflavit in faciem ejus, » satis apparet ita non esse. Cum enim homo sufflat, anima utique ipsa subjacentem sibi naturam corporis movet, et de illa, non de se ipsa statim facit. Nisi isti forte tam tardi sint, ut nesciant isto reciproco halitu, quem de hoc aere circumfuso ducimus et reddimus, fieri etiam statum cum voluntate sufflantis. » Hactenus Augustinus, cujus sententia calculo omnium Patrum confirmari videtur. Theodoretus præterea quæret. 25 in Gen. metaphorice accipiendam esse hanc Dei inspirationem innuit; respondens enim quæstioni quam sibi ipse fecerat : « Et ex quo theio ἐμφύσηματος γέγονεν ἡ ψυχὴ, ἐκ τῆς οὐσίας ἀπὸ θεοῦ ἔστιν ἡ ψυχὴ; scilicet, « Si ex insufflatione Dei creata est anima; erit utique anima ex substantia Dei? » Ἀσθελεῖ; ἐσχάτης, inquit, καὶ βλασφημίας ἡ τοιαύτη ἐννοία. Τῆς γὰρ δημιουργίας τὴν εὐκολίαν ἔδειξε διὰ τοῦτο ἡ θεὸς Ἰσραὴλ. Πρὸς δὲ τούτῳ, καὶ τῆς ψυχῆς τὴν φύσιν αἰνείτταται, ὅτι πνεῦμα ἐστὶ κτιστὸν, ἀόρατόν τε καὶ νοερὸν, τῆς τῶν σωμάτων ἀπηλλαγμένον παχύτητος. Κἀκεῖνο ἐκ χρῆ συνιδεῖν ὅτι δὲ πρότερον νοῆσαι πνεῦμον, καὶ τοὺς ἀποθλιβόντας τοῦτον μῦς, καὶ συστῆλλοντάς, καὶ τὴν συμπεφυκυῖαν ἀρτηρίαν τῷ πνεύμονι, καὶ ὑπερφαν, καὶ στόμα, εἴθ' οὕτως δέξασθαι τὸ ἐμφύσημα, εἰ δὲ τὸ θεῖον ἀσώματον, θεοπροπῶς ἀρα καὶ τὸ ἐμφύσημα νοητέον. Hoc est : « Extremæ impietatis est et blasphemie hujusmodi sententia. Nam per hoc Scriptura divina facilitatem creandi demonstravit. Præterea etiam ipsius animæ naturam obscure indicat : nempe ipsam esse spiritum creabilem, invisibilem et intellectivum, expertem crassitudinis corporeæ. Hoc autem animadvertendum est, intelligere prius oportere pulmonem et musculos eum comprimentes et constringentes, et palatum, et os, et innatam pulmone arteriam, deinde hoc modo insufflationem accipere. Si vero quod divinum id incorporeum, prout Deum decet intelligenda est insufflatio. » Vide etiam Chrysostomum, hom. 13 in Gen., qui eadem pene habet quæ Theodoretus.

(18) « In quacunque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii, scientes bonum et malum. » (Gen. cap. iii.)

εἰκὴ λέγοντες προτερήματα ἐφ' ᾧ καὶ οὗτος μὲν ἄ
 εἰκεῖνον, ἄλλος δὲ ἄλλου κατὰ γὰρ λόγον ὑπερέχει καὶ
 σύνεσιν.

Καὶ τούτου χάριν μὴ θαύμαζε, μηδὲ λέγε, Πῶς
 ἔστι κατ' εἰκόνα Θεοῦ δημιουργηθεὶς ἡμέτερος νοῦς,
 λογικὸς, αὐτεξούσιος, ἀόρατος, ἀκατάληπτος, πρὸς
 δὲ καὶ ἀπερίγραφτος, εἴπερ εἰς τὴν τῶν λογισμῶν
 ἀποβλέφομεν φαντασίαν, κατὰ τὸν θειότατον Κύ-
 ριλλον, οὐκ ἐπίσης πᾶσι δωδύρηται· ἀλλ' ᾧ μὲν
 πλείον ἢ φρόνησις πρόσσεσιν, ὁ δὲ φρενῶν ἐνδειαν
 κείνηται, καὶ παρακαλοῦσιν αὐθις ἕτεροι; Νοῦς
 μὲν γὰρ ἀληθῶς εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ἐκ Θεοῦ καὶ κατ'
 ἰσότητά τοις πᾶσι κεχάριστα. « Ποιήσωμεν γάρ,
 φησὶν, ἀνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ'
 ἑμοίων »· ἀλλ' ὅμως ὁ τοιοῦτος κατὰ τὴν ὄργάνου
 διάπλασιν. Ὅργανον δὲ νοῦς ὁ ἐγκέφαλος, καὶ τὰς
 ἐνεργείας αὐτοῦ παραδεικνύσει. Καθάπερ γὰρ ὁ
 αἰσθητὸς οὗτος ἥλιος λαμπρότατος μὲν ἐκτίσται
 παρὰ τοῦ δημιουργοῦ, ὡς ἐντεῦθεν τὸ περιγεῖον
 ἅπαν κατα φωτίζειν τῇ ἀπλήτῳ λαμπρότητι· ἀλλ'
 ὅμως κατὰ τὴν τοῦ ἀέρος εἴσε λεπτότητα, εἴσε
 παχύτητα πρὸς ἡμᾶς τὰς ἀκτίνας ἀφίησιν· οὕτω καὶ
 ὁ ἡμέτερος νοῦς κατὰ τὴν τοῦ ὄργάνου ποιότητα,
 καὶ τὴν αὐτοῦ ἐνεργείαν δείκνυσιν. Ὅτι δὲ ἡ τοῦ
 νοῦς ἡμῶν Ἐλλαμψί· ὑπὸ τοῦ σαρκίνου τούτου συνε-
 κλισται πάχους, καθάπερ ὑπὸ νέφους ὁ ἥλιος, ἡ
 μετὰ ταῦτα καταστάσις ἀριδὴλως τούτο παρίστη-
 σαν. Ὅθεν καὶ ἄλλος ἄλλου ὑπερέχει κατὰ γὰρ λόγον
 καὶ σύνεσιν. Καὶ τούτου χάριν μὴ ἀντίπιπτε, μηδὲ
 κατηγορεῖ τοῦ δημιουργοῦ τῆς ἀνισότητος ἐνεκεν.
 Ἡ τοιαύτη καὶ γὰρ ἀνισότης ἰσονομίαν τοῖς πᾶσι
 προὔξηνσεν. Ἐἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν οἱ πλείους
 εἰς ὑποταγὴν κατεφέροντο, οὐκ ἂν ὁ ἀφρων καὶ
 ἄδικον τῷ συνετῷ ὑπετάσσεται. Καὶ ταῦτα μὲν ἡ
 φύσις ποιεῖ κατὰ τὴν ἐαυτῶν ἀκολουθίαν, ὡς ὁ μέ-
 γας ἔφη Βασίλειος, εἰ καὶ θεῖον προατάγματι κατὰ
 πάντων αὐτῇ χωρεῖ διὰ πάσης ἀρχῆθεν λαληθίνης
 τῆς κτίσεως. Καὶ πρόσσεχες, εἰ βούλει, τοῖς λεγο-
 μένοις.

Εἶπε κατ' ἀρχῆς ὁ Θεός, « Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ
 βοτάνην. » Ἐκτοτε λοιπὸν οὐ παύεται ἡ γῆ καθ'
 ἕκαστον, τῆς φωνῆς ἐκείνης οἰοῦν μεμνημένη,
 βοτάνας τε ἐγκυμονεῖν, καὶ πρὸς γένεσιν ἀγειν
 αὐτάς. Πλὴν εἰ καὶ θείας ἤκουσε φωνῆς, ἀλλὰ φυ-
 σικῶς· ἐκτοτε τὸ ἔργον αὐτῆς οὐ διαλείπει ποιοῦσα.
 Καὶ ὅρα βουνεχῶς· ἐνθα γὰρ πετρώδης καὶ σκληρὰ
 καὶ ἀντίτυπος, ἡ τοιαύτη παντάσῃν ἄκαρπος, καὶ

(19) Pèrnulli sane cum veteribus philosophis ea
 de causa errarunt in expendendis iis quæ ad ani-
 mam spectant, quia ejus cum corpore connexionem
 vix ac ne vix quidem intuebantur. Hinc profecto
 fluxit quod menti vitio vertere conati sunt tot
 immania monstra quæ videntur in insipientibus vel
 amentia affectis, cum unum corpus, et ejus non rite
 compacta vel disposita organa causa sint et origo
 omnium animi, ut vocantur, morborum. Animi
 sententia, vel si major cogitatio non est utique ipsa
 animæ humanæ essentia, verum ipsius actio, uti
 motus non est essentia corporis, etsi ejus sit natu-

A hos magnus Basilus, ingenium pariter atque elo-
 quentiam naturales prerogativas dicentantes: quare
 et hic quidem illum, alius vero alium ratione su-
 pereminet atque intelligentia.

Ac propterea ne mireris, neque dicas: Quo-
 modo ergo mens nostra ad imaginem Dei creata, ra-
 tionalis, suæ libertatis compos, invisibilis, incom-
 prehensibilis, adde etiam incircumscripita, siquidem
 ad cogitationum imaginationem respectum habea-
 mus, juxta divinissimum Cyrillum, non æqualiter
 omnibus data fuit; sed huic quidem major adest
 intellectus, ille verò mentis inopiam nactus est,
 alii identidem insaniunt? Mens enim vere una e-
 demque a Deo ad æqualitatem omnibus data est:

« Faciamus enim, inquit, hominem ad imaginem
 nostram et similitudinem. » Talis tamen secundum
 organi structuram (19). Organum autem mentis cere-
 brum, etiam operationes ipsius manifestat. Quemad-
 modum enim sensibilis hic sol splendidissimus qui-
 dem a supremo Opifice creatus est, ut hinc orbem
 terrarum immenso splendore illuminet; attamen
 secundum aeris sive subtilitatem, sive crassitudi-
 nem ad nos radios immittit; ita etiam mens nostra
 juxta instrumenti structuram suas elicit operati-
 ones (20). Quod autem mentis nostræ splendor
 ab hac corporea crassitudine obumbratus sit, ve-
 lut a nebula sol, hæc postea conditio idem ma-
 nifeste ob oculos exhibet; unde et alius alium
 ratione supereminet atque intelligentia. Ac pro-
 pterea ne renitaris, neque propter inæqualitatem
 inenens Opificem. Talis enim inæqualitas omnibus
 bonorum distributionem comparavit. Nisi enim
 hoc ipsum fuisset, ad submissionem plures adigi
 profecto non possent, neque insipientes et impru-
 dens sapienti subiceretur. Et hæc sane natura præ-
 stat secundum ordinem eorumdem, quemadmo-
 dum dixi magnus Basilus, etsi divinum præcep-
 tum ipsa omnino comprehendit ab initio in uni-
 versali omnium rerum creatione enuntiatum. Ac,
 si placet, iis quæ d'cuntur animum adverte.

Dixit in principio Deus: « Producat terra her-
 bam; » ex eo itaque tempore non cessat terra
 singulis annis, veluti illius vocis nunquam quiescit,
 et herbas concipere, et ad generationem ipsas di-
 rigere. Verum divinæ licet obtemperet voci, na-
 turaliter tamen suam exinde operationem facere
 non derelinquit. Atque more eorum qui mente
 præditi sunt, animadvertit. Ubi enim saxosa et

ralis operatio, uti non semel ostendit Lockius. Qua-
 propter a recto semper longe aberunt qui non ver-
 itatem sectantes, sed opinionem, uti animæ vitia
 reprehendunt quæ sunt corporis affectiones, summo
 Opifici infensi, qua inæqua lance bona hominibus
 distribuerit.

(20) Vide aptissimam qua Glycas noster utitur
 comparisonem, ut æquali omnes donatos anima
 statuat et confirmet. Eadem fere usus est et Grego-
 rius Nyssenus in suo Περὶ τῆς ψυχῆς sermone, ut
 ostenderet animam, etsi corpori unitam, inconfu-
 sam tamen manere.

dura et resistens, talis omnino infructuosa est, et ad munus suum obeundum minime idonea : ubi vero pinguis et temperata, ibi herbarum copiam producit. Id ipsum videre est in utero muliebri : « Crescite enim, inquit Deus, et multiplicamini. » Quare per mutuum conjugum conjunctionem in immensum hominum genus adaugetur. Sed quando intemperatus utcunque uterus inventus fuit, sterilis undequaque idem, et ad generationem minime idoneus omnino evasit. Ita igitur sentire oportet super proposita quæstione. Si enim dixit Deus : « Faciamus hominem ad imaginem nostram; » imago autem Dei, ut superius dictum fuit, mens nostra est; attamen secundum organi affectionem suam quoque operationem representat. Quamobrem cum recte se habeat organum secundum naturam mens quoque operatur; cum autem idem utcunque corruptum sit, tunc et mens ad suas operationes non est idonea, etsi ipsa per se nihil accipiat detrimenti. Sicut enim (21) in citharædo, et in cithara animadvertere est organi sane harmoniam persæpe corruptam, ipsumque artis peritum et nihilo artem obliedentem; ita profecto et in mente nostra, et in ipso instrumento, per quod eadem operari solet, immutabiliter fieri existima (22).

Itaque mens quidem eadem est in omnibus, juxta solis imaginem, quoniam per divinam inflationem creata fuit : organa autem diversa sunt, utpote quæ ex quatuor elementis constructa. Juxta igitur ipsa, etiam mens operatur; neque amplius mirere. Multum enim utiliter, ut dictum est, quatuor elementis præcepit in principio Deus in unum coire (23), et per hæc terrenum hominem efficere. Hinc corporum nostrorum discrimen, ut quam facillime ad invicem omnino dignoscantur. Nullam enim bucusque mens nostra sanam adeo discernendi vim obtinuit, ut sine signis omnium rerum notionem consecuta sit. Ita-

(21) *Ita quilibet arte*
Syrænus Aoniæ citharam pulsare sonantem
Mobilibus digitis, chordasque animare loquaces.
Et lemocinio blandi modulaminis aures
Demulcere tuas, cithara sic pendet ab ipsa,
Non ullos ut possit ea sine promere cantus.
Nam si rupta silet, si qua temerata ruina est,
Si chordæ nimium tensæ, nimiumve remissæ
Amiserunt tonum, vel si una aut altera desit;
Si caveam impletur sordes hebetantque sonorem,
Ecce manet citharædus iners, frustra que peritius
Aut nihil aut pravum cunit, et nescire videtur.
Ergo artem museam ipsa in testudine ponet?
Ac tibi propterea res una videbitur esse
Organum et Organicus? Talis sic copula porro
Corporis ac mentis. (Bæcc.)

(22) Præstat hic audire Nysseum loco superius indicato, qui eadem pene habens quæ Glycas, ejus quodammodo dicta explanat, et illustrat: "Άλλο ἄρα κρᾶσις, inquit, καὶ ἄλλο ψυχῆ. Ὅργανον γὰρ ὂν τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς, εἰάν μὲν ἐπιτηδεῖως κατασκευασθῆ, ἐνεργεῖ τῇ ψυχῇ, καὶ αὐτὸ ἔχει ἐπιτηδεῖω;· εἰάν δὲ μὴ ἐπιτηδεῖον ἐνήργηκε, τότε χρεῖα τῇ ψυχῇ πραγμάτων. Ἀπομαχομένη γὰρ πρὸς τὴν ἀνεπιτηδεύτητα τοῦ ὄργανου, κἂν μὴ σφόδρα νήψη, καὶ συνδιασπρέγεται αὐτῷ, καθάπερ

πρὸς τὸ ταυτῆς ἔργον ἀνεπιτηδεῖος· ἔνθα δὲ λεπάρῃ τε καὶ εὐκρατῶς, ἕκαστος καὶ πλήθος βοτανῶν ἀναδίδονται. Αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς γυναικείας μήτρας ἔστιν ἰδεῖν. « Αὐξάνεσθε μὲν γὰρ, εἶπεν ὁ Θεὸς, καὶ πληθύνεσθε. » Ἐφ' ᾧ καὶ συμπλεκομένων ἀλλήλοις τῶν συντόνων, εἰς πλήθος τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐπαύξεται. Ἄλλ' ἔνθα δὴ σκρατος εὐρεθεῖη ὁπωσδήποτε μήτρα, στείρα παντάσῃν ἢ τοιαύτῃ, καὶ πρὸς τεκνογονίαν ὄλως οὐκ εὐθετος. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος διανοεῖσθαι σε ἄξιον. Εἰ γὰρ εἰρηκεν ὁ Θεός, « Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν; » εἰκὼν δὲ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἄνωθεν εἰρηται, ὁ ἡμέτερος νοῦς· ἀλλ' ὁμως κατὰ τὴν ὄργανου διάθεσιν καὶ τὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν δεικνυσι. Ταύτη τοι καὶ ὀγιῶς μὲν ἔχοντος τοῦ ὄργανου κατὰ φύσιν καὶ ὁ νοῦς ἐνεργεῖ· παραφθαρέντος δὲ αὐτοῦ ὁπωσδήποτε, τηλικαῦτα καὶ ὁ νοῦς ταῖς αὐτοῦ ἐνεργεῖαις οὐκ εὐθετος· εἰ καὶ καθ' ἑαυτὸν αὐτὸς μὴδὲν παραδλάπτεται. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ κιθαρῶδου ἔστιν ἰδεῖν καὶ κιθάρας τὴν μὲν ἁρμονίαν τοῦ ὄργανου πολλάκις διεσθροβαίαν, αὐτὸν τε ταχύντην ἐν μηδενὶ τὴν τέχνην παραδλαπτόμενον· οὕτω δὲ καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ νοῦ, καὶ αὐτῷ τῷ ὄργανῳ, δι' οὗ αὐτὸς εἰσθεν ἐνεργεῖν, ἀπαραλλάκτως νόμιζε γίνεσθαι.

Ἄστε νοῦς μὲν ὁ αὐτὸς ἐν ἅπασιν κατὰ τὴν τοῦ ἡλίου εἰκόνα, ὅτι καὶ διὰ τοῦ θεοῦ συνέστηκεν ἐμφυσήματος· τὰ ὄργανα δὲ διενήνοχεν ἐκ τέσσαρων στοιχείων τὴν σύστασιν ἔχοντα· κατ' αὐτὰ λοιπὸν καὶ ὁ νοῦς ἐνεργεῖ. Καὶ πλέον μὴ θαύμαζε. Πάνου καὶ γὰρ συμφερόντως, ὡς εἰρηται, τοῖς τέσσαρσι στοιχείοις ἐπέτρεψε κατ' ἀρχᾶς ὁ Θεός ὁμοῦ τε συνέρχεσθαι καὶ τὸν χοικὸν ἄνθρωπον ἀποτελεῖν τούτων. Ἐντεῦθεν ἢ τῶν σωμάτων ἡμῶν διαφορὰ, ὡς εὐπετῶς ἅπαν ὕπ' ἀλλήλων γνωρίζεσθαι, οὐδὲν γὰρ ἐπὶ τοσοῦτον ὁ ἡμέτερος νοῦς ὀγιᾶς ἄρτι τὸ διακριτικὸν κέκτηται, ὡς καὶ συσσημῶν ἄνευ τὴν ἀπάντων ἔχειν κατάληψιν· ὥστε εἰ τὸν αὐτὸν καὶ ἓνα εἶχον

μουσικὸς συνεξμαρτάνει τῇ τῆς λύρας διαστροφῇ, εἰάν μὴ πρότερον αὐτὴν καταστήσῃ καλῶς. Scilicet : « Aliud igitur temperamentum, et aliud anima est; nam instrumentum cum sit animæ corpus, siquidem apte fabricatum comparatumque sit, tunc operatur anima, et ipsum apte commodeque tenet; sin minus aptum ad functionem fuerit, tunc rebus sane opus animæ fuerit. Etenim decertans cum ineptitudine instrumenti, nisi valde evigilaverit, aberrat una cum ipso, veluti musicus aberrat cum pravitare lyrae, nisi prius ipsam concinnaverit. » His similia videre est et apud Platonem Platonicosque, quos adeas si lubet.

(23) Omnes tum Græci tum Latini Patres, nec non veteres philosophi quatuor tantum constare elementis quodque corpus sentire, et quomam vere videant physici. Plato tamen et Aristoteles juxta Plutarchum, *De plac. philosoph.* lib. 1, cap. 3, discrimen quoddam inter principia, et elementa innuere contra Thaletem Milesium, qui pro eodem utrumque habebat, dicebantque τὰ μὲν στοιχίσια, σύνθετα, τὰς δὲ ἀρχὰς εἶναι οὕτα συνθέτου, οὕτα ἀποτελέσματα. Scilicet, « Elementa quidem esse composita, principia vero neque composita neque effecta. » Vide philosophicas historias si tibi vacat, opusque rem maturius experdere.

ἀπαντες χαρακτηρα, οὐχ ἡ τυχοῦσα ἀν τῷ βίῳ Α τούτῳ συνέπιπτε σύγχυσις. Ταῖς οὖν ἀσθενείαις ἡμῶν ἡ θεία βοηθοῦσα πρόνοια, τῇ τῶν στοιχείων συγκράσει γίνεσθαι συνεχώρησε καὶ αὐτὸ τῶν αἰμάτων διάφορον· ἐντεῦθεν συνετοὶ καὶ ἀσύνετοι· ἰσχυροὶ καὶ ἀνίσχυροὶ· τολμηροὶ καὶ δειλοί· ἐντεῦθεν νοσώδεις εἰσὶ καὶ μὴ τοιοῦτοι οἱ ἄνθρωποι· μακρόβιοι ἄλλοι, καὶ ἕτεροι ταχυθάνατοι. Καὶ τοῦτό ἐστιν, ὅπερ ὁ μέγας Κύριλλος ἔλεγεν· « Ἐλάσε δὲ μετὰ τὴν ἀπόπτωσιν ἕκαστον ὁ Θεὸς τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν ἐκπληροῦν, ὡς ἀν ἔτυχε γνώσεως. » Τίνος δὲ ἔνεκεν συνεχώρησε ταῦτα γίνεσθαι κατ' ἀρχὰς ὁ Θεός; « Ὡς ὁμοῦ μὲν καὶ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἐπιμενησθαι διαγωγῆς, κἀντεῦθεν τῆς ἀβουλίας ἑαυτοὺς ταλανίζειν, ὁμοῦ δὲ καὶ τάξιν τινὶ τὰ πάντα ρυθμῷ διεξάγεσθαι· καὶ τούτους μὲν ἀρχεῖν, ἐκείνους δὲ πάλιν ἀρχεσθαι, καὶ μὴ ἄλλον ἄλλου διὰ τὴν ἰσότητά καταπαίρεσθαι. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, μὴ ἐπιπλέον τὴν θείαν περιεργάζου σοφίαν· ὅτι καὶ ἀνεξερευνήτος αὐτῆ. Ἡ γὰρ δοκοῦσα τοῖς πολλοῖς ἀνισότης ἰσονομίαν ἐπὶ πᾶσι παραδόξως χαρίζεται.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΔ'.

Τῷ αὐτῷ. — *Περὶ τοῦ πῶς δεῖ πρὸς Ἰουδαίους ἀπαντᾶν, ἠρίκα καὶ μᾶλλον ἐκείνοι τὸ κατὰ Θεὸν ἐπιχειροῦσι διαστρέφειν μυστήριον.*

Τοιοῦτόν τι βοικας, οὐσιώτατα ἄνερ, ὅποιον ἡ μέλισσα· λέγεται γὰρ ὅτι τὰς ἀρχὰς αὐτῆ ζητοῦσα τοῦ μελιτος, οὐκ ἐπιπταται τῷ ῥόδῳ, οὐ τῷ κρήνῳ πρόσσεισιν, οὐ ζητεῖ τὸν νάρκισσον, οὐ τὸν ὑάκινθον, οὐκ ἄλλο οὐδὲν τῶν εὐόσμων καὶ ἡδυτάτων· ἐπιπταται δὲ τῷ θύμῳ πρᾶγμα τοῦτο ποιοῦσα παράδοξον, καὶ τοῖς πολλοῖς ἀπιστούμενον. Ἐκλέγεται γὰρ τὸν θύμον, ἵνα καὶ τὸν τύχου τοῦτον εὐρύουσα, καὶ φῶν τὸν δντα δριμύ τε καὶ ἀνοσμον τῶν εὐοδέων· πάντων καὶ ἡδυτάτων προτίθησι· κἀντεῦθεν παντὶ τῷ κόσμῳ πηγὰς παρέχει τοῦ μελιτος. Οὕτω μὲν οὖν ποιεῖς ἄρτι καὶ σὺ, τοὺς περὶ τὸ λέγειν ἀφήκας δεινοὺς, τοὺς θεοῖς πεπυκνωμένους ναήμασι, τοὺς πᾶσαν ἐξησηκμένους Γραφῆν, καὶ μοι προσέρχη τῷ ἰδιώτῃ καὶ ταπεινῷ, καὶ μελιτέον ἕσαι σοι μέλος ἐπιζητεῖς, τοῦτ' ἐστὶ θεῖόν τε καὶ πνευματικόν. Ἄλλ' ἔλαθε σεαυτὸν, ὦ θεοεικέλε ἄνερ, ὅτι μηδὲ θύμος ἄλλος ἐγὼ μελιτταῖς περιδομθούμενος, καὶ μέλι φέρων αὐταῖς τροφιμώτατος; « Οἱ δὲ μέλι γλυκάζον Δ τὰ θεὰ λόγια καὶ ἐστὶ καὶ λέγεται, ἀκριθῶς οἶδα. Καὶ σὺ ἔχεις τὸν προφήτην βασιλεῖα Δαβὶδ τὴν λέγοντα· « Ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγια σου, ὅπερ μέλι τῷ στόματί μου. » Ἐχεις τὸν σοφὸν Σο-

A que si eandem et unam omnes figuram haberent, non minima vitæ confusio contingeret. Infirmatibus igitur nostris divina Providentiâ opem ferens, hac elementorum commistione fieri concessit et ipsam corporum diversitatem (24). Hinc intelligentes, et non intelligentes, fortes et infirmi, audentes et timidi: hinc malæ valetudinis, et bonæ sunt homines: alii longævi, brevi morientes alii; et hoc est quod dixit magnus Cyrillus: « Permisit autem post casum Deus unumquemque suæ vitæ cursum implere, ut scientiam acquireret. » Cur vero concessit in principio Deus hæc fieri? Sane ut simul recordaremur primoris illius creationis: atque inde ipsi temeritatem desereremus, simulque juxta ordinem æquabiliter omnia dirigerentur: et hi quidem imperarent, illi vero inservirent, neque alius in alium propter æqualitatem insurgeret. Si autem hæc ita se habent, ne amplius divinam sapientiam scrutere, quia eadem imperscrutabilis est. Nam quæ videtur multis inæqualitas, æqualem honorum distributionem in omnibus mirabiliter elargitur.

EPISTOLA XIV.

Ad eundem. — De ratione qua oportet contra Judæos responders, cum magis ii distorquere conentur Dei mysterium.

Tale quid visus es, sanctissime vir, quæle apis; dicitur enim quod ipsa cum futurum est ut inquirat principia mellis, non advolat ad rosam, non in lilio sedet, non quærit narcissum, non hyacinthum, nequo florem alium benevolentem ac suavissimum; sed thymo tantum inhæret opus hoc factura admirandum et multis incredibile: seligit enim thymum, si quando contingat quod ipsum invenerit, et germen quod est et acre, nec odorum, omnibus bene spirantibus, et jucundissimis præfert, atque inde universo orbi causam præbet mellis (25). Eadem igitur ratione nunc quidem uteris et tu, qui potentes sermone reliquisti, divinis refertos notionibus, omnem ordine promentes Scripturam, et me interpellas idiotam et abjectum, melleumque tibi cani carmen requiris, divinum scilicet et spiritale. Nescisne, o Deo similis vjr, quod non sane ego alter sum thymus, cui obstrepent apes, et qui mel ipsis tribuat nutritivum? Quod vero mel prædulce et sint et dicantur divina eloquia plane novisti, et habes prophetam, et regem Davidem dicentem: « Quam dulcia gutturi meo eloquia tua, super mel ori meo (26). » Habes et sa-

(24) « Quia juncta est anima dum corpori, » ait Lactantius, *Div. inst.* lib. vii, cap. 12. « contagio ejus ægræscit, et imbecillitas de societate fragilitatis redundat ad mentem. » Lucretius vero, lib. iii *De nat. rerum*, ex corpore mentis actiones pendere ostendens ita aptissime canit:

*Præterea gigni pariter cum corpore, et una
Crescere sentimus, pariterque senescere mentem.
Nam veluti infirmo pueri teneroque vagatur
Corpore, sic animi sequitur sententia tenuis.
Inde ubi robustis adolerit viribus ætas,
Consilium quoque majus, et auctor est animi vis.*

*Post ubi jam validis quassatum est viribus avi
Corpus, et obtusis ceciderunt viribus artus,
Claudicat ingenium, delirat linguaque mensque.*

(25) De admirando apum opere verni multi scripsere tum veteres, tum recentiores, eamque naturam, sedulitatem, vires repetitis experimentis indicarunt. Præter Plinium et Elianum adeat cui vacat Ulysses Aldrovandum, tom. *De insectis*, qui omnium antiquorum sententias refert, ad trutinam revocat, et refutat quæcumque veritatis momentis adversantur.

(26) Nonnulli codices habent ὕπερ μέλι καὶ κη-

piantem Salomonem in divina institutione tropice sic sermoni colophonem imponentem : « Fiti, edo niel, ut dulce fiat guttur tuum. » Verum enimvero nos et tacere melius et tergiversari tractationem, quam supra vires omnino audere putamus ; quandoquidem et bajulatores videmus eos rejicere sarcinas, quæ non sunt horum viribus congruentes. Cæterum adsis mihi, et tuis votis ser opem, mihi que da sermonem, qui et congruus sit et accommodus opportunitati : adsis, et sermonis viam sternens, facilem mihi reddas propositam disquisitionem. Novi enim, o sacrum caput, quod prius forte petrae natura tuo emolliretur digito, quam rationibus cor Judæi. Hoc sciens et divinus Ezechiel ait : « Usquequo domus Israel contentiosa est et duri cordis ? » Neque secius vero et ipse Deus hæc ad Mosem locutus est : « Populus durae cervicis est : sine me, et iratus conteram ipsos. » Si enim mirabilia quæ facta sunt in Ægypto obliti, et ipsius Dei sunt obliti, et imposuerunt Aaroni dicentes : « Fac nobis deos, qui præcedant nos (27) ; » quis tandem sermo poterit eorum inflexibile cor emollire ? Satius itaque prorsus erat ab ipsis averti, ac nullo eos dignari sermone ; « sectatorem enim, ait, hominem post unam vel alteram admonitionem devita. » Verum ne omnino tacite retrocedere, velut infirmi videamur, ac p. d. ne mendacium eo magis libere ut effutiant sinamus, de paucis nonnullis cum iis colloquemur, non sapientiam jactantes, neque sermonis suasioni confisi, sed Scripturarum testimoniis omnia expendentes ; licet et ista stulti, ut eorum mala consuetudo est, perperam intelligentes, suam ipsorum blasphemiam pro fundamento habere student. Sed hæc quidem apud quosdam profanos et rerum divinarum inscios et male ex-

λογώοντα περί τῆς θείας διδασκαλίας τροπικῶς οὕτω διεξίόντα · Ἰπὲ, φάγε μέλι, ἵνα γλυκανθῇ ὁ φάρυγξ σου. » Ἐνθεν τοι καὶ σιωπῶν ἔμεις ἄμεινον, ὀκνεῖν τε πρὸς τὴν ἐγχείρησιν, ἢ τοῖς ὑπὲρ ἡμᾶς ὄλωσ ἐπιτολμᾶν · ἐπεὶ καὶ τοὺς ἀγθοφόρους ὁρώμεν ἐκείνα τῶν φορτίων ἀποσεισμένους, ὁσαπερ οὐκ εἶσι τῇ δυνάμει τούτων κατάλληλα. Πάρεσο λοιπὸν μοι, καὶ ταῖς εὐχαῖς σου συνάρηθαι, καὶ δίδου μοι λόγον, ἕως γε σύμμετρος τῷ καιρῷ, καὶ κατάλληλος · πάρεσο, καὶ τὴν τοῦ λόγου λεαίνων ἐδὸν, ῥαδίαν ποιεῖ μοι τὴν προκειμένην διάλεξιν. Ἀκριβῶς γὰρ οἶδα, ὡ ἱερὰ κεφαλῆ, ὡς θάπτον ἂν ἡ σκληρὰ τοῦ λίθου φύσις τῷ σῶ καταμαλακισθῆι δακτύλῳ, ἢ λόγῳς Ἰουδαίου καρδία. Τοῦτο εἰδὼς καὶ ὁ θεὸς Ἰεζεκιὴλ ἔλεγε · « Ποῦ οἶκος Ἰσραὴλ φιλόνητοι εἰσι καὶ σκληροκάρδιοι ; » Οὐχ ἤτιον δὲ καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς τοιαῦτα πρὸς Μωσέα λελάληκεν · « Ὁ λαὸς σκληροτράχηλος ἐστίν · ἄφες με, καὶ θυμωθείαι ἐκτρίψω αὐτούς. » Εἰ γὰρ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ τερατουργηθέντων ἀμνημονήσαντες, αὐτοῦ τε τοῦ Θεοῦ ἐπελάθοντο, καὶ τῷ Ἁαρὼν ἐπετέθησαν λόγοντες · « Ποίησον ἡμῖν θεοὺς, οἱ προπορεύονται ἡμῶν ; » ποιοῦ ἕρα ὁ λόγος ἰαχύσει τὴν ἀκαμψὴ μαλάξει καρδίας αὐτῶν ; Οὐκοῦν βέλτιον ἦν τέλειον αὐτοὺς ἀποστρέψασθαι, καὶ μηδὲ λόγου τινὸς ἀξιοῦν · « Αἰρετικὸν » γὰρ, φησὶν, ἐάνθρωπον μετὰ μίαν ἢ καὶ δευτέραν νοουθεσίαν παραιτοῦ. » Ἀλλὰ ἵνα μὴ πάντῃ σιγῶν ἀναποδίξαι, ὡς ἀνίσχυροι, δόξωμεν, κεντεῦθεν τὸ ψεῦδος ἐπὶ πλεον παρρησιάζεσθαι δώομεν, μικρὰ τινα τούτοις προσδιαλέξομεθα, οὐ σοφίαν αἰχνοῦντες, οὐδὲ πιθανότητι λόγου θαρβύοντες, ἀλλὰ γραφικαῖς μαρτυρῖαις τὰ πᾶν ἐπιτρέποντες · εἶγε καὶ ταύτας οἱ μάταιοι κακῶς παραλογιζόμενοι τὴν αὐτῶν βλασφημίαν τὸ ἔδραλον ἔχειν ἐπιτεχνάζονται. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν πρὸς ἀμυήτους τινὰς καὶ ἀπαιδεύτους τὰ θεῖα καὶ σοφίζονται κακῶς καὶ προσβάλλονται · οὐ καὶ δίκην

ρίον τῷ στόματι μου, scilicet « Super mel et favum ori meo, » id quod et S. Augustinus animadvertit ; in enarratione enim in psalmum cxviii eadem hæc verba expendens ait : « Hæc est illa suavitas, quam Deus dat, ut terra nostra det fructum suum, ut hominum vere bene, id est non mali carnalis formidique, sed boni spiritualis delectatione faciamus. Mellis autem est similis aperta doctrina sapientiae ; favo vero occulta doctrina, quæ de abstrusioribus sacramentis, tanquam de cellis cereis ore disserentis velut mandentis exprimitur : verum ori cordis, non carnis est dulcis. »

(27) Infandum prorsus atque immane hoc crimen, quod unum impietatis notam satis inurit Judaico populo, gloriam Domini Dei sui in similitudinem vituli comedentis fœnum insane mutanti, obliquoque beneficiorum quibus omnimode affectus fuit, dissimulare studuerunt quamplurimi inter Hebræos, vel paucos improbos reos agentes, vel ineptis fabulis sicutum facere lectoribus conati. Philo ipse disertissimus Judæorum, lib. iii, De vita Mosis, rom ita narrat : Μωϋσῆως ἀναθάντος εἰς τὸ πλεῖστον ὄρος, καὶ πλείους ἡμέρας ἰδιόζοντος τῷ θεῷ, τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ καιρὸν ἐπιτήδειον εἶναι νομίσαντες οἱ μὴ βέβαιοι τὰς φύσεις, ὡσπερ ἀναρχίας γενομένης, ἄφειτοι πρὸς ἀσέβειαν ὤρμησαν, καὶ ἐκλαθόμενοι τῆς πρὸς τὸ ὄν ἐστὶν ἰότητος, ζῆλωται τῶν Αἰγυπτιακῶν γίνοντας πλασματικῶν εἰτα γουσοῦν ταύρον κα-

τασκευασάμενοι, μίμημα τοῦ κατὰ τὴν χώραν ἱερωτάτου ζώου δοκοῦντος εἶναι, θυσίας ἀθύτους ἀνήγαγον, καὶ χοροὺς ἀγορευτοῦς ἱστασαν, ὕμνους τε ἤδον, θρήνον οὐδὲ διαφορέοντα, καὶ ἐπιφορθενας ἀκράτου, δ:πλῆ μίθῃ κατέσχοντο, τῇ μὲν ἐξ οἴκου, τῇ δὲ καὶ ἀφροσύνης. Scilicet : « Cum Moses ascendisset montem proximum, ibique aliquot diebus remotis abitis colloqueretur cum Deo, nonnulli inconstantes, tanquam orbitali principe, absentiam ejus verterunt in impietatis occasionem, oblitique Dei veri, cœperunt æmulari figuram Ægyptia, facto juvenco aureo, ad imitationem animalis ejus regionis sacratissimi : cui profana sacra faciebant, et choreas agebant inconditas, hymnos concinendo lamentis similes, et expleti mero congeminarunt temulentiam, vino pariter furentes et insanis. » Eadem pene habet in lib. De special. legib., ubi etiam τινὲς nonnullos, atque hos vel Ægyptios proselytos, vel mancipia quædam tantum idololatriæ studuisse videtur innuere, contra sacra Scripturæ luculentissimum testimonium ; in Hebraico enim, Chaldaico Græcoque textu habetur : « Universum populum abrupuisse in aures aureas ab uxoribus et filiis, et ad Aaronem attulisse. » Rabbinus vero historiae hujusce veritatem infirmare pro virili parte contendunt innumeris de more fabellis, uti videtur est penes Lyranum et Abulensem.

μορμολυκείων ἐμφαθοῦσιν ἐνόστο, καὶ ταραττοῦσι ἅπαντας φρεσίν, ὡς ἐρηται, νηπιάζοντας· εἰ γὰρ ἔλογίζμῳ τινὶ συμπλακῆναι ποτε, καὶ λόγους ὅπως οὖν συνᾶραι τολμήσαιεν, τίνες τε εἴην εὐθὺς καὶ ὅποι κικῶν ἔλληλακεῖ (28) τὰ κατ' αὐτοὺς, παραχρῆμα οἱ τάλανες ἀσθενταί· εἰ καὶ ξύλον σκαμῶν δυσχερῆς ὀρθωθῆναι ἤ, καὶ πάντῃ ἀδύνατον.

Λέγε λοιπὸν, ὦ Ἰουδαίε, τίς ἦ αἰτία, δι' ἣν ἐν αἰχμαλωσίᾳ τριβείς τοσοῦτον καιρόν; Ἰδοὺ γὰρ ὡσεὶ χίλια πρὸς τοὺς ἑκατὸν ἔτη διήχθησαν, καὶ εἰ ὁ νότος ὁμῶν, » κατὰ τὴν τοῦ Δαβὶδ πρόβῃσιν, « εἴτι συγκάμπτεται. » Πρῶτερον γὰρ ἦν ἵκα προφήτας ἀπέκτανες, ἦν ἵκα τράπαζαν τοὺς δαιμονίους ἠτοίμαζες, ὅτε τοὺς υἱοὺς σου καὶ τὰς θυγατέρας σου τοὺς ἑρασταῖς σου προσέφερες, εἰς χεῖρας μὲν ἐχθρῶν παρεδίδου καὶ αἰχμάλωτος; ἤγου διορθώσεως ἔνεκεν· ἀλλ' ἐπικολούθησε πάλιν ἡ ἐπανάκλισις. Ὑστερον δὲ εἰ τὸ αἴτιον, ἵνα ἐξορία τόσα ἔτη παραπεμφθῆ, ἵνα στένων καὶ τρέμων πορεύῃ, καθάπερ ὁ Κάιν, ἐκτός ἀνὰ πᾶσαν σου τὴν ζωὴν; Λέγε, τίς ἦ αἰτία, δι' ἣν ἡ ἀμωρτία σου τοῦ ἀπεθῆναι σε μείζων ἐγένετο, ὅπῃν ἵκα καὶ δωρεῶν μεγίστων ἐτύχωνες ἄξιός, ἅτε δὴ λαοπλάνον τινὰ καὶ ἀντίθεον ἐκ μέσου καλῶς ποιησάμενος; Εἰπέ γάρ μοι· ἐάν τις καὶ πολλοὺς πειρασμοὺς ἐνοχος ὦν τὸν τοῦ βασιλέως ἐχθρὸν ἢ ἀπαλλάξῃ τοῦ ζῆν, ἢ ὀπωσθῆ ποτε κατασχῶν δέσμιον ἀγάθῃ τῷ βασιλεῖ, εὐεργετηθεῖ τοῦτου ἔνεκεν, ἢ βαρελαῖς ὑποπέσῃ κολάσει. Δὸς ἐπὶ τούτοις ἀπόκρισιν. Τί τὸν Φινεὲς ἐδικαίωσεν; Οὐχ ὁ τοῦ Ζαμβρῆ

ponunt, et obiciunt; quos et interdum, larvarum adinstar terrent, et mente percellunt, veluti infantantes: si enim alicui docto aliquando commiseri, et cum ipso utcumque sermocinari auderent, quinam statim evaderent, et quot mala effugerent, quæ in se ipsis miseri nunc sentiunt! Quamquam lignum obliquum rectum facere difficillimum est, vel omnino impossibile.

Dic de cætero, o Judæe, quamnam causa qua tantum temporis in servitute degis (29)? Ecce enim mille centum et ultra anni præterierunt, et dorsum vestrum, » juxta Davidis vaticinium, « adhuc incurvatur. » Primum enim cum prophetas occidisti, quando mensam dæmonii præparasti, cum tuos filios et filias tuas amatoribus tuis obtulisti, in manus quidem inimicorum tradebaris, et captivus ducebaris correptionis gratia; sed rursus subsecuta est universorum vocatio. Postea vero quamnam causa, quare exterminatio tua tanta ætate fieret gravior, atque ingemisrens ac pavidus traduceres uti Cain profugus omnem tuam vitam? Dic qua de causa peccatum tuum pro eo quod dimitteret tibi majus factum est, cum et maximis dignis muneribus habebaris, quippe qui populi corruptorem et Deo parem se facientem optime de medio sustulisses? Dic sodes: si quis vel multis sceleribus obstrictus regis inimicum vita privaret, vel quomodocumque retinens vinctum ad regem duceret, beneficiis potius afficeretur, quam gravibus subiceretur suppliciis. Respondeus quæso: quid Phinees justificavit (30)?

(28) Locus hic in codice æquatum corruptus.

(29) Per multis quam sæpissime vexatos captivitatibus doloribus et angustiis Judæos neminem latet, ac cuique comperta sunt infanda illa quæ duræ cervicis populus pertulit in Ægypto, Babylone atque alibi, quoties posthabito Deo suo diis alienis litabat. Diutius tamen non sivit unquam Deus illum servitute angere, imo semper resipiscendum de malo eripuit, hostesque ejus conterens fortiter pro eo pugnavit. Hisce innixi et nostræ ætatis Judæi sibi fucum faciunt, pietatisque simulato studio perfidiam ipsorum celant sæpe usurpantes illud Philonis lib. *De legat. ad Caium*: Τὰ μὲν εὖν ἐξ ἀνθρώπων ἅπαντα καὶ ἔρρει, καὶ ἔρρειτω μινέτω δὲ τὰς ψυχὰς ἀκαθάρτους ἢ ἐπὶ τὸν σωτήρα Θεὸν ἐλπίς δὲ πολλὰς ἐξ ἀμυχανῶν καὶ ἀπόρων περιέσωσε τὸ ἔθνος; « Valeant igitur humana præsidia quæ nos deserunt, modo in animis spes firma maneat, Deum nobis servatorem non desere, qui sæpe gentem eripuit exitio. » Toto tamen aberrant cælo; ipsi enim, ut ait Augustinus in *Enarrat. Psal. LVIII*: « Per omnes gentes dispersi sunt, testes iniquitatis suæ et veritatis nostræ, » non ut quondam captivi alicujus populi frenum mordant, « in ramis » namque « superbiæ præcis, inserto » Deus « misericordiam suam demonstrat oleastro. » Prophetam jam venturum Moses prænuñtiaverat, « illumque audiendum esse, et omnem animam quæ illum non audiret deletum iri de genere suo » monuerat: quapropter Eusebii sententia, lib. *Præpar. evangel. c. 7*: Αὐτεῖκα Ἰουδαῖοι μὴ παραδεξάμενοι τὸν Προφήτην, μὴδ' ὀπακούσαντες αὐτοῦ τῶς ἁγίους λόγους, ἐσχάτον ὑπέμειναν ἐλεθρον ἀκόλουθα τῇ προβῃσει πεπονώτας, ὅτε γὰρ τὸν Χριστοῦ νόμον τῆς καὶ νῆς Διαθήκης κατεδέξαντο ὅτε τὰ Μωσαίως; παραγγέλματα δίχα παρανομίας οἴοι' ἂν εἶεν φυλάσ-

sein: δι' καὶ τῇ Μωσαίως ὑποβέβληται κατάρα, τῷ, μὴδὲ δυνατὸν αὐτοῖς εἶναι τὰ παρὰ Μωσαεὶ νενομοθετημένα συντελεῖν, περιηρημένης αὐτῶν τῆς μητροπόλεως, καὶ ἀποκεκαλεισμένης τῆς μόνον αὐτῶν συγκεχωρημένης ἐπιταλίσθαι Μωσαϊκῆς θρησκείας. « Continuo Judæi, postquam illum prophetam non acceperunt, nec sanctis illius verbis paruerunt, extremum pertinere iterum: qui quidem illorum casus iis oraculis, quæ de illis edita sunt, consentaneus accidit. Nam nec Christi legem, quæ Novo Testamento continetur, susceperunt; neque Mosis præcepta sine legis contempta servare possunt. Quocirca in ipsius Mosis execrationem relapsi sunt: quando fieri nullo modo potest, ut quæ in legibus illius sunt posita, perficiant, quippe cum et ipsorum metropolis sublata sit, et Mosaica religio exclusa, quæ illic solum perfici concedebatur. » De his vide etiam Clementem Alexandrinum, Hieronymum, Cyprianum et Augustinum, ut multos præteream eadem ferme concinentes.

(30) Historiam hanc quæ habetur Numerorum cap. xxv, θαυμαστῶς transformat Josephus *Judaic. Antiq.* lib. iv, cap. 6, ubi longiori, quam forte par erat, oratione convicia congerit, quibus Moses impetitus fuit a procacissimo Zambri, quorumque nulla mentio in Scriptura. Primum enim fallitur cum dicit mulierem illam, quæ una cum Zambri pugione a Phinees confossa interiit, ejus uxorem esse, etsi alienigenam, non tamen scorum, ut sacræ Litteræ testantur; deinde advocatam a Mose concionem falso scribit, ut moneret populum ne diis alienis studeret, cum constet ipsum ad concilium judices advocasse ut sordibus jus dicerent pœnasque de iis sumerent. Tertio ex ingenio fingit populum missitamentum expectasse quo audacia Zambri esset evasura, cum divinus scriptor teste-

nonne Zambri justum homicidium? Quid Eliam ostendit zelatorem? Nonne justa adversus profanos sacerdotes indignatio? Quid Moysen verendum in Israel fecit et spectabilem? Nonne violenta in vitulum fabricantes irruptio? Quomodo denuo conscendentem Sina, et secundas petentem tabulas non vacuis illinc manibus remisit illum Deus, veluti sanguinum hominem et cordis amantem? Quomodo vero et divinissimum Samuelem non redarguit, quando regem Agag interfecit (31)? Cæterum dic quæ tanta ira Dei contra te? Palam loquaris, neque in triviis tantum et inviis velis tuam nudare demeritiam. Apparet igitur ex multis, quod (Deus) multum diligit, et honoribus dignos censet malignitatem punientes. Si vero hæc ita se habent, quomodo et vos, uti ardentem zelatores, et deceptoris illius Christi interfectores, beneficiis ac donis non remuneratus est Deus? Manifestum igitur est quod verus Deus erat ille Christus a vobis crucifixus; manifestum utique quod contra Deum manus injecisti, contra Deum dentes acuisi, ac propterea merito a Deo odio habitus, ab ejus vultu recedis, et per sæcula puniris. Neque mea sane hæc verba sunt; ipsum Deum audi per Jeremiam dicentem: « Dereliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam, quasi leo in silva dedit super me vocem suam, idcirco odivi ipsum (32). » Verus Deus erat qui a vobis crucifixus est. Quod si dictis non credis, operibus saltem fidem adhibeas. Quot primitus prophetæ, et justi per scelus e vivis sublatis sunt, præcipites acti, cæno volutati, saxi contusi, serris secti? et nihil eorum quæ sunt constitutum sibi ordinem dereliquit, nulla creatura ulla immutatione affecta est. Verum crucifixo Christo, et lapides scissi sunt, et caliginem sol induit propter improbos servos; nihil enim patiebatur suum ipsius Dominum de ligno pendentem veluti nefarium videre (33).

tur turbam filiorum Israel ad fores tabernaculi citato pede confugisse Dominum deprecaturam, cum foedissimam scortatoris impudentiam intueri non posset. Cui vacat adeat Josephum ubi sup. et Philonem, qui et ipse nonnihil a sacris Litteris rece- dit.

(31) Agag, regem Amaleuitarum contra Dei præceptum a Saule servatum, atque a Samuele in frustra concisum narratur lib. 1 Regum cap. 15. Rab- bini plurimi toti in eo sunt, ut Saulis perperam im- minuant scelus, minime animadvertentes quod pãv tò παρά του Θεού καλεούμενον εὐσεβές: scilicet Quidquid a Deo jubetur, id sane pium, ut ait Theodoretus, et Samuelem, veluti nimio zelo abreptum redarguunt. Quid tamen insanius hisce deliramentis? Inobedientiæ notam, avaritiæ et superbiæ quis a Saule deterget, cum ipsi Deum « pœnituerit se eum constituisse regem, qui verba Dei opere non complevit, et pepercit Agag et optimis gregibus, et universis quæ pulchra erant? Post inobedientiæ cul- pam » præterea, ait magnus Gregorius, « triumphalem arcum vel fabricam erigere, est mala agere, et de eorumdem malorum perpetratiōne superbire. » Propheta vero quomodo arguendus divinis manda- tis obtemperans?

(32) Chaldaicus pro odivi melius habet *projecti*; atque eam lectionem utpote rite accommodam ad

A δίκαιος φόνος; Τι τὸν Ἥλιαν ἔδειξε ζηλωτὴν; Οὐχ ἢ κατὰ τῶν ἀνιέρων ἱερῶν εὐλόγος ἀγανάκτησις; Τι τὸν Μωσέα φοβερὸν ἐν Ἰσραὴλ ἐποίησε καὶ περιβλεπτόν; Οὐχ ἢ κατὰ τῶν μοσχοποιησάντων ἀνένδοτος ἐπεξέλευσις; Πῶς αὖθις ἀναβάτεια περὶ τὸ Σίναιον, καὶ πλάκας αἰτούντια δευτέρας οὐχὶ κεναίς ἐκείθεν χεροὶ καθήγαγεν αὐτὸν ὁ Θεός, ὡς αἱμάτων ἀνδρα καὶ φόνιον; Πῶς δὲ καὶ τὸν θεϊότατον Σαμουὴλ οὐκ ἠμύνατο, ἤνικα τὸν Ἀγάγ βασιλεῖα διεχειρίσατο; Λέγε λοιπὸν, τίς ἢ τοσαύτη ὀργὴ τοῦ Θεοῦ κατὰ σοῦ; Λέγε παρρησίᾳ, καὶ μὴ στενωποῖς καὶ τριβόδοις τὴν σὴν ἐθέλης παραγυμοῦν φρενοβλά- βειαν. Φαίνεται οὖν ἐκ πολλῶν, ὅτι καὶ σφόδρα φι- λει, καὶ τιμῶν ἀξιοὶ τοὺς τὴν κακίαν κολάζοντας. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, πῶς οὐχὶ καὶ ὁμᾶς ὦ;

B θερμούς ζηλωτὰς, ὡς τὸν πλάνον ἐκείνον διαχειρι- σαμένους Χριστὸν, εὐεργεσίαις ἡμεψάτο καὶ δω- ραῖσις ὁ Θεός; Εὐδελον οὖν, ὅτι ὁ Θεός ἦν ἀληθινός ὁ Χριστὸς ἐκεῖνος ὁ παρ' ὑμῶν σταυρωθείς· εὐδελον οὖν, ὅτι κατὰ Θεοῦ τὰς χεῖρας ὤπλισας, κατὰ Θεοῦ τοὺς ὀδόντας ἠκόνησας, ἐφ' ᾧ δικαίως παρὰ Θεοῦ μισηθείς, ἐξέβης ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ εἰς αἰῶ- νας κολάζῃ. Καὶ οὐκ ἐμὰ τὰ ῥήματα· αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Ἱερεμίου ἀκούε λέγοντος· « Ἐγκατα- λέλοιπα τὸν οἶκόν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου, ὡς λέων ἐν δρυμῷ ἔδωκεν ἐπ' ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ἐμισήσα αὐτόν. » Θεός ἦν ἀληθινός ὁ παρ' ὑμῶν σταυρωθείς. Καὶ εἰ μὴ πειθῆ τοῖς λεγομένοις, τοῖς πράγμασι πεισθητι. Πόσοι πρότερον προφητῆται καὶ δίκαιοι κακῶς τοῦ ζῆν ἀπηλλάγησαν, κρημνοῖς, βορβόροις, λίθοις, πρῖοσι; Καὶ οὐδὲν τῶν ὄντων τὴν οὐκαίαν τάξιν καταλέλοιπεν· οὐδὲν τῶν κτισμάτων τὴν οὐανοῦν ἀλλοίωσιν ἐπαθε. Τοῦ δὲ Χριστοῦ σταυρου- μένου καὶ πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ ζόφον ὁ ἥλιος κατὰ τοὺς τῶν οἰκετῶν ἀγνώμονας ἡμφιάσατο. Οὐ- δὲν γὰρ ἔφερε τὸν αὐτοῦ Δεσπότην ἐπὶ ζύλου κρεμά- μενον ὡς κακούργον ὄραν. Εἰ μὴ κτίστης ἦν ὁ πά-

innuendam Judæorum rejectionem, Patrum permulsi secuti sunt.

(33) Merito sane obstupuit cœlum super immane Judæorum facinus, et exhorruit terra vehementer. Ἐκλονήθη γὰρ, αἰτ Theodoretus, in cap. 1 Interpret. in Isaiam, ἡ γῆ τῆς μαρτυρίας ἀναμιμνήσκουσα, ὁ δὲ οὐρανὸς ἐπειθὴ ταύτην τοῖς ἀνθρώποις παρέχειν τὴν ἀσθησὶν οὐκ ἠδύνατο, ἀνωθεν ὢν, τὸν ἐν αὐτῷ βαδίζοντα ἥλιον ἔδειξε τῶν ἀκτίων ἐστρη- μένον, καὶ τὸ σκότος εἰς τὴν κατὰ τῆς ἀσεβείας μαρτυρίαν ἐπήγγισεν. « Concussa enim est terra inemor testimonii, et cœlum, quia sursum existens sensum istum hominibus indere non poterat, gra- dientem in ipso solem, radiis orbatum exhibuit, et tenebras contra impietalem testes produxit. » Mira hæc quæ Christo moriente contingere et Phle- gon Hadriani libertus refert lib. Chron. cap. 13, ubi τῷ δὲ τετάρτῳ ἔτει, inquit, τῆς σβ' Ὀλυμπιάδος ἐγένετο ἔκλειψις ἡλίου μεγίστη τῶν ἰγνωρισμένων πρότερον, καὶ νῆξ ὥρᾳ ε' τῆς ἡμέρας ἐγένετο ὥστε καὶ ἀστέρας ἐν οὐρανῷ φανῆναι, σεισμός· τε μέγας κατὰ Βιβυλίαν γενόμενος τὰ πολλά Νικαίας κατέ- στρέψατο. Scilicet: « Quarto anno ducentesimæ secundæ Olympiadis magna et excellens inter om- nes, quæ ante eam acciderunt, electio solis facta; dies hora sexta ita in tenebrosam noctem versus, ut stellæ in cœlo visæ sint, terræque motus in Bi-

σχων, οὐκ ἂν αὐτῷ συνέπασχε καὶ τὰ κτίσματα. Ἀπερὶ μέντοι τοῦ κατὰ τὸν σταυρὸν σκοτασμοῦ προη-
γούρευται μὲν καὶ τῷ Ἡσαΐα λέγοντι· « Ἐνδύσω
τὸν οὐρανὸν σκότος, καὶ ὡς σάκχον θήσω τὸ περι-
βάλλον αὐτοῦ. » Προεῖρηται δὲ καὶ αὐτῷ τῷ Ἀμώ·
« Δύσεται· γάρ, « φησὶν, » ὁ ἥλιος μεσημβρίας, καὶ
συσκοτάσει ἐπὶ τῆς γῆς ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς. » Τί τοῦ-
του παραδοξότερον εἰπὼν ὁ προφήτης, « Δύσεται ὁ
ἥλιος μεσημβρίας, » καὶ αὐτὴν τὴν ὥραν καθ' ἣν
ἐσταυροῦτο ὁ Κύριος· « Ὡσεὶ ὥρα ἕκτη ἦν. »

Ἄλλ' οὐδέ γη τὰ λεγόμενα· φανάκη δὲ ταῦτα,
καὶ ψεύδος δοκεῖ σοι, καὶ οὐ πιστεύεις αὐτοῖς, μηδὲ
πιστεύσεις κώποτε· Ἐκπαλαὶ σκληροκάριος εἰ·
ἀρχῆθεν ἀπιστοῖς νοσεῖς· ἐν ἐρήμῳ πάλαι τοσοῦτων
ἀγαθῶν ἀπολαύσας, τοσοῦτων τεράτων θεατῆς γε-
γονῶς, οὐκ ἐνέμεινας τῷ ἐνεργῶντι ταῦτα Θεῷ,
ἀλλὰ καθ' ὥραν ἐγθῆγγυζες, καὶ ἐπαίραζες τὸν Κύ-
ριον λέγων· « Εἰ ἔστιν ἐν ἡμῖν Κύριος, ἦ οὐ; »
Καὶ τὸ μείζον πάντων, θεοὺς ἐξήτησας οἱ προπορευ-
σονταί σου. Καὶ τί χρῆ περὶ τῶν θαυμάτων φιλο-
νεκεῖν; Ἀδὲν ταῦτην, εἰ βούλει, τὴν ἐν τῷ ἀπὸ
κτίσεως κόσμου πενταχίλιοστῷ πενταχοσιοστῷ
ἔτει γεγονυῖαν πρὸς ἡμᾶς ἀφίξιν τοῦ Κυρίου καὶ
Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δισχυρίζου μηκέτι
ἐλθεῖν, καὶ οὕτω δεῖξει ἡμᾶς ἐπὶ πᾶσι ματαιάζον-
τας. Ἄλλ' ἔλαθες ἑαυτὸν, ὧ δύσερι σύ, καὶ σοβαρῆ
καὶ ὑπέρογκε· ταύτην ὑμῶν τὴν βουλήν ἐραταίωπε
Κύριος, ὡς πάλαι τὴν βουλήν Ἀχιτόφελ, ἐφ' ᾧ καὶ
τῷ τῆς ἀμχανίας βρόχῳ κατ' ἐκείνον συμπνίγεσθε.

thynia Nicææ nrbis multas ædes subverterit: et Ju-
C audire etiam hac de re Theodoretum interpr. in
Psal. vii, ita rem prorsus narrantem: Ἀποδι-
δράσκων ὁ μακάριος Δαβὶδ τὸν ἀλάστορα, καὶ
πατραλοῖαν υἱὸν, εἴρε βοηθὸν τὸν Χουσιδ; πέ-
πεικε τὸν Ἀθεσσαλῶμ μὴ κατὰ τὴν εἰπήγησιν τοῦ
Ἀχιτόφελ παρατυχεῖα διώξαι τὸν πατέρα, ἀλλὰ τὸν
λαὸν ἅπαντα συναγεῖραι, καὶ τῆνικαῦτα κατὰ τὸ
γεγεννηκότος στρατεύσαι. Ἀγθεσθεῖς τοίνυν καὶ
Ἰαν ἀδημονήσας ὁ Ἀχιτόφελ, ὡς αἰρετωτέρας ὄφ-
θεῖσας τῆς τοῦ Χουσι συμβουλῆς, αὐτόχερ αὐτὸς
γενόμενος, τὴν δι' ἀγχόνης ἐδέξατο τελευτῆν. « Fu-
gens beatus David nefarium et parricidam filium,
adjutorem invenit Chusi, qui Absaloni persuasit,
ne secundum Achitophelis consilium statim patrem
persequeretur, sed ut prius cogeret omnem popu-
lum, ac dein contra parentem bellum moveret.
Mærore igitur affectus, et admodum conturbatus
Achitophel, eo quod consilium Chusi præstantius
visum fuerat, factus ipsi ipsius homicida, suspendio
vitam finivit. » Videsis etiam Josephum, *Jud. Antiq.*
lib. vii, cap. 9, historiam hanc uberius referentem.
Salianus in *Annal. Eccles. Vet. Test.* ad annum
mundi 2980, tom. III, pag. 420, Num. xviii, profe-
rens verba versiculi 23, c. xvi, lib. ii Reg. quæ
sunt hujusmodi: « Consilium autem Achitophel,
quod dabat in diebus illis, quasi si quis consuleret
Deum, sic erat omne consilium Achitophel, » elogio
donatum perperam putat Achitophelam a Scriptura,
eumque, contra SS. Patrum fidem, omnium inter
consiliarios regis prudentissimum vocat. « Verum
laudatur sane in Achitophel, ait Estius, solertia,
non probitas, aut vitus veri nominis; et laudatur
Achitophel eo modo quo Dominus apud Lucam
villicum iniquitatis laudat, atque filios hujus sæ-
culi prudentiores esse in generationibus suis, filius
lucis. »

(34-10) Achitophelis historiam ejusque prava con-
silia quibus quotidie urgebat Absalonem in David
patrem suum habes 41 Reg. cap. 16, et 17, ubi
pariter narratur quod ipse « videns quod non
fuisset factum consilium suum, stravit asinum,
surrexitque et abiit in domum suam, et disposita
domo sua, suspendio interiit. » Præstat tamen

atque ille imprudentiæ laqueo suffocamini. Quando enim secundum carnem natus est, persuadet Cæsari Augusto describere universam terram (11), ea sane de causa, ut Romanis codicibus inscripta quæ de eo facta sunt, fide digna essent apud posteros ac nota, et Judæorum exinde blasphemantium os obstrueretur. Deus erat vere qui a vobis crucifixus est. Quare et immisericorditer veluti Dei interfectorem puniris. Quod si non hoc, et qua de causa peccatorum pœnæ a te exiguntur?

Igitur non habes sane quod dicas; vita enim vestra irreprehensibilis; juxta leges ambulatis; damno expertes estis cujusque mali operis; vindices Dei et legis facti estis, et posterioribus beneficiis anteriora abluistis. Qua vero de causa tandem suum ipsius gladium vibravit contra vos? Nonne idem ipse est qui per prophetam dicit: « Israel si in viis meis ambulasset, pro nihilo forte inimicos ejus humiliassem? » Quomodo ergo adeo conversus est a vobis? quomodo preces vestras non audit? Quomodo ipse per Isaiam manifeste dicit: « Cum extenderitis manus vestras ad me, avertam oculos meos a vobis; manus enim vestræ sanguine plenæ sunt? » Quid vero sibi vult hoc? Non sustineo, inquit, ego qui Pater sum Filii amans, manus vestras videre sanguine maculatas unigeniti Filii mei. Deus ergo vere erat et non deceptor, qui a vobis crucifixus est; non enim exstinctum est nomen ejus, nec ipsa ejus doctrina, licet spirantibus ita opportuno, tempore ventis, præterit, uti de Thêuda illo præstigiatore contigit, atque Juda Ga-

Ἡνίκα γὰρ ἐτίχτετο κατὰ σάρκα, πείθει τὸν Ἀγούστου Καίσαρα τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἀπογράψασθαι. Τίνος ἔνεκεν; Ὡς ἂν τοῖς Ῥωμαίοις, κώδιξιν ἀνάγραπτα γεγονότα τὰ κατ' αὐτὸν, ἀξιοπιστά τε εἶεν τοῖς μετὰ ταῦτα καὶ γνώριμα, καὶ ἐνταῦθεν τῶν βλασφημῶν Ἰουδαίων ἀποφράττειν τὰ στόματα. Θεὸς ἦν ἀληθῶς ὁ Χριστὸς; ἐκεῖνος ὁ παρ' ὑμῶν σταυρωθεὶς. Ἐφ' ᾧ καὶ ἀσυμπαθῶς ὡς θεοκτενὸς κολάζῃ. Ἄλλ' οὐ δι' αὐτὸ καὶ τίνος ἔνεκεν, εἰπέ, ἁμαρτημάτων δίκας εἰσπράττει;

Οὐ μὲν οὖν οὐκ ἔχεις εἰπεῖν· ὁ γὰρ βίος ὑμῶν ἀναπληρῶς· κατὰ νόμους πόρευσθε· πάσης ἀθῶως κακίας ἐστέ· ἐκδικιοὶ Θεοῦ καὶ νόμου γεγονάτε· ταῖς ἐσχάταις εὐποιαῖς καὶ τὰ πρότερα ἀπενύψασθε. Τίνος ἔνεκεν ἐπὶ τοσοῦτον ὁ Θεὸς τὴν αὐτοῦ βομφαίαν ἐπέτλησεν κατ' ὑμῶν; Ἄρ' οὖν καὶ τὸς ἔστιν ἐκεῖνος; ὁ διὰ τοῦ προφήτου εἰπών· « Ἰσραὴλ ταῖς ὁδοῖς μου εἰ ἐπορεύθη, ἐν τῷ μῆνι ἂν τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ἐταπεινώσω; » Πῶς οὖν ἀπεστράφη τοσοῦτον ὑμᾶς; Πῶς οὐκ εἰσακούει δεομένων ὑμῶν; Πῶς αὐτὸς διὰ τοῦ Ἠσαίου ἐδήλωσεν εἰπών· « Ἐὰν ἐκτείνητε τὰς χεῖρας ὑμῶν πρὸς με, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀπ' ὑμῶν· αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις; » Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Οὐκ ἀνέχομαι, φησὶ, φιλόποις ὑπάρχων πατήρ, τὰς χεῖρας ὑμῶν ὁρᾶν ἡμαγμένας τῷ αἵματι τοῦ μονογενοῦς μου Ἰησοῦ. Θεὸς ἦν ἀληθῶς καὶ οὐ πλάνας ὁ παρ' ὑμῶν σταυρωθεὶς. Μὴ γὰρ ἐσβέσθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ταῦτα, τοσοῦτον ἀνέμων κατὰ καιροὺς ἰδίους πνευσάντων; Μὴ παρήλαθε τὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, καθάπερ ἐπὶ Θεοῦδῳ ἐκείνῳ τῷ γόητι, καὶ Ἰούδα

(11) Non Judæi solum, verum quam plurimi etiam eorum qui reformatæ religioni nomen dedere impie oppugnare ausi sunt Lucæ divinum testimonium confirmantis Christum natum esse cum in Judæa census haberetur, ac somnia jactant, ut minus diis charis illudant. Hi itaque ut fidem sancti historici instrumenti primum aiunt: falso ipsum scripsisse factam Judææ descriptionem a Romano præside; id enim nunquam sivilisset sui juris impendio Herodes tunc temporis regni habenas pro suo moderans arbitratur. Verum quis ita in historiis jejunus qui nesciat non suo, sed beneficiario jure regnum Judææ Herodem tenuisse, cum ex Appiano ipso, lib. v *De civil. bell.*, noverimus Antonium Romanarum copiarum duces reges permultos appellavisse οὗς δοκιμάσειεν, ἐπὶ φόροις ἄρα καταγμένοις. « Pro suo arbitrato duntaxat, qui certum tributum penderent, » In quibus ipsum Herodem? Præterea et quem latent Romanæ victoriæ de Judæis jam ante relatæ, Pompeiunque Hierosolyma occupata, Judæos Romanæ reip. vectigales fecisse, uti præ cæteris Josephus ipse lib. 1, *De bello Judaico* fusius ostendit? A vero itaque longe aberrant qui ut videantur nodum in scirpo quærere inania effutunt ut sibi quodammodo solum faciant, nec animadvertentes quod aliquando Κ'ὼν ἐπὶ δεσπιά, uti Græcorum adagium monet, tenetur. Nec Bodinus nobis, lib. v *De abditis rerum sublimium arcanis* objiciat neminem coactum fuisse censendi causa loca mutare, adeoque omni procul dubio S. Josephum, et Mariam Matrem Christi iter non arripuisse ut dicto Cæsaris parerent, quemadmodum evangelista testatur; namque in Romanis censibus professio omnino sequi debuit locum originis, ut colligitur ex l.

Forma § 2 D. *De censibus*, et ex Ulpiano, lib. III, de censibus scribente: « Is vero qui agrum in alia civitate habet, in ea civitate proficere debet, in qua ager est: agri enim tributum eam civitatem debet levare, in cujus territorio possidetur; » idque satis astruitur testimonio Livii lib. xxxviii, cap. 27, et lib. xlii, cap. 9, narrantis Valerio Messala et Livio Salinatore coss. Campanos ex S. C. Romæ censerentur; atque item C. Popilio Lenate, et P. Ælio Ligure coss. cum Q. Fulvius Flaccus, et Aulus Posthumius Albidus censes lustrum conderent, minorem aliquanto invenisse numerum, « quia Posthumius cos. pro concione edixerat, qui sociorum Latini nominis ex edicto Claudii Cæsaris redire in civitates suas debuissent, ne quis eorum Romæ, sed omnes in civitatibus suis censerentur. » Blaterant igitur et somniant qui luce clariora tenebris conantur inepte offundere; census enim Romani imperii habitos esse ab Augusto Suetonius Tabularumque Ancyrarum testantur; testatur in hoc indubie sane fidei Josephus, *Antiq. Judaic.* lib. xviii, cap. 1, ubi ait: Κυρήνιος δὲ ἐπὶ Συρίας παρῆν ὑπὸ Καίσαρος, δικαιοδότης τοῦ Ἰθνοῦς ἀπαταλμένος, καὶ τιμητῆς τῶν οὐσιῶν γεννησόμενος. « Cyrenius interea a Cæsare in Syriam mittitur, ut jura populis redderet, facultatesque omnium censeret, » idque Deus fieri voluit, ne de Servatoris universorum adventu ambigeretur, ejus in censuales tabulas, ut moris erat, in publicum relato nomine, ut S. Justinus martyr, Tertullianus et Chrysostomus innuerunt. Plura de hoc censu et de censendi ritu vide penes Danielelem Huetium, *Demonstrationis evangelicæ* cap. 9.

τῷ Γαλιλαίῳ συμβέβηκε; Καλῶς ἐκεῖνος ἔλεγε· « Καὶ πύλαι ἔξου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς. » Ὅρα τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς πῶς οὐ καθ' αὐτοὺς ἠσύχασαν· πῶς οὐ φυγάδες ὄντων· πῶς οὐκ ἄλλως ἐπ' ἄλλην ὁδὸν ἐπάρανον, τὰ ἐκείνου ἀφέντες ὡς μάταια. Δῶμεν ὡς ἀληθῶς οὐκ ἀνίστη, ἀλλὰ νυκτὸς ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐκλεψαν αὐτὸν, καὶ οἶα ψιλλὸς ἀνθρώπος νεκρὸς μεμνήκει. Τίς δὲ ὁ πανσόφους τοὺς ἀλιεῖς καὶ ἰδιώτας ποιήσας, καὶ μυρταῖς γλώσσαις αὐτοῦ; καθοπλίσας; Πῶς οὐ πιστεύετε, μάταιοι, τὰ τῶν προφητῶν ὀρῶντες αὐτοῖς τοῖς πράγμασι σύνδρομα; Ἐκκεῖ γάρ, φησὶν Ἰωήλ, ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, ὁ δηλαδὴ τὴν πιστεύσασαν· οὐδὲ γάρ οἱ μαθηταὶ μόνοι τὸ τῶν γλωσσῶν ἐσχῆκασιν χάρισμα, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ παρ' αὐτῶν φωτιζόμενοι. Λέγει τίς ὁ ποιήσας δι' αὐτῶν τοιαῦτα θαυμάσια; τίς ὁ ἐτισχύσας αὐτοῦς

A *lilæo* (12) : optime enim dictum erat : « Et porte inferi non prævalebunt adversus eam, » Vide ejus discipulos quomodo non sibimetipsis acquieverunt, quomodo non fugitivi abierunt, quomodo non alias per aliam viam recesserunt, quæ ejus erant. veluti vana relinquentes. Demus illum vere non surrexisse, sed noctu venientes discipulos ejus illum furtim sustulisse, et tanquam purum hominem mortuum mansisse. Quis vero omniscios piscatores et idiotas fecit, ipsosque innumeris linguis instruxit? Quomodo inepti nimium non creditis, videntes prophetarum dicta rebus ipsis omnimode consona? Effundam enim, ait Joel, de spiritu meo super omnem carnem, quæ videlicet crediderit; non enim tantum discipuli linguarum dono affecti sunt, verum et omnes qui ab illis veritatis lumine (13) sunt illustrati. Dic, quis per ipsos hu-

(12) De Thenda hoc, et de Juda Galauinite, quorum hic meminit noster Glycas, et in Judæorum concilio Gamaliel legum doctor, uti habetur Actor. cap. v, præstat audire Josephum de altero lib. xx, *Antiq. Judaic.* cap. 2, in fin. Ita narratemi, de altero vero lib. xviii, cap. 1 et seq. Φάδος δὲ τῆς Ἰουδαίας ἐπιτροπεύοντος, γόης τις ἀνὴρ Θεοῦδῶς ὀνόματι παῖθαι τὸν πλείστον ὄχλον ἀναλαβόντα τὰς κτήσεις ἐπεσθαι πρὸς τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν αὐτῷ. Προφήτης γάρ ἔλεγεν εἶναι, καὶ προστάγματι τὸν ποταμὸν σχίσας, διόδον ἐφη παρέξειν αὐτοῖς ῥαδίαν. Καὶ ταῦτα λέγων, πολλοὺς ἠπάτησεν. Οὐ μὴν ἔβασεν αὐτοὺς τῆς ἀφροσύνης Φάδος, ἀλλ' ἐξέπεμψεν ἄνθρωποις ἐπ' αὐτοὺς, ἧτις ἀπροσδόκητος ἐπιπέσασα, πολλοὺς μὲν ἀνείλε, πολλοὺς δὲ ζῶντας ἔλαβεν αὐτὸν τε τὸν Θεοῦδῶν ζωγράφαντες, ἀποπέμνουσι τὴν κεφαλὴν, καὶ κομίζουσιν εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἐ Phado vero Judæam procurantio, præstigiarum quidam nomine Theudas, collecta ingenti hominum multitudine, suavit illis, ut asportatis opibus, ducem se ad Jordanem usque flumen sequerentur : quippe se prophetam esse aiebat, diremptisque imperio suo aquis fluminis, facilem se transitum ipsis præstiturum. Hujusmodi sermonibus plurimos decepit, sed Phadus vesaniam illorum brevi compressit, missis adversus eos equitum turmis, qui ex improviso illos adoriti, partim occiderunt, partim vivos comprehenderunt, ipseque etiam Theudas ab iisdem est captus, ejusque præcisum caput Hierosolyman retulerunt. Eandem hanc historiam ex Josepho refert Eusebius Pamphil. *Hist. Eccles.* lib. ii, cap. 11, qui dire vapulat a Scaligero, lib. vi *De emend. temp.* quod Theudam illum de quo Lucas, eundem esse putaverit ac Theudas fuit, de quo Josephus, adeoque ad Claudii imperatoris ætatem revocavit. Henricus tamen Valesium in notis ad Eusebium, pag. 31 et seq. sententiam Scaligeri, et pene cognatam Casauboni expendit, atque ad trutinam revocans verba ipsa B. Lucæ ostendit nulla posse adduci ratione ut duos credat existuisse Theudas, qui se prophetas esse mentiri, eodem prorsus uterque modo et decem annorum spatio, Judæos ad spem novarum rerum concitaverint. Male itaque et Menochius et Tirinus qui in eadem fuere sententia in qua Scaliger. De Juda vero ex oppido Gamala exorto, et quartæ inter Judæos hæreseos Galilæorum auctore, hæc habet Josephus : Ἰούδας Γαυλιανίτης Σιδδουκον Φαρισαῖον προσλαμβάνομενος, ἠπειγέτο ἐπὶ ἀποστάσει, τὴν τε ἀποτιμῆσιν οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἀντικρυσθὲς δουλείαν ἐπιφέρειν λέγοντας, καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐπ' ἀντιλήψει παρακαλοῦντας τὸ ἔθνος. Ὡς παρίσχυον μὲν κατορθοῦν εἰς τὸ εὐδαιμον ἀνακατεμένης τῆς κτήσεως, ἀσφάλειαν δὲ ἐκ τοῦ ταύτης περιόντος ἀγαθοῦ, τιμὴν καὶ

κλέος ποιήσεσθαι τοῦ μεγάλου φρονος, καὶ τὸ θεῖον οὐκ ἄλλως ἢ ἐπὶ συμπράξει τῶν βουλευμάτων εἰς τὸ κατορθοῦν συμπροθυμείσθαι μᾶλλον, ἂν μεγάλων ἐργάται τῇ διανοίᾳ καθιστάμενοι, μὴ ἐξαρπίζονται φόβου ἐπ' αὐτῆς. Καὶ ἠθονῆ γὰρ τὴν ἀκρόασιν ὧν λέγοιεν ἐδέχοντο οἱ ἄνθρωποι προθυκοπτεν ἐπὶ μεγάλῃ ἐπιβολῇ τοῦ τολμήματος. Ἐ Judas Gaulanites, adjuncto sibi Pharisæo Sadduceo, sollicitabat ad defectionem populos, census nihil aliud quam manifestam servitutis professionem esse dicitans, et universam gentem ad tuendam libertatem adhortans : fore enim ut re bene gesta fortunis suis fruantur feliciter, et confirmati in earum possessione laudem quoque sibi parent fortitudinis : nec sperandum auxilium cœlestis Numinis, nisi etiam ipsi rebus suis consulant. Accipiebantur hæc pronis vulgi auribus, ita ut acciderentur ad audendum aliquid. Census de quo hic loquitur Josephus idem est ac ille quem Augustus instituit in Judæa per Quirinium, et de quo verba fecit superior noster Glycas, nosque in notis. In Dogmatibus vero Judas ejusque asseclæ pene consentiebant cum Pharisæis, nisi quod constantissimo libertatis amore flagrabant, putantes unum Deum habendum dominum et principem, uti videre est penes ipsum Josephum loc. cit.; Natalem Alexandr. tom. II, *Hist. Eccles. Vet. Testam.* ubi de Hebræorum sectis; et Calmetium, *Dissert.* de sectis, atque alibi, ut Bustorphium aliosque innumeros tum veteres tum recentiores præteream.

(13) Olim iis qui divinam prædicationem susceperant, et salutari baptismatis purgatione loti fuerant, evidenter datam esse spiritualis gratiæ operationem Actus ipsi apostolorum pluries ostendunt, Justinus martyr in *ii Apologia pro Christianis*, velmi firmissimum veritatis religionis argumentum profert, et Patres omnes Ecclesiæ divinam hac in re œconomiam admirantur ac celebrant. Οὐδὲ γάρ οἶδόν τε ἦν, inquit Theodoretus in *i Epistol. ad Corinth.* cap. xii, τοὺς ἐπὶ πλείστον τῆ καίμωνων ἐξαπάτη δεδουλευκότας, καὶ κοινήν νόσον νενοσηκότας, ἀπαθεύτοις ἀνθρώποις καὶ κενίᾳ συζῶσιν οὕτω ῥαδίως πιστεύσαι, καὶ μεταμαθεῖν τὴν ἀλήθειαν, μὴ τῆς θείας χάριτος ἐναργῶς φαινομένης, καὶ οἷα ἐχέγγυα τῆς πίστεως παρεχούσης τὰ θαύματα : « Neque enim fieri poterat, ut qui demonum fraudi diutissime serviebant, et communi morbo laborabant, indoctis hominibus et inopibus tam facile crederent, et ab eis veritatem discerent, nisi divina gratia aperta omnino appareret, et fidei veluti pignora miracula præberet. » Eadem videre est in Basilio, Chrysostomo, Augustino, Hieronymo, Leone Magno et aliis, quos adeat qui φιλοθεολόγος divini bonitatis thesauros admirari concupi-cet.

jusmodi mirabilia patravit? Quis validos illos redens, qui quavis re destituti erant, et consilii inopes, omnem terram discurrere dedit, et cum loquendi libertate nuntiare Evangelium? Optime de iis locutus est divinissimus Isaias: « Quam speciosi pedes annuntiantium pacem! » Qui enim essent alii ubique pacem annuntiantes, et nationem quamque in unam fidem captivantes, nisi ubique currentes dicamus apostolos, quorum pedes speciosi ac valde pulchri? Ipsos enim propriis lavit manibus Dominus, paratos faciens ad prædicationem. Dic, quis per eos, veteres omnes sanctificationes cessare fecit, unamque firmavit in omnibus populis evangelicam legem? Nonne fortis in bello Christus hæc omnia prospere gessit? Neque mea sane hæc verba sunt; imo ipsum audi prophetam Amos dicentem: « Et ait Dominus ad me: Ecce ego deponam trullam (14) in medio populi mei Israel; non adjiciam ultra superinducere [eum], et demolientur altaria risus, et sanctificationes Israel desolabuntur. » Quid hoc dilucidius? Altaria destructa videmus, sanctificationes Israel in desolationem redactas. Quem denique alium noscamus oportet *trulla* nomine designatum, nisi omnino invincibili vi præditum Christum? Suo enim adventu, et altaria, et sanctificationes Israel dispersæ sunt. Optime vero Christum vocavit propheta adamantem; quanta enim et qualia machinati sunt contra ipsum reges, duces et tyranni? operam tamen perdididerunt; etenim in Christum veluti adamantem impingentes, invalidi omnes sunt deprehensi; atque ex hoc multo magis etiam nostra elucet prædicatione. Nonne [ais] revera vides Judæos, Æthiops, Ismaelitas a sua ipsorum religione deficientes ad Christum transire? Quid dicis ad hæc? Cum essent valde contemptibiles, pauperes, perplexi, divitiis obviam processerunt. Assentior explicationi tuæ. Verum quomodo apostoli mundum universum converterunt, et qua ratione? generis nobilitate, potentia, sapientia (15), persuasionem sermonis, gloria,

(14) Ita prorsus Vulgata, quique eam secuti sunt pro *trulla* instrumentum illud intelligunt, quo fabri murarii, tectoriis linendis complanandisque delutare solent, ut non solum, ait Henr. Stephanus, parietes pulchritudinem accipiant, sed et fortitudinem contra injuriam imbrium et creberrimas tempestates; ac si Deus diceret: deponam omnem curiam linendi muros Israelis, sinamque illos funditus corruiere, ut Hieronymus, Remigius, Haymo, Hugo, et alii senserunt. Lyranus vero, etsi Vulgatum et ipse sectetur, animadvertit tamen Hebræos legere: « Ecce Dominus stans super murum lineatum, et in manu ejus linea; » atque: « Accipitur hic linea pro chorda latomi, in cujus extremitate est plumbum, et cum qua considerat, si murus erigitur recte super fundamentum, et si invenit distorsionem, reducit eum ad rectitudinem; et per hoc designatur divini iustitiae tortuositatem culpæ emendans per pœnam; ideo sequitur: « Ecce ego ponam lineam in medio populi mei, » id est rectitudinem iustitiæ meæ ejus peccata punientis: « Non adjiciam ultra pertransire cum, » id est distimulare ejus peccata absque punitione. » Septua-

γυμνοὺς καὶ ἀπύρους ὄντας πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διαδραμεῖν, καὶ μετὰ παρρησίας κηρύξαι τὸ εὐαγγέλιον; Καλῶς ἔλεγε περὶ αὐτῶν ὁ θεϊότατος Ἡσαίας: « Ὡ; ὦρατοι οἱ πόδες ὑμῶν τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην! » Τίνες γὰρ εἴεν ἕτεροι οἱ πανταχοῦ εἰρήνην εὐαγγελιζόμενοι, καὶ τὰ ἔθνη πάντα εἰς μίαν πίστιν ἐλκύσαντες, εἰ μήτε τοὺς ἀπανταχοῦ δραμόντας εἴποιμεν ἀποστόλους, ὧν οἱ πόδες ὦρατοι καὶ σφόδρα περικαλλεῖς; Ἐνίφε γὰρ αὐτοὺς οἰκείαις χερσὶν ὁ Κύριος, ἐτοίμους ποιῶν εἰς τὸ κήρυγμα. Λέγε, τίς ὁ δι' αὐτῶν πάσας μὲν τελετὰς καταργήσας, μόνην δὲ κρατήσας τὴν εὐαγγελικὴν πολιτείαν ἐν ἅπασιν; Ὁ κραταῖος ἐν πολέμοις Χριστὸς ταῦτα κατώρθωσε. Καὶ οὐκ ἐμὰ τὰ ῥήματα τοῦ προφήτου Ἄμωσ ἀκούε λέγοντος: « Καὶ εἶπε ὁ Κύριος πρὸς με: Ἰδοὺ ἐγὼ ἐντάσσω ἀδάμαντα ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ μου Ἰσραὴλ· οὐκέτι μὴ προσθῶ τοῦ παρελθεῖν αὐτὸν, καὶ ἀφανισθῆσονται οἱ βωμοὶ τοῦ γέλωτος, καὶ αἱ τελεταὶ τοῦ Ἰσραὴλ ἐρημωθῆσονται. » Τί τοῦτου σαφέστερον; Τοὺς βωμοὺς ἀφανισθέντας ὀρώμεν, τὰς τελετὰς τοῦ Ἰσραὴλ ἐρημωθείσας. Τίνα λοιπὴν χρὴ νοεῖν ἀδάμαντα, ἢ πάντως τὸν ἀμαχὸν ἔχοντα τὴν ἰσχὴν Χριστόν; Τῆ γὰρ αὐτοῦ παρουσίᾳ οἱ τε βωμοὶ, καὶ αἱ τελεταὶ τοῦ Ἰσραὴλ θπώλλυντο. Καλῶς δὲ τὸν Χριστὸν ἐκάλεσεν ὁ προφήτης ἀδάμαντα· ὅσα γὰρ ἐμηχανήσαντο κατ' αὐτοῦ καὶ οἱ βασιλεῖς, ἡγεμόνες, καὶ τύραννοι; Ἄλλ' ἐσφάλησαν τοῦ κόπου· ὧς γὰρ ἀδάμαντι τῷ Χριστῷ προσβαλόντες, ἀνίσχυροι πάντες ἤλχθησαν. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ἐπὶ πλέον λαμπρύνεται τὸ ἡμῶν κήρυγμα. Οὐχ ὄρε; Ἰουδαίους, Αἰθίοπας, Ἰσραηλίτας τῆς θρησκείας αὐτῶν ἀποκηδῶντας, καὶ τῷ Χριστῷ προσερχομένους; Τί πρὸς ταῦτα φῆς; Ἐπεὶπερ εἰσὶν εὐκαταφρόνητοι, πένητες, ἀποροὶ, τοῖς χρήμασις ὑπήνηται. Δέχομαι τὴν παραγραφὴν σου. Πῶς δὲ οἱ ἀπόστολοι τὸν κόσμον ἐσαγήνευσαν ἅπαντα καὶ τίνι τρόπῳ; εὐγενείᾳ, δυναστείᾳ, σοφίᾳ, πιθανότητι λόγου, δόξῃ, πλούτῳ, χρήμασις; Οὐκ ἦν τοιοῦτον οὐδὲν παρ' αὐτοῖς· ἀλλὰ γυμνοὶ μὲν ἦσαν καὶ ἀποροὶ, μόνην δὲ ἡμφιεσμένοι τὴν τοῦ Πνεύματος δύνα-

ginta vero interpretes, quibus adheret noster Glycas, adamantem pro *trulla* dixere, quapropter audiendus Theodoretus, qui omnibus Græcis Patribus in hoc consentiens, ac de more Scripturæ dictum explanans ait: Ἰσχυρὸν αὐτοῖς, καὶ στερεὸν ἐν λίαν ἐπέξω πληγῆν, καὶ ἀδάμαντι τοικυῖαν, ὅς τῶν ὀλῶν ἐστὶν ἀπασῶν στερεωτάτος τε, καὶ ἰσχυρότατος. Οὐ γὰρ ἀνέξομαι τοῖσιν περιιδεῖν τὴν ὑπ' αὐτῶν τολμωμένην ἀσέβειαν, ἀλλὰ σὺν αὐτοῖς καὶ τοῖς τῶν εἰδύλων ἀφανῶν βωμοῖς, καὶ τὰς τούτων ἑορτὰς καταπαύσω, καὶ ἀπαξάπλῳς πᾶσαν αὐτῶν καταλύσω τὴν βασιλείαν. Scilicet, « Validam et præduram plagam inferam, similemque adamantem, qui ex materiis quibusve durissimus est et valentissimus. Non enim patiar imposterum, ut ab his admissa impietas abeat impunita: quin una cum ipsius altaria idolorum delebo, et eorum festos dies cessare faciam; omne denique eorum regnum penitus evertam. » Videtis Basilium et Chrysostomum, qui eadem pene edisserunt.

(15) læruditis omnino. Imo et rudes fuisse apostolos, veteres omnes Patres pleno ore docuerunt, atque ex ipsorum rusticitate et imperitia,

μιν, δι' ἧς τὰ ἔθνη πάντα ἐλκόμενα, καὶ προσπί- A
πτοντα τῷ Χριστῷ, τῆς προτέρας αὐτῶν καταγι-
νώσκουσι καὶ πλάνης καὶ ματαιότητος. Καὶ ἀκουε
τοῦ Ἱερεμίου λέγοντος· « Κύριε, σὺ ἰσχύς μου, καὶ
καταφυγή μου ἐν ἡμέρᾳ κακῶν· πρὸς σε ἔθνη ἤξου-
σιν ἀπ' ἐσχάτου τῆς γῆς, καὶ ἐροῦσιν ὡς ψαυδῆ
ἐκτίσαντο οἱ πατέρες ἡμῶν εἰδῶλα, καὶ οὐκ ἦν ἐν
αὐτοῖς ὠφέλεια. » Λέγει λοιπὸν, ὁ προφητικὸς οὗτος
λόγος· τίνι προσαρμόττει, τῷ Χριστῷ, ἢ ἐτέρῳ τίνι;
Πειθέτω καὶ Σοφωνίας ὑμᾶς Κύριον τὸν Χριστὸν
ἐμολογεῖν, οὕτω λέγων· « Ἐπιφανήσεται Κύριος
ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐξολοθρεύσει πάντα; τοὺς
θεοὺς τῶν ἔθνῶν, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτὸν, Ἐκα-
στος ἀπὸ τοῦ τόπου αὐτοῦ. » Τί πρὸς ταῦτα φατε;
'Ἐλήλυθεν ἡ κυριακὴ αὕτη ἐπιφάνεια, ἢ οὐ; 'Ἐξω-
λοθρεύθησαν οἱ θεοὶ τῶν ἔθνῶν, Ζεὺς, 'Απόλλων, B
'Αφροδίτη καὶ Ἄρτεμις, ἢ οὐ; 'Ἐπίφανε λοιπὸν ὁ
Κύριος κατὰ τὴν τοῦ Σοφωνίου προφῆρῶσιν ἐπὶ πάντα
τὰ ἔθνη. Τίς δὲ οὗτός ἐστιν; 'Ο Κύριος ἡμῶν Ἰη-
σοῦς Χριστός· τῇ γὰρ αὐτοῦ παρουσίᾳ πάντες οἱ
τῶν ἔθνῶν θεοὶ καταβλήθησαν. Ὅτι δὲ τὰ ἔθνη τὰ
μῆτε νόμον εἰδότες, μῆτε προφητῶν ἀκούσαντα,
μῆτε ὄλωσ· τὸν Κύριον ἐκζητήσαντα, καιροῦ κα-
λοῦντος προσδραμεῖν ἔμελλε, καὶ ἀληθῶς εὐρηκέναι
τὸν Κύριον, ὅθλον ἐνταῦθεν· « Εὐρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ
ζητοῦσιν, ἐμφανῆς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερω-
τῶσι· » καὶ αὖθις, « Οἷς οὐκ ἀνηγγέλην περὶ ἐμοῦ
ὑψόνται, καὶ οἱ οὐκ ἀκηκόασι συνήσουσι. » Τοιούτων
μὲν οὖν καὶ τοσοῦτων προφητικῶν βημάτων ἀκούον-
τες τὴν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ κηρυσσόντων προ-
φανῶς ἐπιφάνειαν, τί λοιπὸν ματαιάζετε καιροσκο-
ποῦντες ἐπὶ κενοῖς Χριστὸν, ἐλπίζοντες Ἀντίχρι-
στον; Κωφοί, ἀκούσατε· ὁ γὰρ Ἥσαϊας τὸν σωτη-
ριον προσαγορευῶν καιρὸν, καὶ ὅτι οὐ δι' ἐτέρου
γενήσεται ἡ σωτηρία προφήτου τυχεῖν, ἢ δικαίου
τινός, καὶ τάδε φησὶν· « Αὐτὸς ἦξει, καὶ σώσει
ἡμᾶς. Τότε ὀφθαλμοὶ τυφλῶν ἀνοιγήσονται, ὥτα
κωφῶν ἀκούσονται, καὶ χλωδὸς ἀλείψαι ὡς ἔλαφος. »
'Ἐγένετο ταῦτα ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τοῦ παρ' ὑμῶν
σταυρωθέντος Χριστοῦ, ἢ οὐ; Ἰνα τί ἀπιστεῖτε τὰ
τῶν προφητῶν ὀρῶντες ἐπ' αὐτῷ τῷ Χριστῷ πέρας
λαμβάνοντα; Ἄλλ' ὅτι μὲν οὖν τὸ κατὰ Χριστὸν
μυστήριον ἀπιστεῖσθαι παρ' ὑμῶν ἔμελλε διὰ τὴν
τοῦ θαύματος ὑπερβολὴν, ἔκπαλαι τοῦτο δεδήλωκεν
ὁ Θεὸς εἰπὼν· « Ἰδετε οἱ καταφρονηταί, καὶ θαυ-
μάσατε, καὶ ἀφανίσθητε, ὅτι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι
ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν· ἔργον δ' οὐ μὴ πιστεύσητε,
ἐάν τις ἐκδιηγήσεται ὑμῖν. » Καλῶς δὲ ὁ προφήτης
εἶπεν· « Αὐτὸς ἦξει, καὶ σώσει ἡμᾶς. » Ὅν γὰρ
τρόπον κατ' ἀρχὰς ὁ Θεὸς πλάττων τὸν ἀνθρώπου
οὐχ ὑπουργῶν τινι ἐχρήσατο, οὕτως οὐδὲ νῦν τὴν
εἰκόνα φθαρείσαν ἀνανεοῦμενο; ἄλλῃ τὴν ἀνάκλασιν
ἐνεχείρισε.

Spiritus qui ipsos afflavit mirandam vim prædicare non destiterunt. Nemo tamen est qui nosciat nugaces homines vitio vertissæ Joanni Laminio τῷ πανσόφῳ, et hæreseos pene notam inærere studuisse eo quia rusticitatis et imperitiæ D. Joannem arguisset nondum Spiritu sancto imbutum. Adens ab-
solutissimum ejus opus de erulitione apostolorum,

divitiis, substantiis? Nihil tale erat in ipsis; sed nudi quidem erant et inopes, indutique tantum una Spiritus virtute per quam universæ gentes attractæ, et ad Christum accurrentes veterem suum errorem, et vanitatem condemnant. Audi sane Jeremiam dicentem : « Domine, tu robur meum, et refugium meum in die malorum; ad te gentes venient ab extremo terræ, et dicent, quod consecrati sunt mendacium patres nostri idolis obsequentes, et non erat in eis adjumentum. » Dic sodes, propheticus hic sermo respicitne Christum, an quempiam alium? Persuadéat vobis Sophonias Christum Dominum consteri ita dicens : « Apparebit Dominus ad omnes gentes, et disperdet omnes deos nationum, et adorabit eum quisque de loco suo. » Quid præter hoc dicendum? Advenit Dominica hæc apparitio, necne? Dispersine sunt nationum dii, Jupiter, Apollo, Venus, Diana, an non? Apparuit itaque Dominus super omnes gentes juxta Sophonias vaticinium. Quis vero hic est, nisi Dominus noster Jesus Christus? Ejus enim adventu omnes prorsus nationum dii corruerunt. Quod vero gentes neque scientes legem, neque prophetas audientes, neque penitus exquirentes Dominum, data temporis opportunitate futurum erat ut accurre-
rent, et vere Dominum invenirent, patet hinc, quod « Inventus sum a non quærentibus me, et non interrogantibus me apparui; » et rursus : « Quibus non annuntiatum est de me videbunt, et qui non audierunt, cognoscent. » Talia igitur ac tanta prophetarum dicta audientes Christi Servatoris apparitionem apertissime nuntiantium, quid præterea desipitis, in vanis prospicientes Christum, Antichristum sperantes? Surdi audite : Isaias enim Salvatoris prænuntians tempus, et a nullo alio propheta salvationem fieri posse, nisi a quodam Justo, hæc sane ait : « Ipse veniet et salvabit nos. Tunc oculi cæcorum aperientur, aures surdorum audient, et claudus saliet ut cervus. » Facta sunt hæc, necne, cum apparuit Christus a vobis crucifixus? Uti quid ergo non creditis prophetarum dicta videntes in ipso Christo finem accipere? Quod vero futurum erat ut a vobis non crederetur Christi mysterium, propter miraculi excellentiam, olim ostendit Deus dicens : « Videte contemptores, et admiramini, et disperdimini, quoniam opus ego operor in diebus vestris : opus cui non adhibebitis fidem, si quis enarraverit vobis. » Optime vero dixit propheta : « Ipse veniet, et salvabit nos; » quemadmodum enim in principio Deus plasmans hominem nullo alio administro usus est, ita nunc corruptam imaginem renovans nemini reformationem commisit.

omnigenæ eruditionis sacræ promptuarium, e quo veluti e penu baurire licebit quibus doctior fas et eruditior, nec non cognosces quanto rubore suffundi debuere male feriati illi, qui maledicendi cæcæthe quadam adacti tantum virum sunt injuriæ criminati.

Simillima jam demonstratis divinissimus Malachia A
alta inclamans voce dixit : « Non est mihi voluntas
in vobis, dicit Dominus, neque sumam sacrificiam de
manibus vestris, quoniam ab ortu solis usque ad oc-
casum nomen meum gloriosum est in gentibus, et in
omni loco sacrificium et oblatio munda offertur nomi-
ni meo : vos autem ea contaminastis. » Facta sunt
hæc, an non ? Offertur incruentum et mundum
sacrificium Deo in omni nationum loco, an non ?
Verum quid plura ? Audiamus prophetam dicentem :
« Ex Sion exhibit lex, et Verbum Domini de Jeru-
salem ; et iudicium faciet in medio nationum, et
arguet populum multum. » Dicite ergo, quænam
est lex exiens ex Sion, et quinam sunt qui eam
receperunt ? Nationes sane ; ipsæ enim redargutæ
sunt velut errantes a fide, et Christi legem recepe-
runt, quam quidem discipulis dedit in Jerusalem,
et per ipsos omnibus gentibus. « Ex Sion exhibit
lex ; » oportebat enim novam dari legem novo ex
nationibus populo, quemadmodum Jeremias dicit :
« Ecce dies veniunt, et seriam cum domo Juda
foedus novum, non secundum pactum quod pepigi
cum patribus eorum in diebus in quibus apprehen-
dente me manum eorum, eduxi illos de terra
Ægypti. » Vel igitur dicant quæ lex data sit ex
Sion, vel novam a Christo legislationem recipiant.
Post enim resurrectionem ejus a mortuis, quæ-
admodum prophetæ prædixerant, ascendit ad
cælos, et intonuit, hoc est, ipsum hoc Novum Testa-
mentum per omnino sanctum Spiritum elargitus
est. Verum mihi dicis, quod si Dei Filius erat, vere
etiam surrexit. Sed audi ; si hoc factum fuit, con-
tinuo debueras credere ? Profecio non ; qui enim
iis quæ præcesserant non credidit, neque illius
resurrectioni crediderit, et si in conspectu omnium
factum id sit. Nonne vidisti Lazarum quatruiduanum
a mortuis resurgentem ? Quomodo non credidisti ?
Quid hoc incredibilis, solem crucifixo Christo
obtenebratum esse ? Quid majus, mortuos resur-
rexisse, petras scissas esse, et ipsum templi velum
in duas partes divisum esse ? Nonne omnium mira-
culorum, ne ipsa quidem excepta resurrectione,
hæc sunt maxime mirabilia ? Quomodo horum
signorum spectator factus non credidisti ? Vere
adipletum est quod Isaias dixit : « Cor eorum
impinguatum est : aures habent, et non audiunt ;
habent oculos, et non vident. » De resurrectione
quidem mortuorum quæ Christi Servatoris tempore
contigit, a divinissimo propheta dictum est : « Cu-
rabit et sanabit nos post duos dies ; in die vero
tertia suscitabitur, et vivemus in conspectu ejus. »
Verum enimvero et hoc pretendis mihi dicens :
Quid hic novi ? Si vester hic Christus signa cum
fecerit populum non parvum in errorem impulit ?
Ecce enim et Maometum signa multa fecisse
discimus, atque inde non parvum populum dece-
pisse. Si igitur Christus est Deus propter signa ab
eo patrata, Deus eodem prorsus modo erit et Maometus.
Sed audi, Maometi signa, manifesta

Tὰ αὐτὰ τοῖς διαληφθεῖσι καὶ ὁ θεϊότατος Μαλα-
χίας προαναφωνῶν ἔλεγεν · « Οὐκ ἔστι μοι ἐν ὑμῖν
θλίμμα, λέγει ὁ Κύριος, καὶ θυσίαν οὐ προσδέξομαι
ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν, διότι ἀπ' ἀνατολῶν ἡλίου καὶ
ἄρως δυσμῶν τὸ νομῶ μου ἐδιδόξαται ἐν τοῖς ἔθνεσι,
καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσάγεται τῷ ὀνόματί
μου, καὶ θυσία καθαρὰ · ὑμεῖς δὲ βεβηλοῦτε αὐτά. »
Ἐγένετο ταῦτα, ἦ οὐ ; Προσάγεται ἡ ἀγαίμακτος
καὶ καθαρὰ θυσία τῷ Θεῷ ἐν παντὶ τόπῳ τῶν ἔθνῶν,
ἦ οὐ ; Καὶ τί πολλά λέγειν ; Ἀκουσώμεθα προφήτου
τοῦ λέγοντος · « Ἐκ Σιών ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λό-
γος ; Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ, καὶ κρινεῖ ἀνά μῆσον
ἔθνῶν, καὶ ἐξελέγξει λαὸν πολύν. » Ἐπάτε οὖν τίς
ἐξελθὼν νόμος ἐκ Σιών, καὶ τίνες οἱ τοῦτον δεξά-
μενοι ; Πάντως τὰ ἔθνη · αὐτὰ καὶ γὰρ ἠλέγχθησαν
ὡσπερ τὴν πίστιν πλανώμενα, καὶ τὸν τοῦ Χριστοῦ
νόμον ἐδέξαντο, ὃ ἔδωκε μὲν ἐν Ἱερουσαλήμ τοῖς
μαθηταῖς, δι' αὐτῶν δὲ καὶ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν · « Ἐκ
Σιών ἐξελεύσεται ὁ νόμος. » Ἔδει γὰρ τῷ ἐξ ἔθνῶν
καινῷ λαῷ καὶ νόμον δοθῆναι καινόν, καθὼς Ἱερα-
μίας φησὶν · « Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, καὶ διαθήσο-
μαι τῷ οἴκῳ Ἰούδα διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν
διαθήκην ἣν διεθήμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐν ἡμέ-
ραις ἐπιλαδομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, καὶ ἐξ-
αγαγῶν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. » Ἡ γοῦν εἰπάτω-
σαν τίς ὁ νόμος ὁ δοθεὶς ἐκ Σιών, ἢ τὴν καινὴν τοῦ
Χριστοῦ νομοθεσίαν καταδεχόμενα. Μετὰ γὰρ τὴν
ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἔγερσιν, καθὼς οἱ προφῆται προεί-
πον, ἀνέβη εἰς οὐρανοὺς καὶ ἐβρόντησε, τοῦτ' ἐστὶν
αὐτὴν ταύτην τὴν νέαν διαθήκην διὰ τοῦ παναγίου
Πνεύματος ἐχορήγησεν. Ἀλλὰ λέγεις μοι, ὅτι εἰ
Θεοῦ Υἱὸς ἦν, καὶ ἀληθῶς ἀνέστη. Καὶ ἄκουε · εἰ
τοῦτο ἐγένετο, πιστεύσαι εἶχες ; Πάντως οὐχί · ὃ γὰρ
μὴ τοῖς προλαβοῦσι πιστεύσας οὐδὲ τῇ ἐκείνου ἀνα-
στάσει ἐπίστευσεν ἂν καὶ εἰ ἐνώπιον πάντων ἐγένε-
το. Οὐκ οἶδας τὸν Ἀδάραρον ἐκ νεκρῶν τετραήμερον
ἐγερθέντα ; Πῶς οὐκ ἐπίστευσας ; Τί παραδοξότερον
τοῦ τὸν ἡλίον σκοτισθῆναι σταυρουμένου Χριστοῦ ;
Τί μείζον τοὺς νεκροὺς ἐγερθῆναι, πέτρας σχισθῆ-
ναι, καὶ αὐτὸ διαβραχθῆναι τὸ τοῦ ναοῦ καταπέτασμα ;
Οὐ πάντων θαυμάτων, καὶ αὐτῆς δὴ τῆς ἀναστά-
σεως, ταῦτα θαυμασιώτερα ; Πῶς τοιοῦτων τεράτων
θεατῆς γεγόνως οὐκ ἐπίστευσας ; Ὅντως πεπλήρω-
ται τὸ τοῦ Ἡσαίου · « Ἡ καρδία αὐτῶν ἐπαχύνθη ·
ὄψα ἔχουσι, καὶ οὐκ ἀκούουσιν ὀφθαλμοῦς, καὶ οὐ
βλέπουσι. » Περὶ μέντοι τῆς κατὰ τὸ σωτήριον τοῦ
Χριστοῦ ἐγέρσεως τῶν νεκρῶν τῷ θειοτάτῳ προ-
φήτῃ εἰρηται · « Μοτώσει καὶ ὑγιᾶσει ἡμᾶς μετὰ
δύο ἡμέρας · ἐν δὲ τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἔξαναστη-
σώμεθα, καὶ ζήσώμεθα ἐνώπιον αὐτοῦ. »

Ἄλλ' ἐτι καὶ τοῦτο προτείνεις μοι λέγων · ὅτι Τί
καινόν ; Εἰ ὁ Χριστὸς ἐκεῖνος σημεῖα πεποιηκώς λαὸν
οὐκ ὀλίγον ἐπλάνησεν ; Ἰδοὺ γὰρ καὶ τὸν Μωάμεθ
σημεῖα πολλὰ πεποιηκώς μανθάνομεν, πάντες οὖν
οὐκ ὀλίγον πεπλανημένοι λαόν. Εἰ οὖν Θεὸς ὁ Χρι-
στὸς ἐστὶ διὰ τὰ παρ' αὐτοῦ τελεσθέντα σημεῖα,
Θεὸς ἄρα τῷ τῶν τῶν τούτων καὶ ὁ Μωάμεθ. Καὶ
ἄκουε, τὰ τοῦ Μωάμεθ ἢ πλάνη καθέστηκε προ-

φανής, καὶ δι' ἄλλα μὲν πολλὰ, μάλιστα δὲ διὰ τὸ A
μηδένα τῶν προφητῶν τούτου χάριν τὸ οἰονοῦν προει-
πεῖν· τὰ δὲ τοῦ Χριστοῦ καὶ πάνυ τυγχάνουσιν
ἀληθῆ, ὡς ἐκ τῶν προφητῶν τὴν σύστασιν ἔχοντα.
Καὶ πρόσθετος εἰ βούλει τοῖς λεγομένοις· αὐτὸν γάρ
καὶ αὐτὴς τὸν Σοφωνίαν παράγω τοῦ λόγου μάρτυρα.
« Ἐπιφανήσεται Κύριος ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ
ἐξολοθρεύσει πάντας τοὺς θεοὺς τῶν ἔθνων, καὶ
προσκυνήσουσιν αὐτὸν ἕκαστος ἀπὸ τοῦ τόπου αὐ-
τοῦ. » Τίς οὖν ὁ ἐπιφανὴς ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ὁ
Χριστὸς, ἢ ὁ Μωάμεθ; Ποιοὶ ἐκείνους ὁ τοῦς τῶν
ἔθνων θεοὺς ἐξολοθρεύσας, καὶ θεὸν ἕνα προσκυ-
νεῖσθαι ἐν πᾶσι καὶ διὰ πάντων παρασκευάσας, ὁ
Χριστὸς, ἢ ὁ Μωάμεθ; Ἀπόκριται, ἐν τίνι πέρας
ἔσχεν ἡ τοῦ Σοφωνίου προφητεία, ἐν τῷ Χριστῷ, ἢ
ἐν τῷ Μωάμεθ, ἢ ἀπλῶς ἐν ἑτέρῳ τινὶ τῶν ἀπ- B
εῖδων; « Ἄλλ' οὐκ ἔχεις εἰπεῖν, εἰ μὴ ἐν αὐτῷ καὶ
μόνῳ τῷ παρ' ὑμῶν σταυρωθέντι Χριστῷ τῷ Γίῳ
τοῦ Θεοῦ καὶ Θεῷ. » Ὅτι δὲ τὰ κατ' αὐτὸν οἱ πάλαι
προφήται προαναφώνουν, δῆλον κἀντεῦθεν· μετὰ
γὰρ τὴν ἐκείνου παρουσίαν οὐδεὶς ἠγέρθη πρόφητης
κατὰ τὴν ἐκείνου πρόβρῃσιν. Ὁ νόμος γὰρ καὶ οἱ
προφήται ἕως Ἰωάννην· ἐπειδὴ γὰρ ἤλθεν ὁ προ-
φητευσάμενος, καὶ τὸ κατ' αὐτὸν ἐπιγνώσθη μυστή-
ριον, οὐκέτι προφήτου χρεία λοιπόν. Καὶ τί χρῆ
πολλὰ λέγειν, τῶν προφητῶν πάντων τὴν Χριστοῦ
παραουσίαν μεγαλοφώνως προαναφώνούντων; Ὁ
θαυμάσιος Δανιὴλ καὶ αὐτὸν τὸν τῆς παρρουσίας και-
ρὸν ἀριδῆλως μεμήνηκε. Τίνος ἕνεκεν, καὶ διὰ τί;
Ἴνα μὴ ἐξ ἀγνοίας παρασυρόμενοι οἱ ἄνθρωποι, ἕτε- C
ρον ἄνθ' ἑτέρου Χριστὸν εἰσαδεξώμεθα. Σαθρὸν μὲν
οὖν σοὶ καὶ τὸ κατὰ τὸν Μωάμεθ πρόβλημα, ὡ
σαθρὸν τὸν νοῦν καὶ ἀσύστατα.

Ἄλλ' ἄλλην ἐξ ἀμυχάνιας ἐτρέπης ἰδδὶ, καὶ εὐαγ-
γελικῶν βημάτων μεμνημένος; ἐπάγει μοι λέγων·
Πῶς αὐτὸν θεὸν λογιθήσομαι, ὅς τῷ νομικῷ εἰπόντι
πρὸς αὐτὸν, « Διδάσκαλε ἀγαθὲ, » εἶπεν· « Οὐδεὶς
ἀγαθὸς; εἰ μὴ μόλις ὁ θεός; » Καὶ ἐν πρώτοις μὲν
λέγω σοι· « Τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; » Πῶς
ἐπαντρανίζειν τῇ εὐαγγελικῇ δόξῃ ἐπιχειρεῖς, καλύμ-
ματος ἐπικαιμένου τοῖς νοητοῖς ὀφθαλμοῖς σου;
Ἄφες τὸ κάλυμμα, καὶ παρακύψας ἴδης τὴν δόξαν
Κυρίου· « Ἀποκάλυψον ἡμῖν, φησὶ, τοὺς ὀφθαλ-
μοὺς μου, καὶ κατανοήσω τὰ θαυμάσια ἐκ τοῦ νό-
μου σου. » Περιελὼν τὴν τοῦ στόματός σου πικρίαν, D
γεύσεις τοῦ εὐαγγελικοῦ μέλιτος, καὶ ἡδονῆς ἀπο-
λαύσεις ἀρρήτου. Ταῦτά σε τὰ βήματα σκανδαλί-

(16) Mahomethis doli et ambages quibus allicere
studuit male feriatos homines cujusvis generis,
maximeque concupiscentiæ ipsorum indulgentes
omni modo, cuique jam compertæ sunt, neque in præ-
sentiarum arridet coctum recoquere. Is certe utpote
matre Judæa natus, Judæos in spem erexit putantes
illum expectatum Servatorem advenisiss, atque ea de
causa synagoga legatos ad ipsum laudatoresque mis-
sit, peno regem sibi constitutura. Ita porro Cedrenus:
Οἱ δὲ πεπλανημένοι Ἑβραῖοι ἐν ἀρχῇ τῆς παρου-
σίας αὐτοῦ ἐνόμισαν αὐτὸν εἶναι τὸν παρ' αὐτοῖς
προσδοκώμενον Χριστόν· ὡς καὶ τινα; τὸν ἀριθ-
μὸν δέκα προβχόντας αὐτῶν προσελθεῖν αὐτῷ,
ἄφειναι τὴν τοῦ θεόπτου Μωσέως, καὶ διέξοθαι

innituntur deceptione, tum ob multa alia, tum
maxime quod prophetarum nullus de eo quidquam
prædixerit, dum ea quæ Christum spectabant vere
omnino acciderunt, prout in prophetarum præno-
tionibus habentur. Et advertite si libet dictis; ipsum
enim rursus profero Sophoniam testem sermonis,
qui ait: « Apparebit Dominus ad omnes gentes, ac
funditus perdet omnes deos nationum, et unusquis-
que de loco suo adorabit ipsum. » Quis ergo appa-
ruit ad omnes gentes, Christus an Maomethus?
Uter horum deos nationum funditus perdidit, et
unum Deum ab omnibus adorari, et ubique dis-
posuit, Christus an Maomethus? Responde, sodes,
in quo linem habuit prophetia Sophoniæ, in Chri-
sto, an in Maometho, vel alio quovis eorum qui
fuerunt a sæculo? Verum non habes quid d'cas,
nisi in ipso uno a vobis crucifixo Christo Dei Filio
et Deo. Quod vero ea quæ ad ipsum pertinent,
prophetæ olim prænuntiarint, manifestum exinde
est, quod post ejus apparitionem nemo surrexit
propheta, juxta ejus vaticinium. Lex enim et
prophetæ usque ad Joannem; postquam enim venit
prænuntiatius, atque ejus cognitum est mysterium,
nulla amplius erat prophetæ utilitas. Et quid plura
oportet dicere, omnibus prophetis Christi adventum
magna voce prænuntiantibus? Admirabilis Daniel
ipsum pene adventus manifeste designavit momen-
tum. Qua vero hoc de causa? Ne ab ignorantia pro-
tracti nos homines, alterum pro altero Christum ad
mitteremus. Marcidum ergo sane de Maomethe (16)
problema, o putris mente et inconstans.

Verum ex difficultate in aliam translatus es viam,
et evangelicorum verborum recordatus subjungis
mihi dicens: Quomodo ipsum Deum mente cogitare
potero, qui legisperito dicenti: « Magister bone, »
respondit: « Nemo bonus nisi solus Deus? » Et
primum quidem a te peto: « Quæ communicatio
lucis cum tenebris? » Quomodo obniteris evango-
licum sensum aperire, obductis velamine oculis tuæ
mentis? Aufer velamen, et introspicens videlbis
gloriam Domini: dictum est enim: « Revela oculos
meos, et considerabo mirabilia de lege tua. »
Auferens ab ore tuo amaritudinem, gustabis evan-
gelicum mel, et suavitate frueris inenarrabili. Hæc
verba scandalo tibi sunt, hæc nobis tu ipse objicis,

τὴν αὐτοῦ ὀρησκαίαν, καὶ σὺν αὐτῷ διαγειν μέχρι
τῆς σφαγῆς αὐτοῦ. Scilicet: « Judæi interim in erro-
rem abducti, cum primum is exstitit, existimaverunt
illum esse Christum, quem expectabant, adeo ut
decem numero viri proceres ad eum sese contule-
rint, deseratque Mosis, cui se videndum Deus præ-
buerat, religione, ipsius superstitiosam impietatem
amplexi sint, et usque ad ejus cædem ipsi adhæse-
rint. » Qui plura cupit, adeat ipsum Cedrenum,
Zonaram, et Damascenum penes antiquos, atque e
recentioribus Historiam universalem a doctissimis
Br taunis viris absolutissime concinnatam, ubi om-
nia fanda et infanda hujusce ψευδοπροφήτου in-
veniet.

pietatem Salomonem in divina institutione tropice sic sermoni colophonem imponentem : « Fili, ede mel, ut dulce fiat guttur tuum. » Verum enimvero nos et tacere melius et tergiversari tractationem, quam supra vires omnino audere putamus ; quandoquidem et bajulatores videmus ovis rejicere sarcinas, quæ non sunt horum viribus congruentes. Cæterum adsis mihi, et tuis votis fer opem, mihi que da sermonem, qui et congruus sit et accommodus opportunitati : adsis, et sermonis viam sternens, facilem mihi reddas propositam disquisitionem. Novi enim, o sacrum caput, quod prius forte petræ natura tuo emolliretur digito, quam rationibus cor Judæi. Hoc sciens et divinus Ezechiel ait : « Usquequo domus Israel contentiosa est et duri cordis ? » Neque secius vero et ipse Deus hæc ad Mosem locutus est : « Populus duræ cervicis est : sine me, et iratus conteram ipsos. » Si enim mirabilia quæ facta sunt in Ægypto obliti, et ipsius Dei sunt obliti, et impesuerunt Aaroni dicentes : « Fac nobis deos, qui præcedant nos (27) ; » quis tandem sermo poterit eorum inflexibile cor emollire ? Satius itaque prorsus erat ab ipsis averti, ac nullo eos dignari sermone ; « sceltatorem enim, ait, hominem post unam vel alteram admonitionem devita. » Verum ne omnino tacite retrocedere, velut infirmi videamur, ac p^o d. ne mendacium eo magis libere ut effutiant sinamus, de paucis nonnullis cum iis colloquemur, non sapientiam jactantes, neque sermonis suscioni confisi, sed Scripturarum testimoniis omnia expendentes ; licet et ista stulti, ut eorum mala consuetudo est, perperam intelligentes, suam ipsorum blasphemiam pro fundamento habere student. Sed hæc quidem apud quosdam profanos et rerum divinarum inscios et male ex-

λουώντα περί τῆς θείας διδασκαλίας τροπικῶς οὕτω διεξιόντα · « Υἱέ, φάγε μέλι, ἵνα γλυκανθῆ ὁ φάρυγξ σου. » Ἐνθεν τοι καὶ σιωπᾶν ἔμαθς ἀμεινον, ὀκνεῖν τε πρὸς τὴν ἐγγείρησιν, ἢ τοῖς ὑπὲρ ἡμᾶς ὀλιγῶς ἐπιτολμαῖν · ἐπεὶ καὶ τοὺς ἀχθοφόρους ὄρωμεν ἐκείνα τῶν φορτίων ἀποσειομένους, ὅσαπερ οὐκ εἰσὶ τῆ δυνάμει τούτων κατάλληλα. Πάρασσο λοιπόν μοι, καὶ ταῖς εὐχαῖς σου συνάρηγε, καὶ δίδου μοι λόγον, ὅσος γε σύμμετρος τῷ καιρῷ, καὶ κατάλληλος · πάρασσο, καὶ τὴν τοῦ λόγου λεαίνων ἰδὼν, βραδίαν ποιεῖ μοι τὴν προκειμένην διάλεξιν. Ἀκριδῶς γὰρ οἶδα, ὡ ἐπεὶ κεφαλῆ, ὡς θάπτεον ἂν ἡ σκληρὰ τοῦ ἄλλου φύσις τῷ σῷ καταμαλακισθεῖη δακτύλῳ, ἢ λόγῳ Ἰουδαίου καρδία. Τοῦτο εἰδῶς καὶ ὁ θεὸς Ἰεζεκιὴλ ἔλεγε · « Ποῦ οἶκος Ἰσραὴλ φιλόνομοι εἰσι καὶ σκληροκαρδιοὶ ; » Οὐχ ἦττον δὲ καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς τοιαῦτα πρὸς Μωσέα λελάληκεν · « Ὁ λαὸς σκληροτράχηλός ἐστιν · ἀφες με, καὶ θυμῶθει· ἐκτρέψω αὐτούς. » Εἰ γὰρ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ τερατουργηθέντων ἀμνημονήσαντες, αὐτοῦ τε τοῦ θεοῦ ἐπελάθοντο, καὶ τῶν Ἀαρῶν ἐπετέθησαν λέγοντες · « Ποίησον ἡμῖν θεοὺς, οἱ προπορεύονται ἡμῶν. » ποῖος ἄρα ὁ λόγος ἰσχύσει τὴν ἀκαμπῆ μαλαξάει καρδίαν αὐτῶν ; Οὐκοῦν βέλτιον ἦν τέλειον αὐτοὺς ἀποστρέψασθαι, καὶ μηδὲ λόγου τινὸς ἀξιοῦν · « Αἰρετικὸν » γὰρ, φησὶν, ὁ ἀθεῶλον μετὰ μίαν ἢ καὶ δευτέραν νοουθεσίαν παρ᾿ αὐτοῦ. » Ἀλλὰ ἵνα μὴ πάντῃ σιγῶν ἀναποδίζεσθαι, ὡς ἀνίσχυροὶ, δόξωμεν, κἀντεῦθεν τὸ ψεῦδος ἐπὶ πλεον παρῆρησιάζεσθαι δώσωμεν, μικρὰ τινα τούτοις προσδιαλεξόμεθα, οὐ σοφίαν αὐγούντας, οὐδὲ πιθανότητι λόγου θαρβύοντες, ἀλλὰ γραφικαῖς μαρτυρῖαις τῶ πᾶν ἐπιτρέποντας · εἶγε καὶ ταύτας οἱ μάταιοι κακοκῆθως παραλογιζόμενοι τὴν αὐτῶν βλασφημίαν ἐδραῖον ἔχειν ἐπιτεχνάζονται. Ἀλλὰ ταῦτα μὴ πρὸς ἀμύητους τινὰς καὶ ἀπαίδεύτους τὰ θεῖα καὶ σοφίζονται κακῶς καὶ προβάλλονται · οὐδὲ καὶ δίκην

ρίον τῷ στόματι μου, scilicet « Super mel et favum ori meo, » id quod et S. Augustinus animadvertit ; in enarratione enim in psalmum cxviii eadem hæc verba expendens ait : « Hæc est illa suavitas, quam deus dat, ut terra nostra det fructum suum, ut bonum vere bene, id est non mali carnalis formidie, sed boni spiritualis delectatione faciamus. Mellis autem est similis aperta doctrina sapientiæ : favo vero occulta doctrina, quæ de abstrusioribus sacramentis, tanquam de cellis cereis ore disserentis velut mandentis exprimitur : verum ori cordis, non canis est dulcis. »

(27) Infandum prorsus atque immane hoc crimen, quod unum impietatis notiam satis inurit Judaico populo, gloriam Domini Dei sui in similitudinem vituli comedentis scœnum insane mutant, obliquoque beneficiorum quibus omnimode affectus fuit, dissimulare studuerunt quamplurimi inter Hebræos, vel paucos improbos reos agentes, vel ineptis fabulis incum facere lectoribus conati. Philo ipse disertissimus Judæorum, lib. III, *De vita Mosæ*, rem ita narrat : Μωυσέως ἀναβάντος εἰς τὸ πλεῖστον ὄρος, καὶ πλείους ἡμέρας ἰδιόζωντος τῷ θεῷ, τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ καιρὸν ἐπιπέθειον εἶναι νομίσαντες οἱ μὴ βέβαιοι τὰς φύσεις, ὥσπερ ἀναρχίας γενομένης, ἀφετοὶ πρὸς ἀσέβειαν ὤρμησαν, καὶ ἐκλαθόμενοι τῆς πρὸς τὸν θεὸν ἀπειθεῖας, ζῆλωται τῶν Αἰγυπτιακῶν γίνονται πλασματῶν· εἶτα γουσοῦν ταύρων κα-

τασκευασάμενοι, μίμημα τοῦ κατὰ τὴν χώραν ἱερωτάτου ζώου δοκούντος εἶναι, θυσίας ἀθύτους ἀνήγαγον, καὶ χοροὺς ἀγορευτοὺς ἱστάσαν, ὕμνους τε ᾄδον, θρήνην οὐδὲ διαφέροντας, καὶ ἐμφορθεύοντες ἀκράτου, διπλῆ μὲν κατέλαγοντο, τῆ μὲν ἐξ οἴνου, τῆ δὲ καὶ ἀφροσύνης. Scilicet : « Cum Moses ascendisset montem proximum, ibique aliquot diebus remotis arbitris colloqueretur cum Deo, nonnulli inconstantes, tanquam orbatī principē, absentiam ejus verterunt in impietatis occasionem, oblitique Dei veri, cœperunt æmulari signenta Ægyptia, facto juvenco aureo, ad imitationem animalis ejus regionis sacratissimi : cui profana sacra faciebant, et choreas agebant inconditas, hymnos concinendo lamentis similes, et expleti mero congeniarunt temulentiam, vino pariter furentes et insaniam. » Eadem pene habet in lib. *De special. legib.*, ubi etiam τινὲς nonnullos, atque hos vel Ægyptios proselytos, vel mancipia quædam tantum idololatriæ studuisse videtur innuere, contra sacra Scripturæ inculentissimum testimonium ; in Hebraico enim, Chaldaico Græcoque textu habetur : « Universum populum abripuisse in aures aureas ab uxoris et filii, et ad Aaronem attulisse. » Rabbini vero historiae hujusce veritatem infirmare pro virili parte contendunt innumeris de more fabellis, uti videre est penes Lyranum et Abulensem.

μορμολυκείων ἐμφροῦσιν ἐνόστε, καὶ ταραττοῦσι A
ταῖς φρεσίν, ὡς εἶρηται, νηπιάζοντας· εἰ γὰρ ἐλ-
λογίμῳ τινὶ συμπλακῆναι ποτε, καὶ λόγους ὀπωσοῦν
συνδραῖ τολμησάειν, τίνες τε εἴην εὐθὺς καὶ ὅποι
κακῶν ἰληλάκει (28) τὰ κατ' αὐτοῦς, παραχρῆμα οἱ
τάλαντες ἀσθάνται· εἰ καὶ ξύλον σακαμβὸν δυσχερῆς
ὄρθωθῆναι ἦ, καὶ πάντῃ ἀδύνατον.

Λέγε λοιπὸν, ὦ Ἰουδαίε, τίς ἡ αἰτία, δι' ἣν ἐν
εἰχμαλωσίᾳ τριβείς τασούτων καιρόν; Ἰδοὺ γὰρ ὡσαύ-
τῃ κατὰ τὸν χρόνον ἐπὶ διήχθησαν, καὶ εἰ ὁ ὠτός
ἡμῶν, » κατὰ τὴν τοῦ Δαβὶδ προφῆσαν, « ἔστι συγ-
κάμπτεται. » Πρῶτερον γὰρ ἦν ἵνα προφῆται; ἀπέ-
κτανες, ἦν ἵνα τράπεζαν τοῖς δαιμονίοις ἡτοίμαζες,
ἵτε τοὺς υἱοὺς σου καὶ τὰς θυγατέρας σου τοῖς
ἐρασταῖς σου προσέφερες, εἰς χεῖρας μὲν ἐχθρῶν B
παρεδίδου καὶ εἰχμαλωτο; ἦγον διορθώσεως ἔνεκεν·
ἀλλ' ἐπηκολούθησε πάλιν ἡ ἐπανάκλησις. Ὑστερον
δὲ εἰ τὸ αἴτιον, ἵνα ἐξορία τόσα ἔτη παραπεμφθῆ;·
ἵνα στένων καὶ τρέμων πορευθῆ, καθάπερ ὁ Κάιν,
ἔπειτα ἀπὸ πᾶσάν σου τὴν ζωὴν; Λέγε, τίς ἡ αἰτία,
δι' ἣν ἡ ἀμορτία σου τοῦ ἀφειθῆσαι σε μετῶν ἐγέν-
εστο, ὡπηνίκα καὶ δωρεῶν ἀγρίστον ἐτύγχανες βξιος,
ἄτε δὴ λαοπλάνον τιμὰ καὶ ἀντίθειον ἐκ μέσου καλῶς
ποιησάμενος; Εἰπέ γάρ μοι· ἐάν τις καὶ πολλοῖς
πταίσμασιν ἐνοχος ὢν τὸν τοῦ βασιλέως ἐχθρὸν ἢ
ἐπαλλάξῃ τοῦ ζῆν, ἢ ὀπωσθῆ ποτε κατασχῶν δέσμιον
ἀγάθῃ τῷ βασιλεῖ, εὐεργετηθῆ τούτου ἔνεκεν, ἢ
βαρβαρίαις ὀποπέσῃ κολάσσει. Δὸς ἐπὶ τούτοις ἀπόκρι-
σιν. Τί τὸν Φινεὲς εἰδικάωσαν; Οὐχ ὁ τοῦ Ζαμβρῆ C

ponunt, et obijciunt; quos et inter lum, larvarum
adinstar terrent, et mente percellunt, veluti in-
fantēs : si enim alicui docto aliquando commi-
sceri, et cum ipso utcumque sermocinari auderent,
quinam statim evaderent, et quot mala effuge-
rent, quæ in se ipsis miseri nunc sentiunt! Quan-
quam lignum obliquum rectum facere difficilli-
mum est, vel omnino impossibile.

Dic de cætero, o Judæe, quam causa qua tantum
temporis in servitute degis (29)? Ecce enim mille
centum et ultra anni præterierunt, et « dorsum
væstrum, » juxta Davidis vaticinium, caduch incur-
vatur. » Primum enim cum prophetas occidisti,
quando mensam dæmonii præparasti, cum tuos fi-
lios et filias tuas amatoribus tuis obtulisti, in manus
quidem inimicorum tradebaris, et captivus ducebaris
correctionis gratia; sed rursus subsequuta est univer-
sorum vocatio. Postea vero quam causa, quare
exterminatio tua tanta ætate fieret gravior, atque
ingemisrens ac pavidus traduceres uti Cain profu-
gus omnem tuam vitam? Dic qua de causa peccatum
tuum pro eo quod dimitteretur tibi majus factum
est, cum et maximis dignus muneribus habebaris,
quippe qui populi corruptorem et Deo parem se
facientem optime de medio sustulisses? Dic sodes:
si quis vel multis sceleribus obstrictus regis inimi-
cum vita privaret, vel quomocumque retinens
vinctum ad regem duceret, beneficiis potius affi-
ceretur, quam gravibus subiceretur suppliciis.
C Respondeas quæso: quid Phinees justificavit (30)?

(28) Locus hic in codice s'iquantum corruptus.

(29) Permultis quam sæpissime vexatos captivita-
tis doloribus et angustiis Judæos neminem latet, ac
cuique comperta sunt infanda illa quæ duræ cervi-
cis populus pertulit in Ægypto, Babylone atque alibi,
quoties posthabito Deo suo diis alienis litabat. Diu-
tius tamen non sicut unquam Deus illum servitute
anxi, imo semper resipiscendum de malo eripuit,
hostesque ejus conterens fortiter pro eo pugnavit.
Hisce innixi et nostræ ætatis Judæi sibi fucum fa-
ciant, pietatisque simulato studio perfidiam ipsorum
celant sæpe usurpantes illud Philonis lib. *De legat.*
ad Caium: Τὰ μὲν οὖν ἐξ ἀνθρώπων ἅπαντα καὶ
ἐρῆσι, καὶ ἐρῆτω μινέτω δὲ ταῖς ψυχαῖς ἀκαθ-
αίρετος ἢ ἐπὶ τὴν σωτήρα Θεὸν ἐλπίς ὅς πολλαῖς
ἐξ ἀμνησίων καὶ ἀπόρων περιέστω τὸ ἔθνος;·
« Valeant igitur humana præsidia quæ nos dese-
runt, modo in animis spes firma maneat. Deum
nobis servatorem non desere, qui sæpe gentem
eripuit exitio. » Toto tamen aberrant cælo; ipsi
enim, ut ait Augustinus in *Enarrat. Psal. LVIII*:
« Per omnes gentes dispersi sunt, testes iniquitatis
suar et veritatis nostræ, » non ut quondam captivi
alicujus populi frenum mordant, « in ramis » nam-
que « superbæ præcisis, inserto » Deus « misericor-
diam suam demonstrat oleastro. » Prophetam
jam venturum Moses prænuñtiaverat, « illiunque
audiendum esse, et omnem animam quæ illum non
audiret deletum iri de genere suo » monuerat: qua-
propter Eusebii sententia, lib. 1 *Præpar. evangel. c. 7*:
Ἀυτίκα Ἰουδαῖοι μὴ παραδέξάμενοι τὸν Προφῆτην,
μηδ' ὀπακούσαντες αὐτοῦ τῶς ἁγίους λόγους, ἔχα-
τον ὑπέμειναν ἐλεθρον ἀκόλουθα τῇ προφῆσει
πεπονώτες, οὕτε γὰρ τὸν Χριστοῦ νόμον τῆς και-
νῆς διαθήκης κατέδειξαν· οὕτε τὰ Μωσῆως πα-
ραγγέλματα διχα παρανομία; οἱσὶ' ἂν εἴην φυλάσ-

σιν· δι' καὶ τῇ Μωσῆως ὑποβέβληνται κατάρα, τῷ,
μηδὲ δυνατὸν αὐτοῖς εἶναι τὰ παρὰ Μωσῆν νενομο-
θετημένα συντελεῖν, περιηρημένης αὐτῶν τῆς μη-
τροπόλεως, καὶ ἀποκεκλεισμένης τῆς μόνον αὐτῶν
συγκρασημένης ἐπιτελεῖσθαι Μωσαϊκῆς θρησκείας.
« Continuo Judæi, postquam alienum prophetam non
acceperunt, nec sanctis illius verbis parnerunt,
extremum pertinere interitum: qui quidem illorum
casus iis oraculis, quæ de illis edita sunt, consen-
taneus accidit. Nam nec Christi legem, quæ Novo
Testamento continetur, susceperunt; neque Mosis
præcepta sine legis contemptu servare possunt.
Quocirca in ipsius Mosis execrationem relapsi
sunt: quando fieri nullo modo potest, ut quæ in
legibus illius sunt posita, perficiant, quippe cum et
ipsorum metropolis sublata sit, et Mosaica religio
exclusa, quæ illic solum perfici concedebatur. » De
his vide etiam Clementem Alexandrinum, Hieronymum,
Cyprianum et Augustinum, ut multos præ-
teream eadem ferme concinentes.

(30) Historiam hanc quæ habetur Numerorum
cap. xxv, θαυμαστῶς; transformat Josephus *Judaic.*
Antiq. lib. iv, cap. 6, ubi longiori, quam forte par-
erat, oratione convicia congerit, quibus Moses im-
petitus fuit a procacissimo Zambri, quorumque
nulla mentio in Scriptura. Primum enim fallitur
cum dicit mulierem illam, quæ una cum Zambri
pugione a Phinees confossa interiit, ejus uxorem
esse, etsi alienigenam, non tamen scorum, ut sa-
cræ Litteræ testantur; deinde advocatam a Mose
conclusionem falso scribit, ut moneret populum ne
diis alienis studerent, cum constet ipsum ad concilium
judices advocasse ut soubus jus dicerent
pœnasque de diis sumerent. Tertio ex ingenio fingit
populum mussitantem exspectasse quo audacia
Zambri esset evasura, cum divinus scriptor teste-

nonne Zambri justum homicidium? Quid Eliam ostendit zelotorem? Nonne justa adversus profanos sacerdotes indignatio? Quid Moysem verendum in Israel fecit et spectabilem? Nonne violenta in vitulum fabricantes irruptio? Quomodo denuo conscendentem Sina, et secundas petentem tabulas non vacuis illinc manibus remisit illum Deus, veluti sanguinum hominem et cordis amantem? Quomodo vero et divinissimum Samuelem non redarguit, quando regem Agag interfecit (31)? Cæterum dic quæ tanta ira Dei contra te? Palam loquaris, neque in triviis tantum et inviis velis tuam nudare dementia. Apparet igitur ex multis, quod (Deus) multum diligit, et honoribus dignos censet malignitatem punientes. Si vero hæc ita se habent, quomodo et vos, uti ardentem zelatores, et deceptoris illius Christi interfectores, beneficiis ac donis non remuneratus est Deus? Manifestum igitur est quod verus Deus erat ille Christus a vobis crucifixus; manifestum utique quod contra Deum manus injecisti, contra Deum dentes acuisti, ac propterea merito a Deo odio habitus, ab ejus vultu recedis, et per sæcula puniris. Neque mea sane hæc verba sunt; ipsum Deum audi per Jeremiam dicentem: « Dereliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam, quasi leo in silva dedit super me vocem suam, idcirco odivi ipsum (32). » Verus Deus erat qui a vobis crucifixus est. Quod si dictis non credis, operibus saltem fidem adhibeas. Quot primitus prophetæ, et justi per scelus e vivis sublatis sunt, præcipites acti, cæno volutati, saxo contusi, serris secti? et nihil eorum quæ sunt constitutum sibi ordinem dereliquit, nulla creatura ulla immutatione affecta est. Verum crucifixo Christo, et lapides scissi sunt, et caliginem sol induit propter improbos servos; nihil enim patiebatur suum ipsius Dominum de ligno pendentem veluti nefarium videre (33).

tur turbam filiorum Israel ad fores tabernaculi citato pede confugisse Dominum deprecaturam, cum scædissimam scortatoris impudentiam intueri non posset. Cui vacat adeat Josephum ubi sup. et Philonem, qui et ipse nonnihil a sacris Litteris rece- dit.

(31) Agag, regem Amalecitarum contra Dei præceptum a Saule servatum, atque a Samuele in frusta concisum narratur lib. I Regum cap. 15. Rabini plurimi toti in eo sunt, ut Saulis perperam imminuant scelus, minime animadvertentes quod pãv τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ κελεύόμενον εὐσεβές: scilicet *Quidquid a Deo jubetur, id sane pium*, ut ait Theodoretus, et Samuelem, veluti nimio zelo abreptum redarguant. Quid tamen insanis hisce deliramentis? Inobedientiæ notam, avaritiæ et superbiæ quis a Saule deterget, cum ipsi Deum « pœnituerit se eum constituisse regem, qui verba Dei opere non complevit, et pepercit Agag et optimis gregibus, et universis quæ pulchra erant? Post inobedientiæ culpam » præterea, ait magnus Gregorius, « triumphalem arcum vel fabricam erigere, est mala agere, et de eorumdem malorum perpetracione superbire. » Propheta vero quomodo arguendus divinis mandatis obtemperans?

(32) Chaldaicus pro odivi melius habet *project*; atque eam lectionem utpote rite accommodam ad

A δίκαιος φόνος; Τι τὸν Ἕλληνα εἰδείξῃς ζηλωτὴν; Οὐχ ἢ κατὰ τῶν ἀνιέρων ἱερῶν εὐλόγος ἀγαπάκτειρος; Τι τὸν Μωσθεῖα φοβερόν ἐν Ἰσραὴλ ἐποίησας καὶ περιδλεπτον; Οὐχ ἢ κατὰ τῶν μοσχοποιησάντων ἀνένδοτος ἐπέβλευσας; Πῶς αὖθις ἀναβάτῃα περὶ τὸ Σίναιον, καὶ πλάκας αἰτοῦντα δευτέρας οὐχὶ κεναῖς ἐκείθεν χερσὶ καθήγαγεν αὐτὸν ὁ Θεός, ὡς αἱμάτων ἀνδρῶν καὶ φόνοιον; Πῶς δὲ καὶ τὸν θεϊότατον Σαμουὴλ οὐκ ἠμύνατο, ἤνικα τὸν Ἀγάγ βασιλεῖα διεχειρίσατο; Λέγε λοιπὸν, τίς ἢ τοσαύτη ὀργὴ τοῦ Θεοῦ κατὰ σοῦ; Λέγε παρρησίᾳ, καὶ μὴ στενωποῖς καὶ τριβόδοις τὴν σὴν ἐθέλῃς παραγυμνοῦν φρενοβλάθειαν. Φαίνεται οὖν ἐκ πολλῶν, ὅτι καὶ σφόδρα φιλεῖ, καὶ τιμῶν ἀξιοῖ τοὺς τὴν κακίαν κολάζοντας. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, πῶς οὐχὶ καὶ ὑμᾶς ὡς B θερμούς ἐζηλωτὰς, ὡς τὸν πλάνον ἐκείνον διαχειριστάμενους Χριστὸν, εὐεργεσίαις ἠμείψατο καὶ δωρεαῖς ὁ Θεός; Εὐδὴλον οὖν, ὅτι ὁ Θεός ἦν ἀληθινὸς ὁ Χριστὸς ἐκεῖνος ὁ παρ' ὑμῶν σταυρωθεὶς· εὐδὴλον οὖν, ὅτι κατὰ Θεοῦ τὰς χεῖρας ὤπλισας, κατὰ Θεοῦ τοὺς ὀδόντας ἠκόνησας, ἐφ' ᾧ δικαίως παρὰ Θεοῦ μισηθεὶς, ἐξέβης ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ εἰς αἰῶνας κολάζῃ. Καὶ οὐκ ἴμα τὰ ῥήματα αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Ἰερεμίου ἀκουε λέγοντος: « Ἐγκαταλέλοιπα τὸν οἶκόν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου, ὡς λέων ἐν δρυμῷ ἔδωκεν ἐπ' ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ἐμίσησα αὐτόν. » Θεὸς ἦν ἀληθινὸς ὁ παρ' ὑμῶν σταυρωθεὶς. Καὶ εἰ μὴ πείθῃ τοῖς λεγομένοις, τοὺς πράγμασι πισθῆτι. Πόσοι πρότερον προφητῆται καὶ δίκαιοι κακῶς τοῦ ζῆν ἀπηλλάγησαν, κρημνοῖς, C βορβόροις, λίθοις, πρίοσι; Καὶ οὐδὲν τῶν ὄντων τὴν οἰκίαν τάξιν καταλέλοιπεν· οὐδὲν τῶν κτισμάτων τὴν οἰανοῦν ἀλλοίωσιν ἔπαθε. Τοῦ δὲ Χριστοῦ σταυρωμένου καὶ πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ ζόφον ὁ ἥλιος κατὰ τοὺς τῶν οἰκετῶν ἀγνώμονας ἠμφιάσατο. Οὐδὲν γὰρ ἔφερε τὸν αὐτοῦ Δεσπότην ἐπὶ ζύλου κρεμάμενον ὡς κακοῦργον ὄραν. Εἰ μὴ κτίστης ἦν ὁ πά-

innendam Judæorum rejectionem, Patrum permulsi secuti sunt.

(33) Merito sane obstupuit cœlum super immane Judæorum facinus, et exhorruit terra vehementer. Ἐκλονήθη γὰρ, αἰτ Theodoretus, in cap. I *Interpret. in Isaiam*, ἡ γῆ τῆς μαρτυρίας ἀναμιμνήσκουσα, ὁ δὲ οὐρανὸς ἐπειδὴ ταύτην τοῖς ἀνθρώποις παρέχειν τὴν ἀσθησιν οὐκ ἠδύνατο, ἀνωθεν ὦν, τὸν ἐν αὐτῷ βαδίζοντα ἥλιον· εἰδείξῃ τῶν ἀκτίων ἐστέρη- μένον, καὶ τὸ σκότος εἰς τὴν κατὰ τῆς ἀσθεῖας μαρτυρίαν ἐπήγαγεν. « Concussa enim est terra inemor testimonii, et cœlum, quia sursum existens sensum istum hominibus indere non poterat, gradientem in ipso solem, radiis orbatum exhibuit, et tenebras contra impietatem testes produxit. » Mira hæc quæ Christo moriente contigere et Philegon Hadriani libertus refert lib. *Chron.* cap. 43, ubi τῷ δὲ τετάρτῳ ἔτει, inquit, τῆς σβ' Ὀλυμπιάδος ἐγένετο ἐκλειψίς ἡλίου· εἰδείξῃ τῶν ἀγνωρισμένων πρότερον, καὶ νῦν ὥρξ' ε' τῆς ἡμέρας; ἐγένετο ὡστε καὶ ἀστέρας ἐν οὐρανῷ φανῆναι, σεισμὸς; τε μέγας κατὰ Βιβυλίαν γενόμενος; τὰ ποῖλλα Νικαίας κατέστρέψατο. Scilicet: « Quarto anno ducentesimæ secundæ Olympiadis magna et excellens inter omnes, quæ ante eam acciderunt, delectio solis facta; dies hora sexta ita in tenebrosam noctem versus, ut stellæ in cœlo visæ sint, terræque motus in Bi-

σχων, οὐκ ἂν αὐτῷ συνέπασχε καὶ τὰ κτίσματα. Ἀπερὶ μέντοι τοῦ κατὰ τὸν σταυρὸν σκοτασμοῦ προηγόρευται μὲν καὶ τῷ Ἡσαΐα λέγοντι· « Ἐνδύσου τὸν οὐρανὸν σκότος, καὶ ὡς σάκκον θήσω τὸ περιδάλαιον αὐτοῦ. » Προεῖρηται δὲ καὶ αὐτῷ τῷ Ἀμώς· « Δύσεται γὰρ, « φησὶν, « ὁ ἥλιος μεσημβρίας, καὶ συσκοτάσει ἐπὶ τῆς γῆς ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς. » Τί τοῦτου παραδοξότερον εἰπὼν ὁ προφήτης, « Δύσεται ὁ ἥλιος μεσημβρίας, « καὶ αὐτὴν τὴν ὥραν καθ' ἣν ἐσταυροῦτο ὁ Κύριος· « Ὡσεὶ ὥρα ἕκτη ἦν. »

Ἄλλ' οὐδέχῃ τὰ λεγόμενα· φανάχῃ δὲ ταῦτα, καὶ ψεύδος δοκεῖ σοι, καὶ οὐ πιστεύεις αὐτοῖς, μηδὲ πιστεύσεις πῶποτε· ἔκκαλαι σκληροκάρδιος εἰ· ἀρχῆθεν ἀπιστία νοσεῖς· ἐν ἐρήμῳ πάλαι τοσοῦτων ἀγαθῶν ἀπολάσας, τοσοῦτων τεράτων θεατῆς γεγονώς, οὐκ ἐνέμεινας τῷ ἐνεργοῦντι ταῦτα Θεῷ, ἀλλὰ καθ' ὥραν ἐγόγγυζες, καὶ ἐπαίριζες τὸν Κύριον λέγων· « Εἰ ἔστιν ἐν ἡμῖν Κύριος, ἦ οὐ; » Καὶ τὸ μείζον πάντων, θεοῦ ἐζήτησας οἱ προπορεύονται σοι. Καὶ τί χρῆ περὶ τῶν θαυμάτων φιλονεκεῖν; Αὐτὴν ταύτην, εἰ βούλει, τὴν ἐν τῷ ἀπὸ κτίσεως κόσμου πεντακισχιλιοστῷ πεντακοσιοστῷ ἔτι γενομένῳ πρὸς ἡμᾶς ἀφίξειν τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διςχυρίζου μηκέτι ἔλθειν, καὶ οὕτω δεῖξει ἡμᾶς ἐπὶ πᾶσι ματαιάζοντας. Ἄλλ' ἔλαθες ἐκυτὸν, ὡ δῦσερι σὺ, καὶ σοβαρὲ καὶ ὑπέρογκε· ταύτην ὁμῶν τὴν βουλήν ἐματαιώσε Κύριος, ὡς πάλαι τὴν βουλήν Ἀχιτόφελ, ἐφ' ᾧ καὶ τῷ τῆς ἀμυχανίας βρόχῳ κατ' ἐκείνον συμπτύγεσθε.

thynia Nicææ nrbs multas ædes subvertit; et Julius Africanus testatur eadem pene memorasse Thallum in lib. iii suarum *Historiarum*. Mirum hoc monstrum post hominum memoriam nulli secundum permulti hinc inde imminuere toto Marte conati sunt, Scaliger præcipue et Gerardus Vossius, qui futilibus haud rationum momentis naturalem eclipsin fuisse ostendere contenderunt. Nostrum non est hic ea omnia revocare quæ Calmetius, Serri et sexcenti alii qui in hanc arenam descenderunt, quosque adire potest cui libitum, retulere, ut miraculum astruant, nobisque sat erit innuisse veteres omnes Ecclesiæ Patres hoc usos esse veluti firmissimo argumento, ut ethnicorum, et Judæorum os obstruerent, et veritatis nostræ religionis fidem firmarent. Imo Lucianus ipse martyr, et Tertullianus mirifice ostendunt eclipses hujuscæ memoriam in veterum publica tabularia relata; horum enim alter Nicomediæ coram præside: « Annales vestros, inquit, consulite, et invenietis Pilati temporibus, dum pateretur Christus, media die fugatum solem, et interruptam diem; » alter vero causam Christianorum defendens *Apolog.* cap. 21, ait: « Eodem momento dies, medium orbem signante sole, subducta est; deliquium putaverunt, qui id quæ super Christo prædicatum non scierunt, et tamen eum mundi casum relatum in archivis vestris habetis. » Vid. Natal. Alex. *Histor. Eccles. sæcul. i*, cap. 5, § 5, et Paulum Baudrium in notis ad Lactantium, tom. II, pag. 546.

(34-10) Achitophelis historiam ejusque prava consilia quibus quotidie urgebat Absalonem in David patrem suam habes 41 Reg. cap. 16, et 17, ubi pariter narratur quod ipse « videns quod non fuisset factum consilium suum, stravit asinum, surrexitque et abiit in domum suam, et disposita como sua, suspensio interiiit. » Præstat tamen

Nisi conditor esset qui patiebatur, non sane cum ipso et creata passa essent. De obscuracione quidem circa crucem jam prænuntiatum fuerat et Isaïæ dicenti: « Induam cælum caligine, et veluti saccum ponam amictum ejus. » Prædictum vero et ipsi Amos: « Occidet enim, ait, sol in meridie, et lux super terram contenebrescet in die. » Quiddam etiam incredibilis adjungens propheta verbis: « Occidet sol in meridie, » ipsam scilicet horam, in qua crucifixus est Dominus, ait: « Hora enimerat quasi sexta. »

Sed dicta non admittis; deceptio hæc, ac mendacium tibi videntur; hisce non credis, neque unquam credidisti; jampridem duro es corde: jam ab initio incredulitate laboras: in eremo olim tantis perfruens bonis ac tantorum miraculorum spectator factus, in hæc operante Deo non permansisti, sed singulis horis murnurabas, et tentabas Dominum dicens: « Si est in nobis Dominus, an non? » Et quod omnium maximum est, quærebans deos qui te præcaderent. Sed quid oportet de mirabilibus disputare? Hanc ipsam, si lubet, in anno quinques millesimo quingentesimo ab orbe condito factam apparitionem apud nos Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, affirmes nondum advenisse, et sic ostendes nos omnino vanitati studentes rerum. Sed tete ipsum ignoras, o contentiose, fastuose ac superbe; vestrum hoc consilium inane reddidit Dominus, uti quondam consilium Achitophelis (34-10) propter quo eodem

C audire etiam hac de re Theodoretum interpr. in Psal. vii, ita rem prorsus narrantem: Ἀποδιδράσκων ὁ μακάριος Δαβὶδ τὸν ἀλάστορα, καὶ πατράλοϊαν υἱὸν, εὗρε βοηθὸν τὸν Χουσίδ; πέπικε τὸν Ἀθεσσαλῶμ μὴ κατὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Ἀχιτόφελ παρατιτικά διώξει τὸν πατέρα, ἀλλὰ τὸν λαὸν ἅπαντα συναγεῖραι, καὶ τῆνικαῦτα κατὰ τοῦ γεγεννηκότος στρατεύσασαι, Ἀχθισθελ; τοῖνον καὶ λαὸν ἀδημονήσας ὁ Ἀχιτόφελ, ὡς αἰρετωτέρας ὀφθεύσας τῆς τοῦ Χουσί συμβουλῆς, αὐτῆς:ρ αὐτὸς γενόμενος, τὴν δι' ἀγγέλων; ἐδύξατο ταλευτήν. « Fugiens beatus David nefarium et parricidam filium, adjutorem invenit Chusi, qui Absaloni persuasit, ne secundum Achitophelis consilium statim patrem persequeretur, sed ut prius cogeret omnem populum, ac dein contra parentem bellum moveret. Mærore igitur affectus, et admodum conturbatus Achitophel, eo quod consilium Chusi præstantius visum fuerat, factus qui ipsius homicida, suspensio vitam sibiit. » Videbis etiam Josephum, *Jud. Antiq.* lib. vii, cap. 9, historiam hanc uberius referentem. Salianus in *Annal. Eccles. Vet. Test.* ad annum mundi 2980, tom. III, pag. 420, Num. xviii, profert verba versiculi 25, c. xvi, lib. ii Reg. quæ sunt hujusmodi: « Consilium autem Achitophel, quod dabat in diebus illis, quasi si quis consuleret Deum, sic erat omne consilium Achitophel, » elogio donatum perperam putat Achitophelam a Scriptura, eumque, contra SS. Patrum fidem, omnium inter consiliarios regis prudentissimum vocat. « Verum laudatur sane in Achitophel, ait Estius, solertia, non probitas, aut vitus veri nominis; et laudatur Achitophel eo modo quo Dominus apud Lucam villicum iniquitatis laudat, atque filios hujus sæculi prudentiores esse in generationibus suis, filiis lucis. »

atque ille imprudentiæ laqueo suffocamini. Quando enim secundum carnem natus est, persuadet Cæsari Augusto describere universam terram (11), ea sane de causa, ut Romanis codicibus inscripta quæ de eo facta sunt, fide digna essent apud posteros ac nota, et Judæorum exinde blasphemantium os obstrueretur. Deus erat vere qui a vobis crucifixus est. Quare et immisericorditer veluti Dei interfector puniris. Quod si non hoc, et qua de causa peccatorum pœnæ a te exiguntur?

Igitur non habes sane quod dicas; vita enim vestra irreprehensibilis; juxta leges ambulatis; damno expertes estis cujusque mali operis; vindices Dei et legis facti estis, et posterioribus beneficiis anteriora abluistis. Qua vero de causa tandem suum ipsius gladium vibravit contra vos? Nonne idem ipse est qui per prophetam dicit: « Israel si in viis meis ambulasset, pro nihilo forte inimicus ejus humiliasset? » Quomodo ergo adeo conversus est a vobis? quomodo preces vestras non audit? Quomodo ipse per Isaiam manifeste dicit: « Cum extenderitis manus vestras ad me, avertam oculos meos a vobis; manus enim vestræ sanguine plenæ sunt? » Quid vero sibi vult hoc? Non sustineo, inquit, ego qui Pater sum Filii amans, manus vestras videre sanguine maculatas unigeniti Filii mei. Deus ergo vere erat et non deceptor, qui a vobis crucifixus est; non enim extinctum est nomen ejus, nec ipsa ejus doctrina, licet spirantibus ita opportuno, tempore ventis, præteriiit, uti de Theuda illo præstigiatore contigit, atque Juda Ga-

Ἦνίκα γὰρ ἐτίκτετο κατὰ σάρκα, πείθει τὸν Αὐγουστον Καίσαρα τὴν οἰκουμένην ἀπαραν ἀπογράψασθαι. Τίνος ἔνεκεν; Ὡς ἂν τοῖς Ἰουμαίκοι; κώδιξιεν ἀνάγκρατα γεγονότα τὰ κατ' αὐτὸν, ἀξιόπιστά τε εἶεν τοῖς μετὰ ταῦτα καὶ γνώριμα, καὶ ἐντεῦθεν τῶν βλασφημῶν Ἰουδαίων ἀποφράττειν τὰ στόματα. Θεὸς ἦν ἀληθῶς ὁ Χριστὸς; ἐκεῖνος ὁ παρ' ὑμῶν σταυρωθεὶς. Ἐφ' ᾧ καὶ ἀσυμπαθῶς ὦ; θεοκτόνος κολάζῃ. Ἄλλ' οὐ δι' αὐτὸ· καὶ τίνος ἔνεκεν, εἰπέ, ἀμαρτημάτων δίκας εἰσπράττει;

Οὐ μὲν οὖν οὐκ ἔχεις εἰπεῖν· ὁ γὰρ βίος ὑμῶν ἀνεπιληπτος· κατὰ νόμους πόρσευθε· πάτης ἀθῶσι κακίας ἐστέ· ἐκδικιοι Θεοῦ καὶ νόμου γεγονάτε· ταῖς ἐσχάταις εὐποιαις καὶ τὰ πρότερα ἀπενήψασθε. Τίνος ἔνεκεν ἐπὶ τοσοῦτον ὁ Θεὸς τὴν αὐτοῦ βουφάλαν ἐστὶλῶσε καθ' ὑμῶν; Ἄρ' οὖν καυτός ἐστιν ἐκεῖνος ὁ διὰ τοῦ προφήτου εἰπῶν· Ἰσραὴλ ταῖς ὁδοῖς μου εἰ ἐπορεύθη, ἐν τῷ μηδὲν ἂν τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ἐταπείνωσα; ἢ Πῶς οὖν ἀπιστέρη τοσοῦτον ὑμᾶς; Πῶς οὐκ εἰσακοῦσι δεομένων ὑμῶν; Πῶς αὐτὸς διὰ τοῦ Ἠσαίου ἐδήλωσεν εἰπῶν· Ἐὰν ἐκτείνητε τὰς χεῖρας ὑμῶν πρὸς με, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀπ' ὑμῶν· αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις; ἢ Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Οὐκ ἀνέχομαι, φησὶ, φιλόπαις ὑπάρχων πατέρ, τὰς χεῖρας ὑμῶν ὁρᾶν ἡμαχμένας τῷ αἵματι τοῦ μονογενοῦς μου Υἱοῦ. Θεὸς ἦν ἀληθῶς καὶ οὐ κλάνος ὁ παρ' ὑμῶν σταυρωθεὶς. Μὴ γὰρ ἐσθίεσθαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ταῦτα, τοσοῦτον ἀνέμων κατὰ καιροὺς ἰδίους πνευσάντων; Μὴ παρῆλθε τὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, καθάπερ ἐπὶ Θεοῦδᾳ ἐκείνῳ τῷ γόητι, καὶ Ἰουδα

(11) Non Judæi solum, verum quam plurimi etiam eorum qui reformatæ religioni nomen dedere impie oppugnare ausi sunt Lucæ divinum testimonium confirmantem Christum natum esse cum in Judæa census haberetur, ac somnia jactant, ut minus diis charis illudant. Hi itaque ut fidem sancti historici infirmant primum aiunt falso ipsum scripsisse factam Judææ descriptionem a Romano præside; id enim nunquam visisset sui juris impendio Herodes tunc temporis regni habenas pro suo moderans arbitrari. Verum quis ita in historio jejuno qui nesciat non suo, sed beneficiario jure regnum Judææ Herodem tenuisse, cum ex Appiano ipso, lib. v *De civil. bell.*, noverimus Antonium Romanarum copiarum ducem reges permultos appellavisse οὗς δοκιμάσειεν, ἐπὶ φόροις ἀρα ταταγμένοις. « Pro suo arbitrato duntaxat, qui certum tributum penderent, » In quibus ipsum Herodem? Præterea et quem latent Romanæ victoriæ de Judæis jam ante relatæ, Pompeiunque Hierosolyma occupata, Judæos Romanæ reip. vectigales fecisse, uti præ cæteris Josephus ipse lib. 1, *De bello Judaico* fusius ostendit? A vero itaque longe aberrant qui ut videantur nodum in scirpo quærere inania effutiant ut sibi quodammodo fucum faciant, nec animadvertentes quod aliquando Κ' ὄν ἐπὶ δεσμά, uti Græcorum adagium monet, tenetur. Nec Bodinus nobis, lib. v *De abditiis rerum sublimium arcanis* objiciat neminem coactum fuisse censendi causa loca mutare, adeoque omni procul dubio S. Josephum, et Mariam Matrem Christi iter non arripuisse ut dicto Cæsaris parerent, quemadmodum evangelista testatur; namque in Romanis censibus professio omnino sequi debuit locum originis, ut colligitur ex 1.

Forma § 2 D. *De censibus*, et ex Ulpiano, lib. III, de censibus scribente: « Is vero qui agrum in alia civitate habet, in ea civitate profiteri debet, in qua ager est: agri enim tributum eam civitatem debet levare, in cujus territorio possidetur; » idque satis astruitur testimonio Livii lib. XXXVIII, cap. 27, et lib. XLII, cap. 9, narrantis Valerio Messala et Livio Salinatoræ coss. Campanos ex S. C. Romæ censori coactos fuisse, cum incertum esset ubi antea censerentur; atque item C. Popilio Lenate, et P. Ælio Ligure coss. cum Q. Fulvius Flaccus, et Aulus Posthumius Albidus censores lustrum conderent, minorem aliquanto invenisse numerum, « quia Posthumius eos, pro concione edixerat, qui sociorum Latini nominis ex edicto Claudii Cæsaris redire in civitates suas debuissent, ne quis eorum Romæ, sed omnes in civitatibus suis censerentur. » Blaterant igitur et somniant qui luce clariora tenebris constantur inepte offundere; census enim Romani imperii habitos esse ab Augusto Suetonius Tabulæque Aneyranæ testantur; testatur in hoc indubie sane fidei Josephus, *Antiq. Judaic.* lib. XVIII, cap. 1, ubi ait: Κυρήνιος δὲ ἐπὶ Συρίας παρῆν ὄνδ Κατσαρος, δικαιοδότης τοῦ ἔθνους ἀπικαταλμένος, καὶ τιμητῆς τῶν οδοῶν γεννησόμενος. « Cyrenius interea a Cæsare in Syriam mituitur, ut jura populis redderet, facultatesque omnium censeret, » Idque Deus fieri voluit, ne de Servatoris universorum adventu ambigeretur, ejus in censuales tabulas, ut moris erat, in publicum relato nomine, ut S. Justinus martyr, Tertullianus et Chrysostomus innuerunt. Plura de hoc censu et de censendi ritu vide penes Danieleum Huetium, *Demonstrationis evangelicæ* cap. 9.

τῷ Γαλιλαίῳ συμβέβηκε; Καλῶς ἐκεῖνος ἔλεγε· «Καὶ πύλαι ἔθου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς.» Ὅρα τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς πῶς οὐ καθ' ἑαυτοὺς ἤσυχασαν· πῶς οὐ φυγάδες ἔχοντο· πῶς οὐκ ἄλλως ἐπ' ἄλλην ὁδὸν ἐτρέποντο, τὰ ἐκεῖνου ἀφέντες ὡς μάταια. Δῶμεν ὡς ἀληθῶς οὐκ ἀνέστη, ἀλλὰ νυκτὸς ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἔκλεψαν αὐτὸν, καὶ οἷα φίλος ἀνθρώπος νεκρὸς μεμένηκε. Τίς δὲ ὁ πανσόφους τοὺς ἄλιεις καὶ ἰδιώτας ποιήσας, καὶ μυρίαὶ γλώσσαις αὐτοῦ καθοπλίσας; Πῶς οὐ πιστεύετε, μάταιοι, τὰ τῶν προφητῶν ὄρωντες αὐτοῖς τοῖς πράγμασι σύνδρομοι; «Ἐκχεῶ γὰρ, φησὶν Ἰωήλ, ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα,» δηλαδὴ τὴν πιστεύσαν· οὐδὲ γὰρ οἱ μαθηταὶ μόνοι τῶν γλωσσῶν ἐσχίχασιν χάρισμα, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ παρ' αὐτῶν φωτιζόμενοι. Λέγε τίς ὁ ποιήσας δι' αὐτῶν τοιαῦτα θαυμάσια; τίς ὁ ἐνισχύσας αὐτοῦς

(12) De Thenda hoc, et de Juda Galauite, quorum hic meminit noster Glycas, et in Judæorum concilio Gamaliel legum doctor, uti habetur Actor. cap. v, præstat audire Josephum de altero lib. xi, *Antiq. Judaicæ*. cap. 2, in fin. ita narrantem, de altero vero lib. xviii, cap. 1 et seq. Φάδου δὲ τῆς Ἰουδαίας ἐπιτροπεύοντος, ὅχως τις ἀνὴρ Θεῦδᾶς ὑνόματι πείθει τὸν πλείστον ὄχλον ἀναλαβόντα τὰς κτήσεις ἐπασθαί πρὸς τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν αὐτῷ. Προφήτης γὰρ ἔλεγεν εἶναι, καὶ προστάγματι τὸν ποταμὸν σπλίσας, διδοὺν ἔσθην παρέχειν αὐτοῖς βρᾶδιαν. Καὶ ταῦτα λέγων, πολλοὺς ἠπάτησεν. Οὐ μὴν ἔασεν αὐτοὺς τῆς ἀφροσύνης Φάδου, ἀλλ' ἐξέπεμψεν Διὰν ἱππέων ἐπ' αὐτοὺς, ἧτις ἀπροσδόκητος ἐπιπεσοῦσα, πολλοὺς μὲν ἀνείλε, πολλοὺς δὲ ζῶντας ἔλαθεν αὐτὸν τε τὸν Θεῦδαν ζωγρήσαντες, ἀποπέμψονσι τὴν κεφαλὴν, καὶ κομιζέουσιν εἰς Ἱερουσόλυμα. Phado vero Judæam procurante, præstigiatior quidam nomine Theudas, collecta ingenti hominum multitudine, suscit illis, ut asportatis opibus, ducem se ad Jordanem usque flumen sequerentur: quippe se prophetam esse aiebat, dirēmpitque imperio suo aquis fluminis, facilem se transitum ipsis præstiturum. Hujusmodi sermonibus plurimos decepit, sed Phadus vesaniam illorum brevi compressit, missis adversus eos equitum turmis, qui ex improviso illos adorti, partim occiderunt, partim vivos comprehenderunt, ipseque etiam Theudas ab iisdem est captus, ejusque præcisum caput Hierosolymam retulerunt. Eandem hanc historiam ex Josepho refert Eusebius Pamphil. *Histor. Eccles.* lib. ii, cap. 11, qui dire vapulat a Scaligero, lib. vi *De emend. temp.* quod Theudam illum de quo Lucas, eundem esse putaverit ac Theudas fuit, de quo Josephus, adeoque ad Claudii imperatoris ætatem revocavit. Henricus tamen Valesius in notis ad Eusebium, pag. 31 et seq. sententiam Scaligeri, et pene cognatam Casauboni expendit, atque ad trutinam revocans verba ipsa B. Lucæ ostendit nulla posse adduci ratione ut duos credat existitisse Theudas, qui se prophetas esse mentiti, eodem prorsus uterque modo et decem annorum spatio, Judæos ad spem novarum rerum concitaverint. Male itaque et Menochius et Tirinus qui in eadem fuere sententia in qua Scaliger. De Juda vero ex oppido Gamala exorto, et quartæ inter Judæos hæreseos Galilæorum auctore, hæc habet Josephus: Ἰουδαῖος Γαυλιανίτης Σιδδουκὸν Φαρισαίων προσλαμβανόμενος, ἠπάτειτο ἐπὶ ἀποστάσει, τὴν τε ἀποτιμησὶν ὁδὸν ἄλλο, ἢ ἀντικρὺς δουλεύειν ἐπιφέρειν λέγοντας, καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐπ' ἀντιλήψει παρακαλοῦντας τὸ ἔθνος. Ὅς παρέσχον μὲν κατορθοῦν εἰς τὸ εὐδαιμον ἀνακατεμένης τῆς κτήσεως, ἀσφάλειν δὲ ἐκ τοῦ ταύτης περιόντος ἀγαθοῦ, τιμὴν καὶ

A *lilæo* (12): optime enim dictum erat: «Et portæ inferi non prævalebunt adversus eam,» Vide ejus discipulos quomodo non sibimetipsis acquieverunt, quomodo non fugitivi abierunt, quomodo non alias per aliam viam recesserunt, quæ ejus erant, veluti vana relinquentes. Demus illum vere non surrexisse, sed noctu venientes discipulos ejus illum furtim sustulisse, et tanquam purum hominem mortuum mansisse. Quis vero omniscios piscatores et idiotas fecit, ipsosque innumeris linguis instruxit? Quomodo inepti nimium non creditis, videntes prophetarum dicta rebus ipsis omnimode consona? «Effundam enim, ait Joel, de spiritu meo super omnem carnem,» quæ videlicet crediderit; non enim tantum discipuli linguarum dono affecti sunt, verum et omnes qui ab illis veritatis lumine (13) sunt illustrati. Dic, quis per ipsos hu-

κλῆος ποιήσεσθαι τοῦ μεγάλου φρονος, καὶ τὸ θεῖον οὐκ ἄλλως ἢ ἐπὶ συμπρᾶξει τῶν βουλευμάτων εἰς τὸ κατορθοῦν συμπροθυμείσθαι μᾶλλον, ἢ μεγάλων ἐργάται τῇ διανοίᾳ καθιστάμενοι, μὴ ἐξαφίονται φόνου ἐπ' αὐτῆς. Καὶ ἡδονὴ γὰρ τὴν ἀκρόασιν ὧν λέγοιεν ἰδέοντο οἱ ἀνθρώποι προδοκοῦντες ἐπὶ μεγάλῃ ἐπιβολῇ τοῦ τολμήματος. «Judas Gaulanites, adjuncto sibi Pharisæo Sadduceo, sollicitabat ad defectionem populos, censum nihil aliud quam manifestam servitutis professionem esse dicitans, et universam gentem ad tuendam libertatem adhortans: fore enim ut re bene gesta fortunis suis fruantur feliciter, et confirmati in earum possessione laudem quoque sibi parent fortitudinis: nec sperandum auxilium coelestis Numinis, nisi etiam ipsi rebus suis consulant. Accipiebantur hæc pronis vulgi auribus, ita ut accenderentur ad audendum aliquid.» Censuræ de quo hic loquitur Josephus idem est ac ille quem Augustus instituit in Judæa per Quirinium, et de quo verba fecit superius noster Glycas, nosque in notis. In Dogmatibus vero Judas ejusque assectæ pene consentiebant cum Pharisæis, nisi quod constantissimo libertatis amore flagrabant, putantes unum Deum habendum dominum et principem, uti videre est penes ipsum Josephum *loc. cit.*; Natalem Alexandr. tom. II, *Hist. Eccles. Vet. Testam.* ubi de Hebræorum sectis; et Calwætiū, *Dissertat. de sectis*, atque alibi, ut Bustorpiūm aliosque innumeros tum veteres tum recentiores præteream.

(13) Olim iis qui divinam prædicationem susceperant, et salutari baptismatis purgatione loti fuerant, evidenter datam esse spiritualis gratiæ operationem Actus ipsi apostolorum pluries ostendunt, Justinus martyr in *Apologia pro Christianis*, veluti firmissimum veritatis religionis argumentum profert, et Patres omnes Ecclesiæ divinam hæc in re œconomiam admirantur ac celebrant. Οὐδὲ γὰρ οἶδον τε ἦν, inquit Theodoretus in *Epistol. ad Corinth.* cap. xii, τοὺς ἐπὶ πλείστον τῇ δαιμόνων ἐξαπάτῃ δεδουλεύκοντας, καὶ κοινήν νόσον νενοσηκότας, ἀπαιδεύτοις ἀνθρώποις καὶ παντὶ σὺζῶσιν οὕτω βρᾶδιως πιστεύουσι, καὶ μεταμαθεῖν τὴν ἀληθειαν, μὴ τῆς θελας χάριτος ἐναργῶς φαινομένης, καὶ οἷς ἐγγύγνα τῆς πίστεως παρεχούσης τὰ ὀσύματα: «Neque enim fieri poterat, ut qui dæmonum fraudi diutissime serviebant, et communi morbo laborabant, indoctis hominibus et inopibus tam facile crederent, et ab eis veritatem discerent, nisi divini gratia aperta omnino appareret, et fidei veluti pignora miracula præberet.» Eadem videre est in Basilio, Chrysostomo, Augustino, Hieronymo, Leone Magno et aliis, quos adeat qui φιλοθεολόγος diviniæ bonitatis thesauros admirari concupi- cet.

jusmodi mirabilia patravit? Quis validos illos reddens, qui quavis re destituti erant, et consilii inopes, omnem terram discurrere dedit, et cum loquendi libertate nuntiare Evangelium? Optime de his locutus est divinissimus Isaias: « Quam speciosi pedes annuntiantium pacem! » Qui enim essent alii ubique pacem annuntiantes, et nationem quamque in unam fidem captivantes, nisi ubique currentes dicamus apostolos, quorum pedes speciosi ac valde pulchri? Ipsos enim propriis lavit manibus Dominus, paratos faciens ad prædicationem. Dic, quis per eos, veteres omnes sanctificationes cessare fecit, unamque firmavit in omnibus populis evangelicam legem? Nonne fortis in bello Christus hæc omnia prospere gessit? Neque mea sane hæc verba sunt; imo ipsum audi prophetam Amos dicentem: « Et ait Dominus ad me: Ecce ego deponam trullam (14) in medio populi mei Israel; non adjiciam ultra superinducere jeum, et demolientur altaria risus, et sanctificationes Israel desolabuntur. » Quid hoc dilucidius? Altaria destructa videmus, sanctificationes Israel in desolationem redactas. Quem denique alium noscamus oportet *trullæ* nomine designatum, nisi omnino invincibili vi præditum Christum? Suo enim adventu, et altaria, et sanctificationes Israel dispersæ sunt. Optime vero Christum vocavit propheta adamantem; quanta enim et qualia machinati sunt contra ipsum reges, duces et tyranni? operam tamen perdididerunt; etenim in Christum veluti adamantem impingentes, invalidi omnes sunt deprehensi; atque ex hoc multo magis etiam nostra elucet prædicatione. Nonne [ais] revera vides Judæos, Æthiopas, Ismaelitas a sua ipsorum religione deficientes ad Christum transire? Quid dicis ad hæc? Cum essent valde contemptibiles, pauperes, perplexi, divitiis obviam processerunt. Assentior explicationi tuæ. Verum quomodo apostoli mundum universum converterunt, et qua ratione? generis nobilitate, potentia, sapientia (15), persuasionem sermonis, gloria,

(14) Ita prorsus Vulgata, quique eam secuti sunt pro *trulla* instrumentum illud intelligunt, quo fabri murarii, tectoris linendis complanandisque delutare solent, ut non solum, ait Henr. Stephanus, parietes pulchritudinem accipiant, sed et fortitudinem contra injuriam imbrium et creberrimas tempestates; ac si Deus diceret: deponam omnem curiam linendi muros Israelis, sinamque illos funditus corruere, ut Hieronymus, Remigius, Haymo, Hugo, et alii senserunt. Lyranus vero, etsi Vulgatam et ipse sectetur, animadvertit tamen Hebræos legere: « Ecce Dominus stans super murum lineatum, et in manu ejus linea; » aitque: « Accipitur hic linea pro chorda latomi, in cujus extremitate est plumbum, et cum qua considerat, si murus erigitur recte super fundamentum, et si invenit distorsionem, reducit eum ad rectitudinem; et per hoc designatur divina justitia tortuositatem culpæ emendans per poenam; ideo sequitur: « Ecce ego ponam lineam in medio populi mei, » id est rectitudinem justitiæ meæ ejus peccata punientis: « Non adjiciam ultra pertransire eum, » id est distimulare ejus peccata absque punitione. » Septua-

γυμνούς καὶ ἀπόρους ὄντας πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διαδραμεῖν, καὶ μετὰ παρρησίας κηρύξαι τὸ εὐαγγέλιον; Καλῶς ἔλεγε περὶ αὐτῶν ὁ θεότατος Ἡσαίας: « Ὡ; ὦρατοι οἱ πόδες ὑμῶν τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην! » Τίνας γὰρ εἶεν ἕτεροι οἱ πανταχοῦ εἰρήνην εὐαγγελιζόμενοι, καὶ τὰ ἔθνη πάντα εἰς μίαν πίστιν ἐλκύσαντες, εἰ μὴτε τοὺς ἀπανταχοῦ δραμόντας εἰποιμεν ἀποστόλους, ὧν οἱ πόδες ὦρατοι καὶ σφόδρα περικαλλεῖς; Ἐνίψα γὰρ αὐτοὺς οἰκειαίς χερσὶν ὁ Κύριος, ἑτοίμους ποίων εἰς τὸ κήρυγμα. Ἄγε, τίς ὁ δι' αὐτῶν πάσας μὲν τελετὰς καταργήσας, μόνην δὲ κρατήσας τὴν εὐαγγελικὴν πολιτείαν ἐν ἅκασιν; Ὁ κραταῖος ἐν πολέμοις Χρῆστος ταῦτα κατώρθωσε. Καὶ οὐκ ἐμὰ τὰ ῥήματα τοῦ προφήτου Ἄμωσ ἀκουε λέγοντος: « Καὶ εἶπε ὁ Κύριος πρὸς με· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐντάσσω ἀδάμαντα ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ μου Ἰσραὴλ· οὐκ εἶμι μὴ προσθῶ τοῦ παρελθεῖν αὐτῶν, καὶ ἀφανισθῆσονται οἱ βωμοὶ τοῦ γέλωτος, καὶ αἱ τελεταὶ τοῦ Ἰσραὴλ ἐρημωθήσονται. » Τί τοῦτου σαφέστερον; Τοὺς βωμοὺς ἀφανισθέντας ὀρώμεν, τὰς τελετὰς τοῦ Ἰσραὴλ ἐρημωθείσας. Τίνα λοιπὸν χρὴ νοεῖν ἀδάμαντα, ἢ πάντως τὸν ἄμωσον ἔχοντα τὴν ἰσχὺν Χριστόν; Τῆ γὰρ αὐτοῦ παρουσίᾳ οἱ τε βωμοὶ, καὶ αἱ τελεταὶ τοῦ Ἰσραὴλ ἐπάλλυντο. Καλῶς δὲ τὸν Χριστόν ἐκάλεσεν ὁ προφήτης ἀδάμαντα· ὅσα γὰρ ἐμηχανήσαντο κατ' αὐτοῦ καὶ οἱ βασιλεῖς, ἡγεμόνες, καὶ τύρανοι; Ἄλλ' ἐσφάλησαν τοῦ κόπου· ὡς γὰρ ἀδάμαντι τῷ Χριστῷ προσβαλόντες, ἀνίσχυροι πάντες ἠλέθησαν. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ἐπὶ πλεόν λαμπρύνεται τὸ ἡμέτερον κήρυγμα. Οὐχ ὄρα; Ἰουδαίους, Ἀθίοπας, Ἰσραηλίτας τῆς θρησκείας αὐτῶν ἀποκηθῶντας, καὶ τῷ Χριστῷ ἄσπερ κρημίνους; Τί πρὸς ταῦτα φησὶ; Ἐπίπερ εἰσὶν εὐκαταφρόνητοι, πένητες, ἀποροι, τοῖς χρήμασιν ὑπήνηται. Δέχομαι τὴν παραγραφὴν σου. Πῶς δὲ οἱ ἀπόστολοι τὸν κόσμον ἐσαγήνευσαν ἅπαντα καὶ τίνε τρόπῳ; εὐγενείᾳ, δυναστείᾳ, σοφίᾳ, πιθανότητι λόγου, δόξῃ, κλοῦτῳ, χρήμασιν; Οὐκ ἦν τοιοῦτον οὐδὲν παρ' αὐτοῖς· ἀλλὰ γυμνοὶ μὲν ἦσαν καὶ ἀποροι, μόνην δὲ ἡμφιεσμένοι τὴν τοῦ Πνεύματος δύνα-

ginta vero interpretes, quibus adhæret noster Glycas, *adamantem* pro *trulla* dixere, quapropter audiendus Theodoretus, qui omnibus Græcis Patribus in hoc consentiens, ac de more Scripturæ dictum explanans ait: Ἰσχυρὰν αὐτοῖς, καὶ στερεὴν λίαν ἐπάξω πληγῆν, καὶ ἀδάμαντι εἰκυσίαν, ὅς τὸν ὄλων ἐστὶν ἅπασων στερεωτάτος τε, καὶ ἰσχυρότατος. Οὐ γὰρ ἀνέξομαι λοιπὸν περιδεῖν τὴν ὑπ' αὐτῶν τολμωμένην ἀσέβειαν, ἀλλὰ σὺν αὐτοῖς καὶ τοὺς τῶν εἰδῶλων ἀφανῶν βωμοὺς, καὶ τὰς τούτων ἑορτὰς καταπαύσω, καὶ ἀπαξᾶπλῶς πᾶσαν αὐτῶν καταλύσω τὴν βασιλείαν. Scilicet, « Validam et præduram plagam inferam, similemque adamantem, qui ex materiis quibusve durissimus est et valentissimus. Non enim patiar imposterum, ut ab his admitta impietas abeat impunite: quin una cum ipsius altaria idolorum delebo, et eorum festos dies cessare faciam; omne denique eorum regnum penitus evertam. » Videtis Basilium et Chrysostomum, qui eadem pene edisserunt.

(15) Hieruditis omnino, imo et rudes fuisse apostolos, veteres omnes Patres pleno ore docuerunt, atque ex ipsorum rusticitate et imperitia,

μιν, δι' ἧς τὰ ἔθνη πάντα ἐκλόμενα, καὶ προσπι-
πτοντα τῷ Χριστῷ, τῆς προτέρας αὐτῶν καταγι-
νώσκουσι καὶ πλάνης καὶ ματαιότητος. Καὶ ἀκούε
τοῦ Ἱερεμίου λέγοντος· «Κύριε, οὐ ἰσχύς μου, καὶ
καταφυγή μου ἐν ἡμέρᾳ κακῶν· πρὸς σε ἔθνη ἤξου-
σιν ἀπ' ἐσχάτου τῆς γῆς, καὶ ἐροῦσιν ὡς ψευδῆ
ἐκτεήσαντο οἱ πατέρες ἡμῶν εἰδῶλα, καὶ οὐκ ἦν ἐν
αὐτοῖς ὠφέλεια.» Ἀλέγε λοιπὸν, ὁ προφητικὸς οὗτος;
λέγο; τίνοι προσαρμόττει, τῷ Χριστῷ, ἢ ἐτέρῳ τινί;
Πειθέτω καὶ Σοφωνίας ὑμᾶς Κύριον τὸν Χριστὸν
ὁμολογεῖν, οὕτω λέγων· «Ἐπιφανήσεται Κύριος
ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐξολοθρεύσει πάντα; τοὺς
θεοὺς τῶν ἔθνῶν, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτὸν, ἕκα-
στος ἀπὸ τοῦ τόπου αὐτοῦ.» Τί πρὸς ταῦτά φατε;
Ἐβλῆλυθεν ἡ κυριαχὴ αὐτῆ ἐπιφάνεια, ἢ οὐ; Ἐξω-
λοθρεύθησαν οἱ θεοὶ τῶν ἔθνῶν, Ζεὺς, Ἀπόλλων,
Ἄφροδίτη καὶ Ἄρτεμις, ἢ οὐ; Ἐπέφανε λοιπὸν ὁ
Κύριος κατὰ τὴν τοῦ Σοφωνίου πρόβρῃσιν ἐπὶ πάντα
τὰ ἔθνη. Τίς δὲ οὐτός ἐστιν; Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰη-
σοῦς Χριστός· τῇ γὰρ αὐτοῦ παρουσίᾳ πάντες οἱ
τῶν ἔθνῶν θεοὶ κατεβλήθησαν. Ὅτι δὲ τὰ ἔθνη τὰ
μῆτε νόμον εἰδῶτα, μῆτε προφητῶν ἀκούσαντα,
μῆτε ὄλως τὸν Κύριον ἐκζητήσαντα, καιροῦ κα-
λοῦντος προσδραμεῖν ἔμελλε, καὶ ἀληθῶς εὐρηκέναι
τὸν Κύριον, δῆλον ἐνεστέθεν· «Εὐρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ
ζητοῦσιν, ἐμφανῆς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἔπερω-
τώσει.» καὶ αὐθις, «Οἶ; οὐκ ἀνηγγέλη περὶ ἐμοῦ
ἔσονται, καὶ οἱ οὐκ ἀκηκόασι συνήσουσι.» Τοιοῦτων
μὲν οὖν καὶ τοσούτων προφητικῶν ῥημάτων ἀκούον-
τες τὴν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ κηρυσσόντων προ-
φανῶς ἐπιφάνειαν, τί λοιπὸν ματαιάζετε καιροσκο-
ποῦντες ἐπὶ κενοῖς Χριστῶν, ἐλπίζοντες Ἀντίχρι-
στον; Κωφοί, ἀκούσατε· ὁ γὰρ Ἡσαίας τὸν σωτη-
ρίου προσαγορεύων καιρὸν, καὶ ὅτι οὐ δι' ἐτέρου
γενήσεται ἡ σωτηρία προφήτου τυχόν, ἢ δικαίου
τινός, καὶ τὰδε φησίν· «Αὐτός ἤξει, καὶ σώσει
ἡμᾶς. Τότε ὀφθαλμοὶ τυφλῶν ἀνοιγήσονται, ὡτα
κωφῶν ἀκούσονται, καὶ χυλὸς ἀλείψεται ὡς ἔλαφος.»
Ἐγένετο ταῦτα ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τοῦ παρ' ὑμῶν
σταυρωθέντος Χριστοῦ, ἢ οὐ; Ἴνα τί ἀπιστεῖτε τὰ
τῶν προφητῶν ὀρῶντες ἐπ' αὐτῷ τῷ Χριστῷ πέρας
λαμβάνοντα; Ἄλλ' ὅτι μὲν οὖν τὸ κατὰ Χριστὸν
μυστήριον ἀπιστεῖσθαι παρ' ὑμῶν ἔμελλε διὰ τὴν
τοῦ θαύματος ὑπερβολὴν, ἔκπαλαι τοῦτο δεδήλωκεν
ὁ Θεὸς εἰπών· «Ἴδετε οἱ καταφρονῆται, καὶ θαυ-
μάσατε, καὶ ἀφανίσθητε, ὅτι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι
ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν· ἔργον δ' οὐ μὴ πιστεύσητε,
ἐάν τις ἐκδιηγῆσθαι ὑμῖν.» Καλῶς δὲ ὁ προφήτης
εἶπεν· «Αὐτός ἤξει, καὶ σώσει ἡμᾶς.» Ὅν γὰρ
τρόπον κατ' ἀρχὰς ὁ Θεὸς πλάττων τὸν ἀνθρώπου
οὐκ ὑπουργῆν τι ἐχρήσατο, οὕτως οὐδὲ νῦν τὴν
εἰκόνα φθαρεῖσαν ἀνανεοῦμενο; ἀλλ' τὴν ἀνάπλασιν
ἐνεχείρισε.

Spiritus qui ipsos afflavit mirandam vim prædicare non destiterunt. Nemo tamen est qui nesciat nugaces homines vitio vertissæ Joanni Laminio τῷ πανόφω, et hæreseus pene notam incurrere studuisse eo quia rusticitalis et imperitiæ D. Joannem arguisset nondum Spiritu sancto imbutum. Adens ab-
solutissimum ejus opus de eruditione apostolorum,

A divitiis, substantiis? Nihil tale erat in ipsis; sed nudi quidem erant et inopes, indutique tantum una Spiritus virtute per quam universæ gentes attractæ, et ad Christum accurrentes veterem suum errorem, et vanitatem condemnant. Audi sane Jeremiam dicentem : « Domine, tu robur meum, et refugium meum in die malorum; ad te gentes venient ab extremo terræ, et dicent, quod connectati sunt mendacium patres nostri idolis obsequentes, et non erat in eis adjumentum. » Dic sodes, propheticus hic sermo respicitne Christum, an quempiam alium? Persuadeat vobis Sophonias Christum Dominum consiteri ita dicens : « Apparebit Dominus ad omnes gentes, et disperdet omnes deos nationum, et adorabit eum quisque de loco suo. » Quid præter hoc dicendum? Advenit Dominica hæc apparitio, necne? Dispersine sunt nationum dii, Jupiter, Apollo, Venus, Diana, an non? Apparuit itaque Dominus super omnes gentes juxta Sophoniam vaticinium. Quis vero hic est, nisi Dominus noster Jesus Christus? Ejus enim adventu omnes prorsus nationum dii corruerunt. Quod vero gentes neque scientes legem, neque prophetas audientes, neque penitus exquirentes Dominum, data temporis opportunitate futurum erat ut accurrerent, et vere Dominum invenirent, patet hinc, quod « Inventus sum a non quaerentibus me, et non interrogantibus me apparui; » et rursus : « Quibus non annuntiatum est de me videbunt, et qui non audierunt, cognoscent. » Talia igitur ac tanta prophetarum dicta audientes Christi Servatoris apparitionem apertissime nuntiantium, quid præterea desipitis, in vanis prospicientes Christum, Antichristum sperantes? Surdi audite : Isaias enim Salvatoris prænuntians tempus, et a nullo alio propheta salvationem fieri posse, nisi a quodam Justo, hæc sane ait : « Ipse veniet et salvabit nos. Tunc oculi cæcorum aperientur, aures surdorum audient, et claudus saliet ut cervus. » Facta sunt hæc, necne, cum apparuit Christus a vobis crucifixus? Utquid ergo non creditis prophetarum dicta videntes in ipso Christo finem accipere? Quod vero futurum erat ut a vobis non crederetur Christi mysterium, propter miraculi excellentiam, olim ostendit Deus dicens : « Videte contemptores, et admiramini, et disperdimini, quoniam opus ego operor in diebus vestris : opus cui non adhibebitis fidem, si quis enarraverit vobis. » Optime vero dixit propheta : « Ipse veniet, et salvabit nos; » quemadmodum enim in principio Deus plasmans hominem nullo alio administro usus est, ita nunc corruptam imaginem renovans nemini reformationem commisit.

omnigenæ eruditionis sacræ promptuarium, e quo veluti e penu baurire licebit quibus doctior fias et eruditior, nec non cognosces quanto rubore suffundi debuerit male feriati illi, qui maledicendi cacœthæ quadam adacti tantum virum sunt injuria criminati.

Simillima jam demonstratis divinissimus Malachia A
alta inclamans voce dixit: « Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus, neque sumam sacrificiam de manibus vestris, quoniam ab ortu solis usque ad occasum nomen meum gloriosum est in gentibus, et in omni loco sacrificium et oblatio munda offertur nomini meo: vos autem ea contaminastis. » Facta sunt hæc, an non? Offertur incruentum et mundum sacrificium Deo in omni nationum loco, an non? Verum quid plura? Audiamus prophetam dicentem: « Ex Sion exhibit lex, et Verbum Domini de Jerusalem; et iudicium faciet in medio nationum, et arguet populum multum. » Dicite ergo, quænam est lex exiens ex Sion, et quinam sunt qui eam receperunt? Nationes sane; ipsæ enim redarguæ sunt velut errantes a fide, et Christi legem receperunt, quam quidem discipulis dedit in Jerusalem, et per ipsos omnibus gentibus. « Ex Sion exhibit lex; » oportebat enim novam dari legem novo ex nationibus populo, quemadmodum Jeremias dicit: « Ecce dies veniunt, et feriam cum domo Juda fœdus novum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum in diebus in quibus apprehendente me manum eorum, eduxi illos de terra Ægypti. » Vel igitur dicant quæ lex data sit ex Sion, vel novam a Christo legislationem recipient. Post enim resurrectionem ejus a mortuis, quænam admodum prophætæ prædixerant, ascendit ad cœlos, et intonuit, hoc est, ipsum hoc Novum Testamentum per omnino sanctum Spiritum elargitus est. Verum mihi dicis, quod si Dei Filius erat, vere etiam surrexit. Sed audi; si hoc factum fuit, continuo debueras credere? Profecto non; qui enim iis quæ præcesserant non credidit, neque illius resurrectioni crediderit, et si in conspectu omnium factum id sit. Nonne vidisti Lazarum quadriduanum a mortuis resurgentem? Quomodo non credidisti? Quid hoc incredibilius, solem crucifixo Christo obtenebratum esse? Quid majus, mortuos resurrexisse, petras scissas esse, et ipsum templi velum in duas partes divisum esse? Nonne omnium miraculorum, ne ipsa quidem excepta resurrectione, hæc sunt maxime mirabilia? Quomodo horum signorum spectator factus non credidisti? Vere adimpletum est quod Isaias dixit: « Cor eorum impinguatum est: aures habent, et non audiunt; habent oculos, et non vident. » De resurrectione quidem mortuorum quæ Christi Servatoris tempore contigit, a divinissimo propheta dictum est: « Curabit et sanabit nos post duos dies; in die vero tertia suscitabitur, et vivemus in conspectu ejus. »

Verum enimvero et hoc protendis mihi dicens: Quid hic novi? Si vester hic Christus signa cum fecerit populum non parvum in errorem impulit? Ecce enim et Maomethum signa multa fecisse discimus, atque inde non parvum populum decipisse. Si igitur Christus est Deus propter signa ab eo patrata, Deus eodem prorsus modo erit et Maomethus. Sed auli, Maomethi signa, manifesta

Tà αὐτὰ τοῖς διαληφθεῖσι καὶ ὁ θεοῦτοτος; Μαλαχίας προαναφωνῶν ἔλεγεν· Ὁὐκ ἔστι μοι ἐν ὑμῖν θῆλημα, λέγει ὁ Κύριος, καὶ θυσίαν οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν, διότι ἀπ' ἀνατολῶν ἡλίου καὶ ἄως δυσμῶν τῆ ὄνομα μου δέδοξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμιάμα προσάγεται τῷ ὀνόματί μου, καὶ θυσία καθαρὰ· ὑμεῖς δὲ βεβηλοῦτε αὐτά. Ἐγένετο ταῦτα, ἢ οὐ; Προσάγεται ἡ ἀγαίμακτος καὶ καθαρὰ θυσία τῷ Θεῷ ἐν παντὶ τόπῳ τῶν ἔθνων, ἢ οὐ; Καὶ τί πολλὰ λέγειν; Ἀκουσώμεθα προφήτου τοῦ λέγοντος· Ἐκ Σιών ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ, καὶ κρινεὶ ἀνὰ μῆσον ἔθνων, καὶ ἐξελέγξει λαὸν πολλόν. Ἐπάτε οὖν τίς ἐξελεθῶν νόμος ἐκ Σιών, καὶ τίνες οἱ τοῦτον δεξάμενοι; Πάντως τὰ ἔθνη· αὐτὰ καὶ γὰρ ἠλέγχθησαν ὡσπερ τὴν πίστιν πλανώμενα, καὶ τὸν τοῦ Χριστοῦ νόμον ἐδέξαντο, ὃ ἔδωκε μὲν ἐν Ἱερουσαλήμ τοῖς μαθηταῖς, δι' αὐτῶν δὲ καὶ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν. Ἐκ Σιών ἐξελεύσεται ὁ νόμος· ἔδει γὰρ τῷ ἐξ ἔθνων καινῷ λαῷ καὶ νόμον δοθῆναι καινόν, καθὼς Ἱερουσίας φησὶν· Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, καὶ διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰούδα διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐν ἡμέραις ἐπιλαδομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, καὶ ἐξαγαγῶν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Ἡ γοῦν εἰπάτωσαν τίς ὁ νόμος ὃς δοθεὶς ἐκ Σιών, ἢ τὴν καινὴν τοῦ Χριστοῦ νομοθεσίαν καταδεχέσθωσαν. Μετὰ γὰρ τὴν ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἔγερσιν, καθὼς οἱ προφήται προείπον, ἀνέβη εἰς οὐρανὸς καὶ ἐβρόντησε, τοῦτ' ἐστὶν αὐτὴν ταύτην τὴν νέαν διαθήκην διὰ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐχορήγησεν. Ἀλλὰ λέγεις μοι, ὅτι εἰ Θεοῦ Υἱὸς ἦν, καὶ ἀληθῶς ἀνέστη. Καὶ ἀκούε· εἰ τοῦτο ἐγένετο, πιστεύσαι εἶχες; Πάντως οὐχί· ὃ γὰρ μὴ τοῖς προλαβοῦσι πιστεύσας οὐδὲ τῇ ἐκείνου ἀναστάσει· ἐπίστευσαν ἂν καὶ εἰ ἐνώπιον πάντων ἔγένετο. Οὐκ οἶδας τὸν Ἀδάμαρον ἐκ νεκρῶν τετραήμερον ἔγερθέντα; Πῶς οὐκ ἐπίστευσας; Τί παραδοξότερον τοῦ τὸν ἡλίον σκοτισθῆναι σταυρουμένου Χριστοῦ; Τί μείζον τοὺς νεκροὺς ἔγερθῆναι, πέτρας σχισθῆναι, καὶ αὐτὸ διαβραχθῆναι τὸ τοῦ ναοῦ καταπέτασμα; Οὐ πάντων θαυμάτων, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς ἀναστάσεως, ταῦτα θαυμασιώτερα; Πῶς τοιοῦτων τεράτων θεατῆς γεγονῶς οὐκ ἐπίστευσας; Ὅντως πεπλήρωται τὸ τοῦ Ἠσαίου· Ἡ καρδία αὐτῶν ἐπαχύνθη· ὤτα ἔχουσι, καὶ οὐκ ἀκούουσιν· ὀφθαλμοὺς, καὶ οὐ βλέπουσι. Περὶ μόντοι τῆς κατὰ τὸ σωτήριον τοῦ Χριστοῦ ἐγέρσεως τῶν νεκρῶν τῷ θειοτάτῳ προφήτῃ εἰρηται· Ὁ Μωάμεθ καὶ ὀγιάσει ἡμᾶς μετὰ δύο ἡμέρας· ἐν δὲ τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἔξανασησόμεθα, καὶ ζησόμεθα ἐνώπιον αὐτοῦ. »

Ἄλλ' ἐτι καὶ τοῦτο προτείνεις μοι λέγων· ὅτι τί καινόν; Εἰ ὁ Χριστὸς ἐκεῖνος σημεῖα πεποιηκώς λαβὼν οὐκ ὀλίγον ἐπλάγησεν; Ἰδοὺ γὰρ καὶ τὸν Μωάμεθ σημεῖα πολλὰ πεποιηκέναι μανθάνομεν, κἀνεῦθεν οὐκ ὀλίγον πεπλανηκέναι λαόν. Εἰ οὖν Θεὸς ὁ Χριστός ἐστι διὰ τὰ παρ' αὐτοῦ τελεσθέντα σημεῖα, Θεὸς ἔρα τῷ τρέπῳ τούτῳ καὶ ὁ Μωάμεθ. Καὶ ἄρους, τὰ τοῦ Μωάμεθ ἢ πλάνη καθέστηκε προ-

φανής, καὶ δι' ἄλλα μὲν πολλὰ, μάλιστα δὲ διὰ τὸ ἄμωθεν τῶν προφητῶν τούτου χάριν τὸ οἰοῦν προεπιπεῖν· τὰ δὲ τοῦ Χριστοῦ καὶ πάνυ τυγχάνουσιν ἀληθῆ, ὡς ἐκ τῶν προφητῶν τὴν σύστασιν ἔχοντα. Καὶ πρόσοχος εἰ βούλει τις λεγομένοις· αὐτὸν γὰρ καὶ αὐτὸς τὸν Σοφωνίαν παράγω τοῦ λόγου μάρτυρα. Ἐπιφανήσεται Κύριος ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐξολοθρεύσει πάντας τοὺς θεοὺς τῶν ἔθνων, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτὸν ἕκαστος ἀπὸ τοῦ τόπου αὐτοῦ. Ἔτις οὖν ὁ ἐπιφανὴς ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ὁ Χριστὸς, ἢ ὁ Μωάμεθ; Ποιοὶ ἐκείνων ὁ τοὺς τῶν ἔθνων θεοὺς ἐξολοθρεύσας, καὶ θεὸν ἕνα προσκυνεῖσθαι ἐν πᾶσι καὶ διὰ πάντων παρασκευάσας, ὁ Χριστὸς, ἢ ὁ Μωάμεθ; Ἀπόκριται, ἐν τίνι πέρας ἔσχεν ἡ τοῦ Σοφωνίου προφητεία, ἐν τῷ Χριστῷ, ἢ ἐν τῷ Μωάμεθ, ἢ ἀπλῶς ἐν ἑτέρῳ τινὶ τῶν ἀπειθῶν; Ἄλλ' οὐκ ἔχεις εἰπεῖν, εἰ μὴ ἐν αὐτῷ καὶ μόνῳ τῷ παρ' ὑμῶν σταυρωθέντι Χριστῷ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ καὶ Θεῷ. Ὅτι δὲ τὰ κατ' αὐτὸν οἱ πάσαι προφηταὶ προανεφώνουν, δῆλον ἡγάγευθεν· μετὰ γὰρ τὴν ἐκείνου παρουσίαν οὐδεὶς ἡγέρθη πρόφητης κατὰ τὴν ἐκείνου πρόβησιν. Ὁ νόμος γὰρ καὶ οἱ προφηταὶ ἕως Ἰωάννην· ἐπειδὴ γὰρ ἦλθεν ὁ προφητευόμενος, καὶ τὸ κατ' αὐτὸν ἐπεγνώσθη μυστήριον, οὐκέτι προφήτου χρεῖα λοιπόν. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν, τῶν προφητῶν πάντων τὴν Χριστοῦ παρουσίαν μεγαλοφώνως προαναφωνούντων; Ὁ θαυμάσιος Δανιὴλ καὶ αὐτὸν τῆς παρουσίας καιρὸν ἀριδῆλως μεμήνυκε. Τίνος ἔνεκεν, καὶ διὰ τί; Ἴνα μὴ ἐξ ἀγνοίας παρασυρέντες οἱ ἄνθρωποι, ἕτερον ἀνθ' ἑτέρου Χριστὸν εἰσδεξόμεθα. Σαθρὸν μὲν οὖν σοι καὶ τὸ κατὰ τὸν Μωάμεθ πρόβλημα, ὡς σαθρὸν τὸν νοῦν καὶ ἀσύστατον.

Ἄλλ' ἄλλην ἐξ ἀμυχανίας ἐπάτης ὁδοῦ, καὶ εὐαγγελικῶν βημάτων μεμνημένοι; ἐπάγεις μοι λέγων· Πῶς αὐτὸν θεὸν λογισθήσομαι, ὃς τῷ νομικῷ εἰπόντι πρὸς αὐτὸν; Ἐιδάξκαλε ἀγαθὲ, εἶπεν· Ὁδεὶς ἀγαθὸς; εἰ μὴ μόνος ὁ θεός; Καὶ ἐν πρώτοις μὲν λέγω σοι· Ἔτις κοινωνία φησι πρὸς σκότος; Πῶς ἐπετρανίζεις τῇ εὐαγγελικῇ δόξῃ ἐπιχειρεῖς, καλύμματός ἐπιχειμένου τοῖς νοητοῖς ὀφθαλμοῖς σου; Ἄφες τὸ κάλυμμα, καὶ παρακύψας ἴδης τὴν δόξαν Κυρίου· Ἀποκάλυψον γὰρ, φησι, τοὺς ὀφθαλμοὺς μου, καὶ κατανοήσω τὰ θαυμάσια ἐκ τοῦ νόμου σου. Περιελὼν τὴν τοῦ στόματός σου πικρίαν, γεύσεις τοῦ εὐαγγελικοῦ μέλιτος, καὶ ἡδονῆς ἀπολαύσεις ἀρρήτου. Ταῦτά σοι τὰ βήματα σκανδαλί-

(16) Mahomethis doli et ambages quibus allicere studuit male feriatos homines cujusvis generis, maximeque concupiscentiæ ipsorum indulgentes omnimode, cuique jam compertæ sunt, neque in presentiarum arridet coctum recoquere. Is certe utpote matre Judæa natus, Judæos in spem erexit putantes illum expectatum Servatorem advenisse, atque ea de causa synagoga legatos ad ipsum laudatoresque misit, pene regem sibi constitutura. Ita porro Cedrenus: Οἱ δὲ πεπλανημένοι Ἑβραῖοι ἐν ἀρχῇ τῆς παρουσίας αὐτοῦ ἐνόμισαν αὐτὸν εἶναι τὸν παρ' αὐτοῖς προσδοκώμενον Χριστὸν· ὡς καὶ τινες τὸν ἀριθμὸν δέκα προύχοντα; αὐτῶν προελθεῖν αὐτῷ, ἀφελῆναι τε τὴν τοῦ θεόπου Μωσέως, καὶ δεξασθαι

innuntur deceptione, tum ob multa alia, tum maxime quod prophetarum nullus de eo quidquam prædixerit, dum ea quæ Christum spectabant vere omnino acciderunt, prout in prophetarum prænotionibus habentur. Et advertite si libet dictis; ipsum enim rursus profero Sophoniam testem sermonis, qui ait: « Apparebit Dominus ad omnes gentes, ac funditus perdet omnes deos nationum, et unusquisque de loco suo adorabit ipsum. » Quis ergo apparuit ad omnes gentes, Christus an Maomethus? Uter horum deos nationum funditus perdidit, et unum Deum ab omnibus adorari, et ubique disposuit, Christus an Maomethus? Responde, sodes, in quo finem habuit prophetia Sophoniæ, in Christo, an in Maometho, vel alio quovis eorum qui fuerunt a sæculo? Vêrum non habes quid d'cas, nisi in ipso uno a vobis crucifixo Christo Dei Filio et Deo. Quod vero ea quæ ad ipsum pertinent, prophetæ olim prænuntiarint, manifestum exinde est, quod post ejus apparitionem nemo surrexit propheta, juxta ejus vaticinium. Lex enim et prophetæ usque ad Joannem; postquam enim venit prænuntiatum, atque ejus cognitum est mysterium, nulla amplius orat prophetæ utilitas. Et quid plura oportet dicere, omnibus prophetis Christi adventum magna voce prænuntiantibus? Admirabilis Daniel ipsum pene adventus manifeste designavit momentum. Qua vero hoc de causa? Ne ab ignorantia protracti nos homines, alterum pro altero Christum admitteremus. Marcidum ergo sane de Maomethe (16) problema, o putris mente et inconstans.

Verum ex difficultate in aliam translatus es viam, et evangelicorum verborum recordatus subjungis mihi dicens: Quomodo ipsum Deum mente cogitare potero, qui legisperito dicenti: « Magister bone, respondit: « Nemo bonus nisi solus Deus? » Et primum quidem a te peto: « Quæ communicatio lucis cum tenebris? » Quomodo obniteris evangelicum sensum aperire, obductis velamine oculis tuæ mentis? Aufer velamen, et introspicies videlicet gloriam Domini: dictum est enim: « Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua. » Auferens ab ore tuo amaritudinem, gustabis evangelicum mel, et suavitate frueris inenarrabili. Hæc verba scandalo tibi sunt, hæc nobis tu ipse objicis,

τὴν αὐτοῦ θρησκείαν, καὶ σὺν αὐτῷ διαγίγει μέχρι τῆς σφαγῆς αὐτοῦ. Scilicet: « Judæi interim in errorem abducti, cum primum is exstitit, existimaverunt illum esse Christum, quem exspectabant, adeo ut decem numero viri proceres ad eum sese contulerint, desertaque Mosis, cui se videndum Deus præbuerat, religione, ipsius superstitiosam impietatem amplexi sint, et usque ad ejus cædem ipsi adhæserint. » Qui plura cupit, adeat ipsum Cedrenum, Zonaram, et Damascenum penes antiquos, atque e recentioribus Historiam universalem a doctissimis Br tannis viris absolutissime concinnatam, ubi omnia fanda et infanda hujusce ψευδοπροφήτου inveniet.

ὁ demens et rixose. Ad ea vero quæ ad verbum enarrat Evangelium meum, nimirum : « Ego et Pater meus unum sumus, » et : « Qui vidit me, vidit et Patrem, » et : « In principio erat Verbum, » quid respondebis non videns quod alicubi quidem veluti Deus edisserit, alicubi vero ut homo, nosiram propter infirmitatem ? quoniam et rete nisi undique sit absconditum, nunquam passerem capiet. Atque hac de causa ne addubites : legisperitum enim nihil prorsus divinum mente concipientem de ipso, congruenter vetuit ne ipsum appellaret bonum, ejus humi cubantem mente non sublevans, et quodammodo dicens : Si ad me venis, uti ad Deum, bonum appella, si vero ut ad hominem sublinem, ne dicas, propterea quod homines per gratiam participes sunt bonitatis. Illud tamen : « Nemo bonus nisi solus Deus, » semper memor a tenes, et in medium profers ; quæ vero juxta Nathanaelem (17), quando propheta vult seipsum Deum ostendit, et quæ secundum Caipham, quando veluti condemnatus ipsi astans, et juramentis ab ipso coactus Deum se ipsum esse confirmavit, quomodo non consideras ? quomodo in medium non profers ? Simile quid pati mihi videmini navi in medio mari periclitanti causa valentium ventorum. Quemadmodum enim ipsa ventis obsistere non valens vela quidem remittit, eorumque sistit actionem, in ancorarum vero omnem retinaculis spem reponit ; quid enim aliud agat cum ipsis viris in profundum pene demergenda ? ita et vos difficultatum tempestate circumacti, omnem relinquentes itineris rectitudinem, ad commenta semper confugitis, ut detrectando excusetis excusationes in peccatis.

Sed de hisce satis dictum sit, non enim decet margaritas ante porcos projicere. Sed quoniam veluti canis oblatras Christum non esse Deum, contende et hoc dicendo quod Deus non nascitur, pannis non obvolvitur, non bibit, non sitit, non fatigatur ; iterum vero dico tibi : Quoniam talia te scandalizant, utpote inanem prorsus ac mente minorem, necesse est etiam omnino te circa incorpoream atque incircumscripam naturam scandalizari, et circumscripam dicere et incorpoream, et nullo modo perfectum Deum existimare, quem votus et divina annuntiat Scriptura ; ipsi enim tribuit manus et pedes, et oculos et aures, et locales migrationes : « Descendens enim, ait, super Sodomam videbo utrum clamorem ipsorum compleverint, » et quævis alia hujusmodi. Sed quemadmodum illic et

(17) Quæ noster hic Glycas habet de Nathanaele, vide in Evangelio Joannis, cap. 1, 45 et seq., ubi Christi divinitatis illustre profertur testimonium. Varias in partes vero Ecclesiæ Patres abiere circa Nathanaelem, qui a plurimis e numero apostolorum eximitur, eo quia peritus esset in lege, dum ab aliis eundem ipsum esse ac Bartholomæum putatur. Priorum agmen ducit S. Augustinus, qui contendens ideo idiotas electos fuisse in apostolos a Christo, ne predicatio eorum, et per eos conversio hominum, humanæ sapientiæ tribueretur, *Tractatu VII* in Joannem ait : « Non solum primus invenitur in apostolis, sed nec medius, nec ultimus inter duo-

Λ ζουσι, ταῦτα προσφέρεις καθ' ἡμῶν, ὡ ἀνόητε σὺ καὶ φιλόνηκε. Ἐν οἷς δὲ διέξεισι κατὰ βῆμα τὸ Εὐαγγελίον μου · « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ μου ἐν ἑσμέν, » καὶ « Ὁ ἑωρακὸς ἐμὲ ἑώρακε καὶ τὸν Πατέρα, » καὶ « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος · » τί ἀποκριθῆσθαι μὴ εἰδώς, ὅτι ποῦ μὲν ὡς Θεὸς διελέγετο, τοῦ δὲ ὡς ἀνθρώπου διὰ τὴν ἡμῶν ἀσθένειαν ; ἐπεὶ καὶ παγίς ἐάν μὴ πανταχόθεν συσκιασθῆ, οὐκ ἂν ἀγρεύσῃ στρουθόν. Καὶ τούτου χάριν μὴ ἀμφίβαλλε · τῷ γὰρ νομικῷ μηδὲν τι θεῖον περὶ αὐτοῦ διανοουμένῳ εἰκότως εἶπε μὴ λέγειν αὐτὸν ἀγαθόν, ἀνάγων αὐτοῦ τὸν νοῦν χαμαὶ κείμενον, καὶ οἶονεὶ λέγων · Εἰ μὲν οὖν ὡς Θεῷ μοι προσέρχῃ, λέγε ἀγαθόν · εἰ δὲ ὡς ἀνθρώπῳ ὑψηλῷ, μὴ λέγε, διὰ τὸ τοὺς ἀνθρώπους χάριτι μετέχειν τῆς ἀγαθότητος. Καὶ τὸ μὲν, *Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ Θεός*, διὰ μνήμης ἔχεις ἀεὶ καὶ εἰς μέσον προσφέρεις · τὰ δὲ κατὰ τὸν Ναθαναὴλ ἦνικα διὰ τοῦ προφητεῦεν Θεὸν αὐτὸν παρεδείκνυς, τὰ δὲ κατὰ τὸν Καϊάφαν ἦνικα ὡς κατάκριτος αὐτῷ παριστάμενος, καὶ ἔξορκισμοῖς ὑπ' αὐτοῦ καταδισμούμενος, Θεὸν αὐτὸν εἶναι διεσθεβαιούτο, πῶς οὐκ ἀναλογίζῃ ; πῶς οὐκ εἰσάγεις εἰς μέσον ; Ταῦτόν τι πάσχειν εἴδοκα τῇ ἐπὶ μέσου πελάγους ὑπ' ἀνέμων βιαίων καταβαπτίζομένην νηΐ · ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνη τοῖς πνεύμασιν ἀντιστῆναι μὴ δυναμένη ὑποχαλᾷ μὲν τὰ ἱστία, καὶ ἀπρακτα τίθησιν τὰς ἐπιβάδας · τί γὰρ καὶ δράσαιεν ἕτερον, αὐταῖρος τῷ βυθῷ καταδυομένη ; οὕτω καὶ ὑμεῖς τῷ τῆς ἀμνηχανίας στροβουόμενοι κλύδωνι, πᾶσαν ἀφέντες εὐθυπορίαν, εἰς παραγραφὰς ἀεὶ καταφεύγετε, καὶ προσίζεσθε προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις.

Ἄλλὰ τὰ μὲν περὶ τούτων ἤρκει, οὐ χρὴ γὰρ ἐμπροσθεν χοίρων βίπτειν τοὺς μαργαρίτας. Ἐπεὶ δὲ ὡς κύων καθυλακτεῖς τὸν Χριστὸν μὴ εἶναι Θεόν, διισχύριζε καὶ τὸ λέγων ὅτι ὁ Θεὸς οὐ γεννᾶται, οὐ σπαργανούται, οὐ πεινᾷ, οὐ διψᾷ, οὐ κοπιᾷ. Καὶ πάλιν λέγω σοι · Ἐπεὶ τοιαῦτα σε σκανδαλίζουσιν ὡς κοῦφον πάντῃ καὶ ἀνόητον, ἀνάγκη σοι πᾶσα καὶ ἐπὶ τῆς ἀσωμάτου καὶ ἀπεριγράπτου φύσεως σκανδαλίζεσθαι, καὶ περιγραπτὴν λογίζεσθαι καὶ ἀώματον, καὶ μηδὲν Θεὸν ἡγεῖσθαι τέλειον, ὃν ἡ παλαιὰ καὶ θεία καταγγέλλει Γραφή. Χεῖρας γὰρ καὶ πόδας προσάπτει, καὶ ὀφθαλμούς, καὶ ὠτα, καὶ τοπικὰς μεταβάσεις · « Καταβάς γὰρ ἐπὶ Σόδομα ἔφομαι εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν συντελοῦνται, » καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. Ἄλλ' ὡσπερ ἐκεῖ συγκαταβατικῶς τε καὶ οἰκονομικῶς διὰ τὴν ἡμῶν ἀσθένειαν λέγονται ·

decim Nathanael, cui tantum testimonium perhibuit Filius Dei dicens : *Ecce verus Israelita, in quo dolus non est.* Rupertus autem, Estius et sexcenti alii probabilibus nec futilibus rationum momentis ducti autumant Nathanaelem fuisse nomen proprium apostoli Bartholomæi, filii scilicet *Tholmæi*, uti Hebræa vox sonat ; nec in re adeo dubia, quæ Œdippo indiget, est qui nodum solveere valeat. Adisis prædictum Joannis Lapii *De eruditione apostolorum* opus, ubi pluries de Nathanaele loquitur, et cum Augustino ipsum non cootatum fuisse a Christo inter apostolos con-

οὐδὲ γὰρ ἄλλως τὰ θεία γνωρίσαι δυνατόμεθα· οὕτω
 κἀνταῦθα. Πλὴν ἄκουε· Ὁ Θεὸς πλάσας τὴν ἀνθρω-
 πον; φυσικὸν αὐτῷ νόμον ἐπέθηκεν, ὅπως ὄρων οὐ-
 ρανὸν, γῆν, θάλασσαν καὶ πάντα ἐν αὐτῇ; δοξάζῃ,
 καὶ προσκυῖ τὸν δημιουργὸν καὶ κτίστην αὐτῶν.
 Ἐκ μεγέθους γὰρ, φησὶ, καὶ καλλοῦ κτισμάτων
 ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται. Ἐπεὶ δὲ
 εἶδε μηδὲν ἡμᾶς ἐκ τούτων ἐπὶ τὴν αὐτοῦ γνώσιν
 προκόποντας, εἰς κακίαν δὲ πᾶσαν ἐγκυλιούμενους,
 ἑτέραν θεραπείαν μετέρχεται, καὶ τὸν Μωσῆα νομο-
 θέτην καθιστᾷ, καὶ διὰ πραγμάτων ἡμῖν ὁμιλεῖ.
 Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦ γεγονότος οὐδὲ τοιοῦτου ὠφελήθη-
 μεν, οὐ παρὰ τὴν τοῦ ἱατροῦ τέχνην, παρὰ δὲ τὴν
 μοχθηρὰν ἡμῶν διαίταν· ἤρξαντο δὲ τὸ κακὸν, ἔτι
 καὶ ἔτι ἡ νόσος προέκοπτεν· ἑτέρω μείζονα καὶ θαυ-
 μασίῳ χράται φαρμάκω, καὶ δι' αὐτοῦ ἡμῖν ἐπιδη-
 μεῖ. « Αὐτὸς γὰρ, φησὶν ὁ Ἡσαίας, ἦξει, καὶ σώσει
 ἡμᾶς· » αὐτὸς καὶ οὐχ ἕτερος κενώσας ἑαυτὸν καὶ
 καθ' ἡμᾶς χρηματίας ἀνθρώπος, ἵνα περιέλῃ πᾶ-
 σαν ἡμῶν ἀφορμὴν.

Μηκέτι λοιπὸν ἀμφίβαλλε, μὴ θορυβοῦ καθ' αὐ-
 τὸν σάρκωσιν ἀκούων Θεοῦ, καὶ τὰ τῆς σαρκώσεως
 ἴδια. Ἡσαίας βοᾷ σοι· « Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ
 λήψεται καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσεται τὸ ὄνομα
 αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ· μέλι καὶ βούτυρον φάγεται· »
 καὶ αὐθις· « Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ υἱὸς ἐδόθη
 ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὄμου αὐτοῦ, θαυμαστὸς
 σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρὸς, πατὴρ τοῦ μέλλοντος
 αἰῶνος. » Εἰ τοίνυν τὸ γεννηθὲν παιδίον Θεὸν ἰσχυρὸν
 ὁ προφήτης φησὶ καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος πατέρα,
 πῶς οὐχὶ θεοτόκος καὶ παρθένος κληθεῖσθαι ἂν ἦ τὸ
 παιδίον τοῦτο γεννήσασα; Ἴνα τί λοιπὸν ματαιάζεις
 καὶ ἐπὶ κενῶς κακουργεῖς; Ἴνα τί τὰς λέξεις ὑπαλ-
 λάττεις, καὶ νεῦναι ἀντὶ παρθένου ἀναγινώσκεις, τῷ
 σὺ διδασκάλω κἀν τούτοις ἀκολουθῶν, Ἀκύλα λέγω
 τῷ ματαιόφρονι; Ἡμεῖς περὶ τὴν λέξιν οὐ ζυγομα-
 χούμεν· ταυτὸν γὰρ νεάνιδος καὶ παρθένου τὸ ση-
 μαίνειν κατὰ τὴν τοῦ δευτερονομίου παράδοσιν. Καὶ
 τί χρὴ πολλὰ λέγειν; Εἰ μὴ τὸν τόκον παράδοξον ἐλ-
 πομεν, εἰ γυναῖκα παρθένου μητέρα παιδίου γενέ-
 σθαι ὁμολογήσομεν, ψεύδεται ὁ προφήτης σημεῖον
 τῷ Ἄχαζ δοθῆναι λέγων παρὰ Θεοῦ. Ἀλλὰ τί τοῦτο,
 καὶ ποταπὸν ἔστι τὸ σημεῖον; Πρόσσχες, εἰ βούλει,
 τῷ Ἡσαίᾳ, τὴν προφητείαν ἀνάγνωθι καθ' εἰρμὸν,
 μὴ καλῶς ἐστῶτα διάτρεψε, τοῖς κάτω τὰ ἄνω σύνα-
 πτε· καὶ οὕτω μαθήσῃ τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν.
 Τοῦ γὰρ Ἄχαζ, ἦν ἵνα παρὰ τοῦ προφήτου σημεῖον
 αἰτῆσαι παρεβιάζετο, εἰπόντος, « Οὐ μὴ αἰτήσω,
 οὐδὲ οὐ μὴ πειράσω τὸν Κύριον· » ὁ προφήτης αὐ-
 θις ἐπήγαγε λέγων· « Διὰ τοῦτο δώσει Κύριος αὐτὸς
 ὑμῖν σημεῖον· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψε-
 ται. » Μάνθανε οὖν ἐνεύθεν ὅτι ἐν δοθῆν σημεῖον τῷ
 Ἄχαζ οὐχ ἕτερόν ἐστιν ἢ τὸ γυναῖκα μὲν λαβεῖν ἐν
 γαστρὶ, ἑτέρω δὲ τινὶ τρόπον παρηλλαγμένω καὶ οὐ
 συνήθει. Εἰ γὰρ τὸ σημεῖον ἕτερον τί ἔστι πρᾶγμα
 καὶ ἄριστος, τοιοῦτος ὀφείλει καὶ ὁ τόκος εἶναι λοιπόν.
 Τὸ δὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς γεννηθὲν, ὁπρὶν κἀ δηλον-
 οῦσι γυναῖκα συμπλακείη, καὶ ταυτὰ νεάνιδι, οὐκ ἂν

demisse et œconomice propter nostram infirma-
 tem dicuntur, neque enim aliter divina noscere
 possumus; ita et hic. Præterea audias: Deus
 plasmas hominem, physicam ei constituit legem;
 ut videns cœlum, terram, mare et omnia quæ in
 eo sunt, glorificet, ac veneretur opificem et con-
 ditorem eorum; ex pulchritudine enim, ait, et am-
 plitudine conditarum rerum non incongrue ipsarum
 opifex dignoscitur. Quoniam vero vidit nos ex his
 minime profecisse in ejus cognitione, imo in quovis
 malo implicatos, alteram curationis speciem adhi-
 bet, et Moysen legislatorem statuit, et per opera
 nobis loquitur. Sed cum neque ex hoc factio quid-
 quam utilitatis ceperimus, non propter medici
 artem, verum propter vitæ nostræ improbitatem;
 malum vero in dies augetur, et morbus ingrave-
 sceret: alio validior et mirifico utitur remedio, et
 per se ipsum ad nos venit: Ipse enim, Isaias ait,
 veniet, et salvabit nos, ipse et non alius; exina-
 niens semetipsum, et apud nos agens ut homo, ut
 omnem a nobis auferat animi commotionem.

Ne amplius igitur dubites, neque turberis in te-
 metipso carnalem audiens generationem Dei, et quæ
 hujusce carnalis generationis sunt propria, annun-
 tiantia Isaiæ: « Ecce virgo in ventre concipiet, et
 pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel;
 mel et butyrum comedet; » et iterum: « Puer na-
 tus est nobis, filius datus est nobis, cujus princi-
 patus super humerum ejus, admirabilis consilia-
 rius, Deus fortis, pater futuri sæculi. » Si igitur
 natum filium, Deum fortem dixit propheta, et fu-
 turi sæculi patrem, quomodo non Dei parens
 et virgo vocabitur, quæ filium hunc genuit? Cæ-
 terum quid inania captas, et in inanibus male ope-
 raris? Quid dictiones invertis, et puellam pro
 virgine legis, cum magistro tuo et in hisce con-
 sentiens, Aquila, dico, desipienti? Nos circa di-
 ctionem non rixamur, eadem enim puellæ atque
 virginis significatio juxta Deuteronomii traditionem.
 Verum quid plura? Nisi partum admirandum dica-
 mus, nisi mulierem virginem pueri matrem fuisse
 confiteamur, mentitur propheta signum dari di-
 cens Achaz a Deo. Sed quodnam hoc et quale est
 signum? Attende, si libet, Isaiæ; prophetiam lege
 per ordinem; quæ sibi constant ne detorqueas; in-
 ferioribus superiora conjuge: ac sic edisces my-
 sterii potentiam. Quando enim Achaz cogebatur a
 propheta ut peteret signum, cum dixisset: « Non
 petam, neque omnino tentabo Dominum, » pro-
 pheta iterum subdidit dicens: « Propter hoc ipse
 Dominus dabit vobis signum: ecce virgo in utero
 concipiet. » Discce igitur ex hoc, quod signum da-
 tum Achaz nullum aliud est quam quod mulier
 quidem concipiet in ventre, sed aliò quodam modo
 diverso et insolito. Si enim signum novum est
 aliquid et inusitatum, partus etiam sane debet
 esse quid simile. Quod vero nascitur ex voluntate
 viri, quando nimirum cum uxore conjungitur, vel
 citium cum puella, nunquam sane signum, nequæ

Emmanuel vocabitur quicumque rationis est compos; commune enim hoc et familiare, et quotidie accidit (18). Si igitur Achaz datum est signum a Deo, quemadmodum loquitur Isaias, mutatio dietionis nihil omnino confert tux distorsioni, cum debeat esse et dici Virgo hujusce filii mater propter signi confirmationem. Mitto dicere illud Davidis: « Dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te: » statim enim arripis verbum, et consueta tua utens malitia, verbi notionem invertis, divinamque vocem in absurdum protrahis, quæ cum aperte ipsum Christum indicet, tu ad Davidem ipsam traducis; et hæc plane noscens quod ipsi ubique nationum et locorum adorato Christo vox hujusmodi conveniat. Davidi enim in quadam tantummodo terræ parte sedenti et regnanti, neque in hæreditatem datæ sunt omnes gentes, neque fines terræ in possessionem. Verum hæc ita se habere et ipse Isaias post Davidem luculentius ostendit dicens: « Et Sabæorum populi viri sublimes ad te transibunt, teque adorabunt ac deprecabuntur, quia in te Deus est, et non est Deus præter te; tu Deus, et non vidimus. » De quonam hæc dicit Deus? Ad quem venerunt ex Indis lectissimi servi adorantes, et in ipso deprecantes, nisi ad servatorem omnium Christum Dei Filium et Deum? Atque ita prorsus res sese habent. Quoniam vero carnem induere sustinuit, consequens erat et naturalibus carnis passionibus illum affici, sine peccato tamen, in nullo enim hæc contradicit: idque demonstrans Isaias aiebat: « Peccatum non fecit, neque dolus inventus est in ore ejus. » Quinam igitur erit alius, de quo hujusmodi pronuntiata est prophetia, nisi profecto Christum ipsum dicamus Dei Filium, qui propter nos carnem ferre sustinuit? Etenim juxta sapientem Salomonem, « Nemo est qui non peccaverit. » τοῦ Θεοῦ τὸν σάρκα φορέσαι δι' ἡμᾶς ἀνασχόμενον; Κατὰ γὰρ τὸν σοφὸν Σολομῶντα; « Οὐκ ἔστιν ἀνθρώπος, οὗ οὐχ ἤμαρτεν. »

Adhuc tamen et hoc mihi objicis dicens: si futurum erat ut Dei Verbum carnem indueret, hæc pateretur et ageret, curiam de his apertius prophetæ non meminerunt, ne inde contradictioni essent obnoxia, et quæ de Christo sunt, petra fierent scandali? Audi tamen: Deus prænoscens genus vestrum durum esse ac malum, et primogenitum Israelis filium spreum iri, subrogandumque ex gentibus (19) populum, obscure hæc atque ænig-

(18) Optime hic Glycas noster Judæorum perfidiam exagitat; signum enim Achaz prænuntiatum ab Isaiâ apertissime in Virgine Matre completum mundus agnovit; Σημεῖον γὰρ, ut verbis utar Theodoretii, καὶ σημεῖον μέγιστον, οὗτος ὁ τόκος καλεῖται: « Signum scilicet, et signum maximum appellatur hic partus. » Οὐδεὶς δὲ σημεῖον καλεῖ τὸ κατ' ἐκάστην γινόμενον ἡμέραν. Εἰ γὰρ μὴ παρθενικός ἐστίν, ἀλλὰ γαμικός ὁ τόκος, πῶς τὸ κατὰ φύσιν ὄδενον σημεῖον προσαγορεύεται: « Nemo autem signum vocat id quod singulis diebus contingit. Quod si non virgineus, sed ex connubio est partus, quomodo id quod secundum naturam de more fit, signum appellatur? » Omnes quidem Pa-

Α ποτε σημεῖον, οὐτα μὴν Ἑμμανουὴλ καλέσειτό τι; λογισμοῦ κύριος ὢν· κοινὸν γὰρ τοῦτο καὶ σύθηθε, καὶ καθ' ἐκάστην γινόμενον. Εἰ μέντοι τῷ Ἄχαι σημεῖον ἐδόθη παρὰ Θεοῦ, καθὼς Ἰσαίας φησίν, ἡ παραλλαγὴ τῆς λέξεως κατ' οὐδὲν συμβαλεῖται σου τῆ σκαλιότητι, παρθένου καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι τῆς τοῦ παιδίου μητέρος ὀφειλοῦσης διὰ τὴν τοῦ σημεῖου βεβαιωσιν. Ἐὼ λέγειν τὸ τοῦ Δαβὶδ· « Εἶπε πρὸς με, Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. » εὐθέως γὰρ ἀρπάξει; τὸ βῆμα, καὶ τὴν συνήθη χρώμενος κακουργίαν, τὴν τοῦ βῆτου διαστρέφεις ἔνονοιαν, τὴν θέσαν τε παραλογίζῃ φωνήν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐξενεχθεῖσαν δηλαδὴ τὸν Χριστὸν, σὺ πρὸς τὸν Δαβὶδ μετακομιζέεις αὐτήν· καὶ ταῦτα εἰδὼς ἀκριθῶ; ὡς αὐτῷ ἐν ἔθνει καὶ τόπω παντὶ προσκυνουμένῳ Χριστῷ ἡ τοιαύτη προσήκει φωνή. Τῷ γὰρ Δαβὶδ ἐν τινε μετῆς οἰκουμένης καὶ καθημένῳ καὶ ἄρχοντι οὕτε εἰς κληρονομίαν ἐδόθη τὰ ἔθνη πάντα, οὕτε πέρατα τῆς γῆς εἰς κατάσχεσιν. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ αὐτὸς ὁ μετὰ τὸν Δαβὶδ Ἰσαίας ἀριτερότερον εἰδείξε λέγων· « Καὶ οἱ Σαβαίημ ἄνδρες ὕψηλοι ἐπὶ σε διαθήσονται, καὶ προσκυνήσουσί σε, καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται· ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεὸς ἐστίν, καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς πλὴν σου· σὺ Θεός, καὶ οὐκ ἤδειμεν. » Περὶ τίνος ταῦτα φησίν ὁ Θεός; Τίνε προσῆλθον οἱ τῶν Ἰνδῶν ἀπόλεκτοι προσκυνούντες οἱ δούλοι, καὶ ἐν αὐτῷ προσευχόμενοι, εἰ μὴ γε τῷ Σαυτῆρι πάντων Χριστῷ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ καὶ Θεῷ; Καὶ ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. Ἐπει δὲ σάρκα φορέσαι ἠνέσχεται, ἀκόλουθον ἦν καὶ τὰ φυσικὰ πάθη τῆς σαρκὸς καταδέξασθαι, ἀνευ μέντοι τῆς ἀμαρτίας, ὅτι μηδὲν κατάφησιν αὐτῆ. Καὶ τοῦτο δηλῶν Ἰσαίας ἔλεγεν· « Ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. » Τί; γὰρ ἂν εἴη ἕτερος, δι' ὃν ἡ τοιαύτη ἐξενήγκεται προφητεία, εἰ μὴ γε τὸν Χριστὸν αὐτὸν εἰπωμεν σὺν Υἱὸν Κατὰ γὰρ τὸν σοφὸν Σολομῶντα; « Οὐκ ἔστιν ἀνθρώπος, οὗ οὐχ ἤμαρτεν. »

Ἄλλ' εἴ μοι καὶ τοῦτο προτεινέεις λέγων, ὅτι εἰ σαρκουῖσθαι ἐμελλεν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ τότε παθεῖν, καὶ τότε ποιῆσαι, ἵνα τί μὴ τὰ περὶ τούτων οἱ προφήται σαφέστερον μεμνηύκασιν, ὡς ἐνεῦθεν ἀναντιρρήτα, καὶ μὴ πύτραν σακχάλου εἶναι τὰ κατὰ Χριστόν; Καὶ ἄκουε· Ὁ Θεός προσιδὼς τῷ γένος ὁμῶν θεὶ σκληρόν ἐστε, καὶ πονηρόν, καὶ δεῖ ἐκδιηθήσεται μὲν ὁ πρωτότοκος υἱὸς Ἰσραὴλ, ἀνεῖστα χθήσεται δὲ ὁ ἐξ ἔθνῶν λαός, ἀσφῶς ταῦτα καὶ μετ'

tres in hoc plane consentiunt, ut de mundi Servatore intelligatur hic locus, nec est cur detineamur ab Hebræorum magistris, qui ut suis illudant somnia jactant, et nugas inficetiores effutunt. Vide etiam S. martyris Justini *Dialog. cum Tryphone*, ubi Judæos refutat quod lectionem germanam textus invertere sint conati.

(19) Satis haud unquam quis par erit laudare divinam sapientiam, quæ utique *attingsen a fine usque ad finem* voluit nos Judæorum spoliis ditari, et suis ipsorum libris erudiri, ea enim quæ in ipsis habentur non modo eos spectant, verum et nos, imo certè res nos faciunt quod in bonatu olivam inseri per Christi mortem, ut fructifere-

ἐπιπρόφως διὰ σιδήματος τῶν προφητῶν προηγό-
 ρησεν. Εἰ γὰρ ἔγνω τὴν ἑαυτοῦ ἔκπτωσιν τῆ φθί-
 νου μεστὸν, καὶ πλήρες ἀμαρτίας γένος ὁμῶν, πυ-
 ρικαύστους ἂν τὰς βίβλους πάσας πεποίηκεν, ὅτε δὴ
 μὴ γράμματα φέρειν κατ' ἐχουτοῦ ἀνεχόμενον, κίν-
 τυθεὺν ζημίαν οὐ τὴν τοχούτου τοῖς μετὰ ταῦτα
 ἐπήνευκεν. Αὐτὴ μὲν οὖν αἰτία, δι' ἣν σαφῶς αἰ
 προφητικαὶ συντέθησαν βίβλοι. Καὶ εἰ μὴ κείθει
 τοῖς λεγομένοις, τῷ λέγοντι πείθου προφήτη· «Ὅτε
 ἔγνω, ὅτε ἠπίστασο, ὅτε ἀπ' ἀρχῆς ἀνέφξά
 σου τὰ ὕτα· ἔγνω γὰρ ὅτι ἀπειθῶν ἀπειθήσεις.»
 Καὶ νῦν μὲν, ὅτι ἐκ γυναικὸς γεννᾶται, σκανδαλίζη
 καὶ ἀποπηδᾷ· κατὰ δὲ τὴν ἔρημον, ὅτε σοὶ ἄδοτος
 καὶ οὐ διὰ σαρκὸς· συναναστρέφετο ὁ Θεός, καὶ τὰ
 παράδοξα ἐκεῖνα διὰ σε ἑτεροτύργει, τίνας ἔνεκεν
 ἐφρόνεις κατὰ Θεοῦ; Πῶς ἡγριαῖον κατὰ Μωσέως,
 ὡς μικροῦ καὶ λιθολευσθησῶς αὐτόν; Πῶς τὸν εὐερ-
 γέτην ἀπολιμπάνων ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον παλινδρομη-
 σαι ἐφιλονεῖς; Ἀπόκριναι.

Ἐδῶλον οὖν ὅτι αὐτὸς εἶ, καὶ οὐκ ἠλλοίωσται, ὁ τότε
 σκληροκάρδιος καὶ περὶ τὸν εὐεργέτην ἀγνώμων, ὁ
 αὐτὸς δηλονότι καὶ νῦν· ὁ ἐκπειράζων τὸν Θεὸν τότε
 καὶ λέγων· «Εἰ ἔστιν ἐν ἡμῖν Κύριος, ἢ οὐ;» τὰ
 αὐτὰ ποιεῖς ἐπ' αὐτῷ καὶ νῦν, ὅτε δι' ἡμᾶς ἐνηθρώ-
 πησεν, ὀφείλων ὀλοσχερῶς εὐχαριστεῖν αὐτῷ τούτου
 ἔνεκεν, καθά που πάντως καὶ ἐπὶ τῶ τῶν σωματικῶν
 παθῶν ἰατρῷ ποιεῖν εἰώθαμεν, ἡλίκα καὶ μᾶλλον ἐπὶ
 τὸν νοστούντα βαδίζει· συχῶς, καὶ μὴ πρὸς τὸ ἑαυτοῦ
 ἀφορῶν ἀξίωμα, συγκύπτει ἐπὶ πάθη, καὶ δυσωδίας
 ἀνέχεται, ἵνα δῶ τὴν ὑγίειαν τῷ κάμνοντι. Εἰ δὲ ταῦτα
 οὕτω· ἔχει, πῶς ἀμφιβάλλεις εἰ περὶ τῆς τρισυπο-
 στάτου Θεότητος; Πῶς οὐ προσκυνεῖς, πῶς οὐ πι-
 σταύεις τῷ Πνεύματι; Ἀλλ' ἵνα κηρύσσει Θεὸν ἡ
 Γραφή. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; Ἀφες τὸν Ἰσαΐαν,
 παράραμε τὸν Δαβὶδ, καὶ πᾶσαν ἑτέραν Γραφήν,
 εἰ ὧν ἡ ζωαρχικὴ Τρεὶς μεγαλοφῶνως κηρύσσεται.
 Ἐπὶ τὴν σκηπὴν ἀνελθε τοῦ Ἀβραάμ, καὶ σκόπησον
 ἀκριβῶς, τίνας τε ἦσαν οἱ ὀφθάντες· αὐτῷ, καὶ πό-
 σοι τὸν ἀριθμῶν, ὅτα τε καὶ ὅσα πρὸς αὐτοῦ; ὁ πα-
 τριάρχης λελάθηκε. Καθάπερ οὐκ τελεῖ τὴν γνώσιν
 ὄντι τῷ Ἀβραάμ, καὶ ὡς τρεῖς ἐφαίνοντο, καὶ ὡς εἶ;

mus Deo, in adoptionem filiorum sumus vocati.
 Miram hanc in nos Dei indulgentiam apte Justinus
 exponit in sua ad Græcos cohortatione, ac de sacris
 Libris nobis ab Judæis traditis sic loquitur: Εἰ δέ τις
 φάσκει τῶν προφητῶν εἰσησμένων, μὴ ἡμῖν τὰς
 βίβλους ταύτας, ἀλλὰ Ἰουδαίους προσή-
 κειν, διὰ τὸ εἶναι καὶ νῦν ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν
 σώζεσθαι, καὶ μάτην ἡμᾶς ἐκ τούτων φάσκειν τὴν
 θεοσέθειαν μεμαθηκέναι λέγει, γνώτω ἀπ' αὐτῶν
 τῶν ἐν ταῖς βίβλοις γεγραμμένων, ὅτι οὐκ αὐτῆς,
 ἀλλὰ ἡμῖν ἡ ἐκ τούτων διαφέρει διδασκαλία. Τὸ
 δὲ παρ' Ἰουδαίους εἶναι καὶ νῦν τὰς τῆ ἡμετέρας θεο-
 σεβείας διαφερούσας σώζεσθαι βίβλους θείας προ-
 νοίας ἔργον ὑπὲρ ἡμῶν γέγονεν. Ἴνα γὰρ μὴ
 ἐκ τῆς Ἐκκλησίας προκομίζοντες, πρόσκειναι βί-
 βλους τοῖς βουλομένοις βλασφημεῖν ἡμᾶς παρὰ
 σχωμεν, ἀπὸ τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς ταύτας
 ἀξιούμεν προκομίζεσθαι, ἵνα ἀπ' αὐτῶν τῶν εἶ-
 παρ' αὐτοῖς σωζομένων βιβλίων, ὡς ἡμῖν τὰ πρὸς
 διδασκαλίαν ὑπὸ τῶν ἁγίων ἀνδρῶν γραφέντα δι-
 κτα σιγῶς καὶ φανερώς προσηται, φανῆ. Scilicet:
 «At si quis eorum qui temere contradicere con-

A matice per os prophetarum prænuntiavit. Si enim
 suam ipsius novisset dejectionem invidiosissimum, et
 plenum peccatis genus vestrum, igni forte devo-
 visset omnes libros, utpote scripta ea quæ contra
 seipsum facerent apud se habere minime perferens,
 maximumque inde damnum posteris attulisset. Ea
 igitur causa fuit, propter quam manifeste prophetici
 constituti sunt libri. Quod si dictis fidem non adhi-
 bes, auditum saltem præbeas prophetæ dicenti:
 «Neque novisti, neque intellexisti, neque ab initio
 aperui aures meas; scio enim quia prævaricans præ-
 varicaberis.» Et nunc quidem, quia ex muliere na-
 scitur scandalizaris et refugis; in eremo autem,
 quando invisibilis nec carne amictus tecum versa-
 batur Deus, et mira illa nec opinata tui gratia
 operabatur, qua de causa superbiebas contra Deum?
 Quare contra Moysen sæviebas, ut pene ipsum la-
 pidibus peteres? Cur benefactorem derelinquens in
 Ægyptum iterum redire contendebas? Responde.

Dicendum igitur quod idem es, nec immutatus
 es, qui tunc duri cordis et benefactori insensus,
 idem nimirum et nunc; tunc tentans Deum et di-
 cens: «Estne in nobis Deus an non?» eadem et
 nunc in eum facis, quando propter nos homo factus
 est, cum deberes ei omnimode gratias agere ob hoc,
 eadem sane ratione qua solemus corporalium in-
 firmitatum medico, præsertim quando ad ægrotum
 accedit assidue, neque ad suam ipsius dignitatem
 respiciens, naturæ morbi se aptat, et malos odores
 tolerat, ut infirmo sanitatem restituat. Quod si hæc
 ita se habent, quid adhuc de divinissima Trinitate
 dubitas, quid non veneraris nec Spiritui credis?
 Sed unum Deum tantummodo prædicat Scriptura.
 Quid plura? Mitte Isaiam, præteri Davidem et
 omnem aliam Scripturam, per quam omnis vita
 principium Trinitas magna utique voce prædica-
 tur (20). Ingredere in tentorium Abrahami, atque
 attente scrutare et quominus sint qui conspiciendos
 se ei præbuerunt, et quot numero, et quæ qualiaquo
 ad ipsos locutus sit patriarcha. Quemadmodum
 enim perfectam habenti notionem Abrahamo tan-

sueverunt, nobis objiciat, non nostros hos esse,
 sed Judæorum libros, eo quod ad hoc usque tempus
 in synagogis eorum asservantur: et incassum nos
 jactare religionem ab eis hausisse dicat: is scire
 debet, ex rebus ipsis quæ in libros hæc sunt rela-
 tæ, non ad Judæos, verum ad nos Christianos do-
 ctrinam eorum pertinere. Nam quod etiam nunc
 apud Judæos religionis nostræ libri asservantur,
 divinæ id de nobis est providentiæ. Ne enim ex
 Ecclesia eos proferentes, occasionem, quasi suppo-
 siti a nobis aut corrupti sint, maledictis nos incase-
 rare volentibus præbeamus, ex illorum synagoga
 proferimus; ut ex ipsis lucusque apud eos conser-
 vatis libris ad nos nostramque doctrinam a sancti-
 viris edita jura liquido et manifesto pertinere ap-
 pareat. Eadem videre est penes Chrysostomum,
 Augustinum, Hieronymum aliosque innumeros, quos
 adeas si vacat.

(20) Antiquis illis Judæis divinam Trinitatem
 compertam fuisse, apertissimo docent omnes Ec-
 clesie Patres, præcipue Augustinus, lib. II, *De
 Trinit.* cap. 10, 11, 12; Epiphanius Salammus

quam tres apparuerunt, et tanquam unus locuti sunt, sic et ille ad eos locutus est, « Declinate, dicens, Domine, ad me. » Quid hoc mirabilius? quid aptius ad parem in omnibus Trinitatem enuntiantem? Dicens enim *Declinate* pluraliter, differentiam personarum aperuit; singulariter vero enuntians *Domine*, unicam ipsarum naturam indicavit et dominationem. Quod si Deum unum esse dicis, reliquos vero angelos, mirum in modum insaniens et ridendus mihi videris omnino. Quando enim datum est servis cum domino sedere? Quando vero Deo se conspiciendum præbente duos tantum angelos ministrantes audivimus? Exinde igitur pari honore digna atque indivisa sancta Trinitas Abrahamo comperta est. Quid contra hæc dicis? Veluti canis iterum adversus veritatem latras dicens: Si in Trinitate Deus adoratur, curnam ab ipsis prophetis de hoc nihil nuntiatum est Israeli (21)? Audi tamen, socæ.

In Ægypto quondam Israeli maximum demorato tempus, et multiplicem Ægyptiorum numinum religionem edocto, non temere qui omnia ad utilitatem ordinat Deus, Trinitatis dogmata tacuit, ne prætextu pluralitatis deorum in Ægyptiorum errorem denuo prolaberetur: et hac de causa Trinitatis mysterium sapienter omnino et æconomice obumbravit. Si enim ab initio apertos ei sermones hæc de re protulisset, vix cohiberi potuisset Israel ne resisteret, et ad veterem se referret perditionem. Si enim et nihil hujusmodi audiret, ipsius tamen unius Dei quotidie oblivisceretur, prosequeretur omnino Ægyptiacam impietatem, quid non fecisset, si exemplo Trinitatis auditor factus esset? Illos eosdem sibi visum fuisset, propter multitudinem plurimos deos videre, qui in Ægypto colebantur.

lib. 1. *Advers. hæres.*, et Cyrillus Alexandrinus non semel in libris, quos adversus Juliani calumnias conscripsit, quosque adire poterit qui adhuc dubitat. Audiendus vero præ cæteris Isidorus Pelusiota, qui ad Paulum quemdam scribens epistola 143, lib. II, contendit adeo notionem sanctæ Trinitatis in Scripturis luculentissime indicatam fuisse, ut quisvis inter Judæos recte inspexerit, hanc doctrinam noverit, uti Philo, licet aliquin ingenti Judaicæ religionis zelo comprehensus. Βα-ανίζων γὰρ τὸ εἰρημένον παρὰ τοῦ Θεοῦ, Ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, ἡγαγάσθη ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, καὶ ἐξεβιάσθη, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον θεολογήσαι. Τί γάρ; Εἰ καὶ δεῦτερον τὸν συν-αἰδῖον τῷ Πατρὶ, καὶ ἀριθμοῦ, καὶ χρόνων ὄντα ἄνωτερον καλεῖ, τῆς ἀριθείας μὴ ἐπιγνωμένου, ὁμῶς ἐννοίαν ἔσχε καὶ ἑτέρου προσώπου. Καὶ οὐκ ἐνταῦθα μόνον τοῦτο ἐπαθεν, ἀλλὰ καὶ τὸ, Θεὸς καὶ Κύριος, ἐρμηνεύσει περὶ ὁμῶς. τῆς βασιλικωτάτης Τριάδος; τὸ μὲν τῶν πάντων διαιρητῶν ἐνικιώτερον, τῶν δὲ ὄντως μοναδικῶν ἀφθονώτερον. Καὶ οὕτως κατὰ κράτος; εἶπεν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, ὡς ἀναγκα-σθῆναι τοῦτο διαρρήδην καὶ εἰπεῖν, καὶ ἐν συγγράμμασι καταλείψει. Scilicet: « Illud enim quod a Deo dictum est perpendens (Philo), Ad imaginem Dei fecit hominem, a veritate ipsa compulsus atque adactus est, ut Dei quoque Verbi divinitatem asse-feret. Quid enim? Etiam si eum, qui eandem cum

διελέγοντο, οὕτω κικεῖνο; ἐποιεῖτο πρὸς αὐτοῦ; τὴν διέλεξιν, « Ἐκκλίνατε, λέγων, Κύριε, πρὸς με. » Τί τούτου παραδοξότερον; τί τῆ; ὁμοτιμίου Τριάδος ἐκφαντικώτερον; Ἐκκλίνατε μὲν οὖν πληθυντικῶς εἰπὼν, τὴ διάφορον τῶν προσώπων ἠνέξατο. Κύριε δ' αὐ ἐνικῶς, τὴν μίαν αὐτῶν ἐνέφηνε καὶ φύσιν καὶ κυριότητα. Εἰ δὲ Θεὸν μὲν εἶναι τὸν ἕνα λέγεις, ἀγγέλου δὲ τοῦ; λοιποῦς, μέμνησας ἀτεχνῶς, καὶ γε-λοῖό; μοι φαίνῃ παντάπασιν. Πότε γὰρ οἱ δούλοι τῷ δεσπότη καθίσαι ἠνέσχοντο; Πότε δ' αὐ Θεοῦ ὀκτα-νομένου δύο καὶ μόνους ἀγγέλους δορυφοροῦντας ἠκούσαμεν; Ἐκτοτε γοῦν ἡ ὁμοτιμία; τε καὶ σύνδρο-νος ἅγια Τριά; τῷ Ἀδραάμ ἐγνωρίζετο. Τί πρὸς ταῦτα φῆς; Ὡς κύων καὶ αἰθί; κατὰ τῆς ἀληθείας λυτῆ; , Εἰ ἐν Τριάδι, λέγων, ὁ Θεὸς προσκυνεῖται, ἵνα τί μὴ παρὰ τούτων προφητῶν ἀριδιήλως τὰ περὶ τούτου διεμνήσθῃ τῷ Ἰσραήλ; Καὶ ἀκουε.

Ἐν Αἰγύπτῳ πάσαι τὸν Ἰσραήλ πλείστον διατρέ-ψαντα χρόνον, καὶ τὴν πολύθεον τῶν Αἰγυπτίων μαθηκόντα θρησκείαν, οὐκ ἀνάργως; τὰ περὶ τῆς Τριάδος ὁ πάντα πρὸς τὸ συμφέρον οἰκονομῶν Θεὸς ἐξεπαίδευσε δόγματα, ἵνα μὴ πρόφρασιν πολυθείας λαθῶν, εἰς τὴν τῶν Αἰγυπτίων καὶ αἰθί; ἐπαναζεύ-ξαι πλάνην, ἐφ' ᾧ τὸ τῆς Τριάδος μυστήριον σο-φῶς πάντη καὶ οἰκονομικῶς συνεσκίσαεν. Εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς τοῦς τελείους προσεσήνοχε λόγους, πάντως; ἂν ὁ δυσκάθεκτος ἀπεσχίρτησεν Ἰσραήλ, καὶ πρὸς τὸν πρῶν ἐπαλιθρόμησεν διέθρον. Εἰ γὰρ καὶ τοιοῦτον ἀκούων οὐδὲν, αὐτοῦ μὲν τοῦ ἐνὸς ἐπελανθάνετο καθ' ὥραν Θεοῦ, ὀλοαχερῶς δὲ τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀσεβείας; ἐξήρητο, τί οὐκ ἂν ἐποίη-σεν, εἴγε παραχρῆμα κατήκοος τῆς Τριάδος ἐγέ-νετο; Αὐτοῦς ἂν ἐκείνους ἰδοί; καὶ, διὰ τὸ πλῆθος, ἄρᾳ τοῦς ἐν Αἰγύπτῳ προσκυνουμένους παμπό-λους Θεοῦς.

Patre æternitatem habet, ac tempore omni sublimior est, secundum vocat (quod exactam veritatis doctrinam minime assequeretur), tamen alterius quoque personæ notionem habuit. Neque id hoc duntaxat loco ipsi contigit, verum etiam cum illa verba, *Deus et Dominus*, exponere conatur, regiam Trinitatem hoc haberi dixit, ut et ea quæ omnino divisioni subjiciuntur, unitate ac singularitate superet, et ea quæ vere singularia sunt, copia vincat. D Atque ita veritas animum subegit, ut id aperte et dicere et literarum monumentis consignare sit coactus. 1 Vide etiam quæ hac de re memorat Joan. Lamius *De recta Christianorum in eo quod mysterium divinæ Trinitatis attinet sententia* non uno in loco. (21) Multos Judæorum libros, quibus eorum res gestæ, decreta, opinioniones continerentur, jam intercidisse, pluresque eorum qui ad nos usque pervenere, esse tantum ἐπιτομὰς eorum quæ prolixiori narratione narrata fuerant, nec non permulta ab antiquis conscripta, dedita opera ommissa fuisse et consulto in arcanis habita, post Isaac. Vossius et eruditos plerosque ostendit Lamius in opere de quo supra, lib. III, cap. 7, validissimis utique rationum momentis. Quod Judæi vero caste quidem atque integro eas de Divinitate et Trinitate notionem, quibus patriarchæ et prophetæ præditi fuerent, noverint, sed parcius fortasse insinuarint, eo quia eorum natio ad insanam plu-

Ἐχω δέ σοι καὶ ἕτερον ἐπὶ τούτοις εἰπεῖν. Ἐπει- **A**
 δὴ ὁ Χριστὸς ἀνθρώπων ἑαυτὸν. οὐ μέντοι Θεὸν,
 ὡς οὐ μαρτυρεῖς, εἶπεν εἶναι, πῶς αὐτὸν ἐσταύ-
 ρωσαν; Ἄλλ' οὐ διὰ τούτου. Καὶ τίνας ἐνεκεν; Ὁς
 παρανομοῦντα καὶ τὰ Σάββατα λύοντα. Καὶ πῶς
 καὶ εἶνα τρόπον; εἶπέ. Ὅτι τὴν παράλυτον ἐν
 Σαββάτῳ βαδίζεν· ἐποίησεν· ἔτι τὴν συγκύπτουσαν
 ὤρθωσεν· ἔτι νεκρὸν τετραήμερον ἤγειρε. Καὶ ποῖα
 τούτων παρανομία; Ὁ τὸ κτήνος ἀνάγων ἐκ βόθρου
 κατὰ τὸ Σάββατον παρανομεῖν οὐ λέγεται, καὶ ὁ
 νεκρὸν ὀδωδῶτα ζωῶσας παρανομεῖ; Ὁ τῆς ἀδικου
 κρίσεως, ὡ τῆς παραπληξίας ὑμῶν, ἔτι τὸ κτήνος
 κρεῖσσον ἀνθρώπου παρ' ὑμῖν τοῖς κτήνεσι κρίνε-
 ται! Ἄλλὰ τί τοσοῦτον ἀντέχη τῆς τοῦ Σαββάτου
 τιμῆς, ὃ ἄλλο οὐ καὶ φνόητε; Πάλαι ὁ Θεὸς ἐν-
 τελέμενος τιμᾶσθαι τὸ Σάββατον, καὶ ἐν αὐτῷ **B**
 μηδὲν ἡμᾶς ἐργάζεσθαι, παιδίον δὲ εἰ τύχοι ὀκταή-
 μερον, λύσειν τὸ Σάββατον, καὶ ἀκωλύτως αὐτὸ πε-
 ριτέμνειν, σαφῶς; ἐδήλωσεν, ὡς; ἐλθούσης ὀψὲ ποτε
 τῆς οὐτως ὀγδόης περιτομῆς, ἣτις ἐστὶν ἡ ἀγία
 Κυριακή, μετὰ γὰρ τὴν ἑβδόμην αὐτῆ, ἐφ' ᾧ καὶ
 ὀγδοὴ καλεῖται, ἡ τοῦ Σαββάτου τιμὴ καταλυθήσε-
 ται. Περιτομὴ δὲ λέγοιτ' ἀν καὶ μάλα εἰκότως· ἐν
 αὐτῇ γὰρ ἐκ νεκρῶν ἔγερθέντες τοῦ Κυρίου ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀμαρτία περιελύθη, καὶ ἡ
 τῶν δαιμόνων ὄφρα; καθήρηθη. Καὶ τί χρὴ πολλὰ
 λέγειν; Πάλαι ὁ Θεὸς τὴν τοῦ Σαββάτου κατάλυσιν
 ἠνίκατο μὲν καὶ διὰ τῆς ὀκταήμερου περιτομῆς,
 ὡς ἦδη φθάσαντες εἰπομεν, οὐχ ἤττον δὲ καὶ διὰ **C**
 τοῦ Ἰερεμίου ὑστερον, ἠνίκα διαθήσειν διαθήκην
 καινὴν ἐπηγγελίαι. Μὴ οὖν δυσχεραίνε, μηδὲ καθ'
 ἡμῶν ἐριστικῶς διαμάχου, εἴγε πρὸς τοῖς ἄλλοις
 καὶ ἡ τοῦ Σαββάτου τιμὴ μετασθεται· καινῆς γὰρ
 οὐσης τῆς διαθήκης, καινὰ τινα εἶναι ὀφείλουσι καὶ
 τὰ ταύτης θεοπίσματα. Καινὸν δὲ πάντως ἐκείνῳ

rium deorum cultum prona esset, unde illos jure
 optimo Clemens Alexandrinus εἰδωλομανεῖς ap-
 pellat, Græci propemodum omnes Patres sen-
 sere, uti et noster Glycas. Theodoretus Ser-
 mone II *Therapeutices* id præclare monet dicens:
 Ὁ πάνσοφος Κύριος οὐκ ἀργῶς ἅπαντα τὰ περὶ
 τῆς Τριᾶδος ἐξεπαίδευσεν δόγματα, ἵνα μὴ πρόφασι
 πολυθείας λάθωσιν εἰς τὴν αἰγυπτίω ἐπὶ ἄρ-
 ρητοντες πλάνην. Videlicet: « Sapientissimus Deus
 non utique illis aperte omnia Trinitatis mysteria
 tradidit, ne multitudinis deorum occasionem sum-
 merent, ad errorum Ægyptiorum prona. » Isido-
 rum vero Pelusiota in superius citata epistola
 rem enucleatius expendens ait: Εἰ δέ τις φαίη,
 διὰ τί γὰρ μὴ σαφῶς καὶ διαρρήδη ἐξ ἀρχῆς
 ταῦτα κεκήρυκται; φαίη ὅτι μὲν μάλιστα τοῖς
 συνετώς ἀκούουσι λαμπρὰ ἐστὶν αὕτη καὶ ἀπό-
 δεῖξις καὶ διδασκαλία, ὡς καὶ τῷ σοφῷ ἑδοξε Φί-
 λωνι. Εἰ δὲ καὶ συνεσιασμένως ἐρρήθη, ἐκεῖνο λο-
 γίζεσθαι χρὴ, ὅτι Ἰουδαίους τοῖς εἰς πολυθεῖαν
 βέβητοι νομοθετοῦν οὐκ ἔδοκίμασε διαφορᾶν προσώ-
 πων εἰσαγαγεῖν, ἵνα καὶ μὴ διάφορον φύσιν ἐν ταῖς
 ὑποστάσεσιν εἶναι δογματίσαντες εἰς εἰδωλολατρείαν
 ἐκκλίσθωσιν· ἀλλὰ τὸ τῆς μοναρχίας ἐξ ἀρχῆς
 μαθόντες μάθημα, κατὰ μικρὸν τὸ τῶν ὑποστάσεων
 ἀναδιδαχθῶσι δόγμα, τὸ πάλιν εἰς ἐνότητα φύσεως
 ἀνατρέχον. Hoc est: « Quod si quis quærat quidnam
 causæ sit, quamobrem non aperte et dilucidis
 verbis hæc a principio prædicata fuerint, hoc illi
 responderim: primum quidem ac maxime, lis qui

Præterea aliud est quod dicam. Quoniam Chris-
 tus hominem se ipsum, non tamen Deum, ut fateris,
 dicebat esse, cur ipsum crucifixerunt? At non ob
 hoc; quamam igitur de causa? Ut pote contra legem
 agentem et solventem Sabbata. At quomodo et
 qua ratione? Dic, quæso. Quia paralyticum Sabbato
 ire fecit, quia curvam erexit, quia mortuum qua-
 triduanum excitavit. Sed in hisce quænam legis
 prævaricatio? Jumentum e fovea educens in Sab-
 batum prævaricari non dicitur, et contra legem
 peccat qui mortuum factentem ad vitam revocat?
 Heu quam injustum judicium, heu quænam vestræ
 mentis seductio, ut præstantius a vobis vere brutis
 jumentum judicetur quam homo! Sed quid ita
 mordicus Sabbati honorem tueris, o miser et insa-
 ne! Antiquitus mandans Deus honorari Sabbatum,
 nullumque in eo a nobis opus patrari, si tamen
 octavus ab ortu pueri fuerit dies, solve Sabbat-
 um, et consequenter ipsum circumcidere, manifeste
 ostendit, quod adveniente sub vespere octavæ diei
 circumcisione, quæ quodammodo est sancta Domi-
 nica, ipsa enim post septimam, ex quo et octava vo-
 catur, Sabbati honor dissolvetur. Circumcisio verò
 merito sane dicitur; in ipsa enim ex mortuis Do-
 minus noster Jesus Christus cum resurrexisset, et
 peccatum sublatum fuit, et dæmonum superbus
 fastus contritus est. Verum quid plura? Olim Deus
 Sabbati solutionem inquit per circumcisionem oc-
 tava die faciendam (22), ut jam superius diximus,
 æque ac per Jeremiam postea, cum nuntiavit
 novum fœdus constituendum. Ne graveris igitur,
 neque contra nos eristicè pugnes, si una cum alijs
 Sabbati etiâ honor immutetur; novo enim con-
 stituto fœdere, novæ etiâ quædam constitutiones
 ejus esse debent. Novum vero prorsus illud

prudenter et acute audiunt, claram et apertam
 esse hanc demonstrationem atque doctrinam, quem-
 admodum etiâ erudito viro Philoni visa est. Atque ut
 etiâ demum obscure et adumbrate tradi-
 tam fuisse, illud animadvertendum erit, quod quo-
 niam Judæis, qui ad plurimum deorum cultum pro-
 pendebant, leges præscribebat, personarum discrimen
 esse minime dixit, ne ipsi diversam quoque
 in personis naturam esse prolitentem in idolorum
 cultum laberentur; verum de unius principatus
 atque imperii dogmate prius eruditi, personarum
 doctrinam paulatim addiscerent. Id quod de vili
 Judæorum plebe, sequioribusque temporibus, non
 de sanctis vetustisque ipsorum prophetis intelligen-
 dum est.

(22) Eodem prorsus argumento ad Judæorum
 perniciam coerendam, qui in circumcisione et Sab-
 bati religione tantummodo gloriantur, usi sunt quot-
 quot ex Patribus pro Christianæ fidei veritate
 pugnarunt. Præ cæteris tamen videndus martyr
 Justinus in dialogo, in quo Tryphonem exagitat,
 ubi latiori quidem oratione quam noster Glycas
 ostendit, quod Deus nunquam jussisset die octavo
 recens genitus circumcidi, sacerdotesque oblati-
 ones offerre die Sabbati, si hujusce diei religio
 adeo servanda esset, uti minores carne, crassiores
 vero corde, et spiritu incircumcisi contendunt.
 Vide etiâ ejusdem Responsonem ad questio-
 nem 27 ad orthodoxos, in qua pene similia le-
 gere est.

est, quod nunc proponitur, non illud quod cum præterito idem et est et apparet. Hoc jam patefaciens Dominus dixit: « Feriam sane sædus novum, non quale sancivi cum patribus vestris, educens ipsos ex Ægypto. » Si itaque hæc ita se habent, et Sabbati solutionem par est videre, et circumcissionis immutationem, nec non et multarum aliarum legalium constitutionum. Si enim Mosaica illa et antiqua instituta ut semper perseverarent futurum erat, et usque ad finem firma haberentur, non dixisset per Jeremiam recessura antiqua, et pro illis nova surroganda. Quodnam vero hoc novum sædus sit, et in quo loco sancitum, Isaias te docebit dicens: « Ex Sion exhibit lex, et verbum Domini de Jerusalem. » Vide tamen Dei sapientiam. Tuam enim contumaciam prævidens et incredulitatem, per hunc quidem prophetam novum sædus sanciendum ostendit, per illum vero ipsum quoque indicavit locum, in quo debebat hujusmodi legis constitutio firmari. Cæterum frustra adhæres Sabbati honori, frustra circumcissionem retines; sædus enim novum præstans Deus, hæc omnia abolevit.

Cæterum data etiam pro signo circumcissione, quid tamen insolescis super ipsa? Quomodo vero in nos non circumcisos insurgis? Tu carne circumcidi cogeris; ego autem circumcidor corde, ne maligna cogitem. Quod vero placita Deo sit hujusmodi circumcisio, audi quid dicat arguens Israellem per Jeremiam: « Omnes gentes incircumcisæ sunt carne, domus vero Israel incircumcisa est corde; » non enim ipsa circumcisio præputii valet justificare. Ad patriarcham Abraham te refer, et vide ipsum fide tantum, non jam circumcissione justificatum: « Abraham enim credidit Deo, et reputatum est ei ad justitiam. » Denique circumcisio lege constituta fuit indicii gratia, ut per hanc scilicet dignoscerentur fideles tum cum inter gentes versarentur, et universorum Deum in memoriam revocarent. In fidem igitur dicatorum ipsa te opera deducant. Quando Israel in eremo solus per quadraginta annos processit, minime alteri genti commistus, necessaria non erat circumcisio; qua de re incircumcisi inventi sunt qui geniti fuerunt in eremo; postquam autem Jesu nave per Jordanem ipsos traduxit, divino mandato circumcisi sunt. « Fac enim, dixit Deus, lapideos gladios, et circumcide filios Israel. » Quanam de causa hoc, et propter quid? Quia post transitum Jordanis futurum erat ut commiscerentur cum variis gentibus. Si igitur circumcisio perficit et sanctificat circumcisum, qua de causa in eremo non sunt circumcisi? Quia tunc non erat necessaria circumcisio Israeli, qui, ut diximus, solus erat, et penes se commorabatur. Exinde ergo discas, quod signum erat tantum circumcissionis separans Israellem a nationibus inter quas versabatur; atque hoc aperiens Dominus dixit: « Circumcidetur vobis omne masculum, et erit in signum fœderis inter me et vos. » Ne jactes igitur

ἔστι, τὸ νῦν προτιθέμενον, καὶ μὴ ταυτὸν τῷ παρεληλυθότι καὶ ἄν καὶ φαινόμενον. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Κύριος ἔλεγεν· « Διαθήσομαι διαθήκην καινὴν, οὐχ ὅταν διεθέμην τοῖς πατράσιν ὑμῶν, ἐξάγων αὐτοὺς ἐξ Αἰγύπτου. » Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ Σαββάτου κατάλυσιν εἰκὸς ἔστιν ἰδεῖν, καὶ περιτομῆς ἕναλλαγὴν, καὶ πολλῶν ἐτέρων νομικῶν διατάξεων. Εἰ γὰρ τὰ Μωσαϊκὰ ἐκείνα καὶ παλαιὰ διατάγματα ἐς αἰὶ παραμένειν ἐμελλε, καὶ μέχρι τέλους τὸ πάγιον ἔχειν, οὐκ ἂν ἔλεγε διὰ τοῦ Ἰερουσαλήμ, παρελθεῖν μὲν τὰ παλαιὰ, ἕτερα δὲ ἀντὶ τούτων καινὰ εἰσελθεῖν. Τίς δὲ ἡ καινὴ αὕτη διαθήκη, καὶ ἐν ποίῳ τόπῳ δίδοται, ὁ Ἡσαίας διδάξει σα λέγων· « Ἐκ Σιών ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ. » Ἄλλ' ὄρα σοφίαν Θεοῦ. Τὴν γὰρ σὴν προσιδῶς ἀνηκούσαν καὶ ἀπιστίαν, καὶ διὰ τοῦδε μὲν τοῦ προφήτου περὶ τῆς καινῆς ὑπεσημαίνετο διαθήκης, δι' ἐκείνου δὲ καὶ αὐτὸν ἐδήλωσε τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἡ τοιαύτη ἐμελλε δοθῆναι νομοθεσία. Μάτην λοιπὸν ἀνέγει τῆς τοῦ Σαββάτου τιμῆς, μάτην ἐξέχη τῆς περιτομῆς· διαθήκην γὰρ ὁ Θεὸς καινὴν παρασχόν, ταῦτα πάντα κατήργησεν.

Ἄλλως τε σημεῖον ἔνεκεν δοθείσης τῆς περιτομῆς, τί μέγα φουσᾷ ἐπ' αὐτῆς; Πῶς δὲ καὶ ἡμῶν κατεπαύρη τῶν ἀπεριτμητῶν; Σὺ περιτέμενος καταναγκάζῃ σαρκί, ἐγὼ δὲ τῇ καρδίᾳ περιτέμενομαι, ἵνα μὴ πονηρὰ λογίζωμαι. Ὅτι δὲ καὶ τῷ Θεῷ εὐάρεστος ἡ τοιαύτη περιτομή, ἄκουε τί φησι κατηγορῶν τοῦ Ἰσραὴλ διὰ Ἰερουσαλήμ· « Πάντα τὰ ἔθνη ἀπεριτμητα σαρκί, ὁ δὲ οἶκος Ἰσραὴλ ἀπεριτμητος καρδίαις αὐτῶν. » μὴ γὰρ ἡ τῆς ἀκροβυστίας περιτομή δικαιοῦν δύναται. Ἐπὶ τὸν πατριάρχην ἀνελθε Ἀβραάμ, καὶ ἴδε αὐτὸν πιστεῖ μόνως, μὴ μέντοι γε περιτομῇ δικαιοῦμενον· Ἀβραάμ γὰρ ἐπίστευσε τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. Γνωρίσματος χάριν ὑπερον ἡ περιτομή νενομολόγηται, ὥστε δι' αὐτῆς χαρακτηρίζεσθαι τοὺς πιστοὺς, ὅπως αἰετὶ ἔθνεσι συναναστρέφοιντο, καὶ εἰ; μνημὴν ἀνάγεσθαι τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ. Εἰς πιστὴν οὖν τῶν λεγομένων αὐτὰ σε παραγέτω τὰ πράγματα. Ὅτε Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη μόνος καθ' ἑαυτὸν διέτριβεν, ἑτέρῳ ἔθνει μὴ συναμιγνύμενος, οὐκ ἦν ἀναγκαία ἡ περιτομή· ἐφ' ᾧ καὶ ἀπεριτμητοὶ ἐτύγχανον οἱ γεννηθέντες κατὰ τὴν ἔρημον. Ἡλίκα δὲ ὁ τοῦ Ναιὴ Ἰησοῦς τὸν Ἰορδάνην αὐτοὺς διεδίδαζε, κελεύσει θεῖα περιετμήθησαν. « Πόησαν γὰρ, φησὶν ὁ Θεός, μαχαίρας πετρίνας, καὶ περιτεμε τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ. » Τίνας ἔνεκεν καὶ διὰ τί; Ὅτι μετὰ τὸν Ἰορδάνην ἀναμεμίχθαι διαφόροις ἔθνεσιν ἐμελλον. Εἰ τοίνυν ἡ περιτομή τελειοὶ καὶ ἀγιάζει τὸν περιτεμνόμενον, διὰ τί μὴ κατὰ τὴν ἔρημον περιτέμενοντο; Ἄλλ' οὐκ ἦν ἀναγκαία τηλικαῦτα ἡ περιτομή τοῦ Ἰσραὴλ, ὡς εἴκομεν, μόνου καὶ καθ' ἑαυτὸν διατρίδοντος. Ἐντεῦθεν οὖν μάθανε, ὅτι σημεῖον μόνον ἦν ἡ περιτομή, ἀφορίζον τὸν Ἰσραὴλ ἐκ τῶν ἔθνων οἷς ἐσώπητο συναναστρεφόμενος. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Κύριος ἔλεγε· « Πε-

ριτηθήσεται ὁμῶν πᾶν ἀρσενικόν, καὶ ἔσται εἰς σημεῖον διαθήκης; ἀνακείνον ἐμοῦ καὶ ὁμῶν. » Μὴ τοῖνον τῇ σαρκικῇ μεγαλαύγει περιτομῇ, μηδὲ καταπαίρου τῶν ἀπεριτμήτων ἡμῶν, καὶ ταῦτα διαθέκης καινῆς, ὡς εἴπομεν, δοθείσης ἡμῖν πολλῷ τῆς πρώην ὑψηλοτέρως καὶ μείζονος.

Τὰ αὐτὰ τούτοις; ἔστιν εἰπεῖν καὶ ἐν αὐταῖς ζωοθυσίαις, αἷς ἀπερισκέπτω; κεχρήμεθα. Ἡ γὰρ καινὴ ἔλθοῦσα νομοθεσία τὰς τοῦ νόμου παρατηρήσεις κατήργησε τέλος, τότε δι' τότε διὰ τοῦ Ἰσραήλ, ὡς εἴπομεν, δοθείσης ἀσθένειαν. Ἰνα γὰρ τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀσεβείας παντάπασιν ἐπὶ λάθονται, νόμους τε τοιούτους ἔθετο ὁ Θεός, καὶ τὰ ζῶα πάντα διετέλεν εἰς καθαρά καὶ ἀκίθαρτα, ἐφ' ᾗ σφάττεσθαι μὲν ἐκέλευσε παρ' αὐτοῖς ὅποσα κατ' Αἰγυπτῶν ἐν τάξει θεῶν ἐνομιζέτο, ἐκείνων δ' αὖ ὡς ἀκαθάρτων μὴ ἀπεσθαι, ὅσαπερ εἰς τροφήν ἐκείσε τῷ Ἰσραήλ ἐχρημάτιζεν. Εἰ δὲ ἀκαθάρτους ἡμᾶς ἐπικαλεῖς, ὡς μὴ κατὰ νόμον ἔθθεν ἐσθλοντας τὸν χοῖρον, τὸν λαγῶν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἀνάγκη σοι πᾶσα καὶ τὸν ἐν προφήταις μέγιστον Ἠλίαν τοῖς αὐτοῖς καθυποβάλλειν ἐγκλήματιν. Ἐπαρεῦθη γὰρ εἰς ἀλλόφυλον, τροπέης παρὰ ταύτην μετέσχηκεν, ἐν τῷ Καρμήλφ θυσιαστήριον ἤνεγκεν ἐν Σαββάτοις, μακρὰς ὄδοιποραῖς κατέτρουχεν, ἐξ ἀκαθάρτου ζώου τοῦ κίρκου τὸν ἄρτον δεχόμενος ἦσθιεν. Ὅπως δὲ ταῦτα συνέβαινε, καὶ διὰ τί; Ἰνα μάθῃς ὅτι πρὸ τῆς χάριτος ἡ παλαιὰ τὰ τοῦ νόμου ἀνέτρεπεν. Εἰ γὰρ ἀκάθαρτο; ἦν ὁ κόραξ, πῶς ἐξ αὐτοῦ τὴν βρῶσιν ὁ τοιοῦτος; Ἠλίαν ἰδέετο; Πῶς δὲ καὶ ὁ Σαμψών Ναζαρῆτος ὢν, καὶ ὑπὸ νόμον τελεῶν τὸ κηρῖον τοῦ μέλιτος ἐφαγεν, ὅπερ ἐν νεκρῷ λέοντι ἐξύζανα μάλιται; Πῶς δὲ καὶ διψῶντα τοῦτον διὰ τῆς ἀκαθάρτου καὶ μαιφῆνου σιγῆνος παρεμυθήσατο ὁ Θεός; Ἐάν ὁ κόραξ, ὁ νεκρὸς λέων, καὶ ἡ σιγῆνος τῆς ὄνου ἀκίθαρτα, πῶς; διὰ τῶν τοιούτων ὁ Θεὸς τοὺς αὐτοῦ θεράποντας; Ἐθεράπευσε; Πῶς αὐτὸς ἐαυτὴν ὁ νομοθέτης; ἀνέτρεπεν; Οὐκ οὖν. Εἰ ὁ λαγῶς, ὁ χοῖρος ἀκάθαρτοι, πῶς; κοινήν ἀρχήθεν τὴν εὐφημίαν ἰδέξαντο; « Εἶδε γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς αὐτὰ, καὶ εἶπεν ὅτι κλά. » Εἰ οὖν καλὸς ὁ λαγῶς, ὡς κτίσμα Θεοῦ, καὶ καλὸς λίαν, ὡσαύτως καὶ ὑστερον. Φαίνεται οὖν ἐκ πολλῶν, ὅτι τοῦ Ἰσραήλ εἰς κακίαν ἐξύβριστον διορθούμενος ὁ Θεὸς τοιούτους νόμους ἔθετο, καὶ τοιαῖσδε θεραπεῖαις ἐχρήσατο. Εἰ γὰρ καὶ κνίσσαις ὁ Θεὸς ἔχαιρε, καὶ θυσίας ἔδέχετο, οὐκ ἂν εἶλεγε διὰ τοῦ Ἰσραήλ; « Τίς ταῦτα ἐξεζήτησεν ἐκ τῶν χειρῶν ὁμῶν; » Εἰ δὲ καὶ μουσικοὺς ὄργανοις ἐτέρπετο, οὐκ ἂν εἶλεγε ὑστερον; « Ἀπόστησον ἀπ' ἐμοῦ ἦχος ψῶδων σου. » Καὶ ἀπλῶς εἶπεῖν, εἰ μὴ σὺ ἐπετέθης τῷ Ἀκρῶν θεοῦ; ἐκζητῶν, εἰ μὴ χοροὺς περὶ τὸν μό-

A carnalem circumcisionem, neque te efferas contra nos incircumcisos, itemque contra novum fœdus, ut dictum, est, nobiscum sancitum, antiquo sane sublimius et melius.

Eadem his dicenda sunt et de ipsis animantium sacrificiis, quæ indifferenter mutui sumus. Nova enim adveniens legislatio eas legis observationes prorsus abolevit, quæ tunc propter Israël's infirmitatem, ut diximus, datæ fuerant. Ut enim ab impietate Ægyptiaca omnino coererentur, et leges hujusmodi constituit Deus, et animantia omnia distinxit in munda et immunda (23), ex quo occidi quidem jussit ab ipsis quotquot per Ægyptum in ordine deorum reputabantur, easque rursus tanquam immunda non tangi, quæ ibi in cibum constituta erant Israël. Quod si immundos nos vocas, quia scilicet contra legem edimus porcum, leporem et cætera hujusmodi, omnino necesse est te etiam maximum inter prophetas Eliam ipsis subijcere criminibus; se enim contulit ad alienigenam, ex ipsius mensa particeps factus est, in Carmelo altare erexit in Sabbatis, longa itinera arripuit, ex immundo animali corvo acceptum panem comedit. Quomodo vero hæc facta sunt, et quia de causa? Ut discas quod ante gratiam antiquum fœdus quæ leges erant destruxit. Si enim corvus immundus fuisset, quomodo ab ipso tantus vir Elias cibum accepisset? Quomodo vero Sampson, qui Nazareus erat (24), et perfectioni legis subjectus, favum mellis comedisset, quem in mortuo leone confecerunt apes? Quomodo fuisset ipsum sitientem per immundam et sanguine scatentem maxillam solatus Deus? Si porcus, leo mortuus, et maxilla asinæ, immunda fuissent, quomodo per hæc servos suos Deus curavisset? Numquid legislator ipse quæ constituerat evertit? Non utique. Si lepus et porcus essent immundi, quomodo comunem jam ab initio appellationem bonam accepissent? « Vidit enim, inquit, Deus ipsa, et dixit quoniam bona. » Si igitur bonus erat lepus eo quia opus Dei, et valde bonus, eodem modo erit et postea. Ex multis igitur compertum est, quod Israël's in malum proclivitate emendaturus Deus ejusmodi leges constituit, et ejusmodi curationes adhibuit. Si enim Deo et carnium nidor jucundus, et sacrificia gratæ fuissent, non dixisset per Isaiam: « Quis exquisivit hæc de manibus vestris? Si musicis etiam organis delectatus esset, non dixisset postea: « Remove a me sonitus cantationum tuarum. » Atque ut inge-

(23) Cuius arridet animantium mundorum et immundorum enumeratio, Leviticum excurrat cap. II et seq., necnon Deuteronomium cap. XIV. Multa sane in hoc somnarunt Rabbini, qui pene sibi plaudentes, quasi ipsorum tantum sit omnia legis ad trutinam revocare, in multis hallucinantur, suisque fucum faciunt. Vide hæc in re Seldenum et Menochium *De republica Hebræorum*. Si quis vero causam exquirere voluerit discriminis hujusce a Deo constituti, non aberraverit forte, si Judæorum

valetudini Deum maxime prospexisse dixerit; innumeris enim argumentis id potest ostendi.

(24) Nazareus, qui juxta Hebræicæ vocis etymon idem sonant ac *separati*, ii dicebantur qui peculiari quodam voto et sanctimonie professione Deo inserviebant. Qui plura cupiunt, adeat præcæteris Menochium lib. III, *De rep. Hebr.* cap. 15; Lamy, *Apparatum Biblicum*, et Calmetum in *Dissertationibus*.

nue dicam, ni tu exquirens deos vim intulisses Aaroni, ni chorus insituisse circa vitulum : « Sedit enim, inquit, populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere ; » non utique Deus litationibus te operam dare ac musicis organis jussisset. Effervescentem etenim morbum peritissimus noscens medicus, non statim violentis utitur medicamentis, non sectionibus vim morbi coercet, sed leniter potius ac placide mali circumstantias expendit, ne diuturnior infirmitas fiat, et medicorum artibus intractabilis ; data autem opportunitate tandem molliora et lenia relinquens cauterio utitur, et exinde sanitatem opportune restituit. Verum quid plura ? Cum ipse per Jeremiam dixisset : « Feriam novum fœdus, » legis observationes prorsus abolevit, quas antiquitus in tui gratiam permiserat. Ita igitur te, qui tunc carnalis eras, carnali, ut diximus, munivit signo, scilicet circumcissione. Ne igitur nos, quippe incircumcisos, vocites immunidos : incircumcisi quidem sumus, sed justificati ex fide, tanquam Abraham, apud ipsum Christum, et in tuto vivimus et vivemus ; immorigerum vero genus vestrum, et habenarum de more impatiens, et deletum omnino est, juxta Mosis prædictionem, et penitus succubuit interitui. « Suscitabit enim, ait, Dominus Deus vester prophetam ex fratribus vestris, ut me, et quævis anima non exaudierit ipsum, delebitur. » Neque mihi dicas in Jesu Nave hanc prophetiam adimpletam esse ; hic enim neque hujusmodi Dei apparitione dignus habitus est, neque factus est legislator ut ille, neque gratiam qualem dignatus Dei visione Moses invenit.

Cæterum ex tunc prænuntiabatur meus Jesus Salvator mundi, Christus vere et Dominus. « Suscitabit Dominus Deus vobis prophetam ex fratribus vestris, ut me, » scilicet mihi per omnia similem. Quemadmodum enim ego propter infanticidam Pharaonem ab ipsis incunabulis in palustrem locum projectus fui, ita et ille propter infanticidam Herodem in Ægyptum fugiet. Hoc autem et Isaias jam ante vaticinatus est dicens : « Ecce Dominus descendet super nubem levem, et veniet in Ægyptum, et commovebuntur simulacra Ægypti. » Si igitur aliquis e medio Ægypti idola sublaturus erat, atque ut illic uni ac soli Deo cultus haberetur, dispositurus, vel invito adventum mei Christi admitte ; hic enim vere contigit, neque est quod hisce contradici possit.

Hoc ipsum apertius patefaciens dixit : « In die illa erit altare Domino in regione Ægyptiorum, et timebit Dominum Ægyptii. » Quemadmodum enim ego Ægyptium arena maris obrutum de medio sustuli, sic et ille malorum spirituum legionem in profundo maris una cum ipsis porcis abscondet. Et merito sane ; ubi enim obscena vita, ibi utique et dæmones. « Ut me. » Quemadmodum ego rixantes Israelitas concilians, gravis et fatuosus unicuique apparui, ac propterea in Æthiopicam abii fugiens, ibique populum duxi alienige-

σχον ἐστῆσας, Ἐκάθισε γὰρ, φησὶν, ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν, καὶ ἀνέστησαν παίζειν. » οὐκ ἂν ὁ Θεὸς οὐσίαις ἐνασχολεῖσθαι σε καὶ μουσικοῖς ὄργανοις ἐκέλευσε. Φλεγμαίνουσαν γὰρ τὴν κακίαν ὁ πάνσοφος ἰδὼν λατρῶν, οὐ δριμύειν αὐτίκα χράται φαρμάκοις, οὐ τομαῖς ἀναπέλλει τὴν τοῦ πάθους φορὰν, ἠπλῶς δὲ μᾶλλον καὶ Ἰατρῶν τὰ τῆς νόσου μετέρχεται, ἵνα μὴ τὸ πάθος κακώθη; γίνηται, καὶ τέχναις λατρῶν ἀκατέργαστον· καιροῦ δὲ καιοῦντος ὀφέποτε, καὶ στύφωμ μάλαγμα ἤνεγκε, καὶ καυστήρ ἐχρήσατο, κἀντεῦθεν εὐκαιρῶς τὴν θεραπείαν χαρίζεται. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν ; Διὰ τοῦ Ἰερεμίου εἰπὼν· « Διαθήσομαι διαθήκην καινὴν, » τὰς τοῦ νόμου τέλειον παρατηρήσεις κατήργησεν, ὅς ἀρχῆθεν διὰ σε συνεχώρησεν. Οὕτω μὲν οὖν καὶ σάρκινον ὄντα σε τηνικαῦτα, σαρκικῶ σημεῖφ τῇ περιτομῇ, καθάπερ εἴπομεν, ἡσφαλίξεται. Μὴ οὖν ἀκαθάρτους ἡμᾶς, ὡς ἀπεριτμήτους, ὀνόμαζε. Ἀκρόβυστοι μὲν οὖν ἔσμεν, ἀλλ' ἐκ πίστεως κατὰ τὴν Ἀβραὰμ δικαιοῦμενοι, παρ' αὐτῷ τῷ Χριστῷ καὶ ζῶμεν ἀσφαλῶς καὶ ζησόμεθα. Τῷ δὲ παρήκοον γένος ὑμῶν ἀφηνίαστον κατὰ τὸ σύνθετες, ἐξολοθρεύθητε παντάπασιν, κατὰ τὴν τοῦ Μωσέως ἀπόφασιν, καὶ ἀφανισμῷ ὑπέπεσε παντελῶς. Ἐναστήσει γὰρ, φησὶν, Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμὲ, καὶ ἔσται, πᾶσα ψυχὴ ἥτις οὐκ εἰσακούζεται αὐτοῦ, ἐξολοθρευθήσεται. Καὶ μὴ μοι λέγε διὰ τὸν τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦν τὴν προφητείαν ταύτην ἔξενεχθῆναι· ἐκεῖνος γὰρ οὕτε τοιαύτης οἰᾶς ὁ Μωϋσῆς ἤξειώθη θεοφανείας, οὕτε νομοθέτης, ὡς ἐκεῖνος, ἐγένετο, οὕτε χάριν εὔρεν ὄσσην ὁ θεόπτης Μωϋσῆς.

Ἐκτοτε λοιπὸν ὁ ἐμὸς ἐμνηνέτο Ἰησοῦς ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ Χριστὸς ὄντως καὶ Κύριος. Ἐναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῖν προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμὲ· » ζουτέστιν ἴσον ἐμοὶ κατὰ πάντα. Ὅσπερ γὰρ ἐγὼ διὰ τὸν βρεφοκτόνον Φαραῶ ἐκ σπαργάνων αὐτῶν εἰς τὸ ἔλος ἐβρίβην, οὕτω καὶ ἐκεῖνος διὰ τὸν βρεφοκτόνον Ἡρώδην εἰς Αἴγυπτον φερέσεται. Τοῦτο δὲ καὶ Ἡσαίας προηγόρευσεν εἰπὼν· Ἰδοὺ Κύριος καθήται ἐπὶ νεφέλῃς κούφης, καὶ ἔξει εἰς Αἴγυπτον, καὶ σεισθήσονται τὰ χειροποίητα Αἰγύπτου. » Ἦγουν εἴπερ τις ὁ ποιήσας ἐκ μέσου μὲν τὰ τῆς Αἰγύπτου εἰδῶλα, ἐνὶ δὲ καὶ ῥόνῳ Θεῷ τὴν λατρείαν ἐκεῖσε προσάγεσθαι παρασκευάσας ἦ, καὶ δῶκεν τὴν τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ παρουσίαν κατάδειξαι· γέγονε γὰρ ἀληθῶς αὕτη, καὶ οὐκ ἔστιν ἐπὶ τούτοις ἀντίρρησις.

Καὶ τοῦτο δηλῶν σαφέστερον ἔλεγεν· « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνη ἔσται θυσιαστήριον τῷ Κυρίῳ ἐν χώρᾳ Αἰγυπτίων, καὶ φοβηθήσονται τὸν Κύριον οἱ Αἰγύπτιοι. » Ὅσπερ γὰρ τὸν Αἰγύπτιον ἀναΐλον ἐγὼ, καὶ παρὰ τῇ φάμμῳ τῆς θαλάσσης κατέχωσα, οὕτω καὶ ἐκεῖνος τῶν πονηρῶν πνευμάτων λεγεῶνα τῷ τῆς θαλάττης βυθῷ σὺν αὐτοῖς κατακρύψει τοῖς χοίροις. Καὶ εἰκότως· ὅπου γὰρ χοιρώδης βίος, ἐκεῖ πάντως καὶ δαίμονες. « Ὡς ἐμὲ. » Ὅσπερ ἐγὼ μαχομένους καταλλάσων Ἰσραηλίτας βαρῦς ἔδοξα πάντα καὶ φορικῶς, ἐφ' ᾧ καὶ εἰς Αἰθιοπίαν

ἀπῆλθον ἀποδιδράσκων, κίχκεις ἡγαγόμεν ἄλλόφυ-
λον, οὕτω κίχκεις τῶν ὁμοφύλων ἀποπεμφθεῖς,
πρὸς ἄλλογενήματα βήσεται, τὴν ἐξ ἔθνῶν δελαδὴ
ἐκκλησίαν. «Ὡς ἐμέ.» Ὡσπερ ἐγὼ παρὰ τοῦ Θεοῦ
ἀπεστάλην ἐπὶ τὸν λαὸν ἀπ' Αἰγύπτου ἐξελεσθαι,
οὕτω κίχκεις παρὰ τοῦ οἴκειου Πατρὸς, ἵνα τὸν
κόσμον ἐξέλῃ τῆς κατεχούσης αὐτὸν ζοφερὰς πλά-
νης καὶ ἁμαρτίας. «Ὡς ἐμέ.» Ὡσπερ ἐγὼ διὰ
τῆς τῶν χειρῶν ἐκτάσεως ἐτροπωσάμην τὸν Ἀμα-
λήκ, οὕτω κίχκεις τὰς χεῖρας ἐκτείνας ἐπὶ σταυ-
ροῦ τὸν νοητὸν τροπῶσαι τὸν Ἀμαλήκ. «Ὡς ἐμέ.»
Ὡσπερ γὰρ ἐγὼ, ἵνα μὴ λέγω τὰ καθ' ἕκαστον, νομο-
θέτης λαοῦ καὶ ἀρχὸν κειροτόνηται, οὕτω κίχκεις
νομοθέτης νέος ὀφθήσεται, «Καὶ ἔσται, πᾶσα ψυχὴ
ἥτις οὐκ εἰσακούσεται αὐτοῦ, ἐξολοθρευθήσεται.»

Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. Σὺ δ' ἔτι
ἀντικίπτεις ἐπὶ τῇ ἀληθείᾳ, ταῖς παραγραφαῖς σου
βαρβείς, ἐπὶ τὸν τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦν ταύτην ἐπανάγγη
τὴν προφητείαν. Δέχομαι τὴν παραγραφὴν σου.
Ποῦ δὲ θήσομεν τὸ τοῦ Ἰσαίου, τρισάβλιε σὺ καὶ
ταλαίπωρε; «Ἀρ' ἰσχύσεις καὶ τὴν αὐτοῦ προφη-
τείαν ἐκκρούσασθαι; Πάντως οὐχί. Λέγει γὰρ δι'
αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰσραὴλ ὁ Θεός· «Ἵμας μὲν ἀνελῶ
τῇ μαχαίρᾳ μου, τοῖς δὲ δουλεύουσι μοι ἐκκληθη-
σεται ὄνομα τὸ καινόν. » Τί λέγεις; Ἄνευθεν ὑμᾶς,
ἢ οὐχί; Δουλεύουσιν ἕτεροι τῷ Θεῷ, ἢ οὐ; Κἂν
σὺ μὴ ὁμολογεῖς, ἀλλ' αὐτὸ τὸ καινὸν ὄνομα τρανό-
τερον σάλπιγγος βοᾶ, καὶ διαμαρτύρεται. Ἡ γοῦν
καινὸν δεῖξον ἕτερον ὄνομα, ἢ τὸ τῶν Χριστιανῶν
καὶ ἀκίων κατὰδεξαι. Τοῦ γὰρ ἐκωνύμου τούτου
καινότερον οὐχ εὐροί τις ἀν. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως
ἔχει, ἵνα τί καὶ εἰσέτι ματαίαις; Ἴνα τί καὶ και-
ροσκοπεῖς ἐπὶ καινοῖς, καὶ αὐτὸν ἐκδέχῃ τὸν ἡλειμ-
μένον, μὴδὲ τοῦτο, κἂν ἐνοησαὶ δυνήθῃς, τίς τε ὁ
ἡλειμμένος ἐστὶ, καὶ πόθεν αὐτῷ συσταίῃ τὰ τῆς
γενέσεως. Ἀλλὰ ψιλὸς ἄνθρωπος; Καὶ μὴν οἱ προ-
φήται τῷ ἐρχομένῳ σημαῖα θεότητος προστιθέασιν.
Ἄλλὰ θεάνθρωπος; Καὶ τί χρὴ καὶ λέγειν; Ἰδοὺ
γὰρ ἕτερον θεότητος; Κρῶσωπον λαυθάνων ὁμολογεῖ·
μὴ γὰρ τὸν πατέρα ἔχεις εἰπεῖν, καὶ ταῦτα τοῦ
προφήτου λέγοντος· «Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς
καὶ ἐδόθη ἡμῖν.» Ὅψέ ποτε τὸν τοῦ γράμματος
βότρυν ἐκθλίψαντες, πίστετε οἶνον ἀνθρώπου καρδίαν
εὐφραίνοντα.

Ἄλλὰ γὰρ πως ἔτι κατὰ τῆς ἀληθείας φρονεῖς,
καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν οὕτω λέγεις· γε-
νέσθαι, τὰς ἀφορμὰς δῆθεν ἐκ τοῦ Ἰσαίου λέγοντος·
«Καὶ συγκόψουσι τότε τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς
ἀροτρα, καὶ τὰς ζιβύνας αὐτῶν εἰς ὄρεπανά· καὶ
οὐ λήψεται ἔθνος ἐπ' ἔθνος μάχαιραν, καὶ οὐ μὴ
μάθωσιν ἔτι πολεμεῖν.» Ἴνα τί τοὺς ἄλλους προ-
φήτας ἀφελὲς τοὺς λαμπροτέρους κήρυκας τοῦ Χρι-
στοῦ, καὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ, τὸ τοῦ Ἰσαίου
τοῦτο ῥητὸν ὄλαις κατέχεις χεῖρά, καὶ πανταχοῦ
περιάγεις, καὶ ψυχὰς ἀπεροκάλους διαστρέφεις

(25) Merito sane Glycas noster Judæos hic arguit
quod Scripturas distorqueant pro libitu; contra
omnem veritatem etenim apertissimam hanc de
Christo prophetiam explicant, et reditum ipsorum

A nom, ita et ille a contribulibus rejectus, ad aliam
gentem descendet, ad cœtum scilicet ex gentibus
coalitum. « Ut me. » Quemadmodum ego a Deo
missus sum ut populum ab Ægypto vincerem,
sic et ille ab ejusdem naturæ Patre mittetur, ut
mundum eruat a colligino quo delinetur errore
et peccato. « Ut me. » Quemadmodum enim ego
elevatione manuum fugæ dedi Amalec, sic et ille
manus extendens in cruce spiritualem Amalec
subvertet. « Ut me. » Quemadmodum enim ego,
ne quævis sigillatim percurram, legislator populi
et dux designatus fui, ita et ille novus legislator
apparebit, « Et omnis anima quæ ipsum nom au-
dierit, disperdetur. »

B Et hæc quidem ita se habent. Tu vero adhuc
obniteris contra veritatem, in commentariis tuis
confilis, et ad Jesum Nave transfers hanc pro-
phetiam. Commentarium tuum non renuo; sed
quomodo illud Isaïæ explicabimus, o miserime
et ærurnose? Poterisne et hanc ejus prophetiam
repellere? Nullo modo certe. Ait enim Deus per
ipsum ad Israel: « Ausferam quidem vos robore
gladii mei, et qui famularum mihi, nomine novo
compellabitur. » Dic, sodes, sustulit vos, an non?
Famulantur Deo alii, necne? Hoc si tu minime
confitearis, ipsum tamen novum nomen et cla-
rius tuba insonat et contestatur. Vel igitur aliud
novum indices nomen, vel illud Christianorum etiam
invitus recognoscas; hæud erit enim qui cogno-
men invenerit hoc recentius. Quod si hæc ita se
habent, ecquid adhuc desipis? Quid frustra tem-
pora expendis, et ipsum exspectas unctum, cum
neque ipse possis dignoscere, et quis sit ipse un-
ctus, et unde ipsi sit generationis origo? Forte is
nudus homo? Attamen venturo prophætæ divinitatis
indicia tribuerunt. Forte Deus homo? quid
plura? Ecce enim aliam divinitatis personam im-
prudens confiteris; non enim potes dicere pa-
trem, cum propheta dicat: « Puer natus est nobis,
filius datus est nobis. » Tandem aliquando litteræ
racemum exprimentes, bibite vinum cor hominis
exhilarantem.

D Verum enimvero quoquomodo et adhuc con-
tra veritatem sentis, et Christum nondum adve-
nisse dicis, perfugium scilicet exquirens ex Isaia
dicente: « Et tunc constabunt gladios suos in vo-
meres, et venabula sua in falces, nec gens levabit
gladium in gentem, neque exercebuntur ultra ad
prælium. » Sed quid alios prophetas, qui lucu-
lentius annuntiarunt de Christo deque ejus adventu,
rejiciens, hoc Isaïæ effatum utraque amplecteris ma-
nu, et quocumque circumfers, et imperitas animas
pervertere contendis (25)? Advenit verè Christus

ex Babylone ab Isaia his verbis prædici putant,
falso tamen; Πόλεμοι γὰρ, ait Théodoretus, ἐπάλ-
ηλοι ἦσαν κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, εἰς πολλὰ τῆς
βασιλείας μεμερισμένης, καὶ τῶν κατ' ἔθνος βασι-

juxta Isaïæ prædictionem, et quæ pacis erant splendide oriri fecit; quomodo vero, audi. Adveniens Christi lex, et omnes in unum congregans, et Judæos et gentes, ut ad invicem pacem haberent, velut simul sentientes in fide, fecit. Verum non assentiris dictis; atqui dicendis et invito assentire. Romanum imperium multiplices dissoluturum dominatus, bellicis instrumentis contra se mutuo populos uti non sivit. Nonne vides, quomodo, dum hæc prædicebantur, alter quidem in Jerusalem dominabatur, alter in Samaria, alter vero imperabat Moabitibus Arabibus, aliter Ascalone; facto autem in carne Domino, Romano imperio omnes gentium principatus paruerunt? Huic igitur adacti omnes sese subjicere potestati, vel invito ad invicem pacem habuere, et agriculturæ laboribus se penitus dedidere, bellica instrumenta a se longe abjicientes.

Et hæc sane ita se habent. Si vere nondum putas advenisse Christum, quia universalis pax nondum constituta (26), quid non dicis neque Mosem juxta divinum imperium et ad Pharaonem ingressum esse, et Israelæm eduxisse ex Ægypto? Cum enim Deus dixisset ad Mosem: « Videns vidi afflictionem populi mei in Ægypto, et descendi ut liberem eos, et ducam in terram bonam, in terram fluentem lac et mel; » id nondum factum est, ut ex historia discimus; quippe omnes qui exierunt ex Ægypto prostrati fuerunt in eremo, ac nemo ex iis in terram illam ingressus est præter Chaleb filium Jephani, et Jesum filium Nave. Duorum igitur alterutrum respondendum, vel Deum mentiri et seducere homines, vel tempus illud nondum advenissè, de quo Deus locutus est ad Mosem. Sed quemadmodum tunc volebat quidem Deus auferre Israelæm ex angustia qua premebatur, et deducere in terram quietis et in pacificam conditionem; effectum vero sortita non est ejus voluntas, omnes enim in eremo animam efflarunt, postquam in Deum murmuravere, postquam concupie-

λεούντων επανισταμένων ἀλλήλοις. « Bella namque mutua fuerunt in universa terra, regno illo multas in partes diviso, et singularum gentium regibus contra se invicem insurgentibus. » Ex Sion exit lex qua Novum utique Testamentum innuitur, quod primis ibi datum est apostolis, ac per eos inde omnibus exhibitum est gentibus; et sub adventum Dei Servatoris nostri Romanum prorsus floruit imperium, quod quidem multa alia regna destruens, omniumque obtinens principatum, terræ marique pacem tribuit, quando scilicet ex Hieronymi mente, et Eusebii, Jano per Augustum tertium clauso, tutissima toto orbe pax fuit; gentesque Romano imperio subjectæ, addit Theodoretus, Οὐκ ἐτι τοῖς πολεμικοῖς ὄργανοις κέχρηται κατ' ἀλλήλων· τῶν δὲ ἀπὸ γεωργίας πάντες ἀπολαύουσιν ἀγαθῶν, « Non amplius bellicis contra se mutuo utuntur instrumentis, sed agriculturæ bonis gaudent universæ. » Adisis etiam Justinii martyris *Dialogum cum Tryphone*.

(26) Ex bellis quæ quotidie inter ipsos Christianos populos geruntur, quæque omnino tollenda

ἐπιχειρεῖς; Ἐλήλυθεν ἀληθῶς ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν τοῦ Ἰσαίου πρόβησιν, καὶ τὰ τῆς εἰρήνης γαιθρῶς ἀνατέταλκεν· καὶ πῶς ἄκουε. Ὁ τοῦ Χριστοῦ νόμος ἐλθὼν, καὶ πάντα εἰς ἐν συναγαγὼν, Ἰουδαίους τε καὶ ἔθνη, εἰρηνεύειν πρὸς ἀλλήλους ὡς ὁμοπίστους ἐποίησεν. Ἄλλ' οὐ δέχη λέγόμενα· οὐκοῦν καὶ ἄκων τὰ λεχθησόμενα δέδεξο. Ἡ τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴ τὰς πολλὰς καταλύσασα βασιλεία; τοῖς πολεμικοῖς κατ' ἀλλήλων ὄργανοις χρῆσθαι οὐκ εἴσεν. Ἡ οὐκ οἶδας, ὡς ὀπνητικὰ ταῦτα προφητεύετο, ἄλλος μὲν τῆς Ἱερουσαλήμ ἐκράτει, ἄλλος δὲ τῆς Σαμαρείας, ἕτερος δὲ Μωαβιτῶν Ἀράβων, ἄλλος Ἀσκάλωνος· τοῦ δὲ Κυρίου μετὰ σάρκα γεννηθέντος, ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν αἱ ἐθνεαρχίαι πᾶσαι γεγόνασιν; Ὑποκείμεναι οὖν τῇ τσαυτῇ ἀρχῇ πάντες ἀναγκαζόμενοι, καὶ ἄκωντες μὲν πρὸς ἀλλήλους εἰρηνεύον, ὀλοσχερῶς δὲ τῶν τῆς γεωργίας πόρων ἀντείχοντο, τὰ πολεμικὰ πόρρω που εἰσαντες ὄργανα.

Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. Εἰ δὲ διὰ τὸ μὴ παγκόσμιον εἰρήνην γενέσθαι οὐπω νομίζεις ἐλθεῖν τὸν Χριστὸν, ἵνα τί μὴ καὶ τὴν Μωσαῖα λέγεις μήπω κατὰ τὴν θεῖαν κέλευσιν πρὸς Φαραῶν εἰσελθεῖν, καὶ τὸν Ἰσραὴλ ἀγαγεῖν ἐξ Αἰγύπτου; Ἐπεὶ γὰρ ὁ Θεὸς εἶπε πρὸς Μωσαῖα· « Ἴδὼν εἶδον τὴν κάκωσιν τοῦ λαοῦ μου τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ κατέβην ἐπὶ τῷ ἐξελεῖσθαι αὐτούς, καὶ ἀγαγεῖν εἰς γῆν ἀγαθὴν, εἰς γῆν ῥέουσαν μέλι καὶ γάλα. » Τοῦτο δὲ οὐκ ἐγένετο, ὡς ἐκ τῆς ἱστορίας μανθάνομεν· κατεστρώθησαν γὰρ πάντες οἱ ἐξελεθόντες ἀπ' Αἰγύπτου ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν γῆν ἐκείνην εἰσῆλθεν ἄνευ μέντοι Χάλεβ τοῦ υἱοῦ Ἰεφωνῆ καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ. Διοῖν γὰρ θάτερον ὑποληπτέον, ἢ τὸν Θεὸν ψεύδεσθαι καὶ ἀπατᾶν τοὺς ἀνθρώπους, ἢ τὴν καιρὸν ἐκείνον μηκέτι ἐλθεῖν, οὐ ἔνεκεν ὁ Θεὸς ἐλάλησε πρὸς Μωσαῖα. Ἄλλ' ὡσπερ ἐκεῖ μὲν ἰδοῦντο ὁ Θεὸς ἐξελεῖσθαι τὸν Ἰσραὴλ τῆς κατεχούσης αὐτὸν θλίψεως καὶ πρὸς γῆν ἀναπαύσεως, καὶ εἰρηναίαν κατάστασιν ἀγαγεῖν, οὐκ ἔσχε δὲ πέρα; τὰ τῆς βουλή; αὐτοῦ· πάντες γὰρ ἐν ἐρήμῳ τὴν ψυχὴν ἀπεβρίβαντο, ἐπειδὴ εἰς Θεὸν

autumant Servatoris adventu Judæorum doctores Isaïæ vaticinio innixi, aliud aucupantur argumentum, ut nostram fidem infirmare peritentem, incassum tamen; litteram enim occidere nos docemur, adeoque non Scripturarum vocibus, sed spiritui studemus. Verbum Domini de Jerusalem exivit, et lege sancitum est mutuam dilectionem et charitatem inter nos, veluti Novi Testamenti fideissimam tesseram adhiberi debere; verum si injuste aggrediamur, non velamur quoniam irritos inimicorum conatus faciamus, nos nostraque tutemur. Præter sibi inaniter plaudentes Judæos, errant itaque et Lutherus, et Anabaptistæ, atque olim Manichæi, qui in eam gratis sententiam iere, nunquam a Christianis bellum geri posse etsi lacessitis, id quod et naturæ contrarium est et veritati, uti pluribus ostenderunt Tertullianus, lib. iii *Contra Marcionem*; Origenes, lib. v *Contra Celsum*; Athanasius, lib. i *De Incarnat. Verbi*; et Irenæus, lib. iv, cap. 67. De jure autem belli, quæ ratione indicandum id est et regendum adeas absolutissimum opus quod *De jure belli* H. Grotius nuncupavit.

ἐπλημέλουν, ἐπειδὴ κρέων Αἰγυπτιακῶν ἐπεθύ-
 μουν, ἐπειδὴ χοροὺς περὶ τὸν μόνον ἔστησαν, ἐπει-
 δὴ τῷ Βεελφεγορ ἐτελέσθησαν, ἐπειδὴ μυρία ἄλλα
 δεινὰ καθ' ἑκάστην εἰργάζοντο· οὕτω κἀναυθα
 ἰδὼν ὁ Θεὸς τὴν κάκωσιν τοῦ λαοῦ ἦν ἐκακῶτο τῷ
 νοητῷ Φαραὼ δουλεύων, καὶ βουλήθει· ἐξέλθει
 αὐτὸν, οὐκ ἀπέστειλε Μωσῆα, οὐκ ἄγγελον, οὐ πρέ-
 σβυν ἕτερον, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Ἰὼν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ
 τὸν μονογέννητον Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν,
 καθὼς· Ἦσαϊας φησὶν, ἵνα πάντα τὸν κόσμον εἰς
 μίαν πίστιν ἀγάγῃ, καὶ οὕτως εἰρηνεῦσαι παρα-
 σκευάσῃ. Καὶ δὴ καὶ γέγονεν ἐλθόντος αὐτοῦ μία
 πίστις ἐν ὅλῳ σχεδὸν τῷ κόσμῳ, καὶ εἰρηναία κατά-
 στασις. Εἰ δὲ τινες τῇ οικείᾳ σκληροκαρδίᾳ κατὰ
 τοὺς ἐν ἑρήμῳ Ἰουδαίους ἐναπομείναντες· οὐ
 προσήλθον, οὐδὲ τὰ κατὰ Χριστὸν μυστήριον προσε-
 δέξαντο, καὶ τούτου ἕνεκεν διαμάχονται, καὶ μα-
 χαίρα πίπτουσι, πιπέτωσαν, μηδὲ ἴδωεν. Ἐγερσιν
 κκοβοῦλως διασχιζόμενοι· οὐ παρὰ τοῦτο ἦ τὸν
 προφήτην ψεύδεσθαι εἴπωμεν, ἦ τὸν Χριστὸν μη-
 κέτι ἔλθειν, καθὼς ἀνοσθεν ἀποδέδεικται. Ταῦτα
 μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα διὰ Ἰερεμίου σαφέστερον
 ὁ Κύριος ἔλεγε· «Καὶ ἔσται, ἐὰν στραφῇ τὸ ἔθνος
 ἐκείνο ποιῆσαι πονηρὸν, οὐ μὴ ἐπαγάγω ἐπ' αὐτῷ
 πάντα τὰ ἀγαθὰ ἃ ἐλάλησα.» Ὅρα λοιπὸν νουεχῶς,
 ὅτι πολλὰ μὲν ἐπαγγέλλεται ὁ Θεὸς διὰ τὴν αὐτοῦ
 ἀγαθότητα, οὐ πληροὶ δὲ δι' ἡμᾶς καὶ τὴν κακίαν
 ἡμῶν, ὅποσον δὴ καὶ τῷ Ἰσραὴλ συμβέβηκεν ὕπε-
 ρον. Ἐπαγγειλόμενος γὰρ αὐτῷ παραδύναται τὴν
 γῆν ἄχρις Εὐφράτου, αὐτοῦ οὐκ ἐπλήρωσε τὴν
 ὑπόσχεσιν, ἅτε δὴ παρανομοῦντα τοῦτον ἰδῶν.
 Περιφωσο λοιπὸν, ὡ ἀναίσχυντε σὺ καὶ θρασύστο-
 με, τοιοῦτον ἀκούων ῥημάτων, καθάπερ πάλαι καὶ
 τὸ πονηρὸν τοῦ Σαοὺλ ἐπιμοῦτο πνεῦμα, τοῦ Δαβὶδ
 ἀκούων ἐπάδοντας·

Ἄλλ' ἔτι ἀντίστασαι, καὶ λέγεις· ἔχειν προφήτας,
 δι' ὧν ἡ ἐπανάκλησις τῷ Ἰσραὴλ προηγόρευται.
 Σύμφημι τοῦτο κάγω. Οἶδα τὸν Ἰησοῖον, τὸν Ἰεζε-
 κίηλ, τὸν Ὀσηέ. Ἄλλ' ἐλαθεὶς ἑαυτὸν· ἡ γὰρ προη-
 γορευμένη δι' αὐτῶν ἐπανάκλησις γέγονε, καὶ πέρ-
 ρας ἰδέξατο· καὶ πότε, ἄκουε. Αἰχμάλωτος ἀπήχθης
 εἰς Βαβυλῶνα, κατελύθη σου τὸ βασίλειον, ὁ ναὸς
 πυρκαυστός γέγονεν, ἤρησαν αἱ θυαίαι ἐν ἔτεσιν
 ἑβδομήκοντα, γῆν ἀλλοτριάν παρώκησας· ἀλλ' ἐπα-
 κλήθης αὐθις ἐκείθεν, τὴν γῆν σου κατέλαδες·
 καὶ ἐπὶ τοῖς προτέροις γέγονας ἀγαθός. Μὴ γοῦν
 ἕτερον προσδόκα τοῦ λοιποῦ ἐπανάκλησιν· εἰ μὴ
 γὰρ ἔχομεν προφήτας, δι' ὧν αἰώνιος τλαιπωρία
 καὶ καταστροφή τῷ Ἰσραὴλ προηγόρευται, ἴσω·
 ἂν εἶχες ἐλπίδα τινά. Αὐτίκα γὰρ ἄκουε τοῦ Ἰερε-
 μίου λέγοντος· «Ὅτι ἐπελάθετό μου ὁ λαός μου, εἰς
 κενὸν ἐθυμίσατε, καὶ ἀσθενήσουσιν ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐ-
 τῶν σχολίους αἰωνίους.» Ἄκουε· ὅταν ἡ γυνὴ τοῦ
 Ὀσηέ ἐκ δευτέρου συνέλαβε, καὶ ἔτεκε θῆλυ, εἶπε
 πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός· «Κάλισον τὸ ὄνομα αὐτῆς, οὐκ
 ἤλεσημένη· οὐκέτι γὰρ προσήσω τοῦ ἐλεῆσαι τὸν
 οἶκον Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἀντιτασσόμενος ἀντιτάξομαι
 αὐτοῖς.» Ἄκουε δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀγγαίου λέγον-
 τος· «Ἐλάλησε Κύριος πρὸς με περὶ τῆς οἰκοδο-

runt Ægyptiacas carnes, postquam choros egerunt
 circa vitulum, postquam Beelphegor sacrificaverunt,
 postquam nefanda alia quotidie perpetrarunt innu-
 mera: ita et nunc videns Deus afflictionem qua
 afficiebatur populus serviens spirituali Pharaoni,
 et volens ipsum educere, non misit Mosem, non
 angelum, non legatum aliquem, sed ipsum Dei
 Filium unigenitum Dominum nostrum Jesum Chri-
 stum, quomodo Isaias dicit, ut universum mundum
 in unam fidem adducat, et sic ad pacem disponat.
 Et sane facta est, ipso adveniente, una fides in
 universo pene mundo, et pacifica constitutio. Si
 qui vero in innata cordis duritie, quemadmodum
 Judæi in deserto, persistentes non convenerunt,
 neque Christi mysterium receperunt, et hac de
 causa pugnant, et gladio cadunt, cadant, neque
 resurgendi modum inveniant malitiose dissidentes;
 non ob hoc vel prophetam mentiri dicamus, vel
 Christum nondum advenisse, uti superius demon-
 stratum est. Hæc igitur et alia hujusmodi per
 Jeremiam luculentius Dominus dixit: «Et erit,
 quando gens hæc convertetur ut faciat malum,
 non inducam in ipsam omnia bona quæ locutus
 sum.» Vide cæterum, cordate, quod multa quidem
 promittit Deus propter suam bonitatem, quæ ta-
 men non implet propter nos et malitiam nostram,
 quemadmodum sane contigit secundo Israeli. Pro-
 mittens enim se illi daturum terram usque ad
 Euphratem, promissionem suam non adimplevit,
 eo quod ipsum viderit contra legem agentem. Ob-
 mutescite igitur, o impudens et ore audax, audi-
 ens hæc verba, qui quomodocumque olim et malus
 Saulis spiritus obmutuit, Davidem audiens can-
 tantem.

Verum adhuc obsistis et dicis te habere pro-
 phetas, per quos restitutio Israeli prænuntiatur.
 Ego quoque hoc fateor, novi enim Isaiam, Eze-
 chielem, Oseam; verum enimvero te ipsum decipis;
 etenim prænuntiata ab ipsis restitutio jam facta
 est et finem recepit; et quando audi. Captivus Babylo-
 nem deductus es, regnum tuum dissolutum est, tem-
 plum igne vastatum est, septuaginta annis sacrificia
 cessarunt, terram que alienigenam habitasti; sed re-
 vocatus iterum inde, recepisti terram tuam, et prio-
 ribus bonis frui datum est tibi. Ne expectes igitur
 de cætero aliam restitutionem; nisi enim haberemus
 prophetas, per quos æterna miseria et destructio
 Israeli prænuntiatur, nonnulla forte tibi spes super-
 esset. Statim itaque audi Jeremiam dicentem:
 «Quoniam oblitus est mei populus meus, frustra
 habuerunt, et in visis suis dolore conficientur in sæ-
 culum.» Audi præterea; quando uxor Osee secundo
 concepit, et peperit filiam, dixit illi Deus: «Voca
 nomen ejus, absque misericordia, non enim adjiciam
 ultra misereri domus Israel, sed obliviscens obli-
 viscar eum.» Audi et ipsum Aggæum dicentem:
 «Locutus est ad me Dominus de ædificatione tem-
 pli, et erit gloria ejus novissima plus quam prima,

dicit Dominus. » Quoniam igitur novissimam dixit, perspicue innuit et postremam, idem enim est novissima et postrema. Sicut enim non est prima prior, sic neque postrema posterior. Si enim secundam dixisset, haud abs re esset et tertiam ædificationem expectare. Quoniam vero secundam, novissimam appellavit, aperte et postremam fore ipsam declaravit. Erratis ergo reædificationem expectantes post hujusce destructionem. Præterea et divinum Amos habemus dicentem : « Audite sermonem istum, quem super vos arripio cum lamentatione : Domus Israel cecidit, neque adjiciet ut resurgat. Virgo Israel projecta est super terram suam, neque est qui eam suscitet. » Si igitur prophetis ita clare vociferantibus expectas revocationem, prophetæ isti mentiuntur, magis autem qui per ipsos locutus est Deus ; quod quidem impossibile. Verum et rursus audi Jeremiam de vobis dicentem : « Et delebo ipsos gladio in conspectu inimicorum, et ponam civitatem hanc in stuporem et in sibilum sempiternum, et edent carnes filiorum et filiarum suarum, et conteram civitatem hanc velut vas testæ, quod non poterit amplius restitui. »

Ne contendatis itaque cæterum, o stulti, in solo sermone ac propter vestram resipiscentiam divinam comminationem consistere. Si enim post salutarem Christi passionem et gladio gentium percussi cecidistis, et filiorum vestrorum carnes, juxta Josephi (27-28) historiam, vestrum cibum se-

Ne contendatis itaque cæterum, o stulti, in solo sermone ac propter vestram resipiscentiam divinam comminationem consistere. Si enim post salutarem Christi passionem et gladio gentium percussi cecidistis, et filiorum vestrorum carnes, juxta Josephi (27-28) historiam, vestrum cibum se-

(27-28) Immane hic prorsus innuitur facinus Maria Eleazari filia, quæ adacta fame lactentem filium interemit, sibi que in cibum constituit, non

μῆς τοῦ ναοῦ, καὶ ἔσται ἡ δόξα τούτου ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην, λέγει Κύριος. » Ἐπεὶ οὖν ἐσχάτην εἶπεν, ἐνέφηγε καὶ τελευταίαν, ταυτὸ γὰρ ἐστὶν ἐσχάτη καὶ τελευταία. Ὡς γὰρ οὐκ ἐστὶ τῆς πρώτης προτέρα, οὕτως οὐδὲ τῆς ἐσχάτης ἐσχατωτέρα. Εἰ μὲν γὰρ δευτέραν εἶπεν, εἰκὸς ἦν καὶ τρίτην οἰκδομὴν προσδοκᾶν· ἐπεὶ δὲ τὴν δευτέραν ἐσχάτην ἐκάλεσε, φανερώς καὶ τελευταίαν αὐτὴν περιδήλωσεν. Ἀπατάσθε λοιπὸν παλιγγενεσίῃν προσδοκῶντες μετὰ τὴν τοιοῦτου καθαίρεισιν. Πρὸς ἐπὶ τούτοις καὶ τὸν θεσπέσιον Ἄμω; ἔχομεν λέγοντα· » Ἀκούσατε τὸν λόγον τοῦτον ὃν λαμβάνω ἐφ' ὑμᾶς θρησῶν Οἶκος Ἰσραὴλ ἔπεσεν, οὐκέτι προσθήσει τοῦ ἀναστήναι. Παρθένος Ἰσραὴλ ἐσφλην ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης, οὐκ ἐστὶν ὃ ἀναστήσων αὐτήν. » Ἐπεὶ οὖν τῶν προφητῶν οὕτω διαβρήθην βούντων ἐπέδωξεν ὃ ἐπανάκλησιν, ψεύδονται οἱ προφήται οὗτοι, μάλλον δὲ ὃ δι' αὐτῶν λαλήσας θεός· ὅπερ ἀδύνατον· Ἄλλὰ καὶ αὐθις τοῦ Ἰερεμίου ἀκουε περὶ ὑμῶν λέγοντος· « Καὶ καταβαλῶ αὐτοὺς ἐν τῇ μαχαίρᾳ ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, καὶ τάξω τὴν πόλιν ταύτην εἰς ἀφανισμόν καὶ εἰς σφισμόν αἰώνιον, καὶ ἔδονται τὰς σάρκας τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων αὐτῶν, καὶ συντριψὺν τὴν πόλιν ταύτην ὡς ἄγγος διατράκινον, ὃ οὐ δύνησεται ἐσθῆναι ἔτι. »

Μηκέτι λοιπὸν, ὦ μάτατοι, ἐν λόγῳ καὶ μόνῳ, καὶ χάριν διορθώσεως καὶ τῆς θείας ἀπειλῆς κείσθαι φιλονεικεῖτε. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ τῆ τῶν ἐθνῶν μαχαίρᾳ μετὰ τὸ σωτήριον τοῦ Χριστοῦ πάθος πεπτώκατε, καὶ τὰ τῶν παιδῶν ὑμῶν σάρκας, κατὰ τὴν τοῦ Ἰωσήπου ἱστορίαν, βρώμα ἴδιον πεποιθήκατε, ὁμολογουμένως καὶ τὰ τῆς συντριβῆς ὑμῶν, κατὰ τὴν θείαν ἀπόφασιν, εἰς αἰῶνάς κείσθαι ὀφείλουσιν. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, εἰ τρανώς οὕτω καὶ ἀληθῶς οἱ προφήται περὶ πάντων κεκράγασι, πῶς οὐκ ἐγκαλύπτῃ, τρισάθλιε, πῶς ἐστὶ τὰ χεῖλη κινεῖς καὶ εἰς ἀντιλογίας χωρεῖς; Ἰνα τί δὲ καὶ τὰς βίβλους οὕτω κατέχεις διακενή; εἰ μηδὲν σοι τὸ κέρδος ἐνέσθην; Ἰνα τί μεγαφρονεῖς ἐπ' αὐτοῖς, καὶ ταῦτὰ τοῦ Θεοῦ διὰ σὲ καὶ τὸ γένος σου λέγοντο; « Ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω; » Ἰνα τί τὸν Μωσῆα διὰ στόματος φέρεις; Πῶς ἐγκαλλωπίζητοῖς ἐκεῖνου συγγραμμάσιν; Ἄφε; τοὺς προφήτας παρ' ἡμῖν εἶναι τοῖς Χριστιανοῖς· ἡμεῖς δὲ περιούσιος λαός. « Καλέσω γὰρ, φησὶ, τὸν οὐ λαόν μου λαόν. » Ἡμεῖς τὸ μέγα ἔθνος ἐκεῖνο, περὶ οὗ τῷ Μωσῆϊ λελάληκεν ὁ Θεός· « Ἐασόν με, καὶ θυμωθεὶς ἐκτριψὺν αὐτόν, καὶ καταστήσω αὐτὸν εἰς ἔθνος μέγα. » Τί λέγεις; Ὁ θεὸς οὕτως χρηματισμὸς πέρας ἔσχεν, ἢ οὐ; Συντριβὴς ὡς ἄγγος διατράκινον, ἢ οὐ; Ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὸν Μωσῆα εἰς ἐκεῖνο τὸ μέγα ἔθνος παρὰ Θεοῦ καταστήσαι· τί δὲ μείζον τοῦ Χριστωνύμου γένους ἡμῶν; Οὐ γὰρ ἐστὶ τόπος, οὐ πόλις, οὐ χώρα, ἐν οἷς οὐ προσκυνεῖται ὁ Χριστός. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; Εἰ μὴ τῆς βίβλης ἐφέ-

sine magno militum ipsorum horrore, uti habes apud Josephum, lib. vii *De bello Judaico*, cap. 8.

σατο κατ' ἀρχὰς ὁ θεός, ὅτε δὴ προεΐδους τοὺς ἀλευσομένους ἐξ αὐτῆς ὠραίους καρπούς, εὐαγγελιστάς θηλονότι, ἀποστόλους, δικαίους, καὶ πρὸ πάντων αὐτὴν τὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρώπησιν, ἀνηλεῶς ἀν' ἕκτοτε τὸν Ἰσραὴλ συνέτριψεν ἅπαντα. Καὶ τοῦτε θηλῶν ὁ προφήτης ἔλεγεν· « Εἰ μὴ Κύριος ἦμιν ἐγκατέλιπε σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν, καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὠμοιώθημεν » τουτέστιν ἀπωλεῖσθαι παντελεῖ παρεδόθημεν. Χάριν οὖν, ὡς ἐφημεν, τῶν καρπῶν τῆς βίβλης ἀγνωμονούσης τηλικαῦτα ἐπέλαστο, ἵνα μὴ σὺν αὐτῇ κάκεινός τις ἐκκόψοιεν· ἐπὶ δὲ προφνεγχε τοὺς καρπούς, οὐκέτι στέγειν ἠνέσχετο, ἀλλ' ἀσυμπαθῶς αὐτὴν ἐξέθριπεν.

Ἄφες λοιπὸν τοὺς προφήτας, μάτην διέρχῃ τὰς βιβλούς αὐτῶν· οὐδὲν σοι τὸ κέρδος ἐντεῦθεν. Βιβλὸν ἐσφραγισμένην οὐδεὶς ἀνέγνω ποτέ. Ἴνα τί λοιπὸν ἐκῶν σεαυτὸν ἀπατᾷς; Γνωθὶ τίς τε εἶ, καὶ τοῦ δυστυχίας κατήνησας· σῦνὲς ὅτι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ αὐτὸν ἀφρηέθης τὸν πλοῦτον τῆς γνώσεως. Καὶ οὐκ ἐμὰ τὰ ῥήματα· ὁ σὸς Ἡσαίας διαβρήδην βοᾷ σοι· « Καὶ ἔσται ὑμῖν τὰ ῥήματα ταῦτα ὡς οἱ λόγοι τοῦ βιβλίου τοῦ ἐσφραγισμένου. » Ἐπαχύνθη καὶ γὰρ ἡ καρδία σου, τοῖς ὡσί βαρέως ἤκουσας, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκῶν ἐκάμμυσας. Καὶ σοι μὲν τῷ πάλαι συνετῷ καὶ σοφῷ τὰ τῆς θείας ἐσφράγισται· γνώσεως ἡμῖν δὲ τοῖς ἀσυνέτοις ἔθνεσι καὶ πάνυ ἐξηπλωταί. Καὶ μὴ θαύμαζε· ἡμεῖς γὰρ ἠκούσαμεν, ἡμεῖς; καὶ ἐωράκαμεν, ἡμεῖς συνήκαμεν, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐγνωμεν. Καὶ εἰ μὴ πείθει τοῖς λεγομένοις, αὐτῷ καὶ αὐθις τῷ προφήτῃ σου πείσθητι· λέγει γάρ· « Καὶ ἀκούσονται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ κωφοὶ λόγους βιβλίου, καὶ οἱ ἐν τῷ σκότει, καὶ οἱ ἐν τῇ ὁμίχλῃ ὀφθαλμοὶ τυφλῶν ὄψονται. » Δῆλον οὖν ἐντεῦθεν, ὡς ἐξ ὑμῶν μὲν τῶν Ἰουδαίων ἡ γνώσις ἀπέστη· τὰ δὲ κωφεύοντα ἔθνη καὶ ἀνόητα νοοῦντες ἐν γνώσει τοῦ νόμου γεγονάσιν· « Οἱς, γὰρ ὡσί, οὐκ ἀνηγγέληθ, περὶ ἐμοῦ ὄψονται, καὶ οἱ οὐκ ἀκηκάσιν. » Εἰ γὰρ καὶ πρωτότοκος υἱὸς Ἰσραὴλ, εἰ τὰς ἐπαγγελίας πρῶτος ἐδέξαστο, ἀλλ' ὡς πατραλοῖας ἐκκήρυκτος γέγονε, κἀντεῦθεν ὁ ἄθλιος τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν δικαίως ἐκπέπτωκεν· ἐφ' ᾧ καὶ ταλανίζων αὐτοὺς ὁ προφήτης ἔλεγεν· « Πλούσιοι ἐπτώχευσαν καὶ ἐπεινάσαν. » Καὶ εἰκότως τὸν γὰρ ἄρτον τῆς ζωῆς ἀποκτείναντες, πείνη διηνεκαί συνεσχέθησαν. Μηκέτι λοιπὸν τῆς παλαιᾶς ἀντιποιοῦ τιμῆς τε καὶ τάξεως· ἐκείθεν γὰρ ἐκπεσόντας, καθάπερ εἴπομεν, ἐπανελθεῖν αὐθις ἀμήχανον. Ὁ Κἀτὶν πρωτότοκος ἦν, ἀλλ' οὐδὲν ἐντεῦθεν ἀπάνωτο· διὰ γὰρ τὸ τοῦ Ἄβελ αἶμα καὶ τὸν ἄδικον φόνον, ὃν ὤδινε κατ' αὐτοῦ, ἐξέθη τε ἀπὸ προσώπου Θεοῦ, καὶ ἦν ἕκτοτε στένων καὶ τρέμων ἀνά πάσιν αὐτοῦ τὴν ζωὴν. Πρωτότοκος ἦν ὁ Ἡσαοῦ, ἀλλὰ διὰ τὴν αὐτοῦ κακίαν καὶ ἀπληστειαν αὐτὰ τε πρωτότοκα προῦδωκε καὶ τῆς εὐλοῖας ἐκπέπτωκε. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα πειθῆτω καὶ σε τὸν πρωτότοκον καὶ ἄκοντα στέργειν τὴν ἐκπτώσιν, καὶ μὴ τὰ πρωτεῖα

Sed quid plura? Nisi radici pepercisset jam ab initio Deus, utpote quidem praevidens venturos ex ipsa speciosos fructus, evangelistas nimirum, apostolos, justos ac prae caeteris ipsam Christi et Servatoris nostri assumptam humanitatem, immisericorditer ex tunc omnem contrivisset Israel. Atque hoc propheta aperte innuens dicebat: « Nisi Dominus reliquisset nobis semen, quasi Sodoma facti fuissetus, et quasi Gomorrhia similes essemus, » perditioni scilicet integræ traditi fuissetus. Gratia igitur, ut diximus, fructuum, radici ingratae tunc pepercit, ne cum ipsa et illos rescinderet; postquam vero fructus protulit, eam non amplius custodire sustinuit, sed immisericorditer demessuit.

Caeterum dimitte prophetas, eorum frustra libros pervolvis, nullum enim tibi inde lucrum. Librum sigillis munitum nemo legit unquam. Quid adhuc ergo sciens tibimetipsi illudis? Nosce et quis sis, et in quam calamitatem incideris; intellige a te praeter alia ipsum quoque ablatum fuisse cognitionis thesaurum. Neque mea verba haec sunt; Isaias tuus disertis utique verbis ad te clamat: « Et erunt vobis haec verba uti sermones libri obsignati. » Impinguatam etenim est cor tuum, graviter auribus audisti, et ultro oculos clausisti. Et tibi quidem, olim intelligenti et sapienti, divina cognitio obsignata fuit; nobis vero, non intelligentibus nationibus, omnimode explicata fuit. Nec mireris; nos enim audivimus, nos etiam vidimus, nos intelleximus et veritatem novimus. Ac ni credis jam dictis, ipsi tuo rursus prophetae credas; dicit enim: « Et audient in die illa surdi sermones libri, et oculi caecorum, qui in tenebris sunt et in caligine videbunt. » Patet igitur quod a vobis quidem Judaeis cognitio recessit; nationes vero antea hebetes et insipientes in legis agnitione prudentes factae sunt. « Quibus enim (ait) de me non est nuntiatum, et qui non audierunt, ipsi videbunt. » Primogenitus sane filius Israel fuit, promissiones primus accepit, verum ut parricida exsul factus est, atque exinde infelix a donis Dei merito excidit; quare commiserans eos propheta dicebat: « Divites pauperes facti sunt et esurierunt. » Et merito sane, panem enim vitae interimentes perpetua fame sunt devincti. Ne amplius itaque antiquam et gradum et honorem vindices; inde enim elapsis, utpote diximus, nulla suppetit ratio ut illuc redeant. Cain primogenitus erat, nil tamen illi id profuit; etenim propter sanguinem Abelis et injustum homicidium quod in ipsum patravit, et a facie Dei recessit, et ex eo tempore gemens pavidusque factus est in omni vita. Primogenitus erat Esau, verum propter suam improbitatem et ingluviem et ipsa primogeniti jura vendidit, et a benedictione decidit. Haec igitur et his similia quidem animadvertens, persuadearis et tu primogenitus vel invitatus acquiescere casui, neque antiqua in memoriam revocare. Ne igitur

supercilium contrahas, neque manifesta quæque facta oppugnes; primogeniti enim ipsa vox alterum docet filium mente concipere; nisi alter ab initio constitutus esset filius a Deo, non utique Israel vocaretur primogenitus; nemo enim vocari potest primus, uti vides, nisi primum consecetur secundus; mutuam enim rationem inter se habent primus ad secundum, secundus ad primum. Verum adhuc labra moves, et ad alios sermones tendis: nos tamen tacebimus; nemo enim ad surdi januam vel si validius pulset, unquam exaudietur. Divinus vero Amos pro nobis pugnabit dicens: « Domus Israel cecidit, neque amplius adficiet ut resurgat. »

Et hæc quidem hactenus, divinissime vir; plura enim scribere non possumus, multis, testis est Dominus, animi dejectionis sagittis confixi; ac nisi præ manibus haberemus sacras Scripturas, et exinde non parvam caperemus animi erectionem, forte suspendio utentes, ipsam quoque vitam turpiter finiremus. Neque sane fabulam jam dicta putes; hæc enim ipsum et beatus David adumbrans dicebat: « Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte periissem in humilitate mea. » Ne igitur aspèrnemur lectionem; redeundum est enim unde paulo ante discessimus; Salomoni credamus dicenti: « Sapiens fias, o fili, ut laetetur cor tuum. » Si enim Candacis ille adeo lectioni incumbabat, ut et per viam curru vectus prophetam Isaiam meditaretur, qua nos venia donabimur nec sustinentes domi libros videre? Quis Æthiopi illi munditiam ex divino lavacro conciliavit? nonne lectio? Quis apostolum Philippum duxit? nonne in sermonibus ardor? Pudore nos afficiat ipse et legens et luce illustratus; nos quoque Æthiopes in anima multam ex peccato rubiginem contraximus. Discamus nonniam ratione posse nos in tuto fieri, et alia veste vestiri. « Habent enim, ait, Mosem et prophetas. » Ad lectionem igitur properemus, pulchram immutationem immutemus. Pro piscina libros habemus; pro Philippo anuntiatum ab eo. Percurramus, si possibile est, universam Scripturam, ut et nos ipsos meliores reddamus, et blasphema nobis adversantium ora obstruamus. Si enim et arbores quasdam industria et arte a naturali malignitate sanatas novimus, multo magis vulnera quæ ex præconceptione opinione contraximus, sanabit contraria Spiritus disciplina. Si semel et iterum legerimus et non intellexerimus, ne animum despondeamus, iavalescamus, invigilemus: « Prævenērunt enim, ait, oculi mei diluculo, ut meditarer elogia tua. » Quantum vero perseverare juvet, vidua illa docuit, quæ iudicem injustitiæ emollire potuit, petra duriozem. Meditemur, percontemur, nobis sapientiores adeamus. « Si videris enim, inquit, pluviam, vade diluculo ad ipsam. » Quod si ita semper fecerimus, si ita anima nostræ solum quodammodo præparaverimus, in eoque huiusmodi semina jecerimus, pro certo habebimus virilem quoque fructum nos alla-

φαντάζεσθαι. Μη οὖν σκυθρωπάσῃς, μηδὲ ἐπὶ προδήλοις ἀντίπιπτε πράγμασιν· ἡ γὰρ πρωτότοκος αὐτῆ φωνῆ καὶ δεύτερον διδωσιν οὐδὲν ἐννοεῖν· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, εἰ μὴ δεύτερος ἀρχήθεν οὐδὲ ἐταμειεύετο παρὰ τῷ θεῷ, οὐκ ἂν ὁ Ἰσραὴλ ἐκλήθη πρωτότοκος· δεύτερου καὶ γὰρ, ὡς οἶδας, μὴ παρεπομένου τὸ πρῶτον, οὐκ ἂν τις πρῶτος καλέσειτο ταῦτα καὶ γὰρ ἀλλήλων ἐξέχονται, τὸ πρῶτον τοῦ δευτέρου, καὶ τοῦ πρώτου τὸ δεύτερον. Ἄλλ' ἔτι τὰ χεῖλη κινεῖς, καὶ πρὸς λόγους χωρεῖς· ἡμεῖς δὲ σιωπήσομεν· οὐδεὶς γὰρ εἰς κωφοῦ θύραν καὶ πολλὸν κρούσας εἰσηκούσθη ποτέ. Ὁ δὲ θεὸς Ἀμὼς ὑπὲρ ἡμῶν πολεμήσει λέγων· « Οἶκος Ἰσραὴλ ἔπεσεν, οὐκέτι προσθήσει τοῦ ἀναστῆναι. »

Καὶ ταῦτα μὲν ἐς τοσοῦτον, ὃ θεϊκῶτατι δειρ, ὅτι μηδὲν πλεῖον γράφειν ἰσχύομεν, πολλοῖς, ὡς οἶδε Κύριος, ἀθυμίας βελβηνοῖς κατακεντούμενοι· καὶ εἰ μὴ τὰς ἱερὰς βίβλους ἀνὰ χεῖρας εἶχομεν, κἀντεῦθεν οὐ μικρὰν ἐτρυγῶμεν ἀνάψυξιν, τάχα ἂν ἀγχόνῃ χρησάμενοι καὶ αὐτοῦ τοῦ ζῆν κακῶς ἀπηλλάγημεν. Καὶ μὴ μύθον ἦρῃς τὰ λεγόμενα· αὐτὸ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ ὑπερβαίνων ἔλεγεν· « Εἰ μὴ ὅτι ὁ νόμος ἰσού μελέτη μου ἔστι, τότε ἂν ἀπωλόμην ἐν τῇ ταπεινώσει μου. » Μη οὖν ἀσθησῶμεν τὴν ἀνάγνωσιν· ἐπανιτέον καὶ γὰρ ὄθεν ἐξέβημεν ἐναγχο· πειτιθῶμεν τῷ Σολομῶντι λέγοντι· « Σοφὸς γίνου, οὐέ, ἵνα καὶ εὐφραίνηται σου ἡ καρδία. » Εἰ γὰρ ὁ Κανδάκης ἐκεῖνος τοσοῦτον τῇ ἀναγνώσει προσέκειτο, ὥστε καὶ κατ' ὄδον ἐφ' ἄρματος τοῦ προφήτου Ἰσαίου μελέτην ποιεῖσθαι, ποίας ἡμεῖς συγγνώμης τευζόμεθα, μηδὲ οὐκαδὲ τὰς βίβλους ἔρῃν ἀνεχόμενοι; Τίς τῷ Αἰθίοπι ἐκείνῳ τὴν ἐκ τοῦ-θεοῦ λουτροῦ προὔξησης καθάρτητα; οὐχὶ ἡ ἀνάγνωσις; Τίς τὸν ἀπόστολον ἤγαγε Φίλιππον; οὐχὶ τὸ περὶ λόγους πρόθυμον; Αἰσχυρῶμεν αὐτὸν καὶ ἀναγινώσκοντα καὶ φωτιζόμενον· Αἰθίοπες μὲν καὶ ἡμεῖς τὴν ψυχὴν, πολλὴν ἐξ ἁμαρτίας μελαντηρίαν ἐπισυρόμεθα. Μάθωμεν ὡς οὐκ ἔστιν ἐτέρως ἡμᾶς καταβληθῆναι καὶ μετενδύσασθαι. « Ἐχουσι γὰρ, φησί, Μωσὴ καὶ τοὺς προφῆτας. » Ἐπὶ τὴν ἀνάγνωσιν δράμωμεν, τὴν καλὴν ἀλλοιωθῶμεν ἀλλοιώσειν. Ἄντι κολουμβήθρας τὰς βίβλους ἔχομεν ἀντὶ Φιλίππου τὸν ὑπ' αὐτοῦ κηρυττόμενον. Διέλθωμεν πᾶσιν, εἰ δυνατὸν, τὴν Γραφήν, ἵνα καὶ ταυτοὺς βελτίου; ποιῶμεν, καὶ τὰ βλάσφημα τῶν ἀντιδικούντων ἡμῖν ἀποφράττωμεν στόματα. Εἰ γὰρ καὶ τινα τῶν δένδρων ἐπινοῶσι τινὶ καὶ τέχνη τὴν ἐκ τῆς φύσεως κακίαν θεραπεύόμενα ἔγνωμεν, πολλῶ μᾶλλον τὰ ἐκ προαιρέσεως τραύματα θεραπευθεῖη ἀντιδιδασκαλίᾳ τοῦ Πνεύματος. Ἐὰν ἀναγνῶμεν ἅπασι καὶ δις, καὶ μὴ ἐπιγνῶμεν, μὴ ἐκκακῶμεν, καρτερῶμεν, ἀγρυπνήσωμεν. Προέφθασαν γὰρ, φησὶν, οἱ ὀφθαλμοὶ μου πρὸς ὄρθρον τοῦ μελετῆν τὰ λόγια σου. Ὅσον δὲ τὸ προσεδρεύειν ἐνὶ νήσιν, ἡ χήρα ἐδίδασκεν ἡ τὸν κριτὴν τῆς ἀδικίας μαλάξαι ἰσχύσασα τὸν λίθου σκληρότερον. Ἀδολεσχῶμεν, ἐρωτήσωμεν, προσελλώμεν τοῖς σοφωτέροις ἡμῶν. « Ἐὰν ἴδῃς γὰρ, φησὶν, ὑετὸν, δρῆριζε πρὸς αὐτόν. » Καὶ ἐὰν

οὕτω ποιῶμεν ἀεὶ, ἐάν οὕτω τὴν ψυχὴν ἡμῶν ἀ-
λακα τέμνωμεν, καὶ τοιαῦτα σπέρματα καταβάλω-
μεν, θαρρῶμεν ὅτι καὶ καρπὸν ἀνδρῶν κομισόμεθα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς
τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΕ' (1).

Τῷ πανταγιστάτῳ καὶ ἐν Κυρίῳ ἡμῶν ἀδελφῷ
κυριῷ Ἰωάννῃ τῷ Τριχῷ. — Πῶς τοιτέον τὸ
ἐν τῇ Ἀποκαλύψει τοῦ Θεολόγου εὐαγγελισ-
τοῦ Ἰωάννου ἐρρησκόμενον· «Εἶδον οὐρανὸν
καιρὸν καὶ γῆν καιρὴν, καὶ ἡ θάλασσα οὐκ
ἔστιν ἔτι.»

Ἰστέον, ὅτι ἐν ἐξηκοστῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ (2)
τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ εὐαγγελιστοῦ καὶ θειοῦ
Ἰωάννου καὶ τάδε διεληπται· *Εἶδον οὐρανὸν και-
ρὸν καὶ γῆν καιρὴν, καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν* B
ἔτι. Πρόσχε οὖν. Ἐπὶ μὲν γὰρ οὐρανοῦ καὶ γῆς
οὐκ ἀνυπαρξίαν ἐπέφηεν, ἀλλ' ἀνακαινισμὸν ἐπὶ τὸ
βέλτιον ὁ λόγος ὑπεσημήνατο. Κατὰ γὰρ τὸν πάμ-
μεγαν Παῦλον, καὶ αὐτὴ ἡ κρίσις ἐλευθερωθήσεται
ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς
δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁ θεὸς δὲ μελωδὸς
οὕτω περὶ τῶν οὐρανῶν εὐρηται λέγων· «Ἐλίξει
αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγῆσονται.» Τὸ γὰρ παλαιωθὲν ἀνα-
καινιζόμενον οὐ τῆς οὐσίας ἀφανισμὸν, ἀλλὰ τοῦ
γῆρα καὶ τῶν βυτίων ἐπιδέχεται τὴν ἀπόξιν.
Καὶ οὕτω μὲν εἰπεῖν ἐφθασε περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς·
περὶ δὲ τῆς θαλάσσης οὐκ οὕτως, ἀλλὰ τί; Καὶ
ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν ἔτι. Τίς γὰρ χρεῖα θαλάσ-
σης, μὴ δεομένων ἀνθρώπων τοῦ πλεῖν αὐτήν, ἢ δι'
αὐτῆς πορίζεσθαι τὰ ἐν ταῖς μακρὰν κειμέναις C
χώραις γεωργούμενα ἀγώγιμα; Πιστοῦται ταύτην
τὴν ὑπόνοιαν καὶ ὁ μέγας Βασιλεὺς, προφέρων τὴν
τοῦ Ἡσαίου ρῆσιν τὴν λέγουσαν· Ὁ λέγων τῇ
ἀθύρῳ, Ἐρημώθησεν, καὶ πάντα τοὺς ποτα-
μοὺς σου ξηρανῶ. Καὶ οὕτω μὲν οἱ τὰ τῆς Ἀπο-
καλύψεως ἐπεξηγούμενοι θεία ρητά· ὁ δὲ γε μέγας
Βασίλειος ἐν τῇ εἰς τὴν Ἐξαήμερον τρίτῃ αὐτοῦ
ἑμιλλῇ ἀριθλοτέρῳ τὸν περὶ τούτου λόγον ποιεῖται,
καὶ οὕτω φησὶ· Διατί καὶ τίνας ἐνεκεν ὁ τῆς καθ'
ἡμᾶς οἰκουμένης τόπος ὑδατι περιεληπται, πελά-
γισί τε ἀπλήτοις ἐνδεδεμένος, καὶ μυριοί ποταμοὶς
ἀενάοις κατάρβυτος; Διὰ τὴν ἀβῆρτον σοφίαν τοῦ
τὴν ἀντίπαλον τῷ πυρὶ φύσιν δυσεξανάλωτον εἶναι
οἰκονομήσαντος. Ἡδεὶ καὶ γὰρ ὁ τῆς κρίσεως; δη-
μιουργὸς, ὅσον ἀφώρισε χρόνον τῆ τοῦ κόσμου τοῦ-
δε συστάσει, καὶ διὰ τοῦτο τοσαύτην ἐκεῖνος προαπ-
έθετο τῷ πυρὶ δαπάνην, ὥστε μὴ καταφρυγῆναι
καὶ πρὸ καιροῦ τοῦτ' ἐπὶ περιγίειν τῇ ὑπερβολῇ τοῦ
θερμοῦ. Ἔσται μέντοι, ὅτε καὶ πάντα τὰ ὑδατα
καταφρυγῆσεται τῷ πυρὶ, ὡς φησιν Ἡσαίας, ἐν οἷς
πρὸς τὸν τῶν ἔλων θεὸν διαλέγεται· Ὁ λέγων τῇ
ἀθύρῳ, Ἐρημώθησεν, καὶ πάντα τοὺς ποτα-
μοὺς σου ξηρανῶ. Καὶ ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν

¹ Apoc. xxi, 1.

(1) Hanc epistolam cum duabus sequentibus edidit
C. F. Matthæius, Mosquæ, 1776, ex codice biblio-
thecæ typographiæ Synodalis. Interpretationem

EPISTOLA XV.

Venerandissimo in Domino fratri domno Joanni Tri-
chæ. — Quonam modo sit intelligendum illud quod
in Apocalypsi divini evangelistæ Joannis inveni-
mus: «Vidi cælum novum et terram novam, et
mare jam non est.»

Scire necesse est, quod in capite sexagesimo
quinto Apocalypsis beati Joannis evangelistæ ¹ hæc
etiam reperiantur: «Vidi cælum novum et terram
novam, et mare jam non est.» Animum igitur ad-
verte: minime enim cæli terræque inexistentialiam
hic declaravit, imo in melius instaurationem sermo
iste aperuit. Namque juxta magnum Paulum et ipsa
creatura liberabitur a servitute corruptionis in li-
bertatem gloriæ filiorum Dei. Divinus etiam psal-
mista ita de cælis loquens invenitur: «Mutabis eos
et mutabuntur.» Illud igitur quod veterascit instau-
rari, non essentialis destructionem, sed vetustatis
rugarumque ablationem exhibet. Et hæc quidem
de cælo et terra dixit, de mari vero non ita, sed
quid? «Et mare jam non est.» Quæ enim est,
quæso, maris utilitas, cum homines nec illud traji-
cere navigiis, nec per ipsum merces transportare
ad longinquas terras curent? Hanc eandem sen-
tentiam magnus aperit Basilius, Isaiæ verba profe-
rens hæcce: «Qui dico profundo, Desolare, et omnia
flumina tua arefaciam.» Et hæc quidem censuerunt
qui divina Apocalypsis verba explanaverunt. Ma-
gnus Basilius in homilia tertia in Hexaemeron cla-
riorem adhuc de hoc sermonem habuit: Quare,
inquit, cujusve gratia planities nostræ loca sint
aquis circumscripta, maribus etiam immensis con-
stricta, nec non innumeris fluminibus perpetuo
defluentibus irrigata? Ob inauditam sane illius sa-
pientiam qui contrariam igni naturam inexhaustam
esse decrevit. Enimvero Creator universi novit
quantum hujusce mundi subsistentiæ tempus
fixerit proptereaque tantam ipse largitus est igni
adustionem, ut ante tempus hoc perigæum succendi
nequeat calor æstu; quod tamen fiet, ubi aquæ
omnes igne consummabuntur, juxta illud Isaiæ,
universi Deum ita alloquentis: «Qui dico profun-
do, Desolare, et omnia flumina tua arefaciam.»
Sententia est: Si quidem desolari tunc profundum
dixerit, arefieri vero in fluminibus et maribus
aquis, mirari non decet, quod et ipse beatus Joan-
nes in Apocalypsi inter alia hoc dicat: «Et mare
jam non est.» Nam desolari tunc profundum et

Latinam addidimus. EBIT.

(2) Respicit divisionem Andreæ Cretensis, de qua
vide editionem Novi Testamenti Millii.

mare jam non esse, nullo modo, ut equidem arbitror, discrepant. Quod si ita res sese habent, Scripturas vereri convenit, nec contraria scripturis sacris opinari debemus. Sufficit enim discipulo, inquit, ut sit sicut magister.

Τὸ γὰρ ἐρημωθῆναι τότε τὴν ἄβυσσον, καὶ τὸ, Ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν ἔτι, πρὸς ἄλλα διαφέρουσιν. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, τὰ γεγραμμένα στέργειν ὀφειλομέν, καὶ μὴ τάναντία φρονεῖν τοῖς ὑποφῆταις τοῦ Πνεύματος. Ἀρκετὸν γὰρ, φησὶ, τῷ μάθητι, ἐὰν ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ γένηται.

EPISTOLA XVI.

Venerandissimo monacho domno Charitoni. — Utrum beatus Joannes evangelista morti concesserit, sive non.

Minime nos fugit quod ille qui res gestas apostolorum memorie mandavit, et ipse magnus inter martyres Hippolytus, evangelica illa verba, ut videtur, audiverunt: « Si eum volo manere donec ipse veniam, quid ad te? tu me sequere; » inter vivos beatum Joannem evangelistam versari prædicant, ipsumque Henoch et Eliæ consociant. Etsi enim multa quidem nos prætereant, attamen opera de ipso a viris supra dictis elucubrata, et magni fecimus et didicimus; proindeque Scripturas venerari, neque in controversias abire oportuit. Cum autem sancti viri haud pauci, alia alii de his rebus opinentur, horum etiam sermonibus fidem et obsequium præstare decet, siquidem sacris canonibus contradicere omnino non valemus. Nam si plurium sententiam prævalere sacri canones suadeant, a nobis quoque illud ipsum admitti æquum est. Etsi enim divinus supra dictus Hippolytus inter Christi martyres eniuerit, indeque ipsius opera a nobis recoli necesse sit, non idcirco sequitur, ut in omnibus his ei assentiamur, in primis si orthodoxo Ecclesie sensui oppugnat. Ecce enim, quod Antichristum illum, cujus adventus, juxta Apostoli verba, in virtute satanæ fiet, cum potestate multa, et signis et prodigiis falsis, diabolum in libro de Perfectione vocat; ac proinde, ex muliere virgine sponte natus est Christus, ita et ille quoad speciem, in mundo etiam habitasse et a semetipso tunc signa et prodigia fecisse dicit. Et talia quidem de Joanne evangelista, quod jam diximus, viris supra dictis videtur. Desertus vero Joannes evangelicum illud verbum supra dictum: « Si eum volo manere donec veniam, quid ad te? tu me sequere, » nec de vita sua intellexit nec hujus interpretationem in hoc sensu fecit, sed, « Tu quidem, Petre, me sequere, » id est, Vade undique docens, et a Joanne discede; ipse vero hic maneat, donec abiero Romana virga confringens eos qui me crucifixerunt. Præterea Ammonius sacerdos verbum illud evangelicum explanans, « Si eum volo manere, donec ipse veniam, » longævam Joannis vitam indicare dicit. Tempore enim Trajani absque cruciatiu mortuus est. Ad hæc etiam addit Apollinarius, quod ex ignorantia fratres inde deduxerunt, quod non moriturus est. Sanctus porro Joannes Damascenus

Α τρόπον. Εἰ λέγει μὲν ἐρημωθῆναι τότε τὴν ἄβυσσον, ξηρᾶναι δὲ τὸ ἐν ποταμοῖς καὶ λίμναις ὕδωρ, θαυμάζειν οὐκ εὐλογον, εἶγε καὶ ὁ θεηγόρος Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκάλυψει αὐτοῦ καὶ τοῦτό φησι πρὸς τοὺς ἄλλοις, ὅτι καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν ἔτι.

Τὸ γὰρ ἐρημωθῆναι τότε τὴν ἄβυσσον, καὶ τὸ, Ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν ἔτι, κατ' οὐδὲν, ὡς οἴμμι, πρὸς ἄλλα διαφέρουσιν. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, τὰ γεγραμμένα στέργειν ὀφειλομέν, καὶ μὴ τάναντία φρονεῖν τοῖς ὑποφῆταις τοῦ Πνεύματος. Ἀρκετὸν γὰρ, φησὶ, τῷ μάθητι, ἐὰν ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ γένηται.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΣΤ'.

Τῷ τιμωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Χαρίτωνι. — Περὶ τοῦ, εἴτε διὰ θανάτου τέλος ὁ εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης ἐδέξατο, εἴτε καὶ μὴ.

Ὅτι μὲν οὖν ὁ τὰ τῶν ἀποστόλων συγγραφέμενος ὑπομνήματα, καὶ αὐτὸς ὁ ἐν μάρτυσι μέγας Ἰππολύτος τῶν εὐαγγελικῶν, ὡς εἶποιε, ρημάτων ἀκούσαντες τῶν οὕτω λεγόντων, Ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν, ἕως ἔρχομαι, τί πρὸς σέ; Σὺ ἀκολούθει μοι, ἐν τοῖς ζωῖσι λέγουσιν εἶναι τὸν εὐαγγελιστὴν καὶ θεῖον Ἰωάννην τῷ Ἐνώχῃ τε καὶ Ἠλίᾳ συναγελάζεσθαι, οὐδὲ ἡμῖν πάντως ἠγνόηται. Εἰ γὰρ καὶ ἀμαθεῖς ἐπὶ τοσοῦτόν ἐσμεν, ἀλλ' οὖν τὰ τοῖς διαληφθεῖσιν ἀνδράσιν ἐπ' αὐτῷ τούτῳ πονηθέντα συντάγματα καὶ εὐρομέν πρὸ πολλοῦ, καὶ ἀνέγνωμεν. Ἐνθεν τοι καὶ στέργειν τὰ γεγραμμένα ἔχρη, οὐ μὴ ὅλως ἀντιπίπτειν ἐπὶ τούτοις καὶ ἀντιμάχεσθαι. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ ἑτέρους τῶν ἁγίων οὐκ ὀλίγους ἐκείθεν ἀνθέλκοντας ἔχομεν, καὶ ἕτερ' ἄλλα περὶ τούτου διαλαμβάνοντας, καὶ τοῖς ἐκείνων λόγοις ἐξ ἀνάγκης πειθόμεθ' αὐτοῖς καὶ ὑποπίπτομεν, ἅτε μὴ τοῖς ἱεροῖς κανόσιν ἀντιπράττειν ὁλοκαίρως ἰσχύοντες. Εἰ γὰρ τὴν τῶν κλειόνων ψήφον κρατεῖν οἱ θεοὶ κανόνες παρακαλεῦνται, καὶ ἡμᾶς πάντως αὐτὸ τοῦτο καταδέχεσθαι δίκαιον. Εἰ γὰρ καὶ ὁ διαληφθεὶς θεὸς Ἰππολύτος ἐν τοῖς τοῦ Χριστοῦ διέπρεψε μάρτυρι, κἀνεῦθεν ἐπάναγκες τοῖς αὐτοῦ συντάγμασι κατατίθεσθαι· ἀλλ' οὐκ ἐπικλιναί; ἡμᾶς ἐπὶ πᾶσι τούτοις φαίνεσθαι ἄξιον, εἶγε καὶ μάλιστα τῷ τῆς Ἐκκλησίας ἀντίκεινται ὀρθόδοξῳ φρονήματι. Ὅρα γὰρ, ὅτι καὶ τὸν Ἀντίχριστον ἐκείνον, οὗ ἡ παρουσία γενήσεται κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ ἐν δυνάμει πολλῇ καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους, καθά φησιν ὁ Ἀπόστολος, αὐτὸν εἶναι λέγει τὸν διάβολον ἐν τῷ περὶ συντελείας λόγῳ αὐτοῦ· κἀνεῦθεν ἀπὸ παρθένου γυναικὸς γεννηθῆναι κατ' αὐτὸν δὴ τὸν Χριστὸν, καὶ οὕτω κατὰ φαντασίαν τῷ κόσμῳ ἐμπεριπατήσαι, καὶ σημεία δι' ἑαυτοῦ τηρικαῦτα ἐπιτελεῖσαι καὶ τέρατα. Καὶ τοιαῦτα μὲν περὶ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, ὅποια δὴ καὶ φθάσαντες εἶπομεν, τοῖς διαληφθεῖσιν ἀνδράσι δοκεῖ· ὁ δὲ χρυσορῥήμων Ἰωάννης τὸ διαληφθὲν ἐνωθεν εὐαγγελικῶν ρητῶν τὸ λέγον, Ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν, ἕως ἔρχομαι, τί πρὸς σέ; Σὺ ἀκολούθει μοι, οὐ περὶ ζωῆς ἐξελάβετο, οὐδὲ τὴν αὐτοῦ ἐξήγησιν κατὰ γε τοιοῦτον λογισμὸν ἐποίησατο, ἀλλὰ, Σὺ μὲν, ὦ Πέτρε, ἀκολούθει μοι, τούτῃστιν, Ἐξέλθε πάνταχού διδάσκων, καὶ τοῦ Ἰωάννου διαζεύχῃ· αὐτὸς δὲ μὲνέτω ἐνταῦθα,

ἄχρις οὗ ἐλεύσομαι διὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ῥάβδου πα-
 τέρων τοὺς σταυρώσαντάς με. Ἄλλὰ καὶ ὁ πρε-
 σβύτερος; Ἀμμώνιος τὸ τοιοῦτον εὐαγγελικὸν ῥητὸν,
 τὸ, Ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν, ἕως ἔρχομαι, τὸ
 μακρόδιον τῆς αὐτοῦ ζωῆς ἐντεῦθεν λέγει αἰνί-
 τισθαι. Ἐν γὰρ τοῖς χρόνοις Τραϊανῷ ἀπέθανε
 τιμωρίας ἀνευ. Πρὸς τοῦτοις δὲ καὶ ὁ Ἀπολλινά-
 ριος φησι, ὅτι ἐξ ἀγνοίας ὑπέλαβον οἱ ἀδελφοί, ὅτι
 οὐκ ἀποθάνεται. Καὶ ὁ ἐν ἀγίοις δὲ Ἰωάννης ὁ
 Δαμασκηνὸς καὶ τὰδε περὶ τούτου φησίν. Ἀποστα-
 λήσεται Ἐνώχ θηλαδὴ καὶ Ἡλίας, καὶ ἐπιστρέ-
 ψουσι καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, καὶ ὑπὸ τοῦ
 Ἀντιχρίστου ἀναιρεθήσονται. Τοῦ μὲντοι εὐαγγε-
 λιστοῦ Ἰωάννου οὐδαμῶς μνημονεῖται, ἢ γούν ἐπε-
 λάβετο τοῦ τοιοῦτου, κἀντεῦθεν τῶν δύο μόνων
 ἐκείνων. Ἐνώχ θηλαδὴ καὶ Ἡλίας, μνημονεῦσθαι εὐ-
 ρίσκεται. Τοῖς ζῶσιν οὐκ εἶχεν αὐτὸν ἐναριθμηθῆναι.
 Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ μέγα; ἀπόστολος ἐν τῇ Ἀποκα-
 λύψει αὐτοῦ δύο τινὰς παρεισάγει προφητεύοντας ἕτη
 ἐνιαυτοῦ ἡμέρας καὶ σημεῖα ἐπιτελείοντας ἕτη
 τρία καὶ ἡμισυ, λέγων οὕτως; Καὶ δώσω τοῖς δυοῖ
 μάρτυσί μου, καὶ προφητεύσουσιν ἡμέρας χιλίας
 διακοσίας ἐξήκοντα, περιβεβλημένοι σάκκους.
 Τούτους μὲν οὖν Ἐνώχ καὶ Ἡλίαν ἐνόησαν οἱ τὰ
 τοιαῦτα ἐπεξηγησάμενοι. ἕτερος δὲ τις τῇ τοιαύτῃ
 Ἀποκαλύψει οὐκ ἐκφέρεται. Καὶ μετ' ὀλίγα. Καὶ
 οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς χαίρουσιν ἐπ' αὐ-
 τοῖς ἀναιρεθείσιν, καὶ δῶρα πέμψουσιν ἀλλήλοις,
 ὅτι οὗτοι οἱ δύο προσηῖται ἐβασάνισαν τοὺς κατο-
 οῦντας ἐπὶ τῆς γῆς, εἶτα ἀναστήσονται.
 Ἄλλὰ καὶ ὁ ἱστορικὸς Ἰππόλυτος περὶ τῶν ἀπο-
 στῶλων διεξιὼν λέγει τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην
 ἐπανακληθῆναι τῆς ἔξορίας ὑπὸ Νερουᾶ, καὶ οὕτω
 μετὰ ταῦτα τελευτήσῃαι, οὐ καὶ τὸ λείψανον ζητηθῆν
 οὐκ εὐρήθη. Τὰ αὐτὰ τοῖς διαληφθεῖσι καὶ τῷ Προ-
 χύρω διεληπται. Λέγει γάρ, ὅτι κατ' ἐπιταγὴν
 ἐκείνου λάκκο; ὤρυκτο, ἐν ᾧ πεσῶν καὶ χύματι
 σκεπασθεὶς παρ' ἡμῶν παρέδωκε τὸ πνεῦμα. Εἶτα
 διηγησάμενος ταῦτα τοῖς ἐν τῇ πόλει, καὶ ὑποστρέ-
 ψαντες κενὸν τὸν τόπον εὐρήκαμεν. Ἄλλὰ καὶ ὁ τοῦ
 Θεολόγου Γρηγορίου ἀδελφοῦ; Καισάριος, ἐρωτηθεὶς;
 ἐπὶ σεκρέτου ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ τούτου,
 εἶπεν, ὅτι αὐτὸς ὁ Ἰωάννης ἐν τῷ κατ' αὐτὸν εὐαγ-
 γελίῳ διεσάφησεν περὶ τούτου, ἐν οἷς οὕτω διεξείσιν·
 Ἐξήλωσεν οὖν ὁ λόγος εἰς τοὺς ἀδελφοὺς, ὅτι
 ὁ μαθητὴς ἐκεῖνος οὐκ ἀποθνήσκει. Καὶ οὐκ
 εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει,
 ἀλλ' Ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν, ἕως ἔρχομαι, εἰ
 πρὸς σέ; Σὺ ἀκολουθεῖ μοι. Τοῦτο γάρ εἶπεν
 ἀριστα, διορθούμενος τὴν ἐσφαλμένην αὐτῶν ὑπό-
 νοιαν, ὡς πολλαχῶς τοῦτο πεποίηκεν, ἀνοήτους κα-
 λῶν αὐτοὺς καὶ βραδεὶς τῇ καρδίᾳ. Ἄλλὰ καὶ ἐν
 τῇ πρὸς Βίκτορα τὸν διάδοχον καὶ ἀρχιεπίσκοπον
 τῆς μεγάλης Ῥώμης ἐπιστολῇ Πολυκράτους διαδό-
 χου ἀρχιεπισκόπου Ἐφέσου καὶ τὰδε γέγραπται·
 Κατὰ τὴν Ἀσίαν μεγάλα στοιχεῖα κεκοίμηται·

ita de eo loquitur: Mittentur Henoch et Elias, et
 corda patrum in filios convertent, et ab Antichri-
 sto peribunt. Evangelistam tamen Joannis nullam
 mentionem facit; aut ipsius igitur oblitus est, cum
 tantum Henoch et Eliam memorasse inveniatur.
 vel ipsum Joannem vivis non adnumerat. Sed ma-
 gnus apostolus duos testes in Apocalypsi induci
 qui ultimis diebus prophetabunt et signa facient
 per tres annos ac medium, hisce verbis: « Et dabo
 duobus testibus meis, et prophetabunt diebus mille
 ducentis sexaginta, amici saccis. » Per hos testes
 Henoch et Eliam intellexerunt commentatores,
 alius vero in Apocalypsi non designatur. Et paulo
 post addit, « Et inhabitantes terram gaudebunt super
 illos interemptos, et munera sibi mittent invicem:
 quoniam hi duo prophetæ cruciaverunt eos qui
 habitabant super terram; postea vero resurgent. »
 Aliunde Hippolytus historicus de apostolis loquens,
 beatum Joannem evangelistam, Nerone imperatore,
 ab exilio revocatum fuisse testatur, ipsumque
 postea ita vitam finisse, ut ejus reliquię nusquam
 sint repertę. His consentanea Prochorus etiam
 tradidit. Dicit enim quod illius jussu foveam ef-
 foderant, in quam prolapsus moleque obrutus a nobis
 emisit spiritum. Cum hæc postea civitatis incolis
 annuntiata essent, reversi locum vacuum invenimus.
 Sed divini Gregorii frater Cæsarius de hoc Con-
 stantinopoli secrete interrogatus, dixit, ipsum Joan-
 nem in Evangelio suo de hoc aperte declarasse his
 verbis: « Exiit ergo sermo inter fratres, illum di-
 scipulum non moriturum esse. Et non dixit ei Jesus:
 Non moritur; sed, Si eum volo manere donec ipse
 veniam, quid ad te? tu me sequere. » Et jure id
 dixit, falsas eorum suspiciones redarguens, quod
 sæpius egit, stultos ipsos vocans et duos corde.
 In epistola vero Polycratis successoris Ephesique
 archiepiscopi ad Victorem successorem magnęque
 Romę archiepiscopum hæc etiam scripta sunt:
 Magna per Asiam elementa dormierunt, quę ultimo
 die resurgant. Philippus unus ex duodecim aposto-
 lis, qui Hierapoli una cum filiabus suis dormivit;
 Joannes etiam qui supra pectus Jesu recubuit,
 Ephesi quoque dormiit. Magnus Athanasius, in li-
 bro De resurrectione, Henoch et Eliam inter vivos
 versari dixit, nec alium quemcumque ullo modo
 memoravit. Ipse etiam Gregorius Magnus Sermo-
 cinator Jacobum necatum esse dicit, Joannem
 vero in pace e vita decessisse. Divinissimus tandem
 Ephræm in sermone de secundo adventu duos tan-
 tum viros prænuntiatos, Henoch scilicet et Eliam,
 citasse reperitur. Et hæc quidem de beato evange-
 lista Joanne a Patribus supradictis tradita sunt.
 Sive adhuc vivus Henoch et Elię consocietur, sive
 non, a sublimitate tua dijudicandum est, nec non ex
 more nescientium oculis subministrandum relinquo.

ἕτινα ἀναστήσονται τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. Φίλιππος εἰς
 τὴν πόλιν καὶ θυγατέρες αὐτοῦ. Ἐτι δὲ καὶ Ἰωάννης ὁ
 ἐπὶ τῷ στήθει τοῦ Ἰησοῦ ἀναπεσῶν οὗτος ἐν Ἐφέσῳ κεκοίμηται. Καὶ ὁ μέγας δὲ Ἀθανάσιος ἐν τῷ

εις την ἀνάληψιν λόγῳ αὐτοῦ Ἐνώχ καὶ Ἥλιαν μνημονεύσας, καὶ εἰπὼν ἐν τοῖς ζῶσι διάγειν αἰ-
τούς, ἐτέρου τινὸς οὐ μενοῦν ἐμνημόνευσε. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ μέγας Γρηγόριος ὁ Διάλογος τὸν μὲν
Ἰάκωβον λέγει ἀναρεθῆναι, τὸν δὲ Ἰωάννην ἐν εἰρήνῃ ἀναπαυθῆναι. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ θεότατος
Ἐφραίμ ἐν τῷ εἰς τὴν δευτέραν παρουσίαν λόγῳ αὐτοῦ, τῶν ἀναγεγραμμένων δύο καὶ μόνων ἀνδρῶν,
τοῦ Ἐνώχ δηλαδὴ καὶ Ἥλια, μεμνημένος εὐρίσκειται. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τοῦ εὐαγγελιστοῦ καὶ
θεοῦ Ἰωάννου τοῖς διαληφθεῖσιν ἀνωθεν Πατράσι διελληπται· εἴτε δὲ τῷ Ἐνώχ καὶ Ἥλιᾳ ζῶν ἐπι-
 συναγελάζεται, εἴτε καὶ μὴ, τῇ σῇ μεγαλονοίᾳ καὶ διασεβέσθαι τὰ περὶ τούτων ἀφήμι, καὶ τοῖς
ἀγροῦσιν ὡς ἔθος ὑποτυπώσασθαι.

EPISTOLA XVII.

Venerandissimo monacho domno Nectario. — De
Juda, utrum laqueo se suspenderit juxta evange-
licam historiam, sive post hæc superstes, ut dicunt
aliqui, aqua intercuti laboraverit, et ita mortuus
sit.

Pappias historicus, qui Judam magnum impieta-
tis signum per mundum incessisse dixit, ex Actuum
libro materiam hauriens, his principis apostolo-
rum Petri verbis utimendacii reus palam convincitur.
Namque divinus ille apostolus stans in medio
fratrum in cœnaculo, in quo juxta verbum Domini
sedentes discipuli, exspectabant donec virtutem
desuper induerentur, hæc inter alia de Juda dixit :
« Judas emit agrum de mercede iniquitatis, et sus-
pensus crepuit medius, et diffusa sunt viscera ejus,
et innotuit omnibus habitantibus Jerusalem, quod
appellaretur ager ille lingua eorum Haceldama, hoc
est, Ager sanguinis. » Animum, quæso, attende. Si
enim juxta dictum Pappiam aliquantum temporis
post suspendium superstes fuisset Judas, hunc
sermonem non pronuntiasset princeps apostolo-
rum Petrus, nisi diu post resurrectionem Christi
a mortuis. Si enim ille tum inter vivos nume-
raretur, quo pacto de ipso ut mortuo beatus apo-
stolus sermocinatur? Sin autem ab ipso agrum
acquisitum esse in Actuum libro legitur, eumque
suspensum miserabiliter cecidisse ruptum, noli ob
hoc mirari, dicens, Si agrum emit, de necessario post
suspendium vixit. Nisi enim superstes fuisset, agrum
non emisisset. Desine, quæso, talia sentire ac dicere.
Minime enim a semetipso agrum ullo modo emisse
invenitur, sed veluti in tertia de Actibus homilia
disertus Joannes docuit, alii quidam agrum emerunt,
ipse vero quoque utpote qui pretium agri solvit.
Namque principibus sacerdotum projecit argenteos,
quos mercedem iniquitatis vocat : merito igitur hu-
jus agri dominus dicitur. Ager vero ille campus
nulli vocatur, qui etiam domus maledicta dicitur :
tumulo enim nihil magis solitarium. Inde patet
quod ipse a semetipso agrum non emit. Etsi enim
iniquitatis mercedem, id est, triginta argenteos
principibus sacerdotum Judas sponte projecit qui-
bus emptus erat ager (non licebat enim eos mittere
in corbonam utpote pretium sanguinis), quomodo
vel unde Judas possedit agrum, cum ipse statim
in templo projecta mercede iniquitatis laqueo se
suspendit? Aliis ergo agrum ementibus, et ipse
emisse dicitur, ut supra demonstravimus. Quod

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΖ΄.

Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Νεκταρίῳ περὶ τοῦ
Ἰούδα, εἴτε τῇ ἀγχόνῃ ἐναπέψυξε, κατὰ τὴν
εὐαγγελικὴν ἱστορίαν, εἴτε μετὰ ταῦτα ἐπι-
ζήσας, ὡς φασὶ τινες, ὑδέρῳ περιέπεσε, καὶ
οὕτως τὸ τοῦ βίου τέλος ἐδέξατο.

Τὸν μὲν οὖν ἱστορικὸν ἐκείνον Παππίαν μέγα τὸν
Ἰούδα ἀσεβείας ὑπόδειγμα περιπατήσαι τῷ κόσμῳ
λέγοντα ὑστερον, εἴτε τὰς ἀφορμὰς ἐκ τῆς βίβλου
λαβόντα τῶν Πράξεων, αὐτὰ δὴ τὰ τοῦ κορυφαίου
Πέτρου σαφῶς ἀπελέγγει ψευδόμενον. Ὁ γὰρ θεὸς
οὗτος ἀπόστολος στάς ἐν τῷ ὑπερέφῳ ἐκείνῳ μέσον
τοῦ ὄχλου, ἐν ᾧ κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν καθί-
σαντες οἱ μαθηταὶ δύναμιν ἀφ' ὕψους ἐνδύσασθαι
προσεδέχοντο, καὶ τότε πρὸς τοὺς ἄλλοις περὶ τοῦ
Ἰούδα ἐφθέγγετο· Ἐκείνος μὲν οὖν χωρὶον ἐκτί-
σαστο ἐκ τοῦ μισθοῦ τῆς ἀδικίας, καὶ κρηγῆς
γενόμενος ἐλάκισε μέσος, καὶ ἐξεχύθη τὰ σπλάγ-
χνα αὐτοῦ, καὶ γινώσκοντες ἐγένετο πᾶσι τοῖς
κατοικοῦσιν Ἱερουσαλὴμ, ὥστε κληθῆναι τὸ
χωρὶον ἐκείνο τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ αὐτῶν Ἀκαλ-
δαμὰ, τοῦτέστι χωρὶον αἵματος. Πρόσεχε οὖν
ἀκριβῶς. Εἰ γὰρ, κατὰ τὸν διαληφθέντα Παππίαν,
καιρὸν ἰκανὸν ὁ Ἰούδας μετὰ τὴν ἀγχόνην ἐπέζη-
σεν, οὐκ ἂν τὴν δημηγορίαν ταύτην μετ' οὐ πολὺ
τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ ὁ κορυ-
φαῖος Πέτρος ἐποίησεν. Εἰ γὰρ τοῖς ζῶσιν ἐκείνος
τηνικαῦτα ἐναριθμῆσθε ἦν, πῶς ὡς περὶ θενεῶτος
αὐτοῦ ὁ θεὸς ἐδημηγόρει ἀπόστολος; Εἰ δὲ καὶ
χωρὶον κτήσασθαι τὸν τοιοῦτον ἢ τῶν Πράξεων
βίβλος ἱστορήσῃ, κρηγῆς τε πεσεῖν καὶ λακίσαι μέ-
σον τὸν ἄθλιον, μὴ θαύμαζε τούτου ἐνεκεν, λέγων.
Ἐπερ ἐκτίσαστο χωρὶον, καὶ ζῆσαι τοῦτον μετὰ τὴν
ἀγχόνην ἐπάναγκας. Εἰ μὴ γὰρ ἐπέζησεν ὑστερον,
οὐκ ἂν χωρὶον ἐκτίσαστο. Ἄφες, εἰ βούλει, τοιαῦτα
φρονεῖν τε καὶ λέγειν. Οὐδὲ γὰρ αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ
χωρὶον ὅπουδὲποτε κτησάμενος εὕρηται, ἀλλὰ
καθάπερ ἐν τῇ εἰς τὰς Πράξεις τρίτῃ ὁμιλίᾳ αὐτοῦ
ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης εἰδίδασκεν, ἕτεροι μὲν εἰσιν
οἱ τὸ χωρὶον ἡγορακότες, αὐτὸς δὲ ὁμοῦς, ὡς τὸ
τίμημα καταβαλὼν ἔβραψε γὰρ, φησι, τὰ ἀργύρια
πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς, ἃ καὶ μισθὸν ἀδικίας καλεῖ-
εἰκότως τοῦ τοιοῦτου χωρίου κύριος λέγεται. Χω-
ρὶον δὲ τὸν ἀγρὸν τοῦ κεράμεως φησιν, ὃν καὶ
ἐπαυλιν ἡρημαμένην καλεῖ. Τάφου γὰρ οὐδὲν ἐρη-
μότερον. Εὐθελον οὖν ἐντεῦθεν, ὡς οὐ μενοῦν αὐτὸς
δι' ἑαυτοῦ χωρὶον ἐκτίσαστο. Εἰ γὰρ ὁ τῆς ἀδικίας
μισθός, τοῦτέστι τὰ τριάκοντα ἀργύρια, πρὸς γε
τοὺς ἀρχιερεῖς παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἰούδα βιβλῆναι ἐφθα-

σεν, ὅφ' ὧν καὶ τὸ τοιοῦτον χωρίον ἠγόρασαι· Ἄ σι ita res se habent, evidenter erraverunt qui ob οὐδὲ γὰρ ἐξῆν ταῦτα βαλεῖν εἰς τὸν κορβωνᾶν, τιμὴν ὑπάρχοντα αἵματος· τότε λοιπὸν ἢ πῶθεν ὁ Ἰούδας χωρίον ἐκτίησθε; εἶπερ καὶ μᾶλλον ἐν τῷ ναφ' βίβλα; τὸν τῆς ἀδικίας μισθὸν ἀγχόνῃ τηρικαῦτα ἐκτίησθε. Ἄλλων τοίνυν ἠγορακῶτων αὐτὸς ἀγοράσαι λέγεται, ὡς ἀνωθεν εἰρηται. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, πεπλάνηται προφανῶς οἱ διὰ γε τὴν τοῦ χωρίου δῆθεν ἐξώνησιν καὶ ζῆσαι τὸν Ἰούδαν μετὰ τὴν ἀγχόνῃ νομίσαντες. Εἰ δὲ καὶ κρηνῆ πεισῖν τὸν Ἰούδαν, λακίσαι τε μέσον αὐτὸν ἢ βίβλος διαγοραῖε τῶν Πράξεων, ὡς ἀνωθεν εἰρηται, ὡ; ἐντεῦθεν δοκεῖν ἐναντιοῦσθαι ἀλλήλοις τὴν τε διαληφθεῖσαν βίβλον καὶ αὐτὰ τὰ ἐκρὰ Εὐαγγέλια· ἀλλ' οὐ τοσοῦτον θαυμάζειν ἐπὶ τοῦτοις σε δεῖον. Εἰκὸς γὰρ καὶ ἀμφοτέρω ταῦτα τῷ τότε [f. ἐν τῷ τότε χρόνῳ] γενίσθαι, τὸ τελειωθῆναι τε δι' ἀγχόνῃς αὐτὸν, καὶ τὸ τὰ σπλάγγνα αὐτοῦ ἐκχυθῆναι, ὡς πολλάκις διεληφται, ἅτε τοῦ καλωδίου διαρρηγέντος, ἐν ᾧ ἀπηρώρητο, κἀνεῦθεν εἰς γῆν κατανεχθέντος ἰκείνου, καὶ οὕτω μέσον λελακικότος, ὡς θίαμα προκείσθαι τοῖς πᾶσιν ἐξαίσιον. Ποῶς καὶ γὰρ αὐτὸν ἐαυτοῦ γεγονότα αὐτόχρονα ἢ ταφῆς ἄλλως ἤξιωσεν, ἢ κατὰ σίνα τρόπον περιποίησθε ἕτερον; Μάνθανε οὖν ἐντεῦθεν, ὡς ἐν αὐτῇ τῇ ἀγχόνῃ τὸ τοῦ βλου τέλος ἐδέξατο. Ἴδε γὰρ ὅτι καὶ ὁ τὴν γλωτταν χρυσοῦ; ἐν τῇ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον ὀδοποροσῆ πέμπτη ὀμίλιᾳ αὐτοῦ διαλαμβάνει μὲν περὶ τῆς ἀγχόνῃς τοῦ Ἰούδα, καὶ τῆς αὐτοῦ τελευτῆς· λέγει δὲ ὁμοῦ; πλεον οὐδέν. Ὡς ἐντεῦθεν ὑπεμφαίνειν τὸν ἕγιον μηδὲ τὸ τυχόν ἐπιζῆσαι τὸν Ἰούδαν ἕτερον, ὡς οἱ πλείους ψήθησαν. Ἀλλὰ καὶ ὁ θεοτάτος Νεῖλος αὐτὸ τοῦτο παρίστησι, λέγων· Τί τὸν Ἰούδαν ὠφέλησεν ἢ τοῦ Χριστοῦ πρὸς αὐτὸν διδασκαλία καὶ θαυματουργία, εἶπερ ἐν ἀγχόνῃ τὸν βίον κατίστρεψεν ἕτερον; Ἐπιθεσμιοὶ δὲ ταῦτα καὶ ὁ πρεσβύτερος Ἀμμωνίου; λέγων, ὅτι τοῦ Χριστοῦ καταβόντος εἰς ἔδην αἱ ψυχαι πᾶσαι αὐτῆ ἢ τοῦ Ἰούδα τῶν δεσμῶν μὲν ἀπελύθησαν, οὐκέτι δὲ καὶ πᾶσαι τῷ Χριστῷ συνανήλθοσαν, μόναι δὲ αἱ πιστεύσασαι. Οὐκοῦν εἰ μετὰ τὴν ἀγχόνῃ ὁ Ἰούδας ἐζῆσεν ἕτερον, πῶς ἐν ἔδῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ δεδεμένην εὔρεν ὁ Κύριος; Εὐδῆλον οὖν κἀνεῦθεν, ὡς ἐν αὐτῇ τῇ ἀγχόνῃ τὸ χρεῶν ἐλατιούρηται. Πλὴν οὐχ οὕτως ἐπὶ τὴν ἀγχόνῃ ἐλήλυθε, καθά τις ἐπειλήφασιν, ὥστε προλαθεῖν τὸν Χριστὸν (1), καὶ εἰς ἔδην κατελεῖν ἐπὶ τῷ τυχεῖν ἕκαστε παρ' αὐτοῦ συγχωρήσας. Τοῦτο γὰρ οὐκ ἂν ποτέ τις καταδέξασθε λογισμοῦ κύριος ἂν. Ὁ γὰρ πωρωθεὶς ἐπὶ τοσοῦτον τὴν διάνοιαν, ὁ παντάπασι τὴν ἐαυτοῦ ἀπογνοῦς σωτηρίαν, πῶς ἢ ποίῳ τρόπῳ καθ' ἐαυτὸν τοιαῦτα συνίστρεψε; πῶς ἐμελέτα κατελεῖν τε εἰς ἔδην κἀκεῖσε θεῖναι μετάνοιαν; Ἄλλως τε πῶθεν ἐκείνος ἤκουσεν, ἢ τίνος εἰπόντος τοῦτο μεμάθηκεν, ὅτι πρὸς ἔδην κατελθὼν ὁ Χριστὸς κήρυγμα μετάνοιας

si ita res se habent, evidenter erraverunt qui ob agri emptionem Judam post suspensionem vixisse contenderunt. Namque si Judam suspensum crepuisse medium in Actuum libro narratur, ut supra diximus, exinde sibimetipsis contradicere videantur liber supradictus et ipsa sancta Evangelia; sed non adeo de his mirari decet. Etenim duo ista tunc fieri oportuit, ipsum videlicet laqueo e vita discessisse, et diffusa proridisse viscera ejus, sicut scriptum est; siquidem fracto laqueo quo fuerat suspensus, et sic ipso in terram delapso, medius crepuit, ut mirum veluti aliquid signum omnibus appareret. Quis enim suicidam vel sepultura dignum habebit, vel alio quodam modo auxiliari volet? Ab hoc igitur disce, quod laqueo suspensus e vita discessit. Ecce enim quomodo Chrysostomus in octogesima quinta in evangelistam Mattheum homilia, de Judæ proditoris suspendio ejusque exitu disserens, nil amplius dicit; proindeque Judam postea superstitem non fuisse viro illi sancto visum est, ut plerique crediderunt. Idem divinus constat Nilus dicens: Quid Judæ profuerunt Christi monita, quid ejus miracula, cum postea laqueo e vita discesserit? Hæc etiam confirmavit presbyter Ammonius, dicens, quod cum Christus ad inferos descendisset, animæ omnes, et ipsius Judæ anima, a vinculis solutæ sunt, omnes vero Christum non recutæ, sed tantum credentium animæ. Quapropter si post suspendium Judas superstes fuisset, quomodo in inferis animam ejus ligatam invenisset Dominus? Inde etiam vitam laqueo eum fuisse apparet. Sed tamen non hac ratione ad laqueum venit, ut quidam existimant, ut anteverteret Christum, et ad inferos descendens ab eo sibi eo in loco veniam impetraret. Id enim nemo unquam admiserit, dummodo consilii compos sit. Qui etenim tantumdem corde obduratus est, et modis omnibus de propria salute desperavit, quomodo aut quam ratione in sese similia resolvebat? Quomodo meditabatur ad inferos descendere, ibique pœnitentiam agere? Insuper undenam ille audiit, aut quo id referente edidicit, descensu suo ad inferos Christum pœnitentiam illis qui ibi erant predicaturum, eoque potissimum si audiat quotidie Prophetam dicentem: « In inferno autem quis constitabit tibi? » Præter jam dicta, o sacratissimo vir, quid de Juda Georgius Cedrenus chronographus seruat scire te, ut id quoque non te lateat, cupio. Tradit enim quod ab apostolis sollicitatus Judas ad accederet factique pœniteret, constanter recusaverit, ideoque audiens Christum in cœlos ascendisse, in tantum tumefactus est, ut crepuerit medius. Et hæc quidem de hujus sententiæ inanitate. Eum porro de propria salute desperantem, non apud inferos de salute sperantem laqueo vitæ finem quaesivisse, magnus Athanasius manifesto docuit in qua-

(1) Nec, ni fallor, sententia est Gregorii Nazianzeni.

stationibus ad Antiochum hisce verbis : Nihil est de-
 speratione deterius qua correptus Judas sibi la-
 queum induit. Quod si res ita se habent, quemodo
 juxta Pappiam historicum Judas veluti magnum
 impietatis signum per mundum incessisset? Disce
 igitur hinc, o sacrum caput, non inconsulte, sed
 sedulo divinas legere Scripturas. De hoc enim
 Dominus dixit : « Scrutamini Scripturas : illæ
 enim sunt quæ testimonium perhibent de me. »
 Itaque hinc patet, quod nisi scrutati fuerimus
 Christum, id est veritatem, eum non invenie-
 mus; veritas enim Christus, et Christus veritas
 est.

νης τέλει ἐχρήσατο, καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἀριδῆλως τοῦτο δεδήλωκεν, ἐν τοῖς πρὸς Ἀντίοχον
 κεφαλαίοις οὕτως εἰπών· Οὐδὲν χεῖρον ἀπογνώστως, ἢ συσχεθεὶς ὁ Ἰούδας ἀπήγγεστο. Εἰ δὲ ταῦτα οὕ-
 τως ἔχει, πότε λοιπὸν ὁ Ἰούδας κατὰ τὸν ἱστορικὸν κείνον Παππίαν μέγα τῷ κόσμῳ περιπέτησε
 ἀσεβείας ὑπόδειγμα; Μάνθανε οὖν ἐντεῦθεν, ὦ Ἰσραὴ κεφαλή, μὴ παροδευτικῶς, ἀλλ' ἐρευνητικῶς
 τὴν θεόπνευστον ἀναγινώσκειν Γραφήν. Ἐπὶ τούτῳ γάρ καὶ ὁ Κύριος, Ἐρευνήσατε τὰς Γραφάς, ἔλεγεν·
 αὐταὶ γὰρ μάρτυροὺσι περὶ ἐμοῦ. Εὐδῆλον οὖν ἐντεῦθεν, ὡς εἶπε μὴ ἐρευνησομιν, οὐκ ἂν εὐρήσο-
 μεν τὸν Χριστὸν, τοῦτέστιν ἀτὴν τὴν ἀλήθειαν. Ἀλήθεια γὰρ ὁ Χριστὸς, καὶ Χριστὸς ἡ ἀλήθεια.

(1) Alibi fere legitur καταβάλλειν.

IN EPISTOLAM SEQUEMTEM

MONITUM.

(Μαί, Bibliotheca nova PP. tom. VI, p. 353.)

Lectio vitæ Sanctorum, beatique eorumdem obitus, et in cælum commigrationis impellit animum ad optandum cælorum regnum ac lætissima illa præmia, quæ Deus suis vere cultoribus præparavit. Attamen hanc spem suavissimam non modice infringit, vel certe debilitat, perniciosissima quorundam Græcorum et falsa opinio, quod præmia (ideoque etiam supplicia) animarum usque ad mundi consummationem et corporum resurrectionem differenda sint. Palmaris hercle error, et jamdiu a sede apostolica, et ab œcumenica synodo Florentina damnatus; quem tamen Thomas Burnetius Anglus renovare conatus est: cujus hominis statim importunæ lucubrationi magnus noster Muratorius nervos succidit. Nos in variis, quæ sparsim edidimus Græcorum scriptis, locos identidem lectoribus demonstravimus, qui hujus dogmatis veritati favent. Et quidem in Scriptorum Vat. tom. VII Latinum etiam anonymi veteris contra Græcorum errorem libellum impressimus.

Nunc vero in Leonis Allatii schedis Vallicellianis nonnullas quoque Michaelis Glycæ epistolas vel sermones observavimus, id est Græci hominis contra suos gentiles cyregias disputationes; quibus multis argumentis, multique Patrum et ecclesiasticorum auctorum testimoniis, animarum piarum corporibus solutarum haud differri præmia contendit atque demonstrat; itemque ipsarum apud Deum pro nobis intercessionem, verum nostrarum notitiam et curam, et omnino sanctorum inter se necessitudinem, deatorum scilicet nobiscum, qui adhuc in terris peregrinamur, communionem. Ex Glycæ igitur tribus epistolis ab Allatio excerptis, postremam longiorem ac præstantiorem prelo committimus: omissis prioribus, quarum partes seu fragmenta aliquot ipse Allatius protulit in sua de ecclesiasticis Græcorum libris dissertatione. Quin adeo Glycæ, quod delegimus scripto, fragmentum aliud quoddam anonymi auctoris præposuimus; quod idem Allatius ex Vat. pal. codice 146, f. 60, b, se excerptis, adnotavit; in quo pariter fragmento prædictum dogma præclare defenditur.

INCERTI, UTRUM IN COELIS SINT ANIMÆ. B ΑΔΗΛΟΥ, ΕΙ ΚΝ ΟΥΡΑΝΟΙΣ ΕΙΣΙΝ ΑΙ ΨΥΧΑΙ.

1. Quod in cælis sint justorum animæ, Gregorius Nyssenus testatur : « Absit igitur a nobis queri, fratres, quando terrestria relinquimus : qui enim

α'. Ὅτι δὲ ἐν οὐρανοῖς εἰσι τῶν ἀγίων αἱ ψυχαί, Γρηγόριος ὁ Νύσσης φησὶ· « Μὴ οὖν ἀχλεσθῶμεν, ἀδελφοί, τῶν γηίνων ἀπολούμενοι· ὁ γὰρ ἐντεῦθεν

μεταναστᾶς ἐν τοῖς κατ' οὐρανὸν βασιλείοις αὐλιζέ-
ται· δύο ταῦτά ἐστιν στοιχεῖα ἐκ τῶν ἔντων κτίσει
πρὸς διαφυγὴν τῆς λογικῆς φύσεως μεμερισμένα, ἡ
γῆ τε καὶ ὁ οὐρανός· τόπος τῶν διὰ σαρκὸς ἐτῆν
ζωῆν εὐλητότων ἡ γῆ, ὁ δὲ οὐρανὸς τῶν ἀσωμάτων·
ἀνάγκη τοίνυν πάντως εἶναι τοῦ τῆν ἡμετέραν ζωὴν·
ἐὰν δὲ μὴ διωχθῶμεν ἀπὸ τῆς γῆς, τῇ γῆ πάντες
ἐπαπομόνομεν· ἐὰν δὲ ἐνεσῶμεν ἀπέλθωμεν, ἐπὶ τὸν
οὐρανὸν μετακίσησόμεθα. Καὶ οὐ μόνον ἀναγνωρι-
ζοῦσιν αἱ ψυχαί, ἀλλὰ καὶ κρείττον, ἢ ὅτε ἐν τῷ βίῳ
συνόντες ἀλλήλους ἐγκρίζον· καὶ δὴ καὶ συνευφραι-
νόμεναι τῆς ἀφράσεως καὶ μακαρίας ἐκείνης καὶ ἀνε-
πινοήτου τῶν θεσμάτων αἰγλης τρυφῶσι τὴν ἀπό-
λαυσιν. » Ὅτι δὲ μετὰ τὴν διάλευσιν τοῦ σώματος
ἐνεργοῦσιν αἱ ψυχαί, διδάσκει ἡμεῖς ὁ μέγας κῆρυξ
Ἄθανάσιος· λέγει τοίνυν ἐν τῷ κατὰ εἰδώλων λόγῳ
αὐτοῦ τοιαῦτα· « Εἰ ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα κινεῖ, ἀκλου-
θὸν ἐστὶν ὑφ' αὐτῆς κινουμένην τὴν ψυχὴν, καὶ
μετὰ τὴν εἰς γῆν ἀπόθεσιν τοῦ σώματος κινεῖσθαι
πάλιν αὐτὴν ὑφ' αὐτῆς· οὐ γάρ ἡ ψυχὴ ἐστὶν ἡ
ἀποθνήσκουσα, ἀλλὰ διὰ τὴν ταύτης ἀναχώρησιν
ἀποθνήσκει τὸ σῶμα. Ἐὰν γάρ ἡ φύσις μία, τού-
των καὶ αἱ ἐνέργειαι αὐταί· ὦν δὲ τὸ ἔργον ἴσον,
τούτων ὁ μισθὸς ὁ αὐτός. »

β'. Ἀρέλει, κατὰ τοὺς ἀγγέλους, τοῦ σώματος κοῦλυ-
θεῖσα δεσμοῦ, ἀναβαίνει τε καὶ καταβαίνει, καὶ ἀπο-
στέλλεται δι' εὐεργεσίαν καὶ ὠφέλειαν ἐτέρων ὡς
ἅγια καὶ ἀγαθὴ· καὶ πᾶσα ψυχὴ δικαία μετὰ ἀγγέ-
λων συγχορεύει καὶ συναγέλλεται· τὸ δὲ συγχο-
ρεύειν ἀγγέλους ἐνεργεῖαι εἰδὸς ἐστὶν, οὐχὶ δὲ ἀρ-
γίας· τῶν ἁγίων γὰρ αἱ ψυχαὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς
ἀληθινῆς καὶ ὁμοτίμου τοῖς ἀγγέλοις δουλείας ἀπευ-
θυνόμεναι· δουλεία δὲ τῶν ἀγγέλων ἡ πρὸς τὸν θεὸν
ἀκατάπαυστος δοξολογία, καὶ τὸ λειτουργεῖν, καὶ
διακονεῖν, καὶ ἀποστέλλεσθαι, καὶ βοηθεῖν τοῖς δεο-
μένοις, καὶ χειραγωγεῖν τοὺς πεπλανημένους· πλὴν
ὅτε οἱ ἅγιοι ἀγγελοὶ, οὕτε μὴν τῶν ἁγίων αἱ ψυχαί,
θεοῦ καλεῖσθαι δὶχα τὰς ἐμφανείας ποιοῦνται ποτε·
ἀλλὰ μὴν καὶ περὶ τῶν μείζον συγγνώμης ἐξημαρ-
τηκότων. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος ὁ ἐν φιλανθρωπίᾳ πένης,
καὶ πλούσιος τὴν ὠμότητα, τὰς εὐθύνας ὦν ὠφείλει
εἰσπραττόμενος, οὐ μὴν οὐδὲ τῶν ἀδελφῶν ὑπεριώρα
τὴν πρόνοιαν, ὡς ἂν ἐπανελθὼν πρὸς ἀρετὴν ἀπὸ
κακίας τοῖς ἐξ αἱμάτων, καὶ τῆς μελλούσης αὐτοῦς
τιμωρίας ἐξαρπάσειεν· εἰ γὰρ καὶ δίκην διδῶσι ὦν
ὠφείλοισι, ἀλλ' οὐδέ ποῦ γε καὶ τὸ νοερὸν αὐτοῖς εἰ-
δνοῖαν λόγῳ τιμωρίας παρατρέπεται· ὦν γὰρ μετὰ
σαρκὸς εἶχον ἀσφαλῆ τὴν εἰδήσιν, οὐ μόνον ἐλάττους
φανεῖν τῆς προὔπάρχουσας γνώσεως, ἀλλὰ καὶ πρὸς
ἀκριθεστέραν κατάληψιν ἀναφέροντο· καὶ ὦν κοι-
νωνοὶς εἶχον ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν ἀτόπων, τοῖς λο-
γισμοῖς συνδιαμνημονεύεσθαι ἔχουσι· πλὴν δούλος
δοῦλον οὐκ ἐλευθεροῖ, ἀλλ' οὕτε νεκρὸς ζωοποιεῖν
δύναται. Εἰ οὖν ὁ καθ' ἑαυτὸν τῶν μετ' ἡμερῶν φρον-
τιῶν εἰκόνας ἐν ὄνειροις φέρει, καὶ μέμνηται τῶν
πρὸ αὐτοῦ πραχθέντων, ὡς καὶ τῷ μεγάλῳ δοκεῖ
Βασιλείῳ, καὶ περὶ αὐτῶν ἐν ὄνειροις ἡ ψυχὴ αὐτοῦ
ἐτέροις καὶ αὐτῇ διαλέγεται· καὶ πάλιν ἀφουρνίζο-
μενο· τῶν ὁραθέντων αὐτοῦ κατ' ὕπνου ἐνεργῶς

A hinc discedit, in cœlis regias sedes incolit : hæc
duo sunt elementa in tota creatione per transfu-
sionem naturæ rationalis divisa, terra cœlumque ;
locus eorum qui in carne vitam sortiti sunt,
terra ; cœlum vero incorporeorum : omnino igitur
necesse est alicubi nos vitam agere : donec autem a
terra transplantabimur, terræ omnes adhæreimus ;
si vero inde recesserimus, in cœlum transmigrabi-
mus. Non solum vero sese agnoscunt animæ, sed
etiam multo melius quam cum vitam una per-
agrent sibi invicem innotuerant ; imo partici-
pes effectæ inenarrabilis istius beatique nec non
incomprehensibilis spectaculorum splendoris gau-
diis perfrunntur. » Quod autem post corporis
sejunctionem operantur animæ, nos docet magnus
vates Athanasius : hæc enim in sermone de idolis
dicit : « Si corpus ab anima movetur, sequitur ani-
mam a se ipsa moveri, proindeque post corporis
inhumationem ipsam denuo a se ipsa moveri :
anima enim non moritur, sed ex ipsius discessione
corpus moritur ; quorum enim natura una, horum
et operationes : quorum vero opus æquale, horum
et merces.

2. Ita, ut angeli, corporali soluta vinculo ascen-
dit et descendit, et ad cæterorum commoda et
utilitatem mittitur, ut sancta et benigna. Etenim
omnis anima justa angelorum choris miscetur, et
essuliat : angelorum vero sberis misceri, operatio-
nis activa figura est, minima vero inertia : sancto-
rum enim animæ veritatis cultui ac pari cum angelis
servituti subjiciuntur ; angelorum vero servitius per-
petuas Deo laudes canere et sacra agere et mi-
nistrare et mitti, infirmos adjuvare, errantesque
manu ducere ; attamen nec sancti angeli, nec san-
ctorum animæ, absque Dei jussu, sub forma visi-
bili aliquando apparent, imo item de peccatoribus
qui magis peccaverunt quam ut veniam obtineant.
Vir enim charitatis expertus, cordis vero duritiæ
plenus, debitorum reddita ratione nullo modo
fratrum ad virtutem consanguineos a prænis quoque
futuris eximat. Licet enim justas pœnas pro debitis
dederint, non jam in amantiam ipsis pro pœna
mens vertetur ; quorum enim in caræ firmam
scientiam habuerunt, nedum priori agnitioni in-
feriores ad clariorem adhuc cognitionem promo-
ventur ; imo quos pravaram actionum socios
habuerunt suis consiliis una memorari possunt :
præterquam servus servum non emancipat, nec
mortuus vivificare valet. Quod si obdormiens
curarum diurnarum imagines in somniis fert,
rerumque a se actarum meminuit, ut magno Basilio-
videtur, ac de his in somniis animæ eam cæteris
secumque oculis per somnum oblata ad memoriam
revocat, multo magis anima post obitum corporis
vinculis soluta doloribusque suis immunis, apertius
sui ipsius memoriam majoremque cognitionem præ

se ferens, rerum a se actarum clarius recordabitur, A quam si adhuc in vita esset.:

Θεία τοῦ σώματος, καὶ γυμνὴ τῶν ἑαυτῆς γενομένη παθῶν, καθάρωτερόν τε τὸ μνημονευτικὸν αὐτῆς τότε φέρουσα, καὶ τὴν νοεράν ἀλοθῆσιν, τῶν ἑαυτῆς τρανότερον μνησθήσεται πράξεων, ἢ ὅτι ἐστὶ ζῶν....

(*Deesi folium.*)

5.... Et chori tres: quorum primus trinarius ordo, Throni, Cherubim, Seraphim: hi sunt loci quietis: hic quietis aqua Deus est, supra solum gloriæ sedens præmiaque centupla reddens iis qui fructum ad perfectam centupli mensuram tulerunt; secundus, Dominationes, Virtutes et Potestates: hi sunt viridescences recreationis loci, hic placida Spiritus sancti gratia innumera præmia largiens his qui ad mensuram sexagesimam fructum tulerunt; tertius, Principatus, Archangeli, Angeli: hi sunt splendidi divinique loci, ubi quietis tabernaculum, cœli novi novæque terra: hic est sol justitiæ Christus Deus noster, justitiæ coronas largiens iis qui ad mensuram tricesimam ministerii ac retributionis fructum centuplum tulerunt: vir enim sanetus apud nos hierarchiam et ordinem, cœlestes inter virtutes, in proprium lucrabitur: cujus locum occupat in ecclesiastica apud nos hierarchia, ad hanc post obitum evehctus, et hujus hæres effectus quiescet, locum ipsam sortitus, clarum Dei quietis domicilium.

ἐν ἐκείνῃ καὶ μετὰ πότμον ἀνερχόμενος, καὶ συναπτόμενος αὐτῇ, ἀναπαύεται, τόπον αὐτὴν εὐρίσκων Θεοῦ φωτεινὸν ἀναπαύσεως.

4. Peccatorum animæ tenebris, et immunditiis et stercore ab angelis iræ ministris sædantur; atque his tenebris involutæ, invitæ et cum tremore, et pavoris et metu ad inferos et in obscuro carceres protrusæ immundis spiritibus ut custodibus traduntur. Hic tenebrarum princeps æterni ignis flammis captus includitur cum sociis suis. Scire necesse est quod mystica officia et sacrificia pro his qui mortis peccatum commiserunt oblata frustranea sunt; his vero qui talia non commiserunt maxime prosunt. Peccatum mortale incredulitas est, et desperatio, impænitens cor, et blasphemia Spiritus sancti, et Christum negare, et hæreticum in aliqua hæresi mortuum esse.

5. Sed illud quomodo scire necesse est, quod quadraginta diuturni luctus dies tripliciter partiti sunt apostoli, in tertia, nona et quadragesima. Ita etiam Dominus ipse post tertiæ diei resurrectionem seipsum discipulis ostendit, januis clausis, et insufflavit dicens: Accipite Spiritum sanctum: et post dies octo ecce iterum, post resurrectionem intra octo dies, denuo apparuit eis. Evangelista enim dum dixit, Post dies octo, resurrectionis diem non computavit qua inclusa novem numerantur. Secundum hanc rationem nos ex die sepulturæ ad nonam bis funerum memoriam agimus: pariter et de quadraginta, siquidem quadragesima die assumptus est Dominus.

εαρρακοτά, ἐπειδὴ τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ ἀναλήφθη ὁ Κύριος.

ἐπὶ τὸ μνημονευτικὸν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ φέρει, πολλῶ μᾶλλον τῶν πεθῶν ἢ ψυχῆ μετὰ θάνατον ἐλευθερω παθῶν, καθάρωτερόν τε τὸ μνημονευτικὸν αὐτῆς τρανότερον μνησθήσεται πράξεων, ἢ ὅτι ἐστὶ ζῶν....

γ.... Καὶ τάξεις τρεῖς: Ἔστι δὲ ὁ πρῶτος τριαδικὸς διάκοσμος θρόνοι, χερουβιμ, σεραφίμ· οὗτοι εἰσιν οἱ τόποι τῆς ἀναπαύσεως· ἔνθα τὸ ὕδωρ τῆς ἀναπαύσεως ἐστὶν ὁ Θεὸς, ἐπὶ θρόνου δόξης καθήμενος, καὶ ἀπονέμων ἑκατονταπλασίως τὰς ἀμοιβὰς τοῖς εἰς τὸν τέλειον τοῦ ἑκατοστοῦ μέτρου καρποφορήσασιν· ὁ δεύτερος; κυριότητες, δυνάμεις καὶ ἐξουσίαι· οὗτοι εἰσιν οἱ χλοεροὶ τῆς ἀναψύξεως τόποι, ἢ γλῆθ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀναπαύσεως, παρέχουσα πολλαπλάσια τὰ βραβεῖα τοῖς εἰς τὸ μέσον τοῦ ἐξηκοστοῦ μέτρου καρποφορήσασιν· ὁ τρίτος; δὲ ἀρχαί, ἀρχάγγελοι, ἀγγελοι· οὗτοι εἰσιν οἱ φωτεινοὶ καὶ θελοὶ τόποι, ἔνθα ἡ σκηνὴ τῆς καταπαύσεως, οἱ καινοὶ οὐρανοὶ καὶ ἡ καινὴ γῆ, καὶ ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης ἐστὶ Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ἀποδιοδὸς τοῦς τῆς δικαιοσύνης στεφάνους τοῖς εἰς τριάκοντα τὸν στάχυν τῆς προστασίας καὶ τῆς ἀντιλήψεως τῶν θεομένων πολύχων καρποφορήσασιν· ὅστις τῶν καθ' ἡμᾶς ἱερῶν ἀνδρῶν τὸ ἴδιον κτῆσεται μὲτ' ἱεραρχίας; καὶ τάξεως τῶν ἁνω δυνάμεων· ἧς ἀναπληροὶ τὸν τόπον ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ καὶ καθ' ἡμᾶς ἱεραρχίᾳ,

δ'. Αἱ δὲ ψυχὰι τῶν ἀμαρτωλῶν αὐταὶ ὡς πλήρεις ζόφου, καὶ δυσσομίας καὶ ῥύπου παρὰ κολαστῶν ἀγγέλων καὶ σκοτεινῶν, ἀβουλήτως καὶ μετὰ φόβου δεινοῦ, τρόμου τε καὶ δειλίας, εἰς ἄβυσσους καὶ εἰς φρουρὰς γνοφεράς ἀπαγόμεναι, παραβίβονται φρουράρχοι; πνεύματιν ἀκαθάρτοις, ἔνθα ὁ τοῦ σκότους ἀρχὼν εἰς πυρὸς αἰωνίου τηρεῖται ὑπέκκαυμα μετὰ τῶν ὁμοίων αὐτοῦ. Ἰστέον ὅτι αἱ μυστικὰ καὶ τελετὰ καὶ θυσαῖα ὑπὲρ τῶν ἀμαρτόντων ἀμαρτῆσαν τὴν πρὸς θάνατον γινόμεναι μάτην γίνονται· τοῖς δὲ μὴ οὕτως ἀμαρτήσασιν ὠφελοῦσι τὰ μέγιστα. Ἡ δὲ πρὸς θάνατον ἀμαρτία ἐστὶν ἠπίστια, καὶ ἡ ἀπόγνωσις, καὶ τὸ μὴ μετανοεῖν, καὶ ἡ βλασφημία τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τὸ ἀρνήσασθαι τὸν Χριστόν, καὶ τὸ αἰρετικῶν ἀποθανεῖν ἐν αἰρέσει τινί.

ε'. Χρὴ καὶ τοῦτο γινώσκειν, ὅτι τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας τοῦ παλαιοῦ πένθους τριχῇ διελόντες οἱ ἀπόστολοι, εἰς τρίτα, ἔννατα καὶ τεσσαρακοτά· οὕτως γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος μετὰ τὴν τριήμερον ἔγερσιν αὐτοῦ ἐφανέρωσεν ἑαυτὸν τοῖς μαθηταῖς, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ ἐνεφύσησεν αὐτοῖς λέγων· Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. Καὶ μεθ' ἡμέρας ὡκτώ πάλιν ἰδοὺ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐντός τῶν ὡκτώ ἡμερῶν δεύτερον ἐφάνη αὐτοῖς· εἰπὼν γὰρ ὁ εὐαγγελιστῆς μεθ' ἡμέρας ὡκτώ, τὴν ἀναστάσιμον ἡμέραν οὐ συνηρέθησε· μετ' ἐκείνης γοῦν ἔννεα καταριθμοῦνται· κατὰ γοῦν τὸν τύπον τοῦτον ἡμεῖς ἀπὸ τῆς ταφῆς ἕως τῶν ἐννάτων δεύτερον τὰς μνας τῶν ὁσίων κεκοιμημένων ἐπιτελούμεν· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ τεσσαρακοτά, ἐπειδὴ τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ ἀναλήφθη ὁ Κύριος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΗ΄.

Α

EPISTOLA XVIII.

Τῷ τιμωτάτῳ μοναχῷ καὶ δημοσίῳ κυρῷ Ἰσαΐα.
— Εἰ χρὴ προσέχειν τοῖς λέγουσιν, δεῖ αἰ ἀπελ-
θοῦσαι τῶν ἀγίων ψυχαὶ κατὰ τινα τόπον ἀνα-
παύμεναι οὔτε δεοῦναι ὑπὲρ ἡμῶν, αὐτοπρο-
σώπως τῷ Χριστῷ παριστάμεναι, οὔτε τοῖς ἐν-
ταῦθα ὄλοις ἐπίσταται· καὶ περὶ ψυχῆς.

α'. Οἱ ἀπελθόντες ἄγιοι, καθὼς ἐδιδάχθημεν, οὕτω
μὲν ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν δι' ἡμᾶς πάντως
κατὰ τὸν μέγαν Ἀπόστολον, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τε-
λειωθῶσιν· ἀρραβῶνα δ' ἔδωκεν ἐσχίσασαι τῶν ἀποκει-
μένων αὐτοῖς ἀγαθῶν κατὰ τὸν χρυσοβήρυκα καὶ
θεῖον Ἰωάννην τὸ μετὰ παρθένου παρθέσιας παρτασθῆναι τῷ
θεῷ, τὸ δεῖσθαι ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τὸ καταγεῖν πρὸς
ἡμᾶς ἄνωθεν πᾶν δῶρημα τέλειον. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕ-
τως ἔχει, καὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίλλου λέγοντος ἄκουε·
Ἡ λογικὴ ψυχὴ καὶ μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἀναχώ-
ρησιν καὶ ζῆ καὶ διαμένει καὶ λαλεῖ καταλλήλως,
καὶ ἐνεργεῖ· ὡσαύτως καὶ θεοῦ προστάσσοντος ἀπο-
στέλλεται εἰς τὸνδε τὸν βίον διὰ πολλὴν εὐεργεσίαν·
καὶ γὰρ αὐτοκίνητος οὐσα, οὐδέποτε ἀνεέργητος
μένει. Ταῦτ' οὖν ἐπιθεταῖοι καὶ ὁ μέγας Βασίλειος
οὕτω λέγων· Ἀμέλει κατὰ τοὺς ἀγγέλους τοῦ
σωματικῶς λυθεῖσα δεσμοῦ ἢ ψυχῆ, ἀναβαίνει τε
καὶ καταβαίνει, καὶ ἀποστέλλεται δι' εὐεργεσίαν καὶ
ὠφέλειαν πολλῶν· ὁπνῆκα λοιπὸν δεηθῶμεν τῆς
αὐτῶν μεσιτείας τε καὶ ἀντιλήψεως, ποτὲ μὲν αὐταὶ
δι' αὐτῶν ἡμῖν ἐπίσταται, ποτὲ δὲ ἀντ' αὐτῶν θεοὶ
στέλλονται ἄγγελοι, καὶ ἐνίοτε αὐτῆ ἢ τοῦ παναγίου
Πνεύματος χάρις, ὡς ὁδε, παραδόξως ὁπτάται·
ἅτε δὴ μὴ δυναμένων εἶτε τῶν ἀγίων, εἶτε τῶν ἀγγέλων,
περίγραπτοι μὲν γὰρ οὗτοι πάντες ὑπάρχου-
σιν, ἐν μᾶ καὶ τῇ αὐτῇ ὥρᾳ κατὰ διαφόρους τόπους εὐρίσκεισθαι.

β'. Ἄφες οὖν, εἰ βούλει, τὸν μέγαν Ἀθανάσιον· μὴ
πρὸς ὕβριν ἐτέρων τὰ ἐκείνου παρεῖσαγε· εἰ γὰρ
καὶ πρὸς Ἀντίοχον ὁ θεὸς οὗτος ἀνὴρ τοιαῦτά τινα
εἶπεν εὐρίσκειται γράφων, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τοῦτῳ τε-
θαρρήκεναι σε χρὴ, κἀνεῦθεν τοὺς διαληφθέντας
ἄνωθεν ὁσίους ἀνδρας κακολογεῖν· τάχα γὰρ ἡγνώ-
της, καὶ δὲ τὰ πλείω τῶν πρὸς Ἀντίοχον νενοθευται,
καὶ ὅτι τῷ καθαρῷ σίτῳ καὶ βρυκόδι τινὲς παραμέ-
μικται. Καὶ, εἰ βούλει, ἀνάγνωθι τὰ κεφάλαια, ἐν
οἷς περὶ κοινῆς διδασκίης τῶν ἀνθρώπων ἀναγνωρι-
σμοῦ, καὶ γνοίης ἂν ἐνεῦθεν εὐχερῶς τὴν ἀλη-
θειαν· μὴδὲ γὰρ ἐς τοσοῦτον μανείημεν, ὡς αὐτὸν
εἰπεῖν τὸν μέγαν Ἀθανάσιον ἐναντιοῦσθαι ποτε τῷ
τῆς Ἐκκλησίας ὀρθοδόξῳ φρονήματι. Πρὸς τοῦτοις
δὲ ὁ θεὸς οὗτος ἀνὴρ φαίνεται μεμνημένος τοῦ με-
γάλου Βασιλείου, καὶ Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου,
ἀφ' οὗ καὶ μᾶλλον διαγιγνώσκωμεν ὡς ἐν ἀληθείᾳ νε-
νοθευται τὰ διαληφθέντα κεφάλαια· εἰ μὴ γὰρ τούτο
νημένος ἐφαίνετο.

γ'. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὡς οὐκ ἐν τινι
τόπῳ, καθάπερ οἱ πλείους εἰώθασιν, οἱ ἀπελθόντες
ἄγιοι περιορίζονται, ἀλλὰ μετὰ παρθένου δεῖ πολ-
λῆς παρτασθῆναι τῷ θεῷ, αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν
Ἰησοῦ λέγοντος ἄκουε· Πάτερ, οὗς δέδωκός μοι,
θέλω ἵνα ὅπου εἰμι ἐγὼ κἀκεῖνοι ὡς μετ' ἐμοῦ,
ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τῆς ἐμῆς. Ἀλλὰ καὶ ὁ
πάμμακας Παῦλος οὕτως εὐρηται λέγων· Ἐπιποθῶ

Maxime venerando monacho et domestico domno
Isaia.— Num adhibenda fides sit dicentibus, quod
hinc profectæ sanctorum animæ in aliquem quietis
locum, non jam pro nobis preces faciunt, ac in
conspectu Christi astantes nullo modo de terra
curant : item de anima.

1. Sancti hinc profecti, ut audivimus, nondum
promissiones propter nos acceperant, juxta magnum
Apostolum, ne seorsim a nobis perficiantur : bo-
norum vero ipsos manentium pignus obtinuerunt,
secundum divinum Joannem Chrysostomum, vide-
licet in conspectu Dei fiducialiter astare, pro nobis
orare, et ad nos omne donum perfectum desuper
afferre. Quod autem hæc ita se habeant, ipsum
Cyrillum dicentem audi : Rationalis anima etiam
post corporis solutionem et vivit, et permanet, et
similiter loquitur, et agit ; ita etiam, Deo jubente ob
multam utilitatem in hanc vitam mittitur : etenim
a seipsa motum accipiens, actu carere nequit. Hæc
igitur etiam magnus Basilius his verbis affirmat :
Procul dubio, sicut angeli, corporali soluta vinculo
anima ascendit, atque descendit, et ob multorum
utilitates mittitur ; cum nos ipsarum patrocinium
et protectionem deprecamur, aliquando ipsæ sponte
nobis auxiliantur, aliquando ipsarum loco divini
mittuntur angeli, aliquando etiam sancti Spiritus
gratia, ut illi, mirabiliter apparet, siquidem sive
sancti, sive angeli, utpote ipsi cuncti circumscri-
pti una eademque hora variis in locis occurrunt.

2. Prætermitte ergo, si placet, magnum Athana-
sium, nec eum aliis in opprobrium cita. Etsi enim ad
Antiochum divinus ille vir talia scripsisse reperit-
tur, nec huic tibi confidendum est, nec supra me-
moratos sanctos viros calumniari licet : fortasse
enim præteriiit quod apud Antiochum plera-
que sint adulterata, et quod bono frumento etiam
quædam spuria sunt immista ? Si placet, præcipua
lege, quibus de communi hominum sensu edo-
ceris, et ibi forte veritatem facile noveris. Absit
enim adeo nos insanire, ut ipsum magnum Athana-
sium orthodoxæ Ecclesiæ doctrinæ aliquando repu-
gnare dicamus. Præterea divinus ille vir magni Basi-
lii meminisse videtur, nec non Isidori Pelusiote, a
quo melius adhuc audire licet, quod præcipua loca
adulterata sunt ; si enim ita se res non haberet,
priorætate posteriorum meminisse sane non posset·
ἦν, οὐκ ἂν ὁ προγενέστερος τῶν ὑστερογενῶν μεμ-
νημένος ἐφαίνετο.

3. Quod autem hæc ita se habeant, et quod sancti
hinc profecti, non in aliquo loco, uti plerique
solent, circumscribantur, sed magna cum fiducia
coram Deo astent, Salvatorem ipsum nostrum Je-
sum dicentem audi : « Pater, quos dedisti mihi,
volo ut ubicunque sum ego, et isti mecum sint,
ut gloriam meam videant. » Imo vero maximus
Paulus ita dixisse invenitur : « Cupio dissolvi et

esse cum Christo. » Quid ad hæc, o sacrum caput, quis dixerit? Quodsi igitur hinc profectæ sanctorum animæ coram Christo astant et ipsius gloriam, uti ipsi expetierunt, aspiciunt, quare non pro nobis legatione fungantur? quare non etiam in delicta nostra propitium ipsum nobis reddant? Si enim Moyses ille, Domini conspectu insignitus, tam proximus Dei astabat, ut vivens ore ad os, et facie ad faciem cum ipso colloqueretur, ac pro Israel inconsiderate his verbis exoraret: « Si dimittis ipsis, Domine, dimitte; si non, me quoque cum ipsis trucida: » cur non et ipsos qui in Domino vitam deseruerunt, Deique magis proximi effecti sunt, pro nobis Deum deprecari dicamus? Nonne qui coram ipsis regibus astant, Oducizque participes sunt, ipsis rationem reddunt etiam de reis quos aliquando pœna liberant?

4. Et quis hæc negare poterit? idque dum sanctus Theodorus Studita discipulis suis tempore quo peregre vivebat, hæc dicebat: Cum inde profectus apud Deum gratiam iuvenero, pro vobis deprecari non desinam. Quod autem hæc ita se habeant, etiam theologus Gregorius in funebri sermone de Basilio magno clare ostendit, de divino illo viro dicens: Et nunc quidem in cœli sedibus versatur, ad sanctuarii penetralia, in facie Dei pro nobis orans. Et de his noli mirari, nec dicere: Quomodo isti omnino jam corpore soluti, in corporibus vitam degentium adhuc recordantur? Si enim dives ille flammis gehennæ combustus, adeo vitam anteaclam secum volveret, ut et paternæ domus meminere, ac fervide pro fratribus oraverit, dicens: Pater Abraham, mitte Lazarum in domum patris mei, habeo enim quinque fratres, ut testetur illis, ne paria patiantur, nec et ipsi veniant in hunc locum tormentorum: quare non inde profectas sanctorum animas et ipsas harum quæ supra terram manifestius recordari non dixerimus, Deumque ardentius deprecari pro quibus volunt?

5. Nec mihi objicias hæc de divite in parabola dici, nec inde sane veritatem dari; habes enim et ipsum magnum Basillum qui parabolam istam recipit, dicentem: Quodsi enim et justas pœnas pro debitis dederint qui juxta hunc divitem egerunt, non jam in amentiam ipsis pro pœna mens vertitur: quorum enim in carne firmam scientiam habuerunt, priori agnitioni inferiores non apparent, imo clariorem visionem habebunt. Non igitur objicias, quod coram Christo astant nunc sanctorum animæ, beato Paulo dicente, ut supra dictum est, « Cupio dissolvi, et esse cum Christo. » Et in paradiso morantur: ipsi enim beato latroni et cuique sancto dicit Dominus: « Hodie mecum eris in paradiso; » sed insuper et ipsum ingredi cœlum non prohibentur. Hanc enim viam ipse se-

ἀναλύσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι. Τί οὖν πρὸς ταῦτα εἶπη τις, ὡ ἱερὰ κεφαλὴ; Εἴπερ οὖν αἱ ἀπέλυθῶσαι τῶν ἁγίων ψυχῶν συμπάρεσι τῷ Χριστῷ καὶ τὴν αὐτοῦ δόξαν, καθὼς αὐτοὶ ἠτήσαντο, θεωροῦσι, εἰ τὸ κωλύον αὐτοὺς μὴ καὶ πρεσβεῦειν αὐτοπροσώπως ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἴσων ποιεῖν αὐτὸν ἐπὶ ταῖς πλημμυλείαις ἡμῶν; Εἰ γὰρ ὁ θεόπτης ἐκεῖνος Μωσῆς τοσοῦτον ἦν ἐγγίζων Θεῷ, καὶ ταῦτα τῷ βίῳ τούτῳ περιῶν, ὥστε στόμα κατὰ στόμα καὶ ἐν εἰδει τῷ Θεῷ τε αὐτῷ διαλέγεσθαι, καὶ ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ ἀπερισκέπτως ἐκλιπαρεῖν, οὕτω λέγων· Εἰ μὲν ἀφῆς αὐτοῖς, Κύρια, ἀφες· εἰ δὲ μὴ, κάμει συναπόκτεινον μετ' αὐτῶν· πῶς οὐχὶ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐν Κυρίῳ τὸν βίον ἀλλάξαντας, καὶ τοῦ Θεοῦ δῆθεν ἐγγύτερον γεγονότας, αὐτοπροσώπως δέεσθαι εἰπόμεν ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ Θεοῦ; Ἄρ' οἱ παρ' αὐτοῖς ἐστῶτες τοῖς βασιλεῦσι καὶ παρῆρσι; μετέχοντες οὐκ ἀναφέρουσι, καὶ περὶ καταδικῶν ἔστιν ὅτε τινῶν, καὶ τῆς ἐνοχῆς κολλάκις ἐλευθεροῦσιν αὐτούς;

δ. Καὶ τίς ἀντιπεῖν ἰσχύσειε κατὰ τούτου ποτὲ; καὶ ταῦτα τοῦ ἐν ἁγίοις Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς καθ' ὃν ἐξεδήμηαι καιρὸν οὕτω διαθεμένου λέγοντος· Ἐὰν ἀπελθὼν παρῆρσιαν εὐρήσω παρὰ τῷ Θεῷ, δεόμενος ὑπὲρ ἡμῶν οὐ παύσομαι. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς τὴν μέγαν Βασιλείον ἐπιταφίῳ λόγῳ αὐτοῦ σαφέστερον εἰδείξει περὶ τοῦ θεοῦ τούτου ἀνδρὸς εἰπὼν· Καὶ νῦν μὲν ἐν τοῖς ὑπερουρανοῖς ἀδύτοις ἐστὶν εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ καταπετάσματος ἐντυγχάνων αὐτοπροσώπως; καὶ Θεῷ ὑπὲρ ἡμῶν δεόμενος· καὶ τούτου χάριν μὴ θαύμαζε, μηδὲ λέγε, Πῶς οἱ οὕτω τέλειον ἀποβράχυντας τοῦ σώματος τῶν ἐν σώματι πάλιν ἀναμνησκονται; Εἰ γὰρ ὁ πυρπολούμενος ἐκεῖνος; ἐν τῷ ἄῃ πλοῦσιος τοσοῦτον ἐν αὐτῷ τὰ τῆδε συνέστρεψε, ὥστε καὶ πατρικοῦ οἴκου μεμνησθαι αὐτὸν, καὶ θερμῶς ὑπὲρ ἀδελφῶν δέεσθαι λέγοντα, Πάτερ Ἀβραάμ, πέμψον Ἀἴζαρον εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς μου, πίντε γὰρ ἀδελφοὺς ἔχω, ὅπως διαμαρτύρηται αὐτοῖς τοῦ μὴ παθεῖν ἐκείνους τὰ ὅμοια, καὶ τῆ βασιλείᾳ ταύτῃ περὶπεσεῖν· πῶς οὐχὶ καὶ τὰ ἀπελθούσας τῶν ἁγίων ψυχῶν καὶ μεμνησθαι τῶν ἐν ταῦθα τρανότερον εἴπωμεν, καὶ τοῦ Θεοῦ δὲ θερμότερον δέεσθαι ὑπὲρ ὧν ἄρα καὶ βούλονται;

ε'. Καὶ μὴ μοι λέγε παραβολικῶς ταῦτα δὴ λελεῖσθαι τὰ κατὰ τὸν πλοῦσιον, κἀντεῦθεν μὴ φέρειν ἐναργῆ τὴν ἀλήθειαν· ἔχεις γὰρ καὶ αὐτὸν τὸν μέγαν Βασιλείον τὴν παραβολὴν ταύτην δεχόμενον, κἀντεῦθεν δρῶμενον οὕτω καὶ λέγοντα· Εἰ γὰρ καὶ δίκην δίδασιν ὧν ὀφείλουσιν οἱ κατ' ἐκείνον ὄντες; τὸν πλοῦσιον, ἀλλ' οὐδὲ καὶ τὸ νοερὸν αὐτοῖς λόγῳ τιμωρίας εἰς ἀνοιαν περιτρέπεται· ὧν γὰρ μετὰ σαρκοῦ, εἶχον ἀσφαλή τὴν εἰδήσιν, οὐ μόνον οὐκ ἐλάττους φανεῖν τῆς προὔπρχουσης γνωρίσεως, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀκριβεστέραν κατάλοιον ἀναφέροντο. Μὴ οὖν ἀμφίβαλλε, ὅτι τῷ Χριστῷ συμπάρεσιν αἱ ἀπελθούσας τῶν ἁγίων ψυχῶν καὶ ταῦτα τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος, ὡς ἄνωθεν εἴρηται, ὅτι· Ἐκποθῶ ἀναλύσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι. Καὶ ἐν παραδείσῳ διατρίβουσιν· ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ μακαρίῳ

λησθη και παντι ἀγίῳ ἔφη ὁ Κύριος· Σήμερον **A**μαρ' ἐμοῦ ἔση ἐν τῷ παραδείσῳ· ἀλλὰ και πρὸς αὐτὸν ἀνάγεσθαι τὸν οὐρανὸν οὐκ ἀκαίρῳνται· και ταύτην γάρ τὴν ὁδὸν αὐτὸς θεύειν ὁ Κύριος ἔδωκεν, πρόδρομος εἰς τὴν ἄνω σκηνὴν εἰσελθῶν. Εἰ μὴ γάρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος ἐκάλεισε πρόδρομον· ὁ γάρ πρόδρομὸς τινῶν πάντως και ἔστι και λέγεται πρόδρομος· και καθάπερ οὐκ ἀπλῶς, και ὡς ἔτυχε, πρωτότοκον ἐκ νεκρῶν αὐτὸν ἑπιανάμασε χάριτι τῶν κοινῶς ἀναστησομένων ὅψε ποτε, οὕτω και πρόδρομον εἶπαν εἰς τὴν ἄνω σκηνὴν αὐτὸν εἰσελθεῖν, οὐκ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐκείνων πάντως ἔνεκεν τῶν εἰσελευσομένων ἐκείσε κατόπιν αὐτοῦ. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως· ἔχει εἰ τῷ Χριστῷ συμπάρεσιν οἱ ἐν αὐτοῖς ὑπὲρ ἡμῶν ἴστωμεν, ὅπαρ τε τοῖς καιουμένοις, και καθ' ὅπνους αὐτοῖς και ἐπιφαινεσθαι,

ζ. Και ταῦτα τῶν ἐν ἀγίοις Συμεῶν τὸν Μεταφραστῆν τὸ δόγμα τοῦτο συνιστῶντα πρὸ τῶν ἄλλων εὐρίσκοντες· ἐν γάρ τῷ βίῳ τῆς μεγαλομάρτυρος Ἀναστασίας τῆς Ῥωμαίας και τάδε φησίν· Ἡ μακαρία Θεοδότη ἐν φρουρᾷ τῆς μάρτυρι Ἀναστασία ὁση ἔφ' ἐκτης ὁρωμένη νυκτὸς πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἐβρίκωνσαν, ἦν και πολλαίς καιροῦσα ἡ μηδὲν ἔτασα τῶν ἀγαθῶν ἀνεξέταστον, και τοῦτο ἤρατο, τίνα δὴ τρόπον, λέγουσα, μετὰ τὸ θανεῖν φοιτᾷ πρὸς αὐτήν; Ἡ δὲ δεδοσθαι ταῖς τῶν μαρτύρων ἔφη ψυχαῖς και τοῦτο παρὰ Θεοῦ, τὸ μετὰ τὴν ἐνεσθῆεν ἐπιδημίαν ἐπαροῦσθαι παρ' οἷς ἂν και βούλοιντο, και ὁμιλίας και παρακλήσεως αὐτοῖς ἀξιοῦν. Ταῦτα δὲ και ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐπιθεδαίοι λέγων· Τότε δέχομαι Καισαρίον λαμπρὸν, ἔνδοξον, ἀγαλλόμενον, οἷός μοι και κατ' ὄναρ ὤφθης, ἀδελφῶν φίλτατε.

ζ. Μὴ οὖν ἀπίσται τοῖς λεγομένοις· ὅρα γάρ θεαι και καθ' ὅν ἐκδημοῦσι καιρὸν οἱ κατὰ Θεὸν ζήσαντες, ὅπτασια· ἀγίων τεθέανται· και δῆλον ἐκ τε τῶν συμβεθεκῶτων τῷ μεγάλῳ Δεινῆ τῷ Σκυλίτῃ, τῷ μεγάλῳ Σάββη, και ἑτέροις τῶν ἀγίων οὐκ ὀλίγων. Ἦνίκα γάρ τοῦ σώματος ἐχωρίζοντο, ἐπεστήκεισαν εἰ ἀπ' αἰῶνων ἅγιοι θεοὶ τε και μάρτυρες προσκαλούμενοι αὐτοῖς οὖν ἐπουρανοῖς δυνάμειν. Ἐπαρ οὖν οὐκ ἦν ἀληθὲς, ὅτι ἐπίσταται τοῖς ἐνταῦθα ἀπλωθεῦσαι τῶν ἀγίων ψυχαι, οὐκ ἂν ὁ πατριάρχης ἐκείνος Φώτιος τῷ μεγάλῳ Γρηγορίῳ τῷ Διαλόγῳ ἀκολουθῶν οὕτως ἔλεγε· Τοῖς μὲν οὖν βραχέαι τῶν ἀγίων λευφάνοις και μᾶλλον ἢ τῶν σημειῶν ἐνέργεια δίδεται διὰ τὴν τῶν πολλῶν ἀπιστίαν· τοῖς γάρ ὀλοκλήρος οὐδενὶ διανίσταται λογισμὸς, ὡς οὐ δύναται **D** αὐτὰ θευματουργεῖν ἐπιστάσια τῶν καλλινίκων ψυχῶν, ἀλλ' τοῖς τῶν σωμάτων συνδιήθησαν ἀγῶσι και κόποις. Τί τοῦτου σαφέστερον; Ἐπιστάσια γάρ, φησι, τῶν καλλινίκων ψυχῶν εἰ τῶν ἀγίων τερατουργοῦσι λείψανα. Ἀψευδὴς γάρ ὁ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀποστόλοις και πᾶσι τοῖς θεαρέστοις πολιτευσαμένοις εἰπὼν Θεὸς, Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ὅως τῆς συντελείας.

η. Μὴ οὖν ἐπι πλέον ἀμφίβαλλε, μηδὲ λέγε, πᾶς ἀλλαγῶ μεθιστάμενα τοῖς ἐνταῦθα· και ἀποθεωκόσι γάρ τοῖς ἀγίοις πάρεστιν ἡ τοῦ παναγίου Πνεύματος χάρις· κίνεσθῆεν τοῖς ναοῖς αὐτῶν ἐπιφαινόνται, και τοῖς ἐπικαλουμένοις ἐπίστανται, και

ctari Dominus monstravit, præcursor in sedem de- super ingressus. Si enim res ita se non haberet, Apostolus ipse præcursorem non vocasset: etenim præcursor aliquorum et est et dicitur præcursor: ac veluti haud fortuito casu et in vanum Primogenitum ex mortuis nuncupavit, propter illos qui una resurgent in novissimo die, ita etiam præcursorem in sedem supernam ingressum dixit, haud temere, sed omnino illorum gratia qui cum ipso sunt ingressuri. Si vero hæc ita se habent, si coram Christo stant qui in ipso vitam mutaverunt, quare ipsos pro nobis intercedere negaverimus, et per visionem et per somnum apparere?

ἀντὶ τὸν βίον ἀλλάξαντες, πῶς οὐχὶ και πρεσβεῖν **B** 6. Insuper in sanctis Simeonem Metaphrasten illud dogma præ cæteris asserentem invenimus: etenim in Vita magnæ martyris Anastasiæ Romanæ ita loquitur: Beata Theodote, quæ martyri Anastasiæ in carcerem conjectæ circa sextam noctis horam visa, ad certamen cohortabatur; nam nullum bonum inexploratum relinquens, hæc quoque rogabat, quonam modo post mortem ipsi loquens appareret. Illa vero martyrum animabus concedi dixit a Deo, post discessionem ex hac terra, iis quibus volunt apparere et ipsos sua præsentia et confabulatione dignari. Hæc etiam theologus Gregorius affirmat dicens: Tunc videbo Cæsarium splendidum, gloriosum, ornatum, qualem mihi in somnis te præbui, fratrum amantissime.

C 7. Ne igitur de his dictis dubites: scias enim quod il qui dum in terris agebant in Deo vitam egerunt, sanctorum visionem experti sunt. Patet ex iis quæ magno Danieli Stylitæ, magno Sabæ cæterisque sanctis haud paucis contigerunt. Postquam enim corpore soluti essent, inde a sæculis sancti et martyres, ipsos cum cœlestibus virtutibus advocarunt. Si igitur verum non esset, quod inde profectæ sanctorum animæ, his qui supra terram sunt sese præbeant, haud sane patriarcha ille Phoebus, Gregorio Magno Dialogorum auctori assentens, ita dixisset: Parvis sanctorum reliquiis etiam magis miraculorum virtus conoeditur ob multorum incredulitatem: turbæ enim minime prodest **D** iustarum animarum jussu, quæ in corpore agones laboresque certaverunt. Quid hoc evidentius? Iustarum, enim, inquit, animarum jussu sanctorum reliquiæ miracula patrant. Verax enim in ipsis apostolis cunctisque divinis ministris loquens Deus, « Ecce ego, inquit, vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. »

8. Ne igitur diutius dubites, nec dicas, Quomodo aliunde distractæ his quæ supra terram aderunt? Vita enim sanctis sanctis adest sancti Spiritus gratia: et ibi in templis suis apparent, et invocantibus astant, et cætera omnia agunt ex voluntate:

« Vobiscum enim, inquit, omnibus sem diebus A usque ad consummationem sæculi. » Ne igitur diutius inquiras, quomodo aliunde distractæ his qui supra terram appareant. Si enim propheta ille Habacuc, corporali vinculo adhuc detentus, ab Hierosolyma una eademque hora in Chaldaicam regionem pervenit, Danieli prophetæ in fovea cibos afferens, quomodo etiam sanctorum animas invocantibus aliquando apparere negabimus? Mitte ergo querere causam : ubi est gratia Dei, causam investigandi locus non est : quod appareant, scio ; Patrum enim traditionibus non obsto : quomodo vero, nescio : scit mirabilis ille in sanctis suis : quod vivo, quod nutrior, scio : quomodo vero, nescio : quod etiam corpori anima jungitur, scio : quomodo vero, nescio : quod spiritualis et immaterialis, scio, audiivi enim : qualis vero ejus species, ac qualis essentia, nescio : hoc enim inexploratum mansit : quomodo enim noverit quis rem ad imaginem creatam impenetrabilis atque incomprehensibilis Dei? Si animæ essentia comprehendere-
tur, et ipsum imaginis prototypum. Quod si vero prototypum incomprehensibile est, incomprehensibilis necessario et ipsa prototypi imago : inde plurima tractata sunt de ea ; nemo vero hujus aliquando potuit capere naturam, ad imaginem factam, ut dicunt, incomprehensibilis ac inaccessibleis Dei.

9. Ne igitur causam indagare velis, ne forte ob C hoc incredulitatis accuseris : dicit enim, « Nisi credideritis, non intelligetis. » Ut ex ultimis terræ apostoli, et hæc dum molesto corpore detraherentur, in obitu sanctissimæ Dei Matris in unum sunt coadunati, nisi forte hic angelos apostolorum loco convenisse dixerimus : ut Paulus ad tertium cælum abreptus, inde in paradysum descendit, et ineffabilia verba audivit : quomodo tollentur justi obviam Domino in aera : quomodo etiam transfugato Christo Moyses et Elias in monte astiterunt : ut uti igitur mira quidem sint ista, sed revera fuere, ac credimus : ita etiam redeuntibus sanctorum animis fidere te decet. Quod autem superstitiis apparent, crede ex supra relatis ; quomodo vero, ipsi Domino committe ; non enim plura per ipsum cogitare licet, ne tale quid patiamur, quale damnatus Lucifer ; qui cum ipsi collatam a Domino gloriam, utpote difficilem, ferre non posset, in terram misera repente delapsus est. Quapropter et magno Paulo quo tempore in cælum est abreptus, revelationes sub silentio traditæ sunt : aliter enim totius orbis magister silentio non prætermisisset : quomodo vero tacere non maluisset? qui ipse propriæ carni stimulus adhibere se dixit, ne revelationum mole obruere-
tur.

οἰκουμένης διδάσκαλος ἐπὶ τοσοῦτον σεσίγηκε · καὶ σαρκὶ σκόλοπα λαβεῖν ἔλεγεν, ἵνα μὴ τῇ ὑπερβολῇ

10. Scripturas igitur amplecti debemus, ea vero

τῆλλα πάντα ποιῶσιν ὅσα καὶ βούλονται · Μεθ' ὁμῶν γὰρ, φησὶ, πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας. Μὴ οὖν ἐπὶ πλέον ἀμφίβαλλε, πῶς ἀλλαγῶ μεθιστάμεναι τοῖς ἐνταῦθα κἀκὶν ἐφίστανται. Εἰ γὰρ ὁ προφήτης ἐκεῖνος Ἀββακούμ μετὰ τοῦ σαρκίνου ἐκείνου πάχους ἀπὸ Ἱερουσαλήμ ἐν τῇ αὐτῇ καὶ μὴ ὥρα τὴν Χαλδαϊκὴν κατέλαβε γῆν, τῷ προφῆτῃ Δανιὴλ εἰσκομίζων ἐν τῷ λάκκῳ τὸ ἄριστον, πῶς οὐχὶ καὶ τὰς τῶν ἁγίων ψυχὰς τοῖς ἐπικαλουμένοις ὀπτανεσθαι ποτε εἰπωμεν ; Ἄφε; τοίνυν τὸ πῶς · Ἐνθα χάρις Θεοῦ, χώραν οὐκ ἔχει τὸ πῶς · ὅτι μὲν ἐφίστανται οἶδα · οὐδὲ γὰρ ἀντιτείνω ταῖς πατρικαῖς παραδόσεις · τὸ δὲ πῶς οὐκ οἶδα · οἶδεν ἐκεῖνος ὁ θαυμαστός ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ · ὅτι μὲν ζῶ καὶ τρέφομαι, οἶδα · τὸ δὲ πῶς οὐκ οἶδα · καὶ ὅτι μὲν οὖν τῷ σώματι σύνεστιν ἡ ψυχὴ, οἶδα · τὸ δὲ πῶς οὐκ οἶδα · καὶ ὅτι μὲν ἀσώματος καὶ ἄβλος, οἶδα, ἤκουσα γὰρ · τί δὲ τὸ εἶδος αὐτῆς, καὶ ποταπὴ τὴν οὐσίαν ἔστιν, οὐκ οἶδα, ὅτι καὶ ἀνερμήνευτον τοῦτο μεμύνηκε · πῶς γὰρ ἂν καὶ εἰδοῖη τις τὴν κατ' εἰκόνα κτισθεῖσαν τοῦ ἀπεριήστου καὶ ἀκατάληπτου Θεοῦ ; Ἐάν ἡ τῆς ψυχῆς οὐσία καταλαμβάνετο ἂν, καὶ αὐτὸ τὸ τῆς εἰκόνας πρωτότυπον · εἰ δὲ τὸ πρωτότυπον ἀκατάληπτον, ἀκατέληπτος ἐξάναγκας καὶ ἡ τοῦ πρωτοτύπου εἰκὼν · ἔθεν τοι καὶ πολλὰ μὲν ἐφιλοσοφῆθη περὶ αὐτῆς · οὐδεὶς δὲ τὴν ταύτης ἡδυνήθη καταλαβέσθαι φύσιν ποτὲ, κατ' εἰκόνα κτισθεῖσαν, ὧς εἴρηται, τοῦ ἀκατάληπτου καὶ ἀπροσίτου Θεοῦ.

θ'. Ἄφες τοίνυν ἐπὶ τῶν παραδόξων τὸ πῶς, ἔνα μὴ καὶ ἀπιστιᾶν ἐπὶ τοῦτῳ κατακρήσῃς. Ἐάν μὴ πιστεῖσθῃς γὰρ, φησὶν, οὐδ' οὐ μὴ συνῆες · πῶς ἐκ περάτων οἱ ἀπόστολοι, καὶ ταῦτα τῷ πατρὶ τοῦτῳ βαρούμενοι σώματι, ἐν τῇ μεταστάσει τῆς ὑπεργίας Θεοτόκου κατ' αὐτὸν συνθηροῖσθῃσαν, ἵνα τί μὴ καὶ ἀγγέλους ἐνταῦθα λέγωμεν, ἀνεὶ τῶν ἀποστόλων ἔλαβεν ; πῶς ὁ Παῦλος εἰς τρίτον ἀνήλθεν οὐρανῶν, κἀκεῖθεν εἰς τὸν παράδεισον ἀπηνέχθη, καὶ ῥημάτων ἀρρήτων ἤκουσε · πῶς ἀρπαγῆσονται οἱ δίκαιοι πρὸς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, πῶς δὲ καὶ μεταμορφουμένῳ τῷ Χριστῷ Μωσῆς καὶ Ἡλίας ὁμοῦ ἐπὶ τοῦ θροῦ ἐπέστησαν. Ὅσπερ οὖν παρὰ ὅσα μὲν εἰσι ταῦτα πάντα, ἐγένετο δ' ὅμως καὶ πιστεύομεν · οὕτω καὶ ταῖς ἀνελθούσαις τῶν ἁγίων ψυχῶν διανοεῖσθαι σε ἔξιν · καὶ ὅτι μὲν ἐφίστανται τοῖς ἐνταῦθα, πιστεῦε ἀφ' ὧν ἀνωθεν ἤκουσας · τὸ δὲ πῶς αὐτῷ τῷ Κυρίῳ κατέλειψαι · οὐδὲ γὰρ κλειδὸν τι νοῆσαι παρ' αὐτοῦ συγχωρούμεθα, ἵνα μὴ τοιοῦτόν τι πάθωμεν, ὅποσον ὁ πεσὼν Ἐωσφόρος · τὴν γὰρ δοθεῖσαν αὐτῷ παρὰ Κυρίου λαμπρότητα μὴ δυνήθεις ἀναγκεῖν, ὅτε τυγχάνουσιν ἀπλετον, ἀνετράπη τε παραχρῆμα καὶ πτώμα κατὰ γῆς ἐξάσιον ἔπεσε. Διὰ τοι τοῦτο καὶ τῷ μεγάλῳ Παύλῳ καθ' ὃν ἠρπάγη καιρὸν ἀποκαλυφθέντα σωπῆ παραδόθησαν · εἰ γὰρ ἐκφορα καὶ ταῦτα συνέδη, συνέφερον, οὐκ ἂν ὁ τῆς πῶς γὰρ οὐ σιγήσαι διεκρινεν ; εἴπερ αὐτὸς τῇ ἰδίᾳ τῶν ἀποκαλύψεων ὑπεραίρηται.

ι'. Στέργειν οὖν τὰ γεγραμμένα ὀφείλομεν, καὶ

τῶν ὑπὲρ κατέληψιν ὅλων μὴ ἀπειθεῖν, ἀλλ' ἐπὶ αὐτοῖς τὴν ἡσταν ὁμολογεῖν, καὶ μετὰ τοῦ θεοῦ λέγειν *δαβὶδ*· Ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσις σου ἐξ ἡμῶν· ἐκραυάσθη, οὐ μὴ δυνάμεθα πρὸς αὐτήν. Τοῖς γὰρ ἐν Χριστῷ κοιμηθεῖσιν ἁγίοις μεταδίδονται καὶ ὑπερφυῆ τὰ χαρίσματα· καὶ θεομένων γὰρ ἡμῶν ἐπακούουσι, καὶ θλιβομένοις ἐφίστανται παρηγορίας ἔνεκεν, ὡς ἄνωθεν εἰρηται. Ἐὰν γὰρ οἱ κατ' ἐμὲ βραθύμως τὸν βίον ἀνύσαντες τῶν δι' αὐτοὺς ἐνταῦθα τελομένων εὐποιῶν ἐκαισθάνωνται, ὡς ἐκ τῶν ἱερῶν Γραφῶν διδασκόμεθα, πολλῶ μᾶλλον οἱ ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ τῷ χρεῶν λειτουργήσαντες. Ἐνθεν τοι καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ πρὸς τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ ἐπιταφίῳ λόγῳ καὶ τάδε πρὸς τοὺς ἄλλοις ἔλεγεν· Δίδεξο τὸν παρόντα λόγον, ὃ μακαρία· καὶ τοιούτων αἰσθάνεσθαι.

ἰα'. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, πῶθεν ἡμεῖς ὀρμώμενοι τοιαύτης ἀποστεροῦμεν χάριτος τὰς ἀπελθούσας τῶν ἁγίων ψυχᾶς; καὶ ταῦτα τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου λέγοντος, ὅτι Ἄγαθὰ τοῖς ἀνθρώποις ὁ θεὸς ἐχαρίσατο, εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἀγέλοι παρακύψαι. Καὶ εἰ χρὴ πολλὰ λέγειν; Εἰ γὰρ καὶ περὶ τινῶν ἁγίων εἶ τῷ βίῳ τούτῳ περιόντων ἠκούσαμεν, ὅτι δι' εὐχῆς αὐτῶν καὶ τινὰς ἐν ἀσεβείᾳ τὸν βίον καταλύσαντας αἰωνιζούσης κολάσεως ἠλευθερώθησαν (1), εἰ τὸ κωλύον μὴ καὶ τὸν βίον ἀλλάξαντας, καὶ τοῦ θεοῦ δῆθεν ἐγγύτερον γεγόντας, τὰ αὐτὰ τοῖς προλαβοῦσι ποιεῖν, καὶ τὴν αὐτὴν ἔχειν ἐνέργειάν τε καὶ δύναμιν, ἵνα μὴ λέγω πολλῶ μείζονα, διὰ γε τὴν τῆς σαρκὸς ταύτης ἀπόθεσιν; Μὴ οὖν ἀντιπίπτωμεν ταῖς πατρικαῖς παραδόσεσι, μηδὲ ὅπως ἔχοιεν αὐταὶ περιεργαζώμεθα· ἐγράφη γὰρ ταῦτα οὐχ ἵνα πολυπραγμονώμεν, ἀλλ' ἵνα πιστεύωμεν, καὶ ἵνα πιστεύοντες ζωῆν αἰώνιον ἔχοιμεν ἐν αἰῶνας. Ἀμήν.

EPISTOLA XIX.

Ad Nilum monachum. — Preces pro mortuis et eleemosynas non frustra fieri (2).

Ὅτι μὲν οὖν οὐ χρὴ κατὰ τι διστάζειν ἐπὶ ταῖς γινομέναις εὐποιαῖς παρὰ τινῶν, χάριν μὲν εὐσεβῶν, ἀμαρτωλῶν δὲ, πειθέτωσαν ἡμᾶς πρὸ τῶν ἄλλων οἱ μαθηταὶ Χριστοῦ καὶ ἀπόστολοι, τρίτα, ἔννατα καὶ τεσσαρακοστά, ναὶ μὴν, καὶ ἐνιαύσια τελεῖσθαι κοινῶς ἐπὶ τοῖς τεθνέωσι διαταξάμενοι. Εἰ γὰρ ὁ Νυσσαεὺς θεὸς Γρηγόριος, τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλοις ἐπόμενος οὕτως εὐρηται λέγων, Οὐδὲν ἀλογίστως οὐδὲ ἀκερδῶς ἀπὸ τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν παραδίδεται, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα πάντως ἐπωφελές, τὸ μνήμην ποιεῖν ἐπὶ τῆς θείας μυσταγωγίας τῶν πιστῶν κεκοιμημένων· πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς ἀλογοπραγῆτως ἔπειθεαι χρὴ. Εἰ γὰρ, καθάπερ εἰρήκαμεν, ὑπὲρ τῶν ἐν ἀμαρτίαις ἀποθανόντων θυσίαν προσάγειν οὐκ ἀποκλειόμεθα, καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ τρίτῃ εὐχῇ τῇ λεγομένῃ κατὰ τὴν

(1) Respicit (ut cognoscimus ex aliis Glycæ epistolæ seu tractatibus) ad narrationem S. Gregorii PP. et aliorum de salute Trajani imp., de qua

A quæ supra mentem sunt minime tangere, imo impotentiam fateri, et cum divino Davide exclamare: « Mira est scientia tui a nobis, nimis alta est; nihil valemus ad eam. » In Christo enim mortuis sanctis etiam supernaturalia dona data sunt; orantibus nobis assistunt: oppressis consolabundi succurrunt, ut supra dictum est. Si enim quidam vita non bene acta, bonis operibus propter ipsos impletis fruuntur, ut ex sacris Scripturis audivimus, quanto magis qui in ipso Christo mandata servaverunt. Quare etiam theologus Gregorius in funebri oratione ad sororem, hæc inter alia dicit: Præsentem sermonem accipe, o beata: illud enim tui similibus concessit Deus, ut talibus fruatur.

τοῦτο γὰρ ἐδωρήσατο τοῖς κατὰ σὲ ὁ θεός, τὸ τῶν

14. Si hæc ita se habent, cur nos tali gratia hinc profectas sanctorum animas spoliabimus? præsertim cum apostolorum princeps Petrus dicat: « Dona hominibus largitus est Deus, quæ etiam vellent angeli. » Quid plura? Si enim de aliquibus sanctis vitam adhuc agentibus audivimus, eos suis precibus quosdam qui in impietate perierant, a sempiterno supplicio liberasse, quid obstat quominus illi, præsentem vitam immutata Deoque propinquiores facti ea quæ antecessores agant, eademque fruatur virtute ac efficacia, ne dicam multo majori propter hujusce carnis depositionem? Ne igitur Patrum dogmatibus adverstemur, incredulitate et dubitando. Hæc enim scripta sunt, non ut scrutaremur, sed ut crederemus, ac proinde ut credentes, vitam æternam habeamus, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula. Amen.

Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς

Non esse itaque dubitandum de bonis operibus quæ ab aliquibus sunt, piorum quidem gratia, sed peccatorum, persuadeant nos ante alios discipuli Christi et apostoli, diebus tertio, nono et quadragesimo, nec non et exacto anno publicæ mortuorum memorias fieri decernentes. Etenim etsi Nyssenus divus Gregorius sacris apostolis insistentis hæc reperit dixisse: Nihil sine ratione et sine lucro a Christi discipulis traditur, res tamen ipsa omnino utilis est, memoriam recolere in divina liturgia eorum, qui in fide obdormierunt, multo magis nos sine auctori examine sequi addeceat. Etenim si, quemadmodum diximus, pro iis, qui in peccatis immortui sunt, sacrificium offerre non prohibemur: quod et divinus Basilius in tertia oratione, quæ die Pentecostæ sacro dicitur, plene edocet, ita ad Deum

satis et a multis criticis et a theologis disputatum fuit.

(2) Allat. De consensu, col. 1194.

dicens : Quod et in hac perfectissima solemnitate et salutari, propitiations deprecatorias pro iis, qui in infernum descenderunt, suscipere non dedignatus es, ingentes nobis spes exhibens, remissionem vero iis, qui detinentur ab opprimentibus eos malis, exaudi nos, te deprecantes. Non enim mortui laudabunt te, Domine, neque qui in inferno sunt, confitentis libere tibi offerunt; sed nos viventes exoramus pro animabus eorum. Et ne dicito mihi : Quandoquidem universe pro omnibus defunctis Deo sacrificia offeruntur, universe etiam omnes salutem consequuntur. Habes siquidem præ aliis magnum Dionysium, hanc opinionem e medio tollentem, et quæ ex peccatis remittantur, quamnam vero non condonentur, manifesto edocentem. De iis namque, qui in peccatis vitam finierunt, edisserens, hæc quoque addit : Si pusilla quædam adfuerint, utilitatem propter bona opera, quæ pro iis fiunt, accipiunt; si ingentia ac immoderata sunt, conclusit Deus contra ipsos. Ad hæc suppetit et magnus Epiphanius, in *Panariis* hæc habens : Utiles sunt pro defunctis piorum preces, si ingentia crimina non impediunt.

Et hi quidem hæc tradunt. Joannes vero Damascenus aperitius hæc eadem prosequitur, ostenditque, quamnam ex delictis facile condonari possint, quamnam condonari omnino nequeant, in oratione sua *De obdormientibus*, his verbis : Quicumque itaque cum reliqua sua inhumanitate atque crudelitate penitus erant immisericordes, et ad supplicantium preces duri ac inflexibiles, imo etiam rerum alienarum avidi raptores, hi nullo modo commoda consequuntur : conclusit enim contra eos Deus, ut magnus inquit Dionysius. Quicumque vero conscientia erant recta, non potuerunt tamen, propter mortalem immaturam, divinarum legum sancita per se ipsos complere, hi omnino propter preces, pro iis effusas, maximum in modum proficiunt. Nec minus de hac eadem re divinus Chrysostomus complectitur : Non potuisti, cum viveres, negotia animæ tuæ omnia accommodare, in ipso vitæ tuæ exitu tuis præcipe, tua post mortem tibi mittere, et auxilium præbere per bona opera, eleemosynas, inquam, et oblationes inde propitium tibi reddas liberatorem; hæc enim illi grata sunt et accepta. Si vero etiam magnus Basilius alicubi dicit : Ne fallamini, Deus non irridetur, mortuum in altare non adducito, vivum offer sacrificium tuum; hærendum minime est, neque propterea pro defunctis bona opera negligenda. Scito enim, eum ad avaros, rapaces, immorigeros, atque penitus immisericordes, sermonem dirigere; quod planum est ex iis, quæ divinus iste vir subnectit : Cor lapideum aliquidur. Propterea magnus iste probe fecit; nisi enim austeriores sermones usurpasset, nunquam, qui eo tempore fame deperibant, enutriti fuissent,

ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, σαφῶς οὖν ἐκδιδάσκει λέγων οὕτω πρὸς τὸν Θεόν· Ὁ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ παντελεῖ ἔορτῃ καὶ σωτηριώδει Πασχοῦς μὲν ἰκεσίους ὑπὲρ τῶν ἀποικομημένων ἐν ᾧδου καταξιώσας δέχεσθαι, μεγάλας παρέχων ἡμῖν ἐλπίδας, ἀνεῖν δὲ τοῖς καταχομένοις τῶν κατεχόντων αὐτοῦ; ἀναρῶν, ἐπάκουσον ἡμῶν δεομένων σου, δεῖ οὐχὶ νεκροὶ εἰνέσουσι σε, Κύριε, οὐδὲ οἱ ἐν ᾧδου ἐξομολογούμενοι παρῆρησίζονται φέρειν σοι, ἀλλ' ἡμεῖς οἱ ζῶντες ἰκετεύομεν περὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Καὶ μὴ μοι λέγε, ὡς εἶγε κοινῶς ὑπὲρ πάντων τῶν τεθνεώτων θυσίαι τῷ Θεῷ προσάγονται, καὶ κοινῶς λοιπὸν ἅπαντες σωτηρίας ἐπιτεύξονται. Ἐχεις γὰρ πρὸ τῶν ἄλλων αὐτῶν τὸν μέγαν Διονύσιον ἐκ μέσου τῆν ὑπόνοιαν ταύτην ποιούμενον, καὶ τίνα μὲν τῶν πλημμελημάτων ἀφίενται, τίνα δὲ οὐκ ἀφίενται, σαφῶς σε διδάσκοντα. Περὶ τινων γὰρ ἐν ἀμαρτίαις τὸν βίον ἀπολιπόντων διεξιῶν, καὶ τότε φησὶν· Εἰ μὲν ψιλὰ τίνα πρόσπειτον, ἔχουσι ὠφέλειαν διὰ τὰς γινομένας εὐποιίας· εἰ δὲ χαλεπὰ εἴεν, ἀπέκλεισεν ὁ Θεὸς κατ' αὐτῶν. Πρὸς τοῦτοις δὲ καὶ αὐτὸν ἔχεις τὸν μέγαν Ἐπιφάνιον ἐν τοῖς *Παναρίοις* οὕτω λέγοντα· Ἄφελαι δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων εὐσεβῶν εὐχῆ, εἰ καὶ τὰ μεγάλα αἰτιώματα μὴ ἀποκόπτῃ.

Καὶ οὕτω μὲν οὕτως· ὁ δὲ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἄριθλότερον τὰ περὶ τούτου διαλαμβάνων, καὶ δεικνύων ἐντεῦθεν, τίνα μὲν εἰσὶν τῶν πλημμελημάτων εὐσύγγνωστα, τίνα δὲ καὶ πάνυ ἀσύγγνωστα, ἐν τῷ *Περὶ κεκοιμημένων* λόγῳ αὐτοῦ καὶ τότε φησὶν· Ὅσοι μὲν οὖν μετὰ τῆς ἄλλης αὐτῶν ἀπαρθρωπίας καὶ ὠμότητος ἀσυμπαθεῖς τέλειον ἦσαν μῆτε μὴν τοῖς δεομένοις ἐπικαμπτόμενοι, ἀλλὰ καὶ τὰ τούτων ἀφαιρούμενοι μάλιστα, οὐ μνοῦν οἱ τοιοῦτοι ὠφελῆθησονται· ἀπέκλεισε γὰρ κατ' αὐτῶν ὁ Θεὸς, ὡς ὁ μέγας ἔφη Διονύσιος· ὅσοι δὲ συνευδῆσεως ὑπήρχον ἀγαθῆς, οὐκ ἐφθασαν δὲ ὁμοῦ διὰ τὸ τοῦ θανάτου ἄωρον τὰ τῶν θεῶν νόμων ἀποπληρῶσαι δι' ἑαυτῶν, ἐκεῖνοι πάντες διὰ τὰς ὑπὲρ αὐτῶν γινομένας εὐχὰς τὰ μάλιστα ὠφελῆθησονται. Οὐχ ἤττον δὲ τὰ περὶ τούτου καὶ ὁ θεὸς διαλαμβάνει Χρυσόστομος λέγων, Οὐκ ἐφθασας περιῶν ἐν τῷ βίῳ τὰ τῆς ψυχῆς σου πάντα διευθετῆσαι, κἴν ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου ἐντείλα τοῖς σοῖς μετὰ θάνατον παραπέμψαι σοι τὰ σά, καὶ βοήθειαν δοῦναι σοι δι' ἔργων ἀγαθῶν, ἐλεημοσυῶν λέγω καὶ προσφορῶν. κάντεῦθεν τὸν Λυτρωτὴν καταλλάξαις. Δικτεία γὰρ αὐτῷ ταῦτα καὶ πρόσφορα. Εἰ δὲ που τὸν μέγαν Βασίλειον ἔχομεν λέγοντα, Μὴ πλανᾶσθε, Θεὸς εὐ μνηστῆρίζεται, νεκρὸν εἰς θυσιαστήριον οὐκ ἀνάγεται, ζῶσαν προσάγαγε τὴν θυσίαν σου, οὐ χρὴ κατὰ τι διστάζειν, οὐδὲ τῆς ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων εὐποιίας ἐντεῦθεν καταρῆσθαι. Ἴδε γὰρ ὅτι πρὸς πλεονέκτας ἐποιεῖ· ο τὸν λόγον, πρὸς ἔρπαγας, πρὸς ἀσπένδους πάντη καὶ ἀνελετήμονας. Καὶ δηλον ἐξ ὧν ὁ θεὸς οὗτος ἀνὴρ ἐπιφέρει λέγων· Αἰθίνη καρδίᾳ διαλεγόμεθα. Ἐνθεν τοι καὶ καλῶς ὁ μέγας ἐποίησεν· εἰ μὴ γὰρ αὐτῆροτέρως

quod cum vellet Deus ostendere, certumque suum servum ea de re reddere, idolorum præsulis exsiccatae calvariae, quam ipse in itinere offenderat, verbum veritatis inspiravit; quæ interrogata respondit: Cum pro mortuis sacrificia offers, tum pusillam consolationem persentiscimus. Mutuæ itaque operæ tradendæ sunt pro viribus, et modo, quo diximus, mortuis auxilia præstanda. Nam secundum Joannem Damascenum, suscipit facile vel pro iis qui improvide ac imparate decesserunt, si qua per necessarios et propinquos suos in supplementum debitorum offerantur, iisque ipsis in operum actionumque locum ascribit et computat. Attende itaque. Namque hic Deo plenus auctor, in oratione sua de mortuis, offert magnam Athanasium, de illis iisdem ita disserentem: Tametsi in aere quis deponatur, modo insigni fuerit pietate, tu nequaquam tamen asperneris, invocato prius Christo Deo, oleum et cereos ad sepulcrum appendere. Accepta enim isthæc Deo sunt, efficiuntque, ut ille plus nobis reddat, quam acceperit. Nam oleum et cereos, quasi holocaustam, imponimus; hostia vero, quæ sanguinis expers sit, Deum placamus ac lenimus; beneficentia in pauperes, majorem honorum omnium retributionem consequimur. Hinc non parum utilitatis afferunt, licet ea Deo ab aliis offeruntur.

Hæc eadem magnus Cyrillus confirmans, ostendensque, memorias maxime in modum defunctis prodesse, nec esse mirum, si ab alio quidem sacrificium Deo offeratur, commodum tamen in alium transfundatur, hæc etiam addit: Dominus noster Jesus Christus, hunc in modum ad centurionem respondens, cum ille ad eum dicebat: *Non sum dignus, ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbum, et sanabitur puer meus: I fili, et ut credidisti, fiat tibi;* apertissime commonstravit, per alterius fidem et absentem salvari. Ne itaque in posterum hæsites: nam si, quæ ab alio pro alio offeruntur, inutilia sunt, ipsa etiam, quæ in divino lavacro propter illuminationem peraguntur, nihil illi proficiunt, cum assensus et abrenuntiatio ab aliis, et non ab iis qui illuminationem accipiunt, peraguntur. Hæc si ita se habent, et memoriæ mortuorum maxime proficue sunt, vereque acceptæ sunt: si illi enim non essent, nunquam, ut supra dictum est, commemorationes præscriptis temporibus constituisent mortuorum fieri apostoli Christique discipuli, cui sit gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Α Τοῦτο δὴ βουλόµενος ὁ Κύριος δείξασθαι, καὶ τὸν αὐτοῦ πληροφορηθῆσαι θεράποντα, τῷ τοῦ ἀρχιερέως τῶν εἰδώλων ξηρανθέντι κρανίῳ, ᾧ καθ' ὅδον ἐπέτυχε, λόγον ἀληθείας ἐπέκεινται. Ὁ καὶ πρὸς αὐτὴν ἐρωτηθὲν οὕτω φησὶν· Ὅτε ὑπὲρ τῶν νεκρῶν τὰς θυσίας προσφέρεις, τότε παραµυθίας μικρὰς ἀσθανόμεθα. Οὐκοῦν ἐπικουρητέον ἀλλήλοις, ὡς δυναμῆς, καὶ καθ' ὃν τρόπον εἰρήκαµεν τοῖς ἀποικοµένοις δοτέον βοήθειαν. Κατὰ γὰρ τὸν Δαµασκενὸν Ἰωάννην δέχεται ὅτι ἀλλίστα καὶ τὰ ὑπὲρ τῶν ἀνετοιµῶν ἀποδηµησάντων προσαγόμενα. Καὶ τὰς παρὰ τῶν οικειῶν προσαγοµένας τῶν ὑστερημάτων ἀναπληρώσεις, εἰς ἔργον τούτοις καὶ πρᾶξιν λογίζεται. Πρόσσχες οὖν. Ὁ γὰρ διαληφθεὶς οὗτος θεῖος ἀνὴρ ἐν τῷ εἰς τοὺς κοιμηθέντας λόγῳ αὐτοῦ παράγει τὸν μέγαν Ἀθανάσιον περὶ τούτων οὕτω λέγοντα· Κἂν εἰς ἄρα ὁ ἐν εὐσεβείᾳ τελειωθείς κατατεθῆ, µὴ ἀπαναίρου προσάψαι κηρούς ἐν τῷ τάφῳ καὶ ἔλαιον, Χριστὸν τὸν Θεὸν ἐπικαλεσάµενος. Δεξιὰ γὰρ ταῦτα Θεῷ, καὶ πολλὴν ἐξ αὐτοῦ φέροντα τῆς ἀντιδοξίᾳ, εἶγε καὶ µᾶλλον ὀλοκαύτωσις ἵσκειν εἶναι ὁ τε κηρὸς καὶ τὸ ἔλαιον· ὡς περ οὖν ἐξίλασµός ἡ ἀναίµακτος θυσία, ἡ δὲ γε πρὸς τοὺς πένθητας εὐποιὰ προσθήκη πάσης ἀγαθῆς ἀντιδόσεως. Ὁδὲν οὐ μικρῶς ὠφελοῦσιν, εἰ καὶ τῷ Θεῷ τὰ τοιαῦτα παρ' ἐτέρων προσαγόνται.

Ταῦτα μὲν οὖν καὶ ὁ μέγας Κύριλλος ἐπιβεβαιῶν, καὶ δεικνύων, ὡς αἱ μνήμαι τὰ μέγιστα τοῦς ἀποικοµένους ὠφελοῦσι, καὶ ὅτι θαυµαστὸν οὐδὲν, εἶγε παρ' ἄλλου μὲν ἡ θυσία τῷ Θεῷ προσενήνεκται, διαβαίνει δὲ πρὸς ἕτερον ἡ ὠφέλεια, καὶ τὰδε προσεθήσιν· Ὁ Κύριος ἡµῶν Ἰησοῦς Χριστὸς οὕτω πρὸς τὸν ἑκατόνταρχον εἰπὼν, ἠνίκα πρὸς αὐτὸν ἔκεινο· Εἶπεν· Οὐκ εἰµὶ ἄξιος, ἵνα µου ὑπὸ τῆς στέγης εἰσέλθῃς· ἀλλ' εἰπέ λόγον, καὶ λαθήσεται ὁ παῖς· Ὑπάγε, καὶ ὡς ἐπίστευσας, γεννηθήτω σοι, σφετέστατα ἔδειξε διὰ τῆς ἐτέρου πίστεως καὶ τὴν µὴ παρόντα σωζόμενον. Μὴ οὖν ἐπὶ πλέον ἀμφίβαλλε. Εἰ γὰρ τὰ παρ' ἄλλου ὑπὲρ ἐτέρου προσαγόμενα ἀνόνθητα, καὶ αὐτὰ λοιπὸν τὰ ἐπὶ τοῦ θεοῦ λουτροῦ χάριν τοῦ φωτισζομένου τελούµενα κατ' οὐδὲν αὐτὸν ὠφελοῦσιν, ἅτε τῆς συνταγῆς καὶ ἀποταγῆς παρ' ἐτέρων, καὶ οὐ παρ' αὐτῶν τελουμένων τῶν δεχοµένων τὸ φῶτισµα. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ λίαν ἐπωφελεῖς πάντως αἱ μνήμαι, καὶ τῷ ἔντι εὐπρόσδεκτοι: Εἰ µὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν, ὡς ἀνωθεν εἰρηται, μνήµας ἐν ὠρισμένοις καιροῖς διετάξαντο γίνεσθαι τῶν τεθνηέντων ἕνεκεν οἱ ἀπόστολοι καὶ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

EPISTOLA XX.

(Fragm.)

Ad.... — *Preces justorum etiam impiis demortuis proficuis esse (1).*

Et quid de hominibus piis loquor, cum et quibusdam demortuis impiis, ut oratio jam exponet, peccatorum solutionem apportarint preces justis?

Καὶ τί λέγω περὶ ἀνδρῶν εὐσεβῶν, ὅπου γε καὶ θανοῦσιν ἀσεβέσι τισιν, ὡς ὁ λόγος, ἤδη γνωρίσει σοι λύσιν ἀμπλακημάτων ἐπὶνεγκε δικαίου εὐχῆ;

(1) Apud Allatum *De libris ecclesiasticis Græcorum*, p. 147.

Ἄλλ' ὑπὲρ τούτων ἀπίστων δηλαδὴ, ἐν τὰ τοῦ κόσμου πένθαι δώσεις, ὡς οἱ μαθηταὶ διαγορεύουσι τοῦ Χριστοῦ, κατ' οὐδὲν ὠφελήσει αὐτοῖς. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, τί χρὴ καὶ λέγειν περὶ τῆς ἰσχύος τῶν ἱερῶν εὐχῶν; Ὁ γὰρ ποιῆσαι τὰ τοῦ κόσμου θεϊδόμενα πένθη οὐκ ἰσχύουσιν, τοῦτο εὐχῆ δικαίου παραδόξως ἐποίησεν. Ὁ γὰρ Διάλογος μέγας Γρηγόριος τοῦ Θεοῦ δεηθεὶς ὑπὲρ συγχωρήσεως ἀμαρτιῶν Τραϊανοῦ βασιλέως τοῦ ἐν ἀσεβείᾳ τὸν βίον καταλύσαντος, οὐ διεμαρτε τῆς αἰτήσεως. Ἀλλὰ καὶ ἡ πρωτομάρτυς Θεκλα ὑπὲρ Ἑλληνίδος τιγος, ἡ Φιλκονύλλη τῆ Ἰνομα, τοῦ Θεοῦ δεηθεῖσα, τῶν αἰωνίων αὐτὴν βαπτισμῶν ἀπήλλαξεν. Καὶ ὁ μέγας δὲ Μακάριος ἐντυγνὼν καθ' ὁδὸν τῷ τοῦ ἀρχιερέως τῶν εἰδώλων ξηρανθέντι κρανίῳ, καὶ ἐρωτήσας αὐτὸ, περὶ ὧν ἐγλίχτο μαθεῖν, ἤκουσεν ἐξ αὐτοῦ, λόγον γὰρ ἀληθείας; ἐνέπνευσεν αὐτῷ τηνικαῦτα ὁ Θεός, ὡς Ἡλίκα προσφέρεις τὰς θυσίας ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, τότε παραμυθίας μικρᾶς αἰσθανόμεθα. Ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς Μαυρίκιος ἡμαρτίᾳ περιπεσὼν μεῖζον τοῦ ἀφελθῆναι αὐτῷ, μυροπληθῆ γὰρ σφρατῶν μαχαίρᾳ παρέδωκε βαρβαρικῇ, εὐχαί; ἀνδρῶν ὁσίων ἐξέφυγε τὴν αἰωνίζουσαν κρίλασιν.

Verumtamen si pro infidelibus omnia mundi pauperibus trahas, ut Christi discipuli dicunt, nulla illis emolumento fuerint. Et hæc si ita se habent, quid nobis de scitarum precum viribus dicendum est? Quod enim res mundanæ pauperibus exhibere efficere non possunt, justis oratio admirabiliter perfecit. Magnus namque Gregorius cognomento Dialogus, effusus precibus ad Deum, pro remissione peccatorum Trajani imperatoris, qui vitam in impetate finierat, a postulatis non cecidit. Sed et prima martyr Thecla pro gentili, cui Falconilla nomen, supplicans, a sempiternis eam pœnis eripuit. Magnus item Macarius per viam in sacerdotum idolorum principis exsiccata calvariam incidens, et poscens ab ea quod libebat addiscere, audit. Verbum namque veritatis illi Deus inspiraverat (1): Cum sacrificia pro mortuis offers, tunc nos pusillam consolationem persentiscimus. Imo et Mauricius imperator, cum in peccatum remissione gravius incidisset, innumeram enim exercitus multitudinem barbaris trucidandam exhibuit, precibus hominum sanctorum æternas pœnas aufugit.

ΕΠΙΣΤΟΛΑ XXI.

(Fragm.)

Ad.... — Virginitatem post mortem ad inferos descendisse tradit (2).

Εἰ δὲ καὶ εἰς ἄδην λέγει τὴν μαχαίρην αὐτῆς ψυχὴν κατελθεῖν ὁ Θεοῦτατος; Ἀνδρέας ὁ Κρήτης, ὅτε τὰ ἐκείνα παρὰ Χριστοῦ τελεσθέντα μυηθισομένην μυστήρια, πῶς τε νενίκηκε, καὶ ὅπως τοῦ μοχλοῦ; ἐκείνους συντριψας ἐγείρεται, μὴ θαύμαζε τοῦτου ἕνεκεν, μηδὲ ξένον τὸ πρᾶγμα ἡγοῦ, ἀμύχανον εἶναι λέγων καὶ ταῖς τοῦ Κυρίου παρατεθῆναι χερεσὶ, καὶ εἰς ἄδην αὐτὴν κατελθεῖν. Ὅν γὰρ τρόπον ὁ Κύριος, Εἰς χεῖράς σου, Πάτερ, παρατίθω τὸ πνεῦμά μου, ἔλεγε, εἰς ἄδην δὲ ὅμως τηνικαῦτα κατήργητο· οὕτω δὲ καὶ τὰ κατὰ τὴν Παρθένον διασεῖσθαι σε ἀξίον.

Et si in infernum quoque beatam illius animam descendisse tradat divinissimus Andreas Cretensis, ut scilicet mystoria a Christo ibi peracta addisceret, et quomodo devicerit, et quam ratione vinctibus illis fractis resurrexit: ne hoc tibi admirationem concipiat, neque rem esse peregrinam existima, non posse. inquit, eam in manibus Domini deponi, et in infernum descendere. Quomododum enim Dominus, In manus tuas, Pater, commendo spiritum meum, dicebat, nihilominus in inferna tunc descendebat, eodem modo et res Virginitis iudicandæ sunt.

ΕΠΙΣΤΟΛΑ XXII.

(Fragm.)

Nec Virginitatem tantum, sed et reliquorum hominum animas post mortem in infernum descendisse opinari ius et probat, ea tamen differentia quod iustis ad contemplanda Christi mysteria etiam in illa regione patriæ, loco transiens ad cœlestia concedatur; impiis tanquam sedes, in qua remanent æternis suppliciis cruciantur (3).

Ἦστερον δὲ τοῦ Κυρίου κατὰ γὰρ τὴν τοῦ πάθους καιρῶν εἰπόμενος. Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθω μὲ τὸ πνεῦμά μου, καὶ; πρὸ τῶν δικαίων τηνικαῦτα ψυχᾶς ἡ πρὸς τὰ ὅσα πορταὶ κεχέρηται, οὐδὲ γὰρ ὁμοίαν ὁ Χριστὸς ὑπὲρ αὐτῶν ἀπέθνηεν· αἱ δὲ τῶν ἀμαρτωλῶν ψυχᾶς καθάπερ καὶ πρῶτερον τοῖς κατὰ ἄναπνεύουσι. Καὶ δὴλον ἐξ ὧν ἐν τῷ εἰς τὴν κόλμησιν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου λόγῳ αὐτοῦ διεξείσιν ὁ Θεοῦτατος; Ἀνδρέας; ὁ Κρήτης. Λέγει γὰρ οὕτως: Καὶ νῦν μὲν ἀπάντων ἀνθρώπων, καὶ αὐ-

Cum postmodum tempore Passionis Dominus dixisset, Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, justorum tunc animabus ad superiora aditus datus est; neque enim gratis pro illis Christi mortem oppetit: peccatorum autem animæ, quæ admodum et prius in locis infernis remanent. Idque manifestum est ex his, quæ tractat in oratione de Dormitione sanctissimæ Mariæ divinitus Andreas Cretensis. Et nunc quidem, nisi omnium hominum, et ipsorum quoque justorum;

(1) Joannes Damascenus sermone De precibus pro di. junctis, p. 420 seq.

(2) Allat. De libris eccl. Gr., p. 326. (3) Ibid., p. 327.

animæ tristem inferorum locum pertranseunt, nec detinentur, nisi tantum eæ, quæ viventes luxu ac deliciis, mortem, quæ per peccatum advenit, in semet attraxerunt. Quapropter pertransibunt quidem per inferorum portas justorum animæ. Neque enim est discipulus super magistrum, sed non detinebuntur quemadmodum antea, cum una cum morte peccatum dominatum obtinebat. Pertransibunt vero ut mysteria ibi supra naturam a Domino perfecta addiscant: quomodo vicit, et quomodo vectibus illis confractis resurrexit. Id idem et Theologus Gregorius in oratione de Pascha innuens ait: Si ille in inferna descendit, descende tu quoque, et Christi mysteria eo in loco apprehende, et quænam fuerit dispositio duplicis descensus.

A τῶν δὴ τῶν ἁγίων αἱ ψυχαὶ τὴν ἀμειδῆ τοῦ ἔδου τύπον ἐπέφρονται, οὐ κατέχονται δὲ, πλὴν ἔσσι τῆ κατὰ τὸν βίον βραστῶν τὴν δι' ἁμαρτίας θάνατον ἑαυταῖς ἐπισπάσαντο· ὥστε διελεύσονται μὲν αἱ τῶν ἁγίων ψυχαὶ διὰ τῶν τοῦ ἔδου πυλῶν. Οὐ γὰρ ἔστι μαθητῆς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον. Οὐ μὴν δὲ καὶ κατασχεθῆσονται, καθὰ καὶ πρῶτον, ὅτε σὺν τῷ θανάτῳ ἔβασίλευεν ἡ ἁμαρτία. Διελεύσονται δὲ ὥστε μνηθῆναι τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐκείσε παρὰ τοῦ Κυρίου τελεσθέντα μυστήρια, πῶς τε νενίκηκεν, καὶ ὅπως τοὺς μοχλοὺς ἐκείνους συντρίψας ἐγήγερται. Αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ Θεολόγος ὑπερβαίνων Γρηγόριος: Ἐὶ τῷ εἰς τὸ Πάσχα λόγῳ αὐτοῦ καὶ τότε φησὶν· Ἄν εἰς ἔδου κατῆι, συγκάτελλοι. Γνωθὶ καὶ τὰ ἐκείσε τοῦ Χριστοῦ μυστήρια, καὶ τίς ἡ οἰκονομία

B τῆς διπλῆς καταβάσεως.

EPISTOLA XXIII.

Ad Constantinum Palæologum. — Non esse audiendos qui temere opinati sunt, Paulum esse unum ex duodecim Christi discipulis (1).

Quod hærens proponis de beato Paulo, nobilissime vir, an scilicet cooptatus fuerit in collegium duodecim Christi discipulorum; sciendum tibi est, extra hunc duodenarium numerum esse maximum hunc Apostolum. Multo enim postea, ut cate nosti, et post Salvatoris nostri assumptionem, et sanctissimi Spiritus descensum, vocatio hujusce contigit: postquam nempe Ecclesiam Christi persecutus est, postquam in necem protomartyris Stephani assensum præbuit, et postquam epistolas ad vexandos Christianos a summis sacerdotibus accepit. Tunc enim inenarrabile illud per mediam viam fulgur eundem circumfudit: tunc et vocem desuper audiit, hæc dicentem: *Saul, Saul, cur me persequeris?* tunc et oculorum lampades extinctæ sunt; proptereaque ad Ananiam mittitur, et ab eo baptismum recipit. Hæc vero omnia multo post sancti Spiritus adventum evenere. Quid multis opus? Actorum librum percurrere. Nominatim enim ibidem duodecim Christi discipuli, qui per adventum Spiritus sancti admirandum illud linguarum donum acceperant, recensentur; at inter eos Paulus nullus est, sed Petrus, Andreas, Joannes, Jacobus frater ejus, Matthæus, Philippus, Bartholomæus, Simon Zelotes, Jacobus Alphaei, Judas frater ejus, Thomas, et Matthias ille, qui cum prius esset e septuaginta discipulorum numero, sorte in locum Judæ proditoris a Petro cum undecim cooptatus, ut divinitoquus Lucas refert. Hi itaque jam numerati duodecim, soli tunc et primi, sanctissimi Spiritus gratiam acceperunt. Hinc nos extra duodenarium huic numerum beatum Paulum ponimus. Qui vero inter duodecim discipulos collocant, aut ostendant eum qui inde rursam ceciderit, aut cessent, Paulum unum ex illis duodecim asserere. Namque, nisi quis ex eo numero egressus est, nisi rursus undecim discipuli facti sunt, quam ratione Paulus ingressus est, et in cœtu duodecim

Τί δὲ καὶ περὶ τοῦ μακαρίου Παύλου ἠπόρησας. εὐγενέστατε ἄνερ, εἶγε τῷ χορῷ συγκατελέκται τῶν δώδεκα μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, εἰδέναι οφείλεις, ὅτι τῆς τοιαύτης δωδεκάδος ἐκτὸς ὁ πάμμεγας αὐτός ὑπάρχει ἀπόστολος; Πολλῶ καὶ γὰρ, ὡς οἶδα, ὕστερον τῆς τε τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀναλήψεως, καὶ αὐτῆς τῆς καθόδου τοῦ παναγίου Πνεύματος, ἡ τοῦτου κλήσις ἐγένετο· μετὰ τὸ διώξαι δηλαδὴ τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ, μετὰ τὸ συνουδοκῆσαι τῇ ἀναρίσει Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος, καὶ μετὰ τὸ λαβεῖν ἐπιστολὰς ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων, καὶ κατὰ Χριστιανῶν ἀπελθεῖν. Τηνικαῦτα γὰρ ἡ ἀπόρρητος ἐκείνη κατὰ μέσσην ἔδον περιέλαμψεν αὐτὸν ἀστραπή· τηνικαῦτα καὶ φωνῆς ἀνωθεν ἤκουσεν οὕτω λεγούσης· *Σαούλ, Σαούλ, τί με διώκεις;* τηνικαῦτα δὲ καὶ τοὺς τοῦ σώματος λύχνους σθενύμενος ἦν. Ἐνθεν τοι καὶ πρὸς Ἀνανίαν στέλλεται, καὶ παρ' ἐκείνου τὸ βάπτισμα δέχεται. Ταῦτα δὲ πάντα πολλῶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοιτήσεως γέγονεν ὕστερον. Καὶ τί χρὴ πολλά λέγειν; Τὴν τῶν Πράξεων βίβλον ἀνάγνωθι. Κατ' ὄνομα γὰρ αὐτῆ μνημονεύει τῶν δώδεκα μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, τῶν καὶ δεξαμένων διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὸ παρῶθεν ἐκείνω χάρισμα τῶν γλωσσῶν. Καὶ Παῦλον μὲν οὐχ εὐρήσεις ἐκείσε, ἀλλὰ Πέτρον, καὶ Ἀνδρέαν, Ἰωάννην, Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, Ματθαῖον, Φιλιππον, Βαρθολομαῖον, Σίμωνα τὸν Ζηλωτὴν, Ἰάκωβον τοῦ Ἀλφαίου, καὶ Ἰούδαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, Θιωμαῖν, καὶ Ματθίαν ἐκείνον τὴν ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα μὲν ὄντα τὸ πρότερον, κατὰ κληρὸν δὲ ὁμοῦς ἀντὶ Ἰούδα τοῦ προδότου παρὰ Πέτρον καταψηφισθέντα μετὰ τῶν ἑνδεκά, ὡς ὁ θεηγόρος Λουαῖς ἱστορεῖ. Οὗτοι μὲν οὖν οἱ διαληθθέντες δώδεκα ἄερες καὶ ἄμνοι τηνικαῦτα καὶ πρῶτον τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος χάριν ἐδέξαντο. Ἐνθεν τοι καὶ τῆς τοιαύτης δωδεκάδος ἐκτὸς τὴν μακάριον εἶναι λέγομεν Παῦλον. Οἱ δὲ λέγοντες ἕνα καὶ τοῦτον εἶναι τῶν δώδε-

(1) Aflatus De consensu, col. 42.

κα μαθητῶν ἣ δειζάτωσαν τὸν ἐκπεσόντα, καὶ πάλιν ἐκεῖθεν, ἢ παυσάσθωσαν ἕνα καὶ τὸν Παῦλον εἶναι τῶν δώδεκα λέγοντες. Εἰ μὴ γὰρ ἐξήλθον ἐκεῖθεν, εἰ μὴ καὶ πάλιν ἕνδεκα γεγόνησιν οἱ μαθηταί, πῶς ὁ μακάριος εἰσηλθεῖ; Ποῦ δὲ τρόπῳ τῶ χορῶ συνριθμητοῦ τῶν δώδεκα; Μὴ οὖν εὐπαράδεκτα ἦγοῦ τὰ παρ' ἐνίων οὕτως ἀληθῶς εἰσαγόμενα, καὶ ταῦτα ταῖς ἱεροῖς τῶν Πατέρων ἐνθεραμμένους συγγράμμασιν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν οἰκεῖον δρόμον ἐτέλεσε τῶν μαθητῶν ἕκαστος, ἐπειδὴ τὴν πίστιν ἐτήρησε καὶ μέχρι τέλους αὐτοῦ· καὶ διλοῦσι τὰ ἐκτεθένητα χάριν αὐτῶν ὑπομνήματα παρὰ Δωροθέου ἐπισκόπου Τύρου καὶ μάρτυρος· τότε λοιπὸν, ἢ πῶς ἐκβλήθῃναι τινα τοῦ χοροῦ εἴπωμεν, ὥστε τὸν Παῦλον ἀντ' αὐτοῦ εἰσελθεῖν; Εἰ; ἐκεῖνος ἀθλιός ὁ τοῦ χοροῦ ἐκπεσὼν, καὶ τὴν τάξιν ἐτέρῳ κατὰ τὴν ἰσκαριώτης Ἰούδας, περιεῖθε καὶ γέγραπται ἐν Ψαλμοῖς, ὅτι «Καὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος.»

Πλὴν εἰ καὶ μὴ τῶν δώδεκα συγκαταέλκεται ὁ Παῦλος, ἀλλ' οὐκ ἐντεῦθεν αὐτῶ τὰ τῆς τιμῆς ὑποτέμνεται, οὐδὲ τὰ δευτερεῖα φέροι πρὸς τοὺς λοιποὺς μαθητάς. Ἄπαγε. Εἰ γὰρ καὶ πρῶτους ἐκείνους ὁ Κύριος τοὺς δώδεκα ἐξελέξατο, εἰ καὶ τιμῆς ἤξισεν ὅτι πολλῆς, εἰ καὶ ἐπὶ δώδεκα θρόνων ὑπέσχετο καθίσει αὐτοῦ, εἰ καὶ σὺνδαιπνοὶ αὐτῶ ἔσονται κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἐπειδὴ μεμενῆκασιν μετ' αὐτοῦ· ἀλλ' ἔχομεν ἀλλαχού τὸν Κύριον αὐτὸν πρὸς τοὺς ἐκ Ζεβεδαίου, ἦν ἕνα δεξιάν ἠτήσαντο, καὶ ἀριστεράν καθέδραν, οὕτω λέγοντα· *Ὁὐκ ἐμόν ἐστι τοῦτο δοῦναι, ἀλλ' ὅς ἡτοίμασται παρὰ τοῦ Πατρὸς μου.* Οὐκοῦν εἰ τὰ τῆς τιμῆς ἐκείνης οὐ ἴδιδοιαι κατὰ χάριν, ἀλλὰ κατὰ τοὺς ἀγῶνας, οὐδ' ἕνα ἐνδεικνύεται, μὴ θαύμαζε, εἴγε καὶ οἱ κατὰ Παῦλον ἀγωνισάμενοι κοινωνοὶ καὶ συμμετοχοὶ τῶν δώδεκα τιμῆς εὐρεθήσονται. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; εἰ Παύλου πλεονοῦσιν ἐκοπίασεν, εἰ δηλονότι οὐδὲ Παύλου μεῖζον ἐκείσε σταίη τις; ἂν, ὡς ὁ χρυσορῆμων Ἰωάννης φησί. Μάνθανε οὖν ἐντεῦθεν, ὅτι τῆς μὲν ἀφ' αὐτοῦ δόξης ἐκείνης, ἦν ἔλαχον οἱ δώδεκα καὶ πρῶτοι μαθηταί τοῦ Χριστοῦ, κοινῶν δ' οὐκ ἔλαχον Παῦλος ὑπάρχει καὶ μέτοχος, οὐχὶ δὲ καὶ τὸν ἀριθμὸν ἐκείνων πληροῖ, ὡς ὁ λόγος ἤδη φησας ἐγνώρισεν.

collocatus? Nec itaque facile acceptes prolesque quæ ab aliquibus imperite admodum intruduntur; potissimum cum sis in sacris Patrum commentariis innutritus. Cum vero quilibet discipulorum proprium cursum perferat, cum silem servaverit ad finem usque vite; idque commonstrant edita de hisdem Commentaria Dorothei episcopi Tyri et martyris; quando denique aut qua ratione dicemus aliquem e cœtu ejectum, ideoque Paulum pro eo locum occupasse? Unus ille miser, qui de choro cecidit, et ordinem suum alteri reliquit, Judas Iscariotes, de quo in Psalmis scriptum est: *Episcopatum illius capiet alter.*

ὥστε τὸν Παῦλον ἀντ' αὐτοῦ εἰσελθεῖν; Εἰ; ἐκεῖνος ἀθλιός ὁ τοῦ χοροῦ ἐκπεσὼν, καὶ τὴν τάξιν ἐτέρῳ κατὰ τὴν ἰσκαριώτης Ἰούδας, περιεῖθε καὶ γέγραπται ἐν Ψαλμοῖς, ὅτι «Καὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος.»

Nihilominus, licet numero duodecim non comprehendatur Paulus, non propterea illius honores imminuuntur, vel inferior est reliquis discipulis. Absit. Licet enim primos illos duodecim Dominus elegerit, quos et maximis dignitatibus honoravit; licet illos in duodecim thronis sessuros promiserit; licet contubernales erunt ipsi illo die, quod cum eo remanserunt; tamen habemus alibi Dominum ipsum Zebedæi filijs, dextram et sinistram cathedram petentibus, sic dicentem: *Non est meum dare hoc, sed quibus præparatum est a Patre meo.* Igitur si honor ille gratia non exhibetur, sed secundum certamina quæ quicumque certaverit, mirandum non est, si, qui cum Paulo certavit, consortes et participes honoris duodecim futuri sunt. Quid multa afferuntur? Si Paulo nemo plus laboravit, planum est, nullum Paulo majorem ibi assessurum, ut ore aureo Joannes ait. Hinc itaque discito gloriæ quidem illius, quæ verbis exprimi nequit, cujus participes facti sunt duodecim, et primi Christi discipuli, consortem Paulum esse, atque participem, ac non item eorum numerum implere, quæcumadmodum sermo jam demonstravit.

ΕΠΙΣΤΟΛΑ XXV.

Ad Andronicum Palæologum. — De die Luminum. An solemnitate Nativitatis Christi dignior sit (1).

Εἰ δὲ καὶ οὐ μετὰ τῶν ἄλλων, εὐγενέστατος ἄνερ, τοῦ Θεολόγου Γρηγορίου ἑκουσας λαμπροτέραν τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως λέγοντος, ἦν ἐπὶ τσοῦτον ἐξάγει ὁ χρυσορῆμων Ἰωάννης, ὥστε καὶ μητρόπολιν αὐτὴν πασῶν τῶν ἑορτῶν καλεῖν τοῦ Χριστοῦ, μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκα, μηδὲ πρὸς ἀλλήλους ἐναντιοῦσθε τοὺς ὑποφήτας τοῦ Πνεύματος νόμιζε· εἰ γὰρ ἐπιστήσεις τὴν ψῆφον, εὐρήσεις, ὅτι κατ' ἄλλα μὲν ὁ τὴν γλώτταν χρυσοῦς ἐξάγει τὴν γέννησιν, καὶ ἕτερον δὲ πάλιν ὁ Θεολόγος τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων λαμπροτέραν καλεῖ. Ὁ μὲν γὰρ θεῖος Ἰωάννης εἰς αὐτὴν ἀπειδὴν τὴν ἀφ' αὐτοῦ οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ

Licet tu quoque una cum aliis, nobilissime vir, Theologum Gregorium audisti, diem Luminum ipsius Christi natalibus splendidiorem nuncupantem, quos tantum extollit lingua aureus Joannes, ut eos solemnitatum omnium metropolin vocet, non est cur hujus causa in admirationem trabaris; neque inter se Spiritus sancti mystas dissidere existimes. Namque, si mentem applicaveris, comperies, alia ratione Chrysostomum Christi natales extollere, alia diem Luminum splendidiorem Theologum appellare. Divinissimus quippe Joannes, in ipsam Dei, et quæ verbis exprimi non potest, dispositionem Dei respiciens, et quomodo inclinatis oculis descen-

(1) Allatius De consensu, col. 1171.

dit, et carnem in luit, et æque ac nos homo factus est, extollit factum, et impense admiratur. Et quam ob causam in admiratione habere non debebat magnum hoc arcanum, quod et audientibus tantum incredibile videbatur? Audi, quid Deus ipse per magniloquentissimum prophetarum omnium Judæis dicit: *Videte despectores, et admiramini, quoad opus operor in diebus vestris, quod non credetis, si quis narraverit vobis* ¹. Hinc et lapidem illum offensionis, et petram scandali, sacra Scriptura nuncupat, non ob aliud, quam ob illos, qui propter id scandalizantur, et non excipiunt inoffense mysterium, quod Deus homo factus est. Attendito itaque. Non enim tanta, Filium Dei aquis ablui, admiratione dignum est, quanta, hominem perinde atque nos factum esse. Nam si homo factus non fuisset, ad baptismum nunquam processisset. Quod manifestum sit ex verbis Domini: *Conveniens nobis est, adimplere omnem justitiam* ². Hoc est: postquam homo factus est, necesse est et humana omnia complere. Et hæc est causa, propter quam divinissimus Joannes tantum natales Christi extollit: ipsi enim et mentem et auditionem et cogitationem omnem in stuporem agunt. At enim Gregorius Theologus, non res ipsas, natales inquam atque baptismum, sed quæ subsequuta sunt, comparans, splendidiorem appellavit diem Luminum; et merito. Ibi enim, in natalibus scilicet, cursus stellæ de novo apparentis, Magorum accessus, pastorum stupor, et angelorum laudatio: hic vero, nempe in baptismo, non stellæ cursus, sed vox desuper ipsius Patris, *Hic est Filius meus* ³, apertissime intonans, et Spiritus sanctus ad Filium descendens, æc dicta Patris comprobans. Ideoque et Præcursor dicebat: *Ipsæ non noværam enim, sed, qui misit me baptizare, ille mihi dixit, Super quem videris Spiritum descendentem, ille est Filius meus dilectus* ⁴. Et, ut me expediám, in Jordane sanctæ Triadis agnitio facta est. Cum itaque hæc majora sint illis, quæ visa et acta sunt in natalibus, ideo splendidiorem solemnitatem Luminum Theologus vocavit. Tunc enim revelata sunt ad illud usque tempus abscondita. Licet enim nataliam mysterium magnum sit, at nulli illud innotuit. Ineffabilem enim partum adumbravit; quod non ita facile admitti poterat ob miraculi incredibilitatem. Namque, si id non fuisset, quæ virum experta non est, uxor Josephi non fuisset. Sic ergo, nobilissime, sanctorum dicta accipiens, et ita æquo animo componens, nunquam a veritate aberrabis.

ἄνω; κλίνας; ὄρνυός; καταβίβηκε, καὶ σάρκα ἐλάβρεσε, καὶ καθ' ἡμᾶς γέγονεν ἀνθρώπος, ἐξαιρεί τε τὸ πρᾶγμα, καὶ διὰ πολλοῦ τοῦ θαύματος ἔχει. Καὶ πῶ; γὰρ οὐ θαυμάζειν; μάλιστα τὸ μέγα τοῦτο μυστήριον, εἴγε καὶ ἀπιστὸν ἰδοῦκε μόνον καὶ τοὶ; ἀκούουσι; Καὶ ἀκουε τί φησι πρὸς Ἰουδαίους αὐτῶ; ὁ Θεὸς διὰ τοῦ μεγαλοφωνοτάτου τῶν προφητῶν· Ἴδετε οἱ καταφρονηταὶ, καὶ θαυμάσατε, ἔτι ἔργον ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, ᾧ εὐ μὴ πιστεύσητε, ἐὰν τις ἐκδηγήσῃται ὑμῖν. Ἐνθεν τοὶ καὶ λίθον αὐτῶν προσκόμματος ἢ ἀγία Γραφή καὶ πέτραν σκανδάλου καλεῖ, δι' οὗδεν πάντως ἕτερον ἢ διὰ τοῦ; ἐπ' αὐτῷ σκανδαλιζομένων, καὶ μὴ ἐχομένων εὐσεβῶς τὸ μυστήριον, ὅτι Θεὸς ἐνηνθρώπησε. Πρόσεχε οὖν. Οὐ τοσοῦτον γὰρ τὸ βαπτισθῆναι τὴν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ θαύματος ἄξιον, ὅσον τὸ γενέσθαι καθ' ἡμᾶς; ἀνθρώπον. Εἰ μὴ γὰρ ἀνθρώπος γέγονεν, οὐκ ἂν εἰς τὸ βαπτισθῆναι ἀήλυθε. Καὶ δῆλον ἐξ ὧν αὐτῶ; ὁ Κύριος; εἰπε· Πρέτωρ ἡμῖν ἔστι πληρώσαι πᾶσαν τὴν δικαιοσύνην· ταυτέστιν, ἐπειδὴ γέγονεν ἀνθρώπος, ἀναγκαῖόν ἔστι καὶ πάντα πληροῦν τὰ ἀνθρώπινα. Αὕτη ἡ αἰτία, δι' ἣν ὁ Οὐκίστατος Ἰωάννης ἐπὶ τοσοῦτον ἐξαιρεί τὴν γέννησιν. Ἐκπλήττει γὰρ αὕτη καὶ νοῦν, καὶ ἀκοήν καὶ διάνοιαν. Ὁ δὲ γε Θεολόγος; Γρηγόριος; οὐ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, λέγω δὴ τῆς γεννήσεω, καὶ τῆς βαπτίσεω, ἀλλὰ τῶν ἐπακολουθησάντων ἐν αὐταῖς; ποιούμενος σύγκρισιν, λαμπροτέραν ἐκάλεσε τὴν τῶν Φώτων ἑορτήν. Καὶ εἰκότως. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐν τῇ γεννήσει δρόμος ἀστέρων; καινοφανῶν; Μάγινων προσέλευσις, ποιμένων ἐκπλήξις, καὶ ἀγγέλων ἀνούμησις; ἐναυθῶα δὲ, ἤγουν ἐν τῇ βαπτίσει, οὐ δρόμος ἀστέρων, ἀλλὰ φωνὴ ἀνωθεν αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς, Οὗτός; ἔστιν ὁ Υἱός; μου, τρανέτατα λέγουσα, Πνεῦμά; τε ἔγιον ἐπὶ τὸν Υἱὸν καταρχόμενον, καὶ τὸν λόγον βεβαιῶν τοῦ Πατρὸς. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Πρόδρομος; εἶλεν· Ἐγὼ οὐκ ἤδιδον αὐτὸν, ἀλλ' ὁ πέμψας; με βαπτίζειν, ἐκεῖνός; μοι εἶπεν, Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα; καταρχόμενον, Ἐκεῖνός; ἔστιν ὁ Υἱός; μου ὁ ἀγαπητός;. Καὶ ἀπλῶς; εἰπεῖν ἐν Ἰορδάνῃ γέγονεν ἡ τῆς; ἀγίας; Τριάδος; ἐπιγνώσις. Ἐπειδὴ τοίνυν μερίζονα τιῦτα τῶν ὀφθέντων τε καὶ πραχθέντων κατὰ τὴν γέννησιν, διὰ τοῦτο λαμπροτέραν τὴν τῶν Φώτων ἑορτὴν ὁ Θεολόγος; ἐκάλεσε. Τηνικαῦτα καὶ γὰρ πεφανέρωται τὰ μέχρι τότε τῶν; κρυπτόμενα. Εἰ γὰρ καὶ μέγα τὸ τῆς; σαρκώσεως; μυστήριον, ἀλλ' οὐδενὶ κατάδηλον γέγονε. Τὸν γὰρ ἄρῆπτον αὐτοῦ συνεσχίσε τόκον, ὧ; οὐκ εὐπαράδεκτον ὄντα διὰ τὸ τῷ θαύματος; ἀπιστῶν. Εἰ μὴ γὰρ τῷδε ἦν, οὐκ ἂν ἡ ἀπειρανδρὸς; γυνὴ τοῦ Ἰωσήφ; ἐχρημάτιζεν. Οὕτω τοίνυν, εὐγενέστατα, τὰ τῶν ἁγίων; ἐκλαμβάνων; βῆτά; καὶ οὕτω καλοθελῶ; συμβιδάζων; αὐτῶ, τῆς; ἀκριβείας; οὐκ ἐκπέση; ποτέ.

EPISTOLA XXV.

Ad Exerium monachum. — De monachata baptismati non assimilando (1).

Et sane, lumine divino colustratum et sanctum ¹ Ὅτι μὲν οὖν διορατικῶς καὶ θεῶ; ἀνὴρ διεβε-
 Habac. 1, 5. ² Matth., III, 15. ³ ibid., 17. ⁴ Joan. 1, 35.

(1) Ailat. De co sexu, col. 1289. Titulus in cod. Vindeb. 159: Τῷ τιμιωτάτῳ μοναχῷ κυρῷ Ἰωσήφ.

βαπτίσματος, τὴν αὐτὴν εἶδον ἐπὶ τοῦ ἐνδύματος τοῦ μοναχικοῦ, καὶ ὅτι τὸ τοιαῦτον οἱ θεοὶ Πατέρες δευτέρου εἰλεγον βάπτισμα, οἶδαμεν τοῦτο καὶ ἡμεῖς, εἰ καὶ τῶν Γραφῶν ἀρμόζει κατὰ τοσαῦτόν ἐσμεν. Ἡ γὰρ τελουμένη σήμερον ἐπὶ τοῖς μετενδυομένοις ἐκτὸς τελετῆ κατὰ μίμησιν τοῦ θεοῦ βαπτίσματος ἐν ἀποταγαῖς καὶ συνταγαῖς, εἰ καὶ μὴ λέγω, κατὰ πολὺ ἐρωδεστεράις καὶ φοδερωτέραις εἰώθεν γίνεσθαι. Ἐκεῖ μὲν γὰρ, Ἀποτάσσομαι τῷ Σατανᾷ, καὶ, Πισταῦός εἰς ἓνα Θεόν, καὶ τὰ ἐξῆς· ἐνταῦθα δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τάδε· Ἀποτάσσομαι γονεῦσι καὶ πατρὶ τοῖς ἐμοῖς, τῇ κεφαλῇ καὶ ματαίᾳ ἡδονῇ καὶ δόξῃ, καὶ ἀκρυνθῆναι οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλ' ἔτι καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, καὶ φυλάσσω ἑμαυτὴν ἐν ἀγνεῖα καὶ ἀκτεηροσύνῃ διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Καὶ ὁ μὲν δωρατικὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ οὕτω περὶ τοῦ μοναχικοῦ διαβεβαιούμενος; εἶλεγε σχῆματος. Οὐκ οἶδα δὲ εἰ καὶ τῆς αὐτῆς ἐστὶ τῷ βαπτίσματι κατὰ πάντα δυνάμειω; ἢ καὶ συγχώρησιν αὐτίκα τῶν ἀμαρτημάτων τοῖς αὐτῷ προσηρομένοις; χαρίζεται. Τὸ μὲν γὰρ θεῖον λουτρὸν καὶ ἀνευ δακρύων πάσης τε ἄλλης ἐκ πόνου διαγωγῆς ἀμαρτίας ἀφιέναι· δύναται· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ Πνεύματος ἁγίου μετόχους τοὺς φωτιζόμενους αὐτίκα ποιεῖ. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν οἱ βαπτίζόμενοι· τίτες τὸ τῶν γλωσσῶν εὐθέως ἰδέοντο χάρισμα. Τοῦτου μὲν οὖν τοῦ θεοῦ λουτροῦ καὶ ἡ Προβατικὴ κολυμβήθρα σύμβολον οὖσα τοῖς ἐν αὐτῇ βαλλομένοις ἀβρώστους ὑγιεῖς εὐθέως ἰδείκνυε. Τριτὴ τοι καὶ ὁ πολλοῖς μὲν ἀμαρτημασιν ἕνοχος ὢν, φθάσας δὲ θυμῶς τὸ φῶτισμα δέξασθαι πρὸς ἱερατικὴν αὐτίκα βαθμὴν ἀνάγεσθαι οὐ κεκώλυται, ἅτε καὶ αὐτὰς τὰς τῶν ψυχικῶν τραυμάτων οὐλὰς ἀποκαθάρας ἐν τῷ βαπτίσματι. Εἰ δὲ καὶ τὸ μοναχικὸν ἄμφιον καὶ τῶν τριχῶν ἡ ἀποβολὴ τοιαῦτα ποιεῖν δύναται, λεγέτωσαν εἰ τῶν τοιούτων ὀκρῖσαι; ἐπιστήμονες. Ἡμεῖς γὰρ ἐπὶ τοῦτοις διαμφοδῶλλον εἶχε καὶ μάλιστα τὸν ἐν Θεολογίᾳ μέγαν Γρηγόριον ἐχομεν, τὸ τῆς μετανοίας; ἐπίπονον ὑπεμφαίνοντα, καὶ οὕτω λέγοντα· Πῶσον εἰσοσομεν δάκρυον, ἵν' ἀντισωθῇ τῇ πηγῇ τοῦ βαπτίσματος; Καὶ γὰρ εἰ μὴ τοσαῦτον εἴη τὸ δάκρυον, ὥστε δι' αὐτοῦ κατακλύζεσθαι τὰς ἀνομίας ἡμῶν, οὐκ ἂν αὐτῶν ἀνώτεροι εὐρεθεῖμεν. Καὶ τοῦτο Δαυὶδ ὁ Θεοῦ ὑπερκαίων εἶλεγε· Πληρὴ ἐν κατακλυσμῷ ὕδατων πολλῶν πρὸς αὐτὸν οὐκ ἐγγυσοῦσιν. Εὐδελον οὖν ὅτι τὸ σχῆμα τὸ μοναχικὸν αὐτὸ καθ' αὐτὸ λύσιν ἀμαρτημάτων οὐ δίδωσιν, εἰ μὴ καὶ πόνου τούτου συνέφονται. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν οὕτως ὁ θεοῦ ἀνὴρ ἐπίπονον βάπτισμα τὸ διὰ δακρύων ἐκάλεσεν. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; Ἡ τῶν ἐνδυμάτων διαφορά τῶν ἑκατέρου ὅποια τίς ἐστὶ παρίστησι δύναμιν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐπιβήματα καθαρὰ τῆς μουσικῆς καθρότητας, ἢ ὁ φωτιζόμενος; δέχεται

virum illum affirmasse, quam in baptismo viderat virtutem, eandem se vidisse, dum habitus monachicus assumretur; et hoc idem sanctos Patres secundum nuncupasse baptismum; novimus nos etiam, et si non usque adeo in divinis Scripturis simus exerciti. Quæ enim hodie fiunt immutantibus habitum sacræ ceremoniæ ad sacri baptismatis imitationem, in abrenuntiationibus et consensionibus, etsi ipse id non asseram, multo laboriosioribus et horribilioribus fieri surverunt. Ibi siquidem: Abrenuntio Satanzæ, et, Credo in unum Deum, etc. Hic vero præ aliis et hæc adduntur: Abrenuntio parentibus, et meis omnibus, inani ac vanæ delertationi, et gloriæ; abnequoque non ea solum, sed et meam animam, asservoque memetipsum in castitate et paupertate, propter regnum cælorum. Et divinus quidem lumine illustratus vir ille hæc de monachico habitu affirmabat. Me autem fugit, an eadem in omnibus ejusdem et baptismatis sit facultas, aut illico veniam peccatorum illum acceptantibus impertiantur. Nam divinum lavacrum, et sine lacrymis et absque alio vitæ instituto laborioso, peccata dimittere valet; neque hoc solum, sed et Spiritus sancti participes eos, qui illuminantur, statim efficit. Etenim si id non esset, baptizati non subito linguarum donum habuissent. Hujuscæ itaque divini lavacri Probatia piscina cum esset symbolum, missos in ipsam infirmos statim sanos reddebat. Proptereaque, qui multis peccatis obnoxius est, si illuminari contigerit, ad sacerdotalem illico gradum ascendere non prohibetur; tanquam qui et ipsas animæ ulcerum cicatrices in baptismo expurgavit. An vero monachicus habitus, et comarum dimissio, similia peragere possint, dicant qui ad cognitionem harum rerum omni cura studioque rapiuntur: nobis enim cum hisce contentiæ est; eoque magis, cum in rebas theologicas pertractandis magnum Gregorium habeamus, penitentia operosum et molestum conmonstrantem, aientenque: Quantum inferamus lacrymarum, ut fontem baptismatis exæquet? Etenim si ex non fuerint lacrymæ, ut peccata nostra circumluant, nunquam nos illis superiores evademus. Isteque divinus David ostendens, dicebat: Veruntamen in diluvio aquarum multarum ad eum non approximabunt. Manifestum itaque est, habitum monachicum ipsum per se solutionem delictorum non exhibere, nisi eum labores consequantur. Nam si id non esset, divinus iste homo, nunquam, quod per lacrymas consequimur baptismis, laboriosum vocasset. Quid multis opus est? Vestimentorum ipsa diversitas, ntriusque quænam fuerit vis facultasque, ostendit. Ibi enim vestimenta pura, mysticæ puritatis, quam illuminatus accipit, indicium sunt: hic nigrum amiculum tan-

1 Psal. xxxi, 6.

Εἰ χρὴ προσέξειν τοῖς λέγουσιν, ὅτι τὸ μοναχικὸν ἀμεινόμενος καὶ ἄγιον σχῆμα, ἐνηκαῦτα τῶν

πλημμελειῶν αὐτῷ τέλει ἀπαλλάττεται, κἀν ἐν τῷ τέλει τῆς ζωῆς αὐτοῦ τοιοῦτον φθάση λαβεῖν.

hominum modo mœrorem ac lacrymas notat; omnes si-
quidem, qui suos mortuos deplorant, nigris vesti-
mentis amictuntur. Quare nigris induuntur vesti-
bus, qui ad pœnitentiam veniunt, quod, semetipsos
deplorare, in animo posuerunt, jam delictis demor-
tuos. Non itaque aliud quam mœrores nigrum. ut
jam diximus, significat. Quod si hoc peccatorum
exhiberet veniam, ut et sacrum lavacrum, nunquam
id vocasset laboriosum baptismum; verumtamen la-
briosum vtrius, manifesto ostendit, illud sinè la-
bore et lacrymis peccata dimittere non posse. Nam
sanctorum Patrum decreto unum baptismum veniam
iniquitatum laboriosam et non laboriosam exhibet.
De hoc os aureum, Joannes, in expositione Evan-
gelii secundum Matthæum, ad verbum hæc ait: Μό-
θησίς est aliquis post baptismum? consolatio nulla
peccato relinquatur.

ὅτι οὕτως. Ἐπόρευσε τις μετὰ τὸ βάπτισμα, οὐδέ
ταί.

Ne itaque hebetiores nos hujusce monachici ha-
bitus sacre ceremonie demulceant: easdem nihilo-
minus detonsum divinæ prudentiæ participem face-
re, audaciaque nimia adversus intellectualis hostes
repleat, ipse quibque non inficior; at eas posse illi,
qui iniiciatur, peccata dimittere, nondum capio.
Namque si id ita esset, multo foret convenientius,
eum, qui quacunque ratione ad ordines promovetur,
propter eas quæ supra ipsum sunt sacras sup-
plicationes, et Spiritus sancti adventum, a suis ini-
quitatibus absolute liberari; et nihilominus ille
rursus, tanquam funem oblongum, suas iniquitates
atrahit, licet omnium sanctissimus pontifex super
eum exaltet, ut ita dicam, verba et incantamenta
carminum, et sanctissimi Spiritus gratiam advocet.
Imò verò divinus Nysse Gregorius, nonnullis sceleribus
immanibus obnoxius in exitu vite sacramen-
torum communionem concedens, eos, ubi insperato
convulnerint, ab eorundem communione arcens,
manifeste ostendit, accessionem ad pœnitentiam
veniam delictorum absque labore non tribuere. Et-
nim si statim ea ratione, qua et sacrum lavacrum,
tribueret, non arceret ille a sacris Christi myste-
riis eos qui rursus sanitati restituti sunt. Animæ
horro errores, quemadmodum et corporis vulnera,
multa indigent diligentia, etiam postquam vulgata
sunt; neque enim, statim atque apparuerint, cicatrix
coit, videturque ex iis, quæ postea consequuntur.
Et Davidica historia hoc idem apertissime con-
firmat. Neque enim illi citra laborem, ut plerique
opinantur, delictorum venia concessa est, cum Na-
than propheta eum reprehendit, ipseque assensum
prebuit, sed multo labore, et innumerorum infor-
tuniorum exaggerationibus; et nihilominus consi-
deratione erat non indignum, regem, ab homine
vulgari reprehensum, iracundiam repressisse, indi-
gnationem reclusisse; imò vero, animo demisso
iniquitatem fassum fuisse. Sed nec ista ratione facilis
illi sceleris solutio data est. Quando enim, quæ a
Nathan exprobrabantur, audiens David dixit: *Vivi*

Α τυγχάνοντα γνώρισμα· ἐνταῦθα δὲ μέλαν ὑπάρχον
τὸ δάκρυον πένθους ἂν εἴη καὶ δακρύων μόνον ση-
μαντικόν. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ πάντες οἱ τοὺς ἐνυπνίων
πενθοῦντες νεκροὺς ἐπιδηλήματα μέλανα περιβάλλον-
ται. Μελενδυτοῦσι λοιπὸν οἱ τῆ μετανοίας προσερχό-
μενοι, ἐπειδὴ πένθειν ἑαυτοὺς ἠρετίσαντο, νεκρῶ
θέντα; ἤδη τοῖς παραπτώματιν. Οὐκ ἄλλου τοῦτον
τὸ μέλαν ἢ πένθους, ὡς εἴρηται, καὶ δακρύων ση-
μαντικόν. Εἰ γὰρ πταισμάτων καὶ τοῦτο παρέτεχε
συγχώρησιν, ὡσπερ δὴ τὸ θεῖον λουτρὸν, οὐκ ἂν
ἐκάλεσε τὸ τοιοῦτον ἐπίπονον βάπτισμα. Ἐπίπνον
δὲ καλέσας αὐτὸ, σαφῶς εἰδείξεν, ὅτι μόθου καὶ
δακρύων χωρὶς ἁμαρτίας ἀφιέναι οὐ δύναται. Κατὰ
γὰρ τοὺς θεῖους Πατέρας ἐν ὁμολογητικῇ βάπτισμα
λύσιν ἀμπλακημάτων ἐπίπονον καὶ ἔπνον χαρίζο-

Β μενον. Ἐπὶ τοῦτο καὶ ὁ χρυσορρόφημος Ἰωάννης ἐν
τῇ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἐρμηνείᾳ κατὰ ῥῆμα διέδει-
κεν πρᾶγματι λοιπὸν ἐνταῦθα τῷ ἁμαρτήματι λείπε-

· Μὴ οὖν οὐλοῦμαι τοὺς νεωτεροτέρους ἡμᾶς ἢ τοῦ
μοναχικοῦ τοῦδε σχήματος ἱερὰ τελετῆ. Ὅτι μὲν
γὰρ αὕτη θείας ἀξιοῦ συνέσεως τὸν περιέμενον,
θάρτους τε πολλοῦ κατὰ τῶν νοητῶν ἐχθρῶν ἐμπι-
πῆ, καὶ αὐτὸς ἤδη συντίθειται. Εἰ δὲ καὶ ἁμαρτίας
ἀφιέναι τῷ τελουμένῳ δύναται, συνιδεῖν ὅλους οὐκ
ἔχω. Καὶ γὰρ εἰ τοῦτο ἦν, πολλῶ πλέον ἔπρεπε τὸν
ὄπωτόν χειροτονούμενον, διὰ γε τὴν ἐπ' αὐτῷ τε-
λουμένην ἱερολογίαν, καὶ τὴν τοῦ παναγίου Πνεύ-
ματος ἐπιφοίτησιν, τὸν αὐτοῦ πλημμελειῶν τέλος
ἀπαλλάττεσθαι. Καὶ μὴ ὡς σχοινίον αὐθις μακρὸν
C τὰς ἀνομιᾶς αὐτοῦ ἐπισύρεται, κἂν ὁ πάντων ἀγιώ-
τατος ἀρχιερεὺς ἐπ' αὐτῷ τὰ θεῖα εἴη ἐπάσματα,
καὶ τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος χάριν ἐπικαλού-
μενος. Ἀλλὰ καὶ πινος ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος
ἐγκλήμασι περίεσπόντας δεινοῖς, ἐν τῷ τῆς ἐξέσου
καιρῷ τῶν ἁγιασμάτων συγχωρῶν μετασχεῖν, ἀναβ-
ρωσθέντας δὲ παρ' ἐλπίδα, ἀκοινωνήτους εἶναι λέ-
γων αὐτοὺς, δείκνυσι προφανῶς, ὅτι τὸ προσελθεῖν
τῇ μετανοίᾳ λύσιν ἀμύχλω; τῶν ἐσφαλμένων οὐ
δίδωσιν. Εἰ γὰρ εὐθέως οὕτως εἶδον, καθὰ δὴ τὸ
θεῖον λουτρὸν, οὐκ ἂν ἐκείλους τοὺς ἀναβρωσθέντας
τῶν ἁγίων τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων μετέχειν ἐκώ-
λυεν. Ὅτι δὲ τὰ ψυχικὰ σφάλματα, καθὰ δὴ τῶν καὶ
τὰ σωματικὰ τραύματα, πολλῆς ἐπιμελείας καὶ
D μετὰ τὸ θριαμβευθῆναι χρῆζουσιν, οὐδὲ γὰρ φα-
νέντα μόνον αὐτίκα πρὸς ὑγιᾶσιν ἔρχονται, καὶ
δῆλον ἐκ τῶν ἐπακολουθούτων αὐτοῖς ὕστερον· ἢ
κατὰ τὴν προφήτην Δαυὶδ ἱστορίᾳ παρίστησι τοῦτο
τῶν ὀντότατα. Οὐδὲ γὰρ ἀμύχλως αὐτῷ, καθάπερ οἱ
πλεῖους νομίζουσι, συγγνώμη τῶν ἐπταισμένων εἶδε-
δοτο, ἦν ἡ Νάθαν ὁ προφήτης αὐτὸν ἤλεγξε, κά-
κεινο; ἁμαρτήσαι κατέθετο, ἀλλ' ἐν μόθῳ πολλῷ,
καὶ μυρίων ἐπαγωγῶν συμφορῶν. Καίτοι γε μέγα
ἦν τὸ, βασιλεῖα παρ' ἰδιώτου ἀνδρὸς; ἐλεγχθέντα, μὴ
ὀργισθῆναι μηδ' ἀγανακτῆσαι, ταπεινωθῆναι δὲ
μᾶλλον καὶ ὁμολογήσαι τὴν ἁμαρτίαν. Ἀλλ' οὐδ'
οὕτως αὐτῷ βῆδία ἢ λύσιν ἐθραβεύθη τοῦ ἁμαρτή-
ματος. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ τὰ διεγκλωύμενα τάχα
παρὰ τοῦ Νάθαν ἀκούσας ὁ Δαυὶδ, εἶπεν, ὅτι Ζῆ

Κύριος· υἱὸς θανάτου ἐστὶν ὁ ἀνὴρ ὁ τοῦτο ποιήσας, τοιαύτην αὔθις αὐτὸς ἀπόφαισι ἀπὸ τοῦ Νάθαν ἐδέχεται· Σὺ εἶ ὁ ποιήσας τοῦτο. Καὶ νῦν οὐκ ἀποστήσεται βομφαία ἐκ τοῦ οἴκου σου ἕως αἰῶνος. Τάδε λέγει Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐξεγερῶ κατὰ ἐκ τοῦ οἴκου σου, καὶ λήψομαι τὰς γυναῖκάς σου κατ' ὄφθαλμῶν σου, καὶ ἔωσω τῷ πλησίον σου, καὶ κοιμηθήσονται μετ' αὐτῶν ἐναντι τοῦ ἡλίου· ὅτι σὺ ἐποίησας κρυφῆ. καὶ γὰρ ποιήσω τὸ ῥῆμα τοῦτο ἐναντίον παντὸς Ἰσραήλ. Ἐπὶ τούτοις οὖν εἶπε Δαυὶδ τῷ Νάθαν· Ἠμάρτηκα τῷ Κυρίῳ. Καὶ ὁ Νάθαν· Καὶ ὁ Κύριος παρεβίβασε τὸ ἁμάρτημά σου· οὐ μὴ ἀποθάνῃς. Σὺ μὲν γὰρ, φησί, θάνατον κατεψήφισα τοῦ ὑποβληθέντος προσώπου, καὶ θάνατος ἦν ἐκεῖνος τὸ ἐπιείμιον. Ἄλλ' οὐ μὴ ἀποθάνῃς. Παρεβίβασε γὰρ Κύριος τὸ ἁμάρτημά σου, τούτεστιν ὑπερέβητο τὴν ἐκδίκησιν διὰ τὴν ταπεινωσίαν σου, καὶ τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ ἁμαρτήματος. Ὅτι δὲ οὐκ ἀμνηστία τῶν σφαλμάτων αὐτῷ διὰ τοῦ προφήτου ἐίδοδο, καὶ τελεία συγχώρησις, ἐντεῦθεν καταλαμβάνεται τοῖς προτέλλουσι. Τὰ γὰρ ἀπειληθέντα αὐτῷ πρὸ τῆς ἐξαγορεύσεως διὰ τοῦ προφήτου πάντα παθεῖν αὐτὸν καὶ μετὰ τὴν ἐξομολόγησιν ἡ ἱστορία φησὶν. Εἰ δὲ τῷ Δαυὶδ ἐπεικῶς οὕτω, καὶ ταῦτα ἐν βασιλικῇ δυναστείᾳ δεξαμένῳ τὸν ἔλεγχον, ἢ τῶν ἁμαρτημάτων λύσις οὐκ ἀμδχθῶς ἐίδοδο, μυρίαίς κα' γὰρ συμφοραῖς χάριν αὐτῶν περιέπεσε, περὶ τῶν ἐτέρων λοιπὸν τί χρὴ καὶ λέγειν; Ἐγὼγε τέως οὐκ εὐχερῶς ἔχω καὶ φρονῆσαι τι περὶ τούτου, καὶ ἀποφηνασθαι, εἶγε καὶ μᾶλλον ἢ τοῦ μοναχικοῦ τοῦδε καὶ ἱεροῦ σχήματος; προσηγορία δείκνυσσι προφανῶς, ὅτι τῶν ἁμαρτημένων λύσιν οὐ δύναται αὐτὸ καθ' αὐτὸ παρασχεῖν. Μετανοία; γὰρ ἐπάγγελμα λέγεται. Καὶ γὰρ ὁ τοῦτο περιβαλλόμενος ἐπαγγέλλεται τῶν ἤδη πλημμεληθέντων μετάνοιαν. Ὁ δὲ ἐπαγγελάμενος οὐκ ἤδη καὶ ὡς πράξας λογίζεται. Ὁ δὲ μὴ πράξας, ὃ ἐπηγγεῖλατο, ἀλλ' ἔτι μέλλων, πῶς μισθὸν ὡς ἐργασάμενος λήψεται; Κατ' οὐδὲν λοιπὸν τὸ ἐπάγγελμα λυσιτελήσειεν αὐν, εἰ μὴ καὶ εἰς ἔργον τὰ ἐπαγγέλλματα προβήσεται. Εἰ γὰρ νεανίαν ἴδῃς τιὰ περιβολὴν ἐνδυόμενον παρὰ τοῦ κρατούντος ὀπλιτικὴν, κίντεῦθεν ἐπαγγελλόμενον χωρήσαι τε κατ' ἐχθρῶν καὶ πόλεμον συγκροτῆσαι, πληγὰς τε ὑπομεῖναι καὶ τραύματα, ζωῆς αὐτῆς καταφρονῆσαι, καὶ θάνατον ἐνεγκεῖν, μὴ φθάσαντα δὲ ὄμω; καὶ πέρατι δοῦναι τὰ τῆς ὑποσχέσεως, πῶς οἴη τὸν ἀγνοοῦσιν ἐπὶ τούτῳ διατεθῆναι; Ἄρα φιλοτίμω; αὐτὸν δεξιῶσεται, καὶ μείζονος ἀξιώσειε τάξω, καὶ βασιλικαῖς ἀμείψεται θωρααῖς; Οὐ μὲν οὖν πάντως, οὐ μὲν οὖν ἀλλ' ἐκείνῳ τὰ τοιαῦτα χαρίσεται τῷ καὶ περᾶναι παντοίως τὰ ἐπαγγελλόμενα φθάσαντι.

Μὴ οὖν θελγέτω τοὺς νεωρότερος ἡμᾶς ἢ περιβολὴ μόνη τοῦ σχήματος, ἀτε δευτέρων ὑπάρχουσα βίπτειμα. Ὅτι μὲν γὰρ μόνον τὸ τῆς παλιγγενεσίας θεῖον λουτρὸν ἀναπλάττειν τε καὶ ἀναγενεῖν δύνασται, καὶ καινοῦ; ἀντὶ πλαιῶν τοὺς αὐτῷ προσερχομένους ἀποκαθιστᾶν, οὐχὶ δὲ τὸ σχῆμα τοῦτο

A Dominus; filius mortis est homo, qui hoc patravit; similem rursum ipse a Nathan sententiam audit: Tu es, qui hoc fecisti; quamobrem non recedet gladius de domo tua usque in sempiternum. Hæc dicit Dominus: Ecce ego suscitabo mala de domo tua, et tollam uxores tuas ante oculos tuos, et dabo proximo tuo, et dormient cum illis in conspectu solis; tu enim fecisti abscondite, ego autem faciam verbum istud in conspectu omnis Israel. Pro his dixit David ad Nathan: Peccavi Domino. Et Nathan: Dominus quoque transtulit peccatum tuum; non morieris. Tu enim, inquit, mortis sententiam in suppositam personam tulisti, pœnaque illi decreta fuerat mors: sed non morieris; namque Dominus transtulit peccatum tuum, distulit nempe vindictam propter humilitatem tuam et sceleris confessionem. Eorum vero, quæ patravert, oblivionem per prophetam datam non esse, et perfectam veniam, hinc percipitur ab iis, qui attento animo rebus advertunt. Namque, quæ illi minatus fuerat ante confessionem propheta, omnia ipsum subiisse, etiam post confessionem, historia tradit. Si vero Davidi adeo moderate, et potissimum in majestate regia, reprehensionem accipienti, facinoræ solutio non citra laborem tribuebatur; innumeris quippe calamitatibus, eorum gratia, divexatus fuit; de aliis quid dicendum fuerit? Ego equidem hactenus maximopere hæreo, nec ita facile possum decernere, eoque potissimum cum monachici hujusce et sacri habitus appellatio aperte ostendat, delictorum solutionem non posse ipsam per se impertiri. Pœnitentiæ enim professio nuncupatur; et, qui eo circumvestitur, patravertorum ac commissorum scelere pœnitentiam profitetur; et, qui profitetur, non eo loci reputatur, ac si fecisset. Qui autem, quod promisit, non efficit, sed adhuc moratur, quomodo mercedem, ac si fecisset, accipiet? Nihil itaque commodi consequetur qui promisit, nisi opere ipso missionem præstiterit. Si quem enim adolescentem conspexeris a principe circumvestiri amictu militari, inleque eundem promittere, hostes se petiturum, belloque cum eis conflicturum, verberaque et vulnera passurum, vitam ipsam projecturum, mortemque oppetiturum; hæc si opere ipso non præstiterit, quoniam putas erga eum animo agonethetam futurum? num magnifice ipsum excipiet, majori dignitate eehonestabit, et regis largitionibus compensabit? Neutiquam, inquam, omnino, neutiquam; sed illi similia largietur, qui promissa in exitum perduxerit ac perfecerit.

Ne itaque nos desidiores velamen habitus, ac si esset secundum baptisma, demulceat. Tantummodo vero regenerationis divinum lavacrum reflingere et regenerare valet, et novos vultu veteribus, qui in ipsum accedunt, conficere; non autem hunc habitum monachicum Theologus Gregorius prodit, hæc

¹ II Reg. xii, 5 seqq.

ad verbum edisserens : Et hæc cum non sit secunda A
regeneratio, neque figuratio, neque in pristinum
statum restitutio, licet illam perquiramus, in mul-
tis suspiriis et lacrymis, ex quibus cicatrix sit, dif-
ficulter tamen secundum meum præscriptum et dic-
tum. Fit enim, et credimus. Quod si cicatrices de-
leverimus, vellest equidem, quando et ipse humani-
tatis indigeo. Hinc omnino videtur, amictum hunc
non exhibere sine labore plagarum et vulnerum,
quæ ex peccato adveniunt, sanitatem. Admodum
ipse sacrum simile vestimentum existimo, quod
via est ad salutem, et pœnitentiæ professio, et mor-
tificationis symbolum; at ipsum per se veniam im-
pertiri non posse, nisi illud labores, et fontis con-
sequantur lacrymarum, et virtutum opera. Etenim
si his vix cicatrix ducitur, ut prædictus dixit divi-
nus vir, quid dicendum est, si eisdem utendi, pro-
pter incommoditates et angustias temporis, facul-
tas non est? Misericors itaque Dominus; verumtamen
labore iudiciorum invocantibus illius misericor-
diam opus est. Et hoc est, quod divinus prædixe-
rat David, molestias notans pœnitentiæ : *Humilia-
bam in jesuitho animam meam, et caro mea impleta
tata est propter oleum*¹. Et rursus : *Quoniam taciui,
inveteraverunt ossa mea, dum clamarem tota die*².
Hinc recte sanctissimus Ephraem enuntiavit : Mona-
chum non tonsura et habitus, sed modus cœlemis et
divinæ vitæ institutum constituit. Quibus nos ad-
monet, propter nostram naturam lubricam, simi-
fem habitum satis admirabiliter magno Pachomio,
per angelum, ostensum fuisse. Quare? Ut ad
pœnitentiam venientes freni instar retineat, nec
permittat omnino, ut concessionibus ad pristinum sta-
tum commiscantur. Hocque manifestius verbis
illis expressit : Monache, considera habitum, quo
circumvestitus es, et cognosce, quod ex hoc mundo
vegedis, et ad spirituale opus modis omnibus traheris.
Hoc et Scalæ auctor sanctissimus Joannes con-
firmabat : Excitet te, dicens, ad opus mortoris et
ipse tuus habitus. Namque omnes, qui demortuos
lugent, nigris auiciuntur vestibus. Itaque propter
nostræ humanitatis lubricum, sacrum habitus mys-
terium exhibebatur. Nam si illud non esset, qui
in mundum ambient, illius non indignissent. Et
videsit magnum Antonium, divinisimum Paulum
Thebanum, et reliquos omnes, qui eo ævi mona-
chum induerant, etiam absque hoc habitu, cum
fortiter gererent animum, ad sanctitatis absolutam
perfectiorem et cultum pervenisse.

Quare vera pœnitentiæ erit, non nigrom pallium,
non pilorum demissio, sed conversio ad Dominum,
vitæ non rectæ despectus, priorum malorum absti-
nentiæ, postea propter ea amaræ lacrymæ. «Fili enim,
inquit, peccasti; ne addis ultra, sed et de prioribus
tuis deprecare;» neque enim potest est ad pœni-

¹ Psal. cviii, 24. ² Psal. xxi, 3.

τὸ μοναχικὸν ἐθεολόγησεν καὶ τοῦτο Ἰρηγόριος διέκρινεν
κατὰ βῆμα διεξιὼν οὕτως· Καὶ ταῦτα οὐκ οὐσὺς
δευτεῖρας ἀναγεννήσεως, οὐδ' ἀναπίστεως, οὐδ' εἰς
τὸ ἀρχαῖον ἀποκαταστάσεως, κἀν ὅτι μάλιστα ζητώ-
μεν αὐτὴν ἐν πολλοῖς στεναγμοῖς τε καὶ δάκρυσιν,
ἐξ ὧν συνοῦλως μὲν ἐρχεται, μόγις δὲ κατὰ γὰρ τὴν
ἐμὸν ὄρον καὶ λόγον. Ἐρχεται γάρ, καὶ πιστεύομεν.
Εἰ δὲ καὶ τὰς οὐλὰς; ἐξαιλεῖσθαι, ἀγαπήν ἂν,
ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς χορήγῳ φιλανθρωπίας. Φαίνεται οὖν
ἐντεῦθεν, ὅτι τὸ ἐνδυμα τοῦτο οὐ δίδωσιν ἀμόχθως
τῶν ἐκ κακίας πληγῶν τε καὶ μωλώπων ὀγίωσιν.
Ἰερὸν μὲν οὖν καὶ πάντο τὸ τοιοῦτον ἐνδυμα ἡγήμαι,
ὅτι τὸ πρὸς σωτηρίαν ὁδὸς καὶ οὐ μετανοίας ἐπιγ-
γέλμα, καὶ ὅτι νεκρώτεως δὲ συμβολὴν· αὐτὸ δὲ καθ'
αὐτὸ μὴ δύνασθαι παρέχειν συγχωρησιν, εἰ μὴ καὶ
πόνοι τούτῳ συνέφονται, καὶ δακρύων πηγῆς, καὶ
ἀρετῶν ἐργασίαι. Εἰ γὰρ καὶ ταῦτα μόγις παρέχει
συνοῦλως, ὡς ὁ διαλεφθεὶς ἐφη θεὸς ἀνὴρ, τί χρὴ
καὶ λέγειν, εἴγε καὶ τούτοις οὐκ ἔχομεν χρῆσασθαι
διὰ τὸ κατεπεῖγον τοῦ καιροῦ καὶ στενόν; Ἐλεή-
μων μὲν οὖν ὁ Κύριος, ἀλλὰ καὶ μόχθου χρεία πολ-
λοῦ τοῖς ἐπικαλουμένοις ἔχειθεν τὸν ἑλεόν. Καὶ τοῦτο
ἔστιν ὅπερ ὁ θεὸς ἐφη Δαυὶδ τῷ τῆς μετανοίας;
ὕπεμφαίνων ἐπίμονον· Ἐταπεινῶν ἐν νηστείᾳ
τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἡ σάρξ μου ἐκλειώθη δι'
ἐλεος· καὶ αὐθις· Ὅτι ταῦτα ἐστὶν ἡσυχία, ἐπαλαίω-
θη τὰ ὀστέα μου ἀπὸ τοῦ κρᾶζειν με δὴν τὴν
ἡμέραν. Καλῶς οὖν ὁ ὁσιώτατος Ἐφραίμ ἔλεγεν,
ὅτι τὸν μοναχὸν οὐχ ἡ κυρὰ καὶ ἡ περιβολὴ συν-
ίστησιν, ἀλλ' ὁ οὐράνιος τρόπος, καὶ ἡ ἐνθεὸς πολι-
τεία. Ἐφ' ᾧ καὶ δίδωσιν ἡμῖν ἐννοεῖν, ὅτι διὰ τὸ
εὐόλισθον ἡμῶν ἡ τοιαύτη περιβολὴ καὶ πάντο
θαύμαστος τῷ μεγάλῳ Παχωμίῳ δι' ἀγγέλου ἐβεί-
κνυτο. Τίνος ἔσκεν; Ὡστε τοὺς προσερχομένους;
τῇ μετανοίᾳ χαλινῶ δὴν ἀναγκαιεῖσιν, καὶ μὴ
συγχωρεῖν ὅλως; ἐπιμενησθαι παλινορθίας αὐτοῦ·
καὶ τοῦτο πάντως ἀριετέστερον, ὡδὲ πω; ἐκείνος
εἰπὼν· Μοναχέ, ἴδε τὸ σχῆμα, ὃ ἡμφίεσαι, καὶ ἐπι-
γνωθὶ ὡς ἐξιστᾶ μὲν τούτου τοῦ κόσμου, ἐπὶ δὲ τὴν
πνευματικὴν ἐργασίαν ὅλως ἀνθέλκεται. Κατὰ τοῦτο
καὶ ὁ τῆς Κλίμακος ἀγιώτατος Ἰωάννης ἔλεγε.
Πιστάτω σε πρὸς ἐργασίαν πένθους καὶ αὐτὸ σου τὸ
ἐνδυμα. Πάντες γὰρ οἱ νεκροῦ; πενθοῦντες μέλανα
ἐνδύματα περιβάλλονται. Διὰ τὸ εὐόλισθον τοίνυν
ἡμῶν ἰσρὰ τοῦ ἐνδύματος ἰδίδοτο τελετὴ. Εἰ μὴ γὰρ
τῷτο ἦν, οὐκ ἂν οἱ μονάσαι θέλοντες τοῦ τοιοῦτου
προσδεθῶσαν. Καὶ ὅρα τὴν μέγαν Ἀντωνίον, τὸν
θειότατον Παῦλον τὸν Θεβαῖον, καὶ τοὺς ὅσοι κατ'
ἐκείνον καιρὸν μονάζοντες ἦσαν, ὅτι καὶ ἀνευ τοῦδε
τοῦ σχήματος, ἀτε στεφάνου; ὄντες ψυχῆς, εἰς τὴν
ἀνωτάτω πεφθάκασιν τῆς ὁσιότητος κορυφῆν.

Μετάνοια λοιπὸν ἀληθῆς οὐ μέλαν ἀμφιον καὶ
τριχῶν ἀποβολὴ, ἀλλ' ἐπιστροφή πρὸς Κύριον, καὶ
βίου κτετάγμισις οὐκ ἀγαθοῦ, ἀλλὰ τῶν προτέρων
κακῶν ἀποχή, καὶ δάκρυα μετὰ ταῦτα ὑπὲρ ἐκείνων
θερμὰ. «Τέκνον γὰρ, φησὶν, ἡμαρτες. Μὴ προσθήσῃς
ἐτι, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν προτέρων σου δεθήσῃ.» Οὐδὲ

γὰρ ἀρκεῖ πρὸς μετάνοιαν, ὡς ὁ Χρυσοστόμῳ φησὶ, τὸ στήναι μόνον τῆς ἀμαρτίας, ἀλλὰ καὶ τὸ καρποῦς ἀξίους τῆς μετανοίας ποιεῖν. Ἐπεὶ καὶ τοὶ τραυματαῖς οὐκ ἀρκεῖ μόνον τὸ βέλος ἐξελεῖν, εἰ μὴ γὰρ καὶ κατάλληλα φάρμακα τῇ τραύματι ἐπιβήσους. Ταῦτην μὲν οὖν τὴν μετάνοιαν καὶ ὁ τῆς Κλίμακος παριστῶν εἶλεγε: Μετάνοιά ἐστὶ διαλλαγὴ Κυρίου διὰ τῆς τῶν ἐναντίων τοῖς πταίσμασιν ἀγαποεργίας. Φαίνεται οὖν ἐντεῦθεν, ὅτι τὸ σχῆμα τοῦτο μόνον ἀνευ μόθου πολλοῦ, καὶ ἀρετῶν, ἐργασίας λύσιν ἀμπλακημάτων οὐ δίδωσιν. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, εἰ τοὺς ἐκουσκῶς προσερχομένους λύσιν εὐθέως τῶν ἑπτασμένων οὐ δίδωσι, πῶς καὶ γὰρ ἴγε θαυρῶν μετὰ ταῦτα τοσοῦτων χρηζόμεν, ὥστε τῇ πηγῇ τοῦ βαπτίσματος ἐξισωθῆναι κατὰ τὴν ἐν Θεολογίᾳ μέγαν Γρηγόριον, πῶς ἂν τοῖς ἀδελήτω, ἐν οὕτως εἶπω, καὶ ἐκ βίας εἰς αὐτὸ καταπεύγουσιν ἀπαλλαγὴν σφαλμάτων δωρήσαστο; Ἐγὼ δέδοικα μήποτε καὶ παντάσῃ ἀνοικαίος ἔστι τοῦτο; ἢ ἰερὰ τοῦ σχήματος τελετὴ. Οὐκ οἶδα γὰρ ὅτι καὶ πράξειεν ὁ τοῦτο περιβαλλόμενος, ἢ ὅν πνέων τὰ ἔσχατα. Ἐτοιμάζεται μὲν εἰς παράταξιν, ἀλλὰ τὰς χεῖρας κεκώλυται. Τὴν πανοπλίαν ἐνδίδεται, καὶ οὐκέτι πολέμου καιρὸς. Προσμένει τῇ μονῇ ἐπαγγέλλεται, καὶ τῶν ὧδε βραχέως ἀρπάσσεται. Ὑπερβαίνει τῷ προστώτῳ καθυπισχναίεται, καὶ ἡ τοῦ θανάτου τυραννίς οὐκ ἐξ. Γυναίκα καὶ παῖδας ἀποβάλλειν ὁμολογεῖ, καὶ τὴν ἑαυτοῦ παραχρῆμα ψυχὴν ἀποτίθεται. Μαρτύρεται μὴ κατὰ βίαν τῷ σχήματι προσελθεῖν, ἀλλ' ἡ πλεονεξία ἐπικειμένη καὶ μὴ βουλόμενος ἐκδιᾶζει: τὰ, τρία; τεμπεῖν. Ἐκείνὰ τοὺς δεομένους χαρίζεται, ὅσα καὶ ὅκων ἀρίστῃ ἐνταυθοῖ. Ἄλλα τα πολλὰ ἐπαγγέλλεται, οἷον ὀνειδισθῆναι, ὀβρισηθῆναι, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ποιεῖ δὲ οὐδὲν ἐξ αὐτῶν, ὅτι στένους αὐτῷ καὶ λίαν ἐστὶ τῆς ζωῆς ὁ καιρὸς, ἐφ' ᾧ τὰ μὲν βραβεῖα ἠτοίμασται, λαμβάνει δὲ οὐδὲν ὁ τοσοῦτος, ὅς οἶμαι. Τῷ γὰρ ἐπαγγελλόμενος μὲν, ὡς προσηρῆται, μὴ ποιήσαντι δὲ, κατ' οὐδὲν αἰ βασιλικαὶ πάντως προσήκουσι δωρεαί. Οὐκ ἀσφαλῶς μὲν λοιπὸν ἐπὶ τοῦτοις παράγομεν τὴν ἐν Εὐαγγελίοις τοῦ ἀμπελῶνος καὶ τῶν ἐν αὐτῷ κληθέντων παραβολῆν. Οὐδὲ γὰρ εἰκόνα φέρει τῶν εὐσεβῶν μὲν εἶναι ὁμολογουμένων, τῇ μετανοίᾳ δὲ δῆθεν προσερχομένων ἐν τῷ τοῦ θανάτου καιρῷ. Εἰ γὰρ καὶ τὸν αὐτὸν τοῖς προκοπιάσαι: μισθὸν οἱ περὶ τὴν ἀνδεκάτην εἰλήφασιν, ἀλλὰ τὸ περὶ τὴν ἐργασίαν ἔτοιμον ἰσότημον αὐτοῖς προδξένησε τὴν μισθόν. Ἐπειδὴ γὰρ τῆς ἑαυτῶν ἀργίας ὑπεραπολογοῦμενοι εἶλεγον, ὡς: Οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο, σαφῶς εἰδείξαν, ὡς εἶγε καὶ προλαβόντες ἐκλήθησαν, εὐθέως ἂν εἰς τὴν ἀμπελῶνα ἐξήλθοσαν. Ὅμως μὲν οὖν καὶ περὶ τὴν ἐνδεκάτην κληθέντας, ἔτοιμος οὕτω τῷ κλιούντι, καὶ χωρὶς ἐνδοιασμῶν ἠκολούθησαν, ἐφ' ᾧ καὶ τῶν προκληθέντων οὐκ ἔλασσον ἔλαβον. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, ποῖαν ἡμεῖς ἔχομεν ἀπολογίαν; Μὴ κατ' ἐκείνους εἰπεῖν ἔχομεν, ὡς οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο; Καὶ οὐ μὴν οὐ διαλείπει καθ' ἑκάστην

A *lentionem, ut aurea lingua Chrysostomus ait, a peccato tantum desistere, sed necesse est, ut fructus digni poenitentiae producantur, quando et vulneratis baud sat est sagittam excutere, sed emplastris vulnerariis vulnus fovere. Hanc poenitentiam Scalae quoque auctor stabiliens, dicebat: Poenitentia est reconciliatio cum Deo per bonorum operum, peccatis contrariorum, exercitationem. Hinc apparet, hunc habitum solum, absque ingenti labore et virtutum exercitio, solutionem peccatorum minime tribuere. Haec si ita se habent, et sponte ad eam advenientibus illico veniam iniquitatum non exhibet (quomodo enim, cum tot postmodum indigeamus lacrymis?) quam rationis fonti baptismatis exequabitur secundum magnum in rebus theologicis pertractandis Gregorium? quo item modo illis, qui vi et nolentes, ut ita dicam, ad illum conflugiunt, remissionem errorum largietur? Ego sane dubius haereo, ne illis huiusmodi habitus traditio penitus incommoda et inconueniens sit. Neque enim capio, quid agere possit, qui illo amicitur, dum extremum spiritum ducit. Praeparatur enim ad conflictum, sed praepeditur manibus; integra armatura munitur, sed belli tempus praeteriit; promittit se in solitudine permanere, sed a rebus hisce humanis vi rapitur; obedientiam spondet superiori, sed mortis non concedit tyranni; uxorem et filios repudiare se fatetur, et statim animam suam ponit; obstaculo, se non vi adactum ad habitum accedere, sed lateralis dolor opprimens vel invitum comam deponere cogit; illa indigentibus donat, quae nolens hie deserit; multa quae alia profertur, opprobrio nempe affici, injuriis peti, et similia, nihil vero ex his perficit, cum angustus illi, et ultra quam par est, vitae terminus, designatur, in quo praemia praeparata sunt; sed nihil ille, ita affectus, ut ipse existimo, suscipit; namque ea promittenti, ut dictum est, si ea, quae promiserit, effectu non praestitit, regiae largitiones nullo modo dantur. Non ergo sine periculo ad hos deferimus, quae in Evangelis est, vineae et in eam accersitorum parabolam: neque enim imaginem praese fert eorum qui fatentur se pios esse, et in mortis articulo ad poenitentiam, ut ipsis videtur, procurrunt. Licet enim eandem atque illi, qui antea laborem insumperunt, mercedem susceperunt, qui hora undecima accessere, parata tamen promptaque operatio aequalem illis mercedem subministravit. Cum enim de suo se excusarent otio, dicerentque: *Nemo nos condemit*, manifeste ostenderunt, quod si prius etiam vocati fuissent, subito in vineam avoissent. Nihilominus et circa horam undecimam vocati, prompte admodum et sine ulla harsitatione vocantem secuti sunt, propterea quae et iis qui antea vocati fuerant, non minor mercedem habuerunt. Haec si ita se habent, quam ipsi responsionem habebimus? An, ut et illi dicere possumus: *Nemo nos ad opus vocavit, nemo**

¹ Matth. ix, 7.

hos conduxit? Et tamen continuo et singulis horis per prophetas, evangelistas, apostolos, et reliquam Scripturam, quæ ad salutem nostram conducunt, curator noster et Salvator suggerit. Optime itaque Theologos illi, qui baptisma differebat, verumtamen postulanti, similem parabolam applicabat. Age, et parabolam addisce, ne scriptis detrimentum capias ob imperitiam; ab eo siquidem die et hora, qua quis accesserit, opus exigitur. Hoc porro dicimus, non ut impediamus eam, quæ in fine vitæ sit, divinam immutationem, divinasque, quæ super ea aguntur, ceremonias: quomodo enim, cum et pusilla suspiria non condemnentur, et eorum potissimum, quorum vita probata est? sed ut nobis ipsis suadeamus, divina prorsus præscripta non contemnere, speciem nostram scilicet in extremo illo auxilio collocantes, si modo his, qui adeo segnem vitam traduxerunt, auxilio esse poterit extrema illa vestimentorum commutatio.

Divinum itaque lavaerum, ut supra diximus, etiam sine lacrymis veniam peccatorum impertitur. Quam ob causam? Quod ea vis lavacro inest, et quod, quæ ante baptismum patrata sunt, tanquam quæ ex ignorantia proficiscuntur, facile veniam consequuntur, quæ vero post illuminationem acta sunt, plurimis lacrymis indigent. Et hoc est quod propheta David deplorans dicebat: *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei; quia non custodierunt legem tuam*¹. Non condonantur quidem, ut dictum est, quæ post baptismum sunt, quod scientes prudentesque peccamus; quapropter multis hujus gratia cademur. Etenim si, qui paradiso potiebatur, tot post illum honorem subiit mala, unius tantum inobedientiæ causa, nos qui cælum recepimus, Unigeniti coheredes facti, quid agemus, cum quotidie inobedientes deprehendimur? adeo non merentur veniam iniquitates nostræ. Excusatione rursus carent, quod valida gratiæ armatura circumsepti, et adversarium imbellem habentes. *Hostis enim ait, defecerunt frumina in finem*², instar incernium et nudorum, lethale vulnus ab eodem suscipimus. Hæc si ita se habent, si consolatione privantur, ut divinissimus Joannes dicit, quæ a nobis post baptismum committuntur scelera, quamnam veniam consequemur, et potissimum si usque ad finem inemendabiles perseverabimus? Ego sane dubito, ne tum adversus nos prophetica illa vox intonet: *Si extenderit manus ad me, averiam oculos meos a vobis*³. Cupio equidem, et valde cupio, ut, qui sacrum hunc habitum amplectuntur, in extremo vitæ spiritu veniam delictorum adipiscerentur; sed tenet ire, hæerereque facit Dominus dicens per Prophetam: *Dic tu primus peccata tua, ut justificeris*⁴. Terret, inquam, me propheticum hoc verbum, quod mortis tempore per vim aliquem accedere, coactumque similiter abscondita revelare, non est primum dicere, et primum non dicere, justifi-

Α διὰ γε προφητῶν, εὐαγγελιστῶν, ἀποστόλων, καὶ πᾶτης ἄλλης Γραφῆς τὰ πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν διαλεγόμενος ὁ κηδεμὼν ἡμῶν καὶ Σωτὴρ. Καλῶς οὖν ἡ θεολόγος φωνή, τῷ βαπτισθῆναι μὲν ἀναδουρῶν, προβαλλομένῳ δὲ τὴν τοιαύτην παραβολήν, εἶπε· Δεῦρο καὶ τὴν παραβολὴν ἐρμηνεύθητι, ὡς ἂν μὴ βλάβη τοῖς γεγραμμένοις ἐξ ἀπειρίας. Ἄφ' ἧς γὰρ ἡμέρας καὶ ὥρας προσέβητις, ἀπ' ἐκείνης ἀπαιτεῖται καὶ τὴν ἐργασίαν. Ταῦτα δὲ λέγομεν, οὐχ ἵνα κωλύσωμεν τὸν ἐπὶ τῷ τέλει τοῦ βίου γεγενημένον θεῖον μετασχηματισμὸν, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ τελουμένην ἱερὰν τελετὴν· πῶς γὰρ, εἴγε καὶ τὰ τῶν μικρῶν στεναγμῶν οὐκ ἀπόβλητα, καὶ μᾶλλον ἐν οἷς ὁ βίος οὐκ ἀδόκιμος ἦν; ἀλλ' ἵνα πείσωμεν ἐκυτοὺς, μὴ τῶν θεῶν τέλεον καταφρονεῖν ἐντολῶν, τῇ τελευταίᾳ δὴθεν ἐπικουρίᾳ θαρβύοντες, εἴγε καὶ δύναται τοῖς οὕτω βρῦθῶς διηनुχῶσι τὸν βίον ἐπικουρεῖν ἢ ἐπιτελευταίος αὐτῆς μετέδυσαις.

Τὴ μὲν οὖν θεῖον λουτρὸν, καθάπερ ἀνωθεν εἰρηται, καὶ ἀνευ θακρῶν ἀφαιρῶν ἀμαρτημάτων χαρίζεται· τίνας ἔνεκεν; Ὅτι τε τοιαύτη δύναμις πρόσκειται τῷ λουτρῷ, καὶ ὅτι εὐσύγγνωστά εἰσι τὰ πρὸ τοῦ βαπτίσματος, ὡς ἐξ ἀγνοίας τοιμῶμενα· τὰ δὲ μετὰ τὸ φῶτισμα καὶ λίαν θακρῶν δεόμενα. Καὶ τοῦτο ἐστίν, ὅπερ ὁ προφήτης Δαυὶδ ὀδυρόμενος εἶπε, *Διεξόδους ὑδάτων κατέδυσαν οἱ ὀφθαλμοί μου, ὅτι οὐκ ἐβύλαξα τὸν νόμον σου*. Καὶ ἀσύγνωστα μὲν, ὡς εἴρηται, τὰ μετὰ τὸ βάπτισμα. Ὑπερ ἐν γνώσει ἀμαρτάνομεν. ἐφ' ᾧ καὶ πολλοὶ τοῦτου ἔνεκεν θαρσόμεθα. Εἰ γὰρ ὁ παράδεισος λαχὼν τοσαῦτα καὶ μετὰ τὴν τιμὴν ἐκείνην ὑπέστη δεινὰ, μὴδὲ χάριν παρακοῆς, οἱ τὸν οὐρανὸν ἀπολαβόντες ἡμεῖς, οἱ τοῦ Μονογενοῦς συγκληρονόμοι γενόμενοι, τί ποιήσομεν εὐρισκόμενοι καθ' ἑκάστην παρήκοι; Οὕτω; ἀσύγνωστά εἰσι τὰ τῶν πταισμάτων ἡμῶν. Ἀποφάσιστα δὲ πάλιν, ὅτι καὶ στεβρῶς ὄπλοις περιφραχθέντες τῆς χάριτος, ἀσθενῆ τε τὸν ἀντίδικον ἔχοντες, τοῦ ἐχθροῦ γὰρ, φησὶν, *ἐξέλιπον αἱ ῥομφαῖαι εἰς τέλος, δίκην ἀόπτων τε καὶ γυμνῶν καρῶν δεχόμεθα παρ' αὐτοῦ τὴν πληγὴν*. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, εἰ παραμυθίας ἐστέργονται κατὰ τὸν θεῖοτάτον Ἰωάννην τὰ μετὰ τὸ βάπτισμα παρ' ἡμῶν πλημμελοῦμενα, ποίας συγγνώμης τυξόμεθα, εἴγε καὶ μέχρι τέλους ἀδιόρθωτοι μένωμεν; Ἐγὼ δέδοικα μέποτε καὶ καθ' ἡμῶν ὁ προφητικὸς ἐκείνος; ἐξενεχθεὶς τῆς καὶ λόγος ὁ λέγων· *Ἐὰν ἐκτείνητε τὰς χεῖρας ὑμῶν πρὸς μίαν, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀπ' ὑμῶν*. Θέλω μὲν οὖν καὶ σφοδρᾶ θεῶν τὸ καὶ ἐν ἐσχάταις ἀναπνοαῖς λύσειν ἀμαρτημάτων εὐρίσκειν τοὺς τῷ ἱερῷ προερχομένους ἐνδύματι· ἀλλ' ἐκφοβεῖ με διὰ τοῦ προφήτου, καὶ ἀμφιβάλλειν ποιεῖ λέγων ὁ Κύριος· *Λέγει σὺ πρῶτος τὰς ἀμαρτίας σου, ἵνα δίκαιωθῆς*. Ἐκφοβεῖ με δὲ καὶ τὸ ῥῆμα τοῦτο τὸ προφητικόν, ὅτι τὰ κατὰ βίον ἐν τῷ τοῦ θανάτου καιρῷ τινα προσεθῆεν, καὶ κατ' ἀνάγκην ὡσαύτως ἀπεκαλύψαι τὰ

¹ Psal. cxxvii, 156. ² Psal. vii, 7. ³ Isa. i, 15. ⁴ Isa. xliii, 26.

κεκρυμμένα, οὐκ ἔστι πρῶτος εἰπεῖν. Τὸ δὲ μὴ πρῶτος εἰπεῖν, οὐδὲ δικαιοῦν πάντως δύναται κατὰ τὴν θεῖαν φωνήν. Καὶ ὄρα τὴν Κάιν ἔκεινον. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς πρῶτος, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἐλεγχθῆναι παρὰ Κυρίου, *Μείζων ἢ ἀμαρτία μου τοῦ ἀποθῆναι με*, ἔλεγεν, συγγνώμης οὐκ ἔτυχεν, ὅτι μὴδὲ ἐξομολόγησιν εἶναι τὸ τοιοῦτον ὁ χρυσοβήμων Ἰωάννης φησίν. Ἐπὶ τούτοις ἐκφοβεῖ με ὁ μέγας Βασίλειος, Χάρτις, λέγων, ὦ ἄνθρωπε, τῷ θανάτῳ καὶ οὐ σοὶ ἐπερ ἦς ἀθάνατος, οὐκ ἂν ἐμνήσθης τῶν ἐν-όλων. Καὶ αὐτὸς δὲ τῆς μετανοίας ὁ κήρυξ ἐκφοβεῖ με τοῦτο λέγων, Οὐκ ἔστιν ἐλεησούνη τὸν τελευταῖοντα ἢ οὐκ ὕστα κύριον τότε παρέχειν. Οὐ γὰρ ἐκ τῶν σῶν δίδως, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς ἀνάγκης. Τῷ θανάτῳ χάρις, καὶ οὐ σοὶ. Ἐνθὲν τοι καὶ τὸν ληστὴν οὐκ ἀσφαλῶς ἐνταῦθα παράγομεν, *Μνήσθητι*, μόνον εἰπόντα, καὶ τοῦ παραβέβησεν εὐθὺς; ἀξιωθῆναι. Τοὺς καιροὺς γὰρ καὶ τὰ πρόσωπα πρὸ τῶν ἄλλων ἀναγκαῖον ὄραν. Πολλὴ τοῦ ληστοῦ ἡ εὐγνωμοσύνη· πολλὴ ἡ ἐπίγνωσις. Ἦνίκα γὰρ Πέτρος μὲν ἠρνεῖτο, κόρης οὐκ ἐνεγκίων ἀπειλήν, οἱ λοιποὶ δὲ μετρίως φεύγοντες; ἦσαν, τότε δὴ τὸν τε θεὸν ἐκείνους ὁμολόγησι, τὸν ὑπὸ πάντων ἐγκαταλειφθέντα Χριστὸν· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ συσταυρωθέντι αὐτῷ ληστῇ, βλασφημοῦντι κατ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, σφοδρῶς ἐπιτίμα λέγων, *Ἡμεῖς ἀξία πεπόνθουμεν, ὧν ἐπράξαμεν*. Ἐφ' ᾧ καὶ τοῦ παραβέβητος τηλικαῦτα ἔξελωτο, *Μνήσθητι μου, Κύριε*, εἰπὼν, *ἐν τῇ βασιλείᾳ σου*. Θαρρῆν οὖν ἐπεῖθεν οὐκ εὐλογον· οὐδὲ γὰρ ἐτοίμως εἰδότες κάκεινῳ παρὰ Χριστοῦ ὁ παράβητος. Εἰ δὲ καὶ, *Μνήσθητι μου, Κύριε*, μόνον εἰπὼν, φωνῆς ἐκείθεν εὐθὺς ἤκουσε, θαυμάζειν οὐκ ἀξίον. Εἰ γὰρ ὁ ἐπίγειος οὗτος βασιλεὺς τοῦς ὑποδῆκτοτε προσπεφουγίας ἀλλοτρίους αὐτῷ περιχαρῶς ὑποδέχεται, μεγίστων τε δωρεῶν εὐθύς ἀξιοί, καὶ τιμῆς ὅτι πολλῆς, πολλῶ μᾶλλον ὁ μεγαλόδωρος, καὶ τὴν ληστὴν ἐκείνον ἰδὼν, ἐν τοιοῦτῳ καὶ ταῦτα καιρῷ, μετὰ τοσαύτης αὐτῷ προσελυθότα πίστεως, οὐκ ἂν ἐδέχαστο περιχαρῶς, οὐκ ἂν εὐθέως οἰκήτορα τοῦ παραβέβητος ἐποίησε. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως· ἐμὲ δὲ καὶ πλεόντων ἄλλων ἐκφοβεῖ τὸ ἐν τοῖς βίοις τῶν Πατέρων διήγημα. Γέγραπται γὰρ, *ὅτι γέριον τις ἀπῆλθεν εἰς τινα πόλιν πωλῆσαι τὰ σκεύη αὐτοῦ, καὶ τάχιστα ἐκαθέθη εἰς πωλῆσά τινα;* πλουσίου, μέλλοντος τελευτᾶν. Καθήμενος οὖν προσέσχε, καὶ ὄρα τινὰς ἀνδρα; μετὰ οὓς, ἐπιθεσθῆκός; ἔπικων καὶ αὐτῶν μελανῶν, καὶ ἔχοντας βάλκλα πύρινα ἐν ταῖς χερσίν αὐτῶν. Καὶ φράσαντες; εἰ; τὸν πωλῶνα, ἔστησαν τοὺς ἔπους ἔξω. Αὐτοὶ δὲ εἰσῆλθον· καὶ ἰδὼν αὐτοὺς ὁ ἀρρωτὸς ἐκραύαζε φωνῇ μεγάλῃ, Κύριε, ἐλέησόν με, καὶ βοήθησόν μοι. Λέγουσιν αὐτῷ ἐκεῖνοι· Ἄρτι ὅτι ὁ ἥλιος ἔδυ, ἐμνήσθης τοῦ Θεοῦ Διὰ τὴν αὐγαζούσης τῆς ἡμέρας οὐκ ἐξήτησας αὐτόν; Νῦν οὐκ ἔστι σωτηρία; ἐλπίς. Καὶ οὕτω βιαίως ἀναπάσαντες τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπῆλθον. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχῃ, τί ποιήσομεν ἡμεῖς, εἰ ἐν ἐσχάταις ἀναπνοαῖς θάρρουντες τὴν μετανοίαν ἐπιτελέσσομαι;

A care penitus non valet, ut divina vox ait. Et considera Cainum illum : namque cum ille non primus, sed postquam a Domino reprehensus fuerat, diceret : *Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear* : veniam non est consecutus, quod neque confessio illa fuerit, ut aurea lingua Joannes ait. Præterea terret me magnus Basilius : Gratia, dicens, o homo, morti, non tibi ; namque si immortalis esses, nunquam præceptorum recordatus fuisses. Ipsius etiam pœnitentiæ præco perterret me, cum dicit : Non est eleemosyna, dum quis obiens et cum dominus non est, aliis præstat : non enim ex tuis das, sed ex ipsa necessitate. Morti gratia, et non tibi. Hinc etiam latronem non tuto hic adducimus, qui solum dixit : *Recordare* ; statimque paradiso dignatur. Tempora enim et personæ ante alia examinanda sunt. Ingens latronis benevolentia, ingens agnitio. Quando enim Petrus negabat, puellæ minas non sustinens, reliqui apostoli fugæ se dederant, tunc ille Deum, ab omnibus Christum derelictum, constabat ; neque id solum, sed et eum, qui una cum eo fuerat cruci affixus, Christumque ipsum blasphemabat, vehementer reprehendebat : *Nos, inquit, digna factis recipimus*, proptereaque eodem tempore paradiso donatur, *Recordare, Domine, mei*, dicens, *cum adveneris in regno tuo* : Non videtur itaque rationi consonum, inde nos animos sumere : neque enim ita prompte fuisset illi a Christo paradiso concessus. Quod si, *Recordare* tantummodo dicens, vocem inde subito audiit, non est cur miremur. Etenim, si terrenus hic rex alienigenas omnes ex quacunque illi regione ad ipsum confugerent, læto animo excipit, maximis muneribus statim colonestat, et honoribus summis condecorat, multo aptius ac convenientius munificus Rex ille, latronem illum conspiciens, et præcipue eo tempore ad illum cum tanta fide advenientem, an non lætus excepisset ? nonne statim paradisi accolam effecisset ? Et de his quidem ita sit. Me vero præ aliis exterret narratio, quæ in Vitis Patrum habetur ; scribitur enim : Senex quidam abiit in civitatem, ut vasa sua venderet, statimque assedit in vestibulo cujusdam divitis, morti propinqui. Sedens itaque attenteque animum intendens, intuetur homines nigros, super equos etiam nigros, habentes præ manibus igneos baculos. Ubi ad vestibulum pervenere, relictis equis domum introeunt : quos ubi vidisset ægrotus, clamabat voce magna : Domine, miserere et auxiliare mihi. Dicunt illi ægroti : Nunc, cum sol occidit, Dei recordaris ? quare, cum dies illucesceret, illum non quaesisti ? nunc nulla spes est salutis. Et sic, violenter anima illius avulsa, abiere. Hæc si ita se habent, quid nos agemus, qui in extremo spiritu spem habemus, pœnitentiam ostendendi ?

¹ Gen. iv, 13. ² Luc. xxiii, 40-42.

Secundus igitur vere pœnitentia baptismus est, et primum renovat, ut diximus; sed lacrymarum multarum opus est, ut supra oratio nostra demonstravit. Id enim si non esset, nunquam sancti Patres nostri eam laboriosum vocassent baptismum. Ipse eadem vestes præ aliis hoc idem clamant testanturque. Aude, nigrum, uerorem inducere. Ubi vero neque mens bene disposita ac præparata, neque sufficiens lacrymarum fluxus, ut pœnitentia ductum abluere possint, mortis vero tyrannis suffocans; quæ salutis spes, aut quæ hujuscemodi pœnitentia? Si heri, parum memores, divina præcepta despiciēbamus, hodie mortis forfice dum vita amputatur, debili et male articulata voce, numinis in misericordiam deprecamur; et hæc major iniquitas est, quam ut veniam mereatur; eoque magis, quod non ignoscibilis est, ipsaque mors urgeat et cogat. Ergo, si tempus non præcipiamus, nisi divinam in confessione personam prævertamus, non consilio pœnitentia utemur, misericors tantummodo Deus novit, quomodo nobis peccatorum venia erit. Quis enim tantumdem nobis peccatorum venia erit, ut in deo incertis, et Deo cognoscibilibus, audenter decernere, atque potissimum non audiat singulis diebus Prophetam dicentem: *De tu primus iniquitates tuas, ut justificeris?* Licet enim prodigum conversum non est aversatus facilis reconciliatus Deus, imo eum amplexatus pressis excepit osculis, ingentique cum honore cumularit; sed proba hujusce dispositio, et vera conversio et pœnitentia, causa fuit. Neque talem mortem, ut hi faciunt, exspectavit, neque vi adactus conversioni se dedit; sed ex errore solus respirans, et, quis antea fuerat, animo versans, et, quæ nam postmodum pervenisset, gressu celerato ad humanissimum Patrem revertitur, non ut filius fidens; filium enim, peccatis inquinatus atque obnoxius, amiserat; sed in habitu humili, et demissis oculis, ut cum Patris mercenariis adnumeraretur, deprecatus est. Quapropter eum recipit Deus miserator omnium, omniaque pro eo efficit, quæ in Evangelio narrantur. Et hæc quidem a nobis, tertium divinarum imperitis, de monachico divinoque habitu relata sunt: tuæ vero sanctitatis omnino interfuerit, dicta discutere, et dubium e medio amovere, nudamque pro more veritatem representare.

Δεύτερον μὲν οὖν ἀληθῶς ἡ μετάνοια βάπτισμα, καὶ ἀνακαινιστικὸν τοῦ πρώτου, ὡς ἐφημεν, ἀλλὰ δακρῶν χρεῖα πολλῶν, ὡς ὁ λόγος φθάσαι ἐγνώρισεν. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν οἱ θεοὶ Πατέρες ἐπίπνον αὐτὴν ἔλεγον βάπτισμα. Καὶ αὐτὰ δὲ πρὸ τῶν ἄλλων τὰ ἄμφια τοῦτο βοᾷ καὶ διαμαρτύρεται· ὅτι καὶ πένθους τὸ μέλαν σημαντικόν. Ἔνθα δὲ μὴ γνώμη εὐπροαίρετος, μηδὲ δακρῶν ῥοῦς ἱκανός, ὡς ἐκπλύνειν τὸν μετανοοῦντα δύνασθαι, θανάτου δὲ τυραννὸς ἀποπνίγουσα· ποία σωτηρία; ἔλπις, ἢ ποία τοῦτου μετάνοια; εἴπερ χθὲς μὲν ἀμεριμνοῦντες· τῶν θεῶν κατεφοροῦμεν τέλος ἐντολῶν, σήμερον δὲ τῆ τοῦ θανάτου τομιδὴ τὴν ζωὴν ἐκκοπτόμενοι, ἰσχυρῆ τε καὶ ἀνάθρῳ φωνῇ τὸν θεῶν ἐπικαλούμεθα ἔλεον, καὶ ταῦτα τῆ· ἁμαρτίας· μείζονος οὐσίας τοῦ ἀφεθῆναι ἡμῖν διὰ γε καὶ μᾶλλον τὸ ταύτης ἀσύγγνωστον, καὶ αὐτῆς δὲ τὴν τοῦ θανάτου κατέπειξιν. Εἰ μὴ γε λοιπὸν τὸν καιρὸν προαρπάσωμεν, εἰ μὴ τὸ θεῶν ἐν ἐξομολογήσει τρηφύλωμεν πρόσωπον, κἀντεῦθεν ἀπροαιρέτως τῆ μετνοίᾳ χρησόμεθα, ὁ ἐλεήμων οἶδε μόνος θεός, ὅπως ἡ τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῖν ἔσται συγχώρησις. Ποῦτος γὰρ ἐπὶ τοσοῦτον ἑαυτῷ θεθάρήκεν, ὡς ἐν ἀδελφοῖς οὕτω καὶ τῷ θεῷ γνωστοῖς τολμηρῶς ἀποφαινεσθαι; καὶ ταῦτα διὰ τοῦ Προφήτου καθεκίστην ἀκούων αὐτοῦ λέγωντος, *Λέγε σὺ πρῶτος τίς ἁμαρτίας σου, ἴνα δικαιωθῆς*. Εἰ γὰρ καὶ τὸν ἄνωγον ἐπιστρέφοντα οὐκ ἀπεστρέφη ὁ εὐδ' ἄλλακτος Κύριος, ἀλλὰ καὶ ἀγκαλισάμενος μᾶλλον θερμῶς κατεφίλησεν, καὶ τιμῆς ὅτι πολλῆς αὐτὸν κατηξίωσεν, ἀλλ' ἡ ἀγαθὴ πρόθεσις αὐτὸ τοῦτο πεποίηκεν, καὶ ἡ ἀληθὴς ἐπιστροφή καὶ μετάνοια. Οὐδὲ γὰρ ἐκαρτέρησε θάνατον, ὡς ἐντεῦθεν καὶ ἕκων ἐπιστροφῆς ἄψασθαι, ἀλλὰ τῆς πλάνης ἐκείνης· μόνος ἀνενεγκὼν, τίς τε πρότερον ἦν, λαθῶν κατὰ νοῦν, καὶ ὅπου κατήνησεν ὑστερον, ὁρμαίνως πρὸς τὸν φιλόστοργον ἐπανιχάμπτει πατέρα· πλὴν οὐκ ἐν παρήρησι υἱοῦ· ταύτην καὶ γὰρ ὡς ἁμαρτίας πέρρω που θέμενος ἐν σχήματι ταπεινῷ καὶ ὀφθαλμοῖς κατηρεῖ τοῖς τοῦ πατρὸς μισθίοις καταλεγεῖναι ἰκέτευσεν. Ἐφ' ᾧ καὶ προδέχεται αὐτὸν ὁ πανοικτίρμων θεός, καὶ πάντα ποιεῖ ἐπ' αὐτῷ, ὅσα περ ἐν Εὐαγγελίοις ἰκνούσαμεν. Τοῦτα μὲν οὖν ἡμῖν τοῖς ἀπαίδευστοις τὰ θεῖα περὶ τοῦ μοναχικοῦ καὶ θεῖου διείρηται σχήματος· τῆ οἷ δὲ πάντως ἔξεστιν ὁ ὅτι καὶ διασκέψασθαι τὰ λεγόμενα, τὴν ἁμαρτωλίαν τε ἐκ μέσου ποιήσασθαι, καὶ γυμνὴν ὡς εἶθι, ὑποτυπώσασθαι τὴν ἀλήθειαν.

EPISTOLA XVI (1).

(Fragm.)

Ad Alypium monachum. — De jejuniis ante Natalem Domini celebrando.

Multi itaque et saepe numero, o divinum sacramentumque caput, de jejuniis, ante Natalem Domini celebrari solito, dubitarunt, a quoniam institutum sit, et unde exierit, cum de eo Christi discipuli

· Πολλοὶ μὲν οὖν καὶ πολλάκις, ὡς θεῖα καὶ ἐκρὰ κερφαλῆ, περὶ τῆς κατὰ τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ γεννησιν διηγορήσασιν τεσσαρακοστῆς, πόθεν τε παρεδόθη, λέγοντες, καὶ ὅπως αὕτη συνέστηκεν, εἴγε

(4) Allat. *De coenacis*, col 4437.

περὶ ταύτης οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπόστολοι
 μηδὲ τὸ τυχὸν διελήρασι; Καὶ ὀχυμάζουσιν ἐπὶ τού-
 τοις οὐ χρῆ. Τάχα γὰρ ἠγνοῦσιν ὅτι τὰ πλείω τῶν
 καθ' ἡμᾶς κανόνων τε καὶ δογμάτων παρ' αὐτοῖς
 τοῖς ἁγίοις Πατέρι καὶ παρεδόθη, καὶ νομοθετή-
 ται. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, τίνας ἐνεκεν οἱ ἀπειροπλή-
 θεῖς ἐκείνοι καὶ θεοὶ Πατέρες ἐν ταυτῷ καὶ πολ-
 λάκι; ἠθροίζοντο; Καθόσον γὰρ τὸ κατὰ Χριστὸν
 ἐπλατύνετο Εὐαγγέλιον, τοσοῦτον ἄρα καὶ τὰ τῆς
 πολιτείας ἐκανονίζετο παρ' αὐτῶν ἀκριβέστερον. Τὰ
 μὲν γὰρ τέλειον ἤμειψαν, τὰ δὲ καὶ ἐπιύψησαν·
 ὁποῖόν ἐστι πρὸ τῶν ἄλλων ἡ τοῦ θεοῦ λουτροῦ μυ-
 στικωτέρα παράδοσις, ἢ τῆς ἱερᾶς εὐκοσμίας σεμνο-
 τητος, καὶ ἡ λοιπὴ πᾶσα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἀκρίβειας.
 Ταῦτα οὖν οἱ πλείονες ἠγνοήκοτες, ὡς εἴπομεν, ἀπο-
 ρία, κὰν τῷ τυχόντι συνέχωνται. Ὁ δὲ καὶ σὲ πε-
 πονθέναι οἴομαι.

et apostoli nihil præcepisse comperiantur. Hoc
 mirum videri non debet. Forte enim ipsi ignorave-
 runt, potiorē partem canonum nostrorum et
 dogmatum ab ipsis sanctis Patribus traditam esse et
 sancitam. Si enim id non esset, quomodo causa
 innumeri illi divinique Patres in eundem locum
 et sæpius congregati sunt? Quo etiam secundum
 Christum Evangelium magis ac magis dilatabatur,
 eo et vitæ ducendæ rationes ab illis accuratius
 præliniebantur, ideoque quædam prorsus immu-
 tarunt, quædam auctiora reddiderunt. Qualis est,
 præ cæteris, divini lavacri magis arcana traditio,
 sacræ reverentiæ ordo, et reliquus universalis Ec-
 clesiæ ornatus. Hæc itaque plerique cum non
 calleant, ut diximus, in præsentī quoque quæ-
 stione hærent; quod et tibi molestiam præbuisse
 existimo.

EPISTOLA XXVI.

(Fragm.)

Ad Alypium inclitum. — An secundis nuptiæ apud Græcos prohibita (1).

Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ οἱ νηστεύοντες ἡμῖν
 ἐπιναγκαί; ἐν ταῖς ἐορτασμοῖς ταύταις ἡμέραις,
 καὶ αὐτὴ σε διδάξει σαφέστατα ἢ τῆς ἐνώσεως σύν-
 οδος. Τὴν γὰρ τριγαμίαν ἐκέλευ ἠσυχωρήσασθαι, καὶ
 διαστῆσαι τινὰ ἕβητο, ἵνα δὲ μὴ κατὰ νόμους πῶν
 ἀποστόλων ἠσυχωρηθείσης αὐτῆς. Ἐκείσε οὖν ἀρτί-
 στως ἢ νηστεία αὐτὴ ἐμφέρεται, ἐφ' ᾧ καὶ ἄλλοι μὲν
 ἄλλως, ἄλλοι δὲ ἑτέρως, καὶ ἕτεροι ἐν ἑταῖς ἡμέραις
 τεσσαράκοντα. Ὁ δὲ δυνάμενος γὰρ, φησί, χωρεῖν χω-
 ρεῖται, τὴν τοιαύτην νηστείαν διέρχονται. Διετάξατο
 οὖν ἡ διαλεγεμένη σύνθεσις μὴ πάντη καὶ πάντοτε
 τοὺς τριγάμους ἀγεσσοῦς εἶναι τῶν ἀχράντων τοῦ
 Χριστοῦ μυστηρίων, ἀλλὰ καὶ μεταλαμβάνειν μὲν
 αὐτῶν, οὐκ ἀπειροσκέπτως δὲ τετραετίαν μὲν ἠσυ-
 χάζειν καθ' ἑαυτοὺς, ὡς μὴ κατὰ νόμον γαμήσαν-
 τας. Ἐκτοσε δὲ τρις τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῖς ἀχράντοις μυ-
 στηρίοις προσέρχασθαι, κατ' αὐτὴν τε τὴν ἁγίαν τοῦ
 Χριστοῦ γέννησιν, κατὰ τὴν κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας
 Θεοτόκου, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χρι-
 στοῦ διὰ τὸ νηστείαν τῶν τοιοῦτων ἐορτῶν προηγεῖ-
 σθαι. Καὶ ταῦτα μὲν τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ ἐπὶ τῷ τρίτῳ
 καὶ παρανόμῳ γάμῳ καλῶς διατέτακται. Καὶ πῶς
 γὰρ οὐ παράνομος οὗτος ὁ γάμος; εἶγε τῷ μακαρίῳ
 Παύλῳ καὶ μέλις ὁ δεύτερος γάμος; διὰ τὴν ἀσθένειαν
 ἡμῶν συγκεχώρηται; Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, ὡς ἂν ὁ
 ἐν θεολογίᾳ διακρίβης Γρηγόριος καὶ τάδε περὶ τού-
 του γράφων ἐφαίνετο. Τὸ πρῶτον νόμος, τὸ δευτέ-
 ρον συγχώρησις, τὸ τρίτον παρανομία, τὸ δὲ ὑπὲρ
 τοῦτο χοιρώδης βίος; οὐκ ἂν ὁ μέγας εἶπε Βασι-
 λειος, ὅτι τῷ τρίτῳ γάμῳ νόμος οὐκ ἔστιν. Εἰ γὰρ
 καὶ ἡ Νεαρά τοῦ βασιλέως κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ
 Πορφυρογεννήτου τὴν τριγαμίαν ἐνέδιδωσιν, ἀλλ' οἱ
 θεοὶ Πατέρες πολυγαμίαν αὐτὴν καὶ πορνείαν κει-
 λασμέτην ἐκάλεσαν. Ὅτι δὲ τῷ Παύλῳ συγκαταβαί-

Hæc vero ita se habere, nobisque necessario
 jejunandum esse diebus hisce solemnibus, ipsa
 unionis synodus edocebit manifestissime. Namque
 illa cum tertias nuptias indulgisset, interpunctio-
 nes quasdam apposuit, æque ac si illæ non secun-
 dum leges fuerint ab apostollis permissæ. Ibi
 itaque indeterminate hoc jejunium imponitur, in
 quo alii aliter, et alii alio modo, et alii quadraginta
 integros dies jejulant. Quoniam, ait, capere potest,
 capi. Præcipit, itaque jam dicta synodus, non
 prorsus et semper, qui tertius esse nuptiis con-
 strinxerunt, privandos esse immaculatis Christi
 mysteriis, sed eorum participes fieri; non inconsi-
 derate tamen; et per quatuor annos secum ipsos
 vivere quiete, tanquam qui non secundum leges
 nuptias contraxerint; deinceps vero Ter singulis
 annis ad ipsa immaculata mysteria accedere, ipsos
 scilicet Nativitatis Christi die; Dormitioni sanctis-
 simæ Deiparæ, et Christi Resurrectioni sacro
 quod jejunium solemnitates hæc præcedat. Et
 hæc quidem per sanctam synodum super tertiis
 et præter legem nuptiis sancita sunt. Et quantum
 ratione hæc nuptiæ iniquæ non fuerint, si beatus
 Paulo vix secundæ propter infirmitatem nostram
 permittuntur? Etiam, si id non esset, nunquam,
 in rebus theologice pertractandis eximius, Gre-
 gorius hæc de illis scripsisset: Prima lex, secundæ
 permissio, tertiæ iniquitas; quæ super his sunt,
 vita suilla. Nunquam magis Basilus pronun-
 tasset, in tertiis nuptiis nullam legem esse. Licet
 enim novella imperatoris, Domini Constantini
 Porphyrogenetæ, tertias nuptias concelet, verum-
 tamen cæsareus Patres polygamiam, et fornicationem
 castigatam nuncuparunt. A Paulo porro, nostris

(1) Allat., ubi supra, col. 156: Hoc fragmentum fortasse ejusdem ac præcedens epistolæ pars est,

infirmitatibus compatiēte, et non ex lege, tanquam opportuna, præcipiente, secundas nuptias concedi, manifestum ex his, quæ maximus ille dicit: *Volo omnes esse, quemadmodum et ipse sum, in continentia*. Ideoque et de secundis verba faciens, dicebat: *Ipse dico, et non Dominus*¹. Hinc itaque aperte primæ nuptiæ legitimæ ostenduntur, quando et Ecclesia unum virum assumpsit Christum, et non duos, etc.

Α νοντι τὰς ἀσθενεῖαις ἡμῶν, οὐ μὴν γε νομοθετοῦντι τὰ καίρια, δεύτερος γάμος ἐνδέδοται, ἄλλον ἐξ ὧν αὐτὸς ὁ πάμμεγαλ' ἔλεγε· *Θέλω πάντα εἶναι ὡς ἑμαυτὸν ἂν ἐγκρατεῖα*. Ταῦτη τοι καὶ περὶ τοῦ δευτέρου διαλεγόμενος ἔλεγε· *Ἐγὼ λέγω καὶ οὐχ ὁ Κύριος*. Ἐντεῦθεν οὖν φανερώς ὁ πρῶτος γάμος ἐνομος ἀποδέδεικται. Ἐπεὶ καὶ ἡ Ἐκκλησία ἕνα ἄνδρα ἔλαβε τὸν Χριστόν, καὶ οὐ δύο, καὶ τὰ ἐξῆς.

EPISTOLA XXVIII.

(Fragm.)

Ad Alypium monachum. — Græcos suos Judæorum ritibus utentes excusat (1).

Ea autem, quæ dicturi sumus, attento et valde B
sobrie audi. Tres, easque amplissimas solemnitates -
genus Hebræorum celebrabat; idque suadeat nobis
divina Scriptura, cum dicit: *Tribus vicibus anni comparebit omne masculum ante Deum tuum*², cum ovis immolabatur, cum Pentecoste succederet, et cum Scenopægiæ dies festus esset. Ter jam nos quoque singulis annis eorum more festos dies agimus. Namque, cum Dominus ad Judæos dixisset: *Tolletur a vobis regnum, et dabitur gentibus*³, tum Hebræorum læta eversa ad nos gradum faciebant. Sed illi quidem solemnitates celebrabant in memoriam eorum quæ tunc in Ægypto tum in deserto acciderant, nos in memoriam ipsius Christi, quem admodum ipse Dominus, cum novi Testamenti mysteria instituebat, præceperat: *Hoc facite in* C
*meam commemorationem*⁴. Illi enim agnum celebrantes manducabant; nos ipsum Christum, vere Agnum qui tollit peccatum mundi. Nostra vero non aliena esse a Judaicis consuetudinibus, licet modo differant, tradit Paulus: *Vetera præterierunt, ecce facta sunt omnia nova*⁵. Et ex his etiam magis patet. Bis hebdomade Judæi jejunabant; bis et nos jejunamus secundum apostolicam traditionem. Verumtamen illi feria II et V, nos IV et VI, etsi multo plura, quam illi, debeamus. *Nisi, enim, ait, superabundaverit justitia vestra plusquam Pharisæorum et Scribarum, non intrabitis in regnum cælorum*⁶. Quid refert plura dicere, singulaque numerare? Apud illos erat Circumcisio, apud nos divinum lavacrum: apud illos Arca, apud nos Virgo: apud illos baculus Aaron, apud nos floret lignum Crucis: apud illos erat agnus, apud nos ipse Christus. Et hoc est, quod in rebus theologicis pertractandis celeberrimus dicebat Gregorius: Littera secedit, spiritus augmentum accipit; umbræ prætervolant, veritas advenit. Hinc itaque disce, tres quoque apud nos esse, quemadmodum et apud illos, maximas solemnitates, revera solemnitates. Namque apud illos boves et oves in

Τῶν δὲ λεχθησομένων ἤδη μετὰ λογισμοῦ καὶ πάντῳ νήφοντος ἄκουε. Μεγίστως τρεῖς πανηγύρεις ἐκάστῳ ἑνιαυτῷ τῶν Ἑβραίων γένος ἔδραζε. Καὶ παιθεῖτω ἡμᾶς ἡ θεία Γραφή λέγουσα· *Τρεῖς καιροὺς τοῦ ἑνιαυτοῦ ὀφθήσεται πᾶρ ἀρσενικὸν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ σου*: καθ' ὃν τε καιρὸν ἐθύετο τὸ πρόβατον, ἡνίκα ἡ Πεντηκοστὴ παρ' ἐκείνοις παρεπιπτε, καὶ ὅτε ἡ τῆς Σκηνοπηγίας ἐπεφθᾶκει πανηγυρίς. Τρεῖς ἤδη καὶ ἡμεῖς τοῦ ἑνιαυτοῦ κατ' ἐκείνους πανηγυρίζομεν. Τοῦ γὰρ Κυρίου πρὸς Ἰουδαίους εἰπόντος, *Ἀρθήσεται ἀπ' ὑμῶν ἡ βασιλεία, καὶ δοθήσεται τοῖς ἔθνεσι*, τηλικαῦτα τὰ τῶν Ἑβραίων φαιδρὰ μετίπιπτε πρὸς ἡμᾶς, καὶ μετέβαινε. Ἄλλ' ἐκείνοι μὲν ἐπανηγύριζον, εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἐπισυμβεβηκότων αὐτοῖς, κατὰ γε τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν ἔρημον· ἡμεῖς δὲ εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. Καθάπερ αὐτὸς, ὁ Κύριος, ἡνίκα τὰ τῆς καινῆς Διαθήκης ὑπέτιθη μυστήρια, διετάξατο εἰπόν, *Τούτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν*. Ἐκείνοι μὲν γὰρ ἀμὲν ἑορτάζοντες, ἤθιον, ἡμεῖς δὲ αὐτὸν τὸν Χριστόν, τὸν ὄντως ἀμὲν, τὴν αἴρωντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Ὅτι δὲ τὰ ἡμέτερα τοῖς Ἰουδαίοις ἔθει συνεμπίπτουσιν, εἰ καὶ τῷ τρόπῳ διαφέροντες, *Τὰ ἀρχαῖα γὰρ, φησὶ Παῦλος, παρελήθη*. Ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καιρὰ. Ἄλλον κἀνεῦθεν. Δις τῆς ἑβδομάδος οἱ Ἰουδαῖοι ἐνήστευον. Δις ἤδη νηστεύομεν καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν τῶν ἀποστόλων παράδοσιν. Ἄλλ' ἐκείνοι μὲν ἐν ἡμέρᾳ Δευτέρᾳ καὶ Πέμπτῃ· ἡμεῖς δὲ κατὰ γε Τετάρτῃ καὶ Παρασκευῇ, εἰ καὶ πολλὸν πλέον ἐκείνων ὀφειλομεν. *Ἐὰν μὴ περισσεύσῃ γὰρ, φησὶν, ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν ἐπέκεινα τῶν Φαρισαίων καὶ Γραμματέων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν*. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν, καὶ ἀριθμῆναι τὰ καθ' ἕκαστον; Παρ' ἐκείνοις μὲν ἦν ἡ περιτομή, παρ' ἡμῖν δὲ τὸ θεῖον λουτρόν. Παρ' ἐκείνοις ἡ κιβωτὸς, παρ' ἡμῖν ἡ Παρθένος. Παρ' ἐκείνοις ἡ βάβδος τοῦ Ἀαρῶν, παρ' ἡμῖν ἀνθεὶ τὸ ξύλον τὸ σταυρικόν. Παρ' ἐκείνοις ἦν ὁ ἀμνός, παρ' ἡμῖν αὐτὸς ὁ Χριστός. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ὅπερ ὁ πολλὸς ἐν θεολογίᾳ

¹ I Cor. vii, 7, 12, ² Exod. xxxiii, 14. ³ Matth. xxi, 43. ⁴ Luc. xxii, 19. ⁵ II Cor. v, 17. ⁶ Matth. v, 20.

(1) Allat. ibid., col. 1179.

Γρηγόριος ἔλεγε· Τὸ γράμμα ὑποχωρεῖ, τὸ πνεῦμα ἅ sacrficium offerebantur; apud nos vero, qui vere
πλειονεκεῖται. Αἱ σχιαι παρατρέχουσιν, ἡ ἀλήθεια celebramus, Christus ipse sua sponte nactatur.
ἐπεισέρχεται. Μάνθανε σὺν ἐντεῦθεν, ὅτι καὶ τρεῖς Etenim, secundum beatum Paulum, Pascha no-
ἦδη παρ' ἡμῖν, καθάπερ ἐκεῖνοις, μέγιστα πανηγύ- strum nobis immolatus est Christus¹, etc.
ρεις εἰσι, καὶ τῷ ὅτι ἀληθεῖς ἔσονται. Βόας μὲν γὰρ παρ' ἐκεῖνοις καὶ πρόβατα εἰς θυσίαν παρελαμθά-
νοντο, παρ' ἡμῖν δὲ τίλι; ἀληθῶς ἑορτάζουσιν αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐκὼν σφαγιάζεται. Κατὰ γὰρ τὸν μακάριον
Παῦλον, Τὸ Πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστὸς, καὶ τὰ ἐξῆς.

EPISTOLA XXIX.

(Fragm.)

Ad..... — De processionē Spiritus sancti (1).

Εἰ γὰρ εὐπαραδέκτους καὶ ὁμοίως τῷ δοκεῖν παρ-
γουσι μάρτυρας τῆς τοιαύτης αὐτῶν καινοφανείας
ὑπερηγορούντας. Αὐγουστίνον, Ἀμβρόσιον καὶ Ἱε- B
ρώνυμον, κἀν τοῦτω θρασύνονται, καὶ μέγα κατα-
καυχῶνται ἡμῶν· ἀλλ' οὐ κατὰ τοῦτο δεδοικέναι σε
ἔξιον. Ἐχεις ἀντιπραγαγεῖν ὑπὲρ ἀληθείας καὶ σὺ
πολλῶν τούτων, εἰ θέλεις, πλείονας μάρτυρας. Λάβε
μοι κατὰ νοῦν τὰς ἁγίας πάσας συνόδους. Ἀναλόγι-
σαι τοὺς ἐν αὐτοῖς διαπρέξαντας ὁσίους Πατέρας,
ὅσοι τε τὸν ἀριθμὸν ἦσαν, καὶ οἷον τὸ δοκίμιον κατὰ
τε βίον καὶ λόγον δεδώκασι. Πάντας ἐκεῖνους ἀντι-
παράστησον, ἐκ Πατρὸς μόνου τὸ Πνεῦμα λέγοντας
ἐκπορεύεσθαι· καὶ ὁμοίως ὅτι οὐδεὶς ἀντιφθέγγεται
τοιούτῳ καὶ τοσοῦτῳ πλῆθει ποτέ. Τῇ γὰρ ἀληθεί- C
συμφωνούντων αὐτῶν αἰδέσεται Αὐγουστίνος, σιωπή-
σει Ἀμβρόσιος, οὐκ ἀντιστήσεται Ἱερώνυμος. Εἰ
γὰρ ἐπὶ πᾶσι τῶν πλείονων ἡ ψῆφος κρατεῖν ἐκωθεν,
ἵνα μὴ τᾶλλα λέγω, πολλῶν μᾶλλον ἢ μυριάδων
αὐτῆ τῶν Πατέρων πληθὺς τῶν τριῶν τούτων ἀ-
δρῶν ὑπερκεῖσεται, περὶ αὐτοῦ ψηφισομένη τοῦ
Πνεύματος. Αὐτίκα γὰρ ἡ ἁγία καὶ δευτέρα σύνοδος
τοῦ παναγίου ἐνεκεν συγκεκρότηται Πνεύματος, καθ'
ἣν ὁμοούσιον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁμολόγηται, καθ'
ἣν ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς προερχόμενον οὐσιωδῶς
παραδέχεται. Εἰ δὲ προδολεύς, καὶ τὰ ἐξῆς.

¹ I Cor. v, 7.

(1) Allat. ibid., col. 917.

Quod si non aspernandos et hi, ut videtur,
testes adducunt, qui novam eorumdem additio-
nem (2) propugnant, Augustinum, Ambrosium, et
Hieronymum, inque eo se jactant, indecoreque
nobis insultant; non propterea timore perterri
te addeceat. Habes tu quoque pro veritate, contra
opponere, dummodo libeat, testes multo plures.
Complectitor mente sanctas omnes synodos: consi-
derato omnes, qui illis sancti Patres illustres
fuerunt, et quot numero, et quodnam suae vitae, tum
verbo tum rebus gestis, specimen dederunt: om-
nes illos ex adverso ordine, ex solo Patre Spiritum
sanctum procedere, affirmantes. Et, ut aestimo,
nemo simili testimonio eopis contra hiscere audebit
unquam. Cum enim illi cum veritate consentiant,
reverebitur Augustinus, tacebit Ambrosius, non
repugnabit Hieronymus. Etenim si in omnibus
plurimumque sententia praevaleret, ut reliqua sileam,
multo magis innumera haec Patrum multitudo
tribus hisce potior fuerit, de eodem Spiritu sen-
tentiam ferens. Statim enim sancta secunda syno-
dus pro sanctissimo Spiritu coacta, in qua consub-
stantialis ille Deo et Patri affirmatus, et ex solo
Patre procedere essentialiter, traditus est. Quod
si productor, etc.

(2) Filioque.

JOANNIS DIACONI

HADRIANOPOLEOS

IN LAUDEM JOANNIS PALÆOLOGI

CARMEN POLITICUM.

(Edidit Ang. Mar. Bandinius Florentiæ 1785, 4°, cum aliis opusculis Græciæ.)

ARGUMENTUM.

Codicem XXIII, plutei VIII, bibliothecæ Medicæ-Laurentianæ, varii generis opuscula, ac præsertim theologica continentem, claudit poema satis longum, versibus politice expressum, in laudem, uti videtur, imper. Joannis Palæologi, illius nimirum qui, Eugenio IV Pont. Max. hortante, ut, Orientalis et Occidentalis Ecclesiæ dissidiis tandem sublatis, utraque uno veluti dilectionis vinculo colligata, eadem sentiret ac coleret, in Italiam ad concilium profectus est (an. 1439). Auctor poematis, ut ex titulo ejusdem item metrico erigitur, est Joannes quidam œconomus et diæconus ecclesiæ Hadrianopolitanæ (ita enim Ὀρειτάδος vocem interpretamur). Illic igitur, ut Polycarpo ejusdem ecclesiæ antistiti morem gereret, a quo id sibi munus demandatum fuerat, imperatoris laudes ita carmine prosequitur, ut omnes ingenii vires industriæque suæ nervos in hac provincia naviter obœunda intenderit. A generis namque nobilitate majorumque regali splendore poematis initium auspicatus, ad ipsius proprias dotes, tum corporis, tum animi, celebrandas progreditur; quem propterea ab oris forma ac decore, incessu, motu et alloquio commendat, Josepho illi, cujus in sacris Litteris pulchritudo memoratur, simul inum prædicans. Animi vero ejus præstantiam iis effert laudibus, ut fortitudine Sampsonem, morum suavitate Davidem, sapientia Salomonem ab ipso referri pronuntiet. In ejusdem postea munificentia erga subditos ac profusa liberalitate decantanda multus immoratur, quem Tito Romanorum principi, ac poetico more, Pactolo Niloque, auro manantibus fluviiis, comparare minime dubitat. Magnam quoque poematis partem complectuntur ea quæ ipse pro salute et incolumitate populorum suscepit itinera ac navigationes, pericula quæ adiit, labores quos exantlavit, bella quæ gessit; quo quidem in loco sub oculos ponit quomodo exteræ nationes, ejus humanitate devinctæ, sponte sese illi dediderint, regesque ipsi, novam tanti imperatoris virtutem, sapientiam moderationemque admirantes, ejus non modo consilii conatibusque non obstiterint, sed libenti animo operam suam præstare, obsequium exhibere studuerint. Ad hæc, rerum quoque ratione carentium propensum quodammodo studium erga ipsum, et quamdam benevolentiam speciem adjungit, ita ut, quemadmodum de magno Pompeio affirmat Cicero, ejus ut ita dicam cursibus venti obsecundarint, fluctus obedierint, maria obtemperarint. Quibus expositis Davidem ab inferis excitat, et ad concinenda præclara regis facinora invitat poeta, unaque Romam ipsam (Constantinopolim intellige), ut ipsum veluti suum libertatis vindicem ac liberatorem plausibus excipiat, cohortatur. Tandem ad Deum optimum maximum preces effundit, et ipsum incolumem multos in annos ac sospitem tueri, ejusque imperium contra omnes inimicorum conatus firmum ac tutum præstare velit, ubi fere omnia ex divinis Litteris hausit, ac præcipue ex regis vatis Psalterio, ex quo, præter alia multa, totum psalmum cxxviii fere ad verbum in suum poema derivavit: cujus in fine nonnulla etiam in Polycarpi laudem attingens, singularem ejus pietatem in Deum, mirumque pro secundis imperatoris rebus studium ita effert, ut illum, novum veluti Moysen extensis manibus pro Israelitico populo vota facientem, nobis exhibeat, ac graphice quodammodo depingat. Hæc totius operis summa est atque compendium.

Nunc sermonis ratio postularet, ut aliquid de ipsius auctore diceremus: sed cum nulla ipsius mentio apud scriptores, Caveum, Oudinum ac Fabricium occurrat (quo libentius auctoris antea ignoti opus in medium proferre animum induximus), pauca quædam de dignitate qua in Ecclesia Hadrianopolitana tangebatur, delibabimus. Œconomi igitur seu dispensatoris Ecclesiæ munus erat, ecclesiasticarum rerum ac pecuniarum sacrarum administrationem habere, easque secundum proprii episcopi sententiam in singulos Christi fideles distribuere atque erogare, eaque omnia peragere quæ Isidorus in quadam epistola ad

Leudfredum episcopum Cordubensem fusius persequitur. Hæc dignitas prioribus Ecclesiæ sæculis ad presbyteros tantum pertinebat, ut ex diversis conciliis manifestum sit. In Ephesino enim act. vi occurrit Charisius πρεσβύτερος καὶ οἰκονόμος; γεγενῶς τῆς Φιλαδέλφειαν πόλεως ἁγίας ἐκκλησίας. In Chalcedonensi item, act. iii, Proterius πρεσβύτερος καὶ οἰκονόμος τῆς μεγαλοπόλεως Ἀλεξανδρείας. Senescente vero Græcia ad diaconos etiam delata est, eaque prima erat dignitas ex illis quinque quibus qui sægebant ἐξοκατάκοιλοι nuncupabantur, erantque *magnus œconomus, magnus sacellarius, magnus chartophylax, chartophylax et sacellarius*: quorum jura ac privilegia recenset Du-Cangius Glossar. med. et intim. Græcit., tom. I, pag. 409 seqq., qui etiam varias scriptorum de hujusce nominis etymo sententias refert ibid. p. 411.

Polycarpi quoque nomen, ecclesiæ Hadrianopolitanæ antistitis, cujus jussu poema conditum fuit, æque ac Joannis Diaconi, scriptoribus ignotum omnino est, et in Michaelis Lequienii *Oriente Christiano* tom. I, pag. 4171 seqq., ubi Hadrianopolitanos episcopos enumerat, prætermissum. Fortasse tamen vicesimus secundus est illius ecclesiæ episcopus, et ille ipse pro quo Georgius, Synactorum episcopus, in synodo Constantinopolitana in templo S. Sophiæ circa annum 1440 habita, in qua Græci sanctam Florentiæ cum Latinis unionem ejurarunt, subscripsisse legitur. Allatius enim in Addend. ad lib. vi *De consensu*, col. 1387, ubi singulorum patriarcharum, metropolitaram, et aliorum qui synodo illi interfuerant, ὑπογραφαί; refert, hæc ad rem nostram habet: Γεώργιος Συνάδων, ἔχων καὶ τὴν γνώμην μακαρίου ἐπισκόπου Ῥόδου, καὶ Ἀδριανουπόλεως, καὶ Μητῶν Μιτυλήνης. Quæ quidem conjectura non omnino ratione aliena videri cuiquam possit, si tempus prædictæ Græcorum ejurationis cum illo confecti poematis, in quo poeta reditum Joannis Palæologi in Orientem indigitat, conferatur.

Ad urbem tandem Hadrianopolim quod attinet, notandum plures hoc nomine civitates appellari, ut apud geographos videre est, qui aliam in Paphlagonia diœcesis Ponticæ, aliam in Caria diœcesis Asiaticæ, tertiam in Pamphylia, quartam in Pisidia ejusdem diœcesis collocant. Ab hisce tamen diversa nostra est, quippe quæ ad Thracicam pertinet diœcesim, et provincie Hæmimonti caput est. Hæc olim Orestias ab Oreste, ut ferunt, conditore dicta, Hadrianopolis deinde ab instauratore suo Hadriano Augusto nomen habuit. Ad Hebrum fluvium jacet longitud. 53, 50, latitud. 43, 20, et ante captam Constantinopolim, a qua cxxx mill. pass. distat, regia Turcarum, teste Leunclavio. De hac Phil. Cluverius *Introduc. geograph.* lib. iv, cap. 15, p. 459 edit. Amstelod. hæc habet: *Secundum a Cpoli locum inter Thracicas urbes obtinet Hadrianopolis, Turcis Endrem dicta; magna quidem atque ingens, at mœnibus haud cincta, ædificiisque vilibus æstructa.* Vid. Mich. Ant. Baudrand in *Lexic. geograph.*, Christoph. Cellarii *Notitiam orbis antiqui* pag. 1080, et Crusium in *Turco-Græcia*, pag. 336. Illis prænotatis, ad poema ipsum progrediamur.

JOANNIS DIACONI

CARMEN POLITICUM.

Ῥορστιάδος (1) εὐτελοῦς ἄξιαν οἰκονόμου,
 Καὶ διακόνου τῆς αὐτῆς ὀλθίας ἐκκλησίας,
 Τόπῳ νύ μιν κατακαλοῦν τὴν κλῆσιν Ἰωάννου,
 Πόθου κρατίστου πόνημα τῷ θεῷ στεφροφόρῳ
 Παλαιολόγῳ τῷ στεβροῦ καὶ τῷ χαριτωμένῳ,
 Τῷ χάρισι κινήσαντι τῶν θαλασσῶν πελάγη,
 Τοῦ ποιμενάροχου προσταγαῖς τοῦ θεοῦ τετυγμένῳ
 Ῥορστιάδος τοῦ λαμπροῦ καὶ ξένου Πολυκάρπου.

A Ejus, qui Orestiadus humilis œconomus,
 Et ejusdem beatæ ecclesiæ diaconus est,
 Cognomento autem Joannes vocatus,
 Optimæ voluntatis opus, pro divo, coronato
 Palæologo, forti et pulchrinomini,
 Dei gratia maris pelagum late victori,
 Compositum, jussu sancti et inclyti,
 Nec non mirabilis Polycarpi, Orestiadus antistitis.

Ἄν εἶχον στέρνα στεγανὰ, κατάχαλκα τὴν φύσιν,
 Καὶ στόματα πολύγλωττα, καὶ διατόρους ὄπας,
 Μᾶλλον δ' ἂν ἔν ὡς ἀληθῶς εὐρέθη πάντα στόμα,

B Ὅστις ὁ πόλος ὁ πολὺς, ἡ χθὼν ὑγρά, καὶ τᾶλλα,
 Ὅσα τῶν ὄντων ἐσχῆκε τὴν σύστασιν τῷ κτίστῃ,
 Καὶ σοὶ προσπλέκειν ἤθελον ὕμνητρίου ἀφύσας,

(1) Hanc vocem videtur pro auctoris nomine accepisse Montfauconius, cum in ejus Catalogo legatur: *Orestiadis diaconi Constantinopolitani non-*

nulli versus politici in laudem imp. Joannis Palæologi.

Ἐψόθεν δὴ ποιούμενα τοὺς φθόγγους καὶ τοὺς κρό-
 [τους,
 Καὶ τὰς κραυγὰς τε καὶ φωνὰς ἐκπέμποντα τοῖς
 [κάτω,
 Ἄν πᾶσαν τὴν ὑψηλίον ἐπλήσαν ἐγκωμίων
 τῶν σῶν, αὐτάναξ εὐτυχῆς, καὶ τῶν κατορθωμά-
 [των,
 Οὐδ' οὕτω πέρας ἐμελλον θεῖναι σοι τοῖς ἐπαίνοις,
 Ὅπ' σοὶ προσπεφύκασι τῇ φύσει σου θεοδθεν,
 Οὐ κορωνίδα τουτιωνί τοῖς κατὰ σὲ πρακτέοις.
 Ὑπὲρ γὰρ νοῦν καὶ τὰ διττὰ ξένως συνέδραμα σοι,
 Τὸ μὲν οὖν φέρειν σε λαμπρὰν καὶ θαυμασίαν φύσιν,
 Ἰένος φημί τὸ πάντιμον, τὴν ἐξ ἀνάκτων βλάστην,
 Ἄνδρῶν ἠρώων, εὐγενῶν, εὐφυχῶν, μεγαθύμων,
 Ἐκπαλαὶ σχόντων τὸ λαμπρὸν αἴμασι βασιλείοις,
 Ἄρεικῶν, καρτερικῶν, λεοντοθύμων, δίων,
 Ὡν σκύματος ἦσθα καθαρὸς, ὡς τούτοις εἰκασμένους
 Ὡς σφῶν ἀνολαθόμενος ἐκ τῆς γοντῆς τὴν φύσιν,
 Καὶ τῶνδε περικείμενος τὸ κράτος καὶ τὸ στέφος,
 Καὶ τούτων ἀμπεχόμενος τὴν ξένην ἀλουργίδα.
 Πρὸς οὖς τὴν ἐπανουθεῖάν σοι τῶν ὕψων αἰθρίαν,
 Ἦν ὁ θεὸς κατήγγασε κάλλιε φυτῆς ὀλίβη,
 Καὶ τοῦ χρωτὸς τῷ φεραυγεί, καὶ τῆς φυτῆς τῷ ξένῳ,
 Ὡς εἶναι κάμπαν κρείττονα τοῦ τῶν ἀνθρώπων κάλ-
 [λους,
 Ὡς ἰωσὴφ ταῖς καλλοναῖς στίλβειν ταῖς τοῦ παγ-
 [κάλου,
 Ὅν ἐν βροτοῖς ἐπίσημον ὠργάνωσεν ἡ φύσις.
 Ἐπεὶ περ ἔνοικ' ἀυχεῖς τὴν κατὰ σὲ δεσπότην,
 Ὡς τοῦτου φέρων μίμησιν ἐξ ἄλλων εἰκασμάτων,
 Καὶ ζῆς ἐν τούτῳ μουσικῶς κατὰ τοὺς Παύλου λό-
 [γους,
 Καὶ μένεις ὄλωσ' ἐν αὐτῷ τούτον ἠμφισμένους.
 Ἐχεις τινα τὴν σύγκρισιν, Ἀύσονοκράτορ θεῖε·
 Ἐπεὶ καὶ σὺ γνωρίσματα τὰ τῶν ἀνθρώπων φέρεις,
 Καὶ τούτων ἰδιώματα τῆς φύσεως ἀπίσχη.
 Ὅταν σου δέ τις τὸ στερβρὸν πρὸς τὸν θεὸν κατίδη,
 Ἄπερ πιστεύεις ἀκλήριον, καὶ πέποιθας ὡς πάνυ,
 Καὶ πρὸς αὐτὸν ἀκίβδηλον φυλάττεις σου τὸ σίβας,
 Ὡς κατορθεὶς ὀλοσχερῶς τὰ κατὰ σὲ πρακτέα·
 Εἶτα πρὸς τούτοις τῆς ψυχῆς τὴν πλατυσμὴν ἀρθήση.
 Τὸν γλυκασμὸν τὸν φύσιμον αὐτῇ προσπεφυκίτα,
 Ἐνδον σου μάλλον ἐμδαλὼν τὰς ὕψεις τῆς καρδίας,
 Καὶ τῆσδε τὸ παράστημα τοῖς τρόποις σου γνωρίση,
 Καὶ τῆσδε τὸ στερέμιον ἀπὸ τῶν ἔργων μάθη,
 Τῶν τε φρενῶν τὸ σταθρὸν καὶ βεθηκὸς ἐκτόπως,
 Τὸ στερβρὸν καὶ κραταῖον κατὰ τὰς περιστάσεις,
 Τὸ νουεχὲς, καὶ δόκιμον, καὶ ξένον, καὶ γενναῖον,
 Ἦνίκα ταῦτα, ὅ κειρὸς ἀλλεπαλήλους φέρη,
 Τὸ τακτικὸν ἐν ταῖς βουλαῖς, τὸ πόριμον εἰς εὖρος,
 Τὸ πεπηγμένον ἐν αὐταῖς, τὸ γνωστικὸν εἰς κράτος,
 Τὴν ἄλλην πᾶσαν τῶν ἠθῶν κραιτίστην εὐταξίαν,
 Ἰλιγγίων ἐξαπορεῖ ζάλης ἐξ ἀποκρύφου,
 Καὶ τέθηπεν ὀλοσχερῶς θάμβει ληφθεὶς ἀπλέτη.
 Πῶς γὰρ οὐ φρίξει, βασιλεῦ, πῶς δυνως οὐ θαυμάσει;
 Πῶς νουεχῶς τε καὶ σοφῶς οὐ βλέπων ἀπορήσει,
 Οἶαν σε φύσιν ὁ θεὸς ἐδράβευσε τῷ γένει,
 Οἷος σε προτερήμασιν ἐκόσμησεν ὀβίοις,
 Ὡς τοῖσδε πάντας ἐκνικᾷν τοῦ βασιλεῖς τοὺς πάλαι,

Ἄ Ὅσοι φυλῆς ἐκράτησαν καὶ γῆς τῆς Ἀύσονίδος;
 Ἄλλος εἰδείχθη μουσικὸς κῆπος ἐξ εὐανθίας.
 Ἦ πάντερπον, παράδεισος Θεοῦ τῶν χαρισμάτων,
 Φέρων ὡς δένδρα κάλλιστα, τῶν τῶν χαρίτων σμήνος,
 Καὶ τέτταρα πανθαύμαστα μέγιστα βεῖθρα χέων,
 Δικαιοσύνην, φρόνησιν, ἀνδρείαν, σωφροσύνην.
 Σαμφῶν ὑπήρξε θαυμαστὸς ἐξ εὐανδρίας ὄσης,
 Οὐπερ λαμπρὰ μιμήματα τὰ τῆς ἰσχύος φέρεις,
 Καὶ μένεις ὄλωσ' ἀκλήριος κατὰ τῶν ἀντιπάλων,
 Ὅλος στερβρὸς, καρτερικὸς, γεννάδας, βριαρὸς χειρ.
 Ὁ προφητάναξ ὁ Δαβὶδ πρὸς ἐκλήθη μέγας,
 Τὸ πρᾶον γὰρ ἐκτίησθε τοῖς ἔργοις πάντων πλέων,
 Ἐξ ἀνεικάστων τῷ Θεῷ μαρτυρηθεὶς τῶν κρότων.
 Τῆς δὲ σου, θεῖε βασιλεῦ, τὸ πρᾶον ἔσχε πλέον,
 Ὅς τοῖς ἐχθροῖς οὐχ ἤκιστα τὸ δύσανον ἀπολύεις;
 Β Ἐπεὶ περ εὐμενέστατος καὶ συμπαθὴς τυγχάνεις,
 Καὶ τρούτους βλέπεις εὐμενῶς ἡμῶσιν εὐσπλαγ-
 [χνίας,
 Καὶ τούτοις σπένδεις καθαρῶς νόμοις φιλοφρω-
 [πίας.
 Οὐκ ἔστι δεσμοτῆριον τούτοις ἐν σοὶ τῷ πρᾶφ,
 Οὐ χειροπέδης τὸ πικρὸν, οὐ ποδοκκάκης ἀχθος,
 Οὐδὲ περιαιχένιος κλοιὸς ἐκ δυσμενείας.
 Τίς δ' εὐεργέτης ἀφθονος ἐφάνη σοὶ βελτίων;
 Ἄλλος γὰρ ὤφθησ' Πακτωλὸς, ἢ Νεῖλος χρυσορρόδας,
 Ἔρων ὡς βεῖθρον ποταμὸς χρυσᾶς εὐεργεσίας,
 Ὅς τίτων δὴ μιμούμενος τὸν ἀρξάντα Ῥωμαίων,
 Ἐκεῖνον τὸν φιλότιμον τὴν εὐεργέτιν φύσιν,
 Τὸν δωρεαῖς πλουτίζοντα πυκναῖς τοὺς ὑπὸ χεῖρα,
 Τὸν λάμψει φαιδρύνοντα χρυσοῦ τοὺς ὑπηκόους,
 Πῶς παρέχει, ἀφειδῶς τὸν τῶν χρημάτων πλοῦτον,
 Καὶ δίδωσ' αὐτοῖς ἀκρατῶς συχρᾶς εὐεργεσίας,
 Καὶ πρὸς αὐτοὺς τὰς χάριτας χύδην ἐκτόπως νέ-
 [μεις,
 Φίλους, ἐχθροὺς τε, προσήνεις, δυστρόπους, κηλο-
 [τρόπους.
 Ὁ Σολομὸν εἰς φρόνησιν μέγας βροτῶν ἐκρίθη
 Τῶν, ὅσοι μάλλον τὸ φρονεῖν ἐσχηκασιν, ἀνθρώπων,
 Ὁ γῶσιν ὀπαράμιλλος, ὁ σῦνεσιν βελτίων,
 Οὐπερ εἰς δύστροπον τινα τῆς γνώσεως τὸ βάθος.
 Καὶ τούτου τὰ μιμήματα φέρων ἐν τῇ καρδίᾳ,
 Ὡς τούτων ἀνιμώμενος τῆς γνώσεως τὸ κράτος,
 Καὶ τῶν φρενῶν τὸ γνωρίσμα τὸ θαυμαστὸν ἐκεῖνο,
 Εὐρέθης φυσικώτατος ὡς ἀληθῶς περὶ φρων·
 Δ Ὡς τεθηπέναι πρὸς αὐτὰ πάντας σχεδὸν Ῥωμαίους,
 Καὶ τοὺς ἐν λόγοις κραταίους, καὶ τοὺς κομψοὺς ἐν
 [γνώσει,
 Καὶ πᾶσαν τὴν ὑψηλίον ὄσην ὁ μέροφ' ἔχει.
 Ἄτων τυγχάνεις μετ' αὐτοὺς, ἀλλὰ τοῦ γένους Δέων,
 Ὡς καὶ τοῦ γένους Ἐξαρχος, καὶ τοῦ παντίμου στέ-
 [φους.
 Τὰ πάντα σου λεόντεια, βασιλεια, τὸ κράτος,
 Βλέμματος ἔλμου θαυμαστὸν ἀπὸ τῶν ἐνδον ἔργων,
 Δ' ὧν χαρακτηρίζεται τὸ τῆς ψυχῆς ἀνδρείον,
 Καὶ βέδισμα, καὶ κίνημα, καὶ φυσικὴ στερβρῶτης,
 Καὶ φρόνημα, καὶ φῶνημα, καὶ πνεῦμα θάρρους
 [γέμον,
 Πλὴν εὐμενῆ, καὶ προση-ῆ τὰ πάντα, καὶ θυμῆρη,
 Καὶ φύσεως ἐκπέμποντα τῆς θαυμαστῆς τὸ κράτος.

Πνεύσας ὁ λέων ἐρυγὴν ὁ θῆρ ἡ βρυχητίας
Φιλίε φοβεῖν, ὡς φοβερός, ζῶων τῶν πάντων γένη.
Λέων, φησὶν, ἐρεύζεται, καὶ τίς οὐχ ὑποτρέσῃ;
Ποῖον γὰρ τούτων συσταλὴν ταύτην οὐ πτήξει τρέ-

μον,
Ἦ πρὸς φυγὴν καὶ χηραμούς καὶ καταδύσεις τρέ-
χει;

Ἐπειπερ οὐδὲ δύναται στέγειν αὐτῆς τὸν φθόγγον,
Οὐδ' ἐνεγκεῖν τοσούτοισιν τὸν ἐξ ἐκείνης τρόμον.
Σὺ δ' ἐρυγὴν ἐκ στόματος τοῦ γαληνοῦ σου χέων,
Τὴν φύσιν ὁ πράτατος, ὁ κατηγμενισμένος,
Ταύτη τοῖς πᾶσι προσλαλεῖς, καὶ προσφωναῖς ἠπίως,
Καὶ πᾶσαν πτοίαν ἐξ αὐτῶν μακρὰν ἀπὸρῥαπίσεις.
Οἱ πρὸς σὲ στρεφόμενοι τὸν πρῶτον σφῶν δεσπότην
Μυρίων ἀπολαύουσι τῶν εὐεργετημάτων.

Τὴν καλιὰν τὴν κατ' αὐτὸν ὁ πτηνοκράτωρ πῆξας
Εἰς δένδρον εὐσχιόφυλλον, συνηρεφέε τοῖς πρέμονι,
Ἄθροίζειν οἶδε φορυτὸν ἀνταῦθα τῶν στρουθίων
Ἵπὸ τὴν τοῦδε καλιὰν τὰς νοσσιάς; πηγνύοντα ·

Ἵς ἔξω βλάθης συντηρεῖ ταῦτα τῆ ἰούτου σκέπη,
Καὶ τῷ πρὸς τοῦτον φυσικῶ πασῶν ὀρνίθων τρόμῳ ·
Καὶ γὰρ οὐκ ἔφιν δυσμενῆς, οὐ κρεωθόρος ἄνις,
Οὐκ ἄλλο πᾶν ἐκ τῶν βορῶν καὶ δραστικῶν ὀρνέων,
Τῶν ἐκ τοῦ βράμφου τρωκτικῶν, τῶν ἐκ χηλῶν ἀρ-
πάγων

Ἐκεῖνοις ὄλωσ ἤγγισεν, ἐδίψη τυπαράπαν.
Τοῦ κράτους δὲ τοῦ κατὰ σὲ τὰς πτέρυγας ἐκτείνας,
Ἵσπερ ἀπτήνας νεοττοῦς τὴν Ῥωμαῖδα θάλαπεις,
Σκέπων αὐτὴν τὸ κατὰ σὲ, καὶ τοὺς φθορεῖς ἐντρέ-
πων,

Ἵς φωλεοῦς τοὺς ὀπ' αὐτὸν ὁ μέγας πτηνοκράτωρ.
Ὁ μὲν Φωσφόρος ὁ λαμπρὸς ἀπὸ θαιμᾶν (2) ἀνί-
σχων,

Καθὼσπερ ἐκετέτακτο τῷ λόγῳ τοῦ δεσπότη, καὶ τὴν ἡμέραν θαλασπῶν ἀγρις αὐτῆς ἐσπέρασ,
Μίχιρι δυσμῶν τῶν ἀλαμπῶν λήγει τὸν τοῦτου δρό-
μον,

Καὶ πάλιν ἐξ ἀνατολῶν ἀπάρχεται τοῦ δρόμου,
Καὶ πάλιν μέχρι τῶν αὐτῶν λήγει δυσμῶν τὸν δρό-
μον ·

Καὶ τοῦτο δρῶν διαπαντὸς ὄρον Θεοῦ δεικνύει,
Πληρῶν δεσπότη πρόσταξιν, ὡσπερ οἰκέτης εὐνοῦς.
Σὺ δ' ἀλαμπῆς, ἀφώτιστος ἐκ Βυζαντίδος τρέχων,
Καὶ πρὸς ἐσπέραν τὰς ὀρμάς ποιούμενος τοῦ δρόμου
(Ὅστω σε γὰρ τοι θέθεικεν ἑ γνόφος τῶν πραγμάτων,
Ζόφον ἐκχέας καθ' ἡμῶν ἐξ ἀποκρύφου ζάλης,
Καὶ κρύψας σου τὸ φεραυγῆς καὶ σελαυγῆς τοῦ κρά-
τους,

Ἵσπερ ἠλόυ το φαιδρὸν ἡ τῶν νεφῶν πυκνότης)
Φωσφόρου δίκην λάμποντος εἰς χθόνα τῶν Ἀυσόνων,
Ἵλιος ὅτι χαροπὸς δυσμῶθεν ἀντανίσχεις
Ἵλολαμπῆς; αὐγάσμασιν ἀστράπτων τῶν πραγμά-
των,

Ἵλλος ὡς γίγα; ἀντικρυς τὴν τρίβον γαιοδρόμος ·
Εἰ καὶ τὸ πλῆθος τῶν πολλῶν καὶ χαλεπῶν σφαλ-
μάτων

(2) Ita in codice ; sed quid sit θαιμᾶν (a) ignoramus : legi fortasse posset θαιρῶν, vel θαιμῶν, nisi dica-
mus alicujus loci ad orientem siti nomen esse.

(a) Est θαιμᾶν, interpretis Hesychii, ἀνεμος νότος, ἡ ἀνατολική. Etymolog. Gudiani. : θαιμᾶν, ἡ ἀνατολή · τὸ θαι
διφθόγγῳ. Quo cavetur ne θαιμᾶν scribatur. Boissonnade in *Anecdol.* tom. II, p. 203.

A Σοῦ τὸ φαιδρὸν μετῆμειψε, παπαὶ τῆς δυστυχίας !
Ἐβλεψεν Ἵστρος ὁ πολλὸς αὐτὸν σε πεπλευκῶτα,
Ἵπλωσέ νῶτα γαληνὰ, κλύδωνος οὐκ ἐμνήσθη,
Οὐ παραχθῶδους δυσασθοῦς ἐκ τρικυμίας σάλου,
ἽΡοαῖς ἐδεξιῶσατό σε τὸν πραδὴν ἠπίαις,
Καὶ κόλποις ὑπεδέξατο τοῦτους τιθεὶς ἡμέρους,
Καὶ τὰς ὀλκάδας νήνεμος ὑπέφερε τοῦ κράτους,
Ἵσπερ ἐμφρόνων μιμηθεὶς γνωρίσματα καὶ φρένας,
Ἵλλος ὡς εὐνοῦς καὶ καλὸς οἰκέτης ταῦτα πράττων,
Καὶ νουνεχῶς εὐλαβηθεὶς, ὡς οἶμαί σου τοὺς μό-
χθους,

Καὶ τῶν ἀγῶνων τῶν μακρῶν τοὺς δρόμους καὶ
[τοὺς κόπους,

Ὅς; στίγεις μάλα καρτερῶς ὑπὲρ τῶν ὑπηκόων,
Εἰπεῖν δὲ μᾶλλον ἀληθῶς, ὑπὲρ τῶν Χριστωνύμων,
Θέρει, καὶ ψύχει, καὶ σφοδραῖς ἀντιπαλαίων βίαις,
Οὐ σώματος φειδόμενος, αὐτάναξ, οὐ σαρκίου,
Ζωῆς αὐτῆς ὡς ἀληθῶς καταφρονῶν ἐκτόπως,
Καὶ σπεύδων ὅτι κραταιῶς, ὡς συμπαθῆς τὴν φύσιν.
Τὴν Ῥωμαῖδα τὴν λαμπρὰν θηρὸς τοῦ παρανόμου
Ῥύσασθαι πᾶντι χαλεπαῖς περιπεσοῦσαν βρόχοις.
Οὐχ ἐπλκυσεν, οὐκ ἐβελξεν, οὐ κατελάναε σε

Πᾶσα φρυγὴ σωματικῆ, καὶ χάρις, καὶ βαστώνη.
Τὸ γὰρ ἀνθίστασθαι λαμπρῶς ὑπὲρ τῶν ὑπηκόων,
Τὸ φέρειν ὄπλα κραταιὰ, τὸ κινδυνεύειν ὄλωσ;
Κατὰ τε γῆν καὶ θάλασσαν, καὶ κατὰ πᾶσαν χθόνα,
Τρυφὴν ἤγῃ, καὶ καύχημα, καὶ χάριν ἐξαισίαν.
Τάπης ἐστὶ σοι θυρεὸς, ὅτε πρὸς ὑπνον βλέπεις,
Καὶ θώραξ περιθόλαιον ἀντὶ τῆς πορφυρίδος,
C Ἵντι καλύπτρας εὐαγοῦς κόρους ἀπὸ σιδήρου,

Ἵντι πεδίλων σπῆρικῶν περικνημιδίας πάλιν ·
Καὶ ταῦτα φέρεις δι' ἡμᾶς, ὡς συμπαθῆς τὴν φύσιν.
Ἐβλεψαν Ἵστρογεῖτονες τὰ κατὰ σὲ πρακτεῖα,
Σκύθαι, Μυσοὶ, καὶ Τριβαλοὶ σὺν τοῖς ἐκ Ῥώος ἄρροισι,
Μίγιστοι, ξένοι, στρατηγοὶ, σατράπαι, ταγματάρχαι
Προσέπεισον τῷ κράτει σου, καὶ δουλικῶς προσῆλθον,
Ἐκαμψαν γόνυ σοι, πιστὸν ὑπέσχον δοῦλων σέβας,
Παιδῶν ἐπεκρότησαν, ἠλάλαξαν ἐκθύμως,
Καὶ πᾶλλα σφῶν δεδράκασιν εἰς σὲ τὸν Ἀυσονάρχη,
Ἵσπερ νόμος ἐκτελεῖν οἰκέτη πρὸς δεσπότην.
Οἶδεν ὁ κράτωρ τῶν Μυσῶν, τῶν σῶν φρενῶν τὸ
[κράτος,

Καὶ σφῶν βουλάς τὰς ἐμδριθεῖς τὰς ὑπὲρ νοῦν καὶ
[φρένας,

D Καὶ τέθηπε τὸ κράτιστον αὐτῶν τῆς ἀγχινόλας.
Οἶδεν ὁ θεῖος ὁ κλεινὸς ὁ βῆξ ὁ τῶν Παϊόνων,
Ἵγάσθη σου τῆς καλλοῆς τὸ πάντερον καὶ ξένον,
Ἵγάσθη σου τῆς φύσεως τὸ πανεκλεγεμένον,
Ἵγάσθη σου τῆς γνώσεως τὸ πανεξηρημένον,
Ἵπταῖς ὑπεδέξατο χεραῖ σε τὸ τοῦ λόγου,
Εἰ καὶ τι πάλιν εἰσρὺεν ἐξ ἀμαρτάδων νέφος
Ἵρμημάτα σου τὰ λαμπρὰ μετῆμειψεν ἀθρόον.
Πρόσθε τάφων ὁ Δαδιδ μυστικωτέρως τρέχων,
Καὶ δεῦρο φῶς πρὸς δεῦτερον ταφῆς φυγῶν ἐσπέ-
[ραν.

Νῦν σέβει τὸ ψαλτήριον αὔθις καὶ τὴν κινύραν,

Αἴνεσον ὕμνοις ἀγαθοῖς τὴν κράτορα Ῥωμαίων,
 Κροῦσον τὴν λύραν ἐμμελῶς, εὐρύθμω· τὴν κιθάραν.
 Πέρσει γὰρ ὁ κράτιστος ὄν εἶπας βασιλεῖα,
 Ἐν τοῖς ψαλμοῖς τοῖς κατὰ σὲ ψάλλων πρεπόντως

[τάδε·

Χριστὸς τὴν φύσιν, ἀγαθὸς, ἀληθινὸς καὶ πρῶτος,
 Ῥωμαίαν ὄντι στίλβουσαν ἀνωθεν ἐξωσμένος,
 Καὶ μυστικὴν ἀντίληψιν ἐκείθεν δεδεγμένος,
 Καὶ σμύρναν αὐθις καὶ στακτὴν ἐκχέων σὺν κασίᾳ
 Ἐξ ἱματίων τῶν αὐτοῦ τῆς ξένης ἀλουργίδος
 Εἰς τὴν καλὴν καὶ νοημαστὴν τήνδε τὴν Ῥωμαίδα,
 Ἦν ἄλλην, οἶμαι, νοητὴν εἶπῃ Σιών ὁ λόγος,
 Ζόρον ἐκ ταύτης ἐξελοθῶν τὸν ἐκ τῆς τυραννίδος,
 Ἦ κρεῖττον φάναι, θλίψεως ἀναγαγὼν τοῦ τάφου,
 Ὅσον, αὐτάναξ, τὸ σαυτοῦ καὶ τῶν ἐν σοὶ πρακτέων.
 Νεκρὰν γὰρ ταύτην τέθεικε φθορῶς ὁ τῶν πραγμά-

[των,

Καθάπερ πρῶτον ὁ Χριστὸς εἰς τὴν Σιών ἰγμένος,
 Ὡς δεδεγμένος δι' ἡμᾶς τὴν καθ' ἡμᾶς οὐσίαν,
 Καθεῖλέ μου τὸν τύραννον τὸν τῆς φθορᾶς προσεῖπῃ.
 Ἦ Ῥωμαῖ; ἡ δυστυχῆς σκίρτησον κατὰ κράτος,
 Ἄσον ὠδὴν ἀπὸ ψυχῆς, μέλῃον ἀπὸ καρδίαις,
 Ἐπαρον τοῦτον ὑψηλοῖς ἐν ἔσμασι καὶ ῥότοις,
 Ἀνύψωσον, μεγάθυμον, εὐφῆμισον ἐκτόπως
 Τὴν λυτρωτὴν μετὰ θεῶν, καὶ ῥύστην τῶν Αἰσάνων,
 Τὴν τῶν δεινῶν ἀπαλλαγὴν, τὴν τῶν Ολιθόντων λυ-

[σιν,

Τὴν χαρμονὴν τὴν πάντερον τῆς γῆς τῆς Αἰσο-

[νίδος,

Τὸν πᾶσαν τὴν ὑψηλίον πληρώσαντα χαρίτων,
 Τὸν πᾶσαν τὴν περιγίειον εὐφράναντα τοῖς ἔργοις.
 Ἄλλ', ὦ τὴν φύσιν ἀναρχε, παντάναξ, παντοκράτορ,
 Καὶ γόνε τούτῃ συμφοῆς, καὶ πνεύματος τὸ κράτος,
 Θεῖα Τριάς πανοθενουργός, αἰτία τῶν κτισμάτων,
 Παρεστικὴ καὶ δότειρα τῶν παρ' ἡμῖν πραγμάτων,
 Ἦ τοῦτον δῶσα πρὸς ἡμᾶς τὸν θεῖον, στεφανόφορον,
 Παλαιολόγον τὸν στερεόν, τὸ θαῦμα γῆς ἀπάσης,
 Τὸν κλησιν χαριτώνουμον, τὴν βρῦσιν τῶν χαρίτων,
 Ὃς χάρισι παντοδαπαῖς ἐκόσμησας τὸ κράτος,
 Ὁ βασιλεὺς; (3) τερφίησσαι τῇ κατὰ σὲ δυνάμει,
 Ἐν δὲ τῷ σωτηρίῳ σου χαρήσεται μέγας.
 Ἐπιθυμίαν τῆς αὐτοῦ ὁδὸς πρὸς αὐτὸν καρδίαις,
 Καὶ τῶν χειλέων θέλῃων μηδὲν ὀστερήσης.
 Πίστασις χρηστότητος· σὺτὸν τέρψον ἐν εὐλογίαις.
 Περὶ τὴν τοῦτου κεφαλὴν πάντιμον θεῖσα στέφος
 Κεκοσμημένον τιμαλῶς; ἐξ ἀνεκίστων λίθων.
 Μεθ' ὧν ζῶν αἰτοῦντι σε δίδου, καὶ πῖον γῆρας,
 Μακρότητα τῶν ἡμερῶν μέχρι πολλῶν τῶν χρόνων.
 Ἦ δόξα τούτου γένοιτο τῷ κράτει σοῦ μεγίστη,
 Καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν θεῖης αὐτῷ κρατίστην.
 Εὐφρανὸν τοῦτον ἐν χαρᾷ μετὰ τοῦ σου προσώπου·
 Ἐν σοὶ γὰρ οὗτος; ἤλπιξε τῇ χορηγῇ τοῦ κράτους.
 Τὴν χάριν σου τὴν πρὸς αὐτὸν ἀχίρατον παράσχου,
 Ὅπως αὐτὸς μὴ σαλευθῇ τῶν ἐκ τοῦ κράτους βί-

[θρων.

Ἦ χεῖρ σου πᾶσι τοῖς; αὐτὸν μισοῦσιν εὐρεθείη,
 Καὶ τούτους φθίσαι κραταιῶς; ἥατιον ἢ δεξιὰ σου,

(3) Ex psalmo xx.
 (4) Ex psalmo lxxx:i.

Αὐθ; προφανῶς συντέραξον τῷ τῆς ὀργῆς σου τρόμῳ,
 Οὐδ; λάθρον καταφάγεται πῦρ δραστηκὴν ἐκ βύμης,
 Καὶ γῆς τῆς τούτων τὸν καρπὸν ἀφάνισον εἰς τέλος,
 Ἐκ δὲ μερόπων τῶν υἰῶν πάλιν αὐτῶν τὸ σπέρμα,
 Ὅτι πρὸς τοῦτον ἔκλιναν πλεῖστα δεινὰ καὶ φαῦλα,
 Διελόγισαντο βουλὰς αὐτοῖς οὐχ ἱταμένας.
 Θεοῦ τοιοῦτον τοὺς ἀφρονας στρεφόμενον ὡς νύκτον,
 Καὶ τὴν μορφήν ἐτοίμασον αὐτῶν τοῖς περιλοίοις.
 Μὴ μὴ σιγήσης (4) ὁ θεός, μηδὲ καταπραῦνης.
 Οἱ γὰρ ἐχθροὶ τοῦ κράτορος ἤχησαν κατὰ τοῦτου,
 Ἦράν γε μὴν τὰς κεφαλὰς πρὸς τοῦτον οἱ μισοῦντες,
 Καὶ πανουργίας ἐβράβησαν οἱ δυσμενεῖς καὶ φλόους.
 Δρᾶσον αὐτοὺς ὡς Μαδιὰμ κείνῃ καὶ Σεισάρῃ,
 Καὶ τούτους ἐξελοθίρῃ· σὺν Ἐαυδῶρ ἀθρόους
 Τότῃ τῷ σὺ τῷ τῆς ὀργῆς καὶ τῆς πανωλεθρίας,

Καὶ τούτους θεοῦ περιφανῶς, ὡςπερ τοὺς πρῶτον ἔθου
 Ὀρθῆ, καὶ Ζῆθ, καὶ Ζεθεῖ, καὶ Σαλαμανᾶ δευτέρους.
 Ποίησον τούτους ὡς τροχὸν κινούμενον ἀνέμῳ,
 Καὶ πάλιν ὡςπερ κάλαμον σοβούμενον ταῖς ἀβρίαις,
 Ὅσπερ δρυμὴν νεμόμενον ὀπὲ πυρὸς βρομαίου,
 Καὶ τούτους καταδίωξον λαλαπι τῆς ὀργῆς σου.
 Πλήρωσον τοῦτον τὰς μορφὰς αἰσχίστης ἀτιμίας.
 Καὶ πάντες ἐντραπήτωσαν μέχρι πολλῶν τῶν χρόνων,
 Ἀδ; πρὸς αὐτὸν τὸ κρῖμά σου καὶ τὴν δικαιοσύνην,
 Ὡς αὐτανάκτων ἀγαθῶν εὐλογημένον γόνον,
 Ὡς βασιλείων εὐσεβῶν ἐκλελεγμένον τέκος·
 Ἀδ; πρὸς αὐτὸν ὡς ἀγαθὴ πρὸς τὴν αὐτοῦ καρδίαν·
 Οἶδας γὰρ τοῦτον ἀγαθὸν ἀπὸ τῶν ἐνδον ἔργων·
 Καὶ τοῦτου πᾶσαν βούλησιν πληρώσον τῆς καρδίας,

Πέμψον πρὸς τοῦτον ἀσφαλῶς ῥάβδον δυνάμειός σου,
 Ὅπως ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν τῶν τούτου κυριεύῃ·
 Ἐν ταῖς; ἡμέραις ταῖς αὐτοῦ γῶς θέμιδος ἀστράψῃ,
 Καὶ πλήθος αὐτῆς ἀγαθῶν τῆς ἐμμενοῦς εἰρήνης;
 Οὐ πρὸς προσώπου δυσμενεῖς πετέτωσαν ἀθροῖοι,
 Λεῖξαντες χοῦν ὡς; δύστροποι καὶ φαῦλοι τὰς καρδίας,
 Καὶ προσκομίσειαν αὐτῷ πάντες σκηπτουχοὶ δῶρα,
 Καὶ προσκυνήσειαν αὐτῷ πάντες οἱ γῆς κρατοῦντες·
 Ἐθνος δὲ πᾶν δουλεύσειε κάμψαν αὐτῷ τὸ γόνυ.
 Τούνομα δὲ τὸ κατ' αὐτὸν ἐντιμον τοῦτοισι εἴη·
 Καὶ τοῦτον εὐλογήσειαν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν,
 Καὶ τοῦτον μακαρίσειεν ἐθνῶν ἡ πανσπερμία.
 Αὐτοῦ Τριάς τὴν αἰνεσιν μὴ πᾶσα σιωπήσης.
 Ἐπεὶπερ· στόμα (5) πονηρῶν ἀνέμικτο πρὸς τόνδε,

Καὶ γλώσση καταλέγουσι δολιχὰ πάλιν τοῦδε,
 Καὶ λόγους ὀνειδίξουσι περικυκλοῦντες μίσους,
 Καὶ πολεμοῦσιν ἀφειδῶς; οἱ δυσμενεῖς; ἐκ φθόνου
 Ἀντι τοῦ τοῦτον ἀγαπᾶν διεβάλλον ἀθέσμως.
 Αὐτὸς δὲ προσευχόμενος θλίψει τὰς ἐνθεν φέρει.
 Ἀνε; ἀγαθῶν τὰ χεῖριστα δρώσι τὰ κατὰ τοῦτου,
 Καὶ μίσος κραταιότατον ἀντι σφοδρᾶς ἀγάπης.
 Ἄμαρτωλδὸν κατάστησον εἰς τούτους; ἀδικούνας;
 Καὶ τούτων ὁ διάβολος ἐκ δεξιῶν σταθῆτω.
 Ἐν τῷ καιρῷ τῆς κρίσεως τῆς σφῶν κατακριθεῖν,
 Καὶ τῶνδε πᾶσα προσευχῇ πρὸς ἄμαρτιαν εἴη.
 Οἱ παῖδες γενηθήτωσαν σφῶν ἀπωφρατισμένοι.
 Ἦμέραι πάλιν δυστυχῶς αἱ κατ' αὐτοὺς ὀλίγαι,
 Καὶ γαιμετὰς τὰς ἐαυτῶν χήρα; ὁ χρόνος; θήσει.

(5) Ex psalmo cviii.

Μιτάναστητωσαν πικρῶς οἱ γόνοι σαλευθέντες,
 Καὶ βρωσίν αιτησάσθωσαν ἀπὸ βραχδείας πείνης,
 Ἐξ οἰκοπέδων τῶν αὐτῶν ῥιψήσαν ἀθλίως.
 Ἐρευνησάτω δανειστής ὑπαρξίν τῶνδε πᾶσαν,
 Καὶ πάντας πόνους τοὺς αὐτῶν ἀλλότριος λαβέτω.
 Μὴ τις ἀντιληψίς αὐτοῖς πρὸς τινος γεννηθῆτω,
 Μηδὲ τοῖς τούτων ὀρφανοῖς οἰκτιρμῶν εὐρεθῆτω.
 Εἰς ἐξολόθρευσιν οἰκτρὰν ἔστω τὰ τῶνδε τέκνα,
 Ἢ κλήσις τούτων ἐν μιᾷ τῇ γενεᾷ λυθείη.
 Αναμνησθεὶ πρὸ Θεοῦ τὰ σφῶν πατέρων φαῦλα,
 Ἡ δ' ἄμαρτια τῆς μητρὸς τούτων φορὸν μὴ λάθοι.
 Ἔστωσαν ταῦτα πρὸ Θεοῦ διαπαντὸς ἐνδίκως,
 Καὶ τούτων τὸ μνημόσυνον κατὰ τὴν γῆν μὴ μείναι·
 Ἄνθ' ὧν περ οὐκ ἐμνήσθησαν ἔλεος οὗτος ἔρῃσαι,
 Ἄλλὰ καταδιώκουσι τὸν θεῖον βασιλέα,
 Ὅντα πτωχῶν τῷ πνεύματι καὶ καταγευγμένον,
 Τοῦ θανατώσαι δυσμενῶς, καὶ κρύψαι πρὸς τὴν
 [χθόνα.
 Φιλοῦσι οὗτοι τὴν ἀρὰν, καὶ τούτοις ὀδύνην ἤξοι,
 Οὐδ' εὐλογίαν θέλουσι, καὶ τῶνδε μακρυνθείη.
 Κατάραν ὡς ἱμάτιον ποθοῦσιν ἐνδοθῆναι,
 Καὶ πρὸς τὰ σφῶν ἐγκάρδια καθάπερ ὕδωρ δράμοι,
 Κἂν τοῖς ὀστέοις αὐτῶν ὡσπερ ἑλαίου χύσις.
 Ὡς περιβόλαιον αὐτοῖς, ὃ φέρουσιν, ὑπάρξαι,
 Ὡς ζώνη δὲ διαπαντὸς, ἣν περιζώνουνται·
 Τοῦτο τὸ ἔργον ἐκ Θεοῦ τῶν τούτων δὴ μισούντων,
 Καὶ τῶν λαλούντων πονηρὰ κατὰ τοῦ βασιλείου·
 Σὺ τοίνυν ὁ πανάχατος, Θεὸς καὶ παντοκράτωρ,
 Ποίησον οἶκτον μετ' αὐτοῦ χάριν τῆς κλήσεώς σου,
 Ὅτι χρηστὸς, ὡς ἀληθῶς, οἰκτος ὁ σὸς, παντάναξ.
 Καὶ βῆσαι τοῦτον ὡς πτωχὸν καὶ πένητα καρδίᾳ·
 Τὸ πνεῦμα γὰρ τὸ κατ' αὐτὸν τετάρα κτεῖ καὶ τρίμει.
 Ἄντανρῆθη κραταιῶς, κίθ' οὐκίᾳ· ἡ κίλις,
 Ὅσπερ ἀκρίδες ἐν ἀργῷ πικρῶς διετεινάχθη.
 Ἡσθένησαν τὰ γόνατα τούτου ταῖς δυστυχίαις,
 Ἢ δὲ γε σὰρξ δι' ἑλαῖον ἠλλοιωτο παγκάκως·
 Καὶ γείτοσι τοῖς καθ' ἡμᾶς τιρώσκειται τοῖς ψόγοις·
 Βλέπουσι τοῦτον, κεφαλὰς κραδαίνουσιν ἀθρόοι.
 Τούτῳ βόθησον αὐτὸς ὁ κατ' αὐτὸν δεσπότης,
 Καὶ ὁσῶν ὡς φιλόανθρωπος κατὰ τοὺς οἰκτιρμούς
 [σου.
 Καὶ πάντες δὴ μαθίτωσαν, ὅτι σὸν ταῦτα κράτος,
 Ὅτι σὺ τοῦτον ἔδραξας τὸν θεῖον βασιλέα.
 Κατάρωμένων τῶν ἐχθρῶν σὺ τοῦτον εὐλογήσας,
 Καὶ πάντες ἀσχυνηθήτωσαν οἱ τοῦτον ἀθετοῦντες·
 Αὐτὸς γε μὴν τερφοθήσεται δοῦλος τυγχάνων σέθεν.
 Ἄσχνην ἐνδυσάσθωσαν οἱ τὸν Χριστὸν μισοῦντες,
 Ὅσπερ αὐτὸς ἐντέθεικας τῇ κεφαλῇ τὸ στέφος,
 Εἶτα περιβαλίσθωσαν ὡς διπλοῖδα ψόγον.
 Αὐτὸς δ' ἐξομολόγησιν προσοίσει σοι προσφόρω,
 Κἂν μέσσω πλειστών δὴ λαῶν ὑμνήσει σου τὸ κράτος,

A Ὅτι τοῦ πένητος αὐτοῦ τοῖς δεξιοῖς παρέστη,
 Τοῦ σώσαι τοῦτον ἐκ φθορᾶς τῶν καταδιωκόντων.
 Ταῦτά σοι δείγμα, βασιλεῦ, μέγιστον ξένου πόθου,
 (Καὶ γὰρ πρὸς σὲ τὸν κράτιστον αὐθις τὸν λόγον
 [στρέφω),
 Τοῦ ποιμενάρχου τοῦ κλεινοῦ τοῦ παρ' ἡμῖν φωτφόρου
 Τοῦ Πολυκάρπου, τοῦ λαμπροῦ, τοῦ θαυμαστοῦ, τοῦ
 [πάνου,
 Τούτου τοῖς θεαίσις προσταγαῖς ἐκθύμω· τετυχημένα,
 Ὅν περ ἡμῖν μετὰ Θεὸν ἐδράβουσας προσφόρους
 Θεῖα προκρίσει τοῦ σοφοῦ καὶ ξένου πατριάρχου.
 Ὅστις πρὸς σὲ τὸν κραταῖον φέριστον πόθον τρέφει,
 Καὶ σχέσιν δεῖ θαυμαστὴν ἀπὸ ψυχῆς διδίας,
 Καὶ πίστιν ὄντως ἀκαρπυῆ, καὶ καθάραν, καὶ ξένην,
 Καὶ φέρει δὴ τὸ κράτος σου ψυχῇ τε καὶ καρδίᾳ.
 B Καὶ δι' ἐπαίνων τίθησι τὰ κατ' αὐτὸ καὶ κρίτων.
 Ὡς ἀληθῶς εὐχέτης σου διάπυρος τυγχάνων,
 Ὅλος ἐκκρέμαται τῆς σῆς ἀγάπης ἐξαισιῶς,
 Ὅλος τῶν σῶν ἐξήρηται καὶ λόγων καὶ πρακτέων,
 Καὶ τῆς δεσποίνης τῆς κλεινῆς τῆς καθηγιασμένης
 Τῆς ἐκλαμπύσης χάρισιν ἀπλήτοις καὶ παγκάλους.
 Εἰ γὰρ τις ἄλλος πέφυκεν ἀρχιθυτῶν τῶν πάντων
 Ὅ σὲ φιλῶν τὸν κράτιστον ἐξ ἀνεϊκάττου πόθου,
 Καὶ σὲ πνοὴν ἠγούμενος, καὶ τέρψιν, καὶ καρδίαν,
 Καὶ φάος πανυπέρολαμπρον τῶν κατ' αὐτὸν ὀμμάτων,
 Πρῶτος αὐτὸς καθέστηκες τούτων, ὡς οἶμαί, πάντων.
 Ποθεῖ γὰρ ὑπὲρ ἀνθρώπων κράτος ὁμῶν τὸ μέγα.
 Ἄς δὲ διὰ τὸ κράτος σου τὰς προσευχὰς προσφέρει
 Τῷ πανοικτιρμονί Θεῷ τῷ βασιλεῖ τῶν πάντων,
 C Καὶ θεοῦ, χεῖι ποταμούς· ἐκτόπως τῶν δακρύων,
 Ἐνασμενίζων ταῖς εὐχαῖς, καὶ φιληδῶν τῇ στάσει,
 Ἐξότου δὴ τῆς πόλεως τῆς καθ' ἡμᾶς ἐπέθη,
 Καὶ θεῖως ἐπελάβετο τῶν κατ' αὐτὴν οὐρανῶν,
 Ἰτασι πάντες ἐναργῶς οἱ τῆς Ὁρρετιάδος,
 Ἡμέρας ὅτι καὶ νυκτὸς τὰς προσευχὰς ἐκτείνων,
 Καὶ τὸν δεσπότην δι' αὐτῶν σοφῶ· ἐξευμενίζων
 Ὑπὲρ τοῦ κράτους, βασιλεῦ, τοῦ κατὰ σὲ τοῦ ξένου,
 Οὐδ' ἄν τις ἔργον ἀληθῶς, καὶ τῶν εὐχῶν τῶν τούτου
 Ὅ τῶν βαρβάρων βλεθρὸς ὁ γεγονώς θεόθεν.
 Οὐ Σκύθης γὰρ, οὐδὲ Μυθῆς, οὐ Τριβαλδῆς, οὐ Παίων
 Ἐτρέψαντο σοῖς θυσεσθεῖς, οὐδὲ Λατίων σμήνος,
 Οὐδέ γε πάλιν κραταῖον ἄλλο τῶν Βλάχων γένος,
 Ἄλλὰ δακρύων σὲ κρυσσοῖ, καὶ τῶν εὐχῶν τὸ πλῆθος,
 Δε' ὦν ὁ νέος Μωϋσῆς χερσίν ἐκτεταμέναις
 D Τὸν Ἀμαλήκ, τὸν Ἰσμαὴλ συνέτριψεν εἰς κράτος,
 Ἄς καθ' ἐκάστην ὃ χρηστὸς δεικνύει ποιμενάρχης
 Λαμπρῶς, αὐτάναξ, πεποιθῶς τῇ πρὸς Θεὸν σου
 [σχέσει·
 Ἐπειπερ εὐσεβέστατος διατελεῖς ἐκτόπως,
 Καὶ τὰς ἐλπίδας πρὸς αὐτὸν ἀπάσας· ἀνατίθης,
 Μέγιστε θεῖε βασιλεῦ, αὐτάναξ τῶν Ἀυσόνων.

Habes, amice lector, poema, in quo si quid minus elegans, imo si barbarum quiddam animadvertaris, meminisse volumus, Græcorum rebus jam dilabentibus fuisse conscriptum; eaque potissimum de causa, ut aliquod senescentis Græcitatæ specimen haberes, illud prodere in animum induxisse. Codicis præterea, unde illud exscripsimus, ita male affecta conditio est, partim scribentis vitio, qui atramento usus est prorsus evanido, partim priorum possessorum incuria, quibus loci, in quo jacebat, humiditas minime fuerat animadversa, ut illud non sine magna cura ac diligentia ab imminente interitu vindicasse vidcamur.

ESAIAS CYPRIUS.

NOTITIA

(Fabr. Bibl. Gr. ed. Harles. tom. XI, p. 395.)

Esaias Cyprius, cujus epistola adversus Nicolaum τὸν Σκληγγίαν, pro probanda processione Spiritus sancti e Patre et Filio edita est Græce et Latine ab Allatio, tom. I *Græciæ orthodoxæ*, p. 396-399 (incipit: Καὶ ὁ γράψας καὶ ὁ διδάξας τὰ τεμάχῃ ἐκείνα, vixit temporibus Joannis Palæologi, circa a. 1430. (Fabr.) Infra p. 511 vet. ed. hæc addidit Fabric.: *Esaiæ Cyprii orat. de Lipsanomachis* ms. exstare Romæ in collegio S. J. inter codic. Andreae Eudæmono Joannis testatur Nic. Comnenus, p. 242. — Lamius, in *Deliciis eruditor.*, a. 1739, p. 236 sqq. edidit Gr. ac Lat. binas Mich. Glycæ Epistolas ad Esaiam, et hunc in præfat. p. XXI opinatur esse Esaiam Cyprium, qui etiam nominatur Monachus et Domesticus. Conf. Wharton ad Cavei *Hist. litt. SS. eccl.* II, in Appendice, p. 131, de Nicolao Sclengia, ad a. 1430, contra quem scripsit Esaias.

ΗΣΑΙΟΥ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΟΥ

ΓΡΑΜΜΑ

ΠΡΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΤΟΝ ΣΚΛΕΓΓΙΑΝ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΠΟΡΕΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ.

ESAIÆ CYPRII

EPISTOLA

AD NICOLAUM SCLENGIAM,

DE PROCESSIONE SPIRITUS SANCTI.

Qui scripsit et qui docuit testimoniorum illorum frustra, imprudens harum rerum, penitusque litterarum omnium ignarus, et testimoniorum illorum sententiam omnino capere potis non est; ideoque propriis alis capitur, ensemque in propria viscera adigit. Videamus nihilominus quid ipsius verba tinniant: licet nulla responsione opus esse videatur, cum dicta illa non negent Spiritum sanctum neque ex Filio, neque per Filium procedere, quin imo hoc ipsum confirmant; et ante omnia dictum Evangelii nude consideremus: *Cum venerit, ait, Paracletus, quem ego mittam vobis a*

Καὶ ὁ γράψας καὶ ὁ διδάξας τὰ τεμάχῃ ἐκείνων ῥητῶν ἀμαθῆς καὶ πάντῃ γραμμάτων ἀπειρὸς ἔστι, καὶ οὐδαμῇ οὐδαμῶς συνίεναι δυνάμενος; τῶν ῥητῶν ἐκείνων τὸν νοῦν. Διὸ καὶ ἰδιοῖς πτεροῖς ἀλλοκεται, καὶ τὸ ξίφος ὥθει κατὰ τῶν σπλάγχνων αὐτοῦ. Ὅμως μέντοι ἴδωμεν, τί φασὶ τὰ ῥητὰ, καίτοιγε ἔχρῃν μηδὲλως ἀποκρίνασθαι, ἐπεὶ τὰ ῥητὰ οὐκ ἀπαγορεύουσι τὸ μὴ καὶ ἐξ Υἱοῦ ἢ δι' Υἱοῦ τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι Πνεῦμα, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ συνιστῶσι τοῦτο. Ἐν πρώτοις φιλῶς τὸ τοῦ Ἐξαγγελίου ὑψώμεθα· Ὅταν δὲ, φησὶν, ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς,

τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Ἐρωτῶ σε, καὶ ἀποκρίθητι, μὴ ἐριστικῶς τε καὶ ἀμαθῶς, ἀλλὰ μετὰ λόγον καὶ συνέσεως. Ἄλλο, ἄρα ἐστὶν ὁ Παράκλητος, ὃν πέμπει ὁ Υἱὸς, καὶ ἄλλο τὸ Πνεῦμα ὃ ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἢ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἐστίν; Ἐπειτα διατί λέγεται τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας Πνεῦμα; Παρήμι δὲ τὸ, Ἐκείνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν καὶ, Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστί. Διὰ τοῦτο εἶπον, ὅτι Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Καὶ ἐν τῷ δεκάτῳ ἔκτῳ φησὶν ὁ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; ὃ πέμψει ὁ Πατήρ ἐν τῷ ὄνοματι μου. Ἰδοὺ καὶ ὁ Πατήρ πέμπει, οὐ τὴν χάριν, ἀλλὰ τὸν Παράκλητον, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ τὸ, Ὁ ἑωρακῶς ἐμὲ, ἔώρακε τὸν Πατέρα καὶ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει τὸ, Ἐδειξέ μοι ποταμὸν καθαρὸν ὕδατος ζωῆς, λαμπρὸν ὡς κρύσταλλον, ἐκ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ἀγγίου καὶ πάλιν, Ἐίδον βομφαλῶν δίστομον, δεξιῶν, ἐκπορευομένην ἐκ τοῦ στόματος τοῦ Χριστοῦ.

Ταῦτα πάντα παρήμι, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια διὰ τὸ πᾶθος. Λέγεις δὲ ὅτι μόνη πηγὴ τῆς ὑπερουσίτου θεότητος ὁ Πατήρ. Καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν κάλλιον σου καὶ θεολογικώτερον. Ὁμολογοῦμεν δὲ καὶ τὸν Υἱὸν πηγὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τῷ μεγάλῳ Ἀθανασίῳ, καὶ Γρηγόριῳ τῷ Θεολόγῳ, καὶ Ἰωάννῃ τῷ Χρυσοστόμῳ ἐπόμεινοι. Ὁ μὲν γὰρ ἐν τῷ περὶ τῆς ἐσάρκου οἰκονομίας λόγῳ αὐτοῦ φησὶν Ὅδε γὰρ παρὰ Θεῷ Πατρὶ ὄντα τὸν Υἱὸν, τὴν πηγὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὁ δὲ Γρηγόριος ἐν τῷ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λόγῳ, τὸν μὲν Πατέρα φησὶν ὀφθαλμὸν, πηγὴν δὲ τὸν Υἱὸν, ποταμὸν δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ ὁ Χρυσὸς Ἰωάννης ἐν τῷ εἰς τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος; λόγῳ, Διὰ τοῦτο, φησὶν, ὁ Σωτὴρ δείκνυσιν αὐτὸν πηγὴν ζωῆς, καὶ ὕδωρ ζῶν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Πρὸς δὲ τὸ τέταρτον σου γελᾶν ἐπαισὶ μοι. Λέγεις γὰρ, ὅτι Ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ πρὸς οὐδέν. Μὴ γὰρ ἀρνούμεθα, ὅτι οὐκ ἐκπόρευται; Ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς λέγεται. Πρόσθετε καὶ τὸ λοιπὸν, τὸ, Καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ εἶναι προσμαρτυρεῖται. Οὐ γὰρ ὁ Δαμασκηνὸς, ἀλλ' ὁ Νύσσης; Γρηγόριος; τοῦτο φησὶν ἐν τῇ εἰς τὸ, Πάτερ ἡμῶν, ἐξηγήσει, ὅπερ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας μᾶλλον ἐστὶ, καὶ κατὰ σοῦ, ὡς περὶ καὶ τὰ λοιπὰ πάντα. Διὰ καὶ περιττὸν μοι δοκεῖ καθ' ἓν σοι ἀπολογεῖσθαι, καὶ μάστιγον. Ταῦτα γὰρ πρὸς τοὺς χαλκίους, καὶ βουτικλιάρους, καὶ γουναρίους, καὶ βαναύσους ἀνθρώπους λέγε. Οἷτοι γὰρ καὶ θαυμάσουσι σε καὶ ἐπαινεύσουσι, μὴ εἰδότες ὃ λέγεις. Βέλη δὲ νηπίων καὶ ψελλίσματα οἱ εἰδότες ἠγοῦνται ταῦτα. Ὅμως δέ μοι, ὦ λεπτὴ τῆς φρένας; θεολόγε καὶ διδάσκαλε, τοῦτο εἶπέ· διὰ τί οἱ πάντες ἅγιοι λέγουσι, Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἔχει καὶ ὁ Υἱὸς, πλὴν τοῦ γεννᾶν, πλὴν τοῦ τεκεῖν, πλὴν τοῦ εἶναι Πατέρα καὶ οὐδεὶς εἶπε, πλὴν τοῦ προβάλλειν· διατί οἱ ἅγιοι πάντες λέγουσιν, ὅτι ὁ Πατήρ δίδωσι τῷ Υἱῷ πάντα ἐν τῷ γεν-

Patre, Spiritus veritatis, qui a Patre procedit. Interrogo te, et responde, non contentiose et fatue, sed cum ratione et prudentia. Aliusne est Paracletus, quem mittit Filius, et alius Spiritus, qui a Patre procedit, aut unus et idem? Tuin, quare dicitur Spiritus, veritatis Spiritus? Prætereo siquidem illud: *Ille me glorificabit, quod de meo accipiet, et annuntiabit vobis*; et, *Quæcunque habet Pater, mea sunt*. Propterea dixi: *Ex meo accipiet, et annuntiabit vobis*. Et capite xvi, ait: *Paracletus vero Spiritus, quem mittet Pater in nomine meo*. Ecce Pater etiam mittit, non gratiam, sed Paracletum et Spiritum sanctum. Et illud: *Qui vidit me, vidit et Patrem*. Et in Apocalypsi: *Ostendit mihi fluvium purum aquæ vitæ, splendidum ut crystallum, procedentem e sede Dei et Agni*. Et rursus: *Vidi gladium ancipitem, acutum, procedentem ex ore Christi*.

Hæc omnia, et his similia, propter multitudinem missa facio. Dicis porro solum fontem substantialis Deitatis esse Patrem. Et nos id quoque fatemur, et te multo aptius, et ut magis theologos addeceat: sed fatemur præterea Filium fontem Spiritus sancti, magnum Athanasium et Gregorium Theologum, et Joannem Chrysostomum sequentes. Is enim, *De Incarnat. Domini orat.*, dicit: *Vidit enim apud Deum Patrem stantem Filium, fontem Spiritus sancti*. Gregorius, orat. *De Spiritu sancto*, Patrem quidem vocat oculum, fontem Filium, fluvium Spiritum sanctum. Et aureus Joannes, oratione in mysterium baptismatis: *Propterea, inquit, Salvator ostendit semetipsum fontem vitæ, et aquam vivam Spiritum sanctum*. Quod autem quarto loco ponis, risum movet. Quippe ais: *Procedit Spiritus sanctus, et nihil ultra*. An id nos negamus? An nos dicimus eum non procedere? Spiritus sanctus ex Patre procedere dicitur. Adde quod reliquum est: *Et ex Filio esse asseritur*. Neque enim Damascenus, sed Nysenus Gregorius id habet in expositione, quam ille molitus est in Orationem Dominicam, quod a veritate magis stat, et adversum te pugnat, ut et reliqua omnia. Quapropter supervacaneum inaneque mihi videtur de singulis respondere. Hæc enim fabris ferrariis, buticlaris, gunariis, et aliis sordidis artificibus prædica. Hi scilicet et admirabuntur te, et laudabunt, cum quod ipse dicas, nesciant. At qui intelligunt, infantulorum jacula, et plane balbutient hæc eadem esse existimant. Nihilominus, o acutule theologe et magister, dic mihi: Cur omnes sancti dicunt: *Quæcunque habet Pater, habet et Filius*; unum si excipias generare, et esse Patrem; et nullus dixit, excipi etiam, producere? Quare Patres dicunt, Patrem, dum Filium generat, omnia Filio exhibere? et vos dicitis non omnia? Si itaque

¹ Joan. xv, 26. ² Joan. xvi, 14. ³ ibid. 15. ⁴ Joan. xiv, 9. ⁵ Apoc. xii, 1. ⁶ Apoc. i, 16.

non omnia per vos, neque erit Patri consubstantialis; quod longe sit ab omni Christiano etiam vel mente concipere. Hæc ipse tibi e multis pauca dixi. At tu porro dicta Patrum percurrens, diligenter evolve, sententiamque eorum sedulo quaerito, et disce ea a scientibus, ne risum tibi, sive scribens, sive alloquens, compares. Vide enim, quascunque scripto tradidisti auctoritates, omnes potius adversus te, quam pro te esse. Etsi, dictorum meorum veritatem manu prehendere aves, accedito ad me, et videbis: sin minus, ego ad te veniam, et ex tuis libris disputabo, et veritatem, auxiliante Deo, demonstrabo. Aperiet enim, nec fallor, ostiarius portam caulæ ovium, quod non aliunde nos ascendimus ut fures; et, quæ in ea abscondita sunt, revelabit nobis. Utinam et vobis!

Αὐτὸν αὐτὸν ὁμοίως λέγετε, οὐ πάντα; Εἰ οὖν οὐ πάντα καθ' ὁμοίας, οὐδ' ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ ὅπερ ἀπειρή παντὶ Χριστιανῷ τοῦτο εἰς νοῦν ἐμβαλεῖν. Ταῦτα μὲν οὖν ἐγὼ ἐκ πολλῶν ὀλίγα σοι εἶρηκα· ἐδὲ τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων διερχόμενος, διέρχου ἐπιμελῶς, καὶ ἀνίχνευε τὴν νοῦν αὐτῶν, καὶ διδάσκου ταῦτα παρ' εἰδῶτων, ἵνα μὴ γέλωτα ὀφλήσῃ; γράφων ἢ λέγων. Ὅπως γὰρ εἶπε πάντα ἐνεχάραξας ῥητὰ κατὰ τοῦ μᾶλλον ἢ ὑπὲρ σοῦ ἔσται. Καὶ ἐὰν θέλῃς ἰδεῖν εἰ ἀληθῆ λέγω, ἔλθε πρὸς ἡμᾶς, καὶ ὄψει· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ἡμεῖς ὡς ὁμοῦς ἀφιζόμεθα, καὶ ἀπὸ τῶν βιβλίων τῶν σῶν ὁμιλήσομεν, καὶ τὴν ἀλήθειαν, Θεοῦ συναίρομένου, ἀποδείξομεν. Ἀνοίξει γὰρ, εὖ οἶδα, ὁ θυρωρὸς τὴν θύραν τῆς αὐλῆς τῶν προβάτων, διότι οὐκ ἀλλαχθεὶν ἡμεῖς ἀναβαίνομεν, ὡς οἱ κλέπται, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ κεκρυμμένα ἀποκαλύψει ἡμῖν. Ἐλθε δὲ καὶ ὁμῖν!

HILARIO MONACHUS

NOTITIA

(Fabric. Bibl. Græc. ed. Harles, tom. XI, p. 459.)

Hilarion, monachus, post Florentinam synodum pro Latinis adversus Græcos suos scripsit λόγον διαλεκτικόν, *Dissertationem dialecticam de pane Græcorum mystico et azymo Latinorum*, adversus Nicetam. Incipit: Ἐν τῷ μὲν διαλέγεσθαι με. Hanc Græce primus edidit ex cod. bibl. Lugd. Bat. J. Meursius in variis divinis Lugd. Bat., 1619, 4. Deinde versionem addidit Allatius et utraque lingua vulgavit in *Græcia orthodoxa*, tom. I, p. 655-662. Eiusdem librum *De processione Spiritus sancti* laudat Nic. Comnenus, *Prænot. mystagogy*, p. 361 (1). Alius Hilarion monachus antiquior, de quo in Vita Nili Junioris, pag. 5: Ἡγάπα γὰρ ἀπὸ τῶν Πατέρων τοὺς βίους ἐκ νεότητος αὐτοῦ, Ἀντωνίου δὲ, Σάββα τς καὶ Ἰλαρίωνος. Hic est, cujus Vitam a S. Hieronymo traditam habemus. De Q. Julii Hilarionis libello *De mundi duratione* scripto ann. C. 397, vide Usserii *Diss. de Cainane*, pag. 49, et Sandii *Animadvers. ad Vossium de historicis Latinis*. (Fabr.) De Hilarione Cicada v. paulo post, § 27. — Hilarion archimandrita: ad eum et alium Hilar. scripsit epistolas Theodor. Studita. V. Montfauc. *Bibl. Coislin.* p. 147, 245, 314 et 317; ac p. 100 laudatur. — S. Hilarionis, it. *Hilarionis Junioris Vitæ*. Vid. supra in vol. X, p. 235, et in multis aliis codd. qui indicantur a Montfauc. In *Bibl. biblioth. mss.* Hilarionis, et monachi et Arelatensis Vita enarratur. V. Indic. I ad illam sub voc. *Hilarion*. — Hilar. monachi Compendium librorum Aristotelis ad Sixtum IV, Romæ in bibl. Vatic. n. 5009. V. Montfauc. l. c. p. 107

(1) Conf. H. Wharton, ad Cavei *Hist. litt. SS. eccl.* tom. II, p. 467, ad ann. 1450, quo Hilar. claruit, ed. Basil.; in primis Oudin. in *Comm. de SS. eccl.* III, p. 2703, ad ann. 1460, quo et proximis temporibus floruisse eum et fuisse monachum SS. Nazarii et Celsi, Veronæ in Italia, congregationis S. Justinæ, tradit, provocatque ad Onuphrium Panvinium Veronensem, libro vi *Antiquitatum Veronensium*, Veronæ 1678, fol. p. 166. Transtulit Hilarion in linguam Lat. cod. Oudino ulterius probante, *Dialecticam S. Jo. Damasceni*, et doctri-nas xxiv. *Dorothei archimandritæ*, (in *Bibl. S. Patrum*, Paris. 1579, tom. III, p. 158; et ibid. 1589, tom. II, col. 803); insuper *Compendium rhetoricæ Hermogenicæ*; tum primum edidit *Vitam S. Si-*

meonis, monachi. Quando vero Oudin., Vossius aliique contendunt, illum Hilarionem *Vitis* SS. a Jac. de Voragine conscriptis, appendicem adjecisse, Mediolani 1494 et tam de *translatione S. Georgii*, (ms. Venetiis in monasterio S. Georgii majoris), quam de *translatione brachii ejusd. sancti* ad idem S. Georgii monasterium egisse, illos confudisse duo Hilariones et in unum miscuisse, docet Armellinus in sua *Biblioth. Benedicto-Cassinensi*, part. 1, pag. 223, et utrumque distinguit; cujus judicio subscribit Mansius ad Fabric. *Bibl. mediæ et infim. Latinit.* tom. III, lib. vii, p. 252. Qui enim Appendicem et de translatione, etc., scripsit, is fuit e domo Lauteria Mediolani natus, abbas deinceps factus, et obiit Mantuæ 1521. (Harl.)

C et 141 D. — Hilarion Cigala, primarius Ecclesiae CPolit. magister, Cypri postea archiepiscopus. Ejus Chronologia septem aetatum exstat Paris. in bibl. publ. cod. 1631, n. 1. V. appendic. ad cat. mss. regg. Paris. vol. II, p. 622. (Harl.)

ΙΛΑΡΙΩΝΟΣ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΟΣ

ΠΕΡΙ ΑΡΤΟΥ ΜΥΣΤΙΚΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, ΚΑΙ ΑΖΥΜΟΥ ΤΩΝ ΛΑΤΙΝΩΝ.

HILARIONIS MONACHI

ORATIO DIALECTICA

DE PANE GRÆCORUM MYSTICO, ET LATINORUM AZYMO.

Ἐν τῷ μὲν διαλέγεσθαι με περὶ τοῦ ἄρτου μυστικοῦ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἀζύμου τῶν Λατίνων, ἐδείχθη μοι λόγος, ἦτοι ἐξήγησις τινὸς Νικήτου, Πατρὸς ἐν τοῖς Ἑλλήσι σοφωτάτου, ἐν ᾧ μὲν πολλὰ περὶ τῶν ἀζύμων ἐν τῷ δείπνῳ τοῦ Χριστοῦ, ταῦτα εἰς τοὺς Λατίνους ἀφήγηται· Οὐκ ἦν Ἄζυμα κατὰ τὴν Πέμπτην ἐκείνην, τρισκαίδεκατάλας οὕσης τῆς σελήνης. Κατὰ γὰρ τὴν πεντεκαίδεκάτην αὐτῆς νεομισμένον ἦν τὰ Ἄζυμα γίνεσθαι. Καὶ διὰ τοῦτο φησὶν ὁ θεὸς Λουκᾶς, καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀποστόλων εὐαγγελιστᾶι· Λαβὼν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας, ἐκλίψεν ἄρτον, λιτὸν καὶ οὐκ ἄζυμον· οὐ γὰρ ἔτι ἦν. Ταῦτα ὁ Νικήτας. Καὶ ἀλλὰ χροῦ· Εἰ δὲ Χριστὸς ἐτύθη καὶ ἐσταυρώθη τῇ τεσσαρσκαίδεκάτῃ τῆς σελήνης, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Παρασκευῆς, τῷ δὲ Σαββάτῳ ἦν ἑορτὴ Ἀζύμων, πότε τὰ ἄζυμα ἔφαγε, καὶ πότε ταῦτα τοῖς ἀποστόλοις ποιεῖν ἐν τῇ καιρῇ Διαθήκῃ παρέδωκεν; καὶ ἔτερα. Ἐγὼ δ' ἂν εἶποιμι θαυμάζειν με ταῦτα τοῦ Νικήτου, ἀνδρὸς πεπαιδευμένου. Δύο γὰρ λέγει σαφῶς ἐναντία τοῖς εὐαγγελίοις, καὶ τοῖς τοῦ Νόμου βήμασι, περὶ τῆς δηλονότι τοῦ ἄμνου βρώσεως, καὶ καιροῦ Πασχικῷ, ὅτι τῷ Σαββάτῳ ἦν, οὐ τῇ Παρασκευῇ. Ἐξῆσι δὲ βιβλίοις ἀποφαίνειν ταῦτα ὅλα εἶναι ψευστὰ, καὶ οὐδὲν τάληθις. Καὶ τὸ πρῶτον μὲν λέγειν, τὸν Χριστὸν ἐσθίου-
τα τὸν ἄμνον οὐ φαγεῖν τὰ ἄζυμα, ἀντιλογίαν ἔχει. Οὐ γὰρ ποτε ἐν τῷ Νόμῳ ἐνετείλατο θεὸς περὶ τοῦ ἄμνου Πασχικῷ χωρὶς τῶν Ἀζύμων· πρὸς γὰρ τοῦς Μωσῆ καὶ Ἀαρὼν οὕτως· Ἐφη· Λαβέτωσαν δ' αὐτοῖς ἕκαστος πρόβατον κατ' οἰκίαν, πρόβατον τέλειον, ἄρσεν, ἐνιαυσιαῖον, ἀπὸ τῶν ἀμνῶν καὶ τῶν ἐρίφων, καὶ σφάξουσιν αὐτὸ πᾶν τὸ πλῆθος, καὶ φάγονται τὰ κρέα ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ ἀπὸ πυρὸς, καὶ ἄζυμα ἐπὶ κικρίδιων ἔδονται. Καὶ

Cum de mystico Græcorum pane et Latinorum azymo dissererem, oratio mihi quædam, sive expositio Nicetæ cujusdam, Patris inter Græcos doctissimi, ostensa est, in qua ille pleraque de azy-
mis in Cœna Domini, sed hæc adversus Latinos, excurrit: *Feria illa quinta non erant Azyma, cum tertia et decima luna mensuraretur: namque in decima quinta lege præscriptum erat, Azyma fieri. Proptereaque divinus Lucas, et reliqui inter apostolos evangelistæ dicunt: « Accipiens panem, et benedicens, fregit, » panem utique communem, et non azymum; nondum enim erat. Hæc Nicetas. Et alio in loco: Si vero Christus sacrificatus est, et crucifixus quarta et decima luna, die Parasceves; Sabbato vero erat dies festus Azymorum, quando azyma comedit, et quando ea apostolis facere, in Novo tradidit Testamento? et reliqua. Ipse vero dixero, me ista summopere admirari, a Niceta, viro equidem erudito et docto, prolata. Duo namque adversus Evangelia legisque verba aperte enuntiat, de agni scilicet esu, et paschali tempore, quod esset Sabbatho, et non Parasceve. Quæ omnia facili negotio falsa, et nihil veri in se continere demonstrare possumus. Et primum quidem dicere Christum edentem ægnum, azyma non comedisse, contradictionem involvitur. Nunquam enim in lege Deus de agno paschali, absque eo quod azymorum mentionem induceret, præcepit. Namque ad Moysen et Aaron ita effatur: *Tollat unusquisque ovem per familiis et domos suas, ovem perfectam, masculam, anniculam, ex agnis et hadis, immolabitque eam unicuique multitudo, et edent carnes nocte illa assas igni, et azymos panes cum lactucis agrestibus*¹. Et infra his multo dilucidius: *Quartadecima die mensis primi ad vesperam comedetis azyma usque ad**

¹ Exod. xii, 4-8.

diem vicesimam primam mensis ad vesperam. Septem diebus fermentum non invenietur in domibus vestris. Qui comederit fermentatum, peribit anima ejus de caetu filiorum Israel ¹. Hæc sunt verba legis divinæ ad legum latores. Si itaque Christus agnum ex præscripto legis comedit, quomodo dicitur azyma non comedisse? Et in Novo Testamento Matthæus evangelista: *Prima autem die Azymorum accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes illi: Ubi vis paremus tibi comedere Pascha* ²? Et Marcus: *Primo die Azymorum, quando Pascha immolabant, dicunt ei discipuli illi: Quo vis eamus, et paremus tibi, ut mandutes Pascha* ³? Et Lucas: *Erat autem dies Azymorum, qua immolandum erat Pascha, et misit Petrum et Joannem, dicens: Euntes parate nobis Pascha, ut manducemus* ⁴. Quæ Theophylactus archiepiscopus Bulgariæ, Græcus interpres huic in modum exponit: *Nominat evangelista primum Azymorum, tanquam eum qui Parascevem præcederet, et qua ad vesperam edebant azyma. Videte ergo, Græci dilectissimi, apertissime colligi tum ex veteri lege, tum ex Novo Testamento, Christum, cum ederet agnum, comedisse quoque azyma. His addere possumus et Judæorum consuetudinem, qui ad vesperam quartæ et decimæ lunæ azyma comedebant. Quod si Latinis ex panis appellatione redarguitis, Christus scilicet panem accipiens, et benedicens, fregit, dico omne fermentatum panem esse. Et cum quispiam panem pronuntiat, utrumque notari et azymum et fermentatum. Et quam ratione quidam stolidè atque insipienter asseverant, azymum non esse panem, ex novo quodam panis etymo argumenta sumentes? Æρτον panem nempe dici, quod in se contineat Æρτιν elationem fermenti, azymum vero, quod hanc elationem non habet, panem dici non posse. Nugacia sunt hæc etyma. Nos vero non absque ratione, et ut philosophos addeceret, rem puram enuntiamus: Panem genus esse, et in species suas azymum et fermentatum, quemadmodum animal in hominem et equum, subdividi, et æquivoce genus de suis speciebus prædicari. Et veluti homo et equus nomen et definitionem animalis admittunt; nomen, quod utraque animalia, definitionem, quod utraque sunt essentia animata et sensibilis: non alia ratione azymum et fermentatum panis. Namque idem nomen participant, quod utrumque panis est, et definitionem, quod essentia frumenti panisque utrumque dicitur esse. Ad hæc, qui recte fermentum panis perfectionem nuncupabit, quod eundem panem corrumpit? Namque Paulus inquit, *Nonne scitis, fratres, modicum fermentum totam massam corrumpere* ⁵? Ex Mosaica porro lege, in qua præscriptum est, *Decimo et quarto die primi mensis ad vesperam Pascha Domino, et decimo quinto die mensis, hic erit dies festus Azymorum Domino*. Loquor ex more eorum qui philosophiæ operam navant, semper nuncupa-*

κάτω τούτων ἐστὶ σαφίστερον· Τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς τοῦ πρώτου ἀφ' ἑσπέρας, ἔδωθε ἄζυμα ἕως ἡμέρας μᾶς καὶ εἰκάδος τοῦ μηνὸς ἕως ἑσπέρας· Ἐπτά ἡμέρας ζύμη οὐκ ἐβρεθήσεται ἐν ταῖς οἰκίαις ὑμῶν. Πᾶς δὲ ἄν φάγῃ τὸ ζυμωτὸν, ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκελον ἐκ συναγωγῆς υἱῶν Ἰσραὴλ. Ταῦτά εἰσι ρητὰ νομικά τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς νομοθέτας. Εἰ δὲ ὁ Χριστὸς τὸν ἄμῶν ἐφαγε μετὰ τὸν νόμον, πῶς ἂν λέγεται οὐ φαγεῖν τὰ ἄζυμα; Καὶ ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ Ματθαίου ὁ εὐαγγελιστὴς· Τῇ δὲ πρώτῃ τῶν Ἀζύμων προσῆλθον οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ, λέγοντες αὐτῷ, Ποῦ θέλεις ἐτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ Πάσχα; Καὶ Μάρκος· Τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν Ἀζύμων, ὅτε τὸ Πάσχα ἔθουσιν, λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· Ποῦ θέλεις ἐτοιμάσωμεν, Ἰνα φάγῃς τὸ Πάσχα; Καὶ ὁ Λουκᾶς· Ἦν δὲ ἡμέρα τῶν Ἀζύμων, ἐν ᾗ ἔδει θύεσθαι τὸ Πάσχα, καὶ ἀπέστειλε Πέτρον καὶ Ἰωάννην, εἰπὼν, Πορευθέντες ἐτοιμάσατε ἡμῖν τὸ Πάσχα. Ἰνα φάγωμεν. Καὶ ταῦτα Θεοφύλακτος, ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας, ἐκθέτης· Ἕλλην, ἐξηγούμενός φησιν· Ὅσομάζει ὁ εὐαγγελιστὴς πρώτῃν τῶν Ἀζύμων, ὡς πρὸ τῆς Πρασκευῆς οὔσαι, καθ' ἣν τῇ ἑσπέρᾳ ἦσθιον τὰ ἄζυμα. Ἴδετε οὖν, Ἕλληνες ἀγαπητοὶ, σαφέστατα ἐκ τε τοῦ νόμου παλαιοῦ, καὶ καινῆς Διαθήκης, πῶς ὁ Χριστὸς, φαγὼν τὸν ἄμῶν, ἐφαγε καὶ τὰ ἄζυμα. Ἐξεσι δὲ προστιθέμενοι καὶ ἔθος τῶν Ἰουδαίων, ἐσθιόντων αἰ τὸ ἄζυμα τῇ ἐπέτρᾳ τετάρτης καὶ δεκάτης σελήνης. Εἰ δὲ ἐλέγχετε τοὺς Λατίνους ἀπὸ τῆς τοῦ ἄρτου ὀνομασίας, ὅτι δηλονότι λαβὼν ὁ Χριστὸς ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας, ἐκλασε, λέγω πᾶν ἄζυμον καὶ ἄρτον εἶναι. Καὶ ὅτε τις ἄρτον λέγει, ἀμφοτέρων δηλοῖ, καὶ ἄζυμον καὶ ἐνζυμον. Καὶ πῶς τινες μωρῶς καὶ ἀλόγως λέγουσι, τὸ ἄζυμον οὐκ εἶναι ἄρτον, συλλογίζόμενοι ἀπὸ τῶν καινῆς ἐτυμολογίας τοῦ ἄρτου; ὅτι ἄρτος λέγεται, ἄρσιν ἔχων τῆς ζύμης· ἄρσιν δὲ, τῆδε τὴν ἄρσιν οὐκ ἔχον, ἄρτον μὴ δύνασθαι λέγεσθαι. Κενὰ ἐστὶ ταῦτα τὰ ἐτυμολογικά. Ἡμεῖς δὲ λέγομεν λογικῶς καὶ φιλοσόφως αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν, δηλονότι ἄρτον γένος εἶναι, καὶ διαιεῖσθαι εἰς τὰ εἶδη ἄζυμον καὶ ἐνζυμον, ὡς περὶ τὴν ζῶν διαιεῖται εἰς τὸν ἀνθρώπον καὶ τὸν ἵππον, καὶ συνωνύμως τὸ γένος κατηγορεῖσθαι περὶ τῶν ἐκείνου εἰδῶν. Καὶ ὡς περὶ ἀνθρώπος καὶ ἵππος τὸ ὄνομα, καὶ ὀρισμὸν τοῦ ζώου δέχεται· ὄνομα μὲν, ὅτι ἐκάτερα ζῶα, ὀρισμὸν δὲ, ὅτι ἀμφοτέρα οὐσία ἐμψυχος καὶ αἰσθητικῆ· ὁμοίως καὶ τὸ ἄζυμον καὶ ἐνζυμον τοῦ ἄρτου. Κοινωνοῦσι γὰρ τῷ ὀνόματι, καθὼς ἄρτος, ἐκάτερον, καὶ τῷ ὀρισμῷ, καθὼς οὐσία τοῦ αἴτου καὶ ἄρτου ἀμφοτέρων λέγεται. Ἔτι τις ὀρθῶς καλέσει τὴν ζύμην τελείωσιν τοῦ ἄρτου, διαφθεῖρουσαν δηλονότι αὐτὸν τὸν ἄρτον. Ὁ Παῦλος γὰρ λέγει· Οὐκ οἴδατε, ἀδελφοί, ὅτι μικρὰ ζύμη ὄλον τὸ φύραμα φθείρει; Ἀπὸ δὲ τῆς Μωσαϊκῆς νομοθεσίας, ὅπου γέγραπται, Ἐν τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ πρώτου μηνὸς

¹ Exod. xii, 18, 19. ² Matth. xxvi, 17. ³ Marc. xiv, 12. ⁴ Luc. xxii, 7-9. ⁵ I Cor. v, 6.

ἀνὰ μέσον τῶν ἐσπερινῶν Πάσχα τῷ Κυρίῳ, καὶ Ἐν τῇ πεντεκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνός, τοῦτο ἑορτὴ τῶν Ἀζύμων τῷ Κυρίῳ. Λέγω κατὰ τοὺς φιλοσοφεῦντας, αἱ ἀπὸ τῶν ἀξιώτερον γίνεσθαι τὴν ἐπίκλησιν· ἀξιώτερον δὲ εἶναι ὑποδήλωσ τὴν ἀρχὴν τῆς ἡμέρας, μᾶλλον ἢ τῆς ἑσπέρας, καὶ διὰ τοῦτο ἡμέραν τὴν ἐξῆς, ὡσπερ ἀξιώτεραν, ἑορτὴν τῶν Ἀζύμων ἐπικαλουμένην. Οὐκ ἔστι δὲ λογικὴ οὐδὲ ἀναγκαῖα ἀκολουθία αὕτη. Σήμερον ἔστιν ἑορτὴ τῶν Ἀζύμων. Οὐδεὶς τοίνυν ἐχθὲς ἔφαγε τὰ ἄζυμα, δίδωσι κατὰ χθεσινὴν ἑσπέραν ἐξῆν τοῦτο. Ἐκ τῶν προειρημένων ἔχομεν, πῶς ὁ Χριστὸς τὸ μυστήριον τῶν ἀζύμων ἔδωκε τοῖς ἀποστόλοις, οἱ δὲ ἀπόστολοι ἡμῖν παρέδωκαν· ὅτε ἡμᾶς παρακαλεῖ ὁ Παῦλος εἰς ἀποβλήν τῆς τῶν παλαιῶν ζύμης, καὶ εὐχίαν τῶν Χριστικῶν ἀζύμων, λέγων· Ἐκκαθάρατε, ἀδελφοί, τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ἦτε νέον φύραμα, καθὼς ἔστε ἀζύμοι. Καὶ γὰρ τὸ Πάσχα ἡμῶν ἐν ὀθῇ Χριστός. Ὅστε ἐορτάζομεν μὴ ἐν ζύμῃ καλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίᾳ καὶ πορνείᾳ, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εὐλικρείας καὶ ἀληθείας. Πόθεν δὲ ἐκεῖνα τὰ ἐνώπια τῶν εἰπόντων, κατὰ τὴν ἔκτην σύνοδον ἐπὶ Κωνσταντίνου βασιλείᾳ; Ἀγάθων τὴν πάππαν, καὶ Γρηγόριον τὸν Ἀκραγαντίνων ἐπίσκοπον, κατὰ τῶν ἀζύμων νομοθετοῦντας, ταῦτα ὕστερον μὴ γίνεσθαι παρά τινος τῶν πιστῶν; Ἄφ' οὗ γὰρ καιροῦ ἤρξαντο οἱ Λατῖνοι τὴν τῶν ἀζύμων θυσίαν, ταύτης πώποτε οὐκ ἀφέστησαν. Καὶ μᾶλλον περὶ τῆς ἔκτης συνόδου ἀνέγνων τοὺς Πατέρας, μετὰ τὸ ἀποδοκιμάσαι τὴν τῶν Μονοθελητῶν αἵρεσιν, τῇ ὀγδόῃ τοῦ Πάσχα ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει, ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας, τῷ Θεῷ χάριτας χαριζομένους ἐορτάσαι Λατινικῶς, ἐπαινούντων ὄλων τῶν Ἑλλήνων τρόπον τῆς θυσίας Λατινικῆς. Διότι ἄρατε ἐκ μέσων ταῦτα τὰ ἀδοξὰ καὶ παράδοξα. Καὶ γὰρ ὅτι ἐν τῇ τελευταίᾳ τῆς Φλωρεντίας συνόδῳ ὀρισμένον ἔστι τοῦτο, κρινάντων τῶν Πατέρων ἐν τῷ ἄρτῳ καὶ τοῖς ἀζύμοις Χριστὸν προσκυνοῦσθαι, καὶ ἀμφοτέραν τὴν Ἐκκλησίαν δυτικὴν καὶ ἀνατολικὴν τὴν ἑαυτῆς συνήθειαν μέλλειν φυλάξει. Ἐρχώμεθα δὲ ἡδὴ πρὸς τὸ δευτέρον ζητημάτιον περὶ καιροῦ καὶ ἡμέρας πασχιῆς. Οὗτος ὁ Νικήτας· ὁμότερός φησι, Τὸ Σάββατον Πάσχα γενέσθαι, καὶ οὕτως φαίνεται ἐκ τῶν περὶ τὸν Χριστὸν γενομένων. Γράφει γὰρ ὁ Ἰωάννης, Ἐν τῇ Παρασκευῇ οὐκ εἰσηλθόν οἱ Ἰουδαῖοι εἰς τὸ πραιτώριον, ἵνα μὴ μιανθῶσι, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ Πάσχα, δηλοῦσθαι τῷ Σαββάτῳ. Ἐν τῇ Παρασκευῇ Ἰωσήφ καὶ Νικόδημος ἠγάρασαν τὰ μίγματα καὶ ἀρώματα εἰς τὸν τάφον τοῦ Χριστοῦ. Τοῦτο δὲ οὐκ ἐξεστὶ τῷ Σαββάτῳ. Ἡρώτων δὲ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Πιλάτον, τὰ σώματα τῶν σταυρουμένων μὴ ἐμίσθωσθαι ἐπὶ σταυρῶν διὰ τὸ Σάββατον. Ἦν γὰρ μεγάλη ἡ ἡμέρα ἐκεῖνη τοῦ Σαββάτου, ὡς λέγει Ἰωάννης. Κρίσις ἔτι τοῦ θανάτου οὐδέποτε γίνεται οὐδὲ καθ' ἡμῶς ἐν τῷ Σαββάτῳ. Ταῦτα δηλοῦσι σαφῶς τὸ Πάσχα

tionem a dignioribus desumi: digniusque esse manifestum principium diei, quam vespere, proptereaque subsequentem diem tanquam digniorem diem festum Azymorum nuncupatum. Non est logica sive necessaria hæc sequela. Hodie est dies festus Azymorum; nemo ergo die precedenti comedit azyma: quod et externo vesperi id licebat. Ex dictis planeprehendimus, Christum azymorum mysterium apostolis, et apostolos nobis tradidisse; cum nos Paulus adhortatur, ut antiquorum fermentum ejiciamus, et Christi azyma epulemur: *Expurgate, fratres, vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicuti estis azymi. Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus. Itaque solemnitatem celebremus, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis*. Undenam ergo nata sunt eorum somnia, qui asseruerunt in sexta synodo sub Constantino imperatore, Agathonem papam et Agrigentinum episcopum Gregorium adversus azyma legem tulisse, ne in posterum fierent a quoquam fidelium? Ex quo enim Latini azymorum sacrificium cœpere, nunquam ab eo destiterunt. Imo Patres in sexta synodo comperi, postquam Monothelitarum hæresim reprobassent, octava Paschatis apud urbem Constantinopolitanam, in templo Sanctæ Sophiæ Deo gratias reddentes, ex præscripto Latinorum solemnitatem peregisse, Græcis omnibus modum sacrificii Latini collaudantibus. Quapropter e medio vestri absurda hæc, nova et nunquam audita ejicite. Namque in postrema Florentina synodo hoc idem determinatum est, Patribus statuentibus, in pane et azymis Christum adorari, præscribentibusque utrique Ecclesiæ, tum Occidentali tum Orientali, propriam consuetudinem conservare. Sed jam ad secundam quæstiunculam de tempore et die Paschatis accedamus. Vester hic Niceta refert: *Sabbatum Pascha factum, idque apertum esse ex iis quæ de Christo acta sunt. Scribit etenim Joannes: Parasceve non introierunt Judæi in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha, Sabbato nempe. Præterea Parasceve Josephus et Nicodemus emerunt misturas et aromata in sepulturam Domini, quod die Sabbati fieri prohibebatur. Rogabant quoque Judæi Pilatum, ne crucifixorum corpora manerent in crucibus; erat enim magnus ille dies Sabbati, ut Joannes tradit. Sententia etiam apud nos de morte nunquam die Sabbati dicitur. Hæc plane evincunt Pascha die Sabbati factum fuisse. Quodsi die Sabbati Pascha erat, quam ratione discipulis Bethaniæ feria quarta dixit: Scitis quia post biduum fiet Pascha, et Filii hominis tradetur ad crucifigendum? Parasceve duntaxat. Et feria quinta ante Parascevem quam omnes Evangelistæ primum diem Azymorum appellant, vespere cum discipulis agnum comedit. Sacrificium vero agni ex lege quarta et decima luna et quinta et decima Pascha erat, et dies festus*

¹ 1 Cor. v, 7, 8. ² Matth. xxvi, 2.

Azymorum. Et quid opus est dicere, Christum unum anticipasse propter crucifixionem die Parasceves futuram; cum sanctus Lucas adversetur, ita de feria quinta scribens: *Erat dies Azymorum quo Pascha debebat immolari?* Dicens enim, oportebat, necessitatem legis, et non liberum Christi arbitrium manifestat. Concludamus igitur ex opinione et sententia doctorum theologorum Latinorum, Christum ipso die Paschatis cruci affixum, Parasceve scilicet, cum pati deliberasset, et semetipsum verum agnum tempore agni typici sacrificare, et secundum astronomos eadem Parasceve ex verno æquinoctio quintam et decimam lunam fuisse. Translationem vero Paschatis in Sabbatum ex vestusta Judæorum consuetudine factam, qui inter has duas solemnitates difficultatem deprehendunt, quo tempore cibi præparari non poterant, duos dies festos in unum Sabbatum contraxere; ideoque Joannem scripsisse: *Erat enim magnus ille dies Sabbati, quasi duplicem diem festum innueret.* Et hoc item ex ipsius Judæis addiscere possumus, qui nunquam celebrant Pascha die Parasceves. Et de azymis, et sacrificio Paschali, ista satis sint. Et hæc scripsi vobis, Græci amicissimi, non panem vestrum, quem adorans æque atque nostra azyma revereor, incensans, sed exponens, neque probe, neque ut Christianum addeceat, vos gerere, dum Latinorum azyma dicto factoque læditis injuriæ afficitis. In utrisque siquidem, uti dictum est, verus Christus continetur. Amice itaque admoniti, abstinete vos in posterum a temeritate et maledicentia.

ἐρεῖν αὐτὸν διπλὴν ἑορτήν. Καὶ τοῦτο μὲν ἔστιν ἐκ τῶν Ἰουδαίων μαθεῖν, οὐχ ἑορταζόντων ποτὲ τὸ Πάσχα ἐν τῇ Παρασκευῇ. Καὶ ἄλλοι περὶ Ἀζύμων καὶ Οὐσίας Πασχικῆς. Ταῦτα δὲ ἔγραψα ὑμῖν, Ἕλληνες φιλότατοι, οὐ διαβάλλον ἄρτον τὸν ὑμέτερον· τοῦτον γὰρ προσκυνῶ, ὡς περὶ καὶ τὰ ἡμῶν ἔζυμα, ἀλλὰ λέγων, ἡμεῖς οὐκ εὖ ποιεῖν, οὐδὲ Χριστιανῶς, ὑβρίζοντας καὶ ἀτιμάζοντας τὰ τῶν Λατίνων ἔζυμα. Ἐν ἀμφοτέροις γὰρ, ὡς εἴρηται, Χριστὸς ἀληθινὸς περιέχεται. Νενουθετημένοι εὖ ἀγαπητῶς ἐξίς παύσασθε αὐθαδείας καὶ κακολογίας.

γενέσθαι ἐν τῷ Σαββάτῳ. Εἰ δὲ ἦν τὸ Πάσχα τῷ Σαββάτῳ, πῶς ὁ Χριστὸς πρὸς τοὺς μαθητὰς εἶπε τῇ Τετάρτῃ ἐν Βηθανίᾳ ὄν, *Οἴδατε ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας τὸ Πάσχα γίνεται, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς τὸ σταυρωθῆναι*, δηλονότι τῇ Παρασκευῇ. Καὶ τῇ Πέμπτῃ, πρὸ τῆς Παρασκευῆς, ἦν πάντες εὐαγγελιστὰι ὀνομάζουσι πρῶτην ἡμέραν τῶν Ἀζύμων, ἐν τῇ ἑσπέρῃ, τὸν ἀμὸν ἔφαγε μετὰ τῶν μαθητῶν. Οὐσία δὲ ἀμνοῦ ἦν κατὰ νόμον τετάρτη καὶ δεκάτη σελήνη, καὶ τῇ πέμπτῃ καὶ δεκάτῃ τὸ Πάσχα, καὶ ἑορτὴ τῶν Ἀζύμων. Καὶ εἰς τί λέγει, ὅτι ὁ Χριστὸς προέφθασε μίαν ἡμέραν, διὰ τὴν σταύρωσιν, μέλλουσαν τῇ Παρασκευῇ; ἀντιλέγει ὁ θεὸς Λουκᾶς, γράφων οὕτως περὶ τῆς Πέμπτης· *Ἦρ δὲ ἡμέρα τῶν Ἀζύμων, ἐν ᾗ ἔδει θύεσθαι τὸ Πάσχα.* Λέγων γὰρ, *ἔδει*, δηλοῖ ἀνάγκην τοῦ νόμου, καὶ οὐκ ἐλευθερίαν θελήματος τοῦ Χριστοῦ. Συμπεραίνωμεν οὖν ἐκ τῆς διέξεως καὶ γνώμης τῶν παιδευτῶν θεολόγων Λατίνων, τὸν Χριστὸν σταυρωθῆναι τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα, δηλονότι τῇ Παρασκευῇ ἡρημένον παθεῖν, καὶ θύεσθαι ἐκ τῶν ἀμῶν τὸν ἀληθινὸν ἐν τῷ καιρῷ ἀμνοῦ τοῦ τυπικοῦ, καὶ κατὰ τοὺς ἀστρονόμους αὐτῇ τῇ Παρασκευῇ γενέσθαι σελήνην πέμπτῃ καὶ δεκάτῃ ἀπὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας. Μεταφορὰν δὲ τοῦ Πάσχα εἰς τὸ Σάββατον ἀπὸ τῆς πάλαι τῶν Ἰουδαίων συνήθειας γεγενημένην, οἱ σκοποῦντες δυσχεραίνειαν ταῖν δυοῖν ἑορταῖν, ἐφ' ᾗ καιρῷ οὐκ ἔνι ἐτοιμαῖαι τὰ βρώματα, ἑορτὰς δύο εἰς μίαν τοῦ Σαββάτου συνέσκησαν, καὶ διὰ τοῦτο γράφει τὸν Ἰωάννην, *Ἦρ γὰρ μεγάλη ἐκείνη ἡ ἡμέρα τοῦ Σαββάτου*, ὡς ἂν

JOANNES ARGYROPULUS.

NOTITIA

(Boernerus, *De doctis hominibus Græcis, Græcarum litterarum in Italia instauratoribus.* Lipsiæ 1750)

Joannes Argyropulus, vulgo Argyropylus dictus, patria Constantinopolitanus, nobili genere natus (1), inter exules Græcos qui Græcas litteras pariter atque philosophicas disciplinas in Italia tradiderunt præclarum adeptus est nomen. Quo primum is in Italiam venerit tempore, non convenit inter scriptores qui de illo memoriæ prodiderunt. Paulus Cortesius (2), bello Byzantino domo pulsum in Italiam eum

(1) Philanthropini nimirum ex sorore nepotem, et ex Argyrorum familia, qua privatus inter clarior in Græcia exstiterit nullus. Joannem Argyropulum fuisse, refert Nicolaus Comnenus Papadopoli in *Historia gymnasii Patavini*, tom. II, pag. 179. De

familia Argyrorum seu Argyropulorum, vid. Cardu Fresne *De familiis augustis Byzantinis*, pag. 454 seqq.

(2) *Dial. de hominibus doctis*, pag. 45.

sese contulisse ait: spectatimque, capta a Turcis, anno 1453, Constantinopoli, factum id fuisse, recentiores plerique dicunt (3). Paulus Jovius (4) autem, posteaquam Theodorum Gazam Amurathe Græciam omnem victoribus armis quatiente, in Italiam profugisse, scripserat, eodem Turcarum impetu Argyropulum Græcia ejectum fuisse refert, eoque ipso, ante captam Constantinopolim, in Italiam eundem transiisse significare videtur (5). Nic. Comn. Papadopoli (6), iterata vice in Italiam eum venisse, ac, sub primum quidam adventum, a Bessarione Patavium missum, in gymnasio illius urbis et Latinas litteras didicisse, et in Aristotele versatum esse, tum vero Constantinopolim rediisse, ac per aliquot annos ibi moratum, antequam urbs a Turcis expugnaretur, in Italiam remigrasse, sedemque ibi fixisse, tradit (7).

Doctrinæ suæ copias explicandi amplissimus Argyropulo Florentiæ obtigit campus. Etenim Cosmas Medicæ, qui cum et opibus et auctoritate ea in urbe unus omnium maxime floreret, ita ut pater patriæ publico renuntiaretur decreto, summo litteras virosque litteratos prosequeretur amore, et incomparabili munificentia fovebat, honorificentissime acceptum illum Petro filio et Laurentio nepoti præceptorem dedit, qui parentis loco eum habuerunt; tum vero Aristotelicam, cui addictus erat, philosophiam tradendi, Græcosque auctores studiosæ juventuti prælectionibus publicis enarrandi, eidem fecit potestatem (8). Magna cum laude mandato munere functus est Argyropulus et cum Laurentium Medicem, vix adhuc quidem puberem, dialecticis, eaque philosophiæ imbuat parte, qua de moribus præcipitur (9), tum Italos bene multos docuit, qui ut Cortesii (10) verbis utar, admirabili fama doctrinæ compulsi, se in ejus disciplinam tradiderant. Ex auditorum quos Florentiæ habuit, numero idem Cortesius producit Donatum Acciaiolum (11), et Matthæum Palmerium. Inter discipulos autem ejus prius facile tenet, qui in omni Græcæ Latinæque doctrinæ genere altius inde eminuit, Angelus Politianus. Is Argyropulum illum Byzantinum suum olim in philosophia præceptorem fuisse disertis profertur verbis, eumque, cum litterarum Latinarum minime incuriosum, tum sapientiæ decretorum disciplinarumque adeo cunctiarum quæ cyclicæ a Martiano dicuntur, eruditissimum habitum esse, addit (12). Exstant ejusdem Politiani in hujus præceptoris sui laudes duo epigrammata Græca, novo ac declino ætatis suæ anno scripta (13). Quanti vero ille præstantissimi hujus discipuli sui Græcarum litterarum, egerit scientiam, vel ex eo intelligi potest, quod Scipio Carteromachus vidisse se testatur (14) Politianum Græco scribentem Joanni Argyropulo sæpe fuisse admirationi.

Posteaquam longo satis tempore philosophiæ et Græcarum litterarum doctoris munus Florentiæ obierat (15), et apud Medicem Cosmam, ac deinde filium Petrum nepotemque Laurentium, insignis fuerat et auctoritate et gratia, quibus etiam libros quosdam Aristotelis, Latine a se conversos dicavit (16), pestilentia gravi per urbem hanc incidente, et Etruriam pervasante, anno circiter 1473,

(3) Lud. Moreri in *Dictionario hist.*, tom. I, pag. 602 edit. Amst. an. 1740; Henr. Wharton, in append. ad Guill. Cave *Hist. lit.*, pag. 109; J. A. Fabricius, *Biblioth. Gr.* vol. X, pag. 425. Add. II. Hodijs, *De linguæ Græcæ instauratoribus*, lib. II, cap. 1, pag. 195.

(4) *Elog.* pag. 48, 50.

(5) Id ipsum etiam ex Jovii verbis colligit P. Bayle, in *Dictionar. hist. et crit.*, tom. I, pag. 308, de eo utique dubitans, num, capta Constantinopoli, in Italiam demum venerit Argyropulus. Jovio ille, hac occasione, nec immerito, succenset quod in elogijs suis ad pernoscendas temporis rationes scitu necessaria neglexerit.

(6) *Hist. gymnas. Patav.*, t. II, pag. 179. Inter Græcos qui cum Joanne Palæologo imp. ad concilium Florentinum profecti sunt, 'Αργυρόπουλος; quidam memoratur a Duca *Hist. Byz.* c. 51, pag. 119 ed. Paris. a. 1689. Num is ipse noster fuerit Joannes, certo quidem dici nequit; verisimilem tamen conjecturam facit de processione Spiritus sancti et concilii Florentini decreto, ad Lucam Ducaram ab hoc postea scriptus liber.

(7) In patria cum viveret, doctoris functus est officio. Testis est Mich. Apostolii προσφώνημα εις τὸν ἐαυτοῦ διδάσκαλον, Ἰωάννην τὸν Ἀργυρόπουλον, ἔτε ἤρξαστο διδάσκειν ἐν τῇ ξενῶνος μουσίῳ. *Allocutio ad magistrum suum Joannem Argyropulum, cum docendi publice initium faceret* (Constantinopoli) in auditorio xenodochi; quæ calamo exarata, in bibliotheca Vindobonensi exstat, teste Lambecio,

Commentar. I. viii, pag. 116. Huc etiam pertinet Fr. Philelpi ad Petr. Perleonem, Constantinopoli agentem, anno 1441 data epistola, qua ipsum per litteras Joan. Argyropulo, presbytero erudito et deserto, moroso vero eidem homini, sese commendasse, ei significat. *Epp. lib. v, ep. 3, pag. 30.*

(8) Vid. Jovius l. c.

(9) Vid. Angelus Politianus, *Miscellaneor. centur.* cap. 1. Conf. Joan. Mich. Brutus, *Hist. Florent.* lib. v: *Thes. antiq. et Hist. Italie* tom. VIII, part. 1, pag. 101, et Pap. Massonius, *Elog.* p. 1, pag. 558.

(10) *Dial. de doctis hominibus*, pag. 43.

(11) Hunc etiam quamplurimis, quos Florentiæ Argyropulus docuit, annumerat Raph. Volaterranus *Comment. urban.* lib. xxi, pag. 766. Plagii in hunc præceptorem suum commissi eundem perperam accusavit Gabr. Naudæus, *Bibliogr. polit.* pag. 23, ut post Conringium ostendit Jac. Thomasius, *De plagio lit.*, § 347. Conf. Bayle *Dict.* tom. 1, pag. 41.

(12) *Miscellan.* cap. 1. *Opp.* edit. Par. a. 1512, tom. 1, fol. 103.

(13) *Opp.* Politiani tom. II, fol. 119.

(14) *Orat. de laudibus litterarum Græc.*, quam Henr. Stephanus Thesaurο Gr. linguæ prælixi pag. 7.

(15) Florentia iter in Galliam eum aliquando fecisse ex Philelpi ad Thomam, regis Galliarum medicum, litteris commendatis (ep. lib. xiii, ep. 23) apparet.

(16) Vid. Politianus, *Miscellan.*, l. c.

* Propter opus quod pro synodo Florentinæ scripsit Argyropulus, ei locum dedimus inter scriptores qui circa synodi tempora floruerunt. Edit.

Romam Argyropulus commigravit, hñdemque Græcas litteras, præsertim vero Aristotelis philosophiam docendi provinciam cepit (17).

Thucydidem, hac in urbe, et quidem in Vaticano, publice interpretantem Argyropulum audivit Joannes Reuchlinus nostras, litteris Græcis jam antea quidem Basileæ ab Andronico Contoblancia, indeque Parisiis ab Hieronymo Spartiata institutas (18). Ferunt, Argyropulum, cum Reuchlinus, concionis cujusdam Thucydidæ partem recitare atque interpretari ab ipso jussus, verba illius non solum commode pronuntiasset, sed etiam egregie prorsus explorasset, vehementer miratum esse, ac præsentibus summa dignitatis auditoribus exclamasse: Eheu, nostro exsilio Græcia transvolavit Alpes (19); cum fere in modum, quo Apollonius orator olim, cum Ciceronem Rhodi declamantem audivisset, admiratione æque ac mœrore affectus, Græcas litteras et eloquentiam ad Romanos illum transtulisse dixit (20). Habuit etiam Argyropulus senex Romæ ex nostris auditorem, Jacobum Questebergium, Fribergensem, qui non linguam tantum Græcam ab eo didicit, sed etiam philosophiæ initia percepit (21).

Senectute confectus Argyropulus, cum, ut Jovius tradit, immodico melopeponum esu, in febrem incidisset, Romæ decessit, relicto filio Isacio, musico nobili claroque (22). De anno vero ipsius emortuali non consentiunt inter se scriptores, nec certo is definiri posse videtur (23).

Præstanti omnino ingenio et præclara Græcarum litterarum doctrina atque eruditione fuit Argyropulus, Aristotelicæ cum maxime peritissimus philosophiæ. Magnis eo nomine laudibus certatim illum extollunt, qui propius ipsum noverant sique maxime idonei arbitri atque existimatores. Ex his in primis Franciscus Philephus, in litteris commendatitiis ad Th. Francum, Mediolano, anno 1461 scriptis (24), cla-

(17) Jovius, l. c.

(18) Id Reuchlinus ipse nos docet, *Rudiment. Hebraic.* l. 1, pag. 20, ubi de suis, quos in addiscenda lingua Græca habuit, magistris ita exponit: « Non apud Ionas, neque ulla in Græcia, sed Basileæ primum ab Andronico Contoblancia, deinde Parisiis, a Georgio Hieronymo Spartiata, post Romæ ab Argyropulo Byzantio, publice in Vaticano Thucydidem legente, Xysto IV pontifice, ad extremum Florentiæ Mediolaniquæ, a Demetrio Chalcocondyle, Græcam linguam frustulatam, et quasi micæ de mensâ domini cadentes, accepi. »

(19) Narrat hoc Philippus Melancthon in oratione de Joan. Capnione seu Reuchlino, *Declamut.* tom. I, pag. 625, edit. Richardinæ; a quo acceptum id complures referunt, in primis Mart. Crusius, *Turco-Græciæ* l. 1, pag. 58, et *Germ.-Græciæ* l. 1, pag. 7; l. v, pag. 235; Matth. Dresserus, *Orat.* tom. III, pag. 55 sq.; Joann. Conr. Dietericus, in *Progr. de restauratione Gr. litt. per Germaniam*, auspiciis Jo. Reuchlini cœpta, sub init.; Jo. Henr. Maius, in *Vita Reuchlini*, pag. 28, 215 et 216, etc. Ipsa Melancthonis audire juvat verba, quæ ita habent: « Tunc etiam (Capnio, a Philippo, Pr. El. Palatino, legatus ad Alexandrum VI Pont. Max. missus) Romæ audivit Argyropulum, publice enarrantem Thucydidem, de quo sui congressus exordia hoc modo narravit ipse: Cum in auditorium venisset ante lectionem, more legati, cum comitatu mediocri, et assiderent ibi multi homines nobiles, senes, cardinales etiam aliqui, salutavit Argyropulum reverenter acplorat exsiliū Græcorum et narrat, se cupidum esse doctrinæ ipsius. Argyropulus interrogat, cujus sit et an Græcam linguam intelligat. Hic narrat, se Germanum esse, et non omnino rudem Græcæ linguæ. Jubet igitur Argyropulus eum legere partem Thucydidæ concionis et reddere sententiā. Legit clara voce Capnio et addit interpretationem. Cumque et sonus pronuntiationis non esset agrestis, et sententiæ recte et bonis verbis reddita esset, animadvertit Argyropulus, non prorsus tironem esse in Græca lingua et gemens exclamavit: Græciū nostro exsilio transvolavit Alpes. Non leve autem hac in narratione dubium chronologicum occurrit. Nempe cum, anno supra millesimum et quadringentesimum octavo et nonagesimo, legatus Romanus venerit Reuchlinus, ad Argyropulum tunc illum accessisse, communi fere de tempore mortis Argyropuli relationi, qua, annis minimum duodecim ante, diem obiisse dicitur supremum, manifeste adversatur. Itaque erro-

rem, quoad temporis rationem, Melancthonem commisisse, et id, quod narrat, eo tempore, quo Argyropulum, Thucydidem publice legentem, Romæ se audivisse, Reuchlinus ipse loco antea citato, refert, Sixto IV videlicet Pontifice, qui ab anno sæculi 74 usque ad annum 84 pontificatus præfuit, accidisse arbitramur.

(20) Apollonii vocem refert Plutarchus in *Vitiis parallelis*, edit. Augustini Bryani Londinensis vol. IV, pag. 444: Ἐὲ μὲν, ὦ Κικέρων, ἐπιπῶ καὶ θαυμάζω, τῆς Ἑλλάδος οἰκτεῖρω τὴν τύχην, ὅρων ἃ μόνῃ τῶν καλῶν ἡμῖν ὑπελείπετο, καὶ ταῦτα Ῥωμαῖος διὰ σοῦ προσηνόμενα, παύσαιν τε καὶ λόγον. Te quidem, Cicero, laudo et admiror: Græciæ vero miseret me conditionis, cum cernam, quæ reliqua nobis sola erant ornamenta, ea quoque te ad Romanos transtulisse, litteras et eloquentiam.

(21) Testis iterum est Ph. Melancthon in præfat. in Procli metaphrasin quadrupartitæ Ptolemæi, *Declam.* tom. I, pag. 500, ubi de Questeburgi hujus vitæ studiorumque ratione exponit.

(22) Vid. Raph. Volaterranus, *Commentar. urban.* lib. xxi, pag. 776. Alterum quem habuit, filium, Bartholomæum, doctum juvenem, pertriat amicitiam casu, quippe qui cum Romæ apud Bessarionem versaretur, a grassatoribus interfectus est. Magna ob id mœrore affecti, Bessarionis rogatu, consolatorium ad patrem epistolam scripsit Jac. Piccolominus, cardinalis Papiensis, quæ inter epistolas ejus ducentesima, pag. 619 et sqq., habetur. Mitius vero filii interitum tulisse patrem, ex Papiensis, quæ pag. 621 exstat, ad Bessarionem epistola patet; fortissime Joann. Argyropuli animum eo nomine prædicat Petr. Alcyonius, in Medice legato priore, edit. Ald. fol. G, 11.

(23) Jovius quidem, quem cæteri sequuntur, eum septuaginta haberet annos, ereptum eum esse, an; quo autem a C. N. mortuus fuerit anno, non addit. P. Lambecio, *Comm. de B. Vindob.* l. vi, pag. 278, inter Gazam et Trapezuntium, seu, inter annum C. 1478 et 1485, obiisse videtur. J. A. Fabricius, *Biblioth. Gr.* vol. X, pag. 426, circa a. 1480 defunctum illum esse scribit, notatque Nic. Reuserum, in cuius iconibus perperam a. 1571 exspirasse, tradatur. Nicolaus autem Comnenus Papadopoli, qui ὡς ἐκ τριπλοῦς sæpenuero loqui solet, Decessit Argyropulus, inquit, septuagenarius, anno 1486.

(24) Epp. lib. xiii, ep. 23, pag. 94 edit. Ven. a. 1502.

rissimum eum vocat philosophum, et eundem virum eloquentissimum, atque omni disciplinarum genere præstantiaque pollentem, et hoc uno neminem in universo Græcorum genere neque doctiorem, nec sapientiorem esse confirmat. Eandem in sententiam de illo ad Donatum Acciaiolum scribit (25), huncque et reliquam juventutem Florentinam laudat, quod in talis tantique et oratoris et philosophi Græci sese tradiderint disciplinam. Is ipse autem Acciaiolus, præceptorem hunc suum collaudans (26), Plures jam, inquit, annos, doctrinam tradidit nobis, tanta copia, tam multiplicibus variisque sermonibus, ut visus sit, temporibus nostris, veterum philosophorum memoriam renovare. A Cortesio (27) prope perfectus dicitur peripateticus et sane tolerabilis scriptor; ab Aleyonio (28), philosophorum suæ memoriæ facile princeps. Quam bene de eodem, præceptore suo, existimaverit Ang. Politianus, supra exposuimus. Plura virorum doctorum taceo testimonia, quibus de insigni eximiaque illius eruditione prædicantur.

Quod multis doctis hominibus commune est vitium, ut arrogantia scientiæ, qua pollent, socia sit comesque, et hac inflati solos sese sapere putent, aliosque præ se contemnant, ab hoc adeo non liber fuit Argyropulus, ut potius is videri voluerit, qui omnes inter in omni doctrinæ genere unus emineret, et insolentius summorum etiam virorum despexerit eruditionem. Totus adeo in eo diversus fuit a veteri sodali suo, Theodoro Gaza, qui modestiæ suæ erga illum ipsum singulare dedit documentum. Etenim, cum Aristotelis Naturalia atque Moralia Argyropulus Latine convertisset, Gaza quædam, a se pariter translata, combussit, ne, ut Jovius ait, amicissimi hominis crescenti famæ officerent, si ad æmulationem odiosa comparatione certaretur. Latina enim, addit, ubertate facundior, et Græcorum modestissimus hoc facile dabat elate ambizioso et amplioris percupido fortunæ. Arrogantiæ ipsius luculentum exemplum memorat Politianus, ubi, præceptorem illum suum, Ciceronem philosophiæ pariter atque Græcarum litterarum imperitiæ arguisse, refert; et cum omnium acerrimus esset in disputando atque aurem (quod ait Persius), mordaci lotus aceto, facile id sibi cæterisque, tum quidem sectatoribus suis persuasisse ait ut, quod pene dictu quoque nefas sit, pro concessio inter ipsos haberetur, nec philosophum fuisse M. Tullium nec litteras Græcas calluisse (29).

Sed et ebriositate ac voracitate famæ suæ maculam aspersit Argyropulus, si quidem Jovio fides est habenda, qui, vini et cibi æque avidum et capacem, et multo abdomine ventricosum eum fuisse, tradit (30). Eodem auctore, Romæ ita opimis stipendiis vitam traduxit, ut tota substantia quotidianis sumptibus æquaretur, et in extremo vitæ actu jocatus, ditiores amicos, æris alieni, condito testamento, hæredes relinqueret.

Præcipua Argyropuli doctrinæ ingenique monumenta sunt Latine complurium Aristotelis librorum interpretationes, quas Florentiæ confecit, gratique sui erga veræ virtutis altricem domum Medicæam, animi exstare voluit testes. Ex Græco nimirum Latine convertit Aristotelis *Prædicamenta*; *De interpretatione* librum; *Analyticorum posteriorum* libros; *Physicæ auscultationis* libros octo; *De cælo* libros quatuor; *De anima* libros tres; *Metaphysicorum* libros duodecim; *Ethicorum ad Nicomachum* libros decem; et *Politicoorum* libros octo. Versiones hæ antiquioribus Aristotelis operum editionibus Latinis ac nonnullæ etiam in Græco-Latinis quibusdam leguntur. Mss. in bibliotheca Laurentiana Medicea asservantur, hæque continentes in illa exstant codices aliquot membranacei, elegantissimis Cosmæ et Petri, Mediceorum, ipsiusque interpretis, iconibus exornati (31). Diversa et contraria inter se de Argyropuli versionibus virorum doctorum sunt judicia (32). R. Volaterranus (33), eleganter magis quam fideliter Aristotelis libros eum convertisse censet. Contra ea Joach. Perionius (34), fideliter magis quam ornate eleganterque illos ipsos translatos ab eo fuisse ait. Petrus Nannius (35) autem, ad verba magis quam ad sensum Argyropulum attendisse, ipsiusque adeo interpretationes nec fideles, nec elegantes esse, pro-

(25) Eodem Epp. libro, epistola 25; ex qua etiam discimus Mediolanum a. 1456 Argyropulum venisse, et a principe perhumaniter perbenigneque tractatum, ad Transalpinos transiisse, reditus ad constitutum tempus spe facta.

(26) Proem. in expositionem libr. *Ethicorum* Aristotelis, ad clariss. virum, Cosmam Medicem.

(27) *Dial. de doctis hominibus*, pag. 43.

(28) *L. s. c.*

(29) Vid. Politianus, *Miscell.* c. 1: quo ipso capite, Ciceronem ejusque expositionem vocabuli *εὐταλέγεια*, *Tuscul. Quest.* 1, 10, qua Tullianam Græcæ linguæ ignorantiam comprobare instituerat Argyropulus, a calumnia ejusdem, cujus quidem alias apud se non exigui ponderis auctoritatem esse profutetur, ex instituto defendit Comnenus Papadopoli, *l. s. c.*, ubi Jovii repetit narrationem, quod Argyropulus, Ciceronem Græcas litteras ignorasse

prædicaverit, addit: Qua in se non omnino Argyropulus delirabat. Perbelle! Nempe, ut Politianus de Græcis suæ ætatis hominibus testatur, Latinus in participatum suæ linguæ doctrinæque non libenter admittit ista natio.

(30) Conf. Bayle *l. c.* Argyropulo, quod Ciceronem non magni lecerit, subratum Jovium hæc de illo scripsisse opinatur Hodius *l. c.*, p. 494.

(31) Vide Catal. Biblioth. Laurent.-Medic. a Bernard. de Montfaucon in *Biblioth. bibliothecarum mss. nova* vulgatus p. 379, 402, 342, 403 et 413.

(32) Pluribus illa enarrat P. Bayle, in *Diction. hist. et crit.*, tom. I, pag. 308.

(33) *Comm. urb.* lib. XXI, pag. 776.

(34) Teste Thuano, *Hist.* l. XIII, p. m. 1057.

(35) Συμπύκτων lib. 1, cap. 3, pag. 6. Conf. Baillet, *Jugem. des Savans*, tom. IV, pag. 355.

nuntiat. Attamen accurate interpretandi laudem illi haudquaquam denegandam esse, P. D. Huetius (36) arbitratur.

Joannem Argyropulum auctorem etiam habet *Expositio Ethicorum Aristotelis*, quam, ab ipso videlicet Florentiæ publice traditam (37), edidit Donatus Acciaiolus. In Latinum idem transtulit Basilii Magus in *Hexaëmerum homilias novem*; eaque versio in Latinis et Græco-Latinis Basilii Magni operum editionibus exstat. *De processione Spiritus sancti*, ejusdem ad magnum ducem Lucam Ducaram (38), scriptum, in quo decreto, in synodo Florentina facti, explanatio habetur cum interpretatione sua Latina, Leo Allatius inseruit *Græciæ orthodoxæ* tomo I, Romæ a. 1652 edito, pag. 400 seqq.

'Ανέκδοτα Argyropuli, quæ in celeberrimis Italiæ, Galliæ, Hispaniæ bibliothecis latent (39), potissimum hæc sunt: *Monodia et consolatio ad imp. Constantinum* (40) *in morte fratris Joannis*, qui anno 1448 decessit; *ad Constantinum Palæologum de regno liber*; *Comparatio inter principes antiquos et novi imperii*, Turcici videlicet. *Solutio difficultatum et quæstionum, a Cypriis quibusdam sapientibus et medicis sibi oblatarum* (41).

(36) *De claris interpretibus* ed. Stad., pag. 295.

(37) Profitetur id ipse Acciaiolus, in præmio expositionis hujus, impr. Florentiæ apud S. Jacobum de Ripoli, an. 1487, fol., hisce verbis: « Expositionem (Argyropuli) accommodatam præcipue menti Philosophi, litteris mandare constitui, ut ii qui adesse non potuerunt, et harum rerum desiderio tenerentur, hæc, quæ nos ex ejus ore accepimus, percipere et ipsi pro arbitrio possent. Quare traductionem illius ac ordinem explicandi pluribus verbis secuti sumus, lata interdum et diffusa oratione utentes, ut explanatio aperta magis, magisque omnibus esset communis. »

(38) Vid. Papadopoli *l. c.*, pag. 180. Perperam adeo H. Wharton, in append. ad *Hist. litt. Guill. Cave*, pag. 109, et ab eo in eundem, ut videtur, inducti errorem, J. A. Fabricius et Hodius, pag. 204, ex magno duce, qui in libri titulo tantum nominatur, Cosmam ducem effluxerunt, Medicem illum procul dubio intelligentes, quem vero neutiquam ducem fuisse, satis constat.

(39) Referuntur illa a Phil. Labbeo in *Nova Bibli. librorum mss.*, pag. 71, 115, 387; indeque, post

alios, a Fabricio *Biblioth. Gr.* vol. X, pag. 426; qui etiam, orationem Argyropuli quartam pro synodo Florentina a Nic. Comneno, *Prænot. mystagog.* p. 561, citari, notat et inter scripta illius poemata Græca ecclesiastica Argyropuli, ἑμῶν ἄνωγος forte, refert.

(40) Hæjus mentionem facit Leo Allatius, *De synodo Photiana*, pag. 542.

(41) 'Ανέκδοτα hæc, quæ memoravimus, omnia in bibliotheca regia Parisiensi asservantur. Vid. Catal. codd. mss. tom. II, pag. 159, 196, 245. In codice Græco ms. bibliothecæ Bodleiana, quo Porphyrii *Isagoge*, et Aristotelis *Organon*, cum scholiis marginalibus, continentur, Argyropulus Crolli logicam docens representatur forma quidem minus concinna; quam ipsius effigiem, æri incisam H. Hodius suis de Græcis illustribus, linguæ Græcæ instauratoribus, libris addendam curavit. Καλλιγράφας Argyropuli documentum est anonymi Compendium chronicon, quod, manu ejus scriptum, in Græca D. Marci exstat bibliotheca. Vide Catalog., pag. 192.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Τῆς ΛΑΜΠΡΟΤΑΤῆς ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΑΝΕΣΤΑΤῆς ΜΕΓΑΛῆς ΔΟΥΞΗΣ

ΣΥΝΟΠΤΙΚΩΤΑΤΟΝ,

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΕΚΠΟΡΕΥΣΕΩΣ

ΕΝ ᾧ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΟΥ ΟΡΘΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ ΓΕΝΟΜΕΝΟΥ.

JOANNIS ARGYROPULI

AD ILLUSTRISSIMUM ET PRÆCLARISSIMUM MAGNUM DUCEM
SCRIPTUM BREVISSIMUM

DE PROCESSIONE SPIRITUS SANCTI,

IN QUO HABETUR EXPLANATIO DECRETI FACTI IN SYNODO FLORENTINA.

(L. Allatius interprete in Græc. orthodox., tom. I.)

I. Rebus aliis omnibus inter viros felices ac fortunatos te colloco, illustrissime ac præclarissime magne Dux, quas si recensere veluero,

α'. Ἰδῶσι μὲν ἄλλοις ἐγὼ σε τῶν εὐδαιμόνων νενομί-
κα, λαμπρότατε καὶ περιφανέστατε μέγα Δούξ. Ἐν
ἑκάστῳ ἀμήχανον ἐξιστεῖν, οὐ μόνον κατὰ τὸν ἐνε-

σηκῶτα χρόνον, ὃς ἡμῖν ἔγαν βραχυτάτος ξυγκε-
 ῶρηται, ἀλλ' οὐδ' ὅτε καιρὸς τῶν σῶν ἐγκωμίων,
 ὅθ' ὑπόθεσιν λαμπροτάτην οἶμαι τὰ σά ποιησόμεθα,
 οὐχ ἦττον δὲ καὶ τῆ, ἣν ἔχεις περὶ τοὺς λόγους
 σπουδῆν, οὗς τῶν ἐν ἡμῖν ἀπάντων νομίζον τὸ τι-
 μιώτατον, νῦν μὲν ἱστορίαις χαίρεις καὶ ἄπερ ἐν
 συγγραφαῖς περιέχεται, νῦν δὲ φιλοσοφεῖς ἀκριδῶς,
 ὥσπερ τις ἐν Ἀκαδημίᾳ τραφεῖς, ἢ πλοκάς εἰδῶς
 λόγων, οὗς αὐτὸς ἐπλεξεν ὁ Περὶπατος. Μάλιστα
 δ' ὅτι μόνος σχεδὸν τὰ δημόσια πράττων, καὶ τοῦτ'
 ὑπάρχων ἐν πόλει, ὅπερ ἐν σώματι δῆπου ψυχῆ,
 καὶ ἔπερ νοῦς ἐν παντί, οὐδὲ τὴν θεολογικῶν ἔμοι-
 ρο; ὅτινου δογματικῶν. Ἄλλ' οὕτω τοι καλῶς καὶ τού-
 των τὸ πλεῖστον ἐξήσκησας, ὥστε μηδένα βραδῶς
 πιστεύειν, ὅτι σοὶ καὶ περὶ ἄλλων γέγονε λόγος.
 Σημῶν δὲ ὅτι: πᾶς ὁστισοῦν θεολογίαν εὐ ἡσκη-
 κῶς, πείραν διδοὺς καὶ λαμβάνων, ἀπεισι μᾶλλον
 θαυμάζων, ἢ θαυμαζόμενος. Οὕτω περισσῆ σοὶ
 μαλέτης, καὶ ταῦτα τῆς τῶν κοινῶν φροντίδος ἐχό-
 μενος, καὶ ἂ σῶζειν ἐθέλει τὴν ἡμετέραν ἄλλοτε
 ἄλλαι; τύχαις οὐκ ἐξω πραγμάτων οὔσαν, ἀλλ' αἰεὶ
 θνήσκουσαν τῷ δέει τοῦς αὐτῆ πολεμίους. Χάριεν
 δέ σοι κάκεινο, ὅτι μόνος αὐτὸς οἶός τε ὦν τοῖς
 δόγμασιν ἐπιστάμενος, οὐδὲ τὴν σὴν ἡμῖν ἀπαξιότι-
 θεωρίαν, ἀλλὰ λέγεις μὲν αὐτὸς, ἂ σοὶ περὶ ἐνίων
 δοκεῖ, ἀκούεις δὲ καὶ ἡμῶν, ὅ τι φρονοῦμεν περὶ
 αὐτῶν, ὡς οὐχ οἶόν τε ἐν τὴν περὶ αὐτῶν δόξαν
 ἐβρῶσθαι, ἂν μὴ καὶ τοῖς εἰδῶσι ταυτὰ δοκῆ. Αὐτὸς
 μὲν οὖν μηδέποτε παύσαιο τοιοῦτοις συζῶν ἀγαθοῖς,
 ἂ τε οικειὰ φασιν ἀνθρώπῳ, καὶ οἷς ἐθέλει τὸ μα-
 κάριον περιγίνεσθαι. Ἡμεῖς δὲ διττὰς εἰδότες σοὶ
 διὰ ταῦτα τὰς χάριτας, ὧν τε ἡμᾶς ἀξιοῖς, καὶ ὧν
 ἐντεῦθεν κοινῆ χρηστῶν ἀπολαύομεν, περιεργότε-
 ρον μὲν ἐν ἄλλοις, σοῦ ξυνεφαπτομένου, θεολογήσο-
 μεν πολλῶν τε ἄλλων πέρι καὶ δὴ περὶ οὐ λόγος
 ἡμῖν ἐγένετο πρότερον· νυνὶ δὲ ὄλιγα ἅττα σὴν
 χάριν περὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος προόδου φιλο-
 σοφήσομεν. Ἐκέλευσας γάρ, καὶ οὐκ ἦν ἀπειθεῖν
 τοσαύτη δυνάμει.

ob ea quæ nobis impertis, tum ob ea quæ inde bona communiter possidemus, curiosius in aliis, te opem ferente, de rebus aliis multis divinis orationem instituemus, et de eo quoque, de quo ante triduum sermonem contulimus. Nunc vero pauca quædam in tui gratiam de Spiritus sancti processione philosophabimur. Imperasti siquidem, tantæque potestati morem non gerere, haud fas est.

β'. Τριῶν οὖν ὄντων ἐν τοῖς θεοῖς προσώπων κατὰ τὰς θεολογικὰς ὑποτυπώσεις τε καὶ ἀρχάς, Πατὴρ, Υἱοῦ τε καὶ θεοῦ Πνεύματος, ἠνωμένων μὲν τῆ οὐσίᾳ, διακρινόμενων δὲ ταῖς ἰδιότησι χρηματι, παράγει μὲν τὸ ἐν ὁ Πατὴρ, παράγεται δὲ τὰ δύο Υἱός τε καὶ Πνεῦμα ἅγιον. Οὕτε γὰρ ἀφ' ἐαυτῶν ἔδει ταῦτ' εἶναι, ἵνα μὴ ἑτερότης γένοιτο φύσεως, οὕτε ἐξ ἀλλήλων παράγεσθαι, οἷς αὐτὸ ἐαυτὸ τε παράγειν ἀμήχανον. Ἐν οὖν διὰ τοῦτο τὸ γε παρὰγον, τὰ δὲ λοιπὰ παραγόμενα. Παράγων δὲ ὁ Πατὴρ πρακτικῶς δῆπουθεν ἔξει δυνάμεις, διακρινόμενας πῶς καὶ αὐτάς, οἷς δι' αὐτῶν διακρινόμενα παρὰγεται πρόσωπα, τὴν μὲν ἢ τὸν Υἱόν, τὴν δ' αὐτὸν κάλι, ἢ παράγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀρχὰς οὐσας τε καὶ δυνάμεις, καὶ γονιμότητας, αἷς μήτε παρα-

PATROL. GR. CLVIII.

A verba viresque deficient non tantum hoc presentis tempore, quod nobis quam brevissimum conceditur, sed etiam cum tuas enarrandi laudes occasio sese tulerit, et nobilissimum argumentum orationi meæ facta tua constituam : non minus vero et eo quo ad sermones concitatis studio, quos inter res humanas pretiosissimos reputans, nunc in versandis historiis, et quæ in aliorum Commentariis continentur, nunc accurate philosophicis speculationibus, perinde ac si in Academia enutritus, et disputationibus difficiles explicatus habentibus, quas ipse Peripatus plexuit, exercitus esses, operam navas. Sed inter alia præcipue, quod solus fere res publicas administrans, et in civitate id operans, quod in corpore anima, et mens in universo, a theologis decretis, uti eorum expertus, non abstinens, sed in his etiam adeo prompte sedula exercitatione, ea incrementa cepisti, ut nemo facile crediderit, animum studiis aliis applicasse. Indicio est, quod quicumque, in speculationibus theologis versatissimus, quid possit uterque vestrum vicissim experiens, abcedit admirans potius ipse, quam sui admirationem injiciens, sic tibi hujuscemodi exercitationis rerum publicarum curis licet implicito : et quæ patriæ nostræ, variis fortunæ casibus et calamitatibus nimium misere fractæ, et tantum non præ hostium imminentium sibi metu continuo expiranti, opem ferre possent comminiscenti, abunde est. Litas quoque gratis, quod cum solus ipse posses edicendis dogmatibus præesse, neque tuas nobis speculationes pernegas, sed edisseris tu quidem de iis quibus tibi videtur verba faciens, audis vero et nostram de hisdem sententiam, quasi opinionem de iis firmam esse non posse existimes, nisi et scitorum calculo corroboretur. Tu igitur nunquam cum bonis similibus vitam agendi sine ponas, quæ propria esse hominis traduntur, et quibus beatitas ipsa comparatur. Nos porro tibi duplices gratias agentes, tum

2. Cum itaque in divinis sicut tres personæ, secundum theologica placita et principia, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, essentia quidem unitæ, re vero distinctæ proprietatibus, una, Pater nempe producit, duæ vero, Filius et Spiritus producuntur. Neque enim has a semetipsis esse adiecebat, ne naturæ diversitas introduceretur, neque una ex alia produci; unum enim seipsum producere haud potis est. Quapropter unum est producens, cætera producta. Et Pater producens productivas equidem facultates habebit, et ipsas inter se quodammodo distinctas, quibus distinctæ personæ producuntur, alteram quidem, qua Filium, alteram rursus, qua Spiritum sanctum producit, quæ principia sunt, et facultates, et fecunditates, neque quippiam

producentes, neque productæ: id enim est hypostasis proprium; non enim perfectionum, aut facultatum, namque hæc in hypostasi sunt et cum hypostasi, vocanturque a theologis, hæc generativa, illa productiva facultas, quapropter et productorum hic quidem fetus et Filius, ille productio et Spiritus nuncupatur. Oportet enim ea, quæ ex principiis sunt, in iis quæ ejusdem generis sunt, propriis suis principiis non dissimilia esse, et ex iis quoque sibi nomen asciscere.

3. Cum vero productorum utrumque ex essentia dicatur Patris, ipsa autem neque generat, neque generatur, neque etiam producit, neque producitur, ut theologii tradunt, necesse est essentiam amborum principium esse tale, quo Pater utrumque producat, Filium et Spiritum sanctum, cum alias ejusdem essentia sint cum producente producta, et inter se producta non alio modo existant, quam ex Patris essentia veluti principio et facultate, quæ neque producit, neque producitur, neque in ea, quæ ex aliquo est, neque in ea quæ ad aliquid definitione est, cum in Patre scilicet existat, et in Filio, et in Spiritu, et veluti principium, et veluti species, in quantum exhibetur. Verumtamen Patris hypostasis una et eadem, cum personas producit, rursusque essentia unum et idem principium et facultas, ipsa producta modis omnibus eadem essentia; imo unum equidem plane esset persona producta, nisi essentia et alia quædam inessent, per quæ quodammodo facultates diversæ fierent, quibus Filius et Spiritus producuntur. Et hæc fuerint intellectus et voluntas, illa quidem simul cum essentia principium et facultas existens, per actionem generationis productiva Filii, proptereaque Verbum Dei Filius a theologico tonitru nuncupatur. Fetus enim intellectus est Verbum. Voluntas vero simul cum ipsa essentia principium et facultas existens per operationem productionis, sive spirationis productiva hypostasis Spiritus sancti, non ut principium liberum, sed ut necessarium et naturalis quædam facultas et principium, proptereaque a theologis amor divinus Spiritus appellatur. Virtus enim amoris voluntas est. Et dicta hæc nostra et theologorum placita concorditer inter se congruunt. Neque his minus conveniunt sancti Augustini dicta in volumine *de Trinitate*, in quibus memoriam quidem generativam, voluntatem vero spirativam vocavit facultatem.

4. Manifestum itaque est, ex dictis, Patrem fontem esse Deitatis, et solam causam, et solam originem supersubstantialis Divinitatis, et solum genitorem simul et productorem, et alia, quibus ipsum theologorum schola corroborat; non solum quod jam dictas facultates atque fecunditates a nemine habeat, sed quod ipse solus sit solum in divinis producens. Ipse etenim solus est, qui jam dictis facultatibus veluti fons et principium, et

γούσας, μήτε μὴ παραγομένας αὐτάς. Ἐκότερον γὰρ ὑποστάσεως ἴδιον, οὐ τελειότητων, οὐδὲ δυνάμεων. Ἐν ὑποστάσει γὰρ τὰ τοιαῦτα καὶ ἐνυπόστατα. Καλεῖται δὲ πρὸς τῶν θεολογούντων αὐτῶν ἡ μὲν τις γεννητικὴ, ἡ δ' ἦν προβλητικὴ δύναμις. Διὸ καὶ τῶν παραγομένων τὸ μὲν γέννημα καὶ Υἱός, τὸ δὲ πρόβλημα καὶ Πνεῦμα προσαγορεύεται. Δεῖ γὰρ τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν ἐν τοῖς τοῦ αὐτοῦ εἶδους ταῖς σφῶν αὐτῶν πως ἀρχαῖς τοικέναι, καὶ ἐξ ἐκείνων ἔχειν καὶ τοῦνομα.

γ. Ἐπεὶ δὲ τοῖν παραγομένοιον ἐκότερον ἐκ τῆς οὐσίας λέγεται τοῦ Πατρὸς, αὐτὴ δὲ οὐτε γεννᾷ, οὐτε γεννᾶται, οὐτε μὴν προβάλλει, οὐτε προβάλλεται, καθάπερ οἱ θεολογούντες φασιν, ἀνάγκη τὴν οὐσίαν ἀρχὴν ἐκατέρων εἶναι τοιαύτην, ἢ παράγει Πατὴρ ἐκότερον, Υἱόν τε καὶ Πνεῦμα ἅγιον. Ἄλλως τε καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὄντα, τὰ τε παραγομένα τῷ παράγοντι, καὶ ἀλλήλοις τὰ παραγομένα, οὐκ ἂν ἄλλως εἶεν ἢ ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας, ὡς ἀρχῆς καὶ δυνάμεως, ἢ οὐτε παράγει, οὐτε παράγεται, οὐτ' ἐν τῷ ἐξ οὗ, οὐτ' ἐν τῷ πρὸς ὃν ὄρω, ἐν τῷ Πατρὶ δηλαδὴ οὐσα καὶ ἐν Υἱῷ, καὶ τῷ Πνεύματι, καὶ ὡς ἀρχὴ καὶ ὡς εἶδος τό γε διδόμενον. Ἄλλὰ μὴν τίς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως τῆς αὐτῆς οὐσίας, ὅτε παράγει τὰ πρόσωπα, καὶ τῆς οὐσίας μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς αὐ πάλιν οὐσίας ἀρχῆς καὶ δυνάμεως, τὰ παραγομένα τὰ αὐτὰ ἂν ἦν πάντη πάντως. Μῆλλον δὲ ἐν ἂν ἦν τῷ ὄντι τὸ παραγομένον πρόσωπον, εἰ μὴ τῆ οὐσία καὶ ἄλλ' ἄττα ζυνη. δι' ὧν διάφοροι πως γένοιντ' ἂν αἱ δυνάμεις, αἷς Υἱὸς καὶ Πνεῦμα παράγεται. Τὴ δὲ ἀρα νοῦς ἂν εἶεν καὶ βούλησις, ὁ μὲν ἅμα τῆ οὐσία ἀρχὴ καὶ δύναμις ὧν δι' ἐνεργείας τῆς γεννήσεως, παρακτικὴ τοῦ Υἱοῦ· διὸ καὶ Λόγος ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ὑπὸ τῆς θεολόγου βροντῆς ὠνόμασται· νοῦ γὰρ γέννημα λόγος· ἡ δ' αὐ σῶμα τῆ αὐτῆ οὐσία ἢ βούλησις, ἀρχὴ καὶ δύναμις οὐσα δι' ἐνεργείας τῆς προβολῆς, ἢ πνεύσεως παρακτικὴ, τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑποστάσεως, οὐκ ὡς ἀρχὴ αὐτεξούσιος, ἀλλ' ὡς ἀναγκαῖα καὶ φυσικὴ τις δύναμις καὶ ἀρχὴ· διὸ πρὸς τῶν θεολογούντων ἀγίπη τὸ θεῖον κέκληται Πνεῦμα. Τῆς γὰρ ἀγάπης ἡ δύναμις βούλησις. Συνάδει δὲ τὰ λεγόμενα ταῖς τῶν θεολογούντων φωναῖς, οὐκ ἦτρον δὲ τοῖς εἰρημνοῖς ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου ἐν τῷ *Περὶ Τριᾶδος* βιβλίῳ, ἐν οἷς καὶ μνήμην μὲν τὴν γεννητικὴν, βούλησιν δὲ τὴν πνευστικὴν ἐκάλεσε δυνάμειν.

δ. Φανερόν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ὁ Πατὴρ πηγάς θεότης, καὶ μόνον αἷτιος, καὶ πηγὴ μόνῃ τῆς ὑπερουσίτου θεότητος, καὶ μόνος γεννήτωρ ἅμα καὶ προβολεὺς, ὅσα τ' ἄλλα πρὸς τῶν θεολογούντων ὠνόμασται, οὐ μόνον τῷ παρὰ μηδενὸς ἔχειν τὴς εἰρημένας δυνάμεις καὶ γονιμότητας, ἀλλὰ καὶ τῷ μόνον αὐτῷ ἐν τοῖς θεοῖς εἶναι τὸν μόνον παρίγοντα. Αὐτὸς γὰρ μόνος ἐστὶν ὁ παράγων ταῖς εἰρημνάς δυνάμειν, ὡς πηγὴ καὶ ἀρχὴ καὶ αἷτία, καὶ

ὅτι ἂν εἴποι τις τῶν ὁμοίων. Φανερόν δὲ καὶ ὅτι αἱ εἰρημέναι δύο δυνάμεις ἢ θεία οὐσία πάντως ἐστὶ, καὶ τὰ ἀποδιδόμενα τῷ Θεῷ, νοῦς τε καὶ βούλησις. Νοῦς δὲ ἄρα καὶ βούλησις τὴν εἰδίτητες. Διοὺν δὲ ὄντων τοῖν παραγομένων προσώπων, Υἱοῦ τε καὶ θεοῦ Πνεύματος, ὁ μὲν πρόεισιν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἢ Πατῆρ, διὸ καὶ πρὸς αὐτὸν ἀναφέρεται τῇ υἰότητι. Υἱὸς γὰρ Πατρὸς, ὡσπερ καὶ Πατὴρ ὁ Πατῆρ Υἱὸς λέγεται· ὁ δ' αὖ πάλιν ἐκ τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, οὐχ ἢ Πατῆρ, ἀλλ' ἢ προβολεὺς δῆπου, καὶ προβάλλων, καὶ πνέων, καὶ ὅσα τῆς ὁμοίας ὄντα τυγχάνει δυνάμει. Διὸ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸ θεῖον ἀναφέρεται Πνεῦμα τῇ προβολῇ. Προβολεὺς γὰρ προβόλημα λέγεται, καθάπερ καὶ προβολεὺς αὐτοῦ προβλήματος, προβολεὺς. Ὡσπερ οὖν τοῦ προβολεῦς, ὁ Πατὴρ προοπινοῖται κατὰ μὲν τὸ αἰδίον οὐ, ἅμα γὰρ κατ' ἐκείνου Πατῆρ τε καὶ προβολεῦς, συναϊδίως τοιοῦτος ὢν, κατὰ δὲ τὸ δύνασθαι καὶ προάγειν. Πρῶτερον γὰρ τὸν Υἱὸν παραγάγει τοῦ Πνεύματος, ἢ ἡ νοούμενος· ὑφραστηκέναι τῇ πρὸς τὸν Υἱὸν ιδιότητι, τῇ πατρότητι· οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς αὖ πάλιν προοπινοῖται τοῦ Πνεύματος, οὐχ ὅτι οὐχ ἅμα ἀλλήλοις συναϊδίως ἐστίν· οὕτω γὰρ τὰ τρία πρόσωπα ἅμα πάντα καὶ ἑνωαῖδια, καὶ οὐδαμῶς ἄλλο ἄλλου γε πρῶτερον· καὶ ὅτι τὸ γενᾶσθαι πρῶτερον ἐκ τῆς τοῦ χρήματος φύσεως τοῦ προβάλλεσθαι, καὶ τὸ γενᾶν τοῦ προβάλλειν, οἷς προοπινοῖται Πατὴρ τοῦ προβάλλοντος. Καὶ αὕτη πάντως· ἐστὶν ἡ τῶν θεῶν ὑποστάσεων τάξις, ἐκ τῆς πηγαιῆς ἀρχῆς καὶ αὕτη ἀνίσχουσα τοῦ Πατρὸς, καθ' ἣν ὁ Πατὴρ μὲν τοῖν δυοῖν, ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ θεοῦ Πνεύματος, πρῶτερος· καὶ ταῦτα κατὰ τὸ αὐτὸ νῦν τῆς αἰδιότητος ἅμα Πατρός τε ὄντος Υἱοῦ τε καὶ θεοῦ Πνεύματος.

ε'. Ἀλλὰ μὴν κάκεινο τοῖς εἰρημένοις προσθεῖναι δίκαιον, θεολογικώτατον δὲ· ὅτι ὁ Πατὴρ ἐκάτερον τῶν θεῶν παράγει προσώπων, ἴσον ἑαυτῷ πάντῃ πάντως· καὶ ὁμοιον ταῖς αὐταῖς τῷ ἀριθμῷ τελειότησι. Πάντα γὰρ ὅσα προσέστι τῷ Πατρὶ ὄντι πατρότητος, καὶ ὅσαπερ ἐφαρμόττει τῇ θεῷ πατρότητι, καὶ ἄνευ πατρότητος ἅμα καὶ πνεύσεως, καὶ ὅσαπερ αὐταῖς κοινῶς ἐφαρμόττει, κοινὰ καὶ τοῖς ἐκ Πατρὸς εἶναι ὁ θεολογικὸς παραδιδῶσι λόγος. Αὐτὰ μὲν γὰρ, ἢ τοῖ πατρότης, καὶ πατρότης ἅμα καὶ πνεύσεως, καὶ ὅσαπερ ἐπεταί τῇ πατρότητι, καὶ αὖ πάλιν πατρότητι τε καὶ πνεύσει σχέσεις εἶσι μόνον, οὐ τελειότητες, ὡσπερ καὶ ἡ υἰότης, καὶ ἡ ἐν τῷ Πνεύματι πνεύσι, διὸ καὶ ιδιότητες ταῦτα, ἐν μόνῃ τῶν προσώπων ἐκάστου προσόντος ἤμιστα κινουμένου καὶ μεταπίπτοντος. Τὰ δὲ παρὰ ταῦτα πάντα τὰ αὐτὰ τῷ ἀριθμῷ κοινὰ τοῖς τρισίν, ἐν εἰς τοῖς αὐτοῖς ἴσος καὶ ὁμοῖος Θεὸς ὁ Υἱὸς Θεῷ τῷ Πατρὶ, καὶ Θεὸς τὸ Πνεῦμα Θεῷ Πατρὶ τε καὶ τῷ Υἱῷ· καὶ διὰ ταῦτα Θεὸς εἰς τὰ τρία, τῇ αὐτῇ καὶ μιᾷ οὐσίᾳ, καὶ ταῖς αὐταῖς τελειότησι, τοῦ τρόπου μόνου πως ἐναλλάττοντος, οἷς ἐν Πατρὶ μὲν πηγαίως ταῦτα, καὶ ἀνάρχως, καὶ ἀναιτίως, καὶ μὴ παρ' ἄλλου του διδόμενα, ἐν δὲ τῷ Υἱῷ καὶ Πνεύματι

A causa, et quidquid aliud in re tanta ac simili quispam excogitaverit, producit. Clarum item est dictas duas facultates divinam essentiam plane esse, et quæ Deo attribuuntur intellectus et voluntas. Intellectus itaque et voluntas perfectiones sunt. Verumtamen cum personæ, quæ producuntur binæ sint, Filius et Spiritus sanctus, ille quidem prosilit ex Patre, qua Pater est, ideoque ad ipsum filiatione refertur : Filius enim Patris est, quemadmodum et Pater, Filii Pater dicitur. Illic vero rursus ex eodem Patre procedit, non qua Pater est, sed qua productor, et producens, et spirans, et quæcunque alia similem facultatem expriment. Proptereaque ad ipsum divinus refertur Spiritus productione. Productoris enim productio dicitur, sicuti et productoris vice versa producti est productor. Quemadmodum itaque Pater prius intelligitur quam productor, non secundum æternitatem; namque ea simul una sunt et Pater et Productor, ab omni æternitate talis existens, sed secundum facultatem et productionem; prius enim Filium producit, quam Spiritum, cum jam intelligatur proprietate ad Filium, paternitate nempe subsistere: pari modo et Filius prius intelligitur, quam Spiritus, non quod una simul non sint eadem æternitate: sic enim tres personæ simul modis omnibus, et æternæ, et nullatenus alia alia præcedit: sed quod generari prius sit ipsa natura, quam produci, et generari, quam producere, quibus prius intelligitur Pater, quam producens. Et hic est divina hypostaseon, ordo ex primigenio principio Patre assurgens quo Pater utraque persona, Filius vero Spiritu sancto anterior est: licet secundum idem momentum æternitatis Pater, Filius et Spiritus sanctus una simul sint.

5. Illud quoque jam dictis apponi non absonum fuerit, ex iniimis theologiæ arcanis petatum: Pater ex divinis personis utramque sibimetipsi æqualem per omnia et similem iisdem numero perfectionibus producit. Quæcunque enim insunt Patri, excepta una paternitate, et iis quæ divinæ paternitati accommodata sunt, exceptaque paternitate et spiratione, et quæ illis adaptantur, communia iis quoque, qui ex Patre sunt, theologorum sententia facit. Illa siquidem, paternitas nempe, et paternitas simul et spiratio, et quæ paternitatem consequuntur, itemque paternitatem et spirationem, relationes tantummodo sunt, non perfectiones, quemadmodum et filiatione, et, quæ in Spiritu est, spiratio: proptereaque proprietates, uni soli personæ singulatim inherentes, nulloque modo sese moventes, aut in aliam recedentes. Præter hæc, universa reliqua eadem numero tribus juxta communia sunt, ut iisdem æqualis et similis Deus Filius sit Deo Patri, et Deus Spiritus Deo Patri, Deoque Filio; proptereaque tria hæc Deus unus, una eademque essentia iisdemque perfectionibus modo tantummodo vario diversoque, quo in Patre quidem hæc tanquam in fonte, et absque principio et causa,

nec ab alio exhibita insunt, in Filio vero et Spi- A
ritu, ab alio exhibita, Patre duntaxat, non veluti
in fonte, nec absque principio et causa. Solus siquidem
fons supersubstantialis divinitatis Pater est, et solus ipse
causa, et causator, quod et solus sine causa et sine prin-
cipio est : neque enim ex aliquo ipse est, ut quodammodo
et ipse productus sit, et quæ in ipso sunt ab alio quopiam,
et non sine principio, et tanquam in fonte. Siquidem ipse
solus est Filii et Spiritus principium absque principio, et
absque causa, ut dicebamus.

6. Producens igitur Pater Filium communicat
ipsi divinam essentiam, reliquasque omnes illius
perfectiones, uti et generativam et productivam
simul facultatem. Cum enim ejusdem essentiae per-
sonæ sint, easdem quoque possident perfectiones,
ut demonstratum est, et intellectus quidem et vol-
untas perfectiones sunt. Cum alioquin quis non
novit intellectum et voluntatem eadem prorsus om-
niquæ ex parte in Patre, et Filio, et Spiritu? Verum-
tamen cum Filius producebatur a Patre, ut Patre,
non intelligitur Spiritus sanctus ex Patre ut pro-
ducente produci. Præintelligitur enim Pater, qua
Pater producenti, quæ producens est, ut diceba-
tur. Aliter paternitate, quæ est una ex proprieta-
tibus, sustinente paternam hypostasim, veluti et
Filium filiatione, et Spiritum productio, non utique
simul fuerit paternitas, et, quæ in Patre est, pro-
ductio. Præintelligitur siquidem paternitas quæ in
Patre est, et idem erit dicere, activæ productioni.
Quare et Filius, cum Pater ut producens producit
Spiritum sanctum, eandem possidens a Patre per
generationem facultatem, productivam nempe, una
cum Patre intelligitur in Spiritus processione,
quæ una fuerit ex Patre per Filium, una scilicet
principio, et una facultate, quæ in Patre et Filio
est, in illo veluti in fonte, et absque principio,
nec ab alio tradita; in Filio vero tanquam ex prin-
cipio sine principio, et fonte, et causa per gene-
rationem exhibita, ex qua ambo exsiliunt Filius
et Spiritus sanctus. Quapropter Spiritus sanctus
jure merito ex Patre per Filium procedere dicitur,
indubitata ac clara theologorum sententia. Neque
enim ex solo Patre, ne Filius illi reputaretur dissi-
millus, tanquam qui easdem atque Pater perfectio-
nes non possideret, proptereaque neque con-
substantialis, quod conformissimum est Arianæ
hæresi, qui Filium divina natura Patris spoliabat.
Quorum etenim facultates diversæ sunt, essent
quoque eadem ipsa essentia diversa. Neque rursus
ex Filio, ne iterum Filius principium existimaretur
sine principio: indeque rursus a paterna essen-
tia naturaque alienus. Ad hæc, ne et nepos Patris
reputaretur Spiritus sanctus, et Filius item Filius
Dei. Easet enim vicissim et Filius Pater. Item, ne
quid Filio inesse, veluti productivam facultatem
Spiritus sancti, opinaremur, quod non esset idem
numero in Deo et Patre. Introducitur namque et

παρ' ἄλλου του διδόμενα τοῦ Πατρὸς οὐκ ἀνάγκη,
οὐ πηγαίως, οὐδ' ἀναίτιως. Μόνη γὰρ πηγὴ τῆς ὑπερ-
ουσιου θεότητος ὁ Πατήρ, καὶ μόνος αὐτὸς αἰτία καὶ
αἴτιος, ὅτι καὶ μόνος ἀναίτιος· τε καὶ ἀναρχος. Οὐδέ-
γάρ ἐκ τινος καὶ αὐτὸς, ἢ ἐξ καὶ αὐτὸς πως αἰτια-
τὸν, καὶ τὰ αὐτῷ προσόντα παρ' ἄλλου του καὶ μὴ
ἀνάγκη, μηδὲ πηγίως. Αὐτὸς γὰρ μόνος Υἱοῦ καὶ
Πνεύματος ἀρχὴ ἀναρχος καὶ ἀναίτιος, ὡς ἐλέ-
γομεν.

ς'. Παράγων τοίνυν ὁ Πατήρ τὸν Υἱόν, δίδωσιν
αὐτῷ τὴν θεῖαν οὐσίαν, καὶ ὁσαυτὰ αὐτῆς τελειό-
τητες, ὥστε καὶ τὴν γεννητικὴν καὶ προβλητικὴν
ἄμα δύναμιν. Τῆς γὰρ αὐτῆς οὐσίας τὰ πρόσωπα
καὶ τὰς αὐτὰς ἔχει δὴπουθεν τελειότητα, ὡς ἐδέ-
δεικτο· καὶ νοῦς δὲ καὶ βούλησις τελειότητες. Ἄλλως
τε τίς οὐκ οἶδε νοῦν τε καὶ βούλησιν τὰ αὐτὰ πάντα
πάντως ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ τῷ Πνεύματι; Ἄλλὰ
μὴν ὅθ' ὁ Υἱὸς παρήγετο ἐκ Πατρὸς ὡς Πατὴρ, οὐ
νοεῖται τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ὡς προβο-
λέως παράγεσθαι. Προεπινοεῖται γὰρ ὁ Πατήρ ἢ
Πατήρ, τοῦ προβολέως ἢ προβολεύς, ὡς ἐλέγετο. Ἄλ-
λως τε καὶ τῆς πατρότητος ὑπερετώσης, μιᾶς ἰδιό-
τητος οὐσης, τὴν πατρικὴν ὑπόστασιν, καθάπερ καὶ
τὸν Υἱόν ἢ υἱότης, καὶ τὸ Πνεῦμα ἢ προβολή, οὐ
ἂν ἄμα εἴη πατρίτης, καὶ ἡ ἐν τῷ Πατρὶ προβολή.
Προεπινοηθήσεται γὰρ πατρότης τῆς ἐν Πατρὶ,
ταυτὸν δὲ εἰπεῖν, τῆς ἐνεργητικῆς προβολῆς. Οὐκοῦν
καὶ ὁ Υἱὸς, ὅθ' ὁ Πατήρ ὡς προβολεύς παράγει τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὴν αὐτὴν ἔχων παρὰ τοῦ Πατρὸς
διὰ γεννήσεως δύναμιν, τὴν προβλητικὴν δηλαδὴ,
ζυνεπινοηθήσεται τῷ Πατρὶ πρὸς τὴν τοῦ Πνεύμα-
τος πρόθεον, μὴν οὖσαν ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ, μὴ
δηλαδὴ δυνάμει τε καὶ ἀρχῇ, τῇ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ,
ἐν μὲν ἐκείνῳ πηγαίως οὐσης καὶ ἀνάγκη καὶ μὴ
παρ' ἄλλου, ἐν δὲ τῷ Υἱῷ διδομένη διὰ γεννήσεως ἐκ
Πατρὸς, ὡς ἐξ ἀρχῆς ἀνάρχου καὶ πηγῆς καὶ αἰ-
τίας, ἐξ ἧς ἐκάτερα πρόεισιν Υἱὸς τε καὶ Πνεῦμα
ἅγιον. Ὅστε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰκότως ἐκ Πατρὸς
ἐκπορεύεσθαι λέγεται δι' Υἱοῦ, κατὰ τὴν ζυνεπινο-
μένην θεολογίαν. Οὐδὲ γὰρ ἐκ μόνου Πατρὸς, ἵνα μὴ
νομιζοῖτο ὁ Υἱὸς αὐτῷ ἀνόμοιος, μὴ τὰς αὐτὰς
ἔχων τελειότητας τῷ Πατρὶ, καὶ διὰ τοῦτο μὴ ὁμο-
ούσιος, ὅπερ οὐδαμῶς ἀπέοικε τῇ τοῦ Ἀρείου αἰ-
ρέσει, τὸν Υἱόν ἁλλοτριούση τῆς θείας φύσεως
τοῦ Πατρὸς· ὦν γὰρ αἱ δυνάμεις διάφοροι, καὶ αὐτὰ
ἂν εἴεν ταῖς οὐσίαις διάφορα· οὐδ' αὖ ἐξ Υἱοῦ ἵνα
μὴ πάλιν ὁ Υἱὸς ἀρχὴ νομιζοῖτο ἀναρχος, κἀνεῦ-
θεν πάλιν ἁλλότριος τῆς πατρικῆς οὐσίας καὶ φύ-
σεως· πρὸς δὲ καὶ ἵνα μὴ υἱωνὸς νομιζοῖτο τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Πατρὸς, καὶ υἱὸς αὖ πάλιν
τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· ἦν γὰρ ἂν καὶ ὁ Υἱὸς αὖ πάλιν
Πατήρ· πρὸς δὲ καὶ ἵνα μὴ νομιζοῖτο τι τῷ Υἱῷ
προσεῖναι ὡς παρακτικὴ δύναμις τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος, μὴ τῷ αὐτῷ ὃν τῷ ἀριθμῷ κἀν τῷ Θεῷ καὶ
Πατρὶ. Ἐπισάγεται γὰρ καὶ τοῦτο πάλιν αὐθις τὸ
τῆς οὐσίας ἀνόμοιον, ἀ ἧ πάντα ἀνόσια καὶ ἀθέ-

μετα, και πόρρω τῆς τῶν Χριστιανῶν Ἐκκλησίας Α και πίστεις.

Ζ'. Διὰ τοῦτο οὐ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι, και ἡ καθολικὴ ἐκδόμη σύνοδος ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀπεφάναντο δι' Υἱοῦ τὸ ἄγιον ἐκπορεύεσθαι Πνεῦμα, οὐχ ὡς αἰτίου τοῦ Υἱοῦ ὄντος, οὐδ' ὡς ἀρχῆς ἀπλῶς και προβολῆς τῆς τοῦ Πνεύματος ὑποστάσεως, ἀλλ' ὡς ξυναίτιου και ἀρχῆς ἐξ ἀρχῆς, οὐδ' ὡς μὴ οἷου τε ὄντος τοῦ Πατρὸς μόνου, μόνως τὸ Πνεῦμα παράγει τὸ ἄγιον. Ἡ γὰρ ἂν οὐδὲ τὸν Υἱὸν ἀνευ τινὸς ἐτέρου προσώπου γεννήσαι μόνος Πατὴρ ἠδύνατο, οἷς τῆς αὐτῆς ἐστι τελειότητος τῶν παραγομένων ἐκάτερον και δυνάμεις. Πατὴρ μὲν γὰρ αὐτὸς αὐτάρκως τὸν Υἱὸν γεννᾷ, και τὸ Πνεῦμα προβάλλει τὸ ἄγιον, αὐτοῦ τε ὄντος ἐσται και ὁ Υἱὸς και τὸ Πνεῦμα, αὐτοῦ τε αὐ ἀπόντος τῆ ἐπινοίᾳ, οὐδ' Υἱὸς ὄλως ἐσται, οὐδὲ τὸ Πνεῦμά πως ἐξ Υἱοῦ, οὐδ' ὄλως ἐν οὐδὲν τῶν προσώπων, μὴ ὅτι γε πρόδος, και ἡ πρὸς ὑπαρξιν τῶν προσώπων ἐνέργεια. Υἱὸς δ' ὡς προβάλλων, παράγων πως και αὐτὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς προῖδν, αὐτὸ γε προβάλλει, και τὸ Πατρὸς προβάλλον ἐξήρηται, μὴ ὅτι καθὼ γεννᾶται, ἀλλὰ και ἡ προβάλλον ἐστίν, οἷς διὰ γεννήσεως τῆς αὐτῆς μεταλαβὼν δυνάμεις τοῦ Πατρὸς ὡς προβάλλοντος, προβάλλει και αὐτὸς σύναμα τῷ Πατρὶ τὸ ἐκ Πατρὸς προβαλλόμενον. Ὡς γε και εἰ κατ' ἐπινοίαν ὁ προβολεὺς μὲν τοῦ Πατρὸς προηγεῖτο, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἄγιον πρότερόν πως ἐκ τοῦ προβολῆως παρήγετο τοῦ Υἱοῦ, ὁ Υἱὸς δὲ ἂν ἦν ἐκ τοῦ προβολῆως διὰ τοῦ Πνεύματος, τὸ δὲ γε Πνεῦμα τῆ αὐτῆς δῆπου δυνάμει τῆ ἐν Πατρὶ, τῆ γεννητικῆς θηλαδῆ τοῦ Υἱοῦ παρήγεν ἂν και αὐτὸ τὸν Υἱὸν ἐκ τοῦ προβολῆως ὡς γε Πατὴρ· οὐχ ὅτι ὁ προβολεὺς ἡ Πατὴρ οὐκ ἦν ἂν αὐτάρκως τὸν αὐτοῦ γεννήσαι Υἱὸν, ὅπου νῦν αὐτὸν αὐτάρκως μόνος γεννᾷ, καθάπερ και τότε μόνος αὐτάρκως ἂν τὸ Πνεῦμα παρήγε τὸ ἄγιον· ἀλλ' ὅτι τὴν αὐτὴν ἂν εἶχε γεννητικὴν δυνάμει τῷ Πατρὶ διὰ πνεύσεως αὐτῷ δοθείσαν, ὡς τελειότητα και δυνάμει ἐκ Πατρὸς, μὴπω τοῦ Υἱοῦ τῆ ἐπινοίᾳ παραγομένου. Τὴν δὲ ξυνεπτυγμένην ταύτην θεολογίαν ἡ Ῥωμαϊκὴ ἀναπτύξασα Ἐκκλησία και ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ἐθεολόγησεν ἐκπορεύεσθαι, ταυτὸ βουλομένη νοεῖν διὰ τούτου τῷ δι' Υἱοῦ ἐκ Πατρὸς, ἐν' αἰτίαν μὲν διὰ τούτου και πηγῆν και ἀρχὴν ἐξ ἀρχῆς πηγῆν τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑποστάσεως τὸν Πατέρα κηρύξῃ, και κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου φωνὴν, ξυναίτιον δὲ τὸν Υἱὸν, και πηγῆν ἐκ πηγῆς, και ἀρχῆς τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως, τῷ παρὰ τοῦ Πατρὸς αὐτὸν ἔχειν τὴν προβλητικὴν δυνάμει, ὡς ἐλέγομεν, ἡ Πατὴρ παράγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Διὸ και ἀρχοειδῶς μὲν και προηγουμένως, φαίην δ' ἂν, και προκαταρκτικῶς, και ἀρχικῶς, και κυρίως ἐκ τοῦ Πατρὸς προῖέναι φησὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Ἐξ Υἱοῦ δὲ οὐχ οὕτω, κἀν και ἐξ αὐτοῦ τῆ αὐτῆ παραγάγεται δυνάμει και προβολῇ. Οὐδὲ γὰρ αἰτιος ἀνάτιος ὁ Υἱὸς, οὐδὲ ἀρχὴ ἀναρχος τῆς τοῦ Πνεύματος ὑποστάσεως.

ἦ'. Ταυτὰ τοι και ἐξ Υἱοῦ λέγειν ἐθέσπισε. τὸ

hoc rursum, essentiae nempe dissimilitudo, quae omnia impia, nefaria, et a Christiana Ecclesia et fide quam disjunctissima sunt.

7. Hinc doctores Ecclesiae et universalis septima synodus decreverunt, ex Patre per Filium Spiritum sanctum procedere, non quod sit causa Filii, et principium absolute, et productor hypostasis Spiritus; sed quod cum alio causa sit, et principium ex principio, neque quod non sit potius solus Pater singulariter Spiritum sanctum producere: tum enim neque Filium sine alterius personae ope solus generare potuisset: cum ejusdem sit perfectionis facultatisque ex productis utrumque. Nam Pater ipse sufficienter Filium generat, et Spiritum sanctum producit, et cum ille est, erit plane et Filius, et Spiritus: et si is defecerit cogitatione nostra, prorsus neque Filius erit, neque etiam Spiritus ex Filio, et nulla penitus persona, tantum abest, ut processio sit, et in existentiam personarum motus. Filius vero veluti producens, suo modo producens, et ipse Spiritum sanctum, ex Patre emanantem producit, producensque Patri adhæret, non tantum ut generatur, sed etiam ut producat: namque per generationem facultatis paternae, ut producentis particeps factus, producit et ipse una cum Patre, quod a Patre producitur. Adeo ut, si nostra imaginatione fingamus, a producente Patrem ipsum præcedi, et Spiritum sanctum ante ipsum Filium produci, Filius esset a productore per Spiritum, et Spiritus eadem, quae in Patre est, facultate, generativa nempe Filii, produceret et ipse Filium ex productore tanquam Patre. Non quod producens, qua Pater est, non esset sufficiens suum generare Filium, cum nunc illum sufficienter solus generat, quemadmodum et tum solus sufficienter Spiritum sanctum produxisset: sed quod perinde atque Pater generativam facultatem sibi per spirationem communicatam, veluti perfectionem et facultatem possedisset, cum nondum Filius a Patre cogitatione nostra productus esset. Et hanc quidem theologiam implicitam Romana Ecclesia explicans, et ex Filio Spiritum procedere determinavit; id scilicet insinuans, per Filium ex Patre, ut hocce causam, et fontem, et principium primum sancti Spiritus hypostasis Patrem evulgaret, etiam secundum Dei Verbi vocem, et causam communiter Filium, et fontem ex fonte, et principium ex principio ejusdem hypostasis, quod a Patre ipse productivam facultatem, qua Pater Spiritum sanctum producit, ut dicebanus, habeat. Quapropter a primigenia causa et principali, adderem ipse, primaria et præcipua et propria a Patre procedere tradit Spiritum sanctum, ex Filio vero non æque, licet et ex ipso eadem facultate et productione producat. Neque enim Filius est causa sine causa, neque principium sine principio hypostasis Spiritus.

8. Propterea et ex Filio dici Spiritum san-

ctum decrevit, per hoc illud innuens, *per Filium ex Patre*. Sicut enim illud, *per Filium Patrem* præponit, eumque ejusdem actionis primariam causam et fontem, et absque principio præintelligit, ita et illud, *ex Filio*, Filium una cum eo causam et principium ex principio, Patrem vero simpliciter causam et principium absque principio Spiritus demonstrat. Hincque si aliquo in loco Filium principium et causam vocat, sive permittit dicere, Spiritus hypostasis, quemadmodum in definitione sacre universalis octavæ synodi, Florentiæ coactæ scriptum est, non absolute principium, neque causam eum prætendit esse, sed principium ex principio, et causam, causam scilicet cum alio. Sicuti et illud rursus, quod in eadem definitione continetur, *eo modo Spiritum et ex Filio produci, quo ex ipso Patre producitur*, non secundum modum processionis intelligit, ut æqua ratione, veluti ex fonte, et sine principio et causa, et quasi ex ipso Filio Spiritus producatur, quemadmodum et ex ipso Patre: sibi enim ipsa contradiceret, si hoc pacto verba illa intelligeret, *et ex Filio* Spiritum determinans, sed secundum unum ac idem facultatis, quæ una numero est in Patre et Filio, per generationem, ut diximus, ex Patre Filio exhibitæ, sicuti et essentia ipsa exhibitæ est. Ideoque et Filium ex Patre producere Spiritum definit, et productionem ipsum esse ex Patre, et quæcumque alia eadem pollent facultate.

9. His a nobis hunc in modum expositis, si quis addubitavit, primum quidem: Quomodo Filius non generat, quemadmodum et producit, cum ejusdem facultatis generativæ perinde atque Pater particeps sit? vel quomodo Spiritus sanctus neque producit, neque generat, cum ipsi ambæ insint hæ facultates eodem, quo et in Patre et Filio modo? secundum: Quomodo non erunt duo principia, cum productione duo sint? aut quomodo non erit contractio, dum duo in unum principium concurrunt? primo loco de primo discat, Patre Filium generante facultate generativa, ut diximus, generationem suæ facultati adhærescere, qua Filius generatur a Patre: pari ratione et Patre per Filium Spiritum producente, productionem et ipsam propriæ suæ facultati adhærescere, qua ex Patre per Filium Spiritus sanctus procedit. Neque itaque Filius ob hæc generat; neque Spiritus sanctus aliquid generat, aut emittit. Namque Pater dictas facultates, generativam Filio, generativam et productivam Spiritui sancto, suis operationibus conjunctas, ut perfectiones tantum, non ut facultates communicat. Estque præterea utraque facultas infinita, iisque, quæ ex Patre sunt, commensurata, infinitis et ipsis, una eademque infinitione, et quæ semper producuntur, ut theologorum dicta tinnunt. Ideoque et Pater una facultate generativa, non plures una filiali hypostasi generat, nec una productiva facultate plures producit Spiritus. Hinc neque tribus plures in divinis hypostases numerantur, nec

Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐκεῖνο δὴπου διὰ τοῦτου θελοῦσα, τὸ δι' Υἱοῦ ἐκ Πατρὸς. Ὡς γὰρ δι' Υἱοῦ τὸν Πατέρα προτίθησι, καὶ τοῦτον τῆς αὐτῆς ἐνεργείας προκαταρκτικὸν αἰτιον καὶ πηγαῖον καὶ ἀναρχον προσπινοεῖ, οὕτω καὶ τὸ, καὶ ἐξ Υἱοῦ, τὸν μὲν Υἱὸν ξυναίτιον καὶ ἀρχὴν ἐξ ἀρχῆς, τὸν δὲ Πατέρα ἀπλῶς αἰτιον καὶ ἀρχὴν ἀναρχον ἀποφαίνει τοῦ Πνεύματος. Ὅθεν καὶ εἰ που τὸν Υἱὸν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν φησιν, ἡ συγχωρεῖ λέγειν, τῆς τοῦ Πνεύματος ὑποστάσεως, καθάπερ ἐν τῷ ὄρω τῆς ἱερᾶς καθολικῆς ὁγδοῆς συνόδου τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ γέγραπται, οὐχ ἀπλῶς ἀρχὴν οὐδ' αἰτίαν αὐτὸν βούλεται εἶναι, ἀλλ' ἀρχὴν ἐξ ἀρχῆς, καὶ αἰτίαν, ἢ αἰτιον, ὡς ξυναίτιον. Ὅσπερ αὖ πάλιν κἀκεῖνο ἐν τῷ αὐτῷ περιεχόμενον ὄρω τὸ, οὕτω κλι καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα προβάλλεσθαι καθάπερ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς, οὐ κατὰ τὸν τρόπον νοεῖ τῆς προόδου, ὥστε ὡσαύτως, ἦτοι πηγαίως καὶ ἀνάρχως καὶ ἀναίτιως, καὶ ἄλλο ἐξ ἑαυτοῦ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα προάγεσθαι, καθάπερ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς: ἀντιφάσει γὰρ περιέπιπτεν, εἰ οὕτως ἐνόεε ταυτί, καὶ ἐξ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα κηρύττουσα, ἀλλὰ κατὰ τὸ ταυτὸν τῆς δυνάμεως, μιᾶς οὐσίας τῷ ἀριθμῷ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ, διὰ γεννήσεως, ὡς ἐλέγομεν, ἐκ Πατρὸς τῷ Υἱῷ διδομένης, καθάπερ καὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς. Διὸ καὶ τὸν Υἱὸν ἐκ Πατρὸς παράγειν κηρύττει τὸ Πνεῦμα, καὶ προβάλλοντα αὐτὸν εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ ὅσα τῆς ὁμοίας ἐστὶ δυνάμεως.

10. Εἰ δὲ τούτων ὄρω ἡμῶν εἰρημένων τις ἀποροῖ, πρῶτον μὲν, Πῶς οὖν ὁ Υἱὸς οὐ γεννᾷ καθάπερ δὴ καὶ προβάλλει, τῆς αὐτῆς μεταλλαγάνων γεννητικῆς δυνάμεως τῷ Πατρὶ; ἢ πῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὕτε προβάλλει, οὕτε γεννᾷ, τῶν δυνάμεων ἐκατέρων οὐσῶν ἐν αὐτῷ, καθάπερ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ; δεῦτερον δὲ, Πῶς οὖν οὐ δύο ἀρχαὶ δυὸν ὄντων τῶν προβαλλόντων, ἢ πῶς οὐ ξυναλοίφῃ, εἰ δύο μὲν ἀρχῆ; Ἔτω πρῶτον μὲν πρὸς τὸ πρότερον, ὅτι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν γεννῶντος τῆ γεννητικῆ δυνάμει, καθάπερ ἐλέγομεν, ἡ γέννησις ξυνηπταί τῆ ἐκείνης δυνάμει, ἢ ὁ Υἱὸς γεννᾷται ἐκ τοῦ Πατρὸς. Ὅμοίως δὲ καὶ τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα προβάλλοντος, ἡ προβολὴ ξυνηπταί τῆ ἐκείνης καὶ αὐτῆ δυνάμει, ἢ ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται. Οὕτε τοίνυν ὁ Υἱὸς γεννᾷ διὰ ταῦτα, οὕτε τὸ ἅγιον Πνεῦμα γεννᾷ τι, ἢ ἐκπορεύει. Μεταδίδωαι γὰρ ὁ Πατὴρ τῶν εἰρημένων δυνάμεων, τῆς μὲν γεννητικῆς τῷ Υἱῷ, τῆς δὲ γεννητικῆς καὶ προβλητικῆς τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ξυνημμένων ἤδη ταῖς σφῶν αὐτῶν ἐνεργείαις, ὡς τελειοτήτων μόνων, οὐχ ὡς δυνάμεων. Πρόσεστι δὲ καὶ ὅτι τὴν δυνάμιν ἐκατέραν ἀπειρον εἶναι καὶ ζυμμετρομένην τοῖς ἐκ Πατρὸς καὶ αὐτοῖς ἀπείροις οὐσίαις καὶ τῇ αὐτῇ ἀπειρίᾳ, καὶ ἀεὶ παραγομένοις κατὰ τὴν τῶν Θεολόγων φωνήν. Διὸ καὶ ὁ Πατὴρ μὴ δυνάμει γεννητικῆ οὐ πλείους μιᾶς υἱικῆς ὑποστάσεως γεννᾷ, οὐδ' ἐνδὲς αὐ μὴ δυνάμει προβλητικῆ πλείω παράγει τὰ Πνεύματα. Ταῦτά τοι καὶ οὐ πλείω τριῶν ἐν τοῖς

θεῶσι ἐντεῦθεν αἱ ὑποστάσεις, καθάπερ τοῖς θεολο-
γικωτέροις ἐξήρασαται. Οὐχ οὕτω δὲ ξυμβαίνει περὶ
τὴν ἐν τῷ Υἱῷ προβλητικὴν δύναμιν, τὴν ἐκ Πατρὸς
αὐτῷ διδομένην διὰ γεννήσεως. Αὕτη γάρ, ὅθ' ὁ
Υἱὸς παρῆκται, μήπω νοουμένου τοῦ Πνεύματος
ἐκπορεύεσθαι, καθάπερ πρόσθεν ἐλέγομεν, ἐκ Πα-
τρὸς δέδοται τῷ Υἱῷ μήπω τοῦ Πατρὸς ὡς προβο-
λέως αὐτῇ τὸ Πνεῦμα προάγοντος. Αἰὶ καὶ τῇ αὐτῇ
δυνάμει καὶ ὁ Υἱὸς, ἢ προβάλλων ἐκ τοῦ Πατρὸς,
σύναιμα Πατρὶ μὲν πρόδδω τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύει τὸ
ἅγιον, ὅθ' ὁ Πατὴρ ἢ προβλεῦς αὐτὸ ἐκπορεύει.

Γ'. Ἐπειτα δὲ καὶ πρὸς τὸ δεύτερον ἴστω, ὅτι τὸ
τῆς ἀρχῆς ἕνομα διττῶς οὐ μόνον τοῖς φιλοσόφοις,
ἀλλὰ καὶ τοῖς θεολογοῦσι λαμβάνεται, ἓνα μὲν τρό-
πον ὡς δύναμις, ἄλλον δ' αἶψ ὡς πρόσωπον, ἢ ἄτο-
μον, ἢ ὑπόστασις. Καλεῖται δὲ ἢ μὲν ἀρχὴ ἢ ὦς
δύναμις, ἢ, τουτέστιν, ἢ δυνάμει καὶ ἀρχῇ προάγει
τὸ γε προάγον, αὐτῆς μὲν οὐ προαγούσης· ἢ γὰρ ἂν
καὶ αὐτὴ ἄλλη τινα δυνάμει παρῆγε τῇ ἐν αὐτῇ, καὶ
αὐτὴ πάλιν αὐ ἐτέρᾳ δυνάμει, κἀντεῦθεν ἐν τοῖς
καθ' αὐτὸ ἢ ἐπ' ἄπειρον ἦν προχώρησις, ὅπερ ἄτο-
πον· ἀρχῆς δὲ οὐσης αὐτῆς καὶ δυνάμεως, ἢ προά-
γει τὸ αὐτὴν ἔχον, ὡς ἀρχὴ κατὰ τὸ δεύτερον τῆς
ἀρχῆς σημαινόμενον. Ἡ δὲ ἀρχὴ ἢ ὦς πρόσωπον, ἢ
ἄτομον, ἢ ὑπόστασις, ἢ τις καλεῖται, τουτέστιν ἢ τις
παράγει τῇ ἢ δυνάμει· τῇ ἐν αὐτῇ δηλαδὴ. Τσαυ-
ταχῶς οὖν τοῦ τῆς ἀρχῆς ὀνόματος· ἐκλαμβανομένου,
εἰ μὲν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ δύο τὰς ἀρχὰς θεῆ τις
ὡς δυνάμεις προβλητικὰς, αἷς Πατὴρ καὶ Υἱὸς τὸ
Πνεῦμα παράγουσι, μάλα ἄτοπον, καὶ ψευδές, καὶ
τῆς εὐσεβείας ἀλλότριον. Ἡ γὰρ ἂν οὐδ' ἡ αὐτὴ οὐσία
τῷ ἀριθμῷ Πατρὶ προσῆν καὶ Υἱῷ, οἷς τῇ τῆς
αὐτῆς δυνάμεως διακρίσει καὶ ἢ διακρίσις εὐθὺς
ἔπειτα· τῆς οὐσίας, ἔστι μὲν ὅτε καὶ εἶδει, ἔστι δ'
ὅτε καὶ τῷ ἀτόμῳ. Ἀλλ' οὕτω δύο ἀρχὰς ἐν τοῖν
δυοῖν ὡς δυνάμεις οὐδαμῶς ἢ ἰερὰ τῶν Ῥωμαίων
ἐδόξασαν Ἐκκλησία. Πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ὅπου γε,
καθάπερ ἐλέγομεν, πάντε τὴν αὐτῆς· ἐν Πατρὶ προ-
βλητικὴν δύναμιν τἀριθμῷ προσεῖναι δοξάζει καὶ
τῷ Υἱῷ, ἐκ τοῦ Πατρὸς αὐτῷ διδομένην διὰ γεννή-
σεως, καθάπερ καὶ τὴν οὐσίαν αὐτὴν, ὅσα τε ἄλλα
φαρμὲν τοῖς προσώποις ἐκ τῆς πηγαίας ἀρχῆς διδο-
σθαι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, κἀντεῦθεν καὶ μίαν τἀ-
ριθμῷ πρόδον, καὶ ἐν δήπου Πνεῦμα τὸ παραγόμε-
νον ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ, τῇ μὲν τἀριθμῷ δυνάμει
τῇ ἐν ἀμφοῖν. Εἰ δὲ δύο ἀρχὰς οὕτω τις ἐκλαμβά-
νειν ἐθέλει, καθάπερ ὑποστάσεις δύο καὶ πρόσωπα,
τὶ τὸ ἄτοπον πρὸς τῆς Τριάδος αὐτῆς; ἢ ποῖον κατὰ
τῆς Ἐκκλησίας ἐντεῦθεν γένειτ' ἐν δόγμα τῷ τοῦ
Ἀρείου προσεικός; Καὶ πειθῆται αὐ τὸ μὲν δυνάμει
τὰς τρεῖς; ὑποστάσεις τὴν κτίσιν παράγειν, τρεῖς
ἀρχὰς οὕτως ὡς ὑποστάσεις, οὐχ ὡς δυνάμεις. Ὁ τε
γὰρ Πατὴρ παράγει τὴν κτίσιν, ὅθ' ὁ Υἱὸς παράγει τὴν
κτίσιν, τὸ τε Πνεῦμα τὸ ἅγιον παράγει τὴν κτίσιν·
καὶ οὐδὲν ἐντεῦθεν ἔπεται ἄτοπον, οὐδ' ἄσεβδ' δόγμα,
οὐδὲ τῷ τοῦ Ἀρείου προσεικός. Ἐως γὰρ ἂν μὲν
θεοότητι αἱ ὑποστάσεις πληθύνονται, οὐδέποτε ἄτο-
πον νομισθεῖται τὸ ἐν μίᾳ καὶ τῇ αὐτῇ δυνάμει· πλείους
τὰς ἀρχὰς ὑπερχειν ὡς ὑποστάσεις.

A sunt, uti accuratiorum theologorum examine consti-
tutum est. Aliiter vero se habet in facultate pro-
ductiva, quæ in Filio est, ex Patre ipsi per genera-
tionem exhibitæ. Illa enim, cum Filius productus
est, nondum intellecto, Spiritum procedere, ut
antea dictum est, ex Patre traditur Filio, nondum
Patre, veluti productore, ea Spiritum producente.
Propterea eadem facultate et Filius, qua pro-
ductor est ex Patre, simul cum Patre una proces-
sione Spiritum sanctum producit, cum Pater, qua
productor est, illum producit.

Γθ. De secundo postmodum sciat, principii no-
men, non tantum a philosophis sed a theologis
quoque bipartito accipi, et uno quidem modo, uti
facultas, alio uti persona, aut individuum, aut
hypostasis: vocatur vero principium, ut facultas,
qua nempe facultate et principio producens produ-
dit, ipsa quidem nullo modo producente; nam-
que tum et ipsa alia quapiam facultate, quæ in ea
esset, produceret, et ipsa rursus alia facultate,
hincque in rebus similibus processio daretur in in-
finitum, quod plane absurdum est. Sed cum ea
est principium et facultas, qua producit eandem
possidens, uti principium, secundo principii signi-
ficatu, principii scilicet quod est ut persona, aut
individuum, aut hypostasis, sic vocati, qui produ-
cit facultate quam in se habet. Tot itaque modis
nomine principii accepto, si in Patre et Filio duo
principia quis constituerit, veluti facultates produc-
tivas, quibus Pater et Filius Spiritum producunt,
absurdum id maximopere, et falsum, et a veritate
alienum asseveraverit. Tum siquidem neque eadem
numero essentia Patri inesset et Filio, quos eisdem
facultatis distinctione statim et naturæ distinctio
subsequeretur, aliquando specie, aliquando indivi-
duo diversa. Et hac ratione duo principia in duabus
personis ut facultates nunquam sacra Romano-
rum Ecclesie tenuit. Nil minus; cum, ut jam dixi-
mus, modis omnibus eandem producentem facul-
tatem, quæ in Patre est numero, in Filio quoque
esse censet, ex Patre ipsi per generationem com-
municatam, uti et essentiam ipsam, et quotquot
alia personis ex primigenio principio Deo et Patre
tribuuntur: indeque unam numero progressio-
nem, et unum numero Spiritum productum a Patre
per Filium, unica numero facultate, quæ in am-
bobus est. Quod si quis duo principia ita acceperit,
quasi duas hypostases et personas, quodnam ab-
surdum, per Trinitatem ipsam, vel quodnam inde
adversus Ecclesie dogma, Ario concordans,
assurget? Et suadeat te, quod una facultate tres hy-
postases creaturam producunt, tria principia æque
atque hypostases, et non facultates. Tum enim Pater
creaturam producit, tum Filius creaturam produ-
cit, tum Spiritus sanctus creaturam producit; et
nihil inde absurdi consequitur, neque dogma im-
pium, neque quod Arianam hæresim referat. Donec
enim in una Deitate hypostases multiplicantur, nu-
lum absurdum reputabitur, in una eademque fa-
cultate plura principia veluti hypostases existere.

11. His itaque manifestum remanet, nullam inde A
divisionem aut contractionem sequi, neque ali-
quod absurdum, neque quod fieri non possit, in
una siquidem facultate productiva, uti personæ,
hypostases dividuntur Pater et Filius, quemadmo-
dum et in una essentia Pater et Filius et Spiritus
sanctus, non duo productores existentes, sed
unus. Duo utique producentes modo splummodo
differentes. Illud etenim facultatem respicit, quæ
una est, non plures in utroque. Proptereaque unus
omnino producens: hoc uno hypostases re quasi
separantes. Proptereaque duos dicimus producen-
tes, ex penitissima ipsa theologiæ doctrina. Hæc
est Romianæ Ecclesiæ, quod idem erit dicere, uni-
versalis fidei de processione Spiritus sancti pietas.
His nos educati sumus instructique dogmatibus: B
non sophismos, ut quidam obloquuntur, aut per-
suasibilia sapientiæ verba, aut humana excogitata
temere sequimur, sed Ecclesiæ doctores, senten-
tiasque eorum, singulas divinitus pronuntiatas.
Hinc etiam colligi potest existimarique sibi ipsis
concordia Patres enuntiasse, neque de hisdem di-
versa atque contraria, sibi ipsis adversantes, con-
cinnasse, in quam sententiam, qui res theologicas
ignorant, abeunt, cum vel sanctorum pronuntiatas
obelo transfigunt, vel spuriiis injectis adulterant,
vel pernegant, vel male et inscite, et, ut ipsis allubescit,
interpretantur.

12. Verum tu nihil tale patiaris, quem ego et
omnibus aliis, sed potissimum exquisito circa pie- C
tatem studio, et rectorum dogmatum integritate
vere fortunatum reputo. Et diligenter animo, quæ
ab utrisque producuntur perpensis, sequere potius
eos qui ratione res theologicas pertractant, quam
imperitos improbe, qui nullam sui dicti rationem,
quæ rationi ipsi consouans sit, adducunt, et judi-
cium potius vitant, et veritatem oculunt, et nationem
Græcorum tum factis, tum dictis misero
perdunt. Erat animus hanc orationem prolixiorē
edere, et de hisdem multo plura concinnare, sed hæc
in præsentia satis esse duxi tuæ examinatricis ani-
mæ, quæ ex paucissimis multo plura conjicere
atque apprehendere valet. Secuturo postmodum
tempore, si annueris, latiorē de rebus divinis
sermonem habebimus, accuratius theologicas sen-
tentias recensentes. Mos siquidem prorsus tibi,
veluti patriæ et nationis curatori gerendus est.

α'. Ἐκ τούτων δὴ φανερόν, ὅτι οὐδεμία τις ἐντεῦθεν
διαίρεσις ἢ συναίρεσις ἔπεται, ἔπεται οὐδ' ἄλλο τι
ἄτοπον καὶ ἀδύνατον. Ἐν γὰρ μιᾷ δυνάμει προβλητικῇ
προσωπικῶς αἱ ὑποστάσεις διηρῶνται Πατὴρ καὶ Υἱός,
καθάπερ καὶ ἐν μιᾷ οὐσίᾳ Πατὴρ Υἱός τε καὶ Πνεῦμα
ἅγιον, οὐ δύο μὲν προβολεῖς ὄντες, ἀλλ' εἰς δύο γε
μὴν προβάλλοντες, τῷ τρόπῳ μόνῳ γε διαφέροντες.
Ἐκεῖνο μὲν γὰρ τὴν δύναμιν ἀφορᾷ, μιαν οὖσαν, οὐ
πλείους ἐν ἑκατέρῳ, καὶ διὰ τοῦτο εἰς πάντως ὁ
προβολεὺς τοῦτο δὲ ἄρα τὰς ὑποστάσεις ὡς διακρι-
νομένας τῷ χρήματι. Καὶ διὰ τοῦτο δύο φαμέν θεο-
λογικώτατα τοὺς προβάλλοντας. Αὕτη ἐστὶν ἡ τῆς
Ῥωματικῆς Ἐκκλησίας, ταυτὸν δὲ εἰπεῖν, τῆς κα-
θολικῆς πίστεως περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου
Πνεύματος ἡ εὐσέβεια. Τοιοῦτοις ἡμεῖς ἐτραφημέν
τε καὶ ἐπαιδεύθημεν δόγμασιν, οὐ σοφισμασιν, ὡς
ἐνίοι φασιν, ἢ πειθοῖ σοφίας, ἢ ἀνθρωπίναις ἐν-
νοιαῖς γυμναῖς ἐπόμνηοι, ἀλλὰ τοῖς θεολόγοις τῆς
Ἐκκλησίας, καὶ ὅσαπερ θεσθὲν ἐφθέγγαντο. Ἐντεῦ-
θεν ἐστὶ διὰ τούτων καὶ τοὺς ἁγίους νομίζειν ξυ-
μφᾷ σφίσιν αὐτοῖς φθέγγεσθαι, καὶ οὐ περὶ τῶν αὐ-
τῶν διαφέρεισθαι, ὅπερ οἱ τῆς θεολογικῆς σοφίας
ἀνεπιστήμονες πάσχουσιν, ἥτοι τὰ τῶν ἁγίων ὀβελ-
ζοντες ἀξιώματα, ἢ νοθεύοντες, ἢ ἀρνούμενοι, ἢ
κακῶς καὶ ἀνεπιστημόνως, καὶ ὡς αὐτοῖς ἐπειτὴν,
ἐξηγούμενοι.

ιβ'. Ἀλλὰ μὴ τοιοῦτόν τι πάθος αὐτὸς, ἐν ἐγᾶ
πᾶσιν ἄλλοις εὐδαίμονα τῷ ὄντι νομίζω, καὶ δὴ καὶ
τῇ περὶ τὴν εὐσέβειαν ἀκριβεῖα καὶ τῇ τῶν
ὀρθῶν δογμάτων ὀρθότητι. Ἄλλ' ἐπιστήσας σὺν
ἀκριβεῖα τοῖς λεγομένοις ἐξ ἑκατέρων, ἔπου
τοῖς θεολογικώτεροις μᾶλλον σὺν λόγῳ ἢ τοῖς
ἀμαθῆσι σὺν ἀμαθίᾳ, λόγον μὲν οὐδένα ἀπο-
δοῦσιν, ὅς ἂν καὶ εὐλογος νομισθεῖη, φυγοδικουσί
δὲ μᾶλλον, καὶ τὴν ἀλήθειαν ξυγκαλύπτουσι, καὶ τὸ
τῶν Ἑλλήνων γένος οἷς πράττουσι τε καὶ λέγουσι
διαφθείρουσιν. Ἐβουλόμην τὸν παρόντα λόγον ἐκ-
τείνειν, καὶ πλείω σοι γράφειν τῶν αὐτῶν περὶ
λαμπρότατα· ἀλλ' ἄρκειν ἐνόμισα ταῦτα νυκτὶ τῇ
ἐξεταστικῇ σου ψυχῇ, ἐξ ὀλίγων ἄγαν τὰ πλείω ξυνη-
δεῖν δυναμένη. Ἐν δὲ τῷ μετὰ ταῦτα χρόνῳ διεξ-
δικώτερον, εἰ σὺ κελεύεις, θεολογήσομεν, ἀκριβέ- D
στερον τὰ τῆς θεολογίας διεξερχόμενοι δόγματα.
Δεῖ γὰρ σοι πείθεσθαι πάντως, καθάπερ πατρὶ καὶ
κηδεμόνι τοῦ γένους.

JOANNIS ARGYROPULI EPISTOLA AD DOMINICUM ROBOREUM, CARDINALEM TAURINENSEM.

In codice Taurinensi 433 (Pasini Cod. Taurin. p. 102) habetur Aristotelis opus de anima a Joanne Argyropylo emendatione ultima elegantius causa Dominici Roborei cardinalis Taurinensis traductum. In fronte totius operis elegantissima habetur Argyropyli epistola ad cardinalem Roboreum, cujus gratia interpretationem hanc accuratiorē suscepit. Integram hic subjicere non inutile fuerit, utpote quæ cardinalis mirabilem erga litteras et scientias propensionem commendet.

Joannes Argyropylos Dominico Roboreo cardi-
nali Taurinensi salutem perpetuamque felicitatem.
Meus erga te amor summaque benevolentia, Sa-
pientissimæ Pater, id agere me optimo suo jure

compellit: quod ni facerem, nemo homo nimirum
esset, qui non meum me munus officiumque aut
ignorare aut negligere posthabereque putaret, quo-
rum utrumque turpitudinem non mediocre præ se

ferre nemo est qui ignoret. Nam quid amor affe-
 ciat, quid benevolentia flagiat, ignorare nimium
 hebetis sane, nimium vecordis hominis esse con-
 stat. Et id quod benevolentiae ratio postulat, quod
 e praecordiis amoris emergit negligere posthabere-
 que ejus est profecto, cui res eadem placet atque
 non placet, quique maximis in rebus honestissi-
 misque suapte sponte delinquit. Omitto mutuae
 benevolentiae mutique amoris merita juraque re-
 ferre: quibus si quispiam quoad vires suppetunt
 haud respondeat, ingratitude obnoxius iniquita-
 tive crimini non injuria fuerit: a quibus humana
 probitas ingenuique mores potissimum abhorrere
 videntur. Tu vitae talem tenere pulcherrime cursum
 instituisti, ut domesticis rebus familiaribusve bene
 lauteque dispositis partim amplissimi magistratus
 officio munereque caeteris hominibus vivas: partim
 in litterarum tibi studiis doctrinisque nobilissimis
 satisfacias, utramque summam vivendi rationem
 complexus. In qua tibi me quoque comitem atque
 socium ascivisti: non inscius studia quibus incum-
 bimus expeditius, exactius hoc pacto meliusve fieri
 posse. Ego qui res omnes humanas, optimo sine
 sublato, vanas esse nihilli pendendasque semper
 putavi: cujus illa sententia perpetua fuit: homi-
 nem utriusque vitae rationem complexum: oculis
 utrisque, praedito corpori: carentem altera lusco,
 praestantiore dextro aspectu: inferiore sinistro:
 expertem utriusque caeco penitus persimilem esse.
 Cui religio sanctissima nostra, nobis oblata divi-
 nitus, hac quoque ratione quod perornatos per-
 fectosque homines utroque vivendi modo suis
 pulcherrimis legibus institutisque reddere tam natu-
 rae quam Opifici suo conatur, vehementer pla-
 cet: quem denique praeter honestatem omnino sapientiaeque
 studia nihil delectat: quid erga te faciam
 quaeso quid agam: quod ad utrosque nos accommo-
 datissimum fuerit: tum instante, urgente compelle-
 lenteque amore: tum instituto vitae perinde atque
 natura movente, et veluti recta ratione jubente.
 Nonne id omne quod affectas modo nobis facultas
 adsit: ut non inepti videamur, non ignari penitus
 rationis, alia quaevis offerentes non ea quibus est
 opus. Nonne id omne quod ad exoptatum hominis
 finem facile consequendum tibi conducere potest:
 ad quem jam ipse toto studio conatuque pergis.
 Succurrere porro quoad vires mihi suppediant:
 praclarissimis ac honestissimis tuis studiis: ope-
 ramque tibi dare frequentem: caeteris rebus neg-
 lectis atque posthabitis: operae pretium esse duxi:
 atque tibi vias itineraque quibus ad felicitatem
 humanam beatitudinemque recta pergitur, demon-
 stranda esse putavi. Tecum una mihi legendos esse
 scriptores et auctores bonarum artium pervolu-
 tandosque censui. Evocandam in lucem esse verita-
 tem in illis inclusam omnem existimavi. Disse-
 rendi denique facultatis formulas ac rationes de-
 gustandas, haud posthabendas esse diducavi:
 sine quibus investigatio veritatis verceptioque

A recta minime fieri potest. Quocirca nec id sane
 negligendum esse censui: quod quidem haud me-
 diocriter sine dubio nobis conferet ad id ad quod
 tendere maximopere cupimus. Aristotelis, inquam,
 illius nostri praestantissimi philosophi summi-
 que artificis opera nonnulla bonorum omnium sola meo
 judicio fortes, unde finis humanus emanat, ele-
 gantius nunc traducere tibi-que offerre: ab eo
 potissimum initio sumpto, quo scientia de anima
 traditur. Qua plane non modo caeterorum omnium
 animantium, sed nostrum etiam exactissime natu-
 ram, humanaeque felicitatis originem, causas,
 principia fontesque percipere possumus. Nam ut
 te non praeterit, utrumque curae non injuria no-
 bis esse: nos jam diu statuimus: rerum inquam
 notitiam: tam earum quae nullius egent operae
 nostrae: quam earum quarum nos auctores su-
 mus: quaeque sub potestate nostra sunt collocatae:
 et elegantiam linguae: dicendi rationem: delectum
 verborum: ornatum, venustatem ac copiam: quo
 res sententiaeque dictioni: et rebus sententiaeque
 dictio sit conveniens atque accommodata, si sensis
 orationes: sensa rebus accommodanda sint, ut tum
 ipsorum ratio naturaque, tum institutio sapientum
 hominum expetit, eflagitat atque exposit. Non enim
 il nobis ut exemplaria sint proponendi: qui vel
 ornatu verborum utuntur sine notitia rerum: vel
 scientia praediti sunt, sine peritia rationis dicendi.
 Insignis profecto turpitudinis est utrumque, tam
 vane quam prave loqui, quanquam alterum, vel
 impotentiae forte fortuna, vel segnitiei ratione:
 secundum potius est expetendum. Jungamus
 nos ea quae conjungenda omnino sunt, non ea quae
 sine dedecore suo potest unquam conjungere ne-
 mo, ac sapientiam ab elegantia, lepore venustate-
 que verborum orationisque non separemus. Hanc
 igitur operam ipse mea sententia non inhonestam,
 non inutilem, non injucundam, non a communi
 nostro proposito: non a mutua nostra benevolentia
 dissidentem ac abhorrentem: dandam esse quasi
 lege quadam assiduam a me tibi frequentemque
 censui, statui definivi, atque adeo, ut nisi naturae
 necessitudo, nulla vis eam nobis adimere possit.
 Quae cum ita sint, opus Aristotelis de anima, veluti
 nostrae quamdam operae partem, elegantius ultima
 nunc emendatione limatiusve causa tui traductum,
 uti materies fert, ratioque praescribit interpre-
 tandi (non enim in talibus amplius campus conce-
 ditur) tibi-que a nobis oblatum, legere aggrediare
 bona fortuna. Habebis et nos in hoc etiam legendo
 percipiendeque, quoniam ita voluimus ac institui-
 mus, comites, adjutores ac duces, non pigros qui-
 dem, non inertes, non segnes, sed ad omnem prom-
 ptissimos subeundum laborem, fructus cujus iam
 consequendus est tibi finis, ob quem natura te
 procreavit, opifexque rerum Deus tot tantisque
 viribus facultatibusque condecoravit. Vale plus-
 quam dimidium animi mei, et tibi persuade mihi
 te chariorem penitinem esse.

ὕψιμον ἔξω τοῦ ὀρθοῦ φρονήματος· εὐρεθίστην, καὶ ἐν τῷ μεγίστῳ πλανώμενος. Ἄλλα νῦν ἐν τούτοις πᾶσαν τὴν τοῦ λόγου ἰσχὺν θεασάμενος, καὶ τὴν ἰλιθία τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν ἐνώσεως ἐπὶ τούτων σαλεύειν κατανοήσας, ἐπεὶ καὶ διὰ τοῦτο ἡγούνται τινες τοὺς σοφωτέρους ἐπισπάσασθαι· τοὺς γὰρ μὴ τοιούτους καὶ εὐληπτοτέρους ἴσως εἶναι πιστεύουσιν, ἔθραυμάσασμεν ὅπως σοφοὶ ἄνδρες, νοῦ τε καὶ παιδείας εὐ ἔχοντες, καὶ πείρα θεολογίας προδοθηκέναι δοκούντες, τοιούτοις τισὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν τῶν Πατέρων θεολογίαν κρίνειν καὶ ταλαντεύειν πειρώνται, ἢ αὐτοὶ σφᾶς αὐταῖς ἀπατώντες, ἢ ἄλλους βλάδιω· ὑπ' αὐτῶν τοῦτο πιστεῖσθαι νομίζοντες. Ἀπὸ λαγαμαὶ δ' ὡς ἔφη καὶ τοῦ θεοῦ, βέλτιον τῇ πατρίῳ δέξῃ στηριχθεῖς. Πέφυκε γὰρ πῶς τὰ τῶν ἐναντιῶν ἐλεγχόμενα τοὺς τούτους διαφερομένους βεβαιώστερος ἢ καὶ γεννωσιέστερος ποιεῖν.

Καὶ ὁ μὲν οὐδοῆτινος ἀπτόμενος ἐλέγχου δόξειεν ἂν ἴσως· ἐνισχημένος τινὶ πάθῃ τοῦτο ποιεῖν, ἐφ' ᾧ τὰ μὲν καλῶς ἔχοντα διαστρέφειν καὶ παρερμηνεύειν, τοῖς δὲ σαφωτέροις ἐπιφύεσθαι, καὶ πρὸς τοῦτο μόνον πείνειν τὸν σκοπὸν, ὅπως ἰκανῶς δόξειε τὸ ἀνταγωνιστὸν ἔλῶν, ἐγὼ δὲ τοῦτο ἐν οἰψθήτινι πράγματι ἀπεικὸς εἶναι νομίζων καὶ ἀδικῶν. Τῆς γὰρ ἀληθείας ἐστὶ καταγνώσις καὶ τῆς συνειδήσεως φθορὰ, οὐχ ἡμιστά γ' ἐν οἷς περὶ πίστεως γίνονται λόγοι καινοῦ τινος πράγματος καὶ μεγίστου καὶ κεφαλαίου τῶν πάντων, ἀνόσιον ἡγοῦμαι τοῦτο καὶ ἀσεβὲς, μὴ ἀπαθεῖ καὶ καθαρῶ νοῦ τὰ περὶ τούτων καταστοχάζεσθαι, ἀλλὰ πρὸς ἔριν, ἢ φιλονεικίαν, ἢ ἄλλο τι τῶν ἀνθρωπίνων τοὺς λόγους ποιεῖσθαι. Τῷ τοι καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν ἐν τούτοις μαρτύρομαι, ὡς ὅσα μοι καθαρῶς ὑπαγορεύει τὸ συνειδὸς, ἀφ' ὧν ἔχω μαθῶν πρὸς τῶν προσηγησαμένων σοφῶν καὶ ἁγίων ἀνδρῶν, καὶ τῶν κοινῶν τῆς εὐσεβείας διδασκάλων, καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς πίστεως· λέξων ἔρχομαι· ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, οὐδ' ἐξ οἰκείου δικαστηρίου τὴν ψήφον αὐτὸς ὁσῶν. Παραθεῖς δὲ μόνον ταῦτα ταῖς τῶν ἁγίων γραφαῖς, τὸν τε νοῦν τούτων τῷ ἐκείνων παρεξέτασας, δικαστὰς τοὺς εὐγνώμονας καὶ ἀπαθῶς τὰ παρόντα διελουσομένους προστήσομαι· οὐς καὶ ἀξίω μὴ τῇ λέξει προσέχειν ἀφελῶς ἔχουσαν, τὸν δὲ νοῦν ἐξετάζειν, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐπιζητεῖν.

Τῶν μὲν εἰς τὸν ἐνδοξότατον μέγαν Δούκαν ἐγκωμίων κατὰ χάριν ὁμολογῶ σὺν πᾶσι τοῖς ἄλλοις αὐτῷ κοινῇ τε γὰρ ἄπαντες ὀφείλομεν τὰς χάριτας τῷ τοιούτῳ ἀνδρὶ, προθύμῳ τε ὄντι περὶ τὰ κοινὰ καὶ ἐπιωφελεῖ, καὶ ἰδίᾳ ἕκαστος διὰ τὴν πρὸς ἕκαστον εὐνοίαν αὐτοῦ, κοινῶν πρυστανείων ἐλευθὸν ἀγαθοῦ καὶ πάσῃ· χρείας καὶ βοηθείας ἕκαστος παραχομένῳ· τὰ δὲ κατ' αὐτοῦ ταῦτα ἐγκώμια ἀντὶ πολλῶν καὶ μεγάλων τῶν προστηκόντων αὐτῷ βραχέα καὶ αὐτὸς εἶναι ὁμολογῶ, καὶ ἀνθρώπου πεφεισμένως ἄγαν, καὶ ἄκροις ὡς εἰπαὶν δακτύλοις τούτων ἀφαμένου, τῷ βραχυτάτῳ τὸν ἐνεστηκῶτα συγχωρῆσαι χρόνον, καὶ τῷ μῆπω τὸν καιρὸν ἦκειν τῶν ἐγκωμίων τῶν τελειωτέρων ἴσως· τοῖς γὰρ ἀγαθοῖς ἄπας ἀνείται καιρὸς εἰς ἔπιπνον. Τὸ δὲ χάριεν τῶν αὐτοῦ καλῶν, τὸ μὴ μόνον ἐφιστάνειν τοῖς δόγματιν οἷον τε ὄντα,

Ἄλλα καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνακοινεῖσθαι περὶ τούτων, οὐ μόνον οἷς σῦνοιδεν ὑγιῶς φρονεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς μὴ οὕτως ἔχουσιν, ἐν' ἕκ πάντων τὸ καλὸν κατὰ τὴν σοφὴν μέλιτταν ἀναλέγοιτο, οὐ χάριεν αὐτοῖς ἀνφαίην, ὡς ἂν τις εἴποι, ἀλλὰ γενναῖον καὶ θαυμαστὸν, καὶ λογία· ὄντως ἴδιον ψυχῆς, ὅθεν καὶ τὰ περὶ τούτων ἀφαιμένῳ ἴδιον ἦδη μοι ἐστὶ πρὸς τὰ θεολογικώταρα, οὐ περιέργως τοῦτο ποιοῦντι οὔτε νῦν, οὔτε ἄλλοτε, προύργου γὰρ τοῦτο γε τυγχάνον πάντως, οὔτε ἀμελῶς, εἴπερ γὰρ ἄλλο τι τοῦτο προσοχῆς τελεία· δέξω, εἰ μὴ που περιέργως θεολογεῖν, καὶ περιεργότερον εἶτι θεολογήσειν, εἴποι τις τὴν μὴδὲν ἀναγκαῖον λέγοντα, ἢ ἐρούντα, καὶ τῆς ἱερᾶς θεολογίας δέξω. Τί οὖν φησι τὰ τῆς θεολογίας;

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Τριῶν ὄντων ἐν τοῖς θεοῖς προσώπων κατὰ τὰς θεολογικὰς ὑποτυπώσεις καὶ ἀρχάς, Πατρὸς, Υἱοῦ τε καὶ θεοῦ Πνεύματος, ἡνωμένων μὲν τῇ οὐσίᾳ, διακρινομένων δὲ ταῖς ἰδιότησι χρήματι.

ΑΓΓΑΛΙΑΝΟΣ.

Ὁ μὲν θεμέλιος ὡς εὐσεβῆς καὶ ἀληθῆς καὶ θεολογικώτατος ἀρχὴ καὶ ὁ ὑπόθεσις τῆς πίστεως ἀληθεστάτη, εἰ καὶ τὰ ἐποικοδομούμενα αὐτῷ σύμφωνα τοῖς τῶν ἀρχιτεκτόνων, καὶ οἷς ἐπεσθαι προστετάγμεθα ἐπιτεθεῖη. Διακρίνεσθαι γὰρ φησι τὰ θεῖα πρόσωπα ταῖς ἰδιότησι. Καλὸν οὖν πυθέσθαι πρὸς τῶν θεολόγων Πατέρων, τίσιν εἰσὶν αἱ τῶν προσώπων ἰδιότητες, αἱ καὶ διακρίνουσι τὰ πρόσωπα καὶ οὐδὲ μεταπίπτειν πεφυκάσιν, ἀμιγεῖς τε καὶ ἀκωνῶνητοι κατονομάζονται. Ἀυθία γὰρ τις ἀνεῖη πρὸς τὰ ἐξῆς τὴν τε κίβδηλον ἐμφαινοῦσα καὶ τὸ εἰλικρινές. Εἰ γὰρ τρηθῆναι τὴν θέσιν, τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ αἴτιον ἔνδον ἐν τῇ θεότητι ὡς ἰδιότητα τοῦ Πατρὸς· αὐτῷ μόνῳ φυλάξει· εἰ δὲ κοινὰ νομοθετήσῃ Πατρὶ καὶ Υἱῷ, πάντως τὰς θεολογικὰς ὑποτυπώσεις· παρασαλεύσει.

Αὐτίκα γὰρ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, « Αἱ ἰδιότητες, φησὶ, Πατρὸς μὲν καὶ ἀνάρχου καὶ ἀρχῆς ἐπινοουμένου καὶ λεγομένου. » Καὶ ὁ ἱερὸς Διονύσιος, « Μόνῃ πηγῇ τῆς ὑπερουσίου θεότητος ὁ Πατὴρ. » Καὶ Κύριλλος, « Εἰ γνώρισμα τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως ἢ κληρογονία, εἴτουν θεογονία, φυσικὴ τίς ἐστὶ πάντως ἰδιότης αὐτοῦ. » Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, « Ἴδιον τοῦ Πατρὸς· ἢ ἀγεννησῆα καὶ τὸ καλεῖσθαι Πατὴρ. » Ὅπερ ἀναπτύσσων ὁ Γρηγόριος, « Τοῦτο ἐστὶ, φησὶν, ὁ Πατὴρ, γεννήτωρ καὶ προβολεύς. Ἴδιον δὲ τοῦ Υἱοῦ τὸ καλεῖσθαι Υἱὸν, καὶ τὸ γεννᾶσθαι ἐκ τοῦ Πατρὸς. Ἴδιον δὲ τοῦ Πνεύματος τὸ καλεῖσθαι Πνεῦμα ἅγιον, καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι. » Ἄλλὰ ταῦτα μὲν, ὡς ἔφη, κείσθωσαν ὡσανεὶ τις γνώμων καὶ κανὼν, παρ' οὗ τῶν ἐφεξῆς αὐτοῦ συμπεραιόντων κατάδηλον ἐστὶ τὸ ἐφαρμόζον· τί δὲ τὰ ἐφεξῆς;

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Παράγει μὲν τὸ ἐν ὁ Πατὴρ, παράγεται δὲ τὸ δύο, Υἱὸς, τε καὶ Πνεῦμα ἅγιον.

ΑΓΓΑΛΙΑΝΟΣ.

Τίνας τῶν θεολόγων ἀκίχσας, ἀνθρώπε, ταύτη τῇ

λέξει χρησαμένου, τῷ παράγει; Ταύτη γὰρ οὐ μόνον Α τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ καὶ τὸν Μονογενῆ κτίσμα φρονεῖν δοκεῖς. Ἡ ἀγνοεῖς ὅτι τὸ παράγειν ἐν τοῖς τοιοῦτοις λεγόμενον, τὸ ἔξω ἑαυτοῦ καὶ τῆς φύσεώς τι ποιεῖν ἐστι τὸν Θεόν, ὡς ἡ λέξις ἐμφαίνει; Παράγει γὰρ, φησὶ, τὰ σύμπαντα· καὶ, Παρήγαγε τὸν κόσμον ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος. Διδὸς καὶ οἱ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας τῷ προάγει καὶ τῷ πρόσσει μᾶλλον ἐχρήσαντο ἐπὶ τῆς ἑνδον θεολογίας. Τῇ γὰρ τοιαύτῃ προθίσει μᾶλλον ἔγνωσαν τὴν τῶν ἐνδοτέρων γίνεσθαι προδῶν ἐμφασιν. Ἡκρίθωμένως δὲ δῆπου καὶ τὰς λέξεις εἶναι δεῖ τῶν θεολογούντων, ἵνα μὴ θ' ἐκόντες μὴτ' ἀκοντες κακὴν ὄξαν περὶ σφῶν αὐτῶν παράσχωσι, καὶ ὧν προῦθεντο.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Οὕτε γὰρ ἀφ' ἑαυτῶν ἔδει ταῦτα εἶναι, ἵνα μὴ ἐτερότης γένηται φύσεως οὐτ' ἐξ ἀλλήλων παράγεσθαι οἷς αὐτὸ τι ἑαυτὸ παράγειν ἀμήχανον.

ΑΓΑΛΛΙΑΝΟΣ.

Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἀτέχνως ἅμα καὶ περιττῶς εἴρηται. Ἐδει γὰρ μᾶλλον εἰπεῖν, ὡς οὐτ' ἀφ' ἑαυτῶν ἔδει ταῦτα εἶναι, οἷς αὐτὸ τι ἑαυτὸ προάγειν ἀμήχανον, καὶ ἅμα ἵνα μὴ ἐτερότης γένοιτο φύσεως, οὐτ' ἐξ ἀλλήλων προῖναι, ἵνα μὴ ἐξ ἀλλήλων αἰ ἀρχαί εἴεν, καὶ οὕτως οὐδεμία εἴη ἀρχή, μηδὲν ὄντος ἀγεννήτως καὶ ἀναίτιως, ἢ καὶ οὕτω Χριστιανικώτατον ὄν, καὶ οὐτ' ἐξ ἀλλήλων, οὐτ' ἐξ ἑαυτῶν εἶναι ταυτὰ φάμεν, οὕτω τῆς Γραφῆς διδασκούσης· καὶ γὰρ Γρηγόριος ὁ θεῖος, πολὺ βελτίων ὧν θεολόγος, Διδὸς τοῦτο, ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ὄρων ἰστάμενοι, φησὶ, τὸ ἀγέννητον εἰσάγομεν, καὶ τὸ γεννητὸν, καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, ὡς ποῦ φησιν αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος. Τῷ γὰρ τῆς Γραφῆς ἐρείδεται ἀξιώματι καὶ τοῖς ἰκαίθην πεπηγῶσιν ὄροις ἐμμένειν φησιν, οὐ δὴ καὶ τὸ ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον προστεθεικῶς, πᾶσαν κακοφωνίαν τῶν τοῦς ὄρους τούτους παρεξιδόντων ἀνεῖλεν.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Ἐν οὖν φησὶ δι' αὐτὸ τὸ γε παράγον, τὰ δὲ λοιπὰ παραγόμενα.

ΑΓΑΛΛΙΑΝΟΣ.

Καλῶς ἔχει τοῦτο, πλην τῆς λέξεως, εἰ μέχρι τούτου σταίης· εἰ γὰρ ἐν ἐστὶ τὸ παράγον ἐν τοῖς τρισὶ, τοῦτο δ' ἐστὶν ὁ Πατὴρ, καὶ μόνος εἴπερ ἐν, οὐκ ἄρα ὁ Υἱός, οὐδὲ μετὰ τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατὴρ. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν προϊόντων· δύο εἰσὶ τὰ προϊόντα, ὁ Υἱός καὶ τὸ Πνεῦμα· οὐκ ἄρα ὁ Υἱός προάγει. Τοῦτο καὶ Γρηγορίῳ δοκεῖ τῷ Θεολόγῳ ἐν τοῖς πρὸς Ἡρώνα λέγοντι· Ἀληθῶς Πατέρα τὸν Πατέρα, ὅτι μόνως, ἰδιοτρόπως γὰρ, καὶ μόνως, οὐ γὰρ μετὰ συζυγίας, καὶ μόνου, μονογενοῦς γὰρ· καὶ μόνου ἀληθῶς Υἱὸν τὸν Υἱόν· ὅτι μόνος καὶ μόνου, καὶ μόνως καὶ μόνου· εἰ γὰρ Πατὴρ, καὶ ὄλον Υἱός. Εἰ οὖν μόνως Πατὴρ ὁ Πατὴρ, καὶ οὐ μετὰ συζυγίας. . . τοῦτο δὲ ἐστὶν ὁ Πατὴρ, γεννήτωρ καὶ προβολεὺς, καλῶς ἂν εἶχέ σοι μέχρι τούτου στήναι, καὶ τοῖς ὄροις τούτοις ἐμμένειν. Σὺ δὲ προϊὼν τὴν καινὴν μίξιν ἐπινοήσεις

τὸ γεννητοαγέννητον, καὶ αἰτιατοαίτιον· ἢ κατὰ τὸ φάναι, παραγομενοπαράγων· ὅταν ὃν φῆς παράγεσθαι, συμπαράγειν νοουθετήσεις τὸ συμπαργόμενον πρόσωπον, τέρατά τινα παραδίδους, καὶ θεολογίαν ἀνήκουστον· ἀλλ' ἀποτρέπει σε Ἀθανάσιος ὁ μέγας ἐν τῷ περὶ ἀδίδου ὑπάρξεως· λέγων· «Ἐστὶ τὸ αὐτὸ αἰτιὸν καὶ αἰτιατὸν, γεννῶν καὶ γεννώμενον, ὅπερ ἄποπον, ἢ καὶ ὁ Θεολόγος καινὴν μίξιν ὀνομάζων τὸ γεννητοαγέννητον. Τί γὰρ ἐν τῷ μέλιτι κρύπτεις τὸ δηλητήριον, ἀλλ' οὐκ εὐθὺς ἀνακαλύπτεις; Ἐδει γὰρ σε λέγειν μᾶλλον εὐθὺς, ἐν μὲν εἶναι τὸ παράγον, ἐν δὲ τὸ παράγον καὶ παραγόμενον, ἐν δὲ τὸ παραγόμενον μόνον, ὡς ἐκ τῶν λόγων σου φανήσεται φρονῶν. Ἄλλ' ὡς εἰκοι τὸ μὲν ἀληθῆ τὸυ τιθέναι θεμέλιον ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀληθείας ἐστὶ, τὸ δὲ σύμφωνον, ἢ μὴ τοιαῦτα, ἐποικοδομεῖν τῆς ἡμετέρας· ἐν τοῖς τοιοῦτοις πείρας ἢ προαιρέσεως. Τί τὸ ἐντεῦθεν;

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Παράγων δὲ ὁ Πατὴρ, παρακτικὸς δῆπουθεν ἔξει δυνάμεις, διακρινόμενος πως καὶ αὐτὰς, οἷς δι' αὐτῶν διακρινόμενα παράγεται πρόσωπα, τὴν μὲν ἢ τὸν Υἱόν, τὴν δ' αὐτὸ πάλιν ἢ παράγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

ΑΓΑΛΛΙΑΝΟΣ.

Τοῦτο ἐστὶν ὁ θεμέλιος τῆς καινοτομίας τῆς τῶν ἁγίων θεολογίας. Τίς γὰρ ποτε τῶν θεολόγων εἴρηκε προσεῖναι τῷ Πατρὶ δυνάμεις· παρακτικὰς ἐν αὐτῷ διακρινόμενας, δι' ὧν προάγει τὰ θεῖα πρόσωπα; Οὐδεὶς δῆπου. Τῆς δὲ καινοτέρας ταύτης θεολογίας ἐστὶν εὐρημα, καὶ ὡσανεὶ θεμέλιος τοῦ ὄγκου τούτου τοῦ καινοῦ, προὑποτιθέντων τῶν τοῦτο κατασκευαζόντων ἐν τῷ Πατρὶ ταύτας ἄς αὐτοὶ λέγουσι δυνάμεις παρακτικὰς, τάξει τινὶ προσοῦσας αὐτῷ, ὥστε τὴν μὲν εἶναι προτέραν δεῖν, τὴν δὲ δευτέραν, ἢ οὕτω προάγοντο καὶ τὰ θεῖα πρόσωπα· προλαμβάνουσας δηλαδὴ τῆς γεννητικῆς δυνάμεως· καὶ ὑπερστάσης τὸν Υἱόν, ἵνα φθάσῃ συμπράγειν τῷ Πατρὶ τὸ θεῖον Πνεῦμα, κοινοποιουμένης τῆς ἐτέρας παρακτικῆς δυνάμεως, τῆς λεγομένης προβλητικῆς τῷ Υἱῷ, τῷ φθάσαι ταύτην λαβεῖν ἐν τῷ γεννᾶσθαι. Τοῦ δὲ Πνεύματος ἀποκλειομένου, τῷ λαχεῖν ὑπερογενεστέρως δυνάμεως τῆς παραγούσης αὐτῷ, καὶ διὰ τοῦτο μὴ ἔχοντος δύναιμι παρακτικὴν κατὰ τὸν Υἱόν καὶ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ κατ' αὐτὸ τοῦτο ἔλλιπός ὄντος. Ἄ πόσης ἔχονται βλασφημίας, πάντες ἂν εἶδεῖν οἱ καὶ μετρίαν ἐν τοῖς τοιοῦτοις εἰδησὶν ἔχοντες. Ἄλλ' ἔδει δῆπου ταῦτα· τὰς δυνάμεις καὶ προσεῖπειν ἢ οὐσιώδεις καὶ φυσικὰς, ἢ ὑποστατικὰς. Οὕτω γὰρ μεμαθηκάμεν πρὸς τῆς ἱερᾶς θεολογίας πάντων τῶν ἐπιθεωρουμένων ἢ λεγομένων ἐν τῇ ὑπερουσίῳ Τριάδι, τὰ μὲν οὐσιώδη εἶναι, τὰ δὲ ὑποστατικὰ· καὶ τὰ μὲν ἀπὸ τοῦ λόγου τῆς οὐσίας ἀνίσχοντα καταγγεῖσθαι καὶ τῶν τριῶν προσώπων. Ὅσα γὰρ φησιν ὁ ἱερὸς Διονύσιος ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ αὐτοῦ ἦτο τοῦ Υἱοῦ, τῷ θεαρχικῷ Πνεύματι κοινωνικῶς καὶ ἡνωμένως ἀνατίθῃσι τὰς θεουργίας, τὸ εἶδος, τὴν πηγαιαν καὶ ἀνεκλήπτου αἰτίαν, καὶ διανομὴν τῶν ἀγαθῶν δώρων. Καὶ οὐδὲν τῶν τοῖς θεοῖς λόγους

ἀδιασπρόφους ἐννοίας ἐντεθραμμένον οἶμαι πρὸς ἄλλο τούτο ἀντερεῖν, ὅτι τὰ θεοπεπημένα πάντα τῇ ὅλῃ θεαρχίᾳ πρόσεται κατὰ τὸν θεοτελῆ λόγον. Ὅσα δὲ ταῖς ὑποστάσεσι πρόσεται, ἢ τοιαῦτα ὑποστάσειν, ἀκινῶνῃτα παντάπασιν εἶναι καὶ ἀμιγῆ, ὡς ἰδιότητος, οὐδεμιὰς ἐν τούτοις ἀντιστροφῆς, ἢ ὅλως κοινότητος; ἐπεισαγομένης, φησὶν ὁ αὐτὸς Διονύσιος. Πῶς γὰρ ἂν καὶ μείνη ἰδιότης κινουμένη καὶ μεταπίπτουσα; Μήσον δὲ τι τούτων ἡμῖν οἱ θεολόγοι τῆς Ἐκκλησίας οὐ παρέδωκαν, ἀλλ' ἢ καὶνὴ αὐτῇ θεολογίᾳ ἐκατέρωθεν ὀρώσα ᾧ περιπίπτει, εἰ καὶ μὴ ὁμολογεῖ, ἢ μὴ νοεῖ, ἵνα μὴ ἑτεροούσιον ἀποφῆναι τὸ Πνεῦμα, εἰ οὐσιώδεις εἴποι τὰς δυνάμεις ταύτας, μὴ μετέχοι καὶ αὐτὸ τοιαύτης τινὸς παρακτικῆς δυνάμεως, μήτε τῇ θεαρχίᾳ περιπέση τῷ ὑποστατικῷ; αὐτὸ πρόσεται, ὡς περ ἐν μεταχλίμῳ Ἰσθησιν ταύτας, ἀλλ' οὐδέτερον αὐταῖς προσμαρτυρεῖ, ἕως ἂν ἀρχὰς ὀνομάσῃ καὶ γονιμότητας κοινὰς Πατρὶ καὶ Υἱῷ, οὐ μὴν καὶ τῷ Πνεύματι, ἐναντίως καὶ τούτῳ τοῖς διδασκάλοις, τὰ κοινὰ Πατρὶ καὶ Υἱῷ κοινὰ καὶ τῷ Πνεύματι λέγουσιν.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Ἡ κοινὰς μὲν καὶ τῷ Πνεύματι, ἀλλ' ἐν ἐκείνοις μὲν μετὰ τῆς ἐνεργείας, ἐν τούτῳ δὲ δίχα ἐνεργείας.

ΑΓΑΛΛΙΑΝΟΣ.

Τί τοῦτου τερατωδέτερον ἤκουσεν ἄνθρωπος;

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Ἀρχὰς δὲ φησι καὶ γονιμότητος μήτε πρᾶγούσας, μήτε παραγομένας· ἐκάτερον γὰρ ὑποστάσεως ἴδιον

ΑΓΑΛΛΙΑΝΟΣ.

Καὶ τίς ἢ πολλὴ σπουδὴ δυνάμεις ἐπινοεῖν, καὶ ἀρχὰς αὐτὰς ὀνομάζειν καὶ γονιμότητος, καὶ ὅσα μηδεὶς τῶν θεολόγων ἐτόλμησεν, εἰπερ ἴδιον ὑποστάσεως τὸ πρόαγειν ἢ προϊέναι; Καὶ πῶς οὐ τοσαῦται ἀρχαί, ὅσαι καὶ ὑποστάσεις αἱ πρόαγουσαι; Ἡ τίνα δυνάμειν ἔχουσαι αἱ ἐξευρημένα αὐταὶ δυνάμεις, τὰς ὑποστάσεις ἀμέμπτως συναίψειν, ἣν οὐ Σαβέλλιος ἐξευρεῖν δεδύνηται, ἐφ' ᾧ καὶ ἀθῶος γενέσθαι τοῦ κατακρίματος; Τρόπον οὖν ἄλλον ἡμῖν παραδιδώσιν ἢ τοιαύτη τῶν δυνάμεων ἐπίνοια καινότερον καὶ ἀνηκουστον τοῖς ἁγίοις, ὡς ἂν εἴποι τις γεννηθέντα τὸν Υἱὸν, διὰ τῆς μιάς δυνάμεως τοῦ Πατρὸς, εἶτα δραξάμενον καὶ τῆς ἑτέρας αὐτοῦ, δι' αὐτῆς μετὰ τοῦ Πατρὸς πρόαγειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὑστερίζον κατὰ γένεσιν, μηδὲ μετέχον τινὸς τῶν δυνάμεων, ὡς περ λόγῳ μόνῳ ἀρκοῦν τὸ συναίδιον καὶ τὸ ἀχρονον καὶ τὸ οὐδέτερον ἑτέρου λέγεσθαι. Μὴ σκοπῶν δὲ ὅπως καὶ ἀπὸ τῶν θέσεων ταῦτα ἐμφαίνονται συμπρωουσῶν τοῖς λόγοις, ἀλλὰ τούναντίον μάλλον αὐταῖς συμπεραίνεσθαι.

Δυνάμεις δὲ διακρινομένας εἰπόντα, καὶ τὸν τρόπον εἶπε προσεῖναι τῆς διακρίσεως. Εἴχομεν γὰρ ἂν ἐπιγινώσκαι αὐτὸν ἐν τίνι γένει διακρίσεως τῆν τῶν δυνάμεων διάκρισιν τίθησιν, ὡς ἐκ γε τοῦ λόγου πραγματικῶς; αὐτὰ; διακρίνειν. Δι' αὐτῶν γὰρ, ᾗσιν, διακρινόμενα πρόσωπα παράγεται. Ἴσως οὖν

δοικῆναι βούλοισ' ἂν, ὡς τῷ διακεκρίσθαι, οὕτω καὶ τῷ τρόπῳ τῆς διακρίσεως, ἐπει καὶ προεπινοεῖ τὴν γεννητικὴν τῆς προδλητικῆς, ὡς καὶ ἐκεῖ προτέραν οὖσαν δῆπου, ὡς τὸ γεννητὸν τοῦ ἐκπνευτοῦ λέγει πρότερον. Εἰ δ' ἄλλο τι βούλοιο λέγειν, οἴλγῳ τῷ λόγῳ βοηθήσει. Ἀρχὰς δὲ φησιν οὖσας τε καὶ δυνάμεις καὶ γονιμότητας.

Παραχθῆται τις τῶν ἁγίων ταῦτα λέγων καὶ ἀρχὰς καὶ γονιμότητας. Ἄλλ' οὐκ ἔστιν· αὐτὸς δὲ προϊὼν ὡς περ ἐκ μεταμέλου τὴν τοῦ Πατρὸς οὐσίαν εἶναι φησὶ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν δυνάμειν τῆς παραγωγῆς τῶν θείων προσώπων. Εἶθ' ὡς περ τοὺς θεολόγους δεδῶς, μήτε πρόαγειν, μήτε προϊέναι τὴν οὐσίαν φάσκοντας, ξυνεῖναι φησὶ τῇ οὐσίᾳ, καὶ ἀλλ' ἄττα τὴν διαφορὰν ποιοῦντα τῶν δυνάμεων.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Ταῦτα δὲ νοῦς ἂν εἶεν καὶ βούλησις.

ΑΓΑΛΛΙΑΝΟΣ.

Οὐκ οἶδ' ἐξότου τοῦτο λαβῶν· εἰ μὲν γὰρ ταυτὸν βούλεται τὴν δυνάμειν εἶναι καὶ τὴν οὐσίαν, καὶ οὐσίᾳς ἐρεῖ τὴν μίαν οὐσίαν, ὡς περ καὶ ἀρχὰς καὶ δυνάμεις οὖσας καλεῖ· εἰ δὲ οὐ βούλεται τοῦτο, τὴν μὲν τῷ Πατρὶ ὀριζομένην οὐσίαν εἶναι τὴν ἀρχὴν τῶν ἐξ αὐτοῦ προϊόντων προσώπων. Ταῦτα; δὲ τὰς δυνάμεις καὶ γονιμότητας δ; ξυνεῖναι τῇ οὐσίᾳ λέγει, καὶ νοῦν τε καὶ βούλησιν ὀνομάζει καινοτρόπως ὡς ἰδιότητος ἐπιθεωρεῖσθαι τῇ οὐσίᾳ, ἵν' αὕτη μετὰ τῆς ἰδιότητος εἴη ὑπόστασις ἀρχῆς προακτικῆς, ἀπὸ κοινῆς ἀνάγκης ἀποδείξει ταύτας τὰς ἰδιότητας κοινοῦσθαι καὶ τῷ Υἱῷ, τῷ Πνεύματι δὲ μὴ; Οἶμαι πολλὰ καμῶν οὐ δεῖξει, θῆσει δὲ μόνον πολλὰ σαθρὰ καὶ ἐπικίνδυνα, καὶ τῇ συνηθείᾳ τῶν θεολόγων ἀγνωστα.

Γονιμότητος δὲ τίς ποτε τῶν ἁγίων εἶπε; Πηγαίων μὲν οὖν ἴσως θεότητα, καὶ μόνον πηγὴν, καὶ ρίζαν, καὶ αἵτιαν, καὶ θεογόνον τὸν Πατέρα μεμαθήκαμεν, ἐνικῶς προφερόντων ταῦτα τῶν θεολόγων, τῷ μίαν γονιμότητα πάντα; εὐσεβῶς τιθέναι ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ μίαν προακτικὴν δυνάμειν τῷ τῆς ἕξως τρόπῳ, τῇ πρὸς τὰ προαγόμενα παραθέσει μόνον κατὰ τὸν τῆς ἐνεργείας λόγον διχαζομένην. Αὐτίκα γὰρ ὁ Ἀρειοπαγίτης λέγει, ὡς Τριάδα δὲ διὰ τὴν τρισυπόστατον τῆς ὑπερουσίου γονιμοτάτην ἐκφανσιν, ἐξ ἧς πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται, ὃν φησιν ὁ Μάξιμος ἐξηγουόμενος, γονιμοτήτᾳ φησι τὴν πατρικὴν ὑπερ ἑννοίαν πρόδοον, εἰς ἐκφανσιν τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ αὐτίς ὁ Διονύσιος· Ὅτι δὲ καὶ τὴν κυρίαν ἔχει τῶν ὅλων ἢ ὅλη θεότης περὶ τῆς θεογόνου θεότητος, ἢ τῆς υἱικῆς, οὐδὲ εἰπεῖν ἔστιν, οἶμαι. Ὅπου καὶ τῷ διασκευτικῷ δεῖκνυσιν, ὅτι οὐ βούλεται τῷ Υἱῷ προσεῖναι ὅλως τὸ θεογόνον. Καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος· Μόνος ἀγέννητος καὶ μόνος πηγὴ θεότητος ὁ Πατὴρ. Καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος· Εἰς ἐν αἴτιον τὸν Πατέρα Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἀναφερομένων. Καὶ ὁ Κύριλλος· Πῶς οὐ ζῶη τὸ ρίζαν ἔχον τὴν ζῶην καὶ πηγὴν ὡς περ εἰνὰ τὴν ἀκήρατον καὶ παντὸς ἐπέκεινα γεννητοῦ τοῦ Θεοῦ φύσεως; Καὶ αὐτίς· Εἰ γνῶρισμα τῆς τοῦ Πατρὸς

ὀποστάσεως ἢ καρπογονία εἶπουν θεογονία, φυσική A
 τις πάντως ἐστὶν ἰδιότης αὐτοῦ. Ὅθεν δηλονότι οὐ
 βούλονται οἱ διδάσκαλοι δύο γονιμότητας, καὶ δύο
 δυνάμεις διακεκριμένας καὶ ἀρχὰς τεταγμένας εἶναι
 ἐν τῷ Πατρὶ, ὡς ἀνάξιος τῆς θεολογίας καὶ ἐπικιν-
 δυνον· οὐδὲ τὴν γεννητικὴν δύναμιν καὶ ταῦτα
 προσεπινοουμένην, καὶ τὴν προβλητικὴν μαθόντες
 πρότερον, οὕτω καὶ τὰ κατ' αὐτὰς προαγόμενα προ-
 ηγορεύουσιν, ἀλλὰ μᾶλλον Ἰὼν Θεοῦ μαθόντες εἶ-
 ναι τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἀρρήτον τινα
 τρόπον, καὶ αὐτὸ τὴν ὑπαρξίν ἔχον, ἐξ αὐτοῦ τοῦ
 Θεοῦ καὶ Πατρὸς, εἰκότως καὶ δύναμιν τινα διὰ τὴν
 τοῦ λόγου σαφήνειαν ἐνόησαν τῷ Πατρὶ καρπογό-
 νον. Καὶ γονιμότητα τῇ πρὸς τοὺς καρποὺς ἀπο-
 βλέπει διαχωρομένην δύο ὄντας, ἐν δὲ τῷ Πατρὶ τῷ B
 τῆς ἕξεως· τρόπον συνειλημμένως τε καὶ ἐνοσιδῶς
 νοουμένην. Καὶ πολλῶ μᾶλλον ἢ φησι περὶ τῆς τῶν
 ὄντων δημιουργίας ὁ ἱερὸς Διονύσιος, ὅτι τὰς πάντων
 αἰτίας ἐν ἑαυτῷ μονοσιδῶς ὁ θεὸς λόγος προείλη-
 φεν.

Καὶ ὁ Κύριλλος φησι, διὰ μίαν δυνάμειν τὸν Θεὸν
 τὰς ποικίλας τῶν ὄντων φύσεις δημιουργεῖν, διὰ καὶ
 τὰ ἐξ αὐτοῦ προϊόντα φυσικῶς οὐ τάξει τινὶ τοιαύ-
 τη· προϊέναι ἐθέσπισαν, ὅσα ἂν εἴη τῶν ἄλλων τῶν
 ἀφ' ἐνὸς προϊόντων, ἐν οἷς τὸ τῷ πρώτῳ πλησιέστε-
 ρον αἰτιὸν ἐστὶν τρόπον τινα τῶν πορρωτέρω, οὐδὲ
 προσεπινοεῖσθαι τὸν γεννητόρα τοῦ προβολέως ἐν αὐ-
 τῷ τῷ Πατρὶ· οὐδὲ τὴν γεννητικὴν τῆς προβλητι-
 κῆς δυνάμειν, οὐδὲ ἄλλο τι τῶν τοιοῦτων παρῶν-
 καν ἡμῶν, πᾶσαν τὴν θεολογίαν ἠκρῖθικότες. Ἡὼς C
 γὰρ ὁ ἅμα τε καὶ ἀμέσως προϊέναι καὶ ἄμφω καὶ
 προσεχῶς ἐκ τοῦ Πατρὸς διδάξαντες, τὸ γε εἰς τὴν
 γόνιμον καὶ προακτικὴν ἦκον δύναμιν τοῦ Πατρὸς;
 Ὅ γὰρ Διονύσιος οὐ βίβαν καὶ στέλεχος καὶ ἄνθος
 εἶπεν, ἀλλ' ὅτι ὁ Υἱὸς· καὶ τὸ Πνεῦμα βλαστοὶ θεό-
 φυτοί, ἐκ μίαν δηλονότι ἀνισχόντες· βίβης ἅμα καὶ
 ἀμέσως καὶ προσεχῶς ἄμφω· ἢ δύο ἄνθη, ἐν ἐνὶ
 βλαστῷ δηλαδὴ, ὅτε βλαστὸν τὸν Πατέρα δεῖ νοεῖν,
 ἅμα δύο ἄνθη προάγοντα, μηδέτερον πατέρα πρότε-
 ρον ἢ προσεχέστερον ἢ ὑπερούσια φῶτα ἐκ μίαν;
 λαμπάδος ἀναλάμποντα. Καὶ ταῦτα φησι πρὸς τῶν
 ἱερῶν λογίων παρσιληφέναι, οὐκ ἀφ' ἐκτου νομο-
 θετεῖν. Καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος· πρὸς Εὐάγγριον
 γράφων φησὶν, Οἰονεῖ τινας τοῦ Πατρὸς ἀκτίνας
 ἀπαστάλησαν εἰς ἡμᾶς ὅ τε φεγγάδης Ἰησοῦς καὶ D
 τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ μετ' ὀλίγον· Τὴν αὐτὸν
 τρόπον καὶ ὁ Σωτὴρ ὁ ἡμέτερος καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον, ἢ δίδυμος τοῦ Πατρὸς ἀκτίς, τῷ ὡς ἐξ ἐνὸς
 δηλαδὴ ἡλίου τοῦ Πατρὸς ἅμα ἀπαστράπτειν ἄμφω.
 Ἀλλὰ καὶ δῆρτον ποταμὸν ὀνομάζει τὸν Υἱὸν καὶ
 τὸ Πνεῦμα, ἐκ μίαν πηγῆς τοῦ Πατρὸς δηλαδὴ
 προϊόντα. Καὶ οἱ ἄλλοι δὲ πάντες τοῖς τοιοῦτοις
 χρῶνται ὁμοίως, οἷς ἂν ἐμψήνειαν ἅμα τὴν προ-
 γωγὴν εἶναι Υἱοῦ τε καὶ Πνεύματος, καὶ ἀμέσως
 καὶ προσεχῶς ἐκ Πατρὸς, καὶ ἄμφω τὰ δεύτερα
 φέροντα τῇ ἀποβλέπει τῆς κοινῆς σφῶν αὐτῶν αἰτίας,
 ἐξ ὧν συμπεφοῖσιν ὡς αἰτιατὰ μόνον, κατ' ἄλλο δ'
 οὐδέν.

Ἀλλ' ἢ ἀρρήτος τοῦ Θεοῦ σοφία τὴν ἀποθένειαν

τῆς ἡμετέρας εἰδυία φύσεως, καὶ ἐτι οὐχ οἷα τε
 ἔσται ἢ ἡμέτερα νόησις, καὶ ὁ λόγος σύναμα ἕκτενα
 νοεῖν τε καὶ λέγειν, οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐν αὐτῷ τῷ νοεῖν
 καὶ λέγειν ἐτι σύναμα τοδὶ ἐστὶ, καὶ τοδὶ δυνάμεθα,
 μὴ καὶ ὑπέρτερον πατέρα προνοεῖν καὶ προεκφέρειν
 δυοῖν δυοῖν κατὰ τὰς ὑποτάσεις, διὰ τοῦτο τὴν τά-
 ξιν ταύτην παρέδωκεν ἐν τῷ περὶ τοῦ βαπτίσματος
 λόγῳ, λόγοις ἴσως καὶ ἄλλοις τισὶν ἀναγκαῖοις καὶ
 εὐσεβείαι προταχθέντος τοῦ Υἱοῦ τῆς τοῦ Πνεύματος
 ὑποτάσεως, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον ἐν τῇ πρὸς
 τὰς κανονικὰς φάσκοντα· Γέγραπται τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον ἐκ τοῦ Θεοῦ· εἰ δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ, πῶς προδύ-
 τερόν ἐστι τὸ ἐξ οὐ ἔστι; Τίς δὲ καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ
 ὄντος τοῦ ἀγεννήτου, ἀλλ' ἐτι λέγειν τοῦ ἀγεννήτου
 ἀνώτερον, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ Μονογενοῦς πρότερον; οὐ-
 δὲν γὰρ μέσον Υἱοῦ καὶ Πατρὸς.

Ἐνθα καὶ ἄλλην ἀποδίδωσι αἰτίαν τοῦ μὴ λέγειν
 πρότερον τὸ Πνεῦμα τοῦ Μονογενοῦς, καὶ οὐ τὴν
 αὐτὴν ἢν εἴρηκεν ἐπὶ τοῦ Πατρὸς. Ἐκεῖ μὲν γὰρ,
 φησὶν, ἡ αἰτία κωλύει, οὐ γὰρ τι ἂν εἴη πρότερον
 τὸ ἐξ οὐ ἐστὶν· ἐνταῦθα δὲ οὐ τοιοῦτόν τι ἐστὶ, φησὶν,
 ἀλλ' ἡ ἀμέσως σχέσις τοῦ Πατρὸς ὀνόματος πρὸς
 τὸν Υἱόν. Εἶτα ἐπάγει· Ὅστε ἢ περὶ τὴν τάξιν και-
 νοτομία αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως ἀθέτησιν βῆσι, καὶ ἄλλῃ
 τῆς πίστεως ἀρησιῖν. Τὴν δὲ τοιαύτην τάξιν ἔλαθεν
 ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς. Προλαβὼν γὰρ εἶπεν, Ἐτά-
 κται δὲ ὡς ἐν Εὐαγγελίοις δεδιδαγμένα παρὰ τοῦ
 Κυρίου εἰπόντος, Πορευθέντες βαπτίζετε εἰς τὸ
 ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος. Ταύτην οὖν τὴν τάξιν τὴν διὰ τὰ εἴρη-
 μένα τοῖς θεοῖς ὀνόμασι γινόμενῃν δεῖν φασὶν ἀκαι-
 νοτόμητον εἶναι, καὶ μήτε ἐν τῷ βαπτίσματι μήτε
 ἄλλαχού μεταποιεῖσθαι.

Οὐ μὲν οὖν τάξιν εἴρηκεν ὁ διδάσκαλος, ἢ ἄλλοι
 τι, τῶν θεολόγων, ἢν ἐξεύρην ἢ καινὴ αὐτῆ θεολογία
 βάθμοις τισὶ καὶ προηγῆσαι συνθεθεμένῃ, τῷ
 προτέραν εἶναι δηλαδὴ τὴν παραγωγὴν, ὡς αὐτὸς
 φησι, τοῦ Υἱοῦ τῆς τοῦ Πνεύματος ὑποστάσεως, τῷ
 προηγεῖσθαι τὴν γεννητικὴν δύναμιν ἐν τῷ Πατρὶ,
 ἀρχὴν οὖσαν τοῦ Υἱοῦ, τῆς προβλητικῆς ἀρχῆς οὕτως
 τοῦ Πνεύματος, οὐδὲ τῷ πρότερον εἶναι τὸν γεννή-
 τορα τοῦ προβλεῖως, τῷ προηγεῖσθαι τὸν νοῦν ἦσα
 τὴν μνήμην, ὡς ὁ πρὸς, ὅν ὁ λόγος εἶπεν τῆς βουλή-
 σεως.

Ταῦτα γὰρ οὐδὲ εἰς νοῦν τοῖς θεολόγοις ἀνήθη·
 πῶς γὰρ ἂν εἰς μυρίας ἀτοπίας ἐκφέροντα; καίτοι
 τὰς ἀτοπίας καὶ αὐτὸς φεύγειν μεγαλαυχῶν, ἐστὶν
 οὐ τὴν προεπινοῖαν ἐπιχρώνουσι. Λέγουσι μὲν οὖν οἱ
 ἅγιοι προσεπινοεῖσθαι τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ ὡς αἰτιον,
 ἵνα τὴν τοῦ χρόνου προηγῆσιν ἀνέλωσιν· ἀλλ' οὐ διὰ
 τὸ προσεπινοεῖσθαι καὶ αἰτιὸν φασὶ τοῦ Υἱοῦ. Ἀλλ'
 αἰτιον μὲν εἶναι ὑπόκειται καὶ τὸ προτεταχθῆαι ὡς
 αἰτιον ὡσαύτως· τὸ δὲ πρότερον τὸν χρόνον τῷ προ-
 τέρω τῆς ἐπινοίας διακρούονται. Ἐφ' ὧν δὲ ἢ κατὰ
 τὴν αἰτίαν τάξιν ἀμφισθετεῖται, ἢ προεπινοία πρὸς
 τὸ δεῖξαι ταύτην οὐκ ἐξαρκεῖ. Ἐπι δὲ τῶν δυνάμεων
 ἅς φησιν, ἢ προεπινοία εἰς πολλῶ μᾶλλον ἄλυσταί;
 πρὸς τὴν χρεῖαν αὐτῷ, δὲ καὶ δοῖη τις εἶναι ὁμοδύ-
 νάμεις ταύτας ἐν τῷ Πατρὶ.

Ἄλλ' αὐτὸς ὡς διὰ τὰς δυνάμεις, ἴσως γνωριμ-
τέρας οὐσας ἡμῖν τοῦ Θεοῦ τὰς ὑποστάσεις, καὶ τὰς
τούτων προΐδους, ἐπιγνωσκόντων ἡμῶν, ἀπὸ τῶν
δυνάμεων ἐνσπείρειν ἀρχεται τὸ ψεῦδος, ὡς ἂν ἐπὶ
τῶν προσώπων ἀναφανῆ, καὶ τὸν ὅλον καὶ μόνον
Υἱὸν κατὰ τὸν Θεολόγον, ἦν καὶ αὐτὸς πρότερον ἀλη-
θεύων εἴρηκε μόνον παραγόμενον, ὅσον οὐκ ἤδη
ἀπεναντίας ἐαυτοῦ, καὶ τῆς ἀληθείας, προβολὰ καὶ
αἰτίαν καὶ ἀρχὴν ἀπεργάσεται, καὶ ἀπὸ τῆς τάξεως
κατασκευάσει ταῦτα, ὅτι τοῦ Πατρὸς δευτέρος ὁ Υἱός,
πρῶτος δὲ τοῦ Πνεύματος, τρίτος δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ
ἅγιον διὰ τὰς δυνάμεις τὰς προαγούσας, ἢ τὰς αἰ-
τίας, ὅτι ἡ μὲν προηγείται, ἡ δὲ ὑστερίζει. Καὶ εἰ
μὲν προσεχίστερος τοῦ Πατρὸς τῆ δυνάμει, ἦν
ψησι εἶναι τὴν οὐσίαν, οὐκοῦν καὶ οὐσία· τὸ δὲ
πορρώτερον, καὶ ἄλλα πλείω βλάσφημα καὶ χεῖρονα B
τοῦτων πᾶς τις ὀρθῶς τε καὶ ἀπαθῶς σκοπῶν ἐνυπ-
άρχοντα τῷ λόγῳ φηράσει. Καὶ παρακατιῶν λέ-
γει.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Ἄλλὰ μὴν τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως τῆς αὐτῆς
οὐσας ὅτε παράγει τὰ πρόσωπα, καὶ τῆς οὐσίας μιᾶς
οὐσας αὐτῶν ἀρχῆς καὶ δυνάμεως, τὰ παραγόμενα
τὰ αὐτὰ ἂν ἦν πάντη πάντως, μᾶλλον δὲ ἔν ἂν ἦν
τῷ ὄντι τὸ παραγόμενον πρόσωπον, εἰ μὴ τῆ οὐσίᾳ,
καὶ ἄλλ' ἄττα συνην δι' ὧν διάφοροι πως γένοιτο αἱ
δυνάμεις αἷς Υἱὸν καὶ Πνεῦμα παράγεται· τὰ δὲ ἄρα
νοῦς ἂν εἴη καὶ βούλησις.

ΑΓΓΑΛΙΑΝΟΣ.

Ἀνάγκη ταῖς ἀρχαῖς συμφωνεῖν καὶ τὰ τέλη. Καὶ
παρῶν οὐκοῦν λόγος ἐκ ψευδῶν κεινημένος ἀρ-
χῶν, τοιοῦτον ἔξει καὶ τὸ ἀποτέλεσμα. Προϋποτιθησὶ
γὰρ τὰ χρόνον εἰσάγοντα εἰς τὴν τοῦ ἀθιῶν ἀπόδει-
ξιν. Ὅτε γὰρ, φησὶ, παράγει τὰ πρόσωπα, οὐκ ἔστι
χρόνος ἐν τούτοις. Ἄει γὰρ ἦν προηγμένα καὶ ἀει
πρόεσι. Φάλλον δὲ ἦν ἀπαρχῆς προηγμένα. Τοῦτο
γὰρ ἔχομεν μαθόντες· πρὸς τοῦ θεολογικωτάτου Γρη-
γορίου, πρὸς τινα τῶν αἰρετικῶν ἀπαντήσαντος πει-
ραστικῶς ἐρωτῶντα περὶ τῆς θείας γεννήσεως καὶ
εἰκότος, Ἄλλ' ἦν ἀπαρχῆς γεγεννημένος ὁ Υἱὸς δη-
λονότι, ἵνα σου ῥαδίως φύγωμεν τὰς περιέργους ἐν-
στάσεις καὶ φιλοχρόνους, καίτοι γε καὶ αὐτὸς ἐαυτοῦ
συναισθανόμενος, τὸ ἀθιῶν πάνταχού προσδιορίζε-
ται, ὡς εἰ τις λέγοι χρονικῶς πλὴν ἀθιῶς τῷ μὲν
ἀθιῶς τιθέμενος ἀληθεῖ ὄντι, περὶ δὲ θατέρου μὴ
φρονεῖσθαι εἰ τοῖς λόγοις ἀκολουθεῖ, τῷ σφόδρα βού-
λεσθαι τὴν οικίαν συστήσασθαι δόξαν. Καὶ ἡ προ-
λαβῶν ἔλεγε δυνάμεις διακεκριμένας, ὡς αὐτῷ τῷ
διακερίσθαι ταύτας, διακεκριμένα καὶ τὰ θεῖα
προϊέναι πρόσωπα, ἰδοὺ νῦν ταυτίζει, ἢ ἐνοποιοῖ, ἔν
ὡς εἰσε τῆ ἐπεισαγωγῇ τῶν ἄλλων τῶν συνόντων τῆ
οὐσίᾳ, τὰ δὲ ἔστι νοῦς καὶ βούλησις, διχάση ταύτην,
τὸ μὲν αὐτῆς προεπινοεῖσθαι, τὸ δὲ ὑστερίζειν νομο-
θετήσῃ.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Καὶ ὁ νοῦς ἀρχὴ καὶ δυνάμεις ὧν, ὡς αὐτὸς ἀξιοῖ
διὰ γεννήσεως ἐνεργῶν, ἅμα τῆ οὐσίᾳ παράγει τὸν

Υἱὸν πρότερον· εἴθ' ἢ βούλησις σὺνάμα τῆ οὐσίᾳ διὰ
προβολῆς παράγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

ΑΓΓΑΛΙΑΝΟΣ.

Οὕτω γὰρ φησὶν αὐταῖς λέξεσιν.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Ὁ μὲν ἅμα τῆ οὐσίᾳ ἀρχὴ καὶ δυνάμεις ὧν, δι'
ἐνεργείας τῆς γεννήσεως παρακτικῆ τοῦ Υἱοῦ, διὰ
καὶ Λόγος ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ὑπὸ τῆς Θεολόγου βρον-
τῆς ὠνόμασται. Νοῦ γὰρ γέννημα λόγος, ἢ δ' αὖ
σὺνάμα τῆ οὐσίᾳ ἢ βούλησις, ἀρχὴ, καὶ δυνάμεις οὐσα
δι' ἐνεργείας τῆς προβολῆς, ἢ πνεύσας; παρακτικῆ
τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑποστάσεως.

ΑΓΓΑΛΙΑΝΟΣ.

Ἄλλὰ καὶ ἐσοὺς ἡμῖν ἀρχῶν ἐκ τῶν λόγων τούτων
ἀναφαίνεται· καὶ ἡ ὑπόστασις γὰρ καὶ αἱ δυνάμεις
καὶ ἡ οὐσία καὶ νῦν ἔτι ὁ νοῦς. Ἡ γοῦν πολυάρχον
τι χρῆμα ὁ Πατὴρ ὅσον ἐκ τῶν λόγων τούτων ὡς περ
καὶ πολυδύναμον πρότερον, ἢ εἰ τῷ τί ἦν εἶναι δια-
κρινόμενα τῆς οὐσίας, ἔν εἰσι πάντως τῷ πράγματι,
λατῶν φαῖν τινες. Τίς ἢ χρῆμα τοῦ συνάπτειν
ταῦτα καὶ διαίρειν καὶ ἄνω καὶ κάτω στρέφειν;
Ἦρκει γὰρ εἰπεῖν ὅτι ὁ Πατὴρ τῆ οὐσίᾳ παράγει τὸν
Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ δὴ φυλάττοντες
ἡμεῖς, τὸ συμβαῖνον προλόντες σκοπήσωμεν· τὰ
γὰρ ἄλλα παρέλκει. Ἦδη δὲ καὶ δύναιμι τὸν νοῦν
καλεῖ καὶ ἄλλην ἀρχὴν, παρὰ τὴν γεννητικὴν δῆπου
δύναιμι. Ἐπεὶ διὰ γε τὸν νοῦν καὶ τὴν βούλησιν
C διαφόρους γίνεσθαι φησὶ τὰς δυνάμεις, ταύτας δὲ
αὐθις τὴν οὐσίαν ἐρεῖ προῶν, οἷς ἔπεται μεμερί-
σθαι τὴν οὐσίαν.

Εἶτα δύναιμι μὲν ἐν Θεῷ Πατρὶ λέγει τὸν νοῦν,
νοῦ δὲ γέννημα τὸν λόγον. Ὅθεν ἄρα γέννημα τῆς
δυνάμεως ὁ λόγος, ὅπερ οὐδεὶς ποτε εἴρηκεν, ἀνθρώ-
πινον γὰρ τοῦτο. Ἄλλ' ὁ Θεολόγος Γρηγόριος· ἐν β'
τῶν περὶ Υἱοῦ, Ὀνομάζεται, φησὶν, ὁ Υἱὸς Λόγος,
ὅτι οὕτως ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα ὡς πρὸς νοῦν
λόγος. Ἐτι τὴν μὲν δύναιμι τὴν οὐσίαν εἶναι φησὶ,
τὴν δὲ οὐσίαν ἔλεγε μῆτε γεννᾶν μῆτε γεννάσθαι,
λέγων καλῶς.

Βούλησιν δὲ εἰπὼν τὴν ἐν τῷ Πατρὶ παρακτικὴν
τοῦ ἁγίου Πνεύματος δύναιμι καὶ ἀρχὴν, οὐ δοκεῖ
τὸν ἕνα τῆς Τριάδος, τὸν Παράκλητον λέγω, τοῖς
κτίσμασι συναριθμεῖν; Ταύτη γὰρ διακρίνουσι τὰ
θεῖα πρόσωπα τῶν κτισμάτων, ὅτι τὰ μὲν ἐκ τῆς
φύσεως, τὰ δὲ ἐκ τῆς βουλήσεως εἰσι τοῦ Θεοῦ. Καὶ
τὰ μὲν παράγει τῷ πεφυκέναι ὁ Θεός, τὰ δὲ παράγει
τῷ βούλεσθαι. Παράξομεν δὲ καὶ τοὺς διδασκάλους
τοῦτο μαρτυρήσοντας· Ἰουστίνος ὁ φιλόσοφος καὶ
μάρτυς τῆς ἀληθείας οὕτω φησὶ· Ἐ τοῦ Θεοῦ ἔχοντος
οὐσίαν μὲν πρὸς ὑπαρξιν, βούλησιν δὲ πρὸς ποιήσιν,
ὃ ἀπορρίπτων οὐσίας καὶ βουλήσιν τὴν διαφορὰν καὶ
τὴν ὑπαρξιν ἀπορρίπτει τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ποιήσιν,
ὑπαρξιν μὲν τῆν αὐτοῦ, ποιήσιν δὲ τῶν οὐκ ὄντων. Ἐ
Καὶ ὁ θεός· Μάξιμος ἐν ταῖς εἰς· τὸν ἅγιον Διονύσιον
ἐξηγήσει φησὶ· Ἐ Κυρίου τοῦ ἀκίνητου καὶ ὡσαύ-
τως· ἔχοντος λέγεται ἢ εἰς τὰ ὄντα βούλησις αὐτοῦ

καὶ αἱ πρόδοι τῆς εἰς πάντα προνοίας αὐτοῦ. » Καὶ ὁ Δαμασκηνός· « Ἔργον μὲν θείας φύσεως ἡ προαιώνιος καὶ ἀίδιος γέννησις καὶ ἐκπόρευσις, ἔργον δὲ θείας θελήσεως ἡ κτίσις. » Καὶ ἡ ε' σύνοδος τῶν οἰκουμενικῶν οὕτω λέγει· « Ὁ Θεός, φησὶν ὁ Ὀριγῆνης, ἀπὸ τοῦ μὴ κτίζειν ἔλθων εἰς τὸ κτίζειν, πάντως ἐτράπη ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον, ἡμεῖς δὲ λέγομεν ὅτι οὐ κατὰ τὴν φύσιν ἐτράπη, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐνέργειαν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ κατ' αὐτὴν· εἶχε γὰρ αἰ τὴν δύναμιν τοῦ κτίζειν καὶ δημιουργεῖν· ἐνηργήθη γὰρ ἡ τοιαύτη δύναμις; ὅτε ἠβουλήθη. »

Οὐ συνῆδει τοῖς Πατράσι· τούτοις καὶ οὗτος ὡς περ αὐτοὶ περὶ τῶν κτισμάτων ἀποφαίνονται, ταῦτα καὶ αὐτὸς περὶ τῆς πρόδοις τοῦ ἁγίου Πνεύματος λέγων. Ὅτε γὰρ, φησὶ, παράγει τὸ Πνεῦμα ὁ Πατήρ, ἡ συνοῦσα τῇ οὐσίᾳ βούλησις, ἀρχὴ καὶ δύναμις δι' ἐνεργείας τῆς προβολῆς, ἡ πνεύσεως, γίνεται παρακτικὴ αἰτία τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑποστάσεως. Ἀλλὰ τὰ μὲν ἐντεῦθεν ἄισπα, μᾶλλον δὲ βλάσφημα πᾶσι δὴλα, καὶ οὐ δεῖ πολυλογεῖν· διχάζει δὲ καὶ τὴν βούλησιν καθὸ ἐστὶ ἀρχὴ τινῶν, εἰς αὐτῆς οὐσίον αὐτὴν διεῖλναι καὶ ἠναγκασμένην τινὰ, οὐκ οἶδα ποῖαν τινὰ λέγων ἑκατέραν· προῖων γὰρ φησιν, Οὐχ ὡς ἀρχὴ αὐτεφύσιος, ἀλλ' ὡς ἀναγκαῖα καὶ φυσικὴ τῆς δύναμις καὶ ἀρχῆ, εἴτ' ἐπάγει.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Διὸ πρὸς τῶν θεολογούντων ἀγάπη τὸ θεῖον κληταὶ Πνεῦμα· τῆς γὰρ ἀγάπης ἡ δύναμις βούλησις.

ΑΓΑΛΛΙΑΝΟΣ.

Καλῶς ἄρα ἐλέγομεν, μᾶλλον δὲ οἱ θεολόγοι, Ἡ πρὸς τὴν δημιουργίαν κτίσις τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ τοῦ ἀκινήτου ἐστὶν ἡ βούλησις αὐτοῦ, ἥτις οὐ μίᾳ τῶν θεῶν ὑποστάσεων ἀφώριστα· κοινὴ γὰρ ἐστὶν ἐνέργεια καὶ μία δύναμις; ἡ δημιουργικὴ. Ἰδοὺ γὰρ τὸ θεῖον Πνεῦμα κεκλημένον ἀγάπην, δύναμιν ἔχει παρακτικὴν ἑαυτοῦ τὴν βούλησιν· καὶ οὐδέποτε τὸν ῥύπον τοῦτον ἀποκρίσθη· Λατῖνοι τοῦ λέγειν κτίσμα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐπεὶ καὶ ἐκ τῆς βουλήσεως τοῦ Θεοῦ δοξάζουσι παράγεσθαι.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Συνῆδει δὲ, φησὶ, τὰ λεγόμενα ταῖς τῶν θεολογούντων φωναῖς, οὐχ ἥττον δὲ τοῖς εἰρημένοις ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου ἐν τῷ περὶ Τριάδος βιβλίῳ, ἐν οἷς; καὶ μνήμην μὲν τὴν γεννητικὴν, βούλησιν δὲ τὴν πνευστικὴν ἐκάλεσε δύναμιν.

ΑΓΑΛΛΙΑΝΟΣ.

Φεῦ τῆς συκοφαντίας! Καὶ τίνες τῶν θεολόγων τὰς φωνὰς ταύτας παρέδωκαν αἷς συνῆδει τὰ λεγόμενα; Οὐδαὶς δὴπου. Διαβάλλει γὰρ καὶ τὸν μακαριώτατον Αὐγουστίνον, ὡς δυνάμεις καλοῦντα τοῦ Πατρὸς τὴν μνήμην καὶ τὴν βούλησιν, τὴν μὲν γεννητικὴν, τὴν βούλησιν δὲ πνευστικὴν. Οὐ γὰρ ἐβρῆται που τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων, ὅσα γε ἡμεῖς ἴσμεν, οὕτω ταῦτα λεγόμενα, μᾶλλον δὲ τούναντιον ἄπαν. Συνῆδει γὰρ κἀκεῖνος τοῖς λοιποῖς; ἀγίοις τῆς

βουλήσεως τοῦ Θεοῦ λέγων τὰ κτίσματα. Ἐν γὰρ κεφ. τοῦ *Περὶ τριάδος* βιβλίου, Καταγέλαστος, φησὶν, ἡ Εὐνομίῳ διαλεκτικὴ ἐξ οὗ οἱ Εὐνομιανοὶ αἰρετικοὶ ἀνεφύησαν. Ὅς μὴ δυνηθεὶς νοῆσαι, ἡ μὴ βουληθεὶς πιστεῦσαι, τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγον, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τοῦ Θεοῦ Υἱὸν εἶναι φύσει, τούτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα, οὐ τῆς φύσεως ἢ τῆς οὐσίας εἶπεν εἶναι Υἱὸν, ἀλλὰ τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ· συμβεβηκυῖαν δηλονότι τῷ Θεῷ βουλόμενος μαρτυρησάι θέλησιν καθ' ἣν ἐγέννησε τὸν Υἱόν.

Πῶς οὖν αὐτὸς τῶν αἰρετικῶν καταγελῶν ταῦτα λεγόντων, τοῖς ὁμοίοις ἂν περιέπεσεν; ἦν γὰρ ἂν δῆπου καταγλαστότερος. Ὁ δὲ λέγει περὶ τῆς μνήμης καὶ θελήσεως; οὐκ ἀπὸ τῆς Γραφῆς ἔχειν διατείνεται, ἀφ' ἑαυτοῦ δὲ συνάγειν ἐπιδόλω τινα λογισμῷ ἀπὸ τῆς κτιστῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ, ἡ ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος; εἰκασίαν τινὰ παραδιδούς τοῦ ἀκτίστου Θεοῦ παρακτικῶν. Ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ ὡς περ ἐναγῶς ἐμνήσθημεν, οὕτω φησὶν· « Ἀλλὰ περὶ τῆς κτίσεως ἦν ἐποίησεν ὁ Θεός, ὅποσον οἶοι τε γενόμεθα, εἰδὼς ἔαμεν τοὺς λόγον τῶν τοιοῦτων πραγμάτων ἀπαυτοῦντας, ὡς τὰ ἀόρατα αὐτοῦ διὰ τῶν γενομένων καθόσον δύνανται νοούμενα καθορᾶν, καὶ μάλιστα διὰ τῆς λογικῆς ἡ νοερᾶς κτίσεως, τῆς γενομένης κατ' εἰκόνα Θεοῦ, δι' οὗ ὡς περ δι' ἐσώπρου ὅποσον δύνανται, εἶγε δύνανται βλέπειν τὸν Θεὸν τὴν Τριάδα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ μνήμῃ, καὶ τῇ νόησει καὶ τῇ θελήσει. Ταῦτα δὲ τὰ τρία ἐν τῷ αὐτῷ νοί φυσικῶς θεόθεν καθεστηκότα, ἕκαστος ζωηρῶς θεωρεῖ, καὶ πόσον μέγα ἐστὶν ἐν αὐτῷ. Ἐνθα πέφυκε καὶ ἡ αἰδώς καὶ ἀμετάβλητος οὐσία μνημονεύεσθαι, καὶ βλέπεσθαι, καὶ ἐπιθυμῆσθαι. Ἀναμνησκεται γὰρ διὰ τῆς μνήμης, βλέπεται διὰ τῆς νοήσεως, περιβάλλεται διὰ τῆς ἀγάπης, καὶ παντάπασιν εὐρίσκει τῆς ἄκρας Τριάδος τὴν εἰκόνα. » Καὶ αὖθις; ἐν τῷ κγ' κεφ. « Καὶ γὰρ καὶ μνήμη τοῦ ἀνθρώπου, καὶ μάλιστα ἦν οὐκ ἔχει τὰ κτήνη, τούτέστιν καθ' ἣν τὰ νοητὰ πράγματα οὕτω περιέχεται, ὡς μὴ πρὸς αὐτὴν διὰ τῶν τοῦ σώματος; αἰσθησεων ἐρχεσθαι, κατὰ τὸ μέτρον ἑαυτῆς ἔχει ἐν τῇδε τῇ τῆς Τριάδος εἰκόνι, ἀσυγκρίτως μὲν ἀνόμοιον, ὁμοῦ δὲ ὁποιανδήποτε τοῦ Πατρὸς ὁμοιότητα. Ἐτεῖ δὲ καὶ ἡ νόησις; τοῦ ἀνθρώπου, ἡ διὰ τῆς τοῦ λογισμοῦ προθέσεως ἐκεῖθεν μορφωμένη, ἐπειδὴν ὁ γινώσκειται λέγεται, καὶ μὴ μίᾳ μίᾳ; γλώττῃ; ἀλλὰ καρδίᾳ ἢ λόγῳ, ἔχει ἐν τῇ οὐσίᾳ μεγάλη ἀνομοιότητι καὶ τινα ὁμοιότητα τοῦ Υἱοῦ. Καὶ δὴ καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἀγάπη ἐκ τῆς γνώσεως προΐουσα καὶ τὴν μνήμην συνάπτουσα καὶ τὴν νόησιν, ὡς ἂν κοινὴ τῷ Πατρὶ τε καὶ τῷ γεννηματι, ὅθεν οὐτε Πατήρ, οὔτε γέννημα εἶναι νοεῖται, ἔχει ἐν τῇδε τῇ εἰκόνι εἰ καὶ λίαν ἀνόμοιον ὁμοιότητά τινα τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Καὶ αὖθις· « Περὶ δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐδὲν ἐν τῇδε τῷ αἰνίγματι, ὅπερ ὁμοιον ἂν αὐτῷ δοκοῖη, ἀπέδειξα, ὅτι μὴ τὴν θέλησιν ἡμῶν, ἢ τὸν ἔρωτα, ἢ τὴν ἀγάπην, ἥτις; ἐβρωμενεστέρα ἐστὶ θέλησις. » Καὶ ἐν τῷ κς' πάλιν· « Τοῦτο τὸ ὄνομα τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀρμάζει, ὡς περ καὶ ἡ ἀγάπη· εἰ δὲ ἐστὶν ἕτερον ἀγάπη, ἢ

θέλησις. » Καὶ πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ κεφ'. ε' Ὁσάκις ἂν ἐν αὐτῇ τῇ κτίσει, ἤεις ἐσμὲν ἡμεῖς, ὁμοίον τι ἐκαίῃ τῷ πράγματι ἀποδείξει ἡθέλησα, τῇ ὁμοιότητι ἐνοία ἡμῶν, οὐκ ἀποχωρῶσα φράσις ἐπηκολούθησεν, ε! καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐνοίᾳ ἐπιχειρήσαντος ἑμαυτοῦ μᾶλλον ἡσθόμην ἢ τελειώσαντος, καὶ ἐν ἐνὶ μὲν προσώπῳ ὅπερ ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος εὐρηκέναι τὴν εἰκόνα τῆς ἄκρας Τριάδος, καὶ ἐν τρεπτῷ πράγματι, ὡς τὰ τρία ἐκεῖνα ῥῶον νοεῖσθαι δύναται. »

Οὕτω μὲν ὁ διδάσκαλος ἐπεὶ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τ' ἐν ἄνθρωπον τῆς Γραφῆς ἤκουσε λεγούσης, ἀπὸ τῆς τοιαύτης εἰκόνας εἰκασίαν τινὰ παραδίδωσιν ὅσον οἶόν τε δι' αὐτῆς τὸ ἀρχέτυπον ἐνοεῖν, καὶ ἀπὸ τῶν ἐγκαθεστηκότων τῷ τοῦ ἀνθρώπου νοῦ θεόθεν φυσικῶς, τὰ δὲ ἐστὶ μνήμη καὶ νόησις καὶ θέλησις, ἃ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τρεπτῷ ὄντι καὶ ὑπὸ χρόνον, οὕτω καὶ αὐτὰ θεωρεῖται, ὡς δι' ἐσπέρου τινός, φησὶ, τὸν δυνάμενον εἶγε δύναται τὰ ἐν τῇ ἀτίθῃ καὶ ἀμεταβλήτῳ οὐσίᾳ ἀναγωγικῶς τρία πρόσωπα θεωρεῖν τε καὶ νοεῖν, εἰ καὶ μεγάλη ἀνομοιότης ἐστὶ τούτων πρὸς ἐκεῖνα, ὅσον μόνον τὸν ἐξεταστικὸν τοῦ ἀνθρώπου νοῦν ἔχειν τινὰ ἰδρῶσιν ἐν ταῖς περὶ Θεοῦ ἐνοίαις, καὶ ἐφησθῆναι κατάληψίν τινα, εἰ καὶ λίαν ἀμυδρὰν, ἢ καὶ πάντα ἀνόμοιον, ἀπὸ τῶν καθ' αὐτὸ περὶ ἐκαίῃου πορισάμενον. Οὐ μέντοι γε ἀπὸ τῆς Γραφῆς ἔχειν ταῦτα προστίθησιν, ἀφ' ἑαυτοῦ δὲ μᾶλλον διδάσκειν τοὺς καὶ λόγον περὶ τῶν τοιούτων πραγμάτων ἀνθρώπειον ἀπαιτοῦντάς φησι· καὶ οὐδὲ τελείως τὸ μὴ ἐπακολουθεῖν ἀποχωρῶσαν τὴν φράσιν, μόνον δὲ ἐπιχειρεῖν τῇ ἐνοίᾳ.

Ὅθεν δῆλον ὡς ὁ παρῶν διδάσκαλος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ νοῦ τὴν μνήμην καὶ τὴν νόησιν καὶ τὴν θέλησιν, ἦν καὶ ἔρωτα καὶ ἀγάπην προσονομάζει, ὡς δυνάμεις οἶδε καὶ ἐνεργείας· ἐν δὲ τῇ μακαρίᾳ Τριάδι οὐχ ὡς δυνάμεις νοεῖ, ἀλλ' αὐτάς τὰς ὑποστάσεις οὕτως ὀνομάζει. Ἡ γὰρ μνήμη τοῦ ἀνθρώπου, φησὶν, μήτε σύγκρισιν ἔχουσα, μήτε ὁμοιότητα, ἔχει ὅμως ὁποιανδήποτε ὁμοιότητα τοῦ Πατρὸς, καὶ ἢ ἐν ἡμῖν νόησις, ἦτοι τὸ τοῦ νοῦ καὶ τῆς μνήμης ἀποτελέσμα, ὁ ἐνδιάθετος δηλαδὴ λόγος, οὐχ ὁ προφορικὸς τῆς γλώττης, εἰ καὶ ἀνόμοιον ἔχει τινὰ ὁμοιότητα τοῦ Υἱοῦ. Καὶ ἢ τοῦ ἀνθρώπου ἀγάπη καὶ ἢ θέλησις ἔχει ὁμοιότητα τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ τοῦτο, φησὶ, τὸ ὄνομα τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀρμόζει, ὡσπερ καὶ ἢ ἀγάπη· εἰ γὰρ ἐστὶν ἕτερον, φησὶν, ἀγάπη ἢ θέλησις; Ταῦτα δὲ οὐκ ἀπὸ σκοποῦ τῶν λοιπῶν διδασκάλων, καὶ μάλιστα τῶν ἀνατολικῶν φιλοσοφεῖ. Εἰσὶ γὰρ οἱ τὸν Πατέρα νοῦν προσηγορεύουσι, καὶ τὸν Υἱὸν Λόγον ὁ τῆς βροντῆς υἱός, καὶ ἀγάπην τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· τὴν ἀγάπην γὰρ τοῦ ἀνθρώπου ἐβρωμενέστεραν φησὶ θέλεισιν Ἀγίουστίνοσ, ἀλλ' οὐ τὴν θέλησιν, ἦτοι τὴν βούλησιν δυνάμιν παρακτικὴν τῆς ἀγάπης εἴρηκεν, ἦτοι τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ὁ γὰρ τοῦτο φάσκων Μακεδόντιος ἀντικρυσ.

Ὅστε ὁ βούλεται ταυτὶ τὰ ὀνόματα ὁ Πατὴρ καὶ ὁ νοῦς, τοῦτο καὶ ἢ μνήμη παρὰ τῷ Ἀγίουστίμῳ· καὶ ὁ βούλεται ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Λόγος, τοῦτο καὶ ἢ νόησις παρὰ τῷ αὐτῷ· καὶ ὁ βούλεται τὸ Πνεῦμα καὶ ἢ

PATROL. GR. CLVIII.

ἀγάπη, τοῦτο καὶ ἢ θέλησις ὁμοίως. Ταῦτα δὲ τὰ ὀνόματα ἰδιότητάς φασιν οἱ θεολόγοι παραδηλοῦν τὰς ἐν τῇ οὐσίᾳ τὰ πρόσωπα διακρινούσας ἐκεῖνα, καὶ τὰς πρὸς ἄλληλα σχέσεις καὶ ἀναφοράς ἐμφαίνειν αὐτῶν. Αἱ γὰρ ἰδιότητες, φησὶ Βασίλειος ἐν δευτέρῳ τῶν Πρὸς Εὐνόμιον, οἰνεῖ τινες μορφαὶ καὶ χαρακτηρες ἐπιθεωρούμεναι τῇ οὐσίᾳ, διαίρουσι μὲν τὸ κοινὸν τοῖς ἰδιάζουσι χαρακτηρησι, τὸ δὲ ὁμοφυὲς τῆς οὐσίας οὐ διακόπτουσιν· ὅσον κοινὸν μὲν ἢ θεότης, ἰδιώματα δὲ τινα πατρότης καὶ υἱότης. Ἐκ δὲ τῆς ἑκατέρου συμπλοκῆς τοῦ τε κοινοῦ καὶ τοῦ ἰδίου ἢ κατάληψις ἡμῖν τῆς ἀληθείας ἐγγίνεται. Καὶ ὁ Ἀρεοπαγίτης, Διακεκριμένα, φησὶ, τὸ τοῦ Πατρὸς ὑπερούσιον ὄνομα καὶ χρῆμα καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, οὐδεμιὰς ἐν τούτοις ἀντιστροφῆς, ἢ ὅλων κοινότητος ἐπαγομένης. Καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Αὐτὸ, φησὶ, τὸ μὴ γεγεννησθαι, καὶ τὸ γεγεννησθαι, καὶ τὸ ἐκπορεύεσθαι, τὸν μὲν Πατέρα, τὸν δὲ Υἱὸν, τὸ δὲ τοῦ ὁ ὅπερ λέγεται Πνεῦμα ἅγιον πρόσσηγορεύσειν, ἵνα τὸ ἀσύγχυτον σώζηται τῶν τριῶν ὑποστάσεων. Καὶ ὁ Νύσσης, Ἡ ἐπιθεωρούμενη ἐκάστη τῶν ὑποστάσεων ἰδιότης τραυῶς καὶ καθαρῶς τὸ ἕτερον ἀπὸ τοῦ ἐτέρου δίστησι.

Τούτων οὕτως ἔχόντων καὶ τῶν ὀνομάτων τούτων πρὸς τὸ δισστήσαι καὶ διακρίναι τὰς ὑποστάσεις ἦτοι τὰ πρόσωπα ἐν τῇ τῆς οὐσίας ἐνότητι πρὸς τῶν θεολόγων ἐξευρημένων· ἂν τε γὰρ τὸ Πατὴρ εἴη, ἢ τὸν νοῦν, ἢ τὴν μνήμην, ἂν τε ἀγάπην, ἢ τὴν θέλησιν, οὐχ ὡς δυνάμεις ἐνούσας ἢ συνουσίας, καὶ ὅλων τῇ οὐσίᾳ ἀποδιδόμενας νοοῦμεν· οὕτω γὰρ ὡσπερ μία οὐσία καὶ ἐν πρόσωπον διὰ τὰς δυνάμεις, ὅτε μὲν Πατὴρ, ὅτε δὲ Υἱός, ὅτε δὲ Πνεῦμα λεγόμενος, ὡς ὁ Σαβέλλιος ἐφυλάξει, ἀλλ' ὡς ἰδιότητας διακρινούσας μόνον τὰ πρόσωπα, ὡς τῶν ἁγίων ἀκήκως αὐτὸς, ὡ βέλτιστε καὶ καινὲ θεολόγοι· τῶν δ' ἄλλων θεολόγων φωναῖς ξυνάδειν φησὶ τὰ σοὶ εἰρημένῃ;

Τίς γὰρ οὕτω πως ἐθεολόγησε τὸν Πατέρα φήσας δυνάμιν ἔχοντα τὸν νοῦν; ἢ τὴν μνήμην γεννητικὴν, δι' αὐτῆς παράγειν τὸν Υἱόν; εἴτα τὴν θέλησιν καὶ δι' αὐτῆς αὐτὸ παράγειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἕγιον, ὡς αὐτὸς ἠξίωσας θεολογήσαι, μὴ συνιὲς ὅτι αἰρετικῶν εἰσι ταῦτα φωναί, εἰ μὴ που καὶ αὐτὸς ταῦτα εἰσὶ τίθη, καὶ ἄλλους συναρπάσαι ἐπιχειρεῖς;

Καὶ τὸν μακάριον δὲ συκοφαντεῖς Ἀγίουστίνον, τὰ ἐκεῖνον καλῶς καὶ ὀρθῇ διανοήσας λελεγμένα διαστρέφων καὶ παρερμηνεύων, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν πλάτων αὐτὸς, τὰ μηδὲ ὅλων εἰρημένα ἢ ἐκαίῃ, ἢ τοῖς ἄλλοις θεολόγοις, ὁ δὴ καὶ ἐν τοῖς ἐφεξῆς φανήσεται. Ἄλλ' ὁ γε μακάριος Κύριλλος καὶ τὴν βούλησιν τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν εἶναι φησὶν ἕτερόν τινα τρόπον. Ἐν γὰρ ζ' τῶν Θησαυρῶν, Ἄλλὰ τὰ μὲν ὡς ποιήματα, φησὶν, ἐκ βουλήσεως γεγονέναι, ὁ δὲ Υἱὸς ὡς αὐτὸς ὢν ἢ βούλησις ἦν ἀδίως ἐν τῷ Πατρὶ. Τοσοῦτον ἀπέχε δυνάμιν τινα πνευστικὴν τὴν βούλησιν ἐνοεῖν αὐτὸς ὁ τὸν Υἱὸν βούλησιν τοῦ Πατρὸς λέγων, ὡς Ἀγίουστίνοσ ἄλλον τρόπον τὸ Πνεῦμα, ἄλλον δὲ τὸν Πατέρα, ὡς ὁ αὐτὸς φησὶ. Τινὲς δὲ ἵνα μὴ Υἱὸν τῆς βουλῆς ἢ τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ λέγοιεν

τὸν μονογενῆ Λόγον, αὐτὸν τὸν Πατέρα τὴν βουλὴν ἢ τὴν θέλησιν εἰρήκασιν εἶναι. Εἰ δ' ἄρα δυνάμιν τινα τὴν βούλησιν οἰεῖ τις ἐν Πατρὶ καὶ ἐνέργειαν, ἢ αὐτὴ ἐστὶ Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ Πνεῦμα τοῦ βούλησις. Καὶ ἀρχὴ τῆς τῶν κτισμάτων προόδου νοουμένη οὕτως ἐστὶ.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Φανερίν οὖν, φησὶν, ἐκ τῶν εἰρημένων δι: ὁ Πατὴρ πηγαία θεότης, καὶ μόνον αἰτία, καὶ μόνη πηγὴ τῆς ὑπερουσίτου θεότητος, καὶ μόνος γεννήτωρ ἅμα καὶ προβολεὺς.

ΑΓΑΛΛΙΑΝΟΣ.

Φεῦ τῆς κακουργίας! Καὶ ποῦ τῶν θεολογικῶν βιβλίων ταῦθ' οὕτω κείμενα εὗρηκας, ἄνθρωπε; Ἡ ποῦ σοι ταῦτα ἐξεσι μεταπλάττειν προσθήκαις τε καὶ ὑφαιρέσει; Οὕτω γὰρ ἂν οὐ μόνον τὰ τῆς παρούσης θεολογίας, ἀλλὰ καὶ πᾶσα γραφὴ καὶ πᾶν πρόβλημα εἰς τὸναντίον ἂν μετασταίη ἕρου τινὸς ἐξωθεν μεσεμβολήσαντος. Δύναται γὰρ οὐ μόνον λέξις, ἀλλὰ συλλαβὴ καὶ προσφθία τοῦλάχιστον εἰς ἑναντίαν ἑνοσίαν μεταρμόσαι τὸν λόγον. Ἴσμεν ἰσως καὶ ἡμεῖς τὸν ἱερὸν Διονυσίου λέγοντα, δι: πηγαία θεότης ὁ Πατὴρ καὶ μόνη πηγὴ, ἵνα καθάπερ εἰς ἐστὶν ὁ Πατὴρ, οὕτω καὶ ἐνὶ αὐτῷ δεῖξει προσήκουσαν τὴν τῶν συμφυῶν προσώπων ἀνάδοσιν, καὶ μηδενὶ ἑτέρῳ τῶν θεῶν προσώπων ἐφαρμόσῃ τὸ τῆς αἰτίας, ὡσπερ οὖν οὐδὲ τὸ τῆς πατρότητος ἕνομα. Σὺ δὲ μεταξὺ τῶν δυοῖν τούτων ῥητοῖν κακούργως τὸ μόνον αἴτιον προσέθηκα; πρὸς τοῦ τῶν θεολόγων τοῦτο λαβόν. Οἶδαμεν τὸν ἐκ Δαμασκοῦ τραυῶς οὕτως εἰπόντα, Μόνος αἰτίας ὁ Πατὴρ. Ἄλλ' οὐκ ἀρέσκει σοι τοῦτο, οὐδὲ συμβαίνει σοι τῷ σκοπῷ. Ἐνθεν σοι καὶ κακουργήσας αὐτὸ ἐκατέρωθεν τὰ τοῦ Διονυσίου τέταχας, ἵνα κάκεινα τῆς κακουργίας μετάσχοιεν, καὶ πρὸς ἄλλον τινὰ μεταπέσειεν νοῦν, ὡς μὴ τοῦ οικείου, ὡς ἰσως αὐτὸς ἀξιοῖς, ὑγιαίνοντος. Τί δὲ σοι καὶ βούλεται τὸ, Μόνον αἰτίας ὁ Πατὴρ, ἐν ἰσως νοηθεῖ; Ὁ γὰρ Υἱὸς αἰτίας; καὶ αἰτιατός.

Εἶτ' οὐκ εὐλαθεῖ τὸν ἐν θεολόγοις γρηγοροῦντα καινὴν μίξιν λέγοντα τὸ αἰτιατοαἴτιον, ἀλλὰ καὶ μόνως γεννήτωρ ἅμα καὶ προβολεὺς; Ἰσως ἕπερ ὑφελου ἀπὸ τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἐδωρήσω τοῖς τοῦ Γρηγορίου, λέγω τὸ *μόνος*. Καὶ τὸ ἅμα δὲ προσέθηκας συκοφαντῶν τὸν Θεολόγον, καὶ κατὰ τὴν οἰκίαν τὸ μέλαν ἐμῶν, τὸ καθαρὸν τῆς θεολογίας συνθολοῖς, ἵνα λάθης διαδράς. Ἀλλὰ φωράσμεν ἡμεῖς σοι τὸ σόφισμα.

Γρηγόριος γὰρ ὁ μακάριος, ὡσπερ ἐριζόμενος τὰ θεῖα πρόσωπα τὰ ἐν οἷς ἡ θεότης, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν κατ' αὐτὸν ἢ ἡ θεότης, τοῦτό ἐστι, φησὶν, ἡμῖν ὁ Πατὴρ, ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὁ μὲν γεννήτωρ καὶ προβολεὺς, τῶν δὲ, τὸ μὲν γέννημα, τὸ δὲ πρόβλημα. Ὁ δὲ καὶ ἀλλαγῷ σαφέστερον εἰρήκει λέγων, Διὰ τοῦτο ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ὄρων ἰστάμενοι, τὸ ἐγέννητον εἰσάγομεν, καὶ τὸ γεννητὸν, καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον. Ἄλλ' αὐτὸς τῶν τειούτων ὄρων ὡσπερ καταγούς θεολογικώτερος; ὦν

Α τυχῶν, ἕτερον ἀντεισηξας ἕρον εἰπόν, Ὁ Πατὴρ μόνος γεννήτωρ ἅμα καὶ προβολεὺς; ἐν εἰς ἰσως νοούμενον; ὁ γὰρ Υἱὸς προβολεὺς εἰ, καὶ μὴ γεννήτωρ.

Ἄλλ' εὐσεβοῦς ἐστὶ διανοίας τὰ ἀποσιωπηθέντα ἐν ταῖς ἀγίαις Γραφαῖς εὐλαβεῖσθαι ἐπιφημίζειν τῷ ἀγίῳ Πνεύματι. Οὐκ ἀκούεις δὲ καὶ τοῦ Κυρίλλου λέγοντος, εἰ Μὴ μέταίρε ἕρια αἰώνια ἃ ἔθεντο οἱ Πατέρες σου; οὐ γὰρ ἔσαν αὐτοὶ οἱ λαλοῦντες; ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Εἰ δὲ σὺ τοὺς ἐκ τῶν Πατέρων πεπηγότας ἕρους κινεῖς, καὶ ἄλλα παρὰ τὸν σκοπὸν ἐκείνων νομοθετεῖς, οὐκ εὐδελον ἐστὶ οὐκ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος λαλεῖς;

Ἡμεῖς τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκείνου τεθέντα ἕρον οὐ μετακινούμεν, ἀλλὰ τὸν Πατέρα γεννητὸν ἕτα πισταύομεν, γεννήτορα τοῦ Υἱοῦ καὶ προβολέα τοῦ ἀγίου Πνεύματος, τὸν δὲ Υἱὸν γεννητὸν ἐκ Πατρὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορευτὸν καὶ αὐτὸ ἐκ Πατρὸς, ὡς ἐκεῖνος ὤριστο, ἀπὸ τοῦ Θεοῦ λόγου διδασχθεῖς; ἐπιγίγει γὰρ ὡς ποῦ φησὶν αὐτὸς ὁ θεὸς Λόγος. Τούτοις συνάδει καὶ ὁ τῶν Νυσοσαῶν λέγων, Ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς, ἐξ οὗπερ ὁ Υἱὸς γεννᾶται καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται; διὸ καὶ κυρίως τὸν ἕνα αἴτιον μετὰ τῶν αὐτοῦ αἰτιατῶν ἕνα Θεὸν φαμεν τεθαρβήκτως. Καὶ οὐκ εἶπε μετὰ τοῦ συναιτίου καὶ τοῦ αἰτιατοῦ, οὐδ' ἄλλο τι τῶν τοιούτων.

Προβολέα γὰρ τὸν Υἱὸν οὐδενὸς τῶν ἀγίων ἡκούσαμεν λέγοντος, οὐδὲ συναιτίου οὐδὲ αἰτιατοαἴτιου, οὐδ' ἀρχὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος, οὐδὲ τι τῶν ὁμοίως. Ἀσφάσκουσι δὲ μᾶλλον τὰ τοιαῦτα ἀπ' αὐτοῦ, λέγοντες, Ἐκ τοῦ Υἱοῦ δὲ τὸ Πνεῦμα οὐ λέγομεν καὶ τὸν Υἱὸν οὐ λέγομεν αἴτιον; καὶ πάντα ἕσα ἔχει ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, πλην τῆς αἰτίας. Σὺ δὲ ταῦτα προκῶν ἀναιρήσεις δι' ὦν προσθήσεις. Οὐ γὰρ δύναται ταῦτα σὺν ἐκείνοις σώζεσθαι.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Τῷ μόνον αὐτῶν ἐν ταῖς θεοῖς εἶναι τὸν μόνον παράγοντα; αὐτὸς γὰρ μόνος ἐστὶν ὁ παράγων καὶς εἰρημέναις δυνάμεσι ὡς πηγὴ καὶ ἀρχὴ καὶ αἰτία, καὶ ὁ τι ἂν εἰποι τις τῶν ὁμοίων.

ΑΓΑΛΛΙΑΝΟΣ.

Ὁ δὲ Υἱὸς, ὡ βέλτιστε, ποῖαις ἄλλαις δυνάμεσι παράγων τὸ Πνεῦμα, ὡς αὐτὸς φησὶ; Εἰ μὲν γὰρ ἄλλαις δυνάμεσι, καὶ ἄλλως ἐστὶν ἀρχὴ καὶ αἰτία ὁ Υἱὸς, πρὸς τῷ καὶ ἑτέρας οὐσίας μετεσχηκέναι κατὰ τὴν σὴν θέσιν, ὡστε καὶ τυφλῷ δὴλη ἢ δυαρχία; εἰ δὲ τῆς αὐτῆς ἐστὶν οὐσίας, ὡς καὶ σὺ προτῶν ἐρεῖς; ὡσπερ ἐν συναισῆσει τῆς βλασφημίας γεγονώς, καὶ τὰς δυνάμεις ταύτας κοινὰς ἀπεργάσῃ Πατρὶ καὶ Υἱῷ, ὡσπερ ἐξόν σοι πάντα ποιεῖν καὶ μετασχεύαζεν; τί καταφύδῃ σαυτοῦ καὶ τῶν ἀγίων νῶν; Ἡ δοκεῖς λήσων ἡμᾶς; τὸν κτύπον μόνον πραγματευόμενος; τὸ δοκεῖν τοῖς ἀπλουστεροῖς σωφρονεῖν καὶ τῶν ἀγίων ἐξέχουσαι, μηδὲν δὲ ὑγιᾶς φρονῶν.

Πῶ; γὰρ ἐστὶ μόνος εἰ μετὰ τοῦ Υἱοῦ; Εἰ δὲ ταῖς δυνάμεσι, πῶς οἶόν τε; Ἡ γὰρ αἰ ὑποστάσεις; συνειλημένως διὰ τῶν δυνάμεων πράξουσι τὸ Πνεῦμα,

καὶ οὕτως ἀναξή Σαβέλλιος, ἢ αἱ δυνάμεις ἔσονται ἢ Α τοῦ Πνεύματος, καὶ τούτου καὶ προβολά. 'Ἄλλ' οὐκ εἰ προσηνοῖται ὁ Υἱὸς τοῦ Πνεύματος; ἐξ ἀνάγκης καὶ αἴτιος; εἴη γὰρ ἂν οὕτω καὶ ὁ Πατήρ τοῦ προβολῆως αἴτιος προσηνοῦμενος. Εἰ δὲ καὶ ἀμυδρότερον ταῦτα διενήνοχεν ἐν Πατρὶ, ἢ Υἱὸς καὶ Πνεῦμα τὰ προαχόμενα οὐδὲν διαφέρει. 'Ἐν ὅποιω γὰρ γένηται τιθεῖντο τῆς διακρίσεως, ὁ Πατήρ ἔσται αἴτιος τοῦ προβολῆως; ἐν τῷ Πατρὶ. 'Ἀλλὰ τοῦτο ἀδύνατον' οὐκοῦν οὐδὲ ἐκεῖνο ἀναγκαῖον. Εἰ γὰρ ὁ Πατήρ προσηνοῖται τοῦ Υἱοῦ ὡς αἰτία αὐτοῦ, οὐκ ἀνάγκη καὶ τὸν Υἱὸν προσηνοῖσθαι διὰ τὴν αἰτίαν· οὐ γὰρ ἔστι τις ἀνάγκη ἢ τοῦτο ποιοῦσα· εἰ γὰρ ἦν, ἔγνωσαν ἂν αὐτὴν οἱ πάλαι θεολόγοι.

'Ἀλλὰ καὶ ἡ μηχανὴ τοῦ σοφίσματος; καταγέλαστος. Μόνως γὰρ, φησὶν, ὁ Πατήρ ἔστιν ἐν τοῖς θείοις ὁ μόνον παράγων, ἅτε τοῦ Υἱοῦ κατ' αὐτὸν καὶ παράγοντος καὶ παραγομένου, ἵνα δεῖξῃ τοὺς Πατέρας τοῦτο σκοπεύοντας, ἐπειδὴν λέγωσι, ὡς ὁ Πατήρ μόνως αἰτία καὶ μόνη πηγὴ. Καὶ τίς οὕτως ἀπλοῦς, ὥστε ἡ τοσαύτη ἀπλότητα τῶν Πατέρων καταργῶνται, ἢ ἐκεῖνων οὕτω διοριζομένων σαφῶς θέλειν ἀμυσηθεῖν;

Εἰ γὰρ αὐτὸς οἶδεν ὅτι τὸ Λατινικὸν ἐκλείπει συμπέρασμα, ἂν μὴ προστεθῇ τῷ, Μόνως αἴτιος, καὶ μόνως αἰτία, οὐκοῦν, ἢ ἀγνωστὸν οἱ ἄγιοι λέγειν καλῶς, λέγουσιν αἴτιον μόνον τὸν Πατέρα, ὄντος πῶς αἴτιου καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐν τῇ θεότητι ἕνδον, ἢ εἰ μὴ ἡγνῶν, ὅπερ οἶδεν αὐτὸς, σιγῶντες ὅπερ αὐτὸς προστίθῃσι, τῷ Λατινικῷ συμπέρασματι καὶ κατ' αὐτὸν μάχεται.

Εἶτα καὶ λόγον ἂν εἶχεν ἡ προσθήκη τοῦ μόνου τινὰ, εἴ τις ἦν ὁ λέγων τὸν Υἱὸν παράγοντα εἶναι, καὶ παραγόμενον, καὶ αἰτίαν καὶ αἰτιατὸν, ἢ τι τοιοῦτον. Νῦν δὲ μηδενὸς τοῦτο λέγοντος, πῶς τολμᾷ προσθήκαις ἀρρήτοις τὸν φανερόν νοῦν μεταπλάττειν τῶν πατρικῶν ῥήσεων;

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Φανερόν δὲ φησὶ ὅτι αἱ εἰρημέναι δύο δυνάμεις ἢ θεία οὐσία πάντως ἔστι, καὶ τὰ ἀποδιδόμενα τῷ Θεῷ, νοῦς τε καὶ βούλησις. Νοῦς δὲ ἄρα καὶ βούλησις τελειότητες.

ΑΓΓΑΛΙΑΝΟΣ.

Καὶ πόθεν ἔστι φανερόν, καὶ τίς τῶν θεολόγων ταῦτα ἐτύπωσεν; 'Ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ μέρος ἐλέγχειν, ἐπειδὴ καὶ ἄλλη; ἄπεται πραγματείας, ἐάσθω τὸ γε νῦν· τὰ δ' ἐντεῦθεν θεωρήσωμεν.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Αὐτοῖν δὲ ὄντοιν τοῖν παραγομένοινοι προσώποιιν Υἱοῦ τε καὶ θείου Πνεύματος, ὁ μὲν πρόεισιν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἢ Πατῆρ, διὰ καὶ πρὸς αὐτὸν ἀναφέρεται τῇ υἰότητι· Υἱὸς γὰρ Πατρὸς, ὡς περ καὶ Πατήρ ὁ Πατήρ Υἱοῦ λέγεται. Τὸ δ' ἀν' ἄλλιν ἐκ τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, οὐχ ἢ Πατήρ, ἀλλ' ἢ προβολεὺς δῆπου καὶ προβάλλων καὶ πνέων, καὶ ὅσα τῆς ὁμοίας ὄντα τυγχάνει δυνάμειος.

ΑΓΓΑΛΙΑΝΟΣ.

'Ἐπειδὴ ὡς ἐν πορίσματος τάξει, καίτοι μηδαμῶ πρότερον συμπερανάμενος τὰς τῶν Χριστιανῶν ἀρχάς τέθεικε, καὶ ταύτας μεθ' ὑπαλλαγῆς καὶ προσθήκης κατὰ τὸ συμφέρον αὐτὸ, ἢ τὸ γε ἀληθέστερον φάναι, ἐπὶ βλάβῃ τῇ σφετέρᾳ προσλαμβάνει, ὅτι ὁ μὲν Υἱὸς πρόεισιν ἐκ Πατρὸς, ἢ Πατῆρ ἐκεῖνος, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς ἢ προβολεὺς ἐκεῖνος, εἰ καὶ αὐτὸς ἀφελῶς, ἀλλ' ὅτι τῇ λέξει δηλοῖ, πάσχει δὲ τοιαῦτα μυρία ἐν τοῖς λόγοις τοῦτοις.

Εἶτα ἐπάγει ὅτι ὁ Πατήρ προσηνοῖται τοῦ προβολῆως, ἕνα καὶ τὸν Υἱὸν προσηνοῦσόμενον δεῖξῃ

τοῦ Πνεύματος, καὶ τούτου καὶ προβολά. 'Ἄλλ' οὐκ εἰ προσηνοῖται ὁ Υἱὸς τοῦ Πνεύματος; ἐξ ἀνάγκης καὶ αἴτιος; εἴη γὰρ ἂν οὕτω καὶ ὁ Πατήρ τοῦ προβολῆως αἴτιος προσηνοῦμενος. Εἰ δὲ καὶ ἀμυδρότερον ταῦτα διενήνοχεν ἐν Πατρὶ, ἢ Υἱὸς καὶ Πνεῦμα τὰ προαχόμενα οὐδὲν διαφέρει. 'Ἐν ὅποιω γὰρ γένηται τιθεῖντο τῆς διακρίσεως, ὁ Πατήρ ἔσται αἴτιος τοῦ προβολῆως; ἐν τῷ Πατρὶ. 'Ἀλλὰ τοῦτο ἀδύνατον' οὐκοῦν οὐδὲ ἐκεῖνο ἀναγκαῖον. Εἰ γὰρ ὁ Πατήρ προσηνοῖται τοῦ Υἱοῦ ὡς αἰτία αὐτοῦ, οὐκ ἀνάγκη καὶ τὸν Υἱὸν προσηνοῖσθαι διὰ τὴν αἰτίαν· οὐ γὰρ ἔστι τις ἀνάγκη ἢ τοῦτο ποιοῦσα· εἰ γὰρ ἦν, ἔγνωσαν ἂν αὐτὴν οἱ πάλαι θεολόγοι.

Καὶ δῆλον ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ Βασιλείου λέγοντος περὶ μὲν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, Πῶς ἂν προσηνοῖται ἢ ὁ Υἱὸς τῆς ἰδίας αἰτίας; περὶ δὲ τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸν Υἱὸν, οὐ τὸν αὐτὸν ἀποδιδόντος λόγον. Εἰ γὰρ ἐφρόνει τοῦτο, κἂν ἔλεγεν. 'Ἀλλὰ τί φησι; Πῶς ἂν διατηρηθῆ ἡ ἄμεσος; σχέσις τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα; Καὶ αὐθις ἐν τῇ Πρὸς τὰς κανονικάς· 'Ἄλλ' οὐδὲ τοῦ Μονογενοῦς πρότερον τὸ Πνεῦμα δηλονότι τὸ ἅγιον· οὐδὲν γὰρ μέσον Υἱοῦ καὶ Πατρὸς. Καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος, δεδοικῶς τὸν Πατέρα προτιμῆσαι τοῦ Υἱοῦ διὰ τὴν ἀρχὴν, μὴ ἀρχὴν αὐτὸν ἐλαττώων ἀποφήνη, ἐπάγει· εἰ θέλω, φησὶ, τὸν Υἱὸν προτιμῆσαι τοῦ Πνεύματος; ὡς Υἱὸν, οὐ μὲν οὖν ὡς ἀρχὴν καὶ αὐτόν. Τί γὰρ ἐκώλυεν εἰ ἐφρόνει τοῦτο εἰπεῖν, ὡς ἀρχὴν καὶ αὐτὸν μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ οὐκ ἐδιδάχθη τοῦτο παρὰ τοῦ Πατρὸς; 'Ὅθεν δῆλον ὅτι οὔτε αἴτιον ἐφρόνουσιν οἱ θεολόγοι τὸν Υἱὸν, οὐδὲ διὰ τοῦτο ἐδόξαζον προεκφωνεῖσθαι αὐτὸν τοῦ Πνεύματος.

'Ἐπεὶ δ' ἀμωσγέπως τάξιν ἔδει τινὰ ἐν τῇ ἐκφωνήσει τῶν θείων ὀνομάτων εἶναι, μᾶλλον εἰκὸς ἦν τὸν Υἱὸν τοῦ Πνεύματος προτετάχθαι, δι' ἄλλα τε πολλὰ, καὶ διὰ τὸ τὴν κοινήν ἀρχὴν αὐτῶν τῷ πρὸς τὸν Υἱὸν ἀναναφερομένῳ προσηγορευθῆναι ὀνοματι, τῷ πατρικῷ δηλονότι. Καὶ δῆλον ἐκ τῶν ἁγίων, ὡς Υἱὸν λεγόντων, καὶ οὐδὲν μέσον Υἱοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὡς αἴτιον δὲ οὐδαμῶς· οὐ γὰρ ἐδόκει τοῖς ἁγίοις τοῦτο, πάντες δὲ τῷ Πατρὶ μόνω τουτὶ μαρτυροῦσιν.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

'Ὡς γοῦν τοῦ προβολῆως ὁ Πατήρ προσηνοῖται, κατὰ μὲν τὸ αἰδίον οὐ, ἅμα γὰρ κατ' ἐκεῖνο Πατήρ τε καὶ προβολεὺς συναϊδίως; τοιοῦτος ὢν, κατὰ δὲ τὸ δύνασθαι καὶ προάγειν, πρότερον γὰρ τὸν Υἱὸν παράγει τοῦ Πνεύματος; ἢ ἡ νοοῦμενος ὑφεστηκέναι τῇ πρὸς τὸν Υἱὸν ἰδιότητι τῇ πατρότητι· οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς αὐ πάλιν προσηνοῖται τοῦ Πνεύματος.

ΑΓΓΑΛΙΑΝΟΣ.

Καὶ ἀπὸ ποίας ἀνάγκης ἐφάνη, ἢ διὰ τίνος τῶν θεολόγων ἀπεδέχθη ὅτι ὁ Πατήρ προσηνοῖται τοῦ προβολῆως; Εἰ δὲ διότι ὁ Υἱὸς τοῦ προβληματος προσηνοῖται, εἰ μὴδὲ ὁ Υἱὸς προσηνοῖται ἐξ ἀνάγκης; ὡς αἴτιος, πῶς ἐκ τοῦ τὸν γεννητορα προσηνοῖσθαι τοῦ προβολῆως ἐξ ἀνάγκης; τοῦ γεννηματος ὁ Υἱὸς ἔσται αἴτιος; Τούτου γὰρ ἕνεκα τὴν

τοῦ γεννήτορος πρὸς τὸν προβολέα τάξιν προϋποτίθηται, καὶ εἰ μὴ οἶόν τε ἔστιν, ἢ μίαν εἶναι τὴν προακτικὴν δύναμιν ἐν Πατρὶ, ἢ ἓν εἶναι τὸν γεννήτορα καὶ προβολέα διὰ τὸ προεπινοεῖσθαι τὴν δύναμιν τῆς δυνάμεως, ἢ ἐντεῦθεν καὶ ἡ προεπινοία τῶν προϊόντων προσώπων ἀκολουθήσῃ καὶ ἡ τάξις ἢ ἐν αὐτοῖς, πῶς ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς μία ἔσται ἀρχὴ τοῦ Πνεύματος, ἐν οἷς τὸ προβάλλειν καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ τὰ τοιαῦτα, τὰ μὲν τοῦ προεπινοεῖσθαι ἔστιν; Οὐ γὰρ ἀρνήσονται προεπινοεῖσθαι τὴν ἐν Πατρὶ δύναμιν τῆς ἐν ἀμφολν, εἶγε μὴδὲ τὸν Πατέρα ὅλως ἀρνήσονται τοῦ Υἱοῦ προεπινοεῖσθαι.

Εἴτα εἰ μὲν τὸ Πατὴρ ὡς τὸν αἰτιον νοεῖ, προεπινοεῖται μὲν τότε τοῦ προβολέως, προεπινοεῖται δὲ ἄρα καὶ τοῦ γεννήτορος, ὅν τρόπον τὰ κοινότερα τῶν ἤττον κοινῶν προεπινοοῦνται ἐν τῇ τελευτή τῶν ἐνεργειῶν τοῦ νοῦ. Ἐναντίως ἢ ἐν τῇ ἀτελεστέρῃ συμπίπτει, καὶ ἐντεῦθεν οὐκ ἂν εἴη τις ἀνάγκη ὥστε καὶ τὸν Υἱὸν αἰτιον εἶναι τοῦ Πνεύματος· ἅμα τε γὰρ ἔσται γεννήτωρ καὶ προβολεὺς, ὡς τὰ ἀντιδιηρημένα, καὶ ἅμα Υἱὸς καὶ Πνεῦμα οὐ διὰ τὴν τῆς αἰτίας τάξιν τοῦ Υἱοῦ προθεωρουμένου τῇ ἐπινοίᾳ, ὡς ἐφημεν. Εἰ δὲ τὸ Πατὴρ ὡς τὸν γεννῶντα νοεῖ, πῶς ὁ Πατὴρ προεπινοεῖται τοῦ προβολέως; Εἰ μὲν γὰρ ἢ ὁ Πατὴρ πρὸς τὸν Υἱὸν λέγεται, ταύτη γε καὶ ὁ προβολεὺς προεπινοεῖται τοῦ γεννήτορος, ἢ πρὸς τὸ πρόβλημα καὶ αὐτὸς λέγεται. Κάντεῦθεν οὐδεμίαν ἀνάγκη πρὸς τὸν Υἱὸν πρότερον εἶναι, ὡς αὐτὸς ἀξιοῖ. Εἰ δὲ καὶ ὡς ἕξεις τινὲς ἢ ἐνεργεῖται νοούμεναι ταῦτα ἐν Πατρὶ τὴν τάξιν ἔξουσι ταύτην, προεπινοοῦνται γὰρ που ὡς εἰσιν ἐν τῷ Πατρὶ, τῶν ὡς πρὸς τὰ προϊόντα ἔχουσιν ἢ λέγεται, τί τούτου γένοιτο· ἂν ἀτοπώτερον; Ἄνευ γὰρ πολλῶν ἄλλων τῶν συμβαινόντων ὥσπερ ἡ διαφορά τοῦ γεννᾶν καὶ προβάλλειν ἐν τῷ Πατρὶ, ἐν τῷ ἀσθενεστέρῳ γένει τῶν διακρίσεων οὐσα, καὶ κατὰ τοὺς Λατίνους ἐν τοῖς προαγομένοις ἰσχυρότερον διαλάμπει πραγματικῶς διακρινομένοις· οὕτω καὶ ἡ προεπινοία οὐκ ἔσ' ἂν ἢ αὐτὴ εἴη ἐν τε γεννήτορι καὶ προβολεῖ καὶ Υἱῷ καὶ προβλήματι, ἀλλὰ πολλῶν ἔσται αὐτῇ ἐκείνης ἰσχυροτέρῃ, καὶ οὐκ ἔσ' ἂν εἴη προεπινοία μᾶλλον ἢ ἄλλῃ τις προήγησις τῶν ἀπηχευμένων, ἢν καὶ αὐτὸς ἔοικε βούλεσθαι. Ἡ εἰ βούλεται αὐτῷ, ὅτι ὁ Πατὴρ πρότερον παράγει τὸν Υἱὸν τοῦ Πνεύματος, καὶ ὅτι ὑφέστηκεν τῇ πρὸς τὸν Υἱὸν ἰδιότητι, πρὶν ἂν προβάλλῃ τὸ Πνεῦμα; Οὕτω γὰρ ἑναργῶς ἀξιοῖ. Ταῦτα δὲ τίς ἀκούσας, οὐκ εὐθὺς ἂν πάντας Ἀρειανούς ἐνοήσῃ; Τί γὰρ ἄλλο ἐκείνοις ἔλεγον, ἢ ὅτι ὁ Θεὸς πρότερον μὲν τὸν Υἱὸν, εἴτα τὸ Πνεῦμα παρήγαγεν, ἔνιοι δὲ ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦτο παρήγαγεν; Οὐδὲ γὰρ ἐκείνοις χρόνῳ τὴν διαφορὰν ἐτίθουν ἀπλῶς· ἐξ αἰθίου γὰρ ἔλεγον γεννηθῆσθαι τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα προελθεῖν οὐκ ἐν τῷ παντὶ τῷδε. Ἀλλὰ τοιαύτας τινὰς προεπινοίας τιθέντες οὐκ εὐσεβῶς, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὴν κατ' οὐσίαν εἰσηγον διαφορὰν. Ἄλλ' εἴπερ ἤδεισαν πῶς δεῖ τὴν προθεωρίαν καὶ τὴν προεπινοίαν λέγειν, καὶ πῶς τὸ προτετάχθαι, καὶ ὅπως τὸ πρότερον οὐδενὶ τρόπῳ ἔστιν ἀληθῶς οὐτε νοεῖν, οὐτε λέγειν ἐπὶ τῶν θεῶν, οὐκ ἂν εἰς τοιαύτας

Ἄφωαριὰς ἐξώκειλαν. Πῶς δὲ καὶ οὐκ ἀνοία πολλῇ τι τῶν ἐν τῷ ἀγεννήτῳ, οἷον τῷ προβάλλειν ἕτερον εἶναι λέγειν τῶν ἐκ τοῦ ἀγεννήτου τινός; ἔστω γὰρ ὅτι ὁ γεννήτωρ τοῦ προβολέως προεπινοεῖται· ἀλλ' οὐχ ὁ γε Υἱὸς διὰ τοῦτο τοῦ προβολέως, ἢ ἢ ὁ προβολεὺς ἢ τὸ προβάλλειν κοινὸν Πατρὶ καὶ Υἱῷ, ἀλλὰ μᾶλλον ἀμφω τὰς αἰτίας, εἰ καὶ δοίημεν ἐν ἑαυταῖς ἔχειν τάξιν τινὰ, ἢ τοιαύτας αἰτίας μόνον προεπινοεῖσθαι τῶν αἰτιατῶν, εὐλογον ἂν εἴη μᾶλλον, ἀπὸ τῆς τῶν κατ' αὐτὰς προαγομένων προσώπων τάξεως λαμβανόντων ἡμῶν τὴν περὶ αὐτῶν ἐπινοίαν ὅσον τὸ ἐφ' ἡμῖν, ἐκεῖ δὲ μηδεμίαν ἀνάγκην εἶναι πιστεύειν τοῦ ἔχειν οὕτως, ὡς ἡ ἡμετέρα προϋποτίθησι ἐπινοία· ἄρρητος γὰρ καὶ ἀνευρότης ὁ τρόπος καὶ ἡ τάξις τῶν θεῶν ἐκείνων προδῶν τῶν θεολόγων λεγόντων ἀκούομεν, καὶ ἐπὶ τούτων ζητεῖν αἰρετικῶν εἶναι ἢ τῶν οἰκουμενικῶν ἀπεφῆναι. Τούτῳ τῷ τρόπῳ καὶ τῆς Ἀρείου καὶ Εὐνομίου φρενοβλαβείας οὐ μετασχίσσομεν. Καὶ γὰρ αὐτὸς Εὐνόμιος ἐκ τοιούτων τινῶν προεπινοῶν κακῶς τιθεμένων ὥσπερ ἀφορμῶν ὀρμώμενος, τὴν κατὰ τὸν τῆς αἰτίας λόγον, καὶ τρόπον τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐν ἐνόητι φύσεως διακρίσειν εἰς τὴν ἐν τῇ φύσει διαφορὰν μετέφερε καὶ τὰς ἀπὸ τοῦ λόγου τῆς αἰτίας προθεωρίας καὶ προαριθμήσεις, αἱ τὸ ἀτύγχυντον ἐργάζονται τῶν ὑποστάσεων ὑπερθέσεις καὶ ὑφέσεις ἀξιωματῶν καὶ φύσεων, ἐπισφαλῶς ἔλεγε, βαθμούς τινὰς φύσεων συνετίθει ὡς ἀξιωματῶν ἢ προδῶν ἕτεροι, ὃν ἀποβράπιζον ὁ Νύσσης Γρηγόριος φησὶν· «Εἰ μὲν τινα χρονικὴν ἐμφασιν ὑπερετίθει τῆς τοῦ Μονογενοῦς ὑποστάσεως ὁ τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ μόνῃ τῷ τῆς αἰτίας λόγῳ προθεωρῶν, εἰκότως ἂν ὁ τῆς οἰδιότητος ἡμῖν περὶ Υἱοῦ λόγος ἐκινδυνεύετο.» Εἴτα ἐπάγει· «Ὁ δὲ αὐτὸς ἡμῖν καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος λόγος, ἐν μόνῃ τῇ τάξει τὴν διαφορὰν ἔχων· ὡς γὰρ συνάπτεται τῷ Πατρὶ ὁ Υἱὸς, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ εἶναι ἔχων, οὐχ ὑστερίζει κατὰ τὴν ὑπαρξίν, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐπινοία μόνῃ κατὰ τὸν τῆς αἰτίας λόγον προθεωρουμένου τῆς τοῦ Πνεύματος ὑποστάσεως, ὥστε τοῦ λόγου τῆς αἰτίας ὑπεξηρημάτος, ἐν μηδενὶ τὴν ἅγιαν Τριάδα πρὸς ἑαυτὴν ἀσύμφωνον ἔχειν. Τὰ γοῦν τῶν ἐν ἐκάστῳ τῶν προσώπων λόγον τῆς αἰτίας μόνον προθεωροῦνται τῇ ἐπινοίᾳ, καὶ προλέγεται τὰ θεῖα πρόσωπα, αὐτὸς γὰρ ἔστιν ὁ διδοὺς τὰς ἰδιότητας, αἷς διακρίνονται, ἢ τοῦτ' αὐτὸ τὸ λαμβάνειν ἐκ τοῦ Πατρὸς πάντα μετὰ τῆς φύσεως, τοῦτέστιν ἢ πρὸς αὐτὸν ἰδιότης αὐτοῖς, τῆς ἀρρήτου τῶν τρόπων διαφορᾶς, καὶ αὐτὰ διακρινοῦσης ἀλλήλων. Καὶ ὁ μὲν Πατὴρ τῶν ἐξ αὐτοῦ διακρίνεται κατὰ τὸ αἰτιον καὶ αἰτιατῶν, ὡς ὁ αὐτὸς ἀξιοῖ Γρηγόριος λέγων· Τὴν κατὰ τὸ αἰτιον αὐτὴν αἰτιατῶν διαφορὰν οὐκ ἀρνούμεθα, ἐν ᾧ μόνῃ διακρίνεσθαι τὸ ἕτερον τοῦ ἕτερου καταλαμβάνειν, ἀλλὰ τὸ ἐκ τοῦ αἰτιῶν ἄλλῃ τινὶ διαφορᾷ, καὶ οὐ τῇ αὐτῇ διακρίνεται. Ἄλλῃ γὰρ φησὶ, διαφορὰν ἐνοοῦμεν, ἢν ἐνταῦθα λόγον φησὶ τῆς αἰτίας. Ἡ συμφώνως φθάσας ἐφη καὶ ὁ Ἰουστίνος, Ὁς ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς, πλὴν γε διὰ τοῦ τρόπου

τῆς ὑπάρξεως ἐγγίνεται τῷ ἡμετέρῳ νοί ἢ προε- A
πίνοια ἢ προθεωρεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ Πνεύματος. Ἐν δὲ
ταῖς ἀρρήτοις ἐκείναις καὶ αἰδίαις προόδουσι οὐκ
εὐσεβὲς ἐστὶ μὴ δεῖ γε εἰπεῖν, ἀλλ' οὐδ' ἐπινοῆσαι
τι πρότερον ἢ ὕστερον, μᾶλλον δὲ οὐδ' ἐπινοῆσαι
οἷός τε γένοιτο οὐδεὶς τὸν τρόπον νοῦς τῶν προόδων
ἐκείνων· ὅπου γὰρ οὐ χρόνος οὐκ αἰὼν ἐμεστέυεν,
οὐ θεατῆς παρῆν, οὐχ ὁ διηγουμένους ἐστίν, πῶς
φαντασθῆ ὁ νοῦς, πῶς δὲ ὑπηρετήσῃ ταῖς διανοίαις
ὁ λόγος; Διὰ τοῦτο σιωπῇ τιμᾶν ἐκαλεῖσθαι τὰς
θείας ἐκείνας προόδους· προϊέναι δὲ μόνον ἅμα
αἰδίως καὶ συναϊδίως ἀρρήτως καὶ ὑπὲρ λόγον πι-
στεύειν τὰ θεῖα· πρόσωπα. Καὶ γὰρ ἔχομεν μαθόντες
πρὸς τῶν διδασκάλων δεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἡρη-
ται τοῦ Υἱοῦ. Ἐὰν ἀδιαστάτως συγκυταλαμβάνεται,
καὶ δι' αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτοῦ πρὶν τι καινόν τι καὶ B
ἀνυπόστατον διὰ μέσου παρεμπεσεῖν νόημα, εὐθύς
καὶ συνημμένως καταλαμβάνεται, οὐχ ὕστερίζον
κατὰ τὴν ὑπαρξιν μετὰ τὸν Υἱὸν, ὥς ποτε τὸν Μονο-
γενῆ διγα τοῦ Πνεύματος νοηθῆναι. Ἡ γὰρ τοῦ
Υἱοῦ μεσιτεία ταυτῷ μὲν τὸ μονογενὲς φυλάττει,
τὸ δὲ Πνεῦμα τῆς πρὸς τὸν Πατέρα σχέσεως· οὐκ
ἀπείργει. Ὡς περ γὰρ ὁ Υἱὸς ὡς γέννημα ἀμέσως
καὶ προσεχῶς ἐκ Πατρὸς ὡς Πατρός, οὕτω καὶ τὸ
Πνεῦμα ὡς πρόβλημα ἀμέσως καὶ προσεχῶς ἐστίν
ἐκ Πατρὸς ὡς προβολῆς. Ὡς ὁ Υἱὸς γὰρ, φησὶ,
ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ
τοῦ Πατρὸς, πλὴν γε δὴ τοῦ τρόπου τῆς ὑπάρξεως.
Καὶ ὁ Γρηγόριος· «Φύσις δὲ τοῖς τρισὶ μία, ἔνωσις
δὲ ὁ Πατὴρ ἐξ οὗ καὶ πρὸς ὃν ἀνάγεται τὰ ἐξῆς, C
οὐχ ὡς συναλοφθεσθαι, ἀλλ' ὡς ἔχεισθαι.» Καὶ ὁ
Νύσσης ἐν ζ' τῶν Πρὸς Εὐνόμιον· «Τοῦ Υἱοῦ, καθὼς
εἴρηται, μεθ' ἑαυτοῦ τὸ Πνεῦμα τῆς ζωῆς τε καὶ
ἀληθείας ἠνδρακινυμένου.» Καὶ ὁ Κύριλλος, «Συν-
ῆται, φησὶ, πρὸς ἔνωσιν τῷ Υἱῷ τῷ τῆς ὁμοου-
σιότητος λόγῳ, κἀν ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐκπο-
ρευῆται.» Καὶ ὁ Διονύσιος ρίζαν μὲν ἀποκαλεῖ τὸν
Πατέρα, βλαστοὺς δὲ ἢ ἄνθη τὰ ἐξ αὐτοῦ, οὐ τάξει
τοιαύτη τινα καὶ ἐκ διαδοχῆς προϊόντα, ἀλλ' ἅμα καὶ
ἀμέσως, ἄμφω ἀλλήλων τι ἐχόμενα καὶ τῆς ρίζης
ὑπερφυῶς διὰ τὸ πάντη ἄβυλον καὶ τὸ ἀπειρον.»

Τούτων οὕτως ὑποκειμένων, ὡς τῆς εὐσεβείας
ἀρχῶν καὶ τῆς θεολογίας θεμελιῶν, οἷς ὁ λόγος τῆς
ἀληθείας ἐποικοδομεῖται, καὶ τὸ ὕγιες δόγμα ἀνα-
φαίνεται, δεῖ ὁ Πατὴρ μόνος αἰτία καὶ πηγὴ καὶ
ρίζα καὶ ἀρχή. Τούτῳ γὰρ μόνῳ προσαρμόζονται τὰ
τοιαῦτα κατὰ τὸν ἐκ Διαμασκού θεορρήμονα ὡς
ἰδιότης αὐτοῦ. Καὶ κατ' οὐδένα τρόπον μεταπίπτου-
σιν οὐδὲ κοινοποιῶνται τινα τῶν ἐξ αὐτοῦ· ταῦτα
γὰρ μόνον αἰτιατὰ ἐξ αὐτοῦ, καὶ οὐδέτερον τούτων
συναίτιον τοῦ λοιποῦ τῷ Πατρὶ, καὶ οὐδαμῶς· θάτε-
ρον θαιτέρου, πρότερον οὐδὲ ὕστερον, ἅμα προϊόντα
καὶ ἀμέσως ἄμφω, ἐχομένως καὶ συνημμένως· ὥστε
ἐφηρμόσθαι μὲν πως τῷ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα κατὰ τὴν
τῶν ὁμοίων τάξιν μόνον, ἐφηρμόσθαι δὲ τῷ Πατρὶ
κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν αἰτίαν, ὡς ἐφηρμόσται καὶ
ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, τοῦ Κυρίλλου τοῦτο βωῶντος ἐν
τοῖς Πρὸς Ἑρμείαν.

Αἱ θέσεις ἐκείναι καὶ αἱ προηγῆσαις τῶν δυνά-

μεων, καὶ τῶν ὑποστάσεων δι' αὐτὰς καὶ τῶν αἰτιῶν,
καὶ αἱ προεπίνοια καὶ αἱ τάξεις τῶν προόδων, καὶ
τὸ πρότερον προάγεσθαι τὸν Υἱὸν, καὶ ὅσα τοιαῦτα,
τὰ μὲν βλάσφημα πάντως καὶ ἀπρόβοντα τῆς ἱερᾶς
διδασκαλίας τῶν ἀγίων, καὶ ἐξω τοῦ φρονήματος
τοῦ ὀρθοῦ, τὰ δὲ καὶ ὑπ' αὐτοῦ δήπου τίθενται, καὶ
ἐφ' οἷς τίθενται συνοῦσαν τὴν βλασφημίαν ἔχει.

Πολλὰ γ' οὖν ἄτοπα εἰπὼν ἐν τούτῳ τῷ λήμμα-
τι, καὶ τῇ ὡς αὐτῷ δοκεῖ τούτῳ ἐπεξεργασία, ἐν εἰπε
φρονίμως δι' οὐ πάντα ἀνέτρεψεν, δεῖ οὐδαμῶς ἄλλο
ἄλλου πρότερον ἐν τοῖς θεοῖς. Ὁ καὶ ἡμῖν ἐναγῆος
εἴρηται, δεῖ καὶ αἰδιότητι καὶ φύσει καὶ νῷ αἰθεῖται
ὑποστάσεις ἅμα εἶσι, καὶ οὐκ ἔχει χώραν ἐν αὐταῖς
οὐδενὶ τρόπῳ τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον. Εἰ καὶ
πάλιν ταύτην ἀνεῖλε τὴν ἀλήθειαν, οὐκ οἶδ' ὅ τι πα-
θῶν, καὶ τὸν μὲν Πατέρα πρότερον τοῖν δυοῖν, τὸν
δὲ Υἱὸν τοῦ θεοῦ Πνεύματος πρότερον εἴρηκε, τὸν
αὐτὸν δὲ ἅμα πρότερον καὶ ὕστερον ἀκολουθῶς.

Εἰ γὰρ τοῦ Πνεύματος πρότερον ὁ Υἱὸς, τί ἂν εἴη
τοῦ Πατρὸς, λέγεται, καὶ τὸ Πνεῦμα ὕστερον ὅν τοῦ
Υἱοῦ, τί ἂν εἴη ἀπὸ τοῦ Πατρὸς· εὐλαβούμενος γὰρ
ἴσως διὰ τὸ ἀπηχῆς τῆς φωνῆς, πρῶτον εἰπεῖν καὶ
δεύτερον καὶ τρίτον, ἄλλοις ὀνόμασιν εἰς τὴν αὐτὴν
ἀτοπίαν ἐξέπεσεν. Ἄλλ' ἡμεῖς κατὰ τὸν Νύσσης
Γρηγόριον ἐν τοῖς Κατ' Εὐνομίου οὐδέπω καὶ νῦν
ταύτης ἠκούσαμεν τῆς σοφίας ἢ τὸ δεύτερον καὶ
τρίτον ἐκ τινος ἀκολουθίας λεγόμενον εἰς τὴν τῶν
ὑποχειρίων καὶ ὑποτεταγμένων ἀπωθεῖται τάξιν.

Διχῶς γὰρ λέγεται, φησὶν, ὁ Υἱὸς, τούτεστιν
ἐπιλέγεται τῷ Πατρὶ, καὶ τρίτον λέγεται τὸ Πνεῦμα,
τούτεστιν ἐπιλέγεται τῷ Υἱῷ ἐκ τινος ἀκολουθίας· ἀκο-
λουθεῖ γὰρ Πατρὶ Υἱὸς, ὥστε καὶ Πνεῦμα Υἱῷ, καὶ
δι' Υἱοῦ τῷ Πατρὶ, ἀλλ' οὐ λέγομεν ἢ τὸν Υἱὸν εἶναι
δεύτερον, ἢ τὸ Πνεῦμα τρίτον, οἷς ἔπειτα τὸν Υἱὸν
μὲν ὕστερον εἶναι τοῦ Πατρὸς, πρότερον δὲ τοῦ
Πνεύματος· καὶ ὅσα ἄλλα τὴν τῶν φύσεων εἰσάγει
κατ' Εὐνόμιον διαφορὰν.

Ποῦ δὲ διαφέρει τὸ, λέγοντά τινα πλεῖον τινα, τὸ
μὲν λέγειν δεύτερον, τὸ δὲ τρίτον, καὶ τὸ λέγειν δεῖ
τούτῳ ἐστὶ γ'· ὥσπερ οὐδὲ ταυτὸν ἐστὶ τότε, ἐν οἷς
ἢ τῆς αἰτίας τάξις ὁμολογουμένως ἐστὶ, τὸ αἰτιον
τοῦ ἐξ αὐτοῦ προεπινοεῖν, κἀν ἅμα τῇ τε φύσει
ᾧσιν ὡς μίαν ἔχοντα φύσιν, καὶ τῷ νῷ διὰ τὴν ἀνα-
φορὰν, καὶ τὸ ἐν οἷς ἢ τῆς αἰτίας τάξις ἀμφιση-
D τεῖται, θάτερον θαιτέρου πρότερον ἀποφαίνειν περ-
ᾶσθαι, ἵνα καὶ ἢ τῆς αἰτίας ἐν αὐτοῖς τάξις
ἀποδειχθῆ.

Δεῖ γὰρ καὶ πρότερον ἔχει καὶ τὸ ὕστερον ἐν τῷ
τῶν ἄλλων τρόπῳ εὐρίσκεισθαι, χρόνῳ δηλονότι ἢ
φύσει. Εἰ δὲ καὶ νῷ, οὕτως ἂν καὶ ἢ κατὰ τὴν
αἰτίαν τάξις οὐκ ἂν ἐμφαίνοντο ἐν αὐτοῖς. Αὐτὸς
οὖν εἰπὼν, Οὐδαμῶς ἄλλο ἄλλου πρότερον, ἴσως
εἴποι τις ἂν τῷ χρόνῳ, εὐθύς αἰτίαν προστίθησι,
δι' ἣν ὁ Πατὴρ πρότερον τοῖν δυοῖν, ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ
αἰγίου Πνεύματος.

Ὅτι τάξις ἐστὶ, φησὶ, τῶν ὑποστάσεων διὰ τὰς
προόδους, δεῖ τὸ γεννᾶν τοῦ προβάλλειν, καὶ τὸ
γεννᾶσθαι τοῦ προβάλλεσθαι πρότερον, καὶ διὰ
τοῦθ' οὕτω τετάχεται καὶ τὰ θεῖα πρόσωπα, καὶ

ταῦτα κατὰ τὸ αὐτὸ νῦν τῆς ἀϊδιότητος ἕνα Πατὴρ Α ὄντος Υἱοῦ τε καὶ θείου Πνεύματος, ταύτας καὶ δῆπου τὰς προηγῆσαι καὶ θέσεις οἱ ἐξ Ἀρείου καὶ Εὐνομίου ὑποτιθέμενοι τὰς ἐξῆς φλυαρίας συνέρραπτον, ὡς δεδήλωται. Ἄς οὗτος ἀνανεοῦν οὐκ ἀπαξιοί δῆπου, τοιαῦτα τὴν Ἐκκλησίαν ἀξίων δέχσθαι δόγματα. Ἰδωμεν δὲ καὶ τὸ ἐξῆς.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Ἄλλὰ μὴν κάκεινο τοῖς εἰρημένοις προσθεῖναι δίκαιον θεολογικώτατον ὄν, ὅτι ὁ Πατὴρ ἑκάτερον τῶν θείων παράγει προσώπων, ἴσον ἑαυτῷ πάντη πάντως καὶ ὁμοιον, ταῖς αὐταῖς τῷ ἀριθμῷ τελειότησι. Θάντα γὰρ ὅσα πρόσεσι τῷ Πατρὶ ἄνευ πατρότητος, καὶ ὅσα περ ἐφαρμόττει τῇ θεῆ πατρότητι, καὶ ἄνευ πατρότητος ἕνα καὶ πνεύσεως, καὶ ὅσα περ αὐταῖς κοινῶς ἐφαρμόττει, κοινὰ καὶ τοῖς Β ἕκ Πατρὸς εἶναι ὁ θεολογικὸς παραδίῃσσι λόγος.

ΑΓΑΛΛΙΑΝΟΣ.

Ἰδοὺ κατ' ὀλίγον ἐκρήγνυσι τὸν καρπὸν τοῦ λήμματος ἐκείνου, ὅτι ὁ γεννήτωρ προεπινοεῖται τοῦ προβολέως. Οὐκ ἀφίσταται δὲ καὶ τῆς κακουργίας, ἀλλ' ἐν μὲν τῇ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ διακρίσει χωρίζει τὴν πατρότητα τῆς πνεύσεως, ἐν δὲ τῇ Πατρὸς καὶ Πνεύματος συνάπτει πατρότητα καὶ πνεῦσιν ἄνωγει γὰρ ὡς πρότερον, ὅτε βούλεται τὴν πατρότητα, καὶ πάλιν συνάπτει κατ' ἐξουσίαν, ὡς ἂν ἐπ' αὐτῷ κείμενον, τὸν μὲν Υἱὸν προβολέα ποιεῖν, οὐ γεννήτορα δὲ, τὸ Πνεῦμα μῆτε προβολέα μῆτε γεννήτορα, οὐκ εἰδὼς ὅτι ἢ καὶ ἄμφω δεῖ μὴ μετέχειν τῶν ἐν τῷ Πατρὶ προσόντων ὑποστατικῶν ὁπωσοῦν, εἴπερ ἐξαρκεῖ τῷ Πνεύματι πρὸς τὴν κατὰ φύσιν ἐνότητα ἢ τῶν θεοπερῶν κοινωνία. τὰ γὰρ θεοπερῆ πάντα τῇ ὅλῃ θεαρχίᾳ πρόσεσι κατὰ τὸν θεοτελῆ λόγον, ὁ ἱερός φησι Διονύσιος, καίτοι μῆτε γεννῶντι μῆτε προβάλλοντι ἢ εἴγε δεῖ διὰ τὴν ἀναγκαίαν κοινωνίαν τῆς φύσεως καὶ εἰνος μετέχειν τῶν μὴ κοινῶν ὁ πότερον οὐκ ἀντίκειται, δεήσει καθάπερ τῷ Υἱῷ τῆς πνεύσεως μετέστιν, ὡς μὴ ἀντικειμένης αὐτῷ, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς γεννήσεως, ὡς μὴ ἀντικειμένης αὐτῷ μετέχειν. Ἄλλως γὰρ ἐν γε ταῖς κοινότησι θάτερον τῶν προαγομένων προσώπων ὑπερέξει θάτερου, καὶ ὁ τῆς ἰσότητος αὐτῆς οἰχίσαται λόγος.

Εἰ δὲ ἀπὸ τῆς θέσεως τῆς τάξεως ἐπάξει τις τὸν λόγον τῷ προηγείσθαι λέγων τὴν γέννησιν τῆς προβολῆς, καὶ διὰ τοῦτο προϋφίστασθαι τὸν Υἱὸν, εἴτα τὸ Πνεῦμα, κἀνευθεν ἀδυνάτως ἔχειν τὸ Πνεῦμα κοινωνεῖν τῆς γεννητικῆς δυνάμεως ἄλλὰ ταῦτα βλάβσημα ἀπεδείχθησαν, καὶ αἰρετικῶν φρονήματα. Τοῦναντίον δὲ μᾶλλον ἀπέδειξαν οἱ θεολόγοι ταῖς σφῶν αὐτῶν χρήσεσι, ἃς φθάσαντες ἐξεθήκαμεν, ὅτι συνημμένως καὶ ἐχομένως, καὶ μετὰ τοῦ Υἱοῦ πρόσεισι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐχ ὑστερίζον κατὰ τὴν ὑπαρξιν, ἢν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔχουσι δηλονότι, ὡς ποτὲ τὸν Υἱὸν ὄχνα τοῦ Πνεύματος νοηθῆναι ἄνευθεν ἀνάγκη ἦν, εἴπερ ἐκοινῶνται τῆς πνεύσεως ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, τῷ μὴ ἀντικεῖσθαι τῇ γεννήσει, κοινωνεῖν καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς

γεννήσεως τῷ μὴ ἀντικεῖσθαι τῇ πνεύσει, ἢν εἴη θεὸς ἴσος τὸ Πνεῦμα θεῶ τῷ Υἱῷ καὶ Πατρὶ, καὶ ὁ Υἱὸς ἴσος θεὸς θεῶ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι, ὡς προῶν καὶ αὐτὸς ἀξιοί, εἰ καὶ μὴ πρὸς τοῦτο συντείνει αὐτῷ τὰ λεγόμενα.

Εἰ δὲ συναίτιον τὸ Πνεῦμα τῷ Πατρὶ ἐν τῇ τοῦ Υἱοῦ γεννήσει, ἀσεθεὶς ἂν εἴη λέγειν, καὶ τὸ συναίτιον λέγειν τὸν Υἱὸν ἐν τῇ τοῦ Πνεύματος προβολῇ τοιούτων δῆπου.

Ὁ δὲ θεολογικὸς λόγος οὐ πατρότητα καὶ πνεῦσιν παραδίῃσσι τὰ διακρίνοντα τὰς θείας ὑποστάσεις, ὥστε τῇ πατρότητι διακρίνεσθαι τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα, εἴτα τῇ πατρότητι καὶ πνεύσει τοῦ Πνεύματος ἢ οὐ γὰρ εὐσεβὲς ἔδοξε τοῖς θεολόγοις διακεκρυμένα ταῦτα νοεῖν ἐν τῷ Πατρὶ. Μᾶλλον μὲν ὅν Β ἔδοξεν εὐσεβὲς, ἵνα τὸ μοναδικὸν τῆς αἰτίας εἰλικρινῶς κηρύττεται, καὶ μίαν γονιμότητα δεῖν νοεῖν ἐν τῷ Πατρὶ, ὡς μίαν ἀρχὴν αὐτὸν ὄντα, τῇ πρὸς τὰ προῶντα παραδίῃσσι διχαζομένων, ὡς δεδήλωται.

Δεῖ γὰρ πάντοθεν τὴν διαρχίαν ἐκκλίνειν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεὸς Διονύσιος ὑπερούσιον γονιμότητα εἴρηκε τὸν Πατέρα, ὅπερ ἐξηγουόμενος ὁ σοφὸς Μάξιμος λέγει, Γονιμότητα, φησι, τὴν πατριεὴν ὑπὲρ ἔνοιαν πρόδοον εἰς ἐκφανσιν τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ τῶν ἄλλων διδασκάλων ὁ μὲν πηγαίαν θεότητα καὶ θεογένον, ὁ δὲ καρπογένον, ὁ δὲ αἰτίαν, ὁ δὲ βίβαν, ὁ δὲ ἀρχὴν, ὁ δὲ ἄλλο τι τῶν ἰσοδυνάμων λέγει τὸν Πατέρα.

Διακρίνεσθαι δὲ φασὶ τὰ θεῖα πρόσωπα, τὸν Πατέρα μὲν τῶν ἐξ αὐτοῦ τῇ κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιῶν διαφορᾷ, τὰ δὲ ἐξ αὐτοῦ ἀλλήλων τῷ τρόπῳ τῆς σφῶν αὐτῶν ὑπάρξεως, ἦτοι τῷ λόγῳ τῆς ἐκατέρου αἰτίας, τῷ γεννητῷ δηλονότι καὶ τῷ ἐκπερῶν. Ἐπὶ τῶν ἡμετέρων γὰρ ὄρων, φησὶν, ἰσάμενοι ἐδ' ἀγέννητον εἰσαγόμεν, καὶ τὸ γεννητὸν καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπαρευόμενον, ὡς ποῦ φησὶν αὐτὸς ὁ θεολόγος. Ταῦτ' οὖν εἰσὶν ἃ παραδίῃσσι ὁ θεολογικὸς λόγος ἢ δὲ φησὶν οὕτως οὐδαμῶς, ὅτι ὁ ἄνευ τῶν ἰδιοτήτων, πάντα τὰ ἄλλα κοινὰ τοῖς τριῶν καὶ ἴαν ἀληθῆς, καὶ παραδοδεόμενον κοινῆ, καὶ παρὰ πάντων ὁμολογούμενον. Ἐξῆς δὲ φησὶ

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Αὐτὰ μὲν γὰρ ἦτοι πατρότης, καὶ πατρότης ἕνα καὶ πνεῦσιν καὶ ὅσα παρέπεται τῇ πατρότητι, καὶ αὐ πάλιν πατρότης τε καὶ πνεῦσιν σχέσεις εἰσὶ μόνον, οὐ τελειότητες, ὥσπερ καὶ ἡ υἰότης, καὶ ἡ ἐκ τῷ Πνεύματι πνεῦσιν.

ΑΓΑΛΛΙΑΝΟΣ.

Πρὸς δ' ὅραμεν ὅτι πατρότης καὶ πνεῦσιν ἐν τῷ Πατρὶ, ἐατέον γὰρ τὴν πατρότητος ἄλογον ἵπνα διπλωσιν, οὐ σχέσεις μόνον εἰσὶν, ἀλλὰ καὶ τινα τελειστάτων ἔχουσι τάξιν. Σχέσεις γὰρ εἰσὶν ὡς ἀνεφοραί. Ὡς δὲ προσώπου συστατικά καὶ τελειότητές πῶς εἰσὶν οὐ τῆς φύσεως, ἀλλὰ τοῦ κατ' αὐτὰς ὄφισταμένου προσώπου, καὶ ὥσπερ εἶδος ἀτομικῶν. Εἰ δὲ ἐξ ἀμφοῖν τὸ πατρικὸν ὄφισταται πρόσωπον, ἑκάτερον δὲ τῶν προαγομένων ἐκ μιᾶς τῆς ἀντικειμένης, θαυμαστὸν μὲν ὑπερρωῶς, ἀλλὰ τῆς πιστεύου

ἔστιν ὑπόθεσις, ἣν μετ' εὐλαβείας ἀποδέχασθαι χρὴ, οὐ λόγῳ ταύτην ἀνθρωπίνῳ διορθουμένους παρανομεῖν εἰς τὰ μέγιστα, καὶ ἵνα μόνον ἐν εἰπωμένῳ μόνον ὑποστατικῶν τοῦ Πατρὸς τὴν πατρότητα, καὶ οὕτω τὴν προβολὴν ἢ τὴν πνεύσιν κοινοποιήσωμεν τῷ Υἱῷ, ἐπεισοδιῶδές τι καὶ παρελκόν αὐτὴν ἀποφαίνει· ὅπου γὰρ οὐδὲ τοὺς διδασκάλους εὐρίσκαμεν διακεκριμένους, καὶ ὡς δύο ταῦτα νοούντας ἐν τῷ Πατρὶ, ἀλλ' ὡς μίαν ὑποστατικὴν ἰδιότητα, ἢ προσωπικὴν τελειότητα, ἀποδιδόντας αὐτῷ τὴν πατρότητα, ἢ τὴν καρπογονίαν, ἢ τὴν θεογονίαν, ἢ τὴν αἰτίαν, ἢ τι τῶν λοιπῶν. Οὐδὲ γὰρ εἰκῆ Γρηγόριος τὸ Πατὴρ ὄνομα εἰς γεννήτορα ἀντέπτυξε καὶ προβολέα. Ἐν μὲν γὰρ τῇ πρὸς τὸν Υἱὸν παραθέσει δηλοῖ τὸν γεννῶντα· ὅταν δὲ ἀπλῶς λέγεται Πατὴρ, ὡς αἰτιον, φησὶ, τῆς ἐν Υἱῷ καὶ Πνεύματι θεωρουμένης θεότητος· ἐκλαμβάνεται· διὰ τοῦτο καὶ μόνος Πατὴρ, ἦτοι μόνος αἰτιος· καὶ οὐ μετὰ συζυγίας. Ὡς τοίνυν ὑφιστάσῃ τὸ πατρικὸν πρόσωπον, πατρότης καὶ προβολῆ, ἃ δὴ κοινῶς αὐθις ὑπὸ τῷ τῆς πατρότητος, ἢ καὶ βούλει γὰρ, τῷ τῆς ἀγεννησίας ὀνόματι τὸ πατρικὸν χαρακτηρίζουσι πρόσωπον καὶ τελειότητες· εἰσι τοῦ πατρικοῦ τρόπον τινά, οὐ γὰρ μόνον τῆς φύσεως τελειότης ἢ ἔστιν ἀπλῶς ὄντιον, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑποστάσεως ἢ ἔστι τόδε τι· διὸ καὶ ἰδιότητος οἱ διδάσκαλοι τὰς μὲν τῆς θείας καλοῦσι φύσεως, τὰς δὲ ἐκάστης τῶν ὑποστάσεων. Ὡς γοῦν τελειότητές τινες ὄσαι αἱ ὑποστατικαὶ ἰδιότητες, ἢ εἰσι συστατικαὶ προσώπων, καὶ ἀρχαὶ τῶν ἐνεργειῶν, εἰσι καὶ τῶν δυνάμεων καὶ προόδων ἔτι, ἔτι τῶν ἐνεργητικῶν, ἔτι τῶν παθητικῶν νοουμένων, καὶ οὕτως εἰ τὸ πατρικὸν ὑφίστησι πρόσωπον ἐν τῷ ἀκοινωνήτῳ εἶναι ἢ θεογονία καὶ ἢ πατρότης, καὶ ἢ τῆς θεότητος ἀρχὴ καὶ τὸ αἰτιον, καὶ ὃ τι βούλοισι τῶν τοιμοτοτρόπων, ὧν ἕκαστον σαφηνεῖα· ἕνεκα εἰς πατρότητα καὶ πνεύσιν διαιρούμεν, τὰς εἰδικῶς λεγομένας διὰ τὰ προαγόμενα. Ἡ δὲ ὑποστατικὴ ἰδιότης ἀρχὴ τῶν τοῦ προσώπου ἐνεργειῶν ἔστι καὶ δυνάμεων, ἢ τοιαῦτα πρόσωπόν ἐστι, ἐκείνης οὐσίας ἀκοινωνήτου, καὶ ταῦτα πάντα ἀκοινωνήτα εἶναι χρὴ. Καὶ τῶν μὲν ἰδιοτήτων τῆς φύσεως κοινωνουμένων τοῖς ἐκ Πατρὸς, ἀληθές ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι τῷ τρόπῳ διενήνοχε μόνον· καὶ τῷ μὲν Πατρὶ πηγαίως καὶ ἀναίτιως καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀγαθότης γὰρ καὶ σοφία καὶ δημιουργικὴ δύναμις καὶ τὰ τοιαῦτα ἐν εἰσιν ἀριθμῶ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, μετὰ ταύτης μέντοι τῆς εἰρημένης διαφορᾶς, ὅτι ἐκεῖθεν εἰσιν αὐτοῖς συμφυῶς· τῶν δὲ τῆς ὑποστάσεως ἰδίων ἀκοινωνήτων; ὄντων ἐν τῷ Πατρὶ κῆπος ἄλλος καὶ κτύπος μόνον ἐκεῖνα πάντα τὰ ῥήματα, ὅσα συμφορήσας ἐκτέθεικεν. Ἐνθεν τοὶ καὶ ὡς ἐλληλεγμένα καὶ τοῖς πρόσθεν εἰρημένοις, ἐπείθεν ἡμῖν ἔστιν αὐτὰ συντομίας φροντίζουσιν.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Παράγων τοίνυν ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸν δίδωσιν αὐτῷ τὴν θείαν οὐσίαν, καὶ ὅσαι πῶς αὐτῆς τελειότητες, ὥστε καὶ τὴν γεννητικὴν καὶ τὴν προβλητικὴν ἅμα

ἄ δύναμιν· τῆς γὰρ αὐτῆς οὐσίας τὰ πρόσωπα, καὶ τὰς αὐτὰς ἔχει δι' ἑαυτὸν τελειότητας.

ΑΓΓΑΛΙΑΝΟΣ.

Ἵπέρειγε. Καὶ πῶς, ὦ θαυμάσιε, γεννητικὴν ἄρα καὶ προβλητικὴν τὸ πρόσωπον τοῦ Υἱοῦ ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος; Ἡ ἔσται τι γεννητικὴν δύναμιν ἔχον, οὐ γεννητικὸν, ἢ γεννητικὸν τι ἔσται, ἐν ταῖς θείαις γεννῶν δὲ οὐδέποτε, ἀλλὰ ψεῦδός ἐστι τὸ καθόλου. Δίδωσι μέντοι τὴν θείαν οὐσίαν αὐτοῖς ὁ Πατὴρ, καὶ ὅσαι τῆς φύσεως τελειότητες, οὐ μὴν τὴν γεννητικὴν ἢ προβλητικὴν δύναμιν· οὐ γὰρ ἕτε φύσεως ἀπλῶς εἰσι τελειότητες, ἀλλὰ τοῦ πατρικοῦ προσώπου ὡς ἰδιότης αὐτοῦ· διὸ καὶ ἀκοινωνήτως εἰσιν ἐν τῷ Πατρὶ, ὡς δέδεικται. Τὰ γὰρ θεοπρεπῆ μόνον ὅλη τῆ θεαρχία πρόσσει, καὶ τὰ ὅλη τῆ θεαρχία πρόποντα ταῦτ' ἂν εἴεν αἱ θεοπρεπεῖς τελειότητες. Ὅσα δὲ αὐ μὴ ὅλη θεαρχία πρόσσει, προσωπικαὶ εἰσιν ἰδιότητες· καὶ ἅπερ ἰδίως ἐνὶ πρέπει προσώπου, οὐκ ἂν τῆς φύσεως λέγοντο τελειότητες, ἐπεὶ τὰ θεῖα πρόσωπα πάντα αὐτῆ διαλαμβάνει, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἐν τῷ προσώπῳ εἰσιν ἐκεῖνῳ, καὶ οὕτως ἂν εἴεν μᾶλλον προσωπικαί.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Ἄλλὰ μὴν δὴ ὁ Υἱὸς παρήγετο ἐκ Πατρὸς, οὐ νοεῖται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς ὡς προβολέως παράγεσθαι· προεπιννοεῖται γὰρ ὁ Πατὴρ ἢ Πατὴρ, τοῦ προβολέως ἢ προβολέως, ὡς ἐλέγετο.

ΑΓΓΑΛΙΑΝΟΣ.

Ἄλλὰ τοῦναντίον ἀπέδειξεν ὁ λόγος, ὅτι τοῦ Υἱοῦ προϊόντος ἐκ τοῦ Πατρὸς ἢ γεννήτωρ ἔστιν ὁ Πατὴρ, ἅμα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς ὡς προβολέως πρόσεισι. Καὶ ἐν τῷ Πατρὶ μὲν ὁ γεννήτωρ οὐ προεπιννοεῖται ἢ ἐν Πατρὶ, ἀλλὰ δι' αὐτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Πνεύματος προεπιννοεῖται ἐκ τῆς τῶν ὀνομάτων ἀκολουθίας τοῦ πατρικοῦ τε καὶ υἱικοῦ συνελκομένης τῆς γενεακῆς τοῦ Πατρὸς σημασίας, ἢ σημαίνει τὸν αἰτιον, εἰς τὴν εἰδικὴν ἢ βούλεται τὸν γεννῶντα. Ἐνταῦθεν καὶ τὸν γεννήτορα τοῦ προβολέως προεπιννοεῖται. Δεῖ γὰρ ὅτι πρὸς τὸ ἐπιννοεῖται ὁ Πατὴρ πρόσωπον ἀναφέρεται, τοῦτο καὶ ἐν τῷ Πατρὶ προεπιννοεῖται ἡμᾶς τοῦ ὅτι πρὸς τὸ λοιπὸν ἀναφέρεται, ὡς ἂν οικειῶς πάντα ἀποδοιτο, κἀν ταῖς προεπιννοεῖται αὐταῖς. Καὶ μηδὲν ἀπῆλθον ταῖς ἰδιότησι τῶν προσώπων συμβαίνει διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὰ ἅμα ὄντα καὶ προϊόντα νοεῖν ἅμα καὶ λέγειν, ἀλλ' ἐφεξῆς, ὅς ἐστιν ὁ τρόπος τῆς ἡμετέρας νοήσεως, οὐ διὰ τὸ τὴν γεννητικὴν δύναμιν φθάνειν ἐν τῷ Πατρὶ τελειουμένην τῷ ἔργῳ πρὶν ἂν ἐν αὐτῷ, καὶ ἢ προβλητικὴ ἔργῳ τελειωθῆ. Ὅ δὲ πέπονθε θαυμάσιον ὄλον· προεπιννοεῖ γὰρ ἐν Πατρὶ τὴν πατρότητα τῆς προβολῆς, ὡς καὶ ἐν Πατρὶ τῷ προτέρῳ καὶ ὑστερῳ διακρινόμενα; δῆπου, καὶ τάξει τὴν μὲν προηγουμένην, τὴν δ' ἐπιγιγεσθαι πιστεύει ἀκολουθῶς τῇ τάξει τῶν δυνάμεων καὶ τῶν ἐνεργειῶν κατ' αὐτὸν, ὅπερ ἐξέβαλλεν αὐτὸν εἰς τὸ μὴδὲ ἅμα εἶναι πατρότητα καὶ προβολὴν ἀποφινέσθαι, διὰ τὸ μὴ εὐσεβῶς ἐκείνο τιθέναι· οὐ

τί γένοιτ' ἂν χεῖρον; ᾧ δὴ σύμφωνα καὶ τὸ ὅτι Α
 κρήγετο ὁ Υἱός, καὶ τὰ τοιαῦτα εὐσεβείαν ἀκοαίς
 οὐ φορητά. Καὶ γὰρ καὶ ὁ θεὸς ἐν θεολόγοις Γρη-
 γόριος βιασθεὶς ἀποκρίνασθαι πρὸς τὰς τῶν αἰρετι-
 κῶν ἐρωτήσεις ὡς ἐν τῷ α' διεξέειπε τῶν περὶ Υἱοῦ,
 Πότε γεγένηται ὁ Υἱός, καὶ πότε τὸ Πνεῦμα ἐκπεπό-
 ρεῦται, πυνθανομένων, ὑπὲρ τὸ πότε, ἀπεκρίνατο·
 Εἰ δὲ δεῖ τι καὶ νεανικῶς εἰπεῖν, ἔφη, ὅτι ὁ Πατὴρ
 οὐ γεγένηται, καὶ ὅτι ὁ Πατὴρ οὐκ ἐκπεπόρεται,
 ἀλλὰ γεγένηται ὑπὲρ χρόνον καὶ ὑπὲρ λόγον. Εἶθ'
 ὡς περ τὸν λόγον ἀποδιορθούμενος ἔμολογεῖ βεβιδ-
 σθαι. Τὸ γὰρ ὅτι φησὶ καὶ πρὸ τοῦδε καὶ μετὰ
 ταῦτα καὶ ἀπαρχῆς οὐκ ἄχρονα κλῆν δτι μάλιστα
 βιαζώμεθα.

Εἰ οὖν ἐκεῖνος ὁ τοιαῦτος καὶ τηλικούτος θεολό-
 γος τῷ ὅτι χρησάμενος καὶ ταῦτα μεθ' ἑτέρων, Β
 μεθ' ὧν ἐπιπλέον ἀναίρεσιν δηλοῖ ἢ θέσιν, οὐδ' οὕτω
 θαρρῆι πόρρω τυγχάνειν αἰτίας ἐν τῇ τοῦ ὑπὲρ
 χρόνον παραστάσει χρονικῆν ἔμφασιν εἰσαγαγῶν,
 ὁ παρὼν οὗτος θεολόγος, τίμη θαρρῶν, τῷ, Ὅτι πα-
 ρήγετο ὁ Υἱός, καὶ τῷ, Ὅτι ὁ Πατὴρ παράγει τὸ
 Πνεῦμα, καὶ τῷ πρότερον, Ὁ Πατὴρ παράγει τὸν
 Υἱὸν τοῦ Πνεύματος, ἐχρήσατο, ἃ σαφέστατα τὰς
 ἀδίδους καὶ ὑπερχρόνους ἐκείνα; προόδους ἐν χρόνῳ
 γίνεσθαι παριστάνουσιν; ἢ τίς αὐτὸν ἐξαιρήσεται
 λόγος τοῦ δεινοῦ τούτου ἀσεδήματος, χρονικὰς τὰς
 θέας προόδους, τὴν γέννησιν δηλαδὴ καὶ τὴν ἐκ-
 πόρευσιν, οἷς λέγει τιθέμενος;

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Ὅτι οὖν καὶ ὁ Υἱός δδ' ὁ Πατὴρ ὡς προβαλεῖς C
 παράγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὴν αὐτὴν σχέσιν
 παρὰ Πατρὸς διὰ γεννησεως δύναμιν τὴν προβλητι-
 κὴν δηλαδὴ συνεπινοήθησεται τῷ Πατρὶ πρὸς τὴν
 τοῦ Πνεύματος πρόδον μίαν οὖσαν ἐκ Πατρὸς δι'
 Υἱοῦ δηλαδὴ μιᾶ δυνάμει τε καὶ ἀρχῇ τῇ ἐν Πατρὶ
 καὶ Υἱῷ.

ΑΓΑΛΛΙΑΝΟΣ.

Καὶ τίς ἀνάγκη τοῦτο ποιεῖ; Ὅτι γὰρ χρόνος
 ἐκεῖ μεσιτεύει, οὗτε ἦν φησὶ προβλητικὴν δύναμιν
 κοινοποιεῖσθαι τῷ Υἱῷ δυνατὸν ἔστι τῆς ἰδιότητος
 οὖσαν τοῦ Πατρὸς, ἥδη διὰ τῶν ἁγίων ἀποδίδεται.
 Ὅθεν καὶ τὸ δι' Υἱοῦ διαπέπτωκεν αὐτῷ. Οὐ γὰρ
 δυνατὰ δηλοῦν τὴν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ μίαν ἀρχὴν,
 αἰτίαν τῆς προόδου τοῦ Πνεύματος.

Πῶς γὰρ ἐπειδὴ οὗτε συναίτιος ὁ Υἱός εὐρίσκειται
 καὶ συμπροβαλεῖς, ἢ προβαλεῖς; τε καὶ αἰτίας, οὗτ'
 ἀνάγκη τις ἀνωτέρα συναλοιφῆς ἢ δυαρχίας, καὶ
 τῶν ἄλλων δεινῶν τῶν συνεζευγμένων τῷ δόγματι,
 ὥστε ἄλλο τι βούλεται τὸ δι' Υἱοῦ οὐ τὴν αἰτίαν δη-
 λοῦν; Τί ἐστι;

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Μιᾶ δηλαδὴ δυνάμει τε καὶ ἀρχῇ τῇ ἐν Πατρὶ καὶ
 Υἱῷ, ἐν μὲν ἐκείνῳ πηγῶς οὐσῃ, καὶ ἀνάρχῳ,
 καὶ μὴ παρ' ἄλλου, ἐν δὲ τῷ Υἱῷ διδομένη διὰ
 γεννήσεως ἐκ Πατρὸς, ὡς ἐξ ἀρχῆς ἀνάρχου καὶ
 πηγῆς καὶ αἰτίας, ἐξ ἧς ἑκάτερα πρόβεισιν Υἱός τε
 καὶ Πνεῦμα ἅγιον.

ΑΓΑΛΛΙΑΝΟΣ.

Πάντα μὲν οὖν τὰ κοινὰ Πατρὶ καὶ Υἱῷ κοινὰ καὶ
 τῷ Πνεύματι. Καὶ κοινὸν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ
 Πνεύματι τὸ μὴ γεγονέναι καὶ ἡ θεότης, Υἱῷ δὲ καὶ
 ἁγίῳ Πνεύματι τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι· ἦν δ' ἂν
 κοινὸν τῷ Υἱῷ τὸ προβάλλειν, εἰ ἦν καὶ τῷ Πνευ-
 ματι. Οὐκ ἔστι δὲ, ἀλλ' ἴδιον τῷ Πατρὶ· τὰ δὲ βία
 ἀκοινώνητα. Ὅστε οὐδὲν αὐτῷ λυσταλεῖ ὁ διορι-
 σμὸς οὗτος τῶν κοινῶν, πλὴν κόμπου μόνον πρὸς
 ἐξαπάτην τῶν ἀπλουστέρων.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Ὅστε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰκότως ἐκ Πατρὸς ἐκ-
 πορεύεσθαι λέγεται δι' Υἱοῦ κατὰ τὴν ζυνεπτυγμέ-
 νην θεολογίαν.

ΑΓΑΛΛΙΑΝΟΣ.

Καὶ πῶς συνεπτυγμένη θεολογία τῷ δι' Υἱοῦ;
 Ἄνεπτύχθη γὰρ ὑπὸ Λατίνων, τῷ ἐξ Υἱοῦ, εἰπερ ὁ
 Λατῖνοι εὐθύνόμενοι ἐν τῷ καὶ ἐξ Υἱοῦ, ἐπὶ τὸ δι'
 Υἱοῦ καταφεύγουσι, καὶ τοῦτο ἀπολογία πούονται
 τοῦ δόγματος.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Ποίαν μὲν τινα καὶ ταύτην καὶ πῶς ἔχουσαν,
 οὐ χρεῖα λέγειν ἐν τῷ παρόντι, καὶ ὅπως παρεξη-
 γοῦνται τὸ δι' Υἱοῦ. Ἄλλ' ἀρκεῖ τοσοῦτον ἵναυθα
 λέγειν, ὅτι ὡς ἐπισαφέστερον τὸ δι' Υἱοῦ καὶ γνωρι-
 μώτερον καταφεύγουσι, καὶ μᾶλλον ἀνεπτυγμένον.

ΑΓΑΛΛΙΑΝΟΣ.

Ἡ ἔξοσι σοὶ λέγειν ἃ βούλεις, καὶ τὰ ἀνεπτυγμένα
 συνεπτυγμένα καλεῖν, ἐπειδὴν βουληθῆς, καὶ τού-
 νατον αὐ. Ἄλλ' ἀρκεῖ ἡμῖν ὁ Κύριλλος δεῖξαι,
 πῶς τὸ συνεπτυγμένον μᾶλλον ἔστιν, ἔνθα λέγει τὸ
 οὐτωδῶς ἐξ ἀμφοῖν, ἢ ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ προχό-
 μενον Πνεῦμα. Ἡ ὁ Κύριλλος; ἠγνόησαν ἀντὶ τοῦ
 ἀναπτύσσων, μᾶλλον συμπύσσων, ἢ ἄλλως δεῖ ἔχειν
 τὸ δι' Υἱοῦ πρὸς τὸ ἐξ ἀμφοῖν, ἢ τὸ καὶ ἐξ Υἱοῦ ἐν
 τῷ λόγῳ περὶ τῆς ἀδίδου προόδου τοῦ Πνεύματος
 καθ' ὁμᾶς, καὶ ἄλλως; ἐν τε παρὶ τῆς τοῦ Πνεύμα-
 τος μεθέξεως ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ γινόμενης, περὶ ἧς
 καὶ ἐκεῖ Κύριλλος πραγματεύεται, τόγε εἰς τὸν
 τοῦ σαφεστέρου καὶ ἀσφαστερέου λόγον. Ἄλλὰ τοῦτο
 μὲν εἰς τοσοῦτον.

Πῶς δὲ καὶ οὐ λέγεται ποτε δι' Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι
 ἀπλῶς, ὡς περ καὶ δι' Υἱοῦ γεγεννησθαι τὰ δυα
 λέγεται; Ἡ δὴλον ὅτι ἐκεῖ μὲν εὐσεβὲς ἔστι λέγειν
 μίαν εἶναι δύναμιν δημιουργικὴν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ
 καὶ χώραν ἔχει ὁ διορισμὸς ἐκεῖνος, καὶ κοινοποιεῖ-
 ται μὲν ἡ δύναμις τῷ Υἱῷ, κοινοποιεῖται δὲ δι' αὐτὸ
 καὶ τῷ Πνεύματι, καὶ διὰ τοῦτο ἐκ Πατρὸς δημιουρ-
 γηθῆναι λέγεται ἡ κτίσις καὶ ἐξ Υἱοῦ, καὶ ἐκ Πα-
 τρὸς δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι, καὶ ἕκαστον τῶν τριῶν
 προσώπων δημιουργός; καὶ ἕκαστος εἰς πάντα δημιουρ-
 γός, καὶ οὐδὲ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἔχει χώραν λέ-
 γειν εἶναι τὴν κτίσιν, διὰ τὸ τὴν δύναμιν τοῦ δη-
 μιουργεῖν, οὐχ ἢ Πατρὶ προσῆκεν τῷ Πατρὶ, ἀλλ'
 ἢ Θεῷ, εἰς δὲ Θεός; ἢ Τριάς· ἔνταυθα δὲ οὐχ ὁλόν
 τε λέγεσθαι μίαν δύναμιν προβλητικὴν ἐν Πατρὶ καὶ
 Υἱῷ μὴ κοινήν οὖσαν καὶ τῷ Πνεύματι· εἴη γὰρ ἄν.

αὐτὸ ἐτέρας οὐσίας, λειπόμενον τῆς κοινῆς δυνάμε-
 ως. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν δεῖν ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς
 λέγειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἐπειδὴ τὸ προβάλλειν,
 ὡς περ καὶ τὸ γεννᾶν τῷ Πατρὶ μόνῳ προσήκει ἢ
 ἀγεννήτῳ καὶ θεογόνῳ καὶ ἀρχῇ καὶ εἰ τι τοιοῦτον·
 οὐ γὰρ εἰ; αἰτιος ἢ Τριάς, ἔνθον ἐν τῇ θεότητι δη-
 λαθῆ ὡς εἰς δημιουργὸς τῆς κτίσεως, διὰ τοῦτο εἰς
 αἰτίου ὁ Πατὴρ μόνος;· οὐ γὰρ μετὰ συζυγίας κατὰ
 τὸν Θεολόγον Γρηγόριον, ἀλλ' οὗτος τὴν ἐναντίαν δη-
 που τοῖς ἁγίοις φερόμενος.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Οὐδὲ γὰρ ἐκ μόνου Πατρὸς, ἵνα μὴ νομιζοῖτο ὁ
 Υἱὸς αὐτῷ ἀνόμιος, μὴ τὰς αὐτὰς ἔχων τελειότητα
 τῷ Πατρὶ. Καὶ διὰ τοῦτο μὴ δ' ὁμοούσιος, ὅπερ οὐ-
 δαμῶς ἀπέοικε τῇ τοῦ Ἀρείου αἵρέσει τὸν Υἱὸν ἀλ-
 λωτριώσῃ τῆς θείας φύσεως τοῦ Πατρὸς.

ΑΓΑΛΛΙΑΝΟΣ.

Ἄλλ', ὦ τὰν, οὐ τὸν Υἱὸν ἡλλωτρίου μόνον τῆς
 θείας ὁ Ἄρειος φύσεως, ἀλλὰ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα.
 Μακεδόνιος δὲ οὐδὲν ἤττον αἰρετικὸς ἢ ὁ Ἄρειος;
 περὶ τοῦ Πνεύματος μόνου τοῦτο νοσῶν. Εἴπερ οὖν
 ἡμεῖς Ἀρειανοὶ καὶ συγχωροῦντες τῷ Υἱῷ τὰς τοῦ
 Πατρὸς τελειότητας, ἕξ ἰσως καὶ φυσικὰς εἶναι πι-
 στεύεις, σοὶ πάντως οὐχ ὑπολείπεται λόγος ᾧ δια-
 δράσεις τὴν Μακεδονίου μανίαν. Ἄλλ' ἡμῖν εὐλό-
 γους ἀποδίδουσι τοὺς περὶ τοῦτου λόγους, καὶ τῶν
 ἁγίων κυρομένους, ἐνεστοί βῆδως τὸ ἐγκλημα δια-
 λύσασθαι. Σὺ δὲ τοιαυτῇ βῆσει ἐνισχημένος καὶ οὐ-
 τως ἔχειν οἰόμενος ὡς ὑποτίθης τὸς λόγους, οὐχ
 οἶδ' εἰς ποῦ τὸν Μακεδονισμὸν ἐκφυγεῖν.

Αὐτὸς γὰρ ἀπεφῆνато πρότερον, ὡς ὦν αἱ δυνά-
 μεις διάφοροι, καὶ αὐτὰ ἂν εἴεν ταῖς οὐσίαις διάφο-
 ρα. Εἰ οὖν ὄντως οἶεν δεῖν προσεῖναι τῷ Υἱῷ τὰς δυ-
 νάμεις καὶ τελειότητας τοῦ Πατρὸς, πᾶσα ἀνάγκη
 προσεῖναι καὶ τῷ Πνεύματι. Εἴτα ἔσται ὁ Υἱὸς γεν-
 νητικὸς καὶ προβλητικὸς. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα
 γεννητικὸν καὶ προβλητικὸν, κἂν εἰ μὴ εἰκὴ γεννῶν
 ἐκότερον καὶ προβάλλον.

Εἰ δὲ ὁ Υἱὸς ἐνεργῆσει κατὰ τὴν ἐκατέραν, τὸ δὲ
 Πνεῦμα κατ' οὐδετέραν, ὁ δὲ Πατὴρ κατ' ἄμφω,
 ὦν δὲ αἱ ἐνεργεῖαι διάφοροι, καὶ αὐτὰ ἂν εἴη ταῖς
 οὐσίαις διάφορα, καὶ πολλῶ μᾶλλον ὡς καὶ τῶν δυ-
 νάμεων, ἐνεκά γε τῶν ἐνεργειῶν οὐσῶν· σκόπει, ποῦ
 τὸ πρᾶγμα ἦξει. Ὅστε οὐ μόνον Μακεδόνιος, ἀλλὰ
 καὶ Ἄρειος αὐτὸς ἀναπέφνηας, καὶ οὐδεὶς ἐξωρίσθη-
 ται σε λόγο; τοῦ δεινοῦ τοῦτου.

Ἡμεῖς δὲ τό τε γεννᾶν καὶ τὸ προβάλλειν τελει-
 τητας ὑποστατικὰς φαιμεν τοῦ πατρικοῦ προσώπου,
 ὡς τῇ οὐσίᾳ μὴ συνοῦσας τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἢ ἔστιν
 ἐν Πατρὶ αὕτη, ἰδιότητα αὐτοῦ πρὸς τῶν θεολόγων
 ἀκούοντες τὴν ἀρχὴν, καὶ τὸ θεογόνον, καὶ τὴν καρ-
 πογονίαν, ἐν οἷς γεννᾶν καὶ προβάλλειν ἔστι, καὶ
 διὰ τοῦτο ἀνάγκη μηδέτερον τούτων, ἢ γοῦν τὸ γεν-
 νᾶν ἢ τὸ προβάλλειν, μὴ δ' ἐτέρῳ κοινοποιεῖσθαι
 τῶν ἐξ αὐτοῦ προσώπων, ἀλλ' αὐτῷ μόνῳ προσ-
 εῖναι. Τὰ γὰρ θεοπρεπῆ πάντα τῇ ὀλη θεαρχίᾳ πρόσ-
 εστιν, οἷς σύμφωνος Γρηγόριος κοινῶν λέγων Πατρὶ
 καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι τὸ μὴ γεγονέναι καὶ ἡ

θεότης. Καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ Κατὰ Ἀρει-
 νῶν πρώτῳ, ἰ Φέρος τοῖνον ἴδωμεν, φησὶ, τὰ τῷ
 Πατρὸς, ἵνα καὶ τὴν εἰκόνα ἐπιγνώμεν εἰ αὐτοῦ
 ἔστιν. Ἀϊδιὸς ἔστιν ὁ Πατὴρ; ἀθάνατος, βασιλεὺς,
 δυνατὸς, φῶς, παντοκράτωρ, Θεὸς, Κύριος, κτίστης
 καὶ ποιητής. Ταῦτα δεῖ εἶναι ἐν τῇ εἰκόνι, ἵνα ἀλη-
 θὺς ὁ τὸν Υἱὸν ἑωρακῶς ἴδῃ τὸν Πατέρα.

Εἰ οὖν ἤθεσαν οἱ ἅγιοι ἀκινδύνως ἔχειν τὸ αἰτιον ἢ
 συναίτιον τῷ Πατρὶ πιστεύειν τὸν Υἱὸν, καὶ ἐκ τοῦ-
 του περιγίνεσθαι αὐτῷ τὴν ἰσότητα καὶ ὁμοουσιότητα
 πρὸς τὸν Πατέρα, ἐν τίσιν ἄλλοις ἀγῶσι τοῦτῳ ἂν
 ἐχρήσαντο; ἢ πόθεν ἄλλοθεν ἐν τοῖς κατὰ Νεστορίου
 λόγοις ἐπεχείρουν ἂν πρότερόν τε καὶ γενναιότερον
 ἢ ἐκ τούτου, Ἄλλ' οὐδαμοῦ τῶν τοιοῦτων λόγων
 πολλῶν ὄντων τοιοῦτόν τι εὐρίσκεται, ὁ οὐχ ὡς ἀν-
 ἰσχυρον παρώθη, οὐδ' ὡς ἐν παρεργῳ τῆς χρείας
 ὄν. Εἰ γὰρ ἦν ἀληθὲς, πάντων ἂν ἦν ἰσχυρότερόν τε
 καὶ προῤῥγιατέρον. Ἄλλα δὲ μυρία τις εὐρήσει ἐν
 ταῖς τῶν ἁγίων γραφαῖς, ἃ τὸ ὁμοούσιον τῇ ὑπερ-
 ουσίῳ Τριάδι κατασκευάζουσιν ἀπὸ τῶν θεοπρεπῶν
 ἀξιωματικῶν κοινῶν ὄντων, οὐδαμοῦ δὲ ἀπὸ τῶν ὑπο-
 στατικῶν τελειοτήτων καὶ τῶν ἰδιοτήτων· οὐ γὰρ
 πεφύκασι κοινοποιεῖσθαι· μᾶλλον μὲν οὖν αἰρέσεων
 καὶ βλασφημίας ἔδοξεν ἀρχὴ τοῦτο τοῖς ἁγίοις; ὅθεν
 καὶ πάντες ἀπεπήδησαν τοῦτου ὡς ἀπὸ πυρός.

Εἰ τοῖνον μόνῃ πηγῇ τῆς ὑπερουσίου θεότητος
 ἔστιν ὁ Πατὴρ καὶ ἰδιότης αὐτοῦ ἔστι τὸ εἶναι ἀρχὴ
 καὶ αἰτία τῆς ἐν Υἱῷ καὶ Πνεύματι θεωρουμένης
 θεότητος, καὶ μόνος αἰτιος κηρύττεται, ἐξ αὐτοῦ δὲ
 ἔστι τὸ Πνεῦμα καὶ οὐχ ἐτέρωθεν, ἐκ τοῦ Υἱοῦ γὰρ
 τὸ Πνεῦμα οὐ λέγομεν· ἴδον οὐδὲν ἔστιν εὐλογον μὴ
 νομισθεῖν τις Ἀρειανὸς, ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου λέ-
 γων ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Πῶς γὰρ εἰ καὶ λίαν εὐσεβὲς καὶ τῇ τῶν διδασκά-
 λων θεολογίᾳ σύμφωνον τὸ λεγόμενον; Αὐτὸς δὲ ἄρα
 ὁ λίαν δεδιὼς καὶ ἐκκλίνων τὸ τῆς οὐσίας ἀνόμιον,
 καὶ λίαν τῷ τοιοῦτῳ κρημνῷ δι' ὧν ἐπινενόηκας
 περιπέπτωκας.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Διὰ τοῦτο οἱ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι, καὶ ἡ
 καθολικὴ ζ' σύνοδος ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀπεφῆνато δι'
 Υἱοῦ τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι Πνεῦμα, οὐχ ὡς αἰτίου
 τοῦ Υἱοῦ ὄντος, οὐδ' ὡς ἀρχῆς ἀπλῶς καὶ προβολέως
 τῆς τοῦ Πνεύματος ὑποστάσεως, ἀλλ' ὡς συναίτιον
 καὶ ἀρχῆς καὶ ἐξ ἀρχῆς.

ΑΓΑΛΛΙΑΝΟΣ.

Καὶ ταῦτα ἐπὶ τυχοφαντίᾳ τῶν διδασκάλων εἰρη-
 ται καὶ τῆς ζ' συνόδου· ἐπεὶ γὰρ οὐτ' ἀρχὴν, οὐτε
 συναίτιον τὸν Υἱὸν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφρόνησαν
 ἢ εἰπέ τις τῶν ἁγίων, ὡς ἐκ γὰρ τῶν εἰρημέων ἀπο-
 δέδεικται, πῶς οἶόν τ' ἂν ἦν ἐν τῷ δι' Υἱοῦ συναί-
 τιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν νοεῖν τοῦ ἁγίου Πνεύματος;
 Ἄλλ' ὅτι μὲν τινες τῶν διδασκάλων περὶ τῆς αἰδέου
 ὑπάρξεως τοῦ Πνεύματος θεολογούντες; τῷ δι' Υἱοῦ
 ἐχρήσαντο, καὶ τίς ἦν ὁ εὐσεβὴς τούτων νοῦς, ἄλλοι
 πρὸ ἡμῶν ἐξηγήσαντο· χαρίεν δ' ἂν ἦν, εἰ Λατῖνοι
 αἰτιον ἀπλῶς καὶ ἀρχὴν ἔλεγον τὸν Υἱὸν, ἵνα καὶ
 χεῖρον πάντων αἰρετικῶν ἐδουασέθουν. Τοῦτο γὰρ

οὐδὲ πλάσις ἐστίν, ἀλλὰ συναίτιον καὶ ἀρχὴν ἐξ ἀρχῆς φρονούντας τὸν Υἱὸν ἐλέγχονται κακῶς καὶ τοῦτο φρονούντας. Ἡ γὰρ τοῦ Γρηγορίου βῆσις, Ἡ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀρχή, οὐδὲν αὐτοῖς βοηθεῖ, αὐτοῦ τοῦτου ἐξηγουμένου καὶ λέγοντος, Ἀρχὴν δὲ τῶν ὅλων, ὃ καὶ κυρούται ἐτέρᾳ τοῦτου βῆσει τῆ, Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, πλὴν τῆς αἰτίας. Ἀρχὴν δὲ ἐξ ἀρχῆς τὸν Υἱὸν τοῦ Πνεύματος; οὐτ' αὐτῶν; οὐτ' ἄλλος τις τῶν θεολόγων εἰρηκεν.

Εἰ μὲν γὰρ ὠμολογεῖτο ἀρχὴ τοῦ Πνεύματος ὁ Υἱός, ἦν ἂν καὶ ἀρχὴ, ἐξ ἀρχῆς καὶ συναίτιος· ἐπεὶ δὲ οὐτὶ ἀρχή, οὐτε αἰτίας, οὐτε ἄλλο τι τῶν τοιούτων λέγεται, πάντα γὰρ πᾶ τοιαῦτα τῷ Πατρὶ μόνῳ προσαρμοστέον, ὃ δὲ Υἱός μόνος Υἱός ἐστι, καὶ μόνος καὶ ὅλον Υἱός, οὐ μόνον οὐδὲ συναίτιος οὐδὲ ἀρχὴ ἐξ ἀρχῆς ἔνδον ἐν τῇ θεότητι. Μόνος γὰρ αἰτίας ὁ Πατὴρ, ἀρχὴ δὲ τῆς κτίσεως ὁ Υἱός κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Οὐδὲ ὡς μὴ οἶον τε ἔντος μόνου τοῦ Πατρὸς μόνως παράγειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ γὰρ ἂν οὐδὲ τὸν Υἱὸν ἄνευ τινὸς ἑτέρου προσώπου γεννησάι μόνος ὁ Πατὴρ ἠδύνατο, οἷς τῆς αὐτῆς ἐστὶ τελειότητος τῶν παραγομένων ἑκάτερον καὶ δυνάμεις. Πατὴρ γὰρ αὐτάρκως γεννᾷ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα προβάλλει τὸ ἅγιον.

ΑΓΑΛΛΙΑΝΟΣ.

Ἀπῆλλαξε ἡμᾶς πραγμάτων ταῦτα εἰπὼν, ἀνθρώποις· εἰ γὰρ αὐτάρκως ὁ Πατὴρ γεννᾷ καὶ προβάλλει, οὐκοῦν παρέλκει τὸ καὶ τὸν Υἱὸν λέγειν προβάλλειν. Περιττὸν δὲ ἐν τοῖς θεοῖς οὐδὲν, ὅπου γε οὐδὲ ἐν τοῖς φυσικοῖς εἰκὴ τι τιθέναι δεῖ. Εἰ δὲ ἀπὸ τοῦ τῆς δημιουργίας παραδείγματος τὸν λόγον ἀποδώσεις λέγων, ὅτι ὁ Πατὴρ αὐτάρκως δημιουργεῖ, λέγεται δὲ ὁμοῦ καὶ ἐφ' ἑκατέρῳ τῶν λοιπῶν προσώπων τὸ δημιουργεῖν, ἀλλὰ ἀκούσης, Ὁ Πατὴρ, καθὼς ἐστὶ Θεός, ἔχει ἐν ἑαυτῷ καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ ὡσπερ μόνος εἰς καὶ τέλειός ἐστὶ Θεός, οὕτω καὶ μετὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος εἰς καὶ τέλειός ἐστὶ Θεός. Ταῦτ' οὐδὲ τοῦτο πιστεύεται ἀπαρἀλλάκτως καὶ ἐφ' ἑκατέρου τῶν λοιπῶν. Ταῖς γοῦν ἰδιότησι διακρίνονται, τῇ δὲ θεότητι ἔν εισιν.

Ἐκαστον οὖν τῶν τριῶν προσώπων ἢ Θεός ἐστὶ δημιουργὸς ἠνωμένως καὶ ἄχωριστω; τῶν ἄλλων, καὶ διὰ τοῦτο αὐτάρκως· διότι ὅλη ἡ θεότης ἐστὶν ἡ δημιουργοῦσα ἡ τελείως ἐστὶν ἐν ἑκάστῳ. Προβάλλει δὲ ὁ Πατὴρ, οὐχ ἢ Θεός, οὐ γὰρ ὅλη ἡ Τριάς, ἀλλ' ἢ πρόσωπόν ἐστιν ἀρχικόν τε καὶ θεογόνον. Εἰ γοῦν μὴ αὐτὸς μόνος προβάλλει, ἀλλὰ μετὰ τινος ἑτέρου προσώπου, οὐκ αὐτάρκως μόνος· ἢ εἰ αὐτάρκως, παρέλκει τὸ λοιπὸν· καὶ ὄλον ὅτι μόνος αὐτάρκως γεννᾷ τὸν Υἱὸν καὶ κατὰ σέ.

Τίς γοῦν ἢ ἀποπλήρωσις ὅτι τὸ Πνεῦμα οὐ μόνος προβάλλει; Εἰ δὲ σὰς ἄλλας ὑποθέσεις λέγεις, ἤγουν τὰς προηγῆσιν καὶ προεπινοίας, ἔωλον ἐκείναι ἀνάπασμά τε καινὸν, καὶ ἀπρέσειον ἀρχαί ἀπεδείχθησαν. Μάλλον μὲν οὖν ἐγὼ φημι· ὡς εἴ γ' ἐγγωρεῖ καὶ

ὡς ἐγγωρεῖ προεπινοίας ἐν τοῖς τοιούτοις εἶναι· καὶ ὡσπερ ὅταν εἰπω γεννήτορα, προεπινοῶ τὸν γεννώμενον τοῦ προβολέως, οὕτω καὶ ὅταν εἰπω προβολέα, προεπινοῶ τὸν προβάλλοντα τοῦ γεννώμενου. Ἄμα δὲ ἐστὶν ὁ Πατὴρ γεννήτωρ καὶ προβολεύς, ὡς ἤδη φθάσαντες διὰ τῶν ἁγίων ἀπεδείξαμεν.

Καὶ ἐπεὶ ὁ Πατὴρ οὐχ ἢ Πατὴρ, ἀλλ' ἢ προβολεύς προβάλλον, ὡσπερ ἐπειδὴν λέγεται, Ἐκ Πατρὸς ἐκπορεύεται, προεπινοῶ τὸν προβολέα, οὐ διὰ τοῦτο δὲ ἀναγκάζομαι καὶ τὸ Πνεῦμα Πατέρα τοῦ Υἱοῦ τιθεῖναι, κοινοποιομένης τῆς γεννητικῆς αὐτῷ δυνάμει τοῦ Πατρὸς· οὕτως οὐδ' ἐνταῦθα πρόσθετον ἀνάγκη τις διὰ τὴν προεπινοίαν τοῦ Υἱοῦ προβολέα καὶ αὐτὸν νομίζειν ἢ συναίτιον.

Εἰ μὲν γὰρ ὡς αἰτίας προεπινοεῖται, τοῦτο δεκτικόν τῶν ἁγίων λεγόντων, καὶ αὐτίκα ἢ τῆς δυνάμει κοινωρία εἴσεται. Κοινὴ εἶναι τὴν δυνάμιν τοῦ προβάλλειν λεγόντων τινῶν ἁγίων, καὶ αὐτίκα φαίνεται καὶ ὁ Υἱός τοῦ Πνεύματος αἰτίας, ἢ συναίτιος τῷ Πατρὶ. Τὸ δὲ προεπινοεῖσθαι οὐκ ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο· οὐ γὰρ εἰ καὶ ὁ Πατὴρ προεπινοεῖται τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος τῇ τῆς αἰτίας τάξει, ἀνάγκη καὶ τὸν Υἱὸν οὕτω προεπινοεῖσθαι Πνεύματος, ἕως ἂν μῆτε τις τῶν θεολόγων τοῦτο λέγη σαφῶς, καὶ λόγος τῆς τοιαύτης προεπινοίας ἀποδοῖσθαι παρ' ἡμῶν, κεχωρισμένος τῆς κατ' αἰτίαν ἀναφορᾶς. Ἔως γὰρ ἂν ἡμεῖς μὲν μὴ ἀδυνατώμεν λόγον διδόναι, ὑμεῖς δὲ οὐκ ἀναγκάως δεικνύητε, κωκῶμεν. Εἰ γὰρ ἐκεῖνο μὲν οὐκ ἀνάγκη, τοῦτο δὲ ἐγγωρεῖ, αἰ δὲ ὑποθέσεις τῆς πίστεως πᾶσαι· καὶ αἱ Γραφαὶ τῶν ἁγίων καὶ αἱ σύνδοι τῷ ἡμετέρῳ συναγωνίζονται λόγῳ, τοῦτο δὴ καὶ ἐστὶν ἀληθές.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Διὸ καὶ ἀρχοειδῶς μὲν καὶ προηγουμένως, φαίην δ' ἂν καὶ προκαταρκτικῶς καὶ κυρίως ἐκ τοῦ Πατρὸς προῖέναι φησὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐξ Υἱοῦ δὲ οὐχ οὕτω, κἂν ἐξ αὐτοῦ τῇ αὐτῇ παράγῃται δυνάμει καὶ προβολῇ.

ΑΓΑΛΛΙΑΝΟΣ.

Ἰδοὺ καὶ ἕτερον λάκκον ὠρυξε καὶ ἐνέπεσεν εἰς αὐτὸν, τὸ ψαλμικόν, ἀνακεκαλυμμένη κεφαλῆ, τὸ διττὸν τῆς ἀρχῆς παραδούς. Καὶ πρῶτον μὲν ὅπως ἐνίων ἀποκὰς ὑποφείρη τὰς τιμῶν ἁγίων φωνὰς συμφορήσας, προέταξεν κυρίως, καὶ ἀρχικῶς, καὶ προκαταρκτικῶς, καὶ ἀρχοειδῶς εἰπὼν ἐκ τοῦ Πατρὸς προῖέναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰτ' ἐπήγαγεν, ἐξ Υἱοῦ δὲ οὐχ οὕτω.

Ἄλλ' οἱ ταῦτα εἰπόντες, ὧ βέλτεστε, οὐτε αἰτιον, οὐτε ἀρχὴν, οὐτε συναίτιον, οὐτε προβολέα, τὸν Υἱὸν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐδογματίσαμεν. Ὡστε ταῦτα τὰ ἐπιβήματα διαφόρως τισὶ τῶν ἁγίων εἰρημένα, ἀνθ' ἐνός ἐστὶ τοῦ μόνως. Καὶ ταυτὸν ἂν δύναίτο τὸ κυρίως ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται τῷ μόνως ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔχειν τὴν ὑπαρξίν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Διὰ γοῦν τῶν τοιούτων ἐπιβημάτων ἀσπληνηροῦσι τὸν Υἱὸν τῆς τοιαύτης αἰτίας, μόνον τὴν πρὸς τὴν κτίσιν πρόσθετον τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐξ αὐτοῦ δοξάζοντες, ἢ χρονικὴν ἀποστολὴν εἴποιτε ἂν ὑμεῖς μετὰ τοῦ

Θωμά. Εὐ δὲ τὴν ξυνεπτυγμένην ἐκείνων θεολογίαν **Α** κατὰ τὸ σοὶ δοκοῦν ἀνάπτειας δόγμα κυρῶν, κἀκεῖνοις ἀγνωστον, καὶ τοῖς λόγοις τῆς ὀρθοδοξίας ἀντίπαλον. Πῶς γὰρ ἂν καὶ ἐφρόνουν τοῦτο οἱ θεϊότατοι ἐκεῖνοι, μήτ' ἐκ τῆς θείας παραδόσεως τοῦτ' εἰληφότες, μήτ' ἀπὸ τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας, μήτε παρὰ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς, τούναντιον μὲν οὖν ὄρον εἰληφότες μυρίοις δαιμοῖς καὶ ἐπιτιμίοις κατωχρωμένον, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς μὲν ἐκπορεύεσθαι, Πατρὶ δὲ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνεῖσθαι καὶ συνοδεύεσθαι καὶ φρονεῖν καὶ κηρύττειν;

Ἄν δὲ καὶ τολμηρὰ μοι δοκεῖ ἡ ἐπαγωγὴ ἦν ἐκ-
 ἤγαγες, ἐξ Υἱοῦ δὲ οὐκ οὕτως, εἰπῶν. Ἐκ τούτου
 γὰρ τὸ διττὸν τῆς αἰτίας πρόδηλον. Εἰ γὰρ ἄλλως
 μὲν ἔστιν ὁ Πατὴρ ἀρχὴ ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἄλ-
 λως δὲ ὁ Υἱός, τὸ δ' ἄλλως καὶ ἄλλως διαφορὰν εἰσ-
 ἄγει, σὺ δὲ τοῦθ' οὕτω πιστεύεις, περιπέπτωκας τῇ
 δυαρχίᾳ δῆπου. Πῶς γὰρ ἡ αὐτὴ καὶ μία εἴη ἂν ἀρ-
 χὴ, διακεκριμένων ὄντων τῶν προσώπων, προ-
 αγόνων δὲ οὐ καθὼ εἰσιν ἐν τῇ οὐσίᾳ, καὶ διαφορῶν
 ὄντων τῶν τρόπων τῆς προαγωγῆς; Τὸ δὲ τῇ αὐτῇ
 δυνάμει καὶ προβολῇ ταυτὸ μοι δοκεῖ δύνασθαι τῷ
 φάναι τινὰ, δύο τέκτονας συλλθόντας τῇ ἐν ἀφίσει
 αὐτοῖς μιᾷ δυνάμει τῆς αὐτῆς τέχνης μίαν κλίνην
 συνθεῖναι, ὁ πόσις βλασφημίας, οὐ χαλεπὸν συνιέναι
 τοὺς σώφρονας.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Ἔθεν δὲ εἰ που τὸν Υἱὸν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν φησιν,
 ἢ συγχωρεῖ λέγων τῆς τοῦ Πνεύματος ὑποστάσεως,
 καθάπερ ἐν τῷ ὄρῳ τῆς ἱερᾶς καθολικῆς ἢ συνόδου **С**
 τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ γέγραπται, οὐκ ἀπλῶς ἀρχὴν οὐδ'
 αἰτίαν βούλεται εἶναι αὐτὸν, ἀλλ' ἀρχὴν ἐξ ἀρχῆς
 καὶ αἰτίας, ἢ αἰτίον ὡς συναίτιον.

ΑΓΓΑΛΙΑΝΟΣ.

Ὡς χάριεν ἂν ἦν τῆς συνόδου ταύτης τοῦτο, εἰ γὰρ
 δεῖ ταύτην οὕτω καλεῖσθαι, καὶ ὅσα προσέθηκεν
 οὕτως ἀκούειν, ἀλλὰ μὴ τούναντιον ἅπαν, εἰ σὺν
 τοῖς ἄλλοις καὶ ταύτην τὴν βλασφημίαν ἐξενηνόχη.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Ἄπλῶς ἀρχὴν καὶ αἰτιατὸν Υἱὸν δογματίσασα·
 οὕτω γὰρ ἂν καὶ πᾶσαν αἵρεσιν τῇ δυσσεβείᾳ ὑπερ-
 ηρόνησιν.

ΑΓΓΑΛΙΑΝΟΣ.

Εἰ γὰρ καὶ δύο αἰτίους ποιεῖ τὸν αἰτίον καὶ συν-
 αἰτίον, καὶ διὰ μέσης αὐτῶν ὑποστάσεως θείας ὀφίστα-
 ται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐθέσπισεν
 τὸ δὲ Υἱοῦ προΐναι οὕτως ἐκλαμβανομένη, καὶ συν-
 τάττει τὸ Πνεῦμα τοῖς ἄλλοις, ὧν ἔστιν ἀρχὴ ἐξ ἀρ-
 χῆς ὁ Υἱός. Ἄλλ' ἴσως ταῦτα εἰς ἀτοπίαν ἐκείνων
 ἐλάττω. Εἰ δὲ γὰρ δύο βλασφημίας προκρίνοιτο, μεῖζων
 τε καὶ ἐλάττων, οὐ διὰ τοῦτο ἡ ἐλάττων αἵρεσις,
 ὅτι ἡ ἑτέρα σφοδρῶς ἀπειρήται, εἴπερ ὅλως κἂν τῇ
 ἱερᾷ θεολογίᾳ βαθμοῦς εἶναι δεῖ τῶν τοιοῦτων. Ἐπεὶ
 τῇ γὰρ δυνάμει ἐπίσης πάντα τὸ κεφάλαιον ἀπόλλυσι
 κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον ἐν τῷ πρώτῳ τῶν
Εἰρηαικῶν φάσκοντα· Καὶ τὸ περικρίψαι τι τῶν
 τριῶν, ἢ ἀποξενῶσαι, ἴσον ἡμῖν καὶ τὸ πᾶν ἀνελεῖν,

καὶ κατὰ πάσης χωρῆσαι γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τῆς θεό-
 τητος. Ἄλλὰ καὶ ὁ πολιτικός φησι νόμος, Αἰρετικός
 ἔστι καὶ τοῖς αἵρετικῶν ὑπόκειται νόμοις, ὁ μικρὸν
 γοῦν τι τῆς ὀρθῆς πίστεως παρεκκλίνων.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Ἄντιφάσει γὰρ ἂν περιέπιπεν, εἰ οὕτως ἐνδοξε
 ταυτὶ, καὶ ἐξ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα κηρύττουσα.

ΑΓΓΑΛΙΑΝΟΣ.

Καὶ πάνυ μὲν οὖν τῇ αὐτῇ ἀντιφάσει περιπέπτει
 καὶ νῦν, Θεὸν ὁμολογούσα τὸ Πνεῦμα, καὶ κρίσιμα
 αὐτὴ ποιοῦσα, ὅτι στερεῖ τοῦτο οὐσιώδους καὶ φυσικῆς
 δυνάμεως, καὶ διὰ τοῦτο κοινής Πατρὶ καὶ Υἱῷ τῆς
 προβλητικῆς· καὶ ἐπι διαφορὰν ἀρχῶν παραδιδούσα,
 τὸν μὲν Πατέρα λέγουσα ἀναρχὸν ἀρχὴν, τὸν δὲ
 Υἱὸν ἀρχὴν ἐξ ἀρχῆς, ἥτις διαφορὰ τὴν δυαρχίαν
 εἰσάγει προδήλως.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Μίαν αὐτῇ φησι ἀρχὴν πρεσβεῖεν τοῦ ἀνίου
 Πνεύματος.

ΑΓΓΑΛΙΑΝΟΣ.

Ἄλλ' ὁ Θεολόγος Γρηγόριος οὐκ οὕτω παραδίδω-
 σιν, οὐδὲ ἀναρχὸν ἀρχὴν φησι τὸν Πατέρα, ἵνα χώ-
 ραν ἔχη ἡ καινὴ αὐτῆ θεολογία, καὶ ὁ Υἱὸς ἀρχὴ ἐξ
 ἀνάρχου εἴη ἔνδοξον ἐν τῇ θεότητι, ἀλλ' ἰδιότητα τοῦ
 πατρικοῦ προσώπου τὸ ἀναρχὸν καὶ τὴν ἀρχὴν νοεῖ,
 λέγων, ἢ Αἰ δὲ ἰδιότητες Πατρὸς μὲν καὶ ἀνάρχου καὶ
 ἀρχῆς ἐπινοουμένου, Υἱοῦ καὶ λεγομένου, Υἱοῦ δὲ
 ἀνάρχου μὲν οὐδαμοῦ, ἀρχῆς δὲ τῶν ἄλων. ἢ Εἴτα
 πῶς οὐ δύο ἀρχὰς ποιεῖ, ἐν πρώτῳ τὸ Πνεῦμα
 πρὸς δύο ἀναφέρουσα πρόσωπα ὑποστατικῶς καὶ
 προσωπικῶς; Αἰ γὰρ ἔνδοξον ἀναφορὰν προσώπων εἰ-
 σιν, οὐκ οὐσίας τε καὶ δυνάμεως.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Εἰ δὲ τούτων ὅφ' ἡμῶν εἰρημένων τις ἀποροῖ,
 πρώτων μὲν πῶς οὖν ὁ Υἱὸς οὐ γεννᾷ, καθάπερ εἴη
 καὶ προβάλλει, τῆς αὐτῆς μεταλλαγάνων γεννητι-
 κῆς δυνάμεως τῷ Πατρὶ; ἢ πῶς τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον οὕτε προβάλλει οὕτε γεννᾷ τῶν δυνάμεων
 ἑτέρων οὐσῶν ἐν αὐτῷ καθάπερ ἐν Πατρὶ καὶ
 Υἱῷ;

ΑΓΓΑΛΙΑΝΟΣ.

D Ἦδη νῦν ἀνακεκαλυμμένη τῇ κεφαλῇ τὸ ἀτόπημα
 ἐξέβρηξεν ὅτι ὁ Υἱὸς ἔχει τὴν γεννητικὴν δύναμιν
 τοῦ Πατρὸς μετὰ τῆς προβλητικῆς, ὡσαύτως καὶ τὸ
 Πνεῦμα. Καὶ σκόπει τὸ καταναγκάσαν αὐτόν. Συν-
 αισθόμενος ὅτι, εἰ ὁ Υἱὸς ἔχει τὴν προβλητικὴν, δεῖ
 καὶ τὸ Πνεῦμα τὴν γεννητικὴν ἔχειν, καὶ αὐτὴν ἐπι
 τὴν προβλητικὴν, ὡς καὶ ὅφ' ἡμῶν ἀεὶ λέγεται δεῖν
 ἀκολουθεῖν ὡς ἀτοπα. Εἰ ὁ Υἱὸς εἴη προβολεὺς καὶ
 οὐκ ἔχων ἀποφυγεῖν, οὐ συγχωρεῖ τοῦτοις ὡς μὴ
 ἀτόποις· καὶ ἵνα δεῖξῃ ταῦτα μὴ ὄντα ἀτοπα, ἀδυνα-
 μίας μᾶλλον ἢ δυνάμεις ἀποδίδωσι τοῖς θεοῖς προ-
 σῶποις καὶ στερήσεις καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ἀπορίας γοῦν δῆθεν ἐκθήμενος δύο, ἵνα ταῖς λύ-
 σεσι κυρώσῃ τὰ ἀτόπηματα, οἷς ἂν τις ἐπαπορήσειε
 δικαίως, θεραπείας καὶ λύσεις ἐπιφέρει, δοκούσας

μὲν, οὐκ οὕτως δὲ, ὡς τ' οὐδὲν μᾶλλον λύεσθαι τὰς ἀπορίας, ἢ συνδεῖσθαι καρτερώτερον. Καὶ πρὸς μὲν τὴν πρώτην τῶν ἀποριῶν, ἣν καὶ φθάσαντες νῦν ἐξεθέμεθα, λύσιν ἀποδίδωσι ταύτην.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν γεννῶντος, τῇ γεννητικῇ δυνάμει, καθάπερ ἐλέγουμεν, ἡ γέννησις συνήπται τῇ ἑαυτῆς δυνάμει ἢ ὁ Υἱὸς, καὶ τὰ ἐξῆς.

ΑΓΓΑΛΙΑΝΟΣ.

Πρὸς ἃ δὴ καὶ ἡμεῖς ἀναποκρινόμεθα λέγοντες οὕτως· Μίαν γέννησιν ὁδὸν ὁ λόγος καλεῖν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ, οὐχ ὡσαύτως ἐν ἀμφοῖν θεωρουμένην. Ἡ μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ γεννῶν ελλημένη ἐνεργητικὴ ἐστὶ καὶ συνάδουσα τῷ συμπεπλεγμένῳ γνωριστικῷ τῷ Πατρὶ ὀνόματι, ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ γεννᾶσθαι καὶ συμφωνοῦσα τῷ Υἱὸς ὀνόματι γεννητὴν ὑπόστασιν σημαίνουντι, οὐ γεννητικὴν.

Ὡσαύτως οὖν καὶ ἡ δυνάμις ἢ πρὸς τὸ γεννᾶν διαφέρει τῆς πρὸς τὸ γεννᾶσθαι δυνάμειος. Ὡς ἡ μὲν ἐστὶν ἐν τῷ Πατρὶ, ἡ δὲ ἐν τῷ Υἱῷ. Καὶ καθάπερ τὸ εἶναι τοῦ Πατρὸς καὶ τὸ εἶναι τοῦ Υἱοῦ ἐν ἐστὶ καὶ ταυτὸ, ἀλλ' οὐ προσήκει τῷ Υἱῷ εἶναι Πατρὶ, οὐδὲ τὸ ἀνάπαλιν· οὕτως εἰ καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι θήσομεν εἶναι τὴν γεννητικὴν δυνάμιν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ τὴν γέννησιν, ἀλλὰ τοῖς ὅροις διαφέρουσιν ἀντιφορικῶς διακρινομένοις, ὡς καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐν ἐστὶν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ, πλὴν τῷ μὲν κατὰ τὴν τοῦ διδόντος ἀναφορὰν, τῷ δὲ κατὰ τὴν τοῦ λαμβάνοντος· καὶ οὕτως οὐτε τὴν ἐν τῷ Πατρὶ γέννησιν ἢ ἐν Πατρὶ δεῖ εἶναι ἐν τῷ Υἱῷ, ἵνα μὴ Πατὴρ ὁ Υἱὸς εἴη, οὐτε τὴν ἐν τῷ Υἱῷ ἢ ἐστὶν ἐν Υἱῷ δεῖ εἶναι ἐν τῷ Πατρὶ, ἵνα μὴ Υἱὸς ὁ Πατὴρ γέννηται.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Ὡς δὲ καὶ τὴν δυνάμιν τὴν γεννητικὴν.

ΑΓΓΑΛΙΑΝΟΣ.

Εἰ μὲν οὖν ὁ Πατὴρ ἐδίδου τῷ Υἱῷ τὴν γέννησιν, ἢ γεννᾷ, καὶ τὴν πρὸς αὐτὴν δυνάμιν, ἔδει ἂν καὶ τὸν Υἱὸν γεννᾶν· εἰ δὲ μὴ γεννᾷ ὁ Υἱὸς, οὐδὲ τοιαύτην αὐτῷ δίδωσι δύναμιν καὶ ἐνεργεῖαν, ἀλλ' ἢ ἄρα τῶν ἀντικειμένων πως, ἤγουν τὴν τοῦ γεννᾶσθαι δυνάμιν, καὶ τὴν παθητικὴν γέννησιν. Τοῦτου οὖν λέγοντος· ὅτι ἡ γέννησις συνήπται τῇ ἑαυτῆς δυνάμει ἢ ὁ Υἱὸς γεννᾶται ἐκ τοῦ Πατρὸς, ποτέραν γέννησιν καὶ ποτέραν δυνάμιν δεῖ νοεῖν τὴν ἐνεργητικῶς λαμβανόμενῃν, ἢ τὴν παθητικῶς; Μὴ διορισμένον γὰρ τοῦτου, ἄπορος πάντως ὁ λόγος ἐστίν. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς θεμελίους τῆς πίστεως, καὶ ὡς ὑπαγορεύει τὸ ἀληθές, εὐσεβὲς ἂν εἴη λέγειν ὡς ἔθαν ὁ λόγος πρὸς τὸν Πατέρα τὴν ἀπόβλεψιν ἐξῆ, ἐκλαμβάνειν δεῖ τὴν δυνάμιν καὶ τὴν γέννησιν ἐνεργητικῶς· Ἴδιον γὰρ ἐστὶ τοῦ Πατρὸς τὸ γεννᾶν· δεῖν δὲ πρὸς τὸν Υἱὸν, καὶ δυνάμιν καὶ γέννησιν παθητικὴν δεῖ νοεῖν· Ἴδιον γὰρ αὐτοῦ τὸ γεννᾶσθαι κατὰ τοὺς θεολόγους· γεννώμενος γὰρ, τὸ εἶναι λαμβάνει διὰ γεννήσεως, καὶ διὰ τοῦτο Υἱός.

Οὐκ εὐσεβὲς δ' ἂν εἴη λέγειν, ὅτι τὸ γεννᾶν λαμβάνει διὰ γεννήσεως, οὐ γὰρ καὶ Πατὴρ. Ὁ δὲ καὶ

οὗτος ἀναγκαζόμενος ὁμολογεῖν, λέγει τὴν γεννητικὴν δυνάμιν δίδωσθαι τῷ Υἱῷ, οὐχ ὡς δυνάμιν, ἀλλ' ὡς τελειότητα. Ἄρκει μὲν οὖν ἴσως ὅτι καὶ αὐτὸς ὁμολογεῖ μὴ ὡς δυνάμιν τὴν γεννητικὴν δίδωσθαι τῷ Υἱῷ, ἀλλ' ὡς τελειότητα· ἔλεγε δ' ὁμοίως ἐς δεῦρο, ὅτι τὴν γεννητικὴν δυνάμιν ἔχει ὁ Υἱὸς, ἥτοι τὴν τοῦ γεννᾶν, ἀντιφάσκων ἑαυτῷ· καὶ οὐ μέχρι τούτου, ἀλλὰ καὶ τῷ Πνεύματι μεταδίδωσθαι φησι τῆς γεννητικῆς τε καὶ προβλητικῆς, οὐκ οἶδ' ὅ τι παθῶν καὶ πόθεν κινήθει εἰς τοσαύτην ἀτοπίαν ἐμπροσθεῖν, καὶ τὰς θείας ὑποστάσεις οὕτως ἀτιμάσαι δυνάμεων ἀνεργητῶν κοινωνοῦς ἀξιώσας ἀνάτας εἶπεῖν, ὅν τρόπον καὶ τὸ βρέφος λέγομεν δυνάμει γραμματικῶν, ὡς τὸ Πνεῦμα αὐτὸ ἐκ δυνάμειος προελθεῖν, ἢ δυνάμει ὅτε ἐγενᾶτο ὁ Υἱὸς, οὐπω τὴν ἐνεργεῖαν ἐχούση συνημμένη αὐτῇ, ἀλλὰ τοῦ Υἱοῦ γεννηθέντος ταύτην λαβούση, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐτεριστεύετο.

Νομίσεις δ' ἂν τις ἴσως ὅτι, ἵνα μὴ ἡ τῆς οὐσίας ἐνότης διασπασθῆι δεδιῶς τὸν λόγον οὕτω διέθετο, καὶ τὰς δυνάμεις ταύτας τελειότητας τῆς φύσεως ἡγούμενος, ἐπίσης τῇ θεῇ τῶν προσώπων Τριάδι διενείματο· ἀλλ' οὐκ ἐπίσης, εἴπερ τῷ Πατρὶ μὲν μόνῳ μετὰ τῆς ἐνεργείας, τοῖς δὲ λοιποῖς ἀπράκτους καὶ κοινὰς δίδωσι· διὸ καὶ σφόδρα περιπέπτωκεν, ὅθεν λίαν ἐξέφευγε. Πῶς γὰρ ἂν τῆς αὐτῆς εἴη οὐσίας, τὰ μὴ τῇ αὐτῇ τελειότητι ἐπίσης ἐνεργούντα; Εἰ δὲ ἀρκεῖ πρὸς τὴν ἐνότητα τῆς οὐσίας τὸ ἔχειν τὸν Υἱὸν τὴν γεννητικὴν ἀνευ ἐνεργείας, διότι συνέζευκται τῇ γεννήσει, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔχει καὶ ἀμφοτέρας δίχα καὶ αὐτὸ τῶν ἐνεργειῶν, τίς ἢ ἀνάγκη τοῦ ἔχειν τὸν Υἱὸν τὴν προβλητικὴν μετὰ τῆς ἐνεργείας, πολλῶν ἐνεσθῆεν ἀτόπων φουομένων; Ἐπώζετο γὰρ ἂν καὶ οὕτως ἡ τῆς οὐσίας ἐνότης ἢ συναγωνίζεσθαι δοκεῖ, πρὸς τὴν καὶ τὰ ἄτοπα σιωπᾶσθαι. Ἀλλὰ μᾶλλον εἰ ἀνεστιν ἡ γέννησις τῇ ἑαυτῆς δυνάμει, ἢ δὲ γέννησις κατ' ἐνεργεῖαν οὐ δέδοται τῷ Υἱῷ οὐδὲ τῷ Πνεύματι, οὐδὲ ἡ δυνάμις αὐτῆς, οὐδὲ τῷ Υἱῷ ἄρα ἕμα τῷ προϊόντι, ὡς ὁ λόγος διὰ τῶν ἁγίων ἀπεδόθη.

Εἰθ' ὡςπερ αὐτὸς ἑαυτὸν ἀνατρέπων, Ὡς μεταδίδωσι, φησὶν, ὁ Πατὴρ τοῖς ἐξ αὐτοῦ τῶν δυνάμεων, ὡς τελειότητων μόνον, οὐχ ὡς δυνάμεων. Καὶ τίς ἂν εἴη τελειότης ἐν τῷ Θεῷ, μὴ καὶ ἔργῳ τελειομένη, ἢ καθ' ἣν οὐδέποτε ἐνεργεῖ, ἢ ἐνεργεῖα ἐστὶ; Πότερον οὖν ἦν βέλτιον τὰς προακτικὰς δυνάμεις τῶν θεῶν προσώπων ἐνὶ προσώπῳ τῷ πατρικῷ ἀφορίζειν, ἢ ἐκείνο μόνον ἢ προάγον, τὰ δὲ λοιπὰ προαγόμενα καὶ ἐν ἀρχῇ ἔλεγε καλῶς τοῦτο λέγων, τὰς δ' ἀναποκρινόμενας παθητικά; ἀποδιδόναί τούτοις, οὐχ ἤττον δυναμένας εἰς τὸν τῆς ἰσότητος λόγον, οὐδὲν γὰρ εἰς τιμὴν τοῦ γεννησῆαι Θεὸν τὸ ἐκ Θεοῦ γεννηθῆναι, ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος· ἢ ἵνα μόνον καὶ τὸν Υἱὸν προβολέα κατασκευάσῃ τὰς προακτικὰς δυνάμεις, αἱ ὡς ἰδιότητες ὑποστατικά, καὶ τοῦ πατρικοῦ προσώπου συστατικά, καὶ τῷ Πατρὶ μόνῳ λογίζονται, δοῦναι τοῖς ἐξ αὐτοῦ προϊούσι, καὶ μετὰ τὸ τὸν Πατέρα στερῆσαι τῶν ἐκείνου; Τότε καὶ τὰς ἐξ αὐ-

του προϊούσας ὑποστάσεις καθυδρίζει, δυνάμεων αὐ-
τάς ἀνεργήτων μετόχους εἰπών, καὶ μυρίων δει-
νῶν καὶ βλασφημιῶν ἀναπλήτῃ τὸ σύγγραμμα. Ἄλλὰ
πάλιν ὡσπερ ὑπὸ τῆς ἀληθείας συνελαυνόμενος αὐ-
θις ἀφαιρεῖ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος ἃ δέ-
δωκεν. Ἢ τί ἄλλο βούλεται λέγων ὅτι ὁ Υἱὸς διὰ
τοῦτο οὐ γεννᾷ, οὐδὲ τὸ Πνεῦμα ἢ γεννᾷ, ἢ προβάλλει,
διότι σύνεσιν αἱ τῶν προδῶν ἐνέργειαι τὰς
ἐαυτῶν δυνάμεις; Εἰσὶ δὲ ἄρα ἐν τῷ Πατρὶ, ὡσπερ
αἱ ἐνεργητικαὶ πρόδοι αἱ οὐ μεταδίδονται, οὐδὲ αἱ
σύστοιχοι τούτων δυνάμεις, ἵνα μὴ ἄπρακτοι καὶ κε-
ναὶ ὦσιν ἐν αὐτοῖς. Οὐκοῦν οὔτε τὸ Πνεῦμα οὐδετέ-
ραν ἔχει δυνάμιν, οὔτε γὰρ γεννᾷ, οὔτε προβάλλει,
οὔτε τὸν Υἱὸν δεῖ ἔχειν οὐδετέραν, ἐπεὶ μὴδὲ τὴν
ἐτέραν. Ἢ γὰρ ἄμφω, ἢ μὴδ' ἐτέραν, ὡσπερ οὖν καὶ
τὸ Πνεῦμα. Ἄλλ' ἐπέκησεν αὐτοὺς ἀνάγκην, ἥ παρ-
ίστησι τὸν Υἱὸν ἔχειν τὴν προβλητικὴν δυνάμιν
τὴν ἐν Πατρὶ αὐτῷ διδομένην διὰ γεννήσεως.

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Αὕτη γὰρ δὲ ὁ Υἱὸς παρῆκται, μήπω νοουμένου
τοῦ Πνεύματος ἐκπορεύεσθαι, καθάπερ πρόσθεν
ἐλέγομεν, ἐκ Πατρὸς δίδεται τῷ Υἱῷ μήπω τοῦ
Πατρὸς ὡς προβολῆς αὐτῇ τὸ Πνεῦμα προάγοντος.

ΑΓΑΛΛΙΑΝΟΣ.

Τί φῆς, ἄνθρωπε; ξυμβαίνουσιν ἄρα τῇ ἡμετέρῃ
νοήσει αἱ θεῖαι καὶ ἀκατανόητοι πρόδοι τῶν ὑπο-
στάσεων ἐκείνων τῶν θεῶν, καὶ χρόνος ἐνταῦθα
θεωρεῖται καὶ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον. Τί γὰρ ἄλλο
βούλεται τὸ, Δέδοται τῷ Υἱῷ, μήπω τοῦ Πατρὸς ὡς
προβολῆς τὸ Πνεῦμα προάγοντος; Ἄλλὰ ταῦτα μὲν
ὡς προσληγμένα καὶ αὐτεξέλεγκτα, καὶ προδήλως
βλάσφημα, οὐδὲ πολλῶν εἰσονται λόγων· πρὸς δὲ τὴν
δευτέραν τῶν ἀποριῶν καὶ τὴν λύσιν αὐτῆς ἰω-
μεν.

Πῶς εἶναι οὐ δύο ἀρχαὶ δυοῖν ὄντων τῶν προβαλλόν-
των, ἢ πῶς οὐ ξυναλοφῆ, εἰ δύο μία ἀρχή; Πρὸς δὲ
τὴν τοιαύτην ἀπορίαν ἐπάγει μὲν πολλὰ, δοκῶν λύειν
αὐτὴν, οὐδὲν δὲ ὑγιές ἐστιν αὐτῶν. Διαιρεῖ μὲν γὰρ
τὴν ἀρχὴν εἰς δυνάμιν, ἢ προάγει τὸ προαγόμενον
πρόσωπον, καὶ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτὸ δ' προάγει, καὶ
συμπεραίνων ολεσται, μηδὲν εἶναι ἄπονον, μὴδὲ
παραβλάπτεσθαι τὸ μοναδικὸν τῆς ἀρχῆς, εἰ δύο λέ-
γοιντο πρόσωπα προβάλλοντα καὶ δύο ἀρχαὶ ὡς
πρόσωπα, ἐπεὶ μὴ δυνάμει καὶ τῇ αὐτῇ τῷ ἀριθμῷ
προβάλλουσιν.

Ἐρεῖδει δὲ τὸν λόγον καὶ πῶς; Τρεῖς ἀρχαὶ εἶναι
λέγων τῆς κτίσεως, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ
ἅγιον Πνεῦμα, μὴ δὲ ὅμως δυνάμει δημιουργεῖν,
διὸ καὶ ἓνα εἶναι δημιουργὸν καὶ καθ' ὁμοιότητα τού-
του φησὶ, μηδὲν κωλύειν καὶ δύο ἀρχὰς τὸν Πατέρα
λέγειν καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ δύο προβάλλοντα; Ἐνα δὲ
ὅμως προβολέα, τῷ μίαν ἐν ἄμφοιν προβλητικὴν εἶ-
ναι δυνάμιν· ὡσανεὶ ἔλεγεν ὅτι τρεῖς ἂν λέ-
γοιντο θεοὶ ὡς τρεῖς πρόσωπα, μία ὅμως θεότης.

Ἄλλὰ τούναντίον ἅπαντες ἅγιοι λέγουσιν εὐσεβῶς,
ὅτι αἱ τρεῖς ὑποστάσεις εἰσὶ μία τῆς κτίσεως ἀρχή,
ὅτι κατὰ τὴν ἐνότητα τῆς οὐσίας αὐτῶν ἢ δημιουρ-
γικῇ πρόσεσιν αὐταῖς δυνάμεις, καὶ ἐνέργεια, εἰ καὶ

ἢ μὴ τῇ οὐσίᾳ παράγουσι τὴν κτίσιν εἰδικῶς· ὡστε
ἐνταῦθα πρόδηλος ἢ τῆς ἀρχῆς ἐνότης ἐν τοῖς τρι-
σιν, ὅτι καὶ πρόδηλος ἢ τῆς δυνάμεως κοινωνία, ἐτι
οὐ κατὰ τὰς ὑποστάσεις, ἀλλὰ καθὼ ἐν εἰσι τῇ οὐσίᾳ
τὴν κτίσιν παράγουσιν, ὡστε καθὼ ἐν εἰσι τῇ δυνά-
μει, ἐκεῖ δὲ οὐχ οὕτως. Οὐ γὰρ οἶόν τε τὴν προβλη-
τικὴν ταύτην δυνάμιν οὐσιώδη φάναι ἐφόσον οὐ
πρόσεσι καὶ τῷ Πνεύματι, προσωπικὸν δὲ ἐστίν, ὃ
μὴ ἐστίν οὐσιώδες, καὶ ἄλλ' τῇ θεῖᾳ φύσει προσῆκον·
προσωπικὴν δὲ δυνάμιν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ μίαν εἶ-
ναι ἀδύνατον, οὐσιώδη δὲ καὶ ἄλλ' τῇ θεῖᾳ φύσει
προσῆκουσαν ἐτι ἀδυνατώτερον. Μέλλοι γὰρ ἂν οὐ-
τως, ἢ καὶ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα προβάλλειν, ἢ ἔρημον
οὐσιώδους δυνάμεως ὄν, μὴ ἐν τῇ θεότητι τῆς τοῦ
Πατρὸς καὶ Υἱοῦ οὐσίας εἶναι.

Εἰ μὲν οὖν οἶόν τε ἦν τὴν προβλητικὴν δυνάμιν
ὑπάρχειν καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ μήτε ἢ τοῦ Πνεύματος
θεότης ἐκινδυνεύετο, μήτε ἢ τῶν προσώπων διά-
κρισις· οὐδὲν ἂν ἦν χαλεπὸν διὰ τὴν διαίρεσιν ἦν
εἴθισι τῆς ἀρχῆς, τρόπον τινα μίαν ἀρχὴν τοῦ
Πνεύματος εἰπὼν τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν, ὅτι τῇ
κοινῇ καὶ μιᾷ οὐσίᾳ τοῦτο προήγον ἂν· ἐπεὶ δὲ ἀδύ-
νατον ὑπάρχειν τῷ Υἱῷ τὴν τοιαύτην δυνάμιν διὰ
τε τὰ νῦν εἰρημένα, καὶ ἄλλων πολλῶν ἕνεκα ἃ
παρὰ λέλειπται χάριν συντομίας, οὐ διότι ἡδύνατο ἂν
τρόπῳ μίαν εἶναι ἐν ἄμφοιν, εἰ γε καὶ ἄμφοιν
παρῆν· διὰ τοῦτο πιστεύσωμεν καὶ τῷ Υἱῷ ταῦτα
προσεῖναι, παρὰ φαῦλον θέμενοι ἐκεῖνα, δι' ὅσα ἀδύ-
νατόν ἐστι προσεῖναι καὶ τῷ Υἱῷ ταύτην μέγιστα
ὄντα, καὶ οὐχ ὅσα παρῶφθαι, ὧν ἓνα καὶ ἐν τοῖς εἰ-
ρημένοις ἐστὶ καὶ διὰ τὸν ἅγιον ἀποδοδεῖσθαι· οἶον
τὸ ἰδιότητα τοῦ Πατρὸς εἶναι τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ αἰ-
τιον, καὶ τὸ γόνιμον, καὶ τὰ τοιαῦτα κατὰ τοὺς θεο-
λόγους· οἷς οὐ συνᾶει τὸ καὶ τὸν Υἱὸν προβολέα εἶ-
ναι τοῦ Πνεύματος, ἢ αἰτιον, ἢ ὅσα τοιαῦτα οἱ τὴν
θεολογίαν τῶν ἁγίων παραφθειρόντες ἐπισφαλῶς
λέγουσιν. Ὡσπερ οὖν εἰ διὰ τὰ πρόσωπα τρεῖς ὄντα
τρεῖς ἐλέγομεν θεοὺς, τὴν πολυθεῖαν οὐκ ἂν ἐξέφυ-
γομεν, κἂν ὁπόσον τῇ μιᾷ θεότητι καταφεύγωμεν·
οὕτως οὐδὲ Λατῖνοι τὴν θεαρχίαν ἐκφευζοῦνται, ἕως
δύο πρόσωπα δύο προβάλλοντα λέγοντες, κἂν διαβ-
ραχῶσι, μίαν ἐν ἄμφοιν δυνάμιν προβλητικὴν εἶναι
βουώντες. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνον πᾶσι τοῖς ἁγίοις
ἀσεβὲς ἔδοξεν εἶναι, οὕτω καὶ τοῦτο πᾶσι σεσιώ-
τηται.

Οὐκοῦν ἐπεὶ τοῖς τοιοῦτοις οὐχ ἱκανῶς λύεται ἢ
ἀπορία καὶ τὸ δύο ἀρχὰς λέγειν τὸν Πατέρα καὶ τὸν
Υἱὸν, φαῦλόν ἐστιν καὶ αἰρετικόν καὶ τὸ μίαν ἀρχὴν
τὰς δύο λέγειν ὑποστάσεις, καὶ τὴν συναλοφῆν οὐ
διακέφευγεν. Οἷς ἄρα περιπίπτει ὁ ταῦτα ἀξιῶν.

Καὶ δὴ τὸν λόγον τελειῶν πολλὰ μὲν περὶ ἐαυτοῦ
μεγαλοβόρημονεῖ, ἐνίων τε καταπαίρειται τὴν ἑναν-
τίαν δὴπου τούτω φερομένον, κομπηροῖται τισὶ ρήμασι
λεληθότως τούτων καθαπτόμενος, ὧν ἡμῖν λόγος οὐ-
δεῖ; τοῖς γε σῶφροσιν ἀφίεισι τὴν κρίσιν τούτων,
ἐφ' ἣν πότερα ποτέροις προσῆκει διαγνώωναι· ἡμεῖς
δὲ οὐ πρὸς τὴν καθόλου ὕλην τῆς μεταξὺ ἡμῶν τε
καὶ Λατίνων διαφορᾶς τὸν παρόντα λόγον ἐνεσθησά-
μεθα, ἵνα κατασκευάσωμεν τὸ ἐαυτῶν συμπέοασμα,

ἢ τὸ ἐκείνων ἀνέλωμεν λόγοις καὶ ἐπιχειρήμασι καὶ ἀπαγωγαῖς, ἀ δὴ καὶ πρὸς τὰς λύσεις ἤρμωσεν ἂν τῶν ἀποριῶν, ἀς ὡς ἐξ ἡμῶν τίθησιν· ἀλλὰ πρὸς τὰς ὑποθέσεις δι' ὧν οὗτος ἤλπισε κατασκευάσειν ἐδῶ προβαίνων, τὴν δόξαν Λατινῶν τὰ δοκοῦντα μετὰ τῆς ἀληθείας προδθέμεθα πρὸς τὴν τῶν ἀγίων θεολογίαν ταύτας προβαλλόμενοι. Σὺν Θεῷ δὲ εἰρήσθω. Ἐδείξαμεν αὐτὰς διὰ τῶν διδασκάλων ἀπαρξούσας

καὶ ἀνευδέκτους, καὶ ἀποπὰ τινα συμπερινοδοσας καὶ βλάσφημα· συνυδούς δὲ μᾶλλον κολλαῖς τῶν αἰρέσεων, ἢ καὶ αἰρέσεων ἀρχαῖς. Ἄρκει γοῦν ἐν τῷ παρόντι μηδὲν ἀναγκαῖον δεικνύναι ὀποτιθέμενον. Τὸ δὲ ἐπαπορεῖν τῇ Λατινικῇ δόξῃ, καὶ αὐτοὶ λύσεις μεμηχάνηται σκοπεῖν, πολλοὺς τε ἄλλοις γεγονέναι ἔργον, καὶ ἡμῖν ἴσως ποτὲ γενήσεται.

JOSEPHI CPOLITANI PATRIARCHÆ CONFESSIO FIDEI.

(Counc. Florent. sess. xxv.—Mansi, tom. XXXI, col. 1007.)

EXTREMA SENTENTIA PATRIARCHÆ.

Joseph, miseracione divina archiepiscopus Constantinopolis novæ Romæ et œcumenicus patriarcha.

Quoniam ad finem vitæ meæ perveni, soluturus jam commune debitum, Dei gratia scribo et subscribo sententiam meam aperte universitati meorum filiorum. Omnia igitur, quæ sentit et quæ dogmatizat cœtholica et apostolica Ecclesia Domini nostri Jesu Christi senioris Romæ, ipse quoque sentio et iis me acquiescentem do ac dico. Profiteor quoque beatissimum Patrem patrum, et maximum pontificem, et vicarium Domini nostri Jesu Christi, anti-quæ Romæ papam ad certam omnium fidem: necnon purgatorium animarum. In horum quippe confirmationem scriptum est, die mensis Junii nono, anno millesimo quadringentesimo tricesimo nono, indictione secunda.

(1) Apud Yriarte, *Codd. Gr. Matrit.*, p. 421, sic legitur patriarchæ Ὁμολογία:

Ἰωσήφ, ἐλέφ Θεοῦ, etc.

Ἐπει εἴφθατα εἰς τὸ ἀπαραίτητον πέρασ τοῦ βίου μου, γράφω καὶ ὑπογράφω βεβαιῶν πάντα ὅσα στέργει καὶ δοξάζει ἡ καθολικὴ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία· καὶ τὸν ἀγιώτατον πάπαν στέργω ὡς Πατέρα πατέρων καὶ τοποτηρητὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐπει αὐτῷ.

Ὁ μέγας σακελάριος; Ὁ μέγας σκευοφύλαξ διά-

A H ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΓΝΩΜΗ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ.

Ἰωσήφ, ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμένης πατριάρχης.

Ἐπειδὴ (1) πρὸς τὸ τέλος ἐφθασα τῆς ζωῆς, βουλόμενος τελειῶσαι τὸ κοινὸν ὄφελημα ἤδη, χάριτι Θεοῦ γράφω καὶ ὑπογράφω τὴν ἐμὴν δόξαν φανερώς τῇ ἐμῇ υἰάτητι. Πάντα οὖν ἕτινα νοεῖ καὶ βεβαιῶν δογματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, καὶ αὐτὸς ἐγὼ νοῶ, καὶ ἐπὶ τούτοις ἐμὲ συμπεριθέμενον ἀμειρόνω. Ἐτι τὸν μακαριώτατον Πατέρα πατέρων, καὶ μέγιστον ἀρχιερέα, καὶ τοποτηρητὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸν ἅπαν τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ὁμολογῶ εἰς πάντων ἀσφαλότητα· ἔτι τῶν ψυχῶν τὸ καθαρτήριον. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτων ἀσφάλειαν ὑπαγρᾶφη, κατὰ ἐννάτην τοῦ Ἰουνίου μηνός, χιλιοστῶ τετρακοσιοστῶ τριακοστῶ ἐννάτῳ, Ἰνδικτιώνος δευτέρας.

κονος ὁ Ξανθοπόλεως. Ὁ μέγας χαρτοφύλαξ Μιχαὴλ ὁ Βαλσαμών. Ὁ μέγας ἐκκλησιάρχης ὁ Ευροπόλεως. Ἰωάννης ὁ Κακπάδος ὁ πρωτεύδικος. Γερόντιος..... ἡγούμενος τοῦ Παντοκράτορος. Ἀθανάσιος ἡγούμενος τοῦ Καλέως. Ἠγούμενος τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. Παχώμιος ἡγούμενος τοῦ Ἁγίου Παύλου τοῦ Ἄστρου. Μιυῶσης ἱερομόναχος τοποτηρητῆς τῆς Λαύρας. Δωρόθεος τοποτηρητῆς τοῦ Βυτοπέδιου. Κωνσταντῖνος τοποτηρητῆς τῆς Βλαχίας. Ὁ τοποτηρητῆς τῆς Τραπεζούντος. Ὁ τοποτηρητῆς τῆς Ἰβηρίας.

JOSEPHI PATRIARCHÆ

EPITAPHIUM.

(Acta conc. Florent. ab Horatio Justiniano collecta. Romæ 1638, fol., p. 284.)

Ecclesiæ antistes fueram qui magnus Eos,
 Hic jaceo magnus religione Joseph.
 Hoc unum optaram, miro inflammatus amore,
 Unus ut Europæ cultus, et una fides.
 Italiam petii, fœdus percussimus unum;

A Junctaque Romanæ est me duce Graia fides.
 Nec mora; decubui, nunc me Florentia servat,
 Qua nunc concilium floruit urbe sacrum.
 Felix, qui tanto donarer manere vivens,
 Qui morerer voti compos et ipse mei.

JOB MONACHUS

MONITUM.

Codex Taurinensis CLXXVIII b, II, 52, chartaceus, constans foliis 70, sæculi xvi. Ἰὼβ ἀμαρτωλοῦ ἡθικῆ θεωρία εἰς τὰς ἀγίας φωνὰς τοῦ προφήτου Δαβὶδ. *Jobi peccatoris theoria moralis in sanctas voces prophetæ Davidis.* Est nimirum commentarius in *Psalmos*, non quidem omnes, sed quindecim duntaxat priores. Ejus auctor dicitur *Jobus peccator*, magna licet adhibita diligentia, apud neminem eorum reperire potuimus qui de Scripturæ interpretibus, vel Græcis vel Latinis, verba fecerunt. Præmittitur initio proœmium, quod hujusmodi est.

JOBI PECCATORIS

PROŒMIUM

COMMENTARI IN PSALMOS.

Σκοπὸς ἐστὶν ἡμῖν αὐτοσχεδιάζουσιν ἐν τῷ τὰς A
 ἰσρὰ; Δαυθεϊκὰς φωνὰς ἀναξάινειν, ὡς ἀρωματικὴν
 τινα θυμιαμάτων εὐωδιαν ἀνασκάλλουσι, καὶ ψυ-
 χὴν καὶ διάνοιαν καὶ πᾶσαν εὐφραينوμένοις αἰ-
 σθησιν, οὐχ ὅτι οἱ πάλοι θεοὶ τῆς Ἐκκλησίας
 καθηγεμόνες καὶ θεολόγοι ἢ ἑλληπῶς καὶ ταύτας
 μετὰ τῶν ἄλλων ἐξηγοῦμενοι, ἢ ὀπωσοῦν ἡμελημέ-
 νως ἐπεσκέψαντό τε καὶ θεθεωρήκασι, καὶ τοῖς μετ'
 αὐτοῦ; ἡμῖν παραδεδώκασι, οὐμενοῦν· πόρρω
 τοῦτο τῆς ἐκείνων σοφίας ἕμα καὶ χάριτος. Μεστῶς
 γὰρ καὶ τελείως, καὶ ὡ; οὐκ ἂν ἀμεινον, πάντα
 ἐκείνοις εἰρηται καὶ ἀναγέγραπται· καὶ τὰ ἑλλεί-
 ποντα κατὰ τῆνδε τὴν Δεσποτικὴν ἐπαγγελίαν ὅπ'
 αὐτῶν τῇ συνάμει καὶ χάριτι τοῦ ἁγίου Πνεύματος;
 ἀναπεπλήρωται· ἀλλὰ μηδὲν ἄλλο μετὰ τὰς κανονι-
 κά; Γραφὰς ἢ ταύτας ἐξαιρέτως πνεῖν καὶ λαλεῖν
 καὶ τῷ νῷ στρέφειν, καὶ διὰ βίου παντὸς ἐνδαιϊτᾶ-
 σθαι ταύταις προσηρημένος καὶ μηδὲν εἶχειν ἄλλο

Scopus est nobis sponte hic Davidicæ voces rur-
 sum utterere, tanquam aromaticam quamdam thy-
 niatum fragrantiam investigantibus, unde ani-
 mus, mens, omnisque sensus exhiberetur: non
 utique, quod antiqui Ecclesiæ magistri, atque
 theologi imperfecte illas post alios exposuerint,
 aut quomocumque negligenter consideraverint,
 atque inspexerint, nobisque dilucidandos post se
 reliquerint. Non sane: absit hoc eorum sapientiæ
 simul et gratiæ prorsus injurium: plene enim,
 absoluteque, et apto modo, quo non melior alter,
 omnia ab ipsis dicuntur describunturque. Et im-
 perfecta, secundum permissionem a Domino factam,
 ab ipsis virtute, ac dono sancti Spiritus completa
 sunt. Sed cum nihil sit aliud præter canonicas
 Scripturas, quod vehementi desiderio persequi,
 nec non eloqui, ac mente volvere, omnique vitæ
 cursu investigare constituerim, nihilque utilis

existimem in hoc vitæ statu, quam tempus partim in hisce investigandis, atque in orando terere (quod utinam et cæteri Christiani præstarent) reliquum duxi ex beatorum Patrum atque doctorum sententiis plusquam sufficientibus post primum verumque lumen illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum, illius verba æternæ vitæ, ac præcepta illustrare, et quomodocunque ego quoque illorum precibus fidens, p̄tre parvumque mentis navigium in pelagus spiritalis eorum scientiæ impulsi: quocirca illorum utilibus et prægrandibus olcis (1) ac oneribus tutus jam excurro rapideque feror. Dicat autem quis: elegantior forsitan nonnullis videbitur recentior hic noster tractandi modus. Sapientissimo igitur rectori Dominoque universorum Deo confisus sum, ejusque Verbo, et ipsis administris, quibus tanquam instrumentis utitur, et rationis animique nostri duces atque custodes sunt, atque secundis ventis, nec non auxilio et gratia sancti Spiritus, cujus virtute illorumque precibus in portum devectus fui tam opere quam sermone divinæ voluntatis. Unde non tam facile quis nos damnabit, si quid tanta fiducia protulimus, et longis, multiplicibus utilibusque sanctorum Patrum sermonibus post multos et optimos, qui adhuc illos subsecuti sunt, et nos aliquid suffecimus.

προὔργου νῦν ἐν τοιαύτῃ καιρῷ καὶ σχήματι, εἰ μὴ τὰςδε μόνον ἐν εὐχῆς μέρει ποιούμενος. Γένοιτο δὲ καὶ πᾶσιν ὁμοίως τοῖς ἀπὸ Χριστοῦ καλουμένοις, λοιπὸν ἐπὶ ταῖς τῶν μακαρίων Πατέρων καὶ διδασκάλων φωναῖς ἀποχρώσαις μετὰ τὸ πρῶτον καὶ ἀληθινὸν φῶς τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, καὶ τὰ ἐκείνου ζωῆς αἰωνίου βήματα καὶ ἐντάλματα φωτίζει καὶ ὄντινούν, κἀγὼ ταῖς εὐχαῖς ἐκείνων τεθαβρῆκώς τὸ σαθρὸν καὶ μικρὸν διανοίας ἀκάτιον πρὸς τὸ πέλαγος καθῆκα τῆς αὐτῶν πνευματικῆς γνώσεως, ἐπ' ᾧ ταῖς τοῦτων χρησταῖς καὶ μυριοφόροις ὀλίκασι καὶ φορτίσιν, ἀσφαλῶς συμπαραθέειν ἔτε καὶ συμπέτεσθαι. Ἐκποιεῖ δ' ἄν τις, ὡς ἐνίοις δοξεῖ τάχα δὴ κομψότερον τὸ ἡμέτερον, ὅτι που καὶ τρόπον καινότερον. Τῷ αὐτῷ σοφῷ κυβερνήτῃ καὶ πάντων Δεσπότῃ θαβρῆσας τῷ Θεῷ καὶ Δόγῳ, καὶ τοῖς αὐτοῖς συνεργοῖς καὶ ὄπλοις καὶ σκεύεσι τοῖς τοῦ λόγου προστάταις καὶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν φύλαξι καὶ τῇ αὐτῇ τῶν ἐξ οὐρίας ἀνέμων ἐπικουρίᾳ, τῇ βοηθείᾳ καὶ χάριτι τοῦ παναγίου Πνεύματος, οὗ τῇ δυνάμει καὶ ταῖς λιταῖς ἐκείνων εἰς λιμένα κατήχθην καὶ ἐν λόγοις καὶ ἐν ἔργοις τοῦ θεοῦ θελήματος. Ὅθεν οὐκ ἄν τις ἴσως ῥαδίως ἡμῶν καταγοίη, εἰ πρὸς τόσον τε τόλμης ἐξηνέχθημεν, καὶ μὴ ταῖς μακραις καὶ πολυειδέσι καὶ χρησταῖς ὀμιλίαις τῶν θείων Πατέρων μετὰ πολλῶν καὶ καλῶν τῶν μετ' ἐκείνους καὶ ἡμεῖς ἠρκέσθημεν.

(1) Instrumenta quibus naves subducuntur.

BARTHOLOMÆI DE JANO

ORDINIS MINORUM

EPISTOLA DE CRUDELITATE TURCARUM

(Ex cod. 1130 bibliothecæ S. Michaelis Venetæ.)

Venerabili Religioso ac Prædicatori eximio fratri Alberto de Sartiano ordinis Minorum Venetiis prædicanti, patri suo in Christo Jesu plurimum peramando.

Jamdiu, venerande mi pater, videre, alloqui pariter, et amplexari desideraveram personam tuam, sed nondum hæc mihi concessa est gratia. Nam dum ego in Occidentis partibus versor, vos ad Orientem pergitis; in Oriente vos quærens, ad Occidentis patriam remeatis. Sed hoc totum Dei consilio factum putem, cum, ut auditu percepi, non parum, ut solet, utilis fuit Venetiis hoc anno

prædicatio tua. Nunc autem vehementi cuperem desiderio, dum tamen favente Domino utriusque Ecclesiæ unio celebretur, vos istas et ultteriores visitare partes, solito prædicationis tuæ atque scientiæ pariter et vitæ magisterio, quoniam permaximum animarum fructum ibi cernimus fieri posse per fratres. Omissa enim Græcia, tota insuper et Turchia, quæ alias Asia vocabatur, ubi sunt illæ septem ecclesiæ, quæ in Apocalypsi leguntur, ubique inimicus Christi Teucer principatur, ad præsens innumerabiles adhuc restant populi Christiani ultra Maurum mare, se sub Græcorum ritu usque

hodie gubernantes. Georgianorum primo, id est Georgiæ regnum non parvum est, ubi Alexander rex hodie principatur, ultra Trapezundam. Russianorum patriam et Ruthenorum sub axe quis perambulare potest usque ad paludes Meotides, quod mare Abbachuc dicitur, explicatam? Omitto Chircassiam ac Vogariam, Mingrilliam, Walachiam, Patras juxta mare, attamen sub ritu Græcorum. De Armenis laceo, quos ad præsens spero ad Italiam venire videbitis simul cum nostro patre fratre Jacobo ad fidem Catholicam reducendos, longe facilioris conversionis et veritatis capiendæ avidiores aliis nationibus, atque benevolentissimos Latino-rum. Christianos insuper innumeros in montibus Cæsiis, atque in Persia et Scythia hinc inde dispersos, ubi nostrorum fratrum loca fratribus vacuata consistunt, adhuc hodie cognoveritis inter ipsos Tartaros habitantes. Qua de re non inutilem, imo opportunissimam reputo et vestram, et vestri similibus personas in partibus illis, sacra tamen unione, si Deus permiserit, primitus celebrata. Sed, heu! heu! quid ista commemoro, cum longe potius flere libeat, quam aliquid boni per supradicta sperare? Flere, inquam, ex intimis cordis mei, et ad sidera usque clamare, ut istis partibus liberandis, in quarum medio quasi sumus, quandoque miserans superintendat Altissimus, nec tandiu peccata respiciat populorum, quousque Christianitatis nomen in Orientis et Septentrionis partibus exstinguatur. Deficiunt, heu! quotidie Christiani, et augentur diaboli sectatores, et numero et virtute armorum. Nam vix est civitas, castrum vel villa, et vix est dies, in qua et in Turchia, et in Græcia, non modo timore vel minis, verum multo magis deliciis et honore Christi nomen sanctissimum non negetur, et Mahumet diaboli filius portetur ad summa; et quod forte miraberis, ab his quandoque, qui divitiis, et honore, et prudentia sæculiungebantur. Sed ut præterita sileam mala, ad quæ narranda nullam puto linguam sufficere posse, tangam breviter, quod nuper oculis meis ipse inspexi, ut et tu scias et mecum plangas, et si quos inveneris omni non pietate nudatos, ipsos etiam flere compellas.

Memor esse potes, ut credo, dilecte Pater, quando a Domino nostro papa sanctissimo destinati ad partes istas, a Venetiis discessimus, ubi et tu subito ab Hierusalem rediens applicuisti, quomodo vulgabatür ibidem diebus proximis, Hungaros aliqua Teucrorum navigia combussisse, nec non etiam plurimos occidisse illorum. Hæc, inquam, omnia vera fuerunt. Sed, si postmodum audistis ignoro, quod ex hoc Teucer ipse iratus, illic cum magno exercitu personaliter accedens, plusquam sexaginta millia, ut dicitur, animarum asportavit de regno Asiæ, Hungariæ convicino; quarum, si quæ ad præsens etiam Christi recordentur, incertum est. Miraris hoc? Sed multo magis mireris et doleas, quod a viginti quinque ac triginta annis citra, quam non parvo damno sibi et verecundiæ com-

putat, quoniam anno quolibet non minus quam decem vel quindecim millia, pauciora dico, ut credas, animarum rapiat? Dicerem quinquaginta millia, si crederes, atque Christum Jesum et unis et blanditiis negare compellat? Verum non parva mihi consurgit admiratio, si etiam unus Christianus amplius in illis partibus reperitur. Nam Corinthus sola pedagium captivorum de Gallipoli in Turchiam transeuntium quolibet anno emittit millia et millia ducatorum. Oh igitur peccata Christianorum quotenditis? quo vos conductis, qua servitute, quo opprobrio vos subjacere compellitis? Sed quid moror amplius, humanissime Pater, quid differo novam, non novam, sed sæpius usitatam Christianorum calamitosam stragem flebilemque narrare, quam vidimus his diebus? Tremunt manūs, plorant oculi, horret charta et calamus ista notare. Ubi est ille Hieremias propheta, qui non unam solam defleat civitatem, sed tres, sed quatuor, sed castra atque villas innumeras, magnam dico ac notabilem patriam, habitatoribus et divitiis opulentissimam, jam destructam in cineremque redactam, de mense videlicet Augusti præsentis anni; patriam dico fidelium populorum, qui Saxones nuncupantur in patria Transylvania, quæ, ut frater mihi narrat ex præda redemptus, octo dierum longitudine et trium latitudine tendebatur, quæ prius Septemsolia dicebatur, nunc vero quid nominetur ignoro, nisi forte locus lamentationis et planctus. Quis ergo dabit capiti meo aquam, ut plorem die ac nocte, non muros et parietes destructos, sed innumeras a ianas exportatas, et jam diabolo traditas ad vorandum, quæ, ut dicitur, ad triginta, et forte quadraginta millium numerum extentuntur? Oh! quis mihi det, non Maronis, non Tullii eloquentiam scribendum, quæ in his profecto succumberet, sed potius tonitruum vocem et pennas ventorum ascendere, ac super Christianorum patriam volitare, non ut modo corda lapidea, verum ipsi montes et valles a vocis magnitudine terreantur? Non audiunt ista miseri Christiani, et fortassis audita non credent. Audierunt, credo, et libentius crediderunt, Teucrum esse coactum; quod non sit verum, hoc manifeste demonstrat, quod jam bis vel ter usque modo post reditum ad illas partes exercitum destinavit. Quod si et verum est multos ex suis non esse defunctos, potius labore, peste, fame, quam gladio, quid, quæso, mirum est in exercitu tercentorum millium hominum aliquos mori, quos etiam pro majori parte noveris Christianos? Qua de re, quocumque te veritas, habes materiam defendendi copiosam. Ubi nunc igitur amplius ecclesiæ in patria illa, cruces, calices, missalia, paramenta? ubi sanctorum reliquiæ? et quod majus est omnibus, in locis pluribus corpus Domini consecratum? Heu! quo opprobrio, quo derisu, quanta sunt illusionem dejecta, ac pedibus conculcata? Ubi est nunc ille Deus omnipotens, qui regi Balthassar irascatur vasis templi Domini turpiter abutenti? Certe, ut manifeste apparet, si-

gna nostra non vidimus, jam non est propheta, et nos non cognoscit amplius Deus; et merito, cum et nos ipsum nec amplius cognoscimus. Sed prosequamur inceptum. Tres magni montes capitum occisorum hominum facti sunt ibi, qui se pacifice eorum manibus tradere noluerunt, corporibus per convexa montium rotulatis, lupis et canibus atque avibus horrenda cibatio; sacerdotes, religiosi, juvenes et antiqui, dum tamen ambulare possent, in catenis ferreis perducti sunt ad caudas equorum; reliquum vero vulgus cum pueris et mulieribus ut pecora a canibus impulsa sunt, absque ulla misericordia vel pietate; quorum si quis labore, siti vel dolore potius inambulando tardaverit, o bone Jesus! protinus in duas divisas partes ibi vitam cum labore finivit. Quorum tanta est multitudo, ut, teste conscientia, prædicto fratre narrante percepi, deliberans in se pro quolibet defuncto dicere *De profundis*, et non valens præ multitudine occisorum, tandem orationem illam *Inclina* lacrymando dicebat. Nec in hoc uno forte loco, ut aliquis existimaret, sed per viginti diætarum spatium, unde prædicti transierant captivati, et quam maxime in Hadrianopoli, ubi extra habitacula tanta corporum multitudo consumpta jacet, tum partim corrupta, partim vero a canibus devorata, ut incredibile cuiquam foret, nisi propriis oculis aspexisset. Projiciuntur interdum aliqui morientes in mercatorum Latinorum conspectu, quos si quis vel sepelire, vel inde amovere, solum fœtore potius quam pietate, tentaverit, nec hoc, nisi prius pretio dato, liceat ullo pacto. Oh! beatos illos appello, nisi forte desperati dormierint. Nam alta voce, flebilique lectu clamabant, dum capiebantur, impellebantur, occidebantur et pueri et lactentes, juvenes et virgines, viri et mulieres. O tu, qui in cœlis habitas, numquid ista consideras? num vel modicum pietate moveris? O Virgo beata, o sancti sanctique Dei, ubi spes, ubi confidentia nostra in vobis? An forte potius decepti sumus, quia nostra fides inanis et falsa est? Beatos, inquam, dixerim illos, si patienter sustulerint famem, sitim, laborem, dolorem, servitudinem atque mortem. Sed qua ratione beatos illos dicam, cum continuo abnegent Christi fidem, maxime utriusque sexus juvenes, qui tanta facilitate pervertuntur a fide, et ad Christianorum inimicitiam convertuntur, quia credere quasi incipient, si fieri potest, ut in errorem inducantur et electi. O altitudo sapientiæ et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus et investigabiles viæ ejus! O quot et quantos esse credo in mundo, qui videntur et re et nomine Christiani, quos si vel modicum hæc persecutionis pruina deciderit vel potius demulserit carnis blanda dulcedo, facile negent Christum, et dicant eum Petro: Non novi eum. O utinam talis probatio, talis experientia, talis fortæ non veniat super nos, si consumptura foret, non probatura, neque in temporibus nostris, salva Domini voluntate; quoniam multi, qui columnas immobiles fu-

truras fore se credunt, atque creduntur ab aliis, videremus, vel forte videremur miserabiliter ruinosos. Mentior, si non plures novi ex diversis ordinibus religiosos hodie Christum ferventissime prædicantes, cras vero ipsum turpiter abnegarent. Quare nulli in se fidendum est, omnibus vero timendum utilius puto. Sed redeamus ad prima.

Nos igitur, qui in istis partibus habitamus, et supradicta omnia vera esse et scimus et tangimus, et æque majora et pejora, quam narremus, qualia esse existimas corda nostra? Fateor, tantus dolor, tanta mentis angustia, tanta super nos avaritudo convahuit, ut longo jam tempore nec cibis ori, nec somnus oculis nisi tristis appareat. Ipse quoque solis aspectus, atque viridantium regionum et maris et terræ, planctum potius excitant, quam salamen, nec ex quo in istis partibus fuimus, vel unius saltem horæ potuimus habere quietem ex his, quæ continue audimus, et non minus, quæ oculis cernimus. Sumus enim in Constantinopoli, eminentissimo loco, in Capella videlicet Constantini juxta palatium ejus, quam sancti Hieronymus et Augustinus et Nicolaus cum reliquis tercentis octodecim Patribus Chalcedonensis concilii consecrarunt, unde supra speculam ascendentes facile possumus totam prospicere civitatem, olim totius orbis excellentissimam, nunc vero tanta calamitate dejectam, ut flere potius libeat, quam mirari, cum tam ex situ, quam ex ædificiis et cæteris opportunis alter deliciarum fuisse paradisi apparent, totque ecclesias et monasteria stupendissima ruina collapsa intus et extra quam maxime, ut monasteriorum sylvam potius primitus existimasses, in quorum quolibet et ducenti et tercenti, et mille monachi residebant, laudes Altissimo decantantes in tam dulcissima melodia, quod ipse aer in nœtis medio circumquaque resonabat quasi angelicam harmoniam. Nunc vero, proh dolor! et spinæ et vepres super muros ascendunt, et ibi resonant ulule et bubones. Verum si quis civitates destructas, olim mirabiles, ut Chalcedo et Nicæa, quasi contiguas isti urbi, ac alias plurimas, quarum nec modo signa apparent, aspiceret, non puto posset contemere se a fletu, quæ per infidelium manus omnia destructa sunt. Hæc sæpius loquimur, hæc plangimus, in his et similibus lamentandis temporis non parvam partem consumimus, potius optantes mori, quam ultima videre mala, quotidie augmentum summentia nostræ gentis. Et quod plus dolorem exaggerat atque confirmat, cum quibus hæc communicare et penam alleviare possimus, penitus non habemus. Nam si qui in his partibus vel morantur, vel adveniunt Christiani, tanta temporalis lucri cupiditate exardescunt, ut vel non ista considerent, vel, quod horrendum est dicere, latenter exoptent. Ecce ex Teucrorum lucris bursas implent, et seipos ex Christianorum sanguine locupletant; sed pro tanti doloris levamine subjunctum est, quod neperissime verissimum audivimus; post reditum namque ma-

gni exercitus Teucrorum subito ex eis viginti millia vel circa retroversi, Hungaros quasi jam securos repentinissime invaserunt in quadam provincia, quæ dicitur Sicutorum, quasi in medio Hungariæ; ex quibus, ut fertur, triginta mille animas portaverunt. Testes sunt, qui viderunt non modo captivos ducti, verum plurimum nobilium et principum capita abscissa profici ante pedes imperatoris eorum per Capitaneum illum, qui ista peregit, et hoc de mense Septembris. Iterumque alium direxit in ipso Octobrio exercitum; si quid mali fecerit, non narratur, et sic terque, quaterque, diesque in anno, nunc hæc, nunc illuc, fornicarum more euntes et redeuntes, semperque lucra portantes, ac si omnem Christianorum terram Deus eis tradiderit possidendam. Tantaque sunt securitate firmati et roborati victoriis, tantaque lucrandi cupiditate accensi omnes pariter, quod indubitanter se credant totam Christianitatem in parvo tempore destructuros. Et quis, quæso, ista non crederet, si quæ videmus, et ipso videret? Videmus namque in exercitu transire non solum rusticos et pastores inermes, solo arcu vel ense munitos, sed passim senes et curvos præmia antiquitate asella devectos, post dies paucos redentes tres vel quatuor juvenes collo et manibus post terga ligatos secum ducere per mediam Constantinopolim, et transire in conspectu Venetorum et Januensium mercatorum. Ibi in conspectu omnium interdum sistere faciunt, ut omnes videant, eosque injuriis et verberibus colaphizant, ita ut nemo audeat contradicere; si pensare velit, ut veritas se habet? quia qui anno præterito ducti sunt captivi, hoc anno Teuceri, Teucrorumque omnium crudeliores effecti, in exercitu primi, audacia et fortitudine promptiores, quasi religionis pietate moti, ut credant, Fidei veritate reperta, propriam patriam tradere festinant; hoc quoque potissimum inter omnia optent, patrem, matrem, fratrem et sorores, cæterosque consanguineos capere, et ad Immen dicere veritatis. Ostupendum, o profundum iudicium Dei, sed non nisi justum, quandiu ira sua super nos deserviet? quandiu nostri obliviscetur Altissimus? Utinam non in finem! Vere, vere, pater humanissime, timendum est, ne peccatis nostris exigentibus, quæ crescere quotidie cernimus, potius quam minui, tantum ira divinæ justitiæ exardescat, ut ad fines usque terrarum occupet ignis iste, qui in dies extendi cernitur, et spatia latiora complecti. Ecce ducenti vel circa anni sunt, quando tota Asia usque ad Antiochiam et ultra, Christianorum erat populis habitata; nunc vero paulatim tali igne combusta est, ut paucos ibi reperies Christianos, nisi forte Sclavos obsequio Teucrorum deputatos. Omitto Syriam, Terram sanctam, Armeniam, Arabiam, et usque ad Alexandriam patrias circumstantes, quas omnes Christianorum fuisse pro majori parte non longo jam tempore manifestum est. Taceo de Ægypto, Æthiopia, Persia, et quod majus est omnibus, tota Africa, ubi nisi forte aliquos mercatores,

A vix unum reperies Christianum. Et tamen constat prædictas omnes fuisse patrias Christianorum. Sed hæc jam sopita sunt longitudine temporis. Redeo ad dies nostros. Octuaginta vel paulo plures anni sunt, quod nec unus Teucer reperiebatur in Græcia. Transierunt etiam ab ipsis Christianis advecti, totamque istam patriam impleverunt, quæ nisi de celeri provideatur remedio, efficietur cito sicut Arabia vel Ægyptus. Patriam dico latam, populosam, gloriosissimis civitatibus decoratam, quæ omnes ad præsens, et sic dicam, ad nihilum redactæ sunt, habitatoribus vacuatæ; ubi Alexander Magnus imperavit; ubi Athenæ, Corinthi, Spartanorum, Thessalonicensium, Philippensium civitates, quas modo aspicere luctus est. Parum est, quod dixi, respectu sequentium et factorum et flendorum, nisi respiciat et succurrat. Ubi nunc, quæso, est patria Dalmatiæ, Croatiæ, Bosniæ, Rasciæ, Bulgariæ, Albanæ, Walachiæ, regna non parva, in paucis annis habitatoribus spoliata? Ad Hungariam venio, de qua, ut dicitur, a diebus non multis plusquam tercenta millia, vorius diuissem sexcenta millia animarum portata sunt. Crediane ergo possibile fore, quod timeo, ne scilicet justo Dei iudicio, tantum ignis iste procedat, ut occupare possit terminos Christianos? Quid igitur nunc faciunt miseri Christiani? quid eorum principes? quid pastores Ecclesiæ? Dormiuntne, an lethargum potius patiuntur, ut paulatim expectent Christianitatem consumi? Ludunt in hastis et choreis, vel potius lacerant senetipsos. Interim Teucer Christi nomen exstinguit, jam juravit, jam se Deo suo devovit nullo pacto quiescere, nisi quam citius in tota Hungaria cantari faciat laudes Mahumetia. Heu heu, non multi anni sunt, quod nec Teucres nominabatur in mundo, nisi pastores juxta Damascum in quibusdam nescio montibus habitantes, rustici, iudocti, silvestres, sine litteris, sine scientia ulla, ut sunt etiam usque modo. Nunc vero auro vestiti et gemmis, regibus et imperatoribus principantur, nec quis laborant manibus, sed tanquam domini in ipsis tapetis aureis et mollibus pulvinaribus accubant, eorumque luxuriis turpibus et immundis, olim nobiles, nunc Sclavi famulantur miseri Christiani. Nam pauci ipsorum sunt, qui octo vel decem, magni vero triginta et centum; minimi vero duos vel tres ad minus Sclavos non habeant Christianos. Quibus eos opprobriis, quo derisu, quibus injuriis et verberibus tyrannizent, narrent ibi, qui sentiunt, dicant Christiani. Utinam talia probarent, qui tanti sunt causa mali, neque cum possent subvenire, procurant.

Deficeret mihi tempus, humanissime Pater, si cuncta vellem Christianorum damna et opprobria pertractare, quæ cernimus in partibus istis, nec millesimam eorum partem sufficienter exprimere me posse confido. Exsurgat potius Josephus ille rhetor excellens, exsurgat Homerus, et unius non urbis solum, ut illi, sed decem et centum, sed

mille, sed trium et quatuor millium, imo triginta et quadraginta regnorum, si possunt, ruinas et calamitates enarrant. Exsurgat cum eis simul Hieremias, et flendo suspiret, et dicat: Quomodo sedet sola Christianitas plena populis, facta est quasi vidua domina gentium, princeps provinciarum facta est sub tributo? Plorans ploravit in nocte, et lacrymæ in maxillis ejus; non est qui consoletur eam ex omnibus charis ejus. Omnes amici ejus spreverunt eam, et quod pejus est, facti sunt ei inimici? Vix Sion vere modo lugent, eo quod non sit, qui veniat ad solemnitatem, etc. Miraris, frater, quia dixi triginta vel quadraginta regnorum; obsecro, ne mireris, quoniam hæc et eadem mala et æque his majora, quæ Teucris fecerunt in partibus istis, Tartari et operati sunt, et continue operantur in partibus ultra remotis, et ut cæteras omittam patrias, quæ dinumerari vix possent, tanta quotidie mala inferunt in Russia, quod nullus est annus, quin triginta et plures naves Sclavis plenæ Constantinopolim non veniant, qui a Tartaris venundatur ut pecora in Moncastro, in Tana et in civitate Cafæ, nec hi sunt decima vel centesima pars, qui capiuntur ab eis. Singulariter isto anno in Tana, in quo tanta Sclavorum multitudo vendenda perducta est, ut ego ipse ab illo, qui vidit, accepi, quod pro quatuor, et sex, et decem ad plus florenis etiam millia juvenum emere potuisset. Sed pro multitududine et fame rejecti sunt, et ut magis de Christianorum gloria gaudeas et exsultes, noveris, quod de Cayro, de Alexandria, et ex aliis partibus Orientis Saraceni mercatores adveniunt quolibet anno, quandoque a Sultano directi, ad Cafam, ad Tanam et Moncastrum, et ad alias Christianorum terras, et ibi a Christianis Christianos emunt pretio magno, superque Christianorum naves portant, quia ipsi non habent, ad patriam suam, ut non modo Sclavos habeant, sed ut libentius faciant Saracenos, Christianorum postmodum inimicos. Oh divina justitia, certe mirum est, quare tantum sustinet Christianos! sed quotidie mysterium operatur. Expecta parumper, venerabilis pater, aliud audire mirabile, delectabileque non parum. Teucris non habent arma, ut dicitur; si tu credis hoc impossibile fore, cum tantas Christianorum patrias exspoliaverint; ecce veniunt de Italia mercatores Latini, et Veneti, et Januenses, et cæteri, et ex magna ipsorum pietate et gratia contra fas et nefas, galeas et naves plenas, non ferro, sed chalybe, portant in abundantia tanta, ut vix credam in aliqua civitate Italiæ in tam bono foro et in tanta copia reperiri, quanta in Gallipoli, Pera et Hadrianopoli reperitur; mentior, si non vidi oculis meis; et in galeis, quibus venimus. Sed audi, quomodo excusantur? non Teucris vendunt, sed Judæis et Græcis, et illi postmodum illis propriis manibus largiuntur. Et hoc, ut acutiores gladios faciant ad Christianorum viscera effundenda. O Dei pietas, quanta sustinet! quanto differs tempore vindicare! mira-

ris forte, quomodo et Venetiæ et Janua et cæteræ civitates Italiæ quatiuntur! Certe magis mirandum est, quare non penitus sint deletæ. Vidimus his diebus quadraginta mutos chalybe oneratos ab hac civitate ad Hadrianopolim duci, quo et ipsi Teucris derident turpiter Christianos aperte dicentes: Videte, miseri, cæcitatem vestram; ecce vos nobis arma porrigitis, ut vos penitus occidamus. Qualia ista tibi videntur, dilecte frater? quare non ex hac etiam sola causa in civitate, in qua prædicas, pronuntias eis manifeste ruinam? Sed indubitanter scio, quod facis. Clamas, et non audiris. Sed adest flagellum Dei, quod juste verberat delinquentes. Sed vis parumper revertamur ad Tartaros.

Anno isto de mense Augusti, quando Tencer destruebat Hungarim, novus imperator electus, ut hic a pluribus fertur, non affirmo, quia non vidi; tu melius ista cognosces, cum Polonis pugnans pro regno Hungariæ, ipsos debellavit, innumerosque occidit, intellige Christianos. Tunc Tartari convicini Polonis videntes Christianos populos occupatos in bellis, Poloniam invasere. Quid ibi fecerint, enarrare non sufficio. Ipsos interroga, si qui inde venerunt. Talia sunt munimina principum, talia consilia, talis est militia contra populos infideles. Heu miseris, qui et debent et possunt subvenire et non faciunt. Nec ipsis defuit advisatio ante tempus. Nam et ego ex parte majorum et fratres direxi, et litteras plusquam triginta conscripsi diu ante de mense Decembri, quando ille parabat exercitum contra ipsos; et has ad imperatorem et duces misi, quas et habuerunt et legerunt, nec curaverunt, prout exitus ipse demonstrat. Clamabat etiam in conspectu regis et principum tuba illa Dei frater Jacobus noster, eisque in faciem injurias irrogabat: Ecce, dicens, miseri, patriam vestram alieni spoliant, uxores vestras in conspectu vestro vituperant, et ducunt et fratres et filios in catenis, nec curatis. Ipsi vero hæc et similia audientes et ridentes, insensibiles videbantur. Et quod plus est, dominus noster papa sanctissimus munera eis misit æterna, indulgentiam scilicet peccatorum, si qui contra infideles arma sumpsissent. Quando igitur, quando excitabantur miseri Christiani? O quando erit tempus illud? si videro oculis meis, antequam moriar. Hæc mihi spes, sed valde debilis, sed valde remota est, et pene desperationi jam proxima. Ubi nunc est regnum Franciæ gloriosum, quod jam antiquo tempore Saracenos ex Hispania depulit? ubi Anglorum potentia magna? Hæc duo ad invicem consumpta sunt. Ubi nunc Aragonum rex, infidelium pavor? ubi reliquæ potentia et cæteri principes Christiani? Alamani odiosi sunt Hungaris et Bohemis. Hungari cum Polonis pugnant. Ecclesiæ pastores cum pastoribus sunt divisi, barones cum baronibus, civitates cum civitatibus invicem se consumunt, ita ut, si nulla ab extrinseco altera persecutio inferatur, sibi met sufficiant ad ruinam. Et ut silenter insinuem, timeo,

frater, timeo ne jam tempus ultimæ tribulationis advenierit. Vehementer angustior, dilecte mi, ista revolvare, cum et plurima restent æque majora prædictis, quæ ex ipso narrationis tædio prætermitto.

Hæc autem pauca, quæ de multis quasi prælibando, non explicando perstrinxî, pro tanto tibi significare curavi, ut primò hæc tanquam a fideli narrante esse vera cognoscas, cognoscendo condoleas, et aliis prædicando denunties, qui ista non credunt, atque fideles animas, si quæ reperiuntur, in mundo gestantes viscera pietatis, orare, clamare, et flere ante pedes divinæ Majestatis inducas, ut in tanto periculo suis fidelibus, vel saltem suo nomini subvenire dignetur. Nam si ab ipso adiutorium nostrum non veniat, frustra expectatur ab homine, in quo est vana salus, et qui sperat in eo, potius maledictus. Sed et hæc potissima causa est, quæ me tibi ad ista scribenda commovit, ut tu videlicet, qui Christi pietate et animarum zelo succensus es, quique scientia et eloquentia flores, litteram istam quam tibi conficio, dirigas et exornes, ac debita pietate et gravitate componas, quatenus digna fiat in conspectu regum et principum apparere, si forte audiant et convertantur quandoque ad Christi Jesu injuriam vindicandam. Nisi potius e contrario judicaveris, tanto ad sibi fidem præbendam aptiorem esse, quanto non composito, non ornato eloquio, sed stylo simplici conscriptam quisque cognoverit; quod totum vestro judicio derelinque. Facio fidem verbis, non lacrymis, non dolori, quæ potius quotidie renovantur, orans, et protestans te per viscera Jesu Christi, ut hæc scribas, hæc dicas, hæc prædices toti mundo, et parvis et magnis dominis et prælatis, ut qui possunt pugnando, qui non possunt, saltem orando subveniant. Quod si vellent, Domino permittente, tam facile foret succurrere tanto morbo, quantum ei qui præfata perlegerit, incredibile, imò impossibile videretur.

De cætero, frater, compatere nobis, qui supra dicta quotidie videmus et tangimus; compatere magis miseris captivatis, quorum multo gravius est periculum animarum, quam ipsa corporis servitudo. Sed maxime compassionis pietate liquescat supra reliquos Christianos, quos tanta cernimus miseranda perditos æcitate. Postremo fratres, qui necum sunt novem numero inter novitos et professos, tuis et aliorum patrum orationibus se commendant. Quam maxime autem orare complacet, ac aliis commendare civitatem istam, quæ Teucrum pro anno sequenti vehementissime timet, judicioque omnium valde timendum est, quoniam tria millia et eo amplius juvenum Christianorum ad mare conduxit, eosque instruere fecit optime remigare, galeasque continue parat ad pugnam. Quod si istam civitatem ceperit, quod Deus avertat, heu! heu! cæteris Christianis, quos de facili postmodum oppugnare poterit, et per mare et per terram, cum ad præsens alteram solam manum possit ex-

tendere ad nocendum. Quare cordialissime exorandum est, ut si obsidionis casus acciderit, ipse adjuvet Deus, quoniam de Italia, unde illi civitati succurri forsitan timuisset, maxime a Venetis, penitus est securus; ex quo non creditur toto sætæ tempore vitæ hunc fuisse tam fortiter animatum, tamque dispositum ad hoc, quomodo nunc est; quod et alia jam dictis indicia manifesta demonstrant. Næm triginta millia piconum, totidemque malleorum atque palaram de ferro maguarum modo parari fecit. Tu autem, ad quid ista? considera. Insuper nunquam manducat, et raro cum suis loquitur, quando civitas Constantinopolitana cum suspirio proferatur in medium. Et non immerito; cum per ipsam etiam maris potentiam facile posset acquirere. Adde, si quid ponderis est, quod de omnibus vilis, civitatibus et castellis suo subjectis imperio, quæ forte centum millia sunt, decimanam puerorum partem de Christianis, quod prius nunquam fecerat, nuper accepit a decem usque ad viginti ætatis annos, quos suos speciales Selavos et Armigeros, et quod pejus est, Saracenos effecit. Unde manifeste apparet, ut summam omnium brevi verbo concludam, nunc infatigabiliter instare tempora, ut aut ipse destruat Christianos, aut a Christianis penitus deleatur, quorum primum vehementer expaveo, alterum potius Deus ipse concedat. Quod tamen nec desperandum est. Nam publica inter Saracenos et Teucros fama divulgata defertur, instare tempus destructionis eorum, et jam præterfuisse, ut eorum quædam prophetiæ declarant. Sed ex eorum elemosynis et pietate in pauperes, quod verum est, et ex nostrorum castigatione, quod verius est, usque in præsens esse dilatum, et adhuc et diutius differendum.

O! ubi nunc est dux ille Christianissimus, fortis, pius Gottofredus, Boxon (sic), Balduinus et reliqui principes per infinita sæcula gloriosi? qui Christi Jesu sepulcrum de infidelium manibus liberarunt? et ut paulo altius repetam, ubi Carolus ille nobilis Francorum rex, cujus cælestem et æternam gloriam nulla delebit ætas, nullaque oblivio? qui non modo fortitudine et armis, verum multo magis prudentia et pietate Christi Jesu injuriam vindicatus est, cujusque fidem et cultum in Occidentis et Orientis partibus ampliavit, tantaque et sui et suorum adhuc est gloria, ut ipsi Francorum nomen etiam Barbaris terribile videatur, omnesque Christiani Occidentalium regionum per totum Orientem Francorum nomine appellentur. O igitur reges et principes Christiani, surgite jam, quia tempus est. Adest exemplum, adest honor, adest necessitas, hortatur justitia, religio, fides; ecce communis hostis in conspectu est, qui contra Christum caput erexit, fortis in timidos, in audaces pavidus, quid agitis? Vires, quæ non modo ad resistendum paganis, verum ad Christi nomen ampliandum sufficerent, in vos consumitis, bellaque geri placuit, nullos habitura triumphos. Unde, quæso, Alexandra

illi Magno tanta gloria? unde Hannibali Afro, Scipioni, Caesarique? Praefecto, non quia bella clarissima gesserunt, sed quia externis ea gentibus intulere; sed, heu! proh dolor! tanta principibus nostris ad praesens dominandi libido est, ut neque sui damna neque propria pericula sentiant. Tument in se ipsos; sed exeat parumper in campum, et quae sit eorum virtus, doceant barbaras nationes; quod si nec altera causa invitaret ad arma sumenda, utpote fidei, libertatis et gloriae, mirum certe si ipsorum temporale lucrum corda non rapiat, cum haec gentes, de quibus agitur, auro et argento plenae sunt et lapidibus pretiosis; ipsi, ipsorumque quam maxime mulieres non nisi sericis induantur, et usque ad pedes oneratis incedant margaritis et gemmis; atque non solum scyphis et parapsidibus, verum tabulis argentis et scriniis, frenisque et sellis aureis abutantur, et, quod audire horrendum est, eorum innumeri non nisi aurentis calicibus bibunt a templis Christianorum acceptis, in vituperium Christi, et in eorum exaltatione. Quid igitur amplius demorantur? Ecce quod quaeritis. Sed quid in talibus et tempus et verba consumo? Cum nisi ipse Deus eorum oculos illuminet, et corda commoveat, cassa omnis exhortatio hominis est. Qua de re, o patres et fratres mei, cum ad aures vestras ista pervenerint, pulsate, quaeso, Deum clamoribus,

A pulsate suspiriis, sanctos sanctasque precibus interpellate, discurrite per civitates et castra, vocate populum, adunate eorum, parvorum atque magnorum super his corda compungite, ut a peccatis aliquando abstineant, orationibus sedulis insistant, et intendant pro posse operibus pietatis, quatenus ipse pius et misericors Deus propter hominum peccata commotos ad iram, ipsis e contra bonis operibus mitigetur, et oculo pietatis atque clementiae Christianum populum parumper aspiciat, caritatem infundat cordibus, praelatis atque principibus sanetum donet unionem et pacem, ut malorum omnium inventor atque inventor diabolus, qui tot in Christi Ecclesia usque modo scandala seminavit, confusus retrudatur in tartara, exsultent fideles Ecclesiae, erubescant et confundantur et pereant infideles, qui usque hodie Christum et Christianos derident et subsannant. Quod, si, favente Domino, haec sacra unio celebretur, secure fratres, (dicatis et voluntariis) mare transite, quoniam in conspectu vestro multa est terra, exuberans fructibus sempiternis. Te autem, dilecte frater, invito tanto fidentius, quanto cordis tui secreta dignosco. Amen.

Ex Constantinopoli xii dec. M. CCCXXXVIII.

Tuus siquidem totus frater Bartholomaeus de Jano, ordinis Minorum, licet indignus.

NICOLAI BARBARI

PATRICII VENETI

EPIGEMERIDES DE CONSTANTINOPOLI ANNO 1453 OBSESSA ATQUE EXPUGNATA (1).

Est ista narratio opus viri qui, quae ipse vidit eo tempore quo Byzantium a Turcis obsidebatur, summa cura referre videtur. Quaecunque enim inde a 5 Aprilis usque ad 29 Maii evenerunt, ab auctore per dierum notatorum ordinem tam exacte memoriae prodita sunt, ut nesciam an ab alio exactius. Hinc visum est narrationem Barbari ordine chronologico in medium proferre, ita tamen, ut in quo a ceteris rerum Turcicarum scriptoribus differt, lectoribus in mentem revocemus. Id obiter dicamus quod *Ephemerides* Barbari, antiqua Venetorum dialecto scriptae, a lingua bene Italiana multum discrepant. Quare traductio accurata eaque Italica hujus documenti inter res maxime optandas ponenda nobis videtur. Id quoque non silentio praeteribo quod praeter dialecti differentiam, auctor patricius, Venetiis ipsis oriundus, saepissime contra quidquid ad Genuam (*Zenoveze*, ut ipse loquitur) attinet, manifesta ira invenitur, in quo nec Justiniano ipsi parcat; quare auctor noster caute legendus erit, ubi de Genuensibus sermo est. *Ephemerides* causam et praedidium belli pro auctoris arbitrio particulari referunt.

1452. Martio. Mahometes sultan (*Machomet bej*) cum 40 navium classe Callipoli relicta in Bosporum (*boca de mar mazor*) se confert, castellum Bogasum Kes., 6 mill. Ital. a Constantinopoli distans constructurus.

Medio dein Augusto sultan in castello ad flumen

C perducto duorum ab imperatore Graeco legatorum capita praecidit et sic bellum inchoavit. Hinc cum 50000 mil. exercitu per tres dies urbem ciugit. Mari quoque eodem tempore classis Callipolim repetit, ineunte Septembri.

Nov. 26. Navis Antonii Rizii, a Ponto Euxino re-

(1) *Giornale dell'assedio di Costantinopoli 1453 di Nicolo Barbaro, cura Henrici Cornet, ex ms. codice qui in Bibliotheca S. Marci Veneta asservatur, Vienna 1856 editus.* — Epitomen damus, Latine conversam, quam veruaculo sermone germanico confecit D' A. Ellissen in *Anecdotis* (Lipsiae 1837).

versa, quia salutationem militarem omisit, bombardæ A grandioris ictu mergitur; nauclerus post 14 dierum captivitatem sultani jussu ad palum adigitur, accito inter palatinos scriba, Dominici Maistri filio; nautis, paucis exceptis, qui Constantinopolin missi sunt, æra per medium corpus divisit. Sunt qui dicant causam fuisse belli contra Venetos Fabr. Cornerium infecta re Constantinopoli reversum.

1453. Hinc inde Barbarus res quasdam extra temporis rationem narrat. Mense Jan. 1453 sult. vim pedestrem ac navalem maximam urbi admovet. Mense Februario tormenta, decem millium cohorte stipante, prope urbem adducit. Eodem mense Græci cum tribus navigiis Turciam intrant, ac captivos Constantinopoli vendunt, sultani iram accendentes.

1452. Mentio duarum triremium Venetarum duce B Gabriele Trevisano Cpolin appulsarum, quæ jussu senatus Veneti tria navigia oneraria a mari Azovico profecta comitabantur. Navis item Genuensis a papa missa memoratur Isidorum cardinalem (et gardenal de Rosia) gestans ut utramque Ecclesiam conciliaret, 200 sagittariis stipantibus, qui urbem male habitam defenderent; octo item naves cum commeatu e Creta aderant.

Nov. 10. Duo magna navigia e Chersoneso Taurica venientia duce Hieronymo Morosino (*Jeroluemo Morozini*) Turcis e castello clamantibus ut anchoras jacerent, ægerrime obedientes mortem tamen effugerunt. Hæc ubi Barbarus retulit, ordine protinus chronologico ut antea progreditur.

Dec. 2. Castelli Turcici milites præsidarii triremem Venetam Jac. Coco duce Trapezunte (*Trabezonda*) venientem male tractant; quæ tamen incolum Cpolin pervenit.

1452. Dec. 12 et 13. Ecclesie utriusque unio in S. Sophiæ ecclesia solemniter confirmata. Imperator, cardinalis Russorum, episcopus Mitylenes (Leonardus Chiensis) et Græcorum barones in eadem ecclesia de necessitate deliberant naves Venetas in auxilium urbis retinendi.

Dec. 14. Sequitur quidquid viva voce ac scripto inter cardinalem, episcopum Mitylenensem, magistratus Græcos, prætorem Venetum, naucleros ac 21 spectatissimos in urbe Cpoli Venetos deliberatum fuit, additumque decretum ut memoratæ triremes D Byzantium ne relinquere. (Conf. Phrantz. 238.)

D. c. 17-20. Duodecim viri nobilium Venetorum post maturam deliberationem decernunt qua ratione ac modo recens decreta senatui Veneto deferenda sint.

1453. Jan. 26. Veneti cum imperatore paciscuntur, ea lege ut ipsorum naves sine hujus permissu urbem ne deserant, et ut onerandi eas atque exonerandi facultas eis semper præsto sit.

Eodem die Justinianus, Genua profectus cum duobus navigiis et 700 militibus auxiliariis, venit Cpolin, et ab imperatore dux copiarum pedestrium et præfectus urbis occidentalis ab exercitu sultano oppugnata declaratur.

Febr. 26. Una navium Venetarum quæ vi pacti abire non debebant, ducta a P. Davanzo cum 6 navibus emporeticis vento secundo adjuva e portu evasit.

Mart. 14. Imperatori hoc sollicitanti dux triremium Tanensium remiges suos ad locorum munitionem et ad palatium prope portam cynegeticam circumvallandum adhibendos tradit.

Mart. 31. Eodem porro sancti Sabbati die, qui quidem cum 29 Maii, qui Martis dies erat, congruit, remiges, jubente Diedo, navis patrono, coram imperatore et magnatibus fossas faciunt.

Aprilis 2. Barthol. Soligus, imperatore ita jubente, portus ostium Cpolin inter ac Peram famosa ista catena ferrea (quæ exacte describitur) occludit.

Imperator, quatuor Venetorum nobilibus hoc rogantibus, quatuor præcipuarum urbis portarum versus continentem custodiam tradit, portam Crescam (*χρυσήν?*) Catarino Contarino; secundam Fabr. Cornaro; tertium quæ τῆς Πηγῆς nominatur, Nic. Mozenigo, Blachernarum denique portam Dolphino. Sequuntur nomina 68 nobilium Venetorum qui urbi obsessæ aderant, inter quos auctor Ephemeridom nominatur medicus navium Tanensium.

April. 5. Sultanus Mahometes cum 160 militibus 2 1/2 mill. Ital. ab urbe castra metatur.

April. 6. Hinc ad militare unum ad muros mari objectos procedit et paulo abhinc in regione urbis occidentali inde a porta Aurea usque ad Cynegeticam per 6 mill. Ital. castra ponit.

Sub eodem die imperator cum multis nobilibus equitibusque ad portam Auream; prætor autem Minottus cum plurimis Venetis mercatoribus in palatio imperatorio locastia occupasse traduntur. Legimus insuper quod magnus Dux, primum secundum imperatorem locum tenens portui præfuit, ubi 100 ei equi parati stabant; quod muri maritimi custodia monachis duce Manuele Giagaro (*Ἰαγγοῦ* Græci appellant) ac Neophyto Rhodensi commissa fuit; quod denique alia quædam urbis regio Dorgano (qui procul dubio idem est cum principe Orcharo) et mercenariorum cohorti Turcarum qui a sultano defecerant, custodienda fuit tradita: quæ omnia sicut alia quæ modo retulimus, cum Phrantzæ relatione comparare ac discutere speredemus.

Eodem die imperator classiaris qui tres supra dictas Venetorum triremes Tanenses, ut et duas alias, quibus Trevisanus præerat, agmine facto procedere jussit, ut et urbis incolis animum adderet et hostibus metum injiceret.

Apr. 9. Concione convocata de classe bene atque utiliter adhibenda deliberant. Inde noveni aut decem naves grandiores una cum ducibus nominantur: (5 Genuenses, 3 Cretenses, 1 Anconensis, 1 imperatoria); quæ omnes certamini futuro destinatæ magnam portus catenam clugunt, dum in superiori portus regione 17 alia reservantur; inter eas 3 triremes Tanenses cum duabus aliis Venetorum communi securitati consecratæ, et Æ imperatoris malo armisque denudate recensentur.

April. 11. Sultanus tormenta ante muros mari A oppositos quadripartita ponit (cf. Phrantzes, qui scribit: 'Εν τόποις τέσσαρα καὶ δέκα τὰ τελεῖ τῆς Πόλεως ἔτυπτο'). Tres deinde bombardæ ad imperatoris palatium Blachernense; item tres contra portam τῆς Πηγῆς; duæ in portam Auream, et quatuor in S. Romani portam directæ sunt; e quibus ingens illa 1200 librarum et alia 800 librarum memorantur.

April. 12-17. Duodecimo die Apr. (sec. Phrantzen quinto decimo) classis Turcarum e regione portus Cpolitani anchoras jacit; cuius, Barbaro auctore, numerus fuit 145, e quibus 12 triremes plane armatæ, 70-80 liburnæ majores, 20-25 parandaræ (onerariæ in belli usum), cæteræ actuarariæ traduntur. Huc adde navigium onerarium æneis globis (verisimilius autem lapidibus projectilibus), materie bellica onustum Sinopense. Classis Turcica longe ab urbe litus Anatolicum tenet. Qui in urbe obsidentur aggressionem hostium in armis assiduo expectant. Intus præter tormenta indesinenter explosa et leves contra J. nissarios pugnas nihil memoratu sit dignum.

April. 18. Ea quæ diem Aprilis decimum octavum præcessit nocte aggressio Turcarum primo a Græcis paululum tremefactis repellitur; occidere Turcæ plusquam ducenti.

April. 20. Vicesimo obsidionis die quatuor Genuensium naves auxiliares Hellepontum intrant, quæ post 2. ut 3 horarum pugnam Turcarum aggressionem fortuna adjuti repellunt; sole dein occidente obsessorum triremes Genuensibus obvix hos cum júbilo ac musicis concentu in portum intromittunt.

Aprilis 21. Mahumetes cum 10000 equitibus ad classem procedit, in copiarum navalium præfectum acerbe invchitur et vita incolum munus abdicare jubet; cui Petri Lauredani filius jactabundæ memoriæ (fortasse rei Venetæ desertor aliquis) classi præficitur.

Ad eundem diem dira vastatio ab hostium projectilibus in regione occidentali facta, turris ad S. Romani portam sitæ ruina; conamina obsessorum ad reficiendum damnum referuntur.

Aprilis 22. Die Dom. Turcarum hoc die naves 5 mill. Ital. itinere terrestri a Bosporo in portum Cpolitani transportantur. Auctor noster non sine animi ægritudine refert, 72 naves armatas cylindris impositas per montem cui Pera ad septentrionem insidet, a lixis et plebecula Turcica manibus tractas fuisse. Cpolitani in urbe inclusi, quorum paucis navibus utrinque periculum ab hostium classe imminet, triremem unam præsidii loco ad fretum quod Peræ adjacet ponunt, navali præfecto signum daturam, ubi hostes forte aggressionem conarentur.

Aprilis 23. In æde S. Mariæ (Hodegetriæ, ut videtur) viri ad hoc convocati deliberant quomodo hostium naves e portu ejiciendæ forent.

Aprilis 24. Dominus Jac. Cocus, triremis illius Trapezuntinæ patronus, duas naves onerarias, comi-

tantibus duabus triremibus armat. Sed Genuensium Peram habitantium præfectus ea de re sultannum certiorum facit; ac Genuenses ipsi, homines perfidissimi, cum ducibus Venetis hosce permovent ut propositum conamen alii nocti reservarent, auxilium suum pollicendo, re vera autem Turcis omnibus viribus auxilium laturo.

April. 25-27. Hoc temporis intervallo quo nil memoratu dignum accidit, Barbarus infortunia ulteriora Numinis divini ultionem esse opinatur ob peccata quorum ætas ista rea esset.

April. 28. Ea nocte duæ triremes Gabr. Trevisano et Hier. Morosino equite atque Jac. Coco ducibus, Turcarum naves in portu igne cremandi spe destituuntur. Fusius id conamen Barbarus quam cæteri omnes narrat.

April. 29. Navarchus Diedus ducem triremis Trapezuntinæ in Coci destituti locum Dolphinum nominat; cui in custodienda Blachernarum porta Jo. Lauredanus substituitur. Quæ damna obsidentes obsessis inferunt, ab hisce illico reparantur. Nihil præterea quod memoria dignum sit, actum in mense aprili.

Maii. 1, 2. Idem de duobus hisce diebus dicendum. Alimentorum in urbe penuria.

Maii 3, 4. Cpolitani hostibus in portu duas bombardas opponunt; Turcæ duas ejusdem generis narchinas ponunt. Per decem dein dies ac totidem noctes utrinque tormenta sudant sine effectu memorabili. Imperatoris jussu navis actuararia versus Negroponti insulam mittitur, Venetorum classem exquisitura et a J. Lauredano postulatura ut urbi in extremis agenti sine mora succurreret. Et hæc quidem sub vexillo Turcico et simulato Turcarum vestimento Archipelagum pervadit, sed re infecta Cpolin revertitur.

Maii 5. Turcæ plures bombardas in monte Peræ imminente sistunt, atque inde hostium naves in portu per totam catenæ magnæ longitudinem tormentis petunt. Et tertius quidem æneus globus projectus Genuensem navem mercibus ac comæntu plenam in maris ima detrudit. Christianorum inde naves Peræ mœnia non sine damno repetunt. Turcæ postquam eadem tormenta Kynegion versus sine effectu direxissent, postremo iis quæ mœnia interiora tegebant, addidere.

Maii 6. Hac quoque Dominica die tormenta perpetuo fulminant.

Maii 7. Aggressio nocturna a 30000 Turcis facta fortiter repellitur; in qua clamores stupendi ad Anatolicum usque mare pervadentes fecerunt ut urbis defensores terra marique ad pugnam se accingerent. Nil tamen a Turcis ultra tentatum, nisi quod abiturientes ignem portæ Palatinæ subdunt; quam deinde Græci muro obstruunt. Naves priori circa catenam statione potitæ sunt.

Maii 8. Decretum a Duodecimviris est ut triremes Tanenses exoneratæ in armamentarium transportarentur. Navibus sic exonerandis armata manu

obsistunt, ne sub arbitrium Græcorum caderent, A triremes dicentes sibi pro domibus esse; mari, neque vero in continenti sibi vivendum aut moriendum esse. Hæc sententia vicit; et ipsi et navarchus in litore Peratico remanent. Tormenta circa portam S. Romani perpetuo globos projiciunt.

Maii 9. Dom. Gabr. Trevisanus ex voluntate Duodecimvirovum sic jubentium 400 milites e dyabus triremibus arcessitos muro terrestri custodiendo impendit.

Maii 10. In concione habita a duodecim viris in æde S. Mariæ Dom. Diedus navarchus classis ea lege designatur, ut portus totiusque rei maritimæ curam pro libito gerat.

Maii 11. Item tormentorum funestus labor.

Maii 12. Turcæ 50000 cum solitis clamoribus et strepitu tympanorum tiliarumque dissono clangore murum circa palatium situm adoriuntur; sed misericordia Jesu Christi perniciem extremam ab urbe hæc vice avertit, quia, ut Barbarus opinatur, Cpolis excidium secundum S. imper. Constantini prophetiam non præsentem, sed ulteriori lunæ phasi reservatum esset.

Maii 13. Dom. Trevisanus classis præfectus cum militibus suis ad terram mœnia defensurus læsa appellit. Eo loco ad expugnatam usque urbem non recedit. Secundum Phrantzem inter Kynegion et palatium Casareum pastorem se, non mercenarium gessit.

Tormentorum per id tempus non interruptus ignis contra murum occidentalem.

Maii 14. Turcæ, ut jam vidimus, tormenta a monte Aγλω Θεοδώρου per Peram versum Κωνσταντινου portam e regione portus trahunt et postmodum pone portam S. Romani ponunt, ubi murus pessime laborabat, quamvis obsessi damnis illatis pro viribus mederi studerent. Trecenti viri maximam partem pyrotechnicæ et sagittarii istam portam occupant, omnes peregrini, exceptis Græcis, quorum pusillanimitatem auctor noster severe castigat.

Maii 15. Tormentorum irrequieta explosio et partium inde læsarum sedula reparatio; cæterum induciæ.

Maii 16. Turcarum aliquot naves actuaricæ catenæ circa portum appropinquant et obsessorum naves adoriuntur; subito autem metu ne repellantur D hæviti, retro abeunt. Cuniculi a Turcis effossi circa portam Caligariam a Magno duce detecti frustratique.

Maii 17. Quinque Turcarum naves explorandi ergo ad catenam usque portus procedunt, sed 70 ictibus iisque irritis excepti qua maxima poterant celeritate aufugiunt. At omnes metuunt ne hostis totis viribus urbem adoriatur, cui resisti posse omnes desperabant.

Maii 18. Turcæ per noctis spatium machinas illas turratas, a Barbaro quoque nostro cum admiratione memoratas, conficiunt; nec satis mirari potuit Turcas id quatuor horis confecisse quod omnes Christiani Cpolin habitantes totius mensis spatio fecera nequivissent. De summa hac arce Turcæ immane

quantam sagittarum molem in urbem projecerunt, ut qui intus essent extremo timore afficerentur.

Maii 19. Hoc demum tempore pons conjunctis navibus confectus a Galata ad Kynegion existere cœpit, ut Barbarus dicit; secundum Phrantzem vero post naves transportatas locum habuerit, ut taceamus chronologiam confusiosem Leonardii, qui eum ante pugnam navalem factum esse cum totius mensis differentia censet. Certe Ducas hæc in re cum Barbaro nostro propius consentit. Turcæ globos æreos in hostes torquere et aerem clamoribus replere non desistunt; obsessi damna illata reparant.

Maii 20. Barbarus inclusorum conatus ut muros hiantes rescicerent refert, cui operi mulieres, pueri, senes, ecclesiastici vires suas impendebant. Mentionem præterea ingentis illius machinæ facit 1200 libr. lapides emittentis, et qua inflammata non mœnia tantum, sed urbis pavementum ac naves in portu vehementissime concutiebantur.

Maii 21. Tota classis hostium diu ante solis ortum aggressionem minatur; postquam autem obsessorum navigia ad pugnandum parata circa magnam catenam vidissent, nihil tentarunt, imo recesserunt.

Idem cuniculum a Turcis suffossum ubi detexissent prope portam Caligariam, obstruxerunt, fossoribusque trucidarunt. Nihilo secius hocce die murus et turris ipsi propinquus admodum læsa sunt, et qui intra urbem erant, indefesso labore atque ærumnis membra ægra habebant.

Maii 22. Cuniculus prope portam Caligariam denuo obstructus spem fossorum fefellit. Miro autem cœlesti spectaculo conspecto (Barbarus communem lunæ ellipsim nuncupat), Cpolitani, prophetiæ Constantini imp. memores, signum ruinæ imminuentis, Turcæ victoriæ pignus viderunt.

Maii 23. Tertius porro cuniculus prope Caligariæ portam et palatium imperatoris inventus causa fuit cur machinarum bellicarum artifices aliquot manu caperentur; qui postquam jussi dixissent ubi locorum alii cuniculi structi essent, abscissis capitibus per muros in Turcarum castra dejecti sunt. — Hoc eodem die navis actuarica, quarto ejus mensis die, ad quærendam Venetorum classem in Archipelagum missa, Turcarum navium insidias elapsa in portum revertitur. — Urbs continuo tormentorum labore infestatur.

Maii 24. Quartus quem denuo prope Caligariæ detexerunt portam cuniculus murum haud parum læsit. Ferox inde a Turcarum castris clamor ac jubilatio propter pugnam aleatoriam jamjam instantem. Ultimus cuniculus prope supra dictam portam repertus in urbe inclusos maxime terrefecit. — Machinæ bellicæ ignem ac lapides in urbem emittere non cessant.

Maii 25. Ignes festi late patentes et jubilatio in Turcarum castris propter urbem proximo die vi adoriendam. Cpolitani Reparav precibus ac suppliciis

adeunt ut a gentiliū furōre liberarentur. — Omni-
nosa trepidatio in navibus Turcicis.

27 Maii. Domin. Postera quoque nox festis Turca-
rum illustratur ignibus. Clamores sublatis obsesso-
rum aures obstrepunt, ad Asiæ usque littora profusi.
Ingentia muri labentis rudera cum fragore proci-
dunt, cui rei mederi Cpolitani in vanum conantur.

Maii 28. Sultanus ad tympani sonum per castra
edici jubet ut suo quisque loco maneret, mortem
minatus ei qui aliter fecerit, ut urbem postero
mane omnibus viribus premendam. Jam igitur
2000 scalæ admoventur. In Turcarum castris alii
alios præ læ expectatione inflammant : quippe qui
tot Christiana mancipia prehensuri sint ut uno au-
reo duo sint habituri. Græcorum barbas laqueis tor-
quendis se adhibituros esse jocabantur, unde ca-
nes suos alligarent. — Machinæ extremo ardore lapi-
des evomunt. Barbarus Græcorum avaritiam ac per-
versitatem strenuo vituperat. Non enim nisi data
pecunia auxilium vendiderunt eaque re urbi immane
quantum damni intulerunt. — Jubente dein præ-
fecto, Veneti ad murum interiore consistunt ut
(sic enim præfectus eorum monebat) per Deum im-
mortalem, terræ salutem et omnium Christianorum
honorem vivant et moriantur. — Nec minus classia-
rii circa magnam portus catenam ad pugnam se ac-
cingunt. — Interim sultanus cum 40000 militibus
ad classem provehitur et postquam cum navarcho
et cæteris polemarchis Baccho largissime ad ebrie-
tatem usque indulsisset, in castra revertitur. — Per
totum istum diem grave Turcicum tympanum reso-
nat et nox insequens festis ignibus maxime conspi-
cua est et clamoribus qui auctori nostro ex imo iu-
ferno venire videntur, resonat ; et dum Turcæ diu
nocturne Mohamædem precibus pro obtinenda victo-
ria prædaque fatigant, Christiani ante Delparam et
omnes sanctos provoluti cum gemitu ac lacrymis
liberationem e manibus gentiliū impense efflaga-
nt. Atat Deus Dominus noster pro voluntate sua
inexorabili decrevit ut eo ipso die caput Græcorum
in manus Mohamædis veniret (*el nostro Signor Dio
de la aspra sententia contra Griexi, che el volve che
questa città andasse in questo zorno in man de Ma-
comet*).

Maii 29. Barbarus antiquas de excidio regni Græci
prophetias rememorat, quarum adimpletio secundum
plurima indicia huic ipsi dici reservata fuerit. Ter-
tia ante solis ortum hora sultanus trinos exercitus,
quorum unusquisque 50000 armatos haberet, ur-
bem versus procedere jubet. Prima quidem cohors
Christianis constabat quos Turcæ ad pugnae socie-
tatem coegerant ; secunda turba imbelli (*zente me-
nuda, zò vilanie tal sentaia*) ; tertia autem janis-
sariis et exercitus robore composita erat ; post quos
tandem sultanus locum suum occupabat. Ac primi

(1) « De l'imperador mai non se potè saver novela
di fatti soi, nè vivo, nè morto ; ma alcuni dixè che
el fa visto in nel numero di corpi morti ; el qual fo
dito, che el se solega al intrà che fexè i Turchi a la

illi scalas muris admoovere conantes, ingenti cum
damno repelluntur, sed ab insequentibus tanta vio-
lencia ad muros adiguntur, ut uno vel altero modo
pereundum ipsis esset. Ut Barbarus monet, sulia-
nus Christianos istos propterea in prima acie con-
stituerat ut certissimæ morti exponerentur, Tur-
carum autem viæ parceret, et ut per eorum vel ir-
ritam aggressionem defensores urbis fatigaret ; id
quod re ipsa evenit secundæ aciei processione licet
a sagittariis et bombardariis urbis multo cum san-
guine repellatur. Deinde tertia sultanus acies novis
viribus et cum clamore longe lateque audito, janis-
sarii et robur exercitus leonum instar prorumpunt.
Non obstantibus multitudinis urbanæ, præsertim
mulierum, precibus ac lamentationibus, et quamvis
propugnatores in muros fortissime certarent, oriente
sole Turcæ pulvere e tormento illo maximo efflata
obtecti trecenti primo muros transgressi sunt. Se-
postquam et hi ipsi audaciam morte expiassent,
idemque stratagemata renovatum fuisset, postremo
ad 30000 milites per disiectas circa S. Romani por-
tam muri partes cum impetu, qualis ferarum esse
solet, in urbem irruerunt. Tot vero in ea strage
Turcæ ceciderunt, ut, si Barbaro fides, 40 naves
onerariæ cadaveribus transportandis vix suffecerint.
Idem refert præterea Justinianum vulneratum et,
Turcas jam urbe potiri clamantem, fugæ omnibus
causam exstitisse. In urbe vi capta Turcæ nulla
ætatis sexusque ratione habita sanguinem fundunt,
donec inermes, inter quos mercatores Venetos qui
in cellis se abdiderant, pretio vendere satius esse
judicarint. Sancti Marci et imperatoris vexillis e
torribus direptis imperatoris, substituitur canis
Turcici ut nuncupant. Urbis itaque expugnatione
cognita quicunque 70 naves in portu tenebant et
magna classis per Hellespontum adfuit, ne præda
ingenti frustrarentur, quæ eo ipso momento tem-
poris navigiis imponi cœpta erat. Refert Barbarus
quod Turcæ omni domui, monasterio, ecclesiæve
quam ingressi erant, vexillorum præfixerunt quod
eos qui prædandi causa subsequebantur ab ulte-
rius procedendo avocabat. Plus 200000 ejusmodi
signaculis per totam urbem affixa fuisse videntur, si-
quidem magna pars domuum decem ejusmodi signis
decorata erat. Christianorum deinde strages tanta
fuit ut viæ publicæ vel post imbrem aquis, sic san-
guine inundarentur, et calavera in Propontidem pro-
jecta pomorum instar in æquore natarent. Auctor
noster de vita et morte imperatoris nihil certi com-
pertum esse dicit, nisi quod, ut aliqui memorant,
corpus ejus inter eos inventum est qui a Turcis
portam S. Romani intrantibus oppressi faere (1).
Id quoque refert Barbarus quod Venetiani supersti-
tes id egerunt ut res suas, præsertim naves, in tuto
collocarent. Inter eos qui salva vita evaserunt, præ-

porta de san Romano. » In margine ms. Veneti
legitur : « L'imperator, pregava che li suoi l'a-
mazasse, et si messe nella furia con la spada, et
casco, et rilievo, poi recasco ; et così mori. »

fectus triremium Tanensium, Diedo, quem æque ac auctiorem Ephemeridum harumce et navarchum Fiurianum præfectus Genuensis Peræ captum postea libertate donavit, et qui cum trireme rupta portus catena in mare pervenit. Hieronymi quoque Morosini triremis, et Trapezuntina duce Dolphino, qui loco successerat, et quæ die 28 Apr. 164 de suis perdidit, evaserunt. Incolumes porro aufugerunt triremis Gab. Trevisani a Turcis capti, et tres naves Cretenses quæ propter absentiam Turcarum per superiores urbis regiones despersionem aufugerunt. Minus constat quoad naves Genuensium servatas et 5 navigia imperatoria denudata quæ hosti in prædam cesserunt. Brevis sit præfecti Veneti supplicio traditi mentio. Numerus captivorum ut Barbarus scribit, est 60000; præda a Turcis facta 200000

aureorum; alii minorem numerum tradunt. In fine Ephemeridum auctor nomina dat 4) primatum Venetorum qui in pugna contra Turcas ceciderunt; 2) eorum qui cum navibus incolumes evaserunt (33); 3) eorum qui in captivitate remanserunt, quorum quidem 800 infra annum 2000 aureorum pretio redempti sunt; 4) omnium nobilium Venetorum qui Constantinopoli debebant ipso invasionis die (68); 5) eorum qui per totum obsidionis tempus perierunt (60-68). Obvia habes illustrissima reipublicæ Venetiæ nomina, Bembo, Contarini, Mocenighi, Cornaro. Nani, Gritti, Loredano, Pisani etc., salvis tamen erroribus forte a librariis commissis. Quæ de magistratum ibidem Græcorum occisione feruntur inter versiones apocryphas amandanda videntur.

ANONYMI

NARRATIO DE VITA MOHAMMEDIS.

(Ex codice Rehdigerano ed. D' W. Gass in App. ad Gemadius und Pletho.)

Ὁ τρισακάρατος καὶ ἀθεώτατος Μωάμεδ, ὁ καὶ παρὰ τοῖς Ἀγαρηνοῖς τοῖς αὐτῷ ὀνηκόσι Μαχούμετ ἐπνομάζεται καὶ προφήτης μέγας παρ' αὐτοῖς καὶ ἰσα Θεῷ τιμώμενος, ἐφάνη μὲν ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως ἐν τινι μέρει τῆς Αἰθιοπίας γεννηθεὶς ἐξ Αἰθιόπων γονέων, ἐμεγαλύνθη δὲ καὶ ἐς τότε ἤλθε φθάσας, ἐπὶ τὸ χεῖρον προκόψας τῇ ἀληθείᾳ τρόπῳ τοιῶδε. Μοναχὸς τις Γεράσιμος ἐπνομαζόμενος; ἄκρος Ἀρειανὸς ὢν καὶ Πνευματομάχο, ὧ; φασιν, ἐξ Ἰσαυρίας ὀρμώμενος, ἀνατραφεὶς ἐν τῇ Κωνσταντινῷ καὶ ἐν τῇ Ῥωμαίων πόλει καὶ πολλὰ βιασθεὶς ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν, ἀρήσασθαι τὸν Ἀρειανισμὸν καὶ τὰ λοιπὰ αἰρέσεις, ὑφ' ὧν κατείχετο, οὐκ ἐπέστη. Τοῖνον ἵνα μὴ πολλοὶ σκάνδαλον ἀπωλείας εἶη σοφὸς ὢν ἄλλω; ἐξωρίσθη ἐν τοῖς μέρεσι τῆς κοιλῆς Συρίας ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων. Ἐν τινι οὖν ἐκείσας σπηλαίῳ οἰκῶν παρὰ βασιλικὴν ὁδὸν, ἵνα προσαιτῇ εἰς τὸ ἀποζῆν, ἐπεὶ μεμνημένος ἦν μετερχόμενος; ἐς τὴ μάλιστα ἀστρονομίας καὶ ἀποτελεσματικῆς μεθόδου, καὶ τοὺς περιόντας ὀρῶν ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν εἶδε μετὰ τῶν ἄλλων ἰδοπέρων καὶ τινα νέον, τὸν ῥηθέντα δηλαδὴ Μαχούμετ, ἐλαύνοντα καμήλους ὀλίγους καὶ εἰς ἐμπορίαν ἐν Ἱερουσόμοις ἐκ Μεσοποταμίας κατερχόμενον. Οὐτος γὰρ ὁ ῥηθεὶς Μωάμεδ ἀποφασισθεὶς καὶ κομιτῆ νέος περιερχόμενος; ἐκάστου θύραν καὶ ὑπὸ τῶν περιτετευμάτων; τρεφόμενος, ἰδοῦσα τούτον γυνὴ τις χήρα πλουσία πάνυ, Φατουμά τὸ ὄνομα, καὶ ἀραμένη ἐν τῷ αὐτῆς οἴκῳ καὶ ἀνατρέφουσα ἐπεμπε τούτον

καθ' ἡμέραν, τὰς ἰθίας αὐτῆς βόσκειν καμήλους. Ἀνδρισθέντος δὲ τούτου ἐρασθεῖσα αὐτοῦ ἡ γυνὴ, συνεγένετο αὐτῇ πορνικῶς; φωραθεῖσα δὲ καὶ τὸ θνεῖδος ἐκφυγεῖν ἐθέλουσα τῶν πολλῶν φανερωῶ; τούτον ἄνδρα πεποιθῆται; δοῦσα δὲ αὐτῷ μέρος τι τῶν αὐτῆς ὑπαρχόντων εἰς ἐμπορίαν ἐξέπεμψε; ἦν ἰατρο δὲ ἄλλω; ὅτι σεληνιαζόμενος συνεχῶ; οὐκ ὀλίγον αὐτῇ θνεῖδος ἐνεποίηι, ὅθεν παρηγγεῖλεν αὐτῷ ζητεῖν καὶ ἐρωτῆν, ὅπου ἂν παρτῆνοτο, εἰ ἄρα δυναθεῖη εὑρεῖν τινα θεραπειυτὴν ἱατρῶν τοῦ ἐλευθερῶσαι αὐτὸν τοῦ πάθους. Τοιγάρουν καθήμενος; ὁ ῥηθεὶς μοναχὸς ἐν τῇ ὁδῷ καὶ ἰδὼν τὸν Μωάμεδ πορευόμενον, ἐπυθάνετο αὐτοῦ ἐκ ποίᾳ; ἔρχοιτο πόλεως; μετὰ πολλὰ δὲ αὐτὸς τούτον ἐρωτῆσας, ὅτου χάριν προσμένει παρὰ τὴν ὁδὸν; ἀλλ' ἀπλῶ; ἕτερο; ὁ αὐτῶν πυθθανόμενος; ὧ; ἤκουσε μετὰ τῶν ἄλλων ὁ Μωάμεδ, ὅτι μετέρχεται καὶ ἱατρικὴν ἐπιστήμην, περιχρηρῆς ὡσπερ γενόμενος καὶ τὸν αὐτοῦ σεληνιασμὸν ἀπαγγεῖλα; ὧ; ἤκουσεν ὅτι δύναται τοῦ τοιούτου πάθους αὐτὸν ὁ μοναχὸς ἐλευθερῶσαι, δοὺς αὐτῷ μέρος τι δαπάνης; ἀφῆκεν εἰπὼν, Ἐν τῷ ἐπαναστρέφειν με ἐξ Ἱερουσαλήμ ἀναβιβάσω σε μετ' ἐμαυτοῦ ἐν τῷ ἐμῷ οἴκῳ ἐς Μεσοποταμίαν ἕνεκεν ἐμοῦ τε καὶ ἄλλων ἱατρείας πολλῶν, ἐπεὶ ἡ χώρα ἀπορσε κομιτῆ ἱατροῦ, εἰς τὸ συλλέξαι χρήματα καὶ ἀνεμμένην καὶ ἀνώδυνον διαβιβάσειν ζωὴν. Εἰς Ἱερουσαλήμ τούνον κατελθὼν καὶ ἐμίλησας; τισὶ τῶν αἰρετικῶν, καὶ μάλιστα Ἰουδαίοις καὶ Νεστοριανοῖς, ὧ; ἴλιαν ὢν φιλόλογος, ἀλλὰ δὴ καὶ Ἰουδαίσι; σοφοῖς

περιτυχών, καὶ διδασθεὶς ἐξ Ἰουδαίων μὲν μοναρχίαν καὶ περιτομὴν καὶ ὄνομα προφητῶν καὶ τὴν εὐγένειαν Ἀβραάμ, ἐκ τῶν Πνευματομάχων δὲ πνευματομαχίαν, ἐξ Ἡμεροδαπτιστῶν δὲ τὴ καθ' ἑκάστην λούεσθαι, ἐπὶ ἀφάσει δῆθεν τῶν οικειῶν ἀμαρτημάτων, κακῶς ἐξηγουμένων τὴν τοῦ Ἡσαίου φωνήν, τὸ, *Λούσασθε καὶ καθαροὶ γίνεσθε*, ἐκ δὲ Νεστοριανῶν αὐ καὶ Ἀρσιανῶν τὸ μὴ εἶναι ἀληθῆ Θεὸν τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ προφήτην μέγαν ἐλθόντα ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ κόσμου, ταύτας καὶ ἄλλας τῶν ἀσεβῶν σπορὰς συλλεξάμενος ἐκείθεν νέος ὢν καὶ πυρσολάτρης ἔτι ἐν τῷ ἐπιανακάμπτειν αὐτὸν δυσπεριτυχῶν Ἰουδαίους μετερχομένοι; τὴν ἱατρικὴν συνοδοιπόρους τοῦτῳ ἐς Μεσοποταμίαν εἶναι προσεπιούσαι καὶ περιχαρῆς γεγωνῶς, ὡς μέλλων καὶ ὑπ' αὐτῶν ἱατρευθῆναι, ὡς ἐκείνοι δισχυρίσταντο, ἦνυσ τὴν ὁδὸν μετὰ αὐτῶν. Ἐν δὲ τῷ τόπῳ γενόμενοι, ἔνθα τὸν ῥηθέντα μοναχὸν εὗρεν οἰκοῦντα παρὰ τὴν ὁδὸν, ἀνελόμενος αὐτὸν κατὰ τὸ πρὸς αὐτὸν σύνθημα καὶ ἐπὶ τῆς κτιμῆλου τοῦτον ἀναβιδάσας ἦνυσ τὴν ὁδοπορίαν· κατὰ τὴν ὁδὸν ἀναβιδάξαντες αὐτὸν ὁ μὲν μοναχὸς τέλειω; τὴν Ἀρειανισμῶν, οἱ δὲ Ἑβραῖοι τὴν περιτομὴν ὡς σύνθημα ποιητάμενοι μετ' αὐτοῦ, ἐλέσθαι τὴν ἑαυτῶν θρησκείαν τὴν Μωάμεδ, μόνον εἰ ὑπ' αὐτῶν ἱατρευθεῖη. Ἐν τῇ ἰδίᾳ τοίνυν τούτου πατρίδι τῇ Μεσοποταμίᾳ ἀνασθάντες λαβῶν τὸν μοναχὸν καὶ τοῦ; Ἰουδαίους ἐξίνιεν αὐτοὺς παρὰ τὸν ἴδιον οἶκον, δοὺς τῷ μοναχῷ ἰδίω; οἶκον σμικροτάτον ἐγγύς τοῦ αὐτοῦ οἴκου εἰ; τὸ καταμένειν. Πολλῶν δὲ φιλονεικίῶν γεγονοῦν μετ' ἀλλήλων, τοῦ τε μοναχοῦ μετὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ αὐ ἐκείνων πρὸς αὐτὸν δισχυρίζομένων καὶ ἀμφοτέρων, ὡς *Ἐρα* ὁ Μωάμεδ ἐδιδάχθη τὴν σφετέραν θρησκείαν, ὁ μοναχὸς ἠθέλησε τοῦ Μωάμεδ χωρισθῆναι. Ὡ; δὲ παρακλήθη προσμεῖναι καὶ ὁ ἄν αὐτὸς εἴπη πρῶξαι, θεμάτιον ὁ μοναχὸς ποιησάμενος περὶ τοῦ Μωάμεδ, καὶ εὐρῶν ἐν αὐτῷ ὡς μέγας γενήσεται Μωάμεδ καὶ αὐξήσει, εἰ αἰρεῖσιν τινα καὶ θρησκείαν ἐπιναλάθηται, προσκαλεσάμενος τὸν Μωάμεδ, ἐφη πρὸς αὐτόν· Εἰ ἀκούσεις μου τῆς συμβουλῆς, ὅσον οὕτω μέγας γενήσῃ. Τοῦ δὲ ὑπακούειν συνθεμένου ἐφη αὐτῷ· Ὅτε πίπτων εἰς τὴν γῆν σεληνιάξῃ, ἀνιστάμενος λέγε, ὅτι Τὸν ἀγγελὸν Γαβριὴλ ὄρων πρὸς ἐμὲ ἐρχόμενον καὶ ὁμιλοῦντα, μὴ δυνάμενος ἀντοφθαλμῆσαι τῇ λαμπρότητι τοῦ προσώπου αὐτοῦ πίπτω, ὡς ὄρατε, ἐς γῆν.— Καὶ ὁ μοναχὸς, ἰδὼν τοῦ, ἐγγυρῶντος τελείως βαρβάρου καὶ δεσίδαμονας καὶ ἐτοίμους δέξασθαι, ὃς πρὸς αὐτοὺς ἐρεῖν φλυαρίας ἐσκαίωρησαστο, ἔλαγε τῆς παροῦσι καὶ ὀρῶσι τὸν δαιμονιζόμενον· Θεωρεῖτε ἃ γίνεται, βλέπων τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἀγγέλους ὁ Μωάμεδ ἐνθός· γίνεται. Ὡ; δὲ ἀνίστατο οὕτοι; καὶ κατὰ τὴν ὑποθήκην τοῦ μοναχοῦ ἔλαγον, ὡς ἀγγελὸν θεωρῶν πίπτει· ὁ δὲ μοναχὸς προφήτην τοῦτον ἐκάλεε πλανῶν τοὺς ἀκούοντας. Ὡ; δὲ καὶ ἡ γυνὴ τοῦ Μωάμεδ ἤχαστο, ὡς

καταφάγοι τὸν αὐτῆς ἅπαντα πλοῦ-ον, ὁ μοναχὸς ἀπολογούμενος αὐτῇ ἔλαγε· Μὴ δυσχέραινα, καθότι ὁ Μαχούμετ μέγας προφήτης ἐστί. Ἀκούουσα δὲ ταῦτα καὶ πιστεύουσα, ὅσα γυνή, ταῖς ἄλλαις τῶν γυναικῶν ἐνουθέτει καὶ ἐκήρυττεν, ὡς ὅτι μέγας προφήτης ἐστί ὁ Μωάμεδ· ἐκ δὲ τῶν γυναικῶν εἰς ἀνδρα; διελθούσα ἡ πλάνη βαρβάρους ὄντας; καὶ λίαν ἀμαθεῖς; ἐπιστεύετο εἶναι ὁ ῥηθεὶς προφήτης· Θεοῦ. Ὡ; δὲ εἶδεν ὁ μοναχὸς προκόπτον τὸ αὐτοῦ βούλημα, φήθη δεῖν καὶ πίστιν καὶ νόμον ἐκείνοις δοῦναι ἐπὶ συστάσει δῆθεν τοῦ Ἀρειανισμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν αἰρέσεων, ὧν εἴνεκα ἐξόριστος ἦν· καὶ καθίσας ἔγραψε βιβλίον, τὸ λεγόμενον *Κορρόν*, ὃ ἐστί Θεοῦ νόμος, ἐγκαταστειρας ἐν αὐτῷ ἅπασαν τὴν ἰδίαν ἀτέθειαν, διδάσκων μὴ ἔχειν τὸν Θεὸν μήτε Λόγον μήτε Πνεῦμα, καὶ τὸν Χριστὸν οὐ Θεὸν εἶναι, ἀλλὰ μέγαν προφήτην, καὶ ἄλλας πλείστας φουριρίους συνεγράψατο· δοῦς; δὲ τῷ ἰδίῳ μαθητῇ Μωάμεδ ἐξφώνησε τοῖς ἀνόητοις ἐκείνοις, κατεληλυθῆναι τῷ Μαχούμετ ἐξ οὐρανοῦ τὸ βιβλίον τοῦτο παρὰ τοῦ ἀγγέλου Γαβριὴλ κοιμωμένῳ· οἱ δὲ ἐπίστευσον οὕτως ἔχειν, ὡς ὁ μοναχὸς ἠσφαλλαστο περὶ τοῦ νέου νόμου. Οἱ δὲ προρῥηθέντες; Ἰουδαῖοι δυσχεράναντες τῷ Μωάμεδ καὶ μὴ θέλοντες αὐτὸν ἱατρευεῖν ὡς μὴ ἐξακλουθήσαντα τῇ αὐτῶν θρησκείᾳ μᾶλλον ἢ ταῖς ὑποθήκαις τοῦ μοναχοῦ, θέλων καὶ αὐτοὺς ἱκανοποιῆσαι, παρεδέξατο ἐκ τῶν Ἰουδαϊκῶν ἡθῶν τὴν τε περιτομὴν καὶ τὸ ὑπονομάζειν μόνον τοὺς προφήτας· τὰ δὲ γεγραμμένα ὑπὸ τε Μωσῆως καὶ τῶν λοιπῶν προφητῶν, ὡς τῷ μοναχῷ ἔδοξε, πέπραχε περὶ τούτων. Τούτων οὕτως γενομένων καὶ τῶν ἐγχωρίων πιστευσάντων τῷ νέῳ νόμῳ τοῦ Μωάμεδ ἀπορούντες ἀρχῆς ἐξ ὑποθήκης τοῦ μοναχοῦ, καὶ ἄρχοντα τοῦτον ἑαυτοῖς ἐποίησαντο, ὡς εἶναι ὁμοῦ καὶ νομοθέτην καὶ προφήτην καὶ βασιλέα· τότε καὶ στρατιωτικὸν σύστημα ποιητάμενος ἐλίξτετο τῆς πέριξ κωμοπόλεις. Ἀκουσθεὶς δὲ τῷ βασιλεῖ Ἡρακλεῖ ἀπέστειλε στρατὸν πρὸς αὐτόν, καὶ παραγενόμενοι οἱ Ῥωμαῖοι ἐκαίσε ἀρδην τοὺς ὑπουργοὺς Μωάμεδ ἀποκτείνουσιν· αὐτὸς δὲ φυγῶν μετ' ὀλίγων τινῶν στέλλει πρὸς βασιλέα πρεσβείαν καλῶν ἑαυτὸν θούλον τοῦ βασιλέως, καὶ ἀξιῶν, ἵνα ἐάση τοῦτον ἀναπαύεσθαι ἐν ἐνὶ μέρει τῆς Αἰθιοπίας, δίδόναι τῷ βασιλεῖ φόρον· ὁ δὲ πεισθεὶς εἰσας τοῦτον.

Μετὰ δὲ τὴν τελευταίην Ἡρακλείου συγχύσεων οὐκ ὀλίγων παρὰ τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴν γεγονοῦντων εὐρῶν ὁ Μωάμεδ ἀδειαν ἐλίξτετο τὴν Συρίαν· εἶτα ἐξ ὀλίγου ἢ ἐκ μηδενὸς εἰς πολὺ ἀποκαταστάς διὰ τὰς ἡμῶν ἀμαρτίας, διέφθειρε τὸ πολὺ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς. Μετὰ δὲ τοῦτον οἱ διάδοχοι αὐτοῦ καὶ τὸ ὑπόλοιπον τελείως ἀπόλωσαν καὶ διέφθειραν καὶ ἠράνισαν.

Τοῦτο μὲν ἐν συνόψει εἴρηται περὶ τούτου ἀπὸ τὸ ἀληθές· Τέλος.

INDICES

SYLLABUS

AUCTORUM SIVE EDITORUM, SIVE NONDUM EDITORUM, IN ANNALIBUS GLYCÆ LAUDATORUM.

Revocatur Lector ad numeros crassiores textui Latino insertos.

A

Alexander monachus in Historia de Inventione sanctæ Crucis, Constantinum in fine vitæ baptizatum scripsit, refutaturque a Glycæ, 251.

Ambrosius (S.) Mediolanensis archiepiscopus, 257.

Amphilochius Iconiensis archiepiscopus. Ejus opinio de angelorum creatione, 80, 235.

Anabatianus Caintarum hereticorum liber, quæ ea continebantur quæ sanctus Paulus in celo vidit, 180.

Anastasius Sinaita, patriarcha Antiochenus, pleraque in Vetere Testamento est allegorice interpretatus, 10, 15, 17, 21, 33, 58, 46, 74, 80, 86, 89, 93, 94, 99, 102, 105, 166, 182, 197. Ejus Commentarius in Hexaëmeron, seu de sex primorum dierum operibus Oratio ejusdem de Resurrectione.

Anaxagoras Philosophus cum *Anaximandro* et *Anaximene*, 20, 21, 202.

Andreas Hierosolymitanus, Cretensis archiepiscopus, in Oratione de iis qui obdormierunt, 86, 251, 255.

Andromachus medicus, Theriacæ repertor, 59.

Antoninus Philosophus imperator, 241.

Apollinarius, Laodicenus episcopus, 70, 244, 271.

Apolonius, Tyaneus magnus, 259.

Aquila Ponticus, ex Christiano Judæus, 241.

Arcadii imperatoris responsum ad litteras Innocentii papæ, 259.

Aristoteles Stagiritæ, 5, 7, 29, 51, 55, 62, 116, 202.

Athanasius, (S.) patriarcha Alexandrinus, in Oratione de Assumptione, 89, 122. Ad principem Antiochenum disserens, 91, 97. Passim ex aliis operibus, 28, 89, 91, 97, 119, 122, 152, 207, 208, 209, 224, 244, 250, 251.

Athenodorus Philosophus præcepta dat Augusto, 206.

B

Babyloni. *Vide Zoroaster.*

Barlaamus ad Joasaphum scripsit; ejus verba, 88.

S. Basilius, Cæsareæ in Cappadocia archiepiscopus, passim in Asceticis, in Hexaëmeron, et aliis citatur, 5, 4, 6, 8, 9, 11, 12, 14, 18, 19, 21, 25, 27, 29, 32, 34, 59, 42, 51, 58, 67, 70, 71, 74, 79, 80, 81, 83, 84, 88, 93, 94, 101, 105. In enarratione in prophetam Isaïam, 108, 112, 114, 120, 151, 155, 157, 168, 195, 207, 222, 251, 254.

Basilius medicus, auctor hæresis Bogomilorum 354.

C

Cæsarius (S.) frater S. Gregorii Nazianzeni, 80, 145.

Caius antiquus theologus Petrum et Paulum simul mortuos scribit, 255.

Chrysostomus, (S.) *Vide Joannes.*

Claudius Ellanus, 54, 62.

Claudius Galenus, Pergamenus medicus, 56, 58, 59, 96; 111, 151, 153, 251.

Clemens Alexandrinus, Stromateus dictus, 228, 242.

Cosmas Magnus, auctor Tetraoditi, 298, in *Notis.*

Cyrillus (S.) Alexandrinus patriarcha, in libro Thesaurorum, 78. In Oratione de hominis creatione, 88. De adoratione in spiritu, 159. In Glaphyris seu Varietalibus, 119. In libro adversus Julianum imp. 124, 129, 150, 199. Passim locis non ascriptis, 24, 69, 71, 82, 110, 116, 118, 119, 123, 124, 126, 127, 150, 152, 157, 146, 181, 185, 195, 210, 211, 218, 255, 261, 271.

Cyrillus, Hierosolymitanus antistes, in Litteris de Crucis signo visibili ad Constantium imperatorem, 257, 271

D

Damasceus (S.) *Vide Joannes.*

Damasus papa, 271.

Daniel propheta, 101, 143.

Democritus philosophus, 20.

Diodorus Tarsensis, ut opinor, episcopus, 80.

Diogenes Cynicus quid de sideribus senserit, 20, 112, 202.

Dionysius (S.) Areopagita, ὁ θεοφάντωρ καὶ μέγας, 76, 182, 195, 208, 219, 252.

Dionysius (S.) Corinthiorum episcopus, 255, 241.

Dioscorides Anazarbeus, ut puto, medicus de Stratonico Siciliae duce, 58.

E

Empedocles philosophus, 282.

Ephræmius, (S.) diaconus Edessenus, 124, 125, et forte 59. Σύρος τις θαυμαστός ἀνὴρ.

Epiphanius (S.) Constantiæ Cypri episcopus in Panariti passim, 46, 120, 124, 146, 158, 198, 200, 221, 259.

Epiphanius Presbyter, non episcopus in oratione de impolluta Dei Matris Nativitate, 215, 290. De Joanne Theologo aliter sentit ac Chrysostomus, 215.

Esdras libros sacros servat, 182, 198, 199.

Eustathius Antiocheus patriarcha de die sub Ezechia, 194.

Eusebius Pamphili, Cæsariensis metropolitanus, ὁ κορυμαθὴς καὶ πολυτέτωρ, 142, 227, 255.

Ezechias, rex Judæ, 185, 194.

Eutyches hæreticus, 265.

Eutychius patriarcha Cp., 272.

G

Galenus. *Vide Claudius.*

De Gemmis *Vide Salomon.*

Genesis parva, ἡ λεπτὴ Γένεσις, liber apocryphus his terve citatur, 104, 108, 211.

De Geniis, seu de angelis ac demonibus. *Vide Salomon.*

Genadius patriarcha Cp., de Angelorum creatione, 79, 80.

Georgius, Tarasii patriarchæ Cp. syncellus, seu syn-gelus, ac chronographus, 117, 118, 121, 122, 151, 156, 140, 156, 197, 198, 245, 246.

Germanus (S.), patriarcha Cp., 79, 280, 291 In oratione de Obdormitione Dei Genitricis Mariæ, 233.

Gregorius (S.), Nazianzenus episcopus, 5, 68, 80, 85. Ex poemate de Anima, 95, 94, 95, 99, 107, 110, 112, 120, 129, 208, 221, 254, 256, 271, 282

Gregorius (S.), Nyssenus episcopus, Basilii frater, 2, 11, 28, 82, 85, 89, 92, 98, 100, 108, 109, 150, 161, 222.

Gregorius (S.), Romanus papa, 240, 282.

Gregorius II, papa, 281.

H

Hadrianus imp. 240.

Heracellus philosophus, 74, 116, 202.

Hermes Trismegistus, 28, 114. In epistola ad Ammonem Sapientem.

Herodotus historicus, 202.

Hippocrates medicorum princeps, 50, 202.

Hippolytus, forte martyr, de die sub Ezechia, 194. De S. Joanne apostolo, 259.

Hippolytus Thebanus, historicus, diversus a martyre, de S. Stephani mortis tempore, 227.
Homerus, poetarum princeps, 7, 181, 193.

I

Innocentii I. papæ ad Arcadium litteræ, 259, 260.
Isidorus Pelusiota, S. Chrysostomi discipulus, 98, 225, 258.

J

Jamblichus philosophus, de genâs sive angeus, 107.
Jeremias propheta, 287.
Jesus Siracides, 203.
Joannes (S.) apostolus et evangelista, *passim*.
Joannes astronomus, 500.
Joannes (S.) Chrysostomus, archiep. CP., *passim*, 2, 4, 8, 9, 12, 18, 27, 59, 66, 67, 68, 69, 72, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 91. In oratione de Adami exsilio, 92, 93, 94, 102, 104, 109, 115, 117, 118, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 151, 152, 153, 157, 189, 209, 210, 212, 214, 215, 218, 219, 220, 225, 226, 227, 256, 258, 259, 285. De vinculo excommunicationis ecclesiasticæ.
Joannes (S.) Climacus, sive auctor *Scala*, 112.
Joannes (S.) Damascenus, monachus, *passim*, 8, 15, 16, 17, 24, 32, 65, 66, 74, 78, 80, 81, 82, 93, 98, 99, 100, 103, 105, 107, 111, 208, 209, 221.
Joannes Scylitzes, seu Caropates, historicus, 245, 246, 286, 293, 294, 297.
Joannes Zonaras, historicus, 140, 286, 294, 297.
Joannes Xiphilius, patriarcha Constantinopolitanus, 225, 226.
Jobus patriarcha, 116, 147.
Joseph patriarchæ precatio, liber apocryphus, 259.
Josephus Judæus, historicus, 1, 12, 40, 102, 119, 121, 123, 126, 127, 150, 155, 159, 143, 145, 148, 150, 155, 158, 163, 164, 174, 175, 176, 177, 179, 183, 184, 185, 187, 188, 192, 198, 228, 234, 238.
Julianus Halicarnassæus hæreticus, 243.
Julianus imperator, apostata dictus *ὁ παράφρων*, 117, 128, 185, 199, 251, 253, 254.
Julius Cæsar, dictator, 201.
Justinianus Magnus, imperator, 266, 272.
Justinus, philosophus et martyr, 4, 15, 19, 241.
Juvenalis, Hierosolymorum anista, de sepultura B. Virginis, 252, 270.

L

Leo (S.) Romanus pontifex, 271.
Leo Napiens seu Philosophus, imperator, 296, 297, 298, 299, 300.
Leo, vir doctus, archiepiscopus Thessalonicensis, 291, 292.
Libanius, sophista Antiochenus, 258.
Libri sacri, Salomonis, apocryphi. *Vide* Esdras, Genesie, Josephus, Salomon.
Liber de S. Basilii miraculis Amphilochio tribui solitis, 235.
Lucas (S.) evangelista, 256, 257, 281.

M

Macarius (S.) abbas in suis epistolis, 105, 255.
Manes hæreticus, 82, 111, 244.
Marcus Antoninus imperator, 241.
Marcus (S.) evangelista, 216.
Marcus Oeconomus et monachus, qui perfecit Tetradion Cosmæ, 298, in *Notis*.
Mathæus, (S.) apostolus et evangelista, 284.
Maximus, (S.) monachus et confessor, 5, 5, 6, 23, 70, 71, 95, 110, 194. In iis quæ ad Thalassium perscripsit.
Metaphrastes. *Vide* Simeon.
Methodius, patriarcha Constantinopolitanus, 289.
Michael Parapinacius imp. poeta ineptus, 350.
Michael Psellus *ὁ σοφὸς τῷ ὄντι*, 171, 185, 228, 350.
Michael Cerularius, patriarcha Constantinopolitanus, 519.
Moses, Hebræorum legislator, *passim* usque ad pagg. 157, 160, 211.

N

Nazianzenus. *Vide* Gregorius.
Nectarius, patriarcha CP., 256.
Nestorius, e Germanicea Syria patriarcha, CP. hæreticus, 245, 260, 271.

Nemesius, Emesenus antistes, philosophus, de ligno scientiæ boni et mali, aliisque, 64, 102, 165.
Nesander Colophonius, poeta Græcus, de serpentibus, 58.
Nepherus, patriarcha Constantinopolitanus, *ὁ ἐν πατριάρχαις ἀσκήτος*, de angeis preces nostras offerentibus, 137, 244, 287.
Nyssenus. *Vide* Gregorius.

O

Origenes Adamantius, presbyter Alexandrinus, quem *κατάρατον*, καὶ *ματαιὸν ὄρωνα* appellat, 109, 162, 241, 242, 243, 271.

P

Parva Genesis. *Vide* Genesis.
Patrius Prusensis antistes, ex oratione de S. Pionio, 17. Quid referat de Thermis
Paulus (S.) Apostolus sæpe citatur, 156, 213, 214, 227, 228, 229, 235, 256, 257, 259.
Paulus, Samosatensis hæreticus, 244, 278.
Paulus Sinopensis, de canum raliæ, 63.
Petrus (S.) apostolorum princeps, 124, 235, 236
Petrus ad Faustum scribens de sidere natalitio, 26, 113.
Philo, Judæus, 234.
Philonis philosophi ecclesiastica Historia de vi anathematum, 282, 285.
Philolaus, philosophus Pythagoricus, 20.
Photius, patriarcha Constantinopolitanus, 293, 297, 298.
Plato, philosophus, 5, 202.
Plotinus, Platonis sectator, 70.
Plutarchus, Chæronensis philosophus, 58, 131.
Porphyrius, philosophus Platonicus, 107.
Precatio Joseph, *προσευχὴ τοῦ Ἰωσήφ*, liber apocryphus, 259.
Proclus, patriarcha Constantinopolitanus, 260.
Procopius, Cæsariensis historicus, 270.
Psellus. *Vide* Michael.
Ptolemæus, Alexandrinus astrologus, 154.
Pyron, seu Pyrrhon, scriptor Annalium, scripsit Adamum post xl dies paradisum Ingressum, 8.
Pythagoras, philosophus, 202.

R

Rufus, medicus scriptor de hydrophobie causa, 63.

S

Sabellius, hæreticus, 243.
Salomonis regis Judæorum libri de angeis et demonibus, de gemmis, &c. 182, 185, 184, 185.
Scylitzes. *Vide* Joannes Scylitzes.
Serapio seu Sarapion, mathematicus, 245.
Sethus, conversionis anni et rerum aliarum inventor, 121.
Severianus, Galalorum episcopus, 67.
Severus, an Acephalus hæreticus? 80, 271.
Simeon, seu Symeon, Metaphrastes, 245, 252.
Sophocles, poeta, 202.
Symmachus, 242.

T

Tertullianus, scriptor Latinus, *ἀνὴρ ὁ ἐν τῷ πρώτῳ λαμπρῶν*, 235.
Theodoreus, Cyrensis episcopus, 14, 19, 33, 65, 79. In Therapeutica, 80, 106, 132, 176, 179, 181, 187, 189, 192, 193, 211, 230, 261, 263, 270.
Theodorus, Mopsuestenus episcopus, 245.
Theophanes confessor, chronographus, Georgii Syn-calli continuator, 246, 287.
Theophilus, Alexandrinus patriarcha, 257, 258, 259.
Theophylactus, Bulgarorum archiepiscopus, 210.
Thucydides historicus, 292.
Timotheus, patriarcha Alexandrinus, 271.

V

Valens astronomus, ἀρχιτέστατος ἀστρονόμων, 249.
Valentinus hæresiarclia, 111, 142.

X

Xenophanes philosophus, 20.
Xiphilius. *Vide* Joannes.

Z

Zonaras. *Vide* Joannes.
Zoroastres, Persarum rex seu astrologus, 129.

INDEX RERUM ET VERBORUM

12

MICHAELIS GLYCÆ ANNALIBUS PRÆCIPUE MEMORABILIMUM.

A

Aaro in Oro monte mortuus, 159.
 Abaris mons, qui et Nabo, 157, 159; in eo mortuus Moses, 160.
 Abacuc, seu Abacumus pascit Danielum in leonum forea, 202.
 Abelus et Cainus quorum figura, 119. Abelus vox quid significet, 235. Abelli sacrificia cur Deus respexerit, 117. Abelo Cainus cur inviderit 117.
 Abesalomi, seu Absalomi interitus, 178. Absalomo ad parricidium molliendum quid causæ fuerit, *ibid.*
 Abisæo (Ab) seu Abisægo David servatus, 279.
 Abrahamus astronomus, 151. Quomodo fidelis, cum dixerit: *Unde cognoscam futurum, ut terram hanc possideam?* 154; quomodo Melchisedeco minor, 156.
 Abrahami constantia, 151. Historia, 151 *et seq.* Hospitalitas, 152. Mansuetudo, 151. Obedientia, *ibid.*
 Abrahaminomen unde, 154.
 Accipiter quomodo ahiptsi medetur, 50.
 Accone, quæ prius Ioppe dicta, 540.
 Aceabi interitus, 189.
 Achar Charmæ F. quare cum omni domo lapidibus obrutus, 162.
 Achazos Iosthami F. impiissimus, 192.
 Achior Ammanites, 169.
 Achis rex, 176.
 Achitopheli consilium, 178; ejusdem interitus, *ibid.*
 Acontias serpens, 58.
 Ada et Sela uxores Lamechi, 122.
 Adamus an mortalis simul et immortalis conditus, 87. Cujusmodi a Deo fuerit conditus, 85. Cum antea fuerit immortalis, quomodo deinceps factus sit interitui obnoxius, 90 *et seq.* Cur mortalis post lapsum factus, 92. Ex alia terra conditus, in paradysum collocatus, 67. Adamus ne de ligno scientiæ comederet, cur non impeditur Deus, 101. Post lapsum cognovit Evam, Cainumque procreat, 110. Quando et paradiso ejectus, 120. Quatenus mortalis a Deo conditus, 93, 94. Ubi exsul vixerit, et mortuus sit, 120. Adami appellatio unde, 75. De Adami conditione, concilii Carthaginiensis verba, 95. Adami corpus incorruptibile a Deo conditum, 90. De Adami exsilio oratio Chrysostomi, 91. Adami liberi, 117. Adamum ante lapsum fuisse affectionum expertem, 93, 94. Ad Adamum cur animalia cuncta a Deo deducta, 81.
 Adonibezei ducis Chananeorum poena, 162.
 Adrianopolis Turcici regni sedes in Europa, 516.
 Adrianus imp. 210. Ejusdem interitus, *ibid.* Sub Adriano clades Judæorum, *ibid.*
 Ægyptus, Alexandro defuncto, cutobvenerit, 202. Hiemem cur nullam habeat, 153. Ægypti plagæ, 151. *et seq.* In Ægypto annonæ charitatis causa quæ, 145.
 Ægyptii geometriæ inventores, 178. Pedicularum multitudinem percussi, 151. Ægyptiorum summa superstitio, 50.
 Ælia dicta Hierosolymsa, 210. Qua ratione, *ibid.*
 Æmilianus imp., 244.
 Ærarii inopia sub Basilio Macellone, 294.
 Æsculapius quando vixerit, 163. Ejusdem in arte medica peritiam, *ibid.*
 Æstate cur Nilus exundet, 10, 16.
 Æthiopiæ regina Sthylla, 185. Quomodo Salomonem entarit, *ibid.* Quid Salomon donarit, 184.
 Aerem facile afflicti, 86. In litteris sacris etiam cælum appellari, 8.
 Affectionum naturalium origo, 93, 94.
 Agagum (propter) conservatum irascitur Deus Sauli, 175.
 Agitæ feminis subjecti, 145.
 Agnus Paschalis quando mactari solitus, 228.

Agrippina mater Neronis a filio tyranno interfecta, 257.
 Alagabalus, V. Heliogabalus.
 Alemana Manuælo Comneni nupta, 556. Ejusdem virtus excedens, *ibid.*
 Alexander Magnus a Candace circumventus, 141. Alexander cur a Daniælo pardalidi comparatus, *ibid.* Judæorum pontificem veneratur, 142. Alexander quo ætatis anno mortuus, 141. Regni Persici eversor, 202. Alexandri anticus magnus, 142. Castitas, *ibid.* Eruditio, *ibid.* Alexandri columna in insula Brachmanum, *ibid.* Monarchiæ divisio, 202. Alexandri oculus alter cæruleus, alter niger, 141. Alexandri regnum, *ibid.* Alexandri regnum post ejus obitum divisum, 142. Alexandrum rem sacram Hierosolymsis Deo fecisse, 141.
 Alexander antistes Alexandriæ, 244.
 Alexander Mameæ F. imp., 245.
 Alexander monachus de Constantini baptismo, 251. Ejusdem refutatio, *ibid.*
 Alexandria a quo condita, *ibid.* Alexandria divisio a Constantinopoli, 265.
 Alexius Branas, 340.
 Alexius Comnenus imp., 332 *et seq.* Contra Bryennium mittitur, 351. Hostiles Turcarum copias dissipat, 358. Caetero utilis, *ibid.* Moritur, *ibid.* Manichæos in vitam revocat, 355. De Alexii Comneni matre et conjuge, 351. Alexii Comneni morbus et curatio, 355. Ab Alexio Commeno quomodo deceptus Rupertus Francus, 355.
 Alexius Ducas Murzufus imp., 342. Ejusdem poenæ, *ibid.*
 Alexius Isaaci imp. F. 343. Ab Alexio Ducas captus, *ibid.* Ejusdem interitus, *ibid.*
 Alexius patriarcha donis corruptus, 314.
 Allelengyum ab Argyropulo sublatum, 312. Allelengyum exactio qualis, 310. Unde dicta, *ibid.*
 Amalthæa capra, 147. Amalthææ cornu quid, *ibid.*
 Amalthææ cornu, filia Jobi, *ibid.* Unde sic dicta, *ibidem.*
 Amastias rex, 192. Ejusdem interitus, *ibid.*
 Amazones ἄγαστοι, 145.
 Ambitu (de) lex Marciani, 263.
 Ambrosius discipulus Origenis, 242. Ambrosii libertas, 257.
 Ammerigus Alemanorum rex, 341. Ejusdem perfidia, 357.
 Amici fidelitas, 278.
 Amnonus cum sorore incestus, 178.
 Amor mutuus conjugum, 82.
 Amosus rex, 197.
 Amphilochei de angelorum creatione opinio, 80.
 Amurates Machometi F., 346. Ejusdem interitus, 315, 518.
 Anabathianus, liber Cainitarum, 120.
 Anacharsis castitatis et virtutis exercitiorum amore flagrans, 234.
 Anastasii Sinaitæ allegoria, 10, 53. De angelorum creatione opinio, 80. locus, 15, 24, 38, 49, 74, 86, 89, 93, 94, 99, 102, 105, 166, 182, 197.
 Anastasius Dicorus imp. 264. Ejus Somnium, 265. factus præclarum, 265. Ejusdem exitus, 265.
 Anatolii consilium, 263.
 Anatomia (ab) illustresimile, 154.
 Anaxagoras quando vixerit, 202. Ejusdem de sideribus deliria, 20. De sole opinio, 21.
 Anaximandri de natura siderum deliria, 20. De sole opinio, 21.
 Anaximenis de sole opinio, *ibid.*
 Andream Cretensis locus, 86.
 Andromachus Iheriacæ inventor, 59.
 Andronicus Comnenus et carcere primum elabitur, 353. Quomodo Galizam pervenerit, *ibid.* Andronici Comneni tyranni imperium et flagitia, 358. Incestus cum Theodora, 359. Supplicia, 340.
 Andronicus Joannis F. Patæologus imp. 543, 545.
 Andronicus minor, avo detruso, imp. 344.

- Anze's præses vitæ cuiusque hominis, 357.
 Anzeli iurandum, 268. Anzeli nominis in Comnenum mutatio, 341.
- Ab Angelo centum et octoginta quinq; millia una nocte interempta, 193. Anzeli, 76, 78. Armisiri spiritus, 157. Ascendentes et descendentes in scala Jacobi quid significant, *ibid.* Num ante cæli et terræ creationem, an vero post sint conditi, 110. Quomodo in litteris sacris comedisse dicantur, 152. Angelorum appellatio unde, 76, 77. Castra conspecta Jacobo, 158. Creationis eorum non expressa fiat mentio, 75, 76. De angelorum creatione opiniones diversæ, 79, 80. Angelorum prædictiones de futuris unde, 107. Vox quid significet, 78. Per Angelos expressa nobis data, 77. In angelis alia quid significant, *ibid.* De angelis Nicephori patriarchæ locus, 157. Ab angelis sepultus Moser, 158. De angelis singulorum, Basilii locus, 79. Item Theodoriti, 89.
- Angli et Franci in Palæstinam expeditio, 311.
 Angullarum ortus, 44.
 Anima an divinæ particeps essentiæ, 68. In homine una, diversis facultatibus prædita 69. Quo sicior, eo sapientior, 74, 116. Quomodo in corpore existat, 71. Animæ essentia incomprehensibilis, 72. Animæ et corporis subitus in alio materno concursus, subitane ab invicem tempore mortis diremptio, 73. Animæ experis, omnino mortuum, 72. Animæ facultates, 70. Incrementum quomodo consequamur, 83. Partes tres, *et lll seq.* De animæ sede, Aristotelis, aliorumque opiniones, 71, 72. De anima brutorum, Manichæorum error, 104. Anima metellosa, 57. Animate ephemera, 58. Unde sic dicta, *ibid.*
- Animalia cor amplum habentia, cur timida: et contra, 54. Libyca cur per ætatem bibant, 66. Quædam cur adhuc hodie immunda, 168. Quomodo quædam immunda, cum in iis rerum communem cum cæteris benedictionem acceperint, 168. Animalium terrestrium generis tres, 49. Animalibus a pedibus destitutis testes nulli, 58. Brutis naturalis appetitus ab officio inditus, 65. Singulis prudentia quædam naturalis a Deo indita, *ibid.* Animalia bruta non laborare invidia, 44. Animalia munda ab immundis unde Noa discernere potuerit, 126. In animalibus vis sensuum, 50. In Animalibus brutis cur fetus magis quam in hominibus parentum similitudinem referant, 56.
- Annæ mullæris liberalitas, 267.
 Annales Joannis Scylitzæ, 286.
 Annozæ charitas sub Constant. Copronymo, 281.
 Annus quid, 25.
 Annorum in numeris diversitas apud Hebræos et Græcos, 121.
 Annorum prædicationis Pauli supputatio, 227. De annorum septimanis apud Danielem, 205.
 Anomeos hæresis suis occasionem ab Origene sumptisse, 242.
 Anseres pervigiles, 44. Ab anseribus Roma servata, *ibid.*
- Anthrophori apud Indos, 145.
 Antichristi prodigia, 156.
 Antigonus, Alexandro defuncto. Asia politus, 202.
- Antiochia a quo condita, *ibid.* Antiochiæ clades, 209. Ab Antiochia cur abstinerit Phocas, 307. Ab Antiochenis imperatricis status dejecta, 357.
 Antiochus Epiphanes, 202. Antiochi Epiphantis interitus, 202, 203.
 Antiochus Eupator, 203.
 Antiochus Ostiarius quo pacto circumventus, 267. Ἀντιοχάρχωσι, 41.
 Antoninus Caracallus imp., 245.
 Antoninus Philosophus imp., 241. Mundum imperatorium vendit, *ibid.* Antonini Philosophi imp. doctrina *ibid.*
 Antoninus Pius, 241.
 Antonius ab Augusto navali pugna victus, 205.
 Appellianorum error, 270.
 Apis Ægypti cultus, 130.
 Apes cur oleo extinguantur, 47. Quomodo puniant fucos, 45. Apum respub., 40, 45.
 Aprorum spumæ causa, 63.
 Apocheudas a Nicephoro devictus, 304.
 Apollinarius in concilio non damnatus, 271. Quando vixerit, 244. Ejusdem dogma hæreticum, *ibid.* Apollinarii dogma, 70.
 Apollonii præstigia, 259.
 Apostoli cur patriarchis majores, 250. Dona linguarum quot acceperint, 226. Primi cur tantum duodecim, 229. Apostolorum nullus supra Paulum collocandus, 244. Apostolis cæteris cur pares Paulus et Jacobus, 229. In apostolis cur linguæ conspectæ, 225. Cur disperserint, *ibid.* et 226.
- Aspidochelone, ceti species, 36. Imago diaboli *ibid.*
- Aqua adversationis, fons unde dictus, 102. Aqua ex a Deo supra firmamentum collocata, 8. Cur item infra *ibid.* Aqua et ignis in Lyciis montibus conjunctim eorum nos admoneant, 17. Aqua fluvialis cur non salis 61. Puvia cito putrescat, 20. Aqua quomodo fuerit collecta, 15. Quomodo mel alicubi in Scripturis dicitur 191. Quomodo nunc in unam collectionem, nunc collectiones coacta esse dicatur, 14. Aquæ in diluvio ad cubitos supra ipsos mones excrevisse, 126, 127. Marinæ crassiorem esse fluvialibus aquis unde constet, 16. De aqua marina, quod potabilis sit, quomodo eliciatur, 9, 10. Aquæ potales cur per hyemem calidæ, 60. Aquarum aeriarum fons et principium, mare, 9. Calidarum fervor unde, 6. Fluxus et refluxus in Euripis unde fiat, 25. Illuvies et hiatus, 255. Aquarum in sanguinem commutatio, plaga Ægypti prima, 151, et quare, *ibid.* Aquæ omnes e mari oriri, 16.
- Aquila factus Christianus, 141. Astrologiam non deserit, *ibid.* Circumciditor, et scripta sacra vitia, *ibid.* Aquila Marciano præbet umbram, 262. Aquilæ augurium, 294. Aquilæ in sobolem iniquitas, 41. Aquilæ augurium, 500. Ejusdem interpretatio, *ibid.* Pennæ, 45. Aquilæ et Manis blasphemia, 62.
- Arabiz fertilitas, 77.
 Arbaces Medus Sardanopali intersector, 139.
 Arbor cognitionis cur in paradiso condita, 100. Arboris et fructus miracula, 277, 278. De arboris scientiæ natura et fructione, magna inter omnes dissensio, 65. De arbore cognitionis variæ sententiæ, 98, 99.
 Arborea æsculapii, et tamen φυλλοβόλοι, 14. Arboreæ anææ cum aviculis, 289. Arborum folia cur diversa, 12, 13. In arboribus sexus discrimen, 12.
 Arbyns Assyriorum rex, 150.
 Arca Domini cur capta, 172. Propter arcam Palestinæ male multati, 172.
 Arcæ Noæ mensura, 126, 127. In arcam an corvus et Noa dimissus redierit, *ibid.* Cur tam septena quam binæ animalia recepta, 126, 127.
 Arcadius imp., 278. Arcadius et Honorius filii Theodosii ex Placida, 258. Arcadius per litteras Innocentii Papæ excommunicatus, 249. Ad eandem responsum Arcadii, *ibid.* 260. Absolutio, *ibid.*
 Archangeli, 76, 77. Archangelorum vox quid significet, 78.
 Ardeola, sive erodius, avis ejusmodi, 44.
 Argyropuli uxoris virtus, 312.
 Asteriaci quid designent, 1.
 Arius in primo Concilio damnatus, 270, 271. Ejusdem mors, 252.
 Ariano hæresissus occasionem ab Origene suscepisse, 241.
 Aristoteles quando vixerit, 203. Aristotelis de cæli essentiæ opinio, 5. Locus, 29, 51, 53, 62, 116.
 Arithmeticæ inventores, 227.
 Armatus, V. Harmatus.
 Armeniæ, 291.
 Arsenius Arcadii castigati metu profugit, 256. Revocatur cum veniæ petitione, *ibid.* Theodosio missus, *ibid.*
 Ariabanes rex, 202.
 Ariabasius imperatorem se facit, 263. Ejusdem exitus, 240. Leonis gener, 202.
 Artaxerxes rex, Darii successor, 140.
 Artemius imp., 280.
 Artoclines ab uxore necatur, 318.
 Asa rex in quibus peccavit, 187. Ejusdem pietas, *ibid.* Ascetice Basilii, 94, 168.
 Asinus cur timidus, 54. Asini auditus acer, 49.
 Astarte, idolum Sidoniorum, 189. Eadem cum Venere, 184.
 Asmodæus genius nequam, 170. Amator Sarræ, *ibid.*
 Aspidum species tres, 58.
 Assyrii unde Persæ dicti, 140.
 Astrologi cuiusdam prædictio, 261, 269.
 Astrologi 279. Ex Italia proscripti, 238. Refutati, 26, 27 et seq.
 Astronomiæ inventores, 127
 Asua Adami F. Setho nupta, 117.
 Athanasius ab Arianis solio deturbatus, 250. Ejusdem exsilia, *ibid.* Locus, 89, 91, 97, 119, 122, 207, 208, *ibid.* 209. De Athanasio præsagium, 244.
 Athenais. post Eudocia dicta. abit Constantinopolim, 261. Nubis Theodosio Calligrapho imp. *ibid.*
 Athenis et Thebis potiti Catalani, 344.
 Atheniensium ducis clades, *ibid.*
 Athenodorus libidinum Augustini coercitor, 266.

Ejusdem præceptum ultimum Augusto datum, 306.
 Atlas mons, 14.
 Atlanticum mare unde dictum, *ibid.*
 Atramentum qui pisces habent, 37.
 Augustus Cæs. victor Cleopatæ, 58. Augusti anno quadragesimo secundo Christus natus, 207. Imperii duratio, 205. Iracundia castigata, 206. Libidines coercite, *ibid.* Morituri verba, *ibid.* Nomen unde, 205. In Augustum amor subditorum, 206. Ab Augusto extracta Nicopolis, 205. Sub Augusto dixit, *ibid.*
 Augustus mensis unde dictus, *ibid.*
 Aves aureæ canentes, 192. Aves currentibus et vesica careant, 48. Avium ortus, 44. In avibus quid admirandum, 196.
 Aurelianus imp., 244. Sub eo pluit argento, 245.
 Aurium meatus cur instar cochleæ tortuosus conditus, 31.
 Auses prius dictus Josua, 159.
 Azura Adami F. Cainæ nupta, 117.

B

Baal, idolum Assyriorum, 189.
 Basilim, sacellum Baal, *ibid.*
 Babylonii primi astronomiæ per Zoroastrum inventores, 129.
 Bajazetus Turcarum imp., 345, 1, 2.
 Baimundi, qui et Reimondus, versutia, 334.
 Balbinus et Maximus imp., 245.
 Balanus, ceti species, 56. Quomodo in Scriptura magnæ dicantur, 23.
 Balduinus Flander imp., 342. Ab Vlachis captus, *ibid.*
 2. Ejusdem interitus, *ibid.*
 Baltasar rex, 200.
 Banas et Richabas, Memphisoselli interfectores, morte a Davide plectuntur, 177.
 Barabus, index Israelicus, 165.
 Barbaris (in) etiam ipsis virtus, 234.
 Barbarossa. Vide Frideric. Barbarossa.
 Bardanes imperii affectator, 286.
 Bardas a sobrino casu interfectus, 205. Frater Xiphelini patriarchæ, 326.
 Bardæ cædes, 295. Facinora, 292. Somnium, 295.
 Bardæ et Phoili exitus, 295.
 Barlaami locus, 88.
 Basilacis seditio, 331.
 Basileæ Concilium a Germanis contra Eugenium pontificem celebratum, 346, 2.
 Basilus a Michaelo Temnento adoptatus, 253. Basilus Macedo imp., 294. In venatione prope perit, 297. Basilii Macedonis ingratitudo, 294. Justitia, 297. Liberalitas, 298. Mors, 306. Tenuitas, 294. Basilio Macedoni quomodo significatum regnum, 294. A Basilio Macedone cisternæ repurgatæ, 296. A Basilio Macedone templa condita, *ibid.*
 Basilus Romani F. imp., 109. Basilicum Bulgaris bella, 510. Triumphus, 311.
 Basilus, Cæsareæ pontifex, 503. De echino aquatili, 503, 54. Basilii de angelorum creatione opinio, 80. Basilii locus, 13, 19, 21, 25, 34, 39, 42, 51, 58, 70, 71, 74, 79, 80, 81, 83, 84, 88, 93, 94, 101, 105, 108, 112, 114, 120, 154, 155, 157, 168, 195, 207, 222, 251.
 Basilus et Constantinus, Romani FF. imp., 305.
 Basilis Amasæ antistes a Licinio interfectus, 250.
 Basiliscus imp., 264. Ejusdem mors, *ibid.*
 Basiliscus cujusmodi sit animal, 57, 58. Basiliscum sibi etiam aures lædere audientium, 58. Solo tactu necare, 57. A basilisco nihil differre invidum oculum, *ibid.*
 Bataritis radix, 278. Ejus usus, *ibid.*
 Batatazæ oculi eruti, 320.
 Becus quomodo patriarcha factus, 545.
 Belisarius adversus Vandalos proficiscitur, 266. Conctis amabilis, *ibid.* Carceribus includitur, 267. Belisarii res gestæ, 266.
 Bellum cum Gennensibus, 346.
 Belli diaboli cum hominibus causa, 406.
 Belum quando abolerit Danielus, 202.
 Bene precari, quid, 188.
 Beneficentiæ commendatio, 171.
 Benignitatis in egenes præmium, 157.
 Bersabea (Ex) Davidis filius primus cur mortuus, 179.
 Bessarion et Isidorus, cardinales Græci, 347, 1. Bessarionis encomium, *ibid.*
 Bestiæ cicures *κίμυρ* *ζῶα*, 19, 20.
 Bodena castellum, 309.
 Bogomilorum hæresis, 334.
 Bolus Romanus ad dignitatis gratiam sublimem erectus, 320.

PATROL. GR. CLVIJL.

Bonitas Domini unde manifesta, 96.
 Botanates, Vide Niceph. Botanates.
 Bovini capitis effosio infausta, 304.
 Boum pestis craba, 304.
 Brachmanes virtutis cultores, 234. Brachmanum abstinentia, 142. Insula, *ibid.* In eadem Alexandria columna, *ibid.* Apud Brachmanas dracones, scorpii, formicæque maximæ, 143.
 Branchiis qui pisces careant, 58.
 Bregma quid, 115.
 Britannorum confusa libido, 143.
 Bruchus quid, 135.
 Bruta quædam variis modis sibi consulere, 51.
 Brutorum solertia et humanæ prudentiæ discrimen, 65.
 Bryennius exæcator, 331. Bryennii motus, 330. In Bryennium æquitas Botanata, *ibid.*
 Bulgiorum defectio, 309. Quindecim millia exæcata, 310. Bulgarorum regni exitus, 311.
 Byzantium sive Constantinopolis quando et a quo condita, 198. Byzantii obsessio, 342. Obsidio triennalis, 249. Decennalis, 345. Quomodo tandem relicta, 235. Renovata quo anno celebrata, 249. Byzantio prælata Heraclea, 249.

C

Caballa regio, 284.
 Cadus olei in Helicæ historia quid, 191.
 Cædes civium Thessalonicæ, 257.
 Cædes quædam justæ, 178.
 Cæsarius Gr. Nazianzeni frater, 80. Cæsarii de angelorum creatione opinio, *ibid.* Cæsarii locus, 143.
 Caganus. V. Chaganus.
 Caianitarum secta quæ, 120.
 Cainæ ætas, 121.
 Cainantem primum astronomiam libris complexum, 129.
 Cainus Abelo cur inviderit, 117. Cur non mox punitus, 122. Cur non statim mortuus, 118. Cainus et Abelus quorum figura, 119. Cainus unde intellexerit, Deum munera sua non respicere, 118. Unde modum occidenti fratris acceperit, 119. Cainus, vox quid significet, 235. Caini confessio qualis fuerit, 123. Cum Lamecho comparatio, 122. Caini posteritas, *ibid.* Posterum anni cur non recenseantur, 119. Caino nupta Azura, 117. Quæ nota addita, 119. Cainum gravius quam Adamum deliquisse, 119. Cainum quid induxerit, ut sacrificium Deo offerret, 118.
 Caius Calligula Cæsar, 254. Ejusdem imperii duratio, *ibid.* Tyranni interitus, *ibid.* Prodigalitas et rapacitas, *ibid.*
 Caius scriptor ecclesiasticus, 253.
 Caligo quid, 106.
 Καλλιγρησία Theodosii, 262.
 Callinicus patriarcha proscriptus, 279.
 Caloris inopia causa metus, 62.
 Calvariæ locus quis, 121, 1.
 Cambyses cognomento Nabuchodonosoris, Cyri F., 202. Ejusdem regnum, *ibid.*
 Camelus qui seipsum curet, 49. Camelli vindictæ cupiditas, *ibid.* Camelo cur collum longum, 52.
 Canaan. Vide Chanaan.
 Camelopardalis, 61.
 Cancro (De) et ostreo, 33. Cancri antidotum cervis contra venenum, 55.
 Candace Alexandro nupta, 141. A Candace circumventus Alexander, *ibid.*
 Caniculæ proprietas, 56.
 Canis animal gratum et ōdum, 50. Quomodo hilem nigram expurget, *ibid.* Canis Simonis Magi, 235. Canis fidelitas, 285. Marini natura, 35. Ex canis rabiosi morsu hydrophobum, 63. De cane exemplum memorabile, 51. Canes soli æstivo tempore rabiosi, 63. Canes medicamenti causa sæpe gramine vesci, 84.
 Capitis suturas cur plures vir habeat, 115.
 Capitolium unde dictum, 141.
 Capræ silvestris natura, 64.
 Captivitatis Ægyptiacæ causa quæ, 145.
 Carceres mutati, 252.
 Cardinales Græci, 347, 1.
 Caro quid scripturæ, 124. Carnium esus post diluvium concessus, 85. Usus ante diluvium si nullus; ad quid igitur fuit Abel opilio? *ibid.* Carnes ad sicum ligatas mollescere, 15.
 Carolus rex Neapolitanus, 345. Quomodo a Palæologo repressus, *ibid.* 343.

35

- Ange'us præses vitæ en'ique homin'is, 337.
 Ange'li jururandum, 268. Ange'li nominis in Commenum mutatio, 341.
- Ab Angelo centum et octoginta quinque millia una nocte Interempta, 195. Ange'li, 76, 78. Administri spiritus, 137. Ascendentes et descendentes in scala Jacobi quid significant, *ibid.* Num ante cæli et terræ creationem, an vero post sint conditi, 110. Quomodo in litteris sacris comedisse dicantur, 132. Angelorum appellatio unde, 76, 77. Castra conspecta Jacobo, 138. Creationis eorum non expressa fiat mentio, 75, 76. De angelorum creatione opiniones diversæ, 79, 80. Angelorum prædictiones de futuris unde, 107. Vox quid significet, 78. Per Angelos ex ipsa nobis data, 77. In angelis alæ quid significant, *ibid.* De angelis Nicephori patriarchæ locus, 137. Ab angelis sepultus Moses, 158. De angelis singulorum, Basilii locus, 79. Item Theodorii, 80.
- Angli et Franci in Palæstinam expeditio, 341.
 Anguillarum ortus, 44.
 Anima an divinæ participet essentiæ, 68. In homine una, diversis facultatibus prædita 69. Quo sicior, et sapientior, 74, 116. Quomodo in corpore existat, 71. Animæ essentia incomprehensibilis, 72. Animæ et corporis subitus in alvo matris concursus, subitæ ab invicem tempore mortis diremptio, 73. Animæ experte, omnino mortuum, 72. Animæ facultates, 70. Incrementum quomodo consequamur, 85. Partes tres, et 111 *seq.* De animæ sede, Aristotelis, aliorumque opiniones, 71, 72. De animæ brutorum, Manichæorum error, 104. Anima meticulosa, 37. An macula ephemera, 38. Unde sic dicta, *ibid.*
- Animalia cor amplum habentia, cur timida : et contra, 54. Libyca cur per ætatem bibant, 66. Quædam cur adhuc hodie immunda, 168. Quomodo quædam immunda, cum finium rerum communem cum cæteris benedictionem acceperint, 168. Animalium terrestrium sensus : cæres 49. Animalibus a pedibus destitutis testes nulli, 58. Bruti naturalis appetitus ab opifice inditus, 65. Singulis prudentia quædam naturalis a Deo indita, *ibid.* Animalia bruta non labore invidi, 44. Animalia munda ab immundis unde Noa discernere potuerit, 126. In animalibus vis sensuum, 50. In Animalibus brutis cur fetus magis quam in hominibus parentum similitudinem referant, 56.
- Annæ nullæ liberalitas, 267.
 Annales Joannis Scylitzæ, 286.
 Antonæ charitas sub Constant. Copronymo, 284.
 Annus quid, 25.
 Annorum in numeris diversitas apud Hebræos et Græcos, 121.
 Annorum prædicationis Pauli supputatio, 227. De annorum septimanis apud Danielem, 205.
 Anomæos hæresis suæ occasionem ab Origene sumpsisse, 242.
 Anseres pervigiles, 44. Ab anseribus Roma servata, *ibid.*
- Anthropophori apud Indos, 145.
 Antichristi prodigia, 156.
 Antonus, Alexandro defuncto. Asia potitus, 202.
- Antiochia a quo condita, *ibid.* Antiochiæ clades, 269. Ab Antiochia cur abstinerit Phocas, 307. Ab Antiochenis imperatricis statua dejecta, 357.
- Antiochus Epiphanes, 202. Antiochi Epiphanis interitus, 202, 203.
 Antiochus Eupator, 203.
 Antiochus Ostiliarius quo pacto circumventus, 267. Ἀντιοχάρχως, 41.
 Antonianus Caracallus imp., 245.
 Antonianus Philosophus imp., 241. Mundum imperatorium vendit, *ibid.* Antonini Philosophi imp. doctrina *ibid.*
 Antoninus Pius, 211.
 Antonius ab Augusto navali pugna victus, 205.
 Appellianorum error, 270.
 Apis Ægypti cultus, 150.
 Apes cur oleo extinguantur, 47. Quomodo puniant fucos, 45. Apum resp. 40, 45.
 Aprorum spuræ causa, 63.
 Apocandæ a Nicephoro devictæ, 304.
 Apollinarius in concilio tridamatus, 271. Quando vixerit, 244. Ejusdem dogmæ hæreticum, *ibid.* Apollinarii dogma, 70.
 Apollonii præstigia, 259.
 Apostoli cur patriarchis majores, 250. Dona linguarum quot acceperint, 226. Primi cur tantum duodecim, 229. Apostolorum nullus supra Paulum collocandus, 214. Apostolis cæteris cur pares Paulus et Jacobus, 229. In apostolis cur linguæ conspectæ, 225. Cur dispersitæ, *ibid.* et 226.
- Aspidochelone, ceti species, 56. Imago diaboli, *ibid.*
 Aqua adversationis, fons unde dictus, 102. Aqua cur a Deo supra firmamentum collocata, 8. Cur item infra, *ibid.* Aqua et ignis in Lyciis montibus conjunctim cuius nos admovent, 17. Aqua fluvialitibus cur non salata, 61. Puvia cur cito putrescat, 50. Aqua quomodo fuerit collecta, 15. Quomodo mel alicubi in Scripturis dicitur, 191. Quomodo nunc in unam collectionem, nunc collectiones coacta esse dicitur, 14. Aquam diluvis ad xv cubitos supra ipsos montes excrevisse, 126, 127. Marinam crassiorem esse fluvialibus aquis unde constet, 16. De aqua marina, quod potabilis sit, quomodo elicatur, 9, 10. Aquæ puteales cur per hyemem calidæ, 60. Aquarum aeriarum fons et principium, mare, 9. Calidarum ferre unde, 6. Fluxus et refluxus in Euripis unde fiat, 22. Illuvies et hiatus, 255. Aquarum in sanguinem commutatio, plaga Ægypti prima, 151, et quare, *ibid.* Aquas omnes e mari oriri, 16.
 Aquila factus Christianus, 141. Astrologiam non deserit, *ibid.* Circumciditur, et scripta sacra vitiat, *ibid.* Aquila Marciano præbet umbram, 262. Aquilæ augurium, 294. Aquilæ in sobolem iniquitas, 41. Aquilarum augurium, 300. Ejusdem interpretatio, *ibid.* Pennæ, 45. Aquilæ et Manis blasphemia, 62.
 Arabiæ fertilitas, 77.
 Arbaces Medus Sardanapali intersector, 159.
 Arbor cognitionis cur in paradiso condita, 100. Arboris et fructus miracula, 277, 278. De arboris scientiæ natura et fructione, magna inter omnes dissensio, 85. De arbore cognitionis variæ sententiæ, 98, 99.
 Arborea ἀειπαλλοι, et læmen φυλλοβόλοι, 14. Arboreæ anræ cum aviculis, 289. Arborum folia cur diversa, 12, 13. In arboribus sexus discernim, 12.
 Arbylus Assyriorum rex, 150.
 Arca Domini cur capta, 172. Propter arcam Palestinæ male multati, 172.
 Arcæ Noæ mensura, 126, 127. In arcam an corvos a Noa dimissus redierit, *ibid.* Cur tam septena quam bius animalia recepta, 126, 127.
 Arcadius imp., 278. Arcadius et Honorii filii Theodosii ex Placilla, 256. Arcadius per litteras Innocentii Papæ excommunicatus, 249. Ad eandem responsum Arcadii, *ibid.* 260. Absolutio, *ibid.*
 Archangeli, 76, 77. Archangelorum vox quid signifi cet, 78
 Ardeola, sive erodius, avis ejusmodi, 44.
 Argvropullæ proxia virtus, 312.
 Asterisci quid designent, 1.
 Arius in primo Concilio damnatus, 270, 271. Ejusdem mors, 252.
 Arianos hæresissuæ occasionem ab Origene sumpsisse, 241.
 Aristoteles quando vixerit, 203. Aristotelis de cæli essentia opinio. 5. Locus, 29, 31, 53, 62, 116.
 Arithmetice inventores, 227.
 Armatus, V. Harmatus.
 Armenunnes, 291.
 Arsenius Arcadii castigati metu profugit, 256. Revocatur cum venis petitione, *ibid.* Theodosio missus, *ibid.*
 Artabanes rex, 202.
 Artabasius imperatorem se facit, 285. Ejusdem exitus, 290. Leonis gener, 202.
 Artaxerxes rex, Darii successor, 140.
 Artemis imp., 280.
 Artoclines ab uxore necatur, 318.
 Asa rex in quibus peccavit, 187. Ejusdem pietas, *ibid.* Ascetica Basilii, 91, 168.
 Asinus cur timidus, 51. Asini auditus acer, 49.
 Astarte, idolum Sidoniorum, 189. Eadem cum Venere, 184.
 Asmodeus genius nequam, 170. Amator Sarræ, *ibid.*
 Aspidum species tres, 58.
 Assyrii unde Persæ dicti, 140.
 Astrologi cuiusdam prædictio, 261, 259.
 Astrologi 279. Ex Italia proscripti, 258. Refutati, 26, 27 et *seq.*
 Astronomiæ inventores, 127
 Asua Adami F. Setho nupta, 117.
 Athanasius ab Arianis solio deturbatus, 250. Ejusdem exsilia, *ibid.* Locus, 89, 91, 97, 119, 122, 207, 208, *ibid.* 209. De Athanasio præsagium, 244.
 Athenais. post Eudocia dicta. abijt Constantinopolim, 261. Nubit Theodosio Calligrapho imp. *ibid.*
 Athenis et Thebis potiti Cætelani, 344.
 Atheniensium ducis clades, *ibid.*
 Athenodorus libidinum Augustini coercitor, 266.

Ejusdem præceptum ultimum Augusto datum, 206.
Atlas mons, 14.
Atlanticum mare unde dictum, *ibid.*
Atramentum qui pisces habent, 37.
Augustus Cæs. victor Cleopatæ, 58. Augusti anno quadragesimo secundo Christus natus, 207. Imperii duratio, 205. Iracundia castigata, 206. Libidines coercitæ, *ibid.* Moritura verba, *ibid.* Nomen unde, 205. In Augustum amor subditorum, 206. Ab Augusto extracta Nicopolis, 205. Sub Augusto pax, *ibid.*
Augustus mensis unde dictus, *ibid.*
Aves auræ canentes, 192. Aves currentibus et vesica careant, 48. Avium ortus, 44 In avibus quid admirandum, 196.
Aurelianus imp., 244. Sub eo pluit argento, 245.
Aurium mealus cur instar cochleæ tortuosus conditus, 31.
Auses prius dictus Josua, 159.
Azura Adami F. Caine nupta, 117.

B

Baal, idolum Assyriorum, 189.
Baalim, sacellum Baal, *ibid.*
Babylonii primi astronomiæ per Zoroastrum inventores, 129.
Bajazetus Turcarum imp., 345, 1, 2.
Baimundi, qui et Raimondus, versutia, 374.
Babinius et Maximus imp., 245.
Balæne, ceti species, 56. Quomodo in Scriptura magnæ dicantur, 22.
Balduinus Flander imp., 342, Ab Vlachiis captus, *ibid.*
2. Ejusdem interitus, *ibid.*
Baltasarus rex, 200.
Banus et Richabus, Memphiboseli interfectores, morte a Davide plectuntur, 177.
Barabus, iudex Israelicus, 165.
Barbaris (in) etiam ipsius virtus, 234.
Barbarossa. Vide Frkieric. Barbarossa.
Bardanes imperii affectator, 286.
Bardas a sobriano casu interfectus, 205. Frater Xiphelini patriarchæ, 326.
Bardæ cædes, 295. Facinora, 292. Sompnium, 293.
Bardæ et Photii exitus, 295.
Bartaami locus, 88.
Basilicis seditio, 331.
Basilicæ Concilium a Germanis contra Eugenium pontificem celebratum, 346, 2.
Basilius a Michaelo Temulento adoptatus, 295. Basilius Macedo imp., 294. In venatione prope perit, 297. Basilius Macedonis ingratitude, 294. Justitia, 297. Liberalitas, 298. Mors, 306. Tenuitas, 294. Basilio Macedoni quomodo significatum regnum, 294. A Basilio Macedone cisternæ repurgatæ, 296. A Basilio Macedone templa condita, *ibid.*
Basilius Romanus F. imp., 109. Basiliicum Bulgaria bella, 310. Triumphus, 311.
Basilius, Cæsares pontifex, 503. De echino aquatili, 503, 54. Basilius de angelorum creatione opinio, 80. Basilius locus, 18, 19, 21, 25, 34, 59, 42, 61, 58, 70, 71, 74, 79, 80, 81, 83, 84, 88, 93, 94, 101, 105, 108, 112, 114, 120, 151, 155, 157, 168, 195, 207, 222, 251.
Basilius et Constantinus, Romani FF. imp., 305.
Basilis Amastæ antistes a Licinio interfectus, 250.
Basiliscus imp., 264. Ejusdem mors, *ibid.*
Basiliscus cujusmodi sit animal, 57, 58. Basiliscum sibilo etiam aures lædere audientium, 58. Solo intuitu necare, 57. A basilisco nihil differre invidum oculum, *ibid.*
Bataritis radix, 278. Ejus usus, *ibid.*
Batatazæ oculi eruli, 320.
Beens quomodo patriarcha factus, 345.
Belisarius adversus Vandalos proficiscitur, 266. Conectis amabilis, *ibid.* Carceribus includitur, 267. Belisarii res gestæ, 266.
Bellum cum Genuensibus, 346.
Belli diaboli cum hominibus causa, 106.
Belum quando abolerit Danielus, 202.
Bene precari, quid, 188.
Beneficentiæ commendatio, 171.
Benignitatis in egentibus præmium, 157.
Bersabea (Ex) Davidis filius primus cur mortuus, 179.
Bessarion et Isidorus, cardinales Græci, 347, 1. Bessarionis encomium, *ibid.*
Beatis cleures *ἡμερα ζωα*, 19, 20.
Bodena castellum, 309.
Bogomilorum hæresis, 534.
Boilus Romanus ad dignitatis gradum sublimem erectus, 320.

Bonitas Domini unde manifesta, 96.
Botanates, Vide Niceph. Botanates.
Bovini capitis effossio infausta, 304.
Boum pestis craba, 304.
Brachmanes virtutis cultores, 234. Brachmanum abstinentia, 142. Insula, *ibid.* In eadem Alexandria columna, *ibid.* Apud Brachmanas dracones, scorpi, formicæque maximæ, 143.
Branchiis qui pisces careant, 38.
Bregma quid, 115.
Britannorum confusa libido, 143.
Bruchus quid, 133.
Bruta quædam variis modis sibi consulere, 51.
Brutorum solertiæ et humanæ prudentiæ discrimen, 65.
Bryennius excæcatur, 331. Bryennii motus, 330, In Bryennium æquitas Botanatiæ, *ibid.*
Bulgarorum defectio, 309. Quindecim millia excæcata, 310. Bulgarorum regni exitus, 311.
Byzantium sive Constantinopolis quando et a quo condita, 198. Byzantii obsessio, 342. Obsidio triennalis, 249. Decennialis, 345. Quomodo tandem relicta, 235. Renovata quo anno celebrata, 249. Byzantio prælata Heracles, 249.

C

Caballa regio, 284.
Cadus olei in Hellæ historia quid, 191.
Cædes civium Thessaloniciæ, 257.
Cædes quædam justæ, 178.
Cæsarius Gr. Nazianzenis frater, 80. Cæsarii de angelorum creatione opinio, *ibid.* Cæsarii locus, 143.
Caganus. V. Chaganus.
Caianitarum secta quæ, 120.
Cainæ ætas, 121.
Cainædem primum astronomiam libris complexum, 129.
Cainus Abelæ cur invideri, 117. Cur non mox punitus, 122. Cur non statim mortuus, 118. Cainus et Abelus quorum figura, 119. Cainus unde intellexerit, Deum munera sua non respicere, 118. Unde modum occidendi fratris acceperit, 119. Cainus, vox quid significet, 255. Caini confessio qualis fuerit, 123. Cum Lamecho comparatio, 122. Caini posteritas, *ibid.* Posterorum anni cur non recenseantur, 119. Caino nupta Azura, 117. Quæ nota addita, 119. Cainum gravius quam Adamum deliquisse, 119. Cainum quid induxerit, ut sacrificium Deo offerret, 118.
Caius Calligula Cæsar, 251. Eiusdem imperii duratio, *ibid.* Tyranni interitus, *ibid.* Prodigalitas et rapacitas, *ibid.*
Caius scriptor ecclesiasticus, 235.
Caligo quid, 106.
Καλλιγροπία Theodosii, 262.
Callinicus patriarcha proscriptus, 279.
Caloris inopia causa metus, 62.
Calvariæ locus quis, 121, 1.
Cambyses cognomento Nabuchodonosoris, Cyri F., 202. Ejusdem regnum, *ibid.*
Camelus qui seipsam euret, 49. Cameli vindictæ cupiditas, *ibid.* Camelo cur collum longum, 52.
Canaan. Vide Chanaan.
Camelopardalis, 61.
Cancro (De) et ostreo, 55. Cancri antidotum cervis contra venenum, 55.
Candace Alexandro nupta, 141. A Candace circumventus Alexander, *ibid.*
Canticæ proprietates, 56.
Canis animal gratum et odum, 50. Quomodo bilem nigram expurget, *ibid.* Canis Simonis Magi, 235. Canis fidelitas, 285. Marini natura, 35. Ex canis rabiosi morsu hydrophobium, 65. De cane exemplum memorabile, 51. Canes soli æstivo tempore rabiosi, 65. Canes medicamenti causa sæpe gramine vesci, 84.
Capitis suturas cur plures vir habeat, 115.
Capitolium unde dictum, 141.
Capræ silvestris natura, 64.
Captivitatibus Egyptiacæ causa quæ, 145.
Carceres mutati, 252.
Cardinales Græci, 347, 1.
Caro quid scripturæ, 124. Carnium esus post diluvium concessus, 85. Usus ante diluvium si nullus; ad quid igitur fuit Abel opilio? *ibid.* Carnes ad fœcum ligatas mollescere, 13.
Carolus rex Neapolitanus, 343. Quomodo a Palæologo repressus, *ibid.* 343.

- Carns et Carinus imp., 243.
 Cassia filia Jōbi, 147. Unde dicta, *ibid.*
 Cassia ad Theophilum imp. responsum, 288.
 Castitate (Sine) nemo Deum visurus, 321.
 Cateiani Thebis et Athenis potiti, 344. Cateianorum in Asia et Græcia res gestæ, 343, 1. Strategema, *ibid.*
 Catherina uxor Isaaci Commeni, 321, 1.
 Caucasus mons, 16.
 Caucos quid, 275.
 Cephali piscis salacitas, 35.
 Cephissus flumen, 344.
 Ceratium quot nummulos contineat, 286.
 Cercopis natura, 46.
 Cerebrum, mentis instrumentum, 114. Quibus pravis humoribus repletum esse dicitur, *ibid.* Cerebri amplitudo in homine quo seriali, 115. Ventriculi, 116. Cerebra sicca cur præsent, *ibid.*
 Cervæ fetus quomodo cursu non lædantur, 55. De cervæ imago elegans, *ibid.*
 Cervus cur cornua abijciat, 54. Cur timidus, 55. Imago viri boni 54. Qui vulnera sua sanat, 49. Cervum cornibus amissis se oculere, et quare, *ibid.* A cervis devorari serpentes, 55.
 Cetus captus, qui Porphyrius dicebatur, 270. Ceti species Prion, 56. Item Aspidocheleon, *ibid.* Item Phocæ, Balmæ, etc., *ibid.* Ceti cur ingentes dicantur, *ibid.* Maximi, quomodo in Scriptura dicantur, 22. Cetorum habitatio, 35.
 Ceycem avem unicum modo fetum edere, ob frigiditatem, 46.
 Chaganus Chazarorum princeps, 279.
 Chaldæorum incestus, 143.
 Chalebo (A) excisi gigantes, 162.
 Chamæleon imago diaboli, 62. De chamæleonte, *ibid.* Chanaanis tyrannica terræ alienæ invasio, 129.
 Charadrius cur oculos claudat, conspecto quopiam morbo regio laborante, 43.
 Charmione, 59.
 Chelidonium, 41.
 Chersonitas (In) crudelitas Justiniani Rhinotmeti, 391.
 Cherubi, 76, 77. Cheruborum nomen quid significet, *ibid.*
 Chordæ lupinæ, 62.
 Chosroes Persarum rex, 275. Chosrois bella Persica, 276.
 Christus Dei potentia, 207. Potentia Patris, 221. Cur animam suam in Patris manum deposuerit, *ibid.* Cur dies quadraginta, non plures vel pauciores post resurrectionem in terris egerit, 224. Cur discipulos elegerit inopes et indoctos, 215. Cur intra diem tertium resurrexerit, 223. Cur non mox post resurrectionem in caelos ascenderit, 224. Omnia nostra expertus, solo excepto peccato, 208. Quando primum innoverit, 212. Quare ad inferos descenderit, 221. Quomundi anno natus, *ibid.* De Christi ad inferos descensu, 221. Christi ad peccanum comparatio præclara, 45. Christi Christoque fidentium figura Abelus, 119. Christi corpus ante passionem corruptibile; post, incorruptibile, 90. Cur nudum et sepulcro exsiliert, *ibid.* Christi effigies per Thaddæum Abgaro missa, 281. Imago soli, 24. Nativitas quo Augusti anno contigerit, 207. Christi pascha novum, 215. Passio quando contigerit, 227. Post resurrectionem apparitiones, 221. Christi resurrectionis hora incerta, 225. Sepultura cur triduum complexa, *ibid.* Statua Cæsareæ Philippi collocata, 255. De Christi transformatione, 214. Christo festa sacra sex, 269. Christi agni mactandi diem anticipasse, 217. In Christum cur descenderit Spiritus sanctus, 212. Christum eodem tempore duobus in locis ante passionem non fuisse, 215. In cœna fermentato usum pane, 217, 219. Seipsum participasse, 215. Unguento quæ perfuderunt mulieres tres, 214. De Christo apocryphæ narrationes rejiciendæ, 212. Christo moriente cur mortui revixerint, 220.
 Christianorum persecutor primus Nero, 233. Christianos a Judæis falso imundos appellari, 167, 168.
 Chronographiæ initium unde sumendum, 120.
 Chronographi qui fuerint, 245, 246.
 Chrysostomus patriarcha, 258. A quibusdam calumniis petitus, 68. Chrysostomi cum Eudoxia contentiones, 258. De Adami exilio oratio, 91. De Magis sententia, 209. Chrysostomi et Epiphani præhyteri de Joanne theologo discrepantes sententiæ, 212, 213. Chrysostomi exilia, 258. Obitus *ibid.* Locus, 18, 27, 59, 60, 67, 68, 69, 72, 77, 79, 80, 81, 83, 85, 87, 88, 89, 92, 93, 94, 102, 109, 115, 117, 118, 120, 121, 123, 124, 131, 133, 157, 189, 209, 210, 212, 214, 219, 220, 223, 225, 226, 229, 236, 283. Chrysostomo quid obijciat, 258. Defensio Isidori, *ibid.* A Chryso. temo alienatus Epiphanius, 258.
 Cibus hominis ante lapsum qualis fuerit, 99. Cibus paradisi quis, 98.
 Cicadæ ἀρροποι, 58. Frigidæ, 45. Cur æstate media primum cantum suum incipiunt, *ibid.*
 Ciconiarum pietas, 41.
 Cicuta usus, 12. Cicuta sturnos vesci, *ibid.*
 Circus equestris coeptus ædificari a Severo imp., 241.
 Exornatus a Constantino Magno, 252.
 Cisternæ a Basilio repurgatæ, 296.
 Civium clades, 267.
 Clades Romana, et Serviana seditio, 319.
 Claudius Cæsar, 235, 244. Ejusdem formidolositas, *ibid.* Imperii duratio, *ibid.* Proavus Constantini Magni, *ibid.*
 Κληρονομα quid, 195.
 Κληρονον quid, *ibid.*
 Clemens Stromateus quando vixerit, 241. Ejusdem locus, 228.
 Cleopatras (De) morte 58.
 Clerici cur dicti sacerdotes novi fœderis, 139.
 Clopias piscis, 46.
 Coagulo dolores acres et vehementes sopiri, 12.
 Cœlum proprie quid, 8. Cœli appellationes veniant, *ibid.* De cœli essentia, opiniones variæ, 5. Cœli imago, vetus templum, 181, 182. Cœli nomen etiam ūrmentaria ex aquis condito attribui, 8. Cœlo cur terra posteriora a Deo creata, 25. Cœli tres, 8.
 Cœnam ad consolandos discipulos Christum instituisse 215. In cœna fermentato pane asumesse Christum, 217, 219.
 Cognitio (De) arbore variæ sententiæ, 98, 99.
 Colossenses unde dicti, 202.
 Colossus statua, *ibid.*
 Cometes, 251. Unde dictus, 50. Cometes sub Constante, 277. Quid portenderit, *ibid.* Sub Constantino Duce, 325. Sub Justiniano, 270. Sub Justino 266. Sub Monomacho, 318. Sub Zimische, 308. Cometæ an sidera, 29. Quid portendant, *ibid.* Cometarum ortus, *ibid.*
 Commodus imp., 241. Quomodo effeminator factus, *ibid.*
 Concilium Basilense, 347. Nicænum, 250. Sub Justiniano celebratum, 270. Sardicense, 350. Concilii Carthaginensis de Adami conditione verba, 95. Concilia quibus temporibus et locis celebrata, 270, 271.
 Confessio qualis a nobis requiratur, 122.
 Confirmatione (In) mos veterum, 225.
 Conjugium pietatis et virtutis cultui non officere, 168.
 Conjugum mutuos amor, 82.
 Conradinus Suevus trucidatus, 343.
 Conradus Montisferratenis marchio, vir egregius, 340. Ejusdem interitus, *ibid.*
 Conradi Cæsaris in Palæstinam expeditio, 357. Ejusdem de Turcis victoria, *ibid.*
 Constans imp., 276. Suis invisus, 277.
 Constans Constantini Magni pater, princeps religiosus, 215. In Britannia moritur, *ibid.*
 Constans et Galerius imp., 245.
 Constans et Licinius Cæsares, 230.
 Constantis mors, 278. Pietas, *ibid.* Somnium, 250.
 Constantinus Barbatus imp., 278. Unde sic dictus, *ibid.* Ejusdem interitus, *ibid.*
 Constantinus Copronymus imp., 283. De sanctis, enumerque invocatione quid senserit, *ibid.* Ejusdem crudelitas et tyrannus, *ibid.* Constantini Copronymi mors, 284. Sub Constantino Copronymo quæ contigerint, *ibid.*
 Constantinus Dux, imp., 324. Constantini Ducis liberi, 326. Studia ejusdem parvum utilis, 325. Avaritia, *ibid.* Pium factum, *ibid.*
 Constantinus et Basilus, Romani, FF, imp., 305, 311
 Constantinus Heraclii, imp., 277.
 Constantinus Leonis F. imp., 285. Ejusdem quædam vitia, *ibid.* Imperium recuperat, 302. Litteras instaurat, *ibid.*
 Constantinus Palæologus, ultimus Byzantii imp., 348. In Constantino Palæologo finis imperii Constantinopolitani, 348.
 * Constantinus patriarcha præclarus, 325.
 Constantinus Silvanus hæreticus, 278.
 Constantini columna fulmine tacta, 332.
 Constantinus Magnus a Silvestro baptizatus, 251. Idque Romæ, *ibid.* Baptizatur, 248. Arianorum partes secutus, 250. De Constantini Magni baptismo Alexander Monachus, 251. Ejusdem refutatio, *ibid.* Constantini Magni bellum cum Maxentio, 247. Imperium, *ibid.* Lapsus, *ibid.* Liberi, 248. Mors, 251. Moderatio, 251. Somnium, 248. In Constantinum insidiæ detectæ 321.

Constantinopolis sive Byzantium quando et a quo condita, 198. Quo anno et die a Machometo secundo capta, 348. Constantinopolis amplitudo, *ibid.* Exitium miserabile omnia excidia superasse, 348. Initium, 248. Recuperatio, 343. Constantinopolim quomodo ornauerit Constantinus, 252. Constantinopolim traducti patricii Romani, 249. Quaid arte factum, *ibid.* A Constantinopoli diuisio Alexandriæ, 265.

Constantinopolitani imperii initium et finis, 348. Constantius imp., 232. Consuendi artem unde homo repererit, 109. Consuetudine (Ex) natura, 66. Consulum administratio, 201. Conversionis anni uentor Sethus, 121. Convicium in Deum, cuncta natalitio sideri esse subiecta dicere, 26, 27.

Copronymi nomen unde, 284. Cor amplum habentia animalia, cur timida: et econtra, 57. Cordium signitio soli Deo peculiaris, 114. Cornix sobolis amans, 42. Cornices ciconiarum sociæ, *ibid.* De Cornicibus Basilii locus, *ibid.* Corua Amalthææ quid, 147. Corua cervina fugere serpentes, 47. Corpus et anima ut subito in aluo materna concurrunt, sic et subito a se dirimuntur, 75. Corporis incrementum quod, 83. Corporis proceritatem, non virtutem admirari homines, 177. In corpore quomodo existat anima, 71. Corpora sanctorum multa cur resurrexerint, 230, 231. In corporibus temperamentorum diuersitatis ratio, 73, 74. Corvus a Noa dimissus an redierit in arcam, 127. Corvorum Ætropyæ, 43. Morbus, 43. Cosmas patriarcha sese abdicat, 532. Cosroes Persæ. Vide Chosroes. Craba boum pestis, 504. Crales a suis necatus, 314. Creatoris majestas et amplitudo nullis descripta terminis, 5. Crete defectio, 355.

Crocodylus quid, 275. Crocodilli hostis hidrys, *ibid.* Quomodo eum necet, 274. A crocodillis accepta clades, 273. Cræsi annem Halym transiendit clades, 140. Cronus, sive Saturnus, unde oriundus, 129. Crux sub Constantino in terris reperta, 253. Sub Constantio patefacta, *ibid.* Crucis adoratio in concilio vii confirmata, 272.

Cubitus quid, 127. Cucinum exsulandi causa deportatus Chrysostomus, 259. Culex cur animal molestissimum, 151. Culicum e pulvere natorum productio, tertia Ægypti plaga, 152. Ægyptiorum excantoribus impossibilis *ibid.* Cuzina mons, 312. Cygnus quomodo sibi prospiciat, 50. Cyprus ab Anglo occupata, alterique donata, 341. Cypri defectio, 333.

Cyrillus damnatur, 261. Cyrilli ad Constantium litteræ, 253. Ad Juliani imp., calumniam responsio, 183. De cultu spiritalium liber, 139. De hominis creatione oratio, 88. De Jobo ratiocinatio, 146. De puerperarum pollutionis tempore locus, 211. Cyrilli Ἐξαφορά, 119. Cyrilli locus, 24, 69, 78, 82, 88, 110, 116, 118, 119, 123, 124, 126, 130, 132, 137, 146, 184, 199, 210, 218, 253. Cyrilli *Thesaurorum* liber, 78.

Cyri regnum, 201. Victoria de Cræso, 140.

D

Dagon terre allius, et coram arca prostratus, 172. Dalila Palæstinæ amore captus Samson, 164. Damasceni de angelorum creatione opinio, 111. Damasceni locus, 15, 16, 24, 65, 66, 71, 78, 80, 81, 82, 93, 98, 99, 100, 103, 105, 107, 221. Damatyri montes, 280. Dandulus Venetorum dux, 312. Danielus e leonum fovea incolunt evadit, 201. Magno apud Darium in pretio, *ibid.* Quando Relum aboleverit, 202. Quando item draconem, *ibid.* Danielus Stylites, 261. Danieli vatis in ratiocinando vis et solertia, 201. Visio, *ibid.* A Daniele comparatus Alexander pardalidi, 142. Daphne, suburbium Antiochiæ, 253. Darius Hystaspis F. rex, 202. Medus, Astyagis F. 201. Darius successor Cyri, 110. Darius ultimus rex, 201.

Davidis ab Abisæo servatus, 179. Armiger Sauli creatus, 175. Goliathum fundæ jactu prosternit, *ibid.* In regem unctus, 178. Davidis adulterium et homicidium, 279. Ætas, regni duratio, *ibid.* Davidis ex Bersabea filius primus cur mortuus, 279. Davidis milites eximii quinque, 177. Regnum, 180. Davidis propter Abesalomi rebellionem fuga, 177, 178. Davidem Salomoni exemplar templi extruendi tradidisse, 179. De Davide narrationes peculiare, 180.

De Davidici generis continuatione, Cyrilli locus, 199. Deborah virtus, 163. Decius imp. 244. Delphines, ceti species, 36. Demetrius frater Constantini Palæologi, 348. Democriti de natura siderum deliria, 20. Denarius numerus perfectus, 150, 156. Denderis fatuus, 289.

Deus cur Abeli sacrificia respexerit, Caini sit aversatus, 117. Cur hominem statim ab initio regem terrestrium, et immortalem condiderit, 89. Cur Judæos Romanis subjecerit, 222. Cur Manassis penitentiam expectarit, non autem Amosi, ejusdem filii, 197. Cur non et terrestria animalia, sicut pisces, imprecatione fausta dignatus fuerit, 48. Cur non impediverit, ne homo comederet de ligno scientiæ, 101. Cur per Josephum historiam excidii Hierosolymi scribi voluerit, 238. Deus non est conditor mortis, 85, 86. Deus petitione Hebræorum de rege dando, gravior offensus, 175. Unde id paluerit, *ibid.* Deus ubi, ibi quo pacto non habere locum, 91. Ubi velit, naturæ ordinem vincit, 5. Deus ultor Gabaonitarum, 179. Dei cura et providentia, 51, 52. Imago et similitudo in homine quid, 81. Manus quid, 221. Est ubique, *ibid.* Dei notionem quamdam ex operibus ipsis percipi, 451. Opera omnia naturæ leges, et omnem artis seriem excedere, 5. Dei providentia in hominis formatione, 114, 115, Tolerantia, 125. In Dei viventis manus incidere formidabile, 190. Deo quid gratum, 174. Deo soli peculiaris futurorum notitia cum cordium agnitione, 107. Deum ad captum nostrum se dimittere, 68. Injuriis affectos non negligere, 165. Judicio suo juste affectos injuria vindicare, 179. Licet longanimum, tandem tamen aliquando punire, *ibid.* Non esse auctorem mali, 106. Nonnunquam nobis non respicientibus vitam promissam præcidere: et vice versa, 126. Nulla vel deliberatione vel consideratione indigere, 68. Per potestates angelicas cuncta gubernare, 137.

Diabolus. Vide Genus. Diabolus ab initio bonus, 106. Diaboli imago Aspidochelone, 56. Item chamæleon, 62. Etiam myrmeco leon, 53. Diaboli insidiæ, 39, 108, 196. Diaboli invidia mors mundum ingressa, 96. Hominem circumscrisit, *ibid.* Diaboli lapsus, 106. De diaboli penis locus Basilii, 105. Diaboli præstigie, 60. Diabolo cur Deus concesserit generis humani oppugnationem, 105. Penitentia nulla concessa, *ibid.* et quare, *ibid.* et 106. Diabolum novisse extenuare delicta exigua, 53. Diabolorum cum hominibus belli causa, 107.

Diattones unde oriuntur, 30.

Dies sicut Jobi, 147. Unde sic dicta, *ibid.*

Dies quid, 19. Dies et nox ad quid hominibus utiles, 20. Dies septimane sextus cur Paschæ præparatio ab Evangelista dicatur, 217. Dies sub Jezechia quot horas habuerit, 194. Sub Josue xxiv horarum, *ibid.* Dies unus, pro primo, 4. Diei imperium quomodo habeat sol, 19. Diem in creatione nox secuta, 32. Die cur non uno cuncta condita, 1, 2. Dies et noctes Britannicæ, 32. Dierum et noctium vicissitudines in hac vita cujus nos admoneant, 20. Dierum sepulturæ Christi computatio, 123 et seq.

Diluvium sub Argyropolo, 512. Diluvii aquam ad xv cubitos supra ipsos montes excrevisse, 126, 127. Diluvii causæ, 124. Post diluvium concessus carni esus, 85. Per diluvium cujus admoneamur, 125. De diluvio locus Josephi, 123.

Dinæ stuprum, 145.

Diocletianus et Maximianus imp., 245. Cur imperio se abdicarint, *ibid.*

Diodori de angelorum creatione opinio, 80.

Diogenes Cynicus, 112. Quando vixerit, 202. Ejusdem de naturæ siderum deliria, 20.

Diogenes imp. egregie pugnando captus, 528. Oculis effossis, misere in Prote insula vitam finit, *ibid.* Diogenis bella contra Turcos, 327. Diogenis et Sultani colloquium, 328. Diogenis mortem ulciscuntur Turci, 329. In Diogenem suorum crudelitas, 328.

Dionysius Areopagita, 195. De tenebris, Christo patiente, existentibus, 219. Dionysii Areopagitæ locus, 208. Dionysii de Mariæ Virginis obitu locus, 232. Dogma de novem ordinibus, 76 et seq.

Dionysius Corinthi episcopus, 253. Sub Antonino Pio martyr, 241.
 Dioscoridis de Stratonico narratio, 56.
 Dioscorus et Eutyches hæretici, 265.
 Dijasas serpens, 58.
 Disciplinæ militaris neglectio, 535.
 Discipulos cur Christus elegerit inopes et indoctos, 212.
 Divinationes (Contra), 195. De divinationibus variis Basilii locus, *ibid.*
 Divinitatis natura indivisa, 225.
 Divite (De) quoddam scortatore, 281.
 Docea castellum, 528.
 Dogi Syri opera sacerdotes interfecti, 177.
 Dolores acres et vehementes qua re sopiantur, 12.
 Dominatus, 76, 78. Dominatum appellatio quid denotet, 78.
 Domini bonitas in quo conspicua, 89.
 Domitianus imp., 259. Astrologum jubet exuri, *ibid.*
 Domitiani et Titi fratrum dissimilitudo, 239. Domitiani exitus, *ibid.* A Domitiano Joannes in Patrum relegatus, *ibid.*
Donec (De) vocabulo, Basilii locus, 207.
 Dracones apud Brachmanas maximi, 145. Fabulosi, 60, Draconum natura, *ibid.* Ite draconibus, *ibid.*

E

Ece esis imago Iona, 24.
 Echenis piscis, 56. Echinus aquatilis, tempestatis indicium, 54. Echini terrestres solertia 50, 65. De echino aquatili, Basilii locus, 54.
 Eclipsis solis. *Vide* Solis Eclipsis.
 Ecnephas ventus, 7.
 Ἐκρηπίστος quid? 31.
 Edem vocabulum quid significet, 67, 98.
 Electrum quid, 15. Ejusdem origo, *ibid.*
 Elementa quando coudita, 5.
 Elephanti fetus tantum unicus, 55. Pedes cur articulis careant, 52. Proboscis, *ibid.* Vita, *ibid.* Elephanto terrori esse murem, 52. Elephantum lapsum resurgere non posse, 55. Umbram suam metuere, 52. In elephanto ira diuturna, 49. Quid venerem excitet, 52, 53. Elephanti cur biennio gerant uterum, 51. Quomodo trajiciant flumina, 52.
 Elaulheropoli maxilla fons, 164
 Elias vates, 188 *et seq.* Vatum princeps, 190.
 Elias et Samson cur violatores legis, 167, 191. Elias oris libertas, 191. Persecutiones, *ibid.*
 Elii pontificis historia, 172. Interitus, *ibid.* Filiorum delicta, *ibid.*
 Ellebori usus, 12. Elleboro vesci turtures, *ibid.*
 Empedocles quando vixerit, 202.
 Enaqi filii, 162.
 Enaquinorum familia, 159.
 Encænia Constantinopolis, 249.
 Ἐνυαγρίωνος quæ dicantur, 176.
 Enochus annos natus cxv a Deo sublatus, 121. Et quare, *ibid.*, 122. Mathusala parens, 121. Enochi translatio quid nos doceat, 89. De Enocho. Athanasii locus 122.
 Enosi ætas, 121.
 Eperastus a Paulo conversus, 236. Neroni a poculis et concubiniis, *ibid.*, 237.
 Ephræmus quid significet, 145. Ephræmi locus, 124, 125.
 Ephræma oppidum, 214.
 Epiphanius alienatus a Chrysostomo, 258. Presbyter, non episcopus, 215. Epiphani ad Eudoxiæ calumniam responso, 158. De magis opinio, 209. Epiphani locus, 120, 128, 146, 158, 198, 200, 221. Epiphani presbyteri et Chrysostomi de Joanne Theologo discrepantes sententiæ, 213.
 Episcopus factus ex imperatore, 351.
 Equorum spumæ causa, 65.
 Erinaceorum coitus, 59.
 Erodus, sive ardeola, avis cujusmodi, 44. Ejusdem verecundia, *ibid.*
 Erotici seditio, 519.
 Esaias serra lignea dissectus, 197.
 Esdras, 182. Librorum sacrorum conservator, 199. Libris scriptis Judæorum et Perside reditum complexus, 198. Esdræ res gestæ, 199.
 Estheræ historia, 169, 170.
 Estesi venti, 7. Quando existant et unde exoriantur, *ibid.*

Eva cor adjuvatrix Adami dicta, 82.
 Evangelistarum de galli cantu loci discrepantes conciliati, 216.
 Eudocia imperatrix prius Athenais dicta, 161. Cum filis imperat, 526. Cur Paulinum magni fecerit, 261.
 Eudociæ consilium callidum, 226. Inter Eudociam et Theodosium dissidii occasio, 261.
 Eudoxiæ calumnia, 258. Ad eandem responsum Epiphani, *ibid.* Cum Eudoxia contentiones Chrysostomi, 258.
 Eugenum IV (Ad), Romanum pontificem legatio Joannis imp., 516.
 Eulogius victus a Spiridone, 250.
 Euripides quando vixerit, 202.
 Euripis (In) fluxus et refluxus aquarum unde fiat, 22.
 Eusebii Pamphili historia, 227. Locus, 182.
 Eustathius Camythes captus, 533.
 Eustathii Antiocheni de diei sub Jezechia horis sententia, 194.
 Eutelia (De) Plutarchi locus, 58.
 Euthymius patriarcha, 299.
 Eutocius lapis cujusmodi, 45.
 Eutyches et Dioscorus hæretici, 265. Eorumdem hæresis, 251. Damna in iv concilio, *ibid.*
 Eutychit patriarchæ relegatio, 272.
 Euxinum cur pisces agminatim petant, 54.
 Exactiones novæ, 555.
 Excommunicatus sit martyr, 285.
 Exemplum illustre, 100.
 Ezechias. V. Jezechias.
 Ezechias Psalmorum Davidis repurgator, 183. Ezechias pietas, *ibid.*
 Ezechiel. V. Jezechiel.

F

Fames sub Valeriano maxima, 214. Hanc secuta ingens pestis, *ibid.*
 Fasciarum linearum alligandarum mos unde, 290.
 Fatum quid, 114. Refutatum, 27 *et seq.*
 Faustæ, uxoris Constantini, mors, 248.
 Faustulus Romuli educator, 140.
 Felces cur noctu acrius videant, 61.
 Felix, Sabaudia dux, a Germanis pontifex maximus creatus, 346.
 Femellum parientibus quantum pollutionis tempus in lege præscriptum, 211. Et ratio, *ibid.*
 Femina (Pro) sterili remedium, 55. Feminis subjecti Agilæ, 145.
 Feræ in Libya monstrosæ unde, 61. Feras agrestes quod metumus, cujus nos admoveat, 80.
 Festa Christo sacra sex, 269.
 Fibri natura, 55.
 Ficus arbor succi plenissima, 15. Ad ficum ligatas carnes mollescere, *ibid.* Tauros domari, *ibid.* Fici quomodo dulcescant, 15.
 Filius vitæ patris insidiatus, 505. Filii contra patrem expeditio, 545. Filii pro nepotibus, 195. Filiorum rebellium supplicia, 545.
 Firmamento ex aquis condito etiam cæli nomen attribui, 8. Supra firmamentum cur aqua a Deo collocata, 8. Cur item infra, *ibid.*
 Flagelli significatum, 216.
 Flavianus Constantinopolis antistes, 265. In synodo ληστροπῆ verberibus multatus, mortem obiit, *ibid.*
 Fluvius de paradiso promans, in quatuor fontes divisus, 75. Fluviorum quatuor de uno fonte paradisi promanantium, cur non una aqua et qualitas, *ibid.*
 Folia arborum cur diversa, 12. Folia ficuinea cur sibi consuerint primi parentes, 109.
 Fontis et arboris miracula, 278. Fontium perennitas unde, 16. Unde diversus sapor, 16.
 Formicam ab hordeo sibi cavere, 62. Formicæ apud Brachmanas maxime, 145. Cur oleo exstinguantur, 47.
 Formidinis causa frigiditas, 46. De formidine facultatis vitalis existere contractionem, 162.
 Fortunæ casus improvisos qui secum non expendit et reveretur, stultus est, 528.
 Fragrantia quomodo augetur, 15.
 Franci et Angli in Palestinam expeditio, 541. Francorum sive Teutonum in Palestinam expeditio, 535.
 Friderici Barbarossæ in Palestinam expeditio, 541. Mors, ejusque elogium, *ibid.* Contra Fridericum Barbarossam molitiones Manuelis Comneni, 557, 558. A Friderico Barbarossa cæsi Turci, 540.
 Fucus quomodo puniant apes, 45.
 Fulgur cur non urat, 50. Cur prius tonitru percipitur, 31.
 Fulmen duplex, 51.

Furni, ab imp. sic per ironiam appellati, patriarchæ superbia et improbitas, 325. Ejusdem pœna, *ibid.*
Futurorum notitia soli Deo peculiaris, 107.

G

Gabaonitas ulciscitur Deus, 139.
Galata, Genuensium oppidum, a Turcis occupata, 318.
Galba imp., 238. Ejus imperii duratio, *ibid.*
Galenus de Tityo, 111. Galeni locus, 56, 57, 59, 135.
Galeni et Magdalensæ colloquium fabulosum, 131.
Galerius et Constans imp., 245. Galerii imp. mors, *ibid.*
Gallus et Volustanus imp., 244.
Gallus gallinaceus cur noctu certis horis cantet, 47. Cujus nos cantu suo admoneat, *ibid.* De galli cantu, Evangelistarum loci discrepantes conciliati, 216.
Ganges fluvius, 142.
Gedeonis res gestæ, 163, 194. Gedeoni quot fuerint filii, 164.
Gelimer Vandolorum rex, 166.
Gemmis (de) libri Solomonis, 183.
Genesis parva, 104. Genesis parvæ prava narratio, 108. Refutatio, 211.
Genius ex præscripto Solomonis expulsus, 185. Monachi precibus impeditus, 287. Genii mali vaticinium, 287. Genii castellum infestans crucis signo pelluntur, mali reapse insidiatores, 196. Geniis quo pacto imperaverit Solomo, 183. De Geniis liber Solomonis, *ibid.* Porphyrii et Jamblichi opinio, 107.
Gennadii et Theodoriti de angelorum creatione opinio peculiaris, 80.
Genuensibus (cum) bellum, 346.
Geometriæ inventores, 127.
Georgius Syngellus seu Syncellus de Adami liberis, 117.
Georgii Chronographi mendacium, 118.
Georgii Syngelli locus, 156.
Germanicopolis frustra a Basilio Macedone oppugnata, 293, 296.
Germanus patriarcha quibus argumentis contra Leonem usus, 79. De Mariæ Virginis obdormitione testimonium, 235.
Gesema, habitatio Israelitarum, semper a plagis Ægypti immunis, 153.
Gigantes, 71. A Chalebo excisi, 162. Gigantum ossa sub Anastasio inventa, 265.
Gillimer. *Vide* Gelimer.
Gizerichus Libyæ princeps, 262. Marciano parciat, *ibid.*
Goetia unde dicta, 129. Goetiæ et magiæ discrimen, 130.
Goliathus a Davide fundæ jactu prostratus, 175. Goliathi magnitudo, *ibid.*
Gotholla Achabi filia nupta filio Josaphati, 187.
Gordianus imp., 243.
Græci astronomiæ inventores, 127. Quomodo seipsos perdidierint, 346. Ungarorum partes secuti, 347. Græcorum et Romanorum concordia, *ibid.* Contra eandem tumultus, *ibid.* Apud Græcos et Hebræos diversitas in auro-
rum numeris, 121.
Grando sub Monomacho, 315. Grandinis et ignis immissio, septima Ægypti plaga, 155. Graudinum ortus, 9.
Gratianus imp., 253. Sagittandi peritissimus, *ibid.* Gratiani moderatio, *ibid.*
Greg. Nazianzenus. *Vide* Nazianzenus.
Greg. Nyssenus. *Vide* Nyssenus.
Gregorii Nysseni encomium, 2.
Gregorius papa, 239. Gregorius papa Leoni imperatori vectigalia pendi vetat, Italiamque avertit, 281. Mortuum absolvi, 282.
Grossi, 13.
Gruum excubiæ, 40.
Guilielmus Siciliæ rex, 340.

H

-Habacuc, 202.
Hadrianus, et Hadrianopolis. *Vide* Adrianus.
Hæcaterina uxor Isaaci Connemi, 321. Ubi sepulta, *ibid.*
Hæmorrhoids serpens, 58.
Halcedo avis, 41.
Halcedonia unde dicta, *ibid.*
Halo circa solem, 25. Lunæ quid, 30.
Halys amnis, 140.
Harmatius proditor occiditur, 264.
Heberum solum linguam in linguarum confusione retinuisse, 123.

Hebræi regem poscunt, 175. Hebræorum resp. in regni formam commutata, *ibid.* Hebræis quid frequens, 9. Apud Hebræos et Græcos diversitas in numeris annorum, 121.

Helena Constantini Magni mater, 218.
Heliogabalus imp., 245. Prodigiose lascivus, *ibid.*
Henricus Alemanorum rex, 341.
Heraclea prælata Byzantio, 249. Olim dicta Perinthos, *ibid.*
Heracletus quando vixerit, 202.
Heracleti dictum, 74, 116.
Heraclius imp., 276. Heraclii de Persis victoria, *ibid.* Mors, *ibid.*
Heracleones imp., 276.
Heracleonæ et Martinæ pœnæ, *ibid.*
Herba nulla venenata sine fructu quodam facta, 12.
Herbæ cur non omnes esculentæ, 11. Cur quædam venenatæ, 12.
Hercules et Samson costanei, 164.
Hercules Tyrius philosoph. inventor purpuræ, 140.
Hermaphroditus qui, 115.
Hermes, 28.
Hermes Trismegistus, 114.
Herodes regnum quomodo consecutus, 199.
Herodotus quando vixerit, 202.
Herricus imp., 342. Vischos fugat, *ibid.*
Hidrys crocodilli hostis, 274. Quomodo eum necet, *ibid.*
Hiems gravis sub Phoca, 275. Sub Constantiano Copronymo sæva, 284.
Hierichuntis (In) obsidione violatio Sabbati prima, 162.
Hierosolyma a Nabuchodonosore ter spoliata, 198.
Abrahami ætate Solyma dicta, 135, 177. Hierosolyma dicta Ælia, 240. Qua ratione, *ibid.* Hierosolyma nunquam instauranda, 238. Sub Antiocho Epiphane secunda vice capta, 202. Ibi aliquot hominum millia trucidata, *ibid.* Hierosolymorum episcopus primus Jacobus, 228. Cur justus dictus, *ibid.* Ejusdem cædes, *ibid.* Episcopus Juvenalis, 232. Ejusdem de Mariæ virginis sepultura narratio, *ibid.* Hierosolymorum ex idium, 237, 258. Quæ illud prodigia præcesserint, 237. Excidium quando factum, 238. Hierosolymorum excidii historiam cur Deus per Josephum scribi voluerit, 238. De Hierosolymorum excidio Jeremiæ vaticinium, 237. Hierosolymorum obsessio imputata cædi Jacobi jussu, 228.
Hiems vates, 184.
Hildericus seu Hinderichus Vandolorum rex, 266. Ejus causa bellum movet Justinianus, *ibid.*
Hippocrates quando vixerit, 202. Hippocratis dictum, 10.
Hippolytus Thebanus historicus, 297.
Hippolyti de diei sub Jecochia horis sententia, 194.
Hircus quomodo seipsum curet, 51.
Hirsuti levioribus venere et seminis copia superiores, 53.
Hirundinis solertia, 41.
Hispaniam (In) profectio Pauli, 236.
Holophernes copiarum imperator Cambysis, 202. Ejus et Judithæ historia, 169.
Homeros Solomonis costaneus, 184.
Homicidam, licet ad templum fugerit, interfici jubet lex divina, 180.
Homo ab igne appellatus, 75. Cur duplex, anima et mente præditus, initio creatus, *ibid.* Cur extra paradysum creatus, 67. Cur non de gleba, sed pulvere creatus, 74, 75. Cur non ita conditus, ut peccare non posset, 101. Nudus in vitam productus, rationis excellentia præcellens, 51. Homo quod ferus metuit agrestes, cujus rei iudicium, 80. Si vita angelica non excidisset, sexuum nullum factum fuisse discrimen, 103. Hominis cibus ante lapsum qualis fuerit, 97. De hominis creatione, 66. Hominis cujusque vitæ præses angelus, 157. De hominis formatione Nazianzeni locus, 68. In hominis formatione providentia, 114, 115. Hominis incrementum duplex, 83. Lapsus, 100. Hominem constitutum esse a Deo principem omnium, quid arguat, 80. Hominem cur Deus statim ab initio regem terrestrium et immortalitatem condiderit, 88. In hominem diaboli petulantia, 196. Homines priscei cur diu vixerint, 146. Cur plures habuerint uxores, *ibid.* Homines unde Meropes dicti, 128. Hominum annis cur aliquid decesserit, 146. Mentes an regant sidera, 113. Hominum soboles cur partim referat, partim non, parentum similitudinem, 56. Homines ex incorruptibili natura factos corruptibiles, et ex corruptibili incorruptibiles resurrecturos, similitudine declaratur, 91.
Honorius et Arcadius filii Theodosii ex Placida, 256.
Hostias oblatas cur initio ignis depastus, cum id modo non fiat, 118.
Hostium incursum ignibus proditi, 292.

Humilitas vera quæ, 151.
Hungari. Vide Ungari.
Iluuicum bellum, 336. De Hunnis victoria, 337.
Hyæna cur timida, 54.
Hydrophobium ex canis morsu, 65. De hydrophobii causa, *Rufi locus, ibid.*
Hypapantæ festi initium, 269.
Hypatii seditio, 267.
Hyperborei justitiæ et temperantiæ studiosi, 234.
Hyrcaus pontifex ultimus, ab Herode interemptus, 205.

I

Ibis infesta serpentibus, 249. Interlunii tempore cæca, 46.
Iconium unde dictum, 140.
Ignatius, ante Nicetas dictus, patriarcha, 287. *Pellitur*, 293. *Ejusdem obitus*, 297.
Ignis de cælo delapsus cur initio hostias Deo oblatas sit depastus, cum id modo non fiat, 118. *Ignis et aqua in Lyciis montibus conjunctim, cujus nos admoneant*, 17.
Ignis in apostolis conspectus quid fuerit, 225. *Ignis cultus unde exstitit*, 140. *Ignis et grandinis immissio, septima Ægypti plaga*, 135. *Ignis proprietas*, 75. *Ab igne appellatus homo, ibid.* De igne cælesti *Cyrilli locus*, 118. *Ignibus proditi hostium incursum*, 292.
Imago elegans, 55. *Pulcherrima*, 55. *Imago et similitudo Dei in homine quid*, 81.
Imbres impetuosi sub Alexio Comneno, 335. *Imbrium ortus*, 9.
Imperatore (Ex) factus episcopus, 551. *Imperatores Romani unde Augusti dicti*, 205. De *imperatoribus Constantinop. postremis vaticinium*, 268.
Imperii infelicis omen, 541. *Imperii Romæ finis*, 264.
Imperia, ibid. *Imperiorum origo*, 129. *Series*, 202. *Vox quid significet*, 77.
Impietas pro læsivis, 124.
Impii quid Scripturæ, ibid.
Impudicid puditi, 270.
Incendia sub Alexio Comneno, 335.
Incestus Chaldæorum, 143.
Incrementum in homine duplex, 85.
Indos (apud) Macrobiorum insula, 142.
Infantes, nullo sacerdote præsentate, et pater, et quisvis alius potest baptizare, 244.
Inferos (ad) cur Christus descenderit, 221.
Innocentii (per) papæ litteras excommunicatus Arcadius, 259. *Ad eandem responsum Arcadii, ibid.* *Absolutio ab excommunicatione*, 260.
Insidiæ diabolicæ, 39.
Invidia in Caino causa cædis Abeli, 119. *Virtutis et gloriæ comes*, 267. *Invidia non laborare animalia bruta*, 45. *Invidia revocatus Nicephorus Phocas*, 304.
Iræ divinæ argumenta, 315.
Irene Isaacii imp. filia capta, cui desponsa, 542. *Irene factus immanissimus*, 285. *Largitiones vafæ, ibid.*
Iris quid, 50. *Iridis prognostica, ibid.*
Isaacii historia, 156. *Quid nos doceat, ibid.* *Isaacum totos xx annos Deum pro sua conjugisque sterilitate orasse, ibid.*
Isaacus Angelus imp., 540. *Ejusdem interitus*, 541.
Isaacus Comnenus, 522. *Imperator, ibid.* *Capitur*, 530. *Ab Angelo captus*, 541. *Imperio sponte se abdicat*, 522. *In monasterio recte se gerit*, 523, 524. *Isaacii Comneni castitas, ibid.* *Liberi, ibid.* *Molitiones*, 542. *Mores indigni principe*, 537.
Isaacius monachus, 255.
Isidorus et Bessarion, cardinales Græci, 547. *Isidori eucomium, ibid.*
Isidori Pelusiensis locus, 98. *Computatio dierum sepulture Christi*, 223. *Isidori pro Christo apologia*, 258.
Israelici quare totos annos quadraginta in solitudine oberraverint, 159. *Israelicorum in Ægypto captivitatis causa quæ*, 145. *Israelicos post Samsonis obitum totis annis quadraginta nullius paruisse imperio*, 171.
Islamus muro cinctus, 545.

J

Jacobus cum lxxv captibus in Ægyptum profectus, 145. *Cur post luctum altero crure claudicaret*, 158. *Quando Israeli nomen accepit, ibid.* *Jacobi historia*, 157. *Lucta cum angelo*, 158. *In Jacobi scala quid angeli ascendentes et descendentes significet*, 157. *Jacobi somnium, ibid.* *Jacobo angelorum castra conspecta*, 159.

Jacobus et Paulus cur cæteris apostolis pares, 229.
Jacobus primus Hierosolymorum episcopus, 228. *Quare Justus dictus, ibid.* *Ejusdem cædes, ibid.* *Quando necatus*, 229. *Jacobi justis vita et pietas*, 228. *Jacobum Justum non fuisse unum duodecim discipulorum*, 229.
Jaela Sisars interfecit, 163.
Jamblich de genilis opinio, 107.
Jannes, 156.
Jaredi ætas, 121.
Jeptha judex Israelicus, 166. *Jepthæ votum stultum, ibid.*
Jeremiæ de excidio Hierosolymitano vaticinium, 257. *Jeroboami regnum*, 186.
Hierosolyma et Jerusalem, Vide Hierosolyma.
Jesus Navæ. F. Vide Josua.
Jezechtas rex, 193. *Jezechtæ lethalis morbus, ibid.* *Ex eodem miraculosa liberatio, ibid.* *Sub Jezechia quot horæ dies habuerit*, 194.
Jezechieus vates, 188. *Jezechiæ visio de campo ossibus cadaverum pleno quid docuerit*, 199.
Joabus ad aram Dei perfugiens, a Salomone occisus, 180.
Joann. Cantacuzenus imp., 544.
Joann. Comnenus imp., 529. *Capitur*, 535. *Ejusdem filii*, 536. *Eorumdem mors, ibid.*, 536. *Joann. Comneni mors, ibid.* *Somnium, ibid.*
Joannes Ducas imp., 545.
Joannes Manuelli filius uxorem male tractat, 545. *Ejus lem mala consilia*, 546.
Joann. Paleologus imp., 544. *In Italiam et Galliam profectus*, 545. *Ejusdem profectio in Italiam*, 347.
Joannes Theologus in Pathmum relegatus, 259. *Scriptis ibi Evangelium et Apocalypsin, ibid.* *Sub Nerva ab exilio revocatus, ibid.*
Joannes Xiphilinus patriarcha, 525. *Fallitur*, 526.
Joannes Zimisces. Vide Zimisches.
Joannis astronomi consilium, 500.
Joannis, auctoris Scælar, locus, 112.
Joan. imp. et Theodori fratrum discordia, 547. *Legatio ad Eugenium IV Romanum pontificem*, 546.
Joannis fratres, 511.
Joan. Scylitzæ annales, 286. *Locus*, 297.
Joas rex, 191. *Ejusdem interitus, ibid.*
Joatham Ozæ regis F. regnum administrat, 192.
Jobus ab Abrahamo quintus, 146. *Totos septem annos sub ærumna pressus, ibid.* *Jobi anni quot, ibid.* *Filiarum nomina; eorumdemque rationes*, 147. *Historia*, 146. *Quomodo filii duplicati*, 147. *Jobo cur filii pulcherrimæ post afflictionem natæ, ibid.*
Joelus vates Jeroboamum impietatis redarguit, 186. *A leone in itinere peremptus, ibid.*
Joiadas Pontifex maximus, 192.
Jonathan populi commiseratione de Sauli manu liberatus, 174.
Joppe, post Accone dicta, 540.
Joramus rex, 190.
Josaphatus rex, 187, 188. *In Josaphato rege quid culpabile, ibid.*
Josephus a Pharaone Psomptophanicus dictus, quid ea vox significet, ibid. *Anno ætatis tricesimo Pharaonis somnia interpretatur, ibid.* *Annos totos tredecim in vinculis detentus*, 144. *Cur Jacobo dilectus*, 143. *Viginti milia venditus, ibid.* *Josephi castitas*, 144. *Filii duo*, 145. *Historia, 144 et seq.* *Mater, dudum ante defuncta, quo modo ipsum, juxta somnium, sit venerata*, 143. *Josephi precatio, liber apocryphus*, 259. *Somnia*, 143. *Josepho cur inviderint fratres, ibid.*
Josephus Bringas a Phoca deceptus, 505. *Ejusdem litteræ ad Zimischem, ibid.*
Josephus quando vixerit, 251. *Veritatis amans historicus, ibid.*, 258. *Josephi a Mose descensio*, 125, 159. *De diluvio locus*, 125. *De Jacobo testimonium*, 228. *De Mose narrationes*, 148 *et seq.* *Josephi error*, 40. *Locus*, 126, 150, 145, 145, 150, 155, 158, 164, 174, 175, 177, 183, 184, 185, 187, 188, 192, 198. *Per Josephum cur Deus historiam excidii Hierosolymitani scribi voluerit*, 258.
Josias rex, 197.
Josue duo nomina, 159. *A Josua Navæ filio res gestæ*, 161, 162. *Sub Josue dies viginti quatuor horarum*, 194.
Jothorus cognomentum flagellii, 150.
Jovianus imp., 254.
Judææ solum pingue, 120.
Judæi ab excitatione templi sub Juliano impediti, 253. *Judæorum de Leone vaticinia*, 281. *Excidium*, 257, 258. *Judæorum pontificem veneratur Alexander*, 141.
Judæorum primigenorum figura Cœnus, 149. *Pro villi pretio venditio*, 540. *Servitutes tres*, 238. *Judæorum sub Adriano clades*, 240. *Contra Judæos*, 167. *Judæos cur*

Deus Romanis subjecerit, 223. A Judæis falso immundos appellari, 167, 168.

Judas, judicum primus, 162.

Judas Machabæus, 203. Quo tempore vixerit, *ibid.*

Ejusdem strenue facta, *ibid.*

Juditha Holophernum prudenter necat, 203. Judithæ ætas, *ibid.* Judithæ et Holopherni historia, 169.

Julianus Halicarnassensis quando vixerit, 244. Ejusdem dogma hæreticum, *ibid.*

Julianus imp., 233. Deserit religionem Christianam, *ibid.* A quo sit trajectus, etiamnum hodie ignorari, *ibid.* Pro animalium mactatione quid adducat, 117. Juliani imp. calumnia, 128. Ad eandem Cyrilli responsio, *ibid.* Alia refutata, 199. De Juliano mortui cadavere Nazianzeni locus, 254. De Juliano oraculum, 251.

Julius Cæsar dictator, 204. Unde Cæsar dictus, *ibid.*

Julium Cæsarem annis duodecim solum rempub. Romanam administrasse, 204.

Julius mensis unde dictus, *ibid.*

Jumentorum et pecorum omnium lues, quinta Ægypti plaga, 152.

Justitiæ exemplum, 289.

Justinianus Magnus imp., 266. Justiniani error, 272. Justiniani statua, *ibid.*

Justinianus Rhinometus imp., 278. Unde sic dictus, *ibid.* Iterum imp., 279. Justiniani Rhinometi crudelitas, *ibid.* In Chersonitas, *ibid.* Ejusdem exitus, *ibid.*

Justinus imp., 266.

Justinus II imp., 272.

Justinus Philosophus sub Antonio Pio martyr, 241. Justini Martyris locus, 49.

Justorum libertas quid operetur, 154.

Jvenalis episcopus Hierosolymitanus, 252. Ejusdem de Mariæ Virginis sepultura narratio, *ibid.*

L

Laban Jacobi socer, 138.

Lætitia (De) sanguinis oriri diffusionem, 162.

Læcis non esse fas baptizare, 245.

Lamechi cum Caino comparatio, 169. Uxores duæ, *ibid.*

Lanis (De) ovium cur vestes primis hominibus fieri voluerit Deus, 85.

Laodicea a quo condita, 202.

Laodiceorum hospitalitas, 340.

Lapis Hercules, 37. Lapidis in aqua natantes ejus nos admoneant, 17. Lapidés tres e caelo cadunt sub Marciano, 265.

Lapidipavium, 217, 218.

Lapsus hominis, 100.

Lætona Tityo adamata, 111.

Lazarus Tribunalium princeps, 545.

Lazari pater Simon, 214.

Lectionis diversitas adnotanda, 220.

Legatorum Mustaphis astutia, 346.

Leo carnivorus, 84. Formicarius, sive myrmecoleon, animal cujusmodi, 53. Imago diaboli, *ibid.* Leonis natura, 49. Leonem, persequentibus ipsum quibusdam, vestigia contrahere, 61. Leones aurei rugientes, 292. Leones cur noctu acrius videant, 61. Quomodo nascantur, *ibid.*

Leo Armentus imp., 287. Imaginum oppugnator, *ibid.*

Leonis Armenii exitus, 288. Vaticinium, 297.

Leo imp., 285. Ejusdem exitus, *ibid.*

Leo Magnus imp., 265. Ejusdem interitus, *ibid.*

Leo Philosophus imp., 298. Exstruit templum, *ibid.* Fere interficitur, *ibid.* Famem suorum sublevat, 29. Quam legem ferre fuerit velitus, 299. Constantinum Andronici filium monet, ne regnum affectet, *ibid.* Quomodo clarus factus, 291. Leoni Philosopho ex Zoe Carbonopsia filius natus, 299. De Leone dissensio scriptorum, 297.

Sub Leone Philosopho prodigia, 298. De Leone vaticinia Judæorum, 281.

Leo, qui et Cono imp., 290. Unde sic dictus, *ibid.* Leonis imp. crudele facinus, 281.

Leo II imp., 264. Leo vinculis liberatus, 297.

Leonis Phœæ facinora, 304.

Leonis Tornici seditio, 319.

Leoni imp. Gregorius papa vectigalia pendit vetat, Italianque avertit, 281.

Leontius imp., 279.

Leontius pater Origenis, 242. Martyr, *ibid.*

Lepus cur formidolosus, 54. Cur pedes habeat hirsutos, 53. Leporis marini esu a Domitiano fratre Titus necatus, 258. Leporem marinum homini celerem et inevitabilem afferre interitum, 53. De lepore mirum quiddam, 54. Leporum fetura, 53, 54.

Levitæ uxur stupro necata, 166. Levitæ cur dicti sa-

cerdotes prisci fœderis, 139. Ut operas subsidiarias præstarent sacerdotibus, instituit Jesechias, 193.

Lex ipsa per angelos nobis data, 77. Legis violatores Elias et Samson, 167, 191. Lege Mosaica divinationes complures, ceu malorum geniorum inventa, prohibita, 196.

Libanit de Chrysostomo testimonium, 258.

Libellæ ceti species, 36.

Liber Solomonis. Vide Solomonis liber. Libro viventium non contineri annos peccatorum, vitamque totam, 119. Libri Solomonis quidam exusti, 182. Librorum sacrorum conservator Esdras, 199.

Liberorum (De) educatione cur matres patribus magis solliciti, 109. Liberos per ignem trajicere, quid, 193.

Libya (In) feræ monstrosa, unde, 61.

Lichne lapis, suavis soni, 46.

Licinius et Constans Cæsares, 250.

Licinius Christianos affligit, *ibid.*

Lignum scientiæ. Vide Arbor. Lignum scientiæ unde sic dictum, 102. De ligno scientiæ, Josephi et Nemesii sententia, *ibid.*

Lingua Hebræa unde dicta, 128. Lingua una omnes ante turris Babil. destructionem esse usos, *ibid.* Lingua in apostolis cur conspecta, 223. Cur dispersita, *ibid.* Lingua mundi septuaginta duæ, 128. Linguarum donum etiam cæteris creditibus præter apostolos datum, 226. Linguarum princeps Hebræa, 128. Linguarum quindecim dona accepisse apostolos, 226. In linguis distribuendis Dei consilium, *ibid.*

Litteræ S. Vide Scriptura S. Litterarum Hebraicarum inventor Sethus, 121. Litteris sacris quid frequens, 102. Usitata prolepsis, *ibid.* Litteras sacras imbecillitati nostræ semet accommodare, 97.

Locustarum immissio, plaga Ægypti octava, 153.

Loligo, tempestatis indicium, 55. Piscis cujusmodi, *ibid.* Etiam malacium dictus, *ibid.*

Lotus herba solaris, 47.

Lucas evangelista in olea suspensus, 237. Cur inter alia pauli acta, ejus martyrium non descripserit, 236.

Luminaria quid, 18. Luminarium observationes ad quid necessaria, 23.

Luna cujus nos admoneat, 22. Cur non in principio statim lucem propriam sit consecuta, 24. Deficiens cujus nos admoneat, *ibid.* Ecclesiæ imago, *ibid.* Luna et sol quomodo luminaria dicantur magna, 22. Luna peculiari luce destituta, 23. Quomodo nunc in cornu falcata, jam pleno resplendens lumine, modo utriusque gibbosa conspiciatur, *ibid.* Luna secundum solem lucidissima, 22. Lunæ currus quare a lauris trahatur, *ibid.* Defectus quomodo fiat, 23. Cur non in qualibet ad rectam lineam oppositione, *ibid.* Lunæ halo quid, 30. Cum lunæ incrementis et diminutionibus aera et animalia nonnulla mutari, 46. De lunæ magnitudine discrepantes sententiæ, 21. Lunam et solem cur deficere velit Deus, 24, 25. Lunam proprie deficere, 24. De luna æscescente vel decrescente aeris mutationis indicia quædam colligi, 25. In luna lucis mutationes, 22. Utiles tam alimentibus, quam cæteris e terra nascentibus, *ibid.*

Lupi cum ove inimicitia, 62. Lupo scylla planta invisæ, 61.

Lusciniæ indefessa, 45.

Lux primigenia toto triduo diffusa, cur quarto die sit divisa in luminaria, 33. Lucis sensibilis ab intellectui creato, 5.

Luxus veneris præposteræ causa, 135.

Lycii montes, 17.

Lycurgus quando vixerit, 163.

M

Macarii locus, 105. Miraculum, 255.

Macedonius execrationis sententiæ subjectus, 257. In Concilio II damnatus, 271.

Machometus Turcorum imp., 346.

Machometus II Turcorum imp., 348. A Machometo II quo anno et die capta Constantinopolis, *ibid.*

Macrinus imp., 243.

Macroborum apud Indos insua, 142.

Magdalena et Galeni colloquium fabulosum, 231.

Magia quorum inventum, 129. Unde dicta, 130.

Magiæ et goetiæ discrimen, *ibid.*

Magici (De) Solomonis, Josephi locus, 183.

Magistrianus, 274.

Magnes, qui et lapis Hercules, 37. Magneti natura, *ibid.*

Magi quando Christum adoraturi venerint, 209. De Magorum adoratione contentio non exigua inter Patres, *ibid.*

Mahometh. *Vide* Machomethus.
 Μαχία quæ, 58.
 Μαχάρορα quæ, 58. Cur chelas dexteras habeant majores, *ibid.*
 Maleleeli ætas, 121.
 Malum quid, 106. ἀνυρόρατος, *ibid.*
 Μα'α unde proveniant, 101.
 Mama Alexandria imp. mater, 245. Origenem ad se accersit, *ibid.*
 Manasses, dictio quid significet, 143.
 Manasses rex, 195 *et seq.* Manassis penitentiam cur expectarit Deus, non vero Amosi, 297. Manassis supplicia, 197. Ejusdem penitentia, *ibid.* A Manasse terra lignea dissectus Esaias, 197.
 Mandragora veneris conciliatrix in elephanto, 52, 55.
 Mandragora somnum conciliari, 12.
 Mane, Thecel, Phares, 200. Verborum expositio, 201.
 Manes quando vixerit, 244. Manis et Aquilæ blasphemata, 82. Manis et Valentini error, 111. Manis hæredes Pauliciani, 201.
 Manganorum structura, 252.
 Maniacs tumultus, 319.
 Manichæi ab Alexio Comneno in viam revocati, 536.
 Manichæorum de brutorum anima error, 104. De terræ anima error refutatus, 48.
 Manna (de), 160; 161. Intellecti, *ibid.* Spirituali, *ibid.*
 Manuel Comnenus imper., 536. Quomodo monachos habuerit, 538. Ejusdem captivitas et restitutio, 527. Militiones contra Fridericum Barbarossam, 538. Nequitia, 537. Nuptiæ alteræ, 537.
 Manuel Joannis filius Palæologus imp., 545. Manuelli imp. in Italiam et Galliam profectio, *ibid.* Socordia 546. In patrem pietas, 545.
 Manus (In) Dei viventis incidere, formidabile, 190. Manus imponendi delectis ad aliquod munus per suffragia, mos unde, 158.
 Marcianus imp. opera Pulcheriæ, 262. Marciani de ambitu lex, 263. Marciano aquila præbet umbram, 262. Marcus evangelista Petri sectator et discipulus, 216.
 Mare cur intra suos limites maneat circumscriptum, 14. Salsum, 15. Fons et principium aquarum æriarum, 9. Atlanticum unde dictum, 14. Maris aquam esse crassiorem aquis fluvialibus, unde constat, 15. De maris aqua quomodo, quod potabile fit eliciatur, 9. Maris illuvies sub Justiniano, 269. Maris profunditatem linea nautica dejecta explorari posse, 21. Reciprocatio unde fiat, 22. E mari omnes aquas oriri, 16.
 Mare vidua, 252.
 Mariæ in obsidione Hierosolymitana atrox facinus, 237.
 Mariæ virginis natiuitas, educatio, *etc.*, 207. De Mariæ virginis morte cur nihil proditum, 251. De ejusdem obitu Dionysii locus, *ibid.* Mariam virginem ætate provecam decessisse, 251. E sepulcro resurrexisse, 252.
 Mariam Magdalenam post Christi assumptionem Romam pervenisse, quorundam opinio, 254. Quid ibi egerit, *ibid.*
 Marodachus, rex Babyloniorum, cur legatos ad Ezechiam miserit., 195. A Marodacho captus et abductus Manasses, 276.
 Martinus et Heracleonæ pœnæ, 276.
 Masculum parientibus quantum pollutionis tempus in lege prescriptum, 211. Et ratio, *ibid.*
 Mater Domini. *V.* Maria virgo.
 Matres cur patribus magis sollicitæ de liberorum educatione, 109.
 Mathusalas Enochii filius, 122.
 Matthias in Judæ locum suffectus, 214.
 Matula et poculum ex eodem vitro, proverbium, 259.
 Mauricii cædes Alexandriæ uno momento cognita, 275. Mauricii mors, *ibid.* Mortem pœnæ secuta, *ibid.* Mauricii penitentia, 274. Præclarum dictum, *ibid.* Somnium, *ibid.*
 Mauricius imperator, 23, 275.
 Maxentio (Cum) bellum Constantini, 117.
 Maxilla fons Eleutheropolis, 161.
 Maximianus et Diocletianus imp., 245. Cur imperio se abdicarint, *ibid.*
 Maxima (Ex) qui filii Constantino procreati, 218.
 Maximinus imp., 245.
 Maximus et Balbius imp., *ibid.*
 Maximi quæstio, 5. Maximi locus, 5, 6, 70, 93, 110, 191.
 Medi inventores magis, 129.

Medici quorum corpora viva secuerint, 151.
 Medicorum appellatione qui veniant, 155. Medicos a Solomone multa didicisse, 182.
 Melancholicorum (De) dementia, 64.
 Melchisedecus quomodo imago et similitudo Christi, 155. Quomodo nec principium nec finem habuisse dicatur, *ibid.* Melchisedeci genus, 155. Cur in litteris sacris non recenseatur, *ibid.* Melchisedeco quomodo Abrahamus minor, 155.
 Meles dux Basilli, 510.
 Mellis appellatione in Scripturis aqua alicubi dignata, 191.
 Memphibosetus Sauli filius regnum apud Israelicos occupat, 177. Interficitur, *ibid.*
 Mens id est animæ, quod oculis corpori, 70. Mentes hominum an regant sidera, 115.
 Mensium inventor Sethus, 121.
 Μέπων; unde dicti, 123.
 Meropem avem retrorsum volare, 47.
 Methodius patriarcha, 290. Male vexatus, 289. Quomodo ex specu liberatus, 290.
 Motus unde existat, 62.
 Michaelus archangelus pro populo circumciso excubitor, 79.
 Michaelus Balbus ad ignem damnatur, 287. Imp., 288.
 Michaelus Calaphates imper., 517. Ejusdem consilia mala, 517. Ipismet exitiosus, *ibid.* Michaeli Calaphatæ exitium, 518.
 Michaeli penitentia, 515.
 Michaelus Cerularius Alexio patriarchæ substitutus, 519.
 Michaelus cognomento Temulentus imp., 291. Ejusdem insolentia, *ibid.* Impietas, *ibid.* Prodigalitas, levitas, vecordia, *ibid.*
 Michaeli Temulenti imp. exitus, 294.
 Michaelus Palæologus imper., 545, 2. *V.* Palæologus.
 Michaelus Paphlago imp., 514.
 Michaelus Parapinaces imper., 529. Poeta ineptus, 530. Unde Parapinaces cognominatus, *ibid.*
 Michaelus Rangabes imp., 286.
 Michaelus Stratoticus imper., 522. Sordibus suis offendit, *ibid.* In Michaelum Stratoticum conspiratio, 522.
 Michaeli Anemæ seditio, 534.
 Michæas vates, 189.
 Michol filia Sauli, Davidi nupta, 175.
 Miles quidam mortuus revixit, 276. Milites Davidis quinque eximii, 180. Milites hosti dediti, 274.
 Miraculum, 265.
 Moamethi deliria, 577. Doctrina unde corrogata, *ibid.* Origo, 277.
 Monachi cujusdam confidentia, 261. De monachis lex Phocæ imper., 538.
 Monarchiarum series, 202.
 Monasteris adepti reditus, 523.
 Monomachus imp., 518. Ejusdem ad avaritiam exorbitatio, 521. Mors, *ibid.*
 Monotheletarum secta in concilio vi damnata, 272.
 Monstrum ab urbe imperatoria depulsum, 501. Monstra sub Michaelo Parapinace, 530.
 Morborum origo unde, 91. Morbis variis aquas calidas multiplices de terra scaturire, 17. Morbi de siccitate orti per humiditatem curandi, 116.
 Mori pie satius, quam imple regnare, 256.
 Mors cur interdum subita lætitia aut formidine affectos occupet, 162. Lucro ponenda, et habenda benefici loco, 93, 96. Invidia diaboli mundum ingressa, 86. Hominem circumscriptis, *ibid.* Vitæ consentanea, 305.
 Mortis imminentiæ indicium, *ibid.* Mortis non conditor Deus, 85, 86. Origo unde, 94. Mortem invidia diaboli intrasse mundum, 86.
 Mortui cur Christo moriente revixerint, 220. Mortuorum resuscitationes octo, 250.
 Moses ab Abrahamo sextus, 146. A Tharvide Ethio-pum regina adamatus, 149. Cur non palam mortuus, 157. Num octoginta, an vero quadraginta dies jejunaverit, 158. Mosis contra Æthiopes strategema, 149. Encomium ex Basilio, 155. Mosis historia, 147 *et seq.* Inde nominis origo, 148. Progenies, 146. De Mosis sepultura di versæ opiniones, 158. Mosis supra vates cæteros præstantia, 155. Mosis cur denegatum, in terram promissam populum introducere, 160. A Mose dissensio Josepi, 159. De Mose narrationes Josepi, 148 *et seq.*
 Motus Italici, 510.
 Mulier cur aditrix viri dicta, 82. Mulieris cujusdam in

pedicilia sua luenda strenuitas, 315. Mulieres tres, quæ Christum unguento perfuderunt, 314.

Melus sub Constant. Copronymo loquitur, 284. Melli cur non gignant, 61. Mulorum procreatio humana solertia inventa, *ibid.*

Mundus hic sex dierum spatio a Deo conditus, 1. Igni periturus, 8. Mundi hujus opificium cur non uno, sed sex diebus conditum, 1, 2. Linguae septuaginta duæ, 128.

Murænae et serpentis coltus, 58.

Mus cur timidus, 54. Muræm terrori esse elephantò, 52. Murium ortus, 44.

Musca, deus Accaronitarum, 190. Muscæ caninæ, quæta Egypti plaga, 152. Cur sic dictæ, *ibid.* Muscæ cur mel Allieum fugiant, 47. Cur oleo exstinguantur, *ibid.*

Muscus odoramentum unde oritur, 53. Quid sit, *ibid.*

Mustella cur timida, 54. Mustellæ natura, 46.

Myrmecoleon, sive leo formicearius, animal cufesmodi, 55. Imago diaboli, *ibid.*

N

Nabo mons, qui et Abaris, 187, 189. In eo mortuus Moses, *ibid.*

Nabuchodonosoris pœna, 200. Ejusdem causæ, *ibid.* A Nabuchodonosore ter spoliata Hierosolyma, 198.

Naira, 59.

Narium usus, 115.

Narrationes de Christo apocryphæ reficiendæ, 212.

Natura ex consuetudine, 66. Supra naturæ leges etiam hodie non pauca accidere, 3. Naturæ ordinem, ubi Deus velit, vinci, *ibid.* Naturæ providentia, 51. Naturæ repugnare, grave, 112.

Nautis respectus siderum necessarius, 26.

Nazianthus fit patriarcha, 256. Sponte sua solio cedit, *ibid.* Nazianzeni de angelorum creatione opinio, 80. Nazianzeni dietum, 282. Locus, 68, 85, 95, 94, 95, 99, 107, 110, 112, 120, 129, 208, 221, 254.

Nectarius Nazianzeni successor, 256.

Nectenabo rex Egyptius, 141.

Nemesii de ligno scientiæ, sententia, 102. Locus, 64, 105.

Nero Cæsar, 233. Ejusdem imperii duratio, *ibid.* Parvulus, 257. Primus Christianorum persecutor, 235. Selspsum interficit, 237. Neronis persecutio, 235. Neronis quoto anno Paulus interfectus, 128. Neronis vitia, 237. Nerva imp., 259. Sub Nerva ab exilio revocatus Joannes Theologus, *ibid.*

Nestorius quando vixerit, 214. Nestorii hæresis, 271. Contra eam in concilio in conventum, *ibid.* Secta, 260.

Nicæa collapsa, 255. Nicæa obsidio, 334.

Nicænum concilium. V. Concilium Nicænum.

Nicephorizæ facinora, 329.

Nicephorus Botaniates imper., 550. Ejusdem in Byrennium æquitas, 551. Cur imperio dejectus, 552.

Nicephorus Heracleæ præses, 505.

Nicephorus imp., 285. Ejusdem avaritia, *ibid.* et 286. Mors, *ibid.*

Nicephorus Phocæ. Vide Phocas. Nicephorus Phocas imp. 305. In Apocaudam pergit, 304. Invidia revocatus, 304. Nicephori Phocæ res gestæ, 304. Nicephori Phocæ et Polyucti patriarchæ lites, 505, 506.

Nicephori canon, 214.

Nicephori patriarchæ de angelis locus, 157. Exsilium, 287.

Nicetas Rangabli filius castratus, deinceps patriarcha, 287. Post dictus Ignatius, *ibid.* Nicetas patriarchæ inscitia, 284.

Nicopolis a quo extracta, 205.

Nilus cur per æstatem exundet, 10, 16. Nili prodigium cuius nos admoneat, 17. A Nilo cur auræ nullæ proveniant, 17.

Nineve seu Ninive a Nabuchodonosore capta, 171. Urbs unde dicta, 150.

Ninus Semiramidem matrem duxit uxorem, 129.

Nix quid, 65. Nivium ortus, 9.

Noa cur post diluvium Deo sacrificium obtulerit, 126. Unde animalia munda ab immondis discernere potuerit, 126. Noæ continentia, 125. Filii tres, 123, 125. Pater quis, 123. A Noa dimissus corvus an in arcam redierit, 127.

Nodi ecliptici, 25.

Nominis mutatio, 541. Nomina de rerum eventis indere, Scripturæ frequens, 102.

Nova Roma, 219.

Nox quid, 19, 32. Nox et dies ad quid hominibus utiles, 20. Nox in creatione diem secuta, 4. A Nocte mensura temporis, 20. Noctes et dies Britannicæ, 52. Noctium et dierum vicissitudines in hac vita cujus nos admoneant, 20.

Numerus denarius perfectus, 150, 156, 225. Numerus septenarius in Scripturis sacris quid denotet, 125.

Nyssen locus, 26, 82, 85, 89, 92, 98, 108, 109, 150, 161, 222.

Nôç unde dicta, 19.

O

Obedus Davidis avus, 169

Obliviones vehementes unde, 116.

Ochozias rex, 190. Ex filiis Jorami regis solus superstes, *ibid.*

Ochus Artaxerxis filius, 141.

Octavius Augustus, 205. Unde sic dictus, *ibid.*

Oculus quod corpori, hoc mens est animæ, 70. Oculi effectio celerior quam auris, 51. Oculum invidiam a basilisco nihil differre, 57. Oculorum natura, 58.

Odontotyranus animal cufesmodi, 142.

Oleam et pinum abijcere folia, 14.

Olei cadus in Eliæ historia quid, 191. Oleo cur muscæ, apes, formicæ exstinguantur, 47.

Olophernis et Judithæ historia, 169.

Omen de Leone Armenio, 287. Infelicis imperii, 341.

Onagrorum natura, 64.

Operarii quomodo alacres effecti, 268.

Opera Dei omnia naturæ leges, et omnem artis seriè excedere, 2. Ex operibus Dei quamdam notionem per cipi, 85.

Opobalsamum, 278.

Oratione (In) instandum, 156. Orationes prolixæ lædiosæ, 1.

Ordinum novem tres gradus, 76. De ordinibus novem, Dionysii dogma, 76.

Organum musicum a Theophilo imp. repertum, 289.

Origenes qua ratione a fide desciverit, 242. Hierosolymam se confert, *ibid.* Exsecrationis ecclesiasticæ obnoxius, 245. Quando vixerit, 241. Quomodo libidines exstinxerit, 242. Quomodo simulacrum accipiat, 162.

Quot annis Scripturam enarrationibus illustravit, 242. Quot libros scripserit, *ibid.* Quoto ætatis anno mortuus, *ibid.* Origenis delictum ob vervecundiam, 243. Discipulus Ambrosius, 242. Error, 109. Errores, 271. In concilio v. damnati, *ibid.* Pater Leontius, 242. Temperantia, *ibid.* Vita, 242. Vitia et errores, *ibid.* In Origenem patris amor, 242.

Orniam fratrem interficit Solomo, 180.

Oro (In) monte mortuus Aaro, 159.

Orphanotrophium instauratum, 334.

Orpheus quando vixerit, 165.

Ossa gigantum sub Anastasio inventa, 265.

Ossifragæ pietas, 41.

Ostentia sub Leone Magno, 265, 264.

Ostreo (De) et cancro, 55.

Otho imp., 238.

Ovis cur pecus simplex, nec subdolum in Scripturis vocetur, 65. Ovis prudentia, 50. De ovium lanis vestes cur hominibus fieri voluerit Deus, 85.

Ozias rex, 192. Lepra cur percussus, *ibid.*

P

Palæstina, oculus orbis terrarum, 278. In Palæstinam Franci et Angli expediti, 541. Francorum sive Teutonum, 335. Item Friderici Barbarossæ, 340. Contra Palæstinos prælium ultimum, 180.

Palæologus quomodo Carolum regem Neapol. represærit, 315. Ejusdem cum papa concordia, *ibid.* Palæologorum fratrum discordia, 548.

Palas extractor palatii, 140.

Palatinus mons, *ibid.*

Palatium unde dictum, *ibid.*

Palma, arbor amatoria, 57. Palmam semper florere, isdem retentis foliis, 14. Palmarum natura et proprietates, 15. Palmis (In) sexus discrimen, *ibid.*

Paradisus cur ad Orientem constitutus, 75. Quando conditus, 66. Paradisi cibus quis, 98. Extra paradisum cur homo creatus, 67. In paradiso cur arbor cognitionis consita, 100. De paradiso promanans fluvius, in quatuor principia divisus, 75. E paradiso quando ejectus Adamus, 120.

Pardalis cur timida, 54. Quomodo seipsam curet, 50. Pardalidis in homines odium maximum, 49. Pardalidis cur comparatus Alexander, 142.

- Parentum similitudinem cur in brutis magis quam in hominibus fetus referant, 56.
- Parnassus mons, 16.
- Partus monstruosi num ab astris efficiantur, 28.
- Pascha Christi pōvum, 215. Pascha, vox quid significet, 153. De Paschatis celebratione in concilio Nicæno actum, 250.
- Pathmum (In) relegatus Joannes, 239.
- Patris vitæ insidiatus filius, 303. Patres prisci cor diu vixerint, 146. Cur plures habuerint uxores, *ibid.*
- Patriarcham quis confirmet, 249. Patriarchæ unde dicti, 146. Patriarchis cur apostoli majores, 250.
- Patricius ex Pionio de thermis, 17. Patricii Romani Constantinopolim traducti, 249. Qua id arte factum, *ibid.*
- Patzinacæ repressi, 333. Victi, 336. A Patzinacis clades accepta, 321.
- Pauliciani hæretici, 209.
- Paulinum cur magnificerit Eudocia, 261.
- Paulus biennio toto Romæ prædicationis munere functus, 236. Christi præco, 237. Cur a Nerone occisus, 236. Paulus et Jacobus cur cæteris apostolis pares, 229. Paulus fueritne in numero duodecim discipulorum, 215. Quando interfectus, 226. Quando vocatus, 227. Quoto Neronis anno interfectus, 228. De Pauli et Petri cæde, 235. Pauli prædicationis annorum supputatio, 227. Profectio in Hispaniam, 239. Supra Paulum nullus apostolorum collocandus, 214.
- Paulus Samosatenis quando vixerit, 214.
- Paulus Sinopensis, 63.
- Pauperes (In) benignitatis præmium, 157.
- Paupertatem (Ob) nemini de vita desperandum, 41.
- Pax sub Augusto, 205.
- Peccatorum annos, vitamque totam, libro viventium non contineri, 219. Peccato quopiam utilitatis alicujus causa se polluens, nihilominus reus, 157.
- Pecudes tondendæ, non deglubendæ, 253. Pecudum cura ante diluuium cur inventa, 85.
- Pediculorum multitudine percussus Ægyptii, 150.
- Pelecæanus avis, 44. Ejusdem in sobolem pietas, 45. Cujus nos admeat, *ibid.* Pelecæo serpens infestus, 44. Ad pelecæum comparatio Christi præclara, 45.
- Pentapolis barbarica, 17.
- Pera a Turcis occupata, 318.
- Perinthus eadem quæ Heraclea, 219.
- Persarum vici, 356.
- Persei regnum, 140.
- Personarum fictiones in Scriptura, 187.
- Pertinax imp., 241.
- Pestis sub Constantino Copronymo sæva, 284. Sub Justiniano, 269. Sub Michaelo Parapinace, 330. Sub Monomacho, 321. Sub Valeriano iugens, 241. Secuta maximam famem, *ibid.*
- Petrus cur interfectus, 235. Et quando, 236. Petri cum Simone mago disputatio, 235. De Petri et Pauli cæde, 235, 236. Petri sectator et discipulus evangelista Marcus, 216. Petri ad Faustum locus, 113. De natalitio sidere locus, 26.
- Pharaonis (De) Induratione, 154. Pharaonis nomen commune regibus Ægyptiis, 156. Pharaonis somnia, 143.
- Phascusa avis, 46.
- Phene, quæ et Ossifraga, avis, 41.
- Philippæ amor, 359.
- Philippicus Bardanes imp., 280. Restitutus Mauricio in gratiam, 274. Philippici metus, *ibid.*
- Philippus imp., 245.
- Philippus Macedo, 141.
- Philo quando vixerit, 254. Ex Philonis Ecclesiastica Historia exemplum, 283.
- Philolal de natura siderum delirio, 20.
- Philonæi agilitas, 504.
- Phocas imp., 275. Cur ab Antiochia abstinerit, 307. In bello occubentes vult facere martyres, *ibid.* Occiditur, 308. Temulentus irrisus, se ulciscitur, 275. Phocæ avaritia, 306. Exitus tragicus, 275. Phocæ interfectorum pœna, 308. Lex de monachis, 338. In Phocam subditorum odium, 306. A Phoca munitiones aliquot receptæ, *ibid.*
- Phocæ, celi species, 36.
- Phoenix avis quæ, 46. Resurrectionis nostræ imago, *ibid.*
- Phœnicis regnum, 140. Phœnicis inventores arithmetice, 128.
- Photii et Bardæ exitus, 293.
- Pilatus cur condemnatus, 216. Ellati mors, 234.
- Pinum et oleam abjicere folia, 14.
- Pisces cetacei modo quodam bestiarum terrestres et aquatiles, 38. Cur Euxinum agminatim petant, 34. Cur extraxum elementum moriantur, *ibid.* Cur infiniti, 59. Qui atramentum habeant, 37. Quod brachiis careant, 38. Qui pedes octo habeant, 38. Piscium dentes, 34. Gravis et difficilis auditio, 48. Piscibus testes nulli, 38. Pisces non coire, *ibid.* Inter pisces solum ruminare scarum, 34. In piscibus oris diversitas, 38. A piscibus quæ differant volucres, 40. Cum piscibus volucrum cognatio, *ibid.*
- Piacilla uxor Theodostii, 256.
- Plagæ Ægyptiacæ, 151 et seq.
- Planetis nomina indidisse Sethum, 121.
- Plato quando vixerit, 202. Platonis de coeli essentia opinio, 5.
- Platona filio imperatoris nupta, 302.
- Plotini dogma, 70.
- Pluit argento sub Aureliano imp., 245. Cinere, sub Leone Magno, 264. Pulvere, sub Heraclio, 276. Tritico, ubi Probo et Florianus imp., 245.
- Plutarchi locus, 151. De Putelida locus, 58.
- Poculum et matula ex eodem vitro, proverbium, 239.
- Pœnitentia nulla concessa diabolo, 103. Et quare, *ibid.*, 106.
- Polyeuctus patriarcha, 305. A quo consecratus, *ibid.*
- Polyeucti patriarchæ et Nicephori Phocæ lites, 305, 306.
- Polypus a saxo quomodo avellatur, 57. Cur a Ponte abstineat, *ibid.* De ventorum motu præssagium, 33. Polyphi natura, 57.
- Populi seditio, 320.
- Porphyrius cæcus captus, 270. Porphyrii de genis opinio, 107.
- Portentum sub Alexio Comneno, 333. Sub Argyropulo, 312. Sub Constantino, 248. Portenta, 295. Sub Botaniate, 330. Sub Comneno, 323. Sub Heraclio, 276. Sub Mauricio, 273. Complura sub Diogene, 327. Varia sub Michaelo, 316.
- Potestates, 76, 78. Potestatum vox quid significet, 78. Prædici quædam posse, 29.
- Præfecti non facile mutandi, 235.
- Precari bene, quid, 188.
- Præsterem corpora tactata adurera, 50. Et quare, *ibid.*
- Primigenorum cædes, decima Ægypti plaga, 153.
- Principatus, 76, 78. Principatum vox quid denotet, 78.
- Prion, celi species, 56.
- Proboæcis elephantis, 52.
- Probus et Florianus imp., 245. Sub his pluit tritico, 245.
- Proclus patriarcha, 260.
- Procopia Nicephori filia nupta Michaelo Rangabo, 286.
- Procopii locus, 170.
- Prodigium, 287. Prodigium et calamitas ingens sub Gratiano, 253. Prodigium sub Argyropulo, 168. Sub Justiniano, 312. Sub Leone philosopho, 298. Prodigia cur modo nulla fiant, 118. Quæ Hierosolymorum excidium præcesserint, 237. Prodigiorum magicorum et verorum discrimina, 155. Per prodigia divinitus profecta, præsentia et futura declarari et prædici, 325. Prodigia infidelibus, non fidem habentibus servire, 118.
- Prolepsis usitata litteris sacris, 102.
- Prometheus quando vixerit, 165.
- Propheta. Vide Vates. Supra prophetas cæteros præstantia Moisi, 155.
- Prote insula, 329.
- Proverbium, 64, 239.
- Providentia in hominis formatione, 114, 115. A heque Providentia in rebus humanis nihil fortuito geri, 137. A Providentia, non a natalitio sidere, res humanas gubernari, 27.
- Prudentiæ humanæ et brutorum solertiæ discrimen, 65.
- Prunorum ortus, 9.
- Psalmi an omnes Davidis, 179. Psalmorum concentus a quo institutus, 252. Psalmorum Davidis repurgatio, 183. Psalmos pœngendi occasio, 180.
- Pselli locus, 171, 183.
- Psittacus Leonem deplorat, 297.
- Psomtophanicus dicitur a Pharaone Josephus, 145. Quod ea vox significet, *ibid.*
- Ptolemæus refutatus, 134.
- Ptolemæus Lagi filius Alexandro defuncto, Ægyptum sortitus, 202. Ptol emæi tredecim, *ibid.*
- Ptyadis serpentis natura, 58.
- Publio monachus, 254.
- Pudicitiam suam mulier quædam egregie tuetur. 315.
- Pueri servati miraculum, 272.
- Puerperarum (De) pollutionis tempore, Theodoriti locus, 211. Item Cyrilli, *ibid.* Puerperarum purificationis ex, 211. Ejusdem ratio, *ibid.*

Pulcheria virgo, 261. Soror Theodosii, 262. Fratrem sorrigit, *ibid.*
 Purpuræ inventor quis, 140.
 Pustularum exulceratio, sexta Ægypti plaga, 152.
 Pyronis chonographi error, 82.
 Pythagoras quando vixerit, 202.

Q

Quercinus serpens, 58.
 Quid cani cum balneo, proverbium unde, 64.
 Quinctilis mensis, qui postea dictus Julius, 204.
 Quintilius imp., 244. Ejusdem interitus, *ibid.*
 Quo pacto, non habere locum, ubi Deus est, 91. Quo pacto, vox in rebus divinis missa facienda, 91.

R

Ragueus cognomento Jothorus, 208.
 Ranarum ortus, 44. Ex aquis scaturientium illuvies, plaga Ægypti secunda, 151. Ranas a reptilibus venenosis nihil differre, *ibid.*
 Raphaeli appellationem ex Tobie narratione esse cognitam, 171.
 Rapsacis blasphemias, 195.
 Ratio in homine quantum operetur, 51.
 Recab. *Vide* Richabus.
 Regnum sepultura præclara, 267. Regni Ægyptiaci duratio, 205. Finis, *ibid.* Regnorum Judaici et Israelitici duratio, 198.
 Remora piscis, 56.
 Renovalia Byzantii, melius Encensia, Constantinopoleos, quo anno celebrata, 249.
 Reprehensorum magna ubertas, 263.
 Rerum humanarum vices, 295.
 Resurrectionis beneficium quale, 99. Resurrectionis Christi hora incerta, 225. Post resurrectionem apparitiones Christi, 224. Christus cur non mox ad caelos ascenderit, 224. Resuscitationes mortuorum octo, 230. 4 Richabus et Baneas, Memphisoseti interfectores, a Davide morte plectuntur, 177.
 Robertus imp., 343.
 Roboam regnum, 186.
 Rogerius Siciliae ex, 337.
 Roma ab auseribus servata, 44. Roma nova. *Vide* Nova Roma. Romæ impuritas, 134. Origo, 141. Imperii finis, 264.
 Romanos Argyropulus. *Vide* Argyropulus. Romanus Argyropulus imper. 311. Initio se recte gessit, 312.
 Romanus Boilus ad dignitatis gradum sublimem evectus, 320.
 Romanus Constantini filius imp., 303.
 Romanus Diogenes imp., 326. *Vide* Diogenes.
 Romanus Lacapenus imp., 300. Fit Con tantini imp. pater, *ibid.* Romanus Imperii spoliat. 302. Romani arrogantia, 313. Fraus, 301. Mors, *ibid.* Perfidia, 301.
 Romani Lacapeni et Symeonis Bulgari congressus de pace, 300.
 Romanorum cædes, 337. Clades, 313. Romanorum et Græcorum concordia, 317. Contra eandem tumultus, *ibid.* Romanis cur Deus Judæos subjecerit, 222. Tributarii Saraceni, 313. A Romanis defectio urbium Syriae, 312.
 Romulus a quo educatus, 141. Romæ exstructor, *ibid.* Romulus et Remus fratres, *ibid.*
 Ronzerius Catelanorum dux, 314.
 Rores unde oriuntur, 9.
 Rosarum odor invisus vulturibus et scarabæis, 50. Rosæ cur additæ spinæ, 11.
 Rossi religionem Christianam amplect, 298. Rossorum motus, 319.
 Rotæ curruum, imago instabilitatis rerum humanarum 295.
 Rupertus Francus quomodo ab Alexio deceptus, 333. Ejusdem in Græciam trajectio, *ibid.*
 Rupicaprae natura, 64.
 Rusi et Rutheni. *Vide* Rossi.
 Ruta quomodo fiat acrior, 13. Serpenti Libyco invisæ, 50.

S

Sabbatius monachus, 287.
 Sabbati violatio prima in Hierichuntis obsidione, 162.
 Sabbato nihil faciendum operis, 161.
 Sabellius in Concilio non damnatus, 271. Quando vixerit 243.

Sacerdotes prisce fœderis cur Levitæ; novi, clerici appellentur, 139.
 Sacerdotium vetus quantum a novo superetur, 136.
 Sadducæorum sectæ origo, 198.
 Saites rex Chorois, 276. Quomodo ab ipso punitus *ibid.*

Salema, quæ et Jerusalem, 133.
 Salomon. *Vide* Solomon.
 Salse dictum, 306.
 Samaritanorum sectæ origo, 198.
 Samonas patricius, 299. Ejusdem ruina, 300.
 Samson cur a ventre matris robustissimus, 166. Dalila: Palæstinæ amore captus, 164. Samsol et Elias cur violatores legis, 167, 191. Samson et Hercules cœtanei, 164. Ullimus Hebræorum iudex, 166. Vox quid significet, 165. Samsonis animus virilis, 164. Post Samsonis obitum Israelicis totis annis quadraginta nullius paruisse imperio, 171. Samsonis problema, 167. Res gestæ 164 et seq. Samsoni unde sitis maxima, 164.
 Samueli anima an excitata, 176.
 Samueli Bulgari mors, 310.
 Sanctorum corpora multa cur resurrexerint, 230, 231.
 Santabareus a Leone offensus, 296. Ejusdem præstigiæ, 296.
 Saporis Persarum regis proceritas, 243.
 Saraceni Romanis tributarii, 313. Contra Saracenos expeditio, 313.
 Sarapis. *Vide* Serapis.
 Sarbarus Persarum rex, 249.
 Sardanapali molliities, 139. Ejusdem interitus, *ibid.*
 Sardica eadem cum Triaditza, 250.
 Sardicense concilium. *Vide* Concilium Sardicense.
 Sara conjux et soror Abrahami, 153.
 Saturnus, sive Cronus, unde oriundus, 129.
 Saulus rex, 175. Quandi regnum obtinuerit, 177. Quantum supereminuerit omnes Israelitas, *ibid.* Unde oriundus, 175. Forma præditus longe præstantissima, *ibid.* Sauli exitus, 177. Historia, 173 seq. Saulum malus iavavit spiritus, 175.
 Scarabæis rosarum odor invisus, 50.
 Scarum inter pisces solum ruminare, 34.
 Schimæ gigas, 162, 163.
 Scientiæ lignum, arbor. *Vide* Lignum, Arbor scientiæ. Scientiæ lignum unde sic dictum, 102.
 Scorpii stimulus, 52. Scorpii apud Brachmanas maximi, 143.
 Scriptura S. V. Litteræ sacræ. Scripturam sacram quotannis illustravit enarrationibus Origenes, 242.
 Scriptorum diversitas, 265.
 Scylitzes, *Vide* Joan. Scylitzes.
 Scylla planta invisæ lupo, 61. Σεζζυδα: quid, 205.
 Seculum (sive sæculum) eruditum, 202.
 Sedecias in Babylone annos xxvi. captivus detentus, 198.
 Seditio contra Alexium Comnenum, 334. Contra Joannem Comnenum, 336. Seditio Erotici, etc. *Vide* Erotici, etc. Seditio. Seditio populi, 320. Seditio Serviana, et Romana clades, 319. Seditiois auctor quomodo punitus, 341.
 Sela et Ada uxores Lamechi, 122.
 Seleucea a quo condita, 202. Unde dicta, *ibid.*
 Seleucus Nicanor, Alexandro defuncto, Syria et Palæstina potius, 202. Seleuci posterii, *ibid.*
 Semeius homo plane seditiosus, 180.
 Semiramidis nupta Ninobilit, 129. Semiramidem mœnibus cinxisse Niniven, 129.
 Senacheribus a propriis filiis interfectus, 186. Senacheribi per Rapsaceu blasphemias, 195.
 Sensuum vis in animalibus, 50.
 Senuphius vir sanctus, 257. Ejusdem baculo et pallio vincuntur hostes, 258.
 Sepiæ obscurandi semet artificium, 54.
 Septimanæ dies sextus cur Paschæ præparatio ab evangelista dicatur, 217. Septimanarum inventor Sethus, 121. De septimanis annorum apud Danielum, 205.
 Sepultura Christi cur triduum complexa, 224. Sepultura Christi dierum computatio, 225 et seq.
 Seraphi, 76, 77. Seraphorum nomen quid significet 78.
 Seraphis fanum, 251. Eversum, 257.
 Serapio mathematicus, 245.
 Sericum apud Romanos fieri ceptum, 270.
 Serpens infestus pelecans, 44. Quomodo juvenescat, 57. Quomodo ad fontem accedat, *ibid.* Qui vulnera sua sanat, 50. Serpentis astutia quæ imitabilis, 57. Serpentis et muræna coitus, 38, 59. Serpentis irati effigies, 104. Natura qualis, 60. Serpenti Libyco invisæ ruta, 46. Serpentes cur gravi odore exstinguantur, 50. Cur hiant

terram subeant, 60. Serpentum coitus, 59. Genera varia, 57. *et seq.* Pugna, 250. Serpentibus infesta Ibis, 149. Serpentes a cervis devorari, 55. Cornu cervino exanimari, 47. De serpentibus, 56.

Seruchus a Noa octavus, 150. Simulacrorum formandorum inventor, *ibid.*

Sethus pro Deo habitus, 121. Quid invenerit, *ibid.* Quo ætatis anno mortuus, *ibid.*

Setho nupta Asua, 117.

Severiani locus, 67.

Severus Acephalus, 271.

Severus imp., 241. Zeuxippum balneum exstruit, *ibid.*

Severi de angelorum creatione opinio, 80.

Sextilis mensis, post Augustus dictus, 205.

Sexum femineum dimidia parte virorum indoli cedere, 116. Sexuum nullum futurum fuisse discrimen, si homo vita angelica non excidisset, 105.

Sibylla Æthiopum regina, 185. Quomodo Solomonem tentarit, *ibid.* Quid Solomoni donarit, *ibid.*

Siccitas magna sub Michaelo, 516.

Sichemus Emoris filius Dinam Jacobi filiam stuprat, 145.

Siculum clades, 340.

Sidon a quo condita, 155.

Sideri natalitio cuncta esse subjecta dicere, convictum in Deum, 26, 27. Sidera num hominum mentes regant, 115. Per siderum commissionem et distantiam an res humanæ omnes administrantur et regantur, 26, 27. De siderum magnitudine variæ philosophorum opiniones, 21. De siderum motu cognosci, terram in medio universi esse sitam, 6. Siderum motus cur cognoscendi, 25. De siderum natura, Anaxagoræ, Diogenis, Anaximandri, Xenophanis, Philolai deliria, 26. Observationibus, Basilii, 25. Siderum respectus nautis necessarius, 26. Sideribus nomina indidisse Sethum, 121. Ad sidera referenda sit causa illorum, quæ pueris præter naturam accidunt, 114.

Signorum cœlestium inventor Sethus, 121.

Silvester, 248.

Simile, 14, 57, 61, 85.

Simile ab anatomia illustre, 154.

Simeon. *Vide* Symeon.

Simon Lazari pater, 214.

Simo Magus in æera subvolat, 255. Petri precibus dejectus, 256. Quando vixerit, 255. Simonis Magi canis, *ibid.* Præstigiis, 156. Cum Simone Mago disputatio Petri, 255.

Simulacrum quod Origeni, 162. Simulacra, placulum et offendiculum in Scripturis appellata, 184. Simulacrorum cultus origo, 150.

Sina-us mons, 156. Biv. a Mose ascensus, 157.

Siphon ventus unde dictus, 7.

Sirachides quando vixerit, 205.

Sirenes sub Mauricio conspectæ, 275.

Sirdo (In) monte post diluvium columna lapidea re-perta, 129.

Sisaræ interitus, 165.

Sinerdis magus rex, 202.

Sodoma ubi sita, 153. Per Sodomorum incendium cuius admoneamur, 125. Sodomitarum consuetudo vivendi flagitiosissima, 133.

Sol absque radiis sub Justiniano, 376. An terram subtercurrat, 32 *et seq.* Christi imago, 24. Cur die quarto conditus, 18. Cur substitit, 194. Sol et luna quomodo luminaria dicantur magna, 21. Sol, omnium quæ motus et causas naturales habent, auctor, 16. Quomodo diei et noctis causa, 19. Quomodo diei habeat imperium, 19. Solis eclipsis sub Basilio, 309. Sub Michaelo Palæologo, 345. Sub Phoca, 307. De solis magnitudine discrepantes sententiæ, 21. Solis miraculum Josuæ præstitum, 162. Soli obscuratorem, non defectum accidere, 25. Solem et lunam cur deliquere velit Deus, 24, 25. Solem pari intervallo ad quasvis terræ partes inhabitantes accedere, 6. Quomodo Scripturæ magnum appeilent, 22.

Solomon an in senecta penitentia sit ductus, 186. Interceptor fratris Orniæ, 180. Quid a Deo postularit, *ibid.* Quo pacto genis imperaverit, 185. Solomonis ad simulacra deflexio, 184. Liber de genis, 185. Libri de genibus, *ibid.* Libri quidam exusti, 182. De Solomonis magicis Josephi locus, 185. Solomonis pietas et religio initio summa, 181. Ex Solomonis præscripto expulsus genius, 183. Solomonis regnum, 180. Regni duratio, 185. Solomonis sententiarum tria, odarum quinque milia, 182. Solum, 185. Status a Justiniano in templo a se exstructo collocata, 268. Uxores et concubinae quot, 185. Solomoni comitatus Homerus, 184. Nationes omnes ab Euphrate ad Nilum usque quandiu tributariae, 184. Solomonem omnes omnibus rebus superasse, 182. A Solomone multa didicisse medicos, *ibid.*

Somnum quid concitaret, 12.

Sophiæ virtus, 272.

Sophocles quando vixerit, 202.

Spectrum sub Comneno, 324.

Spinæ cur rosas additæ, 11. Quando nata, *ibid.*

Spiritus sanctus cur decimo die post assumptionem Christi datus, 225. Cur quinquagesimo die missus, *ibid.* Cur descenderit in Christum, 212. Cur in apostolis consediisse dicatur, 226.

Spyridone (A) victus Eulogius, 250.

Status imperatricis ab Antiochenis dejecta, 257. Obmagnetem pensilis, *ibid.*

Stauracius imp., 296. Ejusdem exitus, *ibid.*

Stella, productis Magis ad Christum, cur deinceps conspici desierit, 210. Stellam, Magis quæ apparuit, fuisse angelum, *ibid.* Stellis erraticis nomina indidisse Sethum, 121.

Stephanus quando martyrium subierit, 227.

Stratonico (De) narratio Dioscoridis, 56.

Strutocamelus cur non volet, 48.

Sturnos cicuta vesci, 12.

Subditorum in Augustam amor, 206. In Phocam odium, 306.

Substantiæ identitas in Trinitate individuæ, 207.

Sues silvestres in anno semel, cicures bis parere, 62.

Sultanus a Francis captus, 295. Ejusdem sapiens dictum, *ibid.* Sultani dictum præclarum, 328 *et* 295. Sultani et Diogenis colloquium, 328 Modestia, *ibid.* Victoria, 328.

Supplicationes a Mauricio institutæ, 274.

Suses gigas, 162, 165.

Suturas capitis cur plures vir habeat, 115.

Symeon Metaphrastes, 245. Stylites, 265.

Symeoni Bulgaro vita magice admittitur, 301.

Symon Magus. *Vide* Simon.

Symmachus quando vixerit, 241.

Synodus. *Vide* Concilium.

Synodus Chalcedonensis quarta, 265. Τὸ πρῶτον, *ibid.* Ἀποστόλων, *ibid.*

Syria, 202. Syriæ urbes a Romanis deficiunt, 512.

T

Tabanus avis, 146.

Tacitus imp., 245.

Talentum quid, 184.

Tallonis pœna, 165, 168, 278, 279.

Tamberlanes Scythæ, 345.

Tarsus unde dicta, 140.

Tatianorum error, 121.

Tauros ad ficum domari, 15. A tauris cur lunæ curvus trahatur, 22.

Tempe, 344.

Temperamentorum in corporibus diversitatis ratio, 73, 74.

Temperantia quid, 74.

Tempestatis indicia, 35.

Templum secundum sub Dario Hystaspis filio perfectum, 202. Templum vetus, imago cœli, 181, 182. Templi Solomonicæ exstructio, 181. Quo tempore facta, *ibid.* Quot annis absoluta, 199. Secundi quot, *ibid.* Et per quos, *ibid.* Templi structura magnificentissima per Justinianum, 267. Perfecta, 268.

Temporis mensura a nocte, 20.

Tenebræ tactiles, nona Ægypti plaga, 155. De tenebris, terram universam occupantibus, Christo patiente, 219.

Terra cur particulatim ornata, 35. Cur posterius a Deo creata, 21. In universi loco medio quasi suspensa, 6. Parens etATRIX hominum, 15. Quomodo a nobis compleatur, 85. Quomodo de fundamento suo non fuerit mota, cœlo non agitato, 5.

Terræ motus causa, 6. Terræ motus sub Alexio Comneno, 335. Sub Basilio, 309, 310. Sub Constantino Duca, 325. Sub Justiniano, 269. Sub Justino, 266. Sub Michaelo Paphlagone, 315. Sub Theodosio Calligrafo, 260. Sub Tiberio, 255.

Terræ mugitus sub Arcadio, 258.

Tertullianus, 235.

Testibus quæ animalia careant, 58.

Testudo quomodo seipsum curet, 49.

Teuthis, tempestatis indicium, 35. Piscis ejusmodi, *ibid.* Etiam maiaicum dicitur, *ibid.*

Thabor mons ubi situs, 215.

Tharvide (a) Æthiopum regina Moses adamatus, 149.

Thebis et Athenis potius Cætanis, 344.

Theodora Imperatrix, 321. Eju dem interitus, 322. A filio Michaelo rejecta, 292.

Theodora Paphlagonia nupta Theophilo imper., 288.
 Theodora Justiniani conjux, 269. Theodoræ animus magnus, 267. Imperatricis navis cremata, 289. Ejusdem dolus, *ibid.* Theodoræ structura, 249. Cum Theodora incestus Andronici, 339.
 Theodoriti et Gennadii de angelorum creatione opinio peculiaris, 79. Theodoriti locus, 19, 33, 80, 106, 132, 176, 179, 187, 189, 192, 198, 230. Locus de puerperarum pollutionis tempore, 211. Theodoriti Therapeutice, 79.
 Theodorus in exilium actus, 286. Revocatur, 312. Lascaris imp., 288. Junior imp., 345.
 Theodorus quando vixerit, 244. Ejusdem dogma hæreticum, *ibid.*
 Theodori et Joan. imp. fratrum discordia, 347.
 Theodosius Calligraphus imp., 260. Ejusdem interitus, *ibid.*
 Theodosius Magnus imp., 253.
 Theodosii de liberorum educatione cura, 236. Factum egregium, *ibid.* Indoles fraudis expertus, 262. Liberi, 336. Proceritas, 235. Virtutes occultas, et privata exercitia, 261. Inter Theodosium et Eudociam dissidii occasio, 261.
 Theodosius III, imp., 280.
 Theophanes pontifex Nicænus, 290.
 Theophanis versus, 301.
 Theophrastus et reliquorum parricidarum poena, 308. Peridia, 307. Virtus, 299.
 Theophilus herus Basilii Macedonis, 294.
 Theophilus imp., 288. Imagines aversatus, 289. Theophilus imp. fides, 289. Mors, 291. A Theophilo imper. organum musicum repertum, 289.
 Theophrasti cædes, 291.
 Theophylactus Romani F., 301. Theophylacti locus explicatus, 210. Patriarchæ studia profana, 302.
 Theriaca ad serpentum morsus sanandos imprimis conducibilis, 54. Theriacæ confectio, 59. Inventor quis, *ibid.* Ad theriacas usus viperarum unde cognitus, 59.
 Thermarum discrimina, 17. De Thermis, Patricii ex Plonio locus, *ibid.*
 Thermutis Pharaonis filia, 119.
 Thessalonica a quo condita, 141. Thessalonica civium cædes, 257.
 Tobias. *Vide* Tobias.
 Tholmeus gigas, 162.
 Thomas imperii affectator, 288. Ejusdem vires, *ibid.* Interitus, *ibid.*
 Throni, 78. Thronorum vox quid significet, 78.
 Thucydides quando vixerit, 202.
 Thyelia ventus, 7. Ejusdem causa, *ibid.*
 Tiberias a quo condita, 233.
 Tiberius Apsimarum imp., 279.
 Tiberius Cæsar, 235. Ejusdem regni duratio, *ibid.* Tiberius quot annos imperaverit, 227.
 Tiberius Thrax imp., 275.
 Titus imp., 238. Leporis marini esu a Domitiano fratre necatus, *ibid.* Titii beneficentia, *ibid.* Erga hostes Judæos commiseratio, *ibid.* Titus et Domitiani fratrum dissimilitudo, 339. Sub Tito Judæorum natio in potestatem redacta, 238.
 Tityi fabula, 111.
 Tobias sætas, 171. Historia, 170 et *seq.*
 Tonitru quomodo fiat, 31. Tonitru cur prius fulgur percipiatur, 31. Tonitrua horrenda sub Justiniano, 269.
 Torpedinis natura, 42. Torpedinem piscatores lædere, *ibid.*
 Trajanus imp., 253. Justitiæ amans, *ibid.* Trajani humanitas, 240.
 Trajectionum ortus, 50.
 Transformatio Christi in monte Thabore quando facta, 214.
 Triaditza eadem cum Sardica, 250.
 Tributum injustissimum ab Anastasio sublatum, 265.
 Trinitatis indicatio, 69. In Trinitate identitas substantiæ individua, 207.
 Trullæ ruina, 273.
 Trypho patriarchatu dejectus, 301.
 Tunicis pellicels a Deo datus Adam et Eve, 109.
 Turbo ventus, ejusdem causa, *ibid.*
 Turci a Frider. Barbarossa cæsi, 340. Necem Diogenis percipiunt, 329. Sub Joanne Comneno victi, 356. Turcorum clades, 337. Excursionem sub Alexio Comneno, 356. Incurio, 353. Prædationes, 320.
 Turris Babylonica quo tempore exstructa, 128. Quot annis in eadem laboratum, *ibid.*
 Turturis natura, 41. Turtures elleboro vesci, 12.
 Typhou ventus, 7. Ejusdem causa, *ibid.*
 Zimisches imperator. *Vide* Zimisches.

U

Ungarorum partes secuti Græci, 347.
 Uniforan (de), 62.
 Universi (in) medio quasi suspensa terra, 6.
 Urinæ interfecti ultor Deus, 179.
 Urteili angelistallo inter astra, 121. Appellationem nec prisci nec novi fœderis libris contineri, 171.
 Ursus qui vulnera sua sanat, 49. Ursorum natura, 74. Ursæ partus, *ibid.*
 Uzica natio versus Occidentem, 323.

V

Valens astronomus, 249. Valentis crudelitas, 254. Ejusdem interitus, *ibid.*
 Valentinianus imp., *ibid.* Valentiniani ad Valentem fratrem pium responsum, 255. Aquæ ductus, *ibid.*
 Valentini et Manis error, 111.
 Valerianus imp., 244.
 Vates non omnia scivisse, 278.
 Vaticinatio per pelvium, 141.
 Vaticanum, 296, 298, 299.
 Ventriculi cerebri, 116.
 Veneris præposteræ causa luxus, 133.
 Ventus quid, 6. Venti anniversarii, 7. Principales quatuor, 6. Qui vehementissimi, *ibid.* Vehementes sub Alexio Comneno, 335.
 Veritas vino, rege, femina fortior, 198, 199.
 Vespasianus imp., 258.
 Vespertilio quadrupes et volucris, 43. Sola avium habet dentes, *ibid.* Vespertilioes cur noctu acrius videant, 61.
 Vestimentorum amictus cujus nos admoneat, 85.
 Vestes de lanis ovium cur primis hominibus fieri voluerit Deus, *ibid.*
 Victoris omen, 205.
 Viperarum natura, 56. Ad theriacas usus unde cognitus, 59.
 Viragines in expeditione Conradi Cæsaris, 337.
 Vir cur plures habeat capitis suturas, 116. Viri boni imago cervus, 54. Virorum indoli cadere dimidia parte sexum femineum, 116.
 Virtus res præclara, 126. In ipsis etiam Barbaris, 234. Virtutis et gloriæ comes invidia, 267. Non virtutem animi, sed corporis proceritatem admirari homines, 177. Virtutum loco non esse habitam patribus naturalem mansuetudinem, prudentiam, etc., sed naturalis cujusdam beneficii, 74.
 Visum solitario oblatum, 282.
 Vita consentanea mors, 303. Vitæ cujusque duratio unde, 110.
 Vitellius imp., 258.
 Vitis folium cur sectum, 12.
 Vlachorum irruptio, 541.
 Volucres cur aquis gaudeant, 40. Quo differant a piscibus, *ibid.* Volucrum aliam liberam, aliam ducti subjectam, *ibid.* Cum natalibus cognata, *ibid.* Quæ κακρόδικος, *ibid.* Volucres non esse άκρόδικος, *ibid.*
 Voluptas ad quid naturæ indita, 110.
 Volusianus et Gallus imperat., 244.
 Vulpes quomodo sese curat, 49. Vulpeculæ astutia, 61.
 Vultur triennium prægnans, 42. Vultures tantum feminæ, *ibid.* Vulturum procreatio, *ibid.* Senecta, *ibid.* Vulturibus rosarum odor invidus, 50. Vultures e vento concipere, 42. Exercitus comitari, 44. Unguento rosaceo necari, 43.

X

Xenophantis de natura siderum deliria, 20.
 Xiphias cometes, 500.

Z

Zacharias Barachiz F., 192. Joiadæ pontificis F. lapidibus obrutus, 192.
 Zambres, 156.
 Zebedæi filiorumque ejus inopia, 215. De Zebedæo ejusque filii discrepantes sententiam, *ibid.*
 Zeno Isaurus imp., 264. Zenone (de) exemplum, 282.
 Zeuxippum balneum a quo exstructum, 241.
 Zimisches imperator, 308. A Polyucto patriarcha ab ingressu ecclesiæ prohibitus, *ibid.* In Orientem pergit, 309. In palatium per corbem attractus, 308. Zimisches

Imperat. mortis occasio, 309. Ejusdem interitus, *ibid.*
Ad Zimachem Josephi litteræ, 305.
Zoe Argyropulo nupta, 312. Mulier salax marito insidiatur, 314. Ex Zoe Carbonopsia Leoni philosopho filius natus, 299.
Zonaræ locus, 140, 286, 294, 297.

Zoroaster Persarum astronomus, 129.
Zorobabelus Salathieli F. ex Judaica tribu regnum occupat, 199. Zorobabeli historia, 198.
Zonaitas Smyrnæ princeps, 346.
Zygenæ, ceti species, 36.

ORDO RERUM QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

MICHAEL GLYCAS.

Notitia ex Fabricio ed. Harles. 1
Joannis Lamii de Michaelē Glycæ ejusque scriptis Dissertatio prior, in qua inseritur index auctorum et librorum tam editorum quam ineditorum ex quibus Michael Glycæ sua collegit. vii
Ejusdem Dissertatio altera. xix
Casimiri Oudini Dissertatio de ætate et scriptis Michaelis Glycæ. xxxiii
Michaelis Glycæ epistolarum recensio ex cod. ms. theologicæ Græcæ 160 biblioth. Vindobon. xxxvi
Eorundem epistolarum recensio juxta cod. 195 bibliothecæ regniæ Taurinensium. xxxix
MICHAELIS GLYCÆ ANNALES A MUNDI EXORDIO AD OBITUM ALEXII COMNENI IMP. AN. 1118.
Philippi Labbei S. J., Epistola nuncupatoria, ad cardinalem Mazzarinum. 1
Ejusdem ad Lectorem Præfatio. 5
Joannis Leunclavii Præfatio. 5
Michaelis Glycæ Tabula, ex cod. ms. Fontisebraldensi, exscriptora et interprete Philippo Labbeo. 9
Pars I, Universitatis rerum historiam complectens. 27
Pars II, ab Adamo usque ad Cæsaris imperium. 231
Pars III, ab imperio Cæsaris ad Constantinum Magnum. 385
Pars IV, de Cpp. Imp., qui deinceps regnarunt. 465
Glycanorum Amalium continuatio à Joanne Commeno usque ad Cypoliam Turcis captam, auctore J. Leunclavio. 623
MICHAELIS GLYCÆ EPISTOLÆ.
EPISTOLA I. — Ad dominum Joannem Sinaitam monachum et Stylitam maxime venerandum. — Utrum in peccato lapsis descendendum sit, an, prout ratio postulat, increpandi sint. 647
Epist. II. — Ad venerabilem in primis monachum dominum Joannem Smeniotam. — Utrum audiendi sint dicentes, hominem a principio caducum corpus habuisse: et passionibus, sive incommodis naturalibus, etiam ante transgressionem obnoxium fuisse: cibumque sensibilem in paradiso adhibuisse, et lignum scientiæ tunc existisse. 659
Epist. III. — Ad eundem. — De gloria, et claritate, qua a principio Adamus coruscavit. 715
Epist. IV. — Ad eundem. — Qua de causa diabolus per serpentem, et non per aliud animal Adamum inceperit, et ex quo tandem constet Adamum ab eo per serpentem oppugnatum fuisse, cum Scriptura id manifeste non dicat: et an aliqua vere de causa Scriptura isthuc ipsum omnino celaverit. 721
Epist. V. — Ad honorabilem monachum dominum Joannem Aspiotem. — Quali natura hominum corpora a mortuis resurrectura sint, et an sensibilem cibum tunc manducatura, ut quidam perhibent. 727
Epist. VI. — Ad eundem. — An cum maris et feminæ discrimine hominum corpora resurrectura sint. 753
Epist. VII. — Eidem. — An oportet attendere dicentibus, eos, qui resurrecturi sunt, homines tunc se invicem non cognituros; si vero cognoscent, an justii a peccatoribus cognoscentur, non vero peccatores a justis. 782
Epist. VIII. — Admodum venerando monacho domino Esaiæ. — Utrum justii proficere debeant scientia et gloria, vel non, post eam, quæ ibi erit, restitutionem. 793
Epist. IX. — Eidem. — Utrum oporteat attendere dicentibus, corruptibilem esse paradysum et post crucem non statim in eum introisse latronem. 799
Epist. X. — Cur in ultimis temporibus Dominus incarnatus sit, et non multo prius in mundum venerit; si enim prius fecisset hoc, non utique ex ignorantia immensus ille populus in impietate vitam finisset. 811.
Epist. XI. — Admodum honorando Patri domino Gregorio Acropolitæ. — Utrum cælum rotundum sit et immobile, necne, juxta D. Chrysostomum. 817
Epist. XII. — Adhuc et hoc quæritur, cum Deus prima die lucem creaverit, qua de causa quarta luminaria considerit. 831
Epist. XIII. — Admodum venerando monacho domino Esaiæ. — Sisecondum Dei imaginem mens nostra creata sit, quomodo eadem in altero quidem intelligens est, in altero vero non intelligens; et qua de causa forma, ætate cæterisque rebus omnes differunt inter se. 838

Epist. XIV. — Ad eundem. — De ratione qua oportet contra Judæos respondere, cum magis ii distorquere conentur Dei mysterium. 845
Epist. XV. — Venerandissimo in Domino fratri domno Joanni Trichæ. — Quonam modo sit intelligendum illud quod in Apocalypsi divini evangelistæ Joannis inventum: « Vidi cælum novum et terram novam, et mare jam non est. » 897
Epist. XVI. — Venerandissimo monacho domno Charitoni — Utrum beatus Joannes evangelista morti concesserit, sive non. 899
Epist. XVII. — Venerandissimo monacho domno Nectario. — De Juda, utrum laqueus se suspenderit juxta evangelicam historiam, sive post hæc superstes, ut dicunt aliqui, aqua intercuti laboraverit, et ita mortuus sit. 903
Epist. XVIII. — Maxime venerando et domestico domno Esaiæ. — Num adhibenda fides sit dicentibus, quod hinc profectæ sanctorum animæ in aliquem quietis locum, non jam pro nobis preces faciunt, ac in conspectu Christi assistentes nullo modo de terra curant: item de animis. — Præcedit incerti cujusdam de eodem argumento. 913
Epist. XIX. — Ad Nilum monachum. — Preces pro mortuis et eleemosynas non frustra fieri. 921
Epist. XX. — (Fragm.) Ad.... — Preces justorum etiam impiis demortuis proficuas esse. 927
Epist. XXI. — (Fragm.) Ad.... — Virginis animam post mortem ad inferos descendisse tradit. 929
Epist. XXII. — (Fragm.) Nec Virginis tantum, sed et reliquorum hominum animas post mortem in infernum descendere enuntiat et probat, ea tamen differentia quod justis ad contemplanda Christi mysteria etiam in illa regione patrata, loco transitus ad cælestia concedatur; impiis tanquam sedes, in qua remanent æternis suppliciis cruciandi. 929
Epist. XXIII. — Ad Constantinum Palæologum. — Non esse audiendos qui temere opinati sunt, Paulum esse unum ex duodecim Christi discipulis. 931
Epist. XXIV. — Ad Andronicum Palæologum. — De die Luminum. An solemnitate Nativitatis Christi dignior sit. 937
Epist. XXV. — Ad Esaiam monachum. — De monachatu baptismati non assimilando. 937
Epist. XXVI. — (Fragm.) Ad Alypium monachum. — De jejuniis ante Natalem Domini celebrando. 961
Epist. XXVII. — (Fragm.) Ad Alypium inclusum. — An secundæ nuptiæ apud Græcos prohibita. 953
Epist. XXVIII. — (Fragm.) Ad Alypium monachum. — Græcos suos Judæorum ritibus utentes excusat. 955
Epist. XXIX. — De processione Spiritus sancti. 957
JOANNES DIACONUS HADRIANOPOLEOS.
Carmen politicum in laudem Joannis Palæologi, cui præfatur Ang. Maria Bandinius. 959
ESAIAS CYPRIUS.
De processione S. Spiritus ad Nicolaum Sc'engian. 971
HILARIO MONACHUS.
De pane Græcorum mystico et Latinorum szymo. 977
JOANNES ARGYROPULUS.
Notitia ex Boegneri de doctis hominibus Græcis. 985
DE PROCESSIONE SPIRITUS SANCTI AD MAGNUM DUCEM CUM EXPLANATIONE DECRETI FACTI IN SYNODO FLORENTINA. 991
EPISTOLA AD DOMINICUM ROBUREM (de la Rovere), cardinalem Taurinensem, cujus gratia interpretationem Aristotelis De anima susceperat. 1007
THEODORUS AGALLIANUS.
Refutatio libri J. Argyropuli De Spiritu sancto. 1011
JOSEPHUS CPOLITANUS PATRIARCHA.
Confessio fidei cum in extremis esset. 1051
Ejus epitaphium. 1053
JOB MONACHUS.
Proœmium commentarii in Psalmos. 1055
BARTHOLOMÆUS DE JANO.
EPISTOLA CONTRA TURCAS, ad Albertum de Sarthiano. 1055
NICOLAUS BARBARUS, PATRICIUS VENETUS.
Ephemerides de obditione et expugnatione Cypolis inde a mense Martio usque ad 29 diem Maii 1453. 1067
ANONYMUS.
NARRATIO DE VITA MOHAMMEDIS. 1077

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

3 2044 073 502 676

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

3 2044 073 502 676

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

3 2044 073 502 676

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были отданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как минимум о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были поданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как минимум о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>